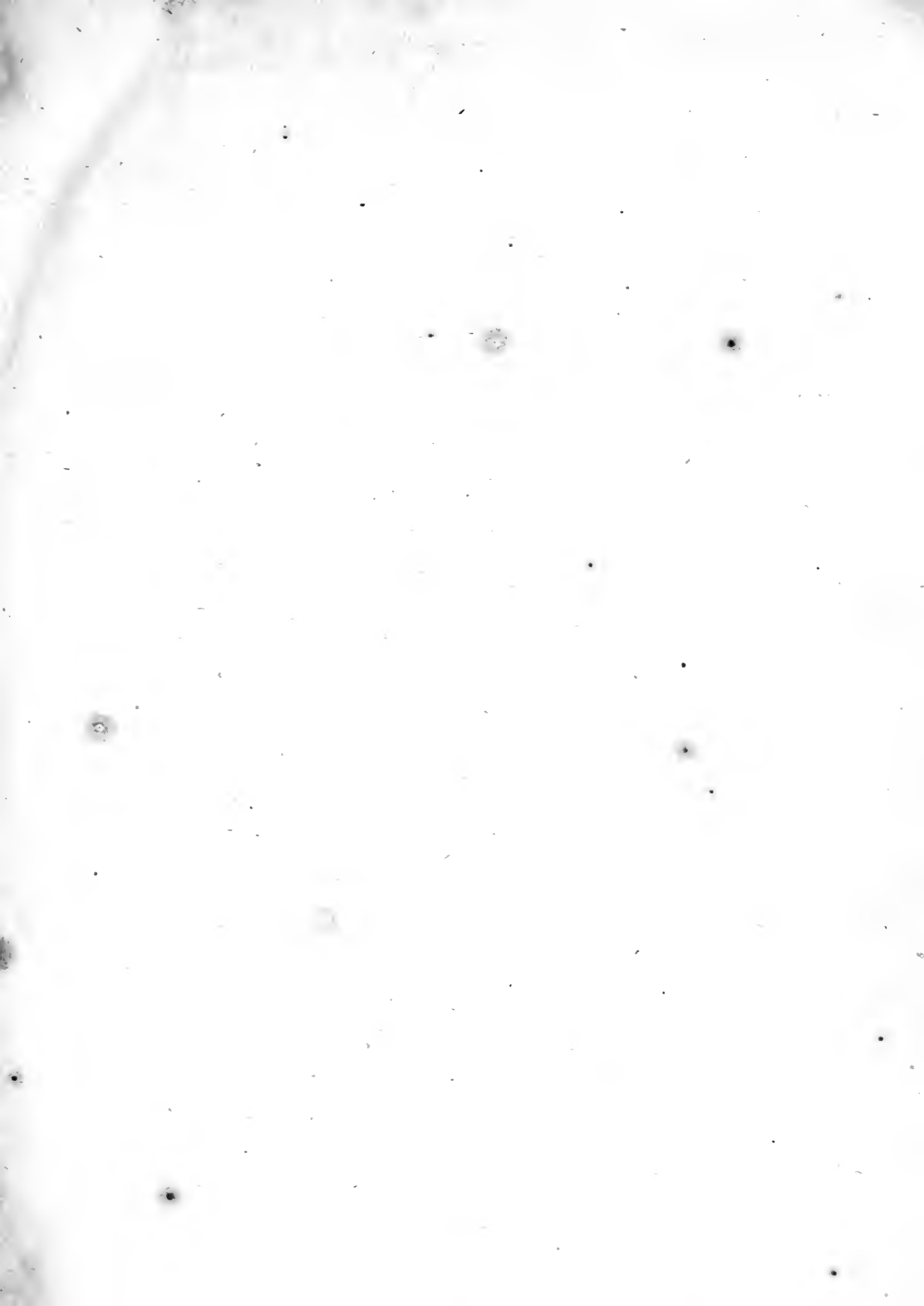

coll. compl. 5 - vol. 2.

40. [XVIII], 678, (28) + 357, (1 blank) + 30 pp

9 a. 2a. lectva 4

H I S T O R I E
Van de
R E F O R M A T I E
Der
K E R K E
Van
E N G E L A N D :

In het Engelsch Beschreven

Door

M^r. B U R N E T :

En nu uit den zelven vertaalt.

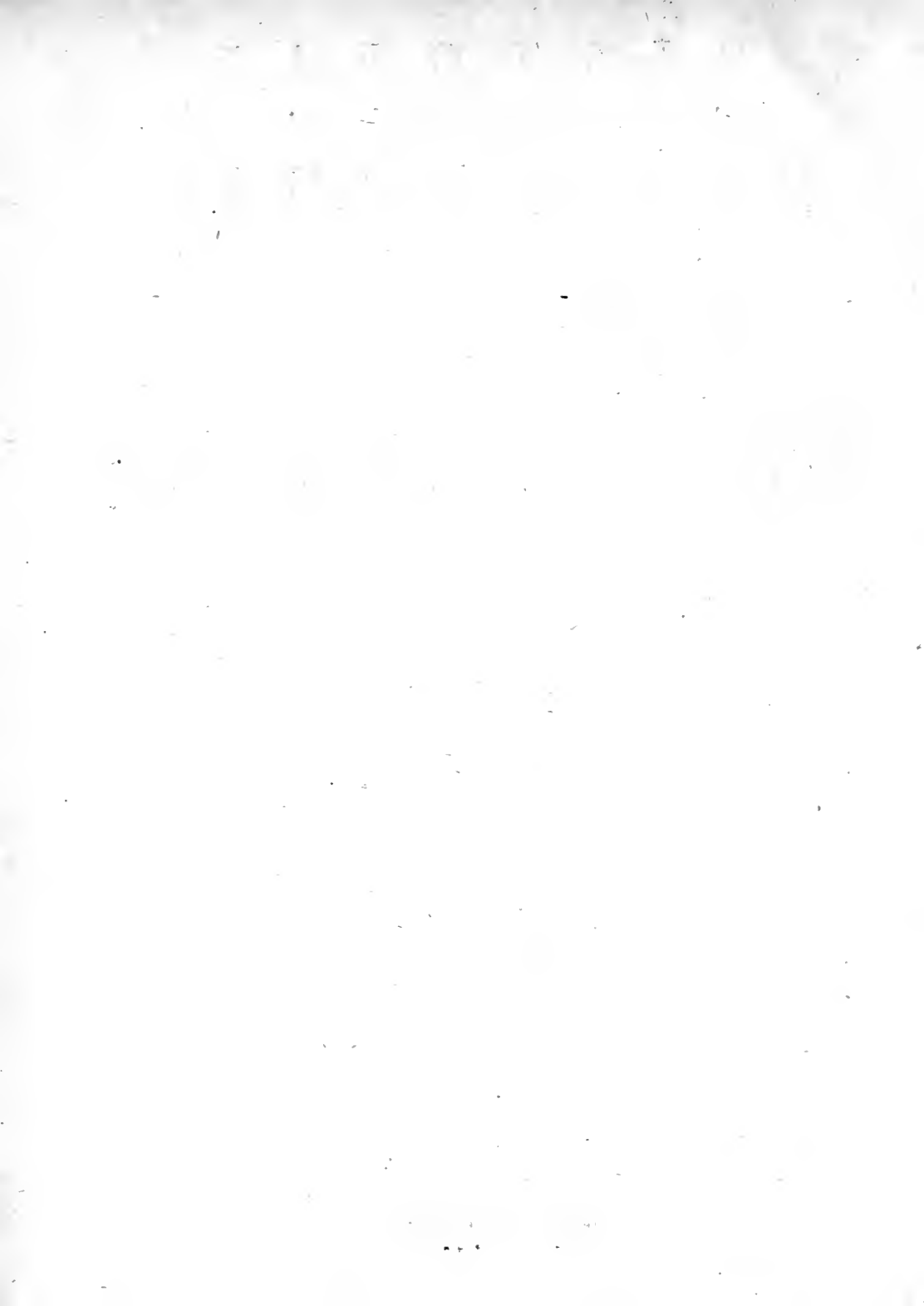
T W E E D E D E E L

t A M S T E R D A M,

By JAN ten HOOREN over 't Oude Heere-Logiment, en
AARD DIRCKZ. OSSAAN, op den Dam, Bock-verkopers, 1686.

WILHELMUS-BERLEGGHE
ROTTERDAM.

H I S T O R I E

Van de

R E F O R M A T I E

Der

K E R K E van

E N G E L A N D.

Voor-reden aan den LEZER.

Et gunstig aannemen het welke het eerste deel heeft genoten , te zamen, met de nieuwe stoffe , die my van Edele en Waardige handen zijn toegekomen, hebben my aangemoedigt , het zelve te vervolgen , en de Reformatie en hervorminge van deze Kerk , te vervolgen , tot een volkomen vast-stellinge , die dezelve , in het beginzel der Regeringe van de Koninginne Elizabeth gekregen heeft, het welke Ik nu de wereld op-offere.

De groote yver van deze Eeuw omtrent het geen in de vorige actien, wegens de Godsdienst is verhandelt, heeft veroorzaakt, dat de Historie van het zelve, met meer als gemeene opmerking en aandacht, ontfangen en gelezen is ; en vele hebben hun vergenoeginge getoont, omtrent het gene voorheen uitgegeven is geworden , met het beschicken , van verscheidene Schriften van grooten nadruk, wegens het gene nog overig was : En nadeemaal ik bevonden hebbe, dat geen gedeelte van het vorige, aangener is geweest, als dat van het welke ik maar een uitschrijver ben. Ik meen de verzameling der bewijzen en Authentieke stukken , dewelke Ik tot bevestiginge , van de aanmerkelijkste , en te gelijk twijfelachtigste delen van de Historie had bygebragt , hebbe ik dezelve wijze en methode, ook hier gevolgt. Ik zal hier niets verhalen, van het gene in mijn vorige aanspraak is geweest , maar den Lezer alleenlijk wijzen, tot zulke dingen , als deze Historie in het gemeen betreffen ; en mijn aanmoediging , in de onderneming , van het vervolg , als het geen wegens het werk in het algemeen beloofd is ; en daaromme zal ik my nu alleenlijk uitbreiden, over het gene dit deel , in het byzonder betreft.

De Schriften dewelke my , van verscheidene handen zijn toegezonden , worden bygebragt , na dat de gelegentheid , om dezelve voor te brengen , inde Historie voorvalt ; met zulke erkentnisse , als my dagt, deze wijze van Schrijven, alderbest te betamen , hoewel verre onder de verdiensten van deze dewelke my van de zelve gedient hebben : Maar de Schatkamer, uit dewelke ik het grootste gedeelte, zo van de Historie als van de verzamelingen behandelt hebbe , is de menigmaal geroemde boekery van Coston , uit dewelke, door de Edele Gunst van deffels ware Eigenaar den Ridder Johan Coston, in alles hebbe vergadert , het gene , tot uitwerkinge , van dit deel, nodig is geweest ; te zamen, met eenige weinige dingen, dewelke my , in mijn voorige onderzoekingen , ontfchoten zijn geweest, en tot het eerste deel behoren , en deze hebbe ik in de verzameling, te dit stuk behorende, vermengt, zodanig en op zulke gelegentheden, als ik het betamelijfs voordeelde te behoren. Maar onder al de overblijzels van de voorige Eeuw , die in dien Schatkamer, met groote kloekzinnigheit en ordere opgelegd zijn, heeft my niets beter behaagt nog meerder nuttigheit toegebragt , als het Dag-register , van Konink Edwards Regeringe al met zijn eigen hand geschreven , nevens enige andere zijne Papieren, dewelke ik, in den aanvang van de verzameling , by een gehouden hebbe. Van deze zal ik hier niets zeggen , hebbende . in de Historie van zijn Regeringe , daar een vol berigt van gegeven , tot het welke ik den Lezer wijze.

V O O R - R E D E N .

Ik bevinde dat de meeste van onze Schrijvers hun parcelen daar uit genomen hebben, en Sr. Johan Heyward heeft het grootste gedeelte van zijn Boek, daar uit geschreven, daarom hebbe ik het een zaak van zulk gevolg geagt, dat op goeden raad, ik dezelve alle hebben uitgegeven, zijnde, getrouwelijk uit hun oorspronkelijk getrocken.

Maar gelijk als andere, my tot het voltrecken, van dit gedeelte hebben geholpen, alzo vinde ik my het aldertreffelijkste verschuldigt, aan dien grooten Gods-gelcerde, en seer naauwkeurig onderzoeker, omtrent de Historische Geleertheid. Mr. Fulman Rector. van Hamton-Meysey, en Gloucester Shire, door het verzamelen van enige misflagen, door my, in het vorige werk begaan. Hy had voor vele jaren zijn gedagten, met een naauw onderzoekende zorge, tot dezelve stoffe gevoegt, en was derhalven bequaam, om met nauwer opmerkinge, dan andere Lezers, daar omtrent te handelen. Sommige van deze dingen, waren my ontsnapt, andere waren my niet te voren gekomen, in enige byzonderheden, was mijn verzekering niet goed, en in andere hadde ik mijn Schrijvers niet wel gevat: Deze make ik op het einde van dit deel bekend, zijnde nog beschaamt om mijn gebreken te bekennen, nog onwillig, om te erkennen, van wat hand ik beter Informatie ontfangen hebbe.

Mijn voornemen in het Schrijven is de waarheid te ontdekken, en dezelve, buiten alle eenzijdigheid voor de volgende tijden, neer te zetten; en zo zoude ik het een znood, en misdadig stuk van laatdunkentheid agten te zijn; deze ontdekkinge van mijn dwalingen te verduistren. En al was het getal en gevolg van dezelve, grooter geweest, als het is, zoude ik my liever een klaarder penitentie onderworpen hebben, als de wereld in de misflagen te laten, daar ik dezelve ingebragt hadde: Maar het heeft my niet weinig behaegt, dat dezelve nog veel, nog van groot belang, tot de voorname gedeelten van de Historie zijn geweest, rakende meest, *d'alums*, of kleine verschillentheden, in de ordere van den tijd.

Ik verhope dat dit deel minder fouten zal hebben, nademaal die waardige Man, zijn beleeftheid zo verre vervolgt heeft, als het zelve voor heen over te zien, en met groot oordeel zodanige dwalingen te verbeteren, als hy daar in gevonden heeft. Deze, in welke ik voorheen gevallen was, maakten my te zorgvuldiger, om zelfs, de alderminste zaken ten aldernaauwsten, uit te pluizen. Egter indien, na al mijn bezorgtheid, en de belcefte tugtinge van deze, dewelke dit werk hebben overzien; iets overgebleven is, het welke een verder handeling mag vereischen, zal ik niet nalaten het zelve te doen, zo haast als het van noden zal zijn; zijnde gelijk ik hoop, die arme laatdunkentheid te boven gekomen, van mijn eigen agtinge te zoeken, met de waarheid, aan dezelve op te offeren.

Deze aan welkers opmerkinge en verbetering, ik deze gehele Historie, in beide hun delen hebbe onderworpen, waren voornamentlijk dry, groote Gods-gelcerden, welkers levens, zodanige voorbeelden, en welker predikingen en schriften zulke treffelijke leeringen, en verantwoordingen van deze Kerk, en eindelijk welker gantschen handel en wandel, met hun Beroep, zo wel over een komende is, dat zo als ik my aanmerk, als eeniger mate in hun vriendschap aangenomen te zijn, geen van de minste Zegeningen van mijn leven; daar door ontfangen te hebbe, alzo ik niets vinde, het gene dit werk kragtlijker aanbeveelt, als te kunnen zeggen, dat het met hun hartelijke toeflemminge voortgekomen is, na dat zy het zelve zorgvuldiglijk, en yverig onderzocht hebben, volgens hun belang in de zaak, dewelke daar in verhandelt werd, en hun goedheid en vryborstigheid voor den Schrijver. Zy zijn zo wel bekend, dat zonder hen eens te noemen, die van deze tijd ligtelijk zullen kunnen gissen wie zy zijn, en zy zullen zo wel bekend zijn, by de nakomelingen, door hun treffelijke schriften, dat dezelve te noemen zulk een treffelijk voordeel voor mijn boek is, dat ik moet twijffelen, of het betamelijk is voor my zulcx te doen.

Een

Een van henlieden Dr. L. Loyd. is nu, terwijl ik dit schrijve, door gunst van zijn Majesteit gevordert, tot het Bisdom van St. Asaps, eerwaardigheid: Na dewelke, (hoe zeer en wel door zijn groote Geleertheid, Godzaligheid en andere deugden verdient) hy zo verre is, van gestaan te hebben, als my in het byzonder het beste bekend is. Hy is het geweest, den welken ik in mijn vorige Voor-reden hebbe beschreven, als dewelke my eerst tot dit besluit gebragt heeft, en om die reden, is hy ook meer als ordinaar bezorgt geweest, om het werk te naauwer te onderzoeken, en dat met die doorzigtigheid, dewelke hem zo eigen is.

De andere twee, zijnde geleerde en regt verstandige Deekens van Kanter-bury en St. Paulus. Dr. Tillotson en Dr. Stilling-fiet, beide te wel bekend, om iets meer, van hét Charaſter, het welke ik hen fou kunnen geven te kunnen ontfangen.

Andere hebben my op een andere wijze onderſtand gedaan, om my bequaam te maken, een werk uit te voeren, dat my tot geen kleine onkosten gebragt heeft. Ik schame my niet te erkennen dat de geringheid van mijn ſtaat, het zelve ongemakkelijk voor my gemaakt heeft, als zijnde berooft van alle Publiſche byſtand: Maar ik zou my wegen mijn ondankbaarheid te regt hebben te ſchamen, indien ik hun goedertierenheid niet verkondigde, die zo veel goedheids van my gehad hebben, als deze by-voeging van onkosten niet te laten, tot laſt van een, die niet, zonder kommer leven kan. Ik moet wederom, mijn Dankſegginge herhalen, voor de Edel-moedige Goedheden, Beſchermingen en Mildadige Behulpzaamheden van St. Harbottle Grimston, Meester van de Rollen, zijnde dit het ſefde jaar van mijn beſtending onder hem, aan den welken (gelijk ik altoos erkennen moet) ik meerder gehouden ben, als aan enig Menſch die leeft.

De wel Edele Mr. Boyle, gelijk hy gewoon is, beide zijn tijd en Middelen, ten beſten van het Menſchelijk geſlagt, aan te leggen (tot het welke hy zig aanmerkt, zo voornamentlijk geboren te zijn, en welk hy niet alleen in zijn eigene en voortreffelijke Schriften, die hem zo beroemt, over de gantſche Weereld gemaakt hebben. Maar ook in verſcheidene andere onder-nemingen, op zijn eigene kosten aan gelegd, geloont heeft) alzo heeft ook die zijn goedheden tegens my vernieuwt in Mildadigheden, die met zo groten gemoet over een komen.

Andere heeft het ook behaagt, hun hulp hier by te voegen. De regt Eerwaarde Heer Fints Mylord hoog Cancellier van Engeland, wiens grote bequaamheden en over grote deugden, zo kenbaar zijn, dat het in my, een grote Laatkendheid zou zijn, yets tot zijn meerder lof by te brengen, zijnde in geen zaak uitſteekender, als in zijn yver en zorge tegens en over de Kerk, heeft geoordeeld, datter iets aangelegen waar deſſelfs Hiſtorie wel geſtelt, in het ligt te brengen; en daarome gelijk hy een groot gedeelte in mijn onkosten gedragen heeft, alzo heeft hy dezelve ook byzonderlijk onder zijn zorge genomen, en in het midden van de zware bediening, in de welke hy, tegenwoordig zig bevind, heeft nog tijd kunnen uitvinden, om dezelve in haar Hand-ſchrift over te lezen, voegende daar zulke aanmerkingen en verbeteringen by, als geen klein gedeelte zijn van eenige Volkomenheid, die men zou mogen oordelen, dat het werk heeft. De Heer Ruſſel, de Erfgenaam van dien yver voor de ware Godsdienſt, en de andere deugden, die van den eerſten aanvang van de Reformatie, in een gedurige op-voeging, altoos dat Edele huis van Bedford, heeft verciert, zelfs boven alle andere van het Koninkrijk, de belangen van de Proteſtanſche Godsdienſt, aanflaande heeft ook door een wild onderſtand, my tot het vervolg van dit Werk aangemoedigt, De waardige Raads-heer, wiens beroemde Opregtigheid, en zuiver Oordeel, hem zo hoog in Staat opgevoerd hebben, Antony Kok, Schilt-knaap, meen ik, heeft ook het zijne voort-gebragt, om my te ontlasten van de Moeyelijkheid van op te zoeken, uit te ſchrijven en vergaderen, van Matcrien, hier toe dienende. Ik dan hebbende zo veel van mijn Edele Wel-doenders, ontfan-

V O O R - R E D E N .

gen, als my tot het voortzetten van mijn besluit bequaam konde maken, hebbe ik andere hun Edelmoedige handen, die my dezelve aanbiedinge dede, moeten verschonen. Gelijk zulks op een zeer Edelmoedige wijze, gedaan is, door den regt Erentfesten, den Grave van Halifax, den welken, indien ik telle, onder de grootste Perzonen, die deze eeuw heeft voort-gebragt, zo ben ik egter zeker, dat al die gene die hem kennen, zullen toestaan, dat ik maar Zediglijk van hem spreek. Hy in der daad, heeft my de Jaarlijksche continuatie en volhardinge, van een gunst op-geoffert, die niet alleen al deze onkosten, zoude goed gemaakt hebben, maar daar-en-boven een volkomen onderhoud voor my geweest zou zijn; en hoewel mijn behoeften zo groot niet waren, als my te dringen, om die aanbiedinge aan te nemen, zo verdient egter, zulk een ongemeene Edelmoedigheid, de hoogste erkentnisse, die ik machtig ben toe te brengen.

Maar nu keere ik my tot het gene, het voornaamste onderwerpzel van deze voor-reen om voor-oordeelingen, omtrent zwakke en onbedachte Perzonen te weeren, behoorde te zijn; met de welke zy af ingenomen geweest zijn, omtrent de Reformatie, gedurende de periode daar van, die in dit gedeelte begrepen is. Ik weet dat de pligt van een History-Schrijver, hem leid om te schrijven, als een die nog van de eene, nog van de andere zijde is, en ik hebbe getragt het zelve zo na te volgen als in mijn vermogen is geweest, verbergende nog de Misslagen van de een of d'ander, nog ook iemand van dezelve zijn lof omtrohoudende, leverende de zaaken zodanig over, als ik dezelve gevonden hebbe, zonder die beeter of slimmer te maken: Maar nu, dewijl ik nog tot die onderneming niet getreden ben, en hier nog mijn eigene gedachten en niet de handelingen van andere voorstelle, verhoep ik dat het niet onbetamelijk zal geagt werden, de gedagten van den Lezer deze indrukzelen te benemen, dewelke hem al bereeds misschien maar al te afkeerig hebben gemaakt, of op een onwaarloos lezen van het geen nog volgt, in zijn bedenken zouden konnen ontstaan: ten ware hy, door eenige Noodwendige opmerkingen, te voorn bereid en gewapent zy, dewelke een ieder, die deze Historie kome te lezen, door gebrek van tijd, of aandagt, naar de trap van hun Noodwendigheid misschien niet aanmerken zal.

Het is zekerlijk een ongerechte weg of wijze, in iemand die een regter heeft te zijn, zig zelve heimelijk te laten innemen, met zulke indrukzelen en verbeeldinge van Perzonen en zaken, als zijn gedachten zouden konnen verbasieren; Want daar de schalen niet wel ge-effent zijn, kanmen geen goede staat van 't gewigt maken. Zo dat het een onhebbelijke en indirecte wijze zy, de gedachten der Menschen met voor-oordeelingen in te nemen, en hem tot het regte onderzoek der Waarheid niet in te laten, voor dat hun neigingen eerst zo of zo geleid zijn. Ik kan niet loochenen, of in het stuk van den Godsdienst ontfangen de Menschen gemeenlijk deze beseffingen, eer zy, dezelve wel konnen onderzoeken, als hen konnen bepalen, omtrent het onderzoek der dingen daar na; wanneer hun verstand tot een volder wijsheid op-gegroeit is. Maar deze voor-inneemingen, wanneerze regelmatig ingestort zijn, geven hen eerder zulke algemeene beseffingen, van het geen goed en eerzaam, in de heimelijkste verbeeldingen is, als omtrent de daad zelfs. Want ieder wijs en Godzalig Man, moet schouwen alzulke Methode van onderwijfingen, als op valsheid of bedrog gegrond zijn; en hy die een Man wil queeken, om hem de Waarheid te doen beminnen; moet zulk een genegendheid tot dezelve in hem werken, dat hy klaarlijk kan begrijpen, dat men hem niet in een dool-hof van zijdigheid, door valsche en onrechtmatige konsten zoekt te lijden. Maar dewijl de Menschen, in het algemeen zo bequaam zijn, om eenige ligte kunningen in hun gedachten in te laten, dewelke hun genegendheden voor af konnen innemen, en voornamentlijk deze, die zig bemoeien om aankomelingen en profelityen te winnen, beginnen gemeenlijk met zodanige konsten; Zal het niet onbetamelijk zijn, den Lezer zulk een berigt

berigt van deze te geven, als hem kan voor bereiden tegens de gene; op dat hy also met een zuiverder verstand aanmerke, wat het zy, dat wy hem nu staan over te leveren, wegens de Reformatie van den Gods-dienst, onder ons.

Ik zal mijn aanvang maken, met dat, het welk het aldermeeste word aangedrongen, als dat, de Kerke, zijnde maar een Lichaam, de veranderingen, dewelke in den Gods-dienst gemaakt werden, de selvigheid en Uniteyt van dezelve verbreken en dien band los maakt, door de welke de algemeene Kerk, te zamen geknoopt is, en dat daar omme de eerste Reformeers, een scheuringe in de Kerk begonnen, en wy vervolgt hebben:

Hier op antwoorde ik, dat men aan te merken heeft, dat de Bisschoppen en Harders in de Kerk verbonden, het Volk, in het ware geloof van Jesus Christus, volgens de Schriften, te onderwijzen, zijnde de Maniere van hun bedieninge, een Heilige pligt; verbiud hen deze daar toe. Zy waren ook op hun inweyng, door een formele belofte daar toe verbonden; volgens de vragen en antwoorden die nog, tot op deze dag, in het Roomsche Pontifical te zien is. De Harders en Leeraars, zijn het zelve aan hun Broederen, dat zy hen leeren, volgens de Schriften, zy zijn hen liefde schuldig, en met hen een Broederlijke genegenheid en vriendelijke over-een-komst te leven. Maar indien zulks niet kan verkregen werden, op gemakkelijker Middelen, als door het verbergen van de Noodwendige Waarheden, en het overleveren van grove dwalingen, aan deze, dewelke hun last aan bevolen zijn, zo is het zeker, dat deze prijs te dier zou zijn.

Wanneer de Harders van deze Kerke, dezelve zagen overlopen, met dwalingen en verderflijkheden, waren zy verbonden, door de pligt, den welken zy goed en hun Volk schuldig was, dezelve te ontdekken, en hun Misleide kude, de oogen te openen. Het is een gewenslige zaak, Vrede en Eendragt staande te houden; Maar indien een aanhangzel in de Kerk, eenige Leeringen en Handelingen voort-zetten, die de Zaligheid der Zielen in het grootste gevaar stellen en daar door te wege brengen, datter geen hoop overig is, om hen door sachter en redelijker Middelen te winnen, als dat men hen, als St. Petrus, *in het aangezicht moet wederstaan*. In een minder zake, zo veel te meer moet men deze wederstaan; die niet hoger zig aanmatigen, als datze desselfs Navolgers zijn wanneer de dingen van groot gewigt en gevolg zijn.

Wanneer in de primitive Kerk Ketteryen ontstonden, bevinden wy, dat de Naburige Bisschoppen, dezelve veroordeelt hebben, zonder te wagten. Maar de over-een-stemminge van de andere Kerken; gelijk blijkt in de voorvallen van Samosatenus-Arrius en Pelagius, en zelfs wanneer het grootste gedeelte van de Kerke *Semi-Arriaan*, half Arriaans geworden was, een veel grooter Concilie, voornamentlijk, dat van *Ariminium*, bestaande in over de 800 Bisschoppen, gelijk zommige willen, door onkunde en vrees, zig ingefchikt hadden, hebben de regtzinnige Bisschoppen niet onderlaten, deze, die hen aanbevolen waren, volgens het ware Gelove te onderwijzen. Een algemeene over-een-komst is een zaak, daar wel om te arbeiden staat; maar wanneer dezelve niet kan genoemd werden, zo moet ieder Bisschop zijn pligt also betragten, als hy tegens den Opper-Bisschop der Zielen kan verantwoorden.

Zo dat dan in plaats van door zulk een gering voor-oordeel afgeleid te werden, men zijn onderzoek hier toe te keren heeft: offer in der daat, zodanige abuizen in de Kerk zijn geweest, als de Reformatie zoude mogen vereischen? en offer eenige reden ware, een algemeener over-een-stemminge, daar omtrent te verhoopen? in de volgende Historie zal de Lezer zien, wat verderffnissen, beide in de leeringe en den dienst van de Kerke ingelopen waren, uit het welke hy mag besluiten, wat noodwendigheid van een Reformatie daar zy geweest. En het is klaar genoeg datze de medestand der andere Kerken niet te wagten hadden, want het Concilie van Trenten had allereerst een grooten voortgang gemaakt, en het was schijnbaar genoeg, dat, gelijk het Roomsche Hof aldaar alles bestierde;

V O O R - R E D E N .

fierde, zy beslooten hadden, geenzins, eenige effectuele Reformatie toe te staan, immers oantrent zaken van gewigt, maar door een formeelder Decisie, deze dwalingen en misbruiken, die zo veel ergernissen, zo veel eeuwen aan een, de Christelijke Wereld hadden me gebragt, vast te stellen.

Zijnde dit dan de ware stand van zaken, zo is het zeker, dat indiender, in der daat groote verderffensissen, zy in het Geloof of in de Zeden der Kerke zijn geweest. De Bisschoppen zijn verbonden geweest, de zelve te Reformeren, nademaal de traagheid van andere in hun pligten, hen niet konde verschoonen de zinnen aan te wenden, wannecr zy des klaarlijk overtuigt waren, zo dat de Lezer dit voor-oordeel heeft af te werpen, en alleenlijk te onderzoeken, offer waarlijk zodanigen Reformatie van noden ware, nademaal, zijnde zulks zo bevonden, het zeker is, dat de Bisschoppen zo van deze als van andere Kerken, gehouden waren, zig daar toe te stellen, en de gebreekljkheid van andere konde hen tot geen verschooninge verstrekken.

Het tweede voor-oordeel is, dat de Reformatie begonnen en voortgezet is, niet by het grootste gedeelte van de Bisschoppen en Geestljkheid, maar weinige uitgezonderde Bisschoppen en Gods-geleerden, dewelke zijnde opgehouden door den naam van des Koninks gessagt, de dingen naar hun eigen welbehagen bestelt hebben, deze door hun belangen ten Hove, ligtelijk in het Parlement tot acten gebragt hebben. En na dat zy, zulke Bisschoppen, als hen tegen waren afgeschafft hadden; als dan de convocatie bevorderden, om het gene gedaan was te bevestigen. Zo dat, in der daat, de Reformatie het werk van Kramner en eenige weinige meer, van zijnen aanhang waar, en niet van de geheele Kerk, die noit in het geheel dezelve toegestaan heeft, voor dat de Bisschoppen zo ver gekomen waren, als zig naar het besluit van het Hof te voegen. Kortelijk, de oplossing hier van, kan genomen werden, van een gemeen geval: wanneer het grooter gedeelte van een Kerk volgens het gewisse van de opperste Borgerlijke overheid in een dwaling is, en het mindere gedeelte in het rechte. Het geval is niet hard indien het wel verstaan is: want in de geheele Schriftuur, isser geen belosten gedaan, aan het grooter gedeelte der Harders van de Kerk, en zijnde daar omtrent geen belosten gedaan, zo is het zeker, dat de natuer der Menschen zodanig is; dat de waarheid van belang afgescheiden, weinig toestemmers heeft; maar wanneer het belang tegens heeft, dat zy een zeer kleinen aanhang heeft.

Zo dat de meeste van deze dingen, dewelke hervorminge van noden hadden, zijnde zodanig darze de rijkdom van de Geestljkheid deden aangroeyen, het in der daat een groot wonder zou zijn geweest, indien het grootste gedeelte, zig daar niet tegens gestelt hadde, in dit geval dan, gelijk het kleinder gedeelte, van hun meeninge hadde af te staan, om datze tegenstand vonden, door een tal-rijker aanhang, die zulk een groot belang in de zaak hadde, alzo was het voor hen beide redelijk en natuerlijk voor hen lieden, hun toevlugt tot het gezag en de bescherminge van den Prins en de wetten te nemen.

Dat de Prinzen in heilige dingen hun gezag hebben, is zo algemeen, ten tijden van Konink Hendrik verstaan, en werd op zulke klaar blikken, van redenen bewijzen, zo uit de Sweetsche Staat, als uit het Roomsche Rijk, wanneer het Christen was geworden, genomen, geverstigt, dat die grond allereerst gewonnen was. Het is de eerste wet, en het Codex van Justinianus, door Theodosius, wanneer hy tot het Rijk quam ingestelt, *datze alle, over al onder zware straffe zonden volgen, dat Gelove het welke van Damasus Bisschop van Rome en Peter Bisschop van Alexandrien aangenomen was.* En waarom vermag niet de Konink en de wetten van Engeland, het zelve gezag aan den Opper-Bisschop van Kanterbary in Jork geven.

Wanneer het Keizer-rijk, en voornamentlijk de Oostersche gedeelten daar van, onder de Regeringe van Constantius, en Valens die hem korts opvolgde, zo zeer door de Arrianisme overstromt was, was het quaaljk bedenkelyk, hoe de Kerk in eenige andere maniere

V O O R - R E D E N .

maniere zou kunnen geformeert werden: want zy derfden de zaak zo ten eerften aan de befcheidenheid van een Synode niet vertrouwen, en echter het gefchil toen op de baan zijnde, was met zo veel belang niet behangen, als zijnde een fpeculatijf ftuk, van de Gods-geleertheid, als deze over de welke de gefchillen waren, in het begin, van onze Reformatie.

Het is niet te bedenken, hoe eenige veranderingen in de Gods-dienft, door fouveraine preuven kan gemerkt werden, ten zy een gezag by hen berigt, om de bereffing van een wet te geven, aan het gezondfte, hoewel het kleinste gedeelte van de Kerk; want gelijk preuven en Wet-gevers, aan de Geëftlijkheid, niet door een *Implicite* of ingewikkelde blinde gehoorzaamheid verbonden zijn, maar aan de vrydom van hun eigen oordeel gelaten werden, alzo moeten zy ook een magt en vermogen hebben, te verkiezen aan wat zijde die zaken of waar in dezelve staan onderzocht te werden. De Jurifdië die der Synoden of Concilien is gegrond, of op de regulen van uitwerkinge en broederlijke over-eenkomst; of op de kragt van de Borgerlijke wetten. Want, als het Christen Geloof het onderftant van de wetten niet had geleerd, ieder Biffchop zijn kudde het befte dat zy konde en gaf zijn nabuuren zulk een reden van zijn Geloof, op, of korts achter zijn inwijnging; als hen konde genoegen, en hielden de eendragt van de Kerk alzo ftande. De Formaliteiten van de Synoden groeiden op in de Kerk, uit de verdeeling van het Roomsche Rijk; en de waarheid van eenige Steden; het welk een zaak zo wel bekend is, en zo zuiverlijk by de Schrijvers van alle lieden beleden, dat het een nodeloze verkragting van des Lezers gedult zou zijn. Den tijd met het bewijzen van het zelve te verfpillen: deze die het zelve volkomentlijker willen verftaan, zullen het zelve, in de Marca, des laaftten Opper-Biffchops van Parijs-boek, *de Concordia Imperii & Sacerdotii*, en in de Werken van Blondel, *de la Primauté de L'Eglife*. Geen van allen kan zig inbeelden, datter een Goddelijk geflagt is, in het gene, dat uit zulk een beginzel voort komt. Het grooter gedeelte der Synoden kan niet geacht werden, in zaken van het Geloof, zodanig van den Hemel bygeftaan te zijn, dat het minder gedeelte, zig nootwendig daar aan gedraegen moet, of dat de borgerlijke magten, allefints hunne wetten na hun befluiten moeten reguleren, voornamentlik daar belang oogfchijnelik de balants regeert. En dit kan eenig redelijk Mensch vergenoegen, dat, indien Kramer en Holgate. De twee Primaten en Metropolitanen van deze Kerk, in de gerechtigheid waren, omtrent de zaken dewelke zy zogen te reformeren, hoewel het groter gedeelte der Biffchoppen, door znoder inzigten ingenomen, en in het gemeen zeer bygelovig, en in de ware Gods-geleertheid weinig ervaren zijnde, zig daar tegens te ftellen, en zy derhalven genootzaakt waren, de zaken zodanig te beftellen, dat dezelve in het eerfte, door eenige verkozene Biffchoppen en Gods-geleerden, geprepareert, en daar na door Konink en Parlement, in de aëten aangetekent wierden, dit geen geregtige exercitie is, omtrent het geene, zodanig beftelt is geworden. En zulk een Reformatie, kan niet meer geblameert werden, wanneer het een Parlements Religie word genoemd, als de reformatien door de Koningen van Iffraël, zonder ook zelfs tegens de meerderheid der Priefteren, konde gekaffiert werden, met des Koninks Gods-dienft genoemd te werden.

Een derde voor-oordeel is, dat de Perzonen, dewelke de zaken van het Hof beftieren, flappe of Queed-mannen waren: dat de Konink zijnde onderdanig, de zaken beftierd wierden door die geene, die hem in hun magt hadden, en wat aangaat de twee groote bedienden van der Regeringe, de Hartogen van Somerzet en Northumberland, zo als hun geweldige en ontijdelijke dood mag fchijnen een uitwerkfel van des Hemels gramfchap te zijn, over het gene zy uitgevoerd hadden, zo waren zy ook uitfleekender wijze gebreklik in hunne bedieninge, en worden geoordeelt te zeer hun eigen cinde gezogt te hebben. Dit fchijnt een blaam op hun handeling geworpen te hebben, en eenige reden te geven,

V O O R R E D E N.

geven, om te vermoeden, dat de dingen, die zulke werk-middelen, tot hun voortzettinge hadden, niet goed konden zijn.

Maar dit vooroordeel, als bestaande uit veel bysonderheden, wanneer het Stuks-gewijze verdeeld is, zal blijken krachteloos te zijn, om de achtginge, van het geene zy gedaan hebben te blameren. Volgens onze wet sterft de Konink nooit, en is nooit jong nog oud, zo dat het gezag van den Konink altoos dezelve is; 't zy door hem, of door zijn Gouverneur, wanneer hy, onder Jarig is, besliert; ook mogen wy niet oordeelen van de lieden, door de gevallen dewelke hen kunnen overkomen. Deze zijn de diepste geheimen van de Goddelijke Voorfcaigheid, in de welke het den Menschē, onmogelijk is in te dringen, en indien wy maken oordeliugen van Perzonen en van de zaken door de toevallen, zo zullen wy wel dikmaals een valsch besluit maken. Salomon heeft die waarnemingen gemaakt dewelke het gevolg der Menschelijke dingen, altoos zedert, ten vollen hebben Gerechtveerdigt. *Datter Rechtveerdige zijn, den welken gebeurt volgens de werken der boesen, en boese lieden den welken gebeurt naar de werken der Rechtveerdigen.* En het onderzoeken van deze schijnbare oneenparigheid van Gods besliering van de Weereld, is een ydel heil, en wat den Hartog van Northumberland aangaat, de Reformatie heeft weinig belang aan hem; Want indien wy geloven het gene hy, op het Schavot gesproken heeft, wanneer daar de minste reden van hem in vermoeden te trekken, niet was, dat hy altoos een Papist in zijn hard was geweest: En alzo is het geen wonder, dat zulk een Man, zijn eigen Staat-sugt zoekende te voldoen, met dat, het geen zeer gemeen was, zelfs tegens zijn gewisse, veel quade dingen gedaan heeft.

De Hartog van Somersset had in der daad meer Oprechtigheid, en hoewel hy niet zonder zijn gebreken was, het welke wy vrijelijk zeggen mogen (nademaal de Man die niet dwalen kan, niet zonder Zonden kan gezegt worden,) egter waren deze zulke grouwelijke overtredingen niet, maar eerder zodanige, als de Menschelijke swakheid gemeenlijk versellen, wanneer zy, tot hogen staat komen. Hy was wat te ydel, wat te eigenzinnig, en zijnde geen Man van buiten gemeene Hoedanigheden, was hy te zeer, in het geweld van die gene, die hem den honing om den mond wisten te smeren, -en hy verhaaften zig wat te zeer, om een groten staat te maken, om t'eenemaal vry van misbedrijf te zijn. Egter vinde ik hem nooit met eenige Personē on-orders beladen te zijn geweest, ook was hy nooit van Valsheid, nog over het verkeeren van het Geregt, of Wreedheid of Verdrukkinge te beschuldigen.

Ja hy was zo zeer tegens dit laatste, dat hy de genegendheid van den Adel verloor, dewijl hy zo veel zorgē voor de Gemeente droeg, en dezelve zo zeer tegens de Verdrukkingen van hun Huis of Land-heeren, beschermde, de zaak van zijn broeder, hoewel die, in der daad vry zeer quade aanschouwen geeft, die nog flimmer gemaakt word, door het lamme berigt, dat onze boeken daar van geven, schijnt hem opgedrongen te zijn. Want de Admiraal was een Man, van een ongeneeslijke Staatsugt te zijn, en zo genegen om onrust te verwecken, dat na zo veel verder instortingen, en zo menigvuldige verzoeningen, hy geduriglijk in nieuwe onordere uitbrak, zo dat het by naar een hooge noodwendigheid wierd, hem alzo, met het hoofd, den weg van meer quaads te doen, af te snijden; maar indien wy den Hartog van Somersset, met de groote Ministers zelfs in de beste hooven vergelijken, zullen wy hem egter beter als iemand van hun allen bevinden, en of al eenige hun voorspoet beter hebben weten te dragen, zo hebben egter veel andere, van de welke, als van buiten gemeene perzonen gesproken word, hebben schuldig aan veel grooter misdaden geweest. Iemand die maar een weinig kennis van de geschichten, of van de Hoven der Vorsten heeft, moet noodzakelijk zo veel kennisse van deze waarheid hebben, dat hy zig zelven ligtelijk zal kunnen genezen, van de quade werkinge, dewelke dit vooroordeel, op hem mag gedaan hebben.

V O O R R E D E N .

Een vierde voor-oordeel ontstaat uit het menigvuldig aanslaan, indien tijd van der Kerke, Landeryen, en andere zaken tot een Godsdienstig gebruik geschikt, een zaak dewelke by lieden van alle Gods-diensten zeer hatelijk en met dien verfoeyelijken naam van Kerkrovery, en beroving van God, gebrandmerkt is. Zo dat de roof van Gods-huizen en Kerken, schijnt geweest te zijn de eerste beweeg-reden, die in het eerste zo menig tot de Reformatie getrocken, en daar na nog ingewortelt heeft. Dit heeft meer gewigts in zig, als het voorgaande, en verdient derhalven wat nauwer aanmerkinge.

Het ligt van de Nature leert, dat deze dewelke tot den dienst van God, en onderwijzinge van het Volk geschikt zijn, zo wel behoren bezorgt te zijn, dat zy van de kommerlijkheden, van alle wereldsche zorge, mogen bevrijt, en voor de verzmadinge van armoede verzekert leven; zijnde voorzien met zodanige middelen, als hen mogen bequaam maken, om die dingen, in dewelke zy, andere hebben te onderwijzen, wel te weten en zulk een belang, in de genegtheid der gener, onder dewelke zy arbeiden te winnen, als Zedige herbergzaamheid, en mildadige uitreikinge aan den Armen, mogen bevorderen, en te wege brengen. Omtrent deze zaak is zulk een over een komst, by alle volkeren en Gods-diensten, dat die wel een Wet der Volkeren zou mogen genoemd werden, zo niet den naam van Wet der Nature dragen. Indien de Kerkelijke zig met deze mate te vreden hadden gehouden, het is, zeer gelooflijk, dat de zaken tot het andere uiterste, niet zouden uitgelopen hebben, gelijkze hebben gedaan. Maar als de Paus zig zelven een groote Principelijke magt, begoft aan te matigen; begoft ook de rest van de Clergie hem daar in na te volgen, zo veel als haar mooglijk ware? zy ontzagen geen arbeid, nog agten eenigen middel te znood, om dit besluit voort te zetten. Het geloof van 't Vagvier, en de Ziel-missen om de Zielen daar uit te verlossen, nevens zo veel andere bedriegerien op de Wereld aangelegt, hebben de middelen van dit Volk, en van alle andere Volkeren in hun handen gebragt.

Als men deze bedriegerij heeft begonnen te ontdekken, was het maar een redelijke en geregtige procedure, van de Regeringe, deze Landen zig weder aan te matigen, en op een andere wijze daar van bestelling te doen; die zo bedrieglijk, voor het meeste gedeelte, de vorige Eeuwen ontrocken waren: Want in der daad het beste, van de Gronden van Engeland, in zulke quade handen zijnde, was het 't belang van het gantsche Koninkrijk, dezelve tot beter gebruik te besteden. Zo dat de Abdyen, zijnde in het algemeen, verreikt en begiftigt, door de kragt van deze valsche opinien, die het Volk ingeloft wierden, ik geen geregtige Exceptie, tegens de verminderinge, en dissolutie van dezelve nevens de Capellanyen of Chantryen, en andere diergelijke stigtingen en Fundatien van de zelve superstitie en bygelove meer zien kan, en de misdaad was niet in het wegnemen van de zelve, maar dat men het grootste gedeelte daar van, tot geen regt Gods-dienstig gebruik heeft aangelegt.

Maar de meeste van deze Kloosters zijn verrijkt, door het gene in der daad de Roof der Kerken is geweest, want op veel plaatzen, zijn de Inkomsten, dewelke de Seculaire Clergie behoorden, van hen genomen, en door het gezag van Pauselijke Bullen aan de Kloosters gegeven, dit was de oorspronk van het groote ongeval, dat in de Reformatie, onze Kerk overgekomen is: De Abten hebbende zig zelven in bezittinge van deze inkomsten gestelt, en alleenlijk, aan deze, die de Kerk bedienden, of eenige kleine geschenken of onderhoudinge, of ten besten eenige kleine preuven of Vicarien gelaten; zo hebben deze, dewelke in de voorige Regeringe de Abdy Landen, van de Kroon kogten, dezelve met geen andere belastinge, als die kleine portie, hen voor heen, van de Abten in paapse tijden voor de Pastoren en Dorp-Priesters, gereserveert, aangelagen. En dit onderhoud van de zelve, wierd naderhand, onder de Reformatie merkelijk verslegt. Want hoewel zy wel het zelve regt, wegens hun bedieninge tot het Stipendie, als de andere hadden,

V O O R - R E D E N .

zo was het evenwel dat in de by-gelovige tijden, de vereeringen voor de dienften der dooden en uitvaarden, Ziel-miffen, en zo veel andere voordelen, hen zo overvloedig toevloeden, dat aangemerkt hun ongebonden ftaat, zy zeer wel leven konden, hoewel hun tractementen maar klein en sober waren: Maar deze dingen door de Reformatie komende op te houden, dewelke inſgelijcx de Clergien de vryheid gaf, om te mogen trouwen, heeft dit veel onwetentheid en ſchandalen, onder dezelve veroorzaakt. Ik zal my hier niet in laten in het beredentwiffen omtrent het Goddelijk regt van deze preuven; dit ben ik verzekert, dat een betamelijk onderhoud voor Kerkelijke Perzonen, van een natuurlijk regt is, en dat daar omtrent geen beter bezorginge gedaan is, ftaat tot een openbare bloem van de gantſche Natie, daar in alle andere Gods-dienften by alle andere volkeren, hy die den Altaar dient, van den Altaar leeft. Het oude onderhoud voor de Paſtoren in de Land-fteden of Dorpen, zijnde in het algemeen zo klein, om dat het getal en rijkdom van het Volk toen de voordelen zo merkelyk maakten, zo is het dat nu deze voordelen ontbrekende, deze plaatzen menigmaal zo ſlegtelyk voorſien zijn, en wat weg zulx maakt voor de verleiders, van alle flag, wanneer de Bedienaar van zo weinig belang is, en zo ſlegten onderhoud heeft, dat hy zig zelven zwaarlijk, van de uiterſte armoede en verſmadinge kan bevrijden, laat ik een ieder oordelen.

Dit is zo groot een verzmadinge voor den Gods-dienſt en het Euangelie, als eenig zou kunnen zijn, en een van deze dingen, voor de welke dit Volk aan God veel te verantwoordent heeft, en waarom binnen een tijd van 100. en 20 jaren, zo weinig, door publyke magt tot weringe van zulke krijtende verdruckingen, te wege gebragt is. Eenige byzondere Perzonen, hebben groote dingen, in die gelegentheid, maar de ftaat heeft tot nog toe niets van belang daar omtrent gedaan: Hoewel hun naburig volk in Schotland hen een goed voor-beeld heeft voorgelſt, alwaar, door de groote zorg en yver van Konink Jacob, en de laaſte gezegende Konink, Aften en orders van het Parlement gemaakt zijn om den gehelen ftaat der Clergie te onderzoeken, en al de arme inkomſten zo overvloediglyk te vervullen, dat in Land en inkomen, alle de beneficien, nu ten minſten tot 50 ponden Steerlings in het jaar gerezen zijn. Wat groote verzmadinge kan eenigen Gods-dienſt bevallen, als zo armelyk, deze den welken de zorg der Zielen is toevertrouwt te verzorgen, dat honderden van Parochien in Engeland, geen 10 ponden 'sjaars aan hun Leeraren betalen, en miſſchien eenige duifenden, geen vijftig. Dit moet onder deze krijtende Zonden, die Gods wraak ons toezenden, getelt werden, nademaal hier door vele Zielen in hun verderf werden gelaten, om dat men niet vermogens is, hen van bequame en getrouwe Harders te verzorgen.

Ik zal hier, al de byzondere redenen niet aanmerken, die het herſtellen van die ontſteltenis hebben verhindert, maar eenige die daar belang aan hebben, zullen miſſchien eenige der zelve, by zig zelve kunnen vinden. En hier erkenne ik een groot en gerechtigt vooroordeel tegens onze Reformatie te leggen; daar niemand te wijs op antwoorden kan.

Maar hoe gebrekig wy ook, in deze byzonderheden mogen zijn; die van de Roomſche Kerk, hebben weinig reden, ons het zelve tegens te werpen, nademaal de eerſte en ware gelegentheid en oorzaak daar van, uit hen voortkomt. Het is ons gebrek, dat in het ontdoen der Klooftern, geen reſtitutie aan de Parochianen, van het gene de Pauſen hen Kerk rooſſijk ontnomen hadden, is geſchied. En nu wy zijn omtrent het volkomen vernietigen van de Papery, laat ons die overblijſfels daar van niet behouwen. En ik bidde God, zijn Majeſteit en zijn twee Huizen van het Parlement Kragt en Geest te willen geven, om deze geregtige, en voor zo veel ik weet, eenigſte groote ergerniſſe, van onze Engeliſche Reformatie te weren.

Een vijfde voor-oordeel, of zo te zeggen aanſtoot, die een quaad gevoelen van onze Reformatie ſchijnt te maken, beſtaat daar in, dat de Clergie, nu geen belang neemt, in de

V O O R - R E D E N .

de Conscientien van het Volk ; nog eenige opzigt, omtrent hun zeden en manieren, maar dat de zelve nu zonder jok of inwoninge zijn: Al de onder kanons of regulen, strekkende tot de openbare boeten en penitentien van ergerlijke Perzonen en mildoenders zijn ter zijden gelegd, en onze Clergie word zo weinig toegang gegeven, om klaarlijk het leven en de zeden van hun Kudde te verkleinen ; dat zomimige naauwelijks met gedult een bestraffing van de zelve verdragen willen. Onze Kerkelijke hoven zijn niet meer in de handen van de Bisfchoppen, of hun Clergie, maar tot het Burger-recht overgebracht, alwaar men dikmaals meer op de geschenken, als op de verbetering der zeden ziet.

Ik hope datter geen oorzaak van zulken groten roep is, maar zeekerlijk, men klaagt zeer over deze hoven, en openbare Gebreken en Ergernissen worden weinig nagezien, of gestraft. Excommunicatie, is een slag van een Weereldlijk vonnis geworden, en word nu naauwelijks als een Kerkelijke of Geestelyke Tugt, aangesien ; dewijl dezelve door Leeken gegeven en uitgesproken werd, en dat men menigmaal op zulke Gronden, die om Zediglijk te spteken, zulke straffe en verschrickelijke Sententie niet verdienen. Daar zijn behalven deze een groote menigte andere Misbruiken, die in de quaatte tijden ingesloopen zijn ; en nu gezuivert uit eenige Boeken van de Roomsche gemeenschap, dog nu te veel onder ons in het gebruik, gelijk als, *meerder heil van dienften en non Residentie of afwezentheid van zijn plaatsen*, en andere dingen van die Nature, zo dat mag gezegt werden, dat eenige van de Openbaarste bederfemissen van de Papey, daarze, door de voordeelen daar aan vast zijnde, smakelijk worden gemaakt, nog niet t'eenemaal uitgezuivert zijn ; niet tegenstaande, al hergerugt, dat wy, omtrent onze Reformatie gemaakt hebben, in zaken die disputabeider en tegen-sprekelijker en van vry minder gevolgen zijn.

Deze gantsche Tegenwerpinge, indien al toegestaan, gelijk het grootste gedeelte daar van niet ontken kan werden, komt in der daad daar toe ; dat onze Reformatie nog niet tot die Volkomendheid gekomen is, die vereischt word. Het gebrek van Openbare Boete, en de Penitentiale regulen, is in der daad een zeer groot gebrek ; Onze Kerk ontken het niet, maar erkent het, in de Voor-reden, van de dienst der bedreiging.

Het was een een van de grootste Glorien van de Primitive Kerk, dat dezelve zodanig werd bestierd, dat niemand uit de Leden opentlijk kon zondigen, zonder een Openbare Censure en Tuchtige, en een lange afzonderinge van de Heilige Communie, dewelke zy oordeelden besmet te worden, door een on-onderscheidelijke toelatinge, van alle slag van Menschen, tot dezelve. Haddenze de konsten van de Policye raad gevraagd, zy zouden de bekeerde, niet ingetoomt hebben, door zulk een strengen weg van Procedure, uit vreeze dat hun ongenoegen dezelve mogt verdrijven, en dat in een tijd, wanneer een Christen te zijn, zo veel tegenheden met zig brágt, en dat het gevaar scheen te lijden, door zulk een strenge Tugt, de Weereld van hun gemeenschap af te schrieken ; Maar de Harders van dien tijd, besloten liever de Regulen, dewelke hen van de Apostelen gegeven waren naar te volgen, en vertrouwden op God, omtrent het gevolg, dewelke al hun verwachtinge niet alleen voldede, maar ook te boven ging : Want niets overtuigt de Weereld meer van de waarheid van de Gods-dienst, als te zien, deze die wagt der Zielen aanbevolen is, zo Naarstelijk over hunne Zeden te waken, dat wegens eenige Zonden, dewelke in deze ongebondene tijden, in dewelke wy leven, maar voor gemeene Menschelijke zwakheden, doorgaan, de Lieden van de Communie, en dat voor vele Jaren afgehouden wierden, en zig blijdelijk deze ordere onderwierpen, dewelke als goede Genees-Middelen, de Siekten van hun gemoed konden heelen.

Maar och arm ! de Kerkelijke Perzonen van deze laatste Eeuwen, zijnde eens met dit gezag, dat zig de Weereld, onderwerpt, zo lange zy de goede uit-werkingen, daar van zien, aangedaan, leerden haast dezelve te Misbruiken, en het Volk tot een blinde onder-

V O O R - R E D E N .

werpinge aan het zelve te brengen. Het was een van de Voornaamste konften , daar het Pausdom zo groot door geworden is : Want de Biegt-Vaders , in plaats van hun Biegt-Kinderen , tot een Openbare Boete te brengen , stelden andere dingen in de plaats van de zelve op , oordelende , dat hy daar wel verandering in mogt maken , en in den Name van God het eene voor het andere nemen , doende hun Penitentien gaan , of naar een Heiligen Oorlog , of dat nog Heiliger was , naar den Oorlog der Pauſeu , tegens de Kettens , of stellende Princen van hun Stoel , en volle vergiffenis verleeneude , aan die gene , die aldus hun besluiten hielpen voor-zetten . Daar na wanneer de Paus geen grote gelegendheid hadde om Menschen meer te doden , nog het Volk grôte lust , om zig , in hun dienst te laten dood-slaan , namenze geld , als een aalmis voor God , en alzo werd alle Openbare Boete , aan een kant gelegt , en Moordery , of Koop-handel quamen in de plaats .

Dit zijnde de staat der zaken in de Reformatie , zo is het geen wonder , dat het Volk , niet ligtelijk , tot zodanige Openbare Boete te brengen was , dewelke nu voor eenige Jaren , t'eenemaal ten zijde was gelegd : en zy hadden reden , om niet te greeet te zijn , zig het Jok van hun Priesters te onderwerpen , op dat zy op die Grönd , zulke een Tyrannische Heerschappy over zig niet quamen te bouwen , als andere voor-heen wel gedaan hadden . Dit veroorzaakt dat eenige Gereformeerde Kerken van over Zee , de Weereldlijke met zig in hun gerigts hoven bragten , het welk , indien zy enkelijk , als een goed Middel gedaan hadden , om de Jalouſye , die de Weereld toen , wegens de Kerkelijke Tyranny hadden , zou het zelve niet veel tegen-spreken lijdten . Maar zy onderwierpen die zaak veel exceptien en bedenkelijkheden , wanneer zy , deze Weereldlijke Ouderlingen , een Goddelijke instellinge aanmatigden . Hier in Engeland (het is zeker) zou het Volk niet konnen verdragen , dat zulk een gezag by de Clergie in het eerst zou zijn ; Maar het zal blijken uit het gevolg , datter een bewerp was gemaakt , van een Kerkelijke Discipline , hoewel de Bisschoppen geen hoop hadden , dezelve in het werk te zullen konnen stellen , voor datze Koniik tot zijn Jaren zou gekomen zijn , en een Wet tot vast-stellinge , daar van gemaakt hebben , maar zy stervende , eer zulks voltrokken was , was het zelve , met zulk een yver onder de Koninginne Elizabeth niet vervolgt als de zaak wel vereischte : ook als dan deze dewelke in hun Ballingschap over Zee met deze bewerpen overtrocken waren , tragten meer dezelve , naar de wijze van andere Kerken te bestellen , als op eenige andere wijze , welke verschillendheden zulk een driftigheid verwekte , dat het de Liedten van deze en andere treffelijke deſſeinen aftrok , en voor zo veel de Presbyters of Geestelijke Ouderlingen bevonden wierden , van ouds hun gedeelte in de regering van de Kerk te hebben gehad , als raden en Mede-hulpers van den Bisschop , eenige van de zelve , wat heet gebaakert , meerder zig aanmatigende , als hun gedeelte was , wierden daar na door het onzag en gebruik der straffen , uit alle Kerkelijke Tugtingen gestelt ; en een ider begaf zig naar deze hoven , gemeenlijk de Geestelijke hoven genoemd zonder onderscheid te maken in zaken , van Testamenten , Hóuwelijken en zulke andere dingen meer , dewelke eenige Geleerdheid in de Burgerlijke en Canonijke Wetten vereischen ; en andere zaken van de Censure der Clergie en Leeken , die van een Geestelijken nature waren , en in der daad door den Bisschop en de Clergie onderzocht moften wezen , want zy zijn geen klein gedeelte van de Ziel beforginge , het welke hunne last is , gelijk door hen alleen Excommunicatien moeten gemaakt werden , als zijnde een suspensie en afhouding , van de Heilige plegtigheden der Christenen , in de welke niemand een *Competent* Regter kan zijn , als deze den welken de Ziel beforginge is opgelegd . Het quaatſte dat van deze Misbruiken kan gezegt worden , is dat zy overblijfsels van het Pausdom zijn , wegens dewelke wy de Ongevallige Contesten en twistingen onder ons zelve verſchuldigt zijn , dat geen behoorlijke verbeteringen gemaakt zijn .

Hier uit is een quaad gesproken , niet minder als dat , waar uit het voortgekomen is ; dat het

V O O R R E D E N .

het Leeraar-ampt nu van menige word aangezien, eerder als een vond, om het Volk te onderwijzen, aan het welke zy zig zo veel mogen gedragen, als het hen goet dunkt, als een zorge voor de Zielen, gelijk het in der daat is: en men kan niet loochenen, of de handeling, van geen weinige uit de Clergie onder ons, hebben het Volk in deze misduidinge gesterkt, dewelke hun bedieninge, als een levens middel aanmerken, door het volbrengen van Goddelijke diensten, en het prediken op den Stoel, eerder als een opzigt over de Zielen van de Kudde dewelke ons aanbevolen is, in het bezoeken der Krankens, het bestraffen van argerlijke Perzonen; het beslegten van geschillen, en naauw gezetheid, ten minsten, omtrent den Armen, welkers nootwendigheid hen kan tot eenige goeden regel verbinden. In deze dingen bestaat de Pastorale zorge voornamentlijk, niet alleen in het bloote bedienen van diensten, of het prediken van Sermonien, het welke een ieder by na, op een eeniger mate verdragelijke wijze, zou kunnen leeren.

Indien de Menschen een regte verbeelding van deze heilige bediening hadden, en een regte besefing, daar van namen, eer zy zig daar toe begaven, deze ergerlijke misbruiken van meerderheid van bedieninge, boven zijn Pastoors Ampt (behalven daarze zo arm en aan malkander vast zijn, datze beide naauwlijks een Man kunnen onderhouden, en een Harder alleen, die beide bequamenlijk kan bedienen,) non Residenties of alwezentheden, en het verzuim van die heilige bedieninge, aan een deel Huurlingen, op de beste koop zou wel haast vervallen. Deze zijn dingen van zulk een krijtende natuur, dat het geen wonder is, indien Gods gramfchap gereed staat, om op ons uit te breken.

Dit zijn waarlijk Menschen, over dewelke de Roomsche Kerk, met al haar onbeschaamtheid, zig nog schamen moet; gelijk nog heden, door geheel Vrankrijk veracht werden. De Koninginne Maria, hier in Engeland, ten tijden van de Paperry stelde zig zelfs met ernst, om der uit te wijen, en dat dezelve nader Protestanten nog gevonden worden, is een argernis, dewelke ons met regt schaamroot maakt.

Al de Prelaten en het Concilie van Trenten; poogden de residentie, Juris Divini, van het Goddelijke regt te verklaren, van het welke men niet vermag te dispenseren op wat aanmerkinge het zy. En daar is niets schijnbaarlijk strijdender, tegens de aldergemeenste indrukzelen, die alle Menschen omtrent den Gods-dienst hebben, als datter beneficien worden gegeven, voor de diensten daar zy deel aan hebben, en indien in zaken van Luïden hun staat, of gesontheid, het een zaak van groot aanstoot zou zijn, voor iemand loon te ontfangen, en het werk een minder of rouw practijjn aan te bevelen, hoe veel slimmer is het zulk een gewigtige zaak als de bezorgingen van 's Menschen Ziele, aan minder handen te bevelen. En om te besluiten deze, dewelke aan zulke on-orders schuldig zijn, hebben genoeg te verantwoorden, beide aan God wegens het verwaarlozen der Zielen, daar zy rekening van hebben te geven, en aan de Wereld, wegens het verwijt dat zy de Kerk hebben toegebracht. Als mede de heilige bedieninge, door hun quaden handel. Ook zouden de verdeelingen van deze en die zo hoog niet hebben kunnen rijzen, indien het Volk, met een quaden indruk; over eenige van de Clergie wegens deze onverschoonbare gebreken, die zo zichtbaar zijn, en verscheidene die zig Schaap-herders noemen; niet ingenomen was geweest. Dewelke het zijn: *die zig zelven met de wolle bekleeden, maar de Kudde niet hebben geweid, die de Krankens niet hebben gesterkt nog de Sieken genezen, nog opgebonden het gene verbroken nog wedergebracht, het gene weg gedreven was; nog gezogt het gene dat verloren was, maar hen met gewalt en wreedheid hebben geregeert.* En indien wy naar God willen opzien, dewelke zichtbaarlijk vergramt op ons is, *en ons veracht en versmadelijk onder het Volk gemaakt heeft.* Wy zouden groote reden vinden, om met Jeremiate zeggen; de Harders zijn woest geworden, en hebben den Heere niet gezogt, daarom zullenze niet voorspoedig zijn, en al hunne Kudde zal verstroot worden.

Maar ik zou zeer ongeregtig zijn, indien Ik, hebbende zulk een kenbaren nootwendige

V O O R - R E D E N .

bestrafingē aangegrepen, indien Ik hier niet by-voegde, dat God deze, en die, en deze Kerk nog zo niet verlaten heeft, of daar is nog een goet getal, in beide de heilige bedieningen, dewelke misschien zo uitmuntende zijn, in de voor-beeldigheid van hun leven, en zo naarstig in hun arbeid, als oit in eenige Kerken, en in eenige eeuwen, zedert dat de Mirakelen hebben opgehouden, geweest zijn. De nederigheid en bezigheid van leven, in veel van onze Prelaten, en zommige die van hooge geboorten zijn, en evenwel vele anderen, hebben overtroffen, van de welke meer zou hebben kunnen verwagt werden, doet hem verre boven berispinge, dog misschien niet boven afgunst opsteigeren. En wanneer dezulken achten, dat de diergelyklyke onderwijfsing van hun even-nasten, niet onder hun waardij is, maar haar zelve met zulk een stantvastige zorge doen, als of zy daar hun brood mede moesten winnen, wanneer zy zo gespraakzaam tegens de minste Kerkelyke Perzonen, die tot hen kunnen zijn; wanneer zy zo uitkeurlijk naau ziende zijn, omtrent die gene, dewelke zy in de heilige ordere aannemen: en zo mild in hun liefde pligten, dat zommige zouden mogen denken datze zig van onzichtbare wegen dienden; moeten zekerlyk zodanige dingen de achttinge van alzulke Bisschoppen zeer hoog doen rijzen, en schijnen eenige hoop van beter tijden te geven.

Van alle deze dingen, moet my toegestaan werden te vrijliker te spreken, dewijle ik daar niet toegebracht werde door eenige beweginge van dankbaarheid, of vrees of hope, dewelke wel gewoon zijn de Menschen anders te doen zeggen, als zy denken. Maar ik was zekerlyk te bestraffen, indien in een werk, het welke misschien, eenigen tijd in de wereld te leven heeft, ik alleenlyk gebrek zou vinden, in het gene niet is als het behoort, en zijn verdiende lof onthouden aan het gene zo prijfelijk is, en wanneer ik de minder Clergie aanzie, deze zijn, voornamentlyk omtrent deze groote Staat van Londen, zo veel zo uitnemende, beide wegen de Isterkheid van zija leven, de stantvastigheid van hunnen arbeid, hun uitstekende en klare wijze van prediken (het welke nu misschien tot zulk een groote volkomenheid gebracht is, als het oit geweest is, zedert de tijden datmen sprak, als iemand van de Heiligen Geest ingeveren wierd.) De groote goedheid van hun handelingen, omtrent die gene die van hen verschillen; hun onderlinge liefde en vriendſchap, en in een woord, wegen alle hoedanigheden, dewelke Dienaars of Christenen kunnen verciere; dat zulk een getal van zulke Mannen, op deze verdorvene eeuw niet vermag, zulk een zaak is, die my zo deerlyk toefchijnt als al de andere vreeslijke toevallen, van onze staat en conditie; daar God zo veel getrouwe Leeraars zou gezonden hebben, en hun arbeid evenwel ydel en vrugteloos zou zijn.

Ik hebbe nu al de voor-oordeelen of aanstootelijkheden ogpeloſt of onderzocht, die of in mijn bedenken gekomen, of in boeken of redchen ontmoet zijn, voor zo veel die onze Reformatie tegen spreken; en ik hoop, op een vry onderzoeken van de zelve, dat bevonden zal werden, dat eenige van de zelve geen kragt niet alleen hebben, en de andere die beter gronden hebben; niet hooger kunnen getrocken werden, als dat de zaken niet met die zorge gehandelt, nog tot die volkomenheid gebragt zijn, die men wel wenschen zou. Zo dat al het gebruik, dat wy van al deze tegenwerpingen kunnen maken, is daar door aan geleid te werden, om die dingen te betragten, die dat werk tot zija volkomenheid en cieraad kunnen biengen. Gelyk het zelve, door Menschen, die de waarheid onderwerpen, nog alles konden beschouwen of doorgronden, nog tot alles dat zy wel voor hadden, wel te voltrecken, bequaam waren, te wege gebragt is.

Maar uit de stoffe van de volgende Historie, zou een ander tegenwerpel mogen ontstaan. het welke, hoewel geen betreckinge op de Reformatie zelve heeft, echter geen klein verwijt onze Natie toebrengt, als zijnde te goet veranderens, en ligt tot ieder Godsdiens, die op de been is, te bewegen; nademaal in weinig meer als de tijd van 20 Jaren; weer groote veranderingen alhier in den Godsdiens zijn gemaakt, in alle dewelke, het

V O O R R E D E N .

geheele Lichaam van het Volk, met den froom ge-ebt en gevlocit heeft; zijnde het maar een klein getal, dat beftendig bleef, en voor hun gewiffé geleiden heeft: maar indien de ftaat van de Natie wel word aangemerkt, zal daar niets zo vreemt in gevonden werden, als het ter eerfter opzigt wel toefchijnt: want ten tijden van de Papery wierd het Volk in zulk een diepe onwetentheid gehouden, dat zy geen kennis van de poinften der Gods-dienft hebbende, boven den uitwëndigen roefel niets doordringende, en voor dereft, door het quaat leven van de Clergie, ten hoogften onvoldaan, en door hunne wreedheden, tegens deze, dewelke hun gevoelen tegen fpraken, ontfteken zijnde; het geen wonder ware, dat zy geneijgt waren Predikers te horen, wie zy ook mochten zijn, die reden van de Lere dewelke zy voorftelden gaven, en hen de zelve niet groffo modo, in het rouwe Prediken, gelijk de andere gedaan hadden. Deze Leeraars ook Lieden, van een onnazele geftelteniffé en van een goed en opregt leven, en door hun Medelijden over het Volk te aangenamer zijnde, en daar by komende hun lijden, en gereetwilligheid, om alles, om de wille van hun gewiffé uit te ftaan: Alle deze dingen zegge ik maakten een bereiden weg, voor het geloof en de liefde van het Volk. En om vryelijk te fpreken, ik twijfel niet, of, indien de Reformatie nóg langer onder de drift van vervolginge gelegen hadde, zy zou volkomender weder voort gekomen hebben.

Deze geftelteniffé van het Volk, en Konink Hendriks gefchil met den Paus, maakten den weg gemackelijk, voor de eerfte verandering: Maar daar na, de ftrengheid omtrent de Suprematie of Opper-magt, aan de eene, en de fes Artijkelen aan de andere zijde, hielden het Volk twijfelachtig en als hangende, tuffchen beide, en al het Volk begerig zijnde naar Nieuwigheden, en het ontdecken van de Bedriegeryen, en Argerlijkheid der Monniken, hun ongenoegen tegen dezelve vermeerderende, zo was het geen-zijnts te verwonderen, dat de Reformatie niet zo weinig tegen-ftribbeling en ontroernis haar voortgang nam, tot Eduards tijden toe. Maar hoewel daar Geleerde en yverige Gods-geleerde waren, die de veranderingen dewelke gemaakt wierden, dapperlijk genoeg voor-zetteden, zo was eger het grootfte gedeelte der Clergie zeer onwetende, en bedorven; en totter oorzaak van de penfioenen, die gereserveert waren, uit de renten van vernietigde Kloofsters, van de Monniken, gedurende hun leven, of tot datze andere Mid-delen om van te leven zouden gekregen hebben. De Abdye Landeryen, dewelke verkogt waren, met deze belastingen daar aan vast zijnde, gerakende in handen van Lieden, die geen genegenheid hadden, om deze belastingen daar op te houden, maakt dat deze Monniken Beneficien kregen, om alzo van deze laft ontflagen te werden; En wat de andere Abdyen belangt, die aan de Kroon bleven, daar mede ging het op de zelve wijze; Want de Monniken wierden gefteft in al de kleine Beneficien die de Konink hadde te be-given; zo dat het grootfte gedeelte van de Geeftelijkheid was, gelijk voor heen de Kloofster Monniken waren geweest, meeften-deel onwetende fchepfels, en die niet weinig tot hun oude by-gelovigheden negenen, Luiden anderzints die zig naar alle dingen eerder wilden voegen, alshun Welvaart verliefen. Onder zulke Dienaren konde niets gevonden werden, als Onwetentheid en kleine onderscheidentheid, omtrent den Gods-dienft.

Door deze dingen, quam het by, dat het grootfte gedeelte van het Volk, niet wil onderwezen, nog met eenige byzondere liefde tot de Reformatie aangeftoken was, het welke de daar op volgende veranderingen, onder de Koningin Maria te gemackelijker voortgang gaf. De proceduren, ten tijden van Konink Eduard, waren van gelijken zo zegt en gematig, het welke uit de bedaarde gefteltenis van den Eerft-Bifchop Kramner voortquam, nevens de Staats-kunften van andere, dewelke gewilligt waren, alles wat zy konden aan te ftaan, verhopende dat de tijd alles uitwerken zou, daar de overdriif het gantsche werk ftond te bederven; dat het een gemackelijk werk was, voor een heime-lijk Papift, de zwarigheden van die regeringe door de ftaan. Daar waren ook groote er-gernif-

V O O R - R E D E N .

gerniffen, door de onbefcheidenheid van veel nieuwe Predikers gegeven. De mis-regering der zaken, onder den Hartog van Somerfet, met de ongeruflige Staat-fugt van den Hertog van Northumberland, maakte het Volk een groote afkerigheid van de zelve. En een afkerigheid baart gemeenlijk, een mishagen, omtrent al het gene, dat hy die men haat te wege brengt.

Alle deze dingen dienden, om de gemoedren van het Volk, tot de veranderingen, dewelke de Koningin Mariz gemaakt heeft, te vooren te bereiden; maar in haar Regering heeft zig het Pafdom duidelijker zelve ontdekt, door het gedurig verbranden, en oeffenen van andere wreedheden. Daar en boven was het Volk in gevaar, om onder het ongemackelijke Spaanfche Jok te geraken, gelijk ook veie in vreeze, om hun nieuwlings verkregene Kerk, Landeryen weder te zullen moeten afllaan. Deze dingen te zamen met verlies van Calais, op het laafte van haar Regering, (het welke in het algemeen de gantsche Natie zeer zmartte, en als een groote verzmaatheid betreurt wierd) verwekten in ieder een groote afkerigheid van haar Regering en van alles dat onder de zelve gefchied als zy van de voorgaande gehaat hadden.

De aart der Engelfchen leid hen, om wreedheid en Tiranny te haten; en wanneer zy zagen, dat deze verwoetheid onfcheidbaar aan het Pafdom vast was, zo kan het geen wonder zijn, dat het zelve, met zulk en algemenen toeflant verworpen is, datter naauwelijcx eenige merkelyke tegenflant omtrent gedaan is, behalven door eenige weinige uit de Clergie; de welke zo dikmaais den rok omgehangen hebbende, zig fchaamde zo menigmaal *Palinodiam* te zingen, en zo ten laafsten beflooten fland te houden, daar te ligter, onder zulk een genadige Regering, konden befluiten, daar men hen alleenlijk flrafte, met het afnemen van hun bedieningen, en daar na nóg zorge droeg, voor hun onderhoud, gedurende hun leven: zijnde zelfs Bonner niet uitgefloten, hoewel zo diep, in zo veel onnozel bloed geverwt.

Al deze dingen te zamen gebragt zijnde, zal het niet vreemt fchijnen, dat zulke groote veranderingen in zulk een korten tijd, zijn te wege gebragt; maar van de tijden van Koningin Elifabeth af, als de oude Monniken waren afgefleten, en nieuwe beter opgevoede hieden in de Kerke waren geplaatst, hebben de dingen in het geen een nieu wezen aangetogen, en deze Kerk heeft zedert dien tijd, een heilige toevlugt, en vertrek voor alle vreemdelingen, en het voornaamfte voorwerp, van de afgunft en haat van de Roomfche Kerk en de glory van de Reformatie geweest.

10. *September*, 1680.

HISTO-

*Natus 12 Oct. 1537.
Regnare cepit. 28*

*January 1547.
Obyt 6th July 1553*

[Illegible text block]

[Illegible text block]

HISTORIE

Der REFORMATIE in

ENGELAND.

T W E E D E D E E L :

Eerste Boek.

Van het Leven en Regeringe van Konink
EDUARD de Sefde.

Duard de VI. Konink van Engeland van dien naam, is geweest de eenige zoon van Konink Hendrik de VIII. by zijn meestbeminde Koningin Johanna Seimour, of St. Maur, dochter van den Ridder Johan Seimour, afkomstig van Rogier van St. Maur, de welke een van de dochters en erfgenamen van den Heer Beauchamp van Harche trouwt hadde. Hun voorouders zijn met Willem de Conquestor, of Veroveraar, in Engeland gekomen, en hebben by verscheidene gelegentheden, zich zelven door brave Oorlogs-daden verheerlijkt. Hy was geboren tot Hamptoncourt, op den 12. dag van Wijnmaand, zijnde St. Eduards avond, in het 1537. Jaar der zaligheid, verliezende zijn Moeder op den volgenden dag, die gestorven is niet door de wreetheid der Heelmeesters, openende zelfs haar buik, om weg voor de geboorte van haar Prins te maken (gelijk sommige Schrijvers hebben voorgegeven, om den Konink Hendrik als een wreed en Barbarisch Prins in al zijn handelingen te verbeelden, welker gevoelen zedert ook al wat te lichtelijk van anderen gevolgt is) maar gelijk de oorspronkelijke brieven, nog van in wezen zijnde, bewijzen, wel van haar vrucht verloft, maar op den volgenden dag, door een overval, de Vrouwen in die gelegentheid gemeen, en die haar de dood dede, aangetast.

Hy wierd kortst daar aan gedoopt, zijnde de Eerstbisschop van

II. Deel.

A

Can-

1547.
* 1537.
Oftob. 12.
Eduard de
VI. geboren.

De Konin-
gin is gestor-
ven op den
14. seggen
Hal, Stow,
Speed en
Herbert, op
den 15 segt.
Hennings: op
de 17, indien
de brieven
der Medi-
cijn Meesters
waar zijn.
In de Kerke-
lijke Histo-
ry van Ful-
ler, p. 422.
Corr. Libr.
zijn Doop.

1547.

Cantelbury, en de Hartogen van Norfolk en Suffolk Peeters over hem, volgens sijn eigen dag-register; hoewel Hall de laatste alleenig als zijn Peeter stelt, als hy Bisschop geworden was. Hy werd onder de kweekingen en forge der Vrouwen opgebracht tot zijn zes jaren toe, en werd toen gebracht onder de bestiering van Doctor Cox en Mr. Cheek: zijnde de eene zijn Meester in Zeden en Kennisse der Wijzelingschap en Godheid, en de ander in de Talen en Wiskunst, en alle andere wetenschappen die een Prins en de erfgenaam van sulc een groot Rijk mogen betamen.

Sijn aard en
natuure.

Hy gaf al vroeg veele bewijzen van een zeer Leerzamen geest, en een wonderlijke vroomheid van gemoed, en boven allen voor groote eerbiedigheid voor den Godsdienst; en al wat daar aan vast is. Zoodanig dat hy, eens in zijn kinderlijke speelry zijnde, en ergens na willende reiken daar hy en zijn Makkers te klein toe waren, een van zijn Gefellen een grooten Bybel op de vloer leide, om daar op te gaan staan, met groot misnoegen zulks aanzagl, en zelve den Bybel van de aarde ophief, en voor dien tijd niet meer speelen wilde. Hy toonde zich in alles, de ordere voor zijn opvoeding bestelt, onderdanig en gehoorzaam, en nam zoo wel toe in het leeren, dat alle die omtrent hem waren, verwachtinge van buiten ordinaire dingen van hem kregen, indien hy anders by leven blijven mocht; maar zulke ongemeene begintselen schijnen eerder een te vroeg einde te dreigen van een leven, dat by alle schijn, uitsteekende dingen toonde te willen voortbrengen. Hy was zoo voortvarende in zijn leeven, dat eer hy acht Jaren oud was, hy Latijnsche brieven aan zijn Vader schreef, die een Prins van zulk een straffe gestrengheid was, dat men niet behoef te denken, dat die omtrent zijn zoon waren, souden derven in gedachten nemen, hem, met brieven voor hun leerling te schrijven, te bedriegen. Hy was ook gewoon, op die ouderdom, aan zijn Peter den Eerstbisschop van Kantelberg te schrijven, als mede aan zijn Oom, dewelke eerst Burggraaf van Beauchamp, als uyt die Stam voortgekomen, en daar na Graaf van Hartford gemaakt wierd. Het schijnt dat Katerijn Parr mede Latijn verstond, want hy heeft aan haar ook in de zelve taal geschreven. Maar het volkomen Character of merkteeken van dezen Prins, word gegeven door Cardanus, die het zelve na zijn dood in Italie geschreven, alwaar deze Prins voor een Ketter genomen wierd, zoo dat van daar geen vleyery te wachten ware, noch daar iets daar by te winnen. Echter is het zelve zoo groots, en in alles met de waarheid zoodanig over-

over een komende, dat, als ik mijn verzamelingen van papieren, op het einde van dit Boek, met zijn eigene woorden in het Latijn zal doen, het nu zeer wel te passe sal komen, het zelve alhier in het het Engels uit te drukken. 1547.

„ Al de bevallijkheden waren in hem, hy sprak verscheidene ta- *Collect.*
 „ len wanneer hy noch maar een kind was; want beneffens de *No. 1.*
 „ gelsche, die hem natuurlijk was, had hy beide Latijn en Fransch; *Cardanus*
 „ ook was hy niet onkundig, zoo veel als ik versta, in het Grieksch, *merkteeken*
 „ Italiaans en Spaansch; hy was'er net in, en vorders bequaam om *van Eduard.*
 „ alles te leeren. Hy had ook kennis in de Reden konst, in de gron-
 „ den der Wijzelingschap, en de Muzijk.
 „ De zoetigheid van zijn Gematigheid was zoodanig als eenig ster-
 „ slijk mensch, en zijn destigheid als die een Konink mocht betamen;
 „ en zijn gesteltheden gevolgzaam van een hoegen trap. Kortelijk, dat
 „ kind was zoodanig opgetogen, had zulke hoedanigheden, was van
 „ zulke een verwachtinge, dat hy scheen als een wonder van een mensch
 „ te zijn. Dezedingen zijn niet na de schikkonst, en boven de waar-
 „ heid gesproken, maar komen in der daad te kort daar by. Daar na
 „ voegt hy'er noch by. Hy was een wonderlijk Jongeling; wanneer
 „ ik by hem was, ging hy in zijn 15. Jaar, in welke ouderdom hy zijn
 „ Latijn zoo zuiver en vaerdig sprak als ik zou hebben kunnen doen.
 „ Hy vraagde my, wat de stoffe van mijn Boek, *De Varietate rerum,*
 „ ware, het welke ik hem had toegeëigent? Ik gaf hem tot antwoord,
 „ dat ik in het eerste Hoofstuk, de ware oorzaak der Comeeten aan-
 „ wees, daar men lange onderzoek had over gedaan; maar was voor-
 „ heen niet uitgevonden. Was is die dan, vraagde hy? Ik antwoor-
 „ de, dat het was de t'zamenlooping van wandelende sterren. Hy
 „ berichte weder: hoe kan dat zijn, nademaal de Sterren door ver-
 „ scheidene bewegingen beweegt worden? hoe komt het dat de Co-
 „ meeten niet weder soo haast verdwijnen, of na der Sterren bewegin-
 „ ge, de hunne niet schicken? hier op berichte ik weer. Zy volgen
 „ der zelve beweginge, maar vaerdiger als zy, ter oorzaak van de
 „ verscheidentheid der Aspecten en opzigten, gelijk wy zien in een
 „ Christal, of wanneer een regenboog afschijnt van een Wand; want
 „ een kleine veranderinge maakt een groote onderscheid van plaats.
 „ Maar de Konink antwoorde wederom, hoe kan dat zijn, dewijl'er
 „ geen onderwerpzel is, om dat licht te ontfangen, gelijk als een muur
 „ het onderwerpzel van een regenboog is? hier op gaf ik tot antwoord,
 „ dat dit was gelijk als in de melkweg, of daar menigte van Kaerffen

1547. „ waren ontfteeken , zijnde de middelplaats , daar ſich dit licht ont-
 „ moet , wit en klaar. Uyt deſe kleyne proeve , kan men ſich inbeel-
 „ den , wat zy ware. En inder daad de oprechtigheid en foetigheid
 „ van zijn aard , heeft in alle geleerde en goede lieden verwekt de groot-
 „ ſte verwachtinge van hem , die men van iemand nemen kan.
 „ Hy begoft de Vrye konſten te beminnen eer hy met de ſelve bekend
 „ was , en de zelve te kennen eer hy de zelve konde gebruiken ; en zulk
 „ een onderneeming van de nature was in hem , dat niet alleen Enge-
 „ land , maar de geheele wereld reden heeft , zijn zoo ſchielik wegruc-
 „ ken te bejammeren. Hoe wel was het gezegt van zulke buiten or-
 „ dinaire perzoonen , dat hún leven kort is , en zy zelden oud werden.
 „ Hy gaf ons een ſtaal van deugd , hoewel hy niet lang genoeg geleeft
 „ heeft om een Patroon daar van te verſtrekken. Wanneer de ſtemmig-
 „ heid van een Koning vereiſt wierd , hield hy zich al een oud bedaagt
 „ man , zijnde evenwel altoos ſpraaklijk en vriendelijk , gelijk zijn jon-
 „ ge jaaren paſte. Hy ſpeelde op de Luyt , hy moeide zich in zaaken
 „ van Staat ; en wat aangaat , zijn verbindende Natuur , by volgde hier
 „ in zijn Vader na , hoewel die , zelfs als hy trachte eenig goed te doen ,
 „ een ſchijn hadde als of hy quaad ware. Maar daar was geen grond ,
 „ om zulks van den Soon te vermoeden , wiens geeft door de beneerſti-
 „ ging van de Wijzelingſchap doorwrogt was.

Voorneemen
 om hem
 Prins van
 Wallis te
 maken.

Wy hebben gezegt , op het einde van zijn Vaders leven , dat hy
 voor genomen had , hem Prins van Wallis te maken : want hoewel hy
 die Naam wel droeg , gelijk al de erfgenamen van de Kroon doen , zoo
 was hy echter door geen wezentlijke aanſtellinge in die waardigheid in-
 gelijft. Deze meeninge hadmen gebruikt , om het aanſlaan van den
 Hartog Norfolk voort te zetten , nademaal hy verſcheydene ampten
 voor zijn leven bezat , van de welke de Konink voor hadde de beſtellinge
 te doen , trachtende die ſpoediglijk te vullen , in ordere van zijn Zoon
 Prins van Wallis te maken. Ondertuſſchen quam de Konink zijn Va-
 der te ſterven , en de Ridder Antony Brown , wierd door den Raad ge-
 ſonden om hem daar kennis van te geven , zijnde alſtoen tot Hartford ,
 en hem naar den Touwer van Londen te brengen ; deze hebbende hem
 tot Enfield nevens zijn Suſter de Jonkvrouw Eliſabeth gebracht , gaf
 hem zijns Vaders dood te kennen , en dat hy nu hun Konink was. Op
 den 31 van January wierd des Koninks dood tot Londen bekend ge-
 maakt , en hy Konink verklaart.

Mendrik 2.
 ſterft.

1551.

In den Tour wierd hy door zijns Vaders executeurs of beſtellers ,
 met de reſt van den geheymen Raad , ontfangen met zulk een eerbied-
 digheid

digheid, als men een Konink verschuldigt is: Matigende alzo hun droefheid wegens des Vaders dood, met de blijdschap van des zoons gelukkige opvolginge; dat zy door overmaat van vreugde niet scheenen de eene soo haast te hebben vergeeten, noch door te groote droefheid den anderen een quade voorspelling te geven.

Het eerste dat zy deden was des Koninks Hendriks Uiterste wille te openen, in de welke zy bevonden, dat hy sestien perzoonen tot uitvoerders van de Uiterste wille, en bestierders van zijn zoon, en het Koninkrijk, tot zijn achttien jarige voljarigheid toe hadde bestelt.

Konink Eduard komt in den Toon.

Deze waren den Eerstbisschop van Canterbury, de Heer Wriothesley, de Heer St. John Groot Meester, de Heer of Lord Ruffel, Zegelbewaarder, de Graaf van Hartford, Heer Groot Kamerling, de Burggraaf Lisle Heer Admiraal, Tonstal, Bisschop van Duresme. De Ridder Antony Brouwn, Overste der Paarden. De Ridder Willem Paget, Secretaris van Staat. De Ridder Eduard Nort, Cancellier van het Hof van de Augmentatien, de Ridder Eduard Montague, Opper Rechter van de gemeene Pleidoyen, de Rechter Bromley, de Ridder Antony Denny, en de Ridder Willem Herbert, Opper Edelman van de geheyme Kamer, de Ridder Eduard Wotton, Schatmeester van Cales, en Doctor Wotton, Deeken van Canterbury en Jork. Deze of het meeste gedeelte der zelve waren, tot uitvoerders van de Uiterste wille, en tot bestierders der saken van het Koninkrijk gestelt.

Met toestant van deze, zouden de Houwelijken van den Konink en zijn Sufters ook bestelt werden, doch met dat onderscheid, dat alleenlijk geordonneert was, dat de Konink zou trouwen naar hun goervinden, maar de twee Sufters waren daar omtrent zoodanig bepaalt, dat zy haar recht van opvolginge zouden verliezen, indien ze zonder hun toestant quamen te trouwen, zijnde van veel grooter belang voor de vrede en welstant van het volk, wie der zelve mannen zoude zijn, indien de Kroon op hem mocht komen te vallen, als wie des Koninks Vrouw zou zijn. Ook was hy, door een Acte in het vijf-en-dertigste Jaar van Konink Hendrik gepasseert, gemachtigt, de Kroon aan haar, met sulke bepalingen als hem goed dacht, te laten.

By de Executeurs en uitvoerders, had de Konink in sijn uytterste wil gevoegt een geheimen raad, om dezelve te assisteren en behulpzaam te zijn. Deze bestond uit de Graven van Arundel en Effex, de Ridder Thomas Cheyney, Schatmeester van de Huishoudinge, de Ridder John Gage, Controllleur. De Ridder Antony Wingfield, Onder-

1547. Kamerling. De Ridder Willem Petre, Secretaris van Staat. De Ridder Richard Rich, de Ridder Johan Baker, de Ridder Ridder Ralph Sadler, de Ridder Thomas Seimour, de Ridder Southwel, en Ridder Edmund Perkhiam.

De Konink had ook bestelt, dat indien iemand van de Executeurs quam te sterven, de overlevende sonder macht om andere te substitueeren, of onder te stellen, souden voortgaan in de bestiering der zaken. Hy belaste hen ook al zijn schulden te betalen, en de Legaten, die hy had gemaakt, te voldoen, en om eenige inwilligingen tot volkomenheid te brengen, en te volvoeren het geene hy beloofte hadde, had hy een aanvang genomen.

Als de Uiterste Wil geopent en gelesen werd, bevonden zich al de Executeurs, of uitvoerders, behalven alleen de Rechter Bromley, en beyde de Wottons tegenwoordig, die alle beslooten, de Uiterste wille in alle haar poincten uit te voeren, en huneed te doen, tot getrouwe naarkominge van deze hunne last.

Twilt omtrent de verkiezinge van een Protector.

Daar werd ook voorgestelt, dat tot spoediger uytvoeringe van zaken, en een bestel der ordere en bestiering der zaken, een tot Hoofd over al de rest zou verkoozen werden, aan de welke de Gezanten en andere zich zouden hebben te adresseren; en te verwoegen. Hier omtrent was bestelt; dat die geene die tot die waardigheid zou verkoozen werden, echter niets in alle manieren, zonder toestemminge en goedvinden van het grooter gedeelte van al de anderen zou mogen doen. Maar dit werd door den Heer Cancelier wedersprooken, dewelke oordeelde dat de waardigheid van zijn ampt, stellende zich zelve naast den Eerstbischop van Canterbury, die zich met wereldlijke zaken niet zeer zocht te bemoeien, hy het oppergezach in de bestiering behoorde te hebben, en drong daar over aan, dat men van des Koninks uiterste wil niet zou hebben af te wijken, in eenige byzonderheid, noch by toe noch by afdoening. Het ware blijkelyk, dat de voorgaande Konink had gewilt, dat zy alle gelijk in de bediening zouden zijn; en iemand een tijtel boven al de andere te geven, was een groote veranderinge in zijn bestellinge te maken. Men voerde hier tegen in, dat de persoon alsoo aan te stellen, geen macht in eeniger manieren over de anderen zou hebben, zijnde dit maar een verhooging tot zulk een waardigheid met de minste afgunst en vreeze voor gevaar; maar het was zeeker, hooge tytels banen altoos den weg tot hooge macht.

Maar de Graaf van Hartford, had zulk een grooten aanhang onder hen, dat men daar toe echter besloot, zelfs ook de Cancelier daar toe

verstond, ziende dat hy met zijn tegenstreven niet door konde, dat 'er een overal de andere zou verkoozen werden, wiens eernaam zou zijn: *Protector van des Koninks Ryken, en de bestierder van zijn perzoon.* Het naaste punct, namentlijk wie die man zou zijn, vand geen groot tegenspreken, want zy quamen daar alle in over een, dat de Grave van Hartford, in aanmerkinge van zijn na bloed-verwantschap met den Konink, en zijn groote ervarentheid in zaken, de bequaamste daar toe ware. Zoo wierd hy dan Protector of Beschermer van het Rijk, en bestierder van des Koninks perzoon, maar onder uitdrukkelyk besprek, dat hy noit iets doen zoude, als met advijs en toestant van de andere uitvoerders, volgens des laatsten Koninks Uiterste wille. Hier op gingen zy alle hun eed af leggen, maar daar wierd geoordeelt, dat men zulks tot den volgenden dag behoorde uit te stellen; om het zelve met te beter opmerkinge te doen.

Voor dien dag wierd anders niet gedaan, als dat den Cancelier belafft wierd, de Zegels den Konink in handen te stellen, en die weder uit zijn hand te ontfangen. Want men moest dat Zegel van Konink Hendrik gebruiken, of tot datter een nieu gemaakt wierd, of tot dat de Konink was gekroont; daar wierd ook geordonneert de Commissien en bevelbrieven der Rechters, der Vrede rechters, der Voorzitters van het Noorden, en van Wallis, en andere beampten te veranderen en vernieuwen. Dit waren de verrichtingen van den eersten vergader-dag van deze Raad onder dezen Konink, op dewelcke de lichte verheffing van den Grave van Hartford, tot zulk een hoogen waardigheid, groote reden tot misnoegen gaf, schijnende zulks een verandering te zijn, van het geene de Konink Hendrik had ingestelt: maar des Koninks goedhartigheid tegens zijn Oom maakte dat het zoo zachtelyk doorging. Wat de rest van de Executeurs aangaat, zijnde die van geen ouden Adel, maar alleen Hovelingen, die waren ook lichtelyk aan te halen, om in te willigen het geene zy wisten, hun jongen Konink aangenaam en behaaglyk te zijn. Alleenlyk de Heer Cancelier, die de voornaamste tegenspreker hier omtrent had geweest, mocht wel denken slechte gunst van den Nieuwen *Protectors* hand te zullen ontfangen. En de nayevinge die tusschen hen was, liet niet lange na zich te openbaren, en het volk zelve verdeelt zijnde, in deze, die de oude bygelovigheid aanhingen, en deze die een volkomender Reformatie en hervorminge begeerden, stelde zich de Protector als hooft van den eenen, en de Cancelier als hooft van den anderen aanhang.

Des anderen daags quamen de Bestierders weder te zamen, en deden
eerst

1547.
Grave van
Hartford
verkoozen.

1547. eerst en voor al hunnen eed, op een plechtelijke wijze, datse de Uiterste wille getrouwelijk zouden uitvoeren. Zy ordonneerden ook al die geene, die door den vorigen Konink, tot geheime Raden waren gekoozen, in des Koninks tegenwoordigheid te komen, en aldaar verklaarden zy aan den Konink, de verkiezing die zy van zijn Oom gedaan hadden, die dezelve mede toegestemt heeft; dit wierd de Heeren van den Raad mede te kennen gegeven, die mede eenstemmig zulks toestonden. Hier op wierden brieven afgevaardigt, aan den Keiser, den Konink van Vrankrijk, en de Vrouwe Regente der Nederlanden, te kennen gevende des Koninks dood, en de bestellingen van den Raad; als mede het aanstellen van een Protector, geduurende de onderjaargheid van hunnen Konink. Al deze brieven wierden gelast door den Protector gezegelt te werden, en voorts wierden al de wereltlijke Heeren nevens al de Bisschoppen in het ronde belast, te komen, en den Konink hun Allegiance of getrouwigheid en erkentnisse te sweeren.

Feb. 2.

Op den 2 February wierd de Heer Protector, Heer Schatmeester en Graaf Marschalk verklaart, zijnde dezelve plaatzen, door den overleden Konink voor hem, op des Hartogen van Norfolk's aantasting beftelt. Men zand ook brieven naar Cales, Bulogne, Ierland, de Marken van Schotland, en de meeste landen van Engeland, kennis gevende van des Koninks opvolginge, en de bestellingen voor het tegenwoordige gedaan.

De Bisschoppen ontfangen Commissien voor hun Bisdommen.

Men gaf ook ordere om het Testament te registreren, en dat ieder van de Executeurs zouden een autentijk afschrift, onder het groote Zegel, daar van hebben. Ook wierd den Klerken van den Raad belast, ieder der zelve reekeninge van alles wat in den Raad gedaan was, onder hun hand en Zegel te geven. Ook wierden de Bisschoppen verzocht om nieuwe Commissien en ampt-brieven te ontfangen, van de zelve gedaante, als die geene waren, die zy ten tijden van Konink Hendrik hadden ontfangen (gelijk te zien is in het vorige deel) alleenlijk met dat onderscheid, dat in de zelve geen gewag gemaakt wierd, van een Vicaris Generaal, gelijk in de voorgaande was geschied, dewijl niemant naar Kronwel tot die waardigheid verkoozen was. Twee van deze Commissien zijn alnoeh in wezen, de eene aangenoomen door Kranmer, de andere door Bonner. Maar dit geschiede alleenlijk ter oorzaak van die tegenwoordige gesteltenis der zaken, om dat de Bisschoppen in het algemeen tot de oude bygelovigheid genegen zijnde, het een nootwendige zaak geacht wierd, hen onder zulk een arbitraire macht te houden, als zy hier mede onderworpen wierden. Want
hier

hier door behielden zy hun Bifdommen niet langer als het den Konink 1547. liefde, zijnde alleen om die te bedienē, als zijn gedeleēerde en bestelde in zijnen Naam, en uit zijn gezag.

Kranmer gaf een voorbeeld aan al de andere, en ontving zijn bevel *Collectie* brief, die in de verzameling is. Maar dit wierd daar na een te swaren *No. 2.* jok geoordeelt te zijn, en derhalven wierden de nieuwe Biffchoppen, die onder dezen Konink gemaakt wierden, onder het zelve niet gestelt (gelijk Ridley, als hy in Bonners plaats Biffchop van Londen gemaakt wierd), niet gedrongen zoodanigen Commissie te ontfangen, maar zy wierden gestelt als Biffchoppen voor hun leven.

Men bevand een Clausule of slotreden in des Koninks Testament, dewelke de Executeurs en uitvoerders daar van verzocht, alles te vervullen het geene de Konink in eeniger manieren beloofd hadde. Waar op de Ridder Willem Paget, Antony Denny, en Willem Herbert verzocht wierden, te verklaaren wat zy van des Koninks voornemen en beloften wisten: de eerste de Geheim schrijver zijnde, die hy het meeste vertrouwt hadde, en de andere twee die hem in zijn slaapkamer opgepast hadden, gedurende zijn ziekte, hoewel zy genoemt wierden Edellieden van de geheime Kamer, want de bedieninge van Edelman van de slaapkamer was noch niet opgerecht. Paget verklaarde, dat wanneer de blijken, tegens den Hartog van Norfolk te voorschijn quamen, als mede tegens zijn zoon de Graaf van Surrey, de Konink, die gewoon was dikmaals met hem alleen te spreken, hem hadde gezegt, dat hy van mening was deze hun landen mildadiglijk aan andere te besteden, en zedert door aantasten en verzeekeren, of anderzints den Adel veel aan het vervallen was geraakt, dat hy voornemens ware eenige Pairs te maken, en hem daar over gelast hadde een geschrift te maken van deze, dewelke hy daar toe de bequaamste achte te zijn: dewelke daar op voorstelde de Grave van Hartford tot Hartog te maken, den Grave van Essex tot Marquis, de Viscount of Burggraaf Lisle tot een Graaf, de Heeren St. John, Ruffel en Whrioresly tot Graven te verheffen; en de Ridder Thomas Seimour, Thomas Cheyney, Richard Rich, Willem Willoughby, Thomas Arundel, Edmund Sheffield. Jo: St. Leiger. Sir Wijnbifch, Sir Vernon van de Peak, en de Ridder Christophel Danby Baronnen te maken.

Reden van het maken van veel nieuwe Edellen.

Paget had ook een verdeeling van de bezittingen van den Hartog van Norfolk gemaakt, maar de Konink nam daar geen genoegen in, en belaste Mr. Gateshem het boek van zijn Staat en middelen te brengen, het welke gedaan zijnde, had hy Page belast, op den Grave van Hart-

1547.

ford, een *Tantum of Toth*, zoo luiden de woorden van zijn bestellinge, van duizent Marks, op den Heer Lisle, St. John, en Russel 200 ponden, op den Heer Wriothesley 100 ponden, en voor den Ridder Tho Seimour 300 ponden 's Jaars te stellen. Maar Paget had gezegt, het ware te weinig, en stond daar lang op. De Konink evenwel ordonneerde hem het zelfde de bestelde perzoonen voor te stellen, en te zien hoe hen zulks aanstond. Hy had den Konink mede Denny in gedachten gebracht, die menigmaal voor hem verzoek gedaan hadde, maar hy had, in vergelding van zulks noit iets voor Denny verkregen, waar op de Konink hem ook 200 ponden toeleide, en 400 Marks voor den Ridder Willem Herbert; gelijk hy noch eenige andere bedacht.

Maar Paget hebbende, volgens des Koninks last, tot deze, die gevordert stonden te worden, gelprooken, bevand dat veel van de zelve wenschten in hun voorige Rang of Staat te mogen blijven, oordeelende, dat de landen, dewelke de Konink voor hadde, hen te geven, niet genoegzaam waren, om hen in dien Staat die men hen toeleide, te kunnen onderhouden; het welke hy, tot het beste voordeel van een ieder der zelve, den Konink weder had bekend gemaakt, trachtende des Koninks gunst voor dezelve zoo hoog te trekken, als hem mogelijk ware; maar terwijl deze dingen in beradinge waren, de Hartog van Norfolk zeer bedachtelijk, vrezende het verderf van al zijn nakomelingen, indien zijn landen zoodanig wierden verdeelt, en dat in veele handen, uit de welke hy dezelve zoo lichtelijk niet zag te kunnen weder krijgen, voor zoo veel' als volhardende onder de Kroon, eenige verkeeringe van zaken zijn geslagt zou kunnen komen te herstellen, en zoekende ook den Konink door een ongewoone beleeftheid te verbinden, zand een verzoek-schrift aan den zelve, dat het zijn gelieven mocht zijn, al zijn landen aan den Prins (nu Konink) te besteden, en dezelve niet zoodanig te vervreemden. Want zeide hy, volgens het spreekwoord van dien tijd, *'t Is een goede en Statelijke Spaarpot*. Dit wrocht zoo veel op den Konink, dat hy besloot de zelve voor zich te behouden, en zijn dienaars op een andere wijze te beloonen.

Hier op had hem Paget geparst, eens te besluiten, wateer hy aan de zelve wilde besteden, en wat hy met dezelve geven wilde, en zy zouden daar na overleggen, wat weg daar toe te gebruiken. „ De Konink on- „ dertuffchen verargerende, zeide, dat: zoo het arger met hem wierd, „ gelijk hy oordeelde dat het niet zeer lang duuren konde, hy van me- „ ning ware, hen al te plaatzen by zijn Zoon, als lieden, dewelke „ hy beminde en vertrouwde boven alle andere, en dat hy om die reden „ te meer acht op hen wilde nemen.

„ Alzoo

„ Alzoo na veel overlegs had hy bevolen, het boek aldus op te ma-
 „ ken. De Graaf van Hartford te zijn, Graaf Marschal, en Heer
 „ Schatmeester, en Hartog van Somerzet, Exeter of Hardford, en
 „ zijn zoon te zijn Grave van Wiltshire, met 800 pond 's Jaars inko-
 „ men in Land, en 300 ponden aan gelt, uit het naaste Bisschops
 „ Land, dat open zou vallen. De Grave van Effex te zijn, Marquis
 „ van Effex. De Burggraaf Lisle te zijn, Grave van Coventry; de
 „ Heer Wriothesly te zijn, Grave van Winchester; Sir Thomas Sei-
 „ mour te zijn, een Baron en Heer Admiraal, de Ridders Richard
 „ Rich, Jo: St. Leiger, Willem Willougsby, Ed. Sheffield, en
 „ Christoffel Dauby Baronnen te zijn, met hun Jaarlijkse inkomsten
 „ daar toe, en noch verscheidene andere; en hebbende op verzoek van
 „ de Ridder, Eduard Norts belooft aan den Grave van Hartford te ge-
 „ ven, zes van de beste prebenden of geestelijke bezittingen, die in
 „ eenige Bisschoppelijke Staat mochten open vallen, behalven Deeken
 „ en Schatmeesterschap, zoo stond hy op zyn verzoek hem toe dat een
 „ Deekenchap en Schatmeesterschap in de plaats van twee van dezelve
 „ geestelijke Staaten zouden gerekent werden.

Zijnde dan al dit zoo geschreven, gelijk het de Konink bestelt had-
 de, nam de Konink het boek, en stak het in zijn zak, gevende ordere
 aan den Secretaris, een ieder van hen te kennen te geven, wat bestel-
 linge hy, omtrent hen gemaakt hadde. Maar eer al deze dingen tot
 uitslag gebracht waren, stierf de Konink. Hy echter op zijn dood-
 bedde leggende, kreeg weder in gedachten, wat hy belooft hadde, en
 belaste derhalven zulks in zijn Uiterste wil te zetten; en dat de uitvoer-
 ders daar van, ieder ding dat zou blijken, van hem belooft te zijn,
 zouden volbrengen. Alle deze dingen wierden by Herbert en Denny
 bevestigd, dewijl zy alstoen in zijn Kamer oppasten; en als de Secre-
 taris uitging, had hen de Konink, het geene tusschen hem en Paget
 verhandelt was, te kennen gegeven, belastende Denny hem het boek
 weder voor te leezen, alwaar Herbert waarnam, dat de Secretaris een
 ieder had bedacht, behalven zich zelve, waar op de Konink zeide,
 dat hy hem niet vergeeten zou, en had Denny belast 400 pond 's Jaars
 voor hem te schrijven.

Al deze dingen aldus op hun eed verklaart, en het grootste gedeelte
 voor heen, aan eenige der zelve bekend gemaakt geweest, ook de
 gantsche zaak over al genoegzaam verspreit en bekend zijnde, hebben
 de Executeurs, zoo volgens hun gewisse, omtrent des Koninks Testa-
 ment, als om hun eigen eer, beslooten te vervullen al het geene dat de

1547. Konink geordonneert hadde, maar door de dood in volvoeringe niet had kunnen voort zetten. Maar zijnde in beduchten voor een oorlog zoo met den Keizer, als met den Konink van Vrankrijk, beslooten zy, des Konings schatten, noch kleinodien, of zilver te verminderen of te verkoopen, noch zijn inkomsten te bekommeren; maar eenigen anderen weg te vinden, om deze lieden te betalen. En dit veroorzaakte hen daar na de Landen van de Chantry, de Geestelijkheid aangaande, te verkoopen.

Zeken van
Schotland.

1547. Feb.

Konink Rid-
der geslagen.

De zaken van Schotland waren toen zoo dringende, dat Balnaves, dewelke Agent was voor die geene, dewelke zich in het Slot van St. Andreas geflooten hadden, nu ter tijd 1180 pond voor een half jaars betaling hen toe te brengen voor de Soldaten van de bezetting, gelast wierd. Daar wierden ook jaarlijkse pensioenen bestelt, voor die geene die de meeste aandrijvers in die zaak waren. Des Grave van Rhotest oudste soon kreeg 280 ponden, de Ridder Jacob Kircaldy kreeg 200 ponden, en verscheidene andere minder naar gelegentheid hen toegestaan, om hun vriendschap te hebben, gelijk in des Raads boeken uitgedrukt staat. Op dien dag heeft de Heer Protector den Konink Ridder geslagen, zijnde door openbare brieven daar toe gemachtigt. Zoo het schijnt, vereischte zulks de wet van Ridderfchap, dat de Konink de Ridderlijke waardigheid most ontfangen van de hand van een ander Ridder; echter wierd dit geoordeelt een te groote baldadigheid van een onderdaan te zullen zijn, indien die zulks ondernam zonder een order onder het groote Zegel. De Konink ter zelve tijd floeg ook Johan Hublethorn, de Lord Major van Londen, Ridder.

Wanneer nu buiten verspreid was, wat een verdeeling van eer en rijkdom by den Raad beslooten was, viel daar genoeg op te zeggen: zeggende eenige, het ware hen niet genoeg, den overleden Konink al zijn schatten afgepost te hebben, ten ware zy in deze hun nieuwe vertrouwde waardigheid, de eerste stap maakten, om eer, ampten en bezittinge voor zich zelve te bezorgen: daar het een betamelijker weg voor hen luiden zou hebben geweest, hun presentien en eischen te schorten, tot dat de Konink tot voljarigheid zou gekomen zijn.

Noch een andere zaak in de getuigenissen, schein de achting van des Koninks Testament zeer te verswakken, werdende gezegt, het zelve geteekent te zijn op den 30. van December, staande alzo van datum, waar door te kennen wierd gegeven, het zelve maar een korten tijd voor zijn dood gedaan te zijn, zijnde men niet bekwaam, om zyn besluit in deze dingen, dewelke hy voor hadde, uit te voeren; maar het was kenbaar genoeg, dat hy op den 30. van December, noch zoo swak niet was, als men wel zou meenen.

Het

Het zal misschien iemandt vreemt dunken, dat de Grave van Hartford zes goede Prebenden en geestelijke ampten voor zich zelve verkreeg, van de welke twee daar na in een Deeken en Schatmeesterschap verandert wierden; maar zulks was in die tijd zeer gemeen. De Heer Cromwel was Deeken van Wells geweest, en verscheidene andere wereldlijke perzoonen, hadden diergelijke geestelijke Beneficien, zonder die te bedienen, voor zich verkregen: voor dewelke, dewijl geen belasting van Zielen daar aan vast ware, zulks tot een versooning zou mogen dienen. Evenwel deze had een Kerkelijke bedieninge op zich in de Hooftkerk; gelijk zulks waren billijke en noodige aanmoedigingen, zoo voor die geene, die door ouderdom, of andere gebreken, niet bekwaam waren grootte bedieningen in de Kerk uit te voeren, als voor die geene die in hun Parochiale arbeid zoo wel gedient hadden, dat zy bevordering verdienden, en misschien zoo slechtelijk daar van voorzien waren, dat zy eenige verdere onderstand van noden hadden, om te kunnen bestaan; zoo waren zy zekerlijk niet ingestelt tot verrijking van zulke ledige en vleeslijke menschen, dewelke zich zelve tot een wereldlijke manier van leven overgegeven, van een Kerkelijk perzoon niet veel anders als liet kleed en den naam droegen, gewoon ook zelfs in andere, Kerkrovery te begrollen, daar zy zelve zoo schuldig aan waren, verrijkende hunne huisgezinnen met den buit en roof van de Kerk, of met die goederen der zelve die tot beter gebruik hen in handen gegeven waren.

En het was geen wonder, dat, wanneer geestelijke perzoonen, deze gunsten zoo misbruikten, dat de wereldlijke op hen in braken, en klaarlijk waarnamen, dat de geestelijke, die deze waardigheden bezaten, de zelve niet beter gebruikten, als wereldlijke souden kunnen doen. Maar in de plaats van een misbruik, het welke zich zoo wijd uitgespreit hadde, te verbeteren en reformeren, hebben zy als mannen die niets meerder betrachten, als om zich zelve te verrijken, een zekeren loop genomen, en middels begonnen, om het zelve geduurig te maken; met de Kerk van deze begunstigen en hulpmiddelen, dewelke zy van de milddadigheid van hun Hooftkerk stichter, die in het algemeen de eerste Christen Princen van dit volk geweest zijn, te beroven; het welke, indien het zelfs naar de wet geschied was, en uit openbare ordere, een zaak van een zeer quaad gevolg zou hebben mogen geacht worden zija; maar zoo als het gedaan is, is het gedaan volstrektelijk recht tegens de *Magna Charta* aan, en den eed van des Koninks kroninge.

1547.
Wereldlijke
perzoonen
hebben hun
geestelijke
waardighe-
den.

§ 547.

Deze nu, dewelke de oude bygeloovigheden moede waren, ziende dat de Eerftbiffchop Kranmer zulk een grooté voet in des jongen Koninks genegentheid hadde, en dat de Protector en hy, dezelve belangen maakten, begoft om een verder Reformatie en hervorming van de Godsdienst te roepen. En eenige waren zoo yverig daar omtrent, dat zy na de lankzame bewegingen van de Staat niet wilden wachten.

Beelden in Londen buyten ordere uyt de Kerken genomen.

Alzoo hebben de Priefters en Kerkbewaarders van St. Martens Kerk, in de Yferkoopers straat tot Londen, al de Beelden en Schilderyen der Heiligen, gelijk ook de Kruisbeelden uit hunne Kerk weg genomen, fchilderende in de plaats verſcheidene texten uit de Schrift op de wanden (zommige na een verkeerde vertalinge, gelijk de klacht daar over luid) zettende zelfs des Koninks Wapen, in de plaats daar het Kruisbeelt hadde geftaan, met eenige Schriftuur plaatzen daar rontzom.

Hier over liet de Biffchop en Lord Major van Londen, niet haar beklag aan des Koninks Raad te doen. En de Priefter en Kerkbewaarders gedaagt zijnde om te verſchijnen, antwoorden; dat het verwulfzel van hunne Kerk zeer bedorven zijnde, zy de zelve hadden moeten afnemen, en dat ook het Crucifix en de andere beelden zoo verrot waren, dat, wanneer zy dezelve afnamen, die tot ſtof daar heen vielen, ook hadden zy zoo veel onkoften aan het herftellen van de Kerk gehangen, dat zy nu geen gelt hadden; om nieuwe Beelden te kopen: zy hadden ook de Beelden in het Chantel weg genomen, om dat zich zommige in afgodery daar omtrent verlopen hadden. Tot een befluit, zy zeiden, het geene zy gedaan hadden, was ter goeder meninge gefchied, en indien zy zich ergens in vergrepen hadden, zy verzochten des vergiffenis, en onderwierpen zich zelve.

Eenige meenden dat men hen wel ſtrengelijk behoorde te ſtraffen; want al de Roomsgefinde reekenden dat dit een aanleiding zou geven voor al de andere in het geheele Koninkrijk; en indien men dit zoo lichtelijk liet paſſeren, fouden andere daar door werden gemoedigt, zulks ook elders aan te rechten. Maar aan de andere zijde, die van het Hof, die beflooten hadden de hervorming en reformatie voort te zetten, waren van gevoelen, dat men deze drift van het volk wat moſt overhalen, om het zelve in toom te houden, maar niet om hun goedgunftigers te kleynmoedig te maken. Kranmer en die van zijn aanhang, oordeelden dat men in het gemeen al de beelden moſt weg nemen, zeggende dat ten tijden van den voorgaanden Konink ordere zijnde gegeven, om weg te nemen de zulke, als tot bygeloovigheid wierden misbruikt; dat daar over groot twiſten gewceſt was in veele plaatzen,

zen, wat beelden zoo misbruikt waren, of welke niet, welke diſputen en redentwiften zonder einde zouden zijn; indien men ze niet al te ſamen weg nam.

In de zuiverſte tijden van de Chriſtenheid, had men geen beelden in eenige hunner Kerken. Een van de eerſte Concilien; namentlijk dat van Elvira in Spangie, maakte een Canon of regel, tegens het ſchilderen, van het geen zy eerden, aan de wanden. Epiphanius was zeer geërgert; wanneer hy een voorhang voor een Kerkdeur zag daar eenig beeldwerk in ſtond, het welke hy echter zoo gering aanmerkte, dat hy zelfs niet wift, wiens afbeeldfel het ware; maar het zy dat van Chriſtus, of eenig ander Heilig geweest, hy ſcheurde het aan ſlenteren, en gaf hen geld om een ander voorhangfel te koopen. Daar na, met al de Pomperyen van het Heidendom, zijn de beelden mede in de Kerk gezet; zoo evenwel dat geen dienſt ter wereld aan de zelve bewezen wierd. Maar ten tijden van den Paus Gregorius den eerſten, kwamen eenige omtrent de zelve tot ſtrijdige uiterſten, willende zommige, dat men dezelve breeken, andere dat men ze eeren zoude. Deze Paus vand de middelweg de alderbeſte, namentlijk de zelve noch te verbreeken noch te eeren; maar de zelve alleenlijk voor het volk, ter gedachteniſſe der Heiligen te houden. Zijnde daar na eenige nauwgeſette geſchilſtukken, aangaande de perzoon, en de wille van Chriſtus ingeſtelt, neigden de Griekſche Keizers in het algemeen daar toe, dat men de hevigheden daar over ontſtaan, zou weren, door eenige inſluitende woorden, aan de welke zy zich alle zouden gedragen: het welke het belang van de Staat, zoo wel als dat van den Godsdienſt ſcheen te vereiſchen; want dewijl het Keizerrijk van dag tot dag quam te vervallen, wierden alle betrachttingen van eenſtemminge goed en voorzichtig geacht te zijn. Maar de Biſſchoppen waren hard en onverzettelijk, zo dat zy in het ſefde algemeene Concilie, veroordeelden alle die met hen niet eensgevoelig waren.

Daar na wilden de volgende Keizers zich aan dat Concilie niet gedragen; maar de Biſſchoppen van Rome deden de afbeeltzels van al de Biſſchoppen die in dat Concilie waren geweest, in de Kerken opgerecht werden: waar op de Keizers ſtreefden tegens deſe en alle andere ſchilderyen in de Kerken. En hier omtrent gebeurde, het geen gemeenlijk geſchied, dat het eene geſchil uit het andere ontſtaande, de partyen en aanhangzelen het voorige latende varen, tot een ſcharp twiſten over de occasionele geſchillen overvielen; want

Reden van
den voort-
gang der
beelden-
dienſt.

1547. want de Keizers en Pauzen bestonden zeer hard ontrent het gebruik der beelden; en scheld-namen hier onder mede dapper spelende, de Pauzen, en die van hunnen aanhang, beschuldigden alle die tegens de beelden waren, als luiden die het Jodendom en het Mahumetaansche gunstig waren; welke laatste alstoen zich door Azia en Africa dapper verspreide, terwijl de Keizers, en die van hunner zijde, de andere, als het Heidendom en afgodery genegen, afmaalden. By deze gelegenheid, nam de Paus Gregorius de derde, aldereerst de wederspannige aanmatiging van macht, om den Keyzer Leo, van al zijn heerichappyen in Italie af te stellen.

Daar wierd een algemeen Concilie tot Constantinopolen gehouden, het welke het gebruik en het eeren der beelden t'eenemaal veroordeelde. Maar kortst daar na, heeft een ander tot Nicea het zelve weder vastgesteld, en evenwel ter zelve tijd de Keizer Carolus de Grootc, hoewel niet weinig in belang met de Bisschoppen van Rommen zijnde, als houdende beide de Fransche en de Keizerlijke Kroon uit gunst der Pauzen, schreef, of gebruikte Alcuinus (een geleert Engelschman naar dien tijd) om in zijn naam tegens den beelden-dienst te schrijven, gelijk die ook in een Concilie tot Frankfort, en daar na in een ander tot Parijs verworpen wierd. Maar in zulke tijden van onkunde en bygeloovigheid, al het geene zoo veel op het verstant en inbeelding van het gemeene volk konde werken, was zeeker in besluit en Conclusie het voordeel te behalen. En dit heeft by verloop van zeven eeuwen meer, door de gierigheid en bedriery der Monniken zoodanigen kracht gekregen, datter geen beteekening van Goddelijke aanbiddinge konde bedacht werden, die de beelden niet toegevoegt wierd. Maar ten tijden van Konink Hendrik is die bematiging gevonden, dat al de beelden, omtrent de welke bygeloovigheid gepleegt wierd, zouden weggenomen werden. En wat belangt de uiterlijke eere, als knielen, rooken, en bidden voor de zelve, zulks wierd mede verboden; maar het volk wierd ingescherpt, dat deze dingen niet strekten tot het beeld, maar wel die gene die door het zelve verbeeld wierd; en over deze zaak wierden veel naukeurige vraagstukken verhandelt.

Ik hebbe onder de Papieren van Cranmer verscheidene bewijsredenen gevonden, strekkende tot een moderaat en middelmatig gebruik der beelden. Maar tegens alle deze brachten zy het tweede gebod voort, als het welke uitdrukkelijk voorwerpfels van aanbiddinge verwerpt, behalven het geene in de Schriften gevonden word
tegens

tegens de afgodery der Heidenen, en het geene de Vaders tegens de Heidenen geschreven hebben. Zy voegden daar by, dat hoe verschoonlijk die oefening in zulkeen duistere en Barbarische eeuw, mocht geweest zijn, in de welke het volk weinig meer van Goddelijke leerstukken wist als het geene het zelve door de beelden en hun legenden onderwezen wierd, evenwel het afschouwelijk gebruik van de zelve in de Kerken in te voeren, maakte het de noodwendigheid om die alle uit te werpen. Het was klaatblijkelyk dat het slechte volk daar geduriglyk ontrent lag te susten, en hen Goddelijke eer aandede, gelijk ook de Geestelykheid zelve daar aan maar te veel schuldig, hen niet onderwees wat onderscheid zy daar ontrent te maken hadden. En de dadelijkheden van eerbewijzinge ontrent de zelve gepleegt, waren zoodanig, dat, behalven de ergernisse, die zodanige eerbewijzingen veroorzaakten, en het gevaar van het volk tot afgodery te trecken, het in zich zelve onverschoonlijk ware, zulke uitwendige deelen van Godsdienstige aanbiddingen, aan goud, zilver, hout en steen te bewijzen.

Kranmer alzoo en andere beslooten hebbende de Kerk van de misbruiken te zuiveren, kreeg het daar toe, dat het strenger gedeelte van het vonnis tegens deze Koster en Kerkmeesters, van sommige gedreven tot een reprimende en bestraffinge gebracht wierd, en gelijk in „ het boek van den Raad geschreven staat: in aanmerkinge van hun verootmoediging, en eenige andere redenen, dewelke hun waardige „ verstooringe hadden verzacht (welke waren Cranmers bewijsredenen „ tegens de beelden) zy hen hun gevangenis, die eerst beslooten was, „ vergaven, belastende hen een Crucifix, of ten minsten eenige schildery van zoodanig te bezorgen, tot dat een beeld konde gemaakt „ werden, en voor het toekomende zich van zoodanigen voorbarigheid „ te onthouden; maar van de andere beelden wierd niet gesproken.

De handeling van den Raad ontrent deze zaak, en Dr. Ridley, hebbende in zijn Vasten Predikatie zeer tegens de bygeloovigheid die men gemeenlyk ontrent de beelden en het wywater pleegde, gepredikt, veroorzaakte het een en het ander, een groote beweginge over geheel Engeland: zoo dat Gardiner, hoorende dat op Meidag het volk van Portsmouth de beelden van Christus en de Heiligen verbroomden hadden, daar over met groote hevigheid aan eenen Captain Vaughan, toen passende op den Protector, en tot Portsmouth zijnde, schreef: „ Hy „ wenschte te weten, of hy daar ook iemand zou zenden, om daar tegens „ te prediken, hoewel hy oordeelde, zulks was Edele gesteenten voor „ de Verkenste werpen, of slimmer als Verkens, als de *Lollards* waren.

Andere beginnen ook beelden af te nemen.

Dat Gardiner zeer vergramt.

1547.

„ Hy zeide dat Luther zelfs een Boek had uitgegeven, tegens die gene
 „ die de beelden willen uithouden, en hy zelf had de zelve geduriglijk
 „ in de Luthersche Kerken gezien; en alzoo docht hem, dat het uitwer-
 „ pen der beelden, was een besluit de Staat en Godsdiens van de we-
 „ reld te veranderen. Hy maakte zijn bewijsreden, tot voordeel van
 „ de zelve, van des Koninks beeld op het Zegel van des Keizers beeld
 „ op den penning die Christus getoont wierd, op des Koninks Wapen
 „ gedragen door de Heraluten: Hy verwerpt valsche beelden; maar
 „ wat aangaat die tegens oprechte beelden zijn, die oordeelde hy van
 „ den Duivel te zijn bezeten.

Protector
 schrijft aan
 Gardiner.
 Deze brieven
 zijn te zien
 by Fox, in
 zijn Aften
 en Gedenk-
 schriften.

Dezen brief zand Vaughan den Protector toe, nevens een aan Gar-
 diner, de welke vindende de redenkavelingen niet zoo krachtig, of
 meende die te kunnen beantwoorden, heeft zelve aan hem geschreven:
 „ Hy stond toe zijn yver omtrent nieuwicheden; maar daar waren eeni-
 „ ge dingen, daar men zoo veel op most zien: daar was groot onder-
 „ scheid tusschen de Burgerlijke eerbiedigheid, die men des Konings
 „ Wapen toedraagt, en de eerbewijzinge, die men de beelden aan-
 „ doet. Daar was een tijd geweest; in dewelke het misbruik van de heili-
 „ ge Schrift geacht wierd redens genoeg te zijn, om dezelve hen te ont-
 „ houden; ja zelfs die te verbranden: hoewel hy die aanmerkte als vry
 „ van meerder heiligheid te zijn als de beelden; dewelke indien zy enke-
 „ lijk stonden, als ter gedachtenisse, dacht hen dat de swarigheid niet
 „ groot was; maar het was bekend, dat voor het meeste gedeelte, het
 „ daar heel anders mede gelegen was; ook was ter oorzaak van het mis-
 „ bruik de kopere Slange vermorzelt, hoewel door Gods bevel opge-
 „ recht; en wilde men achten dat dezelve de Boeken van de Leeken
 „ waren, zoo achte hy dat den Bijbel een veel verstandelijker en nutter
 „ Boek was. Eenige waren te yverig; andere onverzettelijk; het pafte
 „ de Overigheid een middelweg tusschen de zodanige te ramen, niet zoo
 „ zeer lettende op de oudheid der dingen als wat goed en vorderlijk zy.
 „ Gardiner heeft den Protector weder geantwoord; klagende over Ba-
 „ læus of Bale; en andere, die Boeken uitgaven tot oneer van den voo-
 „ rigen Konink; en dat een ieder na nieuwicheden haakte; en bracht
 „ dikmaals te vooren, dat men de dingen behoorde te laten in de staat,
 „ in dewelke die zijn; tot dat de Konink zijn jaren had bereikt; en in
 „ dezen brief slaat hy ook op den Eerstbisschop van Canterbury, en den
 „ Bisschop van Duresme, als zulke dingen inwilligende.
 „ Maar hy vindende zijn brief van weinig kracht by den Protector,
 „ schreef hy aan Ridley, dat volgens de wet van Moyses, wy niet meer

ver-

„ verbonden waren, geen beelden te hebben, als om geen bloedbeulinge te eeten. Beelden en afgoden mochten in voorige tijden onverschillende gestelt zijn geweest, gelijk Konink en Tyran, *Rex & Tyrannus*, echter was er een groot onderscheid tusschen beiden, volgens de kenteekenen die wy nu hebben. Hy haalt den Paus Gregorius by, die tegens beide was, aanbidden en verbreeken; en zegt, deerbiedigheid word niet aan het Beeld gedaan, zoo is daar geen afgodery; maar aan hem die het verbeeld. En gelijk de klank van de spraak, door de lucht kennisse in ons verwekt, alzoo konde hy niet anders zien, of het beschouwen van een beeld kon aandachtigheid veroorzaken en opwekken. Hy bekende datter misbruiken geweest waren, gelijk in alle dingen die in menschen handen zijn. Hy maende verbeeldingen, en snijden zoo goed te zijn tot onderwijzinge, als schrijven of drukken. En om dat Ridley ook tegens de bygeloovigheid van het wywaer gepredikt hadde, als men daar de Duivels mede wil verdrijven, voegt hy daar over dit daar by, dat 'er zoo wel eenige kracht in het water konde zijn als in de klederen van Christus, de schaduw van St. Petrus, en de Staf van Eliza. De Paus Marcellus belaste Equitius het zelve te gebruiken, en de voorgaande Konink was gewoon Krampingen van goud en van zilver te zegenen, die over al in hooge achtinge waren, gelijk hem, als hy buiten 's lands was, die meenigmaal van hem begeert zijn geworden. Deze gave hoopte hy dat de jonge Konink niet zou verwaarloozen. Hy geloofde dan, dat de aanroeping van Godts naam zulk een kracht aan het heilige water konde geven, als aan het water van den Doop.

Aangaande de antwoord van Ridley hier op, die is my noyt voorgekomen; zoo dat deze dingen hier zoo zonder antwoord heen moeten gaan. Hoewel het waarschijnlijk genoeg is, dat een gemeen Lezer met weinig verstant en geleertheid, alleen met zijn gemeene zin begaaft, kan oordeelen, wat antwoord daar op gepast kan hebben.

Het alderaanmerkelijkste hier is omtrent deze Krampingetjes, die Konink Hendrik gewoon was te zegenen; daar ik noit iets van gehoord hebbe, voor dat ik dien brief had gezien. Maar dewijl ik versta dat de zegening van de ringen in train is, gelijk voor het gebruik van Konink Maria bereid wierd, gelijk in haar leven zal gezegt werden, soo staat hier te bedenken, of hy dat gedaan heeft als een plechtigheid van voorgaande Koningen, of voor zo veel als hy Opperhoofd der Kerke was, dat hy op zich genomen heeft, zo wel als de Paus zulke dingen te zegenen; en rontsom heer te zenden: zekerlijk, fantazyen en vleyeryen

1547. zouden hier al wonderlijke geschiedenissen van de werkingen van deze zegeningen kunnen voortbrengen; en deze zouden misschien alzoo waarachtig zijn, als het geen men verhaalt van de *Agnus Dei's*, geraakte Pater Nofters, gezegende Luyeren, en diergelijke kostelijke dingen, als de Papen gewoon zijn om her te dragen, en hun weldoenders mede te deelen, als dingen daar een ongemeene heiligheid in steekt. Deze dingen hebbe volkomenlijk neder gestelt, en sommige te samen daar by gevoegt, hoewel die niet als eenige maanden daar na voor gevallen zijn, zijnde de eerste stap die tot de Reformatie in dit Rijk gemaakt is.

1547.
Feb. 12.
Commissie
voor de Vre-
de-rechters.

Het is gelooflijk dat by deze gelegenheid, den Raad hunne brieven aan al de Vrederechters van Engeland op den 12. van February, geschreven hebben, doende hen weten, dat zy nieuwe Commissien en bevel-brieven hen toegezonden hadden, tot onderhoudinge van de vrede, bevelende hen by een te vergaderen, en eerstelijk God ootmoediglijk om zingnade tebedden, om hun plichten, volgens hunnen eed, getrouwelijk te betrachten, den welken zy zouden doen. Dat zy zonder eenzijdigheid en omkopinge, of kwade bewegingen, hun ampt zouden oeffenen, zoo dat het mocht blijken dat zy God, de welstand van hun Konink en Vaderland voor oogen hadden. Dat zy zich in verscheidene honderden zouden verdeelen, en alzoo de openbare en gemeene vrede bezorgen, straffende alle landloopers en verstoorders van de zelve naar behooren. Datze alle zes weeken eens aan den Heer Protector en Raad zouden schrijven, en vertoonen den staat in de welke het land zy, tot dat hen anderzints bevolen zou worden. Die brief dewelke aan het Graaffschap van Norfolk gezonden is, zal in de verzameling gevonden werden.

Col. N°. 3.

Maar nu moft de Uitvaart van den voorleden Koning, en de Krooning van den tegenwoordigen hun uitvoeringe hebben. In de plechtigheden van de Krooning, gelijk die voorheen was gebruikt geweest, waren eenige dingen, die met de tegenwoordige wetten niet over een kwamen: als de beloften gedaan aan de Abten, om hun Landen en Waardigheden te behoeden: zy waren ook zooulang en verdrietig, dat een nieuwe ordre te beramen, bestelt wierd, die de Lezer in de Verzamelingen zal vinden. De alderstoffelijkste en gewichtigste zaak daar

Col. N°. 4.

„in is de eerste plechtigheid, in de welke de Konink, zijnde geroont aan
„het volk, op de vier hoeken van de stelladie, de Eerstbisschop hun toe-
„stand daar omtrent verzoekt: en dat echter in zulke woorden en ter-
„men, dat genoegzaam daar by blijkt, dat hy geen Keur, maar Erf-
„Prins

Prins is: want hy zijnde verklaart, de gerechtige en ongetwijfelde erfgenaam, na Goddelijke te gelijk en menschelijke wetten, wierden zy verzocht hun goede wil en toestand daar toe te willen geven, als zijnde daar toe verbonden door hun plicht van gehoorzaamheid en erkennisse. Dit zijnde alzoo beslooten op den 13. van February, zoo werd den volgenden dag daar aan, het Lichaam van den Konink Hendrik, met alle Koninklijke statie en heerlijkheid, na Sheen, op de weg naar Windsor gebracht. Alhier werd een ding waargenomen, dat echter van geen buitenordinaire opmerkinge was. Hy had boven maten swaarlijvig geweest, en stervende aan de waterzucht of iets desgelijks, zoo was het geen wonder, dat 14. dagen na zijn dood, op zulk een lange beweging der nature, eenige verrotte materie en stoffe, door de kist kwam te druipen. Maar Sheen, hebbende eertijds geweest een Klooster van Nonnen, wierd dit genoemd een zeeker teeken van des Hemels misnoegen, dat iets van zijn bloed en vet, door het loot van de kist heenen drong, in der nacht: en om dit werk onder het gemeene volk te bekrachtigen, wierd daar by gevoegt, dat de honden het zelve op den volgenden morgen hadden ogelekt.

1547.
Feb. 13.
Konink
Hendrik be-
graven.

Dit wierd grootelijks uitgebreid tot achtlinge van Broer Peto, die naderhand Cardinaal geworden is, dewelke (als hier voor in het eerste Deel gezegt is) in een Predikatie tot Greenwich hem bedreigt hadde, *dat de honden zijn bloed noch zouden lekken.* Maar om de zaken in meer billijkheid te verstaan; het had in der daad een wonder geweest, zoo dit niet was geschied. Maar hebbende ontmoet deze waarneming in een brief, omtrent dien tijd geschreven, hebbe ik de wereld het vermaak daar van niet willen misgunnen.

Op den volgenden dag wierd hy tot Windsor gebracht, en aldaar in S. Joris Capel begraven. Hy had by zijn Uiterste wil aan deze Kerk 600 ponden 'sjaars voor altoos gemaakt, voor twee Priesters, om dagelijks Misse over hem te doen voor vier *Obits* of *Obyts*, en een Predicatie voor ieder *Obyt*, met 10 pond voor den armen, en voor een Predicatie ieder Zondag, te zamen met het onderhoud van 10. arme Ridders. Hier over heeft men de Rechters gevraagd, hoe men dit best in de Wet aansehrijven zou. Dewelke berichten, dat de landeryen die de Konink had gegeven, aan dat Collegie, by een dryvoudige *Judentur* of opdragt moest werden over gedragen. De Konink zynde een partye, de Protector en de Executeurs der tweede, en de Deeken en het Capittel van Windzor dedarde. Deze moesten met des Koninks eigen hand onderteekent werden, en het groot Zegel daar aangehangen, met hand

1547.

en Zegels van al de andere; dan moft men opene brieven verleenen voor de landen, die in des Koninks Testament en de dryvoudige opdracht uitgedrukt en gefondeert waren.

Ziel Miffen
onderzocht.

Maar de toefel van deze zaak gaf een gelegenheid om nader onderzoek; omtrent de wettigheid en het gebruik der Zielmiffen en Obits te doen, komende deze dan alzo onder de eerfte dingen die *Gereformeeert* moften werden. De Heer Christus had dat Sacrament ingeftelt gedaan te werden tot gedachteniffe van zyn dood, en het was het alleenlijk een Sacrament voor die geene die daar deel aan hadden: maar dat het confacrerer en Heiligen van het Sacrament eenig nut zou toebrengeen aan de doden, fcheen een zaak die niet wel te begripen ware. Want zoo het zyn de gebeden der levenden, die de doden voordeel toe brengen, zouden die het zelve zoo wel kunnen doen zonder als met een Miff. Maar het volk zou de enkele gebeden zoo veel niet geacht, noch zoo veel daar voor betaald hebben. Zoo dat men oordeelde de ware oorspronk van de Zielmiffen alleen te zyn; de geestelyke geacht en rijk te maken.

Het was waar in de eerfte Kerk, was een Commemoratie of gedachtenis der gestorvene Heiligen, in de *dagelykſche* Offerhanden of Sacrificie, gelijkze de Communie of het Avontmaal noemen, en dese dewelke eenige ſchandaal in hun dood gegeven hadden, wierden voor by gegaan en niet gedacht: zoo dat voor zoo klein een misdaat, als een Priester Voogt over iemands kinderen te maken, voor zoo veel hem zulks van zyn geestelyke betrachtungen zou mogen aftrecken, iemants naam ten tyden van Cyprianus voor by gegaan wierd: het welke een zeer ongeproportioneerde, of ongelyke ſtraffe voor zoo kleinen misdaad was, indien zoodanige Commemoratie of gedenkinge, geoordeeld wierd voor de gefcheidene zielen nut en nodig te zyn.

Doch al dat was niet in vergelykinge van de byzondere Miffe voor hen lieden, en in der daat, in het eerfte, niet anders als een eerſame nadenkinge en verhalinge der naam, van die geene, die in het gelove gestorven waren, en zy als toen in het algemeen gelovende, dat er een verheerlykten tyd, van duyzent jaar op aarden zou zyn, en dat de Heiligen zouden opftaan de eene vroeger en de andere later, om haar deel daar in te hebben, zoo baden zy in het algemeen voor hun fachte rust en hun spoedige opftandinge. Maar dese gebeden ook meer aangemerkt beginnende te werden, gelijk alle bygelovigheden gewoon zyn, hebben zommige eenige ſtellingen bedagt,

bedagt, om de zelve te rechtveerdigen, zynde die meeninge van de 1000 Jaren, nu in het algemeen afgeschafft. En ten tyden van Augustinus begonst men te overleggen, dat'er was een staat van straffe in het ander leven, zelfs voor de goede, uit welke zommige vroeger, zommige later verlost wierden, volgens de mate van hun boete en berouw, dieze in dit leven getoont hadden. Maar hy zegt ons, dat het werd opgenomen, zonder eenige zekere grond, en dat het in alles onseker ware. Maar by gezichten, Droomen en Sprookjes, is het geloof daar van zoodanig voortgezet, dat het in het algemeen, in de naaste eeuw hem volgende, werd aangenomen: en dan wanneer men het gemeene volk indrukte, dat de Heiligen voor hen baden, zoo wierd daar ook nog toegedaan, dat zy ook mochten bidden voor hun afgestorvene vrienden. En dit was de fondatie en stichtinge van al dat gesnor van Ziekmiffen en *Obits*.

De overleden Konink nu had gehandelt, als een die niet geloofde dat deze dingen veel te beduiden hadden, hebbende anders ook maar slechte invloeyingen voor het Vagevuur, gelijk hy door het omwerpen van Kloosters, de gestorvene zielen had berooft van het genot van zoo veel Miffen, als voor dezelve daar in noch zouden hebben konnen gedaan werden: evenwel op zyn dood scheen hy het werk in verzekering te willen stellen, en om te toonen dat hy zoo wel zorgde voor de levende als voor de dooden, bestelde hy, dat'er niet alleen Miffen en *Obits*, maar ook zoo veel Predicatie tot Windzor zouden gedaan werden, beneffens een veelvoudige uitreikinge aan den Armen. Maar by deze gelegenheit quam het juist te pas, te onderzoeken, wat kragt of waardye by deze dingen te vinden ware. Maar de Eerstbiffchop zag klaarlijk dat de Heer Cancelier groote hinderingen tot ieder beweginge daar toe zou by brengen, zoo men verder veranderinge zou willen maken. Voor het welke hy, en die van zynen aanhang altoos in den mond hadden, dat hun laaff overleden Konink, niet alleen de geleerste maar ook in Goddelyke dingen de geoeffentste Prins van de geheele wereld was geweest, (want de vleijeryen hielden met zyn leven niet op) en dat daarom men hen ten minsten betaamde, de dingen te behouden in zodanigen staat, als hy dezelve gelaten hadde, tot dat de tegenwoordige Konink voljarig zou zyn. En dit scheen ook al zoo nodig op Consideration en aanmerkingen van Staat, want veranderingen in den Gods dienst, zouden ook beroerten en onordere onder het volk konnen veroorsaken, het welk zy als getrouwe uitvoerders hadden te verhoeden.

Maar hier op wierd geantwoort: dat gelyk hun voorgaande Konink
uitstege-

1547.

Tyd van de
opkomst van
t'Vagevuur.

1547.

uitsteekende geleert was (want soo de een als de andere aanhang pluim-
streek hem dood zoo wel als levende) zoo was het ook dat hy beslooten
had, grootte veranderingen te maken, zelfs in overleggen geweest
om van de Mis een Avontmaal te maken: het stond dan aan haar, een
zaak van zulke een gevolg niet te verwaarloozen, als hangende de zalig-
heid van hun aller zielen daar aan, maar dezelve aanstonts ter hand ne-
men. Maar de Cancelier gaf wel haast groot voordeel aan zyn vyan-
den, tegens zich zelve, die maar uit waren, om van eenige mis-
slag daar hy in mocht vervallen, hun voordeel te trekken, en zich te

Pairs ge-
maakt.

Zynde des Koninks uitvaart volbracht, wierd order gestelt tot het
maken van Pairs. De Protector most Hartog van Somerzet, de Graaf
van Effex most Marquis van Northampton, de Burggraaf Lisle Grave
van Warwijk, de Heer Wriotheslei Graaf van Southampton zyn, be-
halven de nieuwe bevordering van de Lords Seimour, Rich. Willoug-
by, van Parham en Sheffield, de rest zoo het scheen zich verschoo-
nende en excuserende van nieuwe Staten aan te neemen: gelyk als bleek
uit de verklaringe van Paget, dat veel van die geene, die de voorige
Konink met nieuwe eertytlen had willen voorzien, dezelve geweigert
hadden.

1547.

De Ko-
nink ge-
kroont.

20. Feb.

Op den 20 van February, zynde Zondag, wierd de Konink gekroont
door den Eerfbiffchop van Canterbury, na de plechtigheden daar om-
trent beraamt, dienende de Protector daar in als Heer Steward of Stad-
houder, de Marquis van Dorfer als Heer Cenflabel, en de Graaf van
Arundel als Graaf Marschalk door den Protector gestelt. Een gemeen
pardon wierd ook naar gewoonte verkondigt, uit de welke de Hartog
van Norfolk, de Cardinaal Pole en eenige andere uitgesloten waren.

De eerste verhandeling van belang na de krooning was de val van den
Heer Cancelier. Dewelke beslooten hebbende, zich zelve geheel
tot zaken van Staat te begeven, had op den 18de van February, het
grootte Zegel aan een Commissie gehangen, zynde gedirigeert en ge-
geven aan den Ridder Richard Southwel, Meester van de Rollen,
Johan Tregonnel Schilcknaap Meester van de Cancelary, en Johan
Oliver en Antony Bellazis, Klerken Meesters van de Cancelary.
Behelzende dat de Heer Cancelier, zynde zoo zeer onledig in faken
van Staat, dat zy niet konden wachten de rechtzaken in het Hof van
de Cancelary by te wonen. Deze dry Meesters, of anders twee van
de zelve, gemachtigt wierden, des zelve Heer Cancelliers ampt in
dat Hof waar te nemen, op zoo ampele en vollagen wijze, als of hy
zelve

„ zelve tegenwoordig ware; alleenlijk moft hun besluiten by den Cancellier werden gebragt om door hem onderteekent te werden, eer zy geregiftreert en gearolleert wierden.

1547

Dit zynde gefchied zonder eenige ordere van den Heer Protector en de andere executeurs, wierd geoordeeld een zeer groote laadunkentheid in den Heer Cancellier te zyn, zoodanig de magt, die hem de Wetten in handen hadden gegeven, aan andere over te dragen.

De Perzoonen, hier toe by hem verkoozen, vermeerderden de Misdadaad, zynde twee van de zelve Canonisten, zoo dat de Rechtgeleerde in 't gemeen, op de zelve zagen als voorzetters van hooge en quade gevolgen. En deze zynde voorts aangemoedigt door deze, die de beste vrienden van den Cancellier niet waren. Hebben deze by verzoekschrift aan den Raad geklaagt, over de quade gevolgen van zoodanige commissie en aanbevelinge, met aanwysinge van de vrees daar al de leerlingen in de Rechten in waren, voor een merkelijke verandering, dienen omtrent al de wetten van Engeland aldus voor hebben mocht.

De Raad had goede kennisse dat zy geen ordere met al tot het uytgeven van zoodanige aanbevelinge, aan den Heer Cancellier hadden gegeven; zy dan zenden die na de rechters, met aanbevelinge gezeide Commissie en het verzoek daar over aan hen gedaan, wel te onderzoeken. Dewelke hun gevoelen daar over in het laatste van February geüyt hebben: namentlyk dat de Heer Cancellier niet vermogt zonder Wargant of ordere van den Raad zyn Zegel aan zulks te steeken, en dat met zulks te doen, hy, volgens de gemeene wetten zyn plaats voor den Konink verbeurt hadde, zynde daar en boven onderworpen arrest van gevangenis, naar des Koninks welgevallen. Dit bleef zoo te slapen tot op den 6 van de Maant Maart, wanneer de antwoord der Rechteren voor den Raad gebracht zynde, geteekent met hun aller hand, zy in een overleg traden, hoe verr' het zelve behoorde gestraft te werden.

Feb. 28.

6. Maart.

De Heer Cancellier nam dit zeer hoog, en gelijk hy veel dreigementen tegens die geene die tegens hem verzocht, en de Rechters die tegens hem gevonnist hadden, gebruikt had, zoo droeg hy zig ook op een onhebbelijke wijze tegens den Heer Protector, zeggende hem dat hy zyn plaats bezat, uit een beeter macht, als hy de zyne. Dat de voorige Konink zynde geauthorizeert en bemachtig by een acte van het Parlement, hem niet alleen Cancellier, maar ook een van de bestierders van het Koninkrijk gemaakt hadde, gedurende des Koninks zyns Zoons onderjarigheid, hebbende door zyn Uiterste wil, niemant van hun macht over de andere gegeven, om hem naar hun eigen wil en goetvinden

1547.

buiten boord te wetpen. En derhalven mochten zy de Commissie verklaren nul en van geender waarden, zoo als zy wilden, en dat wilde hy toestaan; maar zy vermochten hem; om zulk een dwaling van zyn ampt niet zetten, noch zyn gedeelte in de heerschappy benemen.

Hier op wierd geantwoord, dat volgens des Koninks uiterste wils; zy, of het meeste gedeelte van hen, de bestieringe in handen hadden, tot dat de Konink voljarig zou zyn: en dat dit ieder in het byzonder van hen lieden hen de rest in het gemeen onderworpen stelde. Dat anderzints indien iemand van hen lieden, tot wederspanningheid mocht komen te vervallen, en echter meenen niet aantastelijk te zyn, noch van de andere uit de bestiering te kunnen gestelt werden: en derhalven wierd verstaan, dat ieder van hen in het byzonder, onder het grootste gedeelte most staan. Hier op wierd de Cancelier verzocht te toonen wat orderē hy hadde, om te doen het geene hy gedaan hadde: deze zijnde nu verzet van het geene hy zyn vastigheid meende te zyn, antwoorde hy voor zich zelve, dat hy geen order hadde, maar dagt uit kragt van zyn ampt het zelve te mogen doen; had zulks niet ter kwader meningē gedaan, en onderwierp hem derhalven onder des Koninks genade, en de gunstige inzichten van den Heer Protector en den Raad, biddende dat in aanmerkinge van zyn voorige diensten, hy zyn ampt mocht afleggen, met zoo weinig verkleining als mooglijk ware, en wat zyn gevangenis aangaat, dat se daar omtrent matigheid geliefden te gebruiken. En zoo wierd hy gedaan vertrecken.

„De Raden (gelijk in het Raads boek geschreven staat) overleggende in hun gewisse de verscheidene zyne mishandelingen in zyn ampt, tot groot nadeel en verval der gemeene wetten, en het groot nadeel, dat zou kunnen gewrocht worden, door de Zegels, blyvende in de handen van zulk een stout en laatsdunkend mensche, die zonder orderē de zelve aan zulke Commissien konde hangen, als hem mocht believen, quamen over een, dat hem de Zegels zouden afgenomen, en hy uit zyn ampt zou gezet werden, en vorders geconfineert, en verzeekert werden, als naderhand zou goet gevonden werden. Alleenlijk verschoonde se hem nu van gevankenis.

Hy dan zynde binnen geroepen, en gehoort alles dat hy konde in brengen, tot zyn verschooningē, oordeelden de Raden de zelve van zulk een belang niet te zyn, dat die hen konde bewegen van besluyt te veranderen. Derhalven wierd het vonnis uytgesproken. Dat hy soude blyven in de Raad-kamer en vertrek, tot dat de Predikatie zou gedaan zyn, dat dan hy zoude te huys gaan met het Zegel, naar Elyhuis,

huis, de plaats van zyn verblyf, maar dat naar het middagmaal de Lord en Heer Seymour, de Ridder Antony Brown, en North, aan hem zouden gezonden werden, en dat hy het Zegel in hun handen zou overleveren, en van dien tyd af van zyn ampt zou berooft blyven, ook in zyn huis geconfineert, en beslooten blyven, tot believen, en betalen het geene hem opgelegd zoude werden: alle het welke hy zich onderwierp, erkennende de gerechtigheid van hun vonnis.

Des anderen daags wierd het Zegel in handen van den Lord St. Johns gestelt, tot dat zy omtrent een bequaam man, tot dat ampt, zich onderlinge verdragen zouden, blyvende het zelve by hem eenige maanden lang. Op den volgenden dag wierd ook aan hem gezonden om hem het Koninklijk Testament, het geene hem gegeven was, om onder het groot Zegel te bekrachtigen, af te eyschen: en geordonneert dat het zelve in de Schatkamer van de *Exchequer*, of Wisselbank, zou bewaart werden, en de Graaf van Southampton bleef alzo in bewaringe, tot den 29 van Juny, wanneer hy quam tot een erkenenis van 4000 ponden te betalen, zoo als men hem zoude opleggen, en daar op wierd hy van zyn gevangenis ontslagen.

Maar in dit gantsche vonnis wierd geen gewag gemaakt van het verbeuren van zyn Executeurschap, wegens de Uiterste wille, van den laastten Konink, en de tegenwoordige bestieringe van het Rijk; maar in aanmerkinge, dat hy in die vertrouwing en bediening was gestelt, als zynde Heer Cancelier, zoo deed ook het affetten van hem uyt dat ampt, by gevolge het zelve met hem omtrent het ander; of misschien om dat zy niet genegen waren iets te doen, het welk des Koninks Testament in eeniger manieren mocht schynen te veranderen. En daarom met hem te houden onder de vreeze van een strengere bewaring, hebben zy eerder hem willen verbinden afwezende te zyn, en zich stilen geruft te houden, als door eenige uytpraak hem uyt te sluyten uyt zyn gedeelte van die bedieninge. Het welke ik te eerder gedreven wordete geloven, om dat ik hem hier na bevinde weder in den Raad gebracht, zonder eenige byzondere order daar toe gegeven, sood dat hy schijnt daar ingekomen te zyn, eerder uit kracht van zyn voorgaande recht, als op een nieuwe verkiefinge omtrent hem gedaan.

Aldus is de Heer Cancelier gevallen, en in hem verloos de Paapfche aanhang hun voornaam steunzel, en de Protector zyn meeste naverende tegenstrever. De lezer zal de Commissie met het gewoelen van de rechters daarover vinden, in de Collectie of verzameling hier achter, uit de welke hy te bequaamer zal zien, van deze proceduren, om-

Cancelier
afgezet.

Collectie
No. 5.

1547. trent hem gehouden te oordeelen, dewelke waren kort en streng, volgens het gebruik van den geheimen Raad, en zonder de gemeene plechtigheden van ordinaire rechtsplegingen. Maar het gezag van den Raad quam tot zulke een hoogte, door een acte daar hier voor in het voorige Deel gewag van gemaakt is: door de welke zy volkomenlijk tot zaken van diergelijke nature gemachtigt wierden.

Protector
houd zijn
amp by
Patent.

Maar het geene eenige dagen daar na voorviel, maakte meer opspraak hier omtrent, nademaal de Protector, die tot hier en toe, alleen zyn ampt by verkiezinge van de andere bekleed had, en dat onder groote bepalingen, nu beslooten had het zelve te hebben by patent en opene brieven, tot het welke de voorige Cancelier altoos onwillig was geweest, te verstaan. De voorwendinge daar omtrent was, dat de buitenlandsche Gezanten, voornamentlijk die van Vrankrijk verzochten voldaan te wezen omtrent zyn macht, en hoe verre zy met hem mochten handelen, en vast staan, op de beloften en verzeekerungen dewelke hy hen dede. De Protector dan en de Raad hebben op den 13 van Maart den Konink doen by geschrift verzoeken dat zy zouden mogen handelen by een Commissie onder het groote Zegel, het welke hen mocht gerechtigten en bemachtigen in het geene zy hadden te doen, en dit moft gedaan werden, in dezer manier. De Konink en de Lords, of Heeren, zouden de ordere daar van onderteekenen. Waar op de Heer St. Johan (dewelke hoewel hy de bewaringe van het groote Zegel hadde, evenwel niet tot Zegel-bewaarder was gestelt noch gemagtigt om zaken in rechte te hooren) het Zegel daar aan zoude steeken. Het Origineel van dese Warrant of ordere, sou in handen van de Protector beruften, ende afschriften daar van aan buitenlandsche bedienden behandigt werden. Onder dese ordere zette de Ridder Thomas Cheyney zyn hand, by wat gezag kan ik niet klaarlijk genoeg zien, nademaal hy geen van de Executeurs was.

„By deze Commissie (in de Verzamelingen te vinden) staat alzo:
Col. No. 6. „dat de Konink zynde onderjarig, was verzocht door verscheidene „van de Edelen en Kerke-voogden en Prelaten, van het Koninkrijk, „te noemen en te Anthorizeren een boven al de andere, om de last der „bestieringe van het Rijk te dragen, nevens de bestieringe van zyn „perzoon, waar over hy voorheen by woorden en monde, zyn Oom „als Protector en bestierder van zyn perzoon aangestelt had; maar tot „een volkomender verklaringe van het zelfde, zoo was het dat hy nu ra- „tificeerde en approbeerde, al het geene dezelve zedert die aanstellinge „hadde gedaan, en hem stelde tot bestierder van zyn perzoon en Pro- „tector van zyn Koninkrijk; tot dat hy de volle 18 Jaren onderdoms

„ZOU

„ zou bereikt hebben, gevende hem het volle gezag, dat tot dat ampt
 „ zou mogen behooren, doende in iedere zaak, als hy volgens zyn
 „ wijsheid zou oordeelen te behooren en te strekken tot eere, welstand
 „ en voorspoet van den Konink en de Koninkrijken. Dat hy vor-
 „ ders mach werden voorzien, met een Raad, tot zyn hulp en bystant.
 „ Soo dede hy by goetvinden van zyn Oom en andere Prelaten en wijze
 „ mannen, aanneming van deze volgende perzoonen, tot zyn Raden, als
 „ de Eerftbiffchop van Canterbury, de Heer of Lord St. John Prefident,
 „ de Lord Ruffel Heer byzonder Zegelbewaarder, den Marquis van
 „ Northampton, de Graven van Warwik en Arundel, de Lord Sei-
 „ mour, de Biffchop van Duresme, de Lord Rich. de Ridder Thomas Tho-
 „ mas Cheiney, Johan Gage, Antony Brown, Antony Wingfield,
 „ Willem Paget, Willem Peter, Ralph Hadler, Johan Baker,
 „ Doctor Wotton, de Ridder Antony Denny, Willem Herbert,
 „ Eduard North. Ed. Montague, Ed. Wotton, Edmund Pekham,
 „ Thomas Bromley en Rykard Southwel. Gevende den Protector macht
 „ zulke andere beampften als hem dienftig zouden denken te beëdigen:
 „ en dat hy met zoo veele van den Raad als hy nut zoude oordeelen,
 „ mocht annulleren, vernietigen en veranderen wat zy dienftig oordeel-
 „ den, verbindende den Raad, alleenlijk te doen volgens zyn Raad en
 „ goet vinden.

Aldus dan was de Protector ten vollen in gezag vast gefelt, en niet
 meer onder eenigen dwang van zyn mede uitvoerders, die nu onder de
 andere Raden vermengt waren, welke laatste volgens des voorigen Ko-
 ninks uyerfte wil alleenlijk moften beradigt werden, wanneer de zaak
 zulks vereifchte. Maar gelijk hy de zelve vernederde, tot een gelijk-
 heid met de andere Raden, zoo verband hy de andere die voor heen on-
 der dezelve waren, met dezelve eenpariglijk tot hun deelgenootfchap
 in de bestiering te brengen. Hy had ook zich zelve een zeer hooge
 macht over hen verkregen, nademaal zy niets (zonder zijn toefant,
 konden te wege brengen, maar hy was alleenig gehouden zoo veel van
 dezelve tot zich te roepen, als hem dienftig dagt, zonder ook gedwon-
 gen te zijn, naar hun raad te leven, maar bekleet zynde met een vol-
 le Koninklijke macht: en in zyn hand hebbende te verbinden wien hy
 wilde, en zijn aanhang altyd grooter konnende maken, met in den
 Raad te roepen die geene die hy daar toe zou willen geroepen hebben.
 Hoe verre dit wettig mocht zijn, zal ik niet onderzoeken. Immiers
 het was zeer zeker tegens des Konink Hendriks Uiterfte wil; en dat
 noch gemaakt door een acte van het Parlement, dewelke hem macht

gafde kroon en de bestiering van de zelve te bepalen na zyn eigen believen.

Deze Commissie die de gantsche bestiering gedurende des Koninks minderjarigheid verzette, schijnt geen andere voorspraak te kunnen hebben, als dat ze gemaakt is, met toefant van het grootste gedeelte van de Executeurs, en voor zoo veel aan de uiterste wille afhangende is, dewelke de bestiering hen of het meerder gedeelte van hen oplegt.

Alle deze dingen hebbe ik te breder verhandelt, om dat geen van onze geschicht-schryvers, van de eerste bestelling van de regeeringe, gedurende dezen Staat, gewag hebben gemaakt, en zynde onkundig van de ware geschapentheid daar van, hebben zy groote mislagen begaan, en ik hebbende verkregen door gunst van dien naarstigen verzamelaar der handelingen van deze tijd Mr. Ruthworth, het oorspronkelijke Raad-boek, voor de twee eerste jaren, van deze regeeringe, hadde ik zeker gezag daar in, om naar te volgen, zynde de besteltheid van dat boek, boven eenige andere zaken, die ik in al onze verhandeling hebbe gevonden. Want op ieder Raads-vergadering, hebben de daar over geweest hebbende geheime Raden hun hand onder de acten gestelt, oordeelende zulk een groote voorzorge ten hoogsten nodig, terwijl de Konink onderjarig was. En daarom hebbe ik dit een Boek van te grooten gevolg geacht te zyn, als te berusten in handen van een gemeen man. Hebbende dan de eigenaar my daar een vereering van gedaan, hebbe ik het zelve aan die Edelen en deugtamen Ridder Johan Nicolaas, en Klerk van den Raad, ter hand gestelt, om onder de rest van hunne boeken bewaart te werden. Hebbende nu alzoo den lezer een-klaar beschouwen van de staat van het Hof gegeven, zal ik my nu keeren tot de zaken dewelke onder haar aanmerkinge waren. Het eerste dat hen vorgebracht wierd raakte de staat van Duitsland. Francois Burgart Cancelier van den Hartog van Saxon, met andere bedienden van andere Vorsten en Steden van het Rijk, wierden naar Engeland, op het bericht van Konink Hendriks overlyden, overgezonden, om van dezen nieuwen Konink bystand, tegens den Keizer, met wien zy in Oorlog waren, te verzoeken. In ordere van deze zakete verhandelen, en om een bezette reekeninge van onze beradinge in belang van Buytenlandsche zaken te geven, zijnde voornamentlijk zaken die de Godsdienst aangingen, zal ik een kort vertoog van den staat van Duitsland te dezer tyd doen.

Staat der Zaken in Duitsland.

De Keizer hebbende een beslag van een algemeene Monarchy gemaakt, sloeg te gelijk de geschillen omtrent de Godsdienst in Duytsland aan; als een goed dekmantel van het geene hy in zyn hart droeg, de schoone schijn van Ketteryen te straffen, en den Roomschen Godsdienst te beschermen gebrukende. Maar eer hy dit besluit op de been gebracht had, had hy te wege gebracht dat zyn broeder Roomsch Konink verkoozen was geworden, en zoo tot zyn opvolger in het Keizerrijk gestelt wierd. Om het welke te doen hy genoegzaam gedwongen was, zijnde genootzaakt veel in Spangie en andere zyn erfgoederen te zijn, en zoo jong dat hy nog zulke diepe beradingen niet aannam, als hy naderhand wel heeft gedaan. Maar zijn Oorlogen in Italie stelden hem dikmaals in ongenoegen met den Paus, en zijnde ook in al zyn bewegingen opgepast door Francoisen den eersten Konink van Vrankrijk, en Hendrik de achtste van Engeland, ook de Grooten Turk verscheidene malen in Hongaryen en Duytsland inboorende, wierd hy gedwongen met de Vorsten van Duytsland veel geschillen uit te staan, dewelke door de gezeide twee groote Kroonen aangemoedigt, een verbond tot hun onderlinge bescherminge aanvingen, en op het laatste van het Jaar 1544. op den Rijksdag tot Spiers, de Keizer zijnde ingewickelt in Oorlog, te gelijk met Vrankrijk en met den Turk, was, zoo om Duytsland te verzeekeren, als om geld van de Vorsten te trecken, willig genoeg het Edict, aldaar opgesteld, in te willigen; het welke inhield, dat, tot ter tijd toe in Duytsland een vrye Concilie zou gehouden werden, of zulk een vergaderinge aangestelt, in de welke de zaken van den Godsdienst mochten werden vast gestelt, een algemeene vrede zou gehouden, en niemand om het stuk van den Godsdienst gequelt zou werden, staande de vrye oefening van beide de Religien zoo lange toe; en alles tot daar en toe in den staat, in de welke het was, zullen de blyven. Ook moeste het Keizerlijk Kamer-gerecht tot Spiers verandert werden; want de Rechters in het zelve meest Rooms gezint zijnde, waren daar menigte van Processen die aan het vervolg van geestelijke regens Protestantische Princen hingen, die dezelve uit hun landen en bezittingen gedreven hadden, van welke Rechters deze geen groote gunst te wachten hadden. Al deze rechtplegingen bleven nu opgehouden, en de Kamer stond met nieuwe Rechters weder opgevult te werden; die hen meerder gunst of billikheid zouden toonen.

Zy dit alles verkregen hebbende, schooten vrywilliglijk dapper geld

1547.

1551.

Jan. II.

Ferdinand
Roomsch
Konink.

1544.

20. Feb.

Rijksdag
tot Spiers
aangevan-
gen.

1547.
Keizer
maakt Vre-
de met
Frankrijk.

1545.
Oftob.
Vrede met
den Turk.

geld uit tot de Oorlogen in de welke de Keizer als toen ingewikkelt schein. Die hebbende dit geld weg, maakte terstont vrede, zoo met Frankrijk als met den grooten Heer, en besloot zijn wapenen zelfs naar het Rijk te wenden, en dat geld dat zy hem gegeven hadden te gebruiken, om hun vryheit aan te tasten, en de Vorsten zelve onder de knie te krijgen. Hier op treed hy in handeling met den Paus, ten einde dat'er een Concilie tot Trenten zou beschreven werden, het welke zich te onderwerpen, hy de Princen zou verzoeken; maar indien zy zulks weigerden te doen, zoude hy hen met den Oorlog aan tasten. De Paus zou hem met 10000 mannen byspringen, behalven swareschattingen op de Geestelijken gelegd, daar hy lichtelijk toe verstond. Maar de Keizer wel wetende, dat indien de Godsdienst bekend wierd de grond van dien Oorlog te zijn, al de Protestanten zich tegens hem zouden verbinden (maakende de zelve het grootste getal in het Rijk uit) besloot dezelve onder malkander te verdeden; en iets anders als het stuk van den Godsdienst, als het onderwerpzel van den Oorlog, voor te wenden.

Daar waren toen ter tijd vier Keurvorsten van die Godsdienst. De Paltsgraven, de Hertog van Saxen, de Marquis van Brandenburg, en de Eerfbisschop van Keulen, behalven de Landgrave van Hessen, den Hartog van Wittenburg, en eenige weinige minder Vorsten en meest al de Steden van het Rijk. Bohemen en de andere erflanden, het Huis van Oostenrijk, waren mede in het algemeen van de zelve Godsdienst. De Noortsche Koningen en Switzersche Cantons waren vastelijk met de zelve vereenigt. Beide de Kroonen Engeland en Frankrijk waren van gelijken over een komende in belang, om hen tegens het huis van Oostenrijk het hoofd op te houden. Maar de Keizer kreeg Frankrijk en Engeland aan het Oorlogen tegens malkander: zoo dat hy nu de handen ruim had om zijn desseinen en voornemens tegens het Rijk voort te zetten. In het welke eenige Vorsten zeer oud zijnde, als de Paltsgrave en Herman Bisschop van Keulen, andere van zachte en stille zinnen, als de Marquis van Brandenburg; en andere weder misnoegt en staatzugtig, als Hartog Maurits van Saxen en de Broeders van Brandenburg, hy in der daad geen van den eersten rang had, als den Hartog van Saxen, en den Land Graaf van Hessen, om hem spel te maken, die beide groote Veld-Overste en Capiteinen; maar zoo verscheiden van aart waren, dat waar zy beide in gelijk gezag mochten staan, geen groote hoop van goed gevolg kon genomen werden. De eerste was een Prins van de beste gesteltenis, als een van zijn tijd, hy was oprechtelijk Godsdienstig, en

een man zich zelve zoo zeer gelijk, als iemand die leefde, ooit verhoeverdigt door voorspoet, noch verslagen door tegenspoet. Hy had groote bequaamheden, maar was wat lankzaam in zijn besluit. De Land-Graaf aan de andere zyde, had meer vuur, was wackerder, en van een ongerusten aard en haastig, op de welke de toevallen van het leven, een zeer diepen indruk maakten.

Wanneer de Keizer zyn voornemen nu begoft in het werk te stellen; de Paus na-yverig en afgunstig over zyn grootheid zijnde, en genegen om hem in een lange en moeielyken Oorlog in te wickelen; maakte de heimelyke besluiten van hun verbond openbaar, en opende het Concilie van Trenten in November 1545, alwaar eenige weinige Bisschoppen en Abten, met zyn Legaten en Gezanten, die over hen 't gezag hadden, aan namen die Heerlijken Tytul van het Heilige Concilium Oeconomicum, Albestellende Concilium, dat de Catholijke Kerk verbeelde; terwijl het met zulke loome schreden voortging, als hen van Romem voorgesteld wierd, in de verhandelinge der stukken van den Godsdienst, dewelke waren, gelijk het hen beliefde te zeggen, hen by Godsgelerden uitgelegt. Voor het meeste gedeelte Papen zijnde, die de zeer ongeleerde Bisschoppen, met hun verwarde speculativen (daarze zich in de schoolen in oefenden, alwaar harde en Barbarische woorden de meeste dienst deden, om eenige dingen, die niet bequaam waren in open wezen ten toon gestelt te werden, te verbergen) een rad voor de oogen draaiden.

De Keizer hebbende genoeg gedaan omtrent zijn besluit, dat een Concilie in Duitsland geopent wierd, poogde de leden daar van maar te houden buiten besluit van eenige vaste punten van den Godsdienst, dringende hen alleenlijk aan, om eenige misbedrijven omtrent de regeringe van de Kerk te onderzoeken, dewelke gelegentheid gegeven hadden, tot verwydering van zoo veele van de Stoel van Romem en de Geestelykheid.

Daar waren ook verscheidene wijze en geleerde Prelaten, voornamentlyk uit Spangie, die aldaar quamen met volle hoop van deze misbedryven geredde te zien. Eenige van dezelve hadden waargenomen, dat tot allen tyden ketteryen en scheuringen, hun opkomst verschuldigt waren, aan de Schandalen, onkunde en onachtzaamheid van de Geestelykheid, welke dingen de Leeken een quaad gevoelen van dezelve in blazen, en dezelve beweegen beide in neiginge en belang. De zulke als zich tegens dezelve stellen, te omhelzen, en derhalven begeerden zy verscheidene bederfissen uitgeworpen te hebben. Ook waarge-

1547.

nomen hebbende dat het afzijn der Bisschoppen; uit hun Bisdommen, een voorname oorzaak van al deze quaden te achten was, poogden zy te bearbeiten, dat der zelve verblijf en residentie in hun Bisdommen verklaart mocht werden, van een Goddelijk regt Juris Divini te zijn, zoekende de magt van het Pausdom daar door wat te verminderen (dewelke tot zulk een hoogte was opgegróeit, dat zy nu genoegzaam slaven van dien Stoel waren geworden, van de welke zy geschat en geschoren wierden, naar het den zelve goet dagt, zijnde ook de zorge over hun Bisdommen hen zoo afgedrongen, uit hun handen, door een deel vry gestelde Priesters) en alzoo de Bisschoppelijke macht weder te brengen in haar oude gezag, en zoo al deze indrachten, al te snyden, dewelke de Roomsche Stoel op hen had gemaakt, eerstelijk door loos bedrog, het welke dezelve voorts heeft gezocht staande te houden door geweld: maar het Hof van Rome stond te veel door alle reformatie te verliezen, en eenige Cardinalen verklaarden opentlijk, dat ieder reformatie de Kettens groot voordeel gaf; als zijnde een belydinge dat de Kerk gedwaalt had, en dat deze dingen daar men zoo overschreeude, de sterkste Zenuwen van het Pausdom waren; dewelke eenmaal afgesneden zijnde, moft noodwendiglijk de grootheid van dat Hof, ter neder storten, en daarom stonden zy al die bewegingen tegen, en wilden liever de leerstukken van den Godsdienst vast gestelt zien.

En alhoewel zich te stellen tegens een besluit, van de Bisschoppen in hun Bisdommen te houden, zoo groflijk aanstotende was, dat zy zelve het zich moften schamen, echter zochten zy de grootheid van het Hof vast te stellen, met een *Zalvo* van des Paus voorrechten en waardegheid in het toestaan van dispensatien en vrygevingen.

Deze wijze van Procederen en handelen tot Trenten ontdekte genoegzaam wat'er van dat Concilie te verwachten ware; en alarmerde te gelijk al de Protestanten, om te denken wat hen te doen stond, indien hen de Keizer wilde onderstaan te dwingen om de besluiten van zulke een vergaderinge zich te onderwerpen, van de welke die gene die zy Kettens noemden, weinig konden verwachten, nademaal de Keizer zelve zoo veel aldaar niet vermocht, als uitstellingen en delayen te verkrijgen of te verhinderen; of den voorgank te geven, aan de stoffe van tucht, en Discipline, voor de punten of stukken van leeringe en Geloofs zaken.

Jan. 1546.
Princen vergaderen tot
Frankfort.

De Protestanten dan komen tot Frankfort by een, en maken Raadsvergaderinge voor hun gemeene veiligheid, ingevalle iemand van hen, omtrent zaken van den Godsdienst eenigen aanstoet quam te lijden:

voor

voornamelijk tot bewaring en bescherming van den Eerft Biffchop van Keulen, welke de Paus tot Romen had gedaagt over Ketterye.

Sy fchreven aan de bedienden van den Keizer, dat zy van alle kanten onderricht wierden, dat de Keizer groote Oorlogs macht op de been bracht, en een Oorlog tegens hen voorgenomen hadde, daar zy by het Edict van Spiers meenden zeeker en veilig te zijn, begeerende niets anders als de bevestiging daar van, en het reglement van de Keizerlijke Kamer aldaar, gelijk als beflouten was. Zijnde vorder een ontmoeting tuffchen den Keizer en den Landgraaf voorgestelt, zo is de Landgraaf tot Spiers by hem gekomen, alwaar de Keizer tegens hem loochende eenig voornemen van te Oorlogen te hebben, gelijk de andere hem te laft leide: alleenlijk zeide hy, met groote moeiten een Concilie in Duitfland te wege gebracht, en hoopte derhalven, dat zy zich aan het zelve zouden gedragen en onderwerpen. Maar na eenige vertuigingen en klagten van wederzyden is de Landgrave weder vertrocken, zijnde ondertuffchen de zaak genoeg voor den dag, hoewel de Keizer het even zeer loochende, en verklaarde, dat hy over het stuk van den Godsdienst geen Oorlog zou zoeken te voeren; maar wel tegens de verftoorders van de vrede en rust van het Roomsche Keizerrijk. Door deze middel veroorzaakt hy den Paltsgrave geen of weinig onderftand toe te brengen, by de andere Princen. De Marquis van Brandenburg was aan de andere zyde jaloers op de grootheid van den Hartog van Saxen, en bleef alzo in het eerste onzydig, maar verklaarde daar na opentlijk voor den Keizer. Maar Maurits, een naar bloedverwant van den Hartog van Saxen, die door middel van dien zelve in een braaf Prinsdom was gezet, (het welke hem zijn Oom George gelaten had, op voorwaarden van Papijt te werden, daar hy zonder dat evenwel ingestelt wierd) wierd van den Keizer gebruikt, als een bequaam werktuig om zijn einde te helpen bearbeiden. Aan dezen dede hy beloften van het Keurvorftendom, en van de heerschappyen die daar toe behoorden, indien hy hem in den Oorlog tegens zijn bloedverwant, den tegenwoordigen Keurvorft wilde bystaan, gevende hem verzeekeringe onder zijn hand en Zegel, dat hy geen verandering in den Godsdienst zou zoeken te maken, maar de Vorften van de Augsburfsche belijdenis de vrye oeffening van hunnen Godsdienst laten; en alzo wift de Keizer den Hartog van Saxen en den Landgraaf van de rest af te zonderen; makende looflijk zyn reekening, dat indien hy hen eens onder de knie kreeg, de rest lichtelijk volgen zou. Hy nam eenige andere geschillen tegens hen op, als dat van den Hartog van Brunswijk, dewelke in een Oorlog met zijn nageburen begonnen,

1547. gevangen was, en zijn landen door den Landgrave in bezetting genomen. Dit vervoegt met eenige oude geschillen, wierd als de grond van den Oorlog gestelt; op het welke de Princen een geschrift uitgaven, in de welke zy betoonden, dat het de Godsdienst alleenig was, nevens een heimelijk besluit om Duitsland t'onder te brengen, zijnde de andere maar opgezochte pretentien en voorwendingen, om zulk een snoode breuke van trouw en openbare decreten te verbloemen: dat de Paus, die niet als de vernietiging van die gantsche Confessie of belijdenis zocht, den Keizer hier toe had aangedreven, die daar anders ligtelijk genoeg toe te bewegen was, op dat hy daar door de vryheid van Duitsland meester worden mogt. Hierom dan waarfchouden zy alle Princen voor hun nakende gevaar.

1546.
Juny.
De Keurvorst en Landgrave wapenen zig.

De Oorlogs macht van den Keizer moettende van ver afgelegene plaatzen, als uit Italie, Nederland, Bourgondie en Bohemen te zamen getrocken werden, hadden die, welkers troepen dichter by der hand waren, een merkelyk voordeel; indien zy het zelve wel hadden kunnen gebruiken: want in Juny brachten zy 70000 mannen te voet en 1000 paarden op de been, en zouden den Keizer uit Duitsland hebben kunnen verjagen, indien zy in het eerste dapperlyk voortgegaan waren; maar het verdeelde gezag was hen een noodschickelyk quaat; want als de eene wilde aanvangen te ageren, was'er de andere tegen; en alzoo verloozen zy de gelegenheid, en gaven den Keizer tijd om al zijn macht by een te verzamelen, dewelke echter veel minder als de hunne waren; maar hy won by de tijd, by dewelke zy, die geen groote schatten hadden, verlooren.

1546.
20 July.
De Saxen Landgraaf verbannen.

November.
20.
De Keurvorst keert weder naar Saxen.

De gantsche somer en een groot gedeelte van de winter liep door zonder iets byzonders uitgerecht te hebben, hoewel beide de Heirlegers dikmaal malkanderen in het gezicht waren. Maar met het aanvangen van den winter, de Keizer hebbende den Hartog van Saxen in den ban gedaan, en beloofte het Hartogdom op Maurits te brengen, viel die in Saxen, en nam eenige Steden, die op zulk een overval niet verdacht waren, weg. Dit veroorzaakte den Hartog om zijn heir te verdeelen, en te keeren tot bescherminge van zijn eigene landen, die hy haastiglyk weder veroverde, en dreef Maurits by nauit al zijne eigene bezittingen. Hier op verklaarden de Staten van Bohemen, mede voor den Keurvorst van Saxen.

Vrede tusschen Engeland en Frankrijk.
1546.
Jan. 7.

Dit was de stand der zaken in Duitsland, denkende de Princen dat zy een goede voorzigt voor het volgende jaar hadden; terwijl zy een vrede tusschen de Franfche en Engelsche Kroonen bemiddelt hadden; wiens

wiens laatste zijn macht, in de Nederlanden vallende, noodwendiglijk een groote veranderinge in des Keizers beradingen moesten maken; maar de dood van Konink Hendrik ontstelde hen niet weinig, en niet zonder reden. Want als zy naar Engeland zonden om bystand van volk en geld, om den Oorlog voort te zetten, zagen de Protector en den Raad zeer groote swarigheid in beide gelegentheden, want zoo ze de Duitschen in den nood lieten, zou de Keizer daar door te groot staan te worden, aan de welke zy een ongemackelijk nagebuur stonden te hebben; en aan de andere zyde was het een zaak van een groot gevolg, een onderjarig Konink in zulk een swaren Oorlog te bedrayen, en derhalven konde hun onderstand niet als zwak en lankzaam zijn.

Evenwel den Raad gaf ordere aan Paget hen te verzeekeren, dat binnen den tijd van dry of vier Maanden, zy 50000 Kroonen tot hun onderstand zouden zenden: dewelke aldus zouden by een gehaalt werden, de Kooplieden van het Staalhof zouden van den Konink zoo veel openemen, brengende daar voor waren tot verzeekeringe: zy dan het geld hebbende, zouden dat overmaken op Hamburg, en zoo aan den Hartog van Saxon; maar de Princen kregen een tweede klop door het verlies van Francois de eerste, Konink van Vrankrijk, dewelke lange in een zeer gemeenzame vriendschap met den Konink Hendrik geleefd hebbende, die anders omtrent gekroonde Hoofden weinig gevonden word, was zoo aangetast door de tyding van zijn dood, dat men hem zedert noit vrolijk had gezien. Hy maakte kostelijke uitvaarden tot zijnder gedachtenisse in zijn Kerk van Nostre-dame tot Parijs: daar de geestelijkheid (die daar wel blyde hadden over behooren te zijn, als men zou mogen denken) zeer afkeerig van was, maar de Konink had zich zelve genoegzaam van dselfs slaverny gereddert, en wilde derhalven gehoorzaamt zijn: maar hy overleefde dezen zijn vriend niet lang, want hy stierf op den laatste van Maart daar aan.

Hy was een treffelijk voorstander van geleerde lieden en een voortzetter van geleertheid die over veel eeuwen geduurt hadde. Hy was in het gemeen ongelukkig in zijn Oorlogen; en echter een groot Velt-Heer. Op zijn sterven liet hy zijn Zoon een vermaninge na, zich te wachten voor de Lotharingsche broeders, en zich veel te houden aan de Raden, dewelke hy gebruikt hadde; maar zyn Soon tot de Kroon komende, gaf zich zelve zoodanig aan zijn Meestresse Diana over, dat alles geschiede na dat men op haar konde winnen, het welke de Bedienden, die den vorigen Konink hadden gedient, versmadende te doen, en de broeders van Lotheringen zeer onderdaniglijk naar komende,

15-17.

Francois I.
stierf.
1557.
31 Maart.

1547. wierden geene van hunne ampten gezet, en deze in de bestiering van alles gestelt.

Francois had menigmaal zeer twijfelagtig, omtrent het stuk van den Godsdienst geweest, zomwijlen had hy een voornemen de gehoorzaamheid van den Paus te verwerpen, en een Patriarch in Vrankrijk te stellen, en was al over gekomen, met Konink Hendrik de 8te naar mal-kanders raad te leven. Maar hier van wierd hy cerst afgekeert, door zijn verwantschap met den Paus Clemens de 7. en daar na door het vermogen, het welke de Cardinaal van Tournon over hem hadde, dewelke hem ook menigmaal tot strengheid bewoog, omtrent die gene die de reformatie aan namen, te plegen. Evenwel had hy zulk een nau oog op al de bewegingen van den Keizer, dat hy geduriglijk, met de protestantsche Princen in een nau verstant leefde, en zou hen buiten twijfel, indien hy was in het leven gebleven, hulp toegebracht hebben. Maar op zijn dood wierden nieuwe beradingen aangevangen, de Lotharingfche gebroeders waren boven maten tot den Paus en zijn belangen, genegen, van de welke de eene ook Cardinaal was, die den Konink eerder aanried, zijn aanvang van regeringe eerder te maken met het weder veroveren van Bologne uit handen van de Engelschen. Soo dat de Staat van Duitsland by na wanhoopig was, eer hy het eens gewaar wierd. En in der daad de Duitschen verlooren zoo veel in de dood van deze twee Koningen, op welker hulp zy zig verlaten hadden, dat het geen wonder was dat hen de Keizer lichtelijk t'onder bracht. Eenige van hun verwante Steden, als Ulm en Frankfort, en de Hartog van Wittenberg, stelden zich onder de Keizerlijke genade, en hier door was de moed in de andere gebroken, het welke een zekere voorbode is van het verval van een bontenaarschap.

Besluit tot
een vorder
reformatie
in Engeland.

Maar in Engeland waren de zinnen der menschen zeer verdeelt; het volk, voornamentlijk in de Markt-Steden en Plaatzen van Koophandel, begonst nu klaar ziende te werden omtrent verdervinge in leeringe en Godsdienst, en bestonden die nu al moede te werden. Glazer by Paulus Kruis Predikende, leerde, dat het waarnemen van de vasten, alleenlijk een aangestelde leere waar; andere gingen verder en veroordeelden rondelijk de meeste van de voorgaande misbruiken, maar daar en tegen was de geestelijkheid niet min yverig in de zelve voor te staan. Deze waren meest zodanige als in Kloosters en geestelijke Huizen waren opgequeekt; want zijnde aldaar inkomsten voor de Monnicken bestelt, wanneer hunne Huizen waren vervallen, tot dat zy weder anders zouden voorzien zijn, bestond het Hof van Augmentatie of vermeerderinge

te betrachten, om den Konink daar van te ontlasten, en hen over te dragen, tot zulke kleine Beneficien en inkomsten als het den Konink zoude believen; en deze dewelke bezaten de landen van de Kroon, met de belastinge van de onderhoudinge voor de Monniken te betalen, waren ook blyde zig wat te verlichten, en Beneficien voor dezelve te bezorgen. De Beneficien of geestelijke bedieningen waren in der daad zeer klein en mager, zoo dat op verscheidene plaatzen dry of vier van de zelve nauwelijks genoeg waren om een eenig man te onderhouden; en dit gaf eenige verwe voor dat misbruik, dat een man verscheide Beneficien en Bedieningen bezat, die alle ziel-bezorgingen aan zich hadden, en dat niet alleen daar zy zoo dicht by een waren, dat een man de zelve wel konde bedienen, en zoo arm dat de bedieninge van beide nauwelijks genoeg was, tot onderhoud van een alleen; maar ook daarze dikmaals verre van een verscheide waren, en elk van een merkelyke waardye.

Dit verderf dat ingekroopen was in de duistere tijd van de Kerk, wierd nu in Engeland onderhouden uit enkele noodwendigheid.

By een acte gemaakt ten tyden van Konink Hendrik de 8ste mocht niemand twee bedieningen hebben, als by dispensatie en toelatinge, maar geen toelating was er voor dry, maar zulks wierd te dezer tijd weinig in achtginge genomen. De verschooning hier omtrent genomen, was, dat op sommige plaatzen geen bequame Mannen voor de bedieningen konden werden gevonden, maar zelfs de inkomsten vernietigt wierden. Want terwijl de Abdyen in wezen waren, hebben de Abten, die geene, dewelke zy bestelden, om den Priester te dienen, in de Kerken die aan hen behoorden, zijnde wel de helft van al die van Engeland, een kleyn Jaar-geld toegelegd, of een klein gedeelte van de Vicary-tienden, moetende vorders hun onderhoud halen, uyt de giften, dewelke zy hadden van de Sacramenten en haar toevallen, en voornamentlijk van het zingen van de Misse over de arme doden; want de Abten hadden die van de Rijken, en de Missen quamen gemeenlijk tot 2 voor 4 stuyvers omtrent, en dat was noch al wel. Invoegen zy zich alle tot in de grond bedorven achten; indien deze dingen weg genomen wierden.

Dit was het dat hen zoo sterk tegens de Reformatie dede inkanten, nademaal ieder stap dat daar toe gemaakt wierd, hen een stuk broots uyt den mont genomen was: maar zy in het algemeen een deel ongeleerde Broeders zijnde, konden uyt kraght van reden of geleertheyt niet veel weer doen. Alzoo, hoewel zy beslooten hadden, zich over al in te voegen, eerder als hun beneficie te verliezen, zoo hadden zy noch hoven dat een natuurlijk afkeer van alle Reformatie, en deden niet als mor-

1547.

ren daar tegen, daar zy maar dachten zulks in veyligheyt te kunnen of mogen doen; en sommige Predikten zoo yverig voor de oude misbruyken, als andere daar tegen. Dr. Peru in St. Andrews onderschaft, rechtveerdigde den beelden-dienst op den 23. van April, en evenwel op den 19. van Juny predikte hy weder een recantatie of herhalinge tegens die zelve Predicatie. Behalven deze warender groote Prelaten en beampten, als Gardiner, Bonner en Tonsal, welker lange ondervindinge in Staats zaken (als zijnde menigmaal in buytenlantsche Ambassaden en Gezantschappen gebruykt) te zamen met hun hooge bedieningen, hen groot gezag gaf, die mede tegens alle Reformatie waren, in den Godsdienst. Maar dat had zoo zijn betamelijkheid met te belijden, en leiden het derhalven daar op, dat de Konink onderjaerig was, en dat men zijn voljaarigheid most uit wachten, blijvende zoo lange alles in den Staat, in de welke de Konink Hendrik die gelaten had. Alle deze hingen aan de Princes Maria, oudste Zuster van den Konink, als hun hooft; dewelke nu verklaarde te zijn, voor al het geene haar Vader gedaan hadde, zijnde zeer naarstig, om alles wat by hem tot acten gebracht was, voornamentlijk de zes Artijkels, kracht te doen hebben.

Aan de andere zijde, Kranmer, zijnde nu bevrijd van die zoo nauwe onderwerpinge, in de welke hy, onder de Regeringe van Konink Hendrik was geweest, beelloot met de Reformatie, een dapperder voortgang te maken, en de misbruyken weg te nemen. In dit besluyt hadde hy den Protector t'eenemaal op zijn zijde. Dr. Cox en Mr. Cheek, die zich stadig omtrent den Jongen Konink hielden, deden ook al wat zy konden, om hem de rechte Gronden van Godsdienst in te storten, en gelijk hy zeer begrijpelijk was, ontrent de dingen, dewelke hem voor gelegd waren, zoo had hy ook een vaardige en vroege toegenegentheyt tot alle goede en brave grond-leeringen, zijnde van zulk een treffelijke gematigtheid van verstant en geest, dat gelijk hy van natuure de waarheid zeer beminde, hy mede alzoo door de vroomheid van zijn zeden een groote begeerte tot de waare Godtsdienst hadde. Kranmer had ook vericheydene Bisschoppen op zijn zijde, als Holgate van Jork, Holbeach van Lincoln, Goodrik van Ely, en boven al Ridley Elect van Rochester, zijnde tot dien stoel geschikt, door Konink Hendrik, maar niet ingewijd tot aan September van dit loopende Jaar. De oude Latimer was nu ook ontslagen van sijn gevangenis, maar had geen genegentheyt weder tot publijke bedieningen te komen, verkiezende eerser een byzonder leven, en zich zelve met Prediken bezig te houden.

Hy

Hy wierd door Kranmer tot Lambeth gehouden, alwaar hy het overrige van zijn dagen door gebragt heeft, tot dat hy ten tyden van de Koninginne Maria in de gevangenis geworpen wierd, en het heerlijke einde van een Godzalig en onnozel leven behaalde. Maar de vreeze voor zijn herstelling in zijn oud Bisdom, stelde Heath, als toen Bisschop van Worchester, in groote benautheid. Zomwijlen docht hem, indien hy de reformatie toestemde, dat dan Latiner, die zijn Bisdom ter opmerkinge van de zes Artykelen had afgestaan, most herstelt werden, en dit dede hem de Paapsche zyde volgen: op andere tyden, wanneer hy zag dat het huis der Gemeente bewogen wierd, om Latiner weer te herstellen, dan stond hy het in den Raad met de Reformatie, om zich vrienden te maken door die involginge.

Andere van de Bisschoppen waren onkundige, onwetende en swacke halzen, die weinig van den Godsdienst verstonden, en dezelve noch minder achteden, en alzoo, hoewel zy beter behagen in de oude bygelovigheden hadden, om dat de onwetenheid daar door aldermeest opgewekt word, en dezelve de eenige steunzel van hun magt en staat waren; besloten den huij naar de wind te hangen.

Kranmer en zijn vrienden hadden een besluit gemaakt de Reformatie voort te zetten, maar by lankzame en veilige trappen, met niet te veel op een tijd in de waagschaal te leggen. Zy vertrouden zich op de Goddelijke voorzienigheid, dat de zelve hen in zulk een goed werk zouden bystaan. Zy wisten dat de verdorventheden die zy te verwerpen hadden, zoodanig waren, dat die lichtelijk het volk genoeg en omtrent alles wat zy deden, zouden geven; en zy hadden veel geleerde lieden onder zich, die nu al verscheidene jaren deze zaken onderzocht hadden. Daar waren ook veele de welke verklaarden, dat zy den voorleden Konink hadden horen zeggen, dat het hem zeer smarte, de staat van den Godsdienst in zulk een onbestelden stand te laten; en dat hy beslooten hadde de Mis in een Avontmaal of Communie te veranderen, met veel andere dingen meer. En in de Acte van het Parlement, de welke hy bevordert hadde, (als hier voor in het eerste Deel te zien is) om kracht en gezag aan zijn bevel-brieven te geven, was een provisie by gevoegt; dat zijns zoons Cancelier, terwijl hy noch onderjarig was, proclamatiën en bevel-brieven mocht voortzetten met het zelfde gezag als deze waren, dewelke door den Konink zelfde geproclameert en voortgezet wierden. Dit gaf hen volle macht, om in het werk voort te gaan;

1547.
 Visitatie
 over Engeland.

in het welke zy beslooten te volgen de wijze die by den voorigen Konink was begonnen, met het zenden van Visitateurs en onderzoekers over geheel Engeland, met bevelen en articulen. Deze gaven zy zes byzondere omtrekken of cirkels, de eerste van de welke was: Londen, Westminster, Norwich en Ely. De tweede: Rochester, Canterbury, Chichester en Winchester. De derde Sarum, Exeter, Bath, Bristol en Gloucester. De vierde York, Durham, Carlisle en Chester. De vijfde Peterborough, Lincoln, Oxford, Coventry en Lichfield. En de zesde Walles, Worcester en Hereford. Voor ieder Cirkel of Kring waren twee Edellieden, een Burgerman, een Godgeleerde, en een Schrijver.

Men had beslooten hen uit te zenden met het begin van Mey, gelijk als blijkt by de brief, die in de Verzameling te vinden is, geschreven aan den Eerstbisschop van York, gelijker ook in de Registers van Londen, een andere van den zelve inhoud te vinden is. Maar de Visitatie of onderzoekinge voor eenige maanden geschorst zijnde, zoo wierd deze verhinderinge op den 16. van May opgehangen, tot dat dezelve weder zou vernieuwt worden.

Collect. No.
 7.

De Brief houdin, dat de Konink willende op het spoedigste een visitatie en doorzoekinge aanstellen, over zijn gantsche Koninkrijk, dat daaromme noch de Eerstbisschop, noch eenig ander, eenige macht zoude oefenen, zoo lange dezelve duren zoude. En nadermaal de gemoederen der menschen in groote twijfelmoeidigheid gehouden wierden, door de twistzaken, dewelke zoo verscheidentlijk van de Predikstoelen voort gedreven wierden, dat om dezelve gerust te stellen, de Konink verzocht alle Bisschoppen nergens als in hun eigene Cathedrale en Stoelkerken te prediken, en al de andere Geestelijke perzonen nergens prediken als in hunne Collegiale en Parochie Kerken, ten ware zy van den Konink, een byzondere toelatinge tot dien einde verkregen. De inzicht hier van was een onderscheide te maken, tusschen de zulke als voor, en de zodanige die tegens de reformatie der misbruiken predikten. De eene zouden werden aangemoedigt door openbare toelatingen van den Konink tot dien einde strekkende, om te prediken waar zy ook zouden mogen begeeren; maar de andere zouden worden ingebonden, tot de plaatzen op dewelke zy alleenlijk bestelt waren.

Maar het geene aldermeest de voortzetting van de reformatie scheen te zullen verhinderen, was de slechte staat, waar toe zy den geestelijken stand zagen gebracht, en het groot gebreck van bekwa-
 me

me luiden om dezelve over Engeland voort te zetten: want de inkomsten der Kerken waren ofzoodanig vermindert door het vernietigen der geestelijke huizen, tot de welke de inkomsten in het gemeen waren toegeëigent, of zo smodelijk vervreemt, door sommige vuyle of bygelovige Priesters; dewelke of om zich zelve te verzeekeren (zijnde anderzints behoeftig, of ook wel begeerig, om vrienden te maken) het beste gedeelte van hun inkomsten hadden weg gegeven; dat maar weinig aanmoediging en opwekkinge was overgelaten, voor deze, dewelke in het werk van het Euangelie, waardiglijk zouden mogen arbeiden.

En hoewel men op verscheidene middelen bedacht was, om deze misbruiken te verbeteren. Maar deze hadden zulken machtigen tegenstand gevonden, dat'er geen loep was over gelaten, om dezelve oit verbeterd te zien, voor dat de Konink voljarig zou zijn geworden, en bequaam gemaakt, om door zijn eigen gezag de Kerkelijke perzoonen een genoegzamer onderhoud te bezorgen.

Twee dingen alleenlijk waren, om ten eersten aangevangen te werden. Het eene, eenige *Homilien* en huispredikingen te maken om het volk tot onderwijzinge te dienen, door de welke het gebrek van goede Leeraren mogt gevult en verbeterd werden; te gelijk zy mochten voorzien werden met zulke schriften, als de welke hen mogten brengen tot het verstand en kennisse van de H. Schrifture: het andere was de voornaamste en uitsteekentste Predikers uit te kiezen, die zy konden vinden, en die met de Viziateurs en onderzoekers door geheel Engeland om te zenden, die alzo met te meerder gezag het volk in de gronden van den Godsdienst zouden mogen onderwijzen. Eenige dan wierden gesteld, om zoodanige Homilien en Predicatie by een te brengen, voor eerst tot twaalf toe, en dat die zouden handelen over zoodanige texten, als die in zich zelve van het meeste belang waren; de eerste van deze texten zou zijn over het gebruik der Schrifture. De 2. over de Ellenden van den Mensch door de zonden. De 3. van hun zaligmakinge in Christus. De 4. over het ware en levendmakende gelove. De 5. over de goede werken. De 6. over de Kristelijke liefde. De 7. tegens zweeren en vloeken, voornamentlijk mijnedigheid. De 8. tegens Apostazie en afval, of afwijkinge van God. De 9. tegens de vreeze voor de dood. De 10. een opwekkinge tot gehoorzaamheid. De 11. tegens Hoerery, en overspel: de staat des Houwelijks voorstellende hoe nodig en eerlijk die ware. En de 12. tegens twist en strydigheid, voornamentlijk omtrent zaken den Godsdienst aangaande.

8547.

Deze stonden zy daar na te vermeerderen , maar deze waren ze alle, die in dien tijd ten einde gebracht wierden, de voornaamste mening en intentie hier van was, het volk, de wijze van hun zaligheid, volgens het Euangelie, bekend te maken; in het welke als toen twee gevaarlijke uitersten waren, die de werelt verdeelt hadden. Het grootste gedeelte van het volk scheen hunne Priesters aan te merken, als een soort van volk dat konstige en geheime treeken had, om hun ziel zalig te maken, gelijk de Quakzalvers roemen te hebben, om lighamelijke gebreeken te heelen, en dat daar niet te doen was als zich maar in hunne handen te stellen, en hen te laten begaan, en dan was het al wel. Dit was de voorname grond van al de bygelovigheid, die zoo machtig en geweldig onder dat volk was. Het andere uiterste was, van eenige bedorvene Euangelizeurs, de welke dachten, indien zy Christus zeer verheerlijkten, en hingen aan zijn verdiensten en voorbiddinge, dat zy niet konden verlooren gaan, hoedanig zy ook hun leven mochten aanstellen. Hieromme werd in deze *Homilien* byzonderlijk betracht, datmen deze dwalingen voornamentlijk zogt te verbeteren. En de zaligheid van het menschelijk geslagt, werd aan de eene zyde geheel toegeschreven, aan de dood en het lijden van Christus, tot dewelke de zondaren geleerd wierden hun toevlugt te nemen, en daar op te vertrouwen; en op niets anders, tot vergevinge van hunne zonden.

Men leerde hen ook ter zelve tijd, dat daar geen behoudenis door en in Christus was, als voor die geene, die zich waarlijk en oprechtelijk bekeerden; en leefden naar de Regulen en voorschriften van het Euangelium. Zoodanig was de geheele materie geordonneert om hen te onderwijzen, dat schouwende de schadelijke dwalingen aan beide zyden, een ieder de ware en zekere weg der Eeuwige Zaligheid mogt verkrijgen.

Om het Nieuwe Testament te verstaan, werd de Paraphrase of uitbreidinge van Erasmus, die in het Engelsch vertaalt was, het nutste en gemackelijkste boek te zijn geoordeelt, en derhalven was beslooten, dat te zamen met den Bybel een van deze in ieder Parochiekerk, door geheel Engeland te bestellen: het naaste dat zy deden was te overleggen de last en Artykelen dieze de Vizitateurs zouden hebben te geven. Het meeste gedeelte van dezelve bestonden maar in de vernieuwinge van het geene door den Konink Hendrik bestelt en geordonneert was geweest, terwijl dat Kromwel onderbestierder onder hem was geweest, dewelke zedert des zelfs van meest ver-

waar

waarlooft waren geweest. Want dewijl'er geen onder-regent meer was, zoo wierden ook maar weinige door het gezag van den Konink, na zijn dood aangestelt: maar de uitvoeringe van voorgaande bevelen, wierd aan verscheidene Bisschoppen gestelt, dewelke voor het meeste gedeelte, meer zorgvuldig waren omtrent de zes Artijkelen, „als omtrent de Injunctien en beveelen. Zoo wierden nu en dan al de „ordres, omtrent het verwerpen van de Pauzelijke macht, en vaststelling van des Koninks opperhoofdigheid en Supremacii omtrent „Prediken, het leeren van de beginselen en gronden van den Godsdienst in de gemeene taal, omtrent de beneficien en bedieningen van de geestelijken, en hun taxatiën voor den armen voor leerlingen, of „Studenten, en hun verblijf plaatzen; nevens de andere orders, omtrent de nauwgezetheid van Kerkelijke perzoonen hun leven, en tegens bygeloovigheden en superstitiën, Pelgrimagien, beelden, of „andere plechtigheden van die nature, als mede omtrent de Registerboeken, wierden vernieuwt, en verscheide andere daar by gevoegt, „gelijk als, dat de Priesters en Kerkbezorgers zouden afnemen zoodanige beelden, als zy zouden weten, door pelgrimagien en offeringen misbruikt te werden; maar private en byzondere persoonēn wierd „zulks verboden.

„Datze in de biegtēn en in de vasten, het volk zouden ondervragen, of zy de eerste beginselen van den Godsdienst in de Engelsche taal ook konden. Datze ter Hooger Misse, de Zendbrieven en Euangelien in het Engelsch zouden lezen, en ieder Zondag en Heiligen dag, zouden zy lezen in de Metten, of Vroegdienst, een Hoofdstuk of Capittel uit het Nieuwe Testament, en in de Vesper, of avond dienst, mede een uit het Oude Testament, beide in het Engelsch. Dat de Curaten en Priesters de zieken meenigmaal zouden bezoeken, ook verscheidene Schriftuurplaatzen by der hand en vaardig hebben, om de zelve te versterken en te vertroosten. Dat men geen processien en straatbedieningen, of ommegangen om de Kerken zou houden, om de twistingen, die omtrent de voorgang ontstaan, te schouwen. En dat de Litanyen, voor dezen in de Processien en ommegangen gebruikt, voortaan in het Choor in het Engelsch zouden gedaan en gezegt worden, gelijk door den overleden Konink geordonneert en bestelt was geweest. Dat zijnde de heilige dagen ingestelt, op dat de menschen eerstelijk zich geheelijk tot God zouden begeven, zoo zag men echter dat God op geen andere dagen, meerder onteert wierd, door ydele werken, dronkenschap, vechten en smijten, denkende het volk hun plicht „genoege.

1547.

Artijkels en
last voor de
Vizitateurs;

1547. „ genoeg te doen , wanneer zy 's morgens een Vroeg-mis hoorden ,
 „ hoewel zy daar niet een woord , tot hun stichting van verstaan , daar
 „ zy behoorden het overige van den dag te besteden , volgens Gods hei-
 „ lige wil , in het hooren en lezen van zijn Goddelijk woord , in open-
 „ bare en byzondere gebeden , in het verbeteren van hun leven , ontfan-
 „ gen van het Sacrament , bezoeken der krankten , en zich te verzoec-
 „ nen met hun evennaasten . Ook hadden de Priesters hun volk te ver-
 „ klaren , dat ten tijden van den oogst , zy in de zelve ook op heilige
 „ dagen daar in mochten arbeiden . Dat vorders de zelve niemand tot
 „ de Communie zouden toelaten , als die met hun evennaasten verfoeint
 „ waren . Dat al de gewaardigde en bedienende Geestelijken in perzoon
 „ tweemaal in het Jaar ten minsten zouden moeten prediken . Dat het
 „ volk zou worden onderwezen niet te versmaden eenige van de plech-
 „ tigheden , die noch niet afgeschafft waren ; maar zich onthouden van
 „ die bygeloovigheid van hun bedden met wywater te besprenkelen ,
 „ of het luyen van de klokken , of gewyde Kaarssen te gebruiken , om
 „ daar door den Duivel te verdrijven . Dat alle gedachtenissen en op-
 „ wekkinge van Afgodendienst , van de wanden en veinsteren der Ker-
 „ ken zouden weggenomen werden : en datter een Predikstoel in ieder
 „ Kerk zou moeten zijn . Dat daar een Kist zou moeten zijn , met een
 „ gat daar in , om het offer van het volk , voor den armen in te ontfan-
 „ gen ; en het volk aangemaant werden , om hun aalmissen mildelijk te
 „ besteden , als zijnde van meerder nuttigheid als het geene zy voor-
 „ henen hadden aangewend , tot bygeloovige Pelgrimagien , vercierin-
 „ gen en decken van beelden ; dat alle Patronen , dewelke van hun in-
 „ komsten zouden disponeren , by Simoniafche verdragen en hande-
 „ lingen , hun recht zouden verliezen , als openstaande voor den Ko-
 „ nink . Dat de Homilien en huispredikingen zouden gelezen werden .
 „ Dat de Priesters liefdelijk en eerbiediglijk zouden werden bejegent en
 „ gehandelt , ten aanzien van hun ampt . Dat geen andere voordienst
 „ of primer zou gebruikt werden , als die door Konink Hendrik was
 „ ingestelt , dat de voordienst en de getijden zouden naargelaten wer-
 „ den , waar een Predicatie of Homilie gedaan of gelezen wierd . Dat
 „ zy in hun openbare gebeden gedenken den Konink hun Opperhoofd ,
 „ de Koninginne Douariere , of Moeder , des Koninks twee Zusters ,
 „ den Heer Protector en den Raad , de Lords en Heeren , de Geeste-
 „ lijken stand , en de gemeente van het Koninkrijk , en te bidden voor
 „ de gestorvene zielen , dat op den jongsten dag wy met hen mogen ru-
 „ sten beide in lichaam en ziel .

„ Al welke Injunctiën en bevelen moften naargekomen werden, on- 1547.
 „ der straffe van excommunicatie, of ban sequestratie, en privatie, of
 „ berovinge van ampten, gelijk de gemachtigde zulks zouden hebben
 „ te verantwoorden voor den Konink, werdende de Vrede-rechter ver-
 „ zocht hun hulp daar toe te verleenē.

„ Behalven deze waren noch andere bevelen gegeven aan de Bif-
 „ schoppen in het byzonder, dat zy zouden bezorgen dat de voorgaan-
 „ de ter executie en uitvoeringe wierden gestelt, dat zy viermaal 's jaars
 „ in hun Bisdóm zelve zouden moeten prediken; eens in hun Cathe-
 „ drale en Domkerk, en drymaal in andere Kerken; ten ware zy wettige
 „ oorzaak en reden in tegendeel hadden van verschooningē. Dat hun
 „ Capellanen bequaam moeten zijn om Gods woord te prediken, en
 „ gehouden worden daar naarstig in te werken: Dat zy geen ordere
 „ zouden hebben te verleenen, als aan zoodanige die daar toe bequaam
 „ waren, en indien iemand zoodanig bevonden wierd, dat zy hem zou-
 „ den straffen, en hun Licentie en toelatinge weder in trekken.

Beveelen aan
de Bifchop-
pen.

Dit zijn de voornaamste Hooft-stucken van deze bevelen; dewelke
 zoo dikmaals zijnde in den druk uitgegeven, zullen wy den lezer, die
 de zelve naukeurighk zou willen naarzien, tot de verzamelingē der
 zelve wijzen, gelijk de zelve, door den Eerwaardigen Vader in den
 Heere Antony Spacrow, nu Heer Bifchop van Norwich, te vinden is.

Cenzure
over de
zelve.

Deze dingen nu openbaar gemaakt zijnde, gaven gelegenheid aan
 die geenen, die gewoon zijn alles te ziften, om hun verstand daar on-
 trent te oefnenen.

Het wegnemen van de beelden van misbruik, gaf groote gelegent-
 heid van moeyelijkheid, en dit staande by de geestelijkheid alleen te ge-
 schieden, zoo schein het niet wel te verwachten; dat zy, die hun le-
 vens middelen meest daar uit trocken, zeer yverig ontrent het weg-
 weren van de zelve zouden zijn. Evenwel aan de andere zijde, wierd
 nootwendig geoordeelt, eenige bepalinge aan de drift van het volk te
 stellen, dat licht andersints veel te verre zou geloopen hebben, indien
 het niet ingetoomt wierd.

De Artijkelen omtrent het nauw waarnemen der Heilige dagen,
 schein een weinig twijfelagtig, of men by de Heilige alleen den Zondag
 verstond, of al de andere Kerkelijke ingestelde Heilige dagen; het noe-
 men van enkelijk den Heiligen dag, en op het einde van het Artijkel het
 by doen van Feest dagen of Heilige dagen, schein hun gevoelen te be-
 gunstigen, die oordeelden dat dit nauw waarnemen alleenig tot den
 dag des Heeren, of Zondag, en niet de andere Heilige of Feest dagen,
 te

1547.

te behooren, en in der daad het besteden van een geruimen tijd op dien dag, tot geestelijke stichtinge, en den dienst van God den Heer, zoo in het byzonder als in het openbaar, is zoo nodig tot voortzettinge van ware Godzaligheid, dat noodwendig groote en goede uitwerkingen daar op moeten volgen.

Maar eenige quamen daar na, dewelke niet te vreden met een nauwgebondenheid op dien dag te zetten, nog twistredenen, omtrent de *Moraliteit* van dezelve en het vierde Gebod, wilden voorstellen, stellende verscheide regulen daar omtrent, dewelke nauwer en strikter waren als zy, of eenige anderen konden houden of naarkomen, doende alzo niet als der menschen gewiffen met menigte van scrupelen en kommernissen te beladen.

Dit verwekte een tegenstand by andere, die tot deze gestrengheden niet konden verstaan, en deze twistingen, wierden door de loosheid van de vyanden van de magt en voortgang van den Godsdienst zoodanig opgenomen, dat in plaats dat de menschen dien tijd, zoo Godsdienstelijk als hen betaamde, zouden besteden, eenige de gelegenheid namen van de striktheid van hun eigene weg, hen alle als ongodsdienstig te oordeelen, die in alle dingen hun bewegingen daar omtrent niet inwilligden: andere uit drift en yver van tegenspreken, maakten de banden van deze verbintenis van Godsdienst weder al te slap; het welke daar na tot zulk een verwaarloozing gebragt is, dat het, voor het meeste gedeelte alleenlijk een dag van rust is geworden, voor der menschen lichamen, maar die slimmer besteed en aangelegt, als of zy zig in het werk gehouden hadden. Zulk een zware zaak is het, het regte midden tusschen twee zoo ver verschillende uitersten te vinden, tusschen bygelovigheid aan de eene en ongodsdienstigheid aan de andere zyde.

De verderving van die het Patronale recht hadden, omtrent hun Simonie en verkooping van Kerkelijke bedieningen, was toen zoo baarblykelijk, dat het hoog noodig ware daar een reglement op te stellen, gelijk wy vinden door deze bevelen en Injunctien geschied te zijn. Maar of in der daad dezelve, of den eed daar na bestelt hen af te nemen, de Kerk van dat misbruik verloft heeft; staat my niet bezéttelijk te oordeelen. Indien deze, die geestelijke bedieningen iemand aan bevelen, oordeelden, dat de bezorginge der zielen daar aan vast zijnde, zy reden en reekenschap aan God zullen hebben te geven, van dat zy zulk een heilige bedieninge in onheilige handen gestelt hebben, en dat op eenige snode en verachtelijke inzichten, zy zouden voorseker daar omtrent met veel meerder omzichtigheid handelen, in aanmerkinge

van het gewicht van de zaak, en niet zulk een kostelijk pand besteden, om of een vriend, of een dienaar te helpen, met hem te beloven het naaste dat komt open te vallen, of zich zoo licht laten innemen door het aanhouden van onbeschaamde of milde sollicitanten en verzoekers.

Het Formulier der biddende gebeden, is niet aangevangen by Konink Hendrik, gelijk zommige op swacke gronden hebben gemeent; maar was gebruikelijk zelfs ten tijden van Hendrik de sevende, gelijk in de verzameling te vinden is, daar het Formulier van de zelve gebeden uitgedrukt is. Zijnde als toen het gebruik, dat de Priester, of Prediker, eerst zijn text opende, en dan het volk riep tot het gebed, met hen aanzeggende waar voor zy zouden bidden, naar het welke al het volk hun gebeden in een algemeene stilswijgentheid deden, leggende de dienaar mede op zijn knien, en zeggende zijne gebeden.

Al de verandering die de Konink Hendrik de VIII. daar omtrent gemaakt heeft, was, dat des Paus en Cardinaals naam daar uit gelaten wierd; hy zich zelve daar in dede stellen, met byvoeging van zijn titul van Opperhoofd. Op dat het volk hoorende dezelve zoo dikmaals herhaalt by hun Priester, daar omtrent te beter verzeekert mocht zijn: maar zijn andere tijtels wierden verswogen: en deze ordere wierd nu vernieut. Alléénlijk het gebed voor de afgestorvene geesten was verandert van het geene het geweest was. Voorheen bestond het in deze „ woorden. („) Gy zult bidden voor de afgestorvene Zielen, bidden „ de de Goddelijke genade, dat het hem wil behagen, te eerder in aan „ merkinge van onze gebeden, hen te gunnen het genieten van zijn „ tegenwoordigheid; het welke nu in algemeener woorden wierd uit „ gedrukt.

De Injunctien en bevelen omtrent de Bisschoppen gedaan en gegeven, leide hen tot dat, het welke zorgvuldiglijk gevolgt zijnde, het alderkrachtigste middel tot de Reformatie zou hebben geweest; ten minsten voor de volgende eeuw, indien niet in die geen in de welke zy leefden. Want indien aan niemand als aan welbekwaamde lieden, en die door een Goddelijke roeping daar als toe geroepen wierden, de geestelijke orders en ampten gegeven wierden, zou gewisselijk de Kerk wel haast een nieuwe gedaante verkrijgen, daar in tegendeel, wanneer de zelve zoo lichtelijk weg gegeven worden, op goed geloof en afgebedelde aanbevelingen, of onder dees of geenentijdt, of op een slecht examen en onderzoek van zulke Candidaten en Amptverzoekers, zonder een nauwkeurig onderzoek, omtrent hun innerlijk gevoelen wegens de zaken, of de gesteltenis van hun gemoed, het geen wonder is,

1547. dat door middel der Geestelijken die zoo gestelt zijn, de Kerk veel in de achtinge en liefde van het volk komt te verliezen, het welke zijnde ingenoomen met vooroordeel tegens de geheele broederschap, ter oorzaak van de mislagen, dewelke zy in de byzondere perzoonen daar van zien, een gemakkelijken roof worden, voor die geene die daar van verdeelt zijn.

De Protector
naer Schot-
land.

Zoodanig was de Instructie voor de Visitateurs, gezonden om hun bestelde kringen te bewandelen, en dat in de Maand van Augustus, omtrent den tijd dat de Protector de optocht naar Schotland aanving. Wat daar van de oorzaak zy geweest, staat alleen te zien by het geene in het eerste deel van dit Werk, daar van gezegt is. Aleez zy zich dieper in den Oorlog wilden inlaten, heeft men den Ridder Francois Brian over naar Vrankrijk gezonden, om den nieuwen Konink geluk te wenschen, en te onderzoeken, of de zelve die voorstellinge, over de welke gedurende zijns Vaders leven verdragen was, wilde aannemen, en betalen het Penzioen, het welke Jaarlijks most betaalt werden, tot dat Bologneweder gelevert zou zijn; en voornamentlijk om van hem de onzydigheid in dien Oorlog tegen Schotland te verzoeken: onder klachten over dat volk, dat in het stuk van het houwelijk haar trouwe met Engeland verbroomden en geschonden hadden. Op al het welke de Konink van Vrankrijk antwoorde, dat aangaande deze Artykelen en voorwaarden, hy agte het oneerlijk voor hem die te teikenen en te bevestigen, en dat zijns Vaders Agent Poligny geen ordere had gehad, om hem die overgave te doen, want by de zelve hadden de Engelschen de vrydom te versterken, het geene zy omtrent Bologne hadden, daar hy nimmermeer zou toe verstaan. Hy was gereed te betalen het geene zijn Vader had beloofd; maar wilde eerst de voorwaarden van het overleveren van Bologne klaarder uitgedrukt hebben: wat de Schotten aanging, zy waren zijn gedurige bondgenooten, die hy nog konde nog mocht verlaten, wanneer zy in eenigen nood of ongelegentheid waren. En wanneer men hem en zijn Gezand tot Londen had opgedrongen, dat Schotland de Kroon van Engeland onderworpen ware, hadden zy geen achting daar op willen nemen, en als de Raadden Franschen Gezand had verzocht, de Memorien te willen in zien, dieze hem zouden voort brengen om hun tytel te bewijzen: deede hy zijn verschooning daar over, met te zeggen dat zijn Meester zich in geen geschil van die nature wilde steeken, nog ook te rugge zien, op dingen die men voorgaf, over twee of drie hondert Jaren geschied te zijn; maar hy nam de zaken gelijk hy dezelve vand; en de Schotten hadden van gelijken hun

Shann us.

Of Schot-
land onder
Engeland
Azt.

memo.

memorien, waar by zy konden bewijzen een vry Koninkrijk te zijn.

De Raad dan zag wel dat zy met Schotland geen Oorlog zouden kunnen aanvangen, zonder ook Vrankrijk op den hals te halen, het welke hen veroorzaakte, nog dit Jaar, door hun vrienden te onderstaan, of het houwelijk noch te bemiddelen ware. Maar het Casteel van St. Andrews was nu verlooren, door hulp en bystand van Leo Strozzi van wegen Vrankrijk. En hoewel men in Engeland nog voortging Penzioenen aan die van hunnen aanhang te zenden; (want in May wierd 1300 pond gezonden door Hendrik Baluaves, en in Juny 125 pond aan den Grave van Glencarn, voor een half Jaars betaling) zoo kondenze daar echter geen groote aanwinning en vordering doen; want de Schotten achten zig nu veiliger als voor heen, zijnde de Kroon van Engeland in handen van een kind, en de Kroon van Vrankrijk meest geregeert door de broeders van haar Koningin Douariere, of Moeder. Vorders maakten zy op de Grenzen weg tot in en overvallingen, gelijk zy wel tweeduizend sterk in de Westergedeelten zijn ingevallen, en aldaar grooten buit gemaakt hebben: in Ierland toonden zy zich ook quade nagebuiren, gelijk'er dagelijks veel klagten kwamen van roven en weg nemen van Scheepen, voornamentlijk van een Konink's Schip, dat menigte van onze Scheepen weg nam: maar op wat voet deze klachten konden geschieden, kan ik niet zien, als zijde tusschen hen een openbare Oorlog, en geen bestand, zoo veel ik vinden kan, gemaakt, dat door zulks inbreuk zou mogen lijden, en alzo klagten veroorzaken.

De Fransche Gezant tot Londen, hield zeer aan, dat'er een onderhandeling op de Grenzen mogt aangestelt werden, eer de bresse van Oorlog grooter en wyder wierd; maar de Protector had nu albereets order gegeven, om een heir op de been te brengen, zoo dat hy geen zinscheen te hebben, om dien zomer vrugteloos te laten doorgaan. Evenwel op dat de Fransche Konink mogt zien, hoe genegen zy waren om zijn vriendschap te behouden, zoo hebben zy den Bisschop van Duresme en den Ridder Robbert Bowes geordonneert, om met de Schotsche Commissarizen een by een komst te houden, op de Grenzen; zijnde de dag daar toe bestelt, de 4. van Augustus; maar met deze heimelijke last en Instructie, dat indien de Schotten het houwelijk wilden bevestigen, alle andere dingen aanstonds vergeten, en vergeven zouden zijn; en de vrede aanstonds gemaakt en vast gestelt werden; maar indien zy tot die byzonderheid niet gemagtigt waren, en alleen zochten te handelen, over en omtrent restitutie en weder levering, dat zy dan aanstonds de onderhandeling zouden staken en afbreeken.

1547.

De Biffchop van Duresme had ook laft, om met zich de uitschriften van verſcheidene Memorien te brengen, om daar mede de onderwaardigheid van de Schotſche aan de Engelfche Kroon te bewijzen. Eenige van deze werden gezegt geweest te zijn, onder hand en Zegel van hun Koningen, Edelen, Biffchoppen, Abten en Steden. Hy hadde ook laft om alle Memorien, die tot Duresme mochten gevonden werden, na te zien, gelijk daar veele en verſcheidene beruſtende waren, en gereed gehouden, om by alle gelegenheid de Schotten vertoont te werden.

Deze ontmoeting op de Grenzen had een korten uitſlag, dewijl de Commiffarizen der Schotten geen ordere hadden om van het houwelijk te ſpreken. Maar Tonſtal onderzoekende de Registers van zijn Bifdom, vand veele ſchriften van groot gewicht, om die onderwerpen van Schotland onder Engeland te bewijzen, van de welke de lezer kan zien een berigt, in een brief, den welke hy aan den Raad geſchreven heeft, in de verzameling hier agter. De aanmerkelykſte van deze was, de *Homagie* of verheerwerding, dewelke de Konink Willem van Schotland aan Hendrik de tweede, Konink van Engeland, gedaan heeft, by de welke hy toegeſtaan heeft, dat al de Edelen van zijn Rijk, zijn (Konink van Englands) onderdanen zouden zijn, en hem Homagie en verheerwarding doen, en dat al de Biffchoppen van Schotland onder den Eerſtbiffchop van Jork zouden ſtaan: dat ook de Konink van Engeland, al de Abdyen en eerampten in Schotland zou begeben. Immers zouden die niet begeben werden, buiten zijn toefland, met verſcheidene andere dingen van die nature.

Men wil zeggen dat de Monnicken in die tijden, dewelke gemeenlijk de registers hielden, zoo gewoon waren de geſchiedten en ſchriften te ſmeden, dat men weinig ſtaat kon maken op die geene die onder hen beruſteden. Maar hebbende zoo getrouwelyk erkent en by gebragt wat'er tegens de vrydom van Schotland voortgebragt wierd, zoo zal men my ook toegeven, een bewijs aan de andere zyde, tot voordeel van mijn Vaderland by te brengen, uitgeſchreven uit het Origineel nog in wezen ſtaande, onder hand en zegels van verſcheidene van den Adel en Grooten van dat Koninkrijk. Het is een brief geſchreven aan den Paus, en het was toen een ordinaar gebruik dat de *Duplicaten* beide onderteikent wierden, van de welke de eene wierd gezonden, en de andere onder de ſchriften en Memorien bewaart, van de welke ik verſcheidene gevonden hebbe. Zoo dat van dezen brief de uitschrift, die bewaart was, en nu in Edele handen is, my mede gedeelt is geworden, en in de verzameling te zien is; zy handelde omtrent het Engagement of de medeſtand van den Paus met den Konink van Engeland, om hem

Collect.
No. 9.

Collect.
No. 10.

te helpen Schotland t'onder te brengen; en dat zy aan den zelven schreven, en zeer klaarlijk vast stelden, dat hun Koninkrijk r'allen tyden vry en onafhngende was geweest. Maar nu dit geschil weder opgehaalt zijnde, zoo wierd het andere omtrent het houwelijk tot een scharper en nauwer decizie en afhandeling gebragt.

1547.

Op den 21 van Augustus ontving de Protector zijn magt en Commissie om Generaal te zijn, en den Oorlog tegens Schotland voort te zetten; gevende gedurende zijn afwezen zijn macht en gezag aan den geheimen Raad over, stellende ook zijn Broeder tot zijn Luitenant of Stede-houder in het Zuider gedeelte, en den Grave van Warwijk, die echter by hem bleef, tot zijn Stede-houder in het Noorden; latende ook een Commissie van gezag, voor den Marquis van Northampton, voor Essex, Suffolk en Norfolk. Voor den Graaf van Arundel, voor Suffex, Surrei, Hampshire en Wiltshire, en voor de Ridder Thomas Cheiny voor Kent. Al het welke geschiede voor eenig voorval van Fransche Invazie of landinge.

Aug. 21.

Hebbende hy dan aldus de zaken gedurende zijn afzijn bestelt: nam hy zijn aantogt naar Nieu Kasteel, hebbende zijne troepen al voor af derwaarts aan laten marcheren en aantrecken. Hy aldaar op den 27 van die zelve Maant gekomen zijnde, heeft op den 28 zijn heir gemonstert, en trok zoo op Schotland aan. De Heer Clinton had het gezag over de Scheepen, die mede onder zeil waren, terwijl het leger voort trok, het welke geschiede, op dat voorraad van mond en Oorlog door de zelve van Berwik en Nieu Kasteel hen mocht toegebragt werden, indien de vyand hen van agteren mogt komen aan te tasten. Hy quam in het Schotsche gebied, op den 2 van September, en trok aan tot de Paths op den 5. alwaar de passagie nauw en ongemackelijk zijnde, zy niet minder verwacht hadden als een vyand om die te betwisten; maar zy ontmoeten daar geen met allen: hebbende de Schotten alleenlijk de wegen opgedolven, het welke in dat drooge Zaizoen niet veel te beduiden had, als alleen hen eenige uren in hun Marsch op te houden.

27. Aug.
28.

2 Septemb.

Wanneer zy deze engten door waren, hebben zich eenige weinige sterkten, als Dunglas, Thourton en Innerwijk, met eenige slecht gewapende bezettingen voorzien zijnde, aan hen overgegeven. Op den 9 kwamen zy tot Falzide, alwaar een lang gevegt in verscheidene partyen voorviel, in het welke wel 1300 van de Schotten op de plaats bleven. Hier op quamen zy in het gezigt van het Schotsche Heir, het welke in getal het grootste was, dat zy oit te zamen hadden gehad, als bestaande uit 30000 mannen, van de welke 10000 wierden geleid door

9 Septemb.

1547.

den Gouverneur, 8000 door den Grave van Angus, 8000 door den Grave van Huntley, en 4000 door den Grave van Argile, met een schoone Artillery, bestaande in 9. Metale, en 21. Yzere Stucken Canon. Aan de andere zyde, de Engelsche Wapenmacht, bestond in omtrent 15000 te voet, en 3000 paarden; maar alle treffelijk toegelust. De Schotten waren aangestooken door de oude geschillen met Engeland, te meer, dewijl het gerucht ging, dat de Protector gekomen was met zijn Heir, om de Koningin weg te halen, en de Schotten tot slaven te maken; ook zeide men, om het volk te meer op te maken, dat 12. Galeyen en 50. Scheepen van Vrankrijk in Zee waren, die ze alle dagen verwachtten, tot hun onderstand.

De Protector vindende een Heir zooveel te eerder by een gebracht, en te grooter als hy verwacht hadde, begoft vry eenig na bedenken te krijgen, en schreef derhalven aan de Schotten in dezen zin: Dat deze Oorlog niet was aangevangen, als op inzicht van een gedurige Vrede, door het Houwelijk van de twee Koninklijke Perzoonen, gelijk het zelve albereeds door hen was toegestaan, en onder verzeekeringe beloofst, dat de Schotten daar by meerder zouden winnen als de Engelschen: het Eiland schein gemaakt te zijn voor het gebied van een Opperheer alleen, het ware jammer dat het zelve zou verdeeld worden, door deze Oorlogen, daar een zoogemackelijken en gerechtigten weg was om het zelve te vereenigen: en het was veel beter voor hen haar Koningin uit te houwelijken aan een Prins die dezelve taal sprak, en van het zelfde land, als aan een vreemdeling: maar indien zy daar toe niet wilden verstaan, zoo bood hy aan, dat hun Koningin zou by hen opgetrocken worden, zonder eenig Houwelijks verbond, of met den Konink van Vrankrijk, of eenig ander vreemd Prins, tot dat zy tot jaren zou gekomen zijn; en met toestand van de Staten, een Man mocht verkiesen die zy begeerde. Indien zy hier toe wilden verstaan, zoude hy aanstonds zijn Heir uit Schotland te rugge voeren, en voldoeninge geven voor de schade die hy albereeds mocht gedaan hebben, door deze inbreuke.

Deze aanbiedinge schijnt goed te maken het geene de Schotsche schrijvers verhalen, hoewel geen van de Engelsche daar gewag van maakt. Dat de Protector, ten deelen uit gebrek van voorraad, ten deelen uit vreeze voor zulk een talrijke macht der Schotten, in groote benautheid was, en voornam weder naar Engeland te keeren, zonder een slag te wagen. Maar de Schotten dachten; zy waren zoo veel sterker als de Engelsche, en dat zy hen nu zoo op hun voordeel hadden, dat zy

voor

Aanbiedinge
van den Pro-
tector aan de
Schotten.

Van hen ver-
borpen.

voor zich namen dezelve des anderen daags op het lijf te vallen, wel denkende, dat de schoone aanbiedingen van den Protector eenige verdeeling onder hen mochte maken, indien zy langer vertoefden.

De Gouverneur hebbende dit met eenige weinige vertrouwden overleid, wierd volgens hun goedvinden aangemoedigt hen aan te tasten; maar voor af een Trompetter aan de Engelschen te zenden, met aanbieding, toe te willen laten, dat zy zouden te rugge keeren zonder aangetaft te zijn; het welke de Protector reden had te verwerpen, als wel wetende, dat zulk een slecht werk, in het begin van zijn bediening gedaan, al zijn achtinge om verre werpen zou. Maar een ander die met den Trompetter kwam, voegde hier by een boodschap van den Grave van Huntley, aanbiedende dat de Protector en hy, met 10 of 20 andere van ieder zijde, of zy met hun beiden alleen, door hun eigen dapperheid, het geschil zouden beslechten.

De Protector antwoorde daar op, dit ware geen byzonder of perzoneel verschil, en het ampt dat hy bekleedde, liet hem niet toe zich zelve op deze wijze te hazarderen, en zoude derhalven niet anders strijden als aan het hooft van zijn Leger. Maar de Grave van Warwijk bood zich aan het dagement te aanvaarden.

Maar de Grave van Huntley heeft naderhand geloochent, als het hem te vooren kwam, deze ontzegginge gedaan te hebben. Want het was buiten reden te denken, dat de Protector het zelve aangenomen zou hebben; gelijk het ook een merkelyke belediging voor den Gouverneur van Schotland zou zijn hem dat werk uit zijn handen te nemen, dewyl hy de eenige perzoon was, die den Protector in gelijke waardigheid zou kunnen beroepen. Maar de rechte waarheid van de zaak was dit: een Edelman die met den Trompetter ging, deed hem deze voorstellinge doen, zonder ordere, denkende dat de beantwoordinge daar van eenigen tijd vereischen zou, gedurende dewelke hy tijd zou hebben, om het Leger van de Engelsche te verspieden.

Op den 10 van September, quamen beide de Heirlegers te voorschijn, en streden in het Velt van Pinkey by Muffelburg. De Engelschen hadden het voordeel van de grond. En in het aanvangen van het gevegt, heeft een Canon-kogel, komende uit een van de Engelsche scheepen, des Lords Grames oudste Zoon gedood, nevens noch 25 andere, het welke des Graven van Argiles Hooglanders zulk een schrik aan bracht, dat zy in geen ordere te houden waren. Maar na een Charge gedaan, door den Grave van Angus, in dewelke de Engelsche zeven man verloozen, verlieten de Schotten hun grond, waar op de

De slag van
Pinkey by
Muffelburg
10 Septem-
ber.

Engel-

1547. Engelsche vorders, inbreekende, deden de Schotten hun wapenen weg werpen, en t'eenemaal de vlucht nemen. De Engelsche zetten hen dapper achter aan, en sloegenze zonder genade dood dieze konden achterhalen. Men reekent datter omtrent de 14000 gebleven, en 1500 gevangen genomen zijn, onder welke laatste ook de Grave van Huntley is geweest, nevens 500 alle Edellieden; al de Artillery wierd mede veroverd. Dit verlies sloeg de moed der Schotten gantsch ter neder, zoodat zy alle te rug weeken tot aan Strivling toe, latende het gantsche land voor den Protector, die des anderen daags Lieth in nam, gelijk ook het volk van de Scheepen eenige van de Zeefteden van Five verbranden, ook eenige Engelsche Scheepen, die door de Schotten voorheen genomen waren, hernamen, en de rest verbranden.

Groote nederlaag der Schotten.

Zy leiden ook een bezettinge in het Eiland van St. Columba, in het Frith van omtrent 200 man, latende twee Scheepen, om op hen te passen. Hy zand ook den broeder van den Grave van Warwijk, de Ridder Ambrosius Dudley, om Broughty, een Kasteel aan de mond van de Tay, in te nemen, daar hy 200 man tot bezettinge in leide. Hy plonderde Edenburg, en ontdekte de Abdy van Holyrood-huis, wegvoerende het loot en de klokken daar van. Het Kasteel van Edenburg echter veroverde hy niet. Ook kwam hy zoo verre niet als Strivling, alwaar de Koningin met het overschot van het Schotse Leger lag. Men had in der daad gedacht, dat in de ongemeene verbaaftheid, in de welke het laatste verlies hen gesteld hadde, geen Plaats hen zou hebben tegen gestaan: maar daar waren eenige byzondere redenen, die den Protector zijn weder aftocht dede verhaaften, doende hem verwaarloozen het ongemeene voordeel dat hy tegenwoordig als in de hand hadde, en de Schotten tijd gevende onderstand uit Vrankrijk te krijgen, daar hy op zijn gemak een einde van den Oorlog zou hebben kunnen maken, indien hy zijn geluk dapperlijk vervolgt hadde.

De Grave van Warwijk, die een groot deel in de overwinninge had, maar wel wist de dwalingen omtrent het beleid, den roem van den Protector zeer zou verminderen, die anderzints tot een zeer hoogen top gestegen was, was over dit besluit niet zeer t'onvrede.

13 September.

Op den 18. van September voerde de Protector zijn Heir wederom te rugge naar Engeland, en hebbende een boodschap van de Koningin en Gouverneur van Schotland ontfangen, dewelke hem tot een handelinge verzochten, belaste hy hen Commissarissen, of Gemagtigden, tot Barwijk te zenden, om te handelen met die geene, dewelke hy aldaar zenden zou. Wannecr hy in het wederkeeren, door Merch en

Teviot-

Teviothdale zijn weg nam, wierd hy van al de voornaamste van dat land begroot, nemende hy die den eed af, uit name van den Konink Eduard, welker Formulier in de vergadering te vinden is, en geveende hem die al de plaatzen van hun Landschap in handen. Hy liet een bezetting van 200 man in het Kasteel Home, onder het gezag van den Ridder Eduard Dudley, versterkte Roxburg, alwaar hy zelve, om andere aan te moedigen, twee volle uren met zijn eigene handen arbeide; leggende voorts 300 Soldaten, en 200 Pioniers, of Gravers, daar in, onder het gebied van den Ridder Ralph Bulmer. Terzelver tijd dede de Graaf van Lennox, en de Heer Warton een inval in Westmarches, maar met weinig gevolg.

Op den 29. van September quam de Protector weder in Engeland, hebbende op al dien tocht niet boven de 60 man verloren, gelijk iemand die de rekening daar van gemaakt heeft, in geschrift heeft nagelaten. De Schotse schrijvers begrooten zijn verlies op een getal van 2 of 300. Hy had verkreegen 80 stukken Geschuts, en beide de Hooft-rivieren van het Koninkrijk gebreidelt, door de bezettinge daar op gelegd; gelijk hy ook sterke Guarnizoenen in de plaatzen van belang op de grenzen had gelegd.

Nu staat genoegzaam te bedenken, hoe zeer dit de achtinge van den Protector in Engeland vermeerderd en vergroot heeft, nademaal de menschen gemeenlijk voorspelling maken, omtrent het geluk van hun Regeerders, uit het goed of kwaad gevolg van hun eerste ondernemingen. Nu kwam weder in gedachten wat hy voorheen in Schotland hadde gedaan, en hoe hy in Vrankrijk met 7000 man, de Fransche macht van 20000 man, van voor Bologne had opgeflaggen, en gedwongen hun Geschut, Bagacie, Tenten en al te laten staan, en dat met verlies van een cenig man, in het Jaar 1544. en dat hy het Jaar daar aan in Picardyen was gevallen, en Newhaven en andere Sterkten, aldaar gebout hadde. Zoo dat zy alle iets groots van zijn bestiering verwachteden. En in der daad, indien de bresse tusschen hem en zijn broeder, en eenige andere dwalingen en mislagen, hem het voordeel dat hy als nu genoot, niet hadden doen verliezen, deze voorspoedige daad en uitvoeringe, zoude grond van een grooten staat hebben kunnen leggen.

Hy liet den Grave van Warwijk om te handelen met die geene die uit Schotland zouden werden gezonden, maar daar quam niemant voor den dag; want die voorslag wierd alleen gemaakt om tijd te winnen. De Koninginne Moeder aldaar, had geen groot mishagen te zien dat

1547. het belang van den Gouverneur, door zulk een ongeval, een krak kreeg, en vand daar uit te meer beweegredenen, om de voorname Grooten van dat rijk te raden, zich zelve t'eenemaal in de armen van Vrankrijk te werpen, en de Jonge Koningin den Dauphijn ten houwelijk aan te bieden, denkende om geen handeling met de Engelsche.

De Graaf van Warwijk dan, ziende niets uit te regten, keerde onverrigter zake weder naar Londen, met te meerder begeerte, om dat hy geen klein gedeelte in de eer van deze veldtocht hadde. Hy was een zoon van dien Dudlei die gevangen en onthalft wierd in het eerste Jaar der regering van Hendrik de 8 te, maar 't zy dat de Konink daar na berouw hadde van deze gestrengheid aan den Vader gepleegt, of dat hy met de goede hoedanigheid van den zoon ingenomen was, hy verhieft hem by verscheidene trappen tot het Admiraalichap, en den naam van Viscount of Burg-Graaf Lisle. Hy had de belegering in Bologne uitgestaan, zelfs als de Stad in slechten staat was tegens den Dauphin van Vrankrijk met een heir, zoo men geloofst van 5000 man sterk; zelfs wanneer de Franschen de neder Stad al in hadden, heeft hy hen daar weder uitgedreven, en wel 800 mannen afgeslagen.

Het volgende Jaar, zijnde in Zee gezonden, bood hy de Franschen den Zee-strijd aan, en zy dezelve ontwykende, maakte hy een landing in Normandye, met 5000 man, en een grooten Roofgehaalt en een geweldige brand-stichtinge aangeregt hebbende, keerde weder na zijn Scheepen, met verlies alleenlijk van een man. Hy heeft ook getoont zoo bequaam voor het Hoten Staat als voor het veld te zijn: want zijnde over gezonden, naar het Fransche Hof, om de vrede te verhandelen, heeft zig daar omtrent treffelijk gedragen, en is daar met groote eer afgekomen. In der daad, hy was een man van uitsteekende hoedanigheden, indien niet een onverzadelijke staatzucht, beneffens een diepe veinzery, zijn andere goede deugden bezoedelt hadden.

De Protector op zijn wederkomst was voortnemens het Parlement te doen vergaderen (tot welken einde hy, zelfs voor zijn uittocht, naar Schotland al brieven afgezonden had) zijnde nu zoo zeer als hy was, met roem overlâden, zocht hy ook zijn gezag vast te stellen, en die andere dingen, die een vergadering vereischten, af te doen. Hy bevand dat de Vizitateurs hun vizitatie hadden gedaan, en een ieder haddenze gehoorzaam bevonden. En deze die de geheime Goddelijke voorzienigheid, met oogten van hun eigene vernuft en meeninge aanschouden, sloegen daar groot agt op, dat op den zelven dag, als de Vizitateurs meest al de beelden in Londen hadden afgenomen en verstroyt, die ge-

De Vizitateurs volbrengen de bevelen.

Akten en Gedenck schriften.

luc.

luckige strijd in Schotland voorgevallen was. Het is maar te gemeen by alle menschen zulke uitvallen zeer te verheerlijken, wanneer zy tot hun voordeel zijn, maar wanneerze hen tegen gaan, zoo draayen zy de zelve daar op, dat de wegen des Heeren onnatuurlijk zijn, met zulk een zydigheid redenkavelen de menschen, als zy eenmaal in belang zijn.

1547.

Bonner en Gardiner, hadden eenig ongenoegen omtrent deze bevelen en bestellingen getoont. Bonner had de zelve aangenomen, onder protestatie, dat hy dezelve wilde naarkomen, indienze met Gods Wet en de Ordonnantien van de Kerk niet srydig waren. Over het welke de Ridder Antony Cok en de andere Vizitatoren hun beklag aan den Raad hebben gedaan. Bonner wierd dan ontboden, alwaar hy een onderwerpinge aanbood, maar vol van ydele Quidditeiten en uitvlugten (gelijk het in het Boek van den Raad uitgedrukt staat) maar zy het zelve niet willende aannemen, maakte hy zulk een valle als zy begeerden, gelijk dezelve in de verzamelingen te zien is. Evenwel om een schrik voor andere te maken, zoo wierd hy voor een tijd in de gevangenis de Fleet genaamt, gezonden. Gardiner ziende de Homilien, nam ook een besluit daar tegens te protesteren. De Ridder Johan Godzave, een van de Vizitatoren, schreef aan hem, dat hy zich zelve niet verderven, of zijn Bisdom in gevaar zou stellen, door zulk een daad. Aan den welken hy weder een antwoord schreef, daar meer van een Christen en meer van een Bisschop in Itak, als in iets dat ik ooit van hem ontmoet of gezien hebbe; hy vertoont in een brave stijl, eengroote verfmading van de wereld, en een besluit eerder alleste lyden en uit te staan, als zijn gewiffete verkorten. Behalven dat, gelijk hy zeide, de dingen tegens de wetten ziende, zoo wilde hy de vryheid van het land niet overgeven, maar zijn verzoek daar tegens in stellen. Dezen Brief staat te vinden in de verzamelingen; want ik hebbe beslooten niets agter te houden dat van eenig belang is, van wat zyde het ook zou mogen zijn.

Niet ontfangen by Bonner en Gardiner.

Collect. No. 12.

Collect. No. 13.

Op den 15 van September den Raad zijnde onderregt dat Gardiner aan eenige geschreven, en tot andere gezegt hadde veele dingen tot naadeel en verfmadinge van des Koninks Vizitatie en bezoeking, en dat hy van meninge was, de voortzettinge van de Homilien en Injunctien of bevelen te weigeren, wierd hy daar over ontboden, en zijnde van den Raad daar over ondervraagt, antwoorde hy, dat hem dagt dezelve met Gods Woord srydig te zijn, en dat zijn Conscientie niet konde verdragen, dat hy dezelve zoude naarkomen. Hy beriep zich voornamentlijk, op eene van de Homilien, dat dezelve de liefte van de recht-

1547.

veerdigmakinge van den mensch zoo wel als het gelove uit sloot. Dit zeide hy was strijdig met het Boek, dat ten tyden van den voorgaanden Konink uitgegeven was, het welke daar na by het Parlement, in het Jaar 1542. bevestigd was. Hy zeide vorder, dat hy niet eene plaats in de Schriftuur konde vinden, noch by eenig oud Leeraar die het zelve konde goed maken. Hy zeide ook dat de Paraphrase van Erasmus slegt genoeg was in het Latijn, maar nog slegter in het Engelsch; want de overzetter had menigmaal of uit onkunde, of met voordagt, hem qua-lijk vertaald, zoo dat het tastelijk en voeljk was, zijnde geweest een perzoon die nog het Latijn nog het Engels wel verstond.

Hy bood zich aan, om naar Oxford te gaan, en aldaar opentlijk van de regtveerdigmakinge te disputeeren tegen iemand wie het ware, dieze tegens hem wilden stellen, of daar over in conferentie te komen, met iemand die wilde ondernemen hem, zelfs in die staat, daar onderregting van te doen. Maar dit gaf evenwel den Raad geen genoegen. Zoo dat zy hem aandrongen te verklaren, wat hy voornemens was te doen; wanneer de Vizitateurs by hem zouden komen? waar op hy antwoorde het zelve niet te weten: hy zou deze poincten wat nader bestuderen en overleggen; want het zou noch dry weeken moeten lijden eer zy by hem zouden kunnen komen; en het stond vast by hem, dat hy noyt argers zou voorstellen, als dat hy zou gehoorzamen, zoo verre als konde beffaan met Godts en des Koninks wet. De Raad drong hem aan te beloven, dat hy zonder eenige bepalinge, de Homilien en Injunctien zoude voortzetten; maar hy weigerde zulks te doen, en wierd daar over mede na de Fleet by Bonner gezonden.

Eenige dagen daar na ging Kranmer den Deeken van S. Paulus bezoeken; zijnde verzelschapt met den Bisschoppen van Linkoln en Rochester, nevens Dr. Cop, en andere. Aldaar ontbood hy Gardiner, en ving aan met hem te redenkavelen, over die passagie in de Homilie; die de liefde van de Regtveerdigmakinge zou uitsluiten, brengende deze plaats uit St. Paulus by; *Dat wy zijn gerechtheerdigt door den gelove zonder de werken der Wet*: Hy zeide, zijn voornemen in die passagie was alleenlijk om de menschen af te trekken van op iets te vertrouwen het geene zy deden. En hen te leeren alleenlijk te vertrouwen op Christus. Maar Gardiner had een heel byzondere aanmerkinge omtrent de regtveerdigmakinge: want zeide hy, de kleine kinderen wierden gerechtheerdigt door den Doop, en de boetveerdige by en door het Sacrament van Penitentie, ende conditie van rechtvaardigmakinge der volwaf-sene; geschiede zoo wel door de liefde als door het gelove, gelijk

de

de drie Staten by een vergadert, tezamen een Wet uyt maken (een manier van spreken, die wel wonderlijk en vreemt was, voornamentlijk in een Bisschop en wetgeleerde.) Wegens Erasmus wierd gezegt, dat alhoewel eenige fouten in hem mochten gevonden werden, gelijk geen Boek, behalven de Schrift, zonder gebreeken is: echter was het beste voor dat gebruyk, dat konde gevonden werden; en zy hadden liever voort te zetten, het geene zulk een geleert Man geschreven had, als eenig nieu Boek te maken, het welke gelegentheid tot noch meer tegensprekens mocht geven; en hy was de onzijdichste schrijver die zy kenden.

Daar na Cranmer wetende, wat het meeste op hem zou werken konnen, liet zig eenige woorden ontvallen, (gelijk Gardiner aan den Protector schrijft, van hem in den geheimen Raad te brengen, indien hy met hen, in het geene zy voorhadden, stemmen en arbeyden wilde; maar het zelfde de ordinaire werkinge op hem niet doende, wierd hy weder te rugge naer de Fleet gezonden:

Daar wierden ook verscheydene klachten, door eenige geestelijken voortgebracht, over zoodanige als hen, ter oorzaak van hun gehoorzamen, ontrent des Koninks Injunctien, en het weg nemen der beelden, en beveelen, qualijk gehandelt hadden: Veele wierden op hun verootmoedinge weer heen gezonden, met een strenge en ernstige bestraffinge; andere die het grover hadden gemaakt, wierden voor eenigen tijd in de Fleet vast gestelt, en daar na borg voor hun goede manier van leven stellende, weder ontflagen.

Maar als de Protector nu weder te huis gekomen was, schreef hem de Bisschop van Wincester een Brief, tot zijn eigen verantwoording; hy beklagde zig over der Vizitatoren handel, in zijni afwezen, in een zaak van zulk een gewicht: hy zeyde de Injunctien en beveelen, waren strijdig met zig zelyen; want zy belasten de Homilien gelezen te werden, en de Paraphrazen en uytbreydungen van Erasmus, in alle de Kerken te werden aangestelt: en zoo bracht hy uit deze verscheidene Passagien by, die die tegens den macht der Princen strenden, en verscheidene andere bestraffelijke dingen in dat werk, het welke Erasmus geschreven had, in zijn Jonkheyd, zijnde derhalven van een zeer verschillende stelling, als die gene waren, dewelke hy in meerder bejaartheit hadde geschreven, en wanneer hy beter kennisse van de zaken des Werelts hadde. Maar hy besloot zijn brief, met een verhandeling van de Collect. macht des Koninks, en zijn Raad. Al welke dingen ik hebbe over- N°. 14.

1547. „ geschreven, zijnde zeer lang, en vol van dingen van klein gevolg.
 „ Hy stelt een vraag-stuk, hoe ver de Konink kan beveelen, tegens
 „ de gemeene instellingen of bestelde Wet: van het welke hy ver-
 „ scheidene gelegentheden had gehad, om wel onderrecht te zijn.
 „ De Cardinaal Wolzey had zijn wettige macht ontfangen, na des
 „ Koninks begeeren, en evenwel, des niet tegenstaande was hy ge-
 „ bracht tot een *Præmunire* en voorbeding, en de Rechtsgeleer-
 „ den, op dat bewijs citeerden verscheidene precedenten en voor-
 „ gangen van Rechters, die vast gehouden wierden, wanneer zy de
 „ Wetten overtraden, hoewel gelaft met ordere van den Konink,
 „ en de Grave Tijpfeft, toen Cancelier, verloos sijn hooft, om dat
 „ hy op des Koninks ordere tegens de Wetten had gedaan. In de
 „ laatste Koninks tijden wilden de Regters geen vasthoudinge of ge-
 „ vangenissen beramen, op die gene die des Koninks Proclamatien
 „ en beveelen hadden verbroomen, wanneer die tegens de Wet wa-
 „ ren, tot dat de acte, rakende dezelve, was gepasseert, omtrent het
 „ welke veel bittere twisten ontstonden, wanneer daar over gehandelt
 „ en gedebatteert wierd.

„ Hy verhaalt een verhandeling, die tusschen hem, en den Lord
 „ Andley in het Parlement, aangaande des Koninks oppermacht,
 „ over de Kerk, voorgevallen was: anderzints wilden de Bisschop-
 „ pen het met den Konink staan, en by middel van deze Supremacy,
 „ en opperhoofdigheid, de Wetten bestellen zoo als zy wilden:
 „ maar wy zullen bezorgen, zegt hy: dat de *Præmunire*, of het
 „ voorbeding, noyt van onzen rugge zal gaan. In eenige onlangs
 „ voorgevallene recht-zaken, had hy gehoord de Rechters te ver-
 „ klaren, wat de Konink mocht doen, tegens een acte van het Par-
 „ lement, en in wat gevaar zy waren, die zig in zulk een materie
 „ staaken.

„ Deze dingen hem noch zoo versch in geheugenis zijnde, docht
 „ hem, dat hy wel mocht schrijven, het gene hy schreef, aan de
 „ Heeren van den Raad.

Maar hier uit blijkt, dat geen slag van Menschen zoo zeer voor
 des Koninks recht is, of wanneer het zelve in eenigen gevalle onge-
 makkelijk voor hem komt te worden, zoo zullen zy weder onder de
 wetten trachten te schuilen.

Hy vervolgt voorts met verscheydene Brieven aan den Protector,
 „ klagende over sijn quade handeling, omtrent hem, dat hy zeven
 „ weeken in de Fleet had gezeten, zonder Dienaar, een Capellaan
 of

1547.
 „of Geneesmeester. Dat hoewel hy zijn geschrift van summons, of
 „summatie, of dagement, hadde, hem echter niet toegelaten was in
 „het Parlement te verschijnen, het welke daar na een grond mocht ge-
 „ven, om hun procederinge en handeling in twijffel en geschil te trec-
 „ken. Hy raad den Protector zich zelven geen partye in deze zaak te
 „stellen, en gebruikt al de inwickelinge van vleyery die hy kan be-
 „denken; nevens eenige scharpe reflexien en opmerkingen omtrent
 „Kranmer, staande zeer op de macht van de wetten, als niet konnende
 „naar des Koninks wil beledigt of verkort worden; zangaande het wel-
 „ke hy een passagie voortbrengt, van iets het geene tusschen Crom-
 „wel en hem, voor den laatsten Konink was voorgevallen. Cromwel
 „beweerde, dat de Konink wetten mocht maken, of breeken, zoo wel
 „als de Roomsche Keizers hadden mogen doen, en vraagde daar op zijn
 „gevoelen, of des Koninks Wil geen Wet ware? op het welke hy
 „boertiglijk hadde geantwoord, dat hem docht dat het beter voor den
 „Konink was de Wet zijn Wil, als zijn Wil een Wet te maken.

Maar niet tegenstaande al deze brieven, (dewelke gedrukt zijn in het tweede stuk van de Acten en Monumenten, uitgegeven 1641) zo bleef hy egter gevangen, tot dat het Parlement over was, wanneer hy, door een acte van Pardon, vry gestelt wierd. Dit wierd als een verbreekinge der vryheid beschuldigt, en men zeide dat die van het Hof niet wilden dat hy in het Parlement zou komen, uit vreze dat hy hen alle buiten boort geworpen, en den mond gestopt zou hebben. En de uitdruk- kende regtvaardigmakinge met zoo een nauwe bezetheid in de Homi- lien, die men het volk zou voorlezen, uitgedrukt wierd, geoordeelt een noodelooze scherpzinnigheit en nauwkeurigheid te zijn.

Maar de voorgaande misbruiken van te vertrouwen op de werken der liefde, om daar door zijn zaligheid te verkrijgen, of den Hemel als te koopen, deede Kranmer nodig achten de zaak zoo nauwkeuriglijk uit te drucken; hoewel het uitleggen van deze plaatzen van den Apo- stel Paulus meerder was, als veelen oordeelden naar de stellinge der Hoogduitschen, als naar de mening van dezen brief of brieven. En de gantche zaak aangaande, zy kenden Gardiners driftigen aard, en oor- deelden, dat het dienstig ware hem een weinig te mortificeren en in te toomen, hoewel de voorgestelde zaak, op dewelke zy zulks deden, te gering scheen; om zulk een strafheid te oefenen. Maar het gaat ge- meenlijk zoo, wanneer een zaak eens beslooten is, dat men de eerste gelegentheid, die zich op doet, aanslaat, om die ter uitvoeringe te stellen.

Deze

1547.

De Princes
Maria is on-
voldaan van
de Reforma-
tie.

De Proteſtor
ſchrijft aan
haar.

Collect.

No. 15.

Deze aanhang dan, die tegens de reformatie was, vindende dit be-
staan zoo flecht van gevolg, verkregen de Princes Maria, om hun za-
ken aan te slaan, op hun hand. Deze dan schreef aan den Protector,
dat haar dacht, dat alle verandering in den Godsdienst, voor dat de
Konink zou voljarig zijn, zeer strijdig te zijn tegens de achtinge, de-
welke zy de geheugnisse van den Konink haar Vader schuldig waren,
voor zoo veel zy om verrewierpen dat hy vastgesteld hadde: als mede
tegens hun schuldige plicht omtrent hun jongen meester, met de rust
en vrede van het Koninkrijk in gevaar te stellen, en zijn gezag te en-
gageren en inwickelen in zoodanige poincten, voor hy zelfs bekwaam
was, om daar van te kunnen oordeelen. Ik besluite zoodanig den in-
houd van haren brief te zijn geweest, uit de antwoord, dewelke de Pro-
teſtor daar op gedaan heeft, dewelke in de Verzameling te vinden is;
in de zelve schreef hy: (,) dat hy geloofde dat dezen brief niet onbe-
,, middelt van haar kwam; maar wel uit de opruyng van den een of den
,, anderen kwaadwillige perzoon. Hy protesteert en vertuigt geen an-
,, der voorneemen te hebben, als de eer en glory van God, en de eer en
,, veiligheid van den Konink; en dat, het geene zy deden, zoo wel was
,, overlegt, dat alle goede onderdanen zich daar over eerder behoorden
,, te verheugen, als daar mangel in te vinden. En voor zoo veel zy
,, hadde gezegt, dat haar Vader de Religie had gebracht tot een bekwame
,, ordere en gerustheid, tot welke zoo geestelijk als wereldlijk, zelfs
,, zonder aandrijvinge hun toestand gaven; zoo brengt hy haar in ge-
,, dachten, wat tegenstelling de hardneckige Papisten gemaakt, en wat
,, wederspannigheden tegens hem verwekt hebben, het welke hy niet
,, konde denken haar zoo haast vergeeten te zijn, voegende daar by, dat
,, de dood hem voorgekomen was, en hem verhindert hadde, deze goe-
,, de orders, dewelke hy beraamt hadde, tot het einde toe, uit te voeren.
,, Dat geen slag van Godtsdienst op zijn dood volkomen, maar alles in
,, een onzekeren stand gelaten ware, bekwaam om zeer groote onorders
,, voort te brengen; indien hem Godt daer omtrent niet merkelyk zijn
,, hulp en bystand kwam te verleenen. Hy zelfs, en vercheide aen-
,, deren konden getuigen, wat kwellingen zijn voorige Majesteit had-
,, de gehad, wanneer hy zag dat hy most sterven, eer hy, het geene hy
,, begeerde, had ten einde gebracht. Hy verwonderde zich dat zy, die
,, zoo wel was opgetrocken en onderwezen, voor een oprechte Gods-
,, dienst, en de kennisse van de Heilige Schrift, zou erkennen een zin-
,, willigheid of fantasie, en verzocht haar het blad om te slaan, en op
,, de andere zijde te zien, en zy zoude met een ootmoedige geest, en door
,, de

„de hulp van Godt en zijn genade, de zaak beter aanmerken.

1547.

Zoodanig liepen de zaken, tot dat het Parlement kwam te vergaderen, het welke tegens den vierden van November beschreven was. Op den dag voor haar by-een-komst, gaf de Protector een staal van, hoe verre hem zijn oorlogs voorspoed haddé opgevoert; want by openbare patent en brieven onder het groote Zegel, wierd hy geërdonneert te zitten in het Parlement, op de rechterhand van den Throon, onder een kleed van Staat, of verhemelte, met al de eer en voorrechten, die oit, of t'eeniger tijd, eenige van de Koninklijke Oomen, oit in Engeland, t'zy van Vaders, of van Moeders zijde, haddengnoten; met een *non obstante*, of een *niet tegenstaande*, omtrent de instelling van voorgang, of voorgaandé zaken, die de tegenwoordigen mochten tegen zijn. Een groot gezach: De Heer Rich wierd op den 24. van October Lord Cancelier gemaakt; maar of de Protector of hy het Parlement opende, met eenige aanspraak, blijkt niet by het dag-register van het Huis der Heeren.

Parlement vergadert
Novem. 3.
Rot. Pat. I.
Reg. 7. deel.

Op den 10 van December, wierd een geschrift in gebragt, streckende tot het intrecken van verscheidene instellingen en statuten; dit wierd gelezen op den 12 voor de tweede maal, en op den 16 voor de derde maal. Op den 19 wierden eenige Provizien daar op gestelt, en alzo naar het Huis der Gemeente gezonden; die het weder op den 23 naar het Hooger huis opzonden, waar op de Koninklijke toestand gegeven wierd. Die van het Lager huis hadden een nieu geschrift opgestelt, tot herroeping van deze Instellingen; maar op eenige onderhandelinge, toonden zy zig gewillig dat te laten vallen, alleenlijk wierden eenige Provizoos op het oude gestelt, op het welke de Bisschoppen van Londen, Duresme, Ely, Hereford en Chichester verschillig waren. De voorreden of inleiding houd aldus: „dat niets een bestiering geluckiger

10 Decemb.

19.

23 Decemb.

„maakt, als wanneer de Prins regeert met veel zagtmoedigheid, en de „Onderdanen gehoorzamen uit liefde. Echter de voorgaande Konink, en eenige van zijn voorzaten, zijnde bewoogen door de onregeltheid van eenige van hun volk, hadden eenige gestrengewetten moeten maken; maar zy agtende nu een nodige zaak des Koninks geringe, weder des volks genegentheid aangenaam te maken, trocken in alle wetten, dewelke eenige zaken verradery verklaarden, buiten die geene, dewelke begrepen stonden in de acten van 25 van Edw: de 3. gelijk medetwee van de Instellingen omtsent de Lollaardy. Te zamen met de acte van de 6 Artikelen, en de andere acten „dewelke volgen tot nader uitlegginge van de zelve: al de Acten ten

Een Acte tot afdoening van voorgaande fremde wetten.

1547. „tijden van Hendrik de 8. verklarende eenige zaak Felony, of onge-
 „hoorzaamheid, of wederspanningheid te zijn; die zoodanig voorheen
 „niet verklaart waren, wierden ook ingetroeken, te zamen met de
 „acten, dewelke des Koninks Proclamatien en verkondiginge, gelijk
 „stellen met de acten van het Parlement.
 „ Daar werd ook aangeteekent, dat een ieder die des Koninks Su-
 „premacie en Kerken-hoofdigheid loochent, of die van den Paus vast
 „stelt in woorden, voor de eerste maal al hun goed en vee zullen ver-
 „beuren, en tot believen van het Gerecht gevangen gestelt worden.
 „ Voor de tweede maal de straffe van het *Premunire* zouden uitstaan,
 „ en voor de derde maal van verradery zou aangesproken worden. Maar
 „ indien iemand het zelve dede in geschriften, druk, of eenige andere
 „opene daad, om daar door den Konink, of zijn Staat, of Tituls, by-
 „zonderlijk van zijn Opperhoofdigheid te verkorten, of de zelve op
 „iemand anders te plaatzen, naden eersten van Maart naastkomende,
 „ dat de zelve schuldig aan hoog verraad zou geacht worden. En in-
 „ dien iemand het erfrecht van de Kroon op iemand anders zocht
 „ te plaatzen, en zoo trachte de rechte opvolginge te verbreeken, zulks
 „ werd mede voor hoog verraad verklaart, zoo in de zelve als ook
 „ hun medehulpers en voorstanders. Vorders een ieder zou het voor-
 „deel van de geestelijken stand, en het voorrecht van Heiligdoms ver-
 „zekering genieten, gelijk het zelve voor Konink Hendriks tijden ge-
 „weest was, behalven deze alleenlijk, dewelke schuldig waren aan
 „moordery, giftmengery, huisbraak, struikrovery, vee-rovery, of
 „Kerkrovery. Vergiftigers moften gestraft worden als andere moor-
 „ders. Niemand mocht over eenige woorden beschuldigt worden;
 „'t en zy een Maand na datze gesproken waren. En deze die den Fran-
 „schen Konink den Titul van Konink van Vrankrijk gaf, zouden niet
 „gehouden worden schuldig aan de straffe, staande voor die geene,
 „die des Koninks rytuls aan andere geven.

Deze acte nam zijn oorspronk uit een aanspraak die de Eerstbischop
 Kranmer in de beroepinge had gedaan, in dewelke hy de Geestelijke
 vermaant, zich zeer tot het lezen der heilige Schrift te begeven, en
 ernstiglijk aan te merken wat dingen in de Kerk waren, dewelke Refor-
 matie van noden hadden, op dat alzo al de Paapische overblijzels,
 die noch niet verworpen waren, uitgeworpen mochten werden.

Hier op hebben hem eenige te gemoet gevoert, dat zoo lang de zes
 artikelen in wezen waren, het niet veilig voor hen was, hun gevoelens
 te uiteren. Dit heeft Kranmer weder den Raad aangebracht, waar over

J. A. Cor. Ch.
 Coll. Cham.
 onder Par-
 lers papie-
 ren.

zy deze acte van wederintreckinge hebben beraamt. Door dezelve 1547.
 wierden de onderdanen verlost van veel vrees en angst, in dewelke zy
 stonden, en kregen goede hoop van een zachter regeringe, wanneer
 in de plaats van nieuwe strenge acten op te rechten, de oude vernietigt
 wierden. De Raad bevrijde ook het volk van het naarbedenken, het
 welke het zelve over hen mocht hebben, met zoodanig hun eigen
 macht en gezach voort te zetten. Andere evenwel oordeelden, het
 hadde beter voor het belang van de Regeringe geweest, dat men deze
 wetten alsnoch in hun staat gehouden hadde, maar dat men echter de
 uitvoeringe daar van geschoort hadde.

Deze intreckinge veroorzaakte een andere, dewelke van het Huis
 der Gemeente voortgebracht wierd, op den 20 van December, en op den
 21 van de Heeren toegestemt wierd. Dit was aangaande een acte van het
 28 jaar van des voorgaanden Koninks bestieringe: by dewelke al de wet-
 ten, gemaakt terwijl zijn zoon was onder zijn 24 Jaren, door zijn opene
 brieven, wanneer hy tot die Jaren zou gekomen zijn, mochten werden ge-
 annulleert en vernietigt, als of dezelve noit gemaakt waren geweest.
 Dewelke zy aldus verandert hebben: dat de Konink na die Jaren, door
 zijn Patenten, en opene brieven mogt vernietigen, ieder acte van het
 Parlement, voor het toekomende; maar niet het zelve vernietigen van
 den aanvang, als te annulleren alle dingen daar omtrent gedaan, tus-
 schen den tijd van het maken en vernietiginge van dezelve; dewelke
 eger tot daar en toe als wettige handelingen moften gehouden werden.

De naaft volgende acte van een publike en algemeene nature was,
 aangaande het Sacrament, dewelke wierd ingebracht en gelezen op den
 12 van November, voor de tweedemaal op den 15, en voor de derde
 maal op den 17 der zelve maant. En op den 24te wierd een geschrift
 ingebracht, aangaande de Communie of het Sacrament, als dat het zou-
 de ontfangen worden in beide de gedaanten in brood en wijn. Op den
 3. van December wierd het voor de tweedemaal gelezen, en den Pro-
 tector overgelevert, en op den 5. weder gegeven, en twee Regters in
 handen gestelt; op den 7. wierd het weder gelezen, en gevoegt by het
 andere, de Communie aangaande. Op den 10. wierd de geheele acte
 toegestaan by alle de Pairs, behalven den Biffchop van Londen, Here-
 ford, Norwich, Worcester en Chichester, en gezonden naar het
 Huis der Gemeente. Op den 17. wierd een Provizo daar over gezon-
 den; maar wierd verworpen door die van de Gemeente, nademaal de
 Lords het daar over niet eens waren. Op den 20. wierd het weder opge-
 zonden, en kreeg daar na de Koninklijke toestand. By deze wierd

Af te om-
 trent de
 Communie.

1547.

„ de waardye van het Heilig Sacrament (gemeenlijk genoemt het *Sacra-*
 „ *ment des Altaars*, en in de Schrifure het Avontmaal, of den Tafel
 „ des Heeren) voortgezet, te zamen met de instelling van het zelve;
 „ maar het zelve voor dezen wonderlijk zijnde misbruikt geweest, wa-
 „ ren zommige als tot een verfmadinge van het zelve gebragt gewor-
 „ den, het welke zy hadden uitgedrukt, in gemeene praat, onderhan-
 „ delingen en Liedkens, en dat in woorden die men betamelijk niet
 „ mag verhalen; derhalven wie in zodanigen wijze daar omtrent zou
 „ komete misdoen, na den eersten Mey naaft komende, zou vast en
 „ in gevangenis gestelt werden, na des Koninks welgevallen; en de
 „ Vrede-regters hadden hier over Informatie te nemen en onderzoek te
 „ doen, met aandieninge van zulke misdadigers, binnen drie maan-
 „ den na dat de misdaad was begaan, hen getuigen, voor hun eigen
 „ regtveerdiginge toetstaande. En zijnde het veel betamelijker en over
 „ een komende met Christus eerste instelling, en het gebruik der *Pri-*
 „ *mitive* Kerk, 500 Jaren naar Christus tyden, dat het Sacrament zou
 „ gegeven werden in beide de gedaanten van Brood en Wijn, eerder
 „ dan in Brood alleen, zoo wierd vast gestelt, dat het gemeenlijk in bei-
 „ de die specien en gedaanten zou genooten werden, ten ware de nood-
 „ wendigheit zulks anders vereischte.

„ En zijnde ook beter aan een komende met de eerste instellingen en
 „ het gebruik der primitive en eerste Kerk, dat het volk het zelve zoude
 „ genieten, beneffens den Priester, als dat de Priester het zelve alleen
 „ zoude gebruiken, zoo zou derhalven op den dag voor ieder Sacra-
 „ ments bedieninge, een aanmaninge aan het volk gedaan worden, om
 „ ieder zich zelve daar toe te bereiden. In welke aanmaning het ge-
 „ vaar en het voordeel van de onwaardige of waardige ontfanginge van
 „ dat Sacrament moest uitgedrukt werden, en de Priesters mochten zon-
 „ der wettige oorzaak het zelve aan niemand onthouden die het eerbie-
 „ diglijk verzocht.

Dit in der daad was een acte van een zeer groot gevolg, nademaal
 twee misbruiken daar door gereformeert wierden, die in de Kerk inge-
 kroopen waren. Het eene was, het weigeren van den Drinkbeker, of
 Kelk, aan de Leeken, en het ander dat de Priester die alleenig dronk.
 Het is blijkelyk, dat in de eerste instelling Christus hen belaste alle daar
 uit te drinken; en zijn Leerlingen dronken alle daar uit. Alzoo ver-
 maant St. Paulus een ieder zich zelve eerst te beproeven, en alzoo van
 het brood te eten, en den drinkbeeker te drinken. Zedert heeft de Kerk
 voor meenige eeuwen dat gebruik onderhouden, en de bygelovigheit

van

van eenige, die liet maar in een gedaante gebruykten, wierd strenge-lijk gecenzureert en bestraft; en deze wierden gclast, of het ge-heele Sacrament te gebruyken, of zig geheel daar van te onthouden. Dit wierdt zoo onderhouden, tot dat het geloven van de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus op de baan quam; waar op quam het houden, en omdragen van den Kelk, in Processien en omme gaande beden, het welke zoo gemakkelijk niet gedaan wordende, wierd het van zommige geheel verwaarlooft.

Voor een geruimen tijd wierd het Brood gegeven, in den Beeker ingedoopt zijnde, om een bloedende Christus te verbeelden, gelijk als noch in de Grieksche Kerk gebruikelijk is. Op andere plaatsen word de Beeker ook aan de Leeken gegeven; maar zy moften door pypen den Wijn inzuigen, op dat'er niets van den zelve, op der aarden quam te storten. Maar zedert dat zy geloofden dat Christus was in ieder kruim broods, wierd geacht onnodig het Sacrament in beide de gedaanten uit te reiken. Alzoo wierd in het Concilie van Constants geordonneert dat de Kelk de Leeken, of het gemeene volk, zou onthouden worden, hoewel zy erkenden dat het anders ingestelt en verordonneert, en voor heen gebruikt was geweest. Maar die van Bohemen wilden hier toe niet verstaan, hoewel om hen daar toe te brengen, veel bloeds omtrent dit geschil gestort is geworden. En nu in de Reformatie, was dit allezints een van de eerste dingen, daar het volk mede ingenomen was, zijnde de tegenstreving van de Roomsche Kerk in deze, tegen Christus instelling blykelijk en openbaar.

In het eerste werd verstaan dat dit Sacrament een gemeenschap was, van het Lichaam en Bloed van Christus, daar veele hun deel moften aan hebben: terwijl de yver van Godsdienst duurde, wierd het een schandaleuze en aanstootelijke, ook bestraffing-waarde zaak geacht, indien iemand was gekomen in de Christelijke vergaderinge, en aldaar niet uytwachte, tot het ontfangen van deze Heilige verborgenheden; en iemand het Sacrament te weigeren, wierd groote straf waardig geacht. Zoo gevoelig waren de Christenen, van hun quaden stand, wanneer zy verhindert wierden, hier aan deelachtig te zijn.

Maar daar na de voorige Godsdienstigen yver verslappende, hebben de goede Bisschoppen in de 4 en 5 Centurien, of eeuwen, dikmaals daar over geklaagt, datter zoo weinig quamen om het Sacrament te ontfangen. Maar zijnde het de wijze offeringen te doen,

Alle byzon-
dere Missen
afgeschafft.

1547. voor het ontfangen van het Sacrament, uyt dewelke de Geestelike-
 heyd, geduurende de arme arme staat van de Kerke, wierd onderhou-
 den, hadden de Priesters groote reden, om het geduurig gebruik
 van dese offeringen te onderhouden, en bewogen daaromte het
 Volk om die te onderhouden, en tot het Sacrament te komen, hoe-
 wel zy het al niet ontfingen; en by verloop van tijd, quamen zy zoo
 verre, datmen hen dede gelooven, dat het de Priesters voor hen
 ontfingen.

En voor zoo veel als dit Sacrament is de gedachtenis van Chri-
 stus offerhande aan het kruys, en zoo by een manier van spreken,
 zelf een Sacrificie en offerhande genoemd wierd, quamen zy daar na
 tot een gevoelen, dat het consacreran, heiligen en bedienen van
 dat Sacrament, door den Priester, een Actie expiatoir, of verzoen-
 nende en voldoende werkinge was, beyde voor levende en voor doo-
 den. En zoo ontfont'er vorders een oneindelijk getal van verschei-
 dene soorten van Misse; sommige dienden tot gedachtenis der Hei-
 ligen, en deze wierden genoemd de Misse van zulk een Heilige, an-
 dere voor byzondere zegeningen voor regen, gezontheit &c. zelfs
 voor alle toevallen van des Menschens leven; in dewelke de byvoe-
 ginge, of veranderinge van een verzameling het onderscheid maak-
 te. Zoo dat nu al dien handeling van Missery afgeschafft wierd.
 Daar wierd ook een bewerp van opwekkingen, om voorgelezen te
 worden, beslooten, daar zy vervolgens zouden toekomen.

Deze boven-verhaalde misbryuken omtrent de Misse, gaven
 groot voordeel, aan die geene, die trachten dezelve in een Com-
 munie te veranderen: Maar veele in de plaats van het zelve voor-
 zichtiglijk te bewerken; maakten onbetamelijke spotteryen daar
 omtrent, en wierden gedreven, door een lichtvaardigheid van aard,
 om zelfs liedekens daar over te maken, en de Misse zelfs, in Tonceel-
 speelen te verbeelden, want nu hadden het de Parssen druk, en me-
 nigte van Boeken wierden dit Jaar over Religions en Godsdienst za-
 ken, gedrukt en uytgegeven, van dewelke het grootste gedeelte,
 het op de Misse geladen had, zonder evenwel in zulk een betame-
 lijken stijl geschreven te zijn, als het gewicht van de zaak wel ver-
 eifchte.

Tegens deze Acte hebben alleen vijf Bisschoppen geprotesteert:
 veel van die ordre waren absent en afwezende van het Parlement,
 zoo dat de tegenstellinge daar omtrent geschied, niet zeer merke-
 lijk was.

De naaste Bil in het Hooger-huys voorgebracht, raakte de Bisschoppen, omtrent hun toelatinge tot hun Bisschoppelijken stoel, door des Koninks opene Brieven. Dewelke zijnde gelezen, aan den Eerst-Bisschop van Canterbury gegeven, en zijn bezorginge overgedragen wierd. Dit geschiede op den vijfden van November, en wierd voor de tweede maal gelezen op den 10. en aan eenige van de Rechters overgelevert, en gelezen voor de derde maal op den 28. van November, en naar het Huys der gemeente gezonden, op den 5. van December.

Daar wierd ook een andere Bil of Acte in gebracht, rakende de Kerkelijke Jurisdicctie of recht-spraak in de Bisschoppelijke Hoven. Op den 17. van November, en gepasseert en afgezonden op den 13. van December: maar beyde deze Bills wierden by een gevoegt, en door het Huys der Gemeente, op den 20. naar de Lords opgezonden, en door den Konink toegestaan. By deze acte wierd bevordert „ dat de wijze van Bisschoppen te verkiezen, by *Congé d'Eslire*, ver- „ lof van te verkiezen, verdrietig en kostelijk viel, dat maar alleen „ een schijn van verkiezinge daar in te vinden waare, en dat derhal- „ ven de Bisschoppen hier na zouden gemaakt werden by des Koninks „ Patenten en opene Brieven; op dewelke zy ingewijd zouden wer- „ den; en voor zoo veel de Bisschoppen hun gezag oeffenden, en „ rechtsplegingen voort zetten, op hun eygen naam, gelijk zy ten „ tijden van het Pausdom gewoon waren geweest; en nademaal alle „ Jurisdicctie en Rechtspraak zoo Geestelijk als Wereldlijk van den „ Konink oorspronkelijk is, dat daaromme hun Hoven, en alle Pro- „ cessen en gedingen van nu voortaan, op des Koninks naam, zou- „ den gevoert werden, en gezegelt met des Koninks zegel, gelijk ge- „ schied in de andere Hoven van de gemeene Wetten, en dat na den „ eersten July naaft komende, behalven alleenlijk het Hof van den „ Eerst-Bisschop van Canterbury, en al de Collatien, presentatien, „ en brieven van ordre, waren te passeren, onder des Bisschops ei- „ gen Zegel als voorheen. By deze acte wierd groot voordeel geno- „ men, omtrent het weeren van alle verhandering, omtrent de „ Reformatie, werdende de Bisschoppen daar doort eenemaal het „ believen van het Hof onderworpen.

In het eerste wierden de Bisschoppen verkoozen en geordonneert door de andere Bisschoppen in de landen, waar in zy woonden. De Apostels door dien geelt van onderscheidinge, dewelke was een van de voornaamste gaven, daar zy mede begaaft waren, bestelden zelve

1547.

de eerste vrucht van hunnen arbeid, latende noit de verkiezinge van hun Harders, aan de bescheidenheid van het gemeene volk; in der daad wanneer zy waren om Diacons te bestellen, en te ordonneeren, den welke de uitdeeling van de openbare aalmiffen moesten toevertrouwt werden, bestelden zy zoodanige als de Gemeente daar toe verkoos; maar wanneer de H. Paulus gaf bestelling aan Timotheus, of Titus, omtrent de verkiezinge van Harders en Leeraren; al het geene aan het volk stond, was, dat zy zouden zijn zonder blaam en van een goed gerucht. Maar daar na de armoede van de Kerk zijnde zoodanig, dat Kerkelijke perzoonen alleenlijk moften leven by de mildadigheid van het volk, was het nodig dat men het zelve in eenige hooger achttinge hield; zoo dat in verscheidene plaatzen de keuze van het volk zijn aanvang nam, en in alle plaatzen het zelfde met hun toestand en goedvinden geschiede.

Maar groote onordens zijn daar op gevolgt, zoo haast als door de Keizers, tot het Christendom komende, de rijkdom van Kerkelijke ampten het Pastorale ampt mede te meer aannemelijk maakte, het groot getal der geener die met het drijven van de vloed, mede Christenen wierden, verwekte een groote menigte, om mede hun stem in deze verkiezing te hebben. Het ongemak hier uit ontstaande, werd haast gevoelt in Phrygia, alwaar het Concilie van Laodicea een Canon en regel tegens deze verkiezing des volks heeft gemaakt.

Evenwel in andere gedeelten van Azia, en tot Romen, wierd over deze zaak veel gefchils verwekt, die zoo hoog liepen, dat eenige daar door om het leven gebracht zijn. In verscheidene andere plaatzen verkoos de mindere Geestelijkheid hunnen Bisschop; maar in de meeste plaatzen, deden de Bisschoppen van de Provincie de verkiezinge, evenwel met toestemminge en goedvinden van de Geestelijkheid en het volk. De Keizers door hunne wetten maakte daar omtrent deze noodwendigheid, dat de Metropolitanen de Bisschoppen der Hoofsteden de bevestigingen zouden doen. Maar de verkiezinge van de groote Bissdommen hielden ze voor zich zelve; of ten minsten de bevestiging daar van. Aldus had dit zijn voortgang tot aan de tijden van Karolus Magnus, wanneer de natuur der Kerkelijke bedieningen, geheel een ander wezen begoft te krijgen. Want alhoewel de Kerk haar landen en andere rechten, volgens de Roomsche wet haar toebehorende, hadde, zoo was hy echter de eerste, die de Bisschoppen en Abten groote Landderyen, maar met eenige tacken en gedeelten van Koninklijke Jurisdiction en rechtsprake, tegens hen die deze landen van hen hielden, volgens de

de Feudale en leenregten, gafen toefond. Dit, gelijk het de Kerkelijke aftrok van hun eerfte nedrigheid, en afgezondertheid van de wereld, gelijk hun bedieninge wel betaamde, alzo onderwierp het hen ook zeer de driften, belangen, en genegentheden van de Vorften, van de welke zy als afhagende waren.

De Pauzen, dewelke zich zelven hoofden van de Hierarchy of Kerkelijke heerschappy gemaakt hadden, konden niet anders als vermaak fcheppen in het groeyen en aannemen van rijkdom en gezag der Kerkelijke perzoonen, in de wereld, echter namen zy het hoogfte behagen niet, te zien dat dezelve zoo veel te meer aan de Princen dependeerden en afhingen, en zonder twijfel, door eenige van deze Vorften, die op deze wijze Patronen der Kerken geworden waren, wierden de Bisdommen voor geld verkogt, of belaft met bedongene gereserveerde Jaarlijkfche Penzionen en erkteniffen. Hier over beftonden de Pauzen de wereld te vervullen met klagten over deze Simony, en dat men de Kerkelijke perzoonen tot flaven van de belangen der Hoven maakte; willende derhalven niet verdragen, dat de zelve de erwyling en inwyng van de Princen ontfingen, maar dat de Bisdommen zouden worden open gefteft, voor een vrye verkiezinge, gelijk zy het geliefden te noemen, dewelke door den Apoftolifchen Stoel moft bevestigt werden: alzo moften ook door de Seculiere of wereldlijke Canoniken in de Cathedrale en Dom Kerken de Biffchoppen gekoozen werden, en hun verkiezinge tot Rome bevestigt; evenwel de Princen in de meefte plaatzen floegen deze verkiezinge aan, zoo dat zy evenwel altoos naar hun pypen moften danffen. Hier over wierd menigmaal, als over een groote flaverny op de Kerk, geklaagt: en dit zoude met meerder over een ftemminge van ieder een meer verworpen zijn geworden, indien de wereld niet had overtuigt geweest, dat de zaak niet veel beeter zou zijn, indien of populare of zynodale verkiezinge daar omtrent plaats verkregen hadde, in de welke defactien en aanhangzelen egtér al het werk op den duim zouden drayen.

Konink Hendrik had de verkiezing op den ouden voet, by de geestelijkheid gehouden, evenwel zoo dat het fcheen een weinig beter als spottery te zijn; maar nu wierd voor een veel bekwamer weg gehouden, de gantsche zaak directelijk en voltrektelijk aan de Konink, eerder als onder het dunne dekzel van een onvrywillige verkiezinge, te fteflen.

Wat de andere tak omtrent Kerkelijke Hoven aangaat, de rechtzaken voor hen, aangaande Testamenten en Houwelijken te beffegten,

1547.

zijnde zaken van een vermengde natuur, en die hen alleenig volgens de wetten van het Land behooren, zonder een gedeelte van hun Kerkelijke bediening te zijn: hier van oordeelden, dat het geen verkorting van de Heilige ampten zou zijn, indien de zelve op namen van den Konink verhandelt wierden. Maar de Collatie en het vergeven der Beneficien, en geestelijke Bedieningen, en Orders, zijnde het voornaamste gedeelte van de Bisschoppelijke staat, zouden altoos nog by de Bisschoppen, op hun eigen naam gedaan werden. Alleenlijk Excommunicatie en de ban, door een nootschickelijke verzuimenis, bleef te zijn de straffe voor versmadinge van deze Hoven, de welke behoorende alleenlijk tot de geestelijke te onderzoeken, behoorde voor den Bisschop bewaart te worden, met assistentie, en ten overstaan van de geestelijkheid. Maar de Canonisten hadden zoodanig al de oude bestellingen, die de Regeeringe van de Kerk aangaan, onder een verwart, dat de Reformeerdere, afgetrocken zijnde door aanmerkingen, die gereeder en dringender waren, zoodanigen zorge daar omtent niet gedragen wierd, als wel de zaak vereischte. En deze dwaling en voorby gangen, inden eersten aanvang, zijn met 'er tijd tot zulk een vastigheid en sterkte gegroeyt, dat men lichtelijker heeft kunnen zien watter verzuimt was, als wat middel mocht gevonden werden, om dat te recht te brengen.

Op den 29. van November, wierd de Acte, of Bill, tegens de Landloopers, en Vagebonden, ingebracht. By deze was bestelt, dat al die geene die ledig liepen zonder werk te hebben, of zich tot werken te schicken, of aan te bieden dry dagen naar malkander, of die hun werk verliepen, en zich stelden tot een lui ledig leven; zouden aangetaft werden, en ieder die hen by een Vrede rechter zou aanbrengen, zou dezelve voor twee jaren tot zijn slaaf mogen gebruiken, zijnde gemerkt met een V. door een heet yzer op hun borst.

Acte tegens
Vagebonden.

Een groote menigte *Provizoo's*, of bestellingen, volgden omtrent deze zaak wegens Klerken in dezen overtuigt, het welke genoegzaam toonde dat deze acte voornamentlijk opgebracht ware, voor de ledige Monnicken en Papen, die niet deden als door het land te loopen, en zich tot geen bezigheid wilden begeven. Maar vindende het volk bekwaam genoeg om een dwaas medelijden met hen te hebben, niet zochten als in die soort van leven te volharden. Welk was een zaak van een zeer kwaad gevolg voor den Staat. Maar deze leegloopers waren het, die aldermeest het gemoed van het volk van de regeeringe veralicerden en aftrocken, hen wijs makende dat het noit wel zou gaan, voor dat zy weder in hunne Huisen en Kloosters herstelt waren. Eenige van deze
kwa-

kwamen dikmaals binnen Londen, onder ſchijn van naar hun perſoenen en onderhoudinge te komen zien; maar in der daad, om over al te loopen en te bochten.

Om dit voor te komen, was 'er een Proclamatie en verkondiginge gedaan op den 18. van September, door de welke ieder van hen belaft wierd in zijn eigen Stad en Plaats te blijven, en een certificatie en brief van verzeekering te zenden waar zy waren, aan het Hof van Augmentatien. Het welke daar op ordere op hun gedurige betalinge zou ſtellen.

Zommige oordeelden deze wet tegens de Vagebonden een weinig te ſtreng te zijn, en als ſtrijdig met die gemeene vryheid, van de welke de Engeliſche Natie altoos zeer gevoelig is geweest, beide in hun eigen en hun naaſtens belang. Maar men konde niet ontkennen dat uiterſte kwalen ook de uiterſte hulpmiddelen vereiſchen: en miſſchien is 'er geen ſtraffe al te ſtreng of ſtrijdig tegens die gemeene vryheid, voor lieden, dewelke kloek en gefond zijn, en evenwel een lui ledig leven verkiezen voor een eerlijke bezigheid.

In deze acte zijn veel treffelijke regulen en beſtellingen, omtrent het verzorgen van de rechte armen, in de byzondere plaatzen in dewelke zy gebooren zijn, en hun wooninge hadde, van de welke dit alleenlijk kan werden gezegt, dat gelijk geen Natie ooit krachtiger en werkzamer beſtellingen omtrent de onderhoudinge van den armen heeft opgeſtelt, als Engeland, zoodanig dat niemand volſtrektelijk gebreekgig behoeft te zijn, alzo het verwaarloozen van deze wetten een groote en gerechtige reproche en beſtraffing verdient voor die geene die de uitvoering daar van tot hun laſt hadden, wanneer zulk een groot getal van arme landlööpers over al loopen en ſwermen, zonder de behoorlijke voorzieninge, die de wetten hebben beſtelt, daar omtrent in het werk te ſtellen.

Op den 6. van December een Bill of acte om de Chantryen, of inkomsten der Mis-cappellen aan den Koning te geven, wierd in het Huis van de Lords ingebracht. Deze wierd voor de tweede maal gelezen, op den 12. en voor de derde maal op den 13. en voor de vierde maal op den 14. van dezelve Maand. Deze acte had veel tegenſtrevers beide door Kranmer van de eene, en Paapſche Biſchoppen van de andere zijde. De Uitvoerders en Executeurs van den overleden Konink zeiden, zy konden zijn ſchulden niet betalen, noch zich zelven in hun voorheen genoemde pretenſien voldoen uit de inkomsten des Koninks, en verzochten alzo dat deze onder hen mochten verdeelt werden. Kran-

547. mer stond het lang tegen, voor den Geestelijken stand, die zeer verarm was, door het beroven der toegeëigende inkomsten en tienden, dewelke in alle manieren weder tot de Kerk moesten komen. Maar deze waren op het afstellen van de Abdyen, alle onder de ongeestelijke verkocht en vervreemt. Hy ondertuffchen zag geen bekwamer weg overig om hun gebrek te hulp te komen, als deze middelen te bewaren voor hen, tot dat de Konink tot zijn jaren zou gekomen zijn; vertrouwend dat zijn Majesteit wel zoo godvruchtiglijk genegen zou zijn, dat zy hem lichtelijk zouden bewegen die alle tot verbetering van de staat der arme Geestelijken te bekeeren, die nu genoegzaam tot de uiterste ellende was gebracht. Daarom dreef hy hard, dat men deze fondatien moest behouden tot des Koninks voljarigheid.

De Paapsche Bisschoppen hadden zulk een behagen in deze giften en fondatien, dat uit heel strijdige beweegredenen zy verstonden datze in den staat zouden gehouden werden, in de welke zy waren. Maar deze die daar voordeel by zouden trekken, waren zoo menig, dat de acte zijn voortgang hadde, zijnde de Eerftbisschop van Canterbury, die van Londen, Duresme, Ely, Norwich, Hereford, Worcester en Chicester, van een ander gevoelen. Zijnde het dan gezonden aan het Huis der gemeente, vand het zelve noch veel tegenstrevinge by eenige van de Burgers, of Stedelingen, dewelke vertoonden, dat de plaatzen, uit hoofde van de welke zy kwamen, hun Kerken niet konden onderhouden, noch ook andere publike gebouwen van de Gildens en Broederschappen, indien de renten daar toe behoorende, aan den Konink wierden gegeven, want deze waren mede in dezelve acte begrepen. Dit wierd voornamentlijk voorgestelt, door de Stedelingen van Lina en Coventry, dewelke daar omtrent zoo werkelijk waren, dat het gantsche Huis zich t'eenemaal stelde tegens het gedeelte van de acte, het welke de Gilde Landeryen raakte en aanging. Deze derhalven die dat Huis bestierden, tot voordeel van het Hof, zette deze af, door verzeekeringe dat hun Gilde Landeryen hen weder herstelt zouden werden: en zooden deze af van hun voorstellinge, en stelden zich te vreden, en de acte passeerde, en ging door op deze hen gegevene beloften, het welke mede daar na door den Protector toegestaan wierd.

„ In de inleidinge van de acte word voorgestelt: dat de groote byge-
 „ loovigheid en superstitie der Christenen, voortkomende uit hun on-
 „ kundigheid van den waren weg der zaligheid, door Christus lijden en
 „ sterven, in plaats van de welke zy het Vagevuur, met een ydele be-
 „ denkinge, hadden opgestelt, benefens de voldoende Missen, zeer
 „ wierd

„wierd opgehouden door *Trentals* en *Chantrys* renten en Capellen,
 „bestelt tot het zingen van zekere Miffen. En naardemaal het bekee-
 „ren van de zelve, tot betamelijke gebruiken, als tot onderhoud der
 „Schoolen, voorzorge voor den armen, en verbetering van plaat-
 „zen in de hooge Schoolen, by het Parlement niet konde te wege
 „gebracht werden, zoo lieten zy zulks, tot des Koninks bezor-
 „ginge. En dan ophalende de acte; gemaakt in het 37. Jaar van zijns
 „Vaders Regeringe, gaven zy aan den Konink, alle zodanige Chan-
 „tryen, Collegien en Capellen, als by den vorigen Konink noch
 „niet bezeten waren geweest, en al die deze voorledene vijf Jaaren
 „in wezen waren geweest, als mede de inkomsten behoorende tot
 „eenigen Kerk voor Jaar-diensten, Obits, of doden-diensten, of
 „diergelijke, dewelke stonden besteed te werden tot onderhoud der
 „Latijnsche Schoolen, of Predikers, of tot verbeteringe der Vi-
 „caryen.

Na deze volgde een acte, gevende aan den Konink de Customs of
 tollens, bekent by den naam van Tonnage en Poundage, tonne geld
 en pond geld; beneffens eenige andere wetten niet noodig in deze
 Historie verhandeld te werden.

Maar het laatste van al kwam des Koninks algemeene vergiffenis;
 met de gemeene uitzonderingen, onder de welke een was, aangaan-
 de deze, dewelke als toen in den Tower van Londen gevangen za-
 ten, onder de welke de Hartog van Norfolk mede begreepen was.
 Zijnde dan alzoo alle verrigtingen en dingen afgedaan, wierd het
 Parlement geprorogeert en uitgesteld, tot op den 20. April volgen-
 de, van den 24 van December.

Maar hebbende dit bericht gedaan van de gepasseerde en gedrage-
 ne acten, zal ik het niet achten een onvruchtbaar gedeelte van deze
 Historie te zijn, ook voor te stellen wat andere acten voorgeslagen
 zijn geweest. Daar wierden in het Hoogerhuis ingelevert twee Bills,
 de eene aangaande het gebruik van de Schrifture, de welke tot de
 tweede lezing niet kwam. De andere raakte het oprichten van een
 nieuwe Cancellery voor Kerkelijke en Borgerlijke zaken, dewelke ee-
 nige Bisschoppen en wereldlijke Heeren aanbevoeten wierd; maar
 daar is verder geen gewach van gemaakt. Die van het Lagerhuis
 zonden het Hoogerhuis ook eenige actens toe, die de Heeren niet
 toestonden. De eene was omtrent de geestelijke bedieningen met
 dienst en verblijf in de plaats. Deze wierd ook aanbevolen, maar
 noyt gerapporteert. De andere was aangaande de reformatie en ver-

Acten voor
 gesteld, maar
 niet gedra-
 gen.

1547. verbetering van eenige wetten, en van de Hoven der gemeene rechtszaken; en de derde was, dat getrouwde mannen Priesters zouden mogen zijn, en inkomsten bedienen en genieten. Deze werd door al die van de gemeente zoo vaardiglijk aangenomen, dat zijnde dezelve ingebracht op den 19 van December, en alsdan voor de eerste maal gelezen, dezelve tweemaal des anderen daags op eenen dag gelezen werd, werdende op den 21 de Heeren toegezonden. Maar zijnde aldaar eens gelezen, scheen zulke debatten te zullen verwekken, dat, zijnde beslooten, in de zittinge voor Kerstijd dezelve af te doen, de Heeren die ter zyden leiden.

Convocatie
vergadert.

Maar terwijl het Parlement nog zittende was, waren zy niet ledig omtrent de by eenkomst, hoewel de Paapsche aanhang nog in beide de Huizen zoo magtig was, dat Kranmer geen hoop zag om iets goeds uit te werken, voor dat zy ontlast waren van de moeielijkheden, die eenige van de groote Bischoppen hen aandeden. Het meeste van belang dat zy deden, was het opstellen van vier petitien en verzoekschriften aan de Bischoppen, te vinden in de verzamelingen. 1. Dat volgens de statut en instellinge, gemaakt onder de Regering van den voorigen Konink, eenige perzoonen mogten gemachtigt werden om de Kerkelijke wetten en regten te reformeren. 2. Dat volgens het oude gebruik van de Natie, en den Inhoud van des Bischops schrift aan het Parlement, de minder geestelijkheid, mede mogt toegelaten zijn in het huis der Gemeente te zitten, of dat geen acte rakende de Godsdienst, mogt passeeren zonder kennis en toestand van den geestelijken stand. 3. Dat nademaal verscheidene Prelaten en andere Godsgeleerden, ten tijden van den voorleden Konink, bestelt waren geweest, om den Kerken dienst te veranderen, en dezelve daar omtrent eenigen voortgang gemaakt hadden, het zelve tot volkomenheid mogt gebragt werden. De vierde. Dat eenige aanmerkinge en Consideratie mogt genomen werden voor het onderhoud der Geestelijken, voor het eerste Jaar, dat zy in hun bedieningen kwamen, wanneer zy belast wierden met de eerste vruchten; daar zy by voegden een verzoek om te weeten, of zy vrywilliglijk hun gedagten mochten uiteren, omtrent de zaken van den Godsdienst, zonder het gevaar van eenige wet. Wegen de eerste van deze vier petitien, zal hier na gesproken werden. De tweede was een zaak van groot gevolg, en vereischte meerder beradinge.

Verzamel-
lingen.

No. 16.

Petitien van
het Lager
huis.

Van ouds al de vrye luden van Engeland, of ten minsten deze
die

die aan de Kroon ten-voornaamsten vast waren, quamen tot het Parlement, en alsdan had de minder Geestelijkheid zoo wel hun aanschrijven als de meerder, en de eerste van de dry Staten van het Koninkrijk waren de Bisschoppen, de tweede de Prelaten en de mindere Geestelijken; maar wanneer het Parlement in twee byzondere Huizen wierd verdeeld, zoo maakte de Geestelijkheid ook een byzonder lichaam uit, en zat in Convocatie en te zamen roeping, makende alzoo den darden staat uit. Maar de Bisschoppen hebbende een dubbele macht, de eenewegens hun Kerkelijke prelature, en de andere als zijnde des Koninks Barons, hadden het regt te zitten by de Lords en Heeren; als een gedeelte van hun Staat, en de Convocatie.

En alhoewel by gelijkheid van reden het mag schijnen dat de rest van de Geestelijkheid, zijnde Vryhouders zoo wel als Klerken, een gelijk regt hadden om te kiezen, of verkozen te worden in het Huis der Gemeente, egter, of zy oit daar van in possessie en bezittinge zijn geweest, of dat zy, volgens de *Clauzule Premonentes* in des Bisschoppen aanschrift, altoos een gedeelte van het Huis der Gemeente zijn geweest, is iets twijfelagtigs. Want behalven deze vaststellinge in het verzoekschrift, daar vangcsprooken is, en nog een wijdloopiger in een tweede, het welke zy tot dien zelven einde hebben ingegeven, die mede in de verzameling staat, hebbe ik noit eenige goede reden gevonden, dewelke my daar omtrent voldoeninge geven kan.

Daar was een algemeene overleveringe en traditie ten tijden van de Koninginne Elizabeth, dat de minder geestelijkheid afftont van haar regt van in het Huis der Gemeente te zitten; wanneer zy alle gebragt wierden tot een *Præmunire* op des Cardinaal Wolzeis Legatiale macht, en hun verootmoediging aan den Konink deden. Maar dat is niet gelooflijk. Want gelijk daar niet eenen voetstap van te vinden is, dewelke in een tijd van zoo veel Schrijvens en Drückens ten minsten zou hebben overgebleven, indien daar zulk een verandering omtrent was gemaakt geweest, alzoo kan niet bedacht werden, dat deze, dewelke dit verzoek hebben gedaan, maar 17 Jaren na die verootmoediging (zijnde verscheidene noch in het leven, die van die Convocatie waren, Polidorus Virgilius in het byzonder, een nauwkeurig waarnemer, zedert hy alhier gehouden wierd, om de Historie van Engeland te schrijven) dat niemant zou gedachten hebben van een zaak die zoo verfeh was, en zich op oude schriften en gebruyken beroepen hebben.

1547.

Het Lager Clergy verzoekt representativen in het huis der Gemeente te mogen doen.

Ziet onze verzamelingen. No. 17.

Maar

1547.

Maar alhoewel dit voornemen van de minder geestelijken stand in het Huis der Gemente te brengen op dien tijd niet door wilde, zoo was het evenwel weder op het laatste van Koningin Elizabeths regeringe voortgebragt, en redenen daar by gevoegt, om haar te bewegen het zelve voort te zetten. Het welke geen gevolg hebbende, wierden daar na dezelve weder aan Konink Jacob vertoond, om hem daartoe te bewegen. Het geschrift dat het zelve bewijst, is my mede gedeelt by Dr. Borlace, de waardige schrijver van de geschiedenis van de Iersche wederspannigheid. Het staat verbeterd aan verscheidene plaatsen, door de hand van Ravis, toen Bisschop van Londen, een man van zeer groote verdiensten. Dit hebbe ik ter oorzaak van de overeenkomst der zake, en de byzonderheid daar van in de verzameling in gevoegt, met een breede aantekeninge op de kant, gelijk het voornemen was, het zelve Konink Jacob over te leveren. Maar of die zaak oit meer in agtinge genomen, of ter zyden gelegd zy, als een zaak die ondoenbaar is, is my niet blijkelyk, zeeker is het, dat het te niet gelopen en zonder gevolg geweest is voor de gantsche zaak: het is niet zeeker, wat het regt of de macht van deze Proctors of Gedeputeerden van de Geesteljkheid, in voorgige tijden zy geweest; eenige zijn van meeninge, dat zy alleenlyk assistenten, en by gevoegde van de Bisschoppen zijn geweest; maar egter geen stem in eenig van beide de Huizen van het Parlement gehad hebben.

Ziet Coke 4.
Inst. 3. 4.

Dit zelfde is zeer bevestigd, door een acte gepasseert in het Parlement van Ierland, in het 20. Jaar van de voorgaande regeringe, dewelke in zijn inleidinge aldus spreekt; („) dat hoewel de Gedeputeerde van den „ Geestelijken stand, altoos tot het zitten in het Parlement gezómmeert „ zijn geworden, zoo zijn dezelve evenwel geen gedeelte daar van ge- „ weest, noch hebben ook eenig recht tot stemmen gehad; maar wa- „ ren alleenlyk assistenten en medehulpers in zaken van geschild of ge- „ leetheid, dewelke mochten voor hen komen, als de Convocatie in „ Engeland, dewelke is gedetermineert geweest door de Regters van En- „ geland, naar veel onderzoeks daar omtrent gedaan. Maar de Proc- „ tors, of Gedeputeerde, pretendeerden toen zulk een hoog gezach, als „ of niets buiten hun toestand konde gedaan worden; en men mag ge- „ looven dat zy zijn ingestelt geweest door de Bisschoppen, welker Ka- „ pellanen zy voor het meeste gedeelte waren. Immers zy wierden by „ deze acte verklaart geen stemme te hebben.

Hier uit willen eenige besluiten, dat zy ook in Engeland niet anders als alleenlyk Assistenten der Bisschoppen zijn geweest in den Raad. Maar gelijk

gelijk de *Clauzule Pramonentes* in het geschrift, of aanschrijven, hen schijnt een gedeelte van het Parlement te maken, alzo bewijzen deze petitien mede, dat zy van ouds in het Huis der Gemeente hebben gezeten, alwaar men niet kan inbeelden dat zy gezeten konnen hebben, indien zy alleenlijk als noothulpers en assistenten kwamen van de Bisschoppen; want dan moften zy eerder in het Huis van de Lords gezeten hebben, gelijk de Regters, de Meesters van de Cancelarye, en des Koninks raad doen. Ook is het niet te denken dat zy geen stemme zouden gehad hebben, want als dan zou hun zitten in het Parlement, een zaak van zo weinig belang hebben geweest, dat het niet te geloven zy, dat men zoo veel waters zou hebben vuil willen maken, om het zelve te herstellen, nademaal hun komen tot het Parlement op zulk een slegten voet, niet anders als een last voor hen zou geweest hebben.

Tegens dit gevoelen is een groote tegenwerpinge van veel gewigts, uit de acten, gepasseert in het 21 Jaar van de Regeringe van Richard den II. in de 2 acte van dat Parlement staat: „ dat het eerst wierd verzogt „ door die van de Gemeente, en dat de geestelijke Lords en de Proctors, „ of Gedeputeerden van den geestelijken stand, het zelve toestonden, „ waar op de Konink met toestemminge van al de Lords, en die van de „ Gemeente het zelve heeft doen registreren. De 12 Acte van dat Parlement was een herroepinge van het geheele Parlement, dat gehouden was geweest, in het XI. Jaar van die Regeringe, en dies aangaande staat uitgedrukt. „ Dat de Geestelijke en wereldlijke Lords, of Heeren, de „ Proctors van den geestelijken stand, en die van de Gemeente, zijnde „ ieder byzonderlijk onderzocht, alle het zelve toestonden. Hier uit blijkt genoegzaam dat deze Proctors also doen niet alleen een gedeelte van het Parlement waren, maar zelfs een onderscheiden lichaam uitmaakten, het welke afzonderlijk van al de andere hun mening had voor te stellen.

Het zou iets vreemts mogen schijnen, dat indien zy als toen zijn aangemerkt, als een gedeelte van een van beide de Huizen, dit de eenigste tijd zou zijn geweest, in de welke zy zouden worden opgehaald, als dragende hun gedeelte in de wetgevende magt. In een zoo verwarden en duistere zaak, zal ik de vrymoedigheid nemen een van mijne ramingen in te stellen, die misschien niet geheel verwerpelijk zal schijnen. Op het 129. blad of page van het eerste deel, hebbe ik reden gegeven, dewelke my doen denken, dat het Lager Huis van Convocatie in het eerst alleenlijk uit de Proctors en Gedeputeerden van den geestelijken stand bestaan heeft. Zoo dat by de Proctors van de

1547. Clergy, of geestelijken stand, beide in de Statuten van Ierland, en deze dewelke by Richard den II. zijn tijden zijn gemaakt, misschien zal moeten verstaan worden, het Lager Huis van Convocatie; en het is niet buiten reden te denken, dat op zulk een groote zaak, als is het annuleren van een geheel Parlement, om dezelve te beeter voortgank te doen hebben, in een tijd, in de welke het volk zulk een blinde gehoorzaamheid aan de Geestelijkheid betaalde, tot dit werk, de medestemminge van de geheele representatie van de Kerk, nodig zy gaegt geweest.

Het word in het algemeen beloofd, dat het geheele Parlement te zamen voorheen, ten tijden van Eduard den darden, in een Huis verzamelt zy geweest, en zoo was de minder geestelijkheid een gedeelte van dat lighaam zonder tegenspreken; maar wanneer Hooger en Lager Huis zijn gescheiden geworden, dat dan ook de Geestelijkheid in twee Huizen is verdeelt geworden, en onderstand hebben bestemt zoo wel als de andere wereldlijke Leden. Het mag ook passeren voor iets waarschijnlijks, dat de *Clauzule Præmonentes* eerst was gestelt in het geschrift, of aanschrijvinge der Bisschoppen, en dat de zelve, of by onachtzaamheid van de Klerken, ook omtrent de sommatie van de Proctors tot de Convocatie, mach ingesloopen zijn geweest; en zedert altoos gebruikt is: zoo dat my het alderwaarschijnlijkste toefchijnt, dat de Proctors van den Geestelijken stand, zoo in Engeland als in Ierland, het Lagerhuis van Convocatie hebben uitgemaakt; en voor de onderwerpinge, dewelke de Clergy aan den Konink Hendrik heeft gedaan, wanneer de Convocatie den Konink groote subsidien toestond, zoo lag de gantsche zaak van de Godsdienst geheel in haar kracht. Maar na de onderwerpinge, wierden zy afgesneden van zich daar mede te bemoeien, ten ware zy van den Konink daar toe gemachtigt waren. Zoo dat, zijnde hen nu zoo weinig machts gelaten, het geen wonder is dat zy wenschten te zijn in den staat in dewelke zy hadden geweest, eer de Convocatie was gescheiden van het Parlement, of ten minsten, dat zaken de Religie aangaande, niet zouden werden gedetermineert, voor dat zy daar over gekent waren, en hun meening en reden daar over hadden ingebracht. Het hoog optrecken van de Kerkelijke macht, ten tijden van de Papery, had nu een ander uiterste toegebracht, met dezelve weder te veel te verdrucken; want zelden word het tegengewicht zoo net en juist gebalanceert, dat de uiterste tot een welgematigde middelmatigheid konnen gebracht werden.

Voor de derde petitie wierd gerezolveert en beslooten, dat verscheidene

dene Biffchoppen en Godtsgeleerden , naar Windfor zouden gezonden worden , om in den Kerkendienft te arbeiden ; maar dat vereifchte zoo veel opmerkinge en confideratie , dat zy daar niet toe konden treden , gedurende het geheele zitten van een Parlement ; en voor de vierde , wat antwoord gegeven wierd , is niet blijkelyk .

Op den 29. van November wierd een Declaratie gezonden van de Biffchoppen aan de Gemeente , aangaande het ontfangen van het Sacrament in beide fpetien en gedaanten , het welke Johan Tyler , de Voorfpreeker , en verfehedene andere onderteekent hebben ; en zijnde weder voor hen gebracht , wierd het van hun allen , zonder een eenige tegenfpraak , toegestaan , zijnde een getal van 64 perzonen , onder de welke ik bevinde Polydorus Virgilius een geweest te hebben .

Op den 17 December wierd het stuk rakende het gehouwelijkt te zijn van de Klerken , of Geestelijken , mede aan de Gemeente gezonden , en door 35 Leden ondergefchreven en toegestaan , en by 14. verworpen ; waar over beftelt wierd dat daar een acte zou van gemaakt werden . Ik zal hier geen aftreding maken , om voor te brengen wat hier omtrent , *pro & contra* gezegt en gedaan is , bewarende het zelve tot zijn eigene plaats , als de zaak t'eenemaal zal afgedaan zijn .

En dit is al het bericht het welke ik hebbe van deze Convocatie konnen bekomen , hebbende het voornamentlijk by een gehaalt uit eenige notulen en andere papieren van Dr. Packer , (naderhand Eerftbiffchop van Kanterbury) dewelke zorgvuldiglyk bewaart worden , nevens zijn andere handschriften , in het Collegie van *Corpus Christi* , haar Boekery tot Cambridge , tot welke Boekkamer ik een vryen toegang hebbe gehad , door gunft van den Hooggeleerden Dr. Spencer , en de andere waardige medegezellen van dat Huis , gelijk ik daar uit meer andere gedenkwaardige dingen voor deze Hiftorie , getrocken hebbe .

Het Parlement zijnde tot zulk een goed befluit gebracht , verkreeg de Protector een nieuwe Commiffie , in de welke al het bygevoegde tot zijn voorige gezag alleenig hier in beftond , dat hy gemachtigt wierd een ander by afwezenheid in zijn plaats te ftellen , aan den welken hy zijn macht zou mogen overdragen .

Aldus eindigde dit Jaar in Engeland . Maar zoo veel als zy aldaar de reformatie voortzetten , zoo veel liep die in Duitfland weder te rugge . De Hartog van Saxen en de Landgrave van Heffen , zouden dit Jaar ieder zijn Armee byzonder commanderen . De Hartog van Saxen onthield zich in zijn eigen land ; maar hebbende aldaar tot zijn groot ongeluk zijn troepen verdeelt , zoo overviel hem de Keizer dicht by de

Staat van
zaken in
Duitfland.

1547.

April 24.

1547.
Hartog van
Saxen ge-
vangen.

Elve tot Mulberg, alwaar het volk van den Keizer de Rivier overzettende, en hem met groot geweld aantastende, naar eenigen tegenstand, in de welke hy perzonelijk toonde al dat van een groot Capitein kan of mag verwacht worden, gevangen, en zijn land door Mauritius t'eenemaal in bezetting genomen wierd, die ook daar op in de Keurvorstelijke waardigheid stond bevestigt te worden. Hy verdroeg dit zijn ongeval met een grootheid van gemoed, zulke waarlijk, als nauwelijks diergelijke in eenige Historien kan gevonden worden, konnende noch de verfmadinge, met de welke hem de Keizer handelde, noch de vreeze des doods, met dewelke hy gestadig gedreigt wierd, noch de verdrietige gevangenis, dewelke hy zoo lange hadde moeten verdragen, een gemoed konden overmeesteren, dat wel verre boven al de onstandvastigheden van menschelijke dingen uitstak. En hoewel hy gedwongen wierd de hardste voorwaarden aan te nemen, die men konde voorstellen, van zijn Waardigheid en Heerschappyen af te staan, met behoudinge van eenige weinige plaatsen voor zijn Huisgezin, zoo konden hem echter noch vrees, noch dreigementen zoo verre brengen, dat hy iets in het stuk van den Godsdienst toegaf.

Hy maakte de Heilige Schriftuire zijn voornaamste Gezellinne, die hem in al zijne handelingen en gedachten, bequame versterkinge toe konde brengen, en zijn quellinge verzachten, dewelke hy zoodanig op nam, als of hy tot dat einde geschapen ware, om de Wereld te doen zien, hoe verre hy boven dezelve was. Dit schijnt een onnavolgbare zaak, en heeft derhalven gedrongen Thuanus, en al de voortreffelijke Schrijvers van dien tijd, deze zijne treffelijke deugden ten toon te stellen, met alle voordeelen van lof en roem, die zulk een heerlijke standvastigheid en gematigheyd moesten verdienen.

Echter indien deze Schrijvers in onzen tijd hadden geleest, en gezien een groot Konink, niet overmagtigt door een meerder Prins, maar door de geringste van sijn eigen Volk en Onderdanen, en gehandelt met gelijke quaadaardigheid en veragtinge zelfs op het laatt, door een vertoeyelijke dood, opentlijk omgebracht, en dat noch met een schijn van recht, alles verdragen, met een helddadige lijdzaamheid en moed, beneffens een onderwerpinge, aan God den Heer, boven alle voorbeelden, zy hadden noch een edelder onderwerpzel gevonden, om hun welsprekende pennen over te oeffenen; maar hy heeft de wereld dien arbeyd afgenomen, met een nette ver-
beel-

beelding te geven, van zijn stand in zijn lijden, hebbende naargelaten zijn eygen beeld door hem zelf, in zulke heerlijke en duurzame verwen afgebeeld.

De Land-Grave van Hessen zag wel, dat hy niet lange des Keyzers Wapen-macht zou kunnen tegenstaan, zijnde dezelve nu zoo hoog, door zulke gelukkige gevolgen, opgetogen, vand' sich genootzaak zich zelven mede te onderwerpen, op de beste voorwaarden, die zijn Schoon-Zoon den Keurvorst van Brandenburg, en Maurits van Saxon voor hem konden verkrijgen, die echter zeer hard waren, immers hy mocht zijn Vrydom genieten, buiten banden en gevangenisse, en zijn Landen blijven bezitten: Maar de Keyzerlijke Ministers, handelden hier in zeer trouwloos met hem; want in de Hoogduytsche Taal wasser maar het verschil van een eenigen letter, scheelende alleen hier inne, dat het eene woord beteekende, een eenige, en het andere een eeuwige gevangenis. (*Ewig voor Emig*) stellende die het eerste voor het laatste, als zeggende in plaats van zonder eenige gevangenis, zonder eeuwige gevangenissen; daar echter eenige gevangenis niet uytgezondert was; invoegen by den Keyzer komende, om zijn onderwerpinge te doen, hy door den zelve gevangen gehouden wierd. Maar hy had geenzints de matigheyd des gemoeds van den Hartog; maar stelde zig buyten maaten ongeduldig aan, latende niet na over zijn mishandeling uyt te roepen, en te tieren; maar daar was geen hulp-middel voor, en de Keyzer was nu volkomen Meester in het Spel.

Al de Steden van Duytsland, Maagdenburg en Bremen alleenlijk uytgezondert, stelden zig in zijn handen, en kochten zijn gunst af, met groote zommen geld, en meenigte van stukken Geschuts. Die van Bohemen waren ook gedwongen, de genade zijn Broeder af te bidden, dewelke eer hy hen wilde aannemen, zijn inkomen schrikkelijk dede vermeerderen. En alzo was nu het gantsche Keyzerrijk t'eenemaal tot believen van den Keyzer, niets scheen hem nu te kunnen tegenstaan; die in een Jaar tijd, twee Keurvorsten onder de knie had gekregen: want Herman Bischoep van Keulen, gelijk by voor heen door den Paus veroordeelt en verbannen was, zo wierd hy ook nu door den Keizer gedegradeert, en Adolph, die hy zoo had getracht sijn Coadjutor te maken, wierd nu Keurvorst in zijn Stede.

Veele van zijn onderhoorige en nabuurige Vorsten, boden hem onderstand aan, indien hy op zijn eigen verweringe derfde staan; maar hy was albereeds een zeer oud Man, en van zulke een slaphartigen

1547.

gen inborst, dat hy niet begeerde, dat in zijn belang enig bloed zou gestort werden; en ging derhalven in stilte op zig zelve zijn verblijf nemen, in welken staat hy noch vier Jaaren daar na geleest heeft. Zijn Broeder, die Bischop van Munster en Deeken van Bon was, en die met hem mede in de Reformatie had gearbeid, wierd mede van den stoel gestooten, en Gropper wierd Deeken, die men een van de beste en geleerste Mannen van dien tijd onder de Geestelijkheid achte te zijn. Men zegt dat hy altoos een groote versmadinge heeft gehad, zelfs voor de hoogste waardigheid, die de Stoel van Romem, aan hem zou hebben kunnen besteden; want hy weigerde den Cardinaals hoed, wanneer hem dezelve opgedragen wierd: evenwel heeft hy zig in deze zaak niet gedragen als zulk een geleerd Man, en treffelijke Godsgeleerde mocht betamen; want hy had de veranderingen die gemaakt waren, toegestemt, en was in onderling verstant met Martinus Bucerus, dien Harman tot Keulen had gebragt: (gelijk blijkelyk is, by een treffelijken Brief van Bucerus aan hem, die in de verzamelingen de zaak aangaande te vinden is) by dewelke wel blijkelyk is, dat hy in het eerste het met hem gehouden heeft. Maar het schijnt, dat hy het met vrees en slapheid dede, en dat hy daar na afgetrocken is geworden, 't zy uit liefde tot de wereld, of vrees voor het kruis, het welke Bucerus wel schijnt gevreesd te hebben, hoewel hy zulks zediglijk ontdekte. Groppers geheugnisse zijnde in zulk een achting, endezen brief zoo gevonden onder de papieren van Bucerus, hebbe ik geoordeelt, dat het niet onaangenaam konde zijn, indien dezelve gemeengemaakt wierd, hoewel het een buitenlandze zaak is. Zijnde dan Duitsland aldus onder de macht en het geweld van den Keizer, zoo wierd'er een Rijksdag tot Augsburg beschreven, op dewelke het Kerkelijke voorrecht den Protestanten ontnomen, en in handen van den Cardinaal van Augsburg gestelt is geworden, om wederom plaats voor de Mis-dienst te maken, niettegenstaande de Stad zoo Protestants was, dat zy niemand vonden die tot dezelve wilden komen, als eenig arm volk dat met geld daar toe gekocht wierd. De Keizer drong, onder andere voorstellingen op den Rijksdag, hier voornamentlijk op, dat alle verscheidenheid in den Godsdienst, door dewelke Duitsland zoo zeer beroert en gescheurt was geweest, mocht geweert werden.

Hier op hebben de Kerkelijke Vorsten gezegt, dat de rechte weg om daar toe te geraken, ware, zich zelve het algemeene Concilie tot Trenten te onderwerpen. Maar deze, dewelke voor de Augsbursche

burgsche Confessie waren, zeiden dat zy zich geen Concilie wilden onderwerpen, in het welke de Paus de voorzittinge had, en de Biffchoppen befworen waren hem te gehoorzamen; maar zy wilden zich het zelve onderwerpen, indien zy van hunnen eed gedifpenfeert en ontflagen; hun eigene Godsgleerden daar mede toegelaten om hun gevoelen vryelijk voor te stellen en te beweerden; en alle de decreten, die beflooten waren, op een nieu verhandelt en aangemerkt wierden.

1547.

In deze ftrijdigheid van opinien, nam de Keizer het bedenken, dat indien de zaak tot zijn discretie en befeheidtheid gelaten wierd, dewelke zy alle zouden gehouden zijn zich te onderwerpen, hy alles zou konnen determineren als het hem geliefde. Hy dan handelt heimelijk met den Paltsgrave en Sax, en, gelijk zy daar na hebben geopenbaart, gaf hen heimelijke verzeekeringe omtrent de vrydom van den Godsdienst, zoekende hy alleenlijk, dat hy bekwaam mocht gemaakt werden om op een andere wijze met den Paus te handelen. Over welke zaak zy een Decreet toeftonden, waar inne zy de zaak van de Religie geheel aan zijn bezorgingestelden. Maar de Gedeputeerde der Steden, die dit aanzagen alse onopgeven van de zaak der Godsdienst, konden niet gebracht werden om het zelve te doen zonder zekere voorwaarden, dewelke zy in eengeschrift byzonder opstelden, als een nader uitlegginge van deze onderweping. Maar de Keizer floeg daar niet eens acht op, en bedankte hen alleenlijk voor hun toevertrouwen op hem, en alzoo wierd het Decreet gepubliceert en verkondigt.

Al deze dingen waren eenigermaten nodig voor den Keizer, die toen ter tijd zeer slecht met den Paus stond, over de zaak Piacenza aangaande. Want des Paus natuurlijke Zoon Pedro Aloisio, zijnde door een ced-verwandschap omgebragt, hadde de Gouverneur van Milanen Piacenza in bezetting genomen, het welke den Paus dede geloven, dat de Keizer mede een hand daar in hadde, omtrent welke zaak de lezer zich tot de Italiaansche Schrijvers heeft te begeven.

1547.

10 Septem.
Petrus Aloisius gedood:

En in der daad de Paus zag den Keizer in eenen zomer verlost van een Oorlog, dewelke hy had gehoopt, dat hem voor zijn geheele leven zou genoeg geweest, en op den hals gelegen hebben; en hoewel hy in betamelijkheid, niet anders als daar over verblijd konde schijnen, gelijk hy ook wel was, ter oorzaak van het verderf van deze, dewelke hy den naam van Ketters gaf, zoo was hem egter een groote smart, den Keizer zoo merkelyk verhoogt te zien.

Voortgang van de zaken tot Trenten.

De Legaten en Gezanten van den Paus tot Trenten, waren verscheidene malen gedreigt en beledigt door de Gezanten van de Keizer en

Bis-

1547. Bisschoppen, die het meeste genegen waren, om de misbruiken te verbeteren en te reformeren, en de groote magt van den Stoel van Rome in te toomen. Gene dan kregen een voornemen om het Concilie op te breeken, maar zulks zou zoodanig een ergerlijke zaak zijn geweest, en daar zich de Keizer zeer gevoelig van zou betoonen, dat zy eerder beslooten, het zelve in eenige andere Staat, den Paus toebehoorende, over te brengen, tot welke het niet waarschijnlijk ware, dat hen de Imperialisten zouden gevolgt hebben, waar door ten laatste het Concilie gesuspendeert en opgehouden, indien niet eenemaal gesloopt zou worden. Om dit verplaatzen namen zy de eerste schijnbaarheid by het hoofd, die zy konden krijgen. Iemand van de Leden stervende, aan een quaadaardige koors, zoo wierd van de Genees-meesters uitgegeven, dat die perzoon aan de Pest zou gestorven zijn. Hier over dan wierd in aller haast de vergaderinge naar Bologne overgebracht. De Imperialisten protesteerden daar tegens, maar te vergeefs, zy gingen eger heen. De Keizer wierd hier door eenemaal ontzet van zijn voornaamste besluit en voornemen, het welke was de Duitschen te dwingen, hen een Concilie in Duitsland gehouden, te onderwerpen, en derhalven dewijl er geen schijn van Pest tot Trenten te vinden was, drong hy het wederkeeren derwaarts zeer aan. Maar de Paus antwoorde, het ware het bedrijf van het Concilie, en niet het zijne, en dat men hun eer most ophouden, dat derhalven die geen die tot Trenten gebleven waren, zich eerst naar Bologne zouden hebben te begeven, en het Concilie aldaar erkennen, en dan zoudenze besluiten watze te doen hadden. Soo dat nu al de hoope die de Duitschen hadden, deze was, dat dit geskil tuschen den Paus en den Keizer, hen wat ademhaling zou geven, en dat de tijd hen uit deze Extremiteten en uitersten nood, tot de welke zy gebracht waren, zou helpen. Op deze onorderen, de Buitenlandsche Reformeers, die in het gemeen Duitsland hun Heiligdom maakten, wierden nu gedwongen de zelve elders te zoeken. Alzoo wierd Petrus Martyr op het laatste van November dezes Jaars in Engeland overgelokt, door de nodiginge, dewelke de Eerstbisschop van Canterbury, uit name van den Konink, aan hem gedaan hadde.

Deze Heer was een Florentyner van geboorte, alwaar hy een Augustyner Monnik was geweest. Hy was zeer geleerd in het Grieksch en Hebreusch, het welke hem de afgunst van die van zijn order op den hals haalde, welkers zeden hy dikmaals overhaalde en bestrafte. Hy dan heeft zijn Klooster verlaten, en zich naar Napels begeven, alwaar hy

Eerste zittinge tot Bologne.

1547
1547
1547

een vergadering maakte, van deze, dewelke God, met meerder oprechtigheid zochten te dienen. Wanneer dit bekend wierd, is hy mede haast gedwongen geweest, deze plaats te verlaten, zoo dat hy zig naar Lucca heeft begeven; alwaar hy met Tremellius en Sanclius in goede gemeenschap geleefd heeft.

Maar zijnde ook aldaar niet zeeker, heeft hy zich naar Zurig begeven, beneffens Barnardinus Orchinus, een van de vermaardste Predikers van Italie, verlatende nu zijn voorige bygeloovigheid. Van Zurig is hy vertrocken naar Bazel, en van daar op Martinus Bucerus koften, naar Straatsburg, alwaar de Brief van Kranmer hem en Orchinus aantrof. De Brief behelsde een Canony van Kantelbury, met een dispensatie en verschooning van residentie, en verblyventheid; en by een anderen open brief, wierden hen beide ieder 40 Mark jaarlijks toegelegd.

Daar was dit Jaar eenigen onlust geweest, tusschen de Engelschen en de Franschen, rakende de versterkingen omtrent Bologne, dewijl de Engelschen een groote sterkte by de Haven opwierpen. Dit zijnde door Gaspar de Coligny, daar na Admiraal van Vrankrijk, toen Gouverneur van de omleggende landen van Boloigne, den Konink Hendrik te kennen gegeven, wierd daar over aan het Hof van Engeland geklaagt. Hier op wierd geantwoord, dat zulks alleenig geschiede om de Haven meer te verzeekeren, en alzoo wierd echter dapperlijk daar mede voortgevaeren. Maar dit konde de Franschen geen vergenoeginge geven, dewelke klaar genoeg zagen dat dit een andere inzicht als omtrent die Zee-zaken hadde. De Konink van Vrankrijk quam zelfs het land bezien, en belaste Coligny een sterkte op een hoogen grond daar dicht by, op te werpen, het welke den naam van Chastillon gegeven wierd, en beide over de Engelsche sterkte, en de Haven commandeerde.

Maar de Protector had geenzints voor de Franschen eenigen voet, om met de Engelschen te breeken, te geven; eindelijk wierd'er een treves en vorder stilstand in het laatste van September beraamt.

Dit zijn al de merkelyke buitenlandsche handelingen van dit Jaar, die Engeland mochten raken; maar een heimelyke bestelling was daar binnen van een groot gewigt, aangelegt, de welke, alhoewel niet voor het volgende Jaar uitgebrooken, nu evenwel zijn beginzel, en aanleiding had.

De Broeder van den Protector, Thomas Seimour, wierd tot zulk een begunstigt nootlot gebracht, dat hy wierd gemaakt een Baron, en Heer Admiraal; maar dit zijn staatzucht als nog niet vergenoegende,

Onlust tus-
schen den
Protector en
den Admi-
raal.

1547.

trachte hem in noch een nader verwandschap met de Kroon te brengen, met het trouwen van des Koninks Zuster de Princes Elizabeth. Maar wel ziende dat hy daar niet wel toe zou kunnen geraken, maakte hy zijn toegang by de Koninginne Douariere. Dewelke nu genietende de eer en middelen, die haar de Konink had naargelaten, besloten had, haar vergenoegen met een tweede verkiezinge te bezorgen. Maar zy nam het een weinig te vroeg, gaande met hem een Houwelijk aan, zoo haast als de Konink haar man gestorven was, zoo dat het tot laste van den Admiraal geduid wierd, dat indien zy korts na haar houwelijk een kind ter wereld had gebracht, men zou hebben mogen twijfelen, of hy, of de overledene Konink daar de Vader van was, het welke daar na groote swarigheid en onrust zou hebben kunnen toebrengen.

Maar hy zijnde aldus met de Koningin getrouwt, hield het voor een tijd verborgen, tot dat hy een brief van den Konink zou hebben, die hem aan haar tot een man zoude aanbeveelen: op dewelke zy verklaring van hun Houwelijk deden, over het welke de Protector zeer t' onvreden was.

Hy aldus bezitter van groote rijkdommen, en Man van de Koninginne Moeder zijnde, trachte al die geene die omtrent den Konink waren, tot zijne vrienden te maken, treckende eenige der zelve door geschenken, onder de welke de Ridder Johan Cheek was. Het geene hy voor hadde, was, dat voor zoo veel in voorige tijden de onderjarige Koningen van Engeland, hun byzondere Gouverneurs en Bestierders, omtrent hun perzoon hadden, onderscheiden van de Protectors van hun Koninkrijken, welk ampt gemeenlijk onder der zelve Oomen verdeelt wierd, zijnde geoordeelt, dat het al te veel machts aan een perzoon alleen gegeven ware, en dat alsdan de Gouverneur van den Konink een hinderpaal van den Protector mocht zijn, hy zich zelve tot bestierder van den Konink zocht in te dringen, by brengende, dat nademaal hy des Konink Oom ware, zoo wel als zijn broeder, hy een proportioneel gedeelte met hem in de regeeringe behoorde te hebben.

Omtrent Paäffchen van dit Jaar, stelde hy deze zijn betrachtinge alder eerst in 't werk, en kocht eenige omtrent den Konink, om hem zomwijlen heimelijk door de Galdery in des Koningins verblijf te brengen, verzoekende de zelve, ook hem te laten weten, wanneer de Konink om geld mocht verlegen zijn, en zeggende dat zy niet even staag de Schatkamer daar over hadden moeyelijk te vallen; want hy zou altoos bereid zijn hem te voorzien, denkende dat een Jongeling daar door zou kunnen ingenomen werden.

Het

Het gebeurde dan op de eerste maal, dat Latimer in het Hof predikte, de Konink hem liet afvragen wat vereeringe hy hem zoude doen. Seimour zand hem 50 ponden sterlings; maar voegde daar by, dat 20 ponden voor Latimer genoeg zouden zijn, en dat de Konink met de rest mocht doen het geene hem zoude believen. Aldus drong hy zich in by den Konink, wiens zoeten aard hem bekwaam maakte om lich- telijk door zulke konften gewonnen te worden.

Het gemeene gerucht is, dat het geschil tusschen de broeders eerst zijn beginzel nam, uit hunne vrouwen, en dat de Protectrice zijnde misnoegt dat de vrouw van den jonger broeder de voorgang voor haar zou hebben, dewelke zy meende haar toe te behooren, het geschil daar door ontfteeken en aangeblazen had. Maar in al de schriften, dewelke ik hebbe gezien, deze breuke aangaande, kan ik niet vinden dat van zulks eenig gewag is gemaakt. Het is ook geen reden, zich in te beelden, dat de Hartoginne van Sommerfet zoo dwaas zou hebben geweest, als te denken dat zy de voorgang van de Koninginne Moeder behoorde te hebben. En daaromme zie ik deze omstandigheid als een enkele ver- zieringe aan, hoewel het wel geloofwaardig is, datter op eenigen an- deren grond eenige animositeit en driftigheid tusschen deze twee hoog- dravende Vrouwen zy geweest, het welke daar naar mag geoordeelt zijn het geschil tusschen hun twee Mannen te hebben veroorzaakt.

Het is blijkelyk in het ganisch beloop van deze zaak, dat de Prote- ctor in het eerste zeer genegen is geweest, om met zijn broeder te ver- zoenen, en dat hy alleen door hem gemoeid wierd; maar dat hy de moeyelykheid dewelke hy hem maakte, met groot geduld, voor een geruimen tijd gedragen heeft; maar ten laatsten ziende dat deszelfs on- gestuimen en zijdigen aard ongeneeslyk was, hy de natuur te verre ter zijden heeft gelegd, wanneer hy toestand tot zijn dood gegeven heeft. Maar aldoorgaans tot daar en toe, had hy zijn broeder maar te onge- bonden gemaakt, en gemoedigt om voort te gaan, door het toonen van zijn volvaardigheid, om naar ieder chocq en aanstotinge met hem weder te verzoenen.

Terwijl de Protector in Schotland was, begoft den Admiraal met meerder drift aan te gaan, makende voor zich zelve eenen aanhang; het geene Paget merkende, heeft die hem het zelfde wel klaarlijk op zijn brood gelegd. Hy vraagde hem, waarom hy trachte om verre te stoo- ten, het welke hy en andere onder hun hand en zegel hadden toegestaan? hun huisgezin was nu zoo groot geworden, dat niets als hun onderlin- ge twist het zelve hinderen konde; maar daar zouden geen pluimstrij-

1547.

ken, om hen noch meerder op te hirzen, indien zy eenmaal twiftig onder malkander wierden; en de breuken tusschen nauwe vrienden-kwamen gemcenlijk tot onverzoenlijke vyandfchappen uit te vallen. Maar alles waste vergeefs, want den Admiraal had beslooten, het daar niet by te laten, en besloot, of zig zelve tot een hooger trap van waardigheid te brengen, of den hals daar by in te schieten.

Het was de berichtinge hier van, die den Protector drong zoo haastig en onvoordeeliglijk, uit Schotland weder te rugge te keeren; namentlijk om zijn zaken te verzeekeren by den Konink, op den welken zijn Broeder, door zijn Konstenaryen al een goeden indruk gemaakt hadde. Of er eenige verzoeninge tusschen hen beiden gemaakt zy, eer het Parlement kwam te verzamelen, is onzeker. Maar gedurende het zitten van het zelve, kreeg den Admiraal den Konink zoo verre, als met zijn eigene hand, een boodschap aan het Huis der Gemeente te schrijven, ten einde om Seymour Gouverneur van zijn perzoon te verklaren, en hy was van meeninge met het zelve in het Huis te gaan, daar hy albereeds eenigen aanhang gemaakt hadde, door middel van de welke hy wel vertrouwde, de zaak door te dringen. Hy handelde ook met verscheidene Heeren en Raden, om hen daar in de behulpzame hand te bieden.

Wanneer dit nu bekend wierd, al eer hy nog daar mede in het Huis verscheenen was, wierden eenige aan hem gezonden, uit zijns Broeders naam, om te zien of men hem kost beweegen daar in niet vorderde te gaan. Hy weigerde daar naar te luisteren, en zeide rond uit, indien men hem in zijn besluit hinderlijk ware; dat hy zoude maken, dat dit het swartste Parlement zou zijn, dat er ooit in Engeland was geweest. Hier over wierd hy ernstiglijk bedreigt, en hem gezegt, dat des Koninks geschrift in Rechten, en naar de wetten niets van vermoogen ware, maar het zelve te hebben verkregen, was strafbaar, om een werk van zulk een nature gedaan te hebben, dat het duidelij strekte tot ontrufting van de Regeringe, en den jongen Konink daar in te bedrayen.

Zy dan besluiten, hem naar den Tour te zenden, en hem uit al zijn ampten te zetten. Maar hy onderwierp zich den Protector en den Raad, en alzooscheen hy met zijn Broeder volkomentlijk verzoent te zijn. Echter gelijk als de Protector reden hadde een wakend oog over hem te houden, zoo wierd wel haast openbaar, dat hy zijn hooge gedagten niet zoo zeer afgelegd als slegtelij uitgetoogen had, om ter bekwaamer gelegentheid dezelve weder op te nemen. Want hy begoft op

Kersmis

Kersmis daar aan volgende, weder geld onder des Koninks Dienaars om te deelen, stortende te gelijk den Konink geduriglijk in, een ongenoegen, over alles wat'er gedaan wierd, en hem aanradende de bestfieringe der dingen zelfs aan te slaan. Maar het gevolg van dit geschil viel dodelijk voor hem uit, gelijk op zijn plaats zal gezegt werden. En aldus nam dit Jaar van 1547. een einde.

Op den 8te van January, daar aan volgende, wierd Gardiner voor den Raad gebracht, en waar hem gezegt wierd, dat zijn voorige misbedrijven, zijnde begrepen in des Koninks algemeen Pardon, hy daar op ook ontslagen was. Hem wierd mede een deftige vermaninge gedaan, om zich voortaan, eerbiediglijk en gehoorzaamlijk te dragen. Hy wierd vorders verzogt te willen verklaren, of hy de Injunctien of bevelen, en de Homilie wilde aannemen, en erkennen de leeringe van tijd tot tijd, voort te moeten werden gezet, door den Konink en de Geestelijkheid van het Rijk. Hy antwoorde, hy wilde zich schikken naar de andere Bisschoppen, makende alleenlijk uitzonderinge van de Homilie, de regtvaardigmakinge aangaande, waar over hy vier of vijf dagen tot zijn beradinge verzocht. Wat hy ten einde van dien tijd daar omtrent gedaan heeft, blijkt niet uit het Register van den Raad, zijnde van die zaak vorder geen meer gewag gemaakt; want de Klerken van den Raad, schreven toen zoo ieder zaak niet aan, met dezelve nauwkeurigheid, die men daar na wel gebruikt heeft. Hy vertrok naar zijn Bisdom, alwaar hy, geduriglijk in al zijn doen en laten, een groote kwaadaardigheid tegens Kranmer en alle ondernemingen van reformatie betoonde, hoewel met zulk een uiterlijke involginge, dat men niet lichtelijk iets tot zijn nadeel konde vinden, voornamentlijk nu, wanneer de groote magt van den Raad zoo veel vermindert was.

In het einde van January, maakte de Raad een ordere; omtrent den Marquis van Northampton, het welke my verbind een weinig te rugge te gaan, om te klaarder bericht daar van te hebben. Deze Lord, Broeder van de Koninginne Douariere, was getrouwt met Anna Bourchier, Dochter van den Grave van Effex, de laatste van die naam. Maar zy zijnde overtuigt van Overspel, wierd daar over van haar gescheiden, welke volgens het regt van de Kerkelijke Hoven, alleen was een scheiding van tafel en bedde. Op welke echtscheidinge in Konink Hendriks tyden een voorstelling was gedaan, om over te leggen, wat mocht werden gedaan, tot voordeel van de onnozele perzoon, wanneer de andere van Overspel overtuigt was. Zoo dan in den aanvang van Konink Eduards Regeringe, op den 7. van May, wierd een

1547.

1548.

Jan. 8.

De Marquis van Northampton verzocht een echtscheidinge wegen Overspel.

1548. Commissie toegestaan, aan den Eerstbisschop van Kanterbury, de Bisschoppen van Duresme en Rochester, (deze was Holbeek, eer hy naar Linkoln overgebracht wierd) Dr. Rudley en noch zes andere, in alles tien, van dewelke de zes waren een *Quorum*, om te onderzoeken, of de Vrouwe Anna, volgens Gods Woord, zoo wettiglijk niet was gescheiden, dat zy niet meer zijn Vrouwe was, en of hy derhalven niet zou mogen een andere Vrouw trouwen.

Dit zijnde een nieu geval, en van groot belang, heeft Kranmer beflooten het zelve te onderzoeken met zijn gewoonlijke naarstigheit, en doorzocht zoo nauw de mening en opinie der Vaders hier omtrent, dat zijn verzamelingen daar omtrent tot een groot boek gegroeit zijn, (van het welke ik het Originaal doorlezen hebbe) zijnde het meeste gedeelte daar van of geschreven, of gemerkt en onderhaalt met zijn eigen hand. Dit vereichte een langer tijd als de Marquis van Northampton konde afwachten, die derhalven steunende op zijn groot gezach, zonder de uitspraak te verbieden, opentlijk getrouwt is, met Elizabeth, Dochter van Brooke Lord Cobham, op den 28. van January dezes Jaars. Hier van wierd informatie aan den Raad gebracht; het welke een groote ergernisse onder hen verwekte, nademaal zijn eerste Houwelijk noch stond volgens de wet. Hy dan zijnde gedaagt om voor zich te antwoorden, zeide dat hem dacht uit kracht van Gods woord, van den band; waar mede hy aan zijn voorige Vrouwe verbonden was, ontslagen te zijn; en het maken vanden band des Houwelijks onlosbaar, was maar een gedeelte van de Paapsche wet, by dewelke het zelve voor een Sacrament gehouden word; en evenwel de Papisten wel wetende dat de wereld zich niet lichtelijk onder zulk een jok zou willen buigen, hadden door hulp der Canonisten, dit onderscheid weten op te maken: Dat het geen sware zaak was onder hen een Houwelijk te verydelen; dat de conditie van de Kerk zeer hard was, indien in kas van overspel de onnozele gedwongen was met de schuldige te leven, of open gestelt te worden, tot verzoeking tot dezelve zonden, indien een scheidinge alleen maar wierd toegestaan, en ondertuschen de Houwelijks band vast en onverbreekelijk bleef. Maar nademaal hy zoo verre gegaan was, eer de gedelegeerden hun uitspraak hadden gedaan, zoo wierd geordonneert dat hy en zijn nieuwe Vrouw weder zouden gescheiden worden, blijvende zy zoo lange onder de bewaringe van haar zuster de Koninginne Douariere, tot dat de zaak ten vollen onderzocht was, of zulks konde geschieden volgens Gods Woord of niet, en dat als dan vorder daar omtrent ordere zou gegeven werden. Op dit voorval hebben de gede-

Ex. Manusc.
D. Stilling
Aect.

delegeerde zich wat meerder gespoeit, en hun bewijzen te zamen gebracht, uit dewelke ik een extract en afschrift zal geven, beide voor de oplossing van die zaak (rakende dewelke, noch niet zeer lang geleden, grootte debatten in het Parlement zijn geweest) en om te toonen hoe nauwkeurig men in die tijden heeft geprocedeert.

Christus veroordeelt alle Houwelijken na echtscheidinge, behalven in geval van *Overspel*. En hoewel dit by St. Marcus noch S. Lucas alzoo verhaalt word, echter is het genoeg dat Mattheus zulks zegt. De Heer Christus bepaalt den staat des Houwelijks, die te zijn, in de welke twee een vleesch zijn, zoo dat wanneer een van beide, deze vereeninge gebrooken, met te worden een met eenig ander perzoon, als dan het Houwelijk ontbonden is. En het word dikmaals verhaalt in het H. Euangelie, dat getrouwde perzoonen macht over malkanders lichamen hebben, en dat zy malkander de schuldige goedwilligheid niet moeten onthouden, het welke recht strijdig is tegens deze weg van scheidinge, behoudens de band.

St. Paulus stellende de zaak van een ongelovige, scheidende van zijn deel in het Houwelijk, zegt: de gelovige party, 'tzy broeder of zuster, is onder geen verband in dien gevalle. Het welke schijnt een ontlasting van den band in geval van verlatinge. En in waarheid, *overspel* is noch van een geheel anderen hooger aard. Maar hier tegens wierd gezegt van de andere zijde: dat onzen Zaligmaker, toestaande een echtscheidinge in gevalle van *overspel*, zulks alleen voor de Joden gezegt heeft, tegens dewelke hy sprak, om de wreedheid van hunne Wet wat te verzachten, volgens dewelke de *Overspeelder* esse gedood most werden, enderhalven stond hy hen de echtscheidinge in dien gevalle toe, om de gestrengheid van de andere wet te verzoeten.

Maar de Apostel schrijvende aan de Roomsche Christenen, en aan die van Corinthen, zegt: *dat de Vrouwe door de wet aan haren Man verbonden is, zoo lang als hy leeft*; en dat onder een generalen regel, *die God te zamen heeft gevoegt, laat geen mensche die scheiden*: schijnt geheel tegens het ontbinden van deze verbintenis te zijn. Hier op wierd weder geantwoord; dat het zelfde strekte zoo wel tegens afzondering als tegens echtscheidinge, *dat de vrouwe aan haren man is gebonden*: maar wanneer hy af laat haar man te zijn, zoo is die band gebrooken. Dat onzen Zaligmaker de vrouwe de vryheid heeft gelaten zich van haar man te scheiden, om *overspel*, hoewel de Wet van Moizes alleenlijk bestelt heeft, dat de *overspeelige vrouwe*, en die haar *overspelig* gemaakt heeft, zou sterven, daar de man, die *overspel* begaan had.

Gronden op
dewelke hy
weder trouwen
mocht.

1548.

had, zoo strafbaar niet was, zoo heeft daarom onzen Zaligmaker by die provisie, en voorsieninge gegeven, verklaard dat het Houwelijk om overspel t'eenemaal gescheiden mag worden.

Van hier gingen zy om te onderzoeken het gezag van de Vaders. Hermes sprak van de Overspelster te verstooten, maar zoo echter datmen op haar leetwezen, haar wederhadde aan te nemen. Origenes meende dat de vrouw naar de Echtscheidinge niet weder vermocht te trouwen. Tertuliaan staat echtscheidinge toe, en oordeelt dat die het houwelijk zoo wel scheidt als de dood. Epiphanius stemt dezelve mede toe; en Ambrozius op eene plaats staat den man toe te trouwen, na de echtscheidinge wegens overspel, hoewel hy het zelve doorgaans in de vrouwen verwerpt. Basilius staat het aan beide zyden toe, ter oorzaak van Overspel; Hieronymus veroordeelt de vrouws houwelijk, naar de echtscheidinge, hoewel de man aan Overspel schuldig is, gelijk hy ook het hertrouwen van den man verwerpt, echter staat hy hem toe, de echtscheiding over Overspel, of het vermoeden daar van. Evenwel wanneer zijn Vriendinne Fabiola was hertrouwd na de echtscheidinge, verschoont hy zulks, zeggende: *Dat het beeter ware te trouwen als te branden.* Chromatius staat een tweede houwelijk naar de echtscheidinge toe. En zo dede ook Chryzostomus, hoewel hy het zelve in vrouwen, in zulk een gevalle verwerpt. St. Augustinus heeft wel voor een echtscheiding geweest, maar altoos tegens een houwelijk op de zelve; maar in zijn *Retractatien* schrijft hy twijfelachtig van zijn voorig gevoelen.

In de borgerlijke wetten hebben de Christen Keizers, de macht van Echtscheiding, zoo in vrouw als man toegestaan, met het regt om weder te trouwen; zonder dat zy evenwel de grond van de Echtscheiding, op Overspel bepaalden, maar staande dezelve in verscheidene andere gelegentheden toe; gelijk als wanneer de vrouw schuldig was aan verraad; als zy had gehandelt om een ander man te hebben; als zy een misgeboorte verwekt had; als zy 's nachts buitens huis gebleven was; of als zy, zonder verlof van haar man, de openbare Schouwspelen was gaan zien, en andere diergelijke voorvallen meer. Tegens 't welke noit iemand van de Vaders geschreven heeft, nog getracht dezelve te doen wederroepen.

Al deze wetten zijn door Justinianus bevestigd, wanneer hy de wetten alle in een lichaam vergadert heeft, doende daar het nodige by, daarze gebreekg mochten zijn. In de Canonijke wetten is bestelt, dat hy, wiens vrouw geschonden is, geen wettig houwelijk mag ontzegt worden.

worden. De Paus Gregorius ontzegt een tweede huwelijk voor de schuldige perzoon, maar staat het de onnozele toe, na de echtscheiding. Paus Zacharias staat de vrouw van een bloedfchandig Overfpeelder het trouwen toe, indien zy zich niet kan onthouden. In de Canonijke wetten word het Concilie van Tribury by gebragt, alsftaande het zelve voorrecht de manstoe. By het Concilie van Elvira mag een man, dewelke bevind dat zijn vrouw hem doden wil, dezelve van hem stooten, en een ander trouwen, maar zy vermach noit te hertrouwen. Het Concilie van Arles, raad de mannen, welker vrouwen in Overspel bevonden worden aan, niet te trouwen, zoo lange zy beide leven; en dat van Elvira, weigert het Sacrament, aan een vrouwe, dewelke een overspeelig man verlaat, en een ander man trouwt: maar zy mag het genieten; wanneer haar eerste man komt te sterven, alzo word het tweede Huwelijk wel toegestaan, maar echter onbetamelijk geacht. Maar het Concilie van Milevi verbied beide mannen en vrouwen na de echtscheidinge weer te hertrouwen.

Al deze besluiten zijn by Kranmer verzamelt, met verscheidene aanmerkingen van belang daar omtrent, en de meeste quotatien en gevoelens der Vaders gemaakt. Maar met dit geschrift wierd een ander ingegeven, het welke tegens de scheidinge van de band was, in de welke verscheiden Quotatien en gevoelens by gebracht worden, uit de Canonijke wetten, en de Vaders, voor het strijdige gevoelen. Maar de meeste van de aldaar by gebragte Vaders waren van de laatste tijden, in de welke de ongeëgte staat, by de Priesters in zulk een hooge achting was, zoo dat in alletwifelachtige gevallen, zy altoos beslooten naar die zyde, die de vrydom van het hertrouwen wegneemt.

Kortelijk dit gantsche geschil, wierd in agt Quariturs of vraagstukken verdeelt, dewelke eenige geleerde mannen, maar wie zy waren weet men niet, in handen geltelt zijn geworden, dewelke tot voordeel van het tweede huwelijk uitgesproken hebben, gelijk dezelve hunne uitspraak in de verzamelingen te vinden is. Eindelijk is dan van het Hof mede de zaak uitgesproken, en by gevolge, het huwelijk van de Marquis van Northampton met zijn tweede vrouwe bevestigt, en zy toegelaten by hem te wonen. Maar echter vier jaren daar na wierd hy terade, een acte van het Parlement te verzoeken, tot bevestiging van deze uitspraak, van het welke op zijn tijd en plaats zal gesproken werden.

Het naaste dat in aanmerkinge van Reformatie kwam, was de groote Contradictien en strydigheden, die in de meeste Sermoenen over ge-

1548.
Vorderingen
in de Refor-
matie.

heel Engeland gevonden wierd. Eenige waren zeer voorwaard om de oude plegtigheden, die noch overgebleven waren, voor te staan, en andere waren niet minder yverig, om dezelve atgesteld te hebben. Zoo dat binnen Londen voornamentlijk het volk wonderlijk verdeelt, en door de verschillendheid van hun Predikers, insgelijks verschillende was.

De plechtigheden van Vrouw Lichtmis, en hun waarnemingen van de vasten, nevens de plechtigheden, die men op Palmzondag, goeden Vrydag, en Paasdag gewoon was te gebruiken, waren nu by der hand. Deze die in het algemeen tegens deze Ceremonien waren, verwierpen dezelve als bygelovige aanlapzels tot den Godsdienst, gevonden in de duistere en verblinde eeuwen, wanneer een uitwendig Heidendom het voornaamste oogwit der betragtinge was. Andere daaren tegen stelden voor, het goed gebruik dat van deze dingen konde gemaakt werden, en leerden dat dezelve, immers tot dat zy door ordere van des Koninks gezag wierden afgeschafft, moften onderhouden worden.

In een bezoeking, dewelke geschied was, (wanneer, kan ik bezettelijk niet vernemen, altoos het schijnt op het laatste van Konink Hendriks regeeringe geweest te zijn) wierd verklaart, dat het vasten in de Lente, alleenlijk een positive wet en instellinge was. Ook wierden verscheidene bestellingen gedaan, om rent het gebruik der Ceremonien en plechtigheden, en zommige gewoonten, als of dezelve niet lang zouden staan, alle Sopping op Asch Woensdag, en Ploeg Maandags, by ons Kopper Maandagen, wierden afgeschafft, nadeemaal de zelve een groote menigte volks te zamen trocken, het welke altoos met drinken aanving, en met vechten meest, en smijten kwam te scheiden. Deze hebbe ik ook in de verzamelingen gebracht, gelijk ik een afschrift hebbe gehad van de Artijkelen, gelaten op de Vizitatie en bezoeking van de Deekenschap van Doncaster, my medegedeelt, door den geleerden Geneesmeester, en naukeurig liefhebber der Oudheden, Dr. Nathanael Johnston, die my dezelve met verscheidene andere papieren, uit een rechten en Edelmoedigen yver, om alles wat in zijn vermogen was, tot volmakinge van dit werk by te brengen, toegezonden heeft.

Het landvolk in 't gemeen was zot naar al deze vertooningen, Processien en verzamelingen, achtende het maar een dommen handel in de Kerk te komen, alleen om God te dienen, en het Sermoen aan te hooren, indien men die pronkeryen en vermakelijkheden, daar zy zoo verzeekert op waren, daar niet by en vand. Maar andere oordeelende, dat zy al deze dingen aanhielden, recht gelijk de Heidenen hun

Spe-

Spelen en Feesteryen omtrent hunne Goden plegen; stelden dezelve als strijdig met de deftigheid en eeyvondigheid van den Christelijken Godsdienst; en zochten derhalven niet allen ernst dezelve afschaffte hebben.

Dit wierd zoo gevoegelijk aan den Raad vertoont, door den Eerftbiffchop Kranmer, dat daar omtrent een ordere aan hem gezonden wierd. Deze zand hy aan Bonner, dewelke Deeken van het Collegie der Biffchoppen, in het gebied van Kanterbury zijnde, al deze ordres over de geheele landvoogdy moft overzenden. Door deze wierd al het omdragen van Kaarflen, op Vrouw-lichtmis dag, het Affchen op Afch Woensdag, en de Palm tacken op Palm Son-dag, verboden oit meer gebruikt te werden. En dit wierd be- kent gemaakt door Bonner, aan Thurleby, Biffchop van Westmun- ster, op den 28. van Juny, gelijk uit het register blijkt.

Hier na wierd op den 6. van February een Proclamatië gemaakt tegens die geene, dewelke van de andere zijde voorbariglijk nieu- wigheden zouden zoeken aan te rechten, of het volk van de oude plechtigheden af te trekken, onder straffe van gevangenis, en andere straffen naar goedvinden des Koninks, uitgezondert alleenlijk de voorgenoemde; waar by gevoegt wierd het kruipen om het Kruis op goede Vrydag, het nuttigen van gewyd brood en water, en voorts al het geene daar na teeniger tijd, door den Eerftbiffchop van Kan- terbury, in des Konings naam afgezondert zou worden.

Proclamatie
tegens alle
vernieuwers
zonder ge-
zag.

En om voor te komen het ongemak; voortkomende by hevige Predikers, zoo wierd niemand tot den Stoel toegelaten zonder li- centie en toelatinge van den Konink, of de Vizitatoren, de Eerft- biffchop van Kanterbury, of de Biffchop van het Bifdom, daar hun Stoel was, behalven de ordinaire Predikers in hun eigene Parochie; deze die anderzins predikten, zouden gevangen gelegt worden, tot dat ordere tot hun straffe gegeven wierd, en de minder Overigheid wierd gelast de uitvoeringe van deze ordenen te bevorderen. Deze Proclamatië en verkondiging die in de verzameling is, was noodig om gezag aan des Biffchops van Kanterburys brieven te geven; de- welke beschuldigt wierden, als een groote laatsdunkentheid voor hem, als hadde hy, zonder hooger last, ondernomen, deze veran- deringe in de heilige plechtigheden voort te zetten.

No. 22.

Enige hebben aangemerkt, dat den Raad voortging met het ma- ken van Proclamatiën, onder arbitraire straffen, hoewel de acte in- getrocken was, die voor heen zoo grooten gezag aan hen gegeven

1548. hadde. Hier op werd geantwoord, dat de Konink by zijn opperhoofdigheid over de Kerk, wel mocht in het stuk van Godsdienst nieuwe ordere maken, en straffe de overtreders opleggen. Echter dit werd zeer in geschil getrocken, hoewel in het gemeen zich ieder het zelve onderwierp.

Algemeen
weren der
beelden,
No. 23.

Processionale
in Festo In-
nocentium.

Den 11. van February werd 'er een brief gezonden van den Raad aan den Eerstbisschop, rakende een merkelyke veranderinge. Men vand over al kloeke mannen, die het afnemen der beelden, die men tot bygeloovigheid had misbruikt, aandrongen. Daar waren in de Kerken eenige beelden van zulk een vreemd slag, dat het misbruik daar omtrent niet te loochenen ware; zodanig was de verbeelding van de heilige Dryeenigheid, dewelke men gewoon was te beooken, op den onnozelen kinderen dag, en dat by hem, die Bisschop van de kinderen was gemaakt: dit toont dat het ook op andere dagen was gepleegt geweest, zijnde waarschiynlijk beroekt door den Bisschop daar hy tegenwoordig was. Hoe dat dit beeld was gemaakt, kan men afnemen uit het afdrukzel daar van in dien tijd gemaakt, in de welke de Vader word afgebeeld, zittende op de eene zyde, als een oud man, met een drydubbelde Kroon, en Zonnestralen daar boven. De Zoon aan de andere zijde als een jong man, met een Kroon met stralen, en de gezegende Maget tusschen hen beiden; en de verbeelding van den Heiligen Geest als een Duive, uitgespreid met haar vleugelen over hun hoofd. Op deze wijze staat het afgebeeld in een fraay Boek van haar Getyen, volgens het gebruik van *Sarum*, gedrukt in het 1526. jaar. De goddeloosheid hier van, verwekt een verschricking in het gemoed der meeste menschen, ziende die onbegrijpelyke verborgentheid zoo grofslyk uitgebeeld. Daarenboven het begripen van de Maget daar in, was geschied in gevolge van het geene was gezegt door eenige Godslasterlyke Monniken, als dat zy mede in de Dryeenigheid aangenomen was.

In een ander Prente word het verbeeld by een hooft met dry aanzichten. Deze dingen zijn zoo door geen openbare ordere ingestelt; maar zijnde zoo lange in het gebruik geweest, stond het op de algemeene grond, van traditien en overleveringen van de Kerk. Want daar werd gezegt, dat de beloften aan de Kerk gedaan, altoos en t'allen tijden dezelve hadden te zijn; en dat derhalven ieder tijd of eeuw van de Kerk daar een evengelyk recht toe hadde.

Maar de andere beelden aangaande, daar werd tegens dezelve ingebracht, dat zy alle op zulk een wijze gewijd en ingheheiligt waren,

en zulke gebeden daar omtrent waren gepleegt, dat het zeeker genoeg ware, datze alle vol superstitie staken; want men had daar over gebeden, dat zy zodanig gezegent en geheiligt mochten worden, dat al die geene die dezelve eerde, door de voorbeden en hulp van dien Heilig, denwelken zy verbeelden, mochten verkrijgen al het geene zy begeerden. Zoo wierd dan een wegnemen van al de beelden in het gemeen beslooten. En de Protector en den Raad schreef aan Kranmer, dat, om een einde van al deze Contesten en stribbelingen te maken, en op dat de levende beelden van Christus niet zouden twisten omtrent de dode, het beslooten ware datze alle zouden afgenomen worden; en hem wierd last gegeven om het zelve in het werk te stellen in zijn eigen Eerfbisdom, en die ordere over te zenden aan de andere Bisschoppen, om op gelijke wijze door hem in het werk gestelt te werden.

Daar wierd ook ordere gegeven, dat al de rijke kassen, met al het zilver daar toe behoorende, zouden gebracht worden tot des Koninks gebruik, en dat de klederen, die dezelve bedekten, aan den armen zouden gegeven worden.

Dit maakte Gardiner, en die van zijnen aanhang een nieuwe kellinge. Want hy had in zijn Bisdom altoos geweest voor die gene die de beelden zochten te houden; maar zy stelden zich alle tot gehoorzaamheid; en zoo wierden de Kerken van al de schilderyen en beelden ontbloomt, dewelke zoo veel eeuwen achter een het voornaamste voorwerp van des volks Godsdienstigheid, om zoo te spreken, waren geweest.

Nu was de naaste zorg der Reformeerders, om te vinden de alderbeste mannen die zy konden, die men last en vrydom, om te prediken, door's Koninks ordere zou toestaan. Hier toe zand de Raad een brief in 't begin van May, te kennen gevende dat by de bepalinge op het prediken gestelt, zy alleenlijk voor hadden een einde te maken van de hevige twisten, veroorzaakt door een deel ondiscrete lieden, en geenzins de levendige predikinge van het zuivere woord van Godt uit te bluschen, zijnde die ingestelt naar zulk een wijze, als de Heilige Geest voor dien tijd den Predikers in het hart zou geven. Zoo worden derhalven gelast oprechtelijk te prediken, en met zulk een bematiging als tijd en plaats zouden vereischen. Voornamentlijk dat zy het volk niet zouden aanhiten om nieuwigheden aan te richten, of deze, dewelke zy hadden te gehoorzamen, voor te loopen; maar een ieder aanmanen tot boete en beterschap des le-

Ordere op eenige Predikers gestelt.

4. May.

1548. vens, en het houden van de geboden, en al hun oude bygeloovigheden te verzaken. En belangende de dingen dewelke noch niet verandert waren, daar op hadden zy met geduld te wachten, en te besluiten het geene de Prins of hen opleggen, of in hen verdragen zou, en in het opleggen van hun leeringe op het volk, dat zy wel zouden aanmerken, wat zy konden verdragen of niet.

Maar deze gematigtheid werd niet wel waargenomen. Want sommige opentlijk veroordeelden dit als een stuk van Politieke involgenge, met te zeggen, dat men al de supersticien te gelijk en met malkander most wegnemen. Aan deze werd geantwoord by andere, dat gelijcke Heer Christus verboden had het onkruid uit te halen, op dat niet het zelve de goede tarwe niet uitgehaalt mocht werden; zoo ook, indien zy te voorbarig daar ontrent waren, zoo door het veranderen der dingen, zy in die haastigheid, in veele een verandering ten kwade machten maken. Een groote zorge most men dragen, dat men het volk niet te veel en tergde, op dat niet gedurende de onderjarigheid van den Koning, of in eenige kwade stand van zaken, eenige beroerte daar uit kwame te ontstaan. En de involgenge, die zoo Christus als zijne Apostelen omtrent de Joden gebruikten, wanneer zy de Wet van Moizes afschaften, most men menigmaal betrachten en naarmolgen; en vorders indien zy, dewelke bekleed waren met de kracht van miraculen en wonderheden te doen, om de wereld te krachtiger te overtuigen, zoo veel toegaven, zoo ware het te meer redelijk voor hen lieden, die zoo veel gezachs over der lieden gewisse niet hadden, ook geen vermogen, om door onbemiddelde teekenen van den Hemel, hun macht voort te zetten, het volk eerder by trappen te bewegen, om hun oude misgreepen te verlaten, als met te grooten voorbarigheid de dingen te precipiteren.

In deze winter was er een Commissie van uitgezonderde Bisschoppen en Godsgeleerde beraamt, om al de Officien, en dienstplichten van de Kerk te onderzoeken en te reformeren. Sommige hadden ten tijden van Konink Hendrik in die zelve zaak bezig geweest, en daar al een goeden voortgang in gemaakt; en dit most nu tot zijn volkomenheid gebracht worden. Hierom dan, de Eerstbisschop van Kanterbury en Jork, de Bisschoppen van Londen, Duresme, Worcester, Norwich, St. Asaph, Salisbury, Coventry en Lithfield, Carlisle, Bristol, St. Davids, Ely, Lincoln, Chicester, Hereford, Westmünster en Rochester, met de Dⁿ. Cox, May, Tailor, Heins, Robertson en Redmayn, wierden gelast al de Officien van de Kerk te onder-

onderzöken, en over te leggen, hoe verre ieder van de zelve verbeetering van noden hadde. Het eerste datze ondernamen van het Sacrament of Eucharistie, het welke zijnde het voornaamste Hoofstuk en Symbolum van de Christelijke eenigheid, geoordeeld wierd hun voor naamste zorg: waardig te zijn. En alhier bestelden zy hun onderzoekinge, op de zelve wijze, als die in de voorgaande regeringe was gebruikt, in het welke indien iets konde worden aangemerkt in ordere tot een veranderinge, wierd het zelve voorgestelt in verscheidene *Quærities* en Vraagstukken, op de welke een ieder in de Commissie zijnde, zijn antwoord in geschrift hadde te geven.

Het is geen wonder dat de veranderingen, dewelke volgden ten tyden van de Koninginne Maria, ons van het meeste gedeelte van deze papieren heeft berooft; echter is'er iets van bewaart, ziende op eenige vraagstukken (omtrent des Priesters afgezonderde Communicatie; of het ontfangen van een man voordeelig kan zijn aan andere? wat de Oblatie of Sacrificie ware, die van Christus in de Misse gedaan wierd? waar in de Mis bestaat? wanneer de Priester alleen ontfangende, zijn begin nam? of het behoorlijk ware, het zelve te behouden, en in voldoenende Missen te vervolgen, voor der dooden ziele? of het Evangelie behoorde te worden geleert, gedurende of ten tyden van de Misse? of het dienstig ware het alles te hebben, in eene taal of niet? en wanneer het rezerveren of ophangen van het Sacrament eerst aanvang nam.

Hier op hebben de Bisschoppen, ieder hun byzondere antwoord gemaakt, zommige hebben deze punten alle, zommige eenige weinige van de zelve beantwoord, gelijk waarschijnlijk is, houdende hun gevoelen op; omtrent die geene, dewelke zy zijn voor by gegaan. De Bisschoppen van Londen, Worcester, Chichester en Hereford, bragten hun antwoord in, te zamen in een geschrift vervat, maar daarna voegden zy zich by de Bisschoppen van Norwich en St. Asaph, en al deze zes gaven een antwoord in een en het zelve geschrift vervat. Deze zijn niet alle onderteeckent, gelijk de andere, die ik in het voorige stuk vervat hebbe, geweest zijn; of ten minsten de papieren dewelke ik hebbe, zijn de Originele niet. Maar Kranmers hand is over ieder van de zelve, tekenende den naam van ieder Bisschop, tot de welke zy behoorden, en Dr. Cox had zijn hand en zegel onder zijn antwoord gestelt. Uit deze, dewelke in de verzameling zijn, kan de lezer ligtelijk begrijpen hoe zeer de Bisschoppen in het gemeen, tot de oude bygelovigheid waren genegen, en hoe weinige in alle dingen met Kranmer over een stemden.

1548.

Men zou mogen denken, dat deze vraagstukken, waren uitgegeven, eer de acte van het Parlement, in de welke des Priesters afgezonderde Communicatie is verandert, in een Communicatie van veele, was gepasseert; echter was by die acte alleen bestelt, dat alle die kwamen, zouden worden toegelaten, evenwel was den Priesteren niet verboden te confacrer en Heiligen, al was'er geen om te communiceren, het welke de zaak was, daar men nu onderzoek over dede.

De Corruptie in de plicht van Communicatie, onderzocht

Het is zeker, dat geen gedeelte van den Godsdienst meerder was bedorven als dit Sacrament, daar nochtans de instelling daar van zoo open en eenvoudig is geweest, dat uitgezondert de woorden, *dit is mijn lichaam*, daar in niets te vinden zy, het welke eenigen schijn kan geven tot de verbasteringe dewelke daar na daar omtrent gevolgt is. De Heidenen hadden hunne verborgentheden, dewelke de Priesters bedekte met harde en duistere woorden, en optoiden met Praal, met welke dingen zy hunne achtinge by het volk op hielden. Maar daar na zagen zy die dingen aan, als zijnde van zulk een hoogen waardigheid, dat al die geene die de orderinge van de zelve ware opgelegd, voor heilige perzoonen geacht wierden.

De eerste Christenen, hebben de eerste eenvoudigheid van Goddelijke instellinge eenige eeuwen ongeschonden gehouden en bewaart, maar daar na, als hun getal begoft toe te nemen, maakten zy gebruik van zoodanige dingen, die die van de Heidenen niet ongelijk waren, met dewelke zy de zelve te eerder tot hun geloof zochten te trecken. Nademaal de uitwendige gebaren en pralen een diepen indruk in de gemeene lieden maken. En deze, dewelke aldus overgebracht waren, mochten daar na behagen in die dingen krijgen, om haar zelfs wil, dewelke in het eerste maar gebruikt wierden om de wereld te winnen, en in te nemen. Andere vindende eenig voordeel, in zulke diensten, de welke gemackelijk waren, en evenwel een schijn van grooten praal maakten, dat dezelve groote gebreeken zouden mogen bedecken, met na te volgen, en zich te voegen naar de dwaasheden die in de trein zijn, hebben milddadiglijk tot de onderneminge daar van gecontribueert en toegebracht. En na dat de Roomsche Keizers Christenen geworden zijn, veel van die groote rijkdom, dewelke zy en hun volk bezaten, wierden gebracht aan de Kerk, en tot deze bygelovigheden gebruikt. Echter wierd de bedervinge noch zoo algemeen niet, tot dat door den inval van Gothen, Wandalen, en andere Barbarische volkeren, het Roomsche gebied gebrooken, en in veele Koninkrijken verdeelt is geworden. Deze nieuwe overwinnaars waren rouw en onwetende, t'eenemaal

maal tot fensuale en vleeschlijke dingen over gegeven, en de geleertheid in het gemeen onder de voet gebracht, en hier door hebben de groote superstities plaats gegrepen; want sijne en subtile van die slag, konden in die duistere tijden van onwetentheid weinig voordeel doen. Maar als zy toenamen in onkunde, alzoo volharden zy ook te beter in het geloof en de betrachtinge van deze en noch absurder en onschickelijker dingen.

Het hoog gevoelen, het welke zy met recht hadden van dit Sacrament, zeer hoog opgegroeit zijnde, door het geloven van de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus, dat daar na daar omtrent ingekomen is, zoo wierd het dom verstand der Priesters, en de rijkdom van het volk aangelegt, om het zelve met alle mooglijke toefel en pompeyen te verheerlijken. Al de vaten en toefel daar toe behorende, wierden gewyd en gezalft met groote Godtsdienftigheid. De gantsche dienst geschiede in een onbekende taal, en een groot gedeelte daar van moest men binnens monds spreken, om het zelve voor een te wonderlijker kracht-reden te doen gaan; maar voornamentlijk de woorden van de consecratie, mochten in geenderlei manieren door het volk gehoord werden, zijnde voor iets wonders uitgestrooit, dat eenige Schaapharders dezelve woorden, als ze overluid gesproken wierden, komende re hooren, dezelve onthouden, en over hun brood uitgesproken hadden, het welke terstond in vleesch verkeert was geworden. Behalven dat het niet anders als recht en reden was, dat een veranderinge, die met geen oogen konde gezien worden, moest gemaakt worden door woorden dewelke ook niet moesten gehoord worden. De Priester zelve moest dit niet naarderen als na zoo veel gebuigs, kruiciging en kuffinge van den altaar, en gedurende al de tijdt dewelke hy bezig was met den Dienst, wierd het volk maar gezegent met een korte zegening, *Dominus vobiscum*; de Heere zy met u: en dat noch in het Latijn. Als dan wierd het brood naar de zegeninge opgelicht, en het gantsche volk toonde het zijn eerbiedigheid, als of de Heere Christus zelve in de wolken verscheenen ware. Het wierd dikmaals op den altaar neder gezet, omgedragen in Proceffie met de plechtigheden van toortzen daar voor te dragen; het welke de aldergroofter Perzonagie voor een groote eer aannamen te doen, gaande de Priester ondertuffchen met de hoogste pracht onder een verhemelte.

Dit wierd ook geacht een zeer behulpzame zaak, tegens alle toevallen van het menschelijke leven; en daar het in het eerste alleenlijk was ingestelt; om te zijn een gedachtenis en gemeenschap van de dood van Christus,

1548. stus, zoo schein dat alles vergeeten of verschooven, en wierd tot alle andere bedenkelijke einden aangelegt. Het geen 't meeste voordeel aanbracht, waren de Frentals, of 30 Miffen, anders geen middel om de Zielen uit het Vagevuur te verlossen, met het zeggen van 30 Miffen in het Jaar voor dezelve. En dewijl men had waargenomen, dat de lieden op de Jaarlijkse Geborten-dagen, op hun Bruilofts-dagen, of andere geluckige tijden en stonden van hun leven, gemeenlijk beter gezint waten, als op andere, zoo dat men als dan lichtelijker iets hen van het hart konde binden, zoo hebben zy geordonneert, dat dry van deze zouden gedaan worden op Kerstdag, dry op de *Epiphānie*, dry op de *Zuivering* der heilige Maget, dry op de *Annunciatie*, of Maria boodschap, dry op de dag van de Opstandinge, of *Resurrectie*, dry op de *Ascensie*, of Hemelvaarts-dag; dry op Wit Zondag, dry op de Zondag der Dry-eenigheid, of Triniteit, dry op de Aflumprie of Hemelvaart van Maria, en dry op haar Geborten dag; verhoopende dat deze dagen die *Mollia tempora*, die tijdelijke stonden zouden zijn, wanneer God den Heer, en de Heere Christus, of de Maget Maria, te lichter toegang zouden geven aan de Sollicitanten, en te eerder hun verzoek inwilligen. Maar het geen het alderminste tot de zaak dede, waren de Miffen op de dagen der Heiligen, in dewelke geboden wierd, dat de voorbiddinge der Heiligen deze Sacrificie mocht voor God aangenaam maken; dat de Heilig, tot wiens eere deze offerhanden zoo plechtelijk wierden gedaan, door zijn verdiensten wilde maken, dat dezelve mochten aangenomen werden, en hen te grooter Indulgentie mochten toebrenghen, zijnde opgeoffert met toestemminge van den Heilig. Indien dit een offerhande was van Jezus Christus zelf, en van zijn eigene nature een verzoeninge, hoe dat dan kon geschieden ter eeren van eenigen Heilig, en een grooter kracht krijghen door zijn voorprake, was een harde zaak om te konnen begrippen. Daar waren ook verscheidene stucken van belachelijke Heidenschappen onder gebruykt, als de Ostiet te leggen op het graf het welke zy maakten voor Christus op Goeden Vrydag, en dat niet alleen de kaarssen die mosten gebruykt worden op de Celebratie en dienst van den Paaschdag, maar ook zelfs het vuur, waar door dezelve aangesteeken wierden, byzonderlijk op Paasch avond, mosten gewyd worden.

Men geloofde ook dat zommige Miffen eenige byzondere krachten in zich beslooten. Want in het Mis-boek, gedrukt tot Londen in het Jaar 1500, word een Misse gevonden, dienende tot het weeren van een haastigen dood, dewelke de Paus Clemens gemaakt heeft, in het

Collegie, met al zijn Cardinalen, gevende aan alle die de zelve hoorde, 270 dagen aflat, met belastinge, dat zy een brandende kaars in hun hand moften houden zoo lang de dienst daar van duurde, en noch vijf dagen daar na van gelijken een kaars houden knielende, zoo lang de Misse duurde; en deze, die zulks deden, zouden door geen schierlijken dood beschadigt worden. En daar word bygevoegt dat dit zeecker was, en bevestigt tot Avignone, en al de naburige plaatzen. Al deze dingen hebbe ik te wyder open gestelt, op dat de Lezer te duidelijker mag verstaan, wat dingen in dit Sacrament hun reformatie en hervorminge vereifchten. En deze dingen hebbe ik uit een Misboek, alstoen in Engeland meest gebruikelijk, en best bekend met de naam van *Missaal naar het gebruik van Sarum*, bekent, gehaalt.

1548.

De eerste stap die deze Gedeputeerde Bisschoppen en Godtsgeleerde maakten, was om dit te hervormen; maar zy hebben niet al t'zeffens de dingen verbeterd die wel verbetering verdiend zouden hebben; maar zy lieten den dienst van de Misse gelijk die was, voegende daar alleenlijk by het geen die een Communie maakte. Men begon eerst met een opweckinge en aanmaninge, die op den dag te vooren most gedaan worden, en dewelke niet veel verscheelt van het geene nu gebruikt word; alleenlijk naar de aanrading van biegte, wierd daar by gevoegt, dat die geene, dewelke een oorbiechte wilden doen, die geene die met een algemeene belijdenisse van hunne zonden voor God den Heere te vreden waren, niet zouden hebben te Censureren of te veroordeelen, en dat die geene die alleen de belijdenis tot God en de Kerk gebruikten, niet zouden geargert zijn aan deze dewelke de oorbiechte aan een Priester wilden gebruiken; maar datze alle den regel van liefde zouden houden, zijnde een ieder voldaan met zijn eigen gewisse te volgen, en een ander niet oordelende, in dingen, dewelke by God niet uitdruckelijk bevolen zijn.

Een nieuwe dienst voor de Communie ingestelt

Wanneer de Priester het Sacrament hadde ontfangen, zoo moest hy zich keeren naar het volk, en hen een opweckinge voorlezen, dezelfde gelijk wy nu gebruiken, alleenlijk een weinig verschillende in woorden; daar na volgde een verkondiging tegens de zondaren, vermanende hen, die zoodanig waren, en hen niet bekeert hadden, zich van daar te maken, op dat niet de Duivel in hem kome te varen, gelijk hy in Judas gevaren is. Dan naar een weinig ophoudens, om te zien of ook iemand uit ging; most daar op volgen een korte vermaninge, met een belijdinge van zonden, en absolutie, of ontbindinge, dezelve die wy als noch in het gebruik houden.

1548.

Dan waren deze texten vande Schrift gelezen, die wy noch lezen, gevolgt met het gebed, *wy beelden ons niet in; of, we do not presume.* Daar na most het Sacrament gegeven worden in twee gedaanten, eerst aan de Dienaars daar tegenwoordig, en dan aan het volk met deze woorden: *Het lichaam van onzen Heere Jezus Christus, het welke voor u gegeven is, beware u lichaam tot het eeuwige leven; en, het bloed van onzen Heere Christus, het welke voor u gestort is, beware uwe ziel tot het eenwig leven.* Wanneer dan alles was gedaan, wierd de Vergadering verzonden met een zegening.

Het brood most zodanig zijn als men voor heen gebruikt had, en ieder van de zoo gewyde brodekens, of ouwels, most in twee of meer stukken gebrooken, en alzoo uitgereikt werden, en het volk most onderscheiden worden, datter geen onderscheid ware in de kwantiteit, of hoe veel, of weinig zy daar van ontfingen; maar dat in ieder gedeelte daar van, zy het geheele lichaam van Christus genoten. Indien de Wijn, dewelke eerst geheiligt was, niet genoeg ware, most de Priester weer andere consacreran, maar alles most geschieden zonder verheffing of eleratie.

Deze dienst alzoo ten einde gebracht, en bestelt zijnde, most door een Proclamatie en verkondiging bekend gemaakt worden, behelzende: dat voor zoo veel het Parlement hadde vastgesteld, dat de Communie zou gegeven worden in twee gedaanten, aan alle de onderzaten des Koninks, nu bestelt ware, dat het zoude gegeven worden op deze hier voorgestelde wijze, wordende een ieder verzocht het zelve met alle behoorlijke eerbiedigheid en Christelijke aandacht, en met zulk een overeenkomst te ontfangen, dat de Konink daar door mocht bewogen worden, om voort te gaan met het stellen van bekwame ordere voor de reformatie, dewelke hy van meeninge was, in allen ernst, met de hulp van den Almachtigen God, voort te zetten; verzoekende vorder zijne onderdanen niet voor zijn directie en bestellinge heen te loopen, en alzoo door hun voorbarigheid zulke dingen te verhinderen, hen verzeekerende van den ernstigen yver, dewelke hy hadde om dezelve voort te zetten, verhoopende dat zy geruftiglijk en eerbiediglijk daar op wilden wachten.

Dit wierd verkondigt op den 8ten van de Maant van Maart, en op den 13 wierden de boeken gezonden aan al de Bisschoppen van Engeland, met ordere om dezelve aan ieder Parochie in hun Bisdome te bestellen, op dat de Priesters tijd mochten hebben, zoo om zich zelve daar omtrent te bekwamen, als om het volk daar kennisse van te geven. Zoo dat

dat op volgende Paasch-Feeft alles volkomentlijk in alle Kerken mocht aangenomen zijn. Over dit viel veel te zeggen. 1548.

Deze dewelke het met de oude superstitie hielden, waren zeer gemoeit dat de Bigte dus als een onverschillende zaak gelaten wierd, en dat men een algemeene bekentenis van zijn zonden zou gebruiken, met de welke zy een besluit namen, dat het volk zich voor het meeste gedeelte zou te vreden houden. In de Heilige Schrift was een macht van te binden en te ontbinden aan de Apostelen gegeven. En St. Jacobus vermaant deze, aan de welke hy schreef, hun zonden malkander te belijden.

Daar veel
over te zeg-
gen valt.

Daar na, de Penitenten kwamen weder met de Kerk verzoent te werden, als zy al openlijke ergernissen en schandalen, of door hun afval, of quaad leven hadden gegeven, slegts door een openbare belydenis van hunne zonden, en na eenigen tijd afzonderinge van de andere zuivere Christenen in den Godsdienst, en een onthoudinge van het Sacrament, zullende alzoo weder toegelaten werden, tot hun deel van al de voorrechten en Privilegien, die in het gemeen aan de Christenen toegestaan waren: maar volgens, en naar de nature van hunne zonden, wierden zy behalven de openbare belydenisse, gestelt onder zodanige tucht, als meest bekwaam geacht wierden, om deze kwade neigingen in hen te verbeteren; en volgens de byzondere trappen van hunne zonden, wierden ook de tijd van hun boete geproportioneert en gematigt.

En de Concilien dewelke vergadert zijn geweest, in de vierde en vijfde eeuw, maakten het reguleren van deze penitentiale Canons en regulen, het voornaamste onderwerp van hun beradingen. In veele Kerken waren penitentiale Priesters, die meest ervaren waren in de kennisse van deze regulen, en de bestellingen daar omtrent te geven, dewelke wierden afgesteld binnen Constantinopolen, ter oorzaak van de Indiscretie en onbescheidenheid, aan de welke zich een van de zelve schuldig had gemaakt. Aangaande geheime zonden was er geen verbintenis te biegten; nademaal al de Canons en regulen handelden omtrent openbare argernissen en schandalen: echter voor deze ging het Godsdienstig volk naar hun Priesters, om hen raad te vragen, maar waren daar echter niet toe verbonden, en alzoo gingen de zelve tot de zelve wegen de ongesteltheden van hun gemoed, als zy gingen naar de Geneesmeesters, wgens de ziekten en swakheden van hunne lichamen.

Omtrent het einde van de 5de eeuw begosten zy, op zommige
O 3
plaatsen

1548.

plaatzen, heimelijke penitentie in te stellen; 't zy binnen de Kloosters of andere plaatzen, dewelke de Priesters daar toe bestelden; en op een heimelijke belijdenisse, en de opgeleide boete volbracht te hebben, werd hen ook een heimelijke absolutie en quijtscheldinge gegeven. Daar in voorige tyden belydinge en absolutie beide opentlijk gedaan wierden in de Kerk.

In de zevende eeuw, wierd over al in gebruik gebracht, dat'er geheime boete voor geheime zonden zouden zijn: het welke Theodorus Eerftbisschop van Kanterbury, eerst tot een methode en onder regels bracht. Maar omtrent het einde van de achtste eeuw, begon de verwisseling van boete en penitentie, en dezelve met geld af te koop, in zwang te gaan, of andere diensten voor de Kerk wierden deswegen bedacht: wanneer de Pelgrimagien tot Heilige plaatzen, en daar na het trecken naar den Heiligen Oorlog hun aanvang namen, wordende van al de gestrengheid der penitentie en boete die gene die dit ondernamen, gedispenseert en verschoont. Dit veroorzaakte een groote ontloffing en verslappinge van alle Kerkelijke tuchtigingen. Daar na kwamen de Cruzaden, of Kruis-tochten in het gebruik, tegens zulke Princen als doorden Pauzen wierden afgezet, en by deze wierd noch gevoegt, om een ieder te moedigen tot dezelve te aanvaarden, dat al de regels van boete wierden gedispenseert en ontlatt, door twee zodanige als dat Kruis aannamen.

Maar penitentie nu niet meer openbaar, maar heimelijk zijnde, zoo leefden de Priesters daar mede zoo als zy wilden, en kwamen zoo, door middel van de biege, in een ieders geheimen in te dringen, en kregen door de absolutie de Conscientien en gewissen, zoo volkomenlijk in hun geweld, dat het volk in het algemeen door hen geregeert wierd. Evenwel dewijl de seculiere Priesters in het gemeen zeer onwetende menschen waren, en niet gestelt, onder zodanige broederschappen, als nodig waren om deze desseinen te bestellen, waar toe dit een treffelijk werktuig wierd geacht, zoo wierden de Monnicken over al aangestelt om biegen te hooren, en absolutie te geven. En om hen Calanten toe te brengen, wierden twee dingen gevonden, de eene was het reserveren en agterhouden van eenige Casus en gevallen, aan dewelke deze die schuldig waren, niet konden werden geabsolveert, als door de Pauzen zelve, of zijne Gedeputeerden; en de Monnicken hadden de macht uit des Paus naam in deze gevallen te absolveren. Het tweede was, by zommige gelegtheden te gebruiken zekere nieuwe geheimen, door de welke de lieden groote Indulgentien

en aflaten konden winnen, 't zy door het spreken van zulke gebeden, of het volbrengen van zulke of zulke opgeleide lasten; en al deze dingen waren aan de Monniken vertrouwt, die met hen handelden, en al het geld datze by een halen konden, naar Rome brachten.

Zy zijnde gestelt tot een gewillige armoede, en groote vergeldinge voor hun kloekheid verwachtende, verkochten deze geheimen met zulk een loosheid, als de Kwakzalvers gewoon zijn hun konsten te verkoopen; alleenlijk hier in bestond het onderscheid, dat de krachteloosheid der Geneesmiddelen van deze laatste wel haast ontdekt wierden, waar door hun handel maar kort was op een plaats, daar die andere zoo lichtelijk niet ontdekt konden werden, zijnde in dien tijd het voornaamste hoofdstuk van het Geloof, te gelooven al wat de Priester zeide, of leerde. Van deze slag zal de lezer vinden in onze verzamelingen, gelijk de Indulgentien in dien tijd gedrukt zijn geweest, achter de Getijden, naar het gebruik van Sarum, dewelke in het Engels gestelt zijn, hoewel al de gebeden Latijn zijn, op dat alzoo het volk de waardye van zulk een waar zoude mogen kennen.

Ziet onze
verzamelin-
gen.
No. 27.

Deze zijn alzoo by trappen van Rome gebracht, en het volk ter hand gestelt, en daar na in hunne Dienstboeken by een gestelt: by dezelve wierden aflaten voor veele jaren, honderden, duizenden en millioenen van jaren, en van alle zonden, hoedanig die ook mochten wezen, toegestaan, aan alle die geene, die met devotie zulke of zulke Collecten en verzamelingen opzeide. Maar over al wierd voor ondergestelt, dat zy zich moesten biechten en geabzolveert zijn; het welke de mening is van deze expressie, *zijnde in de staat der genade*. En zoo was het gantsche werk niet als een openbare bedriegery. Maar nu wierden al die handelingen afgeschafft, en de biegt van geheime en verborgene zonden, wierd een ieder in zijn eigene keur gelaten; nademaal het zeker was, dat het biechten voor een Priester nergens in de gantsche Schrift geboden is.

Het was een redelijke tegenweringe, dat gelijk de heimelijke biegt, en geheime Penitentie de Primitive en eerste oefeninge van de openbare tuchtinge van ergerlijke perzonen had uitgegeven, het alzoo wel zoude zijn, indien het weder levend maken van deze tuchtinge, ook deze late misbruiken uitgedreven had; maar die banden onherstelt te laten, en echter de biegt zich zelyen te slyten, was de wereld te ontlasten van alle uiterlijke intoominge, en hen in hun volle vryigheid te laten, en zo die macht van binden en ontbinden weg te nemen, dewelke allezints behoort plaats te hebben, voornamentlijk omtrent het toelaten tot het Sacrament.

Dit

1548.

Dit wierd beleden een groote gebreckelijkheid te zijn, en in der daad middelen wierden aangewend, om dat te hervatten, maar te vergeefs; en men dede opentlijk verklaringe dat zulks een zaak ware, dewelke men zou trachten te herstellen: maar de totale en volslagene afstellinge van alle publike Censure en tuchtinge, had het volk zoo onerkennende daar omtrent gemaakt, dat zonder de dadelijke medewerkinge van het burgerlijke gezag, zy het zelve niet te boven konden komen. En alhoewel erkent wierd, zulks een groote onordere in de Kerk te maken, evenwel dewijl zy de nootwendigheid van geheime biegt niet konden in stand houden, dewijl dezelve in het Euangelie nergens geboden is; ende Clergy, of Geestelijkheid, in het gemeen zeer superstitieuze lieden zijnde, welkers voornaamste invloeying in het volk in deze geheime biegten bestond, oordeelden zy nodig de zelve een ieder vry te laten, en het zelve voor te stellen als een zaak, aande welke zy niet gebonden waren; en ordonneerden in plaatze van het zelve, de algemeene belydenisse in de Kerken gedaan te werden, met de abzolucie daar by gevoegt. Want de macht van binden en te ontbinden, wierd by sommige geoordeelt alleen declaratijf, verklarende te zijn, en alzoo geoeffent te moeten werden, wanneer het Euangelie wierd gepredikt, en een algemeene abzolucie en ontbindinge toegestaan, volgens de oude wijze; in welke wijze of formuliere, de abzolucie was een gebed, dat het God mochte gelieven die te vergeven of te abzolveren; en zoo was het altoos gebruikt in de abzolucie op vetten Donderdag: maar de formele en volstreckte abzolucie, gegeven door den Priester uit zijn eigene naam, *Ik abzolveren*, was een nieuwe vond van hen, om hun gezag hooger te doen steigeren, en beteekende niets byzonderlijks van deze andere Formulieren, de welke van ouds in de Kerk waren gebruikt geweest.

Andere hadden het tegens de woorden, die men omtrent het uitdeelen van het Sacrament, of des *Heeren Avondmaal*, in beide de gedaanten, most gebruiken; het lichaam zijnde gegeven tot bewaringe van het lichaam, en het bloed van Christus tot behouding van de ziel. Dit wierd geoordeelt alzoo ingestelt te zijn, om het volk in te nemen met een hooger achttinge voor den Beeker, als dewelke tot behoudenis van de ziel strekte, daar het brood alleenlijk strekt tot behoudenis van het lichaam. Maar Kranmer volvaardig zijnde om iets te veranderen tot het welke hy genoegzame redenen zag, veranderde het daarna, dat voor beide was gezegt behoude u Lichaam en Ziel, en evenwel het staat zoo in het gebed, *We do not presume, &c. wy beelden ons*

niet

niet in, &c. op al deze dingen hebbe ik zoo lang geftaan, ter oorzaak van het gewicht van de zaak, en tot genoegdoening der twijfelingen en ferupulen, die veele noch hebben, over het affchaffen der biecht in de Reformatie.

1548.

Daar na wierden Commiffiën gegeven, om te onderzoeken de ftaat van de Chantrijs en laft-betalende landeryen. De instructie en ordre hier toe gegeven, ftaat te vinden in de verzameling, van dewelke niet nodig zal zijn hier een extract van te geven; want deze gaan alleenlijk omtrent de wijze van te onderzoeken naar hun waardye, en hoe dezelve bezeten wierden, of wat vervreëding van de zelve was gemaak.

No. 27.

De Protector en den Raad waren nu in groote moeyelijkheden. Zy bevonden dat den oorlog met Schotland haar kostelijk ftond te worden, nademaal zy zagen dat Vrankrijk daar mede een hand in hadde. Daar was ook een opftand in Ierland voor den dag gekomen; ook ftak de Konink in groote fchulden, en zy konden geen onderftand van het Parlement verwachten, in het welke was gezegt geweest, dat zy al de Chantry landen gaven om van alle onderftand bevrijd te zijn. Zoo wierd dan het Parlement tot aan den winter geprorogeert. Hier op heeft de gantsche Raad op den 17. van April beftooten, dat het noodwendig ware voor 5000 ponden 's jaars aan Chantry landen te verkopen, om zulk een zomme gelds te lichten, als des Koninks noodwendigheden vereifchten; en de Ridder Henr. Mildmay wierd gelaft de zaak te bevorderen, tot verkoping der zelve.

Het nieuw Communie bock wierd over gantsch Engeland, zonder eenig tegenspreken aangenomen; alleenlijk wierden klachten van Gardiner ingebracht, als dat hy heimelijk des Koninks voortgang lafterde; op het welke de Raad gelegenheid nam al zijn voorgaanden handel in naarder aanmerkinge te nemen. En hier wierd aangemerkt, hoe in het eerft, op zijn weigeringe van des Koninks Injunctien aan te nemen, hy in de Fleet gevangen was gezet, alwaar hy zoo wel gehouden was geweest, als ware hy in zijn eigen huis, (het welke zeer ftrijdig is met zijn brief aan den Protector, daar hier voor van gefproken is) en dat hy op conformiteit en medeftemminge weder was ontflagen geweest. Maar dat hy, te huis gekomen zijnde, vergeetende zijne beloften, hy veel twiift en oneënhigheid hadde verwekt, en heimelijk al zijn dienaren had doen wapenen en in het harnas gestooken: zich ook niet ontziende openbaar affront en belediging aan te doen, die geene die de Raad had gezonden om in zijn Biddom te prediken; want op vercheidene plaatzen, om hen verachtlinge aan te doen; ging hy op de stoel voor hen, en ver-

Gardiner
komt in
nieuwe moe-
lijkheden.

1548.

maande het volk zig te wagten, voor zodanige Leeraren, en geen andere leeringe aan te nemen, als die hy hen geleert had. Hier over had men nu ten tweedemaal om hem gezonden, maar hy was weder op zijn beloften van gehoorzaamheyd ontslagen; en gelaft in zijn eigen Huys tot Londen zijn verblijft te gaan nemen. Dat hy zig aldaar tot nog toe gehouden had, zig stadig bemoevende, met zaken van de Regeeringe, over het welke weder vermaant zijnde, had hy verzocht, dat men hem wilde toelaten zig zelven te zuiveren van alle misduidingen t'zijnen laste, in een Sermoen, het welke hy voor den Konink wilde Prediken, in het welke hy oopenlijk zou verklaren, hoewel hy met zijn Proceduren en voortgangen vergenoegt waare. Echter word hier van gezegt, dat in dat Sermoen, daar een wonderlijk groot gehoor voor was, hy zeer trotselijk hadde gehandelt over zaken, dewelke strijdig waren, met een uitdrukkelyk bevel, dat hy zoo by woorden en mond, als in geschrift gegeven had. En in andere gedeelten had hy zodanige woorden en termen gebrykt, dat het geschapen stond, daar door ter zelve tijd een groote beroerte te zullen verwekken, sprekende zeer oproeriglyk van de Policy van het Koninkrijk.

Zy dan zagen wel, dat zachtmoedigheid omtrent dezen Man geen goede werking dede, en het scheen een noodwendige zaak, om een schrik voor andere te maken, een ander Register met hem te trekken. Hy dan wierd naar den Touwer gezonden, en de deur van zijn Cabinet wierd verzeegelt. Aldus is aangeteikent in het Raad-boek: onderteekent E: Somerser, T: Cantuarien, W. St. Johns, J. Russel, en T. Cheyney. Echter het schijnt deze ordre was niet geteekent alsze gemaakt wierd, maar wel eenige jaren daarna. Want de Lord Russel schreef eerst Bedford; maar gedenkende dat hy dien titul niet gevoert had, wanneer deze ordere gemaakt was, schrapte dat uit, maar zoo dat men het noch zien kan, en schreef J. Russel.

Het verhaal dat Gardiner zelve hier van doet, is, dat zijnde ontslagen op de acte van Pardon, men hem hadde verzogt te beloven, dat hy de Homilien zoude voort zetten, gelijk hem ook een Formulier gegeven wierd, daar hy zijn hand onder te zetten hadde; maek hy een veertien dagen zijn bedenken daar over genomen hebbende, kwam weder, en verklaarde dat hy het zelve niet konde onderteekenen. Hier over was hy in zijn eigen huis gearresteert, wanneer Ridley en Mr. Cecil (daarna de groote Heer Burleig, Schatmeester van Koningin Elizabeth; toen Secretaris van den Protector) aan hem

hem gezonden wierden, die hem zoo verre bracht, dat hy zijn hand daar onderzette; maar op eenige klachten, dewelke over hem gemaakt wierden; was hy na Palm-Zondagh ontboden, en beschuldigt dat hy mede Palmen gedragen, en naar het Kruys gekroopen had, en op goeden Vrydag een graf gemaakt had, al het welke strijdig was, met des Koninks Proclamatien; maar hy hadde zulks alle geloochent; en gezegt, hy hadde altoos den Konink, in alles wat hy beval, gehoorzaam geweest, en zoude het ook altoos zijn.

Het beledigen van des Koninks Predikers, wierd hem te last gelegd; waar op hy antwoorde, verhalende de gantsche zaak, gelijke toegegaan was; maar hy maakt in zijn geschrift daar geen gewag van. Vorders wiert'er geklaagt, dat hy in een Sermoen had gezegt, de *Apostels quamen verheugd van den Raad. Den Raad, den Raad.* verhalende het op deze wyze, om te toonen, dat het Applicabel op hem zelve was. Maar dit loochende hy: daar na wierd hem op gelegd: dat hy Predikte de wezentlijke tegenwoordigheyd, in het Sacrament, met het woord *Reëel*, het welke in de Schrift niet gevonden word, en daaromme was zulks Gods woord niet. Hier op zeide hy, het woord *Reëel* niet gebruikt te hebben; maar alleenlijk had hy Christus tegenwoordigheid vast gestelt, in zulke woorden en termen, als hy had gehoopt dat de Eerftbisschop van Kantelbury gebruikte, als hy daar voor disputeerde tegens Lambert, die voor dezen verbrand was. Hem wierd belast tot Londen te blijven; maar hy verzocht, dat nademaal hy geen misdadiger ware, dat hy zijn vryigheid mocht genieten. Hy beklagde zich zeer over Liedekens die van hem gemaakt waren, en de Boeken die tegens hem geschreven wierden, voornamentlijk van eenen Philipot, tot Westmunster, die hy een dolleman noemde.

Vorders verhaalt hy, dat Cecil by hem gekomen was, en hem voorstelde om voor den Konink te prediken, en dat hy zijn Zermoen zou uitschrijven, brengende hem met eenen eenige notulen die hy begeerde dat hy in zijn Predicatie zou te pas brengen. Hy had geantwoord dat hy willig was om te prediken, maar hy wilde het niet in geschrift stellen; want zulks was prediken als een misdadiger: ook wilde hy geen notulen, of aanmerkingen gebruiken die van andere opgestelt waren. Hier op wierd hy byzonderlijk by den Protector gebracht, zijnde niemand als de Heer St. John present, dewelke hem toonde een geschrift, begripende de opinie van eenige Rechtsgeleerden, aangaande de macht des Koninks en het gezach

1548. van een Bisschop, en de straffe over ongehoorzaamheid omtrent den Konink: maar hy had gewenscht met die Rechtgeleerde zelve te spreken; en gezegt, dat geen onderschrijving van de zelve hem zouden verbinden anders te prediken, dan als hy overcuigt was.

De Protector hadde hem gezegt, hy zoude of dat of erger doen. De Secretaris Smith kwam mede by hem, en preste hem vorder omtrent eenige poincten; maar wat die waren, word niet verhaalt; echter by de andere Papieren in deze zaak, blijkt, datze floegen op het gezag des Koninks in zijn onderjarigheid, en om des Koninks proceduren, in alles wat hy omtrent de plechtigheden en de oorbiechte stellende die onverschillende gedaan hadde, te rechtvaerdigen.

Alzoo eindigde deze verhandelinge tusschen hem en den Protector, en geen geschrift wierd van hem vorder verzocht, maar hy stelde de geheele zaak aan hem, in zulker voegen; dat hy oprechtelijk hadde te handelen van en omtrent die dingen, dewelke hem door Cecil voorgehouden waren. Hy verkoos dan den dag van St. Peter, om dat dat Euangelie met zijn befeffinge het beste over een kwam. Cecil vertoonde hem eenige aanteekeningen, of notulen, geschreven door des Konink hand, uit de Zermoenen dewelke voor hem gepredikt waren; voornamentlijk dingen die de plicht van een Konink raakten; en vermaande hem, dat wanneer hy den Konink mocht komen te noemen, hy daar altoos zou byvoegen, *en zynen Raad*. Hier op gaf hy geen antwoord; want schoon hy dacht het wijslyk gedaan van een Konink zijn Raad te gebruiken, echter hebbende te spreken van des Koninks macht, volgens de heilige Schrifture, achte hy het zoo noodig niet iets van zijn Raad daar by te voegen. En hoorende door een verwarde aanbrenginge eenige heimelyke zaken, nam hy een besluit vastelyk voor, zich met dezelve geenzins te bemoeijen. Twee dagen voor zijn prediking, zand hem de Protector een bode, door dewelke hy hem vermaande, die geschillen, het Sacrament aangaande, voor zoo veel die noch onder handen van geleerde mannen stonden, in zijn Zermoen voorby te gaan, gelijk hy daar omtrent geen openbare determinatie van te vooren, op den stoel, daar van beslooten had, te laten geschieden. Hier op zeide Gardiner, hy konde niet voorby gaan van de Misse te spreken; want hy merkte dezelve aan als het voorname fundament van de Christelyke Godsdienst; maar hy twijfelde niet, of hy zou daar zodanig van spreken dat hy een ieder genoeg geven zou.

Des anderen daags schreef de Protector aan hem (gelijk in de verzame-

zamelingen te zien is) verzoekende hem uit des Koninks naam deze punten niet aan te raken, maar te Prediken omtrent de Artijkels, die hem gegeven waren, en omtrent gehoorzaamheid en een goed Leven, het welke hem stoffe genoeg voor een Predicatie konde beschaffen, nademaal die andere stucken moesten geschort en bewaart worden tot de openbare Conzultatiën en beradingsen daar over te doen.

De Protector voegde daar noch by, dat hy het een groot gedeelte van zijn plicht achtte te zijn onder den Konink, niet toe te laten dat eigenwillige lieden het volk zouden afraden, van zulke waarheden aan te nemen, als by andere voortgezet werden. Maar Gardiner meende, dat daar geen geschil was, omtrent de tegenwoordigheid van Christus. En alzo nam hy den volgenden dag zijn text uit het Euangely van dien dag: *Gy zyt Christus &c.* In zijn Predicatie (van de welke ik wijdlöpige noten en aantekeningen van gezien hebbe) drukte hy zich zelven wel klaarlijk uit, aangaande de oppermacht van den Paus, als gerechtelijk afgeschaf: als mede van het Supprimeren van Kloosters en Chantryen. Hy prees des Koninks proceduren en handelingen hier omtrent. Hem dacht de beelden hadden wel kunnen gebruikt geworden hebben, maar ook mocht men dezelve wel wechnemen. Hy stond het Sacrament in beide gedaanten toe, als mede het wegnemen van dat groot getal van Missen van voldoeninge, en nam ook genoegen in de nieuwe ordere van de Communie. Maar hy stelde de tegenwoordigheid van Christus vleesch en bloed in het Sacrament vast. Op het welke eenige van de vergadering, dewelke onbescheidenlijk heet en driftig waren, zoo van de eene als van de andere kant, begosten tegens malkander te schreuren, den eenen zulks toestaande, den anderen het zelve tegensprekende. Wegens des Koninks macht en gezag in zijn onderjarigheid, en van de macht van den Raad in dien gevalle, sprak hy niet een woord: en hier op wierd hy in de gevangenis gelegd.

De reden hier toe was, dat de Paapliche Geestelijkheid in het algemeen onder malkander muyerden, dat hoewel zy des Koninks opperhoofdigheid erkent hadden, zy echter de opperhoofdigheid van den Raad nooit hadden erkent. Dat de Raad eenlijk te letten hadde, dat de Wetten en Ordonnantien wel wierden uitgevoerd; maar nieuwe konden zy niet maken, en dat derhalven de Opperhoofdigheid en Supremacy geen plaats konde grijpen, voor dat de Koning voljarig was, en de zaken zelve bezeffen konde.

Over deze zaken wierden de Rechtgeleerden aangesproken. Deze beslooten eenpaatlijk en moediglijk, dat de Supremacy zijnde vast aan

Parkers Mff.
Ex. C. Ch.
Chol. Cant.
Gardiner
predikt voor
den Konink.

1548.

de Koninklijke waardigheid, dezelve was en bleef zelfs in een onderjarig Koning, wanneer die door den Raad wierd uitgevoerd, die ze zou zijn in een voljarig Konink: en derhalven de zaken nu door den Raad bestelt, hadden het zelfde gezag in rechten dat zy konden hebben, wanneer de Konink die alle zelfs bestelde.

Maar dit konde het grooter gedeelte van de Geestelijkheid geen genoeg geven; van de welke eenige, door de geweldige vleyeryen, die men de Koningen had toegebracht, ten tijden van Konink Hendrik, ook scheenen een inbeelding te hebben, dat daar eenige trappen van Goddelijke verlichtinge op en in de Prinzen door hunne zalvinge, dewelke zy op hun krooninge ontvingen, van boven kwam, welke verlichtinge zich niet kwamen uit te breiden, voor dat de Konink tot de rijpheid en volkomenheid van zijn verstand gekomen was, en zoo oordeelden zy dat ook de Supremacie en oppermacht zoo lange in hem als slapende was, tot dat hy tot zijn Jaren was gekomen. De Protector, en den Raad trachten Gardiner daar toe te krijgen, om daar tegen te verklaren, maar hy wilde daar in niet treden. Hoe verre nu hy de andere opinie heeft voortgezet, weet ik niet.

Ondertusschen deze proceduren tegens hem wierden al een weinig te streng geoordeelt, en weinig met het recht over een te komen; maar hy zijnde by een ieder in den haat, wierd daar zoo veel werks niet van gemaakt; als men wel zou gedaan hebben; indien zulks een aangenamer man bevallen was geweest.

En alzo wierden de orders door den Raad bestelt, in het algemeen gehoorzaamt, zijnde veele door dezen harden handel tegens Gardiner afschrikt, konnende een ieder hier uit af meeten, wat hem in diergelijke gelegenheid te wachten stond, wanneer zoo groot een Bisschop zoo weinig verschoont wierd.

Kranmer
maakt een
Catechismus.

Het naaste dat Kranmer ter hand trok, was het opmaken van het Catechismus, of breede onderwijzinge voor Jonge perzoonen in de gronden van de Christelijke Religie. In dit reekende hy de twee eerste Geboden maar als een; hoewel, gelijk hy zeide veel van de oude daar twee van gemaakt hebben, maar de verdeeling was van zulk een gevolg niet, indien maar geen gedeelte van deze tien Geboden door de Kerk weg genomen wierd.

Hy toond dat de verschooning die de Papisten maken omtrent hun beelden dienst, niets anders was, als het geene de Heidenen tot verschooninge van hun afgodery in brachten, die ook zeggen dat zy niet het beeld eerden, maar wel die geene dien het verbeeld. Voornament-

mentlijk merkt hy aan de afbeelding van de dryeenigheid. Hy toond hoe dat Petrus niet wilde toelaten dat Cornelius de Hooftman hem, noch de Engel dat Johannes aan hem die eerbiedigheid toonden. Te geloven dat er meerder kracht is in het eene beeld als in het andere, noemt hy volkomenlijk afgodery. Ezechiás brak de Koperé Slange wanneer die misbruikt wierd, hoewel dezelve een verbeeldinge van den Heer Christus was, zijnde opgerecht door Gods bevel, en aan het welke eertijds een miraculeuze kracht was gegeven geweest.

Zoo had men dan nu genoegzame reden om de beelden te verbreeken; daar men de zelve zoo argernlijk heeft, tot by geloofen 't afgodery, zien misbruiken, gevende daar door zulk een groote argernisse aan Joden en Mahometanen, dewelke in het gemeen de Christenen Afgodendienaars noemen, in aanmerkinge van hun wijze van Godsdiens. Hy stelt behalven de twee Sacramenten, den Doop en het Avondmaal, de macht van Zondaren met God te verzoenen als het darde, en staat ten vollen toe, als een Goddelijke Instellinge de Bisschoppen en Priesters. En wenscht dat de Canons en plechtheden, van de openbare penitentie weder mogen werden herstelt. Hy vermaant zeer tot helydenis, en de handeling van het volk met hun Priesters of Harders omtrent den staat van hunne gewiffen, op dat dezelve alzo mogen, op deze kennis, volgens het Euangelium binden en ontbinden.

Hebbende hy dit gemakkelijke, maar zeer dienstig werk ten einde gebracht, heeft hy het zelve den Konink toegeëigent, en beklaagt zich in den toeëigen brief, over de groote verzuimenis, dewelke men in voorigetyden, omtrent de Catechizaten gepleegt heeft, en dat de bevestiging van 't Priesterschap niet naar behooren was geschied, nadeemaal de zelve moet alleenlijk aan de voljarige gegeven worden, die de gronden van den Christelijken Godsdiens verstaan, en met kennis, en een oprecht hart de beloften van hunnen Doop, kunnen vernieuwen.

Hier uit staat wel af te nemen dat van den aanvang van deze reformatie af, de practijk van de Roomsche Kerk omtrent het eeren der beelden, voor een Afgodery gehouden is geweest. Kranmers yver tot het herstellen van de Penitentiele Canons en regulen, blijkt hier ook klaar genoeg, en het is blijkelyk dat hy nu t'eenemaal die byzondere gevoelens, dewelke hy voor hen en van de Kerkelyke bedieningen hadde, ter zijden had gelegd. Maar nu in een werk, het welke t'eenemaal zijn eigen was, zonder dat andere daar veel deel aan hadden, stelt hy nu hun Goddelijke instellinge ten vollen vast.

1548.

Al deze dingen hebben den weg tot een grooter werk gebaant, het welke deze verkorene Bisschoppen en Godsgeleerden, dewelke hadden gearbeid in het voortzetten van de Communie, nu onder handen namen, het welke was, de volkomene reformatie van den geheelen dienst van de Kerke. Om dit te wege te brengen, brachten zy al de dienst-boeken, en Officien, die over geheel Engeland in het gebruik waren, te zamen. In het Zuider gedeelte waren deze die naar het gebruik van Sarum waren, in het gemeen aangenomen, dewelke men geloofde by Osmund, Bisschop van Sarum, by een gebracht te zijn. In het Noorder gedeelte hadden ze andere zoodanige, naar het gebruik van Jork. In Zuid Wallis hadden zy die naar het gebruik van Herfort waren, in Noord Wallis aan die van Baugen, en in Lincoln een ander slag van dienstboeken naar vereisch van dien stoel.

In de Primitive Kerk, wanneer de buiten ordinaire gaven ophiel- den, stelden de Bisschoppen van de byzondere Kerken, hunne gebeden op zulk een wijze en methode, als de naaste quamen by die grene die zy van de Apostelen gehoort of onthouden hadden. En deze Liturgyen en Gebede boeken wierden genoemt naar den naam van de Apostelen, uit welkers Formulier zy genomen waren, gelijk die van Jeruzalem den naam droeg van St. Jacobus, en die van Alexandryen den naam van St. Marcus; maar deze boeken dewelke wy nu onder die namen hebben, zijn zeekerlyk zoodanig gestopt en opgevult, dat ze van geen groot gezag zijn. Maar in de vierde Ecuwe word eerst van deze Liturgyen en gebeden gewag gemaakt.

Het Concilie van Laodicea bestelde dezelve bedendienst in den avond en in den morgen te geschieden. De Bisschoppen ondertusschen gingen voort met nieuwe byvoëgingen daar by te doen, en oude Formulieren, tot een nieuwe wijze en methode te brengen; maar dit wic ieder Bisschop toevertrouwt, zonder dat men zelfs daar eenige openbare vergaderingen over maakte, tot aan de tijden van St. Augustinus; wanneer in hun handelingen met de Kettters, zy bevonden, dat zy hun voordeel namen, uit eenige gebeden, dewelke in de Kerk gebruikt wierden. Hier op zegt hy ons, wierd dan geordonneert en bestelt, dat'er geen gebeden in de Kerk zouden gebruikt worden, als die by gemeen goed vinden waren ingestelt: daar na, quamen deze Liturgyen en gemeene beeden, een weinig meerder in opmerkinge.

In voorige tijden was de dienst van God een zuivere en eenvoudige zaak; en zoo is dezelve ook gebleven, tot dat superstitie en bygelovigheid, de Kerke zoodanig begoft in te nemen, dat deze Formulie-

ren te naakt en te blood ſcheenen te zijn, ten ware zy tot konſtiger ſtellingen gebracht en met plechtigheden en Ceremonien opgehemeſt wierden. Gregorius de Groote, was de eerſte die veel zorge aanwendde om de Kerk-Muzijk zeer regulier te maken, gelijk hy ook de Liturgyen in een andere methode ſtelde, als die voor heen geſtelt waren geweest, echter had hy zoo veel vertrouwen op zijn eigen ſtelling niet, maar vertroude het den Monnik Auguſtinus toe, dien hy naar Engeland over zand, hem radende, of de Roomsche of Franſche plechtigheden te gebruiken, of eenige andere, die hy zou mogen oordeelen het volk aldermeest te zullen konnen ſtichten.

Daar na ontſond'er groote veranderinge in verſcheidene Biſdommen; want wanneer eenig Prelaat kwam gecanonizeert te worden, of in groote achting by het volk kwam te geraken, zoo wierden eenige zijn byzondere verzamelingen, of byzondere Formulieren, dewelke hy hadde gebruikt in zijne, of ook wel naar het verſpreiden van zijn roem, in de naburige Kerken en Biſdommen.

In ieder een zijn merkelijke dingen daar by gevoegt, en al de ſchrijvers meest van de achtſte, of negende eeuwe, gebruikten hun vernuft, om eenige beteekeniſſen van verborgentheden, omtrent ieder Kerkplicht uit te vinden; die men alſtoen gebruikte, en al zoo als een nieuwe oefeninge wierd opgebracht, was het geen ſware zaak daar eenige myſterien en verborgentheden by te vinden. Dit dede de gebedeplichten tot een ongemeene grootheid opſwellen, komende ook een groote verſcheidentheid onder de zelve, *Miſſalen, Breviaren, Ritualen, Pontificalen, Portoizen, Pien, Gradualen, Antiphonalen, Psalterien, uren of getyen*, en een menigte andere meer. Ieder Religieuze order had van gelijken haar byzondere oefeningen; met de heilige dagen van den Heilig, dewelke hun ordere raakte, en dienſten voor hen: en te verſtaan, hoe dien dienſt plechtelijk te betrachten, was een zoo ſwaren en gewichtigen zaak geworden, dat men al vry veel moeite had, om dezelve perfectelijk te leren, zonder daar wel lange in geoefent te zijn geweest. Zoo wierd dan nu beſlooten deze te onderzoeken en te verbeteren.

Ik vinde niet dat het ooit in bedenken is genomen, of men zou hebben te maken Formulieren voor al de byzondere deelen van den Kerkdienſt, of laten dezelve aan de vaardige en ex temporale yver van hen die den dienſtbekleede, welk laaſte zy daar na den naam gaven van dienen of bidden in den Geest. Van deze wijze van God te dienen, hebben zy toen niet eens gedroomt, veel minder dat het be-

1548.

stellen van Formulieren van gebeden, was een aanhechting aan de Koninklijke plicht van Christus; maar men bedacht wat ieder gebed in den geest, ten tijden van de Apostelen, hadde geweest, (wanneer echter ieder zijn Psalmen, die een slag van gebeden zijn, zoo wel als lofzangen, de gedaante hebbende van eenige geschrevene byestellingen, gelijk den Apostel zulks uitdrukt) en zulks nu naar te volgen met een heete genegenheid en oprechte Godsdienstigheid, was geestelijke Godsdienst, en dienen of bidden in den Geest. En voorzoo veel het ware de zelve zaak die men Godt dagelijks afbad, alzo was ook dezelve woorden te gebruiken, een bewijs van een steedvaste Godsdienstigheid, dewelke geveest was op de zaak die men van Godt begeert: daar in tegendeel die yver, die nieuwe woorden voortbrengt, eerder schijnt een yver in het verstand te zijn.

Ook konde het niet over een komen met de grondregulen van een reformatie, die waren de Kerkelijke perzoonen van die onbepaalde macht, dewelke zy gewoon waren over der menschen gewiffen te oeffenen, t'eenemaal te ontkleden, hen de vryheid toe te laten om het volk hen te doen naar bidden, zoo als zy het verstonde; zijnde het zelve alzo grooten overdracht en resignatie van het volk, wanneer haar devotie afhangt van de vaerdige en ex temporele yver van hun Leeraren, als de voorige superstitie had gemaakt of gedaan, van hun gelove en gewiffe aan hen.

Zijnde dan alzo beslooten de geheele dienst van God onderbestelde Formulieren te brengen, stelden zy een algemeene regel omtrent zich zelve op (dewelke zy daar na verklaart hebben) van niets te veranderen om de wille van nieuwigheid, of enkelijk omdat het voorheen was gebruikt geweest; maar zy beslooten zulke dingen te behouden als de eerste Kerk had geoeffent, en af te snijden zoodanige misbruiken als de later tijden daar hadden toegevoegt, en te continueren het gebruik van die dingen, dewelke hoewel zy niet zoo vroeg ingebracht waren, evenwel van een goed gebruik waren, om devotie en Godsdienstigheid te verwecken, dewelke zoo veel het volk, door de oeffeninge der zelve waren aanbevolen, datze de zelve ter zijden te leggen, hen misschien van de andere veranderingen afkeerig zou maken.

En derhalven beslooten zy geen veranderinge, als met groote en gewichtige redenen, in het welke zy de wijze van doen van onzen Zaligmaker hebben getracht naar te volgen, dewelke zich niet at-

leen-

leenlijk na de Joodsche instellingen zelfs heeft gevoegt, maar ook zelfs het gebed, het welke hy zijne leer-jongeren gaf, was na hun formulier ingestelt; en zijn twee groote instellingen van Doop en Avondmaal, bestonden in plechtigheden, dewelke altoos onder de Joden in gebruik waren geweest. En nademaal hy die een gantsch nieuwe Godsdienst hadaan te stellen, en daar toe was gemachtigt op de alderhoogste wijze, meerder als ooit iemand was geweest, zich zoo verre gevoegt heeft naar aangenomene oeffeningen, als van de zelve te nemen, deze, dewelke hy heiligde tot het gebruik van zijne Kerk; zoo schijnt zulks noch veel betamelijker voor die geene, dewelke zulk een hoogen order niet hadden, om hen gezach te geven in alles wat zy deden, wanneer zy bezig zijn om misbruiken te reformeren, om de wereld te doen zien, dat zy het niet deden uit een dartele begeerte en lust tot veranderinge, of eenige betrachtinge van nieuwicheden. En met zulk een besluit zijn ze tot het werk getreden.

In het onderzoeken van de voorige Dienst-boeken, vonden zy een groote menigte van bygelovigheden, in de heiligingen en wyingen van water, zout, brood, wierook, kaarsen, vuur, klokken, Kerken, beelden, altaars, kruicen, vaten, kleederen, Palmtacken, bloemen, &c. alles van gedaante gelijk de plechtigheden van het heidendom, zelfs schijnende uit een en zelfde fontein hun oorspronk te nemen. Wanneer het water en het zout wierd gezegent, wierd daar by gezegt, dat het daarom geschiede, dat dezelve mochten zijn de behoudenisse van lichaam en ziele, en de Duivelen (die wel eens mochten lachen om deze kunsten, die ze hen zelve geleert hadden) wierden beswooren niet te komen in eenige plaatzen waar deze dingen gesprenkelt waren: en het heilige brood wierd gezegent, om te zijn een bevrijden tegens alle onmacken, en stricken des Duivels: en het heilige wierook, dat de Duivels omtrent de rook daar van niet zouden passen te komen; maar dat zy alle die daar van den reuk ontfingen, mochten ontfangen de kracht van den Heiligen Geest: en de Assche zelfs wierd mede gezegent, op dat al die geene, die met dezelve bedekt wierden, mochten verdienen vergiffenis van hunne zonden te verkrijgen.

Alle deze dingen hadde het gemeene volk zulk een vertrouwen daar omtrent gemaakt, dat zy in het algemeen dachten, dat, zonder deze harder termen van ware heiligheid, zy op zulke superstitieuze waarnemingne wel zekerheids genoeg van den Hemel en hunne zaligheid hadden. Al deze dingen dan beslooten ze te verwerpen, als die geen ordere uit de Schrifture hadden, en niet als ydele vonden waren, om de

1548. menschen af te trekken van een levende toeëigening aan God door Jezus Christus, volgens het voorschrift van het Euangelie.

Daar na wierden de menigvuldige Ceremonien, omtrent de Sacramentale actien, in áchtning genomen, die tot een oneindelijke menigte waren opgeklimmen, en gelijk als eenige van deze, dewelke geen fondatie in de Schrifture hadden, uitgeworpen wierden, zoo wierden de overige tot een grooter eenvoudigheid te rugge gebracht.

In geen gedeelte van den Godsdienst was de verdervinge van voorige Kerkplichten aanmerkelijker, als in het geven der absolutie door den Priester voor levende en voor doden.

Aan die gene die biechteden, wierd de absolutie aldus toegestaan; *Ik absolve u, in de Name des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geests.* Waar by dan gevoegt wírd; *en ik sta u toe, dat al de Indultientien en aflaten die gegeven zijn, of gegeven zullen werden, by eenig Prelaat, met de zegeningen van de zelve, al de Sprenkels van het Heilige water, al de devote kloppingen op u borst, het berouw van uw hart, deze biechte en al de andere devootte biechten, al uw vastingen, Abstinentien, Aalmissen, Wakingen, Tuchtigen, Gebeden, en al de Pilgrimagien, en al het goed dat gy hebt gedaan, of zult doen, en al het quaad dat gy hebt geleden, of zult lyden, voor en om God, de Lydingen van onzen Heer Jezus Christus, de verdiensten van de Glorieuze en gezegende Maget Maria, en al de andere Heiligen, en de toelstemminge of de geheele Christelyke Kerk, keeren tot u voor de vergevinge van deze en alle andere zonden, tot de aanwas van uw verdiensten, en de verkrijginge van de eeuwige vergeldingen.*

Wanneer de laatste zalvinge wierd aan stervende perzoonen gegeven, deden zy dezelve aan de ooren, de lippen, den neus en andere deelen, met dit gebed. *By deze heilige zalvinge, en zijn eigene tedere barmhertigheid, en by de voorspraak van de gezegende Maget, en al de Heiligen, wil God u vergeven al wat gy gezondigt hebt met hooren, spreken of ruiken; En zoo met al de andere leden.* En wanneer het dood lichaam nu in het Graf was gelegd, wierd'er deze absolutie over gesproken: *De Heer Jezus Christus, die aan St. Peter en de andere Discipelen gegeven heeft, de macht van te binden en te ontbinden, ontlaste u van al de schuld van uwe zonden, en voor zoo veel als mijn zwakheid gegeven is, zoo zijt geabsolveert voor de Vierschaar van onzen Heer, en dat gy moogt hebben het eeuwige leven, en leven voor altoos.*

Dit wierd geacht te zijn het alderhoogste misbruik, dat te bedenken was, wanneer in het geven van de hoop des Hemels, en de vergevinge der zonden, zijnde van al de deelen van den Godsdienst het aldergewichtigste, zulke vermengingen gebruikt wierden. En dat, het welke de Schrift leert, alleen te konnen verkregen worden door Jezus Christus, en dat op het ware Geloof en gehoorzaamheid van het Euan-gelie, nu toegeschreven wierd aan zoo veel andere oorzaken. Deze dingen had de wereld ingenomen, met deze gedachten, dat daar een geheim in was, om de zielen Zalig te maken, buiten die effene weg en methode die Christus geleert heeft, en dat de Priesters dit secreet in hunne handen hadden; zoo dat deze die niet wilden komen onder het Jok van Christus, en door dien middel Zalig worden, zich maar alleenlijk behoefden by de Priesters te voegen en hun gunst te verzoeken, en dat het werk daar mede beschikt was.

Daar waren noch twee andere veranderingen dewelke over gants de dienstboeken gingen, namentlijk het vertalen van de zelve in de bekende en gemeene taal. De Joodsche Godsdienst was of in het Hebreusch, of na de gevangenis in de Syrische talen, de gemeene talen van het Palestina, geschreven. De Apostelen deden hun dienst en prediking altoos in de tale die best verstaan wierd, zoo dat St. Paulus wijdlopig bestraft heeft, die geene, die in Gebeden of Psalmen een taal gebruikte die van een ieder niet verstaan wierd. En Origines, Bazilius, met al de andere Vaders, die van die zaak geschreven hebben, hebben aangemerkt, dat ieder een Godt heeft gediend in zijn eigene taal, na het scheuren van het Roomsche Rijk, door de Gothen, en andere Barbarische Volkeren, wierd de Roomsche taal met hunne taal vermengt, zoo dat dezelve zeer verbastert wierd, en afgetrocken van zich zelve by trappen; maar daar was zoo veel tijds tusschen beiden eer het daar toekwam, dat het niet nodig scheen de Liturgie, of Dienst, in hun talen over te zetten. Maar in de negende eeuw, wanneer de Slavonen waren bekeert, en begeert wierd dat zy hun dienst-boeken in hun eigene taal mochten hebben, en eenige zich daar tegens stelden, wierd een stemme gehoord, zeggende: *Laat ieder tonge Godt prijzen.* Op het welke de Paus Johannes de VIII. aan Methodius, hun Bisschop, geschreven heeft, dat zulks mocht toegestaan werden, sonderende het zelve op den Brief van St. Paulus, tot die van Corinthen, en op de woorden van David. *Laat ieder tonge den Heere prijzen.*

En in het vierde Concilie van Lateranen, wierd beslooten, dat de Bisschoppen, dewelke woonden in plaatzen, alwaar zy onder de Grieken

1548.

vermengt waren, bequame Priesters zouden bezorgen, om de dienst te doen, volgens de plechtigheden en talen van deze, voor de welke zy den dienst deden.

Maar de Roomsche Kerk, hoe goedertieren ook omtrent de Slavoenen en Grieken, toonde zich weder tegens het overige van Europa, en nademaal alleenlijk Hebreusch, Grieks en Latijns, door Pilatus boven het Kruis geschreven was geweest, zoo beslooten zy daar uit, dat deze talen daar door geheiligt waren; hoewel niet lichtelijk te begrijpen valt, wat heiligheid van Pilatus, die deze dingen schreef, aan deze talen konde toe gebracht worden. Men pretendeerde ook, dat het was mede een gedeelte van de gemeenschap der Heiligen, dat over al de dienst in een en de zelve taal zou moeten geschieden. Maar de rechte waarheid was, zy hadden slegts voor, de Priesterlijke waardigheid hoog op te trecken, met het houden van al de Kerken dienften in een taal, die men niet verstond, het welke in een volk, bygelovig genoeg van zich zelve, die werking mocht doen; maar het vervreemde in tegendeel de rest van de wereld van hen.

Daar was ook een geweldig getal van Heilig dagen, die men gewoon was te vieren, met zoo menige Gebeden en Rymen, of Lof-zangen, daar toe behoorende, en zoo veel lessen, die men lezen most, behelzende eenige betachelijke legenden, zulke in der daad, als in de gemeene taal niet wel konden gelezen werden, zonder versmadinge en bespottinge der toehoorders, en voor het meeste gedeelte, verscheidene van deze Gebeden en Lof-zangen, behelzen in zich een betreckinge tot deze logenachtige vertellingen. Verscheidene van deze Gebeden en Lof-zangen waren in zulk een stijl geschreven, dat de vergiffenis der zonden, de genade en den Hemel onbemiddeld de Heiligen afgebeden wierden, alsof deze dingen alleen van hunne goedigheid afkwamen, of door hun verdiensten verkregen wierden, of door hen alleen gegeven en ontfangen wierden. Van de welke de lezer een klein proefken zal vinden in de verzamelingen, en eenige van de toegang tot de zelve.

Verzamelingen.
No. 29.

De Reformeers, hebbende aldus overwoogen de verdorvenis van de voorige Dienst-boeken, waren daar door te beter vervaardigt om nieuwe op te stellen. Maar de Priesters hadden hun dienst gedaan, in gewaden die tot dat gebruik gemaakt waren; als Surplicen, Koper en andere kleederen meer, en men overleide lange onder malkanderen, of dezelve zou worden gehouden of niet. Daar wierd tegen geworpen, dat deze gewaden waren een gedeelte van den train van de Misse, die ook

wel

wel bygeloviglijk misbruikt waren geweest, alleenlijk om met te meerder praal dezelve voort te zetten. Aan de andere kant wierd ingebracht, dat gelijk als wit, van ouds de verwe der Priesters, in de Moissische be- deeling was geweest, zoo was dezelve ook in de Africaanische Kerk in de vierde Eeuw gebruikt geweest, en men oordeelde het ook een na- tuurlijke indrukinge te zijn van de zuiverheid en betamelijkheid, die by de Priesters vereischt wierden: behalven dat, de geestelijkheid was als toen geweldig arm, zoo dat zy nauwelijks betamelijke kledingen konden bezorgen, en het volk mede gewoon van het eene uiterste tot het andere over te loopen, of zich te veel te onderwerpen, of te ver- smaden, viel nu tot het laatste, en achte de Heilige dienst zoo weinig als mogelijk ware; invoegen, indien dezelve in hun dagelijksche kle- deren kwam gedaan en verricht te worden, zou dezelve gewisselijk tot grooter verachtinge komen te vervallen.

Om deze redenen dan, wierd beslooten dezelve Misklederen in het gebruik te houden; men zeide ook, dat gezegend en op een bygelovi- ge wijze gebruikt te zijn; mede een zoo sterken bewijsreden tegens het gebruik van Kerken en Kloeken gaf; maar dat St. Paulus hadde ge- zegt, dat ieder Gods scepzel goed ware, en zelfs de spijsz aan den Afgod opgeoffert, zijnde het grootste misbruik dat men hebben kan, mocht ge- geten werden. Daarom zagen zy geen noodwendigheid, waarom men over een voorgaande misbruik kleederen, verwerpen zou, die zoo veel welstand in zich hadden, en voor heenen in het gebruik waren ge- weest.

In het opmaken der dienst boeken, namen zy hun begin met mor- gen en avond Gebeden. Deze wierden gestelt in de zelve gedaante in de welke zy noch zijn, maar in andere dingen kwam het zeer na by, het geene het nu is. Al het gaene voorheen in de ordere van de Com- munitie is gezegt, wierd daarin gevoegt, de Communie en uitreikinge most geschieden in Brood en Wijn vermengt met water. Dan wierd het Gebed gesproken voor de staat van Christus Kerk, in het welke zy God dankten; voor zijn wonderlijke genade getoont aan en in zijn Heiligen, in de gezegende Maget, de Oudvaders, Apostelen, Pro- pheten en Martelaren; of Gods getuigen; zy bevolen de afgestorvene Heiligen aan Gods Barmhartigheid en vrede, en dat op den dag der op- standinge, wy met hen ter rechterhand van Christus mochten geplaatst werden. Hier by wierd gevoegt het Gebed van Consecratie en wey- inge, het geend wy noch gebruiken, als een gedeelte daar van, alleen- lijk met deze woorden, dewelke zedert uitgelaten zijn: *Met uwen*
Heili-

7548.

Heiligen Geest, geliefst te zegenen en te Heiligen, deze uwe gaven, en schepzelen van Brood en Wijn, dat dezelve mogen zijn voor ons het Lichaam en Bloed, van uw alderliefst Zoon. &c. By de Heiliginge wierd ook gevoegt het Gebed van Dankzegginge dat nu noch gebruikt word.

Alle opheffinge wierd verboden na de Heiliginge, dewelke eerst was gebruikt als een plechtigheid, uitdruckende, hoe Christus aan het Kruis opgeheven was; maar dit zelve was, na dat men begoft de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus te geloven, gebruikt, om het Sacrament het volk te vertoonen, op dat het volk mocht nedervallen en het zelve aanbidden. Daar was mede bestelt, dat de gantche Formulier van de Communie, behalven het Gebed der Heiliginge, op alle Heilige dagen zou gebruikt werden, al schoon geen Communie gedaan wierd. Om het volk dezelve in gedachten te brengen, en aan het lyden van Christus te doen gedenken.

Het Brood wierd geordonneert, ongehevelt en rond, maar drukzel daar op, en wat dicker als het voor dezen was geweest. En al hoewel het van ouds het volk in handen gegeven wierd, echter, op dat het niemand zou mogen weg dragen, en tot eenige superstitie gebruiken, was geordonneert dat het de Priester het volk in den mond steken zou. Het is blijkelyk dat Christus het overgaf in de hand van zijne Apostelen, en zoos het ook menige eeuwen naar malkander gelchied, gelijk blykt by vercheidene aanmerkelyke geschiedenissen van Heilige Mannen, die het met hen op hun reize genomen hebben. In de Grieksche Kerk, in de welke Brood en Wijn te zamen vermengt waren, begoffen zommige te denken, dat het betamelijker ware het zelve met kleine Goude lepels te nuttigen, als met de hand, maar dat wierd verworpen, door het Concilie van Trullo; maar kortst daar aan, begoffen men in de Latijnsche Kerk te gebruiken, dat mannen het met de hand namen, maar vrouwen het in een linnen doek, die ze het Dominicaal noemden, ontfingen. Maar wanneer het geloof van de lichamelijke tegenwoordigheid, aangenomen was, als dan wierd een nieuwe manier van het te ontfangen gevonden, onder andere dingen, om dat gevoelen kracht te geven: het volk mocht nu het zelve niet meer aanraken, het welke men het ware vleesch en bloed van Christus den Zaligmaker achte te zijn, en daarom wierden den duim en de vingeren van den Priester byzonderlijk gezalf, als een nootwendig vereisch tot zulk een Heilige aanrakinge, en zoo wierd het door de zelve het volk in den mond gestookten.

Men

Men verzamelde ook een Letany, bestaande uit veel korte gebedkens, afgebroken door toestemminge tusschen beiden, en was dezelve, die wy noch tegenwoordig gebruiken, alleen haddenze een toestemminge, die wy niet hebben, te zijn verlost van de Tyranny, van de Bisschop van Rome, en al zijn vervloekelijke ongeregtigheden.

In den Doop was, behalven het Formulier, dat wy als noch behouden, een Kruis in het eerste op het voorhoofd, en de borst van het kind gemaakt, met een beswering, dat de Duyvel uit hem zou gaan, en niet meer by hem komen. Als dan most de Priester het kind by de rechter hand nemen, en het zelve binnen de vonte plaatzen, en aldaar tot dry maal toe in dompelen, eens op de rechter zijde, eens op de linker zijde, en eens op de borst, het welk al met groote omzichtigheid most gedaan werden, maar als het kind daar toe te swak ware, was het genoeg het zelve alleen te besprengen met water in het aangezicht; als dan most de Priester dat een wit kleed of Chrysom aantrekken, tot een teeken van onnozelheid, en hem het hoofd zalven, met een Gebed om de Salvinge des Heiligen Geests, in de Confirmatie, of bevestiging. Deze dewelke quamen, om gecatechizeert te werden, het welke hebbende in zich een formeel Engagement, of belofte om de belofte in den Doop te volbrengen, zoo wierd ook niets anders afgevraagd zijnde de Catechismus de zelve, die het nu is, (behalven dat daar zedert een uitlegginge by is gevoegt) dit zijnde gezegt, most de Bisschop van de Sacramenten hen teekenen met het kruis, en hem de hand opleggen, zeggende: *Ik teekene u met het teeken des Kruycs, en legge myn hand op u, in den Name des Vaders &c.*

De Kranke, dewelke begeerde gezalf te worden, mocht de zalvinge ontvangen op hun voorhoofd, of op hun borst, alleenlijk met een Gebed, dat zoo als hun lichaam uitwendiglijk met Olie gezalf is, dat zy alzoo den Heiligen Geest mogen ontvangen, met gezondheid en overwinninge over zonden en dood.

In de uitvaarden recommandeerden zy de afgescheidene ziele aan de Barmhartigheid Gods, biddende dat haar zonden mogen vergeven werden, dat zy mag verlost blyven van de Hêlsche pijn, en gebracht in den Hemel, en het lichaam ten uystersten dage mag opgewekt werden.

Zy bezorgden ook dat deze, dewelke niet in de Kerk konden komen, noch gebracht werden, daarom van het gebruik van het Sacrament niet zouden berooft blyven. De Kerk van Romen had opgestelt het geloof van een indispensabile nootzakelykheid van de Sacramen-

1548.

ten, en die zoo hoog opgevoert, dat zy leerden dat de zelve ex opere operato, uit de daad zelfs, zonder inwendige werkinge, rechtveerdiginge en genade toe brengen, ten ware door den Ontfanger; daar omtrent een verhinderinge ware toegebracht; en het schijnt dat het eerste geschil omtrent de rechtveerdigmakinge, hier uit haar oorspronk genomen heeft: want die Kerke lerende dat de menschen worden gerechtveerdigt, door de werkinge van het Sacrament, of Sacramenteele werking, zoo word het zelve bestreden, door de Reformeers, dewelke oordeelden, dat de menschen wierden gerechtveerdigt door de inwendige werkinge van de geest. Indien zy daar aan gehouden hadden, het geschil mocht met meerder voordeel verhandelt zijn geworden, het welke zy verlooren hebben in een groote mate, door het toestaan van eenige kleine scherpsinnigheden.

In de Roomsche Kerk, in gevolge van hun gelove, omtrent de noodwendigheit der Sacramenten, wierden de vrouwen toegelaten, in den uitersten nood te doopen. En de Vroed-vrouwen deden het gemeenlijk, zijnde dat het begin van daar toe gelicentieert by den Bisschop te zijn. Zy geloofden ook, dat een enkel aanraken der Sacramenten, genoeg was ter Zaligheid, in deze dewelke groot geworden waren, en op deze gronden wierden de Sacramenten aan de Kranken gegeven.

In de primitive Kerk, zonden zy hun gedeelte van het Sacrament, de Kranken of den gevangenen toe, het welk niet alleenlijk zonder praal of processie geschiede, maar het werd zelfs dikmaals door jongens en dienaren gezonden, gelijk blijkt uit de bekende geschiedenis van Serapion, het welke gelijk als het toond, dat zy als toen niet geloofde, dat 't het ware vleesch en bloed van Christus was: alzo wanneer dat geloof was aangenomen, was het een natuurlijke uitwerkinge van dat geloof, dat het Sacrament door de Priestster zelf met statie en aanbiddinge gedragen werd.

De ouden achten het betamelijker, en beter met de gemeenschap der Heiligen over een te komen, de Elementen alleenlijk in de Kerke te consacreren en te heiligen, en gedeelten daar van aan de Kranken te zenden, om daar mede hun gemeenschap met de rest uit te drucken. De Reformeers deze dingen aanmerkende, hebben den middel weg genomen. Zy oordeelden de Sacramenten nootzakelijk, waar dezelve konde genooten werden, als beveelen door Christus ingestelt: en hoewel zy het dienstiger achten, dat al de bedienin-

dieningen van den Doop in de Kerk zouden geschieden, aan de vondte, als in byzondere huizen, beteekenende daar by, dat de gedoopte in de gemeenschap der Heiligen aangenomen wierd; evenwel dewijl onze Zaligmaker heeft gezegt, *dat alwaar twee of dry in zynen naam vergadert zijn, hy aldaar in het midden van dezelve zal zijn.* Oordeelden zy dat het te veel smaken zou naar superstitie en bygelove, omtrent de muren of vondte van de Kerk, deze actie zoodanig daar aan te verbinden, dat als de kinderen, of door scharpigheid van weder en locht, niet zonder gevaar in de Kerk konden gebracht werden, men hen echter den Doop weigeren zoude. Evenwel bleven zy by dat gevoelen, dat de openbare doppinge, de gemeenschap der Heiligen beter uitdrukte, zoo dat zy dezelve ten hoogften aanbevolen, maar het andere toe lieten, in de hoogste noorzakelijkheid te kunnen geschieden.

Dit is zedert geworden tot zulk een groot misbruik, dat eenige oordeelen, dat het een pinct van eer en staat is, zijn kinderen in zijn huis te laten Doopen, brengende zoo hun grootsheid en hovaardigheid zelve, omtrent de alderheiligste dingen: daar mag ook wel eenige schult van de dienaars omtrent zijn, zijnde te lichtelijk te bewegen om het zelve in te willigen; maar het is nu zoo gemeen geworden, dat al de poogingen van eenige van onze Bisschoppen, niet machtig genoeg zijn geweest, om die zaak te herstellen, en te brengen tot het eerste besluit, van niet in byzondere huizen te doopen, alleenig uitzonderende het blijkelyk gevaar van de kinderen in de Kerk te brengen.

Wat nu het andere Sacrament des Avondmaals aangaat, de Reformeerders hebben geoordeelt, dat volgens de bestellinge van de primitive en eerste Kerk, het zelve niemand in zijn uiterste behoorde onthouden of geweigert te werden, zijnde het zelve nooit noodwendiger, als op dien tijd, alle middelen te gebruiken, dewelke het geloove vermoogen te versterken, en de Godsdienstigheid van stervende lieden op te wecken, zijnde ook als dan dienstig, dat zy, al stervende, hun geloof zouden belijden, als daar inne stervende, en in een goede Conscientie en liefde tot alle menschen. Zy dan ordonneerden dat de Communie den krankten zoude gegeven werden; maar dat altooren het zelve uit te reiken, den Priester eerst den zieken zijn gewiffe zoude onderzoeken op een oprechte belijdenisse van hun geloof, en de confessie en ontdeckinge van zoodanige zonden, als hun gemoed mochten bewaren; doende alles wat in hun vermoogen ware, om hun leetwezen en berouw volkomen te maken, als in het vergeven van alle verongelykingen.

1548.

gen, en het oprechtelijk handelen met alle menschen, wanneer hy hem zoude geven de vrede van de Kerk, in een formele absolutie en ontlastinge, en zoo vervolgens het Sacrament: maar op dat zy zouden hebben voor by te gaan alle praal van ydele proecessien aan de eene zijde, en de oneerbiedigheid van het zenden van het Sacrament by gemeene handen aan de andere zyde, wierd beter gedacht een byeenkomst omtrent den kranken te maken, en daar het Sacrament te heiligen en uit te reiken aan deze kleine vergaderinge, alwaar, zoo als Christus be- looft heeft, *van te zullen zijn in het midden van twee of dry, dewelke in zynen naam zouden verzamelen*, een-einde zoude konnen gemaakt worden van de swacke uitzonderingen en exceptien, die eenige over deze kleine vergaderingen en Communien gemaakt hadden, alzo- zoude ook aan de andere zyde echter konnen gevreesd werden, dat het grootste gedeelte van dezen dienst, noch een weinig te veel van de Paapsche superstitie zoude behouden, als of de absolutie van den Prie- ster, met het Sacrament, en eenig klein berouw over de zonden, een- zeeker paspoort hadde te zijn, om ten Hemel ingelaten te werden; het welke, gelijk zeeker is, alleenlijk op zulk een oprecht geloove, als een waar berouw, met een veranderinge van hert en gemoed verzelt, kan verkregen werden; want aan de zoodanige word alleenlijk Godts genade, door Christus verdiensten, in alle ordinaire gevallen, toege- eigent.

De voorre-
den tot het
werk,

Voor al deze dingen voegdenze een voorreden rakende de plechtig- heden, dezelve die als noch voor het boek van de gemeene gebeden te zien is, in welke voorreden zy een onderscheidinge maken tusschen deze plechtigheden en Ceremonien, dewelke met een goede mening: en intentie waren ingestelt, en daar na misbruikt zijn geworden; en andere, dewelke zijn ingevoert uit ydelheid en superstitie, en daar na tot grooter misbruik opgegroeit zijn, van de welke zy de eene volkom- mentlijk hadden verworpen; maar de andere hervormt en behouden tot betamelijkheid en stichtinge.

Eenige waren zoo gezet op de oude Formulieren, dat het hen een: groote zaak scheen te zijn, van eenige der zelve af te scheiden. An- dere waren begeerig na vernieuwinge in ieder zaak: tusschen deze bei- de haddenze een middelweg gevonden. De last der Ceremonien was zoo groot, ten tijden van Augustinus, dat hy over dezelve, als on- verdraaglijk beklagde, als door dewelke de staat der Christenen slim- mer was, als die van de Joden; maar deze waren noch aangenomen tot een veel grooter getal zedert zijn tijd, het welke in der daad de Gods- dienst:

dienst verduisterde, en den Christenen onder een swaar jok hadden gebracht, daaromme hadden zy alleenlijk behouden als betamelijk waren, met bekwaamheid om der menschen gemoederen op te wekken, door eenige goede beduidinge. Verscheidene plechtigheden waren zoodanig misbruikt door bygeloovigheid en gierigheid, dat het noodwendig was geoordeelt dezelve geheel te vernietigen; maar nademaal het dienstig ware eenige te behouden, tot betamelijkheid en ordre, zoo ware het beter de oude te behouden, als nieuwe op te zoeken. Maar deze, dewelke aangehouden waren, wierden niet geacht over een komende met Gods Wet en ordonnantie te zijn, en daaromme moften, uit gerechtige oorzaken, veranderinge lijden. Zy waren ook klaar en licht te verstaan, en derhalven niet lichtelijk tot misbruik te brengen; ook wilden zy, met het aanhouden van deze, andere volkeren en natien niet veroordeelen, of iemand als hun eigen volkiets voorfchrijven, en alzoo wierd dit Boek vervaardigt tegens het naaste Parlement.

In dit wierd het gebruik van het Kruis aangehouden, dewijl het by de oude Christenen was gebruikt geweest als een openbare verklaringe, dat zy zich het Kruis van Jezus Christus niet schaamden, hoewel zy erkenden, dat het zelve op een byzondere wijze was misbruikt geweest, in de later tijden, in dewelke het bloote gebruik van het Kruis geacht was geweest eenige magicale en besweerende kracht in zich te hebben; en dit was zoo verre gegaan, dat het in het *Roomfche Pontifcaal* verklaart wierd, dat het gekruiste hout most geëert worden met die hoogste slag van aanbiddinge, dieze *Latria* noemen. Maar men oordeelde, dat het dienstig ware het zelve aan te houden in eenige gedeelten van den Godsdienst, te meer, om dat men onder het volk daar een gebruik van had gemaakt om de Reformeerders te belasten, als hadden zy geen eerbiedigheid voor het Kruis van Christus, en daaromme als een uiterlijke uitdrukkinge van het zelve, wierd het geordineert in het Sacrament des Doops, en de plechtigheid van confirmatie en bevestiging, ook in de Consecratie en heiliginge der Sacramentale Elementen te gebruiken; maar met zulk onderscheid, dat het teeken van het Kruis niet gemaakt wierd, met de meeninge van eenige kracht daar in te zijn, om kwade geesten te verjagen, of om iemand voor eenig gevaar te bewaren, welke krachten waren die men in de Roomfche Kerk achte het gebruik van dat teeken te volgen; want als ze in den Doop het Kruis gebruikten, voegden zy daar altoos een besweringe by: *tegens den*

Aanmerkingen op de nieuwe Liturgie.

548.

kwaden geest om het zelve niet te schenden. En in het maken van dat reeken zedemen: *ontfangt het teeken van het Kruis, beide op u voorhoofte en in u hart, en ontfangt het geloof van de Hemelsche geboden.*

Aldus werd een Sacramentele kracht dezelve toegeschreven, het welke de Reformeerders oordeelden niet te kunnen, of mogen geschieden zonder gezag van een geestelijke instelling, van de welke zeker genoeg is, geene in de Heilige Schrift gevonden te worden. Maar zy oordeelden het gebruik daar van alleenlijk, als een uitdrukkinge van het geloof van de Kerk, en een merk van de Christenheid, met byvoeginge van zulke woorden, als niet meerder konden beteekenen; gebruikt, leed geen exceptie, en tegenspreken.

Dit schijnt eenige meerder uitlegginge te vereischen, ter oorzaak van verscheidene swarigheden, dewelke zedert eenige tegens de Ceremonien, die iets beteekenen, hebben gemaakt, als of het voor eenige Kerk zich te veel aangematigt ware, zulks te ondernemen, dewijl deze dingen schijnen van de natuur der Sacramenten te zijn. De plechtigheden dewelke beteekenen de toezendinge van de Goddelijke genade en kracht, zijn in der daad Sacramenten, en mogen niet gebruikt worden, zonder een uitdruckelijk bevel van de heilige SCHRIFTURE: maar de Ceremonien, dewelke alleenlijk uitdrukken het gevoelen dat wy hebben, het welk eenigmaal zoo wel in stomme gebaren als in woorden word uitgedrukt, zijn van een anderen aard, en het is alzoo wel in de macht van de Kerk, het gebruik van dezelve aan te stellen, als om Collecten en gebeden te doen, zijnde woorden en teekenen; maar alleen verschillende wegen en middelen, om onze gedachten uit te drukken.

Het geloove van Christus' lichamelijke tegenwoordigheid, was noch onder overweginge; en zy wijslijk overleggende, hoe de Duitschen, door hun haastig loopen en overstappen, al te vroeg in de Confessie daar over ingebrooken waren, beslooten derhalven, als nog, de generale en algemeene uitdrukkinge van het Sacrament te zijn, het geheele en ware lichaam van Christus, te gebruiken, zonder tot een byzonderder uitlegginge daar van te komen.

Het gebruik van de Olie op zoo veel gelegentheden, was genomen van de oude Christenen, dewelke, gelijk Theophilus zegt, al vroeg begosten te Olien, verstaande deze woorden van St. Paulus van *Gods zalvinge en zegelinge* naar den letter. Het werd ook van ouds gebruikt tot het ontfangen der boetveerdigen, maar het werd niet gebruikt omtrent de kranken, van der Apostelen tijden af, tot op

op de thiende Eeuwe, wanneer, uit de woorden van Jacobus, schrijvende tot de gene die verstroot waren, van te ontbieden de Ouderlingen by de zulke te komen die ziek waren; die hen met Olie zouden zalven, en hun zonden zouden vergeven; en zy zouden gezond worden; zy het zelve gingen geven aan de stervende menschen, maar niet zoo lang daar eenige hoop van leven by dezelve was.

Maar hier is blijkelyk dat het geen den Apostel Jacobus schrijft, slaat op die buiten ordinare gave van gezondmakinge, by oplegginge der handen en zalvinge met olie; die noch plaats hadde in de Kerk, wanneer hy dien briefschreef. Het is ook blijkelyk, dat deze passagie van Jacobus, by de Oude zoo niet verstaan is geweest, als het nu by de Romanisten verstaan word, dewijl de Ouden, hoewel zy in veelerhande gelegentheden Olie gebruikten, dezelve echter nooit omtrent de krankten hebben gebruikt, als na zoo veele eeuwen; als grove bygelovigheid de wereld zoodanig tot nieuwe plechtigheden had bekwaam gemaakt; datter geen ontdeckinge of vonden konden aangenamer zijn, dan die van nieuwe Ceremonien, hoewel zy overgenoeg met de oude overladden waren. De veranderingen die gemaakt waren, en deze die men had beslooten noch te maken, veroorzaakten overal groote hevigheden, strijdende zelfs de Predikstoelen tegens malkanderen. Om dat gekibbel weg te nemen, wierd de macht van Licentie tot Prediking te geven, de Bisschoppen van ieder Bisdom afgenomen; zoo dat niemant als de Konink, of Eerst-Bisschop van Kanterbury, die vermochten te geven; evenwel dat noch niet genoegzaam zijnde, om dit werk te doen stremmen, zegt men dat op den 23 van September, een Proclamatie uitgegeven is, dewelke voorstelde; dat voor zoo veel, volgens voorgaande Proclamatien, niemand was geoorloft te Prediken; als de zodanige die daar toe Licentie en toelatinge van den Konink of de Eerst-Bisschop hadden, echter eenige van die geene die alzo waren gelicentieert, deze toelatinge hadden misbruikt, en zich zelve oneerbiediglyk gedragen, tegens de Instructie en ordere, hen toegezonden. Daarmee de Konink trachtende, om in het korte, een algemeene ordere, over zijn geheel Koninkrijk te stellen; en een einde te maken van alle srydigheden, omtrent den Gods-dienst, wegens het welke alstoen eenige Bisschoppen, en geleerde mannen vergadert waren, en of wel eenige van de zoo gelicentieerde Predikers; zich zelve daar omtrent wijslyk gedragen hadden, tot eere van God, en groot genoeg des Koninks, echter; tot dat die ordere, nu onder handen zijnde, zou zijn voortgezet, verbood zijn Majesteit, alle en ieder perzoon, of perzoonen,

Het Prediken voor een tijd verbooden.

nen, te Prediken in eenige publike en algemeene vergaderinge, met die inzichte dat zich de geestelijkheid zou mogen voegen tot den Gebede, om Gods zegen af te bidden, omtrent het geene de Konink alstoen onder handen hadde, niet twijfelende of het volk zoude zich eensgelijks tot den Gebede begeven, en tot het aanhoren van het lezen der Homilien, oft Postillen, in hunne Kerken, en zich vervaardigen om die Uniforme ordere te ontfangen, die men bezig was om voort te zetten. En de mindere overigheden wierden verzocht, om de uitvoeringe van deze bevelen te bevorderen, en ter executie te stellen.

Aldus is deze Proclamatie geweest, maar voor my, ik heb noit eenige voetstap daar van gesien, noch in Registers, noch in Schriften, noch in eenig Boek, dat in die tijden geschreven is. Maar Mr. Fuller heeft ze gedrukt, en Dr. Heilin heeft een uitschrift daar van voor hem gegeven. Indien Fuller had geopenbaart, hoe hy daar aan gekomen waar; men zoude het vorder geëxamineert en onderzocht kunnen hebben. Maar wy weeten niet, of hy de gedrukte Proclamatie gezien heeft, of alleen een uitschrift of Copy daar van. En wanneer wy maar een Copy of uitschrift zien, hebben wy reden om daar aan te twijfelen; want dat zou hebben kunnen geweest zijn een ontwerp van iemants ondernemende pen; maar om dat ik het zelve in deze Schryvers gevonden hebbe, hebbe ik geen swarigheid gemaakt, het zoo neder te zetten alshet is, latende aan den Lezer het oordeel daar van.

Zaken van
Schotland
voordit
Jaar.

Hebbende alduseen verhandeling van de Reformatie, en haar voortgang van deze zomer gemaakt, zal ik my nu weder keeren, tot zaken en verhandelingen van Staat: en aldereerst mijn oog naar Schotland wenden.

De Schotten den voorleden Winter, wat tijds uitgewonnen hebbende, en zijnde in dagelijksche verwachtinge van onderstand uit Vrankrijk, namen een belluit om den Oorlog voort te zetten; de Gouverneur ving het Jaar aan met het belegeren van het Kasteel Brougty, een weinig beneden Dundy, maar de Engelsche die daar binnen lagen; weerden zich zelve zoo mannelijk, dat na dat zy een beleg van dry Maanden hadden uitgestaan, het beleg opgebroken wierd, en alleen wierden zoo veel troepen daar omtrent gelaten, als genoegzaam mogten zijn, om hun uitloopen, en stroopen te verhinderen. De Engelsche aan de andere zijde, veroverden Hadingtoun, en versterkten de plaats; gelijkze ook met Lauder bezig waren, om die plaats mede sterk te maken. De eerste van deze twee, leggende in een vlakke, en in een van de vruchtbaarste landstreeken van geheel Schotland, omtrent

twalf mijlen van Edenburg, was een zeer bekwame plaats, om als een dwang voor dat gantsche land gehouden te werden.

Omtrent het laatste van May, wierden 6000 man uit Vrankrijk, onder het Commando van Deslie gezonden, 3000 van dezelve waren Hoogduyters, gecommandeert door den Rhijngrave, en 2000 van dezelve waren Françoizen, en 1000 waren van andere landaard; zy landden tot Lieth, en de Gouverneur hebbende 8000 Schotten by een gebracht, om zich by de zelve nieuwe hulptroepen te verwoegen, sloegen zy zich voor Hadington neer, alwaar de Schotsche Adel, een lange berading over hun zaken aangevangen heeft. De Protector had hen een voorslag van een bestand voor tien Jaren gedaan (maar of hy aangeboden heeft, de bezettingen weg te nemen, is my noit gebleeken) hier toe was hy uit verscheidene redenen genootzaakt. Hy bemerkte wel, dat die Oorlog langdurig zou zijn, en hem kostelijk vallen, ook zekerlijk in een tweede oorlog met Vrankrijk eindigen zou. Hy derfde ook niet meer uit het Hof gaan, en zelve aan het hoofd van een oorlogs macht te velde trekken, en den Konink aan de practijken van zijn broeder overlaten. Daar sweefden ook groote ongenoegens door Engeland; veele waren misnoegt over de gemaakte veranderingen in den Godsdienst; de gemeene man klaagde over verdruckingen, en over het insluiten der gronden en erven, van het welke de droeve uitwerkzelen het naaste Jaar te voorschijn kwamen. Hy begoft door de afgunst van den Adel beladen te werden; en meest de geheele geestelijken stand had ongenoegen tegens hem; ook maakte het de stand der zaken in Duitsland een noodwendigheid met den Konink van Vrankrijk zich tegens den Keizer te verbinden.

Al deze dingen deden hem zeer na zulk een vrede met Schotland trachten, als ten minsten de Koningin, voor de tijd van tien jaren, in stand en wezen-laten zou. Gedurende dien tijd mocht men hoopen door tractaten en weldaden tot zijn einde te geraken, en dat door een veel zekerder weg, als die van den oorlog, die niet anders dede als de Schotten tegens hem te verbitteren, volgens het verstandig zegswoord van een uit de Schotten, dewelke zijnde gevraagd, wat hem dacht van het Houwelijk met Engeland? antwoorde, hy wist niet wat hy eigentlijk van het Houwelijk te zeggen hadde; maar dat was zeker, dat hy geen behagen in dit slag van vryen had.

Aan de andere kant drongen de Franschen de Schotten aan, om haar jonge Koningin in Vrankrijk over te zenden, zelfs met die Scheepen, dewelke hunne oorlogstroepen hadden overgebracht, die men met den

1548.

Daulphin trouwen zou, en alsdan mochten zy op de bescherming van de Franschen vast staan. Veele waren wel genegen de voorstellingen van Engeland aan te nemen, voornamentlijk al deze, dewelke de reformatie heimelijk begunstigten; zy dochten dit zoude hen aanstonds in rust stellen, en hen van alle ongerustheden bevrijden, dewelke zy ofvoelden, of mochten gevoelen, van een zoo langdurigen oorlog, met zulk een machtig vyand, en voor zo veel het weg zenden van hun Koningin hen in staat zou stellen, om nooit een vrede te mogen verhoopen; indien den oorlog hen dit Jaar zoo slecht kwam uit te vallen, alsse het voorgaande jaar gedaan had; daar by kwam dat de bescherming van de Franschen by na zoo verderflijk als de invasie en invallinge der vyanden was, dewijl die zoo moedwillig waren, en groote onorders veroorzaakten.

Maar de gantsche Geestelijken stand had zulk een vaste verbeelding van hun verdert, door het Houwelijk met Engeland, dat zy zich zelve nooit veilig konden achten, voor dat de zaak buiten hun macht was gestelt, door het zenden van de Koningin naar Vrankrijk; en eenige hielden het vast, dat, wanneer de Engelschen zouden zien, dat de hoop van het Houwelijk t'eenemaal verlooren was, zy den oorlog wel haast moede zouden werden. Want als dan zou zich de Konink van Vrankrijk tot voorstand van Schotland engageren en inlaten, met al zijn macht en vermogen, zoo datter niets ter wereld bekwaam was, om den oorlog op en aan te houden, als de Koningin gedurig by zich te hebben.

Dit gevoelen wierd van veel uit den Adel bygesprongen, zijnde alreeds door de Franschen met geld omgekocht, zoo dat ook de Gouverneur daar toe verstond, hebbende de belofte dat hy daar voor Hartog van Chastelherault gemaakt zou worden, in Vrankrijk, met een jaarlijk pensioen van 12000 guldens. En zo wierd besloten de Koningin te verzenden. Dit dan alzoo te wege gebracht zijnde, gingen de Franschen t'zeil, als of ze weder naar Vrankrijk wilden keeren; maar zy zeilden rontsom de Eilanden van de Orkney, of Orcades, en kwamen zoo aan Dunbriton, en de Koningin wierd daar omtrent in het Kasteel van Dunbriton bewaart, van waar zy met een treflijk Convoy, dat gezonden wierd om haar op te wachten, naar Bretagne in Vrankrijk overgevoert, en alzo met gemakkelijke dag-reizen naar het Fransche Hof gebracht wierd, alwaar haar Oomen haar met zeer groote blijdschap ontvingen, verhoopende door middel van haar hun fortuin in Vrankrijk wel te maken, en voor al vast te stellen. Onder tusschen wierd de

De Schotse
Koningin
naar Vrankrijk
gezon-
den.

belc-

belegering van Hadingtoun van beide zijden, met groote moedigheid voortgezet.

De Franschen stonden verbaast over de moedigheid, raddigheid, en arbeidzaamheid van de Schotische Hooglanders, die halfnaakt gingen, maar bekwaam waren tot groote ondernemingen, en met een wonderbare raddigheid aan liepen. In een uitval die de belegerde deden, kreeg een van deze Hooglanders, een Engelsman by het hoofd, wierp hem op zijn schouders, en liep'er mede heen, en dat zoo vaardig en snel, dat hem niemand achterhalen kon. De Engelsman die gedragen werd, beet den ander zooschrikelijk in den hals, dat zoo haast hy zijn vracht in het leger geloft had, hy zelf als dood daar heen viel; hy bragt hem evenwel daar hy hem hebben wilde, voor welke daad, de Heer Duffie hem een brave vergelding dede.

De Engelsche toonden geen minder moed in zich te beschermen, als de vyanden in hen te bespringen, en of weleen versterking van 1000 voetknechten, en 300 Paarden van Berwijk, onder Sir Robbert Bowes, en Sir Thomas Palmer, voor hen aankomende, door de Schotten gesslagen, en tot een man toe capot gemaakt was, verloozen zy egter den moed niet. Een andere party, van omtrent 300 man ont kwam de hinderlagen, die hen gelegd waren, en geraakte binnen de Stad, met een goede quantiteit Ammunitie en voorraad, daar de belegerde al gebrek aan begosten te krygen.

Maar by na ter zelve tijd, werd de Engelsche het Slot Home, en Fascaftle aafgenomen, het eerste door krijglist. Want zommige kwamen daar binnen als Overloopers, schijnende zeer yverig voor de Engelsche zaak te zijn, en zijnde door den Gouverneur te veel vertrouwt, gingen zy vast uyt en in, waar door zy gelegenheid vonden, den Lord Home kenniste geven, dat aan die kant, daar de Steenrots was, de Engelschen geen goede wacht hielden, vertrouwende op de steilte van de Rots. Zoo werd beslooten, dat eenige de Rots zouden beklimmen, daar zy hun bystand toe doen zouden. Dit wierd ook alzoo uitgevoert, en de plaats alzoo op een nacht beklommen, en verovert.

De Gouverneur van Fascaftle, had de landlieden rontzom gezommeert om hem provizie en voorraad binnen te brengen, waar op eenige soldaten wierden toegemaakt als boeren, dewelke met hun wagens inkomende, wierp een zijn vracht als by ongeluk in de poort neer, en viel zoo op de wacht, waar op het bestelde teeken gegeven zijnde, kwamen eenige andere die daar dicht by verborgen lagen, voor den dag springen, en veroverde alzoo de plaats.

1548.

De Protector tot dat zijn Heir by een verzamelt zou zijn, zend een Vloot (scheepen, om onder de Schotten, door de landinge, die zy hier of daar hadden te doen, een krachtige diversie te maken, belastende zijn broeder, als toen Lord Admiraal, zijn ampt hier omtrent te betrachten. Hy lande alderceerst in Five by St. Munius, maar de natuurlijke broeder van de Koningin, genaamt Jacob, daar na Grave van Murray, en Regent van Schotland, vergaderde aldaar het landvolk by een, en bood den Engelschen het hoofd.

De Engelschen waren 1200 man sterk, en hadden hun gescht al bereeds te lande gebracht; maar de Schotten tasten hen zoo moediglijk en dapperlijk aan, dat zy hen weder naar hun Scheepen drevén, veel verdrongen in de Zee, en veel bleven op de plaats. Het getal der dooden wierd begroot tot op 600 man, en noch hondert gevangens daar en boven. Hun naaste landen gelukte hem niet beter; want by nacht in Montros aan land komende, bracht Ærskín van Dun het landvolk by een, het welke hy in dry deelen verdeelde, met ordere, dat het tweede zou voor den dag komen zoo haast als de eerste troep aan het gevecht gekomen was, en zoo mede de derde. De Engelsche ziende een tweede en een derde lichaam op hen aankomen, duchtende dat 'er grooter getal achter zat, keerden met alle macht weder naar hun Scheepen; maar met zulk een groot verlies, dat van 800, die geland waren, de derde man niet weder binnen Scheeps boort kwam. Aldus keerde de Admiraal weder te rugge, hebbende niet als groot verlies en ongunst opgedaan.

Eindelijk komt de Engelsche Armee in Schotland, onder het geleit van den Grave van Shrewsbury, hoewel beide de Schotsche schrijven, en Thuanus zeggen, dat de Grave van Lennox het oppergezach hadde; maar hy kwam alleenlijk in gezelschap van den Grave van Shrewsbury, als een die de beste kennisse van het land en het volk hadde, zijnde derhalven te bekwamer, zoo om hier of daar verstand te krijgen, of eenige onderhandeling, naar tijds gelegenheid te ondernemen.

De Schotten waren toen ter tijd meest naar huis vertrocken, en den Adel, neffens Dessie, kwamen daar in over een, dat het niet dienstig ware alles te gelijk in de waagschaal te stellen, braken derhalven het beleg voor Hadingtoun op, en trocken weder te rugge naar Edenburg.

De Lord Gray met een groot gedeelte van het Engelsche heyr, zette hen achter na, maar brachten hen tot geen actie of treffen van belang, door het verkrijken van een goede gelegenheid, dewijl de Franschen geheel in onordere waren. Alzoo trok het Engelsche leger binnen Hading-

Het beleg
van Hading-
toun opge-
schooken.

ding-

dingtoun. Het zelve bestond in omtrent de 17000 Man, van het welke de 7000 Ruiters waren, en 3000 van het voetvolk waren Duitfche Landsknechten, die de Protector in zijn dienst gehouden had.

Deze Duitschen waren eenige van de verstrooide troepen van het Protestantsche Leger, dewelke ziende hun land in een wanhoopige staat, hun dienst den Protector hadden aangeboden; maar hy onderhield hen wat te soberlijk, denkende dat zy Protestanten zijnde, hem zeeker genoeg waren, en geheelijk van hem zouden afhangen. Maar dit bleek een noodschickelijk besluit van hem te zijn, zijnde de Engelschen altoos volachterdenken van een staande, veel meer van een uitlandsche macht, omtrent hun Vorst. Zoo wierd daar door groote gelegenheid gegeven, aan deze, dewelke hun werk maakten van het zaad van jalouzy onder het volk te zaayen.

De Engelschen hebbende Hadington gerevictualieert, en de om verre geschootene Sterkten gerepareert, keerden weder te rugge naar hun land; maar indien zy voort naar Edenburg aangetrocken waren, zy hadden het daar alles in verwarringe gevonden: want Dessie, wanneer hy aldaar aankwam, met verlies van 500 man van de zijne in den aftocht, wilde zijn volk binnen de Stadt inkwartieren; maar de Prevoost, (zoo word de Oppergebieder aldaar genoemd) stelde zich daar tegens. De Franschen braken met geweld in, en sloegen hem met zijn zoon dood, met alles wat zy op de straten vonden, mannen, vrouwen, kinderen; waar over een Engelsche verspieder, dieze in de Stad aldaar hielden, schreef, dat de Schotten, door dezen handel, nu meer van de Franschen als van de Engelsche afkeerig waren.

Waarlijk de Franschen hadden zich zeer wel gedragen, tot dat de Koningin in Vrankrijk verzonden was; maar nu reekenden zy Schotland, als een land, datze met de wapenen gewonnen hadden, en dat albereeds onder Vrankrijk stond. Zoo dat nu de Schotten, hoewel te laat, gevoelig berouw hadden, van hun Koningin weg gezonden te hebben: maar het schijnt dat de Engelsche geen ordere hadden om zich zoo verre te wagen; want de hoop van het Houwelijk was nu verdweenen, en de Protector had geen lust, om zich in een Oorlog tegens Vrankrijk te bedrayen. Deze dingen vielen in het begin van October voor. Dessie denkende datze tot Hadingtoun nu genoegzaam in verzeekering waren, zijnde het beleg noch zoo onlangs opgebrooken, nam voor te onderzoeken of hy die plaats door een oorlogslift en verrassing zou konnen bemachtigen. De Engelsche van die plaats kwamen vast dagelijks stroopen tot aan Edenburg toe, in een van welke

1548.

tochten, de Franschen hen overvielen, vervolgden, en omtrent de 200 van dezelve dood sloegen, nemende noch wel 120, zelfs by na binnen hun eigen werken, gevangen. Korts daar aan toog Dessie by nacht uit, bemachtigde een van hun oude werken, en kwam zelfs tot aan de Poorten toe; ja de plaats was zeekerlijk verlooren geweest, indien zulks niet door een Franschen overlooper was verhindert geworden, dewelke wel wist, indien hy gevangen wierd, wat zijn voorland zou zijn, en stak derhalven de brand in een stuk geschuts, het welke onder het dikste van de Franschen treffende, een menigte van dezelve doode, en de rest in zulk een onordere bracht, dat Dessie geraden vand zijn aanslag te laten steeken.

Hy vertrok van daar, en versterkte Lieth, het welke toen ter tijd maar een slecht Dorp was; maar hy behagen nemende in de gelegenhed van de plaats, versterkte die; en door deze versterking, en haar natuurlijke situatie, is ze daar na een van de best bevolkte plaatzen van Schotland geworden. Van hier meende hy wel te hebben voortgegaan, en Brougty Castel te hebben vermeestert, en Dundee vervolgens te hebben hernomen, zijnde alstoen onder het gebied der Engelschen; maar hem wierd ordere gegeven, door de Koninginne Regente een inval in Engeland te doen. Aldaar na eenige kleine ontmoetingen, in de welke de Engelschen te kort schooten, kwamen de Schotten en de Franschen tot Newcastle toe, en keerden zoo weder met buit beladen, dewelke de Franschen onder malkander verdeelden, latende de Schotten toekijken. Een Engelsch Priester onder andere was'er gevangen, die dat ongeval van zijn Vaderland zoo kwalijk konde verduwen, dat hy zich zelve ter aarden neder wierp, willende eeten noch drinken, noch zoq veel als eens zijn oogen opslaan; maar bleef zoo leggen tot hy dood was.

Desperaat
Priester.

Dit zagen de Franschen, die zelden hun ongemak zeer ter herten nemen, met de grootste verwondering en verbaastheid ter wereld aan, niet konnende bedenken dat de lijdingen des gemoeds zoo veel vermogen over iemands geeft konden hebben, daar zy zoo weinig gevoelen van hadden; maar ondertusschen hadden de Engelschen Inch-keith, een Eiland in het Frith, sterk gemaakt, en 800 man daar in gelegd. Zeventien dagen daar na bracht Dessie, zijn oorlogs-troepen weder van Leith af, en veroverde die plaats wederom, na dat hy omtrent de 400 Engelschen gedood, en de rest, om zich over te geven, gedwongen had.

Aldus eindigde dit Jaar, en met het zelve Dessies macht in Schotland,

land, want de Koninginns Moeder en de Gouverneur, hadden groote klachten gedaan over hem, aan het Hof van Vrankrijk, dat namentlijk hy het volk tot zeer groote onkosten bracht, zonder veel noodzakelijkheid, invoegen hy lastiger ware, omtrent zijn vrienden als zijn vyanden. En zijn laatste onorder tot Edenburg aangericht, had aan de andere zijde de moedwil van zijn volk zoodanig vermeerderd, en daar tegen zoodanig een afkeer, by de Ingezetenen van hen gemaakt, dat ten ware een ander werd gezonden, om het gezag over hen te voeren, die wat zachter met de lieden handelde, men voor een swaren afval van het geheele Koninkrijk te vrezen had; want het zaad van misnoegen, en verbittering tegens de Franschen en hun dwinglandy, was zoodanig gezait, dat elk hooft voor hooft, van de Ingezetenen, den Raad en het besluit van hun Koningin te verzenden, verfoede en veroordeelde; en den Gouverneur, om dat hy het zelve had toegestaan, als mede de Geestelijkheid, die het zelve tot hun eigen voordeel en einde had te wege gebracht, met de grootste haat, vervolgde.

1548.

Misnoegen
in Schot-
land.

Monfr. de Thormes dan wierd in Schotland gezonden om te Commanderen, en Monluc, Bisschop van Valence, kwam met hem om den Raad te bestieren, en om Cancellier van het Koninkrijk te zijn. Deze was onlangs van zijn Ambassade naar Constantinopelen weder t'huis gekomen, zijnde een van de wijste mannen van zijn tijd, en altoos tot matigheid, in het stuk van Godsdienst genegen, het welke hem zomwijlen van Kettery in vermoeden gebracht hadde. En inder daad het geheele beloop van zijn leven verklaarde hem te zijn, een van de grootste mannen van zijn tijd; alleen zijn nauwe verbintenis aan de belangen van de Koninginne Catharina de Medicis, vermindert voor een groot gedeelte, dit hoog Character en merkteeken, het welke het overige van zijn leven aan hem gegeven hadde. Maar hy was op dientijd noch onbekent, en slechtelyk voorgedragen in Schotland, alwaar die geene, die door hun verwantschap met Vrankrijk voordeel zochten, zeer kwalijk namen te zien, dat een Fransman hen toegezonden wierd, om de aanzienlijkste plaats in het Koninkrijk te komen bekleden. De Koninginne Moeder zelve, was vervaart voor hem, en alzo om nieuwe begintzelen van misnoegen te ontgaan, hy verliet Schotland en keerde weder naar Vrankrijk.

Monluc in
Schotland
gezonden.Maar niet
ontfangen.

Aldus eindigde de Oorlog, tusschen Engeland en Schotland voor dat Jaar, met by na een gelijke vermenging van goede en kwade gevolgen, van beide zijden. De Engellchen hadden Hadingtoun behouden,

1548. den, zijnde het hoogste voorwerp van de Oorlogs handelingen van dit Jaar geweest; maar zy hadden zeer sware kosten geleden, dewijl zy alleenlijk verweerens gewijze hadden gegaan. Andere plaatzen hadden ze verlooren, en waren op Zee ongelukkig geweest.

En het geene het argste van allen ware, zy hadden nu alle hun hoop verloren van het houwelijk datze zoo zeer betracht hadden, en waren genoegzaam in een Oorlog met Vrankrijk bedrait, de welke den Konink dreigde te bevallen, wanneer zijn zaken in een slechten staat zouden zijn, door de verdeling en ongenoegentheid van zijn volk, aan de eene, en zijn door dezen Oorlog uitgeputte Schatten aan de andere zyde.

Zaken van
Duytsland.

De zaken van Duitsland stonden ook in dees tijd zeer jammerlijk: de Paus en de Keizer, bleven noch in hun dispuut, aangaande het verleggen van het Concilie. Mendoza tot Roma, en Valasco tot Bologna, verklaarden in des Keizers naam, dat een Concilie, zijnde beroepen uit zijn groote en lange betrachtinge, om Duitsland te verquicken, en hy zelfs in een Oorlog, tot voortzettinge van het zelve zich ingewikkelt hebbende, ook een onderwerpinge van het Rijk, voor het zelve te wege gebracht hebbende, nu op zulke slechte en frivole voorwendingen, uit Duitsland weg genomen, en naar een eigen Stad van den Paus overgebracht zou werden; door het welke de Duitschen zich oordeelden van hun beloften, van zich een Concilie, dat in Duitsland stond gehouden te worden, te zullen onderwerpen, ontslagen te zijn. En hier omme protesteerde hy daar tegen, als een onwettige vergaderinge zijnde, aan welk besluit hy zich niet wilde onderwerpen, en dat, indien zy niet weder naar Trenten keerden, hy zou onder nemen de Godsdienst elders te bestellen.

De Keizer
tegens den
Paus mis-
noegt bestelt
het Interim.

Maar de Paus, zijnde door de Franschen aangemoedigt, was niet vreemt vanden Keizer eens in een nieuwen onlust met de Duytschen te zien, en zocht derhalven het Concilie tot Bologne te houden.

Hier op bestelden de Keizer drie voornamen Godsgeleerde: Julius Flugius, Bisschop van Naumburg, Michael Sidonius, en Islebius Agricola, een bewerp van een Godsdienst te maken. De twee eerste van deze drie, hadden altoos Pausgesint geweest, en de laatste was eertijds een Protestant; maar wierd geoordeelt, nu vanden Keizer omgekocht te zijn, op dat de naam van een van de Augsburgsche Belydenis onder hen lieden; het geene zy zouden opstellen, te beter ingang mocht doen hebben. Zy teekenden al de punten van den Godsdienst in een boek op, het welke by den naam van Interim alderbest bekend is;

om dat het maar stond plaats te grijpen, gedurende de tijd, dat'er een algemeen Concilie in Duitsland opgerecht wierd. 1547

In dit Interim wierden al de poincten van de Roomfche Godsdienst voortgezet. Maar in de zachtste en zoetste woorden, die men had konnen by brengen. Alleenlijk getroude mannen, mochten dienst doen als Priesters, en de Communie zou gegeven worden, in beide de gedaanten of Specien.

Zijnde dan dit boek zoo toegeregt, wiert'er een Rijksdag tot Augsburg, tegens February beschreven, alwaar het eerste werk was, Mauritius in het Keurvorstendom van Saxon te bevestigen. Het Jaar te voren was hy Keurvorst verklaart, door den Keizer tot Wittenberg, maar nu wierd het zelve tot volkomenheid gebracht, met grote pompery van plechtigheden, op den 24 van February, welke de geboorten dag van den Keizer was, al het welke de Vorst Johan Frederik aanzag met zijn gewoone standvastigheid des gemoeds: al het geene dat hy zeide, was; nu zegenpralen zy in die waardigheid, van dewelke zy my tegens recht en billijkheid berooft hebben, God gun hen, dat zy de zelve vreedzaam, en gelukkiglijk mogen besitten, en dat ze noit van my of van mijn naarkomelingen, eenige hulp van noden hebben. En zonder eenig meerder belang daar omtrent te toonen, begaf hy zich tot zijn Studien, dewelke by na gantchelijk wierden befteed, omtrent zijn oefeningen in de Heilige Schrift.

Rijksdag tot Augsburg.

Feb: 24. Mauritius wort Keurvorst van Saxon.

Zijnde dan het boek van het Interim vaardig, zand de Keurvorst van Brandenburg, om Martinus Bucerus, beide een geleert en moderaal Godsgelerde; Bucer hebbende het zelve gelezen, zeide rond uit, dat het niet anders was als enkel Papery, maar die alleenlijk een weinig vermomt was, waar over zich de Keurvorst zeer vergramde, want men hadde hem daar mede gepaait, en Bucerus niet zonder groot gevaar, keerde weder naar Straatsburg. Op den 15 van Maart wierd het boek op de Rijksvergadering voorgestelt, en de Keurvorst van Mentz, zonder eenige ordere, heeft in aller Vorsten naam den Keizer daar voor bedankt, het welke hy aannam als de toestand van de gantfche vergaderinge, en wilde derhalven daar na niemand hooren spreken, die voort mocht komen, om het zelve te verhinderen, maar verkondigde het zelve, als by de Rijksvergadering toegestaan zijnde.

De Interim op den Rijksdag aangemen.

Maart 15.

Tot Roma en tot Bologna, wierd het zelve t'eenemaal verworpen, als zijnde een stoute onderneming van den Keizer, om zich met zaken van den Godsdienst te bemoeyen, en die zoodanig datze dispenzeerden en vryheid gaven, omtrent het houwelijken der Priesters, en de

Roomfche en Onroomfche beide daar over misnoegt.

548. bedieninge van de Communie in twee gedaanten; waar door ook eenige van die Kerk, daar tegens geschreven hebben. En de zaken liepen zoo hoog, dat veel wijze lieden van die zyde, begosten te vrezén, dat'er een breuke, tusschen den Keizer en hen lieden, zoo wijd mocht komen te gapen, dat'er geen lassen aan en ware, eer zy het gewaar wierden. Want het was hen niet vergetten, dat de stijfkoppigheid van den Paus, hen Engeland had doen verliezen, en al zoo vreesden zy nu niet weinig, dat hen den Keizer ook mochte komen te ontvallen.

Maar of wel de Paus ten hoogste vergramt ware, over den toestand van deze twee byzonderheden; de Protestanten dachten, dat zy veel meerder reden hadden, van mishagen daar in te scheppen, nadeemaal het zelve in alle andere poincten van geschil hen tegens was: om deze oorzaak ondernamen ook veele van die zijde, om daar tegens te schrijven. Maar de Keizer was nu zoo hoog opgetoogen door dit goet gevolg, dat hy besloot daar mede glad door te gaan, achtende weinich, wat de een of de andere party daar tegens mocht schrijven en vryven.

De nieuwe Keurvorst van Saxon begaf zich weder naar huis, en droeg het zelve zijne Onderdanen voor. Maar zy weigerden het zelve aan te nemen, en zeiden (gelijk de Ridder Philips Hobbey, als toen Gezant wegens Engeland, aan het Hof van den Keizer over geschreven heeft) dat zy verzeekering onder des Keizers hand en zegel hadden, dat hy zich niet zaken, den Godsdienst aangaende, niet te bemoeijen hadde; maar dat hem alleenig toestond de zaken, het gemeene best aangaende, te herstellen, en dat, indien hun Vorst, hen in die zaak niet geliefde voor te staan, zy een ander zouden zoeken, dewelke hen voor alle verdruckinge behoeden en beschutten zoude willen. Tot aanneming van het zelve, werd een aanmaning tot Augsburg gelezen, maar aldaar werd het ook verworpen. Verscheidene Steden zonden hun verzoek-schriften aan den Keizer, hem biddende hun gewiffen geen geweld aan te doen, maar geen van allen was van die nature van die van Lindau, een kleine plaats by Constants, welke in de voorgaanden Oorlog zich voor den Keizer hadde verklaart, zy gaven tot bericht, dat zy tot het Interim niet konden verstaan, zonder hun eeuwige verdoemenis te incurteren; maar om hun onderdanigheid in alle andere dingen te toonen, wilden ze niet hunne poorten sluiten, noch eenigen tegenstand toonen, tegen iets dat hy zoude aanvangen, al ware het ook om hun Stad te plonde-

Ziet Coton's Biblioth. Tit. B. 2.

plonderen en te verwoesten. Dit vertoonde genoeg aan den Keyser en zijnen Raad, hoe zwaar een zaake het zijn wilde de Conscientien der Duytschen, onder de knie te krijgen.

Maar zijn Cancellier Granvelle drong hem tot de alderuiterste beradingen, en om een voorbeeld van die Stad te maken, die zoo oopenlijk en rondelijk zijn bevelen had geweigert te gehoorzamen, echter had hy weinig hoops, om krachtiglijk op deze, die in hun vrydom stonden, te kunnen uit werken, daar hy zoo weinig zelfs op zijn gevangen, den Hertog van Saxen, konde te wege brengen; want hy had getracht, met groote pogingen en aanbiedingen, hem te bewegen, om dat aan te nemen; maar alles was vergeefs; want hy zeide geduriglijk tegen zijn bewaarders, dat zijn perzoon onder de macht van zijn Keizerlijke Majesteit stond; maar zijn Conscientie hoorde hem zelve toe, en was zijn eigen, en hy wilde in geenderhande wijze van de Augsburgsche belijdenis afwijken.

Op deze verklaringe wierd hy strengelijk gehandelt; zijn Capellaan wierd hem afgenomen, met meest zijne Dienaren; maar hy bleef echter gedurig onbeweeglijk, en zoo vrolijk en wel te vreden, als in zijn beste voorspoed.

De Luthersche Godsgeleerden kwamen tot een groot dispuut hoe verre zy het zelfde hadden aan te nemen, of zich daar na te voegen. Melanchton oordeelde dat de Ceremonien van het Pausdom mochten gebruikt werden, dewijl zy van nature onverschillende waren. Andere, als Amstorphius Illiricus, met het grootste gedeelte der Lutharianen, oordeelden dat het aannemen der plechtigheden, den weg voor al de dwalingen van het Pausdom zoude banen, en of dezelve al van hun nature onverschillende waren, lieten zy echter zoodanig te zijn, wanneer zy, als zaken daar de zaligheid aan hing, opgedrongen wierden. Maar de Keizer ging daar rouwelijk door, en verscheidene Godsgeleerden wierden weg gejaagt, van de welke zich sommige in Duitsland verborgen hielden; andere zich naar Switserland, en sommige zich naar Engeland begaven.

Wanneer de tijdige van de veranderingen, die hier wierden gemaakt, over de Zee gekomen was, en na dat Petrus Martyr by Kramer geraakt was, en daar over wijdloopig aan zijn vrienden geschreven hadde. Calvinus en Bucerus begoffen te oordeelen, dat de Reformatie in Duitsland by na onder de voeten lag, begoffen mede hun oog naar Engeland te wenden.

Calvinus schreef aan den Protector van den 29. October, hem

1548.
Calvinis
schrijft aan
den Protec-
tor.

aanmoedigende, dapperlijk, niet tegenstaande de Oorlogen, aan te gaan, gelijk Ezekias in zijn Reformatie had gedaan. Hy beklagde zich over de driftigheid van zommige die het Euangelie beleden, maar voor al dat hy hoorde dat weinig levende Zermoeenen in Engeland gepredikt wierden, en dat de Predikers hun zaken maar flauwlijk voorstelden. Hy vand een besteld Formulier van gebeden zeer goed, by het welke de algemeene toestemminge van de Kerk, te klaarder bleek; maar hy ried een volkomender reformatie aan. Hy bestrafte de gebeden voor de dooden, het gebruik van de Chrisme, of laatste zalvinge, nademaal zy nergens in de Schrifture geboden waren. Hy had gehoord dat de reden, waarom zy niet verder gingen, was, dat de tijden zulks noch niet konden verdragen. Maar zulks ware het werk des Heeren op Politijke gronden doen, dewelke hoewel zy in andere dingen wel plaats behoorden te grijpen, echter in het stuk der zaligheid der zielen niet moften gevolgt worden. Maar boven alle dingen beklagde hy zich, over de groote goddeloosheden en gebreeken, die zoo gemeen in Engeland waren, als dronken drinken, vloeken en sweeren, en onkuisheden, en bad hem ernstiglijk, dat naar die dingen nauw mocht gezien werden.

Bucerus
schrijft te-
gens Gardi-
ner.

Martinus Bucerus heeft ook een discours van Congratulatie, over de veranderingen in Engeland geschreven, het welke door den broeder van Sir Philips Hobbey in het Engelsch vertaalt is. In dat zelve beantwoord hy het boek, dat Gardiner tegens hem geschreven hadde, het welke hy voorheen had uitgesteld te doen, om dat de Konink Hendrik begeert hadde, dat zulks niet geschieden zou, voor dat de Engelsche en de Düitsche, omtrent de zaken van de Religie, met malkander gehandelt hadden. Dat Boek zag voornamentlijk op het Houwelijk der Geestelijken. Bucerus toonde uit verscheidene Vaders, dat de zelve hadden geoordeelt, dat een ieder de gave van onthoudinge niet hadde, dewelke Gardiner dreef dat ieder een konde hebben die wilde. Hy bestrafte de openbare ontucht van de Roomsche Geestelijkheid, dewelke zijnde zeer gestelt tegens het Houwelijk, welke Gods instelling is, zo gemakkelijk overstapten de onzuiverheden, die dit verbodt onder hen veroorzaakte.

In het byzonder haalde hy Gardiner over, dat hy zijn inkomen uit de Hoeren trok. Bestrafte hem ook over zijn groote staat en pompeusheid van leven, hem toonende hoe onbetamelijk het ware voor een Kerkelijk perzoon, in Ambassaden gezonden te worden; en dat de Oudvader Ambrosius, zijnde gezonden om vrede te maken,

ken, echter zich des geschaamt hadde, achtende het zelve het Priesterdom onbetamelijk te zijn. 1548.

Zijnde Fagius en hy, beide ter oorzaak van het Interim, genoodzaakt Duitsland te verlaten, heeft Kranmer hen in Engeland genodigt, en hen naar Cambridge gezonden, gelijk hy Petrus Martyr naar Oxford gezonden had. Maar Fagius de Engelsche locht niet wel konnende verdragen, stierf korts daar na, zijnde een Man, die in de Orientaalsche talen zeer geleert, en een goed uitlegger van de Schrifture was.

Zijnde dan alzoo de stand der zaken, zoo buiten als binnen 's lands, werd in Engeland een zitting van het Parlement op den 24. van November (tot welken dag het voor heen van den 15. October, ter oorzaak van de sterfte tot Londen, was geprorogéert) aangevangen. De eerste Bil, of Acte, die ten einde gebracht wierd, was die van het Houwelijken der Priesters. Zy wierd in het Huis der Gemeente gebracht op den 3. van December, voor de tweedemaal gelezen op den 5. en voor de derde maal op den 6. Maar deze Bil alleenlijk inhoudende dat getroude mannen het Priesterschap mochten bedienen, zoo wierd noch een nieuwe acte ingestelt, dat behalvende voorige bestellinge, de Priesters mochten trouwen. Deze wierd voor de eerste maal gelezen op den 7. voor de tweede maal op den 10. en voor de derde maal gelezen, en volkomentlijk bedisputeert op den 11, en vastgesteld op den 12. en naar het Opperhuis gezonden op den 13. van December. Maar in dat Huis bleef ze zoo lang vast, als zy vaardig in het Lagerhuis afgadaan was geweest. Ze bleef op de tafel leggen tot den 9. February. Toen wierd ze voor de eerste maal gelezen, en op den 11. voor de tweede maal. En op den 16. wierd ze de Bisschoppen van Ely en Westmunster, de Heer Opper-rechter, en de Attornei Generaal in handen gestelt, en op den 19. van February. wierd ze toegestaan. De Bisschoppen van Londen, Duresme, Norwich, Carlisle, Hereford, Worcester, Bristol, Chichester, en Landat, beneffens de Lords Morley, Dacres, Windsor en Wharton, waren die geene die daar tegen waren; des Konings toestemminge kwam daar by, en zoo wierd se een wet ge-, maakt: de Inleiding tot de zelve stelt voor, dat het beter ware voor „Priesters en andere Kerkkendienaars, kuisselijk en buiten het „Houwelijk te leven: op dat se met meerder betrachtinge den dienst „van het Euangelium mogten beyveren, en te minder door tijdelijke „zorgen agetrocken worden; zo dat het ten hoogsten te wensten waa-

Zitten van
het Parle-
ment.

Een acte
van het
trouwen der
Priesters.

548.

re, dat zy van zich zelve zich kosten onthouden. Maar groote vulligheid van leven, neffens andere onbetamelikheden waren de wet, die de Kuisheid aanraad, en het houwelijck verbied, gevolgt, zoo dat het beter ware, dat hen toegelaten wierd te trouwen, als zoo zeer ingetoomt te zijn. Daaromme alle wetten en regulen, die tegens de zelve gemaakt waren, als zijnde gemaakt uit menschelijk gezag en autoriteit, wierden wederroepen. Zoo dat alle geestelijke perzoonen, van wat ordere of trap zy ook zouden mogen zijn, wettiglijk mochten trouwen, mits trouwende volgens de instellinge en ordonnantie van de Kerk. Maar een provizo wierd daar by gevoegt, dat, nademaal veele echtscheidinge van Priesters, op de zes Artykelen waren aangestelt, en dat de vrouwen daar op weder mochten zijn getrouwt, al deze echtscheidingen met hun gevolgen, zouden geconfirmert, en bevestigd blijven. Daar is noit wet met meer tegen en opspraak in dit Koninkrijk oyt gepasseert als deze; en derhalven mag de lezer een wijdlopiger bericht daar omtrent verwachten.

Lijdt veel bezichts.

De ongehoulijkten staat van de Geestelijkheid, had zoo veel dat voor haar zou kunnen gezegt worden, als zijnde een slag van leven, dat meer van wereltsche bekommernissen, en wellusten ontlast is, dat de Reformeerders, als een geduerig verwijd naar gegeven wierd, dat zy hun lusten niet konden bedwingen, en daarom andere inwickelden in een leven, dat zoo veel huislijke zorgen, en veel andere afleidingen met zich sleepte. Dit was een tegenwerpinge, die zoo lichtelijk te begrijpen was, dat het volk noch meer tegens het houwelijcken der Priesters zou ingenomen zijn geweest, indien het niet te goedè ervarentheid van de ontucht der Papen had gehad, dewelke zijnde ongehouwelijck, zoo veel beddens besmet, en zoo veel Dochters geschonden hadden, voornamentlijk in die huizen, in de welke zy vryen toegang hadden, en dat al meest onder het kleed van Biegt en Heiligheid.

Dit was de oorzaak, dat zy zoo zeer met die roem van Kuisheid niet ingenomen waren (ziende zoo klaar en duydelijk, hoe verre zy daar van daan waren) als zy anders wel zouden geweest hebben omtrent een zoo zoetluidende zaak. Maar aan de andere kant was'er geen daar de Reformeerders meer opsicht voor hadden gehad.

Schriftuurlijke bewijzen voor 't houwelijck.

Twee dingen waren er op de welke het gantsche geschildraaide. De een was de verbintenis, die het Priesterchap met zich bracht, van ongetrouwt te leven; de andere was, de band onder de welke zy mochten leggen, door eenige beloften die zy mochten gedaan hebben. Aangaande het eerste merkten zy aan, dat God hebbende een slag van menschen

ſchen beſtelt, om Prieſters onder Moyses wet te zijn, offerende Soen-offer voor de zonden der Joden; hen niet alleen het houwelijk niet had verboden, maar veel eer een noodwendigheid daar van gemaakt hadde; om dat die bedieninge erflijk was, zoo dat het Prieſterdom niet ondraagzaam van den houwelijken ſtaat ware. In het Nieuwe Teſtament was het een van de qualificatien en vereiſchen, van een Biſſchop en opziender eener vrouwen man te zijn; hun huis in goede ordening te houden; en hun kinderen wel op te brengen. Petrus en de andere Apoſtelen waren getrouwt, en men gelooft het zelve van Paulus ook. Aquila was zeekerlijk de man van Priscilla, en voerde haar met hem. Onzen Zaligmaker ſprekende van het behulp van den ongehouden ſtaat, tot het Koninkrijk der Hemelen; raad die ieder ſlag van menſchen aan, wanneer zy die kunnen dragen; en Paulus zegt: *Dat ieder man zyn eigen vrouwe hebbe; het is beter te vrouwen als te branden. En het houwelijk is eerzaam in alle.* En het verbieden van het houwelijk is by hem geacht als een merkteeken van den afval der laaſte tyden; zoo dat de zaak wegens de Schrift, klaar genoeg ſcheen.

In de eerſte eeuwen, hebben Saturninus, Baſſides, Montanus, Novatus, en de Eucratiten, den houwelijken ſtaat verwezen, als een ſtaat van meer vryheid, als een Chriſten betaamt. Tegens deze is dezelve ſtaat beveſtigt, door de primitive Vaders, en de wettigheid van het houwelijk, voor alle Chriſtenen zonder onderscheid verzeekert. En deze dewelke in de Heilige ordere komende, zijn vrouwe verliet, wierden volgens de Apoſtolijke Canons en regulen, ſtrengelyk veroordeelt, gelijk mede by het Concilie van Gangra, in den aanvang van de vierde, en dat van Trullo in de vyfde eeuwe.

Verscheidene groote Biſſchoppen in dien tijd, hadden hunne vrouwen en kinderen by de zelve, als namentlijk de Vaders van Nazianzenus en Baſilius. En Hilarius van Poictiers, wanneer hy nu zeer oud zijnde, naar Phrygia gebannen was, ſchrijvende aan zyn eigen Dochter Abra, beſaſt haar, haar Moeder te vragen de uitlegging der dingen, dewelke zy, ter oorzaak van haar jonkheid niet konde verſtaan of begripen. Uit het welke blijkt dat zyn Dochter al toen zeer jong moſt zijn geweest, en by gevolge hem geboren, terwyl hy Biſſchop was geweest.

Zijde in het Concilie van Nicea voorgelſt, dat de geestelijke perzoonen zouden verbonden werden, buiten den echt te leven; zoo heeft Baphmitius, hoewel zelf ongetrouwt zijnde, het zelfde als een onredelyk Jok tegen geſproken. En Heliodorus, Biſſchop van Trica, de

Schrij-

1548. Schrijver van de eerste van deze minne fabulen, die men nu Romances noemt, zijnde in vermoeden van al te veel dardelheid, en verbonden om zich zelven van deze-belasting te zuiveren, stelde eerst voor, dat geestelijke perzonen ongetrouwt zouden blijven, dewelke (zegt de Historie) daar te vooren niet toe vermaarde Bisschoppen, als het hen goed dacht, leefden met hunne vrouwen in echt. De Vaders van dien tijd, hebben het ongeëcht leven zeer hoog geacht, en evenwel hebben zy alle geoordeelt, dat een man eens getrouwt, een Bisschop konde zijn, hoewel zijn vrouw noch in het leven ware, maar dat stonden zy niet toe aan een die tweemaal was getrouwt geweest; maar hier omtrent maaktenze een onderscheid, dat indien een man eens was getrouwt geweest voor zijn Doop, en eens na zijn Doop, dezelve zou verstaan en gehouden worden als maar eens getrouwt zijnde geweest. Zoo dat Jeronimus, die hevig genoeg tegens de tweede Houwelijken heeft geschreven, echter zegt tegens Oceanus, dat de Bisschoppen van zijn tijd, dewelke maar eens getrouwt waren geweest, in dien zin niet konden begreepen worden, en datter meer van de zoodanige getelt wierden, als 'er in het Concilie van Arminium waren geweest, in het welke men tot 800 toe getelt heeft.

Het is waar datze in die eeuw begonnen hebben Canons of regels te maken tegens het Houwelijk, van deze die in den Geestelijken staat waren, voornamentlijk in de Roomsche en Africaansche Kerken; maar dit waren alleenlijk positive en veranderlijke wetten van de Kerk; en het dikmaals verhalen van deze Canons, toont genoegzaam, datze ook aldaar niet in het algemeen niet gehoorzaamt wierden.

Van Synesius lezen wy, dat wanneer hy tot Priester geordonneert was, hy verklaarde, dat hy niet heimelijk met zijn Vrouw wilde leven, gelijk zommige deden, maar dat hy opentlijk met en by haar wilde woonen, en wenschte veele kinderen by haar te mogen teelen. In de Oosterfche Kerken zijn al de Geestelijken, onder de Bisschoppelijke ordere, gemeenlijk getrouwt, eerze ingestelt en geordonneert werden, en leven daar na met hunne Vrouwen, en teelen kinderen by de zelve, zonder eenige soort van verhinderinge.

In de Westersche Kerk, heeft men omtrent getrouwde geestelijken, menigmaal bestellingen gedaan, in verscheidene Spaansche en Fransche Zynoden, en de vrouwen van Bisschops en Priesters wierden genoemd Episcopæ en Presbyteræ, Bisschoppinnen en Priesterinnen; in het meeste der Stoelkerken van Engeland, waren de geestelijke getrouwen tijden van de Saxen; maar gelijk in het eerste deel getoont is, om

datze

datze hun vrouwen niet wilden verlaten, wierden zy afgezet, niet uit hun Heilige of gewyde ordere, maar van hun Biffchoppelijke stoelen, dieze bekleden, die weder aan de Monniken gegeven wierden.

Wanneer de Paus Nicolaus, in de 9. eeuwde echthoosheid van de geestelijkheid zeer aandrong, wierd groote oppositie en tegenstand daar tegens gemaakt, voornamentlijk by Hulderik, Biffchop van Augsburg, die voor een Heilig gehouden wierd, niet tegenstaande deze zijne tegenstribbelinge.

Restitutus Biffchop van Londen, leefde opentlijk met zijn vrouw; ook was de ongehouden staat de Priesters niet generalijk opgelegd, tot aan de tyden van den Paus Gregorius de 7. in deelfde Eeuw, dewelke trachtende de geestelijkheid t' eenemaal van hem te doen afhangen, en zoo van de belangen van andere Princen en Vorsten, in welkers heerschappy zy leefden, afte zonderen, aanmerkte, dat wanneer zy vrouwen en kinderen hebben, zy verpant zijn aan de plaats daarze wonen, en dat wanneer zy van deze last en omslag vry waren, dan hun perzoonen als geheiligt en toegewijd zouden zijn, waar door hen niets konde verhinderen, alles te doen in gehoorzaamheid van den Paus, dat van hen begeert wierd, zelfs met zich tegens hun eiggente Vorsten te stellen.

De Schrijvers in dezès Gregorius den 7. tijden, noemden dit toen een nieuwigheid: tegens de mening van de heilige Vaders, en een werk van groote voorbaarigheid en losheid in hem, de getrouwde Priesters, alzoo te verftooten: Lanfranc, Opperbiffchop van Kanterbury, leide de Geestelijke op de dorpen de onegt niet op, maar alleénlijk deze, dewelke in de Steden woonden, en op prebenden leefden. Maar Anselmus bracht het verder, en leide volstrektelijk al de Geestelijkheid de onecht op; echter beklagt wy zig zeer, dat Sodomy als toen seer gemeen begoft te werden, ja genoegzaam publijk wierd; het welke mede de klacht van Petrus Damianus was, ten tijde van Gregorius voornoemt. Barnardus zegt dat die zonde zeer gemeen was, onder de Biffchoppen van zijn tijd, en dat dit met veel andere vervloekingén, de natuurlijke uitwerkinge van het verboden houwelijk was.

Dit veroorzaakte den Abt. Panormitaan wenschen, dat het in de vryheid der menschen mocht gelaten werden, te houwelijken wanneer zy wilden. En Pius de II. zeide, daar mochten wel goede redenen geweest zijn, om de Geestelijkheid de onecht op te leggen; maar geloofde datter noch beter en krachtiger waren, om dezelve hét Houwelijk toe te laten; echter zedert dat deze wetten zijn gemaakt geweest, kreeg

1548. Petrarcha een licentie, of toelatinge, om te mogen trouwen, behoudende echter zijn ampt.

Bonifacius, Eerftbiffchop van Kanterbury, Rijckart, Biffchop van Chichefter, en Geofrey, Biffchop van Ely, worden gezegt hun eigene Vrouwen gehad te hebben; en hoewel na deze ordre zoo veel door de Priefsters daar na niet getracht wierd, evenwel, indien'er iets was in het Priefterdom, het geen volgens Godts wer hen het Houwelijk verbod, zoo was het alzoo onwettig voor hen, te volharden in hun vorige Houwelijken, al een nieu aan te gaan.

Beloften en andere redenen daar tegens worden onderzocht.

Eenige weinige voorbeelden, wierden ook verzamelt uit de Kerkelijke Hiftorien van Biffchoppen en Priefsters, die na die gegevene Ordonnantie trouwende: maar gelijk dezelve weinige geweest zijn, zoo was 'er ook reden genoeg die te bedifputeeren. Aangaande zaak in het geheel; het was dan klaarblijkelijk, dat de onecht der Geestelijken, van geen Goddelijke wet afvloeiende, nog ook zelfs van eenige generale, of algemeene wet van de Kerkafhing, maar dat in tegendeel hun houwelijk met hun vrouwen, voor veele eeuwen aangenomen was geweest.

Wat nu aangaat gedaane belofte, over dezelve vielen veel debatten, hoe verre die in zulk een geval konden verbinden. Het fchijnt een groote zonde te zijn, zulks iemand op te leggen, wanneer zy nog jong zijn, en hun eigene gefaltenis niet wel kennen. Ook was het in niemands macht dezelve naar te komen. Want zijnde de gaven van onthoudinge geen van de zodanige, dewelke door God beloofd worden, aan al die geene die hem daaromme bidden, gelijk het ook niet in 's menschen macht bestond, zonder de uiterfte geftrengheit over zig zelve, zijn eigene gefaltenis van lichaam te beftieren, zoo had hy ook geen reden te verwachten, dat God daar juist toe zou willen werken, daar hy een andere hulpmiddel voor zulk een geval hadde beftelt.

Behalven dat de belofte door Geestelijke Perfoonen gedaan, volgens de plegtigheden van het Rooms Pontifical, verband hen tot geen egteloos leven. De woorden luiden aldus: wilt gy volgen kuisheit en matigheid? waar op de onder Diacon antwoordt: Ik wil. By kuisheit most niet worden verftaan, een geheele onthoudinge van alle, maar alleenlijk van alle onwettige omhelzingen, nademaal een man kuifchelijk kan leven, zelfs in de staat van een zijn houwelijk, zoo wel als daar buiten. Maar wat daar ook in mogt zijn geweest, de Engelsche Geestelijkheid ging zulks niet aan; want diergelijke vrage en antwoord wierd in de Formulieren van hun Ordinantie niet gedaan, zoo waren zy dan door geen belofte van het houwelijk uitgeslooten; en tot vorder voortzettinge daar van, niets

was blijkelyker, als dat dese wat veel onfuiverheden in de Kerk had gebracht, en dat deze, die dezelve het meeste hadden aangedrongen, byzonderlyk wegens deze gebreeken gebrantmerkt waren. Geen Prins is in de Engelyche geschriften van meerder ontucht befaamt, als Edgar, die dezelve het meeste aangedrongen heeft.

De Pauzelyke Gezant, die ten tijden van Hendrik de tweede, dat strenge besluit had doorgedrongen, die al de getrouwde Geestelijken uit hun ampten en levens middelen zette; wierd gevonden de eerste nacht daar aan (tot roem van de echteloosheid) met een Hoer in zijn bedde. Over deze zaak, wierden veele en wel onbetamelijke geschiedenissen opgehaalt, voornamentlyk by Balæus, wel een geleert man, maar die echter met die gematigtheid en bescheidenheid, die een Godsgeleerde mocht betamen, niet geschreven heeft.

Hy gaderde al de ontuchtige Historytjes op die men tot dien einde zou hebben kunnen vinden, en menigte van verwoekelyke dingen, toen in de Kloosters gevonden, waren als toen versch in ieders geheugnisse; men had ook waargenomen, dat de ongetrouwde Geestelykheid, zoosferk loerden op de rijfende huizen, en trachten naar het verrijken van hunne neven en bloedverwanten, en zomwyleu van hun bastaarden en Hoerekinderen (getuige de toen tegenwoordige Paus Paulus de 3 en niet lang voor hem de Paus Alexander de v i.) zoo dat de getrouwde geestelykheid, tot geen grooter gierigheid konde verzocht worden, als men in de ongeëchte gewaar wierd.

En wat belangt de afleidinge door huuslyke zaaken, de Geestelykheid had zig zelveal voorheen overgegeven tot zulk een wereltlyke wyse van leven; dat het zelve niet hooger scheen te kunnen komen: Maar byaldien de getrouwde Geestelijken zig mochten komen te stellen tot een onbetamelijker wyse tot onderhouding van hun kinderen, om hen te brengen tot de ketteren, of eenige gelegentheden, en zy daar door de behoortlyke gastvryheid quamen te waarloosen, en tot gierigheid te vervallen, en tot gelegentheden en ampten te bekuipen, zulks konde gerechtelyk door nieuwe wetten, of eerder door vernieuwing van de oude en voorige Canons, (volgens de welke den Geestelijken gelast wierden met de betrachtinge de goederen der Kerke, tot publyke einden en intentien, zonder de Kerkelyke goederen tot hun byzonder gebruik te begeeren; nog die hun kinderen of vrienden na te willen laten) voorgekomen werden.

Aldus wierd deze zaake verhandelt in verscheidene boeken en tractaten, die daar overgeschreven wierden, voornamentlyk by Poinet

1548. en Parker, de eene daar na Bisschop van Winchester, en de ander Opperbisschop van Kanterbury. Gelijk ook by Balæus, Bisschop van Ofsory, en veel andere. Dr. Rudley, Dr. Taylor (naderhand Bisschop van Linkoln) Dr. Benson en Dr. Redmayn, toonden zich daar stoutter in, als veele andere; zijnde lieden, die beslooten hadden nooit te trouwen, en het evenwel noodig achteden, en daar voor met allen yver spraken en beweerden (volgens het patroon datze van Paphnutius hadden) dat alles behoorde aan de vrye keuze in deze zaak gelaten te worden.

Ziet onze
Verzame-
ling No. 30.

De redenkaveling hier over wierd in de byeenkomst gebracht, alwaar het gezach van Dr. Redmayn een groote weg ging. Hy was een man van groote geleerdheid en oprechtheid, en van des te grooter achttinge en gewicht, om dat hy in alles met de Reformateurs niet over een kwam; maar zijnde toen ter tijd onpaffelijk, zoo wierd zijn goëdvinden onder zijn hand in geschrift ingelevert. Het welke in de Verzamelingen kan gevonden werden, zijnde uit het Originaal getrokken. Het was aldus in substantie: („) dat hoewel de Schrifture den Priesters „vermaant om kuislijk te leven, en buiten de zorgen en bekommernif- „zen des werelds, zoo waren echter de wetten en regulen, die het „Houwelijk verbieden, niet anders als Canons en Instellingen van de „Kerke, niet gegrond op Godes Woord: en derhalven dacht hem, „dat een man, die eens getrouwt was, een Priester mocht zijn. Hy „hadde ook niet gevonden, dat de Priesters in de Kerke van Engeland, „eenige beloften tegens het Houwelijk gemaakt hadden, en daarom „oordeelde hy, dat de Konink, en de hooge Bevelhebbers van de Ker- „ke, deze last van gedurige onthoudinge, wel vermochten af te ne- „men, en toestaan, dat de zulke, die zich niet konden onthouden, „wel eens mochten trouwen, zonder daaromme van hun Kerkelijke „bedieninge verstooten te werden.

Het wierd ook by veele in beide de Huizen tegengesproken, maar wierd ten laaftten by meerderheid van stemmen, doorgedrongen. Al deze dingen verzamelde ik uit het geene dat daar van gedrukt is; want ik hebbe geen overgelatene dingen daar van gezien, noch ook van eenige andere byeenkomsten, die naderhand in dit Rijk gehouden zijn, zijnde de Registers daar van door den brand van Londen vernietigd.

Deze acte schijnt eerder een toelatinge, of door de vingers zien, te zijn, voor de Geestelijken, om te trouwen, als een directe toestand en ordere daar omtrent. En alzoo blijven de vyanden van dien staat van leven, als noch in stand om de getrouwde Geestelijken geduriglijk ver-

verwijd toe te brengen. En dit wierd zeer gesterkt door veel onbetamelijke Houwelijken, en andere lichtvaardigheden van eenige Priesters: maar deze dingen baanden den weg tot een volkomender Acte, deze zaak aangaande, ontrent drie jaren daar na opgesteld.

De naaste Acte, die in het Parlement verhandelt en gepasseert wierd, was ontrent den publijken dienst, welke zaak in het Huis der Gemeente wierd voortgebracht op den 9. van December, en den volgenden dag naar het Hoogerhuis gezonden. Zy lag daar lange, en wierd niet toegestaan voor den 15. January. De Grave van Derby, de Bisschoppen van Londen, Duresme, Norwich, Carlisle, Hereford, Worcester, Westmunster, en Chichester, en de Lords Dacres en Windzor, daar tegens protesterende. De inleidinge van de acte behelst, (,) dat daar verscheidene Formulieren van den dienst zijn gegeven, weest, en datter voor eenigen tijd, groot verschil in de bedieninge van de Sacramenten, en andere gedeelten van den Goddelijken dienst, en dat de alderkrachtigste pogingen niet konde stuiten de neiginge van veele, om van de voorgaande gewoonten af te wijken, dewelke de Konink niet hadde gestraft, oordeelende zulks uit een goeden yver voort te komen; maar dat daar konde werden gevonden een uniforme en eensmatige weg over het geheele Koninkrijk. De Konink dan, met goedvinden van den Heer Protector en zijn Raad, hadden gelast den Eerstbisschop van Kanterbury, en andere geleerde en bescheiden Bisschoppen en Godsgeleerde, om een ordere van den Heiligen dienst te bewerpen, met achtneminge, op de zuivere Godsdienst, welke Christus heeft geleert in de H. Schrifture, en op het gebruik van de primitive Kerk, ontrent het welke zy met hulp van den Heiligen Geest, met een volkomene overeenstemminge, tot besluit waren gekomen, waar over het Parlement, hebbende het boek gezien, en dedingen daar in vervatet, verandert of behouden, besteden hun alderoormoedigste dankplichten, aan den Konink, voor zijn zorge, daar ontrent besteed, en baden dat al en een ieder die voorheen in deze zaken aanstotelijk waren geweest, behalven die geene die in de Tour van Londen of de gevangenis van de Fleet gevangen zaten, zouden worden gepardonneert, en stelden vast, dat van het Feest van Witzondag naastkomende af, alle Goddelijke diensten zouden naar het zelve Formular verriicht worden, en dat zulke uit de Geestelijke als zouden weigeren zulks naar te komen, of voortgaan den dienst op eenige andere wijze te verrichten, op de eerste overtuiginge voor den tijd van zes maanden zou gevangen gezet worden, en een Jaar inkomst

Eene Beaan
gaande de
Liturgy

E548.

„van hun beneficie verbeuren. Voor de tweedemaal, al hun Kerke-
 „lijke ampten verliezen, en een Jaar gevangen zitten, en voor de dar-
 „demaal, al hun leven gevangen zouden blijven: en al die geene die
 „zouden ondernemen daar tegens iets te schrijven, ofte in druk uit te
 „geven, of eenige der geestelijken dreigen, ter oorzaak van het ge-
 „bruik van het zelve, zouden worden voor de eerste maal beslagen in
 „de boete van 10 ponden, voor de tweede maal in 20 ponden, en voor
 „de derde maal verbeuren al hunne goederen, en voor hun levens tijd
 „gevangen gehouden worden. Alleenlijk in de Univerziteiten
 „mocht men dezelve gebruiken in het Latijn en het Grieks, behal-
 „ven het Formulier van de Communie. Het was ook geoorloft andere
 „Psalmen of Gebeden te gebruiken, die uit den Bybel genomen wa-
 „ren, als maar deze die in het boek stonden, niet naar gelaten wierden.
 „Deze acte wierd op verscheidentlijke wijze gecenzureert, by deze die
 „daar mishagen in schepten.

Zommige oordeelden te veel gezegt te zijn, dat dat boek door *de hulp van den Heiligen Geest* wierd gezegt opgemaakt te zijn. Maar andere zeiden, dat dit alzo niet te verstaan ware, als of zy door een buiten ordinare hulp en bystand waren angeblazen geweest; want als dan zou'er geen plaats voor eenige verbeetering, gelijk nu geschied was, geweest zijn; en derhalven was het alleenlijk te verstaan in die meninge, als alle goede bewegingen en beradingen worden gedirigeert en bestiert, met hulpe van de heimelijke invloeyingen van God.

Andere hadden daardit op te zeggen, dat men roemde dat het gemaakt was, met een eenstemminge, of Uniforme overeenstemminge, hoewel vier van de Bisschoppen, dewelke over het stellen van het zelve waren geweest, daar tegens hadden geprotesteert, gelijk als de Bisschoppen van Norwich, Hereford, Chichester en Westmunster, maar deze hadden hun overeenstemminge gedragen omtrent het grootste geheel van het werk, hoewel zy in eenige byzonderheden niet voldaan waren, het welke hen affinnig van het geheel maakte.

Het provizo voor de Psalmen en Gebeden, getrocken uit den Bybel, was voor het zingen der Psalmen, die in verzen waren vertaalt, en veel gezongen wierden by die geene die de Reformatie beminden, wordende ook in veele plaatzen in de Kerk gebruikt. In de oude Kerke wierden de Christenen zeer geoefent in het herhalen van de Psalmen van David; zommige kenden die geheel van buiten, en gebruikten de zelve, met te verhalen, wanneer zy zelfs aan hun werk waren; en deze, dewelke zich tot een eenzaam leven begaven, versleeten

Het zingen
 van Psalmen
 ingebracht.

ten-veele uren met de zelve te herhalen. Apollinaris stelde dezelve in veerzen, als zijnde alzoo dienstiger voor de geheugniffe. Andere Godsdienstige Rymen en Lof-zangen, kwamen mede in het gebruik:

Nazianzenus onder de Grieken, en Prudentius onder de Latijnen, arbeiden tot die zaak, met zeer groot gevolg. Andere Lof-zangen wrender, die niet in veerzen gestelt waren, van de welke de voornaamste was, die zeer oude Lof-zang, het welke wy nu gebruiken achter het gebruik van het Sacrament, en de bekende Lof-zang van Ambrosius, dat begint *Te Deum Laudamus*. Maar wanneer de eerbiedigheid voor de gestorvene Heiligen, met zulk een hooge praal kwam opgezet te worden, wierden ook Lof-zangen tot hunner eere gemaakt, en de Latijnsche taal zoo wel als de Prozodia, of Maat-konst, als toen zeer vervallen zijnde, zoo wierden de zelve in Rithmen, of slot-veerzen ontworpen, en in het gemeen in een eigenwillige gemaakte stijl.

Alzoo ook nu op de Reformatie, hebben eenige Poëten, zodanige als die tyden konden geven, Davids Psalmen in veerzen gebracht, en het wierd als tot een teeken, van iemants genegentheid tot dat werk, dat dezelve by hen veel of weinig wierden gezongen. Maar hoewel de Poëzy en Dicht-konst als toen in een geringen stand was, en geensints gebracht tot dien trap van volkomenheid, waar toe zy naderhand gebracht is, alzoo is dat werk, het welke alsdan mocht voor een tamenlijk gedicht passeeren, nooit weder by der hand gevat, om overgesien of verandert te worden, als misschien de zaak wel zou verciicht hebben. En hier uit komt het dat dat gedeelte van den Godsdienst, door de gering en slechtheid van de Veerzen, haar verdiende achtinge niet heeft kunnen bewaren. Noch was'er een andere zaak, die zommige meenden, dat omtrent dat werk had behooren in acht genomen te werden: deze was, dat verscheidenen van die Psalmen, zijnde zoodanig, als die hun betreckingen meest hebben op Davids overwinnigen, en eenige passagien in zich begripen, dieniet licht te verstaan zijn, beter scheenen uitgelaten, dewijl men dezelve met zulk een aandacht niet konde zingen, nademaal het verstand van de zelve bedekt was, en zy ook den Christenen weinig scheenen te raken.

Het Parlement wierd geadjourneert, van den 22 van December, tot den tweeden van Januarius. Op den zevenden van Januarius, zonden die van de Gemeente een Addres of verzoekschrift, aan den Protector, om Latiner in zijn Bisdom van Worcester weder te herstellen; maar dit had geen gevolg; want die goede oude man had liever rondom te wandelen, en hier en daar te gaan Prediken, als zich weder in
bestie.

1548.

bestieringe te steeken, zijnde nu al zeer oud geworden. Een Bil werd in geleverd tot herstelling van Parks, en toegestaan, daar alleen de Graaf van Arundel tegens was, maar zijnde om laag naar het Lager Huis gezonden, werd het zelve op de tweede lezing verworpen, echter niet zoo eenstemmig, of daar was al eenige verdeling omtrent.

Af te om-
tre t het
vasten.

Op den vierden van February wierd een Bil ingebracht, tegens het eeten van vlees in de vasten, of de Lenten tijd, en op vier dagen. Dit wierd gestelt aan den Eerfbisschop van Kanterbury, den Bisschop van Ely, Worcester en Chichester, en het Lager Huis toegezonden op den 16. die het weder opzonden, op den 17. van Maart, mer een provizo, de welke de Lords toestonden. In de inleidinge word gezegt: dat hoewel het blijkelyk is by Gods Woort, dat'er geen dag of zoort van spijs zuiverder dan andere zy, maar datze in zich zelve alle even gelijk zijn: nochtans eenige uit zinnatige sensualiteit hadden vermaakt zoodanige onthoudingen, als voortijds gebruikt waren geweest; en nademaal betamelijke onthoudinge een middel was tot de deugt, om het lichaam der menschen onderdanig te maken aan de ziele, ook noodig om de neering der Visschery te verbeteren, en het vleesch te conserveren; derhalven alle voorgige wetten, omtrent vasten en onthoudinge, zouden na den eersten van May weder vernieuwt worden. En daar was vast gestelt; dat van den eersten van May af, niemand vleesch zoude eeten, op Vrydagen, Zaturdagen, of Embardagen, anders Quater temper, in de Vaste, of op eenige andere dagen, die voor vischdagen zouden gehouden worden, onder zekere boete. Een provizo of uitzonderinge was daar by gevoegt, verschoonende en uitzonderende deze, als des Koninks toelatinge daar omtrent zouden kunnen verkrijgen, of anderzints ziekelijk en swackelyk waren. Ook dat niemand zou aangefproken, of gedaagt mogen worden; als binnen den tijd van dry maanden naar het nitsbedrijf.

Christus had tegens zijne Discipulen gezegt, dat, *wanneer hy van hen zoude weg genomen zyn, zy dan zouden vasten.* En alzo heeft de primitive Kerk dikmaals het vasten gebruikt, maar byzonderlyk voor het Jaargetyde, van het Lyden van Jezus Christus; het welke eindigt in een hoogten Feestdag van Paaschen.

Echter dit wierd verscheidentlyk waargenomen, als aangaande het getal der dagen, zommige hebben gevast 40 dagen, in naarvolginge van het vasten van Christus, andere alleenlyk een week, en andere hadden alleenlyk een gedurig vasten, van Christus dood af, tot zijn verryzenis

zenis toe. Op deze vastinge aten zy niet voor des avonds, en dan aten zy gemeenlijk wortelen en kruiden. Daar na wierden de Vrydagen tot Vastendagen ingestelt, om dat Christus op dien dag geleden heeft. De Zaterdag wierd in de Roomsche Kerk daar by gevoegt; maar niet zonder veel tegensprekens te lijden. Emberweeken wierden ook daar na ingevoerd, zijnde eenige dagen voor deze Zondagen, op dewelke de Geestelijke orders zouden gegeven werden. Zijnde vorder een algemeene regel bestelt, dat ieder Christelijke Feestdag, een voorafgaande Vastendag zou hebben, zoo kwamen daar op de Vigilien van de heilige dagen, hoewel noch zoo vroeg niet onder het getal; maar deze Vasten, beneffens meer andere goede instellingen van de eerste Kerk, kwamen te ontaarden, zelfs ten tijde van den Oudvader Augustinus; en deze waarnemingen wierden tot Religionspunsten gemaakt, en naauw bezette regulen daar omtrent gestelt. Daar na in de Roomsche Kerk, zijnze tot een spotterny gekomen; want als zy op Vasten-dagen Middag-maalden, het geene de Ouden nooit deden, zoo wist men wel de lekkerste Visch, op een byzonder wyze toe gemaakt, en die gelardeert met de alder-kostelijkste Wijnen, die men konde vinden, op te dischen.

Zoo wierd dan nu beslooten, de gestrengheid van de voorige wetten weg te nemen, en evenwel zoodanige wetten, omtrent het vasten en zich te onthouden, aan te stellen, als mochten strekken tot hun ware einde, welke is, het vleesch te temmen, en de geest te onderwerpen, en niet het zelve te koesteren, met het veranderen van de eene soort van spijs in de andere, die te gelijk lekkerder en te gelijk aanprikkelender zou kunnen zijn.

Zoo diepgaande is superstitie en bygeloovigheid, dat het een mensch wil helpen, om zich zelve te bedriegen, door de geringste voorwendingen, die men zich zou kunnen inbeelden.

Men klaagde toen zeer, en men heeft noch veel oorzaak daar toe, dat vleeschlijke menschen hun voordeel met de misbruiken hebben weten te doen, die voorheen geschied waren, om goede en voordeelige instellingen te verwerpen, nademaal het veelvoudig gebruik van vasten, met gebeden en ware Godsdienstigheid verzelt, mischien een van de grootste hulpmiddelen zy, die kunnen bedacht werden, om iemand te brengen tot een geestelijke gematigheid des gemoeds, en om een heilige wijze van leven op te rechten. En de spotterny die onderscheidig is in de wijze van zommige hun vasten, is een zeer slechte verschooning voor iemand, om te verwerpen het

1548.

Eenige Bills
verworpen.

gebruik van zulks, als de Schriftuur zoo veel aanbeveelt.

Daar wierden eenige andere Bills in beide de Huizen ingebracht, maar die niet door wilden. Een van deze was, dat men als verraderij zou verklaren, des Koninks Zusters uit te houwelyken, buiten toefstand van den Konink en zijn Raad. Maar men oordeelde, dat des Koninks Hendriks Uiterste wille, hen van de opvolginge in die gelegenheid uitsluitende, een krachtiger intoominge daar omtrent zoude zijn.

Een andere Bil werd ingebracht voor Kerkelijke Jurisdicte. Grootte klachten wierden gemaakt, over de menigvuldigheid van zonden en onzedigheden, dewelke de Geestelike noch intugelen noch straffen konden, hebbende alzoo niets overig als daar tegens te prediken, het welk by veele met grootte vrymoedigheid gedaan wierd.

In eenige van deze Zermoenen drukten de Predikers genoegzaam uit hun gerechtige vreeze, voor albereeds beteekende en spoedige oordeelen van den Hemel, indien zich het volk niet wilde bekeeren, maar hun prediken deed slechts weinig voordeel; want in der daad het volk wierd dagelijks meer en meer bedorven, en dit bracht hen verscheidene straffen toe. De wereldlike Heeren waren zoo jaloeers, van eenige macht in handen van de Geesteliken te stellen, voornamentlijk, omtrent het straffen en verbeteren van deze gebreeken, daar zy misschien zelve aldermeest schuldig aan waren, dat deze Bil aan een kant gelegd wierd.

De voorwending van die niet in te willigen, was, dat het grootste gedeelte der Bisschoppen en Geesteliken, als noch Paaps in hun hart waren, zoo dat, indien eenige macht in handen van de zulke gelegd wierd, men met reden zou hebben mogen verwachten, dat zy de zelve voornamentlijk zouden aanwenden, tegens deze die de reformatie gunstig waren, kwellende de zelve des te meerder daarom, hoewel onder voorwendzelen van elders opgeraapt.

Voornemen
om de
Rechtsge-
leertheyt in
een Lichaam
te begrijpen.

Daar wierd mede in het Huis der Gemeente een Bil ingebracht, rakende het reformeren van de Processen, naar het gemeene recht, dewelke door die van de Gemeente naar het Hoogerhuis gezonden wierd; maar het stuite aldaar. Ik hebbe een wijdloopig discours over die zaak gezien, in het welke beweert word, dat het Recht, of Rechtsgeleerdheid in Engeland, een Barbarische Studie was, en de menschen geenzins leiden tot een fijnder slag van geleerdheid, het welke de Rechtsgeleerden in het gemeen, zoo onervaren in buitenlandsche zaken maakte, en zoo onbekwaam om in dezelve iets te

ver-

verrichten, als ze waren. Daaromme wierd voorgestelt, dat de gemeene Wetten en Statuten, zouden, in naarvolginge van de Roomsche Wetten, in een corpus, of lichaam, onder hün tytuls en hoofstukken, ook in goed Latijn, gebracht werden. Maar dit was een zaak van te grooten gewicht om aangevangen en ondernomen te werden; met hoope om tot een goed einde te brengen, onder een onderjarig Konink. Indien het alstoen een noodige zaak was, men zal het lichtelijk oordeelen nu noch noodzakelijker te zijn, zijnde het Boek van onze wetten en Statuten, zedert zodanig aangegroeit (behalven een schrikkelijk getal van raporten, of gewijsdens, en rechtszaken, en de pleidoyen nu veel langer gerekt wordende) als voorheen. Echter of zulks een zaak zy het welke verwacht of gewenscht mag werden, laat ik aan het oordeel van de geleerde en wijze mannen van dien Tabbaart.

De eenige Aete die van deze zittinge van het Parlement, overig is gebleven, is de Aete van Attainder, of aantastinge van den Admiraal, van welke zake ik den Lezer meer opening zal doen.

Aantasting
van den
Admiraal.

De Koninginne Moeder, die met hem getrouwt was, kwam in September voorleden te sterven, niet zonder vermoeden van vergeven te zijn. Zy was een vroom en deugdzaam Vrouw, en had, gedurende haar gantsche leven, niets onbetamelijks gedaan, als alleen met hem zo onsehikkelijk, en kort na des Koninks, haar Mans dood, te trouwen. Men had onder haar Papieren gevonden een discours, omtrent haar eygen zelf, door haar zelve geschreeven, genoemd *De Lamentatie, of klachte van een Zondaar*. Het welke door Cecil, in het Licht was gegeven, die ook de Voorreden daar aan geschreeven heeft. In dit erkent zy, met groote oprechtheid, het zondige verloop van haar leven, voor menige jaren, gedurende de welke zy, steunende op uiterlijke werken, als Vasten en Pelgrimage, altoos onkundig van de inwendige en ware kracht van de Godsdiens was geweest: het welke zy daar na kwam te gevoelen en te merken, door het onderzoeken van de heilige Schrift, en haar gedurig aanroepen van God, om zijn Heiligen Geest.

Zy ontdekt klaarlijk de keninge die zy hadde van de rechtvaardigmakinge door den geloove, zoo dat de heiligmakinge daar noodzakelijk op volgen moest: maar beklaagde zich over de ergernissen, gegeven door veele Evangelische. Zoo wierdenze alle genoemd, die zich tot het lezen der Schrifture begaven.

Zy dan aldus gestorven zijnde, vernieuwde hy zijn vryery omtrent

1549.
Die zijn ver-
zoek op de
Jonkvrouw
Elizabeth
doet.

de Jonkvrouw Elizabeth; maar te vergeefs; want zoo als hy niet konde verwachten, dat haar broeder en den Raad het zelfde ooit zouden toestaan, alzo indien hy haar getrouwt had, buiten dat, zoo was, volgens het Testament van Konink Hendrik, de opvolginge tot de Kroon, voor haar, afgesneden. En deze onderneming van hem, veroorzaakte dat de acte, daar hier voor van gesproken is, voortgebracht werd, om het trouwen van des Koninks Zusters, zonder die toestand, voor verradery te verklaren.

Hy dan ziende tot dat besluit niet te kunnen geraken, nam een besluit den Konink te vervoeren naar zijn Huis van Holt, in het land gelegen, en zoo zijn broeder uit den Stoel te stooten, en de bestiering aan te slaan. Tot dien einde hadde hy Magazijnen van Wapenen opgerecht, en omtrent 10000 man in verscheide plaatsen opgeschreven, en ving aan openlijk te klagen, dat zijn broeder het volk onder een slaverny stelde; en zich zelven meester van alles maakte, tot welken einde hy al deze Duitschers in het land gebracht hadde. Hy hadde ook met verscheidene van den Adel begonnen te handelen; de zulke namentlijk die zijns broeders grootheid benijden, en wel gaarne een scheuringe tusschen hen beiden hadden gezien, mits dat dezelve onverzoenlijk mocht blijven. Aan deze dede hy beloften dat zy van zijn Raad zouden zijn, en dat hy de Konink zou brengen; tot een van hunne Dochters te trouwen. De eigentlijke perzoon word niet genoemd.

De Protector hadde hem deze zaken menigmaal voorgehouden, en waarfchouwde hem genoegzaam van het gevaar, in het welke hy zich zelven zou werpen, indien hy die wegen wilde ingaan; maar hy ging al om in zijn besluit voort; hoewel hy alles loochende, en ver-
schoonde zoo lang als hy konde.

De Admiraal
na den Towr
gezonden.

Dewyl nu zijn ongeruste staatzuchtigheid ongeneeslijk scheen te zijn, wierd hy op den 19. January naar den Towr gezonden.

De originele ordere hier toe, geteekent door den geheimen Raad, is in het Raadboek hier voor aangeroert, te zien; alwaar de Grave van Southampton met de rest gezien word de onderteekening gedaan te hebben, dewelke nu in uiterlijken schijn, met den Protector was verzoent. Op den volgenden dag wierd des Admirals Ampts Zegel van hem afgehaalt, en in handen van den Secretaris Smiths gestelt.

Ondertusschen braken onder de hand veel dingen uit tegens hem, voornamentlijk een zamenfwerking van hem met den Ridder W. Shering-

rington, onder Schatmeester van de Munt tot Bristol, dewelke hem een zomme van 10000 ponden zou beschicken, en albereeds 12000 pond aan valsch geld had geslagen, en noch veel meer vervaardigt had, tot de waarde van 40000 pond in alles, waar over hy in Proces van het gemeene recht getrocken wierd, het welke van het Parlament bevestigt wierd.

Fowler, die de Kamerwaarder van den geheimen Raad was, nevens eenige weinige andere, wierd mede na den Tower gezonden.

Gelijk gemeenlijk geschied, dat een gevangen man altoos meer beschuldigd word, zoo is het ook met hem gegaan. De Lord Ruffel, de Grave van Southampton, en de Secretaris Peter, wierden geordonneert om hun onderzoekinge optenemen. Maar de zaak wierd alzoo gelaten, tot op den 28. February, gedurende welke tijd zijn broeder ondertusschen onderzoek dede, of het mooglijk ware hem tot een beter gesteltnis te brengen. En gelijk hy hem, zedert hun eerste breuke, 800 pond 'sjaarsaan land had toegestaan, om daar door zijn liefde te winnen, alzoo gebruikte hy nu ook alle middelen om hem te bewegen, om zich zelve te onderwerpen, en van het Hofen alle bedieningen te ontslaan.

Maar het schein dat niets op hem konde vermogen, of zijn Staatzucht genezen, of zijn haat tegens zijn broeder verzetten: en daarom op den 22. February wierd een volkomen rapport aan den Raad gedaan, wegens al de Informatien, dieze omtrent zijn zaken genomen hadden, bestaande niet alleenlijk in de Particulariteiten, daar hier voor van gesproken is; maar ook van veel vuile handelingen, in de bedieninge van zijn Admiraalschap, hebbende verscheidene Zee-rovers opgehouden, die hem zijn gedeelte van den buit gaven, waar door hy de zelve onder zijn bescherminge nam, ongeacht de klachten, die door andere Princen en Potentaten daar over gemaakt wierden, niet zonder vreesen gevaar voor den Konink, van daar door een Oorlog van deze klagende Vorsten op zijn hals te halen.

Zijn gantsche belasting bestaat in 33. Artikelen, die in de Verzameling te vinden zijn. De particulariteiten, gelijk in het Raadboek bevonden word, waren zoo klaarlijk bewezen, niet alleen by getuigen, maar by brieven van zijn eigen hand, dat het niet mooglijk schein, de zelve te kunnen ontkennen; echter men had om hem gezonden, en hem ondervraagt, door eenige uit den Raad daar toe gecommitteert zijnde, maar hy weigerde hen een directe antwoord te geven, of te teikenen de antwoord die hy alreeds mocht gegeven hebben. Zoo

Ziet Verzamelingen
No. 31.

1549.

wierd dan beslooten, dat den volgenden dag, de gantsche geheimen Raad, uitgezondert den Opper-bisschop van Kanterbury, en de Ridder Johan Baker, Spreeker van het Huis der Gemeente, dewelke verbonden was in het Huis op te passen, na den Tower zouden gaan, en hem ondervragen.

Op den 23. de Lord Cancelier, en de andere Raadsheeren, gingen by hem, en lazen hem de Artijkels van zijn belasting voor, met ernstig verzoek, om opentlijk daar op te antwoorden, verschoonende zich zelve waar hy konde, en in andere zich zelve onderwerpende, zonder eenige hardnekkigheid van gemoed te toonen.

Hy gaf hen tot antwoord, dat hy een openbare ondervraginge verwachtte, en dat zijn beschuldigers voor zijn oogen zouden werden gebracht. Al de Raden trachten hem tot meerder handzaamheid te bewegen, maar alles was om niet. Eindelijk verzocht hem de Cancelier op zijn eed van trouwe zijn antwoord te doen: hy verzocht datze hem de Artykelen zouden laten; en hy wildeze overzien; anders wilde hy hen geen antwoord geven. Maar de Raden beslooten hen met hem in die termen niet te laten.

Op den 24. van February wierd in den Raad beslooten, dat de heele vergadering den Konink naar den middag, den geheelen staat van zaken zou te kennen geven; en zijn Majesteit afvragen, of hy begeerde dat het recht zijn plaats hadde, en nademaal de zaak voor het Parlement was geweest; of hy dezelve aen deffels besluit en determinatie geliefde te stellen: zoo tederhartig waren zy, omtrent den Konink, in een zaak die zijn Ooms leven raakte. Maar de Konink had zijn oproerige geest al gemerkt, en was derhalven nu zeer van hem vervreemt.

De Raad verzocht den Konink de zaak aan het Parlement te stellen.

Wanneer de Raden nu den Konink opwachten, opende de Cancelier de zaak aan zijn Majesteit, gevende met eenen zijn gevoelen daar omtrent, dat men dezelve, aan het Parlement behoorde te beveelen. Hier op volgden de andere Raden, stemmende alle tot het zelfde einde, De Protector sprak de laatste van alle deze; verklaarde dat dit een smartelijke verhandeling voor hem ware, dat hy al de middelen had gebruikt, die in zijn vermoogen ware, om te verhinderen dat het werk tot deze extremiteit kwame, maar 't zy Zoon, 't zy Broeder, alles most wijken voor de welstand en behoudenis van zijn Majesteit, want hy achte zijn erkentnisse meerder als zijn bloed. Hierom dan was hy niet tegens het verzoek dat de andere Heeren voorstelden, zeggende vorders, dat indien hy zelve aan zoodanig een misdaad schuldig ware, hy zich zelve het leven niet waardig zou achten, te meerder om dat hy,

hy, boven alle menschen, de meeste verbintenisse hadde, aan zijn Majesteit, en derhalven de gerechtigheid voor al het zijne geven most. De Konink antwoorde hen in deze woorden. *Wy verstaan en begrijpen, dat'er groote dingen gebracht worden, tot laste van den Lord Admiraal mijn Oom, en datze na verradery strecken, en wy begrijpen dat gy alleenig zoekt dat recht mach geschieden. Wy oordeelden dat reedelykte zijn, en wy willen dat gy voortgaat, naar uw verzoek.* Welke woorden (gelijk in het boek van den Raad is aangeteekent) komende zoo schielijk uit de mond van zijn genade, en dat uit eigene beweginge, gelijk de Heeren lichtelijk konden begrijpen, verheugde hen wonderlijk; zoo datze den Konink daar hartelijk over bedankten en prezen.

Echter beslootenze dat eenige uit beide de Huizen zouden gezonden worden, aan den Admiraal, eer dat de Bill tegens hem zou ingebracht werden, om aan te hooren, wat hy zoude kunnen, of willen zeggen. Aldit geschiede, om te onderzoeken, of hy tot onderwerpinge zou kunnen gebracht werden. Zoo zijn dan de Heeren Cancelier, de Graven van Shrewsbury, Warwik en Southampton, en de Ridder Johan Baker, de Ridder Thomas Cheiney, en de Ridder Antony Denny, aan hem gezonden.

Hy bleef lang zeer onverzettelijk; maar na veel beweegredenen wierd gebrocht om een antwoord op de dry eerste Artijkelen te geven, dewelke zal gevonden worden in de Verzameling op het einde van de Artijkels; en dan hield hy zich schierlijk weder terugge, en bad hen zich te vreden te willen houden; want hy wilde niet verder gaan; en geen bidden of smeeken konde met hem helpen; of om de rest te beantwoorden, of om zijn hand te zetten onder de antwoord, dewelke hy albereeds gemaakt hadde.

Op den 25 February, wierd de Bil van zijn aantastinge ingebracht, en de Pairs waren zoo gewoon geworden, om zulke Bills toe te staan in Konink Hendriks tyden, dat zy die lichtelijk passeerden. Al de Rechters, endes Koninks Raad gaven hun opinien over, dat de Artijkels verradery mede brachten. Hier op wierd de blijk ingebracht, en verscheide Heeren gaven die zoo volkomentlijk, dat al de rest met gemeene toestemminge de Bill toestonden; alleenlijk de Protector, uit natuurlijke beweginge, gelijk in het boek aangeteekent staat, verzocht verlof om te mogen vertrecken.

Op den 27. wierd de Bil naar het Lager Huis gezonden, met een boodschap, dat indien zy begeerden voort te gaan, gelijk de Heeren had-

De Bill passeert in beide de Huizen.

1549. hadden gedaan ; deze Heeren, dewelke hun blijk hadden gegeven in hun Huis, wilden gaarne afkomen, en het zelve aan die van de Gemeenten doen. Veele hadden het tegens vonnissen in afzijn, en oordeelden het een kwaden weg te zijn, dat eenige Pairs, zouden opstaan uit hunne plaats, in hun eigen Huis, en iets toebrenge tot de naarlatigheid van een ander, en dat die daar op zou aangetast worden ; daaromme wierd aangedrongen, dat het mocht geschieden door een onderzoek of beproevinge, en dat de Admiraal zou worden gebracht voor de Barr, en gehoort worden om voor zich zelve te spreken.

Maar op den vierden Maart wierd een boodschap van den Konink gezonden, dat hem dacht dat het niet nodig ware om den Admiraal te zenden, en dat de Heeren zouden af komen, en voor hen lieden de blijkbaarheden, die zy in hun eigen Huis gegeven hadden, vernieuwen. Dit bleef dan alzoo, en aldus wierd de Bill door de Gemeente toegestaan in een vol Huis, geoordeelt omtrent de 400 sterke te zijn, en daar waren niet boven tien of 12 die daar tegen stemden. De Koninklijke toestand wierd gegeven op den 5 Maart. Op den tienden Maart besloot de Raad den Konink aan te dringen, om Justitie over den Admiraal te doen, en nademaal de zaak zoo treurig en jammerlijk was voor den Protector, (gelijk in het Raadboek staat) hoewel zy smartelijk genoeg voor hen allen was, beslooten zy daar in voort te gaan, zoo dat noch hy, noch de Konink, daar vorder mede zouden gemoeid worden.

Naar het middagmaal gingen zy naar den Konink, zijnde de Protector by hem. De Konink zeide, hy had hun Proceduren wel gemerkt, en dankte hen voor hun groote zorg om trent zijn behoudnisse, en belaste hen daar in voort te gaan, zonder hem of den Protector te moeijen, met besluit van te zeggen : *Ik bidde u mijn Heeren, doet zoo.* Hier op besteldenze den Bisschop van Ely, om by den Admiraal te gaan, en hem te onderwijzen in de dingen raakende het andere leven, en hem te bereiden de verdiende straffe geduldiglijk te lijden, en op den 17. hy hebbende van die verrichtinge raport gedaan, heeft de Raad een Warrant, ofte ordere, tot zijn Executie geteckent, dewelke zal gevonden werden in de verzameling, onder dewelke zo de Protector als de Eerst-Bisschop van Canterbury, hun hand hebben gezet, en op den 20. is zijn hoofd op een Schavot afgeslagen. Hoe hy zig op het Schavot gedragen heeft, vinde ik niet.

Verzamelingen
No. 32.

Admiraal onthalt.
20 Maert.

Zodanig was de val van Thomas Lord Seymour, Lord Hoog Admiraal van Engeland, een man van hooge gedachten, zeer driftig van

na-

natuure, en Staatzuchtig boven alle maat. De Protector wierd zeer gecenzureert, en misprezen dat hy den weg tot dese executie gemaakt hadde; door deze, dewelke alleenlijk zagen op hun onderlinge nauwe bloed-verwantschap, dewelke zy oordeelden, dat machtig genoeg had behooren te zijn, om hem ten minsten voor de dood bewaart te hebben: maar andere die kennisse van de gantsche zaak hadden, konden wel zien, dat het nauwlijks moogelijk voor hem waare, meer tot de behoudenis en winning van sijn Broeder te doen, als hy gedaan hadde. Aan de andere zijde, zijnde het een algemeen gevoelen, dat het tegens de natuure streed, dat de eene Broeder den ander zou verderven, wierd het zelve ook by het gemeene volk meest opgehouden, het welke de verborgentheden van den Staat soo niet konden doorzien. Maar de manier van procederen wierd zeer verworpen, nademaal een Man te verwijzen, zonder hem te brengen om sijn eygen verweering te doen, of voor te werpen, wat hy konde tegens de getuygenissen, dewelke tegens hem gebracht wierden; was zoo onwettig en onrechtvaardig, dat het niet konde goed gemaakt werden. Dit echter konde alleen daar voor gezegt worden, dat het een weynig regulierder was, als Parlementaire vonnissen voor heen wel geweest waren, want de evidentie, op de welke deze was gefondeert, wierd voor beide de Huizen voor gestelt.

Bedenkingen
daar over
gemaakt.

Een byzonderheyd schein wat onhebbelijk, dat Kranmer de War-rant of ordre tot de Executie geteekent heeft, welke zijnde een zaak van bloed, strijdig was met de Canonijke wetten.

* Ook op
Kranmers
teekening.

In de eerste tijden der Kerke, hadden de Kerkelijke Perfooen alleenlijk de bezorginge over de zielen, dewelke hen aanbevoelen waren, te zamen met de bemiddeling, van zoodanige geschillen, als anderzints mochten uyt barsten, tot rechten en pleyten, voor de Hoven van Justitie, dewelke bestonden uyt ongelooovigen. Wanneer het Keyzerrijk het Christelijke geloof aan nam, zoo wierden deze hun beslechtingen, dewelke zy ordinaarlijk maakten op den grond van Christelijke Liefde, zelfs door de Keyzerlijke wetten, van groot gezag en belang geacht te zijn. Maar vorder te gaan, als de voorstand van Weduwen en Weezen, wierd hen verhindert, beyde door het Concilie van Chalcedon, en andere minder Concilie, met last zig niet te bemoeyen met Wereltelijke zaken.

Onder de Fondation, aan cenige Kerken gemaakt, waren eenige Landeryen gegeven, met dewelke de slaven daarin, volgens de Roomsche wetten, kwamen in het Patrimony van deze Kerken, en volgens die wet hadden de meesters het recht van leven of van dood over hunne slaven,

1549.

Wetten te-
gens Kerke-
lijke perzoo-
nen, zich
moeyende
met bloed-
zakten.

In eenige Kerken was deze macht zeer strengelijk geoeffent, zelfs tot mishandelen en dooden toe, het welke echter zeer onbetamelijk scheen voor een Kerkelijk perzoon; daarenboven had men te duchten, dat eenige strenge Kerkelijke perzoonen, dewelke maar meesters voor hun leven waren, zelfs verkwiftender omtrent het leven van deze slaven zouden kunnen zijn, als deze, dewelke in staat waren, om dezelve aan hun huisgezinnen en naarkomelingen na te laten. Derhalven om voor te komen het verlies, het welke in de Kerkelijke Patrimonien zoude kunnen gemaakt werden, werd toegestaan en beslooten, dat Kerkelijke Perfoonen geen Capitaal of hals-gericht, zouden hebben te oeffenen, tegens eenige van hun onderhoorige of Slaven.

En in de verwarringen, dewelke in Spangien waren, hadden de Princen, dewelke boven drevén, Priesters tot Rechters gestelt, om te grooter gezag en achtinge aan hun Hoven te geven. Maar dit zijnde bevonden zeer tot nadeel van de Kerk te strekken, zoo werd beslooten en vast gestelt, in het vierde Concilie van Toledo, dat de Priesters, dewelke door Christus verkoozen en bestelt waren, tot den dienst der Zaligheyd, in geen Capitaale of hals-zaaken zouden vonnissen, ten waare de Prins hen met eede wilde belooven, de straffe te zullen laten vaaren, en die gene die anders dede, wierden aan bloedvergieten schuldig gehouden, en stonden om hun Kerkelijk ampt te verliezen.

Dit besluyt wierd haast by de geheele Westersche Kerk aangenomen, en de Canonisten lieten niet na, daar na redens genoeg te vinden, om het zelve te continueeren, uit het verbod aan David gedaan, als zijnde een Man des bloeds, van den Tempel te bouwen; als mede uyt de hoedanigheyd, die den Apostel Paulus in een Bisschop vereifcht, dat hy geen slaander zy, nademaal hy schijnt zoo wel te slaan, die het doet door iemand door hem daar toe bestelt, als die het zelf in Persoon doet. Maar wanneer daar na Carolus Magnus, en al de Christene Princen in het Westen, aan hun Bisschoppen groote Landeryen en Heerschappyen gaven, zo verbonden zy dezelve in al hun beradingen, en hen zulke diensten te doen, als zy van hen vereifchten, uit kracht van hun bezittinge.

De Pauzen voorhebbende een geestelijke heerschappy op te rechten, en al het Kerkelijk bezit daar in te trekken, wilde dat de Bisschoppen zich zelve zouden afzonderen van de dependentie en ahanginge der Vorsten, zoo veel als mooglijk ware: en deze wetten voorheen gemaakt omtrent zaken van bloed, wierden geoordeelt schijns genoeg te zijn, en krachtig genoeg te hebben, om hen af te houden van deze

rechts-

rechtsplegingen, omtrent halszaken; en alzo hebben zy de uitzonderinge van deze gevallen te wege gebracht. Maar het schijnt dat Kranmer heeft geoordeelt, dat zijn gewisse niet ware onder het verband van deze Canons en Regulen, en achte het niet strijdig met zijn ampt die ordere te onderteekenen.

1549.

Het Parlement wierd op den 14. Maart geprorogeert, tot den 4. November, hebbende de Geestelijkheid toegestaan een subsidie voor den Konink van zes schellingen in het pond te betalen in dry jaren. In de inleidinge van de Bil van onderstand, erkennen zy de groote gerustheid, dewelke zy onder hem genieten, hebbende geen beletzel noch verhindering in hunnen Godsdienst. Maar de wereldlijken zetten hun onderstand uit met een wijloopiger voorreden, van het groot geluk het welke zy genieten, by de ware Christelijke Religie, verklarende dat zy gereed en bereid waren alles te verzaken eerder als Christus, ook om den Konink in het veroveren van Schotland te helpen, het welke zy een gedeelte van zijn heerschappy noemen, waar over zy geven 12. d. in 't pond van een ieders perzoncle staar, om betaalt te worden in dry jaren.

Subsidien by
Geestelijke
en Wereld-
lijke toege-
staan.

Maar om nu te komen tot zaken van den Godsdienst. Daar was even na de Aete van Uniformiteit, een nieuwe Vizitatie bestelt, dewelke, gelijk wel gelooflijk is, ging naar de zelve wijze, als de voorgaande. Over tweedingen wierd zeer geklaagt; de eene was, dat de Priesters gemeenlijk de gebeden lazen op dezelve toon, dewelke zy voorheen in den Latijnschen gebedendienst hadden gebruikt, zoo dat men zeide, dat het volk het zelve niet veel beter verstond, als zy voor dezen het Latijn hadden verstaan.

Dit hebbe ik in verscheidene brieven uitgedrukt en vertoont gezien, gelijk dezelve zaak ook door Martinus Bucerus, Kranmer zeer ernstelijk voorgehouden heeft. De bestelling daar omtrent gedaan, was, dat in alle Parochie Kerken, de gebedendienst zou gelezen worden met een duidelijke en verstandelijke stemme; maar dat de voorige maniere zou blijven in de Cathedrale Kerken, daar groote Chooren aan zijn, daar men dien toon wel gewoon was, en daar het ook beter over een kwam men de Muzijk, gebruikt in de tegenzangen. Menig evenwel dacht zulks geen eigentlijke wijze in de Litany te zijn, alwaar de grootste deftigheid gevoeglijker was by zulke ootmoedige gebeden, als zulk een veranderinge van de stemme, dewelke voor de onkundige eenige lichtvaardigheid scheen te hebben; maar voor andere, die zich het zelve hadden gewoon gemaakt, scheen het dat het gebruik hen het zelve eerder, als de betamelijkheid zelve, of de Godsdienstigheid, daar in steekende, smaaklijk had gemaakt.

Y 12

1549. Maar dit werd geoordeeld een zaak van minder belang te zijn, en men oordeelde, dat die geene, dewelke gewoon waren op dien toon te lezen, het zelve niet lichtelijk zouden kunnen veranderen; maar als deze te met afvielen en stierven, zouden andere in hun plaats gestelt werden, die deze plichten in een duidelijker toon zouden uitdrucken. Andere misbruiken waren van meerder gevolg. Eenige gebruikten in de nieuwe dienst verscheidene van de oude manieren, gelijk als het kussen van den Altaar, zich zelve te kruicen, het boek op te lichten van de eene plaats op den ander, te ademen op het brood, het openlijk te toonen voor het uitdeelen, neffens eenige andere oude Ceremonien meer.

Eenige misbruyken in de nieuwe dienst gecontinueert.

Het volk bleef ook noch al volharden in hun bidden naar den Pater-noster, het welke werd genoemd een vernieuwing van Pieter den Ere-myt, in de twaalfde Eeuwe. Volgens deze gingen tien Ave Marias, voor een Pater noster, en het lezen van de zelve zoo menigmaal in het Latijn, was by na de gantsche devotie en Godsdienstigheid van het gemeene volk geworden, en derhalven werd het volk gelaft, die onredelijke wijze van gebeden naar te laten, schijnende het een gantsch onhebbelijke zaak, dat het opzeggen van des Engels groete aan de gezegende Maagd, zulk een hoog stuk van den dienst van God zoude zijn, dat het zelve tien malen zou moeten gedaan werden, voor een Gebed tot God, het welke de gedaante schijnt te hebben, van het Schepzel boven den Schepper te stellen, en niet lichtelijk te kunnen afgescheiden werden, van een schijn Afgodendienst.

De Priesteren werd ook belaft, het volk te vermanen tot mildadigheid omtrent den Armen. De Predikers wierden ook gelaft te Prediken, en te verklaren het Catechismus, ten minsten om de zes weeken; en dewijl eenige Priesters heimelijk noch voortgingen, met het doen van Zielfmissen, in de welke, om de Censure van de wet te ontgaan, zy een hadden, die met hen Communiqueerde, maar ondertusschen menichte van de zodanige op een dag deden, werd geordonneert, dat'er geen verkoping van de Communie, of het Sacrament zou mogen geschieden, en dat'er maar een Communie in een Kerk zou mogen gedaan worden, behalven op Paasch en Kersdagen; op de welke het volk komende tot het Sacrament in een grooter getal, een Sacrament des morgens, en een des naarmiddags zou bedient werden. Dewijl'er ook groote misbruiken in Kerken, en op Kerkhoven geschieden, op de welke ten tyden van het Pausdom Märkten gehouden wierden, en Koophandel gedreven, werd het zelve ook verboden, voornamelijk onder den Godsdienst of de Predikatie. Deze

Deze Instructie, gelijk die de lezer zal konnen vinden, in de verzamelingen wierden de Visitateurs belaft en gegeven. Kranmer had ook een Visitatie omtrent dezelve tijd; in de welke de Artykelen die hy uitgaf, alle beftelt waren volgens des Koninks Injunctien en ordres. Mits eenige vraagstukken in de zelve, scheenen zy te zijn uitgezonden voor het Parlement, om dat het dienstboek daar niet in vermeld staat: maar de laatste vraagstuk, op een-na, zijnde van de zoodanige die getrouwde Priesters verfmaden, en van wiens hand men weigert het Sacrament te ontfangen, geloof ik te zijn ingestelt, na dat de acte rakende hnn houwelijk, was gepasseert, maar voor het Feest van Wirzondag daar aan volgende, want tot dien tijd toe, wierd het boek der gemeene Gebeden niet aangenomen.

Daar wierden door den Raad ook ordren aan den Biffchop van Londen gezonden, om te verhoeden, dat'er geen byzondere Missen, in St. Paulus Kerk wierden gehouden, dewelke zijnde de Moeder-Kerk in de Hoofst Stad van het gantsche Koninkrijk, een voorbeeld voor al de rest hadde te zijn, en dat aldaar daaromme van een eenige Communie aan den grooten Altaar zou geschieden; en dat op dien tijd, wanneer de hooge Misse gewoon was gecelebreert te werden. Ten ware iemand begeerde een Sacrament in den morgenfond, en alsdan moft dat aan den hoogen Altaar echter bedient worden.

Bonner, dewelke had voorgenomen in alles in te volgen, zand de brieven van den Raad aan den Deeken, en Rezidentiaris van St. Paulus Kerk, op dat de zelfde mocht naargekomen werden, en in der daad geheel Engeland over; het boek wiert zoodanig in het gemeen van een ieder aangenomen, dat de Vizitators geen klacht met allen, van eenig gedeelte van het Rijk aanbrachten. Alleenlijk de Princesse Maria, vervolgde met de Misse, in haar eigen Huis te laten doen, van het welke de Raad onderrecht zijnde, schreef de zelve aan haar, dat zy haar wilde gelieven naar de wetten te voegen, en des Koninks bestiering geen verwij toe te brengen; want te naarder zy hem in bloede bestond, te beeter voorbeeld hadde zy aan andere te geven, en haar ongehoorzaamheid mocht andere moedigen, om haar na te volgen in die verfmadinge van des Koninks gezag.

Zy dan verzochten aan haar, dat zy haar Comptrolleur, en haar Capellaan D^r. Hopton by hen laten komen, door de welke zy naarder omtrent het begeeren van den Konink en zijnen Raad, bericht zoude worden. Op dit bevel zand zy een exprefsen aan den Keizer, op dat dezelve voor haar wilde bemiddelen; dat zy tot geene zaken tegens haar gewiffe mocht gedwongen werden.

1549. Op deze tijd waren klachten gedaan, aan het Hof van den Keizer, over den Engelschen Gezant Sir Philip Hobbey, om dat hy het nieuwe boek van de gemeene Gebeden gebruikte. Hier op gaf hy tot antwoord, dat het hem toestond, de wetten van zijn eigen Prins en Vaderland te gehoorzamen; en gelijk des Keizers Gezant tot Londen, zijn eigen Misse hadde, in zijn byzondere Capel, zonder verhingeringe, hoewel zulks met de wetten van Engeland strydig ware, alzo hadde hy reden om dezelve vryheid te verwachten. Maar de Keizer aannemende het belang van de Princes Maria, zoo hebben beide Paget (die als Gezant buiten ordinaris, op zijn aankomst in de Nederlanden, aan hem gezonden was) en Hobbey, in des Koninks naam beloofd, dat hy haar voor eenigen tijd verschoonen zou, gelijk zy daar na verklaart hebben, op haar eeren waardigheid, wanneer de zaak daar na verder in geschil getrocken wierd. Hoewel de Keizer en zijn bediende voorgaven dat zulks zonder eenige qualificatie en bepalinge was beloofd geweest, namentlijk dat zy de vrye oefening van haar Godsdienst zou mogen gebruiken.

De Keizer was nu zoo groot en machtig geworden, door zijn voorspoed in Duitsland, en dat op een tijd wanneer een Oorlog met Frankrijk op handen was, dat het niet dienstig geacht wierd, hem eenig misnoegen te geven.

Daar was ook een voorstelling door hem overgezonden, aan den Protector en den Raad, aangaande de Princesse Maria, om haar uit te houwelijken aan Alfonzus, Broeder van den Konink van Portugaal. De Raad nam dezelve in acht, en hoewel de voorgaande Konink zijn Dochters maar elk 10000 pond Steerlings had gelaten, zoo boden zy echter aan met haarte geven, 10000 Kroonen in geld, en 20000 Kroonen aan Juweelen. De Infant van Portugaal was omtrent van haar Jaren, en bood haar aan 20000 Kroonen voor een Dotarie, maar deze voorstelling liep tot niet, door wiens toedoen weet ik niet. De Princesse Maria schreef op den 22 Juny aan den Raad, dat zy hun laatste wetten niet konde gehoorzamen; en dat zy de zelve voor geen wetten hield, als gemaakt zijnde, terwijl de Konink noch onderjarig was, ook strydig met die geene, dewelke haar Vader hadde gemaakt, dewelke zy, volgens hun eed alle gehouden waren te maintaineren; zy dede haar verschooning van haar Comptrolleur (Mr. Arundel) en haar Priester niet gezonden te hebben, de eene dede al haar dingen, zoo dat zy niet wel zonder hem konde zijn, en de ander was zoo twackelijck dat hy niet konde reizen. Hier op zand de Raad een peremptoiren volstrekt

Trafsaat
van een hou-
welijk van
Maria.

Cotton.
Lib. Galba.
B. 12.

Haar schrij-
vens aan den
Raad over
den nieuwen
Beden-
dienst.

strekt bevel aan de zelve, hem belastende by hen te komen en hun ordere t'ontfangen. De Princes schreef een tweeden brief aan hen, van den 27. Juny, in de welke zy de zaak met den Raad in geschil trekt. Zy zeide, zy was geene van hen allen onderworpen, en wilde derhalven geene van de wetten, dewelke zy maakten, gehoorzamen; maar verklaarde grootte gehoorzaamheid, en onderwerpinge aan den Konink.

Wanneer haar beampten aan het Hofkwamen, wierd hen belast, de Lady Marie aan te zeggen, dat hoewel de Konink jong was in perzoon, echter zijn gezag nu zoo groot als oit; dat die geene die zijn gezag en acten in zijn naam hadden, moften werden gehoorzaamt; en hoewel zy elk voor hun perzoon, haar gehoorzame Dienaars waren, echter wanneer zy in den Raad by een waren, handelden en ageerden zy, in des Koninks naam, en waren alzoo aan te merken by alle des Koninks Onderdanen, als of zy de Konink zelfs waren. Zy hadden in der daad gefwooren, den voorigen Konink te gehoorzamen in zijne wetten, maar zulks konde hen niet langer verbinden, als zoo lange zy in kracht waren; en zijnde nu herroepen, waren zy geen wetten meer, zijnde andere in hunne plaats gemaakt. Daar ware geen uitzonderinge in de zelve, zijnde al des Koninks Onderdanen daar ingeslooten; en aangaande een herstelling in den Godsdienst gemaakt, terwijl de Konink onderjarig was, een van de volmaakste, daar in de Heilige Schrift gewag van word gemaakt; was op zulk een wijze aangestelt, wanneer de Konink Jozias noch veel jonger was, alshuunen Konink. Daaromme belasten zy hen haar genade aan te zeggen (want dien tytul voerde zy) dat het haar geliefde een goed Exempel van gehoorzaamheid te zijn, en door haar wederzoordigheid, geen wrevelige en hartneckige perzoonen temoedigen. Maar deze zaak wierd voor eenigen ter zydén gelegd.

Die haar verzoekt tot gehoorzaamheid.

De Reformatie nu stond voortgezet te worden, tot een vaststelling van een gedaante van leerstukken, dewelke zouden behelzen de voornaamste poincten van den Godsdienst. Tot dien einde heeftmen dit gantsche Jaar, over eenige byzondere opinien, en voornamentlijk rakende de *Tegenwoordigheid van Christus*, in het Sacrament, te onderzoeken, doorgebracht. Daar was geen opinie, voor de welke de Priesters met meerder onkundigheid, en tegelijk met meerder hevigheid stonden; en die het volk met meerder blindigheid, en stijfneckigheid geloofde, alsof een gevast geloof niet anders ware, als zijn zaak op het hardtte te dryven. De Priesters, om dat zy het zelfde reekenden het voornaamste steun-

zel,

2549.

zel, dat hen van hun vallende Heerschappy noch overig waare, het welke zijnde weg genomen, zoude metter tijd al de rest wel komen te vervallen; want dewijl geloofd wierd, dat hun Character hen bekwaam maakte tot zulk een vreemde en machtige uytwerkinge, most dat nootzaakelijk hen in groote eerbiedigheyd houden. Het volk, om dat zy dachten het waare Lichaam en Vleesch van Christus te ontfangen, en alsoo (niet tegenstaande onzen Zaligmaker uytdukkelijk verklaart, dat het vleesch niet nut is) zagen op die gene, die hen anderzints trachten in te boezemen, als op lieden die hen van hun aldergrootste voorrecht zochten te berooven, dat zy hadden, en daarom wierd noodig geacht, dit ten vollen open te zetten, eerder eenige veranderinge in de leeringe van de Kerk gemaakt wierd.

De Lutherianen scheenen over een te komen, met het geene de Leeringe van de oude Grieksche Kerk was geweest: Dat in het Sacrament, waren beyde de Substantien van Brood en Wijn, en Christus Lichaam te gelijk. Alleenlijk veele van hen, beschermde het by een opinie, die iets hadde van de Eutychiaansche Kettery, dat sijn Menschelijke nature, uit kracht van haar vereeniginge met de Godheyd, overal tegenwoordig was: Maar ook zelfs in dezer voegen, bleek niet, dat daar waare eenige byzondere tegenwoordigheid in het Sacrament, meer dan in eenige andere zaak.

Die van Zwitserland hadden aan de andere zijde geleert, dat het Sacrament alleenlijk een Instellinge waare, ter gedachtenis van het lijden van Jesus Christus. Dit, om dat het licht te verstaan was, wierd van sommige een te slechten en geringen zaak geacht te zijn; geenzins over een komende met de hooge uytdrukfelen, die in de Schriftuure gevonden werden, van te zijn, *de gemeenschap van het Lichaam, en Bloed van Christus.*

De Princen van Hoog Duytsland zagen wat onheyl stond te volgen, op dese verscheydenheyt van opinie, omtrent het Sacrament; en als Luther zijnde van natuure zeer driftig, en te zeer genegen, om andere voort te schrijven, en boven te drijven, zeer qualijk nam, dat sijn leeringe zoo verworpen wierd, zoo is het dat door de onhebbelijke weg van schrijven, in zaken van geschil, daar de Duytschers maar al te veel toe genegen zijn, dit geschil tot een volkomene breuk geworden is. De Landgrave van Hessen, had veel arbejds aangewend, om deze verschillentheid van opinie in slaap te helpen, dewijl niets hun gemeene vyanden zulk een voordeel toebrecht, als hun onderling geschil.

Mat-

Martinus Bucer was van een moderate geest, en had een middelweg gevonden, hoewel niet zoo licht en gemakkelijk te verstaan. Hem docht daar was al wat meer als een enkele gedachtenis, namentlijk de gemeenschap van het Lichaam en het Bloed van Christus, in het Sacrament, dat in het algemeen een dadelijke tegenwoordigheid mocht genoemd werden, en dat de weg om het zelve uit te leggen, niet zoo bezettelijk behoefde naargespeurd te werden: en met hem stond Calvinus toe, dat het was waarlijk het Lichaam en Bloed van Christus, niet Figuratief, maar dadelijk tegenwoordig. Het voordeel van deze generale expressien was, dat zy daar door verhoopten de zwevende geschillen, tusschen de Duytsche en Switserische Godsgeleerden, welker leeringe gelijke ingressie en ingang hadde, by veele van de Steden van het Rijk, en by den Keurvorst Paltzgrave.

Onder de Papieren van Bucerus, vind ik een Originaal geschrift van Luther (het welke in de verzameling staat te zien) in het welke hy zig gewillig toont, dat het geschil aldus mocht gematigt werden, „die van de Augsburgsche belijdenis zouden verklaren, dat in het „Sacrament was waarachtig Brood en Wijn, en die van de Zwitser- „sche belijdenis zouden verklaren, dat Christus Lichaam, waar- „lijk tegenwoordig waare, en zoo zonder eenige vordere naukeur- „gheyt, omtrent de uitlegginge, in het welke de Godsgeleerde „hun vryheid mochten gebruiken, zoude dat geschil bygelegd wer- „den. Maar waaromme dit tot geen effect gekoomen is, versta ik niet.

Men had ook geoordeelt, dat deze weg van deze leeringe uyt te drukken, de minste aanstoot geven zou, want het volk was nauwelijks bequaam, om die opinie te dragen, dat het Sacrament alleenlijk een Figuur zy; maar waar in deze *reële tegenwoordigheid* bestaat, was zoo lichtelijk niet uit te maken. Eenige leggen het verstandelijker uyt, in een zin van Rechte, dat in het Sacrament waare, een reële applicatie, en toeëigening van de verdiensten van Christus dood, voor deze die het waardiglijk genooten: Zoo dat Christus als gekruyst, waarlijk en reëlijk tegenwoordig waare, en deze hadden dit voor zig zelve te zeggen, dat het woort van de Instellinge, het Element niet zimpelijk Christus Lichaam en Bloed noemt, maar zijn Lichaam gebrooken, en zijn Bloed vergooten, en dat daaromme Christus reëlijk tegenwoordig was, zoo als hy gekruicigt was; zoo dat het woord *Reëlijk*, was *effectueeljk*.

Andere oordeelden, dat al de wegen van de manier van de tegen-

1549.

woordigheid uit te leggen, t'eenemaal noodeloze nauwkeurigheden waren, alleenlijk bekwaam om geschillen te voeden: dat men derhalven deze leeringe most stellen in generale termen, en om den arbeid en moeite van die uit te leggen zoo wel als te verstaan, te ontgaan, wierd het geacht als een mysterie of verborgendheid. Dit s'chijnt Bucerus meening geweest te zijn; maar Petrus Martyr neigde meer na de Switserfche kant.

Openbare
disputen
daar om-
treent.

In dit Jaar wierden over deze zaak, openbare disputen, zoo tot Oxford, als tot Kambridge aangestelt. Tot Oxford moedigde zich zelve de Paapsche Party zoodanig, door de toegevinge van de regeringe, en de involgentheid van Kranmers aard, dat zy op dit hoofd boven maten moedwillig wierden. Peter Martyr had op den Stoel gelezen, aangaande de tegenwoordigheid van Christus in het Sacrament, het welke hy uitleide na de leere van de Switserse Kerk. Dr. Smith besloot daar op hem opentlijk in de Schoole te wederleggen, en hem uit te dagen om over deze poincten te disputeeren, hebbende veel van zijn vrienden daar by gebracht, die met hun toejuchingen en toefstemmingen hem overweldigden zouden: doch dit was zoo heimelijk niet bestelt, of een Vriend van Martyr deed hem daar kennisse van hebben eer hy uit zijn huis kwam, en ried hem voor dien dag niet in de Academy te komen, en zoo Smith te leur te stellen; maar hy zag daar op als op zoo gering een zaak, dat hy in geenderhande manieren daar toe verstaan wilde, zoo ging hy in het school der Godgeleerden; maar onderwegen bracht hem iemand een dagement en beroep van wegen Smith, om met hem te disputeren over de Eucharistia, of het Sacrament. Hy ging voort, en nam zijn plaats in de stoel, alwaar hy zich zelve droeg met gelijke maat van moed en bescheidenheid. Hy haalde Smith wegens zijn laafdunkentheid dapperlijk over, en zeide, dat hy geen dispuut weigerde, maar dat hy beslooten had, dien dag zijn voorgenomen lesse voort te stellen; ook wilde hy zich in geen openbaar dispuut steeken, zonder goedvinden van des Koninks Raad. Hier op s'cheen een oproer te zullen ontstaan; maar de onder Cancelier ontbood hen beide voor hem. Pieter Martyr zeide, hy was vaardig te disputeeren over al het geene hy op den Stoel gelezen hadde; maar hy wilde het alleenig in termen van de Schrifture, en niet in termen van de School verhandelt hebben.

Oudheden
van Oxford.

Dit was de Paapsche Doctoren ontzet van het geene anders hun meeste kracht was, want zy hadden weinig andere geleerdheid, als

een

een bekwaamheid, om eenige argumenten van hand tot hand aan mal-
kander te knooſen, en dat met een wonderlijk ſlag van taal, die als
iets hoogdravens klonk, maar in der daad niet in zich beſlooten hield.
Door gedurige oefening waren zy zeer geſwind in deze ſlag van met
den Goochel-ſas te ſpeelen, met de welke beide Eraſmus en Sir Tho-
mas Morus, en de andere geleerde mannen van dien tijd, zoo geeſtig
geboert hadden, dat dezelve genoegzaam tot een ſpot geworden was;
en de Proteſtanten floegen van hun zyde dat voordeel aan, het welke
hen zoo grooten gezag gaf, om die windballen af te kaatzen. Zy ſtel-
den opeen andere wijze van diſputeeren, uit de Originele en oorſpron-
kelijke text van de H. Schrifture, in het Griekſch en Hebreeuſch, het
welke een veel eigentlijker zaak ſcheen te zijn, in zaken van Godsge-
leerdheid, als deze Metaphiſicale taal van deze School-mannen.

Zijnde dan deze geheele zaak gebracht aan den geheimen Raad, heeft
dezelve eenige gedelegeerde geappoincteert, om dit diſput by te wonen,
en daar in te præſideren. Maar Dr. Smith, zijnde geraakt in eenige
moeyelijkheid, t'zy ter oorzaak van de voorige oproer, of om eenige
andere oorzaak, wierd gedwongen, om verzeekerheid te geven voor
zijn goed comportement. Hy weniſchende ontlaſt te zijn van meerder
en verder vervolginge, toonde aan Kranmer de grootſte onderwerpin-
ge, die men zou kunnen toonen, en zijnde daar op in vryheid geſtelt,
begaf hy zich uit het Koninkrijk, eerſt gelijk men wil naar Schotland,
en vervolgens naar Vlaanderen.

Maar niet lang daar na had Petrus Martyr een diſpuit voor Commiſ-
ſarifen door den Konink geſtelt, dewelke waren de Biſſchop van Lin-
coln, Dr. Cox, alſtoen Cancelier van de Univerſiteit, en eenige an-
dere; in welk Treſham Chadley en Morgon inleiden tegens deze drie
voortſtellingen: 1. *In het Sacrament der dankbaarheid is geen tranſub-
ſtantiatie, of verandering van brood of wijn in het lichaam en bloed
van Chriſtus.* 2. *Het lichaam of het bloed van Chriſtus is niet vleech-
lijk of lichaamlijk in het brood en de wijn, noch als andere gewoon
zyn te ſpreken onder brood en wijn.* 3. *Het lichaam en bloed van Chri-
ſtus, zyn vereenigt met het brood en den wijn, Sacramentaliter, Sa-
cramenteelſcher wijze.* Ridley wierd ook gezonden naar Cambridge,
met eenige andere van des Koninks Commiſſarifen, alwaar op den 20.
en 24. en 27. van Juny mede openbare diſputen gehouden wierden
over deze twee Propoſitien: 1. *De Tranſubſtantiatie kan niet bewe-
zen worden uit duidelijke en klare woorden uit de Schrifture, kan ook
niet als een noodzakelijk gevolg daar uit beſlooten worden, noch ook*

1549. door de toestand van de oude Vaders bevestigd worden. 2. In het Avondmaal des Heeren is geen andere opofferinge, als van een gedachtenis van Christus dood en een dankzegginge.

Dr. Madew was die deze stellingen beweerde, en Glijn Langdale, Sedgwick en Jong opponeerden daar tegens. Den eersten dag, en op den tweeden dag beweerde Glijn de strydige propositien, en Peru, Grindal, Gest, en Pilkinton disputeerden daar tegen. Op den darden dag ging het dispuut voort, en wierd begrepen in een geleerde determinatie, gedaan door Ridley, tegens de lichamelijke tegenwoordigheid.

Daar was ook in het Parlement een lang dispuut over de zelve zaak geweest, maar van dit is ons niet ter hand gebleven; als het geene de Konink Eduward schrijft in zijn Journaal of dag-register. Ridley was door het lezen van Bertrams Boek, van het Lichaam en Bloed van Christus, eerst gekomen tot onderzoek van het oude gevoelen, aangaande de tegenwoordigheid van Christus ware Vleesch en Bloed in het Sacrament, en zich verwonderende te vinden, dat in de negende Eeuwe, die opinie zoo zeer tegen gesproken was geworden, en zoo geleerdelijk daar tegens geschreven, door een van de aldergeachtste mannen van dien tijd, begoft een besluit te maken, dat dit geen van de oude leeringen van de Kerk was, maar dat die nieuwlings was ingevoert, en niet ten vollen aangenomen, als naar Bertrams tijd.

Hy Communiqueerde de zaak met Kranmer, en zy voegden zich zelve, om de zaak met meer als ordinaire naarstigheit te onderzoeken. Kranmer daar na verzamelde al de bewijsredenen daar omtrent, in een Boek, het welke hy over die zaak schreef, tegens het welke Gardiner een antwoord gemaakt heeft, onder den naam van Marcus Constantius, welke Kranmer ook daar na heeft wederlegt. Ik zal den lezer in het kort de substantie van deze boeken, en van de bewijsredenen in de disputation gebruikt, als mede van verscheidene andere Boeken, die in die tyden over die zaak geschreven hebben geweest, mede deelen.

Christus in de instelling, nam Brood, en gaf het; zoo dat deze woorden, *dit is mijn Lichaam*, alleenlijk kon verstaan worden van het Brood. Nu het Brood naar den letter, konde zijn Lichaam niet zijn. Hy zelf noemt den Drinkbeeker, de vrucht van den Wijngaart. St. Paulus noemt het: *Het Brood dat wy breeken*, en den Drinkbeeker de welke wy zegenen; en sprekende daar van, na dat het gezegent was, noemtze dat Brood, *en dien Drinkbeeker*. Belangende deze uitdruc-

De manier der tegenwoordigheid uitgelegt naar de zuijvere Schrijfture.

kinge:

kinge: *Dit is mijn Lichaam*, is aan te merken, dat de Discipulen, tegens de welke Christus sprak, Joden waren, en dat zy zijnde gewoon gemaakt, met de Moziacale plechtigheden, noodzakelijk deze woorden verstaan, in den zelve zin, als zy Moizes woorden verftonden, aangaande het Paasch Lam, het welke genoemd word *des Heeren voor by gang*; en zulks was het niet naar de letter; want des Heeren voor by gang, was des Engels voor by gang omtrent de Itraeliten, wanneer hy de eerftgeboorne van de Egyptenaren floeg. Alzoo was het Lam alleenlijk des Heeren *voor by gang*, als zijnde een gedachtenis daar van. En alzoo Christus stellende de Eucharistia in de plaats van het Paasch Lam, gebruikte diergelijke expresse, noemende het zijn Lichaam in de zelve maniere van spreken, als het Lam des Heeren voorby gang genoemd word.

Dit was duidelijk genoeg, want de Discipulen konden hem niet wel in eenige anderen zin verstaan, als in zulke, tot dewelke zy albereets gewoon waren. In de Schrifture ontmoet men menigte van zulke manieren van spreken; in den Doop, het andere Sacrament door Christus ingestelt, wórd hy gezegt te Doopen *met den Heiligen Geest en met vuur*. En de zulke als gedoopt worden, werden gezegt Christus aan te doen. Welke Figuurlijke manieren van spreken zijn. Gelijk ook in het Sacrament des Avondmaals, word de Beeker genoemd het Nieuwe Testament in Christus Bloed. Welke een manier van spreken vol van Figuurlijkheid is. Vorders word bevonden, dat dat Sacrament is ingestelt tot een gedachtenis van Christus en zijn dood, het welke inluit dat hy afwezende moét zijn, op dien tijd als men iets tot zijn gedachtenisse hadde te doen. Ook wierd niet enkelijk gezegt, dat de Elementen zijn Lichaam en Bloed waren, maar dat zy waren *het Lichaam dat gebrooken*, en *het Bloed dat vergooten was*, dat is, zy waren deze, als lydende aan het Kruis, het welke gelijk het niet konde worden verstaan naar den letter; want Christus stelde het Sacrament in voor zijn lyden, aan het Kruis, alzoo moét Christus nu ook tegenwoordig zijn in het Sacrament, niet als verheerlijkt in den Hemel, maar als lydende aan het Kruis.

Van deze plaatzen in de welke gezegt word, dat Christus in den Hemel is, en dat hy aldaar blyven zal, bewezen zy ook, dat hy niet meer op der Aarde hadde te zijn; en deze woorden in het 16. Hoofst. stuk van het Euangelie van Joannes, van het eeten van Christus vleesch, en het drinken van Christus Bloed; zeiden zy, waren niet te verstaan van het Sacrament, nademaal veele het zelve onwaardiglijk gebruiken, en van deze kan niet gezegt worden, dat zy het eeuwige leven hebben, maar

1549.

Christus spreekt van die geene die hem ontfangen in den zin van dewelke in dat Hoofdstuk gelprooken word, dat *al die geene die zijn vleesch zoo eeten, het eeuwige leven in zich hebben.* Daarom kunnen deze woorden alleenlijk figuurlijker wijze verstaan werden, als hem te ontfangen door den geloove, gelijk hy zelve zich aldaar uitlegt. En zoo op het einde van die redenen ziende dat eenige twijfelmoedig en verwondert waren over deze zijne wijze van spreeken, gaf hy hen de sleutel van het geheel, wanneer hy zeide: zijn woord ware geeft en leven, *en dat het vleesch niet nut en was*, en dat de geest levendig maakte.

Het was een ordinaire wijze voor hem te leeren by gelijkenissen, zijnde ook het ontfangen van eenige leere, by de Propheten dikmaal uitgedrukt, met en onder de figure van eeten en drinken, hy ook by de gelegentheid dat het volk tot hem kwam, na dat hy hen met zoo weinige brooden had gevoed, sprak met hen van hun geloove, in deze zoo duistere wijze van spreeken, dewelke niet scheen eenige betrekkinge te hebben tot een Sacrament, het welke als toen van hem noch niet ingestelt was. Zy namen ook hun bewijsreden van Christus zijn appelleren en beroepen tot de zinnen van zijn toehoorders, in zijn miraculen; en voornamentlijk in zijn verhandeling van zijn opstandinge, dat de getuignisse der zinnen was om ontfangen te worden, alwaar het voorwerpzel bekwamelijk was geapliceert, en de zin, of het begriip, niet verkort. En zy brachten vorders voort natuurlijke redenen tegens dat een zelfde lichaam op verscheidene plaatzen te gelijk zou konnen zijn, of in een plaats op de wijze van een geest, zoo dat de zelfstandigheid van een volkomen lichaam, zou konnen zijn in een kruim brood, of in een druppel wijn: en bewezen, dat nademaal een Element na de Consecratie kan voeden, kan verrotten, of kan vergiftigt worden, deze dingen klaarlijk betuigen, dat de substantie van brood en wijn in het Sacrament blijven.

En van de
Vaders.

Hier van dan kwamen zy tot de oude Vaders te onderzoeken. Zommige van deze noemden het brood en wijn; andere zeiden, het voede het lichaam, gelijk Justinus Martyr, en andere, dat het in de maage verteert wierd, en tot afgang komt, als Origenes: eenige noemden het een figure en verbeelding van Christus lichaam, als Tertullianus en St. Augustinus: andere noemden de Elementen Typos & Signa, afbeeldingen en teekenen, gelijk meest al de oude Liturgien, en de Grieksche Vaders in het gemeen.

In de Geloofsartijkelen van de Kerk word beleden, dat Christus geduriglijk noch zijt ter rechterhand Gods: en de Vaders besluiten daar uit,

uit, dat hy is in den Hemel, en niet op der aarden.

En de Marcioniten, en andere Keters, loochenende dat Christus een waarachtig lichaam heeft gehad, of dat hy in der daad geleden heeft, zoo hebben de Vaders daar omtrent zich op de getuignisse van de zinnen, als infallibel en zeker zijnde, beroepen. En Augustinus zijn regulen stellende omtrent de figuurlijke wijze van spreken in de Schrifure, stelt als een van de zelve, datze figuurlijker wijze moften genomen werden, wanneer in den letterlijken zin de zaak een misdaad zou moeten geacht werden, het welke hy toepast op de woorden, *van het eeten van Christus vleesch, en het drinken van zijn bloed.*

Maar dat, op welke zy de kracht van de geheele zaak stelden, als volgens de leering der Vaders, was de reden, dewelke zy gebruikten tegens de Eutychianen, dewelke zeiden, dat Christus lichaam en menschelijke nature door zijn Goddelijke nature was ingeswolgen: want de Eutychianen, redenerende van dat de Eucharistie zy genaamt Christus lichaam en bloed, zeiden, dat de tegenwoordigheid van Christus, de substantie van brood en wijn, veranderde in zijn eigen vleesch en bloed; en zeiden ook alzoo dat op dezelve wijze zijn Godheid had de Menschheid in zich zelve verandert. Tegens deze heeft Gelazius, Bisschop van Rome, en Theodoretus, een van de geleerdste Vaders van zijn tijd, in duidelijke woorden geargumenteert en bewezen, dat de substantie van brood en wijn bleven die zy waren, in hun eigene natuur en gedaante, en van hun opinie, van de tegenwoordigheid van Christus lichaam in het Sacrament, zonder verandering der Elementen, keerden zy hun besluit voor zich, om te toonen, hoe de Goddelijke en menschelijke nature in Christus te zamen konnen zijn, zonder dat de eene door den ander verandert word.

Petrus Martyr had met zich over gebracht het uitschrift van een brief van St. Chrysoftomus, dewelke hy in een Manuscript tot Florence gevonden hadde, tot dien zelve einde geschreven; welke te aanmerkelijk was, om dat Chrysoftomus hooger dingen hadde gezegt in zijn Zermoenen en uitleggingen, rakende Christus tegenwoordigheid in het Sacrament, als iemand van al de Vaders; maar het bleek by dezen brief, dat deze zoo hooge wijze van spreken, niet anders waren als figuurlijke en Rhetoricale, of redenkonstige manieren van zeggen, om een groote eerbiedigheid voor deze instelling te verwekken; en hier uit was het redelijk te oordeelen, dat de expressien in de andere Vaders van gelijke nature waren, en dat zy echter met Chrysoftomus over een kwamen, aangaande de tegenwoordigheid van Christus in dit Sacrament.

Deze

154). Deze zijnen Brief legt noch onuitgegeven, hoewel een zeer geleert man in Vrankrijk nu een Copy van dezelve gekregen heeft: maar die van die Kerke weten wel de gevolgen, die het drucken van de zelve zoude maken, en alzoo, gelijk het schijnt, hebben beslooten dezelve te supprimeren en bedekt te houden, zoo veel als zy konnen.

Uit al deze dingen was het baarblijkelijk genoeg, dat de Vaders geloofst hebben, dat er een buiten ordinaire kracht in het Sacrament ware, en een onuitdruckelijke tegenwoordigheid van Christus in het zelve, echter dachten zy op geen transubstantiatie, of diergelijken. Maar wanneer duisternis en onweetentheid in de Kerk kwam in te dringen, wierd het volk bekwaam om alles te geloven zelfs dat ongelooflijk was, en willig genoeg, om zoodanige opinien en gevoelens toegang te geven, die zelfs de Kerke tot het uiterste Paganisme of Heidendom bracht. Ook de Priesters weinig kennisse hebbende van de Schrift, en alleenlijk, of voornamentlijk zich bezich houdende in deze Schriften der Ouden, dewelke het Sacrament zoo hooglijk verheft hebben, kwamen generalijk dat gevoelen van de lichamelijke tegenwoordigheid op te nemen; en wel haast gevoelen krijgende van de hooge achtinge, die hen zulks zoude toebrenge, koesterden het des te meer.

In de negende Eeuwe, hebben Bertram, Rabanus Maurus, Amalarius, Alcuinus en Joannes Scotus, alle daar tegens geschreven, en echter wierd niemand van hen allen gecenzureert, of veroordeelt, ter oorzaak van dit gevoelen. Het wierd ook klaarlijk en sterkelijk tegens gesproken, door eenige Homilien, dewelke in de Saxische taal geschreven waren, in de welke geen weinige van Bertrams woorden gevonden worden, byzonderlijk in die dewelke most gelezen worden in de Kerk op Paaschdag. Maar in de 11 of 12 Eeuw, wierd dezelve Univerzelijk aangenomen, gelijk in der daad eenig ander ding, het welke de waardigheid van het Priesterdom zoo hoog stelde, aangenomen most werden. En vorders wierd het door den Paus Innocentius den derde voortgezet, en zoo vastgestelt in het Concilie van Lateranen. Dat zelve Concilie, in het welke de uitroeying der Ketteren, en de Pauzelijke macht, omtrent het afstellen van Ketterische Princen, en het geven van hun heerschappye aan anderen, mede vast gestelt zijn geworden.

Maar men heeft een andere naukeurige opmerkinge, omtrent het voortzetten vandit gevoelen, genomen: wanneer de leere van de lichame-

chamelijke tegenwoordigheid; eerst in de Westersche Kerk was aangenomen, geloofden zy, dat de geheele bol Broods, in een geheel Lichaam van Christus verandert wierd, zoo dat in het omdeelen, de eene een oog, de andere een neus, eendarde een vinger, een oor of een tand, of een tee, een deel van het gedarmte; of eenig ander gedeelte van dat Lichaam, voor zijn gedeelte had; en dit wierd zoo ondersteunt door gepretendeerde en gewaande miraculen, volgens dit gevoelen. Want zomtijds zeide men dat de Hostie was gezien te bloeden, zomwijlen waren eenige gedeelten daar van stukken vleysch geworden. Dit ging zoo voort als een leer van de Roomsche Kerk voor den tijd van 300 Jaren. Dit blijkt klaarlijk uit de verklaringe die zy Berengarius hebben doen besweeren. Maar wanneer de Schoolmannen begosten de leerstukken van die Kerk, met en door konstiger regulen te formeren, begoft men te denken dat het een onhebbelijke zaak was; Christus zoo te mishandelen in zijn Lichaam, en met stukken en brocken op te eeten, en men stelde de Maximen op omtrent de uitbreidinge van de stoffe, en een slag van die plaats weder te vullen, door de Geestelijke eigenschappen dat docht hen een betamelijker weg en middel te zijn, om deze wonderlijke verborgentheid uit te leggen. Zy dan leerden dat Christus zoodanig in de Hostie en in den Kelk was, dat'er een geheel lichaam in een ieder kruimpje Broods, en ieder dropje Wijns was; zoo dat het Lichaam nu niet meer gebroken wierd, maar op ieder breken van de Hostie, een geheel nieuw Lichaam van de andere gedeelte afvloeyde, welke evenwel een geheel Lichaam bleven, niet tegenstaande datze die vermindering leden.

Maar de voorige miraculen als dan srydig zijnde tegens dit begriip, wierden aan een kant gelegd, en nieuwe op de baan gebracht, die na dese nieuwe uitlegginge beter geaccommodeert en geschikt waren, volgens de welke men geloofde dat Christus Lichaam tegenwoordig was, in de wijze van een Geest, en men gaf uit dat hy zich zomwijlen had vertoont, als een klein kindeke, geheel in stralen op de Hostie, zomwijlen met Engels rontzom hem, of zomwijlen op zijns Moeders armen, en op dat de zinnen zoo weinig srydigheid mochten geven als mooglijk ware, in de plaats van een Bol, zegenden zy geheele Oblyen, zijnde zulk een schaduw van brood, als bequamlijkst met hunne leeringe, als dat alleen de accidenten en toevallen van het Brood daar waren, over een kwam. En op dat niet een grooter portie van de Wijn, het volk mocht doen denken,

1549. dat het Wijn was en bleef; door de blijkelijke werking daar van, heeft men hen dezelve te met geheel onthouden.

Dit was de substantie van de bewijsredenen, die in deze schriften gevonden wierden. Maar een gevoelen dat zoodanig in het algemeen was aangenomen en ingedronken, kost zoo op een stelen sprong niet verandert werden, daarom gingen zy lankzaam voort, met dezelve te doen verdwijnen; en daar door maakten ze het volk te bekwaamer, om te ontfangen, het geeue zy daar na voor hadden in te stellen, dies aangaande. En dit was de staat van den Godsdienst, voor dit Jaar.

Haniel te-
gens de We-
derdoopers.

Op deze tijd waren eenige Anabaptisten, of Mennoniten in verscheidene gedeelten van Engeland. Deze waren in het gemeen Duitschen, dewelke de verwarringen aldaar gedwongen hadden van woening te veranderen. Op het eerste Prediken van Luther in Duitsland, stonden verscheidene op, dewelke op eenige gronden van hem bouwende, de zaken verder trocken als hy zelfs dede. De voornaamste stelling dewelke hy maakte was, dat de Schrifte de eenige regel der Christenen hadde te zijn. Op deze wilden zommige bevestigen, dat de verborgentheden van de Dryeenigheid, Christus Menschwerdige, des menschen Val, en de hulp der genade, in der daad niet anders als Philozophische scherpzinnigheden waren, zoodanig uit de Schrift gehaalt, gelijk meest al de Opinions, van en omtrent den Godsdienst waren, en daaromme wierden ze van hen verworpen. Onder deze was de Doop der Kinderen een punt; zy hielden dat geen Doop te zijn; en daarom wierden ze weder gedoopt, en hier van daan als een zeer blijkelijke en zichtbare zaak, droegen ze den naam van Anabaptisten, of Weder-doopers. Van deze wierden tweederhande voorname soorten aangemerkt, de eene was van deze die alleenlijk leerden, dat de Doop niet moit gegeven, als aan deze, dewelke van een bekwame ouderdom waren, om onderwyzing te ontfangen, en van harten zulks begeerden. Deze opinie werd gegrondvest, op de stilswijgentheid van het Nieuwe Testament, omtrent den Doop der Kinderen. Zy bezeften dat onzen Zaligmaker, belastende den Apostelen te Doopen, het leeren daar by zoekt, en zy besluiten, dat het groot verval van de Christenheid daar uit voortkomt, dat men de Kinderen Christenen maakte, eer zy verstonen wat zy deden; deze wierden de zachte en moderate Wederdoopers genoemd; maar de andere die dien naam voerden, loochenden by na al de gronden van de Christelijke leeringe, zijde menschen van een stoute en Barbarischen aard.

Twee soor-
ten van de
zelve.

Deze waren in een algemeene opstand door geheel Duitsland uitgebor-

borsten, makende een Oorlog, den welken men den Boeren Krijg noemt, nemende Munster in, makende een van hunne Leeraren, Jan van Leiden, tot een Konink; onder de benaminge van Konink van het Nieuwe Jeruzalem. Zommige van hen stelden een fantastijke wijze van spreken van den Godsdienst aan, dewelke zy geheel tot gelijkenissen brachten. Deze zijnde vervoegt met de andere in den gemeenen naam van Wederdoopers, brachten dezelve alzoo onder een kwaad aanzien.

Rot. Par.
par. 6. 3.
Req.

Op den 12. April wierd een klacht aanden Raad gebracht, dat met de vreemdelingen, dewelke in Engeland gekomen waren, eenige van die slag mede overgekomen waren, die niet lieten hun dwalingen voort te zetten, en aan was van aankomelingen te maken. Zoo wierd dan een Commissie aangestelt, voor den Opper Bisschop van Kanterbury, de Bisschoppen van Ely, Worcester, Westmunster, Chichester, Lincoln en Rochester, Sir Willem Peter, Sir Thomas Smith, Dr. Cox, Dr. May, en eenige andere, om deze zaak van de Wederdoopers, en andere Ketters of versmaders van de gemeene Gebeden, te onderzoeken.

Hen was opgelegd hen te wederroepen, boeten op te leggen, en absolute en ontlastinge te geven, of indien ze hartneckig en onverzettelijk waren, hen gevangen te zetten, en aan de wereldlijke macht over te leveren, op dat verder tegens hen mocht geprocedeert werden.

Eenige handwerks lieden van Londen, wierden in de Maand van Mey, voor deze Commissarizen gebracht, en bewogen om van hun voorig gevoelen af te staan, het welke hier in bestond: „dat een herboren mensch niet konde zondigen; dat hoewel de uitwendige mensch zondigde, de inwendige echter niet zondigde; dat'er geen Dryeenigheid van perzonen was. Dat Christus alleenlijk een Heilig Propheet was geweest, en gants geen God; dat al het geene wy van Christus hadden, ware, dat hy ons den weg na den Hemel gewezen en geleert hadde; dat hy geen vleesch van de Maget Maria ontfangen hadde, en dat de Doop der Kinderen onnut was. Een van de geene die dit hun gevoelen affwoeren, wierd bevolen een tackebosch naar de Kerk van St. Paulus te brengen, op den naaften Zondag, als wanneer aldaar omtrent die Kettery zou gepredikt werden. Maar een van hen lieden, toonde zich met allen hardneckig, zijnde een vrouw Johanne Bocher, of anders gemeenlijk Johanne van Kent genoemd; *deze loochende dat Christus waarlijk vleesch van Maria had ontfangen, wiens vleesch zondig zijnde, zoo konde hy van het zelve niets aannemen, maar het woord, door toestand van den inwendigen mensch in de Maget, ontfing vleesch van haar. Dit waren haare woorden.* Zy had-

1549. den vcele moeiten met haar, en verscheidene by een komsten en handelingen, maar zy was zoo uitspooriglijk ingenomen met haar opinien en meningen, dat zy verachtelijk verwierp, al het geene dat haar voorgeworpen wierd; hier over wierd zy als een hartneckige Ketterinne geoordeeld, en zoogelaten aan de wereltlijke macht. Het vonnis tegens haar gevelt, staat te vinden in de Verzamelingen.

*Verzame-
lingen.
No. 35.*

Dit dan aan den Raad gerapporteert zijnde, zoo wierd de goede Konink aangezocht om een ordere te tekenen om haar te verbranden, maar konde daar toe niet gebracht werden. Hy oordeelde het een groote wreedheid te zijn, zulks aan te vangen, het welke zy altoos in de Papiſten verworpen, en veroordeeld hadden, dat men namentlijk de lieden, ter oorzaak van hun conscientie zou verbranden, gelijk hy ook, in een t'zamenkouting over die zaak met den Ridder Johan Cheek, zei zeer valt in dat gevoelen te zijn. Kranmer wierd bestelt om hem daar toe te bewegen; hy nam zijn bewijs uit de wet van Moizes, volgens de welke de Laſteraars moſten geſteenigt werden. Kranmer berichte dat'er groot onderscheid ware te maken, tusschen andere stücken in de Godgeleertheid, en deze, dewelke met de Geloofs Artykelen directelijk strijdig waren; dat dit Goddeloosheden tegens God waren, dewelke de Prins, als zijnde Gods Stedehouder, gehouden ware te straffen; gelijk des Koninks Stedehouders gehouden waren te doen, omtrent de misdaden, begaan tegens des Koninks perzoon.

Deze redenen deden den Konink eerder swijgen als toestaan, oordeelende dezelve het echter een zeer harde zaak te zijn (gelijk het in der waarheid was) zoo strengelijk in zoodanige gelegentheden te procederen: zoozette hy dan zijn hand onder de ordere, met tranen in zijne oogen, zeggende tegens Kranmer, dat indien hy hier kwalijk aan dede, naardemaal het geschiede, in onderwerpinge van zijn gezag, dat hy het voor God zou hebben te verantwoorden. Dit bracht Kranmer een groote verschrickinge aan, zoo dat hy zelf onwillig wierd, omtrent het uitvoeren van het vonnis, en hy te zamen met Ridley namen de vrouw in hun huizen in bewaringe, om te zien of zy haar konden overreden; maar zy ging voort met verachtinge, en andere onbetamelikheden haar zoo onhebbelijk te dragen, dat ten laaftten het vonnis aan haar uitgevoert wierd, op den 2 May in het volgende Jaar, Predikende Bisshop Scory, omtrent haar branding. Zy droeg haar toen even zoodanig als zy haar had gedragen; in de voorige deelen van haar rechtspleginge, zeer onbetamelijk, en wierd op het laaftte al zoo verbrand.

*Een Weder-
doopster
verbrand.*

Deze daad wierd zeer berispt, als strijdende met de zachtmoedigheid

heid van het Euangelie; gelijk ook de Papiften daar hun voordeel wel wiften mede te doen, dewelke niet lieten te zeggen, dat de Reformeers alleenlijk tegens het verbranden waren, wanneer zy voor zich zelve beangft waren. De handeling van dat vrouw-menfch deed haar ook aanmerken, als een ontzinnig menfch, die bekwamer was voor een Dolhuis, als voor een ftaak. Het volk had zich al ingebeeld, dat alle Statuten en wetten, omtrent het verbranden der Ketteren, al waren vernietigt. Maar nu, wanneer de zaken beter aangemerkt wierden, werd bevonden dat het verbranden der Ketteren gefchied was, volgens het gemeene recht; zoo dat de Statuten daar omtrent gemaakt, alleenlijk dienden om de overtuiging des te gemakkelijker te maken; en het vernietigen van de Statuten nam geenzints weg, dat, het welke gegrond was op een gefchreven wet, in het gemeene Recht.

Om dan deze zaak t'eenemaal af te breeken; twee Jaren daar na, werd weder eenen George van Pare, een Duitsman, befchuldigt, gezegt te hebben, dat God den Vader alleenig God was, en dat Christus geen ware God en was: men handelde lange met hem, om hem te doen afweeren; maar hy wilde zulks geenzins doen; en zoo wierd hy op den 6 April 1551. veroordeeld, op de zelve wijze als Johanne van Kent, en wierd op den 15 der zelve Maand, op Smithfield verbrand. Hy leed, met een groote ftandvastigheid des gemoeds, kuffende de ftaak en de tackeboffchen, daar aan en mede hy verbrand zou werden.

Vandeze Pare vindik een Paapfch Schrijver te zeggen, dat hy een man ware van een wonderlijk ftrikt leven, dat hy maar eenmaal in twee dagen was gewoon te eeten, en cer hy eeten ging, in zijn aandacht ter aarden neder lag. Van al deze dingen maken zy hun gebruik, om de achtinge der geener, die voor deze geleden hadden, te verminderen; want zy zeiden, men zag nu, dat lieden van een onfchuldig leven, om Kettery mochten gedood werden, door bekentenis van de Reformeers zelve.

En in al de Boeken, die in Koningin Marias tyden uitgegeven zijn geworden, rechtvaardigende haar ftrengheid omtrent de Protestanten, wierden deze Infantien altoos gebruikt; en geengedeelte van Kranmers leven bracht hem meerder in het oog als dit. Men zeide, dat hy beide, Lamberts en Anne Askews dood had toegestaan, in de voorgaande Regeringe, dewelke beide geleden hebben, voor opinien, dewelke hy zelf nu voorftond, en nu had hy weder de dood van twee perzoonen bevordert; en wanneer hy daar na zelf gebracht wierd, om de

Noch een
ander

Dit word
zeer bestraft.

F542.

dood te lyden, wierd zulks niet anders als een rechtvaardige vergelding genoemd. Een zaak was zeker, dat al het geene hy in deze zaak gedaan heeft, voortkwam uit geen wreedheid van zijn nature, zijnde niemand ter wereld meerder, en verder van die zwartgallige en duistere gesteltenis des gemoeds vervreemt; maar het waren in der daad de rechte uitwerkzelen van deze gronden, volgens dewelke hy zich zelve bestierde.

Wat aangaat de andere slag van Weder-dooopers, die alleenlijk den Kinderen Doop verwerpen. Ik vinde niet, dat oyt eenige strenghheit tegens hen geoeffent is geworden, maar wel dat verscheidene Boeken tegens hen geschreven zijn; op de welke zy ook eenige antwoord geschreven hebben; daar wierd gezegt, dat Christus de kleyne Kinderen had voor zig doen brengen, en gezegt hadde, *dat den zulken het Koninkryk der Hemelen toe quam*, en dat hy hen gezegent hadde. Dewijl zy nu bequaam waren, voor het Koninkrijk der Hemelen, zomosten zy herbooren zijn, want Christus zegt dat gene, als zodanige, die waren *gebooren uit Water en den Geest*, in het Koninkrijke der Hemelen konden ingaan. Paulus hadde ook de Kinderen van geloovige ouders Heilig genoemd, het welke schijnt betrekkelijk te zijn, op zulk een heiliginge van hen, als in den Doop geschiede. En de Doop zijnde de verzegeling der Christenen, in de plaats van de besnijdinge onder de Joden, wierd het eene zoo applicabel en toeeygenig te zijn, aan de Kinderen, als het ander; en een zaak ware daar omtrent waar te nemen, dat de geheele Wereld in dien tijd, zijnde gedoopt in hunne kindsheid, indien die Doop nietig ware, zoo was dan niemand waarlijk gedoopt in wezen, maar alle waren ze in den staat der nature. Nu scheen het niet redelijk, dat menschen die zelve niet waren gedoopt, zouden gaan om andere te Doopen, en daaromme de eerste Hoofden van die Secte, zijnde zelve niet gerechtelijk gedoopt, scheenen niet te handelen met autoriteit en gezag, wanneer zy gingen om andere te doopen. De gewoone Practijk van de Kerk, zoo vroeg begonnen, en vervolgt zonder tegen spreken, voor zoo veele eeuwen, waare ten minsten een zekere bevestiging van een zaak, dewelke (om moderatelijk te spreken) zulke goede fondatien en gronden hadde in de Schrifture, wegen haare wettelijkheid, hoewel niet eenige peremptoire of volstreckte, maar alleenlijk probabile en waarschijnlijke bewijzen, voor het gebruik der zelve waren.

Deze zijn al de dwalingen en opinien, dewelke Ik vinde in dien tijd in achtinge genomen te zijn. Daar was noch een ander slag van volk, over

over het welke al de vroomen luiden van dien tijd groote klachten deden. Sommige wierden Euangelizers, of lezers van het Euangelie, die een Schandaal waren voor de leere dewelke zy beleden. In verscheyde Sermoenen hebbe ik veel klachten over dezelve gevonden, beneffens strenge aankondigingen van Gods oordeel tegens de zelve. Maar ik vinde niets, dan hen iets tegen geworpen is geworden, als hun geloof aangaande, behalven alleenlijk, dat de leere van de Predestinatie, of voorschikkinge, zijnde algemeenlijk geleert by de Reformeerdere, verscheidene van deze Secte begoft hebben vreemde besluyten daar op te maken, by brengende, en reeknende, dat dewijl alle dingen van God beslooten waren, en zijn decreeten niet konden missen, dat daarom de menschen het op die decreeten en besluiten mochten laten aankomen. Dit trok veel tot een groote ongodzaligheid van leven, en ander weder tot wanhoop.

De laeringe van de Prædestinatie zeer misbruikt.

1549.

De Duytschen zagen wel haast de quaade uitwerkinge van deze hun leere. Luther veranderde zijn gedachten daar omtrent: en Melancthon schreef daar opentlijk tegens, en zedert dien tijd, de gantsche sroom van de Luitersche Kerk, liep een anderen weg; maar beide Calvinus en Bucerus, waren en bleven altoos voor het staande houden van deze Goddelijke besluiten; alleenlijk, zy waarshouden het volk, niet al te veel zig daar omtrent bezig te houden. Nademaal dit geheimen waren, daar de mensche niet wel konde indringen; maar zy vertoonden niet zoo klaarlijk, hoe deze gevolgen uit deze opinie niet quaamen te vloejen. Hooper, en verscheide andere goede Schrijvers, maanden het volk meenigmaal af, van zig in deze nauwkeurigheden in te laten. En een *Caveat*, of waarschouwinge tot dien einde, wierd naderhand, in de Artijkel van de Kerk, de Prædestinatie aangaande ingevoegt.

Een quaad uitwetsel van des volks ongebondentheid in Zeden, borst dezen Zomer geweldiglijk uit, veroorzaakt door in-sluitinge van Landeryen. Terwijl de Kloosters noch in wezen waren, wierd een groote meenigte volks, by en omtrent deze Huizen onderhouden, hun Landeryen wierden lichtelijk uit verpacht, en veele vonden daar hun onderhoud by. Maar nu de meenigte van het volk zeer toenemende (het Houwelijk over al den Priersteren toegestaan zijnde) quam daar by, dat hun werk-dagen mede vermeerderden, door het weg nemen van veele Heilige dagen, en het affchaffen van Pelgrimagien, en Processien, zoo dat gelijk het getal aan nam, zy daar by meer tijds hadden te besteden. Deze die de Kerkelijke Landen inkochten, dewijlze over al meer renten zochten te maken (waar over de oude Latiner, groote klachten

Beroeten in Engeland.

in

1549. in een van zijn Hof-Sermoenen gemaakt heeft) beslooten daar over hun gronden te besluiten, en tot Weyd-land te maaken, want de Koop-handel groeide dapper aan, en het Koorn-gewas, bracht zoo veel niet op, als de Wolle. Hun Vee dan aldus gehouden wordende door weinig lieden in zulke ingesloote landen, zo genoten de Land-Heeren zelve het voordeel, dat voor heen de Bruykers genooten hadden, uit hunne goederen; en trachten alzo deze hen te doen dienen, voor zulk een loon als zy hen wilden toeleggen. Door deeze middel zag het gemeene volk van Engeland, dat zy lichtelijk tot groote ellende stonden gebracht te werden: hier wierden groote klachten over gemaakt, en meenigte van blaauwe boekskens over geschreven. Zommige stelden een slag van een Lex-Agriaria, of Land-wet voor, zoo dat niemand geen Hoeven zouden mogen bezitten, boven een gezetten tax, of Vee boven een zeker getal van 2000 Schaapen; met welke voorslag ik bevinde, dat de Jonge Konink al zeer ingenomen was geweest, gelijk zou konnen blijken, uit eenige Discourssen, dewelke hy met sijn eigene hand geschreven heeft.

Daar wierd ook aangewezen, dat geen zorge, omtrent de opvoeding van de jonge Jeugt wierd gedragen, behalven voor die geene, die tot de Studie en geleertheid geschikt wierden, en veele dingen wierden voorgesteld om dit te verbeteren. Maar ondertusschen zag het gemeene volk dat die van den Adel hen tot een zeer slechten staat stond te brengen.

De Protector scheen zeer tot voordeel van de gemeente genegen, en sprak dikmaals tegens de verdrukkinge van de Landheeren. Hy was van natuure rechtmatig, en vol medelijden, en nam des te lichter de zaak van het arme volk aan, het welke die van den Adel en middelen hem te haten, veroorzaakte. Het voorige Jaar hadden de gemeente omtrent Hampton-court, den Protector en den Raad, door een verzoek-schrift geklaagt, dat wanneer de voorleden Konink in sijn ziekte had een Park aldaar doen in sluiten, om zig zelve met een byzonder gemakke-lijk vermaak te verlustigen, het Wild van dat Park, of warande, het omleggende land grooten overlast had toegebracht, het welk een groot na-deel voor hen lieden was, en verzochten derhalven, dat de omheininge daar van mocht weg genomen werden.

De Raad aanmerkende, dat dat zoo dicht by Windsor ware, en van weinig nut voor den Konink; maar eerder hem tot een last strekte, stelde ordre dat het ontparkt wierd, en dat het Wild tot Windsor zou ge-bracht werden: maar met dat proviso en beding, dat indien de Konink;

wanneer hy tot Jaaren zou gekomen zijn, aldaar een Park begeerde te hebben, het gene zy nu toestonden, zijn Majesteit tot geen Præjuditie en verhanderinge zou strekken. Daar wierd ook een Commissie uitgegeven, om omtrent alle influitingen en hoeven onderzoek te doen, en of diegene, die de Abbye Landen bezaaten, ook de gewoonlijke Herbergzaamheid onderhielden, gelijk zy daar toe verbonden waren by de Brieven van toestand, dewelke zy daar van hadden, ook of zy den Land-bouw behoorlijker wijze voortzetterden.

Maar ik vinde hier geen gevolg van, en in der daad, daar schein een algemeen besluit onder al den Adel te zijn, om de gemeenen Man tot zulk een slechten en geringen staat te brengen, als de Huis-luiden in andere Koninkrijken toe gebracht zijn. In het Parlement wierd een acte in het huys van de Lords tot het besluiten der gronden ingestelt, maar deze wierd doór dat van de Gemeente verworpen. Echter gingen de Edel-lieden en Rijken voort, met elk hun Landen zelfs aan te slaan en te besluiten.

In de Maand van Mey geraakte het gepeupel in Wild-Shire op de been; alwaar Sir Willem Herbert stoutmoedige gasten aan zijn hand kreeg, die deze onrustigers verstrooide; en eenige van dezelve ter neder maakte. Korts daar na stonden zy op in Suffex, Hamp-Shire, Kent, Glocester-Shire, Suffolck, Warwijk-Shire, Effex, Hardford-Shire, Leicester-Shire, Worcester-Shire, en Rudland-Shire; maar door goede middelen en perzuazien, wierd het woeden van het volk een weinig ter neder gezet, tot dat de zaak in den Raad zou werden voorgedragen.

De Protector zeide, dat hy zig niet verwonderde, dat het volk tot zulk een ontsteltenis uitborst, daarze zoo verdrukt wierden, dat het lichter viel eens te sterven, als door gebrek verlooren te gaan; en daarom bracht hy een bevel-brief voort, zelfstegens den zin van den geheelen Raad, verbiedende alle influitingen; nevens een andere Proclamatie, in dewelke hy het volk schaadeloos stelt, van al het gene geschied was, indien zy zich zelve, voor het toekomende gehoorzaamlijk aanstelden. Men zand ook over al Commissarizen uit, met een onbepaalde macht, om alle zaaken, de besluiten, hooge of reïswegen en gehuchten aangaande, te determineeren, en af te doen. Maar de overgrootte macht, die deze Commissarizen gegeven wierd, veroorzaakte veel klachten. De Land-Heeren klaagden dat het was een invazie van hun eigendom, hen zoo te onderwerpen het welgevallen van deze, die tot onderzoek der zaken uitgezonden waren, zonder te procederen in de ordinare Hoven, volgens de wetten.

Enige werden lichtelijk bevoordigt.

1549.

De gemeene man, zijnde zeer gemoedigt, door de gunst dewelke zy hoorden dat hen de Protector toedroeg, en niet machtig zijnde hun driften in te toomen, of te wachten op een vreedzamer uitslag, geraakte weder op de been, maar wierden haast weder ter neder gezet. Echter de Protector zijnde door den Raad zeer tegen gesproken, bevand zich niet bekwaam om al deze klachten te herstellen, zoo wel als het volk verhoopte. In het Graafschap dan van Oxford en Devon, geraakte het gepeupel weder over einde, gelijk mede in Norfolk, en het Hartogdom van Jork. Die in Oxfordshire wierden verstroyt, door een macht van 1500 man, door den Lord Gray, tegens hen op de been gebracht; zommige van de Muylers wierden gevangen en opgehangen naar Krijgsrecht, als zijnde in een staat van Oorlog, het grootste gedeelte liep een ieder zijns wegs.

Beroerte in
Devon wort
gevaarlijk.

In Devonshire begonst deze opstand een veel vaster wezen te krijgen; want dat Graafschap was niet alleenlijk verre van het Hof afgelegd, maar in het algemeen zeer genegen tot de voorige Paapfche superstities en bygelovigheden, en veel van de oude Priesters vermengden zich onder hen. Zy kwamen by een op den 10 Juny, op Pinxterdag of Witzondag, als men daar zegt, en binnen korten tijd wierdenze wel 10000 sterck. Men verhoopte ten Hoof, dat deze beroerte zoo haast zou verstroyt werden, als de andere verstroyt waren; maar de Protector konde niet besluiten tot Extremiteten te komen, en bewoog zich derhalven niet zoo haastig, als de zaak wel vereischte. Hy eindelijk na eenige dagen, zand den Lord Russel met een kleine troep volks, om den voortgang van deze beroerte te stuiten; en die Lord welgedachtig zijnde, hoe dat de Hartog van Norfolk met een zeer kleine macht, een zeer geduchte beroerte, in de voorige Regering had gestilt, verhoopte mede het zelve gevolg te zullen erlangen, en dat deze door de tijd mede verfwakt en verstroyt zouden werden. En derhalven hield hy zich een weinig van hen af, en bood zich aan, hunne klachten aan te hooren, en die den Raad toe te zenden, maar deze uitsel maakte hen stout en sterck; die nu eenige Edellieden tot hun Hooft gekregen hadden, zijnde Arundel van Cornwal, hun Opper Bevelhebber geworden. Eindelijk tot antwoord van de Lord Russels voorstellinge, kwamen zy tot het voorstellen van deze 15 Artykelen: van dewelke de Substantie is als volgt.

Van ver-
rock.

1. Dat al de generale Concilien en besluiten, of Decreeten van hun

hun Voorvaderen, zouden onderhouden werden.

2. Dat de aſte van de zes Artykels weder kracht zoude hebben.
3. Dat de Miſſe in het Latijn zou bedient werden, en dat de Priesters alleen zouden ontfangen.
4. Dat het Sacrament opgeheven en aangebeden moſt werden, en dat deze die weigerde-zulks te doen, als een Ketter geſtraft zou werden.
5. Dat het Sacrament alleenlijk op Paasch tyden aan het volk zou gegeven werden, in een Specie.
6. Dat den Doop t'allen tyden zou mogen bedient werden.
7. Dat Heilig Brood, Heilig Water en Palmtacken, weder gebruikt zouden werden; dat de Beelden wederom herſtelt, en al de oude Ceremonien en plechtigheden weder vernieuwt zouden werden.
8. Dat het nieuwe Dienſtboek afgeſchaft zou werden, nademaal het wel een Kermis Spel geleek, en dat het oude weder zou gebruikt werden nevens de proceſſie in het Latijn.
9. Dat alle Predikers in hun Sermoenen, en de Priesters in de Miſſe zouden bidden voor de zielen in het Vagevuur.
10. Dat de Bybel zou ingetrocken worden, nademaal andersints de geestelijkheid, de Keters niet lichtelijk konden overtuigen.
11. Dat D. Moreman en Crispijn, aan hen lieden zou gezonden, en in hun ouden ſtaat herſtelt worden.
12. Dat de Kardinaal Pool zou herſtelt en in des Koninks Raad gebracht werden.
13. Dat ieder Edelman maar mocht hebben een Dienaar, voor ieder hondert Marks renten, die hy inkomens heeft.
14. Dat de helft van de Abbye en Kerk Landen, weder ingetrocken zal werden, en weder gereſtitueert, aan twee van de voornaamſte Abbyen in ieder Land. En al de Kerk Boſſen voor de tijd van zeven Jaren, zouden gegeven werden aan zulke zekere huizen, dat eenige devootē perzoonen daar in mochten leven, dewelke voor den Konink en voor het gemeene beſt zouden bidden.
15. En dat van wegen hun byzondere Gravemens, zy zouden voldoening ontfangen in zulker voegen, als Humphrey Arundel, en de Major van Bodmijn, den Konink zouden informeren en on-derrechten, voor de welke zy brieven van vry geleide verzochten.

Deze Artykelen aan den Raad gezonden zijnde, zoo wierd de Eerſtbifchop van Kanterbury geordonneert daar een antwoord op te

Word beant-
woord.

1549.

maken; dewelke ik hebbe gezien, verbeterd met zijn eigen hand. De substantie daar van was, dat hun verzoek onhebbelijk en insolent was, dewelke gewisselijk haar opgegeven en voorgefchreven waren, door den eene of den andere oproerigen Priester. Zy wisten niet wat de algemeene Concilien beslooten hadden, ook was'er niets in de Kerk van Engeland dat daar tegen strydig ware; hoewel verscheidene dingen, die voor dezen waren aangenomen, zoodanig waren. En wat de decreten aangingen, die waren door de Pauzen bedacht, om de gantsche wereld tot slaverny te brengen, van het welke hy verscheidene bewijzen voortbracht. Aangaande de zes Artykelen zeide hy, zy zouden in het Parlement niet gebracht zijn geweest; indien de voorgaande Konink daar in perzoon niet gegaan was, en die acte te wege gebracht hadde, echter hadde hy uit eigene beweginge, de uitvoeringe daar van laten varen.

Aangaande het derde, docht hem vreemt, dat zy niet begeerden te weeten met welke woorden zy God dienden: en wat aangaat de Misse: de oude Canons en Regels begeeren dat het volk daar inne communiceren zoude, en de Gebeden in de dienst van de Misse behelzen noch dat zy zoo moeten doen.

Wat belangt het ophangen of houden van de Hostie, zulks was eerst onlangs ingestelt; door den Paus Innocentius en Honorius, en in zomnige plaatzen was het noit aangenomen geweest.

Aangaande het vijfde. De Oude Kerk ontving het Sacrament dikmaals en in beide de gedaanten.

Belangende het sesde. De Doop in tyden van noot most t'allen tijden bedient werden; maar buiten die gevallen most de bedieninge daar van solemneel en plechtelijk zijn, en in de Oude Kerk wierd het voornamentlijk op Paasch en Pinxter avond gedaan. Van welk gebruik noch eenige voetstappen in de oude dienst overgebleven zijn.

Belangende het zevende. Deze waren Superstitieuze en overgelovige dingen. De Beelden streden tegens de Heilige Schrift, eerst opgezet tot gedachtenisse, maar kortst daar aan gemaakt tot voorwerpzels van aanbiddinge en dienst.

Aangaande het achtste. Het oude Dienstboek begreep veel spottelijke dingen, het nieuwe was eenvoudig en stemmig, indien het hen belachelijk toe schijnt, zoo was het zulks, zoo wel als het Euangelie niet lang geleden mede geweest was, een dwaasheid voor de Grieken.

Op het negende. De Schriftuur spreekt hier niet van; en het was een bygeloofige vond, en een verkorting van Christus dood.

Op het tiende. De Schriftuur was Gods woord, en de gereedste weg, om het geene in der daad kettery is, te overtuigen.

Op het elfde. Deze waren onwetende, superstitieuze en bedrieglijke perzoonen.

Op het twaalfde. Pool was aangetast in het Parlement, over zijn spijtig schrijven en doen tegens den voorgaanden Konink.

Op het dertiende. Het ware een dwaasheid, en onredelijk; een die naar konde eens mans zaken en dingen niet doen; en op die wijze zouden veel dienstboden moeten ledig gaan.

Op het veertiende. Dit was den Konink te beroven, en deze dewelke dat land van hem hadden, en zoude een middel zijn, om zulke een vuile wederspanningheid in de gebeden te doen gedenken.

Op het vijftiende. Deze waren notoire verraders, dewelke zich des Koninks Raad niet hadden r'onderwerpen.

Daar na wierdenze wat gematigder, en zonden acht Artijkelen, 1. Aangaande den Doop. 2. Aangaande de Confirmatie of bevestiging. 3. Van de Misse. 4. Van het onthouden van de Hostie. 5. Voor heilig brood en water. 6. Voor het oude Dienstboek. 7. Voor het ongehouwt leven der Priesteren. 8. Voor de zes Artijkelen; besluitende met een *God beware de Konink*: want zy waren de zijne beide met goed en bloed.

Maken een
nieuw verlock.

Op deze dingen, of voorstellingen, wierd een antwoord gemaakt op den 8. van Juny (want zoo lange duurde deze onderhandeling) in de welke naar eenige verklaringen van des Koninks genegenheid tegens zijn volk, hy hun opstand in wapenen tegens hunnen Konink, en strijdiglijk tegens de Goddelijke wetten zeer bestraft: hy zegt hen datze door hunne Priesteren bedroogen worden, gelijk als in hun voorstellingen den Doop aangaande, dewelke volgens het dienstboek, de nood zulks vereischende, tot allen tijden mach geschieden; dat de veranderingen, dewelke gemaakt waren, na lange en rijpe beradingen waren gemaakt en gedaan; en de dienstplichten van de Kerk waren met goedvinden van veel Bisschoppen, en geleerde mannen, gereformeert en hervormt; zoo naar aan het geene door Christus en zijn Apostelen geleert was, als konde geschieden: en alles was by het Parlement bevestigd. Doch het schijnbaarlijkste dat hen misleide, zijnde des Koninks onderjarigheid; daar omtrent wierd hen vertoont, dat zijn bloed, en niet zijn jaren hem de Kroon gaf: en de itaat van de bestie-

Die verworpen worden.

1549.

ringe vereischte, dat tot allen tijden het zelve gezach in de Koningen, en dezelve gehoorzaamheid in de Onderdanen plaats hadde.

Alles wierd in een hooge dreigende stijl geschreven, en beslooten met een ernstige nodinge om hen des Koninks genade te onderwerpen, gelijk andere die opgestaan waren, hadden gedaan, aan de welke hy niet alleen genade had gedaan; maar ook redres en herstellinge van hun gerechtige bewaarnissen had gegeven; maar anders doende, hadden zy de uiterste gestrengheid, die verraders verdienen, te verwachten.

Maar niets konde omtrent deze verwoede menigte helpen, die door de Papien met alle inbeeldelijke konsten wierden aangehitst, zijnde onder hen de Hostie op een karre, door een Priester, op dat al de wereld die mocht zien, omgevoert. Maar wanneer deze beweginge aldus tot zijn hoogte gegroeit was, zoo is ook het volk van Norfolk, op den 6. van Juny opgestaan, zijnde aangevoert door eenen Ket, een Leer-bereider. Deze eischten niets omtrent zaken den Godsdienst aangaande, maar alleenlijk het t'onderdrucken en verstroyen van de Edellingen, en het verheffen van den gemeenen man, als mede het stellen van nieuwe Raden omtrent den Konink. Zy namen geweldig toe, en wierden wel 20000 Man sterk, maar hadden noch ordre noch Krijgstucht onder zich, begaande zeer veel schrikkelijke moedwilligheden. De Sherif van het Graaffschap kwam stoutelijk by henlieden, en beval hen in des Koninks naam te scheiden, en ieder zijns weegs na zijn huis te gaan; maar indien hy niet wel opgezeten had geweest, zy zouden een wreeden handel met hem aangevangen hebben. Zy kwamen tot Moushold berg, boven Norwitz, en wierden door veele van die Stad begunstigt. Parker, naderhand Bisschop van Kanterbury, vertoonde zich onder hen, en predikte met groote vrymoedigheid hen toe, over hun kwaad leven, hun wederpannigheid tegens den Konink, en de Roveyen, dewelke zy dagelijks begingen, en aanrechten; maar niet zonder in groot gevaar van zijn leven te zijn.

Ket matigde zich zelven de macht van te rechten, aan; en onder een oude Eikenboom, door hen de Eike van Reformatie daar over genoemd, dede zoodanigen recht, als van zulk een Richter konde verwacht worden. De Marquis van Northampton wierd tegens hen gezonden; maar met ordere om zich een stuk weegs van hen af te houden, en hun voorraad af te snijden; want men verhoopte dat alzoo, zonder veel bloedvergieten, zy weder tot hun zelven zouden komen.

Wan

Wanneer de tijdinge van dezen opstand in het Hartogdom van Jork was gekomen, geraakte het gepeupel ook aldaar op de been, zijnde te meer daar toe aangemoedigt door een voorzegginge, datter geen Konink noch Adeldom meer in Engeland zou zijn, dat zy zouden door vier Gouverneurs, uit de Gemeente, die een Parlement zouden oprechten, gekozen, zouden geregeert werden, beginnende aan de Zuid en Noorder Zcën. Dit eigenden zy toe op de mannen van Devonshire aan de Zuider Zee, en op hen aan de Noorder Zee. Zy reichten ten eersten vier bakken op, en hielpen alzoo het gantsche land over einde, lopende een ieder tot hen toe, als of het ware tot bescherminge van de Zeekust. Zy ontmoetende twee Edellieden, met twee andere by hen, dooden dezelve zonder eenig medelijden, latende hun naakte lichamen onbegraven leggen.

1549.
Opstand in
Jork.

Ter zelve tijd als Engeland in beroerte stond, kwam de tijding dat de Franschen in het gedeelte van Bulogne gevallen waren, zoo dat de regeeringe in de aldergrootste benauwtheid van de geheele wereld gebracht wierd.

Franschen
vallen in 't
Bulonnais.

Daar wierd een Vastendag in en omtrent Londen verkondigt. Kranmer predikte op die dag ten Hove. Ik hebbe het grootste gedeelte van dit Zermoen gezien, onder zijn eigen hand, en dit is het eenige dat ik ooit van hem gezien hebbe. Het is een zeer effen en konsteloos discours; hebbende geen teekens van geleertheid op kloekzinnige concepten in zich; maar hy bestrafft strengelijk in den naam van Godt, zijn toehoorders, over hun kwaad leven, hun Godslasteringen, overspeelen, onderlingen haat, verdruckinge en versmadinge van het Evangelie, beklaagt zich ook over de slappigheit omtrent het oefnen van verdiende straffen over deze zonden en misdaden, waar door de Regeeringe zich eenigermaten schuldig aan de zelve maakte. Hy brengt verscheidene Exempelen en voorbeelden uit de Joodsche Historien by, wegens de oordeelen die zoodanige zonden op zich gehaalt, en van Gods onverwachte verlossinge, die zy op hun bekeeringe genooten hebben.

Een Vastendag ten Hove, daar Kranmer predikt.

Ex Ms.
Col. CC.
Cantab.

Maar voornamentlijk beklaagt hy zich over de schandalen en ergernissen by veele gegeven, dewelke voorstellende een grooten yver omtrent de Godsdienst, ondertusschen dezelve gebruiken als een mantel om hun andere gebreeken te bedekken. Hy stelt hen voor het vorsche voorbeeld van Duitsland, daar het volk in het gemeen gaarne het Evangelie hoorde; maar ondertusschen hun leven daar door niet verbeterde, voor het welke haar Godt nu, naar een geduld van veele jaren, hen onder zulke sware kastijsingen gebracht heeft, breidende zich

zich

1549. zich verder uit over eenige byzondere straffe over het volk van Engeland, indien zich het zelve niet wilde bekeeren.

Exeter bele-
gett.

De wederspannige in Devonshire gingen nu Exeter belegeren, alwaar hen de Burgers met groote moedigheid tegenstonden. Zy staken de Stads Poorten in de brand, die die van binnen met meenigte van stoffe opvulden, om hen den ingang te beletten, tot datze een afsnijdinge binnen de Poort gemaakt hadden. En als nu de Rebellen binnen kwamen, het vuur nu uit zijnde, brachten zy een groote menigte van hen om den hals. De Muiters maakten ook een Mijne, maar de Burgers mijnden daar tegens, en brachten daar zoo veel water in, dat het buspoeder, daar in gebracht, nat en bedorven wierd. Zy dan wel ziende met geweld niet te kunnen opdoen, legerden zich in een blockade om de Stad, reekening makende, dat gebrek van voorraad hen wel haast tot zich over te geven, dwingen zou.

De Lord Ruffel, hebbende maar kleine macht by zich, wachte noch een wyl naar onderstand, het welke Sir Willem Herbert van Bristol toebrengen zou. Maar zijnde beducht dat de Rebellen hem mochten omcingelen, trok hy van Honnington, daar hy lag, te rugge; en bevindende dat zy een brugge achter hem ingenomen hadden, sloeg hy hen daar wederaf, doodende wel 600 van hen op de plaats, zonder eenig verlies van zijn zijde. Hier uit merkte en beproefde hy hun kracht, ondervindende dat zy een stouten stoot niet konden uitstaan, of zich weder vereenigen, wanneerze eenmaal in onordere geraakt waren.

Eindelijk de Lord Gray, en Spinola, die eenige Duitschen commandeerde, zich by hem vervoegt hebbende, is hy wedergekeert, om het beleg van Exeter op te doen breeken, zijnde de plaats nu albereeds zeer benaut door gebrek van voorraad.

De Rebellen hadden nu de Stad twaalf dagen nau beslooten gehouden, en die van binnen hadden al hun Paerden gegeten, en grooten honger uitgestaan; maar beslooten echter, liever alle te sterven, als in de handen van deze wilde en woeste menschen te vallen; want in der daad de wederspannige verdienden geen beter naam. Zy hadden de wegen en toegangen geltopt, en lieten 2000 mannen om een brugge te bezetten, die de Koninks troepen noodwendig passeeren moesten. Maar de Lord Ruffel sloeg daar door heen, en bracht omtrent de 1000 om den hals, waarom de Rebellen opbraken, en zich naar Lancaston begaven. De Lord Ruffel bedankte en prees de Burgers van Exeter zeer in des Koninks naam, voor hun moed, dapperheid en getrouwigheid in dit beleg getoont; en begaf zich voort om de wederspannige te vervolgen,
die

die nu in deelen begosten te scheiden, en in groote menigte dood geslagen wierden; eenige van hunne Hoofden, als Arundel, en de Major van Bodmijne, Temson en Barret, twee Priesters, met noch zes of zeven andere, wierden gevangen en opgehangen. En alzoo wierd deze opstand gelukkig gestilt, in deze Westersche gedeelten, omtrent den aanvang van de Maand Augustus, tot groote roem en eer vanden Lord Russel, die met een kleine Oorlogs macht de Stad Exeter aldus heeft bewaart, en vervolgens de geheele macht van dezen wederspannigen hoop zoo gelukkig heeft verstoort, en dat met gantsch weinig, of geen schade of verlies van de zijne.

1549.

Weder ver-
loft, en de
Rebellen
geslagen.

Maar de Marquis van Northampton, had dat geluk in Norfolk niet, hy voerde omtrent 1100 Man met zig, maar nam den last, die hem gegeven was, slechtelijk waar, en zoo trok hy aan naar Norwich. De oproerige waren blijde, gelegenheid te hebben, om met hem hand-gemeen te geraken, en tasten hem den naast-volgenden dag, met een groote furie aan, en de Stad niet sterk zijnde, wierd hy gedwongen die te verlaten, maar niet zonder 100 Man in die actie te laten zitten, onder dewelke de Lord Sheffield was, die zeer beklaagt wierd. De Muysters kreegen omtrent 30 gevangens, het geen hen de moed zeer dede reizen.

Wanneer hier van de tijding aan het Hof kwam, wierd de Grave van Warwijk tegens hen uitgezonden, met 6000 Man te voet, en 1500 te Paart, die tot een tocht in Schotland vervaardigt waren. Hy kwam tot Norwich, maar was nauwelijks machtig om die plaats te beschermen, want de oproerige vielen hem geduuriglijk aan, behalven dat hy van de Stad zelve ten besten niet verzeekert was; maar hy vand middel hen de lijfstoet af te snijden, zoo dat de oproerige, na datze het land rontzome zeer bedorven hadden, gedwongen wierden op te breeken; maar hy zette hen met zijn Ruitery achter na; zy keerden zig om hem het hoofd te bieden, maar hy zette dapperlijk op hen in, dreefze in de vlucht en sloeg er 2000 van op de plaats dood; nam Ket, hun overste, gevangen, beneffens zijn Broeder, en veel meer andere. Ket wierd tot Norwich in keetenen, January daar aan volgende, opgehangen.

Rebellen
door War-
wijk by
Norfolk ge-
slagen.

In York-Shire waren de oproerige niet boven de 3000 in het getal, dewelke hoorende de nederlaag van deze en andere, namen de aanbiedinge van vergiffenis aan, die hen toegezonden wierd: alleenlijk eenige weinige, van de voornaamste Belhamels, gingen voort met noch wat nieuwe bewegingen aan te rechten, maar deze wierden gevangen, en in September daar aan opgehangen.

Wanneer deze beroerten nu aldus gestilt waren, zoo drong de Pro-

1549.

rector aan, datter ten eersten een algemeen Pardon mocht verkondigt werden; om daar door het land t'eenemaal in rust te stellen; en hun zaken buyten 's Landsachtinge te doen hebben. Dit wierd door veele in den Raad wedersproken, dewelke oordeelden dienstiger hun byzondere belangen te betrachten, met het houden van het volk onder de knien, dan hen zulk een ruime genade in te willigen. Maar de Protector had dat besluit gemaakt, oordeelende dat de stand der zaken zulks vereischte. Hy dan verkondigde een algemeen Pardon van alles dat voor den 21. Augustus gepasseert was, deze weinige alleen, die zy albereets in handen hadden, uitgezondert, daar men een openbaar voorbeeld, mede voor had.

Aldus wierd Engeland van een van de aldreigenste stormen, die zy oit gevoelt hadde, bevrijd, in welke verlossinge de groote voorzichtigheit, en moderatie van den Protector, een aanzienlijk deel hadde. Van deze geheele zaak, wierd aan de Buitenlandsche Ministers kennisse gegeven, in een Brief, die in de verzameling kan gevonden werden.

*Verzame-
lingen.*

No. 36:

*Vizitatie van
Cambridge.*

Daar wierd dit Jaar, een Vizitatie van de Univerziteit, van Cambridge aangestelt. Ridley was tot een van de Vizitateurs gekoozen, en om op de opening van de vizite te prediken. Hy derhalven schreef aan May, Decken van St. Paulus, om hem te laten weten, wat daar te verhandelen ware, om zoo zijn Sermoen daar eenigzints naar te rechten. Hy kreeg tot antwoord, dat het alleenlijk, om eenige bygeloovige gewoonten en plechtigheden te veranderen, en noodwendige Statuten en wetten daar omtrent te maaken, te doen was.

Maar als hy derwaarts toog, zag hy dat de Instructie vorderging, zijnde verzocht om een Rezignatie van eenige Collegien te bevorderen, ende de zelve met andere te vereenigen, en eenige Broederschappen, geschikt tot het ophouden der studie van de Godheid, te bekeeren tot de studie der Rechtsgelcerdheid. Byzonderlijk most Clare-Hall, of Claras Collegie, gelupprimeert werden; maar de Meeſter en de gezellen wilden geen rezignatie of aſtand doen; en na dat men al tweedagen had gearbeid, om hen daar toe te bewegen, hebben zy uitdrukkelijk geweigert het zelve te doen. Ridley hier op verklaarde, dat hy met een goede conſcientie, in die zaak niet verder konde gaan. De Kerk was albereets zoodanig berooft en gestroopt, dat het ſcheen, datter by zommige een besluit genomen was, al de Burgerlijke kennisse, geleertheid en Godsdienst van uit deze Natie te verdrijven en verbannen. Hy dan verklaarde, dat hy in deze zake niet konde mede ſtemmen, verzoekende verlof om te vertrekken.

De andere Vizitatoren klaagden over hem by den Protector, dat hy hen zoo moede had gemaakt met zijn baffen (zoo onbetaamelijk drukten zy uit de nauwgezetheid van zijn gewisse), dat zy in des Koninks dienst niet konden vorderen of voortgaan. En dewijl Clare-Hal alstoen vol van Noordersche volkeren was, duiden zy zijn ongewilligheid, om dat huis te supprimeeren, tot en op zijn byzondere genegenheid tot zijn Landslieden; dewijl hy in het Bisdom van Duresme gebooren was.

Hier op schreef de Protector een bestraffenden Brief aan hem, waar op hy een antwoord schreef, zoo over een komende, met de betamelijkheid van een Bisschop, die liever alles in de waagschaal wil stellen, dan iets tegens zijn commissie doen, dat my dacht geen klein recht aan zijn gheugenis gedaan te zijn, dezelve, nevens den antwoord van den Protector aan hem gedaan, in de verzameling te laten inkomen; dewelke ik met meer andere, onder de Papieren van Staat van zijn Majesteit, in die plaats, dewelke gemeenelijk de Papier-kamer genoemd word, gevonden hebbe, hebbende daar toe een vryen toegang, door een ordre van vryheid, dewelke de recht eerwaardige Grave van Sunderland; een van de voornaame Secretarissen van Staat, my by den Konink verkregen heeft, gelijk dezelve altoos zijn groote toegenegenheid getoont heeft, om my behulpzaam te zijn, tot voortzettinge van deze Historie van de Reformatie. Deze Briefe-kamer wierd eerst op gezet, door de voorzorge van den Grave van Salesbury, wanneer hy Secretaris van Staat was, in Konink Jacobus tijden, welke, hoewel het een overvloedige en zekere toevlucht is, voor iemand die Historien wil schrijven, zedert dat de Papieren van Staat daar op gelegd worden, echter wegens voorige tijden, begrijpt het alleenlijk zodanige Papieren, als die groote Minister alstoen by een konde krijgen, en verzamelen; zoo dat dezelve zoo volkomen niet is, omtrent de verhandelingen van die tijden, van dewelke ik schrijf.

Daar wierd ook een bestelling gemaakt omtrent eenige geschillen, rakende de Grieksche taal. Ten tijden van Konink Hendrik was daar over een groot dispuut gerezen, rakende de Pronunciatie en uitspraak van de Grieksche vocalen. Deze taal was maar onlangs tot eenige volkomenheid in Engeland gekomen, en daaromme was het geen wonder dat het Grieks als het Engelsch uitgesprooken wierd, met de zelve klank en openinge van den mond.

Hier tegens hadde zich Mr. Cheek, alstoen Lezer van die taal tot Cambridge, gestelt, leerende andere regels van uitspraak. Gardinerscheen zoo vervaart voor eenige vernieuwing te zijn, hoe nut en nood-

1549.

Coll.
No. 59. 60.Contestatie
omtrent het
prononcieren
van de Griek-
sche taal.

1549. dig die ook mocht bevonden werden, dat hy hard en sterk dreef, dat men de oude uitspraak daar omtrent behoorde te behouden. En Cheek volhardende in zijn meeninge, wierd of van de Stoel gehouden, of anders liet die gewillig, om het misnoegen van zulk een groot en haatdragend Man, als Gardiner ware, die toen Cancelier van de Universiteit was, te ontgaan. Cheek schreef een boek tot voorstand van sijn wijze van uitspraak van de Grieksche taal; van het welke dit moet gezegt worden, dat het zeer vreemt is te zien, hoe hy met zoo veel geleertheid en oordeel heeft kunnen schrijven, over zulk een naakt subject. Redmain, Pointet, en andere geleerde Mannen, waren op zijn zijde, maar meer bedektelijk: maar Sir Thomas Smith, Secretaris van Staat, schreef drie Boeken over dezelve zaak, en toonde de gerechtigheid van Cheeks gevoelen zoo klaarlijk, dat het dispuut nu aen een kant gelegd wierd, en de rechte weg, van de Grieksche uitspraak plaats greep; te eerder om dat Gardiner in ongenade, en Cheek en Smith in volle gezag waren. Zoo groot een invloejinge, heeft het menschelijk belang omtrent het ophouden van de alder-speculatijfste en onverschillende dingen.

Bonner geraakt in onlust.

Korts daaraan, geraakte Bonner in nieuwe moelijkheden, hy ging voort zig tegens alle dingen te stellen, zoo lang als het hem veilig was te doen, zoo lang die onder debat waren, en hield zoo zijn belangen met de Papiſten; maar hy volgde al de Wetten en Ordonnantien van den Raad zoo zoetelijk in, dat men niet lichtelijk iets tegens hem vinden konde. Hy stelde ieder bevel en ordre, die hem toegezonden wierd, punctueelijk in het werk; datter niet zoo veel als grond voor eenige klachten tegens hem konde gevonden werden; echter was het genoegkenbaar, dat hy het alles tegens zijn hart dede, en koesterde die geene, die van een strijdig gevoelen waren.

De Raad hebbende kennis gekreegen, dat op de Commotien en bewegingen dewelke in Engeland waren geweest, verscheidene in Londen zich van den Dienst en de Communie afgezondert, en de Miffeweder bygewoont hadden, het welke tot zijn last gebracht wierd, als zijnde naarlatig geweest in het uitvoeren van des Koninks wetten en bevelen. De Raad schreef aan hem, op den 23 van July, dat hy deze dingen zou zien te verbeteren, en dat hy zelf een goed exempel en voorbeeld voor andere zou maken te zijn. Op het welke, op den 26 daaraan volgende hy een last en ordere rondsomme zand, om het gene in dezen Brief begrepen ware, uit te voeren, dewelke hy zeide ten hoogsten gewillig te zijn te gehoorzamen; maar men had echter ge-

mak-

makkelijk konnen bemerken dat het al tegens zijn hart en zin ware.

1549.

Hierom dan wierd hy voor den Raad ontboden op den 11. Augustus. Aldaar gekomen zijnde; wierd hem een geschrift voorgelegt, in het welke over zijn nalatigheden wierd geklaagt, en byzonderlijk, dat daar hy gewoon was voorheen op alle hooge Feest en Vierdagen, zelve den Dienst te doen, hy het nooit of zelden hadde gedaan; zedert dat het nieuwe Dienstboek uitgegeven en voortgezet was: als mede dat overspel in zijn Bisdom openlijk geoeffent wierd; omtrent het welke te straffen, of in te toomen, hy volgens zijn Harderlijke plicht, geen yver aanwende. Daar over wierd hem ernstiglijk belast deze dingen te verbeteren. Hem wierd ook gelast op Zondag over drie weeken te Prediken tot St. Paulus Kruis, en aldaar voortgaan te Prediken, ieder viertendeel Jaars voor het toekomende, en zich by ieder Sermoen aldaar gedaan, laten tegenwoordig vinden, ten ware hy ziek ware; dat hy op ieder hooge Feest dag, in St. Paulus Kerk zou hebben dienst te doen, zulke als men voor dezen plag te noemen *Mains Duplex*, en alsdan mede de Communie uitdeelen. Dat hy zoude procedeeeren, tegen alle die geene die in de gemeene Gebeden niet kwamen, en het Sacrament ten minsten eens in het Jaar niet genoten, of te Misse gingen, dat hy de Overspeelders opzoeken en straffen zou; dat hy zorge voor de reparatie der Kerken zou hebben te dragen, en het betalen der tienden in zijn Bisdom, en tot dien einde zijn verblijf in zijn wooninge tot Londen nemen. Belangende zijn Zermoenen, hem wierd gelast te prediken tegens wederspannigheid, met genoegzame afmalinge van de grouwelijkheid der zelve: hy zou ook hebben aan te wijzen, welke de ware Godsdienst was, en dat uitwendige Ceremonien en plechtigheden, niets in zich zelve waren; maar dat in het gebruik der zelve, de menschen hun Overigheid hadden te gehoorzamen, en ware Godsdienstigheid dezelve toevoegen, en dat de Konink geen minder Konink, en het volk niet min tot gehoorzaamheid tegens de zelve verbonden ware, wanneer hy ouder, als wanneer hy voljarig was.

Instructie
hem gege-
ven.

Op den eersten van September, zijnde de dag voor hem bestelt te Prediken, zoo was'er een zeer groote vergadering om hem te hooren. Hy raakte die poincten, de welke hem aanbevolen waren, behalven dat, aangaande des Koninks voljarigheid, daar hy niet een woord van repte. Maar nademaal de wijze van Christus tegenwoordigheid in het Sacrament, een zaak ware, daar hy noch veiliglijk van spreken mocht, zoo bestede hy het meeste gedeelte van zijn Zermoen, om de lichamelijke tegenwoordigheid te bewijzen.

Zijn nalatig-
heid hier
omtrent.

149. het welke hy dede met verscheidene scharpe reflexien op die geene, die van een ander gevoelen waren.

Daar waren tegenwoordig onder veel andere, Willem Latiner, en Johan Hooper, kortelings daar na Bisschop van Gloucester, dewelke kwamen en verklaarden tegens hem, dat gelijk hy t'eenemaal het geene des Koninks ouderdom aan ging, naargelaten; hy ook de andere geinjungeerde stucken maar slechtelijk aangeroert had, en daar en tegens verscheidene andere dingen verhandelt; die strekten om onorder en tweedracht te verwecken. Hier op wierd een Commissie bestelt aan Kranmer en Ridlei, beneffens de twee Secretarizzen van Staat, en Dr. May, Deeken van St. Paulus Kerk; om onderzoek over die zaak te doen. Zy, of eenige twee van hen lieden, hadden volle macht by deze Commissie, om hem te suspenderen, gevangen te zetten, of van zijn ampt te stellen, wanneer zy des oorzaak en reden zagen. Zy zouden in de kortste weg procederen, *de Plano*. Gelijk men in die Hoven zegt.

Ret. Pat. 11.
Par. 3. Reg.

Proceduren
tegens hem.

Op den 10 September wierd Bonner gedaagt om voor hen te komen tot Lambeth. Wanneer hy kwam in de plaats daar zy zaten, hield hy zich als of hy hen niet had gezien, tot dat hem iemand by de mouw trok, en zeide dat hy voor des Koninks Commissarizen zich te ondecken had; waar op hy verklaarde, dat hy hen niet had gezien, het welke niemand van hen allen konde geloven. Hy sprak op een verfmadelijke wijze, met hen, van de gantsche zaak, en wende de reden zelve op de Misse, dewelke hy wenschte dat in meerder achtinge en eerbiedigheid gehouden mocht werden.

Zijn ongedondene
stien.

Wanneer de getuignissen wierden by gebracht, stak hy zeer onbetamelijker wijze den spot met hen, zeggende de een kwaakte als een Gans, en de andere als een Woud Haan, en loochenende al dat zy zeiden. De Opper-Bisschop Kranmer vraagde hem, of hy de zaak wilde stellen op het bewijs van het volk dat hem gehoord had? En alzoo wierd gevraagd of iemand van al die geene die daar tegenwoordig waren, hem hadden hooren spreken van des Koninks gezag, by onderjarigheid? waar op van veele geantwoord wierd, neen, neen. Bonner rontzom ziende, begon te lachen, en te zeggen, *wilt gy dit volkske geloven?* zommige noemde hy botmuylen, zommige zotten, en stelde zich zelve eerder als een dolle man, dan als een Bisschop aan. Op den volgenden dag wierd hy weder voor hen lieden gebracht, wanneer de Commissie gelezen wierd. De Eerstbisschop leide de gantsche zaak open, en begeerde dat Bonner daar op voor zich

zich zelve antwoorden zou: hy las een protestatie op, dewelke hy klaar gemaakt hadde, voorstellende, dat nademaal hy de Commissie niet had gezien, hy voor zich zelve de macht van Exceptie en uitzonderinge behield, 't zy omtrent de Rechters, of eenige andere sprant van deze Commissie, zoo als hy daar na, daar oorzaak toe vinden mocht. In dit Protest noemde hy deze een pretens Commissie, en hen gepretendeerde Rechters, het welke voor oneerbiedigheid genomen wierd; maar hy verschoonde zich, zeggende dat dit termen van rechte waren, dewelke hy most gebruiken, om niet daar na van andere objecten, die hy daar na zou mogen gebruiken, versteeken te zijn.

Daar na is de Bill van klachten tegens hem gelezen, en de twee aanklagers kwamen te voorschijn, met hunne getuigen, om alles te bewijzen. Maar Bonner wierp hen tegen, dat zy notoire Ketters waren, en dat de kwade genegenheid dewelke zy hem toedroegen, daar uit sproot, dat hy de ware tegenwoordigheid van Christus, in het Sacrament des Altaars, had vast gestelt: dat Hooper in het byzonder, in een Sermoen, op dien zelve dag het zelve had geloochent, hebbende zijn woorden wederlegt en kwalijk geduid, gelijk als een Ezel als hy was, een Ezel in der daad; zoo kwalijk konde hy zijn tong bestieren. Hier op vraagde Kranmer hem, of hy oordeelde dat Christus was in het Sacrament met aangezicht, mond, oogen, neus, en de andere trecken van zijn Lichaam? en eenige woorden passeerden onder hen lieden, die zaak aangaande. Maar Kranmer zeide hem, dat aldaar noch tijd noch plaats was om te disputeeren, zy waren daar gekomen, om des Koninks bevel uit te voeren. Bonner verzocht dezelve, beneffens des Koninks denunciatie, te zien, dewelke hem wierden gegeven; waar op het Hof tot op den 13 werd geadjourneert.

Secretaris Smith zat met hem, op de naaste by een komst, gelijk hy den voorigen dag niet gedaan hadde, hoewel zijn naam in de Commissie begrepen was. Hier op protesteerde Bonner, dat volgens de Canonijke wetten, niemand in een Commissie konde ageren, als deze dewelke tegenwoordig waren geweest, op den eersten dag wanneer de oplezinge geschied was. Maar hier tegens wierd in gebracht, dat de gedurige practijk van het Koninkrijk, het strijdige genoegzaam bewees; namentlijk dat al die geene, welker naam in de Commissie wierd uitgedrukt, mochten zitten en oordeelen, hoewel zy op de eerste opening niet waren tegenwoordig geweest.

1549.
Zijn verant-
woording.

Deze protestatie dan aldus verworpen zijnde, bestond hy zijn antwoord op te lezen, zijnde in geschrift gestelt tegens zijne beschuldigingen. Hy maakte zijn eerste tegenweringe op zijn beschuldigers, zeggende dat zy Keters waren omtrent het stuk van het Sacrament, en alzoo, volgens de wetten van de Catholijke Kerk, onder Excommunicatie en den ban, invoegen zy in geen Christelijke by-een-komsten mochten toegelaten werden. Vorders zeide hy, dat de last en injunctien hem gegeven, niet waren gezegelt, noch door des Koninks hand, noch Zegel, noch by iemand van den Raad. Maar op de geheele zaak zeide hy, hadde hy in zijn Zermoen de laatste wederspannigheden van Cornwall, Devonshire en Norfolk veroordeelt, met voortzettinge en uitbreidinge van de zonde van wederspannigheid, volgens verscheidene texten uit de Schrifture. Hy hadde ook de gehoorzaamheid, omtrent des Koninks bevelen, in zijn Zermoen zeer voort gezet, en dat geen Ceremonien, dewelke daar strijdig mede waren, behoorden gebruikt te werden. In het byzonder had hy het volk aangemaant, tot de gebeden en de Communie te komen, gelijk door den Konink ingestelt was, met byvoeginge, dat hy zig verwonderde, hen daar omtrent zoo slapen traag te zien, het welke hy geloofde van een valtche opinie voort te komen; die zy van dezelve hadden. En derhalven hadde hy geleert, volgens het geene hy had geoordeeld, de plicht van een waar en getrouw Harder te zijn, de ware tegenwoordigheid van Christus Lichaam in het Sacrament: het welke de eenige beweegreden, van zijn vervolgers, in deze hun vervolginge, omtrent hen lieden was. Maar hoewel hy had vergeeten van des Koninks macht, geduurende zijn onderjaargheid, te spreken. Zoo hadde hy echter gezegt, het gene dezelve noodzakelijk mede bracht, en insloot; want hy had de rebellen, die onlangs opgestaan waren, veroordeelt, om datze tegens hun wettigen Konink aangegaan waren, passende menigte van texten op hen toe, dewelke klaarlijk behelsde, dat des Koninks macht dan geheel was, dewijl zy anders geen rebellen konden zijn.

Die verwor-
pen word.

Maar op al deze dingen wierd geantwoord: dat het van geen groot gevolg ware, wie de informeeders waren, indien de getuigen zoudanig waren, dat hy tegens dezelve niet konde excipieren: behalven dat waren zy gemachtigt by hun Commissie, om te procederen ex Officio, volgens hun plicht; zoo dat het voor hen niet noodig ware, iemand te hebben die beschuldigde. Men zeide hem, dat de Injunctien en bevelen, hem in den Raad waren voorgelezen door een van de Geheim-schrijvers, en dan aan hem, door den Protector zelve gegeven waren.

waren, dat men daar na die weder had geëifcht; en dat Artikel, rakende des Koninks macht in zijn onderjarigheid daar by gevoegt zijnde, dezelve hem door de Secretaris Smith waren weder gegeven, en dat hy beloofte hadde die naar te komen. Men zeide hem ook, dat het geen genoegzame verschooning voor hem ware, te zeggen, dat hy had vergeeten van des Koninks macht te spreken, nademaal het de voornaamste voorwendinge van de laatste wederspanningen was geweest, en voornaamlijk door den Raad in hun bevelen was voorgestelt, zoo dat het een arme uitvlucht voor hem ware, te zeggen, dat hy het vergeeten, of daar van by gevolg gesprooken hadde.

Het Hof wierd uitgesteld tot den 16. dag der Maand; als toen boden Latimer en Hooper aan zich te zuiveren van de oplage van Ketterye, nademaal zy van het Sacrament nooit iets gesprooken of geschreven hadden, als volgens de Schrifture; en voor zoo veel Bonner hen hadde te last gelegt, dat zy op den eersten van September, tegens hem zich beraden, en een verbond gemaakt hadden, verklaarden zy, malkander dien dag niet gezien te hebben. Bonner daar op las eenige passagien, wegens het Sacrament, uit het boek van Hooper, die hy dien Varlet, of bengel noemde. Maar Kranmer brak de reden af, en zeide, het ware tegenwoordig hun werk niet, dat point de determineren, en tegen het volk, dat de Bisschop van Londen niet beschuldigt wierd, van iets tegens het Sacrament gezegt te hebben. Bonner daar op zich wendende naar het volk, en tegens het zelve willende spreken, wierd in zijn reden door een van de gedelegeerde gestoort, dewelke hem zeide, hy was daar, om met hen te spreken, en niet tegens het volk; waar op eenig gelach ontstond, en hy met groote verwoedheid zich omkerende, zeide: *O Woodcoks, Woodcoks: Woudhanen, Woudhanen.* Maar tot de voorname zaak zelve, zeide hy, dat hy eenige noten vervaardigt had, van het geene hy voor hadde te zeggen, omtrent des Koninks macht in zijn onderjarigheid, uit de voorbeelden der Schrifture, wegens Achaz en Ozias, die Koningen waren geweest op hun tien, van Zalomon en Manasses, die op hun 12. Jaar geheerscht hadden, en wegens Josias, Joachim en Joas, die op hun achtste Jaar hadden begonnen te regeeren.

Hy hadde mede uit de Engelsche Geschiedten verzamelt, dat Hendrik de derde, Eduard de derde, Richard de tweede, Hendrik de sesde, en Eduard de vijfde, alle onderjarig waren geweest, en zelfs hun voorgaande Konink was niet boven de 18. jaren, wanneer hy tot de Kroon kwam: en echter alle dezen wierden gehoorzaamt zo wel voor als daar na

1549.

in hun voljarigheid. Maar deze dingen waren hem ontschooten geweest, zijnde hy niet gewoon veel te prediken.

Daar was ook een langen Bill gezonden van den Raad om gelezen te worden, aangaande het slaan van de Rebellen, dewelke hy zeide hen in onordt gebracht te hebben; en het boek, in het welke hy zijn aantekeningen had gelegd, was uit zijn handen gevallen, wanneer hy op de Stoel gekomen was. Wegens deze zaak beriep hy zich op zijn twee Capellanen, Bourn en Harpsfield, dewelke hy had verzocht de namen van deze Koningen, die in hun onderjarigheid geregeert hadden, by een te zoeken. Aangaande de andere beveelen, hy had zijn best gedaan dezelve naar te komen, hebbende ordere aan zijn Opper-diakens gezonden, om die waar te nemen, en voor zoo veel als hy konde verstaan, daar waren geen Diensten, noch Missen in het Latijn, in zijn Bisdom, behalven in de Jonkvrouw Marien Kerk, of in de Kapellen der Gezanten.

De gedelegeerden verzochten hem positivelijk te antwoorden, of hy dat bevel, omtrent des Koninks gezag, was naargekomen, of niet; anderzints zouden zy hem houden als schuldig; en indien hy het loochende, zouden zy voortgaan tot het ondervragender getuigen. Als hy nu weigerde te antwoorden anders als hy gedaan had, riepen zy de getuigen in, dewelke waren Sir Johan Cheek, en noch vier andere, die hun ced afleiden, en Bonner verzoekende tijd om zijn Interrogatorien en vraagstukken te verveerdigen, wierd hem zulks toegestaan.

Hy dan stelde een lang Papier op van 20. Vraagstukken, behelzende ieder noch eenige takken en uitspruitzels, zijnde alle vol van de nauwkeurigheden van het Canonijke recht. Een bewijs kan gegeven werden, van de darde in het getal, zijnde in der daad de stoffelijkste van allen. Het vraagstuk was: („) of zy, of eenige van hen, in zijn Zermoen, waren tegenwoordig geweest, waar zy hadden gestaan, en nevens wien, wanneer zy ingekomen waren, en op wat gedeelte van zijn Zermoen, hoe lang zy daar in waren geweest, wat gedeelte zy aantrof, of stootelijk hadden gevonden, wat de formeelle woorden waren geweest, of de substantie daar van; wie nevens hen dezelve hadden aangehoort, waar de andere getuigen hadden gestaan, hoe lange zy vertoef hadden, of wanneer zy vertrokken waren?

Her Hof nam uitsfel tot den 18. van September: als toen wierd'er een verklaring van den Konink gelezen, verbreidende hun voorige Commissie, voornamentlijk in het stuk van denunciatie, dat zy mochten voortgaan, echter in dien weg, of ex Officio, als zy oorzaak zagen; gevende

gevende hen alzo de macht om deze zaak finalijk te determineren, met afnijdinge van alle overtollige delayen. Bonner bracht ook eenige andere redenen in, waarom hy niet zou verbonden zijn een directer antwoord te geven, op de hest voorgeworpen Artijkelen. De voornaamste van de welke was, dat het Artijkel omtrent des Koninks jaren, niet was behelst in het papien hem by den Protector gegeven; maar naderhand door de Secretaris Smith daar by gevoegt; uit zijn eigen hooft. Kranmer vermaande hem, omtrent zijn oneerbiedigheid, dewijl hy hen noch doorgaans zijn gepretendeerde rechters noemde. Smith voegde daar by, dat hoewel rechts voorpraaken zulks deden in gemeene zaaken voor hun Clienten en Maesters, die zy bedienden, het echter in zulk een zaak, in dewelke hy wel zag, dat zy by een speciale Commissie van den Konink aegerden, niet te lijdén was. Men gaf hem weder nieuwe Artijkelen, duidelijker en klaarder als de voorige, maar omtrent dezelve zaak. En vijf getuigen deden daar op hun eed, dewelke waren al de Klercken van den Raad, om te bewijzen, dat het Artijkel omtrent des Koninks ouderdom, door den geheelen Raad was geordonneert, en alleenlijk door den Secretaris Smith; op hun bevel in geschrift was gestelt. Hy wierd dan gedaagt tegens den volgenden dag, om zijn antwoord te geven, en in te brengen, maar op den 19. kwamen twee van zijne Dienaren, die de gedeligerden aan zeiden, dat hy ziek was, en niet verschijnen konde.

Daar wierd dan geordonneert, dat de Ridder Marschal by hem zou gaan, en indien hy ziek waere, hem met vreden laten; maar indien niet, dat hy hem des anderen daags voor hen brengen zou. Op den 20. Bonner verschijnende, antwoorde, gelijk hy voorheenen had gedaan; alleenlijk protesteerde hy, dat het zijn Opinie was, dat de Konink zoo wel een Konink, en het volk zoo wel tot de gehoorzaamheid verbonden was, voor als na zijn voljaarigheid: en daar na de Secretaris Smith, hem wat scharper toezettende, als de andere gedelegeerden, protesteerde hy tegens hem, als geen Competent Rechter zijnde, nademaal hy grootepassie tegens hem getoont had, en hem niet met gedult willen hooren; maar hem by dieven en verraders vergeleeken; met dreigementen van hem naar den Tower te zenden, by Ket en Arundel; gelijk hy ook eenige dingen gevoegt had by de bevelen hem door den Protector gegeven, over dewelke hy nu beschuldigt wierd; gaande alzo voort, met hem te oordeelen, niet tegenstaande zijn Protestatie, gegront op zijn afwezenheit; wanneer de Commissie eerst geopent en by het Hof aangenomen wierd; maar deze Protestatie, was mede by de

Zijn Protest
tegens Smith.

1549. gedelegeerde verworpen, en Smith zeide hem, dat voor zoo veel als hy exceptie maakte op zijn woorden, dat hy handelde als Dieven en Verraders doen; zulks was klaarblijkelijk in zijn doen. Waar op Bonner zicer overgramt zijnde, hem zeide: Dat voor zoo veel als hy was Secretaris van Staat, en een van den geheimen Raad, hy hem eerde; maar voor zoo veel als hy Thomas Smith was, hy het loog, en dat hy hem ontzeide. Hier over bestrafte hem Kranmer, en zeide hem, dat hy om zulks verdiende naar de gevangenis gezonden te werden. Bonner antwoorde daar weder op, het scheelde hem weinig waar hy hem heenen zand; zoo het maar niet was naar den Duivel; want daar te gaan had hy geen lust; hy had noch een weinig goeds, een stervend Lichaam en een Ziel; de twee voorrige dingen waren in hunne macht, maar het laatste was in zijn eigen. Na deze woorden zijnde geboden te vertrekken, hy weder ingeroepen zijnde, bracht een appel van hem aan den Konink in, en las een Instrument geschreven daar van, het welke hy des morgens aan zijn eigen huis geschreven hadde, willende vorders niet antwoorden; ten ware de Secretaris wierd gelast buiten te staan. Voor en over deze verfmadinge wierd hy gezonden naar de gevangenis van Marshalsea; maar zoo als hy weg gebracht wierd, borst hy uit in groote passie en driftigheid, zoo tegen den Eerstbischop Kranmer, als tegens Smith, om datze toelieten dat de Ketters het volk besmetteden, van het welke hy de eerste vermaande af te staan; voor zoo veel hy zulks voor God en den Konink stond te verantwoorden.

Op den 23. wierd hy weder voor hem gebracht, alwaar by een tweede Instrument hy weder zijn vorig appel herhaalde. Maar de gedelegeerden zeiden, zy zouden voortgaan, en hem oordeelen; ten ware daar kwam een Superseedeas van den Konink; en belasten hem derhalven op deze artikelen, dewelke hy noch niet beantwoord hadde; te voldoen; anders wilden zy tegens hem als Contumax, hardnekkig; procederen, en hem houden als belijdende en overtuigt. Maar hy bleef by zijn appel, en begeerde derhalven niet meer te antwoorden.

Daar wierd ook noch iets nieuws ingebracht, dat hy in St. Paulus Kerk, in het midden van het Zermoen was uitgegaan; op den 15. van die Maant, en zoo een openbare ontroering en argernis had gemaakt; en dat hy des anderen daags aan den Lord Major geschreven had, dat hy niet behoorde te lijden dat zulke Predikers hun kwade leere dus zaaiden. Dit kwam voort uit des Predikers woorden tegens de ligchamelijke tegenwoordigheid van Christus in het Sacrament; maar hy wilde het Hof geen voldoening over deze zaak geven. Zy dan stelden de zaak

uit tot den 27. envoorts tot den 1. October. Gedurende dien tijd, werd groote moeiten aangewend, om hem tot onderwerpinge te brengen en te bewegen; en zich zelve voor het toekomende gevoeglijker te dragen; op welke voorwaarde hem beloften gedaan wierden, dat betamelijk met hem gehandeld zou werden; maar hy wilde niet toegeven. Zoo dan op den eersten October, wanneer hy weder voor hen gebracht werd, zeide hem de Eerst-Bischop, dat zy met voordacht het werk zoo lange hadden uitgesteld, niet willende gaarne tot het uiterste met hem komen, en derhalven verzochten hem, dat hy zich onderwerpen wilde. Maar hy in tegendeel bracht een nieuw geschrift voor den dag, in het welke hy protesteerde, dat hy met geweld voor hen gebracht was, en dat hy anders niet gekomen zou hebben, nademaal dat hebbende van hen geappelleerd, hy hen niet meer als zijn Rechters aanzag.

Hy zeide ook, dat hy een verzoekschrift aan den Lord Cancelier geschreven hadde, in het welke hy over de gedelegeerde geklaagt had, met verzoek dat zijn Appel mocht aangenomen werden, voegende daar by, dat by dat Appel genoegzaam bleek, dat hy den Konink achte, met zijn volle Koninklijke macht bekleed te zijn, zelfs nu hy onderjarig was, dewijl hy zijn Appel op hem gemaakt hadde; op het welke de Eerst-Bischop, de Bischop van Rochester, de Secretaris Smith, en de Deeken van St. Paulus, het vonnis over hem uitspraken: dat nademaal hy des Koninks macht in onderjarigheid niet had willen verklaren in zijn Sermoen, gelijk hem te doen belast was geweest, door den Protector en den Raad, daar over de Eerst-Bischop, met toefstand en toefstemminge van zijn Collegien, hem afzette van zijn Bisdom van Londen. Zijnde dan het vonnis alzo uitgesproken, Appelleerde hy wederom met mondelijke woorden: maar het Hof ordonneerde hem weder in bewaringe te stellen, tot dat de Konink daar vorder over gedacht zou hebben.

Word van
zijn Bisdom
afgezet.

Deze verhandeling van zijn rechtspleginge is getrocken uit het Register van Londen, daar al deze byzonderheden verhaalt staan, en van daar is het dat Fox dezelve in druk gebracht heeft. Want Bonner, hoewel hy daar na door de Koningin gelast werd, te roeyen alles wat'er oit tegens de Roomsche Godsdienst in rechte verhandelt was, heeft echter niet bezorgt dat'er iets in dit Register zou verandert werden; nazijn herstellinge, ten tyden van de Koninginne Maria. Het schijnt dat hem niet misbaagde het geen omtrent die zaak van hem aangeteikent was.

2549.

Ala is wierd Bonner van zijn Bisdom van Londen afgezet. Dit vonnis gelijk alle dingen van die nature zijn, was veel berispens onderworpen. Eenige zeiden, het was niet Canonicaal, nademaal het kwam van een Commissie door den Konink gegeven, en wereldlijke perzoonen onder geestelijke vermengt waren geweest, als men den Bisschop voor het recht ondervraagde. Hier op wierd geantwoord, dat het vonnis alleenlijk zijnde gegeven, omtrent het afstellen van zijn Bisdom van Londen, zulks niet 'eenemaal een Kerkelijke Cenzure, maar van een vermengde nature was, zoo dat wereldlijke perzoonen daar wel mede over mochten staan; en nademaal hy van den Konink zijn Commissie omtrent het Bisdom hadde ontfangen, volgens dewelke hy het zelve alleen bezat, zoo lang het den zelve zoude believen, zoo konde hy zich niet beklagen over deze berovinge of afneminge, dewelke geschiede door des Koninks gezag.

Andere die wel verder te rugge zagen, brachten in gedachten dat Constantinus de Keizer, ook wereldlijke lieden had geordonneert, om onderzoek te doen, over eenige dingen, de Bisschoppen te last gelegd, die Cognitores, of onderzoekers genoemt wierden, en zoodanige waren zy, die de zaak van Cicilianus, Bisschop van Carthago, examineerden, zelfs op een Appel, na dat dezelve al voor verscheidene Zynoden was geweest; en het vonnis velden tegens Donatus, en die van zijnen aanhang. Dezelve Constantinus had ook uit eigen gezag Eustathius uit Antiochie gezet, als mede Athanasius uit Alexandryen, en Paulus uit Constantinopolen: en hoe wel de Orthodoxe Bisschoppen, zich beklagden over deze byzonderheden, als ongerechtelyk, op de valsche ingevinge der Arianen geschied zijnde, zoo lieten zy echter niet het Keizerlijke gezag in zulke zaken, zelfs te erkennen.

Daar na hadden de Keizers een gebruik, altoos eenige Bisschoppen in hun gevolg en Hof te hebben, aan welkers oordeel zy veele zaken stelden, de welke uit kracht van Keizerlijke Commissie alleenlijk handelden. Op zoodanigen wijze wierd Epiphanius gestelt, om Chryzostomus tot Constantinopolen te verwijzen; hebbende geen macht om hem te oordeelen, volgens de Canonijke wetten.

Andere zeiden dat het te streng gehandeld ware, Bonner van zijn Bisdom te beroven, ter oorzaak van een gebrek in zijn geheuchenis, en dat het behoorlijk zou hebben geweest, hem een nieuw onderzoek

derzoek omtrent dat stuk gegeven te hebben, en niet voort te gaan, om hem over zulk een nalatigheid te Cenzureren, nademaal hy protesteerde en verklaarde, zulks niet met voorbedacht, maar alleen uit enkele vergetelheid geschied te zijn; en al het volk begreep klaar genoeg, datmen voor de hand beslootén hadde hem af te helpen, en dat men daaromme nu deze gelegenheid opgenomen, en hem op zijn zwakste aangetast, en zoo buiten boord geworpen hadde.

Maar het was ook wel bekend, dat al de Papisten met deze dingen het volk de ooren vol bliezen, dat de Koningen geen macht hadden voor dat zy tot Jaren gekomen zijn, en dat deze tegenwoordige Koning een van de zoodanige zijnde, daar groote reden ware te besluiten, dat al wat hy zeide tot zijn verweeringe, niets anders als een pretentie was, en dat hy wel met deffein in zijn Zermoen had naar-gelaten; gewag van des Koninks macht, in onderjarigheid te maken.

Het voegen van gevangenis by zijn afzettinge, wierd van zommige geoordeeld, een uiterste ophoopinge van straffe te zijn; maar dat was niet meer, of anders als het geene hy op zijn eigene hals had gehaalt, door zijn weerbarstige rouwe en versmadelijke wijze van doen.

Hoe ook het zy, het schijnt dat eenige van deze voorwerpingen op Secretaris Petre eenige werkingen moeten hebben gedaan, want na de eerste zittinge heeft hy met de gedelegeerde niet meer gezeten, en hy stond nu om naar de andere zyde af te vallen.

Aan de andere zijde wierd Bonner weinig beklaagt, by meest die geene dewelke hem kenden. Hy was een wreed en trots man: had weinig kennisse in de Godgeleerdheid, bestaande zijn geleerdheid meest in de Canonijke wetten. Behalven dat, wierd hy in het gemeen aangemerkt als een man zonder grond-regulen. Al de gehoorzaamheid dewelke hy aan de wetten; of des Koninks beveelen toonde, wierd maar geagt een involginge tegens zijn gewisse te zijn, daar hem de vreeze toe aandrong. Vorders zijn onbetamelijken handel, gedurende zijn rechtspleginge, had hem by het volk ook zeer in het oog gebracht, zoo dat het voor geen harden handel opgenomen wierd, hoewel de voortgang en procederingen tegens hem kort en scharp waren.

Zijn leven en handeling daar na ook, gedurende zijn gevangenis, schein ook niet veel van een Christen, ik zwijge van een Bisschop te hebben; want hy droeg meer zorg dat hem Puddingen Peeren

1549.

Peeren toegezonden wierden, als iets anders. Dit hebbe ik getrokken uit eenige Originele brieven van hem, geschreven aan Rijkaart Leechmore, Schildknaap in Worcestershire (dewelke my zijn medegedeelt door zijn erfgenaam in rechte linie, de Eerzame Mr. Leechmore, nu Ouderling in Middeltempel) uit dewelke ik het laatste gedeelte van een hebbe uitgeschreven, het welke in de verzameling zal gevonden worden. In deze verzoekt hy een groote kwantiteit Peeren en Puddings hem toegezonden te werden. Anderzints geeft hy ook die geene daar hy aan schrijft, een vreemd slag van een zegeninge, zijnde een Man van zijn Character zeer onbetamelijk, gevende hen over *aan den Duivel, aan den Duivel, en aan al de Duivels*, indien zy hem met Peeren en Puddings niet wel voorzien.

Buitenland-
sche zaken.

Het zal misschien iets onbetamelijks geacht werden, zoodanige brieven te drukken, zijnde een wegneming van vriendschap, die zulk gemeen maken niet toelaat; maar ik moet belijden, Bonner was zulk een brutaal, en zoo bloedig een man, dat het my geen ongeneugt konde geven, iets te ontmoeten, het welke hem in zijn natuurlijke verwe mach voorstellen. Zoodanig gingen de zaken van Engeland van dezen zomer binnen het Koninkrijk. Nu zal het noodig zijn de staat van onze zaken, in vreemde gewesten, mede aan te merken.

Franſchen
bemaçhtigen
veel
plaatzen om
Boloigne.

De Konink van Vrankrijk vindende dat het hem zeer kostelijk viel den Oorlog geheel in Schotland over te brengen, besloot voor dit jaar, die kosten wat te verminderen, en den Oorlog directelijk regelrecht met Engeland, zoo te water als te lande, te voeren. Hy kwam dan in perzoon met een machtig Leger, en viel in het land van Bulogne, nemende verscheidene Slooten en Kasteelen, rondsom de Stad weg, gelijk als Sellaque, Blaknes, Hanabletue, Nieuwhaven, en noch eenige andere mindere. De Engelsche Schrijvers zeggen, dat zy slechtelijk voorzien, en derhalven licht te overmannen waren. Maar Thuanus schrijft, dat zy alle wel gesterkt waren. In der nacht besprongen ze Bullingberg, maar wierden afgeslagen; daar op besloottenze de Scheepen in de Haven leggende, te verbranden, waar toe zy al wild vuur, en andere licht-aangaande stoffe vervaardigt hadden. Maar zy wierden door de Engelschen weg gedreven.

Ter zelvertijd ontmoeten de Fransche en Engelsche Vlooten mal-kander by Jersey; maar gelijk als Konink Eduard in zijn Dag-register schrijft, de Franſchen wierden afgeslagen met verlies van 1000 man; hoewel Thuanus het gantsche verlies op de Engelschen keert. De Konink van Vrankrijk sloeg zijn Leger in September voor Boloigne, ver-
hoo-

hoopende dat de onorders, als toen in Engeland zijnde, zouden verhinderen, dat die plaats wel bygestaan, en alzoo te lichtelijk veroverd zou worden. De Engelsche vindende Bullingberg niet wel te bewaren, hebben de plaats geslecht, en begaven zich binnen in de Stad: maar de Pest ontstond in het Fransche Leger, waar over de Konink het zelve liet onder het bewind van Chastilion. Deze deede zijn best, voornamentlijk om de Pierre te bemachtigen, en zoo de Stad van de Zee af te snijden, en van alle gemeenschap met Engeland te beroven, gelijk hy ook na een veelvoudig schieten, den aanval daar op dede; maar wierd afgeslagen. Daar ontstonden menigten van schermutzelen tusschen beiden; en hy dede veel moeyten doen om de Haven te stoppen, en meende een Galei, met steen en zand gevult, daar in te hebben laten zinken; maar alles mislukte, en derhalven de winter vast aankomende, heeft hy het beleg opgebrooken, leggende alleenlijk sterke bezettingen in de Sterkten, die de Franschen ingenomen hadden, zoo dat Boloigne in staat scheen te zijn, het naaste Jaar niet te zullen vry gaan.

In Schotland mede de zaken tegen loopende, hadde Thermes, eer de winter ten eindeliep, Brougty Castel ingenomen, en by naar het gantsche guarnizoen vernieft. In de Zuider gedeelte was een verandering gemaakt van de Lords, de leiders van de Engelsche tochten. De Ridder Bowes was aangeklaagt als onachtzaam in het verlossen van Haddingtoun het voorleden jaar, en de Lord Dacres wierd in zijn plaats gestelt. De Lord Gray, die het groote voordeel, het welke hy hadde gehad, als de Franschen het beleg van Haddingtoun opbraken, had laten voorby gaan, wierd ook afgesfelt, en de Grave van Rutland wierd gezonden om te commanderen. Deze Grave maakte een inloop in Schotland, en voorzag Haddingtoun overvloediglijk van alle voorraad, noodig om een belegering uit te staan. Hy had eenige Duitschen en Spaansche by zich; maar een partye te paard van de Schotten, overvielen de Duitschen hun Bagacie, en Romer, met zijn Spaansche troepen wierd ook overvallen, hy zelf gevangen, en meestal zijn volk dood geslagen.

De Grave van Warwijk stond om met considerabelder macht dezen Zomer in Schotland te komen, maar de onorders van Engeland, verhinderden zulks, gelijk gezegt is. Thermes zelve recht dit geheele jaar niet veel meer uit. Hy had eens voor het beleg van Haddingtoun te vernieuwen; maar als hy had verstaan, hoe wel de plaats voorzien was, liet hy zulks varen. Maar den Engelschen Raad bevindende hoe swaren last hen deze plaats ware, zijnde ook het gantsche Gewest in

1549.

het ronde bedorven, zoo datter geen voorraad van te halen was, moettende alles uit Engeland daar binnen gebracht werden, daar het acht en twintig mijlen weegs van afgelegen was, besloot de bezettinge daar uit te lichten, en de plaats te verlaten, gelijk geschiede op den eersten van October; zoo dat de Engelschen nu geen bezettinge, als Lauder, in Schotland hebbende, Thermes die plaats ook heeft aangevangen te belegeren, benauwende dezelve zoodanig, dat indien de Vrede met Vrankrijk niet gemaakt was geworden, dezelve hem noodwendig in de handen zou hebben moeten vallen.

Zijnde dan aldus de zaken in onordere, zoo binnen als buiten 's lands, had de Protector geen toeverlaat als alleen den Keizer; en deze was zoo slechtelijk voldaan door de veranderingen alhier in den Godsdienst gemaakt, dat van den zelve niet veel te verwachten stond. De verwarringen van dit Jaar veroorzaakten die veranderingen, die in de gemeene gebeden gemaakt wierden, in de welke, tot beantwoording van het gebed; *Geeft vrede in onzen dagen, O Heere.* Gelijk het voor heen was, en noch is, gestelt wierd; *Om datter geen ander is die voor ons strijd als gy alleenig.* Want de Keizer hebbende nu al de Princen tot zijn gehoorzaamheid gebracht, en meest al de Steden van Duitland gereduceert, bleef geen andere als alleen de Stad Maagdenburg en Bremen, die noch de zaak uithielden; maar hy, door een gemeen kwaad voor alle groote overwinnaars, diende zich slechtelijk van zijn voordeelen; en daar hy de overwinningen had behooren te vervolgen, kwam dien Zomer in de Nederlanden, waar heen hy zijn Zoon had belast te komen, uit Spangie, door Italie en Duitland, om hem in de bezittinge der zelve Landen te stellen, en die aan hem den eed van getrouwigheid te doen afleggen; 't zy dat de Keizer al op dien tijd een aanvang begon te maken van zijn besluit van afstand; of dat hy zulks dede, om de muiteryen en revolten, dewelke aldaar op zijn afsterven zouden mogen voorvallen, voor te komen, met hem in actuele en dadelijke bezittinge daar van te stellen. Een ding is gedenkwaardig in die verhandeling, dewelke *Latus Introitus*, de blijde Inkomst, genoemd word, behelzende de voorwaarden, op dewelke hy als Prins van Brabant aangenomen wierd, tot welk land de andere Provincien als in een Prinsdom vervoegt waren, dat na veel regelen en limitatien omtrent de Regeeringe, in de zaken van taxatien en publike byeenkomsten, het niet ophouden van troepen, en dezelve niet door vreemde en uitlanders, maar alleen by inboorlingen te bestieren; daar by gevoegt was.

„ *Dat indien by deze Conditien niet naar kwam, het hen ook vry zoude*

Otto Librar.
Galba. B. 12.

„ staar.

„staan, hem niet te gehoorzamen, of langer te erkennen, tot dat hy weder kwam te regeeren volgens de wetten van het land. En dit is daar na de voornaamste grond geweest, volgens de welke zy hun afwerpen van het Spaansche jok hebben kunnen rechtvaardigen, zijnde al deze voorwaarden opentlijk geschonden.

Te dezer tijd ontstonden groote jalouzyen in des Keizers Huis; want gelijk hy een besluit genomen had, dat zijn Broeder de verkiezing tot Roomsche Konink, op zijn Zoon zoude bewogen werden te resigneren en over te dragen, alzoo waren daar ook deffinen in Nederland, die door de Franschen gevoed wierden, van Maximiliaan, den Zoon van Ferdinandus, de volmaaktste en deugdzaamste Prins die men in veele eeuwen had gekent, tot hun Prins gemaakt te zien. De Nederlanders waren zeer kwalijk vergenoegt met de bestiering van de Koninginne Regente, dewelke wanneer'er gebrek van geld was, maar naar Brugge en Antwerpen zand, bevelende Gedeputeerden haar uit Vlaanderen en Brabant toegezonden te werden. Deze gekomen zijnde, zeide zy hen alleenlijk wat geld zy te lichten hadden, en indien zy daar iets tegen zeiden, was haar gebruik te zeggen, dat zy met den Keizer niet hadden te marchanderen, en bedingen te maken; want hy moest en wilde het geld hebben dat hy eischte; zoo datter voor hen niets anders overig was, als te zien hoe zy het krijgen konden, dat aldus van hen niet verzocht, maar begeert wierd.

Jalouzyen in
des Keizers
familie.

Dit, gelijk de Engelsche Gezant van Brugge overschreef, schein de reden te wezen, dewelke den Keizer bewoogen, zijn Zoon zulke bedingen en voorwaarden te doen besweeren, dewelke, gelijk de gevolgen daar na wel getoont hebben, hy meende naar te komen, op de zelve manier als zijn Vader die naargekomen was voor hem.

Ter zelve tijd, namelijk in de Maand van Mei, bevinde ik een heimelijke advertentie uit Vrankrijk aan het Engelsche Hof, datter een byzondere heinielike handeling op de been was, tusschen dien Konink en de Duitsche Vorsten; om de vryheid van het Keizerrijk weer te herstellen; maar dat de Konink van Vrankrijk beslooten had Bologne in handen te hebben, eer hy tot eenige nieuwe projecten en aanvangzelen wilde treden. Daar over dan wierd een voorslag aan den Protector gedaan, en in bedenkinge gegeven, of het niet beter ware de Stad onder een Tractaat over te geven, en zoo den Konink van Vrankrijk de handen vry te maken, om de bescherminge van hunne vrienden en verwanten, beneffens de zaken van het Rijk in handen te nemen; want ik bevinde dat de opzicht van de Protestantse Religie, de

1549. voornaamste maatradinge van al onze beradinge, gedurende al deze Regeringe; zy geweest.

Groote
fractie tegens
den Pro-
tector.

Over deze zaak ontfont'er een groote verwarringe te Huis in Engeland. De Protector was wel genegen om Bologne voor een zomme gelds over te doen, en beide met de Franschen en Schotten vrede te maken. Des Koninks Schatkamer was albereeds uitgeput, de binnenlandfche zaken stonden in groote verwarringe; het beschermen van Boloigne was tot groote last en onkosten, en een Oorlog met Vrankrijk, was een zaak van zulk een gevolg, dat in dien tegenwoordigen stand van zaken daar op niet te avonturen was; maar aan de andere zijde, deze, dewelke den Protector in den haat hadden, en de beradingen eerder uitmaten by snorkery, als by gewichtig overleg, zeiden, het zoude een schande en verachtinge voor het volk zijn, een plaats van zulk een belang over te geven, dewelke hun laatste Konink zelf in het afgaan van zijn dagen, met zulk een groot verlies van volk en van geld, veroverd en gewonnen hadde; en die te verkoopen voor een weinig gelds, wierd geacht, zulk een vrekwerk te zijn, dat de Protector het zelve niet derfde bestaan.

Pagets ad-
vijs omtrent
Buitenland-
fche zaken.

Cotton.
Libr. Titus
B. 2

By deze gelegentheid vinde ik dat de Ridder Willem Paget (zijnde als toen gemaakt Comptrolleur van des Koninks huishoudinge, het welke toen geacht wierd, een vorderinge van het ampt van Secretaris van Staat) een lange reden gemaakt, en in geschrift gestelt heeft. Het geene dezelve behelsde, was te vergelijken de gevaren in de welke Engeland als toen stak. De zaken van Schotland en Boloigne trok Vrankrijk in een geschil tegens het zelve; ten inzicht van de Godsdienst hadde het geen reden om veel van den Keizer te verwachten. Het Belang van Engeland, was als dan de Protestanten van Duitsland het hoofd op te houden, en derhalven met Vrankrijk zich te vereenigen, zou hem lichtelijk in geschil tegens den Keizer kunnen trecken. Hy stelde ook voor een vaste Alliantie met den staat van Venetie, die als toen zeer achterdochtig over des Keizers voortgangen in Italie waren, en gereet genoeg, om zelfs eenig verband tegens hem aan te vangen, indien hy in Duitsland in het werk konde gehouden werden, en door hun bemiddeling, zou Engeland een overeenkomst met Vrankrijk kunnen maken.

Aan de andere zijde heeft Willem Thomas, als toen een Klerk in den Raad, een lang discours van andere expedienten en middelen geschreven. Hy stemt met Paget over een, voor zoo veel de slechte staat van Engeland aangaat, als dat veel vyanden en geen vrienden hadde.

hadde. Het Noorder gedeelte van dat Rijk, was t'eenemaal bedorven door de invallen der Schotten. Ierland was mede in een zeer slechten stand, want de Ingezetenen daar van hielden het gemeenlijk met de Schotten, zijnde tot de oude overgelovigheden genegen. De Keizer was zoodanig ingenomen, om het al tot eenen Godsdienst te brengen, dat zy geen groote hulp van hem hadden te verwachten, ten ware zy hem eenige hoope gaven, van tot de Roomsche Godsdienst te willen weder keeren. Maar het vervolgen van den Oorlog zoude het volk t'eenemaal bederven; want indien de zelve bleef duren, zou zekerlijk het zelve daar gelegenheid uitnemen, om in nieuwe onorders uit te breeken. Het zou echter zeer kleine eere voor Engeland zijn, de zoo onlangs verkregene veroveringe, weder over te leveren, of eerder te verkoopen aan Vrankrijk. Daaromme stelde hy voor, dat, om tijd te winnen, zy met den Keizer echter zouden zoeken te handelen, zelfs hem hoope geven, van weder te onderzoeken het geene in het stuk van den Godsdienst was gedaan, hoewel daar eenig gevaar mede in stak, van die van Maagdenburg, en de weinige Protestanten, die noch in Duitsland overig waren, den moed te benemen. Ook dat zy zouden hebben te verwachten, dat de Keizer ten alderhoogsten vergramt zoude zijn, wanneer hy zou bevinden dat hy bedroogen was; maar het winnen van tijd was als dan zoo nodig, dat de behoudenis van het volk daar aan hing.

Aangaande Schotland, stelde hy voor, dat de Gouverneur van dat Koninkrijk zou aangedrongen werden, om pretentie op de Kroon te maken, nademaal hun Koninginne naar een vreemd land getrocken was. Door dat middel zou Schotland voor dien gantschen tijd van de belangen van Vrankrijk afgezonderd blijven, en genoegzaam verbonden, om aan Engeland te hangen; ook waren de Franschen nu zoodanig in Schotland gehaat, dat iemand die tegens de zelve zich wilde stellen, een gemakkelijk werk hebben zou, voornamentlijk zijnde gestut door de nagebuurschap van Engeland. En wegen Yrland stelde hy voor, dat de voorname Hoofden en huisgezinnen overgehaalt en aan het Hof gehouden moften werden. En dat Engeland aldus wegens Buitenlandsche Oorlogen zijn adem komende te halen, het volk gewapent en geoefent, de Finantie herstelt, Schatten opgelegd, en alles in de Regeringe, dat nu ontstelt was, herstelt zou werden.

Aldus hebbe ik de beradingen van dien tijd open gestelt, gelijk

1549.

Paget over-
gezonden,
om met den
Keizer te
handelen.

Verzame-
ling. No. 38.

ik dezelve in de Authentijke Schriften gevonden hebbe. De uitslag van deze beradinge was, dat Paget overgezonden wierd, om zich te voegen by den Ridder Philips Hobbei, als toen aan het Keizerlijke Hof reziderende; zijn Instructie zal gevonden worden in de Verzameling. De inhoud daar van was, dat het Tractaat tusschen den Keizer en den laatste Konink, zoude worden vernieuwt met dezen tegenwoordigen Konink, en bevestigt door de Vorsten en Staten van de Nederlanden, dat eenige twijffelachtige passagien daar in mochten werden verklaart en geclucedeert; dat de Keizer Bologne binnen het Defensive Verbond geliefde te begrijpen, en alzoo het zelve helpen beschermen, zijnde Engeland gereed en vaardig iets anders daar weder voor aan te bieden. Hy zou ook hebben te vertoonen hoe vaardig zy waren om met zijn Keizerlijke Majesteit te verdragen aangaande het Houwelijk tusschen de Princesse Maria en zijn Zoon; ook om eenige geschillen, veroorzaakt door klachten van de Admiraliteit, by te leggen, en omtrent de onderhandeling te toonen de reden van de boodschappen die tusschen hem en Vrankrijk voorgevallen waren; en zich verbinden, dat indien de Keizer hen vigoureuus wilde bystaan, zy nooit met Vrankrijk tracteren zouden. Paget zou ook hebben voor te stellen, als uit zich zelve, dat Bologne in handen van den Keizer zou gestelt werden voor een redelijk Equivalent of vergeldinge.

Aldus geïnstruceert, begeeft sich Paget op de reize, en komt in Juny van dit Jaar. Maar de Keizer hield hem dralende met veelderhande delais en uitvluchten, met te zeggen, dat het voeren van zijn Zoon rondsom door de Nederlândsche Steden, nevens menigte van Ceremonien en plechtigheden, onthalingen en andere dingen daar op volgende; het een sware zaak voor hem maakte, om op zaken te denken die zulk een diep overleg vereifchten. Hy hield hem dragende van Brussel tot Gent, en van Gent tot Brugge; maar Paget onverduldig wordende over dit delayeeren, terwijl de Francken vast in het land van Bologne intogen; zo kwamen de Bisschop van Aras, of Atrecht (zoon van Granvelle, die lange des Keizers voornaamste Bediende was geweest) die nu stond om in zijns Vaders plaats, die oud en swak was; te volgen, en de twee Præsidenten van des Keizers Raad, St. Maurice en Viglius, by hem, en hadden een lange Conferentie met hem en Hobbey, van dewelke het bericht in de Verzamelingen, namentlijk in een depeche van hen lieden aan den Protector, te vinden staat.

Coll. No.
39.

Zy handelden eerst over de uitlegginge van eenige twijffelachtige woorden, die in het Tractaat gevonden wierden, wogens dewelke hem

des

des Keizers Ministers antwoord beloofden toe te brengen. Daar na spraken zy lange over de zaken aangaande de Admiraliteit. Des Keizers Ministers zeiden, datter in Engeland geen recht geschiede over de klachten der Kooplieden. Paget antwoorde, dat ieder Zeeman tot den Protector kwam klagen, en als hy juist op hun aanbrenghen de zaak niet afdede, liepen zy heen, en schreeuden datter geen recht te krijgen was, daar hem dacht, dat gelijk zy met geen byzondere zaken hun konnen bemoeyen, dat de Protector wel dede dezelve tot de Hoven van Justitie te wijzen, dewelke hun competente Rechters waren. Maar de Bisschop van Atrecht zeide verder, datter ook by de Hoven van de Admiraliteit geen recht te krijgen ware, dewelke in der daad partyen waren in al deze zaak. Paget berichte weder daar op, datter zoo wel recht te krijgen was in de Hoven der Admiraliteit van Engeland als in de hune. Waar op de Bisschop moest belijden, datter groote Corruptien in al deze Hoven was.

Paget dan stelde voor, dat de Keizer zoude twee uit zijnen Raad bestellen, die al zulke klachten zouden hooren, en op een korten weg af doen; de Konink zoude het zelve doen in Engeland. Wegens de bevestiging van het Tractaat, zeide de Bisschop, dat de Keizer willig en bereid ware toe te staan, dat zijn Zoon dezelve zoude bevestigen; maar dat hy nooit zijn onderzaten wilde bidden om zijn Tractaten te bevestigen: en hy zeide, wanneer hem voorgeworpen wierd, dat het Tractaat met Frankrijk door alle dry de Staten bevestigd was geworden, dat de Voorrechten van de Fransche Kroon zoodanig ingetooogen waren, dat de Konink niets konde veralieneren van zijn Patrimonie, zonder het Parlement van Parijs, en zijn dry Staten; maar hy geloofde dat de Konink van Engeland een grooter voorrecht en Prærogative hadde; altoos zeker was het, dat de Keizer zoo nauw niet gebonden was; hy had vijftien of zefftien byzondere Parlementen, en wat werk was daar aan vast, als alle deze tot het bevestigen van zijn handelingen en Tractaten zouden moeten gebracht worden.

Wanneer deze generale redenen over waren, gingen de twee Præsidenten uit; maar de Bisschop van Atrecht bleef by hem in het byzonder. Paget stelde de zaak van Boloigne voor: maar de Bisschop hebbende hem een deel goede woorden in het gemeen gegeven, vond veel exceptien daar omtrent, als zijnde niet eeflijk genoeg voor den Keizer, nademaal Boloigne niet gewonnen was geweest, wanneer het Verbond tusschen den Keizer en Engeland, opgerecht wierd; zoo dat indien hy dezelve plaats nu kwam in te sluiten, zulks voor een rupture van trouw,

5549.

omtrent de Tractaten met Vrankrijk zou gehouden worden; en hy stond zeer op de eer en verband van zijn Conscientie, om deze Tractaten ongeschonden te bewaren en naar te komen. Alzoo eindigde deze onderhandeling, in dewelke de alderaanmerkelijkste passagie was, die, rakende de bepalinge van de Fransche Kroon, en de vrydommen van de Engelsche, want op dien tijd wierd de prerogative van de Engelsche Kroon geoordeeld die uitbreidinge te hebben, dewelke ik vinde in een Brief uit Schotland geschreven, een van de voornaamste tegenwerpingen omtrent het houwelijk van den Konink, met de Koningin van dat Rijk geweest te zijn, dat namentlijk een vereeniging met Engeland, de gesteltenisse van hun Regeringe zeer stond te veranderen, zijnde de prerogativen van de Koningen van Engeland, van een veel verder uitbreidinge, als die van de Koningen van Schotland.

Ziet in de
Verzame-
lingen.
No. 40.

Twee of drie dagen na de gezeide Converzatie, kwamen de voornoemde Ministers van den Keizer weder aan het Logement van Paget, met een antwoord van de propositien, dewelke de Engelsche Gezand hadde gemaakt, van de welke een volverhaal kan gevonden werden in de Verzameling, in den Brief, dewelke de Gezand daar over naar Engeland geschreven heeft. De Keizer gaf een goede antwoord op sommige byzonderheden, dewelke in de vorige tractaten, twijfelachtig waren bevonden. Wegen de bevestiging van het Tractaat bood hy aan, dat de Prins zulks neffens hem zou doen; maar dewijl de Konink van Engeland onderjarig ware, dacht hem des te meer nodig dat het Parlement van de kant van Engeland het zelve mede zoude bevestigen. Waar op Paget antwoorde, dat hun Konink, voor zoo veel de Koninklijke macht aanging, dezelve in al de Conditien van zijn leven was. En derhalven, waanneer het groote Zegel aan eenig Verdrag gesteecken was, ware de Konink volstrektelijk daar aan gebonden. Zy hadden veel redenen omtrent de Administratie van Recht en Justitie, maar kwamen tot geen besluit: en wat belangt de voorname zaak, aangaande Boloigne, de Keizer stond op zijn tractaat met de Kroon van Vrankrijk, het welke hy niet konde verbreeken; waar over Paget zeide tegens den Bisschop, dat zijn Vader hem hadde gezegt, dat zy zoo veele gronden en redenen hadden met Vrankrijk te breeken, dat hy zijn geheele schoot vol had, om die voort te brengen, wanneer gelegentheid zou gegeven werden, om die te gebruiken. Maar hy vorders bevindende des Bisschops antwoord zeer koel te zijn, en dat hy alleenlijk goede woorden gaf, zeide hy hem, dat Engeland dan zou zien haar eigen veiligheid te bevorderen, en nam dat alzoo voor des Keizers finale

finale antwoord, besluiteinde daar op zijn afscheid te verzoeken, het welke hy kortst daar aan dede, en kwam zoo weder over in Engeland. Maar hy vand' aldaar de Raden zeer verdeeld, van het welke de droeve effecten, kortst daar aan uitbraken.

Daar was in den Raad voorgesteld, dat men een einde van den Oorlog tegen Schotland zou maken; want zijnde dezelve aangevangen en voortgezet, alleenlijk met dat voornemen, van het houwelijck van den Konink, met de Koninginne aldaar te bevorderen, dewijl de hoop van het zelve nu r'eenemaal verdweenen was, en de zaak zoo ver verschoovent, dat het in de macht der Schotten niet was, dezelve te herstellen; was het nu ook een ydele verkwisting van geld en bloed; dezelve op te houden. En nademaal Boloigne was door een Tractaat, binnen eenige weinige jaren doch aan de Franschen te komen, schein het mede een onredelijke zaak, in deze bekommerde staat, in de welke des Koninks zaken stonden; een Oorlog aan te houden, in dewelke zy weinig reden hadden om te twijfelen, of zy zouden die plaats echter kwijt geraken, alsze al de onkosten van een belegering, en noch een gantsch jaar oorlogens zouden uitgestaan hebben.

Debatten in den Raad emtrent de Vrede.

De Protector had nu menigte van vyanden op den hals, diē maar op hun luimen lagen, om hem in deze conjuncture van tijden, een voordeel te zien, en, was het doenlijk, buiten boort te werpen. De Grave van Southampton was mede in den Raad gestelt, zonder evenwel zijn heimelijken haat, den welken hy den Protector had toegedragen, afgelegd te hebben; maar in tegendeel alles doende wat hy konde, om een partyschap tegens hem op terechten. De Grave van Warwijk was de bekwaamste om op te werken. Deze kreeg hy dan ook lichtelijk op zijn zyde, en hebbende een vertrouwenheid met hem opgerecht, zeide hem, dat hy in der daad al deze overwinningen behaalt hadde, over dewelke de Protector zegenpraalde. Hy had de Slag van Pinkey, by Musselburg gewonnen, en de wederspannigen van Norfolk getemt; en gelijk hy voor dezen de Franschen gellagen had, zoo, indien hy derwaarts overgezonden wierd, stonden hem nieuwe overwinningen te volgen; maar het was onder zijn waardye de tweede van iemand te wezen. Op deze wijze verband hy hem, om in alles met den Protector geschil te maken, al wiens moedeloze voorstellinge tot vrees en dommigheid geduid wierden. Anderzins zeide hy, wat vriendschap konde verwacht werden van een Man die geen medelijden met zijn eigen Broeder hadde gehad; maar het geen den Adeldom het aldermeest opmaakte, was de zijdigheid, die de Protector had getoont voor de Ge-

1549. meente, in de muiteryen die de voorledene Zomer ontstaan waren.

Hy had ook groote gronden van misvertrouwen en jalouzy gelegd, om dat hy vreemde troepen in des Koninks Oorlog hadde op de been gehouden, het welke hoewel het hem niet te last gelegd wierd, om dat de Raad het zelve toegestaan hadde, echter wierd'er hier en daar gemommelt dat hy den zelven zulks genoegzaam afgedrongen hadde. Maar het zoo treffelijk Palais, het welke hy was bezig te bouwen op de plaats de Strand genoemd, het welke als noch zijn naam van Sommerfethuis draagt, zijnde gesticht op de ruïnen van eenige Bisschops Huizen en Kerken, verwekte zulk een algemeene haat tegens hem, als iets dat hy ooit gedaan had. Men zeide, dat, zijnde de Konink in zulk een kostelijken Oorlog ingewikkelt, en de Stadt Londen door de Pest zoo swaarlijk aangerast, die al eenige maanden geduurt had, hy de moed hadde gehad, om Bouwmeesters uit Italiën te ontbieden, en zulk een Palais op te rechten, als nooit in Engeland gezien was. Men zeide ook, dat verscheide Bisschoppen al vry eenige vastigheden aan hem hadden opgedragen, om zijn gunst te verkrijgen. Hoewel dit niet geschied was zonder toefstand van den Konink; want in een opdracht van eenige landen, door den Konink op hem gemaakt, op den 11. July, in het 2. Jaar van zijn Regeeringe word vermeld, dat deze landen hem gegeven wierden, voor zijn dienst in Schotland bewezen, voor dewelke hem grooter vergeldinge was opgedragen; maar dat hy die afgeslagen hadde, om de Kroon niet al te veel te verarmen, en in de plaats een Licencie den Bisschop van Bath in Wallis gegeven hadde, om eenige landen van dat Bisdóm aan hem te veralieneren. Hy word in dien Brief genoemd *by Godes genade*, Hartog van Sommerfet, welke titel al voor eenige Jaren, geen als Souveraine Vorsten wierd toegestaan. Men zeide ook dat meenichte van de Chantry landen, voor een geringe prijs aan eenige van zijn vrienden verkocht waren, voor het welke zy beslooten, dat hy groote vereeringen most genooten hebben: Dit isser van, een loop van ongewoone grootheid had hem te hoog opgevoert, zoo dat hy zich tegens den Adel niet droeg met die gelijkzaamheid, dewelke zy van hem verwachtten.

Al deze dingen liepen te zamen, om hem veel vyanden te verwekken, en zijn vrienden waren albereets weinig genoeg; maar van deze was hem niemand getrouwer als Paget, de Secretaris Smith, en voornamentlijk Kranmer, die zijn vriend noyt verlaten heeft. Al die gene die de oude Superstitien begunstigten, waren zijne vyanden, en deze ziende den Graaf van Southampton, de streng tegens hem trekken, liepen

pen al by hem, zelfs uit de Bisschoppen die voor de Reformatie waren, viel Goodrik, de Bisschop van Ely, hem mede af, en Southampton toe. Deze was tot het laatste toe, by den Admiraal in zijn sterven geweest, uit den welken hy veel quade indrukzelen tegens den Protector ingezoogen hadde; zoo het scheen. Al zijne vyanden zagen, en hy zag het ook zelve, dat het vervolg van den Oorlog noodwendiglijk hem bederven most, en dat een goede vrede hem in zijn vermogen zoude vast stellen, en tijd en gelegenheid beschikken, om daar door den aanhang te breeken, die nu zoo sterk tegens hem scheen te zijn, dat het niet te geloven was, dat hy zonder behulp van tijd en wijl, dezelve te boven zou können kómen.

Ondertusschen dan, deden zijn vyanden niet anders, als alle zijne voorflagen van vrede om verre te werpen; en hoewel op Pagets wederkomst uit de Nederlanden, het een zeer onredelijke zaak schein te zijn, den Oorlog voort te zetten, zeiden zy echter dat Paget heimelijke Instruëtiën en last hadde gehad, om zulk een antwoord te bezorgen, om een glimp en schijn aan zulk een snood besluit te geven.

De Bevelhebbers, dewelke over kwamen uit de plaatzen, die de Franschen ingenomen hadden, zeiden eenstemmig, gelijk altoos gewoon is te geschieden, datter gebrek van noodwendigheid, om een belegering uit te staan, binnen was geweest, en hoewel het in der waarheid recht strijdig met dezelve gelegen was geweest, gelijk wy in Thuanus kunnen zien, zoo wierden echter hun klachten, als waarachtig en zeeker, onder het gemeene volk verspreit.

De Protector had mede tegens wille van den Raad, de bezetting uit Haddingtoun bevolen te vertrekken, en ging nu weder aan, niet tegens al de tegenstand daar tegens gedaan, om vrede met Vrankrijk te maken, handelende in verscheidene dingen alleenig uit eigen gezag, zonder hun Raad en goedvinden te vragen, ja zelfs meenigmaal recht daar tegens aan. Dit was geacht een Koninklijke macht aan te nemen, en schein niet verdraagelijk te zijn voor de zodanige, dewelke meenden en oordeelden, in alle deelen zijns gelijk te zijn. Men zeide ook, dat wanneer tegens des overleden Koninks Testament, hy tot Protector verkoozen was, zulks met dit byzonder verband was geschied, dat hy niets zonder hun byzondere toestant zoude doen. En hoewel by de Patent, dewelke hy wegens zijn ampt verkreegen hadde, zijn macht en gezag veel vermeerderd was (zijnde dat van een grooter kracht in rechte, dan een byzondere toestant aan den Raad-tafel) zoo werd hem ook zelfs dat voor de scheenen geworpen, als een groote Staartzuchtigheid in

1749.

hem, om zulk een onmatige macht en vermoogen zich aan te matigen.

Aldus gedurende de geheele Maand van September was'er een groote driftigheid onder hen lieden; verscheidene perzoonen zochten de geschillen wel by te leggen; maar te vergeefs; want de ahang en factie tegens hem was nu zoo sterk geworden, dat zy een besluit namen, hem in zijn overmatige macht een weinig te korten, en tot een weinig meer evenmatigheid met hen, te brengen.

De meeste
van den
Raad ver-
laten den
Protector.

De Konink was in dien tijd tot Hamptoncourt, alwaar de Protector mede toen was, met eenige van zijn Dienaars en oppassers omtrent hem; het welke de Jalouzye noch grooter maakte; want men gaf uit dat hy voor had den Koning te vervoeren. Eenige dan van den Raad, kwamen op den 6. October, in Ely huis by malkander, als de Lord. St. Jan Prezident, de Graven van Warwick, Arundel en Southampton, Sir Eduward North, Sir Richard Southwell, Sr. Edmund Pecham, Sir Edw. Wotton en Dr. Wotton: en den Secretaris Petre, zijnde tot hen in des Koninks naam gezonden, om hen af te vragen, om wat oorzaak zy aldaar te zamen kwamen, voegde zich ook by hen.

Zy zaten als des Koninks Raad, en schreven hun verhandelingen in het Raad-Boek aan, uit het welke ik het bericht van deze onderhandelinge gehaald hebbe.

Deze dan aldaar te zamen gekomen zijnde, en aanmerkende de onorders, dewelke zoo onlangs in Engeland waren voorgevallen, het verlies in Schotland en Vrankrijk, leiden de schuld van alles op den Protector; dewelke zoo zy zeiden, naar andere besluiten zoo hardneckiglijk gedreven wierd, dat hy na hun raad niet luisteren wilde; dieze hem zoo opentlijk als byzonderlijk gaven.

Zy verklaarden ook, dat hebbende voornemens geweest, noch dien zelve dag naar Hamptoncourt te gaan, om alles met hem in een vriendelijken weg te overleggen, hy een menichte van de gemeene lieden had opgemaakt om hen te mishandelen; hebbende ook den Konink zijn hand doen zetten, onder de Brieven dewelke hy had omgezonden, om het volk op de been te helpen, gelijk hy ook oproerige geschriften tegens hen lieden gestroit had, daarom was het, dat zy betrachten de veiligheid van den Konink en het Koninkrijk. Zy dan zonden om den Lord Major en Aldermannen van Londen, dewelke zy belasten, geen Brieven van den Protector, aan hen gezonden, te gehoorzamen, maar alleenlijk die van hen kwamen. Zy

schre-

Tehreven ook menichte van Brieven aan den grooter en kleinder Adél in Engeland, gevende hen reden van al hun doen en laten; en hun hulp en bystand verzoekende.

Zy zonden ook om den Luitenant van den Tourw, die zich mede hunne ordere onderwierp. Den volgende dag hebben de Heer Cancelier, de Marquis van Northampton, de Grave van Shrewsbury, Sir Tho. Cheiney, Sir John Gage, Sir Ralph Sadler, en de Heer Opperrechter Montague, zich by hen gevoegt. Hier op schrevenze een Briefaan den Konink (die in de Verzameling te vinden is) vol van uitdrukzelen, van hun plichtschuldigheid en zorge voor zijn perzoon, maar klaagden over des Hertogen van Sommerzets wederhoorigheid omtrent hun lieder raad en advijs, en over het vergaderen van volk omtrent zich, om alzoó zijn moedwil op te houden: zy erkenden dat zy den Secretaris Petre by hem gehouden hadden; en daar in wildenze zijn Majestéit verzeekeren, dat zy niets zoo zeer betrachteden, als zijn veiligheid en conzervatie. Zy schreven ook aan den Bisschop van Canterbury, en aan Willem Paget, datze op des Koninks perzoon acht zouden slaan, en dat zijn eigen Dienaars hem mochten omtrent zijn; en niet die van den Hartog van Sommerzet.

Verzame-
ling.
No. 41.

Maar de Protector hoorende van al deze onorder, had den Konink in aller haast naar Windzor gebracht, ook al het Geweer en Wapens die daar of tot Hamptoncourt waren, genomen, en al die hy konde by een krijgen, tot bewaring van zijn perzoon, daar mede gewapend.

De Raad tot Londen maakte hier over zeer groote klachten, dat de Konink zou gebracht worden naar een plaats, daar geen behoorlijke voorzieninge voor hem was; zoo wierd dan bestelt, dat alles dat hem nodig mocht zijn, hem van Londen mocht toegezonden werden. En op den 8. October gingen zy naar Guildhall; alwaar zy aan den gemeenen Raad der Stad, reden en verhaal van hun doen gaven, onder verzeekeringe, dat zy geen gedachten hadden, om iets in den Godsdienst te veranderen, gelijk door hunne vyanden uitgestroit wierd; maar dat zy alleen de behoudens van den Konink betrachtten en zochten, en de vrede en veiligheid van het Koninkrijk wilden te wege brengen; en tot de zeeinden en betrachtungen verzochtenze hun hulp en onderstand. De gantsche gemeene Raad eenstemmig verklaarde, dat zy God dankten, voor de goede Intentie die zy verklaart hadden te hebben, en verzeekerde hen, datze

De Stad
Londen
voegt zich
by dezelve.

1549.

het met hen staan zouden, met goed en bloed. Ondertuffchen wanneer de Protector tot Windzor verftond, dat niet alleen de Stad Londen, maar ook de Luitenant van den Touwr, van de welke hy zich altoos verzeekert gehouden hadde, van hem afgefallen waren, befloot hy niet langer tegens te worstelen; en hoewel het niet onwaarfchijnlijk is, dat hy, dewelke voornamentlijk befchutdigd was, om dat hy de Gemeente de hand zeer boven het hoofd gehouden hadde, lichtelijk een groot lichaam van volk, tot zijn eigen behoudenisse by een vergadert zou kunnen hebben, zoo befloot hy echter den loop van den tijd, gelijkze als nu was, toe te geven. Hy dan verklaarde voor den Konink en de weinige Raden die noch by hem waren, dat hy geen voornemen tegens iemand van de Heeren hadde, en dat het volk dat hy vergaderd hadde, alleenig strekte, om zich zelve van eenige geweldige ondernemingen te behoeden, die tegens zijn perzoon zouden mogen gemaakt, en aangelegt werden. Hy verklaarde vorder, dat hy gewillig was zich zelven te onderwerpen, en itelde derhalven voor, dat twee van de Lords van Londen zouden gezondend werden, en dat dezelve, met twee van de zelve die noch omtrent den Konink waren, zouden te zamen overleggen, wat best ware gedaan, aan welker goetvinden hy zich gaarne wilde onderwerpen, zelfs begeerende, dat al het geene zy beflooten hadden, in het Parlement zou bevestigd werden.

De Protector wil zich onderwerpen.
N°. 42.

Hier op wierd dan een ordere onder des Koninks hand, naar Londen gefchikt, door de welke twee van de Lords van den Raad, aldaar tot Windzor ontboden wierden, ieder met twintig Dienaars verzelt, hebbende des Koninks trouw en woord, tot hun veiligheid, in gaan en komen. Kranmer, Paget en Smith, fchreven ook aan hen, om hente bewegen, de zaak op een vreedzame wijze te voeren, en geen wrede beradingen te volgen, noch zich te laten verleiden, door die geene die andere befluiten inwendig verborgen hielden, als zy uitwendiglijk lieten blijken, van het welke zy meer kennisse hadden, als zy geraden vonden te verklaren. Dit fcheen den Grave van Southampton te raken.

Op den 9. October wierd de Raad tot Londen vermeerderd met den Lord Ruffel, den Lord Wentword, de Ridder Antony Brouwn, Sir Antony Wingfield, en Sir Johan Baker, Spreeker van het Huis der Gemeente; want nu deze, die zich een wijl te rugge gehouden hadden, ziende dat het de Protector op gaf, kwamen nu en vervoegde zich by de meest vermogende partye, zoo dat

zy

zy nu in als twee en twintig sterk waren. Zy waren geïnformeerd en onderrecht, dat de Protector had gezegt, dat indienze voor hadden hem ter dood te brengen, de Konink dan eerst sterven zou; en indienze hem van honger wilden doen sterven, dat zy den Konink zulks het eerste zouden doen; en dat hy zijn eigen knechten gewapent, en dezelve naast aan des Koninks Perzoon gestelt hadde, met meeninge om hem van Windsor zelfs, als sommige voorgaven, uit het Koninkrijk te voeren; waar op zy een besluit namen, dat hy niet meer bequaam ware, om als Protector aangemerkt te werden. Maar zijnde van deze dingen in het Raad-boek geen gewag gemaakt, schijnen zy wel van zijn vyanden gesmeed te zijn, om hem by het volk hatig te maken.

De Raad bestelde ook, dat een Proclamatie wegens hun proceduren en handelingen mocht gedrukt werden; schreef ook aan de Princeffe Maria, en Elizabeth, haar lieden te kennen gevende, wat zy gedaan hadden. Zy schreven ook aan den Konink, gelijk in de verzameling kan gevonden werden; gevende hem te kennen, hoe meenige verbintenissen van dankbaarheid op hen lag, beide jegens zijn Vaders goedheid, omtrent hen lieden, en die van zijn Majesteit, dewelke hen verbonden om zorge voor hem te dragen. Zy verzochten hem aan te merken, dat zy zijn gantschen Raad waren, een of twee uitgezondert, en deze denwelken zijn Vader des Rijks bestiering hadde op gelegd; dat de Protector niet was aangestelt, tot dien macht door het Testament van zijn Vader, maar door hun verkiezinge, onder die voorwaarden, dat hy alles zou doen volgens hun goedvinden en raad, het welke hy niet gedaan hadde, zoo dat zy hem nu die eer ten hoogsten onwaardig achten. Derhalven verzochten zy in des Koninks tegenwoordigheid geadmitteert te werden, om hun Plichten, omtrent zijn Perzoon, af te leggen, en dat de troepen verzamelt omtrent zijn Perzoon mochten weg gezonden werden, ook den Hartog van Sommerfet gebracht werden, om zig zelven de ordre van den Raad te onderwerpen.

Coll. N^o.

48.

Zy schreven ook aan den Eerst-Bisschop, en den Ridder Willem Paget; gelijk in de verzameling te zien is, hen belastende, zoo als zy dat wilden verantwoorden, dat op des Koninks Persoon goede toeverzigt mocht genomen werden. Dat dezelve van Windsor niet vervoert wierd, en dat dezelve niet langer door de Dienaars van den Hartog van Sommerfet zoude bewaart werden: gelijk men zeide, dat hy tot noch toe wierd, daar zy zeer hard over klaagden. Maar dat zijn eigene gezwoorene dienaren hem hadden op te passen. Zy verzochten hen ook hun hulp toe te brengen, tot voortzettinge van het gene zy in hun Briefaan den

Coll. N^o.

44.

1549.

den Konink hadden voorgedragen : verklarende dat zy zouden doen, met den Hartog van Sommerfet, als zy zouden wenschen dat met hen gedaan wierd, en met zoo veel matigheid, eerbiedigheid en gunst, als zy in eere zouden kunnen of vermogen te doen; zoo datter geen reden was, om zodanigen wreedheid, als zy in hun Brieven gewag af maakten, van hen te vreezen. Deze wierden gezonden door den Ridder Philips Hobbey, zoo alshy uit Nederland te rugge gekomen, en des daags te vooren, van den Konink tot Londen gezonden was. Hier op hebben de Eerft-Bisshop Kranmer en Paget, beide den Konink en den Protector (gelijk in het Raad-boek staat) bewogen hun begeerten in te willigen. De dienaars van den Protector wierden weg gezonden, en des Koninks eigene, wierden omtrent zijn Perzoon gestelt.

Kranmer, Paget en Smith, schreven hier op aan den Raad tot Londen, dat al het gene zy voorgestelt hadden, hen toegestaan zoude werden. Zy verzochten verder te weten, of de Konink tot Londen zou gebracht werden, of tot Windsor blijven, en dat drie van de Lords derwaarts mochten gezonden werden, die alles naar hun eigen begeeren zouden kunnen beschikken; en wegens andere dingen, zy gedroegen zich aan Hobbey, die den Brief (die in de verzameling is) over bracht. Hier op heeft de Raad den Ridder Antony Wingfield, den Ridder Antony St. Liege, en Sir J. Willemsz., naar Windsor gezonden, met bevel op te passen, dat de Hartog van Sommerfet, zich niet weg maken zou, eer zy daar quamen; en dat Sir Thomas Smith, de Secretaris, Sir Michaël Stanhop, Sir Johan Thynn, Edw. Wolfe, en Willem Cecil, in hun kamers zouden opgesloten werden, tot dat zy hen ondervraagt zouden hebben.

Op den 12. October, trok de gantsche Raad naar Windsor, en komende by den Konink, verklaarden, dat al dat zy hadden gedaan, uit enkel yver en genegentheid, die zy tot zijn perzoon en dienst hadden, ware geschied. De Konink ontving hen vriendelijk, en bedankte hen voor de zorg die zy voor hem droegen, met verzeekeringe, dat hy, al het gene zy hadden gedaan, ten goede nam.

Op den 13. zaten zy in den Raad, en zonden om deze, dewelke in hunne kamers opgesloten waren; alleenlijk Cecil wierd vry gelaten. Zy leiden hem te last, dat zy de voornaamste Instrumenten en werkmiddelen omtrent den Hartog waren geweest, in al zijn eigenwillige handelingen en proceduren. Hieromme stelden zy Smith van zijn ampt, van Secretarischap, en zonden hem met de rest naar den Touwr van Londen. Op den volgenden dag wierd de Protector voor hen ontboden,

den. En Artykelen van mishandeling en hoog verraad, wierden tot tot zijnen last bygebracht (dewelke in de Verzamelingen staan te zien) van de welke het begripen de zuchtantie was: *Dat, zijnde Protector gemaakt, onder voorwaarden, dat hy niets zoude doen, buiten toestand van de andere Executeurs, by deze voorwaarden niet was nagekomen, maar had gehandeld met Gezanten, Bisschoppen en Lord-Stedehouders, gemaakt uit eigen macht en believen: en een Hof van verzoekschriften in zijn eigen huis gehouden; veele dingen tegens de rechten en wetten van het volk gedaan, de Mund verargerd, in zaken van inlandingen, Proclamatien en beveelen doen verkondigen, Commissien en beveelen, tegens den wille van den geheelen Raad gegeven hadde. Dat hy geen zorge had gedragen, om de onlangs gerezene wederspannigheden te stillen, maar in tegendeel hem aangemoedigd en gerechtveerdigd hadde. Dat hy de plaarzen die de Konink in Frankryk hadde, verwaarlooft hadde, waar door dezelve ook verlooren waren. Dat hy den Konink had doen geloven, dat de Heeren, dewelke tot Londen vergaderd waren, niets anders voor hadden als om hem te verderven, en hem vermaand het zelve nooit te vergeeten; maar te wreeken; ookeenige jonge Lords geraden, het zelve in gedachten te houden, hebbende vervolgens deze Lords, voor verraders doen uitroepen. Dat hy gezegt hadde, indien hy zou steruen, zoo zou de Konink ook steruen. Dat by den Konink zoo schierlyk en onverwacht naar Windsor gevoert had, dat hy niet alleenlyk in groote wrees en verschrinkinge was gebracht, maar ook daar door een gevaarlyke ziekte had op den hals gehaalt. Dat hy het volk vergaderd, en als ten Oorlog gewapend had, als mede zijn Vrienden en Dienaren, latende die van den Konink ongewapend. Dat hy de meeninge hadde gehad na Jersey of Garnzey te vluchten.*

Hier op wierd hy naar den Touwr gezonden, werdende aldaar gebracht door de Graven van Suffex en Huntington. Noch dien zelven dag wierd de Konink weder naar Hamtoncourt gebracht, en een ordere gemaakt, dat zes Lords de bestierders van zijn perzoon zouden zijn; namentlyk de Marquis van Northampton, de Graven van Warwijk en Arundel, de Lords Sr. Jan, Russel en Wentworth. Twee van de welke altoos op den Konink hadden te passen.

Aldus viel de Hartog van Somerzet van zijn hooge ampt en bedieningen te gronde.

Belangende deze Artijkelen, deze scheenen zoo veel tot zijn rechtveerdiging te doen, als de antwoord daar op zou hebben kunnen doen, zoo zy in mijn macht waren. Hy word niet beschuldigd van rovery,

1549.

wreedheid of schraapery: maar alleenlijk over zoodanige dingen, als alle menschen, die haaltig en schierlijk verhoogt tot een onovereenkomende macht en grootheid van staat werden, gemeen zijn. Het geene hy omtrent de Munt gedaan hadde, was niet tot zijn eigen voordeel, maar door een gemeene misflag van verscheidene Gouverneurs geschied, dewelke in de nootwendigheid van hunne zaken gemeenlijk tot dit, als hun uiterste plecht-anker, hun toevlucht nemen, om de zaaken zoo lang in stand te houden als hen zou mooglijk zijn. Echter komt het de bestiering tot groote schade en verlies te gedyen.

Hy droeg zijn val met meerder billijkheid van gemoed als hy zijn voorspoed had gedragen; voegende zich zelven, gedurende zijn gevangenis, tot leezen en studeren; en krijgende een boek in handen, het welke handelde van gedult en lijdzaamheid, getrokken beide uit de gronden van zedige of morale Wijzelingschap, en de Christelijke seere; was hy zoodanig daar mede ingenomen; dat hy belaste dat het zelfde in het Engelsch overgezet mocht werden, schrijvende zelve een voorreden daar aan, in de welke hy voorstelde de groote vertroosting, die hy daar in gevonden hadde, het welke hem bewoogen hadde te bezorgen, dat ook andere diergelijke vruchten van vertroosting daar uit mochten ontvangen. Petrus Martyr heeft hem ook een langen brief vol vertroosting toegezonden, dewelke gedrukt is beide in het Latijn en het Engelsch by vertalinge. En waarlijk al de Gereformeerde, beide in en buiten Engeland, zagen zijn val aan als een publijk en algemeen verval van dat geheele belang, het welke hy zoo standvastelijk voortgezet hadde.

Paapfche
party zeer
gemoedigt.

Maar aan de andere zijde wierden die van den Paapfchen aanhang hier door niet weinig gemoedigt, te meer, dewijl zy wisten dat de Grave van Southampton, die zy nu hoopten, dat al de zaken in handen zou krijgen, volkomentlijk hun man was. Men wilde ook gelooven dat de Grave van Warwijk hen heimelijke verzeekeringsen gedaan hadde. Immers zoo wierd het verstaan by het Hof van Vrankrijk, gelijk Thuanus schrijft. Het eerste ook dat zy deden, was den Hertog van Norfolk van zijn langdurige gevangenis te verlossen, in aanmerkinge van zijn hoogen ouderdom, zijn voorige diensten, en de uiterste strengheid tegens hem in de procedure gepleegt; het welke men zeide voornamentlijk voort te komen, uit de kwade diensten, die hem de Hartog van Somerfet, daar omtrent, had gedaan. Maar dit wierd haalt ver zijden gestelt.

De Papisten dan maakten nu hun adres en toegang tot den Grave van

van Warwijk. De Biffchop van Wincheffer fchreef een hartelijke gelukwenschinge aan hem, zich verheugende dat de voorige Tyranny, gelijk hy des Hartogea van Warwijks bestieringe noemde, nu ten einde was gebracht. Hy wenschte hem alle voorspoed toe, en verzocht hem, dat wanneer hy eenige ledigheid hadde in zijn groote zaaken, die in zulk een ongesteldenstand geraakt waren, eenige aanmerkinge op hem mocht gemaakt werden. De Biffchop van Londen zijnde ook in goede hoop, zedert de Protector en Smith, dewelke hy zijn voor-naamste vyanden achte te zijn, nu in ongunst geraakt waren, en Kranmer in een koele, indien niet in een kwade plaats stond met den Grave van Warwijk, zand een verzoek-schrift in, ten einde zijn Appel aangenomen, en zijn Proces weder hervat mocht werden. Veele vielen ook af van het gaan tot de Engelsche Bededienst, of Communie, verhoopende dat alles wel haast weder tot niet loopen zou, het welke door den Hartog van Somerfet opgesteld was. Maar de Grave van Warwijk, vindende den Konink zoo yverig genegen tot het voortzetten van de Reformatie, dat geen zaak iemand zoo zeer hem zou kunnen aanbeveelen, en aangenaam maken, als het voortzetten van de begonnene Reformatie zou konnen doen, verliet haast de Paapsche partye, er-toonde zich van de alderyverigste om de Reformatie meer en meer te bevorderen. Ik vinde niet dat hy eenige antwoord aan den Biffchop van Wincheffer gelchreven heeft. Deze bleef noch echter gevangen. Een aangaande Bonners zaak; een nieuw Hof van gedelegeerde wierd aangestelt, om zijn Appel te revideren en hervatten, bestaande uit vier civile en vier gemeene Rechtsgeleerden, dewelke het zelve hebbende onderzocht, rapporteerden, dat het Proces betamelijk en wel voortgezet, en het vonnis gerechtelijk gegeven en uitgesproken was, zijnde alzoo geen gerechtige reden waarom het Appel zou worden aangenomen; en aldus wierd het zelve by hen verworpen en afgewezen. Als dit den Raad wierd aangedient, ontboden zy Bonner in het begin van January by zich, en verklaarden tegens hem, dat zijn Appel verworpen was, en dat het vonnis tegens hem gegeven, als noch in zijn volle kracht bleef.

Maar de zaak van Boloigne was het die hen meest drong. Zy twijfelende, als gezegt is, dat Paget die zaak by den Keizer naar behooren en wijfsijk genoeg behandeld en bestierd hadde, hebben in October, Sir Thomas Cheiney en Sir Philips Hobbey, weder als Gezanten aan den Keizer gezonden, om hem te bewegen Boloigne in zijn bescherminge te willen nemen. Zy zonden ook den Grave van Huntington over, om

1549-

Maar hun
hoop ver-
ydeeld.

Gezanten
aan den Kei-
zer gezon-
den.

1549. de plaats te Commanderen, met byvoeging van 1000 man tot de bezettinge.

Wanneer de Gezanten by den Keizer kwamen, verzogtenze verlos, om 2000 Paarden, en 3000 Man te voet, in zijn gebied, tot bescherming van Bologne, te mogen lichten. De Keizer gaf hen zeer goede woorden; maar stond weder op zijn verbond met Vrankrijk, wijzende hen vorder naar den Bisschop van Atrecht, die hen rond uit zeide, dat die dingen niet konden geschieden. Zoo nam dan Sir Thomas Cheyney zijn oorlof van den Keizer, dewelke op zijn scheiden, hem verzocht des Koninks Raad voor te houden, hoe noodwendig het ware de zaken van den Godsdienst weder op te nemen, op dat zy alle alzoo van eenen zin mochten zijn: want om rond met hen te gaan, zoo lang als dat niet geschiede, konde hy hen zoo effectueel niet bystaan, als hy anders wel zou wenschen te doen. Nu zag de Raad klaar en duidelijk genoeg, dat zy door Paget in dat stuk niet bedrogen waren, en beslooten derhalven zich te benaarsfigen om een Vrede met Vrankrijk aan te gaan.

Cotton.
Libr. Galba.
B. 12

De Grave
van Sout-
hampton
verlaat het
Hof.

Maar nu de Grave van Warwijk geheelijk van de Paapsche partye afvallende, heeft den Grave van Southampton het Hof met groot misnoegen verlaten. Hy was noch herstelt in zijn Ampf van het Cancellierschap; noch Thezaurier gemaakt (zijnde die plaats, door den Hertog van Somerfer, nu aan den Lord St. Jan gegeven, die korts daar aan Grave van Wiltshire gemaakt wierd) noch ook gemaakt een van deze die de opzicht over des Koninks perzoon hadden. Hy dan begoft een besluit tegens den Grave van Warwijk te nemen; maar deze was hem te gauw, en ontdekte de lagen, waar over hy op een nacht uit het Hof vertrok; men wil dat hy zich zelve zou vergeven hebben; want hy kwam in July daar na te sterven.

Nieuwe For-
mulieren
voor Ordi-
natie.

De Reformatie nu wierd gelast met yver voort te zetten, en zijnde een gedeelte van de Goddelijke dienst noch ongereformeert, namentlijk het geene raakte Orders en Kerkelijke ampten op te leggen. Eenige Bisschoppen en Godtsgeleerde door een zitting van het Parlement nu by een gekomen zijnde, wierden geordineert, om een Boek van Ordinatie op te maken.

Zitting van
het Parle-
ment.

Afste-
gens optoe-
rige t'za-
menkom-
sten.

Maar nu keeren wy ons naar het Parlement, het welke aanving te zitten op den 4. November. In deze by een komst wierd een strenge wet gemaakt tegens alle onwettige en verbodene byeenkomsten: zoodanig, dat indien eenige, boven het getal van twaalf, zonder ordere zouden by een komen, over eenige zaken van Staat, en des door eenige wettige Overigheid gelast zijnde, zich niet van een scheiden, zulks

voor

Voor verradery zou gehouden werden. En indien iemand eenige heggen of hagen brak, of met geweld palen uithaalde, omtrent befloutene gronden, zonder wettige macht, zulks voor wederfpannigheid zou gehouden werden. Het wierd daar ook voor gehouden, wanneer iemand, zonder openbaar gezag, volk by een vergaderde, by het klokken geklep, het roeren van trommelen, of klinken van trompetten, of het opfteken van Bakens.

Daar wierd ook een wet gemaakt tegens Prophetien, aangaande den Konink of zijnen Raad, nademaal door dezelve het volk tot beroerte en muiterye gebracht wierd: voor de eerste maal wierd daar op gestelt een boete van thien ponden, en gevangenis voor een jaar: voor de tweede maal een eeuwige gevangenis, en verlies van al zijn goederen, en vee. Al deze dingen hadden de beroerten van het voorige jaar tot grond en oorzaak, en geenzints in opzicht van des Hartogen van Sometsers veiligheid, gelijk zommige zonder eenige redenen hebben willen droomen; want hy hadde nu geen belang in het Parlement; ook was hy toen in geen staat, om eenige beroerte tegens zijn perzoon te behoeven te vrezzen, zijnde nu berooft van al zijn afgunft-verwekkende grootheid en gezach. Noch een andere wet wierd er gemaakt tegens Vagebonden en Landloopers, behelzende dat de voorige Statuiten in dit Rijk gemaakt, al te streng geoordeelt zijnde, dezelve derhalven niet in het werk was gestelt, zoo wierd nu dezelve wederroepen, en een wet, gemaakt ten tijden van den Konink Hendrik de VIII. in kracht en vigeur gestelt. Men gaf ook provisie tot het verlichten der zieken, kraanken, kreupelen en lammen; maar de arme die des bekwaam waren, wierden tot werken geschikt. Eens ieder maand zouder een bezoeking der armen zijn, by die geene die daar toe gestelt waren, die ook die geene, welke tot die plaats niet behoorden, zouden verzonden worden, zijnde deze gebracht van Constabel tot Constabel, tot dat zy waren gekomen tot zulke plaatzen als gehouden waren hem aan te nemen. Daar wierd ook een Bill ingebracht, tot het intrecken van een gedeelte van de Acte van Uniformiteit, maar die wierd niet verder als tot de eerste lezing gebracht.

Op den 14. November, maakten de Biffchoppen sware klachten aan de Lords, over de meenigvuldigheid van boosheden en onordere, en dat hun macht zoodanig ingetooogen was, dat zy geen zonden en misdaden konden straffen, noch iemand dwingen om voor hen te komen, of de orders van de Kerk naar te komen. Dit wierd van al de Lords met groot verdriet aangehoord, en zy bestelden, dat een acte

Wet tegens
Vagebonden.

Biffchoppen houden
aan om een
herleving
van Kerke-
lijke Cen-
zuren.

1549. dies aangaande zou opgesteld werden. Op den 18. November werd een Bilingebracht, maar op het eerste lezen verworpen, om dat die schein de Bisschoppen te veel machts te geven. Zoo werd dan een andere Bil bevoolen, door een Committe van het Huis, opgemaakt te werden: deze werd goed gevonden, en naar het Huis van de Gemeente gezonden, die na de tweede lezing, dezelve aan een zijde hebben gelegd.

Men docht veel beeter en bekwaamere vernieuwen het dessein, dat in de voorige Regcinge was genomen, van twee en dertig perzoonen te authorizeren, om het lichaam van de Kerkelijke rechten en wetten op te maken; en als dat opgemaakt zou zijn, schein dat bekwaamer, behoorlijk bevestigd zijnde, om de Kerkelijke Jurisdicte en gerechtigheid vast te stellen, als de Bisschoppen eenige macht te geven, nadeemaal de regulen van hunne Hoven zoo weinig bepaald en gereguleerd waren. Zoo werd'er dan een acte gepasseert, door de welke Konink gemachtigd werd, om seltien perzoonen te nomineeren, uit de Geestelijkheid, van de welke vier zouden zijn Bisschoppen, en zeltien uit den wereldlijken stand, van de welke vier zouden zijn, Gemeentens wet en Rechtsgeleerden, dewelke binnen den tijd van drie Jaren een Corpus van Kerkelijke Wetten en Rechten, zouden Compileren en te zamen brengen; en deze zijnde niet strijdig met de gemeene en gestatueerde wetten van het land, zouden uit 's Koninks last en order worden gepubliceert en verkondigt, onder het groote Zegel, en de kracht hebben van wetten en rechten in de Kerkelijke Hoven.

Aldus werd besteld dat dit niet zou overgelegd werden, tot een zekere Periode en bepaling, gelijk voorheen in de voorgaande Regeringe was geschied; maar dat het vaardiglijk ten einde zou gebracht werden. De Bisschoppen in die tijd, waren in het gemeen zoo schoorvoetende omtrent ieder stap in de Reformatie, dat een klein gental van hen lieden het bekwaamste geacht werd, om van deze Commissie te zijn. De uitslag die dit gehad heeft, zal hier na gezien werden.

Daar werd een Bil in het Lager Huis gebracht, dat het prediken en staande houden van eenige Opinionen, als Felony en wederspannigheid zou verklaart werden; deze passeerde in dat Huis, maar werd door de Lords ter zyden gelegd. Een Bil wegen de gedaante van Kerken-Dienaars te ordineeren, werd in het Huis van de Lords ingebracht, en werd toegestaan, de Bisschoppen van Duresme, Carlisle, Worcester, Chichester en Westmunster, daar tegens protesteerende. De substantie daar van was: dat zoodanigen Form van Ordinatie van Dienaars

jaars der Kerke als zoude voortgezet worden, by advijs en goedvinden van zes Prelaten, en zes Godsgeleerden, door den Konink genomineert, en onder het groote Zegel bevestigt, naar April naastkomende zou gebruikt werden, en geen ander. Op den twintien van January, wierd een Bill tegens den Hartog van Somersset ingelevert, behelzende de Artijkelen van beschuldiging, daar hier voor van gesproken is, met een belijdenis van dezelve, geteekent door zijn eigen hand. Hier was hy toe gebracht, op verzeekering datter beleefdelyk met hem zou gehandelt werden, indien hy vryelyk wilde belijden, en zich zelve des Konings genade onderwerpen. Maar door eenige van de Lords wierd gezegt, dat zy niet wisten, of die belijdenis hem niet wel met geweld afgedrongen was, en dat het een slechte bestelling zou mogen bevonden werden, acten te passeeren, op zulke papieren, zonder de partye te examineren, of hy dezelve vryelyk of onbedwongen hadde onderteekent, of niet. Zy dan zonden vier wereldlyke Heeren en vier Bischoppen, om hem omtrent die zaak te examineren; en den volgenden dag dede de Bischop van Coventry en Litchfield rapport, dat hy hen dankte voor die goedertieren bezendinge; maar dat hy vrywilliglyk dezelve belijdenis, dewelke voor hen lag, onderteekend hadde. Hy hadde het gedaan op zijn knien, voor den Konink en zijn Raad, en geteekent op den 13. December.

Hy verklaarde dat zijn misdaden voortkwamen uit voorbarigheid en onbescheidenheid, eerder als uit kwaadaardigheid, en dat hy geen verraderlyk besluit tegens den Konink en het Koninkrijk hadde. Hy dan wierd veroordeelt by een acte van het Parlement, in een breuke van 2000 pond 's jaars in land, en verlies van al zijn ampten en goederen. Hier op schreef hy aan den Raad, en erkende haar gunst, door het brengen van de zaak tot een breuke van goederen: hy beleed, dat hy in deze swakheden was vervallen, die gemeenlyk groote ampten en plaatzen vergezelschappen en volgen. Maar al het geene hy misdaan hadde, was eerder geschied by gebrek van een goed oordeel, als uit eenig kwaad voornemen. Hy dan verzocht hen ootmoediglyk, dat zy voor hem by den Konink wilden intercederen, dat zijn breuke wat gematigt, hy gepardonneert, en in gunst herstelt mocht werden. Hen verzeekerende dat voor het toekomende hy zich zelve zoo ootmoedig en gehoorzaam zou dragen, dat hy daar door zijn voorige dwaasheden volkomentlyk vergoeden en verbeteren zou. Dit wierd by veele geacht als een teeken van een

1550.

Een acte tegen de Formmen van Ordinatie.

Een acte tegen den Hartog van Somersset.

snoode

1550. Innoode kleinhartigheid: andere wederom achten het wijslijk gedaante zijn, eens zich zelve, op wat wijze het ook mocht zijn, uit de gevangenis te helpen, nademaal de grootheid van zijn voorige staat zulk een jalouzye aan zijne vyanden gaf, dat, ten ware hy zijn vergiffenis erlangde, hy in een gedurig gevaar zou zijn, zoo lang als hy in hun handen was.

Hy dan wierd op den 6. February in vryheid gestelt, gevende verzeeking van 10000 ponden, voor zijn goed leven, met bepalinge dat hy zich in des Koninks Huis van Sheen, of in zijn eigen van Zion, zou onthouden, zónder boven de vier mijlen zich van daar te mogen afzonderen, of by den Konink of zijn Raad te mogen komen, ten ware hy daar ontboden wierd. Hy kreeg zijn pardon op den 16. February, en droeg zich zelve daar na zoo ootmoedig, dat zijn Comportement, nevens des Koninks groote genegenheid tot hem zoo veel kracht hadden, dat op den 10. April daar aan, hy weder in gunst herstelt, en tot een lid van den geheimen Raad beëdigd wierd; en alzoo ging dit onweder over hem, op een zachter wijze als verwacht wierd. Maar zijn handeling daar omtrent, wierd zoo weinig Heroïk geacht, dat hy altoos daar na in weinig aanzien is geweest.

Reformatie
voorgezet.

Maar om voort te gaan, tot de zaken van het Parlement. Daar wierd een gerucht verspreid, dat de oude dienst weder zou ingesteld werden; en deze geruchten wierden blijdelijk opgenomen van die geene, die het met de oude Superstitie hielden, die daar over uitgaven dat noodwendig een verandering most verwacht worden, nademaal de nieuwe dienst alleenlijk een stuk werks van den Hartog van Somerzet ware.

Hier over schreef de Raad een brief aan al de Bisschoppen van Engeland tot dien einde, inhoudende in zubbstantie dat voor zoo veel het Engelsche Dienst-boek, door geleerde luiden, volgens de Heilige „Schrifture, en het gebruik van de primitive Kerk, was by een gesteld: „Zoo wierden, om deze ydele verwachtingen weg te nemen, alle geestelijke perzoonen gelaft, over te leveren, aan de zodanige, als door „den Konink daar zouden worden gemachtigt, alle Antiphonalen, „Missalen, Graylen, Processionalen, Manualen, Legende, Pien, „Portuassen, Journalen en Ordinalen, naar het gebruik van Sarum, „Lincoln, Jork, of eenig ander byzonder gebruik; ordonnerende „hen te gelijk te houden, een eenvormige order in den dienst, zoo als „de zelve by gemeen Conzert van het Rijk was voortgezet; en by „zonderlijk te bezorgen dat allezints voorraad zou werden gemaakt

van Brood en Wijn, voor de Communie op Zondag. Dit zal in de Verzameling gevonden kunnen werden.

1550.

Maar om een openbaarder verklaringe van hun yver te doen, een acte daar omtrént wierd in het Parlement gebracht, en toegestaan; behalven door den Grave van Darby, de Biffchoppen van Duresme, Coventry en Litchfield, Carlisle, Worcester, Westmunster en Chichester, en de Heeren en Lords Morley, Stourton, Windzor en Wharton. Volgens deze zouden niet alleen de voorgenomde Boeken vernietigt moeten worden, maar elk die eenig Beeld hadde, het welke voorheen tot eenige Kerk of Cappel had behoort, wierden gelast het zelve te verbreeken, voor den laatsten Juny, en inal de leer-boeken, by den voorgigen Konink uitgegeven, moften de Gebeden aan de Heiligen uitgelaten werden. Daar was ook een acte ingebracht voor een zuzidie, om in een Jaar betaalt te werden, voor het welke een afslag van een gedeelte van onderstand, voor heen gegeven, wierd toegestaan. Het laatste van al, kwam des Koninks generaal en algemeen Pardon, buiten het welke, alle die in den Touwr zaten, en alle andere gevangens van Staat, ook de Wederdoopers, geflooten waren.

Coll.
No. 46.

Aldus wierden al de zaken afgedaan, en op den eersten February wierd het Parlement geprorogeed, alleenlijk in het Huis der Gemeente, ontstond een Debat, dat onze opmerkinge verdient. Het schijnt dat voor dees tijd de oudste zoonen der Pairs, of leden van het Opper-Huis, geen leden van het Huis der Gemeente waren geweest. En Sir Francois Russel, door de dood van zijn ouder Broeder blijkbaar erfgenaam van den Lord Russel zijnde geworden, zoo wierd op den 21. January voorgestelt, dat hy zou blijven in het Huis als hy te vooren was geweest; zoo is het nedergeffelt, in het Originaal Dag-register van het Huis der Gemeente, het welke my is medegedeelt door Mr. Surle en Mr. Clark, in wiens hand het nu beruft, zijnde het eerste Dag-register, dat ooit in dat Huis opgenomen is.

Maar men zou nu van my een bericht van de gedaante, of formulier, van de Ordinatie, toen toegestaan, mogen verwachten. Twaalf wierden door den Raad toegestaan, om het Boek op te maken, onder dewelke Heath, Biffchop van Worcester, een was. Maar hy wilde de Reformatie, die daar in gedaan waren, niet toestaan. Hy dan wierd op den 8. February voor den Raad ontboden, en verzocht om het geene al de andere hadden beraamt, to te stemmen. Maar hy konde daar toe niet bewoogen werden, waar over hy op den vierden van

1550.

Bisschop van
Worchester
gevangen
gezet.

Maart na de Fleet in gevangenis gezonden wierd, om dat (gelijk als in het Raadboek aangeteekent staat) hy hardnekkiglijk weigerde het Boek, over het maken van Bisschoppen en Priesters ingestelt, te onder-tekenen. Hy had tot hier en toe, alles wat omtrent de Reformatie in het Parlement voorgestelt wierd, wedersproken, hoewel hy een volkomene toestemminge had gegeven, tot het geene vast gestelt was. Hy was een Man van zachten inborst, en een groote voorzich-tigheid, die de zaken van Staat ook vry beter, als de zaaken den Godsdienst aangaande, verstond.

Maar daar was nu een besluit genomen om de Kerk te ontlasten van deze salie-vouwers, die zich uit vreeze of belang onderwierpen, om hun ampten en beneficien niet te verliezen, ook alzoov aardig waren, op ieder gunstige gelegenheid, om weder om te keeren, tot hun oude superstitie.

Wat de form en gedaante van de Ordinatie aangaat, zy bevon-den, dat de Schriftuur alleenlijk gewag maakt van de oplegginge der handen en het gebed, gelijk in de Apostolische instellinge, in het vierde Concilie van Carthago ook niets anders gebruikt was geweest, noch ook in de gepretendeerde werken van Dionisius de Areopagijt. Derhalven al deze byvoegzelen van zalvinge, en het geconsacreerde en gewyde kleed aan te doen, waren late vonden, voornamentlijk de wijze, dewelke van de tijd van het Concilie van Florencen, in het algemeen was aangenomen, van den Priester te geven de vaten om de Eucharistie te consacreren, met een macht om Godt offerhan-de te doen voor levende en voor doden.

Dit was een ydele nieuwigheid, alleenlijk om het geloof van de transubstantiatie kracht te geven, hebbende geen grond in de H. Schrifture, noch de practijk van de eerste en primitive Kerk.

Zy zijn dan onderlinge over een gekomen, omtrent een wijze en Formulier van het instellen van Diakens, Priesters en Bisschoppen, zijnde dezelve die wy als noch gebruiken, eenige weinige woorden uitgezondert, die daar na in de Ordinatie van een Priester, of een Bisschop, daar by gevoegt zija geworden. Want daar was alstoen geen uitgedrukt gewag gemaakt in de woorden van Ordinatie, dat zulks geschiede voor het een of het ander ampt: in beide wierd ge-zezt: *ontfangt gy den Heiligen Geest, in de name des Vaders, &c.* maar voor later jaren is het verandert, gelijk het nu is, om onderscheide in de bedieningen te maken. Noch hebben deze woorden, zijnde dezelve in het geven van beide de orders, eenige grond, dat de Kerk die

die als een order zou achten, toonende de rest van de plechtigheid genoegzaam het strijdige.

Een ander onderscheid, omtrent het Ordinatie boek van dien tijd, of het geen wy nu gebruiken, was, dat de Bisschop had te leggen zijn eene hand op des Priesters hooft, en met de andere hem den Bijbel, met een kelk, en brood daar in, te geven, zeggende de woorden, nu gezegt met het overleveren van den Bijbel. In de inwyinge van een Bisschop, was er niets meer, als het geene nu gebruikt word, behalven dat een staf hem in handen gegeven wierd, met deze zegeninge: *Zijt een Schaapherder voor de kudde van Jesus Christus.* Volgens de regel van dit Ordinaal mocht geen Diacon geordineert werden, voor dat hy was een en twintig, en geen Priester, voor dat hy vier en twintig, noch een Bisschop voor dat hy dertig jaren oud was.

In dit Formulier dan, wierden al de nieuvelijks ingevoerde plechtigheden, t'eenemaal afgeschafft, die de later jaren op de been hadden gebracht, om deze Ordinatie met te meerder pomperyen en praal uit te voeren; van het welke wy nu een klaarder bericht hebben, als het toen voor hen mooglijk was te kunnen hebben. Want by onze tijd, Morinus, een geleert Priester van de Ordere der Oratorie, heeft de alderoudste rituaelen en plechtigheden, gepubliceert en uitgegeven, die hy heeft kunnen vinden, by het welke genoegzaam blijkt, hoe deze plechtigheden en bedieningen, van eeuw tot eeuw in nieuwe byvoegzels en vermeerderingen aangegroeit en geswollen zijn.

Omtrent het midden van de zelve Eeuwe, waren zy gewoon des Priesters handen in eenige gedeelten van Vrankrijk te zalven en zegenen, hoewel de Grieksche Kerk nooit geen zalvinge gebruikt heeft, noch ook de Roomsche Kerk twee geheele eeuwen daarna; want Paus Nicolaus de eerste, zeide uitdrukkelijk, dat zulks nooit in de Kerk van Rome was gebruikt geweest.

In de achtste Eeuwe, wierd het Priesterlijk kleed met een byzondere zegeninge overgegeven, voor de verzoen-offeringe des Priesters; niet ouder is het gebruik van deze woorden, in de Ordinatie. En in die zelve tijd was er mede een byzondere zegeninge van des Priesters handen, die men gebruikte eer zy gezalft wierden; waar op dan ook zijn hooft gezalft wierd. Dit wierd ten deelen uit de Levitische wet gehaalt; en ten deelen, omdat het volk geloofde, dat hun Konink zijn geheiligtheid van zijn perzoon, van hun zalvinge trok; alzoo de Priesters, zoekende hun perzoonen alle wereldlijke macht te ont-

Byvoegingen
in de Room-
sche Kerk,
omtrent or-
dinatie.

1550. trekken, en zich daar voor zeker te stellen, waren ten hoogsten genegen, om deze plechtigheden in hun Ordinatie toe te laten. En in de tiende Eeuw, wanneer het geloof van de Transsubstantiatic was aangenomen, werd ook het overleveren van de vaten voor de Eucharistie, met de macht om offerhanden te offeren, ingevoerd, behalven een groote menigte andere plechtigheden: zoo dat de Kerk nooit zich zelven aan een zeker Formulier van Ordinatie gebonden heeft, noch ook altoos dezelve verricht met dezelve gebeden; want al wat van ouds was, de Ordinatie zelf gerekent, wierd in de later tijden alleenlijk een voorbereidend gebed tot het zelve.

Vragen en
antwoorden
in het nieuwe
Boek.

De voornaamste byvoeging die in het Boek der Ordinatie geschied was, bestond in de vragen, dewelke de perzoon, die te ordineren was, moesten gedaan werden; dewelke met dezelve te beantwoorden, een solemnele en plechtige verklaringe van beloften en verlovingen aan God dede. De eerste vrag, dewelke iemand, die ter Ordinatie aangeboden word, gevraagd wierd, is deze: *Vertrout gy, dat gy innerlyk zyt bewoogen door den Heiligen Geest, om deze officie en bedieninge op u te nemen, om God te dienen, tot voortzettinge van zyn glorie, en sichtenge van zyn volk?* Waar op hy heeft te antwoorden, dat hy geloof dat hy is. Men heeft dikmaal redenen van zich te beklagen, gehad, dat veele komen, om order te ontfangen, eer zy ernstiglyk deze vragen hebben overwoogen, of zich zelve ondertast, of zy met een goede Conscientie, deze voorgeschrevene antwoord kunnen doen: nademaal het kwalijk te gelooven is, dat lieden, van zelfs maar gemeene eerzaamheid, voor God zouden willen liegen, en dat op zulk een groote zaak. En echter is het te blykelyk, dat meenige zoodanigen inwendigen roepninge niet hebben, noch ook ernstiglyk hebben overlegt wat het zy. Indien die zaak wel wierd overgelegd, die drift en voorbarigheid, dewelke veele hebben, om ordres aan te nemen, zou vry verslappen en zinken, die misschien niets anders beoogen, als een plaats van profijt en voordeel, tot welke men, door die voorgaande plechtigheden, den weg banen moet, en komen alzo in Kerkelyke orders en bedieningen, als andere komen in Burgerlyke Broederschappen en Corporatien, met weinig voorafgaande opmerkinge, omtrent dat heilige Character, dat zy hebben t'ontfangen, wanneer zy aldus hun leven en arbeid, den dienst van God en het Euangelie op-offeren.

In de Primitive of eerste Kerk, heeft het ontzag en de eerbiedigheit mer voor zelfs vrome en Heilige mannen afgeschrik, om zich onder zulk

zulk een verbinteniste begeeven, en daarom moesten zy, by na met kracht en geweld, of op het onvoorzienste getrocken worden, om de Inwyinge aan te nemen; gelijk blijkt uit het leven van deze twee Grieksche Vaders, Nazianzenus en Chryzostomus. Indien de mannen aldus hun eersten stap tot den Altaar maken, met zulk een loogen, gelijk als is het toeëigenen van den Heiligen Geest en zijn beweginge, waar omtrent zy weinig anders weeten; als dat zy daar niets met allen van hebben; zoo hebben zy ook geenzints reden om die zegeninge te verwachten, dewelke anderzints op zulk een Inwyinge te volgen staat; En het ware een groot geluk voor de Kerk geweest, indien al deze, dewelke gemachtigt zijn, om zoodanige orders aan iemand te befteden, op deze dingen wat nauwer achtginge en opmerkinge genomen hadden, zonder zich te vreden te houden, met deze bloote vragen aan deze die geordineerd staan te worden, te doen, maar voor af een behoorlijke nauwkeurigheid gebruikt hadden, volgens die destige vermaninge van den Heiligen Paulus aan zijn leerling Timotheus, wanneer hy zegt: *Legt niemand haastiglyk de handen op, en zyt niet deelachtig aan eens anders zonden.*

In de beloften die de Priesters hebben te doen, verbinden zy zich zelve, het volk, dat tot hun last gelegd is, te onderwyzen, alle dwalende leeringe te verbannen, en zoo wel byzondere als openbare vermaningen en opwekkingen, zoo wel omtrent de zieken als de gezonden, binnen hun bezorginge zynde, als de nood zulks zal vereischen, en de gelegensheid zal toedragen, te gebruiken.

Zoodanige als kunnen gedenken, datze hun trouwe aan God, voor deze plichten hebben verpand, zullen bevinden, dat de pastorale zorge in der daad een last zy, en derhalven wel verre zijn, van dezelve naar telaten, ofte verlaten, misschien tot een losse en mercenaire bedieninge in onkunde. Deze zijn de blamen en ergernissen, dewelke op onze Kerk leggen, toegebracht ten deelen, door de corruptie van eenige Simoniale patronen; maar voornamentlyk by de verwaarlozinge van zommige, en de gebreckigheit van andere Kerkelyke perzoonen; dewelke noit zoo veel gronds zouden hebben kunnen verliezen in deze natie, op zulke slechte bezeffinge, als zedert de contesten en twisten, omtrent de plechtigheden zijn geweest, indien het niet ware, dat het volk, door zulke tastelyke gebreeken, in de perzoonen en handelingen van eenige Kerkelyke lieden, door vooroordeelen waar ingenomen geworden, eerst tegens de zelve, en vervolgens in hun aanmerkinge, tegens de gantsche Kerk; zoo dat deze bedorvene Kerkelyke lieden,

15, 0.

lieden, niet alleen voor God staan te verantwoorden, voor zoo veel die tot hunnen laste stonden, en door hun onachtzaamheid mogen verloren zijn gegaan, maar in een groot gedeelte, vooral de ongevallen van scheuringen onder ons; tot voedzei van de welke zy zoo groote en tastelijke oorzaken en gelegentheden gegeven hebben. De gewichtigheid van de zaak, heeft my doen oordeelen, dat zy deze Digressie en afwijkinge hebben verdient, van de welke ik nu tot andere zaken over ga.

De zaak aangaande Bologne, lag den Raad zeer zwaar op het hart. De Franschen hadden alle gemeenschap tusschen deze plaats en Calais afgesneden, zoo dat het niet gemakkelijk zou vallen, van deze Stad die andere onderstand toe te brengen. De Raad om zich van alle het vreemd krijgsvolk te ontlasten, had het zelve, nevens 3000 Engelschen, naar Calais gezonden, en beslooten door de Franschen heen te breeken, in dien zulks de nood mocht komen te vereischen: maar nu ter tijd waren zoo Franschen als Engelsche wel tot vrede genegen.

De Konink van Vrankrijk wist des Keizers Intentie wel, van den naaften zomer naar Duitfland te gaan; en trachte derhalven de handen ledig te hebben, om op desselfs bewegingen te kunnen passen. De Engelsche Raad, die het overleveren van Bologne, had tegengestaan, voornamentlijk om den Hartog van Somerzet den voet te lichten, het welke nu te boven gekomen zijnde, oordeelde nu zelve, dat die plaats, de kosten en het gevaar, van een Oorlog, niet waardig ware; alleenlijk wederhield hen de kleinachtinge, door het overgeven van dezelve, voornamentlijk daar zy zulke een gerucht daar over, tegens den Protector gemaakt hadden, wanneer hy de overleveringe daar van zocht voor te zetten.

Zy echter maken een grooten schijn, als wilden ze die plaats met geweld ontzetten, maar toonden hen ter zelve tijd niet onwillig, om de voorlagen van Vrede aan te hooren. Eenen Guidotti, een Florentijn, die zijn verblijf in Engeland hadde, wierd door den Connestabel van Vrankrijk Montmorancy, om een Tractaat te bemiddelen, gebruikt. Doch dit most hy zoodanig aanleggen, als hadde hy geen ordere van den Konink daar toe. Hy reisde dikmaals af en aan; tusschen Parijs en Londen: eindelijk wierd van beide zijden beslooten een onderhandeling te aan te vangen.

Maar te dier zelve tijd, kwam een groote verandering in de zaken van Italic. Paus Paulus de derde, hebbende den Stoel vijftien Jaren bezeten, stierf op den 10. November, in het 82. Jaar van zijn leven

zeer

Besluit om
Bologne over
te leveren.

Paus Paulus
de III. sterft.

zeer in zijn geest gequelt, door de jammeren zijn huis over gekomen, 1550.
 het vermoorden van zijn Zoon, het verlies van Piacenza, en de on-
 dankbaarheid van zijn Kinds kind. Op zijn dood zijn al de Kardina-
 len, van Bologna, Trente, en andere naburige plaatzen in het Con-
 clave gekomen, alwaar men over een nieuwen Paus zou handelen,
 welke zullende zulk een groot gedeelte in het vervolg van dit werk heb-
 ben, ons deze onze digressie en afwijkinge waardig zal zijn.

Daar waren groote hevigheden tusschen de Imperialisten, of Keizer-
 sche, en de Franschen: de Kardinaal Farneze had ook veel stemmen die
 hem volgden; zoo dat van deze drie factien en aanhangzelen, ieder
 sterk genoeg was om uit te sluiten, die van hun zijde niet waren. De
 Cardinaal Polus, wierd door Farneze als een moderaat Imperialist
 voorgesteld, dewelke de zaken zoo wel tot Trenten bestierd hadde, dat
 het genoegzaam bleek, dat hy geen blinde navolger van den Keizer
 zou zijn. Hy had lange Jaren tot Viterbo gewoont, alwaar hy het
 Legaatfchap hadde bediend, na dat hy zijn handelingen tegens Enge-
 land had afgelegd. Aldaar begaf hy zich geheel tot de Godsgeleerd-
 heid, niet zonder bedenken van Kettery te begunstigen. Want een
 Antonino Flaminio, die mede van Lutheranism verdacht was, woon-
 de by hem. Tremellius, die geleerde Jode, die in zijn Huis gedoopt
 was, was ook bekend naar dien weg te hellen; en veele die hun Kloos-
 ters verlieten, en zich naar Duitland begaven, waren gewoon onder
 wegen by hem zich op te houden, van wien zy wel ontfangen wierden,
 gelijk hy ook tegens geene, die van Kettery verdacht was, icts wilde
 aanvangen. Daar was oorzaak genoeg, om naarbedenken in een ach-
 terdochtig volk, als de Italianen zijn, te verwekken; echter de onge-
 meenen yver, dewelke hy getoont hadde, voor het verheffen en ver-
 hoogen van het Pausdom, maakte dat men al de andere dingen over
 het hoofd zag. Hy wierd als een van des Paus Gezanten, naar Trenten
 gezonden, alwaar hy vast stelde de Duytsche leeringe van Rechtvaar-
 digmakinge door het gelove; Maar als de Keizer zijn Interim voort
 zette, schreef hy vryelijk daar weder tegen.

Cardinaal
 Polus, Paus
 verklaart.

Hy was in der daad een man van een gemakkelijken en Edelmoedi-
 gen aard, maar wat veel in de macht der geener die hy liefde en vertrou-
 de. Farneze dan zag hem aan, als een, die hy zou kunnen gouverne-
 ren en handelen naar zijn eigen wil, die aangenaam by de Imperialisten,
 en niet zeer kwalijk by de Franschen gezien was, zijnde de Kardinaal
 van Guise zijn Vriend, en besloot dernalven hem te doen verkiesen;
 en volgens het onderzoek dat gedaan wierd, bevond men, dat zy maar
 twee

1549.

twee waren onder het vereischte getal. Maar hy schein zoo weinig belang in de zaak te hebben, dat hy hen verzocht zich niet te zeer te verhaasten in een zaak van die nature: want die waardigheid was eerder om met vreeze aangenomen, als door kuipery gezocht te moeten werden.

De Kardinalen die van zulk een matigheid onder de oude Romeinen geweest zijn, mochten gehoor hebben, echter weinig hedenstaagse voorbeelden daar van gezien hadden, en die de menschen nergens by meerder als by hun staatzuchtige betrachtingen achten, duiden dit of tot dommigheid, of geveinstheid. Hy zelve schein daar mede niet zeer vermaakt, en veranderde geenzints van wezen, verdragende het zelve met een billijkheid van gemoed, die een, die zijn tijd tusschen Wijzelingschap en Godsgelcerdheid verdeelt hadde, mocht betamen. Caraffa, die hem zeer hatede, deed alles dat hy konde om het Conclave van hem af te wenden, leggende hem te last, niet alleen Ketterye, maar ook vermoeden van Mis-onthoudinge, dewijl hy een Nonne onderhield, die men zeide zijn Dochter te zijn. Wegens deze dingen zuiverde hy zich met een koelheid, en bewees dat de dochter, dewelke hy onderhield, onder de Nonnen een Engelsmans Dochter was, die hy eenig onderhoud had toegestaan. Caraffa bracht weinig te wege; en de volgende nacht was het getal vol, zoo dat de Kardinalen hem kwamen de eerbewijzinge doen, en hem Paus maakten; maar hy, ontvangende het zelve met zijn gewoone koelheid, zeide, het was nacht, en God hadde het licht liever dan de duisternisse, en verzocht derhalven dat zy het zouden uitstellen, tot dat de dag aankwam.

De Italianen, wat Rechters zy ook mochten zijn, omtrent de hoednigheden van zulk een Paus, als nodig zy voor hun belangen; konden deze gematigheid van geest niet verstaan, dewelke in beeter tyden iemand met de hoogste achtinge zou hebben kunnen recommanderen, vielen hier over van hem af; en naar eenige Intrigues in zulk een zaak gebruikelijk, verkoozen den Kardinaal Del Monte, daar na met den naam van Julius den darden genoemt, die een vreemde voorbediening maakte, van de voortgang die van hem stond te wachten, wanneer hy zijn Kardinaals hoed, volgens de gewoonte der verkoozene Pauzen, die hun hoed weg geven, eer zy uit het Conclave gaan, aan een van zijn slechtste Dienaars gaf, die zijn functie en ampt was, opeen Aap die hy onderhield, te passen; en zijnde gevraagd wat hy in dezen knecht zag, dat hy hem een Kardinaal maakte? tot antwoord gaf, zoo veel als de Kardinaals in hem hadden gezien, als zy hem Paus maakten. Maar men hield het daar voor, dat het geheim van deze bevordering, een
onna-

onnaatuurlijke gelegenheid in hem was. By deze gelegenheid zal ik den lezer wijzen tot een Brief, den welke ik in de Verzameling hebbe gebracht, geschreven door den Kardinaal Wolzey, op de dood van den Paus Adriaan den VI, om Paus gekoozen te mogen werden. Deze vertoont zoo natuurlijk de Intriguen van dat Hof, in zulke gelegentheden, dat hoewel het tot het voorige volumen en stuk behoort, echter dezelve in handen hebbende gekregen, zedert dat ik dat uitgegeven hebbe, hebbe ik het geenzints onaangenaam geacht te zullen zijn, indien wy dezelve hier inlassen, schoon daar niet toe behoorende. Hy zal ten minsten toonen, hoe over één komende het zy, dat een Bisschop, verkoozen door zoodanige konsten en middelen, een onfeilbaar Rechter van alle geschillen, en het Hooft van de Kerk zou zijn.

1550.
Verzame-
lingen.
No. 47.

Om nu weder naar Engeland te keeren; aldaar wierd beslooten, Gezanten naar Vrankrijk te zenden, dewelke waren de Heer Ruffel, Page, nu een Lord gemaakt; Secretaris Petre, en de Ridder Johan Mazon. Hun instructiën zijn te vinden in de Verzamelingen. De korte inhoud daar van, was: zy zouden niet zeer vast staan op de plaats van onderhandeling; maar zoo het konde geschieden, zouden zy zien of Calais, of Boloigne daar toe te krijgen; maar zy zouden verzoeken, dat de Koningin van Schotland weder te rugge zou mogen werden gezonden, ten einde om het Houwelijk met de Konink van Engeland te voltrekken, dat voor dezen beslooten was: Dat de versterkingen van Nieuhaven en Blaknefs zouden geslecht werden: dat het gedurig penzioen, den Konink Hendrik toegestaan, zou vervolgt werden te betalen te zamen met de achterstellen die verlopen waren, voor den Oorlog: zy zouden maar aanhouden op het laatste, indien zy zagen dat het eerste niet door zou willen: zy zouden beramen en tijd en wijze, op dewelke men Boloigne zou hebben over te leveren: dat die zoo eerlijk mochte zijn als zou kunnen geschieden. Schotland aangaande, zy zijnde in Oorlog met den Keizer, zoo konde de Konink van Engeland geen Vrede met dezelve maken, ten ware de Keizer zijn Geallieerde, die om zijnen wil, den Oorlog tegens dezelve hadde aangevangen, mede zijn voldoeninge hadde. Al de plaatzen aldaar zouden aangeboden werden, behalven Roxburg en Aymouth. Indien de Franschen iets voorstellen van een Houwelijk van den Konink, met haars Koninks dochter, Elizabeth, dat zouden zy van de hand wijzen, nademaal de Konink noch zoo jong was. In het eerst zouden zy niet meer toestaan als een wapenschorting.

Trafaat
tusschen En-
geland en
Vrankrijk.

Collect. N^o.
48.

Instructie
voor de
Gezanten.

Alzoo dan voeren zy over op den 21. January. De Fransche Com-

3550. commissarissen, bestelt om met hen te handelen, waren, Rochepot, Chastillon, Mortier, en de Sany, dewelke verzochten dat de handelplaats dicht by Boloigne zou wezen, hoewel de Engelsche dezelve tot Guifnes gaarne gehad hadden.

Wanneer de Engelschen de Artikelen van hun eisch opstelden, antwoorden de Franschen rond uit, dat aangaande het overleveren van de Koningin van Schotland, zy in geen handeling wilden treden, noch ook over het gedurige penzioen te vervolgen, nademaal, gelijk de Konink voor hadde de Koningin aan den Dauphin te doen trouwen, hy ook alzoo geen gedurig penzioen wilde geven; het welke in der daad niet anders ware als een Tributaris van Engeland te zijn: maar over een zomme gelds waren zy gereed te handelen.

Schotland aangaande, zy begeerden dat al de plaatzen die veroverd waren, zouden wederzijds herstelt worden, zoo wel Roxburg en Aymouth, als Lauder en Dunglassie. De twee laatste wierden lichtelijk toegestaan; maar de Commissarissen waren gelimiteert als tot de eerste. Daar werd ook gesproken van de Fortificatien van Alderney en Zark, twee kleine Eilanden in het Canaal, Engeland behorende, te razeren, van dewelke het laatste in handen der Franschen was, die willig waren het zelve over te geven, indien de Fortificatien, zoo aldaar, als tot Alderney, geslecht wierden.

*Verzame-
lingen.
No. 49.*

Over deze zaak wierden nieuwe Instructien van den Raad overgezonden, die mede in de Verzamelingen te zien zijn, dat zy zoo verre zouden aanhouden op het behouden van Roxburg en Aymouth, tot het breken van de byeenkomst toe; maar dat zy, ziende dat de Franschen daar niet toe te brengen waren, dezelve eerder zouden afstaan, als de onderhandeling afbreken. Zy hadden ook last om Gijzelaars van de Franschen te vorderen, tot dat al het geld zou betaalt zijn, en zoo ook weder van de zijde van Engeland die aan te bidden, tot dat Boloigne zou geleverd zijn; datze over de zaak van de Eilanden zoo veel zouden tegenworstelen als zy konden, maar daarom de handeling niet breeken zouden.

Tusschen het geven van de eerste en de tweede Instructie, wierd de Lord St. John, Graaf van Wiltshire gemaakt, als by het opschrift blijkt.

*Vredege-
looven, en
Artikelen
daar van.*

De Gemachtigde brachten de handeling ten einde, omtrent het laatste van February, en dat op deze voorwaarden: op Conditie dat alle pretensien zouden blijven van wederzijde gerezerveert, gelijk zy voor den Oorlog waren. Dit was een temperament van den Eisch der Engelschen, wegens al de achterstellen van Konink Hendriks pensioen,

en het weigeren der Franschen ontrent de zelve: want alzo behield de nink al zijn recht, dat hy voor den Oorlog hadde. Boloigne most binnen den tijd van zes maanden overgelevert werden, nevens al de plaatzen daar rontsomme gelegen, als mede het Geschut, behalven het gene de Engelschen zelve hadden doengieten, terwijl zy die plaats bezeten hadden: voor welk overgeven de Franschen hadden te betalen een zomme van vier hondert duizend Kroonen (zijnde toen van gelijke waarde als een Engelsche Nobel) de eene helft dry dagen na dat de Stad in hun handen zou zijn: en de andere helft in Augustus naastkomende. Daar zoude een Vrede met Schotland zijn, en Roxburg en Aymouth, Lauder en Dunglassie zouden geslecht werden, en een vrye handeling zonder zijn, tusschen Engeland, Vrankrijk en Schotland. Zes Gyzelaars zouden van yder zyde gegeven werden. Al die van de Engelsche zyde, mosten wederom gezonden werden, op het overleveren van de Stad, en dry van de Franschen op de eerste, en de andere dry op de tweede pays betalinge.

De Fransche Ostagiers waren de Hartog van Enguien, de Marquis van Maine, Zoon van den Hartog van Guize, Monmorancy, Zoon van den Connestabel, de Hartog van Tremouille, de Vidame de Chartres en Henandy, Zoon van Annebault, de Admiraal. Van de Engelsche zyde waren de Hartog van Suffolk, de Grave van Hartford, de Grave van Shrewsbury, de Zoon van den Grave van Arundel, de Lord Strange, en de Lord Matravers.

Op deze wijze is de Vrede geslooten, al de Arttykelen daar van, wierden behoorlijker wijze naar gekomen, en alzoo de wederzijds pantslieden te rugge gegeven. De uitroeping daar van geschiede tot Londen op den 29. van Maard; na dat alles van wederzijds Koningen bevestigd was. Alleenlijk valt daar omtrent dit op te merken, dat wanneer dit Tractaat stond om in Engeland bevestigd te werden, de Grave van Warwijk, op voorgeven van ziekte, absens was. Deze dewelke groote Jalouzy over hem begosten te nemen, dachten dat dit geschiede, om een schijn aan het volk te maken, wat een afkeer hy hadde van zulk een oneerlijke zaak; gelijk hy dit overleveren meenigmaal, gedurende des Protectors bedieninge, hadde genoemd, en dat hy derhalven by de onderteekeninge van de voorwaarden daar over niet wilde tegenwoordig zijn; om niet te schijnen het zelve toe te staan; hoewel hy al derorders daar omtrent, onderteekend hadde.

De Konink nu trad in het vierde Jaar van zijn Regeeringe, zijnde nu vry van alle Oorlogen, die tot noch toe de Regeeringe zeer lastig gevallen

1550. vallen waren. De Raad om deze oorzaak, was mede in grooter gemab
 en ledigheid om de Binnenlandsche zaken te bestellen. Maar de Gra-
 ve van Warwijk, beginnende groote deffinen te maken, besloot eerst
 en voor al, zich zelyen populair te maken, met al die geene die in des
 Koninks zaken gebruikt waren geweest, tot een nauwe reekening te roe-
 pen. En of dezelve te doen verdragen tot groote zommen van pennin-
 gen, met dewelke men des Koninks schulden zou kunnen betalen, of
 om dezelve daar door onder de knie te krijgen, om hen, wanneer hy
 wilde, tot zijn einde en oogwit te gebruiken.

De Grave
 van Warwijk
 bestierd den
 Raad.

Hy nam aanvang met den Grave van Arundel, tot wiens laste veele
 dingen hadden geweest; deze onderwierp zich zelve tot een breuke
 van 12000 Ponden, om te betalen in twaalf Jaren tijds. Hier wierd
 te meerder acht opgeslagen, om dat Southampton, Arundel en hy,
 met Sir Richard Southwel, Meester van de Rollen, de voornaamste
 uitwerkers van des Hartogen van Somerzets val waren geweest: Sout-
 hampton was weg gejaagt, Arundel in de Beurs gestraft, en Southwel
 wierd kortst daar na in de Fleece gevangen gezet, om dat hy eenige op-
 roerige Schriften verspreid hadde.

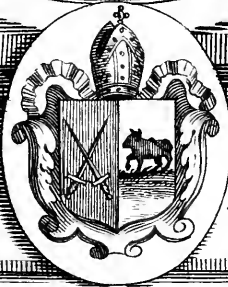
Dit dede groote werkinge op den gemeenen man, die het nam voor
 een heimelijke vloek op deze, die tegens den Hartog van Somerzet al-
 dus aangespannen waren geweest. En het overgeven van Boloigne
 deede noch klaarder bliken, dat de belastingen hem opgelegd, niet als
 uit enkele kwaadwilligheid voortkwamen. Naar deze ongelegenheid
 van Arundel, maakten al de vrienden van den Hartog van Somerzet
 hun verdrag, en wierden ontlast. Sir Thom. Smith, Sir Michiel
 Stanhop, Thomas Fisher en Willem Gray, ieder van dezelve erken-
 den den Konink schuldig te zijn 3000 Ponden, en Sir John Thijnn
 onderwierp zich voor 6000 Ponden.

Ridley Bif-
 schop van
 Londen ge-
 maakt,

Maar nu zal my de zaak van de Kerk het naaste zijn te verhandelen:
 men had nu beslooten, om den Bisschoppelijken Stoel van Londen
 weder te vervullen: Ridley zijnde geacht beide de aldergeleerdste, en
 de yverigste voor de Reformatie, wierd geoordeeld de bekwaamste man
 daar toete zijn. Hy dan wierd op den 21 February beschreven, en
 wierd op den 24 Bisschop van Londen en Westmunster verklaard, met
 een inkomen van 1000 Ponden 's Jaars, uit de Renten van het Bisdomy,
 en tot zijn vorder onderhoud wierd gedespenseert t'zijn voordeel
 van een Prebendary van Canterbury en Westmunster. Men achte het
 een onnodige zaak, twee Bisdommen zoo dicht by malkander te heb-
 ben, en zommige hakende naar de landen van beide, bevorderden de

*Natus in Northubr.
Consecr: Episcopus
Roffensis 1547
Sept: 5.*

*Fuit Episcopus
Londin: 1550 Apr:
Martyrium passus
1555 Oct: 10.*

vereenigingen van de zelve. Maar ik vinde geen reden te denken, dat tot eeniger tijd in dit Koninkrijk, het supprimeren van de Rent-Rechten en Prebenden in Cathedrale plaatzen oit was voorgenomen. Want noch in het Supprimeren en intrecken van de Bisdommen van Westmunster, Glocester en Duresme, is oit eenig voornemen geweest, om de Rent-Rechten en Præbendarien van deze plaatzen te supprimeren; zoo dat ik dit aanmerke als een grondeloos concept en bewerp, onder veele andere, die omtrent deze Regeering gemaakt en gesmeed zijn. Aangaande Thirleby van Westmunster, daar wierden geen reden met alle gegeven, om hem af te stellen; want hy gehoorzaamde al de wetten en beveelen, zoo haast als die voort kwamen, hoewel hy in het gemeen dezelve tegensprak, wanneer zy in de maak en onder de handen waren. Om dan een weg voor hem te banen, zoo wierd Willem Reys, Bisschop van Norwich, bewoogen, om resignatie van zijn Bisdom te doen, en hy wierd weder in die openstaande Stoel gestelt, volgens zijn Patent, by vrye resignatie en overdracht van Willem, de voorgaande Bisschop; en op den zelve dag, zijnde de eerste van April, wierd Ridley Bisschop van Londen en Westmunster gemaakt. Beide wierden zy, volgens de gewoone forme, gestelt tot Bisschoppen *Durante vita naturali*, gedurende hun natuurlijk leven.

De Stoel van Westmunster had nu twee jaren zoo goed als openstaande geweest, door de lange gevangenis van Gardiner, die nu over de twee jaren in den Touwr vast gezeeten hadde. Wanneer het Boek der gemeene gebeden wierd voortgebracht, de Lord St. Jan, en Secretaris Petre, wierden met het zelve aan hem gezonden, om van hem te verstaan, of hy zich tot het zelve wilde conformeren, of niet; gevende hem groote hoop, dat indien hy zich wilde onderwerpen, de Protector by den Konink tot genade voor hem zou werken. Hy gaf tot antwoord, dat hy zich zelve niet schuldig kende, aan eenige dingen, dewelke genade verdienden: en verzocht derhalven te recht te mogen staan, voor alles dat hem te last gelegd wierd, volgens de wetten: Wat het Boek aanging, hy oordeelde niet verbonden te zijn, daar hy een gevangen was, zijn meeninge omtrent zulke dingen te openen; men zoude mischien van hem denken, dat hy het tegens zijn gewisse hadde gedaan, om zijn vryheid te verkrijgen: maar indien hy uit de gevangenis was, hy zoude of het zelve toestemmen, of strafbaar zijn volgens de wetten.

Handelingen
tegens Gardiner.

Op den val van den Hartog van Zomerzet, de Heer Schatmeester, de Grave van Warwijk, Sir Willem Herbert, en Secretaris Petre, wierden

1550.

den aan hem gezonden. (Fox zegt dat zulks geschiede op den 9. van July; maar daar moet een mislag mede gemengt zijn; want Gardiner zegt in zijn antwoord, dat op des Hertogen van Zomersets komst in den Touwr, hy verwachtte binnen twee dagen tijds uitgelaten te zullen werden, hebbende albereeds zijn afscheid-maal gegeven; maar wanneer deze by hem waren, was'er een Maand of daar omtrent verstreken, zoo dat het moet geweest zijn in November, in het voorige Jaar.) Zy brachten hem een geschrift, onder het welke zy begcerden dat hy zijn hand zoude zetten. Het hield voor eerst in, een voorreden, welke bestond in een erkentenisse van eenige fouten en misgreepen, voor dewelke hy gerechtelijk gestraft was. Daar waren voorts eenige Artijkelen in dezelve begreepen, rakende des Koninks Supremacy en Opperhoofdigheid in de Kerk, zijn macht omtrent bestellen of dispenceren van heilige dagen en Feesten: dat het Boek van de gemeene Gebeden, voortgezet door den Konink en het Parlement, een zeer Christelijk en stichtelijk Boek ware, waardig aangenomen te werden, by alle Bisschoppen en Pastoren in Engeland, en dat hy beide in zijn Prediken en gemeene redenen, het zelve zoude aanbeveelen, om naargekomen en gebruikt te worden, dat des Koninks macht, zelfs nu in zijn onderjarigheid, volkomen ware, en datze hem alle gehoorzaamheid schuldig waren, nu zoo wel, als of hy dertig of veertig jaren oud ware: dat de zes Artijkelen met recht en billijkheid waren afgesteld, en dat de Konink volle macht hadde, om alles wat'er kwalijk in de Kerken, beide van Engeland en Yrland ware, te verbeteren. Hy maakte alleenlijk swarigheid omtrent de voorreden, en bood aan al de Artijkelen te onderteikenen, als men maar de Voorreden daar afliet. Zy verzochten hem liever op de kant zijn Exceptie te schrijven: zoo schreef hy dan, dat hy met geen goed gewisse de Voorreden konde toestaan; en met deze exceptie onderteikende hy het geheele Geschrift.

Artijkelen
hem toege-
zonden.

Die hy tei-
kent met
exceptie.

De Lords toonden hem groote beleeftheid, en gaven hem hoop, dat zijn moeyelikheden haast een einde zouden nemen. Herbert en Peter kwamen daar na noch weder by hem, en drongen hem aan de erkentenis te doen zonder exceptie; dit weigerde hy, zeggende dat hy zich zelve niet wilde onteeren; want als hy dat gedaan hadde, kost hy zich niet verzeekeren, dat het tegens hem daar na niet als een Belijdenis mocht gebruikt worden.

Twee of drie dagen daar na wierd Ridley tot hem gezonden, nevens de andere twee, brengende hem nieuwe Artijkelen toe. In dit geschrift was de erkentenis wat generaelder en algemeender als in het voorgaande.

de. Hier wierd in de voorreden gezegt, dat hy was in vermboden ge-
weeft, van des Koninks handel niet voor goed te kennen, en zijnde ge-
last te Prediken, het zelve zoodanig niet gedaan had als hy had behoo-
ren te doen, en zoo des Koninks misnoegen verdient had; het welk
hem zeer leed was. De Artijkels sloegen op des Pauzen Opper-macht,
het supprimeren van A bdyen en Chantryen, als mede Pilgrimagien, Mis-
sen, Beelden, de aanbiddinge van het Sacrament, de Communie in
beide gedaanten, het vernietigen van de oude, en het instellen van de
nieuwe Dienst-Boeken; ook dat wegen het ordineren van Priesters en
Bisschoppen, de volkomentheid van de Heilige Schrift, en het ge-
bruik daar van in de bekende taal, de wettelijkheid van het Houwelijk
der geestelike, en wegens de Paraphrase van Erasmus, dat dezelve op
goede inzichten in de Kerke ingevoert was. Hy las al deze dingen over,
en zeide, dat hy eerst wenschte van zijn gevangenis ontllagen te zijn,
en dan zoude hy vryelijk op alles antwoorden, in toestemming daar
van, en wilde daar voor lyden, indien hy anders deede: maar hy wil-
de zich zelve met geen Artykelen meer bemoeyen, zoolange hy ge-
vangen was, nademaal hy niet wenschte uit dit verdriet, door de weg
van genade, maar door die van recht, verlost te zijn.

Andere lieten
toegezon-
den.

Daar na wierd hy voor den Raad gebracht, en de Heeren zeiden
hem, zy zaten by een byzondere Commissie om hem te oordeelen, en
verzochten hem derhalven de Artijkelen, dewelke hem toegezonden
waren, te onderteekenen. Hy bad hen ernstiglijk datze hem over de
grond van zijn gevangenis wilden ter onderzoek stellen; en wanneer
dat gedaan was, wilde hy openlijk al de andere dingen beantwoorden:
maar hy dacht niet dat hy al de Artykelen op een wijze zou kunnen on-
derteekenen, zijnde zommige van dezelve, omtrent wetten die albe-
reeds gemaakt waren, dewelke hy niet konde qualificeren, andere van
dezelve zijnde zaken van geleerdheid, omtrent de welke hy meer vry-
heid zou kunnen gebruiken: tot besluit, hy verzocht hen, dat hy de-
zelve met zich nemen mocht, en hy wilde zien hoe hy dezelve zou
kunnen beantwoorden. Maar zy wilden dat hy ze alle onderteekenen
zou, zonder eenige qualificatie of onderscheidinge, het welke hy wei-
gerde te doen. Hier op wierden de vruchten van zijn Bisdome geze-
questreerd, en hem wierd gelast zich zelve te voegen naar hunne or-
dere, binnen den tijd van drie Maanden, oppoene van afzettinge; en
de vryheid, dewelke hy hadde gehad, van te wandelen in eenige ope-
ne Galderyen, wanneer de Hartog van Norfolk in de zelve niet was,
wierd hem ook benomen, en hy weder in zijn kamer opgeslooten.

Die hy wei-
gerd te tee-
kenen.

Word harde-
lijk gehan-
delt.

Dezen.

1550.

Dezen handel wierd zeer gelastert, als zijnde strijdig met de Engelsche vryheid, en de wijze van wettig procederen. Men acht het een zeer harde zaak, een man in de gevangenis te werpen, op een klacht die tegens hem gemaakt was; en zonder enig verder onderzoek daar omrent, en na een verloop van twee jaren, hem noch Artijkels toe te zenden. En deze, die wat vryer uit spraken, zeiden, het smaakte te zeer naar de Inquisitie. Maar de Canonijke rechten noch niet geredresseert zijnde, en de Konink staande in plaats van den Paus, wierden eenige dingen getrokken uit de gemeene Canonijke rechten, en de weg van te procederen *ex Officio*, die deze harde wijze van doen, meer verhoont als rechtvaardigt. Het gevolg van deze zake zal op zijn plaats verhandelt worden.

Latiners ad-
wijs omtrent
des Koninks
Houwelijk.

In deze Vasten-tijd predikte de oude Latiner voor den Konink. De geruchten, van dat de Konink een dochter van de Konink van Vrankrijk zou trouwen, had al de Reformeerders zeer gealarmeert, die meerder neiginge tot een dochter van Ferdinandus, Roomsche Konink, hadden; zijnde het geen wonder dat zy daar toe genegen waren, dewijl beide, Ferdinandus en zijn zoon Maximiliaan, aangemerkt wierden, als Princen die de Reformatie van harten begeerden; en de Zoon wierd niet alleenlijk geacht de beste Prins, maar ook zelfs een van de beste menschen van zijn tijd te zijn. Maar Latiner in zijn Zermoen, vermaande de Konink, om te trouwen in den Heere; en zorge te dragen, dat Houwelijken niet alleen gebruikt worden als handelingen en koopmanschappen; een zaak die zoo menigmaal geschied, en zoo veel hoerery en echtscheidinge veroorzaakt.

Hy breide zich uit in een droevig bejammer over de gebreeken van dien tijd, de ydelheid der vrouwen, de ongebondentheid en ongeregeldheid der mannen; hy beklagde zich, dat veele van dezelve Evangelizers waren, uit liefde tot de Abdye of Chantry landen: hy drong aan, dat de Kerkelijke tucht, en het verbannen van ergerlijke perzoonen weder mocht opgebracht werden. Hy ried den Konink zich te onthouden van zijn vermaak te veel te zoeken, en niemand omtrent hem te dulden, die hem daar inne konde dienen. Hy zeide nu zoo oud te zijn, dat hy geloofde daar niet meer te zullen verschijnen, en daarom ontlaste hy zijn gewiffe te vrymoediger. Hy beklagde dat des Konings schulden niet waren betaalt, en dat evenwel zijn beampten een hoog leven voerden, groote onkosten maakten, en prachtige Palaizen bouwden. Hy bad hen alle, den Konink goed en getrouw te zijn, en de gemeene arme ambachtslieden, die om een dag-huur werkten, niet te bedrie-

bedriegen, of slechtelijk te betalen. Dit stelde ik hier neder, niet 1550.
zoo zeer om bericht van dat Zermoen te geven, als wel van het Hof
en het volk daar hy zoo vryelijk van sprak.

Wakeman, die Abt van Tewksbury was geweest, en naderhand
Bisschop van Gloucester was gemaakt, kwam in December voorleden Hooper Bif-
te sterven; en op den darden July van dit tegenwoordige Jaar, wierd schop van
Hooper, by opene Brieven, tot Bisschop van die plaats gemaakt; Gloucester
weer op gevolgt is een Contest, en twistigheid, die zedert zulke nood- gemaakt.
schikkelijke gevolgen heeft gemaakt, dat wy van dezelve wel mogen
zeggen, met den Apostel Jacobus: *Wat een groote zaak heeft een
klein vyer uitgewrocht.*

Men had albereeds beftelt, dat de gewaden, die men in den dienst
gewoon was te gebruiken, in het gebruik zouden blijven; maar Die het Bif-
Hooper weigerde in het Bisschoppelijk gewaad ingewijd te werden. schops ge-
De gronden op dewelke hy zich vefte, waren deze: dat het men- waad ver-
schelijke vonden waren, ingevoert by traditien en gewoontens, en werpt.
niet over een komende met de eenvoudigheid van de Christelijke
Godsdienst: en al zoodanige Ceremonien en plechtigheden waren
verworpen van den heiligen Paulus, als bedelachtige Elementen.
Dat deze gewaden voornamentlijk waren gevonden om den Mis me-
de te doen, tot grooter praal en aanzienlijkheid, zijnde tot dien ein-
de gewyd; en om die oorzaak verzocht hy, daar van verschoont te
mogen werden.

Kranmer en Ridley aan de andere zyde, brachten by, dat tradi-
tien, omtrent het stuk van het geloove, met recht mochten verwor-
pen worden; maar dat in zaken van plechtigheden en Ceremonien,
de lange gewoonte een krachtig bewijs voor de volhardinge in het
geene lang gebruikt was geweest, most geacht werden. Deze plaat-
zen van den heiligen Paulus sloegen alleenlijk op het waarnemen van
de Joodsche Ceremonien, dewelke zommige ten tijden van de Apo-
stelen wilden dat men behoorde in trein te houden, om datze eer-
tijds door Moyses ingestelt waren. Deze dingen dan verbeeldende
dat de Messias noch niet gekomen ware, in dewelke zy alle hun ver-
vulling hadden, hebben de Apostelen met recht het gebruik daar
van, op deze inzicht verboden; doch als het bloote gebruik van de
zelve, zelfs zonder gevoelen van zulk een noodwendigheid daar van
te hebben, naar alle schijn de Joden scheen te zullen trekken, heb-
ben zy en de besnijdenisse en de zuivering in den Tempel gebruikt.

Indien dan zy, die zulk een volstrekt gezag in deze zaak hadden,

II. Deel,

K k

de

Disputen
daar over.

1550. de swakheid van de Joden zo verre involgden, zoo was het noch veel betamelijker, dat onderzaten de wetten gehoorzamen in en omtrent onverschillende dingen. Vorders het misbruik dat vooreen geweest was, was geen krachtiger reden, om deze gewaden en kleedingen te verwerpen, als die was, om Kerken neder te werpen, en de klokken weg te nemen, om dat het eene was even gewyet, en de andere (namentlijk de klokken) waren gedoopt, met veel superstitieuze plechtigheden. Zy verzochten dan Hooper zich zelven na de wet te schikken. Kranmer, dewelke by zijn andere treffelijke hoedanigheden, noch een byzondere zedigheit gevoegt hadde, die met een misvertrouwen van zich zelven verzelt was, heeft over deze zaak aan Bucerus geschreven: trekkende de zaak tot deze eenvoudige Vraagstukken: *Of het geoorloft, en vry van eenige zonden tegens God ware, voor de Bedienaars van de Kerk van Engeland, deze kleedingen te gebruiken, in dewelke zy toen hun dienst deden; nademaal hen zulks door bevel van de Overigheid belast ware? en of hy, dewelke bevestigt het zelve ongeoorloft te zijn, of in dien opzigt weigert deze gewaden te gebruiken, niet zondigde tegens God, noemende dat onrein dat God gereinigt, en de Overigheid bevolen hadde, nademaal hy daar door de publyke ordre van het Koninkryk verstoort?* Op het welke Bucerus een wijdloopige antwoord, op den 8. December van dit Jaar geschreven heeft: hy oordeelde, dat deze, de welke die kleedinge gebruikte, behoorde te verklaren, dat hy het zelfde niet dede, als of deze gewaden waren een gedeelte van Moizes Wet, maar als dingen dewelke door de Wet des lands hem te gebruiken, bevolen waren; hy oordeelde ieder schepsel van God goed te zijn, en geen vorder misbruik konde dezelve zoo kwaad maken, dat het niet zou mogen behouden worden. En nademaal deze kleedingen by de oude Vaders waren gebruikt, voor de invoeringe van de Papery, en dezelve ook nu wel mochten gebruikt worden voor de swakken, mits wel verstaan zijnde, tot verheffing van de waardigheid van den dienst; en te toonen, dat de Kerke niet lichtvaardiglijk oude gewoonten zocht te verwerpen, docht hem, dat het aanhouden van dezelve dienstig ware: op dat zoo het volk mocht, door het aanschouwen van deze gewaden, opmerk nemen op de zuiverheit en oprechtigheid, dewelke hen betamen; en in dien zin gedacht worden, dat voor den zuiveren alles zuiver was. Gelyk ook de Apostelen zich in veele dingen naar de Joden gevoegt hebben. Omtrent de geheele zake dacht hem, dat zy zondigden, die de wetten in die

Bucerus
gevoelen daar
over.

byzonderheden ongehoorzaam waren: maar hy voegde daar by, dat, nademaal deze kledingen by zommige tot superstitie gebruikt waren, en aan anderen stoffe van twist konden zijn, hy wel wenschte datze mochten achtergelaten, en een volkomender reformatie gemaakt werden. Hy bad ook datter een einde mocht gemaakt werden van de berovingen der Kerken, en dat de Kerkelijke tucht tegen ergerlijke perzonen, mocht opgesteld worden: want (zeide hy) ten zy deze openbare en schrikkelijke Kerkworderen wierden geveert, en het volkomen Rijk van Christus, zoodanig aangenomen, dat wy ons alle zijn Jok onderwerpen, hoe onverdraaglijk zal Gods gramschap over dit Koninkrijk branden? De Schriftuur steld ons veele zoodanige voorbeelden voor oogen, en Duitsland vertoonde ons een verschriklijk schouwtooneel van het geene voor Engeland te verwachren staat.

Hy schreef ook aan Hooper over de zelve zaak. Wenschte wel dat die kledingen wierden afgeschafft door wetten, maar was ten volen voor het gebruik der zelve tot daarentoe: Hy klaagde over de groote bedervenissen die onder de geestelijkheid ware, en wenschte wel dat alle vroomme lieden, hun krachten te zamen wilden voegen, om daar tegens te arbeiden, wanneer andere mindere gebreeken te lichtelijker herstelt zouden werden. Hy beantwoordde ook Hoopers tegenwerpingen, op de gronden die voor heen waren gelegd.

Men had ook over die zaak aan Petrus Martyr geschreven, en gelijk hy aan Bucerus geschreven heeft, hy was volkomentlijk van zijn gevoelen, en kende het alles voor goed, het geene hy daar over geschreven hadde: met byvoeginge van deze woorden, dewelke ik in haar eigen zelfstandigheid hier zal neder zetten, zoo als de zelve uit het oorspronkelijk getrocken zijn. *Qua de Hoepo ad me Scribis, non potuerunt non videri mira; certe illis auditis obstupui. Sed bene habet, quod Episcopi Literas meas viderunt, un de invidia ego quidem sum liberatus. Ecce illius Causa sic jacet, ut melioribus & pui s nequaqum probetur. Dillet, dolet, idque mihi gravissime, talia inter Evangelij Professores contingere, ille toto hoc tempore, cum illi sit interdicta contio, non videtur posse quiescere: sua fidei confessionem edidit, qua turzus multorum animos exacerbavit: deinde queritur de Consiliarius, & fortasse quod mihi non refert de nobis: Deus felicem Catastrophen non satis actibus imponat.* In het vertalen luid dit aldus: Het geene gy my wegen Hooper geschreven hebt, kost my niet anders als verwonderlijk toeschijnen; wanneer ik dat hoorde, wierd ik

1559. met verbaastheid aangetast. Het was goed dat de Bisschoppen mijn Brieven gezien hebben, waar door ik vry ben van hun ongenoegen. Ziet zijn zaak is nu zoodanig gelegen, dat de beste en Godzaligste lieden dezelve niet kunnen voorgoed achten; het quelt, ja het quelt my, dat zoodanige dingen onder de Belyders van het Euangelium komen voor te vallen. Alle deze tijd in de welke hem het Prediken verboden is, kan hy niet rusten. Hy heeft zijn Geloofs Belydenis geschreven, door het welke hy noch veele heet verbittert. Hy klaagt over de Heeren van den geheimen Raad, en misschien over ons ook, schoon hy het my niet laat blijken. God geve een gelukkigen uitslag aan deze droevige handelingen.

Dit hebbe ik in al zijn uitbreidinge ter neder gesteld, op dat zou mogen blijken hoe verre deze geleerde mannen, van deze hardhoofdigheid van Hooper verschillende waren. Hy was Cappellaan by den Hartog van Somerzet geweest, gelijk als blijkt uit zijn eigen verweeringe in het proces van Bonner; maar hy verkreeg zoo veel gunst by den Grave van Warwijk, dat dezelve ernstiglijk tot zijn voordeel aanden Eerst-Bisschop Kranmer geschreven heeft, om ontrent de kleding, en den eed van Canonijke gehoorzaamheid, op zijn Consecratie en inwyinge te dispensereren. Kranmer schreef hier op weder te rugge, dat hy zulks niet konde doen, zonder een *Premunire* op zich te halen: zoo dat de Konink bewoogen wierd om aan hem te schrijven, ordonuerende hem zulks te doen, zonder eenig gevaar te vrecn, het welke de wet, ter oorzaak van die achterlatinge, op hem zou konnen brengen. Maar hoewel al deze dingen voorvielen op den 4. Augustus, zoo wierd hy echter niet ingewijd voor Maart in het volgende Jaar; gedurende welken tijd, als blijkt by den Brief van Petrus Martyr, hy van zijn Prediken gesuspenseert was.

Vergadering
van Duitsehe
tot Londen.

In deze Zomer is Johan a Lasco, met een vergadering van Duitsehen, die hun land hadden verlaten, ter oorzaak van de vervolginge aldaar, wegens het niet ontfangen van het Interim, een plaats van vergadering in de Kerk van St. Augustinns, tot Londen, toegestaan. De verzameling wierd tot een Corporatie, of volle Gemeente gemaakt, Johan a Lasco zou Superintendent zijn, en zoude nog vier andere Dienaars beneffens hem hebben. Ter oorzaak van de merkelijkheid van deze zaak, hebbe ik de opene Brieven en Patenten daar van in de Verzameling gebracht. Daar wierden ook 380 van deze verzameling, Vryelingen van Engeland gemaakt, als by hun opene brie-

Coll.
No. 51.

brieven blijkt, maar A Lasco droeg zich zelve niet als een betamelijkheid niet als het wel een vreemdeling, die daar zoo vriendelijk onthaalt was, zou hebben mogen passen: want hy schreef tegens de ordre van de Kerk, beide in het stuk van de kleding, en de gebaarde in het uitdeelen van het Sacrament, willende dat men zitten en niet knielen zoude.

Polydorus Virgilius, die by na veertig Jaren in Engeland hadde gewoond, nu oud wordende, nam zijn afscheid van daar, om wat nader aan de Zon te gaan wonen. Hem wierd dit toegestaan op den 2 Juny, en in aanmerkinge van de algemeene Dienst, die men oordeelde, dat hy het volk, door het Schrijven van zijn Historie gedaan hadde, wierd hem toegelaten zijn Opper-Diacony van Walles te behouden, beneffens zijn Prebende van Nonnington, niet tegenstaande zijn afwezen uit het Koninkrijk. Op den 26 Juny wierd Poinet Bisschop van Rochester verklaart, en Coverdale wierd Coadjutor van Veysey, Bisschop van Exeter.

Omtrent het einde van dit Jaar, of den aanvang van het naaste, wierd een revizie en overzicht van het Boek der gemeene gebeden aangeftelt. Verscheidene dingen waren daar in gecontinueert, tzy om eenige Bisschoppen in te lokken, dewelke door zulk involgen, mochten bewoogen werden, om daar in mede te stemmen, of ten welgevallen van het volk, dat noch vry vast aan de oude bygeloovigheden gehecht was, zoo wierd dan nu een nieuwe overzicht daar van gemaakt. Martinus Bucerus wierd daar over raad gevraagd, en Alessse, de Schotsche Godsgeleerde, daar in het eerste Deel van gesproken is, heeft het voor zijn eigen gebruik in het Latijn vertaalt. Over het welke Bucerus zijn gevoelen geschreven heeft; het welke hy op den vijftden van Januarius, in het volgende Jaar, ten einde gebracht heeft. De substantie van het zelfde was.

Dat hy bevand dat alle dingen in de gemeene Gebeden begrepen, duidelijc met de Schriftuur over een kwamen: Hy was van berading dat in de Cathedrale Kerken, het Choor niet te verre van de vergaderinge most afgezonderd werden, dewijl in verscheidene plaatsen het volk het lezen der Gebeden niet hooren konde. Hy wenschte dat er een nauwe tucht mocht werden op gestelt, om lieden van een ergerlijk leven, van het gebruik van het Sacrament te weeren. Hy wenschte ook dat de oude kleedingen mochten afgelegd werden, nademaal eenige Superstitie omtrent dezelve pleegden, en wederom andere twiift daar over maakten. Hy schepte geen behagen in de halve Officie of Dienst van de Communic, of tweeden Dienst, genoemt by den Altaar, zelfs

1550.

Polydorus
Virgilius
verlaat Eng-
eland.

Rot. part. 4.
Ed. 6. 2 part.

Nieuw over-
zien van het
gemeene Ge-
bede-boek.

1550.

als'er geen Sacrament tegenwoordig is. Hy vand niet goed, datmen het volk ten minsten eens in het Jaar tot de Communie zou nodigen, maar wilde dat zulks dikwijlder mocht geschieden. Hy toonde mishagen in dat de Priesters in het gemeen, de Gebeden met zoo weinig aandagts baden, en in zulk een toon dat het volk niet konde verstaan wat zy zeiden. Hy wil ook, datmen het Sacrament zou in handen geven, en niet steeken in de mond van de Communikanten. Hy bestrafte het bidden voor de dooden, van het welke in de Heilige Schrift geen gewag word gemaakt, noeh by Justinus Martyr een Eeuw daar na. Hem dacht dat het gebed: dat de Elementen mochten zijn om te gebruiken het Lichaam en Bloed van Christus, de transubstantiatie te veel begunstigten, konnende een kleine veranderinge daar omtrent, het zelfde tot een Schriftuurlijke gedaante brengen.

Hy beklaagde zich, dat de Doop gemeenlijk in de Huizen geschiede, dewelke zijnde de inwyng der Kinderen in de Kerk, ook in het openbaar behoorde te geschieden. Hy bestrafte het wyen van Water, de Salvinge en de witte kleederen, als zijnde te Schouwspelachtig. Hy verwierp het belweeren van den Duivel, en wilde dat men de belweering in een Gebed tot God veranderen zou, dat zeggen als uit kracht; Ik bezweere, zijnde niet zeer betamelijk. Hem docht, dat daar de Peeters of Getuigen, antwoorden in des Kinds naam, datze behoorden te antwoorden in hun eigen, dat zy daar omtrent zorge zouden dragen zoo wel als zy konden; hy wilde geen confirmatie op een bloot opzeggen van het Catechismus gegeven hebben; maar wilde het zelve uitgestelt hebben, tot dat de perzoonen zelve in der daad begeerden hun beloften in den Doop te vernieuwen.

Hy wilde dat men ieder heiligen dag zou Catechizeren, en niet om den zelden Zondag, en dat het volk doorgaans mocht gecatechizeert werden, na dat zy de Confirmatie hadden ontvangen, om de onwetenschap te weeren. Hy wilde dat alle trouwinge zou geschieden in de volle vergaderinge; hy wilde dat het zalven van de zieken, en het bidden voor de dooden, geheel aan een zijde gelegd zou worden; als mede het offeren van Chrisoms, als de Vrouwen hun Kerkgang deden. Hy was van meeninge, dat men de Communie viermaal in het Jaar behoorde te Celebreren. Hy beklaagde met droefheid het gebrek van getrouwe leeraren, en vermaande den Opperbischop het zelve gebrek te doen verbeteren; en zijn gedachten over een nauwer wijze van Examen en onderzoek, omtrent die geene die te ordonneren en te bevestigen waren, te laten gaan, en het niet op eenige bloote vraagstukken te laten aankomen.

Al deze dingen hebbe ik verzamelt met te meerder uitbreidinge op dat een ieder mag zien, hoe zorvuldiglijk dat alles toen in achttinge genomen is geworden, en dat by na, in ieder byzonderheid, de alderstoffelijkste dingen, daar Bucerus over excipieerde, daar na alzoo verandert zijn geworden.

Maar ter zelve tijd, de Konink hebbende zoo grooten zorg voor hem gedragen, dat, hoorende dat hy in de voorgaande winter, by gebrek van een stove, zulke als men in Duitland gebruikt, in zijn gezondheid geleden hadde, zand hem 20 pond Sterlings, op dat hy een voor hem zou laten maken: Men hadde hem ook gezegt, dat de Konink een Nieuwejaars-gift van hem verwachtte, van een Boek, door hem geschreven, tot zijn eigen gebruik. Hy dan schreef een

Bucerus
schrijft een
Boek voor
des Koninks
gebruik.

Boek, genoemt, *Aangaande het Koninkryk van Christus*. In dit stelde hy voor de ellenden van Duitland, dewelke hy zeide hen, door hunne zonden op den hals gebracht te zijn: want zy wilden geen tuchtinge verdragen, gelijk ook de Dienaars zoo ernstig in hun betrachtingen daar omtrent niet waren, als wel betamelijk zou hebben geweest, hoewel het in Hongaryen anderzints was. Hy schreef wijd en breed over de Kerkelijke tucht, en dat dezelve voornamentlijk strekte, om de kwade lieden van het gebruik der Sacramenten af te houden, en om vroomme lieden hun gezelschap te doen vlieden, op datze daar door beschaamt mochten werden. Hy drong zeer op de heiligung van den dag des Heeren, en andere heilige dagen, en datter veel Vastendagen mochten ingestelt werden: maar hem dacht, de Lent of Vasten-tijd had zoo misbruikt geweest, dat andere tijden van het Jaar, daar dienstiger voor zouden gevonden werden. Hy beklagt zich ook zeer over de menigvuldigheid, en gebrek van bywooninge der Harders, als een naarblijfsel van Papery, zoo schadiglijk voor de Kerk, voornamentlijk dit laatste, dat in verscheidene plaatzen nauwelijks twee of dry, immers zeer weinig Zermoenen in een geheel Jaar gedaan wierden: maar hem dacht dat niet veel van het grootste gedeelte der Geestelijkheid te verwachten ware, ten ware de Konink zich zelven, met grooten yver woude in staat stellen, om deze dingen te reformeren. Voor het laatste wilde hy een volkomender uitlegginge van de leeringe der Kerke hebben opgestelt, en voortgezet, en stelde verscheidene wetten tot bedenkinge van den Konink, na-mentlijk:

1. Om kinderen te Catechizeren.
2. Om Heilige dagen te vieren.

1550.

3. Om de Kerken te houden tot den dienst van God, en dezelve niet te maken tot wandel- en handel-plaatzten.
4. Om den Pastoralen dienst r'eenemaal herstelt te hebben, tot zoodanig als die behoorde te zijn; dat Bisschoppen, afwerpende alle wereldlijke zorge, zich zelve tot alle Geestelijke oeffeningen zouden begeven. Hy oordeelde dat men de zommige Coadjutors most toevoegen, en dat een vergaderinge van Ouderlingen voor hen allen most gestelt en gegeven werden. Het was blijkelyk, dat veele van hen lieden zich voegden naar de wetten, zelfs tegens hunne eigene genegtheden; deze wilde hy afgestelt hebben. Hy ried Land-bisschoppen te stellen, over twintig of dartig Parochien, die hun Geestelijke meenigmaal by een verzamelen zouden, en nauwe opzicht op dezelve nemen. En dat een Provinciale Zynode ieder Jaar vergadert zou worden: in het welke een wereldlijk Perzoon, uit des Koninks naam, zou gestelt werden, om hun handelingen gade te slaan.
5. Hy was voor het herstellen van de Landeryen der Kerke, op dat alle die de Kerke dienden, wel mochten bezorgt werden: en indien iemand van de zelve in vleeschlyke ongebondenheid leefde, ter oorzaak van hun ruime inkomsten, zoude men hebben te bezorgen, dat zy die beter gebruikten, maar niet de Kerk lasteren of beroven, om hun misbedrijf.
6. Hy was zeer voor het onderhouden der armen, voor dewelke van ouds een vierde gedeelte van de Kerkelyke goederen was bestelt.
7. Het zeventste was omtrent Houwelijken: dat de verbodene trappen wel vast gestelt mochten werden: dat Houwelijken, buiten toestant van Ouders, van geender waarden zouden gehouden werden, en dat een tweede Houwelyk na een Echtscheidinge mocht geoorloft zijn, de welke hy meende te mogen geschieden, ter oorzaak van overspel en eenige andere redenen.
8. Het achtste was, omtrent de opvoedinge der Jeught.
9. Het negende diende tot inkorting van zommige hun wijze van leven.
10. Tot reformering en uitlegginge van de wetten des lands, die zijn Vader begonnen en aangevangen hadde.
11. Om goede Overigheden te stellen: dat geen ampt zou worden verkocht, en dat mindere Overigheden, dikmaals reden van hun doen, aan de hooger zouden hebben te geven, wegens de bedieninge van hun ampten.
12. Dat men wel zou hebben te overleggen, wie men tot Rechter stelde.

13. Ordere te stellen, dat niemand lichtelijk over kleine misdaden, in de gevangenis zou werden gelegd. 1550

14. Het veertiende strekte tot moderatie en bematiging van eenige straffen. Voornamentlijk het brengen van Dieven ter dood, het welke wat te streng ware, daar overspel te lichtelijk over het hoofd gezien wierd: hoewel dit laatste een grooter verongelijking was, van het lydende gedeelte, dan eenige Dievery zou kunnen toebrengen, ook volgens Moizes wet met de dood gestraft wierd.

Dit Boek wierd den jongen Konink toegezonden. En hy het zelve ontfangen hebbende, bestond zelve een algemeen discours, omtrent de Reformatie van het volk te schrijven; dewelke de tweede is, van de redeneringen door hem geschreven, gelijk die in het dag-register van zijn regeeringe volgt. In dit geschrift, neemt hy opmerkinge op de verbetering van het boek der Liturgie, en Kerken-dienst, die alstoen in achtginge genomen wierd; als mede dat het nodig ware, datter een regel van Kerken-tucht zou zijn, tot censure en straffing van luyden, van een quaad leven; maar deze macht meende hy, hy was niet te stellen in handen van de Bisschoppen van dezen tijd. Van daar vangt hy aan te spreken, van den quaden Staat van Engeland, en de hulpmiddelen die daar toe dienen. Het eerste dat hy voorstelde, is de opvoeding der Kinderen, voorts de verbetering van sommige wetten, en breekt het aldaar af; of het overige is verlooren, het welke, gelijk het mede brengt een wonderlijke opregtigheid van gemoed, zo zijnder ook dingen in, die in der waarheid als onmogelijk schijnen voort te kunnen komen uit een Jongeling, die noch geen veertien Jaren van ouderdom behaald hadde. En echter het is alles met zijne eigene hand geschreven, en dat op zulk een wyze, dat iemand die het Origineel ziet, wel klaarlijk kan bemerken, dat het zijn eigen werk is: de stijl is zimpel en eenvoudig, gelijk die van een kind. Weinig Mannen zouden zulk een t'zamenstelling kunnen maken, of daar moet al iets meerders als een kind in hun stijl zig vertoonen, het welke my doet besluiten, dat het zekerlijk alle zijn eigen werk is.

In dit zelve Jaar begoft de Konink zijn eigen dag-register of Journaal te schrijven, de eerste drie jaren van zijn Rijk worden neergestelt, in een korten weg van recapitulatie, of herhaling van het voorgaande; maar in dit Jaar schrijft hy, al wat ieder dag is voor gevallen, van dingen van eenig belang, te zamen met de Buitenlandsche zaken, daar hem tijdinge van toegezonden wierd, en menigmaal herdenkt hy eenige Passagien, eenige dagen, na datze geschied zijn, en zomwijlen na het

De Konink tracht veel misbruyken te verbeteren.

Collect. van Konink Ed. overblijfsels. No. 2.

Konink Eduard schrijft zijn Journaal.

1550. midden van de Maand, zegt hy, het geen in het begin is geschied. Het welke klaarlijk genoeg vertoont dat het zijn eigen werk is; want indien het door iemand anders, voor hem geschreven, en het uitschrift daar van hem alleenlijk medegedeelt waar geweest, het zou in stelling zeerkerlijk netter zijn geweest; zoo dat 'er geen twijffelingen meer by my overig is, of het was zijn eigen Origineel. En derhalven hebben al die gene, die van dien tijd hebben geschreven, hun nauste bericht van dit Journaal moeten halen.

Verzameling van
Kon. Ed.
overblijfsels.
No. I.

En hoewel men eenige brieven, die hy geschreven heeft, gedrukt heeft, wanneer hy een kind was, zoo vind men echter nu weinig meer daar van, als een klein fragment, dat ik hebbe uitgeschreven, en in mijn Verzamelingen gevoegt. Ik heb eenige andere papieren, die mede van hem geschreven waren, daar by gevoegt; de eerste van de welke in het Fransch geschreven is. Het is een verzameling van verscheidene passagen, uit het oude en het nieuwe Testament, tegensafgodendienst, en het eeren van beelden, het welke hy zijn Oom, als toen Protector zijnde, toegeëigent heeft. Het Origineel van zijn eigen hand is tot Cambridge in het Collegie der Drie-eenigheid, uit het welke ik de Voorreden en het besluit getrokken hebbe, die gedrukt zijn in de Verzameling na zijn Journaal.

Niet anders van belang is dit Jaar voorgevallen, immers het geen de Kerk belangt, als de bezoeking van het Bisdom van Londen, door Ridley, haar nieuwen Bisschop. Maar de precise en bezette tijd word in het Register niet voorgesteld. Maar volgens het Journaal van Konink Eduard; zoo was het eenige tijd voor den 26. Juny; want hy schrijft dat op dien dag Sir Johan Yates, de Hooge Sherif van Essex, met brieven afgezonden wierd, om te maken dat de beveelen van den Bisschop van Londen naargekomen wierden, rakende het omverwerpen van Superaltaryen, Altaren, en diergelijke Ceremonien en misbruiken; zoo dat deze vizitatie omtrent het begin van Juny moet geweest zijn. De Artijkelen daar van zijn in de Verzamelingen van Bisschop Sparrow. Zy zijn aangaande de leeringe, 't leven, arbeid, en liefde van de Geestelijkheid, namentlijk, of zy ook spreken tot voordeel en gunst van den Bisschop van Romen, of tegens het gebruik van de H. Schrift, of tegens het Boek van de gemeene gebeden: of zy ook commotien en beroerten zoeken te verwekken, of de Communie, of Trentalen verkoopen, of elders eenige byzondere Missen doen? of ook eenige Wederdoopers, of andere, ergens eenige heimelijke by-een-komsten.

ften houden? met verscheide Opinien en Formulieren van deze vast- en ingestelt. Of'er ook iemand was, die staande hield, dat de boosheid van den Bedienaar, de uitwerkinge van het Sacrament weg neemt, of dat die achter den Doop zondigen, zich niet bekeeren? nevens andere vraagstukken omtrent den Doop en het Houwelijk, of de Priesters de kranken ook wel bezochten, de dooden begroeven, en het Catechisme uitleiden, ten minsten een gedeelte daar van eens in de zes weeken, of iemand ook afgestelde heilige dagen vierde, of andere plechtigheden oefende, die nu afgeschafft waren.

By deze voegde hy eenige injunctien en beveelen, die men in de verzamelingen vind. De meeste van dezelve slaan op de oude superstitien, die eenige van de Priesters noch bleven te oefenen, en over dewelke zy door Bonner zoetelijk, indien niet stilzwijgende, bestraft zijn geworden. Gelijk als het wasschen der handen by den Altaar, het opheffen van het brood, het uitlekken van den Kelk, zegenen van hun ooggen met den sweeddoek, en menigte andere overblijfsels van de Misse. *Collect. No. 5.*

De Bedienaars wierden ook gelast; het volk te vermanen, om dikmaals aalmissen en arme-giften te doen, dikmaals tot de Communie te komen, en zich zelve eerbiediglijk in de Kerk te dragen. Maar het geen iets nieuws was, was dit: Dat'er hebbende groote contesten en twistingen geweest, omtrent de gedaante van des Heeren tafel; of men die zou maken als een Altaar, of als een tafel in der daad, maar om dat de gedaante van een tafel scheen het volk meerder van de superstitie van de Mis te zullen aftrekken, ook dezelve het recht gebruik van des Heeren Avondmaal vertoonde, hy de Priesters en Kerkmeesters belaste, dezelve in de gedaante van een tafel toe te stellen; en die in zulk een plaats van het Choor te zetten, als gevoeglijkst zou schijnen, zoo dat de Dienaars en Communicanten, van de rest van het volk afgescheiden mogen zijn, en dat zy alle by altaren weg zouden nemen.

Daar zijn verscheidene passagien by oude Schrijvers, dewelke toonen, dat hun Communie-tafels van hout zijn geweest, en datze als tafels gemaakt waren, en dat die geene die in de Kerken, als tot een vry-plaats, vluchten, zich onder dezelve tafels verborgen hebben. De naam van Altaar wierd hen in het algemeen gegeven, om datze de Eu-charistie reekenden als een offerhande van dankzegginge; als mede een offer van gedachtenisse van de offerhande, dewelke Christus van zich zelve gemaakt heeft aan het Kruis. Hier van daan kwam het, dat de Communie-tafel mede een altaar wierd genoemt. Maar nu wierd over-
L 1 2
gelegd,

1550.

gelegd, of, gelijk deze benaminge op goede redenen eertijds in de Kerk gebracht zijn, wanneer daar geen gedachten waren omtrent de corruptien en bederffnissen die daar op gevolgt zijn, het ook niet dienstig ware, nademaal men dat geloof van een zoen-offer daar omtrent noch ophield, nevens het gevoelen van de transsubstantiatie in de Misse, die anders maar figurative spreekwijzen waren, die nu te veranderen, en omzulk op het krachtigste te doen, de gedaante en plaats daar van te reformeeren.

Eenige hebben verkeerdelijk gedacht, dat Ridley deze ordere bestelt heeft, na den brief dewelke de Raad aan hem geschreven had, namentlijk na het laatste van November volgende; maar gelijk 'er geen bekwame tijd was om een vizitatie zoo laat in het jaar te doen, alzo toont de stijl van deze ordonnantien en beveelen genoegzaam, dat dezelve voor dien brief gegeven zijn. Deze vermaande alleenlijk de Priesters om het zelve na te komen, het geene Ridley in zulke zachte termen niet zou hebben kunnen doen, na dat de Raad hem belast en bevolen zou hebben het zelve te doen; zoo blijkt het dan klaarlijk, dat deze beveelen, of injunctien (gelijkze best bekent zijn) alleenlijk uit Bisschoppelijke macht gegeven zijn geworden, en dat daar na dezelve zaak voor den geheimen Raad gebragt zijnde (dewelke geïnformeert was, dat in verscheidene plaatsen harde Contesten daar over waren geweest, eenige houdende het met de oude gewoonten, andere met de veranderinge) dezelve dienstig geacht heeft, hun brief dies aangaande aan Ridley, in het begin van November volgende te zenden.

De brief hield in, dat Altaars waren weggenomen in zommige plaatsen; maar in andere noch opgehouden, waar door veel twistingen onder des Koninks onderdanen ontstonden, zy derhalven, om zulks voor te komen, hem belast en bevoelen hebben substantiele ordre door het geheele Bisdome te geven, ten einde alle Altaren mochten weg genomen werden, en dat men tafels op bekwame plaatsen van het Chancel, of Kapel, had op te rechten. En op dat deze ordere en bestellingen te beter aangenoomen zouden werden, wierden eenige redenen met den brief gezonden, dewelke hy zoude hebben de bescheidene Predikers te doen verklaren, en dat op zulke plaatsen als hy dienstig zou mogen achten, en dat hy zelve die in zijn Cathedrale Kerk mede zou voorstellen, indien hy zulks bekwamelijk zou kunnen doen.

Deze redenen strekten nu daar toe, om het volk van de superstitieuze opinie, de Paapfche Misse aangaande, af te trekken. En om dat een tafel een eigender naam als die van een Altaar was, voor dat, daar men het

het Sacrament op legt. En voor zoo veel in het Boek der gemeene Gebeden, deze namen zonder onderscheid gebruikt worden, is het gedaan, zonder eenige gedaante daar van te verbeelden; zoo dat het veranderen van het eene in het ander, geen gedeelte van de Liturgie of Kerken-dienst verandert. Men had waargenomen dat Altaars waren oppgericht geweest voor de offerhande onder de Wet; dewelke ophoudende, zoo mosten ook dezelve ophouden gebruikt te werden; ook dat Christus het Sacrament niet aan een Altaar maar aan een tafel ingestelt hadde. Het was ook in de Voorreden van het gemeene Gebedenboek gestelt, dat, indien eenige twijfelingen omtrent eenig gedeelte van het zelfve mocht komen te ontstaan, de ontlossing daar van door den Bisschop van het Bisdome gedaan zou kunnen werden. Om deze redenen dan, wierd ordre gegeven, deze verandering over geheel Engeland te maken, gelijk ook eenpariglijk in dit Jaar geschied is.

Daar wierd mede in dit Jaar een aanvang van een werk gemaakt, het welke in zich zelve niet alleen onnozel, maar ook goed zou kunnen schijnen, om Predikingen en lezingen, ook op werken dagen te oefenen, tot welke oefeninge groote toeloop was, van naburige Parochien. Dit gelijk het na-yvering onder de Geestelijke verwekte, zoo wierd het ook meenigmaal genomen van eenige als een dekmantel om hun arbeid te laten staan, en onder dien schijn ledig te gaan. Op de klagten hier over gemaakt, wierd een Brief aan Ridley van den Raad gezonden, verbiedende alle Predikingen op werken dagen, en dat men alleen Gebeden oeffenen zou: hoe dat aangenomen en naargekomen is, staat niet zeer bekend: maar men kan niet loochenen, dat'er zedert dien tijd uitspoerigheden hier omtrent ontstaan zijn, dewijl eenige, met groote Godsdienstigheid en yver, zulks echter in Markt-plaatzten onderhouden hebben; maar andere weder met een weinig te groote zydigheid daar omtrent gehandelt hebben. Op deze misbruiken, dewijl eenige bestellers zodanige oefeningen eerder tragten weg te nemen, als de mishandelingen daar omtrent te verbeteren, is veel tegenstevens gevolgt, zijnde het volk meenigmaal met veel ongerechte voor-oordeels ingenomen geworden, als of de zodanige verhandelaars van Gods Woord waren; en deze tegenstreving heeft den yver voor de lezinge opgehouden. Niet te min, zedert die niet meer vrydom geoeffent zijn geworden, zodanige kwade uitwerkzelen niet hebben gehad, als wel voorheen; wanneer men die trachte te supprimeren, en te weeren.

Aldus maakte ik een einde van de verhandelingen, omtrent den Godsdienst voor dit Jaar; het overige van de Binnenlandsche zaken, strekte

Zemoenen
op werken-
dagen ver-
boden.

1550. voornamentlijk om eenige misbruiken, die door een lang volharden in den Oorlog opgegroeit en gevoed waren, te redderen. Al het Buitenlandsche Krijgsvolk wierd afgedankt. En hoewel de Hartog van Lunenburg den Konink 10000. man tot onderstand aangeboden hadde, en een onderhandeling van een Houwelijk met de Princesse Maria verzocht hadde, hebben de Raden hem alleenlijk voor deze aanbiedinge van onderstand bedankt; en dewijl het voorflag van de Princes Maria, met de Infant van Portugaal te trouwen, als noch op het Tapijt was, verklaarden zy omtrent geen Houwelijk met eenig ander Prins te kunnen handelen, voor dat die voorflag de eene of den anderen weg hadde genomen.

Daar wierden ook middels aangevangen, tot voortzetting van den Koophandel, en het reformeren van de Munr. En aan het Hof begosten ook de dingen een nieuwe gedaante aan te nemen, zijnde daar geen factien of zydingheden meer: de Hartog van Zomerzet en de Grave van Warwijk, zijnde nu in een nauwer verbintenis getreden; trouwende des Graven oudste Zoon, de Lord Lisle, met des Hartogen Dogter, zoo dat daar een goede verwachtinge van geluckige tyden was.

Zaken van
Schotland.

De Vrede in Schotland zijnde verkondigt, zoo was aldaar de bestieringe volkomender, in de handen van den Hartog van Castelherault, die zich zelven t'eenemaal, aan den kwaden raad van zijn Inouden Broeder, den Opper-Bisschop van St. Andrews, overgaf. En hy zelf was zoo overgegeven aan zijn, dat niets zoo vuil konde bedacht werden, daar hy zich over zou hebben geschaamt, dat te bedrijven. Hy hield een ander mans vrouw opentlijk voor zijn byzit. In de Regeringe waren ook veel uitspoorigheden, welke dingen, gelijk zy de genegentheden van het gantsche volk, van de Geestelijkheid attrakken, alzoo maakten zy de gemoederen der zelve bekwaam, om de nieuwe leeringen aan te nemen, die verscheidene Leeraren aldaar toen uit Engeland overbrachten, makende alzoo een voorbereiding tot de veranderingen, dewelke naderhand gevolgt zijn.

De Koninginne Moeder trok in September naar Vrankrijk over, onder voorgeven van haar Dochter te gaan bezoeken, en haar Verwanten aldaar te zien; maar in der daad om de grondslag aldaar te leggen, ten einde om de bestieringe van Schotland uit handen van den Gouverneur, en in haar eigen te krijgen.

En Duits-
land.

De Keizer beschreef een Rijksdag op het laatste van July by een te komen, verzoekende, dat ieder der Rijksvorsten in perzoon daar op verschijnen wilde, behalven die gene die door ziekte mochten verhindert

dert werden, van het welke zy de verzeeking onder eed moesten doen: op dezelve wijze stelde hy de Stad Maagdenburg in den ban; maar de Overigheid van die Stad gaf een wijdloopig Manifest tot hun eigene verantwoording uit, gelijk zy het voorige jaar mede gedaan hadden. „Zy zeiden, gereed en vaardig te zijn, den Keizer alle gehoorzaamheid te bewijzen, daar toe zy volgens de wetten en rechten van het „Rijk verbonden waren. Zy toonden een groote afkeer van de onge„vallen van een Burgerlijken oorlog. Zy waren zoo blind niet, alste „denken, dat zy machtig waren om des Keizers groote Oorlogs macht „te kunnen wederstaan, als die door zoo veel overwinningen groot „geworden was, indien zy op hun eigen kracht wilden steunen. Zy „hadden tot noch toe geen vyandschap aan iemand getoont, als voor „zoo veel zy, tot hun eigene bescherminge hadden moeten toonen. „Het was blijkelyk genoeg, dat de ware grond van den Oorlog, de „Godsdienst ware, om het licht van het Euangelie uit te bluffchen, en „hen weder onder de Tyranny van het Pausdom te brengen. Want de „konsten die men voor heen had gebruikt, om zulks te bedekken, ver„toonden zich nu zoo klaarlijk, dat men zulks niet meer zou kon„nen loochenen. Maar het zou te laat gezien en ondervonden werden, „wanneer geheel Duitsland onder de knie zou gebracht zijn. „In borgerlijke zaken zeiden zy, wilden zy alles toegeven, aan de el„lenden van den tijd. Maar de Heilige Petrus hadde hen geleert, dat „het beeter ware, God dan de menschen te gehoorzamen: daarom had„den zy beslooten alles op het geluk te laten aankomen, eerder dan „Schipbreuk in hengelooften goed gewiffe te lyden. Eenige beroer„ten waren binnen Straatsburg ontstaan, gelijk mede in verscheidene an„dere Steden, tegens die geene die de Misse onder hen zochten in te voeren; en geheel Duitsland in het algemeen scheen tot een afval te zullen komen, indienze maar een hoofd, om hen te leiden, hadden gehad.

De Keizer had ook in de Nederlanden een zeer streng Edict laten uitgaan, wanneer hy weder van daar vertrok, tegens alle die geene die de nieuwe Leere, gelijk men die noemde, begunstigten; maar de Executie van dezelve wierd gelchort, door voorspraak van de Stad van Antwerpen, wanneer die vermerkten dat de Engelsche van daar wilden vertrekken, en hun Koophandel naar elders heen brengen.

Wanneer de Rijksdag geopend wierd, heeft de Keizer dezelve aangedrongen, om zich het Concilie te onderwerpen, het welke de nieuwe Paus nu weder van Bologne naat Trente verlegt hadde. Mauritius

1550. van Saxon zeide zulks niet te kunnen doen, ten ware, al het geene voor heen daar in verhandeld was, weder op een nieuw overgezien, en de Godsgeleerde van de Augsbürgsche Belydenis; gehoord, en tot stemminge toegelaten, en de Paus zelve hun besluit onderworpen wierden; ook den eed, met den welke de Bisschoppen aan hem verbonden waren, onder dispensatie afgedaan ware. Op deze voorwaarden wilde hy zich zelve onderwerpen; maar anders niet.

Dit weigerde de Keurvorst van Mentz in de Registers van den Rijksdag aan te tekenen; maar daar was geen haast by, want de Vergadering zoude niet weder zitten voor het naaste Jaar. De Keizer beklaagde zich zeer, dat het Interim van een ieder niet was aangenomen, op het welke door de Princen wierd geantwoord, dat het nodig ware dat het volk tijd hadde, om hun voorige vooroordeelen te boven te komen. Alles scheen zich naar hem te voegen, en Mauritijs drong zich zoo verre in, dat het beleg van Maagdenburg nu vast gestelt zijnde, en verscheidene Princen Oorlogs machten daar tegens verzamelt hebbende, (onder de welke de Hartog van Brunswijk en die van Meecklenburg wel de voorbarigste waren) hy echter, door de Rijksvergadering, Generaal van het Rijk, tot reductie van die plaats verklaart wierd, hebbende honderd duizend kroonen voor de onderneming van het zelve, en tselfig duizend kroonen 's Maands voor de kosten van den Oorlog.

Hy zag wel, dat indien Maagdenburg wat nauw geperft wierd, dat het niet lang zou kunnen wederstaan, en als dan zou geheel Duitsland onder de wille van den Keizer gebracht werden, en zoo zou de Oorlog in een slavernye eindigen. Maar hy hoopte dit kleine overblijfsel van den Oorlog zodanig te beleiden, datter groote gevolgen uit gezien zouden werden. Dit was een noodschikkelijke stap voor den Keizer. Dus verre een Vorst te vertrouwen, die van een strijdige Godsdienst waar, en een diep gevoelen hadde van de verongelijkingen, die hem waren aangedaan, met zijn Schoonvader, den Landgrave van Hessen, zoo lange gevangen te houden, zelfs tegens zijn gegeven trouw en verzeeking.

Maar de Keizer maakte staat, dat zoo lange als hy Johan, Hartog van Saxon, in zijn handen hadde, Mauritijs van zijn belangen niet zou derven afwijken, nademaal het een lichte zaak voor hem scheen te zijn, in zulk een gelegendheid, den ander weder in zijn staat en waardigheid te herstellen. Aldus evenwel wierd deze schalken Keizer bedroogen, stellende nu dat, aan het welke de vervulling van zijn groot besluit

besluit vast was, in handen van een die hem noch te kloek was, in dat, 1551.
 waar in hy zulk een groot meester was, *loosheid en weinzery*.

In deze verhandelingen wierd het Jaar ten einde gebracht. En met den aanvang van het volgende, wierden groote klachten tegens Dr. Oglethorp, naderhaad Bisschop van Carlisle, onder Koninginne Maria, en nu Præzident van Magdaleens Collégie tot Oxford, ingebracht. Maar hy, om zich zelve van dat gedeelte van zijn belastingen, dat de Godsdienst aanging, te vryen, (zijnde beschuldigt als een die tegens het nieuwe Dienstboek was, en des Konings vorderen handel improbeerde) teekende een Geschrift, het welke in de Verzameling zal gevonden worden, in het welke hy verklaart: (,,) dat hy nooit openlijk ,, iets tegens deze dingen geleert hadde; maar dezelve altoos voor goed Coll.No. 53-
 ,, gekeurt, indien ze wel gebruikt wierden: en dat hy oordeelde de order
 ,, van de Godsdienst nu voortgezet, beter en naarder het gebruik van
 ,, de Apostolische en Primitive Kerk te zijn, dan die geene die voor heen
 ,, was geweest; en dat in het byzonder hy voor goed keurde de Com-
 ,, munie in beide de gedaanten, des volks Communiceren geduriglijk
 ,, met den Priester, de Dienst in het Engelsch gedaan, en de Homilien,
 ,, dewelke mede voortgezet waren, verwerpene de late voorgestelde
 ,, leere van de Transsubstantiatie, als niet over-een-komende met de
 ,, Schrifture, of de oude Schrijvers. Maar hem dacht, daar ware een
 ,, onbegrijpelijke tegenwoordigheid van Christus lichaam in het Sacra-
 ,, ment; en dat het derhalven niet zonder een nauwe onderzoekinge
 ,, vooraf, behoorde ontfangen te werden.

Zoo involgende was hy nu, hoewel hy in de tijden van de Koningin Maria van geheel andere gedachten wierd; echter was hy ook toen veel moderater en matiger, als het meeste gedeelte van deze, die zoo dienstbaarlijk zich nu voegden. Byzonderlijk Dr. Smith had een Boek geschreven voor de Echteloosheid der Priesteren, en verworpen al de veranderingen die gemaakt zijn. Hy wierd tot Londen gebracht, op de klachten, die van Oxford tegens hem kwamen; maar na een wijl gevangenis, wierd hy weder vrygestelt, gevende verzeekering voor zijn goed compoortement, gelijk hy zich zelve ook daar na zoo gehoorzaamlijk gedragen heeft, dat Kranmer maakte dat zijn verzeekering en borge ontlafst wierd, over het welke hy hem een Brief geschreven heeft, zoo vol van erkentnisse als men mogelijk zou kunnen schrijven; dewelke in de Verzameling te zien is. Hy verklaart dat hy de gedachte-
 ,, nis daar van zal behouden zoo lang als hy leven zal: hy wenfchte dat Coll.No. 54:
 ,, hy nooir het Boek van de onecht der Priesteren, geschreven hadde,

1551. „ het welke ook tegens zijn wil gedrukt was: hy bevond dat hy zich in
 „ het zelfde had misgreepen, in dat voornamentlijk, het welke de gant-
 „ sche grond van alles was, dat de Priesters van Engeland een belofte
 „ tegens het Houwelijk gedaan hadden: hy wenschte eenige van de
 „ verzamelingen te zien, die Kranmer daar tegens hadde gemaakt:
 „ (het schijnt dat Kranmer bezig was, om een onderzoek te doen van een
 „ Manuscript van Ignatius brieven; want hy zeide hem, datze waren
 „ in het Magdaleen Collegie haar Boekery:) hy erkent de groote be-
 „ leeftheid van den Eerftbisschop, tegens alle deze, daar men in die
 „ Univerfiteit, omtrent de Godsdienst, klachtig over was geweest, en
 „ verklaart, dat voor zoo veel hem aangaat, dat zoo hy ooit zijn min-
 „ ste Dienaar goed konde doen, dat hy het wilde doen; wenschte
 „ vorders dat hy mocht verlooren gaan, indien hy anders dacht als hy
 „ sprak; en wenscht hem alzo een lang leven toe, tot voortzettinge
 „ en bevorderinge van de Christelijke leere.

Korts daar aan schreef hy een anderen brief aan Kranmer, in dewelke hy eenige passagien uit den Oudvader Augustinus bybrengt, aangaande zijn wederroeping, en verklaart, dat hy zich niet schamen zou, het zelve te doen, en Christus ware Godsdienst voort te zetten, brengende ook by de woorden van den Apostel Paulus, dat God een getuige zy tegens zijn ziele indien hy loog.

Hy had ook in het begin van deze regeringe een Zermoen van wederroeping gedaan, wegens eenige gevoelens, aangaande de Misse, dewelke hy gehad hadde; maar ihoedanig deze geweest zijn, kan ik in Kon. Eduards dag-register, uit het welke ik deze dingen getrokken hebbe, niet vinden.

Day, Bisschop van Chichester, kwam nu ook zoo verre in te volgen, als een Zermoen in het Hof, tegens de transsubstantiatie te prediken, niet tegenstaande hy zijn hand hadde geweigert te zetten, tot voortzetting van het Boek der gemeene gebeden, eer het door de wet was vastgesteld; want de grondregel die in het gemeen by de Paapliche party plaats hadde, was, dat hoewel zy geen toestand tot het maken van zulke veranderingen omtrent de Godsdienst wilden geven, echter zijnde die gemaakt, wilden zy die gehoorzamen, het welke Gardiner klaarlijk betuigt heeft, en zulks blijkt ook uit den handel van hen allen.

Dit in der daad was een groote slag van involgingen, in deze, die de oude opinien zoo vast hielden, en nu zo openlijk tegens dezelve verklaringe deden, en ondertuffchen in den dienst, die zy God opofferden, zoo strijdig handelden, het welke de hoogste trap van afwijkinge was,

was, omtrent Godt en den mensch gepleegt, die men zou können bedenken. 1551.

Maar Kranmer was altoos beleeft en moderaat, hy liet hun byzondere Gewiffen Gode aanbevoelen; maar dacht, dat, indien zy een uitwendige gehoorzaamheid toonden, het volk daar door de veranderingen ook des te lichtelijker aannemen zoude; daar hard met hen te handeien, de tegenftribbelinge des te grooter zou hebben können maken.

Hy was ook van nature een man van liefde en zachtmoedigheid, en was niet genegen, om de zaken tot het uiterfte te brengen. Hy merkte ook aan, dat menschen, dewelke in eenige dwalinge oud geworden waren, dezelve zoo gemakkelijk niet konden afleggen, en alzooy by trappen daar uitgehaalt moesten werden. Alleenlijk in de Procedures tegens Gardiner en Bonner wierd hy buiten zijn ordinare gematigdheid gedreven. Maar hy wift dat Gardiner zulk een verouderde Papist was, en zoo diep veinzen konde, dat hy hem trachte uit te zetten, niet zoo zeer in aanmerkinge van de byzonderheden hem opgeworpen, als van de kwade indruk die hy van hem hadde.

Bonner had hem ook voor heen zoo zeer bedroogen, en zich zulk een wreed vervolger op het Statuit van de zes Artijkelen getoont, ook zoo brutaal en wellustig zich gedragen, dat hy het een nodige zaak achte de Kerk van hem te zuiveren. Behalven dat de Stoelen van Londen en Westmunster waren van zulk een gevolg, dat hy zich genoodzaakt vand, om dezelve welte voorzien, zich in deze handelingen wegens de geveinsde Biffchoppen, wat wijder uit te breiden.

In het einde van February verloos hy zijn Vriend Bucerus, op wiens bystand hy zeer gesteunt hadde, in al het geene noch overig was te doen. Hy stierf aan de steen en krimping in het gedarmte, op den 28. February. Hy had by na die geheele Maand ziek te bedde gelegen, en toonde een byzondere genegentheid om te sterven. Bradford, van de welke in het volgende Boek met groot e eerzaamheid zal gesproken werden, heeft hem in zijn ziekte meest geduriglijk opgepast. Hy bejammerde den elendigen staat van Duitsland geduriglijk, en betuigde genoegzaam de vreeze die hy hadde, dat Engeland noch mede zulk een swaren slag zou hebben uit te staan, ter oorzaak van des volks ongebonden leven, het gebrek van Kerkelijke tucht, en de algemeene verwaarloozing van den Harderlijken

Martius
Bucerus
stierf.

1551. dienst. Hy was zeer lijdzaam in al zijn pijn, die zeer swaar over hem kwam; en lag dikmaals heel stil zonder spreken, alleenlijk naar lange tusschen-poozen, riep hy zomwijlen uit. *Kastyd my, ó Heer, maar werpt my niet af in mijn oude jaren.* Hy wierd uit ordre van Kranmer en Sir Johan Cheek, begraven met de grootste statie die men zou kunnen bedenken, om daar door de achtginge, die de geheele Universteit voor hem hadde, uitte drukken. De Onder Cancellier, en al de gegradueerde perzoonen, benccffens den Lord Major, en al de Stad, verzelden zijn Lijk naar de Kerk van de heilige Maria, alwaar, na voorgaande gebeden, Haddon, de Redenaar van de Universteit, zulk een treffelijke Lijk-reden over hem maakte, en met zulk een genegentheid uitsprak, dat meest de gantsche vergadering tranen storte. Daar op dede Dr. Parker, die zijn boezemvriend was geweest, een Lijk-zermoen over hem, verhandelende den rouw over onze afgestorvene vrienden; en den volgenden dag, dede Dr. Redmain, toen Meester van het Collegie der Dry-eénigheit, een ander; verhandelende de Dood, in het welke hy een volkomen bericht van zijn leven en sterven dede: byzonderlijk prees hy zeer de ongemeene zoetigheit van zijn aard tegens een ieder, maar voornamentlijk tegens die gene die met hem verschilden.

Redmain en hy, hadden in verscheidene dingen verschillig geweest, zoo aangaande de rechtveerdigmakinge, als de invloeyinge van de Goddelijke genade. Maar hy zeide, gelijk als Bucerus hem in verscheidene dingen had voldaan, zoo geloofde hy, indien hy langer had geleefd, dat hy hem in noch meer andere voldoening zou gegeven hebben, en dat hy nu dood zijnde, hy niemand in de geheele wereld wist, die hem zoo veel zou kunnen leeren.

Zijn Character.

Dit Character hem door zulk een deftig en geleerd man, die in verscheidene stucken van een verschillende meeninge was, verstrekte hen beide tot groote lof. En Redmain was in der daad een buiten ordinaar perzoon.

Alle die in het Hooge School waren, en de Grieksche of Latijnsche taal beminden, vereerden zijn Lijk met Grafdichten, in de welke zy een ongemeen gevoelen van hun verlies uitdrukten, over de welke eenen Carr een langen Brief aan den Ridder Johan Cheek schreef. Maar boven allen droeg Peter Martyr zijn dood met een ongemeene droefheit, meer als men zich zou kunnen inbeelden, hebbende in hem verlooren een Vader, en zijn eenigen Vriend die hy in England hadde.

Hy

Hy was een zeer geleerd Godzalig man, van een boven maten gezond oordeel, en byzondere moderatie en matigheid. Misschien was hy in geenen deele minder als iemand van al de Reformeerders in geleertheid: maar wegens yver, wegens ware Godzaligheid, en een zeer tedere genegenheid, om de eendracht, onder de Buitenlandfche Kerken te onderhouden, zoo mogen Melanchton en hy, zonder al de andere te verongelyken, wel in het byzonder gestelt werden. Hy had veel tegenfreving van den Paapschen aanhang tot Cambridge, dewelke de wetten gehoorzaamden, en al zoo hunne plaatzen behielden, maar by gelegentheid van disputen en redentingen, omtrent zaken die noch verschillende waren, zijn achttinge zeer zochten te krenken. Ook was hy van nature niet voorzien, met de vaardigheid die tot disputeeren en redentwisten nodig ware. Van het welke zy trachten hun voordeel te trekken, en daarom schreef Petrus Martyr aan hem, dat hy alle openbare disputen met hen schouwen zou: want zy handelden niet oprechtelyk in die gelegentheden. Zy hielden menigmaal hun questien op, tot de uur van het dispuut; op dat al zoo de onvaardige gesteltenis van hem die prezideerde, mocht ten toon gestelt werden, en recht of onrecht maakten hun Exclamatiën, en liepen zoo heen met een Triumph. In een van zijn Brieven aan Bucerus, maakte hy byzonder gewag van Dr. Smith, als een voorbeeld hier van. Het was die Smith, zeide hy, die tegens het houwelyk der Priesters geschreven had, en echter in overspel leefde met zijn knechts vrouw. Deze Brief was veroorzaakt door de disputatiën, die in Augustus in het voorgaande Jaar tusschen Bucerus en Sedgwick, Jong, en Pefu, over het gezag van de Schriftuur en de Kerk, zijn voorgevallen. Welke redentwisten Bucerus meenende uit te geven, dede die dezelve uit schrijven, en zand de Copy aan hen om die te verbeteren, of zoo der iets wegens het dispuut naargelaten was, of zy daar omtrent noch iets in te brengen hadden, dat daar by te voegen; maar zy zondende papieren weder te rugge zonder die eens te willen lezen. Tot Regensburg had hy een Conferentie met Gardiner, die als toen Konink Hendriks Gezand aldaar was, in de welke Gardiner uitvoer met zulk een geweldige driftigheid, dat hy zich zelyen ook van laster-woorden niet konde onthouden, zelfs zich zoodanig aanstelde, dat de toehoorders meenden dat hy Bucerus op het lijf gevallen en een bet geflagen zou hebben; hy was zelfs in zulk een onorder, dat de kleine ader tusschen zijn duim en voorste vinger, opzwoelen klopte, het welke Buce-

1551. rus zeide: noit in zijn leven aan eenig perzoon gezien te hebben.

Maar zoo als Bucerus nu door de dood wierd weg genomen, zoo wierd ook Gardiner kortst daar aan van zijn plaats gezet; het welke mede een slag van sterfen was, hoewel hy naderhand een weder opstanding hadde, die jammerlijk voor veele geweest is.

Daar wierd een Commissie uitgegeven, aan den Eerst-Bisschop, de Bisschoppen van Londen, Ely en Lincoln, de Secretaris Peter, Rechter Hales, Griffith en Leizon, twee Borger Rechtsgeleerden, en Goodrik en Gosnood, twee Meesters van de Chancery, om tegens Gardiner te procederen, wegens zijn versmadinge omtrent de zaken die hem voorgeworpen waren. Hy bracht een Compurgatie in, door de welke hy trachte te toonen dat er malitieuzeijk met hem gehandeld was, en Conspiratien tegen hem gemaakt waren, gelijk bleek by de zaak van de Ridder Hen. Knevet, daar in het voorige deel van gesproken is, en by het uitlaten van hem in des Koninks Testament, het welke hy zeide door zijne vyanden te wege gebracht te zijn. Hy klaagde over zijn lange gevangenis zonder verhoort te werden: en dat de eene Artijkels voor en de andere na van een natuur hem toegebracht wierden, zoo dat het blijkelyk genoeg ware dat hy om geen Crime of misdaad gevangen was; maar om te onderzoeken, of zulk een mishandeling hem zou kunnen dwingen, om iets te doen, dat hem mocht te last gelegd worden. Hy verklaarde dat, wat order ook door den Raad uitgegeven wierd, hy daar noit tegen zou spreekken, en hoewel hy zijn toefstant tot de veranderingen niet had konnen geven, eer zy gemaakt waren, zoo was hy echter nu voldaan om de zelve te gehoorzamen; maar hy konde noit tot erkentenis van eenige misdaad komen.

De dingen voornamentlyk die hem te last gelegd wierden, waren, dat zijnde gelaft te prediken van des Koninks macht in onderjarigheid, hy zulks geweigerd hadde, en dat hy Predikers, door den Konink in zijn Bisdome gezonden, om te prediken, geafronteert en beledigt had. Dat hy traag was geweest in het naarkomen van des Koninks beveelen; en na al deze dingen zeer hardnekkiglyk volharde, dat hy geen fout of schuld bekennen, noch des Koninks genade afbidden wilde. Zijn misdaden wierden noch verwaard hier door, dat zijn tydige vaststellen van des Koninks macht in onderjarigheid, een groot middel zou hebben konnen wezen, tot het voor komen van wederspannigheden en bloed vergieten, die daar na gevolgt zijn, voornamentlyk op dat punt, des Koninks macht, staande; waar

toe zijn hardneckigheid geen kleine oorzaak gegeven hadde.

Over deze zaak wierden vele getuigen gehoord, voornamelijk de Hartog van Zomerzet, de Graven van Wiltshire en Bedford, dewelke tegens hem gedepozeert hebben. Maar hier op antwoordde hy, dat hy niet gelast was (namentlyk te prediken) uit ordere van den Raad, maar in een byzondere aanspraak, dewelke hem niet dacht gehoorzaamheid schuldig te zijn. Andere getuigen wierden mede gehoord omtrent andere byzonderheden: maar hy appelleerde van deze gedelegeerde tot des Koninks perzoon. Echter zijn Rechters hebben op den 18. April het vonnis tegens hem uitgesprooken, door het welke, ter oorzaak van zijn ongehoorzaamheid en verachteinge, zy hem van zijn Bisschops-ampt beroofden. Op het zelve vernieude hy zijn Protestatie en Appel, en alzoo eindigde zijn Proces, werdende hy weder te rugge na den Tour gezonden, alwaar hy gevangen bleef, tot dat de Koninginne Maria hem verlosste.

Dezelve aanspraak en rechtveerdiging behooren tot deze en Bonners zaak, derhalven zal ik niet weder ophalen, van het geene voorheen, daar omtrent gezegt is geworden. Hy had een Commissie ontfangen, zoo wel als Bonner, om zijn Bisdome alleenlyk te bezitten, zoo lange als het den Konink zou believen. Zoo dat zy beide weinig te klagen hadden, op welke en hoedanige wijze des Konings believen hen ook bekent gemaakt wierd. Acht dagen daar na, namentlyk op den 26. van April, wierd Poinet van Rochester tot Winchester overgezet, zijnde hem 2000 Marks jaarlyks in land toegelegt, uit dat rijke Bisdome, tot zijn onderhouding. Dr. Story wierd Bisschop van Rochester gemaakt. Veysey, Bisschop van Exeter, stond mede van zijn ampt af, voorgevende zijn grooten en hoogen ouderdom; maar hy had 485. pond 's jaars in pensioen voor zich zelven, gedurende zijn leven, bedongen, die hem uit de landeryen van het Bisdome moesten betaalt werden; en by na al de rest had hy snodelijk vervreemt, zorgende alleen voor zich zelven, en zijn opvolgers bedervende. Miles Coverdale wierd Bisschop in zijn plaats gemaakt; zoo dat nu de Bisdommen meest gevult waren, met mannen die tot de Reformatie wel genegen waren.

De zaak van Hooper wierd nu ook te recht gebracht. Hy zou gekleed worden met de kleederen die voorgeschreven waren, na dat hy geconsecrert en ingewydet zou zijn; ook wanneer hy voor den Konink, of in zijn Cathedrale Kerk, of in eenige publyke plaats prediken moeste, al de andere tijden zou hy daar in verschoont werden.

Hooper gewijd op zijn conformiteit.

Op

1551.

Op deze voorwaarden wierd hy gewyct in de Maant van Maart; want de ordre, om het zelve te doen, is op den 7. van die Maand gedateert. Zijnde dan nu de Bisschoppen in het gemeen alle tot de zuiverheid der Godsdienst genegen, zoo is de meeste tijd van dit Jaar doorgebracht met het toetsellen van Artijkelen, in dewelke de leeringe van de Kerk van Engeland zou bestaan.

Meenig was van gedachten, dat zy in den eersten met deze een aanvang zouden gemaakt hebben; maar Kranmer, op goede redenen was van andere gedachten, hoewel hem Bucerus zeer daar toe aandrong, willende daar mede vertoeven, tot dat de ordere der Bisschoppen tot zulk een bestellinge zou gebracht zijn, dat verre het grootste gedeelte van de zelve het werk toe zouden staan; derhalven ware het beeter die zaak met verdrag voort te zetten als zoo haast een Belydenis van hun Geloof voor te stellen, tegens het welke een groot gedeelte van de Hooft-Harders zich zouden mogen kanten. De verderfnissen van het grootste belang waren die omtrent den Godsdienst gevielen, door dewelke de menschen, in hun onbemiddelde gebeden en adressen tot God, in onwettige involgingen ingewikkeld waren, en deze scheenen een spoediger Reformatie te vereischen. Maar voor speculative punten was zulk een dringende nootwendigheid niet, om dezelve alle op te helderen. Nademaal de menschen in deze dingen met minder achterdeel aan hun eigen gevoelen mochten overgelaten werden. Het scheen ook niet onraadzaam de zaken in openbare disputen en schriften voor eenige Jaren daar omtrent geschreven, te laten openen en ventileren; en daar na ware het tijds genoeg om die te determineren; immers men behoorde niet te haastig in die zaken aan te gaan, om dat men daer na niet zou genoodzaakt zijn weder veranderingen te maken; ook konde de Geestelijkheid zoo schielijk niet gebracht en bewoogen werden, om een oud gevoelen te veranderen. Op deze en diergelijke aanmerkingen, is dat werk dan tot dit tegenwoordige Jaar verschooven, in het welke zy ter deegen de hand daar aan gelegd, en een einde daar van gemaakt hebben, eer de by-eenkomst, in Februay naastkomende geschiede.

Op wat wijze zy voortgegaan zijn in het opmaken van deze Articulen, en of die door verscheidene Bisschoppen en Godsgeleerden verzocht, daar omtrent hun gevoelen over te geven, zijn voorgesteld, gelijk eertijds wel geschied is, of niet, zulks is onzeker. Ik hebbe dikmaals gezegt gevonden, datze door Kranmer en Ridley waren te zamen gesteld; het welke ik het alderwaarschijnlijkste achte, en datze door hen

hen rontzom aan de andere gezonden zijn, om daar aan te verbeteren, of te voegen, het geene zy nodig en dienltig achten. Zy zijn in de Verzamelingen, beneffens de onderscheidingen tusschen deze, en die andere, die ten tyden van de Koninginne Elizabeth uitgegeven zijn, op de kant aangemerkt.

1551.

Verzame-
lingen.

No 55.

Zy begonnen met de vaststellinge van de gezegende Dryeenigheid, de vleesch-wordinge van het eeuwig woord, en Christus nederdalen ter Hellen; grondende dit laatste op de woorden van den Apostel Petrus: van zijn Prediking tot de geesten, dewelke in gevangnisse waren. Het naaste Artijkel was aangaande Christus Opstandinge: het vijfde omtrent de H. Schrifture, dat dezelve alles bevat dat ter Zaligheid nodig zy: zoo dat niets konde gehouden werden, een geloofs Artijkel te zijn, het geene uit dezelve niet konde bewezen werden.

Artykelen
van den
Godsdienst
opgemaakt.

Het 6. was dat het Oude Testament, als noch aangehouden most werden.

Het 7. was omtrent het aannemen van de dry Geloofs Artykelen, het Apostolische Symbolum, het Niceesche, en dan van Athanasius, in het welke zy gingen volgens het gemeene gevoelen, dat Athanasius de instelder van dat Credo was, het welke nu bevonden is, by na drie Eeuwen na zijn tijd te zamen gestelt te zijn.

Het 8. maakt de oorspronkelijke en erfzonde te zijn, de verderfenis der nature van alle menschen, die van Adam afgedaalt zijn, door de welke zy afgevallen zijn, van hun oorspronkelijke gerechtigheid, en van naturen tot quaad gedreven werden; maar zy maken geen bepaling of definitie, omtrent de atdaling van schuld van het zondigen van Adam, onzen Vader.

Het 9. spreekt van de noodwendigheid van de Prævalerende genade, zonder dewelke wy geen vrye wil hebben tot die dingen, dewelke God aangenaam en behaaglijk zijn.

Het 10. handeld omtrent de Goddelijke genade, dewelke den mensche veranderd, en echter geen geweld op zijn wille doet.

Het 11. dat de mensch word gerechtveerdigt door het Geloof alleenlijk, gelijk in de Homilie verklaart word.

Het 12. dat werken gedaan voor de genade niet zonder zonden zijn.

Het 13. gaat tegens alle overtollige werken.

Het 14. dat alle menschen, Christus alleenig uitgezondert, schuldig zijn aan zonden.

Het 15. dat de menschen dewelke de genade ontfangen hebben, daar na nog kunnen zondigen, en weder opstaan door bekeeringe.

1551.

Het 16. dat de lasteringe tegens den H. Geest is, wanneer de menschen uit kwaadaardigheid en hardnekkigheid spotten met Gods Woord, en niet tegenstaande zy daar van overtuigt zijn, het zelve vervolgen: welke zonde onvergeeflijk is.

Het 17. dat de prædestinatie is Gods vrye verkiezinge, van deze, dewelke hy daar na rechtveerdigt: het welke, hoewel het een zake van groote vertroosting is, omtrent die geene die ze recht aanmerken, echter een gevaarlijke zake is voor nieusgierige en vleeschelijke menschen, om in te dringen: en het zelve een geheim en verborgenheid zijnde, moet zich de mensch laten regeren, by Gods geopenbaarde wille. Zy spreken niet een woord van verwerpinge.

Het 18. dat alleenlijk Christus naam, en niet de wet of het licht der nature, den mensch kan Zalig maken.

Het 19. dat alle menschen gehouden zijn de Morale wet te houden.

Het 20. dat de Kerke is een vergadering der gelovigen, dien Gods Woord is gepredikt, en de Sacramenten behoorlijk zijn mede gedeelt: en dat de Roomsche Kerk, zoo wel als andere byzondere Kerken, hebben gedwaald omtrent het ware gelove.

Het 21. dat de Kerk alleenig is de getuige, en bewaarster van Gods Woord: maar kan niets daar tegen instellen, noch eenig Artijkel van het Geloof verklaren, zonder de macht desselfs.

Het 22. dat algemeene Concilien niet mogen vergadert werden, zonder de toestand der Princen: dat dezelve kunnen dwalen, en hebben gedwaald, in zaken van het Gelove, en dat der zelve besluiten, in zaken der Zaligheid, alleenig kracht hebben, voor zoo veel zy uit de Schrifture getrokken worden.

Het 23. dat de leeringen van het Vagevuir, quietscheldingen, Beelden en Reliquien Dienst, de aanroepinge der Heiligen, is zonder eenige kracht van, ja strijdig tegens de Schrifture.

Het 24. dat niemand mag prediken of Sacramenten bedienen, die door mannen van een wettig gezag niet beroepen is.

Het 25. dat alles in de Kerk in de bekende taal moet verricht werden.

Het 26. dat'er 2. Sacramenten zijn, dewelke geen enkele teekens zijn van onze Belydenisse, maar dadelijke teekens van Gods wil tegens ons: die ons Gelove versterken, maar niet door de kracht alleenlijk van het gedane werk, maar in deze die dezelve waardiglijk ontfangen.

Het 27. dat de kracht van deze Sacramenten, niet hangt aan den Dienaar die dezelve uitdeeld.

Het 28.

Het 28. dat wy door den Doop aangenomene Kinderen Gods zijn; en dat de dienst der Kinderen voor goed moet gekeurt werden, en in alle manieren moet onderhouden werden. 1651.

Het 29. dat des Heeren Avondmaal, niet zy een enkel teeken van liefde onder ons Christenen onderlinge, maar dat het zy de gemeenschap van het lichaam en Bloed van Christus. Dat de leering van de transubstantiatie, is tegens de Schrifture; en gelegentheid tot veel superstitie gegeven heeft: dat een lichaam zijnde alleenlijk in een plaats, en Christus lichaam zijnde in den Hemel, daaromme geen ware en reële tegenwoordigheid van zijn vleesch en bloed in het zelve kan zijn, en dat dit Sacrament niet moet bewaart, met zich gedragen, opgeheven noch aanbeden werden.

Het 30. dat'er geen ander Verzoen-Offert is, als dat het welke Christus aan het Kruis geoffert heeft.

Het 31. dat de Geestelijkheid, uit Gods bevel, niet verbonden is, ongetrouwt te blyven.

Het 32. dat perzoonen gerechtelijk geexcommunicert, moeten aangezien worden als Heidens, tot dat zy door leedwezen zijn verzoent, en by een competent Rechter aangenomen geworden.

Het 33. het is niet nodig, dat Ceremonien en plechtigheden altoos en t'allen tyden dezelve zijn. Maar zulke als weigeren wettige Ceremonien, dat die opentlijk moet verworpen werden, als misdoende tegens de wet en ordere, gevende een ergernis aan de swakke.

Het 34. dat de Homilien goed en heilzaam zijn, en behoorden gelezen te werden.

Het 35. dat het Boek der gemeene gebeden niet strijdig is, maar overeenkomende met het Euangelie.

Het 36. dat de Konink is het opperste Hooft, onder Christus. Dat de Bisschop van Romen geenzach heeft in Engeland, dat de Burgerlijke Overigheid moet gehoorzaamt werden, om der Conscientiewille, dat menschen, om sware misdaden, mogen ter dood gebracht werden, en dat het den Christenen geoorloft zy Oorlog te voeren.

Het 37. datter geen gemeenschap van goederen by alle behoort te zijn; maar dat evenwel een yder gehouden zy aan den armen, na zijn bekwaamheid, te deelen.

Het 38. dat hoewel lichtvaardig sweeren veroordeeld werd, echter deze, die door de Overigheid daar toe verzocht werd, een eed doen mach.

Het 39. dat de wederopstanding der dooden niet voorby, en geschied

1551.

is, maar dat ten uitersten dage de menschen zullen opstaan met dezelve lichamen die zy tegenwoordig hebben.

Het 40. dat de zielen die verscheiden zijn, niet sterven, noch slapen met hun lichamen, of blijven zonder kennis of wezen tot den laatsten dag.

Het 41. dat de Fabel van de duizent-jarigers tegens de Schriftuur, een Joodsche zuffery is.

Het laatste veroordeelt al deze, dewelke gelooven dat de verdoemde, na eenigen tijd lijdens, zullen behouden werden.

Zoodanig was de leering van de Kerk, in een korte en klare gedaante gestelt en begreepen zijnde, in het welke zy betracht hebben, beide de vaststelling van de positive Artikelen van den Godsdienst, en alle voor heen ingevoerde dwalingen, ten tijden van de Papery, of onlangs door de Wederdoopers en Geestdrijvers van Duitsland opgesteld, af te snijden, schouwende de nauwgezetheid van Schoolmannen, en de peremptoriteit en dringentheid van de gemeene Schrijvers van twist-zaken, ook latende in zaken, die met recht mochten beredentwist werden, de vryheid aan de Godsgeleerden, om hun byzonder gevoelen daar omtrent te volgen, zonder daar door evenwel de Vrede van de Kerk te verstooren.

Daar was in de oude Kerk een groote eenvoudigheid in hun Geloofs-Artikelen, en de uitlegginge van de leerstukken. Maar daar na, wanneer de Arriaansche, en andere Ketteryen, dewelke omtrent de perzoon van Christus hun dwalingen hadden, te voorschijn kwamen, en de rechtzinnige Vaders genoodzaakt wierden, om nieuwe uitdrukkingen van woorden en spreekwijzen te vinden, om deze Kettters hun dubbelzinnigheden uit te drijven. Zy dan hebben maar al te vroeg deze subtylheden gelcerd, en aangevangen de verborgentheden met gelijknissen en andere vonden voor te stellen. En de Concilien daar na wierden ook veel milder, als naar gewoonte, in hun anathematizeren en verbannen van deze, die deze spreekwijze en termen niet wilden in alle deelen involgen, en hun verklaringen aannemen. En hoewel het Concilie van Ephezen beslooten hadde, datter geen byvoegzelen by het Credo, of de Geloofs-artikelen zou gemaakt werden, zoo hebben zy echter dat niet van het gantsche Geloof der Christenen alzo verstaan, maar alleenlijk van de Geloofs-artikelen, of het Symbolum, en overladen alzo de Christelijke leere met veele zinmatigheden. Maar hoewel zy daar inne Excessen genoeg begingen; echter de Schoolmannen, krijgende de verhandeling der zaken in handen, sponnen hun draad

draad noch veel fijnder, en verkregen lichtelijk veroordeeling, of door de Pauzelijke Bullen, of de Decreten van zodanige Concilien, als in die tijden gehouden wierden, tegens alle die geene die met hen zelfs in de minste deelen verschilden.

Op den voortgang van de Reformatie, zijn ook de Duitsche Schrijvers, byzonder Osiander, Illiricus en Amstorfius, ook te vinnig geworden, veroordeelende niet alleen de Switserfche Kerken, om dat de zelve van hen omtrent de tegenwoordigheid van Christus in het Sacrament verschilden; maar zelfs onder malkander het harnas, om de minste Punctilien aantrekkende, gelijkze op dien tijd het gedult van den geleerden Melanchton niet weinig oeffenden, om dat hy oordeelde dat zy in dingen, die in der nature onverschillende waren, den Keizer wat hadden behooren in te volgen.

Dit dede deze in Engeland besluiten, om deze bovenstaande Artikelen, met zulke een gematigheid in veele zoodanige dingen op te stellen. Alleenig een zaak, dewelke zedert by zommige opgenomen werd, scheen alstoen van hen niet bedacht te zijn; dewelke deze is, dat deze eerder Artikels waren van Vrede als van 't Geloof; zoo dat de onderteiking daar van eerder een Compromis van geen andere leere als deze, te leeren, dan een verklaring dat zy geloofden, gelijk daar in begrepen was, mocht genoemd werden. Maar daar vertoont zich geen reden voor dit concept, of deze opneming, zijnde zulks niet voorgesteld; zoo dat deze, dewelke onderteekende, geloofde, of dat deze dingen in der daad zoo waren, of grofslijk en onhebbelijk afdwaalden. In de naaste verhandeling, in dewelke de Reformeerders in dit Jaar bezig waren, was de verbetering van het Boek der gemeene gebeden, en eenige dingen daar by te voegen; met veranderinge van zodanige byzonderheden, als alleenlijk voor een tijd aangehouden wierden. De alderaanmerkelykste byvoegingen waren; dat in de dagelijksche Dienst zy instelden een kort, maar zeer eenvoudig en deftig Formulier van een algemeene belijdenisse van zonden, in het gebruik van het welke zy voor hadden, dat deze, dewelke deze belijdenisse deden, zich niet zouden hebben te vernoegen met het bloote verhalen van de woorden daar in begrepen, maar in hun eigen hart daar by voegen, een byzondere belijdenisse van hunne zonden voor God; waar by gevoegt was, een generale absolutie, of verkondiging van vergiffenis in Godes naam, dat deze, dewelke oprecht leedwezen van hunne misdaden hadden, en onbeveinsdelijk den Euangelie geloofden, waarlijk vergiffenis van God hadden. Want zy oordeelden dat indien het volk met

Verbeteringen in het Boek der gemeene gebeden.

1551.

ernst dit in het werk stelde, het zelfde menigvuldige opmerkinge van hun zonden in hen verwekken zoude, en men dacht, dat het verkondigen van vergiffenis daar op, op deze voorwaarden, een beter werkinge op het volk zoude doen, als die volstreckte en ongequalificeerde absolute en vergiffenis, dewelke de Priesters waren gewoon in de Biecht te geven; door welke laatste, in tijden der Papery, men het volk dede gelooven, dat hunne zonden daar op waarlijk vergeven waren, konnende niets gevonden werden, dat hen in een grooter en fataalder zorgeloosheid konde stellen, als zulken pardon zoo lichtelijk te kunnen verkrijgen; maar nu hoorden zy de voorwaarden, op dewelke die alleenlijk te verkrijgen was, hen dagelijks voorlezen.

Het andere byvoegzel was mede op zeer goede aanmerkingen in de bedieninge van de Communie, gemaakt, tot dewelke men vermerkte dat het volk gewoon was te komen, zonder behoorlijken ernst of voorbereiding; derhalven, om hun Conscientien wat gevoeliger te maken, was bestelt, dat de Dienst van dezelve altoos zijn aanvang zou nemen, met het zolemnele oplezen van de thien Gebooden, leggende de gantsche vergaderinge al dien tijd op hun knien, als of zy die Wet weder op nieus hoorden verkondigen, en dat men op ieder gebod, al een Pauze, zoude maken, tot meerder devotie van het volk, om ondertusschen vergiffenisse voor zoodanigen zonde af te bidden, in verwachtinge van dezelve genade voor de toekomende tijd.

Dit scheen hen een zoo krachtig middel te zijn als zy mooglijk konden bedenken, tot dat Kerkelijk berouw weder opgebracht was, om in de menschen een diepe aanmerkinge van hunne zonden te verwekken, en hen daar door te bereiden, om het heilige Sacrament waardiglijk te ontfangen.

De andere veranderingen waren, het afstellen van eenige plechtigheden, dewelke in het voorgaande Boek waren gelaten; gelijk als het gebruik van de Olie in de Confirmatie, de laatste zalvinge, de gebeden voor de afgestorvene zielen, beide in de bedieninge van de Communie, en die van de Begravinge, het uitlaten van eenige passagien in de Consecratie en heiliginge van de Eucharistie, dewelke scheenen de lichamelijke tegenwoordigheit een weinig te zeer te begunstigen, met het gebruik van het Kruis daar in, als mede in de Confirmatie, met eenige andere kleinder veranderingen. En in der daad, zy hebben de geheele Liturgie, of het Dienstboek, gebracht tot dezelve gedaante, in dewelke het zelve noch tegenwoordig is, behalven eenige aanmerkelijke veranderingen, dewelke zedert gemaakt zijn, tot verklaringe van eenige twijfelachtigheden.

In

In de bediening van de Communie, of des Heeren Avondmaal, hebben zy een byvoegzel gemaakt, aangaande de gestalte van te knielen, het welke bestelt wierd geduuriglijk de gestalte van den Communicant te zullen zijn. Hier by wierd verklaart, dat deze gestaltenis wierd aangehouden, als de eerbiedigste en ootmoedigste wijze, om ons groot gevoelen, van de Goddelijke genade uit te drukken; dewelke aan ons in den dood van Christus, wierd mede gedeelt, maar dat daar by geen aanbidding van Brood en Wijn voor hadden. Het welke een grove afgoderye was; gelijkze ook niet dachten dat het ware Vleesch en Bloed van Christus aldaar tegenwoordig ware, nademaal zijn Lichaam, volgens de nature van alle andere Lichamen, alleenlijk in een plaats op eenentijd konde zijn; en alzoo hy nu zijnde in den Hemel; konde niet lichamelijk tegenwoordig zijn in het Sacrament.

1551.
Aanmerkinge op het knielen in de bediening van het Avondmaal.

Dit wierd ten tyden van de Koninginne Elizabeth geordonneert om uitgelaten te werden, nademaal het aan zommige aanstoot zou hebben kunnen geven, die anderzints tot de gemeenschap van de Kerk niet ongenegen waren, die als noch bleven in het gevoelen van de lichamelijke tegenwoordigheid. Maar zedert zijn tegenwoordige Majesteits herstellinge, veele hebben de exceptie op dit postuur, of deze gestalte van te knielen genomen, als daar in iets afgodich aanmerkende, of vrezende verborgen te zijn; immers in dien het zelve niet duidelijk genoeg uitgelegt wierd; is die uitlegginge, dewelke ten tyden van Konink Eduard daar in was gestelt, weder in het Boek der gemeene Gebeden ingevoegd.

Wat vorders deze gestalte aangaat, het is wel te geloven, dat de eerste instelling is geschied als aan de tafel, dewelke was, liggende op een zyde. Maar het was ook schijnbaar dat de Joodsche Kerk de gestaltenis van de Instellinge van het Pascha verandert hadde, in wiens plaats de Eucharistie gekomen is: want of al Moizes had ingestelt, dat de Kinderen Israëls, of de Joden, het Pascha zouden eeten al staande, met hunne lendenen omgord, en hun Staven in hunne handen, en schoenen aan hunne voeten, zoo hebben echter de Joden het zelve daar na in een gemeene tafel gestalte verandert: van welke veranderinge, hoewel geen gewag daar van gemaakt word in het Oude Testament, zoo zien wy echter het zelve alzoo ten tyden van onzen Zaligmaker gebruikt geweest te zijn; en nademaal dezelve zich naar het gemeene gebruik heeft gevoegt, mogen wy het wel voor zeker houden, dat veranderingen geene misdaad in sluiten.

Het schijnt dan redelijk; de Christelijke Kerk gelijke macht, om-
trent:

1553. trent zulke dingen, met de Joden, of Joodsche Kerk, toe te staan: gelijk de Joden dachten dat hun komst in het Beloofde Land, hen een toestand mocht zijn, om de gestaltenis by Moizes ingestelt, af te leggen, voor zoo veel dezelve een verbeelding van Reizigers maakte. Alzoo zijnde Christus nu verhoogt, scheen het betamelijk het Sacrament te ontvangen, met hoger teekenen van uitwendige eerbiedigheid, als wel in de eerste instellingen eigen zou hebben geweest, wanneer hy was in de staat van zijn vernederinge, en zijne Goddelijke Heerlijkheid noch zoo niet ten vollen geopenbaart.

Daarom hebben zy het in de eerste en Primitive Kerk al staande genomen, met het Lichaam gebogen, als in een wijze van aanbiddinge; maar hoe vroeg die gestalte of de knieling ingekomen zy, is zo nauwkeurig niet waargenomen, noch ook zoo over nodig om geweten te worden. Maar zeekerlijk daar is een groot gebrek van oprechtheid in die gene, die deze ordere van knielinge eeniger later Pauzen, omtrent het verheffen van het Sacrament, paffen op onze knielinge: daar de onze geen zints van die nature is, als zijnde niet omtrent zulk een gedeelte, het welke beter exceptie zou kunnen verdragen, maar gedurende den gantschen dienst, zijnde alzoo een gedurige actie van Godsdienstigheid, door het gedurig knielen der Communicanten. Maar van deze zaak is niet noodig meer te spreekken, zijnde uitgedrukt in het Boek met roode letteren, het welke deze digressie en uitspattinge veroorzaakt heeft.

Andere omtrent d's Koninks Cappellanen.

Dit waren de Reformatien bereid, beide voor de leere en den dienst, tot het welke al het geen wegens dit Jaar by te voegen zy, dit is, dat daar zes uitsteekende Predikers verkoozen waren, om ordinaarlijk des Koninks Cappellanen te zijn. Twee van deze zouden altoos in het Hof oppaffen, en de vier andere zouden door geheel Engeland, om te Prediken, gezonden werden. In het eerste Jaar zouden twee van dezelve naar Walles gaan, en de andere twee naar Lancashire; het volgende Jaar zouden twee gaan in de Markten van Schotland, en twee in Yorkshire, of het land van Jork; het derde Jaar zouden twee gaan in Devonshire, en twee in Hampshire; en het vierde Jaar twee in Norfolk, en twee in Kent en Suffex. Deze waren Bill, Harle, Peru, Grindal, Bradford, de naam van de zesde is zoo gevlaakt, in des Koninks Journaal, dat het niet mogelijk is, dezelve te lezen. Deze naar het schijnt wierden gehouden voor de yverigste, en vaardigste Predikers van dien tijd te zijn, dewelke aldus rontzom gezonden wierden, als reizigers door het Land, om alle de gebrekkigheden van het grootste gedeel-

gedeelte van de Geestelijkheid te vervullen.

De zaak van de Princes Maria, wierd nu met meer driftigheid, als voorheen, opgenoomen. Des Keizers ernstig verzoek, dat zy Missie in haar Huis mocht hebben gedaan, was al lange afgeslagen; want men zeide, dat gelijk zich de Koning niet vermengde onder de zaken van des Keizers heerschappy, dat de Keizer zich ook niet met reden in die van den Konink niet hadde te steeken. Evenwel de staat van Engeland in dien tijd zijn vriendschap te noodiger makende, te meer dewijl de Keizer weigerde in zijn verbond te zijn, ten ware zijn Nichte die gonst genoot, heeft men beloften gedaan, dat voor eenigen tijd, onder de hoope dat zy noch veranderen mocht, haar zulks zou toegelaten werden.

1551.
De Princes
Maria houdt
de Missie op.

De Gezanten van den Keizer hielden aan om een acte van toelatinge, onder het groote Zegel daar van te hebben; waar op geantwoord wierd, dat zulks, als tegens de wetten zijnde, niet konde geschieden. Toen begeerden zy het ten minsten verzeekert te hebben, met en onder des Koninks hand, in een brief aan den Keizer geschreven; maar ook dat wierd afgeslagen; zoo dat zy alleenlijk een beloftenis deden voor eenigen tijd, met mondelijke woorden; en Paget en Hobbey, dewelke Gezanten by den Keizer waren geweest, verklaarden met den Keizer daar van, onder dezelve limitatien en bepalingen, gesproken te hebben.

Maar de Keizer, dewelke gewoon was voor absoluut en volstrekt aan te nemen, het geene onder voorwaarden was toegezegd, schreef aan de Princeffe Maria, dat hy een volkomene beloftenisse voor de vrydom van haar Godsdienst hadde; en alzoo stelde zy het zelve ook voor, wanneer zy daar na deswegen aangesproken wierd. De twee gronden daar zy op steunde, waren, dat zy de oude en algemeene weg van Godsdienst wilde volgen, en geen nieuwe vindinge die binnen de vier Zeen gelegen was, en dat zy wilde volharden in dien Godsdienst, in de welke haar Vader haar onderwezen hadde. Hier op zand haar de Konink een antwoord, zeggende, dat zy was een gedeelte van deze Kerk en dit volk, en alzoo zich zelve naar de wetten der zelve schikken most; dat de wijze van Godsdienst, nu opgestelt, niets anders ware, als het geen volkomentlijk met het woord van God over een kwam; en des Konings onderjarigheid was niet om by haar tot een voorwending te dienen, ten ware zy wilde schijnen met de laatste rebellen en wederspannigen over een te komen.

1551.

Daar na werd zy ten Hove ontboden, en men wende moeiten aan, om haar beter te doen onderwijzen; waar over de volgende Zomer zy een voornemen nam om uit Engeland te vluchten, en de Konink van Frankrijk, gaf den Engelfchen Rezident, Sir Johan Mafon, te kennen, dat de Regente der Nederlanden eenen Scipperus gehuurt hadde, dewelke aan de Kusten van Effex landen zou, gelijk als om zijn Schip te revictaileren, en de Princeffe alzoo stillekens vervoeren.

Op deze informatie werd order gestelt, om wel op die Kust te letten, maar zijnde de onderneming alzoo ontdekt, konde niets uitgewrocht worden. Het was echter waarlijk een vreemt befluit, van haar te vervoeren, en niet min een vreemde beradinge in des Koninks Ministers, om het zelve te verhinderen, indien anders in dien tijd eenig overleg was gemaakt, om haar buiten de opvolginge te stellen, want indien zy had over Zee geweest, als de Konink kwam te sterven, het is niet gelooflijk, dat zy zoo lichtelijk tot de Kroon zou geraakt hebben. Des Keizers Gezant hield aan voor haar als met geweld, en zeide, hy wilde aanstonds vertrekken, en verklaarde dat zy hun trouwe, jegens zijn Meester, gebrooken hadden, die de mishandeling, de Princeffe Maria aangedaan, zoo hoog wilde opnemen, als of dezelve aan zijn perzoon geschied ware.

De Heeren van den Raad niet genegen zijnde een nieuwen Oorlog op hun hals te halen, voornamentlijk van zulk een overwinnend Vorst, toonden zich alle genegen om het werk te laten varen. Daar was ook eenjarige kwantiteit van Lakens onlangs naar Antwerpen overgezonden, en vijftien hondert quintalen Buspoeder, en een groote menigte van Wapenen aldaar gekocht, voor des Konings gebruik, waren noch niet overgezonden, zoo dat het niet geraden scheen den Keizer te tergen, terwijl zy zulke merkelijke Effecten in zijn Havens hadden; ook niet de naaste Erfgenaam van de Kroon meerder misnoegen te geven. Zy dan rieden alle den Konink in deze zaak niet meer te doen; maar de Princeffe Maria tot haar discretie en bescheidenheid te laten, die zekerlijk door deze ontmoetingen al wat voorzichtiger zou gemaakt werden, en zoo weinig ergernisse door haar Missen geven als mooglijk was. Maar de Konink konde niet gebracht werden, om zoo veel toe te geven, oordeelende de Misse een ongodzalig en afgodisch werk te zijn, en wilde derhalven de voortgang in zulk een misbedrijf, niet toestaan of lijden. Hier op heeft den Raad Kranmer, Ridley en Poinet belast, met hem daar over

Eerst van
den Konink
tegens de-
zelve.

over te spreken. Zy zeiden hem, het ware altoos een zonde in een Prins een zonde toe te laten; maar daar omtrent door de vingeren te zien, dat is dezelve niet te straffen, was niet altoos een zonde, nademaal zomwilen een minder kwaad door de vingeren gezien, een grooter konde voorkomen. Door deze redenen wierd hy bewoogen, maar zoo gemakkelijk niet, of hy borst in tranen uit, beklagende zich over zijn Zusters hardnekkigheid, en dat hy haar moest verdragen in zulk een verfoeyelijken weg van Godsdienst voort te gaan.

Hy dan gaf des Keizers Agent tot antwoord, dat hy een Ambassadeur aan den Keizer zenden zou, om die zaak af te handelen; en Dr. Wotton wierd daar over afgeschikt, dewelke Attestatien en getuigenissen van al de Heeren van den Raad mede bracht, aangaande de qualificatie van de beloften, die hier omtrent gegeven was, als mede instructie van den Konink zijn Meester, om den Keizer aan te dringen, om den Koning geen dwang of moeyelijkheid in zijn zaken toe te brengen, of aan te doen, in zijn eigen Koningrijk; indien de Princes Maria zijn Nichte was, zy was ook des Koninks Zuster en onderdane. Hy zoude ook aanbiedinge doen, dat de Konink zoo veel vrydom voor de Misle in zijn Heerschappyen wilde geven, als de Keizer voor de Engelsche vrydom in zijne Heerschappyen zou willen toestaan; maar de Keizer stelde voor: dat wanneer haar Moeder kwam te sterven, zy deze haar Dochter onder zijn bescherminge had gestelt, dewelke hy haar had toegestaan, en moest derhalven zorge voor haar dragen. Zeckerlijk den Keizer was zoo hoog opgevoert door zijn geluk, dat hy geen tegenspreken verdragen konde.

Maar den Raad zijnde nu te meer tegens haar onvernoegt, ter oorzaak van haar voornemen om over Zee te vluchten, en nu minder ontzag voor den Keizer dragende, zedert zy de Vrede met den Konink van Vrankrijk gemaakt hadden, besloot haar nauwer in de kaart te zien. En bevindende dat Dr. Mallet en Barklay, haar Capellanen, de Misle in eenige van haar Huizen hadden gedaan, zelfs wanneer zy daar niet in was, gaven zy ordre om tegens dezelve te procederen. Over welke zaak zy in December van het voorleden Jaar aan den Raad schreef, om die zaak te laten steeken. Uit haren brief kan gemerkt worden, dat Dr. Mallet gewoon was zomwilen in zijn bediening te zijn, alwaar hy zeckerlijk niet anders zijn dienst konde doen, als volgens het voorschrift van de wetten; zoo dat het schijnt dat hy niet al te nauw van gewisse ware.

De Raad liet haar een lange antwoord toekomen, dewelke zijnde

1551.
De Raad
schryft aan
Maria.

in een Kerkmans stijl geschreven, of door Kranmer, of door Ridley schijnt gedaan te zijn. In deze brief verklaren zy ten vollen, de zaak de beloften aangaande. Daar op toonden zy, hoe uitdrukking de wet was, van dewelke zy niemand konden dispenszeeren of verschoonen. Vorders op wat een slechten grond, haar Geloove, zoo zy dat noemde, gebouwt was. Zy vragden haar wat belasting in de Schrifture te vinden ware, dat men de gebeden zou doen in een onbekende taal, datter beelden in de Kerken moesten zijn; of dat het Sacrament zou werden opgeoffert voor den dooden. Zy zeiden haar, dat in alle geschillen omtrent den Godsdienst, St. Augustinus, ende andere oude Leeraren, geduriglijk zich op de Schriftuur beroepen hebben; en indien zy maar haar oogen op dezelve begeerde te slaan, zoude zy wel haast de dwalinge van de oude bygeloovigheid gewaar werden, die opgehouden wierden door valsche mirakelen, en logenachtige geschiedenissen, en niet door de Schriftuur, of eenig goed gezach. Zy drukten zich uit in termen van groote onderdanigheid; maar zeiden echter, dat hen de uitvoeringe van des Koninks wetten aanbevoolen was, in dewelke zy zonder aanzien van perzoonen moesten gaan. Zy dan verzochten haar, indien de Kapellanen in haar Huis waren, dat zy dezelve den Sherif van Essex wilde toezenden. Maar het schijnt, deze hielden zich uit den weg, en zoo bleef deze zaak steeken tot den aanvang van May van dit Jaar toe, dat Mallet gevonden, in den Tour gezet, en van zijn misdaad overtuigt is geworden. Over deze zaak gingen verscheidene brieven, tusschen haar en den Raad over en weder; zy begeerende hem weder in vryheid gestelt te hebben, en de Raad daarentegen zulks uitdrukkelijk weigerende te doen.

In July ontbood de Raad Rochester, Inglefield en Walrave, drie van haar opperste Beambten, den welken zy ordre gaven, om des Koninks believen aan haar bekend te maken; dat namentlijk zy het nieuwe Dienstboek in haar Huisgezin zou hebben aan te nemen, ook dezelve last aan haar Capellanen en al haar Dienaars te geven, en met een antwoord weder te komen. Deze kwamen in Augustus te rugge, en zeiden, dat zy zeer onpasselijk was, en deze boodschap zeer smartelijk ontfangen hadde. Zy zeide datze den Konink in alles wilde gehoorzamen, behalven in deze dewelke haar consciencie en gewissche aangingen; maar zy hadde hen belast, geen van hun boodschappen aan de rest van haar gezinde te doen, in het welke, zijnde zy haar dienaars, zy haar niet hadden kunnen ongehoorzaam zijn.

Toden aan
haar gezon-
den.

voornamentlijk daar zy oordeelden dat het haar gezondheid krenken mocht. Hier over wierden zy na den Tour gezonden.

Daar na wierden de Heer Cancelier, Sir Antony Wingfield, en Sir Willem Peter aan haar gezonden, met een brief van den Konink, en ordere van den Raad, wegens het geene zy haar en haar Dienaars hadden te belasten. Zy kwamen aan haar Huis van Copthal in Effex. De Lord Cancellier gaf haar des Koninks Brief, den welken zy op haar knien ontving, zeggende, zy was die eerbiedigheid aan des Koninks hand verschuldigt, maar niet aan den inhoud van den Brief, dewelke zy wel wist van den Raad voort te komen; en wanneer zy den zelve las, zeide zy: *Ah! Mcester Cecil heeft hier veel moeite mede genomen*; (deze was toen Secretaris van Staat in Dr. Wottons plaats.) Daar op zich keerende na de Heeren Raden, en hen biddende hun boodschap aan haar af te leggen, maar dat zy doch wilden kort zijn, dewijl zy niet wel te passe ware, en haar ook een korte antwoord wilde laten toekomen; hebbende haar meeninge aan den Konink met haar eigene hand geschreven. De Heer Cancellier zeide haar, dat de gantsche Raad eenstemmig verstond, dat zy niet langer konde geleden werden, private en byzondere Misse, of een byzondere Godsdienst, van die dewelke door de wetten vastgesteld was, te hebben en op te houden; en ving aan de namen te lezen van deze die van dat oordeel waren; maar zy verzocht hen, die moeiten te sparen, nademaal zy wel wist dat zy alle van een slag waren. Daar op zeiden zy haar, dat zy ordere hadden, om haar Capellanen te belasten geen anderen dienst te gebruiken, en haar dienaars by geen andere tegenwoordig te zijn, als die dewelke door de wetten was vastgesteld. Zy antwoorde; zy ware des Koninks gehoorzaamste Onderdaan en Zuster, en wilde hem gehoorzamen in alles, behalven het geene, waar in zy door haar gewisse verhindert wierd; zijnde mede gewillig den dood te lijden, om hem dienst te doen: maar zy wilde liever haar hoofd op een blok leggen, als eenige andere wijze van dienst gebruiken, als die dewelke op haars Vaders dood in stand was geweest: alleenlijk dacht haar, dat zy niet waardig ware den dood in zoo goeden zaak te lijden.

Wanneer de Konink tot jaren zou gekomen zijn, zoo dat hy deze dingen zelf bestellen konde, wilde zy gaarne zijn beveelen omtrent den Godsdienst gehoorzamen: want alhoewel hy, *goede zoete Konink*, (zoodanig waren haar eigene woorden) meer kennis hadde dan iemand anders van zijn jaren, zoo was hy echter geen bekwaam

Maar zy
blijft hard-
nekkig.

1551. Rechter in deze zaak; want of'er Scheepen in Zeete zenden waren, of eenige zaak, de regeeringe aangaande; was te besluiten, zy zouden hem daar niet bekwaam toe oordeelen, veel minder konde hy bekwaam geacht werden over zaken, de Godsdienst aangaande, te besluiten. Wat haar Capellaans aanging; indien zy geen Misse zongen, zy zou ze dan ook niet hooren; en aangaande haar Dienaren, zy wist wel dat zy alle begeerig waren om Misse te hooren; haar Capellanen mochten doen dat zy wilden, het was maar om een wijs gevangenis te doen: maar wat belangt de nieuwe Dienst, die zou nimmermeer in haar Huis gelezen werden; en indien iemand gedwongen wierd dezelve te zeggen of te lezen, wilde zy niet langer in het Huis blijven.

Wanneer de Raads-Heeren spraken van Rochester, Inglesfield en Walgrave, dewelke hun last niet ten vollen hadden uitgevoerd, zeide zy: het warede wijste beradinge niet, haar Dienaren te ordonneren, om haar in haar eigen huis te controlleren, en zy waren des te eerlijker lieden, zulk een zaak niet te doen tegens hun gewiffe. Zy stond op de beloften die men den Keizer hadde gedaan, dewelke zy hadde, onder zijn eigen hand, die zy beter geloofde als hen alle: zy behoorden haar beter te handelen, ter liefde van haar Vader, die hen alle meest van niets opgeholfen hadde. Maar of alschoon de Keizer dood ware, of haar wilde verzoeken hen te gehoorzamen; wilde zy evenwel van zin niet veranderen, en nu wilde ze zijn Ambassadeur te kennen geven, hoe zy met haar handelden.

Hier op antwoorden zy, met verklaringe van het misverstand, omtrent de belofte; daar zy weinig op paste. Zy zeiden haar dat zy een mede gebracht hadden om haar te dienen, als haar Comptrolleur, of Reeken Meefter, in de plaats van Rochester. Zy antwoorde, zy wilde haar eigen verkiezinge, omtrent haar Dienaren, hebben, en indien zy haar iemand anders kwamen op te dringen, zoo wilde zy haar huis verlaten. Zy was ziek, maar wilde echter al doen wat zy konde, om te leven, maar indien zy kwam te sterven, wilde zy protesteren en verklaren, dat zy de oorzaak van haar dood waren; zy gaven haar goede woorden, maar haar daden waren boos.

Hier op trok zy een ring van haar vinger, en op haar knien, gaf den zelve den Heer Cancelier, om die den Konink als een teeken van haar genegentheid te geven, nevens haar ootmoedige gebiedenisse; en dede groote verklaringe, van haar plichtschuldigheid aan hem, maar dit (zeide zy) zal hem doch niet gezegt worden. De Raden gingen van haar

haar by de Kapellanen, en leiden hun boodfchap ook aan de zelve af, dewelke beloofden te zullen gehoorzamen. Als toen gaven zy hun orders aan de andere Dienaren op de zelfde wijze, en belaften hem, indien deze orders gebrooken wierden, daar bericht van te geven. 1557.

Daar op stelden zy zich om te vertrecken; maar zoo als zy in den Voor-Hof kwamen, riep hen de Princes door een venster toe, datze haar Reken-Meeſter haar zouden toezenden, want nu moſt zy zelve de reekeninge van haar huis opnemen, en nareekenen hoe veel Broden uit een Schepel meels konden gebakken worden, daar zy noit toe opgevoed was; en derhalven dat ampt al moede was; maar indien ze hem doch in de gevankenis wilden zenden; ik verfoei hem, zeide zy, zoo hy daar niet blijdelijk, en met een goed hart naar toe gaat, beſluitende: Ik bidde God u toe te zenden, dat gy moogt wel doen in uw Ziel en Lichaam; want eenige van uw lieden hebt maar ſwakke Lichamen.

Dit is de ſubſtantie van het rapport en bericht, dat deze Raden op hun wederkomst aan het Hof, op den 29 Auguſtus hebben gedaan. Volgens het welke zy nu buiten alle hoop waren, om op haar, of door aanrading, of door gezag iets te kunnen winnen; waar op vorder be- raadſlaagt wierd, of het dienſtig ware tot verder extremiteiten by haar te komen. Hoe die zaak gedetermineert en beraamt is, vinde ik niet duidelijc genoeg: maar het is zeker dat de Princes Maria de nieuwen Dienſt nooit heeft willen aannemen, en zoo geloove ik bleef zy haar Prieſters te behouden en Miſſe te hooren; maar echter zoo heimelijc, dat daar nooit eenige oorzaak van klachten uit ontſtaan is. Want ik vinde geen verder gewag van deze zaak, als die Ridley daar van gemaakt heeft, ter oorzaak van ten voorval, in het volgende Jaar.

Hy ging om haar op te wachten, zijnde zy alſtoen tot Hunſden; alwaar zy hem in den aanvang beleefdelijk ontfing, zeggende hem, datze noch gedachtenis van hem hadde, zedert haar Vaders tijd, en zand hem zoo, om met haar Beampten het middagmaal te houden. Naar het middagmaal zeide hy haar, hy was gekomen, niet alleen, om zijn plichten aan haar te bewijzen, maar ook om voor haar te prediken, als het haar belieſde, op den naaſten Zondag: zy ontfak hier over in haar aangezicht, en verzocht hem eens of tweemaal, daar op zelfs zijn antwoord te geven. Maar als hy haar verder aandrong, zeide zy, de Kerk van de Parochie zou open ſtaan voor hem, indien hy genegen was om te prediken; maar noch zy, noch iemand van de hare, zouden hem hooren. Hy zeide daar op, dat hy hoopte dat zy niet weigerig zou zijn Gods Woord te hooren. Zy zeide daar op; dat zy niet wiſt wat zy

Zy wil Ridley niet hooren prediken.

Gods

1551. Gods Woord noemden ; maar zy was zeeker dat het nu geen Gods Woord was , het welke zoo by haar Vaders tijden genoemd was geweest. Hy antwoorde, Gods Woord was altoos het zelfde t'allen tijden. Zy antwoorde, dat zy zeeker was, dat hy op gevaar van zijn ooren, by het leven van haar Vader, zoo niet zou gesproken hebben. En wat hün Boeken belangde, gelijk zy Godt dankte dat zy dezelve nooit gelezen hadde, alzoo verhoopte zy dezelve nooit te lezen. Zy gebruikte noch verscheidene andere bittere woorden tegens hem, en vraagde hem vorder of hy van den Raad ware? hy antwoorde van neen. Zy vervolgde daar op, hy mocht daar wel van zijn, gelijk de Raad nu ter tijd gesteld was, en liet hem zoo gaan, hem bedankende, dat hy gekomen was, om haar te zien ; maar ter wereld niet, om dat hy had aangeboden voor haar te prediken.

Sir Thomas Wharton, een van haar beampten, bracht hem tot een plaats daar hy hem aanbood te drinken ; het welke Ridley dede ; maar zich bedenkende daar over, zeide hy, hy had kwalijk gedaan te drinken in een plaats daar Gods Woord verworpen wierd ; want indien hy zijn plicht wel bedacht hadde, hy zoude op zulk een weigeringe het stof van zijn voeten afgeschud, tot een betuiginge tegens het Huis, en terstond vertrokken hebben. Deze woorden, was hy waargenoomen met een groote toe-eigeninge gesproken te hebben, en daar mede was hy heenen gegaan met groote ontroeringe in zijn gedachten. Dit is het al dat ik van deze Princes Maria kan vinden, gedurende deze regeringe.

Wat de Princes Elizabeth aangaat, zy was altoos opgevoed en gene-gen omtrent de Reformatie, en Dr. Parker, die haar Moeders Kapellaan was geweest, ontving in dien tijd een nauwe last van haar Moeder, een weinig tijds voor haar dood wel toe te zien, dat haar Dochter in de gronden van de ware Godsdienst opgetrocken wierd. Zoo dat geen twijfel te maken zy, of zy heeft al de veranderingen, dewelke door en volgens de wetten, gemaakt zijn, met een bly gemoed ontfangen.

Voornemens
van den Gra-
ve van War-
wijk.

En dit is het al aangaande de Godsdienst, het geene binnen dit Jaar is voorgevallen, maar een toeleg wierd nu ter tijd genomen, dewelke hoewel niet als naar eenigen tijd uitgebrooken, echter gelooft word veel tot den val van den Hartog van Zomerzet gedaan heeft. De Grave van Warwijk begoft nu groote projecten voor zich zelven te smeden, voedende gedachten om de Kroon op zijn Huis te brengen. De Konink was nu zeer afkeerig van de Princeffe Maria ; de geheime Raad was nu ook in zulk een onlust met haar geraakt, dat hy zich inbeelde, dat het geen

geen groote zake zou zijn, haar van de opvolgingen tot de Kroon uit te sluiten. Daar was maar een reden dewelke tot zulks konde dienen, de welke was, dat zy volgens de Wet, onwettigt was, en dat derhalven de naaste erven in bloed in haar geen stand konden grijpen, zullende het een groote smet aan de Engelsche Kroon zijn op een bastaart te vervallen. Dit was van dezelve kracht tegens de Princes Elizabeth, dewijl zy ook by vonnis van het Geestelijk Hof, voor onwettigt was verklaart, het welke ook in het Parlement bevestigt was geworden; alzoo dat, het zy de jalouzye over des oudste Zusters Godsdienst, of de vrees voor haar wraakzucht, hen bewoog om haar van de opvolginge uit te sluiten; het zelfde had ook dezelve kracht, die het wettiglijk tegens haar had, tegens haar Zuster.

Hy dan overleide dat men hen beide most voorby gaan, als staande gelijk in de acte van opvolginge in des Koninks uiterste wil. De naaste in het Testament waren de Erfgenamen van de Fransche Koningin, by Carel Brandon, namentlijk de Hartogin van Suffolk en haar Zuster; hoewel ik in verscheidene brieven en schriften van dien tijd hebbe gezien, dat al die afkomst by Carel Brandon onwettigt had: nadeniaal hy zeekerlijk aan eenen Mortimeer was getrouwt geweest, eer hy met de Koningin van Vrankrijk getrouwt was; welke Mortimeer noch lange na zijn Houwelijk met de Koningin geleefd heeft; zoo dat al haar kinderen Bastaarden waren: sommige zeggen dat hy by echtscheidinge van Mortimeer gescheiden is geweest; maar zulks blijkt my niet klaar genoeg.

In dit Jaar is de Sweet-ziekte, dewelke ten tyden van de Koningen Hendrik de 7. en Hendrik de 8. in Engeland geregneerd heeft, weder met zulk een geweld opgebrooken, dat veele daar door van der aarde weg gerukt zijn geworden. Die geene die daar mede bevangen wierden, stierven gelijk of zy sliepen, daarze een overgroote begeerte toe hadden. Maar indien zy het vier en twintig uren konden uitharden, geraaktenze aan het sweeten, zoodanig datze al het venijn daar door kwijt wierden. Binnen Londen zijn in een week tijds over de 800 menschen daar van gestorven.

De Sweet-ziekte.

Het verspreide zich ook door het Land, en de twee Zoonen van Carel Brandon, by zijn laatste Vrouw, beide Hartogen van Suffolk, stierven binnen den tijd van een dag, de een na den ander. Zoo viel dan die tytul ter neder. Hun halve Zuster was getrouwt aan de Heer Gray, Marquis van Dorset; zy dan zijnde de oudste Dochter van de Fransche Koningin, besloot de Graaf van Warwijk zich in dat Huis in te drin-

351.

gen, en te maken dat deeer van het Hartogdom van Suffolk, aan den Marquis van Dorzet, een zacht man, die licht te handelen was, gegeven wierd. Hy had dry Dochters, de oudste was Johanna, een Jonkvrouw van zulke uitsteekende hoedanigheden, als eenige van dien tijd, als opgevoed tot geleerdheid, en zeer geoeffent in de H. Schriftuur, en van zulk een zeldzame gematigheid van gemoed, dat zy een ieder bekoorde die haar kende, voornamentlijk den Jongen Konink, by den welken zy opgevoed was, en die met haar altoos als Broeder en Zuster geleest hadde.

De Graaf van Warwijk besloor deze aan Gilford zijn Eerden Zoon te houwelijken, zijnde zijn drie ouder Zoonen albereeds uitgehouwelijkt, en alzoo te maken dat de Kroon, ingevalle de Konink kwam te sterven, op zijn huis mocht komen, wegen het welke men oordeeld dat hy al vry gedachten hadde. Maar vrezende eenig gevaar wegens den tytul van de Princes Elizabeth, had hy een besluit gemaakt om haar te verzenden. Men schikte dan een Gezand naar Deenmarken, om voor haar een Houwelijk met dien Koninks oudste Zoon uit te werken.

Handeling
wegens een
Houwelijk
van den Konink
met de
Dochter van
Vrankrijk.

Om ook zelfs de Konink een rad voor de oogen te drayen, wierd ook een prachtige Ambassade naar Vrankrijk gezonden, om een Houwelijk voor den Konink, met Elizabeth, Dochter van den Franschen Konink. Naderhand aan Philippus den II. Konink van Spangien getrouwt, voor te stellen. De Marquis van Northampton wierd met deze voorstelling afgezonden, te zamen met de Order van de Kouffeband. Nevens hem gingen de Graven van Worcester, Rutland en Ormond, de Lords Lisle, Fitzwater, Bray, Albergaveny, en Evers, met den Bisschop van Ely; die het woord hadde te doen. Men volgden een menigte van Edellieden, van groote hoedanigheid en staat, makende te zamen met hun gevolg, een train van omtrent de 500 perzoonen.

De Konink van Vrankrijk, toen Hendrik de tweede, ontving de ordre van den Kouffeband, met groote eerbiedigheid voor den Konink. De Bisschop van Ely zeide hem, dat zy gekomen waren, om een nauwer verbintenistusschen hunne Kroonen, door een Houwelijk te maken, ook om hun onderlinge verbond, in eenige byzonderheden noch vaster te stellen. Op het welke de Kardinaal van Lotharingen tot antwoord gaf, volgens zijn maniere van spreken, zijnde altoos ydel en vol van pronkery. Een Commissie wierd gegeven aan dien Cardinaal, den Connestabel, den Hartog van Guize, en andere, om over deze zaak te handelen.

De Engelschen maakten eerst hunnen aanvang, welstaans wil, met het verzoeken van de Koningin van Schotland; maar zulks zijnde afgeslagen, maaktenze hun voorstellinge wegens de Dochter van Vrankrijk, welke aangehouden wierd; maar zoodanig dat geen van beide partyen zou gebonden zijn, in eer of gewisse, tot dat de Princeffe twaalf jaren oud zou zijn. Maar deze zaak geen effect nemende, zal het onnoodig zijn, daar veel langer op te staan, zullende de Lezer het alles in het Dag-register van Konink Eduard kunnen vinden.

De Konink van Vrankrijk zand mede een zeer aanzienlijke Ambassade naar Engeland, met de Ordre van St. Michiel aan den Konink, en een zeer vriendelijke boodschap, dat hy geen minder liefde tot hem droeg, alseen Vader zijn eigen Zoon zou kunnen toedragen. Hy bad den Koning niet te willen gehoor geven aan eenige ydelc geruchten, dewelke eenige kwaadaardige menschen mochten verwekken, om hunne vriendschap te breeken. Verzoekende mede, datter zoodanigen reguleringe omtrent hun Grenspalen mochten gehouden werden, dat alle oorzaken van geschillen, in alle vriendschap geweest en voorgekomen mochten werden. Hier op heeft de jonge Konink zelve geantwoord: (,) Dat hy zijn waarde Broeder bedankte voor de toezendinge Ordre, en de verzeeking van zijn genegenheid: het welke hy altoos zoude zoeken te verschuldigen. Aangaande de geruchten, die waren niet altoos te gelooven, ook niet altijd te verwerpen, zijnde geen minder ydelheid alles te vrezen, als het gevaarlijk ware, nergens geen achterdocht van te hebben: en wegens eenige onlusten dewelke zouden mogen rijzen, zoude hy altoos vaardig staan, om dezelve te determineren, eerder door redenen als door geweld, voor zoo verre als zijn eer het zelve zoude kunnen lijden.

Of deze antwoord voor de hand was toegestelt of niet, kan ik niet zeggen. Ik geloove eerder van ja; anderziats zou het wat ongemeens zijn, voor een van veertien jaren, uit de vuist zoodanigen reden te voeren.

Maar terwijl al deze dingen zoo gebeurden, wierd'er een toeleg gemaakt, om den Hertog van Zometzet te vernietigen. Hy had zulk een toegang tot den Konink, en zulk een vrydom by den zelve, dat de Grave van Warwijk een besluit nam, om zich van hem te ontslaan, op dat hy al zijn gantsche werk niet mocht komen te verbrodden. De Hartog van Zomerzet schein ook in April, van dit Jaar, een nieuwe toelage te hebben opgestelt, om den Konink weder in zijn macht te bekomen, en handelde met den Lord Strange, die zeer in zijn gunst was,

Een t'za-
menzweering
tegens den
Hartog van
Zometzet.

hem te bewegen om zijn Dochter Johanna te trouwen , en om hem van alles wat'er by den Koning ommegang, te berichten. Maar de Graaf van Warwijk, om zich zelve, en al zijn vrienden, in hooger stand te stellen , bevorderde een groote aanstellinge van nieuwe eertijfels. Gray wierd Hartog van Suffolk gemaakt, en hy zelve wierd Hartog van Northumberland; want Hendrik Piercy, de laatste Hartog van Northumberland, stervende zonder kinderen, zoo waren zijn naaste erfgenamen de zoonen van Thomas Piercy, die in de voorgaande Regeeringe onder schuld hadde gestaan wegens de laatste wederspanningheid in Jorkshire; Paulet, toen Lord Thesaurier, Grave van Wiltshire, wierd gemaakt Marquis van Winchester; en Sir Willem Herbert, die de Zuster van den Marquis van Northampton had getrouwt, wierd Grave van Pembrok gemaakt. De Lord Ruffel was al in het voorgaande Jaar Grave van Bedford gemaakt geweest, zoo als hy van het sluiten van de Vrede met Vrankrijk, was wedergekeert. Sir Thomas Darcy wierd ook toen Lord Darcy gemaakt.

Maar de nieuwe Hartog van Northumberland, konde nu niet langer zulk een Mede-vryer in zijn grootheid verdragen, als hem de Hartog van Zomerzet was, zijnde die de eenige perzoon, die hy dacht, dat hem den Konink uit zijn handen zou kunnen halen. Zoo dan op den 17. van October, wierd de Hartog gevangen, en na den Tower gezonden, en nevens hem de Lord Gray; Sir Ralph Vane, die het over de Rivier ontkomen was, maar tot Lambeth weder vast gekregen wierd, zoo als hy zich onder het strooi in een Stal verborgen hadde. Sir Thomas Palmer, en Sir Thomas Arundel, wierden ook gevangen, doch zoo ten eersten niet na den Tower gezonden, maar in hun kamers opgesloten. Eenige van zijn volgers, Hamond, Nudigate, en twee van de Seymours, wierden naar de gevangenis gezonden. Op den dag daar aan wierd de Hartogin van Zomerzet mede naar den Tower gezonden, beneffens eenen Crane en zijn Vrouw, die veel omtrent haar waren geweest, en twee van haar Kamenieren. Na deze wierden Sir Thomas Holcroft, Sir Miles Partridge, Sir Michael Stanhop, Wingfield; Bannister en Vaughan, alle mede gevangen gezet. De beschuldiging tegens den Hartog was, dat hy een partye gemaakt had, om hem zelf weder Protector te doen verklaren, in het laatste Parlement, het welke de Grave van Rutland positivelijk bevestigde. De Hartog antwoorde hier op, dat zulks misschien wel waar konde zijn; maar, hoewel zulks zijn vyanden wel tegens hem zou kunnen ontsteeken, zoo was dat echter geen misdad. Maar Sir Thomas Pal-

mer, hoewel met hem als een medestander gevangen, was die geene die hem vernietigde. Deze was al voor heen by den Konink gebracht geweest, den welken hy gezegt hadde, dat op den laatsten St. Joris dag, de Hartog vrezende, datter eenig kwaad tegens hem gebrouwen wierd, voorgenomen had, het volk op de been te brengen, indien de Ridder Herbert hem niet verzeekert hadde, dat hem geen leed geschieden zou. Dat onlangs hy voor hadde gehad, den Hartog van Northumberland, den Marquis van Northampton, en den Grave van Pembrok by den Lord Paget ter middagmaal genodigt, of onderwegen aan te vallen, of over maaltijd te doen vermoorden. Dat Sir Ralph Vane twee duisend mannen gereed hadde. Dat Sir Thomas Arundel den Tour verzeekert hadde, en dat al de Gendarmory, of luiden van wapenen gedood zouden werden. De Hartog van Zomerzet, hoorende dat Palmer by den Konink was geweest, wilde het hem opstryen; maar hy loochende alles. Hy zand ook om den Secretaris Cecil, en zeide hem, dat hy vermoede datter eenig kwaad voornemen tegens hem in train was; waar op de Secretaris antwoorde, indien hy niet schuldig ware, mocht hy op zijn onnozelheid betrouwen; maar indien ja, had hy niet anders te zeggen, als hem te beklagen.

Al deze dingen wierden den Konink gezegt met zulke omstandigheden, dat hy overtuigd wierd dezelve te geloven, en de oprechtheid van zijn getuigenisse, verwekte in hem een groote afkeer van zijn Oom; wanneer hy hem als een t'zamenzweerder, tegens het leven van de andere Raden, aanzag, en besloot daaromme hem aan het Regt over te laten. Palmer voor de tweedemaal ondervraagt zijnde, zeide dat Sir Ralph Vane 2000 mannen zou bygebracht hebben, dewelke met des Hartogen van Zomerzets 100 Paarden, op een Monsterdag de luiden van Wapenen zouden hebben aangetaft. Het welke gedaan zijnde, had de Hartog beslootendoor de Stad heen te ryden, en te roepen *vryheid, vryheid*; en indien zijn onderneming niet wilde gelukken, naar het Eiland van Wicht of naar Pool te vluchten. Crane bevestigde al dat Palmer hadde gezegt, voegende daar noch by, dat de Graaf van Arundel kennisse van de t'zamentweering hadde, en dat alles zou uitgevoert hebben geweest, maar dat de gewichtigheid van den aanslag, uitsiel veroorzaakt had, komende daar nu en dan verscheidenheid van goedvinden en raad by. En dat de Hartog, onder een voorgeven dat hy ziek ware, in het heimelijk na Londen was gegaan, om te onderzoeken wat vrienden hy daar hadde te maken.

Hamond zijnde ondervraagt, beleed niet met allen, als dat des

De Konink
tegens hem
ingenomen.

1551. Hartogen Kamer tot Greenwich, by nacht door een menigte van gewapende mannen was bewaart geweest. Op deze bliken, wierden beide de Graaf van Arundel, en den Lord Paget naar den Tower gezonden. De Grave had een van de voornaamste geweest, die het met den Grave van Warwijk hadden gehouden, om den Protector ter neder te werpen, maar zijnde zoo hem dacht, kwalijk van hem beloond; was nu zijn vyand geworden. Zoo was dan dit gedeelte van de Informatie zeer geloofwaardig.

Hy word ter
onderzoek
gebracht.

Deze zaak bleef zoo steeken, tot aan den eersten December, wanneer de Hartog tot zijn onderzoek wierd voortgebracht, alwaar de Marquis van Wincheſter, Lord Steward, of Stedehouder gesteld was. De Pairs die hem oordeelden, waren zeven en twintig in 't getal. De Hartog van Suffolk, en Northumberland, de Marquis van Northampton, de Graven van Derby, Bedford, Huntington; Rutland, Bath, Suffex, Worcester, Pembroke, en de Burggrave van Hereford, de Lords en Heeren Abergaveny, Audley, Wharton, Evers, Latimer, Boroug, Couch, Stafford, Wentworth, Darcy, Sturton, Windzor, Cromwel, Cobham, en Bray.

De misdaden hem te laste gelegd waren in verscheidene indictmenten en aanklachten beworpen, gelijk de Konink in zijn Dag-Register aanmerkt, maar de Record of aanteekeningen daar van gedaan en gehouden, melden maar van dry Indictmenten; of Artykelen, dat is onzeeker. Als dat hy een voornemen hadde gehad, van des Koninks Perzoon zich te verzeekeren, en zooal de zaken alleen te bestieren; en dat hy met noch honderd andere van meening ware geweest, den Grave van Warwijk, naderhand Hartog van Northumberland, te vangen. Ook voorgenomen beroerten binnen de Stad Londen te verwekken.

Nu volgens de Acte in het laatste Parlement gepasseert, indien 12. perzoonen zich te zamen hebben vervœgt, om eenig Raads-Heer van den geheimen Raad te dooden, en zy, op openbare Proclamatie, zich niet verstroyen en van een begeben, zulks zal voor verradery gehouden werden: of indien zulke twaalf perzoonen door eenige kwaadaardige Konstenary, te zamen gebracht, om eenige moedwil te pleegen, en zijnde des gelast, zich niet van een scheiden, zulks is oproer en wederspannigheid, zonder Beneficie van Geestelijkheid of Heilighdom.

Het scheen een zeer vreemde zaak, dat die drie Pairs, Northumberland, Northampton en Pembrok, die zijn beledene en geflagene vyan- den waren, en daar hy in zijn aanklacht wierd beschuldigt, tegens de eerste

eerste te hebben geconspireert, die voornamentlijk zijn partye zijnde, als zijn Rechters zouden zitten, want hoewel volgens de wetten, op geen Pair, in Recht-zake geen Exceptie kan werden gemaakt, echter de wet der volkeren die boven alle andere wetten is, stelt vast dat niemand een Rechter kan zijn in zijn eigen zaak: en het geen ook zeer ongebruikelijk was, de Heer Cancellier, hoewel toen een Pair zijnde, wierd uit het getal der Rechters geslooten. Maar het staat te geloven, dat de verzoening tusschen hem en den Hartog van Zomerzet, vermoedelijk ware, en veroorzaakt hadde, dat hy onder het getal der Rechters niet gestelt was geworden. De Hartog van Zomerzet zijnde, naar het schein, weinig in de Rechten ervaren, eischte niet dat de Raad pleiten, of hem in point van Rechten bystaan zou; maar antwoorde alleenlijk op de zaken de facto. Hy zeide vooraf, dat hy begeerde, dat niet eenig voordeel tegens hem genomen wierd over eenig ydel, of vergramt woord, dat hy zou mogen gesproken hebben, of hem t'eeniger tijd mocht ontvallen zijn. Hy verklaarde, dat hy nooit had in den zin gehad de Noordergedeelten op te ruyen; maar dat hy alleenlijk opeenig bericht, aan Sir Willem Herbert gezonden hadde, om zijn Vriendte zijn: dat hy nooit beslooten hadde de Hartog van Northumberland, of eenig ander perzoon, te dooden; maar alleen daar van gesproken had, zonder echter de meening en intentie gehad te hebben, om het zelve te doen: dat aangaande het verstrooyen van de Gendarmory, of Wapenmanschap, het een belachelijke zaak ware te denken, dat hy met een hand vol volks, zulk een trouw van negen honderd mannen zou kunnen verstrooyen en vernielen; het welke, indien het hem al gelukt ware, hem echter niet helpen konde: dat hy nooit had voor gehad eenige beroerte binnen Lonnen te verwekken; maar die Stad altoos had aangezien, als een plaats, daar hy het alderveiligste was. Dat volk tot Greenwich by hem gehad te hebben, in geen kwaad voornemen bestond, nademaal daar hy wel eenig kwaad met het zelfde had konnendoen, hy het echter niet gedaan hadde, maar dat hy op zijn aantasten, zich gewillig had gevangen gegeven, zonder eenigen tegenstand te doen. Hy bracht ook verscheidene dingen tegens de getuigen voort, en verzocht dat de zelve geconfronteert mochten werden. In het byzonder zeide hy veel tegens Sir Thomas Palmer, de voornaamste getuige; maar de getuigen kwamen niet te voorschijn, alleenlijk wierden hun Examinatien en ondervragingen gelezen. Hier op pleite des Koninks Raad tegens hem, dat volk te lichten, en alzoo Oorlog op te wekken, zeekerlijk verradery was; zoo was het ook, volk te vergaderen

1551. om geheime Raden te vermoorden; dat volk by zich te hebben, om aanrastinge te verhinderen, was Feloni en wederspanningheid, gelijk mede de Heeren aan te tasten, of haar dood te besluiten.

Of hy nu eenige verweeringe in rechte daar tegens gedaan heeft of niet, is my niet genoeg gebleeken: want de materiele verweeringe, word in al de aantekeningen niet vermeld. Bestaande dezelve alleenlijk daar in, dat deze Conspiratien en Verzamelingen van des Koninks Onderdanen, verraderlijke en wederspannelijke stukken waren; na dat zy gelaft waren te vertrekken, en gehoorzaamheid geweigerd hadden, en in al de gantsche zaak, is niet zoo veel als bygebracht, zelfs niet in de aanklacht en Indictment, dat zulks geschied is; en zeekerlijk was het niet geschied: want indien hem zoodanigen Proclamatie of bevel had toegezonden geweest, het is zeer gelooflijk, hy zoude hebben gehoorzaamt, of zich naar Londen, of ergens in het Land begeven hebben, en onderzocht wat hy met geweld zou hebben kunnen te wege brengen. Maar het Gebod te hebben geweigerd, en zoo tegeraken binnen schuld van verraad, en echter uit zijn huis niet te gaan, zijn geen dingen die te zamen hangen.

Wanneer de Pairs vertrocken, scheen het genoegzaam, dat de be- wijzen aangaande zijn desseinen van de Noorder-gedeelte op de been te brengen, of de Stad over eindre te helpen, of de Wapenmanschap te dooden, hen geen genoegzame voldoening gaf. Want al deze zouden verraderlijke misdaden geweest zijn, zonder tegenspreken. Zoo hielden zy zich dan alleenig aan het stuk, van toeleg gemaakt te hebben, om den Hartog van Northumberland te vangen. Indien hy, met twaalf mannen by hem had beslooten het zelve te doen, en zelf naar afgeganene Proclamatie daar inne volhard, het zoude zeekerlijk Felony en wederspanningheid geweest zijn. Maar zulks niet zijnde ingebracht, schijnt het ook wel dat'er geen Proclamatie gemaakt is. De Hartog van Suffolk was van gevoelen, dat geen Contentie of twistinge tusschen byzondere Onderdanen, op eeniger maniere verradery konde geacht werden. De Hartog van Northumberland zeide, hy zoude nimmer toestaan dat eenige zaak tegens hem byzonderlijk ondernomen, verradery zou geacht werden. Na een groote verscheidenheid van gevoelens, hebbenze hem alle van verradery ontslagen, maar het grooter getal vand hem schuldig aan Felony. Wanneer zy weder bescheid in brachten, van niet schuldig aan verradery, al het volk, dat zich veel aan zijn behoudenis liet gelegen zijn, maakte een groot geschreeuw van blijdschap; zoo luide en zoo lang, dat men het zelve tot Charing Cross

Word ontslagen van verradery maar vastgehouden aan Felony.

Crofs konde hooren. Maar deze vreugde duurde niet lang, wanneer zy hoorde dat hy wegens Felony of wederfpanningheid veroordeeld was; waar op aanftonds het vonnis gevolgt is, dat hy als een wederfpannige ter dood veroordeeld was.

De Hartog hadde zich zelve, gedurende de gantsche tijd van het onderzoek, met een groote gematigtheid gedragen; en hoewel des Konings Raad in hun gewoone wijze van Pleidooyen zich zelve zeer bitter tegens hem gedragen hadde, misfchien om daar door een grooter plasdank by den Hartog van Northumberland te behalen, echter hy floeg nooit acht op deze hevigheden, of liet zich daar weinig aan gelegen zijn.

Wanneer het Vonnis gevelt was, dankte hy de Heeren voor hun gunst, en verzocht vergiffenis van den Hartog van Northumberland, Northampton en Penbroke, voor zijn kwade voornemens tegens hen, en begoft behoudenis van zijn leven te verzoeken, en voor zijn Vrouw en Kinderen te spreken. Hier op wierd hy weder te rugge na den Tour gebracht.

Of nu dit verzoeken van vergiffenis van de Heeren, in zich zelve een volkomene belijdenis hadde van de misdaad, dewelke hem te last wierd gelegd, of dat het alleenlijk een Compliment aan hen gedaan, ware, op datze zijn pardon, dat hy verhoopte, niet zouden verhinderen, zulks staat te beredenkavelen. Hy beleed dat hy had gesproken van hen te dooden; en dit maakte hem reden genoeg, om vergiffenis van hen te verzoeken, zoo dat het geenzins noodwendiglijk een belijdenis van misdaad in zich begreep. Het gantsche volk dacht, dat zijnde ontlast van verradery, en geen wederfpannelijke actien en dadelikheden door hem bedreven zijnde; maar alleenlijk de intentie daar van; en dat alleenlijk het vangen van een Pair, bewezen zijnde, het billijk zou hebben geweest, een Heer, den Konink zoo na in bloede bestaande, van de dood te bevryen.

Maar om den Konink noch meerder in te nemen, wierd hem een gefchiedenis aangebracht, dewelke ook door hem in zijn Dag-register gestelt is, namentlijk dat de Hartog, komende in den Tour, hadde bekend, dat hy eenen Bartuile hadde gehuurt, om de Heeren te dooden; en dat Bartuile dat zelfs bekende, en Hammond kennisse daar van hadde. Maar of dit was bedacht om den Konink van hem gantsch te vervreemden, of zulks in der daad waarachtig ware, kan ik niet verzeekeren: maar schoon genomen het was waar, zoo was het Filony in Bartuile, indien hy een Dienaar van den Konink zy ge-

1551. weest, maar niet in den Hartog die een Pair was. Echter dit gaf buiten allen twijffel den Konink zeer ergerlijke gedachten van zijn Oom, en deede hem te lichter tot zijn Executie verstaan: nademaal zoo veel t'zamenfweeringen dingen zijn van zulk een Barbarische en onmenschelijke wreedheid, dat men hem naauwelijks te swaar zou kunnen straffen: maar het is zeeker datter geen blijk met allen was van eenig dessein, om den Hartog van Northumberland om te brengen, anders zoude de aanklacht tegens hem niet aangelegt zijn, alleen wegens een voornemen om hem aan te tasten en vast te zetten, gelijk die was, zijnde de t'zamenfweering van hem te dooden, niet zo veel als aangeroord, in de zelve; maar dit was kwaadwilliglijk van hen verspreid, om de wereld, en voornamentlijk den Konink, in te nemen, tegens hem.

Ziet het In-
diſtament en
Kokes Fol.
482.

Ook de Konink in zijnen brief aan Bernaby Fitz-Patrik, die zijn gunsteling scheen te zullen zijn, en alstoen naar Vrankrijk, om taal en zeden te leeren, gezonden was, heeft geschreven, dat de Hartog scheen de Felony te hebben bekent, en dat hy na de uitspraak van het Vonnis die bekent hadde, hoewel hy voorheen, krachtelijk, het strijdige gesworen hadde. Uit het welke blijkelyk genoeg is, dat de Konink genoeg van zijn schuld verzeekert was. Sir Michael Stanhop, Sir Thomas Arundel, Sir Ralph Vane, en Sir Miles Patridge, wierden daar na ter onderzoek gestelt. De eerste en laatste wierden weinig beklagt: want gelijk als alle Grooten gemeenlyk volk ontrent hen hebben, dat hunne grootheid gebruikt, alleenlyk tot hun eigen einde en voordeel, zonder op hun Meesters eer of ware belang acht te slaan, zoo waren zy de lieden, dewelke het kwaad, dat de Hartog van Zomerzet hadde begaan, voornamentlijk geweeten wierde. Maar Sir Thomas Arundel verdiende groote medelijden, en had veel in zijn ondervraging, die van zeven uren des morgens tot den middag toe duurde. Toen ging de Jury, of het Eedschap ter zyden, en konden zich onderlinge niet verstaan omtrent hun verdict of verklaringe, tot des anderen daags 's morgens, wanneer deze, dewelke hem niet schuldig erkenden, echter om hun eigen leven te behouden, zich lieten overbrengen tot de fierheid van deze, die beslooten hadden hem schuldig te verklaren. Sir Ralph Vane wierd de meeste van allen beklagt; hy hadde zeer groote diensten in den oorlog gedaan, en wierd geacht een van de braafste Edellieden van Engeland te zijn.

Hy bepleite voor zichzelve, dat hy, gedurende de Oorlogen, zijn Vaderland merkelijke diensten hadde gedaan; maar in tijden van Vrede

Vrede waren bloodaarts en dappere mannen in evenveel achtginge. Hy versmade eenige ootmoedigheid voor zijn leven te toonen. Maar deze grootheid van gemoed, bevorderde zijn verwijzing zekerlijk: en om hem in de wijze van zijn dood noch meerder schande toe te brengen, wierd hy en Patridge gehangen, daar de twee andere onthalt wierden.

De Hartog van Zomerzet gebruikte vast middelen om den Konink beter informatie te geven, en tot hem genegender te maken, hebbenden Cancelier gewonnen om zijn Vriend te zijn; die hem derhalven Bericht toe zand, of iets, het geene door den Raad tegens hem beslooten was; en zijnde wat haastig, schreef alleenlijk, op het opschrift van den Brief, *Aan den Hartog*, en belaste een van zijn Dienaars den zelve naar den Tour te brengen, zonder hem byzonderlijk aan den Hartog van Zomerzet te wijzen. Maar de Dienaar wetende de gemëenzaamheid, dewelke was tusschen zijn Meester en den Hartog van Norfolk, die noch in den Tour was; en wetende van geen gemeenschap, tusschen hem en den anderen Hartog, bracht de Brief aan den Hartog van Norfolk. Wanneer de Heer Cancelier deze misflag gewaar wierd, dacht hy wel, dat de Hartog van Norfolk, om den Hartog van Northumberland aan zich te verbinden, hem gewisselijk ontdekken zou. Hy dan begaf zich in aller haast na den Konink, en verzocht van zijn ampt ontslagen te mogen werden, en kwam daar mede de kwaadaardigheid van zijn vyanden te vooren. Hier op wierd hy ziek; of immers hy geliet zich zoodanig, om daar door te meer medelijden tegens hem te verwekken; of wel de schrik die hy hadde ontfangen, maakte hem zoodanig in der daad.

Het Zegel dan wierd hem afgehaalt door den Marquis van Winchester, den Hartog van Northumberland, en den Lord Darcy, op den 21. December, en gestelt in handen van den Bisschop van Ely, die Zegelbewaarder, tot wederzeggens toe, gemaakt wierd; en wanneer de zittinge van het Parlement aanging, wierd hy Cancelier gemaakt. Maar dit wierd zeer besprooken: wanneer de Reformatie eerst in Engeland gepredikt wierd, Tindal, Barns, en Latimer, namen de gelegenheid, van de groote praal en wellust van den Kardinaal Wolzey, en de wereldlijke bedieningen van de andere Bisschoppen en Geestelijke perzoonen, om hen te vertoonen als een slag van luiden, die de zorge voor de Zielen t'eenemaal ter zyde zetteden, en de Geestelijke studien en oeffeningen, dewelke de menschen tot zoodanige bedieningen bekwaam maakten, verwaarloofden, en zich

De Zegeis
den Lord
Rich ontno-
men.

En aan den
Bisschop van
Ely gegeven.

251.

alleenlijk genoegden met den naam van Bisschoppen, en Kerkelijke perzoonen te dragen, die hen diende tot een dekmantel van hunne staat- en geldzucht. En dit had een groot vooroordeel, tegens deze, die hunne Harders wierden genoemd, verwekt, wanneer zy zagen, datze hun hartzenen vulden met zorgen, die ten minsten tot hun be-roeping niet behoorden, indien niet strijdig waren met de plichten die van hen verwacht wierden. Als nu dan Goodrik, die een Gereformeed Bisschop was, Lord Cancellier gemaakt wierd, zeiden hun tegenstanders, dat deze lieden alleenlijk wereldlijke bedieningen, in handen van Kerklieden te zijn, verwierpen en veroordeelden, zoo lang hun vyanden die bezaten; maar haaft van mening veranderden, zoo haaft als iemand van hunnen aanhang daar toe kwam gevordert te werden.

Maar gelijk als Goodrik wierd verheven by belang van het Pausdom, tot tegenstelling van den Hartog van Zomerzet en Kranmer, die zijn vaste Vriend was, zoo bleek het ook wel haaft met den aanvang van Koningin Maria's Regeringe, dat hy meesterlijk den huik naar de wind konde hangen; en dat hy zich voegde tot de Reformatie, of, om zich te voegen naar den tijd, of dat hy in zijn gemoed daar toe gedreven wierd; doch hy hadde daar dat gevoelen niet van, dat een Bisschop mocht betamen, zijnde een van die geene, die beflooten zoo veel daar mede te vorderen als zy konden, echter daarom niet te lijden. Zijn handel dan in dezen, is noch een voorgang, om het zelve in anderete rechtveerdigen, noch bekwaam om ergeris te verwekken in deze, by dewelke hy zich voegde. Christus zijnde aangesprooken om een scheidinge van een erfennisse tusschen twee broederen te maken, zeide: *Wie heeft my tot een Rechter of deilder gestelt?* En de Apostel Paulus spreekende van de Kerklieden: *Niemand die oorlogt inwikkele zich zelven met de dingen dezès levens.* Het welke door den Oudvader Cyprianus verstaan word, als een gedurigen regel, tegens alle wereldlijke bedieningen van de Geestelijkheid.

Daar zijn dry Apostolische regelen daar tegen; en Cyprianus telt onder de zonden van zijn tijd, dewelke God verwekt hebben, om vervolgingen op de Kerk te brengen, ook deze, dat veele Bisschoppen, verlatende hun Bisschopdommen, wereldlijke zorgen op zich genomen hebben. In het welke hy zoo nauw gezet was, dat hem dacht, het zijn van Voogt over Wees-kinderen, ware een aftrekkinge voor hun Character onbetamelijk; zoo dat een Priester, latende

de

de een ander Voogt over zijn kinderen, om dat volgens het Roomsche recht, iemand die daar toe verzocht wierd, genootzaakt was het zelve aan te nemen, de naam van die Priester, dewelke het Testament gemaakt hadde, bevoelen wierd, uitgehouden te worden, uit de Lijst van deze Kerk-lieden, die in den gelove waren gestorven, en in de dagelijksche dienften gedacht wierden.

Samofatenus word aangemerkt, als een van de eerste uitstekende Kerkelijke Perfoonen, die zich zelve in wereltlijke zaken hebben ingewikkelt, wanneer de Keizers tot de Christelijke Godsdienst bekeert wierden, was het een natuurlijke uitwerkinge van hun bekeeringe, de Bisschoppen veel goets te doen; en veel van dezelve geraakten zoo diep in de genegtheid, tot het Hof en publijke bedieningen, datter regulen tegen hun gaan ten Hove, wierden gemaakt, zijnde hen zulks verboden, ten ware zy aldaar geroepen of ontboden wierden; en werdende het Register, daar van by den Bisschop van Romen gehouden, zoo mocht niemand daar gaan, zonder zijn toestand. Hun bemoeyinge in wereldlijke zaken, is mede by verscheidene Provinciale Concilien verworpen en afgeschafft, maar ampelder, en met veel meerder nadruk, by het algemeen Concilie van Chalcedon. Het is waar, de Bisschoppen hadden hun Gerechtshoven, over borgerlijke geschillen; het welke eerst zijn aanvang genomen heeft, op den Brief van den Apostel Paulus aan den Corinthen, tegens hun gaan te recht voor ongelovige, en voor het onderwerpen van hun geschillen, aan eenige onder hen.

Maar de reden hier van hield op, en wierd krachteloos, wanneer de Rechters in de Borgerlijke Hoven van Justitie, nu Christenen waren. Echter wierden deze Bisschoppelijke Rechtbanken opgehouden, tot na de tijden van Constantinus, en hun gezag wierd somwilen uitgebreid, zomwilen weder ingetrokken; naar gelegenheid van zaken. De Oud-Vader Augustinus, en verscheidene andere vroomme Bisschoppen, wierden ook daar moede van, oordeelende dat het hooren van twist-zaken, gelijk het veel tijds weg nam, ook alzoo hun hoofden vervulden, met andere gedachten, als eigentlijk hen betamelijk waren.

De Bisschoppen van Romen en Alexandrien, nemende hun voordeel uit de grootheid en Rijkdom van hun Bisschop-Stoelen; begonnen eerst een wereldlijke mogentheid van de Kerk op te rechten, en de verwarringe, dewelke in Italic na de vijfde Eeuwe voorviel, gaf den Bisschop van Rome groote gelegenheid tot het zelve, dewelke zy na

4551. alle hun vermogen ook zochten uit te breiden en voort te zetten. De veranderingen in Spangie, gaven ook een aanwas aan de Spaanſche Biſſchoppen, om hun gezag te meer in burgerlijke zaken te oefenen; en wanneer Karel de Groote en zijn Zoon, groote Landeryen en ruime regtsprake aan verſcheidene Biſdommen, Abdyen en Klooftern begoſten te verleenen, kwamen de Biſſchoppen en Abten wel haaft in alle openbare Raadſchappen van de meeſte Staten en heerſchappyen van Europa, hun deel te genieten, tot het welke hun Landeryen en bezittingen hen recht gaven; voornamentlijk in de affairen en bedieningen van Staat gebruikt te werden. De onkunde van die tyden, maakte hier eeniger mate een noodwendigheid af, en Kerkelijke bedieningen wierden gegeven, aan zulke lieden, die de Staat, of in Ambaffaden, of in de Vorſtelijke Hoven, wel hadden gedient: zoo dat het geen wonder was, dat lieden op zoodanig dienſten gevordert; in deſe hun vorige wijze van leven bleven volharden.

Aldus wierden de Biſſchoppen voor het meeſte gedeelte, alleenlijk een ſlag van menſchen; dewelke in byzondere kleederen gingen, en op eenige hooge vierdagen eenige weinige dienſten uitvoerden; maar omtrent de Paſtorale zorge, en al de andere plichten die ophen lagen, waren zy in het algemeen zorge en achteloos; en die ernſthaftigheid, die afzondering van de wereld, die naarſtigheid in het Studeren, en omtrent Chriſtelijke oefeninge, voornamentlijk de bezorginge van de Zielen, dewelke hun bedieningen eigen waren, ſcheenen met die wijze van leven gants niet over eente komen, die zoo veel wereldſche bezorginge bracht op die geene die dezelve naarvolgden.

Het viel ook niet licht, de wereld wiſte maken, dat hun Harders zeer veel naar den Hemel vroegen, wanneer zy zich onbetamelijk in de Princen Hoven indrongen, of ſtaatzuchtiglijk trachten naar de beſtierreng van zaken van Staat; en men had allezints waargenomen, dat Kerkelijke perzoonen, dewelke ampten en bedieningen aan zich trokken, en zich ſtelden in een gezag, dat van hun beroep zoo ver afgezonderd ware, aan de andere zyde weder even zoo veel van hun achteng, die hen en hun ampt en bediening toekwam, kwamen te verliezen.

Maar om in het vervolg der zaken voort te gaan, alle mooglijke bezorginge werd aangewend, om des Koninks gemoed met alle vermakelijke gezichten te onderhouden, gelijk in zijn Dag-regiſter genoegzaam te zien is; het welke zoo het ſchijnt het begeerde en verwachte effect en uitwerkinge wel te wege bracht, want hy liet zich aan zijns Ooms behoudenis weinig genoeg gelegen zijn.

Men

*Angliae Protector
Edwardi Regis*

*Arinculus. Capite
truncatus 22. Ja. 1552.*

Men zand dan een ordere tot het onthalzen van den Hartog van Zomerzet op den 22. Jannary, op welken dag, hy na de plaats van het gerecht op Touwer-Hill gebracht wierd. Zijn gantsche handeling daar omtrent was zeer gereguleert, en geenzints van het geen hy ordinaarlijk geweest ware, veranderd. Hy knielde eerst neder, en dede zijn Gebed, en sprak daar op deze woorden tot het volk.

„ Waarde geliefde vrienden, ik ben hier gebracht om de dood te lyden, „ hoewel ik noit, of by woorden of by werken, den Konink beledigt „ hebbe, en ik altoos zoo getrouw en oprecht tegens het Koninkrijk ge- „ weest ben, als oit iemand heeft konnen zijn; maar voor zoo veel ik „ by rechte ben veroordeeld om te sterven, ik erkenne dat ik zoo wel „ als andere zulks onderworpen ben; derhalven om mijn gehoorzaam- „ heid, dewelke ik de wetten schuldig ben, te betuigen, ben ik hier „ gekomen om den dood te lyden, aan de welke ik my gewilliglijk op- „ offere, met hartelijke dankzegginge jegens God, die my dezen tijd „ van bekeeringe vergunt heeft, dewelke, door een haastigen dood, „ mijn leven van my had konnen weg nemen, zoo dat ik noch hem „ noch my zelve erkent zou hebben. Daar en boven daar is iets „ dat ik u in gedachten moet brengen, rakende de Christelijke Gods- „ dienst, dewelke zoo lange als ik in gezag ben geweest, ik altoos „ met alle naarstigheit voortgezet hebbe, en bevorderd na mijn ver- „ moogen. Ook berouwt my geenzints het geene ik daar omtrent ge- „ daan hebbe, maar verheuge my daar in; nademaal als nu de Staat „ van de Christelijke Godsdienst, de oude gedaante en ordere van de „ eerste en Primitive Kerk zeer naar komt, welke zake ik achte als een „ groote weldaad van God, zoo aan u als aan my gedaan en gegeven, „ en vermane u alle zeer hartelijk, dat dit het welke u zeer zuiverlijk is „ voortgestelt, gy met gelijke dankbaarheid ontfangen en omhelzen „ wil, en het zelve in uw gantsche leven betrachten; het welke indien „ gy niet doet, zonder twiifel groeter ongeval en ellende zal volgen.

Wanneer hy tot daar en toegekomen was, wierd er een ongewoon-
lijk gerucht gehoord, niet anders als of eenige huizen door boskruit op-
geblazen wierden, het welke zulk een verbaaftheid in het volk veroor-
zaakte, dat zich veele wegpakten, zonder te weten waar zy voor vlo-
den; en de verhaelder hier van, die op zijn plaats bleef, zegt, dat hem
toen in de gedachten kwam, de verbaaftheid daar de bende in was, die
kwam om onzen Zaligmaker te vangen, vallende op een woord sprec-
kens ruggelings over te gronde. Ter zelve tijd kwam Sir Antony
Brouwn naar het Schavot toe ryden, waar uit een ieder verhoopte dat
hy

1551.

Aanpraak
van den Har-
tog van Zo-
merzet aan
het volk op
zijn sterven.

1551.

hy een Pardon had, en een geweldig geroep, van *Pardon, Pardon*, God zave the Kingh, God beware den Konink, ontstond; werpende veele hun hoeden om hoog: uit al het welke de Hartog lichtelijk hadde af te nemen hoe lief en aangenaam hy by het volk ware; maar zoo haast als deze onorders over waren, maakte hy een teeken met zijn hand tot het volk, datze stil wilden zijn; en ging toen aldus voort.

„ Zeer waarde beminde vrienden, daar is zulk een zaak hier niet te
 „ doen, als gy ydelijk verhoopt en gelooff. Het schijnt aldus goed te
 „ zijn, voor de ooghen van den Almachtigen God, wiens wil en bevee-
 „ len het billik en noodig is voor ons te volgen. Daaromme bid ik u
 „ allen u gerust te stellen, en te vrede te zijn, met mijn dood; dien ik
 „ zeer williglijk lyde. En laat ons nu ons te zamen voegen tot den Ge-
 „ bede tot God, tot behoudeniſſe van des Koninks Majesteit, tegens
 „ den welken ik tot hierentoe, mijn zelve altoos een getrouw en vol-
 „ standig Onderdaan getoond hebbe. Ik hebbe altoos zeer naarstig om-
 „ trent zijn Majesteit in zijn zaken, zoo buiten als binnens Lands, ge-
 „ weest, en niet minder in het betrachten van de gemeene welstand van
 „ het geheele Koninkrijk (hier op riep het volk uit: *dat zulks alles waar*
 „ *was.*) Aan wiens Majesteit ik een langdurige gezondheid toewen-
 „ sche, nevens alle geluk en voorspoed. Daar en boven ik wensche al
 „ zijne Raden, de genade en gunst van God toe; op dat zy mogen re-
 „ geren in alle dingen oprechtelijk met gerechtigheid, aan den welke
 „ ik u alle vermaan, in God den Heere, u zelve gehoorzaam te too-
 „ nen, gelijk zulks uw schuldigen plicht is; onder de straffe van ver-
 „ doemeniſſe, en te zamen dienſtig voor de behoudeniſſe en veiligheid
 „ van des Koninks Majesteit. Vorders voor zoo veel ik tot hier en toe
 „ met verscheidene menschen hebbe te doen gehad, en het een harde
 „ zaak is, een ieder man te behagen, derhalven indien er iemand is die
 „ door my beledigt of verongelijkt zy, die bidde ik zeer ootmoediglijk
 „ my zulks te willen vergeven; maar aldermeest God Almachtig, den
 „ welken ik, gedurende mijn gantsche leven zwaarlijk vertoorn heb-
 „ be; enal wie zy zijn, die my beledigt hebben, die vergeve ik zulks
 „ van gantscher herten. Hier op verzocht hy hien wat stil te wezen, op
 „ dat hun gewoel hien niet mocht ontroeren, zeggende voorts; Alhoe-
 „ wel de geest gewillig is, zoo is echter het vleesch waggelende en
 „ krank; en door uw stilte zal ik des te geruster zijn. Daarenboven
 „ ik bidde u, alle mijn getuigen te zijn; dat ik hier sterve in het Ge-
 „ love van Jezus Christus; u verzockende alle my met uw Gebede te hel-
 „ pen, dat ik daar in mach vast en volstandig blijven, tot den einde toe.

Als

Alsdan Dr. Cox, die met hem op het Schavot was, gaf hem een papier in zijn hand, het welke een Gebed was, 't geen hy voor hem vervaardigt hadde; hy las het op zijn knien: daar op nam hy zijn affcheid van al die omtrent hem waren, en ontkleede zich zelve om bekwaam te zijn voor den Bijl. In al het welke men geen veranderinge in ofaan hem konde zien; alleenlijk was zijn aangezicht een weinig straffer als ordinair. Hy zeide geduriglijk: *Heere Jezus, behoud my.* Tot dat de Scherprechter het hoofd van zijn lichaam nam.

Aldus viel de Hartog van Zomerzet; een perzoon van groote deugden, uitstekende voor Godvruchtigheid, nederig, en gespraakzaam in al zijn grootheid, oprecht en vroom in alle zijne handelingen. Hy was een beter Oorlogs als Raadsman, en was ook menigmaal zeer gelukkig in zijn ondernemingen geweest; hy droeg geduriglijk grooten zorg voor den armen, en den verdrukten: in een woord; had zoo veel deugden, en zoo weinig gebreeken, als iemand van de groote lüiden, voornamentlijk wanneer zy zoo onverwacht hoog opgevoert werden, ooit mocht hebben gehad.

Men geloofde in het generaal, dat al deze t'zamenfweering, op de welke hy veroordeelt is geworden, niet anders dan een gesmeed werk was: want beide, Palmer en Crane, de twee voornaamste getuigen, wierden kortst daar aan ontslagen, gelijk ook Bartuile en Hamond, met al die geene die over dit genoemde Complot gevangen gezet waren. De Hartog van Northumberland onderhield naderhand zoo nauw een vriendschap met Palmer, dat een ieder geloofde, dat deze van hem was omgekocht, om hem te verraden. En inder daad, de getuigen niet in het Hof te voorschijn te brengen, maar alleenlijk de depositien der zelve te vertoonen, en zijn Partyen als Rechters zittende, gaven groote gelegenheid en reden, om de proceduren tegens hem, te veroordeelen. In het algemeen werd geloofd, dat het een looze bestelling van Palmer was geweest, die den Hartog een gedurige vreeze voor zijn leven had aangejaagt, en zoo bewoogen om volk tot zijn eigen behoudenis by zich te vergaderen: en zijnde daar na nevens hem gevangen, scheen uit schrik en vreeze te bekennen, al het gene hy zelve bestelt en besteecken hadde. Dit wierd noch meer bevestigd door het executeren van de vier voorgemelde, geschied op den 26. February, die alle hebben verklaart nooit aan eenig dessein schuldig geweest te zijn, noch tegens den Konink, noch tegens eenig Heer, om dien te dooden. Vane had daar by gevoegt, dat zijn bloed Northumberlands oorkuszen ongemakkelijk zou maken. Het volk in der daad was zeer over deze

1551. Executie ontsteit, en veele verwden hun neusdoeken in des Hartog van Zomerzets bloed, om dat ter gedachtenisse van hem te bewaren.

Een Jonkvrouw, dewelke den Hartog van Northumberland ontmoete, wanneer hy door de Stad geleid wierd, in Koningin Mariastijd, swayende een van deze bloedige Neusdoeken in haar hand, zeide tot hem: Aanmerkt het bloed van dien waardigen Man, die goeden Oom van dien uitsteekenden Konink, dat door uw snoode Practijken gestort is geworden; dit is het, dat nu oogenschijnlijk begint wraak over u te eischen: het is zeker en gewis, dat Northumberland, als hebbende dit werk alzo schelmachtig besteecken, altoos daar na van het volk gehaat is geweest.

Maar aan de andere zijde heeft men wel kunnen waarnemen, dat de Hartog van Norfolk (die met zijn Zoon den Grave van Surrey geoordeeld wierden, in al hun ellende, door toedoen van den Hartog van Zomerzet, gevallen te zijn) hem nu echter overleefde, en hem zag vallen door een Conspiratie van zijn eigene Dienaren, gelijk hem en zijn Zoon was, geschied. Den handel tegens zijn Broeder wierd ook opgehaalt, voor het welke veele geloofden, dat hem dit oordeel van God was overgekomen. Andere beschuldigden hem, dat hy te gratic ware geweest, om geheiligde dingen, tot zijn eigen gebruik te bekeeren; en om dat een groot gedeelte van zijn Staat was opgesteld uit de berovinge van veele Kerken: en eenige later Schrijvers hebben deze dingen tot zijn last gebracht, dat hy de beneficien van de Geestelijkheid niet hadde aangezocht, dat hy aldus van God verlaten was, ter oorzaak van het niet zoeken der zelve; daar hy de rechten en inkomsten der Kerken, in tegendeel had aangetast. Maar in dezen toonden die hun onkunde; want volgens de Statuten en instellingen, die wederspannigheid, aan dewelke hy schuldig was, was niet om door de Geestelijkheid gezuivert te werden.

Deze dewelke zich behaagden, met de voorvallen van hunnen tijd, met die van de voorige tijden te vergelijken, vonden verscheidene dingen, om een parabel en over een komst te maken tusschen den Hartog van Zomerzet, en Humphrey, de goede Hartog van Gloucester, ten tijden van Hendrik de zesde; maar ik zal hier in den Lezer zijn eigen naspeuringe laten.

De Hartog van Northumberland was nu doen en laten ten Hoof, zijnde alle de ampten vervult met deze die van zijn Cabale waren. Maar ik zal dit hier laten, om een algemeene overzicht van de Overzeefche zaken van dit Jaar te geven, hoewel ik het zelve een weinig te buiten

ben gespat, om de zaken, den val van den Hartog van Zomerzet aan- gaande, aan een te hechten. 1557.

Het beleg van Maagdenburg nam in Duitsland zijn voortgang; maar het zelve werd slappelijk door Mauritius, die nu andere beradin- gen hadde, voortgezet. Zaken van Duitsland. Hy was met den Konink van Vrankrijk over een gekomen, die te gelijk hem bystaan, en den Oorlog tegens den Keizer aanvangen zoude, ter zelve tijd als hy een begin maken zou. Ferdinandus was ook niet onlustig, om zijns broeders grootheid een wei- nig besnoeit te zien; want hy drong hem, niet zonder dreigementen, zijn waardigheid van Roomsch Konink neder te leggen, denkende zij- nen Zoon daar in te stellen. Al de andere Vorsten van Duitsland wier- den ook door hem verdrukt, zoo dat zy bereid waren om een verbin- tenis, hoe die ware, aan te vangen, ten einde om dat Jok van hunnen hals te werpen.

Mauritius zand ook naar Engeland om de gemoederen aldaar te on- dertasten, of zy zich by hem zouden willen voegen, en vier honderd duisend Rijksdaalders tot de onkosten van een Oorlog toeleggen, om de Protestantsche Godsdienst te behouden, en de Duitsche Vryheid te herstellen. De Gezanten kwamen alleenlijk, om des Koninks gene- gentheid te sonderen, zonder gemachtigt te zijn iets te sluiten. Zy wier- den met een goede antwoord te rugge gezonden: dat de Konink zeer gaarne met hen, die van een zelfden Godsdienst met hem waren, in verbond wilde treden; maar hy wenschte, dat de zaak van den Gods- dienst uitdrukkelijk mocht werden vastgesteld, op dat niet onder voor- wendinge van dezelve, den Oorlog over andere geschillen mocht ge- voert worden. Hy verzocht, en wilde ook, dat zy hun besluit met de andere Princen zouden gemeen maken, en dan andere, met meer- der macht voorzien, tot hem over te zenden.

Mauritius zulk een onderstand voor hem vaardig ziende, besloot, beide, des Keizers deffinen te verbreeken, en door het maken van een nieuw verbond tegens hem, zich zelve by het Rijk te aangenamer te maken, en door de Keurvorstelijke waardigheid op zijn Huis te beve- stigen. Zoo dan, na dat Maagdenburg een lange belegeringe had uit- gestaan, heeft hy, gevende eenige heimmelijke kennisse van zijn besluit aan eenige die daar binnen vertrouwt waren, bewoog hen, zich op het laatste van November over te geven, en brak daar mede zijn Leger op; maar zy vielen onder de heerschappy van verscheidene Paapfche Princen, dewelke hen onder sware schattingen stelden. Dit maakte het ganfche Rijk vol ontfeltenis; doch de Keizer zelf, door een noodfchik-

1551. kelijke onbekommertheid, had daar geen beduchten voor, tot dat het vuur hem zoo naar kwam, dat hy by naaan het uiterfte was, eer hy van eenig gevaar droomde.

Händel van
het Concilie
van Trenten.

In dit Jaar zijn de verhandelingen van het Concilie van Trenten zeer merkelyk geweest, de Paus had dezelve aldaar beschreven, en op den eersten Mey is daar weder vergadering gehouden. Daar was nu ook een Oorlog ontstaan, tusschen den Paus en den Konink van Vrankrijk, op deze gelegenheid. De Paus zocht op alle manieren Parma in handen te krijgen, maar die Prins vrezende, dat hy het zou zoeken te houden, gelijk de Keizer Piacenza dede, en dat hy alzo tusschen twee Stoelen in de affche zou zitten, verzocht de Protectie van Vrankrijk, en kreeg een Fransche bezetting tot zijn veiligheid binnen. De Paus hier over daagt hem tot Rome, en verklaart hem een verrader indien hy aldaar niet verschijnt; en dit wikkelde den Paus in een Oorlog tegens Vrankrijk.

Ten eersten zend hy een dreigende boodschap aan dien Konink, dat; indien hy hem Parma niet weder wilde leveren, hy hem Vrankrijk daar voor afnemen zou. Hier op dede de Konink zijn protestatie voor het Concilie van Trenten, en dreigde een nationaal Concilie in Vrankrijk te vergaderen. Het Concilie wierd tot aan den 10. September geadjourneert en uitgesteld. Ondertusschen drong de Keizer de Duitschen aan om aldaar te verschijnen. Alzo hebben Mauritius en de andere Vorsten, van de Augbursche Belydenis, hunne Godsgeleerden geordonneerd, een overleg te maken, van de dingen dewelke zy in het Concilie voor te stellen hadden. De Keurvorsten van Mentz en Trier begaven zich naar Trenten; maar de Konink van Vrankrijk zand den Abt van Bellozana derwaarts, om een protest te doen, dat ter oorzaak van den Oorlog, die de Paus aangevangen hadde, hy zijne Bisschoppen tot het Concilie niet konde zenden, en dat hy derhalven de Decreten van het zelve zich niet wilde onderwerpen; (want zy hadden in Vrankrijk verklaart, dat afwezende Kerken niet gehouden waren, de besluiten van het Concilie te gehoorzamen; hebbende tot het zelve veel voorbeelden van de Primitieve tyden bygebracht.) Maar men ging echter tot Trenten met de zaken voort, en bestelde dat de Artykelen, omtrent de Eucharistie eerst onderzocht mochten werden; en de Voorzitters recommandeerden de Godsgeleerden, dezelve te handelen na'en volgens de Schriftuur, Traditien en oude Schrijvers, en onvooroordeelige Curiositeiten en nauwkeurigheden te schouwen.

Hier in namen de Italiaansche Godsgeleerde geen behagen; want zeiden

zeiden zy, zoodanig te argueren en te redenkavelen, was maar een Actie en werkinge van geheugniffe, en een oude en ongenoegzame weg, die ook aan de Lutheranen te groot een voordeel beschaffen zou, die in de Talen ervaren waren; maar de Schoolgeleerdheid was een Mystifche en hoogdravende weg, in de welke het lichter ware, zaken af te zetten en te verbergen. Maar dit gefchiede ter liefde van de Duitschen, en op verzoek van den Keizer, wierd de zake, van in beide de Specien en gedaanten te Communiceren, te rugge gestelt, tot dat de Duitfche Theologanten konden gehoord werden. De Duitfchen verzochten een vrygeleide, niet alleenlijk van den Keizer, maar ook van het Concilie. Want tot Constants waren Johannes Huff, en Hieronymus van Praag verbrand; onder voorgeven dat zy de vrygeleide van het Concilie niet hadden, en daaromme, wanneer het Concilie van Bazel de Boheemsche ontbood, zonden zy de zelve ook een vrygeleide toe; behalven dat het geene hen de Keizer gegeven hadde. Alzoo begeerden de Princen nu een in de zelve Forme als dat van Bazel was geweest. Een wierd toegestaan van het Concilie, het welke in veele dingen van dat van Bazel verschilde, voornamentlijk in een Clauzule, dat alles zou werden afgehandeld volgens de Schrifture, welke in die vrygeleide van Bazel ingestelt, maar in deze uitgelaten was.

In de Maand van October, kwam een Gezand van den Keurvorst van Brandenburg tot Trente, die zijn beste dede, om zijn Zoon in het Aardsbisdom van Maagdenburg te planten, om het welke te verkrijgen hy te meer involgde: in zijn eerste aanspraak aan het Concilie, sprak hy van de eerbiedigheid, die zijn Meester de Vaders, in het zelfde vergadert, toedroeg, zonder een woord te spreken, van zich haar besluit te onderwerpen: maar in de antwoord de welke hem uit name van het gantche Concilie gegeven wierd, zeiden zy, dat zy blyde waren dat hy zich dezelve onderwierp, en desselfs besluit gehoorzaamde: als hier over daar nageklaagt wierd, zeiden zy, dat zy hadden geantwoord, op het getne dat hy had behooren te zeggen, en niet op het geene hy gezegt hadde.

Maar ondertuffchen publiceerde en verklaarde het Concilie haar besluit of decreet, aangaande de Eucharistie, of bedieninge van het Sacrament; in het eerste gedeelte van het welke zy definieerden, dat de manier van de tegenwoordigheid (waarlijk konde uitgedrukt werden, en echter zy stelden het woord van Tranzubstantiatie, als een bekwaam zegswoord daar voor. Maar dit had beweereus genoeg, nademaal het een zaak was, die men zoo kwalijk uitdrukken of verstaan konde, als

1551. eenige andere zaak, die zy zouden hebben mogen bedenken en uitvinden. Hier na gingen zy om de Biegt en Penitentie te onderzoeken. En nu, na dat de Godsgelerden de zaak verhandelden, vonden zy de vergadering der bewijzen, uit de Schrift, eindeloos, en van geen kracht te zijn: want daar was niet een plaats in de Schriftuur te vinden, in de welke, *Ik belijde*, wierd gevonden, of zy trokken het tot hun voordeel, om de oorbiechte goed te maken.

Vandat gingen zy over tot het laatste Olyfel. Maar alstoen kwamen de Gezanten van den Hartog van Wittenberg, mede een Vorst van de Augburgsche Confessie; en toonden hun beveelen en last aan de Ambassadeurs van den Keizer, de welke hen verzochten dezelve by den Presidenten te brengen, maar zy weigerden zulks te doen, nademaal dat srydig ware met de Protestatie, dewelke de Princen van die Belydenis hadden gedaan, tegens een Concilie, in het welke de Paus zoude praesideren.

Op den 25. November verkondigden zy het Decreet van de noodwendigheid der Oorbiechte, op dat de Prieſter daar door mócht weten, hoedanig de penitentie der zonden te proportioneeren. Daar wierd veel tegengelprooken, voor zoo veel daar in bepaalt was, dat Christus de biecht aan een Prieſter te doen, had ingestelt, zonder te toonen waar, ofte hoe. En de reden daar voor, omtrent het proportioneeren van de penitentie, wierd uitgelachen, nademaal genoegzaam bekend ware, wat slechte penitentien gemeenlijk wierden opgelegd, zelfs om tot boete van de alderwaarſte zonden te dienen. Maar de Gezanten van den Hartog van Wirtenberg, aanhoudende voor hun Godsgelerde vrygeleide te hebben, om te mogen komen, en hun leeringen voorſtellen, kregen van de Legaat tot antwoord, dat zy in geenderhande manieren met hen in diſpuit treden wilden; maar indien hunne Theologanten eenige twijfelingen of ſcrupulen hadden, van dewelke zy voldoende begeerden, met een ootmoedig en gehoorzaam gemoed, zoo zouden zy gehoort werden. En wat aangaat een vrygeleide, hem dacht het ware het Concilie verkorten, eenig ander te eischen als albetoods roegeſtaan was.

Korts daar aan kwamen Gezanten van Straatsburg; en van andere vijf Steden, en de afgezondene van den Hartog van Saxen waren op de reize. De Keizer dan belaste zijn Gezant te zoeken tijd te winnen, tot dat die aangekomen zouden zijn; en dan moest een effectueele loop genomen werden, om dat te bezeffen; om het welke tot een goed beſluit te brengen, hy zoo lange te vergeefs gearbeid hadde. Aldus geraakte dit Jaar ten einde.

Het Parlement in Engeland wierd geopent op den 23. January, en 1552. zat tot den 15. April; en zoo zal ik dit Jaar beginnen met het verhaal van het geene daar in verhandelt is. De eerste Acte die in het Hoogerhuis wierd ingelevert, was aangaande een ordre, om de lieden tot den Goddelijken dienst te vorderen; dewelke toegestaan wierd op den 26. en die van het Lagerhuis toegezonden, die ze lang hielden eer ze weder terugge zonden. Op den 6. April, wanneer ze wierd toegestaan, hebben de Grave van Darby, de Bisschoppen van Carlisle en Norwich, en de Heeren Sturton en Windzor, daar tegens geweest. De Lords brachten daar na een andere Bill in, om een nieuw gemeen Gebede-boek, volgens de veranderingen, die het voorledene Jaar toegestaan waren, te autorizeren. Dit hebben die van de Gemeente by de vorige vervoegt, en tezamen in een Acte begrepen. By deze wierd eerst en voor al voorgestelt, dat een ordere van den Goddelijken dienst, zijnde bekent gemaakt, menige nochtans moedwillens zich daar van onthielden, en weigerden in hun Parochie Kerken te komen, derhalven wierd een ieder gelaft, na de Vierdag van Allerheiligen naastkomende, ieder Zondag en Heiligen dag tot de gemeene Gebeden te komen, onder straffe, van Censure van de Kerk; en de Konink, de wereldlijke Heeren, en die van de Gemeente verzochten in Gods name, alle Eerst-Bisschoppen, Bisschoppen, en andere ordinarie bedienden, de behoorlijke uitvoeringe van deze acte te bevorderen, voor zoo veel als zy voor God zullen verantwoorden, wegens ongefallen en plagen; met de welke hy hen gerechtelijk zou mogen straffen, voor het verzuimen van die goede en heilsame wet; en zy wierden ten vollen geautorizeert, om de Cenzuren en tucht van de Kerk uit te voeren, tegens alle, dewelke tegens deze wet zouden misdoen. Waar by gevoegt is, dat'er verscheidene twijfelingen ontstaan waren, omtrent de wijze van het doen van dezen dienst, eerder uit naukeurigheid van de bedienaars en misduiders, dan uit eenige andere gewichtige oorzaak; en dattot beeter en klaarder uitlegginge van de zelve, en te grooter volkomenheid van den dienst, in eenige plaatsen, alwaar het dienstig ware, de Gebeden en wijze van den dienst wat ernstiger en nutter tot opwekkinge van het Christen volk, tot de ware eerbiedigheid voor den Almachtigen God, mochte geschieden; en daarom was het door bevel van den Koninken het Parlement, door lezen, verklaart en volkomender gemaakt.

1552.
Parlement.

Acte tot
authorizatie
van het ge-
meene Ge-
bede-boek.

Zy voegden daar ook by, het Formulier van Bisschoppen, Priesters en Diaconen te maken, en ordonneerden alzoo dit nieuwe Dienst-boek

over

1552. over al, na den Vierdag van Allerheiligen aangenomen te werden; onder dezelve breuke, dewelke drie Jaren te vooren was vast gestelt geweest, wanneer het zelve Boek eerst uitgegeven wierd.

Word zeer
besproken.

Op deze acte wierd van de Pausgezinde gezegt, dat de Reformatie gelchaphen stond te veranderen, zoo dikmaals als haar wijze en maniere veranderd wierd, nademaal zy scheenen noit tot het point in eenige zaak te komen, of men most geduriglijk nieuwe Modellen opstellen. Waar op geantwoord wierd; dat het geen wonder ware, dat de veranderingen, daar zy over de duizend Jaren mede bezig geweest hadden, om in te voeren, zoo niet al t'zeffens konde gezuivert en uitgeworpen werden; maar nu was de zaak tot een beter volkomenheid gebracht, en zy zouden nu misschien geen meer stoffelijke veranderingen zien. Daar en boven iemand die zoude willen ondernemen, de Dienst-boeken, dewelke onder de Papiſten hadden geweest, te vergelijken, zou bevinden, en klaarlijk begrijpen, dat in ieder Ecuwe zulk een byvoeging en aanwas van plechtigheden en Ceremonien gemaakt was geweest, dat hoewel de oude in het gebruik gehouden waren geweest, echter geen einde van nieuwe afen toedoeningen zou te vinden zijn. Andere waren verwonderd dat de uitvoeringen van deze wet zoo lange, als tot het einde van het Jaar, was uitgestelt. Al de redenen, dewelke ik daar van geven kan, is, dat men hadde verwacht dat binnen dien tijd, het nieuwe Lichaam of Corpus van de Geestelijke of Kerkelijke wetten, het welke nu onder handen was, ten einde zou gebracht werden; en daaromme, nademaal deze acte door de Geestelijkheid of Kerkelijken staat most ter executie gestelt werden, de dag en tijd, op de welke dit in kracht zou zijn, zoo verre uitgestelt wierd, tot dat de Reformatie van hunne wetten in staat ware.

Afte raken-
de vernadery.

Op den 8. February wierd een acte, aangaande verraad, ingelevert, en by al de Heeren toegestaan, uitgezonderd den Heer Wentworth; het wierd aan het Lager Huis gezonden, alwaar veel debatten daar over ontstonden, en veel scharpe dingen wierden gezegt, van deze die nu het oppergezag voerden; dat, daar deze, dewelke in het begin van deze Regeringe het gezag hadden, een Bill hadden ingelevert, om het getal van deze misdaden te verminderen, zy nu zagen de veranderingen van beradingen, dewijl strenger wetten wierden ingevoerd. Eindelijk die van het Lager Huis verwierpen den Bill, en stelden een nieuwe op, die goed gekeurt wierd. By deze wierd vast gestelt: dat indien iemand den Konink, of iemand van zijn erfgenamen, in het Statuit van het 35. Jaar van zijns Vaders Regeringe, Ketter, Scheurmaker,

ker, Tyran, Ongetrouwe, of Usurpateur van de Kroon zou noemen, dezelve voor de eerstemaal zou verbeuren, zijn goederen en vee; en in de gevangenis werden gestelt, naar believen; voor de tweedemaal, dezelve zou zijn in een *pramuniere* of voorhoeding van verraad; en voor de dardemaal wegen verraad zou aangetast worden: maar iemand die voordachtelijk zulks in schrift of druk zou voorstellen, zou zelfs ter eerste maal voor een Verrader gehouden werden. En dat deze, dewelke onder zich hadden, des Koninks Kasteelen, Artillery, of Scheepen, zes dagen, na dat zy wettiglijk gelaft waren dezelve over te leveren, die noch behielden, aan verraad schuldig zouden zijn. Dat iemand zoo wel buiten als binnen het Rijk verraad zou kunnen begaan, en daar over aangesprooken werden. Zy voegden daar een provizo, of een uitzondering by; dat niemand zou worden aangetast wegens verraad, volgens deze acte, ten ware twee getuigen zouden komen, en in hun aanzicht het stuk bewezen, daar zy over ondervraagt stonden te werden, behalven deze, dewelke zonder eenigen dwang het zelve zouden bekennen: en dat niemand zou aangeklaagt werden, over eenige zaak gesproken of geschreven, ten zy binnen den tijd van dry maanden, na dat zulks was geschied. Deze provisie schijnt klaarlijk gemaakt te zijn met betrekking op de rechtsplegingen van den Hartog van Zomerzet, in dewelke de getuigen niet wierden voorgebracht, om de blijken in zijn aanschijn te bewaarden; en door deze middel bleef hy berooft van alle voordeel, het welke hy zoude kunnen hebben, als men over en weder ondervraagt hadde. Het is zeekeer, dat hoewel eenige valsche getuigen dat snode ambacht zo gewoon geworden zijn, dat het schijnt datze alle schaamte hebben afgelegd, en een houten aangezicht hebben; evenwel voor het meeste een flikkerende vrymoedigheid, en een vrolijk gelaat verzelschapt onnozelheid; en een loerende vertzaagtheid, beschuldigt en overtuigt het schuldige hart, wanneer de een tegens den ander geconfronteert en te zamen gestelt word.

Op den 3. Maart wierd een Bill in het Hoogerhuis ingelevert, aangaande Heilige en Vastendagen; dewelke op den 15. naar het Huis der Gemeente gezonden wierd, by het welke het wierd gepasseert: waar op det Konings toestand volgde. In de Inleidinge word gezegt, „ dat de menschen niet tot allen tijden even wel tot voltrekkinge „ van Religieuze plichten gestelt zijn; het welke de noodwendig- „ heid van zekere tijden, daar toe te bestellen, veroorzaakt, op de „ welke men zich des arbeids hadde te ontslaan, op dat de menschen

Acte ontrent vasten en heilige dagen.

1552. „op deze dagen God heiliglijk mochten dienen. Welke dagen niet
 „heilig uit hun eigen nature te noemen waren; maar wel ten inzicht
 „van de heilige plichten, tot dewelke die ingestelt waren: zoo dat
 „de heiliging der zelve niet bestond in een verborgen kracht van
 „dien tijd, maar in het toewyden van dezelve tot den dienst van God:
 „dat geen dagen eenige Heiligen toegewyd waren, maar alleenlijk
 „aan God, ter gedachtenis van eenig Heilig: dat de Schriftuur het
 „getal der heilige dagen niet hadde bepaalt; maar zulks aan de vry-
 „dom van de Kerke gelaten ware. Daaromme stelden zy vast, dat
 „alle Zondagen, met de dagen in den Almanach, en de Liturgy, of
 „het Dienstboek geteikent, als heilige dagen zouden geviert wer-
 „den, en de Bisschoppen hadden te procederen, volgens de tucht
 „van de Kerk, tegens den ongehoorzamen. Een proviso of uitzon-
 deringe wierd hier by gevoegt. Aangaande het waarnemen en vie-
 ren van St. Joris Feestdag, door de Ridders van die Ordre: en een
 ander, dat Huisluiden en Visschers, indien zulks de nood vereisch-
 te, op die dagen mochten arbeiden, in of buiten den oogst. De Avon-
 den voor de heilige dagen, moest men houden als vastendagen; en
 in Lent (zijnde de tijd van de vasten by ons) en op Vrydags en Za-
 turdags, zich onthouden van vleesch. Maar indien eenigen heiligen
 dag op een Maandag kwam te vallen, zoo moest den avond voor de-
 zelve op Zaterdag gehouden werden, nademaal Zondag nooit een
 een Vastendag hadde te zijn.

Maar men heeft in het algemeen waargenomen, dat in deze en zul-
 ke andere Acten, het volk vrywillig genoeg ware, omtrent eenige
 ontlastinge daar door ingestelt; maar de strikter en nauwer gedeel-
 ten van dezelve maar slechtelijk waar nam; zoo dat de vrydom aan
 arbeidsluiden te werken in tijden van nood, verder wierd getrokken
 als dienstig ware, zelfs tot een openbare profanatie van den gehei-
 ligden dag; en het andere gedeelte, strekkende tot een Conscien-
 tieuze waarneming van zulke tijden, weinig in achtginge genomen
 wierd.

Op den 5. van Maart; wierd een Bill, aangaande de verlichting
 van den armen, in het Hoogerhuis ingelevert. De wijze van de-
 zelve te doen passeren, had aan eenige de gelegenheid gegeven, om
 daar nauwer opmerkinge omtrent te nemen; dat hoewel het een Bill
 ware tot taxatie van de onderdanen, dezelve echter haar opkomst in
 het Huis der Heeren genomen hadde, en by het Huis der Gemeente;
 toegegaan was. Door deze wierden de Kerkmeesters gemachtigt,
 om

om Charitable en minnelijke verzamelingen voor den armen te doen, en indien iemand weigerig ware iets te geven, of andere daar van afried, tegens dezen hadde de Bisschop van die plaats te procederen.

1552.

Op den 9. van dezelve Maant, brachten de Bisschoppen een Bill voort, strekkende tot veiligheid van de Clergy of Geestelijken stand, wegens eenige twijfelachtige woorden, staande in de onderwerpinge, welke de verzameling, aan den Konink Hendrik in het 21. Jaar van zijn Regeeringe hadde gedaan, volgens dewelke zy waren onder een *præmunire*, schuld van misdad, indien zy in de Hoven iets deden, tegen des Koninks voorrecht, en prærogative; het welke wat te hard geoordeelt wierd te zijn, nademaal zommige uit enkele onkunde zouden kunnen overtreden. Daaromme wierd verzocht, dat geen Prelaat onder geen *præmunire* zou gebracht werden, ten ware zy waren voorgegaan in eenige zaak, nadat zy door des Koninks geschrift daar in verboden en verhindert waren geweest. Dit stonden de Heeren toe, maar die van de Gemeenten lieten het varen.

Daar wierd een andere Acte ingebracht, voor het trouwen der Clergie, welke door de Heeren toegeftaan wierd; de Graven van Shrewsbury, Darby, Rutland en Bath, en de Lords Abergavenny, Stourton, Monteagle, Sands, Windsor, en Wharton, daar tegens protesterende. Het Huis van de Gemeente stond die toe, en de Konink bevestigde dezelve mede. Hier by wierd voorgestelt: („) dat „veele de gelegenheid namen, uit eenige woorden, staande in de „Acte hier voor daar van gemaakt, begrepen, namentlijk: dat zulks „alleenlijk wierd toegelaten, als woeker, en andere onwettige din „gen, om grooter kwaad te verhøeden, om lasterlijk van zoodanige „Houwelijken te spreken, achtende de kinderen in dezelve geteelt, „niet beter als aterlingen en bastaarden, tot groote on-eer van den „Konink, het Parlement, en de geleerde Geestelijken stand van het „Koningrijk; dewelke hadden vastgestelt, dat de wetten tegens het „Houwelijken der Priesteren gegeven, onwettig waren, naar Gods „wet, tot het welke zy in de byeenroepinge, niet alleen hun toe- „stand hadden gegeven, maar ook het zelve alle met hun eigene hand „bevestigd hadden. Deze verachtinge veroorzaakte ook, dat Gods „Woord mede met geen behoorlijke eerbiedigheid gehoort wierd: „waar op dan nu vast gestelt is geworden, dat zoodanige Houwe- „lijken, aangegaan volgens de regulen in het Dienst-Boek voorge- „schreven, voor goed en krachtig zouden geacht worden, en dat „de kinderen in dezelve verwekt, erfelijk zouden zijn, volgens de „wetten.

Acte voor
het Trou-
wen der
Clergy.

1552.

De Marquis van Northampton gaf ook een Bill in, tot bevestiging van zijn Houwelijk, welke gepasseert is: alleenlijk de Grave van Darby, de Bisschoppen van Carlisle en Norwich, en de Lord Stourton waren daar tegen. Volgens het zelve werd zijn Houwelijk wettig, verklaart, gelijk het volgens Godswet, in der daad was, niet tegenstaande eenig Decretaal, Canon, Kerkelijke wet, of gebruik „ter contrary.

Dit veroorzaakte een andere acte, dat niemand zijn vrouw mocht verstootten, en een ander trouwen, ten ware hy formeeljk gescheiden was; tegens dewelke de Bisschop van Norwich gevoelde, als zijnde van meeninge, dat een echtscheidinge geen Houwelijks verbond brak. Maar deze Bill had geen voortgang in het Huis der Gemeente, als zijnde niet noodig geacht, dewijl de wetten alrede straf genoeg tegens zulke dubbelde Houwelijken lagen.

Door een andere acte werd het Bisdóm van Westmunster t'eenemaal gesupprimeert en vernietigt, en aan de Stoel van Londen gehecht; maar de Collegiale Kerk, met haar geeximeerde Jurisdic tie, wierd noch staande gehouden. Een andere Bill werd ingebracht tegens woekery; dewelke van de Lords naar die van de Gemeente gezonden wierd, wierden beide gepasseert en toegestaan. Door deze werd een acte, gepasseert in het Parlement, in het 37. Jaar der regeringe van den Konink Hendrik, dat niemand boven dertig per Cento zou mogen trekken, ingetrokken; dewelke zy zeiden niet was strekkende om woekery toe te staan, maar om verdere onbetamelijkheden voor te komen; en nademaal woeker in Gods Woord verboden, en in verscheidene plaatzen van de Schrif ture, als een zeer hatelijk en vervloekelijk kwaad voorgesteld wierd, het welke noch echter veele practiseerden om het vuile gewin, datze daar by hadden. Daaromme dan, wierd vanden eersten van May af alle woekery, of winst op geleent geld, verboden, en die geene die daar tegen dede, zou met gevangenis gestraft, en na believen des Koninks in breuke beslagen werden.

Deze acte is daar na weder ingetrokken, en de winst voor geleent geld, is op verscheidetijden, op verscheidene reglementen gebracht. Het wierd zeer in twijffel getrokken, of dit verbieden van woekery by Moizes geen Judiciale wetten waren, de welke alleenlijk de Natie der Joden raakten, welkers landen zijnde evenmatiglijk verdeelt onder de Stammen by lotinge, de winst met geld te leenen te doen, onder hen verboden was: echter het schein geen zaak in zijn eigen-na-

ture.

ture zondig te zijn, nademaal zy dezelve van een vreemdeling ontfangen en verhoogten mochten. Het niet leenen van geld op renten, was betamelijker voor dat volk, het welke overvloeyende in meenichte; en in een nauw land beslooten, nootwendiglijk zig most voegen tot allerhande kloekheid om zig te onderhouden; zoo dat een ieder door die wet, van geen geld op rente te verhandelen, door nootzakelijkheid gedwongen was zijn geld tot handeling, of handwerken aan te leggen, zijnde zeeker hun waren wel te zullen kunnen slyten, nademaal zy zoo dicht by Tyrus en Zidon gelegen waren, die toen voor de twee voornaamste handel plaatzen in de wereld gehouden wierden. En zonder zulk beleid konde het Land van Judæa, onmooglijk zulk een geweldig getal van menschen, als daar in woonden, niet voeden; zoo dat het wel blijkbaar scheen te zijn, dat deze wet in het Oude Testament eigentlijk maar de Joden en hun Regering raakte. Echter het wierd van eenige Christenen aangezien als een wet van een gedurige verbintenis; het kwam ook een gedeelte van de Canonyke wetten te werden; en men konde geen abzolucie, die geene die dezelve kwamen te verbreeken, toestaan, zonder een byzondere macht van Rome. Maar om de strengheid van de wet te ontgaan, heeft men de Mōrtgagen, of Erf-renten uitgevonden, dewelke in het eerste maar tot verzeekering gestelt waren, en den eigenaar weder toekwamen, voor zulk een Rente als het gebruik van geld als toe medebracht; zoo dat de Rente genomen wierd, als de Rente van het Land aldus gekocht. En deze, dewelke geen Land hadden om alzoo te verkoopen, vielen op een anderen weg. De leener kocht hun goederen, op een Jaardag (als by exempel voor 110 ponden) en verkocht die wederom voor gereet geld, zoo als zy mochten accorderen (neemt voor hondert ponden) door deze middel had de eene 100 ponden in handen, en de andere most tien pond of meer, ten einde van het Jaar hebben. Maar dit zijnde een wijze van handel, wierd geen woeker genoemd.

Deze wet wierd aangemerkt als onmooglijk, om onderhouden te werden in een Land als Engeland; en het was niet geheel schijnbaar waar de onbetamelijkheid in bestond, omtrent het leenen van geld op een matige winst, naar proportie van de waardye van het land, behoudens dat de behoorlijke regulen van Christelijke billijkheid en liefde, geduriglijk onderhouden worden; namentlijk niet af te vorderen boven de proportie betamelijk door de wet beraamt: en mededogende te zijn, om niet strengelijk af te parssen van lieden, die

1552.

door onvermijdelijke toevallen, onmachtig tot betalinge geworden zijn. Deze afwijkinge dacht my niet noodig, ter oorzaak van de scrupulen en swarigheden, die veel goede en nauwgezette perzonen geduriglijk omtrent die zaak maken.

Noch een andere acte wierd in beide de Huizen gepasseert, tegens tegensalle Simoniacaalsche handelingen en contracten, het bedingen van Penzioenen uit eenige Beneficien en Ampten; en het toestaan van vergevinge, terwijl de bediender noch in levenden lijve is. Zy wierd toegestaan by de Lords; met tegenstemminge van de Graven van Derby, Rutland en Suffex, de Burggrave Hereford, en de Heeren of Lords Mounteagle, Sands, Wharton en Evers; maar om wat reden wete ik niet; de Bill wierd door den Konink niet toegestemt, dewelke alstoen ziek zijnde, wierd'er een verzameling gemaakt van detijts der acten die des Koninks toestand noch moften hebben, en deze teekende de Konink, en gaf commissie aan eenige Heeren, om dezelve in zijn naam te passeeren.

Over deze abuizen zijn meenigmaal klachten gevallen. Maar men heeft altoos nieuwe dekmantels en middels geweeten te vinden, om de wetten tegens Simony gegeven, te ontgaan: of door verdrag by vrienden en bekenden van de verdragende partyen, kwanswijs zonder hun expresse kennisse, gemaakt, of verbintenissen en rezignatien gegeven, volgens de welke de bediende staat ter genade van den Patroon, en in deze de gebreekgheid van eenige Kerkelijke perzoonen, is gemaakt het dekmantel, voor het opleggen van zulke zware belastingen op andere, en de Kerk menigmaal door die middelen te beroven.

Daar wierd een byzondere Bill ingegeven, belangende den Staat van den Hartog van Zomerzet, dewelke by een acte van het Parlement, op zijn Zoon was gevestigt, in het 23. Jaar van des laastten Koninks Regeringe. Op den darden van Maart, wierdze naar het Huis van de Gemeente gezonden, geteekent door den Konink, dienende tot intrekkinge van die Acte. Of nude Konink zoo vreemt van zijn Oom was geworden, dat zulk een buiten ordinaire zaak door hem gedaan wierd, tot uitersteruine en verderf van zijn Huis, of niet, kan ik geenzints bedenken. Maar ik zou eerder oordeelen, dat zulks geschied zy, uit haat tegens de Hartogin van Zomerzet en haar afkomst. Want de Staat van den Hartog was, door die voorzeide Acte op hen gevestigt, tot na deel van de Kinderen van het eerste bedde, van het welke de Seimours van Devonshire afgekomen waren, die onterft en versteeken waren, van des Hartogen van Zomerzets certytulen, door zijn patent, en van zij

Intrekkinge
van vestinge
van des Hartog
van Zomerzets
Aart.

zijn middelen, door een acte van het Parlement: ten deelen ter oorzaak van eenig naar bedenken, het welke hy op zijn eerste, maar voornamelijk door de groote macht, die zijn tweede vrouwe op hem hadde. Deze Acte van intrekkinge had veel tegensprekkens in het Huis, niet tegenstaande dezelve op zulk een ongewoone wijze, door den Konink voor af onderteeckt, hen toegezonden wierd. En alhoewel op den 8. Maart een hoodschap van de Lords die van het Lager-Huis toegezonden wierd, dat zy zich wat zouden haasten, om hier mede het Parlement ten einde te helpen; zy stonden daar evenwel op, ziende op het verbreeken van vestingen, door Acte van het Parlement gedaan, als op een zaak van zulk een gevolg, dat daar door de grootste verzeekertheid, die het Engelsche recht, op eigendommen geeft, kragteloos gemaakt wierd, zoo lang wierd het by het Lagerhuis gedebatteerd, dat het op vijftien byzondere dagen voorgebracht wierd. Einde-lijk wierd een nieuwe Bill gevonden, en die wierd ook noch veel veranderd, en was noch niet afgedaan, tot op den dag dat het Parlement gediffolveert wierd.

Maar omtrent het einde van de Sessie, wierd een provizo of uitzondering van de Lords hen toegezonden, om in de Bill ingelast te werden, bevestigende het aantasten van den Hartog en zijn medestanders. Het schijnt dat zijne vyanden dit in het eerst niet derfden te proef stellen, tot dat zy door andere dingen hun vermoogen, omtrent dat Huis hadden afgemeeten, en ziende dat hun belang daar aanwies, waagden zy het daar mede; maar zy maakten een kwade reekeninge, want die van de Gemeente wilden daar niet toe verstaan. Kortelijk tot besluit de Acte van intrekkinge wierd toegestaan.

Maar dewijl daar eenige Schriften waren, belangende een Houwelijck, tusschen de Dochter van den Grave van Oxford, en den Zoon van den Hartog van Zomerzet, en een Bill wierd ingelevert, om dezelve te vernietigen; by verdeeling van het Huis op den 28. van Maard, bevand men acht en zestig, die zulks toestonden, en negenen zestig stemmen die het zelfde verwierpen; zoo wierd dan deze Bill afgewezen. Hier by zien wy wat een schaars Huis der Gemeente in dien tijd aldaar geweest is, zijnde het getal der leden niet boven de 137. Maar dit was een natuurlijk gevolg van een lang Parlement: zijnde veele van die geene die eerst verkoozen waren, ziekelijk, en andere niet willig om zich zelve in de kosten en moeyelijkheid van zulk een lange bywooning te steeken. Het is hier uit ook klaarblijkelijk, hoe groot een belang de Hartog van Zomerzet, in de genegentheden van het Parlement, hadde.

1552.

De Gemeente weigerd de Biffchop van Duresmes zaak aan te nemen.

Een andere Bill gaf een klare blijk hoe zeer de Hartog van Northumberland, daar en tegens, by hen in den haat was. De Biffchop van Duresme was over eenige klachten tegens hem ingebracht, wegens miswaarderinge van verraad, omtrent het laaste van December, en het voorleden Jaar in den Towr gezet. Wat de byzonderheden hier van zijn, vinde ik niet; maar het is blijkelyk, dat de geheime reden daar van was, dat hy zijnde aangetast en vastgeftelt, de Hartog van Northumberland betrachte, dat de waardigheden en Jurisdicte van dat Vorftendom op hem zouden werden gebracht, zoo dat hy Grave Palatijn van Duresme zou werden gemaakt. Tonstal had in alle deelen gehoorzaamheid aan alle wetten gegeven en getoont, gelijk mede aan alle beveelen, dewelke gedaan waren; maar had doorgaans in het Parlement geprotesteert, tegens de veranderingen in den Godsdienst, dewelke hy dacht met een goed gewiffe, zich te mogen onderwerpen, alhoewel hy dezelve niet konde toestemmen. Alleenlyk in de zaak van de lichamelijke tegenwoordigheid, was hy altoos van het oude gevoelen, en schreef daar over. Maar de Latiniteit van zijn Boek is veel beter als de Godgeleertheid, en redenkaveling die daar in steeken. Zoodan, wat hy zoude hebben gedaan, indien men hem hadde gelast, de Artykelen die nu vast geftelt waren te onderteekenen, is niet gebleeken, dewyl hy al dien tijd in de gevangenis geweest is.

Daar was doorgaans echter een gedurige Correspondentie tusschen Kranmer en hem, hoewel zy in veele dingen verschilden. Echter Tonstal was beide, een man van oprechtheid, en van moderatie en zachtzinnigheid, welke deugden zoo wel met Kranmers natuur over een kwamen, dat het geen wonder ware, dat zy met malkanderen altoos wel over een gekomen hadden. Wanneer dan nu de Bill van hem te zaizeren, als schuldig aan misprijzing of miswaardering van verraad, in het Huis van de Lords was gepasseert, op den 31. van Maard, na dat die op den 28. ingelevert was, sprak Kranmer zoo vryelyk daar tegens, dat de Hartog van Northumberland en hy, zedert noit in vriendschap te zamen geleefd hebben. Wat zijn bewijsredenen daar omtrent zijn geweest, kan ik niet uitvinden, maar als hy niet meer konde doen, dede hy zijn protest daar tegens, zijnde alleenlyk daar in, door den Heer Stourton, gefecundeert en bygestaan. Hoe het by gekomen zy, dat de andere Biffchoppen en Paaptsche Lords, die tegens de andere acten van dit Parlement doorgaans geprotesteert hadden, zich hier niet by voegden, kan ik my niet inbeelden, ten ware zulks geschiede, dat zy daarom te minder werk van Tonstal maakten, om dat hy zulk een groot

groot vriend van Kranmer was, of datze vreesden den Hartog van Northumberland daar in offensie te geven.

Maar wanneer deze Bill naar het Lager Huisgebracht wierd, nevens de blijken die tegens hem waren, bestaande uit eenige getuigenissen die tegens hem genomen en de Lords toegebracht waren, wilden zy, die beslooten hadden zulk een wijze van doen, voor het toekomende te verwerpen, ook nu op dezelve niet voortgaan en procederen; zy dan hebben op den vijfden April, de geheime Raden van hun Huis geordonneert; de Heeren daar toe te bewegen, dat zijn beschuldigers en hy mochten gehoord werden, van aangezicht tot aangezicht: en zulks niet geschiedende, lietenze de Bill ook varen.

Uit deze blijken zag de Hartog van Northumberland genoegzaam, hoe weinig het Huis van de Gemeente hem te wille waar. Het Parlement had nu by naar vijf Jaren gezeten, en zijnde beroepen door den Hartog van Zomerzet, waren het meest zijn vrienden die daar in zaren; zoo dat het geen wonder ware, indien op zijn val, zy die geene die hem geruïneert hadden, niet zeer toe geneegen waren; ook wiert'er niet een woord gesproken van den Konink eenig onderstand te doen. De Hartog van Northumberland dan, dacht het hem dienstig te zijn, een nieuw Parlement te beroepen. En volgens dit wierd dit tegenwoordige op den 15 April gediïssolveert, en men belloot dezen Zomer doorte brengen, met vrienden over geheel Engeland te maken, en op het openen van het volgende Jaar, een nieuw Parlement te openen.

De Convocatie of Verzameling der Reformateurs kwamen nu ook over een, omtrent de Artykelen der Godsdienst, dewelke het voorgaande Jaar waren voorbereid: dewelke hoewel zy menigmaal gedrukt zijn, echter dewijl zy zeer kort zijn, en van zoogroot een gevolg tot deze Historie; hebbe ik dezelve in de vergadering der stukken ingevoegt, gelijk voor heen gezegt is.

Aldus dan is de Reformatie van Leere en dienst tot hun volkomenheid gebracht, zonder gedurende deze Regeringe in het minste verandert te werden, alleenlijk eenige van de Artykelen wierden in generaalder woorden, onder de Regeeringe van de Koningin Elizabeth ingestelt.

Maar een ander gedeelte van de Reformatie bleef noch ongedaan. En dit was het voornaamste werk van dit Jaar, namentlijk het Reguleren van de Kerkelijke Hoven; en alle die dingen dewelke de Regeeringe der Kerken raakten, en de oefeninge van de verscheide bedieningen

1552.
Reformatie
van Kerke-
lijke Hoven
aangemerkt.

in de zelve aangingen; in het voorgaande Boek is gezegt, dat'er een acte tot dien einde gepasseert ware, maar dezelve geen effect genomen hadde, maar een Commissie wierd daar over gemaakt, en deze bestelt ten tyden van den Konink Hendrik, was daar over vergadert en onderling beraadslaagt geweest, doende ook eenigen goeden voortgang daar omtrent, gelijk als blijkt uit een Originelen Brief van Kranmer aan dien Konink, in het Jaar 1545. in de welke hy daar van spreekt, als van een by kants vergeeten zaak, die achter de bank geworpen was: want van de tijd van dezes Artykelen af, tot dien tijd toe, was het besluit van de Reformatie te rugge gegaan: maar toen begost de Konink de gedachten daar van weder te vernieuwen; met besluit om eenige Ceremonien af te stellen, gelijk als het kruipen naar het Kruis, het luyen van de Klokken op St. Andries avond, en andere bygelovigheden en superstitien meer, voor het welke hem Kranmer het bewerp van een Brief toefstond, om in des Koninks naam geschreven te werden, aan beide de Opper-Bisschoppen, om door dezelve aan de andere Clergie of Geestelijkheid medegedeelt te werden. In de Post schrijft van de zelve Brief beklagt hy zich zeer over het Kerkfchendig verderf van de Cathedrale Kerk tot Kanterbury, alwaar de Deeken en Prebendarien waren gebracht, om veel van hunne bezittingen te veralieneren, op Brieven, verkregen by eenige Hovelingen, vanden Konink, als of dezelve landen, tot gebruik vanden Konink vereischt wierden, op dewelke zy deze Landen hadden afgestaan, van de welke vervolgens door die Hovelingen, die kwanswijs het ooge daar op hielden, ten vollen gedisponeert is geworden. Deze Brief zou in het voorige stuk hebben moeten komen, maar ik had dezelve als toen niet gezien, zoo hebbe ik dan deze gelegentheid daar toe waargenomen, om den lezer dezelve in de Verzameling aan te wijzen.

*Verzame-
ling.*
No. 61.

Hier voor is ook gezegt, dat een acte was gepasseert in deze Regeeringe, om dertig perzoonen, dewelke door den Konink genomineert stonden te werden, gemachtigd zouden werden, om een Reformatie in de Kerkelijke wetten te maken, het welke binnen een bestelden tijd van dry jaren ten einde most gebracht werden. Maar de veranderingen in Staatzaken, en de andere dingen, die noch onbestelt waren, meerder drukkende, hadden hen tot hierentoe wederhouden, van dat werk aan te vangen.

Op den eersten van November, het laatste Jaar, wierd een Commissie aan acht perzoonen gegeven, om de zaken tot de overzicht van de twee en dertige te bereiden, op dat dezelve met te meer gemak zouden

den by een gebracht konnen werden: zijnde in weiniger handen, als wel 1552.
zou hebben konnen geschieden, alsze onder zoo veel handen waren.
Deze acht waren de Eerstbisschop van Canterbury, en de Bisschop van
Ely, Dr. Cox, en Pieter Martyr, twee Godsgeleerden; D. May, en
Dr. Tailour, twee Doctors in de Rechten; en Johan Lucas en Rijc-
kaart Goodrik, twee gemeente Rechtsgeleerden. Maar op den 14. van
November werd de Commissie vernieuwt, en de Bisschop van Lon-
den werd gestelt in de plaats van die van Ely; eenen Traheron in de
plaats van May, en Gosnald in de plaats van Goodrik.

Deze zoo het schijnt vereischende meerder tijds dan een Jaar om een
einde van de zaak te maken, want twee van de dry Jaren waren nu al
verloopen, verkregen in de laatste zittinge van het Parlement, noch
dry Jaren verlenging van tijd; maar het schijnt dat het werk geoordeeld
werd vanzulk een goeden voortgang te zullen zijn, dat zy zoo veel
tijds niet van nooden hadden, en daarom was de Koninklijke toestand
voor die acte ook niet gevordert. Wanneer nu het Parlement ten
einde was gebracht, begosten zy zich daar mede te spoedigen. Maar
ik vind dat in de Voorreden van het Boek gesproken werd, wanneer
het in de tijden van de Koningin Elizabeth gedrukt is geworden, dat
Kranmer het gantsche werk byna alleenig heeft gedaan, het welke het
Character van zommige hem gegeven, dat hy alstoen de grootste Can-
onist van Engeland was, bevestigt. Dr. Haddon, die de Orateur,
of Spreeker van de Universiteit van Cambridge was, en Sir Johan
Cheek, wierden gebruikt om het zelve in het Latijn te stellen. En zy
volgden den stijl van de Roomsche wetten zoo wel na, dat iemand die
het Boek leest, zich zal inbeelden, een werk te lezen van de zuiverste
tijden van dien Staat, wanneer hun taal noch niet bedorven was, met
deze Barbarische woorden, dewelke de vermenginge met andere volke-
ren, hen toegebracht heeft, en nergens walglijker zich vertoonden,
als in de Canonijke wetten.

Het werk werd verdeelt en bestelt in een en vijftig tytuls, om het
als by het Boek der Pandeecten, in het welke Justinianus de Roomsche
wetten had bestelt, te vergelijken. Het was ten einde gebracht, om-
trent February van dit Jaar, en een Commissie werd toegestaan van
twee en dartig perzoonen, van de welke de voorige acht, afgezondert
waren, bestaande in acht Bisschoppen, acht Godsgeleerden, onder de
welke ook Johan a Lasco was; acht burgerlijke en acht gemeente
Rechtsgeleerden: deze zouden het werk overzien, corrigeren, per-
fecteren, en alzoo den Konink aanbieden. Deze verdeelden zich zel-

E 552.

ven in vier Claffen, acht in een ieder Classe; en ieder van dezelve zou haar Correctie vervaardigen, en zoo die malkander in het gemeen communiceren. Alzoo wierd dit werk voortgezet en ten einde gebracht; maar eer het zelve de Koninklijke bevestiging kreeg, is den Konink gestorven, en dit alzoo met hem gevallen; en ik vinde niet, dat het ooit na dien tijd weder opgenomen is, of vervolgt, met de zorge, die dingen van zulke een gevolge, verdienen; en daarom zal het my niet oneigentlijk toe schijnen, hebbende voorheen getoont wat 'er omtrent gedaan is, voor het naaste een bericht te geven, van het geene te doen voorgenomen was, zijnde wel dienstig om overwoogen te werden.

Voornam
Hooft-
stukken
daar van.

De eerste Tytul was aangaande de Dry-eenigheid, en het Catholijke Geloof, in het welke deze dewelke de Christelijke Godsdienst verlooehenden, hun lijf en goederen hadden te verliezen. De Boeken van de Schriftuur wierden opgetelt; deze die Apocryphal genoemd zijn, wierden uit de Canon gelaten, dewelke of ze in de Kerken gelezen wierden, geschiede zulks alleenlijk tot stichtinge van het volk, en niet tot bewijs van de leere. De macht van de Kerk wierd onder de Schriftuur gestelt: de vier generale Concilien wierden aangenomen, maar alle Concilien moften naar de Schrifture geexamineert en doorzocht werden; gelijk ook de Schriften der Vaderen, dewelke in groote achtinge moften gehouden werden; maar wat aangaat zulks als door hen zelve geschreven was, het zelve most men zich onderwerpen, voor zoo veel het met de Schrifture over een kwam.

De tweede tytul behelst een optellinge van veel Ketteryen, namentlijk, tegens de Dry-eenigheid, Jezus Christus, de H. Schrift, omtrent de Origineele zonden, Rechtveerdigmakinge, de Miffc, het Vagevuur: ook werden gecensureert, die geene die loochenen het Overichtsamt wettig te zijn, of vast stellen de gemeenschap der goederen of vrouwen; of die het Harders amt los stellen, en openen voor een ieder die het begeert, of deze die de Sacramenten maar stellen als bloote teekenen; die den Kinderen Doop verwerpen, of denken dat niemand die ongedoopt is, Zalig kan werden; of die de Tranzubstantiatie vast stellen, of de wettigheid van het Houwelijk loochenen, voornamentlijk voor de Geestelijken; of die de macht van den Paus vast stellen; of deze dewelke hun kwaad leven verschoonen, met den dekmantel van Prædestinatie, gelijk meenig boos mensch doet; van welke en alle andere Ketteryen een ieder afgeraden word, en ernstiglijk vermaand en opgewekt, dezelve te trachten uit te roeyen.

De derde tytul was, omtrent het oordeelen van Ketteryen, voor den

den Bisschop van het Bisdóm, zelfs in uitgezonderde plaatsen. Zy hadden daar in te procederen by getuigen, maar de partye op zijn gerucht wierd toegelaten, zich zelven te purgeren en te zuiveren; indien hy leedwezen hadde, moest hy openlijk Belijdenisse daar van doen, in deze plaatsen daar hy zijn dwalinge gespreid hadde, renuncerende en afweerende de Kettery, en sweerende nooit tot dezelve weder te keeren. Maar hardnekkige Kettters moesten infaam, en onbekwaam voor publijke bedieningen, of tot getuigenissen in of voor eenig Hof te geven, verklaart werden; noch hadden zy ook eenige macht om Testamenten te maken, noch het voordeel der wetten te genieten. Geestelijke tot Kettery vervallende, zouden niet weder in hunne beneficien gestelt werden, ten ware de omstandigheden zulks vereischten? en alzoo wierd alle proceduren aan het leven, wegen Kettery, afgelegd.

De vierde was over Godsflatteringe, voortkomende uit haat of woede tegens God, het welke moest gestraft worden, als hartnekkige kettery.

Het vijfde was omtrent de Sacramenten van den Doop, en des Heeren Avondmaal; waar by gevoegt wierd, dat de oplegginge der handen, in de ordinatie der Harders moest onderhouden werden. Dat de Houwelijken solemnelijk moesten bevestigd werden. Dat deze, dewelke hun Doop-beloften vernieuwden, door den Bisschop moesten bevestigd en geconfirmeert werden; en de zieken door hun Pastoren en Leeraren bezocht.

Het zesde was omtrent de Afgoderye, Toverye, Magische konsten, of het raad vragen aan besweerders; dewelke arbitralijk moesten gestraft werden, indienze zich onderwierpen, andersins geexcommunicert of verbannen werden.

De zevende was omtrent de Predikers, dewelke wel zorgvuldiglijk van den Bisschop moesten ondervraagt werden, eer zy dezelve licentierden; die ook eens in het Jaar al de gelicentierden in hun Bisdóm by een hadden te verzamelen, om van hen de ware staat van hunne kudde te verstaan, en te beramen, wat zonden onder hen overvloedig, en wat middelen tegens dezelve dienstig ware. Deze, dewelke weigerig waren, omtrent het aanhooren der Predikation, of dezelve beroerden, moesten van de Communie uitgeslooten werden. Het schijnt, dat 'er beslooten was, dat 'er in ieder Bisdóm eenige zouden zijn, die rondom zouden gaan, en prediken als Euangelisten, als sommige hen noemden.

De achtste was omtrent Houwelijken; dewelke moesten geschieden

1552. naar dry proclamatiën op Zondagen of Heilige dagen. Deze, die getrouwt waren op eenige andere wijze, als volgens het Dienstboek, zouden niet wettiglijk getrouwt te zijn, geacht werden. Deze dewelke Maagden schonden; moesten geexcommuniceert werden; indien zy dezelve niet trouwden; of indien zulks niet konde geschieden, moestenze het derde part van hunne goederen aan dezelve geven, boven andere arbitraire straffen. Houwelijken gedaan zonder toestand van Ouders of Voogden, wierden voor nul en geender waarden verklaart. Toen volgden de dingen die Houwelijken konden scheiden. Het trouwen was vry voor een ieder, Polygamy, of meer als een Vrouwe voor ieder verboden; en Houwelijken door geweld, wierden voor nietig verklaart, en Moeders wierden verzocht hun eigen kinderen te zoenen.

De negende is, omtrent de graden van Houwelijken, alle deze, die in de Levitische wet verboden, of zoodanige, als dezelve wederzijds raken, zijn verboden; maar Geestelijke vermaagschappingen, als Peter en Meterschappen, verhinderden geen Houwelijk, dewijl in de Schrift daar niets van gesproken word, noch eenige goede reden daar voor is.

Het tiende was omtrent overspel. Een Geestelijk perzoon daar aan schuldig verbeurde al zijn staat en goederen voor zijn Vrouw en zijn kinderen; of indien hy geen hadde, voor den armen, of eenig godzellig gebruik, verloos zijn bedieninge, en was om gebannen of gevangen gezét te werden, gedurende zijn gantsche leven. Een wereldlijk perzoon moest zijn Vrouws portie weder geven, en de helft van zijn goederen voor haar afstaan, en balling of gevangen blijven gedurende zijn leven. Vrouwen dewelke daar aan schuldig waren, moesten op gelijke wijze gestraft werden; maar de onschuldige van beiden, mocht weder trouwen; echter de zulke wierden eerder aangemaant, indien zy hoop van beterschap zagen; met de misdoende partye te verzoenen. Geen Houwelijk konde ontbonden werden, als op een voorgaande vonnis van Echtscheidinge; verlatinge, lang afwezen, doodelijke vyandschappen, door dewelke een van beide partyen in gevaar van zijn of haar leven waren, of de gedurige verkeertheid en boosheid van een Man tegens zijn Vrouw, mochten een echtscheidinge maken: maar kleine geschillen geenzints, noch ook een gedurige ziekte, zijnde bystand in zulk een ellende, een van de einden en inzichten van het Houwelijk. Maar alle scheidinge van tafel en bedde, uitgezondert gedurende een rechts onderzoek, wierd weggenomen.

De elfde was omtrent toelatinge tot Kerkelijke beneficiën en bedieningen. De Patronen hadden aan te merken de verkiezing van de perzoon, die hem aanbevolen was, maar die niet te misbruiken tot eenig Kerkrovg of snood einde, indien zy anders dede, verlooren zy hun recht voor dien tijd. De beneficiën mochten niet gegeven of beloofd werden, voor dat deze open en vacant waren, noch mochten dezelve niet boven de zes maanden open blijven, zullende anders tot den Bisschop vervallen. Geestelijke perzoonen voor hun ordinatie, moesten werden geexamineert by Opper-Diakons, en zoodanige andere examineateurs, als de Bisschop tot hun bystand zoude ordineren: zelfs de Bisschop was om hen te ondervragen, als zijnde dit een van de voornaamste zaken, daar de welstand van de Kerke aan hing. De Candidaat moest zijn eed doen van oprechtelijk te zullen antwoorden, op het geen hem omtrent de Leere zoude gevraagd werden, voornamentlijk over al de poincten van het Catechismus, indien hy dezelve te recht verstond, en wat kennisse hy hadde van de Schriftuur. Zy moesten hem wel onderzoeken, of hy ook eenige Ketterische gevoelens hadde; niemand zoude tot meer Pastoryen als tot een toegelaten werden, en alle privilegien voor meer, wierden voor altoos vernietigt; niemant mocht niet uit zijn Pastory zijn, als voor een zekeren tijd; en om een gerechtige oorzaak, van het welk hy zijn ordinary kennisse te geven hadde. De Bisschoppen hadden ook groote zorge te dragen hen geen langer afzijn te vergunnen als noodig ware; ieder moest zijn Pastory komen bedienen, binnen den tijd van twee maanden, na dat hy door den Bisschop was ingestelt. Prebendarien, dewelke geen byzondere Pastory hadden, zouden prediken in de naast by gelegene Kerken. Geen Bastaarden mochten tot geen orders toegelaten werden, ten ware zy uitsteekende hoedanigheden hadden. Maar de Bastaarden der Patronen waren in geenderhande manieren aan te nemen, indien ze by hen aangeboden wierden. Andere lichamelijke gebreeken, uitgezeid deze, dewelke hen zeer onbekwaam maakte, of groote versmaadheid aanbroughten, konden niemant hinderlijk zijn: behalven de beloftenissen in de plechtigheid van de Ordinatie te doen; moesten zy noch sweeren, datze geen verdrag hadden gemaakt, om die beneficie te verkrijgen, tot dewelke zy aangeboden wierden, en dat, indien zy mochten tot kennisse komen van eenige die by andere mochten gemaakt zijn, zy den Bisschop daar kondschap van zouden doen hebben, en datze niets tot nadeel van hunne Kerke doen zouden.

De 12. en 13. waren omtrent het renuncieren van het veranderen van beneficie. Het

1552. Het 14. was omtrent zuivering wegens een gemeen gerucht, of wanneer iemand wierd beschuldigt over eenige mildaad, dewelke niet volkomentlijk bewezen was, en alleen in vermoeden bestond. De Geestelijke Hoven vermochten niet eenige zaak te reexaminieren, de welke in eenig Burgerlijk Hof van Justitie was geprobeert: maar over een hoog schandaal mocht een Bisschop een man belasten, zich zelve te zuiveren, of dat men hem anderzints van het gebruik der heilige dingen afzonderen zoude. De wijze van zich te zuiveren, was, te sweeren onnozelte zijn, gelijk hy ook vier Compurgatoren, of mede zuiveraars van zijn eigene rang most hebben, dewelke moesten sweeren, dat zy geloofden, dat hy de waarheid en oprechtelijk swoer; op het welke de Rechter hem weder in zijn naam en faam stelde. Eenige dewelke onder vermoeden van een mildaad lagen, mochten door den Rechter verzocht en gelast werden alle gelegentheden te schouwen, uit dewelke het vermoeden was ontstaan: maar alle superstitieuze zuiveringen wierden verworpen.

De 15. 16. 17. en 18. Artijkelen waren omtrent het verkwisten en verminderinge van de goederen van de Kerk, de bevestiging van de vordere regulen van verkiezinge in Cathedrale Kerken of Collegien, en de Collatie of vergevinge van Beneficien en Kerkelijke bedieningen, waat een zuivering van Simony by moest zijn; wanneer daar omtrent gelegentheid zoude zijn.

Het 19. was omtrent Goddelijke plichten. Des morgens op heilige dagen, moesten de gemeene Gebeden gebruikt werden, met de bediening der Communie daar by gevoegt. In de Hooftkerken zou de Communie ieder Zondag en Heilige dag zijn, alwaar de Bisschop, de Decken, en de Prebendarien; ook alle die door de Kerk hun onderhoud hadden, tegenwoordig moesten zijn. In de Hooftkerken zou des morgens geen Sermoen gedaan werden, uit vreeze dat zulks eenige uit de Parochie Kerken derwaarts trekken mocht; maar alleenlijk des naarmiddags in de Anthemie, of Zangdienst, wierd alle gefigureerde Muzijk, door dewelke de toehoorders niet konden verstaan, wat zy zongen, most geweert werden. In de Parochie Kerken souden alleen des morgens Sermoenen gedaan werden, maar geen in den achter-noen, ten ware in groote Parochien. Al die gene dewelke het Sacrament souden ontfangen, zouden den dag te vooren komen, en den Bedienaar zulks aanzeggen, dewelke daar over hun gewisse en geloof zoude onderzoeken.

Op heilige dagen in den achter-noen, zou de Catechismus voor een uur

uur tijds uitgelegt werden. Na de avond prediking zoude men den armen verzorgen, en de zoodanige als openbare ergernis en schandalen hadden gegeven, moesten ondervraagt werden, en openbare boete moeste hen opgelegd werden, en de Dienaar, met eenige van de Ouderlingen van de Parochie, zouden als dan een gemeene beradinge omtrent den staat van het volk daar in hebben: dat indien iemand zich zelve onbetamelijk droeg, dezelve eerst broederlijk na de liefde vermanen; en indien zulks niet wilde helpen, onder swaarder Censure en tucht gesteld mocht werden; maar niemand mocht gecommuniceert worden, ten ware de Bisschop daar eerst van ware geïnformeert, en zijn toestemminge daar over gegeven hadde. Goddelijke diensten moesten in geen Capellen, of byzondere Huizen verriicht werden, om dat de Kerken onder dien schijn niet verwaarlooft, en dwalingen des te lichter niet gezaait wierden; behalven alleenlijk, de Huizen van Pairs, en luiden van groote Staat, dewelke talrijke huisgezinnen hebben; maar in deze moesten alle dingen gedaan werden volgens het Boek der gemeene Gebeden.

De 20. was omtrent deze, dewelke ampten in de Kerk bedienden, als Kofsters, Kerkmeesters, Diacons, Priesters, en Land Deekens. Dit laatste zoude een bediening voor een Jaar zijn, zijnde hy, die door den Bisschop daar toe verkoozen is, gesteld, om te passen op de zeden van de Geestelijken en Wereldlijken in zijn district, aan de welke hy des Bisschops bevelen zou te kennen geven, en van hen aan den Bisschop reekenschap doen, ieder zes maanden. De Opper Diacons zouden als generale Vizitateurs boven de Land Deekens zijn. In ieder Hoofkerk moest een van de Prebendarien, of iemand door hen besteld, drymaal in ieder week eenig gedeelte van de Schriftuur uitleggen. De Bisschoppen moesten boven hen allen zijn, en hadden te gedenken, dat hun gezag hen tot dien einde gegeven was, dat veele tot Christus gebracht mochten werden, en dat deze, dewelke van den weg afgedwaald waren, tot ware bekeeringe gebracht mochten worden. En den Bisschop moesten zy alle gehoorzaamheid bewijzen, volgens Gods Woord. De Bisschop moest menigmaal in zijn Kerk prediken, vermocht niemand om belooninge, noch ook onbedachtelijk te ordineren; hy moest goede Harders aanstellen, en kwade afzetten. Ieder dry Jaren moest hy zijn Bisdome viziteren, of zelfs dikmaaler, als hy daar oorzaak toe hadde; maar als dan moest hy zulks op zijn eigene kosten doen; hy moest alle jaren een Synode hebben; en die gene die wel onderwezen waren, confirmeren en vestigen.

3552.

Zijn huisgezinde moest bestaan uit Geestelijke perzoonen, dewelke hy tot de dienst van de Kerk (gelijk Augustinus en andere oude Bisschoppen hun huisgezinnen ook bestelt waren) most op trekken. Zijnde zulks een zeer groot middel, om het gebrek van goede en getrouwe Dienaren te vervullen. Hun Vrouwen en kinderen moesten zig ook wachten voor alle lichtveerdigheid, of ydele pronkery. Zy moesten nooit uit hun Bisdóm zijn, ten ware over publyke en dringende oorzaken, en wanneer ze ziek of onmachtig wierden, zouden zy hunne Coadjutors hebben. Indienze ergerlijk of Ketterfch wierden, zouden zy uit 's Koninks gezag, van hun ampt afgesteld werden.

De Opperbisschoppen zouden den Bisschoppelijken dienst in hun Bisdóm plegen, en hadden eens hun geheele Provincie te viziteren, de Bisschoppen te bezoeken, hen te vermanen omtrent alles dat niet wel was; vorders appellen te ontfangen, en te oordeelen, op eenige groote gelegentheden, Provinciale Synoden te vergaderen, hebbende alvorens des Koninks ordere daar toe ontfangen. Ieder Bisschop, zoude een Synode, of Vergadering, van zijn Geestelykheid, eenigen tijd in de Visch-tijd, of Lent, moeten houden, zoo dat zy voor Palm-zondag ieder te huis mochten zijn. Dit zouden zy aanvangen met een Litany, een Zermoen, en de Communic; alsdan zouden zy alle gaan tot een byzondere plaats, alwaar zy den Bisschop rekening van de staat van het Bisdóm zouden doen, en raadsplegen over het gene hun goedvinden en raad mocht vereischen. Ieder Priester zoude aldaar zijn opinie en meeninge hebben in te brengen, en de Bisschop zijn uitsprake tot besluit geven, en alzo de zaken tot zulk een spoedig einde brengen als mooglijk ware; en een ieder hadde zich hem te onderwerpen, of aan den Opper-Bisschop te appelleren.

De 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. en 29. tytuls waren omtrent Kerkmeesters, Univerziteiten, Thienden, Vizitatie, Testamenten, Kerkelyke tuchtigen, suspensien, sequestratie en deprivatie.

De dertigste tytul is omtrent excommunicatie, van dewelke, als zijnde de voornaamste Kerkelyke tuchtinge, ik de verbeeldinge te wijdlopijger zetten zal.

Hun bestellinge omtrent het gebruik van den Ban.

Excommunicatie stellen zy te zijn, een autoriteit van God aan de Kerke gegeven, tot weringe van ergerlijke en bedorvene perzoonen, van het gebruik van de Sacramenten, of de gemeenschap der Christenen, tot dat dezelve geven klare teekenen van leedwezen

en bekeeringe, zich onderwerpende zoodanige geestelijke kasti-
ginge, als door dewelke het vleesch mag werden getemt, en de geest
behouden. Dit was de Kerkelijke perzoonen opgelegd, maar voor-
namentlijk de Opper Bisschoppen, Bisschoppen, Opper Diakons,
Diakons, en eenige andere door de Kerke daar toe bestelt. Niemand
was om geexcommuniceert te werden, ten ware om hun hardnekkig-
heid in groote misdaden; maar daar omtrent had men gezins met
voorbarigheid te gaan; en derhalven de Rechter die dezelve te geven
stond; moest een Vrede-rechter by zich hebben, en de Leeraar van
de Parochie, in dewelke de perzoon woonachtig was; met twee of
dry geleerde Priesters, in welkers tegenwoordigheid de zaak moest
worden onderzocht, en het vonnis geveld, het welke in geschrift
moest gestelt zijn.

Het moest bekend gemaakt werden in de Parochie, in dewelke de
partye zijn wooning hadde; als mede in de bygelagene Parochien,
op dat een ieder mocht gewaarshouwt zijn, het gezelschap te schou-
wen van die geene dewelke geexcommuniceert ware, en de bedie-
naar hadde te verklaren, wat de nature en gevolgen van excommu-
nicatie zy; zijnde de zoo getuchtigde perzoon van het lichaam van
Christus afgezonderd, naar het welke niemand met hem eeten, drin-
ken, of zijn gezelschap gebruiken mocht, behalven die van zijn ei-
gen huisgezinde; en wie anders dede, des vermaant zijnde, daar van
niet aflieten; moesten mede geexcommuniceert werden.

Indien de gecenzureerde perzoon, yeertig dagen gedurende, geen
leedwezen toonde, moest zulks de Cancellary bekend gemaakt wer-
den, en een geschrift moest bedordert werden, om hem te vangen
en in gevangenis te houden, tot dat hy gevoeliger van zijn misdaden
zou werden; en wanneer hy dezelve beled, en zich zoodanige straffe
onderwierp, als hem zouden werden opgelegd, zoude het vonnis af-
gedaan, en de perzoon opentlijk met de Kerk verzoct werden. Dit
hadde plaats te grijpen tegens deze; dewelke zijnde veroordeelt we-
gens Capitale misdaden, des Koninks pardon verkregen, doch ech-
ter noch de Kerkelijke Cenzure onderworpen bleven.

Dan volgt het Formulier van den penitent en bekeerde zondaar
weder aan te nemen. Zy moesten eerst buiten de Kerk blijven staan,
en verzoeken daar in toegelaten te werden; en zoo ingebracht zijnde,
hadde de Bedienaar aan het volk de afgrijselijkheid van de zonden voor
te dragen, en de Goddelijke genade in het Euangelie, en dat in een
lange reden, van de welke aldaar mede een Formulier voorgestelt

1552. word. Als dan moest men aan het volk vertoonen, dat, gelijk zy een afkeer van hardnekkige zondaren moesten hebben; zy ook alzoo mede alle die een oprecht leedwezen hadden, met de ingewanden van ware liefde weder hadden te ontfangen. Eindelijk moest hy den perzoon waarfchouwen, met God den spot niet te drijven, noch het volk te bedriegen, door een geveinfde belijdenisse. Waar op hy hadde te herhalen eerst een algemeene belijdenisse, en dan een byzondere, met het noemen van zijn misdaad, en God te bidden, om zijn barmhertigheid, omtrent hem, en dat niemand, door zijn kwaad voorbeeld, mocht ontflicht werden. Eindelijk hen alle te bidden, datze hem zijn misdaad vergeven wilden, en hem weder in hun gemeenschap en gezelschap aannemen.

Als dan moest de Bedienaar het volk afvragen, of het zelve zijn begeeren wilde toestaan? waar op het zelve van Ja, te antwoorden hadde. Als dan moest de Pastoor hem de hand op het hoofd leggen, en hem ontslaan van de straffe van zijn misdaden, en zijn verband van excommunicatie, en hem zoo in zijn plaats in Gods Kerk herstellen. Als dan moest hy hem leiden naar de tafel der Communie, om aldaar te offeren, gebeden en dankzeggingen aan God den Heer, voor het wederroepen van dien zondaar. Wat de andere tytels aangaan, die slaan op de andere gedeelten der wetten van dit Hof, wemens dewelke ik den Lezer wijze tot het Boek zelf.

Hoe verre nu deze dingen, voornamentlijk de laatste de excommunicatie aangaande, noch in de Kerke zouden kunnen werden ingevoert, late ik aan de beradinge van de bestierders daar van, en van de twee Huizen van het Parlement. Men kan niet loochenen, of zonde en onzedigheid, te zamen met goddeloosheid, hebben dit volk overloopen; en hoewel de last daar van in het gemeene de Geestelijkheid word opgelegd, dewelke zeekerlyk in veele plaatzen gebrekkellyk aan hare plicht is geweest; echter aan de andere zyde, hebben zy zoo weinig, of geen macht met alle, wemens de wetten, om zelts de alderopenbaarste zonden te Censureren, dat de schuld van deze groote gebrekkellykheid, algemeender het geheele lichaam van al het volk (het welke geen effectuele bezorginge tot intoominge van boosheden, met het beschamen der kwaden omtrent hare wegen, heeft aangewend, noch hen genoegzaam van de heilige verborgentheden heeft afgehouden, om hun leven te doen veranderen) moet opgelegd werden.

Een andere zaak wierd dit Jaar voorgestelt, om de groote onordens

ders van de Geestelijkheid te verbeteren, welke veroorzaakt wierden door de armoede der zelve. Hier omtrent zijn by het Parlement eenige voorstellen gemaakt, maar zy hadden geen effect. Over deze zaak heeft iemand een Boek geschreven, het welke hy den Heer Cancellier heeft toegesignt, zijnde toen Bisschop van Ely.

1552.
Voorslag om
de armoede
der Clergy te
verlichten.

Hy roont dat zonder vergeldinge van aanmoediging, weinige zich tot den Pastoralen dienst wilden voegen; en dat die gene die albereeds daar in waren, niet konnende daar door bestaan, zich meest tot andere hanteeringen begaven, zoo dat in dien tijd verscheidene geestelijke perzoonen, Timmerluiiden, Kleermakers, en ook eenige Tappers waren geworden. Het ware een schande voor de Natic, dat zijnde daar geweest zulk een diepen yver voor superstitie, en zulk een koelheid voor den waren Godsdienst. Hy beklagt zich over veele van de Geestelijkheid, dewelke geen leerlingen in de Hooge Schoolen onderhielden, volgens des Koninks bevelen; en dat in de Schoolen en Collegien, de plaats der arme Schoolieren, in het gemeen wierden vervult met de kinderen van rijke lieden, en dat de onderhouden schandaleuslijk wierden verkocht, en dat het grootste gedeelte van de Land-geestelijkheid zoo onkundig ware, datze weinig meer als slechts lezen konden. Maar daar was geen hoop, om iets vruchtbaarlijks, tot herstellinge van zulk een jammer uit te werken, voor dat de Konink tot zijn jaren zou gekomen zijn, om zulke ordonnancien, tot wederoprichtinge van een betamelijk onderhoud voor de Geestelijkheid, voort te zetten.

In dit Jaar zijn Heath van Woreester, en Day, Bisschop van Chichester, uit hun Bisdommen gezet. Heath aangaande, van hem is alreeds gezegt, dat hy in de gevangenis geworpen is geworden, om dat hy het Boek van de Ordinatien had geweigerd aan te nemen; maar Day, of hy het nieuwe Boek mede geweigerd, of zich in iets anders misgaan hadde, is my onbekent. Deze beide wierden daar na afgezet, niet door eenig Hof, bestaande uit Kerkelijke perzoonen; maar door wereldlijke gedelegeerden, van de welke drie Borger Rechtsgeleerden, en dry gemeene Rechtsgeleerde waren, gelijk wy in het dagregister van Konink Eduard vinden. Het vonnis van Day word wat twijfelachtig uitgedrukt, in het Patent, het welke Scory, de Bisschop van Rochester kreeg om hem op te volgen, zijnde van date den 24. May, verhalende dat hy in dien Stoel gezet word in de plaats van George, onlangs Bisschop van dat Bisdome.

Heath en
Day uit hun
Bisdommen
gezet.

In Juny naastvolgende, op het overlijden van Holbeach, Bisschop

1552.

van Lincoln, wierd ook Taylor, die aldaar Deeken was geweest, Bisschop in zijn plaats gemaakt; maar in dit zelve Jaar wierd het Bisdóm van Gloucester eenemaal gesupprimeert; en tot een vrye Archdiacony gemaakt, en Hooper wierd Bisschop van Worcester. In de voorgaande Maand van December, waren Worcester en Gloucester in een getrokken geweest, ter oorzaak van hun naar by gelegentheid, en hun groote armoede, en om datze niet zeer volkrijk waren, zoo datze nu voor altoos onder een Bisschop hadden te staan, met twee tijtels; als Coventry en Litchfield, en Bath en Wells deden, en Hooper wierd Bisschop van Worcester en Gloucester gemaakt; maar nu wierdenze tot een andere stand gebracht, en de Bisschop zoude alleen Bisschop van Worcester genoemd worden.

In al de vacatien van deze en andere Stoelen, wierd een goed deel van hun beste Landeryen van dezelve afgesneden, en alzo de Bisdómmen, die voorheen kostelijk rijk hadden geweest, wierden nu tot zulk een slechten staat gebracht, dat het nauwelijks mogelijk was voor den Bisschop, om te kunnen bestaan; en zoo nog alles het geen daar van afgesneden wierd, tot ecnig goed gebruik bekeert had geworden, tot verbetering van de staat van de arme geestelijken van Engeland, zoude zulks de hatelijkheid van zulk een snoode Roverij noch vry verzacht hebben; maar deze Landen wierden door den eenen of den anderen hongerigen Hoveling in geslokt, die dit den gemakkelijksten weg oordeelde, om voldoeninge van zijn pretentien en achterstellen te krijgen; en de Wereld was zoo ingenomen, met de opinien van hun uitsteekende Rijkdommen, dat men oordeelde, dat men hen niet arm genoeg zou kunnen maken.

Zaken van
Yerland.

In dit Jaar geviel iets Yerland aangaande, het welke my de gelegentheid zal geven, om de zaken van dat Koninkrijk aan te merken. De Koningen van Yrland, hadden voor dezen zig met den Tytul van Heeren van Yrland te vreden gehouden, dewelke Konink Hendrik de 8. in het 33. Jaar van zijn Regeringe, in een Parlement aldaar, in dat van een Koninkrijk verandert hadde, maar geen byzondere Kroon of krooninge wierd daar toe bestelt, nademaal dezelve de Kroon van Engeland volgen moft. De Pauzen en Keizers hebben doorgaans gepretendeert, dat tytulen te geven, of Zouveraine waardigheden aan te stellen, aan hen stond. Trekkende de Paus zijn recht, van dat onzen Zaligmaker gezegt heeft, *dat hem alle macht van Hemel en van Aarden gegeven ware*, en alzo ook by gevolg aan zijn Stedehouder. De Keizers als zijnde en doode schaduwe van het Roomsche Rijk, welken tytul beneffens de by-

by-naminge van Caſar zy noch gebruiken, pretenderende daar uit, dat als de Roomſche Keizers van ouds Koningen maakten, zy alzo mede het zelve recht hadden; hoewel deze Koningen gemaakt wierden, over Landen dewelke zy met de Wapenen overwonnen hadden; zijnde alzo een ſlecht gevolg, dat deze, dewelke niets van de Roomſche heerſchappy als den naam behouden hadden, daarom Koningen zouden mogen ſtellen, over Landen, daar over zy niet te zeggen hadden; en het is zeekeer; dat ieder on-aſ-hangende Kroon of Staat, binnen zich zelve, of voor zich zelve mach maken zodanige tijtels als het hen belieft.

Maar het gezag, het welke de Koningen van Engeland over Yerland hadden, was niet zoo volſlagen, als het naderhand door de menigvuldige wederſpannigheden wel geworden is. De hoofden van de Clans en Namen had het beſtieren van al hun byzondere Triben of ſtammen. Dewelke door hen beleid wierden, tot alle deſſeinen dieze begeerden; en alhoewel binnen de Engeliſche bepalinge de Konink gehoorzaamt werd, en zijne wetten, niet anders als in Engeland naargekomen, zoo waren echter de geboorene Ieren, een onborgerlijk en Barbariſch volk; zonder noch onder een Jok gebracht te zijn, en wegens het grootſte gedeelte van Ulſter, waren zy met de Schotten vereenigt, en hielden zich aan der zelve belangen gebonden.

In het tweede Jaar van deze Regeringe, was aldaar een wederſpannigheid aangevangen, maar Sir Antony, St. Leiger, alſtoen aldaar Depute of Stadhouder zijnde, ter rugge op ontboden, en Sir Edw. Belſingham, in zijn plaats gezonden, bracht deze O-Canor en O-More, die de voornaamſte aanleiders daar van waren, t'onder, en niet zoekende de zaken tot het uiterſte te brengen, zijnde Engeland alſtoen elders met Oorlogen genoegzaam belemmert, bewoog hy dezelve een onderhoud van hondert pond ſteerlings ieder te aanvaarden; waar op dezelve in het Engeliſche gebied hun wooninge genomen hebben.

Maar den volgenden Winter, was'er een andere Miterye, in Ulſter aanbeſtelt, door O-Neal, O-Donnel, O-Docard, en de Hoofden van eenige andere ſtammen of Triben; dewelke aan de Koninginne Douariere van Schotland zonden, op dat hen dezelve onderſtand uit Vrankrijk mochte te wege brengen; met dewelke zy de beroerten in Yerland meenden gaande te houden. De Biſſchop van Valence, alſtoen in Schotland zijnde, werd door de Koningin afgezonden, om hun vermogen te onderſtaan, om volgens de zelve, den Konink van Vrankrijk tot onderſtand van deze wederſpannige te bewegen. Deze voer de

Zee

1552. Zee over, en sprak met deze Hoofden, en met Wauchop, een Schotsman, diedoor den Paus Bisschop van Armag gemaakt was, en dewelke hoewel hy blind was, echter een van de beste Post-rijders in de Wereld geacht wierd. De Ieren stelden al hun macht en grootheid dezen Franschen Bisschop voor, om hem te beter te verbinden, hun vriend aan het Hof van Vrankrijk te zijn. Maar hy scheen niet zoo wel voldaan te zijn, van hun bequaamheid en vermogen, om wat groots uit te rechen, zoo dat daar niet anders op gevolgt is. Een zaak viel hier voor, dewelke de natuur en staat van dezen Bisschop kan aan wijzen. Wanneer hy in het huis kwam van O-Docart, wierd hy een schoone Dochter van den zelvengenaar, die hy wel gaarne tot zijn wil zou bekocht hebben, maar zy schoude hem met groote zorgvuldigheid. Twee Engelsche grauwe Monniken, dewelke ter oorzaak van hun Godsdiens uit Engeland gevlucht waren, en zich aldaar toen ter tijd onthielden, merkende des Bisschops genegentheden, brachten hem een Engelsche Hoer, dewelke hy voor eenigen tijd by zich hield: deze op zekeren avond zijne dingen doorluffelende, vond een glas, dat vol was van iets, het welke zeer wel-riekende was, het geen zy altemaal in de keel lapte. Het welke de Bisschop te laat vermerkende, wierd die daar over zeer ontstelt, want het was een vereering, hem van Soliman de heerlijke, Keizer der Turken, gefchonken, zoo als hy uit dat Hof vertrok, als zijnde de alder-kostelijkste Balsam van Egypten, en wel 2000 Kroonen waard. De Bisschop was hier over zoo verwoed, dat het gantsche huis daar over in rep en roere was, met het welke hy te gelijk zijn vrekheid en passie ontdekte. Dit word verhaalt van een die by hem was te dier tijd, en door hem overgevoert, om een Pagie van de Koningin van Schotland te zijn; eenen Sir James Melyis, die lang in dat Hof gewoont heeft, onder den Connestabel van Vrankrijk, die ook daar na in verscheidene onderhandelingen by den Prins Palts-Grave gebruikt is geworden, gelijk hy ook in verscheidene bezendingen daar na aan het Engelsche Hof gediens heeft, daar hy in zeer groote achtinge altoos geweest is. Deze in zijn oude dagen, schreef een verhandeling van al de zaken, daar hy in gebruikt is geweest; het welke een van de beste en volkomentste Schriften, van die nature is, die ik oyt gezien hebbe. Het Origineel onder zijn eigen hand, is in Schotland noch in wezen; van het welke my een affchrift, van iemand van zijn nakomelingen getoont is, uit het welke ik verscheidene aanmerkelijke Passagien zal aanmerken, hoewel de affairen, in dewelke hy gebruikt wierd, wat later van tijd zijn, als die, van dewelke ik te schrijven hebbe.

Maar

Maar om weder tot Yerland te komen. Op de Vrede met Vrankrijk en Schotland gemaakt, stelden zich alle dingen aldaar weder zeer vreedzaam aan, en Sir Antony, St. Leiger, wierd in Augustus 1550. weder als Gedeputeerde derwaarts gezonden. De Reformatie aangaande, die heeft maar een kleinen indruk in dat Rijk gemaakt. Zy wierd wel aangenomen onder de Engelsche, maar ik vinde niet, dat eenige poogingen zijn gedaan, om dezelve plaats onder de Yren te doen nemen. In dit Jaar wierd Bale in Ierland gezonden. Hy was altoos een zeer naarstig Schrijver by alle gelegentheden geweest, zijnde een zeer geleerd Man, maar had gebrek aan matigheid; schrijvende ook niet met de betamelijkheid, dewelke een Godsgeleerde past, of met zulke stoffe over een kwam, het welke schijnt, aan deze, die de lieden tot vorderinge in deze Kerk, aanbeveelden, dede gevoelen, dat hy de bekwaamste Man niet ware om hier in Engeland gebruikt te werden. Maar het Bisdóm van Ossery open staande, heeft de Konink beslooten hem derwaarts te doen zenden. Zoo dan wierd in Augustus van dit Jaar Dr. Goodaker gezonden, om Bisschop van Armagh, en Bale om Bisschop van Ossery te zijn. Daar stonden nocht twee andere, dat Yren waren, gevordert te werden. Wanneer zy aldaar kwamen, wilde hen de Bisschop van Dublin consacrerén en inwyen, volgens het oude Pontificaal, want het nieuwe Boek van Ordonatie, was onder hen als noch niet in het gebruik. Goodaker en de twee andere, lieten zich lichtelijk daar mede te vreden stellen; maar Bale weigerde volkomentlijk die aan te nemen: dewelke zijnde door den Heer Cancelier ondersteut, zoo wierd eindelijk de zaak daar toe gebracht, dat zy volgens het Nieuwe Boek wierden ingewijd. Wanneer Bale naar zijn Bisdóm ging, vand hy aldaar alles in een duistere Papyry; maar eer hy aldaar eenige reformatie konde te wege brengen, maakte de dood van Konink Eduard een einde van zijn en zoodanige andere intentien.

In Engeland viel van dit Jaar niets anders, de Reformatie aangaande, voor, als alleenlijk het geene de veranderinge, omtrent de ordere van de Kouffeband aangaat. Op den 23. van April, in het voorgaande Jaar, zijnde St. Joris dag, wierd'er een voorslag gemaakt, om de ordere en instellinge te overzien, nademaal men oordeelde, datter een groot gedeelte van superstitie onder vermengt was, en de History, op dewelke deze ordere was gesticht, inhoudende dat St. Joris vocht tegens den Draak, wierd aangemerkt als een Legende, die in de tijd van de duisterheid opgezet was, om de drift van Ridderfchap op te wekken, die toen in de wereld een geweldige swier hadde. En gelijk deze geschie-

Verandering
in de ordere
van de Kou-
zeband.

1552. denis niet veel geloofwaardigheids in zich zelve hadde, zoo was dezelve ook by geen oud Schrijver te vinden, zelfs niet datter ooit zulk een heiligen Ridder in de wereld was geweest, ook by geen Oude zelfs dien naam gebruikt is, als alleen wegens Georgius van Alexandryen; de Arriaansche Bisschop, dewelke aangestelt wierd in het Bisdom, wanneer Athanasius gebannen wierd.

Op deze voortellingen wierden in het voorgaande Jaar, de Hartog van Zomerzet, de Marquis van Northampton, en de Graven van Wiltshire en Warwijk gelast, om de instelling van de ordere te overzien. In dit Jaar dan wierd de geheele ordere verandert, en de Grave van Westmorland, en Sir Andries Dudley, dewelke als nu in de zelve geinstalleert stonden te werden, waren de eerste, dewelke naar het nieuwe model, dezelve ordere ontvingen. Welk model te vinden is in de verzamelingen, gelijk die zelfs door den Konink uit het Latijn in het Engelsch vertaalt, en met zijn eigen hand geschreven is, zijnde het derde geschrift, na zijn Journaal. De Inleidinge daar van luid, wegens het Edele dessein van de ordere, om groote mannen tot brave daden op te wekken, en dezelve tot een broederschap in te lijven, tot hun betere opwekkinge en aanmoediging; maar zegt het, dezelve was zeer bedorven geworden door superstitie, derhalven zouden de Statuten van dezelve voortaan zoodanig zijn.

Ziet Konink
Eduards
overblijfsels.
No. 3.

Men zoude dezelve voortaan niet meer noemen, de ordere van St. Joris, noch hem als Patron van dezelve erkennen; maar men zoude ze noemen de Ordere van den Kouffeband. De Ridders van deze Ordere zouden het blauwe Lind, of de Kouffeband dragen als voor heen. Maar aan den halsband, in plaats van een St. Joris, zou aan een zyde van het Juweel staan, een Ridder, houdende een boek op zijn swaard; zijnde op het zelve swaard geschreven, *Protectio*, Bescherminge; en op het boek *Verbum Dei*; op de andere zijde zou een schild staan, en op het schild geschreven *Fides*; om daar mede uit te drukken hun besluit, beide niet offensieve en defensieve wapenen, het Woord van God te willen voortaan. De rest van deze instelling aangaande, zullen wy den Lezer wijzen tot het geschrift door ons aangewezen.

Maar dit is door de Koningin Maria weder ingetrokken, zoo dat de ouder regels weder plaats grepen, gelijk zy ook noch doen. Dit besluit schijnt voornamentlijk daarom gemaakt te zijn, op dat niemand, als alleen die van de Gereformeerde Godsdienst, daar toe bekwaam zouden zijn, nademaal het aanhangen en het staan voor de Schrifture, als toen genomen wierd voor een onderscheidend merkteken tusschen de Papisten en Gereformeerde.

Dit

Dit is het kort begriip van het geene dit Jaar of gedaan, of voorgenomen is geweest, voor zoo veel de Godsdiensf aangaaft, voor zoo veel de Staat belangt; daar wierd een zeer nauw onderzoek gedaan, van al deze die den Konink hadden verkort, in de fuppreffien en vernietigingen van de Chantrys, of Choor-renten, of in eenige andere de Kerken aangaande, van dewelke men geloofde dat de Vifiteuren veel tot hun eigen gebruik hadden bekeert, en veel Rechtszaken wierden daar over in de Starrekamer aangelegt. De meefte van al deze perzonen hadden vrienden of fchepzels van den Hartog van Zomerzet geweest, en het onderzoek van deze dingen, fcheen meer gefchied te zijn, uit haat tegens deze; als uit eenige meeninge, om den Konink, door het weder leveren van dezelve middelen, te rijker te maken; maar op niemand borft deze ftorm heviger uit als op den Heer Paget. Hy had Cancelier geweest van het Hartogdom van Lancafter, en wierd met veele mishandelingen in dat ampt, belaft, voor het welke hy gefteft wierd in een breuke van zes duizend ponden. Maar het geen zeer hard gehandelt geoordeeld wierd, was; dat hy op St. Joris avond, van de Order van de Kouffeband wierd berooft; en dat om verfcheidene mildaden, maar voornamentlijk, om dat hy geen Edelman was, noch by Vaders, noch van Moeders zijde; zijn grootfte misdad was zijn grootfte deugd. Hy was in alle gelegentheden een groot vriend van den Hartog van Zomerzet gebleven, over het welke de Hartog van Northumberland hem doodelijk hate, en vand alzo den weg om hem af te zetten, in meeninge om zijn Zoon in des zelfs plaats te ftellen.

Dit wierd als een zeer Barbarifche zaak opgenomen, dat een Man, die de Kroon zoo langen tijd in zulke publijke handelingen gediend hadde, en nu van geen geringer bloed was, alftoen de Konink Hendrik hem eerst met de Ordere vereerde, op zulk een wijze zou onteert werden; zijnde aan geen misdad fchuldig, als de zodanige die by meeft al de Hovelingen te vinden is, namentlijk zich zelven te verrijken, ten koften van zijn Meefter; voor het welke de boete hem opgelegd, ftrafs genoeg fcheen te zijn tot voldoeninge. Maar de Hartog van Northumberland was een perzoon; zoodanig tot geweldige handelingen en wraak gedreven, dat een gemeene ftraffe zijn haat geenzins konde vergenoegen.

Sir Antony St. Leiger, is ook ter zelve tijd (zijnde mede een Ridder van de Ordere) befchuldigt, op klachten gezonden van den Opper-Biffchop van Dublin in Yrland, over eenige hooge woorden, dewelke hy gebruikt hadde. Maar deze wel onderzocht zijnde, wierd hy gezuivert; van de opgeleide fchuld, en weder in zijn plaats onder de Ridders

Paget van
zijn Ridder-
fchap van de
Kouffeband
afgezet.

1552. van de Orde des Kouffebands, als voorheen, gestelt en toegelaten, zonder eenige straf te dragen. Veel anderen, die mede niet onschuldig waren, kwamen, ter oorzaak van dezen gestrengen handel, te voorschijn, om de gunst van den Hartog van Northumberland te winnen, die nu zeer bezig was, om een Parlement naar zijn zin te krijgen, zoekende die middelen, dewelke hy de bekwaamste achte tot zijn einde te zijn; zijnde het een ordinaire zaak voor luiden van een woeste en driftigen aard, dewelke in het gemeen zoo snood en kleinhartig zijn in een vernederden staat, als onverdraaglijk in voorspoed en hoogheid, een ander naar hen zelven te oordeelen. Derhalven wetende dat de weg van reden en gunstwilligheid op dezelve geen werking zou willen doen, en dat grootheid en gestrengheid de eenige middel zijn, om hen t'onder te brengen, gebruiken zy die zelve weg om andere te winnen, dewelke zy weten werkelijk omtrent hen zelven te zijn.

Aangroeyen
van Handel.

Dit Jaar ging de Konink voort met het betalen van zijn schulden, reformeeren van de Munt, en andere wegen, door dewelke de welvaart van het gemeen mocht gevonden werden; en een project wierd ondernomen, het welke het voorname begin en oorzaak geweest is, van de groote rijkdom en macht van Schepen daar dit volk zedert in gebloeit heeft. Van de tijden van Hendrik den III. af, hebben de vrye Duitsehe Steden, dewelke hem onderstand hadden gedaan in zijn Oorlogen, groote Vryheden en Privilegien, in Engeland, gehad: zy waren tot een Corporatie en als tot een byzonder lichaam gemaakt, woonende by malkander in Still-jard, of het Staal-hof, omtrent de Brugge. Zy hadden ten tijden van Eduard den IV. eenige moeyelijkheid geleden, nademaal zy hun voorrechten verder uitstrekten als hun brieven hielden, en hieromme wierden zy geoordeelt dezelve verbeurt te hebben; maar zy redderden zich zelve daar uit, door een kostelijk geschenk, het welke zy aan den Konink deden.

Het geene hen aldermeest ten Hove ophield, was, dat zy handelende in een lichaam, machtig waren niet alleen den handel uit andere hun handen te nemen, met hen dood te handelen; maar dat zy altoos een groot Capitaal van geld by hen hadden; en daaromme, wanneer de Regering in eenige verlegentheid was, zy altoos vaardig waren, op goede verzeekering, groote zommen gelds te verschieten; en in minder gelegentheden, de gunst van lieden van Staat, door giften en gaven, konden winnen. Maar den handel nu ver boven haar eerste wezen groeyende, en de Hoven prachtiger en heerlijker als voorheen worden, was 'er een grooter atrek in alles, voornamentlijk in Laken, als men

men ooit had gezien. De ontdekkinge van de Indien, had zoo den Handel als de Schipvaart doen wakkeren; zoo datter een veel vaardiger omfwier van des werelds rijkdommen was, als in voorige tijden was geweest.

Antwerpen en Hamburg, zeer gelegen, leggende de eene aan de mond van de Elve, de andere niet verre van de mond van den Rijn, de twee grootste Stroomen dewelke in deze Zeen vallen, hadden de Kooplieden van die twee Steden, te dier tijd, den voornaamsten handel van de wereld. Hier over begosten de Engelsche op deze Oosterlingen met afgunst te zien. Al wat in of uit gevoert wierd, kwam voor het meeste gedeelte in hun kasse. Alle Markten waren in hunne handen, zoo dat buitenlandsche Waren, door hen in Engeland verkocht, en de inlandsche productien door hen opgekocht en verzonden wierden. Zijnde vorders meest al het volk zeer tot het weiden van Vee gestelt, hadden zy ook hun Manufacturen zeer voortgezet; voor zoo veel, dat hunne eigene Wol, dewelke eertijds tot Antwerpen bearbeid wierd, nu in Engeland zelfs tot Lakenen gemaakt wierd, dewelke deze luiden van de Still-jard verlos hadden te vervoeren. In het eerste scheepten zy niet boven acht Lakens in een jaar af; daar na honderd, dan duizend, dan zes duizent; maar in dit laatste jaar, waren in hun naam afgescheept 44000 Lakens, en niet boven de 1100 by al de andere die in Engeland handelden.

De Kooplieden avventuriers bevonden dat zy het niet konden staande houden, ten ware deze Compagnie vernietigt wierd. Zy dan begosten hunne klachten tegens hen in te brengen, in den aanvang van dit Jaar, op het welke deze Oosterlingen hun antwoord in brachten, daar van de Engelsche weder tegens gerepliceert wierd. Eindelijk maakte den Raad hier op een besluit, dat hun privilegie gebrooken ware; en zoo lag nu deze broederfchap in duigen.

Die van Hamburg en Lubek, en de Regente van de Nederlanden verzochten hier van redres by den Raad; maar te vergeefs: want het voordeel, dat het volk van Engeland hier door stond te verkrijgen, was zoo oogschijnlijk dat'er geen tegenstelling op vermocht.

Zijnde dan den Koophandel op dezen voet gebracht, wierd dezelve noch van een project van hooger natuur gevolgt. De Oorlog tusschen den Keizer en Vrankrijk had nu zijn aanvang genomen, en de vervolginge dewelke in de Nederlanden tegens de Protestanten nu zeer aanging, deede aldaar veel denken om hun wooninge te veranderen. Men stelde dan voor in Engeland en vryen handel op te rechten, en eenige

1552.

Markt Steden te stellen, dewelke eenige voorrechten tot veiligheid der Kooplieden zouden genieten, om dezelve aan te moedigen om aldaar zich neer te slaan, sullende minder lasten en accijnsen daar als elders dragen. Southampton voor den Laken handel, en Hull voor den Noortfchen handel, wierden de twee bekwaamste Steden geacht.

Aangaande de voordeelen en achterdeelen van dit besluit, bevinde ik, dat de Jongen Konink de ballans seer nettelyk gemaakt heeft; want daar is een groot geschrift van, door zijn eigene hand geschreven, behelzende al het geene *Pro en Contra*, daar omtrent gezegt en bygebracht is. Maar zijn dood, en het houwelijk van de Koningin Maria met den Prins van Spangie, maakte al dezen voorslag te niet; hoe wel al de adressen, die haar bedgenoot dede, tot bevordering van het verzoek der Oosterlingen; by haar noit zoo veel vermochten, als die maatschappy weder op te doen stellen. Indien de lezer deze zaak volkomender begeerig is te verstaan, die kan een groote gedeelte daar van in des Koninks Dag-register vinden; in het vierde papier, dat daar aan volgt, alwaar de gantsche zaak op alle manieren schijnt aangemerkt te zijn; maar luiden die de Koophandel beter verstaan, zullen van die dingen ook verre het beste kunnen oordeelen.

Konink
Eduards
overblijfsels.

No. 4.

Cardanus
in Engeland.

In deze Zomer is Cardanus, die groote Wijzeling, door Engeland gepasseert. Hy was uit Italie ontboden door Hamilton, Eerst-Bisschop van St. Andries, die toen gevaarlijk ziek aan de waterzugt lag. Cardanus genas hem van zijn kwaal; maar hy een man zijnde, zeer ervaren in de Sterre kunst, en voorzegginge, of waarzeggerij, gelijk hy zelve beleed, zeide hy den Bisschop, dat hoewel hy hem voor het tegenwoordige wel het leven behouden hadde, hy echter zijn noodlot niet veranderen konde, want hy was om aan een Galg gehangen te werden. In zijn doortrekken door Engeland, hadde hy de aanspraak van Konink Eduard, by den welken hy zoo wel wierd onthaalt, en wiens buiten ordinaire bekwaamheden en deugden hy zoo nauw waargenomen heeft; dat hy by verscheidene gelegentheden, daar na, van hem geschreven heeft, niet zonder de hoogste verwonderinge, als zijnde de wonderlijkste perzoon, die hy ooit gezien hadde.

Schorfche
zaken.

Maar het by brengen van des Eerst-Bisschop van St. Andries ziekte leid my nu, als met de hand, tot de zaken van Schotland. De Koningin was het voorledene Jaar, uit Vrankrijk, door Engeland naar Schotland gereist; in haar door-reize, wierd zy door den Konink onthaalt, met zo veel eerbiedigheit, als het eene gekroonde Hoofd, het andere zou kunnen bewijzen. De byzonderheden staan in zijn Dagregister; en behoeven

ven.

ven hier niet aangeroert te werden. Wanneer zy nu weder te huis gekomen was, stelde zy haar zelve zeer, om den Gouverneur te bewegen, zijn bestieringe af te leggen, op dat zy dezelve zou mogen aanslaan; tot het welke hy, als zijnde een zacht man, lichtelijk te bewegen was, om dat zijn broeder, dewelke veel machts over hem hadde, en een driftig en staatzuchtig man was, al toen zoo krank was, dat men geen hoop van leven voor hem hadde. Hy had ook brieven uit Vrankrijk ontfangen, die in zulk een stijl geschreven waren, dat hy wel zag, dat hy, of de bestieringe most afleggen, of niet alleenlijk zijn eer en onderhoud dat hy aldaar hadde, verliezen, maar ook gedwongen zou zijn, te struggelen, om het geene hy in Schotland zelfs bezat. 't Zy dat de Franschen iets door hun verspieders in het Engelsche Hof, hadden verstaan, dat men een voorslag gemaakt hadde, om hem aan te raden, zijn pretentie op de Kroon te maken, en zy daar over te eerder, hem de bestieringe zochten athandig te maken; maar hoewel ik menig hondert brieven hebbe gezien, die in deze tyden, tusschen Engeland en Schotland passeerden, hebbe ik niet konnen vinden, dat hy, omtrent die zaak, oit in eenige handeling getreden is. Maar het schijnt dat zijn snoode Broeder wel eenige gedachten daar omtrent gehad heeft: want wanneer hy zoo verre weder geheetert was, dat hy naar eenige nieuwe tydingen konde vernemen, en verstond wat zijn Broeder hadde gedaan, viel hy uit in een driftigheid, noemende hem een *beest*, om dat hy de bestiering afgestaan hadde, nademaal daar niet als een . . . *vrouw-mensch tusschen hem en de Kroon ware*. Wy zetten hier als zijn eigene woorden, latende maar een open voor een byvoegzel, het welke hy op een schandelyk wijze, de Jonge Koninginne toevoegde; nauwelijks betamelijk genoeg om verhaalt te werden.

Men hadde in Vrankrijk al veel overleggens gehad, wat men met de Koningin van Schotland zoude doen. Haar Oomen drongen den Konink aan, om haar met den Daulphijn te doen trouwen, dewijl daar door noch een Koninkrijk aan Vrankrijk gehegt zou werden, het welke een gedurigen doorn in de zijde van Engeland zou zijn; zy had boven dat noch eenige verwachtinge, om t'avond of morgen, tot opvolginge van de Kroon van Engeland te konnen geraken; zoo dat in alle aanmerkingen en omstandigheden, dit het alderbeste partuur voor den Daulphijn, van geheel Europeascheen te zijn.

Maar de wijze Connessebel had dit voor zijn oogmerk, dat de Spanjaarden, of Spaansche Kroon, het grootste verlies, door haar heerschappye, die verre afgelegten waren, van de voornaamste Stoel van haar Staat,

*552.

Staat, lyden most; niet tegenstaande dezelve de alderrijkste landen van geheel Europa waren, namentlijk Sicilie, Napels, Milanen en de Nederlanden; en zach ook, wijslijk te gemoed, dat Vrankrijk noch veel meer schade zou doen, by het bykomen van zulk een Kroon, dewelke niet alleenlijk ver af gelegen, maar wiens Land arm en wiens ingezetenen niet wel te regeren waren. Het zoude een schrikkelijke onkoste voor hen zijn, gedurig Scheepen daar heen te zenden, en legers op de been te moeten houden. Ook konde den Adel, wanneer zy wilden, met Engeland in verbond tredende, het Fransche Jok van den halze af werpen, of dezelve overdadige onkosten aanbrengen, om dat Rijk te behouden. Zoo dat, daar Schotland tot hier en toe, door een Penzioen, en zomwijlen door een kleine bystand, in een gedurige alliantie met Vrankrijk gehouden was, hy vreefde, dat het zelve Rijk, door zulk een vereeniging wel haar vyand worden, immers tot een groote last verstreken zou mogen.

Dit wierd door den Konnestabel zeer hard aangedrongen, beide uit genegentheid omtrent het belang van zijn Meester, en in oppositie en tegenstand van het Huis van Guize. Dit heeft de Konnestabel zelfs aan Melvil verhaalt, uit wien ik dit hebbe. Hy ried den Konink eerder haar aan een van zijn Onderdanen ten Houwelijk te geven, van de welke hy zich wel zou kunnen verzeekeren, en haar met haar man over naar Schotland te zenden, door welke middel, de gedurige vriendschap daar mede op een gemakkelijke wijze zou kunnen onderhouden werden. Maar de Konink was zoo ingenomen met de verbeelding van de vereeniging van die Kroon met Vrankrijk, dat hy geen ooren, aan dezen wijzen Raad wilde verleenen, oordeelende dezelve voornamentlijk, uit de haat en vyandschap, deweke hy wiste dat de Konnestabel het Huis van Guize toedroeg, voort te komen.

De Koninginne Moeder van Schotland zijnde nu aldus aan de bestieringe geraakt, vand twee groote Factien in dat Rijk. Het Hooft van de eene was de Aardsbischop, dewelke nu gezond wordende, en zich zelve als in verwaarloozing vindende, en dat de Koningin nu door anderen Raad bestierd wierd, niet verdragen konnende, stelde zich zelve zeer tegens haar aan, trekkende de Geestelijkheid, voor het meeste gedeelte tot zijn belang. De anderen aanhang was van deze die den een en den ander hateden, en alleen tot de Reformatie genegen waren. Deze stelden als hun hooft den Prior van St. Andries, des Jongen Koningins natuurlijken Broeder; en door zijn middel boden zy de Koninginne, nu Regente, hun dienst aan. Zy deden aanbiedinge, dat zy met haar

haar wilden over een komen, om de Houwelijks Kroon den Dauphijn toe te zenden, en de vereeniging van beide de Kroonen toe te staan; alleenlijk verzochten zy haar bescherminge voor en tegen het geweld van de Geestelijkheid, en dat zy in het heimelijk Predikers, om hen in de Geloofs-stukken te onderwijzen, in hun huizen mochten hebben. Deze aanbiedingen wierden van de Koningin williglijk aangenomen, en alzoo door hun toedoen, bestierde de zaken, tot dicht aan het einde van haar Regentschap, met groote matigheid en bescheidenheid. Alzoo dan waren nu de zaken van Schotland in goede rust en stilte, het welke duurde tot omtrent zes jaren nadezen tijd, wanneer op de Vrede met den Konink van Spangien gemaakt, wrede beradingen in Vrankrijk genomen wierden, dewelke mede naar Schotland overkwamen, om de Ketteryen uit te roeyen; maar hier van zullen wy op zijn eigene plaats handelen.

Wat nu de zaken van Duitsland aangaat; in dit jaar is aldaar een groote en schierlijke verandering ontstaan, door dewelke de Keizer bevallen werd uit een wonderlijke onachtzaamheid van hem; dewelke zoo noodschikkelijk voor hem als gelukkig voor het Rijk is geweest, hoewel al de wereld, behalven hy zelve, het zelve hem zag te zullen overkomen. Op het overleveren van Maagdenburg, het Leger van Maurits van Zaxen, menende eenige zoldyten achteren te zijn, nam haar winter-kwartier dicht by Zaxen, in de Heerschappy van eenige Paapsche Vorsten, alwaar zy zeer onwelkome gasten waren. De Zoonen van den Landgrave van Hessen, zijnde daar toe door hunnen Vader verzocht, drongen den Hartog van Zaxen op zijn eer en achtinge, om hun Vader te verlossen, of dat hy hungevangen in zijn plaats zou zijn, nademaal zy zijn trouw en belofte voor zijn vryheid hadden. Hy dan komt by hen, en bood hen zijn perzoon aan; en hoewel hy hen zijn gantsche besluit niet openbaarde, echter hy zeide hen zoo veel, dat zy hem gewilliglijk lieten vertrekken.

Zaken van
Duitsland.

De Raden van den Keizer wierden ondertusschen niet weinig gearmeert, over het geene hen van alle kanten dagelijks voorkwam. En de Hartog van Alba (korts daar aan door zijn wreedheid in de Nederlanden gepleegt, wel bekend) ried hem, om Maurits te ontbieden, om hem reden te geven van al deze vermoedelijke passagien, en het Heir hem uit de handen te nemen, en zulke verzeekeringsen hem af te vorderen, als genoegzaam zouden zijn, alle naarbedenken weg te nemen, tot dewelke zijn maniere van doen groote redenge-

1552. geven hadde. Maar de Bisschop van Atrecht was aan de andere zyde zoo verzeekert van hem, dat hy zeide, dat hem eenigen schijn van wantrouwen, van wegen den Keizer te geven, genoegzaam ware, om hem tot zulk besluit te bewegen, en dat zulke diepe projecten, als zy van hem hoorden genomen te zijn, te subtyle gedachten waren voor Duitsche dronken koppen. Hy verzeekerde hen ook, dat hy twee van zijn Secretarizen onder penzioen hadde, zoo dat hy kennisse van al zijn bewegingen hadde. Maar de Hartog van Zaxen had al de lucht van zijn Secretarizen omkopinge; maar wist zulks zoo looflijk te ontveinzen, dat hy in allen schijn, meer vertrouwenheid ontrent hen gebruikte, als hy ooit gedaan hadde: hy dede alle zijne beradingen in hun tegenwoordigheid, en scheen zijn hert zoodanig voor hen te openen, dat zy den Bisschop, met een vast vertrouwen van zijn oprechtheid en volständigkeit, omtrent des Keizers belangen, innamen; evenwel zijn dralen, met het beleg van Maagdenburg, en andere zijne verborgene handelingen, deden den Keizer ten laatsten eenige jalouzye omtrent hem opnemen, gelijk dezelve ook aan hem schreef, om by hem te komen, en zich te verantwoorden. Hy dan keerde zich tot hooger beleid; want hebbende ordere gelaten aan de Bevelhebberen, van dewelke hy zich genoegzaam verzeekert hadde, om met alle mooglijke spoed, hem, te zamen met de gantsche Oorlogsmacht te volgen, begaf zich als te Post naar den Keizer toe, met zoo weinig gevolg, als zijn waardigheid toeliet, nemende een van de gecorrumpeerde Secretarisen met hem; maar onderwegen begoft hy van overgrootte pijn in zijn zijde te klagen, zoo dat hy zijn reize niet konde voortzetten; maar zand zijn Secretaris voor af, dewelke zulk bericht van hem dede, dat zulks, te gelijk met zijn volvaardigheid om te komen, en dat op zulk een vryborstige wijze, den Keizer al zijn opgevatte argwaan dede afleggen. Hy zelfs schreef naar Trente en andere plaatzen, dat'er wegens Maurits geen oorzaak van vreze was. En Maurits, om de zaak een volkomender schijn te geven, had nu ook zijn Gezanten naar Trente gezonden, en last aan Melancthon en zijn andere Godsgelerden gegeven, zachtelijk dezelve Gezanten te volgen, op dat, zoo haast als de vry geleide zou gegeven zijn, voort te gaan, om hunne leeringe te beweeren.

Op hun aankomst tot Trente, en de voorstellinge van hun verzoek, dat alles weder mocht hervat werden, hebben de Legaten zulks met verfmadinge verworpen. De Gezanten van den Keizer, en de Prelaten, drongen aan, dat zy wel ontvangen mochten werden. De

Eerfbiffchop van Toledo vertoonde hoe verre Christus zelve de Pharizeen en Schriftgeleerden hadde toegegeven, en dat, in naaivolginge van hem, zy behoorden niets voorby te laten gaan, het welke op hen zoude konnen winnen. Zoo wierd dan beflaoten, dat het Concilie een Protest zou maken, dat de onderhandeling, dewelke zy hen toefonden, voortkwam uit Christelijke liefde, dewelke boven alle wetten gaat; nademaal het tegens de Decretalen streed, met beledene Kettters eenige onderhandeling te houden.

Ter zelve tijd handelden de Imperialisten niet min ernstiglijk met de Gezanten van de Protestantsche Vorsten, niet te veel tzeffens te eifchen; maar by trappen te gaan, onder verzeeking, dat zy genegendheid hadden, om de groote macht van den Paus te besnoeyen, niet minder als zy. De eerste stap van de Gezanten was, om een vrygeleide te verkrijgen. Zy maakten exceptien op die geene den welken het Concilie hadde gegeven, als verschillende met dat van Bazel, het welke de Bohemers gezonden was geweest, in vier poincten. Het eerste was, dat hun Godsgeleerden een Decisie stemme zouden hebben. 2. Dat alle poincten zouden worden gedetermineert volgens de H. Schrift; en volgens de Vaders, voor zoo veel zy met dezelve over een kwamen. 3. Dat zy de oeffeninge van hunnen Godsdienst binnen hunne wooninge zouden mogen hebben. 4. Dat niets tot verfmadinge van hunne leeringe zoude gedaan werden. Zoo begeerden zy dan, dat de vrygeleide, van woord tot woord, met dat van Bazel mocht over een komen.

Maar de Legaten hadden een afkeer, zelfs van den naam van dat Concilie, het geene zoo veel hadde gedaan, om de macht van het Pausdom te verbreeken, en derhalven dit extraordinaire vrygeleide toegestaan, alleenlijk om Duitfland te vereenigen, en met zulk een involginge hen te winnen, om met hen tegens den Paus aan te gaan. Echter zy beloofden zulks naarder te overleggen. De Gezanten wierden aangenomen in en tot een vergadering, dewelke verscheelde van een Sessie in het Concilie, even zoo veel als een Commissie van een geheel Huis van het Parlement verscheelt van het Huis, wanneer het volgens haar forme gezeten is. Zy begosten hun aanspraak met deze begroetinge: *Zeer eerwaarde en zeer machtige Vaders en Heeren.* Zy voegden daar by een kout Compliment, en verzochten een vrygeleide.

Op deze tijd de Paus komende te hooren, dat de Keizer beflaoten hadde voort te brengen de oude desseinen van eenige Concilien,

1552. strekkende tot verminderinge van zijn grootheid, en dat de Spaansche Bisschoppen daar mede zeer te huis waren, vereenigde zich met Vrankrijk, en besloot het Concilie af te breeken, zoo haast als hem zou mooglijk zijn. Hy derhalven belaste de Legaten voort te gaan in de Decisie van de leeringe; verhoopende dat de Protestanten zouden wanhoopen van iets te zullen opdoen, en zoo heenegaan.

Het vrygeleide dan datze verzochten werd hen niet toegestaan, en een ander in plaats van het zelve hen aangeboden, behelzende alleenlijk een volle verzeekeringe voor hun perzoon. Op deze verzeekeringe, zoodanig alsze was, kwamen de Godsgelerden van Wirtenberg en Straatsburg beide. Maar als zy aanvingen om van het Houwelijk te handelen, brak den Oorlog in Duifland uit, en de Bisschoppen van het Rijk, nevens de andere Gezanten, begaven zich aanstonts naar huis. De Legaten vatten deze gelegenheid zoo begeerlijk aan, dat, hoewel de Sessie op den 2. May stond gehouden te werden, zy een buiten ordinaire op den 28. van April beriepen, en het Concilie voor twee-jaren opschorteden.

Bericht aangaande het Concilie van Trente.

Zullende dan geen meerder gelegenheid hebben, om iets byzonders van dit Concilie te spreken, zal ik daar van dit nog zeggen, dat geheel Christenrijk een groote verwachting van zulk een algemeer Concilie, in eenige merkelyke uitslagen hadde gehad. De Bisschoppen en Vorsten hadden daar zeer naar verlangd; verhoopende dat het zelve de geschillen tusschen de Godsgelerden tot een gelukkige vergelykinge zou gebracht hebben, en een reformatie uitgewracht, omtrent deze misbruiken, daar men zoo lange had over geklaagt, en die als noch door het Hof van Rom en opgehouden wierden, tot voortzettinge van die Opperhoofdigheid, dewelke zy in alle Kerke-lyke zaken, hadde aan en op zich genomen. De Pauzen om deze redenen hadden daar omtrent groote vreeze, duchtende dat hun voordeelen daar door zouden vermindert worden, en door het be-
snoeyen der misbruiken, die hen groot voordeel toebrachten, hun inkomen niet weinig zouden werden ingetrokken. Maar door de loosheid der Legaten, de onovereenkomst der Vorsten, het groote getal van arme Italiaansche Bisschoppen, en de onwetentheid van het meeste gedeelte der anderen, wierden de zaaken zoodanig bestelt, dat in plaats van de geschillen in de Godsdienst by te leggen, dezelve zoo slordiglyk aangehegt wierden, datter geen herstellen aan was. Al deze misbruiken, voor dewelke niet als practijk ware, en die noch voorheen wel beredentwift, waren nu by en door de exceptien

en reservaticn , tot voordeel van de voorrechten van de Roomfche uitgezondert , en als toreen ordere gemaakt , zoo dat het Concilie in al zijn byzonderheden een geheel ftrijdigen-uitflag nam , van het geene de byzondere aanbelangende partyen daar van verwacht hadden , brengende daar door de wereld t'eenemaal buiten belang , om ooit een algemeen Concilie weder te begeeren , indien menze zoo heeten magh.

De Historie van dat Concilie is befchreven , met zoo veel levens , welstand en gezag , als men ooit in eenige menfchelijke fchriften gezien heeft ; door Pater Paulus Venetus , binnen een halve levens tijd , van de tijd af in de welke zy geëindigt is , zijnde de zaken als noch in verfcher geheuchnisse , en noch veele in het leven waren , die daar tegenwoordig waren geweest ; zijnde ook niet een in dien tijd ; dewelke ondernomen heeft daar tegens te ftrijden . Maar omtrent veertig jaren daar na , wanneer Pater Paulus en al zijn Vrienden , de welke wiften , uit welkers gezag hy gefchreven hadde , nu geftorven ware , heeft Pallavicini , een Jezuït , die voor dien dienst een Kardi-naals Hoed gekregen heeft , ondernomen dezelve te beantwoorden , met een ander Historie van dat Concilie . Dewelke in verfchide-
ne wijzen van Facta , Pater Paulus tegenspreekt . Op gezag en credijt (zegt hy) van eenige Journalen en Memorialen , van die tegenwoordig zijn geweest , dewelke hy aantrekt en bybrengt op en by alle gelegentheden .

Oordeel omtrent de Historie daar van.

Wy zien dat Rome t'allen tijden zoo vruchtbaar is geweest , in het voortbrengen en smeden van alies , dat tot haar belang dienen en ftrekken kan , dat wy niet weten hoe verre wy die winkel van valfe Waren zullen hebben te vertrouwen in iets het welke daar uit te voortfchijn komen mag . En derhalven is het niet licht op eenige van deze materialen te bouwen , uit dewelke die Jezuït zijn werk by een gebracht heeft ; maar voor zoo veel als aangaat de enkele verhandeling van de gefchiedenisse , met die van Pater Paulus , komen zoodanig over een , dat wie dezelve zal zoeken te vergelijken , klaarlijk zal konnen zien , dat daar alles by belang , intrigues , en geheime liften verricht is . Zoo dat het niet licht zal vallen voor een perzoon van een gemeen verftand , na dat hy Pallavicinis Historie zal gelezen hebben , zich in te beelden , dat daar eenige byzondere invloeyinge van den Heiligen Geest , om dat als andere Concilien te beftieren , zy medegemengt geweest . En de zorge die zy namen , om al de corruptien , toen in train , een fchoonen mantel aan te hangen , was zoo

1552.

klaerblijkelijk, dat hun History-schrijver geen andere middel, om dezelve te verschoonen, heeft kunnen vinden, als een byzondere Hypotheze en onderstellinge, op te rechten, dewelke zedert een Fransch Schrijver, aardiglijk *des Kardinaals nieuw Euangelie* genoemd heeft; (,) datter een tijdelijke Opperhoofdigheid in de Kerk moest „zijn, dat alle die dingen, die dezelve opperhoofdigheid staande „houden, ten minsten verdragen en toegelaten moeten werden, hoe „zeer dezelve ook tegens de primitive Patronen of instellingen, en „de eerste overleveringe van het Evangelie, door Christus en zijne „Apostelen, mogen strijden. Dat, het welke als toen opgesteld was, „(namentlijk in die eerste tijden) noemt hy een staat van kindsheid; „in de welke men melk tot voëdzel moest hebben; maar de Kerk „zedert sterk en groot geworden, en tot haar volwassentheid geko- „men zijnde, had nu andere dingen tot haar onderhoudinge van no- „den.

Maar om weder te keeren tot Maurits van Zaxen. Hy hebbende den Keizer met een volkomene vertrouwentheid, omtrent zijn perzoon ingenomen, trok zijn leger te zamen, en nam Augsburg, met verscheidene andere Keizerlijke Steden in, zette in dezelve de overigheden af, die de Keizer daar in op en aangestelt hadde; en stelde weder de oude in de plaats van de zelve aan; nevens de gebannene Dienaars, zoo dat alles een gants nieuwe gedaante begoft te krijgen.

Ferdinandus, Roomsche Konink, was onder dies in het werk, zoo in zijn eigen belang, nademaal de Turken in Hongaryen vielen, en in dat van het Rijk, dewijl de Konink van Vrankrijk met een groote Oorlogs macht, op de Grenzen van het Rijk gekomen was. En de Constabel, voor gevende dat hy alleen een doortocht door Metz begeerde, maakte zich onder dien schijn Meeester van de Stad; gelijk mede Thoul en Verdun in zijn handen vielen: de Franschen deden ook hun best om binnen Straatsburg te geraken: korteljk de Keizer bevand zich in een zeer groote verlegentheid; hy had geen Heirleger by der hand, endit, op het welke hy zich vertrouut hadde, verklaarde tegens hem; zijn eigen Broeder schepte geen ongeneugt in zijn ongevall, en de Franschen scheenen zelfs tot in zijn erflanden te zullen doorbreeken.

Zijnde hy dan in deze verbaastheid, en onzeekerheid van wat hy zoude aanvangeu, konde hy geen spoedige antwoord aan de voorstellingen van Maurits, dewelke hy door zijn Broeder hem had toegezonden (verzoekende dat de Landgrave van Hessen in vrygheid zou mogen gestelt, ook de vrydommen van het Rijk, en voornamentlijk omtrent den

den Godsdienst herstelt mochten werden) laten toekomen. Maar Maurits ondertuffchen, om geen tijd verlooren te laten gaan, trok aan, tot naar Inspruk toe, daar de Keizer als toen zich onthield, en overviel een pas, daar dezelve groot vertrouwen op gestelt hadde, zoo dat hy op twee mylen naar by hem was, eer hy zulks gewaar wierd. Op dit bericht stond de Keizer haastiglijk van zijn Avondmaal op, in grooten haast, en vlood by toorts-licht van daar, in meeninge zich naar Italie te begeven. Den Hartog van Saxon stelde hy vry; maar deze Edelmoediglijk, besloot hem in al zijn ellenden te volgen; en misschien was hy onwillig, zijn vrydom aan zijn Neve Maurits verschuldigt te zijn.

Aldus al dat groote deffein daar de Keizer zoo lange Jaren opgewerkt hadde, wierd nu zoo schierlijk afgebrooken, en hy verloos hier mede al de voordeelen, dewelke hem zijn voorige overwinningen gegeven hadden, zijnde gedwongen zijn gevangens in vryheid te stellen, en de verbanningen in te trekken; korteljk het Edict van Passauw wierd gemaakt, door het welke de byzondere Princen en Steden, in de vrye oefening van hun Godsdienst wierden bevestigd.

Ik hebbe deze uitspatinge gemaakt, om dat ik dezelve, niet ondienstig tot de stoffe van mijn Historie hebbe geacht, en te gelijk om een bericht te doen van het uiterste gevaar, in het welke de Religie als toen in Duitsland was geweest, en op welk een vreemde wijze, dezelve weder herstelt wierd. Omtrent het welke, hy, die het voorname werktuig, van de ellenden, daar ze onder lag, was geweest, nu het eenige Instrument van redderinge geworden was.

Maar de ongevallen van den Keizer kwamen op hem te verdubbelen; want hebbende Vrede in het Rijk gemaakt, wilde hy tegens alle redén, of schijnbaarheid van een goed gevolg, zich voor Metz nederstaan. Maar de Hartog van Guize beschermde de plaats zoo dapperlijk tegens hem, en de tijd van het Jaar was albereeds zoo verre gevordert, zijnde het in de Maand van December, dat naareen groot verlies van volk geléden, en zeer sware onkosten gemaakt te hebben, hy gedwongen was het beleg weder op te breeken. Van daar begaf hy zig naar de Nederlanden, alwaar zijn kwelling hem zoo hevig aantaste, dat voor een geruimen tijd, niemand toegang tot hem verkrijgen konde; zommige zeiden dat hy in reverye, andere dat hy in zuffery, immers een sware Melancholy en swaarmoedigheid gevallen was.

Zeekerlijk, de Engelsche Gezanten tot Brussel konden voor veele weken gants geen bericht van zijn staat erlangen. Als toen, zegt men, begoft hy eerst de ydelheid van de wereld te overdenken, wanneer hy, die

De Keizer
zeer ter neder
geslagen.

1552. die maar een Jaar te vooeren een gants Christenrijk de wet gestelt hadde, nu tot zulk een verval gekomen was, dat, behalven dat hy al zijn geweld omtrent Duitsland verbrooken zag, hy ook voortaan ongelukkig was in al zijn beradingsen. Het was in derdaad een van de verwonderlijkste keeren van de Fortuin, die men in veele Eeuwen gezien hadde, die een groot bewijs verstrekte, beide van een overmeeltering van de Goddelijke voorzienigheid; dewelke naar haar wil, de menschelijke zaken bestiert, en van een byzondere zorge, dewelke God over de Reformatie droeg, herstellende dezelve, wanneer die in Duitsland t'eenemaal hopeloos scheen te zijn.

Deze aanmerkingen maakten een diepen indruk in zijn gemoed, dewelke men ook geloofst, dat hem het eerste een besluit hebben doen nemen; het geene hy, niet lange daar na, in het werk heeft gestelt, namelijk zijn Kroonen neder te leggen, en zich tot een byzondere maniere en wijze van leven te begeven. Hebbende ook in zijn afzondering tijd gehad, om de zaken met meerder onzijdigheid in te zien; wierd hy zoo zeer, omtrent zijn gevoelen, wegens de Protestantsche Godsdienst verandert, dat hy, dewelke tot hier en toe, een geweldig tegenstrever tegens de zelve was geweest, nu een gevoelen van hem dede nemen, tot de zelve geheel genegen te zijn geweest voor zijn dood.

1553. Aldus eindigde dit Jaar, en alzo komeik tot het laatste noodschikkelijke Jaar van deze Jonge Koninks leven en regeringe. Het eerste dat in het zelfde aangevangen wierd, was een regulering van den geheimen Raad, dewelke in veele Commissien wierd verdeelt, hebbende ieder van de zelve, zijn byzonder werk, als mede zijne dagen om de zaken aan te vangen en af te doen. In al deze dingen wierd hen een Methode voorgeschreven, van het welke de lezer een vol bericht kan zien, in het zelfde geschrift achter den Dagregister van Konink Eduard; welk papier, hoewel het niet geheel met zijn eigene hand geschreven is, gelijk de andere wel zijn, echter op zoo veele plaatzen door hem onderhaald is, dat het wel schijnt, dat hy daar al veel mede bezig is geweest; en zijn vermaak daar in genoten heeft.

Zijn tweede Parlement wierd geopent op den eersten van Maart. En op den zevenden van die Maand, wierd in het Huis van de Gemeente voorgestelt, om den Konink twee tienden en twee vijftienden, met een onderstand voor twee Jaren te geven; hier over waren in het eerste veel debatten, en op het passeeren van de Bill, ontstont'er weder disput over, maar ten laatste hebben die van dat Huis Conzert daar ingedragen. De voorreden van dezelve Bil, is een lange aanklachte van den

Har-

Regulering
van den ge-
heimen
Raad.

Overblijfsels van
Kon: Eduw.
No. 6.

Een nieuw
Parlement.

Hartog van Zomerzet, als die den Konink in Oorlogen ingewikkelt, de schatten verkwist, en alzoo verder hem in sware schulden bedraait, de Munt verergerd, en alzoo voet tot een verschrikkelijke wederspanningheid gegeven hadde. Eindelijk aanmerkende in hoe sware schulden de Konink stak, dewelke hem by zijn Vader gelaten waren, de schuld dewelke hy moest lijden, in het verbeteren van de Munt; en zy bevindende zijn gesteltenis t'eenemaal tot het beste van zijn onderzaten te strekken, en niet om zich zelven te verrijken, stonden hem daaromme toe, twee tienden, en twee vijftienden, nevens een subsidie voor twee jaren.

Of nu het redentwisten in het Huis der Gemeente, was, tegens de subsidie in deze acte, of tegens de Voorreden, dewelke de Hartog van Northumberland, en die van zijnen aanhang, zeer ernstiglijk voortzeteden, om den Konink te laten zien, hoe aangenaam zy waren, en hoe hatiglijk de Hartog van Zomerzet hadde geweest; maar dit laatste schijnt wel het geloofwaardigste te zijn.

De Geestelijkheid heeft ook, om hun genegenheid uit te drukken, den Konink zes schellingen in het pond van het hare toegestaan. Daar wierd ook een Bill van het Hooger, naar het Lagerhuis gezonden, dat niemand eenig Geestelijk ampt mocht bedienen, ten ware hy of Priester of Diakon ware; maar na de derde lezing, wierd die afgezet. De reden hier van was, om dat veele Edelen hun kinderen Prebenden waren toegestaan, onder voorgeven, dat dezelve voor hadden, zich door de Studie bekwaam te maken, om in Ordenen te komen; maar zy behielden dezelve, en lieten de studie varen: waar op de Bisschoppen deze Bill te wege brachten by de Lords; maar konden die niet verder krijgen.

Een andere Acte wierd gepasseert, om het Bisdome van Duresme te supprimeren, dewelke zoo vreemt is voortgebracht, by deze, dewelke nooit iets meer als den tytul daar van hebben gelezen, dat ik daar over een volder bericht daar van geven moet. In de voorreden word gezegt: („) dat het zelve Bisdome staande als toen ledig, zoo dat het be-
 „ geven daar van in des Koninks believen stond: en den omtrek daar
 „ van zoo groot zijnde, dat het zoo veel landschappen, en die zoo verre
 „ van malkanderen gelegen, begreep, dat het niet bekwaamelijk door
 „ een eenigen Bisschop konde bedient werden; en nademaal de Konink
 „ volgens zijn goedertierene neiginge, begeerig was, dat Gods heilig
 „ Woord in die deelen, dewelke wild en Barbarisch waren, door ge-
 „ brek van goede leeringe en predikinge, zouden onderwezen werden,

1553

„ dat dezelve daarom betrachte, dat men het zelve in twee Bisdommen
 „ zoude verdeelen, zijnde het eene van Duresme, het welke 2000
 „ Marks tot inkomst zoude hebben, en het andere tot Nieukasteel, met
 „ een inkomst van 1000 Mark. Dat men ook een Cathedrale Kerk
 „ tot Nieukasteel zou sonderen, met een Deekenschap en een Capittel,
 „ uit de inkomsten van het Bisdom: daaromme dan, is het Bisdom van
 „ Duresme t'eenemaal vernietigt en afgestelt, en macht gegeven by
 „ opene brieven, om deze twee nieuwe Bisdommen, te zamen met het Deekenschap, en Capittel tot Nieukasteel op te rechten: met een provizo en beding, dat de rechten van de Diakenschap, Capittel, en de Cathedrale Kerk daar geen achterdeel en hinder by zou lijden. Wanneer deze Bill wel aangemerkt en ingezien word, zal deze dissolutie, zoo Kerk-schendig niet schijnen, als eenige Schrijvers die hebben willen voorstellen. Want een ieder die de waardye van oude Renten wil aanmerken, voornamentlijk van zoodanige als deze waren, dicht by de tochten van vyanden, alwaar de dienst van de Bruikers in den Oorlog hun landen in waardye zeer vermindert, zal lichtelijk begrijpen; dat 3000 Mark van Renten, zijnde gerelerveert, beneffens de begiftiging van de Cathedrale Kerk, dewelke kwalijk konde geschieden onder een andere 1000 Marks, zulk een groote inkomst van dat Bisdom niet kon getrokken werden als men zich zoude inbeelden. Ridley, gelijk hy zelve, in een van zijne brieven schrijft, wierd genomineert om Bisschop van Duresme te zijn, zijnde een inboorling van dat Gewest; maar de zaak kwam tot geen effect; want in May, en niet eerder, wierd de Temporaliteit van dat Bisdom, in een Palatijn Graaffschap verandert, en aan den Hartog van Norhumberland gegeven; maar des Koninks ziekte, en zijn dood korts daar aan volgende, maakte van deze zaak, en al de andere deffinen, misgeboorten.

Hoe Tonstal kwam afgezet te werden, kan ik niet verstaan, het was voor aanklacht van verraad, gedaan door wereldlijke perzoonen. Want Kranmer weigerde zich daar mede te bemoeyen. Ik hebbe gezien de Commissie gegeven door Koningin Maria aan eenige Gedelegeerden, om de zaak te onderzoeken: in welk onderzoek gezegt word, dat het vonnis alleenlijk door wereldlijke perzoonen gegeven is, en dat Tonstal lange in den Touwr gevangen gezeten hebbende, ten onderzoek wierd gestelt, in het welke, hy noch eenige raad had mogen genieten, noch ook bekwame tijd, om zich zelve te zuiveren, konnen verkrijgen, en dat na verscheidene Protestatien, zy hem, niet tegenstaande zijn Appel, van zijn Bisdom hadden berooft. Hy wierd niet alleen-

alleenlijk afgezet, maar ook noch gevangen gehouden, tot dat hy, door Koningin Maria, in vryheid gestelt wierd. 1553.

Op het laatste van dit Parlement, vergunde de Konink een vry Pardon, omtrent het welke dit aanmerkelijk is, dat, voor zoo veel het gaat voor een Maxime, dat de Acten van Pardon zonder verandering van iets daar in, moeten gepasseert werden, die van de Gemeente evenwel, wanneer zy deze Acte naar het Hooger Huis opzonden, verzocht hadden, dat eenige woorden daar in mochten verandert werden; maar het is niet blijkelyk of zulks zy gedaan of niet; want op dien zelven dag wierd de Acte gepasseert; en het Parlement gedissolveert.

Hier in heeft de Hartog van Northumberland te wege gebracht, dat het volk een openbare verklaringe dede, wegens hun misnoegen omtrent de proceduren van den Hartog van Zomerzet, het welke des te meer nootzakelyk was, om dat zich de Konink eenige woorden had laten ontvallen, zijn dood aangaande, in de welke hy scheen met meêrder nadruk dezelve aan te merken, stellende het zelve als een werk, door Northumberland te wege gebracht. Maar deze acte passeerde met zulk een groote swarigheid, dat, of de Hartog oordeelde, het Parlement niet genoeg in zijn belang te zijn, of anderzints besloot t'eenemaal van de wijze van doen, van den Hartog van Zomerzet af te wijken, dewelke een zelfde Parlement lang te zitten hadde gehouden, daar dit, het welke was geopent op den eersten, gedissolveert wierd, op den laatste van Maart.

Korts daar aan, wierden onderzoekers bestelt, om op te nemen wat Zilver werk, Juweelen, en anderen toefstel in al de Cathedrale en andere Kerken te vinden waar, en hun opneming te vergelijken, met andere Inventarizen, in voorige Vizitatie, daar omtrent gemaakt; en te zien wat, en waar in daar omtrent vermindert was. En om dat de Konink hadde beslooten Kerken en Kapellen voorzien te hebben, met alles wat tot den dienst der Sacramenten noodig ware, moesten zy geven, of laten een, of twee, of meer zilvere Kelken, aan ieder Kerk, Capel, of Cathedraal, na dat hun bescheidenheid zoude toelaten, en bekwame toefsteling voor de Communie tafel, en overkleeden beschikken; en de rest van het Linnen verkoopen, en aan den armen het geld uitdeelen: gelijk mede al de andere Dek- en andere kleederen van den Altaar, als mede al de rest van het zilverwerk en Juweelen, moesten zy brengen aan Sir Edm. Pecham, des Konink's Scharmeester.

Dit doen is spijtig genoeg, door een van onze Schrijvers, overgehaalt, die zijn Lezer tot die opinie hier omtrent zocht te trekken, dat

Vizite van
het Zilver
werk in de
Kerken.

1552-

de Konink omtrent de zaken van de Kerk kwade begintzelen maakte, om dat, wanneer deze ordere gegeven wierd, hy nu in zijn zestiende Jaar ging. Maar indien alle Vorsten aldus zouden geoordeelt werden, uit alle instructien dewelke onder hun hand passeeren, zouden zy strenger gehandelt werden, als de oorzaak zou verdienen; en wat de zaak in het byzonder aangaat, die men de gedachtenis van dezen Prins, tot laster opgelegd, deze is aangelegt, gelijk hem voorgedragen wierd, alleenlijk, om eenige overtollige kostelikheden, de welke in de Kerken meer tot praal als tot gebruik dienden, tot iets anders te bekeeren, hoe wel het voegen van de zelve tot een gemeen en Profaan gebruik, ten ware in hooge nootzakelikheden, geen zaak is, die men lichtelijk rechtveerdigen kan; echter verdient dit zulk een strenge Censure niet, voornamentlijk, dewijl deze Instructien door den Konink in zijn ziekte onderteekent zijn; in dewelke het wel gelooflijk is, dat hy alle zaken, van die nature, niet even rijpelijk heeft overwogen; maar dat hy lichtelijk zijn hand heeft gezet, onder het geene hem van den Raad, om van hem bevestigd te werden, voorgelegt is geworden. Deze Instructien waren gegeven, volgens de Copye, die ik gelezen hebbe, aan den Grave van Shrewsbury, Lord President van het Noorder-gedeelte. By welke gelegentheid, ik alhier gewag zal maken, van dat het welke ik niet weet in wat Jaar zeekerlijk te plaatzen, namentlijk de Instructien, dewelke aan dien Grave waren gegeven, wanneer hy Prezident in het Noorden was gemaakt; en ik verhaale dit van hem te eerder, om datter zedert dien tijdt eenige Contesten over dat ampt, en het Hof dat daar aan vast is, zijn geweest. Daar was, volgens zijn bevelbrief, een Raad bestelt om hem te assisteren, van den welken zommige leden in het ruime stonden, en aan geen oppassingehouden waren; andere wederom hem niet mochten verlaten, zonder daar toe verlof van hem te hebben. En hy zoude in alles een negative stemme daar in hebben. Wegen de andere byzonderheden, wijze ik den Lezer tot het uitschrift daar van, het welke hy zal vinden in de Verzameling. Een Instructie, onder de zelve, raakt den Godsdienst, dat hy en de andere Raden, wanneer tot eeniger tijd eenige Verzameling van volk voor hen kwam te zijn, hen voornamentlijk zouden aanraden de wetten gehoorzaamheid te bewijzen, byzonder omtrent zaken die den Godsdienst aangingen, voornamentlijk belangende den Kerkendienst, in de Moeders taal voortgezet.

Instructie van den Prezident van het Noorden.

Ziet Verzamelingen. No. 56.

Een byzondere last was hen ook gegeven, rakende de afgestelde macht van den Bisschop van Romen: wiens misbruiken zy, door het gedurig

op-

ophalen van dezelve, het volk zoodanig hadden in te scherpen, dat zy dezelve wel mochten vatten en begrijpen; en zien dat deze dingen hen uit het herte voort kwamen, en niet alleen van de tong, om welstaans wille. Zy hadden ook het volk voldoeninge te geven, omtrent het afstellen van veel heilige dagen; door den zelve Bisschop aangeftelt, dewelke de wereld zocht wijs te maken, dat hy Heiligen naar zijn welgevallen konde maken, het welke het volk tot ledigheid brengende, oorzaak tot veele gebreeken en onbetamelijkheden gaf. Deze instructien waren gegeven, na dat de Vrede met Schotland gemaakt was, anders moesten daar veel dingen ingekomen hebben, die op dien Oorlog hadden te slaan. Maar de juiste tijd daar van is my niet bekend.

In dit Jaar, wierd Hearly Bisschop van Hereford gemaakt, in de plaats van Ship, die in het voorgaande Jaar gestorven was: en hy zijndede laatste van deze, dewelke alzo by opene brieven aangeftelt zijn, zal ik den Lezer enige voldoeninge geven, omtrent die wijze van Bisschoppen te maken. De Patenten begosten mede gewag van het openstaan der Stoel te maken, by afsterven of afzetten: op het welke, de Konink zijnde geïnformeert van de goede hoedanigheden van zoodanigen perzoon, steld hem aan tot Bisschop, gedurende zijn natuurlijk leven; of zoo lange als hy zich zelve wel dragen zal, gevende hem last om Dienaars te ordineren en af te stellen, geestelijke ampten en beneficien te begeben, over Testamenten te oordeelen, Officialen en Commissarissen te noemen, Kerkelijke Jurisdicte te oeffenen, de Clergie of Geestelijkheid te viziteren, Cenzuren en tuchtinge op te leggen, schandaleuze en argerlijke perzoonen te straffen, en voorts alle andere gedeelten van de Bisschoppelijke bedieninge die in Godts Woord gevonden werden een Bisschop te behooren, naar te komen; al het welke zy hadden te verrichten en te doen, uit name en gezag van den Konink. Daar na volgt in dezelve Patent, de restitutie van de Temporaliteiten. De dag daar aan volgende, moeste een Certificatie in geschrift, een *Significavit* genoemd, hier van gemaakt werden, onder het groote Zegel, aan den Aardsbisschop, met een ordere om hem te consacreren en in te wyen.

De eerste die zijn Bisdome door des Koninks Patenten verkreeg, was Barlow, die van St. Davids, naar Bath, en Wells wierd overgezet. Zy zijn gedateert den derden van February, in het tweede Jaar van des Koninks regeringe: en daarom was niet Ferrar, Bisschop van St. Davids, de eerste, gelijk zich zommige hebben voorgestelt; want deze wierd eerst, op den eersten van Augustus, in dit Jaar Bisschop gemaakt.

1553. Deze Ferrar was een haastig en onbescheiden Man, die daar over het ongenoegen der Prebendarizen van Sr. Davids tegens hem verwekt heeft. Hy wierd Bisschop gemaakt, door gunst van den Hartog van Zomerzet tegens hem, maar in het voorledene Jaar, zijn hem verscheidene Artykelen te last gelegd, eenige als of hy in een Præmunire misdaad tegens den Konink, vervallen was, om dat hy in zijn Gerechts Hoven, niet in des Koninks, maar in zijn eigen naam gehandeld hadde; zommige ook, omtrent verzuimenis van zijn ampt. Gelijk hem ook eenige onbetamelijkheden opgelegd wierden, als dat hy op een vreemde manier gekleed ging, dat hy te voet reisde, op een onhebbelijke wijze gewoon was met den mond te fluiten; en veel andere dingen meer, dewelke indienze waar zijn, veel swakheid en zottigheid in hem aanwyzten. De swaarste Artykelen loochende hy, echter wierd hy in de gevangenis gelegd, en Gecommitteerden wierden naar Wallis gezonden, om getuigen te ondervragen, dewelke veele verklaringen tegens hem opnamen. Hy heeft totaan de Regering van Koninginne Maria gevangen gezeten, en als doen wierd hy echter gehouden, in belang van zijn Geloof; maar zijn lyden daar na voor zijn gewisse, wanneer Morgan, dewelke zijn voornaamste beschuldiger was geweest, over deze voorgaande Artykelen, zijnde ook toen zijn Rechter gemaakt, hem wegens Kettery veroordeelde, makende alzoo plaats voor zich zelve, om, na dat hy hem had doen verbranden, aan zijn Bisdom te geraken.

By deze opene Brieven blijkt klaarlijk, dat de Bisschoppelijke bedieninge, als een Goddelijke bestelling erkent wierd; en dat de perzoon, niet anders by den Konink genomineert wierd, als zijnde wereldlijke Patronen, voor de bezittinge. Alleenlijk de Bisschop wierd wettiglijk aangestelt in zulk een gedeelte van des Koninks heerschappy, om zijn ampt te bedienen, het welke hem door oplegginge der handen aanbevolen wierd. Hier was dangeen voorgevinge om te loochenen dat zulke perzoonen te recht Bisschoppen waren, noch om te zeggen, dat zy niet van Christus maar van den Konink afhingen.

By deze gelegenheid zal het niet oneigen zijn te vertoonē, hoe deze zaak heden ten dage, volgens de wetten staat; het welke te nootwendiger is, om dat eenige lichte Schrijvers het zelve of misverstaan, of misverklaart hebben. De acte dewelke deze patenten authorizeert, en den Bisschop belaft zijn Hof van Gericht te houden, uit des Koninks naam, wierd ingetrokken by het eerste Parlement van Maria. Cap. 2. en 1. en 2. van Phil. en Maria Cap. 8. De laatste van deze, die maar een

een gedeelte daar van ingetrokken heeft, was weder ingetrokken in het 1. van Elizabet. Cap. 1. en de voorige, door de 1. van Jacob. Cap. 25. zoo hebben dan zommige daar uit willen bewijzen, dat nademaal deze Statuiten, dewelke deze acte van Eduard de 6. 1. Parl. Cap. 2. wederroepen, zedert ingetrokken zijn, dat die nu in zijn volle kracht staat. Dit schijnt eenige waarschijnlijkheid in zich te hebben, en alzoo wierd het ook in het vierde Jaar van Konink Jacob in het Parlement voorgesteld; en zijnde daar omtrent groote debatten gevallen, heeft de Konink beide de Opperrechters, om de zaken te onderzoeken, bestelt. Deze op een licht onderzoek besluiten, dat de Statuit van Eduard de 6, door die wederroeping in kracht was; maar de OpperBaron en de andere Rechters, onderzoekende de zaak nauwer, bevond dat de Statuit in der daad was ingetrokken by het eerste van Elizabet Cap. 1. alwaar de acte van de 25. van Hendrik de 8. aangaande de verkiezing en Jurisdicctie der Bisschoppen, gelijk zy die voorhenen hadden gehad, was weder levende gemaakt; zoo dat, zijnde in volle kracht, de acte van Eduard de 6, die die voorige ingetrokken heeft, daar by mede ingetrokken wierd; en alzoo hebben het al de geleerdste Wet-geleerden verstaan. Zoo dat het niet eens zoo nodig geoordeeld wierd, een uitleggende wet daar over te maken, zijnde de zaak in der daad zoo klaar, dat daar geen twijfelachtigheid omtrent te vinden was.

In dit zelve Jaar in May heeft de Konink by opene Brieven en Patenten alle Schoolmeesters geauthorizeert, een nieuwe en voller Catechismus in hun School te leeren, die, gelijk men geloof, door Poinet by een gebracht was.

Deze zijn al de zaken die de Kerk aangaan, van dit Jaar voorgevallen. De Buitenlandsche handelingen waren van belang, want de Bilanco begoft nu voor de Franschen te overflaan, waar over de Raad befloot een Vredetuffchen den Keizer en Vrankrijk te bemiddelen. De Keizer had een Gezant in Engeland, in September van het voorige Jaar, overgezonden, om den Konink te vertoonen in welk een gevaar de Nederlanden als toen stonden, terwijl de Konink van Vrankrijk Metz in bezittinge, en meer andere Steden in Lotharingen in hadde; het welke voor een groot gedeelte het zelve van het onderstand van het Rijk afneede, en derhalven voort te stellen, dat volgens het oude verbond, van het Huis van Bourgondie met Engeland, zy een nieuw verbond met hem wilden aangaan. By deze gelegentheid, zal de lezer ondervinden, hoedanig de Secretarizen van Staat, de Konink onderwezen.

1553.

Konink
Eduards
overblijfs-
2 Is.
No. 5.

zen hebben in het verstaan van de Staatzaken, met betrekkinge tot de Studie, in de welke hy toen bezig was: want Secretaris Cecil stelde al de argumenten en bewijsredenen voor en tegens dat verbond, ter neder, met kleine aanteekeningen op de kant, slaande op de plaatzen uit de welke die getrokken wierden: uit het welke genoegzaam blijkt, dat de Konink als toen in de Logica bezig was. Dit staat te zien in de vijft- de van de papieren, achter zijn Dagregister.

Verzame-
lingen.
No. 57.

Men besloot Sir Richard Morizon over te zenden, met Instructien, om den Keizer, over zijn komst in de Nederlanden te begroeten, en hem des Koninks onderstand, tegens den Turk, die van dit Jaar groote roveryen in Hongaryen, Italie en Sicilie hadden aangerecht, aan te bieden. Indien de Keizer hier op zijn beklag dede over den Konink van Vrankrijk, en bybracht, dat hy de Turken had ingebracht, en daar over hulp tegens dezelve verzocht, zoude hy den Keizer zien te bewegen, om een Ambassadeur over in Engeland te zenden, om daar over te handelen; nademaal deze, dewelke toen in Engeland was, niet zeer aannemelijk geacht wiefd. Deze Instructien, dewelke in de Verzamelingen te vinden zijn, zijn gezegelt in September, maar niet voor in January van dit tegenwoordige Jaar, in het werk gestelt. Wanneer nieuwe orders overgezonden wierden, om den Konink als bemiddelaar tusschen den Keizer en Vrankrijk voor te stellen. Op het welke de Bisschop van Norwich, en de Ridder Philips Hobbey overgezonden wierden; om gezamentlijk met Sir Rijkkaart Morizon te handelen; en Sir Willem Pikkering en Sir Thomas Chaloner, wierden naar Vrankrijk gezonden.

In de Maand van May, wierd de Keizer ziek, en de Engelsche Gezanten konden, niets hem aangaande, onderstaan; maar de Koningin van Hongaryen en de Bisschop van Atrecht handelden met hen. De Bisschop beklagde zich, dat de Franschen den Oorlog hadden aangevangen, en de Scheepen van den Keizer tot Barcelona genomen, en hun Onderzaten op Zee berooft, ook de Vorsten van Duitsland tegens den Keizer opgehitst, en eenige Steden in het Rijk hem ontnomen hadde; terwijl de Fransche Gezanten ondertusschen zoo menigmaal geswooren hadden, tegens den Keizer, dat hun Konink niet zo zeer als de conservatie van de Vrede begeerde. Zoodat nu, hoe zeer de Franschen ook voorstellen van Vrede mochten maken, zy geen Geloof, aan iets dat van hen kwam, mochten slaan. Eindelijk de Koningin en de Bisschop van Atrecht, beloofden de Engelsche Gezanten, den Keizer te laten weten, hoe de Konink van Engeland de Mediatie aangeboden

den hadde; en zeiden hem daar na, dat de Keizer uitstelde hier antwoord op te geven, tot hy bekwaam zou zijn, om het zelfs te doen.

Op den 26. van May, schreven de Gezanten over, dat 'er een project, uit Duitsland gezonden was, wegens een Alliantie, tusschen den Keizer, den Roomschen Konink, en Konink van Engeland, nevens de Vorsten van het Rijk. Zy verzochten niet dat de Konink daar in zoude komen uit eigen beweging, maar Johan Frederik van Saxen, zou Ferdinandus bewegen, om den Konink daar toe te nodigen; welken weg zy oordeelden dat de minste jalouzye geven zou. Zy hoopen dat de Keizer lichtelijk zou willen toestaan de Conditien, dewelke tot de Vrede in Duitsland betrekkelijk waren, dewijl hy nu buiten alle hoop was, om zich zelve daar Meester van te maken. De Princen beminden noch vertrouden hem, maar beminden zijn Broeder Ferdinandus, en verlieten zich zeer op Engeland.

Maar de Keizer hebbende voorgesteld, dat de Nederlanden in het gedurig verbond van het Rijk zouden ingelooten werden, wilden zy Engelsche daar niet toe verstaan, ten ware de Quotas van hun contributien zeer verandert wierden; want deze Provinciën stonden als Stoelen van den Oorlog te werden, weshalven zy zich voor hun bescherming niet engagieren en inlaten wilden, als op overhändsche voordeelen, en gemakkelijke voorwaarden.

Wanneer de Engelsche Gezanten in het Hof van Vrankrijk verzochten te weten, op wat Conditien een Vrede bemiddelt zou kunnen werden, vonden die de Franschen zeer verhoogmoedigt, door hun gelukkige gevolgen; zoo dat (gelijk zy op den eersten van May over schreven) zy wel derfden eischen de restitutie van Milanen, en van de Koninkrijken Sicilie, Napels en Navarre, de Zouverainiteit van Vlaanderen, Artois, ende Stad van Doornik. Zy wilden ook dat de Stad Siena in vryheid zoude gestelt werden, en Metz, Thoui en Verdun onder de bescherming van Vrankrijk gelaten.

Deze voorwaarden scheenen zoo onredelijk te zijn, aan den Raad, dat, hoewel zy het overschreven als een nieuws, aan hun Gezanten, in de Nederlanden, zy hen evenwel belasten dezelve niet voor te stellen. Maar de Koningin van Hongaryen vraagde hen af, wat voorstellingen zy tot een Vrede hadden, weetende albereeds wat de zelve waren, en zocht zelfs van daar de Gezanten aan te hitzen, dewijl uit zulks genoegzaam bleek, hoe weinig acht zy op hun bemiddeling sloegen, of hoe klein zy de Vrede in Christenrijk achteden. Daar zy op zulk een klein succes, zulke hooge en Extravagante dingen derfden eischen.

1552. Op den 9. van Juny belaste de Keizer, dat men de Gezanten in zijn Slaapkamer, voor zijn bedde zou brengen, daarze door de Koningin van Hongaryen gebracht wierden. Hy zag'er zeer bleek en mager uit; maar zijn oogen waren zeer levendig, en zijn sprak klaar en duidelijk. Zy maakten hem een hoffelijkheid over zijn ziekte, dewelke hy beantwoorde, met een andere over hun lang uitstellen. Op de materie van hun gezandschap zeide hy: de Konink van Vrankrijk had den Oorlog begonnen, en most derhalven ook de voorflagen van Vrede doen; maar hy nam des Koninks aanbiedinge goedwillig aan, en zeide: zy zouden in hem altoos een groote genegtheit tot een billijke vrede vinden.

Op den eersten van July schreef den Raad aan de Gezanten, voor eerst hen verzeekerende, dat de Konink noch in het leven waar, en dat zy hoopten dat hy weder recovereren zoude; zy zeiden hen dat zy niet bemerkten dat de Franschen eenige andere voorwaarden, als dieze albereets voorgestelt hadden, zochten over te geven; en zy bleven noch gedurig in dat gevoelen, dat zy als bemiddelaars, dezelve niet behoorden voor te dragen. Maar echter belasten zy dezelve, den Keizer als iets nieuws, mede te deelen; en zorgvuldiglijk te letten op zijn gezicht en gelaat, op het voorstellen van ieder een van de zelve.

Ziekte des
Koninks.

Maar des Koninks dood brak al deze onderhandelingen, te zamen met de andre affairen af. Hy had het voorgaande Jaar eerst de Mazels, en dan de Kindere pokken gekregen, van welke overvallen hy volkomentlijk herstelt was. In zijn beterschap was hy zomwijlen zeer geweldig in zijn oefeningen geweest, het welke hem groote verkouthed veroorzaakt had; maar deze verging; en hy scheen daar na zeer wel te zijn. Maar met den aanvang van January, in dit Jaar, wierd hy door een geweldigen hoest angetast; en al de hulpmiddelen dewelke hy gebruikte, vermeerderden dezelve eer, dan ze die verminderden; waar uit een vermoeden opgenomen, en door de geheele wereld verspreid is geworden, (zoo dat de meeste History-schrijvers van dientijd daar gewag van maken) dat hem eenig langzaam venijn ingegeven was. Maar meerder als geruchten, en eenige wanschapene omstandigheden, hebbe ik dies aangaande nooit kunnen vinden.

Hy was zoo kwalijk gestelt, wanneer het Parlement te zamen kwam, dat hy niet machtig was, om naar Westmunster te gaan; maar bestelde dat hun eerste byeenkomst en het Zermoen, tot Wit-hall zouden

den geschieden. Gedurende zijn ziekte heeft Ridley voor hem gepredikt, en nam de gelegenheid van zich zelve zeer over de werken der liefde, en de verbintenis die de mensche heeft, op hooge voorwaarden, om uitsteekende in goede werken te zijn, uit te breiden. Dit raakte de Konink aan het hart, zoo dat, terstond na het Zermoen, hy den Bisschop ontbood; en na dat hy hem belast hadde, by hem neder te zitten, en zich te dekken, herhaalde hy meest al de Hoofstukken van het Zermoen, en zeide daar op: hy merkte zich zelve aan, als voornamentlijk daar door geraakt, en hy verzocht hem, gelijk als hy hem de aanmaninge in het algemeen hadde gedaan, dat hy hem ook nu wilde zijn plicht, daar omtrent, aanwijzen in het byzonder. De Bisschop verbaast over de tederheid in zulk een jong Prins, borst in tranen uit, en betuigde met woorden, hoe overgroot zijn blijdschap was, zulk een heilige neiginge in hem te zien; maar zeide hem, dat hy hem tijd moest geven, om daar op te denken; verzoekende met eenen verlos, om met de Lord Mayor, en het Hof der Aldermannen, daar over zich te beraden. De Koning dan schreef door den Bisschop aan hen, dat zy zich op het spoedigste zouden hebben te beraden, op wat wijze de armen alderbest geholpen zouden kunnen werden.

Zijn zorge
voor den ar-
men.

Zy dan merkten aan, dat 'er dryderhande soorten van armen waren; deze dewelke zulks waren door natuurlijke swakheid van zotheid, als inpotente en dollen, of slechte lieden; zulke die dat waren by toeval, of zieke of verminkte perzoonen, en zulke als door ledigheid en luiheid zich zelve tot armoede hadden gebracht. De Konink dan bestelde de Kerk van de Grauwbroeders, by Neuwgate, met de inkomsten daar toe behoorende, tot een Huis voor Weeskinderen; St. Bartholomeus, by Smithfield, tot een Gasthuis, en gaf zijn eigen Huis van Bridewell, om een plaats tot verbetering en een Werkhuis, voor vrywillige lediggangers te zijn. Hy bevestigde en vergrootte ook de toegeltane inkomsten van het Gasthuis van St. Thomas in Zouthwark, het welke hy, in Augustus voorleden, had opgerecht en begiftigt.

En wanneer hy zijn hand onder deze Fondatien stelde, het welke niet geschiede voor den 26. Juny van dit loopende Jaar, dankte hy God, dat hy zijn leven zoo lange gespaart hadde; tot dat hy dat besluit ten einde hadde gebracht. Hy dan was de eerste Stichter van deze Huizen, dewelke by verscheidene toevoegzelen, zedert dien tijd, tot by naar de Edelste van Europa geworden zijn.

1553.

Hy drukte gedurende zijn ziekte een groote onderwerpinge, aan de wille van God den Heer, en scheen blyde te zijn, over het aan-naarderden van zijn einde; alleenlijk, de opmerkinge van den Godsdiens en de Kerk raakte hem het harte zeer, en ten dien opzicht, zei-de hy, het leven wel te wenschen.

Verfcheide-
ne houwe-
lijken.

Omtrent het einde van May, of het begintzel van Juny, trouden de drie Dochters van den Hartog van Zuffolk: de oudste de Jonkvrouw Johanna, trouwde met Guilford Dudley, de vierde Zoon van den Hartog van Northumberland, (dewelke de eenigste Zoon was, die noch niet getrouwt was) de tweede de Jonkvrouw Catharina, trouwde aan de oudste Zoon van den Grave van Pembrok, de Lord Herbert: de derde de Jonkvrouw Maria, die gebuchelt was, trouwde met Martin Keis. De Hartog van Northumberland trouwde mede zijn twee Dochters uit: de oudste met Sir Hendrik Sidnei, Zoon van den Ridder Willem Sidnei, die Steward en opziender van den Konink was geweest, als hy noch Prins was. De andere trouwde met den Lord Hastings, Zoon van den Grave van Huntington.

Het volk was zeer onlustig tegens dezen ongebonden Hartog, want men strooide in het gemeen uit, dat hy den Konink aan zijn eigene uitspoorige staatzucht opofferde. Doch hy scheen hun gevoel en lasteringen weinig te achten, maar paste op den Konink met alle gedurigheid, drukkende alle zorg en bekommernisse, omtrent zijn perzoon uit, die men zoude kunnen aanwenden. En bevindende dat hem niets zoo zeer ter harten ging, als de Godsdienst, en haar ruïne en verval, dewelke hy vreesde dat op zijn dood volgen zoude, wanneer zijn Zuster Maria tot de Kroon zou komen: zo wist hy, en die van zijnen anhang, dit voordeel zoo wel te gebruiken, dat zy hem voorstelden, de Kroon by Patenten en opene Brieven, op de Jonkvrouw Johanna Gray te vestigen. Hoe zy hem hebben kunnen bewegen, om zijn eigen Zuster Elizabeth, die altoos zeer in zijn gunst was geweest, voorby te gaan, hebbe ik niet kunnen verstaan. Maar de Konink hier toe gebracht zijnde, de Hartoginne van Zuffolk, die de naaste was, in het Testament van den Konink Hendrik, toonde zich gereed, om haar recht op haar Dochter af te staan; niet tegenstaande zy daar na noch Zoonen mocht komen te krijgen.

De Konink
bewoogen
om de Jonk-
vrouw Jo-
hanna Gray
de Kroon na
te laten.

Zoo dan op den 11. van Juny Montague, die Hooftrichter van de gemeene bank was, Baker en Bromley, twee Rechters, beneffens des Konink Fiscaal en Solliciteur, wierden in den geheimen Raad ontboden.

den. Aldaar vondenze den Konink, met eenige geheime Raden ontrent hem. De Konink zeide hen, dat hy tegemoet zag het gevaar, daar het Koninkrijk in stond te geraken, indien, op zijn afderven, zijn Zuster Maria hem kwam op te volgen, dewelke met een vreemt Prins zou mogen komen te trouwen, en alzoo de wetten en den Godsdienst aldaar veranderen. Hy dan belaste hen eenige Artykelen voor te lezen, behelzende de weg, volgens dewelke hy de opvolginge tot de Kroon, wilde bestellen. Zy brachten hier tegens in, dat de acte van opvolginge, zijnde een acte van het Parlement, geenzints door zulk een bestellinge konde verandert werden. De Konink echter belaste hen deze Artykelen te nemen, en een Boek volgens dezelve in te stellen. Maar zy verzochten een weinig tijds, om zulks te overleggen.

Van de
Rechters tegen
gesproken.

Zy dan hebbende het Statuut, van het eerste Jaar, van dezès Konink regeringe, verradery aangaande, naargezien, bevonden dat het verraad ware, niet alleen na des Koninks dood, maar ook zelfs by zijn leven, de opvolginge te veranderen. De Secretaris Peter ondertusschen, drong hen aan, zich te haasten. Wanneer zy weder in den Raad kwamen, verklaarden zy, zulks niet te kunnen doen, als verraad zijnde, en al de Lords zouden schuldig aan verraad zijn, indienze daar mede voortgingen. Op het welke de Hartog van Northumberland, die toen in den Raad-kamer niet was, hier van onderricht zijnde, kwam met een groote fury, noemende Montague een verrader, en al de andere Rechters dreigende; zoo dat het schein als of hy hen had willen slaan. Maar zy bleven alle vast by hun meninge. Zy wierden dan weder ontboden, en kwamen, zijnde noch Gosnold hen bygevoegt, op den 15. van Juny, weder in den Raad. De Konink was tegenwoordig, en vraagde hen wat scherpelijk af; waarom zy het Boek niet hadden vervaardigt gelijk hy hen belast hadde? zy antwoorden: dat al het geene zy zouden doen, zonder een Parlement, krachteloos zou zijn. De Konink zeide hy was van meeninge, korts een te hebben. Montague stelde dan voor, dat zulks dan mocht uitgesteld werden tot dien tijd toe. Maar de Konink zeide, hy wilde dit eerst gedaan en dan in het Parlement geratificeert hebben, en belaste hen derhalven, op hun plicht van gehoorzaamheid, het werk aan te vangen; en eenige Raden zeiden hen, indien zy zulks weigerden, dat zy verraders waren.

Dit bracht een groote verslagenheid op hen lieden, en den ouden Montague, denkende dat het geen verradery konde zijn, wat zy

1553. in deze zaken deden, terwijl de Konink leefde, en ten alderkwaadste dat een Pardon, onder het groote Zegel, hem genoegzaam zou kunnen verzeekeren, stond toe het zelve te doen, indien hem een Commissie wierd gegeven, met last om zulks te doen, en een pardon, onder het groote Zegel, als hy het gedaan hadde; en zijnde hem het een en het ander toegeftaan, was hy vergenoegt. De andere Rechters, zijnde of zy mede wilden concurreren, zeiden te willen, zijnde met groote vrees aangetast, behalven alleenlijk Gosnald, die noch bleef te weigeren; maar hy, zijnde zeer gedreigt, beide van den Hartog van Northumberland, en den Grave van Shrewsbury, stond het zelve des anderen daags mede toe.

Maar die uit
vreeze byge-
bracht wer-
den

Zy dan stelden de Installatie van de Kroon, op de wijze van een wet, en brachten het by den Lord Cancelier, om gezegelt te werden. Zy wierden alle verzocht hun hand daar onder te stellen; maar Gosnald en Hales weigerden zulks te doen. Echter de eerste wierd gebracht om het zelve te doen. Maar de laatste, hoewel een zeer standvastig en yverig man voor de Reformatie, was op geen wijze daar toe te brengen.

Daar na verzocht de Cancellier, tot zijn verzeekeringe, dat al de Raden hun hand daar onder wilden stellen, het welke geschiede op den 21. van Juny door dry en dertig van hen lieden, zijnde te geloven, dat de Rechters onder dat getal begreepen waren. Maar Cranmer, gelijk hy zelden in den Raad kwam, na den val van den Hartog van Zomerzet, zoo was hy ook dien dag abzent, met voordacht.

Cecil in een verhandeling, dewelke hy iemand, deze handeling aangaande, heeft doen schrijven, om zich zelve daar na te verschoonen, zegt, dat wanneer hy Gosnald en Hales had hooren verklaren, hoe zeer zulks tegens de wetten was, dat hy weigerde zijn hand daar onder te zetten, als een Raadsheer, en dat hy alleenlijk heeft onderteekent als een getuige van des Koninks onderteekeninge. Maar Cranmer bleef gedurig weigerig, zelfs na dat zy alle geteekent hadden, zeggende dat hy nooit het onterven van zijn laatste Meesters Dochters zou toestaan. Veel beradingen wierden aangelegt om hem te bewegen; maar men konde niets op hem winnen, tot dat hem de Konink zelve aantaste, gebruikende verscheidene beweegredenen, aangaande het gevaar, daar de Godsdienst anders in komen zoude, met andere redenen meer; zoo dat hy door dezelve, en andere bewegingen, zich op het laatste daar toe liet bewegen. Maar of hy die onderscheidinge van Cecil, van zulks als Getuige, en niet als

Maar Cran-
mer swaar-
lijk.

een Raad te doen, gebruikte, weet ik niet; maar het is wel gelooflijk, dat zijnde die vryheid den eenen toegestaan, die ook aan een ander niet heeft kunnen geweigert werden.

Maar of het vaststellen van deze handeling, den Konink een groot vergenoegen in zijn geeft veroorzaakte, echter zijn ongesteldheid verminderde daarom niet; maar vermeerderde hand over hand, zoo dat de Geneesmeesters geen hoop van leven in hem zagen. Hier op komt een stout Vrouwmensch by, en derfde ondernemen den Konink te genezen, indien men haar de Cure wilde toevertrouwen. Dit geschiede; en de Geneesmeesters wierden van hem afgezonderd, op dit voorgeven: dat zy hebbende geen hoop van zijn opkomen, men in een wanhoopige zaak, ook wanhoopige hulpmiddelen most gebruiken. Dit wierd gezegt, byzonderlijk, des Hartogen van Northumberlands reden geweest te zijn, en zulks heeft des volks argwaan tegens hem, niet weinig vermeerdert, wanneer men zag dat de Konink ieder dag oogchijnlijk afnam, na dat hy, onder handen van deze vrouw was geraakt, het welke meer en meer blijkende, wierd zy van hem genomen, en de Genees Meesters keerden weder tot hun eerste werk; maar hadden zy kleine hoop van te voeren, nu hadden zy geen met allen. De dood nu zoo het scheen hem valt over den hals komende, de Hartog van Northumberland, dewelke wel wist, dat hy zijn werk maar ten halven gedaan hadde, ten ware hy des Koninks Zusters in zijn geweld hadde, bewoog den Raad, om in des Koninks naam aan hen te schrijven, en hen te verzoeken, datze hem in zijn ziekte wilden verzelschappen. Maar zoo als zy onderwegen waren, begost hy op den sesden van July, zoodanig in lichaam en geest te verswakken, dat hy wel merkte dat hem de dood naarderde; en alzoo stelde hy zich om te sterven, opeen zeer Godsdienstige wijze. Zijn gantsche oefeninge was, in korte Gebeden en uitboezemingen, het laatste dat men van hem gehoort heeft, waren deeze woorden: *Heere God, verlost my, uit dit ellendig en boos leven, en neemt my aan onder uwe uitverkoorenen; hoewel niet mijne, maar uwen wille geschiede. Heere Ik beveele u mijnen geest; O Heer, gy weet hoe Zalig het voor my zou zijn, by u te wezen; echter om de wille van uwe uitverkoorenen, geeft my leven en gezondheid, op dat Ik u oprechtelijk dienen mag. O Myn Heer en God, zegent mijn volk, en bewaar uw erfdeel. O Heere God bewaar uw verkooren volk van Engeland; O Heer God, bescherm dit Koninkryk voor Papistery, en mainteneer uw ware Godsdienst, op dat Ik, en mijn volk uwen Heiligen Naam mogen loven, om Jezus Christus wille.*

Des Koninks
ziekte wan-
hoopig.

Zijn laatste
gebeden.

Ziende

1553.

Ziede eenige omtrent hem, scheen hy ontroert te zijn, om dat zy hem zoo dicht by waren, en hem gehoord hadden: maar zeide met een vrolijk gelaat. Dat hy God gebeden hadde. En korts daar aan de neepen des doods op hem komende, zeide hy tot Sir Hendrik Sidnei, die hem in zijn armen hield: *Ik beswijk, Heer zijt my genadig, en ontfang mijn geest.* En alzoo blies hy zijn onnozele ziele uit.

De Hartog van Northumberland, volgens het verhaal van Cecil, had de meening gehad, om zijn dood, voor een veertien dagen te verbergen; maar zulks konde niet geschieden.

Zijn dood en afbeeldinge.

Aldus stierf Eduard de VI. die onvergelykelijke Jonge Prins. Hy was als toen in het 16. Jaar van zijn ouderdom, en het wonder van zijn tijd geacht. Hy was niet alleenlijk geleerd in talen, en andere vrye Wetenschappen, maar kende ook zeer wel de staat van zijn Koninkrijk. Hy hield een boek, in het welke hy schreef de Characters, dewelke hem gegeven wierden, van al de voornaamste Mannen van Engeland, al de Rechters, Heeren, Luitenanten en Vrede-Rechters, over het gantsche Rijk, en in dezelve merkte hy aan, al hun wijze van leven, en hun yver voor den Godsdienst. Hy had verkregeen zijn ervarentheid omtrent het Muntwezen; met de wissel en valuatie van geld: zoo dat hy dezelve zeer wel verstond, gelijk als uit zijn Dag-register te zien is. Hy verstond ook het Fortificatie werk, en teikende wel. Hy kende alle Kreeken en Havens, zoo wel van Vrankrijk en Schotland, als van zijn eigen Rijk, zelfs hoe veel waters ieder hadde, en hoedanig men daar binnen kwam. Hy had groote kennisse in Buitenlandfche handelingen gekregen, zoo dat hy met de Ambassadeurs, op zulk een wijze, en met zulk een kennisse daar van sprak, dat zy de gantsche wereld, met het hoogste gevoelen, omtrent hem vervulden, die men van iemand zou kunnen nemen; gelijk het zelve uit al de Historien van zijn tijd, klaarlijk te beschouwen is. Hy had een zeer geswind begrip, en zijnde wantrouwig, omtrent zijn memorie, had hy de gewoonte, by naar alles wat hy hoorde, aan te teikenen. Deze dingen schreef hy eerst in Griekfche letters, op dat die omtrent hem waren, die niet zouden verstaan, en zette die daar na over, in zijn Dagregister. Hem werd een uitschrift, van alles, dat'er in den Raad verhandelt wierd, toegebracht, al het welke hy in een koffer sloot, daar hy zelve altoos de sleutel van by zich hadde.

In een woord, de natuurlijke en verkregene volkomentheden van zijn verstand en geest, waren wonderlijk, maar zijn deugden en ware Godvruchtigheid waren noch wonderlijker. Hy was zulk een beminnaar

van

van gerechtigheid, dat hoewel hy zijn Oom, den Hartog van Zomerzet zeer lief hadde, echter wanneer hy was ingenomen, met een geloof, van zijn voornemen, om de andere Raden, zijn medegezellen, om te brengen, wierd hy t'eenemaal afkeërig van hem, en zijnde als toen noch maar veertien Jaren oud, was het geen wonder, dat hy te lichtelijk daar door ingenomen was: zijn voornaamste gunsteling was Barnaby Fitz-Patrik, aan den welken hy verscheidene brieven, en onderrechtingen zand, alshy hem naar Vrankrijk ter opvoedinge gezonden had: in een van zijn brieven, hadde hy aan hem geschreven; dat hy niet moft denken, aldaar te leven als een Gezant, maar als een gemeen Edelman die zijn bevordering wel vinden zou, wanneer hy dezelve verdiende. Hy stond hem geen meer als vier Dienaars toe, en belaste hem meer het gezelschap van Edellieden als van de Jonkvrouwen te zoeken; dat hy niet overdadig in zijn kleedinge zou zijn, dat hy mede te velde zou gaan, en op den wapenhandel opmerkinge nemen, en de sterkten en fortificacien der Steden wel aanmerken, dat hy den Konink altoos zou te kennen geven, wanneer hem geld ontbrak, die hem verzorgen zou. Al deze en andere directien schreef de Konink met zijn eigene hand; en op zijn wederkomst, om hem te laten zien, dat hy voor hadde, hem by trappen te bevorderen, gaf hy hem een Jaarlijks onderhoud van 150 ponden.

Deze Fitz-patrik voldede daar na wel, het gevoelen dat de Konink van hem genomen hadde. Hy was met hem opgetrokken in zijn Studie, en gelijk men zegt, hy was zijn geessel-jongen, dewelke, volgens de wijze van Vorstelijke opvoedinge, moft gegeesselt werden, wanneer het de Konink verkerft hadde. Hy wierd daar na, door Koningin Elizabeth, Baron van Opper Ossery, in Yrland, zijn Vaderland, gemaakt.

Konink Eduard was goed en mededogende boven maten, zoo dat hy altoos zeer tegens het doden der Ketteren was, en zeide daarom tegens Kranmer, wanneer hy hem verzocht de ordere, tot het verbranden van Jan van Kent, te teekenen, dat hy zulks niet gaarne dede, als zijnde zulks een middel om hen vroeg ter Hellen te zenden. Hy be-toonde groote teerheid, over de ellende der armen, gedurende zijn ziekte, gelijk albereeds getoont is. Hy sloeg byzonderlijk acht op het verzoek, en rechtzaken van alle arme lieden, en gaf aan Dr. Cox byzondere last, te maken, dat hun verzoek-schriften spoediglijk beantwoord wierden. Hy was een streng naarkomer van zijn woord, en derhalven gelijk in zijn Journaal te zien is, was zeer zorgvuldig om zijn schulden te betalen, en zijn geloof te behouden, wetende zulks de krachtig-

F553.

ste zenuwen van de regering te zijn; nademaal een Prins die zijn trouw breekt, en zijn credit verliest, weg geworpen heeft, het geene hy ooit weder krijgen kan, onderwerpende zich zelven een gedurig misvertrouwen, en de uiterste verachtinge.

Boven alle andere dingen hadde hy een groote opzicht omtrent de Godsdienst. Hy teikende aan, al het geene hy in de Zermoenen hoorde, het geen hem voornamentlijk raakte, nemende zijn achtinge omtrent een ieder, naar de mate van hun yver, omtrent die betrachtinge. Dit dede hem zoo yveren, om zijn Zuster Maria, tot het zelfde gevoelen met hem te brengen, zelfs dat hy, zijnde aangedrongen, om haar het gebruik van de Misse toe te laten; zeide: dat hy niet alleen het verlies van des Keizers vriendschap, maar ook zelfs van zijn eigen leven, en al wat hy, in de wereld hadde, eerder wilde in de waagfchaal stellen, als zulks toe te staan, dat hy wist een zonde te zijn; brengende met eenen, eenige passagien uit de H. Schrift by, dewelke de Koningen verbinden, alle Afgoderye uit te roeyen, door het welke hy zeide in zijn conscientie verbonden te zijn, haar Miffen niet toe te staan, nademaal hy geloofde dat dezelve afgodery was, bewijzende die zaak mer zulk een geleerdheid en kennisse, aan de Bisschoppen, dat hem dezelve lieten, zijnde vol van verbaaftheid over zijn verstand omtrent de Godheid. Invoegen Kranmer Cheek by de hand nam, en zeide, dat hy reden had om God al de dagen van zijn leven te danken, dat hy hem de eere gegeven had, om zulk een Discipul op te kweeken.

Een ieder die deze hoedanigheden in hem zag, merkte hem aan, als een die van God verwekt was, tot buiten ordinaire dingen te bewerken; en wanneer hy kwam te sterven, besloot; dat de zonden van Engeland al zeer groot en zwaar moesten zijn, dewelke God den Heer bewogen hadden, een Prins, onder wien zy zulke gezegende tyden hadden te beleven, van hen weg te nemen. Hy was zoo gespraakzaam en zoet van aard, dat een ieder tot allen tijden een vryen toegang tot hem hadde, waar door hy van een ieder, in het algemeen ten alderhoogste bemind was; en al de hooge dingen, dieze konden bedenken, wierden van hem by het volk gezegt, om hun achtinge omtrent hem uit te drukken. De Fabel van den Phoenix behaagde aldermeest, zoo datze een Phoenix van zijn Moeder maakten, uit wiens affche hy, als een andere Phoenix, voortgekomen was. Maar destiger lieden vergeleeken hem by Jozias; andere noemden hem den heiligen Eduward.

Een Prins van die hoedanigheid, zoo geacht en bemind, als hy was, konde niet minder als hartelijk bejammert werden; en dit verwekte,
by

by die van de Reformatie, zulk een affchrik van den Hartog van Northumberland, den welken zy vermoeden zijn dood verhaaft te hebben: het welke zoo veel dede alseenige anderezaak, tot het vast stellen van de Koninginne Maria op den Throon; want het volk reekende, dat niemand zoo onwaardig konde zijn, om te regeren, als deze, die zulk een waardig Prins, en zulk een goedertieren Meester vergeven hadde. Ik vinde niets van eenig openen van zijn lichaam, om ontrent die zaak aan de wereld voldoeninge te geven; hoewel zijn onbegraven leggen tot den 8. Augustus toe, wel zou doen geloven dat hy geopent was geweest. Maar inder daad, de zonden van Engeland, hebben in dien tijd sware oordeelen van den Hemel op dat land gebracht. Deze zijn treuriglijk genoeg, in een verhandeling en discours, het welke Ridley korts daar aan geschreven heeft, onder den tytul van Englands Tranen, of klachten, voorgestelt. Hy zegt, dat hoerery, verdrukkinge, hoogmoed, gierigheid, haat en verfmadinge van den Godsdienst, in het algemeen zich over het gantsche volk hadden uitgespreid, voornamentlijk onder de lieden van een hooger staat, in swang gaande. Kranmer en hy waren zeer in den haat gekomen; de eerste, om dat hy zijn gewisse zoo vryelijk, omtrent de dood van den Hartog van Zomerzet onlast hadde, en beide, om datze de berovinge der Kerken zoo zeer tegen geweest waren, dewijl dezelve zonder wet of last geschiede. Zy konden ook niemand bewegen, om zorge voor den armen te dragen, behalven eenen Dobbs, dewelke alstoen Major van Londen was. Tegens deze zonden wierd opentlijk gepredikt, door Latimer, Lever, Bradford en Knox, die het zeer yverig hebben gedaan, ook door andere die het wel opentlijk, maar wat slappelijk deden.

Een van de gemeenste oorzaken, dewelke Ridley van deze onheilen geeft, was, dat veel van de Bisschoppen, en de meeste van de Geestelijkheid, zijnde noch al Paaps in hun hart, en hebbende maar gehuichelt, om hun ampten te behouden, geen zorge voor hunne Gemeenten en Parochien droegen; ja schepten eerder vermaak, als de zaken kwalijk gingen. En deze onheilen had dien goeden Bisschop al lang te vooren gezien, wanneer hy zag dat de zonden tot zulk een hoogte klommen, en de oordeelen die daar over te verwachten stonden, gelijk wel kan blijken uit een voortreffelijken brief, den welken hy rontsomme aan de Geestelijkheid gezonden heeft, om hen tot hunne plichten te vermanen, gelijk zulk een droevige voorziening wel verdiende.

Deze staat in de Verzameling; en hoewel dezelve tot het voorrige Jaar

Ziet de Verzameling.

Bbb 2.

behoort, No. 58.

1553. behoort, zoo hebbe ik echter goed gevonden die by deze gelegenheid hier voor te brengen.

Deze dingen zijn ten vollen open gelegd in de voorige deelen van dit Werk, en derhalven zal hier daar niet op staan, hebbende daar alleenlijk om deze reden gewag van gemaakt, op dat de Lezer hier uit mag besluiten, wat wy noch vorder te wachten hebben, indien wy voortgaan met dezelve, of noch andere swaarder zonden en misdaden ons te bezoedelen, en dat na zoo veel verlichtinge en kennisse, met dewelke wy zoo lange in deze Koninkrijken gezegent zijn geweest.

Einde van het Eerste Boek.

HET

*Nata 18 Feb: 1516
Regnare cepit 6to*

*July 1553. Obyt
17mo Novemb: 1558.*

H E T
T W E E D E B O E K,
L E V E N
En de
R E G E R I N G E
Van de
K O N I N G I N N E M A R I A.

P het aſterven van Konink Eduard, verviel de Kroon, 1553.
volgens de Uiterſte wil van Konink Hendrik, en de Acte
van het Parlement, gemaakt in het vijf endertigſte Jaar
van zijn Regeringe, op zijn oudſte Zuſter, de nu Konin-
ginne Maria. Zy was op den weg naar Londen, in gehoor-
zaamheid van de Brieven, die aan haar geſchreven waren, om haar
Broeder in zijn ziekte te komen verzellen; en zy was nu tot op een halve
dag reizens na, by het Hof gekomen, wanneer zy van den Graaf van
Arundel bericht kreeg dat haar Broeder geſtorven was, te gelijk met een
onderrechtinge van het geene omtrent de opvolginge gedaan en beſtelt
was. De Graaf gaf haar ook te kennen, dat des Koninks dood bedekt
gehouden wierd, in meeninge om haar te betrapen, eer zy daar ken-
niſſe van zoude hebben, en ried haar derhalven weder te rugge te rei-
zen.

Koningin
Maria, haar
opvolginge,
en gevaar.

Hier op zy, wetende dat de Hartog van Northumberland zeer in het
Hartogdom van Norfolk gehaat was, ter oorzaak van de groote neder-
laag, dewelke hy onder de Rebellen te wege gebracht hadde, wanneer
hy dezelve, in het derde Jaar van deze laaſte Regeringe, t' onder-
bracht, beſloot zy zich naar het Kaaſteel van Franlingham, in Zuſſolk,
te begeven; welke Plaats, dicht by de Zee zijnde, haar, indien haar za-
ken miſlukten, bekwame gelegentheid konde geven, om over naar

Vertrekt
naar Zuſſolk.

1553, Nederland by den Keizer, die toen aldaar was, te vluchten.

Tot Londen scheen het, dat de gantsche zaak, om de Jonkvrouw Johanna op den Throon te helpen, zeer heimelijk beleid wierd; nadeemaal, indien de Koninginne Maria, iets daar van gehoord hadde, zy zich zeekerlijk uit den weg gehouden, en zoo dicht by Londen niet gekomen zoude hebben. Het was een onverschoonbare misflag, voor die geene, die de zyde voor de Jonkvrouw Johanna hielden, dat zy niet terstond, na dat het zegel aan de openc brieven was gesteecken, of ten uitersten, ten eersten na des Koninks dood, eenige gezonden hebben, om zich van des Koninks Zusters te verzeekeren: in plaats van zoote dralen en te wachten, tot datze in hunne netten zouden vallen, op een gemakkelijker en ongeweldiger wijze.

Zy schrijft
aan den
Raad.

Op den 8. July hebben zy aan de Engelsche Gezanten, tot Brussel geschreven, hen bekend makende dat de Konink gestorven was, zonder een woord van de opvolginge te spreken. Op den 9. July bevonden zy, dat des Koninks dood bekend was; want de Koningin Maria schreef aan hen van Kenning-Hall, dat zy verstaan had, dat de Konink haar Broeder dood was, het welke, hoe smartelijk het haar viel, God de Heere wist; wiens wil zy ootmoediglich de hare onderwierp: haar recht tot de Kroon, na zijn dood, zeide zy, was een ieder genoegzaam bekend, maar het dacht haar zeer vreemt te zijn, dat; zijnde haar Broeder drie dagen dood geweest; zy van het zelve, door hen lieden, daar van geen bericht ontfangen hadde. Zy wist wel wat beradingen tegens haar lagen, en in wat verbintenis zy zich ingelaten hadden; maar zy was genegen, om al hun doen en laten ten besten te nemen, en schonk derhalven pardon, van alles dat gepasseert ware, aan alle die geene, die het zelve zoude willen aannemen; belastende hen, om haar Tytul tot de Kroon, tot Londen te proclameeren.

Die voor
Johanna
verklaart

Op dezen brief bemerkten zy wel, dat des Koninks dood niet langer verborgen gehouden konde werden. Zoo begaven zich dan de Hartog van Zuffolk en de Hartog van Northumberland, naar Durham Huis, alwaar zich de Jonkvrouw Johanna onthield, om haar van haar opvolginge tot de Kroon, kennis te geven. Zy ontfing deze boodschap met groote droefheid over Konink Eduards dood; dewelke niet verminderde, maar eerder vermeerderde, door het andere gedeelte van hun boodschap, aangaande haar opvolginge.

Zy was een Jonkvrouw die in der daad tot een hoog geluk scheen gebooren te zijn; want gelijk zy een schoon en bevallijke perzonagie was, alzoo

1553.

Haar Chara-
cter.

alzoo had zy noch veel andere hoedanigheden en deugden. Haar Leer-Meester was Dr. Elmer, die men geloofte dezelve te zijn geweest, de welke daar na, door Koningin Elizabeth, Bisschop van Londen gemaakt is geworden, van deze had zy geleerd de Grieksche en Latijnsche Talen, zelfs tot een groote volkomenheid, zoo dat, zijnde van de zelve ouderdom met den laatsten Konink, zy echter hem in die talen scheen te boven te gaan. En hebbende daar by de onderstand van de kennissen gekregen, bestede zy veel tijds in de zelve. Roger Asham Leer-meester van de Koningin Elizabeth, komende eens by haar, in haar Vaders huis in Leicestershire, vand haar Platoos Werken in het Grieksch te lezen, terwijl al de rest van het huisgezin, zich in den wildbaan met de Jacht vermaakte. Hy vraagde haar, hoe zy zich zulke gemakkelikheden konde onttrekken? en zy gaf hem ten antwoord, de gemakkelikheden van het wild, waren maar schaduwen, by het vermaak, het welke zy uit het lezen van een Platoos Phædon, die toen voor haar open lag, ontving. Dat zy het achte een van de aldergrootste zegens te zijn, dewelke God haar oit gegeven hadde, dat zy scharpe ouders, en een braaf Leer-meester hadde, dewelke haar veroorzaakten in geen andere zaak, als in de Studie haar grootste vermaak te nemen. Zy las de Heilige Schrift veel, en had groote kennisse in de Godheid gekregen; echter met al deze voordeelen van geboorte en hoedanigheden, was zy zoenedrig, vriendelijk en goedertierentlijk Godvruchtig, dat het geheele volk te gelijk haar liefde en verwonderde, maar niemand meer als de laatste Konink.

Zy had een geest, die opeen wonderlijke wijze, boven de wereld heen zweefde, en in die ouderdom, in dewelke andere maar de kennisse van de Wijzelingschap beginnen in te drinken, was zy al gekomen tot de oefeninge van de hoogste leerstukken van dezelve. Zy was nooit opgetoogen met de hoop van een Kroon, noch neergeflagen, wanneer zy daar na, haar Palais tot een gevangenis zag gemaakt; maar droeg zich zelve met een evenmatige gestaltenisse des gemoeds, in deze onevenmatigheden van het geluk, het welke haar, op zulk een schierlijke en onverwachte wijze, verhoogde, en wederom vernederde.

Al de passien en driften, dewelke zy daar in uitdrukte, was deze, dewelke men onder de Edelste stelt, en een bewijs van een tederen en Edelmoedigen aard is, zijnde zeer aangedaan en geraakt, door de verdrietigheden, in dewelke haar Vader en Man om harent wille waren gevallen.

Het aanbieden van de Kroon, wanneer haar eigen en haar Schoonvader

1553.

Haar onwil
om de Kroon
te aanvaar-
den.

vader haar daar mede kwamen begroeten, vermeerderde eerder haar difordere over des Koninks dood. Zy zeide vorder, zy wist dat volgens de wetten van het Koninkrijk, en het recht der nature, de Kroon aan des Koninks Zufters verschuldigt was, zoo dat zy vreesde, daar mede haar Confcientie te bewaren, met aan te nemen het geene haar toe hoorde, willende niet gaarne zich, met eens anders buit verrijken. Maar zy zeiden haar, alles dat zy gedaan hadden, was volgens de wetten gedaan, onder het welke al de Rechters en Raden hun hand gezet hadden. Dit gevoegt by haar sterk aanraden, en het moeyelijk aanhouden van haar Bedgenoot, die meer Staatzucht van zijn Vader, als wyzelingfchap van zijn vrouwe in zich hadde, overwonnen haar ten laaftten, van het welke haar Schoonvader, daar na, in den Raad zeide; dat zy eerder door aandringen van de Raden, en als door geweld, als door eigen begeerte, en verzoek, daar toe was gekomen.

De Raad
fchrijft aan
Koningin
Maria.

Hier op wierd ordere gegeven, om haar als Koninginne te doen uitroepen, en een antwoord wierd de Koninginne Maria toegezonden, onderteekent door den Eerstbiffchop van Kanterbury, den Heer Cancellier, de Hartogen van Suffolk en Northumberland; de Marquizen van Winchefter en Northampton; de Graven van Arundel, Shrewsbury, Huntington, Bedford en Pembrok; de Lords, of Heeren Cobham en Darcy; Sir Thomas Cheyney, Sir Robbert Cotton, Sir Willem Peter, Sir Willem Cecil, Sir Johan Cheek, Sir Johan Mazon, Sir Eduard North en Sir Robbert Bowes, in alles een en twintig perzoonen, latende haar weten, (,) Dat Koninginne Johanna als „ nu hun Zouverain was, volgens de oude wetten van het land, en het „ Patent van den laaft overleden Konink, aan dewelke zy nu door „ plicht van gehoorzaamheid verbonden waren. Zy zeiden haar, dat „ het Huwelijk tuffchen haar Vader en Moeder, door de Kerkelijke „ Hoven te niet gedaan was, volgens de Goddelijke en Menschelijke „ wetten van het land. Dat vercheidene treffelijke Hooge Schoolen in „ Chriftenrijk het zelve toegeftaan hadden; dat de uitpraak door de Par- „ lementen was bevestigd, en zy alzoo onwettig verklaart was geworden, „ en onerfelijk aan de Kroon gefelt. Zy dan verzochten haar, datze „ haar pretentie wilde affleggen, en de Regeringe geen ontroeringe toe- „ brengen; en beloofden, dat indien zy zich gehoorzaam toonde, zy hen „ alle gereed en vaardig zou vinden, om haar alle dienst te bewijzen, „ dewelke zy plichtfchuldighk haar bewijzen zouden konnen.

Den volgende dag daar aan, riepen zy haar Johanna Koninginne uit. De Proclamatie is in de Verzameling te vinden: zy behelst: „ dat de

„de voorleden Konink hadde, door zijn Patenten de Kroon gelimi-
 „teert, dat dezelve niet op zijn twee Zusters zou afdalen, nademaal
 „dezelve beide, door vonnis van de Geestelijke Hoven, voor onwet-
 „tig verklaart waren, het welke door de acten van het Parlement be-
 „vestigd waar, zijnde behalven dat, maar zijn halve Zusters, dewel-
 „ke (al ware het ook, datze wettig verklaart wierden) volgens de wet-
 „ten van Engeland niet erven konnen. Men voegde daar by, dat'er
 „ook groote redenen waren te vrezen, dat des Koninks Zusters met
 „eenige Uitlandsche Princen zouden mogen komen te trouwen, en
 „alzo de wetten van het Koninkrijk te veranderen, en het zelve de
 „Tyranny van den Bisschop van Rome, en andere vreemde wetten
 „onderwerpen.

„Om deze redenen warenze van de opvolginge uitgeslooten, en de
 „vrouwe Francisca Hartoginne van Zuffolk, zijnde de naaste aan de
 „Kroon, zoo was deswegen bestelt, dat indien zy geen Zoonen had-
 „de, op het afsterven van den Konink, de Kroon inmedietelijk op
 „haar oudste Dochter Johanna vallen zoude, en na haar en haar af-
 „komst, op haar Zusters, nademaal zy in het Koninkrijk gebooren,
 „en albereets daar in getrouwt was. Hierom dan wierd zy Konin-
 „ginne uitgeroepen, belovende te zullen zijn, zeer goedertieren en
 „genadig, aan al haar volk te zullen mainteneren Gods Heilige woord,
 „en de wetten van het Land, en verzoekende alle haar Onderdanen
 „haar te erkennen en te gehoorzamen.

Wanneer dit verkondigt wierd, verzamelde zich een zeer groote me-
 nigte, om het zelve te aanhoren; maar daar waren weinige, die de ge-
 woonlijke acclamatie en toejuichinge maakten; maar een Wijntappers
 jongen, toonende eenige verachtige, omtrent het geene gedaan was,
 wierd geordonneerd dat dezelve den volgenden dag tot een exempel
 voor andere zou gestraft werden, gelijk hy ook in de Pilory gezet is ge-
 worden; zijnde zijn ooren daar aan vast genagelt en afgesneden. Dit
 geschiede, terwijl een Herauld in zijn Wapen rok, op het geklank van
 Trompetten, het volk dat verzamelt wierd, de natuur van zijn mis-
 daad voor las.

Hier over ontstond een groote verslagentheid over het gantsche volk.
 De Proclamatie des nieuwen Koningins tytuls voorstellende, wierd op
 verscheidene wijzen besproken. Eenige dewelke dachten dat de Kroon
 afdaalde van bloeds wegen, en dat het zelve door geen Parlement kon-
 de werden gelimiteert, bewezen daar uit, dat de Konink hebbende zijn
 macht van God, dezelve ook volgens de natuurlijke weg van erfrecht

1553.

Jokanna
 Koningin
 uitgeroepen.
 Collect.
 No. I.

Oordeel
 hier over.

1553.

moft afdalen, en alzoode naafte erfgenaam opvolgen. En voor zoo veel beide des Koninks Zufters, by verfcheidene zententien en acten van het Parlement voor Baftaarts waren verklaart, 't zy dat zulks wel, of kwalijk geoordeeld was, zy moften zoodanig geacht werden te zijn, als de wet haar verklaardete zijn, zoolang dezelve in kracht ftond; daarmede oordeelden die, dat de Koninginne van Schotland behoorde op te volgen; dewelke hoewel zy dit pretendeerde op de dood van de Koninginne Maria, echter zulks nu niet eifchte, om dat volgens de Pauzelyke wet, het vonnis tegens Maria gegeven, nul en van geender waarde verklaart was.

Andere brachten in, dat alhoewel een Prins wierd gefelt, door een onbemiddelde beftelling van den Hemel, hy evenwel den loop van opvolginge zou mogen veranderen, gelijk David heeft gedaan, ftellende Salomon boven Adoniah. Maar dit, zeiden weder andere, raakte de Koningen van Engeland niet, welker recht tot de Kroon, met de uitbreidinge van hun voordeelen, van geen Goddelijke difignatie, maar van een langdurige Poffeffie, en de wetten van het Land voortkwamen; waar over ook de Konink vermocht de opvolginge door de wetten limiteren en bepalen; zoo wel als hy en de andere Koningen, in eenige gedeelten de prærogativen en voordeelen hadden gelimiteert (het welke duidelyk Sir Thomas Morus opinie was) en dat derhalven de acte van het Parlement, omtrent de opvolginge van des Koninks Zufters in rechte kracht en vermogen hadde.

Men zeide ook, dat, indien des Koninks Zufters moften werden uitgeflooten van wegen Bastardy, ook al de geheele afkomst van Carel Brandon in het zelve Prædicament ftonden; nademaal hy niet wettiglyk met de Koningin van Vrankrijk was getrouwt geweest, zijnde zijn voorige Vrouw Mortimeer noch in levenden lijve; noch zijn trouwverbond met haar vernietigt (want hoewel eenige Engelsche Schrijvers zeggen, dat zy echtelyk gefcheiden waren, zoo hebben echter eenige, dewelke voor des Koningins van Schotlands tytul, in de naafte Regeringe gefchreven hebben, het zelve geloochent.) Maar hier in was het onderscheid groot tuffchen hen beiden, als dat de Zufters van den Konink waren verklaart, Baftaarden in rechte; daar dit recht tegens de afkomst van Carel Brandon alleenlyk een furmize was.

Andere brachten daar tegens in; dat indien het bloed een onwederfpreekelyken tytul gaf; hoc het by kwam dat Johannas Moeder niet regeerde? het is waar, Maud de Keizerinne, en Margariet de Gravinne van Rishmond, waren vergenoegt dat hunne Zoonen, Hendrik de

tweede

tweede en Hendrik de zevende in hun recht en plaats zouden regeeren; maar het was nooit gehoord, dat een Moeder op haar Dochter zou rezigneren, voornamentlijk daar dezelve noch onderjarig was. Maar dit wierd de flapheid van den Hartog van Zuffolk en de Staatzucht, van den Hartog van Northumberland te last gelegd. Die tegenwering van het halve bloed, zijnde een Regel van de gemeene wetten, in de Familien der Onderdanen, om de Stiefmoeders de genegenheid met de voordeelen te benemen, om hun mans kinderen te bederven, wierd niet applicabel tot de Koon geoordeeld te zijn; ook was het geen een en de zelve zaak buiten of binnen het Koninkrijk gebooren te zijn, op het welke zeer gestaan wierd, om de Koningin van Schotland uit te sluiten, als dienende tot deze zaak; nademaal een exceptie in de wet was gemaakt, door des Koninks kinderen, dewelke men oordeelde zich over al hun afkomst uit te breiden.

Maar hier in kwam al het volk over een, dat hoewel door een acte van het Parlement de Konink Hendrik was gemachtigt de Kroon te provideren of te limiteren door zijne patenten, of opene brieven, zulks echter maar een byzondere vergunning voor hen was, zonder dat zulks op zijn nazaten zoude kunnen afdalen: zoo dat de patente brieven gemaakt door Konink Eduard, geen macht konden hebben, om de Kroon te bestellen, en noch veel minder, wanneer dezelve uitdrukkelijk een acte van het Parlement tegen spreekt.

De strengheid tegen de Wijntappers jongen gepleegt, wierd de driftige aard en nature van den Hartog van Northumberland, meer als iets of iemand anders toegeschreven. En hoewel wanneer een Regering vast en op zijn voeten staat, en de factien krachteloos zijn, het stellen van een publijk exempel, een factie, welke anderzints moedeloos is, wel verschrikken kan; echter gestrengheden, in zulk een conjuncture als deze, wanneer den Raad geen ander onderstand heeft als het volk, te oefnen, schijnt een werk van onvoorzichtigheid te zijn. En een ieder dacht, dat het een groote misflag ware, hem op zulk een wijze te straffen.

Dit dede hen reflexie op de andere wreedheden, van den Hartog van Northumberland nemen; hoe hy den Hartog van Zomerzet, beneffens deze Edellieden, dewelke met hem geleden hebben, door een vuile tzaamenswering, om den hals gebragt hadde; maar boven al kwam het vermoeden van de oorzaak van de ontijdige dood des laatsten Koninks geweest te zijn, weder te voorschijn. Alle welke dingen het volk

Northumberland
zeer in den
haat.

1553. zoo woedende tegens hem maakte, dat, zonder aan te merken, was zy onder de Koningin Maria zouden hebben te lijden, zy een algemeen besluit namen, haar op den Throon te helpen.

Veel ver-
klaren voor
Maria.

De Jonkvrouw Johanna was nu ook in verscheidene andere Steden omtrent Londen uitgeroepen; maar het volk liep meest naar de Koningin Maria; veel uit Norfolk vielen haar toe, en een groot lichaam van inwoonders van Zuffolk, alle zelf voor de Reformatie zijnde, vergaderde omtrent haar. Deze verzochten van haar te weten, of zy de Godsdienst, in Konink Eduards tijd opgerecht, zou willen veranderen? op het welke zy volkomene verzeeking dede, dat zy nooit enige vernieuwinge, of verandering zou zoeken te maken; maar zich zelve met de huislijke oefeninge van haar eigene Godsdienst te vreden houden. Hier op wierdenze alle ingenomen met zulk een vertrouwen van haar oprechtigheid, dat een ieder van hen voornam, hun lijf en goederen by haar op te zetten. De Graven van Bath en Zuffex, lichten troepen, en vervoegden zich by haar; gelijk ook de Zonen van den Lord Wharton en Mordant, en andere meer.

Hier op besluit, aan de andere zijde, den Raad, mede macht van Oorlogs volk by een te vergaderen, om de hare te verstroyen, zedende den Broeder van den Grave van Huntington, om Bukkingham-shire op de been te helpen, en eenige anderen, den eenen hier, den anderen daar; met last en ordere, om de troepen, dewelke van Londen naar Newmarket zouden aantrekken, te ontmoeten. Men hadde in het eerste voorgestelt den Hartog van Zuffolk te zenden, om de zelve te Commanderen; maar de Jonkvrouw Johanna, was zoo veel gelegen aan haars Vaders behoudnisse, dat zy verzocht dat hy niet zoude gaan; en hy zijnde maar een slap man, werd lichtelijk verschoont, en het bevel viel vervolgens op den Hartog van Northumberland, die nu al veel bekommernissen daar over in zijn hart begoft te voeden, en onder andere, dat indien hy vertrok, de Stad van Londen voor de Koninginne Maria mocht verklaren, behalven dat hy zelfs van den Raad niet genoeg verzeekert was, dewelke in het geheel het scheen met hem te houden, meerder uit vrees als uit goede genegenheid. Cecil wilde niet ageren als Secretaris, gelijk hy zelfs schrijft. De Rechters wilden niets doen; en de Hartog zag oogenschijnlijk, dat indien hy niet (volgens de gewoonte van onze Princen, op hun eerste aankomst aan de Kroon) met de Jonkvrouw Johanna, en den Raad, in den Touwr ging, door het welke hen dezelve

dezelve als gevangene maakt, dat de Raad neigde om hem te verlaten. Dit maakte hem zeer onzeker in zijn gedachten. Het gantsche gevolg van zijn besluit, hing alleenlijk aan het verstroyen van des Koningin Marias troepen; en het was niet minder noodig een man van moed en dapperheid gedurig in den Touwr te houden; en niemand was 'er die hy volkomenlijk derfde vertrouwen als den Hartog van Zuffolk; maar die was zoo kleinhartig, dat hy niet veel aan hem hadde; maar het aannaaderen van des Koningins Oorlogs macht, drong hem heenen te gaan, om haar het hoofd te bieden.

1553
Besluit van
den Raad
tot tegen-
weer.

Hy dan leide al de sware belastingen die hy konde, op den Raad, om op de Koninginne Johanna te passen, en standvastiglijk by haar belangen te blijven, en trekt zoo uit met 2000 Paarden, en 6000 man te voet. Maar zoo als hy reed door Bisschops poortstraat en Shoredich, hoewel daar eengroote menigte volks stond, om hem te zien, was 'er echter niemand die hem een goed succes toeriep, het welke een droevig bewijs was, van de kleine genegenheid, dewelke zy hem droegen.

De Raad zand brieven aan den Keizer, door eenen Shelley, den welken zy zonden, om hem de opvolginge van de Jonkvrouw Johanna te kennen te geven, zich vorders beklagende dat de Jonkvrouw Maria dus gaande gemaakt, en zijn Gezand zich amptswegen in haar zaken gestookt hadde; maar dat zy ordere hadden gestelt om de Jonkvrouw Maria weder tot haar behoorlijke plicht te brengen. Zy verzochten ook de Continuatie van zijn vriendschap, en dat hy zijn Rezident wilde belasten, om zich te dragen, zoo als het een Gezand betaamt. Sir Philips Hobbey wierd als Gezand by den Keizer gecontinueert; de andere wierden belast om met de Mediatie van de Vrede voort te gaan: maar de Keizer wilde deze Brieven niet ontfangen, en weinige dagen daar na, gingen andere van wegen de Koninginne Maria naar hem toe.

Haar schrij-
ven aan den
Keizer.

Ridley wierd gelast, om den tytul van Koningin Johanna voor te zetten, in een Zermoen in St. Paulus Kerk, en het volk te waarschuwen, van het gevaar, in het welke zy zouden zijn, indien de Koningin Maria tot de Regeeringe kwam, gelijk hy ook gedaan heeft, gevende met eenen in zijn Predikatie bericht, van het gene zich tusschen hem en haar toegedragen hadde, wanneer hy was gekomen, om voor haar te prediken. Op dezelve tijd, dede de Hartog van Northumberland tot Cambridge (alwaar hy Cancellier van de Hoo-ge School, en Stadhouder van de Stad was) den Onder Cancellier

Ridley pre-
dikt voor
den tytul
van Johanna.

1553.

prediken, in den zelve zin. Maar hy hield hem wat by generale termen; en wist het zoo tematigen, datter geen grooten aanstoot, of aan de eene of aan de andere zijde gegeven wierd.

Kon: Maria
word sterk.

De Koninginne had nu ook haar Tytul tot Norwich doen proclameren, en brieven over geheel Engeland gezonden, verzoekende de Pairs, en andere Heeren van groote Staat, tot haar bystand te verschijnen. Eenige Scheepen wierden rontsom gezonden, om aan die Kust te blijven, en haar te onderscheppen, indien zy mocht zoeken weg te vlieden; maar deze, dewelke het gezag daar over hadden, wierden zoo verre omgezet, dat in plaats van tegens haar te ageren, zy zich voor haar verklaarden. Zir Eduard Hastings hebbende 4000 Man in het land van Buckingham geworven, in plaats van zich by den Hartog van Northumberland te vervoegen, ging met dezelve over, in dienst van Maria. Een groote menigte kwam ook dagelijks, van alle oorden, haar byvallen; en in verscheidene Graaffchappen van Engeland, wierd zy als Koninginne uitgeroepen; maar niemand kwam by Northumberland, zoo dat hy zeer ernstiglijk aan de Heeren tot Londen, om meer bystand schreef.

De Raad
wilt haartoe.

Maar den Raad, verstaande uit alle hoeken, hoe zeer het met Maria voorstroom liep, begosten zich onderlinge te beraden, hoe zy hun voorige misdaden zouden kunnen herstellen, en zich met haar verzoenen. De Graaf van Arundel hate den Hartog van Northumberland, om verscheidene oorzaken. De Marquis van Winchester had den naam, dat hy wel den weerhaan konde speelen, als 'er zijn voordeel by lag. By deze voegde zich de Graaf van Pembrook, die te meer aan de belangen van de Jonkvrouw Johanna verbonden was, om dat zijn Zoon haar Zuster getrouwt hadde; het welke hem te zorgvuldiger maakte, om zich by tijds aan haar kant te begeven. By deze kwamen de Ridder Thomas Cheyney, Opziender van de Cinqueports, of Vijf-havens, en Sir Johan Mazon, beneffens de twee Secretarizen.

Men zeide ook, dat de Fransche en Spaansche Gezanten een audientie by de Heeren hadden verzogt, in eenige plaats van de Stad; en men stelde voor, om die te laten geschieden in het huis van den Grave van Pembrook, als de minste in vermoeden zijnde; en de Hartog van Zuffolk stond hen toe, uit den Touwr daar te gaan. Zy stelden ook voor, dat, nademaal de Hartog van Northumberland zoo ernstig om bystand had geschreven, datze moesten gaan en handelen met den Lord Major en Stad van Londen, over die zaak. Maar zo haaft
als

als zy buiten den Tower waren, drong hen de Grave van Arundel aan, om zich voor de Koninginne Maria te verklaren. En om hen daar te beter toe te bewegen, stelde hy hen al de wreedheden van den Hartog van Northumberland voor oogen, onder wiens Tyranny zy moesten besluiten slaven te zijn, indien zy dat Jok niet by tijds van den hals afwierpen. Als de andere het zelve lichtelijk toestonden, zonden zy aanstonds om den Lord Major, met den Penzionaris en Aldermans, en hebbende hun besluit aan hen geopenbaart, reden zy gezamentlijk naar Cheapside, de voornaamste straat in Londen, en hebben aldaar de Koninginne Maria geproclameert, op den 19 July, gaande van daar naar St. Paulus Kerk, alwaar het Te Deum gezongen wierd. Men zand ook last en order naar den Tower, om den Hartog van Zuffolk te belasten dat Slot over te geven, en de Koninginne Maria te erkennen: en dat de Jonkvrouw Johanna den Titul van Koninginne zou afleggen. Gelijk als haar Vader zachtmoediglijk deze order gehoorzaamde, alzoo betoonde zy ook, dat haar zeer weinig aan die ydele glorie gelegen was, dewelke nu voor negen dagen haar eerder een last, als een stoffe tot vreugde geweest was. Zy zonden ook order aan den Hartog van Northumberland, om zijn troepen af te danken, en zich als een gehoorzaam Onderdaan, van de Koninginne Maria te dragen. De Graaf van Arundel met den Heer Paget, wierden gezonden, om haar bericht van alles te doen, die zich alsnoch tot Framingham, in Zuffolk, ophield.

Den Hartog van Northumberland was nu weder te rugge naar Cambridge geweest, wachtende aldaar op nieuw volk, tot onderstand, van Londen; maar hoorende hoe de zaken aldaar stonden, heeft hy, zelfs eer de bovengezeide last en order aan hem gekomen was, zijn troepen ontslagen, gaande daar op naar de Markt, heeft hy Maria als Koningin aldaar doen uitroepen, smijtende zijn eigen hoed om hoog in de lucht, van vreugde, en roepende: *God beware de Koningin Maria*. Maar de Grave van Arundel, zijnde door de Koningin gezonden om hem te vangen, was hy, gelijk gezegt word, snoodelijk en verachtelijk voor deszelfs voeten nedergefallen, bidde om zijn gunst. Deze was hem gelijk, zijnde het nu een gemeen gebruik by zulke inzolente en opgeblazene lieden, verachtelijk te dalen met hun geluk; zoo wel als onmatig en overdadig te zijn, in voorspoed. Hy wierd op den 25. July naar den Tower gezonden, beneffens den Grave van Warwijk zijn oudste Zoon; en Ambrozius en Hendrik, twee van zijn andere Zoonen. Eenige andere van zijn

1553.

Verklaart
haar Koningin.De Hartog
van Northumberland
onderdanig
en gevangen,
nevens veele
anderen.

vrienden.

1553.

vrienden wierden mede gevangen gezet; onder dewelke ook was Sir Thomas Palmer, dat inoode werktuig van des Hertogen van Zomerzets val, die zedert zijn boezemvriend geworden was, en Doctor Zands, de onder Cancellier van Cambridge.

Een ieder om het zeerste, begaf zich nu naar de Koningin, om haar genade af te bidden. Zy ontving hen alle gunstiglijk, behalven den Marquis van Northampton, Dr. Ridley, en de Heer Robbert Dudley. De eerste van deze was voor heen een diepe oogendienaar van den Hartog van Northumberland geweest. De tweede had haar mishagen door zijn Zermoen op den hals gehaalt; en zy nam met blijdschap alle pretexten aan om hard met hem te mogen handelen, om daar door Bonner wederom in het Bisdrom van Londen te krijgen. De derde hadde zijn Vaders Fortuin gevolgt.

Op den 27. wierden de Heer Opper Rechters Cholmley en Montague, naar den Tower gezonden, en den volgenden dag de Hartog van Zuffolk, en Sir Johan Cheek volgde hem na, de Jonkvrouw Johanna en haar man, waren voor heen daar in vast gehouden. Dry dagen dagen daar na kwam een order, om den Hartog van Zuffolk in vryheid te stellen, op verbintenis van weder in de gevangenis te keeren, wanneer de Koningin zulks zou begeeren, want het was kennelijk genoeg, dat hy door Dudley tot dit werk aangedreven was; en gelijk men geloofde, dat hy uit geen kwaadaardigheid misdaan hadde, zoo dede ook zijn slapheid dat men weinig vreeze voor hem hadde; en derhalven de Koningin, begeerig een uitsteekend werk van barmhertigheid te toonen; en haar beginzel van Regeringe, daar door te verheerlijken, vand goed het zelve, liever aan hem, als iemand anders te betoonen:

Koningin
komt binnen
Londen.

De Koninginne nu, begaf zich naar Londen, zijnde onderwegen, door haar Zuster Elizabeth ontmoet, met een gevolg van 1000 Paarden, dewelke zich by haar vergadert hadden, om hun yver te toonen, beide hun tytuls te conzerveren, dewelke in deze laatste Contesten al vry veel te lyden hadden gehad. Zy dede haar Intrede binnen Londen op den darden Augustus, met groote Praal en Heerlijkheid. Wanneer zy in den Tower kwam, wierden, de Hartog van Norfolk, die by na zeven Jaren daar in gezeten had; Gardiner Bisschop van Winchester, die vijf Jaren aldaar gevangen was geweest, de Hartogin van Zomerzet, die mede omtrent de twee Jaren aldaar bewaart geweest was, en de Lord Courtley (die van haar daarna Grave van Devonshire werd gemaakt) die een Zoon van den Marquis van Exeter, en aldaar zedert zijns Vaders aanklacht gehouden was geweest, op vrye voeten gezet.

Zy

Zy dan was nu vreedzaamlijk in haar Throon gezet, zonder eenige bloedstorting, hebbende zulk een sterk verbond, als tegens haar opgerecht was, en het geen zoo sterk scheen, dat, indien hy, die het hooft daar van was, in het algemeen niet van het volk zoo zeer gehaat was geweest, zoo lichtelijk niet verstoort zou zijn geweest, doorgebrooken.

Zy was van nature Godvruchtig en devoot, zelfs tot Superstitie toe, had een Edelmoedige gesteltenis van het gemoed, maar die zeer door swaarmoedigheid verdorven was, welke by haar van nature was; maar zeer vermeerderd, door de tegenspoedige toevallen van haar leven, zoo voor als na haar komst tot de Kroon, zoodat zy zeer tener en mildzuchtig wierd, omtrent het einde van haar leven; wanneer de geschillen tusschen haar Vader en Moeder onvergelykelyk wierden, volgde zy de belangen van haar Moeder, die ook in der daad haar eigene waren. En konde voor een geruimen tijd niet bewogen werden, om zich den Konink te onderwerpen, dewelke geen tegenstrevan van iemand kennende verdragen, voornamentlyk van zijn eigen Dochter, een besluit genomen had, een schrik over al het volk te maken, en haar openlyk te doen ter dood te brengen. Het welke haar Moeder vernemende, schreef die haar een brief in een zeer devoten stijl, dewelke in de Verzameling kan gevonden werden; in dewelke zy haar aanmoedigt, om „blydelyk te lijden, op Godt te vertrouwen, en haar hart zuiver te be-
 „waren. Zy belaste haar, in alles des Koninks bevel te gehoorzamen,
 „behalven in het stuk van den Godsdienst. Zy zand haar twee La-
 „tijnsche Boeken, het eene handelende van het leven van Christus,
 „(zijnde misschien dat vermaarde Boek van Thomas a Kempis) en het
 „andere de brieven van den Oudvader Hieronymus. Zy ried haar,
 „zich zelve wat te vermaken op haar Clavcymbaal, of Luit, maar
 „boven alle dingen zich zelve zuiver te bewaren, en in geen hande-
 „ling van Trouwen treden, tot dat deze tyden zouden voorby zijn;
 „van het welke haar Moeder scheen goede hoop te hebben. Deze brief
 had behooren in mijn vorig Boek te staan, indienze nu alstoen in handen was gevallen; maar deze is echter geen oneigene plaats, om des gedacht te werden. In het Hof waren veele beschreunt om den Konink voor haar te spreken; beide de Hartog van Norfolk en Gardiner zagen het aan, en waren ongenegen, hun intrest en belang te wagen, om voor haar te spreken; maar (gelijk het nu gedrukt staat, en daar zy zich beide op beriespen) Kranmer was de eenige man die zulks derfde wagen. In zijn zachtmoedige wijze van doen, zeide hy den Ko-

Haar gevaar
ten tyden
van haar
Vader.

Verzamelde
lingen.
No. 2.

1553; nink, dat zy noch jong en onbescheiden was; en het ware derhalven geen wonder, indien zy wat te hardnekkiglijk zich hield, aan het geene haar-Moeder, en al die omtrent haar waren, zoo veel jaren gedurende, haar hadden ingeprent; maar dat het wel vreemt zoude schijnen; dat hy voor die zaak zoo verre zou vergeeten, dat hy haar Vader was, als tot die extremiteit met zijn eigen kind te komen; dat indien zy van haar Moeder afgezonderd wierd, en van haar kwade raadslieden, binnen korten tijd, veel op haar zou kunnen gewonnen werden: maar haar het leven te benemen, zou een schrik, over gantsch Europa, tegens hem verwekken. Door deze middel, was hy voor dien tijd haar behoudnisse.

Word door
Kranmer be-
houden.

Na de dood van haar Moeder, die in Juny daar aan kwam te sterven, veranderde zy van zinnen. Want behalven de verklaringe, dewelke zy alstoen teekende, en die in het eerste Deel van dit Werk bygebracht is, schreef zy brieven, met zulke onderwerpinge, als genoegzaam konden toonen, hoe wel zy veinzen konde. Dry van deze aan haar Vader, en een aan Kromwel, hebbe ik in de Verzamelingen ingevoegt: *Verzamelingen. No. 3:4.5.6.* „in dewelke zy met de aldergezochteste uitdrukzelen verklaart haar leed-
„wezen, wegens haar voorrige weerbarstigheden en ongehoorzaam-
„heid omtrent zijn zeer gerechtige en deugdzame wetten: Verzoekt
„ootmoedig zijn vergiffenis, als leggende neder voor zijne voeten; en
„aanmerkende zijn groote geleerdheid en kennisse, stelt zy haar ziele
„in zijne handen, beslooten hebbende, dat hy voor altoos daar na
„haar gewisse zoude dirigeren, van het welke zy ernstig belooft, nooit
„af te zullen wijken. Dit herhaalt zy met zulke tedere uitdrukzelen,
dat het schijnt, dat zy alle macht over haar zelve hadde, om al het geene zy tot haar einde dienstig achte, voor te kunnen brengen.

En wanneer Kromwel aan haar schreef, om te weten wat haar opinie ware, omtrent Bedevaarden, het Vagevuur, en de Reliquien, en overblijfsels der Heiligen: (.) verzeekerde zy hem, dat zy geen opinie
„met allen hadde, als alleen zodanige, als zy van den Konink zou ont-
„fangen, dewelke haar gantsche harte in zijn hand hadde, en die haar
„indrukken zou, zoo in deze, als in alle andere dingen, gelijk zijn on-
„schatbare deugd, hooge wijsheid, en voortreffelijke geleerdheid voor
„haar dienstig zoude achten. Zoo volmaaktelijk had zy dien stijl geleerd, die zy wist dat hem de aangenaamste zou zijn. Hebbende deze dingen uit hun oorspronkelijk Originaal getrokken, hebbe ik niet ondienstig geacht, dezelve hier in te voegen, op dat mag blijken, hoe verre die van dien Godsdienst kunnen involgen en toegeven wanneer hun belang daaraan legt. Van

Van deze tijd af, heeft deze Princeſſe, zich in alle poincten, naar alles wat haar Vader dede, gevoegt; en na zijn dood pretendeerde zy, van geen andere Godsdienſt te willen zijn, als deze, dewelke door hem was ingeſtelt: zoodat al het geene, daar zy voor pleitede, gedurende haar Broeders regeringe, alleenlijk was de volhardinge in dien weg van Godsdienſt, die op haars Vaders afſterven in het gebruik was. Maar nu zijnde tot de Kroon gekomen, konde dezelve haar niet vergenoegen; maar wanneer zy docht dezelve te nauw gezet te zijn, wierd zy in twijfel geſtelt, tuſſchen twee verſcheidene verbeeldingen, dewelke haar voorgelſt wierden. Aan de eene zyde Gardiner en al zijnen aanhang, wilden de zaken van den Godsdienſt weder te rugge brengen, tot zulks, als dezelve hadde geweest, op het afſterven van den Konink Hendrik, en zoo voort by trappen allengskens, tot zulks als die was geweest, voor zijn breuke met het Pauſdom. Aan de andere zijdede Koningin, volgens haar eigene neiginge, was zeer genegen om weder terſtond te keeren tot de vereeniginge van de Catholijke Kerk, gelijk zy die noemde; en het was nodig voor haar te doen, nademaal het alleenlijk was, door de Pauzelijke macht, dat haar onwettigheit was afgewezen. Hier op wierd geantwoord, dat al deze acten en zententien, dewelke tegens haar gegaan waren, mochten worden geannulleert, zonder eenige kennisſe van den Paus.

Gardiner bewindende dat deze dingen zulk een gewicht by haar niet hadde, als hy wel begeerde; want zy merkte hem aan als een loos tijd-winnend Man, zand boden aan den Keizer, aan dewelke zy zeer hing, om hem te verzeekeren, dat indien hy haar wilde bewegen, om hem Cancellier te maken, en de zaken in handen te ſtellen, hy dezelve zoodanig zoude beſtellen, dat ieder ding, daar zy genegenheit toe hadde, tijdelijk zoude te wege gebracht werden; maar hy kwam te vernehmen, dat zy den Kardinaal Polus ontboden hadde, en ſchreef daar over aan den Keizer, dat hy wel wift, dat deszelvs yver tot verheffing van het Pauſdom, alles bederven zou; en drong hem derhalven aan, om aan de Koningin te ſchrijven, datze haar heete drift zou matigen, en de overkomſte van den Kardinaal beletten. Hy zeide dat Pool onder miſdaad volgens de wetten ſtond, zoodat zijn komſt in Engeland het gantsche volk alarmeren zou.

Hy bewees, dat om tweederhande redenen, zy van het Pauſdom een afkeer hadden; d'eene was, ter oorzaak van de Landeryen van de Kerk, dewelke zy meeft voor klein geld, van de Kroon vervreemt hadden, daarze nu zeer kwalijk weer van wilden ſcheiden. De andere

1553. reden was, de vreeze die zy hadden voor Pauzelijke heerschappy en macht; dewelke nu van over de vijf en twintig jaren over het volk was toegezet, als de onverdraaglijkste Tyranny, die oyt gezien was. Daarmee zeide hy, was het nodig hen eenigen tijd te geven, om dat vooroordeel te slijten; en derhalven zoude het verhaalten van deze besluiten, alles om verre werpen. Hy dede den Keizer ook heimelijke verzeekeringsen, om hem te dienen in al zijn belangen. Al deze dingen dede hy met voordacht, om dat hy wel wist, dat de Cardinaal Pool hem hatede, als een valschen en bedrieglyk Man.

De Keizer dan schreef, over deze zaak, verscheidene Brieven aan de Koninginne, met zijn eigen hand, welk zijn schrift zoo kwalijk te lezen is, dat het my, noch veele anderen, die ik dezelve getoont hebbe, niet mooglijk was die te kunnen lezen; veel min die uit te schrijven. Een die geschreven is door zijn Zuster, de Koningin van Hongaryen, en door hem onderteikent, is niet beter. Maar uit verscheidene halvezinnen kan ik bevinden, dat alles strekte om haar wat te matigen; opdatze zich niet te zeer mocht verhaalten, noch zich te veel, door Italiaanschen raad, laten leiden.

Word Cancellier van Engeland.

Op de wederkomst van deze boodschap, wierd het Zegel, het welke Goodrijck, Bisschop van Ely, afgenomen, en voor eenige dagen in bewaringe van Hare, Meester van de Rollen, gestelt was, op den 13. Augustus aan Gardiner gegeven, en hy als Cancellier van Engeland verklaart, krygende alzoo het bewind van alle zaken genoegzaam in handen. Zo dat nu de voortzettinge van des Koningins raads-besluiten, in alles een lankzamen trant stond te houden, doch met zulke zekere stappen, dat daar door te minder gevaar van misgangen gevreesd wierd.

Rechtspleging van den Hertog van Norfolk.

Het eerste dat gedaan wierd, was den Hertog van Northumberland ter onderzoek te stellen. De oude Hartog van Norfolk, wierd Lord Hoog Stewart gemaakt, achtende het de Koninginne goed, het eerste Character van eer aan hem te besteden, die zoo veel geleden had, om dat hy het hoofd van de Paapsche Party geweest hadde. En hier wierd een zubytle zaak; dewelke tot hier en toe zeer geheim gehouden was geweest, te voorschijn gebracht. Men hadde gezegt, dat de Hartog van Norfolk, noyt ter degen was aangeklaagt geweest, en dat de acte tegens hem, geen ware acte van het Parlement was, zoo dat zonder pardon of herstelling in bloed, hy Hartog van Norfolk was en bleef. Dit hadde hy nooit in de laatste regeringe voor den dag gebracht, op dat dezelve geen andere acte zou mogen te wege brengen,

om

om zijn aanklacht te bevestigen. Hy dan, kwam nu in, op zijn voorige recht, volgens het welke, al de vergunningen en giften, dewelke uit zijn staten en middelen waren gedaan, nul en van geender waarden moesten verklaart worden, volgens de gemeene wetten.

De Hartog van Northumberland, met den Marquis van Northampton, en de Grave van Warwijk, wierden tot hun onderzoek gebracht. De Hartog verzocht, dat eerst twee punten in zaken van rechte, door de Rechters mochten beantwoord werden. Het eerste was, of een man, agerende uit kracht en gezag van het groote zegel, en ordre van den geheimen Raad, daar door schuldig aan verradery konde geoordeelt werden? het andere was, of deze, dewelke nevens hem, gelijkmatig schuldig waren, en volgens welkers directie en bevelen hy hadde geageert, als zijn Rechters zouden kunnen zitten? hier op gaven de Rechters tot antwoord; dat het groote Zegel van een, die geen wettige Koninginne was, geen gezag of Indemniteit geven konde, aan deze, dewelke op zoodanigen ordere ageerde: en dat ieder Pair, dewelke op geen aanklacht by recht, van zoodanige accessie tot die misdadaad overtuigt was, als Rechter mocht zitten. En konde niet gecallangeert werden op een Surmize af Rapport. Deze punten dan, by de welke hy alleenlijk hadde gehoopt, zich te kunnen verweeren, zijnde aldus tegens hem gedetermineert, bekende hy schuldig te zijn, en onderwierp zich de genade van de Koninginne: zoo dede ook de Marquis van Northampton en des Hartogen Zoon, de Grave van Warwijk, dewelke (gelijk by dit onderzoek blijkt) een geschrift hadde om te zitten in het Hooger Huis: Zy dan wierden alle drie schuldig geoordeelt: Het oordeel ook passeerde des anderen daags in een Jury van gewoorene, tegens Sir Johan Gates, en zijn Broeder Sir Humphrey; Sir Andries Dudley, en Sir Thomas Palmer, belijdende alle hun aanklachten. Maar van al deze werd beslooten, dat alleenlijk de Hartog van Northumberland, en Sir Johan Gates, en Sir Thomas Palmer, Exemplen door straffe zouden gemaakt werden. Heath, Bisschop van Worcester werd bestelt, om den Hartog te onderrechten, en ter dood te bereiden. Of hy altoos in zijn hart zy geweest het geene daar hy toen professie af maakte; of dat hy het zelve alleen toen voorgegeven heeft, hoopende daar door gunst te verkrijgen, zulks word verscheidentlijk geoordeelt; maar zeker is het, dat hy zeide, dat hy altoos een Catholijk in zijn hart was geweest: Echter dit konde hem zijn leven niet baten: Hy was bekend een tot wraakzucht, en veinzery overgeven man te zijn, zoo dat zijn vyanden wel zagen, dat het nodig ware hem aan

Word ver-
oordeelt.

Belijd Pa-
pery op zijn
dood.

1553. een kant te helpen, op dat, indien hy in het leven ware gebleven, hy zich in de gonst der Koninginne niet zou mogen indringen, en dan het gevaar op hun eigen kop doen drayen. Zoo dat de Grave van Arundel, nu Steward van de huishoudinge of Hof-Meester gemaakt, nevens andere, lichtelijk verkregen, dat hem het hoofd afgehouden zoude werden, tezamen met Sir Johan Gates, en Sir Thomas Palmer.

Op den 22. Augustus wierd hy op de plaats van het Gerecht gebracht: op den weg ontstont'er eenige twist tusschen Gates en hem: zy, gelijk het gemeenlijk geschiet, tusschen medestanders in kwade daden, de blaam van hun ongeval, malkander op den hals schuivende: echter verklaarden zy, het de een den ander te vergeven; en stierven zoo in Christelijke liefde te zamen. Men zegt dat hy een lang gesprek heeft gemaakt, beschuldigende zijn voorige leven, en belijdende zijn verraderlijke daden. Maar dat gedeelte, het welke de Godsdienst aangaat, is alleenlijk noch overgebleven. Hy vermaant het volk standvastig te blijven by het Gelove van hun voorouders, en die van later opkomt te verwerpen; dewelke al de ellende van de voorige 30 Jaren hadde veroorzaakt, en verzocht hen, zoo als zy het zelve voor het toekomende wilden voorkomen, datze van uit het volk, deze trompetten van beroerte, namentlijk dezenieuwe Predikers, wilden verdrijven; dat voor zoo veel hem zelve aangaat, wat hy ook oit in tegendeel hadde voorgegeven, hy geen andere Godsdienst als die van zijn Voor-Vaders geloofde; in het welke hy zich beriep op zijn Geestelijken Vader, den Bisschop van Worcester, aldaar tegenwoordig; maar zijnde verblind door Staatzucht, hadde hy zijn gewisse geweld aangedaan, met zich te voegen naar den tijd, wegen het welke hy verklaarde, oprechtelijk leedwezen te hebben. Zoodede en handelde hy, beneffens de twee andere; maar Palmer wierd weinig beklaagt, als zijnde geloofd een verraderlijk t'zamen sweerder, tegens zijn voorige Heer en vriend, den Hartog van Zomerzet te zijn.

Zijn Cha-
racter.

Aldus stierf dien staatzuchtigen Hartog van Northumberland. Hy was in het voorige van zijn leven een braaf Capitein geweest, en had de achtinge van een wijs man: in het gemeen was hy doorgaans gelukkig, en deze die zoodanig zijn, worden altoos wijs geacht. Hy was een voortreffelijk man in een minder stand geweest; maar als hy hooger was opgevoert, hadde hy zich zelve vergeeten, zijnde zijn gedachten noch altoos hooger als het bereik van zijn geluk. Maar gelijk hy door gramfchap en wraak buiten alle palen vervoert wierd, alzoo was hy teencmaal zerviel en kleinhartig in zijn onderwerpingen. Fox, zoo
het

het ſchijnt heeft informatie gehad, dat hem hoope van leven was gegeven, indien hy zich zelve voor de Paapſche Godsdienſt wilde verklaren, zelfs al lag zijn hoofd al op het blok. Maar by wat weg hy die verklaring gedaan heeft, 't zy, om zijn leven te winnen, of dat hy in der daad altoos geweest hadde het geene daar hy nu belijdenis van deede. Hy heeft genoeg getoont, dat hy de Godsdienſt weinig aangezien heeft, 't zy in zijn leven, 't zy in zijn dood. Maar of hy iets zou mogen gedaan hebben, om des laaſten Koninks dood te verhaaſten, ik vind niet dat daar na, iets daar omtrent is onderzocht; alleenlijk deze dewelke aanmerken hoe zeer ſchuld al de menſchen in onorder brengt, en dat die een zwarte wolk over hun hart hebben, dewelke blijkt, of in geweld van toorn en gramschap, of in verſlagentheid van vrees, vonden zulk een verandering in zijn handelingen, omtrent deze laaſte paſſagien van zijn leven, van zulke alſe voorheen hadden geweest, datze niet anders konden als oordeelen, of daar was iets byzonders in het verborgen, uit het welke zulks voortkomt:

Wat vorders de dood van Konink Eduard aangaat, deze die de zaken nu in handen hadden, toonden zich zoo weinig bekommert, omtrent zijn geheugenisse, en in der daad zoo blijde over zijn dood, dat het geen wonder is, dat 'er zoo weinig onderzoeks over gedaan wierd; eerder is het wat vreemds dat zy hem zulke begraafs-plichten gedaan hebben. Want de Koningin hield een treffelijke Uitvaart, met al de andere gedenkplichten van de dooden; doende ook Miſſen voor hem in den Tower, gelijk men in de Roomſche Kerk gewoon is, op den 8. Augustus, op den zelve dag, dat hy tot Weſtmunſter begraven wierd. De Heer Thezaurier (zijnde de Marquis van Wincheſter, die noch in dat ampt gecontinueert wierd) de Graven van Shrewsbury, en Pembroke, de voornaamſte rouwdragers zijnde.

Day, dewelke nu ſtond om in zijn Stoel van Chicheſter herſtelt te werden; had laſt om zijn Lijk-zermoen te doen. In het welke hy den Konink prees, en verſchoonde; maar zijn Regeringe geweldig overhaalde, verheffende de Koningin zeer, onder dewelke hy het volk gelukkige dagen beloofde. Men hadde de meeninge gehad, dat de begraafnis plechtigheden zouden zijn, gelijkze voor de Reformatie waren geweest. Maar Kranmer wederſtond zulks dapperlijk, en ſtond daar op, dat gelijk de Konink zelve, een zeer yverig voortzetter van de Reformatie was geweest, alzo ook de Engeliſche dienſt door de wetten vaſt geſtelt ware; en hier op verhinderde hy ſtoutelijk alle andere wijzen van dienſt te doen; en hy zelve, volvoerde al de plichten

Konink
Eduards
uitvaart.

van

1553. van de begraafnisse; by het welke hy voegde de zolemniteit van een Communie.

In deze plechtigheden kan men wel oordeelen dat hy alles wat hy dede, met een zeer smartelijke droefheid gedaan heeft, nademaal gelijk als hy den Konink bemind hadde, meer als men zou kunnen uitdrukken, zoo konde hy zijn Lijk-plichten niet anders aanzien, als de begraafnisse te gelijk van de Reformatie, en by gevolg in het byzonder, al een stap naar zijn eigen dood.

De Konin-
gin ver-
klaart datze
niemants
gewisse
dwingen
wil.

Op den 12. Augustus, heeft de Koningin een open verklaringe in den Raad gedaan, dat alhoewel haar gemoed en gewisse vast gestelt was, in het stuk van den Godsdienst, zy echter beslooten hadde niemand te dringen of te dwingen, tot anders als het geene God hem in het harte zoude geven, in verzeeking van die waarheid in de welke zy was: en dit verhoopde zy, dat geschieden zou, door het openen van Gods Woord tot haar lieden, door vroomen, deugdzaamen en geleerde Predikers.

De Bisschoppen nu ook, die uit hunne plaatsen gezet waren, verwachtten ook niets anders, als om wel haast wederom herstelt te zullen werden. Bonner ging naar St. Paulus Kerk, op den 13. Augustus, zijnde Zondag, alwaar Bourn, die zijn Cappellaan was, voor hem predikte. Hy sprak zeer eerbiediglijk van Bonner, met scharpe reflexien op de proceduren tegens hem, staande de Regering van Konink Eduard, gehouden. Dit ontroerde het gehoor zeer, dewijl het volk, zoo zeer als zy, Bonner hateden, zoo kwalijk ook verdragen konde, dat men iets tot nadeel van dien Konink sprak. Hier over dan, ontstond een groote beroerte in de Kerk; zommige riepen dat men hem most van den Stoel afrukken, zommige wierpen met steenen, en een wierp een Dagge met zulk een geweld naar de Stoel, dat dezelve daar in bleef steeken. Bourn met te bukken bewaarde zich zelve voor het gevaar: en Rogers en Bradford, twee uitsteekende Predikers, en die by het volk veel vermochten, stonden op; en stilden de drift van de menigte; en zy, om Bourn uit haar handen te verlossen, brachten hem van de Stoel, en leiden hem tusschen hen beiden, in een huis dicht by de Kerk.

Dit was een toeval zoodanig als de Papisten zouden hebben kunnen bedenken; want het diende hen tot een oorzaak, om met meerder gestrengheid te handelen, en het prediken te verbieden, welke was de eerste stap die zy voor hadden te maken. Daar wierd een boodschap aan den Lord Major gedaan, om een strikte last te geven, dat ieder bor-
ger

ger zorge zoude dragen, omtrent alle die aan hem behoorden, dat dezelve in hun Parochie te Kerken zouden gaan, en zich stil houden. Als mede om hen te kennen te geven, wat de Koninginne, op den 13. Augustus, in den Raad verklaart hadde; en op den 18. wierd een verbod in des Koninginnen naam gedaan, inhoudende; dat zy, in aanmerkinge van het grootgevaar, het welke, ter oorzaak van den twist, omtrent den Godsdienst, over het Koninkrijk gekomen is, zy voor zich zelven verklaarde, dat zy van dien Godsdienst ware, dewelke zy, van haar kindsheid af, beleden hadde; dewelke zy ook, gedurende haar leven, wilde voorstaan; gelijkze ook blijde zou zijn, dat al hare onderdanen gewilliglijk dezelve wilden aannemen. Echter was hare mening niet, eenige van hare onderzaten tot dezelve te dwingen, tot dat door gemeene toestemminge, daar omtrent ordere en bestellinge zoude gemaakt werden. Belastende een ieder onder-tuffchen, geen beroerte of onrust te verwekken, tot dat zoodanige ordere zoude werden gestelt; noch ook den naam van Papist, of Ketter te gebruiken; maar onderlinge te leven in liefde en in de vreeze Gods. Doch of iemand eenige vergaderinge van het volk kwam te maken, die zou zy bezorgen, dat naar behoren swaarlijk zou gestraft werden. Zy belaste hen wel striktelijk, dat niemand zou hebben te prediken, of de Schrift uit te leggen, of eenige Boeken of schriften drukken, buiten haar speciale licentie en toelatinge. Zy belaste ook haar Onderdanen, dat niemand zou hebben iemand op voorgeven van de laatste wederspanningheid te straffen, ten ware daar toe, by haar geauthorizeert zijnde. Echter wederhield zy hier mede niemand informatie tegens zoodanige misdoenders te nemen. Het zoude haar zeer leet zijn, te hebben oorzaak, om de gestrengheid van de wetten te moeten executeren en uitvoeren. Echter had zy beslooten zulke wederspannige manieren van doen niet ongestraft te laten; maar zy verhoopte, dat haar onderzaten haar niet benoodzaken zouden, om de uiterste uitvoeringe der wetten, in het werk te stellen.

Wanneer dit was gepubliceert, zijnde het eerste, dat in haar naam verkondigt was, zedert zy tot de Kroon gekomen was; wierd daar veel van gezegt. De belijdenisse, dewelke zy maakte van haar Godsdienst, als zijnde dezelve dewelke van haar kindsche jaren was geweest, toonde genoegzaam, dat die haar Vaders Godsdienst niet was, maar gantsche en geheele Papery, dewelke zy voor hadde te herstellen. Men nam ook waar, dat voor zo veel zy voorheen uitdrukkelijk hadde gezegt, dat zy niemand daar toe wilde dwingen, zulks

Verbod van
te prediken.

Gevoelen
daar over.

1553.

daar na werd bepaalt, tot dat openbare ordere daar omtrent zoude bestelt zijn; dat iste zeggen, tot dat zy het zoodanig door een Parlement konden stellen, dat alles met des Koningins besluit zoude over een komen. Het gelijkmatig verbod van alle byeenkomsten aan beide zijden, wierd geoordeeld een strik voor de Gereformeerde te zijn, dat zy zouden gestraft werden, indien zy misdeden; maar de andere mochten zeeker zijn, van eerder aangemoedigt te werden. Het verbod, van zonder verlof te prediken, oordeeld men uit dat van Eduardstijden, uitgetrokken te zijn. Echter was daar toen een vrydom gelaten, voor een langen tijd, aan een ieder, om in zijn eigene Kerken te prediken, alleenlijk elders mochten zy niet prediken, zonder toelatinge: en de macht van toelatinge, was in het eerst zoodanig geplaatst, by de Bisschoppen in hunne Bisdommen, en ten laast by den Eerst-Bisschop van Kanterburg zoo wel als by den Konink, daar nu met eenen slag, al de Prediktoelen van Engeland, die in handen van de Gereformeerde waren, onder een Interdict gebracht wierden; want zy mochten wel verzeekert zijn, van geen toelatinge te zullen verkrijgen.

Maar het loofte gedeelte van dit verbod, was de verklaring, dat de Koningin, met rigueur en strengheid zou procederen, tegen alle, dewelke aan de laatste wederspannigheid schuldig waren, indien dezelve haar zouden benoodzaken. Eenige omtrent Londen hadden zich zelve op de eene of de andere wijze, voor dezelve uitgedrukt; en deze waren de yverigste onder de Gereformeerden: zoo dat hier een scherpe bedreiging was, hangende hen over het hoofd, indien zy eenigen yver omtrent den Godsdiens betoonden.

Zy vergeld
de dienst van
die van Zuffolk
kwaliijk.

Wanneer dit uitgegeven was, de Koningin verstaande, dat in Zuffolk, die van die belijdenisse, een weinig meer vryheid namen, als hun nageburen, gemoedigt door hun verdiensten, en des Koninginnes beloften, hen gedaan, wierd een byzondere brief aan den Vicarius van den Bisschop van Norwich (hy zelfs tot Brussel zijnde) gezonden, om de Executie van deze bevelen te bevorderen; tegens iemand dewelke zonder verlof prediken mocht. Hier op kwamen eenige uit Zuffolk, om de Koninginne haar beloften indachtig te maken. Dit wierd voor een stoute daad genomen; en zy gaf haar geen andere antwoord, als dat zy, maar leden zijnde, haar, die het hoofd was, zochten te regeren; maar zy zouden leeren, dat de leden het hoofd moeten gehoorzamen; en dat zy niet hadden te denken, haar wetten te stellen. Een van dezelve had van haar beloften, met meer
der

der stoutheid als de andere gesproken; zijn naam was Dobbe: deze werd veroordeeld, om dry dagen in de Pillory te staan, als hebben-
de tot nadeel van de Koninginne gesproken. 1553.

Hier uitkonde een ieder genoegzaam bemerken, onder welk een strenge heerschappy zy stonden te geraken, in dewelke het eigenen van voorgaande beloften, dewelke door de Koninginne, wanneer zy hun onderstand van noden hadde, gedaan waren, een misdaad ge-reekt wierd.

Maar noch een vry grooter gestrengheid wierd tegens Bradford en Rogers getoont, dewelke de beroerte des Zondags te vooren hadden gestelt, en den Prediker van het woeden van de Gemeente hadden bevrijd. Men oordeelde, dat die lichtigheid, met dewelke zy het volk hadden te vreden gestelt, betoonde wat belang zy met het volk hadden, en dat het een stoutheid van hen was, zulks te hebben derven doen. Alzoo dan, zonder eenig ander bewijs, wierd de eene in den Touwr gezet, en de andere in zijn eigen huis geconfineert.

Maar nu de afgezette Bisschoppen, als Bonner van Londen, Gardiner van Winchester, Tonstal van Duresme, Heath van Worcester, en Day van Chichester, moesten weder in hun Stoel gezet werden. Ik hebbe maar alleen de Commissie van de herstelling van Bonner en Tonstal gezien; maar de andere waren buiten twijffel van de zelve nature, met een weinig veranderinge, *Mutatis, Mutandis*. De Commissie voor Bonner, gedateert van den 22. Augustus, was gedirigeert aan eenige Burger Rechtsgeleerde, voorzettende, dat hy de Koninginne by verzoekschrift verzocht hadde, het appel te examineren, het welke hy hadde gedaan, van de gedelegeerden, dewelke hem hadden afgezet, en dat derhalven, het vonnis tegens hem, zijnde ongerecht, en onwertig, van geen effect mocht verklaart werden. Op het welke zy, zonder groote bedenkinge, het appel goed, en het vonnis krachteloos verklaart hadde. Alzoo dan, wierden zy weder in hun Bisdømmen gestelt; maar om dat het Bisdøm van Duresme door een acte van het Parlement was gedissolveert, en de Regaliteiten daar van, dewelke aan den Hartog van Northumberland waren gegeven, nu door zijn disgratie in handen van de Koninginne gevallen waren, gaf zy Tonstal opene brieven, door dewelke dat Bisdøm weder van nieuws opgerecht wierd; makende mentie, dat eenige kwade Iniden, om zich zelve te verrijken, dat hadden gedissolveert.

Paapfche
Bisschoppen
herstelt.

Op den 29. Augustus, wierd Gardiner een Commissie toegestaan,

1553.

Beradingen
onder de
Doctoren
van de Re-
formatie.

om onder het groote Zegel, licentie en verlof te geven, aan zulke deftige, geleerde en bescheidene perzoonen, als hy bekwaam zoude achten, om Gods Woord te prediken. Alle die geene die alzoogelicentieert waren, waren gequalificeert, om in alle Cathedrale en Parochie Kerken te mogen prediken, waar heenen hen dienftig zou dunken, dezelve tezenden.

Hier door waren de Gereformeerde niet alleen buiten hoop om eenige licentie te verkrijgen; maar zagen ook te gelijk den weg gebaant, voor Gardiner, om de Stoelen met zoodanige Mannen te voorzien, als hy zoude dienftig achten, om het volk weder te infecteren en besmetten. Hier op maakten zy een overlegginge, wathen te doen stond. Indien daar maar eenige byzondere Interdictien, op eenige private perzoonen waren geweest, de aanmerkinge van vrede en order, zijnde van een publijker en algemeender nature, als de gevolgen van dees of geenes openbaar prediken zoude hebben kunnen zijn, zou hem hebben verbonden, om zich die te onderwerpen: maar in zulk een gevalle, ziende dat deze Interdictie algemeen was, en op een dessein, om hen den mond te stoppen, terwilt hun vyanden vast het volk zouden verleiden, achten zy in Conscientie niet verbonden te zijn, gehoorzaamheid daar aan te verleenen. Veele van hen derhalven begosten weder opentlijk te prediken; andere, in plaats van openbaarlijk in de Kerken te prediken, hielden zich te vreden met eenige gebeden, en andere beden dienften; maar om het volk te onderwijzen, hielden byzondere by een komsten met de lieden.

Maar de Raad hoorende, dat hun ordere niet wel naargekomen wierd, by eenige binnen Londen, twee in Coventry, en een in Amersham, wierden deze ontboden, en in de gevangenis geworpen. En Coverdale, Bisschop van Exeter, en Hooper van Gloucester, zijnde gedaagt om voor den Raad te verschijnen, kwamen en presenteerden zich zelve op den 29. en 30. van Augustus, en op den 1. van September. Hooper wierd gezonden naar de Fleet (een gevangenis hier voor meer gemelt) en Coverdale belast om op hun goedvinden te wachten.

De Paapsche aanhang nu, hoe langer hoe ongebondener werden de over geheel Engeland, begon zoo voorbarig te werden met het maken van veranderingen, eer de wetten hen macht daar toe gaven, als die van de Reformatie in Konink Eduards tijd waren geweest: zoo dat zy in veel plaatzen beelden opzetten, en de oude Latijnsche dienst,

dienst, en andere oude plechtigheden weder invoerden. Dit was opentlijk tegens de wetten; maar den Raad had geen gedachten om het zelve te verhinderen; maar in tegendeel stijfde deze in zulks. Op het welke de Rechter Hales, die meende dat hy met te meerder verzeeking zijn hart mocht uitspreken, om dat hy zich zoo standvastiglijk voor de Koningin gedragen hadde, rontsom door geheel Kent, lalt aan al de Rechters gaf, datze de wetten van den Konink Eduard ter Executie zouden stellen, dewelke alsnoch in kracht en on-ge-trokken waren. Hier op wierd hy, zonder eenige achttinge op zijn voorigen yver te slaan, eerst in het Marshalsee, (mede een gevangenis) gezet, en van daar gebracht, na de Counter (een ander) en vervolgens naar de Fleet voornoemt, alwaar de goede oude Man zoodanig ontfelt wierd, door de wreedheden, dewelke de bewaarder zeide, dat men besloot, tegens al die gene die niet van Godsdienst wilden veranderen, dat het hem in de harssen floeg; zoo dat hy zoo verre kwam, dat hy zich zelve met een pennemes om het leven zou gebracht hebben. Hy wierd hier op wel weder in vryheid geslelt, maar kwam nooit weder by zijn zinnen, zoo dat hy, zijnde niet wel opgepast en bewaart, zich zelve noch verdrong. Van dit doen, en den handel tegens die van Zuffolk, wierd kwalijk genoeg gesproken; en hier uit zeide men, dat geen verdienst, of bewezene plichten, iemand konden bevrijden voor de wreedheden van dezen Godsdienst; en het blijkt in een ander treffelijk voorbeeld, hoe de daden van iemand niet zoo zeer als wel zijn Godsdienst aangemerkt wierden. De Heer Opper-Rechter Mountague, dewelke met grooten tegenzin de patente voor de opvolginge van de Jonkvrouw Johanna geschreven hadde, wierd van zijn plaats afgezet, en zes weeken in de gevangenis gehouden, en in een boete van duizend ponden beslagen, mede berooft van eenige Landeryen, dewelke hem door Konink Eduard gegeven waren, niet tegenstaande hy zijn eigen Zoon met twintig mannen gezonden hadde, om voor de Koninginne te verklaren; welk verlies te grooter was, om dat hy een huisgezin hadde van zeventien kinderen, zes zoonen, en elf dochters, daar de Rechter Bromley, die dezelve patenten en opene brieven, zonder eenig tegenzeggen hadde helpen bestellen, Opper-Rechter wierd gemaakt; van het welke de ware reden was, dat Bromley een Papist in zijn hart, en Montague voor de Reformatie waren.

In verscheidene andere plaatzen daar het volk Paapsgezint was, drevenze hun Pastoren weg. Tot Oxford wierd Peter Martyr 100

Barbarischen
handel om-
trent Hales.

1553. kwalijk gehandelt, dat hy gedwongen was naar Lambeth, om zijn behoudenis te vluchten, alwaar hy geen lange bescherminge te hoopn hadde, nademaal Kranmer zelf ieder dag verwachtte om naar de gevangenis gezonden te werden. Hy hield zich zelven stil en geruft, overleggende vast, op wat wijze hy een openbare en treffelijke getuigenis zou kunnen geven, van de Leere, van dewelke hy zoo lang belijdenis had gedaan, en van dewelke hy inder daad de voornaamste voortzetter in de Kerk was geweest; maar zijn geruft zijn, konde noch niet vry zijn van misduiding van zijn vyanden: want men gafuit, dat hy beslooten hadde, de Koningin, in alles wat zy begeerde, in te volgen. Zoo vinde ik dat Bonner aar zijn Vriend, Mr. Lechmoore, geschreven heeft, van date den 6. September, welke brief in de verzameling te vinden is: („) hy laat hem weten, „ dat des daags te vooren, als hy in zijn Bisdom herstelt, en Ridley „ daar uit gestelt wierd, dat hem gevoelig genoeg geweest heeft, Ridley een Stedehouder voor twee van zijne Hoeven had, wiens naam „ was Schipzijde zijn Schoonbroeder, op het welke hy stond gelijk „ als of hy Scheepshoofd waar geweest. Hy belast Lechmore na zijn „ goederen te zien, en hy zou zorge dragen, in het naaste Parlement „ dat beide het Schaapshoofd en het Kalfshoofd zouden gehandelt „ werden, gelijk zy verdienden. Hy voegt daar by, dat Kranmer, „ denwelken hy spotsgewijze Mr. Canterbury noemt, zeer nedrig ge- „ worden was, om zich zelven in alles te onderwerpen: maar dat zou „ hem echter weinig helpen; want men verwachtte, dat hy noch dien „ zelve dag naar den Touwr zou gezonden werden. - Zijnde zulks Kranmer ter ooren gekomen, rieden hem zommige over de Zee te vluchten: waar op hy zeide, dat hy andere dien loop niet wilde ont-raden, dewijlze nu een vervolginge oprijzen zagen: maar in aanmerkinge van den stand en het bewind daar hy in was, en de hand, dewelke hy in alle veranderingen, dewelke gemaakt waren, gehad hadde, dacht hem het vlieden zulk een onbetamelijke zaak te zijn, dat niemand hem daar toe zou kunnen bewegen.

Hy dan volgens den Raad van Petrus Martyr, ontwierp een geschrift, het welke ik in de Verzameling hebbe gebracht, in het Latijn geschreven, maar aldaar vertaalt. De substantie van het zelve was in der daad: „ dat gelijk de Duivel altoos zijn Instrumenten hadde gehad, „ om door logenen Gods Dienaarte te distameren, en schenden, zoo was „ hy nu meer als gemeen bezig. Want voor zoo veel Konink Hendrik „ had aangevangen het verbeteren van de misbruiken van de Misse, het

Kranmer
verklaart
opentlijk te-
gens de Mis-
se.

Bonnens on-
gebondent-
heid.

*Verzame-
lingen.*
No. 7.

Kranmers
verklaringe.
*Verzame-
lingen.*
No. 8.

„ het welke zijn Zoon tot een meerder volkomenheid hadde ge-
 „ bracht, zijnde des Heeren Avontmaal weder tot haar eerste inifel-
 „ ling-gebracht, en gehouden volgens het patroon en voorschrift van
 „ de Primitive en eerste Kerk, zoo was nu weder de Duivel daar op uit,
 „ de Misse wederom in desselfs plaats in te voeren, als zijnde dezelve
 „ zijn eigen vinding, gevende daar over uit, door zommige, dat zulks
 „ binnen Kanterbury door ordere van hem Kranmer was opgesteld,
 „ gelijk ook gezegt wierd, dat hy zelve de Misse voor haar Maje-
 „ steit gezongen zou hebben, zoo op de Uitvaart van Konink Eduard
 „ in St. Paulus Kerk, als in andere plaatzen; en hoewel hy nu wel over
 „ de 20 Jaren zulke ydele en loogenachtige rapporten had versmaad,
 „ gelijk doorgaans van hem gingen, zoo had hem echter nu geen oor-
 „ baar gedacht, op zulke onwaarheden te blijven leggen. Hierom
 „ dan protesteerde en verklaarde hy, voor degantsche wereld, dat de
 „ Misse tot Kanterbury door zijn ordere niet was opgesteld, maar dat
 „ een snooden Hypocritischen Monnik (deze was Thornton Suffra-
 „ gan van Dover) zulks buiten zijn kennisse hadde gedaan. En voor
 „ zoo veel als hy gezegt wierd zulks voor de Koningin gedaan te heb-
 „ ben, haar Majesteit wist zelve wel, hoe valsch zulks ware, zich aan-
 „ biedende, (indien hy daar toe haar verlot mocht verkrijgen, te mainte-
 „ neren en staande te houden, dat ieder ding, het welke in de gemeee-
 „ ne dienst, door hun zeer oprechten en goeden Konink Eduard voort-
 „ gezet, begreepen zy, overeenkomt met de Instellinge van Jezus
 „ Christus, de practijke en handel der Apostelen, en de oude Kerk
 „ voor veele Eeuwen, tegen alle welke dingen de Misse strijdig, en vol
 „ van dwalingen en misbruiken was. En hoewel Petrus Martyr van
 „ zommige voor een onkundig man was uitgemaakt, zoo was hy ech-
 „ ter gereed met hem, of andere vier of vijf, die hy zoude verkiezen,
 „ om voor te staan en te beweerden, niet alleen hun boek van de gemeee-
 „ ne Gebeden, en de andere plechtigheden van hunnen Dienst, maar
 „ ook zelfs de geheele leeringe en ordere van hunnen Godsdienst, zoo
 „ als de zelve door den laatst overleden Konink was voorgesteld, als
 „ zijnde zuiverder en meerder met Gods Woord over een komende,
 „ als eenige andere soort van Godsdienst, die oit in Engeland, voor
 „ een duizent Jaren voor heen geweest was; behoudens dat alles vol-
 „ gens de H. Schrift geoordeelt, en dat de redenen van wederzijde, ge-
 „ trouwelijk in geschrift gestelt werden.

Dit hadde hy alzo opgesteld, in meeninge om een publijk gebruik
 daar van te maken: maar Scory, dewelke Bisschop van Chichester was

1553.

geweest, by hem komende, heeft hy den zelve dat papier getoont, met verzoek, om het zelve eens over te leggen. Maar Scory heeft onbescheidentlijk Copyen daar van gegeven, van het welke een, openlijk, op den vijfden September, in Cheapzide gelezen is. Hier over dan wierd hy op den achtsten van dezelve Maand, voor de Starre Kamer ontboden, alwaar hem gevraagd wierd, of hy de Schrijver van dat oproerig geschrift was, het welke in zijn naam, uitgegeven wierd? en indien ja, of hy daar ook leetwezen van hadde. Hy antwoorde, dat het geschrift in der daad zijn eigen was, maar het was hem zeer leet, dat het zelve op zulk een wijze van hem was gegaan; want hy hadde beslooten, het zelve in veele dingen te vermeerderen, en het zelve aan de deuren van St. Paulus Kerk, gelijk mede aan die van de andere Kerken tot Londen, te doen aanslaan, met zijn handen en zegel daar onder. Hy wierd echter voor dien tijd, ver buiten verwachtinge van een ieder, vry heen gezonden.

Gardiner zag klaarlijk genoeg, dat hy in zijn plaats niet zou kunnen komen; maar dat de Koningin die Stoel voor den Kardinaal Pool bewaarde; en besloot daar over Kranmer te beschermen en voor te staan, zoo veel als hy zou kunnen. Sommige stelden voor dat hy alleen van zijn Bisdom zou afgezet werden, en dat men hem een kleine Penzioen zoude toeleggen, met een belastinge, zich binnen zekere plaats beslooten te houden, en zich met geen zaken van den Godsdienst te bemoeien. Hy was in het gemeen van een ieder bemind, om de vriendelijkheid van zijn natuur, en derhalven wierd geoordeelt, dat, indien men te hard met hem te werk ging, zulks de genegentheid van eenige van hen vervreemden, en hunne zaken in het naaste Parlement verwerpen en bederven zou. Andere zeiden hier weder tegen, dat indien hy, die de voornaamste voortzetter van de Ketterye was geweest, met zulk een zachtigheid gehandelt wierd, dat zulks de andere te hardnekkiger maken zou. En de Koninginne, dewelke den dienst die hy haar ten tijden van haar Vader gedaan hadde, vergeeten hadde; maar in tegendeel te wel gedacht, dat hy het vonnis van echtscheidinge tegens haar Moeder hadde uitgesproken, was lichtelijk te bewegen, om met alle hardigheid tegens haar te handelen.

Kranmer en
Latimer in
den Tower
gezet.

Hy dan, beneffens Latimer, wierd op den 13. September voor den Raad ontboden. Latimer wierd noch dien zelfden dag, maar Kranmer op den volgenden dag in den Tower gezonden, hebbende zoo lang respijt gekregen; zijnde beide beschuldigt over verradery tegens de Koninginne, en het verspreyen van oproerige Schriften. Tyler
van

van Hadlee, en verscheidene andere Predikers wierden mede in de gevangenis gezonden; en op eenige Informatie tegens Horn, Diacon van Duresme, wierd dezelve mede ontboden.

1553.
vreemdelingen verzon-
den.

De vreemdelingen, dewelke op openbare verzeeking en verzoek, in Engeland gekomen waren, wierden beter gehandelt; want Pieter Martyr wierd voor de razerny van zijn vyanden bewaart, en toegelaten over de Zee te vertrekken; daar wierd ook ordere aan Johan a Lasco en zijn vergadering gezonden, om te vertrekken, zijnde hun Kerk hen afgenomen, en hun verzameling gedissolveert. Hondert en vijftien-tzeventig van dezelve, vertrokken in twee Scheepen naar Deenmarken, op den zeventienden van September, met al hun Leeraren, behalven twee, dewelke bleven, om op die weinige, die noch bleven, acht te slaan, en in de koophandel ingewikkelt zijnde, beslooten hadden in Engeland te blijven, en in het heimelijk hun Godsdienst, en de zaken van hun gewisse, met behulp van deze Predikers te vervolgen.

Maar A Lasco, naar een lange en gevaarlijke overtocht, in Deenmarken aankomende, wierd aldaar zoo kwalijk ontfangen, als of het een Paaps gewest ware geweest; wanneer zy verstonde dat hy en zijn gezelschap van de Switserfche belijdenis waren: zoo dat, hoewel het was in de Maand van December, en een zeer strenge winter, hen belast wierd, binnenden tijd van twee dagen weder te vertrekken, kennende zoo veel niet verkrijgen, datze hunne Vrouwen en kinderen daar mochten laten, tot dat zy een plaats voor dezelve opgezocht zouden hebben; van daar vertrokken zijn, eerst naar Lubek; van daar naar Wismar en Hamburg, alwaar zy de dispuiten omtrent de wijze van Christus tegenwoordigheid in het Sacrament, zulk een verbitteringe aldaar bevonden veroorzaakt te hebben, dat na veel Barbarische mishandelingen, zy uit al deze Steden verbannen wierden; kennende nergens plaats vinden, om zich zelve neder te slaan, tot aan het einde van Maart, wanneer zy in Vriesland kwamen, alwaar zy toegelaten wierden.

Veele ook in Engeland, ziende dat de Regeeringe aldaar, zulk een gestrengen loop begoft te nemen, beslooten uit deze vroege begintzelen, dat zulks wel haast tot een uiterste vervolginge stond aan te groeyen, zoo dat over de duizend perzoonen zich metter vlucht over de Zee begaven; de meeste van deze gingen in gezelschap, en als dienaars van de Fransche Protestanten, dewelke zijnde overgekomen, onder de Regeeringe van Konink Eduard, nu last kregen, gelijk de Duitfchen voorheen, zich naar hun eigen land te begeven.

Veele Engelschen vluchten over Zee.

De Raad zulks verstaande, bezorgden dat geen Engelschman uit

II. Deel.

F ff

hun

553. hun handen zouden geraken, en zand derhalven last aan al de Havens dat niemand zou werden roegelaten als Franschen over te varen, als deze, dewelke hun getuignisse van den Franschen Gezant hadden. Onder deze, dewelke over geraakten, waren eenige treffelijke Godsgeleerden, dewelke of hebbende geen dienst, of uit hun bedieningen gezet zijnde, zoodanig aangeen kudde verbonden waren, of zy achten zich zelven vry, en derhalven verlieten hunne kudde niet, onder de vervolginge, als huurlingen; maar gingen eerder, om opzicht te nemen, over deze, dewelke nu Engeland verlaten hadden.

De voornaamste onder deze, die ten eersten vertrokken, waren Cox, Zands, Grindall, en Horn. Cox was zonder eenige schijnbare reden afgezet uit zijn Deekenschap van de Christen Kerk, en zijn Prebenderye tot Westmunster, hy was in de Marthaea gezet; maar op den 19. van Augustus weder ontslagen. Zands was afgezet ter oorzaak van zijn Zermoen voor den Hartog van Northumberland; tot Kambridge. Om wat reden Grindal afgesteld was, is my niet bekend. Horn kortsdruk aan, na dat hy over Zee was geraakt, dede een verantwoording drukken, van dat hy zijn Vaderland hadde verlaten: hy zegt dat hy gehoord hadde, dat hem eenige misdaden tegens de Staat te last gelegd waren, het welke hem veroorzaakt hadde, van Duresme op te komen, om zich zelven te verantwoorden. Men wil, datter dry brieven aan hem zouden geschreven zijn, uit name van de Koninginne, hem belassende op te komen, en hem aanzeggende, dat zy beslooten hadden hem te belasten met misdaad van verfmadinge, en andere poincten van Staat. Hy verklaart dat hy geen meer als een ontfangen hadde, dewelke hem op de reede gegeven was; maar ziende hoe men voor hadde met hem te handelen, had hy zich uit Engeland begeven, op het welke hy gelegentheid neemt, in dat discours, de Predikers van Konink Eduards tijden voor te spreken, dewelke nu te last wierd gelegd, dat zy het vasten en bidden verwaarlooft, en het volk alderhande zoort van vrydom gegeven hadden. Dit zeide hy was zoo valsch, dat de regeerders van dien tijd zeer misnoegt waren, over de groote vrydom, diede Predikers in hun prediken namen, zoo dat veele van hen geen Zermoenen meer begeerden te hooren; en voor zich zelven zegt hy, dat hoewel Tonstal nu zijn grooten vyand ware, hy echter had geweigerd des zelfs Bisdom aan te nemen, zijnde dapper mishandelt en gedreigt voor het weigeren, van het zelve te aanvaarden.

Alle deze dingen strekten zeer om het volk te ontsteeken, derhalven groote zorg aangewend wierd, eerstelijk om deze Edellieden te verbinden ?

binden, dewelke de Koningin geholpen hadden, om tot de Kroon te geraken. Nademaal een dankbare erkentnisse voor bewezene weldaden, de grootste verbintenis is, zoo voor dezelve als voor andere, om dezelve te vernieuwen, en diergelyken by andere gelegentheden te doen. De Grave van Arundell wierd Lord Steward gemaakt. Sir Eduard Hastings wierd Meester van de Paarden, en daar na Lord Hastings gemaakt. Sir Johan Gage wierd Lord Kamerling, Sir Johan Willem'sz. en Sir Hendrik Jerningham, die aldereerst die van Norfolk by haar gebracht hadde, wierd Hopman van haar lijfwacht. Maar Ratcliff, Grave van Zuffex, had de alderbeste dienst van hen allen gedaan, want hem hadde zy het oppergezag over haar oorlogsmacht gegeven; en hy had die last met zulk een voorzichtigheid uitgevoerd, dat andere daar door gemoedigt wierden, om haar te hulp te komen. Een ongewoone eer dan wierd voor hem opgesteld, namentlijk dat hy zich in haar tegenwoordigheid mocht dekken, het welke passeerde onder het groote Zegel op den tweeden van October, zijnde hy alzo de eenige Pair van Engeland, die deze eer was aangedaan, zo verre als my gedenkt. Het zelfde wierd toegestaan aan den Lord Courcy, Baron van Kingzalein Yrland, wiens nakomelingen tot op dezen dag dit voorrecht genieten; maar ik ben zoo wel, wegens dat Huis, niet onderrecht, als te weten door wie van onze Koningen zulks hem eerst zy toegestaan.

De Koningin hebbende een Parlement tegens den tienden October beschreven, wierd op den eersten van die Maand gekroont, door Gardiner, dewelke met tien andere Bisschoppen, alle met hun Myters, en andere Pontificalen aangedaan, deze plechtigheid, met groote solemniteit verrichte. Day predikte het Zermoen van de krooninge, dewelke gelijk als schijnt voor de beste Prediker onder hen geacht was, zijnde geordincert te prediken, beide des overleden Koninks Lijk, en nu dezes Koninginnes Kroon Zermoen.

Maar Gardiner had een milddadigheid van een ongemeene natuur vervaerdigt, voor de Koningin, om op dien dag onder het volk te verdeelen. Behalven haar algemeen pardon, dede hy een Proclamatie verkondigen, dewelke behelste en voorstelde: (,) dat dewijl de goede
 „Onderdanen van Engeland, altoos gewoon waren, hunne Princen
 „onderstand toe te brengen, wanneer het nut van de Staat, en eer van
 „het Koninkrijk het zelfde vereifcht: en hoewel de Koningin, zedert
 „haar komst tot de Kroon, de Schatkamer wonderlijk uitgeput ge-
 „vonden heeft, door de kwade bestieringe der voorige jaren, voorna-

1553.

„mentlijk zedert dat de Hartog van Northumberland de heerschappy
 „gevoert heeft; hoewel zy haar zelve met sware schulden belaft ge-
 „vonden heeft, zoo van wegen haar Vader, als haar Broeder, dewelke
 „voor haareigen eer en die van het Koninkrijk, zy ter bekwamer en
 „redelijker tijden, beslooten heeft te betalen; echter hebbende een
 „byzonder opzien op het welvaren van haar Onderdanen, en reeke-
 „nende der zelve lievende herte en voorspoedigheid de voornaamste
 „schat te zijn, dewelke zy begeert naaft de gunst en genade van God.
 „Daaromme nademaal in haar broeders laatste Parlement, twee tien-
 „den en twee vijftienden, en een subsidie beide uit Landeryen en an-
 „dere goederen, hem waren, tot betalinge van zijn schulden toege-
 „staan; dewelke haar nu verschuldigt waren, zoo heeft zy hen uit
 „haar groote goedertierentheid, ten vollen gepardonneert en ontlast,
 „wegen deze subsidien; vertrouwende dat haar gezeide goede onderda-
 „nen, des wegens lievende en erkennende aanmerkingen willen nemen,
 „van harent wegen, dewelke zy hartelijk belaft, zich t'eenemaal tot
 „God te begeven, om hem oprechtelijk te dienen, met gedurige ge-
 „beden, voor de eere en voorspoed van de Koninginne en het gemeen-
 „nebest:

Een Parle-
ment be-
schreven.

Aldus nu wierden alle dingen tot het Parlement vervaardigt, het wel-
 ke op den tienden van October beschreven is geworden. In het ge-
 schrift van aanschrijvinge, en alle andere geschriften en actens, be-
 hielt zy noch geduriglijk den tytul van Opperhooft. Taylor, Bis-
 schop van Lincoln, en Harlei, Bisschop van Hereford, kwamen daar,
 beslooten hebbende hun leere te rechtveerdigen. De meeste van de an-
 dere Gereformeerde Bisschoppen waren nu in de gevangenis; want be-
 halven de voorverhaalde, was ook den Eerftbisschop van Jork, op den
 vierden October, in den Touwr gezet, zonder dat eenige oorzaak
 daar van, als alleen de naam van sware misdaden in het gemeen, be-
 kent gemaakt is. Men zegt, dat wanneer de Misse zijn aanvang nam, dat
 deze twee Bisschoppen zich aan een kant hadden gemaakt, waar door zy
 zedert nooit toegelaten zijn om weder tot hun plaats te komen. Maar een-
 nen Beal, Klerk van den Raad, ten tijden van Koningin Elizaber, verhaalt
 dit, op een andere wijze; en met meerder waarschijnlijkheid. Als
 dat Bisschop Taylor zijn plaats in zijn gewaat hadde genomen, maar ge-
 weigerd hebbende eerbiedigheid aan de Mis te bewijzen, geweldiglijk
 en verachtelijk, uit het Parlements Huis uitgeworpen wierd. Van Har-
 ley maakte hy geen gewag, maar het is gelooflijk dat hy de andere ge-
 volgt is. Dezelve Schrijver verhaalt, dat in verscheidene plaatsen te
 lande:

Bisschops ge-
weldig ge-
handelt die
den Mis niet
wildes ee-
zen,

landewaart, mannen waren verkoozen met geweld en dreigementen, in andere plaatzen; deze dewelke daar toe by het Hof wierden geëmploeyt, hadden met geweld de Gemeente verhindert, om te komen tot het verkiezen van Leden; in andere plaatzen had men valſche benamingen gemaakt, gelijk'er ook eenige met geweld uit het Huis der Gemeente gezet zijn geworden, waar uit hy beſluit dat het geen Parlement zy geweest, nademaal het onder geweld ſtond, en zoo wel geannuleerd mocht werden, gelijk het Parlement gehouden tot Coventry, in het 38. Jaar van Konink Hendrik de VI. was geweest; uit blijk van gelijk geweld, daar na verklaart, geen Parlement te zijn. De Dagregisters van het Huis der Heeren in dit Parlement, zijn verlooren, zoo dat men geen licht van hun proceduren kan hebben, als uit het onvolkomen Dagregister, van het Huis der Gemeente.

Groote on-
ordere in
de verkie-
zinge van
Parlements
Heeren.

Op den tweeden dag van de vergaderinge, bracht iemand in het Huis der Gemeente, op het tapijt, van de wetten van Konink Eduard naar te zien. Maar hier een wijl over geredentwift zijnde, wierd voor alſtoen aan een kant gelegd, en de Bill wegen Tonnagie, en Pondagie wierd ingebracht. Alſtoen volgde een debat op de wederkomst van Dr. Nowel, van Loo in Cornwal, of hy, zijnde een Præbendary van Westminster, in dat Huis konde zitten, en de Gecommitteerden zijnde geſtaft, te onderzoeken, wierd gerapporteert, dat hy zijnde gerepreſenteert in het Huis der t'zamenroepinge, geen Lid van dat Huis konde zijn. Zoo dat hy uitgezegt wierd. De Bill van Tonnagie en Pondagie wierd op naar de Heeren gezonden, dewelke die weer nederzonden, in het Lager Huis, om in twee provizoos of exceptien, verandert te werden; dewelke niet volgens de voorige ſtellingen waren. Hoe verre dit was voor het Recht van die van de Gemeente, dewelke nu zagen, dat de Lords geen Bill van geldzaken konden veranderen, kan ik niet weten.

De eenige publijke Bill die in deze korte vergadering paffeerde, was voor een verklaring van verradery en Felonye, of wederspannigheit, by dewelke wierd beſteld, dat niets voor verraad zou werden gehouden, het geen zoodanig niet geacht is geworden, voor het 1. Jaar van Konink Hendrik de VIII. met exceptie van eenig behulp, of Beneficie, wegens deze acte, voor die geene die voor den laaftten September in de gevangenis hebben gezeten, dewelke ook uit des Koninginnes Pardon, op haar Krooninge gegeven, uitgeflooten wierden. Twee byzondere Bills paffeerden ook, de eene voor het weder herſtellen van de Vrouwe van den laaftten Marquis van Exeter, dewelke was aangeklaagt

1553, geweest in het 23. Jaar van Konink Hendriks Regeringe, en de andere voor haar Zoon Eduard Courtney, Grave van Devonshire. Alzoo wierd het Parlement geprorogeert, van den 21 tot den 24. October; zullende dan alleen een zittinge van het Parlement zijn, omtrent acten van genade en gunst; hoewel deze intrekkinge van bygevoegde verraderyen en Felonyen niets meer was, als van het geen in de beginning van Konink Eduards Regeringe gepasseert was. Zonder zulk een strenge provizo en exceptië, door de welke veele van de gunst, daar door verleent, uitgeslooten wierden.

Akte van
moderatie
van Wetten.

Eenige hebben geoordeelt, nademaal verraad is gereduceert geworden, door een tweede akte van Eduard de 6. tot de Standaard van het 25. van Eduard de derde, dat daaromme iets anders by deze akte was gedezigneert, als alleen en blotelijk het intrekken van eenige late strenger acten, dewelke zijnde gedaan in het eerste van Eduard de VI. niet van noden hadden nu ingetrokken te werden, indien het niet meer importeerte. En nademaal deze akte, gelijkz legt, Mentioneert, of eerder Excipieert, deze verraderyen, dewelke zijn verklaart en uitgedrukt, in het 25. van Eduard de III. hebben zy deswegen beslooten, dat de macht der Parleminten verklarende van verradery, *ex post Facto*, dewelke door dat Statuit was gerezolveert, hier mede weg genomen was; en dat nu niets voor verradery zou te achten zijn, alshet geene in die Statuit is aangewezen. Maar dit is zijn debat noch onderworpen, nademaal het eene kan zijn gedacht in generale woorden verklaart en uitgedrukt te zijn, zoo wel als de andere Specialiteiten, in particulierder uitdrukzelen voorgestelt werden; blijvende alzoo noch echter in kracht. Zoo schijnt dan niets in deze intrekkinge begreepen, als alleen de Acten, by de Regeringe van Konink Eduard gepasseert, verklarende andere misdaden verradery te zijn; eenige zijnder bygevoegt in die akte, en andere in die van het derde en vierde Parlement van zijn Regeringe, Cap. 5. het is ook niet waarschijnlijk, dat indien het Parlement heeft betracht, de Onderdanen van de vrees, voor alle acten van aanklacht te vryden, op een verklaringe van nieuwe verraderyen, datze het zelve niet uitdrukkelijker zouden hebben voorgestelt, nademaal het veel aangenamer aan het volk zou zijn geweest, dewelke swaarlijk zoo lange onder de arbitraire aanklachten, van deze laatste Jaren, hadden gezucht.

Houwelijk
van Konink
Hendrik be-
vestigt.

Wanneer het Parlement weder by een kwam, de eerste Bill die van de Gemeente voorkwam, was die van Tonnagie en Pondagie; welke zy passeerden in tweedagen. Toen kwam de Bill in, omtrent des

des Konink Hendriks Houwelijk, met Catharinade Moeder van de Koninginne. Deze Acte wierd op den 26. door het Hooger Huis afgezonden. En die van de Gemeente passeerden het op den 28. Zoodanig was de stroom toen gekeert, dat een echtscheidinge, zijnde voor zeven Jaren, zoo ernstig van het volk begeert, nu by beradinge van eenige weinige dagen, weder herroepen wierd.

„ In de inleidinge wierd gezegt, dat de waarheid, hoe zeer ook verduistert en onderdrukt, altijd ten laatsten uitbreekt, en datze derhalven verklaren, dat Konink Hendrik de achtste, zijnde wettiglijk getrouwt, met de Koninginne Catharina, met toestand van beiderzijds Ouders, en Advijs van de wijste mannen in het Koninkrijk, en van de beste en aanzienlijkste Geleerden in geheel Christendom, in dien staat twintig Jaren heeft volhard, gedurende de welke hem God heeft gezegent, met hare Majesteit en andere geboorte; en een voortgang van groote gelukzaligheid; maar dat toen eenige kwaadaardige perzoonen, hadden getracht, die gelukkige overeenkomst, tusschen hen te verbreeken, en gepoogt den Konink in te nemen, met een Scrupel in zijn gewisse, daar omtrent; en om daar toe te geraken, hadden gemaakt de Zegels van eenige Univerziteiten, en Hooge Schoolen te verkrijgen, zijnde eenige weinige perzonen, met geld daar toe omgekocht. Zy hadden ook door kwade en zinnistre weegen, en heimelijke dreigementen, de Zegels van de Hooge Schoolen van dit Koninkrijk daar toe verkregen; en eindelijk heeft Thomas Kranmer opeen ongoddelijke wijze, en tegens de wet, de echtscheidinge uitgesproken, op zijn eigen onbedachte kennisse van de Schrift, op de getuignissen der Univerziteiten, en eenige bloote en onwaarachtige ramingen; en zulks wierd daar na bevestigt door twee Acten van het Parlement, in dewelke de onwettigheid van haar Majesteit begrepen waren: maar dat Houwelijk, zijnde door Gods wet niet verboden, en wettiglijk opgerecht, konde alzoo niet verbrooken werden, nademaal het geene God te zamen heeft gevoegt, van geen menschen kan gescheiden werden; alle welke dingen zy overleggende, te zamen, met de menichvuldige ellenden, dewelke zedert dien tijd, over het Rijk gekomen zijn; dewelke zy achten, waren plagen, hem daar over van God toegezonden te zijn; zoo hebben zy verklaart die Sententie by Kranmer uitgesproken, onwettig en krachteloos, van den aanvang af, te zijn; herroepende alzoo de Acten van het Parlement, die dezelve bevestigt hebben.

By deze Acte had Gardiner zijn beloften aan de Koninginne gedaan,

1553.
Word zeer
besproken.

daan, van haar onwettigheid weg te zullen nemen, zonder echter het gezag van den Paus daar toe te gebruiken, volbracht. Maar in het ontwerpen van de zelve Acte toonde hy noch eer noch schaamt te hebben, als hy zulk een Acte konde opstellen, omtrent een zaak, dewelke hy zoo geweldiglijk en slaaflijk hadde aangedrongen. De valsheid van dat voorgeven, wegen het omkoopen der Univerziteiten, is in het voorgaande stuk getoont; maar dit was het al, dat zy nu daar omtrent, konden inbrengen: alles op Kranmers hals te schuiven, was zoo diepen kwaadaardigheid en onbeschaamtheid, als men zou mogen bedenken; want gelijk Gardiner het zelve aangedrongen heeft, lang voor dat Kranmer aan Konink Hendrik bekend is geweest, zoo was hy ook met hem in de Commissie vervoegt, en had vervolgens mede zijn toestemminge tot die uitspraak, neffens Kranmer, gegeven. Ook was deze echtscheidinge geenzints blootelijk op Kranmers kennisse in de Schrifture, gegrond; maar op de volkomenste en bestudeertste bewijsredenen, die misschien in eenige eeuwen, in een byzondere zaak, by een gebracht zijn. Ook hadden beide de Huizen van Convocatie, het Houwelijk al voor zijn uitspraak veroordeeld. Maar om dat volgens het recht van zijn Stoel, hy als Legaat van den Paus waar, derhalven wierd, om het vonnis te krachtiger te maken, het zelve op zijn naam gegeven, hoewel hy maar een klein gedeelte daar in hadde, in vergelijking van dat van Gardiner.

De Koningin
dringt de
onwettig-
heid Eliza-
beth op.

Door deze acte wierd ook een tweede onwettiginge, op de Jonkvrou Elizabeth gebracht, tegens dewelke de Koningin tot hier en toe zeer goedertieren was geweest, handelende haar in alle gelegentheden, met de tederheid van een Zuster. Maar zedert dezen tijd heeft zy met haar zeer strengelijk gehandelt. Zulks is misschien door deze acte veroorzaakt, nademaal zy voorheen beide onder een zelve onwettigheid stonden. Maar deze acte nu van de wettigheid der Koningin, maakte Elizabeth zeerkerlijk een Bastaart in rechte, waar door het de Koningin nu te veel gescheenen heeft te zijn, haar als Zuster, gelijk voor heen, te handelen. Andere brengen een geheime reden van deze verwyderinge voort. De nieuwe Grave van Devonshire was zeer in de gunst van de Koninginne, zoo dat men al gedachten hadde, dat zy eenige genegenheid hadde om hem te trouwen; maar hy, of zijn gedachten zoo hoog niet wilstende laten gaan, of in der daad een afkeer van haar hebbende, en meer tot haar Zuster genegen zijnde (dewelke in dat matige gedeelte van schoonheid, het welke onder hen beiden bedeeft was, ver het beste hadde, behalven negentien Jaren ouderdoms, tot voordeel) en derhal-

ven zijn adressen tot deze laatste aldermeest makende, had daar door hen beide in die troubelen gebracht, die wy naderhand hooren zullen.

De naaste Bill, dewelke van de Lords het Lagerhuis toegezonden wierde, was aangaande het wederroepen en intrekken van de wetten van Konink Eduard, de Godsdienst aangaande; deze wierd op den 31. October, afgezonden, en zes dagen achter een beredentwist in het Huis der Gemeente; maar eindelijk wierd ze gedragen, en de Lords weder toegezonden. De inleidinge daar van, stelt voor, de groote onorderen, dewelke onder de Natie, door de veranderinge, in zaken van den Godsdienst, van zoodanige, als voorheen hun Voorvaderen, hen, door gezag van de Catholijke Kerke, waren ontstaan; waar over nu alle de wetten, dewelke ten tijden van Konink Eduard, omtrent dezelve waren gemaakt, wierden herroepen: en men hadde geordonneert, dat van den 20. December aanstaande af, geen andere form van den Goddelijken dienst zou werden gebruikt; als in het laatste Jaar van Hendrik de achtste gebruikt waren geweest, latende vry aan een ieder, tot dien bestelden dag toe, te gebruiken, of de Boeken door Konink Eduard bestelt, of de oude, naar hun believen.

Wetten van
Kon. Eduard
wederroep-
pen.

Een andere acte wierd gepasseert, welke die van de gemeente naar het Huis van de Lords opzonden, tegens alle die geene dewelke door eenige openbare actie, eenig Prediker, in belang van hun bedieninge, of over eenig Zermoen, dat hy zoude hebben gepredikt, ontrusten, of moeyelijkheid zouden komen aan te doen, of hen eenigermate te verstooren, in eenig gedeelte van hunnen dienst, dewelke of gepleegt ware geweest, in het laatste Jaar van Konink Hendrik, of hier na door de Koninginne ingestelt zou werden, of die het heilig Sacrament zouden komen te mishandelen, of altaren te verbreeken, of Crucifixen of Kruicen te schenden. Dat deze, dewelke eenige van deze dingen kwam te begaan, voor de Vrederechters zouden werden gebracht, en door dezelve in de gevangenis geworpen, om dry maanden in dezelve gehouden te werden, of totter tijd toe, dat zy genoegzaam berouw, over deze misdaad zouden toonen; en indien iemand dezelve bevrijde, die zou dezelve straffe onderworpen zijn. Maar by deze acte wierd een provizo, of exceptie, door het Hooger-huis, gevoegt, dat deze acte in geender manieren zoude derogeren van het gezag van de Kerkelijke Wetten en Hoven, dewelke insgelijks tegens zoodanige misbedrijven, zouden mogen procederen: ook

Acte tegens
het beledi-
gen den
Priesters.

1553.

een Certificatie, van de Ordinarien, dat zoodanige misdadigers by hen waren gestraft, zijnde by de Vrede-rechters gebracht, dat dezelve niet verder zouden mogen straffen, of procederen; of indien de Rechters een diergelijke Certificatie gawe, dat dezelve volgens de wetten straffe hadden gepleegt, dat de ordinary de misbedrijvers, voor de tweedemaal, niet zouden vermogen te straffen. Maar die van de Gemeente yverden nu zoo, dat zy een tweede Bil, aan de Lords over zonden, tegens die geene, die noch ter Kerke, noch tot het gebruik der Sacramenten kwamen, na dat de oude dienst weder zou opgesteld zijn: zijnde het straffen van deze naarlatigheid de Kerkelijke Hoven aanbevolen. Dit had geen ingang in het Huis van de Lords, niets zoo zeer ter oorzaak van eenige oppositie, daar tegens gemaakt, als datze vervaart waren het volk al te zeer te alarmeeren, door te veel strenge wetten op malkander.

Akte tegens
onwettige
vergaderingen.

Een andere wet werd gemaakt, tot veiliging van de algemeene Vrede, tegens onwettige en wederspannige byeenkomsten, zoodanig, dat indien het volk meerder als twaalf in het getal te zamen kwam, om iets in de zaken van den Godsdienst door de wetten ingestelt, te veranderen, en door iemand, met macht van de Koninginne voorzien, gelaft zijnde, zich van een te scheiden, na dezelve last noch een uur vergadert bleef, zulks voor Felony en wederspannigheid zou gehouden werden. Of indien zulk getal te zamen kwam, om heggen of dierbanen te verbreeken, om Wild of Visschen te doen verstrooyen &c. en zich zelven op Proclamatie niet van een scheiden, dat zulks mede Felony zou zijn. Of indien iemand, op geluid van klokken, trommels, of vieren van Bakens, het volk te zamen vergadert, en de voorzeide dingen doet, dat is Felony. En indien de Vrouwen of Dienaars, van de perzoonen alzoo verzamelt, spijsze, geld, of wapeus toebrengen, zulks zy Felony. En indien iemand boven het getal van twee, en binnen het getal van twaalf tot dien einde by een vergadert, zullen die een jaar gevangen zitten. Gevende macht aan alle Sherifs, Schouten, of Rechters, het volk by een te verzamelen, tot wederstand van die dewelke alzoo misdoen, met breuke op een ieder, tusschen de achtien en zestig jaren, indien, zijnde des belast, zy tegens dezelve weigeren uit te komen.

Wanneer deze acte bekend gemaakt was, zag het volk nu klaarlijk genoeg, hoe zeer zy, door de voorige acten, die zoo gunstig scheenen, door het herroepen van alle acten van nieu verraad en Felony, bedroogen waren, nademaal zoo kortst daar aan een acte gepasseert

passieert wierd, dewelke een van de aldergestrengste wetten, van de voorige Regeringe weder vernieuwde; in de welke zoo veele dingen, dewelke uitschierlijke drift konden voortkomen tot Felonye en wederspannigheden wierden gemaakt; zijnde ook een groote menichte nieuwe en gestrengte provizoes en exceptien daar by gevoegt. Des Koningins ontlastinge van de Subsidie wierd ook by een andere Acte bevestigt.

1553.

Daar volgden twee byzondere en private acten, dewelke meer debatten veroorzaakten, als de publijke hadden gedaan. De eene was het herroepen van de acte, dewelke het Houwelijk van den Marquis van Northampton hadde bevestigt. Deze wierd in het Huis der Gemeente zeer betwist, en op den 28. November wierdze toegestaan. Zy behelsde, dat de Acte, bevestigende de echtscheidinge en het tweede Houwelijk, was verkregen, door onware zurmizen en aangevingen, en byzondere inzichten, eerder als voor eenig gemeen goed, en tot aanwas van deugd, dat het zelve was een opwekkinge van sensuale en dartele perzoonen, om te zoeken, door valsche Allegatiën en aanbrenghingen, van hun Vrouwen afgescheiden te werden, eerder dan een hulpmiddel, om het volk te bewegen, om met hun Vrouwen op een vriendelijke wijze te leven. Hierom dan wierd die acte herroepen, en nul en van geender waarde verklaart. In deze schijnt het, dat de bewijzen, dewelke daar tegens in het Huis der Gemeente ingebracht waren, de stijl zoodanig gematigt hadden, dat die voorgaande wierd herroepen, niet als een acte, die in zich zelve zondig ware; maar men verklaarde allcenlijk, dat in die byzondere zaak de echtscheidinge onwettiglijk was gedaan: want het is reden te gelooven, dat de Bisschoppen, in het eerste bewerp van de Bill, een zimpele herroepinge hadden opgesteld, zoo van die als van andere echtscheidingen, sonderende zich op de onlosbaarheid van het echte en houwelijks verbond.

Tweede
Houwelijk
van Nor-
thampton
vernietigt.

De andere acte ging den Hartog van Norfolk aan, als door dewelke zijn beschuldiging nul verklaart wierd. De gepatenteerde, dewelke eenige gedeelten van zijn goederen, van wegen de Kroon genoten, verzochten om gehoort te werden, en tegens die hun zaak te beweren. Maar de zittinge van het Parlement nu ten einde loopende, kwam de Hartog zelve af in het Huis der Gemeente op den 4. December, en verzocht de leden ernstiglijk de Bill te passeeren; en zeide, dat het geschil tusschen hem en de gepatenteerde, aan zeggelieden gestelt was; en indien zy met malkander niet konden verdra-

Hartog van
Norfolks
zaak ver-
schoont.

1553.

gen, zoude hy de zaak aan de Koningin brengen. Men had hier over veel debatten, maarten laaften is dezelve toegestaan. Zy behelst, dat de Acte volgens de welke hy was aangetast, geen byzondere zake in zich behield, maar alleen verraderyen in het algemeen, en een voorgeven, dat uitzorge van het Parlement voor den Konink en den Prins, het nodig ware geacht, hem aan te tasten; dat de redenen welke zy voorgaven, waren, dat hy Rokken van Wapenen gebruikte, dewelke hy, en zijn Voor-ouders wettelijk mochten gebruiken. Zy zegt vorder, dat de Konink gestorven was, de volgende nacht, na dat de Commissie, gegeven waar, om de Bill te passeren, en dat het niet bleek, dat de Konink zijn toestand daar toe gegeven hadde. Dat de Commissie door des Koninkshand niet onderteikent was, maar alleenlijk door zijn drukzel, het welke ook naar het lager, en niet naar het opper einde toe gezet was van de Bill, het welke genoeg betoonde het zelve in een onorder te zijn geschied; en dat niet bleek, dat deze gecommiffioneerde de Koninklijke toestand hadden gegeven. Op welke Conzideration en opzichten, de gepretendeerde word verklaart nul en van geener waarden te zijn, volgens de gemeene wetten van het Land. En word vorders verklaart dat de wet was en altoos was geweest, dat de Koninklijke toestand most werden gegeven, of door des Konink tegenwoordigheid, of in zijn afwezen door een Commissie onder het groote Zegel geteekent met zijn eigene hand, en opentlijk aan de Lords en die van de Gemeente genotificeert werden.

Kranmer en
andere te
recht gevordert.

De laatste Acte van de welke hier te spreken staat, was de bevestiging van het aantasten en te recht vordering, die geschied waren. Op den 3. November wierden de Eerst-Bisschop Kranmer, de Lord Guilford Dudley, en de Jonkvrouw Johanna zijn Vrouw, nevens twee andere Zoonen van den Hartog van Northumberland (zijnde die alle zijn Zoonen, behalven Robbert, die tot grooter staat bevaart wierd) tot hun rechts onderzoek gebracht. Alle deze bekenden hun aanklacht; alleenlijk Kranmer appelleerde tot die geene dewelke hem oordeelden, hoe onwilliglijk hy de uitsluitinge van de Koninginne had toegestaan, dat hy het niet hadde gedaan, voor dat deze, welkers professie en belydinge het is, de wetten te kennen, zulks hadden geteekent, na en op het welke hy zich de genade van de Koninginne onderwierp. Maar zy waren alle aangeklaagt wegens hoogverraad, als hebbende Oorlog tegens de Koningin verwekt, en t'zamen gelpannen om een ander in haar plaats te stellen. Zoo dan deze

oordeelen, met deze, dewelke voorheen gemaakt waren, wierden nu 1553. door een Acte van het Parlement bevestigd.

Kranmer dan, was nu naar de wetten van zijn Arch-Bisdóm afge- stelt, het welke daar over nu wettig open stond, nademaal een man alzoó aangetaft, geen recht op eenige Kerkelijke bedieningen kan maken. Zijn leven stond nu ook onder de genade van de Koningin. Maar zijnde nu beslooten, de Kerkelijke vrydommen en waardigheden, te stellen in den staat, inden welke die voorheen, van ouds waren geweest, wierd beslooten, dat hy noch Eerst-Bisschop zou blijven, tot dat hy zolemmelijk zou werden gedegradeert, volgens de gemeene wetten. De Koninginne was ook wel genegen, hem zijn leven te schenken op dien tijd, reekende daar door ontlast te wizen van alle verbintenissen, daar door zy aan hem verbonden was. Maar zy had een voornemen tegens hem wegens Ketterye te doen procederen, op dat alzoó mocht blijken, dat zy niets dede uit wraakgierigheid, of eenige perzoneele en byzondere inzichten. Al het geene dan nu hier op volgde, Kranmer aangaande, was, een sequestratie van al de vruchten en Inkomsten van zijn Eerst-Bisdóm; maar hy wierd noch in de gevangenis gehouden, gelijk ook tegens de andere gevangens voor dien tijd niet geprocèdeert wierd. De Koningin wilde een schijn geven, als vergevende de verongelijkingen, haar perzoneel aangedaan, maar was zoo yverig in het stuk van den Godsdienst, dat zy daar omtrent altoos onverbiddeijk was.

Maar de Stoel van Kanterbury noch niet open verklaart.

Hebbende dan aldus van de publike zaken en verhandelingen bericht gegeven, zoo staat my nu het naaste te verhandelen, het geene met meerder geheim, voortgezet is, maar juist toen ter tijd uitbrekende, de schierlijke dissolutie van het Parlement veroorzaakte.

De Kardinaal Dandino; zijnde alstoen Legaat van den Paus aan het Hof van den Keizer, zand Commendone, die naderhand mede Kardinaal is geworden, naar Engeland over, om hem van daar zeeker bericht, wegens de intentie van de Koningin, omtrent den Godsdienst weder te rugge te brengen. Hy belaste hem, te zoeken met haar byzonderlijk te spreken, en haar te bewegen, om haar Koninkrijk, met den Apostolischen Stoel weder te verzoenen. Dit most met groote geheimenis verhandelt werden; want zy wisten niet, wie zy in zulk een gewichtige handeling zouden derven vertrouwen, zelfs schijnende noch Gardiner noch iemand van de andere Bisschoppen zulks te derven gemeen maken. Commendone aldus geïnstrucert zijnde, begaf zich naar Nieuwpoort, alwaar hy zich

De Koningin handelt omtrent verzoeninge met den Roomschen Stoel,

1553. uitgaf voor een Neve van zeker Koopman, dewelke korts te vooren tot Londen gestorven was, hurende twee dienstknechten, die hem niet kenden, en kwam alzoo ongemerkt tot Londen aan.

Aldaar gekomen zijnde, was hy daar zoo vreemt, dat hy niet wist aan wie zich te adresseren. By geval ontmoete hy eenen Lee, een Dienaar van de Koninginne, die in de voorige Regeringe over de Zee gevloeden was, en by die gelegenheid aan hem bekend was geworden. Dezen vertrouwde hy het geheim van zijn handeling in Engeland. Dezelve bezorgde hem een geheime aanspraak by de Koninginne, in dewelke zy vrymoediglich haar besluit van haar Rijk met de Roomsche Kerk te verzoenen, en om alles weder te rugge te brengen, en te stellen in den voorigen staat, in dewelke die voor de breuke, by haar Vader gemaakt, geweest waren, te kennengaf. Maar zy zeide, het ware absoluut nodig dat besluit met alle voorzichtigheid en geheim te handelen; op dat niet, in die verwerring van zaken, de ontdekkinge daar van haar Regeringe ontroeren en haar besluit vernietigen mocht. Zy gaf hem brieven aan den Paus, mede gevende hem verzeekeringe van haar kinderlijke gehoorzaamheid, en zand Commendone alzoo naar Romen. Zy schreef ook met hem aan den Kardinaal Polus, en gaf Commendone last, om den Paus te bewegen, hem met een Legatine macht, naar Engeland over te zenden. Echter deze, dewelke het leven van dezen Kardinaal geschreven heeft, geeft te kennen, dat de Koningin een ander besluit hadde, met den Kardinaal over te ontbieden; want zy vraagden hem, of den Paus niet met den zelve zou kunnen dispenzeren, om te mogen trouwen, nademaal hy slechts in de Diacons ordere was?

Eer dat Commendone Engeland verliet, zach hy noch het onthalzen van den Hartog van Northumberland. En korts daar aan, maakte hy al den spoet den welken hy konde, om deze aangename tydinge tot Rome te brengen. En door zijn bekwaamheid in die handelingen, leide hy de grond van die groote staat, daar hy naderhand toe geraakt en opgevoert is.

Daar was geen kleine blijdschap in de Conzistory, wanneer de Paus en de Kardinalen verstonden, dat een Koninkrijk, uit het welke zy eertijds zoo groote Schatten hadden getrokken, hen nu weder tribulair en Chijsbaar stond te werden. Men toonde daar blijdschap, met vreugde-teekenen, geheele dry dagen achter een, over deze zaak, doende de Paus zelve Misle, en zijn gewoonlijke milddadigheid in Indulgentien en Afsaten, betoonende, van de welke hy nu te milder was, om dat

dat hy hoopte dat dezelve nu weder in credijt zouden komen, en tot de prijs geraken daarze voor heenen voor verkocht waren geweest. Echter in de Conzistory zeide Commendone niet positivelijk, dat hy van de Koningin gezonden was, hebbende zulks alleenlijk den Paus te kennen gegeven. Al het geene hy de Kardinalen zeide, was, dat hy verstaan hadde van zeer goeder hand, dat de Koningin tot dien Stoel zeer wel genegen was, en dat zy verzocht, dat een Legaat met volle macht, tot haar overgezonden mocht werden. Veele van de Kardinalen dachten, dat dit een te bloote en slechte boodschap was, en dat het een verminderinge van de Pauzelijke waardigheid ware, een Gezand of Legaat te zenden, voor hy wel ernstiglijk daar toe verzocht wierd, en dat door een expresse boodschap en Ambassade van de Koningin. Maar hier op wierd bericht dat Commendone niets, als by expresse ordere van de Koningin gezegt hadde, dewelke als noch in zulk een onbestelden stand was, dat voor hetzitten van een Parlement, het een gevaarlijke zake voor haar zou zijn, zich zelve om trent zulk een zaak te openbaren; zy mosten gedenken hoe dat Engeland voor heen verlooren was geworden, door al te groote stijfzinnigheid. Zy mosten den Schaap-Harder in de gelijkenis navolgen, dewelke zijn negen-en-t'negentig Schapen verliet, om dat eene te zoeken het geene verdwaalt was. Zoo wierd dan toegestaan, dat Pool als Legaat, met volle macht zou gezonden werden. Maar Gardiner zulks te weeten komende, zand aan den Keizer, om zijn aankomst te verhinderen, hem verzeekerende dat alle dingen wel gingen, maar dat zijn overkomst het alles bederven zou.

Te dezer tijd liet de Keizer zijn gedachten gaan, om zijn Zoon Philippus aan de Koningin uit te Houwelijken, dewelke hoewel negen Jaren ouder zijnde als hy, evenwel, maar zeven en dertig Jaren oud zijnde, noch niet buiten hoop, van kinderen te teelen, was. Hy overleide, dat indien Engeland met de Spaansche Kroon vereenigt wierd, zulks die Monarchy tot een groote hoogte zou doen oprijzen, dat zy al den handel van de geheele wereld in handen zouden krijgen, en Vrankrijk zoodanig besluiten, dat zulks een brave stap, na de algemeene Monarchy gevordert zou zijn; en een herstelling van het geen hy in Duirfland verlooren hadde.

Wanneer deze zaak eerst voorgestelt wierd, weet ik niet; maar ik hebbe een gedeelte van een Brief, geschreven door de Koningin van Hongaryen, en geteekent door den Keizer, in het begin van November (want geheel lezen konde ik die niet) gelezen, rakende deze zaak. Echter was deze de eerste voorstelling niet; maar scheen op een voorige

1553.

te volgen. De Koningin nam deze voorflag wel op, noch niet zich op de genegentheid van het volk dervende vertrouwen, noch ook denkende, dat haar mooglijk zou zijn, de Pauzelijke macht weder op te stellen, noch de Kerkelijke goederen en Landeryen, weder aan de Kerk te brengen, zonder een buiten macht om haar bystand te doen. Men zeide echter, en ik hebbe eenigen grond getoont om het zelve te geloven, dat zy eenige neiginge tot den Kardinaal Polus hadde, en dat de Keizer vrezende, dat zulks een verhinderinge, ontrent zijn voornemen zou komen te zijn, de overkomst van den Kardinaal zoo lange te rugge hield, tot dat zijn Zoon, met de Koninginne getrouwt was. Maar van deze dingen vinde ik geen zekere voetstappen. In tegendeel Gardiner, wiens oog voornamentlijk op het Eerst-Bisdom van Kattelbury gevest was, had liever de pretentie van Pool op de Koningin, gevordert gezien, nademaal haar trouwen met een Onderdaan, en niet met een vreemt Prince de Regeringe te gemakkelijker maken, en den Paus te aangenamer voorstellen zou; zullende het zelve ook de beste zaak zijn, dewelke hy voor zich zelve zou kunnen doen, indien hy haar had kunnen bewegen om hem te trouwen; die maar scheen de eenigste te zullen wezen, om hem tot die waardigheid in den weg te zijn.

De zaak legt waarlijk aldus, De Keizer drong haar aan, eerst haar Staat vast te maken, en haar Houwelijk te voltrekken, en zulks zoude den weg tot al de gevolgen, te gemakkelijker maken. Want Gardiner hadde hem verzeekert, dat de Pauzelijke macht wel ingebracht zou werden, en te gelijk het Houwelijk aan te vangen, zouden dingen van zulk een kwade ingressie zijn, dat die te gelijk niet wel door zouden willen, derhalven ware het nodig, een merkelyke tusschen-poos, tusschen beiden te laten.

Als hier nu een besluit op gemaakt wierd, was het schijnbaar, dat het Houwelijk voor at zou gaan, als het geene hen te meerder kracht zou geven, om het overige uit te werken. En dit was de ware reden, die des Kardinaals reize tot Dilling, aan den Donauw, ophield, het welke de Keizer in het eerste dede, uit eigen gezag, maar kreeg daar na de Koninginne zoo verre, dat zy iemand, tot dien zelve einde, aan hem zand; namentlijk Goldwell (naderhand Bisschop van St. Afaph) met de twee Acten, dewelke gepasseert waren tot bevestiging van haar Moeders Houwelijk, en om alle dingen in den voorigen staat te herstellen, in de welke zy waren, op haar Vaders dood. Zy liet hem daar by zien, dat zy vast vorderde in de zaak, voor de welke hy gezonden

was;

De Kardinaal
Polus in zijn
reize opge-
houden.

was; maar hy zeide hem te gelijk, dat die van de Gemeente, in het passeeren van deze Acten, grooten afkeer getoont hadden, om de Kerkelijke Opperhoofdigheid, of Supremacy, de Kroon af te nemen, of de Pauzelijke macht te herstellen, en datze albereeds zeer gealarmeert waren, over zijn komst, als Legaat. Dat het haar zaken hinderlijk was, dat de boodschap, die zy door Commendone gezonden hadde, in de Consistorie was bekend gemaakt. Hierom verzocht zy hem zich noch uit Engeland te houden, tot dat hy vorder en naarder last krijgen zou. Maar om hem te laten zien, hoe verre zy aan zijn Raad zich liet gelegen zijn, verzocht zy hem haar een lijst te laten toekomen, van zulke perzoonen, als zy tot Bisschoppen zou hebben te maken. Want veel stonden nu afgezet te zullen werden. Hier op (behalven de antwoord, die hy haar mag geschreven hebben, die my niet voorgekomen is) schreef hy haar een zeer lankwijligen brief van Instructien, den welken hy Goldwell overgaf. De Conclusie van de welke vervatende zijn zin volkomenlijk genoeg, hebbe ik in de Verzameling gevoegt, zijnde de Instructien zelve te lang, en vol van onnutte woorden. Zy schijnt van zijn eigene hand geschreven te zijn.

De substantie hier van is deze. (,) Hy verheugt zich zeer over de „ twee gepasseerde acten; echter heeft hy op beide te zeggen, om dat „ hy eenige gebreekgigheid daar in bevind. In de acte van bevestinge;

„ van haars Moeders houwelijk, vand hy gebrek, om dat in de zelve „ geen gewag van des Paus bullen word gemaakt; volgens welker ge- „ zag, het zelve geen wettig Houwelijk konde zijn. In de andere vand „ hy geen genoeg, die de dienst van God en de Sacramenten hadden „ te zijn, gelijk zy op het laatste van haar Vaders' regeringe waren ge- „ weest; want het volk alstoen in een staat van scheuringe was geweest, „ en Schismatijken hadden geen recht tot bediening of gebruik der Sa- „ cramenten; de Interdictie van den Paus lag noch op de Natie; en zoo „ lange dezelve niet was weggenomen, konde niemand zonder zonden, „ de Sacramenten of bedienen, of ontfangen.

„ Hy zeide haar, dat Commendone, in de Consistorie, niets in haar „ naam hadde gezegt, maar alleenlijk tot hen gesprooken uit Rapporten, dewelke hy zeide, van zeer goeder hand te hebben; en het was „ nodig iets te zeggen, omtrent het zenden van een Legaat. Dat veele „ in de Consistory, tegens het zenden van zijn perzoon waren geweest, „ dewijl geen uitgedrukt begeeren daar omtrent gezien wierd; echter „ het was toegestaan, dat hy met zeer volle genade, en macht, om het „ Rijk op zeer gemakkelijke termen met den Stoel te verzoenen, zou

Collect.
No. 9.

Advys van
Polus aan de
Koninginne.

1553.

„gezonden werden. Hy zeide haar ook, dat hy bekommert was,
 „dat wanneer de Paus en Kardinalen zouden komen te hooren, dat hy
 „opgehouden wierd, zy leedwezen van haar goedertierentheid zou-
 „den krijgen, en zulks als een affront op nemen, en vervolgens hem,
 „met zijn macht terügge roepen, en een ander in zijn plaats zenden,
 „die zoo teeder over de Natie niet zou zijn, noch zulk een volle macht
 „mede brengen. Dat, om zulks te voorkomen, hy iemand aan den
 „Pausen Kardinalen gezonden hadde, om hun misnoegen te verzach-
 „ten, met hen te laten weeten, dat hy alleenlijk opgehouden wierd,
 „voor een korten tijd, tot dat de Acte van aantastinge, dewelke te-
 „gens hem lag, zou ingetrokken zijn; en om een schijn van voort te
 „reizen te maken, hadde hy zijn huisraad en bagagie naar Nederland
 „voor afgezonden, maar hy zelve zoude blijven daar hy was, tot naar-
 „der ordere.

„Hy zeide, te weten, dat zulks voornamentlijk van den Keizer
 „voorkwam, wiens gewoonte het ware, zulke politijke streeken te
 „gebruiken, gelijk hy zelf in de zaak van het Interim gevolgt hadde,
 „en nu voorbarig was, om haar staat vast te stellen, eer zy de Gods-
 „dienst zou ter hand slaan; hy hadde met zijn Biecht-Vader daar over
 „gesproken, en den-zelven overtuigt wegens de Ongodvruchtig-
 „heid van zoodanigen wijze van doen, en hem afgezonden, om
 „daar omtrent te arbeiden, op hem.

„Hy zeide de Koninginne ook, dat hy vreesde, dat vleeslijke in-
 „zichten haar ook te veel bestierden, en dat zy daar door, van haar
 „eenvoudigheit in Christus, mocht komen af te vallen, in de welke
 „zy tot daar en toe geleeft hadde. Hy-moedigde haar derhalven aan,
 „om de geest van wijsheid en kloekmoedigheid aan te nemen, en op
 „God te vertrouwen, dewelke haar zoo lange bewaart, en op zulk
 „een onverwachte wijze, op den Throon gezet hadde. Hy verzocht
 „haar zoo veel moedigheid te toonen, omtrent het verwerpen van de
 „oppermacht, als haar Vader hadde getoont, in de zelve op zich te
 „nemen. Hy bekende niemand, in een van beide de Huizen van het
 „Parlement te kennen, die bekwaam ware, om die zaak voor te stel-
 „len, hebbende de geestelijkheid alles zoo verre ingevolgt, zoo veel daar
 „voor verklaart en geschreven, dat zulks van hen, betamelijk, niet
 „afvloeyen konde; ende wereldlijke, zijnde in de bezittinge van de
 „Kerkelijke goederen, zouden zulks niet gaarne beworderen: Daar-
 „omme dacht hem best, voor haar te gaan naar het Parlement, heb-
 „bende voor af eepige, zoo van den Kerkelijken als Geestelijken stand,
 haac.

„ haar besluit bekend gemaakt, en dat zy beide de Huizen zou bekend 1553.
 „ maken, hoe zy in haar gewiffe geraakt ware, dat zy en haar volk, in
 „ een scheuringe van de Roomfche Kerk en den Apostolifchen Stoel
 „ lagen; en dat zy derhalven had begeert, dat'er een Legaat zoude
 „ over komen, om over die zaak te handelen, datze daar over, zoude
 „ voorftellen, dat de aanklachte en aantaftinge tegens hem zou afge-
 „ daan en vernietigt werden, op dat hy mocht bekwaam zijn, om dat
 „ Gezandfchap te ondergaan; en hy protefteerde noit iets tegens den
 „ Konink of het Rijk gedaan te hebben, als alleen, met defflein, om
 „ dezelve weder tot de eenigheid, met de Kerk te brengen, noch voor
 „ noch na die aanklacht. En voor zoo veel iemand voor eenige onheil
 „ van het Pausdom zou mogen beducht zijn, zy mocht de zelve wel
 „ verzeekeren, dat zy alles zoo wel verzeekert zouden vinden, dat het
 „ volk daar over geen gevaar zou hebben te lyden, en hy verzeekerde
 „ hen, dat, van zijnent wegen, hy daar zorge genoeg voor dragen
 „ zou, ja zoo veel als iemand van de wereldlijke zou kunnen begeren.
 „ Wat reccommandatien hy voor de Stoelen, dewelke ftonden open te
 „ vallen, gedaan heeft, is my onbekent.

Wanneer dit gefchrift van hem in Engeland gebracht wierd, heeft Gardiners wijze voor hem gefteelt.
 Gardiner, geftu door den Keizer, aangewezen, en de Koninginne over-
 tuigt, dat deze wijze van doen onpracticabel was, en dat het Houwe-
 lijk eerst moft voorgaan; en Gardiner en hy verklaarden nu openbare
 vyandschap tegens malkander. Gardiner hield hem voor een flap man,
 die eenige speculative kenniffe, van afgezonderde Denk-Beelden mocht
 hebben, maar de zaken van de wereld niet verftond, noch ook de
 rechte natuur van de Engelsche natie. Pool aan de andere zijde, hield
 Gardiner voor een valsch man, die geen confcientie hadde, en beeter
 was, omtrent intrigues en veinzery, als om de Kerk te regeren. Maar
 de Keizer zag wel dat Gardiner dit Parlement zoo wijslijk had bestierd,
 dat hy beflóot deffelfs Mezuree eerder, dan die van Pool te volgen.

In het Huis der Gemeente wierd voorgegeven, dat het nodig ware,
 de Koningin tot het belang van de Engelsche Natie te winnen, en haar
 van Buitenlandsche beradingen en onderftand af te trekken, met ge-
 makkelijk, omtrent het ftuk van den Godsdienst, tegens haar te zijn,
 en daaromme had men zich aldaar zoo vaardig getoont, en om haars
 Moeders echtfcheidinge te herroepen, en om de wetten van Konink
 Eduard in te trekken. Maar wanneer zy het besluit van het Houwelijk
 vermerkten, en dat zy zich met Rome weder trachten te verzoenen,
 wierden ze alle zeer gealarmeert: zy zonden dan hun Sprecker, en twin-

1553. tig uit het Huis met hem, met een ernstige en ootmoedige Address aan haar, dat zy doch niet besluiten wilden een vreemdeling te trouwen. Dat had het Huis zoodanig ontfteeken, dat het Hof wel zag, dat meer van het zelve niet konde verwacht werden, ten ware hen over dat stuk voldoeninge gegeven wierd. Zoo wierd dan, op den zesden van December, het Parlement gediffolveert.

Her Parlement gediffolveert.

Hier over schreef Gardiner aan den Keizer, om hem te kennen te geven, dat het zich liet aanzien, dat het Houwelijk zoo veel stribbeling stond te ontmoeten, dat, ten ware, buitengemeene voorwaarden wierden aangeboden, dewelke een ieder zou moeten erkennen, zeer tot voordeel van de Engelsche Kroon te zijn, zulks zonder een algemeene opstand, niet door te dringen was. Hy verzeekerde hen ook, dat indien men geen groote zommen gelds over schikte, om den Adel daar mede te winnen, beneffens de leidende lieden door het land; beide om hen tot zijn belang te trekken, en hen te bewegen, voordeelige verkiezingen voor het naaste Parlement te maken, de tegenstellige zoodanig zou zijn, dat de Koninginne wel alle gedachten mocht afleggen van zijn Zoon te trouwen.

Hier op hebben de Keizer en zijn Zoon beslooten, zoodanige voorwaarden als de Engelschen begeerden, aan te bieden. Want Philippus maakte zijn reekeninge, dat, zoo hy eenmaal de Kroon op zijn hoofd kreeg, het een lichte zaak voor hem zou zijn, met het onderstand, het welke hem zijn andere Heerschappyen zouden kunnen toebrengen, al dezelve krachteloos te maken. En wat geld aangaat, de Keizer nam twaalf honderd duizend kroonen op (het welke in Engelsch geld 400000 ponden Sterlings was, doende toen een Kroon zoo veel als een Nobel) en beloofde dezelve over te zenden, om verdeelt te werden; gelijk als Gardiner, en zijn Ambassadeuren zouden goed vinden: maar hy verband zijn Zoon, om hem die zomme weder te restitueren, wanneer hy eens de Kroon van Engeland zou verkregen hebben. En hier van maakte de Keizer zoo weinig een secreet, dat wanneer een Jaar daar na, eenige Steden van Duitsland, dewelke een gedeelte tot dit geld geleent hadden, hun betalinge hier van afvorderden, hy hen tot antwoord gaf, dat hy zijn Zoon twaalf honderd duizend Kroonen had geleent, om hem aan de Koningin van Engeland uit te Houwelijken, en dat hy noch maar drie honderd duizend kroonen weder ontfangen hadde; maar dat hy goede verzeekering voor het overige hadde, zijnde de Kooplieden verbonden hem honderd duizend ponden sterlings te betalen, en verzocht derhalven een weinig langer uitstel. Al dit wierd kortz daar

Twaalf honderd duizend Kroonen om de Engelschen om te koopen.

daar aan tot Straatsburg in druk uitgegeven, door de Engelschen aldaar, in een Boek, het welke zy in Engeland overgezonden hebben, in het welke beide het Addres van het Lagerhuis aan de Koninginne gemaakt, en deze antwoord van den Keizer aan de Steden uitdrukkelijk vermelt staan. En dat gantsche discours (het welke in de gedaante van een Addres aan de Koninginne, den Adel en de gemeente, is ingestelt) is geschreven met zulk een deftigheid en eenvoudigheid van stijl, dat gelijk het 't beste is, dat ik ooit van dezen tijd gezien hebbe, alzoo is 'er geen reden, in aanmerkinge van deze verhandelingen, anders te gelooven, of het is in alle waarheid en oprechtheid geschreven; want de dingen die daar in verhandelt worden, zijn gelooflijk van zich zelve; en hoewel de zomme aldaar uitgedrukt, zeer groot is, echter iemand, dewelke Engeland aanmerkt als de waar die daar voor te koop stond, zal niet denken de prijs te hoog te zijn. In dat discours word vorder gezegt, dat gelijk Gardiner verscheidene lieden door geschenken omgekocht had, zoo ook in het Hof van de Cancelary, gemeen recht geweigerd wierd aan een ieder, behalven aan die geene, die aldus met volle handen kwamen.

Hebbende dan aldus verhandelt het geene door het Parlement is gedaan, zal ik nu vervolgens verhalen, hoe de Convocatie, en t'zamenroeping (zoo veel als een Synode) geschied is. Bonner zijnde om daar in te Prezideren, als zijnde de eerste Bisschop van de Provincie van Canterbury, belaste Johan Harpsfield, zijn Capellaan, te prediken, dewelke zijn Text uit het twintigste Capittel van de Handelingen der Apostelen, vers 20. *Weid de Kudde &c.* genomen heeft. Hy viel in zijn gebed, zeer overdadiglijk in de lof van de Koningin uit, vergelijkende haar by een Debora, en by een Hester, met al de slaafachtigste vleyeryen, dewelke hy konde bedenken. Daar op beval hy te bidden voor de Jonkvrouw Elizabeth. Maar wanneer hy gewag maakte van de Geestelijkheid, viel hy weder uit in den lof van Bonner, Gardiner, Tonstall, Heath en Day zoo groflijk, dat het schijnt dat men alstoen eerst geleerd heeft, Geestelijke te prijzen; zoo wijdloopig was hy daar omtrent, dat hy daar scheen te staan om een lofreden te maken, en niet om gebeden aan te beveelen. In zijn Zermoen voer hy zeer tegens de vorige Predikers uit, om dat ze geen Vastendagen noch Vasten tijd onderhielden, en vast Vrouwen getrouwt hadden, het welke hy als wat grouwelijks uitkreet.

Weston, Decanus van Westmunster, wierd als Voorspreker door het Lagerhuis voorgestelt, en door Bonner geapprobeert, of iemand

Manier van
t'zamenroeping
in het
Parlement.

Disputen
over het
Sacrament.

553.

van de Bisschoppen, diē in Konink Eduards tijd gemaakt waren, onder hengezeten hebben, weet ik niet: maar in het Lagerhuis werd groote tegenstribbeling gemaakt. Men hadde al te vooren bestelt, dat niemand tot de Convocatie zou geroepen werden als zulke die in alles stonden toe te geven; echter waren daar zes onder die zulks niet deden, de welke Diakons of Opper-Diakons zijnde, het recht hadden in de Convocatie te zitten. Deze waren Philpot, Opper-Diacon van Winchester, Philips Decan, van Rochester, Haddon Decan van Exeter, Cheyney, Opper Diaken van Hereford, Ailmer, Opper Diaken van Stow, en Joung, Chanter van St. Davids. Weston de Spreker stelde hen voor, op den 18. van October, datter een Catechismus was gedrukt; in het laatste Jaar van Koninks Eduards Regeringe, uit name van dat Zynode, en voor zoo veel als hy verstaan konde, was zulks geschied zonder hun toestemminge; het welke was een Pestilential Boek, vol van Ketterryen. Daar was mede een zeer vervloekelijk Boek van gemeene gebeden voortgezet. Het was dan des Koningins believen, dat zy zoodanige wetten, omtrent de Godsdienst zouden stellen, als zy, met haar Parlement' zou willen ratificeren. Hy dan stelde voor, datze met het verwerpen van deze Boeken een aanvang wilden maken, immers de Artykelen, srydig met het Sacrament daar in begreepen, waar op hy twee vraagstukken voorstelde; of in het Sacrament des Altaars, op het heiligen van Brood en Wijn, al der zelve substantie niet verdween, zijnde verandert in het lichaam en bloed van Christus? en of het natuurlijke lichaam en bloed van Christus niet lichamelijk in het Sacrament tegenwoordig was, 't zy door transsubstantiatie van de Elementen in het lichaam en bloed, of door Conjunctie en Concomitantie, gelijk sommige zulks uitdrukken? het Huis was geadjourneert tegens den 20, op welken dag ieder een wierd gelast, antwoord op deze Vraagstukken te geven. Alle antwoordenze en onderteikendeze van ja, behalven de zes, daar hier voor van gesproken is. Philpot zeide, voor zoo veel belangt, dat men voorstelde, dat het Catechismus by de Convocatie niet was geapprobeert, hoewel het zelve in hun naam gedrukt was; zulks ware een groote misflag: want de Convocatie hadde een getal van perzoonen geauthorizeert, om de Kerkelijke wetten voort te zetten, aan de welke zy haar Zynodale macht hadden overgegeven, zoo dat zy wel zoodanige Boeken in name van de Convocatie mochten uitgeven; hy zeide ook, dat het tegens alle ordere ware, de liēden te bewegen, om zulke Poincten te onderteekenen, voor datze geexamineert waren; en dewijl het getal van die van de eene zijde, zoo ongelijk

was,

was, met dat van de andere zijde. Hy verzocht dat Dr. Ridley, Mr. Rogers, en twee of dry andere meer, mochten werden toegestaan in de Convocatie te komen. Dit schein zeer redelijk te zijn. Het Lager Huis dan stelden zulks de Bisschoppen voor. Deze gaven tot antwoord, dat deze perzoonen gevangens zijnde, zy dezelve aldaar niet konden brengen, maat zy wilden den Raad daar over spreken. Daar wierd ook een boodschap gezonden, van cenige groote Heeren, dat dezelve genegen waren het dispuut te aanhooren. Het Huis dan adjourneerde tot den 23. van die Maant.

Daar was dan een groote vergadering van grooten Adel en andere. De Voorstelder, of Prolocutor, begon met een protestatie, datze door dit dispuut niet voor hadden, de waarheid in twijfel te trekken, dewelke zy alle onderteikent hadden, maar zulks geschiede alleenlijk om de tegenwerpingen voldoeninge te geven, van deze weinige, dewelke weigerden met hen over een te stemmen; maar men hadde afgeslagen, eenige gevangens of andere by hen te vervoegen; want men oordeelde dat zulks een dispuut onder die van de Convocatie zijnde; niemand, behalven leden daar van, in de zelve behoort mochten werden. Haddon en Ailmer voorziende dat men hen overschreeuwen zoude, weigerden het dispuut aan te gaan: Jong ging henen: Cheiney zijnde vervolgens aangesprooken, stelde zijn voerstelling voor; dat de Heilige Paulus het Sacrament Brood, na de Conzecratie en Heiliginge, noemde: dat Origenes zegt dat het tot den afgang ging, en dat Theodoretus zegt, dat Brood en Wijn in het Sacrament niet scheide van hun voorrige substantie, form en gedaante. Moreman wierd beroepen om hem te antwoorden; deze zeide dat St. Paulus noemende het zelvige Brood, zulks aldus most verstaan werden: het Sacrament of de gedaante van Brood; tegens het gezag van Origenes had hy niet in te brengen, maar tegens Theodoretus zeide hy, dat het woord, het welke zy *substantie* vertalen, in een algemcender-beteikenis aldaar stond, en zoodanig wel *accidentale substantie* mocht beteekenen. Hier op Ailmer, hoewel hy beslooten hadde niet te disputeeren, konde zich zelve niet wederhouden; maar zeide dat het Grieksche woord *εἶδος*, zoo niet konde verstaan werden, want de volgende woorden, form en gedaante behoorden tot de accitenten en toevallen, maar dat alleenlijk behoorde tot de substantie van de Elementen. Hier op volgde een Contestatie, over de beteekeninge van dat woord. Philpot derhalven viel in en zeide, dat de gelegenheid van Theodoretus schrijven, klaarlijk betoonde, dat zulks een ydele Cavillatie ware; want zijn dispuut was tegens de Eurychia-

1553 tychianen, of het lichaam en de menschelijke nature van Christus, noch een Existentie, distinct van de Goddelijke nature hadde? de Eutychianen zeiden, dezelve was door zijn Godheid ingefwolgen, en namen hun bewijs van eenige uitdrukzelen, omtrent de Sacramenten gebruikelijk, als of de tegenwoordigheid van Christus in het zelve de Elementen hadde opgefvolgen: tegens het welke Theodoretus volgens de Orthodoxe leeringe, tot bewijs in bracht, dat'er in Christus een menschelijke nature was, die niet opgefvolgen was; en zeide dat gelijk als in het Sacrament, niet tegenstaande, de vereeniging van Christus met de Elementen, zy echter niet afweeken van hun substantie, Form en gedaanten. Zoo dat de menschelijke gedaante van Christus, niet was opgefvolgen, door haar vereeniging met de Godheid. Hier uit dan bleek klaarlijk, dat dit woord van substantie stond voor de nature van de Elementen.

Moreman zijnde gedrongen hier op te antwoorden, en daar in ver-toevende, zeide Philpot; indien hy geen antwoord vaardig hadde, verzocht hy hem op een, voor de naaste byeenkomst bedacht te zijn. Hier door berispte hem de Prolocutor, of Spreeker, als of hy te vroeglin het roemen was, De andere bleef weder op zijn bewijsreden staan, maar hem wierd gelast te twijgen. Haddon hier op, stelde een andere bewijsreden voor, uit deze woorden van den Zalichmaker: *Den armen hebt gy altoos by u, maar my hebt gy niet altyt.* Dat daarom het Lichaam van Christus niet in het Sacrament ware. Hier op antwoorde de Prolocutor, dat Christus niet allezins by ons hadde te zijn, als om Aalmissen te ontfangen, zijnde zulks al het geene daer ter plaatze gemeent wierd, maar Haddon bracht menigten van Citatien, uit Augustinus te voorschijn; applicerende die dezelve plaats, om te bewijzen, dat Christus natuurlijke tegenwoordigheid niet meer op der Aarden was, na dat hy ten Hemel was opgevaren. Hier tegen stelde Dr. Watson een andere plaats, uit Augustinus, over welke plaatzen eenig dis-puit was: en daar na las Haddon meer andere plaatzen en autoriteiten van Vaders op, alle vast stellende, dat Christus in den Hemelen niet op der Aarden was; de woorden van de instellinge drukten het zelve ook klaarlijk uit, beide, om dat het Sacrament most zijn, *ter gedachtenisse van Christus, en om dat het moste gecontinueert werden, tot zijn komste toe.* Maar hier op zeiden zy, hy was niet op der Aarden op een lichamelijke wijze; en zy trachten weg te nemen de kracht van het bewijs van de woorden: *tot dat Ik kome*; door eenige andere uitleggingen van het woord, tot dat. Maar Haddon vraagde hen, of zy geloofden

den dat Christus zijn eigen natuurlijk lichaam geweten hadde, wanneer hy het Sacrament instelde en zelf genoot? Zy zeide van *Ja*. Op het welke hy antwoorde, dat zulkszoo absurd en onschickelijk was, dat hy het nodeloos achte, daar over meer te redeneren, met deze dewelke zulks gevoelden, en zoo ging hy neder zitten. Philpot bracht by, dat Christus zijn eigen lichaam in het Sacrament niet konde ontfangen, nademaal het zelve was gegeven tot vergevinge van de zonden, dewelke hy niet konde hebben, zijnde zonder zonden. Weston antwoorde, hy mocht het zelve ontfangen, zoo wel als den Doop; maar Philpot antwoorde, dat hy gedoopt was, zoo als hy zelfs hadde gezegt, om een voorbeeld voor anderen te zijn; en alzoo eindigde het dispuut voor dien dag.

Op den 25. Philpot, die geordincert was dien dag te beginnen, had een lang discours in het Latijn geprepareert: maar Weston viel hem in zijn reden, en zeide hem, hy moest geen reden en aanspraak maken, hy was daar alleenlijk, om zijn bewijsredenen by te brengen, en dat in het Engelsch; hoewel voorheen bestelt was geweest, dat het dispuut in het Latijn zou gehouden werden. Alstoen ging Philpot voort, met uit te leggen, tegen welk een soort van tegenwoordigheid hy wilde disputeren, en wat hy toestond. Hier brak Weston zijn reden af, en zeide, hy zoude zijn Argument formeren. Hier op viel hy op zijn knien, en verzocht van de Lords en geheime Raadsheeren, die tegenwoordig waren, dat hy verlof mocht hebben, zijn gemoed uit te spreken. Dit wierd hem toegestaan. Zoo zeide hy dan: wegens haar Sacrificie van de Misse, wilde hy bewijzen, dat het geen Sacrament met allen was, en dat Christus geener wege, daar tegenwoordig waar; het welke indien hy niet dede, voor de Koningin en haren Raad, tegens eenige zes, die het strijdige zouden willen staande houden, was hy gewillig voor de Poorten van het Hof zich te laten verbranden.

Hier op ontstond een geweldig uitroepen, dat hy zot was, en ydele praat voortbracht; en Weston dreigde hem met de gevangenis. Maar dit gerucht weder gestilt zijnde, en hy zich beroepende op de voorrechten van het Huis, omtrent de vrydom van te mogen spreken, wierd verzocht met zijn bewijsreden voort te gaan. Alsdan bewees hy, dat Christus in den Hemel was; want hy zelfs zegt: *Ik verlate de wereld, en ga op tot mijn Vader*; en om te bewijzen, datter geen twijfelzinnigheid in deze woorden was, brengt hy by, dat zijne Discipulen hier op zeiden: *Nu spreekt gy klaarlijk zonder eenige gelykenisse.*

1553. *nisse*. Hier op antwoorde Dr. Chedley, dat deze woorden alleenlijk van zijn zichtbare opvattinge te verstaan waren, maar datze zijn onzichtbare tegenwoordigheid niet uitslooten; en hier op bracht hy eenige woorden uit Chryzostomus by, dat Christus zijn vleesch met hem genomen, en ook zijn vleesch achter gelaten hadde. Weston en de andere zeiden, die Authoriteit was onwederस्पreekelijk, en wilde voor een wijl zijn antwoord niet hooren. Maar Philpot toonde hem, dat de woorden van Chryzostomus in een ruimen zin moesten genomen werden, gelijk de geloovige worden gezegt te zijn, vleesch van zijnen vleesche; want die Vader appliceerde dat ook op den Doop, uit deze woorden: *zoo menig als 'er in Christus gedoopt zijn, hebben Christus aangedaan*; zoo dan het vleesch, het welke Christus op der aarden gelaten heeft, volgens hem, is niet zijn lichamelijke tegenwoordigheid in het Sacrament. Hier op Pye, Deeken van Chicester, luisterde den Prolocutor iets in het oor: die daar op zeide tegens Philpot: hy had genoeg gedisputeert. Hy antwoorde, hy had noch een douzijn bewijsredenen, en zy heeten hem vast te swijgen, eer hy een van dezelve had afgedaan, dreigende hem naar de gevangenis te zenden, indien hy meer sprak. Hy zeide, zulks was verre van de beloften die zy hadden gedaan, van hem vol uit te hooren spreken, en van het geene den voorleden Zondag was gepredikt in St. Paulus Kerk, dat alles in het dispuut zou beantwoord werden. Maar Pye zeide, hy zou beantwoord werden op een andere wijze. Philpot antwoorde, daar was nu een goeden hoop by een vergadert, die hier te vooren voor God en de wereld hadden geveinst, en waren nu overeengekomen, om Gods waarheid te onderdrukken, en valsche leeringen voort te zetten, die zy niet machtig waren staande te houden. Daar na stond Ailmer op, en bracht veel passagien uit Grieksche Schrijvers by, om te bewijzen dat *scilicet* in Theodoretus, alleenlijk kondē werden verstaan, van de substantie van brood en wijn, en Moreman verzocht een dag respijt om daar op te denken. Alstoen Peru, niet tegenstaande hy met de rest onderteikent hadde, bracht mede eenige bewijsredenen tegens de transubstantiatie in, over het welke hem de Spreker begoft over te halen, nademaal hy voorheen onderteekent hadde. Ailmer zeide daar op, dat zulks tegens de vrydom van het Huis ware, dat iemand zoo zou worden over gehaalt, om dat hy zijn gewisse bevrijd. Het was nu al laat geworden, daaromme adjourneerden zy tot den 27.

Toen vingen zy weder aan over Theodoretus woorden te handelen.

Alwaar

Alwaar Haddon toonde, dat hy zeide, dat de Zymbolen, of teekenen van brood en wijn, dezelve zubbstantie behielden, dieze te voo-
ren hadden. Daar op begoft Cheyney over deze woorden in te bren-
gen, dat hy een reële tegenwoordigheid erkende; maar de Transub-
stantiatie ontkende, endrong het gezag van Theodoretus zoo ster-
k aan, dat Watton hem voor een Nestoritaan uitmaakte; en of al
Theodoretus, die maar een is, op hun zijde was, daar waren meer
als honderd andere tegens hem. Waar op Cheyney Ireneus by-
bracht, dewelke had gezegt, dat ons vleesch wierd gevoed, door
het brood en de wijn, in het Sacrament. Hy citeerde mede Hezy-
chius, dewelke zegt, dat in de Kerk tot Jeruzalem, de teekenen,
of Symbolen, dewelke in de Communic niet geconsumeert wierden,
daar na verbrand wierden. Zoo begeerde hy dan te weten, of de
Assche dan ook het lichaam van Christus ware, of wat het was dat
verbrand wierd. Op al deze dingen maakte Harpsfield een lange an-
woord, rakende Gods almogentheid, en de swakheid van 's men-
schen verstand, het welke de Goddelijke verborgentheden niet kon-
de begrijpen. Maar Cheyney vraagde al wederom wat het waar dat
verbrand wierd? Harpsfield gaf tot antwoord, het ware of de zubb-
stantie van het brood, of het lichaam van Christus; maar daar na,
zeide hy, dat het een mirakel was. Waar op Cheyney begoft te grim-
lacchen, en zeide, dan konde hy niet meer zeggen. Weston vraag-
de, of 'er noch niet genoeg gezegt was, tot antwoord van dezès mans
tegenwerpzelen? een menigte onder de Geestelijken riefen uit *Iu, Iu*,
maar de menigte rief met herhalen daar tegen aan: *Neen, Neen*. We-
ston zeide, hy sprak tegens die van het Huis, en niet tegens de oner-
varene menigte. Hy dan vraagde deze Godsgeleerden, of zy nu
ook dry dagen, de argumenten, die hen zouden voorgeworpen wer-
den, wilden beantwoorden? Haddon, Cheyney en Ailmer zeiden
zy wilden niet. Maar Philpot zeide dat hy wilde: Weston zeide, hy
was een Dolleman, en bekwaamer om naar het Gekhuis gezonden te
worden. Philpot berechte daar weder op, dat hy, die zich zelve
zoo passieus, en van zoo weinig onderscheiding toonde te zijn, daar
beter een plaats verdiende. Weston hem als niet achtende, keerde
zich naar de vergaderinge, en zeide; zy mochten eens zien, wat slag
van menschen deze waren, dewelke zy nu dry dagen ten antwoord
gestaan hadden; maar hoe wel zy dat beloofst hadden, en de ordere
van dispuut zulks vereifchte, dat zy ook op hun beurt voor dry dagen,
ten antwoord zouden staan, nu zulks weigerden te doen.

1553.

Hier overftond Ailmer op, en antwoorde, dat zy zoodanige be-
loften nooit hadden gedaan, noch zulk een difputatie ondernomen;
maar zijnde verzocht om hun redenen in te brengen, waaromme zy
met al de andere niet wilden onderteikenen, hadden zy zulks gedaan,
maar waren daar op niet beantwoord, naar behooren, en wilden der-
halven zich in geen verder difpuit inlaten, voor zoodanige Rechters,
die albereeds deze vraagstukken hadden onderfchreven. Zoo wierd
dan het Huis tot den 30. geadjourneert en befcheiden, en Philpot
vertoonde zich weder, om te antwoorden; maar verzocht eerst ver-
lof, om zijn voorig bewijs te vervolgen; en dreef daar op, dat Chri-
ftus als menfche ons in alles gelijk, uitgenomen de zonde, en wy al-
leen aan een plaats op een en den zelfen tijd verbonden zijn, Chri-
ftus ook dan noodzakelijk maar in eens plaats, namentlijk in den He-
mel is; want de heilige Petrus zegt: *de Hemelen moeten hem behou-
den tot aan de herftellinge van alle dingen.* Hier op wierd geantwoord;
dat Chriftus zijnde God, zijn almachtigheid ons verftand te boven
ging, en dat hem in een plaats te befluiten, was, hem als in een ge-
vangenis te leggen. Philpot zeide, hy fprak niet van zijn Godde-
lijke nature, maar zoo veel hy een menfche was, ons gelijk: en op
hun zeggen, dat men Chriftus niet in den Hemel moft gevangen leg-
gen; hy gaf een ieder te bedenken of dat een goede antwoord was, of
niet? Als hier veel redenen over vielen, belafte hem de Prolocutor
niet meer in het Huis te komen. Hy antwoorde, dat hy zich zelfen
gelukkig achte uit hun gezelfchap. Als andere den Spreker in ga-
ven, dat gezegt zou werden, dat de Vergadering niet vry was, in-
dien de lieden uit het Huis wierden gezet, om darze naar hun gevoe-
len fpreken: zeide hy hem, hy mocht komen, indien hy betame-
lijk gefelt ware, en niet fprak als wanneer hem zulks bevolen wierd.
Hier op antwoorde hy, dat hy liever geheel achterblijven wilde. We-
fton befloot her al, met te zeggen, gy hebt het woord; maar wy
hebben het fwoort; dat is het fwaard, of de macht; te recht wel uit-
drukkende, waar in de kracht van de eene en de andere zaak gelegen
waar.

Dit was de uitflag van deze difputatie, dewelke korts daar aan ge-
drukt wierd in het Engelsch, en in het Latijn, door Volerandus Po-
lanus overgezet, fttaande wijd en breed in Fox zijn acten en gedenk-
fchriften verhandelt. Wat die van de andere zijde hier van geoor-
deelt hebben, vinde ik niet; maar by al zulke gelegentheden is de
prevalerende partye, daar de ongelijkheid zoo gedifproportionceerd

Gevoelen
over deze
difputatie.

is, wel gewoon, de zaken met zoq veel geruchts en onorder te verhandelen, dat het geen wonder ware, dat de Reformeerdere geen lust hadden, zich in dit dispuut in te laten; en deze, dewelke hun opzigt nemen, op de wijze van procederen, ten tyden van Konink Eduard, konden niet laten te bekennen, dat de zaken, met veel meer oprechtheid en gelijkmatigheid, toen verhandelt zijn. Want, over dit zelve poinct, gelijk hier voorgetoont is, heeft men voor een geheel Jaar lang gedisputeert, eer datter eenig besluit over gemaakt is geworden, zoodanig, dat het een ieder vry stond, zijn opinie en meeninge, zonder vrees daar omtrent in te brengen, en deze disputatie in de Hooge Schoolen verhandelt wordende, vand men aldaar een grooter stillwijgtheit, gelegentheid van boeken, en dienvolgens grooter nut en onderwijzinge voor de toehoorders: maar hier werd de zaak eerst getermineert, en dan bedisputeert: en dit geschiede daar en boven, in het midden van de onordere van de Staat, alwaar den geheimen Raad, alle mogelijke aanmoediging, aan de machtigste partye, geven konde.

Het laatste dat ik vinde van dit Jaar gedaan te zijn, was het herstellen van Veizey in zijn Bisdom van Exeter, het welke geschiede, op den 28. van December: in zijn ordere daar omtrent, gaande onder het groote Zegel, word gezegt, dat hy wegens eenige gerechte moeyelikheden, beide aan zijn lichaam en in zijn gemoed, zijn Bisdom, in handen van den Konink Eduard hadde gerezigneert, in het welke hem nu de Koningin weder herstelde. En aldus nam dit Jaar een einde. De Buitenlandsche zaken raakten den staat van den Godsdienst zoo veel niet, als zy in de voorige Regeringe hadden gedaan, het welke gelijk zulks my als toen verband om eenig gewag daar van te maken, my nu oorzaaks genoeg is, om daar nu zoo wijdloopig niet, omtrent te zijn. In den aanvang van het naaste Jaar, zand de Keizer, den Grave van Egmond en eenige andere Gezanten, in Engeland, om de voorstelling, en handeling van het Houwelijk, tusschen zijn Zoon en onze Koningin, te doen, en aan te vangen. In het voortzetten van deze onderhandelinge had Gardiner het hoogste bewind: want hy was nu het Orakel in den Raad. Hy had ondervindinge van 30 Jaren, in zaken van Staat, beneffens een groote kennisse van al de Hoven in Christenrijk, als mede dat van Engeland, vervoegt met een groote kloekzinnigheid, en een wonderlijke loosheid, die niet allezints door de regulen echter van oprechtheid en eerzaamheid bestierd wjerd. In het opstellen van de Houwe-

1553.

1554.

Ambassa-
deurs van
den Keizer
aangaande
het Houwe-
lijk met de
Koninginne.

1554

Toegeftanc
voorwaar-
den.

lijks voorwaarden, had hy een dubbeld deffein; het eene was, dezelve zoo te ftellen, dat zy gemakkelijk in het Parlement door zouden willen, en het ander was, de Spangiaarden uit alle de Regeringe van Engeland uit te fluiten, dewelke by meende aan zich zelven te houden. De voorwaarden dan, over de welke men verdragen is, zijn deze. De Koninginne zou de geheele beftieringe van Engeland hebben, neffens het ver-geven van alle ampten en bedieningen, zoo dat, hoewel Philippus den naam van Konink zou dragen, en zijn naam zou ftaan, op de Munt, Zegels en gefchriften, echter haar hand kracht zou geven aan alle dingen, zonder de zijne. Geene Spangiaarden zouden in de Regeringe toegelaten werden, noch eenig ampt aan het Hof bekleeden. De wetten zouden niet verandert worden, noch de Pleidoyen in eenige andere taal gefchieden. De Koningin zou niet bewogen worden uit Engeland te gaan, als op haar eigen begeerte. De Kinderen uit dit Houwelijk geboren, zouden uit Engeland niet, als met toefland van den Adel, mogen gevoerd werden. Indien de Koningin de Prins overleefde, zoude de zelve genieten 60000 Ponden's Jaars uit zijn Staten: 40000 uit Spangie, en 20000 van de zelve, uit de Nederlanden. Indien de Koningin Zoonen by hem teelde, zouden dezelve opvolgen, beide in haar eigene Koninkrijken, en in de Nederlanden en Bourgondie. En indien de Eerft-Hartog Karel, Philippus eenige Zoon, kwam te fterven, zoude dezelve, opvolgen in alle zijne en hare Dominien: Indien zy alleenlijk Dochters by hem kreeg, zouden die opvolgen in haar Koninkrijken en de Nederlanden; indien zy trouwen met toefland van haar Broeder, of anderzints, zouden zy zoodanige Portien hebben, als men gewoon was luiden van zulke een ftaat te geven. Maar indien de Koningin geen kinderen kreeg, zoude de Konink in geen en deelen, aan de Regeringe, na haar dood, hebben te pretendieren; maar de Kroon moft afdalen, volgens de wetten van Engeland op haar erfgenamen. Daar zoude een gedurig verbond tuffchen Engeland en Spangien zijn; zonder dat het zelve zoude konnen of mogen ftrekken, tot prejuditie en achterdeel van hun verbond met Vrankrijk, het welke eveewel zijn kracht zoude behouden.

Deze waren de bedongene voorwaarden, gelijk die daar na in het Parlement bevestigd zijn geworden. Uit de welke genoegzaam blijkt, dat de Spaanfche befflooten hadden het houwelijk in alle manieren zijn voortgang te doen hebben; hun ftaat makende, dat indien Prins Philips eens in Engeland kwam, hy zijn gezag, het welke hier mede zooingebonden was, genoegzaam zou konnen verder uitbreiden.

Het

Het was dan nu schijnbaar dat de Koningin met den Prins van Span-
gie trouwen zou, het welke een algemeen ongenoegen over het gant-
sche Rijk bracht. Al die geene die de Reformatie beminden, zagen
wel dat niet alleenlijk hun Godsdienst verandert zou werden, maar dat
in plaats van de zelve een Spaansche Regeringe, en Inquizitie opgerecht
worden zou. Deze dewelke de Borgerlijke vryheden van het Konink-
rijk aanmerkten, zonder grooten opzicht van den Godsdienst, besloo-
ten dat Engeland een Provincie en Landvoogdy van Spangie worden
zou; zy zagen wel, hoedanig de Nederlanden van hen geregeert wier-
den, en hoe hard zy met Milanen, Napels en Sicilien te werk gin-
gen; maar boven allen hoorden zy de onmenscheijkste dingen, die
oit eenige tyden hadden voortgebracht, door hen in de West-Indien
bedreven.

1554
Algemeen
misnoegen
daar over.

Men overleide wat zy te wachten hadden, als onder de genade van
zulke Tyrannische Heeren en Meesters, dewelke zich niet lange bin-
nen de voorgelchrevene bepalingen zouden houden, te leggen. Al
deze groote voorwaarden daar men den mond nu zoo vol van had-
de, waren niet alshet verguld van de pillen, om die te beter door te
krijgen; maar die eens door zijnde, al wonderlijke werkingen zou-
den doen.

Deze dingen hadden invloeyingen by veele; maar de voorname Eed-
spannigers hier tegens, waren de Hartog van Zuffolk, Sir Thomas
Wiat en Sir Peter Carew. De eene zou de Middeldandsche Graafschap-
pen, de andere Cornwall, en Wiat Kent over einde helpen; verhoop-
pende, door de opstand in zulke afgelegene plaatsen, in zulker voegen
de Regeringe te distraheren, dat zy bekwaam zouden zijn, om de Ge-
meente, die nu albereets misnoegt genoeg tegens de Koninginne
was, ja meer als zy voor heen haar genegen geweest waren, aan de
hand te krijgen.

Complotery
daar tegen.

Word ont-
dekt.

Maar zoo als Carew dit hun deffein in het Westen voortzette, wierd
den handel ontdekt; en een, dewelke daar veel in arbeide, wierd gevan-
gen, waar over Carew de vlucht over Zee naar Frankrijk nam. Wiat
was in Kent wanneer hem zulks ter ooren kwam, zonder als noch zijn
zaken, zoo als hy had gemeent, aangelegt te hebben. Hy dan vrezende
voor zijn eigen ongeval, door deze ontdekking, vergaderde eenig
volk by een, en begaf zich op den 25. van January, naar Mardstone.
Aldaar dede hy een Proclamatie; dat hy niets voor hadde, als de vry-
heid van het volk te behoeden, en te beletten dat het zelve niet onder
een vreemd Jok kwame, tegens het welke hy zeide den gantschen
Raad,

Wiat barst
uit.

1554.

Raad, een of twee uitgezondert, eensgelijks ingenomen te zijn, verzeekerende ook het volk, dat al den Adel, en voornaamste lieden van Engeland, met hen zouden aanspannen. Hy sprak niets van de Religie, maar deze, dewelke hy wist voor de Reformatie te wezen, verzeekerde hy in het heimelijk, dat hy voor hen verklaren zou.

Daar kwam eenen Roper, dewelke hem en al zijn gevolg voor verraders uitmaakte; maar hy nam hem gevangen, nevens eenige Edellieden, die zich vergaderden, om hem tegen te staan. Van daar begaf hy zich naar Rochester, en schreef aan den Sheriff of Drofsaart van Kent, dat hy hem hulp zoude komen toebrengen, tegens de vreemdelingen; want daar waren albereets, gelijk hy voorgat, een hondert gewapende Spangiaarts tot Doeveren geland. De Sheriff schreef hem tot antwoord, dat indien hy en deze van zijn gevolg met hem, iets te verzoeken hadden, zy zulks zouden doen by de Koningin, op hun knien, en niet met het Swaard in de hand, belastende hen vorder zich van een te scheiden op pene van verradery. Wiat hield zijn volk in goede ordere, zoodat zy niemand schade toebrachten, als dat zy al de Wapenen die zy konden vinden, weg namen.

Ter zelve tijd eenen Islei en Knevet, vergaderden eenig volk omtrent Tunbridge, en kwamen om zich by Wiat te verwoegen. De Koningin zand een Herault, met Pardon aan hen lieden, indien hy binnen 24 uren zijn volk wilde doen scheiden; maar Wiat ontving deze boodschap van hem, aan het eene einde van de Brugge tot Rochester, en liet hem zoo weder heenen gaan. De Hooge Sheriff vergaderde zoo veel volks by een als hy konde, en toonde hem, hoe men hen vast logens hadde wijs gemaakt, dewijl'er geen Spangiaards met allen geland waren, en deze die komen zouden, waren hun vrienden en bondgenooten, tegens hunne vyanden. Deze dewelke hy by een gebracht hadde, trokken naar Gravezend om den Hartog van Norfolk te ontmoeten, nevens Sir Hen. Jerningham, dewelke aldaar met 600 Man van Londen waren gekomen; en zy hoorende, dat Knevet onderwegen naar Rochester was, ging henen om hem den weg af te snyden, en te slaan, gelijk geschiede, t'zestig van de zijne bleven dood op de plaats, de rest vluchte in de Boffchen.

De tydinge hier van dede Wiat den moed niet weinig zakken; die men had gezien, tranen te storten, roepende om een rok, den welken hy met Goude Angelotten wel voor zag, in meninge om de vlucht te nemen. Maar de Hartog van Norfolk naar Rochester aan trekkende, met 200 te Paarden 600 man te voet, onder het beleid van eenen

Bret,

Bret, wierden zy door eenen Harper, een geveinsden overlooper, van Wiat opgemaakt; deze zeide tegens deze Londenaars, dat zy in der daad niet anders voor hadden, als de behoudenis van het volk, met hen te bewaren voor het Spaansche Jok; en zeeker was het, dat niemand onder het zelve meerder als zy, zou hebben te lyden. Dit had zulk een kracht op hen, dat zy al te zamen uitriepen, *wy zijn alle Engelschen*; en gingen zoo over tot Wiat. Hier over wierd de Hartog van Norfolk gedrongen, om weder te rugge te trekken; en stond nu geheel Kent voor Wiat open, dewelke daar op een van de zijneaan den Hartog van Zuffolk zand, hem aandringende zich te haasten, en het Land op de been te helpen; maar de Bode hier van wierd onderscheept. Hier op wierd de Grave van Huntington, met eenige Ruitery gezonden, om den Hartog aan te tasten. Deze was altoos een slaphartig man geweest; maar zulks bleek noit beter als nu; want na een geveinsde poginge, om het Landvolk op de been te krijgen, liet hy het werk steecken, en verstak zich in een gemeen huis; maar hy wierd verraden door die geen, aan wie hy hem vertrouwt hadde, en in hun handen van den Grave van Huntington overgegeven, en zoo in den Tower gebracht.

Londenaars
revolteren.

Ondertusschen Wiats partye toenemende en aangroeyende, begeeft hy zich naar Londen. Wanneer zy kwamen tot Debtford, kwamen Sir Eduard Hastings, en Sir Thomas Pornwallis by hen, om hen uit name des Koninginne af te vragen, wat hun begeeren waar. Wiat eischte, dat hem het Commande van den Tower mocht gegeven worden, en dat de Koningin onder zijn bewaring mocht staan, en dat de Raad mocht verandert werden. Op deze uitspoorige voorstellingen van Wiat vielen hooge woorden, en deze Heeren van den geheimen Raad, keerden weder naar de Koningin. Hier op begaf zich de zelve naar de Gulde Zaal tot Londen, en dede aldaar bericht van haar bezending aan Wiat, en zijn antwoord. En wat haar Houwelyk aanging, zeide zy, zy dede niets omtrent het zelve als met advijs van den Raad, spreekende verders zeer tederlyk, van de liefde, dewelke zy haar volk en die Stad, toedroeg.

Wiats eisch

Op den 2. February viel hy in Soutwark; eenige van de zijne, hadden wel de meening, om in Winchester-Huis in te breeken, en het zelve te plonderen; maar hy dreigde hem op te hangen, die zulks zouden ondernemen. Men hadde hem hoop gegeven, dat indien hy tot Southwark kwam, Londen zich voor hem verklaren zou; maar hier in was hy bedroogen, de Brugge was gefortificeert, zoo dat het hem on-

Komst tot
Southwark.

1554. mooglijk ware de zelve te overweldigen. Hier dan hield hy Krijgsraad met zijn Bevelhebbers; eenige rieden weder naar Kent te rugge te keeren, om aldaar een troep volks, die door den Lord Abergavény verzamelt wierd, te verstroyen: maar hy zeide zulks ware maar klein spel gespeelt; de sterkte van hun party was binnen Londen, en daaromme was het hem nodig daar, zoo haalt te zijn als hy konde; want alhoewel zy de Brugge voor zich niet konden openen, zoo was hy echter verzeekert, indien hy aan de overzijde was, dat hem volks genoeg toevallen zou. Eenige rieden dat men naar Essex over zou steeken, alwaar zy vernamen, het volk zeer wel tot hun genegen te zijn; maar zy hadden geen Boots genoeg, en alzo trok hy voort om tot Kingston-Brugge over te geraken.

Komt tot
Kingston
over de
Revier.

Op den 4. kwamen zy tot Kingston, alwaar de Koningin, de Brugge bad doen afbreeken, maar zijn volk de zelve weder opmakende, trok hy dien nacht den Teems over, en hoewel hy veel tijds verletten, met verstellen van iets aan zijn bagage wagens, dat onder wegen gebrooken was, zoo was hy echter des morgens ten negen uren al by Hide-Park; zijnde het alstoen Afschwoensdag.

Word gella-
gen.

De Grave van Pembrok had een goeden troep volks by een verga-
dert, om hem op het lijf te vallen; want zijn volk was nu in groote
onordere, maar zy wachten tot dat hy van zelve in hun handen vallen
zou. Hy nam zijn aantocht niet langs Holborn, gelijk zommigerie-
den, maar hy nam het op Charing-Kruis. Alwaar de Lord Clinton
inviel, tusschen de afgescheidene deelen van zijn volk, en de zelve
zoodanig verstroyde, dat hy geen 500 mannen by zich behield. Echter met deze, passèerde hy langs het Strand, langs Fleet Straat; naar
Ludgate, alwaar hy bleef staan, verhoopende, dat men hem de Poort
openen zou; maar deze hoop hem bedriegende, nam hy den March
weder te rugge, en zijnde nu eenemaal moedeloos, wierd hy tot Tem-
pel Bar, door een Herauld gevangen.

En gevan-
gen.

Gedurende al dezen tijd, toonde de Koningin een zeer groote moe-
digheid, zy wilde uit White-Hall niet vertrekken, noch te water naar
den Tower gevoert werden, gelijk haar veele rieden, maar ging met
haar Vrouwen en Priesters haar devotie doen.

Dit was een wederspanigheid, aangevangen en vernietigt, op zulk
een byzondere wijze, als men zich zou kunnen inbeelden. Wiat was
een gemeenzaam en stout man, maar had geen hoofd, voor zulk een
onderneming, anderzints de Regering was zoo zwak, dat het geen
grootte zaak zou hebben geweest, de Koningin tot de uiterste benaut-
heid.

heid te brengen. Zy was geenzints over het stuk van de Godsdienst aangelegt, dewelke, volgens het geene, door ordere van de Koninginne daar van gedrukt is, zelfs niet eens genoemt is geworden. En gelijk zommige Schrijvers willen, dat Poinet, de laatste Bisschop van Winchester, daar mede vermengt zy geweest, zulks is zeekerlijk valsch; want uit zoo veel gewangens, zou weliemand hebben geweest die zulks voortgebracht zou hebben, alware het maar om dien Godsdienst hatelijker te maken; en het is niet te bedenken, of Gardiner zou wel zorge gedragen hebben, dat hy in het naaste Parlement aangeklaagt zou zijn geworden.

1554.

Poinet was
niet in deze
opstand.

Korts daar aan, heeft Kristophorzon een Boek tegens de Rebelle geschreven, in het welke hy deze opstand de Predikers van de nieuwe Godsdienst, op den hals tracht te schuiven, gevende tot dien einde eenige presumptien, dewelkē niet verder gaan, als kleine blijken van zijn verstand, zonder zoodanige by te brengen, als voor goede proeven en bewijzen zouden kunnen gaan, zoo dat zulks maareen ongegrond vercierzel zy geweest, bedacht door deze, dewelke of de authoren daar van zijn geweest; of ten minsten zich beholpen hebben, met de gronden van al de wederspannigheden, van de Christen Wereld, trachtende echter de blaam op een ander te werpen, en zich zelven daar van te vryen; alsof zy waren de zeekerste vrienden der Vorsten, dewijl zy vast trachten, dezelve onder een Buitenlandsche macht, dienstbaar te maken, willende hen niet toestaan te Regeren, noch te leven als opgenade van het Hoofd van die opperhoofdigheid, onder het welke alle andere machten zich moeten buigen, of breeken, indienze anders zulk een tijd vinden, die wel zoo licht gelovig en bygelovig is, als hun bevelen aan te nemen.

Deze zoo rauwe en licht verbrookene wederspannigheid, was zoo gelukkig voor Gardiner, en deze die voor het Houwelijk waren, als of zy het zelve hadden bestooken; want hier door wierd het volk zeer kleinmoedig gemaakt; en hun desseinen gesterkt: nademaal, gelijk eenige koortzen Criticaal zijn, en veel schuilende kwaadaardigheden uitwerpen, dewelke geen hulpmiddelen machtig waren af te drijven, en echter indien zy niet uitgejaagt werden, de geheele Massa van het bloed, ten laatsten zouden komen te bederven, alzo ook in een zwakke Regeringe, tot het welke het volk kwalijk genegen is, plegen kwalijk aangeleide wederspannigheden, den Prins hooger te doen rijzen, en zoo veel geests zijn vrienden toe te brengen, als zy de aanhangzelen tegens hem, afnemen; gevende een handvat, om zommige dingen

1554- te doen, voor de welke het anderzints niet licht zou vallen, of een ver-
we of een werkmiddel te vinden.

De Executie
van Johanna
Gray en
haar man.

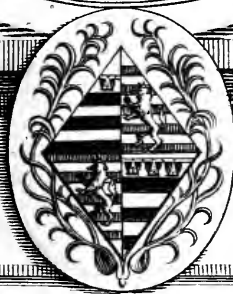
Een uitwerkzel van deze wederspanning was het inspannen van gestrengheid tegens de Jonkvrouw Johanna en haar Man, den Lord Guilfort, dewelke beide op den 12. February moften lyden. De Jonkvrouw Johanna was daar over niet zeer ontstelt, want zy wist, op de eerste jalouzye wel, dat zy het Slacht-offer wezen most; en had daaromme zich, deze zes Maanden tot een gedurige overdenkinge van de dood begeven. Feknam, daar na Abt van Westmunster, wierd van de Koningin aan haar gezonden, dry dagen te vooren, om haar tot sterven te bereiden. Hy had een lange ommegang niet haar, maar zy antwoorde hem geduriglijk met zulk een bezadigtheid des gemoeds, en zuiverheid van verstand, dat het een zaak van de hoogste verwonderinge was, zulk een jong perzoon, van haar sexe en staat, op de dood, haar zoo naar by zijnde, mer zoo weinig ontsteltens te zien, en met zulk een kennis, van het Gelove, van de Heiligmakinge, van de Sacramenten, de H. Schrift, en het gezag van de Kerk te spreken.

Feknam verliet haar, ziende dat hy op haar niet werken konde. Maar bevorderde gelijk gezegt word, noch dry dagen levens langer, voor haar, en was ook by haar op het Straftooneel. Zy schreef aan haar Vader, om zijn droefheid over haar dood te matigen (dewelke noodzakelijk zeer groot most zijn, dewijl zijn dwaasheid dezelve veroorzaakt), had. Zy drukte daar in haar gevoelen uit, omtrent haar zonde, mits „het aannemen van de Koninklijke waardigheid, en dat hy wel wist, „hoe onwillig zy daar toe was geweest, en dat in haar Koninklijke Staat „deze opgedrongen eer, haar onschuldig hart niet besmet hadde. Zy „toonde zich verblijd, over het aannaaderen van haar einde, nade- „maal niets welkomer tot haar konde zijn, als uit dit Dal van ellende „verloft, en in de Hemelsche Throon overgebracht te werden, tot de „welke zy stond gevordert te werden, alwaar zy God bad, dat zy mal- „kander eindelijk mochten ontmoeten.

Daar was eenen Harding, die wel eer haars Vaders Capellaan was geweest, en een zeer yverig Prediker, in Konink Eduards tijd. Voor wiens dood hy het volk zeer hadde aangemoedigt, om zich te bereiden, om vervolginge te verdragen, en noit van de ware Godsdiens af te wijken; maar deze was nu zelve afgevallen. Aan dezen schreef zy een Brief, vol van hevige bestraffingen, expostilatiën en dreigementen, over zijn afvalligheid; maar het dede maar kleine werkingen op hem. De Brief is van een byzondere stijl, vol van leventheid in gedachten, en yver

*Nata 1537. cc
Guilfordis Dudley
Coniugata
1553. May.*

*Regina Declaratur
1553 Jul: 10.
Capite Plectitur
1557 Feb: 12.*

yver (indien niet wat te veel) in haar uitdrukzelen.

Den nacht voor haar Executie, zand ze haar Grieks Testament, het welke zy altoos gebruikt hadde, aan haar Zuster, met een Brief in de zelve taal, in de welke zy zeer hard-rakende uitdrukt, de achtinge dewelke zy daar voor hadde, haar de oefeninge en practijk van het zelve, zeer ernstig aanbevelende. Zy had ook een zeer Godsdienstig Gebed, voor haar eenzaamheden gemaakt, en alzoo had zy de laatste stonden van haar leven doorgebracht.

Zy toonde groote teederheid, wanneer zy haar man, voor afnaar de straffe zag leiden; maar zy overwon zich zelve wel haast, wanneer zy overdacht, hoe kort zy hem volgen zoude. Hy had verzocht, oorlof van haar te nemen, voor zijn dood, maar zy weigerde zulks, dewijl zulks eerder een vermeerdering van smart, als vertroosting zoude zijn. Zy zeide, dat zy verhoopte, datze in het korte by elkander zouden zijn, en in een gelukkiger staat vereenigt werden, en met een welgestelt gelaat, zag zy hen, het onthoofde lichaam, naar de Cappel brengen, daar het begraven stond te werden.

Wanneer zy naar het Straftooneel, het welke binnen den Tower opgerecht was, om geen ontsteltenis in te veel aanschouwers, door medelijden te verwekken, geleid wierd; beleet zy, gezondigt en misdään te hebben, met het aannemen van de eer van Koninginne, wanneer haar die gegeven wierd; zy erkende dat de daad onwettig was, gelijk mede haar toestand tot dezelve; maar, zeide zy, zulks was noit van haar begeert, noch bearbeid. Zy verklaarde testerven een recht Christen, en dat zy hoopte Zalig te werden, alleen, door de genade en het Bloed van Jezus Christus. Zy erkende datze Gods Woord te veel verzuimt hadde, en zich zelve te veel in de Wereld behaagt, voor het welke haar van God, rechtvaardiglijk deze straffe toegezonden wierd; maar zy dankte hem, dat hy zulks hadde gemaakt, tot een middel van berouw en leedwezen. Hier op, hebbende de Gebeden van het volk verzocht, knielde zy neder, en herhaalde den 51. Psalm, waar nazy zich zelf onthulde, en leggende het hoofd op het blok, riep uit, *Heer in uwe handen beveele ik mijnen geest.* En alzoo wierd haar het hoofd afgeslagen.

Al de wereld beklagde haar droeve en ontijdige dood; daar niet licht toe verstaan was, zelfs niet door de Koninginne. Haar dood heeft ook zeer krachtiglijk op den Rechter Morgan, die het vonnis uitgesproken hadde, gewrocht, die korts daar aan in zijn verstand geslagen wierd, en in zijn dolligheid niet anders dede, als roepen, dat men de Jonk-

1554. vrouwe Johanna van hem afnemen zoude. Waarlijk het verwijt van haar dood, wierd in het gemeen haar Vader opgelegd, eerder dan de Koningin, aangemerkt het streven om de Kroon, een zoo nauwgezette zaak is, dat zelfs die geene die haar het aldermeeste beklaagden, echter niet konden laten de Koningin te verschoonen, dewelke schein daar toe gedreven te zijn, eerder uit belang van Staat, als eenige bitterheid omtrent haar.

Haar Vaders
Executie.

Op den 17. February, wierd de Hartog van Zuffolk voor zijn Pairs gestelt, en veroordeeld. Hy wierd op den 21. ter dood gebracht. Hy zou meer beklagt zijn geworden wegen zijn slaphertigheid, indien niet zijn handelingen zijn dochter tot haar einde gebracht hadden.

Naar hem wierd Wiat voor zijn Rechters gebracht, alwaar hy met verfmadelijke en kleinhartige woorden, om zijn leven bad; biedende aan des Koninginnen Houwelijk voort te zetten, indien zy hem wilden sparen; maar het hielp niet; en hy wierd mede onthalt. Bret wierd tot Rochefer in keetens gehangen. In alles wierd'er acht en vijftig gerecht op verscheidene plaatzen, welkers rechtsplegingen wierden bevestigt by een acte van het volgende Parlement. Zes hondert van den aanhang moesten voor de Koningin komen met stroppen om den hals, en bidden om genade, dewelke zy hen toelstond, en zoo wierd dit onweder overgedreven; alleenlijk het bloedvergieten, daar op volgende, wierd wat te mild geacht; en deze uitspoorigheden van straffen, wierd in het gemeen Gardiner te last gelegd, en maakte hem by al het volk zeer hatelijk, het welke altoos zeer bewogen is geworden, op een slechte herhalinge van zulke droevige beschouwingen.

De Jonk-
vrouw Eliza-
beth t'on-
recht be-
schuldigt.

De Grave van Devonshire, en de Jonkvrouw Elizabeth wierden in vermoeden gebracht, van deel aan deze wederspannigheid te hebben, als of deze opstand in het Westen door den Grave te wege was gebracht, met voornemen, indien hem dezelve had willen gelukken, de Jonkvrouw Elizabeth te trouwen, en in des Koninginnen plaats te stellen. Wiat had op zijn dood, hen van alles, dit Gespanschap aangaande, t'eenemaal ontschuldigt. Echter de Koningin, dewelke zeer van haar zuster vervreemt was, was niet onvergenoegt eenige pretentie te vinden, om haar kwalijk te handelen. Zy dan wierd gevangen gezet. Ende de Grave van Devonshire, die, als voorheen gezegt is, de Koningin misnoegt had, om dat zy haar goedwilligheid tegens hem kwalijk beantwoord zag, en beter genegenheid tot haar zuster in hem vermerkte, wierd ook weder vast gezet. De Ridder Nicolaas Trowmorton, wierd ook met dezelve schuld belast, en voor de Rechters tot examen ge-

gebracht, het welke tien geheele uren duurde, maar wierd door de gewoorene vry gekent, en zy daar over in de gevangenis geworpen, en in sware breuken beslagen, zommige in 2000 ponden, en zommige in 1000 Marks. Dit was noodschikkelijk voor zijn broeder Sir Johan, die door de Jurys wierd verwezen, op dezelve blijken, volgens dewelke zijn broeder vry gekent wierd; maar hy verklaarde zijn onschuld tot den laatsten toe. Sir Johan Cheek was over Zee geraakt, vernemende dat hy mede in vermoeden was, en gezocht wierd; en zoo hy, als Sir Pieter Carew, verhoopende dat de Prins Philippus blijde zoude zijn, op zijn eerste aankomst tot de Kroon van Engeland, eenige actien van gunst te betoonen, en genadete bewijzen, begaven zich in zijn bescherminge. Maar als zy weder in Engeland kwamen, wierden zy beide in den Touwr gezet. Maar Carew geraakte noch weg, en wierd daar na, by Koningin Elizabeth, in haar zaken in Yrland gebruikt. Cheek wierd ook ontlast; maar over eenige nieuwe misbedrijven weder in het Jaar 1556, in May, in Nederland gevangen; maar als men zoo veel op hem gewonnen hadde, dat hy van Godtsdienst veranderde, is hy weder vry gestelt; maar liet hem de snoodheid van die daad, zoo zeer ter harten gaan, dat men geloofte het zelve hem een kwijnende ziekte te hebben aangebracht, waar aan hy korts daar na gestorven is.

Daar wierd een vuil bedrog te dezer tijd, van een die scheen te spreken uit een muur met een wonderlijke stem, ontdekt. Veele oproerige dingen wierden door die stem voortgebracht, daar men verscheidentlijk van gevoelde. Zommige noemden het de geest van de muur; zommige zeiden, het ware een Engel die sprak, en veel wonderlijke dingen wierden daar van verhaalt; maar de zaak, op het nauwste onderzocht zijnde, wierd bevonden, dat het een deern was, Elizabeth Crofts gheeten, die uit een heimelijk gat in een muur, door behulp van een fluitje, deze woorden had weeten voor den dag te brengen.

Zy wierd veroordeelt om opentlijk boete te doen in St. Paulus Kerk, voor haar bedriegerye; maar volgens het gedrukte verhaal daar van, bevinde ik niet, dat zy eenige Complicen met haar gehad heeft; behalven eenen genoemt Drake, van dewelke niets byzonders gezegt word; en het schijnt tusschen deze twee een bestelt werk geweest te zijn, maar tot wat einde weete ik niet. Het is zeeker genoeg, dat het een wonder was, in deze tijden, dat dit mede niet op reekeninge van de reformatie gebracht wierd; het welke ik te liever hebbe aangemerkt, ter oorzaak van de kwaadaardigheid van een van onze Historyschrijvers, die zulks tot laste van de Zuingliaansche Euangeligers gebracht heeft,

1554.
Strengen
handel van
de Konin-
ginne.

Bedrog van
de geest in de
muur.

hoc-

554

hoewel al het bewijs hier van maar bestaat in deze woorden; *maar ik kan dit niet anders aanmerken als een complot van henlieden.* Stellende het alzoo als in tegen het bedrog van de dochter van Kent, daar in het eerste stuk gewag van gemaakt is; en voortgaande: *laat hen nu de Papisten hier mede niet meer belasten, daar deze nu al zoo vuil zijn.*

Instructie
voor de Bif-
schoppen.
Col. No.
10.

Zijnde het volk in stand gebracht, was het naaste voor de Koninginne, Instructie aan de Bisschoppen te geven, om voort te gaan tot het viziteren van de Geestelijkheid, volgens eenige Artijkelen, dewelke zy hen toezand, dewelke in de Verzameling zullen gevonden werden. In deze, na een lange en verdrietige Voorreden, aangaande de onorders, dewelke ten tijden van den Konink Eduard gezien zijn, beveelt zy hen lieden, uit te voeren al zulke Kerkelijke wetten, als by haar Vaders tijd in kracht hadden geweest. Dat de Bisschoppen in hun Hoven van Justitie niet meer zouden procederen in des Koninginnen naam: dat de eed van Supremacy nooit iemand van de Geestelijken meer afgevergt zou werden: dat niemand, zijnde in vermoeden van Ketry, tot eenige Geestelijke ordere zou toegelaten werden. Datze hun best zouden doen, om de Ketterye t'onder te brengen, en de Ketterste straffen, datze alle ondeugende Boeken en Liederen zouden t'onderhouden: datze alle getrouwde Geestelijken zouden afzetten, en dezelve van hun Vrouwen scheiden; maar deze aangaande, dewelke hunne Vrouwen verlieten, moesten zy in eenige andere bedieninge stellen, of eenig inkomen uit hun penzioen voor hen ordineren: dat geen Kerkelijk perzoon, dewelke beloften van kuisheid hadde gedaan, zou geleden werden met zijn Vrouwte leven: dat men zorge zou dragen, voor openstaande Kerken, en het volk ondertuffchen by de naburige gaan. Dat al de plechtigheden, Heilige dagen, en Vasten dagen, gebruikt in Konink Hendriks tijden, wederom zouden werden waargenomen. Dat deze Priesters, dewelke waren geordineert, by het nieuwe Boek in Konink Eduards tijden, niet zijnde geordineert in der daad, de Bisschop, indienze anziets bekwaam zijn, zoude vervullen, het geene voorheen daar aan ontbrak, en hen zootot den dienst toelaten. Dat de Bisschoppen een uniforme, en overkomende gedaante van Homilien zouden voortzetten, en het volk aandringen, om ter Kerken te komen, en den Goddelijken dienst aan te hooren; dat zy met groote zorge opzicht zouden nemen, op alle Schoolmeesters en onderwijzers van kinderen, en dat de Bisschops, met alle naarstigheit zouden trachten voort te zetten, alderhande deugden, een vroom leven, en een goed voorbeeld, en alle gebreeken te onderdrukken.

Deze

Deze dingen waren gedateert op den 4. Maart, en gedrukt, en overal door het Koninkrijk afgezonden. Maar om de getrouwde Bisschoppen tot een voorbeeld van hun gestrengheid te stellen, gaf de Koningin byzondere ordere, aan Gardiner, Tonstall, Bonner, Parfew, Bisschop van St. Asaph, Day, en Kitchin van Landaffe, verhandelende; dat zy met groote droefheid van haar hart hadde verstaan, dat de Eerst-Bisschop van Jork, de Bisschoppen van St. Davids, Chester en Bristol haar beloften hadden gebrooken, en hunne bedieninge besmet, door het aangaan van hun houwelijk; zoo wierden dan deeze, of eenige dry van hen gelast en gemachtigt, om dezelve voor hen te ontbieden, en indien de dezelve dingen waarachtig bevonden werden, hen van hun Bisdommen af te stellen. Deze hebbe ik in de Verzamlinge

1554.
Proceduren
tegens de
Bisschoppen
van de Re-
formatie.

gebracht, benevens noch een andere Commissie voor de zelve perzoo-
nen, om de Bisschoppen van Lincoln, Glocester en Hereford voor hen te ontbieden, in welkers Patent bestelt stond, dat zy hun Bisdommen zouden behouden, zoo lange als zy zich zelve wel droegen; en nademaal zy door het Prediken van een dwalende leere, en door een ongeregeld leven en ommegang, gelijk zy, geloofwaardiglijk hadde verstaan, zich zelve tegens Gods Wet gedragen hadden, en tegens de Praectijk van de algemeene Kerk aangegaan, dat deze of eenige twee van hen, tegens de zelve zouden procederen, 't zy volgens de Kerkelijke Canons, of de wetten van het Land, en verklaren der zelve Bisdommen open, gelijk de zelve alreeds inder daad open zijn.

Col. No.
II. 12.

Op deze wijze wierden zeven Bisschoppen op een tijd uit hun Stoel gezet. Daar wierd zeer tegen gesproken, om datter wetten gemaakt waren, volgens de welke de Geestelijken mochten trouwen, en dat de Koningin, aldus op haar eigen gezag, en op intrekken van deze wetten, de Bisschoppen zou afzetten, om zaken, dewelke zoo wel door de wetten geordonneerd waren. Want het herroepen, was alleenlijk maar een annullering van de wet, voor het toekomstige, maar maakte die niet krachteloos van den aanvang, zoo dat, hoe zeer men ook voor het toekomstige gerechtelijk deswegen zou kunnen procederen, indienze by hun vrouwen gebleven waren, zulks echter geen plaats behoorde te hebben, in aanmerkinge van het voorgaande, en dat voor by was. En zelfs de aldergestrengste Pauzen, of Pauzelijke Legaten, dewelke de echteloosheid aldermeest aangezet hebben, hadden echter, eer dat zy voortgingen, om eenig Priester, ter oorzaak van zijn houwelijk, af te stellen, tot hun keur gelaten, of zy hunne vrouwen of hun Beneficie wilden verlaten; maar hadden hen noit plotzelijk afgezet, om dat ze getrouwt waren.

LII

En

1554.

En wat de andere Bifchoppen aangaat , het was een ongehoorde wijze van procederen , voor de Koninginne , eer dat eenige rechtspleginge tegens hen was gemaakt , gedelegeerde macht te geven , om hun Stoelen ledig te verklaren , daar ze in der daad al ledig waren ; dit was het vonnis uitspreken eer de Man verhoort is . En al dit geschiede uit kracht van des Koninginnes Supremacy en Opperhoofdigheid ; want alhoewel zy wift dezelve een zondige en Schismatijke macht te zijn , wilde zy dezelve echter wel tegens de Gereformeerde Geestelijkheid gebruiken , om hen , op zulke ongerechte en onwettige pretentien , van hun ampten en beneficien te beroven : zoo dat nu de proceduren tegens Gardiner en Bonner , in dewelke de meeste striktheid van de gantfche voorige Regeeringe gebruikt waren , wel verre , door deze nieuwe gedelegeerde , overtroffen wierden .

Want de Eerftbifchop van Jork , hoewel hy nu afgezet was , wierd echter noch gevangen gehouden , tot dat Konink Philippus , onderal de acten van genade , dewelke hy gedaan heeft , wanneer hy overkwam , ook zijn vrydom bezorgt heeft : maar deze Stoel wierd niet gevult voor February naaftkomende ; want alstoen had Heeth zijn verlof van te verkiezen . Op , of voor den 18. van Maart , wierden deze Stoelen vacant verklaart . Op dien dag ging het verlof van te verkiezen uit aan de Deekens en de Capittels van St. Davids , Lincoln , Hereford , Chester , Gloucester en Britfol : voor Morgan , White , Parfew , Coates , Brookes en Holyman . Goodrijk van Ely stierf in April dezes Jaars . Hy scheen zich naar den tijd gevoegt te hebben , gelijk gy meermaals te vooren gedaan hadde ; want hy had geen moeyelijkheid met allen , op den hals , dewelke , buiten bedenken , hy anders niet zou hebben kunnen ontgaan , nademaal hy het groote Zegel aan het patent van de Jonkvrouw Johanna hadde gezet , ten ware hy zulks door zijn volvaardige toestand , tot de veranderingen , dewelke gemaakt zouden werden , hadde afgekocht .

Hy was 'een Man van een werkelijke geest in alle wereldfche zaken , en had zich zelve t'eenemaal tot intrigues en factien van Staat overgegeven , zoodat , hoewel zijn opinie altoos tot de Reformatie had geneigt , het geen wonder was , dat een man van zoodanigen nature , het behouden van zijn Bifdom , boven het kwijten van zijn Conscientie zocht te stellen . Thirleby van Norwich wierd overgebracht naar Ely , en Hopton wierd Bifchop van Norwich gemaakt . Maar Scory , die Bifchop van Chichester was geweest , hoewel hy , op de herftelling van Day , uit zijn Bifdom gezet was , heeft opentlijk de huik na de wind gehangen . Hy kwam voor Bonner , stond van zijn vrouwe af , de

de boete daar voor, en kreeg daar van abzolutie, onderzijn Zegel, op den 14. July van dit Jaar, welke in de Verzameling te vinden is.

1554.

Coll. No.

43.

Maar het schijnt wel dat zulks uit vreeze is geschied; want korts daar aan is hy uit Engeland gevlucht, blyvende uit het Rijk, tot aan de Regeringe van Koningin Elizabeth, wanneer hy weder overgekomen is; maar men oordeelde het onbetamelijk, hem in zijn vorigen Stoel te herstellen, alwaar dit Scandaal, dat hy gegeven hadde, te wel bekend was; en alzoo wierd hy Bisschop van Hereford gemaakt.

De Bisschop van Bath en Wells Barlow wierd mede tot resignatie gebracht, gelijk blijkt by de *Conge d' Elire*, verlof van te verkiezen; gegeven voor Bourn, om hem op te volgen, van date den 19. Maart. Hier in word gezegt dat de Stoel vacant is, door Rezignatie van den voorigen Bisschop. Hoewel in de verkiezinge, dewelke is geschied op den 28. van Maart, gezegt word, dat de Stoel vacant en ledig is door het removeren of afstellen van den voorigen Bisschop. Maar ik gelove het waarschijnlijker te zijn, dat hy resignatie heeft gedaan, nademaal hy, in de Commissien hiervoor, niet vermeld word. Maar dit was het niet al; want daar wierd noch op dees tijd, een Boek uit zijn naam uitgegeven, 'tzy dat hy het geschreven heeft, of datmen slechts zijn naam daar toegebruikt, in het welke hy al zijn voorige dwalingen wederroept, en van Luther, Oecolampadius en verscheidene andere, met dewelke hy zegt gemeenzaamlijk omgegaan te hebben; met een groote verbittertheit spreekt. Hy beschuldigt ook de Euangeligers in Engeland van gulzigheid, schijnheiligheid, hovaardigheid en kwaadaardigheid: en in der daat het is een van de bitterste schriften en venynigste vinnigheden, tegens de Reformatie, die in al die tyden geschreven zijn: maar het is niet gelooflijk, indien hy zoo gerechtelijk zich had omgekeert, als de stroom van dat Boek loopt, dat hy afgestelt zou zijn geworden; voornamentlijk, dewijl hy noit getrouwt is geweest; zoo dat ik het zelve eerder aanzie, als een gesmeed werk op zijn naam uitgegeven, om de reformatie een schandaal aan te doen.

Hy vluchte over Zee, alwaar hy, tot aan de begintzelen van Koningin Elizabeths Regeringe, gebleven is, en alsdan schijnt het datter misnoegen over zijn voorige wijze van doen genomen is geworden, want hy wierd, in het Bisdome van Bath en Wells niet herstelt, maar an dat van Chichester gezet, zijnde van wat minder belang. Aldus

1554 hebbe ik een klaar bericht gedaan, vry van alle zydigheid en rezerva-
tie, van de veranderingen, dewelke in meest de Bisdommen van En-
geland, gemaakt zijn.

De twee Eerst-Bisschoppen Kranmer en Holgate; de Bisschoppen
Ridley, Poinet, Scory, Coverdale, Taylor, Harvey, Bird,
Buffs, Hooper, Ferrar en Barlow, zijn alle afgezet; Rochester
stond ledig, en Griffins wierd in deze Maand van April daar inge-
stelt. Goodrik nu stervende, had Thirleby tot een opvolger; en
Sampzon van Coventry, en Litchfield kortst daar aan komende te
sterven, zoo is Bayn in zijn plaats gekomen. Zoo waren dan zes-
tien nieuwe Bisschoppen ingebracht, het welke geen kleine veran-
dering in de Kerk maakte.

De Misfe
overal op-
gezet.

Wanneer dit nu aldus bestelt was, begaven zich de Bisschoppen
tot het uitvoeren van des Koninginnen last en bevelen. De nieu we
dienst wierd overal uitgeboent, en de oude plechtigheden en dienst
weder ingestelt. In dezen handel was niemand zoo yverig als Bon-
ner; want de acte, dewelke Konink Eduards wetten herriep, by die
van de Gemeenté; aan de welke het Hooger Huis die gezonden had,
toegeftaan zijnde, heeft hy, zelfs zonder na de Koninklijke toestand
te wachten, noch dien zelve avond de oude dienst, in St. Paulus
Kerk, op St. Catharynen dag, opgestelt, en zijnde het de wijze,
dat op eenige Heilige dagen, het Choor op den Tooren klimt, om
de Authemen, een slag van Choor gezangen, te zingen, geviel dat
dan op eenen nacht, zijnde het zelve een over-oude wijze van
een soort van dienst aan te vangen, daar het volk al over lange af-
gewend was: en op den volgenden dag, zijnde die van St. An-
dries, dede hy zelve den Dienst, en maakte een zolemne Be-
den-gang.

De alder uitsteckenste Predikers binnen Londen, waren of in de
gevangenis, of onder confinatie en verzeeking; en gelijk hen alle
de mond was gestopt, door het verbod van te Prediken, zonder ver-
lof te hebben verkregen, zoo stonden zy nu ook om op het lijf geval-
len te werden, ter oorzaak van hun trouwen.

Parker acht datter nu over de 16000 Geestelijken in Engeland wa-
ren, en van deze waren 12000 uitgeboent: zommige zegt hy, waren
afgestelt zonder overwonnen te zijn, alleen op bloot loopende ge-
rucht; zommige waren noch nooit ingedaagt om te komen verschij-
nen, en evenwel uitgeworpen: veele die in de gevangenis waren,
wierden gedaagt en afgezet, om datze niet verscheenen, hoewel
zulks

zulks in hun vermoogen niet was; zommige wierden gedrongen om zich te onderwerpen, en verlieten hua vrouwen, om te konnen leven, maar wierden echter alle uitgezet. Doch dit was het niet al, maar alle nu al afgestelt waren, wierdenze noch echter gedwongen hun vrouwen te verlaten: welk stuk van gestrengheid op de beloften gegrond was, die (gelijk men voorgaf) zy gedaan hadden: maar de valsheid van die belastinge, is hier voor genoegzaam aangewezen.

Om deze strenge proceduren te Justificeren, wierden verscheide beftelt, om tegens het trouwen van de Geestelijken, te schrijven. Smith, van de welke ik in het voorige Boek gewag hebbe gemaakt, die toen ter tijd zoo ootmoediglijk had herroepen en zich onderworpen, toonde zich nu wel stoutelijk, en dede zijn Boek herdrukken, met verscheide byvoegzelen. Maar het best bearbeid werk, wierd voortgezet, door Martijn, een Doctor in de Rechten. Het was zeekerlijk, voor het meeste gedeelte Gardiners werk, en ik heb de proef bladeren van een groot deel van het zelve gezien, die op veel plaatzen door Gardiners hand verbeterd waren.

Boeken te-
gens het
Hou eijk
der Geest-
lijken.

Deze Martijn had zich voor heen zeer aan Kranmer gehouden, hy hadde tot Bourges in de Rechten gestudeert, alwaar Francois Balduin, een van de vermaardste Rechtsgeleerden van dien tijd, hem openlijk gefchandaalt had, om zijn ondoogentheid, als zijnde niet alleen aan de Fransche Pokken vast; maar ook een bederf voor de geheele Univerziteit; het welke Balduin in een zeekeeren brief, aan iemand in Engeland overgeschreven heeft, die de moeite heeft genomen die daar na te laten drukken.

Alzoo wierd ook in druk uitgegeven dat Bonner menigte van Hoeren Kinders had, en hy zelve wierd geloofd een bastaart te zijn, van eenen Savage, een Priester in Leicestershire, die een Bastaart was geweest van Sir Johan Savage van Cheshire. Welke Priester, by Elizabeth Frodshum, vrouwe van een Edmond Bonner, dezen Edmond Bonner, nu Bischop van Londen, geteelt had: en het schijnt dat zijn Moeder deze hoerachtigen handel noch zoo niet achterliet; want Wijmsly, Opper-Diacon van Londen, was mede een van haar Maakzel. Dat Rioel van Geestelijke onzuiverheid, en Hoerdommen van Geestelijke Huizen, wierd nu ook weder by deze gelegentheid opgehaalt, en, hoewel met te veel onbetamelijkheid, omgeroert: want de getroude Priesters zijnde openlijk beschuldigt over de vleeslijkheid van hun leven, oordeelden dat het niet anders als een gerechtige verweeringe was, om deze Bal aldus op de-

1554. ze gepretendeerde Kuiffelingen, die het zoo flordig maakten, weder te rugge te kaatzen.

Eennieuw
Parlement.

Zoodanig was als toen de stand der zaken, wanneer het nieuwe Parlement, op den 2. April by een kwam. Gardiner had voorschands die van de Gemeente geprepareert, met de voornaamste onderhen Penzioenen te geven, zommige hadden 200. en zommige 100. Ponden 's Jaars, voor het geven van hun stem tot het Houwelijk.

Koninklijke
macht op de
Koningin
bevestigd.

De eerste Acte die paffeerde, scheen van een oude natuur te zijn, en had een groot geheim onder zich. De Spreker van het Huis der Gemeente, bracht een Bill in, verklarende, dat, voor zoo veel de Koningin met recht tot de Kroon was opgevolgt; maar om dat al de wetten van Engeland voor dezen, door Koningen gemaakt waren, en verklaarden dat de Prærogativen in de perzoon van den Konink waren: eenige daar uit zouden mogen zuftineren en staande houden, dat de Koningin geen recht daar toe hadde: derhalven wierd vast gestelt, dat de wetten verftonden, dat deze Prærogativen behoorden tot de Kroon, 'tzy dat dezelve op Vrouw of Man gevallen was; en wat ook de wet voor den Konink heeft gelimiteert en gepointeert, dat zulks uit recht, mede tot de Koningin behoorde, dewelke verklaart wierd, zoo veel gezags te hebben, als iemand van haar Voorzaten.

Geheime
redenen van
deze Acte.

Veele in het Lager Huis waren verwondert, wat de meening van zulk een wet ware, en gelijk het volk te dezer tijd vol van jalouzy was. Een Skinner genoemt, een Lid van het Huis (dewelke ten tyden van de Koningin Elizabeth Diakon van Duresme wierd gemaakt) zeide, hy konde zich niet inbeelden, waarom men zulk een Frivole wet verzocht had; nademaal die zaak buiten dispuut was, en dat voorgeven, van het volk te vergenoegen, was te gering, en daar om vreesde hy, datter iets in de woorden verborgen lag, *dat de Koningin zoo groot gezag had, als iemand van haar Voorzaten.* Op het welke misfchien daar na mocht gezegt werden, dat zy de zelve macht hadde, dewelke Willem de Overwinnaar, of Veroveraar, hadde geoefent, met het aanslaan van de Landen der Engelschen, en die aan vreemdelingen te geven, het welke ook Eduard de eerste op het veroveren van Wales had gedaan. Hy konde niet bedenken, wat betrekkinge dit op het voorgenomen Houwelijk mocht hebben, derhalven waarschoude hy het Huis, om wel op hun hoede te zijn; zoo wierd dan een Commissie gestelt, om het zelve te veranderen, door de welke deze

WOOR-

woorden daar by wierden gestelt, dewelke de Prærogativen van de Koningin, onder dezelve Limitatien brachten, zoo wel al die, dewelke dezelve die van haar Voorzaten gelijk maakten.

Maar eenen Fleadwood, daar na Penzionaris van Londen, zeide aan den Grave van Leicester het geheim daar van, ten tyden van de Koninginne Elizabeth, dewelke zijn discours aanteekende, van waar ik het uitgeschreven hebbe.

Daar was een dewelke een Dienaar van Kromwel was geweest, en zeer doof hem gebruikt, in het Supprimeren der Kloosters. Hy was een man van groote kennisse, maar een windbreker en factieus mensch, en hy alzoo een groot werkmeeſter voor de Jonkvrouw Johanna geweest zijnde, wierd daar over als de Koningin tot de Kroon kwam, in de Fleet geworpen; maar wierd, na dat hy daar een Maand gezeten hadde, weder los gelaten. Maar in de laatste opstand, mede doende geweest hebbende, wierd hy weder vast gezet, en van hoog verraad beschuldigt; hy had groote vrienden, en maakten zijn adres tot een van des Keizers Gezanten, zijnde alstoen de Cancellier van het Hartogdom van Milanen, en door middel van de zelve verkreeg hy zijn vryheid. Zijnde by dezen gebracht, toonde hy hem een nieuwe platte forme, of bewerp van een wijze van te heerschen, dewelke hy voor de Koningin had ontworpen. Zy most zich zelve als een veroveraar doen erkennen, of dat zy, zijnde gekomen tot de Kroon, volgens het gemeene Recht, geenzints, door de Statuyt wetten te limiteren stond, dewijl dezelve alleen restrictien waren voor Koningen, maar voor geen Koninginnen van Engeland, en dat derhalven al deze limitatien van de voorrechten, alleenlijk de Koningen en niet de Koninginnen verband; en zy derhalven vry daar van was. Daar na toonde hy, hoe dat zy de Godsdienst zou kunnen bestellen; de Kloosters weder oprichten, haar vrienden groot maken, haar vyanden vernietigen, en alzoo heerschen na haar welgevallen. Dit bracht de Gezant by de Koninginne, en scheen daar zeer mede in zijn schik, verzoekende haar, het zelve met zinnen over te lezen, en als een groot geheim te houden.

Wanneer zy het nu zag, vand zy daar geen genoegen in, en oordeelde het stuydig te zijn met den eed, den welken zy op het ontfangen van de Kroon gedaan hadde, en zand daar op, om Gardiner, en belaste hem, zoo als hy het zelve zoude willen voor Gods Vierschaar verantwoord, dat hy dat Boek met alle zorgvuldigheid wilde overzien; en zijn gevoelen des anderen daags haar toe te laten komen.

het

1554.

het welke viel op den Witten Donderdag. Zoo als de Koningin van haar dienst kwam, wachte hy op haar in haar Vertrek Kamer, en zeide haar deze woorden: *Mijn goede en genadige Jonkvrouw, ik ben hier niet om uw Hoogheid, met eenige ootmoedige verzoeken te bewilligen, de opstelders van deze nieuw gevondene platte-forme te noemen, maar dat zegge ik alleenlijk, dat het jammer is, dat een zoo Edele en Deugd-zame Jonkvrouw, in gevaar zou gebracht werden door de verderflijke vonden, van zulke snoode en arglistige bedriegers en guyten, want het Boek is vuil en afschrikkelyk, zelfs daar aan te denken.* Hier over bedankte hem de Koningin, en wierp het Boek in het vuur; belastende vorders den Gezant, dat noch hy, noch iemand van zijn gezelschap, zulke projecten van iemand van haar volk zou aannemen. Dit deede Gardiner vrezē, dat indien de Spaansche zoo vroeg met zulke concepten voor den dag kwamen, om die de Koningin in het hoofd te hangen, zy dezelve, wanneer zy haar in handen hadden, wel in het werk mochten stellen. De welke derhalven, om zulks voor het toekomende voor te komen, deze acte dede instellen, dewelke hoe zeer hy oock scheen, zulks tot voordeel van de Koningin te doen, als stellende haar tytul buiten dispuut, echter in der daad daar niets mede voor hadde, als dat zy zoude werden ingetoomt, door al deze wetten, die de voorige Koningen van Engeland hadden toegestaan.

En om dat Konink Hendrik de zevende, hoewel zijn beste recht tot de Kroon afkwam van het Houwelijk, met de erfgenaam van het Huis van Jork, echter de bestieringe geheel in zijn hand genomen had, vreesde hy mede, dat de Spaanschen Prins zoodanigen macht mede pretendeeren mocht, door het gezag het welke het Houwelijk de mannen over de vrouwen geeft, en derhalven bezorgde hy de Artykelen van het Houwelijk, in het Parlement geratificeert te werden, door het welke zy niet alleen toestaan, het geen bedongen was, maar ook een volder uitlegginge van dat gedeelte maakten, het welke verklaart de gantsche bestiering van het Rijk alleen aan de Koningin te behooren.

Groot nabedenken over de Spaansche macht.

Tot deze zaak gaven de Spaansche te veel reden, door het publiceren van Konink Philippus geslacht boom, dewelke zy brachten tot op Johan van Gent (Hartog van Lancafter). Zy zeiden dat zulks alleen geschiede, om de gunst van het volk daar door te verkrijgen, met den Konink voor te stellen, niet als een vreemdeling; maar als een inboorling: maar dit in tegendeel, gaf groot misnoegen; het welk belangende,

de, hebbe ik een klein Boek gezien, dat als toen gedrukt was, in hetzelve werd gezegt; dat Konink Hendrik de zevende inkwam, als alleenlijk pretenderende te trouwen, met de erfgenaam van het Huis van York; maar hy was niet zoo haast op den Throon, of hy verklaarde zijn eigen tytul, en behield die gedurende zijn leven. Zoo zeiden men, zocht ook nu de Spaansche Prins zich te stellen als een erve van het Huis van Lancafter, en op zulk een pretentie zoude hy licht de Koningin haar macht uit de handen wringen, dewelke scheen niet anders als haar devotie te betrachten.

Dit maakte Gardiner te beter naar de vryheid van de Kroon en het volk te zien; zoo dat zekerlijk moet erkent werden, dat men het bewaren van Engeland, van uit de handen der Spaanschen, in dientijd, meest aan hem verschuldigt is.

In dit Parlement werd de Marquis van Northampton herstelt in bloed. Ende de Acte voor het herstellen van het Bisdom van Duresme, niet gegaan zijnde, door het laatste Parlement, wanneer het gedissolveert werd, bracht men nu weder op het Tapijt. De Stad van Nieuw Casteel was daar zeer tegen, wanneer dezelve in het Huis der Gemeente kwam. Maar de Bisschop van Duresme, kwam op den 18. April by hen, en deed hen een groot bericht van al zijn moeyelikheden, wegens den Hartog van Northumberland, en verzocht hen dat zy de Bill wilden laten passeren. Menichten van Exceptien waren daar ingebracht, voor eenige, dewelke belang hadden aan Gatezide, maar het werd zoodanig bestelt in het Huis, dat in plaats van deze exceptien, zy hem een verzoek aan hem zouden zenden, in de welke men deze lieden zijn gunst zoude aanbeveelen. Zoodan op het tellen van de stemmen, bevandmen 120 daar tegen, en 210 daar voor.

Naar dit kwam de Bill, bevestigende de rechtsplegingen, omtrent den Hartog van Zuffolk; en noch andere 58, dewelke wegens de voorgaande wederspannigheid aangetast waren geweest. De Lords brachten een exceptie by, voor aangehechte Landeryen, uit de verbeurtmakinge uit te zonderen; maar die van de Gemeente verwierpen deze exceptien, en passeerden de Bill.

Daar na zonden die van de Gemeente een andere Acte op; voor het nazien van de Statuten, die tegens de Lollardy (een secte in Engeland) gemaakt waren, dewelke twee maal in het Hooger Huis gelezen zijnde, ter zyde werd gelegd. Daar sta trachte het Lager Huis de Statuut van de zes Artykelen te hebben naargezien, maar zulks kwam niet over een, met de deffinen ten Hoof, eenige achttinge op Konink Hendriks

1554.

acten te slaan, zoo wierd dit mede ter zyden gelegd. Daar op brachten ze een andere Bil voort, tot uitroeying van dwalende Opinions en Boeken: maar die wierd op de derde lezing mede ter zyden gelegd. Daar op passeerden zy een andere Bill tegens Lollardy, in eenige pöincten; als het eeten van Vleesch in de Vasten; maar dezelve ook naar het Hooger Huis opgezonden zijnde, wierd op de derde lezing mede door het meeste gedeelte van het Huis, verworpen: zoo voorbarig waren die van het Lager Huis, om de Koningin te believen, of zulk een werkinge dede het Spaansche Goud onder hen, datze vier Billen in een zittinge opmaakten, tot vervolginge van deze, dewelke zy den naam van Ketters gaven; maar om aan de andere zyde eenig genoeg te geven; passeerden zy een Bill, dat noch de Bisschop van Rome, noch iemand anders eenige macht zou hebben, om iemand aan te spreken, of moeyelijkheid aan te doen, over het bezitten van Abdye Landeryen. Deze wierd ook naar het Hooger Huis gezonden, maar wierd ook voor dien tijd ter zyden gelegd, zijnde verzeeking gegeven, dat de eigenaars van dezelve Landen, ten vollen verzeekert zouden blyven.

De reden waarom dezelve wierd verworpen, was dat, nademaal volgens de wet, de Bisschop van Rome geen macht met allen in Engeland hadde, het nodeloos ware, een Acte tegens zijn macht, in dat byzonder te passeeren; want dat scheen zijn gezag in alle andere dingen vast te stellen: en nademaal zy beslooten hadden, de natie met hem weder te verzoenen, oordeelde men, dat het ongevoeglijk ware, een Acte te passeren, in de welke hy, alleenlijk, Bisschop van Rome genoemd wierd; zijnde dat de naam, dewelke hem, gedurende de Scheuringe, was gegeven; zijnde het ook het achterste voor gedaan, te beginnen met een bepalinge van zijn macht, eer zy zijn gezag erkent hadden: zoo wierd dit dan bygelegd; en het Parlement eindigde op den 25. May.

Maar hier staan nu de zaken van de Convocatie te verhandelen. Die van de Reformatie klaagden noch als vooren, dat de disputen van de laatste Convocatie niet oprechtelyk gehandelt waren, dat de treffelykste mannen van hun opinie, in de gevangenis gehouden wierden; en tot het dispuut niet toegelaten: dat alleenlijk eenige weinige van hen lieden, die het recht hadden, van in het Huis te zitten, tot spreken toegelaten wierden, en dat dezelve noch geduriglyk, in hun voorstellingen, gestoort waren. Zoo dat nu beslooten wierd, de Convocatie te adjourneren, voor eenigen zeekeren tijd, en den Spreker, met eenige uit hun getal, naar Oxfort te zenden, op dat de disputatie in de tegenwoordigheid van de geheele Univerziteit, mocht geschie-

gefchieden. En nademaal Kranmer en Ridley, de geleerdſte mannen van die opinie geacht wierden, wierden zy, uit ordere van de Koninginne, uit den Towr, naar de gevangeniffen van Oxford overgebracht. En hoewel Latimer niet voor de geleerdſte wierd geacht, en daar en bovenal ruim het getal van 80. Jaren ouderdoms bereikt had, echter hy een vermaard Prediker geweest zijnde, die de Reformatie geen minder dienſt, door zijn Prediken, als andere met hun ſchrijven had gedaan, wierd hy ook derwaarts gezonden, om mede zijn gedeelte in de diſputatie te hebben.

1554.

Dezedan, dewelke van de Convocatie gezonden waren, kwamen tot Oxford op den 13. April, zijnde Vrydag. Zy zonden om deze Biſchoppen op Zaterdag, en ſtelden hen, den Maandag, Dingsdag en Woensdag, ieder van hen, zijn byzonderen dag, om zijn leeringe te beweerden: maar daar wierd beſtelt dat zy ieder byzonder zouden werden gehouden, en dat alle Boeken en ſchriften hen onthouden zouden werden. Dry Vraagſtukken zouden beredentwilt werden.

Disputatie
tot Oxford.

1. *Of het Natuurlyke Lichaam van Chriſtus wezentlyk in het Sacrament ware.*

2. *Of er eenige ſubſtantie bleef, behalven het Lichaam en Bloed van Chriſtus.*

3. *Of er in de Miſſe een Verzoen-Offer of Propitiatoire Sacrificie, voor de zonden van levende en dooden, ware.*

Wanneer Kranmer eerst voor hen gebracht wierd, dede hem de Spreker een vermaninge, om weder tot de vereeniging van Chriſtus Kerk te keeren. Op het welke hy antwoorde, met groote ſtemmigheit en zedigheit, zoo datter veel beſtonden te weenen. Hy zeide, dat hy zoo zeer tot de vereeniging was genegen als iemand, maar het moſt een vereeniging zijn in Chriſtus en volgens de waarheid. Als hem de Artykels getoond wierden, vragde hy, of zy by het Lichaam van Chriſtus een Organicaal, of vleeſch en bloedig Lichaam verſtonden. Zy antwoorden, dat het het Lichaam was, het geene van de Maget Maria gebooren was: daar op zeide hy, dat hy het neen, of negatiſſ van dit Vraagſtuk wilde ſtaande houden.

Op den 16. wanneer het diſpuit met Kranmer aanvang ſtond te nemen, begoft Welſton, die Prolocutor of Spreker was, met een miſſlag: want hy zeide: *Gy zijt dezen dag vergadert om de verfoeyelyke Kettery, van de waarheid, van het Lichaam van Chriſtus in het Sacrament, te confunderen, of te overtuigen.* Deze miſſlag dede de gantsche vergadering lacchen, maar hy hervatte het, en ging voort: hy zeide, het was

Kranmers
diſpuit.

1554. niet wettig deze dingen in twijfel te trekken, nademaal Christus de zelve zoo uitdrukkelijk bevestigd hadde, en dat daar aan te twifelen, ware te twifelen aan, of te loochenen de waarheid en de kracht van God. Chedsei hier op, drong Kranmer met het woord van Christus, dit is mijn Lichaam; waar op hy antwoorde, dat het Sacrament effectueel Christus Lichaam was, als zijnde gebrooken aan het Kruis; dat is, zijn lyden effectueeljk geapliceert en toegeëigent. Voor de uitlegginge hier van, bood hy een groot geschrift aan, behelzende zijn opinie: van het welke ik niet van noden hebbe te spreken; nademaal het een korte uitschrift was, van het geene hy voorheen, op dat stuk geschreven hadde, van het welke in het voorrige Boek geschreven is; daar op volgde een lang debat, over deze woorden. Oglethorp, Weston en andere, drongen hem zeer aan; dat Christus, makende zijn Testament, most geoordeelt worden, de waarheid te spreken, en wel een klare waarheid; en hier stonden zy geweldig op. Kranmer antwoorde daar op, dat Figuurlijke manieren van spreken, waarachtig waren, en wanneer de Figure klaarlijk was verstaan, was die ook klaar genoeg. Men citeerde ook veel van de hooge uitdrukzelen van Chryzostomus, omtrent het Sacrament, dewelke Kranmer zeide van de Geestelijke tegenwoordigheid te moeten verstaan werden, dewelke door het Gelove genoten word. Over deze zaak wierd veel tijds doorgebracht, dragende zich de Spreker zeer onbetamelijk tegens hem, noemende hem een *ongeleert, onwetend en onbeschaamt* man: daar waren ook verscheidene in de Vergadering, die hem menigmaal uithitsten, zoo dat hy zomtijds niet met allen konde gehoort werden, daar hy weinig nascheen te vragen; maar hy ging al voort, zoo dikmaals als het gewoel ophield. Zy brachten vorders de woorden van Tertullianus by: *het vleesch word gevoed door het Lichaam en het Bloed van Christus, op dat alzoo de Ziel mach gevoedet werden by God.* Maar hy keerde dit tegens hen, en zeide, hier by bleek het klaarlijk, dat het Lichaam zoo wel als de Ziel voedzel ontving in het Sacrament, en derhalven most de Substantie van Brood en Wijn blyven, nademaal het Lichaam, door die geestelijke tegenwoordigheid van Christus Lichaam, niet konde gevoed werden. Tresham wierp hem deze bewijsreden voor, Christus zegt, gelijk als hy leeft by den Vader, dat ook alzo zy, die zijn vleesch eeten, zouden leven by hem; maar hy is wegens zijn substantie vereenigt met den Vader. Daaromme mosten de Christenen werden vereenigt met zijn substantie: hier op antwoorde Kranmer dat de gelijkens geen gelijkmarigheid mede bracht; maar een gelijkheid van zee-

kere soort; Christus is Essentieeljk vereenigt met den Vader; maar de gelovige worden vereenigt met hem door genade; en dat in den Doop zoo wel als in de Eucharistie of het Avondmaal. Als toen spraken zy lange van eenige woorden van Hilarius, Ambrozius en Justinus; toen belasten zy hem, als hebbende kwalijk eenige van de passagien, van de Vaders, in zijn Boek overgezet, van het welke hy zich zelven verschoonde, zeggende dat hy, in al zijn leven, en in alle manieren van zaken, de vallheid gehaat hadde.

Na dat het dispuut van den morgen af, tot twee uren naar den middag geduurt hadde, wierd het afgebrooken; en daar was geen klein gejuig, gelijk of Kranmer, volgens de meening van al de toehoorders, overwonnen was geweest, het welke zy met lacchen en hissen, uitgedrukt hadden. Daar waren Schrijvers by der hand, die al opschreven wat gezegt wierd, uit welker Schriften Fox daarna het gantsche verhaal van deze zaak heeft uitgegeven, het welke in zijn groot Boek begrepen is.

Den volgenden dag wierd Ridlei voortgebracht; en Smith, van dewelke in het voorgaande Boek gesproken is, was nu zeer yverig om die hindernisse, dewelke die involginge, hem in zijn bevorderinge schieen te kunnen toebrengen, weg te nemen, en ondernam derhalven dien dag het dispuut. Ridlei begoft met een Protestatie, verklarende, dat, voorzoo veel hy van een ander gevoelen voor heen was geweest, als dit, het welke hy nu haddete beweerden, hy op geen wereldlijke inzichten verandert was geweest, maar alleenlijk uit liefde tot de waarheid, dewelke hy uit Gods Woord, en uit de Heilige Vaders verzamelt hadde: maar nademaal het Gods zake was, den welken hy hadde staande te houden, zoo protesteerde hy, dat hy verlof mocht hebben, daar na by te voegen of te veranderen, wanneer hy, op beeter bezeffing, zulks nodig zoude achten. Hy verzocht ook zijn gevoelen, zonder interruptie te mogen uitspreken. Het welke, hoewel hem beloofd was, zoo wierd hy echter dikmaals verhindert, zoo als hy voortging met zijn leer uit te leggen.

Hy bewees tegens de lichamelijke tegenwoordigheid, als zijnde srydig met de Schrifture, dewelke spreekt van Christus verlaten van de Wereld; als zijnde tegens het Geloofs Artykel van zijn zitten ter Rechter hand Gods, en tegens de natuur van het Sacrament, het welke een gedachtenisse is. Hy toonde dat alzoo de kwade zoo wel als de goede het zelve genooten: dat het tegens de natuur is, een levend mensch in te swelgen. Dat deze leere verscheidene buiten ordinare miraculen

1554

medebragt, zonder noodwendigheid, en dezelve groot voordeel toebrecht, aan de Keters, dewelke loochenen dat Christus oit een wezentlijk Lichaam gehad heeft, of een menschelijke nature. Dat het was, tegens de Leer der Vaders. Hy erkende, dat het was, waarlijk de gemeenschap van zijn Lichaam, dat is, van Christus dood, en het Hemelsche leven door hem gegeven, en alzoo heeft hy in een zoo krachtige en nerveuze reden, alsik oit omtrent die zaak gezien hebbe, al de voornaamste bewijsredenen voor zijn opinie te zamen gebracht.

Smith bewees, dat niet tegenstaande het zitten ter Rechterhand Gottes van Christus, hy evenwel op Aarden was gezien. Ridley zeide niet te loochenen, of hy mocht komen en zich vertoonen op der Aarde, maar zulks was maar voor een ogenblik, om eenige te overtuigen, andere te versterken, gelijk den Heiligen Paulus en Stephanus, hoewel zeide hy, het wel konde zijn, dat zy hem in den Hemel zelfs gezien hadden, maar hy konde niet, op een en den zelve tijd, beide in Hemelen op der Aarden zijn. Zy keerden zich dikmaals naar de woorden van Chryzostomus, en drongen hem met zommige van Bernardus, maat zoo als hy zeide, dat de wijze van spreken van de eene, Rhetoricaal en Redenkunstig, en Figuratijs zijn, zoo excipieerde hy tegens het oordeel van den ander, als hebbende geleefd in een tijd, wanneer dit gevoelen, in het algemeen aangenomen was. Het disputuit duurde zoo lange, tot dat Weston moede wierd, en alles wederhield, zeggende; *Gy ziet het hardnekkig, ydele eergierig, bedrieglijk en ontsantvassig gemoed van dezen man; maar gy ziet ook te gelyk, dat de kracht der waarheid niet kan verzet worden, en derhalven roept uit met my: de waarheid overwind.* Zijnde dit, door het gehoor beantwoord, gingen zy heen, met groote Triumph; en nu reekende zy, dat het hardste gedeelte van hun werk af was, nademaal nu niemand meer als Latimer overig was.

Latimers
disputatie.

Latimer zijnde des anderen voortgebracht, zeide hen, hy had deze geheele twintig Jaren, zich zelve in het Latijn niet geoefent, en was derhalven niet bekwaam om te disputeeren; maar hy wilde verklaring van zijn geloof doen, en dan mochten zy doen, het geene hen wel geviel. Hy dan verklaarde dat hy oordeelde, dat de tegenwoordigheid van Christus in het Sacrament alleenlijk geestelijk was, nademaal het zelve is, door het welke wy het eeuwige leven verkrijgen; het welke alleenig afvloeit van Christus wooning in ons, door den Gelove. Derhalven is het niet een bloot en naakt teeken alleenlijk. Maar aangaande de Lichamelijke tegenwoordigheid, die merkte hy aan, als de wortel

tel van al de andere dwalingen in hun Kerk. Hy breide zich zeer uit regens de Sacrificie van de Misse, en beklaagde zich, dat zy de Communie, of gemeenschap; in een byzondere Misse verandert hadden, dat zy het volk den Drinkbeeker hadden afgenomen, en in plaatz van den Dienit in een bekende taal, het volk brachten tot een dienstplicht, den welken zy niet verstonden. Hy merkte datze met hem lachten, maar hy zeide hen, datze zijn hooge Jaren mosten aanzien, en overdenken, wat zy zouden mogen zijn, wanneer zy zoo verre gekomen waren.

Zy drongen hem zeer, om hun bewijsredenen te beantwoorden: maar hy zeide: zijn geheugnisse was weg, maar zijn Geloof was gegrond op Gods Woord. Hy was ten vollen overtuigt door het Boek, het welke Dr. Kranmer over die zaak geschreven hadde.

In deze geheele disputatie, gelijk Ridlei daar van schrijft, was'er een groote dis-order, van eengedurig uitroepen, berispen, verwyten, zoo dat het eerder een Toneel als een School van Godsgeleerden geleeleek, en het geraas en de verwarringen, die hem altoos zeer hadden tegen gestaan, wanneer hy in de Sorbonne was, waren enkel zedigheit, by deze woestheid vergeleeken zijnde.

Aanmerkingen op deze disputatien.

Op den 28 April wierden zy weder tot St. Marias gebracht, alwaar Welton hen zeide; zy waren overwonnen in de disputatie, daarom verzoekt hy hen de rest te onderteikenen. Kranmer sprak tegens hun wijze van disputeeren, en dat zy niet konden verdragen, dat iemand haar dwalingen tegen spreekte, of de waarheid voor staat, dat menigmaal vier of vijf van de hunne te gelijk op hen aanvielen, zoo dat men hen mooglijk niet hooren noch beantwoorden konde; tot besluit, hy weigerde te onderschrijven. Ridlei en Latimer gaven dezelve antwoord, zoo datze alle als Kettters en voorstanders van Kettery geoordeelt wierden. Daar op wierdenze gevraagd, of zy van mening waren om te vallen. Zy antwoorden, dat zy niet wilden, en alzoo wierden zy als hardnekkige Kettters geoordeelt, en verklaart geen leden meer van de Kerk te zijn.

Hier op antwoorde Kranmer: van dit uw oordeel en Vonnis, Appelleer ik tot het rechtveerdig oordeel, van den Almachtigen God, vertrouwende by hem tegenwoordig in den Hemel te zullen zijn, voor wiens tegenwoordigheid op den Altaar, ik aldus veroordeelt ben.

Ridlei zeide: alhoewel ik van uw gezelschap niet ben, echter twijfel ik niet, of mijn naam is op een andere plaats geschreven; waar heen ons dit vonnis zal zenden, vroeger als wy, volgens den natuurlijken

1554. ken loop, anders daar zouden gekomen hebben.

Latimer antwoorde ja, ik dank God van harten, dat hy mijn leven zoo lange gespaart heeft, tot dien einde, dat ik in deze zaak, met zoodanigen dood, God verheerlijken mag.

Weston zeide daar op: Iudien gy na den Hemel gaat met dat Ge-loof, zoo wil ik daar nimmermeer komen, gelijk ik my des ver-zeekere.

Naardit was'er een plechtelijke proëessie tot Oxford, in de welke de Hostie, door den Spreker Weston gedragen wierd, dewelke, gelijk hy zelve in zijn disputatie zeide, 6. Jaren ten tyden van Konink Eduard in de gevangenis gezeten hadde. Dit werk gaf hem nu een groot aanzien, hoewel hy voor een gestadigen Dronkaart bekend was. Ridlei schreef aan hem, verzoekende te zien, wat de Notarizen geschreeven hadden, en dat hem mocht toegelaten werden, in eenige deelen iets by te voegen, gelijk hem beloofd was, maar hy kreeg geen antwoord.

Op den 23. April zijn de Commissarissen van de Convocatie gezonden; weder naar Londen gekeert. Kranmer zand een verzoekschrift gezegelt, by Weston, om aan den Raad geleyvert te werden, in het welke hy ernstig hun gunst omtrent de Koningin verzocht, dat hy mocht wegens zijn verraad, vergiffenis verkrijgen, nademaal zy wisten, hoe ongewilliglyk hy tot de Patenten van haar uitsluiting verstaan had. Hy beklagde zich ook over de onordere in de disputatie, zeggende dat men hem niet had willen hooren spreken, of zijn bewijsredenen voorstellen, maar dat het al in een dag afgeschapelt was, hoewel hy stof genoeg voor twintig dagen hadde. Dat het wel een besluit scheen, om metter haast daar over heen te loopen, een zegen-kreet daar over te maken, en zoo hen wegens Kettery te veroordeelen. Hy liet het aan hun wijsheid, te oordeelen, of dit een onverschillende weg van handelen, omtrent zulk een materie, waar.

Weston bracht dit verzoekschrift halver wege, opende het toen; en ziende wat den inhoud daar van was, zand hy het weder te rugge, zeggende dat hy zulk een verzoek niet wilde inleveren. Kranmer wierd zodanig gehouden, dat, daar Ridlei en Latimer malkander konden bezenden, zy echter zulks zeer swaarlyk aan hem konden doen, zonder hun bewaarders de handen te vullen. In een van Ridleis Brieven aan Kranmer, zegt hy, dat hy gehoord hadde, datze Rogers, Crome en Bradford naar Cambridge wilden voeren, om daar mede zulk een Triumph te maken, als zy van hen tot Oxford gemaakt hadden; hy verhoopte dat

dat de dag van hun gedurigerust, en gedurige vreugde en geluk, nu naar by was, en bad God, dat hen die wilde versterken, door den krachtigen geest van zijn genade; hy verzocht Kranmer voor hem te bidden, en alzoo dede hy ook voor Kranmer.

Wat de Brieven aangaat, dewelke de gevangens aan malkander geschreven hebben; Fox heeft de Originele verzamelt, van die geene, die dezelve hadden; en Sir Walter Mildmay, de fondateur van het Emanuel Collegie, heeft die weder van hem gekregen, en dezelve in de boekery van het zelve Collegie gebragt, daar ik dezelve gezien hebbe; maar zy zijn alle gedrukt by Fox, in wiens Acten en Monumenten de lezer dezelve zien kan. Van hen allen schreef Ridley met de grootste t'zamenknooping en kracht, zoo in de stoffe, als in de wijze van die uit te drukken.

Dit nu dus over zijnde, was'er een groote snorkery onder die van den Paapschen aanhang, als waren de Voorvechters van de Reformatie onder de knie gebracht. De gevangens tot Londen hoorende datze hen dus zochten te oversnorken, gelijkze die van Oxford gedaan hadden, gaven een geschrift over, onder het welke de gewezene Bisschoppen van Exeter, St. Davids en Gloucester, nevens Taylor, Philpot, Bradford, Crome, Sanders, Rogers en Laurence hun hand hadden gezet, op den 8. May, van het welke de Inhoud was: dat zy gevangens zijnde, niet als Rebellen, verraders of overtredders van cenige wetten, maar enkelijk wegens hun gewisse omtrent God en zijn waarheid, hoorende dat men voor hadde, hen naar Cambridge te voeren, verklaarden dat zy niet wilden disputeeren, als in geschrift, ten ware zulks geschiede, voor de Koningin en haar Raad, of voor eenige van de Huizen van het Parlement, en dat om deze redenen.

Gevangens tot Londen verklaren hun redens tegens moordelinge disputen.

1. Eerstelijk het was klaar, dat de Determinatien van de Univerziteiten albereeds gemaakt waren, zy waren hunne openbare vyanden, en hadden albereeds hun zaak veroordeelt, zelfs eerze die gehoord hadden, het welke strydig was, beide met Gods Woord, en de Determinatien, dewelke zy ten tyden van den Konink Eduard gemaakt hadden.

2. Zy zagen dat de Prelaten en Geestelijken, niet uit waren, noch om de waarheid uit te vinden, noch om hen cerig goed te doen, anderzints zouden zy hen gehoord hebben, wanneer zy hun gewissen zonder gevaar hadden mogen verklaren; maar dat zy alleenlijk hun verdrif zochten, en hun eigene eer en glory.

3. Zy zagen dat deze, dewelke hun Rechters in deze disputen hadden te zijn, hun verouderde vyanden waren, en uit het geene in het

1554

Convocatie Huis, in het voorleden jaar, en uit het geene nu onlangs tot Oxford was geschied, wisten zy wel, hoe men met hen handelen zoude.

4. Zy waren lang in de gevangenis gehouden geweest, zommige 9. of 10. maanden zonder Boeken of Papieren, of bekwame plaatzen om te Studeren.

5. Zy wisten wel dat hen niet zou toegelaten werden hun gedachten vollen uit te spreken, maar dat men hen zou doen zwijgen, als het de Rechters geliefde.

6. Zy konden de verkiezinge van hun Schrijvers of Notarien niet hebben, de welke zoodanig gekoozen zouden werden, datze schrijven en openbaar maken zouden, juist het geen hun vyanden goed vonden. Daarom wilden zy zich in geen openbaar dispuut in laten, ten ware alleen by geschrift. Maar zy wilden geven een kort begriip van hun Geloof, voor het welke zy gereed waren, hun lichaam en leven aan den strop of aan het vuur, zoo als het God zou believen, op te offeren.

Zy verklaarden, dat zy geloofden dat de Schrifture het ware Woord Gods was, als mede de beste Rechter in alle geschillen en zaken van Godsdienst, en dat men de Kerk moet gehoorzamen, zoo lange als dezelve dat woord volgt.

Dat zy geloofden het Symbolum der Apostelen, en deze, dewelke door de Concilien van Nicæa, Constantinopolen, Ephezen en Chalcedon, en by het eerste en vierde van Toledo waren voortgestelt; als mede de Symbolen van Athanasius, Irenæus, Tertullianus, en Damazus.

Dat zy geloofden de Rechtveerdigmakinge door het Gelove, welk Gelove niet alleenlijke opinie is, maar een volle verzeekeringe, gewrocht door den Heiligen Geest, dewelke het verstand verlicht, en verootmoedigt het hart, om zich zelve onbeveinsdelijk God te onderwerpen.

Dat zy erkennen dat een inhangende gerechticheit de Justificatie, en de vergevinge der zonden, kwamen alleenlijk door Christus gerechticheit, hen toegeeeigent. Zy oordeelden dat den Dienst van God most geschieden in een taal, dewelke by het volk verstaan word, dat alleen Christus, en niet de Heiligen mosten aanbeden werden. Dat terstond na het afsterven, de Zielen overgaan, of tot den staat der gelukzaligen, of tot den staat der verdoemden, zonder eenig Vagevuur tusschen beiden. Dat de Doop en het Heilige Avondmaal, de ingestelde Sacramenten van Christus zijn, dewelke moeten bedient werden volgens

hoo

hun instellinge, en daaromme veroordeelen zy het onthouden van den Kelk, de Tranzubstantiatie, de aanbiddinge of de Sacrificie in de Misse, vast stellende de wettigheid van het Houwelijk voor een ieder.

Deze dingen verklaarden zy, waren zy gereed te beschermen, gelijk zy te vooren menigmaal aangeboden hadden; en beslooten, met het volk te belasten, tot geen wederspannigheid regens de Koningin te komen, maar haar in alles te gehoorzamen, behalven al haar bevelen, met Gods wet srydig waren.

In het einde van deze Maand wierd de Jonkvrouw Elizabeth uit den Tower genomen, en in bewaringe van den Lord Willems gestelt, die tot Woodstok op haar pafte, en haar met groote beleeftheid handelde, en alle eerbiedigheid bewees, die haar staat vereischte; maar deze zoo aangenaam voor de Regeerders niet zijnde, wierd zy gestelt onder de bewaringe van den Ridder Hend: Benefield, door den welken zy wat harder gehandelt wierd.

Princes Elizabeth onder verscheidene bewaringen gestelt.

Op den 20. July, is Prins Philippus tot Southampton aangeland. Wanneer hy eerst zijn voet op het land zette, trok hy aanstonds zijn zwaard uit, en droeg het een goeden weg blood in zijn hand. Of dit nu de wijze van doen, van zijn Land was, of niet, zulks is my onbekent: maar het wierd als een voorteecken genomen, dat hy van meninge was, Engeland met het zwaard te regeren, hoewel andere zeiden, dat zulks beteekende, dat hy zijn zwaard trok, tot bescherminge van het volk. De Major van Southampton bracht hem de Sleutels van de Stad, tot erkenenisse van onderdanigheid, die men altoos aan onze Princen toont; hy namze hem af, en gafze hem weder, zonder een woord te spreken, of door eenig teeken uit te drukken, dat hem ten minsten zulks aangenaam was. Deze trotsheid mishaaide de Engelschen zeer, die gewoon zijn met groote zoetigheid in zoodanige gelegenheid, van hun Princen bejegt te werden. En zoo veel stemmigheid in zulke een Jongman, kost men niet verstaan; maar wierd aangemerkt, als een teeken van een schrikkelijke hoogmoedigheid en trotsheid.

Prins Philippus land in Engeland.

De Koninginne ontmoete hem tot Winchester, alwaar, op den 25. van July, Gardiner hen in de Hooftkerk getrouwt heeft, zijnde hy alstoen in zijn zeven en twintigste Jaar, en de Koningin in haar acht en dertigste van haar ouderdom. Zy wierden vereert, van wegen den Keizer, met zijn titulaar Koninkrijk van Napels; en dat van Sicilie, dat wat beter van waarde was; het welke panden waren van die geheele resignatie die korts daar aan volgde.

Zijn Houweljk met de Koninginne.

1554. Zy dan wierden op den 27. July met hunne nieuwe tytulen geproclameert, aldus: Philippus en Maria, Konink en Koninginne van Engeland, Vrankrijk, Napels, Jeruzalem en Yrland, Princen van Spangien en Sicilie. Beschermers des Geloofs, Eersthartogen van Oostenrijk, Hartogen van Milanen, Bourgondie en Brabant: Graven van Habsburg, Vlaanderen en Tirol: vermakende zich Spangien altoos in een lange optellinge van pompeuze tytelen.

Men heeft waargenomen, hoe gelukkig het Huis van Oostenrijk in haar trouwer was, het welke van geen buiten ordinaire begintzelen, nu, in den tijd van tachtig jaren, door twee Houwelijken, zoo groot geworden was. Eerstelijk met de Erfgename van Bourgondie en de Nederlanden, en dan weder met de Erfgename van Spangien, wordende alzoo het grootste Huis van Christenrijk; en de Collaterale Familie, door het Huwelijk, met de Erfgename van Bohemen en Hongaryen, was nu het grootste van het Keizerrijk. En waarlijk, indien kinderen by dit Houwelijk gewonnen waren geweest, zou men het alder buiten ordinarize gevolg aan het zelve gezien hebben.

Maar daar was geen groote schijnbaarheid van het zelve te verwachten; want gelijk de Koningin nu zeer in jaren was gekomen, alzoo was zy, boven dat, in een slechte staat van gezondheid, hebbende een lange gedurigheid van ongenoege, vermindert, niet alleen de gezondheid van haar lichaam, maar ook de welgesteltheit van haar geest: ook veranderde dit niet door haar trouwen, als ten argsten.

Des Koninks wonderlijke stemmigheit en stilswijgentheit was niets op de Engelschen; maar zijn milddadigheit en goedertierentheit was zeer aangenaam. Hy had een zeer grooten schat mede gebracht, zeven en twintig kisten met ongemunt zilver, ieder van een elle en eenige duimen in de lengte; dewelke op twintig Karren gevoert wierden, en in den Touwr gebracht. Achter dewelke kwamen negen en tnegentig Paarden en twee Karren, geladen met gemunt goud en zilver. Deze groote schat, was misschien de zomme, daar hier voor van gesproken is, dewelke onder de Engelschen stond verdeelt te werden; want het is niet ongelooflijk, dat, hoewel hy zijn Gezanten en Gardiner bemachtigde, groote zommen gelds, aan de zoodanige, als zijn Houwelijk bevorderden, te beloven, maar dat hy van zoo veel gelds niet wilde scheiden, voor dat alles in zeekeren stand was, en derhalven bestelde hy, dat hem deze schat volgde. Ik make daar hier wel gewag af, echter kwam dezelve niet voor October

Zijn groote
schatten mede
gebracht.

ber en January daar aan volgende in Engeland. Hy dede zijn Intre- 1554
de binnen Londen met zeer groote praal.

Op zijn eerste vaststellinge in Engeland, verkreeg hy van de Kon-
ninginne, dat verscheidene gevangens in vryheid gestelt wierden; Cunsten
door hem
bewezen.
onder dewelke de voornaamste waren, de Eerftbisschop van Jork en
tien Ridders, met vele andere perzoonen van staat. Deze vertrou-
we ik, zijn vast gezet geworden, ter oorzaak van de opstand van
Wiat, of de zaak van de Jonkvrouw Johanna; want ik gelove niet,
dat iemand, die over het stuk van den Godsdienst gevangen was, ont-
slagen is geworden. En wat dezen Eerftbisschop aangaat, hy vor-
derde mede tot de Reformatie; maar ik vinde niets, dat eenig groot
Character van hem geeft. Ik hebbe van hem nooit eenig gelchrift
gezien, noch ook dat ergens eenig eerzaam gewag van hem gemaakt
word; zoo dat het schijnt dat hy een zacht en een slap man moet zijn
geweest, en behalven deze kleine stukken van zijn gevoelen omtrent
eenige poincten van de Misse (dewelke in de verzameling zijn) weet
ik van geen overblijfsels van zijn penne.

Het schijnt dat hy zich, in dien tijd, omtrent zaken van den Gods-
dienst inschikte; want zonder dat, is het gelooflijk, dat Philippus
over hem bewogen, of de Koningen voor hem verbeden zou zijn ge-
worden:

De voorspraak, dewelke Philippus verstrekte voor de Jonkvrouw Hy behoed
de Jonk-
vrouw Eli-
zabet.
Elizabeth, en de Grave van Devonshire, van het harte van het
volk, meerder als iets anders dat hy gedaan heeft. Gardiner was
zeer tegens hem ingenomen, en trachte te onderdrukken, de ver-
klaringe dewelke Wiat van hun onnozelheid (als al dat hy konde)
gedaan hadde; maar dezelve was zoo opentlijk op het schavot ge-
schied, dat het niet mooglijk was, dezelve te supprimeren: te voo-
ren in zijn examinatie had Wiat hem beschuldigt, hoopende, door
zulk een vuile daad zijn behoudenisse te vinden; maar op zijn sterven
heeft hy alles geloochent.

Dit had Gardiners besluit gebrooken, dewelke dacht, dat alles
wat zy deden, omtrent den Godtsdienst, was maar half gedaan, ten
ware de Jonkvrouw Elizabeth uit den weg geholpen was: want hy
wist, dat, hoewel zy in veele dingen toegaf, echter haar opvoedin-
ge altoos geheel onder de Gereformeerde was geweest; en het geen
vaster by hem lag, die een ieder by zijn belang oordeelde; hy ree-
kende ook dat haar interest en belang, haar ook moest doen verklaren
tegens het Pausdom (nademaal zy anders een Baftaart was) indien
zy haar Zuster kwam te overleven. N n n 3 Hier

1554.

Hier was Philippus tegen, eerstelijk uit een Edelmoedige drift, om zich zelve aangenaam te maken, door zulk een goed werk van de Koningin te bevorderen. Maar daar na, wanneer hy de hoop van kinderen by haar te krijgen, nu begost te verliezen, bewaarde hy haar, uit belang van Staat; want indien Elizabeth aan een kant geholpen was geweest, zou de Koningin van Schotland, dewelke met den Daulphin stond te trouwen, tot de Kroon van Engeland moeten komen, het welke een te grooten aanwas voor de Fransche Kroon zou gemaakt hebben; en daarenboven, gelijk naderhand gebleeken is, hy was niet buiten hoop, om haar te bewegen, met hem zelf te trouwen, indien haar Zuster zonder kinderen kwam te sterven.

Aangaande den Grave van Devonshire, hy kreeg zijn vryheid lichteliker, hoewel niet, als naar verloop van eenige maanden.

Deze Graaf in vryheid gezet zijnde, en bevindende dat hy altoos onder een gedurig misvertrouwen had te leggen, en dat hy licht, op de minste onorder, weder in den Touwr zou mogen geraken, tot het welke zijn ongelukkig noodlot hem scheen te veroordeelen, besloot het Rijk te verlaten; maar stierf binnen een jaar daar na, gelijk zommige meenen, van vergift.

Philippus
weinig by de
Engelschen
beaamt.

Al deze dingen heb ik te zamen gevoegt, hoewelze op een tijd niet voorgevallen zijn, om een volkomen bericht te geven, van al de werken van genade, dewelke Philippus in Engeland gedaan heeft. Maar wat de rest van zijn handel aangaat, dezelve is in geen deelen het volk aangenaam geweest; want hy trok de natie in al zijn belangen, zoodat voortaan, gedurende deze Reggeringe, Engeland geen gedeelte meer in de beradingen van Europa hadde, maar blindelings door hem geleid wierd, het welke weinig geluks haar toebrecht, voornamentlijk door het schandelijk verlies van Cales. Daarenboven zijn aard en manieren scheenen zeer belacchelijk, en extravagentlijk gemaakt, voor de Engelschen, dewelke van nature den middelweg beminnen, tusschen de uitsporige dartzelheid en lossigheid van de Franschen, en de gemaakte bezetheid van de Spangiaarts, neigende echter meer na de leventheid van de eene, als na de hovaardige trotzigheid van de andere. En in der daad, zijn manier van doen was zoodanig hier, dat het naarbootzen van hem en zijn Spangiaards, daar na een van de grootste gemakkelikheden van Koningin Elizabeths Hof is geweest. De Zaal van het Hof was meest altoos geslooten, gedurende zijn tijd, en niemand konde daar toegang krijgen, ten ware zulks eerst verzocht was, en dat met zoo veel Formaliteiten, als de

Am-

Ambassadeurs gewoon zijn te gebruiken, wanneer zy Audientie verzoeken, zoo dat de meeste Adel het Hof verlieten, blijvende maar eenige weinige, beneffens de Beampte van de huishoudinge.

1554

Gardiner had nu de bestiering geheel in zijn hand, en hy, om zich te aangenamer by den nieuwen Konink te maken, predikte op den 30. September, in St. Paulus Kerk, alwaar, na dat hy dapper op de Predikers van Konink Eduards tijden gefcholden had, het welke het gemeene onderwerpzel van al hun Zerinoenen was, voer hy dapper in lof van den Konink uit, zeggende hem te zijn zoo wijs, nuchteren, goed en gematigt, als ooit eenig Prins in Engeland was geweest; en indien hy zoodanig niet bevonden wierd; was hy te vreden, dat al zijn toehoorders hem voor een onbeschaamden loogenaar hielden. In deze gestalte bleef het Hof, tot aan het naaste Parlement.

Gardiner
munt uit in
een Zer-
moen.

Maar groot misnoegen vertoonde zich nu over al. De strenge rechtsplegingen na de laatste opstand, het Houwelijk met Spangie, en het schierlijk omkeeren van den Godsdienst, liepen alle te zamen, om de Natie van de bestiering te vervreemden. Dit zag men nergens klaarder als in Norfolk, alwaar het volk, in aanmerkinge van haar goede diensten, wel meenden een woord in 't vat te hebben.

Daar wierden eenige kwaadaardige geruchten gestrooit, dat de Koningin swanger was, eer de Konink over was gekomen. Hier over was men aan het Hof zoo misnoegt, dat de Koningin een brief schreef aan de Rechters aldaar (die in de verzameling staat) om na deze valsche geruchten en uitstrooyen onderzoek te doen. De Grave van Suffex hier op, examineerde een groote menichte, maar kon niets vinden. Dit kwam voort uit de gediensfige beleeftheid van Hopton, de nieuwe Bisschop van Norwich, dewelke dacht, zijn yver voor de Koningin uit te drukken, wiens Capellaan hy lange was geweest, met alle praatjes die hem voorkwamen, na den Raad te zenden, niet aanmerkende hoe verre het ware, onder de waardigheid van de Regeeringe, op alle losse praat acht te slaan.

Col. No. 14.

Dezen Zomer deden de Bisschoppen hun Vizitatie, om te bezorgen, dat alles volgens het bevel der Koninginne uitgevoert wierd. Bonner dede ook de sijne neffens de andere. Hy had zijn Capellanen belast, om een boek van Homilien, of Schriftuurlijke uitleggingen, met een verklaringe van de Christelijke Godtsdienst, te maken. In de voorreden daar van zegth y, dat hy, en zijn Capellanen het zelve te zamen gebracht hadden; maar het is wel waarschijnlijk, dat hy alleen

Bonners
Vizitatie.

1554

alleenlijk den naam daar van hadde, en dat zijn Capellanen het zelve gemaakt hadden, immers het grootste en beste gedeelte daar van, was door hun handen gegaan. Want het was genomen, uit de *Institutie van een Christen mensch*, door Konink Hendrik voortgezet, verschillende alleenlijk in deze Poincten, in het welke het verscheelt, van het geene zy nu bezich waren, op te stellen; zo dat belangende de Pauzelijke Macht, nademaal de zelve noch niet vast gestelt was, hy niets voor noch tegen spreekt.

Col. No. 15.

De Artijkelen op de welke hy zijn Vizitatie maakte, zal in de verzameling werden gevonden; en uit deze, moogen wy van alle andere Vizitatie over Engeland oordeelen. In zijn voorreden verklaart hy, dat hy zijne Artijkelen niet heeft gemaakt, uit eenigen heimclijken wrok, of ongenocgen tegens iemand, maar alleenlijk tot de ontlastinge van zijn gewisse, jegens God en de Wereld. De Artijkels waren: „of de Geestelijkheid zich zelve zodanig droeg, „in Leven, leeringe en handelingen, dat, in het oordeel van een „onzydig Perzoon, zy scheenen te zoeken de cere van God en de „Kerk, van den Konink en de Koninginne? Of zy waren getrouwt, „of voor getrouwt gehouden geweest. En of ze van hun Vrouwen „afgetcheiden waren, en daar ook meer by kwamen? Dan of ze haar „Houwelijk beweerden? Of zy in hun plaatzen bleven; herberg- „zaamheid oefenden; een Pastoor in hun afzijn bestelden? Of ze „ook Godtsdienstelijk den dienst verrichteden, en Processien ge- „bruikten? Of ze ook in kroegen, Herbergen; en Speelbanen, „of suspecte en beruchte huizen verkeerden? Of ze ook met lieden, „die in vermoeden van Ketterye waren, verkeerden? Of er ook „eenig Priester in de Parochie ware, die zich van zijn Kerk abzen- „teerde? Of ze ook eenige heimelyke byeenkomsten hielden? Of „ook iemand van die Geestelijken gebrekkig waar, godslasterlijk om- „trent God of zijn Heiligen, of schuldig aan Simonie ware? Of ze het „volk al tot vrede en gehoorzaamheid aanmaanden? Of ze ook iemand, „die van ketterye verdacht ware, tot het Sacrament toelieten, of ook „zulke, die van een kwaad leven, een verdrukker en kwaaddoender „was? Of ze ook iemand toelieten te prediken, dewelke geen licencie „of toelatinge hadde? Of ook afhielden; die gelicentieerd waren? „Of ze ook den Dienst in het Engels deden? Of ze de Sacramenten „recht gebruikten? Of ze de Zieken bezochten, en de zelve de Sacra- „menten mede deelden? Of zy ook iemand trouwden, zonder dry „Zondags-proclamatie? Of ze de Feesten en Heilige dagen ook vier- „den?

den? Of ze ook in hun Priesterlijke klederen en scheeringe gingen? 1554.
 „ Of deze, dewelke als scheurig geordonneert waren, ook dienst de-
 „ den, zonder door de ordinaire toegelaten te zijn? Of ze renten voor
 „ veele Jaren van hun Beneficie maakten? Of ze ook Koopmanschap
 „ of woeker hanteerden? Of ze ook Degens of Pookken droegen op onbe-
 „ tamelijke tyden of plaatzen? Of ze ook ieder vierdendeel Jaars aan het
 „ volk, in de moeders taal uitlegginge deden, van het Apostolische Ge-
 „ loof, de tien Geboden, en de twee Geboden van Christus, wegens
 „ de liefde van God en zijn naasten, de zeven werken der Barmhartig-
 „ heid, de zeven Dood-zonden, de zeven Hoofd-deugden, en de ze-
 „ ven Sacramenten? Dit waren de voornaamste Hoofd-stukken, op de
 „ welke hy de bezoeking dede.

Een zaak is aanmerkens waardig, dat het blijkt, beide by deze en des Koningins injunctien en beveelen; dat zy niet trachten te reordene- ren of bevestigen die geene, dewelke in Konink Eduardstijd, volgens het nieuwe Boek geordineert waren, maar datze alleenlijk die reconcilieerden, met byvoeginge van die dingen, dewelke ontbraken, gelijk als de Salvinge, en het geven van de Priesterlijke klederen, en andere plechtigheden van het Roomsche Pontifical. In het stuk van reordenering of Hervorming, om het gemeene woord te gebruiken, van zoodanige als in Kettery of Scheuringe waren ingewijd, had de Roomsche Kerk, niet altoos een zekere regel gebruikt; want hoewel zy de Grieksche Kerk erkennen schuldig te zijn, of aan Kettery, of aan scheuringe, zoo ontfangen zy echter hun Priesters, zonder een nieuwe ordinatie of Inwyinge. Echter na de tijd van het geschil, tusschen den Paus Nicolaus en Photius, en noch meer, na de Roomsche verbitte- ringen tusschen Zergius en Formozus, waar door de doode lichamen der vooriger Pauzen opgegraven, en door de straten, door hun opvolgers gesleept wierden, hebben zy de Ordinatien en Inwyingen vernietigt, als achtende dezelve ongeregelder wijze geschied te zijn.

Daar na wederom, na die groote scheuring tusschen de Pauzen van Rome en van Avignon, hebben zy de orders, dewelke gegeven waren, noch vernietigt noch vernieuwt; maar nu in Engeland, hoewel zy te dezer tijd maar alleen, het geen daar aan ontbrak, vervulden; evenwel daar na, wanneer zy begosten, die geene die in ordere waren, te verbranden, gingen ze na de oude wijs te werk; zeggende, dat orders in scheuringe gegeven, krachteloos waren. Alzoo achten zy, noch Hooper noch Ridley Bisschoppen te zijn, en hebben hen alleenlijk van hun Priesterschap gedegradeert, hoewel dezelve volgens hun eigene

#554.

Formulier waren geordineert en ingewyct geweest, behalven datze den eed aan den Paus niet hadden gedaan. Maar aangaande deze, dewelke volgens het nieuwe Dienst-Boek geordineert en ingewyct waren: deze hebben zy gants niet gedegradeert, als vast stellende, dat zy geen ordere met al hadden.

Bonner in zijn Vizitatie, wende groote zorge aan, dat alle zaken, over al naar de oude wijze geschieden, welke ook de voornaamste betrachtinge was, komende de andere dingen maar by *Pro Forma*, om het welltaans wil. Wanneer hy tot Hadham kwam, verraste hy den Doctor of Leeraar aldaar, dewelke hem zoo vroeg niet verwacht hadde, op twee uren na; zoo dat'er geen Klokke-gelui geschiede, het geen in hem geen kleine onordere veroorzaakte; dewelke vermeerdert wierd, wanneer hy in de Kerk kwam, en aldaar het Sacrament noch niet opgehangen, noch andere toefstel gemaakt vand; waar op hy begoft te kyven, zeer onbetamelijk te vloeken en te schelden, noemende den Priester een Ketter en een Guit, en meer andere goeilijke namen meer. De Priester zeide, dat al die dingen spoediglijk zouden beftelt worden; en wel wetende dat een goede maaltijd, het beste middel was, om Biffchop Bonners gramfchap te stillen, verzocht hy hem by hem te komen en het middagmaal te houden: maar Bonner nam het zoo kwalijk, dat Hadham, dewelke een van zijn eigene Kerken was, een kwaad exempel, voor de omleggende plaatzen wierd, want Bonner verloos zijn gedult, en floeg na Doctor Brikkel (zoo was de naam van de Paftoor) maar miste den flag, zoo datze Sir Thomas Joffelin, geweldig genoeg voor het oor kreeg. Feknam, toen Diaken van St. Paulus, in Docter May zijn plaats, had moeite genoeg om Joffelin te bevredigen, en zeide hem, dat de lange gevangenis van den Biffchop, in de Marfhalzea, hem zoo wat berooit van hooft gemaakt had, zoo dat hy in zijn hevigheid zomwijlen niet wift wat hy deede; maar wanneer hy weder tot zich zelve zou gekomen zijn, zou hem het zelve leet genoeg wezen. Joffelin antwoorde daar op, hem docht dat hy uit het Marfhalzea genomen was, om naar Bedlam, het Dolhuis, gebracht te worden. Maar Bonner ging voort in zijn woeden; en hoewel hy had voorgenomen daar eenige dagen te blijven, en ordere tot het maken van provizie gestelt hadde; zoo wou hy echter nu met kracht voort, hoewel het al de rest van zijn vizitatie in onorder bracht, komende alzoo op zommige plaatzen eerder, als hy zelve gemeent hadde.

De Beeldhouwers begosten nu een beneeringden tijd te krijgen, voor alderhande Beeldewerk dat men voor alle plaatzen most oprichten.

Bon-

Razerny van
Bonner.

Bonner had gemerkt, dat in de meeste Kerken, de Muren met eenige Schriftuur plaatzen beschreven waren, en zelfs waren op zommige plaatzen passagien geschreven, dewelke, of het Houwelijk van de Geestelijken begunstigten, of tegens de Lichamelijke tegenwoordigheid en de Sacrificie of Offerhande van de Misse, en andere Ceremonien van de Kerk, tegenspraken. Hier over dede hy, op zijn wederkomst, Bisschoppelijke Brieven, op den 24. October, rontzom af zenden, om deze letter schilderinge uit te doen.

Hier op wierd van veele gezegt, dat de Schriftuur most uitgewischt werden, om plaats voor de Beelden te maken, nademaal zy malkander zoo strydig waren, en zoo kwalijk verdragen konden, datze niet by een konden duren.

Veel spotterien wierden aangerecht, tot bespottinge van de oude wijzen en het Beeldewerk; menigte van Gedichten wierden gedrukt en uitgegeven, en andere spottelijke verbeeldingen, van den Latijnſchen dienst, en het Heidendom van hun aanbiddingen. Maar niet veroorzaakte meer gelach, als het geene, op voorgaande Paaschen, in St. Paulus Kerk voorviel; zijnde het de wijze, om het Sacrament in het Graf te leggen, op den avond dienst van goeden Vrydag, en het zelve, met het aanbreeken van Paasch dag weder daar uit te nemen; ten tyden van het uitnemen van het zelve, was het Choor gewoon te zingen deze woorden: *Surrexit non est hic; Hy is hier niet, hy is opgestaan*: want in der daad iemand had het weg gestolen; en de Priester daar na ziende, vand het niet; het welke geen kleine onorder onder hen verwekte, maar een ander Hostie wierd terstond in de plaats gebracht. Hier op volgde terstond een straat-liedeken, dat hun God gestolen was, maar datze een nieuwe in de plaats gemaakt hadden. Maar deze Raillery was zoo gezouten, datze de Geestelijkheid niet weinig tergde. Zy boden groote vergeldingen aan, om dien Dief, die het Hostie gestolen had, uit te vinden, maar die bleef wel verborgen. Maar zy beslooten wel haast, deze belachelijke poetzén der Ketteren in een droevig treuren te veranderen.

Aldus stonden de zaken aldaar op den 11. November, wanneer het derde Parlement bescheiden was. In het gelchrift van Sommatie was de tytul, *van Opper-Hoofd van de Kerk*, uitgelaten, hoewel de zelve by wetten, aan den Koninklijken tytul gehegt was: en derhalven wierd dit by de Regeringe van de Koninginne Elizabeth voortgebracht, als een bewijsreden, om goed te maken, dat dit geen wettig Parlement was geweest, en om het zelve te vernietigen, om dat het door geen

Een nieuw
Parlement.

354. wettig geschrift, beroepen was. De Kardinaal Polus werd ook nu toegelaten in Engeland te komen. De Keizer had hem dezen Zomer in de Nederlanden gebracht, alwaar om die rauwigheid, van hem den voortgang te beletten, te verzoeten, hy hem verzocht om een vrede, tusschen hem en Vrankrijk te bemiddelen; maar dat hadde geen goeden uitslag. Het bleek wel haastelijk, dat alles zoo wel, door de loosheid van Gardiner beleid was, en dat het Spaansche goud kracht had, dat het een lichte zaak zou zijn, alles van dit Parlement te verkrijgen, dat men dromen konde.

De Lord Paget en de Lord Hastings wierden van den Konink en Koningin gezonden, om den Kardinaal over in Engeland te brengen. Op het openen van het Parlement, was het een ongewoone zaak te zien, beide Koning en Koningin in Staat te zien rijden, en met twee Swaarden van Staat, en twee kappen van Maintenance voor hen gedragen. De Swaarden wierden gedragen, het eene door den Grave van Pembroke, en het andere door den Grave van Westmoreland, en de Kappen by de Graven van Arundel en Schrewsbury.

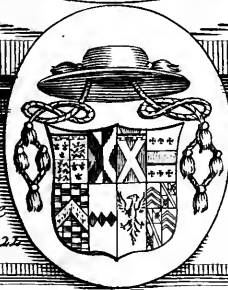
Rechtszaken
van Polus in-
getrokken.

De eerste Bil, in het Hoogerhuis ingelevert, was het herroepen van de Rechtszaak tegens den Kardinaal Polus, dezelve kwam in op den 17. en werd naar het Lagerhuis zonden, op den 19. dewelke zy drymaal op een dag lazen en weder op gezonden. Deze Bill zijnde om gepasseert te moeten werden, eer hy in Engeland konde komen, werd in het Huis der Gemeente voorgestelt, of die Bil zou kunnen gepasseert werden, zonder een zessie te maken, dewelke een prorogatie veroorzaken zou, Men besloot van ja, en zoo kwamen op den 22. de Konink en de Koninginne, en passeerden dezelve.

Hier in werd voorgestelt, dat de eenige reden van de Rechtszaak tegens hem, was, dat hy niet had willen verstaan tot de onwettige scheidinge en echtbreuke, tusschen Konink Hendrik, en zijn zeer goedertierene, deugdzaame en wettige Huisvrouw, de Koninginne Katharina: derhalven zy aanmerkende de oprechte en rechtzinnige Conscientie van den Kardinaal in dat stuk, en zijn andere treffelijke deugden en hoedanigheden, herriepen dezelve acte.

Die tot Lon-
den komt.

Op den 24. kwam hy tot Londen, maar zonder de pompery van Intrede van een Pauzelijk Legaat, om dat het gezag van den Paus noch niet wettiglijk opgesteld was. Hoedanig de Instructien van den Kardinaal waren, weet ik niet, ook is niet ten vollen verstaan by de gelearde, wat de macht van een Legaat a Latere in dien tijd was. Maar ik heb in des Koninks Papier Kamer, de Origineele Bulle van den Kardinaal Be-

*Natus Anno
1500. May. cc
Cardinalis. S. Mariae
in Cosmedin. 1536. May. 22.*

*Consecr. Archiepisc.
Cantuariensis
1558. Mar. 22.
Obijt 1558 Nov. 17.*

tons Legative macht in Schotland gevonden, het welke wel schijnt door eenige van des Koninks Scheepen op Zee genomen, of naar Londen door deze, dewelke hem omgebracht hebben, gezonden te zijn geweest, na datze zich meesters van zijn Kasteel en goederen gemaakt hadden. En ik hebbende gewag gemaakt van deze Bulle, tegen deze geleerde Mannen, volgens welkers directie, ik my zelve in dit werk gegouverneert hebbe: hebbe ik, volgens hun goedvinden, dezelve in de verzameling gebracht, hoewelze groot is, nademaal zonder twijffel, de Bulle van den Kardinaal Pool van den zelve inhoud zal zijn. In dezelve zal de Lezer duidelijc kunnen zien, wat gezag by de Legaten is, zelfs tot vernietigen en dispenzeeren, toe, van by na al de Regulen en Canons van de Kerk; alleenlijc eenige byzondere dingen (dewelke zichtbaarlijker schandaleus zouden zijn) worden voor den Apostolischen Stoel zelve bewaart; wiens byzonder voorrecht het altoos geweest te zijn, geacht is, te dispenzeeren met de beste dingen, en dit gezag was te geheiligd, om, zelfs aan een Legaat vertrouwd te werden, zijnde zulks het voorrecht van den Paus zelve; de alderuitsteekentste overtreeders van alle Regulen en instellingen te zijn.

De Kardinaal dede openinge van zijn voornemens en macht, alder eerst aan den Konink en de Koninginne, en dan op den 27. werd een bezending aan het Parlement gedaan, om te komen, en hem zijn Legaatschap te hooren voorstellen; het welke zydoende, heeft hy een lang gesprek aan hen gedaan, hen noodigende tot een verzoeninge met den Apostolischen Stoel, van dewelke hy gezonden was, door den algemeenen Harder van het Christendom, om hen, die lange buiten de bepalinge van de Kerk gedwaalt hadden, weder terechte te brengen. Dit maakte eenige ontsteltenis in de Koningin, het welke zy voorzekerlijc meende een kind te zijn, dat haar in het lichaam begoft te leven. Het welke de vreugd vermeerderde, ontziende zich eenige niet te zeggen, dat gelijk Johannes den Dooper opsprong in zijns Moeders lichaam, op de groetenisse van de Maget, zoo ook alhier een gelukkig voortteeken ontstond, op deze groetinge van Christus Stedehouder. By deze gelegentheid, haar Vrouwen, dewelke haar zeekerlijc in het gevoelen van swangerheid zagen, vleiden haar daar omtrent, zoodanig, dat zy daar niet meer aan twijfelde.

Dit werd den Raad bekend gemaakt, die noch dien zelve avond aan Bonner schreef, lastende hem, daar over het *te Deum Laudamus* in St. Paulus Kerk, en andere Kerken, te doen zingen, en dat men

En het Parlement aanspreekt.

De Koningin meent bevrucht te zijn.

1554

Coll. No. 17

1554.

Collecten geduriglijk zouden gedaan en gebeden werden, om dit tot gelukkige volkomenheit te brengen. Dien gantschen nacht, en den volgenden dag was 'er groote vreugde in het Hof en in de Stad.

Op den 29. bracht den Spreeker, voor rapport aan het Huis der Gemeente, het kort begriip van des Kardinaals aanspraak. Ook kwam 'er een bezending van het Opperhuis, omtrent een Conferentie van eenige van henlieden, met den Cancelier, vier Graven, vier Bisschoppen, en vier Lords, om een verzoek te bereiden, omtrent hun verzoeninge met den Roomfschen Stoel. Dit wierd toegestaan, en het verzoek zijnde goedgevonden by de Commiffie, wierd gerapporteert, en geaprobeert by beide de Huizen. Het behelste een Addres aan den Konink en Koninginne: („ alsdat, voor zoo veel zy, aan een „ grouwelijke afval en scheuringe van den Apostolischen Stoel, schuldig waren, zy nu oprecht leedwezen daar van hadden, en tot teeken van het zelve nu gereed waren, te herroepen, alde wetten, de „ welke tot nadeel van de zelve Stoel gemaakt waren. Derhalven, nademaal de Konink noch de Koninginne eenigzints, door hun scheuringe besinet waren, baden zy dezelve, hun tusschen en voorspraaken, by den Gezant te willen zijn, tén einde hen dezelve wilde absolvieren, en weder in den schoot van de Kerk aannemen.

„ Zijnde dit by beide de Huizen op hun knien den Konink en Koninginne aangeboden, maakten die hun voorspraak by den Cardinaal, die daar over zich in een lange reden verklaarde.

Aanspraak
van den
Kardinaal.

„ Hy bedankte het Parlement, voor het intrekken van de acte, tegen hem, en hem te maken een lit van de natie, van dewelke hy „ door dezelve acte afgesneden was; in vergeldinge van het welke, was „ hy nu, om hem weder met het lichaam van de Kerk te vereenigen. „ Hy zeide hen, dat de Apostolischen Stoel Britannie groote liefde toedroeg, als zijnde de eerste Natie, dewelke opentlijk het Christelijk „ Geloof had aangenomen. De Zaxen waren ook daar na bekeert, door „ middel van dien Stoel, en zommige van hunne Koningen hadden „ daar zulke devotie voor gehad, dat Offa en andere waren gereift om „ dezen Stoel der Apostelen te bezoeken. Dat Adriaan de IV. een Engelsche Paus, Yrland aan de Kroon van Engeland had gegeven, en „ dat veele onderlinge teekenen van genegenheid, tusschen die gemeenen Vader der Christenheid, en onze Koningen, hun alderbeminste „ Zoonen, waren gepasseert, maargeen uitsteekender als het besteden „ op den laatsten Konink den Tytul van *Beschermer des Geloofs*. Hy „ zeide hen, dat in de vereeniginge met dien Stoel, de gelukzaligheid en „ sterkte

„sterkte van alle Kerken bestond, dat zedert zich de Grieken van hen
 „afgezonderd hadden, zy van God waren verlaten geweest, en onder het
 „Jok der Mahometanen waren geraakt. Dat zulks genoegzaam bleek
 „door de ellenden, mits de verdeeltheit van Duifland, maar alderbest uit
 „de verwarringen, die zy zelve hadden uitgestaan, zedert dat zy dat ver-
 „band van volkomētheid gebrooken hadden. Dat zulks door staatzugt
 en loosheid van zommige, by gekomen was, dewelke om hun byzonder
 belang, het zelve hebben aangevangen, na de welke zich de andere, onder-
 daniglijk gevoegt hebben, en dat de Apostolische Stoel, tegens de zelve,
 met hulpen bystand van andere Christen Prinzen mocht hebben anders
 geprocedeert; maar dat die zich echter hadde wederhouden, wachtende
 op dien dag, en de hand des Hemels. Hy spatte wijdloopig in de roem
 en lof van de Koningin uit, en zeide dat haar God oogenschijnlijk be-
 waard hadde, om deze groote zeegen de Kerk toe te voegen. Einde-
 lijk leide hy hen tot boete op, de wetten, die zy gemaakt hadden, te we-
 derroepen; en alzoo in den name van den Paus, stond hy hen een vol-
 komene abzolutie toe, dewelke zy op hun knien ontvingen, en te ge-
 lijk ontloeg hy het gantsche Rijk van alle Cenzuren.

Het overige van den dag wierd met groote Feestery en Triumph
 doorgebracht, en al dat geschied was, wierd op den naaften Zondag
 in St. Paulus Kerk verkondigt. Daar wierd een Commissie bestelt door
 beide de Huizen, om het Statuut van wederroepinge te bereiden, het
 welke niet voor den 25. December was ten einde gebracht, en dan, de
 Bisschop van Londen daar alleenig tegens protesterende, ter oorzaak
 van een provizo of exceptie, ingestelt, voor de Landen, dewelke de
 Lord Wentworth uit zijn Bisdom bezat, wierd het toegestaan, en het
 Lager Huis toegezonden. Dit maakte meer spoed daar omtrent, want
 zy zonden het op den 4. January weder op, met een verzoek, dat 20.
 regulen, daar in begrepen, dewelke het Bisdom van Londen raakten,
 en den Lord Wentworth aanging, daar uit mochten weg genomen
 werden, en twee nieuwe Exceptien daar in gevoegt. Een van deze be-
 haagde de Heeren niet, die een andere instelden. Tegens het welke
 de Burggrave Montacute en de Bisschoppen van Londen en Coventry
 waren. De twintig linien van de Lord Wentworths exceptie wierden
 niet uitgenomen; maar de Heer Cancellier, nam een mes, en sneed
 de zelve uit het Parlement, zeggende, nu doe ik te recht, het werk
 van een Cancellier, zijnde het woord onkundelijk by zommige afge-
 trokken, van het woord Cancelleren, of afzonderen. Men vind niet
 in het Dag-register, dat zulks door ordere van het Huis geschied is,

maar

Abzolutie.

1554.

maar men moet dat vertrouwen, anderzints, is niet gelooflijk, dat het Parlement, tot zulk een onbepaalde macht, zou verstaan hebben, als by den Cancellier gebruikt wierd, als provizien na zijn wil en believen te roeyren of uit te snyden.

Akte van
herroepinghe
van alle wet-
ten tegens
den Room-
schen Stoel.

„ In deze Akte word voorgestelt, hun voorige scheuringe van den Roomfchen Stoel, en nu hun verzoeninge, op het welke, alle Akten gepasseert, zedert het 20. Jaar van Konink Hendrik de achtste, tegens de Roomsche Stoel, ieder in het byzonder opgetelt zijnde, wierden wederroepen. Daar word gezegt, dat om alle onlusten, daar uit mogende komen te ontstaan, te weren; zy verzochten, dat de volgende Artykelen, door tusschen bemiddeling van den Kardinaal, van den Paus mochten werden toegeftaan.

„ 1. Dat alle Bisdommen, Cathedralen of Collegien, nu opgestelt, voor altoes bevestigd mochten blijven.

„ 2. Dat Houwelijken gemaakt, binnen zulke trappen, als tegens Gods wet niet srydig zijn, maar alleenlijk tegens de wetten van de Kerk, mochten blyven bevestigd, en de kinderen daar van, voor wetdig gehouden.

„ 3. Dat alle instellingen in Geestelijke ampten, mochten bevestigd werden.

„ 4. Dat ook alzo alle Judiciale processen mochten blyven bevestigd. En eindelijk dat al de instellinge van de Landeryen, van eenig Bisdom, of eenige Kloosters, en andere Religieuze huizen, mochten blyven gelijk zy waren, zonder eenige moeyelijkheid door Kerkelijke Cenzuren of wetten.

Verzoek van
de Convocatie
daar omtrent.

„ En om dit te beter doorgang te geven, wierd een verzoekschrift, van de Convocatie van Kanterbury bevordert, voorstellend, dat voor zoo veel zy, zijnde de voorstanders en beschermers van de Kerk, gehouden waren te betrachten, met al hun vermogen, om wederom te verkrijgen, de goederen voor de Kerk, dewelke ten tyden van de laatste scheuringe waren vervreemt; zoo evenwel deze dingen wel aanmerkende, wel zagen, hoe swaar, en in der daad onmogelijk het zelve zoude vallen, en hoe zeer zulks de algemeene vrede en rust van het Koninkrijk in gevaar zou stellen. Zy derhalven praxererende, het gemeene goede, en de Zaligheid van de Zielen, voor hun byzonder belang, zeer ootmoediglijk den Konink en Koninginne baden, by den Legaat voor hen te intercederen, dat, volgens de macht, hem, door den Paus verleent, hy wilde vast stellen en bevestigen, al het geene, omtrent de Alienatie van Kerk en Abdy Landeryen was

„ gefchied, tot het welke zy, voor hun belang conzenteerden. Zy
 „ voegden daar noch een ootmoedig verzoek by: dat deze dingen, de-
 „ welke raken de Kerkelijke Jurifdiëctien en vryheid, mochten werden
 „ herftelt, op dat zy alzo bekwaam gemaakt mochten werden, de Pa-
 „ ftorale zorge, hen aan bevolen, te oeffenen.

„ Hier op ftond hen de Kardinaal een volle bevestiginge van deze din-
 „ gen toe; eindigende het zelve met een fware belastinge, op deze, de-
 „ welke de goedèren der Kerke in hun handen hadden, dat zy het oor-
 „ deel van God aanmerken, het welke Belf hazar overkwam, 'ter oor-
 „ zaak van zijn prophanatie van de Heilige vaten; hoewel dezelve
 „ niet door hem, maar door zijn Vader waren weg genomen. En hy
 „ moft hen ernstiglijk vermanen, dat zy ten minften wilden bezor-
 „ gen, dat uit de tienden op Pastoryen of Vicaryen, deze die de Ker-
 „ ke bedienden, genoegzaam mochten onderhouden en gemoedigt
 „ werden.

„ Dit wierd in het Parlement bevestigd, alwaar ook wierd verklaart,
 dat alle proceffen, over deze Landen, alleenlijk voor het Hof van de Ko-
 ninginne, en niet in de Kerkelijke Gerechts-Hoven, zouden werden
 afgedaan. En of iemand wilde onder den Dekmantel van eenig Ker-
 kelijk gezag, de Onderdanen in hun bezittinge ontruffigen, zouden
 die in een misdaad van *Premunire* (als van ongehoorzaamheid) ver-
 vallen. Daar wierd ook verklaart, dat de tytul van Opperhoofd,
 noit met recht aan de Kroon behoort heeft; echter zouden alle ge-
 fchriften, in de welke dezelve gebruikt is geworden, hun krach-
 ten behouden; ook dat voortaan, alle fchriften kracht zouden heb-
 ben, in de welke, of zedert de komft van de Koninginne tot de Kroon,
 of daar na, dien tytul zou zijn, of hebben, zijn naargelaten.

„ Daar wierd ook verklaart, dat Bullen van Romen geexecuteert moch-
 ten werden, dat alle exemptien, dewelke aan eenige Religieuze huizen
 hadden behoort, en door toefland hen gegeven, gecontinueert wa-
 ren, wierden ingetrokken, en dat deze plaatzen aan de Bifchoppelijke
 Jurifdiëctie onderworpen wierden gemaakt; uitgezondert alleenlijk de
 voorrechten van beide de Hooge Schoolen, de Kerken van Westmun-
 fter en Windzor, en de Towr van Londen. Maar om iemand aan te
 moedigen, om wat hen goetdacht, aan de Kerken te besteden, wierden
 de Statuten van Mortmain, of Doode hand, voor twintig toekomen-
 de Jaaren ingetrokken, behoudens nochtans, dat niets in deze Acte zy
 ftrydig met eenig recht van de Kroon, of de oude wetten van Eng-
 land; maar dat alles zal gebracht werden in den ftaat in de welke zy wa-

1554.

ren, in het 20 Jaar van haar Vaders Regeringe, en datze zullen werden gecontinueert in die staat en conditie:

Adres van
de mindere
Geestelijk-
heid.

Col.No.16.

Om deze Acte te beter te verstaan, zal ik hier by voegen de Hoofstukken, van het Adres, het welke het Lager Huis van de Convocatie (of Geestelijke vergadering) aan het Opper Huis van de zelve, gemaakt heeft: want meest de Spranten van deze Acte, hadden hun eerste oorspronk van het zelve: Ik hebbe het zelve in de Verzameling gestelt, zoo als ik het zelve onder de papieren van den Eerst-Bisschop Parker gevonden hebbe. In het zelve verzochten zy de Lords van het Opper-Huis der Convocatie, zorge te dragen, dat met hun toestemminge, omtrent het instellen in de Kerkelijke Landeryen, niet tot nadeel van eenigen gerechten tytul, dieze daartoe mochten hebben, mocht gedaan werden; als mede, zijnde gezegt in de toestand van de Chantrijs of Choir-goederen, aan den Konink Eduard, dat'er Schoolen, in Galthuizen, in verscheidene gedeelten van het Koninkrijk moesten opgerecht werden; verzochten zy dat op het zelve behoorlijke acht zou werden geslagen: vangelijken dat de Statuten van Mortmain mochten werden ingetrokken; en voor zoo veel als de tienden, altoos tot den Kerkelijken dienst geschikt waren geweest, verzochten zy daaromme, dat alle *Impropriation* mochten vernietigt, en de tienden aan de Kerk weder gegeven werden.

Zy stelden ook 27. Artykelen voor, van eenige dingen, dewelke omtrent de Reformatie van de Kerk, behoorden aangemerkt te werden. Namentlijk, dat al die geene, die eenige Ketterfche leere hadden gepredikt, zoude gedwongen werden, dezelve opentlijk te *recantieren* en te wederroepen; dat Kranmers boek van het Sacrament, het nieuwe Dienst-Boek, met alle andere Ketterfche Boeken, zouden werden verbrand; en al die geene die dezelve hadde, zouden gelast werden, dezelve in te brengen, of datze anderzints, als begunstigers van Ketterye zouden gehouden werden: dat men groote zorge zou dragen omtrent de Boeken, dewelke of gedrukt of verkocht wierden. Dat het Statuit, gemaakt tegens de *Lollards*, weder lewendig mocht gemaakt werden, en de Kerk herstelt, in haar voorige recht: dat alle Statuiten voor Pluraliteit van Bedieningen, en *Non-residence*, of afwezentheid mochten werden ingetrokken, op dat al zoo gebeneficeerde perzonen op hun plaatzen mochten passen. Dat Simoniale verbindingen mochten werden gestraft: niet alleen in de Geestelijken die zulke proeven-kramery aangingen, maar ook in de Patronen, en in deze, dewelke de zelve bemiddelden. Dat de vry-

,, heden

„heden der Kerken weder mochten werden herstelt, volgens de
 „*Magna Charta*, en de Geestelijkheid ontlast van desware lasten,
 „van de eerstelingen, tienden en subzidien. Dat'er een klare uit-
 „legginge mocht werden gemaakt, van al de Artykelen van het Pra-
 „munire, en dat niemand onder het zelve zou werden gebracht,
 „voor dat'er eerst een verbod van de Koninginne, in dat byzonder
 „was uitgegaan; en dat ongehoorzaamheid, omtrent dezelve, hen
 „alleenlijk onder die schuld zoude stellen; dat alle exemptien zoude
 „weg genomen werden, alle woekery verboden, en alle Geeste-
 „lijke gedwongen werden, om in hunne kleederen te gaan. Het
 „laatste was, dat al die Kerken berooft hadden, zonder eenige
 „ordere daar toe te hebben, zou verbonden werden restitutie te
 „doen.

De naaste acte, dewelke ingebracht wierd, was voor het weder levendig maken van de Statuiten, die waren gemaakt by de Regeringe van Richard de tweede, Hendrik de vierde en Hendrik de vijfde, tegens de Ketters, van dewelke in het eerste Boek van het eerste deel bericht is gedaan. Deze acte nam aanvang in het Huis der Gemeente, het welke gelijk in het voorige Parlement aangemerkt is, zeer tot strengigheid genegen waren. Zy wierd op den 12. van December ingebracht; en op den 15. naar het Opperhuis gezonden, die dezelve op den 18. van die Maand gepasseert hebben.

Die van de Gemeente hebben noch een andere Bill ingebracht, tot het vernietigen van de verpachtinge, door getrouwde Priesters gedaan, voor nul zouden verklaart werden. Hier over wierd veel onder hen geredentwist, en zijnde het eerste ontwerpzel verworpen, wierd een ander opgesteld, en het Hoogerhuis toegezonden, op den 19. van December; maar deze bevindende dat zulks voor een groot gedeelte de Kerklanderyen zou raken, in hun recht, dat door getrouwde Priesters of Bisschoppen was gemaakt, leiden die ter zijden.

Zoo vaerdig liep dit dienstbaar en bedorven Lagerhuis, dat de Bisschoppen zelve gedwongen wierden hun voorbarigen yver te stuiten.

Zy alle begreepen wel hoe zeer de Koningin trachte, de Kerk zoo hoog te trekken, als zy konde, en datter niets was, het geene haar gunst zoo wel konde bewerken, als hoog in deze zake te gaan; en hoewel hun lieden bewegingen, te geweldig en verwerpelijk geoordeeld wierden, echter wierd hun genegentheid daar door ontdekt, zoo dat zy wisten dat zy zouden geoordeelt worden, mannen die diepelijk in die belangen ingewikkelt waren. P p p 2 Na

Wetten te-
gens Ketters
vernieuwt.

1554.

Een Aëte
verklarende
tegens ver-
raad.

Na deze wierd de Bill wegens verraad ingebracht; deze wierd mede voor eenige dagen in het Huis der Gemeente betwift; maar eindelijk toegestaan, volgens deze acte, iemand dewelke loochende des Koninks recht tot de tytul van de Kroon, nevens dat van de Koninginne, of poogde den zelven daar van te ontzetten, te zamen met hen die verscheidene andere misdaden begingen, moesten al zijn goederen verbeuren, en voor al zijn leven gevangen blijven, en Geestelijke zouden van hun bedieninge, door hun ordinairen berooft werden. In dezen gevalle wierd de tweede maal zulks te doen, verraad verklaart.

Maar indien iemand des Koninks dood zou zoeken te bewerken, en zulks door eenige blijkende daad te kennen gaf, gedurende zijn Houwelijk met de Koninginne, de eerste offensie in deze, zou verraaderye zijn. Daar wierd ook aangestelt, dat het Parlement, hebbende de Konink verzocht, dat indien de Koningin kwam te sterven, met eenige kinderen naar te laten, hy de opvoedinge van de zelve op zich wilde nemen, tot dat zy voljarig waren, het welke hy toegestaan hadde; derhalven, indien de Koningin kwam te sterven, voor dat hare kinderen voljarig waren, zou de bestiering van het Rijk in des Koninks hand zijn; indien hy een Zoon zy, tot dat hy achtien, en zoo het een Dochter is, tot dat zy vijftien jaren oud is: en gedurende al dezen tijd, zijn dood te beconspireren, zou verraad zijn. De getuigen zouden voor de partyen gebracht werden; en niemand zou voor eenige woorden tot onderzoek gebracht werden, als binnen den tijd van zes maanden, nadatze gesproken waren.

Een andere
tegens op-
roerige
woorden.

Een andere Aëte passeerde, (ter oorzaak van eenig bericht van eenige Ketterfche Predikers, dewelke, gelijk gezegt wierd, in hun Conventiculen hadden gebeden, dat God het harte van de Koningin, van de Afgodendienst tot het ware Geloof wilde trekken, of anders hare dagen verkorten) dat al die geene die alzo baden, tot wegneminge van des Koninginnes leven, als verraders zouden geoordeelt werden; maar indien ze leedwezen van zoodanige gebeden toonden, zouden zy niet wegens verraad veroordeelt werden, maar tot eenige lichamelijke straffe verwezen werden, anders dan de dood, naar bescheidenheid van den Rechter. Dit wierd in grooten haast gepasseert, want het wierd tot dry malen in het Hooger Huis gelezen, en passeerde op den 16. January, op welken dag het Parlement wierd gedissolveert.

Daar was noch een andere Aëte gepasseert, tegens deze, die loogen-
ach-

achtige dingen van eenige Grooten, onder het volk verspreiden, dat de zulke die zulks deden, in de gevangenis zouden gelegd worden, tot datze hun zegslieden te kennen gaven, volgens voorige Acten, daar van. Indien iemand zoodanige dingen van den Konink of Koningin kwam te verspreyen, die zoude in de Pillory gezet werden, en betalen 100 Ponden, of zijn ooren afgesneden werden, en blyven dry Maanden in de gevangenis, of betalen 100 Marks, en blyven een Maand gevangen, al hadden zy al zegsluiden, indien zy zulks kwaadaardiglyk doen; maar indien hun rapporten strekken, om eenige beroerte te verwekken, zouden die hun rechterhand verliezen, en voor de tweedemaal eeuwiglyk gevangen blyven, maar men zoude tegens hen moeten procederen, binnen de dry Maanden, na dat deze woorden gesproken waren.

Zijnde aldus al de Bills' afgedaan, wierd het Parlement gedissolveert op den 16. January, tot groote blijdschap van Gardiner. Die nual te wege had gebracht, het geene hy voor de Koningin of den Keizer ondernomen hadde; over het welke hy zijn voorige achtige bevestigde, van een groot Staatsman, en handige uitvoerder van Staatszaken was, nademaal hy binnen zoo korten tijd, zulk een grooten verandering had te wege gebracht; daar de belangen van deze, dewelke die toestonden, dezelve een anderen weg op scheenen te leiden.

Gardiner in
grootte acht-
tinge.

Tegen deze, dewelke de Roomsche Tyranny vreesden, hadde hy gezegt, dat gelijk als hun voorige Koningen dezelve zeer wel hadden geweten onder te houden, alzoo was daar nu te minder gevaar voor, nademaal zy zagen, dat alle Princen over eengekomen waren, om hun recht, tegens de Panzelijke pretentien, geheel te behouden. Hy toonde hen, dat daarom al de oude wetten, tegens de Provizien van Rome, als noch in volle kracht wierden gehouden. En alzoo wanneer de Kardinaal Pool over ontboden was, wierd hem een Commissie toegezonden, onder het groote Zegel, van dato den 10. November, door de welke hy geauthorizeert wierd, de Legative macht in Engeland te oefenen. Hier mede wist hy te toonen en te verzeekeren, dat'er geen Legaat in Engeland komen zou, om eenige macht te gebruiken, tot dat zijn bekwaambeden door de Koningin zouden gezien en geaprobeert werden. Andere dachten, het ware maar een ydele inbeeldinge; want indien het Pausdom eens ten vollen opgestelt was, en het volk weder onder de oude Superstitie gebracht, van den Paus voor Christus Stedehouder te achten, en voor het onseilba-

1554. re hoofd van de Kerk te nemen, zou het niet mooglijk zijn het volk in hun gehoorzaamheid te behouden; nademaal al de bystand de welke de Christen Prinzen van deze tijd hadden, van hun Onderdanen, in hun Oorlogen met de Pauzen, alleenlijk daar uit vloeide, dat zy niet meer in 't gemeen, zich zelve zoo Implicite, of blindelings aan hun Priesters onderwierpen. Maar indien eens die blinde gehoorzaamheid weder komt herstelt te werden, zoude het gemakkelijk vallen voor de Priesters, zelfs alleen, door hun byzondere handelingen in de Biegt, geheele heerschappyen het onderste boven te keeren, als het hen maar geliefde.

Groote vrees
omtrent
de Kerk
Landeryen.

Maar dat, het geen meest tegenhiel, was, dat de Kerkelijke Landeryen, door de Canonijke wetten, zoo vast aan de Kerk gehegt waren, dat dezelve daar niet afgescheiden konden werden. Hier op werd geantwoord, dat zy, door een wet van Rome zouden verzeekert werden, waar door alle Allienatiën, dewelke daar omtrent gemaakt waren, uit kracht van toestand der Geestelijkheid, en Pauzelyke macht, in zyn Legaat zouden werden bevestigd. Dat echter konde aan veele geen voldoeninge geven, die eenige wetten in de Canons vonden, die zoo vast lagen, dat de Paus zelve, daar van niet konde dispenzeeren: en of de Legaat het zelve al dede, de Paus zou kunnen weigeren, dat te bevestigen; en dan was alles niet; en men ziet dat dikmaals, het geen van den eenen Paus word bevestigd, van den andere weder herroepen en vernietigd werd. Zoo wierd daar over dan een besluit gemaakt, dat deze gepretendeerde confirmatie, maar een konst en loosheid was, om alles te gemakkelijker door te krijgen. Daar en boven, had een ieder wel gemerkt, dat in de Confirmatie van den Kardinaal, omtrent deze vervreemde Landen, zulke een last ieder op den hals was gelegd, namentlijk het Oordeel van God te vrezen, het welke op Belfhazar, ter oorzaak van het Ontheiligen der Heilige Vaten, gevallen was; het welke zoo veel was, als de zaak te vergeven, en echter een Kerk-rovery daar van maken, over de welke zy de Goddelijke wraak te verwachten hadden. Zoodat de Kardinaal op een en de zelve tijd band en ontband; en het was blykelyk, beide volgens die Clauzule, en het intrekken van het Statuut van Mort-Main, dat dat alles maar geschiede om het volk in te nemen, met de opinie van groote zonden, in het behouden der Kerkelijke Landeryen, te leggen.

Men dacht ook dat deze Confirmatie eerder was een Indemniteit en toelatinge, om die te behouden, als de verklaringe van eenigen gerecht-

rechtigen tytul, voor de bezitters tot en op de zelve. Zoo dat, wanneer de menschen naar by de dood waten, en deze Landen niet langer konden genieten, zou daar niet aan te twifelen zijn, of de schrik voor Kerkroversy, ende straffe die daar toestaat, met de hoop, om daar van verlost te worden, en de verlichtinge, die de Ziekmiffen de Ziel in het Vagevuir zouden kunnen toebrengen, zouden zookrachtelijk, op veele van de zelve werken, ten minste groote, indien niet een volkomene herstelling van de zelve te doen.

Dit Point dan zijnde doorgedrongen en gedragen, by deze, dewelke niet verstonden, in wat aankomstig gevaar hun bezittingen waren, en zich alleenig aan de tegenwoordige confirmatie, en de andere voordeelen, dewelke zy, door het toestaan van dezelve Acte hadden te bejagen, vergaapten, passeerde al de rest, zonder tegenzeggen. De Acte omtrent de proceduren tegens de Kettters, passeerde lichtelijker als iets dat voorgefelt wierd; zoo dat het schijnt dat de oppositie, dewelke omtrent andere Acten gemaakt wierd, niet voortkwam, van iemand die de Reformatie begunstigde, anderzints zou deze gewisselijk meerder tegenstand gevonden hebben. Maar nu was het de eenige weg, tot de gunst van de Koninginne, en bevordering, dat, het welke Kettery genoemd wierd, op het lijf te vallen.

Na het dissolveren van het Parlement, was het 't eerste dat ter hand genomen wierd, te beraden, op wat maniere men tegens de Kettters zou hebben te procederen. Kardinaal Polus had in vermoeden geweest, van de Protestanten te begunstigen; maar scheen nu wel zeer van de zelve afkeerig te zijn, en derhalven, wanneer Tremellius, dewelke zich zelve een Protestant had verklaart, by hem tot Brussel kwam, wilde hy hem niet zien, niet tegenstaande hy zijn Peeter was. Hy kwam over in Engeland, zeer verandert van de vryborstigheid in ommegang, die hy te vooren had gehad; hy toonde zich achterhoudende by een ieder, sprak weinig, en had 'eenemaal den Italiaanschen aard en gematigtheid aangenomen. Hy had ook twee Italianen, Prinli en Ormancto met zich gebracht, dewelke zijn eenige boezem-vrienden waren. Hy was anders een man van een Edelmoedige en goede gesteltheid, maar hy wist wel, hoe verdacht hy by het Roomsche Hof zou zijn, indien hy scheen de Kettters eenigzints te begunstigen, en daarom betoonde hy een groote verfoeyinge omtrent de zelve. Ook verkeerde hy niet veel met eenige, die van die partye hadden geweest, behalven niet Cecil, onlangs

Beradinge
hoe met de
Kettters te
leven.

Secre

1554

Secretaris, dewelke, alhoewel hy voor het meeste afzonderlijk in zijn Huis by Stamford, daar hy naderhand een zeer kostelijk Huis gebouwt heeft, leefde, en erkent wierd, de reformatie als noch in zijn hert te begunstigen, echter in veelé dingen zich naar den tijd voegde, meer van zijn vertrouwenheid hadde, alseenig ander Engelschman.

De Kardinaal
tracht naar
moderatie.

De Kardinaal verklaarde zich zelve altoos een vyand van de uiterste proceduren; zeggende, dat een Harder moet hebben zijn ingewanden, zelfs voor ongehoorzame Schapen, de Bisschoppen waren Vaders, en behoorden deze, dewelke afdwalen, aan te zien, als hun zieke kinderen, en hen daarom niet doden. Hy had wel meermaal gezien, dat strenge wijze van doen, de ziekte eerder dede ontsteeken, als verbeeteren. Daar was een groot onderscheid te maken, tusschen een volk dat onbesmet was, als dat alleen eenige weinige Leeraars daar hun dwaling hadden verspreid, en een volk dat door dezelve overloopen was, zoo wel geestelijk als wereldlijk. Het volk moest niet met zulk geweld te rugge getrokken werden; maar men moest hen tijd geven, om uit die dwalinge te bedaren, in dewelke zy door de involginge en schriften van hun Prelaten gevallen waren; daarom besloot hy, datter een nauwe reformatie van de Zeden der Geestelijken most aangestelt werden. Hy had waargenomen in ieder land van Christenrijk, dat al de beste en wijste Mannen erkennen, dat de schandalen en ergernissen, en onkunde van de Geestelijken, een weg tot Kettery geopent hadden. Hy dan stelde voor, dat men de regulen van de Primitive Kerk moest nazien, en dan zou men, binnen korten tijd, by trappen tot zijn oogwit kunnen komen.

Ik heb niet gehoord dat hy voorgestelt heeft, dat men het Concilie van Trente zou hebben aan te nemen, het welke daarom te verwonderlijker is, nademaal hy zelf een van de Legaten, op de eerste Zessie, daar van is geweest; maar het schijnt, dat de voorstellinge daar van niet tijdelijk was, eer het Concilie ten einde gebracht en gedissolveert was.

Gardiner
naar streng-
heid.

Aan de andere zijde Gardiner, die geen groot gevoelen, omtrent Kerkelijke zaken hadde, als voor zoo veel zy tot de Intrigues van Staat konden dienen, en zijnde hy zelve mede van zulk een temperament, dat harde proceduren op hem de beste werkingen deden, oordeelde dat de executie van de wet tegens de Lollards, het voornaamste van hun betrachtinge most zijn. Hy was verzeekert, dat de Predikers alstoen in de gevangenis, waren luiden van zulk een gesteltenisse, dat indien ze zagen, dat men hen zou willen verbranden, zy lichtelijk toevallen

vallen zouden, of, indienze het al uitstonden en verbrand wierden, dat zulks de rest zoodanig verschrikken zou, dat wel haast het gantsche volk veranderen zou. Hem gedacht wel, hoe de Lollaards in Engeland aannemen, alleenlijk op het verslappen van den Kardinaal Wolzey, omtrent de Executie der Wetten tegen hen, en op het passeeren van het Statuut van de zes Artijkelen, hadden zich veel onderworpen. Zoodat, indien Konink Hendrik; de kloekmoedige uitvoeringe daar van niet ontmoedigt hadde, zy alle ongevallen zouden hebben.

Hy konde niet tegen spreken, dat het reformeren van de Geestelijkheid, was een goede en bekwame middel; maar hy meende, dat alle tijden zulke dingen niet konden verdragen; en indien zy aanvingen hun zeden te reformeren, zouden de Kettters daar uit hun voordeel nemen, om tegens een ergerlijke Geestelijkheid, te roepen en te tieren, het welke de afkeer van het volk van haar Harders eerder zou vermeerderen als verminderen. Gardiner dan klaagde, dat Pool, door zijn wil om te haastiglijk over te komen, by na het werk bedorven hadde, en nu door zijn slappigheid, het zelve door een anderen weg stond te bederven.

Al deze redeneringen waren t'eenemaal na de gesteltenis van Gardiner, dewelke zijnde slaafs en snood, alle andere by zich zelve oordeelde.

Hy was te dezer tijd niet weinig ook getergt, door het herdrukken van zijn Boek van de ware gehoorzaamheid, het welke hy, ten tijden van Konink Hendrik, had geschreven, en daar Bonner de Voorreden op gemaakt had. In dit Boek had Gardiner niet alleenlijk de Supremacy, of Opperhoofdigheid van den Paus, dapperlijk bekampt, en die van den Konink vast gestelt; maar ook des Koninks Houwelijk, met de Koningin Katharina, zeer veroordeeld, noemende het een bloedchandig en onwettig Houwelijk, en rechtvaardigende daar uit des Koninks echtscheidinge, en het trouwen van zijn wel deugdzame en lieve Vrouw, Koninginne Anna.

Dit zijnde tot Straatsburg herdrukt, wierd nu in Engeland overgezonden; en het wierd geoordeeld een aardige trek van de Gereformeerde te zijn, hem aldus voor al de wereld te brandmerken. Maar hoewel hem dit niet weinig speet, zoo was hy echter stout genoeg, om te zeggen, en zich te verschoonen, dat hy had gedwaalt door vrees en zwakheid, gelijk een tweede Petrus; hoewel het een onredelijke zaak was, een dwaling van omtrent een tijd van darrig Jaren, te vergelijken by een schierlijke verloochening van dien Apostel, die zoo terstond,

1554. door zulk een waar en oprecht berouwen wierd geboet.

Neigingen
van de Kon-
inginne.

Tusschen deze twee beradingen wilde de Koningin den middel-weg houden, nemende van ieder van beide haar gedeelte. Zy moedigde Pool aan, om voort te gaan met de verbeteringe van de Leden der Geestelijken, en drong aan de andere zyde Gardiner aan, om tegens de Ketteren te procederen.

Zy zand ook Gezanten naar Rome, dewelke waren de Burg Grave Montacute, de Bisschop van Ely, en Sir Eduard Carn, om de Staat van het Koninkrijk voor te stellen, en haar gehoorzaamheid aanden Paus te betuigen, en te verkrijgen een bevestiging, van al deze genadens, dewelke de Kardinaal Pool in zijn naam, had toegestaan.

1555.

Op den 23. van January, gingen al de Bisschoppen naar Lambeth, om des Kardinaals zegeningen en ordere te ontfangen. Hy vermaande hen tot hun plaatzen te gaan, en hun kudde met alle zoetigheid te handelen, en te poogen dezelve liever door dien weg te winnen, als extremiteiten en strafheid te gebruiken. En op den 25. was 'er een zollemne Processie door Londen. Daar gingen voor eerst 160 Priesters, alle in hun Priesterlijke gewaden; acht Bisschoppen volgden daar aan; en de laatste van al, kwam Bonner zelf, dragende de Hostie; alles om God te danken, om dat zy met de Kerk weder vereenigt waren. Voorts wierden, den gantschen nacht over, vreugde-vuyren aangestooken. En om een geduirige gedachtenis daar van te bewaren, wierd bestelt, dat St. Andries dag altoos zou gevierd werden, als een Jaarlijkse gedachtenis daar van, met benaminge van het *Feesst der verzoeninge*; en de Bedegangen, met al de hooge plechtigheden, dieze op alle andere tyden gebruikten, zouden op dien dag geoeffent werden.

Aanvang
met Rogers
en andere.

Maar nu keerden zy zich t'eenemaal tot het vervolgen der Ketteren: dertig van de zoodanige wierden gevangen in een byeenkomst, by de Boog Kerk, alwaar eenen Roze, een Leeraar, hen de Communie uitdeelde volgens het Engelsch Dienst-Boek; alle deze wierden in de gevangenis geworpen. Op den 22. January, Rogers en andere wierden voor den Raad gebracht. Hy was voor heen een Prebendaris van de Kerk van St. Paulus geweest, en in een Zermoen, na dat de Koningin te Londen was gekomen, had hy yverig de leeringe voortgezet, die hy ook voor heen gepredikt had. Engelijk hier voor is gezegt, hy wierd in zijn eigen huis, op de beroerte die in St. Paulus was ontstaan, in bewaring gezet. Hy wierd zeer aangedrongen, om naar Duitsland te vlieden; maar hy wilde daar toe niet verstaan, hoewel zijn tien kinderen hem daar omtrent bezoekinge genoeg waren.

Hy

Hy wierd voor een van de geleerdste van de Reformeerders geacht; zoo dat, wanneer die van de Convocatie, gelast wierden te disputeeren, zy verzochten, dat Ridley en hy mochten werden toegelaten, om zich by hem te vervoegen. Men had dan voorgenomen een aanvang met hem te maken, neffens eenige andere, om te zien of men hem voor den Raad over konde krijgen.

Hy wierd dan vervolgens voor den Raad gebracht, alwaar zijnde gevraagd door Gardiner, of hy zich zelve tot de Catholijke Kerk wilde voegen, en den Paus als het Opper Hooft daar van erkennen? gaf hy tot antwoord, hy erkende geen Opperhooft van de Kerk als Christus, en wat de Paus belangt, die had geen meerder gezag in Engeland, als eenig ander Bisschop, noch volgens Gods Woord, noch de autoriteit van de Kerk, zedert 400 Jaren naar Christus tijd. Maar als zy hem tegenwierpen, dat hy Konink Hendrik de achtste voor Opper Hooft van de Kerk erkent hadde; gaf hy tot antwoord, dat hy hem noit zoo verre het hooft erkende, als om de zonden te vergeven, den Heiligen geest mede te deelen, of een Rechter te zijn, boven Gods Woord: maar zoo als hy meende zich zelve breeder hier over te verklaren, gebood hem Gardiner, rond uit te antwoorden. Hy wierp Gardiner tegen, dat al de Bisschoppen voor veele Jaren, tegens den Paus hadden gepredikt. Gardiner zeide hier op; zy waren daar toe gedwongen, door de wreedheid van die tyden. Maar zy wilden geen meer redenen met hem voeren: genade wierd hem nu aangeboden; indien hy die verwierp, zoo zou Justitie in de plaats komen. Rogers zeide: indien zy, door wreedheid waren gedwongen geweest, des Paus macht te verloochenen, of zy nu door het zelve geweld; andere wilden dwingen, om de zelve te erkennen? voor hem, hy zou het nimmermeer doen.

Dewelke weigerende afte vallen.

Andere tien wierden ingeroepen, de eene na den ander, en alleenlijk een van de zelve, door gunst van den Lord Effingham wierd heen gezonden, op een algemeene vraag, of hy een eerlijk man wilde zijn; maar al de rest kloekmoediglijk antwoordende, wierden weder na de gevangenis gezonden, en nauwer gehouden als voor heen, zijnde niemand toegelaten, om ontrent hem te komen.

Op den 28. January, de Bisschoppen van Winchester, Londen, Duresme, Salisburij, Norwich, en Carlisle zaten in Sta, Marias Kerk in Southwark; alwaar Hooper, aldereerst voor hen gebracht wierd. Men hoeft hier niet te twijfelen, of Bonner was wel gedachtig, dat hy tegens hem geïnformeert hadde, wanneer hy in Konink Eduards tyden wierd afgezet. Hy was gedaagt, om voor de Koningin te ko-

Worden veroordeelt.

1555.

men, korts na dat zy tot de Kroon gekomen was, en men geloofst, dat hy haar groote zommen gelds schuldig was; veel rieden hem niet te verschijnen, zeggende dat het maar een voorgeven was, om hem, en veel andere meer in de gevangenis te werpen, alwaar zy zouden gehouden worden, tot dat'er wetten zouden gemaakt werden, om hen tot een staak te brengen; maar hy wilde zich niet onttrekken. Hy dan, en Rogers wierden uitgezondert, om een begin mede te maken. Zy wierden gevraagd of ze zich wilden onderwerpen of niet. Zy weigerden beide zulks te doen. Roger zijnde zeer aangedrongen, en echter vast blyvende by zijn besluit; zeide Gardiner, dat het een ydele glory in hem was, het tegens de geheele Kerk te willen uithouden. Hy weder, verklaarde dat hy naar zijn gewisse, en niet uit ydele glorie handelde; hem aangaande, hy wilde met de Antichristliche Kerk van Rome niet te doen hebben. Gardiner zeide, dat hy daar mede de Koningin en het gantsche Koninkrijk veroordeelde, van de Kerk van den Antichrist te zijn. Rogers antwoorde: de Koningin zou wel genoeg gedaan hebben, ware het niet door zijn raad geweest. Gardiner zeide: dat de Koningin hem in dezen raad was voorgegaan; komende de zelve uit haar eigene bewegingen voort. Rogers zeide dat hy zulks noit wilde geloven. De Bisschop van Carlisle zeide: zy konden zulks alle getuigen voor hem; Rogers zeide, zy zouden lichtelyk de een voor den ander getuigen:

Hier op de Comptrolleur en de Secretaris Bourn, stonden op in het Hof, en attesteerde dat. Toen vraagden ze Rogers, wat hem docht van het Sacrament? Hy zeide: het was wel bekend, dat hy zich noit met die zaak gemoeit had, en dat hy by zommige verdacht was, van een strydig gevoelen, met meeninge van zijne Broederen te zijn, echter hy stond geen lichamelijke tegenwoordigheid toe. Hy beklagde zich, dat, na dat hy een half Jaar in zijn huis was vast gehouden geweest, men hem een Jaar daar na in Newgate, of de nieuwe Poort, gevangen gehouden had, zonder eenige schuld; want zy konden niet zeggen, dat hy eenige van hun wetten verbroomen hadde, nademaal hy al dien tijd een gevangen man was geweest, zoo dat zy nu enkelijk wegens zijn gevoelen, aldus tegens hem procedeerden. Zy gaven Hoeper en hem tijd, tot des anderen daags, om te bedenken, wat zy wilden doen: maar zy voortgaande in hun voorig besluit, wierden hartnekkige Kettters verklaart te zijn, veroordeelt om gedegradeert, en in des Sherifs of Schouts handen te worden overgelevert. Hoeper werd alleen van zijn Priester ampt gedegradeert. Toen verzocht Rogers,

dat

dat hem mocht toegelaten werden, met zijn vrouw te spreken, aangaande zijn tien Kinderen. Zy antwoorde dat zy zijn vrouw niet was, en weigerden het alzoo. Hier op wierden zy naar Nieugate, of de nieuwe Poort gebracht.

Op den 4. February, vroeg in den morgen, wierd Rogers aangezegd, zich te bereiden, om op Smithfield te sterven. Hy was zoo vast in slaap, toen hem de boodschap gebracht wierd, dat hy niet lichtelijk ontwaakt wierd; hy trok zijn klederen onbekommert aan, die hy toch haast, zoo hy zeide, weer zou moeten afleggen. Wanneer hy by Bonner gebracht wierd om gedegradeert te werden, vernieude hy zijn verzoek, om zijn vrouw noch eens te mogen spreken; maar konde zulks niet verkrijgen. Hy wierd naar Smithfield gebracht, alwaar men hem niet toeliet, eenige aanspraak aan het volk te doen: maar in weinig woorden, bad hy het zelve, voort te gaan in die leere, dewelke hy hen geleert hadde, en voor de welke hy niet alleen alle bitterheid en wreedheid geduldiglijk had verdragen; maar nu ook gaarne zijn leven over gaf, schenkende zijn vleesch aan het verteerende vuur, tot een getuigenis daar voor. Hy herhaalde den 51 Psalm, en zette zich zelve zoo aan de Staak. Daar was een Pardon gebracht, indien hy wederroepen wilde; maar hy verkoos, eerder onder die sware, hoewel korte straf, te buigen, als zich zelve door zijn afval, in gevaar van het eeuwige vuur te brengen. Het vuur dan wierd aangestooken, het welke hem tot asche verteert heeft.

Rogers Martelarye.

Hooper aangaande, wanneer zy hem gedegradeert hadden, beslooten zy hem naar Gloucester te zenden: daar hy zeer blyde om was: verhoopende door zijn dood, hun gelove te sterken, over de welke hy voor heen gestelt was geweest. Men bracht hem derwaarts binnen dry dagen tijds; wanneer hy daar gekomen was, gaf men hem een dag respijt, den welken hy bestede in vasten en bidden. Eenige zochten hem te bewegen, om de genade van de Koningin aan te nemen, nademaal het leven zoet, en de dood bitter was, hier op antwoorde hy, dat de dood die daar op volgen zou, nog bitterder zou zijn; en het leven hier na, veel zoeter. Wanneer eenige van zijn vrienden van hem scheiden, stortede hy eenige tranen, en zeide hen, dat al zijn gevangenis hem zulks niet had gemaakt te doen.

Hooper tot Gloucester verbrand.

Op den 9. wierd hy na zijn dood gebracht, alwaar hem zijnde verboden te spreken, maar alleen toegelaten om te bidden, zoo deede hy, in het midden van zijn Gebed, de Belydenis van zijn Geloof. Zijnde hem toen, des Koningins vergiffenis getoont, verzocht hy, dat men

1555.

daar mede heen zou gaan. Hy bad God ernstiglijk om sterkte, om deze pijn geduldiglijk te verdragen, ontkleede zich zelve, en omhelsde de Ried Boffchen. Wanneer hy aan de staak met yzere Keetenen gebonden wierd, verzocht hy hen, die moeite te sparen, want hy verzeekerde hen, dat hy hen geen moeiten zou aandoen.

Het vuur wierd dan aangestookt, maar het hout zijnde groen, wilde niet wel branden, en de wind dreefde vlamme van het ried af. Hy bad gedueriglijk: *O Jezus Davids Zoone, ontfarmt u mijner, en ontfangt mijn geest*; roepende ondertuffchen tot het volk, datze om Gods wille meer vyer wilden toebrenghen; want het vyer verbrande zijn nedergedeelten, en kwam niet tot de levende partyen. Het vyer wierd wel vernieuwt, maar de wind blics het gedurig van hem af, en belette hem te stikken, zoo dat hy lang in deze geweldige pyne was. De laatste woorden, die men hem hoorde zeggen, waren: *Heere Jezus, ontfangt mijn geest*.

Een van zijn handen vielen hem af, eer hy stierf, met de andere vervolgde hy, eenigen tijd daar na, op zijn borst te slaan, zijnde zoo in alles by na dry kwartier uurs levende in het vuur.

Sanders tot
Coventry
verbrand.

De naaste aan deze, die veroordeelt wierd, was Sanders, die naar Coventry gezonden wierd, om aldaar verbrand te werden, alwaar hy op den 8. February geleden heeft. Hy wierd ter oorzaak van zijn Prediken tegens des Koningins bevel, gevangen, en wierd veroordeelt, om dat hy weigerde de nieuwe wetten aan te nemen. Wanneer hy naar de Staak geleid wierd, wierd hem mede Pardon aangeboden; maar hy zeide, hy onderhield geen Ketteryen; maar het gezegende Euangelie van Christus, en dat wilde hy noit wederroepen. Wanneer hy by de Staak kwam, omhelsde hy de zelve, en zeide: *Welkom Kruis van Christus, welkom eeuwige leven*; en alzo wierd hy verbrand.

Dr. Taylor volgde naalt daar aan, dewelke Pasfoor van Hadley was geweest. Eenige van zijn naburige Pricsters kwamen tot Hadley, met besluit om Misse in zijn Kerk te zingen. Hy ging daar heen, en verklaarde opentlijk tegens het zelve; maar hy wierd met geweld uit de Kerk gestooten. Gardiner hier kennisse van gekregen hebbende, ontbood hem by hem. Veel van zijn vrienden rieden hem zich aan een kant te houden; maar hy zeide, dat hy Christus naar volgen most, die goede Schaap Harder, die niet alleen zijn Kudde voede, maar ook daar voor zijn leven liet. Hy was oud, en dacht, dat hy geen andere tijd zou vinden, om God zulk een dienst te doen, als deze, daar hy toe geoppen wierd. Hy dan ging met groote blijdschap.

Als mede
Taylor tot
Hadley.

Gard-

Gardiner ontving hem met zijn gewoone beleeftheden, van *Verrader, Villain, Ketter en Schelm*; hy antwoorde, dat hy geen van deze was, en bracht Gardiner in gedachten de eeden, dewelke hy gedaan had, beide aan Konink Hendrik, en aan Konink Eduard. Gardiner zeide: een onwettigen eed moest niet gehouden werden, en leide hem vorders te last, dat hy de Misse in zijn Kerk te doen, verhindert had. Hy antwoorde, dat hy wettiglijk de Pastoor van Hadley was, en dat niemand recht hadde daar te komen, en de Kerk en het volk met afgodery te ontheiligen. Na eenige redenen, over die zaak, wierd hy gezonden naar des Koninks Bank in de gevangenis: en zijnde, op den 22. January, voor den Raad gebracht, weigerde hy af te vallen, en wierd daar op gedegradeert en veroordeeld. Men had beslooten hem naar Hadley te zenden, om aldaar verbrand te werden. Gedurende de gantsche weg, toonde hy zich welgemoed. Wanneer hy by de staak kwam, zeide hy tegens het volk, dat hy hen niets, als Gods heilig Woord geleerd had, het welke hy nu met zijn bloed te verzegelen stond. Maar een van de wachters floeg hem op het hooft, en dwong hem te swijgen. Hy dan, begaf zich tot zijn gebeden, en ging zoo naar de staak, alwaar hy in een Pekton gezet wierd.

Wanneer de takkebosschen rontom hem gelegd wierden, wierp hem iemand een stok daar van naar 't hooft, waar door hy een groote wonde kreeg, en veel bloeds verloos; maar al het geene hy zeide, was: *Och Vriend, ik heb jammer genoeg, wat is dat noodig*. Hy herhaalde den 51. Psalm in het Engelsch, waar over een van de wachters hem voor den mond floeg, belastende hem Latijn te spreken. Hy ging voort in zijn aanroepen van God, tot dat het vyer ontsteeken was, en een van de wachters gaf hem een houw met zijn Helbaard in het hooft, zoo dat 'er de herffenen uitliepen. Dit geschiede op den 9. February.

Bradford wierd mede op dien zelven tijd veroordeelt; maar zijn Executie wierd noch wat uitgesteld.

Korts na de veroordeeling van deze lieden, wierden noch zes andere, over kettery gevangen.

Hier uit zag Gardiner wel, dat het geene hy verwacht hadde, niet volgde; want hy meende dat eenige weinige strenge voorbeelden, de geheele Natie zouden doen omkeeren: maar ziende zich zelven hier in bedroogen, wilde hy niet meer, met hen te veroordeelen, te doen hebben; maar liet Bonner het werk afhakken, die zulks wel gaarne aannam, als zijnde van naturen een woest en wreed mensch, die maar te gevoelig was, van het geene hem in Konink Eduards tijden geschied was.

Gardiner in
zijn meening be-
droogen.

1555.

Deze wreed-
heden zeer
misprezen.

De gantsche Natie stond verbaast over deze maniet van proccderen, en dat men de lieden alleenlijk wegen hun Conscientie verbrande, zonder dat daar eenige andere misdaad mede vermengt, zelfs niet hen oplegt was. Men zag dat aan als een verschrikkelijke wreedheid, om dat deze lieden niet tegensde wetten mildaan hadden; want zy wierden in de gevangenis gelegd, in het eerste voor geringe zaken aldaar gehouden, tot dat deze wetten waren gepasseert, volgens dewelke zy nu verbrand wierden. Zoo dat, gedenkende Gardiners verweringe voor zich zelve in zijn gevangens, wanneer hy verzocht eerst in het byzonder te zijn onderzocht, over het gene, waar over hy vast gezet was, eer dat men hem nieuwe zaken opleide, ieder een nu wel zag, met hoe veel grooter recht, deze lieden het zelve van hem hadden mogen eischen.

Maar nu mocht men het onderscheid van de geesten van beide deze Godsdiensten zien; ten tijden vanden Konink Eduard, wierden de Papijsten alleenlijk uit hun bedieninge gezet, en voor het alderuiterste in de gevangenis gelegd; en van deze laatste warender gantsch weinig; maar nu konde zulks niet helpen; maar men moest meer als Barbarische wreedheden aan onnozele menschen oeffenen, alleenlijk om hun gevoelen. Een stuk van wreedheid is onder anderen aangemerkt. De Raad zand om deze lieden, dewelke hier en daar in het land zouden verbrand werden, en eischte een belofte van hen, van niet te zullen spreken, anderzints dreigden zy hen terstond de tonge uit te snijden; zoo dat, om die slachtery te ontgaan, zy beloofden deze wreede orderen naar te komen.

Aanmerking
op Hoepers
dood.

De wijze van Hoepers dood, dede zommige, die te nauw omtrent de Goddelijke voorzienigheit oordeelen, hun bedenkinge nemen, op het misgevoelen van hem ontrent de kledingen, als of hy, die dat vyer ontsteeken had, nu daarom ook te meer van het vyer te lijden hadde gehad. Maar aldat geschil, was nu al voor heen afgedaan; want Ridley en hy, tusschen dewelke de aldergrootste animoziteit en hevighheit hier omtrent was geweest, wordende deelgenoten in een lijdinge, hebben zich onderlinge volkomentlijk verzoent. Hy heeft twee maal aan Ridley geschreven, die hem ook beantwoord heeft, zoo haast als hy dezelve konde afzenden, in dewelke hy verklaart, hoe innerlijk hy hem genegen was, hoewel zy in eenige omstandigheden, omtrent den Godsdienst, voorheen een weinig getwist hadden. Het was Hoepers wijsheid, en zijn eigen eenvoudighheit, die hen aldus verdeelt hadden, volgende een ieder de overvloedighheit van zijn gevoelen;

Hen; maar nu-verzeekerde hy hem, dat in de ingewanden van Christus hy hem beminde in de waarheid en voor de waarheid.

Hy moedigd hem aan, om zich te bereiden tegens den dag van zijn ontbindinge, na de welke zy te zamen zouden zegenpralen, in de eeuwige Glorie. Hy betuigde groote blijdschap, over het geene hy van Kramer gehoord hadde, en van zijn oprechte en Vaderlijke standvastigheid; wiens oprechtigheid, vroomheid, deftigheid en onnozelheid, aan het gantsche volk van Engeland wel bekend was, en hy dankte God, die gegeven hadde, in zijn eerwaarden ouderdom, dat zulk een man de getuigenisse van zijn waarheid zoude zijn; want eijendig en hardnekkig most hy zijn, die de zuivere en standvastige Belydenis van zulk een waardig, een deftig en onschuldig man niet zou konnen bewegen, om de waarheid te erkennen en te belyden.

Het hadde waarlijk een groot geluk geweest, indien het vyer, het welke deze vroomen mannen verteerde, te gelijk een einde van deze contesten gemaakt hadde, en deze, dewelke die zedert in de zelve ingewikkelt zijn, wilden acht nemen, meerder op hun gevoelen, wanneer zy zich nu tot de eeuwigheid bereidende waren, als op de driftigheid, die hen daar omtrent bewogen heeft; wanneer misfchien, gerustheid en overvloed hun lydingen te geweldiger maakten. Hier uit mogen zy bewoogen werden, matiger gedachten, omtrent zoodanige dingen te voeden.

Indien het Engelsch volk onvernoegt was, omtrent het geene, zedert den aanvang van deze Regeringe was gedaan, zoo kan men zich niet anders inbeelden, of hun ongenoegen vermeerderde niet weinig, by het geene nu dagelijks aangevangen wierd. Deze, dewelke de Reformatie begunstigten, wierden opgewekt, om ernstiger gedachten nu daar omtrent te krijgen; nademaal zy zagen, deze, dewelke hen dezelve gepredikt hadden, met zulk een lijdzaamheid en standvastigheid, de dood ondergaan, liever als dezelve leere te verloochenen.

Dit branden
misfnaagt het
volk.

Dit verwekte in hen grooter teederheid, omtrent hun geheugnisse, en een te grooter afkeer, van hun vervolgers. De rest van het volk, dewelke de Religie of niet kenden, of weinig werk daar van maakten, waren echter ontfelt, over de gestrengheid en wreedheid van deze proceduren en handelingen; en zijnde van nature van een zachte en medelydende gesteltenisse, kreegen een grooten tegenzin voor den Konink, van de welke zy geloofden, dat al deze dingen voortkwamen. De Koningin had voorheen verklaart, dat zy niemand in deze poincten wilde

1556.

dwingen; zoo dacht hen noch redelijk noch betamelijk, haar daarmee te belasten. Gardiner, en de andere Bisschoppen en geheime Raden, hadden zich opentlijk in het Hof daar van gezuivert, en het al op de Koningin gelegd, zijnde daar in zorgvuldiger omtrent hun eigenachtinge, alshaar eer; zoo konde het dan op niemand, als op den Konink vallen, wiens strafheid van gesteltenis, te zamen met zijn bigottery en schijnheiligheid omtrent de Godsdienst, reden genoeg gaven, om alles op zijn reekening te stellen. Behalven dat, hy was in Spangie opgevoed en gekweekt, alwaar de Inquizitie den vollen toom heeft tegens alles; dat van Kettery verdacht was, zonder eenige bepalinge; en zijn Vader hadde, gedurende zijn geheele regeringe, altoos, en zoo verre als hy konde, een vervolger der Protestanten geweest.

Philippus liet ook niet te merken, dat hem alles te last gelegd wierd, en wel begrijpende, dat hy daar door walliglijk by het volk stond te werden, en zoo doende onbekwaam gemaakt, om zijn dessein, van zich t'avont of morgen meester van Engeland te maken, uit te voeren, was hy eenigzins genoodzaakt, om zich van deze imputatie en oplagen te zuiveren.

De Konink
zuivert zich
zelven.

Daarom dan Alphonfus, een Franciscaner Monnik, zijn Biechtvader, heeft op den 10. February wijdloopig tegens het ombrengen der menschen, ter oorzaak van den Godsdienst, gepredikt, en in uitdrukkelijke termen de Bisschoppen, ter oorzaak van zulk een handel, dapper overgehaalt, zeggende, datze zulks uit de H. Schriften niet geleert hadden, dewelke de Bisschoppen leerde, in den geest der zachtmoedigheid, hun tegenstanders te onderwijzen, en hen niet te verbranden, om hun Conscientie en gewisse. Dit maakte de Bisschoppen gaande, dewijl het nu klaarlijk bleek, dat de Spangiaarden deze extremiteiten van zich weerden, en daar op was 'er een stillstand voor eenige weken, omtrent het plegen van vordere gestrengheden.

Maar de
Geestelijken
gaan daarin
voort.

Maar de Paapsche Geestelijkheid, zijnde eens tot bloedvergieten uitgelaten, heeft men altoos waargenomen, de alderwreedste en onmenschelijkste van alle schepselen te werden, zoo dat het niet licht viel hen in te toomen; en derhalven beslooten zy, eer dat de Ketterers niet vorder vervolgt zouden werden, de schande en blaam daar van gewillig op zich te nemen.

Daar wierd op dien tijd een petitie of verzoek-schrift gedrukt, en zelfs van over Zee, van iemand over geschikt aan de Koningin, in het

het welke haar het gevaar word getoont, in het welke zy staat, van 1556.
 door een blinden yver, in het vervolgen van Christus ledematen, zoo verre vervoert te werden, als St. Paulus voor zijn bekeringe. Zy brengen haar in gedachten, hoe haar Kranmer heeft behoed ten tijden van haar Vader, zoo dat zy meer reden hadde te gelooven, dat hy haar liefde, en de waarheid aan haar spreken wilde, veel meer en eerder als al de rest van haar Geestelijkheid, dewelke zy vergelijken met Jezabels Propheten.

Verzoek-
 schrift te-
 gens vervol-
 ginge.

Zy vergaderen menigten van passagien, uit Gardiners, Bonners, en Tonstals schriften, tegens de Pauzelijke Opperhoofdigheid, en haars Moeders Houwelijk, en toonen daar mede, dat zy lieden zijn, dewelke, volgens hun eigene belijdenisse, geen Conscientie hebben; maar alleenlijk al hun doen en laten, volgens hun vreze en belang bepalen, met verzeekeringe, dat het bekent is, dat veele van dien ahang opentlijk belijden, dat indien zy in Turkyen waren, zy zich na den Godsdienst van het land zouden voegen; zy zeiden, dat de Turken zelve de Christenen verdroegen, gelijk ook de Christenen in veel plaatzen de Joden verdragen; maar de vervolginge, die men nu gebruikte, was gelijk met die van de Schriftgeleerden en Phari-zeen; tegens de Apostelen aangestelt; want zy gaven voor dat deze eens van hunne Godsdienst geweest, en nu derhalven Afvallige en Kettters waren.

Zy zeiden ook (maar met een gemeene misflag) dat de eerste wet van branden in Engeland, was gemaakt by Hendrik de Vierde; de welke om de Bisschoppen, die hem geholpen hadden, om Konink Richard detweede, van, en hem op den Throon te komen, daar voor goede vergelding te doen, hen die wet had toegestaan, dewelke was beide tegens alle menschelijkheid, en byzonderlijk tegens alle mededogentheid van de Christelijke Godsdienst.

Zy vertoonen haar, dat ten tijden van Konink Eduard, nooit iemand van de Papisten ooit zoo gehandelt is geworden; en tot besluit zeggen zy, God hadde haar het swaard aanbevolen, tot bescherminge van haar volk, zo lang als zy wel deden, en hadde voor hun bloed te verantwoorden, indienze het zelve zoodanig aan de genade van zulke verscheurende Wolven overgaf.

Van de Koning keert zich het bericht naar den Adel, den welken zy waarschouwen van het gevaar, van niet alleen hun Abdylanderyen te zullen verliezen, maar ook van al hun Vryheden ontzet te zullen werden, werdende gebracht onder een Spaansch Jok, het wel-

555. ke veel van de beste Landen der wereld had verdorven. Men zeiden hen, dat zy mede stonden onder sware lasten en schattingen te komen; gelijk die in Nederland gekomen waren, het welke alle hen rechtveerdiglijk overkomen zou, die zich hadden in de Reformatie ingelaten, om daar door tot de Landeryen van de Kerk te komen, en zulke snoode betrachtungen meer; en, denkende dat zy daar nu in verzeekertheid van waren, dezelve Reformatie met de voet stieten; maar wegens al deze dingen zouden zy voor God hebben te verantwoorden.

Van deze keeren zy zich naar het volk, en vermanen het zelve tot leedwezen over hun groote zonden, dewelke zulke oordelen over hen gebracht hadden; en ten laatsten bidden de Koninginne, dat zy zo gunstig wil zijn aan haar eigen volk, als zy aan vreemdelingen was geweest, aan dewelke zy een vryen uitgang naar andere plaatzen toestaat.

Dit discours is geschreven in een krachtige en goede stijl, ver buiten het bereik van de andere Boeken van dien tijd. Hier op wierden eenige in het werk gestelt, om tot voorstand van zoodanige proceduren te schrijven. Een Boek dan is voorgekomen, van het welke de Argumenten en bewijsredenen zoodanig waren.

Bewijsredenen daar voor.

Zy zeggen, dat de Joden een bevel hadden van de Lasteraars ter dood te brengen; en deze Kettters waren zoodanig; want zy lasterden het Sacrament van het Altaar, het welke het lichaam van Christus was, het welke zy een stuksken brood noemen. Zy bewezen ook dat de Heidenen de Christenen vervolgt hadden, en indien zy zoo veel yver voor hun valsche Godsdienst hadden, zoo betaamde het de Christenen noch veel meer, yverig voor de hare te zijn. Zy gebruikten onder andere die woorden, in de gelijkenisse: *dwing hen om in te gaan.* En die van den Apostel Paulus: *Ik wenschte dat zy afgesneden waren die ukwellen.* Zy brachten by, dat S. Petrus, door een Goddelijke kracht Ananias en Zaphira dood geslagen hadde. Het welke een goede voet voor Overigheden scheen te zijn, om zoodanige menschen ter dood te brengen. Zy zeiden dat de Kettters zelve het branden voorstonden, en oefenden, wanneer zy de sterkste waren, en dat deze, dewelke alstoen door hun handen ter dood waren gebracht, zoo veel moeds en standvastigheds in hunne dood en onschuldigheid in hun leven hadden getoont, als zy ooit getoont hadden. Zy brachten den Oudvader Augustinus by, die het vervolgen der Donatisten toefond; en hoewel hy eens van andere gedachten was

geweest, echter ziende dat gestrengheid zulke goede werking daar omtrent dede, veranderde hy van zinnen, en stond mede toe hen te bannen en te vangen. Deze waren de bewijsredenen voor en tegens deze wijze van proceduren.

Maar latende hen aan het oordeel van den Lezer, zal ik voortgaan tot de Historie: Ik ben geenzints van mening een pralende Martyrologie, of Martelaarsboek te beschrijven, en derhalven zal ik hier voorts, maar alleen de namen der gener die geleden hebben, verhalen, nevens de redens en oorzaak, waarom zy veroordeelt waren; uitzonderende alleenlijk eenige weinige voorbeelden, zal ik geen stand maken op de wijze van hun rechtspleginge en sterven, het welke zoo overvloediglijk gedaan zijnde by Fox, zoo is 'er niets overig gelaten voor die gene die naar hem komen.

In eenige byzondere passagien, die hem alleen, by vliegende berichten, toegebracht waren, heeft hy eenige weinige misflagen begaan, zijnde een weinig te lichtgelovig geweest. Maar wegens het verhaal, het welke hy uit Gedenkschriften en papieren voortbrengt, is hy een zeer volkomen en getrouw Schrijver, zoo dat ik hem in geen afwijkinge, niet zoo veel, als wegen een beslooten verberginge bevonden hebbe; hy zegt het goed en het kwade, de swakheden en driften, zoo wel als de standvastigheid en lijdzaamheid van deze goede luiden, dewelke hun gelove met hun bloed bezegelt hebben, die niet alle gelijk in kennis en bescheidenheid waren; maar hoe veel te swakker eenige van hen waren, hoe veel te meer zulks de wreedheid van hun vervolgers bewijst en te kennen geeft, voor zoo veel dezelve zoo straffelijk tegens zulke onaanmerkelijke perzoonen gehandelt hebben.

Zijnde dan de eerste tusschen-poze over, zo wierd op den 16. Maart, Thomas Thomkins, een Wever, in Shoreditch, of Stranddijk, op Smithfield verbrand, alleenig voor het loochenen van de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus in het Sacrament. Bonner had hem vele maanden in zijn Huis gehouden, hoopende door zachte middelen iets op hem te winnen; maar zulks niets konnende helpen, trok hy hem eens op zeekeren dag een groot deel van zijn baard uit; maar om het zelve te verbergen, dede hy hem den baard glad affscheeren. Op een ander tijd hield hy zijne hand in de vlam van de kaers, zo lange tot dat de zenuwen en aderen schroeyden en borsten, en in Harpsfields aanzigt spatten, die daar by stond, dewelke by Bonner noch voor den armen Man sprak, en verhinderde meer wreedheid voor dien tijd.

De naaste in het lijdnen was eenen Willem Hunter van Brentwood,

1556. een leerjongen van negentien jaren ouderdoms, dewelke door een Priester aan de praat gebracht was, tot dat hy hem bracht, tot het ontkennen van de lichamelijke tegenwoordigheid, waar over hy hem vorders beschuldigde. Zijn eigen Vader wierd gebruikt om hem op te zoeken, en voor het Gerecht te brengen; maar hy, om zijn Vader van moeite te bevrijden, bood zich zelven aan. Bonner bood hem veertig ponden aan indien hy wilde veranderen; zulk een Mercenaire en veile zake achte hy de gewisse der menschen te zijn: maar hy gaf tot antwoorde; indien zy hem met vreden wilden laten, dat hy zijn Conscientie voor zich zelven behouden zou, maar veranderen wilde hy niet. Alzoo wierd hy verwezen, en gezonden om verbrand te worden, het welke geschiede by zijn Vaders huis, op den 20. Maert.

Op den zelve dag, Causton en Highed, twee Edellieden van goeden staat, en groote achtinge, wierden verbrand, by hun huizen in Essex.

Op den 28. Maert, wierd Willem Pigot, tot Braintree, en Stephen Knight tot Malden verbrand, en op den 29. Johan Laurence, een Priester tot Colchester. In al hun rechtsplegingen brachten de Bisschoppen geen getuigenisse tegens hen in, maar wierpen hen alleenlijk de artikelen van beschuldiging voor, volgens de recht-handeling van deze Hoven, dewelke zy noemen, *ex officio*; en belaste hen alleenlijk te antwoorden, en op hun antwoord, dewelke Ketterfch verklaart wierden, hebben zy hen veroordeeld; zo dat het alles geschiede op reekening van hun gewisse, zonder eenige andere beschuldiging ter wereld.

Ferrar, Bisschop van St. Davids, verbrand:

Ferrar, dewelke Bisschop van St. Davids geweest was, zijnde door Gardiner tot afvallen verzocht, en weigerende zulks te doen, wierd naar Carmarthen gezonden, alwaar zijn opvolger Morgan, met hem te werking, gevende hem eenige Artikelen, omtrent het Houwelijk der Priesteren, de Misse en eenige andere punten; op dewelke zijn antwoord Ketterfch geoordeeld zijnde, wierd hy verwezen; hy stelde een appel en beroep in aan den Kardinaal Pool, maar wierd niet aangenomen. Dit echter schijnt verdragde zijn dood noch wat, tot datze nader bericht wierden, want hy wierd op den 13. Maert veroordeeld, en niet voor den 30. Maert verbrand. Omtrent dien zelve tijd is Rawlins White, een eerlijk arm Visscher, tot Cardiff verbrand. Dit geschiede in Maert, maar de dag word niet aangewezen: hy was een zeer oud Man, en wierd in de gevangenis geworpen, alleenlijk om dat hy zijn Zoon te school bestelt had, op dat hy hem den Bijbel mocht voorlezen. Na dat hy een jaar gevangen had gezeten, heeft hem de Bisschop van Landaff, op artikelen, op de welke hy, als een Ketter antwoorde, veroordeeld.

Op

Op den 24. April wierd eenen George March, een Priester, tot Chester verbrand, zijnde veroordeelt, gelijk al de andere; alleenlijk zag men op zijn dood een nieuwe vond van wreedheid. Een vaatje met pik wierd boven zijn hoofd gestelt, op dat het zelve, komende door de hette van het vyer te smelten, op zijn hoofd druipen mocht, en hem alzoo te meer kwellingen aandoen.

Hier na eenen Flower genoemd, dewelke in geestelijke ordere had geweest, maar een oplopend en onbescheiden man was; ging op Paaschdag na de Kerk Sta Margariet tot Westmunster, alwaar hy met een mes na den Priester stak, en hem verwonde, terwijl hy den dienst dede. Hy voor eenigen tijd, wilde het geene hy gedaan hadde, rechtvaardigen, als voortkomende van een grooten vyer, maar daar na verfoeide hy het zelve ernstiglijk. Bonner hier over tegens hem, als een Ketter procederende, veroordeelde hem tot het vyer, en hy wierd op den 24. April, op Westmunsters Kerkhof verbrand. Deze daad wierd door al de Gereformeerde veroordeelt, dewelke erkende, dat de gramschap des mans, de weg tot vervulling der gerechtigheid Gods niet was.

Onhebbelijk
voerval.

In de Joodsche Regeringe, hebben eenige buiten ordinaire perzoonen, wraak op eenige byzondere misdadigers geoeffent; maar die Constitutie was in al hun Policie, door Moizes wet gereguleert, in de welke zoodanige dingen als voorbeelden wierden voorgestelt, waar door die als een wet des Lands wierden; zoo dat in zoodanige voorvallen, het zekerlijk een wettige zaak was, straffe in die weg te oefenen; alzoo ook in eenige Koninkrijken, iemand die een wet-verbreeker viand, mag den zelve dooden; maar daar men geen wet heeft, die sulks ordonneert, daar is het zekerlijk, en tegens de Goddelijke en menschelijke wetten, wanneer byzondere perzoonen het Recht van de Overigheid aanslaan, en recht plegen, op wat wijze het ook zy.

Daar was op dezen tijd een tweede pauze, omtrent de Executie van Ketteren. Want tot het laatste van May wierden geen vuiren meer aangestookt; werdende in het gemeen het volk zoo ontzint daar over, dat zy het niet meer konden verdragen. Ik zal my dan tot andere dingen begeben, die den lezer een vermakelijker onderhoud beschaffen zullen.

Op den 28. Maart ontbood de Koningin den Heer Schatmeester, Sir Robbert Rochester Comptrolleur, Sir Willem Peter Secretaris van Staat, en Sir Francois Inglefield, Meester van de Registers. Zy zeide, zy had hen ontboden, om haar gewisse te verklaren, omtrent de Kerke Landen, die noch aan de Kroon verbleven. Zy bedacht, dat de zelve, gedurende de Scheuringe, weggenomen waren, en dat door onwettige mid-

1555. middelen; derhalven konde zy dezelve met geen goede confcientie behouden; zy dan leverde de zelve wederom, en stondze af. Indien zy haar te gemoet voerden, dat haar Kroon zoo behoefdig was, dat zy zich zelven niet konde onderhouden, indien zy dezelve afstond; most zy daar weder op antwoorden, dat zy de behoudenis van haar ziel meerder achte als tien Koninkrijken, en dankte God, dat haar man van den zelve zin was, en derhalven had zy beslooten aldaar van te disponeren, zoo als het de Paus of zijn Legaat goed zouden vinden. Zy dan beloften te gaan, met den Heer Cancelier, met den welken zy voorheen daar van gesproken had, naar den Legaat, en den zelve zulks bekend maken, beneffens de waardye van de zelve Landeryen.

Besluit der
Koningin
omtrent de
Landeryen.

Dit was een uitwerkzel van de naauwgezetheid, van haar gewisse, dewelke haar nu dacht, omtrent de tijd van haar verlossing te zijn, en derhalven zulk een bezwaarnisse op haar gemoed niet hebben wilde, van de welke zy te gevoeliger was, ter oorzaak van een Bulle, den welken de Paus Julius hadde gemaakt, excommunicerende alle deze, dewelke eenige Abdye of Kerk-Landen bezaten, als mede alle Princen, Prelaten en Overigheden, die tot de executie van deze Bullen geen bystanddeden. Sommige zeiden dat dit op de zaken van Engeland betrekkelijk was; maar Gardiner zeide, dat het alleen op die van Duitsland zag; en dat geen Bullen alhier kracht hadden, ten ware zy in Engeland waren aangegenomen. Dit gaf geen groot genoegen aan het volk; want indien het zulk een zonde in Duitsland ware, zy konden niet anders zien, of het was ook zulks in Engeland; en indien de Paus zijn macht had van Christus en St. Pieter, zoo mosten zijn Bullen over al kracht hebben.

Paus Julius
sterft en
Marcellus in
zijn plaats.

Korts hier aan komt Paus Julius te sterven; namentlijk op den 20. Maart; en op den 6. van April, wierd de Kardinaal Marcellus Cervinus Paus in zijn plaats verkoozen, een man van groote deffigheid en oprechtheid van leven. Hy behield zijn voorigen naam, het welke in lange Jaren niet was geschied, behalven in Adrianus de VI. tusschen wiens gesteltenis en die van dezen Marcellus, een groote over een komt was. Hy terstond keerde alle zijn gedachten (gelijk Adrianus ook hadde gedaan) tot een Reformatie van al de bedorventheden van den Stoel: en bestrafte zijne Voorzaten zeer, die zulks altoos van de hand handen gewezen. Hem dacht dat niets het Pausdom eerwaardiger konde maken, als hun overdadige en overtollige praal weg te nemen; door het welke zy, over de gantsche wereld in te grooter achtinge zcuden zijn, en op een zeekerder grond, de Goddelijke bescherminge verhoopen.

Hy

Hy was een van de Legaten tot Trente geweest, en had aldaar wel waargenomen, wat'er, als de wortel van alle Ketteryen en onorders was voorgefelt geweest, namentlijk dat de Geestelijkheid in het algemeen zeer bedorven was, en door verscheidene exemptien, dieze van Rome hadden verkregen, alle de Primitive regulen verbrooken hadden.

Op zijn eerste verkiezinge riep hy om den Kardinaal van Mantua, en hebbende hem een man van groote oprechtheid bevonden, zeide hy hem, dat hy wiste, dat het een gebruik voor alle Pauzen was, op hun eerste aankomst tot den Throon, van Reformatie te spreken; maar hy wilde daar liever weinig van spreken, als hebbende beslooten, liever veel te doen: alleenlijk hy, openbaarde zijn hart aan hem, op dat, indien hy t'eeniger tijd, daar omtrent in gebreeke bleef, hy zijn bestraffinge mocht hooren, en zich schamen dat zulk een cerlijk man als hy was, hem voor een schurk en een schijnheilig kennen zou. Hy wilde niet, dat iemand van zijn vrienden, dewelke in andere gewesten waren, tot Rome komen zou, noch zijn Neven; die tot Rome waren, in het Hof zouden verschijnen. Hy had een besluit om al de Priesters en Bisschoppen na hun bedieningen te zenden; sprekende dikmaals van hun afwezentheid met groote verfoeyinge. Hy wilde zijn tafel niet veranderen, noch zijn wijze van altoos een te hebben, die hem, onder het eten iets te vooren las. Zeekeren dag, na dat hy lang over de tafel in gedachten had gezeten, zeide hy: dat hem het zeggen van Adrianus de vierde te binnen kwam, als dat de Paus de ellendigste van alle menschen was; zijn leven was vol van bitterheid, zijn Stoel was vol van Doornen, en zijn wegen vol voetangels, en vervolgens, leunende met zijn hand op de tafel, zeide hy: *Ik zie niet hoe hy Zalig kan werden, die deze hooge plaats bekleet.* Deze gedachten raakten hem zoodanig, dat op den 12. dag, na zijn verkiezinge, hy ziek te bedde ging leggen, en tien dagen daar na een Lijk was. Deze dingen worden van hem verhaalt, door den geleerden Onuphrius, die hem wel gekent heeft; en het zal niet onhebbelijk geacht werden, dezelve hier plaats in deze geschiedenissen te geven.

Diersteff.

Zoo haast als de tijdinge van zijn dood in Engeland gekomen was, schreef de Koningin van den 29. dag van May aan Gardiner. Den Grave van Arundel, en den Lord Paget, die toen tot Calais waren, op de bemiddeling van de Vrede, tusschen Frankrijk en Spangie, de welke zy niet konden uitwerken, maar bemiddelden alleenlijk een

De Koningin recom-mandeert den Kardinaal Polus.

1555. Bestand. Zy gaf hen last, om met den Kardinaal van Lotharingen te spreken, als mede met den Constabel en andere Fransche Commissarissen te handelen, dat dezelve den Konink hun meester wilden bewegen, den Kardinaal Pool tot dien Stoel te bevorderen, nademaal hy, in alle deelen, de bekwaamste perzoon daar toe schcen te zijn, voegende daar by (gelijk uit haar brief blijken kan, die in de Verzameling is) dat zy dit buiten zijn kennisse of toestand gedaan hadde. Dit konde op zijn tijd tot Rome niet komen, alwaar, op den 23. van die Maand, Caraffa tot Paus verkoozen wierd, die den naam van Paulus de IV. aangenomen heeft, en zoo veel van zijn Voorzaat verscheelde als mooglijk was. Hy had voorheen een grooten schijn van nauw gezetheid getoont, zettende ook een nieuwe ordere van Monniken op, dieze Theatijnen noemen: maar op zijn komst tot het Pauldom, stelde hy de grootste praal aan die mooglijk was, en toonde zich de trotste en bloedgierigste Paus, die zedert de tijden van Julius de tweede, ooit geweest was.

Coll No. 18

Paulus IV.
verkooren.

Engelsche
Gezanten
tot Rome.

Hy nam het voor een groote eer, dat op den dag van zijn verkiezinge, de Engelsche Gezanten binnen Rome kwamen, met een groot gevolg van 140 Paarden, van hun eigen volk. Op den 23. van Juny, in de eerste Consistorie, na dat hy gekroont was, kregen deze ghehoor. Zy wierpen zich ootmoedig voor zijn voeten, en erkenden de stappen en faulten van hun afdwalinge en scheuringe, dieze hem al oplazen, want de Paus had het zoo geordonneert; belijdende vorders, dat zy ondankbaar waren geweest, voor zoo veel weldaden, als zy van dien Kerk ontfangen hadden, en verzochten ootmoediglich vergiffenis daar voor.

De Paus hield eenige beradingen daar over, of hy hen zou ontfangen, nademaal in hun Credentialen, de Koningin zich zelve Koningin van Yrland noemde: zijnde dien tytul van Konink Hendrik, ten tijden van de scheuringe aangenomen. Het schcen een harde zaak zoodanige Gezanten niet wel te handelen; maar aan de andere zyde stond hy op zijn waardigheid, en achte het alleenlijk zijn Stoel toe te behooren, Koninkrijken op te rechten. Hy dan besloot deze zaak zoodanig te matigen, dat hy gelijk als geen acht op dien tytul zou slaan, maar dezelve toestaan als een teeken van zijn gunst. Hy dan, op den 7. van Juny, erigerde Yrland tot een Koninkrijk, en besteede dien tytul op den Konink en Koninginne, zeggende dat hy anderzints niet wilde, dat zy het in hun openbaar ghehoor, zouden gebruiken. En het is wel gelooflijk, dat zulks hun openbare aanspraak,

praak, wel een maand zedert hun aankomst, te rugge gehouden heeft. Dit dan aldus zijnde geadjusteert, ontving hy de Gezanten gunstiglijk, vergaf de gantsche Natie haar misdaad: en zeide, dat „in teeken van zijn achtinge voor den Konink en Koninginne, hy „hen den tytal van het Koninkrijk van Yrland schonk, volgens die „hooge macht, dewelke hy van God hadde ontfangen, dewelke hem „over alle Koninkrijken gestelt hadde, om de hardnekkige te vernie- „tigen, en nieuwe weder aan te stellen. Maar in zijn byzondere aanspraak met de Gezanten, dede hy zijn beklag, dat de Landeryen van de Kerk niet herstelt waren: het welke hy zeide, in geener manieren te verdragen was; want zy moesten het al weder geven tot een duit toe, nademaal dezelve aan God behoorden. Dit zoude een Anathema, vervloeking en besmettinge op het volk zijn, dewelke veel jammer en ellende met zich sleepen zoude. Derhalven belaste hy hen effectuelijk daar over te schrijven: dit herhaalde hy zoo menigmaal als hy met hun sprak, zeggende hem mede, dat de Peter penning in Engeland moest betaalt werden, zullende hy een Ontfanger zenden, om dezelve te verzamelen. Hy zelve had in dat ampt gebruikt geweest, wanneer by noch jong was, en hy zeide, dat hy zeer gesticht was, de volvaardigheid van het volk, daar omtrent te zien, voornamentlijk die van geringer slag, omtrent het betalen van dezelve. Zy behoefden niet te denken, dat St. Pieter den Hemel voor hen openen zoude, zoo lange als zy zijne Goederen op der aarden bezaten.

De Gezanten ziende de hoofdigheid van den Paus, die geen tegen spreken konde lijden: antwoorden hem met groote onderdanigheid, en wonden alzoo zijn gunst zeer wel; doch zy wisten wel, dat deze dingen zoo licht niet te doen waren, en de Burggraaf Montacute was zelfs te diep van belang in deze zaak, om die zeer te bevorderen, dewijl meest al zijn staat en bezittinge in Abdye Landeryen bestonden. Aldus was die zaak eerder overlegt, als ten vollen vast gestelt.

Maar om weder tot dezaken van Engeland te keeren. Daar kwamen klachten van alle kanten, dat de Vrede-rechters, in het werk van den Godsdienst zeer slap waren, voornamentlijk in Norfolk, en dat op die dingen weinig gepast wierd. Men zand dan Instructien, (dewelke in de verzamelingen te vinden zijn) aan de Rechters, hen belastende zich in tien of twaalf districten te verdeelen, op datze op alle byzonderheden te beter acht zouden kunnen slaan. Dat zy de Predikers zouden aanmoedigen, die tot onderwijzinge van dat landschap gezonden waren; dat zy die geene die niet te Kerk kwamen, of

1555.

De Paus
dringt de
herstelling
der Lande-
ryen.

Coll. No. 19

1555. zich betamelijk in alle dingen droegen, zouden uitzetten; maar voornamentlijk de Predikers van Ketterye. Dat de Rechters en hun Huisgezinde, voorbeelden voor al de andere zouden hebben te zijn; dat zy twee of dry in ieder Parochie zouden hebben; die heimelijk zouden zijn geïnstrueert, om van alle dingen informatie te geven, op alle Vagabonden, die hier en daar loopen te letten, als mede op de valsche geruchtzayers, en diergelijke. Dit wierd geoordeelt, zoo veel van de Inquistie te hebben, dat hetzelve den Spaanschen Raad opgeduidet wierd, en het schein dat zy hun Patroon genomen hadden, van den Snooden handel, van deze, dewelke Delatores, Aanbrengers genoemd wierden, en dewelke by Tacitus voorgestelt werden, als het grootste misbruik van macht, dat ooit door de kwade Keizers, die Augustus nagevolgt zijn, geoeffent is geweest; dewelke gaande in alle gezelschappen, en een ieder in zijn voorgevingen, naar den mond pratende, de lieden tot discourzen en redenen; die tot nadeel van den Staat strekten, wisten te brengen, en dan Informatien tegens dezelve gaven, dewelke, zonder dat zy zich hoefden te ontdekken, met tegens dezelve te getuigen, tot verderfen ondergang van de beschuldigde gebruikt wierden.

Waarlijk dit was zeer strijdig met de vryheid van de Engelsche gesteltheid, en hielp niet weinig tot hun vervreemdinge van de Spaanschen. Maar men kan zich lichtelijk inbeelden, dat andere een afkeer van strengheid kregen, als Bonner zelve daar van walgde. Hy beklaagde zich, dat men hem het gantsche bewind van dit werk, op den hals leide, daar andere het spel aanzagen, latende hem met de executie van deze straffe wetten begaan. Zoo dan, wanneer de Rechters en Sheriffs hem de Kettters toezonden, zand hy hen weder te rugge, weigerende zich daar verder mede te bemoeien. Over het welke de Koning en Koningin, aan hem schreven, op den 24. May; doende hun beklag daar over, en hem vermanende, van nu voortaan, meerder acht, op de plicht van een goed Harder en Bisschop te slaan, en wanneer hem zoodanige misdadigers toegebracht wierden; te trachten, om hen van hun dwalinge af te wenden; of indien zy hardnekkig blaven, volgens de wetten tegens hen te procederen. Dezen brief dede hy in zijn Register stellen, van waar ik dezelve hebbe uitgeschreven, en in de verzamelingen gebracht.

Ziet verzamelingen
No. 20.

't Zy nu dat hy dezen brief zelve heeft bezorgt; tot een verschooning van zijn procederen; of dat hem dezelve, ter oorzaak van zijn slapheid wierd toegezonden, zulks is onzeeker; maar het laatste is het

het waarfchijnlijkfte; want hy had, gedurende den tijd van vijf we- 1555:
ken, niemand verbrand; maar hy heeft wel haast die fchade weten
in te halen.

Op dees tijd was het gantsche volk in verwachtinge van dat de Ko-
ninginne van kinde verlossen zou, zelfs op den darden van May, Koninginnes
verloffing is
ydel.
fchreef de Biffchop van Norwich een brief aan den Grave van Suf-
sex, van dewelke ik het Originaal gezien hebbe; dat hem van Lon-
den de tijding was gebracht, dat de Koningin een brave Prinster we-
reld had gebracht, over het welke hy, in zijn Hooftkerk, het *Te
Deum Laudamus* had gezongen, gelijk zulks mede, in de andere om-
leggende Kerken was gefchied. Hy voegt'er in het *Post scriptum*
by, dat hem de tijding door twee andere berichten bevestigd was ge-
worden. Maar hoewel al dit zonder eenigen grond was, zoo bleef
evenwel de Koningin gedurig in het gevoelen, dat zy zwanger was:
en op den 29. van May wierd door den Raad aan den Heer Schatmee-
fter gefchreven, dat hy geld gereed zou maken te hebben, op dat
die geene, die de gelukkige tijdinge van des Koninginnes gewenschte
verloffinge, over al hadden te brengen, spoediglijk afgevaardigt
mochten werden.

In het begin van Juny geloofde men, datze in arbeid ging, en
het gerucht vloog weder over Londen dat zy een Zoon gebaart had.
De Priesters, die al hun hoop daar op zetteden, waren weder voor-
barig genoeg om het *Te Deum Laudamus* daar over te zingen, too-
nende een blijdschap die alle maat te buiten ging; een, noch offi-
cieufder als de rest, maakte daar een Predicatie over, en beschreef
wel netjes al de trekken en fchoonheden van den Jongen Prins; maar
al deze vreugd verdween in rook, en een ieder zag op zijn neus:
men zeide wel, dat de menschen opentlijk bedroogen wierden, en
dat zelfs de Koninginne niet eens een dikken buik had; maar Mel-
vin in zijn Memorien getuigt, dat hy van eenige van haar Vrouwen
verzeekert was, dat zy van tijd tot tijd eenige Molas, stukken van
ongevormt vleesch, kwijt wierd. Kortelijk daar was nu weer maar
een flichten hoop, dat zy ooit kinderen voort zou kunnen brengen.

Dit dede de fwaarmoedigheid van haar gefteltenis meer en meer
aangroeyen; en de Konink Philippus, zijnde zoo veel jonger als
zy, wordende nu in al zijn verwachtinge bedrogen, maakte nu zoo
weinig werks van haar, als mooglijk was, zelfs dat hy haar wel eeni-
ge maanden niet genaakte. Hy, ziende wel dat hy geen kinderen by
haar krijgen zou, en dat het hem derhalven onmooglijk was, ooit

1555. Engeland in handen te krijgen, zonder dat, liet al zijnde meinen van ren. Hy dan hebbende met haar, omtrent vijftien maanden getrouwt geweest, vant noodwendig, een weinig meer na zijn erflijke Kroon, om te zien, en deze ingebeelde wat aan een zyde te zetten; en van die tijd af aan, merkte hy Engeland maar aan, als een zekere verwantschap, dewelke vast genoeg aan zijn belangen zou zijn, eerder als een volk het welke hy konde verhoopen, oit aan zijn andere Kroonen te zullen kunnen hechten.

Alle deze dingen liepen te zamen, om de swaarmoedigheid van de Koninginne te vermeerderen, werpende haar in een kwaden staat van haar gezontheit; zoo dat het niet te geloven was, dat zy lange zou leven. Gardiner hier op, maakte zich zelve gaande, om de Jonkvrouw Elizabeth, aan een kant te helpen, maar als gezegt is, de Koning Philips behoeft haar.

Proceduren
tegens de
Ketteren,

Zoo stonden en gingen de Engelsche zaken, tot de byeenkomst van het Parlement, in October naast komende. Maar ik keer my nu weder tot de arme genoemde Ketteren, en den handel met hen gevoert, die nu wederom na een korte tusschen pauze, tot nieuwe ellenden gebracht wierden. Johan Cardmaker, die lezer in de Godheid in St. Paulus, en Prebendaris tot Bath was geweest, en Johan Warnè, Herbergier tot Londen, wierden beide in Smithfield verbrand, op den 30. May, wegens het verloochenen van de lichamelijke tegenwoordigheid: zijnde tegens hen *ex officio* geprocedeert.

Belachelijk
proces.

Op den 4. Juny wiert er een slag van Heidens werk op het lichaam van eenen Toely geoesent, dewelke zijnde geexecuteert wegens Dievery, had op zijn dood iets gezegt, het geene een smaak van Kettery had. Hier over schreef den Raad aan Bonner, om daar onderzoek na te doen, en na de Kerkelijke wetten te procederen. Hy daar over formeert een proces, en daagt den doden: om op de hem te last geleide beschuldigingen, zich te komen verantwoorden; maar hy, gewisselijk noch te voorschijn komende, noch zich verantwoordende, wierd veroordeelt en gebrand.

Daar na, op den 10. Juny, wierd Thomas Hawkes, een Edelman in Effex, die lang in het Hof geleeft had, tot Cox Hall verbrand, en op den zelve dag Johan Simpson, en Johan Ardelei, twee Huislieden in Effex, als mede Thomas Watts een Linnen werker tot Chelmsford. Op den 9. Nicolaas Chamberlain een Wever tot Colchester, en op den 15. Thomas Olmond, een Voller tot Minning Tree, en op den zelve dag Willem Bamford, Weever tot Harwich.

Deze,

Deze, beneffens verscheidene anderen, waren door den Grave van Oxford, Bonner toegezonden, om datze op voorgaande Paalichen het Sacrament niet ontfangen hadden, en derhalven in vermoeden van Kettery waren. Zijnde vervolgens Artykelen tegens hen gegeven, wierdenze op hun antwoord veroordeelt, en gezonden, na de plaats van hun wooning, om aldaar verbrand te werden.

Maar de Raad vrezende dat'er t'eeniger tijd eenige beroerte, omtrent deze brandingen zou komen te ontsiaan, schreef aan den Grave van Oxford en den Lord Rich, het Landvolk by een te verzamelen, en de Executien te assisteren. De Graaf zijnde eenigzints onpaffelijk, konde niet anders doen, als zijn volk aan den Lord Rich te zenden, dewelke heenen ging en gehoorzaamde de orders, die hem gegeven wierden, voor het welke brieven van Dankzegging aan hem wierden geschreven. En de Raad verstaande, dat eenige Edellieden by het branden tot Colchester gekomen waren, zonder beschreven te zijn; maar, gelijk de woorden in den brief luiden, *eerzaamlyk en van zelfs daar beengegaan waren*, schreef daar over aan den Lord Rich, dat die de zelve voor hunnen yver bedanken zou. Ik bevinde in de Boeken van den Raad verscheidene Brieven, na verscheidene oorden geschreven, om den grooten en kleinen Adel tot het bystaan van deze Executien te nodigen, en deze, dewelke eenige verschooninge daar over by brachten, wierden, altoos daar na, met een kwaad oog aangezien, en verdacht gehouden.

Ordere omtrent de branding gestelt.

Hier op volgde de Executie van Bradford in July; hy was al onder de eerste veroordeelt, maar niet verbrand voor nu. Hy was een Prebendaris van St. Paulus, en een vermaard Prediker geweest, ten einde van Konink Eduards Regering. Hy had Bourn in die beroerte tot Paulus Crois gezalveert, en dien naar middag predikende, in de Boog Kerk, bestrafte hy het volk wel dapper, over hun beroerte in St. Paulus Kerk. Maar dry dagen daar na werd hy in de gevangenis gelegd, alwaar hy, zijnde van het eene gat in het andere gebracht, by de dry Jaren gelegen heeft. Waar hy ook kwam, verkreeg hy zoo veel van de bewaarders, dat zy hem toelieten te Prediken, en aan zijn medegevangenen het Sacrament uit te deilen.

Bradford's Marteldomi

Hy was een van deze, dewelke op den 22. January voor den Raad gebracht wierden, alwaar Bonner hem, over de beroerte in Paulus Kerk ontsiaan, beschuldigt heeft. Hoewel al het geene, daar hy zulks mede meende te bewijzen, alleenig was dat zijn manier van het volk aan te spreken toonde, dat hy eenig gezag over hen hadde, en dernal-

E 555.

derhalven verdacht was, deze beroerte verwekt te hebben. Bradford beriep zich op God, die zijn onnozelheid kende, en zag hoe onwaardiglijk hem, het behouden van zijn vyanden beloont en vergolden wierd, ontvangende kwaad voor goed; eindelijk weigerende zich zelve nade wetten te voegen, wierd hy met de rest op den 31. January veroordeelt; alwaar de beroerte weder tot zijn last wierd gelegd, beneffens eenige brieven, dewelke hy over Engeland geschreven had, dewelke (gelijk de Grave van Darby het Parlement daar van schrijft) meer kwaad hadden gedaan; als hy zelf zou hebben kunnen doen, indien hy de vryheid om te Prediken gehad hadde.

Hy zeide, nademaal hy verstond dat zy by een Commissie, die van den Paus afkwam, ageerden, dat by hen niet konde antwoorden, als hebbende geswooren dat gezag nooit te erkennen. Het geene hy in St. Paulus gedaan hadde, was op Bourns ernstige begeerte geschied, dewelke hem bad, om het lyden Christi wille het volk aan te spreken; waar over hy op den stoel geklommen was, zijnde hy by na met een Ponjaart, die naar Bourn geworpen wierd, gedood; want zy raakte hem aan de mouwe. Maar in het stuk van den Godsdiens beled by zijn Geloof zoo stantvastiglijk, dat hy over die zaak veroordeelt wierd.

Echter het behouden van Bourn was een zaak die by al de wereld zoo wel bekend was, dat het een ondienstig werk scheen te zijn, zoo vaardig met hem voort te gaan, als zy met de rest deden.

Zoo dan Heeth, Eerst Bisschop van Jork, en Day Bisschop van Chester, Weston, Harpfield, en des Koninks Biecht Vader, en Alphonzus a Castro, gingen hem bezoeken, en trachten hem te winnen, maar te vergeefs. Het stond Bourn zeer kwalijk, dat hy nooit voor Bradford gesproken heeft, noch eens by hem gekomen is; zelfs zoo als Bradford voor den Raad gebracht wierd, was Bourns Broeder de Secretaris zeer hard tegens hem. Alzoo wanneer hy tot zijn onderzoek gebracht wierd, zijnde Bourn zelve toen Bisschop van Bath en Wells tegenwoordig, heeft deze niet zoo veel als zijn mond voor hem geopent, hoewel hy zich op hem beriep, voor zoo veel de zaak van de beroerte aanging.

Nevens Bradford, wierd een Jongeling van negentien Jaar, een leerjongen, Johan Leaze genoemd, mede ten vyere geleid, die ook op de Artykelen hem voor gehouden, veroordeelt wierd. Wanneer deze by de staak kwamen, vielen zy beide neer, en deden hun Gebéd. Bradford daar op, nam een takkebosch in zijn hand, en kuste die, als mede de Staak, drukkende daar mede de vreugde uit, die hy om zijn lyden gevoel-

gevoelde, en riep daar op uit: *O Engeland, Engeland, bekeert u, bekeert u, wacht u voor de afgodery en den valschen Antichrist.* Maar de Sheriffs, of Schouten, verhinderden hem meer te spreken, hy omhelsde zijn makker in zijn lyden, en bad hem goeds moeds te zijn, want wy zoude noch dien avond met Christus het Avondmaal houden. Zijn laatste woorden waren, *smaliden weg, en de Poorte eng, die tot het Eeuwige leven leiden; en weinig zynze dieze vinden.*

De vervolging ging nu vast op andere plaatsen zijn gang; maar Bonner hield weder op, doch Thornton Suffragaan van Dover, Halpsfield Opper Diacon van Kanterbury, en eenige andere beslooten mede hun yver te toonen. Dezen Thorn-ton, had zich zedert de eerste verandering, door Konink Hendrik gemaakt, de aldergedienstigste en voorbarigste, op ieder verandering getoont, en was ook weer de eerste onder deze Regering geweest, die de Misse tot Kanterbury had opgestelt. Hy was daar over in groote verachtinge by den Kardinaal Pool; maar Pool konde de fury van deze luiden niet hinderen, zonder zelf het misnoegen van den Paus op zijn hals te halen. De Paus was zijn openbare en ouden vyand, maar had geen gelegenheid om zijn haat tegens hem te uiteren, nademaal hy zulk een uitstekenden dienst, aan de Kerk bewees, als Engeland weder aan de Kerk te brengen. Gardiner zulks verstaande, schikte heimelijk iemand naar Rome om Pool daar swart te maken, het welke de onvergenoegde Paus lichtelijk aan nam. Gardiner zocht Eerst Biffchop van Kanterbury gemaakt te werden, en dat Pool mocht ter rugge werden ontboden; en inder daad de Paus had beslooten, op de eerste gelegenheid Pool zijn Legative macht te benemen, en dezelve aan Gardiner te geven; maar Pool was zoo wel in de gunst van de Koninginne, dat dit eenigen tijd vereischte, om te boven te geraken. Dit dede Gardiner trachten, Kranmer zoo lange in het leven te laten als hy konde. Het scheen wel het gevoeglijkste met hem te hebben begonnen, die in der daad de voornaamste aanleider van de Reformatie was geweest, en het geene zy Ketterye noemen, voort te zetten. Echter had Gardiner zoo veel zucht niet voor hem als in dien gevalle zijn voorspraak te zijn; maar hy wist wel, dat, zoo haast als hy zou verbrand zijn, Pool in het Eerst-Bisdom van Kanterbury ingestelt zou werden. Daaromme vertoonde hy, dat indien hy, eeniger mate, konde afgetrokken werden, zulks de alderkrachtigste middel zou zijn, om de Ketterye uit te royen: want indien hy, die deze leeringen zoo zeer had voortgezet, dezelve nu kwam te verlaten, zulks zoude buiten twijfel de geheele partye om verre werpen, en ten minsten, al die

1555. noch swak en wankelende waren, doen overvallen; daar aan de andere zyde, indien hy gedood wierd, met stantvastigheid voor zijn leere, al de andere daar door te meer versterkt zouden werden. Dit dacht hem voorwendings genoeg, om hem by het leven te houden. Maar waarom de Stoel van Kanterbury niet open te staan verklaart wierd, nademaal hy nu een hardnekkig Ketter verklaart was, kan ik zoo heel wel niet begrijpen, 't zy dat 'er iets was in de wetten of later vonden, van de Canonisten, het welke de noodwendigheid maakte van den Stoel niet te vervullen, zoo lange als hy leefde, ik weete het niet.

Pool, ondertuffchen zijnde in deze omstandigheden, derfde noch die van Rome misnoegen, noch opentlijk de vervolginge der Ketterye verhinderen, het welke wel schijnt dat hy met meer bezadigtheid zou gedaan hebben, indien het niet ware gelaten, uit vreeze van den Paus gelegentheid tegens hem te geven, die al voor heen in het Conclave hem voor een begunstiger van Ketterye had uitgeschildert, en derhalven te lichtelijker zou bewoogen werden, alles dat na Romen tot zijn na-deel overgebrieft wierd, aan te nemen.

Eenige tot
Kanterbury
verbrand.

Deze die tot Kanterbury voor de Kettters te recht zaten, hadden vier mannen voor zich gebracht, twee Priesters Bland en Frankesh, en Shiterdon en Middelton, twee Leeken. Zy wierden veroordeeld op hun antwoord op de voorgestelde Artijkelen, en op den 25. July tot Kanterbury verbrand. In July wierd Margariet Polley, tot Tunbridge om dezelve zaak verbrand, zijnde deze de eerste Vrouw, die onder deze regeringe geleden heeft. Op den 22. July wierd Dirk Carwer tot Lewis verbrand, en op den 23. Johan Lauder, tot Stoning. Deze waren tot Londen gevangen, en voor Bonner gebracht; maar hy wilde met hen niet te doen hebben, verzoekende dat zy door hun Ordinairen mochten geoordeelt werden. Een van deze zijnde geboortig van Sarrey, was onder Gardiners Jurisdicctie, dewelke besloot niet meer tegens de Kettters te procederen; daarom verkreeg hy een brief van den Raad aan Bonner, hem lastende tegens hen te procederen, die hen terstond veroordeelden.

Gepreten-
deert ver-
raad.

Daar waren omtrent dees tijd verscheidene Comploteryen ontdekt, voornamentlijk in Dorzeshire en Essex, en vorders in andere Graafschappen. Maar de natuur van deze Comploteryen, is in het Boek van den Raad niet te vinden. Eenige wierden gevangen, en in den Touwr gezet; twee of dry geheime Raden wierden op den 19. July daar heen gezonden, met een brief van den Raad, aan den Luitenant van den Touwr, om dezelve op de pijnbank te brengen naar hun dis-

cretig.

cretie en bescheidenheid : echter daar niets opvolgende, zoo is het te geloven dat dit maar vonden van de Geestelijken zijn, om den Raad te meerder op te hitzen, dewijl zy hun verderf op alderhande manieren zochten.

Daar was ook een belediging begaan, omtrent twee Priesters, Peyto en Elston, die Franciscanen van de observantie waren. Zy hadden tcherpelijk tegens Konink Hendrik, omtrent het stuk van de echtscheidinge gesproken, en waren over de Zee gevluht. De Koningin had om hem geschreven, en dede niet alleen de beschuldiging tegens hen vernietigen in het laatste Parlement, maar maakte ook Peyto haar Biecht Vader, en hebbende beslooten eenige Geestelijke Huizen weder in Engeland op te rechten, had zy met hun ordere begonnen; en het Huis van de *Franciscanen Observanten*, tot Greenwich weder opgerecht, het welke ook het eerste was geweest dat gesupprimeert was geworden; gelijk in het voorige boek getoont is, en daarom dede zy dat dezen zomer ten eersten weder herbouwen. Elston en Peyto dan te water afvarende, wierden door eenige die tot Londen op de waterkant stonden, steenen naar hen toegeworpen.

Koningin
herbouwt
het huis der
Franciscanen
tenor
Greenwich.

Dit wierd by de Koningin zeer hoog genomen, waar over zy den Thezaurier aan den Lord Major gezonden heeft, hem belastende een Proclamatie van vergeldinge, voor iemand die de daders daar van konde aanwijzen, te doen; maar de man konde niet uitgevonden werden.

Zy dede ook al Sir Thomas Morus Werken by een in een Boek drukken, dewelke dit Jaar in de Pars waren, en het wierd uitgegeven als een buiten ordinaire zaak, dat Konink Eduard gestorven, en zy tot de Kroon gekomen was op den zelve dag, wanneer hy was onthalt. Maar in het uitgeven van zijn werk, is my een stuk van bedrog voorgekomen zedert dat het voorige gedeelte van dit ons Boek is gedrukt geweest; ik hebbe het handschrift gezien, uit het welke zijn brieven waren gedrukt; alwaar ook de Originelen van de Brieven dewelke hy aan zijn Dochter Meestres Roper geschreven heeft, by waren, nevens de Copie van deze, dewelke hy aan Kromwel geschreven heeft. Maar onder deze is een lange Brief, aangaande de Nonne van Kent, in de welke hy een wijdloopig verhaal van haar schijnheiligheid en andere snoodheden doet. Zy behelst verscheidene aanmerkelyke passagien, haar aangaande, van het groot gevoelen, het welke hy, in het eerste van haar gehad heeft, loe hy daar toe gebracht was, en hoe hy daar da overtuigt was geworden, dat zy de valste en aldergeveinste schijnheilige

Thomas
Morus wer-
kengedrukt.

1555. „heilige was, die oit bekend is geweest, en dat hy gelooft dat zy geen meenzaamheid met den Duivel heeft gehad. Deze brief werd op dien tijd achter gehouden, maar niet verlooren. Zoodat ik nu bevindende de giffinge, dewelke ik daar omtrent in mijn voorig deel gemaakt hebbe, waarachtig te zijn, hoewel ik toen geen hoope had, om zelf by den brief te zullen komen, gelijk ik zedert gekomen ben. Het schijnt dat men beslooten had, de achtinge van die geschiedenis te verheffen; en nademaal de Nonne voor een Martelaresse en Prophetesse gehouden wierd, is het waarschijnlijk, datze wel lichtelijk gecanonizeert zou hebben geworden, en derhalven de getuigenis van zulk een grooten man, wierd niet dienstig geoordeelt, haar in den weg gelegd te worden. De Brief zelve hebbe ik in de Verzameling gevoegt, maar in zijn werk is ze uitgelaten.

Col. N. 21.

Rastal geeft zijn werk uit, maar laat zijn leven uit.

Ter oorzaak van dit Werk van Thomas Morus, moet ik den lezer weder in gedachten brengen, wat in het voorige gedeelte, zijn leven aangaande, gezegt is; het welke door Rastal zou beschreven zijn. Deze was nu de uitgever van zijn werk, en daar toe zoo zeer, door de Koningin, daar toe aangemoedigt, dat de Koningin hem kort daar aan tot een Rechter maakte; en zoo is het niet gelooflijk dat Rastal oit zulk een boek geschreven heeft, anderzints zou hy zulks in deze uitgave bekend gemaakt hebben. Het is ook niet gelooflijk dat de geschichten, dewelke Zanders daar na, op zijn naam heeft laten gaan, belangende Anna Boleyn, of Koningin Elizabeths geboorte, als toen zoo veel als aangelegt waren; anderzints, is het niet gelooflijk, datze in die tijd niet gedrukt zouden zijn geweest, nademaal de Jonkvrouw Elizabeth, zijnde het eenige voorwerpzel van vrees en naarbedenken, voor den Paapschen aanhang, nu uit de gunst van de Koninginne een gevangene was: zoodat wy niet hebben te twifelen, of al zulke Geschied-Boeken zouden de Koningin zeer aangenaam zijn geweest, en de Geestelijken zouden de zorge om die gemeen te maken, wel op zich genomen hebben, al ware het maar om haar te diffameeren en haar tytul te verminderen. En derhalven schijnen deze dingen daar na aangelegt geweest; tot wederwraak, wanneer de Koningin Elizabeth, tegens dien aanhang strengheid begoft te plegen, na zoo veel aangevangene en herhaalde zamensweeringen, als zy tot nadeel van haar leven, hadden gesmeed.

De Koninginne nu besloot zoo menige Geestelijke huizen te begiften, als de Inkomsten van de Kerk, die zy in handen had, konden onderhouden; en omtrent deze en andere byzonderheden, heeft zy eenige

ge bestellingen aan den Raad gezonden, zijnde door haar eigene hand geschreven; dewelke in de Verzamelingen te vinden zijn. Ik hebbe twee uitschriften van deze gezien, dewelke een weinig verscheelen; maar ik volgde dat, het welke het aldernaufte met het oorspronkelijke over een komt. Haar begeerte is: „dat deze, dewelke ordere hebben, om met den Kardinaal, omtrent de Kerkelijke goederen te handelen, eenster week hem gaan aanspreken, en met hem handelen, om deze en andere zaken; dewelke tegens het Parlement bereid gemaakt moesten werden; af te doen; byzonderlijk bind zy aan, dat men doch zorge voor het ophouden van goede Predikingen zal dragen; daar zy goede opzicht toe vereischt, vindende ook goed een algemeene vizitatie van Hooge Schoolen en Kerken te bestellen; door zoodanige als de Kardinaal daar bekwaam toe oordeelen zal. Aangaande de straffe der Ketteren, die wenscht zy dat niet te voorbarig zy, echter wil zy het Gerecht haar eisch geven, omtrent die geene, die door hun leere de eenvoudige zoeken te bedriegen: doch zy wilde die zoogematigt hebben, dat het volk mag zien, dat zy niet als overge-rechte oorzaken veroordeelt zijn; en bestelde derhalven, dat altoos iemand uit den Raad, by al de brandingen omtrent Londen zou tegenwoordig zijn, en dat over al goede Zermoenen op dien tijd zouden gedaan werden. Zy geloofde ook waarlijk, dat meer als een Beneficie op een perzoon niet gebracht wierd; maar dat ieder Priester hadde zijn plaats wel te bezorgen, en zich aldaar ophouden, ziende zy de veelheid der zelve over Engeland aan; als de ware oorzaak van het gebrek van goede Predikers; welkers predikingen vervoegt met een goed voorbeeld van leven, veel goeds zouden kunnen doen, maar zonder het zelve, meende zy, dat hun Predikingen weinig vorderen zou.

Ik kome nu weder tot de Branderyen, van de welke ik niet met onlust zomwijlen uitspat, nademaal een aanhangend verhaal van zulke swaarmoedige dingen, een slecht onderhoud voor den lezer maakt. In July wierd eenen Juxon tot Chichester verbrand. Op den 2. Augustus, wierd Denly, een Edelman tot Uxbridge, en Robbert Smith tot Waybridge verbrand. Op den 26. wierd George Tankervil tot St. Albans, en op den 28. dier Maand Patricius Pakkingham mede aldaar verbrand. Op den 31. een Nieuman tot Saffron Walden in Essex, en Robbert Samuel een Prediker tot Ipswich; en noch in de zelve Maand zijnder zes in een vyer tot Kanterbury verbrand, gelijk mede Elizabeth Warne tot Stratford Le Bow, Steven Whorwood tot Stratford,

1555.
De Konin-
gin herstelt
de Kerk
Landeryen.
Col. N°. 22.

Meer Ket-
ters ge-
brand.

1555. Thomas Fust tot Ware, en Willem Hall tot Barnet. Maar van deze hun lyden hebben wy den bezetten dag niet.

In September op den 6. dag is George Catmer, en noch vier andere tot Kanterbury verbrand; en op den 20. Robbert Glover een Edelman, en eenen Cornelius Bangey, tot Coventry; in dezelve Maand (de dagen weten wy niet) is Willem Allen tot Walzingham, Rogier Coot tot Ierford, en Thomas Cob tot Thetford verbrand. Thomas Haywood, en Johan Garaway wierden tot Lichtfield mede om de zelve reden verbrand, op den 16. October daar aan volgende. Willem Woley, en Robbert Pigot tot Ely; alwaar Schaxton, die Bisschop van Salisbury, ten tyden van Konink Hendrik was geweest, en zijn Bisdome, ter oorzaake van de 6. Artykelen afgeleegt had, maar op het laatste van de zelve Regeringe herriep, en nu Bisschop Suffragaan van Ely was, hen veroordeelde. Het is genoeg al deze maar genoemd te hebben, die enkelijk na de procedure *ex officio* verbrand wierden; want zijnde gedwongen of zich zelve te beschuldigen, of te sterven, het gaat zoo 't wil, verkoozen zy liever oprechtelijk deze Artykelen, dewelke hen voorgehouden wierden, te beantwoorden, en alzo wierdenze om hun antwoord veroordeelt.

Ridley en
Latimer
tot Oxford
verbrand.

Maar op den 16. October, hebben ook Ridley en Latimer hun leven tot Oxford opgeoffert; over het welke wy een weinig breeder zullen gaan. De Bisschoppen van Lincoln, Gloucester en Bristol, wierden by een byzondere Commissie, van den Kardinaal naar Oxford gezonden, om tegens deze mannen te procederen. Zoo haast als Ridley hoorde dat zy in den naam van den Paus, en by gezag van den Kardinaal procedeerden, zette hy zijn hoed of kap op, hebbende tot daar en toe bloots hoofds gestaan, om dat hy geen teeken van eerbiedigheid aan deze, die uit zulk een Commissie ageerden, wilde bewijzen. Hy zeide, dat hy groote eerbiedinge voor den Kardinaal, als afkomstig van het Koninklijk Huis, en een man die met zoodanige geleertheit en deugden begaafd was, hadde; maar wat zijn Legative macht van den Bisschop van Rome aanging, daar van renuncieerde hy openlijk, en wilde dat Character en merkteeken geen eerbiedigheid bewijzen, en alzo zijn muis afnemende als hy van hem in andere opzicht sprak, zette hy die weder op, wanneer hy hem noemde als Gezant, en zijnde belast zich te ontblooten, weigerde zulks in dien opzicht te doen, maar een van de Dienaars dede zulks voor hem, en namze hem van het hoofd. Daar na dede hem de Bisschop van Lincoln een lange aanmaning, om te wederroepen, en den Stoel van Rome te erkennen, nademaal Christus

ftus zijn Kerk op St. Petrus gebouwt, en al de Vaders de uitfteekentheid en Præminentie van dien Stoel erkent hadden, en hy zelve mede voor heen, in dat gevoelen was geweest: waar op hy tot antwoord gaf: dat het was op dat Geloof, daar St. Petrus belijdenis van dede, daar Christus zijn Kerk op hadde gebouwt. Hy erkende dat de Biffchop van Rome altoos in groote achtinge was gehouden geweest, beide ten opzicht van de waardigheid van de staat, en de verdienften van den Biffchop, die dezelve Stoel bekleede; maar zy wierden alleenlijk als Patriarchen van het Westen gehouden; ende de Kerk had toen niet eens gedachten van die macht, tot de welke zy zich zedert opgedrongen hebben. Hy bekende dat hy eertijds van hun gevoelen was geweest; maar dat was, gelijk als S. Paulus een vervolger was geweest. Zedert had hy zulke smetten en vlekken in de Roomfche Kerk gezien, dat hy nooit daar weder toe zou konnen komen. Hier over wierden veel woorden gebruikt; maar tot besluit wierpen zy hem eenige Artijkelen voor omtrent eenige opinien, dewelke hy anderhalf jaar te vooren, in de Schoolen had fttaande gehouden, en belaften hem, daar op te antwoorden.

Hy ving aan met een Proteftatie, dat men met die te beantwoorden, hy niet wilde geacht zijn het Pauzelijk gezach te erkennen, en alftoen antwoorde hy hen, als hy van te vooren gedaan hadde. Latimer gebruikte dezelve proteftatie en antwoord. Zoo wierd hen dan een nacht respijt, om zich beter te bedenken, gegeven, of zy afvallen wilden of niet: maar zy op den volgenden dag weder verfcijnende, en by de antwoord die zy gedaan hadden, blijvende, wierden hartnekkige Kettters te zijn verklaart, met ordre om gedegradeert, en aan de wereldlijke macht overgelevert te werden.

Maar daar na wierden nieuwe bewegingen omtrent Ridley aangewend, ten einde hy de genade van de Koninginne wilde ontfangen; maar dewijl alles te vergeefs was, zoo wierd het gefchrift afgezonden om hem te branden. Des nachts voor de Executie, roonde zich Ridley zeer vrolijk, en nodigde den Major en zijn Vrouw, in wiens huis hy bewaart wierd, om des anderen daags op zijn Bruiloft te komen, op het welke, als de Major zijn Vrouw begoft te weenen, zeide hy, dat hy wel merkte, datze hem niet beminde: maar hy zeide haar, hoe wel zijn ontbijt fcharp zou zijn, dat hy verzeekert was, dat zijn avondmaal zoet zou zijn. Hy was verblijd, dat hy hoorde dat zijn zufter wilde komen, en zien hem fterven, zijnde in zulk een beftendigheid van zinnen, dat een ieder zulks met verbaaftheid aanzag.

1555.

Op den volgenden morgen, zijnde de 16. wierden zy naar de plaats van de Executie gebracht, dewelke voor het Balio Collegie was. Zy zagen op naar de gevangenis, of zy Kranmer niet zagen; maar hy was toen met eenige Papen in een dispuut bezig, zoo dat hy in zijn veinster niet was; maar hy zag hen achter na met groote tederheid, en, neder knielende, bad zeer ernstiglijk, dat God hen in 't geloof en lijdzaamheid, op deze laatste pijnlijke passagie, wilde versterken. Wanneer zy tot de staak kwamen, omhielden zy malkander met groote genegenheid. Ridley zeide tegens Latimer, *zijt goeds moeds Broeder, want God zal of het geweld van de vlamme afwenden, of ons bekwaams maken dezelve te verdragen.* Doctor Smith was bestelt te Prediken, en nam zijn text uit deze woorden: *of ik mijn Lichaam geve om verbrand te werden, en hebbe de liefde niet, zoo is het geen voordeel.* Hy vergeleek hun sterven voor de Kettery by Judas, die zich zelve verhing, en vermaande het volk zich voor dezelve te wachten, met zulk een groote bitterheid als hem mooglijk was, uit te drukken. Het beste daar van was, dat het Zermoen niet boven een kwartier uurs duurde; wanneer hy gedaan hadde, meende Ridley hem te hebben geantwoord, en de Lord Williams, die door de Koningin bestelt was, om de Executie te zien, was genegen om zulks te hooren; maar de onder Cancellier zeide, ten ware hy van mening ware te verloochenen, zoo was „ hem niet geoorloft te spreken. Ridley antwoorde, dat hy noit zijn „ Heer zou verzaken, of deze waarheid, van de welken hy zoo wel ver- „ zeeckt was, verloochenen. Des Heeren wille most in hem geschie- „ den, hy stelde zich geheelijk in desselvs handen, die zonder onder- „ scheid alles oordeelen zoude. Daar op keerde hy zich naar den Heer „ Williams, en zeide hem: „ niets kwelde hem zoo zeer, als dat hy „ breuke van eenige ontfangen hadde, de welke verpachtingen van hem „ hadden, als hy Bisschop van Londen was; en deze waren nu ledig, „ hy bad daarom ootmoediglijk, dat de Koningin ordere wilde geven, „ dat zulks aan de bruikers mocht weder goed gedaan werden, of dat de „ boeten mochten weder gegeven werden, uit zijn eigene goederen, „ dewelke hy in zijn huis hadde gelaten, en vry meerder waard waren, „ als deze breuken konden monteeren, en dat men noch eenig medely- „ den met zijn Schoon-Broeder Shipzide wilde hebben, die uit een „ plaats, daar hy hem ingestelt hadde, gezet was, en nu met groote „ zorge op hem gepast hadde. Daar op vielen zy beide aan het bidden, en voegden zich zelve aan de staak. Latimer zeide tegens Ridley, *zijt goeds moeds, wy zullen dezen dag zulke een kaars in Engeland ont- steeken.*

steeken, als ik vertrouwde, in Gods genade die noyt uitgebluft zal werden. Zijnde dan Buskruid in groote menigte rontsom hun lichaam gehangen, om hun dood te verhaasten, wierd het vyer aangestooken; en Latimer wierd door de eerste vlam, zijnde het poeder aangegaan, uit de pijn verlost, en stierf terstond: maar Ridley moest vry meerder uitstaan; want zy smecten zoo veel houts op het vyer, dat de vlam daar niet konde doorbreken, zoo dat zijn beenen by na verbrand waren, eer men zulks gewaar wierd, en dan, iemand den weg voor de vlam openende, maakte die haast een einde van zijn leven.

Aldus stierven deze twee treffelijke Bisschoppen: de eene wegens zijn Godvruchtigheid, geleerdheid en gezond oordeel, de bekwaamste Man van allen, om de Reformatie voort te zetten, en de ander wegens de oprechte eenvoudigheid van zijn leven, een recht Primitief Bisschop, en Christen. Van zijn zorgte omtrent zijn Bisdome, zullen de onderrechtingen en instructien, dewelke hy in zijn bezoeken gaf, voornamentlijk omtrent de Kloosters, klare blijk konnen geven; en daarom hebbe ik dezelve in de Verzameling ingevoegt, gelijkze uit het Register van Worcester, door dien verstandigen en waardigen Raadsheer Mr. Summer uitgeschreven zijn; die uit yver tot de Reformatie, al de boeken aldaar doorzocht heeft, om uit dezelve zulke dingen te verzamelen, als hem dacht, tot dit Werk, dienstig te zijn.

Ziet de
Verzame-
lingen.
No. 23.

Bonner had een slechte vergeldinge aan Ridley gedaan, voor de gunsten, dewelke hy zijn vrienden getoont had, wanneer hy Bisschop van Londen was; want hy had Bonners Moeder geduriglijk aan zijn Tafel gehouden, wanneer hy in zijn Landhuis tot Fulham was, onthelende haar, als ofze zijn eigen Moeder ware geweest; behalven de goedertierentheid, die hy zijn andere vrienden bewezen hadde. Heeth, alstoen Bisschop van Worcester, hadde anderhalf Jaar in Ridleys huis gevangen gezeeten, alwaar hy gehouden wierd, gelijk of hy in zijn eigen was geweest; en Heeth was gewoon, hem de aldergeleerdste van al den aanhang te noemen; maar deze had nu, zoo verre, alle dankbaarheid en menschelijkheid vergeeten, dat, niet tegenstaande hy door Oxford kwam reizen, terwijl Ridley daar gevangen zat, hy niet eens hem kwam bezoeken.

Wanneer zy in den Touwr gevangen waren, was Kranmer met hen beiden, ter oorzaak van het groot getal gevangens, in een en dezelve kamer gelegd voor eenige maanden; maar na datze tot Oxford gebracht waren, konden zy nauwelijks boden of brieven aan

1555.

malkander zenden; en de menschen hadden zoo verre alle menschelijkheid afgelegd, dat, zoo lange zy aldaar gevangen lagen, niet een van de gantche Hooge Schoole hen kwam bezoeken. Weinige, die hun leeringe begunstigten, waren daar noch overig; en wegen de rest, was het geen wonder, dat hen niemand kwam aanspreken, noch hen, van iets dat hen noodig mogt zijn, verzorgde: want al de liefde die hen getoont wierd, kwam van Londen.

Rechtsplegingen ontrent het roven der Kerken.

Gedurende dezen Zomer, was 'er een naauw onderzoek naar de Kerkelijke goederen gedaan, die vervreemt waren, en al die gene, die Viziteurs waren geweest, zoo ten tijden van Konink Hendrik, of Konink Eduard, wierden daar over in recht betrokken; maar veele maakten verdrag, en verkreegen zoo hun rust, door rijke Geschenken aan de Kerk te doen; en na de grootheid van dezelve, wierd hun genegenheid tot de Kerk afgemeten; veel van deze begunstigten de Reformatie, het welke hen te rijkelijker in den buidel dede tasten, om daar door goede merkteekens te verkrijgen, en te min verdacht te zijn.

Gardiniers ziekte en dood.

Het Parlement wierd geopent op den 21. October. De Cancelier kwam aldaar, als mede op den 23. maar zedert niet. Men wil zeggen, dat hy zoo lang met zijn middagmaal gewacht had, op dien dag wanneer Ridley en Latimer gebrand wierden, tot dat hem iemand kwam zeggen, dat het vyer voor hen aangestooken was: maar de Bode, hoewel te Post rijdende, konde niet voor vier uren; in den achtermiddag, tot Londen komen; wanneer hy blijdelijk ging aanzitten; maar over maaltijd wierd hy aangetast met de kwale daar hy van stierf. Het was een ophoudinge van waterloozing, die hem tot op den 12. van November bybleef, en hem toen uit de wereld sleepte. Hy had groot leedwezen over zijn voorige leven; en Day, Bisschop van Chichester, by hem komende, en hem versterkende met de verzeekering van de rechtvaardigmakinge door Christus bloed: gaf hy hem tot antwoord: „Hy mocht zulks tegens hem of andere „op zijn conditie zeggen; maar indien hy die gapinge weder open„de, en dat aan het volk predikte, dan vaar wel al te zamen. Hy verhaalde deze woorden menigmaal: *Erravi sum Petro, sed non flevi eum Petro: Ik hebbe met Petrus gedwaalt, maar niet met Petrus geweent.* Hy was van een hooger afkomst, als gemeenlijk bekend was: want hoewel hy den naam van Gardiner, van zijn gemeenden Vader droeg, zoo wierd evenwel geloofd, dat hy de Balfaart zoon was van Rijkaard Woodwil, die Broeder was geweest van Koningin Elizabeth,

Natus Buria
fit Episcopus
Wintoniensis
1531 Dec. 5.

Cancellarius
Angliae 1553. Aug. 23
Obijt 1555. Nov. 12.

Handwritten text, possibly a signature or a date, located in the bottom right corner of the image. The text is faint and difficult to decipher, but appears to be written in a cursive or script style.

beth, Vrouwe van Konink Eduard de IV. zoo dat hy, in den tweeden of darden graad van bloedverwantschap, aan Konink Hendrik de VIII. vermaagschap was, het welke misschien de oorzaak was, dat hy zoo schierlijk tot Bisschop van Winchester verkoozen wierd.

Dit word door Sr. Eduard Hobby, in een brief aan een vluchteling over Zee, geschreven, verhaalt, aan den welken hy bericht van zijn dood gaf. Alwaar hy onder anderen zegt, dat hy een man van hooger afkomst was, als hy in het gemeen geacht wierd te zijn; en op de kant word gezegt, dat hy Neve van de Koningin van Engeland was. Dit verklaart, het geene zoo hem als Bonner, te last gelegd is geworden, in een van de Bocken, dewelke voor de getrouwde Geestelijkheid geschreven zijn, dat het geen wonder ware, dat zy zoo tegens het Houwelijk waren, nademaal zy beide in overspel gebooren waren.

Hy was in de Geestelijke en Borgerlijke wetten zeer wel, en in de Godtgelcerdheid matiglijk ervaren. Hy had een goeden stijl in het Latijn, en verstond het Grieksch wel; maar al zijn kracht bestond in een diepe veinzery, een vaardig begriip, een groote inzicht in zaken van Staat, en een nauw beslootene en konstigen weg, om zijn gedachten te verbergen, en ondertusschen die van een ander door te dringen, en de gunst en vertrouwenheid van die te winnen. Den gantschen tijd van Konink Hendrik gedurende, heeft hy zich gevoegt, en zou het zelve ook wel gaarne onder de Regering van Konink Eduard hebben gedaan; maar Kranmer kende hem te wel, om van hem by den neus geleid te werden, en handelde hem zoo als hy het verdiende. Maar dezen handel won hem weder de gunst van Koningin Maria zoodanig, datze hem in het hoogste bewind stelde; en nu wanneer hem een Kardinaals hoed boven het hoofd stond, word hy uit de wereld gerukt, en al zijn staatzuchtige gedachten vielen met hem.

Van zijn slaafachtige falyvouwery, omtrent de echtscheiding van Konink Hendrik, hebbe ik versche stalen gevonden, behalven deze, van dewelke in het voorrige Stuk gesproken is. Wanneer hy, in het 1529 Jaar, naar Rome trok, schreef Anna Boulein een zeer beleefden brief aan hem, dewelke ik in de Verzameling ingevoegt hebbe. *Coll. No. 24.* By deze zal de Lezer klaarlijk kunnen begriipen, dat hy toen in het geheim was van des Koninks Houwelijk met haar, zoo haast als de echtscheidinge zou verkregen zijn. Daar is noch een andere byzonderheid in dezen brief, dewelke een gissinge, die ik in het begin

1555. van het voorgaande Boek heb neergeftelt, goed maakt, aangaande de Krampringen, die door Konink Hendrik gezegent wierden, het welke ik dacht, by hem, na dat hy het hooft van de Kerk verklaart was, gefchied te zijn. Dat gedeelte was gedrukt, voor dat my deze brief ter hand gekomen is; maar deze brief betoont dat men ze gewoon was te zegenen, zelfs voor de echtscheidinge van Rome gekomen was; want Anna Boleyn zand dezelve als een groot present daar heenen. Het schijnt dat het gebruik van dezelve, ten tijden van Konink Eduard afgebrooken is geweest; maar nu onder Koningin Maria had men beflooten dezelve weder op de baan te brengen, en de plechtigheid omtrent de zegening was uitgefchreven in een zeer fraye hand, dat noch in wezen is, van dewelke ik een uitschrift in de Verzameling gevoegt hebbe. Maar de stillwijghentheid van de Schrijvers van dien tijd, doet my denken, dat het zelden, indien ooit, gepractizeert of gedaan is.

Coll.No.25

Maar om weder tot de dienstwillige involging van Gardiner te komen. Ik heb een brief van hem, aan Konink Hendrik gefchreven, in de Verzamaling ingevoegt, dewelke met zulk een geheim en vertrouwtheit gefchreven is, dat zelfs de Kardinaal Wolzey die niet mocht te zien komen. Hy drukte in dezelve de vreesachtigheit van den Paus zoo klaarlijk uit, dat hy zelfs zegt, niets te zien, als de vreeze voor de macht van den Keizer, dewelke hem verhinderde om de scheidinge toe te staan: daarom raad hy den Konink, de zaak eens in Engeland zelve te doen, en laten den Keizer daar over klagen, zoo hy wil, niet twijffelende, of hy zou met zoo veel uitvluchten afgewezen werden, als nu in de zaak des Koninks gebruikt wierden.

Coll.No.26

Heeth, Eerstbiffchop van Jork, verkreeg de Zegels, in February naaft daaraan volgende, zijnde dezelve, gedurende dien tijd, in handen van Sir Nicolaas Hare, of Haas, toen Meefter van de Rollen geweest; en alzoo wierd hy Cancelier tot wederzeggens toe, gemaakt. De Koningin ook aanmerkende, dat Whitehall van den Stoel van Jork afgenomen was, kreeg een befwaarnisse in haar gewiffe om daar langer in te woonen; maar Heeth en zy, verftonden malkander daar omtrent zoodanig. Zuffolks plaats, door het fchuldig zijn van den Hartog, was nu in haar hand, en alzoo gaf zy dat weder aan den Stoel van Jork, dewelke Heeth verkocht, en tot Hoeven maakte, koopende daar voor een ander Huis, by Charing-Cruis, het welke zedert altoos den naam van Jork Huis gedragen heeft.

Maar wat nu het Parlement aangaat, het zelve bevand zich nu in

een geheel andere gesteltenisse, zijnde de zinnen nu zeer afkeerig van de Geestelijkheid geworden, als mede van de Koningin, die niet anders betrachte, als dezelve weder zeer rijk en machtig te maken.

1555.
Geestelheid
van het
Parlement
verandert.

Op den 28. October, wierd in het Huis der Gemeente voorgesteld, dat men subsidie, en twee vijftienden zou opstellen, om de schulden van de Kroon te betalen; maar dit wierd met groot geweld tegen gesproken. Men zeide dat de Koningin verkwistelijk de Rijkdommen en schatten van de Kroon had weg gegeven, en aan de Leecken uitgekeert, om haar schulden te betalen. Waarom had zy dezelve niet eerder tot de Geestelijkheid aangewend? maar daar wierd geantwoord, dat de Convocatie haar een subsidie van zes schellingen in het pond toegestaan hadde; en de Koningin verzocht nu, na by na dry jaren Regeringe niet anders, als het geene daarze haar Onderdanen van ontlast hadde, wanneer zy eerst tot de Kroon gekomen was. Evenwel nam de drift zoodanig toe, dat op den 1. November, Secretaris Peter een boodschap van haar bracht, dat zy die geene bedante, die de twee vijftienden hadden voorgesteld; maar dat zy die weigerde aan te nemen. Zoo wierd dan tot de subsidie verstaan.

Op den 29. November zand de Koningin om het Huis der Gemeente. Wanneer zy gekomen waren, zeide zy hen, zy konde met geen goed gewisse de tienden en eerste vruchten van de Geestelijken aannemen. Het was een taxatie, die haar Vader dezelve had opgelegd, om zijn Opperhoofdigheid staande te houden, van de welke zy zedert ontbloot was, en daarom wilde zy hen daar ook van ontlasten. De Legaat daar op dede een verhaal, om te toonen, dat het eigenen van geestelijke beneficien, het Patrimonie van de Kerk was, en weder tot dezelve moest keeren. De Koningin daar op verklaarde, dat zy dezelve eensgelijks de Kerk weder wilde geven. Hier op knielde eenen Story, van het Huis der Gemeente neer, en zeide tegens de Koninginne, dat de Sprecker, hun begeeren, dat de toelatingen van prediken, mochten bepaalt werden, haar niet had voorgesteld. Dit was een groote verkleining van den Sprecker. Hy dan weder in het Huis gekomen zijnde, dede zijn beklach over Story. Deze dacht, dat hy wat meer als andere te zeggen had; want ten tijden van Eduard de VI. wanneer de Bill voor het eerste Boek van de Engelsche dienst passeerde, sprak hy zoo vrymoedig daar tegen; en dat met zulke opmerkingen op den Konink en den Protector, dat hy in handen van den Zerjeant gestelt; en naar den Touwr gezonden wierd.

De Konin-
ginne ontlast
de Clergie
van tienden
en eerste liden-
gen.

De woorden dewelke hy zeide, waren deze: *O Wee Engeland,*

1555. *als u Konink een kind is.* Hier over wierd hem een betchuldiging oplegt; maar op zijn onderwerpinge, ordonneerde het Huis, de geheime Raden aan den Protector te verklaren, dat het hun besluit was, dat hy weder zou ontslagen werden, en verzochten dat de Konink zijn misdaad vergeven wilde, die hy tegens hem en den Raad begaan hadde. Aldus had hy zich nu weder even onbescheidentlijk, tegens alle Licentien van Rome komende, gedragen, meenende dat hem toestond vryer te spreken, als andere. Maar hy bekende zijn schuld, en het Huis wetende dat het een goeden yver was, die hem dede spreken, vergaf hem zijn schuld. Maar naderhand onder de Regeringe van de Koninginne Elizabeth, is hy over verraad veroordeelt.

Op den 23. November, wierd de Bill tot het inhouden van de eerseling vruchten en tienden, en de resignatie op alle toeëigeningen, dewelke als noch onder de gift van de Koningin stonden, om naar believen van den Legaat besteed te werden, tot ontlasting van de Geestelijkheid, in het Huis ingebracht. Men had eens goed gevonden, dat men het herstellen van de Impropiatiën zou uitlaten; want men zeide: de Koningin mocht zulks alzo wel doen door opene Brieven; en indien zulks in de Bill wierd gestelt, zou zulks groote jalouzye verwekken, nademaal verstaan zou werden, dat de Koningin verwachtte, dat de Onderdanen haar voorbeeld volgen zouden. Maar daar was beslooten, door alle mooglijke middelen, de tyden van het openstaan voor de Kerk te herstellen. Zoo wierd het dan in de Bill gestelt; veel disputen vielen daar over, zommige zeiden dat de Geestelijke de Kroon wilden beroven, en het volk te gelijk; en dat de Leeken als dan de waardigheid van het Rijk moesten ophouden. De zaak wierd byzonderlijk Sir Willem Cecil en andere aanbevolen, om door hen onderzocht te werden; op den 13. van December stemde het Huis daar over; 126 waren daar tegen, en 192 waren daar voor.

Daar wierd ook een Bill tegens de Gravinne van Suffex ingelevert, die haar man verlaten, en zich naar Vrankrijk begeven had, alwaar zy opentlijk in overspel leefde, brengende kinders, voor andere Vaders voort. Over deze zaak wierd een Bil ingegeven, in het eerste Parlement van deze Regeringe, om haar Bruids-gave haar af te trekken, en haar kinderen bastaarts te verklaren; maar dezelve wierd door die van de Gemeente verworpen, en alzo wierd ze nu wederom gehandelt. Een andere Bill wierd ingegeven, tegens de Hartogin van Suffolk en andere, die over Zee gevluht waren, om hen te belasten weder te komen, onder zware straffe. Maar hoewel zulks door de Lords was toegegaan,

Bill tegens
Vluchters
overzee ver-
worpen.

geftaan, maar by omftemminge van het Huis der Gemeente, wierdze verworpen, en afgewezen. De Grootſteen Rijkite van d'ze, dewelke de Reformatie begunftigden, ziende in welk een ſlechten ſtaat zy hadden te zijn, indien zy in Engeland bleven, hadden zich over de Zee begeven; zoo zocht men hen nu weder te doen keeren, of hun Staten en middelen verbeurt te maken: maar die van de Gemeente dachten, zy hadden albereets, maar al te ſtreng wettē, tegens de zelve toegeftaan, en wilden derhalven geen andere daar toe voegen. De Hartogin van Zuffolk was vervolgt geweest, terwijl zy in Nederland was, maar zy ontkwam het, ter nauwer nood.

Een andere Bill wierd ingelevert, om eenige perzoonen onbekwaam, om Vrede-Rechters te zijn, te verklaren, maar deze is op het eerſte lezen verworpen. Deze was voornamentlijk tegens die geene, die zich wat te ſlap, omtrent het vervolgen der Kettters toonden, ingeſtelt. Maar die van de Gemeente wilden niets toeftaan, om zulks voort te zetten; ook was het niet nodig, nademaal het in het vermoegen der Koninginne was, uit die Commiſſie te laten, zulke als zy begeerde: maar dit toonde den yver van eenige, die zich zelve daar mede, dachten wel gewilt te maken.

Daar wierd een klacht, in het Lager Huis ingelevert, door de Vrouw van eenen Rufford, tegens Bennet Smith, die twee mannen gehuurt had, om haar man te vermoorden: dewelke (gelijk de acte, daar over gemaakt, medebracht) een van de ſnoodſte moorden was, daar men kenniſſe van hadde. Maar Smith, die de moorders gehuurt, en daar na betaalt hadde, mocht volgens de wettē zich beroepen, op de Beneficie van Geestelijkheid. Het is en heeft altoos geweest een oude gewoonte in Engeland, dat voor en van wegen eenige misdaden, deze, dewelke konnen lezen, de dood niet hebben te lyden. Dit was in het eerſte geſchied met een verklaringe, dat deze of hadden beloofd, of dan beſlooten, geestelijke orders aan te nemen; het welke ook de oorzaak was, dat geen *Bigami*, of die meer alseens getrouwt waren geweest, of zulke als weduwen trouwen, daar bekwaam toe geacht wierden; om dat de zoodanige geen ordere konden aannemen: en het lezen alleenlijk was, om te toonen, dat zy eeniger mate tot eenige ordere bekwaam waren: maar daar na, wierd het konnen lezen, zelfs zonder zoodanige beloften, geacht, alles dat van noden was, om iemand de Beneficie van de Geestelijkheid, te doen genieten.

Afteen iemand van de Beneficien te verſteeken.

Dit was toegeftaan, als een aanhangzel van de Kerkelijke vrydom; want de Geestelijke waren niet vergenoegt, dat hun eigene perzoon van ſtraffe

1555.

straffe bevrijd zou zijn, maar wilden enkel hebben, dat al die geene, die beslooten onder hen te komen, van gelijken, van de verschuldigde straffe bevrijd waren, over misdaden dieze voor heen begaan hadden. Alzoo nu Ruffords Vrouw verzoekende, dat gezeide Smith, by Acte van het Parlement, van die Beneficie zou versteeken zijn, wierd van het zelve, naar de Koninginne toegezonden, om te verzoeken dat dezelve geliefde te ordonneren, dat gezeide Smith van den Tower mocht werden gebracht voor de Barr van het Parlements Huis: het welke zijnde geschied, hebben de andere medestanders, alles bekent, en hoewel hy het in het eerste loochende, bekende hy ook alles daar na. De Bill dan wierd door het Lager aan het Hooger Huis gezonden, daar dezelve zeer door de Geestelijken wierd tegen gesproken, die tot geen verminderinge omtrent haar voorrechten wilden verstaan; maar de snoodheid van de misdaad, wrocht zoo veel, op het grootste gedeelte, dat ze passeerde. De Graven van Arundel en Rutland; de Bisschoppen van Londen, Worcester, Norwich en Bristol, de Lords Abergavenny, Fitz-Water en Lumbey protesteerden daar tegen. Pates was nu Bisschop van Worcester, na dat Heeth naar Jork was overgebracht. Hy was al, (als sommige willen) tot dat Bisdóm, door Hendrik de achtste, op afstand van Latimer, geschikt; maar zijnde in een t'zamenstemminge met den Paus en den Kardinaal Polus ingewikkelt, nam hy zijn vlucht over de Zee: maar de waarheid van de zaak is, dat hy op de dood van Jeronymus Ghinuci, door den Paus Bisschop van Worcester gemaakt was, doch hy wierd daar over in schuld gestelt, maar zijnde zulks by het voorige Parlement ingetrokken, wierd hy in dien Stoel gestelt.

Sir Antony
Kingston in
den Tower
gezet.

Op den 9. December wierd het Parlement gedissolveert, en den volgenden dag, Sir Antony King-Ston, die een groot woelgeest in het zelve was geweest, en op zeekeren dag den Sargeant de sleutels van het Huis ontnomen hadde (het welke naar het schijnt het meeste gedeelte van het Huis niet onaangenaam was geweest, dewijl zy daar niet tegens deden) wierd naar den Tower gezonden; en op dien zelve dag (gelijk in het Boek staat) heeft de Bisschop van Ely, aan den Schatmeester de Bulle van den Paus, door de welke des Koninks en Koninginnen tytul op Yrland bevestigd wierd (zijnde van date den 17. Juny) overgelevert. Kingston bleef in den Tower, tot den 23. van de Maand, wanneer hy zich onderwierp en vergiffenis verzocht, waar op hy weder ontslagen wierd. Maar het volgende Jaar wierd hy beschuldigt, met eenige anderen, beslooten te hebben den Exchequer, of Wissel-Bank

van

van 50000 ponden te beroven, waar op hy zes van de zelve, als Udal, Throgmorton, Petham, Daniel, Stanton en White, over Felony wierden geexecuteert; wat blyken tegens hen in gebracht wierden, weet ik niet, maar Kingston stierf op den weg naar Londen.

1555.

Van het Parlement begeveik my, vervolgens tot de Convocatie, alwaar nu de Kardinaal in meerder vryheid was, zijnde van Gardiner en zijn tegenpoorige jalouzyen verlost. Hy had van de Koninginne, op den 22. van November een ordere, onder het groote Zegel verkregen, om een Synode te mogen houden; (van de Licentie die hy voor heen had verkregen, is hier voor gesproken.) En om voor te komen alle twyfelingen en duisterheden, dewelke uit de wetten en Prærogativen van de Kroon, zouden mogen ontfstaan; machtigde zy hem, om dat, en eenige andere Zynoden vervolgens, te mogen beroepen en te besluiten, het geen de Canonyke wetten goed vonden; zy ordonneerde ook de Geestelijken by een te komen, en hun toestand en gehoorzaamheid aan deze wetten, zonder eenige vrees van het wereldlijke Gerecht te hebben, toe te brengen. Dit wierd een veilige zaak aan beide zyden geacht, beide tot behoedinge van het recht van de Kroon, en tot bevrydinge van de Clergie, van naderhand, binnen het Statuut van *Premunire* gebracht te werden, gelijk zy waren, op het erkennen van des Kardinaal Wolzeis wettige macht.

Pool Canons
tot Reformatie van de
Clergie.
Rot. par. 1st.
par. 3. Reg.

Deze convocatie stelde Pool een Boek voor, het welke daar na gedrukt wierd, onder den tytul van de Reformatie van Engeland, by decreet van den Cardinaal Pool; en is nu in de Boeken van den Raad ingevoegt.

Het eerste decreet en besluit is, datter altoos een gedachtenis van de verzoeninge, dewelke nu met Rome gemaakt is, in ieder Misse zou gehouden werden; beneffens een processie en andere plechtigheden, op de verjaringe daar van. Hy bevestigde ook de instellingen van Otho, en Otho-bonus, verbiedende het lezen van Ketterische Boeken, en zet voort het Catholijke Geloof; in de woorden van die uitlegginge daar van, dewelke de Paus Eugenius van het Concilie van Florencen, tot dat van Armenia gezonden heeft.

Hoofdstukken van
Pools Reformatie.

Het tweede was voor de zorgvuldige bedieninge en behoudinge van de Sacramenten, en het weg weeren van alle brasseryen, op de Feestelikheden van de inwyinge der Kerken, dat wy Kermiffen noemen.

Het derde vermaant de Bisschoppen, om alle wereldlijke zorge aan een zijde te leggen, en zich zelve ten eenemaal tot hun Harderlijke plichten te voegen, in hun Bisdommen te blijven, op de alderhoogste

1555. straffe. Hun Canoniken worden ook gelast, nevens alle andere Kerkelijke perzoonen, het zelve te doen. Alle veelvoudigheid van Beneficiën in bezorginge van Kerken, worden enkelijk verboden, onder last, van binnen den tijd van twee maanden, alle anderen, behalven een, af te leggen; anderzins zouden zy verklaart werden, die alle verbeurt te hebben.

Het vierde is: dat voor zoo veel de rezidentie der Pastoren van geen groot gebruik kan zijn, ten ware zy getrouwe Harders van hunne kudde wierden, het welke voornamentlijk te betrachten staat, door hun prediken van Gods woord, het welke, anders als het gebruik der Apostelen, door veele zeer veronachtzaamt word. Hy dan belast hen, ieder Zondag, of Heiligen dag te prediken; of indien zy des onmachtig waren, andere daar toe te krijgen. Zy hadden ook in het byzonder het volk te onderwijzen en te vermanen, gelijk mede al de mindere Geestelijkheid, trachtende hen te bekrachtigen, in het Catholijke Geloof, of zelfs, des nood zijnde, dreigementen te gebruiken. En ter oorzaak van het groot gebrek van goede Predikers, verklaarde de Cardinaal, dat hy zorge wilde dragen, datter Homilien, of verzamelde uitleggingen van texten zouden werden voortgezet. Ondertuffchen hadde ieder Bisschop, zoodanige als de uifsteekendste in hun predikingen waren, over hun Bisdommen te zenden, om het gebrek van de andere te vervullen.

Het vijfde is, omtrent het leven der Bisschoppen, het welke bezet en exemplaar hadde te zijn; dat zy alle praal en pracht zouden hebben af te leggen, zich zelve met geen zijde beklede, noch rijken toefstel maken; maar een zuinige tafel houden, en niet boven de dry of vier Gerechten op hun tafel hebben, en zoo veele staat hy eerder toe (aangemerkt den tegenwoordigen tijd) als hy voor goed keurt: dat over hun tafel de Heilige Schrift, of andere goede Boeken zouden gelezen werden, vermengt met stichtelijke redenen: datze niet te veel Dienaars of Paerden zouden houden; maar op dat deze spaarzaamheid niet mocht schijnen uit gierigheid voort te komen, zouden zy de rest van hun inkomen aan den armen besteden, of tot het optrekken van armē Studenten, en andere Christelijke werken. Al de zelve regelen steld hy mede voor de mindere Geestelijkheid, met een betamelijke overeenkomst van hun inkomsten en voordeelen, om zich na dezelve betamelijk te schikken en reguleren.

Het zesde is, omtrent het aannemen in de ordere, dat men daar niet zoo voorbariglijk zou hebben mede toe te gaan; maar op een nauw voor-

voorafgaande examen. Dat ieder een, die de ordere hadde te ontfangen, zijn naam een geruimen tijd voor af, zou hebben aan te geven, op datter tijd tusschen beiden mag zijn, om zorgvuldiglijk naar hen te onderzoeken. De Bisschoppen wierden gelaft, de examinatien niet iemand anders aan te bevelen, als denkende dat het hen genoeg zy, de handen op te leggen; maar zelve te examineren, zonder daar lichtelijk over te loopen; vermogende tot hun onderstand te roepen, zoodanige als zy godzalige en geleerde Mannen kennen te zijn, en op dewelke zy mogen vertrouwen.

Het zevende was, omtrent het geven van beneficien en bedieningen. Het welke eenigermate ook begrepen is in die last: *Legt niemand haastiglijk de handen op.* Zy hadden alle zijdigheid in hun verkiezinge aan een zijde te leggen, en na de best-verdienende om te zien; en die geene diese in den dienst stellen, met eede tot rezidentie in hun plaats te verbindē.

Het achtste was, geen dienst te begeben, dewelke niet vacant en open is.

Het negende raakte Zimony, of preuven Kramery, verkoping van bedieningen.

Het thiende tegens het vervreemden van eenige Kerkelijke goederen.

Het elfde was, dat in ieder Cathedrale of Hooftkerk, een Seminarium, tot vervulling van het Bisdome zou zijn. Omtrent het welke men twee rangen zou hebben te maken; de eene van deze, dewelke de Grammatica leerden; de andere van deze, die nu opgeklommen waren, en bekwaam om Acholijten, of navolgerste zijn. Endeze mosten in de Studie en deugden opgetrokken werden, tot datze tot dienst van de Kerk bekwaam zouden zijn. En een tax van de vierde penning, wierd op de Clergie gelegd, om dezelve daar mede te onderhouden.

Het twaalfde was aangaande de Vizitatie en bezoekingē.

Alle deze wierden ten einde gebracht, toegestaan en verkondigt, door hem, in February, in het naaste Jaar.

In deze decreten word gewag gemaakt van Homilien, of Verzamelingen, dewelke in der daad stonden uitgegeven te werden. En onder de Papieren van den Eerstbisschop Parker vinde ik het bewerp daar van aldus gelegd te zijn. Hy stelt vier Boeken van Homilien, of Verzamelingen voor. Het eerste handeld van Poincten van Controverzien, of Stukken van geschil, om het volk van dwalinge te behoeden. Het tweede voor de uitleggingen van de Geloofs-artijkelen, de thien Geboden; het Gebed des Heeren, de Groet van Maria, en de Sacra-

*Ex Man.
Coll. C. C.
Cant.*

1555. menten. Het derde was, om voor de Heiligedagen, den Zondag en Vierdagen van het Jaar te dienen, tot uitlegginge van de Euangelien en Zendsbrieven. En het vierde was, omtrent de deugden en gebreken, als mede de plechtigheden en gebruiken van de Kerk.

Pool's besluit
om de Kerk
te reforme-
ren.

Uit al dezendingen, blijkt genoeg, hoe wel gematigt deze Kardinaal was. Hy bind niet aan, dat de Geestelijke de Ketters zouden vervolgen; maar om dezelve eerder te reformeren, als wel wetende, dat een nauwgezette en voorbeeldige Geestelijkheid, lichtelijk alle tegenstellingen te boven komen, en de waarheid zelve overwinnen kan. Want het volk is in het gemeen, of zoo onkundig, of zoodanig door verscheidene bezigheden verdeelt, datze zelden tot oplossing van eenige bespiegelijke stukken komen, die geschilpointen tusschen de Geleerde zijn; maar nemen alles op, by algemeene keningen, en meningen; en niets heeft meer invloeying op hen, als het ergerlijke of bezette leven van de Kerkelijke perzoonen: zoo dat Pool, trachtende alle deze dingen te verbeteren, goede regels voorschreef, om hun leven te verbeteren, en tot weringe van die roepende ergernissen van meerderheid van ampten, en afwezenheid: om de Bischoppen te verbinden, om exact in hun examen en onderzoeken voor de Orders, en het besteeden van hun diensten, op de best verdienende, en niet door byzondere genegentheden gedreven te zijn.

In dit laatste was hy zelve een treffelijk voorbeeld. Want hoewel hy een eenig broeder hadde (zoo vinde ik hem genoemd in een van des Kardinaals Commissien, hem en andere aanbevolen, hoewel ik geloof dat hy een bastaart broeder zal geweest zijn) David genoemd, die onder Konink Hendrik maar Opper-Diacon van Darby was geweest, heeft hy echter den zelvén, 't zy, om hem te straffen over zijn voorige involgginge, of om te toonen, dat hy niet genegen was zijn Magen te verheffen, niet gevordert, als na dat hy wel twee jaren in Engeland was geweest, wanneer hy hem alleenlijk het Bisdom van Peterborg gaf; een van de armste van al de Bisdommen; het welke in aanmerkinge zijner na-verwantschap aan de Kroon, en hooge geboorte, wel een slechte bevordering was. Maar boven alle, dat dessein van hem, van Seminarien, of Plantzoenen, in ieder Cathedrale Kerk te hebben, tot bezorgginge van het Bisdom ingestelt, toont wat een wijze bezeffing hy hadde omtrent de rechte methode van Kerken te reformeren, die, gelijk hy oordeelde, met ketterye belooopen was. Het was het zelfde, dat Kramer voor heen bestelt had, zonder dat het evenwel ten einde kwam. Waarlijk lieden, dewelke van hun kindheid af, met andere wijzen van
leven

Leven doortogen zijn, hebben min bestellings voor een heilig Character van nooden, als deze, dewelke in de gemakelikheden en dwaasheden van de wereld geleest hebben; dewelke, ten zy een buiten ordinaire verandering in hen gewrocht werd, altoos iets van hun oude manieren van leven omtrent zich behouden, en zoote kort vallen, omtrent die deftigheid en betamelijkheid, die een geestelijke bedieninge betaamt.

De swakheid van zijn geest heeft hy in een zaak getoont, dat zijnde zoo tegens deze wreedheid met de Ketterste plegen, hy zulks niet openlijker beleden en getoont heeft, maar de andere Bisschoppen hun gang liet gaan; zelfs tot Kanterbury, het geen nu in zijn hand gezequefreert was, en korts daar aan, onder zijn zorg gestelt wierd, latende deze arme menschen onder de wreedheid van een woedende en verbitterde Roomsche Geesteljkheid. Hier in was hy te beklagen, dat hy niet moeds genoeg hadde, zich tegenszulk een hoogmoedigen Paus, als Paulus de 4. was, aan te stellen, die geen andere weg had konnen bedenken, om Ketteryen uit te roeyen; als over al de Inquizitie aan te stellen. Pool dan, achte het genoegzaam voor hem te zijn, zelve geen te oefenen, noch elders eenige aan te stellen, meenende te konnen volstaan, wanneer hy in het byzonder zulks tegen was; echter stond hy Commissien en Bevel Brieven, de andere Bisschoppen en Archidiaconen toe, om tegens de genoemde Ketterste te procederen.

Hy was niet alleen bekommert van zijn Legaatschap af te geraken, en het Eerst-Bisdrom van Kanterbury, het welke nu boven zijn hoofd stond, te verliezen. Maar hy vreesde ook, dat men hem tot Romem ontbieden zou, daar hem de Paus straffelijk genoeg gehandelt zou hebben, die hun oude geschillen te wel in gedachten had, om geen goede gelegenheid, om zich te wreken waar te nemen, gelijk hy daar in niemand vergaf, en den Kardinaal Merone, een groot vriend van Polus, op vermoeden van Kettery, in de gevangenis wierp. Al deze dingen hebben Pool bewoogen, om de vervolginge zijn gang te laten gaan, en mengeloofd, dat hy zelfde Executie van Kranmer verhaast heeft, als verlangende om in dien Stoel gestelt te werden, het welk de eenige perzoneele maat is, die ik bevinde dat hem opgelegd is.

Een zaak is echter zeer aanmerkelijk in hem, dat is, niet te hebben willen luisteren nade Jezuiten, als die hem verzochten, hen in Engeland te brengen. Die order was omtrent twaalf Jaar, voor deze tijd ingestelt, en in haar eerste instelling, voornamentlijk geschikt om de leeringe van de Roomsche Kerk, in Ketterische en ongelovige Landen voort te zetten; by het welke naderhand de onderwijzinge der kind-

1555. ren gevoegt is. Tot Rome wietd dezelve niet heel licht ingewillicht, om dat de Biffchoppen in het algemeen klaagden, over het groote getal, van gevryde regulieren, en derhalven wierd zy in het eerfte, tot een klein getal bepaalt; maar die bepalinge wierd haast weg genomen. Zy, behalven de beloften die andere orders aan namen, wierden zelfs gedifpenzeert van die van een blinde en algemeene gehoorzaamheid, voor den Roomfchen Stoel, om dat zy veel over al te doen en te verrichten hadden, als mede van de uren van Choorzangen, door het welkemen hen als een half flag van menfchen, tuffchen Geestelijk en Wereldlijk noemde. Zy hebben zedert dien tijd, door hun zorge, omtrent de opvoeding der Kinderen; door hun onvermoeyelijke kloekheid; en voornamentlijk door hun accommodatie en in volginge van penitentiën en boeten, en andere regels van hun ordere, en zich na de gefteltheid van hun Biecht-Kinderen te vlyen, by na de geheele wereld aan zich getrokken, en zijn nu gerezen tot die hoogte van Rijkdom en macht, dat zy het voorwerpzel van afgunft en haat van al de reft van hun eigen Kerk geworden zijn. Zy gaven Polus in, dat, dewijld de Koningin was, om de goederen dewelke zy in handen hadden, weder aan de Kerk te herftellen, het maar weinig te beduiden zoude hebben, de oude Fondatiën weder op te rechten; want de Benedictyner ordere was eerder een laft, als een hulp voor de Kerk geworden, derhalven wenschten zy, dat deze Huizen hen mochten toegestaan werden, om Scholen en Seminarien op te rechten, daar zy terftond hun werk van zouden maken; en zy wilden niet twyfelen, of met het handelen van de gewiffen, der geener die ftierven, zy zouden wel haast het grootfte gedeelte van de Kerkelijke goederen weder aan de Kerk brengen. De Jezuiten waren boven maten zeer ophem vergramt, om dat hy haar voorflagen zoó weinig in achtginge nam; het welke ik uit een Italiaans handfchrift heb getrokken, het welke mijn waarde vriend Mr. Crawford, tot Venetie gevonden heeft, wanneer hy Kapellaan van Sir Thomas Higgins, Envoye van zijn Majesteit aan die Staat, was. Maar hoe het by kwam dat deze voorflagen van de hand gewezen zijn, ben ik niet bekwaam te oordeelen.

Daar is niet veel anders van belang; van dit loopende Jaar voorgevalen, als dat op het laafte van November, Johan Web een Edelman, George Roper, en Gregorius Parke, alle aan een Staak in Kanterbury verbrand zijn, en op den 18. December Philpot, die in de Convocatie had gedifputeert, in Smithfield verbrand is. Hy wierd op het laafte van die by een komft, in de gevangenis geworpen; over het geene hy in

in het zelve had gezegt, hoewel vrydom van te mogen spreken, beloofd was, en de natuur van de byeenkomst het zelve schein te vereischen. Men hield hem lang in de Boeyen of Stoks, in het Koolhuis van den Bisschop van Londen; en vercheidene onderhandelingen wierden met hem gehouden, om hem te doen afvallen; by het geene Bonner in een van de zelve hadde gezegt, schijnt het, dat zy verhoopten dat zy na Gardiners dood beeter zouden gehandelt werden: want Bonner hadde hen gezegt, dat hen dacht, nademaal de Heer Cancellier dood was, datze niet meer branden zouden, maar zy zouden zich wel haast bedroogen vinden, indien hy niet herstep. Maar Philpot bleef doen vast by zijn gevoelen, en dreef, dat hy noit iets tegen hun wetten had gezegt, of geschreven, zedert datze gemaakt waren geweest, nademaal hy zedert altoos een gevangen Man was geweest, behalven het geene hy, in hun onderhandelingen hadde gezegt. Echter dit konde by Bonner niet helpen, die alzo weinig gerechtigheid als barmhartigheid in zijn ziel had.

Op den 16. December wierd hy veroordeelt, en aan de Sheriffs of Schouten overgegeven. Men hadde hem in het eerste in de yzers gelegd, om dat hy zo arm was, dat hy den Bewaarder de handen niet vullen konde: maar des anderen daags zijn dezelve door de Sheriffs afgenomen. Wanneer hy naar Smithfield geleid wierd, en by de plaats kwam, knielde hy neder, en zeide: *Ik wil mijn beloften, O Smithfield, in u betalen.* Wanneer hy aan de Staak wierd gebracht zeide hy: *zal ik lyden te lyden aan deze Staak, nademaal mijn Verlosser niet geweigert heeft aan het Kruys voor my te lyden?* Hy herhaalde den 106. 107. en 108. Psalmen, en schikte hem alzo tot het vuur, het welke hem tot Asche verteert heeft: alzo eindigde dit Jaar, in het welke zeven-en-t'zestig perzoonen voor de Religie verbrand zijn; onder de welke vier Bisschoppen en dertien Priesters zijn geweest.

In Duitsland wierd een Rijksdag tot Augsburg gehouden, op de welke de Duitsche Vrede ten vollen vast gestelt wierd. En daar wierd beslooten, dat de Vorsten van de Augburgsche belydenis, de volle vryheid van hunne Godsdienst zouden hebben, en dat ieder Prins in zijn Staat mocht aanstellen, wat Religie hy begeerde, behalven alleenlijk de Kerkelijke Vorsten, die hun bezirtinge zouden hebben te verliezen, indien zy afvielen.

Deze van Oostenrijk, en Ferdinandus andere heerschappyen eischen vrydom van hun gewisse; maar Ferdinandus heeft hen zulks geweigert, echter stond hy toe, dat de Beeker of Kelk in de bediening

van

1555. van het Sacrament zou gegeven werden. Het zelfde dedede Hartog van Beyeren in zijn Landen.

Maar over al deze dingen was de Paus ten alderhoogste vergramt, beginnende al te spreken van Ferdinand af te zetten; en niet was hem zoo zeer in de mond, als het gezag dat de voorige Pauzen hadden geoeffent, met het open afftellen der Vorsten naar hun welgevallen. Hy had de Kardinalen gefwooren, eer hy verkoozen was, dat hy in twee Jaren maar vier Kardinalen zou maken; maar hy maakte zeven in een half Jaar, en wilde niet hebben, dat de Conzistory daar een woord tegens kikte, of eens van zijn beloften sprak; maar hy zeide, zijn macht was ongebonden, en konde niet bepaalt werden.

Een van deze nieuwe Kardinalen was Gropper, de Diacon van Keulen, een man van groote geleertheit en deugden, maar onstandvastig en vreesachtig, gelijk in het voorige Boek getoont is: hy weigerde die waardigheid, die zoo in het gemeen van een ieder begeert word, te ontfangen, en wierd meer geacht, door het verwerpen van die hoogteid, als andere, die door hun staatzucht en kuiperij, tot de zelve geraakt waren.

1556.

Op het einde van dit Jaar, en het begin van het naastvolgende, viel een gedenkwaardige zaak voor, van dewelke, indien ik wat wijdloopig handele, vreze ik niet, door den Lezer daar over berispt te werden. Voornamentlijk, dewijl het als aan dit werk vast is, zijnde de Konink en Koningin zoo veel daar aan gelegen. Dit is dat Keizer Karel de V. heeft neergelegt, eerstelijk eenige van zijn ertelijke Heerschappijen in October van dit Jaar, en de rest, nevens het Rijk, niet lange daar na. Hy had nu het eene veertig, en het andere, namentlijk het Keizerrijk, zes en dertig Jaren bezeten. Hy was zeer door de Gigt gekwelt, die hem, gedurende nu eenige Jaren, naar malkander by was gebleven. Hy had de grootste moeyelikheden uitgestaan, die ooit Prins verdragen had, zelfs van zijn zeventiende Jaar ouderdoms af. Hy was negenmaal in Duitsland geweest, zes maal in Spangie, zeven maal in Italie, vier malen in Vrankrijk, tien malen in de Nederlanden, hy hadde twee optochten in Africa gedaan, was ook twee malen in Engeland geweest, en had alzo de Zee elf malen overgevaren. Hy had niet alleen een Overwinnaar in al zijn Oorlogen geweest; maar had gevangen genomen een Paus, een Konink van Vrankrijk, en eenige Princen van Duitsland, behalven een schrikkelijke aanwas van macht en heerschappij, door het veroveren der West-Indien, bygebracht. Maar de grootheid en pomperij van deze wereld hem beginnende tegen te staan, begoff

Karel de vijfde staat zijn Staten af.

gost veel ernstiger gedachten van een ander leven te krijgen; dewelke 1556.
zeer in hem toenamen, door de antwoord, die een van zijn Oversten
hem cenmaal gaf, wanneer die verlof van hem begeerde, om te ver-
trekken; en na de reden daar van gevraagd zijnde, antwoorde, dat
tusschen de zaken en handelingen van de wereld, en de uur van de
dood, eenige tusschen tijd behoorde te zijn.

Hy vand de loop van zijn geluk gekeert, zijn desseinen in Duits-
land in de affche; en in het beleg van Metz zag hy wel, dat het niet
meer voor de wind met hem was; want hoewel hy een Heyr van
honderd duizend man onder hem hadde, zoo was hy echter gedwon-
gen het beleg op te breeken, en wel veertig duizend man te laten
zitten. En hoewel zijn oorlogen noch dit Jaar, zoo in Italic als Ne-
derland, beter spoed hadden gehad, zoo oordeelde hy, dat hy te
oud was, om met den Konink van Vrankrijk te doen te hebben.
Men oordeelt, dat zijn Zoon hem dit ingeblazen had, die nu Enge-
land met misnoegen had verlaten, zijnde moede beide zijn oude Ko-
ningin, en het dragen van een titulaire Kroon, alleenlijk in haar
recht, zijnde voor de rest uitgeslooten van de bestiering.

Alle deze dingen te zamen komende, deden den Keizer besluiten
te doen het geen hy had voorgenomen, dewelke in een zolemne
Vergadering tot Brussel, op den 25. van October, in tegenwoordig-
heid van zijn Zoon, en Maximiliaan, Konink van Bohemen, van
den Hartog van Zavoyeu, en zijn twee Zusters de Koninginnen
Douarieren van Vrankrijk en Hongaryen, met een overgroot getal
van andere Grooten van minder Staat, aan zijn Zoon eerst overgaf,
de Ordere van het Gulden Vlies, nevens het Hoofschap van dezelve
Ordere. Daar na de Hartogdommen van Bourgondie en Brabant,
en de andere Provintien van Nederland. Twee maanden daar na,
stond hy hem af, al zijn andere erflijke Heerschappyen. En het vol-
gende Jaar, zand hy een afstand van het Keizerrijk aan den Rijksdag,
dewelke daar op zijn Broeder Ferdinandus tot Keizer verkoozen; op
het welke de Paus groote exceptie maakte; want, zeide hy, de rezig-
natie stond alleen aan hem, en zijnde zulks gedaan, gelijk het was,
erkende hy die als van nul en geender waarde; willende derhalven
dezen Keizer niet erkennen.

Karel bleef noch een wyl in de Nederlanden in een byzonder huis;
want hy verliet al zijn Palaizen, en had maar weinig gevolg, om-
trent hem. Men zegt dat Zeld, zijn Broeders Geheimschrijver aan
hem gezonden zijnde, en die allaat in den nacht, van hem vertrek-

1556. kende, al de Kaarssen op de trappen uitgebrand waren, en niemand op paste, om hen de trappen af te lichten, daar over de geweezene Keizer genoodzaakt was, zelve hem met de kaars af te geleiden. De andere, als wel vermoed kan werden, hier over ten hoogsten ontsticht zijnde, hem de Keizer hadde gezegt; dat hy nu een byzonder man was, en zijn Dienaars wel wetende, datter nu niet veel meer van hem te verwachten was, pasten nu zoo weinig op hem.

Hy verzocht hem, zijn broeder te willen zeggen, wat een verandering hy aan hem gezien had, en wat een ydele zaak, de dienstbaarheid der Hovelingen waar, nademaal hy zoo haast van zijn eigene Dienaars verlaten was. Hy had alleen hondert duizend kroonen 's Jaars voor zijn eigen onderhoud behouden, en tzeftig Dienaars. Maar op zijn komst in Spangie, vand hy nog dat klein onderhoud niet gereedelijk betaalt, over het welke men gezien had, dat hy zeer misnoegt was.

Hy nam zijn verblijf in een plaats op de grenzen van Portugaal en Spangie, dewelke hy op de Jacht bevonden had, bekwaam voor zijn verblijf te zijn; ter oorzaak van de gemakkelijke gelegenheid, en de goede gesteltheit van de locht: en aldaar had hy een klein verblijf van zeven Kamers, veertien voeten in het vierkant voor hem doen bouwen. Hy hield alleen twaalf Dienaars omtrent zich, en zand de rest, om de naburige Steden te woonen.

Hy begaf zich zelve in het eerste zeer tot Mechanicalé en Wiskunstige aardigheden, hebbende groote verscheidentheit van klokken, en andere spelende bewegingen, het welke de onwetende Monniken vol verbaasheit maakte, die vervaart waren of 'er niet wel wat Tovery mede speelde, voornamentlijk, zijn raderwerken van houté Vogels, die uitvlogen en weder in kwamen, als mede de verbeeldinge van geheele Heirlegers, didoor inwendig werktuig, malkander aantasten en vochten. Hy bestelde ook dat groote werk, door het welke de Taag oopen berg, by Toledo gebracht wierd, het welke daar na met zeer groote onkosten gedaan is geworden. Hy begaf zich zelve tot tuinieren, in gebruikte de Spaa en Hark met zijne eigene handen, en houdende maar een Paard, reed hy daar zomwijlen mede uit, zijnde maar door een Lackei gevolgt. Het maken of gieten van uur-klokken, was toen zoo volkomen niet, als het naderhand wel is geweest, zoo dat hy dezelve nooit konde brengen te slaan op een minuit, en zeide daar over, dat hy de dwaasheid zag van al de menschen, tot een en dezelve meninge, in de Godsdienst, te willen brengen, nademaal hy die Uurwerken niet volkomen konde over een brengen.

Hy

Hy voegde zich zelve ook zeer tot het lezen; en in het tweede Jaar van zijn afzondering, ging hy dikwijlder in de Kapel, en tot het gebruik der Sacramenten, als hy voorheen was gewoon geweest. Hy tuchtigde ook zich zelve, met een koorde; dewelke na zijn dood, hebbende eenige bloedige teekenen, van zijn gestrengheid tegens zich zelve, door zijn Zoon, onder zijn voornaamste byzonderheden bewaart is geworden. Maar in het midden van al deze dingen, geloofst men, dat hy in veel dingen van het Geloof der Protestanten wierd, eer hy stierf: en als zijn Biechtvader daar na van wegen Kettery verbrand wierd; zoo wierd ook Miranda, de Eerftbisschop van Toledo, die dikmaals by hem kwam, op vermoeden, lange in de gevangenis gehouden: omtrent het einde van het tweede Jaar, op den verjaardag, dat zijn Moeder eenige weinige Jaren (hebbende lang van het gebruik van haar verstand berooft geweest) begraven was, schoot hem in de zinnen, een Tombe voor zich zelve te laten oprechten, en zijn Uitvaart te doen houden, by dewelke hy, met de rest der Monniken, zich liet vinden; biddende zeer aandachtelijk voor de rust van zijn eigene Ziel, het welke al de regenwoordige, tot weenen veroorzaakte. Twee dagen daar aan, beving hem een koorts, aan dewelke hy, op den 21. van September 1658. gestorven is. Een zeldzaam voorbeeld, van een gemoed, van al de pompeusheden en glorie des werelds, overladen, het geen niet anders zocht als na die rust in zijn afzondertheid, dewelke hy lange te vergeefs, in Paleizen en Veldlegers had naargejaagt.

Ik keere my dan weder naar de zaken van Engeland. Op den 21. Maart, wierd Kranmer tot het einde van al zijn verdriet gebracht, en ontving alzoo die eeuwige Kroon, op den 12. September. In het voorige Jaar, kwam Broeks, Bisschop van Gloucester tot Oxford, als Onder Legaat van den Paus, nevens Martins en Story, Commissarissen van wegen den Konink en de Koninginne, dewelke met hem te recht zaten, in Sta Marien Kerk, om Kranmer te oordeelen. Wanneer hy voor hen kwam, deed hy een diepe eerbiedigheid voor hen, die in den naam van haar Majesteiten zaten; maar wilde aan Broeks geen eer bewijzen, nademaal hy zat als Gezaghebber van den Paus, aan den welken hy geen eerbiedigheid wilde bewijzen. Broeks vorders, maakte een lang gesprek, vertoonende zijn Afval en ketterye, zijn Mis-onthoudinge, en eindelijk zijn verradery, vermanende hem tot bekeeringe, onder groote hoope, van, daar op, weder in zijn Bisschops Stoel gezet te werden. Hier op maakte ook Martijn een

Kranmers
Rechtsple-
ginge.

1556. aanspraak; rakende het onderscheid tusschen de Burgerlijke en Kerkelijke macht.

Wanneer zy gedaan hadden, knielde Kranmer eerst neder; en sprak het Gebed des Heeren, daar op las hy de twaalf Geloofsartikelen der Apostelen: vorders zeide hy, dat hy nooit het gezag van den Bisschop van Romen wilde erkennen. Hy belced zijn gehoorzaamheid aan de Kroon, volgens den eed, den welken hy menigmaal gedaan hadde; en zich aan den Paus te onderwerpen, was recht strijdig met dezelve: hy konde geen twee Heeren dienen. Hy zeide mede, dat de Bisschop van Rome zich zaken aanmatigde, die met de macht der Vorsten strijdig waren, gelijkze ook wetten maakte, die de Goddelijke regenspraken, het welke hy bewees in den dienst van God in een onbekende taal, het onthouden van den Kelk aan het volk, de aangematigde macht van Kroonen te geven of te nemen, en zich zelve boven alle schepzelen te verheffen; al het welke wel toonde, datze geen Stedehouders van Christus waren, maar wel van den Antichrist, nademaal al deze dingen openlijk met Christus leere stredden, die door het Euangelie ons overgeleverd is. Hy voerde Broeks te gemoet, dat hy des Koninks opperhoofdigheid beswooren had. Broeks antwoorde, zulks was geschied aan Konink Hendrik de achtste, en dat Kranmer hem zulks had doen sweeren; op het welke Kranmer weder antwoorde: dat hy hem daar mede verongelykte, want het was geschied ten tijden van zijn Voorzaat Warham, die des Koninks Oppershoofdigheid vastgesteld hadde, het welke ook, om onderzocht te werden, naar de Hooge Schoolen gezonden was, dewelke hun hand en zegels daar onder gezet hadden; en dat Broeks, zijnde toen een Leermeester, het zelfde met de rest onderteekend had: zoo dat al deze dingen geschied zijnde, voor dat hy tot het Opper Bisdrom kwam, het zijn werk niet moft genoemd werden.

Hier op dede Story een ander gesprek, aangaande het gezag van de Kerk, zettende den Roomschen Stoel zeer hoog, gebruikende die gemeene bewijsredenen, dieze altoos by brengen, en verzocht Broeks, dat hy Kranmer daar rond op wilde laten antwoorden, en alzo alle disputen afte breeken. Hier op volgde een lange redeneringe, tusschen Martyn en Kranmer; in het welke hem Martyn voorwierp, dat hy eens voor den Paus had geswooren, wanneer hy geconsacreert en gewijd wierd, maar dat hy, hakende naar het Opper Bisdrom, tot voldoening van Konink Hendrik, verandert was. Dat hy Lambert wegens Kettery had veroordeelt, om dat hy de Lichamelijke

lijke tegenwoordigheid van Christus loochende in het Sacrament, en dat hy daar na zelf daar toe vervallen was. Op al deze dingen antwoorde Kranmer, verklarende, dat noit eenig mensch, met meerder tegenzin tot een Bisdom gekomen waar, als hy tot dit gekomen was; dat hy zoo verre was, van daar oit naar gestaan te hebben, dat hoewel de Konink een Post aan hem gezonden had, om overte komen, om ingewijd te werden, zijnde als toen in Duitsland, hy echter zijn reis noch zeven weeken had uitgesteld; verhoopende, dat de Konink hem ondertusschen in het vergeetboek mocht stellen: dat hy op zijn inwyinge, opentlijk zijn meeninge, in welke een zin hy voor den Paus den eed dede, hadde verklaart, zoo dat hy in die zaak niet bedriechlijk gehandelt hadde: en dat, wanneer hy Lambert veroordeelde, hy dan de lichamelijke tegenwoordigheid geloofde, het welke hy noch bleef te gelooven, tot dat Dr. Ridley hem zulke redenen en kracht van gezag vertoonde, dat hy daar door bewogen wierd van gevoelen te veranderen; wanneer hy zich ook niet hadde geschaamt zijn voorig gevoelen te herroepen.

Zy wierpen hem vorders tegen, dat hy twee Vrouwen had gehad, dat hy, ten tijden van Konink Hendrik, zijn Vrouw in het heimelijk, en daar na ten tijden van Konink Eduard, opentlijk gehouden hadde; dat hy Ketterische Boeken en Artijkelen hadde voortgezet, en andere gedwongen die te onderschrijven. Dat hy de Katholijke Kerk verzaak, en Christus lichamelijke tegenwoordigheid, in het Sacrament des Altaars, geloochent had, hebbende noch onlangs tot Oxford daar zoo opentlijk tegens gedisputeert: hy bekende dat hy in het Houwelijk geleefd hadde; maar dat hy hadde gedacht dat het wettig voor alle ware, te trouwan; en dat het zekerlijk beter was, zoo te doen, als by andere Mans Vrouwen te slapen, gelijk veel Priefsters deden. Hy belceed al de andere artijkelen; alleenlijk zeide hy, dat hy noit iemand had gedwongen te onderschrijven.

Daar na maakte Brocks een lang gesprek tegens hem, by brengende veel van deze gemeene bewijsredenen, aangaande de Pauzelijke macht, en de tegenwoordigheid van Christus lichaam, in het Sacrament, op al het welke Kranmer een lange antwoord dede. Alstoen wierden verscheidene getuigen ondervraagt, aangaande de Poincten, dewelke zy Kranmer in de Hooge Schoolen hadden hooren bedisputeeren; en tot besluit van alles, daagden zy hem te verschijnen voor den Paus, binnen tachtentig dagen, om op al deze dingen, dewelke hem nu waren voorgehouden; te antwoorden.

1556.

den. Hy zeide dat hy zulks gaarne wilde doen, indien hem de Konink en Koninginne daar heen geliefden te zenden. Maar hy konde daar niet komen zoo lang als hy een gevangen man was.

Hier op wierd hy weder terugge naar de gevangenis gezonden, alwaar hy bleef, tot op den 14. February dezes Jaars, wanneer Bonner en Thirleby gezonden wierden om hem te degradeeren. Bonner had deze Commissie begeert, als een vermakelijke wraak over Kranmer, die hem te vooren mede van zijn dienst berooft had, maar de andere was'er toe gedwongen, die voor heen met Kranmer in groote vriendschap geleest had, en een beleest en goedaardig, maar een onstantvastig man was, zijnde bekwaam tot alle verandering. Zy deden Kranmer voor hen komen, en toen deden zy hun Commissie hem voor lezen, dewelke hem verklaarde *Contumax*, wederspannig of ongehoorzaam, om dat hy niet tot Rome gecompareert was, met last aan hen lieden, om hem te degradeeren. Zy kleden hem in zijn Pontificale kledingen, met den Myter en andere toefstellinge, gevende hem den Kruis Staf in zijn hand, maar de kledingen, wel te verstaan, waren van Kanefas gemaakt, om hem daar door te belachelijker te doen schijnen.

Daar op maakte Bonner een gesprek vol spotternyen, zeggende: *Dit is de man, die den Paus versmaad, en nu door hem geoordeelt word: dit is de man die Kerken neder geworpen heeft, en nu in een Kerk geoordeelt word: dit is de man die het Sacrament versmaad heeft, en nu voor het zelve veroordeelt word*; en andere zulke woorden meer, daar zich Thirleby zeer misnoegt over toonde, die hem ook daar over by den mouw trok, hem verzoekende een einde daar van te maken, beklagende zich daar na tegens hem, dat hy de beloften, dewelke hy hem gedaan hadde, van hem met eerbiedigheid te zullen handelen, gebrooken hadde, gelijk men ook gezien had, dat hy ondertusschen geduuriglijk geschreid hadde, en hy verklaarde aan Kranmer, dat dit de droevigste actie was, die hy oit zijn leven gedaan hadde, en dat hy genoeg erkende, de liefde en vriendschap, die altoos zoo groot tusschen hen lieden geweest was, en dat geen wereldiche opzichten, behalven het bevel van de Koningin, hem daar zouden hebben kunnen doen komen, en doen het geene zy als nu doende waren. Hy storte zoo veel tranen, dat hy menigmaal most aflaten van spreken, en niet konde voortgaan, door de overvloedigheid daar van.

Maar Kranmer zeide: dat zijn ontwyinge hem geen droefheid met allen veroorzaakte, hy had zich zelve al over lange, als van alle afhangin-

hanginge en gemeenschap, met den Stoel van Rome afgesneden gehouden, en zoo nu het zelfde met zoo veel grolleryen gedaan werden, raakte hem zulks gants weinig; alleenlijk bracht hy in een Appel een beroep van den Paus, tot het naaste vrye algemeene Concilie. Hy zeide dat hy tot Rome gedaagt was, maar dat men hem ondertusschen in de gevangenis gehouden hadde; zoo dat'er geen reden was, om tegens hem in zijn afwezen te procederen; nademaal hy gewillig was geweest om daar te gaan, en zijn leeringe te verweeren. Hy ontkende ook dat de Paus eenig gezag over hem of over Engeland hadde, en daarom appelleerde hy van zijn vonnis. Maar al dit niet tegenstaande, hy wierd gedegradeert, en al dat spottelijk gewaad, wierd stuk voor stuk van hem afgenomen, volgens de Ceremonien en plechtigheden die men omtrent het zelve gewoon is te plegen.

Kranmerge-
degradeert.

Maar nieuwe werk-middelen wierden tegens hem aangegelt; eenige wierden gezonden, om met hem te spreken, zoo Engelsche als Spaansche Godsgeleerden; om hem tot herroepen te bewegen: men gaf hem hoop van zijn leven en nieuwe bevordering, zijnde hy ook uit de gevangenis na des Diacons woning van Christus Kerk gebracht. Men bracht hem al de bewijsreden, die men, om hem te bewegen konde bedenken; voor; en tot besluit, gelijk als St. Peter, zelf met een vloek zijnen Zaligmaker verloochende, zoo ook hy, die nu geheele dry Jaren had wederstaan, wierd ten laatste overwonnen, en de menschelijke swakheid, de vreeze voor de dood, en de hoope dewelke hem gegeven wierd, bewogen hem zoo verre, dat hy de hand op het papier stelde, afstaande al de dwalingen van Luther en Swinglius; erkennen- de des Paus Opperhoofdigheid, de zeven Sacramenten, de Lichamelijke tegenwoordigheid, in het Sacrament, het Vagevyer, het bidden voor de Dooden, de aanroeping der Heiligen; by het welke gevoegt wierd, dat hy leedwezen wegen zijn voorige dwalingen gevoelde; besluitende, met een aanmaninge, aan alle die geene die zoo bedroogen waren, weder tot de vereeniging met de Kerk te keeren; alles onder verklaringe, dat hy dit gewilliglijk onderteikent hadde; alleenlijk tot ontlastinge van zijn eigen consciencie.

Zijn afval.

Fox en andere later Schrijvers van hem, hebben gezegt, dat de eenigste reden van deze involginge was, dat hy mocht tijd hebben, om zijn antwoord op het Boek van Gardiner, aangaande het geene hy, wegen het Sacrament geschreven hadde, ten einde te brengen. En Fox heeft den Brief in druk, daar hy het zelve meend mede goed te maken.

Maar die goede man, zoo het schijnt, heeft dien Brief zeer onachtzaam-

zaam-

1556.

zaamlijk gelezen, want Kranmer maakt van zulks geen gewag; maar alleenlijk, dat hy zich op het naaste algemeene Concilie beriep, om te zien, of hy daar door wat langer tijd van leven zou kunnen verkrijgen, om ondertuffchen zijn Boek ten einde te brengen. En tuffchen deze twee dingen is een groot onderscheid; hoe lang nu dit voor de tijd van zijn Executie geschreven en geteekent is, vinde ik nergens aangeteekent, want daar is geen date by desselfs opschrift gestelt.

Kranmers afval wierd terstond in druk uitgegeven, en veroorzaakte aan weder zyde, by na zoo groote bespottinge by de eene, als neerslachtingheid by de andere. Maar de Koninginne vand daar het grootste genoegen niet in; zijnde nu gedwongen te ontdekken, dat haar byzondere wreekzucht haar in deze zaak bestierde, het welke zy te vooren ontkent hadde. Zy had beslooten, dat hy een offer zou gemaakt werden, voor het toestemmen van haars Moeders echtscheidinge, en hoewelze tot hier en toe, alleenlijk yver voor de Godsdienst had voorgewend, nu echter dezelve geen plaats meer hebbende, volharde zy in haar voornemen van hem te doen verbranden; zy zeide: nademaal hy een groot voortzetter van Kettery was geweest, door dewelke de geheele Natie was bedorven geworden, zulks konde hem niet helpen, dat in andere gelegentheid genoegzaam zou hebben geweest: zijn bekeeringe was goed voor zijn eigen ziel, en mocht andere voordeelig zijn, en daarom belaste zy, dat het vonnis zoude werden uitgevoerd. Haar ordere daar toe ging uit op den 24. February, dewelke in de Verzameling te vinden is. Heeth droeg zorg, niet alleen dit geschrift te inrolleren, maar ook de ordere hem daar over toegezonden, die niet ordinair was. Het is gelooflijk, dat hy zulks dede, om voor de nakomelingen te toonen, dat hy zulks niet dede naar gewoonte, als andere Bevel schriften, maar uit byzondere ordere van de Koninginne.

Col. No. 27.

De lange tijd, dewelke was, tuffchen den date van het zelve geschrift, en zijn Executie, maakt geloofwaardig, dat hy Kranmer de voorverhaalde verloochening gedaan heeft, na dat het geschrift voortgebracht was; en dat de vreze des doods hem als toen voor oogen staande, zoo zeer op hem wrochten, dat hy de onderteekeninge dede; maar wanneer de tweede ordere wierd gezonden om de voorige ter uitvoeringe te stellen, heeftmen hem gezocht te bewegen, om zijn onderteekeninge te vernieuwen, en voorts om het geheel over te schrijven, het welke hy mede gedaan heeft; zijnde noch al dien tijd in eenige hoop van leven: maar echter eenig nabedenken krygende, dat men hem echter branden zou, schreef hy heimelijk een geschrift, bchelzende de gantsche

sche

ſche belydenis van zijn Geloof, zoodanig als die van zijn gewiffe afvloei-
de, en niet uit ſwakke vreeze voortkwam; en wanneer hy uitgebracht
wierd, bracht hy het zelve met hem. Hy werd gebracht naar Sta.
Marias Kerk, en op een plaats geſtelt, die hooger voor hem als ordi-
naar gemaakt was, om te beeter gezien te kunnen werden. Zijn Exc.
cutie. Kool, Prooſt
van Eaton, dede het Zermoen, in het welke hy zich uitbreide om-
trent de Genade en Rechtvaardigheid van God, welke twee eigenschap-
pen d'eenden ander niet uitſtooten. Dit paſte hy op de Princen toe,
dewelke Goden op der aarde zijn, die alzoo wel rechtvaardig als barm-
hertig moſten zijn; en daarom hadden die beſlooten, dat Kranmer op
dien dag zou hebben te lijden. Hy zeide dat hy die gene was, die het
Houwelijk tuſſchen des Koningins Vader en Moeder geſcheiden had-
de, als mede het gezag van den Paus uitgedreven, en de fonteine van
al de Ketteryen in Engeland geweest was; en nademaal de Biſſchop
van Rochelter, en Sir Thomas Morus voor de Kerk hadden moeten
lijden, zoo ware het ook billijk, dat andere voor Ketterye leden. En
gelijk de Hartog van Northumberland had geleden in vergeldinge van
Morus; alzoo was 'er geen ander Kerkelijk perzoon, bekwamer om
in vergelding van Viſſcher te lijden, als hy.

Toen keerde hy zich naar Kranmer, en verhief zijn bekeeringe, de-
welke hy zeide de onbemiddelde hand van God te zijn, hebbende zulks
geene van hun bewijsredenen; maar alleen de inwendige werkinge van
den Heiligen Geest te wege gebracht. Hy gaf hem goede hoop van
den Hemel, en verzeekerde hem, datter Dienſten en Miſſen voor zijn
Ziel zouden gedaan worden, en dat in al de Kerken van Oxford.

Al dit gedurende, toonde Kranmer een groote inwendige beroerte;
lichtende zijn oogen dikmaals naar den Hemel, en dan dezelve weder-
om nederſlaande, als een die beſchaamt over zich zelve is; ſtortende
ook menigmaal vlooden van tranen. Op het laaſte, als hem Kool ver-
zocht, verklaringe van zijn Geloof te doen, dede hy eerst zijn gebed,
met menige bewegende uitdrukzelen van een diepe knaginge, en een
inwendige verſchrikkinge. Hier op dede hy zijn vermaninge tot het
volk, zeggende: („ Eerſtelijk, dat zy de dingen des werelds niet zou-
den beminnen, noch hun herte daar op zetten: datze de Konink en
„Koninginne zouden gehoorzamen, wegens hun gewiffe tot God:
„datze in onderlinge liefde zouden leven, en den armen mededeelen,
„volgens hun overvloed. Toen kwam hy daar toe, aan het welke, hy
„zeide, dat al zijn voorgaande en toekomende leven hing, zijade nu
„te gaan, of in de vreugde des Hemels, of in de pijn der helle. Hy

1556.

„zeide de Apostolische Geloofs artikelen op, en verklaarde zijn Ge-
 „loof, omtrent de heilige Schrifture, en dan kwam hy op dat, het
 „welke, (gelijk hy zeide) zijn Conscientie ontruffte, meer dan eenige
 „andere zaak, dewelke hy, gedurende zijn leven, gedaan hadde, het
 „welke was, het onderschrijven van een Geschrift tegens de waarheid
 „en zijn gewisse, uit vreeze voor de dood, en begeerte van te leven;
 „en wanneer hy kwam tot het vuyr, had hy beslooten die hand, die het
 „zelve geteekent had, eerst te verbranden. Hy verwierp den Paus ge-
 „lijk een vyand van Christus, en den Antichrist, en zeide, dat hy het
 „zelfde geloof, aangaande het Sacrament hadde, het welke hy hadde ge-
 „schreven, in het Boek van hem uitgegeven.

Hier op ontstond een wonderlijke verwerringe in de vergaderinge. Deze dewelke verhoopt hadden een groote overwinning te erlangen, voor dien dag, ziende alles naar een anderen weg keeren, wierden daar over ten hoogsten ontstelt. Zy riepen hem toe, dat hy niet meer veinzen zou. Hy zeide, hy hadde altoos eenvoudigheid bemind, en had voor dien tijd in zijn geheele leven niet geveinst. En voortgaande in zijn redenen, met overvloed van tranen, rukten zy hem neder, en leidden hem van daar naar de staak, dewelke was gestelt op dezelve plaats, op dewelke Ridley en Latimer verbrand waren. De gantsche weg over deden de Priesters niet anders als hem te begrimmen voor zijn veranderen; maar zijn gedachten waren op andere dingen. Wanneer hy by de staak kwam, dede hy eerst zijn gebed, en ging zich voorts ontkleden, en zijnde daar aan vast gemaakt, en het vuyr vervolgens ontsteecken, stak hy zijn rechterhand ten eersten uit in de vlam, zonder die eens te bewegen, behalven dat hy eens die over zijn aangezicht streek, tot datze verbrand was; het welke was gedaan, eer dat het vuyr zijn lichaam aanraakte. Hy toonde gantsch geen ontsteltenis door de pijn, dewelke hy verdroeg; maar zeide zomtjids: *Die onwaardige hand*; en dikmaals uitroepende: *Heer Iezus ontvangt mijn ziel*; tot dat hem terstond daar na de vlam overmeesterde.

Hy lijd met
 groote stant-
 vastigheid.

Maar het was geen kleine zaak van verbaastheid, dat men zijn hart geheel en ongeschonden vand onder de asche, zonder beschadigt te zijn; het welke de Gereformeerde echter zoo verre niet bracht, datze hier een mirakel afmaakten, zijnde een klare proef, dat zijn hart oprecht gebleven was, hoewel zijn hand gedwaalt hadde. Echter derfden zy de Papisten wel zeggen, dat indien zulks in eenige van hun Kerken voorgevallen was, het wel zekerlijk voor een mirakel passeren zou.

Aldus eindigde Thomas Kranmer zijn dagen in het zeven en zestigste

fte Jaar van zijn ouderdom. Hy was een Man, tot groote diensten van God verwekt, en had groote bekwaamheid daar toe. Hy was van naturen van een goedertieren vriendelijken aard, niet haastig of driftig, noch voorbarig, om zijn opinie over zaken of perzoonen te geven; en echter zijn goedertierenheid, hoewel hem zulks menigmaal zijn vyanden onderwaardig maakte, die daar hun voordeel uit trokken, om hem te mishandelen, als wel wetende dat hy het hen wel haast vergeven zou, bracht hem echter niet tot zulke een kleinmoedigheid, als alles te licht toe te staan, het geen buiten schreef was: want gelijk hy zeer dapperlijk, zich tegens de zes Artijkelen, in Konink Hendriks tijden gestelt heeft, niet tegenstaande zijn drift voor dezelve; alzoo stond hy ook den Hartog van Zomerzet tegen, omtrent de zaak van het vervreemden van de Chantry of Choorlanden, als mede den Hartog van Northumberland, gedurende zijn gantsche bestiering, en nu zelfs tot den bloede toe. Zoo dat zijn zachtmoedigheid een deugd, en geen kleinherigheid in hem was. Hy was een man van groote oprechtheid: hy ontveinsde nooit zijn mening, noch verzaakte zijn vrienden; twee zeldzame eigenschappen van dien tijd, in dewelke de veinzery de overhand had; onder alle slag van menschen, geestelijk of wereldlijk, gaande of komende, zoo als het Hof dede. Maar dat hadde hem die achtinge by Konink Hendrik gemaakt, die hem in dien tijd boven hield. Hy wist wel, wat klachten tegens hem ingebracht wierden, en ontzach zich niet hem de ronde waarheid te zeggen; en in plaats van dezelve van andere handen te eischen, begon hy altoos van zich zelve. Hy verwierp nooit zijn achting voor de Koninginne Anna, noch zijn vriendschap voor Kromwel, noch die van den Hartog van Somerzet in hun ongevallen; maar betoonde, dat hy dezelve gedachten voor hen hadde, in hun lage staat, die hy in hun grootste voor hen gehad hadde.

Hy zijnde aldus door een oprecht en goede natuur, voorbereid tot het onderzoek der waarheid, voegde hier een wonderlijke naarstigheit by, want hy trok uit alle Schrijvers, dewelke hy las, al de aanmerkelijke dingen, en bracht die op hun Locos Communes, of gemeene plaatsen. Dit maakte by Konink Hendrik een verwondering over hem, want hy had hem menigmaal gezien, de vraagstukken en kwestien der Vaders en Leeraren, op hun behoorlijke stand en plaats te stellen, binnen de tijd van twee of dry dagen. Hier uit kwam die volslagtheit van zijn Boek van gemeene plaatsen. Hy had een goed oordeel, maar geen groote vaardigheid van begriip, noch beknoptheit van stijl, die in het gemeen verspreid, en niet wel te zamen gebonden was. En daar-

1556. om wanneer iets moest geschreven worden, het geen wat meer krachts als ordinaar vereischte, moest hy zich met Ridley behelpen. Hy bestede al zijn middelen aan den armen, en tot eenig Godzalig gebruik. Hy had Gasthuizen en Heelmeefters daar in, voor de verminkte Zee-lieden van den Konink. Hy gaf penzioenen voor veel van die geene die uit Duitsland in Engeland gevlucht kwamen, hield groote galfvryheid aan zijn tafel, daar geduriglijk een groot getal van arme nageburen genodigt wierden, en dat in plaats van overdadigheid en uitsporigheid van groote Gasteryen, welke de tijden, daar wy nu in leven, met den naam van galfvryheid vereert hebben, die zoo veel menschen bederft door het naarvolgen van die gewoonte.

Hy was zoo nederig en gespraakzaam, dat hy zich zelven in alle conditien even eens droeg. Zijn laatste val was de eenige blaam van zijn leven; maar hy heeft alles met een oprecht leedwezen geboet, en door een lijdzame Martelary goed gemaakt. Hy was de voornaamste voortzetter van de Reformatie in zijn leven, en God heeft het zoo bestelt, dat zijn dood zou dragen de proportie van het voorig gedeelte van zijn leven, het welke geen kleine versterkinge was, voor die geene, die zijn leeringe hadden aangenomen; wanneer zy hoorden hoe standvastiglijk hy alles met zijn bloed verzeegelt hadde. En hoewel men niet behoeft te denken, dat Konink Hendrik een Profeet was, echter heeft hy zoodanige dingen in Kranmer ontdekt, dat hy daar uit besluiten konde, dat hy noch als een Martelaar voor zijn Godsdienst sterven zou; en daarom dede hy hem zijn Wapen veranderen, en gaf hem Pellikanen in plaats van Kranen; dewelke voorheen het Wapen van zijn Huis was geweest; met opmerkinge, van het geen gemeenlijk word gezegt, dat de Pellicaan zijn bloed tot voedzel van zijn Jongen uitstort; en dat hy ook alzo zijn bloed voor de Kerk storten zou. De goedwilligheid van dien Konink tegens hem, maakte hem den zelven te veel onderdanig, want groote verbintenissen ziet men meenigmaal regte strikken te zijn, voor Edele en brave gemoederen. En hy was zoo ingenomen, door des Koninks eerbiedigheden voor hem, en zoo aangetaft door de dood van dien Konink, dat hy zedert noit zijn baart geschooren heeft; maar de zelve liet groeyen tot een groote lengte; het welke ik hier te liever verhaale, om dat de Schilderyen die naderhand van hem gemaakt zijn, verre van de eerste verschillen.

Deze die een vergelijking van oude en nieuwe tyden maken, vonden in hem zoo veele en zulke uitsteekende hoedanigheden, dat zy niet twyfelden hem met de grootste Primitive en oude Bischoppen te vergelijken,

ken, niet alleenlijk by een Chryzostomus, een Ambrozius, een Augustinus; maar zelfs by de Vaders van den eersten rang, die op de Apostelen gevolgt zijn, als Ignatius, Polycarpus en Cyprianus; en het scheen nodig, dat de reformatie van deze Kerk, die in der daad niet anders was, als een herstelling van de eerste, en Apostolische leere, voornamentlijk aangezet wierd, door een man, zoo vol van Apostolische deugden. En deze, dewelke de Gereformeerde zijn val tegenwierpen, wierd weder tot antwoord gegeven, dat Liberius, den welken zy zoo hoog verheffen, op een veel geringer bezoeking, noch een zwaarder val hadde gedaan, namenslijk uit begeerte alleen, om weder in zijn Bisschoppelijken Stoel herstelt te werden, daar hy uit verstootten was; en dat hy noch langer daar in had volhard.

En nu staat my te verhandelen wie meer van dit jaar verbrand zijn. Op den 27. January, wierd Thomas Wirthe een Priester, Barlet Green een Edelman, Thomas Brouwn, Johan Tudzon, en Johan Went, dry Handwerkers, Izabel Fester en Johan Warne aangeklaagt, om datze niet te Kerke kwamen. Men stelde hen Artykelen voor, en volgens hun antwoord wierdenze alle veroordeelt; en in Smithfield verbrand; en op den 31. van diezelve Maand wierden Johan Lomas, en vier vrouwen tot Kanterbury verbrand, zy wierden aangeklaagt, om datze niet te Biegt kwamen, waar op hen Artijkelen gegeven zijnde, wierden zy aan Kettery schuldig bevonden; en alle in een vyer verbrand. In het begin van Maart, wierden twee vrouwen tot Ipswich verbrand. Dry Handwerkslieden wierden op den 24. Maart, tot Salisbury verbrand. Op den 29. April, wierden Robbert Draaks een Priester, Willem Tymseen Diacon, en vier Handwerks lieden, die uit het Land Essex gezonden waren, om datze niet in de Kerk kwamen, veroordeelt, en al te zamen in Smithfield verbrand. Johan Hanpole, en Johan Boek, wierden tot Rochester verbrand, op den eersten van April; en op den tweeden wierd Johan Hallier een Priester, tot Kanterbury verbrand.

Verbranden
van anderen.

Zes Ambachtslieden wierden tot Colchester opgezonden, en de Bisschop van Londen, die tot noch toe, zijn gevangens voor eenigen tijd by hem plach te houden, om te zien, of hy noch iets, op hen zou kunnen winnen, wordende nu vermoeit van dien vruchteloosen arbeid, en door de gewoonte van wreedheid te plegen, metter tijd alle gevoelen, omtrent menschelijkheid verliezende, gaf nu, zonder veel omstandigheden, hen maar de Artykelen, en zy antwoordende na de wijze, dewelke by hem voor Kettery ging, gaf hy hen tijd van antwoor-

1556.

den tot den achter middag toe; maar zy, in den zelve zin volhardende, veroordeelde hen, en zandze te rugge na Colcheſter, alwaar ze alle verbrand wierden.

Op den 15. Mey, gaf hy noch een uitnemender ſtaal van zijn Barbariſche wreedheid van zich. Laverok, een ouden Kreupel, een Man van acht en tzeftig jaren oud, en Johan Ap-price, een blinde man, wierden op dezelve wijze veróordeeld en verbrand, tot Stradford-le-bow. Zy vertrooſten malkander, dat zy nu beide de een van zijn kreupelheid en de ander van zijn blindheid verloſt wierden. Op den volgenden dag, wierden dry Vrouwen in Smith-field, en een andere blindeman, met een ambachtsman, tot Gloceſter, in dezelve Maand verbrand. Op den 21. wierden dry andere tot Bekles in Zuſſolk, en op den 6. van Juny vier mannen tot Lewis in Zuſſex, en noch een ander aldaar, op den 20. en een tot Leiцеſter op den 26. verbrand; maar op den 27. Juny, dede Bonner een ongehoorde Executie van dertien menſchen, elf mannen en twee vrouwen, alle in een vuyr in Stradford-le-bow, verbranden. Hy hadde in alles zeffien veroordeeld, maar door welke voorspraak weet ik niet, dry van dezelve, wierden door ordere van den Cardinaal Pool verloſt.

Het ſchijnt dat Bonner het de moeite niet waard dacht, elk byzonder te verbranden, en daarom zand hy hen met heele kudden naar de ſtaak; maar of de verſchrikkelijkheid van deze wreedheid, of het miſnoegen, om dat de Cardinaal deze had verloſt, op hem wrocht, ik weet het niet, het laaſte is het gelooffijkſte, altoos Bonner verbrande geen meer voor April in het naaſte Jaar.

Vreemde
Barbariſche
wreedheid
tot Gernzy.

Op den 30. Juny wierden dry tot Bury in Zuſſolk, en op den 16. July drie andere tot Nieubury verbrand. Maar in deze Maand zagmen tot Gernzy een ſtuk werks, van zulke onmenſchelijke wreedheid, als van eenigetijden gezien is. Een Moeder met haar twee Dochters, wierden aan een ſtaak verbrand, zijnde de eene van dezelve een getroude Vrouw, en ſwanger. Wanneer zy in het vuyr ſtond, borſt haar buik, door het geweld van de vlamme, en een Jongske viel in de vlam, maar wierd in aller haalt door iemand uitgegreepen; maar na datze een weinig zig te zamen daar over beraden hadden, het ſchepzel wierd weder in het vuyr geworpen, en wierd na den letter met vuyr gedoopt. Veel getuigen waren daar van deze daad, die het zelve daar na ten tijden van de Koningin Elizabeth getuigt hebben, wanneer die zaak onderzocht wierd, en men groote zorge aanwende, om daar krachtige bewijzen van te hebben. Want inder daad het werk was zoo onmenſchelijk,

lijk, dat een man met een verkeerd gevoelen, van deze werkers moest aangenomen zijn, of hy moet zich alleen door zo veel en krachtige getuigenissen laten voldoen, om het zelve te geloven. Maar logens en verzieringen kan men swaarlyk maken van dingen dewelke in het aanschijn van de Zon, en voor zoo veel oogen gedaan werden.

Hier over dan klachten aan de Koningin Elizabeth gedaan zijnde, wierd de Diakon van Gernsy daar over in de gevangenis geworpen; en daar na hy en noch negen andere, kregen echter vergiffenis. Zoo genadig was toen de Heerschappy, als een werk van zulk een monstreuze nature te konnen ongestraft laten, om dat het met eenigen schijn van recht gedaan was, nademaal gezegt wierd, dat de Moeder was veroordeelt om verbrand te werden, zonder dat 'er uitzondering omtrent haar vrucht was gemaakt.

Op den 18. July, wierden twee Vrouwen en een Man tot Greenstead verbrand. Op den eersten van Augustus een Johanna Wast, een blinde Vrouw tot Darby. Op den 8. September, een tot Bristol, en een ander op dezelve plaats, op den 25. van de zelve Maand. Op den 24. wierden vier Perzoonen tot Mayfield in Zuffex, en op den 27. een Man en een Vrouw tot Bristol, en op den 12. October een man tot Nottingham verbrand. En alzoo eindigde het branden voor dat Jaar. Deze die geleden hadden, waren in alles vijf en tachtentig. Alle deze perzoonen waren aangeklaagt op vermoeden van Kettery, en gelast te antwoorden. De vraagstukken, die hen de Bisschop voorstelde, dewelke sloegen op de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus in het Sacrament, de noodwendigheid van de Oorbiegte, of de Offerhande van de Miffen, en wierden op hun antwoord, tot den vyere veroordeelt. Maar geen van hun allen wierden veroordeeld wegen eenig geweld aan eenig Kerkelijk perzoon gepleegt, of over eenige belediging, hun Godsdienst aangedaan; en alzoo was al dit lijden alleen om hunner Conscientie wil, dewelke zy echter hielden zoo verborgen als zy konden; zoo dat meest alles voortkwam uit zich te onthouden van een Kerk, in dewelke het grootste gedeelte bedorven was, als uit iets anders, dat zy mochten gedaan of gesproken hebben. Dit was een ongebruikelijke en onaangename zaak voor de Engelsche Natie, en die alle medelijden verdient, te zien vier, vijf, zes, zeven, en eens dertien te gelijk, in het vyer verbranden, en dat men noch geslacht noch jaren onderscheide, noch kreupelen noch blinde, ontzag; maar op alles woede, zonder omzien. Maar boven al die Barbarische daad van Gernzy, verwekte die schrik in de Natie, dat het schijnt, dat zedert die tijd, zulk een afschrik

voor

1556.

voor die Godsdienst, van Vader tot Zoon afgedaalt is, dat het geen wonder is, dat een zoodiepgewortelde, en op zulk een grond geboude afkeerigheid, op een ieder nieuwe gedachtenis, of vermoeden, om daar ooit weder toe te komen, in de grootste en geweldigste lijdingen, komt uit te barsten.

De Reformatie verspreid zich boven alle vervolginge.

Maar al deze vlammen bluschten de Reformatie, noch de liefde tot dezelve niet uit; zy verspreiden die eerder te meer, en kweekten nieuwe yver in het hert der menschen: zoodat, al het geen zy voor heen van de vervolgingen der Heidenen hadden gelezen, nu voor hen gantsch weder vernieuwt schieen te zijn. Dit dede die gene, die het Evangelie beminden, dikmaals te zamen komen, hoewel, door de kwaadaardigheid van hun vyanden, met alle zorg en voorzichtigheid: echter bevonden zich zomwijlen wel omtrent de twee honderd perzoonen by een, hebbende hun getrouwe Harders, die hen onderwezen, en bewaakten, latende niet, in spijt van deze Wolven, de kudde te voeden die hen zoodier aanbevoelen was. De voornaamste van deze, waren Scambler en Bentham, daar na, door Koningin Elizabeth, beide bevordert tot de Stoelen van Peterborg en Litch-Field, Foule, Bernher en Roug, een Schotsman, die daar na door Bonner veroordeeld en verbrand is geworden. Daar wierd ook, door hun vrienden over Zee, zorg gedragen hen met goede Boeken te voorzien, die ze tot hun onderwijzinge en aanmoediging hen toezonden. Deze ondertusschen die over de Zee gevlooden waren, gingen voor het meeste gedeelte, naar Vrankrijk toe, alwaar, hoewel zy, in tegenstellinge van de Koningin, wel gehandelt wierden, konden zy echter de vryheid van hun Godsdienst niet verkrijgen. Zy dan begaven zich naar Geneve, Zurich en Arraw in Switserland, als mede naar Straatsburg en Frankfoort, in Hoog, en naar Eimden in Neder Duitland.

Ongemak tot Frankfort onder de Engelsche vluchtelingen.

Tot Frankfoort viel een ongevallig verschil tusschen deze vluchtelingen voor, eenigen van de zelve hadden voor heen de Engelsche Liturgy gebruikt, wanneer zy in Engeland waren, om de wetten te gehoorzamen; maar zijnde nu in vreemde Landen, en onder een ander volk, dacht hen niet vreemd, datze hun dienst zouden voegen, naar de wijze der geener, onder dewelke zy leefden. Zoo dan, in plaats van de Engelsche Liturgy, gebruikten zy een, by na naar de wijze van die van Geneve, en van de Fransche Formulieren. Andere weder dachten, dat nademaal die in Engeland, dewelke zich na de Liturgy gevoegt hadden, het geene zy hadden aangenomen, met hun bloed bevestigd hadden, en noch veele dagelijks daar voor leden, het een

trotze

totte verfmading van heilieden zou zijn, van deze Formulieren af te wijken. Deze tegenftribbeling verwekte die driftigheid, dat Dr. Cox, die tot Straatsburg zijn verblijf hadde, met zijn Vriend Pieter Martyr, zich naar Frankfort begaven; en hy zijnde een Man van een groot aanzien, een ordere van den Raad verkreeg, dat alleen de Engelsche Formulieren, in hun Kerk gebruikt zouden werden.

Deze geschillen echter eens ontstaan zijnde, gingen verder als misfchien in het eerste het vermoeden was geweest; want deze, dewelke in het eerste beter genoeg in die van Geneve vonden, op dat zy zich mochten voegen na die geene daar onder zy woonden, begosten nu weder over eenige dingen, in de Liturgy begrepen, te warren; en Knoks, zijnde een Man van een groote drift, drong zich zelven met allen hevig in het werk, en maakte dat zijn vriend Calvinus van eenige dingen in de Liturgie begrepen, wat fcharpjes aanving te fchrijven. Dit veroorzaakte, dat Knoks en zijn aanhang Frankfort verlieten, en zich naar Geneve begaven. Knoks had mede iets onbetaamlijks van den Keizer gefchreven, het welke de Raad van Frankfort hem uit hun gebied heeft doen vertrekken.

Andere Contesten en twiften ontftonden, omtrent het Cenzureren en tuchtigen van eenige misbedrijven, dewelke cenige van de vergadering niet wilden in de handen der Dienaren alleen laten, maar begeerden dat de gantsche Gemeente haar deel daar aan hebben zou. Over deze zaken ontftonden groote debatten, en veel papiers wierd daar over befchreven, tot groot verdriet van Parker en andere, die zich noch heimelijk in Engeland ophielden, en tot groote ergerniffe der vreemde volkeren, die niet weinig geërgert wierden, te zien, dat een hoop volks, vluchtende uit hun Vaderland, wegens hun gewiffe, in plaats van hun tijd in vasten en bidden, voor hun vervolgte broederen in Engeland, door te brengen, nu niet deden, als onder malkander te twiften, en dat over zaken, dewelke zy zelve erkenden, geen zelfftandigheden van den Godsdienst, noch poincten van gewiffe te zijn: in het welke zy zeekerlijk de fcheuringe begosten, die die gewoone weg van dienst verliezen, dewelke zy zelve erkenden goed en wettig te zijn. Maar daar volgde te veel hardhoofdigheids van wederzijden, het welke het zaad was van al deze verschillen, dewelke zedert die Kerken zodanig verdeeld gehouden hebben.

Deze die acht floegen op de geschillen dewelke de Novatianen aanvingen, zoo tot Rome als tot Carthago, ten tijden van Cyprianus, en de hevigheden der Danatisten, die de Africaanfche Kerk zoodanig beroerde; kortst na dat de vervolginge begoft op te houden, vonden eenige

1556. over een komt, zoo met deze nu staande, als met de andere scheuringen daar na ontstaan, wanneer hier ook de vervolging ophield.

Kardinaal
Pool word
Eerftbi-
schop van
Canterbury.

Ik kome nu weder tot de zaken van ons Engeland. Op den 22. Maart, des anderen daags nadat Kranmer verbrand was, werd Pool, als Eerftbischop van Kantelberg, ingewyd, door den Eerftbischop van Jork, de Bisschoppen van Londen, Ely, Worcester, Lincoln, Rochester en St. Azaph. Op zijn overkomt was alleen een Kardinaal, Diacon, en werd de winter te vooren een Pricster gemaakt, en nu een Opperbischop. Het schijnt dat hy zijn Congé d'Elire, verlof van verkiezen, met de verkiezing zelf en zijn Bulle van Rome, al vaardig had voor dien tijd. De Paus wist niet met wat aangezicht hem te kunnen afwijzen, zijnde door de Koninginne zoo zeer aangedrongen, hoewel hem niet anders ontbrak, als een voorwending, om zijn wraak tegens hem te offenen, tot het welke hy, de eerste gelegenheid, dewelke zich aanbood, niet zou laten voorby gaan. Het schijnt ook, dat het Pool onbetamelijk dacht, ingewyd te werden, terwijl de Man noch leefde, echter den naastvolgenden dag na zijn dood daar toe te verkiezen, bracht hem onder het vermoeden van zijn dood bevordert te hebben; zoo dat de woorden van Elias, aan Achab, aangaande Naboth: *gy hebt gedood en bezittinge genoomen*, op hem gepast wierden.

Op den 28. van die Maand kwam hy in statie door Londen, maar de Boog-kerk, alwaar de Bisschoppen van Worcester en Ely, na dat de eerste de Misse hadde gedaan, hem den Mantel omgehangen hebben. Dit was een vond, opgeltelt door de Paus Paschal de tweede, in het begin van de twaalfde eeuw, om de Opperbisschoppen des te meer aan de afhanginge van den Pauzelijken Stoel te verbinden, dewijl zy na het ontfangen van den Pall of mantel, waren om als geboorene Legaten van den Paus (gelijk het luid) te handelen; daar deze het teeken van was. Maar dit werd in het eerste met veel tegensprekens ontfangen, zoo van de Konink van Sicilie, als die van Polen, zijnde de Eerftbisschoppen van Palermo en Gniezen, de eerste, aan dewelke zy gezonden wierden; zijnde een ieder, over de nieuwigheid van de zaak, ten alderhoogste verwondert; als mede over den eed, den welken de Paus, op het overleven van de zelve, van hen eischte.

Zijnde dan deze Pool omgehangen, begaf hy zich na den Predikstoel, en maakte een koude Predikatie, omtrent de beginning, het gebruik, en de stoffe van deze mantel, zonder of geleerdheid, of welspreekentheid. Het onderwerpzel kon niet veel geleerdheid medebrengen; en wat zijn welspreekentheid aangaat, hoewel in zijn jonger jaren, wanneer hy

hy tegens Konink Hendrik schreef, sijn stijl veel te dartel en vol bloemen was, echter zijnde daar na gevoelig van zijn dwaling in die gelegenheid, keerde hy zich zo zeer tot het andere uiterste, dat hy, afsnijdende alle eierlijkheden van spreken, zijn stijl tot zulk een slappe flauwigheid bracht, datter noch leven noch schoonheid méer in te vinden was.

Al den handel van Engeland van dit Jaar bestond in het oprechten van Geestelijke Huizen. Greenwich had al in het voorgaande Jaar zijn aanvang genomen. De Koningin stichtte ook een Klooster voor de Dominicanen in Smithfield, en noch een ander voor de Franciscanen, en deze zijnde Bedel-orderen, hebben hun begiftigingen niet zeer veel gekost. Tot Zion, by Brainford, was een Geestelijk Huis geweest van Vrouwen, van de ordre van Sta. Brigitta. Dit Huis was onder de eerste van die, dewelke door Hendrik de achtste geslaakt wierden, om dat het des Koninks vyanden geherbergt hadde, en deze Nonnen het met de Maagd van Kent gehouden hadde.

Het oprechten van Geestelijke Huizen.

De Koningin heeft daar van nieuws een Nonne-klooster opgericht, zy stichtte ook een voor de Karthuizers, tot Sheen, dicht by Richmond, tot erkenenis voor die, als hebbende om haars Moeders wil moeten lijden. Van deze begaf zy zich tot grooter fondatien en stichtingen, maar die haar minder kostte; want zy vernietigde de Diacony en het Cathedraal van Westmunster; en in September dezes Jaars, verkeerde het in een Klooster, makende Feknam, Deeken van St. Paulus, daar Abt van. Ik heb deze haar fondatie niet konnen ontmoeten, dewelke misschien uit de Gedenkschriften in den aanvang van Koningin Elizabeths regeringe, weggenomen is: want het is niet aangeteekent onder haar andere opene schriften van dit Jaar; maar op den 23. September, gaf zy ordonnantien van Pensioenen te betalen aan de Prebenden van Westmunster, tot dat anders daar omtrent bezorgt zou zijn; en omtrent dien zelve tijd wierd Feknam Abt verklaart; hoewel zijn solemnele inwyinge, en die van veertien andere Monniken met hem, niet geschiede als op den 21. November.

Daar zijn verscheide onderzoekingen en ontdekkingen gedaan, in de voorige Regeringe, van groote onorders omtrent deze Huizen, en wegen de ongebondentheid van hun leven, hebben veele openbare belijdenissen gedaan, gelijk mede van hun groove superstitie, alle welke in de Kamer van Augmentatie aangeteekent en bewaart zijn geworden. Daar zijn ook, in die stand van zaken, dewelke zy nu de voorgaande scheuring noemden, verscheide belijdenissen gemaakt, by Bisschoppen, Abten, en andere Geestelijke Perzoonen, van hun affweeren van

Alle Gedenkschriften daar van geroyceet.

1556. de Pauzelijke macht, en het erkennen van des Koninks Opperhoofdigheid. Derhalven wierd voorgestelt, dat al deze dingen zouden by een gezamelt en geroyeert worden.

Zoo wierd dan op den 23. van September een Commissie, aan Bonner en Cool (de nieuwe Deeken van St. Paulus, in Feknam's plaats) en Dr. Martin gegeven, om alle Registers door te zoeken, en uit te zoeken al de Belydenissen die tegens de Paus, en omtrent het doorzoeken van de Kloosters gedaan waren, dewelke (gelijk de Commissie daar van luid, die in de Verzameling is) strekt, tot omkeeringe van alle Religie en Religieuze Huizen. Deze dingen dan hadden zy te verzamelen, en den Kardinaal toe te brengen, om daar mede te doen, als de Koningin ordonneren zou.

Coll.No.28

Men vind niet klaarlijk, hoedanig zy deze ordere hebben uitgevoerd, maar het uitwerkzel daar van, blijkt by de groote gebreekenis van deze gedenkschriften, zelfs in veele dingen van groot gevolg, de welke gerazert en verlooren zijn. Dit was een nieuwe slag van zuivering; door het welke zy voor hadden, zoo weinig voetstappen voor de nakomelingen te laten, van alles wat voormaals geschiet was. Hun zorge onder tusschen voor hun eigen achtbaarheid, bracht hen zoo verre als te vernietigen, zelfs de verklaringen die zy zelve voor heen gedaan hadden, zelfs tegens den Stoel van Rome, de Klooster orders, en veel oude verdorventheden meer, die zy verworpen hadden. Veel dingen echter ontsnapt al hun naarstigheit, gelijk kan bliken, by het geene ik al bereeds verzamelt hebbe; en aanmerkende de moeite die zy namen, in het verbasteren van Registers, en verstroyen van gedenkschriften, zoo verhoope ik dat het de lezer niet vreemt vinden zal, indien hy veel gebreeken in dit werk ontmoet.

In deze onderzockinge, namen zy niet alleenlijk weg het geen hen mocht raken, maar ook zelfs dingen van ter zyden, die de toekomstige tyden mochten dienen tot onderrechinge, om deze voorgaande na te volgen: en alzo is onder andere schriften, de Commissie, dewelke Cromwel had, om Onder-Regent te zijn, mede verstroyt; maar ik hebbe dezelve, zedert weer ontmoet, in een uitschrift, gevonden in de Boekery van Cotton, die ik in de Verzameling gebracht hebbe.

Coll.No.29

Hoe zeer dit overeenkomt met de betrachtinge der Heidenen, in de laatste en heefte vervolginge, omtrent het verbranden, van al de gedenkschriften van de Kerk, laat ik den lezer oordeelen.

Zijnde aldus de Abdye van Westmunster opgerecht, wierden eenige Monnikken van Glaffenburg, die noch in het leven waren, daar in ge-

zet, en al de rest van de oude Monnikken, die uit Glasfenburg gejaagt waren, en die zedert niet getrouwt waren, wierden genodigt, om in dit Klooster weder te komen, het welke de oudste, en zekerlijk de Rijkste van gants Engeland gehouden wierd te zijn; en daarom bewogen zy de Koninginne en de Kardinaal, dat hen het Huis en fondatie herstelt en vernieut mocht werden; zeggende dat zy zich met arbeiden en boeren werk wilden generen; niet twijfelende of de lieden van dat gewest, zouden gereset zijn, om mildelijk hun vorder onderhoud te bezorgen.

Voogingen
om de Ab-
dye van
Glasfenburg
weder op te
rechten.

De Koningin en Kardinaal namen in deze voorstellinge goed genoegen, en alzoo schreven de Monnikken Jan den Lord Hastings, toen Lord Kamerling, hem biddende de Koninginne daar van indachtig te maken, en de zaak te zien tot een goed einde te brengen; het welke een groote eer zou zijn voor de geheugnisse van *Jozeph van Arimathea*, die aldaar begraven lag, den welken zy hartelijk baden Christus te bidden, om goed geluk voor zijn heerschapp. Deze letter hebbe in de Verzameling gevoegt, zijnde uit het oorspronkelijk getrokken. Wat daar op gevolgt is vinde ik niet. Het is gelooflijk dat de Monnikken van andere Huizen diergelijke hebben gedaan, gelijk ieder een van de zelve, niet bot was, om iets zeltzaamst, tot elk Huis behoorende, uit te vinden, het welke de noodwendigheid om zulk een Huis haastelijk weder op te rechten, te grooter maakte. Die van St. Albans konden zeggen, dat de eerste Martelaar van Engeland in hun Abdye lag: die van St. Edmundsbury, hadden een Konink, die door de Deensche Heidenen gemartyrizeert was: die van Battel konden zeggen, dat ze gesticht waren, ter gedachtenis van Willem den Overwinnaars overwinninge, van den welken de Koninginne haar Kroon hadde: en die van St. Augustinus in Kanterbury, hadden den Apostel van Engeland in hun Kerk leggen; kortelijk, zy hadden alle goede hoop, om haastelijk weder herstelt te zullen werden; en hoewel zy maar klein van getal waren, en op geringe inkomsten aanvang te maken, hadden echter, zoo haast als het geloof van het Vagevyer wederstand zou beginnen te grypen, zouden zy wel weten, die oude kraam weder op te stellen; kennende dien handel dryven, met de grootste voordeelen ter wereld, nademaal zy met het volk, by nieuwe beweegmiddelen hadden te handelen, behalven de oude, dieze voorheen gebruikt hadden, als dat het Kerkrovery was, de goederen van de Kerk te bezitten, van dewelke zy door hun Voorouders berooft waren. Maar in deze zaak konde geen grooten haast gebruikt werden, nademaal de grooten en kleinen Adel

Coll. No. 30

1556. daar over zeer gealarmeert wierden; en in het laatste Parlement veel hun hand op hun swaard, in het Huis der Gemeente hadden gelegd, zeggende, datze van hun goederen niet begeerden te scheiden, maar dezelve beschermen: echter eenige, dewelke daar by eenige gunst van de Koningin zochten te verwerven, maakten Fondatien tot Missen voor hun zielen. In de gedenkstukken van het laatste Jaar van Koningin Maria, vind men verscheidene acten van toestand van haar, voor zoodanige begiftigingen: want hoewel het Statuut van Mortmain, Dode hand, was herroepen; echter, tot grooter verzeekering, werd dienftig geacht, zulke toelatingen af te vorderen. Dit is alles dat ik, aangaande onze binnenlandsche zaken, voor dit Jaar, vinden kan.

Buitenland-
sche zaken.

Buitenlandsche dingen waren tot een geruster staat gebracht; want door bemiddeling van Engeland, werd'er een bestant voor vijf Jaren, tusschen Frankrijk en Spangie beraamt; en de nieuwe Konink van Spangie was genegen, om het zelve getrouwelijk naar te komen, om zich ondertusschen in zijn Koninkrijken vast te stellen; eer hy zich tot eenige nieuwe Oorlogen inliet: maar de driftige Paus brak alles in stukken. Hy was zeer misnoegt over het besluit van Augsburg, voor de vryigheid van den Godsdienst, en mede tegen Ferdinandus, wegen het toestaan van den Kelk voor zijn Onderdanen, en voornamentlijk, over het aannemen van den Tytul van Keizer, zonder zijn toestemminge. Op deze laatste belediging liet hem de Paus weten, dat hy hem tot zijn schade zou doen voelen, hoe zeer hy hem vergramt hadde. Hy gebruikte hier omtrent zulk een hoogen stijl, als ooit iemand van zijn voorzaten had derven gebruiken, zeggende dat hy de Koninkrijken wilde veranderen naar zijn welbehagen. Hy pochte dat hy van Yrland een Koninkrijk hadde gemaakt, dat alle Princen onder zijn voeten lagen, (en als hy dat zeide, was hy gewoon met zijn voeten op de grond te stampen) en dat hy geen Vorst tot zijn medemakker begeerde te hebben, noch al te gemeenzaam met hem zijn, ja eerder als iets onwaardigs voor hem aan te gaan, wilde hy de geheele wereld, in vyer en vlamme zetten. Maar om te toonen dat hy iets voor een reformatie wilde doen, bestelde hy een vergadering, om eenige regulen op te stellen, tegens Simony. Deze bracht hy in 't licht, en zeide; dat, hebbende hy nu zijn eigen Hof hervormt, hy ook vervolgens de Hoven der Princen wilde hervormen: en om dat zeer geklaagt hadden over de bedorventheid van de Geestelijken, en het Roomsche Hof; had hy nu beflouten, het werk hen op den hals te draayen, en al de misbedrijven, die in hun Hoven waren, by een halen, en die reformeren, dat het een aard had.

Vitstekende
ongebonden-
denthed
van den
Paus.

Maar

Maar hy was zeer getergt door een Gezantschap uit Polen, om van hem te verzoeken, datze de Misse in hunne eigene taal mochten doen, en de Communie in beide de gedaanten uitdeelen. Dat hun Priesters mochten verlof hebben om te trouwen, datze geen meer Annaten en Jaargelden, tot Rome behoeften te betalen, en een Nationaal Concilie in hun eigen land vergaderen.

Deze dingen stelden hem t'eenemaal buiten alle gedult, en met al de bitternisse, dewelke hy konde uitspouwen, betuigde hy, hoe vervloekelijk deze voorstellingen voor hem waren. Hy zeide, hy wilde een Concilie houden, niet dat hy het zelve van noden hadde, want hy was boven alles: maar het zou nooit tot Trente zijn, daar men, als een ydele zaak, omtrent de tzeftig Bisschoppen van de alderonbekwaamste heen gezonden had, met veertig Doctoren van de geringste slag, gelijk men tot twee maal toe gedaan had; maar hy wilde het houden te Lateranen, gelijk verscheidene van zijn voorzaten hadden gedaan. Hier van dede hy bericht, aan al de Gezanten der Princen, zeggende: hy dede dat alleenlijk uit beleeftheid, als niet behoevende hun toestand of raad daar toe, want hy wilde van hen allen gehoorzaamt zijn.

Hy hadde voorgenomen in dit zijn Concilie, hen in hun Hoven te hervormen en een ontlasting te maken, van alle belastingen, die zy op de Geestelijkheid gelegd hadden: en derhalven wilde hy dat beroepen, met hun wil of tegenwil; en indien zy daar geen Prelaten toezonden, zoude hy het houden, met die van zijn eigen Hof, en aan de wereld laten zien, wat het gezag van de Stoel ware; wannêr dezelve een Paus heeft, die moeds genoeg heeft, om de zelve te bestieren.

Maar na al deze heersheid, die hem zomwijlen buiten het spoor deden uitpatten, en dat zoodanig dat het vry naar enkel zotheid geleek, wierd hy hartelijk ontroert, door het bestant, dat tusschen Vrankrijk en Spangie gemaakt wierd. Hy hatede de Spangiaarts zeer, om datze de Colonnen zeer voorstonden, welkers verderf hy beslooten hadde; en daaromme zand hy zijn Neve naar Vrankrijk, met een zwaard en een hoed, dewelke hy gewijd hadde, om den Konink tot het verbreeken van de Vrede te bewegen, biedende zijn hulp aan; tot het vermeesteren van het Rijk van Napels, tot gebruik van een van de jonger Zoonen van Vrankrijk; maar men gelooft eerder, dat het was voor zijn eigen Neef. Hy zand den Konink ook een kwijdschelding van zijn eed toe, die hy, tot bevestiging van den Treves had gezworen, belovende daar en boven, zoodanige Kardinalen te maken, als hy zelve zoude willen; op dat hy zoo mocht verzeekert zijn, van een van zijn eigene schepzelen, om het in hem Pausdom op te volgen.

De

1556.

De Paus echter, ontveinsde zijn recht besluit hier in, en dat zoo dicht, dat hy Sir Eduard Caru dede geloven (die toen Gezant van de Koningin tot Rome was) dat hy niets zoo zeer als een algemeene Vrede begeerde; en dat hy hoopte, gelijk als de Koningin het bestand bemiddelt hadde, dat zy ook zou voortgaan, om een volkomene Vrede te helpen bemiddelen. Hy zeide dat hy twee Legaten gezonden had, om dezelve te bevorderen; en nademaal hy de gemeene Vader van Christenrijk was, God hem zijn stilswijgentheid in die zaak te laste zou leggen, indien hy niet alles dede dat hy konde, om dezelve te verkrijgen.

Hy beklagde zich zeer over den aanwas der Ketterye in Poolen, en in de heerichappyen, van den Roomschen Konink: tot demping van de welke, hy zeide, een algemeen Concilie te willen beroepen, en om het zelve wel te wege te brengen, was een algemeene Vrede ten hoogsten van noden: nademaal een bestand, niet machtig genoeg was, om deze, die tot het Concilie hadden te komen, aan te moedigen; hy zeide, dat hy zelve daar meende tegenwoordig in te zijn, en het zelve in de Kerk van St. Jan de Lateranen te houden: want hem dacht, dat Rome, zijnde het algemeene Vaderland van de geheele wereld, de bekwaamste plaats, tot zulk een vergadering was, en hy zoo oud als hy was, kost nergens buiten Rome gaan, en daarom had hy beslooten het zelve aldaar te houden. Maar hy zeide, dat hy zich veel op de Koningin verliet, den welken hy noemde: *Die gezegende Koningin, en zyn zeer aangename lieve Dóchter*. En houdende haar Brief in zijn hand, zeide hy: zy waren zoo vol van eerbiedigheid en goedheid tegens hem, dat hy begeerde, datze in de Konzistory zoude gelezen werden; makende ook een Kruis over haar onderteekeninge.

Het was geen wonder dat zulke redenen, met zulke omstandigheden voorgestelt, zulk een eerlijk en oprecht man, als Caru, bedrogen, gelijk blijkt uit den Brief, die hy hier over aan de Koningin geschreven heeft; die ik in de Verzameling hebbe gebracht.

Col. No. 31

Maar het bleek wel haast, om wat reden hy zijn Legaat naar Frankrijk gezonden hadde, want hy drong dien Konink met de alderuiterste macht aan, om den Treveste breeken, en den Oorlog te vernieuwen. Hier toe (zijnde vorders door den Kardinaal van Lotharingen bewogen) heeft de Konink, niet tegenstaande al de andere zijne Heeren, hem zulks ontrieden, verstaan, makende zulk een snoode Vredesbreuk, en besluitende een Oorlog in Italie, die altoos fataal en verderflijk voor de Franschen is geweest.

De Colonnezen waren, uit het Koninkrijk van Napels, met bystand ondersteut, en daar over had de Paus in de Conzistory voorgesteld, dat de Koning van Spangien, met hem bystand te doen, zijn Koninkrijk van Napels verbeurt hadde; en zijnde nu verzeekert van ondersteund uit Vrankrijk, begoft hy den Oorlog, en nam al de Cardinalen van den Spaanschen aanhang, gevangen, nevens de Gezanten van Spangie en Engeland, voorgevende, datze onderhandelinge hielden met de Colonnezen, die toch verraders waren. Hy gaf ook Commissie, om eenige Regimenten onder de Grizons te werven; maar als deze aankwamen, zeide men hem, dat zy altezamen enkele Kettters waren, en dat het een eeuwig verwijt voor hem zou zijn, zulk volk te gebruiken: maar hy verstaande, dat het goede Krijgsluidenten waren, zeide: hy vertrouwdt zeekerlijk, dat God dezelve bekeeren zoude, en dat hy hen aanzag, als Engels, die hem van God, tot bescherminge van zijn perzoon toegezonden waren.

Op deze breuke van den Paus, de Hartog van Alba, zijnde toen in Napels, en van zich zelven een groot Devotarisch van den Paus, nam den Oorlog met een grooten tegenzin aan. Hy gebruikte eerst alle mooglijke wegen, om die te ontgaan, en maakte veel protestantien en vertuigingen, van de onwaardigheden, die zijn Meester waren aangedaan, en hoe ongewillig hy in dien Oorlog trad, en dat tegens hem, die de algemeene Vader van Christenrijk hadde te zijn; maar al dit niet helpende, viel hy in Campania, en nam al de plaatsen aldaar weg, dewelke hy verklaarde, voor den naasten Paus te houden; hy zou ook Rome zelf wel hebben kunnen veroveren; maar de groote eerbiedigheid, welke hy het Pausdom toedroeg, wederhield hem.

Dit nu in Engeland bekend zijnde, verwekte een groote droefheid in de Koningin en den Kardinaal, die wel zagen wat voordeel die van de Reformatie stondente nemen, uit dezen Pauzelijken handel, van aldus lichtveerdiglijk de Princen van zulke vaste en heilige banden, van menschelijke gezelligheid en societeit, te ontbinden: nademaal het verbreeken van trouw en eed, omtrent publijke Tractaten en Verbonden, een zake zy, die van de alderbarbaarste Volkeren verfoeit word, en als hy, die zich zelven als Christus Stedehouder stelt, daar die de ware Vrede-Vorft is geweest, zulk een nieuwe Oorlogsvlam in Christenrijk gaat ontsteeken. Waarlijk deze dingen waren zo ergelijk, dat zy wel zagen, dat dezelve al hun besluit om verre stond te werpen. En in der daad, de Protestanten bleven niet in gebreke, om dit over al, waar zy konden, te doen gelden.

1556. Het schein ook een wonderbare zaak, dat in een jaar, een groote Overwinnaar, die zijn gantsche leven in Staats en Oorlogszaken had doorgebracht, in zijn zes en vijftigste Jaar zich in een Klooster zou begeven, en dat een Bisschop van tachtentig Jaren, die zulk een schijn van afkeer van de wereld had getoont, dat hy voorheen een Bisdrom had gelaten, om in een Klooster te gaan, nu zulk een Oorlog zou verwekken, en Christenrijk op een nieu in vyer en vlamme zetten.

155. In het begin van het volgende Jaar, wierd de Vizitatie van de Hoo-ge Schoolen in Engeland gedaan. Pool zand Schot, Bisschop van Chester, zijn Italiaansche Vriend Ormaneto, met Watson; en Christopherfon, de twee verkoozene Bisschoppen van Lincoln en Chichester (in de plaats van White naar Winchester verzonden, uit welk Bisdrom, Pool een penziön van duizend ponden jaarlijks had bedongen, en van Day die gestorven was) en eenige andere, naar Kambridge. Wanneer zy aldaar op den 11. Januarius aankwamen, stelden zy de Kerken van Santa Maria, en St. Michiel onder een Interdict of verbod, om dat de lichamen van Bucerus en Fagius, twee Ketters, in dezelve begraven lagen. De Orator van de Univerziteit ontving hen met een aanspraak, dewelke verdeelt was in een bescheldinge tegens de Ketters, en een lofreden van den Kardinaal, die hun Cancellier was. Zy gingen door al de Collegien, vergaderden menigte van Kettersche Boeken by malkander, en onderzochten de ordere die men in hun Capellen gebruikten. Wanneer zy in Clara-Hall kwamen, vonden zy daar geen Sacrament. Ormaneto vraagde de Priester Swinburn, hoe dat by kwam? deze gaf tot antwoord, dat de Kapel noch niet gewyd was. Hier over haalde hem Ormaneto noch te meerder over, dat hy daar zoo lang dienst in gedaan hadde. Maar hen vorder ondervagende, bevand hy dat hy verscheidene beneficien onder hem hadde, over het welke hy hem zoo geweldig bekeef, dat de arme Man zoo verbaast wierd, dat hy niet een woord, op alles dat men hem verder vraagde, konde antwoorden. Maar Christopherfon zelf, zijnde Mceester van het Collegie der Dryeenigheid, ging niet vry. Ormaneto bevönd, dat hy de inkomsten van het Huis niet wel aangelegt hadde, en eenige van de Landeryen, aan zijn Schoonbroeder, onder de waarde verpacht hadde. Ormaneto scheurde het Contract in stukken, en haalde hem zoo dapperlijk over, dat hy vrezende dat het zijn bevordering hinderen mocht, daar ziek van te bedde viel.

Hier op volgde de Comediantery van het verbranden der twee lichamen

Vizitatie der
Univerziteiten.

chamen Bucerus en Fagius. Zy wierden eerst gedaagt te verschijnen, of indien iemand wilde komen in hun plaats, om hen voor te spreken. Zoo dan, na dry dagementen, de doode lichamen niet voor den dag komende om zich te verantwoorden, en niemand verschijnende, om voor hen te pleiten (uit vrees van hen gezelschap te zullen moeten houden) dacht het de Vizitatoren goed, om met het Proces voort te gaan. Op den 26. January, maakte de Bisschop van Chester een aanspraak, vertoonende de begeerte van de Univerziteit, om Justitie en Recht te doen, tot het welke zy Gecommitteerden, hoewel zeer tegens hun wille, gedwongen waren zich te voegen. Daarom dan, hebbende verscheidene getuigen geexamineert, de Kettery die Bucerus en Fagius geleerd hadden, aangaande, oordeelden zy dezelve hardnekkige Kettters te zijn: en ordonneerden derhalven, dat hunne lichamen uit de heilige grond opgenomen, en aan den wereldlijken macht overgegeven zouden werden. Zijnde dan de last van Londen daar toe gekomen, zoo wierden op den 6. February de lichamen opgenomen, en met kist met al weg gebracht, aan staken gebonden, en nevens menigte van hunne Boeken, en andere ketterische Schriften verbrand. Pern dede hier het Zermoen over, dewelke zijnde dat Jaar Onder Cancelier, noch vier Jaar daarna, in dezelve bediening was, wanneer door de Koningin Elizabeth, openbare eerplichten, tergedachtensse van deze zoo geleerde Mannen, en openbare redenen en zermoenen, tot hun lof en eere gemaakt en gedaan wierden, daar Pern al weder aan het werk moest; maar hy had den mantel zoo dikmaal omgehangen, en toonde zich zoo yverig aan ieder zijnde, dat hy een spreekwoord daar over wierd.

Op het Feest van de zuivering, of purificatie, predikte Watzou tot Kambridge, alwaar, tot verheffing van de plechtigheden en processien der Catholijken, en hun dragen van Kaerssen op dezen dag, hy zeide, dat Jozeph en de gezegende Maget, ook Wasse-kaerssen op dien dag in Processie gedragen hadden, gelijk de Kerk, naar hun voorbeeld, tot noech toe had gedaan: het welke van veele niet slechtelijk belacht wierd.

De Kardinaal zand ook Ormaneto en Brooks, Bisschop van Gloucester, nevens eenige andere, om in het Hooge School van Oxford mede te gaan onderzoek doen. Zy gingen door alle Collegien, gelijk zy tot Cambridge hadden gedaan, en verbranden al de Engelsche Bijbels, en zulke andere Ketterische Boeken, die zy konden vinden; toen vingen zy een proces tegens het lichaam van Petrus Martyrs

1557. Vrouw aan, die in een van de Kerken aldaar begraven lag: maar zy zijnde een uitlandige, die geen Engelsch verstond, konden zy geen getuigen vinden, die haar ooit of ooit Ketterfche dingen hadden hooren voortbrengen. Hier van deden ze bericht aan den Kardinaal, die daar op weder schreef, dat, nademaal het klaarlijk bekent stond, dat zy een Nonne was geweest, en tegens haar beloften getrouwt was, haar lichaam ook moest opgenomen werden, en in een Meft-hoop begraven werden, gelijk als een die onder den ban sterft. Dit wierd zoo dan gedaan; maar ten tijden van de Koningin Elizabeth wierd zy weder opgegraven, en onder de beenderen van Sancta Fridiswijde vermengt, op dat zy in alle toekomstige voorvallen, het zelve lot met deze Heilige mocht dragen.

Terwijl deze dingen al zoo geschieden, wierden groote klachten gedaan, dat de mindere Overigheden, over al zeer verslapte, omtrent het onderzoeken en vervolgen van Keters en Ketterryen. Zy konden ten platten laude, of in de Graaffchappen, geen genoegzaam getal van Vrede Rechters vinden, die hun behoorlijke zorge daar omtrent besteden wilden, en in de Steden vonden zy in het gemeen hun schuilplaatzen. Aan eenige Steden, als Coventry en Rye, wierden Brieven geschreven, die in het Raadbock gevonden werden, in de welke zommige worden aanbevolen, als yverige Catholijken, om tot Majors verkoozen te werden. Het is wel gelooslijk, dat diergelijke brieven mede aan andere Steden geschreven zijn; want de Raadsbocken van deze Heerfchappy, zijn zeer onvolmaakt en vol gebreken.

Maar al deze dingen vorderden hun besluit niet, en de Koningin bevond wel haast, dat het getal der Keters eerder toe als afnam, zoo moest men zich dan tot nieuwe beradingen keeren. Ik bevinde, dat eenige hebben voorgestelt dat men de Hoven van Inquisitie, gelijk die in Spangie zijn, behoorde op te rechten in Engeland. In Spangien ontvingen de Inquisiteurs, of Kettermeesters, die toen alle Dominicanen waren, heimelijke informatie en bericht, en tasten daar op iemand, die in vermoeden staat, aan, den welken zy dicht gevangen houden, tot dat ze zijn Proces formeren, en door al de middelen van pijniging, dewelke zy bedenken konden, dwingen hem tot bekentnisse, tzy tegens zich zelve, of tegens andere, die zy zoeken in hun klauwen te krijgen; zy hadden zulk een onbepaalde macht, dat 'er geen Heiligdom ware, het geene iemand voor hun ordere zou kunnen bevrijden, noch zelfs de Prins iemand uit hunne handen verlossen konde. Hun gevangens wierden ook tot geen openbaar onder-

Yvert tot het
vervolg-n
der Gere-
formeerde
verniet.

onderzoek gebracht. Maar dat geschiede in het heimelijk; en een van de Advokaten van het Hof, wierd welstaans halven geordonneert, om voor hem te pleiten; maar deze droeg altoos meer zorge om het Hof te behagen, als om hun gevangen te behouden. Zy procederden tegens hem, beide by artikelen, dewelke zy hadden te verantwoorden, en op vermoeden; en het was een zeldzame zaak, indien iemand uit hun klauwen kwam te geraken, ten ware zy zich zelven verlostten, of door groote schenkagien, of door het aanklagen van andere.

Deze Inquizitie was aldereerst, in het Graaffchap van Tholouze, tot uitroeyinge van de Albigenzers, opgerecht; van waar dezelve daar na in Spangien is overgebracht, als Ferdinandus van Arragon de Mooren uit dat Rijk zocht te verdrijven, op dat alzoo niemand van de zelve hier of daar in het land mocht blijven schuilen, dewelke zijnde een valsche en snoode slag van menschen, en zekere vyanden van de Reegeringe, een buiten ordinare strengheid, om te konnen verdreeven worden, schieenen te vereischen. Maar nu handelen deze Hoven de menschen, die van Kettery verdacht zijn, op dezelve wijze als men de Mahometanen te handelen plag, en hadden in der daad Spangien van verandering in den Godsdienst bewaart. Dit dede den tegenwoordigen Paus by alle Princen aanhouden, om zoodanige Hoven in hun Heerschappyen op te rechten; en Philippus was zoo verre van dezelve meeninge, dat hy had beslooten zich in de Nederlanden daar van te dienen; het welke de eerste beweginge van dezen Oorlog, die korts daar aan daar op gevolgt, en met het verlies van de zeven Provinciën geëindigt is, gemaakt heeft.

Maar in Engeland hebben zy, in de Maand van February, al een goeden stap daar heenen gemaakt; want daar wierd een Commissie gegeven aanden Bisschoppen van Londen en Ely, de Lord North, en Secretaris Bourn, Sir Johan Mordant, Sir Francois Englefield, Sir Eduard Walgraaf, Sir Nicolaas Hare, Sir Thom. Paap, Sir Rogier Cholmley, Sir Richard Read, Sir Thomas Stradling, Sir Roeland Hall, en Sergeant Rastal, Kool, Diacon van St. Paulus Kerk, Willem Roper, Randolph Cholmley en Willem Coek, Thomas Martijn, Johan Story, en Johan Vaughan, Doctors in de Rechten: „Dat nademaal veel valsche geruchten onder de Onderdanen gestrooit, en veel Ketterfche gevoelens mede onder hen gezaait waren, zylieden derhalven, of eenige dry van henlieden, zouden hebben onderzoek, omtrent de zoodanige te doen, het zy by confron-

Besluit om de Inquizitie in Engeland op te rechten.

1557.

„tatie van getuigen, of eenige andere wegen, die zy konden beden-
 „ken, en nauw onderzoek doen, na alle Ketteryen, de inbrengers,
 „de verkoopers, of lezers van alle Ketterfche Boeken. Dat zy had-
 „den onderzoek te doen, en straf te plëgen, over alle onachtzaam-
 „heden en verzuimeniffen, in ieder Kerk of Kapelle, en te onder-
 „zoeken wat Priesters niet prediken van het Sacrament des Altaars,
 „wat perzoonen geen Miffe hoorden, of in hun Parochie Kerk niet
 „ten dienst kwamen, wie niet in de Proceffien wilden gaan, noch het
 „heilig brood ontfangen, noch heilig water gebruiken; en indien
 „zy iemand vonden, die hardnekkiglijk in zulke Ketteryen volhar-
 „den, dat zy den zelve in handen van zijn Ordinaire of Competen-
 „ten Rechter zouden overleveren, op dat tegens hen, naar de wetten
 „mocht geprocedeert werden. Gevende hen de Koninginne
 „volle macht, om te procederen, naar dat hun befcheidentheid en
 „gewiffe, hen zoude leeren, en al zoodanige middelen te gebruiken,
 „als zy zouden kunnen uitvinden, om alles te onderzoeken, geven-
 „de hen ook macht zoodanige getuigen voor hen te roepen, als het
 „hen zoude gelieven, dezelve den eed af te nemen, omtrent zooda-
 „nige dingen, als zouden kunnen dienen, tot ontdekken van het
 „geene zy zochten.

Coll. No. 32

Deze Commissie hebbe ik in de Verzameling gebracht, en die kan
 toonen, hoe hoog zy voor hadden hun vervolginge op te voeren,
 wanneer een volmacht van zoodanigen nature, in handen van dry per-
 zoonen, uit zulk een verkoren getal, gestelt wierd. Behalven deze wier-
 den noch verscheidene onderftallige Bevel-brieven gegeven. Maar het
 schijnt dat die voorgaande, in het voorige Jaar gegeven, en nu alleen-
 lijk vernieuwt is: want in de Rollen van dat Jaar hebbe ik veele van zul-
 ke onderftallige of zualterne Bevel-brieven gevonden, flaande alle op
 deze als boven hen zijnde. En op den achtsten van Maart, na deze,
 wierd ook een Bevel-brief gegeven aan den Eerst-Biffchop van Jork,
 den Biffchop Suffragaan van Hul, en verscheidene anderen tot dien zel-
 ven einde; maar met die bepalinge, dat indien iets hen zoo verward-
 lijk mocht voorkomen, dat zy daar geen besluit omtrent zouden kon-
 nen maken, zy zich vorders aan den Biffchop van Londen en zijn Col-
 legen, die breeder Commissie hadden, zouden hebben te gedragen.
 Zoo wierd nu dan alles aangewend dat mooglijk was, om de Ketterye
 uit te royen; ten ware Hoven van Inquizitie opgerecht wierden, tot
 het welke, of dit niet een tamelijk stap van toegang zy geweest, laat ik
 den lezer oordeelen.

Nu

Nu staat my voor het naaste weder bericht van het branden van dit Jaar te doen. Op den 15. January, wierden zes mannen verbrand in een vyer tot Kanterbury; en op den zelve tijd wierden twee andere tot Wye, en twee tot Ashfort, die met de andere zes veroordeelt waren, verbrand. Korts na de voorverhaalde Commissie, werd een getal van twee-en-twintig van Colchester naar Londen gezonden. Maar Bonner, hoewel hem die goedheid heel zelden overkwam, was te vreden de zelve weder te ontslaan. Wanneer deze lieden door Londen geleid wierden, toonde het volk opentlijk haar genegentheid tot de zelve, dewijl hen meer als duizend menschen na volgden. Bonner hier op schreef aan den Kardinaal, dat hy hen alle hardnekkige Kettters bevonden hadde: maar nademaal hy, over zijn voorige proceduren, misnoegt tegens hem was geweest, hadde hy niets willen doen, voordat hy zijn believen had verstaan; deze Brief is in Fox te vinden. Maar de Kardinaal wederhield hem, en maakte eenige onderhandeling met de gevangens, om een geschrift te teekenen, dat zy beleden te geloven, dat Christus Lichaam en Bloed in het Sacrament was, zonder eenige verder uitlegginge, en datze zich de Catholijke Kerk van Christus onderwierpen, en getrouwe Onderdanen van den Konink en Koningin zouden zijn, ook gehoorzaam aan hun Overigheden, zoo Geestelijk als Wereldlijk zich betoonen zouden, volgens hun schuldige plicht. Het is zeeker dat dit zoo bedacht was, op dat zy zulks zouden mogen teekenen, zonder verkortinge van hun gewisse: want het was niet gezegt: „dat zy de Roomsche Kerke, maar dat zy zich de Kerke van Christus onderwierpen; en zy zouden hun Overigheden gehoorzaam zijn, „volgens hun plicht, het welke een goede reserve voor hun Consciencie was.

Ik sta hier te langer op, op dat mag blyken, hoe genegen de Kardinaal was, om maar eenigen schijn van onderdanigheid van hen te hebben, en het woeden van Bonner te stuiten. Hier op wierden ze in vryigheid gestelt.

Maar dry mannen en twee vrouwen wierden binnen Londen in January hem voorgestelt, en na dat hy hen een weinig meer tijds gegeven had, als hy gewoon was, zy echter vast by hun gevoelen blyvende, wierden op den 12. van April op Smithfield verbrand. Daar na heeft White, de nieuwe Bisschop van Winchester, dry lieden veroordeeld, dewelke op den 3. May in Southwark verbrand wierden; een van deze Steven Gratwijk genaamt, zijnde uit het Bisdome van Chichester, beriep zich van hem op zijn ordinaire en Competenten Rech-

ter,

1557.

Voortgang
tegens de
Kettters.

1557. ter, 'tzy dat hy meer gunst van de zelve verwachtte, of zulks alleenlijk dede om tijd te winnen. Maar zy brachten een verdichten brief, als zijnde van den Bisschop van Chichester (gelijk Fox die drukt, als zijnde van des mans eigen hand geschreven) en zoo veroordeelden zy hem. Op den 7. May wierden dry tot Bristol verbrand. Op den 18 Juny wierden twee mannen en vijf vrouwen tot Maidstone, en op den 19. Juny dry mannen en vier vrouwen tot Kanterbury verbrand; zijnde alzoo binnnen twee dagen tijd, veertien perzoonen vernield; door Thornton en Harpsfeld; in het welke een vreemde zaak schijnt, dat de Kardinaal minder genegentheid hadde, het woeden te stuiten, in zijn eigen Bisdome als binnen Londen: maar hy was nu in ongunst vanden Paus, als hier na getoont zal werden.

Op den 22. Juny wierden zes Mannen en vier Vrouwen tot Lewis in Suffex verbrand, zijnde door White veroordeeld, want Christopherzon, verkooren Bisschop van Chichester was noch niet gewyer. Op den 13. van July wierden twee perzoonen tot Norwich verbrand. Op den tweeden Augustus, wierden tien perzoonen tot Colchester verbrand; zes des morgens, en vier op den naar middag. Zy waren eenige van deze, dewelke op ordere van den Kardinaal ontslagen waren; maar de Priesters van het Land klaagden, dat de genade aan hen getoont, groote onorder onder hen veroorzaakt hadde, wordende daar door, en Ketters en Ketters vrienden al te ongebonden, en die geene die onderzoek over hen deden, daar door moedeloos; Bonner dan zijnde nu niet meer als onder den teugel van den Kardinaal, zijnde klachten gekomen, dat zy niet meer als voorheen te Kerk kwamen, veroordeelde hen, op hun antwoord, op de Artykelen, die hy hen voorstelde.

Op deze tijd een George Eagle, een Kleermaker, die gewoon was van plaats tot plaats te gaan, en te komen by deze, dewelke voor de Reformatie waren, biddende en spreekende met hen over de Godsdienst; en wegens zijn groote naarstigheit, Werkover, of zoo genoemt, wierd by Colchester gevangen, en wegens verraad veroordeelt, om dat hy des Koningins Onderdanen by een vergaderde; hoewel noit bewezen is, dat hy hen tot eenige moedwilligheit had aangestookt: maar hy dede het alleenlijk, gelijk hy zelf naderhand verklaart heeft, om hen aan te moedigen, om standvastig in het geloof te blijven; hy wierd als een verrader geregt. Op den vijftden van Augustus wierd een perzoon tot Norwich verbrand; en op den 20. een man en een vrouw tot Rochester, als mede een tot Litch-field in Augustus, maar de bezette dag word niet genoemt.

In die zelve Maand wierd een klacht in den Raad gebracht, over de Overigheid van Bristol, dat dezelve zelden tot het Zermoen in de Cathedral of Hooft Kerk kwamen; zoo dat de Deeken en het Kapittel gewoon waren, na hun huizen in processie te gaan, met hun Kruis voor hen gedragen, en hen van daar te halen: hier over wierd een Brief aan dezelve geschreven, verzoekende hen, zich met meer gewilligheid naar de ordere van de Kerk te voegen, de Zermoenen by te woonen, en dat uit eigene beweginge.

Op den 17. September wierden dry mannen en een vrouw tot Islington, dicht by Londen verbrand; en op den zelden dag twee vrouwen tot Colchester; op den 20. een man tot Northampton; en noch in die zelve Maand een tot Laxefield in Zuffolk, op den 23. een vrouw tot Norwig. Zeventien wierden verbrand in het Bisdóm van Chichester, omtrent deze tijd, een van dezelve waseen Priester, de dertien andere waren Leeken, en dry Vrouwen onder dezelve: maar de dag word niet aangeteekent. Op den 18. van November wierden dry in Smithfield verbrand. Op den 22. van December, wierd Jan Roug, een Schotsman, verbrand, van wiens lijdén dit de oorzaak was.

Op den 12. December was 'er een heimelijke byeenkomst, van de zoodanige, dewelke God vervolgden te dienen, naar de bestelde wijze van Konink Eduard tot Islington, alwaar hy het Sacrament zou hebben uit te deelen, volgens de ordere van dat Dienstboek. De verspieters hadden een van deze vergaderingen omgekocht, om zijn broederen te verraden, zoo darze gevangen wierden, zoo als ze tot de Communie gingen. Maar Roug, zijnde een Uitlander, zoo wierd in den Raad overlegt, of hy als een ingeboorene zoude onderzocht werden of niet. Hy had een Beneficie, of dienst, in Jorkshire, ten tijden van Konink Eduard gehad, zoo wierd dan beslooten, en den Bisschop van Lonnen te kennen gegeven, dat hy tegenshem zou procederen, als tegens eens ingezeeten.

Bonner dan wierp hem te vooren, dat hy de leere van de Kerk verworpen, en de Ketteryen van Kranmer en Ridley, omtrent het Sacrament, voortgezet, en het Dienstboek, in Konink Eduards tijden gebruikt hadde; dat hy veel gemeenschap met deze, dewelke over Zee gevlucht waren, gehouden had. Dat hy verachtelijk en verwijtelijk vanden Paus en de Kardinalen gesproken had, en gezegt, dat wanneer hy, tot Rome was, hy een Bull van den Paus had gezien, die de Hoeren toeliet, en dat hy een Kardinaal had gezien, opentlijk met een Hoer te rijden: en vercheidene andere Artijkelen meer: het grootste ge-

1557.

deelte hier van bekende hy; en daar over wierd hy, neffens een Vrouw van dezelve vergadering, op Smithfield verbrand. En aldus eindigde het branden voor dat Jaar; zijnde zeven en negentig perzoonen in als verbrand.

Den Heer
Stourton ge-
hangen om
moordery.

Deze wreedheid tegens de Ketters geoeffent, dede de Koningin te minder barmhertigheid voor den Lord Stourton hebben, als men mischien anders van haar zou hebben verwacht. Hy had, onder de Regeringe van den Konink Eduard, zich altoos als een zeer yverig Papiſt gedragen, en was geduriglijk in het Parlement een afkeerder van de wetten, die men alstoen omtrent den Godsdienst voorſtelde; maar hy had het voorgaande Jaar eenen Argall en zijn Zoon omgebracht, met den welken hy lange in gefchil was geweest, en na dat hy hen met kneppels onder de voet geflagen, en hen den hals afgefneeden had, had hy hen, vijftien voeten diep, onder de aarde begraven; denkende alzoo het werk te bedekken: maar de moord eindelijk voor den dag komende, wierd hy, met vier van zijn knechten, gevangen genomen, en aangeklaagt. Hy wierd ſchuldig bevonden aan Felony, en veroordeeld om gehangen te werden, met zijn Dienaars in Wiltshire, alwaar de moord begaan was; en alzoo wierdenze op den 6. van Maart tot Salisbury opgehangen.

Al het onderscheid het welke in hun dood gemaakt wierd, beftond alleenlijk daar in, dat daar de Dienaars in gemeene ſtroppen wierden gehangen, de Heer een van zyde gegeven wierd. Het ſcheen in der daad een onbetamelijke daad te zijn, daar men zoo wredelijk met de menſchen ter oorzaak van hun gevoelen handelde, iemand te ſparen, die aan een zoo ſnooden moord, aan Vader en Zoon begaan, ſchuldig was; maar het is vreemd; dat noch zijn ſtaat, noch zijn voorigen yver voor de Papery, eenige verandering in het vonnis konden te wege brengen, om in de plaats van de ſmadige Galg, hem te hebben laten onthalzen, gelijk doorgaans, omtrent luiden van zijn Staat, gewoon is te geſchiede. Men heeft willen zeggen, en het paſſeert voor een regel van recht, dat hoewel in veroordeelingen wegens verradery, de Konink kan beſtellen, dat de Executie door onthalzen geſchied, zijnde het een gedeelte van het vonnis, dat het hoofd van het lichaam zal geſcheiden werden, dat de Konink al de andere gedeelten kan verſchoonen, behalven dat: echter dat in ſchuld van Felony, het vonnis volgens het voorschrift van de Wet, moet uitgevoert werden; en dat, indien de Konink wilde ordonneren, onthoofden in de plaats van hangen, zulks moordery zou zijn, in den Amptman of Sheriff, en den uitvoerder daar van. Zoodat

in

in zulk een geval, zy een Pardon moeten hebben, onder het groote Zegel, wegens het onwettig dooden van een mensch. Maar dit schijnt zoo opgenomen te werden zonder goede grond, en tegens klare redenen: want in de voorige regeringe was de Hartog van Zomerzet, van Felony en wederspannigheid veroordeelt, en echter onthalt. En onder de Regering van Konink Karel de eerste, is de Lord Audly, mede wegens Felony veroordeelt, wanneer al de Rechters van gevoelen waren, dat de Koning het vonnis van hangen in onthalzen konde doen veranderen, gelijk geschied is, zonder eenig naklagen. Zoo dat het schijnt, dat het hangen van den Lord Stourton, niet voort quam uit een nauw gezetheid van de Koningin, omtrent wettig of onwettigheid, maar dat zy, by deze gelegenheid een openbaar voorbeeld wilde geven, hoedanig een afkeer zy van zulk een Moorderye hadde, en daarom liet zy hem over aan de Wetten, zonder vorders voor hem te zorgen.

Op den laaftten van February, wierd hy van Londen, met een brief aan den Sheriff van Wiltshire gezonden, om zijn lichaam aan te nemen, en het Vonnis tegens hem en zijn dienaars gevelt, uit te voeren, het welke ook geschied is, gelijk wy hier voor gezegt hebben.

Hier uit namen de Papisfen groot voordeel, om de nagezetheid en onzijdigheid van het gerecht der Koninginne te verheffen, als die zelfs zulk een yverig Catholijk niet wilde sparen, daar hy schuldig aan zulk een vuile Moort was: Men zeide ook, dat het doden van 's menschen lichaam een veel kleinder misdaad waar, als het doden van zijn Ziel, welk laafte, door de voortzetters der Ketterye geschiede; en derhalven, indien de Koningin zulk een streng Gerecht oefende, omtrent een Vriend, voor zulks als een minder trap van Moorderye was, zoo hadden zy, die haar Vyanden, en aan hooger misdaden schuldig waren, immers op geen Genade te wachten. In der waarheid, gelijk de arme Protestanten geen Genade verwachtten, alzo kwam die hen ook wel zelden te vooren; als die hen noch van den Kardinaal gegunt wierd: Maar hy was nu zelf in moeyelijkheid genoeg, om dat hy hen te veel begunstigt had, zijnde zulks het geene den Paus, tot een voorwendinge diende, om zijn haat tegens hem te bedekken.

Tusschen Vrankrijk en Spangie, was dan nu den oorlog weder ontslooken, en de Konink Philippus trachte de Engelsche, mede in het Spel te krijgen, en tot zijn onderstand te verbinden. De Koningin had menigmaal aan het Fransche Hof haar beklag gedaan, dat de vluchtelingen, die haar Rijk verlaten hadden, in Vrankrijk wel ontfangen werden. Zy vernam ook dat de wederspannigheden van Wiat, en haar

1557. andere moettwillige onderdanen; van daar aangehitst wierden, voornamentlijk van Ashton, die dikmaals tusschen beide de Rijken, over en weder ging, en de Jonkvrouw Elizabets Naam gebruikte, om beroerten te verwekken, gelijk kan blijken, uit een brief (die in de verzamelingen is) dewelke een uit den Raad, aan een van de Dienaars van de Princeffe geschreven had.

Jalouzy der
Koninginne
van de Fran-
schen.

Zy wierd hier over in der daad naauwer gehouden, en des te slechter gehandelt. Maar daar en boven geviel het, dat in dit Jaar eenen Stafford in Vrankrijk getrokken was, en aldaar eenige Engelsche Vluchtelingen by een vergadert had, en met Volk en Scheepen, die hem heimelijk uit dat Hof beschikt wierden, het Kasteel van Scarborough had weten te veroveren, van waar hy een Manifest tegens de Koninginne had uitgegeven, dat, door het inbrengen van de Spangiaarden, zy van haar Recht tot de Kroon vervallen was, van het welke hy zich zelve Protector en bescherm-Heer verklaarde. De Graaf van Westmorland, veroverde het Kasteel op den laaften van April, en Stafford met dry van zijn Medestanders gevangen genomen zijnde, mosten als Verraders op den 28. May den dood lijden. Zijn komst uit Vrankrijk vermeerderde het naarbedenken van de Koningin niet weinig, hoewel de Konink van Vrankrijk ontkende, hem eenig onderstand te hebben gedaan.

Maar Dr. Wotton, alstoen daar Gezant, besloot om de Koningin een klaarder ontdekkinge van de neiginge der Franschen te doen hebben, op dat hy haar alzoo in den oorlog mocht trekken, gelijk Konink Philip pus van haar begeerde. Hy dan dede een Neve van hem uit Engeland over komen, den welke hy heimelijke Instructie gegeven hebbende, belaste hy hem te trachten, om met den Konink van Vrankrijk te spreken; voor gevende, dat hy, van eenige misnoegde in Engeland was afgeveerdigt, die de Protectie van den Konink verzochten. Maar de Konink wilde hem niet hooren, voor dat hy, met den Konnestabel gesproken had. Deze Wotton dan wierd by den Konnestabel gebracht, en Melvil, uit wiens Gedenk-Ichrfte ik dit hebbe, wierd daar by als vertaaler geroepen. De Jongman bood hem eerst den dienst van vele in Engeland aan, dewelke, ten deelen ter oorzaak van den Godsdienst, ten deelen uit haat tegen de Spaanschen, gereed waren, indienze door Vrankrijk ondersteunt wierden, aldaar opstand te maken. De Konnestabel ontving en beantwoorde dit, maar kouwelijk, en zeide, dat hy niet konde zien, wat dienst zy zijn Meester daar in konden doen. Waar op de andere antwoordde: datze Cales in zijn handen wilden leveren. De Konnestabel geen vermoeden van bedroch hebbende, toonde

de zich hier op wat williger, en toonde zijn genoegen over dien voorflag; maar begeerde te weten, op wat wijze zulks te wege zou gebracht konnen werden. De Jonge Wotton zeide hem, dat er ongeveer duizend Protestanten binnen waren, en gaf hem vorders een lang en formeel be- werp, van de wijze om het zelfde uit te voeren: Met het welke de Con- nestabel zich genoegde, hebbende met hem, noch veel rēdenen over die zaak, in de welke hy hem groote beloningen toezeide, gevende hem met eenen directie, hoe hy in het Dessein vorders te handelen hadde.

De Gezant dan hebbende uitgevonden het geene hy begeerde, zand zijn Neve weder over aan de Koninginne, die daar over zeer vergenoegt was; ziende dat de Franschen beslooten hadden, met haar te breeken en te beginnen. Haar Man, de Konink bevindende, dat het zoo ge- makkelijk niet viel, door brieven en Boden haar tot den oorlog te trek- ken, kwam op den 20. van May, zelf in Engeland over, en bleef by haar tot op den aanvang van July. Binnen dezen tijd won hy zoo veel op haar en op den Raad, dat zy een Herault naar Vrankrijk over zand, met een Formele verklaringe en aankondiginge van den Oorlog, die de- zelve tot Rheims dede, daar de Konink alstoen was, op den 7. van Juny, en kortst daar aan zand zy 8000 Man, onder het Commande van den Graef van Pembrok, over, om zich by de Spaansche Oorlogs Macht te voegen; dewelke nu bestaande in omtrent de 50000 Man, zich zelven voor St. Quintijn neder floeg.

Verklaart
den oorlog
tegens
Vrankrijk.

De Connestabel hier over wierd gezonden, om het beleg op te slaan, met groote Macht, ende voornaamsten Adel van Vrankrijk. Wan- neer de twee heirkrachten malkander in het gezicht kwamen, trachte de Konnestabel zijn heir te rugge te trekken, maar door verbyftering in den weg, geraaktenze in eenige verwarringe. De Spangiaarden hier op aanvallende, verkregen alleenlijk met het verlies van vyftig Man, een volkomene overwinninge, 2500 wierden van de Franschen op de Plaats gedood; de gantsche Macht wierd verstrooit, veel van de eerste kwaliteit, ^{bleven} ~~bleven~~ daar het leven, ende de Konnestabel met veel anderen, ^{bleven} ~~bleven~~ werd gevangen.

Fransche
Nederlaag
by St. Quin-
tijn.

De Konink van Vrankrijk was hier over zoodanig ontstelt, dat hy niet wist, waar heen zich te keeren. Al de Franschen vervloekten des Paus kwaden Raad, om dat hy den Konink had bewoogen, dezen Oorlog aan te vangen, en dat met zulk een openbare breuke van zijn trouw.

Door dit verlies verloos vorder de Connestabel, al die achtginge, die

1557. hy voor heen behaalt hadde, en verhefte die van den Hartog van Guize, dewelke nu in aller haast, met zijn Oorlogs macht, uit Italie ontboden wierd, om Vrankrijk te helpen beschermen.

Vrankrijk in der daad was noit in grooter gevaar, als op dien tijd, want indien Konink Philippus zijn overwinninge wel had konnen gebruiken, en voort naar Parijs aangetrokken waar, hy zou geen tegenstand aldaar gevonden hebben. Maar hy sloeg zich weder voor St. Quintijn, het welke Coligny zo lange verdedigde, tot dat de eerste schrik over was, die zulk een overwinning had veroorzaakt, en dat de Franschen weder moed begosten te krijgen, en die van de Spangiaarden, zoo wel als hun achtlinge, begost te vervallen; en de Engelsche vindende zich niet zeer wel gehandelt, keerden weder naar hun land.

Zoo haast als de Paus had gehoord, dat Engeland tegens de Franschen den Oorlog had aangevangen, was hy daar over niet weinig vergramt, en zijn toorn wierd niet weinig vermeerderd; wanneer hy de nederlaag by St. Quintijn kwam te hooren, en dat het heir van den Hartog van Guize uit Italie geroepen wierd, door het welke hy ter genade van de Spaansche gesteld wierd. Nu zeide hy opentlijk, datze nu alle wel konden zien, hoe weinig achtlinge de Kardinaal Polus, den Apostolischen Stoel toedroeg, dewijl hy toeliet, dat de Koninginne desselvs Vyanden, tegens desselfs Vrienden de hand bood. Zijnde dan de Paus zoo zeer tegens Pool vergramt, zocht hy alle middel om zich te wreken; eerstelijk maakt hy een besluit (in de Maand van May, in dit Jaar) van een algemeene op ontbod, van alle Legaten en Nuntien in het gebied van den Konink van Spangien rezideerende, en onder deze wierd de Kardinaal Polus niet vergeeten.

De Paus vergramt op Pool.

Maar Carne, dit verstaande, ging eerst by de Kardinalen, en gaf hen te kennen, wat een hinder het aan hun Godsdienst zou roebrengen, indien Polus uit Engeland te ruggé geroepen wierd, terwijl de zaken in Engeland noch zoo twijfelachtig stonden. Hier omtrent waren zy alle zeer gevoelig, en verzochten hem, dat hy den Paus daar over wilde spreken, gelijk hy ook in een aanspraak, sulpentie van die Revocatie verzocht. De Paus gaf voor, dat hy zulks in het gemeen over het gantsche Spaansche gebied dede, echter beloofde hy Carstet het zelve in de vergaderinge der Inquizitie voor te stellen; maar hy was geenzints van meninge het zelve te wederroepen, zeggende met zijn Majesteit niet over een te komen, noch de plaats die hy bekleede, te betamen, dat hy eenig gedeelte van een zoo plechtelijk gegeven besluit, wederroepen zou.

In de vergadering had de Paus wel gedacht; de toestemminge van de Kardinaals te vinden; maar zy waren ongewillig om daar in te treden. Hy dan zeide tegens Carne, dat hoewel hy geen deel van zijn besluit wilde wederroepen, hy echter ordere wilde stellen, dat'er geen Intimatie of aandieninge van, aan den Kardinaal Polus zou gedaan werden; en dat, indien de Koningin zijn volhardinge in Engeland verzecht, zulks zou kunnen toegestaan werden. Hy liet zich ook eenige woorden tegens Carne ontvallen, aangaande zijn genegentheid, om Vrede, tusschen den Konink Philippus en hem te maken; en inder daad te dier tijd, was hy zeer misnoegt over de Francken.

Van deze zaak schreef Carne aan den Konink, hoewel hy toen beter kennisse van des Paus veinzeryen had, als oit voorheen; en hy niet zeer veel staats op zijn woorden maakte, gelijk kan blyken, uit het geene hy, over die zaak geschreven had (het welke in de Verzamelinge te zien is) of de Koningin hier over weder aan den Paus geschreven heeft, staat my niet bekent; het is gelooflijk van ja; want deze zaak bleef slapen tot September toe, wanneer de Paus niet alleenlijk Pool weder op ontboud, maar ook voornemens was, om hem te ruïneren. Het kwaatste was, dat hy niemant konde vinden, om tegens Pool op te zetten; nademaal Gardiner dood was, en niemand van de andere Bisschoppen in Engeland groot genoeg was, of genoeg te vertrouwen, om tot zulk een hooge waardigheid opgevoert te werden. Peito de Franciscaner, schein echter een man van zijn eigen aard te zijn; nademaal hy den Konink Hendrik zoo stoutelyk in zijn baard had derven varen; en hy van de Koninginne tot haar Biecht-Vader gekoozen zijnde, wierd als de bekwaamste aangemerkt, om gevordert te werden.

De Paus dan schreef naar Engeland om hem; en wanneer hy te Rome kwam, wierd hy Kardinaal gemaakt, en de Paus zand zijn Bulleu over, in de welke hy de Legative macht van Pool introk, en hem belaste naar Rome te komen, om op de beschuldigingen, die tegens hem ingebracht waren, alsof hy een begunstiger van Keters was, te antwoorden.

Dit heeft misschien gegrond geweest op het ontslaan van zoo veel aangeklaagde van dit Jaar, en dat op zulk een twijfelachtige onderwerpinge, als zy gedaan hadden. De Paus schreef ook aan de Koningin, dat hy den Kardinaal Peito met volle macht zou overzenden, haar verzoekende dezelve als Legaat van den Apostolischen Stoel te ontvangen. De Koningin eischte de Bullen, en (volgens de wijze die voor heen in

Enge-

1557.

Engeland was gepractizeert, en noch tegenwoordig in Spangie onderhouden word, wanneer geen aannemelijke Bullen overgezonden worden) beval dezelve weg te leggen, zonder die te openen.

In het voorige deel is getoont hoe Eerst-Bischop Chichely, wanneer hy, op de zelve wijze, door Paus Martinus gehandelt wierd, tot den naaste algemeene Concilie geappelleert heeft. En zommige dewelke begeerig waren, de Formulieren van zodanige Appellen, van die tijd te zien, hebben het gedacht een nabarigheid in my te zijn, dat ik deffels Appel niet in de Verzamelingen heb gemeen gemaakt; zoo zal ik dan by deze gelegenheid den lezer daar aan wyzen, gelijk hy dezelve in de Verzameling vinden zal. Maar Polus nu besloot, zich zelve op een onderdaniger wijze te dragen: want alhoewel de Koningin had bestelt, dat des Paus Brevet aan hem niet zou gegeven werden, zoo heeft hy echter uit zich zelve de teekens van de Legative macht afgelegd; en Ormaneto, die den tytul van des Paus Datarius voerde, en zijn vriend en vertrouwde was, afgezonden, om een geheel bericht van al zijn handel in Engeland te geven; en hen van deze verwijtinge van Ketterye te zuiveren. Dit dede hy met zoo veel onderdanigheid, dat hy den Paus vermurwden; alleenlijk zeide hy, dat Pool niet had behooren toe te staan, dat zich de Koninginne in oorlog tot hulp van de vyanden van den Heiligen Stoel, in liet.

Coll.No.35

Peito had zijn reis naar Engeland alaangevangen; maar de Koningin schreef hem dat hy niet over komen zou, anders wilde zy hem, en al die zijn gezag ophielden, binnen het *Præmunire* (schuld van ongehoorzaamheid) stellen. Hy dan schorte zijn voortgang; en in April daar aan komende te sterven, genoot maar voor een korten tijd deze hooge waardigheid, te zamen met het Bisdom van Salisbury, tot het welke hem de Paus gevordert hadde, klaarlijk tegens de oude wet, toen als noch in kracht, tegens de provizien van Rome.

Deze storm vorders tegens Pool ontstaan, ging haast geheel over, door de Vrede, de welke tusschen Philippus en den Paus geslooten wierd, van het welke het verhandelen te verhalen, den Lezer niet onangenaam zal kunnen zijn.

De Hartog van Guize hebbende zijn Oorlogsmacht uit Italie gevoert, trok de Hartog van Alba na Rome, nemende en plonderende alle plaatzen die hem voorkwamen. Wanneer hy dicht by Rome kwam, vand hy alles in zulk een verwarringe, dat hy de Stad gemakkelijk had kunnen veroveren; maar hy taste ze niet aan. De Paus vergaderde al zijn Kardinalen; en voorstellende het gevaar in het welke hy was, zeide

zeide hy, met veele tranen, dat hy het Martelaarſchap zonder verſchrikken wilde ondergaan, het welke deze, die wel wiffen dat al deze zijn ontſteltenis niet, als uit de grond van zijn ongeruſte fierheid en ambitie voortkwam, kwalijk zonder lachen konden aanhooren. De Hartog van Alba toonde zich gewillig om te handelen. De Paus ſtond zeer op het point van eere, en wilde die noodwendiglyk geheel behouden, hoewel hy gedwongen was toe te geven in de voornaamſte zaken. Hy zeide, eerder als een ſtip te wiken van het geene hem toekwam, wilde hy liever de wereld het onderſte boven zien, voorſtellende dat het niet zijn, maar Chriſtus eere was, die hy zocht. Eindelijk, de Hartog van Alba wierd door hem tot Rome te komen, en op zijn knien vergiffenis te verzoeken, belaſt, om dat hy het Patrimonie van de Kerk had aangeſtaft, en abſolutie voor hem en voor zijn Meester te ontfangen. Hy zijnde ſuperſtitieuslyk devoot, tot het Pauſdom; en in andere dingen zijn genoeg en verkreken hebbende, ſtond zulks toe. Zoo dat de Overwinnaar gebracht wierd tot vergiffenis te verzoeken; en de ydelzinnige Paus ontfing hem met alzoogrooten trotsheid en praal, als of hy zijn gevangen was geweest. Dit geſchiede op den 14. September, en de tijdig daar van in Engeland, op den 16. van October gebracht zijnde, zoo wierden brieven van den Raad aan den Lord Major en de Aldermannen van Londen geſchreven, door dewelke zy verzocht wierden in St. Paulus Kerk te komen, daar men hooge Miſſe zoude doen, ter oorzaak van de Vrede, tuſſchen den Konink en den Paus, na het welke vreugde-vyeren wierden aangeſtooken. Een van de ſecrete en afgezonderde voorwaarden van deze Vrede, was het herſtellen van de Legative macht aan Polus.

Vrede tuſſchen Philippus en den Paus.

Zijnde nu dan de Oorlog tuſſchen Engeland en Vrankrijk verkon- digt, zand de Konink van Vrankrijk aan de Koninginne Regente van Schotland, om ook dat Rijk in den Oorlog tegens Engeland te trekken. Hier op wierd een byeenkomst der Staten beſtelt; maar in dezelve bevonden zich twee verſchillende partyſchappen: die van de Clergie, en Geestelyke, neigden nu meerder tot de belangen van Engeland, hoe jaloeers zy voorheen daar over waren geweest, en konden alzo tot den oorlog met dat Rijk niet verſtaan, nademaal zy met dat Rijk in Vrede waren. Zy hadden ook een heimelyke wederzin tegens de Regente, om datze de Ketterſche Heeren war te genegen ſcheen. Aan de andere zijde, deze Heeren waren vaerdig genoeg, om daar door de beſcherminge van de Regente, en de gunſt van

Oorlog tuſſchen Engeland en Schotland.

1557. Vrankrijk te binnen, en stekden zich gereed om in den oorlog te treden, verhoopende daar door hun partye in Schotland te sterker te zullen maken, ter oorzaak van het aanhouden, dat de Koningin Regente zou genoodzaakt zijn te doen, aan deze, die by die gelegenheid, om de Godsdienst, uit Engeland naar Schotland zouden kunnen vluchten. Evenwel het grootste gedeelte van de vergadering was tegens den Oorlog.

De Koningin Regente dacht ten minsten de zaak tot een defenziven Oorlog te brengen, met de Engelsche zoo ver te brengen, datze die eerst begonnen. Zy zand derhalven d'Oizel, die het opperste gezag ten oorlog had, om Aymouth sterk te maken, welke plaats volgens het laatste Tractaat ongefortificeert moest blijven. Hier over dede de Gouverneur van Berweyk een intocht in Schotland om dit werk te beletten. Hier op ving d'Oizel den oorlog aan, trok Engeland in, en belegerde het Kasteel Warke. Hier op vergaderden de Schotsche Heeren tot Edenburg, en klaagden dat d'Oizel hen vast in een oorlog met Engeland bedraaide, zonder hun toestand daar toe te hebben, en belasten hem, weder te keeren, onder bedreiging van een vyand van de Natie verklaart te zijn; het welke hy genoegzaam tegens zijn dank gehoorzaamde. Maar terwijl hy daar lag, wierd de Hartog van Norfolk met eenige troupen afgezonden, om de Markt-plaatzen te beschermen. Daar ontstond maar een treffen tuschen hem en de Kers; maar na een lang dispuut, zy wierden geslagen, en veele van hen gevangen. De Koninginne Regente ziende haar gezag zoo klein geacht, schreef naar Vrankrijk, om het Houwelijk van haar Dochter met den Daulphijn te doen verhaaften, op dat hy, met de Kroon van Schotland verciert zijnde, de Franschen aldaar te meerder vermoogen zouden. Hier over wierd een bezending van Vrankrijk naar Schotland gedaan, om aldaar een vergadering van Staten te hebben, dewelke in December by een kwamen, om hen te kennen te geven, dat de Daulphijn nu als tot zijn jaren gekomen was, en datze daarom iemand wilden overzenden naar Vrankrijk, om over de voorwaarden van het Houwelijk te handelen. Zy zonden dan den Bisschop van Glascou, de Bisschop van Orkney, den Prioer van St. Andries, die naderhand Grave van Murray wierd. De Graven van Rothes en Cassils, den Lord Fleeming en de Provosts van Edenburg en Montrofs, uit ieder Stad eenige, op dat uit name der dry Staten, deze handeling gefflooten mocht werden.

Komende dan alzoo deze Oorlogen Engeland op den hals, en dat terwijl

terwijl des Koningins Schat-kist t'eenemaal was uitgeput, vand men het geen gemakkelijke zaak geld te vinden, om deze Oorlogen voort te zetten. Zy hadden albereets zulk een traagheid in het voorige Parlement gevonden, dat zy vreesden dat van die kant weinig te halen zou zijn; of immers niet zonder toestand van eenige gunst voor de Kettters. Zy dan onderzochten eerst, geld te lichten, door het zenden van orders, onder het geheime Zegel, om zekere zommen van penningen op te nemen. Maar hoewel de Raad den eenen Brief op den ander zand, om deze middel te doen gelden, echter deze zijnde zonder, indien niet gants tegens de wetten aangelegt, konde langs dezen weg niet of weinig opgedaan werden. Zoo dat men zig eindelijk genootzaakt vand, het Parlement te doen beschrijven, om op den 20. January by een te komen. Op het einde van het Jaar kreeg de Koninginne bericht van den Konink, dat hy verstaan hadde, dat de Franschen eenigen aanslag op Calais hadden, maar zy, 't zy uit gebrek van geld, of dat zy in de winter, voor de plaats geen bekommernis hadde, zand het noodige onderstand niet, en alduseindigde de Engelsche zaken voor dit Jaar.

In Duitland was een Conferentie bestelt, om de zaken van den Gods-dienst in een vasten stand te stellen. Twaalf Papisten en zoo veel Protestanten wierden tot de zelve gezonden, zullende die eerst hun begin maken, met het veroordeelen van de Ketterry van Swinglius. Melancthon daar over oordeelde, dat het een verkeert werk was, een aanvang te maken, met het veroordeelen van dwalingen, voor dat zy de leering van den Godsdienst vast gestelt hadden. Echter het geene de Papisten verwachten, volgde hier op; want eenige van de bitterste Lutheranen zijnde zeer tegens de Zwinglianen ingenomen, stonden het zelve toe. Dit verwekte vinnigheden onder hen, dewelke veroorzaakte, dat de Conferentie afgebrooken wierd, zonder eenige zaken tot hun einde te brengen.

Zaken van
Duitland.

By deze gelegenheid konde men licht de Konstenaryen van de Roomsche Kerk bemerken, dieze voor en na maar al te veel, en met te grooten gevolg gebruikt heeft, wanneer zy deze, dewelke zy Kettters noemen, met open geweld niet over moogen, zodis hun naaste weg; hen onder malkander te verdeelen, en driftigheden onder hen, omtrent minder zaken in de welke zy verschillen, te verwekken; verhoopende, dat door deze hevigheden hun krachten, dewelke anderzints, vereenigt zijnde, gevaarlijk zouden zijn, niet alleen gebrooken, maar ook tegens hen onderlinge gekeert zullen werden.

1557.

den. Dit is genoeg bekend aan al de Gereformeerde; en echter eenige van hen, zijn zoo verre van het zelve wel aan te merken, dat ze op ieder gelegenheid daar weer door bedrogen werden, zonder op het voorgaande voordeel, dat de andere daar van hebben getrokken, te letten.

Een vervolging der
Protestanten
in Vrankrijk.

Het getal der Protestanten was nu in Vrankrijk niet weinig toegenomen, en tot Parijs was in September een byeenkomst van omtrent de twee hondert tot St. Germain by een, om het Sacrament te ontfangen, volgens de wijze van Geneve, het welke aan eenige der gebuiren bekend zijnde geworden, verzagen zich dezelve met steenen, om hen daar mede te begroeten, wanneer de vergadering zou komen te scheiden. Zijnde het dan laat geworden, en zy naar huis vertrekende, wierden zommige van hen met steenen geworpen, en de razende Paapfche Yveraars, braken de deur op, en vielen op de anderen in. De Mannen hun geweer trekkende, openden zich een weg door hen heen, en de meeste ontkwamen het; maar hondert zestig Vrouwen, en eenige weinige Mannen, gaven zich zelve aan des Koninks Beampten, die daar by kuamen, gevangen. Hier over wierden al de vuilste lasteringen verspreid, die men konde bedenken, van ik weet niet wat ongebondene omhelzingen en vermengingen, dewelke in zoodanige byeenkomsten gepleegt zouden werden; en zoo net hadden de beschuldigers weten na te maken, het gene de Heidenen voor dezen op deze byeenkomsten hadden geweten te smeden, dat men zeide, dat men het bloed van een kind gevonden had, het welke zy geoffert en gegeten zouden hebben.

Deze dingen wierden stoutelijk aan het Hof gezegt, zonder dat daar iemand dezelve derfde tegenspreken, uit vreeze daar door in het oog te geraken. Maar daar na werd'er een verantwoordinge voor de Protestanten gedrukt. In deze verheugden zy zich, dat de zelve valsche beschuldigingen, daar voor dezen de Heidenen, de Primitive Christenen mede belaft hadden, nu hen ook wierden opgelegd. Deze die gevangen waren, wierden te recht gestelt, en zes Mannen en een Vrouw wierden verbrand; en het zou hooger gelopen hebben, indien daar geen Gezanten, zoo van de Duitfche Vorsten, als de Zwitserfche Cantons, om voor hente spreken, aangekomen waren; op het welke, nademaal de Konink onderftand in deze oorlogen van noden hadde, deze vervolginge eeneinde nam.

De Paus was zeer gemoeid, wanneer hy hoorde, dat de Konink geen meerder strengheid omtrent deze Kettters oeffende, en hoewel hy

hy zelf hem tot dezen Oorlog gehuurt hadde, zoo zeide hy echter, dat de zaken van Vrankrijk geen voorfpoed konden hebben, zoo lang als de Konink zoo veel Kettters in zijn Oorlogs macht hadde. De Konink had ook twee bestellingen gedaan, die den Paus groot misnoegen gaven, de eene was, dat Houwelijken, gedaan door Zoonen onder de dartig, en van Dochters onder de twintig jaren, zonder toestand van hun Vaders, krachteloos zouden zijn. De andere was, het leggen van een tax op de Kerkelijke beneficien en bedieningen, en het belasten van al de Bisschoppen en Pastoren, in hun plaats te verblijven. Zulk een ergerlijke zaak wierd die Non-rezidentie ook toen geacht, dat zelfs de Papisten allenthalven daar over beschaamt waren, op het welke de Paus van nieuws klaagde dat de Konink zich met de Sacramenten begoft te bemoeyen, en de Geestelijke lasten opte leggen.

1557.

Het begin van het naaste Jaar was berucht door het verlies van Calais. De Lord Wentworth had als toen het gezach daar binnen; maar de bezettinge bestond alleenlijk in vijf honderd Man, en omtrent twee honderd van de Burgers, die in een belegering dienst konden doen. De Hartog van Guize, hebbende zijn Leger uit Piedmond, in Vrankrijk gebracht, was nu, mits de gevangenis van den Connestabel, begeerig eenig braaf werk aan te rechten, het welke hem achtige boven die zelve mocht maken, die zijn eenige Nuyveraar van geheel Vrankrijk was, en stelde derhalven zijn gedachten op Calais, en het land daar omtrent. Daar waren twee Sterkten, aan dewelke de zekerheid van de Stad hing; de eene was Nieu-nambrugge, een mijl van de Stad, die de toegangen, uit het land, daar heenen Commandeerde, van welke plaats naar de Stad een weg dwars door een Moerach heen liep. De andere was aan de Zeekant de Sterkte Rijsbank, die de Haven Commandeerde, zoo dat de geheele sterkte van de Stad in deze twee plaatzen bestond.

1558.

Calais belegerd.

Op den eersten van January, sloeg de Hartog van Guize zijn Leger voor die Plaats. De Stadvoogt hebbende maar weinig volks in bezetting, vand niet geraden dezelve te verswakken, met de voornoemde Sterkten, onderstand toe te zenden, gelijk dezelve wel vereischten; en alzo werden dezelve zonder tegenstand veroverd. De Stad dan aldus beslooten zijnde, wierd zeer hard van de vyanden gedrukt, die hen ook het water van de stroom aftapten, door het welke de Dijken, rontsom de Stad en het Kasteel bewatert wierden, en hebbende mid-

1558.

En gedwon-
gen.

del gevonden voor het volk om daar over te geraken, zonder in het slijk te zinken, deden zy den aanval op de Stad, na dat zy een groote bresse met hun geschut gemaakt hadden; en wanneer de Zee ebde, kwamen andere ook van die zijde aan, en veroverden zoo het Kasteel stormender hand, het welke de Gouverneur als onwinbaar geacht hadde; brengende zoo zijn meeste macht tot bescherminge van de Stad. Hy ziende het Kasteel zoo onverwacht verlooren, deede al wat hy konde met zijn kleine macht, om het zelve weder te winnen, maar wordende gedueriglijk afgeslagen, en hebbende 200. van zijn beste volk verlooren, was hy gedwongen, de plaats op den 7. van January over te geven. Volgens de voorwaarden, hadden de Krijgslieden en Borgers verlof, om te vertrekken, waar heen zy wilden, alleenlijk hy, met vijftig andere, moesten gevangens van Oorlog blyven.

Aldus binnen den tijd van een week, en dat noch in de winter, werd by de Engelsche zulk een sterken Stad verlooren, die zoo veel Eeuwen in hun handen was geweest; zy was gewonnen 210. Jaren geleden, door Eduard den III. na de slag van Cressy, en werd zedert, altoos de sleutel van Vrankrijk genoemd, zoo lang zy in handen der Engelsche was, maar nu staande de Oorlog, was zy in zoo slechten stand, alffes oit in tyden van de aldergeruifste Vrede was geweest: en hoewel Philip-
pus had aangeboden, volk daar in te brengen, waren de Engelsche echter in naarbedenken, als of deze aanbiedingen maar konsten van hem waren, en wilden derhalven geen Spaansche bezettingen daar in hebben, en lieten de plaats zoo onvoorzien, dat de Gouverneur maar weinig konde doen, om de zelve te bewaren; maar echter, op dat mocht blyken, dat hy niet te veel zorge voor zich zelve droeg, was hy te vreden toe te staan, een gevangen van Oorlog te blyven.

Guines en
de rest ge-
wonnen door
de Fran-
schen.

Van hier begaf zich de Hartog van Guize naar Guisnes, daar de Lord Gray het bevel in hadde; wiens bezetting in omtrent de 1100 man-
nen bestond; maar het verlies van Calais had hen zeer moedeloos ge-
maakt. Op den eersten indruk veroverden de Franschen de Stad, en
de bezetting retireerde zich op het Casteel: maar Gray weder uitval-
lende op de Franschen, die zich tot plonderen begeven hadden, sloeg
hen weder daar uit, en verbrande de Stad. De Franschen hier op, be-
schooten het Kasteel, tot dat zy een Bresse in de Buiten-werken gemaakt
hadden, dewelke zy veroverden, na een lange tegenstand, in het wel-
ke de Engelsche 300 mannen verlooren. Zoo was dan de Lord Gray
gedwon-

gedwongen het zeive over te geven, zijnde hy en al de Bevelhebbers gevangens van Oorlog gemaakt. Daar was noch een andere kleine sterkte in dat gewest; het welke Hammes genoemd wierd, het welke zoodanig in een Moeras lag, dat het ongenaakelijk geacht wierd; maar de bezettinge daar in leggende, heeft het verlaten, zonder vyand te verwachten.

De Fransche Schrijvers verkleinen de wederstand van den Lord Gray meer, als die van den Lord Wentworth; want uit Guisnes gingen noch 800. Soldaten, daar niet boven de 300. uit Calais trokken. Maar een van onze eigene Schrijvers verheerlijkt den Lord Gray, en spreekt verachtelijk van den Lord Wentworth, voegende daar by (het welke een vond van zijn eigen was) dat hy, over het verlies van Calais aangeklaagt wierd. Al de grond hier van is, dat alleenlijk, dat'er in der daad een gemaakte Citatie voor den Lord Wentworth gedaan wierd, op de welke hy niet konde verschijnen, als zijnde noch onder de Franschen gevangen, zoo lang deze Regeringe duurde; maar in den aanvang van de volgende, is hy over gekomen, wanneer het Tractaat van Vrede aangevangen, en hy in vryheid gestelt wierd, en door zijn Pairs in het eerste Parlement onderzocht zijnde, vry wierd gekent.

Het was gelijk hy voor zich zelven zegt, zijn ongeluk, in een plaats gelegd te zijn, waar hy het vierde deel van het vereifchte Garnizoen niet had, om een belegering te konnen uitstaan. Maar in het vervallen, van alle bestieringen, wanneer verlies geleden word, valt de schuld gemeenlijk op die geene die de plaatzen vertrouwd zijn, om deze te verschoonen, die in der daad meer schulds daar aan hebben, door het verzuimen van vereifcht onderstand te doen.

Onder de gevangens was een van de voornaamste, Sir Eduard Grimstone, Comptrolleur of Reekeneester van Calais, en een van den geheimen Raad; hy had, meenigmaal volgens de vereifchte plicht van zijn bediening, bericht van de slechten staat, van de bezetting gedaan; maar 't zy dat deze aan de welke zy schreef, door Fransch geld omgekocht waren, of dat de slechte staat van des Koningins Schatkamer, de vervulling van deze gebreeken verhinderde, zulks is onzeker. Men oordeelt, dat men niet had gezegt, dat hy over komen zou, om zulks te ontdekken, en dat men hem in de Bastille als gevangen had laten blyven, zonder zorge van verlossing, voor hem en de andere gevangens te dragen. Het rantsoen, daar hy opgestelt was, liep zoo hoog, dat heb-

1558. hebbende veel goeds, dat hy omtrent Calais had, verlooren, hy besloot, zijn huisgezin niet zwaarder te belasten, met hem zoo hoog te lossen, en besloot derhalven, of gevangen te blijven, of te zien los te geraken. Hy lag omtrent twee Jaren in de Bastille, en had zijn verblijf geheel boven in. Ten einde van dien tijd, zocht hy een vijl te krygen, met de welke hy een van de tralien van zijn veinster uitvyldte, en hebbende mede een koord gekregen, veranderde hy van klederen, trok die van zijn Dienaar aan, en liet zich zoo by de koorde nederdalen, dewelke veel te kort bevonden zijnde, sprong hy een groote hoogte af, het welke geschiedende eer de Poorten geslooten waren, geraakte hy uit, zonder ontdekt te zijn. Maar zijn baard nu zeer lang gegroeit zijnde, deed hem vrezen, daar door ontdekt te zullen worden; maar by goed geluk, vand hy in een van de zakken van zijn Dienaar een schaartje, en gaande ergens in het veld, sneed zijn baard zoodanig af, dat hy genoegzaam onkenbaar wierd, en hebbende voor dezen onder de Schotsche Guardie van de Mauche gediend, sprak hy die taal volmaaktelijk wel, zoo dat hy voor een Schotsche Pelgrim doorging, en door dien middel in Engeland over geraakte. Aldaar bood hy zich zelve ter verantwoordinge aan, alwaar alles ingebracht zijnde, zijn onnozelheid zoo klaarlijk bleek, dat de geswoorene gereed waren, hun uitspraak te doen, eer zy van voor de Rechtbank vertrokken; alzoo wierd hy vry gekent, en leefde noch lange, tot dat hy in zijn acht en negentigste Jaar gestorven is. Hy was Over Grootvader van mijn Edele Voorstander en Weldader, Sir Harbottle Grimston, het welke my te meer bewoogen heeft, my dus verre, over zijn zaak uit te breiden, aan wiens Erfgenaam ik de voornaamste bekwaamheden, en aanmoedigingen, omtrent dit Werk verschuldigd ben.

De Koningin dan, had niets van al dat haar Voorzaten in Vrankrijk bezeten hadden, meer overig, behalven de Eylanden Jersey, Gernsay, Alderney en Zanke, de laatste van deze zijnde een onsterke opene plaats, alleen door eenige Eremyten bewoont: maar hebbende het voordeel van een bekwame Haven, hebben zich de Franschen daar Meester van gemaakt. De geheele vastigheid van het zelve, bestaat in de moeyelijkheid van aan te komen, zijnde de kleine sterkte daar op staande, niet als op een eenige plaats aan te doen, daar maar twee nevens malkander konnen gaan; een looze Vlaming besloot hem daar weder uit te slaan. Hy kwam met zijn Schip daar aan,

en

Zanke ver-
looten en
verwonnen.

hen voorgevende dat hy een goed vriend in zijn Schip overleden hadde, bood hen een goede vereering aan, indien hy hem in de Kapel daar binnen mocht begraven. De Franschen stonden zulks toe, mits dat hy en zijn volk zich zoo nau lieten onderzoeken, datze zelf geen mes aan land zouden mogen brengen. Dit stond hy gaarne toe, en zoo als hy met de Doodkist aan land kwam, zouden de Franschen eenige van de hunne, aan het Schip, om de vereering te ontfangen. De Kist dan in de Kapel gebracht zijnde, en de Franschen niets van ongewapende lieden vrezende, wierd de Doodkist geopent, die vol van goed geweer was, en elk zich daar van voorziende, vielen zy op de Franschen aan, en namenze alle gevangen, gelijk hun makkers binnen Scheepsboot, ook de andere, dieze daar hadden, vast hielden.

De tijdjinge van het verlies van Calais vervulde Engeland met groot misnoegen; deze, dewelke anderzins over de bestieringe der zaken niet zeer vergenoegt waren, namen hier uit groot voordeel, om de Regeeringe te lasteren, dewelke de Koningin een deel Papen in handen had gestelt, die geen kennis met allen van oorlogen hadden, en zich weinig met de eer van het volk bekommerden. Men zeide, dat zy haar schat hadden uitgezoopen, door al de uitkeeringen en siftingen, die zy haar hadden doen maken; en zijnde gevoelig hoe zeer het volk hen in den haat hadde, hadden zy de Koningin geraden door een anderen weg, als door een Parlement, geld te lichten, zoo dat nooit het Parlement met grooter onorder by een gekomen is, als nu. Maar dat verlies trof niemand zoo zeer als de Koninginne zelve, die zoo gevoelig van de schande daar af was, dat zy daar over in groote swaarmoedigheid viel, en nooit daar nablygeestig gezien is geworden.

Groot mis-
noegen in
Engeland.

Deze die ondernemen uitleggingen op de Goddelijke voorzienigheid te maken, leiden dit verlies uit, na datze door hun genegentheden gedreven wierden. Die van de Reformatie zeiden, dat het Gods swaar oordeel over Engeland was, om darze het licht van het Euangelie hadden verworpen, en die geene vervolgt, die zich daar aan hadden gehouden. Maar aan de andere zyde, zeiden de Papisten, Calais konde geen voorspoed hebben, nademaal het een toevlucht van Kettters was geweest, alwaar de wetten tegens hen, noit ter executie hadden kunnen gebracht werden. Konink Philippus, zoo haast als hy van dit verlies gehoord hadde; schreef naar Engeland

II. Deel.

E e e e

land

1558. landover, verzoekende, dat men in allerhaast een groote macht by een verzamelen wilde, en dezelve overzenden, om Calais weder te veroveren, eer de Plaats genoegzaam versterkt was, hy zoude zijn Leger te velde brengen, en dat met de Engelsche vervoegen; want indien men die Plaats niet weder veroverde, eer de tijd, van daar omtrent werken te maken, aankwam, zou zulks een onreparabel verlies zijn. Over deze zaak wierd een lange beradinge genomen. Zy bevonden, dat zy niet wel onder de twintig duizend Man, tot eenig voordeel zouden kunnen zenden, welkers zoldye, voor vijf maanden, tot honderd en zeventig duizend ponden Sterlings zou komen te staan, bezettingen in een Armee tegens de Schotten, en het verzorgen van de Kusten tegens de Franschen, zou tot honderd en vijftig duizend ponden beloo- pen. Het toerusten van een Oorlogs Vloot, en een Armee ter Zee, zou komen tot tweehonderd duizend ponden, en echter zou dat alles noch weinig kunnen helpen, indien de Deenen en de Sweden, daar men al groote vreeze voor hadde, zich te zamen vervoegden tegens hen. Daar was ook groot gebrek van Oorlogs voorraad en Geschut, daar ze zeer veel in Calais en Guifnes van verlooren hadden. Al deze onkosten zouden tot een zomme van vijf honderd en twintig duizend ponden ryzen; en zy twijfelden wel hard, of het volk zoodanige Impozitien zou kunnen verdragen, het welke nu albereeds wrevelig begoft te werden, en te spreken waten voor den mōnd kwam.

Zy dan konden niet zien, hoe zy dat gansche Jaar, tot eenige actie zouden kunnen komen; een reden onder veel andere, wierd door de Bisschoppen voorgesteld; zy zeiden, een Oorlog zou hen verbinden, om met grooter moderatie en matigheid in hun zaken te handelen, binnens Lands, zy hadden hun werk noch niet gedaan, het welke zy verhoopten, dat een weinig tijds tot volkomenheid brengen zou, daar het slabbakken in het zelve, de neerzygende geesten, van die geene, die zy nu vervolgden, weder zouden doen opryzen. Zy dan vereischten noch een Jaar om hen met gemak te vervolgen, binnen welken tijd, zy verhoopten het Koninkrijk zoodanig van hen te zuiveren, dat zy met minder gevaar, een Jaar daar na mochten Oorlogen. Zy dachten ook niet, dat het een gemakkelijke zaak ware, nieu geworven volk, tot de hardigheid van een zoo vroegen veldtocht te brengen, en zy dochten wel, dat de Franschen zoo dapper in de weer zouden zijn, om de bressen te repareren, dat zy haast in staat zouden zijn, om een harde en lange belegeringe uit te staan. Al deze dingen

dingen schreven zy den Konink over op den eersten February, gelijk uit hun Brief (die in de Verzameling staat te vinden) te zien is.

Het Parlement werd geopend op den 20. January, alwaar de Convocatie, om tot een goed voorbeeld voor de twee Huizen te verstreken, een onderstand toestond van acht schellingen in het pond, om betaalt te werden in vier jaren tijds. In het Hoger-huis hebben de Abt van Westmunster en de Prioer van St. Jan in Jeruzalem, volgens hun aanschrijven, plaats genomen. Tresham, die de Koninginne op haar eerste aankomen aan de Kroon, groot onderstand gedaan hadde, werd nu mede Prioer gemaakt; maar wat tot begiftinge van dat Huis, het welke voor heen een van de rijkste geweest is van Engeland, weet ik niet. Op den 24. van January deden die van het Hoogerhuis een bezending aan het Lager, verzoekende dat de Spreker, met tien of twaalf van dat Huis, in een Commissie van de Lords zich zouden laten vinden, het welke geschiedende, stelden de Lords voor, dat die van de Gemeente wilden gelieven op de bescherminge van het Koninkrijk acht te slaan.

Coll.No.36

Parlement
beropen.

Wat in het eerste verzocht is geworden, blijkt niet; maar na eenige dagen daar over in debat gekomen zijnde, hebben zy toegestaan te geven een subsidie, een vijftiende en een tiende, belastende den Spreker, de Koningin te kennen te geven, wat zy beslooten hadden, die haar daar over, hartelijke dankzegginge toezand. Vorders eenige klachten gemaakt zijnde over eenige Franschen, die niet genaturalizeert waren, is geordonneert dat zy uit het Rijk zouden hebben te ver trekken, en daar niet weder inkomen, zoolang den oorlog zou duren. De Abt van Westmunster bevindende, dat de inkomsten van zijn Abdye zeer vermindert waren, dacht, dat, indien de oude Voorrechten van het Sanctuary wierden bevestigd, zulks een groote inkomst, van die geene, die zich daar heen, als tot een verzekering begaven, zou kunnen maken, en derhalven hield hy aan, om een acte tot bevestiginge daar van. Hy bracht voor een menigte van oude inwilligenen der Koningen van Engeland, dewelke de Koninginne door opene brieven had bevestigd, maar konden niet te wege brengen by het Huis, 't welk daar niet verder in trad.

In dit Parlement wierden de aanleggers van vrywillige moord, van de beneficie van Clergie (het kunnen lezen) versteeken, het welke in het Opperhuis, door het grootste getal voor gedragen is, gelijk uit het Dagregister blijkt. De Bisschoppen stonden het zekerlijk tegen; maar

1558.

geen van allen toonden hun onwil daar toe. Sir Ambrozius en Sir Robert Dudley, twee Zoonen van den voorleden Hartog van Northumberland, wierden herstelt in bloed. Des Gravinne van Essex Houwelijks goed wierd haar ontnomen, om datze opentlijk in overspel leefde, als voor heen gezegt is. Op het einde van de zittinge wierd een Bill ingelevert, tot bevestiginge van des Koninginnes Patenten. Dit strekte voornamentlijk, tot bevestiging van de Stichtingen en Fundatien, dewelke zy gedaan hadde. Wanneer dit voor het Huis der Gemeente kwam, zeide eenen Coxley, dat hy zulk een algemeene Confirmatie, van deze, die zy hadde gegeven, of mocht komen te geven, niet konde toestaan, dewijl zulks als een pretext zou konnen dienen voor haar, om van de Kroon, tot nadeel van de rechte erfgenamen, te disponeren. Het Huis toonde zich hier over zeer misnoegt, en toonde zulk een ongenoegen, over de inbeelding, dat de Koningin de Kroon zou zoeken te vervreemden, dat zy beide toonden haar achtinge voor de Koningin, en hun besluit, om de Kroon te doen komen op haar Zuster na haar dood. Coxley wierd belast te vertrekken, en by stemmen verklaart schuldig aan groote oneerbiedigheit voor de Koninginne. Hy verzocht vergiffenis, en dat men zulks zijn jonkheid ten besten wilde houden: echter wierd hy gehouden onder den Sargeant, tot dat zy aan de Koningin verzocht hadden, hem deze misdaad te vergeven. Zy liet hen weten, dat zy zulks op hun verzoek vergaf: maar verzocht evenwel, dat men hem zou onderzoeken, van waar hem die voorstelling kwam. Volgens het Dag register is daar niet verder in gedaan, zoo dat het schijnt in de wal gestooken te zijn. Het Parlement wierd van den 7. Maart, tot den 7. November uitgestelt.

Konink van
Sweden ver-
zoekt Princess
Elizabeth
ten Houwe-
lijk.

Korts daar na dede de Konink van Sweden een bezending heimelijk aan de Princesse Elizabeth; die toen tot Hatfield was, om haar zijn Houwelijk aan te bieden. Konink Philippus had eens beslooten, om haar aan den Hartog van Savoyen uit te houwelijken, ten tijden als hy hooppe had, om kinderen by de Koningin te krijgen; maar deze hoop verstervende, liet hy zulks mede varen, en besloot haar voor zich zelven te bewaren. Hoe verre zy die voorstelling ophield, staat my niet bekend; maar deze van wegen den Konink van Sweden, sloeg zy t'eenemaal af, nademaal zulks haar, door middel van de Koningin niet voorkwam. Maar hierop wierd gezegt, dat de Konink van Sweden wilde met haar beginnen, achtende zulks betamelijk voor hem, als een Edelman, en hebbende haar goedvinden verkregen, zoudt hy zich

zich vervolgens aan de Koninginne adresseren, als een Konink. Maar zy zeide zulke voorlagen niet te kunnen aanhooren, ten ware de Koninginne dezelve haar toezand; doch, indien zy by haar eigene genegtheid gelaten wierd, wilde zy hen verzeekeren, dat zy niet gezint was van staat van leven te veranderen. Hier op zand de Koningin Sir Thomas Pope, in April aan haar, latende haar weten, hoe aangenaam de antwoord, die zy hen gedaan hadde, aan haar was; maar zy hadden nu hun brieven overgelevert, en hun voorstellinge aan haar gedaan, omtrent het welke zy nu wenschte haar meeninge te weten. Zy bedankte de Koningin voor haar gunst t'haarwaarts; maar verzocht aan Pope, haar te zeggen, datter ten tijden van haar Broeder Eduard, twee aanzienlijke voorstellingen aan haar gedaan waren, en dat zy alsof toen verzocht hadde, haar staat van leven, in dewelke zy was, te behouden, dewelke haar boven alle andere behaagde, en haar dacht dat 'er geen andere staat by te vergelijken was. Zy had nooit van te voeren van dezen Konink gehoord of gezien; en zy verzocht, dat zy nooit meer van zoodanige voorlagen hooren mocht; en zy wilde ook zijn bode niet meer hooren, nademaal hy de stoutheid hadde genomen, haar aan te spreken, zonder verlof van de Koninginne.

Pope hier op zeide, dat hy geloofde, dat indien de Koningin haar een aanzienlijk Houwelijk voorstelde, dat zy haar daar niet afkeurig van toonen zou. Daar op zy antwoorde: wat zy hier na mochte doen, wist zy niet; maar verklaarde solemnelijk, dat voor zoo veel alstoen haar genegtheid strekte, al konde zy de aldergrootste Prins in Christenrijk krijgen, zy den-zelven niet begeeren zoude, hoewel de Koningin zou mogen denken, dat zulks eer voortkwam uit een Maagdelijke zedigheit, als uit eenige haar vastgestelde meninge. Dit hebbe ik uit een Brief, die Pope daar over geschreven heeft, die in de Verzameling te vinden is. Echter was haar leven indien tijd zoo vermakelijk niet, noch zoo verzeekert, dat indien de afkeer van den Houwelijken Staat niet wel vast in haar hert gegrond had gelegen, het niet ongelooflijk zou schijnen, dat zy wel blijde zoude hebben geweest op deze wijze uit de handen van haar harde bewaarders verlost te werden, die te nauwer acht op haar sloegen, om datze het verval van haar Zuster de Koningin zagen. En gelijk de Bisschoppen vreesden, dat zy weer alles om verre zou werpen dat zy nu opbouwden, en bemetzelden met zoo veel bloeds, zoo warender veelen, die niet lieten te arbeiden om haar uit den weg te helpen. En dewijl zy nu zoo na tot den Throon

Word van
haar afgesla-
gen.

Coll. No. 37

1558. is, volgens den voortgang van deze Historie, zal ik te rugge zien, deze regeringe over, om van haar voorvallen, nader bericht te doen.

Harde handeling van de Princesse Elizabeth geduerende de Regeeringe.

Wanneer zy in vermoeden was met Wiat aangespannen te hebben, wierden des anderen daags, wanneer de t'zamenweeringe uitbrak, de Lord Hastings, Sir Thomas Cornwallis en Sir Richard Southwell aan haar gezonden, om haar ten Hove te doen komen. Zy lag toen ter tijd ziek te bedde, in haar Huis tot Ashridge, maar die versoeking niet werdende aangenomen, wierd zy gedwongen de reis aan te nemen, en kwam alzoo, zoo krank als zy was, met korte poozen by de Koningin. Zy wierd aan het Hof in een byzondere bewaringe opgeslooten, van den 4. tot den 16. van Maart, wanneer Gardiner met negentien andere uit den Raad, haar omtrent de zaak van Wiats wederspannigheid kwamen ondervragen. Zy loochende volstandiglijk iets daar van te weten, noch ook van het dessein van Sir Peter Carew, in het Westen, het welke zy haar ook wilden te last leggen: tot befluit, zy zeiden haar, dat de Koningin geordonneert had, haar naar den Tower te zenden, tot dat de zaak nauwer onderzocht zou werden, en hoewel zy groote protestatie van haar onnozelheid maakte, zoo wierd zy echter daar heen gevoert, en door de verraders poort ingelaten, zijnde al haar Dienaren van haar afgenomen, zijnde dry mannen en zoo veel vrouwen, van des Koninginnen volk, gelaten om op haar te passen, zonder dat iemand toegang by haar konde verkrijgen.

Sir Johan Gage, alstoen Luitenant van den Tower, handelde haar zeer strengelijk, en hield haar zoo nauw beslooten, datze in de Galdery noch of de platten eens mocht gaan wandelen, noch iemand van haar Dienaren haar te eeten mocht brengen, maar zulks door zijn eigene Dienaars doen liet. De andere gevangens wierden dikmaals in haar tegenwoordigheid ondervragt, en zommige op den pijnpank gelegd, om te zien of zy, door eenigen middel konden gebracht worden, om haar te beschuldigen; maar hoewel Wiat zulks had gedaan, om door zulk een snode daad zijn leven te behouden, zoo heeft hy echter daar na ontkent, dat zy kennis van eenige van zijn desseinen hadde: en op dat dit zijn loochenen op zijn ondervragingen, niet mochte werden achtergehouden, en zijn voorige verklaringe, tegens haar in het werk gestelt, heeft hy het zelve, opentlijk op het Schavot, op zijn sterven verklaart en bevestigd.

Na eenige dagen nauwe gevangenis, op groot voorbidden van den Lord

Lord Chandois, toen Conneftabel van den Towr, wierd haar toegestaan, zomtijds in des Koninginnen Kamer te gaan wandelen, maar in tegenwoordigheid van den Conneftabel, den Luitenant en dry vrouwen, zijnde al de veinfters toegelooten: daar na kreeg zy verlofin een kleinen Tuin, om delucht te fcheppen, te wandelen; maar al de veinfters die daar op uit zagen, moften wel vast geflooten werden, terwijl zy aldaar was; en zoo vol naar bedenken waren zy over haar, dat een Jongen van vier Jaren oud, wel hartelijk gedreigt, en zijn Vader ontboden, en dapper over gehaalt wierd, om dat hy haar eenige Bloemen gebracht had. Men had waargenomen, dat de Lord Chandois haar met een weinig te veel eerbiedigheids handelde; waar over men hem niet langer de bewaring van haar vertroude, dewelke Sir Hendrik Benefield aanbevoelen wierd. Omtrent het midden van de Maand May, wierd zy gezonden onder de hoede van den Lord Williams en Benefield naar Woodftok. Zy wierd zoo nauw gehouden, en Benefield was zoo nors tegens haar, dat zy geloofde, dat men haar heimelijk zocht om te brengen. De Lord Williams handelde haar Edelmoediglijk in zijn huis onderwegen, daar Benefield zeer ongenoegt over was.

Wanneer zy tot Woodftok was, wierd zy echter geduriglijk onder Wachters gehouden, en zelden wierd haar toegestaan in de Hoven te wandelen, en niemand wierd toegelaten by haar te komen. Na veel Maanden gevangenis, verkreeg zy verlof, om aan de Koningin te fchrijven; maar Benefield moest alles nazien. Men gelooft dat eenige heimelijk wierden gezonden, om haar te dooden; maar de orders wierden zoo nauw onderhouden, dat niemand van de zelve zoo na by haar konde geraken, zonder een byzondere laft, en zoo ontkwam zy het voor dien tijd: maar na dat Konink Philippus de gantsche zaak had verftaan, brak hy al deze deffeinen, gelijk hier voorge-toont is; en verkreeg dat men haar weder in het Hofontboud. Wanneer zy tot Hamptoncourt was, wierd zy echter nauw bewaart. Veele uit den Geheimen Raad, en voornamentlijk Gardiner, handelden dikmaals met haar, om haar zoo verre te brengen, dat zy haar misdaden beleed, en zich des Koninginnesgenade onderwierp. Maar zy zeide, datze nooit tegens haar iets misdaan hadde, zelfs niet zoo veel als met haar gedachten, en datze haar eigen gewiffe niet konde verraden en verkorten door zulke een bekentenisse. Eens laat in den avond wierdze voor de Koningin ontboden, voor de welke zy op haar knien vallende, verklaarde,
haar

1558. haar getrouwe Onderdane te zijn. De Koningin schein echter haar noch verdacht te houden, en wilde dat zy haar misdaat bekennen zoude, anders mocht zy denken datmen t'onrecht met haar gehandelt had. Zy antwoorde, dat zy niet te klagen hadde, maar haar last te dragen, biddende alleenlijk haar Majesteit een goed gevoelen van haar te nemen. Zoo scheidten zy zoetelijk voor dien tijd, tot het welke de Konink Philippus de Koningin bewoogen hadde; en zijnde bevreesd dat de strafheid van des Koningins aard, haar tot eenige overdadigheid mocht brengen, had hy zich heimelijk in een hoek van de Kamer verstookten, om alle vordere breuke voortekomen; indien de Koningin eenige driftigheid had moogen aanvangen, maar daar wierd geen gelegenheid toe gegeven.

Korts daar aan wierdze van haar Bewaarders ontslagen, en haar toegelaten zich naar het Land te vertrekken; hebbende evenwel altoos menigte van verspiedersomtrent haar; maar zy, om alle naarbedenken te ontgaan, moeide haar met geen Staatszaken ter wereld; maar begaf haar t'eenemaal tot de Studie; en alzoo bracht zy deze vijf Jaren door, onder groote Ichrik en vreze, het welke misschien een nootwendige voorbereiding wastot dien hoogen trap, tot de welke zy korts daar aan gevordert is geworden, en de welke zy gehouden heeft, in de grootste en langste loop van voorspoed en heerlijkheid, die oit iemand van haar kunne genoten heeft.

De Bisschoppen, wanneer het Parlement vergadert was, lieten altoos af van haar wreetheden, maar zoo haast was het niet gescheiden, of zy vingen op een nieuw weer aan het woeden. Op den 28. van Maart Cutbert Simpzon, die van de Diacons ordere was, wierd nevens twee andere, op Smithfield verbrand. Simpzon was met Roug gevangen, die het Jaar tevooren geleden hadde. Hy wierd zeer gepynigt, zoo dat hy dry uren op de pijnbank lag, behalven twee andere vonden, dewelke men in het werk stelde, om hem aldie geene, die met hem vergadert waren geweest, door geheel Londen te doen beklappen; maar hy wilde niets zeggen, en toonde zulk een gedult, dat de Bisschop hem opentlijk daar over prees. Op den 9. van April wierd een man tot Hereford verbrand. Op den 19 van May verbrande men dry andere tot Colchester.

Zijnde te dezer tijd klachten aan de Koningin gedaan, dat Ketterfche, verradersche, en oproerige Boeken, of van buitenen ingebracht, of van binnen heimelijk gedrukt, en onder de Onderdanen verspreid wier-

Voortgang
vande ver-
volgingen.

wierden; liet zy op den 6. van Juny een wonderlijke Proclamatie uitgaan; „ dat wichy ware, die cenige van zoodanige Boeken had- „ de, en dezelve niet aanstonts verbrande, zonder dezelve te lezen, „ of aan iemand anders te vertoonen, dezelve als wederpanning zou „ geacht, en zonder uitsfel, volgens de Martiale wet, zou geexecu- teert werden. Op den 27. van die Maand, wanneer der zeven ston- den om op Smithfield verbrand te werden, wierd in des Koningin- nen naam verkondigt, dat niemand voor dezelve bidden, noch met hen spreken, noch *God help haar*, hen toewenschen zou, het welke geacht wierd een staal van Barbarisheid te zijn, daar geen voo- rige tijden eenig voorbeeld van hadden, dat men stervende men- schen, van de voorbiddinge, en toewenschingen van hun vrienden sou beroven: maar hoe ook zulks de menschen van uitwendige tee- kenen van voorbiddinge mocht wederhouden, konde zulks echter de inwendige en heimelijke aandachtigheden der menschen niet be- letten. Deze zeven waren op een byeenkomst tot Islington gevan- gen, en verscheidene andere met hen, van de welke eenige in de ge- vangenis stierven, en zes andere tot Brainford, op den 14. July ver- brand wierden. De overige wierden door Bonner bewaart, die nu scheen tot boven toe vol van onnozel bloed te zijn, en derhalven van meer te storten te willen aflaten. Deze evenwel, dewelke van hem gevangen gehouden wierden, ontkwamen zijn razerny zoo ge- heel niet, datze niet door hem zelf met roeden dapper getuchtigt wierden, tot dat hy moede zijnde, niet langer staan konde, en zoo van die mischelijke Pastorale bestraffinge moest aflaten, eerder om wat te rusten, als uit medelijden van dese die zoogeweldig van hem gegeeffelt wierden.

Op den tienden van July wierd een Dienaar des Woords tot Nor- wich verbrand, en op den tweeden of darden van Augustus, wierd een Edelman dicht by Wincheffer verbrand, en vier tot Bury in de zelve Maand; en in November noch dry andere. Op den 4. van November wierd een Man en een Vrouw tot Ipswich, en een Vrouw tot Exeter, en om alles in een te sluiten, op den tienden van Novem- ber, wierden drie Mannen en twee Vrouwen tot Kanterbury verbrant, die in alles negen en dertig verbrande menschen van dit Jaar uitma- ken. In het voorgige Jaar waren negen en tseventig; het voorgaande daar te vooren vier en tnegentig, en twee en tseventig in het eerste Jaar der vervolginge, makende te samen twee hondert vier en tachen-

1558. tig; maar hy, die de Voorreden op Biffchop Ridleys Boek, *De Cœna Domini*, gemaakt heeft, die men meent Grindal, daar na Opper-Biffchop van Kanterbury geweest te zijn, zegt: Dat in de twee eerfte Jaren van des Koningins vervolginge, over de acht honderd menschen, op de alderwreedfte wijze ter dood gebracht zijn: by het welke schijnt, dat Fox, van dewelke ik de voorige getalen geleent hebbe, verre te kort fchiet. Behalven deze, dewelke verbrand zijn, zijn noch verscheidene andere in de banden gestorven, dewelke men tot een getal van tzeftig brengt; daar by ook een groot getal der geener, die door lange en fware gevangeniffen gekwelt zijn; en hoewel zy het leven behielden, door het afstaan, of eerder ontveinzen van hun gewiffe, echter zijnde hen zulks afgedwongen, hebben zy echter hun oude gevoelen behouden, en de wonden, dewelke fy hun gewiffe gaven, om hun leven te behouden, gelijk dezelve in meenige een groote verschrikkinge veroorzaakten, van het geene zy gedaan hadden, zoo verwekte het aan de andere zijde een doodelijken haat tegens deze, dewelke hen in die strikken gebracht hadden; zoo dat, indien die Godsdienst voor desen hatelijk aan het volk was, ter oorzaak van de bedriegeryen en ergerniffen, dewelke men in de Geestelijkheid ontdekt hadde, en eenige weinige voorbeelden van wreedheid, de gedurige branderyen en andere wreedheden, van de welke zy nu geen maat noch einde fagen, deed des zelfs afkeerigheid aangroeyen, boven alle maat van uitdrukkingen.

Wijze der
vervolginge
van deze Re-
geeringe.

In het eerste handelden de Biffchoppen ernstelijk, met die geene, dewelke hen toegebracht werden, om hen te doen afvallen, toonende sich t' allen tijden genegen om hen aan te nemen. Het Pardon van de Koningin wierd hen ook toegezonden, wanneer zy gereed stonden, om aan de Staak gebonden te werden, indien zy wilden afvallen; maar nu wierd het heel anders: want in het boek van den Raad is den aanvang van een brief te zien, geschreven, op den eersten van Augustus van dit Jaar, aan Sir Rykaart Pexal, Sheriff of Amptman van Hampshire, seggende: „dat het de Koningin zeer „vreemt voortkwam, dat hy de Executie van een vonnis, tegens „eenen Bembridge, wegens Kettery veroordeelt, had uitgesteld, om „dat hy herroepen had, begeerende dat hy deselve aanstonts zoude „uitvoeren: en indien hy echter volharde in het Catholijke Gelove, „daar hy uiterlijk belijdenis van dede, zou hem werden toegestaan, „zulke Godsgelcerde, als de Biffchop van Winchester zou goed

„vin-

„vinden, by zich te hebben, om hem in het geloof te versterken,
 „en heel op zijn sterven by te staan, op dat hy een knecht en een Die-
 „naar van God mogt sterven; en zoo haast als de Sheriff hem aldus
 „verbrand hadde, zoude hy voor den Raad verscheijnen, en verant-
 „woorden zijn uitspel hem zodanig toegestaan.

De zaak zelve is aldus gelegen. Bembridge zijnde aan een Staak
 gebonden, en het vuur hem beginnende aan te tasten, heeft hy, door
 het geweld van het zelve, zich opgegeven en geroepen, *ik herroep*;
 op het welke de Sheriff het vyer dede weg nemen of uitblussen, en
 Bembridge teekende zulk een afsweringe, als Doctor Seton, die by
 hem was, hem voorschreef; maar al dit niet tegenstaande, is hy uit
 order van den Raad verbrand, en de Sheriff wierd in de Fleet gevan-
 gen gezet; zoo dat nu genoegzaam bleek, dat het niet was de be-
 keeringe, van de genoemde Kettters, maar hun verwoestinge, die
 men zocht, en het geen de Bisschoppen begeerden. En zoodanig
 waren hun Instrumenten tot strengheid genegen; dat niet tegen-
 staande zy de Koningin zoodanig zagen afgaan, dat'er geen hoop
 voor veel dagen levens meer voor haar overig scheen, zy echter noch
 in de week voor haar dood, vijf perzoonen, zo men wil, in een vyer
 tot Kantelbury verbrand heeft.

Van dit Jaar is'er niets in den Oorlog tegens Vrankrijk gedaan, als
 het uitzenden van een Vloot van hondert twintig Scheepen, met
 zeven duizent Krijgslieden, onder het bevel van den Lord Clinton,
 dewelke tot Port Conquet, op de hoek van Bretagne, geland zijn;
 alwaar hy na een kleine tegenstand, door de Franschen gedaan, de
 Stad verbrand heeft; maar het omleggende Land op de been gebracht
 werdende, wierden de Engelsche gedwongen, weder na hun Schee-
 pen te keeren, hebbende over de zes hondert man verlooren. Hun
 voornemen was Brest aan te tasten, en die plaats te sterken, gelijk
 zulks door Philippus was bestemt, die hen dartig van zijn Scheepen
 te hulp toegezonden had. De Franschen zulks uit eenige gevang-
 gens vernemende, gingen heen en versterkten Brest, houdende een
 groot Lichaam by een, om de Engelschen het hoof te bieden, in-
 dienze voor de tweedemaal aankwamen. Maar de Lord Clinton
 ziende dat hy niets konde te wege brengen, keerde weder naar huis,
 hebbende een zeer kostelijke, hoewel onvruchtbare tocht gedaan.
 De Engelschen hadden al hun moed verlooren, zijnde de Regerin-
 ringe te huis in zulk een slechte achtinge by hen, dat het hen niet

Ongelukkige tocht te-
 gens Vrank-
 rijk.

1558.

veel ſcheelde hoe het daar mede ging, en ſy begoften nu de gedachten te krijgen, dat hen de Hemel in alles tegen was.

Vreemde en
ongewoone
toevallen.

Daar gevielen ook zeer vreemde voorvallen in Engeland; die hen ſchriks genoeg veroorzaakten. In July, brak de donder, dicht by Nottingham met zulk een geweld uit, dat twee kleine Steden daar door, met Kerken, Huifen en al, daar door om verre gefmeten wierden. De Klokken wierden een goed ſtuk weegs van de Toorens weg gevoert, en het loot, het welke de Kerken bedekte, wierd 400 voeten verre van de ſelve geworpen, zijnde ſeer wonderlijk inmal-kander geboogen. De Stroom de Trent, gelijk die bekwaam is, op ſwaren regen, ſeer hoog te ſwellen, en het land te overſtroomen, alzo brak deſelve dit Jaar, met een ongemeen geweld door. Veel boomen wierden uit de grond gerukt, en door den geweldigen wind, wierden Mannen en kinderen een groot ſtuk weegs weg gevoert, en regens Huifen en boomen dood gefmeten. Hagel ſteenen vielender op andere Plaatsen van 15. duimen in het ronde, en het geen noch verſchrikkelijker was, een beſmettelijke afgaande koorts, de Peſt niet ongelijk, woede over al, zoodat dry of wel vier deelen van het gantsche volk, daar door beſmet was. Zoo veel Prieſters ſtierven daar aan, datmen op veel plaats en geen konde krijgen, om den dienſt waar te nemen. Veel Biſchoppen ſtierven daar ook aan, zoodat'er veel ledige plaats en kwamen, zijnde door de Hand des Hemels gemaakt, tegens dat de Koningin Elifabeth tot de Kroon zou komen. En in den Maand van Auguſtus op het aldergeweldigſte aangaande, wierd'er geen volks genoeg gevonden, om den Oogſt in te ſamelen: zoodat'er veel Koorn verlooren wierd.

Vredehande-
ling tuſſchen
Engeland,
Frankrijk en
Spangie.

Al deſe toevallen liepen te zamen, om de afkeer van het volk, van deſe regeeringe te vergrooten, dewelke de Konink te liever, tot een Tractaat van Vrede, dat in October tot Kamerijk geopent wierd, dede verſtaan, waarheen hy den Grave van Arundel, den Biſchop van Ely, en Dr. Wotton als Gemachtigde gefonden heeft. De gelegenheid van deſe handeling, wierd genomen van een by een komſt van den Biſchop van Atrecht, Granvelle, en den Kardinaal van Lorraine tot Peronne; in de welke de eerſte den laaſten voorſelde, hoe zeer Philippus het vervolg van deſen oorlog tegens de borſt was: zijnde hun Machten, daar zoodanig door ingewikkelt, dat ze den algemeenen Vyand, den Turk, geen wederſtand konden doen, moettende ook ondertuſſchen de Ketteryen, ſoodanig in hun Staten zien toe-
toene-

toenemen, nademaal zy onderlinge zoo verbittert waren, datze hun eigene zaken te huis, niet zorgvuldiglijk genoeg konden redderen; maar veel dingen door de vingeren gedwongen waren te sien. Hy dan drong den Kardinaal, om zijn Koniuk tot een accommodement en bylage te bewegen.

De Kardinaal was hier lichtelijk toe te bewegen, nademaal, behalven zijn eigene yver omtrent den Godsdienst, hy daar door, de grootheid daar doch zag te konnen doen zakken, wiens vrienden, voornamentlijk zijn Neven d'Andelot, en de oudste d'Admiraal zijnde, die onder de voornaamste Krijgs Oversten van Vrankrijk, in geen klein vermoeden wegens de Protestantsche Religie waren; op het welke ook d'Andelot kortst daar aan gevangen gezet is geworden. Hy dan spande alle zijne krachten in, om den Koniuk hier toe te bewegen, in het welke hy te minder tegenstaad gevonden heeft, om dat nu het Hof vol van zijne vrienden was; en van zijn vier Broeders, die nu de aldergrootste ampten in handen hadden; en de Konnestabel en Admiraal gevangen waren, zoo dat niemand hem in zijn besluiten konde tegenstaan. De Koniuk ook denkende, dat hy door het veroveren van Calais, en de omleggende plaatzen, het verlies van St. Quintijn genoegzaam vergoed hadde, was ook zeer geneegen om naar een handeling te luisteren: gelijk hy ook in een slechten itaat was, om den Oorlog voort te zetten, als zijnde zeer door zijn verlies, in het voorige jaar geleden, verswakt; ook door de klop die hy het voorgaande jaar in July had gekregen; zijnde de Marschalk de Thermes door den Grave van Egmond, by Grevelingen beslooten, alwaar de Fransche macht, zijnde door den Grave aangegrepen; en dapperlijk door het geschut van de Engelsche Scheepen, nevens den Oever leggende, gehavent, geslagen wierd, blijvende vijf duisent mannen op de plaats, en de Marschalk en de andere Hoofden gevangen. Deze wonden maakten hem gevoelig, van dat zijn zaaken in zulk een slechten stand waren, dat hy niet veel voordeel meer by den Oorlog zag.

Slag van
Grevelin-
gen.

De Kardinaal was te begeeriger om een Vrede te bewerken, oom dat de Protestanten in Vrankrijk, niet alleen in getal zeer toenameu, maar zoo opentlijk hun Godsdienst derfden belyden, datze in openbare wandelingen, buiten de Voor-Stad van St. Germain, zich niet ontzagen, Davids Psalmen in Fransche Veersen te zingen. De nieuwigheid van de zaak wrocht op eenige, de Godsdienstigheid op

Protestanten
aanwas in
Vrankrijk.

1558. andere, en de Musijk toonen op de rest; zoo dat de menigte van dese, dewelke gewoon sijn zich in die Velden te vermaken, in plaats van hun gewoone tijdkortingen, nu niet anders deden, veel avonden naar mal-kander, als Psalmen te gaan zingen, en het geen sulks te aanmerkeli-jker maakte, was, dat de Konink en Koninginne van Navarre zich by hen vervoegden.

Dese Konink, behalven de eer van een gekroont Hooft te zijn, met het kleine gedeelte, van dat Koninkrijk dat hen noch gelaten was, de eerste Prins van den bloede was. Hy was een slap en week Man, maar zijn Koningin, uit wiens recht hy dien titul hadde, was een van de ongemeenste Vrouwen, die eenige eeuwen hadden voortgebracht, zoo doorkennisse boven den Vrouwen rang, een groot oordeel in saken van Staat, en een Heldachtige grootmoedigheid, nevens andere treffelyke deugden meer, vervoegt met een hooge maat van Godvruchtigheid en ware Godsdienschtigheid; alle dewelke, behalven de laatste zy op haar Zoon Hendrik de Grootte heeft gebracht.

Wanneer de Konink van Vrankrijk dit singen der Psalmen ter ooren kwam, gaf hy een bevel daar tegens uit, en beval de Zangers der zelve te straffen; maar het groot getal van dezelve, en het aansien van dese gekroonde Hoofden, maakte dat het werk geen grooten voortgang daar tegen had.

De Daulphin
trouwt met
de Koningin
van Schot-
land.

Op den 24. van April trouwde de Daulphin, met de Koninginne van Schotland, Maria Stuard. Vier Kardinalen, die van Bourbon, Lorraine, Chastilion en Bertrand, met veele van de Princen van den bloede, en andere Groote van Vrankrijk, en de Gemachtigde van Schotland waren tegenwoordig; maar nauwelijks iets verheerlijkte dit trouwen meer, als de Bruijlofts Veerzen door Buchananus daar op gemaakt, welk Gedicht een van de aldervolmaaktste Stukken van de Latijnsche Dicht konst te zijn, geacht wierd. Na dat het Houwelijk voltrokken was, wierden de Schotze Gemachtigden verzocht, de teekenen van de Koninklijke waardigheid van Schotland aan den Daulphin te geven, en hem voor Konink van Schotland te erkennen; maar zy verschoonden zich des, als zijnde buiten hun Commissie, dewelke hen alleenlijk bemachtigde, om over de voorwaarden van het Houwelijk te handelen; en bericht daar van aan hun Principalen te rugge te brengen. Zy wierden dan verzocht, die zaak, wanneer zy in hun land gekomen zouden zijn, voort te zetten; maar zommige van hen, hadden hun afkeerigheid van deze voorstelling zoo klaarlijk betoont, dat men geloof-

geloofde, dat zy door de Broeders van het Huis van Guize waren vergeven, immers vier van hen lieden stierven in Vrankrijk, de Bisschop van Orkney, en de Graven van Rothes en Cassils, benevens den Lord Fleeming. De Prior van St. Andries was ook zeer krank geweest, en of hy wel voor dien tijd opkwam, heeft hy evenwel noit daar na zijn volkomene gezondheid gehad. Wanneer de overige vier in Schotland kwamen, wierd een vergadering der Staten beroepen, om over de voorstelling, die zy mede brachten, zich te beraden.

Deze by een komst, bestaat uit al de leden, die het Parlement uitmaken, dewelke alstoen waren, de Bisschoppen, Abten en Prioren, die den eersten Staat uit maken, den Adel die de tweede Staat uit maken, en de gedeputeerde van de Steden, een uit ieder Stad, alleenig Edenburg zend'er twee, en deze maken den darden Staat. Van ouds, alle die landen van de Kroon bezaten, wierden tot het Parlement geroepen, zoo wel de grooter als minder Barons. Maar onder de Regeeringe van Konink Jacobus den eersten, de minder Barons, vindende het te swaare onkosten, op deze vergaderingen te verschijnen, verzochten daar van verschoont te mogen werden, en verkregen een acte van het Parlement, waar door ze verschoont wierden, met macht om uit ieder Graafschap twee, dry, vier of meer te zenden, om hen te representeren.

By een
komst der
Staten in
Schotland.

Maar zy oordeelden het daar na eerder een last als een voorrecht, en lieten na het zelve te gebruiken; zoo dat nu de tweede Staat, alleen uit den Grooten Adel bestond. Maar de minder Adel bemerkende het nadeel datze daar by hadden, en dat de Grooten Adel daar door te abzoluit en machtig wierd, verkregen, door gunst van Konink Jacob de Zeste, een acte van het Parlement, door het welke zy in dat Recht, om gedeputeerden te mogen zenden, herstelt wierden, twee uit ieder Graafschap, behalven eenige kleine Graafschappen, die maar een zonden. Maar volgens de oude wetten van het Rijk, gene hebben Stem in de verkiezinge, als deze, dewelke onbemiddels landen van de Kroon houden, of de valeur van dien.

Het onderscheid tusschen een Parlement, en vergadering van Staten, bestaat daar in, dat de leden van de eerste 40 dagen te vooren, eer zy ziten, gezommeert en beschreven werden, en alsdan in Staat vergadert en Wetten maakt, dewelke door een Commissie van al de Staten, die de Lords van de Artijkelen genoemd werden, moeten voor af bereid werden. Maar een conventie, of by een komst, mach voor weinig dagen beroepen werden, naar gelegenheid van zaken, om de Natie tijd te geven,

1558.

ven, hun verkiezing te maken. Zy hebben geen macht om wetten te maken, zijnde alleenlijk beroepen over een byzonder voorval; het welke geduurende de verdeeltheit van dit Eyland, voornamentlijk raakte het uitbreeken van den Oorlog, tusschen de twee volkeren, en was hun Macht bepaalt, omtrent het beschikken van geld, voor de gelegtheit, om de welke zy te zamen kwamen.

In de by een komst nu gehouden, na veel debatten en tegensporren, of zy het verzoek van den Gezant van Vrankrijk, toen gekomen, zouden toestaan of niet, wierd door gedreven dat de Daulphin van Vrankrijk, hun Konink zou erkent werden, zijnde groote verzekering gegeven, dat dit alleenlijk een blooten tijtul zou zijn, en dat hy geen macht over hen zou pretenderen. Zoo wierden dan de Grave van Arghyl, en de Prior van St. Andries, die de meeste voortzetters van het Fransche belang waren geweest, op beloften, die hen de Koninginne Regente gegeven hadde, datze de vrye oefening van hun Godsdienst zouden genieten, verkoozen, om de Matrimoniale, of Houwelijks Kroon naar Vrankrijk te brengen; maar zoo als zy zich tot de Reize vaardig maakten, viel er een groote verandering van zaken in Engeland voor.

Zitting van
het Parle-
ment in
Engeland.

Het Parlement vergaderde aldaar op den vyfden van November. Op den zevende zand de Koningin om de Spreker van het Huis der Gemeente, en belaste hem, aan de Leden te vertoonen, den slechten staat, in dewelke het Rijk was; want hoewel der een onderhandeling tot Kamerijk was opgerecht, was het echter nodig, het Koninkrijk in staat van bescherminge te stellen, ingevalle de Vrede geen voortgang hadde: Maar die van de Gemeente waren nu zoo onvoldaan, datze tot geen besluit konden komen. Op den 14. dan van November kwamen de Lord Cancelier, de Lord Schatmeester, de Hartog van Norfolk, de Grave van Shrewsbury en Pembrok, de Bisschoppen van Londen, Winchester, Lincoln, en Carlisle: de Burg-Grave Montacute, de Heeren Clinton, en Houward, in het Lager Huis, en zetteden zich op die Plaats, op dewelke de Heeren van den geheimen Raad te sitten gewoon zijn.

De Spreker verliet sijn Stoel, en hy, neffens de Geheime Raden, dewelke van het Huis waren, kwamen, en zettede zich op lage banken voor hen. De Lord Cancelier toonde hen de nootwendigheid van het toestaan van onderstand, tot bescherminge van het Volk, 'soo tegens de Franschen als tegens de Schotten. Wanneer hy gedaan had, ver-
trök-

trokken de Lords wederom, maar of die van het Huis, dien en den volgenden dag, daar over debatteerden, zy kwamen tot geen besluit van de zaak.

1558.

De Koningin had nooit wel te pas geweest, zedert die valsche beswangetheid, daar hier voor van gesproken is, waar op volgde de versmading van haar Man, en de wanhoop van kinderen; al het welke haar swaarmoedigheid vermeerderde; en komende hier by her verlies van Calais en andere ongevallen van dit Jaar, wierd sy door verval van geesten, en krenking van krachten nu soo laag gebracht, dat het blijkelyk genoeg was, dat sy niet lang leven zoude. En komende verders een watersucht by al dese swakheden, maakte die een besluit van haar Rampzalige regeeringe, en ongelukkig leven, op den 17. van November, in het 43. Jaar van haar Ouderdom, hebbende vyf Jaren vier Maanden en elf dagen geregeert.

Ziekte van de Koninginne.

Endoed.

Op de zelve tijd (als waren zy beide onder een gesternte geboren) de Kardinaal Polus geraakte mede aan zijn einde, zijnde dat verhaaft, door de dood van de Koningin; gelijk hy haar binnen den tijd van 16 uren volgde, in het 59. Jaar van zijn ouderdom. Hy liet zijn gantsche Staat, aan Aloisi, of Louis Prioli, een Venetiaans Edelman, met den welken hy, ses en twintig Jaren in zulk een oprechte Vriendschap geleeft hadde, dat, gelijk als niets dezelve konde verbreeken, ook niet machtig was, hen uit malkanders gezelschap te houden. Prioli zijnde ontboden door Paus Julius, om te komen en een Kardinaals Hoet te ontfangen, stelde Pools gefelschap boven de selve waardigheid; en gelijk hy hem in sijn nootwendigheden in Italie hulp beweten hadde, soo liet hy ook nu sijn Vaderland, om by hem in Engeland te zijn. Pool maakte hem Executeur van zijn Testament; maar Prioli was van al te Edelen inborst, om zich te verrijken, door de middelen van zijn Vriend; want zoo als hy zorg droeg, om al zijn Legatien te betalen, alsoo heeft hy, al het geene over gebleven was, den armen gegeven, behoudende niets voor sich selven, als zijn Brevier en Diary.

Cardinaal Polus sterft.

En in der daad de Kardinaal Pool was geen Man, om Fortuin te maken, zijnde door de grootte van zijn Geboorte, en sijn uitsteekende Deugden verre boven zijn eigen gedachten opgevoert. Hy was een geleert, zedig, nederig en goedaardig Man, en had in der daad zulke hoedanigheden en gesteltenissen, dat, indien hy, de andere Bisschoppen na sijn hand had konnen setten, of de Paus, of de Koningin brengen, om zijn Intentien voor goed te keuren, hy had mischien al zeer

Zijn be-
chryvinge.

II. Deel.

Gggg

veel

1558.

veel gedaan, om dit volk weder tot de Papery te brengen. Maar God had beeter dingen daar voor beslooten, zoo dat hy de Koningin aan de bloedige Raadslagen van Gardiner en de rest van de woedende Geestelijken over gaf; zijnde dit het eenige, waar in zy, door den Kardinaal niet geleid wierd. Maar zy duidde zijn mening en gevoelen daar omtrent, eerder op de soetheit van zijn gesteltenisse, dan op zijn wijsheid en ondervindinge: en hy, siende dat hy niets konde te wege brengen, van al het geene hy omtrent Engeland beraamt hadde; verviel in een verslauwing eerst van sijn verstand, waar by ten laatsten kwam een verval van zijn lichaam, waar aan hy gestorven is.

Ik heb my te langer met zijn Character bezig gehouden, willende aan niemand, van wie ik schrijve, de lof die hem verschuldigt is, onthouden: en zijnde de eenige man, van de gantschen aanhang, van de welke ik met reden, veel goeds mag zeggen, heb ik my te liever daar omtrent uitgebreid, om de Wereld te laten zien, hoe weinig ik my selven, in mijn berichten te geven, aan belang of gevoelen, binden laat; soo dat, indien ik scharpelijk van eenige andere, daarin dese Regeringe gewag van gemaakt is, geschreven hebbe, zulks de kracht van de waarheid my afgedwongen heeft, nevens de afschrik van hun Barbarische wreetheden, die my daar toe geleid heeft, meer als dat ik van een strydig gevoelen met hen ben.

Het is seker dat Pools methode en wijze, van de zeden der Geestelijken te verbeteren, en zijn goedheid tegens de Gereformeerde, in allen schijn veel noodschikkelijkker, voor den voortgang der Reformatie sou geweest hebben, die nergens meer door voortgezet is geworden, als door de wreetheit, tegens deze, die van hen verscheelden, getoont, en de toelating van de Bischoppen, omtrent de gebreken van hun eigen aanhang. Pool evenwel was overdadig bygelovig omtrent den Roomschen Stoel. En hoewel zijn tegenwoordigheid in het Concilie van Trente, zijn oogen, omtrent veele dingen geopent hadde, dewelke hy voorheen zoo wel niet gemerkt had, zoo behield hy evenwel altoos zijn groote onderdanigheid voor dien Stoel; denkende het een onmogelijke zaak te zijn, de ordere en de eendracht van de Kerk te kunnen behouden, als door de vereeniging met de selve, het welke hem vervoerde, met tegenstemminge van verscheidene ontduisteringen, die hy omtrent eenige Godsgelerde poincten hadde, de belangen van het Pausdom altoos op te houden. Zijn verwaarlosen van het zelve, wanneer het hem als aangeboden was, toonde, dat dit niet
uit

uit hem zelven betracht wierd, maar dat het suiwerlijk het werk van zijn oordeel was, soo dat wat misgrepen ook sijn opvoeding, en hevigheden met Konink Hendrik, en de ongevallen van zijn huis hem toegebracht mogen hebben, men echter niet loochenen kan, dat hy een man was, van zoo groot een oprechtheid en deugd, als iemand van zijn tijd, of wel alle van die Kerk, in de welke hy begreepen was.

1558

Chara-
cter
van de Ko-
ningin

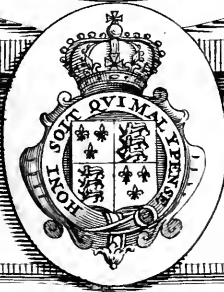
Wat de Koningin aangaat, haar Character en kenteecken, heeft sig soo openbaarlijk in haar leven vertoont, dat ik geen verder beschrijvinge daar van behoeve te maken. Zy was een vrouw van een nauw geset en oprecht leven, die sich selven weinige van die vermakelijheden, daar de Hoven in overvloeyen, aanmatigde. Zy was opgekewekt tot geleertheit, en verstond de Latijnsche Taal wel; maar wat kennisse sy vorder had, kan ik niet wel oordeelen. Zy was seer volstandig omtrent haar Godsdienstigheden, en soo genegen tot de belangen en driften van de Geestelijkheid, als zy haar zouden kunnen wenschen. Zy had een diep gevoelen van haar eigen mishandeling, by het leven van haar Vader en Broeder, het welke haar te lichter tot wraakgierigheid vervoerde; hoewel sy het de schijn van haar yver tegens Ketterye gaf. Zy betrachte niet zeer andere zaken, als die van de Kerk: soo dat, indien zy de Kettery had kunnen uitroyen, zy al de andere dingen weinig schein te achten; en sijnde t'eenemaal overgegeven, om de willekeuren van het Roomsche Hof, met een groote naugesetheid van haar gewisse te volgen; soo was het geen wonder dat sy in dese belangen soo driftig voort voer. Dewijl de Paus al de Princen die onder zijn Opperhoofdigheid stonden, gedurig tot oprechtinge van de Hoven van Inquisitie aanmaande, ook het vierde algemeene Concilie van Lateranen, aan het welke nevens de andere algemeene Concilien, zy geen minder eerbiedigheid betaalde, als aan de Heilige Schrifture zelf, de Catholijke Princen het uitroyen van Kettery zoo dier belaste, 't zy door hen selven, of hun Bisschoppen, alles onder straffe van den ban; en indiensc een Jaar onder die Censure bleven zonder voldoeninge te geven, het beroven van hun staat en waardigheid, en dat aan een ander te zien geven, het naaste dat zy te wachten hadden, was: zoo was het geen wonder, al was zy wat yverig aan dat werk. De Paus had ook in February van dit Jaar een bestelling doen verkondigen, onder de welke hy al de Kardinalen hun hand had doen zetten, in het welke hy alle voorgaande decreten tegens de Kettery bevestigde, en verklaarde dat alle Prelaten, Princen, Koningen en Keizers, dewelke in Ketterye

1558. kwamen te vervallen, moften verstaan werden, van hun heerschap-
 pyen, te zijn berooft, zonder vereisch van vorder uitspraak, en dat
 ieder Catholijk, dewelke zulks wilde ondernemen, een goeden tytul van
 besittinge zou hebben, van het geen zy zouderf komen te veroveren.
 De Bisschoppen vonden zich ook verbonden, behalven door de Ca-
 nons, die hen tegens de Ketters drongen aan te gaan, door hun eed
 van gehoorzaamheid, dewelke zy op hun inwying gehouden waren te
 sweeren, *om zig tegens alle Ketteryen te stellen, en de Ketters te ver-
 volgen met al hun macht en vermoogen.* Zoo dat hun geven van geltren-
 gen raad, en des Koningins volgen van de zelve, volkomentlijk van
 de gronden van dien Godsdienst hun oorspronk nam; omtrent het wel-
 ke de straftheid van haar natuur, haar te voivaardiger maakte, om sig
 naar den loop van deze bewegingen te voegen, tot de welke zy van sig
 zelveu geneigt was om te besluiten; haar dood wierd zoo weinig be-
 klaagt, als die van eenig ander Prins, zijnde de Paapsche Geestelijken
 by na de eenige Rouwdragers, die onder haar volk te vinden waren.

Aldus leefde en stierf Maria; Koningin van Engeland by Erfenisse,
 en van Spangie by Houwelijk.

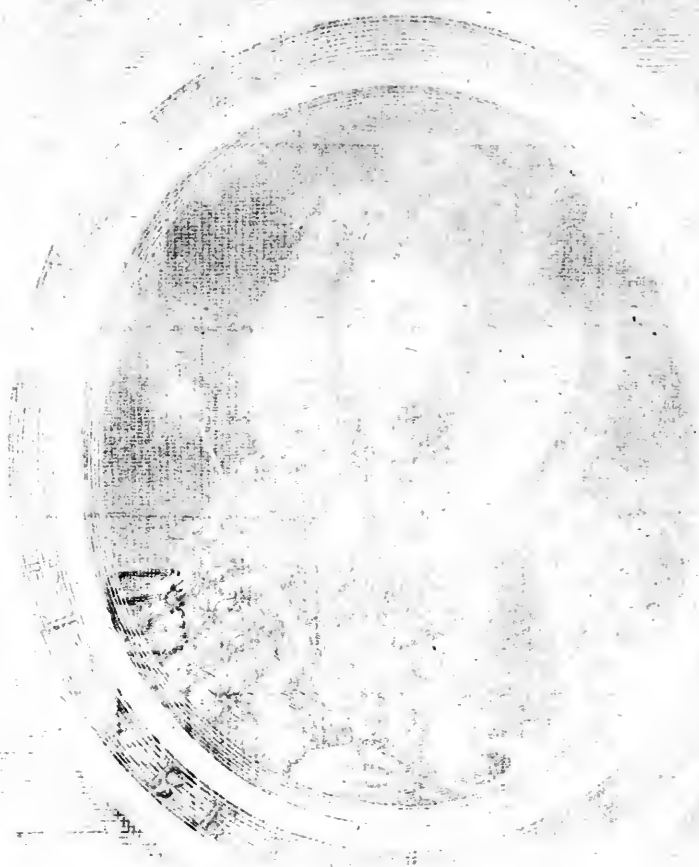
Einde van het Tweede Boek.

*Nata Grenovici
1535 Sept. 7.
Sorori Successit in
Regno 1558. Nov. 17.*

*Obyt
1607 Mar. 24
Anno Aetatis
70.*

V A S T S T E L L I N G E

Van de

R E F O R M A T I E

Van de

G O D S - D I E N S T .

In den aanvang der Regeeringe

Van de

K O N I N G I N N E E L I S A B E T H .

Het

D A R D E B O E K .

DE Dood van de Koninginne Maria wierd eenige uren verborgen gehouden. Wat de geheime beradingen, daaromtrent geweest zijn, is onbekent; maar den uitflag daar van, bleeken omtrent de klokke negen uren. Alstoen begaf sich de Cancellier naar het Huis van de Heeren, en maakte hen eerst de Dood van de Koningin bekennt, het welk voor eerst de Bisschoppen geen kleine vrees aanjoeg; en voorts die Raadsheeren, die haar tegens haar Zuster Elifabeth soo straffelijk geraden hadden, dede duchten, dat sy het selve tegens hen gedenken mocht; echter, zy kwamen daar in over een, dat men haar als Koningin most uitroepen; trachtende door de yver dewelke zy uitdrukten, over haar komt tot de Kroon, de dwalingen voor heen, door hen begaan, goed te maken, seggende het selve meer, door involginge van de Koningin, als uit eenige kwaadwilligheid geschied te zijn. Zy ontboden het Huis der Gemeente, en de Cancellier gaf hen de Dood van de Koningin te

1558.

Gggg 3

ken-

1558. kennen, het welke zijde hy, een veel grooter verlies voor hen sou zijn; indien zy sulck een opvolgter niet hadde, namentlijk Elizabeth, de naaste en ontwyfelbare erve van de Kroon, over wiens rechten tijtul niemant eenig geschil heeft te maken. Zy dan waren voornemens, haar tot Koningin uit te roepen, en versochten daar hun medestand toe. Dit wierd beantwoord met een lang, en herhaalt uitroepen van, *God be-waar de Koningin Elizabeth, lang en gelukkiglyk moet zy regeren.*

Elizabeth
Koningin
verklaart.

Zijnde het Parlement gedissolveert verklaart, door de Dood van de laatste Koninginne, soo verklaarden de Lords Elizabeth hun Koningin te zijn; en gingen soo na Londen, alwaar het selve mede door den Lord Major gedaan wierd, het welke over al met sulck een Vreugde aangenomen wierd, dat men nergens eenige teeken van droetheid, over de Dood van Maria konde bemerken, als alleen by de Priesters, die in het midden van zulck een algemeene Vreugde, gedwongen waren, in hun kluisen te blyven treuren, nademaal sy zulks in het openbaar niet derfden doen. Noit isser voor haar iemand, met zoo veel heilzame toewenschingen tot den Throon gekomen, het welke, de afschrik van de wreedheden, en rampen van de voorige regeeringe, het volk af-drongen, die nu beter tijden verhoopten.

Komt tot
Londen.

De Koningin was toen tot Hatfield, alwaar de tijdinge van haar Zusters Dood verstaande, en dat zy Koningin uitgeroepen was, is sy aantsonds naar Londen vertrokken, komende op den 19. tot Highgate, ontmoeten haar al de Bischoppen, die zy beleefdelyk ontving, uitgezeid Bonner, den welken zy aanschoude, als befoedelt met soo veel onnosel bloed, dat zy niet dienstig achte, eenig teeken van gunst aan hem te besteden. Zy wierd in de Stad ontfangen, met sulck een gedrang, als men noit in diergelijke gelegentheid gezien heeft, volgende haar de gantsche menigte, met zulck een vreugdig toejuichen, als hen moogelyk was te maken. Zy sloop dien nacht in het Huis van den Hartog van Norfolk, in het Charter Huis, en ging des anderen daags naar den Towr. Op den Ingang, daar van knielde zy neder, en offerde Dankzegging tot God, over de groote verandering van haar Staat en conditie, dat in die Plaats, in dewelke zy voor heen een gevangen, en in duisend vresen voor de dood was, zy nu in sulck een hooge waardigheid was.

Zy nam wel haalt al de vrese van het volk weg, wanneer zy voor de hardigheid die zy voor heen had uitgestaan, toonde alles genoegzaam vergeeten te hebben, zelfs omtrent Benefield, die het voorna-

me

me werktuig van haar lijden had geweeft: Maar zy noemde hem altoos haar Kerkermeester, het welke hoewel zy, in maniere van boerterye zeide, echter hem soo fcharp inging, dat hy fchoude oyt meer ten Hove te komen.

Aanftonts fand fy boden aan al de Princen van Kristenrijk, doende hen bericht van haar Sufters dood, en haar komft tot de Kroon. Zy fchreef in het byzonder aan Konink Philippus, in een breede erkentenis, van zijn Goedheid jegens haar bewefen, aan de welke zy zich zeer verplicht hield, wegens zijn voorfpraak, tot haar behoudenis, by haar Zuster. Zy fand ook aan Sir Eduard Karn, die haar Zufters Resident tot Rome was, om den Paus haar opvolginge bekend te maken. De hoogmoedige Paus, ontving dele boodfchap op zijn gewoone wijze, verklarende, dat Engeland wierd gehouden in leeninge aan den Apostolifchen Stoel, dat zy niet konde opvolgen, als zijnde ontzettig, „ gelijk hy ook niet konde tegenspreken, de verklaringen daar van by „ zijn voorzaten Clemens den fevenden, en Paulus den darden gedaan, „ en feide, dat het een grootte stoutheid van haar was, de Kroon, zonder zijn toeftand aan te nemen, over het welke zy geen gunft van fijn hand verdiende; echter indiense van haar pretentie wilde afstaan, en „ fich telven geheel aan hem gedragen, wilde hy haar zijn Vaderlijke „ negentheid toonen, en alles voor haar doen, dat met de waardigheid „ van den Apostolifchen Stoel konde of mocht bestaan. Wanneer haar dit ter ooren kwam, liet zy fich weinig daar aan gelegen zijn, want zy had gefchreven aan Karn, gelijk ze aan haar andere Bedienden gefchreven had, en zijn macht vernieuwt, zoo haaft affe tot de Kroon gekomen was, als zijnde ongenegen, met den aanvang van haar regeringe eenige party tegens haar te verwekken. Maar nu hoorende hoedanig de Paus haar bericht aannam, herriep zy Karns ordere, en belaste hem, te huis te komen. De Paus aan de andere zyde, belaste hem niet uit Rome te gaan, maar daar te blyven, en de zorge over een Gasthuis te nemen, over het welke hy hem ftelde, het welke men gelooft, dat Karn voor fich felven bevordert had, om dat hy ongenegen was weder in Engeland te keeren, vrefende voor de verandering in den Godsdienft, die te volgen ftond, want hy was self een groot yveraar omtrent den Roomschen Stoel.

Zoo haaft als Philippus dese tijdinge hoorde; belaste hy den Hartog van Feria, den welken hy had over gelonden, om in zijn Naam de Koninginne, in hare siekte te troosten, de nieuwe Koninginne te congratule-

1558.

Zy zend een
Bode naar
Romen.

Konink Phi-
lippus ver-
zoekt haar
ten Houwe-
lijk.

1558. tuleren, en in het heimelijk haar zijn Houwelijk voor te houden, en haar te verlekeren, dat hy, deswegens, dispensatie van den Paus verkrijgen zou, gelijk hy ook ter selver tijd daar heenen sand om die te versoekken. Maar de Koningin, hoewel zeer gevoelig, omtrent de verbintenis, dewelke zy aan hem hadde, had geen genegentheid tot dat Houwelijk. Uit de voorgaande dingen, en uit andere omstandigheden van haar voorige leven, had zy menigmaal laten blijken, dat zy beslooten had, nooit te trouwen. Behalven dat, sag sy wel, dat haar gantsche volk seer afkeerig van een buitenlands Prins; en voornamelijk gants niet Spaansch gesint was; en zy maakte dit, de gedurige Maxime van haar geheele regeringe, van welke grondregel zy nooit afweek, soo wel haar onderdanen genegentheden, als haar perloonen te reguleeren. Zy sach ook des Paus dispensatie niet aan, als een zaak van eenige kracht, om, het geen in Gods Woord verboden is, goed te maken. En de verwantschap, tusschen Konink Philippus en haar, zijnde de verbeelding, van die geene, dewelke tusschen haar Vader, en de Koninginne Katharina was, scheen het haar des te meer onbetamelijk, dat een Man twee Zusters trouwen zou, soo wel als voor een Vrouw twee Broeders te trouwen; en alzookonde zy tot dit Houwelijk niet verstaan, zonder dat van den Konink Hendrik, met Katharina goed te keuren. En indien dat een goed Houwelijk was geweest, most zy nootwendig onecht zijn; als zijnde gebouren uit een Houwelijk, het welke alleen de onwettigheid van het voorige konde goed maken.

Zoo dan liepen Neiginge, belang en gewisse te zamen, om Konink Philippus voorslag te verwerpen, echter dede zy zulks in uitdrukfelen soo vol achtinge en goedheid tegens den Konink, dat hy noch gedurig in zijn verloek aanhield; in het welke zy niet genegen was, hem zoo gantsch plotselijk voor het hooft te slooten.

De Franfchen vernemende de Dood van de Koningin Maria, en zijnde op het voornemen, van den Konink Philippus gealarmeert, zand die Konink naar Rome, om den Paus te bewegen, de dispensatie te weigeren, en hem te doen de Koningin van Schotland verklaren de rechte Erfgenaam van de Kroon van Engeland, en de gepretendeerde Koningin, onwettig te zijn. Hier toe bewoog de Kardinaal van Loraine den Konink, om zijn Schoon-Dochter den tijtul te doen aannemen, en de wapens van Engeland op haar gewaden te setten.

Maar

Koningin
van Schot-
lands Preten-
rie op de
Kroon van
Engeland.

Maar om weder naar Engeland te keeren; de Koningin Elizabeth behield eenige van de selve Raads Heeren in den dienst, die haar Zuster gedient hadde. Namentlijk Heeth de Cancellier, den Markwis van Winchester Schatmeester, de Graven van Arundel, Shrewsbury, Derby en Pembrok; de Lords Clinton en Howard, Sir Thomas Cheiney, Sir Willem Peter, Sir Johan Mason, Sir Rijkkaart Sakvile, en Dr. Wotton, Diacon van Kantelbury, en Jork. De meeste van al deze, hadden in alle veranderingen den Huik omgehangen, voorwaarts en achterwaarts, zedert het laatste van Konink Hendriks Regeringe, en hadden zich daar omtrent zoo behendig getoont, dat zy echter in hun bedieninge bleven. By deze die alle Papijsten waren, voegde de Koningin den Markwis van Northampton, den Grave van Bedford, Sir Thomas Parre, Sir Eduard Rogers, Sir Ambrosius Cave, Sir Francois Knolles en Sir Willem Cecil, dien zy Secretaris van Staat maakte; en kortst daar na voegde daar noch Sir Nicolaas Bacon by, al lieden van de Gereformeerde Godsdienst. Zy vernieuwde al de Bevelbrieven van al de oude bediende en bestelde, dat al die wegen den Godsdienst gevangen zaten, in vryheid zouden gestelt werden.

Hier op zeide een zeker Man, die gewoon was Boerteriyen voort te brengen, tegens haar, dat hy kwam om haar te bidden voor eenige gevangens, die noch niet in vryheid gezet waren; zy vraagde hem, wie deze waren? Hy antwoorde ze waren *Matheus, Marcus, Lucas* en *Johannes*, die noch opgeslooten bleven, en het volk verlangde zeer om dezelve in vrydom te sien. Zy antwoorde hem met de zelve aardigheid, zy wilde eerst zelve met haar spreken, en sien of ze wel begeerde in sulken vryheid gelaten te werden, als hy voor hen begeerde.

De twee grootste dingen nu, dewelke onder beradinge stonden, waren de Godsdienst en de Vrede. Wat de eerste zaak aangaat, sommige wierden geordonneert, om een overleg te maken, op wat wijze de selve te herstellen waar. Beal, een Klerk van den Raad, gaf daar over zijn advijs aan Cecil, dat men de Parlementen, onder Maria gehouden, voor nul hadde te verklaren. Het eerste zijnde onder geweld (als hier voor gezegt is) en de uilating van den tytul van Opperhoofd, op de sommatie van het volgende, eer sulks door de wetten bestelt was, maakte het een en het andere krachteloos, en

Berading
over de ver-
andering van
den Gods-
dienst.

1558.

deze vernietigt zijnde; bleven die van Konink Eduard in kracht. Maar dit wierd aan een zyde gelegd, als zijnde een te hooge en geweldige weg van procedure; nademaal de vernietiging van Parlementen, op eenige geringe misdagen in het beschrijven der zelve, of eenige byzondere onordens, een werk van zulk een gevolg was, dat al de bestieringe en veiligheid van het volk daar door opschroeven zoude staan. Men bedacht sich dan op moderater middelen.

De Koningin was van haar kintsheid af aan, in een haat tegens het Pausdom en een liefde tot de Reformatie opgevoed: maar evenwel, gelijk haar eerste indrukfelen, in haar Vaders heerschappy, waren tot voordeel, van zoodanige plechtigheden, als hy noch behouden hadde, alzo in haar eigen aard en nature, had zy genegenheid voor eenige praal en Magnificentie omtrent den Godsdienst, zoo wel als in andere dingen. Zyoordeelde, dat men ten tyden van haar Broeder, dezelve al wat te veel van haar uiterlijke sieradien afgenomen hadde, en haar leeringen in eenige deelen wat te strikt genomen; daarom betrachte zy, dat eenige dingen in algemeender termen mogten uitgedrukt werden, zo dat al de deelen daar onder begrepen konden werden. Zy was wel geneigt om Beelden in de Kerk te houden, en dat de maniere van Christus tegenwoordigheid, in het Sacrament in eenige generale woorden mocht gelaten werden; op dat die geene die het zelve geloofden als lichaamlijk tegenwoordig, niet uit de Kerk, door een te nauw gezette uitlegginge, gedreven mochten werden.

Zy schepte ook geen behagen in den Tytul van Opper Hooft, oordeelende het zelve al te grooten macht in te sluiten, en kwam het gezag, het welke Christus alleen over zijn Kerk hadde, wat te na. Dit waren haar eigene byzondere gedachten. Zy overleide dat niets haar gezag in de rest van de Wereld konde groot maken, als de eendracht onder haar volk te hebben: haar Vaders en haar Broeders heerschappyen waren te veel door inwendige wederspannigheden verdeelt geweest, en zy had noch voor haar oogen een versich voorbeeld; van de koelheid die het volk aan haar Zuster had getoont; op alle gelegentheden, om haar besittingen over de Zee staande te houden en te herstellen. Daarom was zy genegen zulk een temperament en bevestiginge uit te vinden, daarze alle mede vergenoegt souden zijn. Zy had ook waargenomen, dat in de voorheen gemaakte veranderinge, voornamentlijk omtrent het afstaan van het Pausdom, en het

het maken van eenige veranderinge, omtrent den Kerken Dienst, het de gantsche Geestelijkheid eens was geweest; en zoo besloot zy ook dese met sachte schreden na te volgen.

1558.

Daar wierd een lange berading gehouden; omtrent de wijze van de veranderingen te maken die men wilde. De substantie van het welke in de Verzamelingen kan gevonden werden, in een geschrift, in het welke, op de wijze van Vrage en Antwoord, het gantsche bewerp daar van gemaakt is. Dit bewerp wierd aan Sir Willem Cecil gegeven, en komt volkomentlijk over een, met het bericht dat Cambden daar van gedaan heeft. Deze geleerde en rijpzinnige Man, heeft de Historie van zes Koningins regeringe, met die getrouwigheid en zorge beschreven; en dat met zulk een stijl, en met zoo veel oordeels, dat het buiten eenig bedenken, het beste gedeelte van onze Engelsche Geschiedten is. Maar hy zelve zegt dikmaals, dat hy veel zaken heeft gelaten voor die gene, die de Kerkelijke Historie zou mogen ondernemen; derhalven belangende het begin van deze regeringe, gelijk ik hem in alles volgen zal, met het geloof het welke zulk een buiten ordinaris Schrijver verdient. Alzoo ook hebbende ontmoet, met dingen, dewelke hy niet geweten heeft, of immers niet noodig gedacht in zulk een beknopt bewerp uit te breiden, sal ik niet vreezen dezelve in sijn voetstappen te verhandelen, hoewel de achtinge, dewelke hy met recht heeft, schijnt een overtolligheid hier van te maken.

Method
van zulks te
doen.

Coll. No. 1.

„ Het schein nodig aan de Koningin, niets aan te vangen, voor
„ dat een Parlement zou beroepen zijn; want alleenlijk uit die ver-
„ gaderinge konden de genegentheden van het volk bespeurt werden.
„ Het naaste dat haar te doen stond, was het gevaar, dat haar zoo
„ van buiten als van binnen 's lands dreigde, over te leggen. De
„ Paus zou zeckerlijk haar in den ban doen, en afzetten; ook al de
„ Christene Vorsten tegens haar ophitzen. De Konink van Vrank-
„ rijk zou zoeken van alle gelegentheden zich te dienen, om het
„ volk over hoop te helpen; en zou misschien door hulp van Schot-
„ land en Ierland, beroerten in haar Heerschappyen kunnen verwek-
„ ken. Deze dewelke in staat en vermogen waren geweest, onder
„ haar Zuster, en alsnoch by hun oude overgeloof bleven, souden on-
„ vernoegt zijn, over de veranderingen in den Godsdienst gemaakt;
„ de Bisschoppen en Geestelijkheid in het algemeen; zou sich daar
„ tegens stellen: en nademaal daar een noodwendigheid was, om

Hoofstuk-
ken daar
van.

1558.

„ onderftand te verzoeken, zouden zy de gelegenheid zoeken, uit
 „ het onvernoegen zelfs, daar het volk in dien gevalle in zou zijn;
 „ om het felve meer en meer op te hitzen: en dese, dewelke onvol-
 „ doening zouden fcheppen, uit het behouden van eenige der oude
 „ plechtigheden, zouden aan de andere zijde de veranderingen, die
 „ gemaakt wierden, klein achten, en noemen de Religie een Man-
 „ tel Papiftery, en zoo menig van de yverigfte aftrekken en ver-
 „ vreemden daar van.

„ Om al deze dingen voor te komen, werd voorgeftelt een Vre-
 „ de met Vrankrijk te maken; en die geene die in dat Koninkrijk
 „ voor de Reformatie waren; te koeffteren. Den handel en practij-
 „ ken van het Roomfche Hof, waren niet zeer te vrezen. In Schot-
 „ land moft men die geene, dewelke de Reformatie mede begeeren,
 „ aanmoedigen, en een weinig gelds omtrent de Hoofden der geflach-
 „ ten verdeelt, fou veel te wege konnen brengen. En wat aangaat
 „ dese, dewelke onder de voorige Regeringe gefag hadden gevoert,
 „ die moft men hun credijt in achtinge, over geheel Engeland foc-
 „ ken te verminderen. Dese moft men niet te haast vertrouwen, of
 „ in bedieningen ftellen, onder voorgeven van afstand te doen;
 „ maar die geene dewelke men kunde tot de Godsdienft, en de Ko-
 „ ninginne wel genegen te zijn, moft men over al opfoeken en aan-
 „ moedigen door vergeldingen. De Biffchoppen waren in het ge-
 „ meen by al het volk gehaat; het fou gemakkelijk vallen, hen on-
 „ der het Statuit van *Premunire* te trekken, en fy daar in vallende,
 „ moften daar onder gehouden werden, tot dat de den Paus afgefwoo-
 „ ren, en de veranderingen, dewelke gemaakt wierden, toegestaan
 „ hadden.

„ De Commiffien van de Vrede en van den Oorlog, moften
 „ forgvuldiglijk naargefien werden, en fulke lieden daar in gefteft,
 „ als voor het belang van de Koningin vast en getrouw ftonden te
 „ zijn: wanneer de veranderingen gemaakt fouden zijn, fou een
 „ ftrenge ftraffe de reft te vaardiger maken om fich felyen te on-
 „ derwerpen; men moft omtrent de Hooge Schoole alle nodige
 „ forge dragen, gelijk ook voor andere publijke Schoolen, als van
 „ Eaton en Winchefter, op dat de naaste voortfettinge van geflach-
 „ te, by tijds met de liefde en kenniffe van den Godsdienft mocht
 „ doortrokken werden. Eenige geleerde lieden, als Bill, Parker,
 „ May, Kox, Whitehead, Grindall, Pilkington, en Sir Tho-

„ mas

„mas Smith, mosten gelast werden om by een te komen, en het
 „Dienst-Boek ernstiglijk naar sien en by der hand nemen. Onder-
 „tusschen moft het volk verhindert werden, eenige nieuwigheden
 „buiten gezag aanté vangen, en de Koningin om hoop van Refor-
 „matie te geven, mocht voor eerst bestellen, dat de Communie,
 „in beide de gedaanten gegeven wierd. De Perfoonen, dewelke
 „men bekwaam achte het geheim van dese beradinge te bewaren,
 „waren geacht, de Markwis van Northampton, de Graven van
 „Bedford en Pembroke, en de Lord Johan Gray. De plaats die de
 „alderbekwaamste geacht wierd voor de Godsgeleerde by een te ko-
 „men, was het Huis van Sir Thomas Smith in Channon-Row, al-
 „waar ordre tot hun onderhoud was gestelt.

„Zoo haast als de tijding van des Koningins komst tot de Kroon, over
 de Zee bekend was, kwamen al die gene die derwaarts gevluht wa-
 ren, weder in Engeland, en andere kwamen in het Rijk, uit hun
 schuil-hoeken te voorschijn, en dese hebbende kennis van het besluit
 der Koninginne, konden sich selven niet wederhouden, maar bego-
 sten op hun eigen hout, in sommige plaatzen verandering te maken,
 des Koninks Eduards Dienstboek voor den dag te halen, de Beelden
 om verre te halen, en de Priesters te beledigen. Hier op de Könin-
 gin, om eenige ontdekkinge van haar eigene Neiginge te doen, gaf
 ordre dat het Euangelie, de Sendbrieven, het Gebod des Heeren, de
 Artijkelen der Apostelen, de tien Geboden in het Engelsch zouden ge-
 lezen werden, dat ook de Litany in het Engelsch zou gebruikt
 werden, verbiedende ook de Priesters de Hostie in de Mis op te hef-
 fen. Hebbende dit gedaan, heeft zy, op den 27 van December een
 Proclamatie, tegens alle vernieuwinge, beveelende haar ondersaten
 geen anderen dienst te plegen, als zy in haar Kappel pleegde, tot
 dat andersins geordonneert zou zijn door het Parlement, het welke
 zy bad beschreven te sitten tegens den 23 January. De schriften daar
 van wierden uitgegeven door Bacon, in wien handen zy het groote
 Zegel had gestelt.

Op den vijfden December volbracht sy haar Zusterlijke plechtig-
 heden, met zeer grooten toefstel tot Westmunster. De Bisschop
 van Winchester zijnde gelast het Zermoen te doen, verhief haar en
 haar Gouvernement zoodanig, en haalde de disorders, daar hy waan-
 de de vernieuwingen aan schuldig te zijn, soodanig over, niet
 zonder reflexie op de Koningin te maken, dat hy daar over in sijn

H h h h ?

Huis

Voorbarig-
heid tot de
Reformatie.

1558

1558.

Huis in bewaring gestelt wierd, tot dat het Parlement zou vergaderen.

Parker tot
Opperbif-
schop van
Cantelbury
geschiedt.

Een van de voornaamste dingen die onder beradinge waren, was, bekwame Mannen te vinden, om de nu openstaande Bisschops Stoe- len daar mede te vullen, of dese die open mochten vallen, indien de tegenwoordige Bisschoppen sich onhandelbaar aanstelden, te besorgen. Die nu open stonden, waren die van Kanelbury, Hereford, Bristol en Bangor; en in het begin van het volgende Jaar stierven de Bis- schoppen van Norwich en Glocester, soo dat, gelijk als Cambden maar 14. Bisschoppen in het leven waren, wanneer het Parlement by een kwam. Het was geen zaak van klein belang Mannen te vin- den die voor dezen dienst bekwaam waren, voornamentlijk in die van Kantelbury. Voor dit laatste sloeg men haast het oog op Dr. Parker; of iemand anders de aanbiedinge hier van, voor hem heeft gehad, weet ik niet; maar hy wierd beschreven door Sir Nicolaas Bacon, op den 9. December, om tot Londen te komen, en daar na op den 30. December by Sir Willem Cecil, en wederom door Sir Nicolaas Bacon, op den 4. January.

Hy verstond dat zulks geschiede om eenig hoog ampt aan hem te besteden; en zijnde een Man van een nederigen geest, en mistrou- wende zich zelven, die meer de stilte beminde, en ondertusschen niet weinig met ziekten aangerast, zocht hy het opkomen te vertrekken zo lang als hy konde: hy verfocht, dat men doch geen publijken dienst hem wilde toedenken, maar dat men hem enige Prebende wilde toe- staan, met het welke hy mocht vry blijven van alle zorge en bestierin- ge, nademaal de swakheden, dewelke hy, door zijn vluchten by nacht, in Koningin Marias tijden op zich gehaalt hadde, hem voor zulke diensten onbekwaam gemaakt hadden. Dit betoont genoegzaam, hoe gematigt zijn begeerten waren: want hy verklaarde dat een bedienin- ge van twintig Nobels jaarlijks, hem aangenamer zou zijn als een van twee hondert ponden.

Hy was Capellaan van de Koninginne Anna Bouleyn geweest, en had een byzondere last van haar ontfangen, een weinig voor haar dood, wel te letten op d'onderwijzinge van haar Dochter, omtrent de gron- den van den Christelijken Godsdienst; en nu had de Koningin een dankbare erkenentisse van deze diensten aan haar bewezen. Dit gevoegt by de groote achtinge, die Sir Nicolaas Bacon van hem hadde, dede haar wel haast besluiten, hem tot die groote waardigheit te vorderen.

En

En nademaal sulke hooge bedieningen, gemeenlijk, indien niet begeriglijk gezocht, ten minsten zeer williglijk aangenomen werden; zal het niet onhebbelijk schijnen, hier dit hedendaagsch voorbeeld voor te brengen, het welke in der daad meer smaakt na de oude als later tijden; want toen, in plaats van die Ambitus, of kuiperye, die in de later eeuwen, zulk een aanstoot aan de wereld gegeven hebben, was het een gemeene zaak voor de lieden, groote ampten te vlieden als te betrachten. Eenige vluchten weg, wanneer zy verstonden, dat zy tot groote Bisdommen waren verkoozen, of om ingewijd te werden, zelfs na de wildernissen. Dit betoont dat zy een groote opmerkinge omtrent de zorge over de Zielen hadden, en datze meer vrees, omtrent die gewichtige bedieninge, als begeerte hadden, om zich selven, of hun huisgezinnen te verrijken.

Hier voor is ook getoont, dat Kranmer zeer tegens zijn dank in den Stoel van Kantelbury gezet was geweest, en nu hy, die na hem tot de zelve gevordert wierd, was daar toe zoo ongenegen, dat 'er by na een geheel Jaar verliiep, eer men hem konde bewegen, het zelve ampt aan te vaarden. De waarheid hier van, kan blijken, uit het vervolg der brieven, over en weder aan en door hem geschreven; dewelke my, door den tegenwoordigen en zeer eerwaardigen Primaat van deze Kerk zijn medegedeeld.

Ik kan hem in deze plaats niet aanrocen, zonder opmerkinge te nemen, dat, gelijk in zijn groote deugd en geleerdheid, hy in de voetstappen van de voorige uitsteekentste Opper-bisdommen, sijn Voorzaten, gewandelt heeft, zo de geheele Natie getuigen is, hoe verre hy geweest is, van naar zulk een hooge Bedieninge getracht te hebben, hoe hy zich alle gelegentheden, daar toe leidende, ontrokken heeft, hoe hy zich verbaaft vand door zulk een onverwachte bevordering, hoe onwilliglijk hy gevorderd wierd, en hoe nederig en gespraakzaam hy zich in dien hoogen Staat gedragen heeft, daar hy nu in is. Maar dit is een stoffe, die ik moet laten voor hen, die de Geschichten van dezen tegenwoordigen tijd zullen schrijven, om die uit te breiden.

In het begin van het naaste Jaar de Koningin hebbende ondervonden, dat Heeth, Opper-bisshop van Jork, toen Lord Cancelier, als doen niet met haar wilde te werk gaan, gelijk hy in de regeringe van haar Vader en Broeder hadde gedaan, en hebbende derhalven de Zegels van hem genomen, en die in handen van Nicolaas Bacon gestelt, maak-

Bacon Zegelbewaarder gemaakt.

1559. maakte hem nu, by opene brieven, Lord Zegelbewaarder.

Voorheen hadden de Zegelbewaarders geen waardigheden of gezag by hun ampt vervoegt; zy hoorden geen Rechtszaken, noch zaten voor in het Hooger-Huis; maar waren alleenlijk om het Zegel aan allerhande Schriften, die voorvielen, te steeken; en zoo was het maar in handen van een Zegelbewaarder gestelt, en dat alleenlijk voor een korten tijd. Maar nu was Bacon de eerste die al het gezag van den Cancellier bezat, en dat hy niet met dien hoogen tytul voorzien wierd, kwam misschien van zijn eigene zedigheid voort; want hy was een van de geleerdste, godvruchtigste en wijste Mannen van Engeland; zoo behield hy ook, in al zijn grootheid, een zedigheid, die met de oude Grieken en Latijnen, in dien stand, te vergelijken was. Hy was een Vader van dien grooten Sir Francois Bacon, Burggrave van St. Albans, en Heer Cancellier van Engeland; die altoos een van de groote Glorien van het Engelsche Volk zal geacht werden.

De Koninginne ge-
croont.

De Koninginne stond nu om gekroont te werden, en zijnde op den 12. van January naar den Tower gegaan, kwam zy op den 13. in Staat daar weder van daan. Wanneer zy in haar Wagen trad, lichte „zy haar oogen op, naar den Hemel, en dankte God, dien het be- „lieft hadde, dat zy dien heuchelijken dag mocht zien, en die haar „gelijk den Propheet Daniel, uit den mond der Leeuwen bewaart „hadde. Zy erkende, dat haar verlossing alleen van hem kwam, „dien zy al de eere daar van toefchreef.

Zy reed door Londen in groote praal, en hebbende wel gemerkt, dat haar zuster door haar stuursheid tegens het volk, veel van deszelfs genegentheid verlooren hadde, zoo had zy in tegendeel het gebruik, voornamentlijk op dezen dag, wanneer zy door gedrang reed, vriendelijk uit haar Koets de menschen aan te zien, en de eerbiedigheden, dewelke zy haar toonden, met een zeer lieflijk gelaat te beantwoorden, beantwoordende hun toewenschingen gemeenlijk met deze woorden: God zegen u mijn volk; het welke hen zeer genegen maakte. Maar niets behaagde het volk meerder, als haar maniere van doen. Wanneer sy onder een Triumph boog heen reed, daalde een kostelijken Bybel op haar neder, als van den Hemel neder gelaten, door een kind, het welke de waarheid verbeeldde. Zy met groote eerbiedigheid kuste beide haar handen, ontfing het Boek, kuste het, en leide het aan haar hart, verklarende dat zy beeter met dat present te vreden was, als met al de andere heerlijke geschenken, die haar

haar op dien dag van wegen de Stad waren gedaan. Dit trok tranen van vreugde uit de oogen der aanschouwers; en inder daad, dese Koningin had een bysondere konst, om sich selven door desen middel in de harten der menschen in te dringen, sommige seggen, dat sy daar omtrent wat te Tooneel-spelachtig was; maar het bewrocht haar einde, nademaal zy door dese kleinigheden meer wan in de genegentheden van haar Onderdanen, als andere Princen hebben kunnen doen, door grooter zaken van gunst en genegentheden. Op den volgenden dag wierd sy tot Westmunster door Oglethorp, Bisschop van Carlisle; gekroont, weigerende alle de andere Bisschoppen dese plechtigheden by te woenen. Hy en de rest van dese ordere, begrepen dat zy de nu opgestelde Gods-dienst wilde veranderen, siende uit de beginselen van andere veranderingen, als Voorboden van meer, aan Cecil en Bacon gepleegt, dat zy wilde weder keeren, tot het geene door haar Broeder Eduard was aangeftelt. Zy hadden albereeds den Huik soo dikmaals omgehangen, dat sy sich schaamden het selve weder te doen. Heeth, Tonstal en Thirleby, hadden sich gevoegt onder Konink Eduard, soo wel als onder Hendrik; en hoewel Thirleby in gunst en achtinge tot het laatste toe; by hen gebleven was; echter was hy een van dese geweest, die sich naar Rome begeven hadden, alwaar hy sulke openbare bewijzen, van zijn achtinge, voor den Apostolischen Stoel had, als men mocht verwachten. Hy was ook by de ontwyng en veroordeeling van Kranmer geweest, soo dat het een onbetamelijke saak sou zijn, dien weg weder in te slaan. Hy dan met de rest, besloot te blijven by het geene zy, onder Koningin Marias Regeringe, hadden opgezet. Daar waren twee van Konink Eduards Bisschoppen noch in 't leven, die in Engeland gekomen waren; echter verkoos de Koninginne liever door een Bisschop, in actuele bedieninge zijnde, gekroont te werden, en dat volgens de oude plechtigheden, tot het welke niemand als Oglethorp konde bewoogen werden. Naar het selve gafzeen algemeen Pardon, na de gewoonlijke wijze.

Op den 23. January, zijnde de dag, op de welke het Parlement beschreven was, wierd het uitgestelt tot op den 25. Wanneer het geopent is geworden, met een lang gesprek, door den Lord Bacon gedaan, in het welke hy hen voorstelde de verwarde staat, van het Rijk, soo in het stuk van den Godsdienst, en de andere el-

Parlement
vergaderd.

1559.

„ lenden, daar hen de Oorlogen en andere ongevallen in gebracht
 „ hadden, al het welke hy hun forgeliet bevolen zijn. De Gods-
 „ dienst aangaande, verfocht hen de Koninginne, dat zy daar
 „ omtrent hun opzicht fouden nemen, sonder haat of zydigheid,
 „ of eenige verwytelijke woorden van Papiften of Ketterste gebrui-
 „ ken, en datze die uiterfte dingen van afgodery en fuperftitie aan
 „ deene, en verachtinge of ongodsdienstigheid aan de andere zy-
 „ de, wilden fchouwen, de zaken onderzoeken zonder Sophifti-
 „ fche nauwe vonden, of al te fcherpfinnige befpiegelingen, en
 „ trachten de zaken zoodanig vast te ftellen, dat het volk daar door
 „ tot een Uniformiteit, eenwezentheid, en hertelijke over een
 „ komft, mocht gebracht werden.

„ Wat vorders de ftaat van het volk belangde, hy toonde de on-
 „ genegentheid van de Koningin, om hen nieuwe fchattingen en
 „ laften op te leggen, in het welke hy zich omtrent haar lof vry
 „ uitbreide, gevende hen alle verzeekering, datter niet was, het welke
 „ hy yveriger zou betrachten, als het voortzetten van hun voor-
 „ fpoed, en het behouden van hun genegentheden. Hy ftelde
 „ hen het verlies van Calais voor, met groote aanmerkingen op de-
 „ ze, dewelke voor heen, in de beftieringe der zaken waren ge-
 „ weeft; echter fprak hy, daar van, als van een zaak, dewelke voor
 „ dien tegenwoordigen tyd niet te helpen was: hy leide hente voren,
 „ wat kolten de Staat had te dragen, en de nootwendigheden daar
 „ zich de Koningin in bevand: voegende in haar naam daar by, dat
 „ zy geen onderftand wilde eifchen, als het geene zy vrywilliglijk
 „ en blydelijk zouden willen aanbieden.

Een van de eerfte dingen, die het Lager-Huis aanmerkte, was,
 ofden Tytul van Opper-hoofd, den welken de Koningin noch niet
 had aangenomen, ook een nulliteit in hun aanfchrijvinge, voor dit
 en andere Parlementen, ware: want het annulleren van een Parle-
 ment, zonder dat het een gedwongentheid hebbe, of datter een
 groote dwalinge in de Conftitutie zy; was een zaak van een gevaarlijk
 gevolg.

Traaſaat van
Kamerijk.

Maar latende de beradingen tot Weft-Munfter, zullen wy nu een
 bericht geven, van den Vredehandel tot Kameryk. Het geen de
 voortgang van deze meeft tegenhield, was het weder geven van Ca-
 lais aan de Engelsche, het welke de Franschen rond uit weigerden
 te doen. Philippus voor een tyd verzocht die plaats zoo ernftig-
 lijk,

lijk, dat hy verklaarde, op andere termen geen Vrede te willen maken, nademaal zy zich verbonden hield, de Engelsche, dewelke om zynent wille den Oorlog hadden aangevangen, weder hersteld te zien, in den staat, in de welke zy voor den Oorlog hadden geweest. Daar en boven was het zyn interest, dat dezelve Meesters van die plaats waren, door de welke, als zoo na by gelegen, zy bekwamelijk hun Oorlogs magten zouden kunnen over zenden, om een diversie en afleiding te maken, omtrent de Franschen, wanneer de Staat van den Oorlog, en hun verwantschap zulks vereischen mochten. Maar wanneer Philippus zag, hoe weinig hoops daar ware, om het Houwelijk met de Koningin te kunnen voortgank doen hebben, en ook vernam, dat zy veranderingen, omtrent de Godsdiensf begoff te maken, trok hy sich haar belangen zoo zeer niet aan, en ging heimelijk de Vrede met Vrankrijk aan. Maar op dat het eenigen schyn van reden mocht hebben, dat hy haar aldus liet zitten, zeide hy haar Gezanten, dat de Franschen hem volkomene voldoening hadden aangeboden, voor zoo veel als hem belangde, maar dat het alleenlijk de zaak van Calais was, die het werk tegenhield, en derhalven, indien de Engelschen niet met hem een verwantschap wilden aangaan, om noch zes Jaren den Oorlog staande te houden, most hy noodwendiglijk voor de noodzakelykheid van zyn belangen buigen.

De Koningin bemerkende dat zy geen bystand meer van de Spaansche te wachten hadde, zijnde de Konink zoo zeer aan zyn oude bygelovigheden vast, dat hy in geen naauw verbond met iemand, die hy voor een Ketter hield, zou willen treden, luisterde des te gewilliger naar de bootschappen dewelke haar uit Vrankrijk toegezonden wierden; door den Connestabel en andere; haar vermanende na de Vredete luisteren. Zy aan de andere zyde beklagde zich, dat de Koningin van Schotland, en haar Man in haar recht, den Tytulen Wapens van Engeland gebruikte: waar op geantwoord wierd, dat zulks geschiede, gelijk de Jonger Broeders in Duitland de Tytuls van de groote Huizen, daarze uit gesprooten zijn, aannemen. En wat vorders de Tytuls aanging; de Koningin van Engeland, had weinig reden om daar geschil over te maken, nademaal zy den Tytul en Wapens van Vrankrijk wel voerde, en aannam.

De Koningin en haeren Raad zagen wel dat het onmooglijk was voor Engeland, den Oorlog alleen tegens Vrankrijk te voeren,

Vrede met
Vrankrijk
gemaakt.

1559. en sware lasten in den aanvang van haar Regeringe op haar Onderdanen hals te leggen, zou haar kleine genegtheid by het volk maken; dat sulke bewaartheden altoos met ontluft draagt, en als den geheelen Oorlog niets sou voortbrengen, als wat plondery en verwoeltinge op de Fransche Kusten (want om Calais weer te veroveren was geen schijn) sou de yreugt van haar aankomst tot de Kroon, in een groot misnoegen veranderen. Het was het verderf van den Hartog van Somersset, dat hy sich in het begin van Konink Eduards Regeringe, in den Oorlog ingelaten hadde, daar hy besig was, om binnen 's Lands verandering in den Godsdienst te maken: en daarom was het beter van de nood een deugt te maken, voornamentlijk daar het verlies van Calais geen verwijt voor de Koninginne, maar voor haar Suster was. Zou wierd dan beslooten een algemeene Vrede te maken, op dat, zijnde in rust en vrede met haar nagebuiren, zy, met te minder gevaar, sich mochten voegen, om te verbeteren, het geen in Engeland, soo omtrent den Godsdienst, als omtrent de Politie, te verbeteren viel. Eindelijk een Vrede wierd met Vrankrijk gemaakt, op dese volgende voorwaarden in substantie.

Dat'er tusschen de Koninkrijken van Engeland, Vrankrijk en Schotland Commercie zou zijn. De Franschen zouden Calais houden voor acht Jaren; en ten einde van dien tijd, dezelve plaats aan de Engelschen weder overleveren, of indien dezelve niet overgelevert wierd, daar voor aan dezelve betalen vijf honderd duizend Kroonen: voor het welke zy verzeekeringe souden geven, door Kooplieden, dewelke buiten Vrankrijk woonden, en Pandslieden, tot dat die borgen gestelt waren: maar indien, gedurende dese Jaren, de Koningin Oorlog maakte tegens Vrankrijk en Schotland, zou zy haar recht op dese Stad verliezen; of indien de Franschen of Schotten die maakten of aanvingen tegens haar, zou dezelve Stad haar aanstonds moeten weder gegeven werden; op dewelke zy altoos haar recht behouden zou. Aymouth in Schotland zou gedemolieert werden; en een Commissie zou aan eenige van beide de Koninkrijken gegeven werden, om alle mindere geschillen te beslechten.

Op deze Voorwaarden wierd de Vrede tusschen deze Kroonen gemaakt en geproclameert, van dewelke echter verscheidene Engelschen, die niet wel bezeften, wat dien Oorlog nochal gelds

ge-

gekost zou hebben, zeer afkeerig van waren: denkende het een groote blaam te zijn, dat zy, welkers Voorzaten zulken voortgang in Vrankrijk hadden gemaakt, nu zoo slechtelijk, uit het gene haar daar noch van overig was, geslagen wierden; makende vorders zulk een Vrede, volgens dewelke zy het zelve voor eeuwig afstonden; en al deze voorwaarden van die plaats te herstellen, wierden maar aangefien als een verwe om zulk een eerloos afstaan een schijn te geven. Maar de Gereformeerden leiden de blaam hier van, op de Papisten; en sommige zeiden, dat den gantschen Geheimen Raad, van de voorgaande Koningin, over hun kwade bestiering, voornamentlijk omtrent die plaats, zou aangesprooken werden; want men dacht dat hen niets hatelijker aan het volk konde maken, als dat men hen dit te laste leide. Zy aan de andere zijde wierpen de schuld op den Lord Wentworth, die daar Gouverneur binnen was geweest, en nu by belijdinge een van de Gereformeerde was, en tegens de zelve, onder de voorgaande Regeeringe zich vry zacht getoont hadde, in sijn Gouvernement. Maar hy stelde zich zelven ter verantwoording voor zijn Pairs, op den 22. April, en beweerde aldaar sijn zaak zoo wel, dat hy door hun vonnis vry gekent en ontslagen wierd.

Zijnde de Regeeringe van de Koninginne aldus buitens lands in rust gestelt, vánd zy sich daar door te bekwamer om te Huis haar zaken te bestellen. De eerste Bill, dewelke in het Hoogerhuis ingelevert wierd, om haar genegentheid te beproeven, wegens de veranderingen omtrent den Gods-dienst, was over de herstellinge van de tienden en eerste vruchten aan de Kroon. Sy wierd toegestaan by de Lords op den vierden February, zijnde op den 20. January ingelevert, zijnde de eerste Bil die gelezen wierd. De Eerst Bisschop van Jork, de Bisschoppen van Londen, Worcester, Landaffe, Litchfield, Exeter, Chester, en Carlisse, protesteerden daar tegen. Deze waren ze al van die ordere, die in de zessie waren, behalven de Bisschoppen van Winchester, Lincoln, Ely, en den Abt van Westmunster over gelegentheid niet tegenwoordig zijnde; op den zelden van February wierd ze het Lagerhuis toegezonden; die dezelve aanstonds toestonden, en daar op kreegze de Koninklijke toestand. Hier door wierden niet alleen de tienden en eerstelingen weder aan de Kroon herstelt; maar ook al de vervreemde Beneficien, die door Maria afgestaan waren.

Voortgang
van het Par-
lement,

1559.
 Adressaan
 de Koningin,
 om te
 trouwen.

Maar die van de Gemeente acht slaande op de ellenden in de welke zy voor heen gevallen waren, door het Houwelijk van de laatste Koningin, hadden veel debatten omtrent het trouwen van deze. Op den vierden February wierd deze zaak in het Huis der Gemeente verhandelt, en op den zelden wierd de Sprecker met de Geheime Raden van het Huis, en noch dartig Leden met hun verzoek, aan de Koningin gezonden: zy drukten de genegtheid van het volk voor haar uit, en zeiden, (,,) Dat in ,, dien zy konden verhoopen dat zy onsterfelijk zou zijn, zouden ,, zy zich geruft kunnen stellen, maar zulks een ydele inbeelding ,, zijnde, verzochten zy haar ernstiglijk, zoodanig een Man te ,, verkiezen, als haar en de geheele Natie zou kunnen gelukkig ,, maken, en door Gods zegen een afkomst mocht voort brengen, ,, dewelke den Throon mocht bekleden, na haar dood, die zy ,, God baden dat zeer laat mocht gevallen.

Zy gaf daar op tot antwoord, dat zy dit aanschoude als een be-
 tuiginge van hun genegtheid en eerbiedigheid, nademaal zy
 noch tyd noch plaats hadden uitgedrukt; maar zy verklaarde,
 dat zy tot daar en toe in den ongehouden Staat, met groot ge-
 noegen had geleest, en nooit zelfs zeer aanzienlijke voorstellin-
 gen aangenomen, dewelke, gelijk de Heer Schatmeester wel
 wist, ten tijden van haar Broeder aan haar gedaan waren, zijnde
 ook zelfs niet bewoogen, door de vreeze des doods, in dewelke
 zy, gedurende haar Susters ongenoegen tegens haar, in geweest
 was, daar zy echter weinig van spreken wilde; want hoewel zy
 wel wist, of met recht mocht vermoeden door wiens toe doen
 zulks bygekomen was, zoo wilde zy echter het zelve niet open-
 baren, noch ook het zelve op den dooden leggen, noch alles haar
 Zuster wyten: maar zy verzeekerde hen, indien zy ooit kwam
 te trouwen, dat zy zulk een verkiezing zou maken, als zou mo-
 gen strekken tot volkomen genoegen van het volk, en tot wel-
 stand van hen allen. Zy wist niet, in wat achtinge zy noch by
 hen lieden ware, maar dat zy dezelve wel verdiende wist zy wel:
 want zy had besloten hen nooit te bedriegen: haar volk was haar
 in de plaats van haar Kinderen, en zy reekende zich aan hen, door
 haar Krooninge getrouwt; hen zou geen Opvolger ontbreken,
 wanneer zy kwam te sterven. En voor haar zy zou wel te vreden
 zijn, daar haar Graf aan de nakomelingen zou zeggen: *Hier
 leid*

leid een Koningin begraven, die zoo lang geregeert heeft, en een Maagt gestorven is. Zy nam hun verzoek in het goede, en verzocht hen datze haar hertelijke dankzegginge, aan het Huis der Gemeente, voor hun zorge over haar, te rugge wilden dragen.

De Dag-Registers van het Hooger-Huis zijn onvolkomen, zoo dat wy in dezelve niets van deze zaak vinden, echter blykt het dat de Lords het zelve ook voor gehad hebben: want de Dag-Registers van die van de gemeente hebben, dat op den 15. van February, hen een bezending van het Hooger-Huis gedaan is geworden, verzoekende een Commissie van dertig Perzonen besteld te worden, om met twaalf uit het Hoger-Huis te beramen, hoedanig het gezag zou zijn van de Perzoon, die de Koningin zou komen te trouwen. De Commissie wierd besteld om zulks te verhandelen: maar het schynt, dat de Koningin hen had verzocht, om andere die nu dringender waren, by der hand te nemen; want ik vinde vorders daar van in de Journalen niet.

Op den negende van February, passeerden de Lords een Bill van Erkentnisse, van des Koninginnen Tytul tot de Kroon; men had aanmerkinge genomen, of men, gelijk als de Koningin Maria een herroeping van de Acten van haar onecht bezorgt had, ook nu alzoo het zelfde zou doen. De Heer Zegel-bewaarder zeide, dat de Kroon alle gebreeken vervulde, en dat het node-loos was, te rugge te zien, naar een zaak dieten minsten tot verwyte van haar Vader zou strckken, en het al te naauw onderzoeken naar zodanige dingen zou eerder haar Tytul hinderen als vorderen. Hy dan ried datter een Acte in Generale woorden zou gepasseert werden, bevestigende de wettigheid van haar afkomst, en haar recht tot de Kroon, eerder als eenige byzondere herroeping te maken. Koningin Maria en haar Raad lieten zich weinig aan Konink Hendriks eer gelegen zijn; maar het betaamde hen eerder zijn zwakheden te bedekken, als openbaar te maken. Zijnde dit te gelijk een wyze, en een vroomme Raad geacht, wierd de Acte ontworpen in algemeene woorden: „ dat zy verzekerdlyk geloofden en ver-
 „ klaarden, dat volgens de Wetten van Goden het Rijk, zy hun
 „ Wettige Koninginne was, en dat zy gerechtelyk liniaal en wet-
 „ telijk was afgedaald van het Koninklyke bloed, en dat de Kroon
 „ buiten alle twyfelinge haar toebehoorde, als mede hare erfge-
 „ namen, dewelke zy hier na wettiglyk uit haar lichaam mocht

Haar Tytul
tot de Kroon
erkent.

voort-

1559.

„ voortbrengen. En dat zy, als verbeeldende de dry Staten
 „ van het Rijk, haar Tytul vast stelden en bevestigden, het
 „ welke zy wilden voorstaan, en beweren met hun goed en bloed.

Dit wierd een zeer wijzen raad geagt te zijn. Want indien zy hadden gaan wederroepen het vonnis van echtscheidinge, het welke passeerde over haar Moeders erkentenis van een voorig Contract; souden zy ook hebben moeten voorstellen, de dwang dewelke toen op haar lag, wanneer zy dese belydinge dede: en dat, gelijk het was een groote oneer voor haar Vader, soo soude het ook veel omtrent haar Moeder te zeggen gemaakt hebben; al het welke haar Tytul eerder verswakt als bekrachtigt sou hebben: en gelijk voor heen is waargenomen, dit schijnt ook de ware reden geweest te zijn, waarom in al haar Regeringe, geen verantwoording voor haar Moeder uitgegeven is.

Daar wierd noch een andere Acte gepasseert, voor haar herstelling in haar Moeders bloed, door het welke zy wierd, als een gemeen Onderdaan, gekwalificeert om te succederen, 'tzy in de Staten of Goederen, van haar Groot-Vader, of van iemand anders, volgens dat bloed.

De zaken de Godsdienst aangaande, hebben die van de Gemeente mede aangevangen. En op den 15. van February bracht het Huis in een Bill voor den Engelschen Kerk-Dienst, en aangaande de Bedienaars van de Kerk. Op den 21. wierd een Bill gelesen, om de Supremacy en Opperhoofdigheid weder aan de Kroon te hechten. En op den 17. van Maart, wierd een andere Bill ingebracht, bevestigende de wetten ten tyden van Konink Eduard, omtrent de Godsdienst gemaakt. En op den 21. wierd een andere ingelevert, als dat de Koningin de nominatie van de Bisschoppen sou hebben, gelijk het ten tyden van den Konink Eduard was geweest. De Bill van de Supremacy, wierd gepasseert by het Opper-Huis op den 18. van Maart, daar de Eerst-Bisschop van Jork, de Grave van Shrewsbury, de Burggraaf Montacute, en de Bisschoppen van Londen, Winchester, Worcester, Landaffe, Coventry en Litchfield, Exeter, Chester en Carlisle, tegen waren. Maar daar na hebben die van de Gemeente verscheidene andere Bills daar aangehecht, als die omtrent het stellen der Bisschoppen door de Koningin, niet over een komende met de Acte, ten tyden van Konink Eduard gemaakt,

maar

maar wel met de oude wijze van verkiefinge, gelijk vastgeftelt is in het 25. Jaar van haar Vaders Regeringe, met verscheide re provifioos en uitfonderingen, dewelke in het huis van de Heeren paffeerde, met de zelve tegenfpraak. By deze wierden al de Acten ten tyden van Konink Eduard tot wegneming van de Pauselyke macht, weder levende gemaakt, en de Acten van Koningin Marias Regeringe, omtrent het ftrijdige, herroepen. Daar was mede een herroeping van de Acte door haar gemaakt, om tegens de Ketteren te procederen. Zy vernieuwen de Acte, in het eerste Parlement van Konink Eduard gemaakt, tegens deze dewelke oneerbiediglijk spraken van de Sacramenten, en die strekt tegens de byzondere Miffen, en voor de Communie in beide gedaanten; en verklaart het gezag van het vifiteren, verbeteren en hervormen van alle dingen in de Kerk, voor altoos aan de Kroon te behooren, dewelke de Koningin en haar opvolgers, vermochten by opene brieven, deputeren aan die fy willen, om die te oeffenen in haren naam. Alle Biffchoppen en andere Kerkelyke Perfoonen, en al die in eenige Burgerlyke bedieninge waren, wierden gelast te swearen, dat zy erkenden de Koninginne te zyn, *De opperste bestierster in alle rechtzaken, zoo wel geestelyke als wereltlyke, in haar heerschap- pyen, dat zy afstonden alle buitenlandsche Macht en Jurisdictie, en de zelve Koninginne trouw en rechte gehoorzaamheid zouden dragen.* Wie weigerig zou werden bevonden om dezen eed te doen, die zoude verbeuren zyn ampt en bedieninge, 't zy in den Kerk, of in den Staat; en voor altoos voor onbequaam geacht werden om eenige te bedienen, zoo lange zy leefden. En indien een maand na die Sittinge van het Parlement, iemant quame, het zy met woorden of schriften eenige buitenlandsche macht voort te zetten, of iets tot bevorderinge der zelve te doen, die zouden alle hunne goederen en vee verbeuren, en indien zy geen goederen hebben, tot de waardye van twintig ponden, die zouden een geheel Jaar moeten gevangen blyven, en voor de tweemaal de straf van een *pramunire* dragen, en voor de derde maal verraad te hebben begaan, verklaart werden. Hier by wierd een uirzonderinge gevoegt: Dat zoodanige perzoonen, als gecommitteerde van de Koningin zouden zyn, om de ordre in Kerkelyke zaken te hervormen, niets voor Ketterye zouden houden, als het gene albereits voor zoodanig geoordeelt zy, door het gezag van de Canonijke Schriften, of de vier eerste generale Concilien. of eenig ander Concilie, in het welke zulke leeringen voor Ketterisch ver-

„ klaart wierden, volgens het uitgedrukte en duidelijke Woord van
 „ Godt: alle andere poincten zoo niet gedecideert, zouden door het
 „ Parlement geoordeelt werden, met toestemminge van de geestelijk-
 „ heid, in hun Convocatie of Synode.

Deze Acte quam noch veel te kort, by het gezag het welke Konink Hendrik zich had aangematigt, en de strengheid der Wetten, dewelke hy gemaakt hadde. De titel van Opperhoofd wierd uitgelaten in den eed; dit wierd gedaan tot verzachting van den tegenspraak der Paapsche party. Maar behalven dat, had de Koningin een tegenzin daar omtrent of swarigheid, haar door eenen Lever in het hoofd gebracht, die een vermaart Prediker onder de Reformatie was, van welke Sands, daar na Bisschop van Worcester, aan Parker klaagt, in een brief, dewelke in de versameling is. Daar wierd geen andere straf, op die gene die des Koningins oppermacht loochenden, als het verlies van hunne goederen, en op hen die den eed weigerden te doen, als het verbeuren van hun ampt; daar het weigeren van den eedt, in Konink Hendriks tijden hen bracht tot een *pramunire*, en het loochenen van de Opperhoofdigheid, was verraad.

Coll. N°. 1.
 Bisschoppen
 stellen zich
 tegens de
 Supremacy.

Maar tegens deze Bil hadde de Bisschoppen in het Hoogerhuis veel in te brengen. Ick heb een reden van die nature gezien, die men zegt door den Eersbisschop Heets gedaan te zyn; maar het zal een gesmeed werk, op zyn naam, moeten zyn: Want men stelt hem daar te spreken van de Supremacy als van een nieuwe en ongehoorde zaak, het welke hy, die de zelve zoo dikmaals in Konink Hendriks tyden geswooren hadde, met geen aangezicht zou hebben kunnen zeggen. De rest van de Bisschoppen stelden zich daar tegens, te eerder, om dat zy noch onlangs, zoo hoog voor den Paus hadden verklaart, zoo dat het seer qualyk sou gestaan hebben, zoo haast daar van afte wyken.

De Bisschop van Duresme quam tot dit Parlement niet. Men hadde eenige hoop hem te winnen, om mede tot de Reformatie te helpen: want in de ordre de welke de Koningin daar na gaf aan eenige, om de nieuwe Bisschoppen te consacreren en inwyen, word hy de eerste genoemd, en ik hebbe een brief gezien, van Secretaris Cecil aan Parker, in de welke hy eenige hoop geeft, dat Tonssal zich by hen vervoegen zou. De wreetheden van de laatste regeeringe was hem zeer tegen het hart, en hoewel de gevoeligheid dewelke hy hadde van de quade handeling, dewelke hy, op het einde van Konink Eduards regeeringe, hadde ontfangen, hem in het eerste te yveriger had gemaakt, omtrent het

aan.

aanstellen van de Papery, echter viel hy haaft af, en verklaarde zyn ongenoegeen, omtrent deze geweldige maniere van doen, en nooit heeft hy, noch Heets, iemand in zyn Bischofdom, ter oorzaak van den Godtsdienst iemand in lyden gebracht, hoewel het nauwelyks te geloven is, datter geen gelegentheid zou geweest hebben, om mede hun gefrengheid te toonen, indien zy anders daar toe genegentheid hadden gehad.

De Biffchop van Ely was mede niet by het paffereen van die Acte, want hoewel hy dezelve niet had toegestaan, zoo hadde hy echter voor heen alles gedaan, dat zoo menigmaal, uit dien hoofden voorgefchreven was. Het dacht hem dan beter niet tegenwoordig te zyn, als dezelve of toe of tegen te ftaan.

De macht dier was bygevoegt, tot het Commiffioneren der Koninginne voor eenige, om haar Suprematie uit te voeren, gaf den opening aan dat Hof, het welke gemeenlyk, het *hooge Hof van Commiffie* genoemd word; en was gefteft in plaats van een eenig perzoon, aan den welken, onder den naam van Vice-gerent, Konink Hendrik zyn gezag gegeven hadde. Het fchijnt dat de geestelyke Perzoonen, met de welke zich de Koninginne te dezer tyd beried, dachten het te veel om in eens mans hand gefteft te werden, en deden haar derhalven beffluiten, om het zelve onder meerdere te verdeelen, van de welke, zekerlyk, een groot gedeelte kerkelyke Perzoonen hadden te zyn: zoo dat zy niet t'eenemaal, onder de harde handen van de Wereltlyke zouden ftaan, dewelke lang, onder de Tyranny van een Kerkelyk Jok hebbende gezucht, nu wel fchenen gefint te zyn, zich over dezelve eens te wreken, en de Geestelijken op hun beurt onder de knie te krijgen, want zoo ziet men gemeenlyk het eene uiterfte uit het andere rijzen.

Begin van de
hooge Com:
miffie.

De Paapfche Geestelykheid begoft nu over al te fwetzen tegens nieuwigheden en Ketteryen. Harpsfield had in een Sermoen, tot Kantelbury, in de maand February gedaan, het volk t'eenemaal tot oproer aangeficht, en de leden tot dien ftoel behoorende, hadden opentlyk gezegt, dat de Godtsdienst noch mocht, noch konde verandert worden. Den Raad quam ook ter ooren, dat de Præbendarifen aldaar, veel Wapens by een gebracht hadden: derhalven wierd een brief aan Sir Thomas Smits gefchreven, om onderzoek over die zaak te doen. Harpsfield wierd niet gevangen gezet; maar ontving alleenlyk een reprimende. Daar quamen ook klachten uit verfcheidene andere plaatzen, van oproerige Sermoenen. De Koninginne derhalven, volgende haar fusters voor-

beeld na, verbood het prediken in het geheel, uitgezondert van zoodanige, die daar toe Licencie onder het groote Zegel hadden.

Maar op dat de Geestelijkheid in hun Synodale convocatie niet zou besluiten tegens het gene de Koningin voor had te doen, zond zy aan de zelve, dewelke hen aanzelden, datze onder straffe van *præmunire*, geen Canons of Regels zouden hebben te maken. Echter Harpsfield die als roen Prolocutor of Spreker was, nevens de rest van het Lagerhuis, zond een Addres aan het Hoogerhuis, om door hen, de Koninginne ter hand gestelt te werden, tot ontlastinge van Gewissen. Zy hadden de byzonderheden in vyf hoofdstukken verdeelt. 1. Dat Kristus lichamelyk in 't Sacrament was. 2. Dat daar geen andere Substantie was als lichaam en bloed. 3. Datter in de Misse een verzoen-offer was voor levende en voor dooden. 4. Dat St. Peter en zyn wettige opvolgers de macht hadden, om de Kerk te voeden en te gouverneren. 5. Dat de macht om te handelen, omtrent de Leeringe, de Sacramenten, en de ordre van den Goddelyken Dienst, alleenlyk de Pastoren van de Kerk toequamen. Deze Artykelen hadde zy aan beide de Univerfiteiten gezonden, en waren nu van daar weder gekomen, met onderteikeninge van meest alle, wegens de vier eerste, maar het schynt dat hen geen oorbaar dacht, het laatste te ondertekenen: want de Koningin had nu beslooten een publyke Conferentie, omtrent de zaken van den Godtsdienst aan te stellen, in de Abdye Kerk tot Westmunster.

De Eertsbisschop van Jork hield als noch zyn plaats, in den geheimen Raad, zynde dan deze Conferentie hem voorgesteld, heeft hy, na dat hy die de Broederen had medegedeelt, dezelve aangenomen, hoewel met eenige ongewilligheid. Daar was beslooten, datter negen van wederzyde by een zouden komen: dewelke over deze poincten zouden handelen. 1. *Of het niet ware tegen Gods Woord en de gewoonte van de Oude Kerk, een onbekende taal tegens het volk in de gemeene Gebeden ende bedieninge der Sacramenten te gebruiken?* 2. *Of ieder niet de macht hadde, te veranderen, te stellen of wegnemen Ceremonien en Kerkelyke Plechtigheden, indien zulks tot slichtinge dienen mocht?* 3. *Of door Gods Woord zou konnen bewezen werden, datter in de Misse een zoen-offer voor levende en voor dooden zy?*

Daar was bestelt dat alles in geschrift zou moeten gedaan werden. De Bisschoppen, als zynde in Actuelen dienst, zouden de eerste hun Papieren lezen over het eerste vraagstuk, en dan zouden de Gereformeerde de hunne lezen, en dan moesten zy hun Papieren verwisselen, zonder

eenig discours belangende de zelve te houden, tot verwerping of aanneming. Des anderen daags haddenze hun Papieren te lezen op het tweede, en den darden dag, op het darde hoofstuk, en als dan zouden zy malkanders Papieren beantwoorden. De negen aan beide zyden waren: de Bisschoppen van Winchester, Litchfield, Chester, Carlisle en Lincoln en Doctors, Cole, Harpsfield, Langdale en Chedley. Aan de Paapsche zyde: en Scory, eertijds Bisschop van Chichester, Cox, Whitehead, Grindall, Horn, Sands, Quest, Almer en Jewel voor de Protestanten. De laatste dag van Maart was gestelt, om de eerste by een komst te hebben, alwaar de geheime Raad tegenwoordig zou hebben te zyn, en de Heer Zegelbewaarder zou toezien dat zy de regulen, tot de welke zy verstaan hadden, niet te buiten gingen.

Het gerucht hier van, trok een groote menichte volks, tot zulk een ongewoon aanzien, zynde een ieder in verwachting, dat het hier nu wat oprechter zou toegaan, als het in de Disputen, in Koningin Marias tyden toegegaan was. Het gansche Huis der Gemeente quam het zelve aan te hooren, gelyk zonder twijfel de Heeren mede hebben gedaan, maar het Dag-boek maakt daar geen gewag van.

Op hun eerste by een komen, zeide de Bisschop van Winchester dat hun Papier noch niet volkomen gereet was, en meende dat zy de order qualyk gevat hadden. Maar D^r. Cole zou over leveren wat zy verveerdigt hadden, hoewel noch niet in die ordre, dat het konde uitgeschreven werden. Het geheim hier van was; de Bisschoppen hadden in hun byzondere beradingen, goed gevonden, het Papier te lezen; maar deze, dewelke zy Kettters noemen, geen Copy of uitschrift daar van te geven. Zy konden betamelyker wijze niet weigeren een openbare reden van hun Leeringe te geven, maar zy hadden beslooten, met niemand van hen, daar over in dispuut te treden. Dit schein, als ofze het gelove in de waagschaal wilden stellen, indien zy toelieten het zelve weder in geschil getrokken te werden: behalven dat, zagen zy dit werk aan, als de hoogste Acte van Supremacy en Opperhoofdigheid, voor de Koninginne, om zoodanige conferentien aan te stellen: want zy en haren Raad pretendeerden hier Rechters te zyn, wanneer zy gedisputeert zouden hebben. Om deze redenen wilden zy tot geen verwisseling van Papieren komen.

De Heer Zegelbewaarder bemerkte terstont dat dit tegens de bestelde ordre die in den Raad bestemt was, streed, tot de welke de Eertsbisschop in hun aller naam zyn toestand gegeven hadde; maar zy zeide,

Conferentie
tot West-
munster tus-
schen Room-
sche en on-
Roomsche.

Coll. No. 4.
Bewyzen
voor den Latynschen
Dienst.

de ordre qualyk verstaan te hebben. Cole was bestelt, om hun meeninge te doen veritaan, het welke hy dede in een lange reden, van de welke hy het grootste gedeelte uit een boek las, de welke in de verzameling kan gevonden werden. Maar hoewel zy weigerden een Copy daar van te geven, zoo heeft echter D^r. Parker, door den eenen of door den anderen middel een weten te bekomen. Onder wiens Papieren, Ik dezelve gevonden hebbe. Den inhoud daar van was: Dat hoewel het mocht schijnen, dat de Schriftuur heeft bestelt, dat de dienst van God zal geschieden in een bekende taal; zoo mocht zulks echter door het gezag van de Kerk verandert werden, dewelke den Sabbath, die in de Schriftuur is ingestelt, sonder eenig gezag daar van te hebben verandert heeft. Kristus wafchte zijn Jongeren de voeten, en beval hen het zelve te doen; echter wierd dit niet naargekomen. Kristus heeft het Sacrament van zijn lichaam en bloed ingestelt naar het Avondmaal, en echter beveelt de Kerk het nuchteren te ontfangen. Zoo geeft het ook de Kerk in een gedaante, daar het Kristus in beide gedaanten gegeven heeft. En hoewel de Apostelen uit kracht van den Heiligen Geest, al de Gelovigen vermanen, zich van bloed te onthouden, zoo word evenwel niet geacht dat ons zulks nu verbind, en hoewel daar een gemeenschap van goederen in der Apostelen tyden was, zoo wasser geen verbintenis voor de Kristenen tegenwoordig, om het zelve nu te doen; Zoo dat deze zaak in de macht van de Kerk stond. En nademaal de Roomsche Kerk hadde bestelt, dat de Latynsche Dienst over al zoude gebruikt werden, waar het een scheuring te maken daar van af te wijken: Want, volgens Irenæus, alle de Kerken moeten zich naar de zelve schikken, ter oorzaak van haar voor uitstekendheid. Op het welke zy zich wel breed uitbreiden, om de ongevallen der scheuringen te toonen, zoo in Vrankrijk als in Spangien, Duitsland en andere gewesten. En wat belangt de Britannen en Saxen van Engeland: Hun eerste Apostels die hen bekeert hebben, waren lieden van andere Natien, en deden nooit dienst als in hun eigen taal. Al de gemeene talen veranderen dagelijks, maar de Latynsche blyft altoos de zelve, en het was niet dienstig voor de Kerk, om haar plechtigheden te veranderen.

De Kamerling van Æthiopias Koningin las het boek van Esaias, schoon hy verstond het niet; op het welke hem Godt Philippus toezend om hem het zelve uit te leggen: alzo moet het volk ook tot haar onderwijzers komen, om die dingen, die zy niet verstaan kunnen, te laten uitleggen. Daar waren vele plechtigheden in de Joodsche Godtsdienst,

dienst, van de welke het Volk de betekening zoo weinig verstond, als nu de gemeene man het Latyn verstaat; en echter wierd hen bevolen dezelve te gebruiken. Het volk mocht hun byzondere gebeden zeggen, in wat taal zy wilden, hoewel de openbare in het Latyn geschieden, en zulke gebeden konnen zyn tot hun welstand, al is 't dat zy dezelve niet verstaan, gelijk afwezende perfoonen, te later zyn; door de gebeden, die voor hen gedaan werden, al hooren, veel minder verstaan die niet: zy zeiden dat het niet te bedenken ware, dat de Heilige Geest zo lang zijn Kerk verlaten hadde, en dat eenige weinige, onlangs opgerezene mannen nu de geheele wereld zouden konnen leeren. Zy beslooten dat zy veel meer bewijzen zouden konnen bybrengen; maar sy, zijnde om een negatijf te beweren, achten zulks nodeloos; en wilden die brengen tot de antwoord die sy te maken hadden.

Wanneer dit gedaan was keerde zich de Heer Zegelbewaarder tot die van de andere zyde, en verfocht hen hun geschrift over te leveren. Horn was gestelt door hen om zulks te doen. Hy begoft met een kort gebed tot God, om verlichting van hun verstand, en verklaringe dat sy beslooten hadden, de waarheid te volgen na Godts Woord: als toen las hy zijn Papier, het welke in de verzamelingen is. Sy fondeerden hun vast stellingen op de woorden van den Apostel Paulus, dewelke op het 14. Capittel van zijn eersten brief tot den Corinthen, van die zaak, met voordacht gehandelt heeft, sprekende aldaar niet alleen van prediken, maar ook van bidden met de verstandigen, en zeide dat de ongeleerden hadden te zeggen Amen op de dankzeggingen. Uit dat Capittel bewezen zy, dat St. Paulus beval dat alles tot stichtinge zoude gedaan werden, het welke niet konde geschieden door een onbekende taal. Hy belast hen ook, dat niets zou gezegt werden het geen een onzekere klank heeft. En dat gelijk de klank van het Trompet, onderscheidelijk moet zyn, alzo ook het volk moet verstaan, watter gezegt word, op dat zy alzo mogen Amen zeggen op de dankzegginge. Hy belaste ook die gene dewelke in een vreemde tale spraken, en geen vertaalder konden krygen, zich stil te houden, nademaal het een onhebbelijke zaak ware, dat de eene voor den ander een Barbariaan, in den dienst van Godt zoude zyn. En hoewel het spreken in een vreemde taal toen een byzondere gave van Godt ware, zoo begeerde hy evenwel, dat die niet zou gebruikt werden, alffer geen vertaalder by was. Zy voegden daar by, dat deze dingen zoo scherpelyk door den Apostel waren belast, dat het genoegzaam blykt datze geen onverschillende dingen zyn, of die in het

Bewyzen
daar tegen.

Coll. No. 3.

ver-

vermogen van de Kerk staan te doen of te laten.

In het oude Testament hadden de Joden hunnen dienst in de gemeene taal, en echter de nieuwe dispensatie zijnde inwendiger en geestelyker, konde het niet anders als onhebbelijk zijn, dat de dienst van Godt minder zou werden verstaan by de Kristenen, als die voorheen was verstaan by de Joden. Het voornaamste einde van den Godsdienst is, als David zegt, dat wy onze dankzegginge tot Godt mogen voort zetten, het welke in geen vreemde taal kan geschieden. Het gebed is een opoffering van onze gebeden aan Godt, het welke wy niet kunnen doen, indien wy de taal niet verstaan in de welke gebeden word. De Doop en het Avontmaal des Heeren mochten behelzen de verkondiging van de dood en opstandinge van Kristus, het welke moet verstaan werden, anderzints waar strekkenze toe. Het gebruik van de spraak is, op dat de eene aan den ander zijn gedachten bekend make. De Alderbarbarische Volkeren volbrengen hun Godtsdienst in een bekende taal, het welke toont het zelve een wet van de nature te zyn.

Het is blykelyk, uit de verantwoording van Justinus Martyr: dat de Godtsdienst als toen in een bekende taal geschiede, het welke ook blykt uit al de oude Liturgyen en Formulieren. Daar wierd ook een lange citatie voortgebracht uit den Oudvader Basilius, omtrent het zingen der Psalmen, en het betamelijk overwegen der woorden, met aandacht en godtsdienstigheid, het welke hy zeide, dat onder alle volkeren gepleegt wierd. Zy beslooten als zich verwonderende, hoe zulk een misbruik, in het eerste heeft kunnen in kruipen, en zoo lang staande blyven, en dat deze, dewelke de leiders en harders van de Kerk wilden geacht werden, zoo ongewillig waren, om weder te keren tot de Regulen van St. Paulus en het gebruik van de Primitieve Kerk.

Daar was een groot gejoel van toejuichen, wanneer zy gedaan hadden. Sy gaven hun geschrift met hun aller hand ondertekent, aan den Heer Zegelbewaarder, om aan die van de andere zijde overgeleverd te werden; wanneer het hem zoude goed dinken: maar hy bewaarde het tot dat de andere het hunne hem mede zouden toebrengen. De Papiſten hier op, zeiden, zy hadden noch meer tot dat hoofstuk by te voegen, het welke niet oprecht geoordeelt wierd, by deze die hen aanhoorden te zeggen, dat zy, by het gene Cole gezegt had, niet hadden te voegen.

Aldus scheide de vergadering voor dien dag, zijnde Saturdag, en hen

hen wierd belast op Maandag weder voort te gaan, en klaar te maken het gene zy, op de twee volgende hoofstukken in te brengen hadden.

De Papiſten, hoewel zy koellijk zeiden datter niets gedaan was, behalven het weinigen, op het gefchrift der Gereformeerden, zagen echter daar by wel; hoe veel aangenamer de andere Leere voor het volk was, en beſlooten derhalven in die zaak niet voort te gaan.

Op denaaſte by een komſt, verſochten ſy, dat hun antwoord, op het gefchrift der Gereformeerden eerſt mocht gelezen werden. Hier op zeide de Heer Zegelbewaarder, dat zy den voorigen dag hun meeninge daar omtrent geuitert hadden, en alzo niet konden gehoord werden, tot datze over de andere poincten waren gegaan: en dan zouden zy wederzijds tot de beantwoordinge der Papieren komen. Zy zeiden dat het gene Cole, den voorigen dag had gegeven, iets *ex tempore*, uit de vuift, en van hem zelf was, maar het was by hen allen niet bevestigt. Dit ſcheen voor de gansche vergadering een vuile manier van handeling, en ſy wierden gelast op het tweede poinct voort te gaan. Zy dan drongen aan; dat die van de andere zijde met hun gefchrift wilden beginnen, en dan zouden ſy volgen, want ſy zeiden dat de andere den voorleden dag groot voordeel hadden gehad, om datſe het laaſte gehoord waren. De Heer Zegelbewaarder zeide de ordere was, dat zy 't eerſt moſten gehoord werden, als zynde Biſſchoppen in der tyd; maar zoo Wincheſter als Lincoln weigeren vorder te gaan, indien die van de andere zyde geen aanvang maaken, over het welke een lang twiſten ontfont: zeggende Lincoln; dat de eerſte ordere van in het Latyn te handelen verandert was, en dat hy een gefchrift in het Latyn vervaardigt hadde: maar hierin wierden zy niet alleen door de Raden, onder de welke de Eertsbiſſchop van Jorck ſat; maar ook door de reſt van hun party wedersprooken. Tot beſluit alle; uitgeſondert Feknam, weigerden eenige gefchriften meer te lezen. Deſe zeide hy was gewillig ſulks te doen, maar hy konde ſulk een ſaak niet alleenig aanvangen; en alzo wierd de Conferentie geſcheiden.

Maar de Biſſchoppen van Wincheſter en Lincoln zeiden, de leringe van de Katholijke Kerk was albereits vaſt geſtelt, en moſt niet bediſputeert werden; ten ware in een Synode van Godsgeleerden, dat het te grooten aanmoediging voor de Kettters waar, hen aldus tegens het geloof te horen redenkavelen, in het by zyn van de ongeleerde menſchen: en dat de Koningin met zulks te doen, de ſtraffe van excommunica-

De Conferentie opgebroken.

tie geïncentreert hadde, sprekende zelfs van haar en haren Raad te communiceren. Hier over wierden zy beide naar den Tower gesonden.

De Gereformeerden trokken groot voordeel uit den uitslag van dit dispuut, te zeggen, dat hun tegenstrevens wel zagen, dat in een oprecht aanhooren, de waarheid zo openlijk op hun zyde ware, dat zy de zaak op dien toetsteen niet vertrouden. De gehele wereld zag wel, dat dit dispuut met grote onzydigheid was beleid, en zonder gerugt of onorder gevoert; veel verschillende van het gene ten tyden van de Koninginne Maria was gehouden: alzo was men in het algemeen zeer gesterkt in het geloof, dat de Papiſten het velt hadden moeten verlaten.

Zy aan de andere kant zeiden, zy zagen wel dat de domme gemeente, nu met een razerny tegens hen ingenomen was; de Heer Zegelbewaarder was hun verklaarden vyand, de Leken wilden ondernemen hen te oordelen, na dat zy hen gehoord hadden, en zy merkten wel, wat besluit zy albereits genomen hadden, en dat dit dispuut alleenlijk was aangestelt, om de veranderingen die men voor hadde te maken, met de praal van een overwinning op te roeyen: en zy beschuldigden de Bisschoppen, van zulks te hebben ondernomen, en prezen hen, aan de andere zyde, dat zy het by tyds afgebroken hadden. En de waarheid van de zaak is deze, de kracht van hun zaak in verscheidene stukken van tegenspraak, rustende op het gezag van de Kerk van Rome, zynde nu een zaak van zulk een quaden klank, zou al hun bewysredenen magtig zyn te niet te maken; van den gehele zaak wierd een acte van Staat gemaakt, en by verscheidene geheime Raden ondertekent, doende bericht van ieder stap, daar ontrent gemaect, dewelke in de Collectie te vinden staat.

Coll. No. 5.

Zynde dit dan nu aldus overbevond sich het Parlement beter gestelt; om de Bill, aangaande de Uniformiteit van den Kerken-dienst te passeren. Eenige van de Gereformeerde Godsgeleerden wierden gelast, om Konink Eduards Liturgie en Formulieren na te leren, en te sien, of het in eeniger manieren behoorde verandert te werden. De eenige merkelyke veranderinge wierd omtrent des Heeren Avontmaal gemaakt, van het welke iets te vinden staat in den brief van Sandys aan Parker geschreven. Men had voorgestelt het Communie-boek of Formulier sodanig te schicken, dat het geloof van de lighamelijke tegenwoordigheid, daar niet geheel uitgesloten zou zyn; want het voornaamste besluit van des Koninginnen Raed was, het gantsche volk, in een geloof te verzamelen, en het grootste gedeelte daar van was nog aan de lighamelijke

melijke tegenwoordigheid vast. Daaromme wierde de Godsgeleerde belast toe te zien, datter geen uitgedrukte Definitie tegens gemaakt wierd, op dat het zo mogt leggen, als een speculative meeninge, die niet bepaalt of getermineert was; ontrent de welke ieder een het sijne geloven mogt. Hier op wierd, die passagie, die de reden van de knieling voor het Sacrament uitlegt, *als dat daar by geen aanbiddinge van eenige lichamelijke tegenwoordigheid van vleesch en bloed om dat het zelve alleen in den Hemel is, word verstaan.* Welke by Konink Eduards tijden in de Liturgie zo luide, uitgelaten, en daar op het overleveren vande Elementen in Konink Eduards eerste Liturgie gezegt wierd: *het lighaam en bloed van onzen Heer Jhesus Kristus, beware uw lighaam en ziel tot het eeuwig leven*, welke woorden in de tweede Liturgie uit gelaten wierden, als staande te veel op de lichamelijke tegenwoordigheid, stellende in de plaats deze woorden omtrent de uitdeeling van dat Sacrament: *neemt en eet dit, ter gedagtenis dat Kristus voor u gestorven is, en zyt van hem gevoed in uw harte, door den gelove met dankzegginge.* En *drinkt dit ter gedagtenisse, dat Kristus bloed voor u vergoten is, en zyt dankbaar.* Wierden nu deze beide uitdrukzels by een gevoegt. Eenige van de Collecten wierden ook een weinig verandert, en alzo wierd het boek het huis aangeboden. Maar aangaande het boek van Ordinatie of inwyinge, het selve was niet klaarlijk in de Acte uitgedrukt; het welke daar na gelegentheid gegeven heeft, de wettigheid van de Ordinarien volgens dat boek gemaakt, in dispuut te trekken. Maar volgens dese Acte het boek dat door Konink Eduard voortgeset, en door het Parlement, in het vyfde jaar van sijn Regeringe bevestigt is, wierd weder wettiglijk bekrachtigt; en het intrecken van het selve, ten tyde van Maria vernietigt, zijnde dan het boek van de Ordinatie, in die acte by het boek der gemene gebeden gevoegt, was het zelve nu weder in volle kracht; gelijk daar na, door het Parlement verklaart is, ter oorzaak van een geschil, dat daar over was ontstaan, door Bonner.

De Bill de welke op den 15 van February was ingelevert, rakende het nieuwe dienstboek ter zyden gelegte zynde, wierd een nieuwe ontworpen; en door die van de gemeente, op den 18 van April, naar het Hoogerhuis gesonden, en aldaar beredentwift. Heets maakt een lang gesprek daar tegen, dat eerder cierlijk als geleert was. Hy breide zich zeer over al de veranderingen uit, dewelke ten tyde van Konink Eduard gemaakt waren, zeggende mede, dat beide Krammer en Ridley, hun gevoelen, aangaande Kristus tegenwoordigheid in het

Debatten
ontrent de
Acte van U-
niformiteit.

1559

„ Sacrament , hadden verandert : Hy noemt Ridley de geleerdste man
 „ die in die zaak was geweest. Deze veranderingen weet hy , het af-
 „ scheiden van den Standaard van de Katholijke Kerk : hy beklagde
 „ zig zeer over het beroven van de Kerken , het breken van de Beel-
 „ den , en de Toncel-speelen tot bespottinge van de Katholijke Gods-
 „ dienst gemaakt , wegens al deze redenen was hy tegens de Bill. De
 „ Bisschop van Chester sprakker ook tegen , zeggende. „ De Bill ware
 „ beide tegers het geloof en tegens de liefde ; dat poincten die eens ge-
 „ definieert waren , niet weder in geschil getrocken behoren te werden ,
 „ ook waren Acten van het Parlement geen fondatiën of gronden voor
 „ het geloof der Kerke. Hy breide sig uit , over de oudheid van hun-
 „ ne Formulieren , en zeide het ware een ongewone en onhebbelijke
 „ zaak , te denken , dat onze Vaders in onwetenheid hadden geleest.
 „ De Propheten hadden de Israëlitē menigmaal gezonden om huone
 „ Vaders te vragen. Saken den Godsdienst aangaande konden by de
 „ Leken niet verstaan werden. Het ware van een groot gevolg hun ge-
 „ loof wel gegrondvest te hebben. Jeroboam dede Israël zondigen ,
 „ wanneer hy een nieuwe wijze van Godsdienst op stelde , en niet al-
 „ leen de Orthodoxe , en regtsinnige , maar ook de Arriaansche Kei-
 „ zeren hadden bestelt , dat de Geloofs-stukken in het Concili zou-
 „ den onderzocht werden .

„ Gallio wist zo veel by het ligt der natuere , dat een burgerlijk
 „ Regter zig met zaken van den Godsdienst niet behoorde te bemoe-
 „ yen. In het dienstboek , het welke zy voor hadden , hadden zy
 „ geen Offerhande voor hunne zonden , nog waren ook , om Kristus
 „ in de Hostie aan te bidden , en om deze redenen kon hy het zelve
 „ niet toestaan , maar of iemand mogt denken , dat hy dit in zyn ei-
 „ gen belang sprak , of hem bejammerde , wegens het gene hy daar
 „ over zou hebben te lyden , dien wilde hy antwoorden met de woor-
 „ den van den Zaligmaker : *Weent niet over my , maar weent over u zelyen.*
 „ Naar hem sprak Feknam Abt van Westmunster : Deze stelde de
 „ regels voor , wegens de welke zy van den Godtsdienst zouden oor-
 „ deelen , haar oudheid , haar bestendigheit , en haar invloeying om-
 „ trent de burgerlijke Regeringe. Hy zeide de oude Godsdienst nam
 „ zyn aanvang in den tyd van Koning Lucius , volgens Gildas , het
 „ boek nu voorgestelt , was niet voorgestelt ; voor de twee laetste Jaren
 „ van Konink Eduard , het eene was altoos het zelve gebleven , het an-
 „ dere was alle twee Jaren verandert , gelijk bleek , by het stuk Kristus

tegenwoordigheid, in het Sacrament aangaande. Daar was groote “ 1559.
 orden en gehoorzaamheid ten tijden van Koninginne Maria geweest, “
 maar nu wierden over al door het volk, groote ongebondenheden “
 gepleegt, vermengt met eenige zeer onbetamelijke ontheileringen van “
 geheiligde dingen. Zy prezen de woorden van den Vader Augusti- “
 nus aan, van aan de Katholijke Kerk zig te houden: de naam zelfs “
 van Katholijk, den welken de Ketterschen niet koen genoeg waren “
 aan te nemen, toonde genoeg haar gezag. De toestand van de gehe- “
 le Kerk in alle eeuwen, met de geduerige opvolginge van Harders in “
 St. Peters Stoel, behoorde meerder gewigt by hen te hebben; als “
 een weinig nieuwe Predikers, die beide Duitsland en Engeland, zo “
 onlangs in verwarring hadden gebracht. “

Aldus hebbe ik het kort begriip van hun redenen voorgestelt, zynde
 het alle; dat ik van die zyde gesien hebbe, aan de andere zyden hebbe
 ik niets met allen gesien; hoewel het niet wel anders kan zyn, of zy
 hebben iets voor hun dienstboek te zeggen gehad, zo wel als deze
 daar tegens gesproken hebben. Maar by deze gelegenheid, zal ik den
 inhoud van het tweede geschrift, het welke de Gereformeerde Godsge-
 leerde, over het tweede point van het vorige dispuut, hier ter neder
 zetten; rakende het gezag van ieder byzondere Kerk, om plegtigheden
 te veranderen of weg te nemen. Ik brenge in de verzameling niet, om
 dat ik het gene; dat de Papiſten daar tegens vervaardigt hadde, niet
 hebbe, maar de Hoofstukken van dit geschrift waren als volgt.

Het is blijkelyk by de brieven van den Apostel Paulus aan den Co- “
 rinthen; en andere Kerken, dat ieder Kerk den magt heeft, in sig “
 zelve; de Formulieren van haar Godsdienst en bedieninge van het “
 Sacrament te veranderen, onder hen, so als alderbest mag strekken “
 tot ordere, stigtinge en vrede. Deselve magt hadden ook de seven “
 Engelen van de Kerke aan de welke de Apostel Johannes geschreven “
 heeft en in de eerste drie eeuwen, wasser geen algemene byeen- “
 komst van de Kerk en Synoden, of in die tijde, de nabuerige Pasto- “
 ren en Bisschoppen; hebben eerder met onderlinge bestemminge, “
 als door gesag hun saken bestelt, en wanneer Ketteryen ontfonden; “
 sy veroordeelden de zelve, sonder te wagten naar een algemene de- “
 terminatie van de gehele Kerk. “

Daar was ook groot onderscheid onder hen, in hun gewoonte van “
 doen, als in het waarnemen der Vasten, en Paasschen, de Ceremonien en “
 plegtigheden te seer aangroeiden. Wanneer de dwalinge en misbedrij- “

Bewysreden
 nen voor de
 verhandelinge
 ge in den
 dienst.

1559. „ ven ontftonden, zo hervormde ieder Biffchop zyn eigen Kerk, al-
 „ zo deze, dewelke quamen in de plaats van Arriaanfche Biffchop-
 „ pen, zelfs wanneer die Ketterye over het gehele Ooften was verspreit,
 „ en de Roomfche Stoel zelfs daar mede was befmet, hebben hunne
 „ eigene Kerken gereformeert. Ambrofius bevindende, dat de ge-
 „ woonte van de Feesten in de Kerken, op de Jaar-getijden van de
 „ Martelaren, groote ergerniffen gaven; nam dezelve weg. Ook ten
 „ tyden van de Koninginne Maria, zyn veel van de oude fuperftitien van
 „ Bedevaarden en overblyffels der Heiligen, die ten tijde van den Ko-
 „ nink Hendrik waren afgeftelt, niet weder aangenomen, uit het welke
 „ zy een befluit namen, dat indien eenige dingen konden verandert wer-
 „ den, waarom geen meer. Zoo dat, indien er goedene redenen waren
 „ datmen eenige veranderinge mogt maken, het niet konde in twyfel ge-
 „ troocken werden, of gelijk als Hefekias en Jofias, uit hun eigene magt
 „ hadden verandering gemaakt, zulks ftond ook de Koninginne toe;
 „ de welke niet zo zeer beftonden in het inftellen van nieuwe dingen, als
 „ de herftelling van den ftaat van den Godsdienft, gelijk die van ouds ge-
 „ weeft was; de welke was ingebragt by toeftant van Parlement en Con-
 „ vocatie ten tijde van Konink Eduard. De reglementen dewelcke zy,
 „ in dit gefchrift voorftelden, die omtrent de plegtigheden moeten ge-
 „ maakt werden; waren, dat de zelve geen nootwendige gedeelten van
 „ den Godsdienft gemaakt moeten werden, datze niet te veel, noch ftom,
 „ nog ydel, hadden te zyn, ook om geen winft of voordeel opgehouden
 „ zouden werden.

Deze waren de bewysredenen van beide zyden gebruikt: maar de
 Gereformeerde de meeste in het getal zynde, paffeerde de Bill in het
 Hoogerhuis. De Eertsbiffchop van Jork, de Marquis van Wincheſter,
 de Grave van Shrewsbury, de Burggrave van Montarute, de Biffchop-
 pen van Londen, Worcester, Ely, Coventry, Cheſter, en Car-
 liſſe en de Heeren Morley, Stafford, Dudley, Wharton, Richen
 North, en den Abt van Weſtmunſter ſtemden daar tegen. Volgens
 deze Acte hadde het nieuwe boek zyn aanvang te nemen, op St. Jan
 Baptiſts dag.

Een andere acte paffeerde, dat de Koningin, de landen behooren-
 de aan de Bifdommen aan haar zelve magt behouden, wanneer de ſel-
 ve open vielen. Gevende de volle waardye van de ſelve, in geïmpro-
 prieerde inkomē, in de plaats van die. Hier toe verſtonden de Biſ-
 ſchoppen niet, wanneer het op den 7. van Aprijl in het Hoogerhuis paſ-
 ſeer-

1559.
 feerden: maar wanneer het kwam tot het huis der Gemeenten vond het aldaar ook groot tegenstant. Vele hadden waargenomen, dat ten tyde van Eduard den VI. onder vorgeven van eenige begiftigingen aen de Kroon te doen; de Hovelingen al de landen van de Kerk, onder sich verdeelt hadden; also oordeelde men, dat het gebruik hier van gemaakt, zou zyn het beroven van de Kerk, zonder vernijking van de Kroon. Naar eeniger dagen debatten; heeft het huis op den 17. van April gestemt, en 90 waren daar tegens, en 133 daar voor, en also passeerde het.

Op den 5. van May passeerde een andere Bill, met de zelve tegenpraak, deze strekte, om al de Religieuse huizen, den Kroon toe te voegen. Naar deze volgden eenige bysondere Aften; verklarende de Deprivatie van de Paapsche Bisschoppen, ten tyde van Konink Eduard goed en wettig te zyn. Wanneer zy ten tijde van de Koninginne Maria weder herstelt wierden, zyn de vonnissen tegens hen gegaan, voor nul; zelfs van den aanvang verklaart; en also alle verpagtingen, gedaan door Ridley, Poinet en Hoeper; en de patenten door den Konink wegens eenige van der zelve landen, verleent, wierden vernietigt. Men had byzonderlijk aangehaalt, in het huis der Gemeente, dat Ridley de bevestiging van deze verpagtingen, zyn uiterste begeerte had gemaakt, wanneer hy aan den staak gebonden wierd. De grond op dewelke de vonnissen nul wierden verklaart, was, om dat de partyen hadden geappelleert, hoewel in de Commissie, uit kragt van de welke de gedelegeerde hen beroofden; zy gemagtigt waren, voort te gaan, onaangetien eenig appel. Hier tegens hebben niet alleenlijk de Bisschoppen maar ook de Marquis van Winchester ende Lords Stafford, Dudley, en North, sig gestelt.

Het toont de groote moderatie van deze Regeringe, dat deze Marquis, niet tegenstaande hy de Paapsche belangen zo zeer toegedaan ware, en zelfs in het Opperhuis gedueriglijk voor stond, egter nog als Schatmeester wiert gebruikt, welk ampt hy nog 14 Jaren na dezen tyd bediend heeft, hervende in het 97. jaar van zyn ouderdom, en 103. affetzels van zyn eigen kinderen en kints kinderen naar latende. Hy was een zeer groot voorbeeld van goed geluk en kloeksinigheid, zo veel als iemand in geheel Engeland; als zynde gebleven Heer Schatmeester, in drie zulke verschillende Heerschappyen, als die van Konink Eduard, Koningin Maria en Elisabeth zyn geweest.

Daar was een subsidie en twee tienden en twee vyftienden, door het

Par-

1559. Parlement de Koninginne toegestaan, met de tonnagie en pondagie, voor haar leven; en also wierd het op den 8. van May gedissolveert.

Voorgestelde
en niet ge-
pasteerde
Bils.

Daar waren drie Bils, die in het huis der Gemeente niet door wilden. d' Eene was voor de herstelling der Bisschoppen, die ten tyde van Koningin Maria waren afgeset. Daar waren maar drie van de zelve in het leven, als Barlow, Scory en Coverdale, de eerste van dese had afstand gedaan. En de laatste oud zynde, had geen genegentheid weder in zyn Bisdom te keeren; en so misschien, is het de moeite niet waard gedagt, een Acte, voor een man alleen te maken; voornamentlijk, dewijl'er zo veel openstaande stoelen in handen van de Koningin waren, en ligtelijk nog meer open vallen zouden.

De andere Bill was, voor de herstelling van alle personen, dewelke, om datse getrouwt waren, uit hun beneficie waren geset. Dese beval de Koningin zelve, aan een zyde te leggen; over het welke Sands seer klaagt in sijn brief aan Parker; echter nam de Koningin geen agtinge, op de wetten, voor heen; tegens het Houwelijken gemaakt, en vorderde verscheidene getrouwde Priesters, en bysonderlijk Parker zelve. Daar was nu geen wet meer in stant, tegens hun trouwen, want Koningin Maria had alleenlijk de Wetten van Eduard de VI. die het selve toestonden, herroepen, maar had geen andere, die saak aangaande gemaakt: so datter nu niet anders als de Canonijke Wet tegenslag, en die was besloten te verwerpen, door het continueren van den Artikel van de Godsdienst, rakende de wettigheid van zulk Houwelijk, onder meer andere die afgesteld zouden werden.

De naaste Bill, die tot niet liep, was een nieuwe Acte, om 32 personen te magtigen, om de Kerkelijke Wetten naar te zien, en deselve in een lighaam te brengen. Dese wierd, op het tweede lezen, in het huis der Gemeente, ter zyde gelegd, en heeft zedert altoos geslapen.

Bisschoppen
weigeren den
eed van
opperhoof-
digheid.

Wanneer het Parlement gedaan hadde, wierd de eed van Suprematie of oppermagt korts daar na de Bisschoppen en geestelijken voorgelegt. Zy dagten, indien zy sig vast aan een konden houden in het weigren van de zelve, dat de Koningin sou gedwongen zyn daar van te dispenseren, en niet zo eensklaps al de Bisschoppen van Engeland den voet ligten. Het is niet blykelyk hoe korts na het staken van het Parlement, desen eed hen voorgesteld wierd; maar het was niet lang daar na, want de laatste Collatie en begiftiging van een beneficie die Bonner had gedaan, geschiede op den 6. van May in dit jaar.

Ziet: Vita
Parkeri.

Zynde de eed Heets, Eertsbischop van Jork voorgedragen, aan Bon

Bonner Biffchop van Londen, Thirlebey van Ely, Bourn van Bath en Wells, Christopherfon van Chichefter, Bain van Litchfield, Whi- te van Winchefter, en Watfon van Lincoln, Oglethorp van Carliffe, Turberville van Exeter, Pool van Petersburg, Schot van Chefter, Pa- tes van Worchefter, en Goldwell van St. Afaph; hebben die alle ge- weigert defelve te doen, zo dat alleenig Kitchin Biffchop van Landaff defelve aannam. Daar was ook eenige hoop van Tonftal, zo dat hem die niet voorgehouden wierd voor de maand van September, maar hy feer oud zynde, verkoos met zo veel gefelfchaps afte gaan, meer om betamelijkheids wil, dan uit eenige fwarigheid die hy, daar omtrent maakte; daar hy, voor heen zo veel over de faak van Suprematie ge- fchreven hadde.

Sy wierden over hun weigeren voor eenige tyd in de gevangenis ge- legt, maar zy kregen korts daar aan, al hun vryheid weder, behalven Bonner, White en Watfon. Groote klagten wierden over Bonner in- gebragt, dat hy in vele dingen, geduerende de vervolginge van dese, dewelke wegens Kettery waren voorgestelt, het gene de Wetten toef- ftonden, te buiten gegaan, zo datter groote begeerte was, hem een voorbeeld aan andere te zien. Maar gelijk als de Koninginne van natuere zeer barmhartig was, alfo hadden de Gereformeerde Leeraars, uit den Euangelio geleert, geen quaad met quaad te vergelden, nog wrake te foeken; en gelijk als Nazianzenus eertyds de regtsinnige vermaande, wanneer zy een Keizer, die hen begunftigde hadden verkregen, de Arrianen geen gelijke vergeldinge voor hun gepleegde wreetheden, toe te brengen, alfo dachten zy ook, voor de eere van hun Godsdienst te fullen zyn, hun dadelijke bewijsen van de overeenkomst van hun leere, met de regulen van het Euangelie, en de Primitive Kerk, door het vlieden van alle wreedheid en strengheid, als het naar wraak geleek, te be- toonen.

Al dit had konnen verwacht werden van zulk een Koningin en zulke Biffchoppen. Maar het betoonde een groote gematigheid in het gant- fche volk, dat zodanig een man als Bonner was, geleden wierd vei- liglijk te gaan en te staan, en niet tot een offer gemaakt wierd van dese, dewelke hun nauwe vrienden door zyn toedoen verloren hadden. Ve- le dingen wierden tegens hem ingebragt, als mede tegens White en ee- nige andere Biffchoppen; op het welke de Koningin beloofde laft aan de *Visitores*, die zy van mening was over gantsch Engeland te zen- den, om onderzoek over dese dingen te doen, en na dat fy hun rapport

Goedheid
der Koning-
inne tegens
henlieden.

1559.

zou hebben gehoord, zeide zy, wilde zy, naar vereisch van saken procederen. Door dese middel weigerde zy geen Justitie, maar wan alleenig een weinig tyds, om de scherpte, die in her hart der menschen was, te doen verstoppen, die zo door zyn bitteren handel aangeset was.

Heets was een man van een edelmoedigen geest, en wierd derhalven te beter van de Koningin gehandelt, want gelijk hem toegelaten wierd gerustelijk in zyn eigen huis in Surrey te leven, also ging zy ook menigmaal by hem, om hem te besoeken. Tonstal en Thirleby onthielden zig te Lambeth by Parker, met groote vrydom en gemak, de eene was geleert, en van een goeden aart, de ander was werkzaam, maar al te ligt en te veranderlijk. White en Watson waren barffe lieden, tot het welke hun studie, zo wel als hun aart hen drongen, want zy waren zeer tot de Scholastyke Godsgeleertheid genegen, dewelke de luiden driftig, hoogmoedig en versmadende van andere maakt. Christopherson was een goed Grieksgeleerde, en had Eusebius en de andere Kerkelijke gestigtschrijvers uit het Grieks in het Latyn, maar met zo weinig getrouwigheid als men van een man, die hard aan zyn partye hing, had te verwagten, vertaalt. Bain was geleert in de Hebreusche taal, daar hy tot Parys professie van had gedaan, onder de Regeringe van Francois den Eersten. Alle deze verkofen in Engeland in stike te leven; alleenlijk Pates, Schoten Goldwell trokken over Zee, en naar hen de Lord Morley, Sir Francois Englefield, Sir Robbert Peckham, Sir Thomas Shelly, en Sir Johan Gage. Dewelke zo het schijnt fogten te leven daar zy de vrye oeffening van hun Godsdienst mogten genieten. En sodanig was de goedheid van de Koningin, dat hen sulks niet geweigert wierd, hoe wel zulk een gunst hen tentijden van Koningin Maria, niet toegestaan wierd. Feknam Abt van Westmunster, was een vriendelijk en edelmoedig man, en was in groote agtinge in Engeland. De meeste van de Monniken keerden tot een seculiere wyze van leven, maar de Nonnen trokken over Zee.

Visitatie en
Injunctien
geordon-
neert.

De Koningin nu liet haar gedagten gaan, om Injunctien of bevelen over Engeland te laten gaan, dewelke op het laatste van Juny afgesonden wierden. Een groote swarigheid wierd ontrent een van de selve gemaakt. De Koningin scheen te denken, dat het gebruik der Beelden tot een opwekkinge van Godsdienstigheid mogt strekken, en dat zulks ten minste de lieden te meer tot de Kerk zou kunnen trekken, want het groot bewerp van haar berading was, het gehele volk tot een weg in Godsdienst

te brengen. De Gereformeerde Biffchoppen en Godtsgeleerden stonden haer daar in zeer tegen; zy stelden al hun reden in een langh geschrift, het welke zy haer overgaven. De voorreden en het besluyt hier van staat in de versaaemeling te vinden. „ Zy verklaarden dat zy zulks niet konden toestaen, het welke gelyk als het tegens hunne Conscientie streed, „ alsoo ook, tor een strik voor de onkundige zou verstrecken; zy hadden me- „ nichmaal de Koningin in die saek aangedrongen, dewelke naar het „ bleek, lang by haar gelegen hadde; zy baaden haar sich niet te stooren „ aan de vrymoedigheyd dewelke zy namen, en aldus hun redenen haar „ voor te leggen, zynde zulks een zaak, dewelke altoos by Christen „ Princen van hun Biffchoppen wel opgenomen was. Zy versochten „ haar dat zy die zelve zaak, aan een Synode van Biffchoppen en Theolo- „ ganten wilde beveelen, en zulk een zaak niet enkelyk op eenige staat- „ kundige opmerkingen, te laaten aankomen, dewelke, gelyke veele „ aenftoot geven, alsoo ook op de regering van haar zeer geestelyken „ broeder, en die geene die de beelden toen geweert, en daer nae hun le- „ ven, voor de getuygenis der waarheyd gelaaten hebben, een slechte re- „ flexie merken zou. „

Coll. No. 6.

De Konin-
ginne neygt
tot beelden
inde Kerken
te hebben.

Het kort begryp van hun redenen, (dewelke ik, om haar lank- „ heid, in de versaaemeling niet gebracht hebbe) is: dat het tweede ge- „ bod verbied het maken van eenige Beelden, en vergelykingen „ van God, en Deuter. 27 Daar was een vloeck, uytgesprooken „ over dese, *die een beeld een groutel voor den Heere maken en dat in een* „ *heimelyke plaetze stellen zou.* Het welke zy uytleyden op eenige hei- „ ligdommen in byzondere huizen, en Deuter. 4. Onder de verma- „ ning in waarschouwingen, de welke Moizes het volk van Israël geeft, „ om sich te hoeden voor Afgodery is dit een, dat zy geen beeld zou- „ den maken want het gebruyk van de selve keert gemeenlyk tot afgodery. De Joden waren hier omtrent zoo gevoelyk, na de gevange- „ nisse, dat zy liever wilden sterven, als lyden datter cenig beeld in hun „ tempel opgerecht wierd. Het Boek der Wysheid noemt een beeld, „ een strik voor de voeten der onkundige. Den Apostel Johannes ver- „ maant die geene aan de welke hy schryft, sich te hoeden voor de „ afgoden, en gelyk Tertullianus seght: her was hen niet genoegh sich „ te hoeden voor den afgoden; maar zy mosten sich selfs voor de beel- „ den wachten; en gelyk als Moyzes het volk belaste, geen steen des „ aenftoots in den wegh van de blinden te leggen, zoo was het des te „ grooter zonde, zulk een val strik voor de zwakke menichte te leg- „ gen.

Redenen
daer tegen.

1559. „ gen. Dit diende niet tot stichtinge, naademaal sulks de bygelovig-
 „ heyd van de zwakken en onkundige voed, die in hun voorige zuffe-
 „ ryen daar omtrent voort gaan souden, en andere van den openbaaren
 „ Godtsdienst afrekt. Zoo dat tusschen dese, dewelke van hen zou-
 „ den scheidt, indien men daer in voortging; en de menigte dewel-
 „ ke de selve misbruykten, het getal van deze, de welke dezelve te recht
 „ zouden gebruyken, van weynig belang zou zyn.
 „ De uytwendige glants van de zelve soude bequaam zyn om het ge-
 „ moed van de dienaars af te trekken, indien niet tot volkomene afgo-
 „ dery, ten minsten tot een afleydinge van gedachten. Beide Orige-
 „ nes en Arnobius zeggen ons, dat de Primitive en eerste Kristenen
 „ geen beelden met al hadden. Irenæus bestraft de Gnostyken, om
 „ datse het beeld van Kristus om droegen. St. Augustinus pryft Var-
 „ ro, om dat hy geseght heeft, dat de oude Romeynen, God veel kuyf-
 „ lyker eerden, zonder het gebruyk van eenige beelden. Epiphanius
 „ scheurde een kleet met een beelt daar op, en Ferenus verbrak de
 „ beelden, ten tyden van Gregorius den Grooten. Valens en Theodo-
 „ sius, maakt een wet, tegens het schilderen en houwen van Kristus
 „ beeld. En het gebruik der beelden in de Oostersche Kerk, brocht
 „ die verwerringen op dat Rijk, die het selve voor den inloop der Ma-
 „ hometanen open stelde.

Deze redenen wrochten zoo krachtelijk op de Koninginne, dat zy in haar Injuncten en bevelen, het wechweren van alle beelden uyt de Kerken niet vergat.

De bevelen van Konink Eduard op zijn eerste aankomen tot de Kroon uyt gegeven, wierden al vernieuwt en weinig hier en daar verandert. De bygevoegde dingen waaren deze volgende, gelijk wy die hier kortelijk by voegen.

„ Het was nergens verklaart noch in de Schriftuere, noch by de
 „ Primitive Kerk, dat de Priesters geen vrouwen zouden mogen heb-
 „ ben; op het welke veele in Konink Eduards tyden getrouwt wa-
 „ ren, echter waaren der groote ergernissen gegeven, door de onbe-
 „ taamelyke houwelyken de welke eenige hadden aangegaan: om dier-
 „ gelyke voor het toekomende te verhoeden, wierd geordonneert, dat
 „ geen Priester noch Diaken zou mogen trouwen zonder toestand van
 „ den Bisschop van het Bisdom, en twee Vrede-rechters, als mede die
 „ van de ouders of naaste vrienden van de vrouw. Al de Geestelyken
 „ zouden kleedingen draagen, volgens hun trap in de hooge Schoole;

verklarende de Koningin zulks niet te geschieden ten opzicht van eenige heiligheid daer in zynde; maar om order en betaamelykheyd te houden. Niemand most eenige bezweringe gebruiken, of die geene die zulks dede raadvraagen. Een ieder moste in zyn eygene Parochie Kerk gaan, ten waare by een buiten ordinaire gelegentheid. Herbergiers mosten niers verkoopen, geduerende den Godtsdienst: Niemand mocht eenige beelden of andere gedachtenissen van Superstitie in zyn huis hebben, niemand mocht ook prediken, als alleen die geene die door hun ordinaire gelicentieert waaren. In alle plaatsen zouden zy de Rechtsaaken onderzoeken, waarom iemand in de laatste Regeringe was gevangen, doodgehongert, of anders ter dood gebracht, op voorwendinge van den Godtsdienst, en al de Registers mosten daar over doorzocht werden.

In ieder Parochie most de ordinary noemen, dry of vier bescheidene personen, de welke hadden op te passen, dat al hun Parochiers betaamelyk des Zondags en op andere Heylige daagen, ter kerke quaamen, en deze de welke zulks niet deden en sich op vermaninge niet beterden, mosten aan den ordinary aangebracht werden. Op Woensdagen en Vrydaagen mostemen de gemeene gebeden, en Litany in alle Kerken gebruyken. Alle verachtelijke woorden van *Papist*, *Ketter*, *Scheurmaaker* of *Sacramentaris* zouden werden verboden op zwaare straffe. Geen boek mocht zonder verlof van de Koningin, d'Eerst Bisschop, of Bisschop van Londen, den Cancelier van de Universiteyt, of den Bisschop of Opperdiaken van de plaets, gedrukt werden. Een ieder hadde te knielen op de gebeden, en zyn eerbiedigheit te toonen, wanneer Jesus naam genoemd wierd.

Dan volget de uytlegging van den Eed van Supremacy, in welke de Koningin verklaart, dat zy sich geen gefagh aanmatigt, tot bediening van den Goddelijken Dienst in de Kerk, maar dat al het geene zy eischt het geene is, het welke van alle tyden aan de Imperiale Kroon van Engelandt behoorig was geweest, dat zy de opperhoofdigheyd en regeringe over alle soort van perzoonen, onder Godt hadde, zoodanigh dat geen andere macht van buyten over hen te regeeren hadde; en indien deze, die voorheen getoont hadden, daar zwarigheid in te maaken, het zelven indien zin naamen dat zy te vreden was, zulks aan te nemen, hen des wegen ontslaande van alle straffe in de Acte begreepen. Het volgende was, omtrent Altaaren en Communie-taafels, hier omtrent bestelde zy, dat om moetwil te

1559. „ verhinderen , geen altaaren afgenomen zouden werden , als met toe-
 „ stant van den Pastoor en Kerk-bewaarders ; datter een Communie
 „ Tafel voor ieder Kerk gemaakt zou werden , en dat op den dag van de
 „ bedieningh van het Sacrament , dezelve op een bequame plaats zou
 „ gestelt werden in het Choor , en op andere tyden daar het Altaar ge-
 „ staan hadde. Het Sacramenteel Broodt wierde geordonneert te zyn
 „ rond en vlak , zonder eenige figuer daar op , maar wat dikker en bre-
 „ der als de Auwels voor heen voor de Mis bereyt waeren geweest.
 „ Vorders wierd het Formulier van te bidden voorgescreven, met eeni-
 „ ge verandering van dat in Konink Eduard tydt ; want daar, tot dank-
 „ zegginge voor Godts zegen aan de Kerk, in de heyligen, de welke over-
 „ leden waeren , dit gebedt wierd bygevoeght ; *dat zy met ons, en wy*
 „ *met hen mogen hebben de Glorieuze opstandinge.* Zoo wierd daar nu de-
 „ ze woorden : *en zy met ons* , uyt gelaaten, als schynende een wyze van
 „ bidden voor de Dooden mede te brengen.

Aangaande de regulering van het trouwen van Kerkelijke perzoonen:

Reflectien op
 deze bevee-
 len gemerkt.

Zeyden deze, dewelke daar omtrent hun opmerkinge hadden, datze zich
 niet beklaagden over de wet, maar gelyk als St. Hieronymus dede, in het
 maaken van een wet, in zyn tydt, zy beklaagden zich over die geene, die
 daar oorzaak en gelegenheid toe gegeven hadden. Het dragen van
 byzondere kledinge voor de Kerken - Dienaren was zeekerlyk een
 middel om hen merkelyk in te binden , omtrent alle onbetaamelykheyd
 in hun handel en wandel , stellende hen ten eersten open voor het oor-
 deel van 't volk ; het welke niet zou geschieden , indien zy zoodanig
 gekleet waeren , dat zy van andere menschen niet te onderscheyden
 waren. En in aanmerkinge van den menschelijken natuere schein het
 een aanlokkinge voor zommige te zyn , wanneer zy slecht denken , dat
 hun onorders van niemant gezien of waargenomen werden. Het buy-
 gen voor den Naam van Jezus, wierdt geoordeelt, een bequame betoo-
 ninge voor hun erkentenisse van dankbaarheydt omtrent den Zaligmaa-
 ker, en van zyn Godheid te zyn. En gelyk het opstaan op het verhaa-
 len der Geloofs-artykelen , of op dat van *Gloria Patri*, waeren gewoone
 uytdrukzelen van het geloof der Kristenen ; alzoo , naademaal Jezus,
 de naam is , waer door Christus wordt voor gestelt als onze Zaligmaa-
 ker, zoo schein het een betaamelyk stuk van erkennen van ons gelove in
 hem , een eerbiedigheyd te toonen wanneer de zelve genoemt werdt ;
 niet als offer eenige byzondere heyligheit of deucht in stak , maar om
 dat het zyn eygen naam, en die van Christus maar een applicatie daar by
 gevoegt is.

By

By de zorg van de Koninginne, omtrent het wegnemen van alle bitterheid van scheldwoorden, en het uytleggen van den eed van Suprematy, verklarende niet alleen alle twyfelaghticheyd, dewelke in de woorden mocht werden bevonden, maer ook den menschen toestaande te verklaren, in wat zin zy dien Eed zwoeren, wierd de moderatie en matigheyd van haar Heerschappye klaarlijk betoont: inde welke in plaats van nieuwe strikken om den zwakken te vangen, te vinden, gelijk wel in andere Heerschappyen gezien was, alle mooghlijke zorg werd aengewent, om de zaake sodanig uit te leggen, dat zy zo verstandelyk in alle belangen ware, als mogelyk zy. Zy maakte die rekening, dat indien die eeuw eens mocht vry zyn van Papyry voor hen, hoewel met toestant van eenige andere superstitieuse bedenkfelen, het hen alle tot een volle vereeniging brengen zou, en in de volgende eeuw souden zy zo wel onderregt zyn, dat geen van alle meer overig blijven zou:

En in der daad dese moderatie had al de werkinge, diemen daar mede voor hadde, voor vele jaren. Geduerende dewelke de Papisten zelve quamen te Kerke, en tot de Sacramenten. Maar daar na, zynde den Konink van Spangien voorgesteld, (die nu als vaardig was, om den Oorlog met de Koningin aan te vangen, om dat zy de Vereenigde Provincien het hoofd op hield.) Dat hy Engeland eerst in verdeeling most zien te brengen, en van den Paus een vonnis tegens de Koninginne, en veroordeling van sodanige Papisten als in Engelschen dienst waren, most sien te krijgen. En dat tot onderhouding van sodanige Priesters, als hem hadden te dienen, in het verdeelen van Engeland, hy Seminarien en Plantsoenen tot Doway, Leuven en St. Omer aanstellen most, van waar zy gedueriglyk naar Engeland hadden over te schepen, om de zaaken aldaar in verwarring te brengen: heeft het vervolg van dezen Raad, de Paapsche partije onder ons doen opryzen: dewelk zedert altoos het volk ontrufft en verdeelt heeft, en meer als een maal de zelve al tot doodlijke bewegingen gebracht, gelijk wy noch heden ten dage ondervinden.

Naa dat deze Injunctien en beveelen aldus toegestelt waeren, gaf de Koningin Commissien uyt voor deze, dewelke alle de Kerken in Engeland zouden Visiteren in het welk zy geen tydt verlooren lieten gaan, want het nieuwe Dienstboek had volgens de wet plaats te nemen, op St. Jans dag, en op dien zelve dag waeren deze Commissien geteekent; een van deze, dienende voor het Bisdom en Provincie van Jork is in de verzaameling te vinden. Zy was toegestaan aande Graven van Shrewsbury

De eerste
hooge Com-
missie.

Coll. No. 7.

1559.

bury en Derby en eenige andere, onder de welke D^r. Sandseen was.
 „ De voorreden stelt voor, dat God hebbende de Koninginne
 „ over het gantsche volk gestelt, zy geen goede reden en rekening van
 „ dat vertrouwde konde geven, sonder te pogen de ware Godsdienst
 „ voort te zetten; met de rechte weg om God te dienen in al haar sta-
 „ ten en heerschappyen. Zy derhalven voor hebbende een algemene be-
 „ zoekinge aan te stellen door haar geheel Koninkrijk, bemagtigde de-
 „ selve of eenige twee van hen; de ware geschapenheid van alle de Ker-
 „ ken in de Noorder-gedeelten, te onderzoeken, suspenderende of vast-
 „ stellende zodanige Kerkelijke personen, als hen des waardig schijnen,
 „ en andere in hun plaats stellende, te procederen tegen al de zulke als
 „ zich hartnekkig betonen by gevangenis, Kerkelijke tugt, of andere
 „ wettige wegen. Zy hadden ook pensioenen te behouden, voor zo-
 „ danige als niet wilde in hun dienst volharderen, maar dezelve afleiden;
 „ ook te examineren de staat en conditie van alle die gevangen waren,
 „ over zaken de Godsdienst aangaande, en deselve te ontslaan, en we-
 „ der in hun bedieninge te stellen, die onwettiglyk in de laatst voorgaan-
 „ de tijden, daar uit gezet zyn.

Dit was de eerste hoge Commissie, dewelke uitgegeven is gewor-
 den; die voor het land van Canterbury, was zonder twyfel van de zel-
 ve nature. De voorsienigheit van pensioenen te behouden, voor zo-
 danige Priesters als uit geset waren, wierd zeer gepresen; nademaal zy
 daar door buiten de uiterste armoede gehouden wierden, dewelke hen
 tot eenige onbetaamlykheit mogt brengen; en door het pensioen het
 welke hen op hun goeden handel en wandel wierd toegestaan, wierden
 zy in dwang gehouden.

Maar dat het geen voornamentlyk in de Commissien mispresen wierd,
 was, dat de Koningin de Visitators magt gaf, om by kerkelijke tug-
 ting te procederen, het welke voor een grote uitbreidinge, van haar
 opperhoofdigheit wierd genomen; maar men dagt weder, dat de Ko-
 ninginne sulks zo wel toestond te doen, als de wereltlyke Cancelliers het
 zelve in de kerkelijke Hoven deden; zo dat het eene misbruik door het
 andere te verschonon was.

Deze Visitators doende rapport van de gehoorzaamheit, gegeven
 omtrent de Wetten en dese Injunctien, zo is bevonden, dat van 9400.
 gebeneficeerde personen in Engeland, daar niet meer bevonden wier-
 den, als 14. Bisschoppen, 6. Abten, 12. Diakens, twaalf Op-
 per-Diakens, 15. hoofden van Collegien, 50. Præbendarisen, en
 tachen-

*Natus Nordovicia
1504 August: 6
Decan Lincoln
sub Eduardo VI.*

*Consecr. Archiep
Cantuariensis
1559: Dec: 27
Obijt 1575. May 17.*

tachtig Rectoren van Parochien, die hun ampten, ter oorzaak van de Religie hadden afgeftaan; fo wel wiften de Roomfche in het gemeen, in te volgen. En in der daad de Biffchoppen na defen tyd hadden dezelve vrees, wegens het gevaar, in het welke de Religie zig bevond, door de wedersporigheid van het meefte gedeelte der Kerkelijke perfonen, dewelke hun genegentheden tot de oude bygelovigheden noch niet afgelegd hadden. Zoo dat indien de Koningin Elifabeth niet zo lang geleefd hadde, tot dat al die generatie verftorven was, en een nieuwen flag van menfchen weder in de plaats gefteft; en indien een Prins van een anderen Godsdienst, haar voor dien tyd op gevolgt was geweest, zy zouden miffchien weder tot die oude fuperftitien gekeert zyn geweest, en dat zo volvaardig als zy by Koningin Marias tyden hadden gedaan.

Het gene de fuperftitieuze partye, by Konink Eduards tijden meeft ophield, was, dat verfehiedene groote Biffchoppen hen in het heimelijk begunftigden en aanmoedigden; derhalven wierd nu befloten, op de openftaande ftoelen, goede toeverficht te nemen.

Hier voor is gezegt, dat Parker naar Londen was ontboden, door ordere van de Koninginne, en dat hem het Opper-Bifdom van Cantelbury was opgedragen: hy hier over wierd tot zulk een verwarring van fijn gemoet gebragt, dat hy buiten maten daar over bedroeft was. Zo haaft als hy weder te huis gekomen was, fchreef hy aan den Zegelbewaarder, welken brief, nevens alle de andere, over deze zaak gewiffelt, in de verfamelingen te vinden is, „ hy verklaarde dat hy noit minder genoege had gehad in een Londenfche reis, en noit blijder was geweest, dan daar gerakende, als deze laafte maal. Hy zeide het ware nodig, dien ftoel met een man te vullen, die nog hoogmoedig, kleynhartig nog begeerlijk zy. Een hoogmoedig man zou miffchien van zyn broederen in de leeringe in gefchil raken; daar de geheele fterkte van de Kerk in haar eendragtigheid beftaat: maar indiener harte-brand onder hen quam te ontftaan, en hun byzondere gefchillen, die zy over de Zee hadde gehad, te huys wierden gebracht, zoo was de vrede vande Kerk verlooren, en het gevolg van al hunne aanleggingen, zou te niet gaan. En indien een kleynhartig man daar in gefteft wierd, zou zulks den moedt van hun tegenpartyders doen ryzen; een begeerig of gierig menfch was nergens goed voor. Hy kende zyn eygen onbequamheid, beyde in lighaam en verftand zoo wel, dat hoewel het hem leet zou wezen, hem misnoegen tegens hem te geven, of den Secretaris Cecil, die hy boven alle menfchen

Parker is onwillig tot het opper-bifdom van Cantelbury.

Coll: No. 8.

1559. „ in de geheele werelt eerde, te verstooren; en nog meer, de Konin-
 „ gin te mishagen, zoo most hy echter Gods gramschap ontwijken,
 „ en niets aanflaan, in het welke hy wel wist zig niet te zullen konnen
 „ zoodanig draagen, dat hy wegen zyn bedieninge, zig voor God of
 „ voor de Werelt zou konnen verantwoorden. En indien hy zou moe-
 „ ten naar de gevangenis gaan, ter oorzaak van zyn hartnekkige afkee-
 „ righeid (met het welke het schynt zy hem hadden gedreigt) wilde
 „ hy zulks liever, met een geruust gemoet en Conscientie verdragen,
 „ als een ampt aanvaarden, des zy hem niet konden ontlasten. Hy
 „ zeyde dat hy van meninge waar, door Godts genade, noyt van die
 „ ordere te zyn nog hooger nog laager. Hy wist zelve best, waar hy
 „ bequaam toe was, hy was arm, en niet bequaam zig in fulk een bedie-
 „ ninge te houden. Hy had een breuke, dewelke hem niet veel toeliet
 „ te tobben, derhalven verfocht hy een plaats in de Hooge Schoole al-
 „ waar hy zyn leven verdraaglijker wyze zou konnen doorbrengen.
 „ Hy wist wel dat hy hun verwachtinge niet zou konnen beantwoor-
 „ den, het welke hem zoo dede aanhouden, om zoo hoog niet verheven
 „ te werden. Hy zeyde groote vrees te hebben, datter geschillen
 „ lichrelyk onder hen zelve, zouden ontstaan; het welke een ver-
 „ maakelijke afleydinge voor die van de Roomsche Kerk zou zyn;
 „ hy zag dat somnige menschen, nog menschen waaren selfs na al hun
 „ onderwysingen, in het School van quelling en verdriet. Hy verklaar-
 „ de zyn eigene winst, nog gemak te zoeken; hy had maar twee of dry
 „ Jaaren voor hem, om te leven, en had geen begeerte schatten voor
 „ zyn kinderen te vergaaderen. Dit schreef hy op den eersten van
 „ Maart.

De besigheden van het Parlement, dede deze zaak ter zyde leggen,
 tot dat het zelve was gedissolveert, en toen op den 17. van May schreef
 hem de Heer Zegelbewaarder, over die zaak: hy zeyde dat hy zag, uyt
 een besluit, nog dien dag, by de Koninginne genomen, dat het zeer hard
 zou vallen voor zyne vrienden, hem van dien last verlost te zien. Wat
 hem aangaet, indien hy eenig man kende aen den welken, de Charac-
 ters, in zyn brief vermeldt, beter behoorden als aen hem, hy zou den zel-
 ven zoeken te vorderen; maar kennende geen, zoo most hy nootzaak-
 kelijk voor hem zyn.

Op den 19. daar nae, onderteekenden den Heer Zegelbewaarder en
 de Secretaris Cecil, een Brief in des Koninginnen naam, verzoekende
 hem op te komen; en daar na zondense een tweede bevel, om ten Hove
 te

te komen op den 28. van die Maant; hy quam dan, maar verſchoonde zig ſelven op een nieuw. Maar ten laaſten, zynde zoo dikmaals en zo hard aangedrongen, ſchreef hy aan de Koninginne zelve; "Verklaren- de, dat de uyerſte nootwendigheid hem drong, om haar moeyelijk " te vallen, beide volgens ſijn gewiſſe tot-God, en uit opmerkinge " van haaren dienſt: hy erkende zyn groote onwaardigheid tot zulk " een hooge bedieninge; daarom hy ootmoediglijk op zyn knien, " haar bad, hem van dat ampt te bevryden, het welke een man van meer " geleertheid, deugt en ondervindinge vereiſchte, als hy volkoment- " lijk wiſt in hem te zyn, hy beklaagde ſig zoo ſlechtelijk begaaf te " zyn, dat hy haar niet konde in dien hoogen ſtaat, dienen; maar in " eenig ander minder ampt zou hy gereed zyn alle zyn plichten voor " haar af te leggen, in een plaats dewelke met ſwakheid over een quam. " Maar ten beſluite onderwierp hy zig ſelven haar welgevallen. Zoo wierd hy dan ten alderlaaſten, niet zonder groote ſwarigheid bewogen, om het ampt te aenvaarden.

Zoo wierd dan op den 8. van July, een Congé d'Elire verlof om te verkieſen naar Canterbury gezonden, en daar op wierd op den 22. het Capittel gefommeert, om op den eerſten van Auguſtus te vergade- ren: alwaar de Deeken en Prebendariën, by een komende, hebben, vol- gens de gewoonte, in hun verkieſinge gebruikelijk, by een Com- promis, aan den Deeken op gedraagen, te verkiezen den geenen die het hem geliefde, en hy noemde Doctor Parker, volgens het aenſchry- ven van de Koninginne, het welk zy alle beveſtigt hebben, maakende vervolgens hun verkieſinge bekend, en het *Te Deum Laudamus* daar over zingende, op den 9. van September wierd het groote Zegel ge- ſtooken aan een ordere, tot zyn inwyinge, houdende aan de Biſ- ſchoppen van Dureſme, Bath en Wells; Peterboroug, Landaff en Bar- low en Scory, zynde deze alleen Biſſchoppen genoemt, als nog tot geen ſtoel verkoozen zynde, belaiſtende de zelve de inwyinge te doen. Hier uyt ſtaat te zien, dat nog Tonſal, Bourn nog Pool op dien tyd afgeſet waaren; en het ſchyn t datter nog hoop was, om hen tot gehoorſaam- heid der wetten te trekken, en hen zoo in hun Biſdommen te laaten.

Deze zaak wierd tot den 6. van December uitgeſtelt. Of dit nu geſchie- de ter oorzaak van Parkers onwilligheid, of om eenige andere redenen is my ten beſten niet bekend. Maar als toen de dry andere genoemde Biſ- ſchop weygerig zynde, om het zelve te doen, iſſer een nieuwe order onder het Groot Zegel, afgeveerdigt, aan den Biſſchop van Landaff, Barlow,

1559. verkoozen Biffchop van Chichefter, Scory verkoozen Biffchop van Hereford, Coverdale gewefen Biffchop van Exeter, Hodgkins Biffchop Suffragaan van Bedford, Johan Suffragaan van Thetford, en Bale Biffchop van Offery; dat zy, of eenige, vier uyt hen hem zouden confacrerē; zoo. dan uyt kraght van dezen, zyn op den 9. van December Barlow, Scory, Coverdale, en Hodgkins, in de Kerk van St. Maria Le Bow, by een gekōmen, alwaar, volgens de gewoonte de Conge d'Elire, met de verkiefinge en de Koninklijke toeltant daar op, voor hen gebragt moften werden, en deze gelezen zynde, wierden getuygen geciteert tot verzeekeringe, dat de verkiefinge wettiglijk gefchied was, en al die daar iets tegen hadden, wierden ook ingedaagt: al welke dingen volgens de wetten verrigt zynde, en niemant komende om de verkiezinge tegen te fpreken, hebben zy dezelve, volgens het gewoonlijk gebruik, bevestigd. Op den 17. van December, wierdt Parker in de Koninklijke Kappel tot Lambeth, door Barlow, Scory, Coverdale, en Hodgkins ingewyt, volgens het boek van Ordinatie en inwyinge, ten tyden van Konink Eduard gemaakt, alleenlijk de plechtigheid van den Staf in zyn handt te geven, wierdt uyt den dienft gelaaten onder dese regeringe. Hy zynde aldus felve ingewyd, weide vervolgens de Biffchoppen, voor de andere stoelen mede in, als: Griendall Biffchop van Londen, Cox die Konink Eduards Aalmoezenier was geweest, Biffchop van Ely, Horn Biffchop van Winchefter, Sandyt Biffchop van Worcester, Merik Biffchop van Bangor, Joring Biffchop van St. Davids, Bullingham Biffchop van Lincoln, Jewel Biffchop van Salisbury, (het groote cieraed van dien tyd in geleertheit en Godtsaligheid) Davis Biffchop van St. Afoph, Gueft Biffchop van Rochester; Berklei Biffchop van van Bath en Wells, Bentham Biffchop van Coventry en Litchfield, Alley Biffchop van Exeter en Par Biffchop van Petersboroug, Barlow en Scory wierden in de stoelen van Chichefter en Hereford gefteft, en eenigen tydt hier nae in February 1561. wierd Jong van St. Davids naa York overgezet, zynde nu geen hoppe meer overig om Heeth te winnen, en daar in te houden, daar men lang fo het fchynt naar getragt hadde, want daar waaren nu twee Jaaren verlopen dat die Stoel aan het ledig ftaan was geweest. Op gelijke wyze, na zoo langen gedult omarent Tontal, de hoop om hem te winnen nu uit zynde, is in Maart 1561. Pilkington Biffchop van Duresme gemaakt, Best wierd daar na Biffchop van Carlisle, en Downham Biffchop van Chēfter gemaakt.

Het fprookje
van het
paarts-hoof
wederheg.

Ik hebbe deze bevorderingen wat duidelijck verhandelt, om dat ter

oorzaak van een quaadaardige veragtinge, met welke zy in volgende tyden aangetast geweest, men over veertig Jaaren hier na daar niet omgedagt heeft; maar toen was het gesmeed, bekend gemaakt, en over de geheele werelt verspreit, dat Parker zelve niet wettiglijk was ingewyd. De eerste vinder van dit zeggen word gezegt, eenen Neale te zyn geweest; die voor heen een van Bonners Kappellanen is geweest. De bestelling was aldus, dat de Bisschop van Landaff, zynde versogt van Bonner de inwyinge niet te doen, of ordere daar toe, in zyn Bisdom te stellen, daar op het zelve had geweigert te doen. Hier op de verkoo-rene Bisschoppen by-een-gekomen zynde in Cheapzide (een straat in Londen alzoogenoemt) in de wyn-herberge van het Paartshoofst; Neale die hen derwaarts hadde maagespoort, had door de scheur van de deur gezien, en bemerkte, dattet daar alles in groore onorder was, dewyl de Bisschop van Landaff niet te bewegen was (maer gelijk het fabeltje luid) Scory had hen alle doen knielen, en den Bybel op een ieders Schouders en hoofst gelegd, en gezegt, ontfangt gy den magt om Godts woort opregtelijk te prediken, en zoo waarenze alle, Bisschoppen weder opgestaan. Dit praetje quam zoo laat in de wereld, dat Sanders en al de andere Schryvers van Koningin Elifabeths tyden, daar noyt iets van gehoort of geweeten hebben, andersints, mogen wy wel verzeekert zyn, datze het niet verborgen zouden hebben. En indien die zaak had waar geweest, of indien Neale had gedagt geweest iets te hebben gesien; daar is geen reden te denken dat hy het zelve zou hebben getragt te verbergen: maar als men mogt denken dat al die perzoonen, die tegenwoordig zyn geweest op Parkers inwyinge, toen Dood waaren, zoo was het dan tydt om zulke een history te smeden, want men mogt hopen, datter niemant zou gevonden werden, om daar tegens te spreken. En wie kan meer zeggen, als dat zommige hebbende gezens deze Bisschoppen van de Bow of Boogkerk, naar deze herberge gaan, om aldaar te zaamen het middagmaal te houden, met hun borgerlingen, gelijk wel andere meer, nae hun inwyinge hebben gedaan, vermoet hebben, dat toen de tydt van deze Paartshoofsts Consecratie was. Maar gelijk het Godt beliefde, daar was nog een getuyge in het leven, namentlijk de oude Graaf van Nottingham die by de inwying zelve geweest hadde, die verklaart heeft dat de zelve tot Lambeth geschied, beschryvende al de omstandigheden daar van, en voldoende alle redelijke menschen, dat alles was geschied, naar de ordere van de Kerk van Engeland.

De Registers beide van den stoel van Kanterbury en van de gedenk-

1559.

stukken van de Kroon, komen in alles met zyn verklaring over een. Want voor zoo veel als Parkers Congè d'Elire, met des Koninginnes toefstant, tot zyn verkiezinge, en de geschrevene order tot zyn inwyinge, alle onder het groote Zegel zyn. Alsoo op een *Certificat*, gemaakt door deze, dewelke hem geconsecreert hebben, zyn de temporaliteiten, door een andere geschreve ordere herstelt, die mede geïnregistreert is, het welke ook most getoont werden, in het Hooger Huys van het Parlement, wanneer hy zyn plaats aldaar quam nemen. Behalven dat de inwyingen van de andere Bisschoppen door hem gedaan, toont, dat hy eerst alleen was ingewydt, zonder iemand meer, en boven alle getuygenissen het origineel Instrument van Parkers Consecratie, legt nog, onder zyn andere Papieren, in de Boekery van *Corpus Christi* Collegie, tot Cambridge, het welke ik gesien en gelezen hebbe, en het is zoo zekerlijk een Origineel geschrift als eenig dat ik oyt in myn handen heb gehad: Ik hebbe het in de Collectie ingevoeg tot meerder ontdekking van de onbeschaamtheit van dien aenhang; maar echter het hadde de volheid van zyn eynde, want het zwakke onkundige volk, hoorende het selve zoo duydelyk bewaarheden door hun Priesters, konden niet minder als het selve gelooven, en ik zelve hebbe verscheydene gevonden die nog scheenen geloof daar aan te slaan, niet tegenstaande al die klare wederleggingen, dewelke die wyze en geleerde Bisschop Bramhall de laatste onlangs Primaat van Yrland, daar van gemaakt heeft. Daaromme hebbe ik nodig geacht, my een weynig meer, omtrent deze inwyinge uit te breiden, en des te meer, ter oorzaak van de invloeyinge die dezelve heeft in al de Ordination, die zedert in de Kerk gevallen zyn.

Cell. No. 9.

Eenige stooten zig aan de oncanonykheid van dezelve, om dat deze zoo niet was geschied door al de Bisschoppen van de Provincie, en drie Bisschoppen, die nog geen Bisdome hadden, wanneer zy dezelve deden, en de vierde maar alleen een Suffragaan Bisschop was. Maar op al deze dingen is gefegt; dat na dat een Kerk overloopen is met Ketteryen deze regulen, dewelke in haar vastgestelden staat mosten werden waar genomen, altoos *gesupercedeert* en ingesien zyn geworden, gelijk blijkt byzonderlijk, wanneer de Arriaansche Bisschoppen, uit eenige hunne groote Bisdommen geslooten waaren, zoo hebben de Orthodoxen weder andere in hunne Plaatsen geordineert, zonder zig zelve in zulken gevalle, zoo nau aan de Canones te verbinden, en Bisschoppen, die alreets wettiglijk geconsecreert waaren, konden zekerlijk hun eygen Character aan anderen mede deelen, of zy in actuele Bisdommen waaren of niet: en een Suffra-
gaan

gaan Biffchop, zynde ingewyd, op de zelve wyze als andere Biffchoppen, hoewel in een bepaalde Jurifdictie, was evenwel van een en dezelve ordere, met de andere. Alle deze dingen zyn door Mafon, met groote geleertheid voortgezet, die op het voortkomen, van deze verffiering, door gefchreven de Engelfche Kerken-dienft heeft gevindiceert en befchermt.

Op deze wyze dan wierden de ledige ftoelen gevult, en de dienft van God gereformeert en hervormt, in Engeland. Dry dingen bleven nog ongedaan. Het eerfte was, de leeringe van de Kerk voor te ftellen, gelijk ten tyden van Konink Eduard was gefchied. Het tweede was, het vertaalen van den Bybel, en dezelve met korte aantekeningen uyt te geven; en het derde was, de Kerkelyk Gerechts-hoven, te reguleren. De Biffchoppen derhalven vingen dit laafte aan, en hoewel zy niet konden, by openbaare magt, de Artykelen van de Kerk voortzetten; voor dat zy in een Convocatie Synodaalijk vergaadert waaren geweest, echter hebben zy, kortz daar aan zig daar toe vervaardigt. En voor het tegenwoordige, quaamen zy over een in een korte belydeniffe van hun gelove, dewelke alle de Kerken-dienaars waaren gehouden, het volk openbaarlyk voor te lezen. Dese zal in de verfaameling te vinden zyn, uyt gefchreven van het geen toen daar van gedrukt is geworden.

Coll. No. 122.

In de Artykelen gemaakt onder Konink Eduards regering, dewelke ik in de verzaamelingen hebbe gebragt, zal de lezer op de kant vinden, het onderscheyd tuffchen die en deze, aangetee kent. In het derde Artykel, is de uytlegginge van Kristus nederdaalen ter Hellen, uytgelaaten. In dat, het geene de Heylige Schrift aangaat, hebbenfe nu bygevoegt, een optellinge van de Canonijke en Apocryphe Boeken; verklaarende, dat eenige leffen uyt de laafte waaren voorgelezen, tot onderwyffing van het volk; maar niet tot bevestiging van de leere. Ontrent het gezag van de Kerk, hebben zy nu gevoegt, dat de Kerk het gezag hadde om van Ceremonien en plechtigheden te oordeelen, ook omtrent gefchillen des geloofs, maer altoos onderftellig onder de Schrifture. In het Artykel omtrent des Heeren Avontmaal, is veel uytgelaaten; want in plaatfe van die wydloopige wederlegginge van de lighaamelijke tegenwoordigheid, getrokken uyt de onmooglykheid, dat een lighaam in verffcheidene plaatfen kan zyn; waar uyt volgt, dat naademaal Kristus lighaam in den Hemel is, de gelovigen niet behoeven te geloven, of te belyden een wezentlyke tegenwoordigheid van het zelve in het Sacrament.

No. 55. C.
Cor. Christi
Cant.

In de nieuwe Artykelen is gezegt: dat het Lighaam van Kristus, op een geestelijke wijze word gegeven en ontfangen, en de middel waer door het ontfangen werd, het geloove is. Maar in de oorspronkelijke Cotype van dese Artijkelen, dewelke ik hebbe gesien, door hen allen die in ieder huis der Convocatie gezeten hebben, ondertekent, is een vorder byvoegsel gemaakt. De Artijkelen waren ondertekent, onder die voorhoedinge, welke in een zaak van zulk een gewigt vereischt word. Want voor de ondertekeninge, staat het getal der bladen, en van de linien in ieder pagina van het boeck, onder het welke zy hun hand zetten.

Uytlegginge
van Kristus
tegenwoor-
digheydt in
t Sacra-
ment.

Maar te rug-
ge gehouden.

In het Artijckel aangaande de Eucharistie, zyn dese woorden bygevoegt. *Christus in Cælum ascendens, corpori suo, immortalitatem dedit, naturam non abstulit: humana enim naturam veritatem juxta Scripturas perpetuo retinet, quam in uno & definito loco esse, & non in multa vel omnia simul loco diffundi, oportet: quam igitur Christus in Cælum sublatus, ibi usque ad finem sæculi sit per mansurus, atque inde, non atiuande (ut loquitur Augustinus) venturus sit, ad judicandum vivos & mortuos, non debet quis, quam fidelium, carnis ejus & sanguinis realem & corporalem (ut loquuntur) presentiam in Eucharistia vel credere vel profiteri.* Dit luid aldus in onze taal: Kristus ten Hemel opvarende, heeft sijn Lighaam de onsterfelijkheid gegeven, maar de nature niet benomen; want volgens de Schrift, hy behoud de waarheid van de menschelijke natuer gedueriglijk, dewelke maar in een plaats kan zyn, en niet in vele, of in alle plaatfen verstrooit werden. Dewyl dan Kristus in den Hemel opgenomen, aldaar tot den einde der tijde toe verblyven sal, en van daar en niet van elders (als Augustinus segt) zal komen, om levende en doden te oordeelen, zo moet niemand der gelovigen, een Wesentlijke, en Lighamelijke (gelijkse spreken) tegenwoordigheid in de Eucharistie, of geloven of belijden. Maar in het origineel is dit met menie of rood-aard uitgedaan, egter zo, datmen het nog lezen kan. Het geheim hier van was. De Koningin en haren Raad trachten, gelijk albereits getoont is, alle het volk in de vereeniging van de Kerk te trekken, en men hadde voorgestelt, dat zulk een uitgedrukte definitie tegens de Wesentlijke tegenwoordigheid, menige van de Kerk af-drijven zou, die nog van dat gevoelen waren. En daaromme was men bedagt, dat het genoeg ware de Transsubstantiatie te verwerpen, en te zeggen, dat Kristus tegenwoordig ware, op een geestelijke wijze, en door het gelove aangenomen wierd, en meer daar van te zeggen, ge-lyk

lijk het overtollig ware, alzo zoude het verdelinge kunnen veroorfa-
ken, hier over dan zyn dese woorden met gemene toestemminge uit-
gelaten, en de naaste convocatie, zyn de Artijkelen, zonder de zelve,
ondertekent, van het welke ik mede het Origineel gezien heb.

Dit toont, dat de leeringe van de Kerk, door de gehele convocatie
ondertekent, indien tyd tegens de Wesentlijke tegenwoordigheid van
Kristus Lighaam, in het Sacrament strydig was, alleenlijk het wierd
niet noodzaakelyk geoordeelt het zelve zo gemeen te maken. Hoe-
wel uit dese stilswijgentheid die niet voortquam uit hun gevoelen, maar
uit de wysheid van dien tyd, omtrent het geven van vryheid, door
verscheidene speculativen wegens de wijze der tegenwoordigheid,
eenige zedert hebben willen zeggen, dat de voornaamste Harders van
deze Kerk, de definitie en beschrijvinge ten tijde van Eduard de VI.
gemaakt, niet voor goed hebben gehouden, en voor de Wesentlijke
tegenwoordigheid waren.

Het vertalen van den Bijbel aangaande, dese wierd in verscheidene
parcels verdeelt. De vyf Boeken van Moises wierden Willem Alley
Bisschop van Exeter aanbevolen; de Boeken van daar tot aan het twee-
de Boek van Samuel; wierden gegeven aan Richard Davis, die Bisschop
van St. Davids gemaakt was geworden; wanneer Jong naar Jork was ver-
plaatst. Alle de Boeken van Samuel tot het tweede Boek der Kronijken,
wierden Edwyn Sandys, Bisschop toen van Worcester toegevoegt.
Van daar tot het einde van Job, wierd gegeven aan een wiens naam is
gemerkt A.P.C. Het Boek der Psalmen viel Thomas Bentham Bisschop
van Coventry en Litchfield te beurt. De Spreuken aan, wiens naam spelt
A.P. Het Hoge lied van Salomon aan een gemerkt A.P.E. Al de Boeken
van daar tot aan de Klaag-Liederen van Jeremias, wierden vertrouwt aan
Robbert Horn, Bisschop van Winchester. Hezechiel en Daniel aan Ben-
tham; van daar tot Malachia, aan Grindall, Bisschop van Londen. De A-
pocryphe Boeken tot het Boek der Wysheid, wierd gegeven aan Barlow,
Bisschop van Chichester, en de rest daar van aan Parkhurst, Bisschop van
Norwich. De Euangelien, Handelingen der Apostelen, en de Brief tot
de Romeinen, wierden gegeven aan Richard Cox, Bisschop van Ely.
De brieven tot die van Corinthen aan een, getekent G. G. De rest van
het Nieuwe Testament wete ik niet, wie dat aanbevolen is geweest. Al
deze toelegginge hebbe ik uit de Bijbel zelve vergadert, gelijk daar na
door Parker die uitgegeven is geweest. Wat methode en wijze zy in dit
Werk gevolgt hebben; als dat de regels, dewelke daar na door Konink
II. Deel.

Vertaling
van den By-
bel,

1559. Jacob gegeven zyn, wanneer de vertalinge weder wierd overgesien, van het geene nu gedaan was, uitgetrokken zyn: welke regels, ter oorzaak van de frayghheid ik in de verzameling zal voegen, gelijk ik dezelve uit Bisschop Rivis's papier getrokken hebbe. Zy zyn gegeven met die bezorginge die zulk een zaak vereischt: daar waren verscheidene geselschappen bestelt voor ieder parceel van de Schrifstuer, en eenieder van dat geselschap, most dat gehele parceel vertalen; dan moesten die alle te zamen vergeleken werden en wanneer eenig geselschap zyn gedeelte had geëindigt, moesten zy zulks, de andere geselschappen deelachtig maken. Zo is het gelooflijk, dat te deser tijd, deze bysondere Bisschoppen, dewelke deze vertalinge ondernomen hadden, sich geselschappen hebben toegevoegt, door welker hulp zy het naderhand te wege gebracht hebben; en wanneer het voortgezet was op het einde van ieder afdeeling, wierden de eerste letters van den vertaalder gedrukt, als W. E. E. W. voor Will Exon, en Edwin Wigorn, en zo mede al de rest.

In wat jaar dit eerst gedrukt is geweest, ben ik niets te wel verzekert, want ik heb de eerste druk daar niet van gesien, maar ik geloof dat het is geweest in het Jaer 1561. of korts daar na, want de Almanak, wegens de beweeglijke Vierdagen daar voorstaande, begint met dat jaar.

Belangende de Regels en Canons van de Kerkelyke Regeringe; dese waren zo haast niet vervaardigt, eenige zyn in het jaar 1571. te voorschijn gekomen, maar meer andere in het jaar 1597. en een vry wytlopiger versameling van de zelve in het eerste jaar van Konink Jacobs Regeringe. Maar dese zaak heeft noch haar meeste kracht ontbroken; want de penitentiare Canons zyn niet opgeset; en de bestiering van de Kerk is noch in handen van de Kerkelyke niet gebracht, zo dat in dit gedeelte de Reformatie van de Kerk eenig gedeelte van haar volkomenheid in de bestiering en tugtinge van de zelve, mist.

Beg'in van de
verdeeling
der Kerken.

Op dese wijze heeft de Koningin Elisabeth de herstelling van den Godsdienst opgehaalt en weder voortgebracht. En men zou hebben mogen verwagten, dat onder zulke sinmatige en wijse beradinge, de zaken met zulk een gemaugtheid hun voortgang genomen zoude hebben, dat dese Kerk in sich zelve kracht zou besloten hebben, om zich selven op te houden, een bolwerk van de Reformatie, en een schrik voor Rome te werden; maar dese zegeninge is door de zonde van het volk, de driftigheden van sommige, het belang van andere, en de slapheid van het grootste gedeelte, voor een groote uitmetinge ons onthouden.

De driftigheden dewelke over de Zee hun aanvang genomen hadden, wierden zo haast niet t'eenemaal vergeeten; en gelijk eenige sprenkelen waren gequeekt, over geestelijke personen hun gewaad, in Konink Eduards tyd, hoewel Ridley en Hoepel dat geschil in hunne affche gesmoort hadden, is die brand nu weder uit gebroken; aangaande het gewaad van de mindere Kerkelijke personen. Andere dingen wierden ook in geschil getrokken. Eenige wilden, men zoude Kerkelijke Hoven in ieder Parochie oprechten, tot oeffeninge van tucht, omtrent argerlijke personen; andere meenden, dat het zelfde in verdeeltheden zou kunnen veranderen.

Deze geringe geschillen wierden driftiger verhandelt door sommige, dewelke meenden deselve zo verre aan te zetten, dat zy de Kerkenlanden onder malkander mochten verdeelen; en deze driftigheden brachten zy verder onder de Regeringe van de Koningin Elisabeth, als iemand zou kunnen bedenken, die de gesteltheit van die Regeringe aanziet. Maar na dat dezelve nog by verscheidene trappen en toevallen, in de Burgerlijke Regeringe, tot die hoogte ingegroeit zyn, dat, hoewel in aanmerkinge van de gronden, op de welke zy geweest en noch opgehouden zyn, zy van geen gróote kragt of gewigte zyn; echter indien de hevigheden en driften die door de zelve ontstaan zyn, wel onderfogt werden, naauw eenige schynbare hoop, overgelaten is, om deze geschillen te beslechten, ten zy onze Wetgevers de saak met ernst by der hand nemen.

DE
REFORMATIE
VAN
SCHOTLAND.

Ebbende dan aldus bericht gegeven van de vaststellinge, der Reformatie hier in Engeland, onder de Koningin Elisabeth, hebbe ik my voor een gedeelte ontlast; van myn voornemen, omtrent myn aenvangen van dit Werk; maar nademaal de bestelling van de Godtsdienst in Schotland, dat selve Jaar gemaakt is, zal ik vervolgens eenig berigt van de zelve hebben te geven. Het welke ik doe, met te meerder verzekeringe, om dat ik geraakt ben aan zekere dingen van belang, die dezelve aangaan, inde Memorien en gedenkschriften van Melvill, die in geen van de gedrukte boeken gevonden werden.

Wanneer de Vredehandeling, tusschen de twee Kroonen van Vrankrijk en Spangie zyn aanvang nam; zoo was de geheimste, beweegreden van de zelve, het uitroeyen van de ketterye: gelijk zoo veel in de inleidinge daar van uitgedrukt word, dat om dezelve t'onder te brengen, en een algemeen Concilie beroepen, en alzo de Kerk ten vollen reformeren van dwalingen en misbruiken, deze Princen een vaste Vrede aangegaan hadden.

De Kardinaal van Loraine schreef aan zyn Zuster, de Koninginne Regente van Schotland; dat nu, nademaal zy stonden om Vrede te maken, zy ook beslooten hadden de werelt van ketterye te suiveren. Hy schreef ook over aan den Eerst-Bisschop van St. Andries.

De Koninginne Regente was hier over ten hoogsten verftelt, vindende haar nu gedwongen, haar trouwe te breken met deze, dewelke haar belangen tot hier en toe hadden betracht, en aan dewelke zy zoo dikmaals had beloofd, dat zy in hun gewisse niet gemoeit souden werden. Het gevaar was ook zeer groot, ter oorszaak van hun verbintnisse, nademaal de Koningin van Engeland hen zekerlijk zou te hulp komen, beide om de over een komst van den Godsdienst, in beide de Landen, en om dat door verdeling in Schotland te maaken, zy de Noorder-gedeelten van Engeland verzekeren zou, voor de ongemakken die haar van die zyde te wachten hadde;

hadde; indien dat Ryk door Vrankrijk aangezet en opgemaakt wierd. Maar de Biffchoppen van Schotland, fluitende hunne ooggen voor alderhande gevaar, beflooten door eenig treffelijk voorbeeld een fchrik onder het volk te maken. 1559.

De Opper-Biffchop van St. Andries, hebbende een vergadering van verfcheidene Biffchoppen, Abten en Godsgeleerden, gelegd, ftelde hen eenen Walter Mill te voren, een oud afgeleefd Prielter, die nu in langen tyd geen Miffe meer gedaan hadde, en in verfcheidene plaatzen van het Land gepredikt hadde. Zy hadden te vergeefs gezocht hem tot afval te brengen, en alzoó wiert hy nu ter verantwoordinge gefteft. Zy leiden hem eenige Artykelen voor, onder anderen dat hy het Houwelijk der Priefteren, wettig geoordeeld, de zeven Sacramenten geloochent, de Miffe een afgodery genoemt, en het ampt van het Bifdom verfmaad, tegens de Bedevaarden gefproken, en heimelijk in de huizen gepredikt hadde. Mills Martelarye.

Op deze dingen antwoorde hy, buyten hun aller verwachtinge, want hy was zoo oud en fwak, dat zy meenden dat hy niets zou hebben konnen antwoorden. Hy zeyde, dat hy het Houwelijk een gezegende verbintenis achte te zyn, en dat het een ieder vry ftond dat aan te gaan, en dat het veel beter was voor de Priefters te trouwen, als kuisheid te beloven, en de beloften niet naar te komen; gelijkze gemeenlijk deden. Hy zeide; hy kende geen Sacramenten, als Doop en Avontmaal, de reft liet hy henleiden. Hy zeyde het alleen communiceren van den Prielter was, als of een Heer iemand ter maaltyd nodigde, en een klok luide, op dat hy komen moft; maar wanneer hy gekomen was, hem den rugge toekeerde, en alleen alles ging zitten op-eeten. Hy zeide dat Kriftus alleenlijk geestelijker wyze in het Sacrament was, en datter geen andere offerhande was, als het geen hy aan het Kruis geoffert hadde. Hy oordeelde, dat deze Biffchoppen in der daad waren, die het werk van een Biffchop deden, en niet dezen, die alleenlijk hun zinmatige vermakelijkheden zochten, en noch op Gods Woort, noch hunne Kudde acht floegen. Hy wift dat Bedevaarden veel misbruikt wierden, en datter gróote onkuisheden wierden onder dien fchyn begaan, daar was geen grond voor dezelve in de Schrifture.

Op deze antwoord wierd hy vermaant aftand en herroeping te doen, maar hy zeide, hy wift dat hy eenmaal fterven moft, en wat zy met hem mochten voor hebben, dat verzocht hy hen haaftelijk te doen.

Hier over wierd hy een hartuekkig Ketter verklaart te zyn. Maar het

1559. landt was albereids zoo afkeerig van henlieden, datter niemand te vinden was, die hem wilde verbranden, en hy die de Jurisdicte in die Regaliteit hadden, weygerde het vonnis uit te voeren. Echter kreeg men ten laafsten een van des Opper-Biffchops dienaars by het hooft, die het aannam; maar in de geheele stad konden zy niemand vinden; die hen een koord verkoopen wilde, om hem daar mede aan den ftaak te binden, zoo dat zy gedwongen wierden het werk tot des anderen daags uit te stellen, en toen, dewyl men anders geen krygen konde, zond de Eerfbiffchop, de koorden van zijn Pavilioen daar toe. Wanneer Milby aan de ftaak wierd gebragt, wikle hy van felfs niet opgaan, om niet fchuldig aan zijn eigen dood te zyn, maar hy zeyde, wildenze hun hand aan hem leggen, zy zouden sien hoe gewillig hy zoude volgen; dat gefchiedende, ging hy op, en zeyde. *Ik wil tot Godts altaar ingaan.* Hy vermaande het volk, fig niet meer door de logenen der Priesters te laten verleden, maar aan Kristus en zyn verdienften te blyven hangen, voor wiens leere, gelijk zoo veele andere Bloedgetuigen hadden gedaan, hy zyn leven gewilliglyk opofferde. Wanneer het vyer voor hem aengeftooken was, riep hy tot het volk datse voor hem wilden bidden, en bleef al te roepen: *Heer weest my genaadig*, tot dat hy niet meer konde fpreken.

Het volk zeet daar doorgetert.

Dit zyn lyden fmarte den inwoonderen van St. Andries ten alderhoogften, die een grooten hoop steenen, op de plaats daar hy verbrand was, vergaaderden, tot gedachtenis van het zelve; en hoewel de Priesters die dikmaals weg haalden, bragten zy die al weder by, tot dat een wagt daar by gezet wierd.

In al de gedeelten van Schotland, voornamentlyk in de Steden, ende huisgefinnen van den Adel, was de reformatie aangenomen, en heimelyk beleden, des begostenfe nu over te leggen warze te doen hadden. Zy hadden verfcheydene by eenkomsten in verfcheydene plaatzen, en bevindende dat hun belang groot over het Koninkrijk was, vingen zy verbinteniffen aan, om den waren Godsdienst voor te ftaan.

Eer het Parlement in het voorleden Jaar by een gekomen was, haddenze een verfoek-fchrift aan de Koninginne ingegeven, dat de dienft van God, doch inde gemeene taal, en de Communie in beyde de gedaanten, bedient mogt werden. Datmen groote zorge, omtrent de verkiefinge der dienaren wilde dragen, dat zulks mocht gefchieden naar gewoonte van de Primitive Kerk, en dat argerlijke dienaars mogten afgeftek en waardiger lieden in hunne plaats geftek werden.

Maar

Maar de Koninginne Regente om hen in-hoop te houden tot dat den Daulphin als Konink van Schotland zou erkent werden, beloofde dat zy niet zouden gehindert werden, gebeden in hun eygen taal te oefenen, indien zy zich wilden onthouden van openbare vergaderingen tot Edenburg of tot Leith te houden.

In het Parlement stelden zy voor de vernietiging van de wetten voor de proceduren van Kerkelijke personen, tegens de Ketters; en dat niemant van Kettery zou worden veroordeelt als volgende Gods Woord, met eenige andere bepalingen van de gestrengheden tegens de zelve. Maar de Koningin gaf hen gedueriglijk goede hoop, alleenlijk zeyde zy, dat zy deze dingen niet konde toelstaan, ter oorzaak van de tegenstand, de welke de Geestelijken zouden maken; maar zy liet hen toe een Protestatie in het Parlement te lezen, verklarende hun begeerte van een reformatie; en dat, indien op weygering van het zelve, de misbruyken met geweld weg genomen wierden, men hen daar over niet te beschuldigen hadde, die deze zedigheid in het verzoeken van het zelve, gebruykt hadden.

Het wierd in dit Jaar genoegzaam kenbaar, dat zy beslooten had, tot extremiteiten te procederen. Zy ontbood al de Gereformeerde Predikers, dat zy op den 10. van May tot Sterling souden komen. Wanneer dit geschied was, ging de Grave van Glencarn tot haar, uit name van de andere, en vraagde haar de reden van deze procedueren af. Zy antwoorde hem met eenige olopentheid dat in spyt van hen, en al die geene die het met hen wilden houden, zy deze Predikers uit Schotland bannen zou, al predikten zy zoo wel als Paulus den Apostel selfs. Hier op dede hy haar gedenken aan de beloften de welke zy hen gedaan hadde; waar op zy tot antwoord gaf, dat de beloften der Vorsten, niet vorder konden bepaalt werden, als hen dienstig scheen te volbrengen. Glencarn gaf tot antwoord, indien zy geen beloften wilde houden, dat zy haar niet meer erkenden, maar ook af stonden van alle gehoorzaamheid ontrent haar.

Nog dien zelven nacht quam haar ter ooren, dat in de Stad van St. Johnstone, het volk openlijk in hun kerken predikte. Hier op belast zy den Lord Ruthven te gaan, en die stad te verzeekeren. Hy gaf tot antwoord dat hy geen magt over hun Conscientien hadde, waar op zy swoer, zulks hem en de zyne te doen berouwen.

De Predikers quamen van alle kanten, verselt met veel Edellieden, om te verschynen, op den dag, op den welke zy gedaagt waaren. De Koninginne

Revolte tot
St. Johnstone,
begonnen.

ginnè zulks verstaande, liet hen aanzeggen dat zy te vertrekken hadden, want zy wilde in de Citatie niet voortgaan. Veel van hen lieden, begaven zich hier op naar huis; Maar andere gingen naar St. Johnstoune, echter ter oorzaak van hun achterblyven, dede zy hen allen voor wederspannige verklaren, srydig regens haar beloften. Dit veroorzaakte dat veele haar verlieten, en naar St. Johnstoune zich begaven. Aldaar fing het volk eerst aan de Beelden aan stukken te breken, en viel daar op in de huizen der Franciscanen en Dominicanen, alwaar zy meer rykdommen vonden, als met hun voorgewende armoede wel over een quam. Zy trokken ook een groot huis of klooster van de Carthusianen om verre, en dat met zulk een haast, datter binnen den tyd van twee daagen, niet eenen steen over gebleven was, om te toonen, waar het gestaan hadde, echter wierd den Prioer toegelaten zyn silverwerk weg te brengen. Al dat in deze huizen gevonden wierd, behalven het gene de Monniken weg voerden, wierd aan den armen gegeven.

Als dit de Koningin ter ooren quam, besloot zy die Stad tot een voorbeeld aan andere Steden te maken, en zand over het gantsche Koninkryk, om het Fransche Krygsvolk, en fulke ander als haar zaak wilden aannemen, by een te verzamelen. Maar de Grave van Glencarn, quam hen niet ongelooftijken haast te hulp met 2500 Mannen, zog datter in als, zoo binnen als buiten de Stad, 7000 koppen te zamen waaren.

De Koningin ziende het alles nu naar een openbare wederspannigheid neigen, gebruikte den Grave van Argile en den Prioer van St. Andries, om met hen te handelen. Een vergetinge van al 't gepasseerde wierd toegestaan. De Koningin zou tot St. Johnstoune komen, zonder haar Franschen, en de zaken van den Godsdienst wierden aan een Parlement gestelt. Hier op begaf zy zich derwaarts; Maar bragt haar Franschen met haar; en leide een Besettinge in de stad; en ging voor met verschedene by de kop te vatten, en andere te bannen; en als men haar de geveene beloften voorhield, zeide zy. Dat men de beloften van Princen zoo nau niet binden konde, en deze dewelke men aan ketters dede, hoefdemen voor al niet te houden; Zy verklaarde op haar gewiffe te nemen, al die geheele secte te doden en te vernielen, en de beste verschooning maken, die zy konde als het gedaan was. Hier op wierd zy van het gantsche Volk verlaaten, en in veele andere plaatzen gingen zy voort, met de Kerk te zuiveren, en Kloosters om verre te haalen.

Wanneer hier van de tyding aan het Fransch Hof quam, wierd dezelve in het eerste niet wel verstaan. Stellende het de Koninginne voor, als een delfein, om het Fransche jok af te werpen, en een groote magt volks verzoekende, om dezen moerwil te toomen.

De Konink zag nu wel, doch te laat, dat hem de Conneftabel wel geraden hadde, als hy hem deze verwandschap met Schotland af ried, en vrezende in een langduerige en kostelijken Oorlog te geraken, besloot hy iemand derwaarts te zenden, om de ware gefchapeheid van deze beroerten te vernemen. De Constabel dan stelde voor Melvil daar heen te zenden, uit den welken hy albereits had verstaan, dat de oorzaak van al deze onorders was, dat de Koningin haar woord, in het stuk van den Godsdienst niet gehouden hadde. Hy bracht Melvil by den Konink, en gaf hem in zyn tegenwoordigheid instructie naar Schotland te gaan, en te onderstaan, wat de waare oorzaak van al deze onorder ware, en bysonderlijk hoe verre de Prioer van St. Andries (naderhand Grave van Murray) in dezelve ingewikkelt ware; en indien hy door heimelijke wegen konde ondervinden, datter niet schorte als het stuk van den Godsdienst, dat hy hen dan verzekering van de vrye Oefening daar van zou doen, en hen aandringen niets verders te ondernemen voor dat hy weder in het Hof van Vrankrijk gekeert zou zijn, alwaar hem belofte was gedaan, van een treflijke vergeldinge voor zulk een byzonderen dienst te sullen erlangen: maar hy moft de Koninginne Regente zyn zaken niet doen verstaan. Hy vand op zyn reize naar Schotland, dat het zoodanig gelegen was, als hy voorheen had gehoord; dat de Koninginne Regente nu zeer by het volk in den haat was, maar dat, door een quijtscheldinge van al het gepasseerde, en de vrye oefening van de Religie, alles licht tot rust en vrede zou kunnen gebracht werden. Maar eer hy weder te rugge quam, was de Konink van Vrankrijk dood, de Conneftabel in ongunft, en de Kardinaal van Loraine in het bewint van alles; hy dan verloos zyn arbeid en vergeldinge, het welke hy minder agte (zynde een edelmoedig man) als het verval, dat hy van zyn vaderland te gemoet zag.

Fransche Koning wil meer vrijdoen den Godsdienst geven.

De Konink van Vrankrijk gedood.

De Grootten die nu tegens de Koningin vereenigt en t'zaamgespannen waren, quamen en namen St. Ianftoun in; van waar zy naar Sterlin, en Edenburg aantooogen; haalende over al de kloosters omver, terwyl zich het gantsche Land voor hen verklaarde, zoo dat de Koninginne Regente gedwongen was, naar Dunbar Casteel te vluchten. De Heeren zonden naar Engeland om hulp, dewelke haar de Koningin gaarne toefond:

1559. stond: zy gaven uit dat zy niets begeerden, als de Franschen uit het Ryk te jagen, en den Godsdienst door een Parlement, vastgesteld te hebben. De Koninginne Regente, ziende aldus het gansche Land tegens haar aangespannen, en vrezende dat de Koningin van Engeland, de gelegenheid van deze beroerten, zou zoeken waar te nemen; om haar uit Schotland te verdryven, was te vreden een bestant aan te gaan, en een Parlement tegens den tienden van January te beschryven. Maar de nieuwe Konink van Vrankrijk Francois den II. sand den Heer de Croqui met een dreigende boodschap over, als dat hy liever al de inkomsten van Vrankrijk wou te kost hangen, als geen wrake over deze oproermakers te plegen. De Heeren antwoorden, dat zy niets anders als de vrye oefening van hun Godsdienst begeerden, en dat verkregen hebbende, zouden zy in alles zyn gehoorzame onderdanen zyn. De Koninginne Regente, hebbende omtrent 2000. Mannen uit Vrankrijk gekregen, versterkte Leith, en in verscheidene andere dingen, brak het bestant. Daar quamen ook eenige Doctoren van de Sorbonne, om met de dienaars te disputeren, om dat zy hadden gehoord, dat de Schotsche kerklieden nauwelyks bequaam waren, om hun zaak staande te houden. De Grootten vergaderden wederom, en ziende dat de Koninginne Regente zoo menigmaal haar woord tegens hen gebrooken hadde, gingen ze te rade, om haar van haar Regentschap af te zetten. Haar Koningin was noch tot haar Jaren niet gekomen, en zy oordeelden dat staande haar minder jarigheid, de bestiering van het Koninkrijk den Staten toequam. En derhalven vergaderde zy vele stukken van haar quade bestiering, op de welke zy haar met meerder reden, van de bestiering zouden kunnen „ stellen. Deze bestonden meest hier in: dat zy zonder wet of regt een „ oorlog in het Ryk had aangevangen, en vreemd volk in gebracht, om „ het zelve t'onder te brengen. Datze had gegouverneert zonder den „ toestand van den Adel; de munt verslegt, om haar krygsvolk te onder „ houden, bezettingen in vrye steden gelegt, en alle beloften en voor „ waarden met hen verbrooken. Hier op verklaarden zy haar van haar „ Regentschap vervallen, houdende haar macht in suspens, tot de ver „ gadering van het naaste Parlement. Dit was dan nu een onstoppelijke bressse. De Heeren hielden zich eerst tot Edenburg, en begaven zich van daar maar Sterling, waar op de Franschen quamen en de stad in bezetting namen, settende de Missie weder in de Kerken aan. Grooter bystand quam uit Vrankrijk over, onder het geleide van den Marquis d'Elbeuf, een van de Broeders der Koninginne Regente, dewelke, hoe-

De Koninginne Regente afgeset.

wel

wel het meeste gedeelte van zyn Vloot verftroit was, echter nogh 1000. Man te voet tot Leith aanbragt, zoo datter in de Stad nu boven de 4000. Franfche Soldaten lagen. Maar wat aanwas van macht de Koninginne Regente kreeg, zy verloos daar tegens weder zoo veel in Schotland: want het gantsche Rijk was nu tegens haar aangespannen, en de Franschen waren zoölastig aan hun vrienden, als aan hunne vyanden. Zy trokken omtrent Sterling om Fife te verwoesten, alwaar eenige kleine ontmoetingen tusschen hen en de Heeren van de Vergadering voorvielen.

Maar de Schotten ziende dat zy tegens al de macht die uit Vrankrijk verwacht wierd, niet machtig genoeg waren, zonden aan de Koninginne Elisabeth om bystand opentlijk. Want de geheime bystand van gelt, en oorlogs voorraad, dieze hen tot daar en toe gedaan hadde, was niet genoegzaam. De Raad van Engeland vreesde dat hen dit een oorlog met Vrankrijk op den hals zou haalen, echter duchten zy daar noch zoo zeer niet voor, want dat Koninkrijk was albereits in zulke factien vervallen, dat zy geen groot gevaar van daar vreesden, voor dat de Konink tot Jaren zou gekomen zyn.

Schotten verzoeken hulp by de Koninginne van Engeland.

De Hartog van Norfolk dan wierd naar Berwijk gezonden, om met de Lords te spreken, en te handelen, die nu aan den Hartog van Chatteherhault een hoofd gekregen hadden. Op den 27. van February quamen zy in deze voorwaarden over een; zy zouden zekere Geallieerden van de Koningin van Engeland zyn, en haar bystaan beide in Engeland en Yrland, wanneer zy hun hulp zou van noden hebben. Zy aan de andere zyde zou hen nu hulp tegens de Franschen bewyzen, om de zelve uit Schotland te verdryven: naar het welke zy voorts in de gehoorzaamheid van haar natuerlijke Koninginne zouden verharden. Dit verbond was te dueren zoo lange als het Houwelijck van haar Koningin, met den Konink van Vrankrijk dueren zou, en noch een Jaar daarna, en zy moften de Koninginne van Engeland Pantflieden geven, die alle ses maanden moften verandert werden.

Zynde dit dan alzoo beslooten, en de Pantflieden gegeven, zoo trok de Lord Gray met 2000. Paarden en 6000. Man te voet naar Schotland. Hier op zonden de Lords aan de Koningin Regente, en boden haar aan, dat indien sy de Fransche Troepen wilde verzenden, de Engelsche van gelijken weder te rugge trekken zouden, en zy weder tot hun eerste gehoorzaamheid keeren.

Dit van haar niet aangenomen zynde, trokken zy voor Leith, en belegerden die plaats. In een uit val die de Franschen deden, wierden de

Leith door de Engelschen belegerd.

1559.

zelve met verlies van 300 man, weder ingedreven. Dit maakte de Engelsche te zorgelooser, denkende datze nu niet zouden denken om weder uit te vallen; maar deze merkende de slechte ordere die de Engelsche hielden, vielen weder uit, en sloegen by de 500 Engelschen dood, dit deed hen daar na te beter op-passen.

Het beleg dan zynde ten vollen bestelt, ontfonteer een brand binnen de Stad, dewelke het grootste gedeelte daar van in de asche leide; en de Engelsche ondertusschen hen geduerig beschietende, hielden de Franschen geduerig besig op de wallen, waar door de brand te minder gelescht konde werden. De Engelschen vatten daar op den storm aan, maar wierden met eenig verlies afgewezen. Maar de Hartog van Norfolk, zand hen een onderstand van noch 2000 Man; met verzekering van een grooter macht, indien zulks nodig mogt bevonden werden, gevende ook last aan den Lord Gray het beleg niet af te breken, tot dat de Franschen voort waaren. Men zand ook Schepen, om in de Frith te leggen, om hen ook van de Zeekant op te sluiten.

De Franschen, vrezende het gantsche verlies van Schotland; zonden Mouluc, Bisschop van Valencien naar Londen, om de Koningin aen te bieden, haar Calais weder te geven, indien zy haar troepen uit Schotland weder te rugge wilde trekken. Zy gaf hen een korte antwoord dat zy die Vischstad zo veel niet ache, als de rust van Groot Britanie, maar de Franschen verzoekende, dat zy een vrede tusschen hen en de Schotten wilde bemiddelen, nam zy zulks aan, en zand Secretaris Cecil en Dr. Wotton in Schotland, om die te sluiten. Zoo als deze onderwegen waaren, is de Koninginne Regente in het Slot tot Edemburg komen te overlyden, op den 10. van Mey. Zy had eenige van de voornaamste Heeren, voor haar dood by haar ontboden, en wenschte met hen verfoent te zyn, verzoekende vergiffenis wegens het geene zy hen mocht misdaan hebben. Zy ried hen beide de Fransche en de Engelsche krygslieden uit Schotland te zenden, en bad hen gehoorzaamheid omtrent hun Koninginne, te volharden. Zy ontbood ook om een van hun Predikers Wallok genoemd, en had veele redenen met hem; over haar Ziel en Zaligheid, en veel andere dingen, zeggende regens hem, dat zy vertrouwd zalig te zullen werden door de dood en verdiensten van Jesus Kristus, en eindigde alsoo haar dagen, het welke, indien zy een Jaar eerder had gedaan, voor deze laatste passagie van haar leven, zy had de meest beklagde Koninginne kunnen zyn, die oit in Schotland was geweest. Want zy had hen met groote wysheid, voorzichtigheid, gerechtigheid

Koningin
Regente.

tigheid en goedheid, tot daar en toe beftiert, en in haar eigen bedryf, en de ordere van haar Hof was zy een voorbeeld, onder het gantsche volk. Maar de directien haar uit Vrankrijk toegezonden, deden haar van handel veranderen, haar woord verbreken, en het Ryk in vyer en vlam van oorlog zetten: het welke haar by het volk in zeer grooten haat gebragt heeft. Echter heeftmen haar dikmaals gehooft te zeggen, dat, indien haar raad eenige plaats mocht grypen, zy twyfelde niet of zy zou alles tot een volkomene rust en vrede konnen brengen.

Het Vredens-TRACTAAT, tuffchen Engeland, Vrankrijk en Schotland werd korts daar na geflooten. De Franfchen moften, binnen den tyd van twintig dagen vertrekken; een acte van vergetinge, zou in het Parlement beveltigt werden. De verongelijkingen de Biffchoppen en Abten aangedaan, wierden aan het Parlement gestelt. Vreemdelingen en Kerkelijke perzoonen, zou men de hooge Ampten en bedieningen niet meer betrouwen, en een Parlement zou in Augustus by een komen om dit alles te bevestigen.

Geduerende des Koninginnes afwezen, zou het Ryk werden beftiert door een Raad van twaalf perzoonen, van de welke de Koningin zeven en de Staaten vyf zouden nomineren: de Koninginne zou noch vrede noch oorlog mogen maken; als met goetvinden van de Staaten, volgens de oude gewoonten van het Koninkrijk. De Engelsche zouden weder naar hun Land keeren, zo haast als de Fransche vertrokken waaren. En wat de zaak van de Godsdienst belangt, die wierd aan het Parlement gedraagen: en eenige moften naar den Konink en Koningin gezonden werden, om hun begeeren de zelve voor te draagen, en de Koningin van Schotland, zou de wapenen en tytels van Engeland niet meer mogen voeren. Al deze voorwaarden zyn toegestaan op den 8. van July, en korts daar na, beide Franschen en Engelschen verlieten het Koninkrijk.

In Augustus daar na, quam het Parlement te vergaderen, alwaar vier Acten passeerden, een voor het affchaffen van de Pauselijke magt, een tweede voor het herroepen van al de Wetten, gemaakt ten behoeve van de voorige Superstitie; een derde tot straffe van die geene, die de Miffen zeiden of hoorden; en de vierde was, een bevestiging van de belydenis des Geloofs, dewelke daar na was geratificeert, en in de Acten van het Parlement gehouden 1567. ingevoegt; zy was geschreven door Knox, en komt in meest alle de dingen, met de Geneefsche Confessie en belydenis over een.

Van al de tydelijkheid, heeft niemant als de Grave van Athol, en de

Vrede geflooten.

Reformatie in Schotland vast gestelt door t Parlement.

1559. Lord Somerville en Borthrik zich daar tegens gestelt; zy zeiden zy wilden geloven gelijk hun vaders voor hen hadden geloofd. De Geestelijken staat, zeide daar niet tegen. De Abten voegden zich naar den tyd, met verzekeringe, dat hun Abdyen en temporele heerlijkheden verkeert zouden werden, en die aan hen gegeven. De meeste van de Bisschoppen ziende de stroom zoo sterk tegens hen, voegden zich mede na de rest, en om zich zelven te verzekeren, en hun vrienden en bastaanden te verrijken, moeffelden al de inkomsten van de Kerk weg, en dat op de vreemste wyze, diemen uit gehooft heeft, en echter voor al deze vereemdingen en inhalingen, hebben zy, nog Bullen van Romen weten te krygen; voorgevende aan dat Hof, dat deze dingen nodig waren, om vrienden tot hun belang in Schotland te maaken. Een groote menigte van deze Bullen heb ik zelve gezien en gelezen, zoo dat naar al het gerucht dat de Roomsche Kerk gemaakt heeft, van de kerkrovery van Engeland, zy zelve een grooter verstroying van de eigendommen der Kerk in Schotland bevestigt heeft, van de welke nauw iets voor de Geestelijkheid bewaart en overgehouden is. Maar onze Koningen hebben zedert zulke dadelijke pogingen aldaar aangewend, datze daar door de Kerkelijke perzoonen, in staet weder gestelt hebben, om de vereischte belooninge voor hunnen arbeid te erlangen, ja zoodanig, dat de minder Clergie nergens beter onderhoud, als in Schotland geniet, zynde in land en rente ieder prediker, door de werten, ten minsten op 50. Pond sterlings 's laars, gezet: het welke in aanmerkinge van de goet koop in dat Land, wel tweemaal zoo veel, tegens andere deelen van Engeland mag geacht werden te zyn. Maar daar zyn onder hen zulke provisien en voorzieningen niet om andere geleerde en verdienende mannen te onderhouden, als wel nodig zou zyn.

Wanneer deze Acten van het Parlement van Schotland in Vrankrijk, om bevestigt te werden, gebragt wierden, heeftmen die aldaar versmaadelijk verworpen, zoo dat de Schotten voor een nieuwen oorlog begosten te vrezzen. Maar de Konink van Vrankrijk Francois de II. komende in het begin van December te sterven, zoo is ook die geheele duistere wolk verdweenen; zynde hün Koningin nu alleenlijk Douariere van Vrankrijk, en in slechten stand met haar schoonmoeder de Koninginne Catharina de Medicis, die haar haatede, om dat zy gepoogt hadde haar man als uit haar hand te nemen, en hem geheel aan de beradingen van haar Oomen vast te maaken. Zy dan, zynde in Vrankrijk met den nek aangefien, wierd gedwongen weder in Schotland te keeren, en daar

daar te regeeren op zulk een wyse, als het volk beliefde te ondergaan.

Alzoo had nu de Koningin van Engeland, Schotland t'eenemaal van de belangen van Vrankrijk afgescheiden, en aan haar gevoegt, en zynde nu in de zelfde Godsdiensit ingewikkelt, had zy altoos daar na die invloeyingē in de zaken aldaar, dat zy van die zyde, noit moeyelijkheid ontfing, zoo lang haar roemwaarde Regeringe geduert heeft; in de welke andere toevallen geholpen hebben, om haar op te voeren tot de aldergrooſte voordeelen ontrent het beslechten van buitenlantſche geschillen, die oit dese Kroon gehad heeft.

In July, na dat zy tot de Kroon gekomen was, wierd Hendrik de I. I. Konink van Vrankrijk, ongelukkiglyk in zyn oog, op het Tournoy gewond, zynde het Vizier van zyn Helmet niet wel geslooten, zoo dat hy kortſ daar aan gestorven is. Zyn zoon Francois de I. I. hem op volgende, was toen in zyn 16. Jaar, en nam de bestiering in zyn eigen naam aan; maar stelde die echter in handen van zyn Moeder, den Kardinaal van Lorraine en den Hartog van Guise. De Conneſtabel wierd uit het Hof geset, en de Princen van den Bloede waren daar weinig geacht, maar alles ging door de handen van den Kardinaal en zyn Broeder, tusschen de welke, en de Koninginne Moeder, groote onlusten en misintelligentien ontstonden; dewelke fataal voor de Koningin van Schotland waaren; want zy zynde zeer met haar Oomen ingewikkelt, en hebbende vry wat vermogens over haar man den Konink, trok hem zoo ver van zyn Moeder af, dat eer hy stierf, zy alleen de schaduwē van de bestieringē had. Dit gedacht zy daar na, maar al te wel tegens haar Schoon dochter, gelijksē ook daar na, in al haar ellenden niet eens nae haar omgesien heeft.

Maar de Prince van Conde, de Admiraal en veel andere Grooēn, trachtende de bestieringē in hunne handen te krygen, deden eenige Rechtsgeleerden, het poinct van des Koninks voljarigheid onderzoeken. Deze hebben eenige boeken over die zaak geschreven, om te bewyſen, dat de onderdom van 22. Jaren de jongſte onderdom was, op de welke oit een Konink erkent wierd voljarigh en bequaam tot de Regering te zyn: en dat geen vreemdelingen of vrouwen, volgens de wetten van Vrankrijk, daar toe mochten gebracht werden; maar dat het toestond den Princen van den Bloede, geduerende des Koninks minderjarigheid, de bestieringē waar te nemen, en dat by advijs van de Hoven van het Parlement en de dry Staten.

Zo dat het besluit van deze Princen, om den Konink uit hun handen te nemen,

Borgerlijke
oorlogen in
Vrankrijk.

1559. nemen, die met hem deden wat zy wilden, nu op de Wetten gefondeert was. Maar zoo als dit befluit zich over geheel Vrankrijk uitspreide, daar fi h zoo Papiſten als Proteſtanten in vermengden, was het echter een Proteſtant, die zich van Conſcientie wegen, daar toe verbonden achte, aan den dag gebragt. Hier op wierd de Prins van Conde, en verſcheidene andere gevangen genomen, en indien niet des Koninks dood, in het begin van November 1560. voorgevallen, hen behouden hadde, de Prins zelve, en al die van zynen aanhang, hadden der om moeten lyden.

Maar op zyn dood Karel de Negende hem op volgende (zynde maar elf Jaar oud) zoo wierd de Konink van Navarre Regent verklaart, en de Koninginne Moeder, die toen den Kardinaal van Lotharingen zeer hatede, vereenigde zich met hem en den Conneſtabel, entrok alzo den flappen Regent tot haar belangen. Hier op eenige Rechtsgeleerden onderzoekende de magt der Regenten, bevonden dat de andere Princen van den Bloede mede hun gedeelte in de beſtiringe moſten hebben nevens hem, en dat hy door de Hoven van het Parlement konde geregelt werden, een vergadering der dry Staten onderworpen was.

In July in het volgende Jaar, wierter een geſtreng Edict tegens de Proteſtanten uitgegeven, verbiedende al hun byeenkomsten, en al hun Predikers verbannende. De uytbering hier van, wierd in handen der Biſchoppen geſfelt; maar 't grootſt gedeelte van 't volk wilde zich daar aan niet gedragen. In January dan daar na, wierd een ander uitgegeven, het welke paſſeerde in een groote Vergadering van de Princen van den Bloede, de geheime Raden, en acht Hoven van het Parlement, voor de vrye oefening van dien Godsdienst, belastende de Overigheden hen te ſtraffen, die hun by een komſten zouden hinderen of beletten. Korts daar na, hebben de Hartog van Guiſe en zyn Broeder zich zelve, met de Koningin weder vereenigt, dewelke te zamen beſlooten hebben dat Edict te verbreken. Dit nam zyn aanvang door den Hartog van Vaſſy, alwaar een by een komſt van Proteſtanten zynde, hebben deſſelvs dienaars die verſtoort, zy begonnen eerst met verwyten en ſchelden, en quamen van daar tot ſlagen, en het werpen van ſteenen, onder het welke den Hartog zelve door een ſteen gequetſt wierd, over het welke zyn dienaren een bittere wraak namen; want zy hebben tot iſtaffig toe van deſe lieden omgebragt, en twee hondert zeer gewond, zonder geſlagt of ouderdom aan te zien. Hier op wierd het Edict over al gebroken. Veel Rechtsgeleerden waren van meninge dat de Regent zulks niet vermocht te doen, en dat het volk wettelijk den naaften Prins van den Bloede mocht volgen, tot beſcherminge van het zelve Edict.

Hier op heeft zyn broeder den Prins van Conde een heir vergadert. In het begin van dezen oorlog wierd de Konink van Navarre in het beleg van Roan geſchoten; zoo dat volgens de wetten de Prins van Conde hem in zyn Regentſchap had moeten opvolgen, en alzo konde de oorlog, dewelke daar aan gevolgt is, geen wederſpannigheid genoemt werden; nademaal de Proteſtanten, en de wetten, en den eerſten Prins van den Bloede op hun zyde hadden, aan den welken naar recht de beſtiringe ſtond.

1559.

Aldus nam de burgerlijke oorlog in Vrankrijk zyn aanvang, dewelke over de dartig Jaren geduert heeft, in al welken tyd, de Koningin van Engeland, door de hulp zomwylen van volk, maar meesten tyd van geld, dewelke zy hen toezont, de Protestanten dapper het hoofd boven gehouden heeft, zonder echter zwaare last van haar zelve, en hier door bevond zy zich niet alleen veylig voor de hinder, die zy van zulk een machtig nagebuer zou hebben kunnen verwachten, maar had ook byna de helft van dat Koninkrijk op haar hand.

De Staten van de Nederlanden gaven dezelve voordelen in die Provincien; alwaar de Koning van Spangien, bevindende dat de Proceduren van de Bisschoppen, niet machtig genoeg waren voor de uitroeying van de Ketterye, zynde hun Bisdommen te wyd en breed uigestrekt, een besluit nam om noch eenige nieuwe Bisschoppen aan te stellen, als mede om de Hoven van die Inquisitie, in die gewesten mede op te stellen; en vindende eenigen tegenstand in de Natie, heeft hy Spaansche besettinge onder hen gehouden, en veel andere dingen, tegens de *Blyde Inkomst*, omtrent wiens voorwaarden men verdraagen was, wanner hy als hun Prins aangenomen wierd.

De Oorlogen
in Neder-
land.

Het volk ziende dat hy alles verbrak, en dat zy volgens die over een komst van hun gehoorzaamheid ontslaagen waren, indien hy de zelve te buiten ging, schudde het jok van den hals, waar op de burgerlijke oorlogen gevolgt zyn in de Nederlanden, die ook over de dartig Jaren geduert hadden; aan deze heeft de Koningin ook haar onderstand getoont, in het eerste heimelijk, en daar na opentlijk genoeg, en gelijk beide zoo deze als de Fransche Protestanten, met volk uit Duitsland gelyft wierd, het welke meest door dien braven, hoewel ongelukkigen Casimir, broeder van Keur Paltz, gecommandeert wierd, zoo kwam het gelt, waar mede zy betaalt wierden, meest uit de kasse van Engeland.

Aldus dan was de Koningin Elizabeth de scheidsvrouw van de nabuergende gedeelten van 't Kristenrijk. Zy onder dien bragt te huis de Munte tot een rechten stand, had de Scheepsvaart voorspoedig, den koophandel wyd en zyd verspreid, zoo in den Noorder Zee tot aan Archangel, als naar de Oost en West-Indië; gelykze in haar oorlogen tegens Spangie ook altoos overwinnende is geweest.

Die groote Zee-magt, met sulc een verzeekerde hoop van te sullen overwinnen, voortgezet, was ten delen door de hand des Hemels, in een zwaren storm, ten delen door de ongereddertheid van haar Schepen, en de gezwindheid van de onse, zoo verstroyt en in de grond van de Zee versmoort, dat maar weinige overblyfzels, met een overgroote schade en schande weder in Spangie te regt geraakten. Zy heerschte in de genegentheden van haar volk, en was een verwondering, ter oorzaak van haar kennisse, wysheid en deugden by al de wereld. Zy besfelde haar beradingen zoodanig, dat al haar Parlementen altoos greecd waren, haar in te volgen. Want zy volgde in alles het ware belang van het volk, zy ver-

1559.

zegt nooit subsidien en onderstant van Penningen, als wanneer de nootwendigheid zichtbaar was, en wanneer de gelegentheden, dewelke haar deden cilchen, weder voor by gingen, ontlastede zy hen wederom.

Zy was een verwondering zelfs tot Rome, alwaar Sixtus de vyfde, van haar gewoon was te spreken, als mede van de Koning van Navarre, als van de eenigste Princeffe, die verstond wat regeeren was, wenschende propheetlijk, dat hy haar maar eenen nacht genieten mocht, met vertrouwen, dat hy een tweede Alexander de Grootte by haar winnen zou; maar als dat zoo geschied was, en het kind den Vader had geleken, zoude het eerder een Alexander de zesde geworden hebben.

Siet het leven van Sixtus. V.

Niettegenstaande al de ondernemingen van het Roomsche Hof, tegens haar Persoon en regeringe, zy leefde en zegenpraalde noch evenwel. In de eerste tien Jaren van haar Heerschappye, wierden alle dingen met zulk een moderatie voortgezet, datter geen onlust, ter oorzaak van den Godsdienst, ontstond. De Paus Pius de vierde, opmerk nemende, op de capricieuse en trotse antwoord, die zyn voorzaat, op haar aan schryvens gegeven hadde, zand haar eenen Parpalia toe, in het tweede Jaar van haar regeringe, om haar te nodigen om zich tot dien Stoel te voegen, belovende het vonnis dat tegen haar Moeders houwelijk was gegeven, te vernietigen, het Engesche dienstboek te bevestigen, alsmede het Sacrament in beide de gedaanten toe te staan: maar zy liet dezen Agent weten, tot Brussel te blyven en niet over te komen. Het zelve onthaal genoot de Abt Martinengo, die het volgende Jaar, met dezelve boodschap gezonden wierd, en zedert dien tyd was alle onderhandelingen met Romen afgebrooken. Pius de Vierde ging niet verder: maar zyn opvolger Pius de vyfde besloot om haar dood te bevorderen, gelijk Catena die zyn leven beschreven heeft, verhaalt.

De ongelukkige Koningin van Schotland, ter oorzaak van de oorlogen in haar Ryk, wierd gedwongen haar toevlucht in Engeland te zoeken, daar men in het eerste besloot, haar wel te handelen en haer weder in haar stoel te zetten; gelijk door twee geschriften blyken kan, dewelke ik uit goede reden in de verzamelingen hebbe gebragt, gelijkze origineel zyn. Het eene is het goetvinden van Sir Hendrik Mildmay, het welke zy, daer omtrent gegeven heeft: het ander is een langen brief, daar over door den Grave van Leycester, aan den Grave van Suffex geschreven. Zy zyn my, door dien verstandigen en deugdzaam Edelman Mr. Evelyn, ter hand gestelt; den welken het niet genoeg was de kenniffe van deze tyd, door zyne eygene nutte en gelukkigen arbeid omtrent planting, en verscheidene andere wegen, voort te zetten, maar ook vaardig is, alles by te brengen, dat in zyn vermoogen is, om andere hunne pogingen, tot volkomenheid te brengen.

Maar terwyl den Engelschen Raad besloot, om de Koninginne van Schotland wel te handelen, hebben haar eygene vertroude vrienden, door verscheidene complottieren, die in verloop van vele Jaren voortgezet zyn, zomwylen ook door openbaare wederspannigheden, gelyk als in het Noorden van Engeland en in Yrland, maar aldermeest door heimelijke toe-

toelagen, haar de jammeren van een lange gevangenis toegebracht en tot besluyt de dood aangedaan.

1559.

Deze haar dood, was de grootste blaam van deze regering, zynde dezelve in het algemeen deze gantsche eeu door gelasterd, behalven by den Paus Sixtus de Vyfden; die een man was die zyn vermaak in wreedheden nam, en daar uit besloot dat zy een gelukkige vrouw was die het vermaak had, van een gekroont hoofd, af te kappen. Maar de nootwendigheid van Koningin Elizabeth, om zich voor al de aanslaagen die tegens haar leven gelegd waren, te hoeden, maakte van deze strengheid een droeve nootzakelijkheid, immers een verschoonbare daad, voornamentlijk daar die ongelukkige Koningin, het verraat van Babington en Ballard zelfs gequeekt, en haar hand onder de brieven, die daar over geschreven wierden, gezet hadde, hoewel zy het noch altoos heeft willen ontkennen, en de blaam daar van op haar Secretaris werpen, de welke (zoo zy zeide) haar hand, buiten haar kennisse had geweten te krygen.

Siet het Leven van Sixtus V.

De Paus had de Koningin afgezet, gelijk uit zyn vonnis blykt, die in de verzameling staat, en de Koningin van Schotland, zynde de naaste erve aan de Kroon en een yverige Papist, zoo verhoopten de Romanisten, met Elizabeth uit de weg te helpen, plaats voor Maria te maken, het welke Engeland in geen kleyne onorder gebragt heeft, door verbonden en andere middelen, die men gebruykte om de Koningin te behoeden, en het belang der Papisten te vernietigen.

Coll. No. 13.

De wederspannigheden van Engeland en Yrland wierden niet weinig opgehouden door onderstand van Konink Philippus van Spangie, die alles dede wat hy konde, om de zaaken van de Koningin in verwarring te brengen, hoewel altoos met slecht gevolg. Maar de stappen van haar voortgang en proceduren; beide tegens Papisten en Puriteinen, zyn by een gestelt, door haar groote en wyze Geheymfchryver Sir Francois Walsingham, en dat op zulk een duidelyke wyze, dat ik het hier dienstig achte, als een merklijk gedeelte van deze Historie; hier by te voegen, zynde geschreven, door een van de wyfste en deugzaamste Ministers, die deze laatste Eeuwen hebben voortgebragt. Hy heeft het in het Fransch, aan eenen Monsieur Critoy een Fransman, geschreven; van de welke ik een Engelsch uitschrift gesien heb, genomen uit het Originaal.

M Y N H E E R .

N Ademaal gy begerig zyt, van de wyze van procederen in Kerkelijke zaken alhier, onderregt te zyn, om dat gy in de zelve eenige onbestendigheid en veranderlykheid schynt te aanmerken, als of wy zomwylen, naar de eene en zomwylen weder naar de andere zyde hielden, en of die barmhartigheid, en zachtigheid, nu in het laatste niet gebruykt wierden, dewelke men voorheen, en in den aanvang te gebruyken plag; al het welke gy, de superficiele, en rouwe kennisse van de zaken van dezen staat toeschrijft,

Brief van Walsingham belangende des Koningines Procceduren tegens Papisten en Puriteinen.

1559. hebbende echter haar Majesteits doen en laten, in een bezondere achttinge, gelijk de dadelijke getuigenissen, de welke zy aan de gantsche wereld van haar oprechtheid omtrent den Godsdienst, en haar wysheid in de bestiering wel verdienen. Zoo verheug ik my over deze gelegenheid, om dat weynige, dat ik daar van weet, u mede te delen, beide tot u cygen genoegen, en tot het eynde, dat gy daar u gebruik van maken moogt, omtrent iemand anders, die zoo zedig noch redelijk van gemoet niet zou mogen zijn, als gy zijt. Ik vinde derhalven, haar Majesteits proceduren te rusten op twee gronden.

De eene is, dat de Conscientien niet mogen gedwongen werden, maar door de kracht der waarheid, door hulp van de tyd, en gebruyk van alle goede middelen van onderwysing en aanradinge, mogen werden gewonnen.

De andere is, dat zaken van Conscientie, wanneer zy komen tot verbintenissen en tot een stoffe van factie, hun aart en natuer verliezen en dat Opperforsten behooren onderscheidelijk hun praetyken en verfmadingen, hoewel met den schyn van Conscientie en Godsdienst geverwt, te straffen.

Volgens deze grond-regelen, heet haar Majesteit, op haar komst tot de Kroon, t'eenemaal mishagen in de tyranny van Romēn, gebrukende schrik en strafheid, omtrent t'regulieren van der menschen geloofen gewisse genomen; hoewel zy, als een Princeffe van groote wysheid en grootmoedigheid, zy maar het gebruyk van eenen Godsdienst heeft kunnen toelaten, zoo was echter haar procederen tegens de Papisten, in groote zachtmoedigheid, verwachtende de goede uitwerkselen de welke de tyd, op hen zou kunnen werken: daarom heeft haar Majesteit de Wetten in het 28. en 35. Jaar van haar Vaders regering gemaakt, niet verniet, volgens de welke de Eed van Oppermacht of *Supremacy* na des Koninks begeren, ieder onderdan mocht werden voorgelegt, hy houde zyn consciēte zoo zedich by zich zelven als hy wil, zynde het weigeren alleenlijk van dien Eed, zonder eenige verdere omstandigheden, verraad geacht. Maar in tegendeel, haar Majesteit niet zoekende veinsters in het hart der menschen te maken, en haar heimelijke gedachten te doorgronden, ten waar de overvloedigheid der zelve overvloeiden tot uitgedrukte werken, of bevestingen, heeft de wetten zoodanich gematigt, dat daar door alle openbare ongehoorzaamheid word ingetoomt, omtrent moetwillige en voorbedachte fouten en misbedrijven, met tegens haar Majesteits oppermacht, enig buytenlants gezag op te houden en te verheffen.

En wat den Eed aangaat, die is door haar Majesteit in een veel aangenaamer formulier veranderd, de hardigheid van de naam, en benaminge van *Opper-Hoof*t is daar uit gelaten, en de straffe voor het weygeren van deselve verkeert in een onhabilitēit, om oit eenig ampt te bedienen, of eenige dienst te bekleden, echter met vryheid, om weder aangenomen te kunnen werden, indien iemand geduerende zyn leven, zich bedenkt. Maar daar na, als Pius Quintus haar Majesteit in den Ban dede, en de Bullen van Excommunicatie tot Londen gemeengemaakt wierden, door de welke haar Majesteit

steit eenigermate was geproscribeert en verbannen, en daar op, als op een voornaam voorbereidzel, de wederspannigheid in het Noorden volgde, echter: om dat de quade gesteltenissen van het Koninkrijk, door die opstand, ten delen zyn gezuyvert, en zy voor geen invasie van buiten toen bedacht was, en noch minder de onderneming van iemand binnen het Ryk vreesde, voor zoo veel die niet door eenige sterke macht, en hulp van buyten ondersteut zy; heeft zy zich te vreden gehouden, een wet tegens de byzonderste oorzaak, het inbrengen en gemeen maken van eenige Bullen, of diergelijke instrumenten, te maken; waar by is gevoegt een verbod, onder straffe, niet van verraad, maar van een minder graad, van eenige *Agnus Dei*, en zulke andere koopmanschappen van Rome, als wel geen wezentlijke delen van de Roomsche Godsdienst zyn, maar alleenlijk in de handeling gebruikt werden, als liefde-tekens, om de lieden hun genegentheden als te betoveren en af te trekken van hungehoorzaamheid tegens hun natuerlijken Souverain.

In alle andere poincten vervolgt haar Majesteit haar gewoone zachtmoedigheid: maar wanneer omtrent het 20. Jaar van haar regeringe, zy in den Konink van Spangien ontdekt hadde een voornemen; om haar heerschappyen te veroveren, en dat een voornaam gedeelte van het Complot was, een aanhang in haar Koninkrijk te maken, die den buytenlanders mochten toevallen, en dat de plantzoenen of zay-plaatzes begoften te bloeyen, en dagelijks Priesters en luiden van professie overquam, dewelke door beloften in schrift haar onderdanen van hun Eed zouden ontslaan, ja vele verbinden, om zelfs iets tegens haar Majesteits heylige perzoon aan te vangen, en dat door het veynyn, het welke zy stroyden, de gesteltheden der Papisten meest waren verdorven, als zynde niet meer der Papisten in Conscientie; en stilte, maar Papisten van aanhangzelen en factien: toen zynder nieuwe wetten gemaakt, tot straffe van de zodanige, als zich zelve, aan zoodanige Reconcilearenten of astantinge van gehoorzaamheid onderwierpen. En om dat zulks een verraad was dat in wolken, en in een wondergeheym om gedragen werd, en zelden te voorschyn komt, en datter geen zoo grooten praesuspitie of voor-vermoeden van is, als de weygering, om tot der Goddelijken dienst te komen (om dat volgens hun Decreten beslooten was, dat te kerke te komen voor de reconciliatie, was te leven in schueringe, maar te kerke te komen naar het Reconcilement, volkomentlijk Ketterisch en vervloekelijk ware) zoo zynder wetten vangelt-boeten by gevoegt, namentlijk zulke als de Conscientie niet zouden dwingen, maar alleen de middelen krachteloos en arm te maken, van deze, by de welke het twyfelig onverschillend mochte staan, of zy gereconcilieert (dat is, met de Roomsche Kerkerzoent) waren of niet. En wanneer niet tegenstaande al deze voorzorgen, het vergif zoo heymelijk was verspreit, datter geen middel meer gevonden werd om het te stuiten, als door het intoomen van de koopluiden die het inbrach-

1559. ten, zoo wierd ten laatsten daar een wet bygevoegt, volgens de welke zodanige oproerige Priesters, van nieuwe erectie en opstand wierden gebannen, en deze die te dier tyd in het land waren over gescheept, onder verbod van oit weder over te komen, onder straffe van verradery.

Zodanig zyn haar proceduren geweest, hoewel niet zonder ondermengeling van haar Majesteits genade-tekenen, niet alleen omtrent die gene, dewelke zy volgens haar wysheid erkende, Papisten in Conscientie te zyn, en niet by factie en afzonderinge, maar ook met buiten ordinaire verzachtinge tegens de misdoaders zelfs in den hoogsten graad, volgens de wetten, voorgestelt, indienze maar wilden verklaren, dat indien dit Koninkrijk, door eenige buitenlandsche macht, wierd aangetaft, 't zy uit gezag van den Paus, voor de Katholijke zaak, als zy het noemen, zy haar Majesteit wilden en niet de vyanden aanhangen.

Wat de andere partye, die misdadig tegen den Staat hebben geweest, hoewel in een anderen graad of trap, die zich zelven Reformeerders, en wy gemeenlijk Puriteinen noemen, aangaat, zoodanig in haar proceduren tegens de zelve geweest. Een langen tyd, zoo lang zy tegens zulke misbruyken in de Kerk, als meerderheid van diensten, non-residentie of afwezenheid, en diergelijken aangaat, wierd hun yver niet veroordeelt, alleenlijk hun driftigheid zomwylen gestraft, of gecensureert, wanneer zy weygerden eenige ceremonien of plechtigheden, als superstitieus te gebruiken, wierden zy verdragen met veel door de vingers te zien, en goedertierentheid; Ja zelfs wanneer zy de over macht der Bisschoppen in geschil trokken, en een soort van Democratie of ledenmacht in de Kerk wilden hebben, waren echter hun voorflagen in achtinge genomen, en door tegenstellige schriften wederleid en opgelost. Maar ondertusschen had men gemerkt dat hun voortgang gevaarlijk en zeer gemeen onder het volk was, dat, gelijk Papistery zeer hatelijk was; daar over, ieder den mont vol hadde, dat deze de Kerk maar zochten van de overblyffels der Papery te zuiveren: het welke een bevallijke taal aan de lieden is, die altyd zoeken van het eene uiterste tot het andere over te lopen.

Om dat veelheid van Landloopers en armoede, een oogen-verdriet en misnoegen voor een ieder was; zoo hebben zy het volk in het hoofd gehangen, dat indien de rucht vastgesteld ware, geen landloopers of bedelaars gevonden zouden werden, dat een zeer bevallijke zaak zou zyn; en op gelijke wyze hebben zy beloofd, byzondere wonderen van hun rucht-ordere voor te stellen; daar en boven hebben zy opening gedaan van een byzondere weg van heerschen in hun Consistorie en Ouderlingchap: een zaak, hoewel by gevolge, niet min nadeelig aan de vryheid van byzondere lieden, als aan de oppermacht der Princen, die echter zeer smakelijk voor het volk in het eerste aanzien was; dit, evenwel, behalven zoo het in eenige weynige tot een uiterste versmading geworden was, is verdragen, om dat zy hun voorstellingen

op een plichtige maniere fochten te doen, en alles aan de voorsienigheid van God, en het gezag van de Overigheid te laten.

Maar nu naaft eenige Jaren, wanneer uit hen eenige voortquammen, die voorgaven, dat men op den toefant van de overigheid niet hadden te wachten; wanneer zy ook onder voorgeven van een beledenis, om verachting en verwyf te ontgaen zich zelve hebben verdeelt, by Classen en onderschryvingen, komende alzoo tot die suode en quade middelen van de Kerkelyk Regeringe zoo lelijk af te schilderen, zelfs door belachelijke pasquillen; wanneer zy begosten menichte van onderdanen traag en twyfelachtig te maken; om den Eed af te leggen; het welk een van de fundamentele gedeelten van het gerecht dezès Ryks, gelijk ook in alle plaatzen is, wanneer zy begosten te snorken, beide op hun sterkte, en het getal van hun medestanders en navolgers, en dreigementen te gebruyken, dat hun zaak boven dryven zou, al quam het tot oproer en geweld; toen bleek het geen yver, geen Conscientie werk, maar openbare factie en verdeeling te zyn. En daaromme, hoewel de Staat gedrongen wierd om een harder hand te houden, om hen in te toomen als voor heen, zoo gebruykte men echter zoo veel moderatie en zedigheit, als de vrede van de Staat en de Kerk konden toelaten. En derhalven myn Heer, om te besluiten, neemt een ooprecht oordeel over deze zaak, en gy zult zien dat haar Majesteit, niet meer, omtrent den Godsdienst temporiseert. Het is niet het goed geluk buytens lands, noch de verandering van dienaars binnen het Ryk, dat haar veranderen kan; alleenlyk wanneer de dingen van zelfs veranderen, zoo voegt zy haar Godsdienstige wysheit tot methoden, als daar mede over een komen. Behoudende altoos detwee voor gemelde regulementen, in het tederlyk handelen van de Conscientien, en echter het onderscheyden van factie, van Conscientie, en sachtmoedigheit en zoetheit van byzonderheit. Vaart wel.

Uw Lievende Vriend

F. WALSHINGHAM.

Aldus hebbe ik uitgevoerd, het geente ik, in het eerste hebbe ondernomen, namentlyk den voortgang van de Reformatie, van haar eerste en kleine begintzelen af in Engeland, tot dat ik zou gekomen zyn, tot de volkomene vaststellinge, onder de Regering van deze Koninginne. Van wiens bestieringe, gelijk ik ondernomen hebbe eenig bericht te geven, alzoo was het niet, voor een volkomen Character van haar en haar beradingen te geven, als wel, de groote en zichtbare Zegeningen die van Gods wegen haar verselden voor te stellen; de geduerige beschermige van Godt ontrent haar, en dat door zulke wonderlyke ontdekkingen, die beyde haar leven behouden, en de Regeringe verzeckert hebben, ook de geduerige gelukkigen stand van haar

1559.

haar geheele bestieringe; alle welke dingen haar tot de hoogste achtin-
ge en nyt van die Eeuw opgevoert; in een wonder voor de nako-
melingen gemaakt hebben. Het was wonderlijk in der daat, dat een
Maagt, als Koninginne, zulk een Ryk konde regeeren; en dat voor
een tyd van over de 44. Jaren, met zulk een stantvastige voorspoed,
in zulk een gerustigheid te huys, en zulk een geweldige aangroey
van rykdom en cere buyten. Al het welke gerechtelijk mach geacht
worden een vergelding van den Hemel te zyn, kroonende dat Ryk
met zoo veel eer en zegen-praal, dat met de hervorminge van Gods-
dienst zyn aanvang genomen heeft.

*Einde van het derde Boek en de Historie
der Reformatie.*

B L A D W Y Z E R

op de Historie der Reformatie in ENGLAND.

T W E E D E D E E L.

A.

- A** *Arts-Bisschop*, zyn pligten. 338. inwyding. 649. 650
Abdyen, poogingen om verscheide weer op te regten, met voorwending dat zulks was ten dienst van eenig *voornaam heilig*. 557. 558
Abzolutie over leevendige en dooden, en wat bygeloof daar by ingesloopen. 124. 125. 129. *Van Polus*, als Pauselijk Legaat aan de Engelze Natie verleend wegens de Pausselijke Ban die op hen lag. 479
Acte van 't Parlement tot afschaffing van voorgaande *strengte wetten*. 65. omtrent de *Communie*. 67. tegen de *wagebonden*. 74. van het *trouwen der Priesters*. 149. aangaande de *Liturgie* of kerkendienst 157. het *Vasten*. 160. aantasting van den *Admiraal*. 163. tegens *oproetige Zamenkomsten*. 336. wegens de forme van *ordinatie*. 239. tegens den Hartog van *Somerzet*. 239. tot autoriteit van 't *gemeene gebede boek*. 319. van *verraderij*. 320. 414. 484. omtrent *vasten en heilige dagen*. 321. voor het *trouwen der geestelijken*. 323. van moderatie van *wetten*. 414. de welke het *kuwelijk* van Marias moeder met Hendrik wettig verklaarden. 415. tegens 't *beledigen der priesters* in hun prediken en dienst. 417. 418. wegens *onwettige vergaderingen*. 418. 419. van herroeping van alle de *wetten tegen de Roomze Stoel* en de geestelijke daar omtrent gemaakt. 480. 481. tegen de *ketters*. 483. wegens *oproetige woorden*. 484. om iemant van de *benefitien* des geestelijkenheid te versteeken. 527
Admiraal (de Heer) Tomas Seimour. 56. 58. 89. *trout* de Koninginne weduwe: tragt *bestierder over den Koning* te worden; en raakt daar over met zyn broeder, den *Protektor*, in onlust. 90. tot 93. verlies van zyn *scheeps-vloot* in Schotland. 140. zyn *Vrou* overleden zynde, doet hy nieuwe aanzoek by *Elizabeth*: zoekt den Koning te verwoeren; en wederspanningen te maaken: word *gevangen gezet*, *verweezen* en *onthoofd*: wat *oordeelen* hier over uitkwamen. 163. tot 169
Afsaaten. 111
Alba (Hertog van) zyn superstitieuse devotie voor den *Paus*; en hoe by deze, door den Kerkelijken Staat met wapenen aen te tasten, in groote benauthed bragt, en, in zyn overwinning, zig noch voor deze heilige *Vader* verootmoedigen moest. 561. 576. 577.
Altaars: afgeschafft, en de *tafelen*, ten dienst van 't *Avontmaal*, ingevoerd. 267. 268. 269.
Ampten, dat de *wereltze* aen de bediening van *Bisschoppen* niet wel paffen. 307. tot 310. *Parker* ongenegen een groot *Bisschops* ampt te bedienen. 614. 615. 647. Zie *Bedieningen*.
Antoni King-ton, als een groote woel-geest in den tour-gezer. 528
Armen van verscheide soorten, en wat onderflant door *Eduard* verleent. 371
Armoede, tot welke de geestelijken waren vervallen. 341
*Artijkelen des Geloofs en Godsdiens*t, welke door de *Reformateurs* gegeven om over heel

R r r r

Bladwijzer op de Historie

heel Engeland aengenomen te werden: inhoud der zelve, en met wat beleid en gematigheid opgesteld en ingevoerd. 280. tot 285. 329. 332. 333. Zie *leer der Kerken. Avontmaal.* Acte des Parlements om 't voortaan onder twee gedaanten te nuttigen. 67. 68. 69. of communie, wat *by-geloovige* plegtigheden van tijd tot tijd daar omtrent ingevoerd zijn. 104. 105. 106. wat regeling en nieuwe *reformatie* daar in gebragt. 107. 108. 113. 127. 128. 131. 132. verscheide gevoelens daar over wegens de *tegenwoordigheid Christi* daar in: openbare *disputen* over de lichamelijke tegenwoordigheid; Boeken daar over geschreven, en wat bewijsreden men daar af bybragt uit de *H. Schrift*, uit de *Vaders*, uit de *Historien* en van haar *mirakulen*. 175. tot 187. de *Altaaren* als superstitien weggedaan, en de *taselen*, tot des zelfs gebruik, ingevoerd. 267. 268. 269. op de *knieje* ontfangen. 287. 288. *disput* tusschen de Paapze en Gereformeerde Prelaaten over de *lichamelijke tegenwoordigheid Christi* daar in, en 't blyven of veranderen der substantie van wijn en brood, gehouden in een verzameling van afgezondenen uit het *Parlement*; 429. tot 437. en vervolgt op de hooge *schoole van Oxfort*: uitslag ten voordeel der Paapzen, en oordeel over deze disputen. 458. tot 465. hoedanigen matigheid daar in gebragt ten tijde van Elifabet.

633. 654. 655

B.

- B**acon Zegel-bewaarder gemaakt, en met wat gezag bekleed. 615. 616
- Bar of Kerkragt*, hoedanig bestelt onder Eduard. 338. 339
- Barlau* Bisschop van Bath en Wells. 451
- Barnardus Ochini.* 89
- Bedieningen (de Kerkelyke)* niet om gelt te verkoopen, noch aen allerlye lieden, zonder onderscheid, uit gunst te geven, maar wel aen bekwame lieden. 48. 49.
- Zie Ampten.*
- Bedrag van den geest in de muur*, en den bedriegster daar over ter penitentie gestelt. 447
- Beelden in Londen*, buiten order, uit de Kerk genomen, en wat tot verschooning daarvoor bygebragt wierd, en wat daar op volgden. 14. 17. *Historie* van 't invoeren der beelden-dienst, en wat 'er verders tot uitwerping en gematigheid der zelve voorgevallen is. 15. 16. 17. te *Portsmouth* mede aengenomen, daar zig *Gardiner* over vergramt, en daar tegen schrijft. 17. 18. 19. order daar omtrent. 47. alles als superstitieuse dingen, uit de Kerk genomen. 100. 101. weer in de Kerk gevoert, en de *Schriftuur-plaatzen* die op de muuren waren geschreeven, uitgewist. 473. de Koningin *Elizabet* geneigt die in de Kerk te houden, en om wat redenen zy daar uit moesten. 641. 642.
- Bekendenis en vergevinge van Zonden.* 285. 286.
- Benefitien* of geestelyke bedieningen, verscheide aen een perzoon gebragt. 39. *Zie Bedieningen.*
- Beroerte in Engeland* op verscheide plaatzen wegens de insluiting der Landeryen, vordrukking der laudzaaten door den Adel, enz. en wat hier op gedaan wierd. 191. 192. 193. 198. 199. V. 5. 6. door de Krygsmagt gestilt. 200. 201.
- Beroert-maakers* wat Paapze *eiffchingen* zy deden om de hervormde Godsdiens in verscheide punten te veranderen, en wat daar op geantwoord wierd. 194. tot 197.
- Beropen toelating van Kerkelyke Benefitien en bedieninge* wet van ontwerp daar af te doen. 335.

der Reformatie in Engeland.

Bezoek of *visitatie*, over heel Engeland tot voortzetting der Reformatie, en Artykelen en last voor de *Visiteurs*. 42. 45. 46. 47. 53. over eenige *Misbruiken in den nieuwen dienst* gecontinueert. 171. 172. 173. om 't *silverwerk* en de *pronk-klederen in de Kerken* op te nemen, en hen te regelen. 363. de Koningin *Maria's instructie voor de Bisschoppen* om die te doen aen de Geestelijkheid. 448. 449. voor *Bonner* aen zyn onderhebbende Geestelijken, en op wat Artykelen. 471. 472. 473. gedaan aan de *hooge schoolen in Engeland* om haar van ketteryen te lüveren. 563. 564. de *Kerken* over heel Engeland tot herstelling der Reformatie. 645. 646

Bevaarden. 110

Beveliging, en *inwyding* inden dienst der Kerke rakende de Bisschoppen en Priefters plechtigheden daar af. 242. 243. 244. een Bisschop weigert in 't gewone *Bisschoplyke gewaad* ingewyft te werden; en hoe deze weigering niet wei gegront was. 257. tot 260

Bidding voor de stervende Ketters die verbrand wierden verboden. 593

Bille eenige by 't Parlement ingelevert en aangenomen of verworpen onder *Eduard*. 238. *Maria*. 525. 526. 527. en *Elisabet*. 636. 637. 638

Biegte voor een zaak diemen wel mogt nalaten gestelt: door wat *Superstitie* ingevoert; en wat *penitentie*, *binding* en *ontbinding* daar aan vast is. 107. 109. tot 113

Bisdommen, verandering daar in gemaakt, en verarming van haar bedieners. 341. 342. 359. 360. wat verandering daar in gemaakt onder *Maria*. 403. 449. 450. 451

Bisschoppen, ontfangen van den nieuwen Koning *Commissien* tot volharding in 't hun ampt. 8. 9. bezondre bevelen aan hen tot een *nader reformatie*. 47. 49. iets rakende haar *verkiezing* en *rechtspraak*. 71. tot 74. niet gevoegt om hen met *Staat-zaken* te bemoeyen. 169. 170

afgezonderden, met eenige *uitstekende Godgeleerden*, by een vergaderd, om onderzoek te doen op alle *Offisfen* en *Kerkendiensten*. 102. 103. op de *Corruptien* in de *Communie* ontslaan, 104. tot 108. met vrystelling der *Biegten*. 109. tot 113. schicken hen, en hoe, tot onderzoek van de helen dienst der Kerke. 120. 121. met wat *voornemen*, *besluit* en *bepaling* zy traden, om alle de *Kerkendienst* onder goede formeliëren te *reformerem*, zonder op nieuwigheid toe te leggen of iet anders, dan ingeslopen misbruiken en by gelovigheden, te veranderen. 122. 123. Hoe zy bevonden en bestellingen deden omtrent de *boeken van de Kerkendienst*, rakende 't *heiligen* en *wyen* van eenige dingen. 123. 124. menigvuldige *Plichtigheden* omtrent de *Sacramenten* gebruikt; als ook wegens de *Absolutien* voor levendige en doden; 124. 127. 128. 129. 130. 131. de *buitenlandze taal* des dienst boeken; 125. 't vieren van een groot getal *keilige dagen*; 126. en priesterlijke *Misklederen*. 126. 127. wat voorreden zy maakten op 't vernieuwen der *gemene gebeden* en *Kerkendienstboek*, en wat *aanmerkingen* daar op wierden gemaakt. 152. 153

Houden aan om meer magt te hebben tot *Kerkelyke straffen* te oeffenen, en hoe dit opgenomen wierd. 237. 238. 330. zekere verkore Bisschop weigert met het gewone *Bisschoplyk gewaad*; als *Superstiticus* zynde, in gewyd te worden, en wat *aanmerkinge* hier op wierden gemaakt. 257. 258. 259. eenige, die van de *Paapze kant* waren, slaan af, en werden. *Reformateurs* in hun plaats gestelt. 279. 280. 341. 342. de Bisschop van *Elie* word *Lord Canselier* gemaakt, en hoe weinig dit werelts ampten zyn geestelijke herderschap passe. 307. tot 310. wat *Wetten* in hun bediening, volgens zeecker ontwerp, opgelegt. 337. 338. op wat wyze zy by *patent* van den Koning *Eduard*, en daar na zyn *gekoozen*, *gemagtigt* en *ingewyd*. 365. 366. 367

— de afgefteldene Paapze door de Koningin Maria weder gerftelt, en die voor-
flanders der reformatie waren gevangen, afgezet, of tot andre plaatzen over-
 gewezen. 403. 406. 408. 409. 412. 419. 450. 451. die *getrouw* waren, van hun
 Bifdommen berooft. 449. gaan alle de Koningin *Elizabet*, op hare inkomst tot
 Londen, te gemoed, en werden alle, uitgenomen *Bonner*, van haar heufelijk
 berègent. 606. wat *veranderingen* daar in al en niet gemaakt by *Elifabet*: 614.
 617. 624. 638. 649. 650. 653. die van de Roomze kant willen den *Eed van op-
 perhoofdeighid aan Elifabet* niet doen, en worden daar over afgezet en vorders
 goedertierentlijk gehandel. 638. 639. openbare twistredening tuffen de Roomze
 en Gereformeerde over de kerkendienft in de *Latynze taal*. 627. tot 632.

Bifchops inwyding, Ziet *inwyding*.

Bloedzakken, dat de kerkelijke perzonen haar daar mede niet mogen moeyen. 169.

170

Boeken, van de kerkendienft. Ziet *kerkendienft*.

— van de gemene gebeden. Ziet, *Gebeden*.

— over 't *Huwelijk der Geestelijken voor en tegen* gefchreven. 453. de *ket-
 terze* verboden. 593

Boeten der geexcommunizeerde, hoedamig zy was, en haar nedere: verzonning met
 de Kerk. 339. 340. Ziet *Penitentie excommunicatie*.

Bologne, verfterking van die stad door de Engelzen, en onluft met de Franffen
 daar op. 89. *besprongen* door de Franffen. 216. 217. V. 7 berading om die plaats
 aan Vrankrijk te *verkopen*. 219. 220. aan de Keizer geprezentceert het zelve in
 zyn bewaring te nemen. 223. 235. 236. befluit om dat *overt te leveren* aan Vrank-
 rijk, en gevolg daar af. 246. 250. 251

Bonner, Bifchop van Londen, zig tegens de nieuwe reformatie ftellende, werd *ge-
 wangen* gezet. 59. geraakt in *onluft*, inftрукtie hem gegeven om nu te *prediken*;
 verflum, van deze inftрукtie, hebbende de magt van de Kroon in den *Fongen-
 Koning* over kerkelijke niet wille erkennen: Godsgeide *rechters* beftalt:
Procederen met hem: zyn *wrevelige aanftelling*: van zyn Bifdom *afgezet*, en ver-
 wezen om *gevangen* te blyven: en wat *oordelen* over hem en zyn vormis werden
 gegeven. 264. tot 216. 't *appel*, dat hy die, geexamineert, en verworpen. . . . zyn
Capellaan te veel tot zyn *lof*, en ten nadeel van d'overlede Koning *Eduard* predi-
 kende, werd van 't volk hevig op den stoel hejgent. 400. in zyn Bifdom, door
 Maria, *herftelt*. 402. *Briefvol* ongebonde woorden. 406. zyn *ifitatie* aan zyn
 onderhebbende geestelijken, op wat artykelen. 471. 472. 473. *onordre* in zyn
 vifitatie 474. *weeheid* tegens de *Ketters*. 503. 449. 550. afkerig en verflapping
 in 't *straffen der ketters*, 580. onder de *Bifchoppen* niet wel by de Koningin *Elif-
 fabet* gezien. 606. *gevangen* gezet, en gehouden. 639. 640

Bradford, verbrant.

511. 512. 513

Branding, Ziet *verbranding*.

Bricerus. 80. 145. 258. 259. fchryft tegens *Gardiner*. 148. 149. wat hy tot na-
 der reformatie in de Kerkdienft noch begeerde verbeteret te hebben. 261. 262.
 fchryft een *boek* tot gebruyk van *Eduard*, en wat den inhoud daar van was. 263.
 264. zyn *affterven*; begravenis; lykreden; lof igematigheid; en onvaardige
 ftant in 't *dispueren*. 275. tot 278. V. 22. zyn lyk na zyn dood *opgegraven*, en
 als *ketters verbrand*. 563

Burgerftaat goede en kwade ftant daar van. Ziet *Regering*.

Bybel.

- Bybel des zelfs vertaling, en korte kanttining, hoedanig onder Elisabet bestelt. 655.
656
- Bygeloovigheden* omtrent de *heilige dagen* en *kerkelijke plegtigheden* onder Eduard afgeschact. 98 99. 330. In het *heidendom* ontleent. 104. 105. rakende het *Sacrament* des avontmaals. 105. 106. gevonden in de *kerkendienst-boeken* rakende 't wyen en 't heiligen van eenige dingen. 123. welke noch te weren uit de *Kerkdienst*. C. 261. 262
- C** *Ales* gesterkt. V. 14. 21. verlooren. 470. 579. 581. 582. Engeland niet in staat om dat te herwinnen. 586. hoe verre by de Engelzen afgeslaan. 620. 621
- Calvinus*, zyn brief aan den Protector in Engeland rakende een nader voortzetting der Reformatie. 147. 148
- Canbridge* (de *Academie van*) visitatie daar op, en waar over. 202. 202
- Canonike wetten* over heel Engeland. Ziet *kerkelijke wetten*.
- Canfelier* stelt zig tegen 't *Protectorschap* van den grave van Harford, en moet eindelijk noch toegeven. 6. 7. zyn val, en afzetting. 24. tot 28
- Cantryn* en lastdragende Landryen, Commissie gegeven om onderzoek daar over te doen, en die den Koning toegewezen. 113
- Cardanus* in Engeland. 350. wat hy van *Eduard* getuygden. 2. 3. 4
- Carel Brandon*, 't recht van zyn kinderen tot de Kroon. 297. 386. dood van zyn twee Zoons. 297
- Carne* wegens Engeland te Romen by den Paus. 574. 575. 609
- Cathigismus* door Kranmer gemaakt, en wat zy inhield. 118. 119. aan alle *Schoolmeesters* aanbevolen. 367
- Ceremonie*. Ziet *kerklyke pligtigheden*, *Bygeloovigheden*.
- Commendone* van een Kardinaal in Engeland gezonden, spreckt heimelijk met de Koningin Maria om den Godsdienst in Engeland weder onder de Roomze Stoel te brengen, en wat op zyn wederkomst te Romen aldaar zyn aanbrengen was. 421. 422. 423
- Commeten*. 3
- Communie*. Ziet *Avontmaal*.
- Concilie* van Trenten. 32. 33. 34. 86. 87. V. 19. tot Bologne, met onwil des Keizers verleid. 88. 144. weer te Trenten, en wat daar omtrent voorgevallen en verhandelt is. 316. 317. 318. 354. 355. 356. voor twee jaren gescheiden: Historie van dit Concilie en van des zelfs beleid beschreven, en oordeel daar over. 356. 357
- Convocatie of Synode van geestelijken* uit het Parlement, en hun disputatie over de tegenwoordigheid Christi in 't Avontmaal. 429. 430. 431. deze disputatie op de *Academie van Oxford* overgebracht. D. 455. tot 467
- D** *Agen* (*Heilige*) order daar omtrent beraamt tot Reformatie, en gevolgen van dien. 47. 48. 98. 126. Acte van 't Parliment tot viering der zelve, hoedanig. 321. 322
- Desperate Prester*. 142
- Devonshire* 416. 446. 469. 470
- Dienst*. Zie, *Kerkdienst*, in de *latynze taal*, al en niet, te doen, Zie *latynze taal*.
- Digtkonst*. 159
- Disputatie* over 't Sacrament des Avontmaals, van de *gevangene Gereformeerde Geestelijke* gewyert, ten zy by *geschrift*, of voor de Koningin, den Raad of voor 't Parlement, en waarom. 495. 466. Hover den *dienst inde Latynze taal*. 628. tot 637

- Doop, plegtigheden. 129. 131. gemeneijk in de huizen bedient. 262
 Doopsgezinden. Zie Wederdopers.
 Drie-een-heid, beeld daar af. 109
 Duitsland, stant der zaaken daar in, in opzigt van den Keizer in de Protestantische Vorsten, met den Godsdienst. 30. tot 36. 38. 83. tot 87. 142. 218. 270. 271. 272. 315. 353. 354. 579. verval der Protestantische Godsdienst daar in. 86. 147. mede in vryheid van Godsdienst gestelt door Maurits van Saxon. 358. 359. in vryheid van religie gestelt. 535
 Duitzen, in dienst der Engelsen. 141. 164. tot Londen overgekomen om daar hun Godsdienst te belevan. 260. vertrek uit Engeland na Denemarken en de Oosterse steden, daar zy van de Luitcrzen kwalijk onthaalt worden, en zy eindlijk in Vriesland haar neder slaan. 409
 Duitze Vrye steden, handel die zy in Engeland maakten met hun Schepen. 348. 349. V. 47.
 Duitze Vorsten, zenden om assistentie van volk en gelt tot voorstant der Protestantische Religie. 315. V. 37. 39. 40
 Duresme (t' Bisdóm van) Acte om dat te vernietigen, en reden waarom. 361. 362. dit bisdóm weder opgerecht. 403

E.

- Echtcheiding van de Marquis van Northampton uit overspel van zyn vrou, en of hy daar op recht had om weder te trouwen. 93. tot 97. Acte van 't Parlement die 't zelve voor nul verklaarden. 419. wet daar af ontworpen. 334. die van Hendrik met Katrina, door Acte van 't Parlement, onwettig verklaart. 419
 Edle, bestelling om eenige nijawen te maken, en de ouden tot hoger tytel te brengen, op scharze inkomit. 9. 10. 11. 24. 300
 Eduard de V I. zyn geboorte; afkomst; doop; Peters; opvoeding; onderwyzers; aard; Godvrugt en inborste; en vroege sprankzelen in hem van groote geleerdheid. 1. 2. 3. 4. voornemen om hem Prins van Walles te maken. 4. verstaat zyn vaders dood: komt te Londen in den tour: wie by uiterste wil van zyn vader tot uitvoerders van 't testament, tot zyne Bestiiders en zyne geheimen Raaden, waren gestelt. 4. 5. de Grave van Harford (naderhand Hartog van Somerzet genoemd) zyn Oom, tot Protector, en zyn byzondre bestierder, tegen weerwil van de Kancelier en zyn Vaders uiterste wil, aengestelt. 6. 7. 28. 29. bestellingen omtrent den raad en Bisschoppen: verheffing van nieuwe en oude Edlen, met begiftiging van inkomit 7. tot 13. 24. Ridder geslagen. 12. Pairs van 't Ryk. 24. Krooning. 24. staat van zyn Ryk (A°. 1547) in opzigt van Duitsland en Frankrijk. 36. 37. 38 gesteltheit tot een nieuwe reformatie. 40. subsidie by de geestelijken en wereltlijken hem toegeestaan. 171. teikent, met weerzin 't vonnis van een Wederdooper om verbrant te worden. 188. door den Raad, uit de handen van den Protector getrokken, en in eigen bewaaring genomen. 228. 229. dringt, na 't aftellen van den Protector, by den Raad meer en meer aan, om de Reformatie voort te zetten, als een zaak die hem meest ter herten ging. 235. Vasten-predikatie voor hem gedaan, en daar in iet hem van zyn huwelijk en levens beleid voorgehouden. 256. Bucerus schrijft een boek tot zyn gebruik tot een beeter regeling in 't reformeeren van Godsdienst en Staat-zaaken. 263. 264. 265. Wat Schriften van hem met eigen handen geschreven, en van hem nagebleeven zijn. 265. 266. Ses predikers hem toegevoegt, waar van vier door 't heele Land

der Reformatie in Engeland.

Land zoude gaan prediken. 268 269. Onderhandeling van een *huwelyks* verbont tusschen hem met de Dogter van Vrankrijk. 298. 299. V. 27: 28. met de Order van St. *Michiel* vereert, en zijn antwoord aan de Gezant van Vrankrijk. 299. V. 30. Tegens den Hartog van Somerset ingenomen. 301. Onderstant van *gelt-middelen* by 't Parlement toegestaan. 360. 361. verontschuldigt dat hy de ordinantie had getekent dat de *kerk* van haar zilverwerk, juweelen en praelende dekkleden berooft is geworden. 363. 364. op wat wyze hem de *Staatzaken* wierden voorgehouden, en hy daar in onderweezen wierd. 367. 368. word ziek. 370. Zorg voor den armen. 371. stelt *Iohanna Gray* aan tot opvolgster in 't Rijk, dat de Raaden weigeren te tekenen, en eindelijk nog doorgedrongen word. 372. 373. 374. verergering van zijn *Ziekten*: laatste gebeden; en dood. 375. 376. *uitbeeldzel* wegens zijn verstant, geest, gerechtigheid, zedigheit, medogentheid, spraakzaamheid, zorge voor den Godsdienst en gelteftheid by 't volk, 376. 377. 378: welke hem verlooren; door de hooggaande zonden van 't Rijk. 378. 379. 380. *Lijk-eer* en lijk-predikatie, na de Reformatie door Kramer bestelt. 399. 400

Eduard Scimeur. Zie *Proteftor Somerset*.

Elifabet (de Princes) tot de Reformatie gezint. 296. ontmoet haar suster de Koningin Maria op de weg na Londen. 392. de onwettigheid van 'er geboorte opgedrongen: strenger gehandelt van de Koningin, en wat hier noch meerder toe hielp. 416. 417. als schuldigh aan de wederspannigheid *gevangen* gezet. 448. uit den tour verlost, en in verschidene *bewaaringe* getelt. 467. door *Philippus*, in tegenzin van Bardinier, by 't leven gehouden, en uit wat inzigten. 469. 470. 510. aan Rijksverraderye *verdacht* gemaakt, en gehouden 572. van den Koning van Sweeden ten *huwelyk* verfogt, dat zy aflaat, en uit wat oorzaaken. 588. 589. hoe zy *geduurende de regeering* van 'er suster *gehandelt* wierd. 596. 591. 592. op 't bekend maken van 'er susters dood, voor *Koningin uitgeroepen*, en met groote blyfchap daar voor erkent. 605. 606

Elifabet (de Koningin) komt tot Londen 606. geeft kennis van de dood haars suster, en hare komst tot de Kroon, aan de uitheemze Vorsten; als ook aan den *Paus* die niet wel genoegt dat zy de Kroon, zonder zijne toestemming, aanvaart hadde. 607 van Koning Philippus beschreven, en heimelyk *ten huwelyk verfogt*. 't gene zy beleefdelijk afwijft. 607. 608. Wat oude *Raadskeeren* en *bedienden vande Kroon* zy aanfelt, en welke nieuwen zy verkoos. 609. stelt de *gevangenen* over den Godsdienst vry, en werd verfogt ook de *Evangelisten* in vryheid te stellen. 609.

Beraading en gesintheid over de *verandering van den Godsdienst*, en 't maken van *wreede verbonden*. 609 tot 613. *krooning* en plegtigheden van dien. 616. 617. maakt nevens Spanje, *wrede* met Vrankrijk, en hoe verre zy *Calis* daar in affont. 619. 620. 621. van 't Parlement te *trouwen* voor gestelt, en haar antwoord daar op. 622.

De *Roomze Bisschoppen*; die haar *opperhoofsigheid* niet erkennen wilden, afgestelt, en *goedig gehandelt* met deze geestelijken. 638. 639. geneigtheid om de *beelden* in de Kerk te houden, en door wat reeden zy daar van affont. 641. Wat bevelen zy liet afgaan tot *regelering van den nieuwen Godsdienst*. 640. 642. 643. 644. wat *bystant* zy dee in de oorlog der *Protstanten in Vrankryk*; als ook aan de *Nederlander* tegens Spangen. 671. aengroey van de *Zeamagt* hares Ryks: welstantig by 't *Parlement*. 671. verwondering van den Roomzen *Paus* over haar en zyn vergeefze aansoeken om haar, op rekkelijke voorwaarden weder met den *Roomfen Stoel* te verzoenen. 672. wat tot hare verschoning dient dat zy de *Koningin*

Bladwijzer op de Historie

ningin van Schotland, die in haar land was komen vlugten, liet dooden. 672. 673. hoe *zagtelyk* zy, gedurende hare regeering, geprocedeert heeft met de *Papisten* en *Puriteynen*. 673. tot 677 besluit van onzen Ichrijver tot hare lof. 677. 678. Zie *Godsdienst*, *Reformatie*.

Engeland maant *Vrankrijk* aen tot betaaling van 't pensioen, en dat het in de zaken van Schotland neutraal wilde blijven. 50. bereyd zig ten oorlog tegens *Schotland* 51. zent hare *Gezanten* op de grensen om te handelen. 51. 52. valt, onder 't beleid van den *Protector*, met een heyr in Schotland, en doet groote veroverieg. Zie *Protector*. Nader *Reformatie* daar in. Zie *Reformatie*. *Beroerten* daar in, en stilling der zelve. 191. tot 202. *Beraading* hoe het zig, in 'er verleegentheid te schikken had, omtrent buiteulandze zaaken. 220. 221. zent *Gesanten* in de Nederlanden om met den *Keyser* te handelen; waar over; en hoe dezer handel weder te leur ging. 222. 223. 224. 235. 236. tweespalt in den *Raad*, met d'ondergang van den *Protector*. 225. tot 235. *Bezending* aen *Vrankrijk*: instructie der *Gezanten*, en op wat voorwaarden zy de vrede met *Vrankrijk*, *Schotland* daar onder begreepen, sluiten. 249. 250. 251. V. 8. 9. groote *bezendinge* in *Vrankrijk* met de *order* van de *Koufchand* en een *kuwelyks* verzoek; en weder *bezending* van *Vrankrijk* aan *Engeland*. 297. 298. 299. haar *handel* en *Scheepsvlooten*. door 't ontzeggen der *Oosterlingen* voorrechten, zeer vermeerdt. 348. 349. 350. Ziende dat de *Keizer* het te kwaad kreeg, en *Vrankrijk* al te magtig wierd, zent *Gezanten* in *Nederland* om de vrede tusschen de twee partyen te bemiddelen, en wat hier toen verhandelt wierd. 367. tot 370. *opstand*, en andre gevallen van dat *Rijk* onder *Maria*. 439. Zie *Maria*. Door de *Kardinaal Polus*, als *Pauffelyk* Legaat, met de *Roomze Stoel* weder *versoent*; wat beleid hier in gehouden, en op wat voorwaarden dit geschiede. 476. tot 483. 490. besluit om de *hoven Inquisitie* daar in te voeren, en wat voorspel dit had. 565. 566. verliest *Cales*, *Guisnes* en de andre plaatzen, die niet wel bezet gelaaten, van de *Franssen* wierden veroverd. 581. tot 585. groot *misnoegen* daar op onder 't volk. 585. vnd zig niet in stand, op *Philippus* aanbieding van hulp, *Cales* weder te herwinnen, 586. *ongelukkige Zeetogt* tegen *Vrankrijk*. 595. *vreemde en schadelijke toevallen* cat *Ryk* overgekomen. 596. de *Koningin* van *Schotland* maakt, na de dood van *Maria*, *pretentie* op de *Kroon* van *Engeland*. 608. 619.

Engelsen, vallen in *Schotland*; slaan de *Schotten*, en maaken groote veroveringen. 53. tot 56. defendeeren en ontzetten *Hadington* dat de *Schotten* belegerd hadden. 139. 140. 141. 143. 144. *verliezen* in *Schotland* 140. 217. 218. met de *Franssen* in oorlog. 216. 217. 573. *Spaans gelt* met *Philippus* in *Engeland* om haar om te koopen. 428. *Afgezanten* te *Romen*. 506. 507. met de *Schotten* in oorlog. 577. 578. vallen de *Reformatie-gezinde* *Schotten* toe tegen de *Franssen*, en belegeren *Leith* in *Schotland*. 665

Erasmus zijn *Pharasmafes* belast in de *Kerke* te leezen, en wat eenige daar tegen bragten. 44. 60. 61

Excommunicatie in 't uitsluiten van een *Zondaar*, boestelling, weder aanneeming in de *gemeenschap* der *Kerke*, ontwerp van wetten daar af. 340. 341. 342.

der Reformatie van Engeland.

F

F *Ardinandus*, word Rooms Koning. 31. roem, en toegedaanheid tot de Religie der Protestanten. 219, 315. 318. 536. komt aan 't Keizerrijk. 537. de Paus op hem gestoort. 558

Farrar. 366

Formulier gbeden. 49. 50

Francois de I. zijn dood, lof, en geneigtheid om 't gezag van den Paus in Vrankrijk te verwerpen. 37. 38

Francois de II. en zijn dood. 658

Franffen komen met 6000 man tot bystant der Schotten tegens de Engelzen. 137. speelen de meester in Schotland. 141. 142. 143. bemagtigen veel plaarzen omtrent *Bologne*. 216. 217. tractaat van vrede met de Engelzen. 249. 250. 251. hun verwinningen op den Keizer. 358, 359. 367. V. 49. 52. 53. hare hoogmoedigheid in Conditien van Vreden op den Keizer te bedingen. 369. van de Spaanzen en Engelzen by St. Quintijn geslagen. 573. belegeren en dwingen *Cales*, *Guisnes*, en de rest dat Engeland noch in Vrankrijk bezat. 581. 582. vrede met Spanje en Engeland. 619. 620. 621

Frits Patrik, Eduards gunsteling. 377

G.

G *Ardiner*, stelt zig tegen de gene die de *Beelden* uit de Kerk wilde wegneemen. 17. 18. 19. de Homilien niet willende aannemen, word *gevangen* gezet. 59. 60. beweerd niet gehouden te wezen des *lonzen Konings bevelen* te gehoorzamen, als zy tegens de weiten zijn. 61. 62. word *ontslagen*. 63. en in zijn Bisdom *berstelt*. 93. komt in *nieuwe moeyelikheden*: word in den Tour gezet: waar mee beschuldigt: waar mee hy zig verweerden: wat instructie men hem gaf om te prediken: doet een Predikatie voor den Koning, en word weder in den Tour gebracht. 113. tot 118. *Bucerus* schrijft tegen hem, en doet hem *ecnige verwijtingen*. 148. 149. steld zig in de Academie van Cambrix tegens de *Griekze taal* op haar regte uitspraak te brengen, als een nieuwigheid zijnde. 204. in den Tours verzoegt, of hy 't *Hoek der gemeene Gebeden en Kerkdienst* wilde teekenen? weigert dat in zijn gevangenis te doen: als ook de andere artikelen die men hem voorstelde, waar op hy strenger beslooten word. 254. 255. 256. nader *Procedures* met hem: wat zijn beschuldigingen waren: zijn afzetting, en verblijving in de gevangenis. 278. 279

— door de Koningin *Maria* uit zijn gevangenis *verloft*. 392. in berading met de Koningin over 't veranderen van den *Godsdienst*, en wat loosheid hy in dit beleid had. 395. 396. word *Cantelier* van Engeland. 396. krijgt *Commissie* van de Koningin, om de gene, die hy goed vind, *vryheid* tot *prvaten* te geven. 403. 404. *raad de Koningin zachter en politiker te gaan* in 't veranderen van den *Godsdienst*, als *Polus* begeerden. 427. in *grootte aanzien* by den Raad. 437. *behoede de vryheid van Engeland*, met datze, door 't *Huwelijk* van de Koningin, niet in de handen der *Spanjaarden* verviel. 438. 457. *predikt*, en wyd zeer uit tot lof des Konings. 471. in groot *aanzien* over zijn *Staatsbeleid* in de verzoening met de Roomze Stoel *beareid* te hebben, en oordeel hier over. 485. 486. vind goed *strenghelyk* met de Protestanten te handelen, en niet eerst de *Roomze Geestelykheid te reformeren*. 488. 489. een *Boek* van hem tot zijn bespotting herdrukt. 489. in zijn meening van

Bladwijzer op de Historie

- flegts eenige Kettters hard behoeven te straffen, tot voorbeeld en omkeering van alle andre, bedroogen 495. zagt Polus de voet te ligten, en waarom hy Kranmer zo lang bewaarden. 513. in ziekten en dood. 522. afkomst en afbeelzel. 523. 524
- Gebeden, formulier daar af. 49
- Gebedeboeken in de Kerken van Engeland, en Reformatie dienswegens. 49. 120. 121. 122. op de *Latijnze Trant*, door de Priesters, voorgelezen. 171. 172. Overge-
loovigheid by 't volk daar in gebleeven. 172. op nicuws overzien. 261. verbetering
 daar in gebracht. 285. 286. acte van authorizatie. 319. 320
- Gedenkschriften der Geestelijke huizen, door order van Maria, geroyeert. 555. 556
- Geestlijken, hun waardigheden, en des zelts *inkomst by werelijke perzoonen bezeten*; en aanmerkingen hier over. 13. *haar onderhoud zeer vermindert*. 39. 43. voorslag
 van de groote armoede, waar toe zy vervallen waren, te verlichten. 341
- Geestelijksid, dat de mindere ook in 't *Huis der Gemeenten* heeft gezeeten, als stem
 hebbende. 79. tot 83. instruktie aan de Bisschoppen, om haar te *viziteeren*.
 448. die van de kant der Reformatie in slegten stand gebracht onder Maria. 452.
 453. *Bonnens vizitatie* aan hen, en op wat artikelen. 471. 472. 473. op wat
 wijze de gene die na de Kerkelijke order *ingerwijd en bevestigt* waren geworden, na
 't *Roomze Fontifikaal* weder wierden *hervormt*, of voor nul gehouden. 473. *Onor-*
der van Bonner in zijn vizitatie aan de zelve. 474. hun *verzoek* aan de Pauzelijke
 Legaat Polus. 480. 481. 482. beraad of men haar *al of niet* hoorden te *refor-*
meeren, cermen de *kettters straf aantsen*. 488. 489. De Pauzen bloedgierig in 't
 vervolgen der Gereformeerden. 498. door de Koningin Maria van de *tiende en*
eerstelingen ontlast. 525. Canons van Polus tot haar Reformatie, en hoofstukken
 daar van. 529. 530. 531. de *Roomze*, die *Elizabeths Opperhoofdigheid* niet wilde
 erkennen, *afgezet*, en verder *zagtelijk behandeld*. 639. 645. 646. z. Bisschoppen.
- Geestelijke Huizen, opperrecht onder Maria. 515. 555. al de *Gedenkschriften* der zelve,
 door order van Maria, geroyeert. 555. 556. 557
- Geloofs belijdenis. z. *Artikelen, Kerkelijke wetten. Leer der Kerken.*
- Geld boetens van de Bedienaars der Kroon aan den Koning Eduard betaalt. V. 55
- Geldmiddelen tot onderstand aan den Koning toegeftaan 171
- Geld wat een meenigte door Philippus in Engeland gebracht, om zijn beloften aan
 de Engelze Heeren te betalen. 468
- Gereformeerde. z. *Reformeerde, Reformateurs.*
- Gezanten en Gezantschappen van Engeland, Vrankrijk, de Keizer enz. *ziet* op de by-
 zondre namen dezer landschappen en landaart.
- Godsdienst. z. *Kerkendienst*. Wat onder Eduard, tot reformatie der zelve, daar in
 verandert is. z. *Reformatie*. Artikelen daar van opgemaakt. 281. z. *Artikelen en*
Kerkelijke wetten. order om de luiden te verpligten die by te woonen. 319. *oef-*
feningen en verpligtingen om ter Kerken te komen. 336. 337
- *berading van de Koningin Maria met Gardiner en den Keizer, om die te verande-*
zen, en voor hoe verre. 395. 396. de Koningin verklaart yder daar in zijn vry-
 heid in eigen gemoed te moogen beleeven. 400. de Koningin Maria verklaard
 haar voor de Roomze, en voor die de zelve aanhangen 401. 402
- (Godsdienst)
- De Paapze weer in gevoert. 404. 405 *Eduards wetten* daar af weerroepen, en den
 Godsdienst gestelt zo als zy was op het laatste jaar van Hendrik de VIII. 417. wet
 van

der Reformatie van Engeland.

van geen Priesters in haar prediken of dienst te beledigen. 417. 418. *heimelyken handel* van de Koningin; om die weder onder den Paus van Romen te brengen, en wat raad hier toe Polus en Gardiner gaf. 421. tot 427. instructie tot vizitatie der Geestelijken, en afstelling der getroude Bisschoppen. 448. 449. de Mis en Kerkdienst op zijn Rooms weer ingevoerd. 452. de openbare in Engeland, weer geheel onder 't gezag van den Paus gestelt. 478. tot 483. 490. in Duitsland vrygestelt. 558. 579

Berading van de Koningin *Elizabet* om die weder te veranderen, met wat voorhoeden, op wat wijze en langs wat trappen. 609. tot 613. 614. 618. 625. Besluiten van 't Parlement dieswegens. 622. 623. 624. begint dezer hooge Commissie om tot Reformatie van den Godsdienst te treen: wat Punten daar af in geschil kwamen; en wat Conferentie men daar over hield tot Westmunster tussen de Roomze en onroomze Bisschoppen en Geestelijkheid; geschil tussen de zelve betwistredend, raakende de *Dienst in de Latynze taal*; en hoe alhier de Roomze niet schriftelyks wilde verhandelen, haar woord niet hielden, en het vervolg afbraken. 625. tot 632. om wat redenen men daar in *met*, en al verandering hoorden te maken. 633. tot 636. nieuwe beveelen des Konings tot hare regeling over heel Engeland, en hoe zagt die waren voor de Roomsgezinden. 640. 642. 643. 644. 645. vizitatie der Kerken tot dien einde gedaan, en wat Roomze Geestelijke daar op uit hun bedieningen gezet wierden. 645. 646. *Z. Reformatie.*

Griekze Taal, na veel tegenspraak, tot haar rechte uitspraak gebracht. 203. 204

H.

H *Adington* door de Engelze bezet. 57. van de Schotten beleegert, en van de Engelen onzet. 138. 139. 140

Hales Barbaares gehandelt, en, in raserny gevallen, sterft. 405

Harford (*de Grave van*) tot Protector, tegens zin van den Canselier, aangesteld. 6. 7. den Canselier afgesteld zijnde, werd hy by Patent Pretector verklaart. 28. 29. ziet voort op *Protector*.

Hartnekkigheid van een Engels Priester. 142

Hearty tot Bisschop van Hertford gemaakt, en op wat wijze dat geschieden. 365

Heatb, Bisschop van Worcester, om zijn falivouweryen gevangen gezet. 241. 242

Heets, Aardsbisschop van Jork, Canselier geworden. 524. afgezet. 615

Heilige daagen, *Z. Daagen*.

Heiligingen en *wydingen* van verscheide dingen, als bygeloovigheden, afgeschafft. 123.

Hendrik de VIII. Uitvoerders van zijn Testament, en bestel tot uitvoering van het zelve. 5. tot 11. begravenis. 21. iet van zijn bloed en vet door zijn loode kist heen gedrongen. 21. bevel van Ziel-misse voor hem te doen. 21

Hendrik de II. Koning van Vrankrijk. 37. 50. sterft. 663

Hessen (*Landgrave van*) 35. 36. 83. accordeert met den Keizer, die hem gevangen houd, en zijn ongedult in deze gevangenis. 85

Hamilien, of Huisboeken van Predikationen, in Engeland voor de domme Geestelijken ingevoerd om iet regelmatig te hebben. 43. 59. 60

Bladwijzer op de Historie.

- Hooper*, tot Bisschop van Gloucester gemaakt; weigert in 't *Bisschoplyke gewaait ingeweid* te worden, en hoe dit zonder genoegzame grond was. 257. tot 260. in wat staat en gewaait tot Bisschop *geweid*. 279. *gevangen*. 404 491. *verbrand*. 493. *aanmerkingen* op zijn dood. 496
- Horn*, Zijn vlugt, en verantwoording. 410
- Hofstie* tegens Pascha *uit het graf gestoolen* tot bespotting der Papisten. 478
- Huizen*. Z, Geestelijke huizen
- Huwelyk*, of het door *overspel* verbroken word, zoo dat den beledigden daar in vry staat weder te mogen trouwen. 94. tot 97. het tweede van den Marquis van Northampton vernietigt. 419
- *der Geestelyken*, Priesters en Bisschoppen; by Acte en Wet van 't Parlement *goed gekeurt uit de kracht der H. Schriftuur*, 149. 150. 151. 323. 324. der Vaders, 151. tot 154. en der redenen in 't weerleggen van 't gene men voorbrengt wegens *gedane beloften van kuisheid*, en 't onkuis en werelds leven der getrouden. 154. 155. 156
- ontworpen, *Wetten* daar af. 333. 334. dat van Hendrik met Katrina in 't Parlement, als wettig, bevestigt. 415. 416. tusschen de Koningin Maria en Philippus. 438. 467. verscheide in Engeland. 372. de *Bisschoppen*, die getrouwt waren, afgezet. 449. de *Geestelyke verboden*, en *Boeken* daar voor en tegen geschreven. 453.
- tusschen den *Daukbyn* en *Maria Stuard*. 598. 599
- I.
- I** *An Roug*, om wat oorzaak verbrand. 569
- Iesuiten*, van Polus, op hun verzoek, niet toegelaten in Engeland te komen 533. 534
- Inquisitie*; Hoven daar van opgerecht. 564. 565. besluit om die in Engeland op te regten, en voorspel daar af. 565. 566
- Interim*, van alle de punten van den Godsdienst door den Keizer doen instellen, en op den rijksdag aangenomen. 144. 145. de *Roomse en Onroomse* beide daar over *misnoegt*, dog de Keizer dringt echter de zelve door. 145. 146. 147. 355
- Inweiding* van Bisschoppen en Priesters, Plegtigheden daar op gedaan. 242. 243. 257. 365. *vragen* den ingewyden voorgesteld, en zijn beloften. 244. 245. van den *Bisschop van Cantelbury*, en de wettigheid daar af. 649. 650. 651
- Johanna Gray*, tot opvolgster van de Kroon by *Eduard* voorgesteld, en met kracht in den Raad, en by de Rechters, doorgedrongen, en hen tot *ondertekering* gebragt. 372. 373. 374. *hooge roem en wyzelingenschap* van deze Jonkvrouw: *bezending aan haar*: verstaat met droetheit des Koning Eduards overlyden, met opdracht der Kroon, die zy tegens haar dank aanneemt. 382. 383. 384. hoe zy voor *Koningin* uitgeroepen en verklaart wierd: en volgens wat recht: *verscheide oordelen* van 't volk daar over. 384. tot 388. van den Raad gelaft den *Tytel van Koningin* af te staan, dat zy gewillig doet. 391. nevens haar man *geexecuteert*, en hoe zy haar in die gelegenheid droeg. 444. 445
- Julius*, z. Paus.
- K.
- K** *Arel*, z. Keizer Karel.
- Karne*, z. *Carne*
- Keizer Karel de V. de stant zynere zaken in opzigt van in- en *uitheemzen*. 31. 32. 33. *voorneemen* om de *Protestantsche Vorsten* van Duitsland onder te brengen, en uitwer-

werking van dien. 35. 36. 83. 84. 85. 86. laat een *interim* maken van de punten der Godsdienst; doetze op de Rijksdag aannemen, en dringtzte deur tot onwil van Roomze en Onroomze. 144. tot 147. steld zijn Zoon in 't bezit der Nederlanden. 218. jalouzye in zijn familie. 219. der Engelze gezanten onderhandeling met hem, en het te niet loopen van dien. 222. 223. 224. 225. 236. door Maurits Keurvorst van Saxon, die hy zijn Krygshciv vertrouwt had, *verschalkt*. 272. 273. 315. 316. 353. 354. *Vrankrijk*, den Turk en de Duitze Vorsten tegens hem zamenspannende, komt hy groote verliezen te lyden, waar door al zijn bevogte voordeelen, en groote voornemeste niet liepen. 358. 359. bevangen van een groote *swaarmoedigheid* en ziekte, waar ophy zig merendeel de handeling der Staatzaken met de Engelze afgezanten, die als Mediateurs tusschen hem en Vrankrijk overgezonden waren, ontrok. 360. 368. 369. 370. zijn Raad aan de Koningin Maria over 't veranderen van den Godsdienst in Engeland; en hoe *kreupelen* schryver hy was. 395. 396. gedagten om zijn Zoon Philippus aan de Koningin Maria te kuwen, en wat hy hier toe aanwende. 423. 424. staat zijn Staten af aan zijn Zoon Philippus; redenen waarom; en geeft zig tot het *Geestelyk* leven, en wat hier in zijn *geestige konst* oeffeningen, en godvruchtige betragtingen waren. 536. 537. 538. *Protestants geloov* en *afsterven*.

539
Kerkampden en bedieningen. 48. 7. Ampten: Bedieningen. En dienstpligten, onderzoek daar op gedaan door de Bisschoppen. 102. 103. Wetten dies aangaande.

335
Kerkbediender, hun pligten 337

Kerken bezoek, om des zelfs *Zilverwerk*, Juweelen en praalklederen te viziteeren, en waar toe te regelen. 363. 364. algemeen bezoek der zelve onder de Regering van *Elizabet*, om haar tot den herstelden Godsdienst te regelen. 645. 646

Kerkelyke Gerechts Hoven en Rechtsgedingen. 329. 330. bestellingen onder *Elizabet*. 656

Kerkelyke goederen, verzoek der Geestelyke diesweezens aan de Pauselyke Legaat. 480. 481. gevaar van des zelfs Landeryen. 486. de Koningin Maria staat daar van af, uit naugezetheid van gewisse. 503. 504. zy herstelt de zelve. 516. 517. rechtspleging omtrent het geene daar af te vooren gerooft was. 522

Kerkelyke ordmantie gemaakt wegens de plechtigbeden, vragen en belosten die te doen vielen in 't ordneeren en 't inwyden van eenig Bisschop of Priester: en aanmerkingen hier over. 241. tot 246

Kerkelyke plechtigbeden en gebruiken, welke tot bygeloov' strekten, doorden Raad, afgeschatt. 98. 99. waren zeer vermenigvuldigt. 132. 133. 243

Kerkelyke wetten, tot straf der zondaren, aanhouding daar op in 't Parlement, en bestelling van Bisschoppen om daar over te zitten. 237. 238. parzoonen gestelt om die te reformeeren, en met wat beleid onder Eduarts Regering, een ontwerp daar van gemaakt wierd. 330. 331. inhoud van de voornaamste Hoofstukken daar af, rakende de *Drie-Eenheid*, de *H. Schriftuur*, *Concilien*, *Ketteryen*, 332. 't straffen der Ketteren, *Godslastering*, *Sacramenten*, *Doop*, *Avondmaal*, *Afgodery*, *Toverkonstnaren*, *Predikers*, 't *Huwelyk*, *Overspelen* *Echtbreeking*, 333. 334. toelating tot de Kerkelyke bediening en Pastoryen. 335. suivering op eenig laterlyk gerucht of beschuldigen: *verkwifting* en *vermindering* der Kerkgoederen, pligten ten Godsdienst. 336. 337. Ampten der Kerkbedienders en hun pligten, als *Koster*, *Koksme-*

Bladwijzer op de Historie

- meester, Diaconen, Priesters, Land Deekens, Bisschoppen en Aarts-Bisschoppen. 337. 338. tot uitsluiting der zondaren, boetstelling, en weder aanneming in de gemeenschap der Kerken. 338. 339. 340
- Kerkerntugt, hoedanig bestelt by zeker ontwerp. 338. 339. 340
- Kerken dienst Boek, of Formulier Boek ten Godsdienst, Reformatie daar of rakende de Gebeden. 122. 123. 127. 240. 241. 't Heiligen en wyen van eenige dingen. 123. 124. a' Absolutie en Zulving. 124. de dienst in een onbekende taal te doen. 125. 't viere van eenige Heilige dagen. 126. nieu boek daar af toegestelt in vragen en antwoorden; en wat nieuwe Reformatie omtrent dit Boek en de Kerkendienst gedaan en nog te doen was. 240. 241. 242. 261. 262. acte tot autorisatie van 't zelve. 319. 320. dit van Eduard, onder de Regeering van Elizabet weder herstelt. 634. 635. 636. 645.
- Kerken dienst, (de openbare) wet des Parlements dies aangaande rakende des zelfs Formulieren te volgen, en het toelaten van eenige Psalmen en Lofliederen te zingen. 157. 158. 159. eenige misbruiken onder de nieuwe geregelde Godsdienst gecontinueert, en wat bestellingen daar op gedaan. 172. 173. 262. Z, Goedsdienst Liturge.
- Ketteryen en Kettens straffin. 332. 333. wet dierweegens. 623. 624
- Kettens, de wetten tegens hen gemaakt, vernieuwt. 483. 487. berading hoedanig men haar zoude handelen, en wat het gevoelen hier over was van Polus, Gardiner en de Koningin Maria. 487. 488. 489. aanvang van een strenge handeling met haar, en de gene die niet wilden atvallen, verbrand, als Rogers, Hooper, Sanders en Taylor: en hoe dit het gevolg niet had dat Gardiner gemeent had. 490. tot 496. verscheide losgelaten, en veele andere verbrand. 567. 568. z, Verbranding.
- Keulen (de Keurvorst) van zijn Staten ontbloor. 84
- Kleding, z, Mis-klederen, of gewaad der Bisschoppen, swarigheid gemaakt om daar na ingewijd te worden. 257. 258. 259
- Koning, des zelfs beveelen mogen niet tegen de wetten zijn. 61. 62. dat in een onderjarigen Koning ook de volle macht van 't Rijk is.
- Koning en Koningin van Navarren voegen haar by de Protestanten in Vrankrijk. 598
- Koninginne Moeder, trout kort na Hendriks dood, aan den Admiraal. 90. sterft: boekjen van hem in 't ligt, zijnde de klagten van een zondaar. 163
- Koningrijken, dien tytul door Paus en Keizer gegeven. 342
- Konst werken, met welke Keizer Karel zig in zijn Monniken leven vermaakten. 538
- Koophandel, hoe die in Engeland door de Oosterlingen gevoert wierd, en aan de eigen natien zijn gebracht. 348. 349. 350. V. 48
- Koopmarkt in Engeland op te rechten voor den Uitlanderen Handel. z, vrye Jaarmarkt.
- Kouzeband. z, order van de Kouzeband.
- Kramp-ringetjens door Konink Hendrik gezeegent. 19. 20. ook, en hoe onder Maria. 524
- Kranmer, arbeid, met zijn aanhang, tot voortzettinge der Reformatie. 41. 42. maakt een Cathagismus, en wat die begreep. 118. 119 is mede tekenaar geweest van 't dood vonnis van den Admiraal. 169. doet een wederdoopster, om een ware hartnekkigheid, met de dood straffen. 187. 188. zijn Predicatie op een vastendag. 199. 200. zijn matigheiden zachtzinnigheid tegens de gene die 't nog innerlijk met het

der Reformatie van Engeland.

het Paapze gevoelen hielden. 273. 274. 275. de *Princes Maria*, door hem van de dood behouden. 394. dringt deur dat de *lykplichten van Eduard* niet op zijn Rooms worden bestelt. 399. 400. *geschrift* waar in hy zig verklaart tegens de *Mis*, en voor 't gene in den *Godsdienst*, onder Koning Eduard, verandert was. 406. 407. dit geschrift in kwade handen gevallen, word hy *in den Tower gezet*, en van weerpannigheid beschuldigt. 408. gevangen blijvende, word van zijn *inkomste berooft*; en waar toe hy van de Koningin gespaart wierd. 420. 421. zijn *disput* te Oxfort over *Christi lichamelijke tegenwoordigheid* in 't Sacrament. 459. 460. 461. voor *Kettery geoordeelt*. 463. verzoekschrift aan de Koningin: en *nauwe bewaring* in de gevangenis. 464. waarom, door Gardiner, *zo lang bewaard*. 513. 514. *te recht gestelt*: waar mee men hem beschuldigden, en wat hy'er opantwoorden. 539. tot 542. door wie, en op wat wijze *gedegradeert en ontwyd*. 542. 543. uit vreeze des doods, en hoop van leven, bewoogen ten *afval*, en zijn *onderteekening* hier toe. 543. 544. door de Koningin op nieuws belast hem te verbranden, word hy *ter executie gebracht*: doet *beleidens* van het rechtzinnig geloov, en *lijdt zeer stanvaste-lyk*. 544. 545. 546. zijn hart ongeschonden onder de *assche* gevonden. 546. zijn *arbeeldzel*, hoedanigheden, gelcertheid, zeden en lof. 547. 548. 549. *Krooning van Eduard*. 20. 24. V. 2. van *Maria*. 411. en van *Elizabet* b. 616. 617. *Kruys*; 't gebruik des zelfs, in wat zin aangehouden. 133. 134.

L.

L *Aimer*, zijn Predikatie op een vastendag, en advijs over den Koning, uithuwelijking. 256. *gevangen gezet*. 408. *disputeert* over *Christi lichamelijke tegenwoordigheid* in 't Sacrament. 462. 463. *te recht gestelt en verbrand*. 518. 520. *Latijnse taal in de Kerkdienst*, al of niet te gebruiken, redenen daar voor en tegen. 628. 629. 630. z. *Taal*.
Lichamelijke tegenwoordigheid Christi in het Sacrament. 633. 654. 655. z. *Avondmaal*.
Lediggangers bedelmomniken vagebonden, wet tegens hare uitgekomen. 74. 75. 237.
Leere der Kerken, hoe onder *Elizabet* bestelt. 653. 654. z. *Godsdienst*, *Kerkelyke wetten*.

Legaats macht, z. *Pauzelyke Legaat*.

Liturge, geschil diens wegens onder de *Engelze vluchtelingen*. 552. 553. z. *Kerkendienst*.

M.

M *Aagdenburg*, weigert de Paapze *Godsdienst* te omhelzen. 271. by *Maurits van Saxon* belegerd en veroverd. 272. 315.

Marcellus Paus gemaakt: zijn voornemen tot een *Reformatie*, ioffelijke hoedanigheden; en dood. 504. 505

Maria (de *Princes*) niet wel vernoegt over de vorder *Reformatie*, als of die tegen des voorleeden Konings *Schoon Vaders* zin was: en des *Protecteurs* antwoord daar op. 64. volhard met de *Mis* te laten doen; ook tegens her bevel van den Raad. 173. 174. 175. onderhandeling van een *Huwelyk* tuschen haar en de *Prins van Portugaal*, dat geen voortgang heeft. 174. 220. weigert volstandig de *Mis* na te laten, en wil de nieuw ingestelde dienst in 'er huis niet aanneemen: bezending daar over van den Koning aan haar, en aan den Keizer, ook van den Raad, dog alles te vergeefs: zoekende veel eer uit *Engeland* te vlugten of te sterven. 289. tot 295. wil *Ridles Gods Woord* niet hooren preeken. 295. 295.

na Londen komende, om den Koning in zijn ziekte te bezoeken, verstaat des Konings afsterven, en dat men haar maar ontboden had om 'er te vangen; vertrekt na Zuffolk, en schrijft aan den Raad om haar recht van opvolging tot de Kroon te bekomen. 381. 382. den Raad geeft haar kennis, dat *Johanna Gray* verkoozen is, en verzoekt datze haar vorder wil stil houden, en gehoorzaam stellen. 384. krijgt, op beloften van de Religie niet te zullen veranderen, grooten aankang. 388 389. den Raad, uit den Tour gekomen, valt haar toe, en roept haar voor Koningin uit. 390. 391

Maria de Koninginne doet den Hartog van Northumberland, en eenige anderen, gevangen neemen: komt met groote pracht binnen Londen, daar haar Elizabeth ontmoet: doet den Hartog van Norfolk, Gardiner, de Hartogin van Zomerzet, en den Lord Cornsey uit de gevangenis los laten. 391. 392. was Godvrugtig; edelmoechtig en swaarmoedig van aard. 393. in hoe grooten gevaar zy gestaan heeft om van een *Vader gedood te worden* over haar hardnekkigheid in den Godsdienst, en hoe volmaaktelijk zy daar op veinsden haar geheel aan haar Vaders Godsdienst te onderwerpen. 393. 394. in overleg met Gardiner en den Keizer *over 't veranderen van den Godsdienst.* 395. 396. verklaart datze niemands gewisse dwingen wil. 400. 401. verklaart haar voor de *oude Godsdienst*, en genegen te wezen die herstelt te zien: verbied, zonder verlof, te mogen prediken; en alle afgezonderde vergaderingen te mogen houden; dreigt ook de gene, die aan de laatste weerspannigheid schuldig waren, te straffen. 401. 402. straft die van *Zuffolk* om de vryheid die zy hadden genomen van te prediken, zonder haar uitdrukkelijke last. 402. 403. geeft groote waardigheden aan de genen die haar gedient hebben. 411. werd gekroont, en ontlast daar op het landvolk van zekere tienden en vijftienden op te brengen. 411. 412. beschrijft een Parlement, en wat onorder in 't verkiezen der Leeden omging. 412. 413. handelt heimelijk met Commendone over de *verzoening met de Roomse Stoel.* 421. 422. 423. advijs van Polus en Gardiner, rakende 't veranderen van den Godsdienst, welkers laatste advys, als de zagtste en politijkste zy volgt, 425. 426. 427. *Voorslag des Keizers van een Huwelyk* tusschen haar en zijn Zoon Philippus; wat geld hier toe overgemaakt wierd tot omkoopung der Engelze Heeren; en wat voordecliche voorwaarden hier toe de Spanjaarden aan de Engelzen toestonden. 423. 424. 428. 429. 437. 438. 454. *opstand* tegens dit Huwelyk; en 't onderbrengen der weerspanningen. 439. tot 443. doet *Johanna Gray*; en haar man, sterfen. 444. 445. straft eenige der weerspanningen straffelijk. 446. 447. geeft *instruktie aan de Bisschoppen*, en op wat artykelen, *om bezoek te doen aan de geestelyken*, tot herstelling van de Paapze Godsdienst, 448. de *Koninklyke magt* op haar bevestigt; en wat geheim onder deze Acte schuilden. 454. 455. 456. een ontwerp vertoont, *om te heerschen zonder eenige bepaling*; 't geen aan Gardiner vertoont; zy, als verderfijk voor de Kroon, en strydende met haar gedane beloften, verwerpt. 457. trout met Philippus. 467. 468. blijft *onvrugbaar, ongezont* en vol ongeneugten. 468. in wat *Statie* met haar man na 't Parlement gereen. 476. *meent*; op de komst van den Cardinaal Polus, *bevrugt te zyn*, dat groote blydschap voortbrengt. 477. 478. staat, uit nauberzetheit van gemoed, af van de *Kerkelyke Landeryen.* 504. verlossing van kindeydel bevonden. 509. in meerder *swaarmoedigheid.* 510. *Geestelyke knizen* van haar herbout en opgerecht. 525. 555. *herstelt de Kerklanderyen.*

der Reformatie van Engeland.

- ryen.* 516. 517. ontlast de Clergie van de tienden en eerstelingen. 525. openbaart hare haat tegen *Krammer*. 544. laat vele gedenkschriften der geestelijk hui-zen roeyeren. 555. 556. uit wat schynbare oorzaken *jaloers op de Franssen*; en raakt met de zelve in Oorlog. 572. 573. in Oorlog met de *Schotten*. 577. 578. 579. droefheid over 't verlies van *Cales* 585. ziekte en dood. 601. afbeeldzel. 603. 604.
- Maria Stuard*, Princes van Schotland. 2, *Schotten*. trout met den *Daulphim*. 598. 599. maakt, na de dood *Maria*, *Pretextie op de Kroon van Engeland*; en neemt het Wapen en Tytel daar van aan. 618. 619. dood van 'er man *Francois de II*. 668. keert weder in Schotland. 668.
- Markte*. 2, vrye Jaarmarkt.
- Marteldom* of verbranding van twee *Wederdoopers*. 188 van verscheide zoo genoemde *Ketters*, *Gereformeerde* en *Protestanten*. 2, *Ketters* verbranding geleden van *Mills* in Schotland. 659. 660.
- Martyr* (*Petrus*) in Engeland gelokt, om daar de *Reformatie* voort te zetten. 88. 89. 178. vlugt. 405. 406. 409. zijn *Huisvrouw*, na'er dood, als *Ketters*, opgegraven. 563. 564.
- Maurits*. 32. 35. wotd *Keur-Vorst* van *Saxen*. 145. des *Keizers* *Leeger* in handen gekregen hebbende, verichalkt-hy den *Keizer*. 272. 273. 315. 353. 354. 358. V. 39. 48. 49. 53.
- Mets* door de *Franssen* vermeerstert, en door den *Keizer* te vergeefs weder beleegert. 358. 359. 367.
- Mirakulen* wegens het *Sacrament* 185. 186.
- Mills* zijn *Martelary* in Schotland. 659.
- Mis* of *Misse*, misbruik en afschaffing der byzondere *Misse*. 69. 70. 173. de inkomsten van des zelfs *Kapellanen* aan den *Koning* gegeven. 75. 76. wat bygelovigheden daar ingekomen. 106. 107. de *Princes Maria* houd die hardnekkiglijk aan. 2, *Maria*. De *Mis* en oude *Kerkendienst*, onder de *Regering* van *Maria*, weder over ganfch *Engeland* ingevoert. 41. 2. 452. *Krammer* verklaart zig daar tegen. 407.
- Misklederen* der *Priesters*, waarom in gebruik gelaten. 126. 127.
- Montluc* na Schotland gezonden. 143.
- Morgan*, een der *Rechters* van *Johanna Gray*, in 't verstand gellagen. 443.
- Mountague* (*de H. Opperrechter*) afgezct. 405.
- Muntzaken*, en op en afftelling van *geld*. V. 20. 22. 35. 36. 51.
- Maria Stuard*, uit Schotland in Engeland gevlugt, en uit blyk van'er eigen hand tekening, op 't leven van *Elizabeth* toeleggende, gedood. 672. 673.
- N.
- N** *Orfolk* (*Hertog van*) van zijn langduirige gevangenis ontslagen. 134. 392. tot *Lord Hoog Steewaard* gemaakt. 396. zijn zaak verchoont. 419. 420.
- Northampton* (*Marquis van*) wegens *overspel* van zijn *Vrouw*, van tafel en bed gescheiden, komt hy een ander te trouwen, en dat hem dit niet, en al vry stond te doen. 93. tot 97. tegens de rebellen gezonden. 201. zijn tweede *Huwelyk*, door *Acte* van 't *Parlement* vernietigt. 419.
- Northumberland* (*Hertog van*) den *Grave van Warwick* daar toe verheven. 300. zijn toeleg om den *Hertog van Somerzet* te bederven, en wat beleid hy daar toe hield. 300. 301. 314. blykteenkens, dat hy niet wel stond by 't *Huis* der *gemceente*. 328. 329. *straffen* handel omtrent zijn vrienden en tegenstrevers, om zig ontzag-

lijk te maken. 347. 348. 385. 387. uithuwelijking van zijn Kinderen: in haat van 't gemeen: en hoe naafftig hy was, den Koning in zijn ziekten op te passen. 372. 375. dreigt en dringt den Raad des Konings verkiezing van *Johanna Graay* tot opvolgster van zijn Kroon te teekenen. 373. gaat, op 's Konings afsterven, en offert deze, zijn schoondogter, de Kroon op. 382. 384. in den haat van 't volk, en wraak door. 387. 388. op de toeval van de Princes Maria, in groote verleegentheid; trekt met de Krygsmagt, na zig van den Raad in den Tour verzekert te hebben; uit Londen om de Rebellen te slaan. 388. 389. word van den Raad, en al de zijne verlaten; dankt zijne Troepen af, en roept *Maria*, met groote schyn van vrcugt, voor Koningin uit: word met veel van de zijne gevangen genomen; vernedert zig schandiglijk. 391. 392. veroordeeld om te sterven, doet hy belydenis van de Roomze Godsdienst, en werd onthooft? 397. 398. afbeeldzel van deze man; en of hy den Koning omgebragt heeft. 398. 399. z, *Warwijk*. Zijn Zoonen gevangen. 420
Nederlanden, door 't invoeren van nieuwe Bisschoppen; inquisitien, en 't verbreeken van haar beswore privilegien, met Spanjen in Oorlog, en daar in door *Elizabeth*, ondersteunt. 671.

O.

- O** *Glethorp* (*Docter*) Paapze involging, en klagten daar over. 273.
Ouzel (*Laatste*) 134. 135
Oorbiegten, als een onverschillige zaak, aangemerkt. 107. 111. 112.
Oorlog tusschen de Engelse en Schotten. z, *Schotten*. van Frankrijk met Engeland en den Keizer. z, *Franffen*. van Frankrijk met den Koning van Spanje, door de Paus gerokkent. 560. 561. 571. 573. 574. van den Paus met Spanjen. 561. bin- nelandze in *Frankrijk* 669. 670.
Opsterlingen, als die van Hamburg, Antwerpen en Lubek, hoe zy den heelen En- gelzen handel hadden, en daar van berooft zijn geworden. 349. V. 47
Ooster-Rijk, dit Huis door Huwelijken zoo groot geworden. 468.
Oppehoofdigheid der Kerken, of die van den Koning op den Raad afdaalden. 117. 118. dien Tytel aan 't recht van de Kroon gehegt zijnde, door Maria nagelaten, en afgestaan. 475. 481. de Bisschoppen die *Elizabeths* *Oppehoofdigheid* niet erkennen wilden, afgezet; en wat zagte verklaring zy daar op maakten. 638. 639. 645.
Opvoeringe-Zamenkomste, Wet daar tegen gemaakt. 236
Oproerige Woorden, Acte daar tegen. 484.
Opstant tegens de Regering van Maria, en 't slaan en 't onderbrengen der weerspan- ningen. 439 tot 443. de weerspannigen gerecht 446. 447
Order van de Kousband, wat Reformatie door Eduard, daar in gebragt. 345. 346.
Pager daar van afgesteld. 347
Ordnatie (forme der) Acte daar af, en bestel. 239. 241. 242. 243. z, *Kerkendienst- boek*.
Overspel aan de Vrouws kant, of die 't Huwelijk breekt, en de Man daar op vry- heid tot weder te trouwen heeft. z, *Northampton*. Wet daar af. 334
Oorlog ontstooken in de Nederlanden, tegen Philippus; en daar *Elizabeth* onder- steunt. 671.

P. Paaps.

der Reformatie van Engeland.

- P** *Aapgezinden punten van Godsdiens*; die by de Reformatie afgeschafft waren, door de oproerige voorgesteld en geeist, en wat antwoord daar op gegeven. 194. tot 197
- Paaps- of Roomgezinden**, op 't gevangen zetten vanden Protector, zeer gemoedigt, maar haar hoop haast weder veydelt. 224. 225. 240. involging van die geestelijkheid. 273. hunne Godsdiens onder Maria weer ingevoert: 2. *Godsdienst*. hunne Godsdiens, om'er strengheid in 't straffen der Ketters, by de Engelzen meer en meer ghaat. 594. hoe veel geestelyken uit'er bediening, door Elizabeth afgezet. 638. 639. 646. 647
- Pages** 9. 10. zijn *Advys* hoe Engeland, in zijn verlegentheid, zig te schikken had in opzigt der buitenlandse zaken. 220. in *Nederland gezonden*, om met den Keizer te handelen, maar recht niets uit. 222. 223. 224. *van de Order des Kouzebonds afgezet*. 347. gelt boete aan den Koning opgebracht. V. 55
- Paris** in Engeland gemaakt. 24
- Parker**, tot Bisschop van Cantelbury tegens zijn neiging, gemaakt. 614. 615. 647.
648. 649. verkiezing en inwyding, en de wettigheid van dien. 649. 650. 651. 652
- Parlement**, zitting daar af. 65. 149. 236. 319. 360. 320. 454. 475. tot 483. 522. 587. 600. 617. 621. Acten. 2. *Acten*. Bils. 2. *Bils*. gesteldheid onder Maria tot overdadige begunstiging der Roomzen. 483. *geslachten verandert* 525
- Pascha Hostie**, uit het graet gestolen, tot bespotting der Papiستن. 475
- Papisten** en **Puritemen**, hoe zagtelijk van Elizabeth, geduirende hare Regering, gehandeld. 673. tot 677
- Paus** verkiezing van een nieuwen. 247. 248. 504. 506. misnoegt dat den Keizer de Protestantische Vorsten zoo haast te onderbragt. 87. verheugt dat Engeland weer zogt te komen onder de Roomse Stoel. 422. 423
- Paus Julius** de III. sterft, en Polus by na in zijn plaats gekozen. 246. 247. 248
- Paus Julius** de IV. Paus geworden. 506. de Engelze Gezanten verschynen te Rommen voor hem: hy verklaart *Ierland* voor een Koninkrijk: en dringt op de herstelling der Landeryen, en St. Pieters Penning, 506. 507. misnoegt op *Ferdinant*: maakt tegens zijn beloften, verscheide Cardinaalen. 536. verstoorthed op *Ferdinant*, en op *Polen*: zijn groote hoogmoed en vermetelheid: driakt *Vrankrijk*, de gemaakte Vrede met Spanje te breeken, en raakt met Spanjen in Oorlog 558. tot 562. vergramt op *Polus*, zegt hem zijn legatschap in Engeland op, en daagt hem te Rommen over Kettery. 574. tot 577. door den *Hertog van Alba*, die groote devotie tot hem had in zijn Kerkelyke Landen aangetast, in groote be-nauthed en tot Vrede gebragt, en hoe dezen overwinner zig noch voor hem moeste vernederen. 576. 577. op *Vrankrijk* misnoegt. 581. zijn bestelling tegens de Ketters en haar begunstigers. 603. 604. op de Koningin *Elizabeth* gekloort, dat zy 't Rijk aangenomen had zonder hem al vooren erkent te hebben. 607
- Pauzelyke legaat**, , Bulle, en waar toe zig des zelfs magt uittreke. 477
- Pauschap**, Kuiperyen daar omtrent gepleegt. 247. 248. 249
- Penitentie**. 109. 110. 2. *Boeten*.
- Philippus**, Zoon van Keizer Karel, op wat voorwaarden zijn Huwelyk met de

- Koningin Maria geslooten werd. 438. zijn recht op de Engelsche Kroon in druk uitgegeven. 456. 457. komt in *Engeland*; *trout* met de Koningin, en onder *wat zyfel*: wat groote zomme geldshy mede bragt; om de Engelze Heeren daar uit te betalen. 467. 468. zijn *genade* aan verscheidene gevangene; en aan Elizabeth; en waarom hy die in 't leven bewaarde. 469. 470. weinig by de Engelze bemind over 't verlies van Calais, en zijn Spaanze grootsheid. 470. van Gardiner in een Predicatie zeer geloof. 471. wat groot gezag men hem toestond indien de Koningin kwam te sterven en eenig kind na liet. 484. 't haatelijk verbranden der Protestanten hem te last gelegd, zuivert hy zijn zelve daar af. 498
- *afkeer tot de Koningin* over haar onvruchtbaarheid. 509. 510. 537. den Keizer staat af van zijn Staaten, en draagt hem de ervelijke op. 537. in *Engeland*, brengt de Engelzen mede in Oorlog tegen Vrankrijk, en slaat de Franzen by St. Quintin, 573. 574. beleefde Brief van de Koningin *Elizabeth* aan hem over zijn Vrouws dood, en hare opvolging van de Kroon, en zijn weder antwoord daar op, met *heimelijk verzoek van Huwelijk*. 607. 608
- Philpot* 432. 433
- Peizo*, Franciskaner, word Kardinaal, en geordineert voor Legaat na *Engeland* te gaan. 575. 576. sterft. 576
- Plegtigheden* te veele in de Christelijke Godsdienst ingesloopen, en eysch van verandering. 133
- Polidor Virgilius* verlaat *Engeland*, en behoud goede inkomste. 263
- Polus* (*de Kardinaal*) in apparentie tot Paus verkoozen te worden, en wat hem daar toe recomandeerden en tegen hield. 247. 248. de Koningin Maria eenigzins genezen om met hem te trouwen. 422. door Keizer Karel, in zijn reis na *Engeland* voor Pauselijk Legaat; opgehouden, waar toe mede het bevel van de Koning kwam. 424. 425. zijn advijs aan de Koningin. 425. 426. 427. zijn Rechtszaken van 't Parlement ingetrokken zijnde, komt hy in *Engeland*. 476. doet opening van zijn voorneemen en macht, en stelt in 't Parlement voor om *Engeland* weder mit de Roomze Stoel te vereenigen, en op wat wijze en voorwaarden dit gedaan wierd, en hy de abzolutie gaf. 476. tot 483. 522. wat afkeer hy tegensde Protestanten betoonden, terwijl hy haar sagt wilde handelen, en eerst de Geestelijken reformeren. 487. 488. van de Koningin tot het Pauschap gerecommandeert. 505. 506. Gardiner zoekt hem de voet te lichten, zijnde te gunstig voor de ketters. 513. 514. krijgt verlof tot *Reformatie van de Geestelijkheid*: Cannonsen hoofstukken daar van: en wat loffelijk werk dit voor hem was. 529. tot 533. hoe hy, uit vreeze voor den Paus, nog toelaat dat men de zo genoemde Ketters vervolgden. 533. wilde niet toelaten, dat de Jezuiten, op haar verzoek, in *Engeland* zouden komen. 533. 534. word *Aardsbisschop van Cantelberg*: statie mantel, en zijn onwelsprekende Predikatie daar op. 554. 555. in ongunst by den Paus: zijn magt als Legaat opgezeid: een ander in zijn plaats gestelt: van Ketterry beschuldigt, en tot Romen gedaagt; om zich dieswegen te verantwoorden. 574. 575. 576. van den Paus uit kragt van 't Vrede tractaat met Spanje, herstelt. 577. zijn dood. 601. afbeeldzel. en lof. 601. 602
- Predestinatie*, de leer daar af misbruikt. 191
- Prediken*, oneenparighei daar in, 98. 99. order daar omtrent beraamt om dat met matigheid

der Reformatie van Engeland.

tigheid voor het volk te doen, zonder al te hard op nieuwigheden en te veel reformatie te dringen, buiten nieuwe last daar toe te hebben. 99. 101. 102. voor een tijd verboden. 135. 136. ongebondenheid van 't volk daar tegen. 162. de prediking en 't lezen op werkdagen verboden, en de gebeden alleen toegelaten, 269. Wetten diesaangaande. 336. 337. by wat gelegenheid, van de Koningin Maria verboden. 400. 401. Gardiner een Commissie toegeestaan om eenige bescheide lieden daar toe verlof te geven. 403. 404.

Prediker, die te veel lot van Gardiner, en niet tot nadeel van den overleden Koning Eduard zeide, in groot prijkel van zijn leven. 400. verbod van prediken daar op. 401. zijn verlosser in de gevangenis gezet, 403. en met de dood gestraft. 511. 512.

Predikers, zes uitsteekende den Koning Eduard toegevoegt, waar van vier door het heele land zouden gaan prediken. 288

Processie, 98. tot Londen. 490

Protestanten, straf gehandeld en verbrand. z. *Ketters*, verbranding. Verdeeltheid der zelve in Duitsland, door de Roomsgezinden gestookt. 579. vervolging der zelve in Frankrijk. 580. 670. nieuws in Frankrijk. 587. 598

Protector van Engeland, de Heer Seimours, Grave van Hartford, naderhand Hartog van Somerset, daar voor aangesteld. 6. 7. 28. 29. trekt als Generaal, en valt met een leger in Schotland: zoekt met de Schotten, om datze hem te sterk in getal waren, te handelen: slaat het Heir der Schotten: doet groote voortgang in Schotland: bezet eenige veroverde plaatsen, en komt weder in Engeland met glorie, daar hem de noodzakelijkheid, van zijn eigen zaken te bezorgen, riep. 53. 54. 55. 56. 57. 91. 92. V. 3. zijn brief van antwoord aan de Princes *Maria*, tot beweerding dat de gedane *Reformatie* wel met den overleden Konings wil over een kwam. 64. zijn Hoogachtbare zitting in 't Parlement. 65. in onmin met zijn Staatzuttige broeder, de Heer *Admiraal*, welke zig wilde indringen Gouverneur over den Koning te zijn. 61. 93. in groote verlegenheid, en wat hem drong de vrede met de Schotten te zoeken. 137. in medelijden over de *verdrukte Landzaten*. 192. 193. groote tactie tegens hem in den Raad: versterking der zelve: opstand der Londnaren tegens hem, en hoe by den Koning verdacht gemaakt: waar mede beschuldigt: wat mede hy zig verweerden, en wat voor schuld hy belee: word na den Tour gevoert, en gevangen gezet: hoe geduldig hy deze gevangenis lee: en wat oordeelen in aanmerkingen over hem, en deze zijn val, wierden gemaakt. 220. 225. tot 235. ziet voorts op de naam *Somerset*.

Psalmen en Lofzangen, in de Kerk, en op Rijn gebracht, 158. 159. van de Protestanten in Frankrijk veldwaarts gezongen. 597. 598

Puriteinen en Papiſten, hoe zagtelijk Elizabeth, gedurende hare regeering, met haar ge-procedeert heeft. 673. tot 677

R.

R Aad van den Koning Eduard, uit wat perzoonen zy bestond. 1. 5. vermeerderd. 230. regeling voor de zelve gemaakt. 360. V. 47. opgedrongen de successie van de Kroon, op Johanna Gray te teekenen, verklaart zig voor *Johanna Gray*, 382. 384. verklaart zig voor *Maria*. 390. 391

Rebellen. z. *Beroerten*.

Rechts gebied der Bisschoppen, hoedanig.

- Rechtsgeleertheit, voorstel om die van Engeland in een lichaam te begrijpen, tot ont-
warring en verkorting der processen. 162. 163
- Redmayn, (Dr.) 156
- Regeering van 't Engelze Rijk, wat daar in aan te merken in opzigt van 't Kerkelijke:
V. 69. en wat in opzigt van 't *Wereltelijke* zo als 't in de gemeenschap, tot haare wel-
stant, hoorde gestelt te weezen onder alle de byzondere leeden van 't lichaam. V.
69. 70. 71. hoe het doorgaans in een burgerstaat onordentelijk gestelt is; V. 71.
72. en hoe tot verbetering van alles dienstig is, goede opvoeding, goede wetten,
goede Officiers om die wetten wel te doen onderhouden, enz. V. 72. 73
- Reformatieus. 102. 2, *Bisschoppen, Reformatie, Reformeerden.*
- Reformatie in Engeland, onder Eduard de VI, eerste trede daar toe gemaakt met het
wegnemen der Beelden uit de Kerken. 14. 17. tot 20. wat lieden die tegenston-
den, en wie hun voortzitters waren. 38. 39. 40. 41. 64. wat besluiten hun voort-
zitters namen met een algemeen bezoek door heel Engeland te laten doen aan de
Geestelijken die 't woord zouden prediken, en by onkunde *Homilien* gebruiken, ne-
vens de *Pharafrazus van Erasmus* en die in de Kerken voorlezen; op wat Artyke-
len en punten zy meest hadden te letten en aan te dringen, om de gronden der Re-
formatie te leggen, tot uitweering van alle ou te overgeblevene Superstitien. 42.
tot 49. de *Viziteurs*, hier toe bestelt; volvoeren hun beveelen, bshalven by *Bon-
ner* en *Gardiner*, en wat deeze voor hun zelve, tot hun bewering, daar tegens by
bragten. 56. 57. 58. voortgezet door d'acten van 't Parlement om 't *Avondmaal*
onder twee gedaantens te geven. 67. 68. in 't afschaffen der byzondere *Missen*. 69.
70. de *Princes Maria* over deze Reformatie misnoegt' alsof die met haar overlede
Vaders wil streed, 't gene den *Protector*, in een Brief aan haar, wederlegt. 75. 76.
in 't afschaffen van verscheide bygelovige plegtigheden in de Kerkendienst. 98. 99.
in 't doen wegneemen van alle de *Beelden* en *Schilderyen* uit de Kerken. 100. 101. en
order te stellen op de geregeltheit in 't preken. 101. 102. omtrent het *Avondmaal*,
met vrystelling van al, of niet, te *Biezen*. 107. 108. 109. *Kranmers Carbegismus*
daar toe: 118. 119. in 't Regelen van den gantichen *Kerkendienst* met uitzuivering
van alle misbruiken en bygelovigheden omtrent de *Gebeden, Zang, Dienst* en *Mis-
boeken*. 120. 121. 122. den jongen Koning, dringt aan, by den Geheimen Raad,
die weder voort te zetten. 235. 236. voortzetting daar af; 240. 241. in de *Alta-
ren* uit de Kerk te nemen en de *Tafels*, tot gebruik des Avondmaal, in te voeren.
267. 268. 269. de meest tegenstandige *Bisschoppen* staan af, en toegedanē, tot
de Reformatie, worden in hare plaatzen gestelt. 279. 280. *Ariykelen van den*
Godsdienst daar toe voor- en vast-gestelt. 280. 281. wat hier aan de Reformatie
noch kwam te ontbreken, en hoe verre dat afgedaan werd en onderhanden bleef
rakende het reguleren van de *Kerkelijke Hoven*, en al 't gene de *Regeering der Kerke*
raakten, en d'oeffeningen van verscheide bedieningen. 329. ontwerp daar toe van
de *Kerkelijke wetten*. 330. tot 339. van de *Ridderlijke order* van den *Kouzeband*.
345. 346
- *disreformatie* in Engeland. 482. 483
- welke *Polus* voor had over de *Roowske Geestelijken* in gantich Engeland te doen.
529. 530. 531. de *Reformatie* spreid zig uit boven alle vervolging. 552. 564
- voorbarigheid daar in van eenige op 't begin der Regeering van *Elisabet*. 613.
Her-

der Reformatie van Engeland.

- Hernieuwt.* 632. 633. *z. Godsdienst.* wat voorname deelen daar in nog te doen stonden, en wat beestellingen men dee rakende de *Leere der Kerke*; 653. 654. hier *vertaalen van den Bijbel*, met byvoeging van korte *Kantekening*; 655. 656. en 't *regelen van de Kerkelijke Gerechis Hoven.* 656
- Reformatie*, verval daar at in *Duitsland.* 85. 86. 147. in Duitsland weder herstelt. 358. 359
- Reformatie in Schotland*, in tegenwil der Regente voortgezet, ook met zuivering der Kerken, en Kloosters omver te werpen. 660. 661. 662. by besluit van 't Parlement vast gestelt. 667. 668
- Religie, z. Godsdienst.*
- Rich, (Lora)* zijn misflag, en daar op Ontcanceled, en zijn ampt aan den *Bisschop* *Elie* gegeven. 307.
- Ridders*, gemaakt. 12
- Ridderlijke order van de Kouzeband.* *z. order.*
- Ridley.* 19. tot *Bisschop van Landen* en *Westmunster* gemaakt, en wat inkomen toegeleit. 252. 253. Bezoeking die hy liet doen aan zijn onderhebbende Geestelijken, en wat beveelen hy gaf om alle overige superstitien uit den dienst te weeren. 266. 267. 268. prediking tegens *Mariasrecht* tot opvolging van de Kroon. 369. 392. zijn dispuut op de *Academie te Oxford.* 461. 462. voor *Ketter* geoordeelt. 463. te recht gestelt, en verbrand. 518. tot 521
- Rogers*, een *Reformatie preeker*, aangetaft, ondervraagt, veroordeelt en verbrand. 490. tot 493
- Rooms-gezinden.* *z. Paapsgezinden, Papisten.*
- Roomze-Stoel*, Engeland daar mede weder verzoent, wijze, voorwaarden, handel en verzoeken daar omtrent. 476. tot 483.
- Reformeerden, of Gereformeerden*, van 't prediken versterken geworden, en die het deden, of zig tegens 't invoeren der *Papisten* aanstelden, gevangen gezet, en strafteijk gehandelt. 404. 405. veele der zelve, vertrekken en vlugten over zee. 409. 410. dispuut tusschen hem en de *Roomsgezinden* in 't *Convocatie Huis* en de *Academie te Oxford* over de lichamelijke tegenwoordigheid *J. C.* in 't *Sacrament.* 429. tot 47. 438. tot 465. instructie tot haar bederving, en procedereen tegens de Geestelijken van deze kant. 448. tot 453. 463. 464. 645. de gevangene willen niet dispuiteeren als in *geschrift*, of voor de *Koningin*, den *Raad*, of in 't *Parlement*, en wat reden zy daar toe hadden. 465. 466. *belijdenis* van hun geloov. 466. als *Ketters* veroordeelt; *Vervolging, Verbranding, Protestanten.*
- S:
- Sacramenten*, oordeel over haar noodzakelijkheid, en die te bedienen buiten de *Kerk.* 130. 131.
- Sanderus*, verbrant. 484
- Saxen (Cheurvorst van)* 35. 36. van den Keizer overvallen; gevangen gezet: van al zijn Staten berooft. *Lof* van deze Vorst; en stantvastigheid in zijn *Godsdienst.* 84. 145. uit zijn gevangenis, door zijn Neef *Maurits*, verlost. 359
- Schoolen (de Hooge)* te *Cambrix* en *Oxford*; *vizitatie en zuivering* der zelve onder *Maria.* 562. 563. 564. *School-*

School-Godgeleertheid van de Evangelische verworpen.

Schotland, zaken daar af.

178. 179

12. 113. 270.

Op wat grond men pretendeerde en beweerden dat het onder Engeland stond en geen vry Rijk was, en waar mede men dit wederlei. 50. 52. 53. den *Protector van Engeland*, valt in dat Landschap, slaat het Schotze Heyr; en, na groote veroveringen gedaan, en eenige plaatzen in bezetting gelaten te hebben, trekt hy weer na Engeland daar hy van nooden was. 53. tot 56. 91. 136. de Koninginne Moeder uit Vrankrijk, door Engeland in Schotland gekomen, doet den Gouverneur van Schotland afdraan, en neemt zelfs de Regeering ter hand. 350. 351. 352. V. 38. 39. factien daar in, en die weder gestilt. 352. 353. byeenkomst der Staten daar in, om te beramen of men den *Daulphijn*, die aan de Princes getrouwt was, den tytul van Koning zou geven. 599. 600. tegens 't Vrede besluit van Spanje en Vrankrijk, de Reformatie daar in voortgezet: 658. 659. ook tegens begeerte der Regente, die haar woord, datze tot vryheid in den Godsdienst had gegeven; weer introk. 60. 661. *Mills* gemartelt. 659. 660. openbare weerpannigheid daar in om den Godsdienst. 662. 663. de Franssen, daar in geen verandering van Godsdienst willende gemaakt hebben, zo krygen de Schotten de Engeltche te hulp; waar na, de Regente komende te sterven, de Vrede gemaakt wierd, en Franssen en Engelen uitgezet. 663. tot 667. de Reformatie daar in door 't Parlement valt gezet.

Schotten willen niet resolveeren, op 't verzoek der Engelen, de Princes Maria aan Eduard ten Huwelijk te geven. 52. krygen 6000 man uit Vrankrijk tot hun bystand tegens de Engelen. 137. de Princes Maria uit hare handen genomen, en uit wat inzigten na Vrankrijk gevoert. 138. *Krijgsgevallen* van haar met de Engelen. 138. 139. 140. 142. met de Franssen, die hen meester in Schotland wilde maken, on-eens. 141. 142. 143. wonderbare sterkte en kloekmoedigheid van een Hoozlander onder hen. 139. krygen voordeel op de Engelen die *Hadington* verlaten. 217. 218. voorslag om des zelfs Princes aan den *Daulphijn* te geven, en overweeging van de baat of schade die *Vrankrijk* daar by behalen zou. 351. 352. 578. 598. 599.

Schryftuur, Z, Bijbel.

Schryftuurplaatzen, op de Kerk muren geschreven, uitgewist, en Beelden in de plaats gestelt. 178

Schryver, wat bystand en toegangen hy verkregen heeft tot de Authentike gedenkschriften om zijn Historie op te maken. 203. 673

Seimour, Z, *Admiraal*, *Somerset*. *Protector*.

Simoni,

Slentels. Z, *Excommunicatie*.

Smith (Dr.) 179. 211. over zijn Boek van de echeloosheid der Priesters, te Londen gebracht, en, door Kranmer, op zijn wederroeping, uit de gevangenis verloft; zijn Brieven van dankbaarheid daar over. 273. 274

Somerset (de Hartog van) Z, *Protector*.

Op zijn vrywillige bekentenis van schuld en groote veroetmoediging, uit zijn gevangenis ontslaakt, pardon gegeven, en naderhand meerder tot een lid van den Geheimen Raad aangenomen. 239. 240. zijn tegenparty verkwakt, en zijn vrienden weer

der Reformatie van Engeland.

weer opgehopen. 252. een zamenfweering tegen hem beleid: zyn beschuldigen: gevangenis: rechters: onderzoek: van verradery onschuldig gekent: voor een weerpannige verklaard, en *gecondemneert* om geïtraft te worden met de dood: verzoekt vergiffenis. 299. tot 307. V. 36. 37. 41. 42. ter *Executie* geleid: zyn *aanspraak* aan 't volk: en onthoofding. 311. 312. 313. zyn *Caracter* of uitbeeldzel. 33. uit wat blijkteekenen hy niet om hals is gebragt uit zyn schult, maar uit desfeyn: oordeelen over hem. 313. 314. intrèkking van de *Acte* des *Parlements* dat zyn Staat op zyn kinderen zou moeten erven: en hoe hy in 't *Parlement* nog veel vrienden had. 326. 327. den Koning in *nadenken* over zyn dood.

Southampton (de *Graaf van*) stelt zig *Party* tegens den *Protector* om die de voet te ligen. 225. 226. misnoegt, verlaat het Hof, en sterft. 236

Spangien in oorlog met den *Paus* in *Italiën*. 561. in oorlog met *Vrankrijk*. 571. 573. 2. *Philippus*. in oorlog met de *Nederlanden*. 671

Stek-speelen. V. 25. 43. 44

Sterkten van een *Hooglander* in *Schotland*. 119
Stownton (den *Lord*) een yverig *Papist*, den *Vader* met zyn *Zoon* verraderlijk omgebracht hebbende, word, met zyn *Dienaars*, verweezen, en in een zyde strop opgehangen: en hoe men hier uit de rechtvaardigheid van *Marias* handel in 't straffen der *Ketters* atmeet. 579. 571

Straffe van twee *Wederdoopers* als *Ketters*, met vuur; en dit al te wreed geoordeelt, 189. z. *Verbranding*.

Straffort, als een *Verrader* geïtraft. 597. V. 29

T.

Taal; de *kerken-dienst* in eigen *Landtaal*, en niet in een *uitheemze* (of de *Latijnze taal*) te doen. 125. 126. dispuut daar over. 628. 629. 630

Taylor, verbrand. 494. 465

Tegenwoordigheid van *Christi vleesch* in 't *Sacrament*. z. *Avondmaal*

Thornton. 513

Thomas Morus *Werken* herdrukt, met eenige *vervalzing*, en *zonder* zyn *leven* daar by te stellen. 515. 516

Thomas Seimour. z. *Admiraal*.

Tonsthal in *vriendschap* met *Kranmer*. 328. *reden* van zyn *afzetting*. 362. herftelt. 403

Transubstantiatie. 179. z. *Avondmaal*.

Trente ('t *Concilie van*) z. *Concilie*.

Tuge der Kerke. z. *Excommunicatie*.

Twistredeningen. z. *Dispuiten*.

V.

Vagebonden, z. *Lediggangers*.

Vagevuur, wanneer, en waar door, eerst op gekomen. 23

Vasten, wet daar af, en wat er van ingebracht wierd. 160. 161

Vast en Bede-dagen, *predicatie* daar op, en haar inhoud. 199. 200. 256

Verbranding van eenige Gereformeerden, als *Ketters*. 493. 494. z. *Ketters*. *mishaagt* het volk. 497. 551. de *Koning* zuivert zig daar van, maar de *Geestelijkheid*

gaat'er mee voort. 489. 499. 501. 502. 503. en wat bewijsredenen zy'er voor by bragten. 500. 501. oorzaken waarom zulks geschieden aan Tomas Tomkits, Willem Smits, George March, Flower en vercheide andre. 501. 502. 503. 510. 511. 514. 517. 518. 534. 549. 550. 551. 567. tot 570. 592. tot 595. van Terrar Bisschop van St. Davids: 502. van *Whitte* 507. *Ridley* en *Latimer*: 518. tot 521. van *Philpot*: 534. 535. en van *Kranmer*. 545. 546. hoe veel 'er wel in alles verbrand zijn gedurende de Regeering van Maria.

593. 594.
Vergadering van Duitzen tot Londen, om vryheid van Godsdienst te oefenen, *Patent* daar toe verleent. 260. vertrekken na Denemarken, daar zy van de Luitceren kwalijk onthaalt worden, van daar te Hamburg, en voort in *Vriesland* haar neerslaan. 409

Vergaderingen, welke als onwettig voor verradery en weerspannig verklaart. 418. 419.

Vergeving der zonden. z, *Absolutis*.

Verkiezing der B. Schoppen, hoedanig in den beginne, en by voortgang van tijd. 70 tot 73.

Vernieuwers in den Godsdienst, zonder gezag, ordinantie tegens alle die dat deden. 99

Verradery, acten daar van gemaakt. 320. 321. 413. 414. 418. 484

Verraad, gepretendeert. 514

Vervolging der Reformateurs en Gereformeerden, onder Maria. 490. 491. 501

Versoekschrift daar tegen. 499. redenen daar voor. 500. 501. hoe die, de liede tot de Reformatie, niet uitblusten. 552. 554. den yver tot de zelve, vernieuwt door een besluit om de inkwistie in Engeland in te voeren, en wat voorspel die had. 564. 565. wijze der zelve onder de Regeering van Maria. 594. 595. z, *Verbranding*.

Visitatie. z, *Bezoek*.

Vlees eten op zekere dagen, waarom verboden. 160

Vlugten van eenige Gereformeerden uit Engeland, door de vervolgingen, onder de Regeering van Maria. 404. 409

Vlugtielingen, Bil, tegens de zelve, verworpen. 526. 527. verschildt *Frankfort* onder de zelve over de Kerkendiensten Kerkentugt. 552. 553

Vrankrijk, dat het geen voordcel, maar schaden, zou hebben door 't aanwinnen van de *Schotze Kroon*. 351. 352. de Protestanten, daar in vervolgt; en misnoegen van de Paus op dat Rijk. 580. 581. burgerlijke Oorlogen in dat Rijk over zaken van 't bewind der Rijken en vryheid van Religie voor de Protestanten. 669. 670

Vrede handelen *Vrede tussen Engeland, Vrankrijk en Spanjen*, en wat elk daar toe bewoog: conditien daar af. 596. 597. 619. 620. 621.

Vrede-Rechters, Commissien voor hen. 20. in zaken van Godsdienst, bevelen in-
fructie om meer te yveren tegens de *Ketters*. 507. 508. Bil, tegens hunne *slap-
held*, verworpen. 527

Vrye Jaarmarkt in Engeland voor alle Uytlandze Handelaars te houden; redenen en oorzaken waarom dat nu ter tijd nodig was. V. 78. redenen waarom het op de

der Reformatie van Engeland.

ze tijd van 't Jaar ondienstig zouden zijn. V. 79. op wat wijze zy ingestelt hoorden te worden. V. 79. wat voor ongemakken en veranderingen niet toelaten dat deze Jaarmarkt in Engeland gehouden mag worden: het wegneemen en beantwoorden dezer punten en swarigheden. V. 80. 81.

U.

U *Nieuwzeit. z, Schoolen.*

W.

- W** *Arwijk (Grave van)* zijn lofen hoogmoed. 56. 58. z; *Admiraal.*
Warwijk (Grave van) slaat de *Rebellen.* 200. nieuwe verwinningen die hy gedaan heeft: gewikkelt in de partyfchap tegen den *Protector,* 225. beltied den Raad; en doet den Koning Eduard veel gelts toebrenghen. 252. hoedanig zijn toelcg was om de Kroon op zijn huis te brengen. 296. 297. 298. 372. 373. 375. 382. tot Hartog van *Northumberland* verheeven. 300. z. *Northumberland.*
- Wederdoopers,* uit Duitsland in Engeland, van twederlyc zoort; wat zy gevoelden: hoe tegenshen geprocedeert: een Vrouw en Man daar af verwezen en verbrant: en oordeel over deze doodstraf 186. tot 190
- Weerspannigen,* gestraft, z, *Opftant.*
- Weerspannigheden,* kwalijk aangelegden, strekken veel fins tot onderftant van *fwakke Regeering.* 443.
- Weston* beweert de lichamelijke tegenwoordigheid. Christus in 't Sacrament. 429. 450.
- Wetten,* zeer strengen, by Hendriks tyden ingesteld, door Acte van 't Parlement weder te niet gedaan. 65. 66. 67. ontwerp van Kerkelyke wetten rakende 't geloov, den Godsdienst, Ampten en bedieningen der geestelyken. z, *Kerkelyke wetten.*
- Wat,* zijn opftant tegens de Regering van *Maria* over haar Huwelijks besluit met Philippus van Spanjen: zijn voortgang tot Londen, word gellagen, en gevangen. 439. tot 442. *execucie.* 446
- Wyding,* z, *Heiliging, Inwyding.*
- Wyntappers Jongen,* op het toonen van zijn ongenoegen in 't afcezen van 't Kroon recht van Johanna Gray, zijn ooren afgefneen, 't welk te ontydige en al te wreden straf was voor den Hertog van *Northumberland.* 385. 387
- Winchester (de Marquis van)* 637
- Woecker,* op geleent geld, verboden, en onderzoek op de billijkheid of onbillijkheid van deze Wet. 324. 325
- Woorden van oproer en loozen,* Acte daar tegen gemaakt. 484. 485
- Worcester (Bisschop van)* gevangen gezet. 242
- Wraak neming* van byzondere Perzonen, veroordeelt. 503
- Wreetbeden* van den Raad tegens de gene die om'er Geloov gingen om verbrand te worden. 498. van *Bonner.* 501. in 't verbranden van een nieuw geboren Kind met de Moeder. 550

Bladwijzer op de Historie der Reformatie van Engeland.

Y.

Y rland, eenig verbaal rakende deszelfs Koninklijke Tytel, Regering, mütteryen, Geestelijken, Biffchoppen, Godsdienst en Reformatie. 342. 343. 344

Z.

Zalvinge (laatste) 124. der Priestren tot hun inwyding 243

Zarke, een Eiland op de Franfse Kust, door de Franfien van de Engelzen veroverd, en door de Engelzen met list weder herwonnen. 584. 585

Ziel-Miffen, onderzoek daar op gedaan. 22. 23

Zingen van Psalmen. z. *Psalmen.*

Zommerzet. z. *Zomerzet.*

Zuffolk (Hartog van)

384. 387. 388. 391. 392. 441

Zuffolk, die Provintie verklaart zig voor *Maria*, mits dat zy den Godsdienst niet veranderen zou. 381. over hun vryheid van Prediken, door de Koningin *Maria* geftraft. 402

VER-

VERSAMING

Van

G E D E N K-
S C H R I F T E N

En

ORIGINELE PAPIEREN;

Nevens andere INSTRUMENTEN, ziende
op de voorgaande HISTORIE.

II. D E E L.

*Het Journaal van Koning Edwards Regering,
beschreven met zijn eigen hand.*

Het Origineel is in de Boek-kamer van Cotton. Nero C. 10.

IN het Jaar onzes Heeren 1537, baarde *Joanna Seymour*, doemaals Koninginne, (die binnen weinige dagen na de geboorte van haar zoon stierf, en in het Kasteel van Windsor begraven wierd) Koning *Henrik* de 8ste een jongen Prins. Van dit kind waaren Doop heffers, de Hertog van *Norfolk*, de Hartog van *Suffolk*, en de Aardsbischop van *Kantelberg*. Naderhand was zyn opvoedinge, tot dat hy ses Jaaren oud wierd, onder de Vrouwen; na welken tyd hy ter schole besteed wierd van Do-
II. Deel.

stor Cox, die naderhand zyn Voedster Heer was, en *Johan Klerk*, Meeſter in de vrye konſten; twee Hoog-geleerde Mannen, dewelke hem de Taalen, de H. Schrift, de Philosophie en alle vrye wetenschappen lieten leeren. *Joan Belmaine*, Fransman, heeft hem ook in de Franze Taal onderwezen. Geen tien jaaren volkomen oud zynde, heeft men besl oten om hem te vereeren met de benaaming van Prins van *Walles*, Hartog van *Cornwall*, en Paltsgraaf van *Cbeſter*: op welken tyd, te weten in 't Jaar onſes Heeren 1547, gemelde Koning aan de water-
A zucht;

zucht, zo men oordeelde; quam te ster-
ven; na wiens dood *Edward*, Graaf van
Hartford, en *Sir Antony Brown* Stalmce-
ster, dezen Prins voort quamen geleiden
naar *Enfield*, alwaar de Graaf van *Hart-
ford* aan hem en zyn jonger Suster den
dood van haren Vader te kernen gaf.

Hier vangt hy wederom aan.

De Graaf van *Hartford* en *Sir Antony
Brown*, den Prins van *Wales*, na de dood
van zynen Vader, Koning *Henrik* de 8ste,
geleid hebbende naar *Hartford*, so wierd
aldaar een ongemeene toefstel van te vo-
ren aangeleid om hem het Prinsdom van
Wales op te dragen; dit nu verricht zynde
wierd hy tot *Enfield* gebracht, alwaar
hem het doode lichaam zyns Vaders voor
de eerste maal vertoond wierd, 't welk
ook op dien zelfden dag binnen *Lonnen*
geschiede, alwaar men zyn dood deerlik
beweende en beklagde. Voort daar aan
wierd hy voor Koning verklaart, en uit-
geroepen. 's Daags daar aan in het Ka-
steel van *Lonnen* gebracht, alwaar hy drie
weken lang vertoefde; ondertusschen
vergaderde de Raad alle dagen tot uitvoe-
ringe zynere wille, en eindlik heeft men
het voor raadzaam ingezien om den Graaf
van *Hartford* het Hertogdom van *Somerfet*
op te dragen, en tot *Baronnen* te maken,
Sir Thomas Saimour, Heer *Sudley*, den Graaf
van *Essex* tot Markgraaf van *Northamp-
ton*, en onder verscheiden andere wierd
den Heer *Sheffield* tot Ridder geslagen.
Het heeft den Raad ook goet gedacht den
Hertog van *Somerfet* te verkiezen tot be-
schermer van het Rijk, en tot Voogt over
den Koning, gedurende zyn minderjaa-
righeid; waar toe alle de Edelen en Hee-
ren hare stemmen gaven, alsoo hy des
Konings Oom was van zyn Moeders we-
gen. Op dese tyd wierd ook de Koning
met groote solemniteit tot *Windfor* be-
graven, en d'Amptmannen braken hare
staven, de zelve neder werpende in het
graf, doch op hun komste in het Kasteel

van *Windfor* wierden se haar wederom
behandigt. Den Heer *Liste* maakte men
Graaf van *Warwik*, en des Konings Opper-
kamerling, en den Heer *Sudley* droeg
men het Admiralschap van *Engeland*
op. Dit alles wierd verricht terwyl de
Koning noch op het Kasteel was. Daar
na alles tot de Krooninge toebereyd, en
de Koning maar 9 Jaaren oud zynde,
passeerde hy, na ouder gewoonte, langs
de Stad *Lonnen*, en quam aan het Palays
van *Westmunster*, en 's daags daar aan
op de Zaal. Het wierd de Gemeente ge-
vraagd of zy hem tot haren Koning wilden
aannemen? waar op geant woort wierd, ja,
ja. Hier op wierd hy door den Aards-bis-
schop van *Cantelberg*, en van alle d'andere
geestelijkheid en Edelen tot Koning van
Engeland, *Vrankrijk* en *Yerland* ge-
kroont; en met alle gewoonlyke Cere-
monien gefalft zynde, den eed gedaan, en
een algemeene pardon gegeven hebben-
de, wierd hy naar het Hof van *West-
Munster* gevoert, alwaar hy op zondag
in de Vasten zyn middagmaal hield, met
de Kroon op zyn hoofd; aan deze Tafel
zaten ook d'Aartsbisschop van *Cantelberg*,
en de Heer Protector of beschermer van
't Rijk; doch alle d'andere Heeren zaten
in een zaal beneden, alwaar de Heer On-
der-Mareschal (nadien de Heer van *So-
merset* Heer Mareschal was) ruim baan
maakte; toen quam *Sir Johan Dimok*,
Kampioen, in, doende een uitdaginge,
waar op de Koning hem bracht, en hy
den kelk of roemer ontving. Tegen den
avond keerde de Koning wederom naar
het Hof van *West-Munster*, alwaar kamp-
gevechten, en *Tournoy*-spelen wierden
aangerecht. Daar na wierd'er een order
beraamt van wegen alle de Dienaren ten
tyde zyns Vaders, als ook van de zyne,
waar toe de gemeene en ongemeene ge-
ordineert wierden. Middelerwyle is het
gebeurt dat *Sir Andrea Dudley*, Broeder
van den Heer van *Warwik*, op het Schip
de *Paunsey* zynde, het Schip de *Lecuw*,

een van de voornaamste Schepen van Schotland, hem ontmoetende, op hope van zonder slag of schoot het Schip de Paunsey te sullen veroveren; maar de Paunsey het Schip de Leeuw vast naderende, sehoot de Leeuw op haar; doch eindelijk malkanderen vry na komende, en Paunsey een gantsé laag stukken op haar loffende, quam het overloop van de Leeuw op te springen met alle hare takelingen; en ten laatste haar enterende, wierd het van 't Schip de Paunsey overweldigt; edoch in 't wederkeren naar Huis, kwam het by na met al het Volk dat'er op was, in de Haven van *Harwich* te verongelucken.

De Koning van Frankrijk *Franciscus*, komende in Maart t'overlyden, wierd zijn zoon *Henrik* tot Konink uitgeroepen. Uit Schotland quam ook een Ambassadeur, doch voerde niet met al uit; daar wierd volk geworven om tegens Schotland te Oorlogen. Daar wierden zekere Plakkaten uitgegeven, tot wegneming van zekere ceremonien, en tot vernietiging der beelden, daar wierden ook etlijke Homilien gedrukt, om in de Kerk voorgelezen te worden. *Dr. Smit van Oxford*, heeft in St. Paulus Kerk zeker gevoelens nopende de Mis, en dat Christus volgens d'ordre van *Melchizedek* geen Hooge-Priester en is, herroepen. De Heer *Seimour van Sudley*, heeft zig in den echten staat begeven met de Koningin, wiens naam was *Catharina*, welk houwelijk den Heer *Protector*, ganséh tegen de borst was.

Daar wierd grooten toefsel gemaakt om in Schotland een inval te doen; de Heer *Protector*, de Graaf van *Warwik*, de Heer *Dares*, de Heer *Gray*, en *Mr. Brian*, begaven haar met een groot getal van Edelel; en andere Heeren naar *Barwik*; alwaar hy *Protector*, 's daags na zijn aankomste alle zijn Zoldaten monfterde, bestaande uit 13000. voetvolk en 5000. Ruitery. Dit verrigt hebbende, trok hy in

Schotland, alwaar hy twee Kasteelen in brand gestoken hebbende, een smalle brug passeerde, alwaar 300. Ruiters van achteren op hem in vielen, die gellagert wierden. En daar op toog hy naar *Musselburg*, alwaar hy op den eersten dag zijner aankomste op den berg geklommen zijnde, de Schotten in het oog kreeg, zig inbeeldende, gelijk het ook in der daad zo was, dat zy ten minsten 36000 Man sterk waren; de Heer van *Warwik*, ontrent een boschagie, den Graaf van *Huntley* na jagende, hadde by na in handen van eenige verspieders geraakt, ten ware *Bertivelt* met 12. Kavalliers hem had onfet, waar op zy de vlucht namen.

Op den 10den Septemper meende de Heer *Protector* den berg in zijn geweld te krygen: de Schotten zulks gewaar wordende, passeerden de brug die over de Rivier *Musselburg* lag, om hem den pas van zoo een voordelige plaats af te snyden, 't welk haar by na hadde gelukt; edog onze Ruitery op haar aanvallende, en voor een wyle tyds ophoudende, wierd eindelijk op de vlugt gedreven: maar de Heer *Protector*, de Graaf van *Somersét*, en de Heer van *Warwik*, hun volk haast wederom by een verzamelt hebbende, stonden in postuur om andermaal op haar aan te vallen. De Schotten hier over ontstelt zijnde, begaven haar op de vlucht, zommige naar *Edingburg*, zommige naar de Zee kant, en andere naar *Dalkeith*; invoegen dat 10000. van de Schotten, en van Engelse maar 51 Ruyters, welke by na alle van grooten aanzien waren, en slechts een *Musquetier*, in de loop bleven. De Heer *Huntley*, Kancelier van Schotland, en verscheiden andere Heeren wierden gevangen genomen, en 1000. doot gellagen. *Mr. Brian*, *Sadler* en *Vaan* wierd het Vaandrigschap opgedragen.

Na dezen Veld-slag wierden aan de Engelse Brougtie-krag, *Hume*, *Roxburg* en *Heymouth* overgegeven: welke plaatzen gefortificeert zijnde, wierden daar Capi-

tein overgestelt, en de Heer van *Somerfet* met 500. £. sterlings inkomsten aan landeryen vereert. Ondertusschen wierd *Steven Gardener* Bisschop van *Winchester*, om dat hy niet en wilde aannemen 't geen hem belast wierd, in hegtenis genomen. Daar wierd ook een Parlement beroepen, in het welk den Koning wierd toegestaan, om in alle Kapellen daar dienst gedaan wierd, te mogen zingen; daar wierd ook tegen alle Landloopers, &c. een scherp Placcaat uitgegeven. Broughtie-krag, daar *Zir Andrew Dudley* Ridder in Guarnizoen lag, wierd van de Schotten belegerd, dog hun grof-geschut wierd haar dikmaals of a'handig gemaakt, of vernaght.

In het tweede Jaar.

Zes Jonkers hebben alle aankomelingen, als worstelaars, spiegelvegters &c. uitgedaagt, en gebravert dat zy met haar 30 perzonen, of een minder getal, een slot of schans tegens 100. zoudens beschermen, 't welk tot *Greenwig* in 't werk gestelt wierd.

Den Heer *Edward Bellingam*, voor Onder-Koning naar *Yerland* afgezonden, en de Heer *Antony St. Leiger* wederom 't huis ontboden zijnde, nam hy *C-Canor* en *O-Mor* gevangen, hem onderdanig makende de Heeren die hem wederspanning waren; en *O-Canor* en *O-Mor* hare heerlijkheden verlatende, genoten 1000. guldens ieder voor haar hooft.

De Schotten de Stad *Haddington*, die de Hooftman *Wilford* in bewaring hield, belegerd hebbende, dede hy alle dagen op haar een uitval, en verscheiden der belegeraars sneuvelen: de zaak zelfs was van zeer weinig belang, dog voor de Mannen die 't werk uitvoerden een bewijs van groote manhaftigheid. *Mr. Holcroft*, en *Mr. Palmer* hebben de *Sad* met levens gevaar, door den *Vyand* heen passerende, van leeftocht voorzien; edog, eindelijk is de *Ryn Graaf* met weinig minder als 1500. Ruyters, onvoorziens op *Mr. Palmer*

aangevallen, invoegen dat hy de nederlaag kreeg, en met *Mr. Bowis*, en verscheiden andere, tot 400. toc in 't getal gevangen genomen wierd, waar van de *Ryn-Graaf* zommige doot sloeg. Op *St. Pieters dag*, wierd de Bisschop van *Winchester* vast geset; waar op men wederzyds dapper roem droeg. Daar na de *Graaf van Schrewsbury*, de *Veld-overste*, een tocht met 22000. Man, stekende verscheiden Steden en Sterkten in de ligte vlam. Het geruchte hier van de *Franfen* en *Schotten* ter ooren komende, braken in de *Maant* van *September* hun leger op; onder het opbreken kwam'er een by *Tiberius*, die doemaals noch in de *Sad Haddington* was, en hem de swakheid daar van voor draagende, zeide, dat alle eerden belegerden en geen den belegeraars toekwam; waar op de belegeringe opgebroken zijnde, is de *Graaf van Schrewsbury* met zijn volk daar ingetreden, en heeft de *Stad* gespyzigt en wederom versterkt. Na zijn vertrek by nacht, kwamender in het *buiten-hof*, tot *Haddington*, 2000. gewapende Mannen, overvallende d'invouder van de *Stad* in hare hembden; die, met hulpe van de wagt, haar zelven evenwel te weer stelden; en eindelijk met grofgeschut op haar aanvallende, en een merklijk groot getal, die verscheiden aanvallen uitstonden, onder de voet schietende, hebben zy haar ten laetsten naar huis gedreven, en alzo de *Stad* in hun veilige bewaring genomen.

Daar wierd een Parlement beroepen, in het welke een eenparige order van te bidden wierd beraamt, door een zeker getal van Bisschoppen en geleerde mannen, die in *Windfor* by een vergadert waren, te voren ingestelt. Daar wierden subsidie penningen toegestaan, en men disputeerde heftig in het huis van het Parlement over het *Sacrament*. De Heer *Sudley*, *Admiraal* van *Engeland*, wierd ter dood verwezen, en in de daar aan volgende maand van *Maart* onthooft. De Heer

Thomas

Thomas Sherington werd ook gecondemneert om het slaan van valsche gelt, volgens zijn eigen bekentenis. Daar wierden ook verscheiden perzonen gevangen genomen.

In het derde Jaar.

Huum-Kasteel werd door de Schotten by nacht met verraad ingenomen. *Mr. Wilford* werd in het schermutsen van zijn Volk schandelijk verlaten, deerlijk gekwetst en gevangen genomen. Daar viel in *Broughty-Craig* een zeker gevecht voor, waar in *Mr. Luterel*, die in *Mr. Dudley's* plaats Capitein werd, etlijke Dorpen aan brand stak, en *Monfieur de Toge* gevangen nam. De Franzen stormden by nacht op *Boulingberg*, doch wierden barmhertig afgeslagen; na dat zy takkewossen met pik, teer, smeer, hars, en boskruid hadden toegemaakt, om de Schepen die in de Haven van *Bulloigne* lagen, aan brand te steken; maar zy wierden door die van *Bulloigne* op de vlucht gedreven, en moften alsoo hare takkewossen achter laten.

In *Mr. Bowes* bedieninge, wien de zorge over de Krijgs bende in het Westen van Engeland aan bevolen was, werd de Heer *Dacres* gestelt, en in de bedieninge van de Heer *Gray*, de Graaf van *Rutland*; die, na zijn aankomste, na Schotland trok, verscheiden Dorpen aan brand stak, en grooten buit haalde. De gemeene man begoft in *Wiltshire* muitery aan te reichten, waar in haare Heer *Willem Herbert* heeft gestuit, overrompelt, en etlijke daar van doen sneuvelen. Hier op nochtans is kort daar aan een t'zamenrottinge gevolgt in *Suffex*, *Hampshire*, *Kent*, *Glocestershire*, *Suffolk*, *Warwicksire*, *Effex*, *Hartfordshire*, in zekere Oorden van *Leycestershire*, *Worcestershire* en *Rutlandshire*, alwaar door schoone overreedingen, zoo van eerlijke mannen onder haar zelve, als door andere aanzienlijke perzonen, zy

dikmaals tot filte en bedaringe gebracht wierden; edoch alsoo belast werd, dat men zekere heiningen om verre rukken zou, raakten zy wederom op de been. De Koning van *Vrankrijk* zulks gewaar wordende, heeft hun den oorlog aangezeid; en vernomen hebbende dat onze Schepen tot *Gerzei* lagen, zond hy een merklijk getal van *Galeyen* en Schepen, om d'onze te overrompelen; maar dezelve voor anker liggende, sloegen de Franzen; invoegen dat zy genootzaakt wierden te retireren, met verlies van 1000 man. Op die zelve tijd passeerde de Koning van *Vrankrijk* met zijn heirleeger voor by *Bulloigne* naar *Newhaven*, met verraad *Blaknes*, en het *Almainische Veld* innemende, waar op *New-Haven* haar overgaf. Daar zijn ook in een schermutsel, tusschen 300 Engelse te voet, en 300 Franze te paard, ses Edelluiden gebleven. Hier na kwam de Koning van *Vrankrijk* met zijn Volk naar *Bolein*, 't welk de onze ziende, hebben zy *Boulingberg* gedomolieert; doch van wegen de Pest genootzaakt zijnde te retireren, werd *Chaftilion* voor *Veld-overste* daar in gelaten. Ondertusschen, alzoo daar een geruchte liep dat ik doot was, passeerde ik door *Lonnen*.

Daar na is'er in *Oxfordshire*, *Devonshire*, *Norfolk* en *Forkshire* een oproer ontstaan. De Heer *Gray van Wilton* werd met 100 Ruitery en Voetvolk naar *Oxford* gezonden; wiens aankomste, verzelt met zekere aanzienlijke perzonen uit het Land, de Rebellen zulk een verslagenheid aanjoeg, dat meer als de helft daar van haar op de vlucht begaven, zommige zijnder gesneuvelt, zommige gevangen, en andere opgehangen. De Heer *Zegelbewaarder* wierde naar *Devonshire* gezonden, dewelke met zijn Krijgs-bende, zijnde slechts weinig in 't getal, tot *Honington* lag, terwijl dat de Rebellen *Exeter* belegerden, die verscheiden aardige

krijgsliſten gebruikten, alzoö na veelvoudige ſchermutzelen, als de Poorten verbrand waren, die van binnen in de Stad de brand haar gang lieten gaan, tot dat ze van binnen een wal hadden opgeworpen, ook daar na, als ze ondermeint waren, en het kruid in de Meine geleid, hebben die van binnen water op het kruid en de Meine gegoten; 't welk de Heer Zegelbewaarder meende te geſchieden om voor haar zelve een by-weg met geweld te baen; de Rebellen hier van de lucht in de Neus krijgende, zoo hebbenze alle de boomen die tuſſchen *St. Maria Outrie* en *Exeter* ſtonden, afgehouden; om welke oorzaak de Heer Zegelbewaarder die Stad in de brand ſtak, voorgenomen hebbende naar Huis te keren. De Rebellen hielden de brug achter hem in, en dwongen hem alzoö, om haar met zijn kleine krijgsbende ſlag te leveren; 'r welk hy doende, en d'overhand bekommende, heeft 600 van de haare geſlagen, wederkeerende naar huis zonder eenig verlies van Volk. Daar na zijn de Heer *Gray* en *Spinola* met hun bende by hem gekomen, en kort daar aan *Gray* met 200 Man van *Redding*, met welke benden hy wederom geſterkt zijnde, zo kwam hy om de belegering voor *Exeter* op te breken, alzoö zy van leeftocht niet wel voorzien waren. Na zijn vertrek van Honington kwam hy in een Stedeken van zijn eigen, herwaarts ſlechts twee wegen open waren, welke zy met twee Aarde-wallen hadden verſterkt, en daar in ontrent 2000 man geleid; en de reſterende, zommige aan een brug, *Honington-brug* genooemt, een gedeelte in een zeker bolwerk aan den hoogen weg, doch het meeſte deel in het beleg voor *Exeter*. De achter-hoede der Ruitery, waar van *Travars* hooftman was, viel op het eene bolwerk aan, de voor-hoede op het ander; *Spinolaas* Volk gaf haar aan hun wal de handen vol werk; eindelijk dreef haar *Travars* in de Stad, die de Heer Ze-

gelbewaarder aan brand ſtak. Daar na begavenſe haar naar een brug die daar digte by was, waar van verjaagt zijnde, blevender op het vlakke Veld ongeveer 900 Man.

Des daags daar aan warender aan den ingang van een hooge weg ontrent de 2000 van de hare vergadert; die onſeerſt met een praatjen fochten opte houden, en ondertuſſchen haar zelve te verſterken, 't welk wy gewaar wordende, kozen zy het haze-pad; en in die zelfde nacht wierd de Stad *Exeter* van de belegering verloſt. Daar na lieten zy haar zien tot *Launſton*; maar de Heer Zegelbewaarder en *Sir Willem Herbert* derwaarts na toe trekkende, hebben haar geſlagen, d'opperhoofden daar van gevangen genomen, en opgehangen; evenwel voeren ſommige te water naar *Bridgwater*, om aldaar muitery aan te rechten, doch wierden metter haalt geſtuit. Dit zy nu genoeg gezegt van *Devonſhire*. Op deze tyd wiert het Swarte Galjoot genomen. Nu zal ik overgaan tot het verhandelen van d'affairen die de Stad *Norfolk* aangaan. Het volk in *Norfolk* raakte ſchielijk op de been, tegens wien de Heer Markgraaf van *Norhampton* uitgezonden wierd met 1060 Ruyters, dewelke de Stad *Norwich* innemende, de zelve een dag en nacht in hielden; doch verlieten die 's anderen daags 's morgens met verlies van 100 Man, onder welke was de Heer *Sheffield*. Daar wierden 30 zoo hooge als lage perzonen gevangen genomen; over welke Victorie de Rebellen zeer verheugt waren: maar daar na hoorende dat de Graaf van *Warwick* op haar aanquam, begosten zy op een wel gefortificeerde hoek lands, die op een heuvel, niet verre van *Norwig* lag, ſtand te grypen, welks inwoonderen hare bondgenoten waren. De Graaf van *Warwick*, quam op de Stad met 6000. te voet en 1500. te paart een aanval doen, welke verovert hebbende, was ze zoo zwak

zwak, dathy ze ter nauwer nood konde defenderen; dikmaals vertoonden haar de Rebellen op de straat; helpende verscheiden van zijn volk om hals, doch wierden eindelijk gestuit; ja, d'inwoonderen waren genegen om haar zelven kwaat te doen. Drie dagen aldus haar aanval uitgestaan en alle leestocht ontnomen hebbende, wierden de Rebellen, door gebrek van mondkost, genootzaakt te verhuizen; wien de Graaf van *Warwik* op de hielen volgde met 1000 Almainen en zijn Ruitery, en de Engelse Voetknechten in de Stad achterlatende; overwon hy haar in een Veldslag, en 2000 daar van geslagen hebbende, nam hy haren hoofman *Ket* gevangen, dewelke in de Maand van Januarij daar aan volgde tot Norwich op, en zijn hooft uitgehangen wierd; *Kets* Broeder wierd ook gevangen genomen, en op eenerlei wijze getraecteert. Ondertusschen belegerde *Chastilion* met zijn Volk het Blok-huis van Bulloigne op de haven gesticht, en na dat zy daar ruim twintig duizend schoten op gedaan hadden; hebben zy daar op gestormt; maar wierden manhaftig afgeslagen: evenwel voeren zy met de belegering voort, en hebben veelvoudige schermutzelen en lozen alarmen gedaan; daar zy niet veel me opdeden. Ziende nu, dat zy op zodanigen wijze weinig vorderden, hebben zy hare stukken tegens de mond van de haven geplamt, om ons alzo alle toevoert te benemen; de onze zulks merkende, zijn by nacht op haar aangevallen; verscheiden Franzen ter neder gemaakt, en veel van hare stukken reddeloos; dies niet te min hebben het de Franzen op een ander tijd hervat, en hun grof kanon na de zand-hoek toe, van de zand-bergen geplamt, en verscheiden Victualy-Schepen in het inkomen van de haven ontramponneert; maar evenwel zijn de Engelzen, op het avontuur des Konings, in de haven geraakt, en hebben de Stad op verscheiden tijden ververst. De Franzen ziende dat zy op die wijze niet en konden boven drijven, ver-

flaauwden in het beschieten van de Stad, daar zy te voren op eenen dag 1500 schoten op gedaan hadden; maar hebben een Galey met steenen en zand geladen, het welke zy voor wind en stroom lieten afzakken om te zinken, doch al eer het zonk, raakte het op d'ondiepte, als wanneer die van Bolloin de steenen daar uit haalden tot versterkinge van hun bolwerk. Tot *Guines* viel ook een zeker schermutzeringe voor, waar in by dehondert Franzen zijn gebleven, waar van zommige Jonkers en Edel-luiden waren. Ondertusschen ontstond'er in Engeland een groote beroerte, welke schieen grootelijks te zullen vermeerderen, zo daar in niet voorzien ware geweest. De Raad ongeveer 19 personen sterk, vergaderde binnen Lonnen, op hope van den Heer Protector te zullen aantreffen, en hem zommige van zijne wanordres te doen verbeteren; doch hy vermoedende dat het hem zijn tijdlijk welvaart mocht gelden, zond een Secretaris, uit mijn naam, aan de Heeren, om te vernemen, waarom zy zoo sterk vergadert waren, en zoo zy gezint waren met hem te spreken, dat zy dan op een minnelijke manier zouden komen's Morgens daar aan op den 6 October, zijnde Zaturdag, belaste hy, dat men uit het Wapen-huis tot Hampton-Court geweest zou halen, ongeveer 500 Harnassen, om hem en zijn Volk daar me te wapenen, al de Poorten van het Parlement-Huis rond om te bezetten, en Volk te werven. Het Volk kwam met groote menigten naar het Huis toe loopen. Ik ging met al het Volk in dien nacht ten 9 of 10 uren naar Windsor, alwaar alle nachten scherp wacht gehouden wierd. De Heeren zaten in publike plaatsen binnen Lonnen; den Adel wierd gedagvaard om voor haar te verschijnen, aan wien zy verklaarden de redenen, waarom zy den Heer Protector beschuldigden, en lieten hem ook uitroepen. Na welken tijd niet veel Volk meer te Windsor kwam, dan alleen mijn eigen lijf trauwanten, 't welk de Heeren begeerden, vreezen

vreezen te dat het Graauw, zoo onlangs eerst gestilt, lichtelijk wederom op de been mocht raken. Daar na begoft de Protector zijn zaken door brieven te verhandelen, ziende *Sir Philip Hobbey*, onlangs van zijn Gezandschap uit Vlaanderen t' huis gekomen, om zorge te dragen voor zijn familie, die in zijn wederkomst, een zeer vriendelijken brief voor den Protector medebracht, die hy aan hem overleverde, en noch een voor my, en eenen ander voor het Huis van het Parlement, inhoudende zijne fouten, eerzucht, ydele roem, en hoe hy in mijn jonge jaaren reukelooslijk een oorlog hadde aangevangen, niet wel op New-haven gepast, met mijne schatten zig zelven verrijkt, zijn eigen zin gevolgt, en alles op zijn eigen autoriteit uitgevoert, &c. welke brieven in het openbaar wierden voorgelezen; hier op kwamen de Heeren van stonden aan tot Windsor, namen hem gevangen, en brachten hem door *Holborn* naar den *Tour*. Daar na kwam ik tot *Hampton-Court*, alwaar zy, met mijne toestemming, ordineerden dat zes Heeren uit de Raad op my zouden passen, en ten minsten 4 Schiltknepen; de Heeren waren de Markgraaf van *Northampton*, de Graven van *Warwick* en *Arundel*; de Heeren *Ruffel*, *St. Joban*, en *Wentworth*; die schiltknepen waren *Sir Andrea Dudley*, *Sir Edward Rogers*, *Sir Thomas Darcy*, en *Sir Thomas Wroth*. Na mijn komste door *Lonnen* tot *Westmunster* wierd de Heer *Warwick* verkoren tot Admiraal van Engeland: *Sir Thomas Cheiney* afgezonden na den Keizer, om assistentie te verzoeken, 't welk hy niet en konde verwerven. *Mr. Wotton* wierd Geheim-schrijver gemaakt. De Heer Protector, volgens zijn eigen accoort en onderwerpinge, wierden door een acte van het Parlement, afhandig gemaakt zijn Protectorschap, Threforierschap, Marschalschap, alle zijne roerende goederen, en daaren boven aan Land de waardye van twintig duizent guldens. De Graaf van *Arundel* wierd in

zijn Huis gearresteert op het vermoeden van zekere begane misdaden; te weten, het afrukken van grendels en sloten tot *Westmunster*, het weg schenken van mijn huisraad, &c. en hy wierd in de boete geslagen van hondert en twintig duizent guldens; en te betalen alle jaaren tien duizent guldens; waar van hy naderhand vry gekeurt wierd.

Mr. Southwel wierd, over zekere oproerige Schriften geschreven met zijn eigen hand, in den *Tour* gezet, en hem een boete van 5000 guldens opgelegd, alzo ook *Sir Thomas Arundel*, en zes andere perzonen, om dat ze eenige t'zamenspanningen in 't *Westen* van Engeland hadden aangerecht: Daar wierd een Parlement gehouden, in het welke vast gestelt wierd de maniere van Priesters, Bisschoppen, en Diakonen te wycn. *Mr. Paget* overlatende zijn ampt van Contrerolleurschap, wierd verkoren tot Heer *Paget van Beaufert*, en door een Acte van 't Parlement beroepen om te zitten in het Hooger Huys; *Sir Thomas Darcy* tot Onderkamerling. *Guidotty* bracht heen en weer vericheiden tijdingen van den Vredemaker van Frankrijk, om vrede met ons te maken; tot welken handel vier perzonen wierden gedeputeert; en is na veele debatten, den handel op deze navolgende Artikelen uitgelopen:

Op den 24. Maart in het Jaar onses Heeren 1540.

Is'er een Vrede tusschen Engeland, Frankrijk en Schotland gesloten. Op de Vrede-handeling zaten voor de Engelse natie *Joban*, Graaf van *Beaford*, Heer Zegel-bewaarder, de Heer *Paget de Beaufert*, *Sir Willem Petre* Secretaris, en *Sir Joban Mason*. Voor die van Frankrijk *Monfieur de Rochepot*, *Monfieur Chastillon*, *Guil-luart de Mortier*, en *Boucherel de Sany*. De conditien waren deze navolgende: 1. Dat alle eer-namen, schattingen en vaste plaatsen blyven zouden als te voren. 2. Dat eenige fouten, of mislagen, door eenen enkel

enkel perzoon bedreven, ten ware dat hy ongeftraft bleef, het verdrag niet en mogt breken. 3. Dat de Koopvaardy-Schepen heen en weer vry fouden mogen pafferen.

4. Dat de Vrybuiters en Oorlog-Schepen te rugge fullen ontboden werden. 5. Dat men de gevangene wederzijds fal mogen lossen.

6. Dat wy tegen Schotland niet en mogen Oorlogen. 7. Dat Bulloigne en d'onlangsveroverde plaarzen, als ook *Louder* en *Dunglas*, mitsgaders all' het gefchut, behalven dat van Haddington was gekomen, binnen zes Maanden na de proclamatie van de Vrede, overgelevert zouden werden; waar voor de Franlen 200000. Scudies binnen 3. dagen na het overgeven van Bulloigne, zouden betalen: en nog 200000. Scudies in de herfst op een zeker daar toe beftemde dag; en ingeval de Schotten *Louder* quamen af te breken, dat het dan ons vryftond met Roxburg en Heymout ook op zoo een wyze om te fpringen.

Om dit na behoren na te komen, zouden tot *Guisnes* en *Arderefs* op den 7 April gegyfelt werden deze na-genoemde perzonen:

De Markgraaf de Means.

Monsieur Trimonville.

Monsieur D'Anguien.

Monsieur Mounmorency.

Monsieur Henandiere.

Vicedam de Chartres.

De Heer van Suffolk.

De Heer van Hartford.

De Heer Talbot.

De Heer Fritzwarren.

De Heer Martawers.

De Heer Strange.

En dat ook de onze, op d'overleveringe van de Stad van haar gyfeling ontlagen fouden worden, en ook drie van de hare, zoo wanneer zy hun eerfte paey quamen af te leggen; en dat by aldien de Schotten *Louder* en *Dunglas* mogten komen te demolieren, wy dan Roxburg en Heymouth fouden moeten atbreken, en dat geen van bey-

I I. Deel.

de partyen die voortaan zouden wederom mogen op bouwen of fortificeren, met den Keyzer daar onder te begrypen.

Op den 25 Maart 1550. wierd de Vrede tot *Calis* en *Bulloigne* geproclameert.

Op den 29 van de zelve Maand vreugde-vyeren, binnen *Lonnen* aangefteken.

Op den 30 dankzeggingen in de Kerken gedaan, en *Te Deum Laudamus* gezongen.

Op den 31 wierd de Heer van *Somerset* van zijn gevangenis ontlagen, en verscheen ten Hove.

Op den 2 April wierd het Parlement uitgesteld tot op den 2. Termyn-dag in de naaftvolgende Maand van October.

3. Dito. *Nicolaas Ridley*, te voren Biffchop van *Rocheſter*, wierd nu tot Biffchop van *Lonnen* verkoren, na dat fijn Eed afgelegd hadde.

Thomas Thirlby, te voren Biffchop van *West-Munſter*, nu Biffchop van *Nordwik* geworden zynde, heeft zijn Eed gedaan.

4. Dito. De Biffchop van *Chiceſter*, voor dezen een heftig voorvegter van de Tranſubſtantiatie, heeft dat gevoelen in de Kerk van *Westmunſter* opentlijk herroepen; verhuizende van *Westmunſter* naar *Greenwich*.

Op den 6 dito zijn onze Oftagiers de naauwe Zeeën tuſſchen *Dover* en *Calis* door gepaſſeert.

Op den 7 dito is *Monsieur de Fernin*, des Konings kamerling, uit *Vrankrijk* over *Engeland* komen reizen naar de Koninginne van *Schotland*, om haar de Vrede bekent te maken.

Op den zelfden dito wierd den Ambafadeur *Andreas van Guſtavus*, den Koning van *Sweden*, herwaarts afgezonden, om een vaſter verbintenis in 't ſtuk van de Koophandel in te gaan.

Op den 9 dito wierden d'Oftagiers wederzijds overgelevert, tot beveftiginge van de ecnigheid tuſſchen *Vrankrijk* en *Schotland*; want nademaal zommige aan *Monsieur Rochefort*, Luitenant, hadden te kennen gegeven, dat *Monsieur de Guiſe*,

B

Van

Vader van den Markgraaf van *Means*, overleden was, zoo wierd d'overleveringe der Oflagiers een dag later uitgesteld.

Op den 10^{den} is de Heer van *Warwik* generaal Wachtmeester geworden in het Noorden van Engelandt, en *Mr. Herbert*, President van *Wales*, en den eenen wierd 1000 Morgen Landts, en den ander vijf hondert vereert; en den Heer *Warwik* hondert Ruiters op des Konings beurs toegestaan.

Op den 11 is een acte ondertekent, dat degantsche Raad en zekere perzonen van de geheime Kamer, twee duizend drie hondert en veertig lijtrauwanten onder haar allen mochten houden.

Op den 12. dito wierd de Heer *Somerset* in den Raad aangenomen.

Guidotti, die de Vrede eerst voor droeg en op de baan bracht, wierd met de Ridderchap, 't welk 3000 guldens opbracht, en zijn Zoon met een jaarlijkze inkomste van zeven hondert vijftig guldens vereert. Zekere gevangene om geringe zaaken wierden op haar vrye voeten gestelt. Daar wierd geaccordeert om de Franze gevangene Soldaten los te laten. *Pieter Vaan* voor Ambassadeur gezonden naar Venetien. Brieven aan zekere Yersche Edelluiden geaddressceert, om een geblindhokten Ambassadeur, komende van den Paus, te vatten, noemende zig zelve Bisshop van *Armag*. Commissien om *Bulloigne*, *Lauder*, en *Dunglas* over te geven.

Op den 13. wilden de Vlaamze Oorlog-Schepen, onze Schepen voor by zeilen zonder de Vlag te strijken; d'onze zulks merkende, schoten op haar, en hun alsoo gedwongen hebbende te strijken, lieten haar varen.

Op den 14. kwamen *Monfieur Trimaul*, *Monfieur Vicedam de Char*, en *Monfieur Henandie tot Dover*; d'andere bleven tot *Calis*, tot dat zy verlof kregen.

Op den 15. wierd geordonneert, dat al wie gagic trok, in de Vasten en op andere tijden voor den Koning zou moesten Pre-

diken, en ook op alle Zondagen.

Op den 16. quamen de drie boven gemelde Oflagiers tot *Lonnen*, en wierden van de Heeren *Gray van Wilton*, *Bray*, en van verscheiden andere groote perzonagien, zijnde 20 in 'tgetal, en van hondert, die in dienst waren, ingehaalt en in de Stad gevoert, alwaar zy logeerden, en yeder alleen Huis hield.

Op den 18. wierden *Mr. Sidner* en *Mr. Nevel* tot Kamerlingen des Konings verkooren.

De Heer *Cobham*, Afgezand tot *Calis*, *Willem Petre* Opper Secretaris, en *Sir Johan Mason*, Franze Geheimschrijver, wierden gecommiteert, met zekere by-gaande instructien, om den Koning van *Vrankrijk* den eed afte nemen; en dat *Sir Johan Mason* Ambassadeur Legier zou zijn.

De Heeren *Johan Davies*, en *Willem Sbarrington*, gecommiteert om den eersten paay t'ontfangen, en daar van quitantie te geven.

Op den 19. *Sir Johan Mason* verkoren tot een van des Konings geheimen Raad, waar van *Willem Thomas* tot Klerk wierd gemaakt.

Des Keyzers Ambassadeur zijn verzoek door openbrieven, dat de *Princes Maria* de *Mis* vry mocht oeffenen, afgeslagen, en daar hy allegerde, dat wy de *Unie* met hem braken, alzo wy *Vrede* met *Schotland* hadden gemaakt: wierd daar op geantwoord, dat de *Koning* van *Vrankrijk*, en niet *Ik*, met haar aanspande, zeggende, dat ik zonder merkelijke redenen haar niet en mocht aanvallen.

Op den 20. *Lausber* van de *Schotten* belegert zijnde, en de *Capitein* verstaan hebbende dat de *Vrede* in *Engeland* was gepubliceert, leverde die over, volgens den inhoud van de *Vrede*, op verzekering dat alle de conditien van *Vrede* zouden na gekomen worden.

Op den 21. stierf *Monfieur de Guise*.

Op den 22. wierd'er een zeker order be-raamt, raakende des Konings slaap-kamer,

te weten, dat drie Edel-luiden van de buiten-kamer haar altijd daar zouden laten vinden, en twee op 't Hof liggen, en alzoo de plaats van een van de vier Ridder's bekleeden. Dat de Schiltknepen hun ampt vlijtig zouden waarnemen, en vijf Kamerlingen altijd by der hand zijn, waar van de eene in de slaap-kamer de wacht moest houden.

Op den 23. kwamen de Markgraaf de *Means*, de Hartog van *Anguien*, en de Landgraafs Zoon tot Dover te landen.

Op den 24. kwamen Monsieur *Irrmaul*, Monsieur *Vice-Dam de Char*, en Monsieur *Henaudy* ten Hove, ziende hoe d'ordre van de Koufband toeging, en den Adel met den Koning het Avondmaal des Heeren houden.

Op den 25. wierden zekere Artikelen, nopende een naauwer verbinteniss in 't stuk van Commercie, gezonden aan den Koning van Sweden; welke deze waren:

1. Voor eerst, by aldien de Koning van Sweden ons in Engeland koper wilde laten roekomen; hy dan onze Waaren zou hebben zonder Tol te geven.

2. Dat hy aan geen ander Potentaat Koper zou zenden.

3. Zoo hy ons staal, koper &c. liet toekomen, wy hem dan met onze koopmanschappen zouden gerieven, en hy geen hooger impost betalen, dan onze eigen Natie.

4. Indien hy ons eenige andere waren wilde toezenden, hy op Engeland een vryen handel zou mogen dryven; betalende niet meer Impost, dan een vreemdeling, &c.

Op het voorstel van den Hartog van *Brunswijk*, om ons tien-duyzend Man van zijn Soldaten in dienst over te doen, wierd geantwoort, dat het met den Oorlog was gedaan; en wat aanging zijn verzoek, om de *Princes Maria* ten houwelijk te mogen hebben, wierd hem aangedient dat de zaak tusschen haar, en d'Infante van *Portugal*, in onderhandeling stond, welke afgedaan zijnde, zou men hem antwoord laten toekomen.

Op den XXVI. De Heer *Clinton*, een Overste in *Bulloigne*, all' zyn Volk, behalven agtien hondert Man, voor afgezonden hebbende, en ook alle het geschut, uitgenomen dat, volgens het Tractaat, agter moest blijven, vertrok met gemelde 1800. Man uit de Stad, en leverde ze aan Monsieur *Chastillon* over; van hem de 6. Engelse Ostagiers, een quitantie voor de overlevering van de Stad, ontfangen hebbende, en daar nevens een vry geley-brief op *Calis*, alwaar gekomen zijnde, heeft hy die agtien hondert Man, op des Keyzers frontieren geleid.

Op den XXVII. De Mark-Graaf de *Menes*, de Graaf van *Anguien*, en Monsieur *Montmorency*, zijn tot *Blak-Heath* door den Heer van *Rutland*, den Heer *Gray van Wilton*, den Heer *Bray*, den Heer *Listle*, en verscheyden andere Heeren van *Adel*, mitsgaders van alle de Pensionarissen tot hondert toe in 't getal, behalven een groote menigte van Dienaren, zeer heerlijk ingehaald.

Het wierd den Heer van *Somerset* toegestaan, dat hy al zijn roerende goederen en inkomsten mocht genieten, behalven die alrede weggegeven waren.

De Ambassadeur van den Koning, vertrok wederom naar huys.

Op den VIII. De Graaf van *Anguien*, Broeder van den Hertog van *Vendosme*, en naaste erfgenaam aan de Kroon, na des Konings Kinderen; de Mark-Graaf de *Meanes*, Broeder van de Koning van Schotland, en Monsieur *Montmorency*, verscheenen ten Hore, alwaar zy met Snaaren-gespel onthaalt en vereert wierden.

Op den XXIX. Zekere personen wierden in apprehensie genomen, dewelke voorgenomen hadden op May-dag daar aan volgende muitery aan te rechten; de Priester, die de voornaamste aanvoerder daar van was, vluchte naar *Effex*, alwaar men hem socht te achterhalen.

Op den XXX. April wierde *Dunglas*, volgens den inhoud van het Tractaat, overgelevert.

May.

Op den 2 May wierd *Joanna Bocher*, anders genoemt *Joanna van Kent*, verbrand: om datze dreef dat Christus zyn vleesch van de *Maget Maria* niet en had ontvangen; in het voorgaande jaar ter dood yerwezen, dog in hechtenis gehouden op hope van bekering; waar toe de Bisschop van *Lonnen* en de Bisschop van *Eli* geordineert waren, maar toonde haar even hertekking; en schold den Predikant uit, die voor haar in de Kerk bad.

Op dezen zelfden dag geschiede de eerste betalinge tot *Calis*, aan *Sir Thomas Dennis*, en *Mr. Sharrington*.

Op den 4 dito, verlicheen Capiteyn *Clinton*, wiens Volk binnen *Bulloigne* lag, ten Hove; dewelke bedankt zijnde, tot Admiraal van *Engeland* wierd verkoren, op het overgeven van de Heer van *Warwicks* patent; hy wierd ook geheyme Raads Heer gemaakt, met belofte van hooger ge-avanceert te zullen worden. Den Capitein en Officieren van de Stad wierd ook belofte van belooninge gedaan. Monsieur de *Brisfey* kwam te *Greenwich* by den Koning, hem te kennengevende, dat zoo hy den Koning van *Frankrijk* ergens in konde dienen, hy in geen gebreke zou blyven; zulks gezuigde ook de *Contestabile* van *Frankrijk*, die toen het allermeeste bewind had.

Op den 5. trokken Monsieur de *Meanes*, en Monsieur de *Brisay* naar *Schotland*; om de Koninginne van de doot van den Hartog van *Guisse* te verwittigen.

Op den 6. quamen de *Mr. van Ayrskan*, en Monsieur *Morrets* Broeder uit *Schotland* om de Vrede aan te nemen, die daar na hun vry-geley-brief hadden om naar *Frankrijk* reyzen.

7. De Raad heeft voor yeder Graatschap een zeker boek laten toe stellen, waar in geschteven stond, wat voor personen het Luytenantschap in gemelde Graaffchappen zouden bedienen, en wie by my zou blyven; maar den Luytenants wierd belaft de

komste van *Chastillon*, *Sarcy*, en *Bouchera* afte wachten, en dan te vertrekken.

Op den 8. wierd uitgeroepen dat de Soldaten naar hare garnizoenen zouden wederkeren; en den Majoor van *Lonnen* wierd aanbevolen het opsigt daar van te nemen; en haar na haar Land te zenden.

De betalinge van dertig duyzent pond sterlings, wierd een jaar uitgestelt, en daar wierden twee-duyzend vyf-hondert centeners buskruyd opgekocht.

Op den 9. wierd een Plakkaat uitgegeven, dar alle laken-wevers met Eede zouden verklaren de lakens niet te zullen vervalichen; maar te maken volgens d'ordinantie van den Cancellier, en volgens een acte van het Parlement, ten tijde van *Edward* de derde gemaakt.

Op den 10. kwamen de Heer *Cobham*, de Secretaris *Petre*, en *Sir Johan Mason* tot *Amiens* by den Koning van *Vrankrijk*, die zyn reize vast vervorderde, alwaar zy van den gantschen Adel verwelkomt wierden, en na hare logementen, wel gestoffeert, geleid.

Op den 11. heeft de Koning van *Vrankrijk* de aanneming van het Tractaat met eede bevestigt.

Op den 12. vertrokken onze Ambassadeurs uit het Hof van *Vrankrijk*, welkers plaats *Sir Johan Mason* by provisie beklede.

Op den 14. wierden de Hartog van *Sommerzet*, en de Heer Admiraal tot geheime Raadsheeren verkoren.

Op den 15. wierd geordonneert, dat de lichte Ruitery en Soldaten betaalt zouden werden. Dat ook de voornaamste hooftmannen met zes duizend wel gewapende krijgsknechten naar *Schotland* zouden gezonden worden tot versterkinge van de frontieren.

Het Tractaat van Vrede met *Schotland* wierd aangenomen, en ook volgens den inhoud van de Ligue, geratificeert.

Op den 16. vertrok de Heer van *Ayrskan* naar *Vrankrijk*.

Op den 17 begaf hy zich van Westmunster naar Greenwich.

Op den 18 kwam de Koning van Vrankrijk tot *Bulloigne*, om van het geschut, hem onlangs overgedaan, inspectie te nemen, en om aldaar op alles order te stellen; 't welk verricht hebbende, is hy vertrokken.

Op den 19. *Pieter Vane*; zijne instructien van het Hof ontfangen hebbende, is voor Ambassadeur naar *Venetien* vertrokken.

Op den 20. zijn de Heeren *Cobham*, en *Willem Petre*, hun reize afgeleid hebbende, wedergekeert; overleverende de testimoniale beëdigde brieven, ondertekent van verscheiden Edelluiden in Vrankrijk; mitsgaders het Tractaat met het groote Zegel van Vrankrijk verzegelt: en in den eed wierd beleden dat ik Opperhoofd was van de Kerken van Engeland en Yerland; en ook Koning van Yerland.

Op den 22. kwamen *Monseurs Chastillon*, *Mortier* en *Boucherel*, (verzelt met den Rhijn-graaf, *Dandélet*, en *Chesault*,) tot *Duresin-Place*. Op hun reize hebben haar de Heer *Thesaurier* en 60 aanzienlijke perzonen tot *Wolwich* aangetroffen; de klokken en trompetten lieten haar ook tot *Wolwich*, *Debsford*, en uit het Kasteel, ter eere van haar, hooren.

Op den 23. kwam my de Ambassadeur den *Trevis* aanbieden; en leverde my ook geloofs-brieven over uit de naam van de Koning van Vrankrijk.

Op den 24 wierden de Ambassadeurs ten Hove ghaalt, alwaar zy my zagen den eed doen tot aaneeminge van het Tractaat, en daar na hielden zy met my het middagmaal. Het middagmaal nu gedaan zijnde, zy tien tegens tien perzonen de ring stekende, waar van, aan de eene kant waren de Hartog van *Suffolk*, de *Vice-Dam*, de Heer *Lisse*, en zeven Edelluiden in het geel gekleed: aan d'ander kant de Heer *Strange*, *Monheur Hennady*, en noch acht andere perzonen, in het blaauw gekleed.

Op den 25. zagen d'Ambassadeurs de Beeren en Stieren gevecht aan.

Op den 26. deden d'Ambassadeurs, op de Jacht geweest zijnde, met my het avondmaal.

Op den 27. gingen zy *Hampton-Court* bezien, alwaar zy uit jagen gingen, en tegen den avond tot *Duresin-Place* wederkeerden.

Op den 28, heeft een zeker perzoon (zig aanstellende als of hy wilde gaan trouwen) door dit middel gezocht het Volk by een te vergaderen, en alzo een oproer binnen *Kent* aan te rechten: waar op hem zommige Jonkers uit het Graafschap by de kop gevat hebbende, wierd hy naderhand, na verdiensten, gestraft.

Op den 29. heeft de Hartog van *Somerset* voor de Heeren Ambassadeurs een zeer kostelijke maaltijd aangerecht, en voort daar aan op de Revier *Tbaams* haar allerlei geneugten en vermaak aangedaan.

Op den 30. May d'Ambassadeurs hun afscheid genomen hebbende, vertrokken 's daags daar aan.

Junius:

Op den 3. Junius kwam de Koning tot *Stern*; alwaar een houwelik gesloten wierd tusschen den Heer *Lisse*, de Graaf van *Warwicks Zoon*, en Mevrouw *Anna*, Dochter van de Hartog van *Somerset*; na het sluiten des Houwelijks wierd daar dapper opgodischt, en heerlijk gedanst; daar na gingen de Koning en Mevrouwen in twee *Anti-Chambres* met groene takken behangen, alwaar zy twaalf aanzienlijke perzonen op een zeer lang Veld tegen malckanderen zagen lopen, en ook het steekspel. Daar na kwam de Koning wederom tot Westmunster.

Op den 4 trouwde *Robert Dudley*, de derde Zoon van de Graaf van *Warwick*, met *Sir Johan Robsarts* Dochter; na het trouwen warender zekere voortreffelijke perzonen, die een weddenschap met den anderen aangingen, wie het hooft van een

Gans, die levendig aan twee'dwars-palen hing, eerst zou afhalen.

Op den 5. geschiede daar een Tournoy of Spiegel gevecht te voet, met al zoo lange-staven, als daar men te paard zittende mee rend.

Op den 6. verhuisde ik naar *Greenwich*.

Op den 8. heb ik mijne Progressen gedaan, of gereist in maniere als volgt: te weten; van *Greenwich* op *Westmunster*, van *Westmunster* op *Hampton-Court*, van *Hampton-Court* op *Windsor*, van *Windsor* op *Guilford*, van *Guilford* op *Oatland*, van *Oatland* op *Richmond*, &c.

De *Vice-Dam* heeft een groote maaltijd voor den Hartog van *Somerſet*, en den Markgraaf van *Northampton* laten aanrechten, met verscheiden Momedanzen en andere vermaaklijkheden.

Op den 9. dito, gingen de Hartog van *Somerſet*, de Markgraaf van *Northampton*, de Heer *Treſorier*, *Bedford*, en de Secretaris *Petre* by den Bisschop van *Wincheſter*, om te vernemen, waar aan hy zig wilde houden. Hy antwoordde, dat hy wilde gehoorzamen, en alles, dat door my, en mijn Parlement in druk uitgegeven was, voortzetten; en by aldien hy in zijn gemoed beswaart mocht zijn, dat hy 't dan aan den Raad zou openbaren, en het zelve niet opentlijk weder spreken.

De eerste betaalinge van de penningen der Franſen wierd in den Tour wech geleid, om in alle voorvallende noot aan te tasten.

Op den 10. wierden de Schriften van mijne procederingen, of wat ik gedaan had, den Bisschop van *Wincheſter* toegezonden, om te weten of hyze met zijn eigen hand wilde ondertekenen, of beloven voor het Volk te laten drukken.

Op den 11. wierd ordre gegeven om *Calis* te versterken, en met leeftocht voor 4. maanden te verlorgen. De Heeren *Henrik Palmer* en *Alce* wierden naar de frontieren van *Schotland* gezonden, om alle de fortificatien aldaar te bezichtigen;

en wederom bescheid te brengen, welke plaatzen noodig dienden versterkt te werden.

Op den 12. kwam de Markgraaf de *Meanes* te post uit *Schotland*; en reisde naar *Vrankrijk*.

Op den 13. wierden zekere ondertekende Commissien, nevens dertig andere, aan *Sir William Herbert* geaddressieert, om zekere zaaken in *Wales* te verhandelen: hy wierd ook onderricht, hoe hy zig in zijn Presidents ampt zou dragen.

Op den 14. wierd d'Opziender van *Calis* naar *Calis* gezonden, om voor eerst de wallen van *Risbank* na de Duinkant toe te slechten, en daar na wederom zeer hecht en sterk te maken; het ronde bolwerk puntswijze te veranderen, invoegen dat het twintig voet verre in de Zee zou mogen uitsteken, om daar uit op de Duynen te flanqueren, en den berg te demolieeren. Ten anderen, om van *Marbridg* inspectie te nemen, en een hoog bolwerk in het midden daar van met flanquen of strijkhoecken te maken, om alzo op alle enge passagien te kunnen flanqueren; en ook om vier sluizen te leggen tot meerder bevelinge van de haven van *Calis*. Daar na wierd hem belast naar *Guisnes* te gaan, alwaar hy eerst het drie-koekig bolwerk zou slechten om de buiten-wal van de batery te maken, en om de ledige plaats tusschen de batery en voornoemde buiten-wal met gemelde bolwerk op te vullen, en d'oude batery hooger op te halen, om alzo de Stad dies te bekwaamer te kunnen beschermen. Hem wierd ook bevolen *Parzons* bolwerk, daar het nu staat, rondwerpig te maken zonder flanquen, en ook met zes andere flanquen die dicht aan de batery kwamen.

Atwood en *Lambrecht* wierden gelonden om *Alderny*, *Silly*, *Ferſy*, *Garnsey*, en het Eiland *Gitto* te schouwen.

De Hartog van *Somerſet*, nevens vijf andere Gecommitteerden uit den Raad, den Bisschop van *Wincheſter* over gemelde zaak aansprekende, gaf hy haar dit tot antwoord:

woords: Ik heb het boekken van het algemeen bidden met aandacht overgezien, en hoewel dat ik het zelfs zoo niet ingestelt zou hebben, nochtans vind ik daar zodanige dingen in staan, die myn gemoed voldoen; derhalven wil ik het zelfs niet alleen nakomen, maar ook zorgen dragen dat het van mijne Parochianen geschiede.

Dit werd van gemelde Raadsheeren met hun eigen hand onderteekeut, dat zy hem deze woorden hadden hooren spreken.

Op den 15. gingen de Heer Markgraaf, Mr. Herbert, de Vice-Dam Henandie, en verscheiden andere Heeren den Graaf van Warwick bezoeken, van wien zy heerlijk onthaalt wierden; des anderen daags hebben verscheiden aanzienlijke Heeren de ring gesteken.

Op den 17. ging ik na *Debsford*, ten avondmaal genodigt zijnde van den Heer Clinton: al eer het avondmaal aanging, zag ik eenige perzonen achter op een boot staan, zonder haar ergens aan vast te houden, malkanderen na loopende, tot dat de eene buiten boort viel. Doe wy gingen aanzitten, hebben Monsieur Vice-Dam en Henandie, met my het avondmaal gehouden. Na den eeten wierd'er op een groot Schip, liggende op de Rivier de *Thames* een Fortres opgerecht, hebbende drie wallen en een Kasteel; in het middelste van die drie wallen lag Capitein *Winter* met ongeveer 40 of 50 Soldaten in het geel en swart gekleed. Tot het Fortres behoorde ook een Galjoot, voerende een geele vlag, waar in Volk en Ammonitie was tot defensie van het Kasteel: weshalven daar 4. Pinassen kwamen met haar Volk in het wit eerlijk gekleed; welke gezind zijnde op het Kasteel een aanval te doen, eerst een van hare Pinassen voor uit zonden, en daar na met kluiten, aarde, vyer-ballen, ried van vyerpijlen daar eigentlijk toe gemaakt, en met bomben op het Kasteel stormden; doch eindelijk kwamen zy met hun grof kanon, waer me

zy een bresse deden in de buiten wallen van het Kasteel, en haar daar uit dreven tot in de tweede schans; dewelke daar na een uitval doende, de Pinassen verdreven; zoo dat een daar van komende te zinken, sprongen alle de Mannen, meer dan 20 in 't getal zijnde, buiten boord, en swommen in de Rivier *Thames*; doe kwam d'Admiraal van de Vloot, met drie andere Pinassen, en nam het Kasteel stormender hand in; dede de Kap daar van in stormen, en nam den Kapitein en Luitenant gevangen. Daar na ging d'Admiraal uit, om het Galjoot met de geele vlag te nemen, het welke aan boort leggende, en haar in zijn geweld gekregen hebbende, keerde hy wederom naar huis.

Op den 18. gaf de Major van *Londen* ordre, dat men alle nachten sterker wacht zou houden, van wegen de groote moedwilligheid die daar gepleegt wierd; oar wierd ook een *Alderman* geordineert om toe te zien dat alle nachten alles geschiktlijk toeging.

Op den 19. wierd'er door geheel *Suffex* scherp onderzoek gedaan na alle Landloopers, Waarfeggers, Conspirateurs, Dobbelaars &c.

Op den 21. warender zekere Perzonen in *Essex*, ontrent *Rumford*, welke t'zamen spannende gevangens wierden; en alzo wierd de zaak gestuit.

Op den 23. vertrok ik naar *Greenwich*.

Op den 24. wierd *Johan Fates*, Graaf van *Essex*, met brieven afgevaardigt, om te zien of de Bisschop van *Lonnen* na kwam, het gene hem belast wierd, te weten, om altaaren en diergelijke ceremonien en misbruiken af te schaffen.

Op den 28. wierd Monsieur *d'Angoulesme*, derde zoon van de Koningin van *Vrankrijk*, geboren.

Op den 29. trok de Keizer van *Straatsburg* op *Ausburg*.

Op den 30. wierd *Johan Poynt* Bisschop van *Rocheester*, en hem wierd den eed afgenomen.

Julius.

Op den 5. verschafte men penningen, om naar *Yerlandover* te zenden, tot betalinge van de Soldaten die daar waren. Daar wierd ook een zeker ordre beraamt, om de Vreemdelingen uit *Lonnen* te doen verrekken.

Op den 7. voer de Heer van *Arskinover* naar *Schotland*, komende uit *Vrankrijk*. De Ambassadeur van *Vrankrijk* voor my gehoor krijgende, maakte my voor afbekende geboorte van Monfieur d' *Angoulesme*; daar na verklarende dat, nademaal de Koning van *Vrankrijk*, my ten gevalle, de gevangene tot *St. Andrews* op hun vrye voeten hadde gestelt, (dewelke, al eerste gevangenen genomen waren geweest, den Cardinaal moordaadig hadden oingebrecht,) zoo begeerde derhalven zijn Heer en Meester, dat al de Schotten, die gevangen zaten, aan hem mochten overgelevert werden: waar op wierd geantwoord dat sy al overgelevert waren: Doe sloeg hy voor een zeker perzoon, genoemd de Bisschop van *Glasgow*, die na de Vrede vermomt aanquam zonder vrygeley brief, en daar op gevat wierd: hem wierd hier op tot antwoord gegeven, dat wy geen Vrede met *Schotland* hadden, dan alleenlijk dat zy over *Engeland* mochten passeren: het zelve affirmeerde ook de Heer *Arskin*.

Op den 8. wierd voor vastgesteld dat de twee-hondert Man, die by my waren, en de twee hondert Man by *Sir William Herbert*, naar *Yerland* zouden overgevoert worden. Dat men ook de Munt te werk zou stellen om alle Jaaren, twee-hondert veertig duyzend guldens te slaan tot vergoedinge van alle mijn onkosten dit Jaar in *Yerland* gedaan, en hondert duyzend guldens om mijne schat-kisten daar me te voorzien.

Op den 9 gingen de Graaf van *Warwik*, de Heer *Thefaurier*, *Sir Welliam Herbert*, en de Secretaris *Petre*, na den Bisschop van *Winchester*, van my en den Raad onder-

tektent: behelfende de bekentenis van zijn schuld, van Opperhoofdschap, van het vast stellen van heilige dagen, het vernietigen van 6. Artikelen en verscheyden andere zaaken; waar van de Copy in de kist van de Raadkamer bewaart wort: welk schrift hy met zijn eigen hand ondertekende, behalven die van zijne bekentenis.

Op den 10. dag wierden de Heeren *Willem Herbert*, en Secretaris *Petre* na hem toegezonden, om hem te verwittigen dat ik verwouderd was dat hy zijne bekentenis niet en wilde ondertekenen; waar op hy antwoorde de bekentenis niet te willen ondertekenen, nademaal dat hy onschuldig was, en de bekentenis slegts een inleydinge tot de artykelen.

Op den 11. wierd den Bisschop van *Lonnen*, den Secretaris *Petre*, *Mr. Cecil* en *Goderik* belast om zekere artykelen, volgens de wetten, op te stellen, om nagekomen te worden.

Op den 12. wierd geordineert dat onderschijn van een Equipagie toe te stellen, vijftig-duyzend guldens aan de Protestanten geremitteert zouden werden om ons toe te vallen.

Op den 13 heeft de Bisschop van *Winchester* de artikelen, die de Bisschop van *Lonnen* en andere hadden ingestelt, niet willen aannemen.

Op den 14. wierd *Sir John Yates*, naar het Graaffschap van *Essex* gezonden, om de Princes *Mariaas* vertrek niet te laten voortgaan, alsoo men uit geloofwaardige perzonen hadde verstaan, dat *Scipperus* haar heimlijk naar *Antwerpen* zou weg voeren; verscheyden van hare Edelen waren aldaar, en *Scipperus* hadde kort te voren inspectie genomen van de havens.

Op den 15. wierd geordineert dat twee-hondert Man, met den Hartog van *Somerfet*, twee-hondert Man met den Heer *Zegel-bewaarder*, en vier-hondert Man met *Mr. St. Legier* naar de Zee-kust gezonden zou werden.

Op den 16. wierd bestemt dat wy op naast-

naast toekomende Woensdag op eenen dag naar *Windfor* zouden reizen, en mid-dagmaal houden tot *Sion*.

Op den 17. wierd voor raadzaam ingezien, dat de Heer *Howes* in zijn garnizoen noch sou blyven, en de Heer van *Warwick* alhier, en daar voor salaris trekken.

Op den 18. wierd den Bisschop van *Winchester* voor 3. maanden zijn tractement onthouden.

Op den 19. wierd *Hooper* tot Bisschop van *Glocester* verkoren. De kooplieden wierden belast hun koop-handel op Vlaanderen, soo veel als sy konden, in te trekken, alsoo de Keizer veel scherpe wetten hadde gemaakt tegen de gene die professie deden van het Euangelium.

Op den 20. geschiede een monsteringe van het volk dat binnen *Bulloigne* lag, het welke volkomen af betaalt wierd, en noch voor een toekomende maand gagie ont-fing. *Sir John Wallop*, *Francis Hal*, en *Doltr. Coke* wierden gecommiteert tot de limijt-scheidinge, tusschen my, en den Koning van Vrankrijk. 22. Mijn vertrek naar *Windfor*.

Op den 23. wierden de Secretaris *Petre*, en de Heer Cancellier gecommiteert, om te gaan by de Princes *Maria*, om haar tot *Oking*, of ten Hove, te doen verschijnen.

Op den 25. wierd voor vast gestelt, dat de Koning van Vrankrijk zijn halve betalinge sou verdeelt worden met hondert duizend guldens te betalen tot *Calis*; negentig duizent guldens in *Yerland*; hondert duizend guldens in het Noorden van Engeland; en twintig duizend guldens in d'Admiraliteit; invoegen dat ieder Franck Kroon een Roosenobel van d'onze zou doen.

Op den 26. Alsoo 'er een sterk geruchte-ging van *Scepperus* zijn komste, wierd derhalven geordineert dat de Admiraliteyt mijn Scheeps-Vloot by der hand sou schikken te hebben.

Op den 27. ging de Hartog van *Somerset* om ordre te stellen in het Graafschap van

Oxford, *Suffex*, *Wiltsbire*, en *Hampshire*.

Op den 28. De Princes *Maria*, na verwisseling van veel woorden, liet haar eindelijk gezeggen, om te willen komen tot *Leez*, by mijn Heer den Cancellier, en daar na tot *Hunsden*; maar om ten Hove, of tot *Oking* te komen op die tijd, dat heeft ze t'eenemaal afgeslagen.

Op den 29. stierf de Graaf van *Southampton*.

Op den 30. Nam *Andrew Dory* de Stad in, in *Africa*, van den Zee-Roover *Dragutte*: dewelke ondertusschen het Land van *Genua* verbrande.

Op den 31. kwam de Keizer tot *Augsburg*.

Augustus.

Op den 4. dito wierd door zekere Patenten *Mr. St. Legier* geordineert, om aldaar *Vicc-Roy* te zijn; tot dien einde kreeg hy zijn Commissie, instructien en brieven aan de Edelen in *Yerland* geadresseert.

Op den 5. vertrok hy uit het Kasteel van *Windfor*.

Op den 6. vertrok de Hartog van *Somerset* naar *Redding*, om aldaar ordre te stellen.

Op den 7. wierd geordineert, dat van de penningen, door ordre van de Konink van Vrankrijk aan my overgelevert, hondert duizend Kroonen genomen zouden werden, om te betalen hondert duizent guldens tot *Calis*, hondert duizent in 't Noorden, twintig duizend in d'Admiraliteit, en tachtig duizend guldens in *Yerland*.

Op den 8. nam *Monsieur Henaudy* zijn afscheid om op *Calis* te trekken, en, na gedane betalinge, wederom naar huis te mogen keren; *Tremoville* nu krank zijnde, wierd op een Rosbaar naar *Dover* gevoert.

Op den 9. kwam d'Ambassadeur tot *Windfor*; om voor de Dowagiere van Schotland paspoort te verzoeken; het welke bekomen hebbende, kwam sy als

een Vriendinne; zijn verzoek was om vry geley te mogen hebben voor 300 Paarden, en 200 Perzonen tot haar lyf-trauwanten, doch dit wierd haar niet geheel en al toegestaan, maar alleenlijk dat twee hondert Paarden, en hondert lyf-trauwanten in een gefelschap, komende in dit Rijk, volgens de ordinantie, zonder eenige verandering naar Vrankrijk fouden mogen pafferen, maar niet wederom over Engeland naar huis te keren.

Op den 10. toonde de *Vice-Dam* van Chartres verlofte hebben, om alhier te mogen blijven, en daar nevens een brief tot dien-einde gefchreven.

Op den 11. vertrok d'Ambassadeur van Vrankrijk naar huis, wel vernoegt zijnde met d'antwoord op zijn verzoek ontfangen.

Op den 11. begaf ik my naar *Guilford*.

Op den 12. wierd het Parlement tot op den 20. February daar aan volgende opgefchort.

Mr. Cooke, Mr. der Verzoekschriften, en zekere andere Rechtsgeleerden wierden geordineert, om de wetten en Acten, die niet gantsch ondienftig waren, beknoptelyk op te stellen, en die te borde te brengen. De Heer Cancellier wierd zeer krank, nevens veertig perzonen van zijn Huisgefin, foo dat de Princes *Maria* op die tijd aldaar niet en kwam.

Op den 14. kwamender verſcheiden advertiffementen van *Chamberlain*, Ambassadeur by de Koninginne van *Hungariën*, berichtende dat zy volkomen gefint waren om de Princes *Maria* te halen, en also een buitenlandſe oorlog, en inlandſe confpiratie aan te rechten; invoegen dat de Koningin *Scepperus* voor een bloohertige uitmaakte, en dat hy uit vrese voor eenen Heer die af kwam, zijn aanslag op de Princes *Maria* niet en derfde uitvoeren.

Op den 16. fakte de Graaf van *Maxwel* af, naar de Noorder-quartieren, met een groote macht om de *Gremes* (zijnde een zekere familie, die ſig aan my overgegeven

hadden) te ruineren; maar de Heer *Daire* prefenteerde ſig voor haar met een ſchoone Krijgs-bende, en is alzoo zijn aanslag mislukt; deze aanzienlijke Heeren nu, *Gremes* genoemt, zijn met gemelden Graaf hand-gemeen geworden, en hebben ettelijke van zijn Volk ter neder gehouwen.

Op den 17. beſloot de Raad onder haar zelve, dat niemand van de hare, tot iemandſ faveur iets fou ſpreken, van wegen landeryen te gunnen op ſurvivantien van bedieningen, of Huur-Cedullen van Heerlykheden voor ettelijke jaaren; ten zy aan zekere Capiteinen, die tot *Bullogne* in dienſt waren. d'Oploffing of antwoord wierd tot op naaſtvolgende *St. Michiels* dag opgefchort.

Op den 18. wierd een Proclamatie uitgegeven, dat alle Vreemdelingen die voor *St. Michiel* penzioenen verzochten, van de hand gewezen zouden werden.

Op den 19. Heb ik mijn reize op *Oking* aangevangen.

Op den 20. geſchiede de tweede betalinge der Franzen, en *Henaudy*, nevens *Tremoville*, wierden overgelevert.

Op den 21. wierd beſtemt, dat tachtig duizend guldens van de laaſte betalinge betaalt zouden werden, om een eynde te maken met die van *Calis*, en noch vijftig duizend aan het Volk in de Noorder quartieren.

Op den 25. wierd geordineert, om met honderd duizend guldens winſt te doen, om in het navolgende jaar de buiten-paaijen af te leggen; en daar wierd toeſegginge gedaan, dat de penningen alle maanden dubbeld intereſt fouden opbrengen.

26. Mijn vertrek naar *Oatlands*!

Op den 27. dede *Andreas Doria* een ſwaren ſtorm op de Stad, in *Africa*, daar de Zee-rover *Drogute* in lag, doch hy wierd door die van binnen afgeſlagen.

Op den 29. viel by nacht de Zee-rover *Dragute* ſterk op *Andreas Doria* aan, en ſloeg de Capitein van de Revier de *Theems*, nevens verſcheiden andere voortreffelijke perzonen.

Op den 31. gaf de Hartog *Mauritius* aan den Keyzer tot antwoord, dat by aldien daar geen vrye Raads-Vergadering ware, hy in de zelve niet en zou verschynen.

September.

Op den 2. dito gaf zig *Maclamoor*, die te voren in Yerland een oproer had aange-recht, gevangen, door het beleid van *Mr. Barberjon*, en hy stelde borg.

Op den 6. resigneerde *Wotton* zijn Secretarischep, aan *Mr. Cecil*.

Op den 8. vertrok ik uit Nonsuch; en

Op den 13. uit Oatlands.

Op den 14. geschiede een Proclamatie, waar in belast wierd dat men generhande Leeftocht, geen wasch, smeer, kaarsen, noch diergelijks uit het Land mocht voeren, behalven naar Calis; de Schippers moften ook borg stellen, dat zy daar na toe voeren. (2.) Dat niemand de voor-noemde waaren vermocht te koopen, noch verkoopen, behalven Makelaars, die aan graanen slechts voor een zeker gedeelte mochten herederen. (3.) Dat alle be-ampte perzonen, haar zelve in honderden moften verdeelen, om in haare Wykken onderzoek te doen, hoeveel graanen datter in yder koren-schuer overschoten, en ordre te geven dat mense voor een civile prijs verkocht: als ook dat eene van de be-ampten op ieder markt-dag sig moft vertonen, om toe te sien, dat aldaar granen gebracht wierden. Daaren-boven, al wat Schippers iets van gemelde waaren, over Zee naar andere gewesten, of naar Schotland quamen te voeren, acht dagen na de publikatie van de Proclamatie, zoo was Schip en de ladinge verbeurt; de eene helft voor den Fiscaal, en d'ander voor den aanbrengrer. Indien iemand iets inkochte, om wederom na den voor-noemden dag te verkoopen, die quam alle zijne goederen, Landen; &c. te verbeuren, d'eene helft tot profijt van den Aanbrengrer, en d'ander voor den Koning.

Al wie geen kooren, volgens bevel, te markt bracht, de zelve verviel in de boete van hondert guldens, ten ware dat de verzorgers het zelve aannamen, of dat het aan zyn naaste gebuuren verkocht wierd.

Op den 15. wierden, om dit na behoren uit te voeren, brieven na d'Officieren afgezonden.

Op den 18. wierd *Andreas Doria* van de Stad *Afrodifium* in Africa, afgeslagen, ver-looren hebbende veel van zijn Volk, nevens den Capiteyn van de *Thamas*, evenwel heeft hy de belegering niet gequitteert.

Op den 24. wierd ordre gestelt, om *Calis* te victualieren.

Op den 26. wierd de Heer *Willoughby* gecommitteert om naar *Calis* te reyzen, en heeft sig ook derwaarts begeven.

Op den 28. heeft de Heer *Tbesaurier*; tot Lonnen ordre gestelt om de Stad, met hulp van den Major, te bewaren.

De Keyser gesint zynde, om een Synode by een te roepen, wierd zulks ingewilligt, op conditie van een vrye en gewoone Raads-Vergadering; de Gemeente versocht ook dat yder een regt wederom mogt geschieden; en een algemeene Vrede gepubliceert werden. Sy begeerden ook dat niemand mocht gedwongen werden, om de manier van zyn Religie t'achtervolgen.

De Keyzer gaf tot antwoord, dat de Raads Vergadering dienen zou tot Godes cere, en handhavage van het Keyzerrijk tot Trent. Hy wist van geen recht toe eenige van zijne Landpalen, hy wenschte om Vrede, doch ondertusschen was zyne begeerte dat zy haar na de laatste Concilie van Trent wilden schikken. Hy begeerde ook dat die van Bremen en Hamburg, nevens hare bondgenoten, haar niet meer oproerig wilden aanstellen, maar zijne Decreten gehoorzamen.

Op den 30. kwam *Georg*, Hertog van *Mechelenburg* met zijn krygs Volk voor de Stad Maagdenburg, zijnde gereformceert;

tegen wien de Graaf van *Mansfeld*, en zyn Broeder uit trokken, met 6000. Man en 8. stukken grof geschut, om hem het plonderen te beletten; maar de andere den Veldslag uitstaande, dreef den Graaf op de vlugt, nam zyn Broeder gevangen, en sloeg, zoo men verhaakt, drie duyzend Man dood.

October.

Op den 4. trok ik naar *Richmond*.

Op den 5. wierd het Parlement tot op den 20. January uitgesteld.

Op den 6. dede den Koning van *Frankrijk* zyn intrede binnen *Rouan*.

Op den 10. wierd geaccordeert dat *Fork*, een van de Muntmeesters van den *Tour*, een contract met my zou ingaan, te weten, dat het profijt van silver spuitende uit *Boullion*, dat hy zelfs mede bracht, genietende, alle mijne schulden zou betalen, bedragende hondert en twintig Tonnen gouds, of noch meer, en dat hy schuldig zou zyn, van het overschot rekening te doen, betalende voor de once niet meer, als drie gulden, ses stuyvers, tot dat de *Wissel* met die in *Vlaanderen* over een quam, en daar na tegens drie gulden twee stuyvers. Dat hy ook van alle de conditien van zyn contract, opening en rekening zou moeten doen, aan de gene die geordineert mogt werden, om de zelve na te zien; en daar uit te scheiden als het my geliefde: waar voor ik hem aan gereed gelt zou betalen, de zomme van hondert en vyftig duyzent gulden, en na laten tachtig duyzent gulden, over *Zee* te voeren tot aflag van de *Wissel*.

Op den 16. begaf ik my naar *West-Munster*.

Op den 19. wierdender by afkondiginge pryzen gestelt, op allerley zoorten van granen, boter, kaas; en allerley gevogelten.

Op den 20. quamen de *Franzen* tot *Sandfield* en *Finswood*, sterk acht hondert Man, en hebben aldaar op mijn grond mijne *Onderdanen*, die haar met het hout geneerden, bedorven.

Op den 22. kwam d'Ambassadeur van *Vrankrijk*, dit zyn Volk verschoonen, zeggende dat het haar niet raadzaam dacht, dat dat hout van de onze geschonden zou werden, also zy haar inbeelden dat het hun toebehoorde, en daarom lagen zy daar.

Op den 26. wierdender duyzend Man ingescheept, om naar *Calis* te gaan, en dan naar *Guisnes*, *Hammes*, *Rishumbee*, *Newmanbrid*, de *Dyken*, en *Bolwerken*, om de zelve te versorgen en met noodruit te voorzien.

November.

Op den 19. wierder naar yder *Bisschop* brieven afgevaardigt, om de *Altaaren* onder de voet te werpen.

Op den 20. wierden die van den *Adel* in ieder *Graafschap* door brieven verwittigt, om de laatste proclamatie nopende de graanen, naukeurig na te komen, nademaal dat ze die te merkt niet en brachten, haar belastende de misdadige te straffen.

Op den 29. wierde de tweede proclamatie, op hare brieven die zy wederom schreven, vernietigt.

December.

Op den 15. wierdender brieven afgezonden, om zekere *Hof Predikers* van de *Princes Maria*, in hechteniste nemen, om dat zy de *Mis* celebreeerden, 't welk zy ontkende.

Op den 19. wierd *Borthwick* naar den Koning met secrete instructien afgevaardigt, om de *Princes Elizabeth*, ten houwelijk uit te geven aan sijn Zoon.

Op den 20. wierder een bende van *Ruyters* geordineert, verdeelt onder den *Adel*.

Hondert aan den *Hartog* van *Somerset*.
Vyftig aan den *Markgraaf* van *Norhampton*.

Aan den *Heer Markgraaf* van *Dorset*.

Den Graaf van *Wiltshire*.

Den Heer Wentworth.

Den Heer Admiraal.

Den Heer Pager.

Mr. Sadler.

Mr. Darcy.

Aan den Heer van Warwik.

Den Heer Zegel-bewaarder.

Mr. Herbert.

Den Heer Threforier.

Op den 24. begaf ik my naar Greenwich.

Op den 26. wierd de Vrede tuffchen den Keizer en de Schotten gefloten.

Januarius.

Op den 6. wierd den Graaf van Arundel tachtig duizend guldens quijt gefcholden, die hy behoorde betaalt te hebben, om zekere fouten die hy binnen twaalf jaaren bedreven had.

Op den 7. wierd beftemt, alzo het de Franzen op Yerland hadden gemunt, dat men vier Schepen, vier barken, vier Pinnaffen, en twaalf Victualie-Schepen zou gereed maken, om drie havens daar me te bezetten; waar van twee lagen aan de Zuid-kant na Vrankrijk toe, en een in James Carmes, het land der Schotten; en dat men ook de gemelde aanflagen zou zoeken te vernietigen.

Op den 10. hebben drie Schepen, naar het Canaal gezonden, zekere Zee-Roovers genomen, en in Engeland opgebracht, alwaar de meefte hoop opgehangen wierd.

Op den 27. kwam Monsieur de Lansak, van den Koning van Vrankrijk afgevaardigt zijnde, verzoeken dat Coumils, de Vifchery van de Rivier Tweed, en Edrington, het land daar men over in debat was, mitsgaders de Schotfe Oftagiers, die van de Heer Koning mijn Vaders tijd af alhier gelegen hadden, aan de Schotten mochten overgelevert werden: dat men haar, als of zy Vrede hadden, mocht laten negotieren, en dat alles daar zy op te pretenderen hadden, aan de Schotten mocht handigt werden. En eindelijk dat de gene, die voor de laaft geflotene Vrede gehouden waren rantzoen geld te geven, de

welddaad van de Vrede niet zouden genieten.

Op den 28. wierd de Heer Cobham tot Generaal Luitenant in Yerland verkoren.

Op den 30. wierde Mr. St. Legier door brieven verwittigt, om zig met zijn krijgsvolk naar de Zuyder-quartieren van Yerland te begeven.

Februarius.

Op den 3. wierd Mr. Croftis geordineert om te trekken naar Yerland, en aldaar met Rogers en zekere Ingenieurs de gemelde Havens in te nemen, en eenige bolwerken op te werpen.

Op den 5. werden verscheiden kooplieden binnen Londen aangefproken, over het ontbieden uit Danzik, ontrent veertig duizend laft granen.

Op den 10. wierd Mounford belaft om de Schepen, die naar Yerland zouden gaan, te Victualieren.

Op den 11. wierd hem ook ordre gegeven om Barwik en de Noorder quartieren te provianderen.

Op den 16. wierd Whaley geexamineert, om dat hy verscheiden van den Adel in het Rijk aangeraden had, om den Hartog van Somerset tot President in het naaft-aanstaande Parlement te verkiesen: 't welk hy ontkennde, foo heeft de Graaf van Rutland zulks in het openbaar geaffirmeert.

Op den 18. wierd de Biffchop van Winchester, na een langduirige examinatie, van zijn Bifdom afgezet.

Op den 20. wierd de Ridder William Pickering naar den Koning van Vrankrijk afgevaardigt, om op het voorftel van Monsieur de Lansak te antwoorden, en te verklaren, dat, hoewel ik tot de voornoemde plaatzen gerechtig was, dat ikze nochtans hem wilde op dragen, doch op conditie als de wederzijds Gecommitteerden met den anderen zullen verftaan, maar over de laaftste Artikelen heb ik zonder een bygaande voorwaarde een accoort gemaakt.

Op den 25. wierd de Heer Markgraaf van Dorset geordineert, om op de Noorder quartieren van Engeland opzigt te hebben, en onder hem wierden drie perzoonen gestelt, te weten de Heer Ogle &c. die het in het Oosten waar namen, en in het Westen de Heer Coniers. Mr. Auger wierd het Provianderen van Calis aanbevolen.

Op den 28. is tot *Cambridg* gestorven de Hooggeleerde Man *Bucerus*; die in *St. Marisaas* Kerk tot *Cambridg* begraven wierd. De gantsche Academie of Hooge School, en de gantsche Stad, opmakende het getal van drie duizend perzoonen, hebben zijn lijk-statie by-gewoont. Daar wierd ook van *M. Haddoz* een seer voortreffelijke redenering over zijn afsterven gedaan, en een lijk-Predikatie van *Doctor Parker*, en noch een derde van *Mr. Redman*; door welke drie Predikatiën het Volk bewogen wierd, om over zijn dood zeer deerlijk te klaagen en te kermen. Eindelijk en ten laaften, hebben alle de geleerde Mannen van de Academien Graf-schriften gemaakt, en die op zijn graf geleid.

Maart.

Op den 3. is de Heer *Wentworth*, Heer *Kamerling* gestorven, ontrent tien uren 's avonds, nalatende seftien kinderen.

Op den 11. wierd *Sir John Fork* aan Silver gewicht, ontrent de twintig duizend guldens onthomen door zekere Engelsen, die hy mede genomen had, om haar de Munt te laten zien. *Jud* leed ook vyftien duizend guldens, en *Tresham* vyf duizend guldens schade; soo dat de zomme in het geheel beliep veertig duizend guldens.

Op den 20. kwamen de Fransen voor Schotland met een Vloot van hondert seftig zeilen, geladen met koren, buskruid en geschut; van welke Vloot zeffien groote Schepen op de Kust van *Yorkland* kwamen te blijven; twee met ammonitie van oorlog en veertien met granen geladen.

In deze maand heeft ook aldaar de Vi-

ce-Roy zekere Hceren in het Westen van Engeland, die over hoop lagen, naer den anderen verzoent.

April.

Op den 10. heeft men nieuwe Fortificatiën tot Caliste maken, gepractizeert, om tot Graveling het water in mijn Land te doen loopen, en dat het buiten om dezes bolwerken haar kours zou nemen naar *Guifnes*, *Hannes* en *Newnam-bridg*; en dat men een Aarde-Wal van acht voeten hoog en zes breed zou maken, om het water te keren; als ook een gracht van zeven en dertig mijlen in de lengte, sflekkende rondom de Landpaalen van Calis. Dat men ook strijkhoecken in de batery van *Guifnes* en een driekantig bolwerk zou maken tot defentie daar van. Wyders dat'er na de Franze kant toe, een steene wal zou zijn, gelijk als'er een van Aarde was geweest. Hier nevens zou'er aan de batery in 't Westen een ander bolwerk zijn, op dat de gene, die de Stad proviandeerden, altijd scheut vry mochten zijn.

Op den 15. wierd *Mr. Archer* twintig duizend guldens ter hand bestelt, om daar voor twee hondert last garst, en vyf hondert last Tarwe in Vlaanderen te koopen; en Calis daar me te provianderen.

Op den 18. kwam de *Princes*, mijn Sufter, by my tot Westmunster, als wanneer ik haar, na voorgaande groetenis, nevens mijn Raad, in een vertrek-kamer dede komen; alwaar haar bekent gemaakt wierd, hoedat ik haar gaan ter Misse, een tijd lang door de vingeren hadde gezien: op hope dat zy haar met de Kerke van Engeland zou hebben verzoent; maar, volgens den inhoud van hare brieven, daar weinig apperantie van ziende, zoo is 't, dat ik zulks niet langer en konde gedogen, ten ware dat zy in een korte tijd anders kwam te resolveren. Haar antwoord hier op was, dat haar ziel Gode toe behoorde, en zy niet gefind was, haar geloof te veranderen, noch haar door uerlyke daden

anders te willen vertoonen, dan het by haar in het herte lag. Hier op wierd' geantwoort, dat ik haar geloof geen geweld aan dede, maar met eenen ook niet en wilde dat zy regeeren zou als een Koning; maar gehoorzaam zijn als een Onderdaan; en dat haar voorbeeld al te veel ongemak na zig mocht slepen.

Op den 19. quam des Keyzers Ambassadeur, uit de naam van zijn Heer en Meester, my den Oorlog aanzeggen, zoo ik zijn Nicht de Princes niet en wilde ter Mis laten gaan. Hier op wierd' op dietyd niet geantwoord.

Op den 20. hebben de Bisschoppen van *Cantelberg*, *Lonnen*, en *Rocheſter* in overleg genomen dat de zonde toe te laten, was te zondigen, en dat men het wel voor een korten tijd met ooglykinge mocht aanzien, zoo men alles dat men doen kan; in 't werk stelt.

Op den 23. mijn Raad nu der Bisschoppen antwoord bekomen hebbende, (en merkende dat de sterke koophandel mijner Onderdanen op Vlaanderen, het gantſe Rijk in gevaar mogt brengen: dat de Vlaamingen wel voor een jaar lang van Lakens voorzien waren, en diep onder het gevaar der papiſten moeſten duiken, aangemerkt ook dat ik vyftien hondert Centeners boskruid in Vlaanderen had; ook hoe zy geharnast waren tegens te toefſtellinge van de *Gendarmory*; en eindlijk dat mijne kooplyden aldaar hare koopmanſchappen hadden liggen:) heeft ze derhalven een rezolutie genomen, om *Mr. Wotton* voor Ambassadeur na den Keyzer te zenden, om de zaak ten vollen uit t'ontkennen, en den Keyzer zulks aan te raaden; menende, door zyn vertrek, tyd te winnen om haar goederen te kunnen verkoopen; om haar van kruid en loot &c. te kunnen voorzien, en het Koninkrijk tegen alle aanval te verzekeren. En om ondertuffchen eerst myne Dienaars, en dan de hare, die de Mis gingen hooren, te straffen.

Op den 24. wierd *Sir Anthony Brown*,

naar de Vloot gezonden; om dat hy de Mis had gaan hooren, nevens Sergeant *Morgan*; *Sir Clement Smit*, die een jaar te voren ter Mis geweest was, wierd bekeven.

Op den 25. kwam d'Ambassadeur des Keyzers om een antwoord, maar kreeg geen, dan alleenlijk datter binnen een maand of twee, iemand naar den Keyzer afgevaardigt zou werden, om aan zijn Majesteit opening van de zaak te doern.

Op den 26. kwam de Heer *William Pickering*, met groote dankzeggingen t'huis van den Koning van *Vrankrijk*.

Op den 27. gelchiede mijn vertrek naar *Greenwich*.

Op den 31. arriveerde *Mr. Croſed* in *Yerland*, en quam te *Waterford* by den Ingenieur, om mer hem over de fortificatie van de *Sad* te conſuleren.

May.

Op den 3. quam *Monſieur de Lauſak* wederom van den Koning van *Vrankrijk*, om te vertrekken naar *Schotland*, en aan de *Schotie kant* gecommiteerden te ordineren: welke waren de Franſe Ambassadeur in *Schotland*, de Bisschop van — de Heer van *Erskin*, &c. *Thomas Darcy* word tot Heer *Darcy van Chich*, en Heer *Kamerling* verkoren; tot onderhoudinge waar van hy aan zijn erfgenamen in 't algemeen, hondert morgen lands, en aan erfgenamen van Mannelijken oir, drie hondert geschonken had.

Op den 7. wierdender aan mijn kant tot gecommiteerden geordineert, of de Bisschop van *Litchfield*, indien het hem konde gebeuren, of die van *Norwich*, *Mr. Bowes*, *Mr. Bekwith*, en *Sir Thomas Chalmer*.

Op den 8. wierd *John Yates*, *Onderkamerling* en *Capiteyn* van de *Guarde* gemaakt, en daar en boven vereert met twaalf hondert guldens inkomſte.

Op den 8. wierd *Peinet*, Bisschop van *Rocheſter*, den Eed afgenomen van wegen het

het Bisdom van *Winchester*; en hem wierde tot zijn onderhoud d'inkomste van twee duyzend morgen landstogewezen.

Op den 9. wierd een zeker Perzoon die de leere van *Arrius* voorstond, zijnde een Duitsman, en gebannen uit de Gemeente zijner Lands lieden, na een langdurige disputatie, veroordeelt om verbrand te worden.

Op den 10. wierd *Mr. Wotton* met zijne instructien naar den Keizer afgevaardigt voor Resident, in *Mr. Morisons* plaats, om hem deze resolutie bekend te maken, te weten, dat, by aldien de Keizer mijn Ambassadeur aldaar zijn Gods-dienst vry en onbelemmert wilde laten oeffenen, ik dan ook den zijne zulks zou toelaten; doch zo hy zulks in de mijne niet en wilde gedoogen, dat ik het dan ook in de zijne niet zou doen. Wat nu mijn Sufter aangaat, daar op wierd geantwoord darze onder mijn subjectie stond, en den Godtsdienst by acte van het Parlement ingestelt, en by my geaprobeert, zou moeten handhaven.

Daar wierd ook geordineert, om het gewicht van twee hondert duizend pond zilver (noots halven) wat slechter te maken, om daar hondert zestig duizent guldens zuiver winst uit te halen; waar van mijn schuld betaalt, het Land voor alle schielijke aanval beschermt, en het geld verbeterd mocht werden.

Op den 11. kreeg *Mr. Pickering* zijne *Depeches*; en trok voor Resident naar *Frankrijk*, in *Mr. Masons* plaats, die ernstig versogt had, om t'huis te mogen komen; hem wierd ook aangedient, om den Koning van *Frankrijk* te verwittigen van de gecommiteerde, die ik in *Schotland* hadde geappointeert.

Op den 12. die van *Maagdenburg* hebbende voorleden *Januarus* in een zekere slag, den Hartog van *Mechelenburg*, en drie Graven gevangen genomen, hebben in booten op de Rivier, die over het Land geloopt was, een aanval op den Hartog *Mauritius* gedaan, en veel van zijn Volk geslaagen hebbende, zijnze behouden

t'huis gekomen, krigende vry veel leeftocht in de Stad.

Op den 15. wierd een verraad ontdekt; die het Volk van *Essex* voorgenomen had, in 't werk te stellen, uitstrooyende dat'er binnen drie dagen vreemd Volk op de been zou raken; om door dat middel de Gemeente tot *Chelmsford* te doen t'zamen rotten, en daar op, 100 zy konden, der ryke Luiden Huizen te plunderen.

Op den 22. wierden de Koning van *Vrankrijk*, en de Heer *Clinton* verkoren, om onder de *Order van de Kousband* te forteren; en om de zelve na te zien, en te reformeren, wierden de Hartog van *Somerset*, de Markgraaf van *Northampton*, de Graaf van *Wiltshire*, en van *Warwick* geordineert.

Op den 24. zaaten de Heeren tot *Londen*, en waren met malkanderen vroolijk, om te toonen, dat zy met den anderen accordeerden: alzoo men uitstrooide, dat zy over hoop lagen, en drie dagen daar na hebben zy geordineert, dat men zodanige boosaardige oproer makers vast zou zetten, en, na behoren, straffen.

Op den 25. wierd een contract gemaakt, met den *Fouleaar*, over een somme van zes hondert duizend guldens, welke hy in de Maanden *May*, en *Augustus* sou opbrengen; om nu zulks te kunnen uitvinden, en effectueren, zo zou hy (1) gemelde somme tegen tien ten hondert uit zetten. (2) Ik zou twaalf duizend Mark Zilver tegen een Daalder de onge koopen, om te leveren tot *Antwerpen*. (3.) Ik zou voor een zeer kostelijk en schoon Juweel, vier Robijnen, ongemeen groot, een groote Paarl en een Diamand, hondert duyzend Kroonen betalen.

Op den 27. wierd *Mr. Mallet*, Hof Prediker van de Princes *Maria*, in apprehensie genomen, en naar den Tour van *Londen* gevoert.

Op den 30. wierd de Heer Markgraaf van *Northampton* geordineert, om te post te reizen, met de *Ordre*, en vorder Commissie

miffie van het Traftaat; nevens hem wieden ook gecommiteert, de Biffchop van *Eli*, *Sir Philip Hobbey*, *Sir William Packer*, en *Sir John Mafon*, Ridders, nevens twee andere Rechtsgeleerden: *Smith* was Secretaris, &c.

Junius.

Op den 2. wierd befloten, dat de Graaven van *Rusland*, *Worcefter* en *Ormond*; de Heeren *Liffe*, *Fitzwater*, *Bray*, *Barguenzy*, en vercheiden andere aanzienlijke perzonen, tot 30 toe in 't getal, den Heer Markgraaf zouden vergefelſchappen.

Op den 3. wierd een Tour-noy-fpel opgerecht; alwaar zig vertoonden eerst de Koning nevens ſeftien perzonen te voet, en tien te paart, gekleed met zwarte zijde rokken, met wit Taf gepikeert; daar na vertoonden haar alle de Heeren, by haar hebbende drie Mannen ook ſoo gekleed; en alle Jonkers hare Voetknechten in wit fullein met zwarte Taf gepikeert. D'ander party verſcheen altemaal in geel Taf; eindelijk heeft de geele bende met hondert twintig maal te loopen de ring drie maal geſteken; mijn bende raakte wel dikmaals de ring; 't welk niet gerekent wierd, maar flaken nooit door de ring, dat zeer vreemtscheen, en alzoo wierd de prijs aan mijn zyde verloren. Daar na ging de ſteckſpel aan, tuſſchen ſes van mijn bende, en ſes van de hare.

Op den 4. wierd gerefolveert, dat niet meer als vier perzonen op ieder Graaf zouden paſſen, die den Heer Markgraaf van *Northampton* op de reize vergefelſchapte; drie op ieder Heer, en twee op ieder Ridder of Jonker. Ook dat den Heer *Markgraaf* voor de ſchade in het verwiſſelen van zijn Tafel die hy plag te houden, iets toegeleid zou werden.

Op den 5. wierd geordineert, dat de monſtering van de Ruitery geſchieden zou op den eerſten dag, ſoo 't moogelijk ware, van de maand *Junius*; zoo niet, op den achtſten.

II. Deel.

Op den 6. wierd een zeker ſpetie van gelt (*Teftoun* genoemd) afgeſet van 12 ſtuivers op 9, en die van 5 op 3 ſtuivers.

Op den 9. wierd een zeker Schotsman, *Stewart* genoemd, (die de jonge Koninginne van Schotland meende te vergeven, om daar door alhier in *Engeland* in de gunſte te geraken,) op mijne Frontieren tot *Calis* aande Franſſen, na dat hy een tijd lang in den Tour, en tot *Newgaat* vaſt gezeten had, over geleverd: om loon na werken t'ontfangen.

Op den 10. wierd verſcheiden Heeren en Schildknaapen aangedient, om ten Hove te verſchynen tegens d'aankomſte van den Ambaffadeur van Vrankrijk, die alhier in *Engeland* de Order van *St. Michael* kwam invoeren.

Op den 12. wierd een Plakkaat uitgegeven, om alle huislieden, die meeningen van ſchaapen houden, boven het getal by de wet geſpecificceert (te weten twee duizend) te waarfchouwen: als ook de de gene, welkers ſchuuren, wooningen of Dorpen bouwvallig zijn, mitsgaders alle Voorkoopers, Opkoopers, die het ſlechts doen, om een hoogen prijs te bekomen, daar ſy overvloed genoeg hebben; die bouwland tot *Weyland* maken; die eetwaren of leeftocht over Zee voeren, dat, zo zy deze ongeregeltheden niet en komen nate laten, dat zy dan daar over ten hoogſten geſtraft zullen werden; en te maken dat de wetten, tot dien einde voor dezen gemaakt, naaukurig in 't werk geſtelt worden.

Op den 14. hebben voor my hondert Schutters, ieder met twee pijlen voorzien, gemonſtert: zijnde altemaal van mijn eigen Lijtgarde; zy ſchoten alle, d'eene voor en d'ander, en hebben het doelwit zoo net getroffen, dat zommige hare pijlen diep; andere tot over de hoofden toe, in gaat hout raakten. Hier op wierd geordineert, dat men hondert Schutters, en hondert Helbardiers in dienſt fou houden, en andere die goede Worſtelaars, Kloot-

D

ſchie-

schieters, Danffers of Loopers waren, en klœke Mannen.

Op den 15. vertrok *Sr. Philip Hobbey* naar *Frankrijk*, met tien Edellieden van zijn eigen, die in het fulp gekleed waren, en goude kerenen om de hals droegen.

Op den 16. vertrok ook de Biffchop van *Eli* met een bende, deftig in 't habijt.

Op den 20. wierd een Plakkaat uitgegeven, dat zo iemand een zeker oproerig fchrift quam te vinden, en niet aan stukken fcheurde, voor de handdadiige of Autheur daar van gehouden zou worden.

Op den 21. hadde mijn Heer de Mark-Graaf van *Northampton*, ample commissie om de ordre over te leveren, en van alles te handelen, doch voornaamlik van een Houweik tuffchen my, en de Princes *Elizabeth*, zijn Dochter. Voor eerst, dat zy tot een Bruyd-fchat alle jaaren twaalf duyzend Mark, en tot een Houweliks-gifte, ten minften acht hondert duyzend kroonen zou genieten. En dat ik hier in breukvalig zijnde, hondert duyzend kroonen, eer meer als min, zou verbeuren; maar dat betalende, zy my dan overgelevert zou werden; en dat dit de voorgaande Contracten, met Schotland niet en zou krenken, &c.

Op den 22. vertrok hy zelfs te post.

Op den 24. gefchiedender tot *Croidon*, *Blechinglee*, en byna in alle plaatzen van *Surrey* een Aardbevinge, maar daar en gefchiede geen fchade.

Op den 30. Alzo voor dezen belaft wierd dat van drie ongen fijn zilver in een pond zeffien Tonnen gouds geflagen zouden werden tot aflegginge van mijn fchulden, om gelden in mijn fchat-kift te krijgen, en om een verandering in alles te kunnen maken; zo wierd dit nu afgezeid, behalven acht hondert Tonnen gouds tot aflegginge van mijne fchulden, en tien duyzend Markgewicht die de *Foulcare Foulcaar* in den laaftten wiffel tegen vier ongen in een pond hadde geleverd.

Op den 31. wierde de Monffering uitgefelt tot in de *Herffft*.

Julius.

Op den tweeden wierd beftemt, dat ikde Franffe Heeren, die herwaarts tot *Westmunfter* quamen, zou in halen, waar toe een voorbereydinge gefchiede, te weten van vier gebruieneerde nieuwe zilvere vaten ontleent van de Kerk-goederen als van Biffchoplijke Miters, vergulde Pater-Nofters, Crucifixen, en andere Reliquien van *Pleffay*.

Op den 4. zocht men in *Vlaanderen*, zilverre en goude Vaten, en ook Kettingen te bekomen, om aan deze Vreemdelingen te vereeren.

Op den 7. wierd'er een Plakkaat uitgegeven, dat men den Wiffel over en weer gaande, na behooren zou uitvoeren, op boete van geftraft te zullen worden, volgens de wetten ten tijde van Koning *Hendrik de 7*.

Op den 10. vertrok *Monfieur Marschal* uit het Hof naar *Bulloigne* te Post, en alzo herwaarts te water in *Galeyen* en kleyne *Pinaffen*.

In deze en de voorledene Maand was'er veel te doen, om de Stad *Parma*, welke *Oftavio* aan den Koning van *Frankrijk* overgegeven had; nadien hem de Paus citeerde, oordeelende, dat hy alleen daar over te zeggen had: overfulks vermocht *Oftavio* de Stad niet te vervreemden, dan met confent van de Paus; doch hy en compareerde niet: weshalven de Paus en Keyzerfche acht duyzend Man geworven hebbende, een Kasteel aan de kant van dezelve Revier liggende, innamen. De Koning van *Frankrijk* zond ook *Monfieur de Thermes*, die zijn Veld-Overfte in Schotland hadde geweeft, met een groot gedeelte van zijn Ruytery naar *Italien*, om den Hertog *Oftavio* te helpen. De Turken maakten ook groote preparatie ten Oorlog, fommige vermoedende dat het eindelik daar noch op uitberften zou.

Op den 11. wierd ik door den Koning van *Frankrijk* en zijn order tot *St. Michiels* ordre in *Frankrijk* verkoren.

Op

Op den 13. is tuffchen de wederzyds gecommiteerden over de fcheydinge der Land-palen, een accoord getroffen.

In deze Maand is *Dragate*, een Zee-Roover, de handen van *Andreas Doria* (die hem in een zeker inham bezet had) ontkomen, door geweld van zyn Galeyslaaven, die een ander weg uit in Zee ftaken, en twee van *Andreas* zyn Galeyen, diep in Zee liggende, namen.

Op den 14. wierden die Yerfche Heeren gepardonneert, dewelke vroeger als by den gedeputeerde was beftemt, aequamen. De gedeputeerde wierd ook bericht; dat hy alle wederftanders dapper zou beoorlogen, en mijne wetten in alle plaazen na behoren adminiftreren.

Op den 15. Nademaal dat mijne onkosten van Calis en Barwik te verfterken, noch te betalen waren, zoo is dan befloten, dat, behalven mijn fchuld van acht Tonnen gouts, in de Munt noch 4 Tonnen gouts geflagen zouden werden; drie oncen fijn, en negen van alloy, en datter vyf-duyftend pond in gewicht, ten minften van zeven oncen fijn, in een ftandard geflagen zou werden.

Op den 16. kwam *Soperantio* voor Ambaffadeur van Venetien, om de plaats van *Daniel Barbaro* te bekleden.

Op den 17. heb ik de Ordre van *Monfieur Michiel*, volgens mijn belofte aan den Franffen Ambaffadeur, geaccepteert.

Op den 18. arriveerde de Heer Mark-Graaf van *Northampton*, tot Nantes, met de Gecommitteerden en alle de Edelluyden en Heeren die met hem over Zee voeren.

Op den 19. geadvizeert zijnde van *Sciperus* komfte en het toetackelen van eenige fchepen in Holland, en ook genegen zijnde om de Franffe Heeren, eere en vriendschap te bewyzen: zoo heb ik beflaft, dat men alle de Schepen die in *Gillingham*-water, en op de Revier *Thames* lagen, met all' het gefchut daar toebsho-

rende, zou klaar maken; en ingeval *Schiperus* daar na mocht komen, dat men hem dan onder de ooggen mocht zien: often minften, dat de Franffen mijn Macht ter Zee daar aan mochten befpuren.

Op den 20. zond de Princes *Maria* bric-aan de Raad, inhoudende hare verwondering, over het gevangen nemen van *Doctr. Mallet*, haar Capellaan, of Hof-Prediker, om dat hy de Mis zeide voor hare Familie; nademaal het den Ambaffadeur van den Keizer beloofd was, dat men haar in 't ftuk van Religie niet moeyelijk zou vallen, maar dat men haar, en haar huisgefin de Mis altijd vry foulaten doen.

Op den 21. gaf de Raad daar op ten antwoord, dat, nademaal zy van wegen haar fchuldige plicht aan den Koning, hun Vaderland en Vrienden, genootzaakt waren, om haar een antwoord te laten toe komen; zo zouden zy dan maken dat hy niet alleen, maar ook andere die ter Mis gaan, en brekers zijn van goede orders, fcherpelijk geftraft zullen worden. Wat nu de belofte aangaat, dat zy geen hadden, noch wilden geven, om haar in zulken geval, van de ftraffe des wets te bevryen.

Op den 22. quam *Chastilion*, by mijn Heer den Mark-Graaf van *Northampton*, en tracteerde hem onderwegen tweemaal, tuffchen Nantes, en Chateau Brian, alwaar den Koning lag.

Op den 23. wierd *Mendoza*, een Edelman van des Koning Kamer, aan den Heer Mark-Graaf gezonden, om hem naar het Hof te geleyden.

Op den 24. kwam hy tot Chateau Brian, alwaar een halfmyl van 't Kasteel hem te gemoet kwam, de — met hondert Edellieden, en geleyden hem, gelaarf en gefpoort, ten Hove by den Koning van *Vrankrijk*.

Op den 25. wierd de Koning van *Vrankrijk*, in zijn fleep-kamer, met de ordre van de Koufbandt vereert: alwaar hy den genen die hem de Koufband aan de been

dede een Gouden Ketting en eenige Juweelen, ettelijke duizend guldens waardig, schonk; de Bisschop van *Eli* dede daar op aanstonds een Oratie, en de Cardinaal van *Lorrain* heeft hem geantwoord. Na de middag sloeg mijn Heer de *Markgraaf* den Koning van *Vrankrijk* voor het sluiten van zijn Houwelijk met de Koninginne van *Schotland*; om wien audientie te geven, de Koning drie of vier gecommiteerden ordeneerde.

Op den 26. wierden aan des Koning van *Vrankrijks* zijde tot gedeputeerden geschikt de Kardinaal van *Lorrain*, en van *Chastillon*, de Hertog van *Guse* &c. dewelke rond uit ontkenden, dat de Koninginne van *Schotland* hem allereerst opgedragen is geweest, zeggende, dat zy al te veel moeite, en hun leven in al te groot gevaar voor haar hadden gestelt: het slot van de zaak was om haar aan den *Dauphijn* uit te huren. Daar na heeft men mijn zaak by der hand genomen, als wanneer de Gedeputeerden aan mijn kant ten Houwelijk verzochten de *Princes Elizabeth*, de Koning van *Vrankrijk* zijn oudste Dochter: waar toe zy haar voort zeer gewillig en genegen roonden. Hier op zijn dan wederzijds Partijen met den anderen verdragen, om gemoed en eers halven het Trouwen niet te laten voortgaan, voor en al eer de *Princes Elizabeth* ruim 12 Jaaren oud zou zijn. Daar na kwam men te spreken van een Bruidtschat, die aan de kant van *Vrankrijk* eerst op vyftien hondert duizend *Ecus* wierd gestelt, daar mee geboort wierd. Tot het huwelijks goet eindelijk komende, kwamen zy hier in over een, dat het zoo groot zou zijn als de Koning, mijn Vader, aan eenig Huisvrouw gegeven had.

Op den 27. eyschten onze Gecommitteerden veertien hondert duizend Kroonen, 't welk afgeslagen zynde, kwamen zy tot een Millioen, 't welk ook gerefuseert zijnde, sloegen zy eindelijk at tot hondert duyzend Kroonen, daar d'ander party niet en wilde na luiffteren.

Op den 28. vroegen onze gecommiteerden den wat zy dan wilden bieden? Eerst presenteerden zy honderd duizend Kroonen, daar na twee hondert duizend, 't welk zy verklaarden het uiterste te zijn, en meer dan ooit gegeven is. Hier op volgden ernstige redenkavelingen en aanwyzingen van voorgaande exempelen, doch zy en hebben tot geen hooger opslag willen komen.

Daar na kwamen zy noch verder te spreken, hoedanig de *Amende* zou zijn, ingeval dat ik in des Konings Dochter, nu twaalf jaaren, of wat meer, oud geworden zijnde, geen behaagen mocht schepden, daar voor presenteerden de *Franfen* anderhalf Ton gouts: of beloofden dat haar Vader haar drie maanden te voren, al eer se 12 jaren oud wierd, op zyn eigen beurs zou opbrengen, en, met Juweelen en Meubelen genoeg voorzien, uit zetten. Hier op wierden wederzijds, zoo tot *Lonnen* als *Parijs*, obligatien gepasseert; &c.

De *Franzen* leverden hun gemelde antwoord schriftelijk over, aan mijne Gecommitteerden.

Augustus.

1. Alzotwaalf kloeke Hollandze Oorlog Schepen, noch achtien meer in-wachtende, naar *Diepe* voeren, om *Monfieur le Marefchal*, zo men meende, onder wegen aan te doen: zoo wierd daar op ordre gegeven, om ses Oorlog-Schepen, nevens vier Pinassen en een Brigantijner klaar te maken, zoo wel om hem te convoyeren als te defenderen, by aldien dat men iets, van wegen het overvoeren van de *Princes Maria* op *Engeland*, zou willen attenteren.

2. Wierd een Brigantijn naar *Diepe* gezonden om *Monfieur le Marefchal* van der *Hollanders* komfte t'advizeren, die altemaal met het afnemen van hare Mutzen hem toejuigden. d'Ambassadeur van *Vrankrijk* wierd daar ook van geadverteert: die daar op antwoorde dat hy hem veilig genoeg oordeelde, zoo haast als hy op onze

Rivieren, zoo hyze noemde, gekomen zou zijn.

3. Wierd geordineert, dat men de tijd van den afslag van het geld tot op datum dezes zou verkorten: weshalven heeft men gepractizeert, om in alle plaatzen van het gantsche Koninkrijk zulks op eenen dag te laten afkondigen.

De Heeren *Clinton* en *Cobham* wierden geappointeert, om den Franschen Ambassadeur tot *Gravesend* in te halen, en daar na te convoyeren na *Duresme-Place*, alwaar hy logeren zou.

4. Heeft my de Heer *Clinton* tot *Debtford* heerlijk getraecteert, alwaar ik de Schepen (de *Primroos* en de *Mary Willoughby*) in Zee zag gaan.

De Franzen kwamen tot Rie landen, uit vreeze, zoo zommige meenden, voor de Hollanders, liggende op de uiterste hoek van 't land, voornaamelijk om dat zy zagen, dat onze Schepen in de wind hadden, om uit te loopen.

6. De Heer *Pieter Meutas*, tot *Dover* zijnde, wierd gecommitteert om op *Rie* te reizen, en *Monfieur le Marefchal* aldaar in te halen, gelyk hy ook dede; en na dat hy zijn brieven, met mijn eygen hand geschreven, overgelevert, en my aan hem gerecommandeert had, heeft hy voort ordre gegeven om Karren en Paarden, zoodra als moogelijk was, by der hand te krijgen, tot accommodatie van *Monfieur le Marefchal*.

7. *Monfieur le Marefchal* uit *Rie* vertrekende, zijn hem *Mr. Culpepper* nevens verscheiden andere Edelen en Heeren met hare knechten wel geaccoutreert, sterk duizend perzoonen, en Paarden, te gemoet gereden, en hebben hem alzoop op dien avond binnen *Moydston* gebracht.

Mijn vertrek naar *Westmunster*.

8. *Quam* *Monfieur le Marefchal*, ten huize van *Mr. Baker*, alwaar hy heerlijk getraecteert en gecarresseert wierd.

9. Hield hy zijn Middagmaal by den Heer *Cobham*, en zijn Avondmaal tot *Gravesand*.

Daar wierd een Plakkaat uitgegeven, dat een *Teflourn* maar 9 en een *Groat* (zijnde zekere stukken gelds zoo genoemt) slechts 5 stuyvers, in alle plaatzen van het Rijk te gelyk zouden gelden.

Op deze tijd openbaarde zig te *Lonnen* een zekere ziekte, by haar de *Zweet-ziekte* genoemt, die veel heftiger was als de voorgaande: want zoo iemand koud wierd, dan was hy binnen drie uren al een lijk; maar daar van bevrijd zijnde, dan bleef hy slechts 9 of 10 uren ten hoogsten aan de ziekte vast. Indien hem binnen de eerste zes uren de slaap gedurig overviel, daar hy dan zeer toe genegen zou zijn, zo wierd hy voort raazende; en stierf in zijn krankzinnigheid daar heen.

11. Deze ziekte nam zoo zeer toe, dat 'er binnen *Lonnen* op den 10. dag van deze Maant hondert, en nu heden op den elften hondert en twintig perzoonen daar aankwamen te sterven: en onder anderen een van mijn Edellieden en Stal-knechten; invoegen dat ik met zeer weinig Volk naar *Hampton-Court* verhuisde.

Op dien zelfden avond kwam de *Marefchalaan*, die uit alle mijne Schepen in de zestig sterk, en wel gemonteert in de *Thames* liggende, eer-schooten kreeg; de stukken ook, die in den *Tour* lagen, wierden geloft. De Heer *Admiraal Clinton*, nevens veertig Edelluyden, hebben hem te *Gravesand* ingehaalt, en naar *Duresme-Place* gevoert.

13. Van wegen gemelde besmettelijke ziekte tot *Lonnen*, kwam de *Marefchal* op dezen dag tot *Richmond*, alwaar hy met een bende Edelluiden lag, die verscheiden oordeelden ten minsten vier hondert man sterk te zijn: in de nacht begaf hy zig op de jacht.

14. Op dezen dag kwam *Monfieur le Marefchal*'s morgens te negen uren by my tot *Hampton-Court*, wien de Hertog van *Somerfet* in haalde, en gelejde hem alzoocerst by my; als wanneer hy de complementen van zijn Heer en Meeſter afgeleyd,

en zijne brieven van Credentie overgelevert hebbende, naar zijn Kaamer, niet verre van die van de Koninginne gelegen, en altemaal met kostelijk Tapijt-werk behangen, geleid wierd. Het middagmaal met my nagehouden, en in mijn Vertrekamer gebracht zijnde, verhaalde dat hy gekomen was, niet alleen om my met de voornoemde Order te vereeren, maar ook bekent te maken de groote genegtheid en Vriendschap van de Koning zijn Meester; begerende dat ik die voor zodanig van aart wilde aanzien, als, die tusschen Vader en Zoon; of Broeder en Broeder. En hoewel datter verschyden redenen waren, na zijn oordeel, die my d'onderhoudinge van vriendschap met zijnen Koning mochten afraaden, en dat onverstandige menschen veel kwaade geruchten dikmaals uitstrooyen, zoo was evenwel dit zijn vertrouwen, dat ik ze geen geloof zou willen geven. Nademaal ook, (dat gelijk als goede Ministers op de Frontieren veel goets konden uitrichten, zoo ook boosaardige veel kwaads) zoo verzocht hy derhalven dat'er geen verandering mocht geschieden, in zaaken daarmen zoo lang over in verschil en handgemeen was geweest: maar veel eer door discourzen van Gecommitteerden.

Waar op ik hem tot antwoord gaf; dat ik hem voor de commissie van d'Ordre van *St. Michiel* en toegenegtheid zijns *Konings* bedankte; met verzekering van aan mijn kant ook in alle deelen zulks te zullen bewijzen. Wat *Geruchten* aangaat, datze niet altijd te gelooven zijn, en dat ik my tegen de slimste dat'er mocht voorvallen, altijd gewapent, doch niemand op het gehoor daar van van beledigt heb. Wat nu Ministers belangt, ik zou liever willen (zeide ik) deze controversien met woorden zoeken by te leggen, dan iets met geweld uitvoeren. Hier na wierd by naar *Richmond* geconvoeyert.

17. Op dezen dag kwam hy my de Order van *St. Michiel* aanbieden, als wan-

neer, na dat hy my met gewoonlijke ceremonien en klederen aangetrokken had, hy en Monsieur *Gye*, die ook van die Order was, de eene aan mijn rechter, en d'ander aan mijn linker hand, my naar het Capel geleide; alwaar, na het onderhouden van des Heeren Nachmaal, zy beide my kusten. Daar na met my middagmaal gehouden, gediscoureert, en eenige recreation gezien hebbende, zijn zy daar na wederom naar hun logement gereyft.

18. Wierd den inhoud van het *Plakkaat* tegens de voor en opkoopers van eenige waaren voor gelezen, behelzende met eenen de straffen der misdadige. Daar wierden ook aan alle Sherifs of Schouten en Officieren brieven afgezonden; om te zien dat het zelve nagekomen wierd.

19. Wierd een ander *Plakkaat* gemaakt, tegens de gene die het at of opzetten van het geld kwamen uit te strooyen, om alzo de dingen tot een hoogen prijs op te jagen.

Op dezen avond heeft Monsieur *le Marechal St. Andre* mijn gast geweest; na den eten wierdender twaalfderlei gerechten op gedischt van Confituuren &c. Daar na maakte ik my gereed; om te gaan aanzitten.

20. Des morgens daar aan kwam hy my bezoeken; en mijne behangzelen en slaapkamer gezien hebbende, ging hy uit jaagen. Daar na zag hy my, en alle mijn lijfstrouwanten te gelyk, schieten. Hy hield ook dezen dag met my middagmaal; hoorde my op de Luyt spelen; zag my rijden; kwam by my in mijn Studeer-kamer; at by my des avondts, en vertrok daar op naar *Richmond*.

21. De Schotten zonden herwaarts een Ambassadeur, om den inhoud van het *Traactaat*, verzegelt met het groote Zegel van Engeland, het welke hem wierd overgelevert. Ik zond ook mijn Secretaris, den Heer *Thomas Chaloner*, om van haar den gezegelden brief t'ontfangen, rakende de confirmatie van het laatste *Traactaat*, gepalfeert tot *Northampton*.

Den Heer Mark-Graaf, en de gecommiteerde, komende om van het huwelijk te handelen, prezenteerden by nader instructien ses honderd duyzend Kroonen, en kort daar aan, vierhondert duyzend ponden sterlings; waar op zy vertrekken-de, een uur weg bleven. Daar na, zien-de dat het daar op moest uitloopen, quamen zy tot de presentatie der Fransén, te weten, twee honderd duyzend Kroonen; waar op de eene helft op den Trouw-dag, d'ander ses maanden daar na betaalt zou worden.

Na dezen accordeerden de Fransén dat de Douarie slechts wezen zou, tien duyzend mark, in goed gangbaar Engelich gelt.

Ten derden kwamen zy hier in over een, dat., ingeval ik kwam te sterven, zy dan de Douarie, of Bruydschat, niet en zou genieten, zeggende zulks uit vriendschap te doen, en dat men daar geen voorgaande exempel van hadde.

Op deze tyd lagen de Fransén, en Papi-sten tot Parma overhoop, aangezien dat Monsieur de *Thermes*, *Petro Stoxi*, *Fontivel-lo*, en verticheyden andere van Adel, tot dertig toecin 't getal, met vijftien honderd Soldaten binnen Parma kwamen. De Fransén een aanval doende, kreegen d'overhand, en sloegen den Prins van *Macedonien*, en *Seignour Baptista*, Neet van de Paus.

22. Kreeg *Mr. Sidney* de bediening van een van de vier voornaamste onder den Adel.

De Heer Mark-Graaf, het verzegelde Tractaat ontfangen, en wederom overgelevert hebbende, nam zijn afscheyd, en zoodeden ook alle de andere.

23. Kwam my Monsieur de *Mareschal* verzoeken, verklarende dat de Koning zijn Meeſter, een zonderling wel gevallen had, dat ik my tot dit Tractaat zoo bereyd-wilgtoonde; en ook hoe zeer zyn Meeſter na die kant helde. Hy stelde Monsieur *Bois Dauphin* voor om hier in Engeland Ambassadeur te zijn, gelijk als Mijn Heer

de Mark-Graaf, op den 19, dito *Mr. Pickering* voorstelde.

24. Hy kwam ter jacht, om my tyding te brengen, en te toonen den Briet, die de Koning zijn Meeſter hem toegesonden had, en ook de Brieven van Monsieur *Termes*, en *Marignan*: reziderende voor Ambassadeurs by den Keizer.

26. Hield Monsieur le *Mareschal*, met my het Middag-maal; na den eeten zag hy hoe sterk de Engelse boog-schieters waren. Hier op vertrekken-de, nam ik een Diamand van mijn Vinger, gefchat op vijftien hondert guldens, die ik hem voor zijn moeyte, en tot myner gedachtenis verceerde.

Daar en boven kreeg hy ook voor zijn particulier perzoon tot een salaris, dertig duyzend guldens aan goed gangbaar goud; Monsieur de *Gye*, tien duyzend; Monsieur *Chenault*, tien duyzend; Monsieur *Movillier*, vijf duyzent; de Secretaris vijf duyzend, en de Bisschop *Peregrueux*, vijf duyzend guldens.

28. Hield Monsieur le *Mareschal*, zijn Middag maal tot *Hide-park*, alwaar een heerlijk huys voor hem opgeschikt wierd: hy zag daar ook, hoe het in de loop-baan toeging.

30 Kwam hy ten huysé van de Graaf van *Warwik*, alwaar hy een nacht logeerde, en zeer heerlijk onthaald wierd.

September.

3. Vertrok Monsieur le *Mareschal*, naar *Bulloigne*, wer waarts een gedeelte van mijn Scheeps-Vloot hem convoyeerde.

9. Wierder een vergadering van vier-en-twintig Raads-Heeren aangestelt tot *Richmond*, om te delibereren over de zaak van mijn Suſter *Maria*; welkers finaal besluit was, dat het onbehoorlijk was, om zulks langer te lyden; waar van zy een instrument maakten, ondertekent met haar eigen hand; en verzegelt, om geregiftreert te werden.

11. Is de Heer Mark-Graaf met de meeſte

ste hoop van zyn zuite t'huisgekomen, en heeft het verzegeld Tractaat overgeleyert.

12. Wierdender brieven afgevaardigt, om *Rochester*, *Inglefield*, en *Walgrave*, te dagvaarden tegens den 13. van deze Maand; doch zy en verschenen niet, voor en al eer dat aan haar noch eens geschreven wierd.

13. Mijn Heer Mark-Graafs recompenfatie geschiede tot Parijs, waardig vijf duyzend guldens; die van mijn Heer van *Ely*, twee duyzend; die van *Mr. Hobbey*, vijftien hondert guldens; en die van de reflecterende perzoonen liep vast op een uit.

14. De boven verhaalde Perzoonen *Rochester*, *Inglefield*, en *Walgrave*, wierden belast, om geen ander Godsdienst te gaan hooren, of toe te laten, behalven het gemeene Gebede-boek, en d'ordinantien, die het Parlement wydloopig in druk heeft laten uitgaan: zy hadden ook brieven van *Credentie*, van de *Princes Maria*, uit de naam van mijn Raad aan haar geadresseert; als ook een aan haar perzoon van my. Daar wierd ook besloten dat ik in den Raad zou willen verschynen, als'er zaken van groot belang verhandelt zouden worden, of ook op andere tijden als het my geliefde.

Monfieur de Termes, kwam met vijf hondert Franfen tot *Parma*, en raakte behouden daar binnen; zommige kort daar aan uit de Stad een uitval gedaan hebbende, wierden overvallen: als *Scipiaro*, *Dandot*, *Petra*, en andere: waar van zommige gevangen, en zommige dood gellagen wierden. Daar na hebbenze wat geschermtuzelt, en invallende op het leger van *Gonzaga*, eenige Tenten gespolieert, en zijn daar op vertrokken.

15. *Sir Robert Dudley*, en *Barnabe*, zijn twee gezworene, van dezegewoone Edelluyden geworden. In deze voorleden Maand heeft de Turkze vloot een kasteeljen in *Sicilien* ingenomen.

17. Instructien gezonden, aan *Sir James Croftes*, om verscheiden oorzaaken, welkers copie rust onder de handen van den Secretaris.

Op dezen dag wierd een stuk gelts, dat voor negen stuyversging, gezet op zes, en dat van drie, op twee; en dat van twee, op een; dat van een stuyver, op een halve; en dat van een halve, op een oortjen, &c.

21. *Monfieur Termes*, en *Scipiero*, hebben drie Vaandels Ruytery, tot driemaal toe overvallen; zy namen het eene van *Don Fernando*, over dezen Oorlog aan den Paus afgevaardigt, en een ander van den Paus aan *Don Fernando*; zy dreven ook vier Vaandels Voet-Volk op de vlucht, namen *Camillo*, Graaf van *Castilhon*, gevangen, en sloegen een Capiteyn van de Spangiaarden dood.

22. Vertrok ik naar *Windfor*.

23. *Rochester*, &c. Keerden wederom, weigerende de belastingen in het openbaar aan het huys van de *Princes Maria* te doen, uit vreeze van in haar ongenade te raken.

25. De Heer *Kancelier*, *Mr. Comptroller*, en de Secretaris *Petre*, wierden gezonden om de zelve Commissie uit te voeren.

27. *Mr. Coverdaal*, Bisschop van *Exeter*, geworden.

28. *Rochester*, &c. worden afgevaardigt naar de Vloot.

De Heer *Kancelier*, &c. hebben hare Commissie aan mijn Suster en haar huysgefin afgeleid.

29. *Rochester*, &c. worden in den Tour gezet.

De Hertog van *Somerfet*, heeft zekere perzoonen die een conspiratie op nieuw aanvingen (gelijk als twee dagen te voren, tot destructie van d'aanzienlijkste Perzoonen tot *Okingam* was geschied) by de kop doen vatten, en onthoofden.

30. Wierdender zekre Pinassen gereed gemaakt, om wel toe te zien dat de *Princes Maria* in het verborgen over Zee niet gevoert en wierde. Daar wierd ook geordineert, dat de Heer *Kancelier*, de Heer *Kamerling*, d'Onder-Kamerling, en de Secretaris *Petre* scherp wacht zouden houden, en zien of ze ook ter Misging; en zo zy dat kwame te doen, dat dan hare Capellannen,

nen, volgens de wetten van 't Land, ge-
straff zoudcn werden; als ook, dat, na
mijn wederkomstc van *Hampton-Court* of
Westmunster, beide mijn Zusters by my
zouden zijn, tot dat'er een ander resolutie
genomen wierd.

October.

3. D'Ambassadeur van *Vrankrijk* zijn
overkomstc was om my te verwittigen, dat
de Keizer verscheiden van zijn Heer Koni-
nings Onderdaanen en Vassalen verongel-
ijkte; zijn Koopvaardy-Scheepen ook ar-
resteerde, en onder den duim Volk wiert,
en een oorlog aanving: vermits hy *Miran-
dula* røndom met krijs-Volk, in Vrank-
rijk geworven, hadde bezet; hy hield ook
zekere Fransvaarders aan, die uit visschen
gingen naar het nieuw gevonden Land. Hy
had ook twaalf Schepen uitgeruift, welke
roemden dat zy de Douariere van Schot-
land gevangen wilden nemen, 't welk haar
zoo lang tot *Diepen* ophield. Om deze re-
denen hadde nu de Heer Koning, zijn
Meester, met twintig Schepen, die hy
onder den Baron *de la Garde* hadde uitgeru-
ift, de gantsche Vloot van *Antwerpen*,
genomen, en naar zijn Land in de Havens
gevoert. Dat hy ook gezint was meer Volk
tot affintie van *Piedmond* en *Mirandula* te
zenden. Hierom verzocht hy dan, dat op
mijne Kust de *Douariere* vry geley mocht
hebben, en door mijn Volk aan de Zee-
kust gelegen, verzekert worden.

Men begeerde op hem, dat hy het schrif-
telijk wilde instellen. Hy toonde dat de
Turken met hare Schepen een zeker gedeel-
te van *Sicilien* hadden verwoest, naar *Mal-
ta* voeren, en een Eyland daar ontrent ge-
legen, *Gozo* genoemd, ingenomen hadden,
van waar zy haar kours op *Tripoly* hebben
gezet. *Rosto-Bassa* was Overste van het
Heyr-leger in *Transilvanien*, het welke hy
geheel bedorven hadde.

In *Hungariën* hadden de *Turken* een
Schans by de Mijnen opgeworpen om die
te bekomen. *Maagdenburg* kreeg verver-
fchingc van leestocht, en de Hertog *Mau-
ritius* pakte vast zijn biezen, alzoo men

II. Deel.

hem voor verdacht hield, dat hy aldaar met
haar aangespannen had.

4. Den Ambassadeur van *Vrankrijk* wierd
tot antwoord gegeven, dat men de Doua-
riere in alle mijn Havens tegens hare
Vyanden en onweer zou beschermen; en
hy wierde ook voor de boodschap bedankt.

5. Des Keizers Ambassadeur kwam ver-
zoeken, dat d'Officieren van mijn Suster *Ma-
ria* op haare vrye voeten mochten geltelt
worden, en dat zy de Mis vry mogt oeffenen
tot dat de Keizer daar van verzekering had.

Hier op wierd geantwoord, dat ik niet
en behoefde te antwoorden, ten zy dat het
my beliefte: alzo hy zonder Commissie
sprak, 't welk bleek aan de kortheid van de
tijd waar in hare Officieren vast gezet wa-
ren, waar van de Keizer noch geen bericht
hadde konnen bekomen. Daar wierd op
hem verzocht dat hy zulke beuzelingen,
waar op hem dikmaals geantwoordt is
geweest, zonder Commissie niet meer
wilde ophalen: Hy kreeg ook tot antwoord
dat de Keizer eer nu daar al van verwittigt
was, hoewel hem de zaak niet en raakte;
en dat ik my daar in, volgens de plicht van
een Koning, hadde gedragen, met de
Wetten die zoo goddelijk waren t'onder-
houden, en de misdadige te straffen. Dat
de belofte aan den Keizer gedaan, zodanig
niet en lag, als hy pretendeerde, volgens
de confirmatie van *Sir Philip Hobbey* die op
die tijd haar Ambassadeur was.

6. Een overleg, nopende geld zaaken,
Dat'er verscheiden standaaren of allooien
waren van negen oncen sijn Zilver, weinig
van acht oncen sijn, alzoo slecht als vier,
om dat schoon het sijn was, evenwel wierd
een Engelze schelling voor twee gerekent;
zommige van ses oncen, veel van vier on-
cen, en geen klein getal van drie oncen;
waar op geresolveert wierd dat de Testourn
(een stuk gelds zoo genoemd) op zes stu-
vers gestelt, met zes daar noch by te doen,
tien sijn, zouden uitmaken; acht sijn met
hulp van negen, (het getal hier van zijnde
dan die van acht) tien oncen sijn zouden uit-
maken: de twee oncen van alloy zouden

E.

d'on-

d'onkosten van het slaan vergoeden; en de stukken van 3 stuyvers daar slechts weinig van waren, zou men veranderen in een allooy van 4 stuyvers; van oortjes, halve stuyvers en stuyvers, tot gerief van arme Luyden, om dat de Koopluyden daar geen wissel mededen, en de zomme niet groot was; als ook om d'onkosten te kunnen dragen, te meer alzo men oordeelde, dat'er weinige, of geen van negen oncen sijn overschoten; die van acht oncen deugden niet, zoo wierden die van zes oncen op een tweederlei wyze gepractizeert, te weten zonder eenig arg, en niet vol uit zes oncen; van welke zoorte daar niet weinig waren.

9. Een Plakkaat gepubliceert om Varkens, Ossen, Koeyen, Kalveren, Schapen, Boter, Kaas, te stellen op een redelijke prijs; doch niet geheel en al zo goet koop als wanneer het geld op zijn allerzilverste geslagen wierd, maar binnen het vijfde deel daar van, of daar ontrent.

10. Mijn vertrek naar *Faraham*.

12. Een Proclamatie of afkondiginge gedaan over het slaan van geld: nademaal het stuk gelds (*Testoun* genoemd) geslagen op 9 stuyvers, en het stuk gelds op 6 stuyvers, zommige luyden om gewins-halven, gedurig tot een minder waardye kwamen te versmelten; zoo word derhalven verboden dat niemand in eenigerlei wyze de zelve vermogen zal te versmelten, op boete van, volgens de Wetten van 't Lant, geestraft te zullen werden.

13. Een brief geadresseert aan den Heer Thresorier, den Heer Groot-Meester en Cornet, om tot *Lonnen* te vergaderen, en ordre te stellen op het slaan van mijne penningen, en het betalen van mijne schulden; het welke verriicht zijnde, dan weder te keren, en van hun wedervaren bescheid te brengen.

15. Een Oorlog in *Engeland* tusschen den Keizer en den Koning van Vrankrijk gepubliceert met dese woorden: *Charles Roy d'Espagne Sr. Duc de Milan*, uitlatende het woord Keyzer ende Koning van Vrankrijk.

17. Vier Steden door de Franze Zoldaten, die den Keizer in *Piedmond Guerra* toebehoorden, ingenomen: van *Amiens* afwierd ook des Keizers land aldaar verwoest, en hondert twintig Kasteelen, of Fortresten, ingenomen.

Een afkondiginge gedaan binnen *Parijs*, nopende de Bullen, dat niemand de zelve van *Romen* zou mogen halen.

Andere Koopvaardy-Scheepen, tot twaalf toe in 't getal, door den Prioer de *Capua* genomen; de Prioer de *Capua* had by zig twee en dertig galeyen.

19. De Ambassadeur van Vrankrijk liet ons ook weten, dat de Turken *Tripoly* hadden veroverd.

20. De Secretaris *Cecil* en *Sir Philip Hobbey* wierden naar *Lonnen* gezonden, om den Heer *Tresaurier* &c. te assisteren in de zaaken van de Bisschoppen van *Chicester*, *Worcester* en *Duresme*, en om mijn Susters Dienaren te examineren.

Mijn vertrek naar *Windsor*.

21. De Heeren van *Lonnen* allerlei stempels zoo wel van de sijnte van 9. 8. 6. 4. als 3 geprobeert hebbende, hebben aangewezen dat de zelve, zonder eenige merkelijke schade, altoos op elf oncen sijn zouden geslagen mogen werden: want daar men te voren hadde geoordeelt, dat de *Testoun* door kwade Munt-Meesters en knechten bedorven was, zoo wierd op den toetssteen bevonden, datze de valuatie door acht byzondere manieren van smeltinge behield, en aan gelt vier hondert pont Sterlings; een *Testoun* doende slechts 6 stuyvers, maakte vier hondert pond sterling geld, en elf oncen sijn sterling geld.

Hier van nu verhaal gedaan hebbende, zoo wierd gerezolveert dat de *Testoun* op elf oncen sijn zou geslagen worden, te weten de zilvere penningen na proportie van de goude, invoegen dat vyf Zilverre Engelze schellingen zoo veel gelden zouden als vyf van goud.

22. Mijn Vertrek naar *Oatlands*.

23. Met den anderen over een gekomen

men en besloten, dat op de eene zijde van een Engelze schelling en stuk gelds van 6 stuyvers geslagen zou worden, des Konings beeld tot de schouderen toe in een Parlementsch gewaat, met een Ketting van de Order van *St. Michiel*. Op een stuk Zilver geld van 5 Engelze schellingen, en van een halve vyf Engelze schelling zou moeten staan een Koning te Paart, gewapent met een bloot swaard dicht aan zijn borst. Dat ook in de Munt tot *Fork*, en die van *Trogmorton* in den Tour het fijnste geld geslagen zou werden; en in de Stad *Kantelberg* het klein geld van geringer Muntstof; waar toe arbeidslieden en opzienders geordineert wierden.

Een stuk van de muur tot *Barwik* is 'er ingestort, also het fundament door het maaken van een bolwerk dapper gekrenkt wierd.

24. De Mark-Graaf van *Dorset*, zeer moeyelijk zijnde over het onordentelijk marcheren naar Schotland, heeft het opzienderschap my opgedragen, om te besteden aan wien ik wilde.

25. Het opzienderschap van het Noorden van Engeland word den Graaf van *Warwik* opgedragen.

Mijn reize naar *Hampton-Court*.

26. Gecommitteerde geordineert om te zitten over de zaak van den Bisschop van *Chicester* en *Worcester*: welke bestonden uit drie Rechtsgeleerden, en drie van de aanzienlijkste in woonders aldaar.

27. De Keizerse hebben de Voor-Stad van *Heading* ingenomen en verbrand.

28. De Vrygelei-brief van de *Douariere* van Schotland wierd tot Kerstijd toe verlengt; en des noot zijnde, dat zy over *Engeland* te lande daar na toe mocht reizen.

29. Wierd *Monsieur d'Angoulesme* geboren; en de Hertog van *Vendosme* gewan een zoon by de Princes van *Navarre*, zijn Gemalin.

30. *St. Michiels* dag wierd van my gevierd in het gewaad van die Order.

October.

1. De commissie van penningen te slaan van vyf Engelze schellingen, halve vyf Engelze schellingen, van vyf en zes stuyvers het stuk, elf oncen fijn, van 1½ en ¼ van een stuyver, 4 oncen fijn, wierd na gekomen en voor vast gestelt.

5. *Farnac* kwam te post rijden om ons twee zaaken bekend te maken; het eene waar van was, dat de Koninginne van een derde zoon was verloft, genoemd *Le Duc d'Angoulesme*, waar over de Koning my bad *Doop-heffer* te willen zijn. Ik antwoorde, dat my de tijdige zeer aangenaam was, en hem voor dit zijn verzoekten hoogsten bedankte, te kennen gevende dat hy my een goed herte toedroeg: dat ik ook tot dien einde den Heer *Clinton*, de Heer Admiraal van Engeland zou afveerdigen. Hy zeide dat hy ook kwam om my van een ander zaak te verwittigen, te weten, van het goet succes van den Koning zijn Meesters Oorlog: Hy verhaalde hoe dat in *Champaigne*, ter zijde van *Sedan*, duyzend Cavaliers van den Keizer, nevens verscheiden *Hungaren*, *Marten van Rossen* hun hooftman zijnde, een inval deden: het ging daar zoo heet van de rooster, dat de gewapende Ruitery der Franzen, twee of drie hondert man sterk, *Marten van Rossens* broeder gevangen kregen; en verscheiden deden ineuvelen. Daar en boven, hoe dat in *Piedmond*, zedert het innemen van de laast gemelde vier Steden, noch drie andere ingenomen zijn, te weten, *Monrescha*, *Saluges*, en *Burges*.

De Turken waren tot *Napels* gekomen, en hebben het Land verwoest; innemende *Ostium*, gelegen in de mond van den Tyber: zy waren ook van een schoone Stad, en haven, in *Cicilien*, meesters geworden.

6. Vertrok *Farnac*, gelegen hebbende ten Hove onder mijn logement; 's avonds te voren wierden de Bisschoppen van *Worcester*,

cester, en *Chichester*, om hare vermaadheden van hare bedieningen afgezet.

7. Om den Heer Admiraal te vergefchappen, wierden geordineert *Mr. Nevil*, *Mr. Barnabe*, kamerlingen; *Sir William Stafford*, *Sir Adriaan Poinings*, *Sir John Norton*, *Sir John Teri*, Ridders; en *Mr. Brook*.

8. Wierden'er brieven geadresseert aan de Capiteynen van *Gandarms*, of de Ruytery; om tegen den 8 November te monstereu, zijnde zondag voor Aller-Heyligen.

11. Wierd *Henry*, Mark-Graaf van *Dorset*, verkoren tot Hertog van *Suffolk*; *John*, Graaf van *Warwik*, tot Hertog van *Northumberland*; *William*, Graaf van *Wiltshire*, tot Mark-Graaf van *Winchester*; *Sir William Herbert*, tot Graaf van *Pembroaken*, en Heer van *Cardiff*; *Mr. Sidney*, *Mr. Nevil*, *Mr. Cheek*, alle drie Kamerlingen, tot Ridders; als ook *Mr. Cecil*, een van de twee Secretarissen.

12. Een Plakkaat wierd daar uitgegeven, tot invordering van de penningen, Testourns genoemd, en van stukken van vyf stuyvers, en dat de geene die genegen waren om in de Munt te komen, voor twee Testourns sijn zilver van twaalf stuyvers, zouden genieten.

13. De *Prioor de Capua*, scheidde uit den dienst, van den Koning van *Frankrijk*, en begaf zig in de *Ordre* van de Ridders van *Malta*, zoo van wegen zijn misnoegen over den Graaf *Villars*, de swager van de overste des Volks, als ook om dat de Turken op *Malta* dikmaals een aanval deden.

14. *Sir Thomas Palmer*, kwam by den Graaf van *Warwik*, van die tijd af geworden Hertog van *Northumberland*, om zijn ketting aan hem over te leveren, die zeer schoon was, want ieder schakel wog twee loot, om behandigt te worden aan *Farnaes*, en om wederom zoo veel in de plaats te ontfangen; als wanneer hy in dien Heer zijn Hof een verraad ontdekte, hoc dat op voorleden St. Joris dag, de

Heer van *Somerset*, (die doe op zijn ver trek stond, naar de Noorder quardieren van Engeland, alzö de Carnet, *Sir William Herbert*, hem verzekert had, als een eerlijk man, dat hem onderwegen geen leed zou geschieden) derwaarts trok, om een oproer onder het volk te verwekken, en dat de Heer *Gray*, voor uitging om te weten wie zijne Vrienden waren: en dat men daar na een vond hadde bedacht om den Graaf van *Warwik*, nevens den Markgraaf van *Northampton*, en verscheyden andere Heeren, op een banquet te nodigen, en aldaar dan te onthalzen. Hy wierd ook gewaar, dat zy onderwegen eenig gefelschap by haar hadden, om hen op het lyf te vallen.

Hy openbaarde ook dat *Mr. Vane*, twee duyzend man by der hand had. Dat *Sir Thomas Arundel*, den Mark-Graaf van *Northampton*, hadde verzekert, dat men in de Tour buiten alle gevaar was. Dat *Mr. Partridge*, de Gemeente binnen *London* zou zien op de been te krygen, en van het groote Zegel, en de *Prentises*, aldaar zig meester maken. *Seymour*, en *Hammoad*, zouden hem ten dienste staan; en men zou de gantsche Ruytery van de *Gandarms* doodslaan.

Hoe men ook naar *West-Munster* ging, vermits men oordeelde dat deze zaak, en ook alle andere, gemakliker en veiliger aldaar zou kunnen uitgevoerd worden.

15. De Hertog heeft den Secretaris *Cecil*, by hem ontboden, om aan hem te openbaren dat hy iet quaats was vermoedende. *Cecil* gaf hem tot antwoord, ingeval hy niet schuldig en ware, dat hy dan wel gemoed mocht zijn: doch zoo schuldig, dat hy dan niet te zeggen had; maar hem moest beklagen. Hier op heeft hem de Hertog door een Brief uitgedaagt, en *Palmer* geroepen, dewelke ontkennde het geen hy hadde verklaart, los gelaten wierd.

16. Op deze Morgenstond, lieten haargeen van de Verraders tot *West-Munster* zien

zien. De eerste die zig daar na vertoonde was de Hertog, die later dan hy gewoon was, van zelfs kwam. Het middag maal nu ge-eindigt zijnde, wierd hy gevat, en ook *Sir Tomas Palmer*, zoo als hy in de Gallery ging wandelen. *Hammond*, voor by den Onder-Kamerlings deur passerende, wierd van *John Piers*, ingeroepen, om met hem uit schieten te gaan, en daar op voort in apprehenzie genomen. *Nudegates* geroepen zijnde, als of hem zijn Heer, en Meester iets te zeggen had, raakte in hechtenis, nevens *John Seimour*, en *David Seimour*. *Arundel*, wierd ook gevangen genomen, en de Heer *Gray*, hebbende op zijn Land goederen geweest. *Vane*, tweemaal in de morgen van mijn Heer ontboden zijnde, begaf zig voort op de vlucht: zeggende, mijn Heer was niet kloekmoedig genoeg, en had hy slechts t'huys kunnen raken, hy en zou niet eens na een van haar allen vragen, zoo moedigh was hy; maar niet lang daar na, vond men hem by *John Piers*, tot *Lambeth*, in een paarde-stal, onder het stroo leggen. Deze boven-verhaalde perzoonen, gingen desen avond met den Hertog naar naarden Tour, behalven *Palmer*, *Arundel*, en *Vaan*; dewelke alhier in byzondere Kamers bewaart wierden.

17. De Hertogin, *Kraan*, en zijn huisvrouw, mitsgaders de Kamer-bewaarder, wierden naar den Tour gevoert, om dat zy dit verraad hadden gepractizeert: insgelijks ook *Windfield*, over het uitsproeyen van oproerige schriften; *Mr. Partrig*, en *Sir James Holcroft*, wierden ook vast gezet.

18. *Mr. Banister*, en *Mr. Vaughan*, wierden met *Mr. Stanhoep*; naar den Tour gevancklijk weggevoert.

19. *Sir Tomas Palmer*, bekende dat het daar op aangeleid was, om met tweeduizend Voet-volk, van *Mr. Vaan*, en hondert Ruuters van mijn Heer, nevens zijne bystaande Vrienden, en het gepeupel dat zijn party koos, de *Gansdarms*, op die dag

alsfe kwamen om gemonstert te worden, op het lijf te vallen: en zo hy in het onderspit mocht raken, dan zou hy door de *Sad Lonnen* overluid uitroepen, Vryheyd, Vryheyd, om alzoo de Winkel-knechts, en andere gezellen te doen t'zamenrotten; en hy zou zig, indien hy konde, naar 't *Eyland Wigt*, of *Poel* begeven.

20. De *Douariere* van *Schotland*, door onweer genootzaakt zijnde, de Haven van *Portsmouth* in te loopen, liet my weten dat zy het gerief van een vrygeley te Lande wilde nemen, en haar zelven de cere geven, om my te bezoeken.

Sy ging te *Portsmouth*, ten huize van *Mr. White* logeren.

21. De Heeren zaten in de Star-Kamer, en deden aldaar opening van de zaken, en beschuldigingen tegen den Hertog ingebracht, op hope van des volks gemoe deren tot bedaring te brengen.

22. Zekere Vorsten in *Duitsland*, verzochten in den aanvang van deze maand assistentie van vierhondertduizend-Ryksdaalders, rakende 't stuk van *Religie*, indien zy genootzaakt mochten werden van de nood een deugd te maken; en toonden haar ook zeer genegen, om aan my ook diergelijke weldaaidigheid te bewyzen, by aldien, dat ik om harent wil in Oorlog mocht raken. Ik nu daar op de Raad by een geroepen, en de zaak in nader overleg by my zelven genomen hebbende, heb ik de Heeren Secretaris *Pette*, en *Sir William Cecil*, geordineert om met den *Ambassadeur* in besprek te treden, en de zaak wat nauw t'onderzoeken, en te vernemen na de namen der gener die dit verbond wilden ingaan.

23. De *Douariere*, kwam ten huize van *Sir Richard Cotton*, en van daar ging zy na den Graaf van *Arundel*; alwaar zy het middagmaal by hem gehouden hebbende, wierd se geconvoyeert naar *Mr. Browns* huis, daar haar de Heeren van *Suffex* gingen bezoeken; die haar geleiden naar *Guilford*, alwaar de Heer *William Howard*

ward en de Heeren van *Surrey* haar aanspraken.

De Franzen hebben, gedurende deze maand, bezig geweest met des Keizers Frontier-plaatzten te verwoesten, en hebben in het scheermutzeren tot *Ast* honderd Spanjaarden getlagen.

25. Een brief geschreven aan *Sir Arthur Darcy*, om d'opzicht te nemen van de *Tour*, en om *Sir John Markham* te deporteren; om dat hy, zonder iemand van de Raad zulks bekend te maken, den Hertog liet uitgaan; en dat'er verscheiden brieven over en weer tusschen *David Seimour* en *Juffr. Poinings* verwisselt wierden; nevens diergelyke Suspitien meer.

Crane heeft by na alles beleden dat *Palmer* te voren gedaan had, en noch meer; te weten, dat de plaats alwaar den Adel gebanquetteert en onthoofd zoude geweest zyn, het Huis was van de Heer *Page*, en dat de Graaf van *Arundel* de zaak al zoo wel wist als hy, door *Stanhop*, die tusschen haar beide heen en weer liep. Als ook, hoe hy voorleden Augustus naar *Lonnen* ging om aanhang te krygen, veinzende dat hy ziek was. *Hammond* bekende ook dat hy's nachts in zijn Kamer de wacht hield. De bekentenis van *Bren* liep ook al veel op dien trant. De Heer *Strange* bekende, hoe dat de Hertog op hem hadde begeert, dat hy my raaden zou^e zijn derde Dochter, *Mevrou Joanna* te trouwen, en ook op hem begeert hadde zijn verspieder te willen zijn, en te letten op alle mijne werken en woorden; en om te weten wanneer dat iemand van mijne Raadsheeren heimelijk met my sprak; dit heeft hy zelfs beleden.

28. Daar wierden ook brieven over het jongste Verraad aan alle uithoefmsche Keizers, Koningen, Potentaten, Republiken, Ambassadeurs, Edelen, Oversten en Bevelhebbers afgevaardigt.

29. Eindelijk arriveerde de *Douariere* tot *Hampson-Court*, geconvoeert zijnde door de voornoemde Heeren; en ontrent

een uur van *Hampton-Court* af, ging haar de Heer Markgraaf van *Northampton* in haalen, verzelt met de Graaf van *Wiltshire*, zoon en Erfgenaam van de Heer *Oppertthesaurier*, Markgraaf van *Winchester*; de Heer *Fitzwater*, zoon van de Graaf van *Suffex*, de Heer *Evers*, de Heer *Bray*, de Heer *Robert Dudley*, de Heer *Garet*, *Sir Nicholas Throgmorton*, *Sir Edward Rogers*, nevens noch verscheiden andere Heeren en Edele perzoonen, tot hondert twintig toe in 't getal: en op deze wyze wierd ze geconvoeert tot *Hampton-Court*. Aan de Poort ging haar te gemoed *Mevrou de Markgravinne van Northampton*, de *Gravinne van Pembroek*, en verscheiden andere Jonkvrouwen, die te zamen sestig perzoonadjen uitmaakten. En al zoo wierd ze na haar logement, niet verre van de Koningin, geconvoeert, het welke, nevens het Hof, rondom met Tapijten behangen was. En al zoo wierd deze nacht en de daar aan volgende dag met danzen, springen, zingen, en allerley vreugde over gebracht.

30. Daar wierden brieven over al na toegezonden na de Capiteinen van de *Gandarms*, om, van wegen deze zaak, de monsteringe uit te stellen tot den — dag van December.

November.

1. De *Douariere* frequenteerde het Huis van *Hampton-Court*, en zag de Hertenjacht.

2. Sy kwam aan het Palais van den Bisschop van *Lonnen*, alwaar zy met haar gantsche Train logeerde.

3. De Hertog van *Suffolk*, de Graaf van *Warwik*, *Wiltshire*, nevens veel andere Heeren en Edellieden, wierden gezonden om haar te verwelkomen, en, uit mijn Naam, aan te dienen: dat, zo zy iets noch meer begeerde, dat het haar zou geworden; en dat ik haar des anderen daags genegen was te bezoeken.

4. De Hertog van *Suffolk*, de Heer *Fitz-*

Fitzwater, de Heer *Bray*, en verscheiden andere Heeren en Edelluyden, vergeselschap met haare Gemalinnen; Mevrouw *Franzijntje*, Mevrouw *Margriet*, de Hertoginne van *Richmond*, en van *Northumberland*; Mevrouw *Joanna*, Dochter van de Hertog van *Suffolk*; de Markgravinnen van *Northampton* en *Winchester*; de Gravinne van *Arundel*, *Beaford*, *Huntington* en *Rutland*; nevens honderd andere Staat-Juffers gingen haar bezoeken, en convoyeerden haar door *Lonnen* naar *Westminster*. Aan den ingang ontving haar de Hertog van *Northumberland*, de *Tresaurier*, *Pensionaris*, de Graaf van *Pembroek* &c. tot 30 toe in 't getal. Aan de Zaal ging ik haar te ontmoet, met alle mijne resterende Raadsheeren, te weten de Heer *Tresaurier*, de Markgraaf van *Northampton* &c. en van het buyten-Hof opwaarts tot de *Presentie-Kamer*, aan beide zyden stond de *Lyfwacht*; het Hof, de zaal, en de trappen waren met Dienaren bezet, in de *Presentie-kamer*; de *groote Kamer*, en haar *Presentie-Kamer* krioelde het van aanzienlijke perzonen. Haar nu alzo tot aan haar kamer geconvoyeert hebbende, ging ik naar de mijne. Ik ging by haar het middagmaal houden; zy at onder het zelfde Tapijt van *Statie*, aan mijn linker hand; achter aan zaten aan tafel mijne Nichten, *Franzijntje* en *Margarita*; aan de mijne zat d'Ambassadeur van *Vrankrijk*. Daar wierde tweemaal opgedischt; hare Hofmeester dischte haar hare Gerechten op, en mijne Dienaaren de mijne: in haar groote Kamer zaten alleen de Staat-Juffers aan drie Tafelen. Na het Middagmaal, als zy het speelen op instrumenten hadde gehoort, bracht ik haar tot aan de zaal, en daar op scheide zy van my.

5. De Hertog van *Northumberland*, de Heer *Tresaurier*, de Heer Markgraaf van *Northampton*, de Heer Zegel-bewaarder, en verscheiden andere Heeren gingen haar bezoeken, om haar, uit mijn Naam, een ring met een Diamand te schenken.

6. De Hertog van *Northumberland*, als Hooftman over honderd, (waar van veertig in swart fluweel, met witte en swarte Mouwen, en zestig in Laken waren gekleed) de Graaf van *Pembroek* met zijn bende, en noch vyftig meer: De Graaf van *Wiltshire* met acht en vijftig van zijn Vaders bende, alle de Penzionarissen, Militaire Perzoonen, Schildknaapen, nevens verscheiden Staat-Juffers, als mijn Nicht *Margarita*; de Hertoginnen van *Richmond* en *Northumberland* convoyeerden de Koninginne naar *Sporeditch*, door *Cheap-side* en *Cornhill*; alwaar haar honderd Cavalliers van *Middlesex* te ontmoet reden; en alzo wierd haar tot aan d'outerste grenzen van mijn Rijk door Ridders, uit ieder Graaffschap, uitgelei gedaan.

7. De Graaf van *Arundel*, *Mr. Stroodly*, en de Dienaaren van *St. Alban*, wierden gevankelijk naar den *Tour* gebracht: alzo *Craan* tot des Graafs bewaringe hoe langer hoe meer opklapte.

8. Een Fransman, die tot *Diepe* een moort begaan had, en daar opherwaarts was gevluht, wierd wederom naar *Vrankrijk* gezonden, om overgelevert te werden in handen van acht Franzen, die op de Frontieren lagen.

14. Op der Duytsche Vorsten verzoek (van vier honderd duyzend Rijks-daalders, in tijd van nood, tot voorstand hunner Religie te mogen genieten) wierd geantwoord.

1. Voor eerst, dat ik wel genegen was om *Vrede*, *Vriendschap* of een contract te maken met de gene die ik wiste van mijn Religie te zijn: doch deze perzoon was slechts afgevaardigt om te weten of ik wel gezind mocht zijn om zoodanig een contract aan te gaan, maar niet om eenige zaken volkomen af te handelen.

2. Ten anderen, ik zou graag geïncorporeert willen zijn, of zy van andere Potentaten zoodanigen Macht konden bekomen, waar mede zy den Oorlog zouden kunnen onderhouden, en ook my weder-

om zulks betoonen, als de noot aan de man quam: hierom was mijn begeerte, dat die drie Vorsten, naamlijk *Mauritius*, Hertog van *Saxen*, de Hertog van *Mechelenburg*, en de Mark-Graaf van *Brandenburg*, (welkers gedeputeerde hy was) aan den Hertog van *Pruisen*, en aan alle omliggende Vorsten, opening van de zaak wilden doen: en ook met eenen zien, dat zy de Steden, Hamburg, Lubek, Bremen, &c. aan de hand kregen: gevende haar de lucht hier van in de neus.

3. Ten derden, had ik geërn naarder verklaring van 't stuk van Religie, om dat, zoo wanneer over andere debatten een Oorlog mocht ontstaan, zy dan mochten zeggen, dat het om de Religie was.

4. Ten vierden, dat hem zijne Vorsten een meer ampele Commissie wilden geven, om van de quantiteit van penningen, en andere daar toe behorende zaken, te spreken. Op zodanig een wyze, had ik mijn antwoord met voorbedachten Raad geformeert, op dat zy, daar ik haar verzoek ten eersten geheel en al toe stond, mijn meeninge aan andere Potentaten, niet en mochten openbaren, en dat alzoo de zaak onder de man rakende, ik gevaar mocht lopen, van de naam te dragen, dat ik de Unie met den Keyzer gebroken had.

16. De Heer Admiraal zijn afscheid nemende, vertrok naar Vrankrijk, om den Zoon van de Koning van *Vrankrijk*, ten doop te heffen.

18. Is de Heer *Fossej*, Geheimschryver van den Hertog *Mauritius*, over de gemelde zaak hier in Engeland gearriveert.

20. Daar wierd geordineert, datter een Plakkaat zou uitgegeven worden, alzoo daart te voren een uitgegeven was, dat de prys op Ossen, en Schapen-vleesch gestelt, slechts tot de maand van November zou continueren; als wanneer het Parlement, het zelve zou afgeschafft, en zekere gecommiteerden geordineert hebben, om d'opquekers van dit Vee, het

zelve te merkt te doen brengen, en tot een redelijke prys te verkoopen; en dat daar nevens zekere opzinders zouden werden gestelt, om te informeren, hoe die van het Gerechte haar daar in droegen.

21. Wierd de Heer *Thefaurier*, tot Administrateur gestelt; om den Hertog van *Somerfet* te arresteren.

Ontrent deze tijd, begoft de Hertog van *Mauritius*, zig zelven bekent te maken, dat hy een Vriend was van de Protestanten, daar hy voor die tyd zig geliet, of aansfelde als of hy hunner Vyand was.

22. Wierd het voornoemde Plakkaat afgekundigt.

23. De Graaf van *Warwik*, *Sir Henry Sidney*, *Sir Henry Nevel*, en *Sir Henry Jaats*, hebben alle liefhebbers van het Toornoojen, of Spiegel-vechten, uit gedaagt tegens den 3. en 6. Januarij; en deze uitdaginge wierd afgekundigt en uitgeroepen.

26. Was'er een gerucht, dat *Maximilianus*, op zijn vertrek, uit Spangien stond; negen Galeeyen, van de zijne die zijn huisraad, hondert twintig Paarden, en zijn schat in hadden, wierden van de Franfen genomen.

27. De Heer Admiraal, arriveerde in Vrankrijk, en trok naar Bulloigne.

28. Den Capiteyn tot Portsmouth, wierd belast om het Model, van het Kasteel, en de plaats aldaar mede te brengen; op dat het gefortificeert mocht werden; nademaal de *Baron de la Gard*, met een Ingenieur daar inspectie van genomen had, met intentie; zo men meende, om daar een aanslag op te doen.

29. Twee-en-twintig Heeren, en Edeluyden, mitsgaders de Raad; hoorden *Sir Thomas Palmier*, *Mr. Hammond*; *Mr. Craan*, en *Nudzoot*, zweeren dat hare belydenissen oprecht, en waarachtig waren; zy zeiden ook, dat deze hare bekenenis, en verklaring niet en geschiedde, uit eenige ophitsinge, dwang, afsonstigheid, haat, nyd, of eenig misnoegen, maar zo favorabel was voor den Hertog; als zy eenig-

nigzins met een onbevekte conscientie konden sweeren.

30. De Heer Admiraal kwam te Parijs.

December.

1. De Hertog van *Somerset*, wierde op het Hof tot West-Munster ge-examineert; de Heer *Tbezaurier*, de bedieninge van Hoog Officier van Engeland bekleedende, zat onder een verhemeld Tapyt van Statie, op een bank tusschen twee pilaren, drie trappen hoog. Alle de Heeren tot ses-entwintig toe, in 't getal,

te weten :

Hertogen van	Baronnen.
<i>Suffolk.</i>	<i>Burgaveny.</i>
<i>Northumberland.</i>	<i>Audley.</i>
<i>De Markgraaf van</i>	<i>Wharton.</i>
<i>Northampton.</i>	<i>Evers.</i>
<i>De Graven van</i>	<i>Latimer.</i>
<i>Derby.</i>	<i>Bouroug.</i>
<i>Bedford.</i>	<i>Souch.</i>
<i>Huntington.</i>	<i>Stafford.</i>
<i>Rutland.</i>	<i>Wentworth.</i>
<i>Bath.</i>	<i>Darcy.</i>
<i>Suffex.</i>	<i>Sturton.</i>
<i>Worcester.</i>	<i>Windfor.</i>
<i>Pembroek.</i>	<i>Cromwel.</i>
<i>Vice-Herford.</i>	<i>Cobham.</i>
	<i>Bray.</i>

Deze perzoonen zaten een traplager, en hoorden aan het debatteren van de zaak.

Voor eerst, na dat de beschuldigingen, bestaande uit vier artykelen, voorgelezen waren, heeft de hoog geleerde Raads vergadering, den Graaf van *Somerset*, *Palmer's* confessie te laste geleid: waar op hy antwoorde, dat het nooit in zijn gedachten was geweest, om in het Noorden van Engeland, een oproer aan te rechten; en zeide van *Palmer* allerley quaad, dat hy bedenken konde, doch beducht zijnde, dat het ruchtbaar mocht werden, liet hy *Sir William Herberts* ontbieden.

Daar op wierd wedcrom geantwoord, hoe *Palmer* snooder was, hoe hy hem beter diende. Wat nu het aanrechten van een banquer aanging, hy swoer dat het onwaarachtig was, en verzocht meer getuigen te mogen hebben. Daar na *Craaus* confessie, hem voorgelegen zijnde, begeerde dat hy voet by 't stuk wilde zetten. *Lonnen* aangaande, daar mede had hy voor om niet eenen Heer te beledigen, maar alleeniglijk zijn eigen lijst te beschermen. Wat de *Gen-darmoury* belangt, het zou slechts een uit-zinnige daad van hem zijn, om met hondert man, negen hondert te willen aantasten. Dat hy nu, volgens de aanklaginge van *Partrigd*, mannen op zijn kamer tot *Greenwich* zou gehad hebben, dat hy daar geen quaad me voor had, blykt hier uit; dat daar hy 't gemakkelijk konde gedaan hebben, hy het niet en dede. Hy swoer dat de Heer *Stange* zijn confessie, of beschuldiging onwaarachtig was: d'ander in het tegendeel verklaarde met Eede, datse was waarachtig. *Nudigaats*, *Hammonds*, en *Alexander Seymours*, getuigenissen ontkende hy, nademaal datse zijn Dienaren waren.

De Rechtsgeleerden voerden hem te gemoed, dat tot zynen hurze volk by een te rapen, tot een kwaad einde, te weten om den Hertog van *Northumberlandana*, om hals te brengen, enkel verraad was, volgens een acte, in het derde jaar myner regeringe gepasseerd, over onwettelijke by een komsten, alsoo de dood van Heeren te practizeren, enkele moordery was. Gezind te zijn sig te weren tegens iemand die recht heeft om een misdadige te vatten, enkele schelmery. Oproer binnen *Lonnen* aan te rechten, verraad; en de Heeren aan te randen, een zaak daar de *Wetten* vat aan hadden. Hy gaf tot antwoord, dat hy niet gezind en was geweest, eenig oproer binnen *Lonnen* aan te rechten, dat de getuigen daar van hier niet en waren. Zijne verzameling, van zekere mannen diende slechts tot zijner defensie. Zijn voornemen

men was niet om den Hertog van *Northumberland*, den Mark-Graaf, &c. om het leven te brengen: hy hadde daar wel van gerept, doch naderhand befloten zulks niet te doen, dies niet te min fcheen hy te belyden, dat hy daar over uit was, om haar het leven te benemen.

De Heeren gingen hier op met den anderen Raad plegen. De Hertog van *Northumberland*, wou niet toeflaan, dat allerley onderzoekinge na zijn dood, de naam van verradery zou moeten dragen. Hier op hebben hem de Heeren van Hoog-verraad vry gefproken; maar van moordadige verradery befchuldigt hebbende, wierd hy verwezen, om opgehangen te worden.

Hy bedankte de Heeren, dat zy hem in 't openbaar ter examēn hadden gefteft, en bad den Hertog van *Northumberland*, den Mark-Graaf van *Northampton*, en den Graaf van *Pembroek*, om genade, nademaal dat hy niet goeds met haar in den zin hadde; zijn verzoek-bede was om zijn leven, Vrouw, kinderen, dienaren, en fchulden, waar op hy henen ging, bevryd zijnde van de Byl, in den Tour. Het volk niet wetende hoe het met de zaak gefchepen ftond, riepen wel eenmaal, vijf, of zes, zo luidskeels, dat men het van de Hof-poort tot *Charing-Crofs*, duydelyk konde hooren; en daar liep ook een gerucht, dat hy vry geraakt was, en pardon hadde bekomen.

2. De Vrede by den Heer Mark-Graaf gefloten, wierd van my in het by wezen des Ambaffadeurs geratificeert; en onderrekent, en verzegelt zijnde; aan hem behandigt.

3. De Hertog van *Northumberland*, ziedetegens zekere Heeren, die in den Tour waren, dat hy *Bertivil*, met geld omgekocht had, om haar te vermoorden; waar over *Bertivil* geexamineert zijnde, bekende zulks, en *Hammond* ook, dat hy daar van wift.

4. Ik zag de nieuw geworvene fchildnaapen monfteren: honderd man van den Heer *Trefaurier*; honderd van den

Hertog van *Northumberland*; honderd van den Mark-Graaf van *Northampton*; vijftig van *Huntington*; vijftig van *Rutland*; honderd-en-twintig van *Pembroek*; vijftig van *Darcy*; vijftig van *Cobham*; honderd van *Sir Thomas Cheyney*; en honderd tachtig Helbardiers, met hare benden, mitsgaders oude krygs-knechten; altemaal wel toegegruft en van geweer voorzien. Zommige droegen pluymen op de hoed, na de couleur der Vaandels daar zy onder foorteerden; zommige hadden mouwen, en halve rocken aan. De Cavalliers waren ook deftig in het habyt; alle hare paarden waren fchoon en kloek, het flechste onder den heelen hoop, zou niet minderalstwee honderd guldens moeten gelden. Symarcheerden tweemaal om St. James Veld, en befloegen het in het ronde: en zijn alzo verrokken.

12. Daar wierden zekere gepractizeerde wetten aan mijn Raad behandigt, om daar notitie van te houden, blykende aan een zeker fchrift daar van gemaakt.

15. Daar wierd geordineert, dat ik doorgaans zes Capellanen zou houden, waar van twee my altijd zouden byblyven, en vier geduirig, hier en daar preken: in het eene jaar twee in *Wallis*, twee in *Lancashire* en *Darby*; en in het jaar daar aan, twee in de progreflen naar Schotland, twee in *Forkshire*; in het 3. jaar, twee in *Devonshire*, twee in *Hampshire*; in het vierde jaar, twee in *Norfolk*, en *Essex*, en twee in *Kent*, en *Suffex*, &c. De namen van deze zes gemelde Hof-Predikers waren, als volgt: *Bill*, *Harle*, *Perne*, *Grindal*, *Brandford*, de naam van de refterende, is doorgehaalt.

18. De Biffchop van *Duresme*, wierd in den Tour gezet, om het verfwygen van zeker verraad, waar over aan hem was gefchreven, en daar hy niet met al van aan den dag gebracht had, al eer zig de perfoon felfs openbaarde.

21. *Richard*, Heer Cancellier van Engeland, zijne krankheide overdenkende, lever-

leverde zijnen Zegel over, aan den Heer *Trefaurier*, aan den Heer *Groot-Meeſter*, en den Heer *Camerling*, tot dien einde aan hem, gedurende zijne krankheid gezonden, en dat voornaamlijk uit bevel van het Parlement.

22. De Heer Admiraal kwam by den Koning van *Vrankrijk*, en daar na ging hy by de Koninginne, en daar op wierd hy na zijn logement geleid.

23. De Heer Markgraaf heeft het Zoontjen van den Koning van *Vrankrijk* ten doope gegeven, het welke hy, na des Konings bevel, *Eduward Alexander* noemde. Op dien gantſchen dag wierd aldaar op het Hof op allerlei instrumenten gespeelt, gedanst, en allerhande vreugde bedreven; edoch de Heer *Markgraaf* zag ziek te bed, aan een dubbelde quartijn, of derden daagſe koors; en nochtans prezenteerde hy *Barnabe* aan den Koning, die hem in zijn Kamer by zig nam.

24. Het Tractaat den Heer *Markgraaf* overgelevert, en van hem aan den Koning van *Vrankrijk* behandigt zijnde, las hy 't zelve in de Mis overluid voor ieder een, en heeft het geratificeert. De Heer *Markgraaf* van den Koning zijn afscheid genomen hebbende, en noch zeer onpaffelijk zijnde, keerde wederom naar *Parys*.

Op dien zelfden dag liet de Koning van *Vrankrijk*, den Heer Admiraal brieven zien, die van *Parma* waren gekomen, inhoudende dat de Franzen twee Kasteelen van de Keizerſe hadden ingenomen; en dat, onder het defenderen van het eene, de Prins van *Macedonien* op de wallen dood geſchoten zijnde, tot *Parma* triumphantelijk wierd begraven.

25. Het groote Zegel van *Engeland* wierd aan den Biſſchop van *Elz* overgelevert, om te bewaren zoo lang als *Richard*, de Heer *Cantelier* van *Engeland*, ziek was.

De bende van honderd krijgslieden, waar over de Heer van *Samerſet* kort te voren het bewind hadde gehad, wierd den Hertog van *Suffolk* toegewezen.

26. Op dezen dag vertrok ik naar *Greenwich*.

Deze H. Kerſdaagen heb ik twaalf dagen achter een geviert.

27. *Sir Antonie*, *St. Legier* wierd, over eenige zaaken, daar hem de Biſſchop van *Dublin* mede beſchuldigt had, mijn Kamer ontzeid, tot dat hy de Artikelen aan hem overgelevert, hadde verantwoord.

28. Kwam de Heer Markgraaf tot *Greenwich*.

30. Daar wierden aan den Biſſchop van *Elz*, den Heer *Zegel-bewaarder*, *Sir John Goats*, *Sir William Petre*, *Sir Robert Bowes*, en *Sir Walter Mild-May* gecommiteerde gezonden, om mijne ſchulden in te vorderen.

Januarius.

1. De Kaarsverkoopers in *Louven* wierd een zeker regel voorgeschreven, tot wat voor een prys zy hare kaarzen moſten verkoopen, het welke zommige te voren niet en wilden doen; waar over zy in hechtenis raakten.

3. De uitdaginge in de voorleden Maand voorgelagen van te Tournooyen, wierd nu in 't werk geſtelt.

De Naamen der Uitdaagers waren

Sir Henry Sidney.

Sir Henry Nevel.

Sir Henry Gates.

Die haar op de baan vertoonden, waren:

De Heer Williams. *Mr. Digby.*

De Heer Fitzwater. *Mr. Warcop.*

De Heer Ambroſtus. *Mr. Courney.*

De Heer Roberts. *Mr. Knolls.*

De Heer Fitzwarren. *De Heer Bray.*

Sir George Howard. *Mr. Paſton.*

Sir William Stafford. *Mr. Cary.*

Sir John Parrat. *Sir Antonie Brown.*

Mr. Norice. *Mr. Drury.*

Deze 18 Heeren, hoeft voor hoeft, in het ſteekſpel tot zes verſcheiden keeren

toe haar zeer welgequeten hebbende, zijn daar op vertrokken.

4. *Sir Richard Cotton*, en *Mr. Bray* wierden naar *Guifnes* afgevaardigt, om inspectie te nemen van *Calis*, *Guifnes* en de Moerassen; en met advijs van de Capitein en Ingenieurs de zelve plaatsen gerepareert hebbende, my daar van rapport te doen, en op mijn antwoord daar op, met de zaak voort te varen.

Daar wierd besloten, dat, ingeval *Mr. Stanhop* de Stad *Hull* kwam te verlaten, ik daar mede niet meer belast zou werden, maar dat de Stad d'oukosten op haar zou nemen, doch vier hondert gulden alle jaaren trekken, tot het opbouwen van het Kasteel.

5. Ik ontving brieven uit *Yerland*, berustende onder den Secretaris, op welkers ontvangst ik het Graaffschap *Ikoumont* den Baron van *Ebrecau*, *Dormas*, en zijn erfgenaamen van Mannelijken oort op droeg: welk Graaffschap my was aangestorven van de Erfgenaamen van *O-brian*; wiens Vader overleden zijnde, het zelve zijn leven lang hadde bezeten.

Daar wierden ook aan de Graaven van *Desmond* en *Clanrikard*, en aan den Baron van *Dunganan* brieven van dankbaarheid geschreven.

6. Des Keizers Ambassadeur verzocht verscheiden reizen op my, dat ten huize van mijn Sufter de Mis mocht geschieden, waar over een tijd lang met den anderen gediscoureert hebbende, wierd hem eindelijk zijn verzoek afgeslagen.

7. De voorverhaalde uitdaagers kwamen op het *Tournooy*, of *Steekspel*, en daar na de gemelde *Comparanten*, verzelt met twee andere Heeren, *Mr. Terillen* en *Mr. Robert Hopton*, die haar zelve dapper queten; en daar me was het spel ten einde geloopt.

Deze avond wierd overgebracht, eerst met speelen, daar na met een discours tusschen twee perzoonen, waar van de eene genoemd wierd *Rijkdom*; en d'ander *Jeugt*:

welke van deze beide beter was. Na dat nu hier over zekere zoete discourzen waren voorgevallen, vertoonden haar op de baanses *Campioenen*, of *Voorwechters* aan beide zijden.

Die voor de *Jeugt*. Voor de *Rijkdom*.
ageerden, waren:

<i>De Heer Fitzwater.</i>	<i>De Heer Fitzwarren.</i>
<i>De Heer Ambrosius.</i>	<i>Sir Robert Stafford.</i>
<i>Sir Antony Brown.</i>	<i>Mr. Courtney.</i>
<i>Sir William Cobham.</i>	<i>Digby.</i>
<i>Mr. Cary.</i>	<i>Hopton.</i>
<i>Mr. Warcop.</i>	<i>Hungerford.</i>

Deze alle hebben twee tegens twee, een kamp-gevecht aangerecht; daar na verscheenen twee andere, de Graaf van *Ormond* en *Faques Granado*, op zijn Hoogduyters gekleed, en twee in het habijt van een Monnik; doch de Hoogduytsen en wilden haar niet laten passeren, zonder eerst te vechten; de Monniken waren *Mr. Drury* en *Thomas Cobham*. Daar na wierdender tweederlei *Malquerades* of *Mommendansen* aangerecht, de eene van Mannen, en d'ander van Vrouwen. Hier na wierd een banquet van honderd en twintig gerechten opgedischt, en alzoo zijn met dezen dag de *Kers-daagen* ten einde gelopen.

8. Ik brak mijn Hof op, en vertrok naar *Debiford*, alwaar ik mijn middag maal hield.

9. Alzo daar tusschen den Heer *Willoughby* en *Sir Andrew Dudley*, Capitein tot *Guifnes*, zeker twist over hun Rechts macht was ontstaan, zoo wierd de Heer *Willoughby* daar over t'huys ontboden, om de zelve in min en vriendschap by te leggen, en daar in ordre te stellen.

De Graaf van *Bedford*, de Heer *Kamerling*, en zekere andere Heeren, wierden gecommitteert om mijne schulden, die al over lang, en ook andere, dewelke tegenwoordig verlopen waren, in te vorderen.

11. Daar wierd een *Tournooy*-spel opgerecht tusschen twaalf Heeren.

Van d'eene party waren : Van d'ander.

<i>De Graaf van Warwick.</i>	<i>De Heer Ambrosius.</i>
<i>De Heer Roberts.</i>	<i>De Hr. Fitzwater.</i>
<i>Mr. Sedney,</i>	<i>Sir. Franc. Knollis.</i>
<i>Mr. Novel.</i>	<i>Sir. Ant. Brown.</i>
<i>Henry Gaats.</i>	<i>Sir. John Parrat.</i>
<i>Antony Digby.</i>	<i>Mr. Courtney.</i>

Deze hadden het tot viermaal toe gewonnen.

14. De Ambassadeur van Vrankrijk proponeerde dat men met de Schotse party het voordeel van den bodem zou debatteren, en zoeken haar daar van daante jagen, gelijk als zy de onze gedaan hadden. Hier op wierd geantwoord : 1. De Heer *Coniers*, die het accoort hadde gemaakt, heeft het niet anders gemaakt, dan het zijn Hoogheyd voor raadzaam ingezien heeft. Dit accoort niet voor goed gekeurt wordende, alzoo de Schotse party niet zo gemaklyk t'overwinnen was, liet men weten dat men de zaak zou opschorten. Dies niet te min, heeft de Heer *Maxwel*, de Engelse debattanten pikantig zijnde, haar overvallen ; waar op dan besloten wierd, by aldien de Schotten zulks wilden toestaan, dat dan de bodem onder haar verdeelt zou werden ; soo niet, dan zullen de Schotten hare debattanten verstrooyen, en wy de onze : door een proclamatie haar gebiedende te vertrekken.

Op dezen dag, hebben d'Oosterse handelaars geantwoord, op zekere klachten die d'Avonturiers tegens haar in brachten.

19. De Bisschop van *Eli*, Zegel-bewaarder, wierd tot Cancelier verkoren, nadeemaal dat hy, als Zegel-bewaarder, in het Parlement niets, dat gedaan moest werden, konde verrichten, dan alleen op gemeene zaaken het zegel drukken.

21. Vertrok ik naar West-Munster.

22. Den Hertog van *Somerzet* wierd voor de middag tusschen 8 en 9 uren, op *Tower-Hill* onthoof.

24. *Sir William Pickering*, heeft *Mc-Vrou Elizabeth*, een schoon Diamant tot een gedachtenis vereect.

25. De Hertog van *Northumberland*, hondert gewapende mannen, en hondert ligte paarden onder zig hebbende, gaf d'onderhoudinge van vijftig gewapende mannen over aan zijn Zoon, de Graaf van *Warwick*.

26. Her Parlement begoft nu te zitten. Wien ik geld schuldig was.

John Gresham, wierd na Brabant gezonden, om den Foulcaar bekend te maken, dat ik de betalinge der penningen noch wilde uistellen ; of zoo ik het al dede, dat ik hem dan met Engelsch geld zou betalen. Dit dede ik om haar alsoo hare Franse kroonen te doen op slaan, in welke spetien ik voorgenomen had haar te betalen.

27. d'Antwoord van de Oosterse Handelaars, wierd aan zommige van mijn geleerde Raad schriftelyk ter hand gestelt, om de zelve na te zien.

Sir Ralph Vaan wierd betichtigt met schelmachtig verraad, antwoordende als een Rossiaan.

Paris kwam in Engeland te landen met paarden ; en gaf my te kennen, dat de Koning van Vrankrijk aan my overgezonden hadde, ses ongemeen schoone paarden.

29. *Sir Thomas Arundel*, wierd ook beschuldigt van schelmachtig verraad, na langwylige debatten ; want de zaak wierd bepleid tot seven uren in de morgenstond.

30. Op de middag vergaderden d'Onderzoekers : zy zaten by den anderen in een huis opgesloten zonder kost, of drank, om dat zy alle op dien gantschen dag noch 's nachts te voren konden over een komen.

31. Op dezen dag in de morgen stond hebben zy hem, *Sir Thomas Arundel*, eindelijk noch ter dood verwezen.

Februarius.

2. Daar wierde een Opperhoofd van de

F 3

He.

Heraulten over *Yerland* getelt, wiens Naam was *Ufster*, en geheel *Yerland* was zijn *Provincie*; hy was de vierde *Waapendraager*, en de eerste *Herault van Yerland*.

De Keizer heeft in deze en de voorledene maand ettelijke Tonnen gouds in *Brabant* opgenomen.

6. Wierd gerefolveert dat *Sir Philip Hobbey* na de *Regent* zou gaan, (onder schijn van in krakkelen der kooplyuden ordre te stellen) en met zig overvoeren zes hondert dertig duizent guldens aan franze Kroonen, om in *Brabant* tot *Antwerpen* betaalt te worden aan de *Schortz*, en hun familie, tot aflegginge, van het gene ik haar schuldig was; op dat dit alzo met eenerley moeyte mocht door gaan.

7. *Sir Miles Partridg* wierd over de zaak van den Hertog van *Somerfet* gecondemneert, alzoohy een van de *Conspirateurs* was.

Mr. Sadler wierden vyftig *Schildknaapen* toegeleid.

8. *John Beaumont* wierd in den Kerker geworpen, om dat hy uit de naam van *Charles Brandon*, Hertog van *Suffolk*, de Staat-Juffer *Anna Pavis* schendig bedrogen, en eenige Landeryen afhandig hadde gemaakt.

11. Daar wierden twee en dertig Perzonen gecommitteert, om de Kerkelijke wetten t'overwegen, verbeteren, en in druk uit te geven.

De Naamen der Perzoonen waren deze:

Biffchoppen	<i>Mr. Cox.</i>
<i>Van Canselberg.</i>	<i>Sir John Cheek.</i>
<i>Eli.</i>	<i>Sir Antony Cook.</i>
<i>Lonnen.</i>	<i>Petrus Martyr.</i>
<i>Wincheſter.</i>	<i>Joannes Alafco.</i>
<i>Exeter.</i>	<i>Parker van Cambridg.</i>
<i>Bath.</i>	Politijke Perzoonen.
<i>Gloceſter.</i>	<i>Mr. Secretaris Petre.</i>
<i>Rochefter.</i>	<i>Mr. Secretaris Cicil.</i>
Theologanten	<i>Mr. Irakern.</i>
<i>Taylor van Lincoln.</i>	<i>Mr. Red.</i>
<i>Tylor van Haalee.</i>	<i>Mr. Kook.</i>

May, Deken van Pauls Kerk.
St. Skinner.

Rechtsgeleerden.

<i>Advocaat Broomley.</i>	<i>Stamford.</i>
<i>Advocaat Hales.</i>	<i>Carel.</i>
<i>Gosnald.</i>	<i>Lucas.</i>
<i>Goodrik.</i>	<i>Gawdy.</i>

18. *Sir Philip Hobbey* vertrok met eenige Kronen meer dan 53500 fl bedragende: hy had ook volmacht om uit mijn Naam; van *Lazarus Taker* te leenen tien duyzent ponden Vlaams, tegen zeven ten honderd, voor zes maanden, om de betalinge op te maken, en omaan te leggen het gene in het *Bullion* was; en met zig dan over te brengen drie duyzend Mark aan gewicht, 't welk de Keizer de Scheitzen had toegeſtaan, die deze ligentie aan my hebben overgedaan. Dit verricht hebbende, te trekken op *Brugge*, alwaar de *Regent* haar residentie hield, en aldaar aan haar openbaren in wat voor een nood en ſwarigheden mijn *Onderdanen* ſtaken.

19. *John Gresham*, Koopman, hadde elf hondert Kolders en Harnassen, die zeer ſchoon waren, geleverd.

20. Daar wierd geordineert dat de *Jesus van Lubek*, een Schip, groot 800 Ton, en de *Maria Gouſton*, groot 600, verhuurt zouden worden aan de Kooplyuden voor tien duizend guldens op een *Voyagie* naar de *Levant*, met conditie dat zy de zelve Schepen, met al hun toebehooren, zoo als zyze van hier ontfangen hadden, aldaar onbeſchadigt zouden moeten leveren. Zommige andere van mijn allerslechtſte Schepen zou men verkoopen.

Tot *Parijs* wierd een Plakkaat uitgegeven, dat de Krijgs benden van den *Dauphin*, de Hertog van *Vendosme*, de Graaf van *Anguien*, de *Mareschal van Frankrijk*, de Hertog de *Guise* en d' *Aumale*, de Graaf de *Sancerres*; de *Mareschal St. Andrew*, *Monſieur de Farnak* en *Tavernes*, op den 15 Maart haar *rendevous* zou zijn, tot *Troyes*.

Troyes in Champaigne, om den Keizer wederstand te bieden: als ook dat de Koning in eygen perzoon derwaarts wilde optrekken, met twee hondert Edel-luyden uit zijn eigen familie, en vier hondert schutters van zijn lytwacht.

21. De Koning van Vrankrijk zond zijn Secretaris, om dese voyagie aan hem bekent te maken, verzoekende op hem, dat hy de moeyte wilde doen, en *Mr. Pickering* met zig nemen om getuigenis te geven van zijn doen.

Hierop werd geordineert dat men hem met twee duizend kroonen, behalven kost en drank, en *Barnabe* met acht hondert zou voorzien.

24. Op dezen dag stierf de Gravinne van *Pembroek*.

26. De Koop-luiden, die Avonturiers waren, hebben wederom gerepliceert op d'antwoord van de Oosterse Handelaars, hoe dat zy wisten, en, volgens den inhoud van hare Charters, of macht-brieven, bevonden.

1. Dat zy geen volkomen Collegie waren.
2. Dat hun getal, namen en natie onbekent waren.
3. Dat, zo wanneer zy hare vryheden al kwamen te verbeuren, Koning *Eduward* de 4. haar de zelve wederom liet toe komen, op deze conditie, dat zy der vreemdelingen goederen niet en zouden verdonkeren, of achter de bank houden, 't welk zy hadden gedaan. Ten anderen, dat daar zy van eersten aan niet boven de acht lakens scheepten, daarna hondert, daarna duizend, daar na ses duizend: nu wierdender uit haar naam in een jaar vier-en-veertig duizend gescheept, en slechts elf hondert, van alle andere vreemdelingen. Om deze redenen wierden zy gevonnist, datse hare vryheden hadden verbeurt, en in eenen graad stonden met andere vreemdelingen.

27. Daar kwamen van Hamburg, en Lubek Gezanten, om te spreken voor de Oosterse Handelaars.

28. Een zeker *Vlaming* meende het Schip de *Valk* te viziteren, om te zien of

het ook Franschen in hadde: de *Valk* wendende, schoot op hem, en aan boord leggende, nam hem.

De drie-en-veertig duizend vijfhondert ponden Vlaams, wierden aan den *Foulcaar* t'eenemaal af betaalt; behalven de ses duizend ponden, die *Sir. Philip Hobbey*, in Franse Kroonen, van hem hadde geleent.

Maart.

2. De Heer van *Burgaveny* wierd in hechtenis genomen, om dat hy in de kamer van Presentie, den Graaf van *Oxford* geslagen had.

d'Antwoord aan d'Ambassadeurs van de Oosterse Handelaars, wierd den Heer *Cancellier*, de twee Secretarissen; *Sir Robert Bowes*, *Sir John Baker*, den Rechter *Montagu*, den Solliciteur *Griffith*, *Gosnald*, *Goodrik*, en *Broeks*, aanbevolen.

3. Daar wierd bestemt, om de zaken eerder af te doen, dat zekere perzoonen uit de Raad, nevens andere die haar wierden toegevoegt, de strafeysschende wetten zouden nazien, en zommige daar van in 't werk stellen. Andere zouden aan de Supplianten antwoord geven. Andere mijn inkomsten, en de ordre daar van overzien; als ook d'overtollige betalingen voor dezen gedaan. Andere zouden de commissie hebben om onnodige bolwerken af te breken.

Voor af wierd ordre gegeven, tot beveiliging van de Koop-luyden hare Schepen, om vier kleine Schepen, en twee Pinassen in Zee te zenden.

4. De Graaf van *West-Moreland*, de Heer *Wharton*, de Heer *Couters*, *Sir Thomas Palmer*, en *Sir Thomas Chaloner*, wierden gecommitteert, om de Schotse Ambassadeurs te gemoet te gaan, en met haar te handelen over de rechtmatige verdeling van het land daar debatten over vielen.

6. De Ambassadeur van *Vrankrijk* gaf den Hertog van *Nurbumberland* te kennen, dat

dat de Koning, zijn Heer en Meester, hem Credentiale brieven, nopende zijn Ambassatfchap, had toegezonden. Na de leverantie nu, van deze brieven verklaarde hy, dat *Mauritius*, Hertog van *Saxen*, de Hertog van *Mecklenburg*; de Keurvorst van *Brandenburg*, de Graaf van *Mansfeld*, en verscheiden andere Vorsten in *Duitschland*; met zijn Heer en Meester een Offensive en defenfive ligue hadden ingegaan: dat de Franzen met dertig duizend Voet volk, en acht duizend Ruitery naar *Straatsburg* zouden trekken; en de Hoogduitze met vyftien duizend man te Voet, en vyf duizend te Paard, op den 25. van deze Maand haar by komen. Dat ook de Stad *Straatsburg* haar beloofd hadde van leeftocht te zullen voorzien. Hy gaf ook met eenen te kennen, dat de Koning van *Vrankrijk* Ambassadeurs aan my zou zenden, om te verzoeken of ik met haar deze verbintenis gelietde in te gaan. Hy verklaarde ook, dat de Keurvorst van *Brandenburg*, en de Graaf van *Mansfeld* secrete audientie by den Koning hadden gehad, en wederom vertrokken waren om Volk te werven; en hy oordeelde, dat zy nu al te Velde hun leger hielden.

7. Hy heeft ook diergelijke verklaring aan my gedaan.

9. De openbare vrye koophandel in de liberatie genomen zijnde, wierd besloten hoognoedig te zijn, datze in *Engeland* gehandhaaft wierden, tot verrijkinge van dit Koninkrijk, en verbreidinge van des zelfs eere, om van anderen minder gevaar te lijdén, en allestot een geringer prijs, en in meerder overvloed te mogen bekomen. Het wierd voor raadzaam ingezien, dat het nu zou geschieden, gedurende den oorlog tusschen den Keizer en den Koning van *Vrankrijk*. De plaatzen daar best toe dienende, wierden geoordeelt te zijn de Stad *Hul*, in de *Oosterse*, en *Southampton*, in de Zuidelijke gewesten van *Engeland*, blijkende uit de schriften die onder my beruften. *Lonnen* wierd ook daar toe niet

ondienstig geacht, maar voor vast gestelt, eerst met de andere twee een aanvang te nemen.

11. De verzoekschriften het Parlement voorgedragen, wierden nagezien, waar van sommige voor leesbaar, en aanneemelijk gekeurt wierden: doch andere, om hare wydloopigheid, verwerplijk; en dat men voortaan geen meer zou aannemen.

13. De gecommiteerde tot aanneminge der verzoekschriften, tot uitvoeringe der wetten, aan strafbare overtreders daarvan, en tot opzigt der Hoven, kregen hare commissien uit mijn hand.

18. Daar wierd bestemt, dat men om de hondert veertig duizend guldens, op het laatste van April vervallende te betalen, d'onderstant van *Lonnen*, en van mijn Raads Heeren vervroegen zou, waar door men gemelde penningen met goed profijt mocht komen by na te betalen.

20. d'Ambassadeur van *Vrankrijk*, leverde my de credentiale brieven van zijn Heer Koning, en Meester, en daar nevens de artykelen van *Unie*, tusschen hem en den Keizer; verzoekende dat ik ook daar in met haar wilde t'zamen spannen; welke artykelen ik in mijn bewaring heb.

23. De Koopvaardy-Schepen van *Engeland* met *Wol*, een tyd lang opgehouden geweest zijnde, vertrokken eindelijk, op *Antwerpen*, sterk by na sestig zeylen. De zelve wierden van wegen den koophandel gecontramandeert, doch kwamen te laat.

24. Aangezien de Keizer de wissel op *Lions* gestaakt hadde, stonden de Koopluiden tot *Antwerpen* zeer verzet; en alzoo de Koophandel zonder wissel niet en konde gedreven worden, zoo wierd haar toegelaten, geld, om geld te verwisselen.

25. *Henry Dudley*, voer in Zee met vier Pinaffen, en twee Galjoten, om de Koopvaardy-Schepen; daar de Zee-roovers gedurig achter zaten, te convoyeren; dewelke, zoo dra als hy in Zee kwam, twee Roo-

vers onder zijn klauwen kreeg, en tot Dover op bracht

26. Ik floeg eenigzins af, het verzoek om in oorlog te treden, blijkende aan de Copy van mijn antwoord die onder my be-ruft.

27. Op dat d' *Ambassadeur* mijn meening te klaarder mocht vatten, zond ik *Mr. Hob- bey* en *Mr. Mason* na hem toe, om aan hem mijn zin wydloopiger te verklaren.

28. De gecommiteerden aan der Schotten kant, van wegen de landeryen, daar debatten over vielen, weigerden te compareren, ten zy dat'er een zeker Ka-steel of paal gedemolieeert wierde; waar op' brieven aan onze Commissarissen afge-vaardigt wierden, inhoudende d'opfchor-tinge hunner byeen komste tot naarder be-scheid.

30. Hertog *Mauritius* heeft al zijn eigen Volk tot *Arnstat* in het Land van *Saxen* gemonstert, en den Hertog *Augustus*, den Hertog van *Anhalt*, en den Graaf van *Mansfeld*, de bescherminge van zijn Land, voornaamelijk uit vreeze voor die van *Bobemen*, opgedragen en aanbevolen. De jonge Landgraaf *Reyffenberg*, en ande-re, hebben in 't Land van *Hessen* gemon-sterd.

31. De Markgraaf van *Brandenburg*, *Albertus*, monstede zijn Volk twee mij-len van *Erdford*, en daar na trok hy daar binnen, ontfangende van de burgers tot een schenkagie twintig duyzend guldens: en van haar zettig duizend guldens geleent hebbende, kwam hy tot *Steinsfurt*, alwaar Hertog *Mauritius*, en alle de Hoogduitze Vorsten vergadert waren.

April.

2. Kreeg ik de Mazelen en pokken.

4. Hertog *Mauritius* kwam met zijn leger tot *Augusta*; welke Stad hem voort in zijn handen overgelevert wierd, alwaar hy zekere Officieren veranderde, hare Predikanten haar wederom liet genieten, en de Stad meer bevrijde.

II. Deel.

5. De *Contestabile* met het Franze leger kwamen tot *Metz*, welke Stad hem bin-nen twee daagen opgedragen wierd, al-waar hy groot voorraad van leefstocht vond, en voornam, gedurende zijn rei-ze, de Stapel van mond-kost op te rech-ten.

7. Hy kwam voor een Slot daar een Klooster, *Gocoza* genoemd; ingelegan was, welk Slot tachtig Kanon-schoo-ten uitgeslaan hebbende, eindelijk aan het palmenteren raakte; alwaar de Franzen binnen rakende, en het zelve stormender hand innemende, alle d'ingezetenen dood sloegen, behalven hondert vyftien perzo-nen, en den Kapitein die zy ophingen.

9. Hy nam het Fort *Maranges* in, en heeft het verdelgt.

11. De Koning van *Vrankrijk* kwam tot *Nancy*, om na 't Leger te gaan, en aldaar vond hy de Hertoginne, en den jongen Hertog van *Lotteringen*.

13. De Veld-overste *St. Andrew*, ver-zelt met twee honderd man te Paard, en twee duizend te Voet, vervoerde den jongen Hertog, die weinig van zijn oude Mannen by zig had, naar *Vrankrijk*, by den *Dauphin*, die tot *Rheems* lag; waar over zijn Moeder de Hertoginne, niet wei-nig misnoegt was. Hy heeft ook, ver-scheiden Steden in *Lotteringen* gefortifi-ceert hebbende, de Franfen aldaar in gar-nizoen gelegt.

Hy vertrok van *Nancy*, na 't leger dat tot *Mentz* lag.

14. Monsieur *Senarpon* heeft den Capi-tein van *St. Omer*, zes honderd Man te Voet, en twee honderd te Paard by zig hebbende, geslagen.

15. Het Parlement brak op; en ik, van we-gen mijn ziekte, op die tijd niet konnende uitgaan, zoo heb ik een zeker *geschrift*, waar in de Naamen der Acten, die ik geratifi-ceert wilde hebben, geregistreert stonden, ondertekent; welk geschrift in beide Hui-zen wierd voorgelezen. Ik gaf ook aan den Heer *Cancelier*, twee Aartsbisschop-

G

pon,

pen, twee Biffchoppen, twee Hertogen, twee Mark-Graven, twee Graven, en twee Baronnen commissie om het Parlement geheel en al te doen fcheiden.

16. De Graaf van *Pembroek* refigneerde zijn Ritmeesterfchap, daar ik den Graaf van *Warwik* me vereerde.

Hy liet ook vijftig van zijn Curaffiers achter, waar van *Sir Philip Hobbey*, en *Sir John Gaais*, yder vijf-en-twintig overgedaan wierden.

18. Het verzoek van den Ambaffadeur van Vrankrijk was, alzo men niet buiten gevaar Victualie; by Land van Boulongie, naar Ard mocht voeren, dat ik hem derhalven wilde gunnen om zulks op mijn bodem over Zee naar Calis, en van Calis, naar Ard te mogen doen.

20. De Heer *Paget* wierd, om verscheiden bedrevene fouten, van de Order des Koufbands afgezet; doch voor-naamlijk, om dat hy noch van Vader noch van Moeders kant, uit Aadelijken bloede was gefproten.

Sir Anthony St. Leiger, die van den Biffchop van *Dublej* over eenige kyvagie befchuldigt was geweest, wierd wederom voor Kamerling aangenomen, en nam zijn plaats onder de Ridders der Order.

22. Den Ambaffadeur van Vrankrijk kreeg tot antwoord, dat ik zijn begeerte niet en konde voldoen, als ftydig tegen mijn ligue met den Keizer ingegaan.

23. De order van de Koufband wierd geheel en al verandert, als blykt aan de nieuwe inzettingen: daar toe wierden *Sir Andrew Dudley*, en de Graaf van *Westmoreland* verkoren, en tot Ridders gellagen.

24. Monsieur de *Couriers* wierd voor Rezident van de Regent afgevaardigt, om te verzoeken dat haar Scheeps Vloot by gelegentheid in onze Havens mocht loopen. Hy zeide ook met eenen gekomen, te zijn om alle klachten van onze Kooplynden te redresseren.

25. Alfoo geordineert wierd, dat de

honderd veertig duyzend guldens, die op het laatste van April kwamen te vervallen, betaalt zouden werden met de subsidiepenningen van *Lonnen*, en van de Heeren te vervroegen, nademaal dat ik het fescde deel daar van kwam te verliezen, met de zelve per wiffel over te maken; zo wierd dit opgefchort en geordineert, dat de betalinge van twintig duizend ponden Vlaams geremitteert zouden werden, die ik op naft tegen veertien ten honderd; en alzo resterender noch fcs duyzend pond Vlaams, om aldaar op den laaftten May te betalen.

26. Begaf ik my naar Greenwich.

28. d'Onkosten van de Munt wierden op veertien honderd pond-vlaams vermindert, zo datter fcs hondert pond overbleef.

29. De Keizer *Ferdinandus*, *Maximilianus* zijn Zoon, en de Hertog van *Beyeren* kwamen tot *Linx*, om met den Hertog *Mauritius* te handelen over een Vrede; alwaar *Mauritius* zijne swarigheden verklaarde.

30. Het Krygs-Volk van Hertog *Mauritius*, kregen de nederlaag tot Ulms. De Hertog *Albertus* verwoefte het Land, en gaf d'inwoonderen een dag refpyt om te antwoorden.

31. Daar wierd een zeker fchuld van vier-en-tachtig duizend guldens aan den *Foulcaar* betaalt.

May.

2. De Oosterfte Handelaas kregen hun antwoord, vervattende een bevestiginge van 't gene mijn Raad tevoren hadde geoordeelt.

3. Daar wierd aan den *Foulcaar* een brief, uit de naam van Raad afgevaardigt, d'inhoud waar van was, dat ik in de maand van Februarij, drie en-festig duyzend pond Vlaams, en in February, veertien duyzend hadde betaalt, uit makende zeven-en-zeventig duyzend pond Vlaams, 't welk een fchoone zomme gelds was om te betalen

len in een jaar, voornaamlijk in dese conjuncture van tyden, daar het een Koning wel noodig van doen had. Daar en boven zo wierder geoordeelt, dat het geld hem nu op deze tijd lichtelijk zoo wel niet te pas zou komen als op een ander tijd. Om deze redenen heeft my mijn Raad geraden, om van de vijf en veertig duyzend pond Vlaams, die ik schuldig ben, slechts vyf duyzend te betalen, en alzoo de resterende penningen, volgens d'oude interest, te remitteren tegens 14 ten honderd; verzoekende dat hy de zelve met geduld wilde afwachten.

4. Monsieur de *Couriers* kreeg tot antwoord op zijn propositie, dat ik al over lang hadde belast, dat de Schepen van Vlaanderen in mijne Havens ongemolesteert zouden blyven, daar ik blijk van kan toonen, om dat de Franzen de zelve tot in mijne Havens na-jagende, niet machtig konden werden, alzoo ze hier ontzet kregen: doch evenwel dat het onbetaamelijk was, dat'er meer Scheepen in mijne Havens zouden komen, dan ik wel bestieren en beheerschen konde. Daar wierd hem ook een Notitie behandigt van verscheiden zaaken, daar mijne Onderdanen klachtig over vielen.

5. Daar wierden brieven aan mijn Ambassadeurs afgevaardigt, om de Vorsten van *Duytsland*, den Keizer, en den Koning van *Vrankrijk* voor te dragen, dat, by al dien deze onderhandeling eenig effect quame te zorteren, ik daar onder begrepen mocht werden.

Aan *Sir John Gates*, *Sir Robert Bourwes*, den *Cancellier*, *Sir Walter Mildmay*, en *Sir Richard Cotton*, wierd bevel gegeven, om een zeker gedeelte van de Landen en Huizen onder de Capellen gelegen, te verkopen, tot betalinge van mijne schulden, bedragende ten minsten twee hondert een en vyftig duyzend pond steerlins.

Taylor, Dekan van *Lincoln*, wierde tot Bisschop van *Lincoln* verkoren.

Sir Robert Bourwes, wierd de bedieninge

van Meester van de Rollen opgedragen.

Hooper, Bisschop van *Glocester*, wierd Bisschop van *Warcester* en *Glocester* gemaakt. En

Story, van Bisschop van *Rochebester*, Bisschop van *Chichebester*.

Den *Tresaurier* wierd belast, om geen subsidie penningen noch inkomsten op onze *Lieve Vrouwen* dag vervallende, zonder toestemminge van mijn Raad, uit te geven.

De Barou van de *Finantien*, op d'overwijzinge van d'*Officier Leicester*, wierd tot *Oppe-Officier* verkoren, de *Fiscaal* tot *Oppe-Officier* *Baron*, de *Solliciteur-Generaal* tot *Fiscaal*, en de *Solliciteur* van de *Augmentatie*, *Gosnold*, tot *Generaal Solliciteur*: en dat'er geen *Solliciteur* meer zou zijn in het *Hof* van *Augmentatie*. Daar wierden ook acht *Rechts-geleerden* van de hoogste order in *Engeland*, tegens *Vrouwen-dag* aanstaande bestemt: te weten,

Gaudy.

Stamford.

Karel, &c.

Daar geschiede ook een monsteringe van alle de krijgs-benden: behavten vyftig van die van *Mr Sadler*, vijfen twintig van d'*Onderkamerling*, en vijf entwintig van *Sir Philip Hobbey*, als ook van alle de *Hellebardiers*.

7. Mijn reize wierd vast gestelt om te zullen geschieden voor by *Dorchebester* naar *Poelin Dorsetshire*, en alzoo door *Salisbury* naar huis tot *Windsor*.

8. Is gerezolveert, dat men het geld toekomende Zomer in *Yerland* tot een zeker prijs zou afzetten: en ondertusschen de zaak verholten en verborgen houden. Dat ook de *Munt-Meester*, met zig nemende *Mr. Brabamon*, de hoogste *Tresaurier* van het Rijk, de *Mijnen* zou gaan bezichtigen, en zien wat voordeel te haalen mocht zijn; uit het *Mineraal*, dat de *Hoogduitze* uit een *Silverc Mijn* gegraven hadden; en of het d'onkosten en mochte

zou kunnen goed maken; zoo niet, dat men dan het werk zou laten fleken, en de Hoogduitse altemaal kasseren.

Dat men ook van twee duizend Soldaten die men in dienst had, vijf honderd zou afdanken, ja zoo veel als er den Koning van Vrankrijk, of den Keizer wilden gaan dienen, houdende Volks genoege noch in dienst. Dat men ook als noch voor een tijd geen fortificatiën in eenige ongeforficeerde plaats zou maken. Daar wierd ook voor Yerland over veele andere artykelen een besluit gemaakt.

10. *Sr. Richard Wingfield, Ragers*, en — wierden gecommiteert, om te zien hoe het met *Portsmouth* gelegen was, en haar gevoelen van wegen het fortificeren daar van in te brengen.

11. De Koning van Vrankrijk, de enge passagien van Lotteringen gepasseert zijnde, kwam tot *Savern* vier mylen van Straatsburg, en wierd van de Stad geprovandeert, doch hebben hem door haar Stad niet willen laten passeren.

12. Wierd geresolveert, nademaal het op de Kust van Schotland vry slordig toeging, zoo met het fortificeren van zomnige plaatzen, als met andere fortressen niet na behoren waar te nemen, dat de Hertog van *Northumberland*, wien d'opzigt daar van was bevolen, daarna toe zou gaan, en daar van inspectie genomen hebbende, op alles ordre stellen, en op het allerspoedigste wederkeren. Als ook datter tien-duizend pond steerlings, tot betalinge voor uitgezonden zou worden.

13. Wierd geordineert, dat deze navolgende krygs-benden op deze reize my zouden vergeselschappen:

<i>De Heer Tresaurier, met</i>	30.
<i>De Heer</i>	25.
<i>De Heer Zegelbewaarder,</i>	30.
<i>De Hertog van Suffolk,</i>	25.
<i>De Graaf van Warwick,</i>	25.
<i>De Graaf van Rutland.</i>	15.

<i>De Graaf van Huntington.</i>	25.
<i>De Graaf van Fembroek.</i>	50.
<i>De Heer Admiraal, met</i>	15.
<i>Darcy,</i>	30.
<i>Cobham,</i>	20.
<i>Warden,</i>	20.
<i>Mr. Onderkamerling,</i>	15.
<i>Sadler.</i>	10.
<i>Sidney.</i>	10.

14. Wierd bestemt, dat aan *Thomas Gresham* betaalt zouden werden, zeven duizend pond steerlings, van de penningen die uitmiene schulden kwamen, om daar van te betalen, op het laatste van deze maand, zes duizend acht honderd pond steerlings; welke bovengemelde zomme hy op dien avond ontfing.

15. Deze *Thomas Gresham*, ontfing negen duizend pond steerlings, op rekening van twintig duizend pond, welke zomme de *Foulcaar* verzocht, dat hem betaalt mocht worden tegens Paaschen, alzo hy alhier vyf duizend pond steerlings op wissel hadde genomen, en tien duizend had hy van de Scheits geleent, en tien duizend pond steerling van *Lazarus Tukkar*; zoo dat het in 't geheel beliep, vijf en-twintig duizend pond steerlings, waar op betaalt is; in het laatste van April veertien duizend; invoegen datter elf duizend overschoot, en negen duizend, 't welk ik nu pr. wissel over maakte, t'zamen bedragende, twintig duizend pond steerlings, om den *Foulcaar* mede te betalen.

20. *Mr. Pickering*, liet my weten dat de Konink van Vrankrijk, van *Savern* trok op *Arounshes*, 't welk aan hem overgegeven wierd; van hier op *Leimsberg*, en zoo voort op *Spier*; en dat zijn Leger sterk was, ontrent twintig duizend man te voet, en acht duizend te paart, (wel gemonteert volk) behalven slecht *Jan*. Hy hadde by zig vijftig stukken geschut, waar van zes en-twintig grof-geschut waren, en zes Metaale stukken, nevens een groot getal laerzen. Van *Leimsberg*, (ten deele, om dat

dat hy niet en wiste wat den Hertog *Mauritius* in den zin had, en ten deele by gebrek van mond kost: mitsgaders ook, om dat hy vernomen had, dat de Regente haar leger, bestaande uit zestien duizend Voetvolk, en zes duizend Ruitery, waar van Oversten waren, de Graaf van *Egmond*, Monsieur de *Rie*, *Marten van Rossen*; en de Hertog van *Holest*, *Champaigne* ingenomen, en *Aschenay* versterkt hadden: zoo begaf hy zig weder op de reize naar Huis, tot dat hy tot *Scriolph* kwam, alwaar hy beval, dat alle onnutte bagagie en onbekwaam Volk naar *Chalons* zou vervoert worden: en voort daar na ontboot hy by zig den Veld-overste met zes duizend Switzers, vier duizend Franzen, vijftien honderd Ruyters, en dertig stukken geschut, van voornemen zijnde, zo men oordeelde, om op d'eene plaats of d'ander, ontrent *Luxemburg* een aanval te doen, of om *Aschenay*, het welke de Regent versterkt hadde, by verrassing wederom in te nemen. Daar stierven van hongers noot op deze reize twee duizend zielen: want zy waren slechts voor acht dagen van water en brood voorzien, en hadden ten minsten zestig hoogduitse mijlen gemarcheert, en veele naauwe passagien met groote moeite en arbeid gepasseert.

21. De Hertog *Mauritius* met alle vlijt zig spoedende van *Augsburg*, kwam op dezen dag tot de eerste passagie, de *Clowse* genoemd, die de Keizer had sterk doen fortificeren en provianderen, zijnde een passagie door een berg, op de weg naar *Insbrug* konstig uitgehouwen, alwaar niet verre daar van daan een sterke bolwerk was opgeworpen; het welke hy na een hevige bataille van anderhalve uur, al het Volk dat daar binnen was, dootslaande, stormender hand in nam. Op dien nacht marcheerde hy door dien berg naar een Dal, alwaar hy twaalf Vaandels van Lansknigts Vyanden gehoopt hadde te zullen aantreffen; doch zy waren na de tweede

naauwe passagie geretireert, en nochtans wierdender verscheiden van dezelve zoo gevangen, als geslagen; en alzoo kwam hy noch in die nacht in het Dal, aan den ingang van de tweede passagie, te logeeren, alwaar vyf fortressen en een Kasteel stonden, waar uit zy zommige van den Hertog *Mauritius* zijn Volk met hun grof geschut onder de voet schooten.

22. De Hertog van *Mecklenburg* op deze morgen met drie duizend Voetvolk aankomende, sloeg een brug over een zeker Rivier, vyf mijlen beneden de Sluys, doende een aanval achter de Sluys, en Hertog *Mauritius* voor aan; alwaar de Boeren van *Tirol*, met haat tegen de Spanjaarden ingenomen zijnde, den Hertog *Mauritius* te halve kwamen, zoo dat'er vyf fortressen stormender hand wierden ingenomen, en die van binnen in het Kasteel, gaven het op, doch op conditie van te vertrekken, en in geen drie maanden daar na den Keizer te zullen dienen. In dezen aanslag wierden drie duizend en vyfhonderd, zoo gevangen als geslagen, en drie en twintig stukken veroverd.

De Keizer hier van verwittigt, trok 's nachts uit *Inspruk*, en reisde in dien nacht veertig mijlen te post, en dat geduurig alle nachten zonder te rusten, invoegen dat hy twee van zijn Paarden den hals brak. Eerst begaf hy zich naar *Brixinium*, en daar na, uit vreeze voor den Cardinaal van *Ferrara* zijn heyrleger, retireerde hy naar *Villuho* in *Carinthia*. Op den 30. May wachte hy *Duc d'Alva* in, die hem met twee duizend Spangiaarden, en drie duizend Italianen uit *Parma* zou by komen. De Keizer ontsloeg den Hertog *Frederik* van zijn gevangenis, en zond hem over *Bobemen* naar *Saxen*, om tegens de Neef van Hertog *Mauritius* een leger op de been te brengen.

24. Na dat nu *Hala*, en verscheiden andere Dorpen, ontrent *Insprug* in *Tirol* haar hadden over gegeven, zoo kwam Hertog *Mauritius* tot *Insbrug*, en dede de boeren

al hun goed te Markt brengen, en al wat de Keizerze toebehoorden, nam hy na zig, als zijnde verbeurt; het overige liet hy de Boeren houden. Hy nam daar vyftig stukken gefchut, die hy naar *Augsburg* liet voeren, alzoohy die Stad gefortificeert, en daar van zijn Magazijn hadde gemaakt.

Zekere zaaken, waar mede de gecommitteerde over Requesten haar niet en zullen bemoeien.

1. Met geen Processen over Landeryen te mogen naderen.

2. Met geen aangeflagene goederen, die boven de vier honderd guldens waardig zijn.

3. Met geen Processen over penzioenen.

4. Met geen verpachte Landeryen, waar van meer dan een Jaar ten achteren is.

5. Met zekere Heerlijkheden voor ettelijke jaaren te verhuuren.

6. Met Landeryen meer dan voor 21 jaaren te verhuuren.

7. Met geen ampten van spetiale toevertroude rekeningen van Penningen, als *Pachters*, *Procureurs*, *Sassers*, *Rekenmeesters*, *Opzienders*, *Tresauriers*, *Cancelliers* &c. Die niet anders te begeven zijn, dan *durante bene placito*, dat is, zoo lang als men het voor goed in ziet. Ook alle *Munt-Meesters* en andere die in de *Munt* iets te doen hebben, &c. Biffchoppen, Rechters, en andere, die over eenige zaken als goe mannen gestelt zijn, *quam diu se bene gesserint*; zoo lang als zy haar wel dragen. Infgelyks Landdrosten, *Rentmeesters*, die over het waarnemen van eenige waranden en Huyzen gestelt zijn, &c. om vergond te worden, zoo lang als zy leven.

8. Met geen Processen over quyttscheldinge van schulden.

9. Met geen ontslaaninge van schulden die betaalt moeten werden.

10. Met geen penningen te verzoeken,

waar me men zijn schulden by andere zou mogen lossen.

11. Met geen verzoek-schriften om Land te mogen koopen.

12. Met geen verzoek-schriften, om Goud, Silver, loot, leer, graanen, hout, &c. dat ongeoorlofde zaaken zijn, over Zec te mogen voeren.

13. Maar zy zullen haar mogen bemoeien met *Bailliuschappen*, *Rentmeesterschappen*, die voor een en twintig jaaren begeven zijn; met arresten onder de vier honderd guldens; met *Ontfangerschappen*, *Houtvesterchappen*, *Opzienderschappen*, &c. na welgevallen, met vaststellige van zekere dagen, tot betalinge van schulden. Met leengoederen, der geener die wel gedient hebben, daar zy, of hare Zoonen wettelijke erfgenamen van zijn. Met de gene die Hoffleden hebben, of waranden houden. Met ordinary bedieningen, als Officieren van de Kroon, met Huizelijke affairen &c.

Fanius.

2. *Sir John Williams*, die op de Vloot gebannen wierd, om het niet gehoorzamen van een zeker bevel van geen betalingen te doen buiten kennis van mijn Raad, wierd, op zijn schuld bekenntenis, daar van ontslagen.

4. *Beaumont*, Meester van de schriftwaranden, bekende zijn fouten, dewelke, gedurende zijn Voogdyschap, met mijn geld Land gekocht, het zelve uitgeleent, en my onthouden had meer als een jaar lang; bedragende ruim negentig duyzend guldens, en daar en boven noch elf honderd duyzend aan obligatien: als ook, hoe hy in de Cancellery zittende voor Rechter, over de zaak van den Hertog van *Suffolk*, en de Staat-juffer *Powis*, haar recht haar zocht t'ontnemen, en daar van Voogt te zijn, mits dat hy daar een zomme gelds voor zou betalen, en een Heerlijkheid van de zijne aan haar verhuuren; en dat hy ook een Notariale acte, met de

vervalfchte hand ondertekening van den ouden Hertog daar van liet maken. Hoe hy ook de dievery van zijn knecht verfwegen hadde, zijnde tweeduizend guldens, die hy met behendigheit wederom in zijn eigen handen kreeg. Hierom heeft hy, op rekeninge van zijn schuld, en tot voldoeninge van de boeten, die op deze zijn particuliere feiten staan, alle zijne bedieningen, Landeryen, goederen, zoo roerende, als onroerende, my opgedragen en overgedaan.

5. De Heer *Paget*, Cancelier van het Hertogdom, bekende dat hy, buiten commissie, mijne Landen en groote boenen hadde verkocht; groote geld boeten daar opgezet tot zijn particulier voordeel, en profijt, my nooit daar van iets latende genieten.

6. Om deze en diergelijke te voren verhaalde misdaden gaf hy zijn bediening over, onderwierp zig die geld-boeten, die ik, of mijn Raad, zijne goederen, en landen wilde opleggen.

7. *Whaley*, ontfanger van het Graafschap van *Fork*, bekende dat hy mijn geld op winst had uit gezet: dat hy een jaar interest over betaalde, met het overschot van de laatste, dat hy myn eigen land kochte, met mijn eigen geld; dat hy in zijne rekeningen veel valsche posten hadde gestelt; dat hy op die tyd doe de prys van het geld zoo aan het dalen was, verscheiden zommen van penningen leende, waar voor hy daar na opgeld kreeg, waar mede hy op eene affettinge vijf duizend guldens won, de gantsche zomme zijnde twintig duizend guldens. Om deze, en diergelijke oorzaken gaf hy zijn bediening over, en onderwierp zig de geld-boeten, die ik, of mijn Raad, op zijne goederen, en landen mochten komen te stellen.

8. De Raads Heeren tot *Guild-Haal*, in *Lowen* zittende, seiden, in het bywezen van duizend menschen, den Majoor, en zijne Mede-Broeders, voor oogen hare sloffigheid in veele dingen tot zoo hoogen

prys te laten steigen, en de moedwilligheid der Ambachts lieden, &c. te gedogen; waar op zy haar aandienden; dat, ingeval zy met dese waarschouwinge daar in niet en voorzagen, ik t'eenemaal gezind was, om haar hare vryheden, als verbeurt zijnde, in te trekken, en om Officieren te stellen, die op haar zouden letten.

9. Daar wierd geordineerd dat men den Heer *Gray van Wilton* zijne misdaden zou vergeven, en uit den Tour verlossen.

Hoewel dat men eerst voorgenomen had, om *Sir Philip Hobbey*, met *Sir Richard Cotton*, en *William Barnes*, Rekenmeester, naar *Caliste* zenden, zo wierd evenwel daar na gerefolveert, dat *Sir Anthony St. Legier*, *Sir Richard Cotton*, en *Sir Thomas Mild-May*, derwaarts zouden gaan, en honderd duizend guldens uit des Konings schatkamer mede nemen.

Hoewel datter bestemt wierd, om nu voor af op *Yerland* vijftig duizend guldens over te maken, en dat dan daarna het geld afgezet zou werden, zo wierd nu in het tegendeel voor vast gesteld, dat drie duizend gewicht, dat ik in den Tour had, derwaarts gevoert, en op vyftien stuivers sijn zilver geslagen zou werden; en dat men dan zoo aanstonds het geld zou afzetten.

10. Om dat *Pirry* hier na *Bullion* toefde, zo wierd *William Williams Essayeur* in zijn plaats gesteld, om met *Mr. Brabazon*, of wien de Heer President mocht ordineren, inspectie van de mijnen te nemen.

12. *Banister*, en *Craan* wierden, de eene om zijn openhertige bekentenis, d'ander om datter niet veel op hem te zeggen viel, van hun gevangenis ontslooten.

14. De Heer *Paget* in de *Star-Chamber* gebracht zijnde, heeft aldaar zijn effectuele onderwerpinge by monde verklaart, en ook schriftelijk overgelevert.

Beaumont, die te voren zijne bekentenis

nis in schrift had opgesteld, begoft de zelve nu te herroepen en outkennen; doch naderhand voor mijn Raad gedagvaard zijnde, viel hy door de mand, en bekende aldaar, dat zijn Land verbeurt was, ondertekenende met een, en een Obligatie, waar in hy van alle zijne goederen afstand dede.

16. Monsieur de *Couriers* nam zijn afscheid.

17. De Koning van Vrankrijk nam het Kasteel van *Robdemal* in. Eenige Ruyters van de *Regent* hebben op de Koning van Vrankrijk zijn bagagie een aanval gedaan, en verscheiden van de Voerluyden ter neder gemaakt; doch eindelijk wierdenze met verlies van eenige Franzen genootzaakt de vlucht te nemen. De Koning van Vrankrijk veroverde *Mount St. Ann*.

18. De Koning van Vrankrijk kwam voor *Dewillars*, een sterke Stad, en belegerdeze, daar drie bressen op doende. De Stad en Kapitein wierden aan hem over gegeven: hy vond daar in vyf en twintig honderd man te Voet, en twee honderd te Paard, drie en zestig klokke Metale stukken, en ander oorlogsgeredschap, ook veel proviand en ammunitie, volgeus zijn schrijven aan zijn Ambassadeur.

19. Daar wierd geresolveert, dat de Bisschop van *Durham* zijn zaak zoo lang zou rusten tot dat ik mijne reyze volvoert hadde.

20. *Beaumont*, na dat hy wat bleef haperen in de zaak, bekende in de *Star-Chamber*, zijne fouten, daar hy zijn hand onder gezet hadde.

21. Daar wierd geresolveert, dat de benden krijgs knechten voor *Mr. Sidney*, *Mr. Chamberlain*, *Mr. Hobbey* en *Mr. Sadler* gedestineert, in geen nieuw habyt zouden gesteken werden, maar dat men het noch wat zou laten beruiten.

22. Het wierd voor vast gestelt, dat niet een perzoon van mijn Raad my zou mogen aanspreken over eenig verbeurt Land, boven de twee honderd guldens

waardig; over eenige suryvantien van leengoederen, of om eenige andere extraordinary pleidoojen, al eer ik een overslag van mijn staat hadde gemaakt.

23. De Koning van Vrankrijk kwam voor een Stad gelegen aan de Revier de *Maas*, genoemd *Tvoire*, alwaar de belegerde dikmaals op hem uitvielen.

24. Begoft de Koning zijn stukken voor de wallen te planten, en die te beschieten.

De Ingezetene van *Mountmedy* schermtuzelden dapper met de Franzen, als wanneer de broeder van *Monfieur de Toge*, en veel andere aanzienlijke perzoonen in het leger kwamen te sneuvelen.

25. De Prins van *Salerno*, die by den Koning van Vrankrijk was geweest, om met hem over de zaak van *Napels* te handelen, wierd te post met deze antwoord afgevaardigt; dat hem de Koning met dertien duyzend man te Voet, en vyftien honderd te Paard op zijn eigen beurs zou assisteren tot inneming en verovering van het Rijk *Napels*; en dan, zoo zommige zeiden, zou hy *Madam Margarita*, de Suster van de Koning van Vrankrijk ten Houwelijk hebben. De reden nu, waarom deze Prins van *Salerno* tegens den Keizer opstond, was, eensdeels, om dat hy de *Vice-Roy* van *Napels* kwalijk hadde bejegt, en ten anderen uit eerzucht.

Die van *Vlaanderen* deden een inval in *Champaigne*, waar in de *Dauphin* last leed om in apprehensie te raken; en de Koningin, liggende tot *Chalons*, zond haar goederen naar *Perijs*.

Een ander bende krijgsluyden namen de Stad *Guize* in, en plonderden het Land.

Monsieur de *Tallie* wierd afgezonden, om de achterbenden en krijgshair van *Picarden* en *Champaigne* te doen opbreken, om *Guize* te veroveren, en in *Vlaanderen* te vallen.

26. Begaf ik my naar *Hampton-Court*.

Daar wierd geresolveert, om aan de Heeren

Heeren Staten dit navolgende tot antwoord te laten toekomen, dat de twee duyzend laakens, die zy gekocht en ontboden hadden, overgevoert zouden werden na ouder gewoonte, te weten binnen zes weken: insgelijks ook alle andere koopmanschappen die zy voor het naaft aafstaande Termyn invoerden; in alle andere Artikelen zou het oude contract zoo lang stand grijpen tot dat men door een onderling besprek de zaak tot een eynde en conclusie bracht.

28. De Heer *Paget* wierd toegestaan, om binnen *Lonnen* en d'omliggende plaatsen tot *St. Michiel* toe zijn verblijft plaats te mogen houden, om dat hy op zijn Land geen voorraad hadde.

Sommige Waapen Voogden, onder andere *Lancafter* en *Portcullis*, wierden vast gezet, zoo zy *Clarencieux* zegel hadden na gebooft, omby leverantie van geveer geld te krygen.

29. Op den Koning van *Frankrijk* hebben de belegerde verscheiden uitvallen, en voornaamlijk twee gedaan; in de eene hebbenze der Franzen lichte Ruitery, liggende in een Dorp by de Stad, geslagen; in d'ander, wielenze op het Veld-leger aan, en rukten haare Tenten om verre; welke twee aanvallen, de Graaf van *Mansfeld*, Gouverneur van de Stad, gedaan hadde. De Hertog van *Luxenburg*, en zijn drie honderd licht gewapende Ruyters kundschap krigende, door verraad van vier Priesters, waar de Stad op zijn swakste was, zoo hebben zy de belegerde, en de Soldaten van *Vlaanderen* zoodanigen schrik aangejaagt, dat zy door dreigementen, den Graaf, Gouverneur van de Stad, met d'aanzienlijkste perzoonen in zijn leger dwongen, om haer gevangen te geven, en de slechte Zoldaten, om met witte tientjes in haer handen uit te trekken. De Stad was wel gefortificeert, met voorraad en ammunitie genoeg voorzien.

30. De Stad *Mountmedy* gaf haer over
II. Deel.

aan den Koning van *Frankrijk*, die te voren een dappere uitval hadde gedaan.

Julius.

4. *Sir John Gaats*, Onderkamerling; wierd tot Cancellier van het Hertogdom verkoren.

5. d'Ambassadeur des Keizers leverde den brief over aan den Regent; luydende in effect als volgt: dat, nademaalik, volgens een Tractaat met den Keizer, in het jaar onzes Heeren 1542 tot *Dotrecht* ingegaan, gehouden was, ingeval yemand op de twee Graaffschappen een aanval dede, om hem met vyf duizend Man, of met zeven honderd Kroonen's daags voor vier maanden t'assisteren, en nevens hem, na dat een maand te voren het verzoek was gedaan, den oorlog t'aanverden: en aangezien nu de Koning van *Frankrijk* op *Luxenburg* een aanval hadde gedaan, begeerde hy over zulks, dat mijn Volk het effect van het contract mochten na komen.

8. De Naamen der *Gecommitteerden* wierden der by gevoegt, en het getal vermeerdert, van de geene die de schulden, de Hoven, de boete van de Wetten &c. zouden na zien: te meer, alzoo de Heer *Kamerling*, de Heer *Zegelbewaarder*, d'*Onderkamerling*, en de Heer *Secretaris Petre*, met my deze reyze zouden aanvangen.

9. Daar wierd geordineert, dat vyftig pond gewicht aan Gout, na den Nicuwen Stempel, geslagen zou werden, 't welk ruim vyftien honderd guldens uit maakte, om my daar van te dienen op de reize.

10. De Cancellier van *Augmentatie* wierd verzocht om afstand te doen van zijne Commissie, hem in het derde jaar onzer Regering opgedragen.

12. *Monfieur de Boffy*, des Keizers *Grand Escuer*, wierd in de *Nederlanden* over het Voet volk Veld Overste gemaakt, en *Monfieur de Prat*, *Cornel* over de Ruitery.

14. Hier wierd besluten, by aldien des

H

Kei

Keizers Ambassadeur om assistentie vorder aanhield; dat men hem dan door twee perzoonen uit mijn Raad, dit tot antwoord zou laten toekomen: nademaal by deze tijds gelegenheid van mijn reize mijn Raad verstroot was, en ik my na haar advijs zou willen reguleren, dat hy derhalven den uitslag van de zaak diende afte wachten, en hare rezolutien te hooren. Ik had ook het Tractaat verscheiden geleerde Mannen &c. aanbevolen, om het zelve in overleg te nemen. En zoo hy op een ander tijdt daar op mocht aandringen, hem dan tot antwoord te geven; dat ik vertroude dat de Keizer my niet zou raaden, om in deze mijne jonge jaaren, tegen haar aan te gaan, daar ik van haar zoo lang een proeve gehad hadde: dat ik gefworen had met den Koning van Vrankrijk in Unie te treden, die ik met geen reden altoos konde breken noch afslaangen; derhalven zo het den Keizer raadzaam dacht, wild' ik my wel voor Mediateur tusschen hun beide laten gebruiken, en anders niet. En ingeval hy my het Tractaat evenwel op den hals wilde dringen, dan dit sinaal besluit te nemen, te weten, dat ik aan het Tractaat, 't welk mijn Vader hadde gemaakt, niet verbonden was, als strijdende tegens d'interest van mijn Koninkrijk en Land; en te begeren dat'er tusschen my en den Keizer, nopende de laatste oorlogen, een nieuw Tractaat aangegaan mocht werden. Hy antwoorde over onze meeninge verwonderd te zijn, alzoo wy, zeide de Keizer, en gy niet, verbonden zijn. De Keizer had ook dikmaals geweigert, het Tractaat t'onderhouden, niet alleen met de Ruitery, wapenen, ammunitie &c. daar ik my ten oorlog van voorzien had, niet te laten passeren, maar ook op het plunderen van *Calis* geen assistentie te zenden.

15. Daar wierd aan *Sir Pieter Meutas*, Gouverneur van het Eyland van *Gersey* geschreven, zoo wel om hem te belassen dat de Liturgie aldaar, gelijk als in Enge-

land, onderhouden werde, als ook wel toe te zien datter achter de Kerkelijke goederen geen Dieven mochten komen, maar tot naarder ordre, veylig bewaart worden.

16. De Koning van Vrankrijk kwam voor de Stad *Aveins*, in *Hanault* liggende, welke besichtigt hebbende, verliet hyse, en belegerde een inham, *Tirlebad* genoemd; d'Officier van de Stad, zijn vertrek gewaar wordende, dede met twee duizend Voet-volk, en vijf honderd Ruiters, een aanval op de achterhoede zijns heylregers, en sloeg vijf honderd van de Franschen dood. Hier na, en na het innemen van zekere vastigheden die weinig wederstand konden bieden, keerde de Koning weder na Vrankrijk, en verdeelde zijn Leger, hier en daar, in verscheiden fraaye Steden, om uit te rusten, te meer alzoo'er verscheiden aan de roo-loop, en andere ziekten vast waren; voorgenomen hebbende, om zijn Leger in korten tydt te versterken, en alzoo met zijn dessein voort te varen.

18. *Frederik*, Hertog van *Saxen*, van zijn gevangenis ontslagen zijnde, wierd van den Keizer, tot groote blydschap en vreugde van alle de Protestanten; naar zijn eigen Vaderland gezonden.

20. De Keizer verklaarde geen van de ze artikelen, die de Hertog van *Mauritus*, en ook de Roomse Koning hadden ingewilligt, te willen aannemen: de Copye waar van onder den Secretaris *Cecil* berust

21. *Albertus*, Mark-Graaf van *Brandenburg*, dede in het Land *Franconia* ongemeen groote schade, hy verbrande alle de Steden en Dorpen rondom *Neurenberg*, en dwong der zelve inwoonderen aan zijn geallieerde Vorsten te betalen, twee honderd duizend Rijksdaalders, en te leveren tien van de kloekste stukken geschut, en honderd vyftig centeners boskruid.

Daar na trok hy op *Frankfort*, om zekere Soldaten, aldaar voor den Keizer geworven, te plagen. Mij

Mijn vertrek naar *Guilford*, als ook

22. Mijn reize naar *Petworth*, gingen nu aan.

23. d'Antwoord die den Ambassadeur van den Keizer toegevoegt wierd, nopende de verzochte assistentie, geschiede door *Mr. Wotton*, en *Mr. Hobbey*, volgens het eerste artykel hier boven verhaald.

24. Om dat het getal der benden, die my op deze reize vergetelschapten, den nasleep zoo groot maakte, wierd het derhalven voor raadzaam ingezien, datse naar huys gezonden zouden werden, uitgenomen hondert vijftig, die men uit alle de benden uit pikte. Dit was, nadien men oordeelde dat de nasleep by na vier duizend paarden uitmaakte, die genoeg waren om het Land kaal te eten, vermits datter weinig gras en hooy was op den gantschen weg, dien ik reysde.

25. Op dezen dag begaf ik my naar *London*, ten huize van *Sir Antony Brown*.

27. Nu naar *Halvenaker*.

28. Daar men te voren gepractizeerd had, dat het nieuwe Fort *Barwick* met vier Bolwerken omringt zou worden; en dat met twee slechts te maken de Stads wallen, aan de vyands kant een goed stuk weegs al te vlak bloot zou leggen, (t welk beide gevaarlijk en kostelijk zou vallen,) zoo wierd bestemt, dat men de Wallen zou laten staan, en daar twee blokhuyzen op zetten, om voor de buiten-gordynen een schuuringe te maken. Datter een groote vestgemaakt zou werden binnen de Wal, en binnen de Wal een wyde gracht, en een ander Wal binnen de zelve met twee blokhuyzen, en dan wederom daar binnen een vest.

29. Die van Vlaanderen deden in het Land van *Terouenne*, by groote menigten een inval; waar op vyf honderd lichtgewapende Franssen op de been raakten, en die van Vlaanderen op het lyf vallende, hebben daar van veertien honderd en vijf-en dertig geslagen, waar onder wa-

ren honderd en vijftig Cavalliers.

31. Het wierd toegestaan, op het verzoek van de Heer van *Northumberland*, om de helft van zijn zalaris aan den Heer *Whartronte* mogen over doen, en hemal daar zijn Substituit te maken.

Augustus.

2. Vertrok ik naar *Warblington*.

3. De Hertog van *Guise* wierd naar *Latteringen* gezonden, om te zijn de Koning van Vrankrijk zijn Luytenant Generaal.

4. Vertrok ik naar *Waltham*, en op den

8. Naar *Portsmouth*.

9. Des morgens ging ik naar *Chatertons* Bolwerk, en bezag met eenen de Stad; na de middag ging ik het Ammunite-Huis bezien, alwaar ik my naar het houte Kasteel te water in een boot liet voeren, en alzo naar *Hafelford*. Op het gesicht hier van wierd gepractizeert, dat men twee fortresten op den ingang van de Haven zou laten maken; het eene daar *Ridleys* Kasteel staat; het ander aan d'ander zijde van de haven, alwaar een oude houte Bolwerk stond. Dit wierd gepractizeert tot versterkinge van de haven. Het voornemen was dat het Fortres aan de Stads kant sterker, en ook grooter zou zijn.

10. *Henry Dudley*, die met een Krygsbende van honderd en veertig kloeke Soldaten tot *Portsmouth*, in Garnizoen lag, wierd met zijn volk naar *Guisnes* gezonden, om dat de Franssen met groote Troupen op deze frontieren vergaderden.

Ik vertrok naar *Titchfield*, de Graaf van *Southampton* zijn heerlijkheid: en zoo voort op *Southampton*.

16. De Franse Ambassadeur kwam my aandienen, dat de Koning van Vrankrijk gefind was, om een van zijn Opperste Rechtsgeleerden te zenden, dewelke verklaren zou, wat voor zaaken van on-

ze Koop-luyden hier in Engeland die van Vrankrijk zijn toegewezen, en welke tegen haar zijn, en ook wat daar van zijn de redenen.

Mijn vertrek op *Beulen*,

d'Ambassadeur van Vrankrijk kwam ons verwittigen dat de Stad *Siena*, op St. Jacobs dag, aan de Franken was overgegaan, en door eenen die de Graaf *Perighiano* genoemd wierd, en andere Italiaanse Soldaten ingenomen, en dat door verraad der ingezetenen: en alle die daar binnen in Guarnizoenen lagen, zijnde Spangiaarden, wierden of gevangen, of geslagen. Als ook dat de Marechal *Brisac*, *Saluzzo* hadde veroverd, en *Verucca* ingenomen; mitsgaders ook dat *Villebone Turnaban*, en *Mountreville* in de lage Landen hadde vermeerst.

18. Mijn reize naar Christi Kerk, en van daar op den

21. Naar *Woodlands*.

In deze maand hebben eindlijk na veel debatten Hertog *Mauritius*, en de Keizer, met den anderen Vrede gemaakt, dog de Mark-Graaf van *Brandenburg*, *Albertus*, heeft die niet willen toeffenmen, maar vertrok met zijn Leger na *Spier*, en *Worms*, na *Ceulen*, en *Trier*; van alle Steden die hy door reisde, doch voornaamlijk van de Geestelijckheyd, heeft hy merkelyke zommen gelds afgeperft. De Soldaten van *Mauritius*, merkende dat de Mark-Graaf *Albertus* geen Vrede wilde maken, liepen byna alle over in zijn dienst; waar onder de voornaamste hoofden waren, de Graaf van *Mansfeld*, *Baron Haydek*, en een Ritmeester over drie duizend man te voet, en duyzent te paart, *Reiffenberg* genoemd: invoegen dat van zeven duizend man, die men naar *Hungariën* tegen den Turk zou zenden, geen drie duizend overschoten. De Hertog van *Wittenberg*, liet ook heimlijk acht-en-twintig honderd man van zijn beste Soldaten naar *Duytsland* gaan, in dienst van den Mark-Graaf *Albertus*; zoo dat zijn Macht nu vry groot was geworden.

De Keizer ook in dese maand uit *Vilachia* vertrekkende, kwam tot *Insburg*; van *Insburg*, op *Monaco*, en zo op *Augusta*, verzeld met acht duizend Spangiaarden, en Italianen, en een klein hoopsken Duitzers, die'er heel onnoozel uit zagen. In deze maand ook wonnen de Turken de Stad *Tamezino*, in *Tranzilvanien*, en leverden den Christenen slag, waar in de Graaf *Pallavicino*; en zeven duizend Italianen, en Spangiaarden kwamen te incuvelen. Ook in deze maand heeft de Turkse Vloot genomen twee Broeders van de Cardinaal van *Trent*, zeven Galeyen, en negen en dertig andere joeghy na. In deze maand ook kwamze te landen tot *Terracina*, in het Koninkrijk van *Napels*. De Prins van *Salerno*, toog op, met vier duizend Gasconjers, en zes duizend Italianen; en de Graaf *Perighiano*, is hem met vijf duizend man van de gene die by het innemen van *Ziena* waren, toegevallen. De Marechal *Brisac*, heeft ook in deze maand een Stad in *Piede-mond*, *Buffac* genoemd, ingenomen.

24. Vertrok ik naar *Salisbury*.

26. Op mijn Heer *Northumberland*s wederkomst uit de Noorder quartieren van Engeland, wierd, tot beter versterkinge van de Compangien, geordineert dat geen enkel Perzoon twee ampten zou mogen bedienen; en dat *Mr. Sturley*, Capiteyn van *Barwick*, het opzienderschap van de Compangien, in d'Oosterse quartieren van Engeland, aan den Heer *Evers* zou over doen; en op de Heer *Coniers* resignatie, of overwyzing, wierd het Capiteinschap van het Kasteel *Carlile*, *Sir Gray* geordineert op te dragen, en het opzienderschap van de Compangien in het Westen van Engeland, aan *Sir Richard Musgrave*.

27. *Sir Richard Cotton*, wierd tot Opziender van het huisgezin gesteld.

28. Vertrok ik naar *Witton*.

29. *Sir Antony Archer*, wierd gekoren tot Marechal van *Calis*, en *Sir Edward Grimston*, tot Opziender.

30. De Keizer tot *Augusta* zijnde, heeft twee gereformeerde Predikanten uit *Augusta* gebannen, onder voorgevinge van gepredikt te hebben dat tot oproer aanleiding gaf, en liet *Mecardus*, de voornaamste Predikant, nevens zes andere Gereformeerde Predikanten, in de Stad blijven, d'Overheid verlof gevende om andere in de plaats der uitgebannene te verkiezen.

31. De Keizer liet acht Gereformeerde borgers van de Stad, van de gene die na de jaar-markten tot *Lintz* gingen, uitbannen, onder schijn de Markgraaf *Albertus* zyde kiezende, hem niet en zouden willen gedogen.

September.

Op den 2. dag van deze maand trok ik naar *Wotifunt*, mijn Heer *Sands* Hofftee.

5. Naar *Wincheſter*.

7. Van daar naar *Basing*, mijn Heer *Thiſawiers* Hofftee.

10. En zoo naar *Dennington-Kaſteel*, ter zyde van de Stad *Newbery*.

12. Van daar naar *Redding*.

15. Naar *Windſor*.

16. *Stukley* onlangs uit *Vrankrijk* t'huis gekomen zijnde, verklaarde, hoe dat de Koning van *Vrankrijk* (zig volkomen inbeeldende, dat hy nooit wederom in *Engeland* zou komen, om dat hy van daar zijn afſcheyd niet genomen had, uit een zeker opinie die hy tegen den Hertog van *Somerſet*, zijn oude meeſter, had opgevat,) zijn mening aan hem hadde geopenbaart, te weten, dat, na de geſlotene Vrede met den Keizer, hy voor genomen had *Calis* te belegeren, en meende gewiſſijk dat hyſe aan de Duyn-kant zou konnen veroveren; vermits hy *Riceband* alrede in hadde, om de Stad te konnen uit hongeren, en de plaats, daar zy hare eet-waaren te koop brachten, te ruineren. Waar

op hy *Tukley* vragende wat hem daar van dacht? en tot antwoord gekregen hebbende, dat het hem onmooglijk toeſcheen; zo zeide de Koning van *Vrankrijk* daar op, dat hy in een zeker inham, of hoeken van *Engeland*, omtrent *Falmouth* gefind was te landen; en zeide wyders dat de Bolwerken gemaklijk waren in te nemen, en de luyden Paapſch gefind; dat ook *Monſieur de Guiſe* op die ſelve tyd aan de kant van *Schotland*, met hulpe van de *Schotten*, in *Engeland* een inval zou doen.

18. Na voorgaande langdurige debatten wierd eindlijk gerefolveert, dat men metter haast aan *Mr. Mourifon* een brief zou afvaardigen, en op hem begren aan den Keizer te verklaren, hoe dat ik met een innerlijke ontferminge, die ook by alle andere Koningen behoorde plaats te grypen, ontſteken zijnde over den ellendigen ſtand des *Chriſtendoms*, haar door den Turk aangedaan, met den Keizer, en andere Staten van 't Keiſerrijk graag zou willen aanspannen, by aldien het de Keizer in zekere verbintenis tegens den Turk, en zijne bondgenooten konde te pas brengen: maar dat hy dit voor den Koning van *Vrankrijk* voor al moet verborgen houden, en zeggen alleenlijk dat zijn *Commiſſie* niet verder en ſtrekt: maar zoo de Keizer een gedeputeerde naar *Engeland* wilde zenden, dat hy dan wyder opening van de zaak zou hebben. Dit geſchiede met intentie; om Vrienden aan de hand te krygen. De reden kavelingen die hier over vielen, zijn ſchriftelijk onder my beruſtende.

21. Daar wierd ſlechts een brief aan *Tukley* gezonden, om te toetzen of hy *Mr. Pickering* getrou was; en om te weten, of hy yets van deze zaak aan hem hadde geopenbaart.

Barnabe wierd t'huys ontboden.

22. De Heer *Gray* wierd voor gecommitteerde verkooren, om naar *Calis* te gaan, in de plaats van de Heer *Willoughy*, wien men daar toe zo bekwaam niet en keurde.

23. *Sir Nicolaas Wentworth*, wierd van wegen zijn hooge Jaren, van zijn bewind over *Calis* ontslagen, en eenen — *Cotton* opgedragen, die nochtans alle jaren duyzend guldens trok.

24. Den jongen Heer wierd de staat, die hy hield, nevens andere bedieningen en verscheiden inkomsten die hy had, ont-nomen.

25. De Hertog van *Northumberland*, de Mark-graaf van *Northampton*, de Heer *Cancelier*, *Mr. Secretaris Petre*, en *Mr. Secretaris Cecil*, hebben een zeker verschil, tusschen den Opper-Leeraar, en de Studenten in de Hooge School tot *Eaton* ontstaan, bygeleid; en ook zekere onnodige inzettingen ordentelijker ingesfeld.

26. Op dezen dag vertrok ik naar *Hampton-Court*.

27. De Koning van *Vrankrijk* heeft twee Rechtsgeleerden herwaarts afgevaardigt, om rapport te doen, wat voor zaken tusschen de Engelse gedeputeerde Heeren, en die van den geheymen Raad des Konings voorgevallen waren; wat voor zaken tegens gemelde Heeren ingevoerd wierden, en waarom, en wat 'er nu onder handen was, en hoe vlytig dat men daar me te werk ging. Dit alles met een hoogdravende welspreekentheid geproponeert hebbende, droeg men haar voor dat zy haar naar *Lonnen* geliefden te begeven, werwaarts *Mr. Secretaris Petre*, *Mr. Wotton* en *Sir Thomas Smith* gedeputeert waren, om met haar over die zaak te handelen: als wanneer haar met eenen aangedient wierd, de schade die onze Koopluyden hadden geleden, bedragende ruim vyftig duyzend pond sterlings; waar op zy alleenlijk tot antwoord gaven, daar van rapport te zullen doen als zy t'huys kwamen, nademaal dat zy geen andere commissie en hadden, dan alleen om van de redenen der gepasseerde zaaken verhaal te doen.

Op den eersten dag van deze Maand, trok de Keizer van *Augusta* op *Ulms*; en

de Borgers voor hare standvastigheid in hem in deze gevaarlijke tijden zoo getrouwelijk staan te hangen bedankt hebbende, ging hy haar voor by naar *Straatsburg*; by zig slechts hebbende vier duyzend Spanjaarden, vyf duyzend Italianen; twaalf duyzend Hoogduitche, en twee duyzend Ruiters; en die van *Straatsburg* ook bedankende voor hare toegenegentheid, dat zy den Koning van *Vrankrijk* in hun Stad niet en wilden laten komen; begaf hy zig naar *Weyßenberg*, en van daar naar *Spiers*, alwaar hy op den 23. van deze maand aankwam.

De Koning van *Vrankrijk* hier van ver-wittigt zijnde, dede een leger by een vergaderen tot *Metz*, werwaarts hy ook selfs trok; hy betaalde drie maanden bezolding aan den Markgraaf *Albertus*, en den Rhijn-graaf voor hare benden; begerende op haar, dat zy den Keizer zouden beletten, van een inval te doen in *Nederland*, en tegen hem te oorlogen.

28. De zaak rakende de Landen, die disputabel waren, wierd op deze tijd, volgens de laatste instructien, bygeleid.

29. De Hertog *Mauritius* kwam met vier duyzend Man te voet, en duyzend te Paard tot *Weenen*, om tegen den Turk te oorlogen.

30. De Markgraaf, *Hans van Brandenburg*, kwam des Keizers Volk te hulpe met dertien duyzend Man te Voet, en vyftien honderd te Paard; veele troupen uit *Duytschland*, hebben zijn leger ongemeen versterkt, alzooy hy geen slag van Volk aflloeg.

October.

Alzooy ik tegen d'aanstaande Maand van *December* acht en veertig duyzend pond sterlings te betalen had, tot aflegginge, waar van ik over Zee niet meer als veertien duyzend in voorraad hadde, zoo hebben de Koopluyden aangenomen, om by maniere van leeninge de zomme van veertig duyzend pont sterlings voor my te betalen

tsien tegen den laatste dag van *December*; welke somme ik aannam haar tegen den uitgang van *Maart* wederom te zullen betalen. De maniere nu van dit geleende geld op te brengen, geschiedde door een verhooginge van tien gulden op yeder Lakken te stellen, vermits zy met deze scheepsvaart, veertig duyzend breede Lakens uit het Land voerden. Dit wierd op den vierden van deze Maand door een Maatschappij van drie honderd Koopluyden, en Avonturiers ter Zee by een vergaderd, toegestaan en voor vast gestelt.

2. De aarde en houten wallen in *Essex*, waar in de Zoldaten gedurig haar garnizoenen hielden, en voor betaalt wierden, de zelve wierden afgedankt, waar door men vyf duyzend, en daar na ruim zeven duyzend guldens avanceerde.

3. De Hertog van *Alva*, en de Markgraaf van *Marigna* trokken te Velde met een groot gedeelte van des Keizers Leger, alle de Italianen en Spanjaarden by zig hebbende, naar *Treves*; in welke plaats de Markgraaf *Albertus* tien Vaandels Spiesdragers tot defensie daar van gelegd hadde, en hy zelfs bleef tot *Landaw*, ter zijden van *Spies*, met het overige van zijn heirleger liggen.

4. Aangezien, dat *Sir Andrew Dudley*, Commandeur in *Guise*, van wegen zijn dienst aldaar zig zelve diep in schulden gesteken had; als ook, om dat het tot verkleininge van de Heer *Willowby* zou schijnen te strekken; dat hy, om de twiſt tusschen hem en *Sir Andrew Dudley* gerezzen, afgezet, en uit zijn bedieninge gesloten zou werden, wierd derhalven bezaamt, en voor goergekeurt, dat de Heer *William Howard* het bewind van *Calis* zou hebben, en de Heer *Gray*, Commandeur van *Guines* zijn.

Het wierd ook voor vast gestelt, dat *Sir Nicholas Sturley*, over de nieuwe fortificatie tot *Barwick* commanderen, *Alexander Brels* Opziender, en een zeker perzoon, *Roksby* genoemt, Mareſchal zou zijn.

5. Op het geruchte dat *Mr. Pickering*, brieven hadde geschreven, dat *Stukley*, gedurende zijn gantsch verblijf in Vrankrijk, van de boven-verhaalde onderhandeling geen opening altoos aan hem hadde gedaan: als ook dat hy verklaart hadde, hoe *Mr. Pickering* oordeelde, en voor zeker adviseerde, dat *Stukley* den Koning van Vrankrijk nooit zoo een woord had horen spreken, (noch ooit by hem, noch den Constapel zoo hoog te boek heeft gestaan) dan slechts eenmaal doe hy tusschen den Constapel en zekere Engelze *Pioniers*, voor Tolk diende; hierom, zeg ik, wierd hy in den Tour van *Lonnen* vast gezet.

Den Ambassadeur van Vrankrijk wierd ook de weet gedaan, hoe ik hem by de kop had doen vatten, om dat hy den Koning, onzen lieven Broeder, hadde gelastert, gelijk als zoodanige Landloopers daaglijks gewoon zijn te doen. Dit wierd hem aangedient, en bekend gemaakt, om de Engelze overloopers, die aldaar in Vrankrijk waren, by hem verdacht te maken. Diergelijken brief wierd *Mr. Pickering* wederom toe gezonden.

6. *La Seigneur de Villandry* kwam hier in Engeland te post, van den Koning van Vrankrijk met deze tyding afgevaardigt: Voor eerst, hoewel over de zaken van *Mr. Sidney* en *Mr. Winters*, een rechtveerdig vonnis was gestreken, dat evenwel de Koning van Vrankrijk, om dat zy beide in mijn dienst waren, en de eene van haar mijn lijfwacht, aan *Mr. Sidney* zijn Schip niet haar gantsche ladinge vrywillig zou schenken, en laten toekomen: en aan *Mr. Winter* zijn Schip met all' zijn eighen goederen. We ke aanbiedinge afgeslagen wierd, zeggende, dat wy niets uit een vrywillige gunste waren verzoekende, maar alleenlijk dat men recht en gerechtigheid zou oefenen, en de zaak spoedig afdoen.

Le Seigneur de Villandry, gaf ook met eenen te kennen, dat de Koning, zijn Heer en Meester, wenschte datter tusschen de

de ordinantien, en costuimen van Engeland en Vrankrijk, een overeenkominge mocht zijn. Hier op wierd geantwoord, dat onze ordinantien niet anders waren dan Burgerlijke Wetten, en zekere zeer oude byvoegzelen van het Koninkrijk; dat wy 't ook oordeelden op reden te staan, om aan geen ander Wet verbonden te zijn, dan aan haar oude Wetten, die een tyd lang in 't gebruik waren geweest, en die men hadde bevonden niet te failleren. *Villandry* bracht ook twee nieuwe proclamatiën ten voorschyn, welke, nopende toekomende zaken, voor Engeland zeer nut en dienstig zouden zijn; waar over wy hem brieven van dankbaarheid aan den Koning, zijn Meester, lieten toe komen. Hy verzocht ook, dat zekere Franssen aan de Zee-kant genomen, pardon mochten bekomen, en van haar gevangenis ontdagen worden; hem wierd getoont, en bewezen, datze Zee-roovers waren: en dat zommige daar van rechtveerdige straffe, doch andere genade zouden ontfangen; en met dezen antwoord wierd hy afgeveerdigt.

7. *Horn*, Deken van *Durham*, openbaarde een heymlijke conspiratie, geschied in het jaar doe de Hertog van *Somerset* in apprehenzie genomen wierd, hier in bestaande, dat hy den schat-kist tot *Middleham* had willen ontblooten, en zijn Moeder van het hare beroven, en ook twee duizend guldens aan Land verkocht had; en dat hy om in de gonste van het volk te geraken, voorgenomen hadde de verhooginge van het gellagen geld uit te roepen, alzooy hy zag dat het daalen daar van haar zeer tegen de borst was. Hem wierd belast dat hy deze zaak niet en zou openbaren.

8 *Mr. Morison*, Ambassadeur by den Keizer, gaf de zaak der Turken, te voren verhaalt, aan den Keizer te kennen; die daar op antwoorde dat hy ons bedankte voor onze vriendlijke presentatie, en den Regent zou bewegen om iemand tot

dien einde af te vaardigen, en onze nader meninge dies aangaande te vernemen.

9. *Mr. Pickering*, verklaarde aan den Koning van Vrankrijk, die doe tot *Rhemes* was, de hoedanighheid van *Stukley* zijn belydenis, en de reden zijner gevangenis: dewelke, (na gedane protestatie van zijn eigen toegenegetheid tot onderhoudinge van vrendschap, van *Stukleys* ondankbaarheid aan hem, en van zijn ongebondenheid en kwaat comportement,) ons hooglijk bedankte voor deze zoo civile verklaringe over de zaak, en dat wy ons door valsche geruchten, en uitstrooyingen niet en wilden laten verleyden.

De Bisschop van *Durham*, wierd van zijn Bisdom afgezct.

In deze maand hebben Monsieur de *Rue*, *Marten van Rossen*, en een heyrleger van *Vlamingen*, (terwyl dat de Koning van Vrankrijk zijn volk in *Lotteringen* vast by een hadde verzameld, den Hooft-Officier naar het Leger, 't welk vier mylen van *Verdun* lag, gezonden, den Hertog van *Guse* met zeven duyzend man naar *Metz*, en de Marefchal, of Veld-Overste *St. Andrew* naar *Verdun*) tusschen de Revieren *Soom*, en *Offe*, etlijke Steden, te weten *Noyon*, *Roy*, *Chamy*, en daar nevens de Dorpen *Nelle*, *Follambray*, en een Heerlijkheid des Konings onlangs eerst voltooit, en opgetimmerd, &c. gedemoliceert en vernietigt: invoege dat de Koning den Veld Overste van Vrankrijk zoud om den Hertog van *Vendosme*, tegens dat Leger te assisteren.

Op deze tyd regneerde de pest in verscheiden gewesten van Vrankrijk, waar aan ontallijke menigte van menschen storven.

10. Een dienaar van de Graaf van *Tyrovres* wierd in den Kerker geworpen, om dat hy over den Onder-Koning, en de gantsche Raad van *Yerland* onrecht hadde

geklaagt. Hy had ook zekere kwaade geruchten in Yerland uitgeltrooit, naamlijk, dat de Hertog van *Nordumberland*, en de Graaf van *Pembroek* met malkanderen over hoop lagen, en d'eene den ander in het Veld had uitgedaagt.

11. De Vlamingen, en de Engelsen die t met haar hielden, hebben by nacht op *Hamletu* gestormt; de Engelsen, en ook sommige van de Vlamingen, waren op de Wallen geraakt; edoch van wegen de bloohtigheid der Vlamingen mislukte niet alleen d'aanslag, maar veele zijnder ook gesneuveld. Het getal der Vlamingen maakte vier duizend uit, en die binnnen Hameltue waren, vier honderd. d'Aanvoerder van deze aanslag, was Monsieur de *Vandeville*, Capiteyn van *Gravelm*.

12. Monsieur de *Boisey*, heeft met een Vlaamsch Heyr-Leger, bestaande uit twaalf duizend man te voet, en vijf-en-twintig honderd te paart, zijnde *Bourgondiers*, een Vrede gemaakt zonder enig wederstand, alzo de Vaandragers, die de Mark-Graaf *Albertus* aldaar liet, vertrokken waren; en hier op zijn de Hertog van *Alva*; en de Mark-Graaf van *Marion*, naar *Metz* gemarcheert; de Keizer zelfs, en de Mark-Graaf *Hans* van *Brandenburg*, het resterende van hun Leger by haar hebbende, zijn op den 9. van deze maand uit *Landau*, naar *Metz* getrokken. Monsieur de *Bousey*, heeft zig ook met zijn Leger by haar gevoegt, op een zeker plaats *Swayburg*, of *Deuxpont* genoemd.

13. Daar wierd besluten, alzo men niet en konde weten, hoe het eigentlijk met *Yerland* geschapen stond, ten ware dat men den Vice-Roy hier hadde, dat hy, in dit slecht zaicoendes Jaars, de regeringe van dat Rijk aan den Raad aldaar voor een tyd zou laten berusten, en alhier van des zelfs stand komen rapport doen; waar uit men dan zodanig een ordre mocht stellen, dat men alle overtollige onkosten kwame te schuwen, dat Rijk

by de Vrede t'onderhouden, en d'inkomsten daar van bekwaamer en profijtlijker in te verdienen.

14. *Georg Paris*, een Yersche-man, die tusschen den Graaf van *Desmond*, en andere Yersche Heeren, en den Koning van Vrankrijk eenige practyke had aangeregt, dit werk nu moe zijnde, practiseermiddelen om t'huis te komen, en zijn oude Landen in Yerland wederom in handen te krygen. Hy wierd gepardonneert, en mijn Raad schreef aan hem een brief, waar in men beloofde zyner gedagtig te zullen zijn en behulpzaam.

In deze maand is een groote twist onder de Schotten ontstaan, alzo de *Kers*, en de Heer *Bacloug* met den andere in *Edenburg* handgemeen wierden; zoodraals dit nu over was, voegden zy haar by den Heer *Hoom* en zijn gantsche geslachte: maar de Gouverneur heeft daar op volk geworven, om haar te keer te gaan; doch cindlijk, om dat de *Douariere* van *Schotland*, de party van de *Kers* en *Hooms* toegenezen was, gelijk ook alle die van de Franse factie waren (de Koning van Vrankrijk ook zelfs vyf duyzend Schotten te voet, en vyf honderd te paart, tot zijner hulpe in dezen Oorlog ontboden hebbende,) zoo heeft de Gouverneur toegestaan, dat de vyf duizend voetknechten onder het beleyd van de Graaf van *Cassils*, en vyf honderd lichte Ruyters, die onder het gebied van de *Kers* en *Hooms* zouden staan, haar reppen zouden, om naar Vrankrijk te gaan, op dat zy tegens *Kers*-tyd, of *Vrouwen*-dag, zodanigen plaats mochten bekleden, waarmê de Koning van Vrankrijk haar mocht komen te vereeren; hopende hier door van zijn doodlijke en gezworene vyanden ontslagen te zullen werden.

15. De Schotten vernomen hebbende; dat *Georg Paris* vast bezig was, om te zien of hy pardon konde bekomen, hebben zy hem in het Kasteel *Striveling* vast gezet.

Monfieur de *Rue* in *Vrankrijk* achtiemylen in de lengte, en dry in de breedte, brandflichting aangerecht, en de ichoone Steden *Noyon*, *Roy*, *Nelle*, *Chamy*, des Konings nieuw gebouw *Follambray*, en ontallijke andere Dorpen, Bolwerken en Edelluyden hare huizen in *Champaigne*, en *Picardyen* uitgeplondert, en tot de grond toe gruineert hebbende, is hy wederom in Vlaanderen gekomen.

De Keizer kwam in eigen perzoon met zijn Leger voor de Stad *Metz*, het welke men oordeelde uit vyf en veertig duyzend man te voet, en zeven duyzend Ruiters te bestaan. *Duc d'Alva* ging met een schoone krygshoop de Stad bezien, op wien de Soldaten van binnen een uitval doende, ontrent twee duyzend van zijn volk dood sloegen, en hem zoo veel te doen gaven, tot dat het gros van hun Leger aanquam, waar op zy genootzaakt wierden, met verlies van veel volk, te retireen. Aan de zyde der Franssen wierd de Hertog van *Nemours* aan zyn dye gekwest. In de Stad lag de Hertog van *Guisse* voor Capitein; en daar waren ook veel andere groote Heeren by hem, naamlijk de Prins van *Rochsurion*, de Hertog van *Nemours*, de Vicedam van *Chartres*, *Pierro Stozzy*, *Monfieur Chastilion*, en veel andere aanzienlijke perzoonen.

November.

5. Monfieur de *Villandry* kwam wederom rapport doen, dat de Koning zijn Heer en Meester, andermaal presenteerde de schepen, daar het vonnis over gestreken was, over te leveren. Hy zeide dat de Koning Mannen wilde ordineren, om onze aanzienlijkste koopluyden gehoort te geven. Hy gaf met eenen te kennen dat de Koning, zyn Heer en Meester, gesint was d'ordinantie te verbeteren, van welke verbetering hy de artykelen hadde mede gebracht.

7. Deze artykelen heeft hy overgeleverd om van de Secretariffen nagezien te worden. Men heeft het voor raadzaam ingezien

om onder andere zekere Artykelen na te zien, die van verscheiden inhoud waren, te weten, of my het kooper, loot, yzer, &c. dat tot de Kloosters behoorde, na behoren al goet gedaan was? of my van het alluyn, kooper, de fusteynen, &c. die men geordineert hadde te verkoopen, billijk en rechtmatig profijt was toegewezen? als ook van zodanige Landeryen die de Koning, myn Vader, verkocht hadde, &c.

9. Monfieur *Villandry* kreeg op het eerste artykel zodanig bescheid als te voren, te weten, dat ik met zo weinig vrywillig aan te nemen, niet gesint was om in 't overige mijn zelven nadeelig te zyn. Dat onze Koopluiden, van wegen haare zaken, voor een lager hof, tot *Parijs* audientie zouden hebben, oordeelden wy, na deze onze langdurige rekwesten, niet alleen tydspillinge te zyn, maar ook onredelijk: nademaal dat het Lagerhof het gevoelen van het Hooger niet en zou willen tegen spreken, of schoon de zaak noch tot noit en klaar bleek.

Wat nu hare nieuwe ordinantie aanging, dat ons de zelve in effect niet beter aanstonden dan de oude; en dat wy geen andere begeerden dan daar zy toe van oudsgewent waren, en in *Vrankrijk* noch onlangs in het gebruik zijn geweest, en nu noch tusschen *Vrankrijk* en de *Nederlanden* behoorden te continueren. Het slot dan hier van was, dat wy met geen meer woorden, maar werken te payen waren.

10. De Hertog van *Aumale*, die in *Lottingen* met een trouw van vier duyzend Soldaten te voet, en twaalf te paart, was achter gebleven (om den Kaizer alle voorraad af te snyden, zyn leger te plagen; en de verftrooyde aan te grypen) vernomen hebbende dat de Mark-Graaf *Albertus* den Keizer begon toe te vallen, zond eerst eenige ligte Ruitery voor uit, om te weten wat hun voornemen was; maar de zelve van vyf honderd Ruiters aangerand zijnde, wierdense genootzaakt te retireeren, tot datse by den Hertog sels kwamen; waar op het schermtusselen zoo heftig

tig

tig aanging, dat de Mark-Graaf van twaalf duizend man te voer, en duizend te paard, zijn volk te hulpe kwam, invoegen dat des Hertogs Leger in route geslagen, hy selfs gevangen en deerlijk gekwetst wierd. Monsieur de *Roan*, wierd ook geslagen, veel andere Heeren zyn ook gesnevelt en gevangen. Dese batallie geschiede voor *Tour*, in welk slot een groot gedeelte van de lichte Ruitery den dans ontsprongen zyn.

11. De Stad *Heading*, en het Kasteel, wierd door Monsieur de *Reux* ingenomen; men heeft geoordeelt, dat het Kasteel van alles genoeg voorzien was, en dat het of uit bloohtigheid, of door verraad wierd overgegeven: de Bateria was zeer smal en onbequaam; het swaarste was dat de Commandeur, Monsieur *Faulis*, en zijn Luytenant met een kanon-schoot ter neder gevelt wierden.

In deze Maand wierd in *St. Martin*, in *Piedmont*, van *Ferdinando Gonzaga* belegerd.

14. *Sir Richard Cotton*, *Sir John Gates*, *Sir Robert Bowes*, en *Sir Watter Mild-May*, wierden gecommitteert om de rekening van het afgeslagen geld, doortwee Plakkaaten geschied, na te zien.

18. De Heer *Ogle*, het opzienderschap vande binnenlandse grenzen resigneerende, om dat mij Heer *Evers* landen aldaar lagen, wierd hy daar over tot opziender gesteld, genietende 600 mark tot een salaris; en *Sir Thomas Daere*, overde Oosterse Landpalen met een salaris van 500 mark silvers.

22. *Thomas* kwam van *Antwerpen* herwaarts, om bekend te maken dat Monsieur de *Langie*, des Keizers Thesaurier, uit Vlaanderen van den Regent aan hem was gezonden, met een pacquet brieven, die de Bourgundiërs in *Bullonois* genomen hadden: komende van de *Douariere* van *Schotland*: welkers inhoud was, dat zy *George Paris*, een Yersman, gevangen had laten zetten, also zy verstaan had dat hy gezind was naar *Engeland* te gaan; dat zy de par-

don-brief, en verscheiden andere schriften by hem hadde gevonden; als ook dat zy de zoon van *O-Comier*, naar *Yerland* gezonden had, om de Heeren van *Yerland* te troosten. Hy toonde met eenen zekere instructien; hoe d'Admiraal in het jaar 1548 in disgratie was geraakt, gegeven aan een zeker Edelman die herwaarts kwam, dat zo'er eenige hier in *Engeland* waren van des Admirals factie, hy dan zijn uiterste vlijt zou aanwenden om een oproer aan te rechten.

27. *Henry Knowls* wierd te post naar *Yerland* met een brief afgevaardigt om den Ambassadeur, zo hy hem in *Yerland* mocht aantreffen, op te houden, om de zaak die nu op de baan was; en dat hy zig gelaten zou, als of zijn eigen affairen hem op bielden, en alzoo zijn vertrek van week tot week uitstellen, om de lucht daar van niet in de neust te krijgen. Hem wierden ook zekere Artijkelen behandigt, rakende den gantschen Staat van 't Rijk, waar op des Ambassadeurs antwoord wierd verzocht.

28. Daar wierd een brief van dankbaarheid gezonden aan *Mr. Chamberlain*, om te behandigen aan de Regent, voor haar openhertig en Vriendelijke openbaringe aan *Thomas Gresham*, door den Thesaurier de *Langie* gedaan. Hem wierd ook belast, in het overleveren van de brief, haar met vriendelijke woorden te bejegenen, en met eenen een naauwer alliantie te verzoeken.

30. De Heer *Paget*, wierd in de boete van festig duizent guldens geslagen, waar aan hem vry stond, twintig duizend guldenste korten, by aldien hy op de gezette tijden en dagen kwame te betalen. Hier mede eindigt het Journaal; of zoo de Koning iets meer mocht geschreven hebben, dat is verloren.

Noch eenige andere Papieren met Koning Eduward de VI. zijn eigen hand gefchreven.

No. I.

Een verzameling van zekere Schriftuurlijke paffagen tegens afgodery, in de Franfe taal befchreven, gedrukt, en den Protector opgedragen.

In het Collegie van de Triniteit libr. Cambridg.

„ **D**E brandende yver, die ik merke dat
 „ gy de Reformatie toedraagt, zeer
 „ waarde en beminde Oom, hebben my
 „ aangemoedigt, om onder het lezen van
 „ de H. Schriftuur zekere paffagen daar
 „ in begrepen, te noteren; en onder an-
 „ dere dat eenigerley beelden t'aanbidden
 „ en te maken, in Gods H. Woord uit-
 „ drukkelijk word verboden; ja niet alleen
 „ van vreemde Goden t'aanbidden, maar
 „ ook van iets te formeren uit zeker in-
 „ zigt, om die zeer ontfacchelijke Maje-
 „ steit Gods daar door te willen uitbeelden:
 „ O dat ik ten hoogften verzet sta, (na-
 „ demaal hy zelfs en zijn H. Geest, door de
 „ mond zyner Profeten, zo dikmaals zulks
 „ heeft verboden:) dat zoo veel menschen
 „ niet formeren, en aanbidden van beel-
 „ den, afgodery hebben derven, en noch
 „ derven bedryven. Maar de reden hier
 „ van, mijns oordeels, is, om datse zijn
 „ H. Woort niet gelezen, of niet verstaan
 „ hebben; alzoo hy gebenedyt, volgens
 „ het getuigenis dat hy van zig zelven
 „ geeft, in stoflijke zaken niet gezien kan
 „ worden, maar door zijn eygen werken
 „ aan de menschen zig zelven wil open-
 „ baar maken; gelijk als wanneer yemand
 „ een Heerlijk stuk werks aanschouwen-
 „ de, de voortreffelijkheid van de werk-
 „ meester, zonder hem eens te zien, zig
 „ zelven genoeg kan verbeelden: zoo ook

„ als wy d'uitnemenheid des Hemels
 „ en de volmaakte en wonderlijke wer-
 „ ken, onder de zelve begrepen, komen
 „ t'aanschouwen en t'aanmerken, zoo
 „ konnen wy dan ons zelven genoeg in-
 „ beelden, wat voor een schepper de zelve
 „ gemaakt heeft; en dat alleen door zijn
 „ woord.

„ En op deze wyze kan ons geestlijk
 „ oog, veel beter als ons lichaamlijk aan
 „ iets door 's menschen handen gemaakt,
 „ zien wat God is. Dewyl ik dan, mijn
 „ waarde Oom, in mijn Engelse Bybel ver-
 „ scheiden spreuken, die d'afgodery vlak
 „ tegen spreken, had aange teken, zoo heb
 „ ik mijn werk daar van gemaakt, om de
 „ zelve in de Franse Taal over te zetten,
 „ en my zelven alzo in de Franse Bybel te
 „ oeffenen. Daar na heb ikse in dit boeks-
 „ ken, 't welk ik U. E. uit goeder herten
 „ toezende, in 't net doen overschryven:
 „ biddende God den Schepper, dat hy
 „ U die genade gelieve te geven, om in
 „ uw' geestelijk beroep, tot uwer zielen
 „ eeuwige zaligheid en zyner Eere en
 „ Heerlijkheid, te volherden.

Hier na twe-en-zeventig Schriftuur-
 plaatszen, uit het O. Testament, die het
 aanbidden van vreemde Goden en beel-
 den om verre stoten, allegerende, en
 zekere verklaringen van zijn eigen daar
 over by voegende, besluit hy deze mate-
 rie met deze navolgende woorden:

„ Daar zijn noch verscheyden andere,
 „ zoo in d'Apocryphische als Canonike
 „ boeken, Schriftuur-plaatszen, waar van
 „ ik tegenwoordig geen gewag zal maken,
 „ die nochtans op de boven gemelde slaan:
 „ doch nademaal by na alle de Profeten,
 „ en andere H. Mannen, daar de H.
 „ Schriftuur van meld, het plegen van af-
 „ godery verbieden, wil ik derhalven de
 „ gantsche Christelijke Gemeente ernstig
 „ gebeden, en vermaant hebben, dat doch
 „ ieder een onder haar deze afschuwelij-
 „ ke, en verfoeyelijke zonde wil aban-
 „ doneren.]

Een discours over een Reformatie van zekere misbruiken in mijn Koninkrijk.

No. 2.

De Regeringe van dit Rijkstaat tweefins t'aanmerken. 1. Kerkelyk.

2. Wereldlyk.

Cotton libr. Nero C. 10.

DE Kerkelyke bestaat in Gods H. Woord voor te dragen, het volk te houden by het gebed, en onder een Discipline, of tucht. Het voordragen van Gods Woord, bestaat in een goede discrete leeringe, en vrome voorgang der Leeraars, en geestelyke bedienders; want gelijk als een goede Landman zijn Land met ploegen, mesten, saeyen, &c. goed en vruchtbaar maakt: zoo is het ook dat een oprecht Predikant, of Leeraar met zijn leere, en voorbeeld, Gods Woord in de gemoederen van het volk drukt, en inplant, zoo datse ten laasten vruchtbaar worden. De Gemeente en ook des selfs Dienaren, moeten God om den bystand zijner genade, gedurig bidden: en deze gebeden moeten voor eerst met goed overleg in het licht gebracht, en de fouten die daar in zijn, verbeterd worden. Wat nu de Kerkelyke Discipline, of tucht aangaat, het ware zeer nut en dienstig, datse in druk uitgegeven wierd, en dat de gene die haar in het tweeren, in overdaad, in het verzuymen van Gods Woord t'aanhoren, of in diergelyke gebreken, merkelyk komen te verlooppen, na behooren gestraft wierden: doch dat de gene die deze Discipline uitvoeren, mannen zijn die men voor oprecht, Godvruchtig, wys, en verstandig keurt. Maar nademaal dat die zulks behoorden uit te voeren, (zommige om de Papery, zommige om haar onverstand, zommige om haar hooge jaren,

andere wederom om datze niet ter goeder naam en faam staan, en lichtlyk met alle deze gebreken belast zijn:) onbekwaam zijn om Discipline te oeffnen, zoo zijnze derhalven daar toe niet dienstig: het is dan hoognodig dat zodanige perzoonen, die tot Bisschoppen of Predikanten verkooren worden, verstandig zijn, en onbestraffelyk in leere en leven; op dat de zelve ryklyk geloont wordende, andere mochten bewogen worden, hare voetstappen na te volgen.

Wat nu het Gebede-boek, en Liturgie belangt, het zou gevoeglyk zijn, als geordineert is, dat de fouten doorigcleerde mannen daar in aangetekent en uitgehaald zijnde, het boek compleet gemaakt en bevestigt, en alle man dan versocht wierde den dienst te komen aanhooren, gelijk als ik de Artykelen, nopende de statuiten van dit Parlement, in gedachtenis heb doen brengen. Doch wat aangaat de Discipline of tucht, ik en zou niet begeren, dat aan alle Bisschoppen in 't algemeen, macht en autoriteit gegeven wierde, maar dat men den genen die onder haar d'allevroomste zijn, commissie geve, om de zelve in hare Bisdommen en jurisdictien te oeffnen. Dit zy genoeg gezeyt van den Godsdienst.

Van de Wereldlyke of Politijke Regering.

De Wereldlyke Regering bestaat in het gantsche burgerlyk lichaam der Republyke, en yder deel van het geheel, aan het eene deel, niet aan het ander, wel te schikken, verrijken en beschermen. De gelykenis hier van zal men zeer bequaamlyk van 's menschen lichaam kunnen ontleenen; want gelyk als de arm het gantsche lichaam, voornaamlyk het hoof, beschermt, behoed en te hulpe komt, zoo behoorden ook dienstkechten, en inzonderheid de stige en aanzienlyke Per-

zoonen , altijd bereidwillig te zijn om haar eigen Vaderland , en voornaamlijk hun Opperhoofd en Regent , te beschermen , en voort te staan ; en behoorden alles wakker en vlytig te zijn om haar Vaderland te doen groeyen en bloeyen . En voor zoo veel als zy , met haren Koning en Vaderland ten dienste te staan , verscheyden grooten lasten en bedieningen hebben waar te nemen ; even gelijk als de arm dikmaals grooten ongemakken moet uitstaan om het hoofd en lichaam te beschermen , konnende haar zelve op generley wijze , noch door Koopmanschap , noch door eenige neringe , noch door landbouwerey verrijken (gelijk als de arm uit haar zelve geen spyze verdouwt , of kookt , noch bloed maakt) over zulks gelijk als de Maag , Lever , en Longen , die het bloed maken , den armen en beenderen genoegzaam voedsel toezend tot versterkinge van die deelen , even alzo moeten de Konstenaars en Ambachtslieden in het werken hun gewin aanleggen , en zoo getrou en rechtvaardig handelen met het gene zy doen en werken . De Koopluyden moeten op een zoodanige wijze haare waren verkopen , en zoeken vreemde koopmanschappen in te voeren . De Boeren moeten hare Renten opbrengen en betalen , en 't gene uit de Aarde overvloedig dikmaals voort komt , zoo verkoopen , dat de handen en beenen , dat is de conditie of standen van Heeren en Dienstknechten der Republike , of het Gemeene best , zoodanigen dienst mogen bewijzen als zy behoren te doen . En gelyk als Heeren en Dienstknechten verzorgt moeten worden , zoo voegt het haar ook niet zoo veel te hebben als in Vrankrijk , daar men de Landbouwerey niet en acht , noch met andere hantering en zig zoo zeer bemoeyt ; want de armen en beenderen halen van de Lever het bloed nooit zoo schoon weg , of ze laten die genoeg na , om op te werken , noch en kreunen haar in het allerminste niet aan het genereren

van bloed ; ja niet een enkel deel des lichaams is tot tweederley werken dienstig : alzo behoorde ook geen perzoon van aanzien , een Boer of Landman , noch geen Koopman een Ambachts man te zyn ; maar zijn Ambacht in het byzonder te oefenen . Daarenboven , gelyk als geen lid aan een rechtschapen en geheel lichaam al te groot is na de proportie van het lichaam : zoo moet het ook in een wel geschikte Gemeenten-staat toe gaan , daar moet in de zelve geen perzoon zijn die meer komt te bezitten dan de proportie van het Land zal kunnen dragen ; want een eenig deel onmaatig te verrijken , is schadelijk . My dunkt dat dit ons Land geen Koopman kan lyden , die aan Landeryen meer dan duyzend guldens inkomsten heeft ; geen Boer of Landman die boven de duyzend of twee duyzend guldens heeft , geen Ambachts-man boven honderd Mark ; geen Arbeyder die meer heeft dan hy verteren kan . Ik spreek dit , als in het gros aangemerkt . en in zulken geval zou ik in d'eenen of d'ander particuliere zaak kunnen missen ; maar dit is gewis en zeker , dat deze Gemeenten-staat niet en mag lijden , dat een particulier perzoon meer bezit dan twee Morgen Lands , dan een beneficie , dan twee duyzend schapen , en eenereley hantering om van te leven . Weshalven gelyk als in ons Natuurlijk lichaam geen deel daar van te veel noch te weinig heeft , zoo behoorde ook in een Gemeenten-staat yder perzoon genoeg te hebben om van te leven , maar niet in overdaat ; en gelyk als er geen deel aan het lichaam toegelaten word dan dat werkelijk en arbeydzaam is , zoo behoort men ook geen particulier perzoon in een Republyk te gedogen , dan die zich in zijn beroep vlytig en neersig aanstelt . Een Heer behoorde in zyn Vaderland gedienslig te zijn ; een Dienstknecht vlytig op zijnen Heer passen ; een Ambachts man zyn Ambacht wel waarnemen ; een Huysman de Landbouwerey ; een Koopman op stormwin-
den

den en getyen letten; maar Landloopers moet men voor al uitbannen, als een overtollige humeur des lichaams, dat is, als het speekfel en de excrementen, welke nergens toe nut zijnde, door de kracht der Natuur uitgeworpen worden.

Dit is de rechte schikkinge en bestieringe van de staat eener wel gevormde Republiik, dat yder perzoon aan een enkel hoofd, Gouverneur en wet gehoorzaamheid bewyze, gelijk als alle deelen des lichaams het hoofd gehoorzamen, onder malkanderen eens zijn; en niet dat d'een mensch d'ander uit een Vraatzucht op ete, en verslinde, maar dat men wel toe zie dat goede ordre, bescheidenheid en redelijkheid onze hertstochten in den toom houden. Doch in een wel geschikte Republiik, moet men dit voor al betrachten, dat de Wetten en Ordinantien wel te degen uitgevoert, na behoren gehoorzaamt, en, zonder zig met geld te laten om koopen, getrouwlijk bedient worden.

Hebbende nu voorgesteld, hoe men de zaken behoorde aan te leggen, zoo laat ons voor eerst zien, hoese nu geschikt word, en hoedanig de geschapenheid daar van is, en dan voortgaan tot een genees-middel.

Het eerste hoofd-deel van ons aangeoert, rakende een welgeschikte Republiike, of Gemeenten-staat, was, om met een woord te zeggen, dat aanzienlijke en geringe perzonen haar Opperhoofd, en Gouverneur kloekmoediglijk zouden zoeken voor te staan, en beschermen, en de welstand van hun Vaderland behertigen; het welke, hoewel het eynigfins en voor het meerder deel (God lof) wel toegaat, nochtans in zommige deelen niet volkomentlijk zoo als behoort; 't welk ik hier na in het byzonder zal aanwyzen.

Maar het tweede hoofd-deel, nopende de handhavinge van de staat, der gener die Landen hebben, word niet wel waargenomen; want Jonkers en Edelluyden,

die wel te recht de staat van den Adel mogen dragen, hebben alleen met hare levens-middelen geen winninge gedaan; maar Koopluiden hebben op hare koopmanschappen, Huis-luyden op hare granen en vee, Arbeyds-luyden op haar huur-loon, Winkeliers op hare winkelwaren, Matroozen en Schuytvoerders op haren dienst, een hooger prys gesteld, waar door zy de schade, van geld uit te geven voor 't gene zy in koopen, komen te vergoeden: maar de meeste hoop van rechtschapene Jonkers, hebben weinig of geen winst met hare inkomsten gedaan; daar zy nochtans een swaarder huysgefin hebben t'onderhouden, een heerlijker Tafel houden, meerder onkosten aan levryen en dienstboden loon doen; waar door eindlijk, zoo by tyds hier in niet voorzien en word, die staat tot d'uyterste ruine zal komen te vervallen.

De Winkeliers vervalschen hare Winkelwaren, de Drapiers hare Laakens; de Timmerluiden en Metzelaars de huizen die zy timmeren en metzelen; de Klokke-gieters in het gieten van hare klokken; Schrynwerkers in het bewerken van hun houtwerk, gaan valschlijk te werk, en zoo by na alle andere Ambachtsluiden; op dat haar de Heerschappen te eerder wederom mochten by komen, en alzo meer winnen, hoewel dat zy van begin aan in het eyschen verre buiten alle reden en billikheid gaan. De Koopluyden avonturen niet over Zee, om uitheemsche waren in het land te voeren, maar zoeken veel eer hun gemak met t'huys te blyven, zenden wel een scheepjen uit, maar zetten daar slechts 2 of 3 Matroozen op, bemoeijen haar met het wiffelen van geld, met Virtualie te kopen en verkopen, verzenden heimlijk buiten 's lands allerley ammonitien, granen, eetwaren, ongemunt zilver, goud, &c. en stellen op hare koopmanschappen, een onredelijke prys. De Boeren en Huysluyden huuren Land voor weinig geld, en

bewoonen het zelfs niet, maar verhuuren het voor driemaal zoo veel geld als zy 't zelfs eerst hadden gehuurt: vleesch, kooeren, melk, boter, kaas, &c. dat zy verkopen, geld te byster veel: Een Jonker word uit nood en van armoedes halven een Boer, een Vee-hoeder of Schaap-Herder; een Vee-hoeder, Boer, Koopman koopen Land, en willen de naam van Jonkers dragen daarse slechts plompe Boeren zijn. Een Huis-man, die slechts tien of twaalf morgen Lands heeft, zou graag voor een deftig Koopman willen door gaan. Een Ambachts-man zal, om zijn playzier en vermaak, de Stad verlaten, en gaan op het Land wonen: ja, dat meer is, een Schoudschap wonen bedienen, en by weigering, denken dat hem groot ongelijk geschied; zo spelen zy nu heden ten dage den Baas en Heerschap: want zy en laten haar nu met geen twee duyzend Schaapen paayen, maar moetender twintig duyzend houden, of anders dunkt het haar dat zy te kort schieten. Wat nu luywarts en leeggangers belangt, hier van, dunkt my, zijnder nooit meer geweest als nu; d'oorlogen meent men, zijn daar d'oorzaak van, nadien zodanige perzonen niet dan van roven en stelen weten; doch de slappe uitvoeringe der wetten, heeft het voornaamste onheyl in alles veroorzaakt; want de wetten heeft men baarblijkelijk overtreden, de misdadige gebannen, en alzoo zijnze of door steekpenningen, of uit een dwaaze medogentheid vry geraakt. Twist en tweedracht, zoo over particuliere zaken, als over poincten van Religie, zijn ook daar geen kleine oorzaak van geweest, doch voor al het ongehoorzaam en kiffachtig snappen van het dwaas en onverstandig Volk, het welke, uit gebrek van onderwyzinge, heen en weer gesworven, en de wetten van het Rijk uit een moedwillig ongehoorsaamheid heeft overtreden. De Rechtsgeleerde en Rechters hebben het ook met giften en geschenken

t'ontfangen, grootelijks verkorven.

Daar en boven, zoo is het dat zy nu heden ten dage niet alleen op particuliere markten, graanen, en andere eetbare waren, te voren opkooopen, en alzoo de prijs daar van komen op te jagen, maar zenden ook hare schepen in Zee, om andere aan boort te leggen, en om Wijn, Zuyker, Dadelen en andere Waaren daar uit te halen, die zy dan naar *Lonnen* voeren, alwaar zy de zelve ruim tweemaal zoo dier verkopen.

Wat zal ik nu zeggen, van de gene die toevertroude bedieningen koopen en verkopen, benéfities oplokken, boomen te vroeg afhakken, en onder de voet werpen; die Zaay-landen in Wey-landen veranderen, niet eens denkende dat de mensch van de graanen zijn onderhoud moet hebben; die prachtig gekleed gaan, overdadige kostelyke maaltyden aanrechten; die Huyzen, Hoven, Boomgaarden &c. voor ettelijke jaaren in huur hebben de, de zelve, tot inkerlijke schade der Eyygenaren, laten vervallen; ja ruineren; die valsche schriften en oproerige Pasquillen onder de gemeene man uitstrooyen. Die hare Winkel-waren vervalschen; geld wisselen, en daar me woekeren; yzer tin, loot, koper, visch, graanen, vee &c. over Zee voeren. Ja, het zou my vervelen en verdrietig vallen, om alle particuliere stukken op te halen, dieshalven zal ik deze zaak hier mede laten berusten, te meer, alzoo het slimste verhaalt zijnde, het beste zig genoeg zal redden.

Ik zal nu tot de genees-middelen overgaan. Op dit zeer, of accident, moet men deze playsters leggen: 1. Een goede opvoedinge van kinderen in alle goede zeden en manieren. 2. Goede wetten en inzettingen op de baan brengen. 3. Wel toe zien datse na behooren en zonder aanzien van perzoonen achtervolgt worden. 4. De Regenten moeten met een goet exempel zelfs voorgaan. 5. Leeggangers en Landloopers moet men straffen. 6. De

vroomen moed en couragie inspreken. 7. De kalanten wel bejegenen, en vriendlijk toe spreken. 8. Mer alle menschen in alle gewesten der Republike goede alliantie houden. Dit zijn wel de voornameste stukken, welke dienen om een gantsche Gemeeynten-staat in een goede ordre, en Discipline t'onderhouden.

Wat nu het eerste belangt, gelijk het in ordre de voorgang heeft, zo schynt het ook van meerder aanzien en waardy te zijn; want de Poëet *Horatius* zegt zeer wel en wyslyk,

*Quò semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu* — dat is.

Een nieuwe pot zal lang de reuk behouden, van hetgene dat daar ingekookt word: wilende daar mede te kennen geven, dat de menschen gemeenlyk haar leven aanstellen na datse opgevoed worden, en dat hun zulks allerlangst aanhangt. Merkende dan dat dit zoo een hoognodige zaak is, zullen wy derhalven hier op stellen en voor dragen het gene wy voor nut en heylzaam keuren. De jeugt moet men opbrengen, zommige in Landbouvery, Laaken-wevery; andere in deze of die ambachten te leeren, en winkel-meringen te doen, zelfs van haar tedere jaren af, op dat zy mannen geworden zijnde, haar tot een ledig en luy leven niet en mogen begeven, gelijk als nu, helaas, al te veel geschied, maar denken dat het arbeiden metter tyd zoet valt, en eerlyk is. Hierom zou ik wel wenschen dat Ouders, yder na zijn vermogen, belast wierden, hare kinderen in deze, of diergelijke hantering op te kweken, of dat men voor haar in alle Steden zekere plaatzen beschikte, daarse voor knechten mochten dienen, en op zekere conditien besteed werden. Dat ook Landlopers die kinderen op vatten, en leren bedelen, na behoren swaarlyk gestraft wierden. Hier door zou men veele misbruyken, onregeltheden, onge-

hoorzaamheid van de getinger zoorte der menschen kunnen voorkomen, en de leeggangers van de straat af houden.

2. Wat nu het practizeeren van goede Wetten aangaat, daar van heb ik te voren mijn gevoelen te kennen gegeven, wat voor Plakkaten, mijns oordeels, in deze aanstaande sessie van 't Parlement dienden vastgesteld te worden; evenwel zou ik wel wenschen dat, behalven de zelve, (hier na, by tyds gelegenheid) d'over-tollige en langwylige Plakkaten in eenen hoofzomme vervat, en met eenen klaar-der en korter voorgedragen wierden, om beter die te verstaan: 't welk tot nut en voordeel der Republike merkelyk zal kunnen dienen.

3. Dit alles niet tegenstaande zijn alle deze wetten, schoon noch zoo kort en bondig gemaakt, ingesteld en geratificeert, nergens toe nut en dienstlyk, ten zy datse geheel en al, en na behoren in 't werk gestelt worden. Maar door wien? door de gene die daar toe geautorizeert zijn, te weten, den Adel en de Justiciers van Vrede; derhalven wenschte ik wel, dat, na 't scheiden van dit Parlement, den Adel, uitgezondert eenige die by my zouden blyven, na hare contreyen ging, alwaarse woonachtig is, en wel toezag dat deze Plakkaten en Ordinantien na behoren volkomen uitgevoerd wierden; en dat zodanige Justiciers van Vrede, of Schouten afgezet mochten werden, die schuldlyk zijn, aan, of bevekt met eenige ondeugden strydig tegens deze nieuwe Wetten, die men mocht komen vast te stellen, want *niemand mag een ander straffen over een misdaad daar by zelfs schuldlyk aan is*: Dit geeft ook de Latynse Poëet te kennen met dit veerske: *Turpe est Doctori cum culpa redarguit ipsum*. 'Zodanige Rechters of Schouten uit haar bedieninge gezet zijnde, heeft men dan aan een behoorlyke uitvoeringe der Wetten, niet eens te twyfelen.

Desunt Caetera: het reflecterende ontbreeker.

K

No. 3.

No. 3.

Reformatie van d'Order des Kouzebands; uit het Engelsch in het Latijn overgezet, door Koning Eduward.

Cotton libr. Nero C. 10.

Eduward de VI. door Gods genade, Koning van *Engeland, Frankrijk, en Yerland, &c.* Allen die dezen tegenwoordige brief komen te zien, zy groetenis.

Onze zeer doorluchtige Voorzaten, de Koningen van *Engeland*, hare gedachten latende gaan over den dienst, die zy schuldig waren aan God, haar Vaderland, en aan de gene die onder hun gebied stonden te bewijzen: hebben haast kunnen merken, dat zy nergens toe zoo zeer verplicht waren, als om Vroome, kloekmoedige, Manhaftige, verstandige en doorluchtige Mannen (na hun zonderlinge verdiensten) met alle eere en respect te bejegenen, om Vriendschap, gemeenschap, en zekere overeenkominge in goede zaaken, onder alle menschen, doch voornaamlyk onder haars gelyken, t'onderhouden en voort te zetten; want zy hebben de eere (gelyk het ook in der daad is) voor een vergeldinge en belooninge des Deugts aangezien; en geoordeelt, dat door eendracht de Republijken haar steunsel en aanwas krygen. Zy dan dit overdenkende, zoo heeft het haar goed gedacht, een Societeit op te rechten van zodanige, die in tyd van Vrede binnen 's Landts zig zeer wel gedragen, en in tijt van oorlog buiten 's Lands haar zelven voorsichtig en dapper als Mannen hadden gqueeten; en deze perzoonen hebben zy, tot een teken van eendracht en eensgezind te zyn, een zekere kouzeband om de been willen binden, daar me te kennen geven, dat zy niet en twyfelden, of zy zouden by hun Vaderland, de Religie, en de zake Godes haar goed en bloed graag willen opzetten; en hierom

hebben zy 't d'Order van de Kouzeband genoemd; welke Order, by alle man geprezen, die gesworen vyand van het menschelyke geslachte, de Duivel, t'eenmaal getracht heeft uit te roeyen, ziende dat de menschen daar door tot de deugt zoo dapper wierden aangemoedigt, en voort gestouwt; waar in hy ook zoo zeer gewoelt, gearbeid, en met zoogroote listigheid en loosheid haar bedrogen heeft, dat hy eindelijk de decreten van deze Societeit, met veel twyfelachtige, overfallige, Paapze en tegenstrijdige gevoelens ontroert heeft; zo dat men denken moet, ingeval het licht des Euangeliums niet doorgebroken ware geweest, dat dan die Order te niet geloopt zou hebben, ten minsten in die zaken, ten opzicht van welke Order zy de benaminge van *Vroomen* kwamen te verdienen; alzoo de swarigheid alle dagen hoe langer hoe meer toe nam. Wy dan door d'oudeheid, voortreffelijkheid, en bevalligheid van deze Order bewogen, en aangedreven zijnde, hebben met alle macht getracht, om de zelve tot haar voorige stand te brengen. Weshalven hebben wy in een zekere byeenkomst (alwaar zeer veel Ridders van de zelve Order presend waren, aangeleid op den — dag in het Jaar onzes Heeren 1551, en in het — Jaar onzer Regeeringe) door Autoriteit van de zelve Ridders voor vast gestelt, dat de ondergeschrevene Artikelen heiliglyk zullen werden nagekomen, als zijnde een Decreet en vast besluit van deze Order.

1. Voor eerst is besloten en vast gestelt, dat deze Order na dezen de Naam zal dragen van d'Order van de Kouzeband, en niet de Order van *St. Joris*: ja de zelve *Joris* zal voortaan niet meer genoemd werden, noch ook de Naam dragen van de Patroon of voorstander van deze Order, op dat de eere die Gode alleen toekomt, geen schepzel toegeschreven werde.

2. De Ridders zullen om de beenen Kouzebanden binden, waar op deze woorden staan, *Honi soit qui mal y Pense*. Om den

den hals zullen zy, in maniere als een Ketting een gegraveerden Ridder dragen, houdende in d'eeue hand een Swaart dat door een boek heen steekt, op welk Swaart geschreven zal worden *Proteclio* (bescherminge:) doch op het boek zal staan *Verbum Dei*, (Gods Woord) maar die in d'ander hand een Schild houdt, waar op het geloof geschreven zal staan; hier mede te kennen gevende, dat zy eendrachtige *Beschermers* zijn van Gods Woord, en ook gelovige. Soo dra nu als van dezen *Foris* de eere van niet meer Patroon van deze Order te zullen zijn, eens ontnomen is, dan zullen de Ridder's na aanstaande *St. Michiels* dag de levery van *St. Foris* niet meer dragen.

3. Het Wapen nochtans van d'Order, te weten een rood kruys op een zilvere grond, zal blijven als voor dezen.

4. Het getal van deze Ridder's zal bestaan uit vier en twintig perzonen, behalven d'Over-Heeren, want zoo daar meer zijn, dan zal hy zo veel eere niet genieten, dat hy een lid van deze Order is, alzo deze nu Ridder's zijn.

5. De Koning van *Engeland*, en des zelfs erfgenamen en Successeurs, zullen d'Over-Heeren van deze Order zijn, gelijk als voor dezen plag te geschieden. Nademaal nu dikmaals haperingen, oneenigheden en veranderingen van tyden mochten gebeuren, om welke redenen het nodig zou zijn, dat zekere *Decreten* van deze Order vermindert of vermeerderd, en dat ook andere perzonen in der atgestorvene plaats, Ridder's geslagen werden: hierom is dan vast besloten dat het den Koning van *Engeland*, om eenige der verhaalde consideratien daar toe bewogende, zal vry staan, (zes perzonen, ledematen van deze Order, by een geroepen hebbende) om met hare toestemming, in een zeker aanzienlijke plaats, verandering in deze Order te maken, en die te mogen bepalen, vergrooten, verminderen, en ook daar toe verkiezen alle andere, die van Vader en Moeders kant, tot in het derde geslachte toe van Adel zijn, en een

Wapen voeren; en, onder deze, zodanige die zy daar toe meest bekwaam zullen oordeelen.

6. Alle de gene die men weet, om hare Schelmstukken den hals verbeurt te hebben, van hare Vaandels weg geloopt, of aan eenige grove fouten vast te zijn, al is 't dat zy vry raken, zo zullen ze evenwel niet langer Ridder's van deze Order mogen zijn: want hoe kan het toch in reden bestaan, dat de gene, die haar zoo schendig verlopen hebben, onder het gefelschap der Vromen zouden mogen blijven? Deze nu, zullen voor capitale misdaden gerekent worden, waar over de wetten van 't Land tot een straffe het vonnis des doods gestreken hebben.

7. Komt nu de zelve Over-Heer van de Order te verstaan, datter een plaats open is, zoo zal hy de naast-gelegene Ridder's aanbieden, om opeen zeker bestemden dag te compareren; en dit zal hy haar door een brief laten weten, drie dagen voor de by eenkomst; ten ware dat'er by 'geval meer als zes van deze Order by malkanderen waren.

8. De Ridder's, die in een zekere vergadering by een gekomen zijnde, het habijt van de Order aan hebben, zullen hooft voor hooft, zoo daar zo veel plaats open is, drie Namen schrijven van de voor naamste, te weten, van Keizers, Koningen, Aarts-Hertogen, Hertogen, Marquizen, Graven; en drie Namen van Baronnen of Heeren, en de Namen van drie andere, die men doorgaans Ridder's noemt, die haar proef uitgestaan hebben.

9. De Namen nu geschreven zynde, zo zal de Koning van *Engeland*, Over-Heer van de Order, uit dat getal een zeker perzoon verkiezen, wien hy daar toe allerbequaamste zal oordeelen, gesproten uit een oude en doorluchtige stam, of die door zijn manhaftige daden en exploitien een heerlyke Naam en faam bekomen heeft; want in het verkiezen van iemand tot Ridder'schap, moet men voor al op geen rijk-

dom zien, maar op een dappere manhaftigheid, en Edele geslachte; doch inzonderheid op een dappere manhaftigheid, en vroomhejd.

10. De Ridder hier toe verkoren, zoo hy by der hand is, sal door twee amptgenoten van de Order geconvoeert werden, ter plaatze daar de vergadering is aangeleid, alwaar d'Over-Heer hem een halsband, of ketting om den hals zal doen, daar het beeld eens Ridders, als gezeid, aanhangt; daar na zullen hem twee Ridders van deze Order een Koufband om de been binden. Men zal ook dezen Ridder, tot dezen Order verkoren, een boek behandigen, waar ingeschreven staat, al wat by dezen order besloten is.

11. d'Aangenomene en verkorene Ridder tot dezen order zal naar *Windsor* gaan, werwaarts d'Over-Heer zijn Substituit, en twee mede-hulpers zal zenden, die hem zullen doen zitten, zo't kan zijn, zonder nadeel van d'andere medemackers van dezen Order, in een stoel tot zoo een hoogwaardigheid van Edele Staat gedestineert, en, na oude gewoonte, klederen aantrekken, (die men doorgaans in het Engelsch noemt, *The mantel, the Cirtel, anathe Hood*) en de zelve om 't lijf hebbende, in een stoel die voor hem daar toe geordineert is, de Liturgie horen voorlezen; en daar na, met den Substituit en medehulpers, des Heeren Avondmaal gebruiken.

12. Na het voleyndigen der gebeden, zal hy dezen Eed op sig nemen; te weten, om na zijn uiterste vermogen, alle digniteiten, eer-titulen, klachten en eigendommen van de Koning van Engeland, die over deze Order tot een opperhoofd gesteld is, telyden en te beschermen, en ook om, met alle macht, de lief hebbers van Gods H. Woort voort te staan, te behoeden, te beminnen, alle eere en respect te bewyzen; en eindlijk dat hy menschlijke Traditien wil laten varen, en Gods Eere voortzetten.

13. Laat de ordre, of manier, om Vaar-

dels, zwaarden, stormhoeden en geweer, in kelders of zekere plaatzen te bewaren, eertyds ingesteld, blyven als voor dezen.

14. Hier nevens, (aangezien de toeeygening van de order *St. Joris* word afhandig gemaakt, en de tyd van 't Jaar lichtlyk niet bekwaam mocht zijn, om een hoop volks by een te roepen, of uit het Land t'ontbieden, doch voornaamlyk op dat wy de toe-eygening zelfs met enkele woorden affchaffende, die in der daad niet en mochten schynen te behouden,) hier om is'er vast gestelt, datter een vergadering zal werden aangeleid, gelijk als eertyds in Engeland op *St. Joris* dag, zoo ook nu op den eersten Saturdag en Sondag van de maand December, ten ware dat by avontuur de eerste dag van de maand op een Sondag mocht komen; als dan zal de by een komste zyn, op den eersten Saturdag en op den tweeden Sondag.

15. Op den eersten dag van den Sabbath, zullen de tegenwoordige Ridders van deze order (en zy moeten haar alle vertonen, ten ware datze verschoont worden) d'avond getyen, uit autoriteit van het Parlement ingesteld, het habyt van d'Order aan hebbende, moeten by woonen, zittende yder een in een stoel daar toe geordineert. Een uitverkorene Ridder niet geplaatst in een stoel, zal recht tegen over de plaats staan daarze gesteld zal worden.

16. De boven verhaalde Ridders tot deze order verkoren, zullen op de daar aanvolgende Sondag de morgen gebeden aanhoren; en zo se haar tegens dietyd kunnen bereiden, des Heeren Avondmaal ontfangen; zy zullen haar ook by de avondgebeden laten vinden.

17. De Ridders die absent zijn, zullen gehouden zijn dit alles in haar huis na te komen, hebbende in alle deze tyd het gewaad van de order aan.

18. Daar-en-boven de Ridders met het habyt van de order verschijnende, zullen alle

alle avonds aan Tafel gaan zitten, blyvende aan d'eene zyde aanzitten, zoo als zy te *Winefor* gezet wierden; die in de kelders zijn, zullen ook op dezen dag in de vergadering komen, om te verrichten 't gene datter te verrichten mocht vallen.

19. De zangmeesters, en prebendanzen zullen, zoo lang als se leven, hare goederen bezitten, maar stervende, zullenze in het Kasteel van *Windsor* voor de Predikanten bewaart worden.

20. Arme Luyden die by het zelve Collegie blyven, zullen alles wat haar toe komt, na ouder gewoonte, bezitten.

21. Daar zijn zekere zommen van zilvere penningen, die men pleegt te besteden als'er eenige Ridders van d'Order komente sterven.

De Koning van Engeland, geeft dan vier-en-twintig guldens.

Een vreemde Koning, vier-en-zeventig guldens.

Een Prins, zestig guld.

Een Hertog, vyftig guld.

Een Marquis, acht-en-dertig.

Een Graaf, vyf-en-twintig guld.

Een Onder-Graaf, 20. guld.

Een Baron, vyftien guld.

Een Ridder, acht guld.

Daar en boven als'er Ridderste verkiezen zijn, dan wordender deze zommen gelds betaalt.

Van den Koning van Engeland, drie honderd guldens.

Van een vreemde of buyten Koning, twee honderd guld.

Van een Prins, honderd en twee en dertig guld.

Van een Hertog, honderd guldens.

Van een Marquis, vier-en-tachtig guld.

Van een Graaf, zeventig guld.

Van een Onder-Graaf, acht-en-vyftig guld.

Van een Baron, vyftig guld.

Van een Ridder, vier-en-dertig guld.

Laat deze voornoemde penningen in gezameld, en alle jaren, gelijk zomtyds plag te geschieden, aan den Armen uitgedeeld werden.

22. Laat de Koning van Engeland het geld betalen dat d'uitheemsche Koningen en Princen behoorden te doen, om het boven verhaalde artikel.

23. Doch nademaal dit alles zonder Dienaren, niet wel en kan geschieden, zoo is dan vast gesteld, dat vier Dienaren uit deze ordre daar toe haar zullen laten gebruiken, te weten: de Cancellier, de Registrer, en die voor uit gaande de zwarte roede draagt, en de voornaamste Wapendrager, die, na d'Order, de naam van Garter (dat is Koufband) zal dragen.

24. Op het zegel van d'Order zullen aan d'eene kant staan, het wapen van Engeland, en Vrankrijk, en met eenen het wapen van d'Order, rond om het welke dit opschrift staat (*Verbum Domini manet in aeternum*: Des Heeren Woord blyft in der Eeuwigheid:) aan d'ander kant een gesneden Ruit, gelijk de Ridders zullen dragen, als haar de Koufband om de been gebonden is.

25. Met dit zegel zal de Cancellier alle Decreten, Licenten, inzettingen, Brieven, en alles dat tot de gemelde Order behoort, of daar eenigzinstoe dient, verzegelen.

26. De Registrerder of Aantekener, zal in het groot boek in 't Latyn aantekenen, wanneer datter tot deze ordre een Ridder is verkoren; wannegerstorven: wat voor decreten, of besluiten, datter vast gesteld zijn, en welke gebroken; en al wat noch meer tot deze ordre mocht behoren. Dit boek zal hy in het Slot; of Kasteel van *Windsor*, laten voor den genen die na hem in zijn bediening treed.

27. De Koning der *Herauten*, en *Le-vryen* van de Garter, of Koufband, zal

de Naamen en toenames, de Wapenen en Levryen van yder uitverkoren Ridder, en het boek voor zijn Successeur na laten; en zo daar eenig verschil of twyfelinge over de Wapenen mocht voorvallen, zal hy daar over Rechter zijn.

28. De *Voorganger* van d'Order zal, een swarte roede dragende, voor uit gaan, de ordre en deur waarnemen, en de zelve autoriteit bekleden, die hy te voren heeft gebruikt. Ingeval dat iemand onder de Ridders zig niet vriendelijk mocht dragen, sware fouten begaan hebben, en van die misdaad in de Vergadering overtuigt komt te worden, dan zal hem de *Voorganger* van d'Order, en de Koning der *Herauten* de Ketting en de Koufband ontbinden.

29. Daar en boven als een zeker vreemde Koning onder het getal der Ridders, gestelt en verkooren word, de zelve zal aan de ceremonien van deze Order niet gebonden zyn, maar doen na zijn welgevallen.

30. Na de verkiezinge zal d'Overste van d'Order twee Ridders van de zelve Order zenden, die na het Gebed in zijn Vaderland gebruikelijk, hem aantrekken zal, het habyt dat men pleeg te dragen, in het Engelsch genoemd de *Mantel*, *Cirtel* en *Hoed*. Sy zullen hem ook om den hals doen, een Roozen-Krans, daar een gesneden Ridder aanhangt, en een band, doorgaans genoemd de Koufband.

31. Daar na zal hy door den Procureur, of daar toe gemachtigde in een stoel gezet worden, geen eed altoos aannemende, doch geen andere Gebeden ooit aanhoorende, dan de gewoonlyke.

32. Dat de Koning van *Engeland*, van alle Ceremonien mag dispenseren, en verlof geven, om die na te laten, zo de reden zulks vereycht.

33. Dat deze Artikelen voor gedenktekenen, Decreten en wetten van d'Order in het Collegie tot *Windzor* weg geleid, en bewaart zullen werden, maar dat alle andere hier tegen strijdende, t'eenemaal zullen worden afgeschafft.

Een zeker schrift, rakende een zeker Vrye Jaar-Merkt in Engeland.

No. 4.

De Redenen en oorzaken, waarom het nu hoognoodig is, dat men een vrye Jaar-Merkt in Engeland behoorde te hebben.

1. **O**P dat in alle oorlogen de lakens vry mogen verkocht worden.

2. Op dat onzer Koopluyden goederen in geen handen van Vreemdelingen of uitheemsche mochten raken, en geen gevaar lyden, om in alle geringe voorvallen gearresteert te werden.

3. Om dat het Koninkrijk hier door merkelyk zou verrijkt worden; want gelyk als een weekelyke Merkt een Stad verrijkt, zo ook een jaarlykze Vrye Merkt, een Koninkrijk.

4. Om dat men, by tyd van noot, hooge zommen geldts van de gene, die in de Merkt komen, zou kunnen lenen.

5. Om dat wy daar door een groote menigte van Schepen en Vreemdelingen zouden bekomen, om ten oorlog te dienen.

6. Om dat de goederen van alle Vreemdelingen, als'er een Oorlog mocht komen, ons zouden by blijven, en niet zoo licht uit het Land gevoert werden.

7. Om dat wy alle dingen van Vreemdelingen uit de eerste hand dan kunnen kopen, daar nu de Spanjaarden hare Waaren aan de Hollanders verkopen, en de Hollanders aan ons.

8. Om dat de Steden aan de Zee-kant gelegen, vry Volk-rijker zouden zyn.

9. Om dat, daar ze ons nu Tapijten, Vecters, Glazen, en Kantens brengen, zy dan ongemunt Zilver, en andere treffelyke Koopmanschappen ons zouden toe brengen, in verwisselinge van onze Lakens en Tin.

10. Om

10. Om dat wy onzer Vyanden macht, uit hare handen zouden nemen, en maken, datze van de Koopluiden geen geld zouden kunnen lenen, dan als het ons wel gevalt, voor al geen groote zomme van penningen.

De Redenen, waarom deze tijd van 't Jaar daar toe zeer dienstig is.

1. Nadien dat de oorlogen tusschen den Koning van Vrankrijk, en den Keizer, mitsgaders de wederzijds Schepen oorzaak zijn, dat die van *Italien, Genua, Portugal, en Spanjen* niet meer op *Antwerpen* handelen. 2. De *Franzen, de Hanse-Steden, die van Pruuzen, en d'Oosterse Handelaars, des Keizers party* zijnde, ook niet zullen komen. 3. Nadien de Koning van Vrankrijk in *Lottaringen* een inval is doende, en voor die van *Vlaanderen* beducht. 4. Om dat de Hoogduytze aan de *Rhijn-kant* liggende, de Koopluyden tegen houden, van uit *Italien* op *Antwerpen*, en ook op *Frankfort* te reizen. 5. De Steden met oorlog-Schepen te bewaren, staakt der Koopluyden handel, en doet haar na haar leven omme zien. 6. d'Inbreuk door het laatste onweer veroorzaakt, zal lichtelyk, zo men zegt, het *Canaal* onveilig, en de *Haven* onbruikbaar maken. 7. Met den *Kours* op *Lions* te stoppen, zullender veel *banquerouters* komen. Deze zaken zullen de vrye *Jaar-Merkten* tot *Antwerpen*, en *Frankfort* dapper doen afnemen. Deze *Volkeren* kunnen nu zonder vertieringe van hare *Waaren* niet bestaan, en daarom zullen zy graag willen herwaarts aan komen, zoze slechts een vrye *Jaar-Merk* mochten hebben.

2. Het zal voor die van *Spanjen, Britanjen, Cascongien, Lombardy, Genua, en Italien* vry gemakkelijker vallen op *Southampton* te komen dan op *Antwerpen*.

3. Als ook voor d'Oosterse *Handelaars, en voor die van Pruuzen, Deenmarken, Sweden en Noorwegen* op *Hul*, dan op *Antwerpen* te komen.

4. Die van *Vlaanderen* hebben door hare *Privilegien* de *Luiden* aangelokt, om aldaar een vrye *Jaar-Merk* te houden, daarze niet veel *Waaren* hebben; veel oer dan zullen wy het kunnen doen, daar wy hebben *Lakens, Tin, Smits-koolen, Metaal* om *Klokken* van te gieten, en diergelyke andere *Waaren*, waar van weinige andere *Christen-Koninkrijken* voorzien zijn; zy hebben ook in den *aanvang* nergens na zo schoone gelegenheid daar toe gehad.

Op wat wijze deze vrye Jaar-Merk behoorde ingestelt te worden.

1. Onze *Koopluiden* moeten deze vrye *Jaar-Merk* een oftwee maal laten voorbygaan, zonder aldaar te *compareren*, voorwendende, dat op de *Waaren* al te *swaaren Tol* gezet is.

2. Dan moet men op *verscheiden* plaatsen in het *Rijk*, die de *Koopluiden* frequenteren, een uitroep doen, dat'er tot *Southampton* een vrye *Jaar-Merk* met deze *vryheden* en *costuimen* gehouden zal werden.

3. Den *aanvang* van de *Jaar-Merk* zal men op *Pinxter* stellen, om vyf weken achter een te *continueren*; en alzo zal de *Merk* op *St. Jacob* tot *Bristol*, en die tot *Lonnen* op *Bartolomeus* dag daar geen schade by komen te lijden.

4. Alle *Man*, die deze *Merk* gefind is te frequenteren, zal vry en *vrant* mogen komen en gaan, en niet *arrestabel* zijn, dan om *verraad, moordery* of *Dievery*.

5. Soo lang als deze *Jaar-Merk* duurt, zullen alle *soorten* van *menschen* slechts half zoo veel *Impost* betalen, als ze op andere *plaatzen* van dit *Rijk* doen.

6. Daar zal, gedurende deze *Merk*-tijd uit eenig ander plaats van *South-wales* op *Essex* geen *Scheepvaart* zijn.

7. Men zal in de *Graatschappen* van *Hampshire, Wiltshire, Suffex, Surrey, Kent, Dorsetshire*, geen *Koophandel* mogen drijven, dan in de *Stad*, daar deze *Jaar-Merk* op die tijd gehouden werd.

8. Daar

8. Daar zal een Hof opgerecht werden, om de misdadige te straffen, en vryheid aan de vroomen te gonnen.

9. Men moet voor vast stellen, om slechts eenerlei soorte van Koopmanschappen, of Lakens te merkt te mogen brengen.

10. Met de Koop-luyden van de stapel, moet men een contract aangaan, die zig met een eerlijke presentatie behoorden te laten vergenoegen, op dat zy door het genieten, van al te groote privilegien, de merkt niet en bederven.

11. Den inwoonderen van *Southampton*, moet men zekere Privilegien meer laten genieten; en, zo men geld kan missen, haar zoo veel lenen, waar mede zy beginnen mogen te negotieren.

12. Onze Schepen in Zee, moeten nauw toezien op het onderhouden van de Tractaten, tot beveiliginge der Kooplieden alsze over komen.

13. Deze vrye jaar-merkt tot *Southampton* wel gelukkende, zoo kan men daar na tot *Hul*, een ander oprechten, om een aanvang te nemen, na de merkt tot *Stowr-bridg*; op dat de Koop-luyden weder naar huis kerende, van het ys niet en mochten overvallen worden.

Wat voor ongemakken en hinder-palen niet zoelaten, dat deze Jaar-Merkt in Engeland gehouden mag werden.

1. Om dat uitheemsche Koop-luiden zoo gemakkelijk herwaarts over land niet en kunnen komen, als tot *Antwerpen*.

2. Om dat onze Lakens niet ter goeder trouw geweven werdende, zoo zeer niet en worden begeert.

3. Om dat onze Lakens in *Vlaanderen* zoo in overvloed zijnde, alhier te minder zullen werden gezocht.

4. Om dat de Koop-luyden tot *Antwerpen* een vaste woon-plaats hebben.

5. Om dat andere natien, uit bevel des Keizers, hun komste herwaarts voor een tyd zullen opschorten.

6. Om dat het afgeslagen verzoek der Oosterse handelaars de Merkt wat na-deelig zal zijn, zoo daar in niet en word voorzien.

7. Om dat de Stad *Southampton* arm, en klein is.

8. Om dat de *Rbyn*, zoo gevoeglijk, en wel gelegen is.

De Remedien en antwoord op de voorgestelde Poincten.

Op het 1. Poinct.

1. Op die tyd als de Jaar-merkt tot *Southampton* zijn aanvang zal nemen, zullen de Koning van Frankrijk, en de Keizer den koop-handel over Land zoeken te stuiten, zoo datter van die kant niet zal kunnen komen, dan met groot gevaar.

2. Of den Oorlog ons al op den hals mocht komen, dan zullen onze Oorlog-Schepen haar onder hare bescherminge nemen.

3. Gelijk als men tot *Southampton*, met Koopmanschappen over Land zoo gevoeglijk niet en kan komen, zo heeft Stad daar tegen dit voordeel, en gerief, dat haar te Lande geen Vyanden kunnen by komen, (gelijk als tot *Antwerpen*, daar men in dit Jaar voor beducht is) 't welk tot merkelijk gerief, en behoudenis van den Koopman dient.

4. De Koophandel die over Land gedreven word, zal deze vrye Jaar-Merkt in *Engeland* niet veel kunnen krenken, alzoose by na de Venetianen alleen aangaat, die vry gemakkelijker te water herwaarts kunnen komen, dan tot *Antwerpen*, en ook met minder gevaar van de Zee.

Op het tweede Poinct.

1. Op het trouloos maken van onze Lakens, diende dit tegenwoordig Parlement te letten, en daar in ordre te stellen. Met deze zaak is alrede vry veel geavanceert; het Opperhuis heeft een bil, of acte,

afte, en het Lager een ander by na klaar.

2. Soo slecht alsze nu gemaakt werden, zoo vlammen daar evenwel de Vlamingen op, willende liever d'Impositie, of Tol des Keizers betalen, dan de zelve ontberen.

Op het derde Poinct.

1. Het ware noodig, dat de Schepen, die na dezen naar *Vlaanderen* zullen gaan, opgehouden wierden, tot dat deze Jaar-Merkt aan de gang, en in trein ware.

2. De Lakens zou men hier na met ons eigen geld alhier kunnen opkopen, en naar *Southampton* vervoeren, om op de Merkt aldaar verkocht te worden, 't welk tot merklijk avancement daar van zou dienen.

Op het vierde Poinct.

1. Het gevaar van haar leven, daarfe nu zoo zeer voor vrezen, zal haar naar een ander Herberg, daarze veiliger in mogen rusten, doen omme zien.

2. Sy zyn van *Brugge* op *Antwerpen* gekomen, om Engelze waren, schoon datze haar residentie tot *Brugge* hielden.

3. Sy kunnen met groot gemak tot *Southampton* komen, daar de vreeze van geplondert te werden, haar te rugge zal houden van tot *Antwerpen* te komen.

4. De Koop-luiden zetten haar nooit ergens zoo vast ter neder, of zy zullen om gewinshalven graag willen opstaan, en elders na toe trekken.

Op het vyfde Poinct.

1. De Keizer is tegenwoordig zoo in het naauw, dat het hem of niet gebeuren zal kunnen, om hier op te passen, datter geen geld uit zijn Land herwaarts na de Merkt gevoert werde; of zo het hem algebeuren mocht daar op te letten, dat hy, mijns dunkens, zulks niet zal kunnen doen, nu de Vlamingen zoo bevreest zijn, van alles datze hebben, te zullen verliezen.

II. Deel.

2. Die van *Vlaanderen* en *Spangien*, onder hem staande, kunnen ons zoo wel niet ontberen als wy haar, en daarom zoudenze haar niet licht laten gezeggen, om onze negotie te laten varen.

Op het zesde Poinct.

1. Het zou niet ondienstig zijn, dat wy voordeze tyd d'Oosterfche handelaars vriendlijk bescheid gaven, en zagen ofze door een minnelijke aanbiedinge van een zeker deel hunner privilegien bewogen mochten worden, om hare Waren te Scheep herwaarts naar de Merkt te zenden. De Franfen ook, mijns oordeels, zouden licht te bepraten zijn om hier te komen, alzoe nu nergens op handelen, dan hier op Engeland; deze twee natien zouden voor eerst genoeg zijn, om een Jaar-Merkt mede te beginnen.

Op het zevende Poinct.

1. Het stellen van een Merkt, bestaat niet alleen in het vermogen van Engelfe Koop-luiden, maar in den toeloop van andere natien tot een zeker plaats, alwaar ze hare Waaren met den anderen komen te verwisselen; nademaal het dryven van Negotie zelfs onder Vreemdelingen al zoo wel toegaat en floreert, als die van *Spangien* met *Duytschland*, de *Italianen* met die van *Vlaanderen*, de *Venetianen* met de *Deenen*, &c. gelijk als andere Natien met ons willen handelen.

2. De Koopluiden van *Loznen* en *Bristol* zullen haar herwaarts, zoo lang als de Merkt en handel duurt, begeven.

3. De Koopluiden zullen om te kunnen ergens logeren, raad genoeg schafsen.

4. Lichtlijk, dat zommige van deze Lakens die hier na zullen weggezonden werden, met mijn geld ingekocht, en alzoo naar *Southampton* kunnen gevoert werden, om aldaar aan de man te raken.

L

Op

Op het achtste Point.

1. Brugge, alwaar de Merkt te voren was, staat zoo weinig op de Revier de Rbijn, als Antwerpen daar op staat.

2. De Frankforder Mis mag wel in Duit-land voor een Jaar-Merkt bestaan, of schoon Southampton voor alle Natien die aan de Zee-kant wonen, dienftig is; want weinig van de zelve komen op de Frankforder Mis.

No. 5.

Op wat wyze de Raad zaaken van Staat den Koning voorgedragen heeft. Het Origineel beſchreven van den Heer William Cecil Secretaris van Staat.

Vraag.

Of zyn Koninklyke Majesteit den Keizer zal affiſteren?

Antwoord. Hy zal.

A paſto. 1. DE Koning is door een zeker Tractaat daar aan gebonden; en wil hy volgens dat Tractaat geholpen zyn, dan moet hy ook zoo doen.

A peri-culo Vz-ſando. 2. Indien hy hem niet en affiſteert, zo is de Keizer lichtlyk een verdorven man; en bygevolg zal het huis van Bourgundien aan den Koning van Frankryk komen te vervallen, 't welk voor Engeland is gevaarlyk; en als dan heett men den Koning van Frankryks macht t'ontzien.

Religio Chri-ſtiana. 3. De Koning van Frankryk voert den Turk in het Chriſtendom, derhalven moet men dien aanflag zoeken te ſtuyn.

Pericu-ſum vi-tandum Paſſi. 4. By aldien dat de Keizer, uit noot, met den Koning van Frankryk, een accoort nu mocht ingaan, dan zou ons gevaar eens zo groot zyn. 1. Van wegen des Keizers verſtoortheit, om dat hy niet

en word geholpen. 2. De Koning van Frankryks aanflag op ons; en in deze Vrede, de Biſſchop van Romens ons toegedaan.

5. De Koop-luyden worden zoo kwalijk getraſteert, dat men, zoo om het verlics van goederen als eere, raad moet ſchaffen. *Pro Re-publica & Patria.*

6. Het Rijk houdt den Koning van Frankryks handel en bedryf verdacht, aangezien dat hy onze Schepen, waar in van ouds de kracht van dit Eyland plag te beſtaan, vernield en verbrand. *Pericula con-ſequen-tia.*

Verklaaringe van de Taal die Sturkley voerde:

Antwoord: Hy zal niet.

1. De affiſtentie zal om d'onkosten zeer zwaar vallen, en by na onmooglyk zyn om uit te voeren. *Difficil-ſe quaſ-ſimpoſ-ſibile.*

2. Ingeval dat de Keizer onder dit verbond kwam te ſterven, zoo zou d'Oorlog op onzen hals alleen aankomen. *Solutio in pericu-ſis.*

3. Lichtlyk zullen de Geretormeerde Vorſten in Duitſland aan deze t'zamenſpanninge met den Keizer, haarte meer ſtoten, twyfelende aan hun eigen zaak. *Ami-corum ſuſpicio vitian-da.*

4. De vriendschap met Frankryk, heeft men te hopen dat beteren zal, en ſtand houden; en door d'aankomſte der Ge-committeerden miſſchien tot haar vorige ſtand gebracht werden. *Spe-randum bene ab Amicis*

Byvoegſel, of toegift van een middel weg.

Het oordeel van andere.

1. Om den Keizer zoodanig t'affiſteren dat wy ook met eenen met andere Chriſten Potentaten mogen aanſpannen, en ons tegen den Koning van Frankryk ſtellen, als zijnde een algemeen Vyand van het Chriſtendom.

Redenen voor een algemeene t'zamenſpanninge.

1. Het is een algemeene zaak, en daarom zullender meer Partyen dezelve toe-vallen. *Auſi-ſta com-munis.*

2. d'On-

2. D'onkosten van den Keizer t'assisteren, zal de hoedanigheid der Tractaten kunnen goed maken.

3. Ingeval de Keizer mocht komen te sterven, of uit te scheiden, het is nochtans zeer waarschijnlijk, dat zommige andere Koningen en Vorsten stand zullen houden, invogten dat zijn Koninklijke Majesteit niet alleen zal blyven.

4. De Vriendschap zal des Konings andere zaaken in het Christendom vry voort zetten.

5. Het zal gantsch eerlijk zijn, met den Koning van Frankrijk te breken, om d'algemeene twistzaak des Christendoms.

Redenen tegen deze aanspanninge.

1. Het Tractaat moet men met zoo veel Partijen aangaan, dat het noch spoedig, noch in het overborgten gesloten kan worden.

2. By aldien de zaak ruchtbaar worde, en geen conclusie altoos daar op volge, denk dan dat de Koning van Frankrijk hier over ten hoogsten geoffenceert zijnde, zijn slag zal waarnemen, om met alle Papiſten tegen Engeland aan te spannen.

Het slot van de zaak.

1. Dat men met den Keizer een Tractaat aanga, en door hem met andere Potentaten

2. Dat men van des Keizers aanneming verzekert zy, al eer men iets onderwinde te doen tegen den Koning van Frankrijk.

No. 6.

Op wat wyze de Raad procederen en te werk zal gaan; geschreven met Koning Edwards eigen hand.

De Naamen van de gantsche Raad.

De Bisschop van Cantelberg.

De Bisschop van Eli, Heer Cancellier.

De Heer *Tresaurier*.

De Hertog van Northumberland.

De Heer Zegel-bewaarder.

De Hertog van Suffalk.

De Marquis van Northampton.

De Graaf van Shrewsbury.

De Graaf van Westmoreland.

De Graaf van Huntington.

De Graaf van Pembrook.

De Vice-Graaf Hereford.

De Heer *Admiraal*.

De Heer *Opper-Tresaurier*.

De Heer *Cobham*.

De Heer *Rich*.

Mr. Boekhouder.

Mr. Tresaurier.

Mr. Vice-Kamerling.

Mr. Secretaris Petre.

Mr. Secretaris Cecil.

Sir Philip Hobby.

Sir Robert Bowes.

Sir John Gage.

Sir John Mason.

Mr. Raiph Sadler.

Sir John Baker.

Rechter Broemley.

Rechter Montague.

Mr. Wotton.

Mr. North.

Namen der gener die nu tot Gecommitteerde verkoren zijn.

De Bisschop van Louven.

Sir Thomas Wroth, Norwich.

Sir Richard Cotton.

Sir Walter Mild-May.

Mr. Solliciteur.

Mr. Gosnold.

Mr. Koek.

Mr. Lucas.

Aan de boven gemelde Raads-Heeren zijn hare byzondere Commissien en be- dieningen bevolen, in maniere als volgt :

Voor eerst om de Requesten t'aanhoo- ren, dievoor de gantsche Raad plegen te komen.

De Heer Zegelbewaarder. *Sir John Mason.*
 Kamerling. *Sir Ralph Sadler.*
 De Bisschop van Lonnen. *Mr. Watton.*
 Heer Cobham. *Mr. Koek.* } Meesters der
 Mr. Hobby. *Mr. Lucas.* } Requesten.

Deze Perzonen zullen de Requesten aanhooren, de Partyen antwoord geven, en te kennen geven wat voor Requesten, na haar oordeel, dienen toegestaan te worden; en op hare bekenmakinge-antwoord bekomen hebbende, de partyen af te vaardigen: als ook om zoodanige Requesten, of Verzoek-Schriften, die niet redelijk noch behoorlijk zijn, af te slaan: desgelijks ook om Rechts-zaaken af te handelen, en de Requesten die tot de gemeene Hoven behoren, haar toe te zenden.

Het roepen om arresten tegens de Wetten gedaan, waar te nemen, Misdadige en Overtreders van Proclamatien, die noch in stand zijn, te straffen

De Heer Zegel-bewaarder. *Mr. Hobby.*
 Graaf van Pembroek. *Mr. Watton.*
 Heer Kamerling. *Mr. John Baker*
 Sir Thomas Wroth. *Mr. Solliciteur.*
 Robert Bowes. *Mr. Gosnald.*
 Mr. Secretaris Petre.

Deze perzoonen zullen voor eerst zien, wat voor strafbare wetten, en wat voor Plakkaten nu noch in vigore zijnde, meest dienen uitgevoerd te werden, waar van zy bericht zullen doen: Daar na zullen zy in het Land gaan vernemen, hoe ze nagekomen werden; en die daar in meest breukvallig zijn, zullen zy eerst straffen, en daar na de andere, na de boete die daar op staat. Sy zullen ook de brieven, uit de Graafschappen komende, rakende d'ongeregelteden aldaar gepleegt, waarne- men, en d'Overtreders straffen.

De Bisschop van Cantelberg.
 Heer Cancellier.
 Tresaurier.

De Hertog van Northumberland.
 Suffolk.
 De Heer Zegel-bewaarder.
 Marquis van Northampton.
 Graaf van Schrewsbury.
 Pembroek.
 Westmoreland.

De Heer Admiraal.
 Vice-Graaf Hereford.
 De Heer Hamerling.
 Mr. Vice-Kamerling.
 Mr. Tresorier en Registreerder.
 Cecil.
 Petre.
 Watton.
 Sir Philip Hobby.
 Robert Bowes.

Deze zullen de Staats-zaaken waarne- men: Ik zal eenmaal ter weke haer by woonen, om d'allergewichtigste zaken te hooren bepleiten.

Deze hier onder genomineerde Perzonen zullen zien, hoe het met alle Hoven gelegen is; voornaamlijk met de gene; die eerst opgerecht zijn; als met die van *Augmentatie*, van de eerste Vruchten en Tien- den &c. Sy zullen ook hier op letten, dat d'inkomsten alle halve jaren ingebracht werden, als mede met wat voor overtollige onkosten de zelve beswaart zijn; waar van zy een bericht-schrift zullen inleye- ren.

De Heer Kamerling. *Sir Richard Cotton.*
 Bisschop van Norwich. *Walter Mild-May.*
 Sir Thomas Wroth. *Mr. Gosnald.*
 Robert Bowes.

Ik versta dat de volgende commissie aan deze voorgaande vast is; het zal nochtans deze Perzoonen wel voegen, dat zy 't nu tegenwoordig doen, om dat d'andere geen tijd zullen hebben, tot dat zy de schulden hebben ingevordert; dit gedaan zijnde, mogen zy by haar gaan zitten.

Dat de gene die tot invordering der schul-

ſchulden gecommiteert zijn , de rekeningen van alles , dat zedert het vyfen dertigſte jaar van de voorleden Koning zijne regering betaalt is , zullen opnemen , na dat zy deze commiſſie , die ze nu onder handden hebben , zullen hebben verricht .

Wat de bolwerken aangaat , dat zullen de Heer *Kamerling* , de Heer *Treſaurier* , en *Mr. Regiſtreerder* in hare byzondere Jurifdictien waarnemen .

Wat nu de reſterende Perzoonen in de Raad belangt , zommige zullen , voort na 't ſcheiden van 't Parlement , naar Huys toe keren ; zommige zijnder zoo kwalijk aan , dat zy geen zaken zullen kunnen waarnemen , dewelke wederom gezond werdende , en hier verſchijnende , zullen zy by de Raad worden aangenomen . Dat ook deze Raads Vergaderingen hare byzondere zit-plaatzen zullen hebben . Inſgelyks ook dat die van de Raad , welke deze byzondere commiſſien bekleden . NB. het reſterende van deze reden ontbreekt 'er noch aan .

Op den 15. January 1552.

Dit ſchijnt des Konings eigen hand niet te zijn , maar hy heeft op verſcheiden plaatzen daar een ſtreep onder gehaalt .

Zekere Artikelen van zijn Koninklyke Majesteit , ingeſtelt en overgelevert aan zijn Majesteits geheime Raad , dienende tot een ſpoediger , bekwamer en ordentlyker verrichtinge van zaken .

Cotton libr. Nero C. 10.

Zyn Majesteit begeert , dat alle *Proceſſen Requeſten* , en *gemeene Contracten* in handen van zijn *geheime Raad* geleverd , 's maandags voor de Middag , van haar zullen worden nagezien , en ook beantwoord op *Saturdag* na de middag daar aan volgende ; en dat die dag , en

geen ander , daar toe beſtemt werde .

2. Dat in het beantwoorden van deze *Proceſſen* en *Requeſten* zorge gedragen worde , dat zoo veel als daar van tot enig *Court* of *Hof* van zijn *Majesteits* wetten behooren , de zelve *Hoven* daar ze voor dienen , opgedragen werden ; en dat zy inet zoodanige , die zonder de zelve niet kunnen werden afgedaan , ſpoedig daar na me te werk gaan .

3. Dat in het maken van deze *Contracten* , van wegen *geld-zaken* , door haar gepaſſeert , wel toegezien werde , dat het zoodanige *Contracten* niet en zijn , die door een *Contract* in *Blanco* alreede zouden mogen afgedaan zyn , op dat door zulke *Contracten* en *aſſurantien* de *Rekeningen* niet onzeker mogen gaan .

4. Zijn *Majesteits* believen is , dat zy op *Zondagen* de *publyke affairen* van dit *Rijk* handhaven ; antwoorden op *brieven* , rakende de goede *Ordre* van dit *Rijk* , afvaardigen , en alle dingen die 's weeks te voren beſloten zijn , t'eenemaal af doen .

5. Dat op *Zondag-avond* de *Secretarifſen* , of eene der zelve , aan zijn *Majesteit* zullen behandigen , een zeker *Memoriaal* der zaken , die voor zijn *geheime Raad* te debatteren vallen , waar van zijn *Majesteit* eenige ordineren zal , om gedebatteert te worden op verſcheiden dagen , te weten op *Maandag* na de middag , *Dingsdag* , *Woensdag* , *Donderdag* en *Vrydag* 's morgens .

6. Dat zy op *Vrydag* na de middag , zoodanige zaken , die vier dagen te voren afgedaan zijn , by een zullen verzamelen ; en bericht doen , van hoe veel *Artikelen* zy een *concluſie* gemaakt hebben ; hoe veel gedebatteert , maar niet afgedaan zijn ; hoe veel de tijd niet toegelaten heeft na te zien ; als ook wat de voornaamſte redenen waren , die haar bewogen hebben , een beſluit te maken van zoodanige zaken , welke ſchijnen in twyfel te kunnen getrokken werden .

L 3

7. Dat

7. Dat zy Saturdag's morgens deze gemelde verzameling aan zijn Majesteit zullen vertonen, 'en vernemen hoe hem hare Conclusie, (die zy over zodanige zaken, als ook over alle particuliere Requesten, genomen hebben) aanstaat.

8. Dat zijn Majesteit van de Secretarissen op Sondag avond wederom ter hand bestelt zijnde zekere nieuwe zaken (ontstaan by occasie van zoodanige zaken, over zommige, waar van zijn Raad geen uitspraak gedaan heeft, en ook, waar van zommige niet gedebateert zijn) in de naastvolgende week ordineeren zal, over wat voor zaken, en op welke dagen, een besluit genomen zal worden.

9. Dat niet een van zijn Raad langer als twee dagen van des Konings Hof zig t'zoek zal maken, ten ware dat'er acht Perzoonen van de Raad daar in noch blyven; en dat men ook zijn Koninklyke Majesteit daar van te voren zal verwittigen.

10. Dat zy in de Raad geen vergadering altoos zullen aanstellen, zonder darze ten minsten vier Perzoonen sterk zijn.

11. Daaren boven, zoo se in het getal van vier perzoonen, en geen ses sterk, by den anderen vergadert zijn, dan zullen ze de voorvallende zaken overwegen en debatteren, alle ongemakken en gevaar, als ook de wederzijds commoditeiten onderzoeken; de dingen klaar ten toon stellen, die sig in het begin duyster schijnen op te doen; en by aldien datse met den anderen de zaak eens zijn, dan zullen se in de naaste Vergadering van zes perzonen, een volkomen besluit, en einde daarvan maken.

12. Ingeval dat'er zoo een hoogwichtige zaak voorviel, dat het zijn Koninklyke Majesteit zelfs de debatteringe daar van geliefde by te wonen, dan zal men daar tijdelijke Pre-advertentie van geven, op dat alsoo meer Perzoonen by het debatteren van de zaak mogen voegen.

13. By aldien datter een zaak, langdu-

rige debatten en overleggingen vereytschende, al eer men tot een conclusie of einde daar van kan komen, mocht voorvallen, als dan zal zijn Majesteits Raad voor die dag met geen andere zaken haar bemoeyen, noch by der hand nemen.

14. Zoo wanneer datter zaken, om tijts kortheid, slegts gedebatteert, en niet t'eenemaal afgedaan kunnen werden, dan zal men noteren, hoe verre, en op wat point de zaak bleef rusten, als ook wie van beide partyen de bondigste redenen bybracht, ten einde dat de zaak daar na hervat zijnde, te eerder en gemakliker afgedaan mag worden.

15. Tot zaken die langwijlig, verdrietig en moeyelijk vallen, zal men twee of drie Perzoonen, meer of min, na eyscherder zaake, mogen verkiezen; om de zelve niet alleen voort te zetten, maar ook klaarder te doen blyken; (en dan daar van rapport doen) om alzo die te eerder daar van een eynde te kunnen maken.

16. Eindelijk en ten laatsten; ingeval datter op advertiffementen, brieven of uit eenige andere oorzaken, zekere hoogwichtige en haast vereytschende saaken mochten voorvallen, zo is zijn Majesteits meeninge niet anders dan dat men de zelve met rijpen raad mag overwegen; en alzo daar van een besluit en einde maken; onaan gezien dese Artijkelen aan zekere byzondere dagen bepaalt zijn: doch met deze reserve, nochtans dat deze ordre niet doorgaans, of gemeenlijk gebroken werde.

17. Dat geen Contracten en assurantien van beloninge, bedragende meer als vier honderd guldens, en zaken of affairen die den Koning raken, importerende meer als duyzend guldens, zullen mogen passeren dan onder zijn Zegel.

18. Dat geen particulier Request onder groote affairen by der hand zal genomen werden, maar Maandags te voren dienen.

19. Indien datter geen vier Perzoonen in de Raad zijnde, een zaak schieklyk uitgevoerd

gevoert moet werden, zo zal men zijn Koninklijke Majesteit zulks te kennen geven, en die voor hem bepleiten, maar geen antwoord daar op geven, of de zaak most geen uitstel altoos kunnen lijden.

Een Verzameling van Gedenkschriften, &c.

No. 1.

Een beschrijvinge van Eduward de VI., Koning van Engeland, zo alsje Cardanus in zijn Planeet-boek aan het 12 Capittel verhaalt: en uit het Latijn vertaalt.

HY was aanvallig; noch maar een Jonge zijnde, kende hy veele Taalen: de Latijnse, Engelze, Franze; en, zoo ik verstaan heb, in de Griekze, Italiaanze, Spaanze, en misschien andere, niet onbedreven. Het ontbrak hem niet aan de Reeden-konst, aan de gronden van de Natuurlijke Philosophie, en Zang-konst. Hy droeg het beelt van onze sterfelijkheid, de deftigheid van een Koninklijke Majesteit, een aart, die zoogrootten Potentaat wel voegde; kort om, noch slechts een kind zijnde. strekte hy tot een groote verwonderinge van de Werelt, en gaf genoeg te kennen, dat'er een-groot verstand in hem verborgen lag, en dat men vry wat ongemeens van hem te verwachten had. Deze dingen op zijn reeden-rijkers schijnende opgepronkt, gaan nochtans de Waarheid niet te boven, maar zijn zoo in der daad veel eer meer als min.

En daar na vaart hy aldus voort.

Hier in is dit Jongsten verwonderens waardig geweest: hy was nu in zeven Taalen vol-leert: zijn Moeders Taal, de Franse, Latynse, &c. had hy op zijn duim. In de reeden-kavelinge was hy wel geoeffent, en zeer bekwaam om al-

les voort te vatten. Met hem in discours tredende, en noch maar vyftien jaren oud zijnde, vraagde hy (en sprak al zoo cierlijk en vreedig Latyn als ik) wat hebben uw boeken van verschiet van zaken ongemeens in? (want de zelve had ik zijn H. Majesteit opgedragen) hier op gaf ik hem tot antwoord: In het eerste hoofddeel, wyze ik voor eerst aan d'Oorzaak van de Cometen, daar zoo lang na gezocht is. Welke is die, zeyde hy? de t'zamen-loop des lichts en der dwalende sterren. Waar op dan de Koning antwoorde, hoe is 't, dat daar de sterren door verscheiden bewegingen beweegt wordende, de lucht door derzelve bewegingen niet van stonden aan verstroot, of beweegt word? waar op ik repliceerde, de lucht word gewislijk beweegt, doch ongelijk sneller als de zelve bewegingen, om de verscheidenheid van het stergezichte, gelijk als in het Kristal en de Son, zoo wanneer de Regen-boog aan de wand een weerfchynsel geeft; alzoo een kleine verandering, een groot onderscheid van plaats maakt. Hier op gaf de Koning tot antwoord, op wat wyze kan toch zulks zonder onderwerp geschieden, nademaal de wand de Regen-boog onderworpen is? even al eens, zeyde ik, gelijk als in de melk-weg, en weerslag der lichten, zoo wanneer veele kaarzen dicht by den anderen ontfeken zijn, 't gene in het midden is, luchtig en helder maken. Zoo kan men dan, sprak hy, volgens het algemeen spreekwoord, een Lecuw aan zijne klauwen kennen. Dit hebben alle vrome en geleerde mannen merklijk in hem te gemoet gezien, van wegen zijn oprechtigheid, en bevalligheid van zeden. Hy begoft eerst sin te krygen in de konsten, al eer hyze kende, en te kennen, al eer hyze konde gebruiken. Engeland niet alleen, maar ook de werelt moet zoo een hoogwaardig perzoon in zijn onrype jaaren ons ontweldigt, beklagen, die getracht heeft alle verborgenheden, voor

*Inno-
diciis
brevis
est etas
& raris
senec-
tus.*

zoo veel 's menschen stand toe laat, te door snuffelen. Wy waren aan zijn opvoeding vry veel gehouden, meer is ons door de listigheid, of bedrog der menschen ontnomen. O Hoe waarachtig is het zeggen van de Poëet! *Hoe kort is haar leven, en hoe zelden bereykenze een hoogen Ouderdom die na veel wetenschap staan.* Hy heeft slechts een proef van deugden kunnen geven, geen voorbeeld. Alwaar een Koninglijke stemmigheid en statigheid wierd vereyscht, daar zag men hem als een bedaard man, en van hooge jaren; voor zooveel als hy liefstallig was, en geneuglijk, drukte hy zyn jonge jaren uit. Hy plag op een Luyt, of Harp te spelen. Hy woonde de publike affairen by. Was liberaal van gemoed; en in dit alles heeft hy na zyn Vader geaart; de welke daar hy al te goed heeft willen zijn, voor kwaad aangezien konde worden: maar in den zoon was alle suspitie van ondeugt te zoek, zijne genegenheid tot de deugt is opgepolyst geweest met zig in de *Philosophie* te oefenen.

No. 2.

De Commissie die den Aarts-Bischop van Cantelberg, nopende het bewind van zijn Aards-Bisdom, voordragen wierd.

Eduward de VI, door Gods Genade, Koning van Engeland, Frankrijk, en Yerland, beschermmer des geloofs, en op Aarde het Opperhoofd der Kerken van Engeland, en Yerland, aan den zeer Eerwaardigen Vader in Christus, en onzen Raads-Heer, Thomas Aarts-Bischop van Cantelberg, groetenis.

Nademaal dat alle autoriteit, en ook allerley jurisdictie van recht uit te spreken, die zoo wel kerkelijk als wereldlijk genoemd word, van de Koninklijke macht, als van een Opperhoofd, afhangt, en oorspronkelijk van de fonteyn, en bron-

ader van alle overheden beneden ons Rijk is afvloeyende; zoo betaamt het haar voorwaar die zodanige jurisdictie voor dezen niet anders dan by vergunning geopen, zulk een weldaad uit een Koninklijke mildadigheid geschonken, met dankbare herten te erkennen, en haar onder hem, zo dikmaals als het zyn Koninklijke Majesteit goed dunken zal, te buigen. Wy dan hier in uwe ootmoedige Verzoekbeden toegenegen zijnde, en begerende voor onzer Onderdanen gemak en voordeel zorge te dragen, zoo is het dat wy u in onze plaats, op de manier en wijze hier na beschreven, macht en vryheid geven om alle Perzonen (die u toevertrouwt mochten worden, en onder uw Bisdom van Cantelberg zijn, staande, van waar ook zy van daan mochten zijn, welke gy zoo van wegen hare goede zeden, als geleerdheid, na een voorafgaande en nauwkeurige onderzoekinge, daar toe bekwaam zult vinden) tot alle H. en Bisschoppelijke Orders te vorderen, en daar in te bevestigen, en de voorgedragene tot alle Kerkelijke beneficien onder uwe Jurisdictie van Cantelberg zortrende, (zoo zy bekwaam zullen worden bevonden, om de bedieninge daar zoodanige beneficien aan vast zijn, te bekleden) t'admitteren, en in te wyen; ja, zoo de zaak zulks mocht vereyschen, ook af te zetten; en om alle Kerkelijke beneficien die aan u staan, te begeven, aan bekwaame perzonen te besteden, Testamenten en Uiterste willen t'approberen; mitsgaders om Administrateurs over alle goederen, onzer Onderzaten by Testament nagelaten, en onder uwe Bisdommen en Jurisdictien vervallende, of elders volgens de gewoonte van het voorrecht van het Hof van Cantelberg, te mogen stellen, rekeningen daar van te mogen vorderen, alle ongedecideerde twist-zaken, processen, en krakkelen, en vorders al wat aan het Hof der Kerke vast is, t'aanhoren, en voor u, of uwe gedeputeerden, af te doen,

voor

voor zoo veel als ze zonder aanstoot of quetzing van onze Wetten, en zonder overtreding van de willekeuren onzes Rijks mogen afgedaan worden. Eindelijk en ten laatten, om al wat boven het voor verhaalde, daar ontrent noodig of dienstig mocht zyn, of uit vervolg der H. bladeren kennelyk is, u aanbevelen te zyn, in onzer Stede en uit onze Naam en autoriteit te mogen uitvoeren. U, van wiens gezonde leere, zuiver gemoet, oprechtigheid in leven en zeden, getroutheid en neerftigheid in zaken, nabehooren, te bestieren en handhaven, wy een zeer groot gevoelen hebben, dragen wy onze plaats op, na luid van deze onze brieven, en geven u volkomen macht en vryheid om eenenander, of andere, eenen Commissaris, of Commissarissen, tot uitvoering van de boven verhaalde zaken, of zomminge der zelve, in uw plaats te stellen; of om de zelve, na u welgevallen, te veranderen. Wy geven u ook, (uit kracht van deze onze tegenwoordige brieven, welke slechts stand zullen houden, zoo lang als het ons belieft) verlor om allerlei Kerkelyke Discipline of tucht na behoren, te gebruiken (hoedanig ook het Verbod, voor dezen uitgegeven, mocht luiden) met deze cautie nochtans om uwe conscientie voor God niet te bewaren, aan welken Oppersten Rechter van alles, gy te zijner tijd rekenschap zult moeten geven; en voor zoo veel als gy 't voor ons, op lijfs-straffe, zult kunnen verantwoorden: u ondertusschen met eenen vermaanende, dat gy u ampt, na den regel des Euangeliums, op een godvruchtige en H. wijze zoekt te bedienen, en niemand ooit tot de H. Orders vordert, of eenigzins toelaat Ziel-zorgers te worden, dan alleenlijk de zoodanige, welkers baarblykelyke getuigenissen van leere en leven, kennis van Taalen, en andere hoedanigheden daar toe nodig, haar daar toe zeer nut, dienstig en bequaam keuren. Want, gelyk als de verdorvenheid van alle goede ma-

II. Deel.

nieren, en voor al van de Christelyke Religie; (alzo ons d'ondervindinge, helaas! al te veel leert) van quade Herders op het Volk nederdaalt: zoo hopen wy ook, dat de ware Religie van Christus, de verbetering van leven en zeden door goede uitverkorene en aangemomene Herders buiten alle twyfel in haar geheel herstelt zullen worden. In oirkonde hier van, hebben wy deze onze brieven tot dien einde laten opstellen, en belast om de zelve met den aanhang van ons Zegel, het welke wy tot Kerkelyke zaaken gebruiken, te bevestigen. Gegeven op den 7. February in het Jaar onzes Heeren M. D. XLVI. en in het 1. Jaar onzer Regering.

No. 3.

De Brief van des Konings Raad, aan de Schouwen en Officieren ten platten Lande.

Het Origineel.

Cotton lib. Titus B. 2.

NA voorgaande hertelyke groetenis: na dien dat de Edelle Manhaftige *Koning*, hoogloflijker gedachtenis, onze voorledene zouverain Heer en Meester, *Koning Hendrik de 8.*, (wien God genadig zy) op het groot vertrouwen, het welke zijn Majesteit gehad heeft van uw vroom wijsheid en goede genegenheid tot de welstand van dit Rijk, ul. voornaamlijk onder andere genomineert, en door zijne commissien onder het groote Zegel van van Engeland, geordineert heeft, om te zijn voorstanders van rust en vrede, en gerechtsdienaren in het Graafschap van *Norfolk*; en vermits de zelve commissien door zijn aflyvigheid te niet zijn geraakt, zoo heeft het zyn Koninklyke Majesteit, onzen tegenwoordigen zouverain Heer, gelieft (door advijs en met toestemming van ons, de Heer *Protector*, en andere Voogden van onze voorledene Zouverain Heer, welkers namen hier onder geschreven

M

staan;

staan; aan wien, nevens andere, de geringe van zijn Koninklijke Perzoon, en het bewind over zijn affairen, by zijn Uiterste wil en Testament, bevolen is, tot dat hy volkomen achtien Jaar oud zal zijn) nieuwe commissien wederom te doen instellen tot onderhouding van rust en vrede over al zijn Rijk, waar van gyl. eene voor dat Graaffchap, door Toonderdeses, zult ontfangen. En nademaal dat de trouwertige en vlytige uitvoeringe van de last door den zelve, u en anderen aangevolen en toevertrouwt, een merkelyke verzekering zal zijn van uwe toegenegentheid tot den Koning, den Perzoon van onze tegenwoordige zouverain Heer, (wien God gunne toe te nemen in deugd, eere en veelheid van jaren, en dat hy een zeer vaste stut en steunzel mag zijn voor de Gemeinten-Staat, die immers moet groeijen en bloeyen, zoo wanneer in de zelve recht en gerechtigheid worden gehandhaaft, en heerschen) zoo begeeren wy dan, ja belasten en gebieden ul. uit de Naam van zijn Koninklijke Majesteit, dat gyl. voort op den ontfangst van deze *Misfesse*, met alle vlijt een onderlinge vergadering aanstelt: doende by ul. komen alle zoodanige perzonen, welkers Namen in deze gemelde Commissie gespecificeert staan. Gyl. zult God eerst aanroepen, en bidden dat Hy ul. genade wil verleenen, om dit ampt, ul. opgeleid, in alle waarheid en oprechtigheid, volgens ul. eed, uit te voeren, 't welk gyl. in alles, behoorende tot uw Ampt, trachten zult te doen: in zulker voegen dat alle particuliere boosheid, sloffigheid, achteloosheid, misnoegen, afkeerigheid, omkoopinge door geld, en sinistre streken aan een kant gestelt zijnde, het blyken mag voor al de Wereld, dat gyl. God, de behouding van uwen zouverain Heer, en van tw eigen Vaderland voor ooggen hebt; en op dat gyl. dit daar nevens ook niet en komt te vergeten, gyl. zelve, uwe huisvrouwen en kinderen zullen met eenen gewisselijk voor-

spoedig zijn, en behouden blyven. Om zulks nu te beter te kunnen verrichten; zo zult gy als gyl. eerst by malkanderen komt; u zelve in honderden verdeelen, dat is te zeggen, dat ten minsten twee Perzoonen een oog in 't zeyl zullen houden, en naauw acht nemen op de goede regel, en Order van die honderden, op dat de vrede na behoren onderhouden, Landloopers en Muyte-makers gestraft worden, en dat yeder een zig zoo aanstelt als zijn beroep vereischt, en ook dat alles ordentelijk toega, zonder verandering, vernieuwing of verachting van iets dat volgens de wetten van onzen laatste zouverain Heer ons voorgeschreven en voorgedragen is: op dat wy ons zelve also te beter mogen schikken en voegen, om God en de eerlyke Politie te dienen. En by aldien eenig perzoon, of perzoonen, (wien gy dunkt niet te zullen kunnen geregeert, en in ordre gehouden worden, zonder dit Land overlast te doen) zig mocht verflouten hier tegen aan te gaan: zoo zullen wy u-l., daar van onderricht zijnde, met recht te doen, en alle zoodanige hertnekkege Rebellen te straffen, in zulker voegen bystaan en te hulpe komen, dat haat andere daar aan zullen kunnen spiegelert. Hier nevens is het zijn Majesteits believen, volgens voorgaande advys en confend, dat gy l. onder u zelve zoodanige ordre zult onderhouden, om niet na te laten van alle zes weeken eenmaal, tot dat het u gecontramandeert werde, den voornoemden Heer Protector en andere van den geheymen Raad, schriftelyk te laten weten, hoe her al met dat Graaffschap geschapen staat; en of er in die Gewesten iet notabels alrede is voorvallen, of lichtelyk mocht voorvallen, daar gy l. geen raad toe weet, en dat wel spoedig diende geredresseert te werden: en of gy l. niet eenig advys of raad zult behoeven om zulks voor den aanvang, als wel voegt, te sluiten: verzoekende ook Ordre te willen stellen, dat ieder Commissa-

missaris in het Graaffchap hier van twee, of ten minste een, Copyen mag hadden, niet alleen om zig zelven daar van te beter t'informeren, maar ook om aan de Jonkers, en andere, die in de * honderden woonen, op wien het voornaamlijk ziet, te tonen; om haar zelven alzoo gevoeglijker te kunnen schikken, tot bevordering en handhavinge van alle recht en gerechtigheid, volgens haar schuldige plicht, en zoo als zy't zullen willen verantwoorden. Vaart wel. Uit den Tour van *Lonnen*, den 12. February.

Uwe beminde vrienden,

E. Hertford.

Thomas Wriothesley Cancellier. W. St. John.

Thom: Cantuarien.

Cuth. Duresme.

J. Ruffel.

William Paget.

Anthony Brown.

W. Herbert.

Anthony Denny.

Edward North.

No. 4.

De manier en ordre van Koning Eduwards Krooninge.

Zondag, de 13. February, voor den Tour, &c.

Op dezen dag hebben de Heer Protector en andere zijne Voogden, welkers namen hier onder geschreven staan, na rype en diepe deliberatie met den anderen gehad, eindelijk geresolveert, dat (nademaal verscheiden observantien en ceremonien voor dezen in 't gebruik ten tyde van de Krooninge der Koningen van dit Rijk, dienden, na hun oordeel en om verscheiden inzichten verbeterd te worden; voornaamlijk, om datze zeer langwylig vallende, voor deze Koninklijke Majesteit, noch jong van jaren zynde, verdrietig mochten zijn, en hem vervelen om de zelve tot het einde toe te aanhoren: als ook om dat veele Artykelen daar onder begrepen, zodanig

zyn, datze, volgens de Wetten van 't Land, tegenwoordig niet en mogen ge-admitteert werden) dat, zeggen wy, zyn Koninkl. Majesteits Krooninge op Zondag na de Vasten, nu aanstaande in de Hoof-Kerk van *West-Munster*, op volgende manier en wyse, geviert zal werden.

Voor eerst, zoo zal d'Aards-Bisschop van *Cantelberg*, den Koning aan vier hoeken van de groote Preek-stoel, oft van een stellagie die daar toe opgerecht zal worden, aan het volk vertoonende, deze woorden spreken: *Mijn Heeren, alhier sel ik u voor Koning Eduward de VI, de rechte en ontwyselbare Erfgenamen, volgens Goddelijke en Menschlijke Wetten, van de Koninklijke digniteit en imperiale Kroon van dit Rijk, wiens inwyinge, zalvinge, en Krooninge by alle de Edelen en Pairs van dit Land op dezen dag is vast gesteld. Wilt dan op deze tijd oppassen, uwe goede genegenheid daar te tonen, en uwe stemmen geven tot d'inwyinge, Zalvinge en Krooninge, het welke gyl. volgens den pligt uwer verbintens schuldig zyt te doen.*

Waar op dan het volk zal zeggen, Ja, Ja, Ja; Koning *Eduward*, Koning *Eduward*, Koning *Eduward*.

Dit verricht zynde, zal (d'Aards-Bisschop van *Cantelberg* het gewaad daar hy mede gewoon ister *Mist* te gaan, aan hebbende, en aan beyde zyden met den Bisschoppen van *Lonnen* en *Winchester*, verzelt zijnde, nevens andere Bisschoppen, en den Deken van *West-Munster*; by absentie van de Bisschop, om in zijn rang voor den Koning te gaan) de Koning, door haar die hem na den Kerk tot het Altaar geleiden, afgehaalt worden van zijn Zetel, als wanneer *hy, God eerst om zyn genade gebeden hebbende; zal offeren een Pal en een pond gouts, doende aan geslagen zilver 24 pond, 't welk hem de Heer Oper-Treasurier zal behandigen. Daar na zal d'Aards-Bisschop over den Koning, liggende op zijn aanzicht, voor den

* Een zeker lang kleed, 't welk uitslekkende personen, of in gelectriciteit of in Krijgszakken van ons plagt te dragen.

Altaar, deze Collect, of dit gebed (*Deus Humilium &c.* J. E. God die daar zijt der Ootmoedigen &c.) dat in het algemeen gebedenboek staat, uitspreken. Dan zal de Koning opstaan, en naar zijn Zetel gaan, die voor den Altaar toebereid zal worden: zijn aangezicht na den Altaar toe kerende, en op zijn voeten staande, zal hem iemand een boek toe reiken: en d'Aarts-Bischof staande voor den Koning, zal hem overluid, en met distincte woorden, in maniere en wijze als volgt, afvragen:

1. *Wilt gy toestaan, om het Volk van Engeland, nevens andere uwe Koninkrijken en Dominien te beschermen, en de Wetten en Vryheden van dit Rijken van andere uwe Koninkrijken en Landen maintineren?*

Antw. Ik sta het toe, en belove zulke te zullen doen.

2. *Zult gy, na uw uiterste vermogen, Gods Kerk, en al het Volk in H. Vrede en eendracht houden?*

Antw. Ik zal ze houden.

3. *Zult gy, na uw uiterste vermogen, zorg dragen dat in alle uwe Vonnissen en oordeelen recht en gerechtigheid, vermengt met barmhertigheid en waarheid, geschiede?*

Ik zal.

4. *Staat gy toe geen wetten te zullen instellen, dan die tot Godes eere en tot welstand der Gemeenten-staat dienen; en dat de zelve wetten met toestemming van u Volk, gelyk als men van ouds gewoon is te doen, zullen geschieden?*

Antw. Ik sta het toe, en belove zulke te doen.

Daar na zal de Koning van zijn Zetel opstaan, en, door degene die hem te voren assisteerden, geleid worden naar den Hoogen Altaar; alwaar Hy op het Sacrament, op den Altaar gelegd, een solemneelen eed voor het gantsche Volk zal doen, om het voorverhaalde te zullen na komen; en zijn hand op het boek leggende, zal hy zeggen:

Het geen ik te voren heb beloofd, zal ik onderhouden en nakomen: so behelpe my God en deze H. Euangelisten die van my op dit H. Altaar lichaamlyk aangeraakt zijn.

Dan zal de Koning wederom voor het hooge Altaar nedervallen, en d'Aards-bischof voor hem knielende, zal met luider stemme beginnen te roepen: *Veni Creator Spiritus, &c. Koöm Schepper des Geests, &c.* Daar na zal d'Aards-Bischof over end staande over den Koning zeggen: *Te iute-stamus: Wy roepen u aan.* En op het laatste wederom knielende, zoo zal dan de Koning opstaan, en andermaal in den Zetel gezet worden; en kort daar aan op staande, geassisteert van de gene, die zulks te voren bedienden, naar het hooge Altaar wederom gaan, alwaar hem de Heer Opper-Tresaurier tot aan zijn scharlakenze zatiyne rok zal ontkleden; welke, en ook zijn hembd, voor en achter op zijn schouders, en in het buigen van de armen door den Opper-Tresaurier los zal getornd worden, om op gemelde plaatzen gefalst te worden; en terwyl hy noch gefalst word, zullen *Sir Anthony Denny* en *Sir William Herbert* een bekken over hem houden. En eerst zal d'Aarts-Bischof den Koning, al knielende, de Palmen zijner handen zalven: sprekende deze woorden: *Ungas Manus, zalfst de handen; en Respice Omnipotens Deus: aanbouwt Almachtige God!* Daar na zal hy hem de borst, op het midden van zijn rug, en op de buchten zijner armen zalven, en een Kruis aan zijn Voorhoofd maken; dit gedaan hebbende, zal hy hem met het H. Olyzel een ander Kruis maken aan het Voorhoofd, zeggende onder het zalven der voornoemde plaatzen *Ungatur Capur, Ungatur Scapula &c.* Het Hoofd worde gezalft, laat de Schouderen &c. worden gezalft. Zoo lang nu als deze Zalvinge duurt, zal men in een Rye gedurig singen; *Ungebant Regem: zy zalfden den Koning,* en ook dezen *Psalme, Domine, in Virtute tua habitabit Rex: dat is, ô Heer, de Koning zal zig over uw Macht verblijden.*

Dit staat noch t'onthouden, dat de Bischof

fenop, of Deken van *West-Munster*, als de Koning nu gezalf is, alle plaatzen van des Konings lighaam daar hy gezalf is geweest, met katöen of een linnen-doeke at droogt, 't welk men verbranden moet; de plaatzen nu tothet zalven-ontbloomt, moet de Heer Opper-Trefaurier wederom bedekken; de Bisschop van *Cantelberg* zal den Koning een paar linnen handschoenen aantrekken, die de Heer Opper-Trefaurier te voren zal moeten verzorgen.

Dit alles nu verricht zijnde, zoo zal d'Aards-Bisschop van *Cantelberg* den Koning een witten Tabard, gemaakt als een *Dalmatik* aantrekken; en een muts, die d'Opper-Trefaurier zal brengen, op het hoofd zetten.

Daar na zal de Koning het zwaard dat hy om 't lyf had, nemen, en zelfs het zelve Gode op offeren en op het Altaar leggen; tot bewys dat zijn sterkte en kracht eerst van God moet komen: en het zelfde zwaard zal hy van het Altaar weder op nemen, en aan zeker aanzienlijk Graaf behandigen, om van den Bisschop, of Deken van *West-Munster*, voor honderd Engelse schellingen geloft te werden; welk zwaard daar na bloot voor den Koning gedragen zal worden.

De Koning zal na dezen in zijn Zetel voor het Altaar gezeten zijnde, met *St. Edwards* Kroon gekroont worden; en de Bisschop, of Deken van *West-Munster*, zullen hem Koninklijke Muilen en sporen aan doen, maar de sporen op staande voet weder afdoen, om hem geen ongemak aan te doen.

Hier na zullen d'Aards-Bisschop met alle de Pairs en Edelen, den Koning ondersteunt als te voren, geleyden naar den Preekstoel, en plaatzen in een Koninklijken Zetel; en dan zal d'Aarts-Bisschop aanvanger te zingen met *Te Deum Laudamus*, *Wy loven u, O God*; dit gedaan zijnde, zal d'Aards-Bisschop tot den Koning zeggen, *Sto & retine a modo locum, Sto, en*

behoud van nu af dezen plaats. De Koning nu aldus op zijn Throon zittende, zoo zullen alle de Pairs van het Rijk en de Bisschoppen, hare handen t'zamen vouwend, hem erbidigheid bewyzen in maniere als volgt: eerst de Heer Protector alleen, dan den Aards-Bisschop van *Cantelberg*, en de Heer Cancellier, en zoo voort twee perzonen te gelijk, na dat zy gesteld zijn.

I. J. N. uw' Vassaal geworden, ten aanzien van mijn goed en bloed, en van wegen alle wereldze eere, getrouwheid en oprechtigheyd die ik aan u tegen allerley slag van volk zal doen blyken, waar aap ik door mijn Eed verbintenis, en volgens de Westen en Ordinantiën van dit Rijk verplicht ben. Soo help ons God en alle Heyligen. En daar na zal dan yeder een van haarden Koning aan de linker wang kussen, en hare handen t'zamen leggende, met eenparige stemmen zeggen: *Wy presenteren met ons goeden bloed, uw' perzoon en wven Kroon tegen de geheele wereld te beschermen: en dan gezamentlijk uitroepen, God beware Koning Edward: en zo zal ook het volk roepen. Eindelijk en ten laasten zal den Koning in een vertrek kamer geleid worden, om de hooge Miste horen, en alzo daarna gekroont naar huis gaan in Order als hy eerst uitging.*

E. Herford.

Thom. Aards-Bisschop van Cantelberg, Thom. Wriothesley Cancellier. W. St. John. F. Russel. John Lisse. Cuthb. Duresme. Anthony Brown. W. Herbers.

No. 5.

De Commissie waar over de Heer Cancellier van zijn bediening gedeporteerd werd; en wat de Rechteren daar van gevoelen.

Ex libro Concily. Fol. 49.

E *Duward de VI. Koning van Engeland, Frankrijk en Yerland, Beschermmer des ge-*

M 3

loofs

loofs, en hier op Aarde Opperhoofd der Kerken van Engelanden Yerland, aan onze beminde en getrouwde Raads-Heeren, Robbert Southwell, Ridder en Reken-Meester van onze Cancellery, en aan Johan Trigonwell, Wapendrager, en een van de Meesters van onze voornoemde Cancellery, mitsgaders van onze wel beminde Johan Olyver, en Antony Bellasis, Meesters in onze gemelde Cancellery, groetenis.

Alzoo onze zeer gelietde en getrouwe bloedverwant Thomas, Graaf van Southampton, onze Cancellier van Engeland, op onze hoogwichtige affairen, volgens ons bevel, gedurig passende, daar me zoo veel te doen heeft, dat hy zig niet en kan beledigen om de Processen, die voor het Hof van onze Cancellery, tusschen verscheiden van onze Vassalen en Onderdanen voorvallen, na behooren t'aanhoren, overwegen, en daar een decisse van te geven: willende derhalven, dat in het afwezen van dezen onzen Cancellier, onze Onderdanen, van wat stand en conditie datze ook zijn, die voor het voorschreven Hof eenige twist-zaken of Processen hebben te verrichten, kort recht mogen hebben: zo is't dat wy ons op u getrouw en voorzichtig beleid hier in volkomen verlatende, ul. met uw drie, of twee van u, te dezē bediening hebben bestemt: gevende mitsdezen aan drie of twee van uw perzonen volkomen macht en autoriteit, om allerlei Zaken, Requesten of Processen, (die voor ons in onze Cancellery, tusschen onze Lighen en Onderdanen noch tegenwoordig blyven hangen, of hier na mochten voorvallen) te horen bepleiten, niet alleen, maar ook om daar over een finaal uitspraak te geven, en ten vollen te determineren, volgens uwe discretie en gezond oordeel: als ook om partyen, voor getuigen, of voor eenige andere Perzonen, zoo dikmaals als het ul. raadzaam zal dunken, over gemelde Zaken, Requesten oft Processen te citeren, en haar, en een yeder van de partyen, na behoren te doen examinereen, op gezette dagen precijs te doen com-

pareeren, en haar allen die u hier in mochten ongehoorzaam zijn, na behooren te straffen; en eindelyk om alles tot voornoemde zaken noodig of eenigzins dienstig, te mogen verrichten, en uit voeren. Over zulks belasten wy u, dat gy op de bovenverhaalde zaken vlytig let, na komt, en met effect uitvoert. Wy geven ook mitsdezen bevel aan alle onze Officieren en Dienaren van dit Hof, en aan ieder een van haar in het byzonder, om op d'uitoeringe der gemelde zaken vlytig, na behooren, te passen: alzoo wy willen, en hier mede gunnen, dat alle Vonnissen of finale decreten, die door drie of twee van u over zoodanige Zaken, Requesten of Processen uitgesproken zijn, zoodanig effecten kracht zullen sorteren, als of ze door den Heer Cancellier van Engeland, en van 't Hof van deze Cancellery zelfs gedaan waren geweest: doch altyd met deze Restrictie, dat alle diergelijke Vonnissen, of finale decreten, door drie of twee van u met uw eigen hand ondertekent en verzegelt zullen moeten zynzen dat daar en boven gemelde vonnissen, of decreten, aan onsen Heer Cancellier voor af vertoont worden, op dat hy de zelve, al eerze worden te boek gesteld, insgelijks met zijn eigen hand, dat het Zegel mag op drukken: In Oirkunde hier van hebben wy deze Patenten doen maken; daar ik Koning geuige van ben, by Westmunster op den 18 February, in het eerste Jaar onzer Regeringe.

De voornoemde Studenten latende hare gedachten gaan over het oogmerk van gemelde Protector en Raad, en confidereerde by haar zelve, hoe veel aan het geven van deze commissie, zonder daar toe volkomen verlot en verzekering van te hebben, gelegen was: (nademaal dat de Protector en Raad beoogde den welvaart en behoudenis van zijn Koninklyke Majesteits perzoon, een directe en oprecht verhandeling zijner affairen, en in alles, zoo veel haar doenlijk was, een waarneming van haar schuldige plicht aan zijn

Maje-

Majesteit; met een begeerte om alles, waar in zy haar tegen zyn Majesteit of sijne Wetten mochten vergripen, te schuwen; en considererende dat gemelde commissie niet en raakte de zaken die zy in hare Raadsvergaderingen, zedert het overlijden van zyn laatste Koninklijke Majesteit, met den anderen besloten hadden, om onder het groote Zegel te laten uitgaan hebben zy derhalven tot hunner ontlastinge, op ons, welkers Namen hier onder geschreven staan, versocht, nadien zy ons aanmerken voor Perzoonen in de Wetten van dit Rijk wel bedreven en ervaren, om over dit geval van zonder autoriteit een zoodanige Commissie aan den dag te geven, onze gedachten te willen laten gaan: en na rijpe overweginge van het zelve, schriftelyk te verklaren; hoe deze zaak met de rechtgeleerdheid kan bestaan. Wy dan, die dit met onze eigen hand en Naamen ondertekent hebben, na voorgaande rijpe consultatie en deliberatie daar over gehad, affirmeren en verklaren, voor zoo veel onze beste kennis daar van, en resolutien daar over aangaat, dat deze Cancellier van Engeland gemelde Commissie, onder het groote Zegel van Engeland, zonder daar toe geautorizeert te zyn, hebbende laten drukken en uitgaan, zyn Koninklijke Majesteit daar door heeft geoffenceert, en als noch offenceert; zyn bedieninge van Cancellierschap, volgens de rechten, heeft verbeurt, en als noch verbeurt, en onderworpen is het gevaar, de straffe en betalinge van zulken boete, als het zyn Koninklijke Majesteit met advys van gemelde Protector en de Raad goet dunken zal hem op te leggen; en ook om hem, zoo de Koning het zo begeert, in den Kerker te werpen. *Tot getuigens en bevestiginge, hier van hebben wy dezen brief met onze eigen hand-schryft en Namen ondertekent op den laatsten dag van Februarij, in het eerste Jaar van de Regeringe van onzen Zouverein Heer, Koning Eduward de VI. door Gods genade, Koning van Engeland,*

Vrankrijk en Yerland, Beschermer des geloofs, en op Aarde, Opperhoofd der Kerke van Engeland, en ook van Yerland. Wy hebben ingelyks om ons gevoelen over het voorverhaalde te betuigen, en klaarder te doen blyken onder dezen tegenwoordigen tweeden open brief hier by gevoegt, in deze tegenwoordige acte van den 6. Maart onze Naamen ook geschreven.

No. 6.

De Hertog van Somersset zyn Commissie om Protector te zyn.

Ex libro Concilii. Fol. 62.

Eduward de VI. door Gods genade, Koning van Engeland, Vrankrijk en Yerland, Beschermer des geloofs, en op Aarde Opperhoofd der Kerke van Engeland, en ook van Yerland. Alzoo onze Raad, en verscheiden Edellieden en Bisschoppen van dit ons Rijk van Engeland, onze jonge en tedere jaren in overleg nemende, raadzaam en dienstig hebben geacht, zoo om ons op te voeden in weten'schap, geleerdheid, en in het oefenen van goede en godvruchtige Zeden, deugden en gaven, wel voegende en hoognoedig voor een Prins van onze staat; waar door wy tot een Mannelijke ouderdom gekomen zijnde, dieste bekwaamer mochten zyn om de staat en bedieninge eens Konings; (ons door de goedheid van God Almachtig toevertrouwt, nagelaten, en by rechte erfenis op ons vervallen, na, en door het overlyden van onze Zouverein Heer en Vader, hoogloffelyker gedachtenis, Konink Henrick de VIII. wiens ziele God genadig zy) t'administren en uit te voeren: als ook op dat, gedurende de tijd onzer minderjaarigheid, de hoogwichtige affairen van onze Koninkrijken en Jurisdiclien zoodanig mogen voort gezet, beleid, bestiert, geschikt en geordineert worden, datze meest tot Godes eere en tot onzer verzerke behoudinge en achtbaarheid dienstig mogen zyn. Zy hebben ook, tot welstand, voordeel en

gemak van ons, onze Koninkrijken en Jurisdiction, en van alle onze lieve Onderdanen, ons geraden om een zeker bekwaam aanzienlijk en trouwhertig perzoon, boven alle andere te nomineren, ordineren en autorizeren om die speciale zorge en last voor ons, en uit onzen naam op zig te nemen; zonder welke perzoon de voorgedachte zaken zo wel en gevoelig als behoord, niet en konnen uitgevoerd werden. Wy derhalven haar advs en Raad hierin gebrykende, hebben voor deezen onzen waarde en wel beminde Oom *Eduward*, nu tegenwoordig Hertog van *Somerfet*; Voogt over onze perzoon, en Protector van onze Koninkrijken en Jurisdiction, en van onze onderdanen en volk daar onder behorende, daar toe bestemt en geordincert. En hoewel hiertevoren zulks is bekend gemaakt, en ook mondelijke verklaringe daar van by ons gedaan, in het bywezen van onze Raad, Edelen en Bisschoppen van dit ons Koninkrijk van *Engeland*, doch hierom alleenlijk tot noch toe onder onzen zegel in druk niet en is uitgegeven; nochtans om onze mening en besluit hier over nader en klaarder aan den dag te brengen, en by ons zelve overdenkende dat geen perzoon altoos zo bekwaam is, om gemelde ampt en bedieninge te bekleden, en om ons daar mede goeden dienst te doen, als deze onze Oom *Eduward*, Hertog van *Somerfet*, oudste Broeder van onze natuurlijke zeer deugdzaame geweene Moeder, Koninginne *Joanna*: zoo om de nauwe bloedverwantschap, waar door hy dies te meer zig verpligt zal houden, om in deze onze minderjarigheid zonderlinge zorge te dragen voor onze behoudinge en goede opvoedinge: als ook van wegen de langdurige en groote ondervindinge die onze Oom, ten tyde van onze waarde Vader, in d'affairen onzer Koninkrijken en Dominien, in tyd van Vrede en Oorlog, gehad heeft; om welke oorzaken hy tot bewind en bestiering der

zelve dies te bekwaam is: en om het zonderling goed vertrouwen dat wy van onzen Oom hebben, als ook om d'aanradinge en toestemminge van onzen Raad, en andere onze Pairs en Prelaten, mitsgaders van verscheiden discrete wyzen mannen, die onzen overleden Vader in zyn hoogwichtige affairen des Rijks met raad en daad, hebben bygestaan. Wy dan met deze onze Patenten, ratificeren, approberen, en confirmeren, niet alleen al wat onze Oom bedacht, voortgezet en gedaan heeft, als Voogt van onze Perzoon, beschermmer van ons Rijk en Dominien, en van d'onderdanen daar van, zedert de tyd dat hy by ons mondeling verklaart, en geordincert is geweest tot Voogt over onze perzoon, en beschermmer van onze gemelde Koninkrijken en Landen, en der zelve onderdanen, als gezegt, maar ook t'eeniger tyd te voren, zedert het aftarven van onzen Vader hoogloflijker gedachtenis: maar ook om d'autoriteit van onzen Oom noch klaarder aan te wyzen, zoo is het dat wy door deze onze Patenten onzen voornoemden Oom nomineren, en ordineren tot Voogt over onze perzoon, tot Protector, of Beschermmer van onze Koninkrijken en Jurisdiction, en van der zelve Onderdanen; tot dat wy, door Gods toelatinge, achtien jaren oud zullen geworden zijn.

Wy dragen ook mits dezen op aan onzen voornoemden Oom, volkomen macht en autoriteit, om, van tyd tot tyd, tot dat wy den ouderdom van achteen jaren zullen hebben bereikt, te doen, bezorgen en uit te voeren, en om te doen doen; verzorgen en uit te voeren alle ding en dingen, alle daad en daden, die een Voogt over des Konings perzoon van dit Rijk, en een beschermmer zyner Koninkrijken, Dominien en Onderdanen behoort te doen, verzorgen en uit te voeren, of te maken dat gedaan, verzorgt en uitgevoerd werde; als ook alle andere zaken die tot het ampt van een Voogt over

een

een Koning dezès Rijks, gedurende zijn minderjaargheid, en van een Protector zijner Koninkrijken, Dominien en Onderdanen eenigzins aangaan of behoren. Willende, autorizierende en gebiedende mits dezen onzen voornoemden Oom, om aan te nemen de naam, Titel en autoriteit van Voogt te zijn over onze Perzoon, en Protector van onze Koninkrijken, Dominien en Onderdanen; om te doen, verzorgen en uit te voeren, en te maken, van tyd tot tyd, tot dat wy achttien jaren oud geworden zullen zijn, dat gedaan, verzorgt en uitgevoerd werde alle ding en dingen, alle daad en daaden, van wat aart, hoedanigheid of kracht datze zijn of mogten zijn, rakende onze affairen, daden en proceduren, beide in het verborgen en in het openbaar, zoo wel in buitenlandze en uitheemze zaken, als ook nopende onze affairen, daden en proceduren binnen onze Koninkrijken Dominien, of in eenige der zelve; of het gene eenige manier, oorzaak of zaken, of eenige van onze Onderdanen der zelve aangaat; en dat op een zodanige manier en wyze als zijne wysheid en discretie zal oordelen te dienen tot eere, behouding, voorpoed, goede ordre, rijkdom of profijt voor ons, voor eenige van onze gemelde Koninkrijken en Dominien, of voor d'Onderdanen van eenige der zelve.

Op dat nu onze voornoemde Oom, in het bestieren en uitvoeren van onze affairen geassisteert, en voorzien mocht worden met mannen van een kloek verstand, kennis en ondervindinge, zoo hebben wy tot dien einde, door advys en met conzert van onzen Oom en andere, Pairs, Bisschoppen, en wyze mannen van dit ons Koninkrijk van *Engeland*, verkoren en aangenomen, verkiezen, aannemen en ordineren by dezen, om te zijn onze Raads-Heeren en van onzen Raad, den zeer eerwaardigen Vader in Christus *Thomas Aarts Bisschop* van *Canterberg*, en onzen recht getrouwen en welbeminden *William*, Heer

II. Deel.

St. Jan, Opper-Kamerling en President van onze Raad, *Johan Heer Russel* Zegelbewaarder, en onze recht getrouwe en zeer beminde Neven *Willem*, Marquis van *Northampton*; *Johan*; Graaf van *Warwick*, Opper-Tresaurier van *Engeland*; *Henry*, Graaf van *Arundel*, onze Heer Tresaurier; *Thomas*, Heer *Seymour* van *Sudley*, Opper-Admiraal van *Engeland*; den eerwaardigen Vader in Christus *Cuthbert* Bisschop van *Duresme*, en onzen recht getrouwe en wel beminde *Richard*, Heer *Rich*; *Sir Thomas Cheney*, Ridder van onze Ordenen Schat-meeftèr; *Sir John Gage*, Ridder van onze Orden en Reken meeftèr; *Sir Anthony Brown*, Ridder van onze Orden en Picqueur-meeftèr; *Sir Anthony Wingfield*, Ridder van onze Orden en Onder-Tresaurier; *Sir William Paget*, Ridder van onze Orden, onze Opper-Secretaris; *Sir William Petre*, Ridder, een van onze twee voorname Secretariffen; *Sir Ralph Sadler*, Ridder en Opziender van onzen Habyt kamer; *Sir Johan Baker*, Ridder; *Diftor Watton*, Deken van *Canterberg* en *Fork*; *Sir Anthony Denny*, en *Sir William Herbert*, Ridders en Kamerlingen; *Sir Edward North*, Ridder en Cancellier van ons Hof van Augmentatie, en van d'inkomften van onze Kroon; *Sir Edward Montagu*, Ridder en Opperfte Advocaat van onze gemeene Pleidoyen; *Sir Edward Wotton*, Ridder; *Sir Edmund Pekham* Ridder, en Kaffier van onze huishouding; *Sir Thomas Bromley*, Ridder en Advocaat om te Pleiten voor onze Hof; en *Sir Richard Southwel* Ridder.

Daar en boven is het onslief en aange-naam, en geven hier mede volkomen macht en autoriteit, in maniere en op conditien hier boven verhaald, aan onzen Oom, om zodanige en zoo veel andere perzonen van onze Onderdanen (als hier goet dunken zal en oorbaar om te zijn van onze Raad) te roepen, ordineren, noemen en haar den Eed af te nemen: als ook alle zodanige Perzonen, en yder een daar van

N

hoof:

hoofst voor hoofst; (welke onze Oom mocht komen te roepen, neemen en ordineren; om te zijn, gedurende de meermaals gemelde tyd, Raads-Heer of Raads-Heeren) noemen, ordineren en nemen wy by deze Missive aan, om te zyn onze Raads-Heer of Raads-Heeren, en van onze Raad: in zulker voege en manier als of hy, zy, en ieder van haar in dezen brief door ons met uitgedrukte naam of namen geordineert, genoemt en aangenomen waren, om te zyn van onze Raad, en onze Raads-Heer of Raads-Heeren. Dat ook uit deze onze gemelde Raads-Heeren, of uit eenige andere, (die onze Oom hier na t'eeniger tyd mocht komen te nemen, en te verkiezen tot onze Raads-Heer of Raads-Heeren, of tot onze Raad) onze Oom d'authoriteit zal hebben om te verkiezen, ordineren en te gebruiken zodanige en zoo veel als hem van tyd tot tyd raadzaam zal dunken, om te zyn onze geheime Raads-Heer of Raads-Heeren. Het is daar en boven ons believen, ja wy willen en gonne ook by deze Patenten aan ons, onze erfgenamen en successeurs, dat allerlei zaak of zaken, daad of daden, van wat aart, hoedanigheid of conditie de zelve ook zouden mogen zijn; (ja al waar het dat de zelve dienden en voor al behoorden op eenigerlei wyze, en door een zeker Wet, Plakkaat, of eenige andere ordinantie, in het byzonder, of met naam in deze onze tegenwoordige Patenten, opgesteld en uitgedrukt te worden: en datze hier in niet uitgedrukt en gespecificeert staan, insonderheid het gene onze Oom, of iemand van onze geheime Raads-Heer of Raads-Heeren, met raad en consent van onze Oom noodig gedacht hebben, of eenigins dienstig om bedacht of uitgevoerd te worden, gedurende onze minderjarigheid, tot beveiliginge, eere, voordeel, gezondheid of opvoedinge van onze perzoon: of tot beveiliginge, eere, voordeel, welvaren of gemak van eenige van onze Koninkrijken, Dominien of Onderdanen; en

dat de zelve bedagt of uitgevoerd hebben, of hebben doen bedenken of uit voeren, t'eeniger tyd zedert de dood van onze Heer Koning en Vader, hoogloflijker gedachtenis) stand zullen houden, (ter tyd toe; dat onze Oom, nevens zodanige en zoo veel van onze voornoemde Raads-Heeren als hem gelieven, zal tot zijn assistentie te roepen, de zelve zal komen te herroepen en vernietigen) vast, bindig, en, tot alle insichten en voornemens, krachtig zijn: zonder daar mede tegen ons of eenige van van onze wetten, ordinantien of Plakkaaten te misdöen; of om daar over in eenig gevaar te raken, of eenige straffe, arrest of schade te lyden; of uit te staan eenige ander ongemak of overlast aan zijn of hare lichamen, Landen, inkomsten, goedereu of Vee, door eenige van hare Erfgenamen, Executeurs, Administrateurs, of door eenige perzoon of perzonen, dewelke iets nu, t'eeniger tyd, zedert het overlyden van onzen Vader, hebben gedaan of uitgevoerd door bevel van onzen Oom, of van eenige van onze Raads-Heeren, met raad en consent van onzen Oom: over zulks willen wy dan, en gebiedten niet alleen alle en ieder een van onze Rechters, Justiciers, Advocaten, Solliciteurs, Procureurs, Sheriffs, Schouten, Bailliuwen of Land-Drosten, en alle onze Officieren, Dienaren en Onderdanen, die nu tegenwoordig zijn, of hier na zullen zyn, om in generley wyze onzen Oom, eenige van onze Raads-Heeren, of eenig ander perzoon aan te randen, voor recht te roepen, t'arresteren, lastig te vallen, verdriet aan te doen, of, uit onze naam of andersins te verongelijken, om iets dat hy, of zy, of eenige van haar gedaan hebben, of mochten komen te doen en uitvoeren, of doen uitvoeren, als te voren is verhaalt: maar wy verzoeken ook, en dies niet te min belasten en gebiedten wy mits dezen welcherplijk alle onze Officieren, Dienaren en Onderdanen, en ieder een van haar in het byzonder, van wat staat, stand of conditie hy

of zy zijn, of zullen zijn, dat zy haar aan onze voornoemde Oom en Raads-Heeren, en aan yder van haar als behoort, tot uitvoeringe van deze last en commissie, die haar gegeven is, en aanbevolen, gehoorzaam en behulpzaam tonen : voor zoo veel als haar onze gonst, en haar eigen welstand ter herten gaat, en zy het voor ons zullen konnen verantwoorden. In oorkunde en tot het bewaarheden hier van hebben wy deze Patenten laten uit gaan ; ik zelfs tot *Wesminster* daar van getuige zijnde op den 13 Maart, in het 1. jaar onzer Regeeringe.

E. Somerset.

T. Cantuar. W. St. Joan. J. Russel. W. Northamp. T. Chèymie. William Paget. Anthony Brown.

No. 7.

Des Konings Brief aan den Aarts-Bisschop van York, rakende de bezoeking die men doe voor had.

E Duward de VI. door Gods genade, Koning van Engeland, Vrankryken Yerland, Beschermmer des geloofs, en op Aarde het Opperhoofd der Kerke van Engeland en Yerland : aan den Eerwaardigen Vader in Christus, en onzen seer beminden Raads-Heer Robert, door Gods toelatinge, Aarts-Bisschop van York, en voornaamste Bisschop van Engeland, groetenis.

Alzoo wy, volgens onze opperste Koninklijke autoriteit, voorgenomen hebben om van alle Kerkelyke plaatzen inspectie te nemen, en de Geestelykheid en het Volk, onder en overal in dit ons Koninkrijk van Engeland gestelt, eerstdaags te bezoeken ; zoo is 't dat wy u scherperlyk belasten en gebiedten ; en, door u, uwe mede-stemmen- de Mede-Broeders, de Bisschoppen ; en door haar, uwe Opper-Diakonen, en alle andere, die in Kerkelyke bedieningen zijn, zoo wel uitgezonderde als onuitgezonderde, overal onder uwe Provincie van York

forterende, willen wy belast en bevolen hebben, dat noch gy, noch iemand zig verstituten om hare Kerken, of andere voornoemde plaatzen, de *geestelykheid* nog het gemeene Volk te bezoeken, eenig rechts gebied te oeffenen, of iets anders bestaan te doen tot nadeel van onze voorgenomene algemene *visitatie* of bezoeking, onder poene van als verachters gestraft te zullen werden ; zoo lang tot dat het ons goed zal dunken, u en haar daar toe vry verlot te geven. En alzoo wy zien en bespeuren, dat niet alleen d'innerlyke ruste van de gemoederen onzer Onderzaten, maar ook hare uiterlyke eendracht door veel stormwinden van Opzien, uit twist ; oneenigheid en verschillen der Predikanten ontstaande, dapper bedorven, geschonden en ellendig geraabaakt word ; zoo hebben wy 't dan hoog-nodig geacht, om zoodanige verscheidenheden van opinien te stillen en by te leggen, dat gy alle Bisschoppen, en yder van de zelve in het byzonder, verbied, of doet verbieden, om nergens anders dan in hare Hooft-Kerken, en voor allerley geestelyke perzoonen, en op geen ander plaats dan in hare Kerken, Collegien of Parochien te Prediken ; of dat onze Onderdanen eenigzins het Predik-ampt oeffenen, ten zy datse door onze byzondere genade daar toe hier nagelicientieert mochten werden : op dat zy alzoo in onze ongenade niet en komen te vallen. Tot verhoog en getuigenis, waar van wy ons Zegel, het welke wy tot Kerkelyke zaken gewoon zijn te gebruiken, aan dezen brief hebben doen hangen. Gegeven den 4 May, in het jaar onzes Heeren M D XLVII, en in het eerste jaar onzer Regeering.

E. Somerset.

T. Cantuarien. W. St. Joan. J. Russel. John Gage. T. Seimonr. Will. Petre Secretaris. John Barker.
N 2

Ne

No. 8.

Het Formulier van een gebed te doen voor de Reformatie.

Uit het
Boek der
Hoogty-
den ge-
drukt
Anno
1509.

GY zult op uwe knien vallende, en uwe herten opheffende, God Almachtig bidden om het welvaren en Vrede van de H. Kerk, dat God de zelve gelieve voor te staan, te beschermen en te bewaren. Voor onze H. Vader, den Paus, en voor het gantsche rechtschapen Collegie zijner *Cardinaalen*: dat God uit genade haar gelieve by en in het recht geloof te houden en te bewaren, en te doen: oenemen; dat alle ongelooften kettery vermindert en uitgeroeyt mogen worden: Gy zult ook bidden voor het H. Land, en voor het H. Kruis, daar Jesus Christus aan gestorven is, tot verlossing van de zielen der menschen, op dat de Christenen van wegen onze gebeden te meer ge-eert mogen worden. Gy zult ook bidden voor alle Aarts-Bisschoppen en Bisschoppen: doch voornaamlijk voor den Aarts-Bisschop van Cantelberg, onzen *Metropolitiaan*, en voor den Bisschop van N. onde: ons Bisdome zorterende, dat God uit genade haar zijn genade zondanig gelieve mede te deelen dat zy Gods Kerke tot zijner eere en hunner Zielen Zaligheid mogen regeren. Gy zult ook bidden voor *Abten*, *Prinzen*, *Monniken*, *Capucinen*, en voor alle geestelijke perzoonen, zoo mannen als vrouwen, hoedanig haar Order, staat of stand is, van den hoogsten tot den laagsten trap toe. Gy zult insgelyks bidden voor alle de gene wien de Zielen der Christenen aanbevolen zijn, als voor *Parochianen*, *Predikanten*, *Vicarissen*, *Priesters*; en in het byzonder voor den *Predikant* en *Parochiaan* van deze Kerk, en voor alle Priesters en Dienaren die daar in dienen, of gedient hebben; en voor de gene die eenige geestelyke Order hebben aangenomen, dat God Almachtig haar genade gelieve te geven, om daar in te volharden, en die wel t'onderhouden tot hunner zielen eere en heil. Gy zult ook bidden om de

eendracht en Vrede van alle Christen-Koninkrijken, en in het byzonder voor de welstand, Vrede en gerustheid van dit Koninkrijk van Engeland, voor onzen Zouverain Heer den Koning; dat God hem uit zijn loutere barmhertigheid genade gelieve te geven, zoo te regeren, en dit Rijk te bestieren, dat God daar door ge-eert, en dit Land daar by mag floreren en behouden blyven. Gy zult ook bidden voor onze zouveraine *Princes*, de *Koniginne*, voor mijn Heer den jongen Prins, en voor de gantsche Koninklyke Stam; voor alle Hertogen, Graven, Baronnen, Ridders, Schildknepen, en andere Heeren van s Konings Raad, die eenig bewind of bediening in dit Land hebben, dat haar God die genade geve, om zoo te raden en regeren, dat het Gode mag behagen, het Land daar door beschermt worden, en het Rijk kome te groeyen en bloeyen. Gy zult ook bidden om de Vredets water en te Lande, en dat God in aller Christenen herten een ware liefde tot malkanderen wil ontsteken.

Gy zult met eenen bidden voor alle onze Parochien, waarze ook gelegen mochten zijn, het zy te water of te lande: dat haar God voor allerley gevaar wil bewaren; en voor alle vroomme luyden vandeze Parochie, voor hare vrouwen, kinderen, en mannen; dat God haar wil onderhouden, beschermen en bewaren. Gy zult ook bidden voor alle getrouwe verthienders, dat God hare goederen wil vermeerderen; voor alle Vroomme bouw-luyden, dewelke arbeyden om ons t'onderhouden, die het land bouwen; ook voor de granen en vruchten der Aarde. Gy zult ook bidden voor alle Schippers en Koop-luyden, waarze ook zouden mogen zyn, te water of te lande, dat haar God wil zegenen, voor alle onheyl bewaren, en met gewenschten zegen en behouden t'huis brengen, tot onderhoud en troost van de hare, en tot voordeel van dit Rijk. Gy zult ook bidden voor de ge-
ne

te die deze Kerk met Boeken, Klocken, Bakers, Klederen, Inkomsten, Landeryen, Lampen, Kaarzen, of met eenig ander cieraad vereeren; waar door de Gods-dienst bekwaamer gepleegt, en het lezen en zingen gehandhaaft en onderhouden mag werden; en voor alle de gene die zulks aangeraden hebben, dat haar God het zelve wil loonen en vergelden in dien dag als zy 't meest van noden hebben. Gy zult ook bidden voor alle ware Pelgrims, die met palmtakken in hare handen Pelgrimagie doen naar *Rome*, *Jerusalem*, na *St. Catharina*, *St. Jacob*, of naar eenige andere H. plaatsen, dat haar God genadelijk tyd en gezondheid wil verlenen, om heen en weer een behouden reis te mogen doen, tot welstand van hun lyf en ziele. Gy zult ook bidden, voor alle zieke en kranke menschen in deze Parochie, dat haar God te eerder wederom gezondheid wil geven om onze gebeden: voor alle zwangere en bevruchte Vrouwen, in deze of eenige andere Parochie, dat haar God een spoedige en genadige verlossinge wil geven, en gezonde kinderen doen voortbrengen, in verstand en deugden doen opwassen, tot vermeerderinge van het Christendom, en tot reiniginge van de Moeders; en voor alle de gene die hier graag zouden willen zijn, maar van wegen hare ziekte, van huis zyn, of om eenige andere eerlijke occupatie niet en kunnen, dat zy alle de goede werken, die hier ter plaatze, of elders, gedaan zullen worden, mogen deelachtig werden. Gy zult ook bidden, voor de gene die een Godvruchtig leven voeren, dat zy daar in mogen volharden; en voor de gene die in schuld of in een doodlijke zonde steken, dat Christus haar daar uit wil redden, te meer om onze gebeden. Gy zult ook voor hem of haar bidden die op dezen dag het H. Brood gaf, en voor hem die daar eerst mé begoft, en allerlangst aanhoud, dat God hem zulks in den dag des oordeels wil loonen; en voor alle die wel doen, of u alles

goeds toewenschen, dat haar God het goede, in tyd van nood, wil laten toekomen, en voor de gene die het graag anders zagen, dat haar Jesus Christus beter zinnen wil geven. Voor deze alle en voor alle Christenen; zo Mannen als Vrouwen, zult gy zeggen een *Pater Noster*; *Ave Maria*; *Deus Misereatur Nostri*; *gloria Patri*; *Kyrie Eleison*; *Christe Eleison*; *Kyrie Eleison*; *Pater Noster*; *Et ne Nos*; *Sed libera*, *Versus*; *Ostende Nobis*; *Sacerdotes*; *Domino*, *Salvum fac Regem*; *Salvum fac Populum*; *Domine*, *fiat pax*; *Domine*, *exaudi*; *Dominus Vobiscum*; *Oremus*; *Ecclesiae Tuae quaesumus*; *Deus in Cujus manu*; *Deus a quo Sancta*, &c. Dat is: gy zult zeggen *Onze Vader*; *weest gegraet Maria*; *God ontferme sig onzer*; *Eere zy den Vader*; *Heere, weest genadig*; *O Christus weest genadig*; *Heere, weest genadig*; *Onze Vader*; *en leyd ons niet*; *maar verlos*; *Een Veers*; *toon ons*; *Priesters*; *Heere, laat het den Koning wel gaan*; *laat het den volke wel gaan*; *Heere, daar geschiede Vrede*; *Heere, verhoor*; *de Heer zymet ul*. *Laat ons bidden*; *wy bidden voor uwe Kerk*; *God in wiens hand*; *God van wien beylige dingen*, &c. Daar en boven zult gy bidden, voor alle Christen-zielen, voor de zielen van Aarts-Bischoppen en Bischoppen; doch in het byzonder voor die Bischoppen geweest zyn van dit Bisdom; en voor de zielen van alle Herders, Predikanten en Vicarissen, doch voornaamlijk voor die Herders, zijn geweest in deze Kerk, en voor de zielen der gener die in deze Kerk dienst gedaan hebben. Gy zult ook bidden voor de zielen van alle Christen-Koningen en Koninginnen, doch voor al voor de zielen der gener die Koningen van dit Rijk van *Engeland* zijn geweest; en voor alle zielen die iets, als boven verhaalt, tot deze Kerk gegeven hebben. Gy zult ook bidden, voor uw' Vader en Moeders zielen en voor die van uw' *Peter* en *Meter*; voor de zielen van uw' Broeders en Susters, van uw' bloedverwanten, van uw' Vrienden, en voor alle zielen daar wy

schuldig zijn voor te bidden; voor alle zielen die in de pynen des Vageviers leggen, de genade van God almachtig afwachende; en inzonderheid voor de gene die Gods hulpe meest van noden hebben, en minst krygen: dat God, volgens zyn oneindelijke barmhertigheid, hare smerten wil verminderen van wegen onze gebeden, en haar over voeren tot de eeuwige gelukzaligheid in den Hemel. En voor alle Christelijke zielen zult gy zeggen, een *Pater Noster* en *Ave Maria*, en de *Psalm*, van uit den diepte, O Heere; &c. met deze bygaande uitgelesene gebedekens, laat ons bidden; *Ons sla, bidden wy u, O Heer, de zielen uwer knechten, van Pausen, Koningen, Priesters, Ouders, Parochianen, Vrienden, Weldoenders, en van alle gelovige afgestorvene, van alle band der zonden, op dat zy in de beerlykheid der opstandinge onder uwe Heylige en uitverkorene opgewekt zynde, door Jesus Christus, onzen Heere, wederom mogen leven. Amen.*

No. 9.

Bisschop Tonstals brief, diene-
de tot bewys dat Schotland onder
Engeland staat.

Het Origineel.

Gottan
bibr.
Caligin-
la B. 7.

H Et zal zyn Genade, myn Heer Prote-
stor, en gy zeer eerwaardige Heeren
van zyn Koninkl. Majesteits Raad, ge-
lieven te verstaan, dat ik uwen brief van
den 4. van deze lopende maand ontfan-
gen heb: waar in gy begeert, dat ik alle
mijn oude Registers wil opslaan, en oude
plaatzen na zien, welke voor de werelt
noch klaarder doen blyken, dat zyn Ko-
ninkl. Majesteit aan het Rijk van *Schot-
land* een ontwyffelbaar recht en eygendom
heeft: en dat ik U E. daar van op het
spoedigste wil informeren. Als ook om
aan U E. bekend te maken, wat voor be-
schryvingen en gedenktekenen my dies
gangaande zijn voorgekomen, en waar de

zelve te vinden zijn; volgens den inhoud
van welke brieven ik alle myn oude Re-
gisters vlytig doorsnuffelt heb, inende-
de dat het Rijk van *Schotland* onder de
Voogdytchap der Koningen van *Engeland*
staat, en heb daar in gevonden dat de Ko-
ningen van *Schotland* aan den Koningen
van *Engeland* groote eere, respect en on-
derdanigheid dikmaals hebben bewezen,
als in de Copen hier nevensgaande no-
toir blykt. U E. zal ook in gemelde Co-
pyen vinden, dat *Edgar* de Koning der
Schotten, de baronny van *Coldingham* aan de
Kerk van *Duresm* opgedragen heeft, welk
Origineel opdracht verzegelt zijnde, ik
eentyds mijn Heer *Maxwell* tot *Duresm*,
daar gy, myn Heer *Protector*, by waart,
heb laten zien. Te teze ook in een oud
Register, dat de Koning *William Rufus* de
zelve opdracht, dog niet versegelt, heeft
bevestigt: welks affchrift U E. hier ne-
vens toegezonden word: de onderdanig-
heden der Koningen van *Schotland*, die
my in het lezen van de Registers zijn voor-
gekomen, zal U E. in deze Cope vin-
den. Hier nevens zende ik U E. ook zek-
ker affchrift van een opdracht door Koning
Richard de I. aan *Willem* Koning der *Schot-
ten*, en zyne erfgenamen gedaan; hoe
dat hy, zoo dikmaals als hy gedagvaart
word om voor het Parlement te verschy-
nen; op de grenzen van het Koninkrijk
van *Schotland* ingehaalt, en van Graaf-
schap tot Graaffschap geconvoeyert zal
worden, tot dat hy aan het huis van het
Parlement komt; en ook hoe veel de Ko-
ning hem voor spys en drank, tot dat hy
aan het Hof komt, alle dagen toelagt:
mitsgaders hoedanig zyn tractement is aan
brood, wyn, wasch en kaarzen, gedu-
rende zyn verblyf in het Parlements Huis;
en op wat wyze hy naderhand op zyn ver-
trek naar huis geconvoeyert wierd. Als
ook op wat plaats *Willem*, Koning der
Schotten, aan Koning *Henrik* de II. eer-
bedighe onderdanigheid toonde, toetsaan-
de dat de gantche Adel zyns Rijks zijne

Or.

Onderdanen zullen zyn, en alle Bifchoppen zyns Rijks onder de gehoorzaamheid der Bifchoppen van *Jurk* staan; en deze Koning *Willem* heeft aan den voorhoemden Koning *Henrik*, de Kasteelen van *Roxburg*, *Edinburg* en het Kasteel van *Barwick* overgelevert, als in myn Register staat; dat ook de Koning van *Engeland* alle Kloosters en Heerlijkheden in *Schotland* zal begeben, of ten minsten datte zonder zijn weten niet begeben zouden werden. Ik teze, tot bevestiginge hier van, in d'oude Registers der *Prioren* van *Duresm*, dat de *Abten*, *Prioren* en *Prioreffen* van *Schotland*, aan Koning *Eduward* de I. onderdanigheid bewezen, in het Franfch, 't welk ik hier nevens zende. Ik zende ook met eenen in de Franfe Taal, hoe dat Koning *Eduward* de I. onthaalt en voor Opper-Heer van *Schotland* aangenomen wierd; by alle de gene die voorgaven tot de Kroon van *Schotland* gerechtig te zyn, als de naaste erfgenamen des Konings, die doemaals zonder nazaten kwam te sterven, en dat de verblyf-befolte van haar allen aan Koning *Eduward* de I. gedaan, aan zyn oordeel zou berusten, wie van hun allen, die na de Kroon van *Schotland* stonden, dezelve zou hebben; d'uitschrift van welke verblyf-befolte, in het Franfch, Koning *Eduward* op die tyd (de Fiscaal des Konings, het Zegel in groen wasch daar op gedrukt hebbende) aan den *Prior* van *Duresm* zond, om tot een eeuwige gedachtenis geregistreet te worden; dat de Overheid van *Schotland* de Koning van *Engeland* toekwam; konnende het geestelijke Collegie van *Duresm* zulks noch toonen, 't welk hy haar belaft in hare Tyd-boeken te stellen.

Wat nu het tweede Hooft-deel van uw brief aangaat, waar in U. E. begeert bericht te hebben, van het geen ik in de boven verhaalde zaken heb aangemerkt. Het is dan zulks, dat mijn oude Meeſter, hoogloflijker gedachtenis, Koning *Henrik* de 8. my bevolen had, de *Gedenk-schriſten* op de

Secretary te doorzoeken; aangaande de solemniteiten die ten tyde zijner krooninge op een seer solemnele manier te geschieden stonden: volgens welk bevel ik op de Secretary onderzoek dede; alwaar het geluk my diende, dat ik veel papieren of schriſten vond, confirmerende dat het Koninkrijk van *Schotland*, onder den Koning van *Engeland* staat; en onder andere ook een zeker schrift, daar veel gezegde Wapenen der Schotten aan hingens, bekennde dat het recht van Voogdyſchap den Koning van *Engeland* toebehoort; welke schriſten aldaar, buiten twyfel, noch te vinden zijn.

Ik zend U. E. ook hier nevens een zeker *Extract* uit een boek, dat ik zelfs heb geschrijvende of handelende van onderdanige gehoorzaamheid, die de Koningen van *Schotland* aan de Koningen van *Engeland* hebben bewezen, 't welk de *Cancelier* van *Engeland*, ten tyde van Koning *Henrik* de 7. getrokken heeft, uit des Konings gedenk-schriſten; en twyfele niet, of een *Extract* daar van uit des Konings *Chronijk*, en oude Boeken, zal noch by mijn Heer den *Cancelier*, en de *Rechts* berusten.

Daaren boven zal het zijn Genade, en de zeer eerwaardige Heeren van de Raad gelieve te verstaan, dat in onderzoek te doen na het voorverhaalde, wy eindeljk gewaar geworden zijn, uit de Registers van het geestelijke Collegie tot *Duresm*, doe het een Prioorſchap was; de Copie van een zeker schrift, waar by Koning *Eduward* de 2. voor hem; en zijne erfgenamen, zijn Voogdyſchap, die hy over het Koninkrijk van *Schotland* hadde, opais zegt, en aan *Rahbers*, doermaals Koning van *Schotland*, opdraagt, blykende uit een zeker afschrift daar van, hier nevens gaande, in het sluiten der voornoemde schriſten, meldende van een commissie aan *Henrik*, den Heer *Percy*, en aan *Willem*, den Heer *Sourb* in zijn tult begeben; om daar op zijn eed te willen doen. En na dit schrijven, vonden wy ook in dit boek, dat

dat Koning *Eduward* afstand doet van een zeker Proces, 't welk hy voor den Bisschop van *Romen* tegen *Robbert*, Koning van Schotland, en zijne Onderdanen had aangevangen, om dat zy haar eed met hem gebroken hadden, nader blykende aan een Extract daar van, 't welk ik ook hier nievens zende. Wat nu aangaat, Koning *Eduwards* opzeggen van zijn Oppermacht over Schotland, daar van heb ik de Schotten dikmaals hooren spreken, maar nooit, eer nu; daar een schriftelijk formulier van gezien; het welke de Schotten onder het Zegel van Koning *Eduward* in alle waar-schijnlijkheid, in hare bewaring noch houden. Waar op dit hier tot antwoord diend, dat een Koning van het recht tot zijn Kroon afstand al doende, zijn succes-seurs niet en mag verkorten, die ten tijde van den aanvang hunner regeringe, al immers zoo groot recht hebben, als hare Predecesseurs, doe zy eerst begosten te regeeren: gelijk als die in de Rechten geoeffent zijn, uit d'ondervindingen kunnen aan wijzen.

Voeg hier noch by, dat men uit des Konings gedenk-Boeken der Cancellery te vernemen heeft, of men zedert de tijd van Koning *Eduward* de 2. te weten, ten tijde van Koning *Eduward* de 3. Koning *Richard* de 2. *Henrik* de 4. *Henrik* de 5. en *Hen-drik* de 6. van submissien of onderdanighe-den te bewijzen, al geweten heeft, in welke tijden, zoo men al bewijzen kan, dat zulks is gedaan, dan zal het ook blijken dat de zelve afstand voor de Success-seurs van geen kracht altoos is geweest, en dat men over zulks by het oude recht zig moet houden. Want na dat de Konin-gen *Eduward* de 4. en *Henrik* de 6. na de Kroon stonden, zullen wy, mijns dun-kens, niet eens vinden, dat *Schotland* eenige submissie getoont heeft, alzoo doem-maals *Gascogne* en *Guienne* in *Vrankrijk* al verlooren waren. Dit staat ons ook t'aan-merken, dat zoo wanneer het lichaam van Koning *Henrik* de 5. uit *Vrankrijk* her-

waarts tot *Westmunster* gevoert wierd, om begraven te worden, die doe Koning der Schotten was, met hem kwam, en over zijn lijfstatie de meeste rouw droeg: wel-ke Koning der Schotten, of hy al eenige submissie aan Koning *Henrik* de 5. by zijn leven, of aan Koning *Henrik* de 6. ten tij-de zijner Krooninge bewezen heeft, moet men uit de gedenk-boeken van die tijd halen.

Dit is alles dat ik tot noch toe heb kon-nen vinden, na een zeer neerflige door-snuffeling der gedenk boeken, die ik hier by mij hadde, en zoo daar iets meer kan gevonden worden, dat zal U. E. met den eersten toegezonden werden.

Hier mede wensch ik, dat God Almag-tig zijn Genade, en de Heeren zijn eer-waardige Raad, gelieve te bewaren.

Uit Aekland 15. Octo
ter M. D. XLVI.

Zijn Genades seer oot-
moedige en dienst-
willige Orateur.

Cuth. Duresme.

Een Brief van den Adel in Schot-land geschreven Anno 1320. aan den Paus, inhoudende dat zy een Koninkrijk bezitten, van niemand ahangende.

Het Origineel.

An den zeer eerwaardigen Vader in Christus, en aan den Heer D. *Johan-nes*, door Gods voorzienigheid, Opperste Bisschop over de H. Roomse en alge-meene Kerke, presenteren zijne demoe-dige en devotige zoonen *Duncanus* Graaf van *Fife*; *Thomas Ranulp*, Graaf van *Mora-vien*, Heer van *Maunna*, en het *Dal An-nandais*, Raads-Heer van *Dumbar*, Graaf van *Marchia*; *Malifus* Graaf van *Strabern*; *Malcolmus* Graaf van *Levenex*; *Willielmus* Graaf van *Rofs*; *Maguus*, Graaf van *Catha-*

Uit de
eigen
hand-
schrift
van de
door-
luggige
Graaf
de H.

nes en *Orcadia*; *Willielmus* Graaf van *Suskerland*; *Walterus* Marefchal van *Schotland*; *Willielmus de Souls*, Bottelier van *Schotland*; *Jacobus*, Heer van *Douglas*; *Rogerus* Heer van *Moubray*; *David*, Heer van *Brechen*, *David*, Heer van *Grabame*; *Ingelramus* Heer van *Umphavil*; *Johannes* Heer van *Meneteth*, bewaarder van het Graafschap van *Meneteth*; *Alexander Frafer*, *Gilbertus* Heer van *Hais*, Stal-ineester van *Schotland*; *Robertus Keith* Marschal van *Schotland*; *Henricus* Heer van *Sanfto Clavo*; *Johannes Grabame*, *David Lindsey*; *Willielmus Oliphant*, Raads-Heer van *Grabame*; *Johannes* Heer van *Tentox*; *Willielmus* Heer van *Aberneth*; *David* Heer van *Weemes*; *Willielmus* Heer van *Montefixo*; *Fergusus* Heer van *Ardrossane*; *Fustachius* Heer van *Maxwel*; *Willielmus* Heer van *Ramfay*; *Willielmus* Heer van *Monte Altes*; *Alanus de Moravia*; *Domenaldus Campbel*; *Johannes Cambrine*; *Regenaldus de Chein*; *Alexander de Scaton*; *Andreas de Lefcelyne*; *Alexander Stratton*, en d'andere Baander-Heeren, mitsgaders de gantsche Republyke van het Koninkrijk van *Schotland*, alle kinderlyke eerbiedigheid met devotige kusjes van uw' H.voeten: wy weten allerheyligste Vader en Heer, en uit de daden en boeken der Ouden vernemen wy, dat onder andere uitstekende Volkeren, het onze (te weten de Schotse Natie) hoog verheven en geprezen is geweest; dewelke van *Tartarien* af door de *Tyrbenische Zee*, en *Pilaren van Hercules* passerende, en in *Spangien* onder d'allerwreedste menschen etlyke eeuwen haar woon-plaats houdende, van geen Natien, hoe Barbarisch datze ook zijn geweest, ergens noch ooit heeft konnen t'ondergebracht werden; en datze duyzend en twee honderd jaren na de doortocht van het *Israclitische Volk*, van daar komende; voor haar zelve in het westen woonsteden, dieze nu bezit, (de *Britten* daar uit verdreven, en alle de *Pictiers* uitgeroeit hebbende, schoon dat die van *Noorwegen*,

II. Deel.

Deenmarken, en *Engeland* dikmaals haar hebben bestreden) na veelerey *Victorien*, en zeer veel moeiten verkregen heeft; en haar zelve altyd, gelyk als de *Historien* der Ouden getuigen, van alle slaverny bevryd: in wiens Rijk honderd en dertien Koningen, uit deze Koninklyke Stamme van de Schotse Natie gesproten, geen vrcmdeling, of uitheemsche daar tusschen komende, hebben geregeert; welkers edeldom en verdiensten, al is 't datse haar nergens anders in openbaarden, hier in nochtans klaar genoeg uitstekten, dat de Koning der Koningen, de Heere *Jesus Christus*, na zyn lyden en opstandinge haar, in d'uiteerste einden der Aarde gestelt, als d'allervoornaamste tot zyn allerheiligste geloof beroepen heeft, en haar in dat geloof niet door alle man bevestigt en versterkt willen hebben, maar door zyn eerste Apostel, hoewel in ordre de tweede of derde, de *H. Andries* hoogwaardige Broeder, van d'Apostel *Petrus*, wien hy gewilt heeft, dat altyd haar voorstander zou zijn. Deze zaken nuby d'allerheiligste Vaders, en by uwe voorzaten met een bekommert gemoed overwogen zijnde, zoo hebbenze dit Rijk en Volk, als het eigendom van de *H. Petrus*, zyn Broeder, met zeer vcele weldaden, en voorrechten begiffigt. Hierom heeft onze Natie onder de vleugelen hunner bescherminge tot nog tot veilig en gerust geleeft; tot dat die grootze Prins *Eduward*, Koning van *Engeland*, (Vader van hem die nu is regerende) ons Koninkrijk zonder hoofd, en ons volk, het welke van geen log noch bedrog, noch van eenige Oorlogen of aanvallen op die tyd wiste, onder schyn van vriendschap en bondgenootschap, op een ontallijke wyze aangetast, en geplagt heeft. Wiens verongelijkingen; geweld, roveryen; moorderyen, brandfichtingen, gevangen nemen van Bisschoppen, verbranden van Kloosters, beroven en dood slaan aan geestelijke Perzonen, en ook andere ongeregeltheden

O

meer,

meer tegen dit ons volk gepleegt, geen jaren noch geslachte, geen zoorte van Religie noch Order verschoonende. Geen mensch zou kunnen beschryven noch ten vollen verstaan, dan wien d'ondervindinge zelfs zulks hadde geleert, van welke ontallijke zwaarigheden (door hulpe des geens, die, na dat hy geslagen heeft, geneest) wy door onzen zeer doorluchtigen Prins, Koning en Heer *D. Robbert* verloft zyn, dewelke om zijn volk en erfdeel uit de handen hunner vyanden te rukken en te verlossen, (als een tweede *Maccabeus*, of *Josua*) ongemakken, verdriet, honger, kommer en gevaar, met een vroolijk gemoed heeft uitgestaan; wien ook de Goddelijke bestieringe, (zoo volgens onze wetten als coltuimen, die wy tot onzen laatsten adem toe willen onderhouden) het recht van successie en onzer aller behoorlijke inwilliginge en toestemming, ons tot een Prins en Koning hebben gemaakt: wien wy, alszoo een, door wien het volk behouden is geworden, zoo van rechts wegen als verdiensten, verplicht zyn, en ook willen aanhangen tot voorstand van onze vryheid; doch ingeval dat hy dit zyn aangevangen werk mocht komen te flaken, willende ons, of ons Koninkrijk, den Koning van *Engeland*, of d'Engelze onderdanig maken, dan zullen wy hem, als onzen vyand, en een die zyn eigen en ons recht om verre stoot, van stonden aan zoeken het land uit te dryven; en eenen ander, die ons genoeg zou kunnen voorstaan, en beschermen, tot onzen Koning verkiezen: alzo wy, zoo lang als'er noch honderd van d'onze in het leven overblyven, ons zelve nimmermeer onder de Heerschappye der Engelze eenigzins willen buigen; want het is omgeen roem, rijkdom of eere dat wy vechten; maar alleen om de vryheid, die geen vroomme ziel, dan te gelijk met zyn leven, zal willen verliezen. Hierom dan, Eerwaardige Vader en Heer, bidden wy uwe Heyligheid met onophoudelijke ge-

beden, gebogen knien, en demoedige gemoederen, (voor zoo veel als wy met een oprecht hert, en Godvruchtige ziel by ons zelve overdenken, dat by hem, wiens plaats gy op Aarde bekleed, geen verscheiden aanzien van perzonen is, noch ook onderscheid tusschen Jood of Griek, Schotsch of Engelschman) datze onze tribulatiën, ellenden en zwaarigheden, ons en Gods Kerke door d'Engelze aangedaan, met Vaderlijke oogten aanschouwende, haar gewaardige den Koning van *Engeland* (die zig voor al behoort, met het gene hy bezit, vergenoegt te houden, daar eertyds zeven of meer Koningen met *Engeland* haar plachten te laten payen) te vermanen; dat hy ons Schotten, met een kleintje onsgenerende, hier in *Schotland*, daar wy geen andere wooning hebben, en niet anders dan het onze begeren, in vrede laat henen varen: voor wien wy, om onze ruste te bekomen, al wat in onze macht is (aanzienende onzen stand) willen uitvoeren; want het komt u toe, H. Vader, zulks te doen, dewelke ziet hoe zeer de Heydenen, om de zonden der Christenen, als wilde Dieren tegen de Christenen aangaan: welkers paalen vast alle dagen in waarts gezet, en hoe langer hoe meer nauwer worden. Zyn Heyligheid gelieve met eenen t'overdenken, hoe zeer het des zelfs gedachtenis mocht komen te krenken en verkorten, ingeval, dat God verhoede, de Kerke in enigerley wyze by zyn tyd een verduyftering of opspraak kome te lyden. Hy vermane dan de Christen Koningen die geen oorzaak voor een oorzaak stellende, verziën dat zy het H. Land, om de Oorlogen dieze met hare naasten voeren, geen bystand kunnen doen; daar dit veel eer een oorzaak van de verhinderinge daar van is, dat, om in geringe zaken hare Naasten door den Oorlog t'overwinnen, de nuttigheid voor meer eigen, en de wederstand voor al te zwak worden aangezien. Met wat voor een

een vroolijk herte, dan zouden onze Heer Koning en wy, zoo de Koning van Engeland ons laat geworden, daar na toe gaan? Die alle dingen weet, weet dit wel, 't welk wy aan Christi Stede-houder, en het gantsche Christendom verklaren en getuigen. Indien zijn Heiligheid het zeggen der Engelze Natie al te licht inschikkende, deze onze woorden geen volkomen geloof geeft, of niet na laten wil, haart tot onzer schaamte; goetgunstig te zijn, zoo geloovent wy dan, dat d'allerhoogste God, der lichamen ondergang, der zielen verderf, en alle andere daar uit spruitende onheilen, die zy ons, of wy haar mochten aangedaan hebben; op zijn Heiligheids rekening zal stellen; van welke tyd af wy, als gehoorzame Zoonen, ons zelve zo nu als hier na, verplicht houden om zijn Heiligheid; als Christi Stede-houder, in alles te behagen. Hem nu, als den Oppersten Koning en Rechter, bevelen wy de verdediging van onze zaak, en, onze gedagten op hem vestigende, hopen wy dat het hier op zal uitloopen; naamlijk dat hy ons versterken; en onze Vyanden verdelen zal. God Almachtig beware zijn Heiligheid voor ettelijke jaren in goede gezondheid, tot welstand van zijn Kerke, Amen. *Geschreven by 't Klooster Aberbroth in Schotland. Op den 6 April; in het Jaar der genade M. IIICXX. en in het XV. Jaar van de Regeeringe onzes Konings.*

No. II.

Den Eed word de Schotten, die haar den Proteſtor onderwierpen, opgeleid.

GY zult zijn Koninklijke Majesteit, onzen zouverain Heer, *Edward de 6.* &c. hou en getrouw zijn, ter tijd toe; dat gy door een zonderling verlof van uw eed ontslagen werde, en gy zult zijn Majesteit met alle macht en getrouheid, en oprech-

tigheid dienen tegen alle andere Koninkrijken, Dominien en Potentaten, zo wel Schotten als andere. Gy en zult niets hooren, dat tot nadeel van zijn Majesteit, of eenige van zijne Koninkrijken of Dominien mocht strekken, of gy zult het met alle mooglijke vlijt aan den dag brengen; invoegen dat het zijn Majesteit, of den Heer *Proteſtor*, of iemand van zijn geheime Raad ter ooren come. Gy zult ook des Konings zaken, of affairen in *Schotland*, rakende het trouwen en de Vrede, voor zoo veel in uw vermoogen is, voortzetten.

No. 12.

De Proteſtatie van de Bisschop van Lonnen, gedaan aan de Visiteerders, of de gene die ommegeingen, doe hy des Konings *Bevel* en Homilien ontving.

IK ontvang deze bevelen en Homilien, met deze Proteſtatie van de zelve te willen nakomen en onderhouden, zo ze niet en strijden tegen Gods Wet en d'inzettingen en ordinantien van deze Kerke.

*En li-
bro Con-
cily Feb.
110.*

De Submissie en her-roeping van dien zelven Bisschop, gedaan voor de Heeren van zijn Koninklijke Majesteits Raad, die geduurrig by zijne Majesteit zijn, nevens het stellen van zijn Naam daar onder.

Alzoo ik *Edmund*, Bisschop van Lonnen, op zulken tyd als ik zijn Koninklijke Majesteits, mijns zouverain Heers Bevelen en Homilien uit de handen van des zelfs Visiteerders ontving, zoo een onbedachtzame Proteſtatie gedaan heb, als dat ze nu, (op nader overweging van mijn schuldige plicht van gehoorzaamheid, en uit aanmerkinge van het quaad gevolg daar uit voor andere) my niet redelijk toe schijnt, noch zodanig die met de plicht van een ootmoedige Onderdaan wel mag bestaan; nademaal dan de zelve Prote-

stie, op mijn verzoek, by de Registrateurs van die Visitatie of ommeegang doormaals vast gestelt, en per *Memorie* aange-tekent wierd: zo heb ik het mijn schuldige plicht geacht, om niet alleen voor uwe Eerwaardigheden te verklaren, dat ik in mijn plicht nader overdenkende, van gemelde Protestatie afstand doe, en die herroep; maar ook uwe *Eerwaardigheden* ootmoedig bidde, dat deze mijne herroeping van het voorgaande in de zelve schrift-warande, tot een eeuwige gedachtenis der waarheid gestelt en geordineert mag werden, dat men se uitvoere. Als ook, dat mijn vorige onbedachtzame daden, door uwe vriendelijke bemiddeling, by zijn Koninklijke Majesteit verschoont, en vergeven mogen werden.

Edmund Lonnen.

No. 13.

Steven Gardiners Brief aan den Heer Godzalf, over het gene hem belast wierd.

*Ex M.
S. Col.
C. C.
Cantabr.*

M. R. Godzalf, ik recommandere my van herten in uwe gratie, en danke U. E. niet minder voor de verklaringe uwer goede genegendheid tot my, (zoo als het U. E. opvat) hoewel het met mijn verstand niet over een komt, daar ik tijd en respijt toe gehad heb, om het zelve na te denken, zedert het overlyden van mijn zouverain Heer, wiens ziele God genadig zy. Want deze rekening heb ik gemaakt dat ik tot dit Bisdom beroepen ben geweest, zonder tegen Gods Wet, of des Konings; in het zelve te bekomen, te misdoen. Ik heb mijn Bisdom nu zestien Jaren lang bedient, en tot op dezen dag, op welke ik dezen brief aan U. E. schrijve volvoert, zonder Gods Wet, of des Konings, in het bewind daar van t'over treden; hoewel ik anderzints uit swakheid

gezondigt heb. Indien ik nu mijn derds Rol wel kan spelen, om van dit mijn Bisdom, te scheiden, zonder my tegen Gods Wet of des Konings, te bezondigen, zoo zal ik denken, dat ik het treurspel van mijn leven wel overgebracht en afgehandelt heb; en om nu dit derde deel van mijn Rol wel te spelen, daar over spelen alle mijn gedachten, en bekommering tegenwoordig: want zoo ik my noch tegen Gods Wet, noch des Konings come te bezondigen, dan zal ik my over het ontnemen van mijn Bisdom alzo weinig kreunen, als of my de dood daar van nam. Ik ben alrede van Natuurshalven ter dood verwezen, welk vonnis geen mensch herroepen kan, noch in d'uitvoeringe, daar van my verzekering geven van uistfel, ziende alzo, dat ik nootzakelijk mijn Bisdom aan de dispositie van de Kroon; daar ik het van daan had, zal moeten overlaten, mijn huishouding ook opbreken, en mijn onderwijzinge van de jeugt laten varen; aan dit alles te gedenken, valt my geenzints lastig. In mijn Huis tot *Lonnen* had ik een bevallige Studeer-Kamer laten maken, daar ik een zonderling vermaak in schepte, dies niet te min, liet ik my wel vergenoegen, om mijne Rezidentie op het Land te houden, en die te verlaten; en gelijk als ik het gebruik van iets verlaten heb, zoo kan ik ook alles laten varen, om gerustiger te leven: het en is geen verlies, een beter verwisseling te doen; vroomheid en oprechtheid zijn my meer lief en aangenaam, dan alle de besittingen van dit Koninkrijk; en om in deze tweederlei deugden vry uit te spreken, en rond te mogen gaan, gelijk ik schuldig ben, daar ben ik noch thuis: ja, in de zelve schep ik zulken groot vermaak en troost, dat ik se om geen zaak ter Wereld wil missen, alzo ze de mensch zulken byblyven, daar alle andere Wereldze zaken hem begeven. Niemand anders kan my deze boven-verhaalde deugden ontnemen dan ik zelfs; en zoo ik ze

zelfs.

zelfs my quyt make, dan ben ik zelfs oorzaak van myn eigen verderf, en schuldig aan het verlies van myn Bisdom; waar over zoodanige die hier na janken en gapen; haar zelve meer zullen kittelen; en ieffzoen, dan ze van my te verwachten hebben. Wat andere van en in de Homilien gezeid, of gedaan hebben, daar weet ik niet van te zeggen; of wat voor Homilien en belastingen dat men hier brengen zal, weet ik niet; zodanige als de Boekverkopers onder de gemeene man verkocht hebben, heb ik gelezen en nagedacht, en ben daar uit wyzer geworden; hoe ik my te dragen heb tegens de gene die my hier komen bezoeken, voor wien ik geen manier van Protestatie zal gebruiken; maar alleenlijk eenvoudig my verbinden na eisch der zake, en na dat de vroomheid en oprechtheid, of waarheid, my zullen toelaten te spreken: dewyl ik nooit zal toestaan, 't geen een Christen niet betaamt te doen. Bischoppen behoorden nimmermeer het erfdeel van des Konings Wetten, daar ieder ingeborene toegerechtigd is, te verliezen, om dat zy 't niet en verzoeken. Ik zal my zelve een rechtichapen Onderdaan, nederig en gehoorzaam toonen, 't welk niet en sryd tegens de waarneming van mijn schuldige plicht, aan God, en de behouding van myn recht in dit Koninkrijk, te weten van my niets te belasten, tegens een acte van het Parlement: en deze myn mening heb ik aan de Raad geopenbaart, met verzoek dat daarin voorzien mocht werden, en ik met zodanige verbintenis niet bezwaard, die ik, ten zy dat ik een beeft ware, niet voor by kan: en ik ware snooder dan een beeft, dat ik, na dat ik den Raad de waarheid en reden met woorden had te kennen gegeven, met mijne werken zou schijnen zulks in de wind te slaan. *Myn Heer Prosector*, in een van zijne brieven, die hy aan my schreef, begeerde op my, dat ik niet al te bevreest wilde zyn, en voorwaar ik kende hem, en verscheiden ande-

re Heeren van de Raad zoo wel, dat ik, met my zelve aan Godes en des Konings Wet te verbinden, geen onheil van haar te verwachten heb; en ik wil haar nooit zoo veel oeteeren, dat ik schynen zou zulks te vrezen. En hoe krachtig een acte van 't Parlement is, heeft het Koninkrijk geleert uit het voorval van haar, die men Koninginne *Anna* noemde, alwaar alle de gene die in het huis van 't Parlement tegens haar iets inbrachten, (als 't dat zy 't deden uit een zonderling bevel des Konings, en niet anders dan de enkele waarheid zeiden) pardon van noden hadden, om dat dat spreken tegens een acte van 't Parlement srydig was. Hebt gy ook ooit geweten, of iemand horen zeggen, dat, om het doen van iets dat de Koning, onze voorledene Zouverain Heer zelfs gewild, ingesteld, en atgevordert heeft te doen, hy die de moeite dede en belast wierd zulks te doen, en ook alle andere, die daar handdadig waren; evenwel genootzaakt wierd te bidden om vergiffenis: ik zou U E. ook de perzoon kunnen noemen. Gewillijk zulk een voorval is'er geweest, en ik heb ook de zelve bygewoont, als wanneer geargumenteert wierd, dat tegen een acte van 't Parlement aan te gaan, niemand verschoont, zelfs niet in een geval van verraad, alwaar het dat iemand zulks uit last van den Koning zelfs dede. Gy kunt dit tot uwer onthouding verhalan, als gy uwe gedachten daar over verder laat gaan; en zoo wanneer gy het indachtig al word; dan, vertrouw ik, zult gy op u zelve wat onvernoegt zyn, met my te raden tot d'overtrading van een Acte des Parlements, zonder verzekerd te zyn van pardon, schoon dat het de Koning al gebiede, en dat in der daad de zaak van dien aart is, datter aan het doen daar van niet veel en is gelegen.

En alzo is 't dat ik uwe brieven met wereldze Borgerlijke redenen heb beantwoord, en nemeuwen yver en genegentheid tot my zoo hoog aan als mooglijk is:

en nochtans bespeurt U. E. dat het involgen van uw raad, door mijn eigen doen, my mijn Bisdom zou doen verliezen; daar gy zekerlijk zoud willen, dat ik het zelve mocht behouden; en zoo wensch ik ook, voor zoo veel als het met mijne vroomheid en oprechtheid mag bestaan, doch anders niet, en dit weet God, die U. E. doe welvaren en gezond blyven.

No. 14.

Het slot van Bisschop Gardiner

zijn Brief aan den Protector, inhoudende of de Koning van Engeland tegen de Wetten van 't Land iets vermag te gebieden.

Cotton
Libr.
Vesp.
D. 18.

OF den Koning tegen d'algemeene Wet of een Acte van 't Parlement vry staat, iets te gebieden; is'er niet een Rechter, of iemand anders in het Koninkrijk, die uit ondervindinge daar van meer be hoorde te weten; of dat de Rechtsgeleerde gezeid hebben; dan ik.

Voor eerst, mijn Heer *Cardinaal* had zijn Gezandschap op het verzoek van onze overledene Zouverein Heer, tot *Romen* be komen: nademaal het nochtans tegens de Wetten van het Rijk was strijdende, zo hebben het de Rechters voor een misdad van *Premunire* gecensureert; (dat is te zeggen, dat de mensch zijn goederen aan den Koning verbeurt heeft, en na den lichame gevangen moet blyven) waar in ik triumpheerde, en het voor een Wet van 't Rijk aanzag, om dat de Rechtsgeleerde zulks getuigden, doch mijn Verstand konde daar mē niet over een komen. De Rechtsgeleerde, om deze hare stelling staande te houden, brachten ten voorschijn het geval van mijn Heer *Typtose*, (deze was een Graaf, en wel bedreven in Politieke Wetten) dewelke, schoon een Cancellier zijnde, zijn hals kwam te verliezen, om dat hy met het uitvoeren van

des Konings commissie, tegen de Wetten van 't Rijk misdad hadde: zy stelden ook voor de voorbeelden van verscheiden Rechters, die uit last van den Koning, de Wetten overtreden hebbende, hun leven hadden verbeurt: En dit heb ik uit deze omstandigheden van zaken geleert.

Zedert die tyd een van de Raad zijde, als wanneer veele Plakkaten uitgegeven wierden, tegen het uitvoeren van graanen; als het nu op het straffen van d'overtreeders daar van aanquam, zoo hebben de Rechters daar tegen willen inbrengen, dat het volgens de Wetten, niet en mocht geschieden, alzoo de Acte van Parlement zulks toestond, Tarwezijnde op een zeker prijs gesteld: waar op eindelijk volgde de Acte van Proclamatien, by het passeren, waar van veele andere woorden gevoegt wierden.

Zoo wanneer de Bisschop van *Exeter*, en zijn *Cancellier*, door een enkel perzoon, onder de censure van een *Premunire* raakten, ben ik daar over met den Heer *Andley*, toenmaals *Cancellier*, in zo hooge woorden geraakt, dat hy my dede swygen, my dreigende met zelfs daar toe te zullen vervallen: waar op ik dan van mijn reden een besluit maakte, dat, hoewel ik ten aanzien van haar autoriteit, te weten d'algemeene Wet, daar van afstand most doen, echter niet en konde zien, dat een Perzoon door den Koning geautorizeert zijnde, nademaal zijn Koninklyke Majesteit het opperste gebied op zig genomen heeft, gelijk als ieder Bisschop Opper-hoofd der Kerke is, die Perzoon een *Premunire* onderworpen konde zijn.

Ik argumenteerde op een zeker tyd, in het Huis van het Parlement, doe men zonder eenig gevaar vry mocht spreken; als wanneer de Heer *Andley* *Cancellier*, om my op die tyd eenige vernoeëging te geven, alzo hy wist, dat ik by zommige eenigzins hoog te boek stond: Gy, Bisschop (zeide hy) zijt een fraay Man, set de Acte van *Supremiteit* of *Opperzougeijenschap* na, en aldaar zult gy

besi-

bevinden dat des Konings dorn, aan een geestelijke Jurisdicte bepaald is, en daar staat in een ander acte dat geen geestelijke Wet tegen een algemeene Wet, of Acte van het Parlement zal mogen valideren. En by al dien het, zoo niet en ware (zeyde hy) de Bisschoppen zouden niet den Koning in eenen rang gaan, en van wegen zijn supremiteit de Wet schikken na haar eigen hand, doch wy zullen toezien, (zeyde hy) dat het Primunire nimmermeer van uwe schouderen rake. Dit stak ik doemaals op, en zweeg.

Na dezen is't gebeurt, dat ik in een zeker geval, aangaande Juwelen, genootzaak wierde met des Keizers Ambassadeur *Chapinius*, hier in *Engeland* zijnde, en ook in het Keizers-Hof, voor te staan en te verdedigen, en dat uit bevel, dat des Konings Majesteit niet boven zyne Wetten uitstak, en dat over zulks de Jewelier, al had hy des Konings Acte ondertekent, daar niet mede en konde opdoen, om dat hyze volgens d'Ordre van de wet niet en had bekomen. Het zal nu een jaar zijn, dat ik nevens den Graaf van *Southampton* gecommitteert wierde, om in het Hof der Augmentatie een verandering te maken: alwaar op die tijd tegenwoordig waren, de Heer *Montague*, en andere Heeren uit des Konings geleerde Raad, uit wien ik verstond, hoe verre des Konings macht strekte in iets te doen tegen een Acte van 't Parlement, en hoe gevaarlijk het was voor de gene die haar daar mê moeiden: dit gedenkt my noch zeer wel, en zy konnen getuigen, of dit myn zeggen waarachtig is, of niet; en derhalven in zaken van zoo groot belang onderricht zijnde, heb ik daar over in u' afwezen geschreven zoo als ik de gemeene Rechts-geleerden daar van had horen spreken (na welkers oordeel deze zaken gedirigeerd worden) doch ik en kan het niet inschikken. Zoo wanneer ik van wegen deze materie myn pen op het papier stelde, scheenze my, na datze my de Rechts-geleerden van dit Rijk opdichten, zoo redelijk toe in mijn oog, dat ik niet anders en

dachte of myn Heeren zouden zijn genades wederkomst afgewacht hebben.

No. 15.

De Hertog van Somersset zijn Brief aan de Princes Maria, geschreven in den aanvang van Koning Eduwards Regering.

Madam, na voortgaande democdige recommandatie van mijn perzoon in hare Genades gratie,

Dient deze mijne Missive, om aan de zelve bekend te maken, dat ik den haren op den 2 van deze loopende maand ontfangen heb, waar over ik my aan hare Genade ten hoogsten verplicht houde; dies niet te min ben ik niet weinig hier over bedroeft, dat dezelve met een argwaan is ingenomen tegen my en andere, wien de Koning, uw' Vader, en onze allergenadigste Heer en Mr. d'Administratie van zijn Testament en Uiterste wille toevertrouwt heeft; alzoo het uit deze Missive schynt dat hare Genade d'oprechtigheid van onzen handel in twyfel trekt. Ik vertrou dat men diergelijke fout in ons niet en zal vinden, als hare Genade verbaald heeft; en voor zoo veel myn eigen perzoon aangaat, ik en kenne niet een enkel perzoon onder ons, die met voorbedachten raad verzuymen zal, het allerminste puntilletje in gemelde Testament begrepen, ten volen uit te voeren, voor zoo veel als het met de eere en behoudinge van deze tegenwoordige Koning onze Heer en Mr. zal mogen bestaan, en op geen ander wyze houd' ik my verzekert dat hare Genade, nog yemand van zijn getrouwe Onderdanen zou willen hebben; dat het effect zortere; niet twyfelende of onzen handel en bedryf hier in, en in alle andere zaken ons aanbevolen, zodanig zal zyn, datze haar voor degantsche wereld, zoo ter eere van ons, als tot ontlastinge onzer consciencien, genoeg zal kunnen verantwoorden.

Daar nu hare Genade schryft, dat het mecht

Cotton
libr.
Fau-
sim.
C. 2.

sneefte deel des Rijks, uit een booze vryheid en vermerenheid, in zulk een scheuringe en verdeeltheid is geraakt, dat, zoo wy Executeurs haar niet en zoeken te brengen tot dien stand, waar in onze gewezene Mr. haar gelaten heeft, dat zy dan alle gehoorzaamheid zullen laten varen, ten zy dat men na hare phantafien en pypen wil dansen; en dan moet hier immers op volgen, dat de Koning niet wel gedient zal worden, en alle andere Koninkrijken ons lasteren en bespotten zullen, en dat wel te recht. *Madam*, voor zoo veel als deze woorden door u geschreven of gesproken, in onze ooren niet wel klinken, zoo kan ik my niet laten voorstaan, datze uit het sincer gemoed van zoo een deugdzame en wijze *Princes* gevloeit zijn: maar veel eer door het aandryven en ophitzen van zommige liefdelooze en boosaardige menschen, waar van men (helaas!) in deze onze verdorvene eeuwe al te veel gewaar word. Doch evenwel moet men zoo slecht niet zyn, dat wy aanhet gesnap van ydele menschen, en het doen van andere Koninkrijken en Landen, zoo swaar zouden tillen of in acht nemen; als dat wy om die uitstrooyinge onzen plicht, die wy Gode, onzen Zouverein Heer en Koning, en ons eigen Vaderland schuldig, zyn zouden verwaarlozen, want dan zou men met recht de Naam van booze Dienaren en Meesters mogen dragen; maar God de Heere moet gedankt zijn, zijn Koninklyke Majesteit, onze tegenwoordige jonge Mr. heeft zig tot hier toe zoo wel gequeten en gedragen, dat alle zijn getrouwe Onderdanen meer reden hebben, om van herten dankbaar te zijn, voor de veelvoudige weldaden aan zijn Koninklyke Majesteit, zijn Volk en het Rijk bewezen, zedert den eersten dag zijner regeringe, tot dezer uure toe, dan daar over moeyelijk te zijn; en om daar uit by zig zelven veel eer te oordeelen, en denken, dat God aller menschen herten kenner, een welgevallen heeft in zijne Ministers of Dienaren, die niet anders beoogen noch behertigen, dan

de ware eere Gods, de behoudenis van des Koningsperzoon, en der ruste en welstand zijner Onderdanen.

Daar nu haar Genade met eenen schrijft, dat de Koning onze laatste Mr. haar Genades Vader, een Godvruchtige Ordre en ruste in zijn Rijk, ten tijde zijns overlydens nagelaten had: en dat, zoo wel de Geestelijke als Wereltlijke Heeren van het gantsche Koninkrijk, niet alleen zonder dwang zijn handel en bedrijf, voornamelijk in zaken van Religie, ten vollen toestemden; maar ook in allerley discours, waar van haar Genade schrijft zelfs eenigzins getuige te konnen zijn; over welke woorden van haar Genade ik my eenigzins moet verwonderen: al zoo zy; (by aldien datze haar zelven gelieve verinneren, wat al moeite, arbeid en ongemak; d'andere Koning al heeft uitgestaan, al eer hy zommige van die stijfzinnige Papisten konde reformeren en vermuruwen) bevinden zal, datzy oorzaak waren, dat zyne Onderdanen tegen hem opstonden en rebelleerden, ja, hem dwongen het Swaard in de hand te nemen, en dat niet buiten gevaar van zijn eigen Perzoon en Rijk: helaas! waarom zou toch hare Genade die onregeltheden en beroerten vergeten; die dit Adderen-Geflachte tegen zijn edele perzoon in 't werk stelden, die niet anders als de Verdadinge van de zake Gods voor hadde? Hebben ook niet zommige van dit zelfde boosaardig geflachte, te weten die Roomze Secte, zoo wel binnen als buiten zijn eigen Rijk; dikmaals samen gespannen, om hem aan een kant te helpen? 't welk dikmaals en klaar bewezen wierd, tot beschaamtmakinge der gener, die daar in het verborgen de hand aan sloegen. Op die tyd heeft de gantsche Geestelijkheid, noch ook Wereltze Perzoonen, zijn Goddelijke Ordinantien tot en vollen niet in gevolgt, als haar Genade daar van schrijft. En is ook zijn Koninklyke Majesteit, hoogloffelijker gedachtenis uit dit leven niet verhuift geweest, al eer hy de reglementen en ordinantien, (welke

(welke hy voorgenomen had in zijn Rijk te stellen, had hem de dood niet verraft) geheel en al konde uitvoeren? gaat dit niet vast en zeker dat geen zoorde van Religie in het uiterste van zijn leven ten volen is geëffectueert geweest, maar oprichten gedreven heeft: invoegen het zoo geschapen stond, dat wy alle met den anderen overhoop gelegen zouden hebben, had ons God alleen niet te hulpe gekomen? en dunkt het haar Genade oirbaar, dat het noch zoo zou blyven? dit verhoede God. Wat voor een hert-zeer en droefheid dat het was, voor dien Koning, onzen laatsten Meester, dat hy den tyd zyns verhuizens, doe als voor oogen zag, alzooy hy wiste dat de Religie noch zoo niet vast gestelt was, als hy voorgenomen had te doen: konnen ik en andere meer getuigen; en wat hy daar in noch al meer gedaan zou hebben, had hem God in het leven gespaart, is veel bekent en my ook niet onbewust. Oordeelt nu haar Genade, die zoogeleert is, en in Gods H. Woord behoorde bedreven te zijn, dat de ware Religie en kennisse der H. bladeren een ongestadigheid en enkele phantafie is? om Gods wil, slaa het blad om; en zie ondertuffchen op d'ander zyde, ik wil zeggen; met een ander oordeel, 't welk moet geschieden uit een ootmoedigen geest, door de Vrede des levendigen Gods, die uit zyn enkele goedertierenheid en barmhertigheid haar Genade daar mede overstortte tot des zelts vernoeving, en na het gedurig wenschen van haar herte.

No. 16.

Zekere Verzoek-Schriften by de Geestelykheid, in het Lager-Huis Vergadert, ingesteld: en voorgedragen den zeer Eerwaard. Vader in Christo, den Aarts-Bisschop van Cantelberg, en d'andere Bisschoppen van het Hooger-Huis:

dienende tot voortzettinge van zekere navolgende Artikelen.

I. D At Kerkelyke Wetten in dit Koninkrijk door twee-en-dertig perzoonen, of zoo veel als zyn Koninkl. Majest. zal gelieven te nomineren en ordineren, ingesteld en bevestigt mogen werden; in effect als het laatste Plakkaat, uitgegeven in het 35. jaar van Koning *Henrik de 8* Hoogloflijker gedachtenis: invoegen dat alle *Ecclesiastijke Rechters*, haar na die Wetten regulerende, geen gevaar mogen komen te lyden.

*Ex
M.S.
Dr.
Stil-
ling-
sect.*

2. Dat ook volgens d'oude kostumen van dit Rijk, en den inhoud van 's Konings Billet tot het beroepen van een Parlement, 't welk noch houd, en altyd gehouden heeft, aan de Bisschoppen van ieder Bisdrom, de geestelykheid in het Lager-huis hare Vergadering houdende, geëpaart en vereenigt mag worden met het Lager-huis van het Parlement; of andersins dat alle zodanige inzettingen en ordinantien, die de zaken van Religie of Kerk raken, niet en mogen passeren voor en al eer de voornoemde Geestelykheid de zelve na gezien, en hare stemmen daar toe gegeven zullen hebben.

3. Alzooy door een zeker gebod van Konink *Henrik de 8.*, zekere Bisschoppen en geleerde mannen geordineert waren om de Liturgie, of dienst in de Kerk te veranderen, en een ander bekwaam; welke mannen, volgens de zelve commissie, zekere boeken, zoo haar bericht is, hebben gemaakt: zoo is derhalven het verzoek van deze Geestelykheid, dat zy de zelve boeken mogen overlezen en doorzien, tot een spoediger voortzettinge van een Liturgie, die daar na aangericht zal worden, en in het licht komen.

4. Alsook, dat zodanige Perzonen die tot eenige geestelyke bedieningen, of beneficien beroepen zyn, zeker salaris

P mo-

mogen trekken tot hun noodig onderhoud dienstig, en om andere onkosten daar aan dependerende, te kunnen dragen, in het eerste Jaar, als zy de Eerstelingen hunner Vruchten opbrengen.

Of de Geestelykheid in het Lager-Huis vergadert, hare meeninge vry uit mogen spreken, zonder gevaar van Plakkaat of Wet?

No. 17.

Een tweede Verzoek-Schrift van den zelve inhoud.

*Ex M.
S. Dr.
Stil-
ling-
Brett.*

AL zoo de Geestelykheid alhier in het Lager-Huis by den anderen vergadert, een ootmoedig Request aan den zeer Eerwaardigen Vader in Christo, mijn Heer Aarts-Bisschop van Cantelberg, en alle d'andere Bisschoppen heeft overgelevert: dienende, om zijn Koninklyke Majesteit, en den Heer Protector hier toe t'induceren, dat gemelde Geestelykheid, volgens den inhoud van des Konings Billet, en d'oude Wetten en costumen van dit Rijk, by 't Huis der Gemeente, in het Lager-Huis van dit tegenwoordig Parlement, een plaats mag opgeruimt worden, om aldaar te zitten als ledematen, reprezenteerende de Gemeenten-staat, en als des Konings ootmoedigste Onderdanen. Ingeval nu dit haar verzoek niet en mag toegestaan worden, dat dan geen Statuten noch Wetten, die de Christelyke Religie, of voornaamlyk de Perzoonen, bezittingen, Landeryen, inkomsten, Jurisdictionen, goederen of Vee der voornoemde Geestelykheid aangaan, voor vast en onwederroepelyk mogen worden ingestelt, al eer de Geestelykheid daar van eerst ver wittigt is geweest, of haar antwoord en redenen daar over zijn gehooft. Deze Geestelykheid verzoekt in alle ootmoedigheid, te weten wat gemelde Heeren Bisschoppen in hun verzoek-bede gedaan hebben, op dat zy des nood zijnde, uit hun getal zoodanige kloeke en verstan-

dige Perzoonen mogen kiezen, die dit hun Request, uit de naam van haar allen, mag aanbinden en uitvoeren.

Nademaal ook in een zeker Statuut of Willekeur, door autoriteit van het Parlement tot Westmunster, in het 25 Jaar, van Koning Henrik de 8. bevestigt, de Geestelykheid van dit Rijk, de Koninklyke Hoogheid haar onderwerpente, bekende en beleed, na de waarheid, datze altyd door des Konings billet by een geroepen is geweest, en ook noch behoorde te vergaderen: en datze ook verder, op het woord des Priester-schaps, beloofd van nooit na dezen haar te zullen verftouten, om eenige nieuwe Reglementen, Wetten, Inzettingen, Ordinantien, of wat Naam datze ook zouden mogen dragen, by der hand te nemen, op te halen, te eygenen, in 't werk te stellen, te bevestigen, te verbreiden noch uit te voeren, zonder dat zijn Koninklyke Majesteit zijn stem, consent en vryheid daar toe eerst verlene: op conditie dat een ieder Perzoon onder de Geestelykheid hier in breukvallig bevonden, en daar van overtuigt wordende, in gevangenis zal worden geworpen, en boete moeten geven, na des Konings welgevallen. En dat geen Wetten, Inzettingen noch Ordonnantien binnen dit Rijk, door autoriteit van deze by een vergaderde Geestelykheid gemaakt, noch in 't werk gestelt zullen werden, die tegen des Konings Eer-titel, Costuimen, Wetten of Plakkaten van dit Rijk zullen komen te strijden; welk Plakkaat naderhand vernieuwt, en in het 27. Jaar van des Konings Regeeringe vast gestelt is, als wyders blykt uit den inhoud van beide Plakkaten. Deze Geestelykheid, uit autoriteit van des Konings billet, voort by een vergadert zijnde, verzochten dat zijn Koninklyke Majesteits schriftelyk consent voor haar verworven en toegestaan mocht werden, volgens het effect der voornoemde Plakkaten; haar autoriteit gevende; om zoodanige zaken te mogen by der hand nemen, verhandelen, spreken, en openhertig hare stem-

men daar toegeven, 't welk zy anderzins niet en zouden mogen doen, dan op voorverhaalde boete en straffe. Deze Geestelijkheid verzoekt, dat zodanige zaken die de Religie treffen en disputabel zijn, in stilte en goede Ordre onder haar in dit Huis verhandelt en overwogen mogen werden, op dat de waarheid daar van te klaarder mag blyken, en dat de twyfelzinnigheden ontdekt en nauwkeurig nagevorscht zynde, de menschen van de gerustheid hunner gemoederen, en haar tyd wel besteed te hebben, ten vollen verzekert mogen zyn.

No. 18.

Een zeker geschrift aan Koninginne Elizabet, en naderhand aan Koning Jacobus vertoont: meldende van geringer soorten van Geestelijke perzonen in het Huis der Gemeente voeren.

Bewijs-redenen om hare Majesteit te bewegen tot het Admitteren van Dekens, Aarts-Diaconen, en zommige andere van hare bejaarde en wyse Geestelijkheid in het Lager-Huis van het Parlement.

1. I N voorgaande tyden, zoo wanneer Kerkelijke zaken niet altoos, of zeer zelden, in die Raad verhandelt wierden, heeft men geestelijke perzonen aangezien voor mannen, dienstig bequaam om in Borgerlijke affairen van dit Ryk, niet alleen raad te geven, maar ook uitspraak daar over te doen.

2. Het opperste gezag, in geestelijke zaken te mogen voeren, is niet onlangs eerst op de baan gekomen, en toegestaan, maar wederom aan de Kroon gehegt, en haar opgedragen; en daar is een order by de Wet alrede vastgesteld, hoe men alle misbruyken in de Kerk zal verbeteren,

zoo dat geen zaak die de Religie aangaat, in dat Huys mag werden verhandelt, zonder haar Majesteits speciale toelating, of het strekt merkelyk tot verkorting van haar Koninklijke Eer-Titel, en tot verachting van gemelde Order.

3. Het zal hare Majesteit gelieven deze manier van doen, dat Kerkelijke zaken aldaar gedebatteert en eenigzins afdaan mogen werden, in te schikken. Hoe veel nootzaaklijker is het nu, dan het was in vorige tyden, dat zommige perzonen uit de Geestelijkheid de zelve bywonen.

4. * Het blykt niet, om welke redenen, dat zy daar buiten gesloten wierden: maar volgens het algemeen gevoelen zou het hierom zyn: of om dat de Koning op zommige van haar verstoort zynde, het gantsche Collegie daarom zoo zwaar straffe: of dat anderzins de eerzucht van een onder haar, de loosheid van een ondermynende Politicus aantreffende, deze nodeloze scheiding veroorzaakt heeft.

5. Zy werden noch heden ten dage door verscheiden brieven gedagvaard,

P 2

hou-

* In een zeker Extract uit deze Zelfde papieren genomen, en aan Koning Jacobus overgelevert, is dit Artzykel aldus verandert. Men oordeelt, dat de Geestelykheid vallende onder de Censure van een Premunire, en bygevolg niet langer onder des Konings bescherming staande, de Koning haar ingenade heeft willen aannemen, doch niet wederom oprichten. Op deze wyze, voor zoo veel men kan vernemen, ving deze scheiding aan; hier op de schrandrheid van een groot Politicus vallende op de Ambitie van een alimmers zoo aanzienlijk Bisschop, heeft deze scheidinge doen continueren; onder dezen deckmantel, dat het meest tot des Konings eere, en van zyn Geestelykheid zou dienen, dat zy op haar zelve in stilte in twee byzondere Vergaderplaatsen bleven, overeenkomende met de twee Huizen van het Parlement. Bisschop Ravizias, met zyn eigen handschrift wil op de wonde van deze scheuringe, ofschedinge, verscheiden andere krachteloze playfters, tot genezinge daarvan, leggen.

houdende aan hare byzondere Bisdommen, ondertekent met des Konings groot Zegel, om hem in het Hooger Hof, of Huis des Parlements met raad en daad t'assistieren.

6. Al is 't dat de Geestelykheid en Hooge Schoolen de slechtste Iedematen van deze Gemeente-staat niet en zijn, echter ten dien aanzien zijn ze boven alle andere slijmst daar aan; want in die Vergadering heeft yder Graafschap hare Ridder, ieder Stad hare Burgers, de Geestelykheid en Hooge Schoolen zyn daar van versterken.

7. De wijze Raad en Rechten van dit Land zyn gezind, dat geen Onderdaan aan de Wet gehouden zal zyn, daar hy zelfs in eeniger mate zyn consent niet toe gegeven heeft; doch de Geestelyke perzoonen en Hooge Schoolen, mogen, volgens de Wet, daar nu onder betrokken worden, zonder haar consent, zonder haar rechtveerdige defensie, zonder dat zy daar van weten.

8. De veelerhande voorstellen, op de baan gebracht, tot zoo merkelyk nadeel van de staat en stand der Geestelykheid, en Universiteiten, of Hooge Schoolen, met zoo grooten drift in dat Huys nu behertigt, zouden dan t'eenemaal de mond gestopt, en haast geweert worden door de bedaarde en bondige antwoorden van de bywezende Geestelykheid.

9. Het zou de reputatie en achtbaarheid van de Geestelykheid vry veel wederom te recht brengen, en vergoeden, die nu groote spijt en verachting onderworpen is, zoo doorgaans over al het Land, als in het byzonder in dat Huis. En al wie godvruchtig en wys is, die kan haast merken, dat het verachten van de Geestelykheid, den weg baant tot Atheïstery, en allerlei godloosheid. De menschen zyn meer vleeschelyk als Geestelyk gezind, laten haar door gemeene uitwendige middelen leiden, en door ongemeene inspiratien niet lichtelyk gezeggen; en hierom is het dat

zy der gener leeringen lichtelyk in de wind slaan, van welkers Perzonen zy geen werk altoos maken.

10. Slaa uw oog op de gantsche Wereld, zoo Christelyke als onchristelyke, en zie eens of de burgerlyke staat over al niet onderschraagt en onderhouden word, door d'achtbaarheid en autoriteit van hare Geestelykheid, zoo wanneer se dezelve onderworpen is: gelijk als in het tegendeel, alwaar de Geestelykheid in geen aanzien is, maar veracht word, aldaar ontstaat een heerschloosheid en wan-ordér. De Vreeze Gods werkt in ons een gehoorzaamheid aan de Wereldlyke Overheid, niet de Wetten, niet dwang; het eene mag het gebieden, het ander d'Overtreddinge daar van verbeteren, doch de Religie alleen, baart een Vreedzame onderwerpinge.

11. De Geestelykheid, boven alle man in Engeland, is'er veel aan gelegen, dat de tegenwoordige Staat by dien stand blyve, zonder eenige verandering; daarse nu gelukkig in bevestigt is: hoewel sommige Perzoonen in dat Huis lichtelyk mogen denken, dat het voor haar goed ware in trouble waten te visschen, of dat d'allerminste verandering voor haar beter zou zyn, dan haar tegenwoordige stand, daar ze zoo qualijk mē te vreden zyn, en dat van wegen haar eigen of onzuinigheid, of boosaardigheid, of kribbige styfzinnigheid.

12. Zoo God ons hier na, volgens zijne rechtveerdigheid om onze zonden quame te straffen, in ons te beroven van de blijdschap onzer herten, dies niet te min hoe grootelyks zou het dienen tot zijner eere, tot welven van dit Land, en des zelfs hoogloflijke gedachtenis, indien het slechts hare Majesteit geliefde, dat een zeker gedeelte van de Geestelykheid, eigendom mocht hebben aan dat Huis, alwaarse de godvruchtige regeringe, in hare dagen bevestigt, mocht voorstaan en bewerken tegen alle nieuwigheden der Papiſten en Puriteinen?

13. Ondertuffchen zal haar Majesteit, (t welk God gunne dat van geslachte tot geslachte mag duuren) daar op mogen vast gaan, datter eitelijke Perzoonen meer in die Vergadering zijn, die immer en altoos haar zelven wilvaardig zullen toonen, om hare Majesteits eere en aanzien op te houden en vast te stellen, al wat tot des zelfs behoudenis en troost mocht dienen; als menschen die naakt Gods goedheid van hare Koninklyke goedertierenheid, en bescherming afhangen.

14. Het zou de glans van d'achtbaarheid en autoriteit van die Vergadering vry helder doen uitblinken: by aldien datse met meer Mannen van Religie, of godvruchtigheid, geleertheid en discretie verciert ware, daarse nu van jonge Perzoonen, Dienstknachten, en Uirlanders niet vry is, die met onrecht in dat Huis zijn ingesloopen.

15. En dies te nooger is het, datter in die Vergadering meer mannen waren van een bedaard gemoed, en kloek verstand, die de korzelheid en styfkoppigheid der gener, die haar zelven aldaar ingedrongen hebben, in balans mogen houden: voornaamlyk als men denkt, dat een enkel Cypher getal van 1 by een ogezet zoo wel tien kan maken, als de beste man, die in dat Huis de stem voert.

No. 19.

Een Brief van Martinus Bucerus aan Gropper.

Genade en Vrede zy u, zeer geleerde en Vriendelyke man, toegewenscht.

D At ik niet eerder op uwen Brief antwoorde, is, behalven het waarnemen van mijne bediening, daar van noch meer d'oorzaak, dat het voor my niet genoeg bleek, hoe het te gelyk mijn liefde t'uwarts, mijn bediening en de tegenwoordige gelegentheid des tijts voegde te

antwoorden. Doch evenwel, alzo God voor de liede alles doet wel gelukken, en vruchtbaar maakt, zoo is het dat ik daar door aangedreven zijnde, en door des zelfs ingeving antwoorde.

En voor eerst daar op, dat ik U. E. van mijn aankomste en bediening te voren niet gewaarfchouwt heb. Het gene over gantsch Duitschland ruchtbaar was geworden, selfs daar ik van dat beroep niet verzekert en was, dacht ik niet dat voor u verholen konde blyven. Zoo dra ook als ik was aangekomen, en iets van mijne bediening by der hand genomen had, heb ik U. E. begeert te spreken. Voorwaar ik en heb niet lievers gewilt, dan voor alle dingen van U. E. geleert en onderwezen te werden. Christus weet hoe veel ik van U. E. houde. Daar U. E. schrijft te wenschen, dat het met my zoo gelegen ware, dat ik in de gonst en gratie van de Geestelykheid, en het Volk van uw Stad *Keulen* mocht staan; doch dewijl zig de zaak nu anders opdoet, zoo kan ik het U. E. in het allerminste niet verwijten. Mijn waarde Vriend *Gropperus*, niets hier van leg ik U. E. te laste, nadien ik vertrouwe, dat gy my voor die perzoon aanziet, daar ik U. E. voor aanzie, en dat gy my zoekt by andere daar voor te recommanderen.

Maar laat ons nu hier nevens eens gedenken, wat voor een Geestelykheid ik aldaar, wat voor een Volk, en waarom minder aangenaam mocht zijn, en niet behagen; alzo de Geestelykheid, en Christi Volk met haren Heer geen Perzoon aanzien, in de gene die Christum aanroepen, voornaamlyk in zoodanige, wien ons eenige opinie van onze Religie aanprijs: al is het datse bevonden worden, Christo smaathed aan te doen, zijn Woord te verlaten; en zijn Kerk een laster op den hals te werpen. Onze Wet veroordeelt niemand, ten zy dat men eerst uit hem komt te verstaan en te weten, wat hy gedaan heeft. Laat haar eerst horen, weten, daar na oordeelen: willense niet ho-

ren noch weten, zoo en konnenze ook met recht niet oodelen. Dit is een gewoonlijke antwoord, doch gy weet ook dat het steunt op een Goddelyk recht der menschen natuur ingegrift.

Maar ô Geestelykheid, ô des Heeren lot, en hebbende Christum tot haar lot! Ik danke Christus mynen Heer, dat uwe Geestelykheid en volk in my niets zullen vinden, waar over zy my met eenig recht zouden mogen verwerpen, ik zweye vervolgen. De Heere heeft my aangenomen; het komt dan de Dienaren niet toe, te verwerpen: Christus heeft my in zynen dienst gesteld, geen geestelyk perzoon Christi zal begeren, dat ik daar uit verdreven worde. Zy erkennen en hebben malkanderen lief, en zetten een en het zelfde werk voort alle die door Christi geest leven, en gedreven worden: dewelke nu de zelve niet en hebben, behoren hem niet toe, hoedaanig ook zy haar zelve, of andere haar noemen.

Dit sloot haar tegen de borst, dat ik in iets dat de Canons of regelen der Kerke aangaat, doch door menschen slechts ingesteld, overtreden heb. Indien haar dit om Christi Kerk, om des zelfs stichtinge of ciezaad inshaagde, zoo zouden zy dan zoo afgryfslyke en openbare Simonien, Kerkzoveryen, schandelyk en vuyl leven zoo lang niet verdragen hebben, en als noch lyden, daar de Canons en Goddelyke Wetten de zelve zoo zeer tegen spreken: hier uit volgt dan; dat Christi waarheid en vryheid in my haar aanstoetelyk is, niet d'overtredinge der Canons, waar mede zy zelfs in de hoognodigste geboden en Wetten geheel en al, en zoo veel eeuwen nu lang, den spot gedreven hebben.

Ik zal my zelvendan in den Heere hier mede troosten: zalig zyt gy, als u de menschen smaden, haten, van haar stoten, uitschelden, en uw' naam, als niet noemens waardig, verwerpen, om de Zone des menschen wille, die in den Hemel zit. Voorwaar, de Vader ziet al dit

woelen tegen het Ryke zijns Zoons aan, en zal haar haast in zyne verbolgentheid toespreeken: Zyne barmhertigheid verhoede het gene daar aanvolgt.

Het is voorwaar een beklaglyke blindheid, deze zeer heldere sackel Gods niet te zien, en een onuitspreklyke dommigheit deze zyne oordelen niet te voelen; want zy zien en horen alle dagen, op datze mogen verplettert worden, die tegen deezen steen des aanstoofs aanlopen, en op datze ook zou mogen verpletteren, de gene daarze op valt: en nochtans arbeiden zy om dezen Steen, wien de Vader in *Zion* tot een fundament en Hoeksteen gelegd heeft, te verwerpen. Edog deze zaken doen u ook smerte aan, en gy beklagte met my: alsoo gy voorziet wat al zwaarigheden datze mede brengen, en noch al na haar slepen zullen.

Ik versta dat de meeste veel zuiverder prediken dan men voor dezen plag te doen, ik zelfs heb ook zommige van haar gehoord, in welkers Predikationen men niets hoorde te bestraffen, of daar mocht noch wel meer van gezeld worden. Want ten aanzien van d'ontzaccelyke hoogwaardigheid van Christi Majesteit, moet men alle zaken van Christus verkondigen: te weten met d'allergrootste klaarheid, vrymoedigheid en kracht, niet om veel voortreffelijke dingen te bedenken of te spreken, maar om op God meer en meer te vertrouwen, zyn naam te loven: ja, men moet Heiliglyk Prediken, zoo wel met alle onze werken als woorden. Hierom is 't ook dat tegenstrydige dingen tegen over malkanderen gesteld worden, op datze dies te meer mogen uitblinken: doch men moet ook in zyn Predikatie particuliere zaken verhandelen tot meerder vermaninge.

In de Kerk een Duive toegewyd, zegt men dat voor den Afgod van dat beeld een kleed toegemaakt word, dat meer als honderd guldens kost: zoo de Pastoor nu van dit Karspel, Christum zuuyver en met kracht

kracht verkondigt, hoe kan hy dan een afgodery gedogen, daar men zig zoo over schamen moet? zoekt hy met eenig schyn te beweren, dat men een Beeld mag vercierden, waarom schryft hy dan zodanige eerbieding niet voor, die zelfs de H. Oud Vaders getuigen den Martelaren aangenaam te zyn; te weten een eerbieding die met Christi Kruis over een komt: edoch gelijk alsze Christus met hare woorden alles toefchryven, maar metter daad veele dingen doen, en behertigen die tegen Christus aangaan: zoo makenze ook dat het volk wat vermaak mag scheppen, in een leeringe die haar smaaklijker valt, en daar hare ooren meer na jeuken: naamlijk dat zy met hun gantsche leven en Religie by allerley superstitionen, en onreynheid des levens, daar zy te voren aan vast waren, mogen blyven.

Men roemt de groote devotie des volks hier in, en hare eerbiedigheid tegen hare Herders, doch hier in bezondigen zy haar noch meer, nadien haar Christus op een zeer eenvoudige manier zelfs in alle ceremonien niet en word voorgedragen en verkondigt. Maar ô doornen van wonderinge en wereldsch interesse! ô schraal akker en boosaardige humeur, waar in de hitte des Kruices het opkomende zaad zoo doet verdorren! Dit schrijf ik aan de gene wien het aangaat. Aan u en twyfel ik niet, of de eere Christi, en de verdadinge van zijn Ryk gaat u, zoo als gy ook schryft, ter herten: dies niet te min bid ik u om Christi wille, dat gy het gene gy daar byvoegt, vlytig, en als in de tegenwoordigheid van de Heere Christus meugt uitvoeren.

Maar ik heb nochtans op Christi zaak zoo hard niet willen dringen, als dat ik, daar ikze voortgezet wil hebben, de zelve meer zou tegen houden. Men behoort een yver tot God te hebben, maar met verstand. Deze dingen zyn recht zooveel verstaan worden; edoch hier toe is van noden, het verstand des geests, niet

des vleeschs. Christi zaak en moet noch en mag in haar zelve niet aangedrongen worden, dan door onophoudelijke gebeden, en met een zedige, zachte, Godsdienstige, doch vrye, klare en oprechte belydenisse en predikinge van Christus, die niet alleen woorden, maar voornaamlyk uit de werken kome te blyken. Dit wetende en doende, heeft men een yver met verstand, en dan konnen wy Christi zaak enkel voortzetten, niet tegenhouden: Want *Christus is alle macht gegeven in den Hemelen en op Aarde*, overzulks hebben de Paus, de Monniken, Vermomde, en alle andere, hoedanig datze ook geintituleert mochten zyn, van haar zelve geen macht, die waarlijk geen ronde en zuivere verkondiginge van Christus mogen gedogen. Het staat ons zomtyds vry, Christi Euangelium te verzwijgen; maar by Honden en Verkens; ja, zelfs by de zelve mag men niet zwygen, als het op Christi eere aankomt: maar het zelve kloekmoedig belyden, hoewel haar niet in het brede verklaaren, dat is, dit Heylige haar voorwerpen, en deze Paalen voor strooyen.

Zynder die ons Lutherze niet en mogen verdragen, en nochtans van Christi Rijk geen afkeer hebben? waar, en wie zynze toch? want die iets van Christus hebben, die mogen niemand, onverhoort, de zaak niet wetende, haten noch veroordelen; aangezien Gods kinderen Christi spraak kennen, zyne Schapen hem op zyn stemme navolgen, door wien hyze ook laat horen.

Ingeval zy eenige Reformatie der Kerke zoeken, zoo zullenze dit buiten twyfel zoeken, dat alle Ledematen Christi, onder een hoofd, Christus, wederom verzameld, by een vergaderd en verkoren mogen werden. Laat dan niemand van de gene die de rechte Reformatie waarlijk behertigt, eenig mensch (onder wat schyn dat het ook zy, al is het dat hy, uit afgunstigheid tot Christi Kruys, ye-

mand schandelyk mocht bedrogen hebben:) afweren van dit H. werk van de Kerken te herstellen, inzonderheid daar het Sonne-klaarder is, dat de Roomschgezinde geen verandering altoos zullen willen lyden. Wat dan? zullen wy niet trachten om ons Vaderland, van zoo verderflijke listen, en lagen, d'eenne tyd of d'ander te verlossen; op dat wy eindelyk met eenen monde Christus mogen verheerlijken? Laat ons de Wyu-ranken niet t'eenemaal affnoeyen, en Druiven zoeken aan doornen. Laat Christi voorafgaande oordeel by ons gelden, en die aangenomen heeft, laten wy mede-dienst-knechten, de zelve niet verstoppen. Wat eenen yegelyk gegeven zy, kan men lichtelyk zien: een ieder boom na datze geplant word, na datze ge-aart is, brengt Vrucht voort. Laat ons de ergernis van het Kruis, daar Christus by is, niet vlieden: en zoo wy ons Christi niet en schamen, laat ons dan ook zyner Dienst-knechten niet schamen. *Paulus* schryft aan *Timotheus*, dat hy zig de getuigenisse onzes Heeren, noch zyner, zyne gevangene, zou schamen. Zoo lang dan als wy op deze wyze des Heeren werk in oprechtheid doen, zoo zal onzer niemand, die Christus toekomt, zig schamen, hoe zeer ons ook de Wereld onder de Verdorrende mocht rekenen. Daar en is geen zaak, waar in iemand diefe oprecht doet, meer begeert geholpen te werden, alwaar het dat alle schepzelen hem daar in behulpzaam konden zijn, als de zaak van de Christelyke Reformatie.

Zommige, vertrouw ik, zullen (zegt gy) toornig worden, een heftig geraas maken, en des Heeren werk zoeken te verhinderen; dat en geloof ik niet: zy en zullen het ook niet kunnen doen. En of schoon *God de Heer* al toe liet, datze zeer zware zaken tegens zijn Rijk uitvoerden, daarom moeten wy kinderen Gods niet swygen; wy moeten in deze zaak van Christus niet veinzen, niet toegeven.

Gy belast my niet te vermoeden, dat gy aan het aas des Werelds zoo vast zijt geraakt, dat gy des Heeren Kruis zoud zoeken t'ontgaan, des noot zijnde, en als gy ziet, dat gy daer eenige Vrucht mē kund doen: Voorwaar by de Vromen daar het te paskomt, getuig ik dit altyd van u, dat gy voor my veel meer dingen in Christi zaak tot noch toe altyd metter daad bewezen hebt, als gy beloofd had, of met woorden schein te kennen te geven: wat nu my zelve aangaat, daar my nu van iemand het tegendeel is wedervaren, ten ware dat ik van u als een lidmaat Christi, en een Perzoon met uitstekende gaven begaafd, veel hield; geloof my; de Heere heeft my de genade gegeven, om over het gene aanzienlijk is in de Wereld, my niet te verwonderen; ik en zou uwe Vriendschap en gemeenschap zoo zeer niet gezocht, noch u zoo in eere gehouden hebben: maar ik sineke God den Heere, dat hy u geve te zien waar, wanneer, en op wat wyze gy Christi Rijk Vruchten mocht toebrengen: en dat hy u moed geve en versterke door een krachtige contemplatie van zijn Macht en Majesteit; op dat gy met waarheid moogt zeggen: *Het zy verre van my; dat ik zoude roemen, anders dan in het Kruise onzes Heeren Jesu Christi: door welken de Wereld my gekruicigt is, en ik der Wereld.* Zoo veel schatten, eertitulen, omslag in de Wereld, zijn echter doornen, zijn nochtans lasten. Gy zijt een Bisschop onzes Heeren Jesu Christi, wiens voornaamste ampt het is, Christum te Prediken. De Heiligen van ouds lieten niet toe, dat een Geestelyk Perzoon Voogt over Weeskinderen zou zijn, of de zorge voor Weduwen op zig nemen; zoo hebben ze gewild, dat alle Geestelyke Perzonen, van alle Wereldze bckommeringen haar zouden ontslaan: Maar hoe diep gy in veel; en ook particuliere zaken (en nochtans zijt gy niet altyd met Weduwen en Weezen haar doen belast) steekt, valt u zelve, buiten twyfel, smertelyk. Het is nu d'aan-

genaxte tijd en de dag der Zaligheid; maar de tyd is kort; laat ons onze bezoeking by tijds waarnemen en volgen.

Alzoo ik met u over deze zaken mondeling niet en konde spreken, om dat ik u waarlijk lief heb, en ongeveinsdelyk respectere, dewijl ik deze gewisse bode hebbe, zoo heb ik dan aan u willen schrijven.

Dat gy den aanzienlyken Heer *Cancelier* uit mijn Naam hebt gegroet, daar voor bedank ik u: ik wenschte wel, dat hy zig gewaardigt hadde, my wederom te groeten, doe Hy alhier was, 't welk my was onbekent tot op den dag zijns vertreks, en toe te laten tot een godvruchtige t'zamenpraak; gelief nochtans mijn gebiedenis aan Hem te doen.

De Heere Jesus, d'eenige uitvoerder en gever alles godcs, geve dat wy alles in hem zoeken, en van hem afwachten: zoo zullen wy lichtelyk voor lief en zoet kunnen opnemen alle hatelyke scheld-woorden, waar mede de Duivel en zijne ledematen ons zoeken te bekladden:

In Christus is geen onderscheid tusschen man noch vrouw, Jode noch Heyden, noch ook tusschen een Lutheraan en Roomsche-gezinde, maar zyn alle een. Vaar hier mede wel, en maak, om de liefde Christi, dat wy eindlyk malkanderen eens mogen zien, en door een H. t'zamenpraak onderling verquikt worden, myn zeer goede, eerwaardige en van herten beminde *Gropperus. Bulloigne.* January 31. Anno M. D. XLIII.

U E. in den Heere toegedaan,
M. BUCERUS.

Het voornaamste had ik vergeten, ik bidde en smeke u, om Christi wille, wilt my, met Christi zaak bezig zynde, hier toe aanporren: dit zyt gy aan Christus schuldig; en gymeugt alles by my weilig afleggen, en zult my nooit te vergeef: vermanen.

II. Deel.

No. 20.

Vragen en antwoorden over de
Echt-scheiding van den Marquis
van Northampton.

Uit het
Latyn
ver-
taal.

1. **W** At breekt den band des Houwelyks?

En
M. S.

2. Om welke oorzaken kanze gebroken worden?

Dr.

3. Of het Houwelyk van bed, niet van de band scheid?

Stil-
ling-
fcer.

4. In wat voor gevallen het zelve zoo gescheiden of gebroken kan worden?

5. Of die uitzonderinge (ten zy om overspel) ook in de plaatzen van *Lucas*, *Marcus*, en *Paulus*, die van deze zaken handelen, daar onder verstaan word?

6. Of ook een Huys-vrouw, verftoten om Overspel, met een ander man mag trouwen?

7. Of het een verftotene Overspeelde-ressé vry staat tot haar voorgaande man weder te keren?

8. Of een getrouwt man, om overspel, van een kuyfche Vrouw verftoten mag worden?

Op de eerste Vraag antwoorden wy; dat op de daad zelfs van Overspel, de band des Houwelyks word gebroken: want anders, om Overspel alleen zou het den Man nier vry staan, zyn Huis-vrouw te verftoten: de wille des mans, komt de Rechters aan boort, de Rechters geven het opentlyk aan de Kerk te kennen, dat het den Man vry staat, zodanig een Huis-vrouw te verftoten.

Op de tweede Vraag antwoorden wy, dat om d'oorzaak alleen van Overspel, des Houwelyks-band word gebroken: door welks daad zelfs de knoop des Houwelyks ontbonden word, en wy spreken tot zodanige die daar weten wat de H. Egen staat in heet.

Op de derde antwoorden wy; dat des Houwelyks-band niet en word gebroken;

Q

na-

nademaal de Vrouw zoo lang alsfe leeft aan de man is verbonden, *Rom. 7. en 1 Cor. 7. onttrekt u walkanderen niet*: zoo ook daar ter plaatze zimpelyk, *de man zal aan 't wyf de schuldige goedwilligheid betalen, en desgelijks ook het wyf aan de man*: en noch vorder: *Het wijfen heeft de macht niet over haar eigen lichaam*, maar de man.

d'Antwoord op de vierde Vraag, blykt uit d'antwoord op de derde.

Op de vyfde antwoorden wy, dat die uitzonderinge (*tenzy om Overspel*) in *Lukas, Marcus, en Paulus*, daar onder verstaan moet werden: anders zou'er een openbare tegenstrydigheid zyn tusschen *Mattheus en Haar*.

Op de zesde antwoorden wy, dat een verftotene om Overspel, (alzooze niet langer en bleef Huis-vrouw van de verftotende, en over zulks vry is, gelijk alle andere, die na het affterven van hare mannen, met andere mogen trouwen) alzoo groot recht heeft om te mogen trouwen, volgens het zeggen van *Paulus 1 Cor. 7. indienze haar niet konnen onthouden, datze trouwen*.

Op de zevende antwoorden wy; dat het een verftotene overspeeldereffe niet vry staat by den verftotende wederom te komen, als een aan hem door een onverbreeklijk band des Houwelyks gebonden.

De laatste Vraag, raakt ons niet.

No. 21.

Zekere geboden door zyn Koninkl. Majesteits Vizitateurs gedaan aan ieder Geestelyk perzoon en Leek, die binnen het Dekendom van Duncafter haarrezidentie nu hebben.

Ex. M. S. Dr. John. Item. **G**Y zult niet na dezen op den Predikstoel, of elders, op Zondagen, of op eenige andere dagen,

aan uwe Parochianen bekend maken, wanneer, of op wat dag van de Week eenige afgeschafte H. dagen in de Kerk geviert, of onderhouden wierden, maar de zelve nevens andere Werk-dagen verzwigen, om alzoo de gedachtenis daar van te vernietigen.

Item. Gy zult haar, die onder uwe Parochie zyn, onderrichten, dat de Vasten en andere dagen, een bloote instelling van de mensch is; en datze d'Overheid om zekere inzichten veranderen, en daar van dispenserzen mag: en overzulks dat alle perzonen die gewichtige redenen hebben, als in tyd van ziekte, of eenige andere hoogdringende nood, of daar toe verlof hebbende, allerlei spyze in matigheid mogen gebruiken, zonder hare Confcientien daar over in het allerminste te bezwaren.

Item. Gy zult op alle dagen, zoo dikmaals als de Mis voor het hooge Altaar gezeid of gezongen word, in uwe Kerken, al eer de Mis aangaat, de Engelze Liturgien over luid voorlezen, welke zien op de behoudinge van zyn Koninkl. Majesteits volk, en de gelukkige uitkomst zyner affairen.

Item. Gy zult op alle Zondagen als gy met H. water rond om de Kerk gaat, op drie of vier verscheiden plaatzen daar het volk meest komt; en best horen kan, duidelyk en klaar, zoo dat die in uwe Parochie woonen, het zelve wel konnen hooren en verstaan, deze woorden zeggen:

Gedenkt aan het vergieten van Christi bloed; door welke H. besprenginge uwe zonden, u vrywillig vergeven worden.

Desgelijks, aleer dat het brood omgeedeelt word, zult gy zeggen:

Dit is een teken van Christi Lichaam; het welke aan het Kruis voor onze zonden wierd gebroken; wuld gy dan deel hebben aan zyn Lyden en Sterven; zoo moet gy uwe Zonden en Ongerechtigheden verlaten. De

De Koster zal ook het beeld des Vredes brengen, en staande buiten de Kerk deur, zal hy overluid tot het Volk zeggen :

*Dit is het teken van een Vroolijke Vrede, tus-
schen God en 's menschen conscientie: Chri-
stus alleen is de Vrede-maker, die wel scher-
pelyk gebied, Vrede tusschen Broeder en
Broeder v'onderhouden.*

Zoodikmaals nu, als gy dese Ceremo-
nien gebruikt, zult gy deze beduidingen
daar by doen.

Item. De Opzienders van ieder Pa-
rochie-Kerk, zullen op een Zondag of
Hogen-dag, alle maanden by de ledematen
van de Kerk omgaan, en verzoeken een
Aalmoes voor de Armen; en dit geld zoo
verzamelt, zal men in den *Offer-kist*, daar
toe bereid, werpen. En nademaal de Die-
naar van de Parochie na dezen met het H-
water niet en zal omgaan na ouder ge-
woonte, zoo zal hy in plaats daar van, de
Kosters de behulpzame hand bieden, en in
een zeker boek Notitie houden, van hoe
veel, en wie aan den Armen een Aal-
moes gegeven heeft; en tegen de naaft vol-
gende tijd van een Collecte, zal hy de
Naamen der Contribuanten, aangetekent
staande op een houten berd, voor ieder
een in de Kerk ten toon stellen: op dat de
noodlydende Armen, wetende door wiens
mildadige Aalmoessen zy onderhouden
worden, God voor haar mogen bidden.

Item. d'Opzienders der Kerke, zullen
tot beter onderhoud van eerlyke Arme
Luiden, aan jong getrouwde Perzonen,
of aan zommige bekende inwoonderen
hunner Parochie, die niet wel aan de kost
kunnen komen; een zeker zomme der
gemelde Aalmoessen, vermits daar voor
Cautie stellende, uit leenen: om daar ee-
nige soorten van stoffen voor te kopen;
met de verkooping en winsten, waar
van zy het geleende geld dan wederom
zouden kunnen betalen; en alzoo wat ru-
mer aan de kost komen: of anders zullen

de *Diakonen* zelfs, of d'*Opzienders* der Ker-
ke eenige Koopmanschappen voor haar
aanleggen, en de Winsten daar uit sprui-
tende, voor de Armen aan een kant leg-
gen.

Item. Nadien gyl. voor dezen, door
geen middelen altoos getracht hebt, om
in de kennisse Gods, en van zijn H. Woord
toe te nemen, gelyk als het Priesters en
uitdeelders van Gods verborgenheden ten
hoogsten betaamt: zoo zult gy derhalven,
om uzelfen in uwe bedieningen voor God
en de menschen te beter te quijten; als ook
om selfs in de Schriftuur meer ervaren te
worden, twee Capittelen, in het N. en
een in het O. Testament in 't Engels lezen,
herlezen, en met goed verstand nadenken;
en de zelve by gelegentheid anderen in-
scherpen; en ook selfs in leere en leven
haar voorgaan.

Item. Alzoo dronkenschap en leedig-
heid nu veel in swang gaan, Buuren met
Buuren over hoop liggen, en malkande-
ren, als zy uit wandelen gaan, uitscheld-
den.

Alzoo het gebeurt, dat het dronken-
drinken, leedig gaan, twiften, kyven, en
andere ongeregeltheden in zekere byeen-
komsten, en op gesette tyden, nu en dan
voorvallen: is derhalven geordincert, en
bevolen dat men voortaan zoodanige by-
eenkomsten niet meer zal onderhouden,
op boete van veertig gulden te zullen ver-
beuren.

De Namen der Visitateurs.

<i>Sir John Markham.</i>	<i>Roger Tongue.</i>
<i>John Bearn.</i>	<i>William Moreton.</i>
<i>Thomas Gragrove.</i>	<i>Edmund Farley.</i>

No. 22.

Een Proclamatie, verbiedende
alle Geestelyke Perzoonen, als
Predikanten &c. om eenige Cere-
monien in de Kerken, daar zy over

Q²

ge-

gesteld zyn, te vernieuwen, veranderen, of na te laten op haar eigen autoriteit : of te Prediken zonder daar toe verlof te hebben.

Zyn Koninklyke Majesteit door raad van zyn zeer geliefde Oom, de Hertog van *Somerfet*, Voogd over zyn Koninklyke Perzoon en Protector van alle zyne *Koninkrijken, Dominien, en Onderdaanen*, nevens andere van zyn Raad, overdenkende, dat niets dit Ryk, zoo zeer ontroert en ontruffigt, als verscheidenheid van *Opinien en Ceremonien* in 't stuk van Religie en Godsdienst, en zoekende door allerlei middelen en wegen deze Kerke, zyn Hoogheid aanbevolen, t'onderrichten in een van de Waarachtigste Leere, Ceremonie en usantie tot noch toe gepraetizeert; hier in bestaande, dat zekere particuliere *Opzienders, Predikanten* en andere Leeken, reuklooslyk haar onderwinden, (dat tegens haar schuldige plicht van gehoorzaamheid strjfd) om in zommige Parochie Kerken, alselders, na haar eigen particulier kennis en Verstand, het Volk d'oude en gewoonlyke costumen en Ceremonien uit het hoofd niet alleen te praten: maar zy zelve brengen, ook hoeft voor hoeft nieuwe orders in de Kerk, volgens haare Phantazien; 't welke, gelijk als het is een teken van een opgeblazene laatdunkheid, zo dient het ook tot confuzie en disorderen, om Gods toorn over ons te verwekken, die niets zo zeer bemint, als goede ordre en gehoorzaamheid. Hierom is het dan, dat zyn Koninkl. Majest. wel scherpelyk belast en gebied, dat geen Perzoon, van wat staat, stand, of conditie dat hy zy, uit zyn eigen zin, beweging of inbeeldinge, geen ordre, costume of Ceremonie in de Kerke van Engeland, doorgaansgebruikt of gehandhaaft, en die noyt onder de Regeering van onze vorige zouveraine Heer Koning, zyn Majesteits Vader, bevolen is geweest, na te laten, om-

me te veranderen of te vernieuwen, anders dan zyn Hoogheid, door zyn Majesteits Viziteerders, Statuten, Plakkaten, of Proclamatiën alrede heeft, of hier na zal gebieden, na te laten, te vernieuwen of te veranderen; maar datze in diervoegen onderhouden zullen werden, als men te voren plagte te doen, of anders zo als ze nu zedert die tijd door zyn Majesteits autoriteyt, of door gemelde middelen voor geschreven zyn geweest: op conditie dat al wie deze Proclamatie zal komen t'over treden, in ongenade by zyn Hoogheyd raken, gevangenis, en andere zware straffen, na zyn Majesteits wil en welbehagen, zal uitstaan; doch altijd met deze bepaling, dat om het niet dragen van een kaars, op Vrouw Lichtmis-dag; asche niet te strooeyen op Asch-dag; om het niet dragen van een Palm-tak, op Palm-Son-dag; het niet kruipen naar het Kruys; het niet nemen van het H. Brood, of H. Water; of om het na-laten van andere diergelyke costuimen en Ceremonien, aangaande de Religie, en 't gebruik der Kerke, (welke de zeer eerwaardige Vader in Christus, de Aarts-Bisschop van *Canterberg*, door zyn Majesteits wil en bevel, met voornoemde advijs, te kennen heeft gegeven, of hier na te kennen zal geven, aan d'andere Bisschoppen, onder zyn hand-schrift met het zegel daar aan, gelijk als men voor dezen plag na te laten, of te veranderen;) Niemand hier na in hechtenis zal raken, of enige andere straffe lijden; maar dat men alle zulke dingen voor gedaan, en na gekomen zal rekenen, als ofze zyn Majesteit belast en geboden had. En op dat geen onbedachtzame en oproeyige Predikanten, zyn Hoogheids volk mochten komen te verongelyken, zo is het dan zyn Majesteits believen, dat, zo wie zig verstouten zal, in het openbaar te prediken, in eenige Parochie-kerk, *Capel*, of enige andere openbare plaats, behalven die van zyn Koninkl. Majest. of zyn Hoogheids viziteerders,

ders, of van den Aarts-Bisschop van *Cantelberg*, of den Bisschop van het Bisdome daar hy preekt, daar toe verlof heeft dezelve van sonden aan, (of het moest de Bisschop; Priesters, Vicaris, Deken, Kerk-Meester of Ouderling, in zyn of haar eigen dienst zyn) zig onderwindende te Prediken tegen deze Proclamatie aan, by de kop gevarzal worden: en zo lang gevangen zitten tot dat zyn Majesteit, na voorgaande advys, order genomen zal hebben, om hem daar over verder te straffen. En om in het uitvoeren der gemelde zaken niet slof te zyn, zoo belast zyn Majesteit wel scherperlijk alle Officiëren, Schouten, Majoren, Bailluen, Borgermeesteren, Schepens, en Regenten van Steden, Dorpen, Parochien, Vlekken, &c. wel toe te zien dat dit Plakkaat, en alle deelen des zelfs, volgens d'intentie en mening daer van na gekomen werde; en datze ook zyn Hoogheid, den Heer Protector, of zyn Majesteits Raad op het spoedigste advizeren wat zy hier ingedaan hebben, en of'er eenige perzonen zyn, die haar hier tegen ongehoorzaam aanstellen. En dit alles op penè van in zyn Majesteits hoogste ongenade te geraken.

God beware den Koning.

No. 23.

Een Ordinantie des Raads om de Beelden weg te nemen.

ALzoo onlangs in zyn Majesteits ommevang onder andere Godvruchtige ordinantien belast, om doorgaans en overal in zyn Hoogheids Koninkrijk onderhouden te worden, een zeker ordinantie ingesteld en uitgegeven wierd, om alle Beelden, die t'eeniger tyd met bevaarden, offerhanden, &c. te doen mishandelt waren geweest, af te schaffen. En hoewel dat men dit gebod in verscheiden gewesten dezes Ryks wel, en in stille,

na gekomen heeft: echter in verscheiden andere plaatzen, is daar over groote twist en tweespaltigheid ontstaan, die noch in zwang gaat, en daagelijks meer en meer toeneemt, ontrent d'uitvoeringe daar van: alzoo zommige zoo zuperstitieus, of veel eer hertnekkig, zyn: datze, zoo het aan haar macht slechts niet en ontbrak, alle diergelyke Beelden noch graag zouden willen aanhouden, schoon dat men de zelve in alle mans oog schendig misbruikt heeft; en dat ook in zommige plaatzen de Beelden, die men belast had weg te nemen, nu wederom oppereggt zyn; en by na over al krakkeeld men om Beelden, het zy dat men daar m'een misbruik gepleegt heeft of niet. En dewyl deze Perzonen aan beide zyden op een twistgierige wyze haar zin zoeken in te volgen, met den anderen over hoopliggende, of men dit of dat Beeld aanbedden, gekust, in cere gehouden, of eenige andere ongerymheden daar mede gepleegt heeft, zoo heeft men dan in zommige plaatzen zoo eenzijdig gedaan, dat verder ongemak geschapen staat, daar uit te zullen ontstaan, indien by tyds daar in niet en werde voorzien. By ons zelve daarom overdenkende, dat by na in geen plaatzen van dit Ryk, veilige rust en vrede is, dan daar alle Beelden alrede weggenomen, en om verre ghaald zyn: om dan alle twist en krakkeel hier over in alle plaatzen van dit Ryk geheel en al weg te nemen, en op dat de levendige beelden van Christus om de levenloze niet langer en mochten twisten, als zynde onnoodige zaken, en zonder welke Beelden Christi Kerken hier in *Engeland*, ettelijke jaaren lang in Godvruchtigheid zeer toege-
nomen hebben: zoo heeft het ons derhalven goed gedacht u-l. bekent te maken, dat zyn Koninkl. Majesteits begerete is, met aanradinge en toestemming van ons, de Heer Protector en de rest van zyn Raad, dat gy-l. op het ontfangen van deze onze notificatie, met alle mogelyk vlyt

niet alleen ordineren zult, dat alle Beelden in eenige Kerk, of Capel binnen uw' Bisdom zynde, weg genomen werden, maar ook aan d'andere Bisschoppen binnen uwe Provintie, dit goedvinden des Konings door brieven bekend maken, op dat zy ook en ieder een van haar in hun byzonder Bisdom, zodanigen ordre mogen stellen; in het uitvoeren waar van wy op u en d'andere voornoemde Bisschoppen begeren, dat zodanige voorzichtigheid gebruikt werde als dat het in stite en gerustelyk mag toegaan, en met zoo groote vernoeginge van 't volk, als doenlijk is. *Op het Huys van Somerset, 21. February M. D. XLVII.*

Uwe getrouwde Vrienden,

E. Somerset.

T. Seymour.

Jo. Ruffel.

Anihony Wingfield.

Henricus Arundel.

William Paget.

No. 24.

Copie van een zekere Brief die vanden Heer Protector, en van andere zyn Koninkl. Majesteits Raad, aan alle zodanige Predikanten, welke zyn Koninkl. Majest. verlof gegeven heeft, om te Prediken, toegezonden, op den 13. May, in het 2. Jaar van de Regering van onzen Zouverain Heer, Koning Edward de VI.

NA onze hertgrondige recommenderinge om niet alleen ruste en goede ordre onder zyn Koninkl. Majesteits Onderdanen t'onderhouden, maar ook om haar, door boosaardige en ongeleerde Predikanten, niet te brengen tot superstitie, dwalinge, of ongezonde leere; of te maken datze haar tegen zyn Koninkl. Majesteits heylzame proceduren moedwillig of ongehoorzaam aanstellen: zoo heeft het dan zyn Hoogheyd, door on-

zen advys, goed gedacht interdictie te doen aan alle zoorten van Predikanten, (die volgens den inhoud van het zelfde Plakkaat niet gelicentieert zyn) om te Prediken, of het volk op eenigerley wyze in opebare en gemeene Predikatie te stooren: op dat alzoo d'aandachtige en Godvruchtige Homlien, te dieper onder tusschen in zyner Onderdanen gemoederen mochten nederdalen, en zy te eerder onderwezen worden; het volk door het oproerig en twistachtig Prediken, niet heen en weer gellingert wordeude, daar alle man, volgens zyn yver, waar van d'eene wat beter, d'ander slimmer is, zyn eigen phantazien zoekt te verbreyden, en het gemeene volk aan zyn snoer te krygen: Des niet tegenstaande is het zyn Majesteits mening niet, om hier door t'eenemaal af te schaffen het levendig leeren van Gods Woord, door Predikatie in zulker voegen gedaan, als voor die tyd Gods Geest in het herte des Predikants mocht in storten: maar alleenlijk dat onbedachtzame, twistgierige, korzelige en indifcrete Predikanten geweert en gekeert mogen werden; en dat zodanige slechts die verstandig, en van bedaarde zinnen zyn, verkoren werden tot bekleding van die plaats, welke opgerecht is geweest tot stichtinge of opbouwinge, en niet tot verwoesting en verderf; om Godes eere, de vrede en gerustheid der consciencie, en geen particuliere eere, te verbreiden en voort te zetten; om te stillen, te leeren, en het volk met ootmoedigheid en verdraagzaamheid t'onderwyzen, en niet tot twistgierigheid en trotsheid op te hitzen; om haar in te planten hun schuldige plicht tot hunner Opperhoofden en Regenten gehoorzaamheid aan de Wetten, en goede orders van d'Overigheid, die de Regeringe van God hebben, geordineert en ingesteld; niet dat alle menschen reukloos en los zouden aangaan, of dat alle man in 't stuk van Gods-dienst na zyn eigen zin en hoeft zou te werk gaan: 't welk

ech-

echter by zommige menschen, die van zekere Predikanten daar toe veel eer bewogen als afgemaand worden, gepleegt zynde, zoo was het hoognoedig zulks te stuiten: doch evenwel alzoo wy een groot vertrouwen van u hebben, dat gy l. Gods H. Woord niet alleen in oprichtigheid en waarheid zult verkondigen, maar ook daar-en-boven, dat gy in uwe Predikationen zoodanige voorzichtigheid, bescheidenheid en Godvruchtige wysheid gebruiken, als na plaats en tyds gelegenheid noodig en dienstig mocht zyn. Wy hebben aan u l. zyn Koninkl. Majesteits verlof-Brief gezonden, om te mogen Prediken, doch met deze vermaninge en waarschuwing, dat gy l. op geenerley wyze het volk tot eenige andere verandering, of vernieuwing aanport en beweegt, dan die alrede door zyn Koninkl. Majesteits Belastingen, Homilien en Plakkaten is voorgedragen: maar dat gy l. veel eer in het tegendeel in alle uwe Predikationen, de menschen zoekt te vermanen, tot het gene in deze tyd noodzaaklijker is: te weten: tot verbetering van haar eigen leven, tot onderhoudinge van Gods Geboden, tot ootmoedigheid, verdraagzaamheid, en tot het gehoorzamen van de gene die over haar gesteld zyn: vertroostende de zwakke, haar leerende den rechten weg in te slaan, en te schouwen alle oude dwalende superstitionen, als het vertrouwen op pardon na gedane Biëgt, Bevaarden, Paternosters te doen, Beelden der Heyligen t'aanbidden, en andere diergelyke Roomse Superstien en traditien, nevens zyne geusfurpeerde macht; alle welke zaken hier in dit Ryk met het allergrootste recht afgeschafft zyn. En met eenen scherplyk bestraffende, de gene die uit een opgeblazenheid en trotze voorbarigheid haar zelve willen aanmatigen, te mogen loopen, al eerze gezonden worden, te gaan voor de Regenten, zaken van Religie te veranderen, zonder autoriteit of commissie: haar lerende af te

wachten, en te verbeiden den tyd die haar God bestemt heeft, tot openbaringe van alle waarheid, en niet zoo langal blindlang en hol over boldaar na te zoeken, tot dat zy alle goede ordre in verachting gebracht hebben. Het en komt geen particulier mensch toe, om ceremonien te veranderen, ordinantien in de Kerk te vernieuwen; het is ook de plicht niet van een Predikant om verachtelyk en haatelyk te maken, 't welk een Koning of toestaat, ofgezind is door de vingeren te zien. Zyn Koninklijke Hoogheid en laat niet na, door ons advys, en als een Vorst ernstelyk genegen tot kennisse Gods, en tot opbrenginge van zyn volk daar in, om door alle Godvruchtige middelen uit te werken, dat zyn volk in zyn Ryk tot een zeer Godvruchtige en Christelyke ordre gebracht, en daar in onderhouden mag worden, dewelke alleen zulks vermag, en behoort te doen. Waarom behoorde toch een enkel perzoon, of Predikant, dit Koninklyk ampt zig zelve toe te eigenen; en niet veel eer, na eisch van zyn schuldige plicht, zelfs gehoorzamentlyk voor te gaan, en ook andere leeren t'achtervolgen en na te komen, het gene bevolen word? Wat al te niet gedaan, weg genomen, gereformeert en bevolen is, blykt klaar genoeg uit de Acten van het Parlement, de Geboden, Plakkaten en Homilien; alle welke dingen alle Predikanten in hare Predikationen behoorden aan het volk met alle ernst te recommanderen, en, na advenant, zelfs voor goed te keuren en te bevestigen. Wat nu andere zaken aangaat die alhier niet aangeroert zyn, hebben zy lichtelyk te denken datze de Koning of toestaat of toelaat; en in de zelve betaamt het geen Godvruchtig mensch te denken, dat hy wyzer is als zyn Koninkl. Majesteit en zyn Raad: maar geduldig af te wachten, en zig slechts daar na te schikken, zonder zig daar verder in te steken tot ontroeringe van 't Ryk, ontrustinge van Gods volk, bezwaaringe van de

de gemoederen der Menschen, en confuzie van des Konings Onderdanen.

Van deze dingen heeft het ons gedacht, u l. op deze tijd te waarfchouwen, alzo wy menen, dat gy l. in uwe Predikation de zelve zodanig zult bevorderen, en zijn Koninkl. Majesteits Volk, op die wijze onderwijzen, tot d'allermeeste voortzettinge van Gods eere, en zijn Majesteits heilzaamste proceduren, als dat daar niet aan te twyfelen zal vallen, of het Volk zal daar by groot profijt genieten, en haar fchikken, na het gene daar gy l. haar toe aanmaant. Waar in onz' verzoek is, dat gy l. wilt yveren: voor al regard nemende op de zwakheid van het Volk, wat zy zouden kunnen verdragen, en u l. fchikken de na tijds gelegentheid; doch dat gy l. in uwe Predikation, noch ergens anders in, u l. geenzins bemoeyt met twist-zaken of controverzien, ten zy dat gy l. daar door, ook het Volk te eerder kunt brengen tot het ghoorzamen en na-komen van zodanige orders, als zijn Koninkl. Majesteyt alrede uit gegeven heeft, en anders niet: gelijk als zijn Koninkl. Majesteit, en wy ook vertrouwen, dat gy l. zult doen, en hier in hem zodanig te wille zijn, dat gy l. het voor hem fult kunnen verantwoorden. Vaart wel. Gedrukt tot *Lonnen*, 1. Juny M. D. XLVII.

No. 25.

Zekere Vragen aangaande zomige misbruiken in de Mis: nevens d'antwoorden van veele Biffchoppen en Godsgeleerden daar op gedaan.

Ecrste Vraag.

Ex M. S. Dr. Stilting. Aect. Of het Sacrament des Altaars ingestelt is geweest, op dat het d'eenen Mensch voor d'ander mag ontfangen; of dat het yder een voor hem zelven moet ontfangen?

Antwoord.

Het Sacrament des Altaars is niet in gestelt, op dat het d'eenen mensch voor d'ander zou ontfangen, maar yder een moet het zelfs ontfangen. *Contd. berg.*

Het Sacrament des Altaars wierd niet ingestelt, dat het d'eenen voor d'ander mocht ontfangen, maar yder een voor zig zelve. *Jerk.*

Mijns oordeels wierd het Sacrament des Altaars niet in gestelt, op dat het d'eenen mensch voor d'ander mocht ontfangen, maar yder een voor zig zelve. *Lonnen. Here. ferd. Chi. chester. Wor. chester. Nor. wich. * Dm. hām.*

* Het Sacrament des Altaars wierd ingestelt, om van yder Perzoon in het byzonder ontfangen te werden, om hem daar door tot een Lidmaat van Christi verborgen Lichaam te maken, en om hem met Christus, onz' hoofd te vereenigen; gelijk als Paulus zegt: 1 Cor. 10. 17. Want een brood is het, zo zijn wy vele een Lichaam: dewijle wy alle eens Broods deelachtig zijn.

Het Sacrament des Altaars wierd niet ingestelt, op dat het d'eenen mensch voor d'ander, het zelve op een Sacramentfche wyze zou ontfangen, alzo weinig als de eenen mensch voor d'ander gedoopt mag werden: de genade nochtans, die hy, die ten Avondmaal gaat, of gedoopt word, geniet, is nut en krachtig voor het gantfche verborgen Lichaam Christi, en by gevolg voor yder levendig Lidmaat des zelfs. *Salisbury.*

Het Sacrament (zo zy't noemen) des Altaars, wierd niet ingestelt, op dat het de eenen mensch voor d'ander zou ontfangen, maar yder een voor zig zelve: alzo Christus d'insteller van dit Sacrament zelfs zegt, en dat met duidelijke woorden Matth. 26. 26. Nemet, etet: zo ook Joan. 6. 53. het en zy dat gy het vleesch des Zoons, des Menschen etet, en zijn bloed drinket, zo en hebt gy geen leven in u zelve. Die mijn Vleesch eet, en mijn Bloed

Bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven. Dat het ook een Mensch ontfangende, den anderen tot geen profijt nog voordeel kan gedyen; anders niet dan by maniere van een Voorbeeld, waar door het Volk daar tegenwoordig zijnde, bewogen word tot een zaak die goed is.

Het Sacrament des Altaars wierd niet ingestelt, op dat het d'eene Mensch voor d'ander ontfangen zou, maar yder voor zig zelve.

My dunkt, en ik gisse dat het Sacrament des Altaars ingestelt is geweest, om van yder particulier perzoon ontfangen te worden, voor zig zelve; want zo luyden de woorden Christi: etet, drinket, sprekende tot de gene die tegenwoordig waren, en tot yder een van haar in het byzonder.

Het Sacrament des Altaars wierd niet geordineert, noch ingestelt, om van een Man alleen ontfangen te werden, maar van allen, en voor allen, om dat het is de algemeene en continuele remedie, bystand en hulpe voor allen, die haar zelve door haar eigen ongeloovig of Godloos leven, daar van niet af houden, of beroven.

Van yder Mensch voor zig zelve.

Het Sacrament des Altaars wierd niet ingestelt, op dat d'eene Mensch voor d'ander, het zelve Sacramentfcher wijze zou ontfangen, also weinig als de eene Mensch voor d'ander gedoopt word; maar yder een moet het zelve met geloof, en een rein leven voor zig zelve ontfangen.

Het Sacrament van Christi Lichaam en Bloed wierd niet ingestelt, dat het d'eene Mensch voor een ander zou ontfangen, maar yder een voor zig zelve. *De Menschen beproeve zig zelve, en eete alzoo van het Brood, en drinke van den Drinkbeker.*

Het Sacrament der Dankzegginge wierd ingestelt, om van yder Mensch voor zig zelve ontfangen te worden.

Van yder Mensch voor zig zelve.

II. Deel.

2. Vraag.

Of het ontfangen van het gemelde Sacrament door eenen Mensch, eenen ander nut en profijt'lik zy?

Antw.

H Et ontfangen van het Sacrament door eenen Mensch, is den Ontfanger daar van alleen nut en profijt'lik.

Het ontfangen van het Sacrament, geld alleen voor den Ontfanger daar van, ten ware dat het zy van wegen sodanige gemeenschap die daar is onder de ledematen van het verborgen Lichaam Christi.

My dunkt dat het ontfangen van het voornoemde Sacrament, eenen ander niet nut noch profijt'lijk is, dan alleen zo als alle andere goede werken van eenig Lidmaad van Christi Kerke gedaan, profijt'lijk en voordeelig zijn voor het geheel verborgen Lichaam Christi, en voor yder levendig Lidmaat des zelfs, van wegen het onderlinge deel-genootschap, en de geestelijke gemeenschap onder haar.

Het ontfangen van het Sacrament door eenen Mensch, profiteert eenen ander, in manier als de gezondheid, en het welvaren van een lid, het Lichaam en andere deelen des zelfs eenigermate versterkt: want Paulus zegt: wy vele zijn een Lichaam in Christus, maar elk een zijn wy malkanders leden, Rom. 12. en 1 Cor. 12. indien dat een lid verheerlijkt worde, zoo verblijden haar alle de leden mede. En in een verborgen Lichaam verwerkt het vroom leven van de eene Mensch eenen ander ook daar toe.

De Offerhande gedaan na de consecratie in de Mis, is het Lichaam en Bloed Christi aan den Vader op te offeren, door den Dienaar, met verhaal van de Passie, met Dankzegginge voor de zelve,

R en

en met de gebeden van de Dienaar en het Volk, op dat het voor de gantsche Christelijke Gemeente gelden mag.

Eli. Het ontfangen van het Sacrament door eenen Mensch, geeft eenen ander geen profijt noch voordeel, dan alleen voor zoo veel als goede werken voor de Gemeente profijtelyk zijn; en voor zo veel als een lid genezen zijnde, of voedzel ktiijgende, eenen ander lid profiteert.

Corin-try en Lich-ſels. Mijn gevoelen is dat de eene Mensch het Sacrament ontfangende, d'ander daar door geen meer voordeel krygt; dan als ieder goede daad of werk van een lid voordelig is, voor het gantsche Lichaam.

Carille. Het ontfangen van het Sacrament, voor zoo veel als het beteekent de daad des Ontfangers, zoo kan het gebeuren dat het noch den Ontfanger noch iemand anders voordeel en profijt toe brengt, maar daar en boven ook voor den Ontfanger schadelik is, indien hy zig verſtoot om het zelve onbedachtelik en onwaardig t'ontfangen: Doch wat nu aangaat het gene gheheiligt, op-geoffert, en door den gemeene Dienaar in de Mis word omgedeelt, representerende de H Kerke, of het verborgen Lichaam Christi, dat beide van hem, en van andere die willen, ontfangen word; hoedanig ook het ontfangen, of d'ontfanger zy, zo is het evenwel voor alle tegenwoordige, afwezige, levendige en doode nut en profijtelyk.

Ro-ſheſter. Neen; dan voor zoo veel als het ontfangen van een heilzame leeringe, het aannemen van de vreeze Gods, of van eenige Goddelijke gave, voor eenig lidmaat van Christi verborgen Lichaam profijtelyk is; om datter is een verborgene gemeenschap, en om dat alle Ledematen Christi, van alle Godzaligheid deelgenoten zijn; gelijk als'er in het natuurlijk Lichaam, een natuurlijke deelgenootſchap is, van alle natuurlijke hertſtochten, zo goed als kwaad.

Eriſtel. Het blijkt uit de woorden van den

Oud-Vader *Cyprianus* in zijn derde boek, aan de zesde Zendbrief, dat het anderen profijt en voordeel zou toe brengen, aangezien dat hy deze woorden schreef aan de gelovige Christenen, die in gevangenis ſterven, zeggende: *quanquam fidelissimus & devotissimus Frater Noster, intercetera sollicitudinem & curam suam cum fratribus in omni obsequio operationis impertitur, qui nec illic curam corporum scripserit ac scribat; ac significat mihi dies quibus in carrere beati Fratres Nostri ad immortalitatem glorioso mortis exitu transeant & celebrantur, hic a nobis oblationes & sacrificia ob commemorationes eorum, que cito vobiscum Domino prosperante, celebrabimus. Ita enim docuit Apostolus Christi unus panis & unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane & de uno calice participamus. Nec loquitur de his solis qui eo tempore Corinthi conveniebant, & sacramentum ab unius Sacerdotis manu recipiebant; verum potius de seipso procul a Corintho agente, & Corinthus ipsis, omnibusque in Christum credentibus ubi tandem constituti essent, quos omnes significat unum esse corpus qui toto orbe de uno pane communicantes participarent.*

Welke woorden vertaalt zijnde, aldus luiden: *Hoewel dat onze zeer getrouwe en Godvruchtige Broeder, onder andere dingen zijn bekommering en zorg met de Broeders, in alle gedienstigheid van werkinge mede deelt, aldaar de zorg voor de Lichamen niet beschreven heeft, nog beschrijft; nochtans maakt by my de dagen bekend, op dewelke onze zalige Broeders in den Kerker zijnde, tot de sterflikeid door den*

den uitgang van een Heerlyke dood overgingen, en in eere gehouden wierden; over zulk is het, dat wy alhier tot hunner gedachtenis Offerhanden en Sacrificien doen, welke wy haast met u. l. door Godes Zegen zullen vieren. Want alzo heeft den Apostel van Christus geleert, Rom. 12. Wy vele zijn een broot en een lichaam, die eenes broots en eenes drinkbekers deelachtig zyn. Hy en spreekt ook niet van haar alleen, de welke op die tyd tot Corinthen by den anderen waren, en het Sacrament uit de hand van eenen Priester ontfingen, maar veel eer van zig zelven, op die tyd niet verre van Corinthen zyn residentie houdende, en met eenen van de Corinthers zelfs, en van alle die in Christus geloofden, waarze ook waren: welke alle, zoo hy te kennen geeft, een lichaam zyn, als die in de gantsche wereld communicerende, eenes broots zyn deelachtig.

Het Sacrament is den genen alleen nut, die het zelve waardiglijk ontfangt: gelijk als hy die het onwaardiglijk ontfangt, daar door zig zelven alleen een oordeel op den hals haalt: want die onwaardiglijk eet en drinkt, die eet en drinkt hem zelven een oordeel, I Cor. 11. 29.

Het ontfangen van dit Sacrament, is voor den ontfanger alleen, en voor niemand anders, nut en profijtelijk; maar dat men het zelve slechts onderhoude by tyds gelegenheid.

Zoo veel als het Doopsel van d'een mensch den anderen baat, 't welk, mijns oordeels, geen voordeel geeft.

3. Vraag.

Wat wil de Sacrificie of Offerhande Christi, in de Miste kennen geven?

Antw.

DE Sacrificie of Offerhande Christi in de Mis word zoo niet genoemd, om dat Christus aldaar door den Priester en het volk in der daad en waarheid wierd geoffert (alzo Christus zig zelven maar eenmaal aan het Kruyce geoffert heeft:) maar het word zoo genoemd, om dat het is een gedachtenis, en voor oogen stelling van de rechte en waarachtige Offerhande die te voren aan het Kruyce was geschied.

De Sacrificie of Offerhande Christi in de Mis, is een vertooning van het wezendlijk lichaam, en Bloet Christi aan den Hemelschen Vader, onder de gedaanten van Brood en Wijn. Geheiligt ter gedachtenis van zijn bitter lyden, met bidden en dankzegginge voor d'algemene Kerke.

Het is, mijns oordeels, een vertooning van het waarachtig lichaam en Bloet Christi, zijnde reëlijk in het Sacrament tegenwoordig; welke vertooning de Priester in de Mis doet, uit de naam der Kerke, aan God den Vader, ter gedachtenis van Christi lyden en sterven aan het Kruys; daarvoor dankzeggingen en aandachtige gebeden doende, dat alle Christenen, doch inzonderheid die op een Geestelijke wyze, met den Priester in gemelde Offerhande eens zyn, en van welke Perzoonen hy specialijk gedenkt, de weldaad van dat lyden mogen genieten.

Met d'Offerhande Christi in de Mis, vertoont de Priester Christum, ter gedachtenis van zijn lyden, zijnde onze eeuwigduurende Offerhande, en tegenwoordig

in het Sacrament door zijn Almachtig woord ons nagelaten; om zijn lyden en sterven in gedachtenis te houden; de dienaar en het bywezende volk, God daar voor dankende, en biddende, dat het zelve voor de gantsche Kerke Christi, beide voor de gene die leven, en ook gestorven zijn in het Gelove Christi, een krachtig middel ter zaligheid, mag zyn.

Welke Offerhande, gedachtenis van Christi lyden, dankzegging, en gebed, in haar alleen krachtig zijn, die door haar eigen byzonder geloof de zelve kracht ontfangen.

Eigentlijk gesproken, is'er geen Sacrificie noch Offerhande, maar een gedachtenis van die eene Offerhande Christi aan het Kruice, eenmaal voor allen gedaan; een dankzegginge, voor de zelve, en een gebed, door den openbaren Dienaar voor de gantsche Vergadering; welk gebed voor zodanige alleen krachtig is, die door hun eigen byzonder Geloof Christi weldaad genieten. Daar nu vele Schryvers zeggen, datter een Offerhande en Sacrificie is; dit hebbenze slechts daarom gezeyd, om dat wy in dit Sacrament; van d' Offerhande en Sacrificie Christi aan het Kruyce worden vermaant.

Soo men door een Offerhande een opgeofferde zaak verstaat, dan isze, volgens de beschryvinge der *Oud-Vaders, lichaamen bloet (corpus & sanguis scil. verum, & corpus, scil. mysticum.)* Te weten waarachtig, en lichaam, te weten, een verborgen lichaam. Indien men het nu neemt, *pro actu Offerendi*, voor de daad der opofferinge, zoo isse een gedachtenis, en voor oogen stellinge van Christi dood, eenmaal aan het Kruyce geleden, nevens een by gaande dankzegginge daar voor.

De eigentlijke Offerhande en Sacrificie Christi in de Mis, is, myns oordeels, dit: dat, na den zegen, dat is te zeggen, na dat de Priester de woorden van consecratie gesproken heeft, en de Goddelyke werkinge Christi daar voort opvolgt, (waar

door het zeer dierbaar lichaam, en dierbaar bloed van Christus, aldaar tegenwoordig is, om zoo ontfangen te worden:) de Priester dan de H. gedachtenis onzer verlossinge aan God den Vader opoffert; demoeediglijk biddende, dat, gelijk alsze eenmaal door Christus aan het Kruyce opgeoffert wierden tot verlossinge van het menschlijke geslachte, de zelve ook nu, en tot alle tyden, krachtig mogen zijn, voornamelijk in de gene die door een oprecht Geloof, met een volkomen vertrouwen en hope, de zelve weerdiglijk komen ontfangen.

d' Offerhande en Sacrificie van Christus inde Mis, is een en deselve als die door hem aan het Kruyce opgeoffert wierd, altyd, en over al diergelijke sterkte, macht en kragt behoudende. Het onderscheid bestaat alleen hier in, dat Christus aan het Kruice zijnde beide Priester en Sacrificie, zig zelve zichtbaarlijk op-offerde; daar hy in de Mis, zijnde wel insgelijks Priester en ook Sacrificie, zig zelve onzichtbaarlijk op-offert door den algemeenen dienaar der Kerke, die uit de naam en in plaats van de gantsche gelovige Gemeente offert en presenteert, als hem zulks door Christus belast zijnde.

De vertooninge en het verhaal van Christi lyden en sterven, uitsgesproken en gedaan in de Mis, word genocmt de Sacrificie, Offerhande of Slachtinge van Christus: *non rei veritate* (zoo als geleerde mannen schryven:) *sed significandi Mysterio*: dit is: *niet na de waarheyd der zake, maar na de verborgenheyd der betekeninge.*

Het bestaat in den Vader te danken, gelyk als Christus zelfs dede met zyne Discipelen aan Tafel zittende, Broot en Wijn in zyne handen nemende, en met woorden van consecratie de zelve consecrerende; en daar op dan in het waarachtig lichaam en Bloet Christi aan God den Vader te vertonen, uit de naam van de Kerke, ter gedagtenisse van Christi zeer pynlijk lijd en smertelijke dood, geleden

Salis
bury.Lin-
coln.

Eli.

Coven-
try en
Lich-
teld.

Carl.

Roch-
ster.

Brif.

en

en uitgestaan aan het Kruyce ; en in de zelve alzoo weerdiglijk 'ontfangen; en met dankzeggingen daar voor wederom op het laafte; gelijk als het Euangelium daar van gewag maakt, zeggende: *d. 110 Hymno. Den lofzang gezongen hebbende; doch wat dit voor een lof-zang of gebed is geweest, daar van leez' ik niet.*

d'Offerhande en Sacrificie van Christus, daar in de Mis van gedacht word, is een gedachtenis van Christi eenige Offerhande aan het Kruice, eenmaal voor ons opgeoffert; *Want met eene Offerhande heeft hy in eeuwigheid volmaakt de gene die gebeitst worden, Hebr. 10: 14.*

d'Offerhande van Christi Sacrificie in de Mis, is, het gebed, de lof, dankzegging en d'erindinge van Christi lyden en sterven.

Daar en is geen Offerhande, om eigentlykte spreken; maar zommige oude Leeraren en het gebruik of de gewoonte der Kerke, noemen het ontfangen des zelfs, nevens d'omstandigheden die dan aldaar geschieden, een Offerhande; dat is, een geheugenis en gedachtenis van Christy zeer dierbare offerhande aan het Kruice.

4. Vraag.

Waar in bestaat de Mis, volgens Christi instellinge?

Antw.

DE Mis, volgens Christi instellinge, bestaat in de zaken die hy gebenedyd in *Euangelisten Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1 Cor. 10, en 11.* voorgedragen heeft.

De Mis, na Christi instellinge, bestaat in de consecratie, of toehylyginge en Offerhande van het waarachtig Lichaam en Bloed Christi, met gebeden, dankzeggingen, en der zelve ontfanginge; als blykt uit de *Euangelisten Matth. 26. Marc. 14, en 15. Luc. 22, en 23. Job. 6. 1 Cor. 10, en 11. en Actor. 2.*

My dunkt dat het voornamelijk bestaat in de toehylyginge, Offerhande, en in het ontfangen van Christi lichaam en bloed, met gebeden en dankzegginge; maar hoedanig de gebeden waren, en wat voor ceremonien Christus gebruikt, of geboden heeft in de eerste instellinge van de Mis, verklaart de Schriftuur niet.

De Mis, volgens Christi instellinge, bestaat in zaken die hy door de *Euangelisten Matth. 26. Marc. 19. Luc. 22. en Paulus 1 Cor. 10, 11, en 12, en Actor. 2.* voorgedragen heeft; en in een ootmoedige en verslagene belydenis, d'opofferinge van Christus, als verhaald is: in het ontfangen van het Sacrament. en daar voor God te danken, en in een algemeen gebed voor het verborgen lichaam Christi.

De Mis, door Christi instellinge, bestaat in zaken die hy in de *Euangelisten Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1 Cor. 10, en 11. en Actor. 2, en 13.* voorgedragen heeft.

De Mis bestaat in zaken *Matth. 26. Marc. 19. Luc. 22. 1 Cor. 10, 11. en Actor. 2* voorgedragen.

De Mis, door Christi instellinge, bestaat in zaken van d'*Euangelisten Matth. 26. Luc. 22. 1 Cor. 10, en 11. en Actor. 2* voorgedragen.

De Mis, na Christi instellinge, het formulier van Christus door de H. Schriftalleenlijk uitdruckende, bestaat in het ontfangen van het brood, God den Vader te danken, in de zegeninge en toehylyginge, in het ontfangen en omdeilen, aan wien d'omdeilinge door de handen des Priesters geschied; en, na dat d'Oude-Vaders affirmeren, in onze memorie te verferschen, door een ontwyfelbaar geloof, met de gedachtenisse onzer verlossinge, en daar over God den Vader in alle ootmoedigheid te danken; ons zelve alzoo erinderende, zoo dikwils als zulks geschied, d'onwaardeerlijke weldaad onzer verlossinge. Wat voor dankzeggingen Christus zoo voor, als na de oeffeninge van dit allerheiligste

werk aan God den Vader gedaan heeft, blijkt niet klaar uit de woorden. *Matth. 26* (den Lot-zang gezongen hebbende) in 't gros geïproken: in voegen dat het schijnt, dat zo voor, als na, een zekere Ceremonie door Christus is geordineert, meer dan is uitgedrukt. Daar-en-boven behoort een ieder Christen-Mensch wel naauw toe te zien, dat hy tot dit hoogwaardig Sacrament niet onwaardig noch oneerbiediglijk toe trede, geen onderscheid makende, tusschen het ontfangen en nuttigen van Christi gebenedijd Lichaam, en andere spijs.

Carli.

De Mis door Christus ingestelt, bestaat in het consacreran, offeren, ontfangen, en omdeelen van het gezegende Lichaam, en Bloed onzes Zaligmakers Jesu Christi, volgens het geen hy zelts gedaan, gewild, en bevolen heeft te doen. Dit geven ons de Evangelisten, Paulus, en Lucas in de Handel. der Apostelen te kennen. Doch alzo Christus, na zijn opstandinge, met zijne Discipelen een tijd lang heeft verkeert, met haar discourende en handelende van het Koninkrijke Gods, wat hier gedaan moest werden, om daar te komen: zo heeft men licht te denken, dat al wat hy of zijn H. Geest, d'Apostelen heeft na gelaten, en zy aan andere; waar na ook de gantsche algemeene Christelijke Vergadering geschikt heeft, volgens d'aanwyzinge van zeer oude en H. Leeraren, gezeid mag werden, en aangenomen voor Christi instelling.

Roche-ster.

Ik en derve niet zeggen dat de Mis door Christus ingestelt, in andere zaaken bestaat, als in die de Evangelisten *Matth. 26, Marcus, Lucas, Act. 11. en 1 Cor. 10* en 11 ver-tonen.

Bristol.

Na mijn verstant bestaat de Mis, door Christus ingestelt, in zaaken en Ceremonien, die ons *Matth. 26, Marc. 14. en Luc. 22* zijn voorgedragen; waar van ook *Paulus 1 Cor. 10 en 11. en Act. 11.* gewag maakt. In de Schriftuur leez' ik van geen andere instelling.

Christi instelling vervat niet meer in de Mis, dan de gemeenschap van het Lichaam en Bloed, welke onder beide gedaanten van Brood en Wijn, toegedient en ontfangen moeten werden; volgens de verklaringe der Evangelisten, *Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. en Act. 2.*

Mener.

De Mis door Christus ingestelt, bestaat in God den Vader te danken, in Christi Lichaam en Bloed onder het Volk om te deelen, aan Christi lijden en sterfen te denken, en eindelijk in God te loven, en te prijzen.

Dr. Cox.

De Mis na Christi instelling, bestaat in God den Vader te danken, en het Brood te zegenen en te breken, in de H. Sacramenten met alle zodanige Ceremonien en omstandigheden als Christus onder beide gedaanten ingestelt heeft, eerbiediglijk te ontfangen.

Dr. Tyler.

5. Vraag.

Wanneer die gewoonte, dat de Priester alleen het Sacrament be-hoorde t'ontfangen, haar aan-vang in de Kerk genomen heeft?

Antw.

MY dunkt dat de gewoonte, dat de Priester alleen zonder het Volk het Sacrament ontfing, geen zes of zeven hondert Jaren na Christi tijd opgekomen is.

Canterb.

De gewoonlyke order dat de Priester alleen het Sacrament behoorde t'ontfangen; begoft op de baan te komen, ontrent de tijd van *Zepherinus*; dewelke, zo wanneer het gemeene Volk de dagelykse en veelvoudige onderhoudinge van des Heeren Avondmaal naliet, ordeneerde dat ze ten minsten eenmaal 's jaars zouden communiceren, en dat op Paatch-dag; welke Ordinantie *Paus Innocentius de III.* voor vast stelde.

Jork.

Ik weet van geen verder order of bevel der

Lenno.

der Kerke, maar doe den yver van het Volk zo merkelyk verminderde, dat zy het Sacrament niet en wilden ontfangen, zoo hebben dan de Priesters het zelve alleen moeten doen.

De gewoonte van dat de Priester alleen uit noot het Sacrament moft gebruiken, is eerst opgekomen zo wanneer het Volk in yver verflauwende, niet en wilde communiceren; maar bekommerde haar meer met wereltze zaken, dan met het Sacrament op een Godvruchtige wyze t'ontfangen: want in den beginne communiceerden zy alle dagen, en dat met grooten aandacht; daar na drie maal ter weke; daar na alleen op Zondagen; naderhand driemaal 's Jaars, op Paaschen, Pinxter en Kers-tijd, en eindelijk uit een laauwe devotie slechts eenmaal 's Jaars, te weten op Paasch-dag.

De zekerheid des tijds is onbekent, de meeste schrijven het den *Paus Gregorius* toe, die meer als zes hondert jaren na Christi tijd is geweest. Alzo een ieder Bisschop van *Romen* iets vast invoerde, (sommige een *introitus*, sommige een *Kyrie Eleison*, andere een *Graduale*) steigde de Misten tijde van *Gregorius* tot die hoogte daarze nu tegenwoordig toe gekomen is, en de vonden der Menschen begosten de voortocht te nemen, en Christi instellinge de loef af te steken; doch van begin aan was het zo niet, alzo Christus in het houden van zijn laatste Avondmaal, niet alleen en at, maar gaf het Brood en den Drink-beker aan alle die daar tegenwoordig waren, als te zien is *Actor. 2. I Cor. 11.* en *Anacletus* schrijft aldus, *peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis caveant liminibus*: dat is, laat alle, na de Heiliginge, communiceren, die niet en willen, laat haar dan uit de Kerke gaan. *De Consol. Dist. 1.*

De eigentlijke tijt weet ik niet, maar mengift dat deze gewoonte ingeslopen is, in de Kerke door sloffigheid en traagheid der Leken, die het Sacrament zoo dik-

maals niet en wilden ontfangen, als het de Priester wel graag zag; want in den beginne geschiede het communiceren met de Leken alle dagen, 't welk de Priester tot op dezen dag noch onderhoud, maar niet de Leken; en daar zijn zekere Canons of Regelen; die den Priester, zo dikmaals als hy consecreert, verbinden om te communiceren; de reden nu waarom dat de Priesters, na de consecratie, zulks na lieten, schijnt deze te zijn: om datter niemand was die met haar communiceerde; Hierom zijn dan, na mijn oordeel, deze Regelen eerst in gestelt.

Om dat de Schrift zegt, het Brood dat wy breken, is dat niet de gemeenschap des Lichaams &c. De Drink-beker dien wy zegenen; zo ook drinkt alle hier uit. De Canons worden *Apostolische Canons* genoemd, Canon 10, en 10; en van de *Concilie tot Antiochien*, Canon 2. *Anacletus* beveelt in een zeker Briet dat het Sacrament van meer als van den Priester alleen ontfangen zal worden: *Dyonisius* verklaart ook zulks, en lang na hem ook *Chrysoftomus*, *Ambrosius* en *Augustinus* klagen beide over de traagheid van sommige, en vermanen ernstelijk het Volk tot het communiceren. Hierom dunkt my dat deze gewoonte des Priesters, van alleen het Sacrament te genieten, daar het in het openbaar gehouden wierd, in geen vier of vijf hondert jaaren ten minsten na Christi geboorte, in zijn Kerk is aangenomen geweest.

Ik en weet van zodanig een order noch gebod der Kerke niet, maar zo wanneer het Volk in hare devotie dapper begosten te verflauwen, en ten Avondmaal niet en willen komen, als dan, na mijn oordeel, wierden de Priesters genootzaakt alleen te communiceren.

My dunkt dat niet lang na der Apostelen tijd, de Godvruchtige devotien en yver des Volks merkelyk afnemende, die in den beginne dagelyks, daar na eens ter weke, daar na driemaal in het jaar, en eindelijk

maar

*Pach-
ster.*

Briefel.

*Dr.
Cox.*

maar eens 's Jaars het Sacrament plachten te gebruiken, zo wierd dan de Priestergeperst, om het Sacrament alleen t'ontfangen.

6. Vraag.

Of het wel voegen zou, dat deze gewoonte in dit Rijk noch onderhouden wierd.

Antw.

Can-
tclé.

MYns oordeels, komt het met den inhoud der H. Schriffure, en met het gebruik der eerste Kerke beter over een, dat nevens den Priester het volk ook het Sacrament ontfing.

Lyn-
nen.
Worce-
ster.
Here-
ford.
Etc.

Ik wenschte wel, datter in ieder Misiemand ware, om het Sacrament met den Priester te ontfangen: des niet tegenstaande wil daar niemand toekomen, zoo dunkt my dat het geoorloft en gevoeglijk is, dat de Priesters van dit Rijk van Engeland, de Miszeggen, en het Sacrament alleen ontfangen.

Dun-
kann.

Het zou wel dienen, dat het volk vermaant wierd, om wat vlytiger het Sacrament t'ontfangen, zoo men haar daar toe konde bewegen; des niet te min, al is niemand gezind te communiceren, het voegt daarom niet, dat de Priesters haar daar toe bewogen vindende, om de traagheid en laauwe devotie van anderen, haar van het Sacrament zouden onthouden.

Lin-
col.

Niets kan beter of wijzelijker gedacht worden, dan Christus geordineert heeft, en zyne Apostelen, na zijn ordinantie, in 't werk gestelt hebben; wy behoorden dan onze zinnen en verstand onder de wysheid Christi gevangen te geven, en oordelen dat dat best betaamt, 't welk met zijn ordinantie best over een komt: gedenkende, volgens de woorden Pauli, dat wy alle van eenen brood etende, en alle uit eenen drink-beker drinkende, ook alle een lichaam in Christo zijn, en alle eenen geest ontfangen hebben. De traagheid noch-

tans van andere behoorde ons niet te rugge te houden, noch het weigeren van den eenen perzoon den anderen beleiten om te komen.

Indien de Leeken daar toe te bewegen ^{Ets.} waren, dan zou het beter voegen, dat deze gewoonte achter bleef; doch willen ze haar niet laten gezeggen, zoo past het dan niet, dat Priesters, die om haar zelve te troosten en versterken, graag wilden communiceren, om d'ongewilligheid of traagheid van andere, daar van versterken zouden blyven.

Het zou, mijns oordeels, best voegen, <sup>Roche-
ster.</sup> dat men deze gewoonte reformeerde, en schikte na den inhoud der H. Schriffuur, en het voorbeeld van de eerste Kerke.

My dunkt het dienstig te zijn, ^{Bristo} datter by ieder Mis zommige waren die nevens den Priester het Sacrament ontfangen; willen ze daar evenwel niet aan, zoo dunkt my mag dan de Priester de Mis zeggen, en het Sacrament alleen ontfangen, daar toe gezegen, of van de Christelijke Gemeente daar toe zynde verzocht.

Het schynt voor my ongevoeglijk, <sup>Dr.
Coz.</sup> dat deze gewoonte zou continueren, zoo door eenig Christelijk middel het volk te bewegen ware, om nevens den Priester het Sacrament t'ontfangen.

7. Vraag.

Of voldoende Missen wel dienen onderhouden te werden; dat is te zeggen, dat men Priesters zou huuren om te zingen voor atgestorvene Zielen?

Antw.

HEt betaamt, myns oordeels, niet dat voldoende Missen langer zouden bly- <sup>Can-
tclé.</sup> ven, of onderhouden werden.

De School-geleerde, die van de voldoende Missen schryven, beschryven ze; <sup>Lyn-
nen.
Worce-
ster.</sup> na myn oordeel, heel anders dan alhier in deze Vraag word voorgesteld: nochtans schynt

schijnt het my tegen Gods H. Woord niet te strijden, dat Priesters in de Mis, voor levendige, en ook voor afgestorvene biddende, en andere zaken in de Kerk; die de bediening der Sacramenten aangaan, waarnemende, daar voor loon zouden trekken.

Alle Priesters de Mis doende, zijn gehouden om voor het gantsche verborgen lichaam Christi, zoo verstorvene als levendige, te bidden, hoewel daar toe niet gehuurt; en die daar toe geordineert zijn, moeten, de Mis doende, zulks doen, al warens daar toe niet gehuurt: des niet te min, gelyk als *Paulus*, *Rom. 15.* segt: die Geestelijke goederen met andere deelachtig zijn geworden, zijn ook schuldig haar van de lichamelijke goederen tot vergelding te dienen.

Den Apostel Paulus segt, Hebr. 10. dat wy geheyligt zijn door de Offerhande des lichaams Jesu Christi eenmaal geschied; en Hebr. 9 dat Christus door zijn eigen bloed eenmaal ingegaan is in het Heyligdom, en een eeuwige verlossing te wege gebracht heeft; om welke verlossing en voldoeninge, ten zy dat wyze voor krachteloos houden, wy voldoende Miffen behöorden af te schaffen, en Christum en zijne Apostelen niet te rekenen, of voor ongeleerde, of voor geen liefhebbende Leeraren die zoo een hoognoodige zaak niet konden, of niet en wilden leeren. Nauclerus schrijft, dat Paus Gregorius de III. de Priesters gebod, voor de afgestorvene te bidden, en offerhande te doen. En hoewel dat oude Schrijvers van te bidden voor de doden gewag maken, nochtans staan zy geenzints toe, dat het een Huurling mag doen. Lees hier over Augustinus aan Aurelius, van de dronkenschap te bedwingen.

Voldoende Miffen te doen; of gehuurt te worden om Miste zingen voor d'afgestorvene zielen, zijn twee onderscheidelijke zaken: want het eerste geeft te kennen dat de Mis behoorde te dienen tot voldoeninge voor de zonden van een afge-

storvene ziel, 't welk niet waar en is. Maar het tweede, te weten om te zingen of te bidden voor afgestorvene zielen, is een loslijke gewoonte, en schijnt op de H. Schriftuur eenigzints te rusten; welke gewoonte zelfs van der Apostelen tijt af altyd onderhouden is geweest, als blykt uit de Schriften der oude Leeraren, als van *Augustinus*, *Ambrosius*, *Chrysoftomus* en andere; over zulks dunkt my, dat het noch behoorde stand te houden. Maar Mis te doen om geld, oordeelende dat het een verwisseling of rechtmatige belooning is, tusschen het Gebed en geld daar hy om gehuurt is; dit dunkt my, ruikt na gierigheid en Geestelijke ampt-koping; en even wel is een arbeider zijn loon weerdig: gelyk als een Verkondiger des Evangeliums het zelve om niet behoorde voor te dragen, en nochtans heeft de Heere geordineert, dat die het Evangelium verkondigen, van den Evangelium leven.

Wil men hier door verstaan, dat enige zaak of daad des Priesters tot een volkomen *Carliks* voldoening voor vergeeflijke en doodelijke zonden dient, zoo weet ik dan, dat men van diegelyke *voldoening* niet en leest; ik en wil ook niet zeggen, dat Priesters na de gewoonlijke manier en contracten van de Wereld gehuurt worden; om voor de Zielen der afgestorvene te zingen, maar dat zy veel eer, gelyk als haar order leid, hare Miste zegen en zingen, latende hare gedachten zoo in het algemeen als in het byzonder gaan over zaken die de levendige en doode meest aangaan; en dan, na dat zy het weerdig zijn, moeten zy van den *Altaar*, dien zy steeds by zijn, leven; waar van den Apostel Paulus een wijdloopig verhaal doet. Doch wat nude volmaakte en volkomene voldoeninge voor allerlei zonden aangaat, de zelve moet men Christi lijd en rechtveerdigmaking alleen toeschrijven; nochtans zoo als het *Augustinus*, *Hieronimus* en andere verstaan, stellen zy 't aldus: *Pro non valde mahs propitiationes fiant & de levionibus*

ribus peccatis, cum quibus obligati defuncti sunt, possunt post mortem absolvi, &c. Dat is: Laat verzoeningen geschieden voor de gemene niet veel quaads gedaan hebben, en om geringe zonden, waar aan zy, alsze komen te sterven, gebonden zynde, na haar dood daar van kunnen ontbonden worden, &c.

Roche-ster. Dat men voldoende Missen behoorde aan te houden, en voor de zielen der doden laten zingen van de Priesters daar toe gehuurt, dunkt my niet ongerymt te zijn.

Bristol. Ik versta dat de zin en mening van Gods woord, en die van Paulus is, dat alle Priesters, Gode gaven en Offerhanden zouden doen voor de zonden des volks, (gelyk als *Hebr. 5.* geschreven staat, *alle Hooge-Priester word gesteld voor de menschen in de zaken die by God te doen zijn, op dat hy offere gaven en slacht-offeren voor de zonden*;) en het Sacrament en de Sacramentische zaken in de Kerk, en onder het volk, of de Gemeente bedienende, daar van haar onderhoud trekken.

Dr. Cox. Missen tot voldoeninge voor zonden te zeggen (dat Christus alleen voor alle zonden voldaan heeft) is een misbruik dat men behoorde af te schaffen: en Priesters te huuren alleen om te zingen voor de zielen der afgestorvene, schynt een onnodige en overtollige bediening te zyn in Christi Kerk.

8. *Vraag.*

Of men het Evangelium, als men de Mis doet, behoorde te lezen dat het van 't volk daar tegenwoordig verstaan mag werden?

Antw.

Can. Sib. **H**et voegt zeer wel, na myn oordeel, dat het Evangelium, 't welk Christidood en onze verlossing aangaat, het volk in de Mis voorgedragen werde.

Jur. Het is nut en nodig, dat men het Evangelium onder de Mis, het volk zoodanig lere, dat zy 't wel verstaan kunnen, die daar tegenwoordig zyn.

Lon &c. My dunkt het onnodig by ieder Mis, een Predikatie te doen, maar hoeze meer tot slichting van 't volk geschied (zoo slechts de Priesters de bediening van hun beroep daar door niet en komen te verzuimen) hoe het meer te pryzen is.

Dun ham Het is vry betamelijk, dat het Evangelium het volk daar tegenwoordig zynde zoodanig gepredikt worde, als het mag wezen, dat zy 't wel kunnen verstaan.

I. in col. Christus aan zyne Discipelen het Sacrament uitdelende, zegt, gelyk als'er staat, *Luc. 20. doet, dit tot myner gedachtenis*: en by aldien Paulus aan die van Corinthen aldus schryft: *zo dikwils als gy dit Brood zult eten, en dezen Drink-beker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren tot dat hy komt*: zoo behoorde dan de blyde bootschap, de groote weldaad die wy door Christi lyden en sterven ('t welk wy in dit H. Sacrament, als in een spiegel, zien) genieten, het volk voorgedragen en verkondigt te werden, zoodikmaals als zy het H. Avondmaal houden.

Dat het Evangelium onder de Mis gelezen of voorgedragen worde, dat zy 't kunnen verstaan, is een goed en Godvruchtig werk; en het behoorde ook zoo te zyn.

Car. My dunkt het dienstig en nodig, dat (gelyk als des Konings Hoogwaardige Majesteit, zijn waarde Oom, myn Heer Protector, nevens de Hoogachtbare Raad, alrede geordineert, en belast hebben te doen,) op alle diergelijke tyden als het volk, gelyk het behoorde, meest by een vergadert is, in de voornaamste en hoge Mis, het Evangelium geleert en verklaard werde, zoo als zy het best kunnen verstaan.

De verkondiging van Christi lyden en

sterven, de weldaad daar van, en de vergevinge van zonden aan alle ware en getrouwe gelovige, behoorden altyd in de Mis tot slichtinge van 't volk voorgedragen te worden; 't welk niet en kan geschieden, volgens *Pauli* zin en mening *1 Cor. 14.* en na dat ik het versta, ten zy dat het volk zulks kan verstaan en begrypen.

My dunkt dat het tegen Gods H. Woord niet en stryd, maar hoe het meer gedaan word tot slichtinge van het volk, aangenomen met innerlyke aandacht, en een volkomen opzet, om 't leven daar door te verbeteren, hoe men daar meer behoort na te staan, en het zelve in 'twérk stellen.

Het zou wel dienen, dat men, als de Mis geschied, zekere leerstukken voor droeg, na het voorbeeld der eerste Kerke, op dat het volk onder het houden van het Nachmaal gesicht mocht worden.

9. Vraag.

Of het in de Mis dienstig ware om zodanige woorden te gebruiken die 't volk verstaan kan?

Antw.

H Et zou wel voegen, om in de Mis zodanige woorden te gebruiken, die 't volk verstaan kan.

Men diende wel, na mijn oordeel, onze Moeders Taal in de Mis te gebruiken, ten zy in zekere verborgene Mysterien, daar men twyfel aanslaat.

De gantsehe Mis in 't Engelsch te hebben, dunkt my niet behoerlyk noch dienstig te zyn.

Het voegt wel, dat de gemeene Latynze spraak, in deze Westerse gewesten van het Christendom, in de Mis gebruikt werde, zynde d'algemene Liturgie van de geheele Kerk, te weten die verborgenheden daar van aangaan, op dat het slecht volk, de H. Mysterien daar in begrepen, uit verachtinge niet en kome

t'ontheyligen. Doch evenwel mocht men wel zekere gebeden in onze Moeders Taal doen, na dat men oordelen zal te behoren, om daar door het volk t'onderwyzen, en tot Devotic op te wekken.

Den Apostel *Pavlus* wil dat alles in de Gemeente en openbare vergadering zootoega, en gesproken werde, dat het dienen mag tot slichtinge van alle die in de Gemeente zijn; en in zulken Taal, dat de Toehoorders op onze Dankzegginge Amen mogen zeggen. En lang na de tyden der Apostelen, heeft alle het volk den Priester geantwoord (hy haar aansprekende in een Taal dieze verstonden) als een leerling of jonge nu antwoord (zoo als hem geleert is) in een Taal die hy niet en verstaat. *Cyprian. de Conf. distinct. 1 Ca. quando.*

Zodanig was het gebruik daar van ten tyde van den Oud-Vader *Hieronymus* in *Dalmatien*, en in *Scalavonien*, doc *Cyrillus* leefde, die tot *Romen* aan het Hof daar om ging solliciteren; de zaak wierd in het Consistorie gedebatteert, doch hy veele wederpartyen hebbende, zoo wierd'er schielijk een stemme, als uit den Hemel, gehoord, zeggende: *Omnis Spiritus Laudet Dominum, et Omnis Lingua confiteatur ei*: dat is: Een yeder Geest love den Heere, en yeder Tale belyde hem. Waar opaan *Cyrillus* zijn verzoek toegestaan wierd.

Ondertekent: *Hæc jam mea est Opinio, sed, sicut, auditis melioribus cedam.* Dat is.

Dit is nu myn gevoelen, doch zoo, dat, indien ik wat beters hore, ik my wil,

Bisschop Eli, Laten gezeggen.

Deze Vraag wierd, ten tyde van Koning *Henrik de 8.* Hooglof. gedachtenis, door de beste Mannen onder de Geestelikeheid in zijn Rijk, naaukeurig ondersocht en na gevorscht, daar die Koning zelfs by

was; als wanneer over deze zaak een uitspraak gedaan, en daar op oentlyk geproclameert wierd, en belast dat men de H. Bybel in de Engelze spraak niet en zou laten uitgaan; daar na evenwel is deze resolutie verandert geworden. Hierom wenschte ik wel, dat hier in gehandelt wierde, zoo als best dient tot rust en stichting der Christenen; wat my belangt, ik zal my onder mijn Overheid submitteren, en mijn verstand onder een gezonder oordeel buigen.

Roche-
ster.

My dankt het niet alleen dienstig, dat men in de Mis sulken Taal gebruike, die 't Volk kan verstaan, maar dat men ook zoo helder uitspreke, dat het Volk zulks gemakkelijk hooren kan, op dat men haar niet onthoude het geen haar eigen is, 't welk Paulus leert dat haar toebehoort; als ook op dat zy mogen antwoorden, gelyk als *Cyprianus* getuigt, van het Volk in zijn tijd, *Habemus ad Dominum: Onze oogen zien na den Heer.* Des niet te min, voor zoo veel dat deel aangaat, 't welk tot de *Consecratie* behoort, zoo is het dat *Dionysius* en *Basilus* my doen denken, dat het niet onbekwaam zou zijn, om een gedeelte daar van binnen 's monds te mompelen.

Bristol.

Indien de Mis geheel en al in 't Engelsch ware, zoo zouden wy ons dan van de gewoonte en manier in alle andere Landen gebruikelijk, afzonderen: kan het dan bestaan met zijn Koninkl. Majesteits believen, ik en kan het niet voor raadzaam in zien, dat de Mis geheel in het Engelsch zou geschieden.

*Per me Episcopum Bristolensem:
Door my Bisschop van Bristol.*

10: Vraag.

Wanneer het bewaren of het zettten van het Sacrament op den Altaar eerst begoft?

Antw.

Het bewaren van het Sacrament begoft, na mijn gevoelen, ses of seven honderd jaren na Christi geboorte; het zettten op den Altaar, nu onlangs eerst.

Cant.
relig.

Polidorus Virgilius schrijft, dat *Innocentius de III.* voor goed keurde, dat men het Sacrament zou bewaren, om voor de Kranken by der hand te hebben. *Honorius de III.* heeft ook het zelfde bevestigd; daar by voegende, dat men het behoorde te bewaren, *in loco Singulari; mundo & Signato: in een zonderlinge, zuivere en merkelyke plaats: de Priesters met eenen belattende, dat zy het Volk dikmaals zouden onderwyzen, om haar zelve eerbiediglyk daar voor neder te buigen, zoo wanneer het opgeheven, en voor de Kranken gedragen wierd. Wat nu het ophangen van het Sacrament over, of het zettten op den Altaar aangaat, is lang daar na eerst opgekomen, en word op verscheiden plaatzen van het Christendom noch niet aangenomen.*

Zekere Vragen, nevens d'antwoorden daar op gegeven, door de Bisschop van Worcester, Chichester, en Hereford.

De Vraag.

Wat, of waar in Fans wassen, Aalmoessen te geven, gedoopt te worden, of het Nachtmal 't ontfangen in Engeland, Thomas in Italien wonende, en niet wettende, wat Fan in Engeland doet, baten of profiteren kan?

Antw.

De distantie of wijdte van plaats belet, noch verhindert niet de Geestelyke gemeenschap, die tusschen d'een en d'ander

Worce-
ster.
Chiche-
ster.
Here-
ford.

der is, zo dat Jan en Thomas waar zy ook zijn, verre van den anderen atgezonderd, of dicht by malkanderen, zijnde beide levendige ledematen Christi, genieten van malkanderens deugt en Vroomheid eenig voordeel; al is de bepalinge van wat, of waar in, onnaspeurlijk, en dat zulks d'altewetenschap Gods alleen toebehoort.

Vraag.

Of gemelde werken in Jan, haar, die in den Hemel zijn, voordeel toe brengen, en waar in?

Antw.

Blijdschap is'er in den Hemel over eenen Zondaar, die zig bekeert, &c. Luc. 15.

Vraag.

Of het in Jans macht is, om eenig lidmaat van Christi lichaam door arglistigheid t'ontnemen het voordeel van zijn Vasten, Aalmoes geven, Doopsel, of het ontfangen van het Sacrament, en dat zelfde voordeel den eenen mensch meer dan den anderen te kunnen toevoegen?

Antw.

DE Liefde verkort niemand in diergelyk voordeel dat hem mocht toe komen; en het bestaat in Gods macht, alleen om het zelve toe te voegen, en niet in eenig mensch, anders dan door wenschen en bidden; maar hoe de mensch vromer is, hoe zijn Gebed krachtiger is voor de gene, voor wien hy voornaamlyk bid.

Vraag.

Wat stellen het lichaam en bloed Christi in de Mis, die Gy Christi Offerhande en Slacht-Offer noemt, voor oogen? En waar in bestaatse, in daaden, gespen of

woorden? En in wat voor daaden, gespen en woorden?

Antw.

DEze representatie, of voor oogen stelling &c. bestaat in zoodanige woorden, gebeden, smekingen en daaden, als de Priester in de Mis gebruikt, hebbende Christi lichaam en bloed aldaar tegenwoordig in het Sacrament.

Vraag.

Is'er niet eenige Ceremonie of Gebed in de Schriftuur niet uitgedrukt, welke Christus in de eerste instelling van de Mis, die wy nu moeten gebruiken, gebruikt of bevolen heeft; en welke zijns?

Antw.

Dat Christus ceremonien en gebeden, in het instellen en omdeelen van het Sacrament heeft gebruikt, geeft de H. Schriftuur te kennen: doch wat voor ceremonien en Gebeden, dat het geweest zijn, weet men niet; maar my dunkt dat wy zoodanige ceremonien en Gebeden behoorden te gebruiken, als de Roomse Kerk heeft, en eenparig onderhoud.

Vraag.

Of'er in de eerste Kerk zekere Priesters waren die daar leefden van Missen, Morgen gebeden, Avond Gebeden te doen, en wante bidden alleen voor zielen? En of diergelyke stand van Priesterchap in de H. Schrift toegelaten word, of nu behoort toe gelaten te worden?

Antw.

DAar waren Priesters in de eerste Kerk, die niet en Predikten, maar haar zelve slechts bezig hielden, met te bidden voor de levendige en doode, en met andere Geestelyke bedieningen in de Kerk;

en die doorgaans gemeenegebeden 's morgens en 's avonds gebruikten; en zoodanige stand van Priesterfchap strijd niet tegen de H. Schrijtuur.

Vraag.

Waarom zou het niet betamen noch dienen, dat men de geheele Mis in het Engelsch hadde?

Antw.

DEZE Vraag hebben *Dyonisius* en *Basilius* daar zy van den H. Geest handelen, beantwoord; en men behoorde ook daar in met alle Kerken over een te komen.

No. 26.

Een verzameling van zommige der voornaamste afaaten, die doemaals in de bedieningen van Engeland waren.

De uren van de H. *Maget Maria*, volgens het gebruik van het *Bisdom van Sarum*, gedrukt tot *Parijs* 1526.

Folio 38.

AN alle de gene die in den stand der genade zijn, die alle dagen met groote devotie dit Gebed voor onze gebenedijde Vrouw van Barmhertigheid uitstorten, zalze haar aangezicht toonen, en haar den dag en de uren des doods van te voren aan dienen; en nu ziel-togende, zullen de Engelen hare Zielen in den Hemel overvoeren; en zy zullen vyfhonderd jaren, en zoo veel Lenten van afaat bekomen, toegestaan by de H. Vaders, de Pausen van *Romen*.

Fol. 42.

Onze H. Vader *Sixtus de IV.* Paus, heeft verleent aan alle, die dit gebed voor onze

Lieve Vrouws beeld met devotie zeggen, afaat voor elf duizend jaren.

Fol. 44.

Onze H. Vader, de Paus *Sixtus* heeft, (op het aanhouden van d'allerdoorluchtigste *Princes Elizabeth*, gewezene Koninginne van Engeland, en Huysvrouw van onze Zouverein Heer Koning *Henrik de VII.* (God zy haar zoete Ziel, en aller Christenen zielen genadig) verleent om alle dagen in de morgenstond, na dat de klok driemaal *Ave* geluid heeft, driemaal te zullen zeggen, de groetenis van onze L. Vrouw, *Ave-Maria Gratia*, dat is, Weest gegroet, *Maria* vol van genade; te weten te 6 uren 's morgens 3 *Ave-Maria's*; te 12 uren op de Middag drie *Ave-Maria's*; en 's avonds te 6 uren; voor ieder maal zoo doende, word verleent uit den geestelijken schat-kist der H. Kerke, voor drie honderd dagen afaat, *toties quoties*, zoo dikmaals als &c.

Zoo hebben ook onze H. Vader, de Aarts-Bischop van *Cantelberg*, en *Fork*, nevens 9. andere Bischoppen van dit Rijk, verleent driemaal 's daags, voor veertig dagen afaat, aan alle die in den stand der genade zijn, en bequaam om vergiffenis t'ontfangen. Dit heeft nu zyn-aanvang genomen op den 26 Maart, Anno 1492, en in het 7. Jaar der Regeringe, van *Henrik de VII. Koning van Engeland*. De Zomme van de indulgentie of afaat, voor ieder *Ave-Maria*, bedroeg acht honderd en 'seftig dagen, *toties quoties*. Dit Gebed zal men zeggen, als de klok van *Ave* luid.

Fol. 47.

Onze H. Vader, Paus *Bonifacius* heeft vergond afaat voor zeven jaren en veertig Lenten aan alle, die met devotie zeggen, het deerlijk aanzien van onze gebenedijde L. Vrouw, staande onder het Kruice al wenende, en medelyden hebbende met haar zoet Kindeken *Jesuf*. Deigelyks ook hadde

hadde *Paus Joannes de 22.* voor drie-honderd dagen aflagt verleent.

Fol. 50.

Dit zijn de 15. *Avces*, die de *H. Maagt St. Briget* alle dagen plag te zeggen voor het *H. Kruis* in *St. Paulus Kerk* tot *Romen*; al wie het zelve een heel jaar door zegt, die zal vyftien zielen van zijn naaste bloetvrienden uit het *Vagevier* verlossen, en noch vyftien andere *Zondaren* tot een *Vroom* en *H. leven* bekeren; en andere vyftien *Rechtveerdige* perzonen van zijn geslachte zullen altyd by een *Vroom* en *H. leven* blijven; en al wat hy van *God* begeert, dat zal hem 'geworden, zoo het anders tot zaligheid zijner ziele mag gedyen.

Fol. 54.

Aan alle menschen die voor dit *Beeld* van *Barmhertigheid* vyf *Pater Nosters*, vyf *Ave Maria's* en een *Credo* met devotie, of aandacht zeggen, erbarmlijk aanschouwende de *armen* van *Christi* lijden; worden voor twee- en dertig duizend zeven honderd en vyfen vyftig jaren; de aflagt vergond; en *Sixtus de 4 Paus* van *Romen* heeft het 4 en 5. *Gebed* gemaakt; en de voornoemde aflagt verdubbelt.

Fol. 56.

Dezen *Zend-brief* onzes *Zaligmakers*, zend onze *H. Vader Paus Leo*, aan *Keizer Karel de Groot*, waar in men beschreven vind, dat zo wie dezen zegen om zijn lijf draagt, en dezelve eenmaal 's daags op zegt, die zal voor veertig jaren aflagt, en tachtig *Lenten* bekomen, en door geen haastige dood vergaan.

Fol. 57.

Dit *gebed* is door *St. Augustinus* gemaakt, voor vast stellende, dat zo wie het zelve op zijn knien alle dagen op zegt, in zonde niet sterven zal, en na dit leven tot de eeuwige vreugde en gelukzaligheid overgaan.

Fol. 58.

Onze *H. Vader*, *Paus Joannes de 22.* heeft aan alle die dit *gebed*, na de opheffing van onzen *Heer Jezus Christus*, met devotie bidden, om doodlijke zonden aflagt, vergond voor drie duizend dagen.

Fol. 58.

Onze *H. Vader*, *Paus Bonifacius de 6.* heeft aflagt voor tien duizend jaaren verleent aan allen die dit navolgende *gebed*, tusschen het opheffen van onzen *Heer*, en de drie *Agnus Dei*, met devotie bidden.

Fol. 61.

Onze *H. Vader*, *Paus Sixtus de 4.* heeft aan allen die in den stand der genade zijnde, dit navolgende *Gebed* opzeggen, voort na het opheffen van het lichaam onzes *Heeren*, toegestaan een zuivere vergevinge van alle hare zonden, die immers en altoos duren zal. Desgelijks heeft ook *Johannes de III. Paus* van *Romen*, op het verzoek van de *Koninginne* van *Engeland*, verleent aan alle die dit *Gebed* voor het beeld van onzen gekruisten *Heer* met aandacht opzeggen, aflagt, voor zoo veel dagen als'er wonden waren aan het lichaam onzes *Heeren Jesu Christi*, doe hy zulk een bitter lyden uitstond, te weten; vyf duizend vier honderd en vyf en zestig.

Fol. 65.

Deze vyf *gebeden* heeft *St. Gregorius* gemaakt, en aan alle die deze 5 *Gebeden*, met 5 *Pater Nosters*, 5 *Ave Maria's* en 1 *Credo* met devotie opzeggen, aflagt voor vyfhonderd jaren vergond.

Fol. 66.

Deze 3. *Gebeden* zyn in het *Capel* van het *H. Kruis* binnen *Romen*, anderzins genoemd *Cellum Sancta Crucis Septem Romanorum*, dat is, het *Cellen* van het *H. Kruis* der 7. *Romeynen*, geschreven; al wie de zelve met devotie op zegt, die zal van

doon-

doodelijke zonden, afaat bekomen, voor tien honderd duizend Jaren, 't welk onze H. Vader, *Joannes de 22. Paus van Romem*, verleent heeft.

Fol. 63.

Al wie met devotie deze armen onzes Heeren Jesu Christi aanichouwt, die zal van onzen H. Vader *St. Pieter*, de eerste Paus van *Romen*, en van dertig andere Pauzen der Roomse Kerke, zyn Successeurs, afaat voor ses duizend jaren verwerven. En onze H. Vader, Paus *Joannes de 22.* heeft aan alle de gene die ganfch zondrouwig zijn, en recht gebiegt hebben, en deze navolgende devotige gebeden op zeggen, ter gedachtenis van onzes Heeren Jesu Christi bitter lyden, vergond voor doodelyke zonden en andere drie duyzend vergeefflijke zonden, afaat voor drie duyzend Jaren, voor af zeggende een *Pater Noster* en *Ave-Maria*.

Fol. 71.

Onze H. Vader, Paus *Innocentius de 2.* heeft aan yder een die dit gebed aandachtelijk opzegt, ter cere van de wonde, die onze Heer in zyn gebenedijde zijde kreeg, doe hy dood aan het Kruice hing, vergond afaat voor vier duyzend dagen.

Fol. 72.

Dit zeer Godvruchtig Gebed, heeft de H. Oud-Vader *St. Bernardus* alle dagen op zyn knien gebeden, ter eere van Jesus zyn allerheiligste Naam. En het is wel te geloven, dat door het aanroepen van d'allerheiligste Naam van Jesus, *St. Bernardus* een zonderlinge versterkkinge en geduurige vertroosting van onzen Heere Jesus Christus verkregen heeft. Deze Gebeden stonden geschreven in een bord, dat te *Romen* in *St. Pieters* Kerk hing na by den Hogen Altaar, alwaar onze H. Vader de Paus gewoon is, 's avonts den dienst der Misse te doen. En zoo wie met een aan-

dachtig en verflagen hert, dit boven verhaalde Gebed alle dagen op zegt, indien hy op dien dag in de stand dereeuwige verdoemenis staat, zo zal dan zyn eeuwigepijn in een' tijdelijke pijn des Vageviers verandert worden; heeft hy nu de pijn van het Vagevier verdient, dat zal hem door Gods oneindelijke barmhertigheid vergeven en vergeten worden.

No. 27.

Een zeker Gebod, rakende het Visiteeren van de Capellen, Godshuizen, Gilde-Kamers &c. Geschreven aan de Parochianen, Capellanen, Priesters en andere Geestelijke Perzonen.

Gyl. zult voort na den ontfangt hier van, een scherp onderzoek doen, en naaukeurig vernemen, hoe veel *Capellen*, *Godshuizen*, *Societeiten*, *Gilden*, &c. en ook hoe veel loon-trekkende Priesters datter zijn binnen uw Kerk en Parochie, welke gehouden zijn hare eerstelingen of eerste Vruchten te vertienem.

2. Gyl. zult ook vernemen na de *Orders*, *Ordinantien*, *soorten*, *hoedanigheden*, *gebruiken* en *misbruiken*, *conditien*, *standen*, *behoefstigheden* van alle de boven-verhaalde plaatsen en perzonen: en by wat voornamen, toe-namen, Corporaalschappen of eer-titelen de zelve te kennen zijn; tot wat einde, en om welke daden van barmhertigheid, de zelve gesticht en geordineert zijn geweest. Gyl. zult ook op dien dag, als gy daar van verwittigt word, mede brengen de grond-brieven, en andere Schriften die gy kund bekomen, om te bewijzen wat daar van is.

3. Gyl. zult ook vernemen hoe en op wat wyze d'inkomsten en winsten van de Landen en goederen der voornoemde Perzonen aangeleid, besteed of uitgegeven worden.

Als ook hoe veel van de gemelde bedieningen Parochy-Kerken zijn.

Als ook hoe verre, dat de Capellen van malkanderen gelegen zijn, en de Parochy-Kerken van de Parochien, daarfe in staan.

4. Gy zult ook vernemen na alle de Huizen, Landen, Tienden, Renten; en inkomsten die aan gemelde Capellen, Gods-huizen, Gilden &c. behoren, en wat de zelve alle jaren opbrengen; en van dit alles zult gyl. perfecte notitie houden.

Gyl. zult ook vernemen, wat al onkosten daar op vallen, en hoe veel alle jaren voor ieder parceel van het bovenverhaalde uit gegeven en betaald word, en daar van schriftelijk bewijs brengen.

6. Gy zult ook vernemen na alle de Landen, Renten en Erf-goederen, die t'eeniger tijd, zedert den 4 February in het 27. Jaar van zijn Koninklijke Majesteits Regeringe aan de voornoemde plaatzen zijn komen te vervallen; als ook van de goederen, Juweelen en Ornamenten, die onlangs tot de zelve behoort hebben.

7. Gyl. zult ook vernemen, hoe veel van de gemelde Capellen, Godskuyzen, Gilden, &c. En wat voor Landen of Parcellen daar van zedert den 4. February, als boven verhaalt, vervallen, of aangekocht zyn geweest, en of ook eenige Onderdanen van zijn Koninkl. Majesteit op haar eigen autoriteit, en zonder believen des Konings, possessie van eenige der voornoemde plaatzen genomen hebben.

8. Gyl. zult ook vernemen na het yzer, en koper-werk, Juwelen, Ornamenten, roerende en onroerende goederen, behorende tot alle de boven-verhaalde zaken, en tot ieder daar van in het byzonder; en gyl. zult daar een *Inventaris* van maken, daar by voegende de waardy van ieder stuk in 't byzonder, dat iste zeggen het oprecht gewicht van alle Parcelen van yzer en koper &c. En de prijs en waardy van alle andere Ornamenten, roerende en onroerende goederen, en onder wien datfe zyn berustende.

II. Deel.

Eindelijk en ten laaften zult gyl. ook schriftelyke Notitie geven van al het boven-verhaalde, en dat niet in het gros, maar van ieder stuk in het byzonder; voor zoo veel als gyl. het zult kunnen verantwoorden, en met eede derven verklaren. Gyl. zult ook de zelve tekenen en verzegeelen; en dese Notitie ons verzegelt toe zenden, op zulken dag en plaats als UL. aangewezen zal worden door een van d'aller-vroomste Kerk Meesters, en by alle d'Administrateurs, Bewindhebbers, en van roerende en onroerende goederen, *Capellen, Gods-Huizen, Gilden &c.* Hier altyd voor zorgende, dat gyl. in al dit uw doen en Noutie te geven van al het verhaalde, en van ieder deel daar van, zodanige vlijt, voorlichtigheid en getroutheid komt te bewijzen, dat, als wy 't werk komen op te nemen, zulks dan voor ons mag blijken, en gyl. in plaats van anders in onse ongenade te raken, na behooren dank en eere moogt behalen.

<i>Robert Aarts-Bisschop.</i>	<i>Mr. Wallay.</i>
<i>Sir Michael Stanhope.</i>	<i>Mr. Norton.</i>
<i>Sir Leonard Bekworth.</i>	<i>Mr. Chaloner.</i>
<i>Mr. Robert Henneage.</i>	<i>Mr. Gargrave.</i>
<i>Mr. --- Babborp.</i>	<i>Mr. --- Secretaris.</i>

No. 28.

De Protectors Brief aan Bisschop Gardiner, over de stukken die hy in zijn Predicatie te verhandelen had.

W Y groeten U. E. gisteren hebben wy Ex M. S. Col. C. C. Cantab. u onzen afgezand *William Cecil* toegezonden, om aan U. E. ons welbehagen en advys bekend te maken: hier in bestaande, om in uw aanstaande *Sermoen* of Predikatie, die voorname *Questien*, die onder zekere geleerde Mannen in dit Rijk als noch in geschil staan, over het Sacrament des Altaars, en de Mis, niet aan te roeren; zo wel ten aanzien, dat uwe particuliere

T argu

argumenteringe en determineringe dies aangaande het Volk aansfoot mocht geven, (als eigentlyk verwachtende de beslechtinge van twist-zaken) waar uit dan tweedracht en oproer mocht ontstaan, d'oorzaak waar van wy nootzakelyk moeten zoeken voor te komen: als ook om dat tegenwoordig over die questien en disputen gedelibeereert word, welke, zoo God toe laat, in een korte tyd door een openbare leere en autoriteit, gerustelyk en na behoren beslecht en afgedaan zullen worden.

Dit laten wy u aanseggen, niet eens twyfelende, of uweigen wijsheid en discretie zouden in zo een baarblykelyke zaak zulks bedacht, of ten minsten op onze crinderinge, nader verstaan, en gewillig achtervolgt hebben, besorgende daar in aan d'een kant uw eigen ruste met geen ergernis te geven, en aan d'ander kant twist te schuwen, met ons hier in te wille te zijn.

Uw antwoord hier op, heeft onzen Afgezand in dezer voegen ons voorgedragen: dat U. E. in geenslei wyze kund nalaten te spreken, zo wel van de Mis als van het Sacrament; alzoo het eerste hier van, na uw seggen, het voornaamste fundament onzer *Religie* is, en dat wy zonder het zelve niet en kunnen weten dat Christus onze Slacht-Offert is geworden; en wat nu het laatste (het Sacrament belangt) dat veele menschen daar de mond zoo vol van hebben, dat, zoo U. E. de mond toe hield, en uw meninge daar van niet en openbaarde, gy dan wel wist, wat voor gedachten andere van u zouden hebben. Eindelyk maakt gy dit algemeen besluit, dat gy de waarheid wilt spreken, en niet twyfelt of wy zullen ons daar mede laten vergenoegen; daar noch aanknoopende, na 't verhaal van onzen Afgezand, dat gy wel wenschte dat wy ons met deze stukken van *Religie* niet eens wilden bemoeyen, alzo ze U, Bisschoppen, zijn aanbevolen, tot welkers last, zoo daar iets met recht op

te zeggen viel, zulks zou moeten op draayen.

Op dit uw antwoord, indienze zo luid; geven wy dit kort bescheid: als dat wy, uit kracht van onzen zouverain Heer en Koninklyke Majesteits autoriteit ons opgedragen, u belasten en bevelen, om van eenige controversien of twistzaken over gemelde Sacrament en Mis in uwe Predikation niet censte reppen, veel min die te verhandelen; maar dat gy veel eer uwe redenen dirigeert en besteed, om de Artikelen, u voorgeschreven, en andere heilzame stoffe, (als van het Volk tot gehoorzaamheid en tot een vroom en godzalig leven aan te manen) te verklaren en uit te leggen; dewyl uwe Predikation hier aan werks genoeg zullen vinden, en dat ook hoog nodig zal zijn in dese tyd; en dat gy het verhandelen van iet anders, ('t welk wy u verbieden, als niet dienstig om in uwe particuliere Predikatie te geschieden, maar veel eer nodig zijnde, te bewaren tot een publyke consultatie) voor deze tyd te eenemaal laat beruften om d'algemene ruste.

Dit is onze uitgedrukte wil en welbehagen, waar in wy weten met wat voor recht wy u te gebieden hebben, en gy (denken wy) ook weet, hoe graag gy ons behoorde te gehoorzamen. Wat nu onze bemoeyinge met deze stukken van *Religie* aangaat, dit zult gy wcten, dat wy het voor geen gering deel van onze opgeleide ampt rekenen, om onder zijn Koninkl. Majesteit, zijn Volk van domme onwetenschap, en van superstitie tot de ware *Religie* te brengen; nemende dit voor het voornaamste fundament om gehoorzaamheid op te bouwen, en oordeelende, daar andere, zijnde Bisschoppen en geleerde Mannen, in een zekere waarheid volkomen over een komen, dat men dan u, of weinige andere, zou toelaten om alle andere uit een moedwillige styfzinnigheid daar van af te raden. En hoewel wy ons zelve d'autoriteit van over artikelen van *Religie* een vonnis te srij-

stryken niet aanmatigen, evenwel bekenen wy voor God, dat wy d'uitgesprokene of geopenbaarde waarheid begeren voor te staan, en ook voor te planten; en alzoo bygevolg willen wy in geen gebreke blijven van de verstoorders daar van te wederstaan. Hier mede God bevolen.

Uit Zion, 28. Juny M. D. XLVIII.

Uw' beminde Vriend,

E. ZOMERSET.

No. 29.

Zekere Lof-zangen op gezette tyden en uren aan de Sancten of Heiligen gedaan, volgens het gebruik tot Sarum in Engeland. Gedrukt tot Parys, in het Jaar M. D. XX. Waar in onmiddelyke aanbiddinge haar word opgeoffert, en afgebeden die dingen, welke God alleen moet geven.

4. **H**eilige Moeder Gods, die waardig geacht zyt geweest, om t'ontfangen den gene, wien de gehele wereld niet heeft kunnen omvatten; wilt gy toch, door uwe Godvruchtige tusschenkomst, onze zonden af wasschen, op dat wy door u verlost zynde, mogen klimmen op de stoel van de eeuwige Heerlykheid, alwaar gy blyft met uwen Zoon zonder tyd.

11. **H**eilige Pantaleon, Martelaar Christi, gy zyt een van de Krygs-benden geweest, waar mede gy grooten dienst gedaan hebt. — Eindelijk hebt gy een Kluizenaars leven bekomen. — Gy hebt ook een waterzuchtige genezen. — Gezonden naar de pyn-bank hebt gy uw' nagelen verloren. — Uwe ribben hebbenze aan brandende lampen verbrand. — Uwen hals voor overbuigende, onder het zwaart hebt gy den slag daar van uitgestaan. — Stortende Melk, in plaats van bloet, hebt

gy alzoo uw' leven geëindigt. — Verdryft alle koortzen van zoo een slecht droevig volk, — die de Koninkryken der eeuwige Heerlykheid hebt verdient.

Geest ons, o Christus, door Thomas zyn bloed, 't welk hy voor u vergoten heeft, derwaarts op te klimmen daar hy na toegewaren is. — Gy hebt hem met Heerlykheid en eere gekroont, en gesteld over de werken uwer handen.

Op dat wy door zyn verdiensten en gebeden van het Heliche vyer verlost mogen werden.

* *H. Marië*, komt de ellendige te hulpe; sta de kleinmoedige by; verquik de weene; bid voor het volk; weest een voorspraak voor de geestelykheid, en een Middelaar voor het devotig' vrouwelyk geslachte.

Een Gebed aan de Maagt Maria; aan de gene die het zelve zeyden, heeft de Paus Celestinus vergond aflat voor drie honderd dagen; een gedeelte waar van is het gene volgt.

o **K**oninginne des Hemels, troost, bid ik u, een Zondaar, en geeft uwe eere niet aan een vreemd of wreed perzoon. Houd my verontschuldigt by Christus uwen Zoon, wiens gramschap ik vreeze, en voor wiens grimmigheid ik een groot ontzag heb; want tegen u alleen heb ik gezondigt. o *Maegt Maria*, die vol van Hemelsche Genade zyt, wilt me niet vreemd bejegenen; weest de bewaarster van mijn herte, zet op my het teken van de vreeze Gods, geeft my gezondheid des levens; en eerlyke zeden: en geeft dat ik de zonden mag vlieden, en beminnen dat recht is. o *Maagdelyke zoetigheid!* uooit en is'er geweest, noch en is'er zoodanig een, &c.

o *Vermaarde Martelaar Joris*, u komt lof en eere toe: voor af begaaft met Krygskunde, door wien een Koninklyk Meis-

ken, in droefheid zynde, in de tegenwoordigheid van den allerflimften Draak, in haar gemoed behouden is gebleven; wy bidden u uit den grond onzer herten, dat wy met alle gelovige de bywoning van de Burgeren des Hemels mogen genieten, afgewasschen zynde van onze onreinigheden: op dat wy met blydschap en vroolijkheid by u mogen zyn in heerlijkheid, en onze lippen Christi lof verkundigen.

Fol. 77. St. Christoffel. *ô Martelaar Christoffel*, geeft, om de cere van onzen Saligmaker, dat wy in onze herten Godes liefde waardig mogen zyn, en ook Christi belofte, om dat gy verkregen hebt daar gy om hebt Gebeden; geeft uw' bedroeft volk de goedereu, die gy al stervende begeert hebt: geeft troost, en neem alle bezwaring des gemoets weg; maak dat des Rechters onderzoek in alles genadig mag toegaan.

Fol. 78. *ô Goede Herder Willem*, Vader en voorspraak van de Geestelykheid, maak ons zuiver op ons sterfbed; help ons d'onreine lusten van een vleeschelijk leven afeggen, en schenkt ons de vreugden van een Hemelsche Kroon.

Fol. 80. 11000. Maagden. *ô Gy elf duizend Maagden*, die zoo heerlijk zyt, de lelien van het Maagdom, de roozen van Martelaarschap, bescherm my in myn leven met my te helpen, en in mijn sterven laat my uw' allerhoogste vertroosting genieten.

Aan St. Albaan.

Wy bidden nu u, onzen Voorstander en vlytige Prediker, wien wy waarlijk moeten roemen, wilt ons door uwe wenschelyke gebeden van onze zonden ontbinden.

Aan St. Pieter en St. Paulus.

ô Heilige Pieter, die d'allergrootste verborgentheden ontdekt, en de poorten des Hemels met een woord toesluit, neem onze getrouwe geloften genadelijk aan, in alle banden onzer zonden t'ontbinden.

ô Paulus, stort in onze herten H. leeringen, en verlicht het verstand van het slegt onnozelen volk.

Op Aller-Heiligen dag.

Laat ons eerst spreken van *Maria*, door wien ons het leven tot een beloning is geschonken. *ô Koninginne des Hemels*, die een kuische Moeder zyt, vergeef ons door uwen zoon onze zonden. Laat de heilige Heir-schaar der Engelen en Aarts-Engelen onze zonden nu uitwischen, en ons schenken d'allerhoogste Heerlijkheid des Hemels.

No. 30.

Dr. Redmayns gevoelen over het Trouwen van Geestelijke Perzoonen.

Het Origineel.

MY dunkt, al is het dat Gods Woord de Priesters vermaant, en raad om in alle Kuisheid en reinheid te leven, en haar zelve van alle vleeschelijke en wereldze bekommeringen t'ontslaan, op dat zy alzoo haar beroep geheel en al mogen waarnemen: evenwel zoo is het dat de Priesters in dit Koninkrijk van *Engeland* verbonden zyn niet te trouwen, alleen uit kracht van de Canons, en inzettingen der Kerke, maar niet dat haar Gods Woord gebied, dat zy uit, of door een zeker gelofte haar zelve daar toe zouden verbinden: welke gelofte, voor zoo veel my bewust is, de Priesters in deze Kerke van *Engeland* niet en doen.

My dunkt dat het met Gods Woort wel over een komt, dat een perzoon, die slechts eenmaal getrouwt is geweest, tot een Priester verkoren mag worden, zoo hy anderszins van wegen zijn manier van leven en gaven daar toe bekwaam is.

My dunkt ook, dat, voor zoo veel de Canons en Regelen in dezen voorgeschre-

VEN,

Ex.
M. S.
Col. C.
C. Can.
tab.

ven, niet algemeen zijn, noch eeuwig duuren, maar uit zekere insichten, en om eenige consideratien verandert mogen werden, zijn Koninkl. Majest. en de Overheden der Kerke, daarom ook mogen, om redenen haar daar toe bewegende, dezen blok, dat haar de Priesters van het trouwen altyd behoorden 'onthouden, weg nemen, en toestaan dat de gene, die de gave van onthoudinge niet en hebben, of haar zelven niet en willen onthouden, een Vrouw mogen trouwen; en komtze te sterven, dat dan de Priester, by zijn beëndiging blyvende, niet meer en trouwe.

Johan Redmain.

No. 31.

Zekere Artikelen van hoog verraad en andere onfatsoenlijkheden tegens de Koninkl. Majesteit en zijn Kroon: waar mede Sir Thomas Scimour, Ridder, Heer Scimour van Sudley, en Admiraal van Engeland beschuldigt word.

1. **A** Lzo de Hertog van *Zomerzet* tot Voogt over de Perzoon van zijn Koninkl. Majest. en tot Protector of Bescherm-Heer van alle zijne Koninkrijken, Dominien en Onderdanen is gestelt; waar toe gy zelfs uwe stem, en schriftelijk consent gegeven hebt: zo word u nochtans te laste geleid, dat gy door indirecte middelen bestaan hebt, deze ordre om verre te stoten, ende Voogdyschap des Konings in uw geweld te krygen, tot groot gevaar van zijn gemelde Koninkl. Hoogheid, en tot ondergang van zijn Rijk.

2. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy verscheiden Perzonen van den geheimen Raad, met geld en schoone beloften omgekocht hebbende, te werking om zijn Koninkl. Hoogheid te induceren tot het toestaan van dit uw afgrijpslijk

en gevaarlijk voornemen, tot groot gevaar van zijn gemelde Perzoon en ondergang van zijn Rijk.

3. Het word u verweten en te laste geleid van een brief met uw eigen hand geschreven te hebben, (die zijn Koninkl. Majest. ondertekent zou hebben of na gecopieert) aan het Parlement; en dat gyse ook tot dien einde aan den Koning overgelvert zoud hebben: met welken brief, door den Koning alzo geschreven of ondertekent, gy gezind waart, in 't Huis der Gemeente, of in het Lager-Huis zelfs te komen; en aldaar met uw Complicen en aanhang, te voren daar toe opgemaakt, een geraas, commotie en oproer aan te rechten; tot groot gevaar van zijn Koninklyke Majesteits Perzoon, en tot omkeeringe van de Staat des Rijks.

4. Het word u verweten, en te laste geleid, dat gy verscheiden Perzonen in de Raad daar over aangefproken en gearbeid hebt, om haar aan uw snoer te krijgen, en deze verandering met u uit te werken, mitsgaders alles wat gy noch meer daar door mocht beoogen; tot groot gevaar van zijn Koninkl. Majesteits perzoon in deze zijne tedere jaren, en tot omkeeringe van de Staat zijns Rijks.

5. Het word u verweten en te laste geleid, van in het openbaar en rond uit gezegt te hebben, dat gy dit Parlement met een zodanige Moorjaans verwe zoud afmalen, als nooit eenig Parlement in Engeland is wedervaren.

6. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy ecciteert zijnde, om voor de Hooge Overheid te compareren, om zekere zaken die men nodig oordeelde in u te reformeren, te verantwoorden, geweigert hebt te komen; aan anderen hier mede een zeer kwaad exempel van ongehoorzaamheid gevende, en by gevolg aanleidinge tot omkeeringe van den Staat deses Rijks.

7. Het word u verweten en te laste geleid, dat zedert de laatste Zessie van dit

Parlement, niet tegenstaande de groote goedertierenheid u bewezen, gy evenwel by uw voorgaande boosaardig voornemen zijt gebleven, en zelfs, als ook door andere instrumenten, getracht hebt den Koning wys te maken, en in de ooren te blasen een misnoeginge over de regering van het Rijk, en van den Heer Protectors handel en bedrijf: strekkende tot groot gevaar van zijn *Perzoon* en het Rijk.

8. Het word u verweten en te laste geleid, dat de Koning als noch zo jong van jaren zijnde, en by gevolg onmachtig om de last der Regeringe te dragen, gy hem hebt zoeken in het hoofte te brengen, en voor zoo veel als in uw vermogen was, aangeraden om de regering en het bewind van zijn eigen affairen zelfs aan te grijpen; tot groot gevaar van zijn Hoogheids *Perzoon* en het Rijk.

9. Het word u verweten en te last geleid, dat gy volkomen gezind waart, en by u zelven had gerezolveert, om zijn Koninkl. Majesteits *Perzoon* in uw eigen handen en bewaring te krygen, tot zijner Onderdanen en des Rijks gevaar.

10. Het word u verweten, en te laste geleid, dat gy zekere *Perzoonen* van den geheimen Raad met geld hebt omgekocht, om zijn Koninkl. Majesteit te bewegen een groot gevoelen van u te hebben, en zyn *Perzoon* zoo aan u te verknochten, dat als hem iets ontbrak, hy u alleen daar over zou moeten aanspreken, en niemand anders; om hem alzo in den Heer Protectors regering een weerzin te doen krijgen: en dat gy te beter uw perzonagie mocht spelen, en uw slag waarnemen, om den Koning tot een instrument daar toe te gebruiken; tot gevaar van zijn Koninkl. *Perzoon*, en omkeeringe van de Staat des Rijks.

11. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy beloofde en roemde, zijn Koninkl. Majest. te konnen uithuwen na uw believen en welgevallen.

12. Het word u verweten en te laste ge-

leid, dat gy gezocht hebt met zekere *perzoonen* aan te spannen, en een verbond met haar in te gaan; en voornaamlijk om zodanige *Edelluiden* die u dachte met de tegenwoordige regeringe niet wel te vreden te zijn, te raden dat zy haar zelven landwaarts in zouden begeven, en sterf maken; alsook dat gy andere middelen in 't werk gestelt hebt, om haar aan uw zijde te krijgen, te weten haar schoone beloften en presentatien doende; omalzo in alle voorvallen u ten dienste te staan; 't welk tot merklijk gevaar dient, van zijn Koninkl. Majesteits *Perzoon*, en tot omkeeringe van de Staat zijns Rijks.

13. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy in dit Rijk, uit een inbeeldinge die gy had, voorgenomen hebt een tweespaltigheid te verwekken, om *Edelluiden* tegen andere *Edelluiden*, die gy dacht dat uw Duivelsch voornemen zouden sluiten, op te sitten, op dat alzo uwe aanslagen in generlei wyze mochten mislukken; tot groot gevaar van zijn Majesteits *perzoon*, en den Staat des Rijks.

14. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy zekere *perzonen* had geraden, om haar in te wikkelen in de gonste en vriendschap van de voornaamste *Opferhoofden* van zekere *Landschappen*, op dat zy het graauw, of de gemeene Man, als het u goed dacht tot bevordering van uw voornemen, mochten aanvoeren; tot groot gevaar van zijn Majesteits *perzoon*, en omkeeringe van den Staat der Regeringe.

15. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy niet alleen getracht en geprachtizeert hebt, hoe gy het bewind over een getal van Volk in uw hand mocht krijgen, maar ook bestaan hebt te krijgen, en met eenen gekregen hebt, verscheiden *Rentmeesterschappen* van *Edelluiden* hare *Landen* en *Heerlijkheden*; om alzo uwen aanhang tot uw voornemen te meer te versterken; tot groot gevaar van zijn Koninklijke Majesteits *perzoon*, en den Staat des Rijks.

16. Het

16. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy jonge Jonkers in uwen dienst aangenomen, en aanzienlijke Burgers gehuurt hebt, en dat in een groot getal, ja vry meer als de Wetten en Plakkaten van het Land toelaten, of eenigzins noodig of dienstlig zyn tot uwe bedieninge, ampt of staat; en dat om uwe banden vast te maken, en uwe desseinen veilig te mogen uitwerken; dienende tot groot gevaar, &c.

17. Het word u verweten en te laste geleid, dit werk zo besteken te hebben, dat gy van uw' eigen volk uit uwe Landen en Jurisdictien, en van andere uwe Adherenten, tien duizend man behalven uwe Vrienden, op de been konde brengen; om uwe desseinen uit te werken; tot groot gevaar, &c.

18. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy by u zelve een overslag had gemaakt en overwogen, met wat voor een zomme gelds tien duyzend man voor een Maand t'onderhouden waren; en dat gy wist, hoe en waar aan gemelde Penningen te raken; en daar nevens waarfchouwing had gedaan van dito gelden in voorraad en by der hand te hebben, tot groot gevaar, &c.

19. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy al eer gy de Koninginne quaamt te trouwen, niet alleen gestaan hebt na de Trouw met zyn Koninkl. Majesteits Zuster, de Princes *Elizabet*, tweede erfgenaam aan de Kroon, maar ook dat gy door den Heer Protector, en andere uit de Raad in dit uw' voornemen gesluit zynde, evenwel noch van die tyd af, zelfs by het leven van de Koningin, den ouden gang gegaan, en uwe liefde agtervolgt hebt; en na haardood, door verborgene en zinnistre streken getracht te bereiken uw' oogmerk van gemelde Princes *Elizabet* te trouwen; tot gevaar, &c.

20. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy deze laatste Koninginne zo kort na des Konings dood getrouwt hebt,

dat ingeval zy voort daar op bevrucht ware geweest, men grootelyks te twyfelen had, of dan het geboren kind den laatsten Koning of u toekwame; waar uit een ongemeen groot gevaar had mogen ontstaan, tot groot nadeel van zyn Koninkl. Majesteits nazaten, en verfloringe van de rust en vrede in het Ryk.

21. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy eerst de Koninginne in het verborgen getrouwt hebbende; zulks geveinst en dicht gehouden had; invoegen dat lang na uw' trouw met haar gy zyn Koninkl. Majest. aan boort hebt geweest, en een Brief van zyn eigen hand bekomen, verzoekende daar in op gemelde Koninginne van u te willen trouwen; en dat gy ook den Heer Protector daar toe gekregen had, om met de Koningin over dit Houwelijk te spreken; waar aan niet alleen uwe geveinstheid en boosaardige natuur te kennen is, maar het is ook zeer te beduchten, dat gy ook met de Princes *Elizabet* zoodanige zinnistre streken voor had.

22. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy voor zo veel als in uw' vermogen was, niet alleen alles geweest en gekeert hebt, dat, of door een Parlement of anderzins, tot bevordering van zyn Koninkl. Majesteits affairen mocht dienen, maar ook uit zyn dienst zyt getreden; daar over nu aangesproken en geraden zynde, om uw' eigen eere en de bekwaamheid die in u was, den Koning in zyne affairen, en den Heer Protector te willen dienen, hebt gy u altyd t'zoek gemaakt, en gescholen onder het dekmantel van verziende verschoningen; en eindelijk, het mom-aanzicht afgetrokken hebbende, rond uit gezeid, zulks niet te willen doen.

Zo moet dan uit het verhaal van alle deze gemelde, en verscheiden andere zaken noodzaaklyk volgen, dat alle deze toestellingen van volk en geld; het onderstaan en de heimlijke bewerkingen van
het

het voornoemde Houwelijk ; het verabuzeren en oprokkenen van zijn Koninklyke Majesteit, om in de Regeeringe, Staat, en tegenwoordige bestieringe van 't Rijk een mishagen te scheppen, en den Scepter in zijn eigen hand te nemen ; en te schijnen veel werks van den Koning te maken, dit alles, seg ik, nergens anders op zag, dan na dat hy recht tot de Kroon gekregen, en zig zelven zo te water als te land, met Volk en gelds genoeg voorzien had, door een zekere conspiratie tegen zijn Majesteits perzoon na zijn Kroon te staan ; tot verdelginge van de gantsche Staat des Rijks.

23. Het word u verweten en te laste geleid, dat gy de sterke en importante Eylanden van *Silly* niet alleen uit verscheiden perzoonen handen gebroken, en in uw geweld gekregen hebt, maar ook, na uw uiterste vermogen getracht, om met eenen van *Louday* Meester te worden ; en onder schijn om de Scheepen aldaar te Victaliëren, niet alleen onderstaan, maar ook den Heer Protector en de gantsche Raad aan boort hebt geweeft, dat gy by publyke autoriteit mocht bekomen, het gene gy door verborgen bedrog en valsheid, en niet aan te spannen met die van *Sharington*, alrede verworven had, te weten dat de Munt tot *Bristol* u geheel en al mocht toekomen, en tot uw gebruik alleen zijn : overdenkende, als bhjkt, dat, by aldien deze verraderlyke aanslagen niet wel uitvielen, gy evenwel derwaarts een merkelyke somme van penningen konde voeren : alwaar met Schepen geassisteert zijnde, en by alle ongeluk met Zee-roovers aanspannende, gy tot alle tijden een gewisse en veilige toevlucht moogt hebben, by aldien dat men u, om uwe kwade parten, by de kop zou willen vatten.

24. Het word u ook verweten, en te laste geleid, dat gy, wetende dat *Sir William Sharington*, Ridder, verraad bedreven, en zijn Koninkl. Majest. zeer verkort, en schendig bedrogen had, hem nochtans, zoo door uw eigen perzoon als raad, voor hem by andere te verschaffen, als anderzins,

de hand boven het hoofd gehouden, en in alles met raad en daad bygestaan hebt, het welk tegens uw eed van getrouwheid, uw schuldige plicht aan zijn Koninkl. Majesteit en de goede Wetten en ordinantien van dit Rijk gantsch strijdig is.

25. Het word u ook verweten en te laste geleid, dat, daar gy aan *Sir William Sharington*, Ridder, een merkelyke somme gelds schuldig waart, nochtans, om de groote valsheid van dien *Sharington* te styven, voor te staan en te bewimpelen, en zijn Majesteit te verkorten, gy u niet ontzien heb te zeggen en staande te houden voor den Heer Protector en zijn Raad, dat deze *Sharington* aan u een groote somme gelds schuldig was, te weten acht en twintig duizend guldens ; en also met hem valschelyk aanspannende, een handschrift van die verziende schuld in uwe bewaring genomen hebt.

26. Het word u ook verweten en te laste geleid, dat gy zelfs, en uwe Ministers groote zommen van steek-penningen afgeperft, en op getteken hebt van alle Schepen die niet alleen naar *IJsland* voeren, maar ook van alle andere Koopvaardy-Schepen ; strijdende tegen de Vryheid van dit Koninkrijk, en dienende tot mismoodigheid der Negotianten op die plaats, en verderf van die Zee-vaart ; tot groot gevaar voor zijn Koninklyke Majesteit, en Staat van dit Rijk.

27. Het word u ook verweten en te laste geleid, dat daar verscheiden Koopluiden, zoo uitheemsche als Engelze, haar goederen gerooft en geplondert wierden, gy de zelve in uwe handen en bewaring had, datse alle dagen in uw Huis gezien, en onder uwe dienaren en Vrienden omgedeeft wierden ; zonder aan de zo verongelykte en gespolieerde perzoonen eenige vergoeding altooste doen : zoo dat hier door uitheemsche Koningen zijn Majesteits vriendschap, en alliantie als zad waren, en door hare Ambassadeurs verscheiden malen daar over hebben geklaagt ; tot verkleininge van zijn Koninkl. Majest. reputatie, en tot gevaar van de Staat deses Rijks.

28. Het word u ook verweten, en te last geleyd, dat daar eenige Oorlog-scheepen, zekere Zee-rovers namen, gy alle de zo genomene goederen en Schepen, haar niet alleen hebt ontweeldigt, zonder haar eenige vergoeding te doen, maar ook de Perzonen op die Oorlog-Schepen, voor haar goeden dienst aan den Koning bewezen, gevangen doen zetten, en aldaar een tijd lang, zommige acht weken, zommige meer, zommige min, laten zitten: dienende zulks tot merklijke verdovinge van de lust en couragie der gener, die anderszins zijn Koninkl. Majesteyt tegens deze Zee-Rovers en Vyanden getrouwelijk zouden willen dienen.

29. Het word u verweten en te last geleid, dat verscheiden van deze voornaamste Zee-Rovers voor u gebracht zijnde, gy de zelve los gelaten, en op hare vrye voeten gestelt hebt; en den geenen die haar namen, ontnomen, niet alleen al haar voordeel en profijt, maar ook van de regte Eygenaars der Schepen en goederen, al wat in der Zee-Rovers handen viel; als of gy der zelve Opper-hoofd waard, en al het voordeel door haar bekomen, u alleen toekwame.

30. Het word u verweten en te last geleid, dat daar de Ordinantie van den Heer Protector, en de gantsche Raad zodanig is gelegen, dat goederen, van de Zee Rovers genomen, en die men weet niet wrak noch verbeurt te zijn, de rechte Eygenaars wederom ter hand bestelt, en daar over Brieven door den Heer Protector, en den Raad geschreven zullen werden; welke brieven gy zelfs, onder andere ondertekent hebt: gy evenwel hier tegen aangaande, uwe Officieren hebt belast, om haar na zodanige brieven niet eens te reguleren; ja bedektelijk andere brieven, de voorgaande contrarierende, geschreven, inhoudende dat men dezelve goederen niet en zal restitueren, maar tot uw' voordeel en profijt bewaren; sryden de tegens uw' voorgaande hand-schrift, in

II. Deel.

de Raad-kamer, tegens uw' plicht en eed, tot een gevaarlijk Voorbeeld voor andere, en tot groote opspraak en gevaar voor het Rijk.

31. Het word u verweten en te last geleid, dat daar zekere Vreemdelingen, die des Konings Vrienden en Geallieerde waren, Schepen hadden door Gods weer en wind ontramponceert, doch evenwel tegen het Land niet aan stukken gestoten; en dat daar op de Protector en de Raad geschreven hadden, om de restitutie van die goederen, en dat de Luyden aan de zee-kant woonachtig, haar daar in behulpzaam zouden zijn, en zo veel goederen bergen als moogelijk was, gy zelfs zulks toetemmende, en ondertekenende: dit alles niet tegenstaande, hebt gy door uwe Officieren dit gebod niet alleen laten omfloten, maar als een Zee-Rover aan zommige van uwe Vrienden geschreven, om by nacht, soo veel van deze goederen als ze konden, te helpen elders anders na toe voeren, op hope dat de zelve in verzekering genomen zijnde, de Eygenaren daar niet meer na omzien zouden, en gy ze dan na u zoud mogen slepen; dat tegen alle recht en gerechtigheid, en tegen uw' eigen cere sryd, en tot merklijke disreputatie van dit Rijk dient.

32. Het word u ook verweten en te last geleid, dat gy niet alleen zijn Koninkl. Majesteits secreeten Raad hebt geopenbaart, maar daar gy zelfs, onder andere, zekere zaken tot bevorderinge van des Konings affairen haar toegestaan, dezelve naderhand hebt tegen gesproken, en gezocht om verre te floten.

33. Eindelijk en ten laaften word het u verweten, en te last geleid, dat uwe Gedepureerde Rentmeester, en andere uwe Ministers van de *Holt*, in het Graaffschap *Denbig* gelogen, nuttegens de voorledene Kersdagen, op deze plaats *Holt* genoemd, zo veel Garst, Mouth, Vleesch en andere eetbare waaren, in voorraad hadden opgedaan, daar een grooten hoop Volks,

V

voor

voor een tyd lang genoeg aan zouden hebben; met alle vlijt ook baren Zilvers tot geld slaande, invoegen dat al het Volk in 't land daar over verzet staat, en dat te meer, om dat uwe Dienaren onder de gemeene Man hadden uitgestrooit, dat de Koning overleden was; niet wetende wat zy van dit werk zullen maken, ziende eenige commotie of oproer te gmoect, die ook aangegroeit zou hebben, zo ze niet van stonden aan, na uwe bevattinge, gestuit ware geweest.

De Heer Admiraa's antwoord op drie der voorgaande Artikelen.

OP het eerste zegt hy, dat hy nu ontrent Paaschen een Jaar gezcid hadde tegen *Fowler*, zoo hy meende, dat zo hy den Koning in zijne bewaring mocht hebben, gelyk als *Mr. Page* had, hy dan zig daar over zou verblyden; en dat hem docht, dat men hem door de galery in zijn kamer, en dan in zijn huys mocht brengen: doch dit zeide hy, boertender wyze gesproken te hebben, en dat hy daar me niet kwaads in den zin hadde. En dat hy ondertusschen daar na hadde gehoord, en daar op nazekere voorbeelden zocht; onder andere datter op eenen tijd in Engeland waren de een Protector, en d'ander Regent van Vrankrijk, en de Hertog van *Exeter*, en de Bisschop van *Winchesters* waren Voogden over den Koning, op dit voorval hem in het lezen voorkomende, had hy gedacht aan het Huis van 't Parlement een Request tot dien einde in te geven, en hebbende de Naamen van alle de Heeren op schrift, noteerde hy de gene, die hy meende aan zyn zijde te zullen krijgen, om hem hier in te dienen. Doch naderhand met den Secretaris tot *Eli plaats* discouerende, en hy my indachtig makende, dat hy met zyn eigen hand toegestaan en gestemt had, dat de Heer *Protector* Voogt over den Koning zou zyn, zoo schaamde hy zig over zyn manier van

doen, en daar op liet hy dat Request en die mocite varen.

Op het 2. zegt hy, aan twee of drie personen die om den Koning stonden geld gegeven te hebben. Aan *Mr. Cheek* gaf hy te *Kers-tyd* een jaar, doe de Koningin tot *Enfield* was, vier honderd guldens; waar van hy twee honderd voor zig zelve behield, en het overige voor den Koning, om na zijn welgevallen onder zijne Dienaren te distribuieren. *Mr. Cheek* was zeer onwillig, om dit geld aan te nemen, doch hy drong het hem op; hy gaf hem ook nooit iets meer, dat hem gedenken mag, zedert dat zijn Koninklijke Majesteit gekroont wierd.

Aan de Dienaren van de Kamer heeft hy op Nieuw-Jaars dag geld gegeven; maar hem en gedenkt niet hoe veel.

Aan *Fowler*, zegt hy, geld gegeven te hebben voor den Koning, zedert dit laatste Parlement nu tot Lonnen begoft te sitten, te weten twee honderd guldens.

En dikmaals, zegt hy, heeft de Koning aan hem gezonden om geld, 't welk hy hem ook toe zond. Eudat op een zeker tyd, doe Bisschop *Latimer* voor den Koning Predikte, de Koning van hem (den Admiraal) wilde weten wat hy *Latimer* zou geven; waar op hy door *Fowler* aan hem vier honderd guldens zond, met deze bygaande hooftchap dat *Mr. Latimer* met twee honderd guldens wel geloont was, en d'anderet twee honderd guldens mocht hy onder zijne Dienaren uitdeelen. Of hy *Fowler* voor hem zelve ook geld gegeven heeft, gedenkt hem niet.

Op het 3. zegt hy, zulk een Acte in der daad zelfs ingestelt, en aan den Koning, ofaan *Mr. Cheek*, hy en weet niet te zeggen, aan wie van die beide, vertoont te hebben; en al eer dit geschiede, zegt hy, liet hy den Koning door *Mr. Fowler* aan zeggen, of hy wel mochte lijden, dat hy zoo veel over hem te zeggen had, als *Mr. Stanhoop*. Hy en weet wat antwoord hy hier op kreeg; maar daar op stelde hy gemelde

melde Aëte in tot dien effect, dat zyn Majesteit daar wel me te vreden was; doch wat voor een antwoord hy op de Aëte kreeg weet hy niet te zeggen, maar *Mr. Cbeek*.

No. 32.

Het Vonnis over den Admiraal.

17. Maart.

OP dezen dag, zynde de 17. Maart, de Heer Cancellier, en d'andere Heeren van des Konings Raad in zyn Hoogheids Paleis by den anderen vergadert zynde, zo hebbenze het verhaal van den Bisschop van *Eli* aangehoort, dewelke van gemelde Heeren en andere uit den Raad gezonden was, om den Heer Admiraal van zyn dood te informeren en te troosten; na't rapport waar van, met den anderen overleggende, en raad-plegende, wat tyd best voegen zou, om den Heer Admiraal die nu door het Parlement ter dood verwezen was, ter executie te brengen, zookwamen zy met den anderen hier in over een, dat de Heer Admiraal op aaustaande woensdag geexecuteert zou werden, en dat tusschen negen en twaalf uren voor de middag op *Tower-Hil*. Dat zyn lichaam en hoofd binnen den *Tower* zullen begraven worden: des Konings zententie wierd eerst op papier gestelt; en tot dien einde omgezonden, gelijk als men in zulken geval voor dezen gewoon waste doen. Hier op den Bisschop van *Eli*, in den Raad-Kamer outbiedende, begeerden zy op hem, dat hy aan den Heer Admiraal dese hare resolutie, en dit haar vast besluit te kennen wilde geven, en met eenen informeren, wat hem in deze gelegenheid nu te doen stond, zoo ten opzicht van den stand zynere ziele, als van zig geduldig de Justitie t'onderwerpen.

E. Zomerzet.

T. Cantuarien. Aarts-Bisschop.
R. Rich, Cancellier.
W. St. John.
J. Russel.
J. Warwick.
F. Sbrewsbury.
Thom. Southampton.
William Paget.
Anthony Wingfield.
William Petre.
A. Denny.
Edward North.
R. Sadler.

No. 33.

Zekere Artykelen, die men volgens het gebod des Konings waart nemen heeft.

- D** At alle Priesters, Predikanten en Parochianen in het lezen van het gene haar aan bevolen is, zullen overflaan, alles wat gewag maakt van de Paapze Mis, van kaarzen op den Altaar te zetten, of van iets diergelyks. *Ex. M. S. Dr. John-
200.*
- Wat nu de Uniformiteit aangaat, datgeen Predikant zig gelate, als of hy de Paapze Mis dede, of hare obzervantien onderhield; als des Heeren Tafel te kussen; de vingeren te wasschen zoo dikmaals als men communiceert; zyn oog en hoofd te zegenen en te kruicen; als men een platte tinne schotel of zwet-doek ziet; het Boek heen en weer te schuyven; den Kelk in het Nagtmaal neder leggen en te likken; zyn vingers, handen, of duimen om hoog na de slaap van 't hoofd te houden; te azemen over het Brood of den Kelk, het Sacrament, al eer het Brood omgedeelt word, in het openbaar te vertonen; de Klokken te luiden of te zegenen; eenig licht op des Heeren Tafel t'eeniger tyd te stellen: kortom, geen ande-

re ceremonien te gebruiken, dan die in des Konings algemeen Gebede-boek geordineert zyn, noch op geen ander wyze te knielen, dan in het gemelde Boek verhaalt staat.

3. Dat niemand het H. Sacrament kope noch verkepe, als op uitvaarden en lykzangen, &c.

4. Dat niemand toegelaten werde op Pater-Nosters te bidden, en het volk wel vlytig daar toe te vermanen; en die zulks niet en willen verstaan, dat men dan de zelye van te Communiceren zal afhouden.

5. Dat de Predikant na de Homilie, alle Zondagen, het volk, voornaamelyk Communicanten, vermane tot mildadigheid aan den Armen.

6. Geen Lijk zonder Bel of Kruis op de dood-kist aan te nemen; dan op het Kerk-Hof.

7. Dat het Catechizeren op Woensdagen en Vrydagen, vlytig onderhouden werde, volgens des Konings inzettingen; vermanende de zoodanige wien het eynigzins gebeuren mag, aldaar te verschy-
nen.

8. Dat de Priesters, ten minsten alle zes weken, het Catechismus, na des zelfs inhoud, vlytig leeren en uitleggen.

9. Dat niemand het Vage-vyer, het aanbidden van Heiligen, de zes Artykelen, *Beelden, Reliquien, H. Schelletjes, H. Pater-Nosters, het H. Water, Palm-Zondag, Asch-dag, Vrouw-Lichtmis, het Krui-
pen naar het Kruize, het inwyen van het Doop-bekken na de Paapse manier, Olyfel, Salvinge, Altaaren,* of andere diergelyke misbruiken en superstitien handhave, tegen het voorschrift van zyn Koninkl. Majesteit.

10. Dat in geen Kerk of Capel meer als eenerlei Sacrament op egnige andere dagen, dan op Kers of Paasch-dag gehouden werde.

11. Dat niemand d'afgeschafte H. dagen viere, dan die haar eigentlijke dienst hebben.

12. Dat de Kerk-Voogden geen koo-
pen noch verkoopen, speelen, nog onbehoorlijk comportedment in de Kerk, of op het Kerk-Hof zullen gedogen, inzonderheid zoo lang als het Catechizeren, Prediken, en het lezen van de Homilie duurt.

13. Dat de Priefters zullende den kranken het Sacrament gaan toe dienen, geen licht noch schelletjes by zig hebbe.

No. 34.

Een zeker Schrift van Lutherus Uit h
Latyn
ver
taalt.
geschreven aan Bucerus, over een
verzoeninge met de Zwin-
glianen.

Het Origineel.

Voor eerst; dat ons geenzins na ge-
ven werde, dat wy voor dezen mal-
kanderen niet en hebben verstaan: alzo
wy met dit plaister zoo zware wonde niet
en zullen konnen genezen; daar wy zelfs
aan beide kanten niet en geloven dat dit
waar is, en ook andere zullen denken dat
wy 't verziert hebben; zoo dat wy onze
zaak daar door meer verdacht zullen ma-
ken, of veel eer in het geheel twyfelach-
tig; nadien het by alle man verstaan word,
dat men in dezen aanzien geen ergernis
behoorde te geven, daar men in zyn
gemoed zoo zeer ontruftigt en bezwaart is:

Ten anderen; daar wy tot noch toe
van een verscheiden gevoelen zyn ge-
weeft: aangezien dat zy het teken, wy
daar en tegen het lichaam Christi hebben
staande gehouden en voorgestaan; het
dunkt my echter dienstig en nut, dat wy
een middelmatig, als een nieuw gevoe-
len, stellen, waar mede zy mogen toe-
staan, dat Christus aldaar waarlyk is, en
wy, dat Brood alleen genuttigt word.
Men moct voorwaar denken, wat voor
een wyden veinster wy in een zaak, alle
man gemeen, zullen openen, en fontein-
aderen van dispuiten en opinien hier uit
ont-

*Ex.
M. S.
Col. C
C. C.
tab.*

ontstaande, toestoppen; zoo dat het veel veiliger is, dat zy eenvoudiglyk by haar teken blyven, nademaal dat noch zy hare noch wy onze party, veel min wy beide, de geheele wereld tot dat gevoelen zullen doen overgaan; maar veel eer tot verscheiden gedachten aanporren. Hierom wenschte ik liever, dat men het dispuut, over die twederlei gevoelens, liet slapen, dan aanleidinge gave tot ontallijke disputen, die den weg tot een wellustig leven zullen banen.

Dit alles buiten gevaar gestelt zynde, zoo heeft men van my niet meer af te vorderen: want hoe zeer ik dit verschil met myn lyf en bloed geslist zou willen hebben, is Christus myn getuige. Maar wat zal ik doen? het kan zyn dat zy met een goede consciëntie van een ander gevoelen zyn. Laat ons dan haar verdragen: zyn zy hier in vroom en oprecht, zoo zal haar Christus de Heere verlossen. Ik daar en tegen ben over dit myn gevoelens in myn gemoed wel te vreden: laat haar ook my verdragen, indien zy my niet kunnen toevallen.

No. 35.

Het vonnis over Joanna Bocher, of Joanna Kent gestreken, nevens een bygaande verzekering-brief daar op geschreven.

Uit het Origineel Latyn vertaalt.

In de Name Gods; Amen. Wy Thomas, door Gods genade Aarts-Bisschop van Cantelberg, en Hooft-Bisschop van geheel Engeland, Thomas Smith Ridder, Willem Kock; Deken van Arcubus, Hugo Latimer, Hooft-Leeraar der Godgeleertheit, en Richard Lyel Advocaat, op de Koninklyke Patenten van den Allerdoortugtigste en Onverwinnelyke Prins, onzen Heer Edward de VI. Koning van Engeland, &c. uitgegeven den 12. April, in het 3. jaar

zyner Regeringe, tegen Joanna Bocher, anderzins genoemt Joanna van Kent, (wiens Ketterze boosheid voor ons, mitsgaders volgens de Commissie van gemelde Heer, onze Koning, ontdekt en openbaar is geworden, en in dien aanzien by alle vrome en deftige Luiden in een quade naam en faam is geraakt:) na behoren en wettelyk procederende, alle meriten en omstandigheden van gemelde zaak aangehoort, gezien, verstaan, onderzocht en met rypen raad overdacht en overwogen hebbende: rechts-gewyze vergadert; en in het vyerschaar zittende, Christi naam aangeropen, en God alleen voor onze oogen hebbende: zoo bevinden wy duidelyk en klaar uit de voortgebrachte, bewezene, beledene daden, en uituw' eigen belydenissen en erkennenissen, voor ons in het Recht-Huis gedaan; dat gy een onbehoorlyke en ondraagelyke dwalinge, verdoemde Kettery, en een schandaleuze ondertekende opinie, srydende tegens het Goddelyk recht en het Catholijk Geloof: (te weten, dat gy wel geloof, dat het woord in des Magets Lichaam vleesch is geworden; doch dat Christus zyn vleesch van de H. Mageet Maria hadde, geloof, zy niet; nademaal des Magets vleesch, d'uitwendige mensch zynde, op een zondige wyze in zonde was ontfangen en geboren; maar het woord is, door be-williginge van den inwendigen mensch, des Magets vleesch geworden) gehandhaaft hebt. Hierom is 't dan dat wy Thomas, Aarts-Bisschop, &c. U, Joanna Bocher, of Joanna van Kent, van d'afgryzelyke straf-schuld van een Ketterze boosheid overtuigt zynde, tot de eenigheid der Kerke niet wylende wederkeren, en in een Ketterze opinie gelovende, uit een bedroeft gemoed en smertelyk herte veroordelen; en dat wy van nu afaan u, voor een herdnekige en moedwillige Ketteresse verklaren en uit spreken, en voor een zodanige die men aan het wereldsch Rechts des Hofes behoorde over te leveren, en aan alles dat daar op moet of kan volgen. Wy verkla-

ten en verkondigen ook mits dezen, dat gy *Joanna Bocher*, of *Joanna van Kent*, voornoemde Ketteresse, ter oorzaak van het boven verhaalde, vervallen zyt tot de zententie van een zwaarder excommunicatie, en dat gy ook geexcommunicert zyt geweest, en noch zyt. Deze zententie is door den voornoemden eerwaardigen, &c. voorgelezen.

Aanspraak gedaan, aan den Heer Koning tegen *Joanna Bocher*, Alias *Joanna van Kent*, om een wereldsch arm of macht te mogen hebben.

A An den doorluchtigste en onverwinnbaarste Prins in Christus, onzen Heer Edward de VI. door Gods genade. Koning van Engeland, &c. *Thomas*, door Godes toelatinge, Aarts-Bisschop van Cantelberg, &c. *Thomas Smit*, nevens gemelde Commissarissen en Inquisiteurs van uwe Koninkl. Majest. door uwe Koninkl. Parenten, gedateert op den 12. April, in het derde jaar uwer Regeringe, genoegzaam en wettelijk gedeputeert zynde, wenschen immer en altoos geluk en zaligheid in hem, door wien Koningen Regeren en Princen heerschen. Wy geven uwe Koninkl. Majest. hier mede te kennen dat wy (tegens een zeker perzoon *Joanna Bocher*, of *Joanna van Kent* genoemd, u^w Onderdaan, over een onbehoorlyke misdaad van Kettery, en om de vertoeyelyke Secte der Anabapzisten, by de vrome, en godvruchtige ingroot opspraak zynde, en daar aan duidelyk en klaar schuldig bevonden, na behoren en wettelyk, volgens den eitch en inhoud van uwe Koninklyke brieven, procederende,) bevinden dat de zelve *Joanna*, dwalingen, Ketteryen en vertoeyelyke opinien met een stiftzinnige hertekkingheid, dikmaals gehandhaaft en verdadigt heeft, en daar in gebleven is; waar over ook zy in het allerminste geen berouw gehad noch zig daar aan gekreunt heeft; veel

min getracht om in de schoot van de H. Moeder-Kerke wederom ontfangen en aangenomen te mogen werden. Hierom is het dat wy met groote droefheid en smerte des herten, den zelve *Joanna*, dikmaals van ons vermaant en gewaarschouwt zynde om haar met de Kerke wederom te willen vereenigen; doch onze heylzame vermaningen in de wind geslagen hebbende, zoo is het dat wy met toestemminge van onze Collegaas besloten hebben haar te verwerpen, en uit de Kerk te bannen voor een schurft schaap, om geen andere van des Heeren Kudde, die onder haar gebied mochten staan, met hare vervloekte Kettery te bezmetten; gelijk als wy door deze onze tusschen komende definitive sententie, den zelve *Joanna*, van wegen hare verouderde Godloze ongerechtigheid, voor een Ketteresse, die in de Ketterische opinien geloof, uitspreken en mitsdezen verklaren. Nademaal dan de H. Moeder-Kerke niet meer en heet datze wyders behoorde te doen en uit te voeren, zoo is het dat wy hier ingemelde Ketteresse en afvallige aan uwe Koninklyke Hoogheid en wereldze macht overgeven, om na behoren gestraft te worden. Tot getuigenisse waar van wy *Thomas Aerts-Bischop van Cantelberg*, uwe Onderdanigste gecommiteerde, met toestemminge van onze Collegaas, het zelve ondertekenende, ons Aarts-Bischopp elijk zegel hier aan hebben doen hangen. Gedateert op den laatsten April, in het jaar M. D. XLIX, en in het derde jaar van uwe zeer gelukkige Regeringe.

Hier op volgt het Proces en Vonnis van *Folio* condemnatie over eenen *Joris van Parre*, 178. een Hollander, die van diergelyke opinien een stiftzinnige voorstander was; mitsgaders een Request om des zelfs uitvoeringe, en om bystand van wereldze macht, conform den inhoud van het boven-geschrevene, inhoudende den datum van den 6. April, M. D. L. I.

De Rechters tot dit Proces gecommiteert, waren, *Thomas*, Aarts-Bischop van *Can-*

Cantelberg; Nicolaas Bisfchop van Lonnen; Willem May, Griffijn Leyzons Jan Olivier, Miles Coverdaal, Richard Lyel, Jan Gosnold, en Chriſtoffel Nevizon.

De Kettery daar hy in geloofde, was, dat God de Vader alleen God is: en te geloven dat Chriſtus geen waarachtig God is, geen Kettery was. En door een zeker Tolk gevraagd zynde of hy de gemelde opinie wilde afzweren? antwoorde neen.

No. 36.

De Protectors Brief aan Sr. Willem Hobbey, nopende d'Inlandze Beroerten.

W Etende dat alle Gezanten buiten 's Lands reziderende niet alleen zeer nieuwsgierig zyn uit een natuurelyke liefde die zy haar eigen Vaderland toedragen, begerende dikmaals te weten hoe de zaken daar mede ſtaan: maar ook om de zaken, die men in de gewesten, daar zy zyn, uitſtrooit, of aan te nemen of te verwerpen; zoo heeft het ons dan goed gedacht om u mede te deelen, 't geen zedert ons laatſt ſchryven is voorgevallen. Die van Devonshire loon na werken ontfangen hebbende, houden haar nu ſtil; drie andere van hare Capiteynen zyn van zelfs aangekomen, haar zelven ſlechts ſubmitterende aan *Sr. Thomas Pomery* Ridder, en aan *Wiſe* en *Harris*, die te voren gevlucht en niet te vinden waren; het volk dat op het Land woont; verſchynt ook alle dagen voor myn Heer den Zegelbewaarder, by honderden en duizenden teffens om te bidden om pardon; en men paait hun met eenige hope van genade. *Burry*, en noch een of twee van hare blinde Leidsmannen, die het zwaard ontkomen zyn, hebben ondertuſſchen onderſtaan, om het volk in het Graaffchap van *Zomerzet* op de been te krygen, en hebben al een trouw by den anderen; doch men heeft haar nagejaagt, en men vertrouwt

dat zy alrede hun loon ontfangen hebben. De Graaf van *Warwick*, ligt niet verre van de Rebellen in *Norfolk*, die nu verſtaauwen en graag in genade zouden willen aangenomen worden, indien ſlechts alle, zo *Ket* als de voornaamſte verraders, pardon mochten bekomen. De gantsche hoop ſtaat hier over als verzet, en zy druipten vaſt alle dagen zoo ſpoedig weg, dattet merkelyk te hopen ſtaat, dat zy hare Capiteinen in de pekelen zullen laten ſteken, om loon na werken t'ontfangen; en dit zagen wy geern datter zoo weinig bloed geſtort wierd als moogelyk is, en dat voornaamelyk van onze eygen Natie. In het Graaffchap van *Fork* zocht men voordeden week een oproer aan te rechten, doch die van den Adel zaten haar zo dicht op de hielen datze haalt geſtild wierd; en de reſterende kwamen met tranen in de oogen, en op hare knien vallende, verzochten op die van den Adel dat zy een goed woord voor haar wilden ſpreken, en pardon verzoeken; 't welk zyn Koninkl. Majeſt. heeft toegeſtaan voor zoo veel als met zyn eere kan beſtaan: zoo dat in het hert van het Ryk, God zy gedankt, de zaken noch wel geſchapen ſtaan. De oorzaken en pretenzien van deze beroerten en onluften zyn verſcheiden en onzeker, en immers al zoo onzeker in iederkamp; zoo men het noemt, dat men kwalijk ſchryven kan hoe het daar megelegen is; gelyk als men weet het doorgaans toegaat met een volk zonder hoofd en regering, en die zelfs niet weten hoe zy 't willen hebben; Zommige roepen dat men alle hekken en heiningen om verre moet rukken; zommige dat men het gemeene beſt moet zoeken; andere wederom geven voor dat het haar om de Religie te doen is; een zeker getal zou wel ondertuſſchen de zaken regeren zoo als den Adel gedaan heeft; en voorwaar zy hebben het altemaal op den Adel gemunt, en met een wonderlyken haat tegen haaringenomen zynde, zien haar allen voor

vyan

vyanden aan. De Roffianen onder haar, en de Soldaten die de belhamels zyn, sien op het roven en plonderen: invoegen dat de slechteste en snoodste soort van Volk onder haar als uitzinnige haar aanstellen, en niet anders schijnen voor te hebben, dan om andere te plagen: want behalven alleen in het Landschap van *Devonshire* en *Cornwal*, en aldaar nierboven twee of drie personen, en in alle andere plaatzten niet een van Adel, of van aanzien is'er ooit onder haar geweest, en dat noch als gedwongene en gevangene. In *Norfolk* worden Jonkers, en alle dienstknechten om harent wil zeer kwalyk getracteert; doch deze commotie is byna ter neder gelegd, en staat op een goe voet, om met Godts hulpe t'eenmaal afgedaan te zyn.

Buiten 's lands hebben wy zo goe tydingen niet, alzo de Koning van Vrankrijk zijn slag waarnemende, nu het Rijk hier nu zoo over hoop ligt, met een groot getal van Ruitery en Voet-Volk in eigen perzoon tot *Bulloigne* is gekomen: en zoo als ons bericht word door brieven van den 24. dito, uit *Ambletu* of *Nieuwhaven*, zoo is de Hoogduitze Camp, of de Hoogduitse berg, zynde een gedeelte, dat onder *Ambletu* hoort, door verraad van de Camp, op dien dag aan de Franzen over gegaan; alzo daar een questie, of zo men veinst, tusschen den Capitein en de Soldaten ontstaan was, zo dat zy nu byna belegert, of in 't rond omcingelt zyn: hoewel dat zy, na haar schrijven, vrouwen dat *Nieuwhaven* mans genoeg zal zyn, om haar zelve met God, te kunnen defendieren; ja, zy kwyten haar ook dapper als Mannen vol van couragie, en die eere zoeken in te leggen, en haar zaak te kunnen verantwoorden. Weest hier mede van herten gegroet. 24 August, M. D. XLIX.

No. 37.

Bisschop Bonners Brief, na dat hy afgezet was.

Het Origineel.

Het eerste deel van dezen Brief dient tot des Bessellers recomandatie, om een goe partuer of weergade voor hem op te spieren.

DE Peeren waren over al zoo aangenaam, daar ik over het omdeelen zo hoog bedankt wierd, dat ik gezind ben uw korfsen wederom te senden, om u wat meer Peeren of Puddings &c. af te bedelen. Gy weet wat &c. ik zeggen wil met het Italiaansch spreekwoord, *Dio me guarda da furia di Villani, da conscientia di prest, da chi od due messe nel giorno, da quasibughe di medici da &c. di Notary, da chi jura per la conscientia mia.* Ik en schryve niet aan den Heer *Johan Burn*, noch aan Mevrouw om iets, haar conscientien zyn niet al te ruim; en zoo is het ook gelegen met *Mr. Hornvaal*, en mijn oude kennis *Johan Badger*. Maar krijg ik onder u geen Pudding, dan moet ik zeggen als *Messer*, onze Priester van het Gasthuis zeide tegen zijn dol Paart, op onze laatste reize naar *Hostia, al diavolo, al diavolo, a tutti diavolti.* Onze Heere God beware u, en alle de uwe, met begeerte van aan haar allen gerecommandeert te worden. Op Aller-Heiligen dag, in de Marschalzee.

Uwe Beminde en getrouwe oude kennis,

Aan mijn Zeer gelie den Vriend, de Eerwaardige Richard Leclmoor.

Edmund Bonner.

No. 38.

Zekere Brieven en instructien voor den Heer *Willem Paget*, Ridder van de Koufband: hoe hy met den Keizer zal handelen, gezonden aan den Keizer D. M. XLIX.

Voor

Voor eerst zal hy zijne instructien, en d'oorzaak zijner aankomste te kennen geven aan den Heer *Philip Hobby*, Resident by den Keizer, en met hem access hebbende by den Keizer, zal hy hem zijn Credentiale brieven overleveren, en zijn last in manier als volgt afleggen.

Voor eerst, zoo zal hy onze goede tegenwoordigheid tot continuatie van vriendschap en des selfs vermeerdering, door zulke middelen als men wederzyds zou kunnen bedenken, verklaaren; en hoe zy aan haar zyde zulks wederom hebben beloofd.

Item. Op dat zy, zo wel als de Wereld, onze inclinatie daar toe inogen bespeuren, zo word hy gezonden, om te toonen hoe wy ons hier over hebben beraden; en zo zy daar ook alzo wel t'huis zijn, om t'aanhoren wat haar in dien aanzien raadzaam en dienstig dunkt; en op deze Conferentie of een besluit te maken over beide onze stellingen, of over eene der zelve, na dat men het oordeelen zal voor wederzijds Partijen dienstig te zyn.

Item. Het dunkt ons raadzaam, dat het Tractaat tusschen den Keizer en zijn Koninkl. Majesteit, Hoogloflijker Memorie alrede gemaakt, werde geratificeert, dat is te zeggen, dat het tusschen den Koning en de wederzijds Landen, die by dit Tractaat het meeste voordeel trekken, geratificeert worde.

Item. Dat voor de Ratificatie het Tractaat by hem en den Ambassadeur, en zekere andere perzonen die de Keizer daar toe mocht ordineren, overzien werde; op dat het blyke, of wy, nopende de woorden van het Tractaat, van eenerlei verstand wederzyds zyn.

Item. Daar op hetheen en weer debatteren met zijn Ambassadeur alhier over het stuk van alliantie, de gelegentheid zig zoo toe droeg, dat men sprak van een Houwelyk, tusschen d'*Infante van Portugal*, en de *Princes Maria*; 't welk wy merken, dat den Keizer, zedert ter ooren is

gekomen; en dat in geval de Keizer gezind zy noch verder in die zaak te treden, hy dan zeggen zal commissie te hebben, om daar van te handelen, en te sluiten.

Item. Om te verklaren hoe het met onze affairen in *Schotland* tegenwoordig geschapen staat; en nademaal de Schotten groot onderstand van eet-waren, Ammonitien van oorlog, en andere behoeftigheden uit deze *Dominien* bekomen hebben, waar over zy stijfsinniger geworden zynde, te min na reden willen luisteren; zo zal gemelde Ambassadeur deze zaak voordragende, zijn uiterste devoir aanwenden, om te verwerven dat niet alleen alle vry geley, door den Keizer of Regent toegestaan, afgeschafft mag worden; maar ook zijn vorder conzent, dat zo eenige van zijne onderdanen op *Schotland* handelen, zijnde gemeene Vyanden, genomen wordende voor by *Barwik*, derwaarts na toe, dat het dan ons Volk vry zal staan, om hare goederen als verbeurt, en voor prijs verklaart, te nemen.

Item. Om onzen tegenwoordigen handel met *Vrankrijk* bekent te maken, als ook van ons zenden van Gecommitteerden op der Franzen voorslag, die nergens van enig besluit zullen maken, strekkende tot nadeel van de alliantie of Tractaten alrede gepasseert, of nu onder handen zijn, tusschen ons en den Keizer; maar datze van zijn handel aldaar t'eenmaal zullen afhangen; zoo dat in geval de Keizer, op consultatie over zijne affairen, iets met ons voornemen mocht tegen *Vrankrijk* by der hand te nemen, wy dan met de Franzen onze Communicatien daar na zullen aanleggen: Indien het anderzins mocht toe gaan, dan zullen gemelde Gecommitteerden, nu naar *Vrankrijk*: af gezonden, infgelyks mogen doen.

Item. Om een eeuwige Tractaat aan te gaan, achten wy het gevogelyk, dat de Koning van *Spangien* het zelve ratificere en ondertekene, en dat die van *Nederland* daar in begrepen, in hare algemeene ver-

gaderen, zulks ook ratificeren, en in hare Hoven daar van Decreten maken; en dat ditaan haar zyde geschiede, op zodanige wijze als voor dezen in die Landen, in 't gebruik is geweest: en dat aan onze zyde de Koning het zelve ratificere, het Parlement bevestige, de Hoven van Justitie, des Konings Rechtbank, en d'andere Hoven tot *Westmunster* daar van Decreten maken.

Item. By aldien datter in het overzien van het Tractaat over het recht verstaan, daar van eenige swaargheid of twijfeling mocht ontstaan, 't welk na zijn of des Ambassadeurs discretie schijnen zal tot des Konings voordeel te gedyen, dan daar op te concluderen, zoo zy 't willen toe staan; en in geval datter iets twyfelachtigs voor valle, 't welk, na hare discretie, schijnen zal den Koning nadeelig te zijn, zulks dan herwaarts over te schrijven, en daar van advertentie te doen.

Item. In het stuk des Houwelyks, voor af te verklaren wat'er door zijn Koninkl. Majesteits dood is nagebleven; en echter daar na te presenteren honderd duizend Kroonen, of de jaarlijkze inkomste die ze nu trekt. Dat de voornoemde honderd duizend Kroonen, of d'inkomste, tot *Kalis* zullen werden betaalt, zo het Houwelyk voort ga; dat zy op des Konings onkosten tot *Calis* zal werden geconvoeyert, en het Houwelyk gefloten, in het Hof des Keizers, of elders in de Nederlanden, volgens zijn ordre. Wat nu de Bruid-Schat aangaat, te eiffchen de zomme van — 's jaars, om betaalt te worden, ingeval d'*Infante* kwame te sterven, tot *Calis* alle jaren, op de Hoogtyden van — en de Hoogheid van — en dat zy met Juwelen, Zilver, Goud en andere bagagien, daar men dan in over een mocht komen, weder naar *Engeland* zal mogen reizen. En zo verre den eersten intree te doen; en by aldien datter noch meer over die zaak te verhandelen mocht vallen, ons dan alhier daar van

t'advizeren, en van hier antwoord te verwachten.

Item. Wat nu onzen handel met den Koning van *Vrankrijk* aangaat, te verklaren, dat wy nu met hem en *Schotland* vier jaren lang, zonder eenige affistentie, in oorlog zijn geweest; en dat wy 't nu oordelen, dienstig voor ons te zijn om dea Koning van *Vrankrijk*, by deze aangeboodene occasie, gehoor te geven; in welk gehoor wy gezind zijn op des Keizers vriendschap onze oogten te staan; alzoo wy niet een Jota of tittel van des Konings recht graag zouden willen laten vallen, zo ons de Keizer wil affisteren; maar anderszins moeten wy zulken accoort voor onzen Koning ingaan, als met zijn eere en behoudenis best mag bestaan. En nopende dit Artikel, zal de Comptrolleur by den Koning hard aanhouden, om met ons aan te gaan, en hem zijne disputen, en alle andere diergelyke zaken, die hy tot dien einde zou konnen bedenken, indachtig maken; en hem doorgaans doen hopen, dat wy braaf met hem zullen aangaan. Komt hy nu eenig particulier verhaal te doen, van de manier van accoort, dan zijn gevoelen daar over te horen, ons daar van te verwittigen, en dan met de zaak voort te varen, na dat d'antwoord van hier mede brengt; doch voornaamlijk te gedenken aan deze propositie om *Bullongne* tot defensie daar onder te betrekken; op gelyke Reciproque; want daar door zal hy komen te denken, dat wy niet gefind en zijn met *Vrankrijk* te sluiten, en alzo tegen houden zulke bewerkingen, (als by occasie van gemelde Comptrolleurs aangaan) of hy met *Vrankrijk*, of *Vrankrijk* met hem, met malkanderen mochten sluiten: en alzo zullen de Gecommitteerden naar *Vrankrijk* gezonden, een beter accoort voor den Koning konnen treffen. Doch dit Artikel moet hy noch wat verborgen houden, tot dat hy van zekere apparentie kome te hooren, dat onze Gecommitteerden in *Vrankrijk* onverrichter zake zullen scheiden.

Item.

Item. De voornoemde Comptrouleur zal een proeve nemen, als uit zyn eigen koker komende, of zy uit zyn Koninkl. Majesteits handen Bullóigne, vóór zeker ander Equivalent, willen aannemen.

Item. Gemelde Comptrouleur zal na zyn discretie te werk gaan, in de voornoemde artykelen aan den Keizer, aan *Granvela* of d' *Arras* t'openbaren, het zy op eenen maal of op verscheiden reizen, zoo als het hem zal goed dunken; en zal zyne Pacquet-brieven aan de Gecommitteerden voor *Vrankryk* tot *Calis* reziderende, adresseren, op dat zy mogen zien hoe hy te werk heeft gedaan, ende zelve te spoediger mogen over zenden; en na dezen hun ampt beter waarnemen.

No. 39.

Een verhaal van een zekere Conferentie die de Engelze Ambassadeurs met des Keizers Ministers hebben gehad, in een Brief aan den Protector.

Syn Genade zal gelieven te weten, dat op den 20. dito aan het logement van my, Orateur, gekomen is Monsieur d' *Arras*, verzelt met twee Presidenten van de Raad, *St. Mauricus* en *Vigilius*; dewelke, na wederzyds afgelegte Complementen, d'oorzaak hunner komste te kennen gaven, zeggende, dat de Keizer geïnformeert zynde van de conferentie nu onlangs tusschen my en *Granvela* gepasseert, en om zyne genegenheid te tonen van den Koning te willen satisfactie geven, haar gezonden had, om het Tractaat na te zien, en te horen of wy over het verstaan van den inhoud daar van met malkanderen eenig verschil mochten hebben. Ik Orateur antwoorde, zulks niet ondienstig te zyn, hoewel ik van de zaken zodanig een opening niet hadde gedaan, noch ook verwacht, datze op zoo een wyze zouden gepasseert zyn. Doch om voor af des

Keizers rezolutie te weten, hoe kan hy zig met de ratificatie van het Tractaat, op zodanige wyze als ik voor gedragen had, en dan daar op te accorderen, vergenoegt houdende, voortvaren tot een revizie daar van. Om ter goeder trouwe te gaan, zeide *D. Arras*, wy hebben het zoo verstaan, en daar op zulken rapport aan den Keizer gedaan, waar ophy ons deze commissie gegeven heeft. Wel aan, zeide ik, dewyl U E. hier nu zyt, en tot dien eynde het Tractaat mede gebracht hebt, zoo mag men daar iets in doen, en naderhand ons daar wyders over beraden; verzoekende dat ingeval in de passagien van gemelde Tractaat iets aanmerkens waardig ons mocht voortkomen, dat wy dan, al eer de zaak dieper onderzocht worde, des Keizers rezolutie mogen weten, zoo ten aanzien van de ratificatie des Tractaats, als van de zaken die nu voorgelagen mochten werden: 't welk zy voor redelijk keurden. Hier op begoft men dan het Tractaat te lezen; en komende nu tot het 6. Artyskel, waar in zorge gedragen word tegen een algemeene vyandschap, in kas van aanval door een voor afgaande vast stelling, met wat voor een getal van volk d'aanval geschieden moet; en dat zoo van wegen den aanval als het getal van volk, dat de Koning tot conjunctie verzocht, hy dan de brieven des verzokenden Konings geloof zou geven. Genomen, zeide ik, om deze zaak wel te vatten, dat den Koning, myn Meester, door brieven den Keizer liet weten, dat op zulken dag de Schotten, onze algemeene vyand, zeven duizend man sterk, met assistentie van den Koning van *Frankryk*, in het Tractaat gesloten, de grenzen van *Engeland* kwamen t'affronteren, en boven de twee duizend man aan Land te zetten; om in het Rijk een invazie te doen: die ook in der daad een invazie deden, plonderden, brand stichteden, en gevangen namen dieze krygen konden; en dat de Koning daar over den Keizer verzocht,

volgens het Tractaat, om den Koning van *Vrankryk*, die zynen vyand hadde geassisteert, voor zynen vyand te verklaren; want zoo doerhy, en zo wil hy hem ook als zyn vyand tracteren; is dan de Keizer niet gehouden om zulks te doen? wat zegt gy daar op, vraagde ik, hoe verstaat gy dit Artykel? het schynt ja, zeide d' *Arras*; maar wy zullen den Keizer hier nader over spreken, en U.E. antwoord geven. De woorden, zeide ik, liggen duidelyk en klaar, en konnen geen ander uitlegginge verdragen.

Wat nu het 7. Artykel aangaat, waar in staat dat de Koning geld, in plaats van volk, tot assistentie verzoekende, zoo moet dan, d'invazie door den vyand gedaan, op houdende, het overblyvende geld wederom gegeven worden.

En d'inhoud van dit Artykel luid noch als volgt; dat schoon d'invazie al ophoude, zo hy nochtans den vyand wil vervolgen, hy de assistentie voor de tyd in het Tractaat bestemt, mag gebruiken; sprekende in generale termen (ingeval van *Auxiliare* Troepen, &c.) vraagde ik, of zy met deze generale woorden zoo wel geen geld als volk verstonden? waar aan zy schenen te twyfelen, en namen daar notitie van, om te weten hoe het by den Keizer lag.

Over het 9. Artykel, handelende van het herstellen van onglyk, door den eenen Onderdaen aan den anderen gedaan, raakten wy wel een half uur lang aan het kibbelen, by occasie van een vraag die ik voorstelde, te weten, wanneer zy verstonden dat recht geweigert wierd? haar antwoord was, dat wy geen altoos gebruikten. En hier eindelijk verviel ik tot haar manier van een gantsche Natie t'arresteren, op het klagen van een schelmachtige Matroos. En hy verhaalde, hoe dieftachtig ons volk was ter Zee, en hoe ongebonden, en dat de hare nooit tot zulke extremiteiten komen, dan als hare Onderdaenen in *Engeland* geweest zynde, geen

recht konden krygen. Ik zeide daar op, dat zulks nooit en was geschied; doch zo iemand van uwe Onderdanen zig acht beledigt te zyn, dan loopt hy voort na *Monsieur le Protecteur*; en hy van stonden aan, alle affaires des Konins aan een kant stellende, moet passen op d'affaires van *Monsieur le Marinire*, of anders loopt hy al krytende na huis, dat hem in *Engeland* geen recht mag gebeuren; en dat gelooft gy voort, en daar uit ontstaen dikwils deze onlusten. En dunkt het u billijk, dat *Monsieur G.*, oft Gy ieder particulier perzoons klachte behoorde waar te nemen: dan zoud gy voorwaar een schoone bediening hebben. Neen, gy zendte na de ordinary Rechtbanken, en laat het dan zoo aflopen als het wild: en wil u met de zaak nooit meer bemoeyen; en dat wel te recht, sprak hy; want het gaat met u in *Engeland* zoo niet toe, alzo daer alles voor den Heer Protector word gebracht, en daer word na geen ander Rechter noch Recht in het Rijk om gezien. Ja, zijn brieven worden ook te met achter de bank geworpen; en hier voor vrezden dikmaals onze Onderdanen, en worden derhalven genootzaakt *Monsieur le Protecteur* lastig te vallen. En dit en is niet waar, zaid' ik, en dit weet ook *Monsieur Hobbey*: myn Heer Protector noch iemand van den geheimen Raad bemoeyen haar met particuliere zaken hoedanig datze ook zyn, maar alleen met Staatszaaken, alle andere zaken het gemeene Hof van Justitie aan bevelende, ten wate om uwen Ambassadeur daer dikmaals een dienst me te doen; en om te tonen dat hy genegen is om de vriendschap t'onderhouden, zoo laat hy zig veel gelegen zyn, aan de klachten uwer onderdanen; maar by *St. Maria*, wil hy na my lusteren, zo zal hy't nooit meer doen, dewyl men het hem zoo weinig dank weet, maar zenden haar na de gemeene Recht-bank. Waar is dat? zeide hy: na d'Admiraliteit toe, zaid' ik. Ja, een schoone Rechtbank, zaid' hy, want zoo

zal de arme Mans twist-zaak , voor zyn weder-party bepleit worden. En waarom niet voor onze Admiraliteit , zoo wel als voor d'uwe. Voorwaar zy stuiten beide niet veel ; zy waren Ordinary Hoven, doe men de Zee-zaken begoft te reformeren , maar nu zy de liefvelijke reuk van de winst in de neus gekregen hebben, kreu- nen zy haar niet eens aan recht en gerech- tigheid te oeffenen. Na dat wy nu by deze gelegenheid, een tyd lang hadden gespro- ken, zo van Arme Luyden, die ter Zee, van alles waren berooft, te helpen, als van arresten en pleidoojen, wederzyds voor te komen : zo vielen wy eindelijk op dit sub- ject, dat by aldien de Koningen aan haar kant, op haar advertentie aan den Keizer, en wy aan zyn Genade, te vreden waren, dat de Keizer suffizante commissie gave aan twee van zyn geheime Raad, om vol- gens hare discretie aan te horen, en ten vol- len af te doen alle klachten, die des Konings Onderdanen alhier doen over crimineele zaken; en dat zyn Koninklyke Majesteit ook twee Perzoonen uit zyn geheime Raad ordineerde, tot dien zelfden einde, ten op- zicht van des Keizers Onderdanen, dat het een loffelyke zaak zou zyn.

En dit was het al, dat tusschen ons in een openbare conferentie passeerde, zeg- gende met eenen in het discouren over de Ratificatie van het Tractaat, tusschen on- zen Koning, en hare Landen, gelijk zy des Keizers bereidwilligheid schein en te toonen (doch zoo noch niet gerezolveert) om het Tractaat te ratificeren, en wyders alles te doen, dat op reden bestond, om alzo om te doen blyken zyn goede ge- negentheid, tot onderhouding en ver- meerdering van zyn Alliantie, met zyn Koninklyke Majesteit : zo allegeer- de hy ook verscheide redenen, waar- om dat de Keizer voor zijne Onderdanen, zijne Tractaten met uitheemsche Konin- gen niet en zou zoeken te ratificeren. Wy hebben het exempel des Konings, en van de Koning van *Frankrijk*, in voor-

ledene tyden op gehaalt; en wat daar by die gelegenheid tot C. — in het bywezen van hem zelfs, de C — en *Chap* gezeid wierd; waar op hy antwoorde dat de Staat van *Frankrijk* meer ingebonden was, dan die des Keizers, en dat de Koning van *Frankrijk* een gedeelte van zyn Patrimo- nium niet en konde weg geven, noch zyn Land verpanden dan met toestemminge van zyn Parlement, tot *Parys*, en de drie Staaten; maar het schein hem toe, dat de Koning van *Engeland* grooter voor- recht had, doch dat de Keizer noch vry grooter had, daar van was hy verzekert; en zo hadden ook alle zijne voorzaten; en daarom zou hy zig zelve zeer node, zo diep in gevaar van haar steken: zy waren, zeide hy, vyftien of zestien Parlemen- ten; en zo men haar een zaak voorstelde, waar van zy nooit diergelyk hadden gehoord; zo zouden zy over de zaak niet alleen veel peinzen, maar zouden ook willen datze nauwkeurig onderzocht wierde; en wat daar van komen zou, wist de Keizer niet; misschien dat zy ze om verre zouden sto- ten, waar door zyn voorrecht, by haar nadeel mocht komen te lijden. Doch daar hy nu, en zijne Voorzaten, met andere Koningen Tractaten ingaan, en altyd in gegaan hebben, en met eenen hare Onder- danen daar aan verbinden, zonder aan haar dezelve bekend te maken, zo zou het hier door konnen gebeuren, dat hare On- derdanen voortaan zouden verwachten, dat men aan haar van ieder Tractaat kennis behoorde te geven, 't welk niet en be- taamt; doch dat een succederende Koning het Tractaat zou ratificeren, dacht hem dat de Keizer zulks niet dan voor redelik zou konnen keuren, en twyfelde niet, of hy zou daar goed beiseid op konnen bren- gen. Zo dat men ziet, voor zo veel dit Artykelaangaat, dat het op de confirmatie van den Koning, en de Prins zal aan ko- men, als ook op de conditie en manier, hoe wy het Tractaat aan haar komen te ver- klaren; waar in onz' voornemen is voort

te varen, dewijl onze instructie zulks mede brengt, ten zy dat voor de conclusie en het sluiten van de zaak, wy van zijn Genade ander last krygen.

De zaak dus verre gepasseert, en onze openbaar discours ten einde gelopen zijnde, en zy op hun vertrek staande, d'Arras willende, zo het scheen, om de regen nog wat blyven, trok my aan een zyde, vragende of hy my eenige dienst ergens in konde doen? zo gaf hem daar op tot antwoord, geen ander dienst als vriendschap en de continuatie van zijn goede genegenheid tot zijn Koninkl. Majesteits affairen; waar op hy ruime aanbiedingen doende, begoft ik met hem wederom in besprek te treden, hem te gemoed voerende, hoe zeer zijn Genade, en alle d'andere op des Keizers vriendschap, en de goede directie van zijn Vader, en hem steunden, tot bevordering van zijn Koninkl. Majesteits affairen; aan wien zy haar zelve, in dat stuk, toonden groote Vrienden te zijn; zo deden zy ook, als getrouwe Dienaren van haar Meester, alzo het gelukkig en ongelukkig afloopen der affairen van d'een onder haar, den anderen tot zijn voordeel diende. Waar over ik wijdloopig, na mijn gering verstand, discoureerde, hoe nodig het was voor den Keizer, om ons in alle zaken t'assisteren, in voegen dat wy niet mogen overweldigt, of by gebrek van vriendschap, genoodzaakt worden zulke wegen, om in rust en vrede te blyven, in te slaan, daar wy zelfs of zeer nood zouden willen aankomen, of die daar na onze Vrienden, reden van argewaan lichtelijk mochten geven.

Ik verhaalde eerst, hoe wy om harent wil in den oorlog waren ingewikkelt; nademaal de Koning met *Vrankrijk* een heerlijck accoord had kunnen ingaan, 't welk niemant zo wel als my bekent was: hoe lang wy den oorlog hadden uitgestaan, en hoe lang alleen: wat al Vriendschap zy aan onzen algemeenen Vyand, de Schotten, bewijzen: hoe onbeleeft de Franzen haar te-

gen ons toonen, en hoe zy door indirecte middelen ons zoeken uit te putten, om den Keizer daar door te meer te krenken en te verswakken.

Ik haalde ook op hoe de Franzen met den Turk, den Paus met *Duitschland* en *Deenmarken* aangingen, hoe zy de Schotten affisteerden, en dat dit nergens anders op zag, dan om by tijds gelegenheid, den Keizer op het lyf te vallen, of ten minsten zig zelve met deze hope te paayen, dat de Keizer haast zou komen te sterven; hoe wy nu swakker zijn, hoe hy daar gemaklijker zal aan komen. Indien wy eenige van onze plaatzen aan onze kant overgeven, dat moet ons immers krenken; en dit hadden wy liever te doen, dan alleen tegen *Schotlanden* *Vrankrijk* oorlog te voeren. Willen zy dan hare eigen sterkten bewaren, en ons moed geven om te houden dat wy noch hebben, zoo moet zig de Keizer genegen toonen, om *Bulloigne* in zijne defensie te nemen zo wel als andere plaatzen in het Tractaat begrepen; 't welke (zeide ik) wy niet gezind waren te doen, dan op een redelyk *Equivalent*. Waar op hy dan rond uit zeide, wat voor een *Equipaienz*? Wilt dat, zeide ik, in uw redelijke bedenking nemen. Waar op hy repliceerde, ik en zie niet hoe de Keizer over dat Artikel een rechtschapen accoord met eere kan maken, zonder over zijn Tractaat met *Vrankrijk* in ongemak te raken; en wy zijn gezind, sprak hy, met alle Man rond te gaan, en ter goeder trouw te handelen. Hoe, repliceerde ik, wy kunnen u met goeerecht van stonden aan ons doen toe vallen, zo gy na onzen raad wild luisteren, gelyk als ik even te voren mijn eigen geval voor stelde. Ja, zeide hy, indien uw geval in haar werk recht toe gaat; doch dat willen wy op uwe gemoederen en conscientien laten aankomen, of de daad zoo zy of niet. Want dit zal zijn Genade gelieven te verstaan, dat ik van de zaak zo nadenklik discoureerde, als of zulken invasie alrede in 't werk

't werk gestelt ware geweest, en dat gy aan openbare Vyandschap socht te raken.

Kort om, mijn Heer *Protektor*, na verlerlei voorlagen, aanradingen en langwylige discoursen aan mijn kant gebruikt, om haar te bewegen tot aanneming van *Bulloigne*, onder hare bescherminge, was dit alleen haar uitvlucht, dat zy graag zouden willen weten, hoe zy met eere en reputatie den Koning van *Frankrijk* zouden kunnen antwoorden, en behoorlijke satisfactie geven: hoewel dat ik hem zekere formulieren van antwoord hadde voorgestelt, die hem, zo het scheen, niet aanstonden. Eindelijk en ten laastten zaid ik, dat hy een Hoog geleerd Advocaat was, en gelyk als hy de kwestie hadde gestelt, zo was hy ook kloek genoeg, zoo hy anderzints daar toe gezind was, om daar oplossing van te geven. Hy gaf my tot antwoord, dat hy aan den Keizer van deze zaken opening zou doen, niet twyfelende of hy zou my zodanig antwoord brengen, dat ik reden zou hebben, om vernoecht te zijn; en alzo vertrok hy; van welk antwoord, zo dra als wy ze bekomen zullen hebben, zijn Genade de weet zal gedaan werden. Hier mede afkortende, bidden wy God, dat hy zijn Genade gelieve geluk en voorspoed te geven.

No. 40.

Der Heeren Willem Paget, en Philip Hobbey's Brief: nopende hare negotiatie, of handeling met des Keizers Ministers.

Het Origineel.

Zijn Genade zal gelieven te verstaan, dat Monsieur d'Arras verzelt met twee Presidenten van den Raad *St. Mauritiu*: en *Viglius*, gisteren na de middag aan het logement van my, Orateur, zijn geweest; en na wederzyds gepasseerde complementen, begoft d'Arras d'oorzaak zijner komste op te halen, zeggende: dat de Keizer een wijle tijds de zaken tusschen haar en my,

zedert mijn komste herwaarts, verhandelt, in overleg en deliberatie genomen hebbende, goed gedacht heeft om door haar zijn *finaal* antwoord en resolutie te geven.

En voor eerst, zaid hy, wat uw particulier voorstel aangaat, dat wy by den anderen zynde, om het Tractaat na te zien, gy een propositie dede op het 6. Artikel, rakende het stuk van openbare Vyandschap in geval van invazie. Zijn Keizerl. Majest. peinst vast sericuslijk, wat gy daar mede wilt zeggen; want alzo dit geval noch ongeschapen is, zoo dunkt hem, dat gy, twyfelende aan zijne alliantie, hier mede hem de pols zoekt te tasten; 't welk gy niet eens behoeft te doen, nademaal hy zig zelven voor deze bereidwillig heeft getoont, om de Koning zijn Broeder, in alles te gevallen, en om alle Artykelen van het Tractaat op het naauwkeurigste t'onderhouden; en zoo dit geval al mogt voorvallen, dan zal hy niet mancueren om alles te doen daar hem het Tractaat aan verbind; ondertusschen kan hy geen ander antwoord hier op geven.

Wat uw vraag belangt, spruitende uit het 6. Artikel van het Tractaat, hier in bestaande: of by deze woorden (*Auxiliare subsidien, behulpzaam onderstand*) zoo wel geen geld als volk verstaan word? zijn Keizerl. Majesteit acht dat de woorden in haar zelven klaar genoeg liggende, niet anders, (als dat daar door zo wel geld als volk verstaan word,) uitgeleid kunnen werden: alzo hy ze in dien zin neemt.

Nopende de orde of manier, hoe men wederzyds over Zee Rovers justitie zal oeffenen; zyn Keiz. Maj. overwogen hebbende wat daar best in te doen staat, zoo kan hy voor af met goe reden klagen over de veelere insolentien en roveryen, door uw volk, onze Onderdanen aangedaan, en hoe weinig zy tot noch toe daar over gestraft zyn geweest; daar hy geduurig over te klagen heeft; en derhalven oordeelt hy 't gevoeglijker, al-

eer men eenige conclusie van order vorder zoekt aan te gaan, dat zijne Onderdanen het ongelyk, en de schade die zy geleden hebben, eerst vergoedet wierd, en dat alzoo de zaak zoo van zijn volk als het uwe, met den anderen byna in gelijke balance stoud; want ik verzeker u, zeide hy, het leed en ongelijk dat ons volk geleden heeft, is vry groot; onder andere, een arme Juwelier, van de overledene Koning vry verlof bekomen hebbende om zekere Juwelen in *Engeland* te brengen, en alzoo aan dezen verzegelden Brief des Konings die hy konde toonen, het grootte zegel van *Engeland* juist niet en hing, zoo wierden hem zyne Juwelen afhandig gemaakt; en hy absent zynde (hoewel de zententie zulks inhield) gecondemneert, om die volgens de ordre van uw' Wet te moeten verliezen; dat tegen alle recht en gerechtigheid stryd: 't welk immers in de ooren van alle man vreemd moet klinken, dat des Konings hand en zegel in een zaak van grooter belang als dit is, niet genoeg zou schynen te valideren; de Tractaten luiden ook, dat d'Onderdanen van d'een Koning in een ander Konings Land, vry, en onverhindert mogen handelen en negotieren; maar om de zaak met eenen te verbloemen, zo heeft men met en enkel perzoon, ik en weet hem niet te noemen, een accoort gemaakt, en daar op zijn de arme man met zijn ergenamen van haar regt versteeken; 't welk zijn Keizerlyke Majest. wenscht, dat in consideratie genomen mag werden. En hoewel dat hem dunkt dat de Koning uw' Meester, als minderjarig zijnde, in eigen perzoon, volgens d'ordre van de Wet, geen uitspraak over een zaak mag geven, of iets vast stellen dat hem, of zijn volk, nu al mondig geworden zijnde, daar aan kan verbinden: echter het daar voor nemende dat zijne voorgeden, met algemene toestemminge van het Parlement, daar toe geautorizeert zijnde, met deze of dergelijke zaken, uit zijn naam, mogen voortvaren, en daar een ein-

de van maken: zoo zal zig dan zijn Keizerl. Majesteit laten vernoegen, zoo wanneer de schade, die zijne Onderdanen tot hier toe geleden hebben, haar word vergoed, en met eenen een zeker ordre bearaamt, om voor het toekomende in dergelyke voorvallen de misdadige te straffen.

Wat nu de bevestiginge, of het sluiten van het Tractaat aangaat, aangemerkt het zelve eerst tusschen den Keizer, en *Henrik* de 8. is geschied, en door den Koning uwen Meester zedert zyn Vaders dood niet en is geratificeert, zoo meent dan zijn Keizerl. Majest. dat hy groot recht heeft om zulkste vorderen: weshalven, nadeemaal hem dunkt, als gezegt, dat deze zaken, die de Koning zelfs gedurende zijne minderjarigheid mocht komen te sluiten, niet krachtig konnen zijn: zoo zal evenwel zijn Keizerl. Majest. (indien uw Konings Voogden door autoriteit van uw Parlement daar toe gevolmachtigt zyn) zig laten vergenoegen, dat het Tractaat door haar in des Konings Naam, en door den Koning van Spanjen gesloten en geratificeert werde, op zoodanig een wijze als men voor beide partyen oordeelen zal best te behoren.

Wat nu belangt *Bulloigne* in bezittinge te nemen: dit moct gy weten, dat wy zo wel met *Vrankrijk* als met u in accoort staan, 't welke de Keizer zonder rechtveerdige redenen, en niet dan met krenkinge van zijn eere kan breken: en hoewel zijn Keizerl. Majest. niet graag en zag, dat de Koning zijn waarde Broeder, die vrede, of het allerminste stippen van zijn recht liet varen, evenwel kan hy binnen *Bulloigne* geen guarnizoen leggen, ten zy dat hy op staande voet met *Vrankrijk* wilde breken; 't welk hy van wegen zijn andere affairen als noch niet en kan doen; echter zal hy niet laten zijnen goeden Broeder in alles dat hy vermag gediensig te zijn, en ook zijn eere zoeken op te houden; edoch met *Bulloigne* mag hy zig op deze tijd niet be-

bemoeyen. Hier nu wat pauzerende, vraagde ik hem, is dit, *Monsieur d'Arras*, des Keizers resolutie, en volkomen antwoord? Ja, antwoorde hy; met eenen verzoekende dat de Koning zig daar me wilde laten vergenoegen; en ook hem zulks ten goeden afnemen. Hoewel, zeide ik, myn Commissie zoo verre niet en strekte, om hier op te repliceren, alzo het zijn Genade was onbekent, hoedanig de resolutie des Keizers zou zyn; dies niet te min zal ik de vrymoedigheid nemen, om by manier van discours, myn gevoelen hier in te uiten. Wy hebben (zeide ik) *Monsieur d'Arras*, van des Keizers vriendschap altyd veel gehouden, wenshende dat de Tractaten en Alliantie, als een hoognodige zaak voor beide Partyen, onderhouden mogen werden; tot meerder bevestiginge waar van, en op dat nu tegenwoordig voor de wereld mocht blyken, dat daar goede vruchten uit staan te volgen, tot onzer beide nut en voordeel, ben ik derhalven herwaarts gezonden, 't welk de voornaamste oorzaak myner komste is.

En op dat de band van vriendschap en alliantie tusschen beide Majesteiten te vast mocht zyn, en alle twyfelingen weggenomen zijnde, geen oorzaak om te twisten overblyven; zoo heeft het ons gedacht, om u de confirmatie en revizie van het Tractaat, indachtig te maken, op dat aan het eene de wereld door onze daad de vaststellinge van onze vriendschap mocht zien, en wy door herander makenderen mochten verstaan en bedenken, of'er noch iets daar by te voegen ware, tot gerief en voordeel voor beide Partyen; aan de begeerte waar van, gis ik, u zoo veel als ons gelegen is.

Daar gy nu zegt, dat zijn Koninkl. Majesteit van wegen zijne minderjarigheid, niets kan concluderen, of uitrichten dat genoeg valideren mag; hier op moet ik u dit rond uit zeggen, dat gy hier in zijn Koninkl. Majesteits eere al te veel raakt, al-

II. Deel.

zoo ons dunkt, dat de Majesteit eens Konings zoo krachtig is, dat hy al immers zo veel autoriteit en volkomen macht heeft in de eerste uur zijner geboorte, als hy heeft nu al dertig jaren oud geworden zijnde. Hoedanig uwe Wetten zijn, weet ik niet, maar hier ben ik van verzekert, dat, volgens onze Wetten, al wat door den Koning in zijne minderjarigheid gedaan wort, of door zijne Ministers uit zijn naam, alzo bondig en krachtig is, als of hy het by zijn mondige jaren hadde gedaan, zo daar eenmaal het groot zegel des Ryks opgedrukt is, dan is het onwederroepelijk vast. Ja; laten de Ministers vry toezien wat zy doen, op dat zy 't voor hem mogen verantwoorden tot zijne mondige jaren nu gekomen zijnde; maar hy moet toestaan alles dat zy hem geraden hebben in te willigen, zoo lang als hy noch niet mondig en is. Om nu te bewyzen, dat onze Wetten hem nu de zelve autoriteit geven, die hy zal hebben als hy tot zyn jaren gekomen is, blykt hier uit: dat zoo imand zig mocht verflouten de Koning een slag te geven, schoon het al ware van zyn Pedagoog of Tuchtmeester, men zou hem volgens de Wet, voor een verrader houden. En indien het met de zaak zoo geschapen stond als gyze opvat, wy waren dan daar deerlijk en ellendig aan vast, want wy zouden geen Vrede sluiten, Ligue noch Tractaat aangaan, noch Wetten of Plakkaten mogen maken, gedurende des Konings minderjarigheid, die krachtig genoeg mochten zyn, om hem, of de zijne die te doen onderhouden. Maar gy zyt geheel en al van 't spoor af; en is de Keizer dan gezind een Contract te sluiten en te ratificeren, hy mag het vry doen, of laten, na zijn welgevallen.

Wat nu my zelve aangaat, dit moet gy weten, dat ik die Propositie niet zonder fundament van reden ten voorschijn heb gebracht; want gedenkende dat alle uwe, en alle onze gecommitterde tot Utrecht

Y

by

by malkanderen zijnde, over het Esclaircissement of verklaringe van het Tractaat, hoewel des selfs woorden klaar genoeg waren, en niet anders uitgeleid konden worden, dan daar in duidelyk geschreven stond; nochtans hebt gy van 't Artikel van *algemeene Vyandschap*, na uw sin, willen maken een Artyskel van in geval van invazie. En daat, volgens de woorden van het Tractaat, niet eens gewag word gemaakt van eenig getal, en derhalven niet hoe weinig in getal d'invazie geschiede, behoorden d'aanvallers daarom voor algemene Vyanden gerekent te worden? Echter hebben uw Gecommitteerden, na hun welgevallen de zaak uitgeleget, en wilden immers een getal van acht duizend Man voorschrijven; onder welk getal zo d'invazie kwame te geschieden, dan zouden de Tractaten in dit geval krachteloos zyn. Engelyk als gy hier een twijfeling stelt, daar geen te vinden was, zoo dacht ik, had gy in andere zaken ook mogen doen, al waren se noch zoo duidelyk en klaar; en hierom wierd ik bewogen, zulken geval voor te stellen, om te zien of gy dit Artikel verstond, gelyk als gy het zelf had behoren te doen, na den letterlijken zin; en ook eensdeels om te weten hoe gy gezind waart, om dat lichtelyk de zaak alreede op de baan was geweest. Hierom, zeg ik, was het dat ik deze Vraag voor den dag haalde, en niet uit eenig mistrouwen op des Keizers vriendschap, wien wy, ik moet het bekennen, altyd bevonden hebben, ons toegedaan, en weldadig geweest te zyn; en wy twyfel en ook niet of hy zal daar in volharden; over zulk is het onnodig zyn pols hier in te tasten, daar ik zulks niet eens in myn zin had.

Wat nu belangt uw antwoord op d'ordre van Justitie, ik en zie niet dat de Keizer zo grooten reden heeft om te klagen, over gebrek van justitie te offenen, in zaken die des Keizers Onderdanen betreffen, als gy wel schijnt te verbreiden en

uit te meten; also tot noch toe niet een mensch in ons Land klachtig vallende, en verzoekende dat hem recht mocht geschieden; wien zulks is geweigert. En of schoon iemand de ordie van onze wet afwachtede, en geen vonnis na zijn zin bekomen hebbende, alhier geklaagt mocht hebben over uitstel of gebrek van Justitie, gy en hebt daarom niet voort te oordelen, dat hy de waarheid spreekt, of dat'er geen recht noch gerechtigheid in ons Land werd gepleegt, also wy hier en elders verstandige en klooke Ministers, in onze wetten wel bedreven, en vroom eeerlyke Mannen hebben, die naauw van gemoed zijnde, na recht en gerechtigheid te werk gaan, en na de directie van d'ordre der wetten van 't Land; en dat zonder aanzien van personen.

Wat nu des Juweliere zaak aangaat die gy ophaalde, dit moet gy weten, dat gelyk als gy wetten in uw Land hebt, daar gy uw Gemeenten Staat na dirigeert en regeert, wy ook zo hier te Lande hebben; uit kragt, waar van wy, uit goede inzichten, het in en uitvoeren van zommige waren, zonder des Konings Convooy of verlof, verbieden. En hoewel, gelyk als gy te voren allegeerde, het Tractaat aan de Onderdanen van beide Koningen verlof geeft om in beide Landen met malkanderen vry te mogen handelen, echter ziet het niet op zodanige die haar laten voorstaan, dat zy niet gehouden zyn, om haar na de Wetten en Costuimen van dat Land, daar zy op handelen, te reguleren; alsoo deze vergonde vryheid alleen op hare perzoonen ziet, van onverhindert heen en weer te mogen reizen, evenwel zyn zy daarom niet vry vande wetten. Daar nu wijders onze wetten houden, dat, van wegen zekere zaken, die aan den Koning staan, het consent daar van onder het groot Zegel moet passeren: zoo nu eenige van deze zaken onder eenig ander zegel komen te passeren, dan mogen ze niet bestaan, of het groot Zegel van Engeland moet zulks bekrach-

krachtigen; heeft nu de Juwelier, of uit achteloosheid, of uit gierigheid, of de gene die hy zijn zaak toevertrouwt heeft, deze ordinantie niet na gekomen, maar in het tegendeel, om wat onkosten te sparen, zig verftout om zijne Juwelen hier in het Land te voeren, al eer hem het groot-zegel daar toe verlof gaf; zoo dunkt my dat noch hy noch iemand anders met recht kan zeggen, dat hem ongelijk gefchied, schoon dat hy volgens onze Wetten gevonnist wierd, van de zelve verbeurt te hebben: dies niet te min, na dat hy aldus gecondemneert was, zoo heb ik by zijn Genade myn Heer Protector, (meer ten gevalle van den Keizer, dan dat ik het voor redelijk keurde) verzocht, dat men den Juweliers Huis-vrouw hier in wat te gemoet zou komen, wien wy wiffen daar aan handdadij te zijn, en niemand anders: nademaal dat zy het proces waarnam, en het Request uit haar naam ingelevert, en door haar was ingestelt; en eindelijk wierd zy, en niemand anders door des Keizers Ambassadeur ons gerecommandeert.

Ik heb, zeide hy, het Vonnis gezien, en niets is'er in, dat my zoo zeer tegens de borst stoot, als dat de man gezegt word, d'uitspraak van zijn Vonnis bygewoont te hebben, daar hy al lang te voren gestorven was.

Hy was'er by, zaid' ik, in de perzoon van zijn Huis-vrouw, wien hy tot volmacht hadde gestelt, en zyn eigen perzoon representerde; en ik weet dat de gene voor wien deze zaak diende, geleerde en gemoedelyke Perzonen zijn, die in het allerminste hier in iets zouden doen, dat tegen de Rechten of Wetten van 't Land strydt.

De Sententien in ons Land door de gedeputeerde Rechters uitgesproken, zijn recht en billijk, over zulks konnen, nog willen wy, om iemands perzoon, de zelve herroepen, na dat de zaken eenmaal voor het Hooge-H of gediend hebben,

daar men zoo weinig van appelleren kan; als by uw' Hooge-Hof van *Brabant* in eenig geval gefchied is. En de reden nu waar om aan onze zijde deze Ordre van Justitie ons niet en mishagde, was, om den knoop van vriendschap en alliantie vaster toe te binden, en de continuele arresten, daar onze arme luiden zoo megeplaagt worden, voor te komen; en met eenen ook op dat diergelijke Supplianten te eerder mogen afgevaardigt worden, zonder mijn Heer Protector hier in *Engeland*, of u aldaar, daar gy met hoogwichtigere zaken bezig zyt, eens moeyelijk te vallen.

Wat nu *Bulloigne* aangaat; voorwaar, om dat wy dachten dat ingeval het mocht gebeuren, datze zijn Koninkl. Majest. met geweld ontnomen wierd, 't welk ik niet en hope, dan zou het verlies en de schade algemeen zijn, en by na den Keizer al zoo na treffen als ons. En hoewel wy in uwe zaken zoo kloek noch bedreven zyn als gy zelfs, echter zien wy na u om, en laten onze gedachten van verre over uwe affairen gaan, en lichtelijk dat wy eenigzins weten, hoe het daar me gelegen is; waar van ik meer zou konnen zeggen, maar zal het nu tegenwoordig hier by laten berusten. Maar dit, zegt gy, is de finale resolutie des Keizers die hy hier overgenomen heeft: wy nemen het voor een antwoord aan, en zullen ons zelve daar na reguleren. Daar gy, kwanswys, zoo styf op het point van *Honeur* staat in uw' Contract met den Koning van *Vrankrijk* te breken, zo gedenkt my dat *Monsieur Granvels*, uw Vader, in mijne tegenwoordigheid, niet en schroomde te zeggen, dat hy zijn-mouw vol van questien had met den Fransman, en dat hy kans genoeg zag, om met hem te breken, zoo wanneer de Keizer daar toe slechts lust hadde.

Ja voorwaar, zeide hy, zoo hebben wy ook; maar de tyd en is nog niet geboren: wy moeten ons hier in na de tyd schikken, en na den eyfch van onze andere affairen.

Gy zegt recht, zeide ik, 't is billijk de goede bestieringe van uw eigen zaken, voornaamlijk gade te slaan, echter, in het wel nemen, behoorde men de bondgenooten eenig respect toe te dragen. Maar dewijl dit uw antwoord is, zoo zal ik nu niet meer daar op repliceren.

Maar dit moet ik noch zeggen, *Monsieur d'Arras*: Ik had uwen Vader voorgelagen, daar gy niet van meld, en ik zou graag weten hoe het by u ligt, te weten van algemeene vyanden te laten vry passeren: 't welk het Tractaat by de Koningen met duidelyke en uitgedrukte woorden verbied.

Voorwaar, *Monsieur Ambassadeur*, zeid hy, de woorden van het Tractaat liggen, na uw zeggen klaar genoeg, en nochtans zou de zaak vry naauw bepaalt zyn, zoo menze in zulken extremiteit name; want het zou hier na konnen gebeuren, dat gy om *Hout, Kanefas, of Wijn*, en wy ook om d'iergelyke en andere noodrustigheden verlegen waren; by aldien nu in zulken geval de Koningen dat voorrecht niet en hadden, om een vry-gelei-brief of paspoort te geven, dit zou vry ongerieffelyk en een ongehoorde zaak zyn; hoewel ik vertrouwd dat de Keizer aan zijn kant hier op zoo hard niet en zal dringen, maar zig na de duidelyke mening van het Tractaat reguleren: doch hier op kan ik niet vast staan, alzo *Monsieur Gránvela* hier niet eens van gerept heeft: echter hebben wy hem, zeid ik, zulks voorgedragen, en hy gebood ons geen paspoort te gonnen, en dat het de Keizer ook aan zijn kant geenzins zou doen. Hy heeft het ook niet gedaan, zeide hy, zedert mijn aankomste in dit Land, noch en is het ook niet gezint hier na te doen. Hy en behoeft het niet te doen, sprak ik, want de paspoorten, die te voren uitgegaan zyn, konnen voor een wijle tyds duren of gelden. Neen, dat en is zoo niet, zeid hy; want d'allerlangste waren slechts voor een jaar, en dat is nu verstreken. Het is eerst onlangs ge-

beurt, datter een, zig verlatende op zijn vrye Pas, in dit Land kwam, om Koophandel te drijven, niet te mia, alzo het Datum van de brief verlopen was, wierd hy by de kop gevat en gevangen gezet.

Na dat nu dit ons Discours ten einde was geloopt, zoo bracht d'*Arras* twee andere poincten op de baan, die de Keizer, seid hy, begeerde gereformeert te hebben; waar van het eerste was, dat onze Koopluiden, tegen het accoort, een hooger prijs op hare wollen zetten, en niet tot zulken prijs, als haar accoort ligt, willen verkoopen; waar over de Koopluiden alhier ongemakkelyk zynde, wenscht derhalven de Keizer, dat daar in zeker ordre beraamt wierd.

Hier op gaf ik tot antwoord, dat ik niet en wist, hoe het daar me gelegen was, doch evenwel meende ik dat onze Koopluiden zulks niet zonder merkelyke redenen deden; des niet tegenstaande, zou ik zijn Genade daar van informeren; niet twyfelende, of het zou, zo het aan onze kant haperde, verbeterd worden; zulks ook van haar verwachtede.

Het ander was, zeide hy, dat ons Volk nu onlangs een bolwerk hadden opgeworpen, staande d'eene helft daar van op des Konings grond, en d'ander helft op des Keizers rechts gebied: en of schoon *Monsieur de Rue* het zelve bezichtig, en gemerkt hebbende, dat de Keizer daar in verongelykt wierd, verzocht hadde op ons Volk, het werk te willen staken, dat zy evenwel haar gang gingen; waar over zig de Keizer ten hoogsten verwonderd, denkende dat het ons niet en zou welbehagen dat zijn Keizerlijke Majesteit met den Koning zo aanhing; verzoekt derhalven, dat men by tijds daar in een ander ordre wilde stellen.

Ik antwoordde, dat ik daar niet van wist; doch evenwel naar Huis toe kerende, zou ik my daar van laten informeren, en aan zijn Genade daar van rapport doen; die buiten twyfel zulk een ordre daar in zou

stellen; die op reden bestond.

En hier begoft *Monsieur d'Arras*, met veel cicerelijke en opgepronkte woorden des Keizers inclinatie tot den Koning en zyne wilveerdigheid, om hem in alles te gratificeren zoo veel als wel doenlijk was, in het brede te extenderen; en dat ingeval, wy met *Frankrijk* in een naauwer alliantie gezind waren te treden, hy niet en twyfelde of wy zouden volgens onze Tractaten, daar in te werk gaan: als ook, by al dien wy met de Schotten eenigzins tot een accoord raakten, nademaal zijn Keizerl. Majest. voornamelijk, om onzent wille haar Vyand is geworden, waar door zijne Onderdanen op verscheiden manieren groot gevaar geleden hebben; zoo vertrouwt hy dat wy hier op acht zullen nemen en zorg dragen, dat zijn Keizerl. Majest. van de Schotten, al eer wy een sfinal accoort met haar komen te sluiten, behorelijke zatisfactie gedaan worde; en datte meer; dewyl de Schotten hebben geprezen teert, en noch aanhouden, behalven van een rijke recompenzatie, met presentatie van zeer schoone conditien, zoo zijn Keizerl. Majest. met haar slechts Vrede wilde maken; 't welk hy voornamelijk om onzent wil nagelaten heeft, en noch weigeren zal te doen.

Dit was de stoffe van haar koel antwoord, van weinig kracht, zoo als zijn Genade bespeuren kan, doch doorspekt met schone woorden: voor raadzaam inziende, dat wy haar ook met gelijke Munte betaalden. Hier op nu door *d'Arras* een zeker tyd van afscheid-audientie by den Keizer verzocht, en zyn belofte daar van bekomen hebbende, zyn wy vertrokken. Hier mede bidden wy God, dat hy zijn Genade zoo wel doe varen, als wy hem toe wenschen.

Uit Brugge
24. July.

William Paget.
Philip Hobby.

No. 41.

Een zeker Brief geschreven aan den Koning, door zijn Raad, tegen den Protector.

Het Origineel.

*Hoog Mogende Prins, onze allergenaadigste Zou-
verain Heer;*

HEt zal zijn Majesteit gelieven te weten, dat wy de boodschap hebben ontfangen, die zijn Majest. door zijn Secretaris den Heer *Willem Petre*, ons gelieft heeft te laten toekomen. Gelijk als wy met groote droefheid des herten verstaan hebben, dat zijn Majesteit, op onwaarachtige informatien, onze getrouwheid eenigzins schein in twyfel te trekken: zoo is het ook, dat wy op onze knien zijn Majest. in alle ootmoedigheid bidden, dat hy gelieve te denken, dat, gelijk wy altyd zijn Koninklyke Majesteits Vader, hoogloflijker gedachtenis, en ook zijn Koninkl. Hoogheid in getrouheid en oprechtigheid hebben gedient: zoo zijn wy gezind, zijn Majesteits getrouwe Dienaren altyd te blyven, en ons goed en bloed voor hem op te zetten; en tot verzeeringe van zijn Koninkl. Perzoon, en tot bescherminge van zijne Koninkrijken en Dominien, hebben wy deze onze vergadering tegenwoordig aangelegt, en tot geen ander einde; waar toe wy God, den eenigen herten-kenner, tot getuige nemen.

Wy hebben voor dezen, door alle goede en zachte middelen getracht, om zijn Majesteits Oom, den Hertog van *Zomerzet*, het bewind van zijn Majesteits affairen, door advys van ons, en derest van uw' Raad, op te dragen; doch merkende dat hy zoo eigenzinnig is, dat hy altyd geweigert heeft, na reden te luisteren; en daar en-boven verscheiden zaken verrichtende, die voor zyn Koninkl. Majesteits Perzoon, en zijn gantsche Rijk zeer

gevaarlyk waren, en noch zijn, hadden wy gedacht andermaal in zoetheit en stilte hem daar over aangesproken te hebben, had hy zig niet in zulker voegen met Volk bezet, zoo dat wy lichtlyk daar aan konnen merken, dat hy 'teenemaal genegen is den ouden weg in te slaan, en zijn eigen hoofd, als voor dezen te volgen. Tot redres waar van, en tot geen ander inzicht, wy van sonden aan hier bereidwillig zyn, om uwe getrouwe Dienaren te leven, en te sterven. En alzo uw gantsche Raad byna hier nu by den anderen vergadert is, zoo hebben wy uwen Secretaris by ons alhier doen blyven; in alle ootmoedigheid zijn Majesteit biddende deze gedachten in zyn herte van ons te willen hebben, dat alleen de behoudinge van zijn perzoon en Staat, en d'ontlastinge van onze plichten, en anders niet, ons vast noodzaken te bedenken hoe men zijn Koninkl. perzoon best zal konnen verlossen, van het gevaar daar hy in steekt; want al wat tegen zijn Majest. gezegt is, of gezegt zal worden, geen Wereldze inzichten altoos zouden ons bewogen hebben, om te schijnen als party te staan, dan uwe ecnige behoudinge; 't welk zijn Majesteit hier na zal gewaar worden, en ons houden, daar wy niet aan en twyfen, voor zijn allertrouwste Dienaren en Raads-Heeren, gelijck wy het, met anders te doen, nooit zullen verkerwen; dat God weet, wien wy alle dagen zullen bidden, om zijn Majesteits behoudenis; en met onze lichamen zijn Perzoon en Koninkrijken, zoo lang als wy leven, voorstaan en beschermen.

R. Rich. Cancellier. Willem Petre Secretaris.
 W. St. John. Edward North.
 W. Northampton. Johan Gage.
 J. Warwick. R. Sadler.
 Arundel. Nicolaas Wotton.
 F. Shrewsbury. Edward Montagu.
 Thomas Soutbampton. Richard Southwel.
 T. Chesne.

No. 42.

Zekere Artikelen door mijn Heer Protector vertoont aan zijn Koninkl. Majest. in presentie van zijn Hoogheids Raad, en andere zijn Majesteits Heeren en Adel, tot Windfor; om uit mijn Naam te kenne te geven aan de Heeren en de rest van zijn Koninklyke Hoogheids Raad blyvende tot Londen.

Voor eerst, dat ik niemand van haar aantaste, noch gezind ben geweest, om aan te tasten, of op eenige andere wijze moeyelijk of lastig te vallen; maar horende van zulke hare by-een-komsten en vergaderingen, van Ruitery en Voet-volk uit verscheiden gewesten van 't land by een te rapen, en niet wetende wat'er in til mocht zijn, zoo ben ik dan genootzaakt geweest, deze defenzie te zoeken, gelijck als ik van begin aan zijn Majesteit te kennen heb gegeven, om voor te komen, verder ongemak en gevaar; 't welk zijn Majesteits perzoon mocht over-komen; en my door verscheiden geruchten en zekere informatien aangedient was, over zijn Majesteit, en my Protector, zijn hoof te hangen.

Ten anderen, dat dit Volk, 't welk nu tegenwoordig rondom zijn Majesteits perzoon is, niet en dient om haar die tot Londen, of elders zijn, of aan lyf of goederen ecnig schade of leed te doen, maar alleen tot defensie, of'er iemand zijn Hoogheid zou willen aan boort komen.

Wat nu twist of tweedracht tusschen my den Heer Protector en de Raad aldaar aangaat, ik en weigere niet in alle billijkheid tot een redelyk accoort te komen, dienende tot behoudinge van zijn Majesteits perzoon, en tot onderhoudinge van zijn Koninkrijk in rust en Vrede, zoo zy slechts wee Perzoonen uit haar Raad, en in haar Naam

Naam met Commissie willen deputeren, om de zaken tusschen ons af te doen; en te slechten.

En ik bidde zijn Majest. dat hy twee van de perzonen, die hier rondom hem staan, ordinere d'andere twee by te wonen; en al wat zy met haar vier of drie perzonen met den anderen zullen besluiten, daar zal ik my geheel en al onder submitteren; en tot nader bevestiging hier van, zo her de voornoemde perzoonen voor goed zullen keuren, dat hun accoord en uitspraak door het Parlement, of eenige andere bedachte ordre bevestigd en geratificeert worde. Ik bid ook zijn Majest. dat hy op mijn ootmoedig verzoek, en volgens het advys van my, en andere uit zijn Raad alhier, om spoediger met de zaak voort te varen, en alle suspicie en twijfeling weg te nemen, aan de vier gemelde perzonen, of diergelyke twee uit haar Vergadering gelieve te gunnen vry geley voor haar zelve, en met yder van hun beide twintig van hare Dicnaren om veilig te mogen komen, hier te blyven, en weder te keren als het hun belieft. Ik smeke ook zijn Majest. dat deze Acte met zijn Majesteits handen, en de onze ondertekent, tot genoegzame bevestiging en assurantie hier van mag dicnen. *Gegeven en vertoont op het Kasteel Windsor, 8. Octob. M. D. XLIX.*

No. 43.

Een zeker Brief van de Heeren tot Lonnen, geschreven aan zijn Koninkl. Majesteit.

Zeer Hoog-achtbare, en Hoog Mogende Koning, onze allergenadigste zouverain Heer,

WY hebben door den Heer *Hobby*, zyn Koninkl. Majesteits genadigste Brief op den 8. dito ontfangen, en verstaan 't gene zijn Majesteit gelieft heeft door hem aan ons te communiceren. Wy

bedroeven ons, dat zijn Majest. deze redenen zou hebben van moeyelijk te zyn, voornamelijk in diergelyke zaak; d'oorzaak waar van alleen 't welk wy aan uwe Majest. zeer wel kunnen bewyzen, uit den Hertog van *Zomerzet* is gesproten. Het valt ons allen vry verdrietig, om te vernemen dat zijn Koninkl. Perzoon eenige bekommeringe van gemoed zou hebben; en voor al moet het ons, dat het zijn Majest. in d'ooren geblazen word, dat wy zoo groote zorg niet dragen, als ons betaamt, om deze beroerten te stillen, en zijn Majesteits Republyke en Staat voor gevaar te bevryen. Wy bidden zijn Majest. in alle ootmoedigheid te willen gedenken, dat wy daar zoo groote zorg voor dragen, als iemand ter wereld zou kunnen doen; wy en vergeten ook niet, noch zullen, vertrouw ik, vergeten de weldaden, van zijn Majesteits Vader, hoogloffelijker gedachtenis, ontfangen, noch eenige van onze schuldige pligten van getrouheid met Eede bevestigt; uit de overdenkinge waar van, en zonderlinge zorg, waar voor wy ons genooizaakt vonden om ons zelve daar over ziercuselijk te beraden, en by den anderen te vergaderen: welke zaak, zoo wy niet op staande voet hadden achtervolgt en behertigt, dan hadde niet alleen zijn Koninkl. Perzoon (wien God Almachtig lang spare en beware) maar ook deze zijn gantsche Staat, zijnde alrede vry gekrenkt, en hellende na een ondergang, in alle waarschynnelijheid, en in korten tyd zeer groot gevaar gelopen, om heel onder de voet te raken: en dit alles, weten wy, en kunnen het ook bewyzen, is nergens anders, dan uit gemelden Hertog ontstaan; zoo dat indien wy met alle vlyt hier in niet en voorzagen, dan zouden wy hier na onzen schuldigen plicht dies aangaande voor zyn Majest. niet kunnen verantwoorden; weshalven wy in het allerminste niet en twylen, of zijn Majest., zoo goedertieren van aart zynde, zal deze gedachten niet

eens hebben; dat wy alle, en ieder een van ons, hoofft voor hoofft, zijnde de geheele Staat van uw' geheime Raad, behalven een of twee Perzonen, door onze herfstochten ons zouden laten vervoeren, of zoo stout zijn om aan zijne Majest. te schrijven van zaaken daar wy geen volkomen verzeke- ring van hadden, en veel meer vertrouwen wy dat zijn Hoogheids goedertierenheid zonder eenig achterdocht of argwaan, dat zelve voor raadzaamst sal inzien, zo voor zijn eigen Koninkl. Perzoon als voor alle zijn Onderdanen, dat het lichaam van zijn Raad meest oirbaar en dienstig zal oorde- len, waar aan in het geheel, en niet aan een particulier Perzoon, zijn Majesteits verze-ziende Vader by zijn uiterste wille en Testament, de zorge voor deez zijn Maje- steits Perzoon en des zelfs allergewichtigste affairen des Rijks opgedragen en aanbevo- len heeft.

Wy moeten dan ons zelve ten hoogsten gehaont en verongelykt achten, dat zijn Koninkl. Majesteits Perzoon op zo een wyze door den Hertog alleen ons werd ont- houden, en voor ons opgesloten, tot merk- lijke droefheid van ons allen, groote kom- mer en angst voor alle andere zijn Maje- steits getrouwe Onderdanen, en tot ver- wondering van de geheele wereld. Veel eer kan een particulier Perzoon wat quaats brouwen dan Wy met ons allen, dewelke, wy nemen God tot getuige, duizend maal meer over zijn Majesteits Perzoon bekom- merd zijn dan om ons eygen leven. Wy vertrouwen ook dat zijn Majesteits goed- aardigheid en discretie voor geen moedwil- ligheid zullen aanzien het geene zijn gant- sche Raad eenparig besluit of besluiten mocht, tot zijn Majesteits behoudenis en welstand; waar in hoe Wy meer over een komen, hoe zijn Majesteit, vertrou- wen wy, een beter gevoelen van ons en onzen handel en bedrijf zal hebben. Wy scheppen geen kleine troost uit de aanmerkinge van de groote apparentie van zijn Majesteits natuurlijke goedertierenheid,

zels in deze zijn jonge Jaren; en de ge- wisse hope die wy daar van hebben, doet ons vast vertrouwen, dat hy ons ook zulk toe- trouwt: en dat hy by gevolg is, en blyven zal, onze genadige goede Heer.

Tot een slot dan van deze zaak, rakende den Hertog van Somerzet, heeft hy zulk een respect voor zijn Majesteits behoudinge als hy voor geeft; neemt hy zijn schuldige plicht aan Gode zodanig in acht als zijn be- lofte en eed hem avorderen; houd hy zijn Majesteits Vaders uiterste wil zoo in ge- dachten gelijk als het een goeden Executeur betaamt; draagt hy uw wet zulken eerbie- digheid toe; als een getrouw Onderdaan behoorde te bewijzen? laat hem dan ons, uw Majesteits ootmoedige dienaars en getrouwe Raads Heeren, vry acces gonnen by uw Majesteit; laat hem, zo als het een recht onderdaan betaamt, onder zijn Majesteits Raad, en de ordre van des zelfs wetten, zig zelve buigen; laat de verza- melde macht weg gezonden werden, dan mogen wy onzen schuldigen plicht om op zijn Majest. te passen, waarnemen: en daar na met zijn Majest. openhertiger te rade gaan over de bekwaamste manier van de behoudinge zijns Perzoons. Hier op zullen dan zijn Majesteits Onderdanen haar ge- rust stellen, en alle oorzaaken van commo- tie achter blyven. Wil nu den Hertog zig hier in niet laten gezeggen, zo moet men denken dat hy by zijn boosaardig en ver- toeyelik besluit blijft. Het Protectorschap en de Vooghdschap over uw' Koninklik perzoon wierd hem by Testament van uw' Vader niet toegestaan, maar alleen door accoord eerst onder ons Executeurs, en daar na van andere: die eer-titelen en speciale bedieningen wierden hem aanbe- volen gedurende des Konings welbehagen; en met deze voorwaarde, om alles, vol- gens advys van zijn Raad, te verrichten; om welke voorwaarde, (alzo hyze dik- maals gebroken heeft, en datter geen hope meer van beterschap in hem is, schoon wy hem daar over dikmaals hebben aangespro- ken,

ken, wy hem deze eertitelen of bedieninge gantsch onwaardig keuren. Andere particuliere zaaken, al te veelvoudigen wydloopig om daar over aan zijn Majest. nute schryven, zullen wy in onze naaste acces by zijn Koninkl. Perzoon, particulierder kunnen ontdekken, overleggen en schikken; nadat men zal oordelen best te voegen voor zijn Majesteitscere, behoudinge, en voor de ruste en welstand van zijn Koninkrijken en Dominien.

No. 44.

Zeker Brief van de Heeren van 't Parlement tot Lonnen, aan den Aarts-Bisschop van Cantelberg en den Heer Willem Paget &c.

Mijn Heeren, zijt van Ons hertelik gegroet. Wy hebben van den Heer *Hobby* uw' brieven ontfangen, en uit hem vernomen dat zijn Koninkl. Majest. uit uw' naam verklaart heeft ons geloof te geven; d'antwoort waar op, also ze u beide wydloopiger zal voor komen in, onzen brief aan zijn Koninkl. Majest. en ook uit het rapport van den Heer *Hobby* zelfs, zullen wy dan daar niet meer van op halen; van uwe Achtbaarheden, en aan ieder van u in het byzonder verzoekende, en dezelve smekende, dies niet te min ook mits dezen belassende en gebiedende uit zijn Koninkl. Majesteits naam, dat gyl. een wakende oog gedurig in het zeyl wild houden en naauwe zorgen voor het leven van onzen zouverein Heeren Koning, en dat zijn Perzoon van het Kasteel Windzor niet vervoert en werde, vermits gyl. zulks zult moeten verantwoorden. Wy worden bewogen om hier in met U. E. A. ernstig te gaan, en dat niet zonder groote redenen; en onder andere kunnen wy niet palaten om U. E. A. in te boezemen dat het ons zeer vreemd toe schijnt en een groot wonder is voor alle oprechte Onderdanen, dat gyl. of assisteren; of gedogen wilt dat zijn Koninkl. Majesteits Perzoon onder de Sauvegarde

II. Deel.

van den Hertog van Zomerzet blyve, afgezondert van zijn eygen oude en gesworene Dienaren. Het schijnt al wat vreemds, dat Vreemdelingen in zijn Majesteits eygen Huys, zijn eigene wapenen of geweer dragen, en de naaste aan zijn Perzoon zijn; en dat de geene wien de gewoone zorg over hem bevolen is, achter of moeten staan, en volgens haar eed, hem niet mogen waarnemen; komt hier eenig kwaad uit t'ontstaan, gyl. kunt lichtlik denken wien zulks te last gelegd zal worden: zeer vreemd en gevaarlik is het voorbeeld. Nu dan, Mijn Heeren, byaldien dat U. E. A. de behoudinge van zijn Majesteits Perzoon en Staat ter herte gaat, zo voegt u tot dien einde by ons; wy hebben aan zijn Koninkl. Majest. geschreven, op wat wyze deze zaken in der stilte en met moderatie gyliff en bygelegd zouden kunnen werden; in d'uitvoeringe waar van wy niet anders gyliffind zyn om te doen dan wy wilden dat ons geschieden zou; en dat met zoogroote zedigheit en toegenegtheit, als wy met eere zouden kunnen doen. Wy verrouwen dat niemand onder U. E. A. ons zal kunnen beschuldigen; veel min brandmerken met zulken wreedheit als gyl. dikmaas verhaalt: In U. E. A. brief steekt noch een zaak daar wy ons ten hoogsten over moeten verwonderen, te weten dat gyl. schrijft meer te weten, dan wy weten. Byaldien dat de zaaken die u l. ter ooren komen en voor ons zyn verborgen, van zoo groot belang zyn als gy schijnt voor te wenden; en dat ze zijn Majesteits Perzoon of de Staat raken, zo dunkt ons dat gyl. hier in niet na behoren, te werk gaat, nadeemaal dat gy ze aan ons, representerende den gantschen Staat van de Raad, niet en hebt geopenbaart. Hier mede dan God biddende dat hy U. E. A. gelieve de genade te geven om te doen dat tot behoudinge en beveyliging van zijn Koninkl. Majesteits Perzoon en tot gerustheit van zijn Koninkrijk mag dienen, willen wy, nader telike groetenis, hier mede af korten.

Z

No. 45.

No. 45.

Antwoord op de voorgaande
Brief.*Het Origineel.*Ex li-
bro
Cancily.

MYn Heeren, na onze hertgrondige groetenis, zal het U E. Hoog-Achtbaarheden gelieven te weten, dat de Heer *Philip Hobbey* nu deze morgen, volgens de commissie die Mijn Heeren hem gegeven hebben, U E. H. A. Briefaan zijn Koninkl. Majest. heeft vertoont, in het by wèzen van ons, en van alle andere zijne Majest. getrouwe Dienaren alhier, welke Brief, als ook de andere aan die van de Kamer en het Lager-Huis, overluid werd gelezen; 't welk voor haar, en onsook, zeer troostlik was t'aanhoren; wy zullen in geen gebreke blijven van ons zelve met alle vlyt na den inhoud daar van te reguleren.

Daar Mijn Heeren nu haar verwonderen, dat wy den Hertog van *Zomerfets* volk zijn Koninkl. Majest. lieten bewaren; als ook dat wy dit woord wreedheid zoo dikmaals herhalen, hoewel wy niet entwyfelen, of Mijn Heeren zijn volkomen bericht, hoe het met ons alhier is gelegen, en by wat occasie d'eene toegelaten is geweest, en d'ander voortgevaren heeft, echter in onze by eenkomst, die zijn mag; wanneer, en waar het Mijn Heeren gelieft; willen wy; en kunnen ook, U E. H. A. zodanige rekenfchap geven; als dat wy niet en twyfelen, of zy zullen daar me vergenoegt zijn, zoo wanneer Mijn Heeren ons de zelve zullen gelieven af te vorderen. En nademaal de Heer *Hobbey* van alle ons doen alhier Mijn Heeren in het particulier kan onderrichten, zoo is 't dat wy het verhaal van alle andere zaken aan hem refereren, behalven alleen, dat wy; zo dra als het Mijn Heeren goed dunkt, en eenigzins gelegen komt, geern zouden willen wèzen, of zijn Koninkl. Majest. van stonden aan

derwaarts zal gaan, of hier noch blijven; verzoekende met eenen, dat zommige Heeren de moeite gelieven te nemen, om voort hier te komen; tot welken einde ik Orateur of Spreker in het Parlement, drie van de Heerlijkste Kamers op het groote Hof met Tapyten zal laten behangen, en stofferen. Hier mede God dankende, dat alles zoo wel toegegaan is, bevelen wy U E. H. A. in zijne bescherminge.

Uit *Windsor*,
10. *October*
M. D. XLIX.

U E. H. A. gewisse en beminde
Vrienden,

T. Cant. *Willem Paget. T. Smith.*

No. 46.

Zekere Artykelen waar mede de
Hertog van Zomerfet beschuldigd word.

1. Dat hy een *Protectors* bediening heeft aangeveerdigt, met expresse conditie, dat hy zig met des Konings affairen niet en zou bemoeyen, dan met consent van de voorledene Konings Executeurs, of het meerder deel daar van.

2. Dat hy echter gaande tegen deze conditie aan, het Recht niet en heeft laten voortgaan, en uit zijn eigen autoriteit, zoo door Brieven als Mandementen, de Wetten omgekeert heeft.

3. Dat hy verscheiden Perzonen over verraad, moordery, doodslag, rovery, dievery, en brandftichtinge by de kop gevat en gevangen gezet zijnde, ontslagen, en op hare vrye voeten gesteld heeft; tegens de Wetten en Plakkaten van het Land.

4. Dat hy onder zijn eigen handschrift en zegel, verscheiden Luitenants over Legers, en andere gecommiteerden over de gewichtige affairen des Konings heeft geordineert.

5. Dat hy over d'importante affairen dezes Rijks, met d'Ambassadeurs van andere Koninkrijken alleen gehandelt heeft.

6. Dat

6. Dat hy verscheiden van des Konings aanzienlijkste Raads-Heeren heeft dienen toegerauwen en toefnauwen, als slechts haar gevoelen, en Raad, in des Konings zaken van groot belang, met de zijne niet over een kwamen, haar te met verwyttende, dat zy niet waardig waren, om in de Raad te zitten; en dan wederom, dat hy haar geen hoogwichtige affairen behoefde noch diende t'openbaren; en dat, zoo zy met hem niet en wilden stemmen, hy haar dan kasseren zou.

7. Dat hy tegens de Wet van het Land een Hof van Request in zijn Huis hield, en verscheiden Perzonen dwong, om van wegen hare Leengoederen aldaar te pleiten; en daar een uitspraak over gaf.

8. Dat hy geen Ampt-man zijnde, zonder met den Raad, of het meerder deel daar van, te rade te gaan, bedieningen die aan den Koning stonden, te begeven, voor geld verkocht heeft; leengoederen en beneficien, den Koning toebehorende, verlcende Bisdommen weg schonk, en des Konings Landen verkocht.

9. Dat hy een Alchimystry beval toe te stellen, om des Konings geld inwaardy te doen afflaan.

10. Dat hy dikmaals in het openbaar hadde gezegt, dat den Adel, en andere Jonkers, d'eenige oorzaak waren van een diere tyd; waar op het volk op de been raakte, om, op hun eigen Autoriteit, de zaken te reformeren.

11. Dat hy in weder wil van de gantsche Raad, een Plakkaat liet uitgaan, van wegen de Limiet-scheidinge; waar over het volk nu en dan oproerig wierd, en veel van des Konings Onderdanen om het leven bracht.

12. Dat hy een Commissie met Artykelen daar aan uit gaf, rakende de Limiet-scheidinge, gemeene Landeryen, Hoogewegen, Boere-Huizen, &c. gevende den Gecommitteerden volle macht, om over deze zaken te zitten, en daar een uitspraak over te geven: waar door de Wet-

ten, en Willekeuren van het Ryk onder de voet, en het volk op de been raakten, en vry oproerig wierden.

13. Dat hy de Rebellen liet t'zamen rotten, en tegens den Adel, &c. van het Rijk in haar vollegeweert te Velde liggen, en na haar welgevallen voor een tyd domineren.

14. Dat hy verscheiden Rebellen moed en couragie in sprak, haar belovende voort te betalen, vereeringen, en ook bedieningen te geven.

15. Dat hy tegens de Wet, en in faueur van de Rebellen, een Proclamatie liet uitgaan, dat haar niemand, om eenige misdaad in hunne Rebellighepleegt, lastig mocht vallen, of voor recht roepen.

16. Dat hy ten tyde van Rebellighe gezegt hadde, dat hem het doen der Rebellen wel aantond; en dat de gierigheid van den Adel het volk dede mutineren; en dat het beter was dat zy storven, dan van honger vergingen.

17. Dat hy gesegt heeft, dat de Heeren van het Parlement aan de reformatie van de Limiet-scheydinge, en andere zaken niet graag kwamen, over zulks was het hoog-nodig, dat het volk zelfs daar de handen aan sloeg.

18. Dat na gedane verklaringe, wat'er noch aan *Bullogne* ontbrak, by de gene die daar inspectie van hadden genomen: heeft hy evenwel daar geen reparatie oot-aan willen doen.

19. Dat hy niet wilde lyden, dat *Newbarven* en *Blackenes* van volk, en ammonitie voorzien wierden, hoewel hem van de behoefte, de weet gedaan, en door des Konings Raad zulks aangeraden wierd, waar op de Koning van *Vrankrijk* moed kreeg, of om daar zelfs een aanval op te doen.

20. Dat hy zelfs geen last wou geven noch lijdten, dat den Adel en Jonkers de Rebellen by tijds dempten; maar schreef daar en tegen aan haar, dat zy de Rebellen vriendelijk zouden toespreken, en onthalen.

21. Dat hy op 5. den October dezès jaars tot *Hampton-Court* oproerige acten heeft laten na-aapen en onder het Volk in verscheyden gewesten van dit Koninkrijk uitstrooeyen, om zijn eigen interest staande te houden; beginnende aldus: goede lieden &c. daar door gezind zijnde een oproer en inlandzen oorlog onder des Konings Onderdanen te verwekken.

22. Dat des Konings geheime Raad tot Lonnen in deliberatie genomen hebbende om hem aan te spreken en de reformatie zijner Regeringe in te prenten; zo heeft hy, van hare by een komst horende, door zijne brieven op verscheiden plaatzen doen verkondigen dat zy hooge Verraders des Konings waren.

23. Dat hy valschelijk, zo tegens den Koning als andere Heeren, die rondom zijn Perzoon stonden hadde, gezegt; dat de Heeren van Lonnen gezind waaren den Koning om' hals te brengen; begerende van den Koning dat hy 't nooit wilde vergeten, maar wreken; en verzocht aan de jonge Heeren, dat zy 't hem wilden helpen onthouden; menende alzo twist en tweedracht tusschen den Koning en zijn Adel te zaayen.

24. Dat hy op verscheyden tijden en plaatzen gezegt heeft, dat hem de Heeren van de Raad tot Lonnen voor hadden te dooden; maar zo ik kome te sterven, dan zal de Koning sterven; en hongeren zy my uit, dan zullen zy hem uithongeren.

25. Dat hy na zijn eigen hooft te werk gaande den Koning van *Hampton-Court* naar *Wintzor* zoo schielijk dede verhuizen, zonder eenige verzorginge voor af te laten gaan, dat hy niet alleen zeer bevreesst was, maar ook gevaarlijk krank wierd.

26. Dat hy uit kracht van zijne brieven, des Konings Volk in een groot getal in 't geweer dede komen, en dat krijgs-gewyze, tot zijner assistentie en defenzie.

27. Dat hy zijne Dienaren en Vrienden tot *Hampton-Court* en *Wintzor* het Konings geweer liet dragen, daar des Konings Die-

naren en lijfswacht ongewapent gingen.

28. Dat hy voorgenomen had, naar *Gernzey of Wales* te vluchten, en Post-Paarden, Mannen, en een boot daar toe had laten klaar maken.

No. 47.

Een zeker Brief door den Raad geschreven aan de Bischoppen, om haar te verzekeren dat de Koning gezind was met de Reformatie voort te varen.

Door den Koning.

Eerwaardige Vader in Christo, en Trouwertige wel beminde, wy doen U E. van berten groeten.

HOewel dat het boek de naam dragende van Liturgie, of een boek der algemeene gebeden, bedieninge der Sacramenten, en van andere Costuymen en Ceremonien der Kerkke, volgens het gebruik der Kerkke van Engeland, door een Acte van het Parlement met gemeene stemmen is gedrukt, om, volgens den inhoud daar van, by alle Perzonen in dit Rijk gebruikt te worden: echter zijn wy geïnformeert dat verscheiden onrustige en boosaardige geesten, zedert d'apprehensie van den Hertog van Zomerzet, onder de gemeene man hebben uitgestroot, dat men nu wederom zijn oud Latijnsch Servies-boek, zijn betovert brood en water, en diergelijke ydele en overtollige Ceremonien meer zou hebben; als of het drukken van het gemelde boek dezès Hertogs werk alleen ware geweest. Wy dan, met advijs van het lichaam en de Staat van onze geheime Raad, by ons zelven overdenkende dat dit boek ons' werk en het werk van den gantschen Staat onzes Rijks, in het Parlement vergadert, niet alleen is, maar ook dat het zelve op de H. Schriftuur is gegrondvest, de Order van de eerste Kerk conform, en voor onse Onderdanen vry stichtelijk. Om dan alle

alle zodanige ydele verwachtinge van wederom te zullen hebben de Liturgie, de bediening van Sacramenten, en andere costuimen en ceremonien in 't latijn, waar door men slechts on-wetenheid meer als wetenschap, en duisternis meer als licht zou komen te achten, en den weg tot Papiſtery en zuferſitie wederom te banen,) weg nemen: heeft het ons derhalven volgens gemelde advijs. goed gedacht te verzoeken, en evenwel gebieden en belasten wy U E. A. welſcherpelijk, dat gij-1. voort op het ontfangen van deze onze brief, den Deken en de Prebendarizen van uw' Hooft-Kerk, mitgaders den Prieſter, Vicaris, en opzieners van yder Parochie binnen uw' jurisdictie en Bisdom reziderende, gebied, by u of uwe gedeputeerden, of eenige der zelve te brengen en over te leveren (voor haar Kerk of Parochie) op zulken bequame plaats als gij: zult komen t'ordineren, alle Zang-boeken, Mis-boeken; Proceſſie-boeken, Hand-boekkens, Legende-boeken &c. volgens het gebruik van die van *Sarum*, *Lincoln*, *Jork*, of die ergens in particulier gebruik zijn: en alle andere Godtsdienſtige boeken; het bewaren waar van de gemelde *Liturgie* nadeelig zou zijn; en dat gy deze voornoemde boeken in uw' hand neemt, of aan uwen gedeputeerde overgeeft, om zoo gelchonden en vernietigt te worden, dat ze voortaan niet in eer mogen dienen tot diergelijk gebruik daarze toe geordineert waren; of eenigzins mogen beletten die godvruchtige of eenparige order, die met gemeene ſtemmen nu in druk is uitgegeven.

So gy nu iemand mocht aantreffen die zig ongehoorzaam of ongewillig toond om gemelde boeken, volgens den inhoud van deze onze brief, ten voorschijn te brengen; dan zult gy dien Perzoon in hechten houden ter tijt toe dat gy ons van zijn kwaad comportedement geintormeert. zult hebben. Wy willen en gebieden ook, dat gy van tijt tot tijt onderzoekt, of onderzoekt laat doen, of'er eenig boek onder ſtoelen of

banken geſteken of achter de hand gehouden werd; ſtrijdig tegens den inhoud van deze onze brieven, en dat gy het zelve na u neemt; u in alles regulerende na onze vorige ordinantie. Daar en boven, alzo het onster ooren is gekomen, dat verſcheiden hertnekkige en ſtijtzinnige Perzonen weigeren iets te contribueren tot het gebruik van Brood en Wijn in het Nachemaal, volgens de ordre in gemelde boek voorgeſchreven; ter oorzaake waar van de H: Communie op Zondagen dikmaals nagelaten word: zo willen en gebieden wy u dan, dat gy zulke obſtinate Perzonen voor u doet dagvaarden, en haar dan vermaant en waarschouwt om de ordre in het voornoemde boek voorgeſchreven, na te komen; en by weigeringe, haar dan te ſtraffen met zuſpenzie, excommunicatie of andere censuren der Kerke. Wilt dan hier in geenzins verzuimelijk zijn, om by ons in geen ongenade te raken. *West-Munſter 25. December, in het 3. Jaar onzer Regeringe.*

Thom. Cantuar.

J. Ruſſel.

Rich. Cancell.

H. Dorſet.

W. St. John.

W. Northampton.

No. 48.

Cardinaal Wolzeis Brief na Romengeshreven, om, op het ſterven van den Paus Adriaan, het Pausdom voor zig zelve te mogen bekomen.

Mijn Heer van Bath, Heer Secretaris en Heer Hannibal.

Ik recommandere my in uwe gratie, en laat u weten dat ik uit brieven my onlangs toegezonden, door u Mijn Heer van Bath, en mijn Heer *Hannibal*, gedateert op den 14. September, welke brieven ik van ſtonden aan zijn Koninkl. Majest. vertoonde, met groote droefheid verſtaan heb, dat het God Almachtig belieft heeft op den zelfden 14. dag zijn Heiligheid den Paus

*Ex. No.
S. Col.
Cor. C.
Cant.*

uit deze werelt te halen in zijn eeuwig Koninkrijk, wiens ziele Christus genadig zy. Een tydinge voorwaar, die den Koning en my dapper smert, en voor d'algemeene welstand en ruste van het Christendom (waar toe zijn H. als een devote en deugdzaame Vader alle vlyt en yver heeft aangewend) gantsch onaangenaam en nadeelig is; dies niet te min, ons zelve schikkende na het welbehagen van God Almachtig; wien wy alle, als hy ons roept, gehoorzaam moeten zijn, zoo is het de zin en mening van zijn Koninklijke Majesteit, en ook van my, om de behulpzame hand, zoo veel als doenlijk is, te bieden, datter nu, by het H. Collegie der Cardinalen, zodanig een Successeur genomineert en verkoren mag worden, die, door Gods Genade, de goede en deugdzaame intentien en voornemens, aangaande de bevrediging van het Christendom, effectueeren en uitvoeren mag, waar toe onze voorledene H. Vader, voor zoo veel als de korthed van zijn tyd toe liet, zeer genegen scheen te zijn; het welke, hoe hoognodig dat het tegenwoordig zy voor den Staat van de Christelijke Religie, alle dagen nu meer en meer afnemende, kan ieder een licht bezessen. En voorwaar onder alle andere Christen-Potentaten, gelijk als gy l. voor dezen wel verstaan hebt, is'er niemand die tot bevorderinge daar van met raad en daad meer gecontributeert heeft, als de Keizer en zijn Koninklijke Majesteit, die zoo wel voor als na de laatste Vicantie, by monde en met brieven, met Ambassadeurs te confereren als anderzins, ettelijke conferentien, discouzen en bedenkingen daar over gehad hebben. Onder welke discouzen het hare goedheid gelieft heeft, my verre boven myn verdiensten, daar toe bekwaam en dienstig te oordeelen; radende, vermanende en op my begerende, dat, zoo wanneer de gelegentheid zig zoo toedroeg; ik na hun oordeel, en raad in dat geval wilde luisteren; presenterende al

hun devoir en krachten daar in te willen inspannen. Tot approbatie waar van, schoon dat de Keizer, nu verre van deze gewesten af zijnde, geen nieuwe en versche confirmatie, van zijn begeerte en voornemen; hier in aan zijn Koninklijke Genade konde tonen: evenwel heeft de Princesse *Margarita*, wetende hoe hy dies aangaande was gelint, my in een zekere langwylige discours diergelijke vermaninge voorgedragen; prezenteerende zoo wel uit des Keizers naam als haar eigen, tot bevorderinge daar van zoo veel te zullen contribuieren als mogelijk is; behalven dit, zoo uit uwe Brieven, als uit partikuliere zeer vriendelijke Brieven van de Cardinalen *de Medicis, Sanctorum, Quatuor*, en *Campegius*, met geloofwaardigheid aan haar zyde my vertoont, en aan haar volk hier reziderende, merk ik hare goede genegtheit, en vast bestendig gemoed, het welke zy, en verscheiden andere hare Vrienden, my in dat stuk schuldige zijn. Kort om, zijn Koninklijke Majesteit en laat niet na, om door alle vriendelijke en mogelijke middelen aan te houden, dat ik toch, om veelerlei merkelyke en hoogdringende consideratien; zou willen toestaan, dat zijn Koninklijke Genade, en de Keizer op de beste wyze de zaak mogen zoeken te bevorderen. d'Omstandigheden van welkers volkomen en bestendige gezindheid, nevens hare mildadige Godvruchtige en weldadige presentatien tot welstand des Christendoms, die zijn Koninklijke Majesteit my hier in bewyft, vallen al te langwylig om hier te verhalen. Om welke redenen, hoewel ik my zelve tot zoo een hoogwaardige bediening gantsch onbekwaam achte, gezind zijnde met zijn Majesteit in dit Rijk veel certe leven en te sterven; en hem alle eere en dienst te bewyzen, dan nu (daar mijn hooge Jaren vast naderen) nieuwe zaken t'aanveerden; dies niet te min, om den grooten yver die ik hebbe, om het Christen-Geloot op de Throon te zetten, en aan
God

God Almachtig, en de wereld mijn schul-
dige plicht te volbrengen, zoo zal ik niet
na laten, alles Gods wille en bestiering
op dragende, van zoodaunige zaken aan
u-l. te verklaren, die zijn Koninklijke
Majesteit specialijk op my begeert heeft,
aan u-l. te willen bekend maken; te we-
ten, omdat dit werk, gelijk als hy een zon-
derling vertrouwen hier in op U E. heeft,
met alle macht en yver voor te zetten.

Voor eerst; zult gy dit weten, dat zijn
Majesteits volkomen zin en begeerte is,
dat ik toch tot deze bediening mocht ge-
raken, hopende en volkomen vertrou-
wende, dat in het korte rust en vrede voor
het Christendom, daar uit geboren zal
worden, en dit Rijk daar by zoo groote
reputatie en eere behalen; als ooit voor
dezen; behalven de zonderlinge troost en
vregde, die de Koning nevens alle zijne
Vrienden en Onderdanen daar in zouden
scheppen; die haar wel verzekert mogen
houden, dat zy hare hoogwichtige zaken
en affaires daar veilig na mogen schikken,
tot hun merkelyk gemak en voordeel.
Nu om deze en andere hoogdringende
redenen, begeert de Koning, dat, gelijk
als gy mijn Heeren van *Bath* en *Hannibal*,
die nu tegenwoordig te *Romen* aan het Hof
zyt residierende, dit werk alrede wyze-
lyk hebt aangeleid, zoo ook des Konings
verlangen hier in zoekt te voldoen.

En alzo men hier te twyfel en heeft;
of gy-l. al eer deze mijn Brief U E. ter
hand komt, te voren instructien ontfan-
gen hebbende, zult hier in al verre geko-
men zijn, alzo zijn Koninklijke Maje-
steit vast vertrouwt, dat gy-l. geen tyd
noch gelegentheid zult voor by laten
glyen; zal ik derhalven hier als met de
vinger slechts aanroeren het gene de Ko-
ning, voornamelyk van u-l. in acht geno-
men wil hebben, 't welk hier in bestaat:

Dat, hoewel gy-l. van te voren, en
ook noch, des Konings zin en mening
weet, nemende dat voor een grondslag,
dewyl het nochtans uit u-l. schrijven, als

anderzins, blykt dat de Cardinaal *de Me-
dicis*, wiens voortocht boven andere (zoo
dit niet gelukken wil) de Koning en ik
geern zagen, een proeve wil nemen; wat
voor hem zelve gedaan kan worden, dan
moet gy wyfelyk en behendig uw' zaken
aangaan; en den Cardinaal *de Medicis*, en
ook alle de andere zoeken de polste ta-
sten, op wat hoogte dat zy liggen. Dit nu
wetende, zult gy te bewamer uwe zaken
daar na kunnen dirigeren; waar in voor
al dit te noteren staat, dat zig de zaak twy-
felachtig en duister voor u op doende,
uw' byzonder bedrijf (het doelwit by ge-
val mis schietende) geen suspitie van on-
lust of misnoegen in, u by de gene die daar
apparent toe mochten verkoren wor-
den; kome te veroorzaken. Tot inlei-
dinge nu hier van; zend u de Koning te-
genwoordig tweederlei Commissien, daar
het groote zegel aan hangt: de eene be-
helzende generale termen; zonder eenig
particulier Perzoon aan te roeren; maar
in d'ander, noemt zijn Koninklijke Ma-
jesteit my in het byzonder.

Hier neven worden u van den Koning
twee Brieven, met d'afschriften daar van,
toegezonden; houdende aan het collegie
der Cardinalen; d'eene daar van my spe-
cialijk recommanderende; d'ander die-
nende tot faveur van de Cardinaal *de Medi-
cis*: behalven noch andere particuliere
Brieven tot myner recommandatie aan ze-
kere Cardinalen, en andere, gelijk als
aan deze ingeslotene Copien verder zal
blyken. De zelve nu ontvangen hebben-
de, by aldien de Cardinalen te voren in
het Conclave niet en zijn getreden, zoo
zult gy (hier in uw' slag waarnemende,
en na uw' beste discretie te werk gaande)
aan den Cardinaal *de Medicis* des Konings
Brief, en de myne aan hem geaddresseert,
behandigen, en hem met deze woorden
de káp vullen, zeggende: dat de Koning,
en ik hem, om zijne groote deugzaamheid,
wysheid en ervarenheid, nevens andere
loffelyke verdiensten by ons hooggeacht,
als

als ook om de zonderlinge liefde en genegenheid, die wy hem ziju toedragende) boven alle andere voor de allerbekwaamste keuren om de Pauzelijke Stoel en Staat te bekleden. Uw' Mandement, Commissie en Instructie is voornamelijk, inhoudende om hemaan het gantsche Collegie der Cardinalen te recommanderen, hebbende ook tot dien einde Brieven van den Koning en my. Op de verklaringe hier van zult gy uit zijn antwoord kunnen merken waar hy na toe held; waar op, en uit de dispositie van d'andere Cardinalen, gy merken zult, hoe gy u in het overleveren van uw' andere Brieven hebt te dragen; want ingeval het voor u klaar blykt; dat zekere Cardinalen, aan wien des Konings Brieven houden, hare zinnen t'eenemaal op den Cardinaal *de Medicis*, hebben gezet, dies te meerder voorzichtigheid moet men by alle zodanige gebruiken in des Konings Brieven aan hem te behandigen, en uwer herten grondnopende myn Perzoon uit te storten; denkende by u zelve, dat zoo de Koning van zijn hope, my aangaande, t'eenemaal gefruiteert wierd, hy dan den Cardinaal *de Medicis*, boven alle andere daar toe zou zoeken te promoveren. Dies niet te min, indien gy-l. of uit zijn antwoord die gy van hem krygt, of uit andere onfeilbare informatien gewaar worde, dat hy zoo veel vyanden heeft, dat hy in alle apparentie daar niet zal aan raken, dan meugt gy hem zoo veel te vrymoediger de polstasten, om te zien hoe hoog dat ik by hem te boek sta; zeggende, gelijk ook de Koning in der daad aan hem zoo gesehreven heeft, dat, ingeval hem het geluk hier in niet en mocht dienen, de Koning dan voor my met alle ernst zou zolliciteren, 't welk, zoo gy zeggen moogt, in effect, een en het zelfde is, aanzien de Cardinaal *de Medicis*, en Ik na eenerlei doelwit schieten, namelijk in het beoogen en behertigen van de welstand en Vrede des Christendoms, den aanwasch en behoudinge van *Italien*,

het voordeel en het voortzetten van het Keizers en des Konings interest; en hoe dat ik Paus wordende, hy, wien ik boven alle andere beminne, vertrouwe en achte, ook als Paus zal zijn; alzo hy hier op vast mag gaan, dat hy dan alles na zijn zin zal krygen, en nevens zijne Vrienden en Familie, zoo veel eere als in zulken geval te bedenken is. Door deze en andere diergelijke sehoone woorden, en betuigingen van affectie hem aan boort komende, zult gy, vertrouwik, by hem uwe banden kunnen vast maken; zoo dat hy hier in voor zig zelve te kort schietende, met alle zijne Vrienden voor my zijn uitsterfte vlyt zal aanwenden. En ziende nu geen kans altoos voor den Cardinaal *de Medicis*, dan moogt gy te vrymoediger van myn zaak uw' byzonder werk geheel en al maken, leverende des Konings Brief over, zoo aan het Collegie der Cardinalen als aan den anderen, doch apart; of na dat de zaak zig dan zal toedragen; en, onder den duim haar zolliciterende en voorgedragende aan d'eene kant wel mijn geringe gaven, doch aan d'ander kant, hoe ik in zaken die het Christendom betreffen, bedreven ben, en ook by den Keizer en Koning hoog te boek sta; hoe ik aan ander Potentaten, en van hare affairen grondige kennis heb; en immer en altoos de behoudinge en welstand van *Italien*, mitsgaders de ruste en vrede van het Christendom, heb behertigt; geen gebrek (God zy gedankt) lydende aan tydelijke goederen noch aan liberaalheid, om mijn Vrienden rijkelyk te kunnen beneficeren; behalven noch de byzondere hooge bedieningen, die op mijne verkiezinge te begeben zullen zijn aan zodanige Cardinalen, die door hare trouwhertige en bestendige vriendschap de zelve zullen verdient hebben; de vriendelijke gemeenzaamheid die zy ook aan my zullen bespeuren; en dat ik van nature tot geen rigorosheid noch stuursheid genegen ben; maar met vryer herte, en een blymoedige geest, alles

les daar ik van te disponeren heb , of zal hebben , kan mede te deelen , disponeren en besteden ; niet hebbende eenige factie , familie of bloed-vriend , aan wien ik eenige partijfchap mocht tonen in het besteden van hooge bedieningen en de goederen der Kerke ; en daar men voor al behoorde op te zien , dat het apparent is , en ook eenigzins vast gaat , dat door my Italiën niet alleen tot een volkomen veilige stand voor altijd gebracht zal worden , maar ook tot een finale ruste , vrede , en stilte , die nu zeer nodig tusschen alle Christelijke Koningen dienden opprecht te worden ; waar op men dan zoo groot en merkelyk voordeel op d'ongelovige Turken zou konnen doen , als men in eenige jaren van gehoort heeft ; also zijn Koninkl. Majest. in zulken geval zig zal laten vinden , en ook volkomentlyk heeft beloofd , met Gods hulpe , in eigen Perzoon tot *Romen* te komen ; werwaarts ik niet en twijfele van veel andere Christen Koningen ook te zullen konnen brengen , voorgenomen hebbende , zo my God zulken genade komt te verlenen , om mijn eigen Perzoon ten dienste van Godszaak over te geven : als wanneer door mijne tegenwoordigheid veele zaken tot een stilstand zouden raken , die , van wegen eerzucht en oppergezag te willen voeren , voor dezen tweedracht en scheuringe onder de Koningen hebben veroorzaakt ; hoewel men lichtelyk nu hier niet meest op zien zal , noch het beste middel zijn om in des Cardinaals gonste te geraken . Hier in dan moet gy u zelven nauw eigen discretie reguleren en na tijds gelegentheid schicken ; haar verzekerende , tot wegneming van alle twijfelinge in den stoel , te verwisselen , of my niet vroeg genoeg derwaarts te transporteren , dat ik , door Gods genade , niet feilen zal van binnen . Maanden tot *Romen* te zijn , zo dra als de verkiezinge eens is geschied , en my bekent gemaakt ; en aldaar , of in d'omliggende plaatsen , al mijn leven lang zal blijven , 't welk gy haar vastelyk moogt belo-

II. Deel.

ven . Aan deze en diergelijke goe woorden en schoone beloften van treffelijke vereringe in des Konings naam , 't welk hy op uwe discretie laat staan , zullende hem wel gevallen al wat gy-l. daar in doet , en niet nalatig zijn om het zelve na te komen :) is niet te twijfelen of gy zult veele der zelve aan uw' zijde krijgen ; zo dat , in geval slechts gezien word op de eere van de Apostolische Stoel , de behoudinge van Italiën , de gerustheid van het Christendom , des zelts bescherminge , tegens d'ongelovige , de verhooginge van het geloof , de vervolginge van Christi vyanden , de vermeerdering en welstand van het Collegie der Cardinaal , nevens haar avancement en promotie ; mitsgaders een gulhertig en liberaal Salaris voor haar ; en dit alles tot voordeel van de H. Kerke : zoo laat zig de Koning dan volkomen voorstaan , inzonderheid als de gemelde middelen aan uwer zijde vlijtig in het werk gestelt worden , dat dan dit zijn verlangen en wenschen een gewenschte uitkomst zal bekomen . Op dat nu zulks met meerder aanzien en spoed mocht toe gaan , zo is dan des Konings begeerte ; dat gy met de Gezanten des Keizers zult combineren , voor zo veel als gy ziet dat zy met dezen Koning van eenerelei inzicht zijn , gelijk als het hem toeschijnt dat zy , volgens de veelvoudige conferentien ; communicatien , beloften en vermaningen des Keizers , aan my dies aangaande gedaan , en ook volgens de begeerte en presentatie van gemelde Princes Margarita , daar toe commissie hebben . In dit alles nu wyslik en behendig te verhandelen , verlaat zig de Koning vry veel op uw' wys beleid : tot welken einde de Koning tegenwoordig u gezamentlyk , of ieder in het byzonder , met tweederlei commissien voorzien heeft ; waar van d'een algemeen is voor my en tot mijn faveur , waarin gy autoriteit in het brede hebt , om in des Konings naam u te verbinden en te beloven aan zo veel en zodanige Perzonen als ul' best raadzaam zal dunken , zo wel om zere

A a

kere

kere bedieningen te schenken, als ook merkelyke zommen gelds; waar in gy u-l. wel verzekert moogt houden, dat zijn Koninklijke Majesteit dies aangaande in geen gebreke altoos zal blyven; en d'ander commissie is speciaal, als te voren twederlei Brieven aan het Collegie der Cardinalen, d'een rakende den Cardinaal *de Medicis*, en d'ander my, nevens andere particuliere Brieven in mijn faueur; welke alle de Koning wil, dat gy zult gebruiken in manier als voorzeid: te weten, zoo gy merkt dat de zaken van de Cardinaal *de Medicis* zo schoon staan, dat hy lichtelyk me die promotie zal gaan slyken; dat gy-l. dan voortgaat, met het gene tot des zelfs bevordering mocht dienen; doch evenwel niet vergetende voor my in het byzonder te arbeiden, zoo het u l. dunkt, dat gy daar me iets zult kunnen uitwerken, doch op zodanig een wyze, dat gy-l. daar door geen ondank noch onminne komt te behalen. Bespeurt gy nu, datter voor den Cardinaal *de Medicis* zoo groote apparentie niet en is, dan is 't dat de Koning en ook ik dit vast vertrouwen hebben, dat hy dan voor my zijn uiterste devoir zal aanwenden; en hier op zult gy zoo veel aanhang zoeken te krygen als mogelijk is, de Brieven overleverende, die tot bevordering van uw' zaak best mogen dienen; daar van nu tot beide insichten voorsien zijnde, hebbende een generale en indifferente commissie, zonder speciale recommandatie van eenig Perzoon, van zaken die gedaan of na gelaten moeten werden, na dat gy-l. bevinden zult, dat de staat of gelegentheid der affaires aldaar mede brengt; welke grondige mening des Konings u-l. nu verklaart zijnde, tot volkomen onderrichtinge voor u-l. best zal dienen. Wat gy-l. nu hier in gedaan hebt, of daar van weet, begeert de Koning dat gy-l. hem dikmaals en op het allerspoedigste door Brieven zult laten weten; niet eens twyfelende, of de Koning zal uw' gedane moeite, vlyt en arbeid zodanig considere-

ren, dat gy de zelve wel besteed en aangelegt zult achten.

En nu mijn Heer van *Barb*, gelijk als gy wel weet, dewyl mijn Heer *Pace*, doe de laatste Vacantie was, met voorbedagten raad tot dien einde van hier met Commissie en instruktie wierd afgevaardigt: zoo is 't dat de Koning en ik, giffende, dat hy deze tydinge gekregen hebbende, zijnde tot *Milaan*, zig daar op voort na *Romen* zou begeven; daarom deze Commissie en ook Brief aan u, gezamentlijk, en ook in het byzonder, heeft geadresseert, begerende op u, dat U E. daar in bondig en verstandig te werk ga: niets nalatende, dat tot bevordering daar van mag dienen, volgens het speciaal vertrouwen, dat zijn Koninklijke Majesteit van u heeft. Weeft hier mede van herten gegroet. *Op mijn Heerlijkheid van Hampton-Court, den 4. October.*

Dit navolgende, is met des Cardinaals eigen hand geschreven:

MYn Heer van *Barb*, de Koning heeft van my begeert, dat ik aan u zou schryven, dat gy vry hoog by hem te boek staat; en dewyl gy zijn zin en mening zoo wel weet, zoo twyfelt hy niet, of deze zaak zal door uwe schrandereheid zodanig voortgezet worden, datze na wensch zal afsloopen, geen onkosten noch redelijke presentatie ontziende, waar op onder zoo veel behoefte menschen dikmaals meer word gezien, dan lichtelyk op de kwaliteiten van de Perzoon. Gy zyt een wys man, en weet wat ik zeggen wil; vertrou meest op u zelve, en laat u niet geen schoone woorden paayen; en voornamelyk van zoodanige, die (al zeggende noch zoo veel) haar eigen interest meer zoeken dan de myne. Men moet gaauw uit zijn oogen zien. De Koning laat zig voorstaan, dat alle de Keizerze u geheel zullen toevallen, zo men andersins den Keizer mag geloof geven. De jonge
man.

mannen, voor het meerendeel aan de behoeftige kant zijnde, jeuken de ooren na schoone presentatien, die haar buiten alle twyfel ook zullen geworden. De Koning begeert, dat gy noch op zijn autoriteit, noch op zijn geld of goederen zult sien. Gy meugt u vry verzekert houden, dat al wat gy belooft, na gekomen zal werden. De Heere God geve, dat uwezaken gelukkig mogen aflopen.

T. Cardinaal van York.

No. 49.

Een Memoriaal door zijn Koninklijke Majesteit met goed-dunken van zijn Raad, overgelevert aan den Heer Ruffel, Zegelbewaarder van het Groote-Zegel; den Heer Paget van Beaudezert, den Heer Willem Petre Ridder, en een van des Konings twee Principale Secretarissen, en den Heer Johan Mazon, Ridder, zijn Majesteits Geheim-schryver in de Franze Taal; tegenwoordig Gecommitteert, om met zekere Gecommitteerden van den Koning van Vrankrijk afgezonden, te handelen van Vrede, en ook te sluiten.

Het Origineel.

Edward Koning.

Voor eerst, de plaats daar men de vergadering zal aanleggen, te zullen geschieden tot *Calis* of *Bulloigne*, zoo men het kan te wege brengen; of anders op een zeker bekwame plaats, of binnen onze Jurisdicte, of die van *Vrankrijk*; of nu hier, dan daar, zoo als men best accorderen zal kunnen. In het ordineren, waar van wy wel wenschten, dat men zoo seer op geen ceremonie zag, die in eenigerlei wyse het goede succes, dat men in dese ver-

gadering beoogt, om verre mocht stoten.

Ten anderen, ingeval, dat de Gecommitteerden van *Vrankrijk*, *Bullogne*, met d'onderhorige Landen, die myn Vader hoogloffelijker memorie gewonnen heeft, komen te eischen, dan zijn wy te vreden, dat onze Gecommitteerden in onze naam de zelve in hare handen overleveren: doch op conditie dat ook de Franzen, in de naam van haren Koning, ons toestaan, het gene wy hier na op haar mochten verzoeken.

Voor eerst, zullen onze Gecommitteerden voor het overleveren van *Bullogne*, en d'onderhorige plaatsen, aan de Franzen verzoeken, dat de laatst gemaakte Tractaten tusschen onzen overleden Vader, en het Koninkrijk van *Schotland*, in alle poincten na-gekomen werden. Zy zullen ook verzoeken, dat de fortificatien tot *Newhaven* en *Blaknes*, t'eenemaal gedemoliceert, en voortaan geen meer aldaar opgeworpen mogen worden. Zy zullen ook aanhouden, om de continuele betalinge van ons perpetueel pensioen, en van alle andere schulden, die uit kracht van eenige voorgaande Tractaten voor den aanvang van de laatste Oorlogen ons rechtveerdig toe komen. En dit zy gezegt voor zoo veel het eerste Artykel aangaat, het welke zoo de Franzen niet en willen toestaan, dan verfoeken wy, ten aansien van het tweede Artykel tot een recompence voor *Bulloigne*, &c., dat zy tot volvoering van het gemelde Tractaat, met *Schotland* contracteren willen, dat ons de Koninginne van *Schotland* overgelevert werde, en dat de betalinge van het perpetueel pensioen voortaan mag continueren.

Doch zo zy dit ook mochten afstaan, dan zullen voor het derde, onse Gecommitteerden verfoeken de continuatie van de betalinge van ons pensioen, en van de resterende penningen die ons uit kracht van voorgaande Tractaten tusschen onzen Vader, en dezen laatsten Koning van *Vrankrijk*, recht-

veerdig toekomen; en dat de fortificatien van *Newhaven*, *Hambletue* en *Blaknes* t'eenemaal gesecht en nooit wederom hier na in eenige van de gemelde plaatzen opperecht mogen worden.

Wil men nu hier ook niet naluisteren, ten regarde dan van het vierde en laatste Artikel, zo is ons' verzoek dat onze Gecommitteerden afvorderen de continuatie van de betalinge van ons' voornoemde penzioen, en van alle schulden die zy aan onzen Vader, voor den aanvang van zijn laatste oorlog, schuldig waren.

In het verhandelen van deze pointen willen wy dat onze Gecommitteerden na hun uiterste vermogen een goed en eerlijk contract voor ons zullen zoeken te maken, en alles, of het meerder deel; van het boven verhaalde te bekomen; de Franze Gecommitteerden te gemoetvoerende de excessive onkosten die wy geleden hebben in deze laatste oorlogen, door haar ons aangedaan, strijdende tegens de vorige Tractaten.

Voor zo veel aangaat de plaats, tijd, dagen andere omstandigheden, die men, (in het overleveren zo wel van *Bulloigne* en d'aangrenzende plaatzen, als ook in het betalen van zodanige zommen van penningen, daar men over mocht komen t'accorderen) waar te nemen heeft: daar in zullen onze Gecommitteerden met die van *Vrankrijk* zodanige middelen in 't werk stellen; die tot onze reputatie en behoudinge meest dienen. Nopende nu de voorlagen of antwoorden die de Gecommitteerde van *Vrankrijk* op de boven verhaalde zaken mochten geven, daar van zullen onze Gecommitteerden ons, of onzen Raad advizeren.

Word 'er voorgelagen van *Schotland* onder deze vrede te betrekken, dan zullen onze Gecommitteerden inbrengen, dat nademaal de Schotten onze en des Keizers algemeene vyand zijn, wy zulks zonder toelemminge van den Keizer met haar niet en mogen in gaan: of ten minsten niet zonder zodanig regard te nemen

op onze Tractaten met den Keizer en zijne Onderdanen, als de vriendschap en alliantie tusschen ons vereischt; willen nu de Schotten alle zaken, waar over zy met den Keizer on-eenig zijn, aan onze bemiddeling en oordeel refereren, dan mogen wy wel lijden dat zy daar onder begrepen worden; en dat dan daar over zulk een Artikel, of van diergelijk effect, gemaakt worde, als in het sluiten van de laatste vrede is geschied. By aldien de leverantie of uitrooying van eenige plaatsen, die wy tegenwoordig in *Schotland* bezitten, afgevordert worde, dan willen wy dat onze Gecommitteerden, na datzy eerst door allerlei middelen getracht hebben d'andere Gecommitteerden t'induceren, om toe te staan, dat alle de voornoemde plaatsen en Landen in onze possessie nu zijnde, van ons, onze erfgenamen en Successeurs, nooit mogen vervreemden) dies niet te min, zo zy dat niet en mogen verwerven, eindelijk zullen toe staan, dat haar *Borthwickraig*, *Lauder* en *Dunglas* geresitueert zullen worden voor een zeker equivalent, te weten dat wy en onze Successeurs *Roxburg* en *Haymoub*, met de aangrenzende Landen, eeuwig enerfelijk mogen bezitten.

In geval de gecomitteerden van *Vrankrijk* mochten voorstaan van te handelen over een houwelik tusschen ons en de Princes *Elizabet*, oudste Dochter van de Koning van *Vrankrijk*, dan zullen onze gecomitteerden haar van zulken propoost foeken te diverteren, en schuiven op haare jonge jaren, of op diergelijke andere oorzaken, na dat het haare discretie sal goet dinken: doch so in het tegendeel de andere op dit stuk stijf mochten dringen ten regarde van zekere voorlagen alrede gedaan, dan is onse begeerte dat onse Gecommitteerden in het discoureren over die saak, generale termen slechts zullen gebruiken, en so van haar hals schuiven: en daar van, als over andere zaken, welke dies aangaande geproponceert mochten werden, ons of onsen Raad adverteren.

Gedurende den gantschen handel staat dit voor al t'onthouden, dat men zonderling regard neme om onse Tractaten met den Keizer, en onse andere Geallieerden niet en komen te violeren.

Indien het onse Gecommitteerden voor raadzaam mochten keuren, tot spoediger expeditie van onse affairen haar aan bevolen, dat'er een Surceanse of Stillstand van wapenen sy, zo wel aan onser zijde als aan de zijde van den Koning van *Vrankrijk*, zo is onse belieste, dat onse recht trouwhertige en welbeminde Neef, de Graaf van Huntington, onse Luitenant Generaal aan die zijde, met advijs van onse gemelde Gecommitteerden, een stillstand voor zoo een tijd sal admitteren, en op zodanige wijze als het onse Gecommitteerden sal goed dinken; invoegen dat ook zulks aan de zijde van de Koning van *Vrankrijk* toegestaan werde. Eindelijk en ten laasten sullen onse Gecommitteerden ons, of onsen Raad, die ontrent ons is, van haare verichtingen advertentie doen; en wat de rest belangt haar, na onse ordrc, of die van onzen Raad reguleren, waar van haar door onse brieven, of die van onzen Raad, de weet gedaan sal worden.

T. Cans.	T. Wentworth,
R. Rich Cancellier.	Anthony Wingfield,
W. St. John.	W. Herbert.
H. Dorset.	T. Darcy.
W. Northampton.	N. Wotton.
J. Warwick.	J. Baker.
Thomas. Southampton.	Edward North.
Thom. Eley	Edward Montague.
Entb. Duresm.	Richard Southwel.
T. Cheyne.	

No. 50.

Artikelen door zijn Koninkl. Majest. met advijs van zijn Raad opgesteld, dienende tot antwoord op zekere twifselingen voorgeslagen in zekere Brieven, inhoudende den Datum van den 27. February, afgewaardigt en gezonden van zijn Majesteits Gecommitteerden over Zee, rakende het Tractaat van Vrede.

Eduward Koning.

Voor eerst, by aldien de Gedeputeerde van *Vrankrijk* mochten verzoeken dat *Roxburg* en *Aymouth* aan de Schotten overgelevert wierden, dan willen wy dat onse Gecommitteerde door alle bedenkelijke middelen haar pogen te bewegen om toe te staan, dat wy gemelde plaatzen aan ons noch mogen houden: maar ingeval dat die van *Vrankrijk* daar toe niet en willen verstaan, zo willen wy dat onse Gecommitteerde by de weigering stijf zullen perzisteren, en het discours, daar over van dien dag veel eer vruchteloos laten aflopen, dan zulks inwilligen. Ingeval nu dat die van *Vrankrijk* hier door van dit haar verzoek niet af te brengen zijn, dan zullen onse Gecommitteerde daar na de Gedeputeerde van *Vrankrijk* ontbieden, om wederom te willen compareren tot hervattinge van den handel; en daar op haar voordragen dat zy, al eer zulk een loslijk werk van Vrede te niet zou lopen, de afbrekinge en quiteringe van die beide plaatzen liever willen toestaan; doch met speciale Capitulatie, dat de Schotten noch Franzen deze twee voornoemde plaatzen ooit wederom zullen versterken, of doen versterken, dat wy ook aan onze zijde daar voor zullen instaan, op het verzoek der Gedeputeerden van *Vrankrijk*.

Ten anderen, onze mening is dat de behoudinge van ons' recht en eigendom, waar van de voorgaande Artikelen, onse Gecommitteerden toegezonden, melden, in 't generaal genomen werde. Zoo dat men daar mede op ons' recht en eigendom zie, zoo wel ten opzicht van *Schotland*, als van wegen onze zaaken met *Vrankrijk*.

Ten derden, onze begeerte is, dat men voor sodanige zommen van Penningen, als men accorderen zal, aan ons voor de leverantie van *Bulloigne*, te betalen, de Franzen in ostagie zal nemen, volgens onze vorige Artykelen, haar tot dien einde toegezonden; en dat deze Ostagiërs aldaar zoo lang zullen blyven, tot dat de gemelde zomme tot den laasten pening toe is

voldaan. Insgelyks zoo de Gedeputeerde van *Frankrijk*, Oflagiers voor de leverantie van *Bulloigne*, en d'Aangrensende plaatzen mochten komen te eischen, dan zullen onze Gecommitteerde mogen accorderen, om zoodanige Oflagiers aan te wijzen, die zy daar toe zuffisant genoeg zullen keuren; welke Oflagiers nochtans niet gehouden zullen worden, aldaar langer te blyven, dan tot dat de Stad overgelevert is; en daar op dan als het haar gelijft, naar huis toe keren.

Ten vierden, het accoort nu tusschen deze twee partyen, over de leverantie van *Bulloigne* getroffen zijnde, zoo is ons believen, dat de tyd van leverantie zoo kort als doenlijk is, vast gesteld worde, mits behorelijk tyd te geven tot vervoering van ammunitie, geweer, en goederen van onse Onderdanen, het zy te water of te lande, na dat men het gevogelijkt zal oordelen; en dat ons volk voor de middag daar uit trekkende, de Franfen niet voor drie of vier uren daar na daar zullen mogen in trecken, om also alle ongemakken, die tusschen de onse en de Franfen mochten voorvallen, voor te komen.

Ten vyfden, nademaal onze Gecommitteerden aldaar zijnde, beter als wy die hier zijn, iets anders in het voorverhaalde niet aangeroert, kunnen bedenken, nopen de maniere en wyse van *Bulloigne* over te leveren, het uittrekken van ons volk, of het vervoeren van Oorlogs gereedschap, en andere zaken, zoo is 't dat wy zulks hare wysheid en discretie willen aanbevolen hebben.

Ten zesden, wat nu *Aldernei* en *Sark* aangaat, voor zoo veel als dese beide plaatsen ons toebehoren, zoo is 't dan redelijk, dat de Franfen het demolieren van de fortificatien, zoo tot *Aldernei*, als tot *Sark*, dewyl het gerechtelijk op ons eigen grond is gedaan, aan ons goeddunken behoorden te laten. Datingeval de Franse Gedeputeerden niets ophalen noch van het eene noch van het ander, het behaagt ons

dan wel, dat onze Gecommitteerden zulks ook ongemerkt laten door gaan; maar soo de Franfen daar van komen te spreken, en dat zy zonder de fortificatien van *Aldernei*, onder de voet te werpen, tot geen Vrede wilken verstaan, dan zijn wy te vreden, dat zy op het demolieren en abandoneren van die beide fortificatien, een accoort met den anderen sluiten, na dat zy haar eerst tegens het verzoek der Franse Gedeputeerden, vry hard gehouden hebben.

<i>T. Cant.</i>	<i>J. Warwick.</i>
<i>R. Rich Cancell.</i>	<i>W. Northampton.</i>
<i>W. Wilts.</i>	<i>T. Elei.</i>
<i>T. Wentworth.</i>	<i>T. Cbeine.</i>
<i>A. Wingfield.</i>	<i>W. Herbert.</i>
<i>T. Darcy.</i>	<i>John. Gage.</i>
<i>N. Wotton.</i>	<i>Edward North.</i>
<i>R. Sadler.</i>	

No. 51.

Des Konings Patenten aan Johan à Lafco, en de Hoogduitze Kerken-Raad.

Edward de VI. door Gods Genade Koning van Engeland, Frankrijk, en Yerland, Beschermmer des Geloofs, en onder Christus het Opperste hooft van de Kerken van Engeland en Yerland op Aarden, wenscht aan allen die dezen Brief zullen komen te lezen, grotens.

Alsoo zekere groote en gewichtige consideratien ons hier toe tegenwoordig hebben aangedreven; ten anderen ook by ons selven overdenkende, met wat voor een yver en liefde Christen-Koningen tot Gods H. Euangelium, en de Apostolische Religie, van Christus zelfs haar aanvang genomen hebbende, en door hem ingesteld en overgelevert zijnde, behoorden aangedaan en gemoedigt te zijn; zonder het welke, buiten alle twyfel, noch de Politie, noch Burgerlyke Regeringe lang bestaan, noch haar naam verdedigen kan, ten zy dan dat Koningen en andere Potentaten, welke God gewild heeft

Res.
pat. 4.
Reg.
part. 5.
Uit
het La
tyn ver
taalt.

heeft, dat aan het roer van regeringe zouden sitten, haar voornamelijk hier toe be- vlytigen, dat over het gantsche lichaam der Gemeinten-Staat, de zuivere en ware Religie uitgegooten, en de Kerke in recht Christelijke en Apostolische gevoelens, en ceremonien ingesteld 'en opgegroeit zijnde, daar in bewaart worde, door Predikanten en Leeraren die heylig zijnde, het vleesch en de wereld gestorven zijn: voor zoo veel als wy oordelen, dat het een Christen-Koning betaamt, om onder andere sijn gewichtige gedachten van sijn Koninkrijk wel en ecrelijk te bestieren, ook sorge te dragen voor de Religie, en die van wegen de zelve vele ellenden en swarigheden, nevens Ballingschap moeten uitsiaan.

Dit zult gy dan weten, dat wy over het boven verhaalde niet alleen ontse gedagten laten gaan, en ook begerende de Kerke van de dwinglandy des Pausdoms bevryd zijnde, by haar vorige vryheid t'onderhouden, maar ook ons ontfermende over den stand van Ballingen en Vreemdelingen, die nu in dit ons Koninkrijk van *Engeland*, een tyd lang in vrywillige Ballingschap gebleven, en om de Religie en Kerks halven in een sware boete geslagen zijn: dat nu Vreemdelingen en Uitlanders, om Christi Euangelium uit haar Vaderland verjaagt zijnde, en in ons Rijk komende vluchten, aldaar gebrek zouden lyden aan levens middelen, hebben wy geoordeelt gantsch onbetamelijk te zijn voor een Christen mensch, of voor een Koning, wiens mildadigheid in zulken hoogdringende nood niet karig, veel min sijn hand gesloten behoorde te zijn. Dewyl dan veele Hoogduitse Volkeren, en andere Vreemdelingen, die uit *Duitsland* en andere verre Landen, (waar in het Pausdom heerfcht, en de vryheid des Euangeliums nu een dappere kreuk heeft gekregen, en neder gedrukt word) herwaarts sijn komen vluchten, en naar dit ons Rijk van *Engeland* noch dagelijks haar toevlucht nemen, geen vaste plaats

in dit ons Land hebben, om by den anderen te inogen vergaderen, en onder haar volk, die van haar eigen spraak en Religie zijn, haar Godsdient en Kerkelijke bedieningen, zoo als het in haar eigen Vaderland in 't gebruik is, in het openbaar mogen oeffenen: hierom is het dan dat wy uit onse zonderlinge genade, zekere wetenschap en enkele beweging, mitsgaders ook met advys van onzen Raad, voor het toekomstende toestaan en ordineren, datter zy, en sijn sal, slechts een Kerk of H. Hais in de Stad van *Lonnen*, 't welk genoemd zal worden, des Heeren Jesu Tempel, of Kerk, waar in de Hoogduitse en andere Vreemdelingen, hare Vergaderingen en byeenkomsten mogen houden, met dit insicht en voornemen, dat van de Dienaren der Kerke der Hoogduitse, en van andere Vreemdelingen, d'uitlegginge van het H. Euangelium ongeschonden blyve, en de bedieninge der Sacramenten volgens Gods Woord, en d'Apostolische instellinge gebruikt worde. Hier mee is het ook, dat wy in dese Kerk stellen en ordineren een Superintendent, en vier Predikanten; en dat de zelve Superintendent en Predikanten in daad en naam, maar een Burgerlijk ingelijst lichaam sijn, en zullen blyven, uit haar zelve bestaande, met de naam van Superintendent en Predikanten, of Dienaren van de Hoogduitse Kerk, en van andere Vreemdelingen, gesticht en ingewyd zijnde, door Koning *Eduward* de VI. in de Stad *Lonnen*, als blykt aan deze onze Brief.

Wijders is het ook, dat wy door deze onze speciale genade, en uit onze gewisse wetenschap en enkele beweginge, als ook met advys van onze Raad, gegeven en vergond hebben, en met deze onze brief geven en vergonnen aan den voornoemden Superintendent en Dienaren van de Hoogduitse Kerk, en van andere Vreemdelingen in de Stad *Lonnen*, die geheele Tempel en Kerk van d'onlangs geweeene Augustiner Broeders, in onze Stad *Lonnen*,
en

en het gantsche Land , de grond en het erf aan gemelde Kerk , uitgezondert de gantsche Choor der voornoemde Kerk, om die te mogen behouden en bezitten als een vrije gift en enkel aalmoes aan de gemelde Superintendent en Dienaren, en aan hare nazaten, van ons, onze erfgenamen en Successeurs geschonken.

Wy geven ook met advijs van onzen Raad, en uit zeker wetenschap en loutere toegenegenheid, door deze onze schriften, aan deze Superintendent, Dienaren en hare Nakomelingen, volmacht en autoriteit om van tijd tot tijd te stellen een meerder getal van Dienaren in het woord, als ook om te noemen en ordineren zodanige Onder-Dienaren in gemelde Kerk, als de voornoemde Superintendent, en Dienaren, of Predikanten nodig zullen achten. en dit alles na het welbehagen des Konings.

Wy willen daarenboven dat *Joannes à Lasco*, een Polak van geboorte, die van wegen zijne oprechtheid en on-bestrafelijk leven en zeden, mitsgaders zijne uitstekende geleertheid, zeer vermaart is, de voornaamste en moderne Superintendent zy van de gemelde Kerk; en dat *Gualterus Delvenus*, *Martinus Flandrus*, *Franciscus Riverius*, *Richardus Gallus* de voornaamste en moderne Predikanten zijn. Hier nevens geven wy ook aan de voornoemde Perzonen, en hare Successeurs verlot, volmacht, en autoriteit, om na de dood of vacantie van eenige der gemelde Predikanten, een ander bekwaam Perzoon van tijd tot tijd in zijn plaats te nomineren, stellen en verkiezen; doch met deze bepalinge, dat de zelve daar toe verkorene Perzoon, voor ons, onze erfgenamen of Successeurs, kome te verschijnen, en door ons, onze erfgenamen of Successeurs, in zijn dienst bevestigt worde.

Wy gonnen ook aan den Superintendent, Predikanten en hare Successeurs, volkomen macht en autoriteit, om na de dood of vacantie des Superintendents, in

zijn plaats een geleert en bedaagt Perzoon te verkiezen; doch met deze voorwaarde als even te voren verhaald is.

Wy bevelen ook en belasten, dat wel scherpelijk bevolen werde aan den Hooft-Officier, Ondergraven en Aldermans van onze Stad *Lonnen* en hare Nakomelingen, nevens alle andere Aartsbischoppen, Bischoppen, Justiciers, Officiëren en alle andere Amptlui den, dat zy deze Superintendent en Predikanten haar eigen Godtsdienstige costuimen en ceremonien, mitsgaders hare Kerkelike Discipline, vry en on-verhindert laten oeffenen; niet tegenstaande datze met de costuimen en ceremonien in ons *Koninkrijk* gebruikelik, niet mochten over een komen, zonder haar, of iemand van de hare, daar in te verhinderen of te verstoren, en dat uit kracht van eenige wetten, ordinantien of Plakkaten, die voor dezen daar tegens uitgegeven mochten zijn. In oirkunde, en tot getuigenis en bevestiginge waar van wy deze onze patenten, of open brieven, hebben doen maken, daar ik zelf getuige van ben; By Leiges op den 14. July, in het 4. Jaar onzer Regeringe, volgens het getyboek van ons geheym zegel en d' autoriteit van het Parlement.

R. Zouthwel.
Un. Harrys.

No. 51.

Zekere Artikelen die Nicolaas, Bisschop van Lonnen, in zijn Omcgang, belast heeft waar te nemen: dienende tot onderhoudinge van een eenvormigheit in zijn Bisdome van Lonnen, voorgedragen in het 4. Jaar van onzen zouverein Heer Koning Eduward de VI. door Gods genade, Koning van Engeland, &c.

Lonnen, in het Jaar onzes Heeren M. D. L.
1. O M niet te lezen zodanige belastingen, die de Paapze Mis, Waarskaar-

Kaarzen, Beelden, het zingen in de Capellen vertonen en aanpryzen: dat men ook onder het houden van het Nachemaal des Heeren, geen uitvaart, bevaarden noch lyk-zangen doe.

2. Dat geen Predikant de Paapfe Mis kome na te apen, met des Heeren Tafel te zoenen; handen of vingers te wasschen, na dat men het Euangelium opgezegt of 't Nachmaal ontfangen heeft; het boek nu herwaarts dan derwaarts na toe te schuiven; den Kelk neder te leggen, en te liken na het Nachmaal, het voorhoofd te Kruicen, of met Wy-Water te besprengen; de voorste vingers en duimien aan het slaap van 't hoofd te leggen, als men ten Nachmaal is geweest; over het Brood of den Kelk te azemen; het *Agnus Dei* te zingen al eer de Communicie aangaat; het Sacrament in het openbaar te tonen al eer men het omdeelt; of het zelve eenigfins om hoog te tillen; het schelletje te trekken; eenig licht op des Heeren Tafel te zetten; kort om, dat de Priester, als het Nachmaal is, geen andere Ceremonien noch gebaarden gebruike, dan die in het Boek van de Liturgie staan, zoo men daar slechts geen na-apery van de Paapfe Mis in vind.

3. Dat niemand tot het H. Nachmaal toegelaten werde, dan die op het verzoek van de Priester, gereed is, om met zachtmoedigheid en eerbiedigheid van d'Artikelen van het algemeen Geloof belydenis te doen.

4. Dat niemand het Sacrament te merkt drage, d'ontfangt daar van voor geld kopende en verkopende, gelijk als men in de Paapfe Mis voor dezen plagte doen.

5. Nademaal op verscheiden plaatzen, zommige het Nachmaal aan een Tafel, andere op een Altaar gebruiken, waar uit twist en tweedracht onder de Leken is ontslaan; willende derhalven, datter een Godvruchtige eenparigheid in onsgantfch Bisdom onderhouden werde; en voor zoo veel als het Nachmaal aan een Ta-

fel onderhouden wordende, meerder devotie mocht verwekken, en de eenvoudige van d'oude Superstitieuzen opinien der Paapfe Mis afrekken tot het recht gebruik van des Heeren Avondmaal; zoo is 't dat wy deze tegenwoordig, zoo. Priesters, Kofsters, als andere, waarschouwen, om een Tafel tot onderhoude van 's Heeren Avondmaal op te rechten, op de manier van een cerelijke Tafel na behoren gedekt, in zoo een plaats van het Choor, die zy daar toe allerbekwaamst met den anderen mochten keuren: zoo nochtans dat de Predikanten met de Communicanten van de rest van het volk afgescheiden zitten; en om alzo alle andere Mis-Altaren of Tafels te eenemaal af te schaffen.

6. Dat de Predikant onder het houden van het Nachmaal, als de Misten naften by gedaan is, de Communicanten met deze, of diergelyke woorden zal vermanen, zeggende: *Nu is het de rechte tyd, om in den Offer-kist voor de Armen Rijke aalmoezen te geven.*

7. Dat de Homilien ordentelijk voorgelezen worden, zonder iets daar van over te slaan.

8. Dat de Liturgie in yeder Kerke op Woensdagen en Vrydagen, volgens des Bisschops instelling voorgelezen worde; en dat yder een wien het gebeuren mag, het zelve kan komen horen.

9. Dat yder Priester zijn werk daar van zal maken, om uit de Catechismus de Luiden te onderwyzen, als zy daar toe bekwame gelegentheid hebben, op een Zondag of H. dag, en hy zal ten minsten alle zes weken, die van zijn Parochie aanspreken, en zig gewillig tonen, om de jeugt van de zelve Parochie t'onderwyzen en te examineren, volgens den inhoud van de Liturgie.

10. Dat niemand handhaven zal het Vagevier; d'aanbiddinge van Heiligen, de zes Artikelen, de Beelden, Reliquien, de roode Letters in den Almanak; 's menschen rechtveerdigmakinge door zijn ei-

gen werken, het H. Brood, Palm-Zon-
dag, Afch-dag, het Paasch-Graf, het
Kruipen na het Kruis, het inwyen van het
vyer, of d'Altaar, of diergelijke andere
misbruiken of superstitien, 't welk nu al
door des Konings Godvruchtige voorgang
weggenomen is

11. Dat alle Predikanten het volk tot
het dikmaals, en waardiglijk ontfangen
van het H. Sacrament vermanen en aan-
porren.

12. En dat zy ook altemaal de gene die
in haar Karspel zijn, vermanen om vlytig
ter Kerk te komen; en als zy daar kom-
men, onder de Predikatie of het Nacht-
maal niet te praten of te gaan wandelen,
maar veel eer, dat zy haar zelve op die tyd
in de Kerk, eerbiedig, Godvruchtig en de-
votig aanstellen; en dat zy ook de Kosters
vermanen, om daar naauwregard op te
nemen.

13. Dat de Kosters niet en gedogen,
dat men in de Kerk, in den ingang van
de Kerk, noch op het Kerk-hof iets kope
noch verkope, spele, cenig geraas en ge-
tier make, of dat de jeugt eenige andere
ongeschiktheid plege, zoo lang als'er ge-
beden, gepredikt of de Homilie voorge-
lezen word.

14. Dat geen Perzonen haar verflouten
de Sacramenten te bedienen, of opentlijk
in het aanhoren van de Vergadering de H.
Schrift uit te leggen, of te prediken, al
eer zy eerst wettelijk daar toe beroepen,
of geautorizeert zijn.

God beware den Koning.

No. 53.

Doct. Oglethorps Submissie en Professie zijns Geloofs.

IK en heb nooit iets gepredikt of geleert,
dat strydig is tegens de Leere of Religie,
die zijn Koninklijke Majesteit heeft laten
uitgaan, en met zijne Wetten heeft be-
krachtigt.

My dunkt, dat des Konings maniere
van doen, ten opzicht van de Religie,
goed en Goddelijk is, by aldien datze op
zulken wijze word gepractizeert; gelijk
als zijn Majesteit met zijne wetten en in-
structien te kennen geeft dat zijn wille is.

Daarenboven oordeel ik dat de ordere
en manier van Leere en Religie, door zijn
Majesteit nu uitgegeven, en in 't gebruik,
in veele dingen beter zijn, en met het ge-
woonlijk gebruik van d'Apostolische en
eerste Kerk vry nader over een komen, dan
in vorige tijden: zo ze slechts met een
godvruchtig en eerbiedig gemoed, vol-
gens de mening van de Koning en zijn
Raad, betracht worden.

Te weten hier in; te verbieden dat
niemand alleen zal mogen communice-
ren; en te gebieden dat het de gantsche
gemeente doe, en dat ook onder beide ge-
daanten van brood en Wijn; in jonge
Capellanen te catechizeren in de eerste be-
ginzelen des geloofs: dat men de Liturgie
in het Engelsch hebbe; in de Homilien en
veel andere leer-stukken te laten druk-
ken; en dit alles acht ik zeer goed en
stichtelijk te zijn; in manier, als voorzeid,
gebruikt wordende.

d'Onlangs aangenomene Leere van
wegen het Sacrament, en naamelijk de
eigenschap van Transsubstantiatic, staat
my niet aan, als met de H. Schriftuur en
d'oude Schrijvers niet over een komende;
hoewel ik versta, datter een zekere en
on-uytspreekelijke tegenwoordigheid van
Christi lichaam aldaar is, die ik noch be-
vatten noch uitdrukken kan, also het
mijn vernuft, begrijp en reden zo verre te
boven gaat; weshalven oordeel ik dattet
met een Goddelijke en eerbiedige vrees
behoorde zo wel toegedient als ontfangen
te worden, en dat niet zonder groote voor-
bedachtzaamheid en overdenkinge, als
gezezt, zo van toe-diender als ontfangen.
M. D. L.

Dwing Oglethorp.

No. 54.

No. 54.

Dr. Smits Brief aan Aarts-Bis-
schop Cranmer.*Het Origineel.**Zeer Eerwaardige, en mijn byzonder goede Heer;*

M. Col. ant. Ik recommandere my met alle ootmoedigheid in uwe gratie, dezelve, als billik is, bedankende voor de vriendschap bewezen aan mijne borgen; waar voor gy mijn recommandatie en gebed hebt, en zult hebben zo lang als ik leve. *Ignaty Epistolæ adhuc extant in Gymnasio Magdalene,* dat is, de Brieven van Ignatius zijn noch te vinden in d'universiteit van Magdalene. Met believen van mijn Heer zou ik zeer geern willen zien een zeker gedeelte van uwe Collectie, tegen mijn boek de *Cælibatu Sacerdotum, van den ongehuwden Staat der Priesters;* welk boek ik doemaals schreef om de waarheid uit te vinden, doch met geen intentie altoos om in druk uit te geven, gelijk het ook is gedrukt tegen mijn wil en dank. Ik wenschte dat ik het nooit en hadde gemaakt, also dit mijn voornaamste fundament doemaals was daar ik op bouwde, te weten dat de Priesters in Engeland tot het Priesterdom verkoren zijnde, een zeker gelofte deden van nooit te zullen trouwen, 't welk ik nu bevinde onwaarheid te zijn.

Mijn Heer, ik heb mijn Cap. Cafe & ontvangingen, maar een derde deel van de penningen hecht men achter gehouden; welke schade ik ten goede moet op nemen. Mijn Heer, ik verblijde my dat de geene die van deze universiteit zijn, en met mijn Heer te doen gehad hebben, hem zo zeer roemen en prijzen van wegen zijne goetheid en zachtmoedigheid in 't stuk van Religie. Wat my belangt, kan ik ooit mijn Heer zijn allergeeringsten Dienaar eenig dienst doen, zo zal ik het ook in der daad doen blijken *S. aliter, atque sentio, loquor, dispeream: ik moet vergaan zo ik ander zegge als ik mene. Ignoscat hoc Honoranda Dominatio vestra tam ditimum silentium mihi, quippe quod crebrioribus literis, post hac compensabo. Deus optim maxim. tuam amplitudinem diu servet incolumem Christianæ pietati propaganda ac provehenda: dat is, zijn Eerwaardigheid gelieve dit mijn langdurig stilzwijgen ten goeden te houden, also ik het zelve hier na met meermaals te schrijven zal goed maken. De goede en groot e God bewaare uwe Eerwaard. in een langdurige gezondheid, tot verbreidinge en voortzettinge van de Christelyke Godvruchtigheid. Uit Oxford.*

*Zijn Genades toegenezene
Richard Smit.*

No. 55.

Zekere Artikelen, waar in de Bisschoppen, en andere geleerde Mannen, in het Synodus, gehouden tot Lonnen in het jaar M. D. LII. met den anderen verdragen zijn, om verscheidenheden van Opinien te schouwen, en om een vast Accoord te maken in 't stuk van ware Religie.

Gedrukt met Autoriteit des Konings.

Hier nevens staan op de kant Annotatien van de Verschillen, tusschen deze, en die terzijde van Konninginne Elizabet, door haar zijn uitgegeven; Anno M. D. LXII.

I. *Van het Geloof in de H. Dry-teenheid.*

Daar is maar een levendig en waarachtig God, eeuwigdurende, zonder ligchaam, deelen, of passien; van een oneindige macht, wijsheid en goetheid; de Schepper en Onderhouder van alle zienlijke en onzienlijke dingen; en in de Eenheid van deze Godheid zijn drie Perzonen, van een zelfstandigheid, macht en eeuwigheid, de Vader, Zoon en H. Geest.

II. *Het Woord Gods is Waarachtig God geworden.*

De Zoon, die het Woord des Vaders is, heeft 's Menschen natuur in het Lichaam van de Gezegende Maget, van haar substantië aangenomen; zo dat twee geheele en volkomene naturen, dat is te zeggen, de Godheid en Menschheid waren in een Perzoon te zamen vereenigt, om nooit verdeelt te worden, waar van een Christus is, waarachtig God, en waarachtig Mensch; die waarlijk geleden heeft, gekruist, gestorven en begraven is geweest, om ons met den Vader te verzoenen, en te zijn een Offerhande, niet alleen voor erf-zonden, maar ook voor dadelijke zonden der menschen.

De Zoon, die het Woord des Vaders is, genereert van eeuwigheid uit den Vader, de waarachtige en eeuwige God, van een zelfstandigheid met den Vader: heeft 's menschen natuur in het lichaam van de gezegende Maget aangenomen, &c.

III. *Van Christi Nederdalinge ter Hellen.*

Gelijk als Christus voor ons gestorven en begraven is, zo heeft men ook te gelooven, dat hy nedergedaalt is ter Hellen: * *Want zijn lichaam lag in het Graf tot zijner opstandinge, maar zijn ziele van zijn lichaam afgescheiden zijnde, bleef by de geesten, die in gevangenis, dat is te zeggen, in de Helle gehouden wierden, en aldaar heeft hy haer voorgepredikt; volgens des Apostels Petri getuigenis.*

* Deze woorden waren uitgelaten.

IV. *Van Christi Opstandinge.*

Christus is waarlijk uit den Dooden opgestaan, aangenomen hebbende zijn ligchaam, met vleesch, beenderen, en alles behorende tot de volmaaktheid van 's menschen natuur, waar mede hy opgevaren zijnde in den Hemel, aldaar zitten zal, tot dat hy wederkomt, om alle menschen ten jongsten dage te oordeelen.

V. *Vanden H. Geest.*

Den H. Geest, voortkomende uit den Vader en Zoon, is van een Zelfstandigheid, Majesteit en Heerlijkheid, met den Vader en Zoon, waarachtigen eeuwig Godt.

VI. *De leere der H. Schrifture is krachtig genoeg ter Zaligheid.*

De H. Schriftuur vervat alles, dat noodig is ter zaligheid; zo dat al wat daar in niet gelezen word,

De H. Schriftuur vervat alles, dat noodig is ter zaligheid; zo dat al wat daar in niet gelezen word, noch daar uit kan worden bewe-

noch

noch daar uit kan worden bewezen, word niemand afgevordert, om dat zelve te moeten gelooven voor een Artijkel des Geloofs; of geoordeelt worden voor noodzakelijk dienstig ter zaligheid.

zen, hoewel dat het somtijds van Gods geloo-
vig Volk, voor godvruchtig en dienstig tot
ordre en betaamlijkheid aangenomen mach
worden; nochtans moet men het niemand
opdringen voor een Artijkel des Geloofs, dat
men gelooven moet, of denken hoognodig te
zijn ter zaligheid.

Onder de benaminge van de H. Schriftuur, verstaan wy de Canonijke Boeken van het Oude en Nieuwe Testament, aan welkers Autoriteit de Kerk nimmermeer getwijffelt heeft; te weten, aan de Boeken van Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Josua, Judicum, Ruth, 1 Samuels, 2 Samuels &c. Nu d'andere Boeken, (gelijk als Hieronymus zegt) leeft de Kerk, als dienende tot een exemplaar leven en onderwijzinge in goede zeden; doch evenwel en appliceert zyze niet tot bevestiginge van eenige leere: zoodanig zijn deze navolgende: Het 3. en 4. Boek van Esdras, het Boek van Tobias, het Boek van Judith, het reesteerende Boek van Esther, het Boek der Wijsheid, &c. Alle de Boeken des Nieuwen Testaments, gelijk als ze doorgaans worden aangenomen, houden en nemen wy aan voor Canonijk.

VII. Het Oude Testament is niet te verwerpen.

Het Oude Testament en is niet te verwerpen, als strijdig tegen het Nieuwe, maar aan het zelve moet men zig houden; vermids zo wel in het Oude als in het Nieuwe Testament, het eeuwig leven door Christus het menschelik geflagt word aangeboden, die de eenige Middelaar is tusschen God en den mensch, zijnde beide God en Mensch. Hierom moet men zulke menschen geen gehoor altoos geven, dewelke vercierden, dat d'Oudvaders of Patriarchen tijdelijke beloften alleenlijk te gemoet gezien hebben.

Hoewel de Wet, van God door Mozes gegeven, voor zoo veel de Ceremonien en Dienstplegingen aangaat, de Christenen niet en verbind, of dat men des zelfs Burgerlijke Geboden in een Republyk noodzakelijk behoorde aan te nemen; dies niet te min word geen mensch, wie hy ook zy, van de Geboden, die Moraal genoemt werden, ontslagen.

VIII. Van de drie Symbolums.

De drie Symbolums, of het Symbolum van Nicenen, het Symbolum van Athanasius, en het gene dat men gemeenlijk noemt, het Symbolum der Apostelen, behoort men volkomen aan te nemen, en te gelooven; alzo zulks uit zeer gewisse verzekeringe der H. Schrifture kan bewezen worden.

IX. Van Erf-zonde.

De Erf-zonde bestaat niet in Adams voetspappen na te volgen, (volgens het ydel geklap der Pelagianen, * en de hedendaagche betuiging van zommige Anabaptisten;) maar het is het gebrek en de verdorventheid van een yder mensch, die van natuur is gegeneereert en gesprooten uit Adam, waar door den mensch van d'oorspronkelijke Rechtveerdigheid vry verre is afgeweken, en uit zijn eigen natuur negen is tot kwaad, zo dat het vleesch begeert tegen den geest; over zulks in yder mensch, gebooren in deze wereld, verdient het Gods toorn en de verdoemenis. Nu deze besmettelijkheid der nature houdt stand, ja zelfs in de Wedergeboorene, waar door het gebeurt, dat de begeerlijkheid des vleesches, in het Grieksch genoemt *επιθυμία σαρκος*, 't welke zommige uitleggen, voor wijs-

* Deze woorden zijn niet misgelaen.

heid, zommige voor vleeschlijke gezindheid, andere voor genegenheid, en ook voor de begeerlijkheid des vleeschtes, Gods Wet niet en is onderworpen. En al is 't dat 'er geen verdosmenis is voor de Geloovige en Gedoopte, nochtans bekent den Apostel, dat de lust en begeerlijkheid uit haar zelve den aard van zonde hebben.

X. Van de Vrye Wil.

Wy en hebben geen macht om goede werken, Gode behaaglijk en aangenaam, te doen, zonder Gods voorkomende genade door Christum, op dat, als wy die goede Wil hebben, wy een mede-werkende goede Wil mogen hebben.

Na den Val Adams is het zoodanig met den mensch gelegen, dat hy zich niet bekeeren, noch van te voren kan bereiden, uit zijn eigen natuurlijk vermogen, en goede werken, tot het geloof en d'aanroeping van God. Hierom vermogen wy geen goede werken te doen, die Gode welgevallen aangenaam zijn, &c.

XI. Van Genade.

De Genade Christi, of de H. Geest, die door hem gegeven word, neemt van den mensch het steenachtig herte, en geeft hem een vleeschlijk. En of schoon de-zelve ons gewillig maakt, om die goede werken te doen, daar toe wy van te voren ongewillig waren, en ongewillig om kwade werken te doen, die wy voor de-zen deden, echter doerze 's menschen wille geen geweld aan; zo dat geen mensch gezondigt hebbende, zich zelve kan verschoonen, als of hy tegen zijn wil, of door dwang gezondigt hadde; en derhalven is hy ten dien opzicht niet te beschuldigen noch te verdoemen.

XII. Van 's Menschen Rechtvaerdigmakinge.

De Rechtvaerdigmakinge door het Geloove, alleen in Jesus Christus, in dien zin alsze in de Homilie der Rechtvaerdigmakinge uitgedrukt staat, is d'allerveiligste en gezondste Leere voor een Christen mensch.

Wy worden voor Godt alleen voor rechtvaerdig gerekent, om de Verdiensten onzes Heeren en Zaligmakers Jesu Christi, uit den geloove, en niet om onze eigen werken en verdiensten. Weshalven te gelooven, dat wy nyt den Geloove gerechtheerdigt worden; is een zeer heilzame leere, en vol van troost; gelijk als zulks in het breede in de Homilie der Rechtvaerdigmakinge uitgedrukt staat.

XIII. Van Goede Werken.

Hoewel dat Goede Werken, die de vruchten van het Geloove zijn, en op de Rechtvaerdigmakinge volgen, onze zonden niet en kunnen weg nemen, noch de gestrengheid van Gods oordeel uitstaan, echter zijns Gode aangenaam, en welgevallig in Christo, en spruiten noodzakelijk uit een waaragrig en levendig geloof; zo dat daar door een levendig geloof al zo klaar te kennen is, als een boom aan hare vruchten.

XIV. Van Werken voor de Rechtveerdigmakinge.

Werken gedaan voor Christi genade, en d'ingevinge zijns Geests, behagen God niet, dewijl datze uit het geloof in Christum niet en spruiten; noch en maken den mensch

menſch bekwaam tot het ontvangen van genade: ofte, om na de wijze der Scholaſtiken te ſpreken, en verdienen geen over-een-komende genade; ja veel eer, om dat ze niet gedaan worden, zo als Godt gewilt en geboden heeft, dat ze geſchieden zouden, twijffelen wy niet, of ze hebben den aard en hoedanigheid van zonde.

XV. *Van overtollige Werken.*

Vrywillige werken, behalven over, en boven Gods geboden, die men overtollige werken noemt, kunnen zonder vermetenheid en godloosheid niet geleert worden, alzo de menſchen daar mede te kennen geven, dat zy Gode niet alleen zo veel doen, als zy ſchuldig zijn, maar dat zy ook om zynent wil meer doen, dan haar word afgeëilcht; daar Chriſtus nochtans duidelyk en klaar zegt: Wanneer gy zult gedaan hebben, al 't gene u bevolen is, zo zegt: Wy zijn onnutte dienſtknechten.

XVI. *Geen menſch zonder zonde, behalven Chriſtus.*

Chriſtus in de waarheid onzer nature, is ons in alles gelijk geworden, uitgenomen alleen de zonde; daar hy, zo in zyn vleefch als geeft, gantsch vry van was. Hy kwam om te worden een onbevlekt Lammeken, dat door een offerhande zyns zelfs eenmaal geworden, de zonden der wereld op zich zou nemen: en in hem, zegt Joannes, was geen zonde. Doch wy alle, ſchoon gedoopt en gebooren in Chriſtus, zondigen evenwel in vele dingen: en zeggen wy, dat wy geen zonde hebben, zo verleiden wy ons zelve; en de waarheid en is in ons niet.

XVII. *Van de zonde tegens den H. Geeft.*

Niet alle doodelyke zonde, na onzen Doop willens en wetens bedreven, mach voor een zonde tegens den H. Geeft, en voor onvergeeflyk gerekent worden: over zulks is de vergonninge van boete en berouw niet te weigeren, den genen die na hun Doopzel tot zonde komen te vervallen. Na het ontvangen van den H. Geeft kunnen wy van Genade komen af te wijken, en in zonde te vallen, en door Gods genade kunnen wy daar uit wederom komen op te ſtaan, en ons leven verbeteren. Weshalven zijn zy verdoemelyk, die daar zeggen, dat zy niet meer kunnen zondigen, zo lang als zy hier leven, of den genen die waarlyk berouw hebben, geen * plaats van vergevinge willen toefaan.

*Plaats
van
verge-
vinge.

XVIII. *Van laſteringe tegen den H. Geeft.*

Dan laſtert men den H. Geeft, zoo wanneer den menſch uit boosheid of hardnekkigheid des herten, moetwilliglyk de waarheid van Gods H. Woord laſtert, en op een vyandlyke wijze vervolgt. Welke zoorten van menſchen haar zelve den vloek, en het allerwaarſte van allerlei godloosheden onderwerpen; weshalven dezen aard van zonde de naam van onvergeeflyk toegeſchreven word, en alzo ook van onzen Heer en Zaligmaker daar voor uitgeſprooken.

XIX. *Van Predeſtinatie en Verkiezinge.*

Predeſtinatie ten leven, is Gods eeuwig voornemen, waar door hy (voor de grondlegging der wereld) in zyn Raad voor ons verborgen, vaſt beſlooten heeft, om

* In
Christo. om de gene die hy uit het menschelijk geslacht * verkooren heeft, van den vloek en verdoemenis te verlossen, en als vaten ter eere geschapen, tot de eeuwige zaligheid te brengen. Hierom worden zy, die zoo een voortreffelijke weldaad Gods komen te genieten, na zijn voornemen geroepen, door zijn geest, die ter bekwamer tijd in haar werkt. Uit genade zijn zy de roeping gehoorzaam, vrywillig worden zy gerechtvaardigt, tot zonen en kinderen van God aangenomen, en het beeld van zijn eenig-gebooren Zoon Jesus Christus gelijkvormig gemaakt: zy wandelen op een godvruchtige wijze in goede werken; en bekomen eindelijk, door Gods genade, de eeuwige gelukzaligheid.

Gelijk als een Goddelijke overdenkinge van de Predestinatie, en verkiezinge in Christus, seer veel lieflijke; zoete, ja onuitsprekelijke troost geeft aan godvruchtige perzonen, en aan zoodanige, die in haar zelve gevoelen de werkingen van Christi Geest, in haar doodende de werken des vleesches, en haar leden die op de Aarde zijn, en hare gemoederen opwaarts trekkende, tot d'overdenkinge van hoo-ge en Hemelsche zaken, (zoo ten aanzien om dat zulks hun geloof aan de eeuwige zaligheid, die zy door Christus te genieten hebben, merkelyk versterkt, als ook om dat het in haar een brandende liefde tot God ontsteekt,) zoo is het ook voor nieuwsgierige en vleeschlijk-gezinde perzonen, van Christi Geest ontbloot, de sententie van Gods Predestinatie voor hare oogen gedurig te hebben speelen, een zeer gevaerlyke nederval, waar door haar de Duivel of tot wanhope doet vervallen, of tot de elende van een zeer vuil leven, 't welk al zo slim, en niet min gevaerlyk is, als te wanhoopen.

* Uit-
gelaten. Daar en boven, * hoewel de besluiten der Predestinatie ons onbekent zijn, nochtans moet men Gods beloften in zulker voegen aannemen, als ze ons in de H. Schrift doorgaans worden voorgedragen; en in onzen handel en wandel is die wille Gods na te volgen, welke aan ons in zijn H. Woord uitdrukkelijk word verklaart.

XX. *De eeuwige Zaligheid is alleen in den Name Christi te bekomen.*

Deze zijn ook voor vervloekte te rekenen, dewelke niet schroomen te zeggen, dat yder een door de Wet of Religie, daar hy belijdenis van doet, zalig zal worden, zoo wanneer hy slechts volgens dien Wet, en het licht der nature, zijn leven zoekt aan te stellen: nademaal ons de H. Schrift de naam alleen van Jesus Christus, waar door de menschen zalig moeten worden, voordraagt.

XXI. *Alle menschen zijn verplicht, om de Geboden van de Morale Wet t'onderhouden.*

Hoewel de Wet van God, door Mozes gegeven, voor zoo veel de Ceremonien en Dienst plegingen aangaat, een Christen daar aan niet en verbind, of dat de Burgerlijke Geboden daar van in een Republyk noodzakelyk behoorden aangenomen te worden; dies niet te min mach geen Christen altoos nalaten van de Geboden, die men Moraal noemt, te gehoorzamen. Men moet dan zoodanige Leeraren geen gehoor altoos geven, welke drijven, dat de H. Schriften niemand aangaan, dan de twakken, en geduurig haar roem dragen op den geest, waar over sy haar laten voorstaan, dat al wat zy prediken, haar word ingegeven, al strijd het klaar tegens de H. Schrift.

XII. Van de Kerk.

De zichtbare Kerk Christi is, of bestaat uit een vergadering van geloovige menschen; alwaar Gods H. Woord in zuiverheid word gepredikt, de Sacramenten recht bedient worden, volgens Christi instelling, in alles dat daar toe noodzakelijk vereischt word.

Gelyk als de Kerken van Jeruzalem, Alexandrien en Antiochien hebben gedooft, zoo heeft ook de Roomsche Kerk gedooft, niet alleen in haar manier van leven en ceremonien, maar ook in Geloofs-zaken.

XXIII. Van d' Autoriteit der Kerke.

Het is de Kerk niet geoorloft iets te ordineren, dat tegen Gods beschreven Woord strijd, of d'een Schrittuur-plaats zodanig uitleggen, datze een ander wederspreekt; weshalven al is het, dat de Kerk een Getuige is, en Bewaarster van de H. Schrift, evenwel, gelijk als ze niets behoorde te besluiten, dat daar tegen aangaat, zo magze ook, behalven de zelve, niets opdringen, om voor noodzakelijk ter zaligheid te gelooven.

De Kerk heeft macht, om Kerkelyke Ceremonien te ordineren, en autoriteit over verschillen in Geloofs-puncten.

XXIV. Van d' Autoriteit der Generale Concilien.

Generale Concilien mogen niet zonder bevel en autoriteit van Koningen aangeleid worden; en nu al by een gekomen zijnde, voor zoo veel als ze uit een vergaaring van menschen bestaan, (waar onder vele zijn, die door den Geest en Gods H. Woord niet en worden geregeert) kunnen zy doolen, en hebben ook nu en dan gedooft, zelfs in zaken die God aangingen. Het gene dan dat zy ordineren of instellen, als noodig ter zaligheid, heeft geen kracht noch autoriteit, 't en zy het klaar blyke, dat het uit de H. Schriftuur genomen is.

XXV. Van het Vagevuur.

De leere der School-geleerden; voor zoo veel het Vagevuur, Afaten, eeringe en aanbiddinge zoo van Beelden als Reliquien, insgelijks ook d'aanroepinge van Heiligen aangaat, zijn dwaze en vergierde zaken, op geen bewijs van de H. Schriftuur gegrond yest, maar veel eer schadelijk, strijdende tegen Gods Woord.

XXVI. Niemand mach in de Kerk prediken, dan die daar toe wettelijk is beroepen.

Het is geen menich geoorloft, om in het openbaar het Predik-ampt, of de Sacramenten in de Kerk te bedienen, voor en al eer dat hy tot d'uitvoeringe daar van

wettelijk is beroepen en gezonden. En deze behoort men te erkennen, voor wettelijk beroepen en gezonden te zijn, die daar toe verkoren en geroepen worden van zodanige, wien openbare autoriteit in de Kerk is gegeven, om arbeiders in des Heeren Wyngaard te zenden.

XXVII. *Dat alles in de Kerk moet geschieden, in zodanigen Taal, dat de gantsche Gemeente zulx mag verstaan.*

Het is gantsch dienstig, en met Gods H. Woord meest over een komende, datter in de Kerk niets voorgelezen of gesproken worde, dan in een bekende Taal, die van alle man in de Gemeente verstaan word, ten zy datter een Folk of Vertaaler tegenwoordig zy.

Het is een zaak gantsch srydig tegen Gods H. Woord, en het gebruik der eerste Kerke, dat Publyke Gebeden in de Kerk, of de bedieninge van Sacramenten geschieden zouden in een Taal, die het Volk niet en verstaat.

XXVIII. *Van de Sacramenten.*

Onzen Heer Jesus Christus, heeft zijn volk tot een gezelschap vergadert, door Sacramenten die zeer weinig in getal zijn, zeer gemakkelijk om t'onderhouden, en van een zeer Heerelyke betekening; te weten, het Doopzel, en des Heeren Avondmaal.

De Sacramenten zijn van Christus niet ingesteld, om slechts daar op te staan gapen, of om de zelve omme te voeren, maar om na behoren te gebruiken; en hebben een heilzame kracht en werkinge in zodanige alleenlijk, die de zelve waardiglijk ontfangen; niet gelijk als zommige zeggen, *ex opere operato, uit een gewrachts werk*; welke woorden, gelijkze in de H. Schriftuur vreemd en gantsch onbekent zijn, zoo leverenze ook een zin en meninge, die weinig na Godvruchtigheid smaakt, maar na veel Superstitie: doch deze onwaardiglijk eet en drinkt, die eet en drinkt hem zelve een oordeel.

De Sacramenten door Gods Woord geordineert, zijn niet alleenlijk tekenen van een Christens belydenis, maar veel ecr zekere gewisse getuigenissen, effectuele tekenen van genade, en van Gods genegentheid t'onswaarts, waar door hy onzichtbaarlijk in ons werkt; en ons geloof in hem niet alleen levendig maakt, maar ook versterkt en bevestigt.

De Sacramenten van Christus ingesteld, zijn niet alleen tekenen van een Christens Professie, maar veel ecr zekere gewisse getuigenissen en krachtige tekenen van Genade, en van Gods goede genegentheid t'onswaarts, waar door hy onzichtbaarlijk in ons werkt, en ons geloof in hem niet alleen levendig maakt, maar ook versterkt en bevestigt. Christus onze Heer, heeft in het Euangelium twee Sacramenten, namelijk den Doop, en het H. Avondmaal ingesteld.

Deze vyf, in het algemeen Sacramenten genoemd, te weten, de Inwyinge, Penitentie, Orders, den Echten staat, en het Olyzel, zijn voorgeen Euangelische Sacramenten te rekenen; zijnde zodanig, die ten deele uit een verkeerde navolginge der Apostelen zijn ontstaan, en ook ten deele manieren van een Leven zijn in de Schriftuur toegelaten, echter zijnze niet van diergelijken aard als het Doopzel, en des Heeren Avondmaal, nadien God geen zichtbaar teken of Ceremonie daar by geordineert heeft.

XXIX. *Het*

XXIX. *Het ongebonden Leven der Predikanten, maakt de Goddelijke instellingen niet krachteloos.*

Hoewel, dat in de zichtbare Kerk, het Kaf altyd onder het Koorn loopt, en het kwaad zomtyds de overhand krygt, in de bediening des Woord en der Sacramenten; echter voor zoo veel als de Predikanten de zelve niet in haar eigen, maar in Christi naam, en door zijn Commissie en Autoriteit bedienen, zoo mag men dan haren dienst in het verkondigen van Gods Woord aanhoren, en de toediening der Sacramenten van haar aannemen: de kracht van Christi Ordinantie, word door hare Goddeloosheid niet weg genomen, noch de genade van Gods gaven, word daarom niet vermindert, in de gene die de Sacramenten, haar toegedient, met een recht gelovige ziel ontfangen, welke van wegen Christi instelling, en belofte krachtig zijn, schoon de bedienders daar van een ergerlijk leven voeren.

Dies niet te min vereischt de Discipline der Kerke, dat men na zodanige Predikanten verneme, en dat zy van de gene, die van hare grove fouten kennis hebben, aangeklaagt worden; en eindelijk daar van overtuigt zijnde, door een rechtveerdig oordeel mogen worden afgezet.

XXX. *Van den Doop.*

Het Doopzel is niet alleen een teken van Professie, en een onderscheidtlyk ken-teken, waaraan men Christenen van andere ongedoopte kan kennen, maar het is ook een teken van wedergeboorte of nieuwe geboorte, waar door, als door een beteekenende zaak, de gene die den Doop na behoren ontfangen, de Kerke in-gelyft worden; de beloften van vergevinge onzer zonden, en van onzer aanneming tot Kinderen Gods door den H. Geest, worden zichtbaarlyk hier door verzekert en verzegelt; het gelove word versterkt, en de genade groeit aan, uit kracht des gebedstot God. * Het gebruik der Kerke, van onmondige Kinderen te Doopen, is niet alleen te pryzen, maar dient voor al noch in de Kerk stand te houden.

* *Het Doopen van onmondige Kinderen, dient noch voor al in de Kerk te blyven, als met Christi instelling meest over een komende.*

XXXI. *Van des Heeren Avondmaal.*

Des Heeren Avondmaal, steld niet alleen voor oogen, de liefde die de Christenen onder malkanderen behoorden te hebben, maar het is ook een Sacrament van onze verlossing door Christi dood: invoegen, dat zodanige die het zelve waardiglyk ontfangen, door dit breken of nuttigen des Broots, en door het drinken van dezen Drink-beker, Christi Lichaam en Bloed deelachtig worden. Transsubstantiatie, of de verandering van Brood en Wijn, in het wezendlyk Lichaam Jesu Christi, als men des Heeren Avondmaal houdt, kan met de H. Schriftuur niet bewezen worden; * maar is daar tegen gantsch slydig, en heeft vele Superstitien veroorzaakt.

* *Maar het slyd tegen de naakte en klare woorden der H. Schrifture, het werpt de natuur van een Sacrament om verre, en heeft tot velerlei Superstitien den weg gebaant.*

Christi Lichaam word in het Avondmaal gegeven, ontfangen en geëntigt, doch alleenlyk op

een Hemelsche en Geestelyke wijze. Het middel nu waar door Christi Lichaam, als dan ontfangen en genuttigt word, is het Geloof.

Nademaal het Eigenlyk wezen van 's menschen natuur vereischt, of zelfs te kennen geeft, dat het lichaam van een en de zelfde mensch, op een en de zelfde tyd, in verscheiden plaatsen niet en kan zijn; maar noodzakelyk in een zeker gewisse en bepaalde plaats moet zijn; hierom kan Christi Lichaam in verscheiden onderscheidentlyke plaatsen op een en de zelfde tyd niet wezen; en nadien, volgens het getuigenis der H. Bladeren, Christus opgenomen is in den Hemel, en daar tot het einde der wereld toe moet blyven: zoo betaamt het dan niemand onder de Christenen, te geloven of te belyden, datter in de Eucharistie, een wezendlyke of lighamelyke tegenwoordigheid is (zoo zy spreken) van Christi Lichaam en Bloed.

De Hostie, of het Sacrament van des Heeren Avondmaal werd niet door Christi instelling bewaart, omgedragen, o pgeheven, of aangebeden.

XXXII. Van de Goddelooze die des Heeren Christi Lichaam in het Avondmaal niet en eten.

De Goddelooze, en die van een levendig Geloof zyn ontbloot, al is 't dat zy op een vleeschelyke en zichtbare wyze tusschen hare tanden, alzoo *Augustinus* spreekt, het Sacrament van het Lichaam en Bloed Christi aan stukken malen; echter zyn zy Christi Lichaam geenzins deelachtig, maar eten en drinken veel eer het teken of Sacrament van zoo een Heerelyke zaak tot hunner verdoemenis.

XXXIII. Van beide Gedaanten, Brooden Wyz.

Des Heeren Drink-beker, moet men de Leken of het Gemeene volk niet weigeren: want beide deelen van des Heeren Sacrament, moet men volgens Christi instelling en bevel, alle Christenen van de Kerk toedienen.

XXXIV. Van d'een Offerhande Christi voleindigt aan het Kruis.

d'Offerhande Christi eenmaal geschied, dient tot een volmaakte verlossinge, verzoeninge en voldoeninge voor alle zonden der geheele wereld, zoo wel erfelyke als dadelijke; en daar is geen voldoeninge voor zonde, dan die alleen: overzults zyn d'Offerhanden der Misse, waar in men doorgaans zegt, dat de Priesters Christum voor de levendige en afgestorvene opofferen, om vergevinge van smerte of breukvalligheid te bekomen, enkele Godlasteringen, verdichtzelen, en gevelijke bedriegeryen.

XXXV. Gods Woord verbind niemand om ongehuwt te blyven.

Bisschoppen, Priesters, en Diakonen worden niet uit kracht van Gods Wet geboden, om haar t'onthouden van den Houwelijken staat, veel min een gelofte te doen, van nooit te willen trouwen.

Hierom mogen zy, zoo wel als andere Christenen trouwen na haar eigen discretie; na dat zy komen te oordelen, dat het zelve dienstiger is tot Godzaligheid.

XXXVI. Perzonen uit de Gemeente gebannen, moet menschouwen.

De Perzoon die door openbare aanzegginge der Kerke, van des zelfs gemeenschap gerechtelyk is afgesneden en uitgebannen, behoorde van de gantsche Gemeente der gelovige voor een Heiden en Tollenaar aangezien te worden, tot dat hy

hy met openbare boete te doen voor de Gemeente, wederom daar mede verzoent en in de Kerk aangenomen worde, door een Rechter daar toegeautorizeert.

XXXVII. Van de Traditie der Kerke.

Het is onnodig, dat Traditien en Ceremonien over al in alle Kerken eenerlei en evengelijk zijn; alzoo ze tot alle tyden onderscheiden zijn geweest, en verandert mogen werden, na de verscheidenheden van Landen, tyden en gewoonten der menschen; doch met deze bepalinge, datter niets geordineert worde tegen Gods Woord. Zoo wie uit zijn eigen hooft al wilens, en met opzet in het openbaar komt t'over treden, de Traditien en Ceremonien der Kerke, die tegen Gods H. Woord niet en stryden, en door algemeene autoriteit ingesteld en voor goed gekeurt zijn, den zelve Perzoon behoort men in het openbaar te bestraffen; op dat andere daar een afkeer van mogen hebben, als een die tegen de gewone Ordre der Kerke zondigt, d'autoriteit van de Magistraat quist, en de consciëntien der zwakke Broeders een wonde geeft.

Een ieder tyzonder, of Nationale Kerk, heeft de macht om te ordineren, te veranderen of te vernietigen, de Ceremonien of Costumen der Kerke, door 's menschen autoriteit alleen ingesteld; inwoegen, dat alles slechts geschiede tot stichtinge.

XXXVIII. Van de Homilien.

De Homilien, uit bevel des Konings, onlangs voorgedragen, en aan de Kerk gerecommandeert, behelzen een Godvruchtige en heilzame Leere; dienende over zulks van alle man aangenomen te worden; en om behoorde men de zelve het volk vlytig, duidelijk en onderscheidentlijk voor te lezen.

Het tweede Boek der Homilien, de byzondere opschriften, waar van wy onder dit Artyskel hebben gesteld, vervat in zigeen Godvruchtige en heilzame Leere, aien deze tyd zeer dienstig is; gelijk ook is het voorgaande Boek der Homilien, door den druk gemeengemaakt, ten tyde van Eduward de VI.: weshalven keuren wyze voor nut en nodig, om van de Predikanten in de Kerken met al vlyt onderscheidentlijk voorgelezen te worden, op dat het Volk de zelve mag verstaan.

De namen der Homilien.

Van het recht gebruik der Kerke. Van de Kerken te repareren. Tegens het gevaar van afgodery. Van goede werken, &c.

XXXIX. Van de Liturgie, en van andere Dienstplegingen en Ceremonien der Kerke van Engeland.

Het Boek aan de Kerke van Engeland door Autoriteit van de Koning van Engeland, en het Parlement overgelevert, inhoudende, heb men in het openbaar moet bidden, en de Sacramenten in de voornoemde Kerk bedienen; mitsgaders het Boek door gemelde autoriteit uitgegaan, behelzende de ordineringe van Predikanten in de Kerk, zijn beide zeer stichtelijk en Godvruchtig, nergens in strydig tegen de waarheid der leere, maar komen over een met de heilzame lere des Evangeliums, die se dapper voort setten en verklaren. Weshalven behoorden se van alle gelovige ledematen der Kerke van Engeland, doch voornamelijk van de Dienaren in het

woord met alle dankbaarheid, en bereidwilligheid des gemoedsaangenomen, voor goed gekeurt, en Gods Volk aanprezen te worden.

Het Boek van d'ingewijng der Aarts-Bisschoppen en Bisschoppen, en van Priesters en Diaconen t'ordineren, onlangs eerst ten tyde van Koning Eduward de VI. uitgegeven, en op de zelve tyd door autoriteit van het Parlement bevestigt, begrypt alles dat tot zodanige ingewijng en ordineringe, nodig is. Het heeft ook niets, dat in zig zelve superstiteus of ongodvruchtig is; en derhalven alle die volgens de Ceremonien van dat Boek ingewyd en in de Kerk geordineert zijn, zedert het tweede jaar van Koning Edwards Regeringe, tot op deze tyd toe, of, volgens de zelve dienstplegingen, hier na ingewyd of geordineert zullen worden, deze alle verklaren wy gerechtelijk, ordentelijk, en wettelijk ingewyd en geordineert te zijn.

XL. Van d'Overheid.

De Koning van Engeland is alhier op Aarde, naast Christus, het Opper-hoofd der Kerke van Engeland en Yerland.

De Paus of Bisschop van Romen, heeft in dit Koninkrijk van Engeland, niet te gebieden noch te zeggen.

De Burgerlijke Overheid van God ingesteld zijnde, moet men gehoorzaam zijn, niet zoo zeer uit vreeze van in zijn ongenade te raken, als om der consciëntien wille.

Burgerlijke of wereldze Wetten, mogen de Christenen om grove en zware misdaden, met de dood straffen.

Het staat een Christen vry, om, op bevel van d'Overheid, geweer te dragen, en ten Oorlog te dienen.

De Koninginne van Engeland, voerd het opperste gezag en macht in dit Koninkrijk van Engeland, en andere hare Dominien; wien het voornaamste bewind van alle standen dezes Rijks, 't zy Kerkelijke of Burgerlijke, in alle gevallen toe komt; en het is, noch behoort ook, geen uitheemsche rechts macht onderworpen te zijn.

Vermits wy hare Koninklijke Majesteit, de voornaamste Regeringe toefschrijven, zoo merken wy, dat de gemoederen van sommige lasterachtige Perzonen, haer aan deze eer-titelen stoten: doch dit moeten zy weten, dat wy de bedieninge, of van Gods Woord, of van de Sacramenten onze Koninginne niet toe-eigenen; waar van de Plakkaten door de Koninginne Elizabeth onlangs uitgegeven, duidelijc getuigen; maar alleen, dat voorrecht, 't welk wy zien, dat God zelfs in zijn H. Woord, alle Godvruchtige Koningen t'allen tyden heeft voorgeschreven; te weten, dat zy over alle standen, 't zy Kerkelijke of Wereldlijke, haer van God aanbevolen, zouden regeren, en de berteckte en boosdoenders door het wereldlijke zwaard in den toom houden.

De Paus of Bisschop van Romen, heeft in dit Koninkrijk van Engeland niet te gebieden.

De Wetten van dit Land, vermogen Christenen met de dood te straffen, &c.

XLI. Der Christenen goederen zijn niet algemeen.

De Rykdommen en goederen der Christenen, zijn niet algemeen, ten opzigt van der zelve recht, eigendom en bezittinge; nochtans behoort ieder een van 't geen hy bezit zijne mildadigheid, na zijn vermogen; te bewyzen.

XLII. Het

XLII. *Het staat een Christen vry, een Eed te doen.*

Gelijk als wy belyden, dat het ydel en lichtveerdig zweeren, een Christen; door onzen Heere Jesus Christus, en zijn Apostel *Jacobus* is verboden; zoo oordelen wy ook, dat de Christelijke Religie toe laat, dat men, op het verzoek van de Magistraat, Sweeren, of een Eed mag doen, daar het op het geloofen de liefde aan komt, by aldien, dat het volgens d'onderrichtinge van de Profeet, in gerechtigheid, met verstand, of kennis en waarheid geschiede.

Deze navolgende Artykelen, zijn ten tyde van de Koninginne Elizabeth uitgelaten.

XLIII.

d'Opstandinge der dooden is noch niet voor by of geschied, als of het alleen behoorde tot de ziele, die door Gods Genade uit den dood der zonde is opgewekt, maar alle menschen hebben die ten jongsten dage te verwachten: want op die tyd, volgens klare getuigenis der H. Schrifture, zullen de dooden met hun eigen lichaam, vleesch en beenderen, bekleed worden; op dat die mensch, na dat hy vroom of onvroom hier op Aarde geleefd heeft, loon na werken mag ontvangen.

XLIV. *De zielen der afgestorvene, gaan met hare lichamen niet verloren, noch en slapen niet te vergeefs.*

De gene die staande houden, dat de zielen der afgestorvene, in slaap liggen, zonder eenig gevoelen altoos, tot den dag des Oordeels: of willen affirmieren, datze te gelijk met het lichaam sterven, en ten jongsten dage daar me opgewekt zullen worden, deze verschillen geheel, en al van het rechtzinnig gevoelen en oprecht Geloof, 't welk ons de H. Schriftuur te kennen geeft.

XLV. *Van de Millenary, of die het duisend-jarig Rijk Christi hier op Aarde dryven.*

Dit het verdichtzel der Millenary wederom op de baan zoeken te brengen, stellen haar daar mede tegens de H. Schriftuur aan, en storten haar zelven hol over bol in Joodsche grillen.

XLVI. *Alle menschen sullen eindelijk niet zalig worden.*

Het gevoelen der gener, is ook verwerpens waardig, dewelke dat schadelijk gevoelen zoeken te beweren, te weten, dat alle menschen, schoon dat zy noch zoo godloos zijn geweest, ten laastten zullen zalig worden, zoo wanneer zy voor een zeker tyd, van de Goddelijke rechtveerdigheid daar toe bestemt, voor hare bedrevene zonden, straffe zullen geleden hebben.

No. 56.

Zekere instructien die zijn Koninkl. Majesteit gegeven heeft aan zijn trouwhertige en zeer beminde Neef en Raads-Heer Francois, Graaf van Salop, en Heer Prezident van zijn genades Raad, reziderende in de Noorder quartieren; en aan alle andere hier na gespecificeert en geordineert tot zijn Raad; om van gemelde Raads-Heeren, en ider een van haar onderhouden te worden, in maniere en op conditien hier na verklaart.

F x M
S. Dr.
John-
200.

Voor eerst, zijn Majesteit zeer geneegen zijnde, dat het Volk en d' inwoonderen in de Noorder quartieren van dit Rijk van *Engeland*, in rust en vrede geregeert mach worden; en om een goede, spoedige, en, on-onderscheidentlijke bediening van recht en gerechtigheid tusschen d' eene party en d' ander aldaar te handhaven, is gezind in gemelde gewesten zijn Hoog-achtbare Raad, genoemd zijn Koninkl. Majesteits Raad in de Noorder quartieren, te continueren, en alzo den Koning de voor goed geagte wijsheid en ervarenheid, metgaders het kloek beleid en de schrandtheit van deze zijn Neef in het uitvoeren van recht en gerechtigheid, bekend is, heeft hy derhalven hem tot Heer Prezident, van voornoemde Raad, verkoren; en door deze zijne patenten, vereert hy hem met de benaminge van Heer Prezident; en geeft hem ook macht en autoriteit, om alle zodanige Perzoonen (die nu zijn, of hier namaals zullen worden genomincert en geordineert, om t' allen tijden te zijn van zijn Raad) te doen vergaderen, als het hem goed dunken zal; of anderzins door zijn brieven haar, en yder van haar, te belasten te doen het geene tot bevordering van recht en gerechtigheid, en tot weeringe en

straffe van boosdoenders mocht dienen na dat hy, of die van zijn Raad, op die tijd tegenwoordig, voor raadzaam zullen in zien, tot bevordering van des Konings affairen, en tot behoortlike administratie van recht en gerechtigheid tusschen zijn Majesteits Onderdanen.

Hier nevens geeft zijn Majesteits aan den voornoemden Heer Prezident, volgens deze patenten, een negative stemme in alle vergaderingen, alwaar zaken komen gedebateert te worden, om cyndelik en ten laatsten een zeer volkomene waarheid of vonnis uit te spreken, 't welke zijn Majesteit in alle voorvallen, die tijd van advijs en raadspleging mogen lijden, waargenomen wil hebben; op dat men in twijfelachtige zaken, niet alleen met rijpen raad mag te werk gaan, maar ook datze niet zonder conzent en ordre van gemelde Heer Prezident mogen uitgevoerd worden.

Sijn Koninkl. Majesteits wil en gebod is ook, dat alle deze voornoemde Raads Heeren, en ook ieder een hoofd voorhoofd, aan dezen Heer Prezident allerley eere, gehoorzaamheid en eerbiedigheid zullen bewyzen, gelijk als haar plicht mede brengt; en insgelijks aannemen en uitvoeren alles wat haar belast word zijn Majesteit voor te dragen, of tegen iemand in de naam van de Koning een proces aan te vaarden.

Sijn Majesteits believen is ook dat de Heer Prezident zijn zegel zal bewaren, om daar mede brieven, processen, en alles wat den Heer Prezident, of twee Perzonen uit den Raad goed zal dunken, te zegelen met zijn conzent; welke twee Perzonen, uit kracht van deze Artijkelen gehouden zullen zijn, alle dagen op den Prezident te passen.

Op dat nu de Heer Prezident aldus bevestigte zijnde, tot gemelde insichten voorsien mag zijn met zulk een getal van medestanders, die van wegen haare wijsheid, ervarenheid, bedaagtheit en oprechtheid,

heid, de naam van bequame Raads-Heeren des Konings te zijn , met recht mogen dragen , zoo heeft dan zijn Majesteit , na voorgaande advijs en deliberatie , verkoren deze Perzonen , welkers namen hier na volgen , om , nevens gemelde Raads-Heeren in de Noorder quartieren , zijne Raads-Heeren te zijn : te weten , onze trouwhertige en zeer geliefde neven *Henrik Graaf van Westmoreland* ; *Henrik Graaf van Cumberland* ; *Cuthberth Bisschop van Duresm* ; *Willen Dacres* Heer van het Noorden ; *Joan Heer Conyers* ; *Thomas Heer Wharton* ; *Johan Hind* , Ridder , een van zijn Majesteit *Advocaten* ; *Edmond Molineux* , Ridder ; *Henrik Savel* Ridder ; *Robbert Bouwes* Ridder ; *Nicolaas Fairfax* Ridder , *Georgio Conyers* , Ridder ; *Lenoard Becquith* , Ridder , *Willem Babrhorp* Ridder ; *Antony Nevil* Ridder ; *Thomas Gargraaf* Ridder ; *Robbert Mermel* Rechtsgeleerde ; *Antony Bellazis* Schildknaap ; *Johan Rockeley* Advocaat ; *Robbert Chalonier* , *Richard Morton* , en *Thomas Eymes* Schildknepen.

Sijn Koninkl. Majesteit ordineert mits dezen den voornomden *Thomas Eymes* , tot Secretaris van dezen Raad , om dezelve bediening vlytig en gehoorzaamlijk waar te nemen , volgens commissie van den Heer Prezident , of twee uit den Raad ; waar van de eene zal zijn van de quorum , en dat met toestemminge van den Prezident.

Sijn Majesteits believen is ook , dat de Prezident , nevens twee andere uit den Raad , zijnde van de quorum , gezworene Meesters zullen zijn van het Hof van Justitie , op dat ieder een kennis drage van zodanige voorvallen , als den Prezident , of twee andere uit den Raad , zijnde van de quorum , goed dunken zal voor te dragen , ingeval de zaak zulks mocht vereiffchen . Alle welke voornoemde Raads-Heeren , gelijk als zijn Majest. niet en twijfelt of zy zullen , volgens het goed vertrouwen dat hy van haar heeft , Zijn Koninkl. Majesteit tot alle tijden , met alle vlijt ; en na hun uiterste vermogen ,

II. Deel.

zoeken te behagen ; en dienvolgens haar schuldige plicht waarnemen ; (ziende op geen maagschap , vrienden noch goebekenden , in questicuze zaken , die den Prezident of Raad mochten voor komen) alzoo is 't ook dat zijn Majesteit vertrouwt , dat zy alle niet min regard zullen nemen , als behoort , op alle boosdoenders ; en de zelve voor den Prezident en Raad doen verschijnen , zulks op haar verzocht zijnde , of dat zy 't anders zelfs mogen doen ; den Heer Prezident en Raad voor afberigt doende van de misdaden , die ter plaatze daar zy te zeggen of te gebieden hebben , en gelegen binnen de palen hunner commissie , mochten voorvallen .

Nademaal het nu voor veele der gemelde Raads-Heeren zeer lastig zou vallen om gedurig op den Prezident en Raad te passen , zoo heeft het zijn Majesteits goedheid gelieft , om haar van dien last te verlichten , de gemelde Raads-Heeren hooft voor hooft 'informeren , hoe zy haar in 't stuk van op passen te dragen zullen hebben ; te weten , wie gehouden zal zijn op de zelve Raad te passen , en wie niet , dan op gezette tijden en na haar welgevallen ; ten zy dat de Prezident verzoeke dat zy noch wat blijven , om zekere gewichtige affairen of inzichten ; welk verzoek dan ieder een van haar zal dienca na te komen .

Hier op is het dan dat zijn Majesteit ordineert dat zijn Neven , de Graven van *Westmoreland* , en *Cumberland* , de Bisschop van *Duresm* , de Heer *Dacres* , de Heer *Conyers* , de Heer *Wharton* , de Ridder *Johan Hinde* , *Edmond Molineux* , *Henry Savel* , *Nicolaas Fairfax* , *Georgio Conyers* , *Antony Nevil* , *Robbert Mermel* , *Antony Bellazis* en *Johan Rockbey* Advocaat , en *Richard Norton* , niet gehouden zullen zijn gedurig op te passen , maar dat zy gaan en komen mogen als het haar gelieft , ten zy dat de Prezident , om zekere gewichtige redenen , begeere dat zy noch wat vertoeven , waar in zy dan niet naalatig zullen zijn .

Dd

Hier

Hier nevens wil zijn Majesteit, dat zy alle zoodanige generale Sessien; of Raads-Vergaderingen zullen bywoonen, die niet verre van hare woonplaatzen mochten gehouden worden, en ook op andere Sessien, of Vergaderplaatzen, alwaar de President haar gebieden mocht te compareeren, en dat zonder eenige verschoningen altoos by te brengen. En dewijl het zeer dienstig zal zijn, dat een zeker getal van perzonen by den Heer President geduurig blijven, met wien hy over zoodanige zaken, die hem voorgedragen worden, raad mocht plegen, en wien hy, tot spoediger verrichtinge daar van, de verhooringe van zoodanige questieuse verschillen mocht bevoelen laten: zoo is't dat zijn Majesteit mids dezen *Robbert Bouwes, Willem Babthorp, Lenard Becquith, Thomas Gargrave, Ridders; Robbert Chaloner, en Thomas Eymis, Secretaris en Schildknepen, ordineert*, dat zy, of ten minsten twee van haar, geduurig op den President zullen passen; en dat niemand van haar zich t'eeniger tijd van den President zal mogen absenteeren, dan met zijn speciaal verlof, en dat niet langer als zes weken achter een.

Zijn Koninklijke Majesteit, om te beter den President, en deze tweederlei Raad t'onderhouden, zoo wanneer zy compareeren, of compareeren zullen, vereert haar mids dezen alle jaren tien duizent guldens, tot verschaffinge van kost en drank, zoo voor hem zelve, als voor gemelde Raadsheeren, mids gaders voor zoo veel Dienaren, als hier na voor ieder een van haar geordineert en toegestaan zal worden; te weten; dat ieder Ridder, die gehouden is geduurig op te passen, hebben zal vier Dienst-knechten, en ieder Schildknaap drie Dienst-knechten. Zijn Majesteit begeert, dat ieder Raads-Heer met den President aan zijn Tafel, of in eenig ander bekwame plaats in zijn huis, daar toe bereid, na ieder zijn kwaliteit, aanzitte, en dat hare Dienaars op des Presidents zaal, of in eenig ander bekwame plaats in zijn huis aan een Tafel zullen aanzitten, en met den anderen eten.

Wat nu zoodanige Perzonen of Raads-Heeren aangaat, welkers eigen particuliere affairen niet wel toelaten, om geduurig de Raads-Vergaderingen by te woonen, zonder iemand te hebben, die op het proviandeeren der Paerden en Stallen past, zoo wanneer zy in den Raad, zijn Majesteit ten dienste moeten staan: als ook zoodanige Perzonen, die meer voordeel mochten doen met hare Studien, of Burgerlijke affairen waar te nemen, zoo zy door deze zijn Majesteits affairen niet en wierden verhindert. Hierom is't dan, dat zijn Majesteits goedheid aan verscheiden van de voornoemde Raads-Heeren hier na gespecificeert, een zeker gezette zalaris toegelegd heeft; te weten, aan *Robbert Bouwes, Ridder*, ten opzicht van zijn oppassen, en tot onderhoud van zijne Paerden en andere onkosten, hondert Mark alle jaren; aan *Willem Babthorp*, ook tot dien einde alle jaren vijf hondert guldens; aan *Lenard Becquith* jaarlijks hondert Mark; aan *Thomas Gargrave* jaarlijks vijf hondert guldens; aan *Robbert Chaloner* vijf hondert guldens alle jaren; aan *Richard Notton* vier hondert guldens; aan *Thomas Eymis, Secretaris*, voor zijn jaarlijks pensioen drie hondert en veertig guldens. En wijders is zijn Majesteits belieste, dat de voornoemde tien duizend gulden, voor den Heer President, en alle de andere zalarissen, op Vrouw Lichtmis en Sr. Michiels dag in gelijke deelen betaakt zullen worden van d'inkomsten, die zijn Majesteit in die Quartieren toekomen; en dat daar op een assignatie gegeven zal worden aan den Ontfanger Generaal van zijn Majesteits Inkomsten aldaar.

Om nu den Heer President en Raad in alles met suffisante autoriteit te voorzien; tot uitvoeringe van recht, zoo wel in criminele zaken, als in allerlei controversien tuschen party en party, zoo heeft zijn Majesteit onder het Groote Zegel van Engeland, twee Commissien laten uitgaan, uit kracht waar van zy, in beide gevallen, volkomen macht en autoriteit zullen hebben,

om

om na eisch der zake te mogen procederen.

En om van alle Rechts-zaken een kort einde te maken, zoo is zijn Majesteits bevel, dat de President en Raad de Actien, Dupliken en Repliken van beide partyen, die voor haar iets in te brengen hebben, schriftelijk zullen doen opstellen; welke ordre de President en Raad openbaren zullen aan alle degenen, die als Raads-Heeren zitten over eenige zaak, die voor haar bepleit en afgedaan moet worden: belastende en gebiedende gemelde Raads-Heeren en Dingtaal-voerders, deze ordre t'observeren, stellende daar op zoodanige boete, als zy voor raadzaam zullen oordeelen, of zouden kunnen verantwoorden; en zullen de zelve ordre in generlei wijze mogen overtreeden, zonder speciaal consent daar toe te hebben van den President, en dat alleen in zommige byzondere voorvallen.

En daar en boven geeft zijn Majesteit mits dezen volkomen macht en autoriteit aan den President en Raad, om zoodanige perzonen, die deze hare beveelingen ergens in zullen komen te verwaarlozen, verzachten, of ongehoorzaam te zijn, niet alleen te straffen, maar ook om alle andere, die eenige oproerige woorden spreken, kwade geruchten practiseren, of diergelijke misdaden bedrijven, (geen verraad zijnde,) waar uit eenig ongemak mocht ontstaan, op het schavot publike schandalie aan te doen, d'ooren af te snijden, papieren op de borst te hangen, gevangen te nemen, of anderzins, na hare discretie, te straffen. De President en Raad zullen ook Raads-Heeren, en andere noodzakelijkheden, na hun welgevallen ordineeren voor arme Supplianten, die geen geld hebben, zonder daar eenige vereeringe, of iet anders voor te genieten. Zijn Majesteit geeft ook volkomen macht en autoriteit aan den President en Raad die by hem is, bestaande ten minsten uit vier perzonen, te weten, de Ridder *Edmond Molneux*, *Robert Bowes*, *Johan Hind* en *Lenard Becquith*,

om een boete te stellen op alle perzonen, hoe groot ook haar getal zy, die van wegen eenige moedwillige misdaad overtuigt, of gerechtelijk aangeklaagt zijn, 't en ware zy oordeelden de zelve misdaad van zoo groot belang te zijn, dat men die zijn Majesteit behoorde te kennen te geven, om met goetvinden van zijn Majesteits Raad, omtrent hem zoodanig gestraft te worden, dat haar ook andere daar aan mogen spiegelen. Zijn Majesteit geeft ook volkomen macht en autoriteit aan den President en Raad, of ten minsten vier van haar, om, volgens haar discretie, d'onkosten en schade, die zoo wel de Citeerders, als geciteerde gedaan hebben, te taxeren, en haar vonnis daar over te strijken; als ook om d'overtreeders daar van, zijnde wederzijds partyen, volgens hare discretie te straffen. Alle deze Decreten en Ordinantien zal de Secretaris gehouden zijn, voort na de verkondiging daar van, in een boek, daar toe geordineert, aan te tekenen, 't welk de President in zijn bewaring zal nemen.

Op dat nu alle man kennelijk zy, hoe veel men voor alle processen en schriften, die voor gemelden Raad dienen, te betalen heeft, zoo ordineert over zulks zijn Majesteit, dat men over al ter plaatze daar de President en Raad komen te vergaderen, een bord zal op hangen, en noch een ander bord in het openbaar, op dat alle man zien mach, waar de Secretaris en Klerken gemeenlijk zitten, om gemelde schriften af te vaardigen; en waar op aangeteekent zal staan, wat yder een daar voor betalen moet: te weten, voor yder Recognitie, waar in een alleen, of meer borge staan, twaalf stuivers; voor het registreren voor yder diergelijke Recognitie 12 stuivers; voor het aantekenen van ieder Rechtsgebod zes stuivers; voor het copieeren daar van, zoo daar na gevraagd word, zes stuivers; voor iemand t'arrestereen, of te citeeren, &c. vier stuivers; voor ieder ontslaginge voor gemelde Raad gepasseert, zoo daar na gevraagd word, vier stuivers; voor gecopieer-

de Acten en Antwoorden, en andere Pleidochten, voor alle tien regelen; matig geschreven, een stuiver; voor het examineren van yder Getuige, vier stuivers. Zijn Majesteits begeerte is ook, dat het examineren van Getuigen; die men in twist-zaken voor den Raad brengt, door zulk een bescheiden Perzoon of Perzonen zal geschieden, die de Heer President, en twee van den Raad, die gestadig moeten oppassen, daar toe dienstig en bekwaam zullen keuren; en dat de President met diergelijke twee Perzonen van gemelde Raad, zullen mogen reformeren, ordineren en toestaan, dat zoodanige perzonen de Acten, Copien, of andere Processen, voor dat Hof gepasseert, mogen schrijven, die zy daar toe willen verkooren hebben, behalven de voornoemde Secretaris, met zijn twee Klerken; welke twee Klerken de Prezident en Raad zullen mogen reformeren en bestraffen, na dat zy daar toe reden zullen hebben: in welke reformatie en appointementen de President een negative stem zal hebben.

En op dat de Processen in die Gewesten des te zekerder en vaerdiger mogen afgedaan worden, zoo ordineert zijn Koninklijke Majesteit mits dezen, dat de Presidenten Raad viermaal in 't jaar hare Sessie of Zitplaats zullen houden, en dat ieder een der zelve een maand lang daar in continueren zal; waar van d'een Vergadering zal zijn tot *Fork*; d'ander tot *Kingston upon Hul*; de derde tot *Nieuw-Kasteel*, en de vierde tot *Duresm*; binnen welke palen de twist-zaken, aldaar voorvallende, beslooten en afgedaan zullen worden, zoo zulks gevoeglijk kan geschieden; dies niet te min zal het, voor haar vertrek van daar, hun vry staan, om eenig ander Plaats of Plaatzten, tot haar vier generale Vergaderingen te verkiezen, na dat het haar, of den President, nevens drie uit den Raad, die gehouden zijn gestadig op te passen, goed dunken zal; indien zy slechts den vollen termijn van een maand in alle diergelijke plaatzten onder-

houden, en dat het bekwaamlijk zoo kan toegaan.

En nademaal dat 'er veel van zijn Majesteits Huurlingen en Huisluiden, nevens andere loon-trekkende en Levry-dragende perzonen, voor dezen opgehouden zijn geweest, zoo dat, wanneer den Koning eenige dienst van haar zou hebben, zy veel eer onder het gebied van andere stonden, dan, volgens haar schuldige plicht, van zijn Koninklijke Majesteit, van wien zy hun levens-onderhoud bekomen; zoo wil derhalven, en gebied de Koning wel uitdrukkelijk, dat niemand van zijn gemelde Raad, noch andere, eenige van zijn Majesteits Huurlingen, of Huisluiden, in zulker voegen zal mogen ophouden, of onderhouden, zoo dat zy, of iemand van haar, denken zouden verplicht te zijn aan hem, of haar geen ander dienst te bewijzen, dan zy gehouden zijn te doen aan zijn Majesteits Bedienders, in bediening zijnde, en geordineert aldaar te dienen: 't en ware dat de zelve Huisluiden, of Huurlingen, gedurig in huis verkeerden met den genen, die haar houden. De President en Raad zullen in alle hare generale Vergaderingen speciale notitie en last geven, dat geen Adell, noch iemand anders, eenige der voornoemde Huurlingen, of Huisluiden, zal mogen anders ophouden, dan verhaalt is. Hier nevens ook de gemelde perzonen belastende, op verbeurte van hare Landen, en van wijders in zijn Majesteits ongenade en toorn te raken, om in geenderlei wijze met zoodanige Ophouders anders t'accordeeren, dan hier boven is verhaalt, maar dat zy den Koning, of den genen die hy tot Officieren, Regenten, of Bewindhebbers over haar stelt, geheel en al aanhangen.

Wijders gelieft het zijn Majesteit, dat in alle diergelijke Sessien, en in alle andere Vergader-plaatzten, alwaar de Heer President en Raad eenige merkelijke byeenkomsten van Volk voor haar hebben, dat zy het zelve wel scherpeijk belasten, om in alles haar te reguleeren na de Wetten, Ordinan-

dinantien en Decreten door zijn Majesteits Parlement geordineert, nopen de het stuk van Religie en oprechte Godsdienst, in haar eigen Moederlijke Taal, tot hunner vertroosting, door den druk gemeen gemaakt: als ook haar te schikken na de Wetten, die de vernietiging van de misbruikte en gewaande macht van den Bisschop van *Romen* aangaan; wiens misbruiken zy haar zoo zullen gedurig inscherpen, en instampen, dat zy 't genoeg kunnen ruiken en verstaan; en ook merken, dat de verklaringe daar van niet om welstaanshalven alleen geschied, en als slechts over de tong heen rolt, maar uit het binnenste hunner herten voortkomt.

Insgelijks zullen zy ook bekend maken, de veraccordeerde ordre en het besluit, genomen tot afschaffing van zekere ydele H. dagen, geordineert van den Bisschop van *Romen*, om de Wereld te verblinden, en om haar wijs te maken, dat zy Heiligen kunnen maken na haar welgevallen; waar door zy, uit een loutere lichtvaardigheid, aanleidinge geven tot veel groove zonden en ongerijmtheden: welke poincten zijn Koninklijke Majesteit ernstelijk begeert, en scherpelijk gebied, dat den President en Raad haar met alle vlijt zullen voordragen, en tot een spiegel voor andere, alle Overtreders hier van swaerlijk straffen.

De wille van zijn Majesteit is ook, dat gemelde Raad (gelijk hy niet en twijfelt, of zy zullen met alle ernst alle andere diergelijke zaken bevorderen en voortzetten, welke dienen mogen, om haar zoo wel daar in, als in andere zaken, daar zijn Koninklijke Majesteit haar in voorgegaan heeft, en onthoudenis waardig zijn, te bevestigen) het volk dezelve voordragen, en tot dien einde toezenden.

Wijders wil en begeert zijn Majesteit, dat de President en Raad van tijd tot tijd naauw zullen vernemen na d'onrechtvaardige usurpatours, of geweldenaars van algemeene Landen, en andere gronden, en wie de gene zijn, die daar zoo groot in te

werk gaan; en na de gene, die de gemeene luiden onredelijke boeten en schattingen afpersen, en de Renten opslaan, en dat zy dan zodanige perzonen die haar zelve hier in zoo merkelyk vergrepen hebben, voor haar verdagvaarden, en zonder aanzien van perzonen, d'ongeregeltheden daar in gepleegt, zoo zoeken te redresseeren en verbeteren, dat d'arme luiden daar door niet en komen verdrukt te worden, maar dat ieder een na zijn stand fatsoenlyk en eerlyk mach leven.

En of het nu mocht gebeuren, dat den President en Raad in Rechtszaken, of om ordre te stellen in het gene haar mocht voorkomen, met den anderen niet en konnen accordeeren, dan zal, in geval de zaak van zeer groot belang en gewicht zy, het meerder getal der Raadsluiden, geordineert om den Raad gestadig by te woonen, die zaak beslechten: zijn nu deze even veel in het getal, dan zal die perzoon, wien den Heer President toevalt, d'overhand hebben. Indien het is een zaak van groot belang, en een disput dat de Wet aangaat, dan zal de President en den Raad de zaak aan de Rechters tot Westmunster bekend maken, die haar voort zullen advizeren, wat haar daar in te doen staat. Is nu de zaak van zoo groot belang, dat men voort daar over moet resolveeren, dan zullen de President en Raad wederom konnen weten uit de Vice-Prefes, hoe zy haar zelve daar in zullen dragen.

De President en Raad zullen ook speciaal regard nemen op klachten over rovery, afpersingen en verdrukkingen, en daar voort na vernemen, op dat den beledigden perzoon na behooren, en zonder uitstel recht mach geschieden; en zoo de Delinquanten de schade niet en konnen vergoeden, dat zy dan, tot een waarschouwinge voor andere, gestraft worden. En ingeval dat iemand, van wat stand of conditie hy ook zy, in een goede, rechtvaardige en welgetondeerde zaak, en die voor den President en Raad zich ook zoo opdoet, door informatie of

anderfins, met eenig groot Heer of Edelman van dat Land zich zoeken, of te bevredigen, of verzoeken dat hem recht gedaan worde, dan zullen de President en Raad in zulken geval, dit verzoek van d'armste man tegen d'allerrijkste en grootste Heer, het zy dat hy een van den Raad zy of niet, toestaan, gelijk als zy het zelve (haar wettelijk afgevoerdert zijnde,) voor den alleringstent perzoon zouden willen doen.

En ingeval het mocht gebeuren, dat de Heer Prezident zomtyds onpasselijk wierd, of niet zou kunnen reizen, om van voorvallende zaken, volkomen bericht te krygen; of dat hy voor het Parlement geroepen wierd; of zijn Koninklijke Majesteits affairen, waar te nemen had: of om goede reformatie en ordre te stellen binnen zijn Rijk; &c. Op dat dan gemelde Raad altyd in haar volkomen stand mag blyven, en daar in altyd een zeker Perzoon zy om alles te beflieren en dirigeren in zodanige ordre en manier als de voornoemde Prezident behoorde of mocht doen, zoo is dan uit kracht van de Commissien en bevelingen, zijn Majesteits believen, dat, zoo wanneer de Prezident, om eenige van de boven verhaalde redenen, zijn functie zelfs niet en kan waarnemen, hy dan een van gemelde gecommitteerden, gesteld zijnde, om gedurig by der hand te zijn, nomineren en ordineren zal, om voor die tyd zijn plaats te bekleeden; en zal het zignet aan den Perzoon gecommitteert, overleveren; aan wien den Koning, zoo lang als het duurt, de naam geeft van Vice-Prezident; welke naam hy evenwel niet langer zal behouden, dan de Prezident ziek, absent is, of beliet word. Zijn Majesteits begeerte is, doch alleenlijk gedurende die tyd, dat alle de andere Raads-Heeren den Vice-Prezident alzoo groote eere en respect zullen toedragen, als den Prezident zelfs, zijn Majesteit niet eens twyfelende, of zy alle en ieder een, hoeft voor hoeft, zullen haar hier na schikken.

Sijn Majesteit geeft ook mits dezen aan

den Prezident en Raad, volkomen macht en autoriteit, dat, zoo wanneer de conditie van eenige Recognitie, die zy onderhanden genomen hebben, is vervult, zy dan voor het openbare Hof de zelve mogen doorhalen, tot ontlastinge der Partyen: doch mer deze voorwaarde, dat geen Recognitie in eenigerlei wyze doorgehaalt of uitgewischt worde, dan voor de oogen van den Heer Prezident, of Vice-Prezident, en ten minsten van drie andere, die opentlijk ten Hove by hem zitten.

Eindelijk en ten laatsten, ordineert zijn Koninklijke Majesteit, dat geen Procureur, voor een Pleidoy in zessie of zittinge boven 12. stuiv., noch geen Advocaat meer als een gulden zal genieten.

Het refterende ontbreekt'er.

No. 57.

Memoriaal van een zekere Commissie, gegeven van den Koning van Engeland, aan zijn Ambassadeur Richard Morizon, Reziderende by den Keizer.

Het Origineel.

Voor eerst, zult gy, *Richard Morizon*, trachten met alle vlyt audientie te bekomen, by onzen goeden Broeder den Keizer, en access by hem bekommende, aan hem onze Geloof-Brieven, hier nevens aan u gezonden, behandigen, met onze hertelijke groetenis, en zerieuze verklaringe, van ten hoogsten verblyd te zijn, dat wy van zijn goede stand en gezondheid hooren. Daarna zult gy verhalen, hoe dat wy, zijn goede en heerlijke avancement naar zijn Nederlanden, tot onze groote troost verstaan hebbende, en zijnde ook met de zelve liefde en genegentheid, tot de welstand zyn'er voornoemde Landen aangedaan, als certyds onze Vader en Voorzaten ettelijke jaren lang hebben

ben gehad, gewild hebben, dat gy hem uitdrukkelijk uit onze naam, met dit zijn gelukkig avanceren derwaarts geluk zoud wenschen, hem te kennen gevende, dat wy hem alzoo zeer geluk en voorspoed met zijn affairen van herten toe wenschen, als ons zelve en onze eigen Patrimoniale Landsen.

Dit nu met zoo civile termen, als wel mogelijk is, hem voorgedragen hebben, dan zult gy met deze navolgende woorden aanvangen; daar in zodanig een ernst en vrymoedigheid gebruikende; na dat gy aan de woorden of het uiterlijk wezen van onzen Broeder zult bespeuren, zeggende: hoe dat wy onlangs de groote Moorderyen, Roveryen, en Wreedheden hebben verstaan, gedaan en bedreven, zoo in *Hungariën*, als op de Grenzen van *Napels*, en andere gewesten van *Italiën*, door de Turken, dien ouden en algemene vyand der Christelijke Religie. Gelijk als wy nu aan onze zyde niet en kunnen nalaten van zulks op het allerhoogste te beklagen, zoo willen wy ook, tot voordeel en welstand van het Christendom, onze genegenheid tonen, om met onzen waarde Broeder en andere Christen Potentaten aan te spannen, in den Turk te verjagen. En by aldien de groote wysheid en schranderheid van onze waarde Broeder, de Keizer, eenige bekwame middelen mocht bedenken, die dat goed voornemen eenigzins mochten effectueren, zoo zullen wy aan onze zyde ons zelve daar toe zoo genegen en gewillig toonen, dat onze Broeder, de Keizer, lichtelijk zal kunnen merken, dat wy niet alleen de behoudenis en veilige stand van het Christendom behertigen, 't welk van een Christen-Koning wel te recht vereischt word; maar ook hoe hoog wy onzen lieve Broeder achten, en onze oude alliantie met het Huis van *Bourgundien* waarderen; gelijk ook billijk en behorelijk is.

Dit nu op deze wyze, na gelegentheid der zake, voorgedragen hebbende, wil-

len wy dat gy wat pauzeren of stillstaan zult, als verwachtende wat onze lieve Broeder daar op antwoorden zal; en merkende dat hy zulks in dank aanneemt, dan zult gy in alle zedigheid met uw' discours voortvaren, hem zodanige goede woorden gevende, die gy, volgens uwe discretie, oordelen zult best dienstig te zijn, om te bevestigen onze genegenheid tot continuatie van Vriendschap, en om uit te drukken; onze groote droefheid en misnoegen over der Turken inval in het Christendom.

Merkende nu, dat den Keizer deze onze voorslag wel gevalt, en zig genegen toont, om noch verder daar over in besprek te treden, dan zult gy, als uit u zelven, doen blyken uwe wilveerdigheid en goede genegenheid, om alles dat in uw' vermogen is, als een goede Minister, daar toe te contribueren, waar door dit voornemen een gelukkig effect mag zorteren; 't welk, gy zeggen meugt, na uw' mening, een beter en gelukkiger ingang te zullen hebben, zoo wy door iemand hier toe speciaalijk gedeputeert, onze waarde Broeders mening en gevoelen diesaangaande meer ten vollen mochten komen te verstaan.

By aldien gy nu gewaar word, dat de Keizer deze voorslag in de wind slaat, of om dat hem de zaak zelfs niet en behaagt, of dat hy van onze vriendschap zoo veel werk niet en maakt, als wel behorelijk is, en aan onze zijde aangeboden word, dan zult gy u wat koeler houden, en in de verklaringe van onzen yver wat zachter gaan; en dat op zodanig een wyze, als onze gemelde Broeder zig aansteld; en uw' aanspraak met deze woorden besluiten, zeggende dat gy uw' aaubevolene last en Commissie nu afgelegd hebbende, hem de zelve in bedenkinge geeft, om daar in te doen na zijn welgevallen.

Ingeval nu onder de bckentmakinge van het boven verhaalde, de Keizer iets mocht ophalen of invoeren tegens den
Ko-

Koning van *Vrankrijk*, latende de Turkze invazie aan hem beruften, die daar eenigzins d' oorzaak van is; en dat daar op de Keizer, het zy directelijk of indirectelijk, komt te vragen of deze onze voorflag ziet op, of zich uitstrekt over den Koning van *Vrankrijk*, of over eenige andere Potentaten die de naam van Christenen dragende, met den Turk in een alliantie of unie mochten treden; dan zult gy daar op antwoorden, dat uwe Commissie tegenwoordig niet verder strekt dan gy nu alrede verhaalt hebt; en dat gy derhalven, om onze zin en mening hier in beter te mogen verstaan, oordeelt dat de zelve van hier zeer gevoegelijk zou kunnen bekomen werden.

Indien de Keizer, onder de continuatie van dit uw' discours, occasie mocht nemen, om te vernemen, wat wy tot assistentie tegen deze invazien, die de Koning van *Vrankrijk* op de Nederlanden doet, willen contribuieren: laat dit dan uw' antwoord zijn, dat gy daar in niet te zeggen hebt, maar dat het u toefchijnt, dat d' antwoord aan zijn Ambassadeur, hier in *Engeland* reziderende, gegeven op de Missiven van onze lieve Zulter, de Koninginne van *Hungariën*, ons toegesonden, aan hem al over lang niet alleen is geopenbaart; maar ook dat zy, na uw' vertrouwen, daar me volkomen gecontentert is. Wat nudit poinet aangaat, hoewel gy weet hoedanig ons' antwoord is geweest, nochtans is onze begeerte, dat gy daar over in geen dispuut zult treden, (alzo wy gezind zijn met den Keizer zelts van wegen deze en d'overige zaken te handelen) maar dit veel eer zoeken te effectueren dat derwaarts een extraordinary Ambassadeur afgevaardigt mocht worden, dan alhier met des Keizers Ambassadeur iets te verhandelen, aan wien tot noch toe niet en is geblickt dat hy een zeer bequaam Perzoon is, om d' alliantie en Vriendschapt tusschen ons, en den Keizer, te doen aangroeyen.

Eindelijk en ten laastten, is onze begeerte, dat gy aan het uitvoeren van dezete genwoordige Commissie, uwe beste kennis en wysheid geheel en al zult besteden, en ook nauw acht slaan op alle woorden van belang die de Keizer hier over met u mocht komen te voeren, en hoe ordentelijk, of met wat voor een gelaten comportement, als ook hertstochten van blijdschap en droefheid, hy dezelve uitspreekt, invoegen dat wy daar over een eenvoudige, duidelijke, en zeer ordentelijke verklaringe van u mogen bekomen; op dat wy daar na te beter ons' overleg mogen maken, wat vorder hier in, als in andere onze gewichtige affairen, best dient gedaan te zijn.

<i>Winchester.</i>	<i>W. Northampton.</i>
<i>Northumberland.</i>	<i>J. Cobham.</i>
<i>J. Bedford.</i>	<i>T. Darcy.</i>
<i>F. Huntingdon.</i>	<i>Richard Cotton.</i>
<i>E. Clinton.</i>	<i>John. Gaat.</i>

No. 58.

Een zeker Brief, geschreven van den Bisschop Ridley, waar in Hy de zonden van die eeuwte ten toon stelt.

Aan mijn zeer beminde Vrienden, de Predikanten, staande binnen het Bisdum van Londen, zybertgondige Groetenis.

Mijn ooggen staande, voornaamlijk in deze tijd, op Godes gramschap en verbolgentheid, die ons op verscheiden manieren bezocht heeft, en nu ook stratt met een zubite en onverwachte dood; en dat om zekere redenen, zijn hoog en verborgen oordeel bekent, en, voor zoo veel als de Mensch kan oordelen, om ons' godloos leven; 't welke alle dagen hoe langs hoe meer zoo toeneemt, dat niet alleen in onzen handel en wandel de vreeze Gods (helaas!) voor onze ooggen by na is verdwenen, maar de wereld is ook tot zoo groote liefdeloosheid vervallen,

Regist.
Rid.
fol. 239

ten, dat d'een Mensch den ander, als klaar blijkt, zoekt te verflinden; daar toe opgehitst zijnde dooreen on-verzadelijke geldgierigheid; 't welk tegen Gods H. Woord en wille niet alleen strijd, maar ook strekt tot het uiterste gevaar en verdoemenis van Christi Schapen, die met zoo hoogen Prijs van zijn dierbaar bloed gekocht zijn, en tot een totale verderf en ondergang van deze *Republijk*, ten zy dat Gods toorn in korten tijd gesilt worde. Waar tegen, gelijk ik, volgens mijn ampt, alle mijne krachten zal inspannen: zoo vermaan ik u ernstelijk, en verzoek op ul. Vooreerst uit Gods naam, en door autoriteit van hem die my zulks aanbevelen heeft; en ten anderen uit de naam van zijn Koninkl. Majesteit, die my speciaal last en bevel hier toe gegeven heeft, dat gelijk als gyl. beroepen zijt tot het verkondigen van Gods H. Woord, en ook om uw' leven daar na aan te stellen, dat gyl. nu ook alzoo in uwe vermaningen en Predikationen op een zeer heylzame en zierieuze wyze de Menschen hare zonden voor oogen steld, volgens des Heeren gebod door den Profeet *Ezechiël*; *vertooud mijn Volk hare grouwelen*, mitsgaders Gods straffen over ons onlangs om de zelve uitgestort, en die nu noeh voor onze oogen zweven, en voornaamlijk om met al uw' machten verstand onder de voet te vertreden en te verdelgen die verflindende slange van geldgierigheid, die nu doorgaans en overal zoo zeer d'overhand heeft: God voor haar biddende, dat zy toch boete mogen doen, en haar aanmanende tot volhardinge in gebeden en verbetering des levens; op dat Gods opgehevene hand hier door van ons mag worden afgeweert, de wereld zig mag bekeren, d' Onderdanen haar gehoorzaam aanstellen, en de Predikanten haren dienst getroulijk uitvoeren. *Vaart wel, Londen 25. July M. D. LI.*

D'uw in Christus, Ni. Lonnen.

II. Decl.

Bisschop Riddleys Brief aan den Protector, nopende het bezoeken van de Hooge School tot *Cambridg*.

Aanzienlijke en Hoog-achtbare Heer Protector,

Ik wensche zijn Genade de Heylige en heilzame vreeze Gods toe; nadien ik my laat voorstaan, dat zijn Genades goedheid in oprechtheid zodanig is, dat, zelfs daar hy my in zijne brieven dapper beschuldigt, echter in dezelve d'onderrichtinge in de waarheid zijn Genade niet en zal mishagen; en merkende nu dat zijn Genades misnoegen uit een verkeerde berichting ontslaat, zal ik derhalven van zijn Genade verlot verzoeken, om voor dezelve te doen bliken; waar in het my toetschijnt dat zijn Genade kwalijk onderricht is.

Sijn Genade beschuldigt my in zijne brieven, om dat ik mijn zin en meninge van begin aan, en al eer de bezoek-tijd aanging, daar ik kennis van de zaak had, niet en openbaarde; ik betuige voor God, dat ik van het vereenigen der twee Hooge Schoolen van *Cambridg* en *Oxford* nooit eenige voorwetenschap hebbe gehad, noch konde bekomen, al eer wy begosten aan te vangen, en nu met het bezoeken al twee dagen-bezig waren geweest: en dat zal zijn Genade uit het navolgende klaar kunnen afmeten:

Kort voor Paasschen tot *Rochester* zijnde, ontving ik brieven van den Heer *Secretaris Smit*, en den Deken van *St. Paulus Kerke*, om de Univerziteit, of Hooge School tot *Cambridg*, te willen komen bezoeken, en aldaar op de inwyinge daar van, een Predikatie te doen; waar op ik van stonden aan een Perzoon naar *Louven* aan den voornoemden Deken afvaardigde, begerende op hem zekere kennis voor af te hebben van het geene daar te doen was, alzoo het my radzaam dacht, om mijn

E c

Pre-

Predikatie daar wat na aan te leggen.

Hier op schreef slechts de Deken, dat de oorzaak van mijn bezoek aldaar zou zijn, om de Statuten en Ordinantien te vernietigen, waar door de Papery, Superstitie, blindheid en onwetenschap gehandhaaft wierden; en om zodanige op te rechten, en voor te dragen, die tot bevordering van Gods H. Woord en goede onderwyzingen mochten dienen; en anders, als de enkele waarheid is, heeft hy my niet te kennen gegeven, zeggende, dat ik niet bekommert noch verlegen wilde zijn, al zoo men my aldaar zou onderrichten op wat wyze alles diende verricht te worden; welke informatien of onderrichtingen, ik neme God tot getuige, ik nooit gezien heb, noch konde weten watze waren, al eer wy twee dagen met het bezoeken bezig waren geweest, hoewel ik in het begin al verzocht had die te mogen zien.

d'Informatien of instructien nu gezien hebbende, dacht ik in der waarheid dat lichtelijk de Professor en de Studenten hare Univerziteit zouden willen resigneren; maar doe wy nu, na dat wy twee dagen lang daar toe gearbeid hadden, haar daartoe niet en konden bewilligen, zoo begosten wy secreten Raad te houden (vermits alle de Gecommitteerde voor raadzaam oordeelden, dat alle man zijn mening behoorde rond uit te verklaren; op dat, als het op het sluiten aan kwam, zig slechts eenerlei weg mocht schynen voor allen op te doen, om in te slaan) als wanneer het zommige toefchynende, dat wy, schoon de tegenwoordige incumbanten daar toe niet en wilden consenteren, uit kracht nochtans van des Konings absolute macht, tot het vereenigen van de twee Academien, of Hooge-Schoolen, mochten voortgaan, ik dan mynent halven eenvoudiglyk verklaarde, hoe het by my lag, en dat noch aldaar in het verborgen onder ons zelve alleen, en zoo zagjes en zoetjes als doenlijk was; invoegen dat niet een mensch met recht zig daar aan

konde ergeren. Ik bespeur' ook aan zijn Genades brieven, dat zommige my betichtigt hebben, dat ik daar zoo veel snaps gevoert, en gebast heb. Hier op antwoord ik, dat ik noch niet nalaten kan, op dat God niet vertoornt en worde, van te bafsen, alzo voorwaar myn beroep ten deele zulks vereischt, nademaal Gods H. Woord de stomme honden, die niet en willen bafsen, noch het volk waarschuwen voor Gods aanstaande ongenade, tegen spreekt.

Wat nu het gene belangt, waar mede sy zijn Genade de ooren vol van geblazen hebben, te weten, dat ik met mijn voorige bafsen zijn Koninklyke Majesteit zou ontceert, en andere het nakomen van des Konings Commissie afgeraden hebben, ik zeg hier op, en God is mijn Rechter, dat ik, volgens mijn schuldige plicht aan God en den Koning, niet anders hebbe beoogt, dan de voorstand van sijn Koninklyke Majesteits eere en reputatie; zoo slechts waar is, 't gene ik geloove waar te zyn, het welke de Propheet zegt, *Dat het der Koningen eere is, een zaak te doorgonden*. En gelijk als de Gecommitteerde immers moeten, en ik ben ook verzekert alle zullen getuigen, dat ik niet eenen mensch daar van afgeraden, maar in het tegendeel alle man vermaant heb, om haar eigen conscientie te voldoen; dit alleen verzoekende, dat ingeval het haar anders mocht toefschynen, ik, of door mijn afwezen of stilswygen, mijn eigen gemoed inocht voldoen. Doe nu sommige deze myne eenvoudige verklaringe heel anders opnamen, dan ik hadde verwacht, zoo wierd ik dan bewogen, (zoo om het gevoelen dat ik hadde, en noch hebbe, van sijn Genades goedheid; en ook voornaamlyk, om dat sijn Genade my belast hadde zoo te doen) om door mynen particulier-brief mijn 's herten grond voor sijn Genade vrymoedig uit te storten.

Hier mede dan vertrouw ik, dat sijn Genade nu komt te verstaan, hoe dat ik niet

niet alleen op staande voet, zoo dra als ik daar kennis van kreeg, te kennen gegeven heb, hoe 't by my lag, maar ook dat my de zaak niet en was geopenbaart, dan twee dagen na de aangevangene visitatie.

Heb ik hier in misdaan, dat ik, al eer ik kennis had van de instructien, zoo voorbarig was, om d'uitvoering van de commissie toe te staan; voorwaar, ik had liever hier in mijn schuld willen bekennen, en my zelve zijn Genades bestraffing onderwerpen, dan na bekome kennis daar van, al wilens en wetens een zaak bedrijven, die met mijn gemoed niet over een komt, uit vreeze voor Gods ongenade.

Het is een godvruchtige wensch van zijn Genade, dat vleesch, bloed, en het Vaderland, by sommige menschen niet meer mochten gelden, dan Godzaligheid en de Reden; maar de waarheid is, dat Vaderland in deze zaak (wat ook sommige zijn Genade mogen wijs maken) op mijn gemoed niets zal kunnen werken; en dat zal zijn Genade wel kunnen merken, vermids ik al zoo vaerdig zal als iemand, om mijne Landsluiden van daar te verdrijven, zoo wanneer het valsche geruchte, dat haar nagaat, bewezen kan worden.

Wat nu vleesch en bloed aangaat, dat is, de gunste en het ontlach voor een sterflijk mensch. Ja trouwens, mijn Heer, dat is voorwaar een zaak van groot belang, en, om de waarheid te zeggen, (helaas mijn eigen swakheid!) daar voor ben ik vervaert, doch ik verzoek andermaal op zijn Genade; dat hy my verlof geve, om te zeggen waar in ik vervaert ben voor mijn eigen swakheid, op dat ik de waarheid mach bekennen.

Naast God, is'er niet een mensch (om eershalven zijn Koninklijke Majesteit alleen daar buiten sluitende) wiens gunste of ongenade ik zoo zeer zoek, of voor vreeze, als zijn Genades gonst of ongenade; want, om Gods wil, zoo is het dat zoo wel zijn Genades autoriteit, als deszelfs weldaden my daar toe verplichten, in geval dat de be-

geerte van iemands gonst, of de vreeze voor ongenade, by my meer mochten gelden, dan Godvruchtigheid en de Reden.

Voorwaar, indien ik rond mach gaan, en de waarheid zeggen, zoo moet ik immers zeggen, dat ik meest in gevaar sta, van hier in te misdoen; of om uwe Genades gonste te begeeren, of te vrez-en voor uwe Genades ongenade: en echter zal ik nooit nalaten (zoo God toelaat,) om dagelijks God te bidden, dat hy mijne broosheid zodanig gelieve t'ondersteunen, en te sterken, dat ik noch om gonste, noch uit vreeze voor eenig sterflijk mensch, iets mach doen, waar door mijne conscientie my mocht dreigen, met het verlies van de gonste des levendigen Gods, maar dat het hem gelieve door zijn genadige goedertierenheid (hoe het ook in de wereld toegaat,) dit in de ooren mijns herten te blazen: *Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placuerunt: God heeft de beenderen der gener, die de menschen hebben bebaagt, verstrooit;* en ook dit: *Horrendum est incidere in magnus Dei ventis; Vreeslijk is het te vallen in de handen des levendigen Gods:* en wederom: *Nolite timere eos qui occidunt corpus: Vrees niet voor de gene die het lichaam doodden.*

Nu smeek ik zijn Genade, om Godes wille, dat hy niet op my verstoortzy, dat ik deze mijn verzoek-bede andermaal vernieuwe, hier in bestaande, dat ik, in het gene mijn geweten niet wel toestaan kan, met zijn Genades gonste verlof mach hebben, zoo daar iets in deze ommegang, of bezoek-tijd, mocht voorvallen, om, of door mijn afwezen, of stillwijgen, of andere diergelijke middelen, een geruste conscientie te mogen hebben. Ik wensch zijn Genade, in God, toe, eere en gelukzaligheid zonder einde. *Uit Pembrok-Hof in Cambrijs, 1 Juny, M. D. XLIX.*

Zijn Genades democdige en daaglijksche Orateur

Nich. Roffen.

No. 60.

Des Protectors Antwoord op de voorgaande Brief.

*Eerwaerdige Heer, Salut :**Ex
Charta-
phylac.
Regio.*

U We missive van den eersten Juny is ons geworden : ziende en replicerende op de zaken , daar wy u laast advertentie van gaven ; en noch blijvende , zoo 't schijnt , op u voorgaande verzoek rusten , begeert , indien het zoo mocht voorvallen , dat 'er iets op kwame , dat gy van gemoedshalven niet konde doen , dat gy dan uw zelveu zoud mogen absenteeren , of stil twijgen . Het zou ons leed zijn , dat zijn Koninklijke Majesteits Bezoek-doenders iets anders zouden doen , dan het recht en geweten van een Christen toestaan , en voor goet keuren : en het bezoek dient , om zaken in de rechte plooi te brengen , en niet om te verslimmeren ; om de consciënten te verlichten , niet te bewaren . Doch wy wilden wel , dat d'uitvoerders daar van geen andere swarigheid maakten , dan de reden wil dat men doen zal . Wy zijn niet gesind , om u , tegens uw gemoed , iets op te dringen ; gelijk als wy niet geern iets zouden willen doen , dat tegens de gerechtigheid en conscientie aanloopt , zo willen wy ook niemand zulks aanraden : wy vertrouwen ook , dat zijn Koninklijke Majesteit hier in zoo niet gegaan heeft . Ons dunkt ook , dat gy d'andere Bezoek-doenders hier in grootelijks verongelijkt en onteert , uzelveu inbeeldende , dat zy iets zouden willen doen , dat tegen haar gemoed strijd . Wy houdenze voor al te desijne en eerlijke luiden , om zulks te doen . Mijn Heer van *Cantelberg* heeft ons bekent gemaakt , dat gy u hier in eenigzins beswaart vind , dat men het getal der Theologanten zou verminderen . Dit kan geen reden zijn ; want voor eerst , zoo heeft de voorledene Koning in zijn tijd daar al voor gezorgt , met de twee Universteiten , of Hooge Scholen , in een te smelten ; gelijk wy ze-

kerlijk weten , dat gy verstaan hebt , dat den Heer *Norb* ook wel weet ; en hierom zijn zy alle , die in de Rechten , op de beurs van de nieuws-opgeregte Hooft-Kerk , studeerden , van haar onderhoud versteeken geweest ; behoudens alleen , dat zy van dat Collegie der Rechtsgeleerden Ledematen waren . Des Konings-Hof , waar in by na niet anders als Advocaten en Rechtsgeleerden waren , met St. Michiels-Huis vereenigt zijnde , is geworden een Hooge School voor Studenten in de Theologie , waar door het getal van de Godgeleerde merklijk is vermeerderd , en dat van Rechtsgeleerde vermindert . Nu noch tegenwoordig wil men alle andere Collegien , of het meerder deel daar van , alwaar uit bevel en Plakkaten des Konings de Rechtsgeleerden haar onthouden , met die van de Theologanten vergelijken , zoo zal men , volgens deze verwisseling , meer Theologanten hebben , als men te vooren heeft gehad . Het Collegie des Konings behoorde zes Perzonen te hebben , die in de Rechtsgeleertheit studeren ; Jesus Collegie sommige , het Collegie van de Koninginne , en andere , elkeen of twee voor haar hooft ; en zoo als wy , volgens de voorledene Konings bevelen , onderricht zijn , ieder Collegie tot *Cambridge* ten minsten een ; alle deze t'samen maken meer in getal , dan de Studenten die tot *Claar-Hall* zijn , en deze Collegien , of Scholen , zijn nu gemaakt voor Studenten in de Theologie ; en de Plakkaten , rakende die Gereformeerde Theologie , zullen de Studenten daar in niet doen verminderen , maar vermeerderen , als blijkt , schoon dat deze twee Collegien in een zo gesmolten zijn . Wy zijn ook verzekert , dat gy niet onkundig zijt , hoe noodig een oeffening d'oeffening in de Rechtsgeleertheit zy , om met alle uitheemsche Koningen en Potentaten te kunnen handelen , en hoe weinig dat 'er tegenwoordig daar van zijn , die den Koning daar in konnen dienen . Wy mogen wel lyden , zo wel als gy , dat het getal der Predikanten vermeer-

meerdereit; doch de nood dwingt ons ook, dat wy de Rechtsgeleertheit voorstaan: en wy verzoeken op u, mijn Heer, dat gy gelieve te considereeren, hoe nadeelig gy des Konings bezoek-werk hier mede zyt, in geval dat gy nu, een van de Bezoekers zijnde, zoo zou te rugge deenzen, en d'andere flauwhertig maken: en dit de Studenten tot *Claar-Hall* lichtelijk ter ooren gekomen zijnde, maakt haar zoo veel te hardnekkiger. Wy verzoeken dan, dat gy zijn Majesteits eere, en het lital volbrengen van dat bezoek-werk wilt waarnemen, als dienende meest tereeren Gods; en welstand van die Academie of Universiteit, daar uwe instructien alleen op zien. Om het welke te volvoeren, en op die wijze wy kunnen ons zelve vergeenoegt houden, dat gy na uw eigen discretie tot werk gaat, tot geruststellinge van uwe conscientie. Vaar wel. *Uit Richmond 10 Juny M. D. XLIX.*

Uw beminde Vriend,

E. Zomerzet.

No. 61.

Cranmer, Aarts-Bisschop van Cantelberg, zijn Brief, aan Henrik de VIII, Koning van Engeland, geschreven, over een nader Reformatie, en tegens Kerk-dievery.

HEt zal zijn Koninklijke Majesteit gelieven te weten; alsoo ik zelfs tot *Londen* niet en mocht blyven, nadien ik ordre gegeven had, om 's daags daer aan na mijn vertrek van zijn Majesteit tot *Rocheſter* te zyn, om 's morgens daar aan alle de Gecommitteerde van *Kent* tot *Sittingbourn* by te komen, heb ik derhalven op dien zelfden avond, als ik van *Hampton-Court* tot *Lambeth* kwam, den Bisschop van *Worceſter* van stonden aan ontboden, en hem het welbehagen des Konings, nopen-de de zake die sijn Majesteit door my ver-richt wilde hebben, bekend gemaakt. En

voor eerst, alsoo sijn Majesteit gewilt heeft, dat hem opgegeven wierd de namen der gener, die in voorleden tyden gestelt waren, om Kerkelijke Wetten te maken voor sijn Koninkrijk; heeft daar op de Bisschop van *Worceſter* my beloofd, om met den eersten na hare namen, en het Boek dat sy gemaakt hadden, te vernemen, en de namen, nevens het Boek, aan sijn Majesteit te behandigen; 't welk ik vertrouw dat hy alrede gedaan heeft.

Wat nu het luyjen van de Klokken aan-gaat op Allerheiligen dag, de geheele nacht door, het toe-dekken van Beelden in de Vallen, het kruipen naar het Kruis &c. het heeft hem raadzaam gedeacht, dat sijn Majesteit aan de twee Aarts-Bisschoppen daar over geliefde te schryven, en dat wy dien Brief aan alle andere Bisschoppen bin-nen uw Rijk zouden zenden. Indien dit nu sijn Majesteit mocht aanstaan, zoo heb ik dan, om tijd te winnen, een Brief ont-worpen, die sijn Majesteit na sijn welge-vallen kan veranderen. Niettemin, na mijn oordeel, zoo wanneer zulke zaken verandert of afgeschafft worden, diende wel daar nevens zekere instructie te gaan, te kennen gevende d'oorzaak van de vernietinge, of veranderinge, om alzo de gemoederen van het volk te voldoen: want by aldien eerbiedigheit te bewyzen aan het Kruis, naamlijk, om daar na toe te kruipen, en daar voor te knielen, afgeschafft worde; zoo zullen dan veel eenvoudige luiden denken, dat men Christus van sijn behoorlyke eere berooft, 't en zy dat sy daar van ten vollen onderricht worden; het welke, met believen van sijn Majesteit, de Bisschoppen van *Worceſter* en *Chieſter*, nevens d'andere zijne Capellanen, belast zijnde in te stellen, zoo zal dan het volk sijn Majesteits gebod gewillig gehoorzamen, en daar en boven ook sijn Majesteit bedanken, voor de bekenntmakinge van de grond-oorzaak daar van; welk gehoorzamen andersins al schoorvoetende by haar

zou toegaan. Alle andere Natien zullen ook daar vernoegen in schepper, als ze sien, dat sijn Majesteit niets doet, dan daar hem Gods H. Woord autoriteit toe geeft, en waar mede hy de verbreidinge, en niet de vermindering van Gods eere bechertigt. Hier mede af-kortende, wensch ik dat God Almachtig sijn Majesteit onder de vleugelen sijner bescherminge en regeringe gelieve te nemen. *Gegeven op mijn Hof-stede tot Beckisbourn, den 24 January M. D. XLV.*

Zijn Majesteits zeer verobligeerde Hof-Prediker en Orateur.

Na-schrift.

Ik verzoeke ootmoediglich, dat ik sijn Majesteits Suppliant mach zijn, voor d'ingezetenen van u Cathedrale of Hooft-kerk van *Cantelberg*; welkers Landen, tot hunner groote ontsteltenis, en ook onkosten, dagelijks komen te vervreemden, en, zo men zegt, uit last van sijn Majesteit. Maar hier van ben ik verzekert, dat zy vast hare beste Landeryen hebben opgeslokt, daar sijn Majesteit van versteeken blyft. Weshalven is dit mijn eenig verzoek-bede, dat, zo wanneer het sijn Majesteit gelieven zal, eenige van hare Landen te hebben, sy dan een zeker handschrift des Konings mogen hebben, om te toonen, sonder welke sy met eede verklaren zullen, hare Landen niet te zullen vervreemden: en dat de zelve vervreemdinge niet en geschiede na het welgevallen van andere, maar alleen tot uw Majesteits gebruik: alzo nu alle man die slechts in eenige van hare Landen zin heeft, die verzoekt se te krygen in handen van sijn Majesteit; niet op dat sijn Majesteit de zelve zou behouden, maar om by verkoopinge of schenkagie van sijn Majesteit, de Cathedrale Kerk afhandig te maken, en haar zelve aan te matigen.

T. Cantuarien.

Een Copy van een zeker Brief, die den Koning aan Cranmer te zenden had, tot weeringe van zekere superstitieuze gewoonten.

Aan den Aarts-Bisschop van Cantelberg.

N Ademaal dat gy, (zoo wel uit uw eigen naam, als uit de naam van de Bisschoppen van *Worcester* en *Cbicester*, en andere onze Hof-Predikers en geleerde Mannen, wien wy nevens u aanbevoolen hebben, het na-zien van zekere Boeken, die den Godsdienst aangaan, en van ons u ter hand zijn bestelt, ons bewogen hebt, om de Vigilie, het luijen van de klokken op Allerheiligen dag, de geheele nacht over, en het toedekken van Beelden in de Kerk, gedurende de Vasten, nevens het optillen van het kleed, daar het Kruis op Palm-Zondag meê bedekt word, midsgaders het knielen voor het Kruis op die zelve tyd, af te schaffen en te vernietigen, van wegen de superstitie, ongeregeltheden en misbruiken, die daar meê gepleegt worden: zoo is het dan, voor eerst, vermids alle de Vigilien van onze Lieve-Vrouwen en d'Apotelen; nevens alle andere Vigilien, die in den aanvang der Kerke op een godvruchtige wyze wierden gehandhaaft; dies niet te min om de veelerelei superstitien en misbruiken, die daar uit zijn ontstaan, etlyke jaren herwaarts over al in het Christendom afgeschafft zijn; en dat 'er niet is overgebleven, behalven de naam van Vigilie in den Almanak, een zaak t'eenemaal al afgeschafft en vernietigt, uitgenomen allecnlyk op Allerheiligen-avond; op welken avond de Vigilie, waken, en het luijen van klokken de gantsche nacht over geviert worden. Nadien dan die Vigilie, zoo wel als andere, word misbruikt, so geliest het ons dat, volgens uw verfoek, deze gemelde Vigilie afgeschafft sal worden, gelyk als d'andere afgeschafft zijn, en dat 'er geen meer waken, noch klok-

ken-gelui zal zijn, dan gelijk als op andere H. Dagen 's avonds gemeenlyk geschied. Wy willen ook, dat men de Beelden in de Kerken niet en zal toedekken, gelyk als men in voorgige tyden plach te doen; het Kruis niet bekleeden, noch daar voor op Palm-Zondag, of op eenige andere tyd, kuilen. En dewijl gy geen gewach maakt van te kruipen naar het Kruis, zijnde een misbruik, dat alle d'andere overtreft, nademaal gy aldaar zegt: *Crucem tuam adoramus Domine*; O Heer, wy bidden uw Kruis aan. En wederom: *Procedant clerici ad crucem adorandum nudis pedibus*; Laat de Leeken bloots beens het Kruis komen aanbidden. En kort daar aan volgt: *Ponatur crux ante ali-*

quod altare, ubi à populo adoretur; Laat het kruis voor een zeker Altaar gestelt worden, alwaar het van het Volk aangebeden kan worden. Het welke, volgens uw eigen Boek, genoemd, *Een noodzakelijke Leere*, tegens het tweede Gebod strijd. Hierom willen wy, dat het kruipen naar het Kruis voortaan ook ophoude, en, nevens andere voorverhaalde misbruiken, uitgerooit werde. Dit willen wy, en belasten u wel scherpe-lyk, zults aan de Geestelijkheid en Bisschoppen uwer Provintie van Cantelberg te kennen te geven; haar belastende uit onze naam, dat zy naauw toezien, dat ieder een in zijn Bisdom dit boven-verhaalde in alle deelen nakome.

Een Verzamelinge

Van

GEDENK-SCHRIFTEN, &c.

HET TWEEDE BOEK.

No. 1.

Een afkondiginge van de Princes Joanna Grais
Recht tot de Kroon.

Joanna, door Gods Genade, Koninginne van *Engeland*, *Vrankrijk* en *Yerland*, Beschermster des Geloofs, en van de Kerk van *Engeland*, als ook van *Yerland*, onder Christus Opperhoofd op Aarde: aan alle onze zeer geliefde, getrouwe en gehoorzame Onderdanen, zy groetenis.

Alzo onze zeer waarde Neef *Eduward* de VI., laatste Koning van *Engeland*, *Vrankrijk*, en *Yerland*, Beschermmer des Geloofs, en op Aarde, onder Christus Opperhoofd der Kerken van *Engeland* en *Yerland*; in zijne Patenten, met zijn eigen hand ondertekent en gezegeld, met zyn groote Zegel van *Engeland*, (gedateert, op den 21. Juny, in het VII. jaar zijner regering) in het bywezen van zyn meeste Adel, Raads-Heeren, Rechters, en verscheiden andere destige en verstandige Perzonagien, (tot voordeel en verzekeering van het gantsche Ryk, zulks toestemmende, en met haar eigen naam ondertekenende,) verhaald heeft, dat, nadeemaal de Kroon van dit Koninkrijk, door een Acte gemaakt in het vyf-en-dertigste jaar van de Regeringe der overledene Koning van Hooglofselijke Memorie, Ko-

ning *Henrik* de VIII. onze Voorzaat en Oud-Oom, by gebrek van wettelijke erfgenamen: als ook by gebrek van Nazaten van gemelde Neef *Eduward* de VI., door de zelfde Acte, bepaald en geordineert te beruften aan de Princes *Maria*, zyn Oudste Dochter, en aan de erfgenamen uit haar wettelijk geteeld: en by gebrek van zodanige Nazaten, d'overgeblevene daar van aan de Princes *Elizabet*, de naam dragende van de Princes *Elizabet* zyn tweede Dochter, en aan de erfgenamen wettelijk uit haar geprocreeert; op zodanige conditien, als door den voornoemden laatste Koning Hooglofselijk gedachtenis, Koning *Henrik* de VIII., onzen voorzaat, onzen Oud-Oom, bepaald en geordineert zou worden, door zijne Patenten onder zyn groote Zegel, of door zyn beschreven uiterste wille, met zyn eigen hand ondertekent. En nademaal nu gemelde bepaling van de Kroon van dit Rijk bepaald zynde, als boven verhaald, aan de voornoemde Princeffen *Maria*, en *Elizabet*, zijnde onwettelijk geteeld, vermits het Houwelijk tusschen den laatste Koning *Henrik* de VIII. onzen Voorzaat en Oud-Oom, en de Princes *Catharina*, Moeder van gemelde Princes *Maria*, ingegaan; als ook het Hou-

welijk tusschen Koning *Hendrik* de VIII., onzen Voorzaat, en de Princes *Anna*, Moeder van de Princes *Elizabet*, aangevangen, duidelijk en wettelijk zijn te niet gedaan, door vonnissen van echtscheiding, volgens Gods Woord, en de Kerkelijke Wetten uitgesproken; welke byzondere voornoemde echtscheidinge, in het byzonder geratificeert en bevestigt zijn geweest, door autoriteit van het Parlement, en voornamelijk in het 28. jaar van de Regeringe van Koning *Henrik* de VIII., haar kracht en effect behoudende; waar door, zoo wel de Princes *Maria*, als ook de Princes *Elizabet*, ten opzigt van eenige intentic of voornemens, baarblykelyk niet en vermogen, noch ook hebben vermocht, te eischen, vorderen, of haar selven aanmatigen de voornoemde Kroon, of eenige andere eer-titelen, Kastelen, Hoven, Heerlijkheden, Landen, Vastigheden, of eenige andere erffenissen, als erfgenaam, of erfgenamen van onze onlangs overledene Neef Konink *Eduward* de VI., of als erfgenaam of erfgenamen van enig ander Perzoon, of Perzonen, hoedanig datze ook zijn; zoo wel om de bovenverhaalde zaak, als op dat de gemelde Princes *Maria* en *Elizabet*, mitsgaders deze onze Neef Koning *Eduward* de VI., malkanderen niet geheel in den bloede bestonden; (en over zulks volgens de oude Wetten, statuten en costuimen van dit Rijk, geen erfgenamen van hem konden zijn, schoon dat uit een wettelijk Houwelijk al geboren waren geweest; dat zoo in der daad niet en is, als aan gemelde vonnissen van echtscheidinge, en het bovenverhaalde Plakkaat, in het 28. jaar van de Regeringe van Koning *Henrik* de VIII. uitgegeven, klaar blykt.) Voeg hier noch by, gelijk als men lichtelijk denken, of ten minsten vermoeden kan, dat, ingeval de Princes *Maria* of *Elizabet*, de Kroon van dit Ryk, hier na komende te bezitten, met een uitheemsche vreemdeling kwamen te trouwen, deze uitheem-

II. Deel.

sche dan, dragende den Scepter des Kroons in zyne handen, alle middelen zou practizeren om dit voortreffelijk vry Ryk, niet alleen onder de dienftbaarheid en slaverny der Bisschoppen van *Romen* te brengen; maar ook om de Wetten en gewoonten van zijn eigen Land veel eer hier in *Engeland* in te voeren, dan de Wetten, inzettingen en ordinantien te handhaven, die al overlang hier in 't gebruik zijn geweest; waar aan het recht van erffenis van alle particuliere Onderdanen van dit Rijk, met gevaar van conscientie, en van een totale omkeringe van de Republike deses Rijks vast is. Hierom dan onze overledene waarde Neef, by zig zelve overdenkende, wat voor middelen dat men best in het werk zou stellen, om alle ongemak over de zuccessie tot deze Kroon voor te komen, ingeval hy zonder wettelijke erfgenamen kwame te sterven: hier nevens zig erinnerende, dat wy, en de Princes *Catharina* en *Maria*, onze Zusters (zynde de Dochters van de Princes *Franzyntje*, onze vleeschelijke Moeder, doenmaals, en noch, Gemalin van onze eigen zeer beminde Vader, *Henrik*, Hertog van *Zuffolk*; en de Princes *Margarita*, Dochter van de Princes *Eleonora*, doenmaals gestorven, Zutter van de Princes *Franzyntje*, en nu jongste Huis-vrouw van onze Neef *Henrik*, Graaf van *Cumberland*,) zijn Koninklijke Genade van Vaders wegen, die onze Voorzaat en Oud-Oom was, en ook een ingeborene deses Ryks seer na in den bloede bestonden: mitsgaders ook om het groot gevoelen dat onze overledene Neef hadde van onze Zuster en Nicht *Margarita*'s goede opvoedinge; heeft hy derhalven, na voorgaande rype deliberatie, en advys hier over genomen, door gemelde open Brieven of Patenten verklaart, geordineert, bepaald en vast gesteld, ingeval het gebeurde, dat onze Neef *Eduward* de VI. zonder wettelijke erfgenamen *ab intestato* na te laten, kwame t'overlyden; dat dan de Kroon van *Engeland* en *Ierland*; nevens d'aangrenzende Landen, en zijn ei-

Ft

gen.

gendom tot de Kroon van *Frankrijk*: mitsgaders alle byzondere eertitelen, Kasteelen, Voorrechten, Autoriteiten, Jurisdic tien, Heerschappyen, bezittingen en erf fenissen aan onze overledene Neef, Koning *Edward* de VI., of zijn Kroon eenig zins toebehorende, by gebrek van Nazaten, zouden vervallen, en blyven op den oudsten Zoon, by gemelde Princes *Fran zyntje* wettelijk geteeld, die by zijn leven is geboren, en op de mannelijke erfgena men by zodanig een oudste Zoon wettelijk geprocreëert; en alzo succesfelijk van Zoon op Zoon, na dat hy den voornoem den Princes *Franzyntje* in den bloede mocht bestaan, wettelijk gegeneert, ter wereld gekomen zijnde by onze over ledene Neefs leven, en op de mannelijke Nazaten van ieder zodanig Zoon, wette lyke geteeld: en by gebrek van een zodanige Zoon, by zijn leven geboren, en by den Princes *Franzyntje* wettelijk gewon nen: dat dan de Kroon met alle de bo venverhaalde digniteiten op ons zouden vervallen, met de benaminge van Prin ces *Joanna*, oudste Dochter van Princes *Franzyntje*, en op de mannelijke erfgena men by ons wettelijk geprocreëert; en by gebrek van zodanige Nazaten, dan op de voornoemde Princes *Catharina*, onze bo venverhaalde tweede Zuster, en op de wette lijke erfgenamen, uit mannelijken oir by haar geteeld, &c. als uit de zelve pa tenten klaarder en breeder blykt; zedert het maken van onze patenten, te weten, op Donderdag, zijnde de 6. van deze loopende maand Julius, heeft het God gelickt, in de eeuwige vreugde te halen, onzen zeer waarde en wel beminde Neef, *Edward* de VI., wiens ziele God gena dig zy.

En vermits hy nu geen erfgenamen heeft nagelaten, en datter ook tegen woor dig geen wettelijke erfgenamen, noch Na zaten van onzen Voorzaat en Oud-Oom Koning *Henrik* de VIII. overig zijn: en dewyl ook de Princes *Franzyntje*, onze

Moeder, geen Zoons, by het leven van Koning *Edward* de VI., ter wereld heeft gebracht, invoegen, dat gemelde Kroon, en alles dat daar aan vast is, nu aan ons, uit kracht van gemelde Patenten, beruft, en in onze actuele en Koninklijke befittinge blyft: zoo is 't dan dat wy onze allerlieffte getrouwe en gehoorzame Onderdanen hier mede te kennen geven, dat, gelijk als wy aan onzer zyde, door Gods gena de, zullen doen blyken, dat wy een zeer genadige en goedertierene zouveraine Koninginne en Princes zijn, voor alle onze goede Onderdanen in alle hare rechtvee dige en wettelyke processen, en twistza ken; en, na ons uiterste vermogen, Gods allerheiligste woord, de Christelijke Poli tic, goede Wetten, costuimen en vryhe den van deze onze Koninkrijken en Heer schappyen zullen zoeken t'onderhouden en te maintineren: zoo twyfel en wy ook niet, of zy, en ieder een onder haar, zul len wederom aan haar zyde tot alle tyden, en in alle voorvallen, aan haar natuurlijke wettelijke Koninginne en Princes, tonen, dat zy zijn zeer getrouwe, liefhebbende en gehoorzame Onderdanen, volgens haar schuldige plicht en verbintenis; waar mede zy Gode zullen behagen, en doen het gene tot haar eigen behoudenis en verzekerdheid zal dienen; willende en gebie dende alle menschen, van wat staat, stand of conditie dat zy zyn, te maken, dat deze onze vrede, en dit ons accoort onder houden, en onze wetten gehoorzaam worden: voor zoo veel als haar aan onze gonste gelegen is, en zy het tegendeel hier van, tot hun uiterste gevaar zullen willen verantwoorden. In oirkunde hier van hebben wy van deze onze letteren open-Brie ven doen maken, en het brede Zegel van *Engeland* daar aanhangen: daar wy zelfs getuige van zijn: op ons Kasteel van *Londen*, 10. July, in het eerste jaar onzer Re geringe.

God bewaare de Koninginne.

No. 2.

Een Missive van de Koninginne
Catharina, aan de Princes Maria
haar Dochter.

D Ochter, ik heb van daag zulke tydingen gehoord, dat ik bespeure (zoo 't anders waar is) dat de tyd vast nadert waar in God Almachtig u zal verzorgen; ik ben daar over zeer verheugt, alzo ik vertrouw dat hy u lief heeft. Ik bid u, wilt met een vroolijk herte u schicken na zijn Goddelijke wille, en weest vry verzekert, dat hy, buiten alle twyfel, u niet en zal laten verloren gaan, zoo gy slechts toeziet, dat gy hem niet en vertoorn. Ik bid u, lieve Dochter, offert u zelve op aan God; en zo u eenige angsten of benaütheden overkomen, onderzoek u zelve, zuiver u eerst van binnen; sla acht op zyne geboden, en onderhoudze zoo na als hy u daar toe genade geeft, want dan zyt gy schein vry. En by aldien deze Staat-Juffer, zoo men zegt, by u komt, en u een Brief van den Koning behandige, 't is zeker dat daar in staan zal wat u te doen staat. Geef een kort bescheid; den Koning uwen Vader in alles gehoorzame, behalven allcen, dat gy God niet en wilt vertoornen, noch uw' ziel laten verloren gaan: ende wilt de zaak niet verder onderzoeken noch bedisputeren; en waar het ook zy, of in wiens gezelschap gy mocht raken, weest des Konings gebod gehoorzaam, gebruik niet veel woorden, en bemoei u nergens mede. Ik zal u twee Latynse Boeken toezenden, het eene is de *Vita Christi, van Christus zyn Leeren*, nevens een uitlegginge over het Evangelium; het ander beheft de Zend-brieven van den Oud-Vader *Hieronymus*, die hy altyd aan *Paula* en *Eustochius* schreef; waar in ik vertrouw, dat gy wat goeds zult vinden. En gebruik zomtyds tot uw' vermaak uw' Clavecimbal of een Luit, zoo gy die hebt.

Dit eene voornamelijk verzoek ik op u, om de liefde die gy Gode en my schuldig zyt, dat gy uw' hert met een kuische zin beware, en uw' lichaam van alle kwaad en dertel gezelschap onthoude; om Christus lydens wille niet eens denkende, veel min begerende een man; sla ook geen manier van leven aan, al eer deze moeielijke tyd over zy, alzo ik u derv' verzekeren, dat gy een goede uitkomst zult zien, en beter als gy konde wenschen. Och God! dat gy wist, met wat voor een goed herte ik dezen Brief aan u schryve, nooit heb ik 'er een met een beter geschreven, alzo ik zeer wel merke, dat God u lief heeft, en ik bidde zijne goedheid, dat hy daar in gelieve te volharden: en zo het mocht gebeuren, dat gy geen goe bekende by u krygt, dan dunkt het my raadzaam, dat gy uwe sleutels zelfs by u houd, want wie kan het toch alle man van pas maken. Gy zult nu voorgaan, en na alle apparentie zal ik volgen: ik en kreun my daar niet aan, want als zy alles wat zy kunnen al uitgevoerd hebben; dan ben ik van beterschap verzekert. Doe toch mijn gebiedenis aan Mevrouw van *Zalisbury*, en bid haar datze goe moed sceppe, alzo men niet zonder moete en verdriet in den Hemel raakt. Myn lieve Dochter, wat van u ook geworden, spaart de moete van my daar van te verwittigen, ik zal nu en dan iemand aan u zenden.

Uw' lieve Moeder Catharina, Koninginne.

No. 3.

Een demoedige Submissie, gedaan door de Koninginne Maria, aan haar Vader. Anno

M D. xxxvi.

Het Origineel.

I N alle ootmoedigheid werpt zig ter neder voor de voeten van uwe zeer Heerlijke Majesteit uwe zeer demoedige, getrou-

Cotton.
Libr.
Otha.
20.

trouwe en ghoorzame Onderdaan, die uwe allergenadigste Hoogheid zoo Iwarelijk vertoornt heb, dat ik my niet en derve verflouten om u myn Vader te noemen: mijne verdiensten hebben ook by zijn Majesteit in het allerminste geen reden daar toe gegeven, ten ware dat de goedertierenheid van uwe allergezegenste natuur allerlei kwaad, ergernissen en misdaden te boven ging, die immers en altoos barmhertig is, en zeer genegen om den boetveerdigen, roepende om genade in een bekwame tyd, aan te nemen. Op dezen Donderdag tegen avond, zekere Missiven van den Heer Secretaris ontfangen hebbende, heeft hy my geraden, om my aan zijn Majesteit zelfs t'addresseren, en die om genade te bidden, het welke ik, zonder van uw Genade daar toe verlof bekomen te hebben, te voren niet dervende bestaan te doen, liet ik hem weten, als te kennen gevende, dat uwe zeer groote goedertierenheid, en Vaderlijke ontferminge myn uwén zegen had toegestaan, op conditie van te volharden in mijn aangevangen werk, en dat ik na dezen uwe Majesteit niet en zou vertoornen met eenige Artykelen of bevelen te weigeren; die zijn Majesteit my mocht toezenden, om den grond myner herte en innerlijke genegenheid t'ondertasten. Ik zal de grond mynsherten voor zijn Majesteit ontblooten.

1. Voor eerst, ik bekenne dat ik op een gantsch onbeleeft en oannatuurlijke wyze, zijn Majesteit verstoord en vertoornt heb, met my zelven uwe zeer rechtveerdige en deugdzaam Wet niet onderworpen te hebben. En van wegen deze myne misdaden, welke ik bekennen moet, in my duizendmaal zwaarder geweeft te zijn, danze in eenig ander levendig schepzel konden zijn, werp ik my geheel ter neder voor de voeten uwer Vaderlijke ontferminge, van wiens hand ik zoo groote en zware straffe niet en kan ontfangen, als ik wel verdient heb.

2. Ten anderen, om nu openhertig te

gaan, nopende het gene dat ik voor dezen weigerde toe te staan, en nu met myn eigen hand geschreven heb, zendende het zelve hier nevens aan zijn Majesteit; ik en zal nooit zijn genade bidden, dat hy zig myner ontferme, zooze ooit gewaar word, dat ik, of in het verborgen, of in het openbaar, het allerminste deeltjen, van 't gene ik geschreven of ondertekent heb, kome te veranderen, of weigeren zal te bevestigen en bekent te maken; alwaar het zijn Majesteit zal gelieven te ordineren.

3. Ten derden, gelijk als ik mijn ziele aan uwe onderwyzinge overgegeven heb, en overgeven zal; (kennende uwe uitstekende geleertheid, vroomheid, wysheid en wetenschap;) en mijn conscientie in alles daar na gereguleert heb, en ook voortaan zal reguleren; zoo beveel ik mijn lichaam geheel en al aan uwe barmhertigheid en Vaderlijke compassie, begerende geen ander staat, stand, noch geringere conditie van leven, dan uwe genade my toe leggen zal: erkennende dat mijn stand zoo slecht niet en kan worden, als, of de extremitet van 't recht my zou willen toewyzen, of als mijne misdaden vereiffchen en verdienen.

Al wat nu zijne genadige Majesteit my belasten zal te doen, nopende eenige van deze poincten, 't zy van voorledene, tegenwoordige, of toekomstige zaken, dit alles zal ik zoo blymoedig achtervolgen en na komen, als zijn Majesteit my zal gelieven te gebieden. In alle ootmoedigheid bid ik derhalven uwe barmhertigheid, genadigste zouverain Heer en goedertierene Vader, dat hy zig myner, die zijn ellendig en bedroeft kind ben, erberme en ontferme, en door zijne overvloedige en onwaardeerlijke goedheid myne ongerechtigheid tegens God, uwe Genade en uw' gantsch Koninkrijk bedreven, zodanig overwinne, dat ik zeker merkelyk teken van verzoeninge mag gevoelen; daar ik alleenlijk op zie en dat myn eenige wensch is: en hier toe neem' ik God tot getuige;

wien

wien ik alle dagen bidden zal om de behouding van zijn Hoogheids Perzoon, de genade van de Koninginne, en dat het hem gelieve u te zegenen met lichaams vruchten.

Uit Hunsdon, op dezen Donderdag, te elf uuren in de nacht.

Zijn genades demoedigste en onderdanigste Dochter en Dienstvaagt, Maria.

No. 4.

Een ander Missive, slaande op de vorige, en dezelve bekrachtigende.

Het Origineel.

In alle ootmoedigheid, gehoorzaamheid en blymoedigheid liggende aan de voeten van uw allerheerlijkste Majesteit, zeer waarde en goedertierene Vader en zouverain Heer, heb ik heden vernomen dat uwe genadige goedheid en barmhertige medogentheid mijn gantsch on-beleefde en on-natuurlijke bejegening t'uaarts, en d' overtredding van uwe allerrechtveerdigste wetten, hebben overwonnen; d' onuitsprekelijke en onwaardderlijke vreugde, waarvan ik met mijn tonge niet en kan uitdrukken: ik en heb ook niets waardig om aan uwe Majest. wederom te bieden voor uw' Vaderlijk deernis met my, aan mijn zyde gantsch on-dankbaarlijk verworpen, dan alleen mijn arm herte, 't welk ik aan uwe Hoogheid zende om in zijn hand te laten blyven, en voor altijd, en na zijn eigen welgevallen alleen, te gebruiken, sieren en schikken, zoo lang als God daar eenig leven in zal laten: smekende zijn Majesteit, het zelve in genade te willen aannemen, alsoo dit alles is dat ik op te offeren heb; het welke nooit veranderen noch afwyken zal van de confessie en zubbmissie die ik aan dezelve gedaan heb in het bywezen van zijn Raad en andere omstanders. Hier mede afkortende, zal ik God Almachtig daaglijks bidden, dat hy zijn Koningl. Hoogheid en mijn allerge-

digste Moeder, de Koninginne, onder de vleugelen zijner bescherminge gelieve te nemen, en met nazaten te begenadigen, tot zijner eere, en tot troost van zijn gantsch Koninkrijk.

Uyt Hunsdon, 26. Juny.

Zijn Majesteits ootmoedigste en onderdanigste Dochter en Dienstvaagt, Maria.

No: 5.

Een ander Missive tot dien einde geschreven aan haar Vader, den Koning.

Het Origineel.

Mijn schuldige plicht en gedienschtigheid bied' ik zijn Koninkl. Majesteit, hier mede aan, en dat met d' allerhoogste vernedertheid des gemoeds. Alsoo ik in het allerminste niet dankbaar genoeg kan zijn voor d'ontfangene genadige barmhertigheid en Vaderlijke compassie die mijne misdaden verre overtreffen, zal ik derhalven voor uwe voeten nederknielende, zijn Koninkl. Genade uit den grond mijns herten smeken om te willen in my achten hetgeen ik in mijn arm herte, berustende in uw' edele hand, bedacht en belijdenis van gedaan heb, en ook gedenken zal zoo lang als ik leve. Ik wil zeggen, gelijk als ik nu op zoo een genadige wyze ben herstelt, zijnde door mijn eigen dwaasheid meer als by na verloren geweest, dat zijn Majesteit my zoo wel met recht voor zijn gekochte Slavin mag aannemen, ten opzicht van de verlossing, als voor zijn ootmoedigste, getrouwe en gehoorzaam kind en onderdaan, door de loop der nature geplant in dit uw' roemwaardig Koninkrijk: zoo zal ik ook immer en altoos voortgaan en volharden in zoodanige eenvormigheid en behoorlijke gehoorzaamheid, dat ik, met Gods hulpe, niet en twijfele of zijn Genade zal aan my een wille en genegenheid bespeuren, om dubbeld wederom goed te maken,

Ff 3

ken,

*Cotton.
Libr. Oz.
ho. C.
20.*

ken, 't geen ik te voren zoo schendigen schandelijk had verbod, volgens de woorden en schriften aan zijn Majesteit gesproken, en gezonden, daar ik nooit mijn leven lang van afwyken zal; vertrouwen- de dat zijn genade zodanig gevoelen ook van myn opgevat heeft, welks overdenkinge mijn eenige troost is. Hier mede bid ik God den Heere dat hy zijn Genade, nevens mijn eigen natuurlijke Moeder, de Koninginne, in goede gezondheid gelieve te bewaren, en Kinderen haast te laten toekomen, die ik zoo blymoedig en graag met mijne handen onder hare voeten zal dienen, als eenig arm ouderdaan zijn allergenadigste zouverain Heer en Koning gedaan heeft.

Uyt Hunsdon. 8. July.

Zijn Majesteits zeer ootmoedige en onderdanige Dochter en Dienstvaagt, MARIA.

No. 6.

Een Missive door deze Maria geschreven aan Cromwel, waar in zy' Haar zelve in alle stukken der Religie het welgevallen des Konings onderwerpt

Het Origineel.

*Cotton.
libr. Oz-
no. 10.*

Goede Heer Secretaris, hoe ben ik ten hoogsten aan U. E. verplicht, die niet alleen getracht hebt, doe ik in mijne dwaasheid by na verzopen lag, om my te redden, al eer ik te grondeging, en geen helpen meer aan my vast was, en alzoo voor het aangezicht van genade en barmhertigheid te vertonen: maar ook noch niet na laat van my met uw' goede en heylzame Raad te bevryen van wederom in den put des verderfs te storten; zoo dat ik niet en kan, ten zy dat ik al te wrevelmoedig en hardnekkig ware, (waar van geen vonken meer in my nuis) vervallen tot eenig gevaar: maar stellende het verhaal van uwe goetheid aan een kant, die

ik niet en kan vertellen, zoo dient dit tot antwoord op de byzondere stukken van uw' geloof brief, my door mijn vriend *Wriestley* toegezonden. Voor eerst, wat de Koningin aangaat, (zoo dunkt my moet ik haar noch noemen, alzoo ik haar niet graag eenige ergernis zou willen geven) ik presenteerde, op haar intree tot die eer-naam en staat, haar te noemen *Zuster*; doch het wierd niet aangenomen, ten ware dat ik haar ook met die andere benaminge wilde vereeren; 't welk ik doemaals zoo hardnekkiglijk niet en weigerde, als ik nu daar over bedroeft ben; nadien ik daar door mijn allergenadigsten Vader vertoornt, en tegen zijne rechtveerdighe wetten misdaan heb. En nu het U E zoo goed dunkt, ik zal haar nooit anders als *Zuster* noemen. Nopende de nominatie van zoodanige Staat-juffers, als ik wilde dat my oppassen zouden; voorwaar, Mijn Heer Secretaris, al wat Dienaren en Staat-juffers zijn Koninkl. Majesteit. daar toe zal gelieven t'ordineren, die zullen my, zonder uitzondering en aanzien van Perzonen, van herten aangenaam en welkcom zijn: doch, om mijn zin en meninge voor u rond uit te storten, zal ik u zeggen wat voor Perzonen, mijns oordeels, om haar getrouwen dienst aan zijn Koninkl. Majesteit, en my bewezen, zedert datze mijn gezelschap gefrequeenteert hebben, meriteren aangenomen te worden. Deze zijn, dat zeg ik u op mijn woord, *Margarita Bainton* en *Susanna Clarendieux*: dezelve hebben in alle voorvallen haar zoo getrouw, vlytig, en onvermoeyt getoont, als ooit Staat-juffers in zulken geval gedaan hebben; zeer moeyelijk zijnde als zy 't niet na mijn zin konden maken, en al immers zoo blijd als ik wel te vreden was. Daar is'er noch een die eertijts kameniet was; wien ik, om haar vroomen aard, een goed hert toe draag, en haar zou ik wel graag in huis by my willen hebben, te weten *Maria Brown*; en dit zijze al die ik te recomman-

manderen heb; en nochtan mijn meninge hier in geef ik over, als billijk is, aan het welgevallen en appointment van zijn Koninklijke Majesteit, mijn zeer goedertierene Vader.

Wat mijn gevoelen aangaat van Beëvaarden, het Vagevuur, Reliquien &c. ik verzeker u, dat ik 'er geen altoos hebbe, dan die ik van hem, die mijn geheel hert in zijn bewaringe heeft, te weten, van zijn Koninklijke Majesteits genade, mijn zeer goedertieren Vader, mocht komen t'ontfangen, die daar op, nopende deze zaken, en alle andere, drukken mach al wat zijne onwaardeerlijke godvruchtigheid, hooge wijsheid, en uitsteekende geleerdheid voor my dienstig zullen achten, en voorschryven; voor wiens tegenwoordigheid ik God bidde, dat ik eenmaal, eer ik sterve, mach verschynen, alzo my yder dag een jaar lang toefschijnt, tot dat ik ze mach genieten. Ik bidde u, mijn goede Heer Secretaris, mijn geduurige voorspraak hier in, en in alle andere zaken, hoedanig dat ze ook zijn, wilt wezen, en dat het zijn Koninklijke Majesteit daar voor houde, dat mijn hert aan zijn welbehagen zo vast verknocht en gebonden is, dat ik nergens door bewogen kan worden, om af te wijken van zijn directie en appointment daar toe dienende. Blijf hier mede God bevoolen. *Uit Hunsdon, op Vrydag ten 10 uren, 's nachts.*

Uwe verzekerde Vriendinne tot 'er dood toe,

Maria.

No. 7.

Bonnens Missive; na zijne herstellinge tot het Bisdom.

Het Origineel.

Aan mijn zeer beminde Vrienden, mijn Neeft Thomas Shirley, den Eerwaerdigen Richard Leckmoor, en Rogier Leckmoor, zijn Broeder.

NA mijn hertgrondige groetenis, dient deze, om ul. te advizeren, dat ik gi-

steren, volgens d'uitspraak, in mijn Bisdom wederom gestelt en bevestigt ben, en dat zoo ten vollen, als ik ooit te vooren daar van afgezet ben geweest; en door de zelve sententie, of uitspraak, is mijn Ufurpateur, of Geweldenaar, *Ridley*, daart'eenemaal van versteeken: zoo dat ik wel wenschte, dat gyl. tot *Kidmery* en *Busbley* alles na uw zin opschikten, niet gedoogende, dat *Schaaps-Hoofst* in 't minste zig daar meê bemocije, of iets verkoope, of van daar vervoere. Ik vertrouw, als gy nu in het Parlement komt te zitten, dat ik met gemelde *Schaaps-hoofden* en Kalfs koppen zoo zal omspringen, dat zy' genoeg gewaar zullen worden, dat hare zoete kost na onzere zure saus wel te degen smaken zal. Op dezen dag verwacht men, dat Heer Bisschop *Cantelberg* gezet zal worden in een plaats, die hem wel voegt; hy is nu vry murwer geworden, en toont zich in alles gantsch gezeggelijk; maar dit geld niet: met dit zelfde sop is *D. Smit*, mijn Vriend, en Deken van St. Paulus Kerk, nevens andere, overgoten. Groet my van herten uwe Huisvrouwen, en vergeet het Nat niet, waar over ik aan ul. schreef: de Besteller hier van zal ul. het resteerende verhalen, en ook het Osse- en Schape-veleesch voor mijn huishoudinge indachtig maken. God de Heere bewaar u al t'samen in een langdurigen en voorspoedigen gezondheid. *Geschreven met 'er haast, op den 6 September.*

d'Uwe gewisselijk geheel en al Edmond Lourens.

No. 8.

Een Manifest, door den Bisschop Cranmer uitgegeven, waar in hy zijne bereidwilligheid toond, om in een openbaar dispuut de Reformatie te verdedigen.

Uit het Latijns vertaalt.

De Verantwoordinge van den zeer Eerwaerdigen Vader in Christus, en Heer D. Thomas, Aards-Bisschop van Cantelberg, tegens de

schars-

*schandaleuze en valsche geruchten, over de
berstellinge van de Mis tot Cantelberg, van
zornige uitgestrooit.*

Uit een
Copie
gedrukt
in dat
jaar.

HOewel de Satan, die oude Vyand van Christus, zelfs een Leugenaar, en Vader van de leugentaal, nooit opgehouden heeft van zijne Slaven en Ledematen tegen Christus, en zijn ware Godsdienst te wapenen, en dat met verlicheiden zoo nu en dan bedachte leugens: echter in deze tijd voorwaar woelt hy geweldig in dit werk. Want doe Koning Henrik de VIII. hoogloffeliker gedachtenisse, gemerkt hebbende de dwalingen en onuitsprekelijke misbruiken van de Mis in het Latijn gedaan, de zelve eeniger mate begoot te bestraffen; en dat daar na zijn daar naaft aan volgende Zoon, onzen Opper-Heer Koning Eduard de zeste, deze zoo velerlei en zoo openbare doolingen en misbruiken niet konnende verdragen, de zelve altemaal afgeschafft, en des Heeren H. Avondmaal geheel na zijn eigen zin, en na het voorbeeld der Apostelen, en Eerste Kerke had herstelt: heeft daar en tegen de Duivel onlangs getracht, (had hy 't slechts konnen uitvoeren) om, des Heeren Avondmaal wederom verstooren zijnde, de Latijnsche en voldoende Mis, te weten, zijn eigen vond en instellinge, ons volk wederom op te dringen. En op dat zulks te gemakkelijker by haar een ingang mocht hebben, hebben sommige haar niet ontzien, om onzen naam van *Thomas, Aarts-Bisschop van Cantelberg*, te misbruiken, onder het volk uitstroijende, dat de Mis, op mijn bevel, tot *Cantelberg* wederom is opgerecht, en dat ik de Mis over de Lijk-statie van onzen Oppersten Heer Koning de zeste zou zingen, en ook aangenomen had, het zelve voor hare Koninklyke Majesteit in St. Pauli Kerke, en ik weet niet waar, al te doen.

Hoewel ik nu altwintig jaren lang zodanige ydele en valsche geruchten van my uitgestrooit, evenwel kloekmoediglijk en zediglijk, tot noch toe, nooit over zoodanige saken enige moeijselijkheid getoont hebben-

de, verdragen heb; nochtans, zo wanneer ik merkte, dat men daar over, tot bedriegerij en nadeel van Gods waarheid, roem droeg, zoo heb ik geoordeelt, dat men het zelve geenzins langer behoorde te lijden. Over zulks ben ik genoodzaakt geweest, om door dit mijn Schrifft voor de gantsche wereld te doen blijken, dat ik nooit Auteur ben geweest van de Mis tot *Cantelberg* te zingen; maar dat een zekere ligtvaardige Pluimstryker, of logenachtige geveinsde Monnik, zulks aldaar heeft derven bestaan, zonder met my daar over raad te plegen, of dat ik daar iets van wist. De Heere wil het hem in dien dag vergelden.

Wat nu vorders belangt, dat ik my zelve geprefenteert heb, de Mis voor hare Koninklyke Majesteit; of ergens anders, te willen lezen, hoe dit gantsch onwaar is, weet zelfs hare Majesteit: van wien daar toe macht bekommende, zoo zal ik het aan de geheele wereld openbaren, en tegen alle die van een heel ander gevoelen zijn, bewyzen, dat de zaken, die onder het gebruik van het H. Avondmaal des Heeren (het welke de gantsch onschuldige, en zeer goede Prins, Koning *Eduward* de zeste, in de Graafschappen zijns Rijks herstelt heeft) gelezen worden, over een komende met de instellinge Christi, en niet het voorbeeld der Apostelen, en van de Eerste Kerk, etlijke jaren lang onderhouden. Daar nu in het tegendeel de Mis in zeer vele zaken op dit fundament van Christus, zijne Apostelen, en van de Eerste Kerk, niet steunt, maar veel eer t'eenemaal en regelrecht daar tegen strijd, en over al vol van dwalingen en misbruiken is. Hoewel nu van sommige ongeleerde en boosaardige gezegt word, dat *Petrus Martyr* zulks niet geloofd heeft, dies niet te min, hare Koninklyke Majesteit my daar toe verlost gevende, zoo vertrouw ik, dat ik (met Gods hulpe) uit *Petrus Martyr*, en vier of vijf andere Schryvers, daar toe van my uitverkooren, voor alle man klaar zal doen blijken, dat niet alleen d'algemeene Kerkelijke Gebeden, de

H. be-

H. bedieninge des Avondmaals , nevens andere costumen en ceremonien ; maar ook d'algemeene Leere en ordre van Godsdiensf, van onzen opperften Heer Koning *Eduard de VI.* ingestelt, zuiverder zijn, en met Gods H. Woord beter over een komen, dan wy geweten hebben van iets dat duizend jaaren herwaarts in *Engeland* gebruikt is geweest. Laar slechts alles na Gods H. Woord gericht en geoordeelt, en de bewijs-redenen van beide partyen uitgeschreven worden, waar na voor eerst de gantsche wereld die zaken zou mogen overwegen, en daar van oordeelen; en dat dan daar na geen van beide partyen iets van het gene zo gesproken, gedaan en beschreven is, mach ontkennen. Wat nu haar roemen en brallen aangaat, van het geloove der Kerke, die nu al over de vijftien honderd jaaren herwaarts in 't gebruik is geweest, hier in zullen wy ook met haar wel derven voet by 't stuk zetten, d. t. de zelve leere en ordre van alle man behoorden waargenomen te worden, welke in die eeuw al langer als vijftien honderd jaaren zijn geweest. Wy zullen ook daar en boven met bondige en grondige bewijs-redenen, toonen, dat deze manier van Kerklijke Godsdiensfigheid, die nu in dit Koninkrijk onderhouden word, volgens d'Autoriteit der Synoden, eenerlei is; ja de zelve die daar al voor vijftien honderd jaaren herwaards is geweest; 't welke zy van de hare nooit zullen kunnen bewyzen.

Dit Manifest is opentlijk op de Merkt, daar de Koopluiden veel verkeerren, voorgelezen, van een zeker Vriend, die de eigentlijke handschrift gestoolen had, op den 5. September M. D. LII.

No. 9.

Het Slot van de Cardinaal Poels instructien aan den Heer Goldwel, die hy aan de Koninginne zond.

Het Origineel.

N Opende het slot van alles in uwe Instructien vervat, als behelende het II. Deel.

gantsch ontwerp van mijn advijs en raad, die my de Koninginne afgevoerd heeft, zozult gy zeggen, mijn ootmoedige begeerte deze te zijn, dat in al haar overleg, 't welk zy van wegen d'onderhoudinge van haar Staat mocht nemen, haar Koninklyke Majesteit op Gods voorzienigheid daar in bewezen, altijd meer gelieve te letten, dan op het gene hare Voorzaten, de Koningen van dit Rijk, in dit eene stuk getoont en bewezen hebben; te weten, om de Kroon te bezitten, niet alleen als een Konings Dochter en Ertgenaam, maar ook dat dezelfde Goddelijke voorzienigheid heeft geordincert, dat dit stuk van een rechte erffenis afhangen zal, gelijk als ze ook doet, van de macht en autoriteit gegeven aan zijn Kerk, en van de Stoel van Romen, zijnde d'Apostolische Stoel; haren Moeder aannemende voor de wettige Huisvrouw van Koning *Henrik de VIII.* waar door, gelijk als ze verplicht is, om te toonen voor God en de wereld, dat ze de echte Dochter is van Koning *Henrik de VIII.* rechte Ertgenaam van de Kroon, dat ze ook alzoo doc blyken de rechte en ware Dochter te zijn der Kerke, en der gener die op d'Apostolische Stoel zitten, en de rechte Erffgenamen zijn van St. Pieter; aan wien, en zijn Successeurs, Christus het Opperste Hoofd der Kerke in Hemel en op Aarde, macht gegeven heeft, om zijn plaats op Aarde te bekleeden, voor zoo veel aangaat de regeringe van de zelve Kerk, en de Kroon daar van te genieten. Het welke van hare Majesteit wel overdacht zijnde, zoo zal ze haast kunnen zien, hoe dat in haar Perzoon de Goddelyke voorzienigheid het recht, dat ze van haar Vaders wegen heeft tot het Rijk, nevens het recht tot de Kerk, in een gesmolten heeft, zoo dat zy niet en kan boven dryven, 't en zy dat zy het andere daar by voege; en de gene die deze beide van den anderen scheiden, berooven haar niet alleen van haar halve, maar ook het heele recht, als zoo zeer geen Ertgenaam zijnde, om dat zy Koning *Henrik* eenigste Dochter is, die geen

G.g

Man-

Manlijk Oir nagelaten heeft; als om dat zy zijn echte Dochter is, uit kracht van d'authoriteit der Kerke.

Dit nu by haar voorzigtiglijk en godvruchtelyk aangemerkt zijnde, zoo kan zy niet nalaten van te zien, dat, boven alle Acten, die in dit Parlement zullen gemaakt worden, dit een getrouw en heilzame raad is, die hare Majesteit beweegt tot vaststellinge van het gene, dat tot vaststellinge van d'authoriteit der Kerk, en des zelts Apostolische Stoel behoort; en hoe dat zy hem dese St. Pieters Succesleur daar in is, zijn rechte eernaam geeft van Hooft der Kerke te zijn op Aarde, zonder het welke zy het rechte Hooft van 't Rijk niet en kan zijn. Dit dan vastgesteld zijnde, is hier mede alle disputen einde: en al wie hier tegen murmureert, die murmureert tegen haar recht tot de Kroon.

Dit dan is mijn eerste raad, dat dit point boven alle andere verhandelt, en in het Parlement vast gestelt worde: en hier toe, weet ik, was, en is hare Majesteit volkomen gezind: edoch zy is voor zwaarigheden beducht, en hiem is 't dat zy my raad vraagt, hoe men de zelve zal konnen weg nemen.

Hier op zult gy antwoorden, dat ze weg genomen moeten worden door zijn hulpe, die door zijn hooge voorzienigheid, boven 's menschens verwachtinge, haar alreede de Kroon geschonken heeft; die zoo wel deze tweede daad van d'onderhoudinge daar van, als de eerste van daar toe te geraken, erkent wil hebben van hem alleen af te hangen. Het middel nu om deze hulpe te bekomen; is door een ootmoedig gebed, waar in ik hare Majesteit zou willen raden, om haar zelve niet alleen daar toe te begeven, maar ook met Aalmoessen te geven aan de Armen, de herten van andere tot het bidden op te wekken. Dit zijn d'allerkrachtigste middelen; en nevens het bidden een brandende yver en voornemen te hebben, om d'authoriteit der Kerke vast te stellen, werpende alle vreze voor menschen aan een kant, 't welk zy voornam te doen,

om aan de Kroon te komen; en dat niet zoo zeer om haar eigen perzoons wille, als ter eeren Gods, die ze haar gaf. En ingeval het Parlement hier in noch eenige swarigheid mocht stellen, de eere dan van die zwaarigheid weg te nemen, aan niemand anders te laten beruften, maar om die perzoon na haar te nemen, als daar aan meest verplicht; en dit haar zelve te gemoed te voeren, vertrouwend ik zoo krachtig te zijn, dat, zoo zig al iemand inwendig daar tegens zou willen kanten, d'uitwendige redenen haar dan aan deze zijde zoo klaar zouden op doen, (verzelt gaande met d'authoriteit van haar perzoon, de zelve voorstellende,) dat niemand zoo stout, vermeten, noch godloos zou derven zijn, om zulks te wederstaan. En by aldien dit in overleg genomen zijnde, het vreemd mocht schynen, om deze zaken het Parlement voor te dragen, gelijk als ik in mijne Instructien verhaalt heb, zonder met iemand van haar Raad daar over raad te plegen, dan zou ik het niet voor onraadzaam in zien, om zulks aan twee van de voornaamste perzonen, die meest in haar gonite staan, waar van d'een een Geestlyk, en d'ander een wereldlyk perzoon is, te communiceren; haar met eenen bekennt makende: voor eerst, hoe dat zy van wegen hare conscientie voor God, en ten anderen, haar recht voor de wereld, nooit gerust zal konnen zijn, voeren al eer dat deze zaak, rakende d'Authoriteit der Kerke, vast gestelt worde, op haar verzoekende alle hare krachten daar toe zoodanig te willen inspannen, als of het haar om haar Kroon te doen ware. Hare Majesteit mach haar zelve wel verzekert houden, dat zy deze zaken op zoo een ernstige wyze haar te gemoed voerende, zy in geen gebreke zullen blyven, van haar daar in ten dienste te staan; en die van het Parlement, na dat hare Majesteit d'achtervolginge en verdadiging daar van met kracht van woorden aldus uitgedrukt heeft, zullen een zeer bekwaam instrument zijn, om voor alle andere tot een goed voorbeeld te strekken, van haar te ge-
hoor-

hoorzamen; aan haar dit stuk overlatende, dat by aldien de naam van gehoorzaamheid aan den Paus al mocht schynen, het Rijk als een jok op den hals te werpen, of daar nevens tot eenige dienstbaarheid te brengen, dat het evenwel daar voor profytelyk ou zijn, zo wel in Godes, als 's menschen oog, dat hare Majesteit, die ze wederom invoert, zulks nooit zal toelaten; de Paus zelfs vordert ook diergelyke zaak niet. Hier in zullen zy ook haar zelve van my niet bedroogen vinden; met te zeggen, dat door mijn perzoon zulks ingevoerd zijnde, ik nooit toestaan zou, om my tot een instrument daar toe te laten gebruiken, zoo ik oordeelde, dat daar eenige slaverny altoos aan vast ware; of dat ik nooit dit werk by der hand genomen zou hebben, 't en ware ik dachte, dat het Land of Rijk hier door groote troost zou komen te genieten. d'Autoriteit van de Paus hier in aangenomen zijnde, zal, vertrouwt ik, zoo gedirigeert worden, dat het tot een voorbeeld van troost zal kunnen dienen, niet alleen voor dit Land, maar ook voor alle andere, die ze te vooren hebben verworpen; en hierom van die tyd af in groote ellende altijd hebben geleefd.

Dit is nu het slot van alles, dat ik tegenwoordig in dit geval te raden heb; biddende God Almachtig, dat het zoo veel kracht mach hebben, als dienen zal tot sijner eere, tot welstand van hare Majesteit, en het gantsche Koninkrijk. Amen.

No. 10.

Copie van een Missive, nevens zekere Artikelen, van de Koninginne aan den Bisschop van Lonnen gezonden, om door hem, en zijne Dienaren, op het bevel van de Koninginne, op het allerspoedigste in 't werk gestelt te worden in het gantsche Bisdome, zoo wel op plaatzen uitgezondert, als in allerlei niet

uitgezondert, volgens den inhoud en het Formulier daar van.

Gezonden uit last van hare Koninklijke Majesteit; in de maand Maart, Anno

M. D. LIII.

Eerwaardige Vader in Christus, getrouwe en welbeminde, wy groeten u.

AL zoo voor dezen, ten tyde van de Regeeringe van onzen zeer geliefde Broeder Koning *Eduward de VI.* (wiens ziele God genadig zy) verscheiden merckelyke zonden, ongerijmtheden, overdaad, Simonie, nevens verscheide soorten van ketteryen en andere ongeregeltheden, in dit ons Rijk, en andere onze Dominien zijn gepleegt; en dat de zelve, zedert den aanvang onzer Regeeringe, tot noch toe continueren, zonder eenige bestraffing of verbetering altoos; en dat het volk, zoo wel Geestelyke personen, als Leken, en voornaamlyk de Geestlykheid; haar zelve tot groote dertelheid en godloosheid overgeven, waar door God Almachtig ten hoogsten word vertoornt, wy gehoort, andere Christen Koninkryken ons komen te lasteren, en dit onse eigen Rijk by na gantsch geruineert en omgekeert word. Gedenkende dan hoe zeer wy aan God Almachtig verplicht zijn, om, voor zoo veel in ons vermogen is, te versorgen, dat alle deugt en godzaligheid wel betracht wordende, mach groeijen en bloeijen; en dat ook hier nevens allerlei ondeugden en godloose manieren van leven t'eenemaal uitgebannen en uitgerooit, of ten minsten, zoo na als doenlyk is, zoodanig in den toom gehouden worden, dat de godzaligheid en vroomheid d'overhand mogen behouden. Nadien dat 'er niet alleen een gerucht onder de gemeene man loopt, maar ook dat wy, tot onzer groote droetheit, van geloofwaardige personen bericht zijn, dat binnen de jurisdictie van uw Bisdome, zoo wel in niet uitgesonderde, als uitgesonderde plaatsen, diergelyke ongeregeltheden, en godlooze

manieren van leven sijn gepleegt; en ook, in alle waarfchynlijkheid, stand zullen grypen en aangroeien, ten zy dat men by tyds daar in kome te voorfien (daar wy metter daad volkomen toe gezind zijn) door allerlei bedenkelijke middelen, die wy konnen in 't werk fteflen, ons zelven hier in verlatende op Gods hulpe en byftand. Zoo is 't dan, dat wy om deze redenen, en andere zeer billijke conziderationen, ons daar toe bewegende, u zekere Artykelen van zodanig byfonder inhoud, toezenden, die onder andere zeer dienftig en nodig zijn, om van u en uwe Dienaren betracht te worden, en die op dit ons oogmerk, en de reformatie daar van sien; zullende door deze onze speciale bevelen, en tegenwoordige Miffive, daar toe commissie krygen, op dat gy en uwe Dienaren dies te ernstiger en vrymoediger daar me mocht voortvaren, zonder eenige vreeze altoos van aan uwer zyde al te groote stoutigheid gepleegte hebben, of van wegen deze onze Wetten eenig gevaar te lyden, van in onze ongenade te vallen, met het doen van het gene deze gemelde Artykelen behelzen; en hierom is het dan, dat wy u, en uwe Dienaren wel fcherpelyk belaften en gebieden, met d'uitvoeringe daar van, zonder eenig nitstel altoos, onbefchroomt voort te varen, voor zo veel als gy-l. daar in nalatig zynde, het zelve zoud willen verantwoord. *Gegeven onder ons hand, op ons Hof tot West-Munfter, den 4. Maart, in het eerste Jaar onzer Regeringe.*

Nu volgen hier de Artykelen.

1. Dat yder Biffchop en zijne Officieren of Dienaren, mitsgaders alle andere die eenige Kerkelijke bediening hebben, fpoedig en vlytig, en door alle mogelijke middelen in 't werk zullen fteflen, alle de Canons en Kerkelijke wetten, die voor dezen ten tyde van Koning *Henrik de VIII.* in dit Koninkrijk van *Engeland*, en des zelfs *Dominien*, in 't gebruik zijn geweest, niet regelrecht noch uitdrukkelijk ftryden-

de tegens de Wetten en Plakkaten van dit Koninkrijk.

2. Dat geen Biffchop noch dienaar van hem, of eenig ander Perzoon hier na gefpecificceert, in eenige van hare Kerkelijke fchriften, in Proceffen of andere Acten buiten het Recht, deze tuffchen reden. (*Regia autoritate fulcitus: door Koninklijke autoriteit geftijft*) haar gewonnen in te vlyen.

3. Dat geen Biffchop, &c. na dezen van zekere Perzonen, die zy in eenige Kerkelijke ampten of bedieningen mochten komen te bevestigen, een Eed, nopende d'Oppervoogdyfchap, of fuccessie, zullen mogen aperfien noch afvorderen, gelijk als men over weinige jaren herwaarts plagt te doen.

4. Dat alle Biffchoppen, &c. wel naauw toezien en fcherp acht nemen, dat geen Perzoon, een Sacramentaris zynde, die befmet is, of betichtigt word. met kettery, of eenige grove zonden tot eenige Kerkelijke functie of bediening toegelaten worde; en dat ook gemelde Biffchoppen, voor zoo veel in haar vermogen is, zoeken te keren en te weren, dat Beneficien en Kerkelijke Promotien niet merkelyk komen af te nemen, of verhindert worden door onredelijke en onbehorelijke intereffen van Landen te trekken.

5. Dat ieder Biffchop, en alle andere gemelde Perzonen, Ketteryen, en andere grove zonden, voornamelyk onder de geestelykheid, met alle vlyt zoeken te dempen, de zelve na behoren beftreffende en ftraffende.

6. Dat alle Biffchoppen en geestelyke Perzonen haar uiterfte vlyt zullen aanwenden, om verdorvene en ondeugende opinien, ongeoorlofde Boeken, lichtveerdige zangen, &c. uit te rooyen, die niet anders als haat, twist en ongefchikte zeden onder het volk veroorzaken: en dat School-Meefters, Predikanten en Leeraaren, hare bedieningen en plichten zullen waarnemen, zonder eenige verdorvene

leere

leere te leeren, prediken, of in druk uit te geven; en dat de gene die zulks doen, van den Bisschop, en zijne administrateurs, gestraft, en van haar dienst afgezet zullen worden.

7. Dat ieder Bisschop, en alle andere gemelde Perzonen, zommierlijk procederende, zullen vermogen alle zodanige Perzonen van hare beneficien en Kerkelijke bedieningen af te zetten, na haar kennis en discretie, die tegens den stand van hun Order, en de loffelijke gewoonte der Kerke, getrouwt zijn, of Vrouwen gebruiken, als haar eigen Huisvrouwen, of haar zelven merkelijk en schandaleuzelijk in eenige vuile zonden verlopen hebben; haar ook atnemende, gedurende dit proces, de vruchten en inkomsten van de voornoemde beneficien en geestelijke bedieningen.

8. Dat ook de Bisschoppen, &c. zachter omgaan met zodanige die getrouwt zynde geweest, hare Vrouwen komen te verliezen, dan met andere, welkers Huisvrouwen noch leven. Als ook, dat men wat genadiger handele met zodanige Priesters, die met toestemminge van hare Huisvrouwen, in het openbaar en voor den Bisschop professie doen, dat zy haar van andere onthouden; in hoedanigen geval, na voorgaande effectuele penitentie, de Bisschop, volgens zijn discretie en wysheid, om billijke conzideratien, haar wederom tot hun vorige bedieninge mag admitteren, zo het slechts niet en zy op de zelfde plaats, haar een zodanige portie toeleggende daar zy van kunnen leven, ombetaald te worden uit hare beneficie, daar zy van versteken zyn, na dat de discretie van de Bisschop, &c. oordelen zal; dat het daar af mag.

9. Dat ook ieder Bisschop; en alle andere geestelijke Perzonen, als verhaald, wel toezien; dat geen Priester zolemnele gelofte van Kuisheid gedaan hebbende, toegelaten worde by zijn vrouw te blyven; maar dat alle zulke Perzonen, na dat zy

van hun Kerkelijke bediening afgezet zullen zijn, ook van hare Vrouwen afgezet, of anders, na hun misdaad, behorelijk gestraft zullen worden.

10. Dat alle Bisschoppen, &c. met de Parochianen van ieder beneficie ordre stellen, daar Priesters gebrek zijn, om uit de naaste Parochie haar met den dienst te bezorgen; ofte om, voor een bekwame tyd, tot dat daar anders in voorzien werde, t'ordineren, dat zekere Parochianen, in verscheiden Parochien by beurten haren dienst waarnemen, en dat zy voor deze hare dienst, uit de beneficie die zy bedienen, zekere portie trekken.

11. Dat alle processien of onnemeningen in de Kerk gebruikt en onderhouden worden, na ouder gewoonte der Kerke, in de Latynze Taal.

12. Dat alle H. dagen en Vast-dagen onderhouden en geviert zullen worden; alsten tyde van Koning *Henrik de VIII.*

13. Dat de loffelijke en eerlijke Ceremonien, die men voor dezen in de Kerk plagt te gebruiken, handhaven en onderhouden, hier na ook zoo gebruikt, gehandhaaft en onderhouden zullen worden.

14. Dat Kinderen van den Priester gedoopt, en de Priesters van de Bisschoppen in den dienst bevestigd zullen worden; als voor dezen plag te geschieden.

15. Wat nu zodanige Perzonen aangaat, die voor dezen tot eenige Orders gepromoveert waren, na de nieuwe manier en satzoen van Orders, aangemerkt, dat zy in der daad niet en waren geordineert, zoo zal de Bisschop van dat Bisdom, vindende anderzins bekwame gaven in die Perzonen, mogen vervullen het gene te voren aan haar ontbrak, en dan, na zijn discretie, haar tot de bediening toelaten.

16. Dat door den Bisschop van het Bisdom een eenvormige leere by maniere van Homilien, of anderzins, uitgegeven worde, tot goede onderwyzinge en lee-

ringe van al het volk. En dat gemelde Biffchop, &c. die van de Parochie dwingen in hare byzondere Kerken te komen, en aldaar den Godsdienst met devotic, als redelijk en behorelijk is, aanhoren.

17. Dat zy alle School-Mcefters en Onderwyzers van Kinderen examineren, en merkende dat zy ergens in niet gezond zijn in de leere, de zelve dan af zetten, en Catholijken in de plaats stellen; haar wel duidelijc belaftende, dat zy hare Kinderen op zoo een wyze onderwyzen, dat zy den Priefter in de Mis bekwaam antwoord konnen geven, en alzoo den Priefter, na gewoonte, in de Mis behulpzaam zijn.

18. Dat alle de boven verhaalde Perzonen naauw acht nemen, en zorgedragen om gemelde zaken nate komen, en met een Godvruchtig leven en goed exempel uit te drukken; hier nevens ook alle ondeugt en prodigaliteit zoeken zodanig te dempen, dat men sien mag, dat zy, en ieder een van haar, de herftellinge van de ware Religie voorftaan; en alfof oprechte rekenfchap van haar ampt en bediening zoeken te geven, ter eere Gods, tot onzer vernoeginge, en tot voordeel van dit Koninkrijk, en des zelfs Dominien.

No. II.

Een Commiffie, om zekere Gereformeerde Biffchoppen af te zetten.

Uit het Latyn vertaald. Rot. pat. prim. Maria pars Septima.

De Koninginne door Gods Genade, &c. aan haar zeer geliefde en getrouwwe Raads-Heeren, Steven, Biffchop van Winchefter, Opperfte Cancelier van Engeland, en Cudbert Biffchop van Durham, mitsgaders aan de Eerwaardige en beminde in Christus Edmond, Biffchop van Lonnen, Robert, Biffchop van St. Azaph, Georgio, Biffchop van Chichefter, Antony, Biffchop van Lancafter, zy groeten is.

A Lzoo ieder ondeugt in het gemoed, dies te grooter te achten is, hoe de

Perzoon daazonder fchuld, aansienelijker is, en nadien wy door gewiffe en ontwyfelbare getuigeniffen, en daar nevens uit een algemeene geruchte, de kenbaarheid van de daad, aan den dag brengen, de baarblijkelijk verftaan hebben, en duidelijc bevonden, dat *Robbert, Aarts-Biffchop van York, Robbert, Johan, en Paulus, Biffchoppen van Meneven, Chichefter en Bristol*, of die gewiffelijc daar voor willen gekent zijn, God en de Zaligheid hunner zielen in de wind flaaende, zeer grove en ongeregelde fchelmftukken en zonden, al overlang bedreven hebben, en, onder andere, 't welk ons voorwaar in het binnenfte van onze ziel zeer zmert, dat wy het zeggen moeten, dat zy na een uitdrukkelijc profeffie van hare kuisheid gedaan hebbende, met zekere Vrouwen hebben geboelcort, 't welk zy van rechtswegen niet behoorden gedaan te hebben, en begaan een openbare zonde tot verachtinge van God en hare zielen, als ook tot een zware ergernis voor alle Orders, zoo wel van geestelijc Perzonen als Leeken; en eindelijc tot een zeer verderfelijc baken, voor alle andere Gelovige Christenen. Op dat dan zoo een grouwelijc fchelmftuk niet ongeftraft mocht blijven, en veel andere tot verderf na haar fleepen; zoo is het dat wy mits dezen u-l. aanbevelen en gebiedten, om de bovenverhaalde Biffchoppen voor u allen, of ten minften voor drie van u-l., die gy-l. daar toe mocht verkiezen en aanwyzen, te dagvaarden, op dagen, uuren, en plaatzen van u-l., of drie van u-l. daar toe beftemt; of anders dat gy-l. alle, of drie van u-l., zoo het u-l. zoo goed dunkt, by gemelde Biffchoppen zelfs gaat, en haar de zaak zommierelijc en duidelijc zonder enig geraas en fchyn van Vonnis voorgedragen, en verklaart hebbende (ingeval het na een korte uitvorfchinge en ondervraginge, die door u-l. of drie van u-l. gefchieden zal, klaar blyke, dat de Aarts-Biffchop en gemelde Biffchoppen aan de bovenverhaalde misdaad

daad schuldig zijn,) dezelve voort van alle haare digniteiten, privilegien en rechten daar toe behorende, geheel afzet, en haar dezelve voor altijd ontnemt; en dat gyl. haar, na uw' wel gevallen, een heylzame boete, gerichtet na de mate van haar schuld, oplegt; vorders doende al wat nodig of eenigzins gevoelig zal zijn. waar toe wy ul. of drie onder ul. zoo van wegen onze gewoonlijke als onbepaalde autoriteit, uit loutere beweginge en onze gewisse kennis, volkomen macht, autoriteit en verlos mitsdezen geven en mede deelen, als ook om gestrengelijk te straffen die zig daar tegens mochten kanten. Tot verzekering waar van, &c. by *Westmunster*, 16. Maart.

No. 12.

Een Commissie om de resterende Bisschoppen af te zetten.

Maria door Gods genade Koninginne, &c. aan de Eerwaardige Vaders in Christo, onze zeer getrouwe en beminde Raads-Heeren Steven Bisschop van Winchester, onzen Cancelier van Engeland; Cuthbert Bisschop van Durham; Edmond Bisschop van Londen; Robert Bisschop van St. Asaph; George Bisschop van Exchester, onzen Aalmoesnier; en Antony Bisschop van Landaf, groetenis.

Alzo *Johan Tylour*, Doctor in de Godgeleertheid, zig zelven noemende Bisschop van *Lincoln*; *Johan Hoeper*, zig zelven noemende Bisschop van *Worcester* en *Gloester*; *Johan Harley* Bisschop van *Hereford*; (aan wien deze verscheiden gepretendeerde Bisdommen gegeven zijn door zekere Patenten van onze onlangs overledene Broeder, Koning *Edward* de VI. om dezelve te mogen behouden en bezitten, doch dit daar wel uitdrukkelijk by voegende, zoo lang als zy haar wel dragen) haar zelven zedert, daar wy geloofwaardige getuigenis en kennis van

hebben, zoo met Prediken, leeren, verkeerde leeringe uit te geven, als door haar ongeregelde maniere van leven en ommeegang, strijdende tegens de wetten van God Almachtig en het gebruik van de univerzele Christen-Kerke, gantsch onwaardig dat beroep en die bediening in de Kerke verklaart hebben.

Wy derhalven willende dat men deze bysondere voorvallen, na behoren aanhoore en in acht neme, en bygevolg zodanig haar handele, als met de gerechtigheid, en Wetten van het Land mag bestaan, zoo hebben wy dan, om het groot gevoelen en zonderling vertrouwen, dat wy van uwe discretie, wysheid, geleerdheid en vroom leven hebben opgevat, u-l., vier, drie of twee onder u, geordineert, om hier in onze gecommiteerden te zijn; gevende aan vier, drie of twee onder u, volkomen macht en autoriteit, om voor u, ingeval het u-l. zoo raadzaam dunkt, de voornoemde *Johan Tylour*, *Johan Hoeper*, en *Johan Harley*, hoofd voor hoofd, te doen verschynen: en dan daar na, of by manier van Kerkelijke Discipline, of na de Wetten van ons Koninkrijk, of na die beide te procederen en te verklaren, dat zy van gemelde Bisdommen zijn afgezet, gelijk als ze alrede in der daad vacant zijn, en open staan; om zekere andere bekwaame Perzonen daar toe te verkiezen; die van wegen haar Godvruchtig leven, uitstekende geleerdheid, en zonderlinge soberheid voor bekwaam worden gekeurt, om die bedieningen te bekleden. Tot getuigenis en bevestiginge waar van, &c. Gegeven by *West-Munster*, op den 15. Maart.

No. 13.

Bisschop Bonners verzeker-Brief dat Bisschop Story zijn Huis, vrou verlaten had.

Edmond, door Godes toelatinge, Bisschop van *Londen*, wenscht aan allen die in Christus geloven, 347.

Uit het Orig. neel Latyn Verstaald. Regist. Bon. Fol. 347.

geloven, tot wien deze tegenwoordige testimoniale Brief mocht komen; doch voornamelijk aan de geene wien het ondergeschrevene aangaat, of in het toekomende eenigzins mocht aangaan, zaligheid, door den auteur der zaligheid; verzoekende dat men aan dit ons' schrijven in het allerminste niet en twijfele.

Alzo ons dunkt dat een goede Herder zijn ampt en bediening dan na behoren waar neemt, zoo wanneer wy, na Christi voorbeeld, de dwalende schapen tot de Stal van des Heeren kudde wederom brengen, en herstellen tot de Kerke Christi, die voor den wederkerenden zondaar zijn schoot open houd. Dewijl dan onze beminde Collega, of ampt-genoot, *Joannes*, onlangs Bisschop van *Chichester*, die tegenwoordig in ons Bisdóm en Jurisdicte van *Lonnen* zijn rezidentie houd, certijts de eerbaarheid en kuisheid den ruimten toom gegeven hebbende, tegens de H. wetten en decreten der Oud-Vaders het on geoorlooft en verboden houweliken aangegrepen heeft; (waar door hy gantsch onwaardig is geworden om de Kerkelijke Sacramenten niet alleen te mogen bedienen, maar ook verdient heeft om van zijn operbare bedieninge eens Herders-ampt afgezet en ontbloot te worden) waar over hy door zeer veel baarblijkelijke tekenen zond'rouwig en boetvaardig zig verklaart heeft, beklagende zijn voorleden ongebonden leven; en van wegen het zelve de heylzame penitentie, die wy hem opgelegd hebben, met innerlijke smerte en droefheid des herten, een tijd lang gedragen hebbende, tot hier toe zig loffelijk heeft aangestelt: waar uit wy dan goede hope scheppende van zulks ook in het toekomende te zullen nakomen; en dat hy over zulks in zijn Herders ampt, doch met zekere bepaling, en na eysch van recht en gerechtigheid, behoorde wederom gestelt te worden: hierom is het dat wy het boven verhaalde, nevens het ootmoedig verzoek van onzen mede Dienaar,

om verzoent en wederom aangenomen te mogen worden, by ons zelven overdenkende, en ons zelven ook daar toe gegengen toonende, deze onze mede-Broeder om de publike functie van zijn Kerkelijke bediening en Herders ampt, onder ons Bisdóm van *Lonnen* te mogen oeffenen, voorzoo veel als wy rechts wegen, en zonder icmands nadeel, zulks vermogen te doen, wederom daartoe bekwaam gemaakt, daar in geïnstaureert, en in zijn geheel hebben herstelt, gelijk als wy met den inhoud dezes hem daar toe bekwaam maken, daar in instaureren en in zijn geheel herstellen; alzoo de goedertierenheid en Christelijke liede der H. Kerke zulks ons afvorderen.

Wy geven dan aan u alleen, en aan ieder een van U E. met dit ons schrift en met dit ons zegel ondertekent, te kennen, dat deze onze mede-Broeder daar toe bekwaam is gemaakt, daar in geïnstaureert, en in zijn geheel herstelt is geweest, en ook word, tot alle de boven-verhaalde inzichten en uitwerkingen. Gegeven op onze Heerlijkheid van *Fulham* op den --- dag van de maand *Julius* in het Jaar onzes Heeren M. D. L. IV. en in het 15. Jaar onzer Bediening.

No. 14.

Een zekere Messive van de Koninginne, geschreven aan de Opferschouten, of Officieren, in het Graaffchap van *Norfolk*.

Maria de Koninginne. Getrouwde en beminde, wy groeten u.

Alzo wy voor dezen, zoo door onze generale proclamatie als door onze brieven, aan veel onder u gezonden, ons welbehagen hebben bekend gemaakt, dienende in het byzonder tot onderhoude van goede ordre, en tot weringe van alle muitery en oproer, in ons Graaffchap van *Norfolk*, en om naauw opzicht te hebben

op Land-lopers, pypeftellers en op zulke die eenige ydele Prophetien , oprocrige en valſche geruchten uitftroiden , en om dezelve na behoren te ſtraffen ; echter hebben wy , tot ons merkelyk leedwezen , nu en dan gehoord van verſcheiden ongebondene en oproerige woorden , die zekere qualijk geaffectioneerde Perzonen , verzierd en verſpreid hebben , nopen- de den ſtand van onze Perzoon ; nevens veel andere ydele en ſchandaleuze laſteringen , aanleidinge gevende tot oproer en muitery ; welkers misdaden , met dezelve on-geftraft te laten doorgaan , ſchijnen of met oogluikinge aangezien , of ten minſten weinig in acht genomen te worden , 't welk ons zeer vreemd in de ooren klinkt. Het heeft ons derhalven goed gedacht u-l. van ſtonden aan tege- bieden , om niet alleen op de goede be- ſturinge van dat ons Graafſchap beter op- zig te nemen , volgens het vertrouwen dat wy op u gehad hebben , maar ook om alle bekwaame middelen te gebruiken tot het vlytig onderzoeken en uitvorſchen , van man tot man , na d'Authouren en ver- ſpreiders van deze ydele Profetien en val- ſche uitſtroyingen , die eigentlich de grond leggen tot allerley rebellie : en dat gy de- zelve betrapt hebbende , haar dan na blyk en verdienſten van hare misdaad zult ſtraf- fen ; waar aan de boosaardige haar ſpieg- len , en onze goede beminde Onderdanen gerufter mogen leven. En om zulks gevoe- gelijkjer uit te richten , dunkt het ons raad- zaam , dat gyl. u zelve in dit ons Graaf- ſchap , in hopen verdeelt , en ieder zyn wijk waarneme , om deze booswichten alzoo te beter te kunnen treffen ; en daar en boven dikmaals een by een komſte houd , om met den anderen over de gele- gentheid der zaake raad te plegen : en dat gy met brieven , ten minſten eenmaal ter maant aan onzen Raad , laat weten wat gy daar in gedaan hebt , en hoe het met dat Graafſchap al geſchepen ſtaat : en gelijk als wy zodanige , die hier in hun devoir

II. Deel.

wel waargenomen hebben , zullen benefi- ceren , zoo zullen wy ook goe reden heb- ben , om de geene die in deze haar ſchuldi- ge plicht eenigzins ſlof en achteloos zyn geweest , te noteren Gegeven onder ons zignet , op onze Rezidentie plaats tot St. James , 23. May , in het eerste Jaar onzer Regeringe.

No. 15.

D'opschrift van Aarts-Biſſchop Bonners gantſche Boek.

O M te vernemen na zekere Artikelen in de algemene ommegang van Edmond, Biſſchop van Lonnen , die hy in het Jaar onzes Heeren M. D. L. IV. gedaan heeft , in de Stad en het Biſdom van Lonnen ; door hem uitge- geven , om zyn Conſcientie voor God , en de Wereld t'onlaſten , ter eere van God en zyn Catholijke Kerk ; als ook tot geriefen voordeel van alle de geene die of vroom zyn ('t welk hy haar alleen toe wenscht) of in vroomheid ver- maak ſcheppen (waar van hy graag een groot getal zou willen zien) zonder met eenige particuliere haat of nijd tegen yemand in dit Kon- ninkrijk , het zy dan vroom of on-vroom , in- genomen te worden ; verzoekende dat alle man , na de liefden aart , voornamelyk die onder zyn Biſdom beboren , dezelve Artikelen met zoo goede intentie en meninge , als gemelde Biſſchop wenscht en begeert te weten , ten beſten gelie- ven te duiden. Deze Biſſchop wil ook dat alle man wete , dat hoedanig ook d'opinie , goed of quaad , die hy aangenomen heeft , zy geweest , of al wat gebruik of gewoonte voor dezen ge- weest is , zyn intentie en voornemen was , en is ; alleen , om zyn plicht in der minne te vol- brengen ; en dat met zulk een liefde , toegene- gentheiden respect tot God en ieder Chriſten , als voor alleen Herder aan zyn ſchapen behoort te bewyzen.

I. Artikel.

Of de Geestlijkheid , om de Leeken met een goet exempel voor te gaan , in hun handel en wandel , in haar leven en doen , zoodanig haar hebben gedragen , dat zy , na het oordeel van onzijdige perſoonen , dui-

Hh

de-

delyken klaar hebben te kennen gegeven, dat zy boven al de eere Gods en zijner Kerke, de behoudenis en zaligheid der zielen, haar aanbevelen, de rust en vrede der gener, die in hare Parochie zijn, en de welstand en eere van de Koning en Koninginne van dit Rijk, beyvert en behertigt hebben?

2. *Artijkel.*

Of uw Predikant, Vikaris, of iemand anders, binnen uwe Parochie voor Priester dienende, getrouwt is geweest, of noch zoo blijft, of daar voor aangezien word, zijn Byzit of Boel, voor zijn Huisvrouw aangenomen, noch niet verlaten hebben? En of de zelve Huisvrouw dood is, of noch leeft; en levende, of de eene met den ander in het openbaar, of in het verborgen, tot opspraak voor andere, gemeenschap houd, de zelve eenigfins bystand en onderhoud gevende, tot ergernis en aanstoot van het Volk?

3. *Artijkel.*

Of'er ook eenig perzoon zy, van wat staat, stand of conditie dat hy ook is, die, in het openbaar, of in het verborgen, het trouwen der Priesters verdadigt, itaande houd of beweert, om iemand anders daar toe aan te moedigen, en te verftouten?

4. *Artijkel.*

Of uw Predicant, Vicaris of Priester zijn functie of bediening geduurig waar neemt; en of hy ook, zulks vermogende, op deze zijn beneficie gaffvry is, voedende zijn Kudde met zijn vroom leven, met leere, en met haar onderftand te doen, na zijn vermogen?

5. *Artijkel.*

Of uw Priester of Vicaris absent zijnde, daar toe genoegzame dispensatie of consent hebbe, en of hy in zijn afwezen zijn plaats met een bekwaam en geleerd perzoon of Priester verzorge?

6. *Artijkel.*

Of uw Predikant, of Priester zelts, of door zijn goede en genoeg-vermogende Plaats-bekleder, de Armen van de Parochie onderhoude; zijn huis of woning, en al wat daar toe behoort, reparere, en andersfins zijn ampt waarneme, gelijk als hy volgens de ordre van de Wet en costuum van dit Rijk schuldig is te doen?

7. *Artijkel.*

Of de gene, die in de plaats van uw afwezige Priester of Vicaris gestelt is, in alle deelen na zijn uiterste vermogen zijn best doet, om de Sacramenten, en andere daar toe behoorende plichten te bedienen, doch voornaamlijk, om op bekwame uren en dagen, en speciaaljk op Zondagen, Heilige dagen, en op dagen van Processie, den Dienst waar te nemen, gelijk als billijk en behoorlijk is, die van zijn Parochie ernstelijk vermanende, om dezelve by te wonen, en met devotie aan te hooren: en of hy al zels het Nachmaal met zulk een eerbiedigheid onderhoud, en toe diene, als betaamt?

8. *Artijkel.*

Of men gemelde Parochiaan, Priester of Vicaris, verdacht gehouden heeft, of noch verdacht houd, van ongezond te zijn in de Leere, of besmet met eenige ketteryen, ongelooft, of verkeerd gevoelen; of dat zy de zelve recommanderen, prediken of voorstaan, frydende tegen het Catholijk Geloof, en d'ordre van dit Rijk?

9. *Artijkel.*

Of zy, of eenige van haar in het byzonder, de kroegen of herbergen frequenteerren, zonder eenige eerlyke noodzakelykheid; of gaan speelen, dobbelen, hoerhuizen, of eenige andere oneerlyke plaatzen bezoeken; of een ander leven voeren, dan een Priester betaamt?

10. *Artijkel.*

Of zy, of eenige van haar, met kwaad ge-

gezelschap omgaan, of by de gene verkeerren, die een dwalende opinie of leere dryven; of dat men merkt, dat zy de zelve eenigzins voorstaan, stijven, of toegedaan zijn, 't welk tegen de goede ordre dezès Rijk's, en de gewoonte van d'algemeene Kerk strijd?

11. *Artijkel.*

Of'er ook binnen uwe Parochien zeker Priester, Uitlander of Vreemdeling, woont, die zich voor den Bisschop van dat Bisdóm, of zijne Gedeputeerden niet vertoont hebbende, om door sommige van haar geëxamineert en geadmitteert te worden, op zich neemt het Preek-ampt, of de Sacramenten in gemelde Parochien te bedienen?

12. *Artijkel.*

Of'er ook binnen uwe Parochien een Priester, of eendie zich voor een Paap uitgeeft, woont, of daar nu en dan komt, dewelke niet vlijtig ter Kerke gaat, om de Mis of het preeken te hooren, maar dat hy zich daar van daan houdt, of andere perzoonen door zijn exempel, of woorden, de lust beneemt, van aldaar te verschynen? Dat men dan de namen en toenamen van zoodanige opgeve, en daar suffisante notitie van houde.

13. *Artijkel.*

Of'er ook eenige getrouwde Priesters zijn, die haar zelve voor Papen uitgeven, eenige Conventiculen of by-een-komsten houdende met de gene, die van haar bediening of secte zijn, om eenige leere of costume aan den dag te brengen, die volgens de Wetten en loflyke Ordinantien van dit Rijk niet toegelaten worden; dan of eenige onder haar ergens na toe gaan, om eenige secrete brieven, sermoenen, spelen &c. aan te hooren, of by te woonen, 't welk de Wetten van dit Rijk uitdrukkelijk verbieden?

14. *Artijkel.*

Of'er ook eenige onder haar zijn, die

doorgaans kyven, schelden, of twist onder haar Parochie-Kerken zaaijen, uitgaan om vogelen te schieten, of te jagen, of haar tijd onnuttelijk verkwisten; of die hoereeren, overspel bedryven, haar dronken drinken, vloeken, twéeren, God of sijne Heiligen lasteren, een ongechikt of ongerégeld leven voeren; of die door Simonie, of eenige andere onwettelyke en godlooze middelen tot hare promotie of bedieninge geraakt zijn?

15. *Artijkel.*

Of zy, en ieder een van haar, het volk, na haar uiterste vermogen, altijd tot ruste en eendracht, tot het gehoorzamen van de Koning, Koninginne, en hare Dienaren, hebben vermaant, allerlei oproer en muiterij, midsgaders alle onwettelyke t'zamenrottinge geweest, en het volk weldadigheid en goede ordre aangeraden: Vaders en Moeders, School-meefters en Opzienders van de jeugt belaft goede discipline t'onderhouden, en haar in alle deugt en godzaligheid t'onderwyzen, ter eeren van God en dit Rijk; en toegezien hebben, dat zyeenige eerlyke handteeringe of neringe by der hand namen, waar mede zy haar zouden kunnen generen?

16. *Artijkel.*

Of zy, en ieder onder haar, weltoezien, dat niemand het H. Sacrament des Altaars ontfange, die zy weten, of vermoeden te zijn een lasteraar daar van, of van eenig ander Artijkel van het Catholijk Geloof; of die in leere of leven zich zeer kwalijk aanstelt; die zijn Even-naaften verdruke of kwaad doet, zonder daar over boete, verzoeninge of satisfactie gedaan te hebben?

17. *Artijkel.*

Of zy, of iemand onder haar, uit haar eigen autoriteit, iemand in haar Kerk hebben laten preken, die daar toe niet en is geautoriseert, noch aangenomen, of zoodanige hebben afgelagen, die daar toe wet-

telijk gelicentieert zijn; en of zy, of iemand onder haar, geautoriseert zijnde, gewoon zijn te preken, of ten minsten bezorgen, dat het van een bekwaam, en daar toe wettelijk beroepen perzoon geschiede, volgens de Ordinantie van dit Rijk?

18. *Artijkel.*

Of zy, of iemand onder haar, zedert de Kroning van hare Majesteit, gewoon is de Mis te zeggen of te zingen, de Sacramenten, of andere Sacramenteele zaken, in het Engelste bedienen, tegens de order van dit Rijk?

19. *Artijkel.*

Of zy, of iemandt onder haar, in hare Choor-zangen, Collecten en Gebeden, gewoon zijn te bidden voor den Koning, en hare Koninklyke Majesteit, haar noemende Koning *Philippus*, en Koninginne *Maria*, volgens een zeker brief en bevel daar in onlangs wettelijk aan haar gegeven?

20. *Artijkel.*

Of zy, en ieder een van haar, hare Parochianen vlijtig aangeport, en vermaant hebben, hoe men in tijd van nood, de kinderen behoorde te doopen; en dat ook sy Parochianen haar zelven eerbiediglijk, en met aandacht van te vooren moeten bereiden, om de Sacramenten, voornaamlijk het Sacrament des Altaars, p'ontfangen, en te gebruiken; of te gaan biechten, en van des Priesters hand de weldaad van absolutie te bekomen, volgens het loflijk gebruik dezes Rijks?

21. *Artijkel.*

Of zy, en ieder van haar, zijn of hare Parochianen, by ziekte, of gebrek, vlytig bezocht, en haar na advenant het Sacrament, en de Sacramenteele dingen, hebben toegedient? En of zy ook haar vermaant hebben, zorge te dragen voor hunner zielen gezondheid; ordere te geven over het disponeren van hare tijdyke goederen; volkomen oprechte verklaringe te

doen van hare uitstaande en inkomende schulden; en dat zy hare Testamenten en uiterste Wille zoodanig maken, dat 'er, na haar dood, zoo veel als mogelijk is, geen ongemak noch onlust mach ontstaan, maar dat hare Vrouwen, Kinderen en Bloedvrienden, een mooi stuiver mogen erven; en zy zelfs eerlijk ter Aarde bestelt worden, en alzoo een goede naam en faam mogen nalaten?

22. *Artijkel.*

Of zy, of iemand onder haar, eenige perfoonen in zijne Parochien in den Echten-taat heeft bevestigd, al eer dat op dry byzondere Zondagen, of Heilige dagen, de Geboden zijn gegaan; of zonder dat hem te vooren bekend is, dat de Geboden door den Priester van een ander Parochie, (zoo iemand der gener, die trouwen zullen, van een ander Parochie zijn mochte) zijn afgelezen? En of zy ook in het solemnizeren van dit Sacrament des Houwelijks, alsook van alle andere Sacramenten der Kerke, d'oude en loflijke gewoonte der Kerke, zonder daar in eenige veranderinge altoos te maken, onderhouden hebben?

23. *Artijkel.*

Of zy, en ieder een onder haar, op Zondagen, en onder den Dienft gewoon zijn het volk voor te dragen, en bekend te maken alle Heilige en Vast-dagen, gelijk als men voor dezen op een godvruchtige en loflike wijze in de daar aan volgende week plach te doen? En of zy ook zelfs gemelde Heilige dagen en Vast-dagen vieren en onderhouden?

24. *Artijkel.*

Of de Parochiaan, of Priester, zijn Capel en Woonhuis na behooren laat repareren; en zoo ze komen te vervallen, of hy jaarlijks het vijfde deel van zijn bezoldinge daar aan besteed, tot dat ze wederom geheel en al gerepareert zijn; komende niet alleen hier in, maar ook in

in alle andere zaken, zijn plicht na, waar toe hem de Wet verbind, als mede om aan andere perſoonen zijn mildadigheid te bewyzen?

25. *Artijkel.*

Of'er ook iemand eenige Kerk bedient, of de Sacramenten uitdeelt, daar hy geen Prieſter is? En of ook iemand de plaats of ampt van een Parochiaan, Prieſter of Vicaris, of eenige beneficie of geeftlyke promotie (d'inkomſten daar van na zich trekkende) aanneemt en zich toe-eigent, zonder daar toe wettelijk geadmiteert te zijn?

26. *Artijkel.*

Of zy, en ieder een onder haar, op zijn Prieſters gekleed gaat, hebbende zijn baert en de kruin van het hoofd getchooren; dan of iemand onder haar het habijt van een Leek aan heeft; of zoo wanſchappen gekleed gaat, dat hy van de Leken niet lichtlyk en is t'onderſcheiden?

27. *Artijkel.*

Of zy, of iemand onder haar, veele promotien, of inkomſten, Kerkelyke bedieningen, wereldlyke dienſten, jaarlykſche Penſioenen, Landeryen &c. nu in eigendom bezitten? En hoe de namen daar van zijn, en waar ter plaatze gelegen; gevende daar volkomen bericht van?

28. *Artijkel.*

Of zoodanige, die eigen Kerken of Capellen hebben, of huizen daar aan behorende, op het repareren daar van wel letten, en in alles, dat zy verrichten, aalmoefen uitdeelen &c. gelijk als zy, volgens de Wet en goede order, ſchuldig zijn te doen?

29. *Artijkel.*

Of zoodanige, die met onmin, of onluſt, en tegen d'oude order en gewoonte, van de Catholyke Kerk beveſtigt zijn geweest, of onwetelyk, na de nu jongſtingevoerde manier, getrouwt zijnde, met den

Gouverneur noch niet verzoent of van hem geadmiteert, binnen eenige Kerk of plaats van deze Stad, of dit Biſdom de Mis of Dienſt gedaan hebben.

30. *Artijkel.*

Of een Parochiaan, Prieſter of Vicaris, in Kerkelyke bedieninge zynde, en inkomſten hebbende, de zelve uitzet, buiten weten, en conzent van den Gouverneur, inzonderheid voor ettelijke jaren, of op zulke conditien, hoedanigheid en wyze, dat het tot groot nadeel van de Kerk, of van hem die aldaar een geeftelyke bediening heeft, en voornamelyk hem zuccederen zal, ſtrekt?

31. *Artijkel.*

Of'er een Preek-Heer, Vicaris, Parochiaan, of Prieſter zy, die zig met kopen en verkopen, als een Koopman, bezig houd; of geld op woeker doet; of het zelve om vuil gewin uitzet; tot merkelyk opſpraak van het Prieſterdom?

32. *Artijkel.*

Of zy, of iemand van haar, zwaard, ponjaarden of eenig ander geweer draagt, op onbhorelyke en ongevoegelyke tyden en plaatzen?

33. *Artijkel.*

Of een Prieſter of geeftelyk Perzoon den Doop, die aan hem wettelyk te voeren is bedient, vernieuwt, of eenig nieuw formulier gepractizeert of ingevolgt heeft, ſtrydende tegens de order van de Catholyke Kerk?

34. *Artijkel.*

Of de Prieſter, Vicaris of Parochiaan, volgens de Wet, alle drie maanden, op een zekere zolemne dag, of op andere tyden, te weten, op een Zondag; of op Hoogtyden (als wanneer die van de Parochie, door Ordre van de Kerk by den

anderen vergaderen) hy zelfs, of iemand anders daar toe bekwaam, in d'algemene Taal, aan het Volk duidelijk, oprechtelijk en vruchtbaarlijk de Artykelen van het Catholijk Geloof, de tien Geboden in d'oude Wet, en de twee Geboden van het Euangelium, of de nieuwe Wet; te weten, van God, en onzen evennaasten van herten lief te hebben; de zeven werken van Barmhertigheid; de zeven doodelijke zonden, met het gene daar uit spruit; de zeven hoofd-deugden, en de zeven Sacramenten der Kerke, uitlegge en verklare.

35. Artikel.

Of alle Priesters, die een bediening hebben, bevruchte Vrouwen binnen haar wyk vermanen, om te komen Biegten, het Sacrament t'ontfangen, inzonderheid als zy op haar uiterste gaan, en water by der hand te hebben, om het kind des noot zijnde, te Dopen?

36. Artikel.

Of gehuurde Priesters, in alle delen, haren Preek-Heer of Vicaris wyzelijk en fatzoenelijk bejegenen; een Eed doende van de Wet, de Kerkelijke inzettingen, ordinantien en loffelike gewoonten dies aangaande, te zullen nakomen?

37. Artikel.

Of eenig Parochiaan, Vicaris, &c. zekere Kerkelijke bediening hebbende, iets van het gene tot haar Kerk, Beneficie of Promotie behoort, vervreemd hebben; wat het is, en wie haar daartoe verlos gegeven heeft?

No. 16.

Een adresse van het Lager-Huis
in het Parlement aan het Hooger.

Ex M. S. Col. Cor. C. Cant.
Zeer eerwaardige Vaders in Christo, wy, de Geestelijkheid van de Provincie van Cantelberg, in het Lager-Huis, bidden uwe H. A. zeer ootmoediglijk, dat voor zoo veel aangaat de Submissie en Order der

Landen en bezittingen, die aan verscheiden Bisschoppen, Cathedrale Kerken; en aan de onlangs onderdrukte Kloosters, Prioriteiten, Collegien, vrye Capellen, en andere Kerken binnen dit Ryk, certyds behoorden, en nu in de bezittinge zijn van Wereldze Heeren, dat het uwe H. A., volgens uwe discretie, gelieve te voorzien en te verzorgen, dat, volgens dit ons verzoek schrift; niets geratificeert werde, 't welk eenig Bisschop of geestelijk Perzoon, of hare Successeurs schadelijk mocht zijn, om, of van wege eenige Acte, recht, eigendom of interest, welke by de Wetten van dit Ryk, alrede opgekomen zijn, of hier na haar, of de hare, of hare nakomelingen mochten overkomen, van wege zekere Landen, vastigheden, jaarlijkze inkomsten, portien, tienden, renten, leen-goederen, of andere erffenissen, die gemelde Bisschoppen, of andere geestelijke Perzonen, uit kracht van het recht hunner Kerken, als andersins, eertyds toekwamen; maar dat zy, en een ieder van haar, mitsgaders hare Successeurs of Nakomelingen, het zelve recht, eigendom en interest, volgens de voornoemde Wetten, vry en veilig mogen behouden, en bezitten.

Hier nevens, alzoo het Plakkaat, in het eerste jaar van Edward de VI., uitgegeven tot dempinge van alle Collegien, &c. een zeker voorwaarde behelst, van wege d'opgevinge daar van, dat men in verscheiden plaatzen van dit Rijk zekere Schoolen en Gods-Huizen zou gesticht hebben tot opkwekinge van de jeugt, in goede zeden en geleertheid; en tot beter onderhond van de Armen; en dat ook andere werken van liefde, tot nut van het gemene best, in het werk zoudengesteld worden, die tot noch toe niet geschied zijn, na den inhoud van het voornoemde Plakkaat; zoo zal het dan uwe H. A. gelieven, hare Koninklijke Majesteit, den Koning en Koninginne; mitsgaders den Heer Carinaal indachtig te maken, dat

zy

zy toch hare speciale gedachten laten gaan , over de behorelijke uitvoering van het bovenverhaalde , en dat zulks wel te eerder mocht geschieden , op dat de Kerk van *Engeland* , die voor dezen met Landen en bezittingen , heerlijk begiftigt is geweest , wederom op haar verhaal mag komen , van wegen de merkelyke schade dieze geleden heeft .

Het zal hare H. A. gelieven , met toestemminge van de Heeren van het Huis der Gemeente , in dit Parlement vergadert , en , volgens hare autoriteit , te vernietigen het Plakkaat van *Mortmain* , gemaakt in het zevende jaar van *Edward de I.* , anderszints genoemd , *de Religiozis , van de geestelyke Perzonen* , en het Plakkaat dies aangaande gemaakt , in het 15. jaar van Koning *Richard de II.* , nevens alle andere Plakkaten , daar van certyds gemaakt . Nadien dan tienden , en geschenken tot alle tyden , tot onderhoud van de Dienaren der Kerke , ingesteld en geordineert zijn geweest , ten aanzien van haar dienst , welke , gelijk alsze noch door geen Leek uitgevoert kan worden , zoo is het ook niet billijk noch behorelijk , dat hyze zou bezitten : dat alle eigendommen in de handen van eenig Leek , of Leken , nu rustende , als ook de eigendommen tot eenig ander wereldlijk gebruik , als tot onderhoud van de Dienaren der Kerke , van d'Academien en andere Schoulen gemaakt , door gelijke autoriteit van het Parlement , afgeschafft mogen worden , en de Kerken wederom gebracht , tot zulken stand alsze te voren waren , al eer deze eigendommen of toeëigeningen opkwamen . Hierom willen wy uwe H. A. ootmoediglich gebeden hebben , zerieuzelyk te considereren , hoe dat in zekere Hooft-Kerken van dit Rijk , de Landen en bezittingen van inkomsten , nu onlangs eerst haar zijn ontnomen , en gegeven aan zekere private , of gemeene Perzonen , om te gebruiken ; en in plaats daar van zijn Beneficiën van merkelyke waardy , de Hooft-

Kerken toegeëigent , daar gemelde inkomsten van af hingen ; en dat tot geen klein verval der gemelde Hooft-Kerken , en van de Beneficiën en Herbergzaamheid , daar in geoeffent .

Wyders , Eerwaardige Vaders , bespeurende uwen Godvruchtigen yver , in het herstellen van de 7e heerlyke Kerk van *Engeland* , tot de vorige stand en eenvormigheid met Christi Kerke , welke nu in weinige jaren herwaarts jammerlyk besinet is geweest , met Ketteryen , verkeerde en schismatike leeringen , van boosaardige Predikanten onder het Volk in dit Rijk gezaait en uitgetroot , tot groot verlies en gevaar van vele zielen : en rekenende , dat wy van uwe H. A. herwaarts uit alle hoeken van de Provincie van *Cantelburg* geroepen zijn , om met uwe H. A. te handelen , zoo wel hier van , als van andere zaken , die den stand en gerustheid der zelve Kerke betreffen , in het stuk van leere en zeden : hebben wy derhalven , tot bevordering van dit uw' Godvruchtig werk , deze navolgende Artykelen bedacht en opgesteld , om de zelve t'overwegen , en te vergrooten , na dat het uwe H. A. wysheid voor raadzaam zal inzien . Waar in , voor zoo veel als uwe H. A. zult dunken , datter vele dingen dienden nootzakelyk verbeterd te worden ; zoo twyfelen wy niet , of uwe H. A. , ziende op Gods eere , en de goede reformatie van vele misbruiken , niet min zult arbeiden , om de zelve uit te voeren . En wy aan onze zyde zullen altyd bereidwillig zijn , om alles te doen , dat uwe H. A. wysheid oordeelen zal dienstig te zijn .

1. Voor eerst zouden wy verstaan , dat alle Perzonen , die ergens in dit Rijk , of in andere Dominien van de Koning en Koninginne , enige Ketterfche , doolende of oproerige leere gepreekt hebben , gedachvaard worden voor de gene die het rechts gebied over Kerkelyke zaken voeren . ter plaatze daar zy nu wonen ; of gebeneficeert worden ; en , na gedaan
on-

onderzoek, genoodzaakt worden, om zoodanige leere in alle plaatzen, daar zy ze gepredikt hebben, in het openbaar te herroepen, zoo niet, of men dan hier in tegens haar zal procederen, volgens de Canons en inzettingen der Kerke, in zulken geval gebruikbaar?

2. Dat het vergiftig Boek van *Thomas Cranmer*, onlangsgeweest Aards-Bischop van *Cantelberg*, gemaakt tegen dat H. Sacrament des Altaars, en het scheurzuchtig Boek, genoemd het *Communie-Boek*, en het Boek van Predikanten der Kerken te ordineren; altemaal verdachte Overzettingen van het Oude en Nieuwe Testament, d'Auteurs, waar van verhaalt worden in een zeker Plakkaat, uitgegeven in het Jaar van Koning *Henrik* de achtste, en alle andere Boeken, zoo in het Latijn als Engelsch, waar in eenige ketterfche, doolende en lasterlijke leere staat, mogen over dit gantsche Rijk uitgerooit en verbrand worden; en dat men over al een gebod laat uitgaan, dat al wie diergelijke Boeken heeft, de zelve zal moeten brengen op een zekeren dag, by den Opziender van die plaats, daar de Boeken gevonden worden, of dat men hem anders voor een Voorstander van die leere zal houden. En dat het ieder Bischop, en andere, die het Rechts-gebied over Kerklyke zaken voeren, vry zal staan, om van tijd tot tijd na dese Boeken naauw onderzoek te doen, en den eigenaars en bezitters t'ontnemen, tot het bovengemelde einde.

3. En dat men, om zoodanige Boeken te beter te kunnen uitroijen, van stonden aan ordinere, dat'er in dit Koninkrijk zoodanige Boeken niet en mogen werden gedrukt, uitgegeven, verkocht, of van buiten herwaarts ingevoerd; op sware boete en straffe der gener, die zulks zullen derven bestaan.

4. En op dat de Bischoppen, en andere daar toe geautoriseert, zulks te spoediger mogen uitvoeren, en d'Auteurs van alle diergelijke schadelijke leere supprimeren;

zoo is onze begeerte, dat de Plakkaten, in het vijfde Jaar van *Richard* de tweede, in het tweede jaar van *Henrik* de vierde, en in het tweede Jaar van *Henrik* de vijfde, gemaakt tegens *Ketters*, *Lollards* en valsche Predikanten, door uw vlytig verfoekbede by den Koning, wederom effect mogen sorteren na uw welgevallen. En in het algemeen, dat alle Bischoppen, die over Kerklyke zaken gestelt zijn, haar voorige macht en autoriteit over *Ketters*, Scheurmakers, en Voorstanders van zoodanige leere, wederom in het werk zo mogen stellen, gelyk als sy in 't eerste Jaar van Koning *Henrik* de achtste, daar toe volmacht hadden.

5. En om het bovenverhaalde, van wegen de bywooninge der gebeneficeerde personen in hare bedieninge te beter uit te voeren, dat derhalven de Plakkaten, gemaakt in het eenentwintigste Jaar van *Henrik* de achtste, gedoogende meerderheid van beneficien, en d'absentie van gebeneficeerde personen, (waar door vele Priesters en Capellanen te vrymoediger worden, om haar zelve van hare bedieningen te absentereen, meer als ooit de Canonyke Wetten, en alle andere Plakkaten dies aangaande toelieten) afgeschafft en vernietigt mogen worden; en dat de Bischoppen, en andere geautorizeerde, volmacht mogen hebben, om alle gebeneficeerde personen, styp by hare bedieningeff doen blyven, gelyk als zy voor het maken van gemelde Plakkaten mochten doen.

6. Dat ook de geautorizeerde over Kerklyke zaken mogen omgaan, om alle Geestlyke Ampt-kopende Perzoonen te straffen, waar van men weinig gedagt heeft, dat het getal in dit Koninkrijk zoo groot was. En dat niet alleen de Proponenten, maar ook gebeneficeerde of beroepene personen, en alle Voorstanders van zoodanige t'samenrottingen gestraft mogen worden; over zulks dunkt het ons raadzaam, dat'er geordineert wierde, dat die een beroep of bediening hebben, daar van verstecken zouden blyven, zoo lang als zy

leven, volgens de Kerklyke Infettingen van dit Rijk.

7. Dat de Kerke van Engeland haar oude vryheid, macht en autoriteit, wederom mach bekomen; volgens het Artykel van de groote Charter, of Open Brief, genoemt *Charta Magna*; of ten minften op zoodanige wyze, als het was in het eerste Jaar van *Henrik* de achtste; en voor zoo veel dit Artykel aangaat, zoo is ons verzoek, dat hare H. A. haar nevens ons by hare Koninklyke Majesteiten, en den Heer President van het Parlement, voor ootmoedige Supplianten gelieven in te stellen, dat d'onverdraaglyke lasten der Eerstelingen, Tienden, en Subsidie-penningen afgeschafft mogen werden; en al wat hare H. A. tot bevordering van deze Supplicatie dienflig mochten oordeelen, daar zullen wy ons graag na schikken.

8. Dat de goederen, noch perzoonen van eenig Bisschop, of Geestelyk persoon, voortaan ergens over arrestabel mogen zijn, maar dat zulks voor af verboden werde; en dat het hare Koninklyke Majesteiten gelieve de Wereldlyke Rechters te belasten, om alle byzondere Artykelen dies aangaande uit te leggen, en duidelyk te verklaren.

9. Dat de Ordinantien der Opzienders niet ten onrecht geduidt mogen worden, maar zoo verstaan, als de woorden in de zelve Ordinantien eigentlyk in hebben.

Dat het Plakkaat van d'onderwerpinge der Geestelykheid, gemaakt in het vijftiengste Jaar van Koning *Henrik* de achtste, en alle andere Plakkatzen, gemaakt gedurende de laatste scheuringen, tot afschaffing van de Privilegien en Jurisdictionen der Kerke, van het eerste Jaar af van Koning *Henrik* de achtste) herroepen mogen worden; en de Kerk in haar geheel herstelt.

11. Dat ook het Plakkaat, gemaakt tegen het vinden van groote Paerden by Kerkelyke perzoonen; insgelijks ingetrokken mach worden.

II. Deel.

12. Dat Woekeraars, volgens de Wetten van het Land, gestraft mogen worden als voor dezen.

13. Dat de gene, die aan een Priester, of iemand anders, die in Kerken dienst is, en beroopen, zijn handen slaat, volgens de Canonijke Wetten, gestraft mach worden, gelijk als men in voorleden tyden plach te doen.

14. Dat ook alle Priesters, Decanen en Onder-Decanen, nevens alle andere, die in Kerklyke bedieningen zijn, voortaan zulk een Priesterlyk gewaad zullen moeten dragen, als de hoedanigheid van ieders stand en bediening vereischt.

15. Dat men getrouwde Priesters dwingen mach hare Byzuiten, die zy voor hare Huisvrouwen aan namen, te verlaten.

16. Dat men een Ordinantie make, van de Jeugt in goede discipline en deugden op te brengen; en dat de School-meesters van dit Rijk Ledematen van de Catholijke Kerk moeten zijn, en dat alle andere, die of Sacramentarisen, of Ketters, of anderzins criminele perzonen zijn, afgezet worden.

17. Dat ook alle vrye en speciale plaatsen van nu af terstond onder de jurisdictie van dien Aards-Bisschop, Bisschop of Opper-Diacon mogen blijven, binnen welkers byzonder Bisdome of Opper-Diaconschap dezelve nu gestelt worden, of gelegen zijn. En nademaal dat aan verscheide Wereltze Perzonen, om dat zy onlangs zekere Kloosters en vrye plaatzen, door hare open brieven, of anderzins, bekomen hebben, Kerkelyke jurisdictie in dezelve plaatzen is toegestaan; dat voortaan de voornoemde jurisdictie op den Aarts-Bisschop, of Bisschop, of Opper-diacon, onder wiens Bisdome of Aarts-Diaconschap dezelve nu gelegen is, mag vervallen.

18. Nademaal d'Officier van *Lonnen*, uit kracht van een gebod gemaakt in het Jaar van *Henrik* de VIII. zig zelve de recognitie van d'oorzaken der Tienden in

Lonnen toege-eigent heeft; dat nu hier na de zelve recognitie en jurisdictie t'eenmaal achter blyve, en den Bisschop van *Lonnen*, die aldaar het Rechts-gebied over Kerkelyke zaken voert, voort opgedragen werde.

19. Dat de Tienden voortaan, volgens de Canonijke Wetten, betaalt mogen worden.

20. Dat de Landen en plaatzen, tot de Kloosters eigentlijk behoorende, welke ten tijde hunner afschaffinge, vry waren van den Tienden Penning te betalen, zekere Parochien nu toegewezen mogen worden, en gehouden zijn gelijke Tienden aldaar te betalen, als andere Parochianen doen.

21. Dat men wel scherpelijk belaste, dat de Kapellen, die over al in het Rijk merklijk vervallen zijn, van tijd tot tijd behoortlijk gerepareert en opgemaakt worden, van de gene die, volgens de Wet, daar toe verplicht zijn; doch voornaamlijk zoodanige, die in handen van de Koning en Koninginne zijn; en dat d'Opzienders daar van, by gelegentheid, zo wel van der zelve verval, als van alle andere Parochien, Vicarien, en andere Kerkelijke Bedieningen, daar over wettelijk mogen procederen.

22. Dat men ordere stelde, om alle Priesters, en loon-trekkende Geestelijke perzoonen, spoediger te betalen, zonder dat zy daar over langwijlige processen of onkosten behoeven te doen.

23. Dat men de betalinge van perzonele Tienden in Steden, op Dorpen, en elders, ordinerre, volgens het gebruik in het een-en-twintigste Jaar van *Henrik* de achtste.

24. Dat onlangs getroude Priesters (weigerende met de Ordre, daar zy van zijn, haar te verzoenen, en willende tot den Dienst wederom aangenomen worden) een zeker byzondere straffe mogen ontvangen; waar door zy, als atvallige, van andere mogen worden onderscheiden.

25. Dat Geestlijke Dochters, die getrouwt zijn, niet langer in dien Echten Staat mogen blyven.

26. Dat in Echt-scheidingen, die van tafel en bed geschied zijn, bezorgt worde, dat het onschuldige wijf zoodanige Landen en Goederen mach behouden, die haar voor den Trouw toekwamen, of die t'eeniger tijd onder den Echten-staat haar toevielen; en dat de man, om zijn eigen schuld van haar afgezet zijnde, met gemelde Landen en Goederen zich niet en mach bemoeijen, ten zy dat zijn wijf met hem verzoent zy

27. Dat alle Toezienders van Kerken en Kapellen, rekenenschap zullen moeten geven aan de gene, die over haar te gebieden hebben: en in geval van weigering, dat zy dan haar daar toe mogen dwingen.

28. Dat alle Kerklijke perzoonen, die eenige Cathedrale, of andere Kerken, onlangs, uit haar eigen licht vaerdig hoofd, geschonden hebben, gedwongen mogen worden, alles tot een stuk toe te restituieren, en daar en boven wederom op te bouwen, al wat zy onder de voet gemeten hebben.

No. 17.

Een Bulle, of Macht-Brief van de Paus, waar in hy den Cardinaal Beaton, Aards-Bisschop van *St. Andries*, tot Legatus à latere, of Gedeputeerde van d'Apostolische Stoel, in het Koninkrijk van Schotland bevestigt.

Het Origineel.

Paulus Bisschop, Dienaar van Gods Dienaren, aan onzen beminden Zoon David, genoemd Cardinaal en Aards-Bisschop van St. Andries, by onzen zeer beminden Dochter in Christus Maria, de Doorluchtige Koninginne der Schotten, en aan onze Gedeputeerden van d'Apostolische Stoel in 't gantsche Rijk van Schotland, midsgaders alle Proventien, Steden, Landen, Kasteelen en Plaatzen, gemelde Koninginne Maria middelijk of onmiddelijk onderworpen, grootenis en Apostolische zegen.

Uit het Latijn vertaalt.

Es Charta phylac. Régis.

Hoevel dat ons de volmacht van boven is aanbevolen, en dat wy, door de bestieringe van Gods goetheid, zorge dragen voor de gantsche kudde des Heeren; konnende echter niet boven ons Menschelijk vermogen gaan, en conziderende dat wy ieder zaak, rakende de bedieninge van d'Apostolische Stoel, niet en kunnen verrichten; zoo is het dat wy zomtjds zommige, en voornaamelijk de Cardinalen van de H. Roomze Kerke aannemen, om nevens ons zorge te dragen; op dat zy onze plaats bekleedende, en met haar loffelike medewerkinge de zwaarte van onzen last verlichtende, wy te gemakkelijker en krachtiger, door Gods genade, den dienst ons toevertrouwt, mogen uitvoeren. By ons zelve, dan overdenkende, datter veele zaken zullen voorvallen, waar over het dienstig en nodig zal zijn, en voor al over die de cere, achtbaarheid en staat van de Christelijke Republike en van de H. Apostolische Stoel aangaan, om met onze zeer geliefde Dochter in Christo *Maria*, de doorlychtige Koninginne der Schotten, te verhandelen: en ons verzekert houdende dat uwe omzichtigheid, (die door de hanteringe en ondervindinge van zeer gewichtige zaken, en zonderlinge vlijt en snedigheid in het uitvoeren, nevens geen minder voorzichtigheid en scherpzinnigheid zoo opgescherpt en uitstekende is) al wat wy met die Majesteit, van onzent wegen, en uit de naam van gemelde Apostolische Stoel, mede te deelen, te verhandelen of te verrichten mochten hebben, (rakende onze eere en aanzien, en die van de voornoemde Stoel, mitsgaders de dingen die wy oordelen dat dezelve omzichtigheid behoorden toevertrout te worden,) met zulk een zorge, vlijt en schranderheid zult achtervolgen, en zorgen te vervullen, dat onze wille, (die gedurig een wakende oog houd om de kudde, onze bewaringe toevertrouwt, te beschermen en te doen aangroeyen,) haar

gewenschte doelwit zal bereyken. Hier over dan met onze eerwaardige Broeders, de Cardinalen van de H. Roomze Kerk, rijpen raad gepleegt hebbende, zoo is het dat wy uwe omzichtigheid tot een gezand van ons en d'Apostolische Stoel (by de Koninginne *Maria*, mitsgaders in het gantsche Rijk van *Schotland*, en alle Landschappen, Steden, Landen, vastigheden en plaatzen die middelijk of on-middelijk dezelve Koninginne onderworpen zijn,) maken, stellen en deputeren. Uwe omzichtigheid dan een zodanige bedieninge aandachtiglijk aannemende, laatz haar met d'uitvoeringe daar van zodanig bekommeren, en met raad en daad zoo vlytig en neerstig toonen, dat uit uwen arbeid, door Gods genade, de gewenschte vruchten, 't welk wy hopen, mogen voortkomen: en dat gy voor uwe becommeringe en zorge, behalven de eeuwige beloninge, ook groote cere by ons en d'Apostolische Stoel moogt inleggen. Wy dan, op dat deze verwachte vruchten te vroeger haar mochten vertoonen, en gy u zelve (by de Perzonen van het Rijk, en van de Landschappen, Steden, Landen &c. mitsgaders by de geene die met u gedurig verkeren en uw' disch-genoten zijn, waar zy ook van daan mochten wezen of woonen, u gedienschtig zijnde,) aanvallig moogt toonen: zoo geven wy dan uwe omzichtigheid en discretie volmacht, om te determineren van Houwelijken, beneficien, Kerkelijke, Geestelijke, en ook Wereldze zaaken, (voor zoo veel als ze aan het Pleydooy-Hof der Kerke eenigzins vast zijn, of wat naam datze ook dragen: ook van hoedanige Rechters en gedeputeerden, al warenze door ons en de Apostolische Stoel, of cenige andere Cardinalen en Rechters voorgedragen:) die voor een tijd opgeschort zijn geweest, of, gedurende het voornoemde gezandschap nesch opgeschort mochten werden: en dat zommierlijk, eenvoudig en recht uit, zonder cenige Committe altoos of ver-

beelding van vonnis; maar ziende alleen op de enkele waarheid van de daad, af te doen; en ook om, uit kracht van deze Bulle, Perzonen te mogen citeren of dagen, opschorten, vast zetten en executeren: ook om Kerkelijke censuren, straffen en geld-boeten te mogen opleggen en oeffenen, matigen en afvorderen na uw' eigen goeddunken, of van de geene die gy daar toe mogt ordineren. Omtwist zaken t'aanhoren, t'onderzoeken, en daar over een uitspraak te geven, schoon datze door ons of andere Perzonen van Apostolische autoriteit afgezonden mochten zijn; en ook andere zaken voor wien datze ook mochten dienen, als het u gelieft, voor u te doen komen: en ook anderen enkel op te dragen, en ook om tegen allerley zententien, Rechtszaken, Contracten en injurien, op uw' woord, de beneficie van restitutie in het geheel, of vergoedinge te mogen verlenen. Het ampt van brieven te bestellen, allerlei bequame Perzonen op te dragen, na dat van haar den eed, op gewoonlijke wyze, is afgenomen: en om die brieve-bestellers en Notarissen in haar ampt te bevestigen, volgens het formulier in het *quintern* van d'Apostolische *Cancellery* beschreven. Om van zekere Perzonen te mogen *Ridders*, *Graven* &c. maken, en om andere die bekwaam zijn om te studeren in de Theologie, Medicine, of Rechtsgeleertheid &c. dezelve dan te promoveren in d'Academien tot den allerhoogsten trap van gemelde faculteiten, en te vereeren met zonderlinge privilegien, vryheden, rechten, immuniteiten, of on-belastheden en indulgentien &c. volgens de ceremonien en gewoonten in zulken geval gebruikelijk. Dat een Perzoon in zijn zestiende jaar gaande Onder-Deken, in zijn achtende Deken, en in zijn een en twintigste, al is het dat hy van wegen de Kerkelijke beneficien die hy heeft, vry wat belemmert is geweest, tot de Bischoplijke orders beroepen mag worden: en dat zoo wel

zodanig een Perzoon, als alle andere die van wettelijke jaren zijn, en insgelijks belemmert, willende gepromoveert worden tot alle geestelijke orders, en dat buiten de tijd van Rechts-wegen gestelt, dat dan dezelve Perzonen op andere Cardinalen, en Rechters van twist-zaken, die voor een tijd gehangen hebben, of gedurende en voornoemde gezantschap daar noch mochten komen te hangen, en dat beknopelijk, eenvoudig en recht uit, zonder geraas en schijn van vonnis te geven, de waarheid van de daad alleenlijk ingezien hebbende, af te doen; ook perzonen en zaken te mogen dagvaarden, en opschorten, en byleggen, en uitvoeren; en dat onder Kerkelijke censuren en straffen, en ook geld-boeten, die gy, na uw' welgevallen, zult mogen matigen, afvorderen, opleggen, t'zy zelfs, of door iemand anders; ook omtwistzaken t'aanhoren, onderzoeken en af te doen; en ook andere zaken, schoon datze door ons of andere, uit autoriteit van d'Apostolische Stoel, afgezonden mochten zijn: mitsgaders om andere twistzaken, voor wien datze ook mochten dienen, voor u te doen komen, zoo het u gelieft, en ook die aan anderen eenvoudiglijk te bevelen; en om tegen allerley vonnissen, rechts zaken, contracten, en verkortingen, met uw' eigen mond, de beneficie van herstellinge in het geheel te vergonnen. Het ampt van brieven te bestellen, te mogen begeven aan Perzonen daar toe bekwaam, haarden eed, na gewoonlijke wyze, afgenomen hebbende: en die brief-bestellers, als ook Notarissen in haar dienst te bevestigen, volgens het formulier in d'Apostolische *Cancellery* beschreven: ook om *Ridders*, *Graven*, *Poëten*, *Licentiaten*, *Dofforen* in beide Regten, als in de Medicine en Godgeleertheid, en ook in andere faculteiten, te mogen zetten en bevestigen, en tot allerley digniteiten te promoveren, en om aan haar alleen zonderlinge gratie, behoorlijke voorrechten, vryheden en privile-

legien &c. gelijk als wy en d'Apostol. Stoel aan de boven-gemelde Perzonen gewoon zijn te bewyzen : behoudens nochtans die handelingen en ceremonien , die de gepromoveerde plegen te gebruiken en te genieten ; of op wat wyze zy in het toekomstende dezelve zullen kunnen vry gebruiken en genieten , te gunnen en verlenen.

Zondagen of op H. Dagen , na dat dan de noot vereischt tot twee van gemelde orders , van die tijd af dat zy lieft willen , door een Catholijken Priester , die by de Apostolische Stoel hoog te bock staat , en daar by tegenwoordig is , evenwel nochtans wettelijk en vry gepromoveert mogen worden . En dat de geene die Kerkelijke bedieningen of andere zodanige H. Bisschoplijke orders bekomen , zoo van rechtswegen , als van wegen d'Ordinantie , funderinge , of eenige andere nootzaakelijkheid , dat zy ten aanzien daar van , tot het 7. Jaar toe van het einde des Jaars haar van rechtswegen voorgeschreven , rekenende , in het allerminste niet gehouden zijn om iemand tot zodanige orders van Dekenschap en Bisdom te vorderen en doen promoveren , zoo zy slechts onder het eerste twede jaar van het verhaalde zevende jaar , dat gemelde order van onder Dekenschap gepromoveert zijn geweest , noch daar toe van iemand door eenige autoriteit tegen haar dank gedwongen mogen worden : en dat dezelve bedieningen wel een , twee , en etlijke zeven jaren lang mogen opgeschort worden en blijven hangen , daar toe van ons en de Apostolische Stoel conzent en verlofgekregen hebbende . Om ook allerley Perzonen , die in het derde of vierde lid mal-kanderen in den bloede bestaande , haar on-eerlijk mochten gedragen , of in den echten staat te buiten gegaan hebben , te mogen ontslaan , zoo zy slechts aan de dood van haar overledene huis-vrouw in het allerminste niet schuldig zijn geweest : invoegen , dat zy we-

derom mogen trouweu , en blyven in den echten-staat , die zy met den anderen wettens of onwetens hebben gesloten , met absolutie van de censuren , die zy met dat houwelijk aan te gaan mochten verdient hebben , en met de Kinderen , uit dat houwelijk geteeld , voor wettig te verklaren . Dat allerley Perzonen , zoo Kerkelijke , Wereldlijke , als Reguliere , (zoo lang als zy leven , of in de Roomze bedieninge , of in een van beide van de Kerkelijke beneficien die zy bekomen , tot op een ander tyd , hare residentie houden ; of by de studien blyven in een plaats daar dezelve doorgaans bloeit ,) de vruchten en inkomsten van alle particuliere Kerkelijke beneficien , in een bedieninge of geen bedieninge zijnde , die zy in allerley Kerken of plaatzen voor een zekere tyd mochten bekomen , al is het , als te voren verhaald , datze daar me begiftigt zijn geweest , de daggelykze uitdelingen alleenlijk uitgezondert .) vry mogen genieten , gelijk als zy met de zelve bedieninge de vruchten zouden genieten , alwaar her dat zy in de zelve Kerken of plaatzen haar Perzonele residentie hielden ; doch dat zy ondertusfchen in het allerminste niet gehouden zullen zijn , daar in te blyven , of van iemand daar toe gedwongen worden ; doch met deze voorwaarde , dat de gemelde beneficien daarom van hare behorelijke dienst niet ontbloot werden , of dat de gene wien de zorge der zielen aan bevolen is , zulks komen te verzuimen ; maar dat door vrome en bekwame Vicarissen , (wien , uit d'inkomsten van die beneficien , het gene haar nodig is , gevoegelyk zal toegedient worden ,) de dienst vlytig waargenomen werde . Alle Perzonen zullen ook een Altaar mogen hebben , het welke zy met behorelijk respect en eerbiedigheid zullen mogen omdragen op gevoegelyke en eereijke plaatzen , en zonder eenen ander daar me te verkorten : en dat zoo wanneer de voorvallen zulks mochten eiffchen , al eer de dag aankomt , doch datze

datze aan het aanbreken zy, op dat het noch haar, noch den Priester, zulks bedienende, verweten mag worden; en in geval het mocht gebeuren, dat zy na plaatzen in de Kerk, die men ondersfeld verboden te zijn, nã toe komente wyken, dat zy dan de deuren voor haar geslōten, en d'uitgebanne, en verbodene hebbende doen uitgaan, de Klokken niet luidende, en zelfs binnen 's monds, by aldien dat de geestelijke met eenen tot de Order van Ouderlingschap gepromoveert zijn geweest, of door een eigen of andere Priester de Mis en andere Godsdienstigheden, daar zy zelfs en hare dienstboden en Huisgenoten by zijn, vieren, of doen vieren; zoo zy slechts zelfs en d'andere van dat verbod geen oorzaak zijn, of dat het gebeure, dat zulks haar of d'andere niet speciaalijk verboden is: met deze voorwaarde ook, dat zy voor het vieren of doen vieren daar van zulks zelden toeflaan; nadeemaal het niet en voegt, dat zulks in de duistere nacht, maar by het licht en overdag geschiede, dewyl dat onze Heer Jesus Christus de Zone Gods, diede glans en luister is van het eeuwige licht. Wy geven ook aan alle Perzonen vryheid en verlos, om bekwame Biegt-Vaders te mogen verkiezen; om haar allen en ieder van haar, volgens het Formulier in het kwintern van gemelde Caneellery aangetekent, te mogen abzolucie geven; mitsgaders ook aan alle Geestelijke en Wereldlijke Perzonen, zoo lang als zy leven, en zoo dikmaals als het haar gelieft, om by haar zelven of met een Ouderling of Klerk, met haar medegezel of goebekende, de Canonike uren by dag en by nacht, als ook andere diensten, volgens het gebruik, en de gewoonte van de Roomze Kerk, en ook na de costume van het Brevier, onlangsgedrukt, te mogen opzeggen, doch buiten de Choor der Kerke; en dat zyze tot geen ander gebruik, als tot het verhaalde behoeven t'onderhouden, of in het allerminste gedwongen worden, al waar

het ook ten opzicht van de beneficien daar door verworpen. Dat ook ieder Priester of Geestelijk Perzoon de Sacramenten zal mogen bedienen, behoudens altyd het recht in alles van de Parochiale, of een ander Kerke. Dat ook alle eerelijke Vrouwen, alle Kloosters en Huizen van alle Devotarise Vrouwen afgezondert, of niet afgezondert, van een Regulier leven, met zekere ook eerelijke bedaaide Vrouwen, en met toestemminge der gener die over gemelde Kloosters en Huizen gesteld zijn, uit devotie mogen gaan bezoeken, zo zy slechts in de zelve niet en vernachten. Wy geven ook aan de Regenten der Parochiale Kerke, en van alle Geestelijke beneficien, als ook aan Curateurs volmacht, om zoo Vrouwen als Mannen, in een Parochie, hare zonden en misdaden te vergeven, in zulke gevallen als de opzienders of voorgeden van plaatzen van haar rechtswegen of gewoontes halven, of anderzins mogen doen, ten ware datze aan d'Apostolische Stoel waren beruende, en dat zy ook alle geloften, die zy voor een tyt gedaan hebben, behalven die voor d'Apostolische Stoel worden bewaard, om andere werken van Godvruchtigheid mogen verwisselen. Dat ook alle Perzonen van beide geslachten, Wereldlijke, Geestelijke, Religieuze, en die van de Order der Bedelaars zijn, en met een brandende yver van devotie ontfeken zijnde, het Graf onzes Heeren, of andere geheiligde bedepaatzen, in eigen Perzoon begeren te gaan bezoeken, dat haar zulks vry staat te doen, tegen alle verboden van d'Apostolische Stoel. Dat ook de zieken op zodanige plaazen, daar men geen Oly gebruikt, Boter en Kaas, en ook Vleesch, volgens den raad van den Doctor, vry mogen gebruiken; om ook allerlei Eedente mogen afvorderen, en ook, nã uw' goeddunken, eenvoudiglijk daar van t'ontslaan, zoo slechts iemand daar geen groote schade by kome te lyden; mitsgaders om alle meinedige te mogen vry keuren, tot hare vorige staat, eere, naam,

en faam ten vollen herstellen, en om alle onbekwaamheid en schandvlek, over het verhaalde begaan, te mogen vernietigen en uitwiffchen; om alle perzoonen, die met sprong, of steels-gewyze, tot eenige H. Orders zijn gepromoveert, van de bedrevene mislagen te abfolveren; of zoo zy tot eenige andere Orders niet en zijn gepromoveert geweest, dan haar wettelijk te mogen laten promoveren. Om van alle perzoonen (die haar met de zonde van Kerk-rovery hebben bezoetelt, terwijl zy noch in eenigerlei bedieningen of Orders waren) te mogen dispenzieren, en haar zoo wel daar van, als van andere censuren van excommunicatie, en Kerkelyke straffen, daar over verdient, te mogen abfolveren: en om d'ongeregeltheid, die zy in het doen van de Mis, of eenige andere Diensten, mochten hebben begaan, door de vingeren te zien, zoo het slechts tot verachtinge van de Sleutels niet geschied zy, en ook om d'onbekwaamheid en oneere te mogen vernietigen, en atwiffchen, die zy by gelijke occasie, als verhaalt, haar zelyven mochten aangewreven hebben; alwaar het ook, dat zy misschien eenige beneficiën of bedieningen, daar by niet voegende, hadden verworven, en de vruchten daar van genooten, tegens d'inzettinge van Paus *Joaunes* de twee-en-twintigste, onze Predecesseur, hoogstloflijker gedachtenis: dat men evenwel haar de gemelde beneficiën wederom zal laten toekomen, mids dat zy eerst d'Apostolische Kamer, voor de vruchten onrechtvaardiglijk na haar genomen, zullen moeten voldoen.

Dat ook de gene, die Parochiale Kerken, of eenige andere Kerkelyke bedieningen, waar toe een Bisschop, of een ander Order vereischt word, meer of min een jaar lang vreedzaamlyk bezeten, en de vruchten daar van genooten hebbende, de zelve nochtans haar onthouden zijn geweest, (vermits zy door geen wettige verhinderinge tegen gehouden waren, om tot de voornoemde Order des Bisdoms gepromoveert te wor-

den, en dat zy daar nevens ook geen dispensatie daar toe bekomen hadden) nochtans daar over geen opspraak te lijden zullen hebben, maar in haar vorige bedieningen wederom bevestigd worden; na dat zy, als boven verhaalt, over de ongerechtelyk genootene vruchten, met d'Apostolische Kamer een verdrach gemaakt, en haar voldaan zullen hebben. Wy geven u ook volmacht, om alle perzoonen, die op de Geestlykheid, of Bisschoppen, reuklooslyk hare handen geslagen mochten hebben, doch zonder eenig lid nochtans aan haar lichaam verminkt, of haar de dood aangedaan te hebben, van het vonnis der excommunicatie, t welke zy daar door verbeurt hebben, te bevryen, als zulks zy met ootmoediger herten verzoeken. Als ook, om by tijden van oorlog de gene, die geweld, Kerk-rovery, dievery, of eenige andere schelmstukken bedreven hebben, na voorgaande behoorlyke satisfactie, te pardonneren; midsgaders om die hare Getyen nagelaten, en op de behoorlyke tijd niet opgezezt, of daar wat los over heen geloopt hebben; hier nevens ook alle Geestlyke perzoonen, van wat voor een Order dat zy ook zijn, dewelke om het niet dragen van hun habit, of ergens anders om, het respect en de eere van d'Apostolische Stoel geschonden hebben, daar van, als ook van den ban, en andere censuren en straffen der Kerke, die zy daarom, ja zelfs, volgens de reguliere inzettingen van hare Orders, verdient hebben, t'abfolveren. Als ook, om van allerlei ongeregeltheid, (behalven die van moedwillige doodslag, en twee-wijfchap, of van twee wijven te trouwen) te mogen absolutie geven, en alle H. en Bisschoplyke Ordres, digniteiten en Kerkelyke bedieningen, hoe veel en hoedanig dat ze ook zijn, en die by den anderen mogen bestaan, volgens de Canons der Kerke, te mogen begeben, en om alle lasteringe en opspraak, die over hare onbekwaamheid mochten ontstaan, gantsch te vernietigen. En daar en tegen, om na alle Geestlyke perzoonen

en Leken, die d'Apostolische Brieven, Requesten en Commissien, komen te vervalschen, Scheurmakers, Keters, Woekeraars; Rovers, en die aan eenige andere zonden schuldig zijn, van wat staat, stand, conditie of order dat ze zijn; te mogen vernemen, tegen haar procederen; en om dan de schuldige, na eisch der misdaden, en na dispositie van de Canonijke Wetten, en zoo als het de conscientie verantwoord kan, te mogen straffen: als ook om alle tegen-sprekers en Rebellen met de Kerklyke censuren, en andere Rechts-middelen; de citatie aan een kant stellende, in den toom te houden, en, zoo de nood mocht vereischen, de Wereldlyke Arm of Macht te hulpe roepen, of het boven verhaalde te doen in 't werk stellen: en by aldien dat zy inwards in haar gemoed kerende, hare dwalinge en mislagen komen te erkennen, ootmoedig om vergiffenis te bidden en te smeken, dan daar op haar, zoo het u zal goed dunken, van zoodanige misdaden, sententien, censuren en straffen, die zy haar zelve daar door hebben op de hals gehaalt, t'absolveren: en na voorafgaande verzoeninge met d'Apostolische Kamer, tot Orders, Ampten, Bedieningen en Kerkelyke beneficien, hoe veel, of hoedanig dat ze ook zijn, te beroepen, en in hare voorige stand en condities ten vollen te bevestigen, met wegneming en totale vernietiging van alle blaam, lastering en opspraak, die zy van wegen het boven verhaalde verdient mochten hebben: als ook over het onrechtvaardig goed van gemelde Woekeraars genomen, met d'Apostolische Kamer zoodanig een verdrach te mogen maken, dat zy geen vorder restitutie gehouden zijn te maken. Wy geven u insgelijks volmacht, om alle Kerken, Kloofsters, Capellen, Universiteiten en Collegien, H. Plaatzten, ook alle uitgezonderde, en die de zelve Apostolische Stoel onmiddelyk onderworpen zijn, te mogen visiteren, of zelts, of door andere, die gy daar toe bekwaam zult keuren, te laten geschieden; en al wat gy

dan, zo in Geestlyke als Wereldlyke zaken, bevinden zult verbetering te behoeven, nopende zoo wel het Hooft, als de Ledematen; het zelve voort te reformeren, voor zoo veel als gy, volgens Gods gebod, de H. Canons, en d'inzettinge van de zelve Regelen, dienstig en noodig zult oordeelen. Als ook, om allerlei Statuten en Ordinantien der Kerken, Universiteiten, algemeene Studien, Kloofsters, Orders en Conventen te bevestigen en t'approberen; doch voor zoo veel als ze de Kerkelyke vryheid niet om verre stooten, of de zelve verkorten, of daar tegen stryden; en om alle gebreken te vervullen, zoo daar eenige mochten ingesloopen zijn; en de zelve, zoo het u mocht goed dunken, te schikken, verbeteren, en na dat de nood zal vereischen, iets daar by te voegen. Als ook, om in onze, en d'Apostolische Stoel, zoo veel Inwoonderen, Capellanen en Notarizen, als u goed dunken zal, uit kracht van onze autoriteit, aan te nemen, en by het getal van de andere onze Inwoonderen, Capellanen, Notarizen en Conforten, in alle minnelijkheid te verzamelen: en dat zy alle, hoest voor hoest, zoodanige vordeden, voor-rechten, eer-tytlen, vordadigheden, vryheden en onbelastheden, mogen genieten en bezitten, als eenigzins in het toekomende de Notarissen van ons, en d'Apostolische Stoel zullen komen te bezitten. Als mede, om aan haar zoodanige eer-tekenen van Notarischap te bewyzen, en te doen bewyzen, de gewoonlyke Eed haar eerst afgenomen hebbende, en aan alle Kerkelyke perzoonen, ook Bisschoppen, Wereldlyke en Monniken, van beide soorten: en dat, volgens het Formulier van het quintern in de Cancellary, aan haar betuigende en gonnende zoodanige vryheid. Als ook, om door u, of andere, (of zy in eenige Kerkelyke bedieningen zijn, of niet, 't zy Wereldlyke of Geestelyke perzoonen, ook die aan d'Apostolische Stoel doorgaans vast zijn, om wat oorzaak dat het ook zy, behalven van wegen

Zijn
genc,
" en de
Tebop
" Be-
cijn-
dijfte
celt.

de * Officialen der voornoemde Stoel, die aan het Roomfche Hof actueelijk hare Amp- ten waarnemen) enkele overwijzingen ; zoo binnen als buiten het Hof van *Romen*, overgevinge van Processen en Rechts- zaken vry te mogen aannemen, en elders han- gende, voor u te doen dienen, daar over een volkomen vonnis te strijken, en ge- melde beneficien of bedieningen (hoe veel of hoedanig dat ze ook zijn, ook door de dood vacant geworden, en forterende bin- nen de palen uwer Gezandfchap, en die ten opzicht van uwe goe Bekenden, Na- buuren ; Tafel-genooten, buiten de voor- noemde palen over al vacant mochten wor- den, al is het dat ze aan het recht van de Voorftanders der Leken vast zijn, of hoe- danig ook gekwalificeert) te befteden aan bekwaame perzoonen, hoe veel of hoeda- nige Kerkelyke beneficien dat ze ook be- zitten, of verwachten, fchoon dat zy We- reldlijke of Geestelyke perzoonen zijn ; als ook, om haar te mogen voorzien van aller- lei bedieningen, zo van Mannen als Vrou- wen, van allerlei Orders der gemelde Ge- zandfchap, (welkers, te weten van Man- nen, vruchten en inkomften niet meer als twee honderd goudguldens, op de Kamer na de algemeene verminderinge, jaarlijks opbrengen) van Klooster-Voogden, en Klooster-Voogdeffen, nu en met 'ertijd vac- ant wordende; en dat zy alle zoodanige Kloosters en beneficien haar leven lang, of voor een tijd zullen mogen bezitten, en het bewind daar van hebben; invoeegen dat het haar vry mach staan, de behoorlyke en gewoone lasten daar van dragende, van der zelve overige vruchten en inkomften te disponeren en ordineren, gelijk als zy, voor een tijd de naam daar van dragende, daar van hebben konnen, en ook moeten dispo- neren en ordineren : haar echter wel fcher- pelijk verbiedende, allerlei onroerende en roerende kostelyke Goederen, Kloosters, en gemelde beneficien, te vervreemden. Dat ook alle Tafel-broeders, Geestlyke per- zoonen, die van het Capittel en Convent

II. Deel.

zijn, malkanderen, ten minften voor een zekere tijd, zullen recommanderen en aan- manen, om met den anderen te vereeni- gen, malkanderen aan te hangen, en een lichaam te worden; en om een meerder ge- tal van Canonijfken, met confent van het Capittel, te maken, en om d'achtervol- gingen van vonnissen, rechts-zaken, en censuren, die de resignerende of afstaande perzoonen op de Rota van onze Apostoli- fche Zaal hebben gehad, tot faveur der ge- ner, die ze gereftigheert of afgeftaan heb- ben, toe te laten, of te maken dat ze toe- gelaten word, en laft te geven, om tot een vorder uitvoeringe, zelis van een reële exe- cutie, tegens ieder een, ook die een Prie- fterlijke macht hebben, te procederen, en de rechte en laafte manier van Vacatie, al is 't dat daar uit allerlei generale refervatie mocht fpruiten, voor verklaart en uitgedrukt te houden, en om voor de vrugten en in- komften van die, en alle andere Geestlyke beneficien, jaarlijkse penzioenen te mogen ontfangen, doch even wel die niet boven de helft van zoodanige vruchten en inkomften bedragen; en om ook alle de vruchten, in plaats van een penzioen, of betalinge, aan de voornoemde resignerende, of afstaande perzoonen, of aan andere, daar toe be- kwaam, over te doen, zoo lang als zy, en hare Nakomelingen, van gemelde benefi- cien, die zy voor een tijd bekomen, leven : en dat op pene van cassatie, en andere Ker- kelijke straffen, fententien en censuren, die men in zoodanige voorvallen daar op plach te stellen; dat ook gemelde penzioenen op het wederkomen, inkomen, en aankomen betaalt zullen moeten worden, alzoze op behoorlyke wyze, volgens de bewilliginge der gener, die de voornoemde penzioenen te betalen hebben, niet en zijn betaalt : ook om de zelve, en andere penzioenen tot noch toe bewaart, en die tot in het toeko- mende bewaart zullen worden, midsga- ders de bewaringe der vruchten of inkom- ften, ook by consent om eenige jaren voor af te betalen, te mogen casseeren, of af-

K k

fchaf-

schaffen, en te niere doen. Wat nu uwe boven verhaalde goe Bekende &c. aangaat, die de zelve penzioenen, en de toegestemde vruchten daar van zullen mogen transporteren, of overdragen, aan wien het ook zy, door haar gespecificeert, en dat ook met deze byvoeginge, dat de gene aan wien zy overgedragen zullen worden, alle schulden der overdragers, of andere lasten en cohditien, in de zelve overdrachten gestelt, zullen moeten voldoen: en om by zoodanige vruchten, of inkomsten, deze slot-reden te stellen, dat de brieven die gy daar van zult vergonnen, voor afgevaardigde en bekent-gemaakte gerekent worden by de gene, die toegestaan hebben te zullen betalen. En dat gy de voornoemde perzoonen, (om gemelde weldadigheden en gonste, die gy haar voor een tijd mocht vergonnen, te meer te bekrachtigen) van alle Kerklyke vonnissen, censuren en straffen van excommunicatie, suspensie, en interdicitie, van rechts wegen, of by occasie om zekere redenen van iemand uitgesproken, zult mogen absolveren; en dat ze voor geheel geabsolveert gerekent zullen worden. En dat ook alle byzondere Kerkelyke beneficien, met en zonder bedieninge daar aan vast, (als ook die zy uit alle Apostolische dispensazien hebben, of verwachten, en die haar tot alles eenigzins mochten dienen, hoe veel, of hoedanig dat ze ook zijn, nevens hare vruchten en inkomsten) voor recht jaarlyksche inkomsten mogen gelden, en voor zoodanigen inhoud van dispensazien in uwe vooraf uitgedrukte Brieven gerekent zullen worden, zonder dat ze daar van, of van iets daar van behoeven te melden, of dat, om het verfwijgen daar van, de Brieven, die gy haar mocht vergonnen, geoordeelt mogen worden de censure van heimlyk ontfloolen, of vangeen kracht te zijn, onderworpen. Als om den genen, (die de Kerken, 't zy van de Wereldlyke, of Canonijke Order gaan bezoeken, en aan der zelve opbouwinge, of behoudinge en herstellinge, de behulpzame hand slaan, en

dat alleenlyk op twee Hoogrijden, zeven jaren, en zoo veel Qwadragenen, of wat minder, na dat het u zal goed dunken) van de belaste penitentien genadelijk in den Heereafslag te geven; zoodatze gedurig, of voor een tijd, na uw welgevallen, stand mogen houden. Dat ook alle perzoonen van gemelde Afgezandtschap, en de voornoemde goe Bekende &c. d'onroerende goederen van de zelve Kloosters, digniteiten, Prioorschappen, Bedieningen en Officien, (midsgaders van andere Kerkelyke Beneficien, die zy bezitten, of gedurende zoodanige Afgezandtschap, zullen komen te bezitten) zullen mogen verwisselen, verkopen, en voor een tijd lang verhuren, en aan vreemdelingen uitzetten, tot merkelyk voordeel en profyt van de Kerken, Kloosters, en Kerkelyke Beneficien, daar ze aan behooren; met deze voorwaarde, dat de penningen daar van komende, en zonnuttelijk aangeleid zijnde, aan een zeker Godshuis besteed, of een eerlyk vermogende bekwaam perzoon in bewaringe gegeven zullen worden, daar voor een obligatie van zijn eigen hand passerende, of sufficiente borgen stellende; gelijk als men in diergelijke zaken pleegt te doen. Dat ook de Canonijken van beide soorten, en van de Orders der Bedelaars, uit hare Kloosters, huizen en plaatzen, zullen mogen verhuizen, en overgaan tot die Kloosters, huizen en plaatzen, zelfs van andere Orders, die geen Bedelaars zijn, daar zy vriendelyk en beleefdelijk worden onthaalt, en ingenomen; en dat alle perzonen, die de Kerken, Kloosters en huizen van de Orders der Bedelaars, en alle Kerkelyke Beneficien, van nieuws opstichten, begifstigen, en vervallen zijnde, repareren willen, dat zy ze op eerlyke plaatzen, en daar toe bekwaam, stichten en repareren mogen; en in zoodanige geoorlofte en eerlyke stichtinge de bedieningen, die zy voor een tijd bekomen, haar mogen opleggen, en voor haar, en uwe voornoemde goe Bekende, en familiere Vrienden, en ook voor hare

Nakomelingen, het recht van voorstanderschap over de Kerken door haar nageslacht en herstelt, en dieze daar na noch op nieuws mochten komen te sichten en herstellen, behouden: en daar toe een bekwaam Perzoon als ze mochten komen sedig te staan, aanbieden; en ook het verhuren en vervreemden van de on-roerende goederen der Kerken, Kloosters, Prioorschappen, bedieningen, ampten, en van andere Kerkelijke beneficiën en plaatsen alrede geschied, zooze daar merkelyk voordeel uit mochten halen, voor vast mogen stellen en voor goed keuren; en zoo daar aan de voornoemde kloosters, Prioorschappen, &c iets mocht komen t'ontbreken, te mogen vervullen en op maken: als ook voor de Executeurs der Testamenten de tijd tot uitvoeringe der zelve bestemt, verlengen: en om het recht van de Meesterschap der Leken, (bestaande in iemand de bewaringe van Kerken en van gemelde vereenigingen voor de helft op een regelmatige wijze aan te besteden, alwaar het geschied van wegen eenige verandering, of dat het proces noch niet afgedaan was, of dat het recht tot deze voorstanderschap of Meesterschap door geen slichtinge of begiftinge verkregen ware:) t'eenmaal af te schaffen; wy geven u ook mitsdezen, en uit kracht van onze Apostolische autoriteyt, volmacht, om alles in het boven verhaalde, en het geene daar toe meer nodig of eenigzins dienstig mocht zijn, of zelfs of door een ander, of andere, te verrichten, bevelen, schikken en besluiten, zoo als onze Opper-biegt-Vader, in het gemelde Hof van *Romen*, volgens de speciale of andere autoriteit aan hem vergond, eenigzins kan of placht uit te voeren, voor vast stellende dat gy de voornoemde geheele en particuliere machten autoriteit, in alle de boven verhaalde plaatzen, zoo met de Perzonen die aldaar hare residentie houden, als met uwe familiare Vrienden, vry en on-belemmert zult

mogen gebruiken: niet tegenstaande de mis-verstaanden en andere verhaalde zaken in de Concilien van het Hof lateranum tot *Romen*, van Poictiers, van de Generalen &c. en van hoogloflijker memorie Paus *Bonifacius* de VIII, onze voorzaat, welke verbieden het genieten van vruchten of inkomsten, in het afwezen en zonder voorgaande bepalinge van tijd: en van een of twee diēten in een generale Concilie uitgegeven, ook in andere Apostolische, Provinciale en Synodale uitgegevene Concilien, algemeine of byzondere inzettingen en ordinantien, ook in alle uitgegevene en noch uit te geven regelen van d'Apostolische Cancellery; de gedurende tijden waar van, ook dikmaals uitgeselt en afgelopen; gy vernieuwen en vergonnen meugt; welke, en andere boven verhaalde inzettingen en gewoonten van Kerken, Kloosters, Academien, Collegien, en diergelijke Steden, mitsgaders van allerley Orders, (hoewel met een eed, met d'Apostolische Stoel of eenige andere vastigheid gesterkt,) gy in het byzonder zult mogen afschaffen: hoewel dat zy (om dezelve na te komen, en geen verzoek-schriften daar tegen in te geven, of haar met de geene die een ander, of andere, verworven had te behelpen) een eed gedaan hadden, (verzwygende de namen der Perzonen wien het genot der inkomende vruchten in zoodanige absentie vergond was:) of zoovre lichtelijc hier na een eed mochten komen te doen aan de geene, die haar allerley privilegien, voor-rechten, generale en speciale indulgentien, en allerley Orders tot *Chieffester*, en in andere gewesten van *Engeland* toegestaan, bevestigt en vernieuwthadden, waar door alle het geene 't welk wy boven verhaalt hebben, of hier in niet en is uitgedrukt, noch ten vollen tusschen ingevoegt, haar kracht en uitwerkinge mocht komen te verliezen, of ten minsten eenigzins uitgeselt worden; waar van, en van welkers gantsche inhoud

houd van woord tot woord , in onze Missive speciaal gewag zal gemaakt worden , het welke wy , voor zoo veel dit aangaat , niet en willen dat iemand toefstemme ; dit alles , en allerley grondwerken , kund gy , na dat best voegt , en de zaak zig toe draagt , afschaffen . Dat nuzommige Perzonen om haar van diergelijke of andere Kerkelijke beneficien in die gewesten van *Schoeland* te voorzien , zoo verre gekomen zijn , dat zy speciale of generale brieven van gemelde Apostolische Stoel , of des zelfs afgezantzen verworven hebben : zoo willen wy dat die Perzonen , wien gy van gemelde beneficien voorzien zult , de voortocht van andere zullen hebben ; doch dat door deze verkryginge van beneficien voor haar , andere geen interest noch schade komen te lijden . Of by aldien aan de geene die het opperste gezag voeren , en uitdeelders zijn van bedieningen , of aan eenige andere in het algemeen , of in het byzonder , van d' Apostolische Stoel , vrije keur gegeven is , zoo dat zy in het allerminste niet gehouden zijn om juist deze of die Perzoon aan te nemen , of in eenige bediening te zetten , of dat zy niet verboden , gezuspendeert of geexcommuniceert konnen worden ; of dat van zodanige en andere Kerkelijke Beneficien , die op der voornoemde Regenten bestedinge , uitgevinge , aanbiedinge , verkiezinge ; of op eenige andere disponeringe , het zy gezamentlijk of afgezonderd , zien , dezelve openstaande Beneficien niet en mag begeben van wegen de brieven van d' Apostolische Stoel , welke niet ten vollen en uitdrukkelik en van woord tot woord melden van zodanige begevinge , of van eenige andere indulgentie , generaal of speciaal , of van wat inhoud dat het ook zy , waar door mitsdezen niet uitgedrukt noch in het geheel tusschen in gevoegt zijnde , zwen brief haar kracht benomen , of het geene dat ze inhoud , eeniger mate uitgestelt mocht worden . En alzoo het tegenwoor-

dig moeyelijk zou vallen , om in alle uwe brieven van het boven-verhaalde particuliere mentie te maken , of , om u tot alle plaatzen te zenden , alwaar gy diesaangaande vast meugt gaan , zoo willen en ordineren wy dat dezelve uitgeschreven , gedrukt , met uw' zegel verzegelt , en van uwen Secretaris , of den Regent van uwe Secretary , ondertekent zijnde , uwe brieven , zonder daar tegenwoordig te zijn , of in het geheel of ten deele daar wat by te doen , of tusschen in te voegen , in en buiten het Rechthuis , voor zoo geloofwaardig zullen aangezien worden , als gy ze zoud willen aannemen , ziende het Origineel daar van . *Gegeven tot Romem by St. Pieter , in het Jaar onzes Heeren M. D. XLIII. op den 3. February , en in het tiende Jaar van ons Pausdom.*

Achter op de Briefstond :
Gegeven in d' Apostolische
Secretary.

C. L. de Torres.
N. Richardus.

De Tomes.

No. 18.

Een Missive van Koninginne Maria , recommanderende de Promotie van Cardinaal Poel tot het Pausdom ; geschreven aanden Bisschop van Winchester , den Graaf van Arundel , en den Heer Paget , doemaals reziderende tot Calis.

Het Origineel

Maria de Koninginne.

E Erwaardige Vader in Christo , getrouwwe en zeer beminde ; getrouwwe en zeer geliefde Neef en Raads-Heeren , Grootenis. zy U L. By ons zelven overdenkende hoe dat Christi algemeene Kerk , en de gantsche stand des Christendoms , onlaugs , nu op deze , dan op die wyze , ontroert en geplaatst zijnde geweest , door geen bekwaamer middel tot ruste , stillstand en reform-

*Cotton
libr. Ti-
mus. B.
1.*

ma-

matie der abuzen zoude kunnen gebracht worden, dan dat men op deze tijd, tot verkiezinge van een Paus, zeker godvruchtig, geleerd en verstandig Perzoon tot die hoogwaardige bediening ordineren, die de handhavinge van goede orde, en de reformatie van alle misbruiken in de Kerk mocht behertigen; en die met eenen by de Wereld voor een vroom, oprecht en goedaardig Perzoon bekend is. Engedenkende aan d'ander zijde, wat al ongemak, onlust en verdriet den stand der Kerk mocht overkomen, ingeval dat (Wereltze inzichten alleen beoogt zijnde) zodanig een Perzoon tot die bediening geprefereert wierde, die van gemelde godvruchtige hoedanigheden ontbloomt zijnde, den ondergang van het algemeen geloof eenigzins mocht veroorzaken: konnen wy derhalven, tot ontlastinge van onze plicht voor God en de Wereld, niet nalaten van ernstelijk te wenschen en zorgvuldiglijk te arbeiden, dat zodanig een perzoon, zonder uitstel of hapering daar over te hebben, daar toe verkoren worde, die, tot bevorderinge van Gods eere; en van de ruste en welstand des Christendoms, d'allerbekwaamste is om die plaats te bekleden. Geen Perzoon dan, onzes oordeels, daar toe zoo bekwaam kennende, als onzen zeer waarde Neef, den Heer Cardinaal Poel, wien het meeste deel des Christendoms voor dezen, van wegen zijne langdurige ervarentheid, vroom leven, en uitstekende geleertheid, daar toe zeer dienstig en bekwaam gekurt heeft: zoo heeft het ons goed gedacht aan ul. te verzoeken dat gij-l., tot dien einde uw' kans waarnemende, uit onze naam, met den Cardinaal Lorrain, den opper-Statmeester, en d'andere Ministers van onzen goeden Broeder, de Koning van *Frankrijk*, spreke, haar biddende dat zy aan hem, uit onze naam, onzen zeer waarde Couzijn, gelieven te recommanderen, en zijn Perzoon zodanige Cardinalendie hy tot zijn devotie heeft, voor te

dragen; op dat alzoo door zijn voorspraak en bevordering, onze voorstel te eerder Effect mag zorteren. Waar toe indien het hem gelieven zal te concenteren, (gelijk als wy, op bericht daar van ontvangen, aan onzer zijde alle onze krachten tot voortzettinge van dit werk zullen inspannen) zoo twyfelen wy niet, of dit ons goed voornemen een goe uitslag krijgende, zoo wel hy als wy, en al het reflecterende Christendom, groote reden zullen hebben om God daar voor te danken, en ons zelve daar over te verheugen. Zegt ook met eenen, dat de Koning, onze goede Broeder, zig wel verzekert mag houden, dat ingeval wy in ons gemoed iemand anders daar toe bekwaamer, als onze zeer waarde Couzijn, wisten: dat wy dan, om geen particulier interest noch affectie, zijne bevordering daar toe boven Godes eere ende welstand des Christendoms, geprefereert zouden hebben: dit dan ons oogmerk (waar toe wy God tot getuige nemen) alleenlijk zijnde, tonen wy hier in dies te meer onzen yver. Gyl. meugt haar ook op ons woord verzekeren, dat wy dit werk buiten weten of consent van onze lieve Neef by der hand genomen hebben. En alzoo wy de zonderlinge deugden en uitstekende begaaftheden, waar mede God Almachtig deze onze zeer waarde Neef begenadigt heeft, niet en behoeven op te halen, alzoo ze onzen goeden Broeder, zijne Ministers, en de gantsche Wereld bekend zijn, zoo is het dat wy de maniere der verklaringe, en wyder verhandeling van de zaak, aan uwe wysheid laten berusten, verzoekende dat wy, zoo dra als mogelijk is, uit u-l. mogen verstaan wat bescheid of antwoord gyl. van de Ministers hier op ontvangen hebt. *Gegeven onder ons Zignet op ons Palais tot Hampton-Court, op den 30. May, in de eerste en tweede jaaren onzer Regeringe.*

No. 19.

Een zekere Ordre, van hare Koninklijke Majesteiten, den Justiciers van Vrede, of Officieren van het Graaffschap van Norfolk voorgescreven, dienende tot onderhoudinge van een goed Reglement, onder hare lieve Onderdanen aldaar.

Het Origineel.

Philippus Koning, Maria Koninginne.

*Cotton
libr.
Titus
B. 2.*

1. **D**Eze Justiciers van Vrede, by den anderen vergaderende, en haar beradende, door wat voor bekwame middelen goede ordre en ruste op het allergeveeglijkste onderhouden mocht worden, zullen haar in acht, tien of twaalf hopen, meer of min, volgens hare discretie, verdelen, haar regulerende na de menigte der Perzonen in het Graaffschap, en na dat zy zelfs sterk zijn; bezorgende, nevens hun algemene toezicht, dat ieder particulier getal van haar, binnen hare bestemde perken, vlytig achtneeme, datter ruste en goede ordre onderhouden worde.

2. Deze gemelde Perzonen zullen zodanige Predikanten, die in dit Graaffschap alrede zijn, of het zelve toegezonden mochten worden, de behulpzame hand niet alleen bieden, maar ook zelfs de Predikation by wonen, en haar eerbiediglijk bejegenen; zacht omgaande met de gene, die door haar te abzenteren van de Kerk, of door eenig ander openbaar bedryf by der hand te nemen, tonen dat zy niet verstaan, dat zy haar daar na behoeven te schikken: maar de moedwillige, en hertneckige zullen zy wat harder aantasten, de zelve of bestraffende, of dwingende tot gehoorzaamheid, of gevangen zettende, na dat de hoedanigheid der Perzonen, en d'omstandigheid van haar doen schynen zullen te vereüschchen.

3. Voor al, zullen zy de gene die Kettery verkondigen en leeren, of verborgene Conventiculen, daar toe zoeken op te rechten, vry zwaarder aantasten.

4. Zy zullen ook zelfs, hoofft voor hoofft, mitsgaders hare Vrouwen, Kinderen, en Dienstboden, met een goed exempel moeten voorgaan; en zoo zy gewaar worden, dat eenige onder haar eigen Dienstboden in gebreke blyven; zullen zy die eerst beginnen te reformeren.

5. Zy zullen ook, na haar uiterste vermogen, na zodanige Perzonen, die eenigzins valsche leugens, of oproerige geruchten uitstroyen, scherperlyk vernemen, en, haar openbarende, haar vast doen zetten, en, na eisch der Wetten, straffen.

6. Zy zullen in ieder Parochie, of gedeelte van het Graaffschap, zoo veel als doenelyk is, aan een of meer eerelyke Perzonen secreete instructie geven, om haar te informeren, hoe d'inwoonderen in haar wyk haar al dragen.

7. Zy zullen de Schouten, en vier, of meer, van de eerlykste Catholijken van ieder Parochie, nevens bygaande Ordre des zelfs, last geven; aan wien lediggangers, Landlopers, en die men met recht voor verdagt houd, rekenfchap zullen moeten geven, hoe zy hun leven aanstellen, en op wat plaats zy haar van tyd tot tyd zullen neder zetten.

8. Zy zullen naauw toezien, dat de Plakkaten tegens Rebellige Landlopers, en knechten die op haar Meesters naam iets doen, en die kroegen houden, nagekomen en uitgevoerd worden, en dat ook het Plakkaat van Hui en Cry, worde onderhouden. Zy zullen ook Ordre geven, datter op alle bekwame plaatzen goede wacht gehouden werde, dat op den 20. April, naast volgende, zijn aanvang zal nemen.

9. Zoo wanneer eenige boosdoenders, om Moordery, Dievery, Rovey, Brandflichtinge, &c. gevangen worden, zoo zullen deze gemelde Perzonen de zaak voort

voort onderzoeken en examineren, stellende daar in Ordre na recht en gerechtigheid, en volgens den inhoud van de Commissie van Oyer en Terminer, die haar dan op staande voet toegeschikt zal worden.

10. Eindelijk en ten laatste, zullen gemelde Perzonen by den anderen vergaderen en zitdag houden, ten minsten eenmaal ter maand, of meermaals, na de zaken mochten voorvallen, met malkanderen confererende, en raatplegende over den stand van alle particuliere gewesten, in het Graaffchap, en op alle ongeregeldheden zodanige Ordre stellende, als hare wysheid en discretie goed zal dunken.

No. 20.

Een Missive van de Koning en Koninginne, verzoekende op den Bisschop van Lonnen, om voort te varen met het procederen tegen de Ketters, volgens de Wetten van 't Land.

Philippus Koning, Maria Koninginne.

Zeer eerbwaardige Vader in Christo, en zeer getrouwwe, zelsede, wy groeten U.

ALzoo wy onlangs onte Brieven aan de Justiciers van Vrede, in ieder Graaffschap van dit ons Rijk hebben atgevaardigt; waar in haar, onder andere, instructien zijn gegeven, om goede Ordre, en een stil reglement t'onderhouden, rond om in het Land, en voor al gade te slaan op zodanige ongeregelde Perzonen; die hun schuldige plicht aan God Almachtig, en ons in de wind slaande, zekere dwalende en Ketterze gevoelens aanhangen, om te tonen; dat zy met de Catholijke Religie van Christi Kerk overeen komen: welke Perzonen, zo zy haar met goede vermaninge en schone woorden, niet en kunnen reformeren, zoo word haar dan bekend gemaakt, dat zy haar aan den Ordinaris zullen overleveren, die met haar

minnelijk en vriendelijk zal moeten omgaan, en haar, zo het kan zijn, van hare kwade opinien afbrengen, of anderzins hertnekkig blyvende, dat men dan met haar omspringen zal volgens de weten van 't Land. Verstaan hebbende nu, tot onzer merklijke verwondering, dat verscheiden van de ongeregelde Perzonen, door de Justiciers van Vrede, voor de Ordinaris of Opzienders der Kerke gebracht zijnde, om daar me te handelen, als boven verhaald is, dat zy, of geweigert hebben, de zelve onder handen te nemen, of zo zy al aangenomen worden, dat men met haar dan zoo niet omme gaat, als wel de Christelijke bescheidenheid, en liefde vercijschen; noch ook, volgens de Ordre van Justitie, met haar handeld; maar haar in hare dwalingen laat volharden, tot onere van God Almachtig, en een gevarelijk voorbeeld voor andere. Gelijk als nu deze zaak ons zeer vreemd voor komt, zo heeft het ons raadzaam gedacht, om dit niet alleen bekend te maken, maar ook om u te vermanen, dat gy dieshalven het ampt van een goe Herder en Bisschop, voortaan zodanig wilt waarnemen, dat zoo wanneer door de Justiciers van Vrede, zodanige overtreeders voor u gebracht worden, gy dan uwe goede wysheid en discretie gebruike, om haar, zoo het kan zijn, van hare dwalingen af te trekken, of anders, ingeval dat zy noch hertnekkig blyven; tegen haar te procederen na de Ordre der Wetten; invoegen, dat door uwen goeden yder hier in Godes cere te beter gevordert, en de Gemeenten staat in meerder silte en ruste gercgeert mag worden.

No. 21.

Thomas Moors Missive aan Cromwel, nopende de Geestelijke Dochter van Kent.

Hoog-achtbare, en aanzienelijke,

NA mijn hertgrondige gebiedenis, nevens gelyke dankbaarheid voor uwe goed

*Ex M.
S. Nor.
falcionis
in Cel.
leg.
Gres.
hans*

goedheid in mijne onbeschaafde langwylige Missive aan te nemen. Ik merke, uit uwe vorder goedheid en genegentheid tot my, dat het u gelieft heeft, te discourenen met mijn zoon *Roper*, over het geen ik niet alleen met verscheide personen, die goede kennis aan het ongebonden Klopjen van *Cantelberg* hadden, maar ook met haar zelfs verhandelt hadde; waar op ik schriftelijk verklarende, dat ik haar toegedaan was, haar advijs en raad gaf. Dewijl het u nu gelieft, de moeite te nemen, om uit mijn eigen schryven, de ware geschapenheid van de zaak, en hoe ik my daar in gedragen heb, te verstaan, zoo moct ik u dan daar hertelijk voor danken, en achte my zelve daar over aan u ten hoogsten verplicht.

Het is nu, gis ik, ongeveer acht of negen jaar geleden, dat ik eerst van deze persoon hoorde; als wanneer de Bishop van *Cantelberg*, die doe in het wezen was, (God zy zijn ziele genadig) aan zijn Koninklyke Genade een zeker opgerold papier zond, waar in zekere woorden geschreven stonden, die zy, zoo men doemaals zeide, op verscheide tyden in een verrukkinge des geests gesproken had; waar op het zijn Koninklyke Genade gelieft heeft, gemelde papier aan my te behandigen, belastende my de zelve te doorzien, en daar na mijn gevoelen daar van aan hem te openbaren. Waar op ik, op een ander tijd van den Koning daar na gevraagt zijnde, tot antwoord gaf, dat ik, om de waarheid te zeggen, niet zonderling aanmerkenswaardig in die woorden vond; want alzoo daar van iets in rijm, en dat slecht genoeg, was, zo mocht, voor zoo veel als ik daar aanzien konde, een slecht gering vrouw-mensch, na mijn oordeel, uit haar eigen hoofd zülks genoeg kunnen spreken: hoewel, zeide ik, radien het gedurig voor de waarheid verhaalt wierd, dat God in haar wrachte, en dat aan haar een Mirakel was geschied, zoo derfde, noch wilde ik zoo stout niet zijn, om mijn oordeel daar over te stryken. En mijn Koninklyke Genade, zo my toefcheen,

maakt zoo weinig werk van de zaak, als daar na bevonden wierd, dat ze op losse schroeven stond.

Van die tijd af, tot omtrent Kerstijd een jaar, schoon dat 'er van haar, en hare heiligheid, onder de gemeene man veel gespraat wierd, evenwel heb ik nooit noch van hare openbaringe, noch het mirakel, iets hooren verhalen, behalven dat ik op verscheiden tyden, in de dagen van mijn Heer Cardinaal, had hooren zeggen, dat zy by hem, en den Koning, hadde geweest; maar wat zy tegen den eenen, of den ander, gezegt hadde, is my, voorwaar, nooit ter ooren gekomen. Nu, gelijk als ik begoft op te halen, omtrent Kerstijd een jaar, logeerde de Priester *Risby*, doormaals een Franciscaner Monnik van *Cantelberg*, een nacht in mijn huis; als wanneer hy na den avondmaal, kort te vooren eer hy na zijn slaapkamer ging, met my in praat raakte van deze geestlyke Dochter, hare heiligheid tot den Hemel toe verheffende; en dat het een wonder was t'aanschouwen en te begrypen de werken, die God in haar werkte: waar op ik antwoordde, dat ik my daar over verheugde, en God daar voor dankte. Daar na verhaalde hy my, dat zy by mijn Heer den Ambassadeur in zijn leven was geweest, als ook by zijn Koninklyke Majesteit; en dat zy aan mijn Heer Ambassadeur van hare openbaringen hadde vertelt, naamlijk van drie swaerden, die hem God in handen hadde gegeven, welke niet wel bestierende, zoo zou het hem zeer swaerlijk vallen voor God te verantwoorden. Het eerste zeide zy, was het bestieren van de Geestlykheid onder den Paus, als Ambassadeur. Het tweede, het gebied, dat hy voerde ten opzicht van Wereldlyke personen onder den Koning, als zijn Cancellier. En het derde was, zeide zy, d'administratie die hem de Koning toevertrouwt had, nopende die gewichtige zaak zijns Houwelijks. Hier op zeide ik tegen hem, dat ik na geen openbaringe van 's Konings zaken wilde hooren; niet twijffelen-

de, of Gods goedheid zou zijn Majesteit, door zijngenade en wijsheid, zoo stieren, dat de zaak zoodanig zou uitvallen, datze Gode zou behagen, en dienen ter eeren des Konings, en tot behoudinge van zijn Rijk. My deze, en diergelyke woorden hoorende uiten, zeide hy tot my, dat God haar speciaal belast had voor den Koning te bidden; en voort daar aan sprak hy wederom van hare openbaringen, aangaande den Cardinaal, dat zijn ziele door hare voorspraak behouden was geworden; en zonder iets meer te zeggen, vertrok hy voort na zijn slaapkamer. Hy nu, en ik, hebben van diergelyke materien nooit eenig discours meer gehad, noch zedert dat hy 's morgens zijn afscheid nam, heb ik hem ooit, mijns wetens, naderhand meer gezien, al eer ik hem op een zekere plaats, Pauli Kruis genoemd, zag.

Na dezen, omtrent Vasten-avond, kwam my kort voor de maaltijd, de Priester *Rich*, Franciscaner Monnik van *Richmond*, bezoeken; en zoo als wy met den anderen discousteerden, vroeg ik hem na den Priester *Risby*, hoe hy al voer? En by deze gelegentheid vroeg hy my, of hy my niet met al van die heilige Geestlyke Dochter van *Kent* te kennen hadde gegeven? Waar op ik antwoorde, Ja; en dat ik zeer verblijdt was, te hooren van hare deugdzaamheid. Ik en zou niet, sprak hy, willen wederom ophalen, het gene gy alrede uit zijn mond verstaan hebt, maar ik heb gehoord en geweten, van veel groote genaden-gaven, die God de Heere in haar, en in andere luiden, door haar gewracht heeft, 't welk ik u graag zou willen verhalen, zoo ik dachte, dat gy ze niet alrede gehoord had. Daar op begonst hy my voort te vragen, of Pater *Risby* my iets hadde gezegt, dat zy by mijn Heer Cardinaal geweest had? Waar op ik antwoorde, Ja. Dan heeft hy u, zeide hy, vertelt van de drie waerden? Ja gewisselijk, zeide ik. Heeft hy u ook verhaalt, zeide hy, van de openbaringen, die zy gehad heeft, aangaande zijn Koninklyke Majesteit? Ik zei-

II. Deel.

de, Neen voorwaar; en al had hy het willen doen, ik en zou daar niet willen hebben na luisteren; en voorwaar, ik en zou het ook niet gedaan hebben; want alzo zy zelfs by den Koning hadde geweest, en hem het zelve verhaalt, dacht het my derhalven onnodig te zijn, om zulks aan my, of aan iemand anders te verhalen. Pater *Rich* nu merkende, dat ik geen ooren had, om hare openbaringen, aangaande zijn Koninklyke Majesteit t'aanhoren, liet hy hare openbaringen varen, en begonst wat van hare deugden te spreken; en daar op my voort de spyze opgedischt zijnde, verzocht ik op hem, met my te willen aanzitten, 't welk hy t'eenemaal afslaande, vertrok naar *Londen*. Hier na heb ik twee maal met hem gesproken, eens in mijn eigen huis, en daar na in zijn eigen Tuin: doch daar en wierd van geen openbaringe, nopende zijn Koninklyke Majesteit, eens gerept; maar wy hadden slechts een gemeen praatjen van andere geringe perzonen, ik en weet niet van wie, waar van zommige dingen vry vreemd, andere wederom gantsch kinderachtig waren: Hoewel hy nu gezegt had, dat hy haar in hare verrukkingen des geests twaar hadde zien liggen worstelen, echter heeft hy my nooit verhaalt, dat zy zelfs hem die sprookjes hadde vertelt; want had hy dat van opgehaalt, dan zou ik hem het sprookjen van *Maria Magdalena*, 't welk hy my vertelde; als ook het sprookjen van de Hostie, waar over, gelijk als ik van haar heb hooren zeggen, zy in de Mis des Konings tot *Calis*, vry bedeeft stond, te gemoot gevoert hebben: of had ik het hem hooren zeggen, als aan hem zelve uit haar eigen mond voor een openbaringe verhaalt, zoo zou zoo wel hy, als zy, my te minder aangestaan hebben. Maar of ik het zeldte sprookjen van *Rich*, of van *Risby*, of van geen van hun beide, of van iemand anders heb, zedert dat zy in apprehensie is geweest, weet ik voorwaar niet te zeggen; doch hier van ben ik verzekert, (waar, of van wien ik het ook gehoord mocht hebben) dat dit sprookjen

II

my

my al te wonderlijk in de ooren klonk, om waar te zijn, en dat zy, in alle apparentie, aan d'een of d'ander haar droom mocht verhaalt hebben, die dezelve voor een openbaringe, lichtlijk hebben na vertelt. Om nu rond uit te zeggen, hoe het by my ligt, ik heb aan de waarheid van sommige van deze dingen, die haar na gegeven wierden, vry getwijffelt; maar dewijl ik ze nooit had hooren verhalen, als met haar eigen mond gesproken, dacht ik evenwel dat veel daar van waar mocht zijn, en zy ook een zeer godvruchtige Dochter: gelijk als men lichtlijk sommige leugens van sommige Heiligen in den Hemel schrijft, welke dies niet te min veel mirakelen hier op Aarde gedaan hebben.

Hier na op een zeker tijd tot *Sion* zijnde, en met verscheide Priesters te gelijk discouderende, gaven zy my te kennen, dat zy by haar was geweest, en droegen my verscheiden zaken voor, welke sommige van deze Priesters in haar niet konden inschikken; hier over nu in discours met den anderen zijnde, wenschten zy, dat ik met deze Geestlyke Dochter gesproken had, en zeiden ook, dat zy zeer belust waren, om te weten, hoe zy my mocht aanstaan. Waar op, naderhand hoorende, dat zy wederom daar ter plaatze was gekomen, ik haar ging bezoeken, om zelfs haar te mogen spreken: in welke onderhandelinge tusschen ons beide, daar niemand anders by was, geschiedende, ik haar in den aanvang daar van toonde, dat mijn aankomste by haar niet en was, om uit nieuwsgierigheid te weten de dingen, die de luiden zeiden, dat God aan haar gelieft had te openbaren, maar om de sonderlinge deugden, die ik zoo veel jaren lang, en dat alle dagen meer en meer, van haar had hooren zeggen, en verhalen; weshalven ik zeer genegen was, om haar te zien, en kennis aan haar te krygen, op dat zy eenigzins wat meerder oorzaak mocht hebben, om mijner in hare devotie en gebeden by God te gedenken: waar op zy my een zeer godvruchtig antwoord

gaf, zeggende, dat, gelijk als God uit zijn enkele goedertierenheid, haar vry veel meer genade bewees, dan zy arme Schepzel verdient had, zoo was zy ook beducht, dat evenwel vele menschen uit haar eigen genegentheid, vele dingen daar nevens tot faueur van haar zeiden, die de waarheid verre te bovengaan; en dat zy van my zulke zaken had hooren getuigen, dat zy alrede voor my gebeden had, en altijd bidden zou; waar voor ik haar van herten bedankte. Ik zeide haar vorders: Madam, daar is onlangs een zeker perfoon, *Helena* genoemt, een jonge Dochter, woonende ontrent *Totnam*, van wiens verukkingen in den geest, en openbaringen, ieder een byna de mond vol van heeft, by my geweest, zeggende, dat zy u hadde bezocht, en dat, na het verhaal van zoodanige gezichten, als zy gezien had, gy haar hebt getoont, dat ze geen openbaringen, maar slechts loutere betoveringen des Duivels waren, en met eenen geraden, dat zy ze uit haar zin zou stellen: en voorwaar, hier in u groot geloof gevende, heeft zy op diergelyke gezichten van haar eigen daar na niet meer gesteunt: waar aan zy zeide bespeurt te hebben, dat gy de waarheid had gesproken, alzoo haar van die tijd af zoodanige gezichten, als te vooren, nooit waren voorgekomen. Hier op gaf zy my tot antwoord: Voorwaar, mijn Heer, hier komt my in het allerminste geen eere van toe; maar Gods goedheid, als blijkt, heeft haar ziele vry vermurwt, die deze myne slechte vermaning in het goede aangenomen, en niet gemurmureert heeft, hoorende dat haar geest, en hare gezichten bestrafft wierden. Voorwaar ik had betergewallen aan haar, om deze antwoord, dan om vele dingen, die ik haar had hooren zeggen. Daar na verhaalde sy my, by deze occasie, hoe noodig het is voor luiden, die met zulke gezichten bezocht worden, naau toe te zien, en wel te proeven, uit wat voor een geest dat ze voort komen. Hier nevens verhaalde zy my, dat de Duiwel, in de gedaante van een Vogel, onlangs in een kam-

mer rond om haar gevlogen en gefwift had, en zig liet vangen; en nu in de handen zijnde, fchielijk kwam te veranderen, in het aanzien der gener die daar by waren, in zulk een vreemd en offchuwe-lijke vogel, dat zy alle daar van vervaart waren, en hem het veynfter uitwierpen.

Kort om, wy hadden geen difcours altoos van zijn Koninklijke Majesteit noch van eenig ander Perzoon van aanzien, noch in effect van een man of vrouw, maar alleen van haar en my zelve. Doch na dat wy nu niet lang met den anderen hadden gedifcoureert, en mijn tijd vaf naderde om na Huis te gaan, zoo vereerde ik haar een dubbelde dukaat, en haar biddende voor my ende mijne te willen bidden, nam ik mijn affcheid, en hebbe nooit daar na met haar gefproken; nadien ik, om de waarheid te zeggen, een groot gevoelen van haar had, en veel van haar hield, alse te zien is uit den brief die ik aan haar fchreef: want alzo ik naderhand dikmaals verftaan had dat veel defigje Perzonen, zoo Mannen als Vrouwen, haar menigmaal plachten aan te fpreken, en met haar te difcoureren; en dat de Menfchen, doorgaans vraagachtig en nieuwsgierig zijnde, zomtijds komen te praten van het geene zy veel eer mochten zwygen, waar op ik niet eens dachte, terwyl ik met haar van de liefde fprak, hier om fchreef ik daar over een brief aan haar, welke, nadien zyze, lichtelijk, verloren mocht hebben, zoo zal ik de copie daar van hier tuffchen in voegen.

Dit zijn de eigen woorden geweeft.

Goede *Madam*, en zeer geliefde *Zufter in God onzen Heere*, na mijne zeer hertgrondige gebiedenis, bid ik u deze mijne toegenegetheid in dank te willen aannemen, en deze mijne vrymoedigheid ten goeden te houden, dat ik, daar toe niet eens verzocht zijnde, ende nood ook zulks niet en is vereifchende, u raad geve, die ik zelfs, (ten aanzien van de goede ingevingen en groote openbaringen die God Almachtig,

zoo het fchijnt, genadelijk aan u gefchonken en bewezen heeft, volgens het getuigenis van veel wyze, hooggeleerde; en zeer vrome Perzonen,) veel eer behoeve, tot vertrooffinge van mijn ziele; en wien ik veel eer behoortde te vragen om raad. Want gewislijk, goede *Madam*, nadien het God gelieft heeft zomtijds toe te laten dat de geene die ongelijk minder gaven hebben, en van klein aanzien zijn in de Wereld, echter fichtelijke en vruchtbare vermaningen komen te geven aan andere, die in de verlichtinge des geefts zoo verre boven haar uitmunten, dat zy met den anderen niet te vergelijken zijn: gelijk hy toe liet dat *Jeshro*, den hoog-verlichten Profcet *Mozes* in zommige dingen advijs en raad gaf. Hierom dan kan ik, om de liefde die ik u in onzen Heere toe drage, geenzins na laten, van u een zaak; (die ik, na mijn geringe capaciteit, hoog nodig achte om van uwe wijsheid in conzideratie genomen te worden,) indachtig te maken, latende het einde en de ordre daar van, aan God en zijn H. Geest beruften, om u daar in t'onderrichten. Goede *Madam*, ik en twyfele niet, of het gedenkt u noch, dat ik u in den aanvang van mijn difcours met u, te kennen gaf, dat ik niet nieuwsgierig was, noch wilde zijn, om na een ander mans gelegenheid te vernemen; maar voor al na die van de Koningen, of van het Rijk; en in geval het zoo ware, dat God, gelijk als hy aan veele vromen, voor dezen gedaan heeft, aan u zodanige zake hadde geopenbaart, dat ik daar niet alleen niet begerig na was, maar ook daar niet eens wilde van horen. Nu, *Madam*, by my zelve overdenkende, dat veele Perzonen met u begeren te fpreken, die mi fchien al te maal in dit ftuk met my van geen eenreley gevoelen zijn; maar het kan lichtelijk gebeuren dat zommige Menfchen zeer nieuwsgierig en vraagachtig zijn na zaken die haar weinig aangaan; en andere wederom zullen mogelijk komen te fpreken van zaken, waar door zy mis-

ſchien daar na haar zelve een groot ongemak op den hals, zouden konnen halen: gelijk als ik vertou dat u ter ooren is gekomen, hoe dat deze laaste Hertog van *Buckingham*, aangemoedigt door het geruchte van een heilige Monnik, zoo verre zig in woorden met hem inliet, dat hy daar door by na geruineert, zijn bloed vrienden ont-crfte, en de Religie een groote ſchand-vlek aangevreeven is geworden. Het is my, goede Madam, genoeg dat ik u doe gedenken aan zodanige zaken, zo dat ik niet en twyfele of uwe wyſheid en Gods geeft zullen u bewaren van met iemand, voornaamlyk met Perzonen van hoogen Staat, te ſpreken van zodanige zaken die de affairen van Koningen of de Staat van het Rijk aangaan, maar alleenlyk met alle Perzonen, hoog of laag, te diſcoureren van zaken, welke, van u aan te wyzen en voor haar te weten, ſlichtelyk voor de ziele mogen zijn. Hier mede, goede Madam en zeer geliefde Zufter in onzen Heer, breekt ik deze mijn raad af aan u, wien de gezegende Drie-eenheid beware en doe vermeerderen in genade, en u mijner en de mijne in uwe devotige gebeden te gedenken. *Tot Chelzey, op de-zen Dingsdag, met de hand van*

*Uwe van herten beminde Broeder
Thomas Moor Ridder.*

Op den ontfaangft van dezen brief, gaf zy mijn Dienaar tot antwoord, dat zy my van herten bedankte. Kort daar aan kwamen aan mijn Huis de Prioer van het Gaſthuis tot *Seen*, en met hem Broeder *Williams*, die niet anders met my diſcourerden dan van haar, en van de groote vrecgde die zy ſchepten in hare godvruchtigheid; maar van hare opebaringen ſpreken zy niet. Doch op een ander tyd kwam my Broeder *Williams* bezoeken, verhalende van haar een langwylige Hiftorie, zjndeten Huize van een Ridder in Kent, die zeer aangevochten wierd om zig zelve het leven te benemen; en nergens anders

ſpraken wy van, noch en zouden ook apparentelyk niet geſproken hebben, al hadden wy noch al vry langer by den anderen gebleven; die goe man vertelde met zulk een zmaak in het brede de gantſche Hiftorie met alle d'omſtandigheden daar van. Doe ik op een ander tyd tot Zion kwam, op een zeker dag als'er gebiegt wierd, vroegen my zommige van de Paters, hoe my deze geeftelyke Dogter al behaagde? waar op ik antwoorde, voorwaar, hare diſcourzen ſtaan my zeer wel aan: hoewel, zeide ik, dat zy daar aan niet te meer voor deugdzaam te keuren is, want ik verzeker u, zy zou lichtelyk zeer ondengende zijn, zoo zy deugdzaam ſcheen, al eer dat ik een ander oordeel over haar zou willen ſtrijken, ten ware dat ik geſtelt ware om de waarheid te examineren en nauw t'onderzoeken, op waariſchijnelijkheid van enig kwaad dat by haar ſchuylen mocht; want in zulken geval, of ſchoon ik zelfs een Perzoon in het allerminſte niet voor verdacht hield, echter zou ik niet minder, dan, of hy by my ten hoogſten verdacht ware, de waarheid, zoo verre als mijn verſtand konde bereiken, na voorgeſchen en zoeken uit te vinden, gelijk als U E. zelfs in deze zaak zeer voorzigtiglyk hebt gedaan; waar in gy, mijns oordeels, tot uwer groote lof en eere, een zeer nutte daad gedaan hebt, met zulk een verfoeyelyke geveynſtheid aan den dag te brengen, waar aan zig ieder ondeugende Perzoon kan ſpiegelen, en vreczen van haar eigen Duiveliſche geveynſtheid t'openbaren, onder het dekzel van Gods wonderlyk werk te zijn; want, voorwaar, deze Dochter, met hulpe van den boonen geeft, die het haar in gaf, wiſt haar zelve zoo behendig aan te ſtellen, dat wanneer ik, na haar eigen belijdenis tot *Paul's Croſſ* gedaan den Prioer van het Gaſthuis tot *Lonnen*, door mijn Dienaren liet weten, dat men bevonden had dat zy een gvaluceerde bedriegende ſchijn heilige was; de goe man in het begin my nauwlyks konde geloven, nadien hy ſoo lang een
zeer

zeer groot gevoelen van haar hadde gehad; doch hy was het niet alleen die haar voor zoo een zeer Godsdienstige Perzoon aan zag, maar veel andere vrome Luiden waren ook nevens hem in hare mening deerslijk bedrogen; waar over inen zig geenzins heeft te verwonderen, daar by na alle man van hare zonderlinge godvruchtigheid en uitstekende deugden de mond vol van had, tot dat hare schijnheiligheid kwam uit te bersten.

Ik worde hier nevens indachtig, dat ik met den Priester *Rich* discoureerende, hem ried, dat (in zaken aangaande de Perzonen die haar hadden bezocht, aan wien zy, na haar zeggen, d'oorzaak hunner komste hadde ontdekt, al eer zy zelfs daar eerst een woord van repten; en wat al goede vruchten deze Luiden dan uit strooiden, dat vele menschen door haar gebed genoten hadden,) hy, en andere, die zulks na vertelden, oordelende dat de bekentmakinge daar van merkelijk tot Gods eere zou dienen, de zaak eerst nauwkeurig en grondig, door de geene die in Kerkelijke zaken doorgaans het rechts-gebied voeren, en daar toe geautorizeert zijn, zou laten onderzoeken; op dat zy zeker mochten weten of de zaak zoo in der daad gelegen ware, of niet; en of zy te voren met den anderen geen brieven hadden verwisselt, of eenige andere zinnige streken gebruikt, om deze zaken te doen een ingang krijgen by de Luiden. Zoo wanneer hy nu my de Historie van *Maria Magdalena* verhaalde, zoo zaid ik tot hem: *Pater Rich*; dat zy een goede en deugdzame Vrouw is, hoor ik van zoo veel eerlijke Perzonen getuigen, dat het my in der daad toe schijnt waar te zijn; en ook apparent is dat God het goeds en groots door haar uitwerkt, nochtans zijn, zoo gy weet, deze vreemde vertellingen geen deel van ons algemeen Christelijk geloof. Dit wil ik u dan raden, dat gy, al eer gy daar klaarbewys van voor uwe oogen ziet, u zelve, met die te geloven en aan te ne-

men, zoo diep niet en kome in te wikkelen, dat gyze aan andere voor de enkele en zuivere waarheid verkoopt; op dat het, ingeval het naderhand mocht bewezen worden datze valsch zijn, de reputatie van uw' Predik-ampt daar door geen last komete lijden, waar uit veel onheil en schade mocht ontstaan. Hy heeft my voor deze mijn raad bedankt, maar of hyze naderhand in't werk heeft gestelt, is my onbekent.

Hier mede heb ik u, mijn goede *Heer Cromwel*, volkomen opening en verklaring van alles gedaan, voor zoo veel als ik onthouden heb, dat ik ooit in deze zaak verricht, of gezegt heb; my verzekert houdende, dat u niemand iets meer van eenig belang dies aangaande zal kunnen verhalen; want zoo iemand onder haar, of eenig ander Perzoon, my mocht na geven (gelijk als ik waarlijk vertrou dat niemand zal doen, en ik weet zeer wel niet kan doen) van iets gesproken of gedaan te hebben, waar in ik mijn wettige getrouheid en schuldige plicht aan mijn zouverein Koning en Heer in het allerminste overtreden mocht hebben, ik staa overboeg om my te verantwoorden, en de waarheid, gelijk een eerlijk man betaamt, voor de geheele Wereld te doen blijken; alzo ook in deze zaak geen kwaad gedaan noch gesproken, ja niet eens bedacht heb, maar alleenlijk my zelve verblijd en verheugt over de geene die men zeide vroom en godvruchtig te zijn; welken aard ik tegen alle andere godvruchtige Perzonen toonen, en ook behouden zal, niet tegenstaande de valsche bemantelde schijnheiligheid van eenige dezer menschen; noch daarom te minder houden van Judas, den waren Apostel, om Judas den valschen Verrader: maar ik ben volkomen gezind, om, zoo lang als ik leve, by alle man my zoo te dragen, dat noch vrome noch on-vrome, Monnik, Franciscaner, of ander geestelijk Perzoon, noch eenig man of vrouw in deze Wereld, my zullen doen afwyken van mijn waarheid en ge-

trouwheid; het zy tot God, of mijn natuurlyke Koning: waar toe ik niet en twyfele; of God Almachtig zal my zijn genade geven. En na dat gy my hier in oprecht en getrouw bevind, zoo bid ik u van herten, om in uwe gonste en genegenheid tot my te willen volharden, gelijk als gy u van mijn arm gebed daaglijks verzekert meugt houden. Hier mede afkortende, bid en wensch ik, dat de gezegende Dry-Eenheid u na lichaam en ziel beware, en een tijd lang voorspoedig doen leven.

Ik bid u, hou het my ten goede, dat ik met mijn eigen hand aan u niet en schryve, want voorwaar, ik moet my voor een tijd daar van onthouden, om mijn accident, veroorzaakt, zoo men oordeelt, door het al te veel overbukken en leunen op mijn borst, in het schryven: andermaal biddende, dat u God gelieve in langdurige gezondheid te bewaren.

No. 22.

Onderrichtingen van Koninginne Maria aan haar Raad, nopende de Reformatie der Kerke.

Uit haar eigen Origineel.

EX M.
S. D. G.
Petyt.

Voor eerst, dat de gene die gecommiteert waren, om met mijn Heer Cardinaal, op zijn eerste aankomste, over de Kerkelyke goederen te handelen, ten minsten eenmaal ter weke by hem gaan, niet alleen om voor het Parlement deze zaken, zoo dra als mogelijk is, in 't werk te stellen, maar ook uit hem te vernemen, op wat wyze dat men best tot een goed einde zou konnen brengen, de aangevangene zaken, nopende zoo het stuk van Religie, als van het wel prediken; op dat alzo het kwalijk prediken, voor dezen in het gebruik, onder de voet mach raken, en zorge gedragen worden, dat geen kwade Boeken gedrukt, gekocht, noch verkocht mogen worden,

zonder daar over na behooren te worden geschratt. Weshalven het my raadzaam dunkt, dat by zoodanige perzonen, die bekwaam zijn, om daar van oprechte en behoorlyke rekeninge te konnen geven, (de verkiezinge, waar van wy aan mijn Heer Cardinaal, en u beveelen) van de Hooge Schoolen en Kerken dezès Rijks inspectie genomen werde. Wat nu het straffen der Keters aangaat, dat behoorde, na mijn oordeel, met bedarde zinnen te geschieden, niet nalatende ondertusschen zoodanige perfoonen recht te doen, die door hare geleerdheid de eenvoudige schynen te willen bedriegen; en d'andere zoo te bejegenen, dat het volk, merkende dat zy niet zonder rechtvaerdige oorzaak worden gecondemneert, de waarheid alzoo aan d'een kant mach komen te verstaan, en aan d'andere kant haar wachten van ook zoo te doen; en voornaamlyk binnen *Londen*, sou ik niet begeren, dat iemand verbrand wierde, of daar moesten sommige van de Raad by wezen, en zoo daar ter plaatze, als elders, aandachtige Predikationen daar over gedaan worden. Ik geloof waarlyk niet dienstig te zijn, dat veele Beneficien onder een Persoon rusten, maar op zoodanige wyze, dat ieder Priester zijn eigen bedieninge gevoeglyk waar neme, en ook daar by blyven kan; invoegen dat zy voor God, slechts eenerslei beroep dan te verantwoorden hebben, daar zy nu veele hebben; en dit dunkt my d'oorzaak te zijn, dat 'er byna over al in dit Koninkrijk zoo weinig goede Predikanten te vinden zijn, die niet alleen met hun leere, maar ook met hun leven en goed exempel (zonder het welke zy met hare Predikationen zoo veel vrucht niet en zullen verschaffen, als ik wel wenschte), de booze neerstigheid van verkeerde Predikanten in scheurzuchtige tyden behoorden t'overwinnen. En gelijk als haargood exempel aan hun zijde buiten alle twyffel veel goeds zal doen: zoo acht ik ook my zelve, aan mijn zyde, verplicht om de zoodanige met een goed exempel voor te gaan,

gaan, en de perſoonen, die hun plicht wel waar nemen, aan te moedigen, en voor te ſtaan, (middelerwyle de miſdoenders niet vergetende te ſtraffen) op dat alle man in dit Rijk mach zien, hoe ik mijn gemoed daarin kwyte, en met zoo te doen, recht en gerechtigheid oeffene.

No. 23.

Zekere Bevelen, door Hugo Latimer, Biſchop van Worceſter; gezonden-aan den Prioer, en het Convent van St. Mariaas Klooster in Worceſter, Anno M. d. xxxv.

Hugo, door Gods goedheid, Biſchop van Worceſter, wenſcht zijne Broeders, den Prioer en het voornoemde Convent, genade, barmhertigheid, vrede, en de rechte kennis van Gods Woord, van God onzen Vader, en onzen Heere Jeſu Chriſto.

ALzo ik in deze mijn ommeſgang merklijk beſpeure, een onverdraaglyke onwetenheid en achteloosheid van verſcheiden Geestlyke perzonen in dit Klooster; nademaal daar door Afgodery, velerlei ſuperſtitien, en andere ongeregeltheden d'overhand bekomen, en met eenen confidererende, dat onzen zouverainen Koning, om ſulks eeniger maten te remedieren, genadelijk heeft toegestaan, dat Gods Woord van alle zijne gehoorzame Onderdanen in het Engels zal mogen gelezen worden. Ik derhalven begerende uwe reformatie op een zeer favorabele wyze, en met de meeſte vernoeginge, verzoeke ernſtelijk op u allen, en op ieder een van u in het byzonder, en belaste u ook in Gods naam, volgens uw ſchuldige plicht, om my, als uwen en des Konings Dienaar, in alle mijn wettige en eerlyke gebiedeniffen, te gehoorzamen; dat gyl. op pene des Wets, alle deze navolgende beveelen onſchendbaarlijk zoekt t'onderhouden, en na te komen.

1. Voor eerst, nadien ik merke, dat ſommige onder u des Konings beveelen niet waarnemen, noch ook die by u hebt; als willende de zelve nakomen; hierom zult gy dan voortaan, niet alleen by u bewaren, maar ook vlytig en getrouwlyk onderhouden, zoo wel de ſpeciale Geboeden van het Prediken, als ook alles dat in zijn Genades ommeſgang is belaste geweest.

2. Dat de Prioer, op des Kloosters onkosten, bezorgen zal, dat hy een Engeliſche Bybel hebbe op een zeker openbare plaats; het zy in de Kerk, of in het Klooster, vaſt gebonden aan een keten.

3. Dat een ieder Geestlyk perzoon ten minſten een Nieuw Testament in het Engeliſch, tegens toekomende Hoogtijd van de Geboorte onzes Heeren, by der hand hebbe.

4. Zoo wanneer in uw Klooster word gepreekt, zoo zult gy onder het prediken allerlei gezang, en andere ceremonien, laten varen, en ook alle andere dienſt, na dat de nood zal vereiſchen, kort afbreken; en alle Geestlyke perſoonen zullen in der ſtilte vlytig na het prediken luisteren.

5. Dat onder u alle dagen, behalven op H. dagen, een zeker Schrifuurplaats in het Engeliſch gelezen worde.

6. Dat een ieder Geestlyk perſoon ieder Leſſe, van 't begin tot het einde toe, bywoone, 't en zy om eenig noodwendig belet hem van den Prioer toegestaan.

7. Dat ieder Klooster een Leek tot hun Hof-meester hebbe; om alle noodzakelyke dingen te verſchaffen.

8. Dat gy geduurig een Schoolmeester by der hand hebbe, die bekwaam is om u de Taal-konſt te leeren.

9. Dat geen Geestlyk perſoon een Leek, 't zy man of vrouw, of iemand anders, de luſt beneme van een goed boek, of in het Latijn, of Engeliſch, te lezen.

10. Dat den Prioer alle dagen, 's middags of 's avonds aan tafel etende, een Capituel, van het begin tot het einde, en dat in het Engeliſch, voorgelezen worde, waar

by

hy ook zy in eenige van zijn eigen plaatsen, en dat daar stichtlijk van gesproken worde.

11. Dat het Convent by malkanderen zitte, vier aan een bak, en dat zy van eenlei spyze nuttigen, dat 'er ook een Cappittel gelezen, en daar stichtlijk van worde gesproken; en na den middag en Avondmaal zal men d'overgeblevene brokken aan den Armen geven.

12. Dat het Convent en de Prioor zorge zullen dragen, dat 'er in ieder Parochie uitdeeling geschiede, volgens het bevel des Konings.

13. Dat ook alle deze myne beastingen alle maanden gelezen zullen worden, en eens in de Cathedrale Kerk voor al de Broeders.

No. 24.

Een Missive van Anna Bolleyn, aan Gardenier.

Ex Chartophylac. Regio.

MYn Heer Steven, ik dank u voor uw Brief; waar aan ik uwe sonderlinge genegentheid, om my dienst te doen, bespeure, 't welk gy buiten twijffel, voor zoo veel als 's menschen vernuft kan bedenken, niet nalaten zult in 't werk te stellen. Ik bidde God, dat hy u zegene, en al uwe affairen wel doe gelukken, en dat gy 't dan in mijne gedachten ingeve, hoe ik u voor zo een hoogwichtige dienst best mocht loonen: ik vertrouw, dat het u in het allerminste niet en zal berouwen, en dat het einde van deze reize my vry beter zal gevallen, dan uw eerste, alzoo dat slechts een verblijdende hope was, welke ophoudende, zoo is het dat d'ontbeninge daar van, my, en andere, die met my daar aan vast zijn, gelijk gy weet, dies te meer smert: hierom vertrouw ik, dat op dit harde beginfel een beter einde zal volgen.

Mijn Heer Steven, ik zend u alhier Kramp-ringen voor u, en mijn Heer Gregorius, en mijn Heer Pieter; wilt ze, zoo

als u best dunkt, omdeelen: mijn demoe-dige gebiedenis doende aan haar beide, en mer eenen haar verzekerende, dat het my zeer lief zal zijn, zo ik haar ergens in mocht dienen dat in mijn vermogen is. Hier mede afkortende, bid ik God, dat hy u in goede gezondheid spare. *Geschreven tot Greenwich, 4. April.*

Uwe getrouwe Vriendinne

ANNA BOLLEIN:

No. 25.

Zekere Ceremoniele Diensten en Gebeden, by haar Koninklijke Hoogheid in het consacreren der Kramp-ringen te oeffenen.

Ex MS. in Bibliot. R. Smith. Londen.

GOD zy ons genadig, en zegene ons, hy verheffe het licht zijns aanschijns over ons, en hy ontfirme zich onzer.

Uit het Latijn.

Op dat men op der Aarden uwen weg kenne; onder alle Heidenen uw heil.

De volken zullen u, ô God! loven: de volken altemaal zullen u loven.

De Natien zullen haar verblijden en juichen, om dat gy de volken zult richten in rechtmatigheid, en de Natien op der Aarden zult gy leiden.

De volken zullen u, ô God! loven; de volken altemaal zullen u loven. De Aarde geeft haar gewas.

God onze God, zegene ons; God zal ons zegenen: en alle einden der Aarde zullen hem vrezen.

Eere zy God den Vader, den Zoon, en den H. Geest.

Gelijk als het was in den beginne, nu, en altijd, eeuwiglijk en altoos. Amen.

Almachtige eeuwige God, gy die tot troost van het menschelijke geslachte, u gewaerdigt hebt, ons gedurig te gonne velerlei verlichtingen onzer ellenden, nevens overvloedige gaven uwer genade, spuitende uit d'onuitputtelijke bron-ader uwer goedertierenheid; en met eenengewild

eere; op dat uwe gelovige mogen verstaan, dat gy een geveer zyt van alles goets, gevoelen en belyden; dat van u alleen neder daald, al wat voor onze zielen of lichamen warelijk nut en profijtelijk is; door Christum onsen Heere. Amen.

Deze Gebeden nu uitgesproken zynde, wryft de Koninginne de Ringen tusschen hare handen, zeggende:

ô Heere, heilig deze Ringen, en besprengtse goedertierenlijk met den dauw uwer zegening, en heiligtse door het wryven van onse handen, welke u gelieft door d'uitwendige begietinge van het H. Olyf sel te heiligen na de mate onzer bedieninge; op dat het gene de aard van het Metaal niet en kan doen, door de groote uwer genade mag te wege gebracht worden, door onsen Heere Jesus Christus. Amen.

Dan moet men het Wy-Water op de Ringen gieten, zeggende deze woorden:

In de Name des Vaders, en des Zoons, en des H. Geest, Amen.

ô Heere, gy eenig geborene Zoon Gods, Middelaar tusschen God en den Mensch, Jesus Christus, in wiens naam alleen de Zaligheid recht gezocht word, en die voor de gene die op u hopen, een gemakkelijken weg tot den Vader gebaant, en door een verzekerende orakel uit uwen mond gevloten, doe gy als mensch onder de menschen verkeerde, verklaart hebt, dat al waar wy hem in uwen name om baden, dat hy dit alles ons zou geven: neig de ooren uwer goedertierenheid tot onze Gebeden, op dat de gelovige, tot den Throon der genade uit een vertrouwen op u genakende, verstaan mogen: dat het gene waarom wy in uwe naam ootmoediglich gebeden hebben, door uw' voorspraak hebben verworven; zynde

door u de weldaden aan ons besteed, die daar zyt een God die leeft, en met God den Vader in eenheid des H. Geests regeert, van eeuwigheid tot in alle eeuwigheid. Amen.

ô Heere, laat toch de H. Geest die uit u voort komt, onze begeerten en zuchten aanblasen en voor u doen komen, op dat het gene wy tot Zaligheid der Gelovige met een vast vertrouwen verfoeken, door de gave uwer genade in krachtige werkinge mogen bekomen; door Jesus Christus, onzen Heere, Amen.

Wy bidden en smecken uw' Majesteit, ô God, Vader, Zoon en H. Geest, dat al wat hier door Godvruchtige ceremonien tot heiligmakinge van uw' naam geschied, tot bescherminge van ziel en lichaam op der Aarden krachtig mag werken, en tot een overvloediger vrucht van gelukzaligheid in den Hemel mag dienen; door u, ô God, die leeft en regeert, in der eeuwigheid, Amen.

No. 26.

Een Brief of Missive van d'Ambassadeur Gardinier, aan Koning Henrik de VIII., over de Echt-scheidinge.

Het Origineel.

H E t zal zijn Majesteit gelieven te verstaan, dat behalven alle andere middelen by zijn Heiligheid den Paus aangewend, tot verkryginge van zijn Koninklijke Majesteits inzicht en voornemen, waar van onze algemeene Missiven, en particuliere Brieven, aan den Heer Ambassadeur wydloopig gewag maken: zoo heb ik ook aan den Paus in het byzonder Gecommuniceert, het gene zijn Majesteit my in zijn Gallery tot *Hampton-Court* te kennen gaf, nopende het verzoek der Vorsten van *Duitschland*, mitsgaders zodanige andere zaken, die men zeggen zou, dat den Paus een vreze zouden, of be-

Ex
Char.
tophyl.
Regie.

behoorden aan te jagen; insgelijks ook hier by voegende, zekere redenen die hem mochten bewegen, om zijn Koninklijke Majesteit, en den Koning van *Vrankrijk* volkomen aan te hangen, en alzoo te meer aanmoedigen tot volvoeringe van uwe Majesteits zoo ernstige begeerten: alle mogelijke middelen in 't werk stellende, om hem daar toe te brengen, dat hy iets dede, zynde een man van zodanigen aard, dat hy tot geen volkomene resolutie, dan door dwang, ooit is te brengen. En aangezien, dat wy met hem op geen ander wyze kunnen te recht raken, zoo komt het dan wel over een met het gene zijn Koninklijke Majesteits wysheid te voren gedacht had, namelijk dat de Paus niets zou willen doen, dat den Keizer tegen de borst was, ten ware, dat hy zelfs eerst wilde resolveren, om de zyde van zijn Koninklijke Majesteit, en die van den Koning van *Vrankrijk* te verkiezen, en ook daar voor zig verklaren, zig zelven niet langer Neutraal houdende, 't welk hy niet en wil doen. Ja, wil men den staat der affairen alhier inzien, zoo zou hem ook zulks niet dienen, ten zy dat de unien anders voortgingen, danze nu noch doen, of dat de Paus zelfs wilde resolveren, om deze gewesten te verlaten, en zijn Stoel elders oprichten: nademaal hy hier zijnde, alle dagen den Keizer te vrezen, of op zijn dak te verwachten heeft, volgens den inhoud van onze vorige Missiven. De Paus is zeer bekommert en verlegen, niet wetende werwaarts hy zig keren of wenden zal; het schynt aan zijn uiterlijke gesten en zemblant, als of hy de gal breken, en voor zijn Majesteit vry wat wilde uitvoeren; en nochtans als het nu op de zaak zelfs aan komt, laat hy 't slecht leggen, en toont zig te zoek: ik en der' het gewisselijk niet zeggen, of het is uit vreeze dan uit gebrck van toegenegtheid; alzoo ik hem by zijn Koninklijke Majesteit, myn zouverein Heer en Meester, niet graag zou willen beliegen. Kort om, dit merk aan

den Paus, en aan alle andere Heeren alhier; dat zy zeer geern sagen, dat zijn Majesteits zaak, voor de Heeren Ambassadeurs in *Engeland* mocht dienen; doch, na myn oordeel, zoo de Keizer al kwam te procederen tegen iets dat aldaar gedaan wierd, dan zouden zy hem zodanig bejegenen, als zy nu zijn Koninklijke Majesteit doen, om alsoo de zaak van tyd tot tyd uit te stellen; want zy gelaten haer, als of zy in dese zaak veel wilden toegeven of lyden, maar rechten weinig uit: wil dan myn Heer *Campegius*, alle andere insichten aan een kant stellende, zijn Majesteit vry beloven hem te zullen toevallen; dan moet hy een korte spoedige resolutie nemen. Men zal ook andere middelen wel kunnen bedenken, om d'uinstellingen die dit vervalscht schrift by brengt, te kecr te gaan; want by dese Perzonen alhier zal zijn Majesteit niet geen verloek-schriften iets kunnen op doen; en hier van ben ik verplicht; zijn Maj. opening te doen; zy zullen alle dagen wat nieuws zoeken te practiseren, zonder eenig effect te forteren; dan alleen om uitsfel te maken, en tyd te winnen. Overzulk, hoewel ons volkomen bescheid daar van is gegeven, zal ik nochtans alle devoir aanwenden, om de Commissie zo veel als mogelijk is, geamplificeert te krygen, of ten minsten, om die tot verwerpinge van de Brief uit te recken, alsoo ik zijn Majesteit niet en derf toezeggen, datter iet goeds uit deze mans handen zal komen; en het gene datter verworven word; zoo het al iets mocht zyn, zal, volgens zijn Majesteits believen, door den Heer *Briou* gefonden worden.

Wat nu zijn Majesteits verwondering aangaat, dat ik hem van de Bullen, die hy gewild heeft, dat ik voor hem hier sou zoeken te bekomen, niet te voren verwittigt heb; dient dit tot antwoord, dat, nademaal de zelve by den Paus te versoeken waren, en wy aan zijn Majesteit, door onse Brieven, de krankheid van Paus, hadden te kennen gegeven, en met eenen ook, dat

wy geen acces by hem konden bekomen, het onnodig ware, om in myne Missiven daar van te melden: latende nu sijn Majesteit weten, dat ik de zaken in versche memorie, gelyk als ook betaamt, houdende, de zelve aan den Paus nog niet en heb geopenbaard; ik en heb liet ook niet voor raadzaam ingesien, om door het beyveren van de Bullen, sijn Majesteits principale zaak te doen verachten, behalven dat ik tegen den Paus van de Hooft-Kerken iets zeide, waar op hy my tot antwoord gaf, dat daar in niets gedaan konde worden, voor en al eer dat de Cardinaal *Sanctorum quatuor* wederom frisch en gezond was geworden. Van andere zaken sprak ik niet; alzo wy by den Paus zo zelden gehoor kregen, dat wy genoeg te doen hadden, om onse tyd aan sijn Majesteits voornaamste zaak te besteden.

Op dat nu sijn Majesteit mocht weten, wat raad wy gepleegt hebben, om sijn Majesteits zaak voor te spreken, zoo sal hy gelieven te weten, dat dit Hof, gelyk het in alle andere zaken merkelyk afbreuk geleden heeft, zoo ook niet veel voor sien is van geleerde Mannen, en van die daar zijn, derven wy ons op ieder een niet verlaten, *ne causa Majestatis Vestrae illis denudata, adversariis illam prodere valeant*, dat is, op dat sijn Majesteits saak aan haar geopenbaart zijnde, zy de selve aan de wederpartyen niet en mochten komen te ontbloen; derhalven raadplegende als noch slechts met twee, waar van de eene genoemd word de Heer *Micheel*, en d'ander en Heer *Zigismundus*; wy aan d'ander sijde, merkende datter niets in het openbaar te verfoeken viel, en dat als noch de nood niet en ver-eifchte, om in het openbaar een dispuut aan te leggen, zoo hebben wy uw Majesteits saak aan geen meer Perzonen Gecom-muni-ceert. Nopende nu het Artykel, *quod papa non possit dispensare, dat de Paus geen dispensatie kan geven*, daar heeft de Paus zelfs geen ooren na, om daar van te horen disputeren; en zoo hy slechts sijn Majesteits

gonste mag behouden, zoo schynt hy sigselven daar niet aan te kreunen, of sijn Majesteits zaak, na dat Artykel gedecideert werde, of niet, indien hy 't slechts zelfs niet en doet: edoch het schynt voorwaar, gelyk als men aan zyn maniere van doen lichtelijk kan bespeuren, dat hy gerezolveert heeft, om zig niet vorder te bemoeien met sijn Majesteits zaak noch met sijn Perzoon, nog zig ook te stellen als party, maar te reguleren na dat sijn Ambassadeurs aldaar te werk gaan. Weshalven, indien myn Heer *Campegius* sijn Majesteit wilde beloven, om vry en openhertig zyn gevoelen te uiten, hebbende een genadigen Rechter, en verschynende aldaar met zodanige consultatien als ik van hier mocht brengen, om iets op dit Brieven of Schritt te seggen, zoo sou ik een goed vertrouwen hebben, alsoo zy de H. Anker zyn daar sijn Majesteit op rusten mag; maar van deze kant heeft men niet dan uitstel te verwachten: doch ik ver-zoek, dat sijn Majesteit zulks aan myn Heer *Campegius*, noch aan myn Heer den Aarts-Bischop laat blyken.

De Heer *Gregorius*, zend hier nevens aan sijn Majesteit, de belofte door den Paus gedaan, nopende sijn Majesteits zaak, als wanneer ik om zyn zaak naar *Veneticen* ging; welke belofte, bestaande in de drie eerste woorden, te weten, *cum nos justitiam ejus cause perpendentes, &c.* dat is, *als wy de gerechtigheid van die zaak overwegende, &c.* al zo veel, of meer, doet tot bevordering van het gene in sijn Majesteits zaak gedaan zal moeten worden, dan of de Decretale Commissie, onder den Cardinaal *Campegius* rustende, ver-toond wierd. En dit mag sijn Majesteit, aan wien het hem beliest, in zyn Raad vry tonen; oordelende, na myn gering verstand, dat het daarom niet voegen zou, om in deze conjuncture van tyd, den Paus over die zaak wederom aan boort te komen.

Ik begere ootmoedig van sijn Majesteit, dat ik voor den gemelden Heer *Gregorius*

een Suppliant mag zijn; invoegen dat door zijn Majesteits bevel, aan zijn Factoors aldaar betalinge geschiede voor zodanige kostpennigen als zijn Majesteit hem toelagt: want om niet te reppen van zijn trouwhertige, oprechte, vlytige dienst, die ik voor dezen, en nu ook aan hem hier bespeure, zoo ver zeker ik zijn Majesteit dat hy hier een pompeus en prachtig leven voert ter eere van zijn Koninkl. Majesteit: en dat hy in deze zobere tijd tot de uiterste nood zal vervallen, ten zy dat zijn Majesteit hem de behulpzame hand biede: hebbende nu voor deze reis niet meer aan zijn Majesteit in het particulier te schrijven dan het geene alrede in onze algemeene Missiven is vervat, zoo verzoek ik op zijn Majesteit dat ik weten mag wat zijn believen is in geval dat alhier niet anders te doen valt. Hier mede afbrekende, bid ik God almachtig, dat hy zijn Koninkl. Majesteit beware; en een korte en spoedige verrichtinge geve van deze zaak, volgens zijn Majesteits voornemen en wensch. Uyt *Romen*, 21. April.

*Zijn Majesteits ootmoedigste Onderdaan,
Dienaar, en Orateur.*

Steven Gardinier.

No. 27.

Een Bil of zeker schrift om Cranmer, Aarts-Bisschop van Cantelberg, te verbranden.

Philippus en Maria, &c.

Aan den trouwhertigen Nicolaas, Aarts-Bisschop van York, Heer Cancelier van Engeland, groetens. Wy willen en gebieden u, dat gy, zoo dra als u dit voor komt, een zeker schrift op en instelt, om Thomas Cranmer, onlangs gewezene Aarts-Bisschop van Cantelberg, om het leven te brengen; en het zelve zo ingestelt zijnde, te zegelen met ons groote Zegel van Engeland, zijnde onder uwe bewaringe, volgens den inhoud en het formulier van dit na volgende.

P *Hilippus en Maria, door Godts Genade, &c.* aan den Majoor en Land-droft van Oxford. Alzoo onze zeer H. Vader Paus *Paulus* de IV. van die naam, volgens het uitgesproken vonnis, waar in d'order van het recht in dat deel vereischt, van ons in alles is onderhouden, en volgens de canonike wetten na recht en uitspraak, *Thomas Cranmer*, nu onlangs gewezene Aarts-Bisschop van Cantelberg, een Opperhoofd der ketters, een geanathematizeerde of vervloekte, en openbaar ketter, van wegen zijne verscheidene godloose openbare dwalingen, vervloekte ketterien, en zeer snoode, verfoeyelijke opinien, welke tegen ons Catholijk geloof, en het besluit van d'algemeene Kerk vlak strijdig zijn: en door den voornoemden *Thomas Cranmer* op velerlei wyzen zijn bedreven, in het openbaar, en hertnekkiglijk van hem staande gehouden en voorgestaan, geoordeelt, verklaart, uitgesproken en gecondemneert heeft: en dat om dezelve oorzaak onze H. Vader Paus *Paulus* de IV. judicielijk ende finitivelijk, na ouder gewoonte, dezen *Thomas Cranmer* van zijn Aarts-Bisdome, andere Bisdommen, bedieningen en beneficien heeft ontbloot en afgezet, gelijk als wy daar volkomen kennis van hebben; en dewijl ook de eerwaardige Vader in Christus *Eduward*, Bisschop van *Lonnen*, en *Thomas*, Bisschop van *Eli*, door autoriteyt van dezelve onze H. Vader de Paus, den gemelden *Thomas Cranmer* van alle ordre, bedieninge, en Kerkelijke digniteiten, als een opperhoofd der kettery, en een openbaren ketter metter daad hebben afgezet; uit kracht waar van de zelfde *Thomas Cranmer* tegenwoordig ketter en Aarts-ketter, rechtveerdiglijk, weettelijk, en op een regelmatige wyze veroordeelt, verwezen, en afgezet is; en dat ook de Moeder, de Kerke, tegen zoo een verrot en verfoeyelijk lidmaat en Aarts-ketter niet meer kan noch behoort te doen, zoo hebben dan dezelve eerwaardige Vaders, den zelfden

Uit des latijns veriaalt.

Thomas Cranmer veroordeelt , ketter en Aarts-ketter ons in handen gegeven , en aan onze macht en Wereltlyke Perzonen overgelevert , aanbevolen en laten beruften , gelijk als ons door de patenten of open brieven der zelve eerwaardige Vaders gemaakt , in onze Cancellery is verwtittigt. Wy dan als be-yveraars der gerechtigheid en beschermers van het algemeen geloof , willende de H. Kerke , mitsgaders des zelfs rechten en vryheden , en het Catholijk of algemeen Gelooft voorstaan en verdedigen , zijn gezind om zodanige ketteryen en dwalingen over al , voor zoo veel in onze macht is , uit terocyen , en den gemelden *Thomas Cranmer* , Aarts-ketter , overtuigt , verwezen en afgezet zijnde , na behoren te straffen. Merkende dan nu dat zodanige ketter en Aarts-ketter , opgemelde wyze overtuigt , ter dood verwezen en afgezet zijnde , volgens de wetten en gewoonten van ons Rijk hier in *Engeland* , behoorde verbrand te worden ; zoo gebieden wy u , dat gy den voornoemden *Thomas Cranmer* , die in uwe bewaring is , op een openbare plaats , buiten de vryheid van onze Stad *Oxford* , om de voornoemde oorzaak , voor het Volk in het vier zult werpen , en daar in metter daad doen verbranden ; tot verfoeying van zoo een afgrijzelyke misdaad en openbaar spiegel voor andere Christenen. En dat op boete en gevaar daar aan vast , en voor zoo veel als gy het voor onszult konnen verantwoordten , geenzins komt na te laten. Waar van wy zelfs getuigen zijn , tot *Westminster* op den 24. February , in het 2. en 3. Jaar van de Koning en Koninginne.

En dit schrift van ons de Koninginne Ondertekent , zal u tot een genoegzame verzekeringe en ontlastinge dienen.

No. 28.

Een zeker Commissie aan den Bisschop *Bonner* , en andere , om de gedenk-Boeken na te zien en t' onderzoeken.

Philippus en Maria , &c.

Den Eerwaardigen Vader in Christo, *Edmund*, Bisschop van *Lonnen*; en aan onzer zeer geliefden *Henrik Kool* , Doctor in de Godheid , en Deken van *St. Pauli Hooft Kerk tot Lonnen*; en *Thomas Martijn Ridder* , en Doctor in de Rechten , zy groetenis.

Rota. pat. 3. 4. Philip. Mar. 12. per.

Wy hebben verstaan dat ten tijde van de laatste scheuringe en verdeeltheit , verscheiden rekeningen , boeken , papieren , instrumenten en andere schriften tegens de professien van de Paus zijn Heilichheid , en d'Apostolische Stoel , gepractizeert , uitgegeven en gemaakt zijn : dat men ook in de Kloosters en andere geestelijke Huizen , verscheiden on eerlike onderzoekingen heeft gedaan , dienende veel eer om alle goede Religie en Religieuze Huizen te ruineren , dan om eenige waarheid die daar in steekt. Welke schriften &c. zoo ons bericht is , aan verscheiden Rekenmeesters en andere beambten en Ministers van dit ons Koninkrijk van *Engeland* overgelevert en in bewaring gegeven zijn. Doch willende dat gemelde schriften aan den dag gebracht worden , om dezelve te mogen overleggen , en in ordre brengen na onze begeerte en welbehagen : en ons verlatende op uwe getrouheid , wysheid en discretie , zoo hebben wy u daar toe voor onze Gecommitteerde geordineert en bestemt ; gevende aan u-l. of aan twee van u volmacht en autoriteit , om alle de voornoemde Rekenmeesters en andere beambten en Dienaren , binnen dit ons Rijk , voor u-l. te doen verschijnen , in welkers handen , bewaringe , wetenschap en bezittinge eenige der gemelde rekeningen , boeken , schriften &c. gekomen zijn ; haar allen en een ider van haar in het byzonder wel scherpelyk belastende dat zy deze rekeningen , boeken , instrumenten , schriften &c. als zy voor u komen , mede brengen : en op haar eed , of anderzins , u-l. oprechte certificatie en opdracht doen van alle

alle de particuliere meermaals genoemde zaken; ul. belastende de zelve allesfins na uw wijsheid en discretie na te zien, en uit te voeren.

En ons believen en bevel is, dat gy-l. van alles wat gy daar in gedaan hebt, de weet doet aan onzen zeer eerwaardigen Vader in Christo, en zeer lieve Neef *Reginal Poel*, Heer Cardinaal, Aards-Bisschop van *Cantelberg*, Metropolitaan en Opper-Kerk-Voogd van *Engeland*, op dat daar nader ordre ingestelt worde na behoren; belastende en gebiedende alle Justiciers van Vrede, Officieren, Schouten, Dienaren en Onderdanen, hier toe behulpzaam te zijn, en dit ons gebod vlijtig na te komen, om alzo onze ongenade en straffe te ontkomen. Waar van getuigen zijn de Koning en Koninginne, tot *Greenwich* 29. December.

Door de Koning en Koninginne.

No 29.

Commiffie aan Cromwel, om het bewind te voeren over alle Kerkelijke zaken.

Henricus de achtste, door Gods genade, Koning van Engeland en Frankrijk, Beschermmer des Geloofs, en onder Christus, Opper-Hoofd van de gantsche Kerk van Engeland, aan onze beminde A. B. C. D. zy groetenis.

HOewel het onze Koninklyke waardigheid, als de voortreffelijkste, (van die tijd af, dat de Scepter van dit ons Koninkrijk van Engeland, ons, door de bestiering van Gods genade, is opgedragen) met recht wel voegt onze opperste autoriteit op der Aarden over de Kerke van Engeland, onder Christus te oeffenen; en dat wy ook daar toe eenigzins genoodzaakt worden, nademaal dat de gene, die de zorge en het bewind daar van haar zelve voornaamlijk aanmatigden, haar eigen interest veel eer, dan d'algemeene welstand daar van behertigende, zo door al te groote vryheid en acheloosheid, als door haar kwaad exempel,

de zelve eindelijk tot zo groote elende hebben laten vervallen, dat men niet zonder reden te vrezzen heeft, dat se Christus nu voor zijn eigen Bruid naauwlijks zal willen erkennen. Dewyl dan aan onze Koninklyke achtbaarheid, (waar aan de voornaamste en opperste, naast God, autoriteit over allerlei Inwoonderen van dit ons Rijk, zonder onderscheid van geslachte, ouderdom, order of conditie, volgens het getuigenisse van de heilige uitpraak, van boven uit den Hemel is aanbevolen) de plicht van deze bedieninge beruist, om de Kerke van de distelen en doornen der ondeugden, voor zoo veel als wy met Gods hulpe kunnen doen, te zuiveren, en daar in de zaden en planten van deugden te zaaijen, en te poten. Daar en boven nadien dat deze, die van wegen de zelve Kerk voor dezen haar zelve de censure over andere toefschreven, oordeelden dat zy zelve van geen mensch behoorden gecensureert of gestraft te worden; en dat zy zoo met anderen op te dragen de zorge, van het gene d'gelijks te bestraffen valt, als door haar eigen verdorvene manieren, de gemeene man meer als andere, komen te ergeren, zoo dat zy wel te recht zelfs vroom zijnde tot alle deugden, maar in het tegendeel onvroom zijnde, tot alle godloosheid den weg bannen. Met deze personen, dan als de fontein en bron-ader zijnde, hebben wy geoordeelt, dat men een aanvang behoorde te nemen, om een algemeene reformatie in ons Koninkrijk, en in de Kerke van Engeland te maken; ons zelve met deze goede hoope paaijende, dat de fontein-aderen eerst gezuivert zijnde, de Rivier daar na helder en klaar zal lopen. Edoch, alzo wy in alle hoeken aan ons Rijk zelfs in eigen persoon niet tegenwoordig kunnen zijn, om het bovenverhaalde te mogen uitvoeren, moeten wy derhalven op de getrouwheid van andere Dienaars steunende, dit ampt haar opdragen, om hier in onze plaats te bekleden, en een gedeelte van onze zorge en bekommring op

haar

haar te nemen. Nadien wy dan onzen zeer geliefden *Thomas Cromwel*, onzen Opperste Geheim-schryver en Zegel-bewaarder, gestelt, gedeputeert, en geordineert hebben, (als klaarder uit den inhoud van deze onze Missive zal blyken, volgens onze autoriteit als Opper-hoofd van gemelde Kerk van Engeland) om allerlei Kerkelyke zaken te mogen verhandelen, en reden-zitten; als ook, om allerlei jurisdictie, autoriteit en Kerkelyke macht, die ons, als Hoofd daar van, toekomt, overal binnen dit ons Koninkrijk, en in alle plaatsen die onder ons gebied staan, te oefenen: als onze generale Stedehouder, en voornaamste gezette Rechter, bekrachtigt met deze macht, om andere Gecommitteerden tot uitvoeringe van het bovenverhaalde te mogen ordineren, volgens andere onze Patenten, met ons Groot Zegel verzegelt. Doch evenwel alzoo hy zels niet onze affairen, en die van het gantsche Rijk, zoo zeer is besloommert, dat hy deze gemelde zaken in eigen persoon niet en kan waarnemen, en daar op ul. A. B. C. D. tevooren beproeft hebbende, tot onze Gecommitteerde gestelt en geordineert heeft, om alles, dat hier onder verhaalt staat, t'elkens en uit onze naam uit te voeren, en in 't werk te stellen. Wy dan kennende voor goed en aangenaam, en keurende voor grondigen bondig zoodanige befendinge, ordineringe en stellinge, geven ul. volmacht, om inspeetiete nemen, zoo van de Hoofden, als van de Ledematen, zoo wel van bezet zijnde, als openstaande Bedieningen, zoo dikmaals en wanneer het ul. goed dunkt zal, om na alle Kerken, en ieder in het bysonder, ook na Aards-Bisschoplyke, Cathedrale en Collegiale, alle Gasthuizen en Kloosters, zoo van Mannen als Vrouwen, Prioorschappen, en daar Meesters over gestelt zijn, Digniteiten, Officieren, Huizen, en andere Kerkelyke plaatsen, zo wel van Schoolen, als Regulieren, uitgezondert en niet uitgezondert, en van alle die onder ons Rijk van Engeland staan, en daar in

gestelt zijn, Landschappen, Steden, Landen, Heerlijkheden, waar de zelve ook gelegen mochten zijn, van wat digniteit, voorrecht, order, regel of conditie, en na der zelve stand en gelegentheid, zoo in het Geestlyke als Wereldlyke, midsgaders na haar leven, manieren en ommevang, zoo van Presidenten of Bisschoppen daar van, wat naam of aanzien dat zy mogen dragen, alwaar net van Aards-Bisschoppen, of Bisschoppen, als van alle andere particuliere personen die daar in leven, te mogen vernemen, en doen vernemen: en om de gene die daar niet willen na luisteren, of die gy hier in breukvallig mocht bevinden, na elch des misdaads te mogen straffen; en om de zelve, zoo de hoedanigheid der overtreddinge van zulken gewichte mocht zijn, van hare Bedieningen, of voor een tijd te doen stil staan, of voor altijd af te zetten, en haar de zelve t'ontnemen: en ook om de vruchten en inkomsten van zoodanige Kerken en beneficien, zoo 't ul. mocht goed dunkt, haar afhandig te maken, en te bezorgen, dat ze in goet hande, en in een veilige bewaring zijn; als ook om te belasten, dat zoodanige gesequestreerde, of afhandig gemaakte goederen, wel geadministreert, en altemaal netjes en na behooren geïnventarizeert worden; en dat ten tijde van d'ommevang pertinente reukenschap van al het voornoemde worde afgevoerdert.

Als ook, om door onze autoriteit, zoo particuliere als generale Wetten en Ordinantien, na elch der zake, tot een goede en loflike onderhoudinge of reformatie van personen, te maken en in te stellen, haar belastende de zelve na te komen: en om de overtreders daar van na behooren te straffen, midsgaders om Kerkelyke Vergaderingen, Capitels en Conventen, zoo speciale, als generale, over het bovenverhaalde, of eenige andere zaken en rekeningen, zoo dikmaals, wanneer en waar het ul. gevoeglyk dunkt, te mogen toestaan en ook by een roepen: de zelve te doen

Continueren; of uitsstellen, na uw welgevallen; statuerende en ordinerende, dat de Gefeestelijkheid en het Volk in zoodanige Kerkelyke Vergaderingen en Capittels haar presenteeeren, en dat gy-l. dan aldaar presiderende, de dingen intelt en ordineert, die na uw goeddunken, tot reformatie en verbetering van plaatzen, perzonen, en gemelde orders best mochten dienen; en waar door gy-l. de voornoemde Kerken, plaatzen en perzonen tot een eerlyker stand, en loflijker maniere van leven, beter en krachtiger zult kunnen brengen: herstellende en straffende met eenen de fouten, uitspoorigheden en misdaden van alle onze Onderdanen, na datze haar openbaren: haar ook uit alle Gewesten in dit ons Koninkrijk, indien het ul. zo raadzaam dunkt, over de gemelde misdaden, of over eenige andere zaken, die eenigzins den Kerken-Raad aangaan, voor ul. te mogen dagvaarden, de rebellige en hartnekkige zoo met Kerkelyke censuren en straffen, als met d'oplegginge van boete; en andere rechtsmiddelen dezès Rijks, in den toom houden, en kassijden. De Kerkelyke zaken en affairen te mogen onderzoeken en uitvorschen; en dan daar over een uitspraak gedaan hebbende, zoodanige Onderdanen te dwingen, dat zy daar mede te vreden zijn. Het overgeven en afftaan van Kerken of bedieningen door eenige der voornoemde perzonen alrede gedaan, of noch te doen staande, te mogen aannemen, met verklaringe, dat de overgegevene Kerken en bedieningen vacant zijn, of open staan, en ook daar voor zullen gehouden worden, van en over de bezoldingen, vruchten en inkomsten der gemelde Kerkelyke bediening te mogen spreken, handelen, een besluit maken, en daar van disponeren: midsgaders om allerlei verandering die daar mocht voorvallen bekwame perzonen, en dieze verzoeken, op te dragen: jaarlyksche en behoortlyke zalaris aan zoodanige perzonen, die hare bedieninge overgeven, toe te wijzen; belasten en verbindende de voor-

II. Deel.

noemde Kerken en plaatzen, tot betalinge van zoodanig zalaris, en om de Decreten dies aangaande te verkondigen, en d'onkosten van penningen, daar toe noodig, te helpen dragen.

Om ook de verkiezingen van alle Bisschoppen, die door zoodanige verkiezinge plegen aangenomen te worden, by te wonen, en aldaar de voorzittinge te hebben; informerende en te recht helpende den genen, die daar toe verkooren zal worden: hier nevens ook om alle verkiezingen na behooren gedaan en ingegaan, en ook de perzonen; daar toe alrede verkooren, of die noch te verkiezen staan, te bevestigen; en in het tegendeel af te schaffen, en te niere doende de verkiezinge, hier tegen aangegaan. Om ook de intellingen en inwyjngen in eenige van de voornoemde Kerken en plaatzen, gedurende onze ommeegang, te besteden aan zoodanige bekwame, en na behooren voorgedragene perzonen, met de zelve in de reele, actuele en lichaamyke bezittinge van deze meermaals gemelde Kerken en plaatzen in te voeren, of te belasten, dat zy alzoo ingevoert worden, haar opdragende alle rechten en privilegiën die daar toe behooren.

NB. *Het resterende hier noch toe behoorende, is te zoek.*

No. 30.

Een zeker Schrift, geschreven door de Monniken van Glassenbury, tot oprichting van dat Klooster.

Het Origineel.

Aan den Eerwaardigen Heer, den Kamerling van hare Koninklyke Majesteit.

WY, mijn Heers daaglyksche Supplianten by God, eertijds in het Huis van Glassenbury, nu Monniken alhier tot West-Munster, verzoeken zeer oormoediglyk, dat mijn Heer zijn gewoonlyke goedheid

N n ge-

gelieven te tonen, gelijk alsze haar immer en altoos voor dezen genegeen heeft getoont; tot Godes eere, en tot dienst van hare Koninklijke Majesteiten; zoo ook nu wederom, ter eere van God en hare Koninklijke Majesteiten; om hare Majesteit haargenadige belofte, nopende het oprechten van het gewezen Klooster van *Gassenbury*, indaching te maken, waar van het hare goedheid gelieft heeft verklaringe te doen. Waar op dan wy, myns Heeren dagelykze Supplianten, verstaan hebbende, dat myn Heer Cardinaal daar toe gezind is; de particulariteiten daar van opgesteld hebben; en op de assurantie van myn Heer Tresaurier, hebben onze Vrienden begofte te timmeren, en aan het repareren daar van groote onkosten gedaan: dies niet te min blyft het werk nu t'eenemaal steken; wy beelden ons in vergetenheid daar van d'oorzaak te zijn: 't welk hare Majesteit zoo gevoelig niet te verstaan gegeven kan worden, dan door myn Heers voorspraak en hulpe. Aanmerkende dan myn Heers zeer godyruchtigens aard, zoo is het dat wy op dat vertrouwen, de vrymoedigheid gebruiken, om zulks te verzoeken, myn Heer verzekerende, dat, zoo lang als wy, of onze nakomelingen leven, en de wereld duurt, wy myns Heeren in onze Gebeden tot God altyd gedachtig zullen zyn, zoo myn goede Heer het zelve gelieve by der hand te nemen.

Wy verzoeken niet, datter iets tot d'opbouwinge daar van gegeven worde, dan alleen het huis, en des zelfs stand of erf; het gene daar noch aan ontbreekt, zullen de gewonelyke inkomsten goed maken; maar datter slechts zommige van ons in ons geestelyk habyt alhier mogen wonen, en ons zelve met onzer handen werk en Land-bouwerij generen; tot dat door de weldadigheid van goe Luiden ons getal grooter worde; en nademaal de Huis-luiden tot onze Religie zoo zeer gezind zijn, zoo vertrouwen wy, dat zy ons daarom tot des zelfs opbouwinge en

stofferinge te eerder assistentie zullen doen; waar door wy lichtelyk een groote nederstorting zouden kunnen voor komen, en geen klein deel van het geheel opbouwen; tot Godes eere, en meerder voorspoed van hare Koninklyke Majesteiten, en hun gantsche Rijk. Want buiten alle twyfel, in het welnemen van myn Heer, heeft God ooit eenig schelmstuk, zedert de scheppinge der wereld, gestraft, zoo mag, onzes oordeels, d'ondergang van *Glassenbury*, daar by vergeleken worden; niet, als andere plaatzen, overgegeven, maar met geweld afgeperst; de Abt wierd, nevens twee onnozele vrome Monneken, metter vaart omgebracht: zoo dat ingeval de Hooge-School, of zeker geleerde Kerken-Raad, de zaak eens kwamen te onderzoeken, zy zouden gewaar worden, datter vry grooter gevaar in steekt, dan men doorgaans oordeeld: in voegen, dat hier door hare Koninklyke Majesteit tot des zelfs oprechtinge of opbouwinge, te eerder lichtelyk zal bewogen worden; te weten, om dat het een zeer oud, en over het gantsche Christendom vermaard Huis is; waar van de eerste stigter is geweest *Joseph van Arimathea*, (die het doode lichaam van onzen Heiland Jesus Christus van het Kruis nam) en ligt tot *Glassenbury* begraven: en hem smeken wy, dat hy met ons Christum bidde, dat alle myn Heers affairen gelukkig en voorspoedig mogen toegaan, doch nu voor al ten opzicht van dit ons ootmoedig verzoek; op dat wy in *Glassenbury* voor den Koning en Koninginne mogen doen, het gene onze Fondateurs of Stichters hebben gedaan, en voor myn goede Heer, als een zonderling weldoender.

Mijn Heers Supplianten tot West-Munster;

Johan Phagan.

Johan Not.

Willem Ailerwold.

Willem Kentwyn.

No. 31.

Mijn Heer Eduward Carns Missive uit Romen: tonende hoe geveinsdelijk de Paus in het stuk van een algemeene Vrede met hem handelde.

Het Origineel.

H Et zal sijn Koninklijke Majesteit gelieven te weten, dat *Frans de Post*, alhier op Christi Corpus dag met sijn Majesteits genadige Missive aangekomen is, rakende zoo wel de expeditie van de Bisddommen van *Winchester* en *Chester*, als ook sijn Heiligheid den Paus, nevens de uwe aan my, gedatcert op den 30. Maart: volgens den inhoud waar van ik 's daags daaraan audientie verzocht te mogen hebben by zyn Heiligheid. Waar op ik tot antwoord kreeg, dat ik die op den 6. dito zou hebben. Verschynende nu voor den Paus, (hem te voren sijn Koninklijke Majesteits Missive behandigt hebbende, welke hy in het bywezen van myn Heer den Cardinaal *Morone las*) zoo zeide hy dat hy aan die Gebenedyde Koninginne, en deugdryke lieve Dochter, ten hoogsten was verplicht, die aan hem zoo een dankbare en ootmoedige Brief hadde geschreven: zeggende, die te willen bewaren, en in de Conffitory voor all' de cerwaardige Heeren, zyn Broeders, in het openbaar lezen; hy seide ook aan sijn Ambassadeur aldaar in *Engeland* grootelyks gehouden te zyn, dat hy aan sijn Koninklijke Majesteit zoo een loffelijke getuigenis van hem gaf. Waar op ik aan hem sijn Majesteits believen te kennen gaf, volgens myne instructien, slaande niet een gedeelte daar van over: waar op hy antwoorde, dat zyne genegenheit tot die gezegende Koninginne (halende een Kruis over uw' Majesteits naam in de Missive gementioneert) zoo groot niet en was, noch konde zyn, als hare Majesteits goedheid verdiende; doch

zeide hy, hier mag zyn Koninklijke Majesteit zig van verzekert houden, dat zyn affectie en goede genegenheit niet alleen continueren, maar ook zeer merkelyk zal aangroeyen; en dat tot satisfactie van zyn Majesteit alles dat in zyn vermogen is, zou doen.

Wat nu belangt, het bekomen van een volkomen Vrede tuschen den Keizer, sijn Koninkl. Majest. en de Koning van *Vrankrijk*; hy was ten hoogsten verblyd, horende dat sijn Majesteit in geen gebreke zou blyven, om de laatst geslotene Treves tot een volkomen Vrede te helpen uitwerken. En wat zyn Perzoon aangaat, zeide tot dien einde, en tot ontlastinge van zyn gemoed voor God, twee Gesanten afgevaardigt te hebben: of anders, zeide hy, by aldien hy stil sweeg, en haar niet te kennen gave, hoe veel de Republyke van het gantsche Christendom aan een volkomen vrede gelegen ware, dat dan God dit zyn stilswygen van zyn hand zou afschicken, alzooy hy tot een opsiender over zyn kudde hier op Aarden is gesteld: want, zeide hy, het is hoogtyd, dat men de handen aan 't werk sla, vermits dat het Koninkrijk van *Polen* zoo wankelbaar is, en dat de Koning aldaar niet en kan, noch en derst, tegen haar iets aangaan, bezet zynde, rondom aan alle kanten met boze Secten; en ook de Roomsche Koning ontrent hem. Zy roepen zyn Heiligheid aan, om hulpe, en om daar in te voorzien, dat het beter toega: 't welk hy, zonder een algemeene Kerckelyke vergadering aan te stellen, niet en kan uitvoeren; en dit kan ook niet wel geschieden, ten zy dat gemelde Vrede voor afga; want of schoon datter een stilstand van Wapenen is, nochtans zal d'onlust en het misnoegen over het gepasseerde, en d'onsekerheid van Vrede, volk in dienst doen houden, en d'eene zal d'ander verdacht houden, invoegen, dat de passagien niet vry sullen mogen zyn, voor de gene die haar by de gemelde Concilie behoorden

tevoegen: dat hy derhalven na zyn uiterste vermogen zal trachten, een Vrede te bekomen, zonder welke het onmogelijk voor hem zou sijn iets goeds in de Kerken-Raad, te konnen uitvoeren. Zyn Heiligheid is gezind, om de algemeene Kerkelyke vergadering tot *Romen*, op het Hof van *St. Jan Lateranum* te houden, oordelende, om verscheiden redenen die hy daar van gaf, dat het een zeer bekwame plaats daar toe is; als zynde de Hoofit-Kerk van het Christendom; en dat menigmaal voor dezen aldaar Goddelyke, en H. Kerkelyke vergaderingen gehouden zyn geweest; als ook, om dat deze Stad is het algemeene Vaderland, waar na toe de geheele Wereld haar vry en onbeschroomt mag begeven, vertrouwende dat alle nootdrift te Water en te Lande derwaarts na toe gevoerd zal worden: nademaal ook dat in verscheiden Kerkelyke vergaderingen ten tyde zyner voorsaten aangevangen, niet veel goeds konde uitgerecht worden; en dat men sustineerde, dat het vry voordeliger zou geweest zyn, by alden de Paus zelfs in eigen Perzoon, die Kerkelyke vergaderingen hadde by gewoont; hierom is het dat sijn Heiligheid in deze vergadering zelfs wilde verschynen; 't welk hy, eenigzins kreupel van ouderdom zynde, niet zou konnen doen, ingeval datze verre van hier gehouden wierd, alwaar hy zelfs in eigen Perzoon hoopt te zyn. Tot een slot nu van dese zaak, in zulkcr voegen als de noot van het Christendom vereischt, heeft hy twee Gesanten, de *Latere suo*, tegenwoordig afgevaardigt, waar in hy weet dat sijn Majesteit meer zal konnen doen, dan iemand anders: niet eens twyfelende, of hy zal zig ook daar toe zeer genegen tonen: zyn reden met deze woorden besluitende, dat God de Heere zyn Majesteit hadde bewaart, om de geheele Wereld te helpen. Waar op ik antwoordde, dat het sijn Majesteit aan zyn goede wil niet en zou ontbreken, noch aan iets dat tot bevordering daar van mocht dienen.

Wat nu de reddinge van *Winchester* en *Chester* aangaat, dat die met alle mogelijke spoed verrigt zou worden. De Paus heeft ook beloofd sijn Majesteits zaak met alle vlyt te zullen begonstigen en bevorderen; maar dat zulks wat langer tyd is vereischende, nademaal de Rechtspleging aldaar door den Heer Ambassadeur geschiedende, om een proeve te nemen van de jarellyke waardy van *Winchester*, zekere Cardinalen aanbevolen moet worden, om in de Consistorie rapport te doen; alcer datter een nieuwe taxatie kan geschieden; doch men zal geen tyd laten verloren gaan, maar met alle vlyt verzoeken, dat het mag geffectueert worden. Nopende, een Penzioen voor myn Heerden Cardinaal, van tien duizend guldens 's jaars, de Paus zal die, na zyn Majesteits begeerte, assigneren; invoegen dat men, met Gods hulpe, alles dies aangaande zoo dra zal verrichten, als mogelijk is; het welke de zeer eerwaardige Heer Cardinaal, die groote blydschap en troost schiept uit de Brieven door zyn Koninklyke Majesteit hem toegezonden, dapper behertigt en beyvert, altyd zeer bereidwillig zynde, om alles dat zyn Majesteit, of zyne Koninkrijken aangaat, uit te voeren.

Zedert mijn laatste Missive van den 15. van de voorleden maand, is niet anders voorgevallen, dan dat de Cardinaal de *Caraffa*, op den 14. passato, van hier naar *Vrankrijk* vertrok, om verscheiden antikwiteiten aan den Koning te vereeren. Sommige strooyen alhier uit, dat zyn Commissie ten deele inhoud, om den Koning te bewegen tot aanneminge van het Hertogdom van *Paleano*, onder zyne bescherminge, gelijk als hy *Parma* en *Mirandula* gedaan heeft. Daar zyn alrede veel Werk-luiden tot fortificatie van *Paleano*, *Neptino*, en *Roccadel Papa* vertrokken; ettelijke Capiteinen zijn ook belast derwaarts na toe te gaan: die ook al op de weg zyn.

d'Ambassadeur is na den Keizer, en zyn

Koninkl. Majesteit op den 30. van de voorleden maand vertrokken.

d'Ambassadeur van Polen is na zijn Heer en Meester vertrokken. Zijn verzoek by den Paus, zoo my bericht is, was, dat het den Priesters vry mocht staan te trouwen, en dat de Leeken het Nachemaal onder beide gedaanten (te weten van brood en wyn) in Polen mochten ontfangen, en dat zekere inkomsten of Tienden van de Geestelijkheid tegen den Turk mochten geimployeert worden: hy gaf daar op, zoo ik verstaan heb, een algemeen antwoord, alle zodanige zaken refererende aan de generale Kerken-Raad.

Hier te *Romen* zijn ook met groote magnificentie van de Republike van *Genua* vier Ambassadeurs aangekomen, presenterende hare gehoorzaamheid aan zijn Heyligheid: dewelke my kwamen bezoeken, te kennen gevende de groote inclinatie en affectie die gemelde Republike zijn Koninklijke Majesteit was toedragende, presenterende met eenen aan dezelve alle minne, vriendschap en gediensligheid; verzoekende op my zijn Majesteit daar van te willen adverteren.

Op den 24. van voorleden maand heeft de Paus de jaarlijkze Hoogheid zijner Kroninge geviert. My wierd aangedient van de geene daar toe geordineert, om te willen in het Capel verschynen; ik wierd ook door een van zijn Heyligheids Edele op dien dag by zijn Heiligheid ter middag maal genodigt. Ik ten Hove verschynende, zoo heeft d'Ambassadeur van Portugaal, aldaar zijnde doe zijn Heiligheid uitkwam, my de plaats, onder alle d'Ambassadeurs, die ik gewoon was te bekleeden, te weten, naast aan den Franzen Ambassadeur, willen ontnemen; en naast aan my heeft d'Ambassadeur van Polen willen zijn. Ik sprak den Ambassadeur van Portugaal zoo vriendelijken als ik konde: en alzoo hy my de plaats niet en wilde vergonnen, nam ik hem by de arm, en zettede hem

daar uit; zeggende: dat het altijd zijn Majesteit van *Engeland* zijn plaats was geweest; onder, of beneden my wilde hy niet staan, en dat hy aan mijn zyde stond, heb ik niet willen toe laten, alzoo zig d'Ambassadeur van Polen die plaats aanmatigde.

Hier op ging d'Ambassadeur van Polen aan den Hertog van *Paleamo* klagen, die op staande voet na den Paus ging; wien d'Ambassadeur van *Portugal* voort op de hielten volgde: de Paus verzochte dat hy van daar zou verrekken: hy begeerde dat ik ook zulks insgelijks wilde doen; daar op kwam de Hertog by my, zeggende: de Paus zijn begeerte is dat gy ook zult verrekken. Ik vroeg, waarom? Hy antwoorde, dat zijn Heyligheid op my verzocht dat ik toch wilde verrekken, om alle twist en onlust voor te komen. Ik zeide daar geen oorzaak van te zijn, want zoo d'ander met zijn eigen plaats zig wilde vergenoegen, en niet met geweld de plaats, die in voorleden tijden d'Ambassadeurs van *Engeland* altijd plag toe te komen, in te nemen, dan had hy, noch ik ook, geen ongemak altoos te verwachten, niet staande na het geene hem niet toe en komt, noch betaamt te doen. Dit geheele jaar lang heeft hy daar nooit na gestaan als nu, en waarom dat hy het nu zou doen, kan ik niet weten; doch hy en zal die gewislyk van my niet hebben, of zijn Majesteit mocht het my gebieden: nademaal dat de Hof-meester van zijn Heyligheid getuigde dat ik van hem ter middagmaal was genodigt, en niet d'Ambassadeur van *Portugal*; maar dat hy van zelfs is gekomen.

Ik ben ten hoogiten aan den Markgraaf verplicht, alzoo hy op den Ambassadeur van *Portugal* zijn Broeder, moeyelyk was, dat hy tegen den Ambassadeur van *Engeland* zig zoo dorst aanstellen; en ontbood my, zoo dra als hy het verstaan had. Hy voorwaar en was'er niet, ik nam mijn plaats in, en hy mocht om een goed

geen komen zien, waar aan alle d'andere Ambassadeurs zeiden dat ik wel gedaan had: en andere, die zig neutraal droegen, gaven te kennen dat zy ook van dat verstand waren. Ik zeide tegen den Hertog, dat ik om geen mensch een zier van zijn Majesteits eere wilde laten vallen: alzoo het der Ambassadeurs van Englands plaats is gewest by na duizend jaaren, al eer datter een Koning van Portugal was.

Anders is hier niet voorgevallen. Hier mede dan afkortende, bid ik God Almachtig dat hy zijn Koninkl. Majesteit in langdurige en voorspoedige gezondheid gelieve te bewaren.

Uyt Romen, den 9. Juny.

M. D. LVI.

*Zijn Majesteits ootmoedigste onderdaan,
En arme dienaar,*

EDUWARD CARN.

N°. 32.

Een Commissie om de ketters op een gestreng wyze te handelen.

Rota. par. in dorso. Rot. 3. Ec. 4. Phil. &c. Maria. 2. pag. Philippus en Maria, door Gods genade, Koning en Koninginne van Engeland, Spanzien, Vrankrijk, beide Cicilien, Jeruzalem, Yerland, Beschermers des geloofs, Aarts-Hertogen van Oostenrijk; Hertog van Bourgundien, Milanen en Brabant; Graven van Harzburg, Vlaanderen en Tyrol: aan den eerwaardigen Vader in Christo Edmund, Bisschop van Londen, en aan den eerwaardigen Vader in Christo, onzen trouwertige en zeer geliefde Raads Heer Thomas, Bisschop van Eli; en aan onzen trouwertige en zeer beminde Willem Windsor, Ridder, Heer van Windsor; Edward North, Ridder, Heer van North; en aan onze trouwertige en zeer geliefde Raads Heeren Johan Bourn Ridder, een van onze voor-naar geheimschryvers; Johan, Mordaunt Ridder; Fransois Englefield Ridder; Edward Walgrave, Ridder; Nicolans Haar, Ridder; Opper-Secretaris op de Secretarykamer; aan Thomas Poop, Ridder; Rogier

Cholmley, Ridder; Richard Raad, Ridder; Thomas Stradling, Ridder; Roeland Hill, Ridder; Willem Rastal, Advocaat; Henrik Kool, Deken van St. Paulus Kerk; Willem Roper en Randolph Cholmley Vaandrieken; Willem Koek, Thomas Marten, Johan Story en Johan Vauzban, Rechtsgeleerden, groetenis.

A lzoo verscheiden Duivelse en boosaardige Perzonen, verscheiden valsche geruchten en oproerige lasteringen niet alleen gepractizeert, en van ons hebben uitgestroot, maar ook velerley ketteryen en ketterze opinien onder de gemeene man gezaaid, en ook menigerley oproerige boeken in dit ons Koninkrijk uitgegeven, om alzoo twist, twedracht en muitery niet alleen onder onze goede onderdanen, maar ook tusschen ons en onze onderdanen te verwekken; ja ook daarenboven velerley andere ongebondene, dertele en ongeregelde seiten daagelijks hebben gepleegt, tot merkelyke slooringe van ons en ons Volk: zoo is't dan dat wy gezind zijnde zodanige muitemakers na behoren te straffen, en ons opuwe getrouheid, wysheid en discretie verlatende, hebben wy over zulks u-l. tot onze gecommiteerde geordineert en geautorizeert; gevende aan u-l. ofaan drie Perzonen onder u, volkomen macht en autoriteyt, om te vernemen, (zoo wel by eede van twaalf eerlyke mannen, als door getuigen en alle andere politijke wegen die gyl. zoud konnen bedenken,) na alle ketteryen en ketterze opinien, ketterze en oproerige boeken, t'zamen sweeringen, valsche geruchten, scheldwoorden, schimpdichten &c. die een van ons beide Perzonen mochten raken, gepractizeert, gepubliceert en uitgestroot onder de gemeene man; in wat Graaffschap, Stad of plaats het mocht zijn binnen dit ons Koninkrijk van Engeland, of elders in andere uitheemsche Landen over zee; en om ook te vernemen na de invoerders, gebruikers, kopers, verkoopers, lezers, be-

bewaarders of vervoerders van zodanige brieven, boeken, geruchten &c. na alle hare medestanders, raads-luiden, medemakers, styvers en aandryvers van zulke voornoemde feiten; gevende aan u. l. of aan drie van u. l. volmacht om na te voorschen, en na u te nemen allerley ketterze en oproerige Boeken, brieven, schriften &c. Waar gyl. ook eenige daar van zoud kunnen aantreffen, het zy by de Bockdrukkers, Bockverkopers of by iemand anders. Om ook te vernemen, te aanhoren en af te handelen alle particuliere ongeschikte manieren van leven, onfatsoenlijke bejegeningen, beroerten, &c. die in eenige Kerken, Capellen, of andere gewyde plaatzen binnen dit Rijk geschieden; en ook na de geene die eenige Landen, Goederen, Ornamenten, Capitalen, Inkomsten, en ook Rekeningen, de voorichrevene Kerken, Capellen, &c. toebehoorende, achter de hand houden. Om ook te vernemen na de gene, die obstinatelyk weigeren het gezegende Sacrament des Altaars te prediken, de Miste horen, in haar Karspel, of in eenig ander plaats, tot den Dienst geordineert, te komen; en ook na alle de gene, die geen Bêvaarden willen doen, het H. Water, noch H. Brood willen ontfangen; of die in eenig Kerk of Gewijde plaats haar zelven ongeschikt of oneerbiedig aanstellen; waar ook deze fouten in dit ons Koninkrijk bedreven mochten geweest zijn, of na dezen bedreven worden. Dit alles niet tegenstaande, zoo is onze wil en begeerte, dat zoo wanneer en zoo dikmaals een perzoon, of perzoonen, hier na voor ul. gedachvaart zijnde, hertnekkig by eenigerlei kettery, of ketterfche opinien blijft volharden, dat dan gyl. of drie onder u, zorge drage, dat de zelve perzoon, of perzonen, zoo stijf by haar stuk blyvende, van stonden aan in handen van zijn Ordinaris gelevert worde, om met hem, of haar, te handelen volgens de Geestelyke en Ecclesiastike Wetten. Wy geven ul. ook, of drie on-

der u, volmacht en autoriteit, om te vernemen en uit te vinden alle Boeven, Landloopers, Pypeftellers, Muiltmakers, of andere, die binnen de Stad *Lonnen*, of tien mylen binnen de jurisdictie daar van, noch residende, daar voor verdacht worden gehouden; alsook, om naauw acht te nemen, waar eenige Kerken, Kapellen, of eenige andere Godshuizen, onder wat Bisdom dat het ook zou mogen zijn, komen te vergaan, of te vervallen; gevende aan ul. of aan drie van u, uit kracht hier van, volle macht en autoriteit, alle deze voorverhaalde zaken t'aanhooren, en daar over, als ook over alle andere misdaden, na uw wijsheid en discretie, een vonnis te strijken: willende en gebiedende, dat gy. l. of drie van u, tot navorschinge en uitvindinge van al het bovenverhaalde, van tijd tot tijd zoodanige wegen en middelen practizeert, en in 't werk stelt, als gy. l. of drie van u, zult oordeelen best, dienstig en nodig te zijn: en dat gy. l. na voorafgaande behoorlijk bewijs, en eigen mondelijke beklijdenis der partyen, of door suffisante getuigen daar van verzekert zijnde, de bovengemelde abuizen zult zoeken te remedieren en reformeren, met de zelve perfoonen een boete te doen betalen, gevangen te zetten, of eenige andere straffe, na uwe discretie, op te leggen. Wijders willen en gebieden wy, dat gy. l. alle wederspannige en ongehoorzame perfoonen, op uwe citatie of appointment voor ul. niet comparerende, van wegen hare breukvalligheid in eenige van gemelde zaken, vast zult doen zetten, en daar laten zitten, tot dat gy. l. haar van hunne gevangenis komt t'ontflaan. Wy geven ul. ook mids dezen volkomen macht en autoriteit, om van ieder misdouder, of verdacht perfoon, die voor u gedagvaart of gebracht wordt, te nemen tot ons gebruik, een Recognitie of Recognitien, Obligatie of Obligatien, van zoodaige somme of sommen van penningen, als ul. goed zal dinken, van eenig verdacht perfoon, zoo wel om hare perfooneele verschy-

schyninge voor u, of om het volbrengen van uwe Ordersen Decreten, als om dezekerere en oprechte betalinge van zoodanige boete, of boetens, als gy-l. hier na, een misdoender behoorlijk overtuigt zijnde, sult komen op te leggen; om tot ons gebruik te betalen op zoodanige dagen en tijden, als by ul. of drie van u, vast gestelt, bepaalt en geordineert zal worden: en dat gy-l. diergelijke Recognitie, of Obligatie, als ontfangen zijnde voor een zekere boete, of boetens, voor u niet ten vollen betaalt, met uw eigen hand en zegel op onze Secretary zult verzekeren, om zulks, na behooren, voor onste konnen verantwoordden.

Hier nevens geven wy ul. of drie van u, mids dezen volkomen macht en autoriteit, om niet alleen alle misdoenders en verdachte personen voor ul. te dagvaarden, maar om ook zoo veel getuigen, als ul. goed zal dunken, voor ul. te doen komen, haar t'examineren, te dwingen te antwoorden, en op de H. Bijbel te sweeren, om van alles daar zy over geexamineert worden, de ronde waarheid te verklaren, om alzo tot nader opening en kennis der gemelde zaken, of eenige daar van, te mogen raken. Daar en boven begeren en willen wy, dat gy-l. of drie van u, een bekwaam persoon nomineren, en ordineren zult, om alle de penningen, daar gy-l. iemand om deze zijne delicten op geschat hebt, of de boete daar gy-l. hem in geslagen hebt, in te vorderen, op te halen, en t'ontfangen; gy zult ook dezen gemelden persoon, of andere, die gy-l. daar toe noch meer mocht employeren, voor haar dienst en moeite zekere penningen toeleggen, na dat het ul. of drie van u, raadzaam zal dunken. Willende en gebiedende ul. of drie van ul. na dat de tijd van deze onze commissie verstreken zal zijn, aan onzen Thesourier bekent te maken, niet alleen de naam van gemelde Ontfanger, maar ook notitie te geven, waar, op de Delinquanten van u getaxeert zijn; op dat, op het sluiten van de rekening des Ontfangers, blyken

mach, wat ons geréchtlijk toekomt. Willende en met eenen gebiedende, dat alle onze Overzieters van Rekeninge, en andere, die in eenige bedieninge dies aangaande zijn, op het gezicht van gemelde Obligatiën, door ul. of drie van u ondertekent, den zelve Ontfanger zijn Rekening afdoen, en betalen. Hierom dan willen en gebiedden wy ul. onze voornoemde Gecommitteerden, om met alle vlijt alles, wat hier in verhaalt is, na te komen, en ook uit te voeren; niet tegenstaande alle onze Wetten, Statuten, Proclamatien, of andere Privilegiën, Rechten, of Ordinantien, die tegens de boven verhaalde zaken strijdig zijn, of mochten schijnen te strijden.

Hier nevens willen en gebiedden wy alle Schepens, Schouten, Sheriffs, Landdrosten, en alle andere onze Officiëren, Ministers, en getrouwe Onderdanen, dat zy, op uw bevel, ul. de behulpzame hand bieden, tot behoorlijke uitvoeringe hier van, voor zoo veel als zy in onze ongenade niet en willen vallen, en het zelve voor ons verantwoordden.

Wy willen ook, dat deze onze Patenten ul. tot een genoegzame verzekeringe, en verantwoordinge zullen dienen, voor ons, onze Ertgenamen, Successeurs, en ook voor alle andere personen, hoedanig dat zy ook zijn.

In oirkonde hier van, hebben wy Patenten of Plakkaten laten uitgaan, die een geheel jaar na datum dezès stand zullen houden. Waar van wy zelts getuigen zijn tot *West-Minster*, 8. February, in het derde en vierde jaar onzer Regeringe.

No. 33.

Een Missive, door den Raad geschreven, waar in de zelve hare jaloufie over de Princes Elizabeth te kennen geeft.

Het Originel.

MR. Poop, het zal u gelieven te verstaan, dat onder verscheiden andere

*Cotton
libr.
Titus
B. 2.*

Dui-

Duivelfcheftreken; die *Dudly Ashton*, en andere Verraders in Vrankrijk, van tijd tot tijd, tot verfooringe van de ruite des Rijks, onderftaan hebben uit te voeren, zy nu onlangs *Cleyberdo* hebben overgezonden, de welke (zoo ik in mijn gevoelen van de man niet bedroogen ben) terwijl dat ik in *Wales* Prefident was, van huisbraak befchuldigt wierd, en zou, 't en ware dat hy door hulpe zijner medemakkers vry geraakt had, die hem den Schouts Dienaar ontweldigde, om gemelde huisbraak, en verscheide andere roveryen en schel mistukken, zo vast gezet en bewaart geweest zijn; dat hy nu dezen aanslag niet en had kunnen by der hand nemen. Deze man door deze Verraders naar d'uiterste Gewesten van *Essex* en *Suffolk* afgevaardigt zijnde, alwaar hy zich voor den Graaf van *Devonshire* uitgaf, heeft met paskwilen en valsche geruchten uit te strooijen, de goede naam en faam van de Princes *Elizabeth* gelasterd; zoekende alzoo, voor zoo veel als in zijn vermogen was, de Onderdanen van de Koning en Koninginne in die Gewesten tot oproer te verwekken, als klaarder blijkt uit deze copyen der gemelde Schriften en uitftrooijingen hier nevens aan U. E. gezonden. En hoewel dat het volk aldaar heeft doen blyken, dat zy oprechte en gehoorzame Onderdanen zijn, (nadeemaal dat zy, zoo dra als haar deze aanslag ter ooren was gekomen, uit hun eigen beweginge, en zonder daar toe belast te zijn, zoo veel van deze snoode booswichten als zy konden bekomen, hebben by de kop gevat, waar van hare sincere gehegtheid tot hare Koninklyke Majesteiten genoeg kenbaar is; dies niet te min alzo deze zaak onder de gemeene man alrede ruchtbaar is, en dat lichtlyk veele persoonen daar een different gevoelen van zullen hebben, zo heeft het ons goed gedacht, om aan U. E. alle d'omftandigheden der zake bekend te maken, op dat mijn Heer aan de Princes *Elizabeth* ter bekwame gelegentheid daar van opening mocht doen: en zy hier aan befpuren, hoe weinig werk deze luiden ma-

II. Deel.

ken; van haar zelven met log en bedrog te helpen, zoo zy slechts haar oogwit mogen bereiken: haar niet eens ontziende deze Princes, of iemand anders, te lasteren en faamrovens, welke hare snoode praktijken nochtans, door Gods goedheid, geduurig aanden dag zijn gekomen, tot behoudinge van hare Koninklyke Majesteiten, en tot schande hunner vyanden. Weest hier mede van herten gegroet. *Uit Eltham, 30 July M. D. LVI.*

Uwo beminde Vrienden
Arundel.

Nic. Elorac. Canc. Thomas Ely.
Henry Jernegam. R. Rochester.

No. 34.

De Heer Eduard Carns Missive,
over het suspenderen of opschor-
ten van Cardinaal Poels Am-
bassaadschap.

Es
Charte-
phylac.
Regie.

Het Origineel.

Gelijck als ik zijn Koninklyke Majesteit in mijn voorige Missive van den 8. dito geadverteert heb, zoo heb ik alle de Cardinalen, die alhier van de Vergadering der Inquisitie zijn geïnformeert, volgens advijs van d'eerwaardige Heer Cardinaal *Morone*, van de goede progressen en reformatien door den Heer Cardinaal aldaar, zoo onder de Geestlykheid, als onder het Volk gedaan; niet alleen in zaken die den Godsdienst, maar ook de Repnblyke van Christi Kerk aangaan; invoegen dat het met Christi Religie aldaar zoo voorspoedig toegaat, dat 'er goede apparentie is, van alles met 'er tijd tot een gewenscht einde te brengen. Hierom heeft zijn Genade de Geestlykheid van dat Rijk by een doen vergaderen, alwaar veel goede Ordinantien, tot handhavinge van het boven verhaalde, alrede zijn gepasseert; en vele andere zijnder op het Tapijt, en noch niet ten vollen ge-eindigt: welke zouden blyven steken, ingeval d' Ambassaadschap van daar herwaarts geroepen

O o

wierd,

wierd, waar door veele perſoonen in zijn Majesteits Rijk groot gevaar en ſchade zouden komen te lijden; zo daar geen behoorlijke en volmaakte reformatie van de grond op geſchiede. Hierom heb ik haar gebeden, dat, zoo wanneer de zaak op het Tapijt gebracht wierd, zy de zelve zoo willen overwegen, dat zulk een goed beginsel, 't welk aldaar door zijn Majesteits goede directie is geſchied, door hun beleid alhier tot geen ſlimmer ſtand gebracht werde, dan zijn Majesteit niet geen kleine moeite altijd getracht heeft te brengen: waar by ik verſcheiden gevallen, die daaglijks zouden kunnen gebeuren, voegde, die niet te red-den waren, dan door d'authoriteit van deze Apostoliſche Stoel: en dat de gene, die nu eerst met de Kerk waren vereenigt, by haar eigen boze wegen veel eer zouden willen blijven, (welkers voorbeelden voor vele ſchadelijk mochten zijn, dan herwaarts om hulpe komen: maar den Ambaffadeur aldaar by haar hebbende, zouden zy hem geern om hulpe aan boord komen.

Wat nu belangt het brengen van *Yerland* tot vereeniging met de Kerk, waar aan ik twijffelde, of het geſchied ware, en volkomen uitgevoert, of niet; en by aldien het zoo al ware, nochtans zou het hoognoodig zijn, dat 'er zoo wel onder de Geestli-
 cheid, als onder het gemeene volk, een reformatie geſchiede; 't welk niet wel gelukken zou, ingeval dat aldaar geen Ambaffadeur ware reſiderende. Dit is eigentlijk het ſlot der hooft-deelen, waar van ik haar informeerde, die het altermaal zeer dienſtig oordeelden, dat de Gezandſchap daar ter plaatze zou blijven, waar toe zy ook haar uiterſte vlijt, om de bovenverhaalde redenen, zouden aanwenden: en zagen het voor zoo een hoogwichtige zaak aan, dat ingeval mijn Heer de Cardinaal daar alrede niet en ware, dat het dan noodig zou zijn, om hem veel eer derwaarts te ſenden, dan 't huis t'ontbieden. En dit hebben, zo wel de Cardinaal *Morone*, als andere, immers gewilt dat ik den Paus zou voorſlaan,

Hier op ging ik op den 12. dito zelfs by den Paus, als hem bedankende voor de bezorginge van de Kerk van *Chiceſter*, en van de zeer loflijke en heerlijke getuigeniſſe die hy van hare Koninklijke Majesteit op die tijd in de Conſiſtorie gaf, alwaar zijn Heiligheid hare Majesteit zoo zeer prees, dat hy noch zijn Apostoliſche Stoel, (zeide hy) aan eenige van de uwe zoo veel gonst en vrendſchap konde bewijzen, als zy wel verdiende; gelijk als hy ook gewiſſijk, voor zoo veel als ik heb kunnen vernemen, zulks doet, als de gelegentheid presenteert van haar Majesteit te ſpreken, en dat met d'allegrootſte eerbiedigheid; invoegen dat de Paus my al te gaauw was, zeggende over mijn komſte verblijd te zijn, vertrouwend dat my God derwaarts hadde gefonden. Want 's daags te vooren had de Cardinaal *Pachebo* by hem geweest, te kennen gevende, hoe zeer zijn Majesteit genegen was, om een vrede met hem en de Kerk in te gaan: en dat hy ook daar van daan een brief van den eerwaardigen Heer Cardinaal had ontvangen; die met zijn Majesteit geſprooken hebbende, merkte dat de zelve tot de vrede met zijn Heiligheid zoo zeer genegen was, als men konde wenſchen; waar aan zijn Heiligheid zeide een ſonderling welgevallen te hebben, biddende God Almachtig met gevouwen handen, dat hy zijn Koninklyke Majesteit van *Engeland* die zinnen lang wilde laten behouden. Daar na begoſt de Paus op te halen, hoe dat God voor zijn Majesteit hadde bezorgt, hem altijd versterkt, en ook hare Koninklyke Majesteit, om dat Rijk van *Engeland* niet alleen, maar ook het gantsche Chriſtendom, goed te doen; waar op zijn Heiligheid zoo een groot vertrouwen ſtelde, dat het zelve, met hulpe van zijn Koninklyke Majesteit, een vrede tuffchen de Kerke en den Paus, te wege zal brengen; en wat hem aanging, hy wenſchte niet lievers, 't welk hy ook zou doen blyken, by aldien zijn Koninklyke Majesteit daar van eens geliefde te handelen: ja hy zeide, of ſchoon by daar veel

hy mocht verliezen, zoo zou hy evenwel zijn Majesteits hert, zoo het mogelijk ware, zoeken te winnen.

Daar nu zijn Koninklyke Majesteit onderricht is, dat de Paus niemand gehoor wilde geven, van zijn Majesteit aan hem afgefonten, als onder andere *Francisco Pacheco*, en een zeker *Borger van Napels*: daar op zeide de Paus, nooit verstaan te hebben, dat *Francisco*, of gemelde *Borger*, eenig brief of woord van zijn Majesteit aan hem hadde; en zoo zy iets aan hem hadden gehad, dan zou hy, (die, volgens sijn zeggen, daaglijks gehoor geeft aan zoo veel, die het aan hem verzoeken, en haar niet afstaat) haar ook, of wie het ook ware, die zijn Koninklyke Majesteit had afgefonten, gehoor verleent hebben; en dit, zeide hy, konnen alle deze omstaanders geuigen, waar over hy ook God tot getuige riep: en nochtans zeide hy, word sijn Koninklyke Majesteit het contrary hier van wijs gemaakt, waarom ook, zeide hy, sijn Koninklyke Majesteit haar zelve inbeeld, genoeg te zijn, Audientie versocht te hebben, en zulks niet konnende verwerwen, dat hy derhalven sijn gemoed voor God genoeg gekweten had, en daar op deschuld op sijn Heiligheid schoof; van welke dwalinge, zoo noemde ze de Paus, hy van herten wenschte, dat sijn Koninklyke Majesteit afgevoert mocht worden: alzoo de Paus uit haar liet vernemen, of zy ook eenige brieven hadden, of iets te zeggen aan hem uit de naam van sijn Majesteit, en dat hy van haar zulks nooit had konnen horen; weshalven begeerde de Paus op my, dat ik daar over aan sijn Majesteit zou schryven, en hem te kennen geven, dat het aan sijn Heiligheid niet en haperde, zeggende: dat, zo de Koning iemand aan hem gefonden had, dat hy hem geern gehoor zou gegeven hebben; en zoo het sijn Majesteit noch op deze tijd gelieft te doen, niemand zoo zeer daar over verblijd zal zijn, als hy: hier noch byvoegende, dat God, die hem tot die bediening geroepen had, wel wist, dat hy

altijd genegen hadde geweest, om door een algemeene Kerkelyke Vergadering, een reformatie te maken over al in het Christendom, ter plaatse daar het best zou voegen, en dat hy niet en twijfelde, of hy zou zien dat het Christendom tot zulk een ordre was gebracht, dat dese onregeltheden, die in vele Gewesten nu d'overhand zo zeer hebben, herstelt zouden geweest zijn, hadden hem deze oorlogen zek een moeite niet aangedaan; zeggende met eenen, dat de Kerk uit haar zelve alleen niet machtig en is, om een oorlog te voeren, maar dat God uit een ander hoek hulpe verschafft heeft; doch evenwel soo hy de vrede kan bekomen, sal hy ze aannemen, al waar het, zeide hy, dat hy daar by schade kwame te lyden; hy bad my ook, op sijn Koninklyke Majesteit daar toe assistentie te willen verzoeken. Waar op ik, na voorgaande danksegginge voor sijn Heiligheids goede opinie van sijn Koninkl. Majesteit, als ook voor sijn zorge voor de Kerk van *Chichester*, zeide, dat ik verheugt was te horen, dat sijn Heiligheid soo seer genegen was tot vrede; verklarende zulks graag aan hare Koninklyke Majesteiten, volgens sijn Heiligheids begeerte, te willen bekend maken: en dat ik van verscheiden persoonen had gehoord, dat sijn Heiligheid aan niemand gehoor wilde geven, die van sijn Majesteit aan hem was gezonden, waar over ik zeer moeijelijk was; dies niet te min vertrouwde ik, dat 'er tuschen sijn Heiligheid, en sijn Majesteit, zoo groote vriendschap, als behoorde, opgerecht sou worden; en dat ik sedert den aanvang van dezen oorlog, daar nooit zoo goeden moed toe gehad heb, als nu, hoorende dat sijn Heiligheid daar zoo zeer toe genegen is, niet twijfelende, of de geheele wereld zal genoeg konnen sien, voor zoo veel als de reden plaats mag hebben, dat het sijn Majesteits schuld niet en is.

Of dit nu uit een behendigheid geschied zy, om te gratificeren, op dat 'er geen commotie aldaar tegen de Franse, daar men hier meest voor bevreest is, mocht geschied-

den, kan ik niet zeggen; alsoo het dit Hof aan geen loofse streken ontbreekt, die zy meenen dat haar te pas mochten komen. Dit is waar, dat de Paus en de Fransse met malkanderen nu over hoop liggen, en dat zy wederzijds, waar van alhier geloofwaardige geruchten gaan, op den anderen vry misnoegt zijn. Alle de Italianen, die de Paus in het Fransse Leger had, zijn weg geloopt; de Fransse hebben haar zeer kwalijk en vileinig getraecteert, en voornaamlijk Don *Antonio de Caraffa*, de Paus zijn Neef; zoo dat men hier oordeelt, dat de Paus een ander weg zou inslaan, by aldiën hier iemand van wegen sijn Majesteit ware: om een Alliantie met sijn Heiligheid in te gaan: en belieft het sijn Majesteit tot dien einde iemand herwaarts te senden, het algemeen gevoelen der geaffectioneerde tot sijn Majesteit is, dardaar vry wat goeds uit zou kunnen voortkomen.

Na dat de Paus, en ik, met den anderen deze woorden hadden verwisselt, klaagde ik zeer by sijn Heiligheid over een zaak, die my gezeid was, dat hy voorgenomen had te doen: en vermids sijn Koninklyke Majesteit my hier by sijn Heiligheid heeft gestelt, en de zaak zoodanig is, dat ze de handhavinge van de Republyke der Christelyke Religie in sijn Majesteits Rijk aldaar zo zeer betreft, heb ik, plichtshalven, niet konnen nalaten van de zelve aan sijn Heiligheid t'openbaren, op hope dat hy, die sich altijd zoo bereidwillig getoont heeft, aan hare Koninklyke Majesteiten, en het Rijk eenig dienst te doen, hier in nog tegenwoordig zig sou laten vinden: te weten hier in bestaande, dat de Paus sijn Ambassadeur uit Engeland gesind was t'huis t'ontbieden, 't welk voor de Kerk van dat Rijk vry wat schadelijk zou zijn, eer dat alles aldaar te recht gestelt was: en ik openbaarde aan den Paus alle de voorverhaalde redenen, waar van ik aan de Cardinalen zoo wijsloopig bericht, als voor my doemlyk was, hadde gedaan. Daar op zeide hy, dat hy

voor hare Majesteiten, en het Rijk, alles zeer gaarn zou willen doen, dat aan hem stond, 't en ware die van Engeland hem daar in hinderlijk mochten zijn. Wat nu aangaat, het t'huis ontbieden van sijn Ambassadeur uit Engeland, zeide hy, zulks alreede geschied te zijn; doch niet om iets in dat Rijk te brouwen, maar alleen, om dat het niet wel voegde; dat eenig Ambassadeur van de zyne binnen eenige Koninkryken, of jurisdictien van sijn Koninklyke Majesteit zou zijn; hierom had hy ook sijn Nuntioos uit *Napels*, *Spangien*, en uit alle Gewesten, daar Koningen regeren, en by gevolg uit *Engeland*, t'huis ontboden: echter, zeide hy, wil hare Koninklyke Majesteit aan hem over de continuatie van sijn Gezant aldaar schryven, zoo zou hy hem in sijn voorig autoriteit stellen, en haar alle andere dingen, die zy voor hem betaamlyk zou achten te doen, laten toekomen. Hier op antwoorde ik; dat het lang zou aanloopen, eer dat men hier te *Romen* uit *Engeland* bescheid konde krygen; en by aldiën het in *Engeland* eens kenbaar wierdt, dat de Paus sijn Ambassadeur t'huis ontboden had, zoo was ik beducht, dat daar veel swarigheid uit ontsaan zou. Hierom versoecht ik, dat sijn Heiligheid die Aëte niet en wilde laten passeren; want indien het eens ruchtbaar wierd, dan zouden de godloze grooten troost, en de vromen veel hertzeer daar door bekomen, 't welk veel ongemak mocht veroorzaken. Daar op zeide hy, dat gedaan is; kan niet herdaan worden. Ik zeide, dat sijn Heiligheid met sijn Decreet zoo verre niet en was voortgevaren, of hy mocht wel modereren, dat het zich over *Engeland* niet uitstreckte: en ik zeide met eenen, hoe hy my getoont hadde, dat hy in al sijn bedrijf sijn Majesteits Rijk van *Engeland* van alle andere Koninklyke Rijken afgescheiden wilde hebben, en dat hy het nu zoo verre, als eenig ander, uitgezet had, dat derhalven sijn Heiligheid zulks in bedenking wilde nemen, en dat

toch het Decreet in generlei wyze zig daar over uitstrekke. Hier op gaf de Paus tot antwoord, dat het met de achtbaarheid van de plaats die hy beklede, niet konde bestaan, om eenig gedeelte van een Decreet, in de Conzistorie zolemnelyk, en in het bywezen van alle de Cardinalen gepasfeert, te herroepen. Ik zeide, dat zyn H. zulks met eere wel mocht doen, vermits hy het Decreet geveede, van zodanige onheilen die daar op mochten volgen, niet en was geïnformeert: en zyn H. door my nu geïnformeert zynde, mag het zelve met groot recht niet alleen herroepen, maar het betaamt hem ook wel zulkste doen: nademaal zyn H. de zorg voor aller menschen zielen is aanbevolen: en zoo door dit werk van zyn H. eenig ongemak mocht komen, dat zou immers zyn H. moeten verantwoorden; daar hy alles, als begonnen was, haar behorelyke gang latende gaan, alle boven verhaalde perijkelen voorgekomen mochten worden; zoo heeft dan nu zyn H. ter oorzaak hier van zafizante reden om zyn Decreet te staken. Dit alles nam hy my ten goeden af, zeggende: ik moet noodzakelyk voor dat Rijk deen, al wat ik immers kan of vermag, en nadien morgen de Congregatie der Inquizitie aan gaat, zoo zal dan de zaak aldaar voorgedragen worden, en ik, zeide hy, zal myn best doen. Hy ried my te gaan na den Cardinaal *St. Jacobs*, en hem van de zaak t'onderrichten, op dat hy ook iets in de zaak mocht doen. Ik zeide dat ik het zou doen; doch ik had te voren by dezen Cardinaal geweest, en hem daar van volkomen geïnformeert; dies niet te min ging ik wederom by hem; om de begeerte van de Paus aan hem bekend te maken; dewelke zeide zyn plicht daar in te zullen volbrengen. Voorwaar de Paus en Cardinalen, hadden de geheele tyd dat de Congregatie duurde; met deze zaak geenoeg te doen. 's Morgens daar aan, geelyk als de Cardinalen zeiden, was het slot van de zaak, dat de Paus zelfs my bescheid

wou geven. Gewisselyk hy hadde voorgenomen, de voornoemde Congregatie raad te vragen, al eer ik over het zelve Decreet by haar hadde geweest, maar niet om eenig gedeelte daar van te herroepen, dan alleen hoe men het best instellen zou. Had ik dan nu niet na hem toegegaan, het Decreet zou aan den dag gekomen hebben, nevens d'aankundinge, en het verbod daar van; maar dezen avond by den Paus zynde, om te weten, hoe het met de zaak geschapen stond; zoo heeft hy, na een langwylige oratie, ter eere van hare Koninklyke Majesteit gehad, my aldus aangesproken: wil hare Majesteit, om de continuatie van myn Ambassadeur aldaar, aan my schryven, om zodanige redenen als haar goed zal dunken; zoo zal ik den Heer Cardinaal ordre geven, om daar noch te blyven, maar het Decreet in een openbare Conzistorie besloten, konde hy geensins herroepen. Ik stelde hem verscheiden zaken voor, dat hy't wel mogt doen, en dat het verscheiden van zyn voorzaten hadden gedaan, om redenen te voren niet bekend; nevens verscheiden exempelen in de Rechten, die ik hem te gemeet voerde; doch eindelyk zeide hy rond uit, zyn Decreet niet te willen herroepen. Maar, van wegen myn verzoek, zeide hy noch wat te willen toeven, en met de zaak niet te willen voortvaren, al eer hy van zyn Koninklyke Majesteit schryven had bekommen; belastende den *Dataris*, en *Secretaris Berigno*, dat zy zyn Decreet of besluit van gemelde herroeping, zonder zyn speciaal bevel, niet zouden laten uitgaan, daar anders zeide hy, de bekendmakinge, nevens een opschorting uitgegeven hadde geweest: en alzoo blyft alles staan, zoo datter niets aan den dag zal komen, tot dat men hare Majesteit's antwoord kome te weten, daar de Paus na wacht: ondertusschen zal de Gezant aldaar zoo lang blyven.

Hier en is niet anders voorgevallen, dan dat op den 10. dito d'onlangs gewordenen Hertog van *Palcano* van hier vertrokken is,

naar des Hertogs Leger, het welke *Civita* noch belegert houd. De gene die zijn Majesteit alhier schynen toe genegen te zijn, zeggen dat zy daar lang genoeg voor leggen zullen, al eer zy daar Meester van worden, dewyl dat zy die niet en kunnen beschieten. Zy zeggen ook, dat de Graven de *Sancto Flore* en de *Sarme*, met twee duizend Zoldaten daar binnen liggen; vele Franzen zijn aldaar gefneuveld. Andere zeggen nochtans, dat deze Stad gevaar lyd van ingenomen te worden, naedemaal de Franzen een heuvel hebben veroverd, daar zy dapper uitschieten, in de Stad, en dat zy die van binnen den pas van eenige wateren hebben afgesneden, en de Stad ondermynt; de meeste alhier oordeelen, dat zy verloren arbeid zullen doen, alzo deze plaats zeer sterk is.

De Galeyen van *Marzilien*, zijn over 6 a 7 dagen hier voor *Civita Vechia* gekomen, en hebben noch 12. Vaandels Franze Zoldaten mede gebracht, tot versterkinge van het Franze Leger; en voor zoo veel als ik heb kunnen vernemen, zy gaan wederom heen, om noch meer Volk te halen, en haar Leger met versch Volk, in plaats van de gellagene, gedurig te voorzien. Van welke 12. Vaandels de Franze Ambassadeur drie verkoren heeft, welke hy, wel gemonteert zijnde, na den Hertog van *Guize* gezonden heeft; de resterende heeft hy ontslagen, maar alle de andere die daar kwamen, zijn naar het Leger vertrokken, om zodanige Capitainen te dienen, die haar aldaar in plaats van d'andere, die gebleven zyn, willen aannemen. *Don Antonio de Caraffa*, is noch niet naar het Leger vertrokken, noch ook, zoo ik verstaan heb, daar toe gezind. Ik heb horen zeggen, dat de Hertog van *Alva*, geen 16. mylen van de Franzen ligt, met een machtig Leger Ruitery en Voet Volk; wat hy al uitricht, verhaald men hier niet, alzo men wederzyds niet en kan passeren noch repasseren; zoo naauw worden de

wegen bezet, en zoo gevaarlijk zijn de passagien.

Hier gaan kwa tydingen van *Piedmont*; men zegt hier, dat de Franzen in die gewesten *Cherasto*, een zeer sterke Stad in *Piedmond*, hebben ingenomen, 't welk ik voor de waarheid niet en kan aannemen. Hier word onder het Volk uitgestrooit, dat, zoo men de Franzen niet by tyds te keer gaat, zy in *Italien* veel kwaads zullen uitrechten.

De Paus laat een Bul uitgaan, om geld, inhoudende dat van alle de Landen, binnen de Kerkelijke jurisdictien gelegen, een ten honderd betaald zal worden, 't welke opgebracht zynde, twee of drie milioenen, zoo men zegt, bedragen zal.

Hier mede afkortende, bid ik God Almachtig, dat hy hare Koninklijke Majesteiten in een langdurige en voorspoedige gezondheid gelieve te bewaren. Uit *Romen*, 15. May, M. D. LVII.

Zijn Majesteits ootmoedigste Onderdaan,
en arme Dienaar,

EDUWARD CARN.

No. 35.

Een Missive van Henrik Chichelei, Aarts-Bisschop van Cantelberg, waar in hy van de Paus zijn Vonnis op een generaal Concilie zig beroept.

Uit het
Latyn
Ver-
taald.

IN de Name Gods, Amen. Door dit tegenwoordig openbaar instrument zy allen openbaar en kennelijk, dat in het jaar na onzes Heeren Jesu Christi geboorte, na den loop en rekeninge der Kerke van *Engeland*, in het jaar 1427., zynde de 5. indictie van het Pausdom van de H. Vader in Christo, en onzen Heer, de Heer *Martijn*, door Godes voorzienigheid de 5. Paus, in het tiende jaar, op den 6. dag van de maand April, de zeer eerwaardige Vader en Heer in Christo, de Heer *Henricus*, door Gods genade,

Ex M.
S. D.
G. Pe-
tye,

nade, Aarts-Bisschop van *Cantelberg*, Opperhoofd van gantsch *Engeland*, en Gezand van d'Apostolische-Stoel, in het groote Capel van zijn Heerlijkheid de Ford, in het Bisdom van *Cantelberg*, in eigen Perzoon zijnde, aan my openbare Noraris, en d'ondergeschrevene tegenwoordige getuigen, een zeker beroep schriftelijk ingesteld, voorgelezen en zig beroepen heeft, luidende van woord tot woord, als volgt: *In de Name Gods, Amen.* Ik *Henricus*, genoemd *Cantelberg*, door Gods toelatinge Aarts-Bisschop van *Cantelberg*, Opperhoofd van gantsch *Engeland*, en Afgezand van d'Apostolische-Stoel, alle gere, verklare en stelle in deze schriften voor aan uw' geloofwaardige Perzoon, en deze getuigen hier nu tegenwoordig, dat ik de H. Kerk van *Cantelberg*, met het recht van gezandschap daar van ahangende, de voorrechten, gewoonten, instellingen, en andere jurisdictien, rechten, vryheden, nevens alle hare appendentien en dependentien, op een regelmatige wyze bekomen heb, en de zelve zo verworven. t'allentyde vreedzaamelyk en onverstoort bezeten, gelijk als ik die noch tegenwoordig bezitte; ik ben ook geweest, en noch ben ik, een Catholyke Zoon van de Roomze Kerk, en van de gehoorzaamheid van d'Apostolische-Stoel; hier nevens heb ik ook, na myn vermogen, de rechten en vryheden der gemelde Kerke, en Apostolische-Stoel gedurig voorgestaan en voort gezet; de zelve in haar geheel met een goede naam en faam, en ongeschonden gevoelen bezittende, in generlei vonnis of vonnissen van suspensie, of excommunicatie, of ongeregeldeheid, of interdictie ingewikkeld, noch verward ben geweest: en dat ook aan de zyde van my *Henrik* Aarts-Bisschop, uit het bezitten van alles dat boven verhaald is, en en uit de waar-schynelijke giffingen van zeer vele giften of geschenken aan my, myn Kerk, het recht des gezandschaps, en aan voorrechten, gewoonten, instellingen, jurisdictien, vryhe-

den, en d'appendentien en dependentien der voornoemde Kerke van *Cantelberg* bewezen, de zelve geen merkelyk nadeel kan gebeuren. Op dat dan de H. Vader in Christo en onze Heer, de Heer *Martinus*, door Gods voorzienigheid de 5. Paus, of iemand anders met allerley autoriteit, macht of bevel begaaf, (wetende of onwetende, uit een verkeerde of onwaarachtige ingevinge, of uit informatie der geener die mijn Perzoon benyden, of na mijn bediening of Kerk staan, daar ik niet groeopen noch wettelyk te voren van gewaarschouwt ben, de kennis van zaaken, recht, en ordre van gerechtigheid niet vooraf gegaan zijnde, tot prejudicie van mijn staat, digniteyt, gezandschap, voorrecht, gewoonten, instellingen, jurisdictien, rechten, vryheden, en van alles dat tot het recht van een hooft Stads Bisschop, of tot deze mijn Kerk van *Cantelberg*, en by gevolg tot my behoort) niet iets onderneme of eenigzins doe ondernemen, met te dagvaarden, waarschouwen, gebieden, verbieden, besluiten, opschorren, interdictie te doen, excommuniceren, ontbloten, af te zetten, te vonnissen, of op eenige andere wyze te bezwaren: zoo is het dan, dat ik met dit mijn schryven my beroepe op een H. Algemeene Kerkelyke vergadering, of op de geene die dezelve representeren, of by gebrek daar van op de Vier-schaar van God Almachtig, en onzen Heere Jezus Christi, wiens gecommiteerde en Stede-houder op aarden dezelve H. Vader is, om alles, en alle byzondere stukken, hier in vervat, te zullen verdagigen en verantwoorden, zoo wanneer ik daar toe wettelyk beroepen ben. Dies niet te min verklaart deze H. Vader in Christo &c. uit de mond van geloofwaardige Perzonen verstaan te hebben, dat ik, die in de Provincie van *Cantelberg* tot een *Legaat* ben verkoren om de gehoorzaamheid der rechten, en de eere van d'Apostolische Stoel op te houden en voort te staan, om de Kerkelyke voordelen

ont-

ontstaande uit de Hooft-Kerken van het gantsche Rijk van *Engeland*, ten tijde als ze vacant zijn, zoo hy zeid dat ik gestand doe) uit een zekere gewoonte, tot mijn eigen gebruik zoo weet aan te leggen, dat ik teminder genegen ben om d'Apostolische Stoel, en zodanige Hooft-Kerken in haarnood te voorzien en verzorgen: en dat het beschermen en voorstaan van de rechten en eere van d'Apostolische Stoel, zoo verre van my is, dat ik in het tegendeel de zelve veel eer bestrijde, en de bestrijders daar van behulpzaam ben, tot gevaar van mijn eigen ziele, verachtinge van gemelde Stoel, tot nadeel der gemelde Hoofkerken, en ergernisse van veel andere; daar nochtans (behoudens altijd de eerbiedigheid van onze H. Vader zijn benedictie en zaligheid) geen van deze dingen, die my te last geleid worden, waar zijn; maar kennelijk valsch, en dat ik, na en tegen mijn voorgaande uitdaginge, van het gezandschap des Apostolischen Stoels mitsgaders van alle jurisdictie, superioriteit, macht of heerschappye van Kerkelijke beneficiën, te mogen bekomen, of van andere Hooft-Kerken in *Engeland*, na het wegefallen van de H. Vader, en d'autoriteyt van d'Apostolische Stoel, en uit geen gewisse verzekering altoos (zoo als hy zelfs verklaart) hier van gewaarschouwt, gedaagt, overtuigt te zijn, of zulkts beleden te hebben (maar daar ik, niet uit eenige hertnekkigheid, abzent was) of dat de order van recht of gerechtigheid in alles is voorgegaan, van hem gewillig en wat te voorbarig geoordeelt worde, opgeschort te moeten worden; en hier mede zig niet vernoegende; maar my, noch al meer opleggende uit kracht van de gehoorzaamheid, belast dat ik my in generley wyze zou in laten, om van de Gezandschap des Apostolischen Stoels, mitsgaders van de jurisdictie, autoriteit en heerschappye voordeel zelfs te trekken, of door andere, directelijk of indirectelijk, te laten trekken, zoo lang als gemelde

Kerken vacant zijn: daarenboven heeft hy gewild dat de jurisdictie, superioriteit, macht en heerschappye der gemelde Hooft-Kerken, zoo wanneer ze komen ledig te staan, vervallen zullen tot de Capittelen van ieder Kerke, als ook alle byzondere Processen, mitsgaders vonnissen van excommunicatie, opschorting, interdictie, en andere Kerkelijke straffen en censuren; en ingeval dat iets door my of een ander, of andere tegens de capittelen der voornoemde Hooft-Kerken, of tegen eenige andere Perzonen, by occasie van gemelde gewoonte, gezandschap of bedieninge (gedurende des zelfs welbehagen) op eenigerley wyze uitgesproken of gehouden mocht worden, heeft hy besloten, dat het zelve vruchteloos en te vergeefs zal zijn, 't welke zoo gerechtig (behoudens altijd in alles de eerbiedigheid zijner Heyligheid) niet toe gaat, of het dient tot geen klein nadeel en bewaringe van mijn Perzoon, staat, achtbaarheid, recht, aangeborene gezandschap, voorrecht, gewoonten, jurisdictien, rechten, vryheden, en der zelve appendentien en dependentien, als ook van mijn Kerk van *Cantelberg*. Hierom is 't dat ik *Henrik*, Aarts-Bisschop van *Cantelberg*, oordelende dat ik in eigen Perzoon, mijn staat, aanzien, en mijn gemelde Kerk, om alle de bovenverhaalde bewaringen, al te veel beswaart worde; en my willende van dit alles, en van alles wat daar meer uit zou kunnen getrokken worden, ontslaan: my beroep op de H. Generale Concilie, de algemeene Kerk verbeeldende, en op de Perzonen en Standen, een generale Concilie uitmakende en voor oogen stellende; of uitmaken en voor oogen zullen stellen; en op dezelve generale Concilie, die eerstdaags onderhouden mocht worden, of daar het gebeuren mocht, datze onderhouden zal worden; en zoo dit niet en mocht gebeuren, dan beroep ik my op den Rechter-Stoel van God Almachtig, en van onzen Heer Jezus Christus, waar van de zelve

zelve H. Vader een gedeputeerde en Stede-
houder is hier op aarden ; ik bidde ook
zeer ernstelijk dat my Gods gezanten mo-
gen toezonden worden , en dat het
effectueeljk uitgevoerd worde. Ik zwer-
ook op deze H. Euangelien Gods door
my lichamelijk aangeroert , dat ik eerst
binnen tien dagen herwaarts van deze be-
swaringen gewisse kennis bekomen heb ;
en dat ik niet zeker en wiste waar ik
onzen H. Vader en Heer , den Paus , zou
vinden , om hem dit mijn beroep bekent
te maken , voor zoo veel als het van rechts
wegen behoorde bekent gemaakt te wor-
den binnen de tijd aan de zyde des Rech-
ters bepaalt : en ik protestere dat ik mijn
beroep wil verbeteren , daaraan en af doen ,
en het zelve aan allen , wien daar aan ge-
legen is , te kennen geven , en dat op allen
tijden en plaatzen , zoo dikmaals als het
nodig zal zijn , behoudens nochtans altijd
in alles mijn recht.

De eerwaardige Vader en Heer Aarts-
Bisschop van *Cantelberg* heeft aan my on-
dergeschrevene Openbare Notaris ver-
zocht , om voor hem over het boven ver-
haalde een of meer instrumenten te willen
maken. Dit alles is gepasseert , als boven
verhaalt , in het jaar onzes Heeren , 1427.
de 5. indicie van het Pausdom , op den
6. dag van de Maand April ; in het bywe-
zen van de eerwaardige en discrete man-
nen M. W. Lijn , Officier van het Hof
van *Cantelberg* , en *Thomas B. Ouderling* der
Kerke tot *Lincoln* , Doctoren in beide
Rechten.

No. 36.

Instructien door den geheimen
Raad , representerende den gemein-
men Staat , gezonden aan Koning.
Philippus , na het verlies van
Calis.

Voor eerst , om hem aan te dienen.

Dat wy aan zijn Majesteit , om zijn
goede affectie tot dit Rijk , ten hoog-
II. Deel.

sten zijn verplicht , blijkende uit zijn gena-
dige dispositie en aanbiedinge om in dit jaat
met zoo een macht te velde te trekken
hebbende anderzins een ander inzicht ge-
had , om de eere en reputatie , die dit Ko-
ninkrijk by 't verlies van *Calis* verloren
heeft , te vergoeden.

Dat wy deze aanbiedinge van zijn Maje-
steit , niet alleen op onze knien in dank-
baarheid zouden aangenomen hebben ,
maar ook op diergelijke wyze die eerst
zouden hebben verzocht.

En zoo zouden wy ook gewislijk heb-
ben gedaen , ingeval dat om andere rede-
nen hier na volgende , 't welk wy vertrou-
wen dat zijn Majesteit genadelijk zal wil-
len verstaan , wy , (tot ons groot leed-
wezen) daar van niet verhindert waren
geweest.

Voor eerst ; dit merken wy aan , dat by
aldien wy een heir leger overzonden , wy
dan niet minder als twintig duizend man
zouden kunnen zenden ; waar van het
werven en over zenden een merkelijke tijd
vereischt ; voor welke tijd , aangemerkt
ook de tijd die de vyand heeft gehad ,
(zijnde nu by na een maand geleden) om
de plaats te versterken en te spijzen , oor-
deelt men datze zoo sterk zal zijn , dat wy
alleen dezelve niet en zullen kunnen ver-
overen.

Wy denken ook by ons zelve , hoe
on-bekwaam en on-gewoon onze natie is
om op het vlakke veld te liggen , en dat
voornaamelijk in het winter-zayzoen : als
ook wat ongemak haar mocht over ko-
men , behalven het verlies van tijd en on-
kosten , zoo zy in hare meninge van *Calis*
te zullen veroveren , bedrogen mochten
worden. D'onkosten van dit leger t'on-
derhouden , (zoo de Stad al overging)
zou dit Rijk ten minsten 17. Tonnen gouts
voor 5. Maanden komen te slaan : welke
zomme van penningen (ziende op andere
nootwendige onkosten tot bescherminge
van het Rijk , zoo te water als te lande ,
tewel de Luiden alleen in het hoof heb-
ben ,

hebben, geen moed hebbende van het innemen van *Calis*) uit het volk niet wel te halen zullen zijn; en of het al zoo gebeurde, zullenze niet vroeg genoeg kunnen verzamelt worden, om daar meê eenige dienst te doen.

Groote Garnizoenen moet men gedurig, en ook een Leger tot defensie tegen de *Schotten* en *Franffe* te Lande noodzakelijk onderhouden: d'onkosten waar van d'eenne weg of d'ander (laat het zoo zuinig aangeleid worden, als doenlijk is) al eer het jaar ten einde loopt, ruim 15 tonnen gouds zullen bedragen.

De bewaringe van de Frontier-plaatsen en Eilanden, en een Vloot Oorlog-schepen in Zee te houden, zal het Land alle jaren ten minsten twintig tonnen gouds kosten; en dit zal noch nergens na genoeg zijn, ingeval de *Deen* en *Zweed*, daar men zeer swaarhoofdig in is, onze Vyanden worden. De penningen in het geheel zullen belopen vijfhondert en twintig duifend pond Steerling, behalven de sware onkosten van allerlei Oorlogs-geredschap, daar wy by het verlies van *Calis* en *Guisnes*, groot gebrek van hebben.

Wy sien geen kans altoos, om ons in poftuur van defensie een jaar lang te houden, 't en waar dat men het volk op nieuw sware en vreemde schattingen op den hals leide, welke wy voor haar onverdraaglijk oordeelen.

Met d'inkomsten die de Koningin jaarlijks trekt, kan zy naauwlijks haar eigen staat ophouden.

De Edelluiden en Jonkers ontfangen doorgaans niet meer, dan voor dezen, en moeten echter voor alle leeftocht drie maal meer betalen, om dat het geld zoo slecht van alloy is, kunnen over zulks zoo veel niet opbrengen, als zy voor dezen plachten te konnen doen.

De Koopluiden hebben onlangs vry groote schade geleden, daar de Laken-wervers niet een zier te ryker om zijn.

De Huisluiden, Schaapherders en andere

luiden, schoon dat men ze voor vermogende aanziet, willen niet laten blyken dat zy rijk zijn; en misnoegt zijnde over dit verlies, zijn zy stout geworden, en voeren vry veel snaps.

Zoo dat van wegen onze behoefigheden aan alle kanten, ons gebrek van geld binnen 's lands, en van credijt buiten over dit verlies, de schaarsheid van Veld-Overften en Capiteinen, d'ongewilligheid van ons volk, om van huis te trekken, en hare vrouwen en kinderen te verlaten, sonder eens verzekert te zijn van haar schade wederom te fullen konnen inhalen, de hoogdringende nood van onze eigen Landpalen te beſchermen, (inſonderheid daar wy vrezan van te Water en te Lande aangetaft te zullen worden) hoe zeer wy ook wenschen, om wederom Meester te worden van *Calis*, en genegen zijn om ſijn Koninklyke Majesteit te dienen: (of hier in, of in iet anders, waar toe het hem gelieven zal ons te gebruiken) zoo zien wy geen kans altoos, voor al in dit jaar, om een Leger over te ſenden; noch ook zoo lang als wy zoo merklyke redenen hebben, om voor uitheemsche Vyanden bevreest te zijn, en geen tijd hebben, om de gene, die nu beginnen het hoofd op te ſteken, en welkers ooren na een Inlandſe beroerte jekken, onder ſubjeſtie en gehoorzaamheid te brengen.

Hierom is het dan, dat wy in alle ootmoedigheid, en met geboogen knyen, ſijn Koninklyke Majesteit smeken, deze onze antwoord, die ons gantsch tegen de borst is, en wenschten, dat wy ze heel anders mochten formeren, genadelijk te willen aannemen. Wat onze particuliere perſoonen aangaat, wy willen, zoo lang als wy leven, alles dat wy hebben, ten beſtengiven, waar en hoe het hem zal gelieven, ons zelve hier in ſijn Majesteits oordeel onderwerpente, en zullende uitvoeren al wat ſijn Majesteit, of iemand anders, beter bedenken mocht, dan wy hier in deze antwoord voorgedragen hebben, of dat tot meerder eere en behoudinge van hare Ma-

jeſteiten , en tot welſtand van dit haar Koninkrijk mocht dienen. I February , M. D. LXXVII.

No 37.

Een zeker Miſſive van de Heer Poop , behelzende d'antwoord van de Princes Elizabet , op een haar voorgelagen Houwelyk , gedaan.

Voor eerſt , na voorgaande verklaringe aan hare Genade , wat voor een ſonderling gevallen hare Koninklyke Majesteit had in de beſcheidene en voorzichtige antwoord aan de Zend-bode gegeven : zoo heb ik hare Genade van der-zelver Zend-boden Credentiale brieven opening gedaan ; 't welk hare Genade verſtaan hebbende , zo zeide ik , dat de Koningin my aan haar gefonden had , niet alleen om haar zulks bekennt te maken , maar ook om te weten , hoe haar die voorſtel aanſtond : waar op hare Genade wat pauſerende , my op navolgende wyze antwoordde : Mijn Heer Poop , ik verzoek , na voorgaande gebiedenis aan hare Koninklyke Majesteit , haar hooglyk te willen bedanken , dat het haar gelieft heet zo eengoed gevoelen te hebben van mijn antwoord , aan de Zend-bode gegeven , en met eenen , dat zy uit hare Koninklyke diſcretie en goedheid u beſaſt heeft , my met den eerſten door uwe brieven daar vante verwittigen , alzo ik te vooren vry verzet ſtond , beducht zijnde , dat hare Majesteit de-zelve antwoord niet recht mocht vatten ; voor welks goedheid ik my zelve ten hoogſten verplicht houde , om hare Koninklyke Hoogheid mijn leven lang te eeren , dienen , beminnen en gehoorzamen : verzoekende met een aan hare Majesteit dit te willen zeggen , dat in de Koning , mijn Broederſtyd , my twee zeer voortreffelyke Houwelyken zijn opgedragen , en ook Afgezanten afgevaardigt , om met my daar over te handelen : waar op ik ſijn Konink-

lyke Majesteit ootmoedig bad , 't welk ſommige aanzienlyke Perſoonen , noch in het leven , konnen getuigen , my verlof te willen geven , om te mogen blyven in dien ſtand , daar ik tegenwoordig in was , die boven alle andere my beſt gevalt , en aanſtaat ; en voorwaar , ik bid u , zeg tot hare Koninklyke Majesteit , dat ik tegenwoordig noch zoo gezind ben , en ook voorgenomen heb daar in te volharden , met hare Koninklyke Majesteits believen , haar met eenen verzeikerende , dat my deze ſtand zoo aangenaam is ; dat ik my zelve laat voorſtaan , dat geen manier van leven daar by te vergelyken is . Hoe my nu deze voorſlag van d'afgezondene aanſtaat , ik bid u , zeg haar Majesteit , dat ik , voor zoo veel my mach gedenken , nooit , eer nu , van ſijn Meeſter gehoort heb , en dat my de boodſchap , en de gene die ze doet , zo wel aanſtaan , dat ik God op myne knyen met alle ootmoedigheid zal bidden , dat ik voortaan noch van het eene , noch van het ander mach hooren ; en ik verzeiker u dat , zoo hy na dezen by my kwam , ik hem geen gehoor zou geven . En al ware daar niet anders in de weg , om my van deze voorſlag afkeurig te maken , dan dat zijn Meeſter het zelve zou onderſtaan te doen , zonder hare Koninklyke Majesteit daar vante verwittigen , zo had ik reden genoeg . Doe nu hare Genade hier mede ophield van meer te ſpreken , zoo nam ik de vrymoedigheid , (eerſt daar toe verlof verzocht hebbende) om van zelfs haar te zeggen , dat zeer weinige , of niemand , mijns dunkens , zou willen gelooven , of hare Genade zou wel genegen zijn om te trouwen , zoo haar een honorabel Houwelyk door hare Koninklyke Majesteit , of haar Majesteits conſent wierd voorgedragen : waar op zy my tot antwoord gaf ; wat ik hier na zal doen , weet ik niet ; maar ik verzeiker u op mijn trouw en geloof , en op myner zielen zaligheid , dat ik nu tegenwoordig niet anders gezind ben , dan ik u alrede verklaart heb , al wierd my d'allergroutſte Monarch in gantsch Europa

aangeboden. En evenwel zal haar Koninklyke Majesteit lichtlyk denken, dat dit haar zeggen veel eer uit een Maagdeleyke eerbareheid, als uit een vast opzet en volkomen resolutie voortkomt.

THOMAS POOP.

F I N I S.

Een Verzameling
Van
GEDENK-SCHRIFTEN, &c.
HET DERDE BOEK.

No. 1.

Een zeker vond, om de Religie te veranderen, in het eerste jaar van Koningin Elizabets Regeringe; den Geheimschrijver Cecil voorgedragen.

I. VRAAG.

Ex. M.
S. Nob.
D. G. ey
de Ru.
titen.

Anneer hare Koninklyke Majesteit beginnen mag, om de Kerk van Engeland tot hare voorige zuiverheid te brengen, en de Religie veranderen?

ANTWOORD.

In het naast aanstaande Parlement; zoo men slechts het gevaar voorziet, en geneesmiddelen, of raad daar tegen verschaft; want hoe de Religie eerder word herstelt, hoe God te meer ge-eert word, ons, zoo wy vertrouwen, te meer genadig zal zijn, en hare Majesteit beter beschermen, en bewaren voor allerlei gevaar.

2. VRAAG.

Wat voor gevaar zou daar uit al komen ontstaan?

ANTW.

De Paus, of Bisschop van Romem, zal

zeer moeijelijk, en ten hoogsten verstoort zijn; hy zal hare Majesteit excommuniceren, verbiedende te regeeren; en het Rijk voor alle Vorsten, die daar willen op aanvallen, tot een buit geven; en hy zal door allerlei middelen haar daar toe zoeken op te hitfen.

2. De Koning van Frankrijk zal daar door tot den oorlog te meer worden aangemoedigt, en zijn volk meer aanstouwen, en om ons niet alleen als vyanden, maar ook als Kettters, op het lijf te vallen: levende vry op hope, van hier uit Engeland geassisteert te zullen worden van de gene, wien deze verandering gantsch tegen de borst is, en dat 'er ooploop en beroerten in het Land zullen ontstaan: hy zal ook het sluiten van vrede opschorten. op hope van eenige verandering.

Schotland zal ook hier over te stout worden, en door dit middel zal ons de Koning van Frankrijk te eerder zoeken te plagen.

gên. Het zal ook zeer swaar vallen, om *Yerland* in den toom te houdeu, alzoo de Geestlijkheid aldaar *Romen* zoo zeer toege-
daan is.

Vele perzonen onder ons eigen volk zullen grootelijks misnoegt zijn, voornaam-
lijk die ten tyde van de Koningin *Maria*
vry wat te gebieden hadden, en om geen
andere redenen tot de heerschappy waren
verkoren; of die doemaals in meest aan-
zien waren, om dat zy die andere Religie
zoo zeer beyverden; en nu uit hare bedie-
ningen geltooten, en by gevolg in difre-
speet geraakt zijnde, zullen zy haar eigen
interest zoeken waar te nemen, en alle deze
verandering trachten met alle macht te we-
ren en te keeren.

5. De Bisschoppen, en de gantsche Geest-
lijkheid, ziende dat daar door haar eigen
ondergang alreede geschapen staat, zullen
in het biegt en preken, en door alle an-
dere mooglyke middelen, het volk daar
van zoeken af te trekken; zy zullen met
alle man, die voorwend Gode een offer-
hande te willen doen, aanspannen, om
deze verandering te stuiten, alwaar het ook
of met Christenen te vermoorden, of door
verraad. Papisten, hoedanig onlangs alle
de Rechters van 't Land zijn geweest, d'Of-
ficiëren, Schepens en Schouten, en alle an-
dere die men oordeelde van die Secte te
zijn, (en hoe zy daar meer in yverden,
hoe men meer van haar hield) door deze
laatste Koningin uit alle Graafschappen
verkoren zijnde, deze alle zullen in alle ap-
parentie met de Bisschoppen en Geestlijk-
heid aanspannen. Sommige, als de sub-
sidie-penningen al zijn toegestaan, en nu op-
gehaalt worden (als blijkt dat het noodzaak-
lijk zoo in zijn werk moet toegaan) zullen
daar zeer tegen morren, en lichtlijk con-
spiratiën en revolten aanrechten, zoo zy
dan onder iemands vleugels slechts mogen
schuilen, of eenigzins kans zien om winst
te doen, of buit daar by te halen.

6. Vele die geern zagen, dat men van de
gebruiken in de Roomsche Kerk afweck,

als zy komen te merken, dat 'er sommige
oude Ceremonien noch toegelaten worden
(alzo deze leere die zy omhelzen, niet al-
leen toegestaan, maar ook geboden is) en
alle andere uitgerooit, of niet voor goed
gekeurt worden, zullen gantsch niet ver-
noegt zijn, maar deze verandering voor
een dekmantel van Papistery aanzien, of de
naam geven van een mengelmoes.

3. V R A A G.

*Wat raad tegen al dit gevaar? Hoe zal
men ze in 't werk stellen? En wat dient 'er
voor afgedaan te worden?*

A N T W.

Voor eerst, wat *Vrankrijk* aangaat, dat
men met den Koning zoeken vrede te ma-
ken, of aangeboden wordende, die dan niet
af te slaan: liggen zy, tot ontstekinge daar
van, om de Religie aldaar over hoop, dan
heeft men voor *Romen* te minder te vrezen,
van waar men niet anders dan afgonstige-
heid, vervloeken, en innoode praktyken te
verwachten heeft. Wat nu de vrede aan-
gaat, *Schotland* zal de weg van *Vrankrijk* in-
slaan, doch men zou iets kunnen beden-
ken, om het vuur van tweespaltigheid tus-
schen hun beide op te blazen, en voornaam-
lijk om te vergrooten de hope der gener, die
haar bewogen tot de goede Religie. Om
hier nu zeker te gaan, zoo moet men *Bar-
wick* fortificeren, halve Pickeniers en Rui-
ters gebruiken, tot bewaringe der Frontie-
ren; en eenige penningen aan *Yerland* te
koste leggen; het vierde hier van verdeelt
zijnde in vijf hooft-deelen.

1. Eerst, de gene die van de Koningin
Mariaas Raad waren, verkooren of verhe-
ven tot een hooge bediening, en dat alleen-
lijk, of voornaamlijk, om dat zy van de
Paaple Religie waren, en daar voor yver-
den; ieder verhooginge of behoudinge van
zodanige perzonen in macht en aanzien,
dient tot aanmoediginge der gener, die van
haar aanhang zijn; en doet haar hoopen,
dat ze wederom op de baan zal komen, en
stand grypen, al heeft het een heel ander

gedaante: op dat de wankelmoedige Papiſten, ziende dat de Pylaren noch niet eens aangeroert worden, daar door niet en worden geſtijft, en de gene die tot deze verandering maar half genegen zijn, de moed niet verlooren geven: want, *aum in dubio eſt animus, parvo momento huc illuc impellitur*: dat is, *Zoo lang als het gemoed ongeſtaadig en wankelbaar is, word het haſt herwaards en derwaards gedreven*. Hier moet men, volgens de Wetten, navoſchen, zo verre als het recht zich uitſtrekt, en dat de goedertierenheid van hare Koninklyke Majesteit aan haar niet bewezen worde, voor en al eer dat zy bekennen, de Wet overtreden te hebben. Zy moeten van hunne bedieninge atgeſet worden, geen reputatie hebben ter plaatſe daar ſy woonen, ſoo lang als ſy haar tegen de ware Religiſchynen aan te ſtellen, of hun oude manier van doen te willen voortaan; en ſoo ſy al mochten ſchynen de nieuwe veranderinge toe te ſtaan, en te gedoozen, dat men echter haar niet lichtlyk moet gelooven, *quia Neophyti*, dat is, *om dat zy eerſt onlangs die profieſſie aangenomen hebben*; en daar is niet een menſch, of hy beleeft geern die tijd, waar in het hem welging; die oude Wetten en Ordinantien, waar door hy in eere en aanzien raakte, en zelfs handdadig aan was, zal hy zoeken voor te ſpreken, en t'onderhouden; alzoo ieder menſch van natuur zijn eigen handwerk en maakſel lief heeft. En in het tegendeel, gelijk als d'andere in kleinachtinge moeten komen, en dalen, zoo moeten d'oude getrouwe Dienaars van hare Majesteit, die haar by gebleven hebben, en in die laaſte ſtorm niet afgefallen zijn, tot eere en ſtaat verhoogt worden, op dat voor de geheele wereld blyke, dat haar Koninklyke Majesteit niet ondankbaar, noch vergetelyk is. Is het nu zulks, dat over al in *Engeland* zoodanige perſoonen, die men weet in de Religië, en in Gods zaak geconſijt te zijn, mochten komen daar in te verſlappen; nochtans zal de zorge voor haar eigen goed en bloed haar doen

vyeren, en alle vlijt aanwenden voor de behoudinge van hare Majesteits ſtaat, en de handhavige van deze verandering. En in dit alles gaat zy niet anderſte werk, dan onlangs de Koningin *Maria* dede, tot vaſtſtellinge van hare Religië.

2. De Biſſchoppen en Geestlykheid, zijnde eenigzins alle in dienſt, en verkooren, die men hielde voor de ſtoutmoedigſte en machtigſte Voorvechters van de Paapſe Kerk, en door het verarmen van de Kroon in Koningin *Maria's* tijd met gemeene perſoonen uit te zuipen, en door alle andere mooglyke middelen, 't zy met recht of onrecht, haar zelve gezocht hebben te verryken en vergrooten: deze moet hare Majesteit, hoewel andersins genegen om zeer genadig te gaan, nochtanſtrachten, (zo door autoriteit van het Parlement, als door de rechtvaardige Wetten van *Engeland*, met hare goederen verbeurt te verklaren aan de Koningin, of door andere diergelyke ſtrafwaardige Wetten) te herſtellen; en breukvallig bevonden wordende, niet pardonneren, voor en al eer dat zy haar zelve ſchuldig kennen, overgeven aan hare Majesteits genade, den Paus van *Romen* afſwieren, en haar na de nieuwe verandering ſchikken. Deze middelen aldus welgehandhaaft zijnde, zal hare Majesteit zoo zeer niet behoeven om geld verlegen te zijn.

4. Een reformatie te doen, even als in alles boven verhaalt, op zoodanige wyze, als de Koningin *Maria* geleerd heeft, te weten, dat de gene die daar geweest zijn, niet langer mogen zijn Juſticiers van Vrede, of Officieren; maar veel eer perſoonen die zoo rijk niet zijn, en jonger van jaren, doch evenwel verſtandig genoeg, en bekwaam om dat Ampt te bedienen. Dat tegens by een-komten van het volk, zonder autoriteit, of conſent daar toe te hebben, een ſcherpe Wet gemaakt worde. Dat 'er in ieder Graaſſchap Luitenanten geſtelt worden, te weten, een of twee, die men weet tot de Koninginne genegen te zijn.

zijn. Dat 'er ondertuffchen nu en dan mon-
fteringen gefchieden , Capiteinen gefteft ,
of verkooren worden , te weten , jonge
Ridders , die hare Majesteit toegedaan zijn.
Dat geen bedieninge van Rechtsgebied , of
macht aan eenig misnoegde perfoon gege-
ven worde , voor zoo veel als het Recht of
de Wetten daar wat in te zeggen hebben.

4. Zo iemand tegen de Rezeringe mocht
murmureren , beroerten en t'zamenrottin-
gen aanrechten , of eenige moedwilligheid
plegen , moet men door geen zachte midde-
len aan boord komen , maar door de gene
die daar toe gecommitteert zijn , tot ge-
hoorzaamheid dwingen.

5. Wat nu de misnoeginge der gener aan-
gaat , die wel zouden mogen lyden , dat de
Religie verandert wierd , echter wilden ,
dat ze haar gang ging , uit vreze dat de fcher-
pe Wetten op het verkondigen van het
Boek , en de geftrengte uitvoeringe daar van ,
haar ten eerften zoo zouden drukken , dat 'er
grootte apparentie is , van slechts weinige
perfoonen te zullen treffen : daar op zeggen
wy , dat het beter voegt , dat zy komen te
lyden , dan dat hare Majesteit en de Repu-
blyke zouden laft lyden , of gevaar onder-
worpen zijn ; en hier dienden zy wel naauw
zorge voor te dragen , die het Boek inftel-
len . Men moet hier ook de Academien ,
of Hooge Schoolen niet verwaarlozen ; en
het onheil door de laafte vifitatie , of be-
zoekinge , in Koningin Mariaas tijd voorge-
vallen , verbeteren : en voor zulke ver-
maarde Schoolen , waar in de Jeugt onder-
wezen word , om tot d'Academie gepro-
veert te worden , als die van *Eaton* en *Win-
chester* , moet men ook zorge dragen , dat ze
zoo wel hier na , als tegenwoordig , mogen
aangroeijen .

4. V R A A G .

*Wat mag hare Majesteit , voor de gebeele
verandering , tot voldoeninge van hare con-
fscientie , in het openbaar doen ? Dan of de ver-
andering noch langer uitgestelt moet worden ?*

A N T W .

Deze raadgeving moet men aan zulke
geleerde Mannen laten beruften , die be-
kwaam zijn , om haar meeninge daar over
te uiten , of een ontwerp daar van te geven
aan hare Majesteit ; het welke van haar voor
goed gekeurt zijnde , zoo kan men het aan
het Parlement over dragen : waar toe men
tegenwoordig oordeelt , deze navolgende
Mannen bekwaam te zijn , te weten , *Dr.
Bill , Dr. Parker , Dr. May , Dr. Cox , Mr.
Whitehead , Grindal , Pilkington* , en de Heer
Thomas Smit , om haar by een te roepen , en
onder haar te verschynen : en met de zelve
nu raadgepleegt hebbende , andere geleer-
de en bedaarde Mannen daar by te halen ,
om hare stemmen te geven . Wat belangt
het gene voor af dient in 't werk gestelt te
worden ; het word geoordeelt hoognoodig
te zijn , alle veranderinge wel fcherpelyk te
verbieden , tot dat het Boek uitgegeven
worde , zoo wel om niet dikmaals veran-
deringen in Religie te maken , (waar de or-
na de opinie van de gemeene man , d'acht-
baarheid daar van benomen zou worden)
als ook om hare Majesteits Onderdanen te
gewennen tot gehoorzaamheid .

5. V R A A G .

*Wat voor orders dienen ondertuffchen in bez-
gantfche Rijk onderhouden te worden ?*

A N T W .

Daar geen meer verandering in te doen ,
dan hare Majesteit gedaan heeft , 't en ware
het zy in het ontfangen van het Nachmaal
op Hoogtyden , zoo als het hare Majesteit
belieft ; en zoo daar meer perfoonen in de
Mis zijn als een , dat zy dan altijd met den
Priester de Wijn en het Brood gebruiken ,
en dat 'er , tot voldoeninge van hare Ma-
jesteits gemoed , tot die tijd toe een zeker
aandachtig gebed , gedachtenis , of Mis ge-
fchiede .

6. V A A R G .

*Aan wat voor Edelluiden dient men dezen
bars*

handeleerft bekend te maken, al eer dat menze aan den gantschen Raad openbare?

A N T W.

De Mark-Graaf van Northampton, de Graaf van Bedford, de Graaf van Pembroke, de Heer Johan Gray.

7. V R A A G.

Wat voor provisie zal men die geleerde mannen toeleggen, voor hun tyd die zy besteden, aan het vernieuwen van het Boek de Liturgie genoemd, en aan d'Ordre van zekere Ceremonien, en dienst in de Kerk? en waar dat zy vergaderen zullen?

A N T W.

Zynde de Perzonen zoo veel in het getal die daar gedurig haar werk van moeten maken, zoo word'er geoordeelt, dat twederlei gerechten voor haar en hare Dienstknechten redelijker wyze kunnen bestaan. Wat de plaats aangaat, het voegt wel, dat het zy op een zeker bestemde plaats, of liever ten huize van de Heer Thomas Smit, in Cannon-Row. In een van deze beide plaatzen moet men voorraad van houd, smits-koolen, en drank op doen.

No. 3.

Dr. Sands Missive aan Dr. Parker, nopende het gene in het Parlement is omgegaan.

Het Origineel.

G Y hebt het wel aangemerkt, dat deze tyden tot het ontfangen, en niet tot het geven geneegen zyn; want gy hebt uw hand verder uitgesteken dan alle de andere. Zy hebben nooit gevraagd, hoe de zaak met ons geschapen stond, noch en dachten niet eens dat wy gebrek leden; en nochtans ten tyde onzer Ballingschap kwam het met ons op het nypen zoo niet aan als nu: maar ik vertrou, dat wy hier niet lang zullen sukkelan, alzoo het Parlement nu haast gedaan zal hebben. Het boek der Liturgie is gepasseert met een

voorwaarde, om de Ornamenten, die in het eerste en tweede jaar van Koning Edward gebruikt wierden, te behouden, tot dat het den Koninginne gelieve een ander order daar in te stellen; onze uitlegging over dezen Text is, dat wy niet gedwongen zullen worden, maar dat ondertusschen andere die niet en zullen mogen vervocren, maar blyven ten dienste van de Koninginne. Na dat nu dit Boek in het Parlement was gepasseert, zoo hebben Boxal, en andere daar tegen gemurmureert, zeggende, dat wy, volgens de ordre der H. Schrifture, de Eucharistie, of dankzegginge niet en gebruiken; want, zeide hy, *Christus accepit panem, & gratias egit: Christus nam het Broot, en dankte;* maar wy en danken niet ten tyde der tocheiliging. Dit stak hy den Tresaurier, en den Graaf de Soreus in, en arbeide vast, om de Koninginne van de ratificatie van de Acte af te brengen, doch ik vertrou, dat zy niet zullen kunnen iets op doen. De Heer Secretaris houd veel van dit Boek, en wy hebben onze bewys-redenen tot beweringe daar van by gebracht. De Bil of Acte van Oppertergeringe, zoo van Wereldlijke als Geestelijke Perzonen, passeert met een voorwaarde, dat men voortaan geen oordeel zal stryken, over het gene, 't welk met de Canonike Schriften, en de vier generale Concilien niet en word bevestigt.

* De Lever heeft wyslyk de Koninginne zwaarhoofdigh gemaakt, en haar afgeraden van d'Opper-Voogdyschap der Kerke haar zelven te willen aanmatigen.

De Bisschoppen, zoo men zegt, willen het niet beëdigen zoo als het ligt, maar veel eer haar leven laten. De Bil of Acte om de luiden aan de broodwinning te helpen, is op het Tapyt, hoe 't daar me aflopen zal, weet ik niet. Het schynt dat het Parlement haast opbreken zal, en dan zullen wy weten, hoe zy gezind zyn, met ons om te springen. Wy worden genoorzaakt door de ydele geruchten der logenachtige Papisfen, een belydenis

* Een Predikant tot Frankfort, die Calvyn andere is een voorbeeld zeer aanprys.

van

van ons Geloof op te stellen, en te tonen de hoofdzomme der leere, daar wy belydenis van doen, om alzoo te doen blyken, dat wy onder ons zelve eens gezind zijn. Dit werk hebben wy nu onderhanden genomen, gezind zijnde, het zelve te laten drukken, zoo dra als het Parlement gescheiden is, ik wenschte wy uw' hand daar by hadden. Gy zyt gelukkig, dat gy zoo verre van dit geslommer, en deze grove veranderingen zyt; want wy worden daar door afgeslooft, doch gy zult in uw' Cellen niet lang konde rusten, maar na een ruimer Klooster moeten verhuizen: schep daarom ondertusschen uw' vermaak, want daar na zal het u weinig mogen gebeuren. Van het trouwen der Priefters is geen vast besluit genomen, maar voor een middelmatige zaak blyven stecken. *De Lezer* is nu onlangs getrouwt; hare Koninklijke Majesteit is gezind zulks met ooglyking aan te zien, maar niet voor wettelijk te keuren, 't welk nergens anders toe dient dan om van onze kinderen bastaarden te maken. Hier na van andere dingen. Wilt uwe Abdissen groeten. Hier mede met haast afbrekende, blijf Gode bevolen. *Londen* 30. April, M. D. LIX.

De uwe EDWIN SANDS.

No. 3.

De eerste Propositie, waar over de Papisten en Gereformeerde in het Klooster van Westmunster met den anderen disputeerden. Hier nevens gaan de bewys-redenen die de gereformeerde Theologanten daar tegen in brachten.

Het strijd tegen Gods woord en het gebruik der eerste Kerke; in het algemeene Gebede-Boek, en in de bedieninge der Sacramenten een Taal te gebruiken die het Volk niet en verstaat.

Door dit woord (het woord) verstaan wy allenlijk het beschreven woord
II. Deel.

Gods, of de Canonike Schriften.

En door het gebruik der eerste Kerke, verstaan wy de ordre in de Kerke doorgaans gebruikt vijf hondert jaren lang na Christus; in welke tijd de zeer vermaarde *Oud-Vaders Justinus, Ireneus, Tertullianus, Cyprianus, Basilius, Chryzostomus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, &c.* hebben geleert.

Deze onze aassertie of bevestiginge heeft twee delen:

Voor eerst, dat in d'algemeene gebeden der Kerke, of in de bedieninge der Sacramenten een vromde Taal te gebruiken, tegen Gods woord strijd.

Ten anderen, dat het ook is tegen het gebruik der eerste Kerke.

Het eerste deel hier van word 1. Cor. 14. by na het gantsche Capittel door, klaart bewezen: in welk Capittel de H. Apostel *Paulus* deze zaak opzettelijk verhandelt: en hoewel zommige hier tegen knibbelen, zeggende, dat *Paulus* aldaar niet van bidden, maar prediken, spreekt; echter kan ieder on-partijdig Lezer zulks zeer klaar zien, en het blijkt ook uit de uitlegginge van de beste Schrijvers, dat hy daar ter plaatze spreekt niet alieen van prediken en profeteren, maar ook van gebeden en dankzeggingen, en in het algemeen van alle andere publike actien, waar toe het spreken in de Kerk, of gemeente, vereischt word.

Want van het bidden zegt hy aldus: *ik zal wel met den geest bidden; maar ik zal ook met den verstande bidden; ik zal wel met den geest zingen, maar ik zal ook met den verstande zingen.* En van dankzegginge ('t welk een manier van bidden is) spreekt hy op deze wyze: *gy dankzegt wel behoorlijk, maar de ander en word niet gesticht; want hoe zal de geene die de plaats eens ongeleerden vervult; Amen zeggen op uwe dankzegginge? dewyl hy niet en weet wat gy zegt.* Eindelijk van particuliere stukken tot univerzele overgaande, besluit hy hier mede, *laat alle dingen met orden en tot sichten geschieden.*

Q q

Dit

*Ex. M.
S. Col.
C. C.
Cantab.*

Dit blijkt klaar uit de eigen woorden des Apostels, en ook de oude Leraren *Ambrosius*, *Augustinus*, *Hieronymus*, en andere, hebben dit Capittel alzoo verstaan; gelijk als uit deze hare eigen getuigenissen, hier aan volgende, noch klaarder zal blijken.

Uit dit Capittel dan van St. Paulus argumenten wy aldus:

1. Alles dat in de Kerk of Gemeente geschied, behoorde tot des zelfs slichtinge te geschieden:

Maar het gebruik van een onbekende of vreemde Taal in het openbaar bidden, of bedienen der Sacramenten, en slichte de Gemeente niet;

Ergo, het gebruik van een vreemde Taal in het openbaar bidden, of bedienen der Sacramenten, heeft, of mag, in de Gemeente geen plaats hebben.

Het eerste deel van dit argument, is gefondeert op *Pauli* woorden, belastende alle dingen te doen tot slichting.

Het tweede deel word ook met *Pauli* klare woorden bewezen en bekrachtigt, voor eerst, met deze gelijkenis; *Indien de Bazune een onzeker geluid geeft, wie zal hem tot den Kryg bereiden? alzoo ook gy. Indien gy niet door de Tale een duidelijke reden geeft, hoe zal verstaan worden, het gene gesproken word? want gy zult zijn, als die in de Lucht spreket, dat is te zeggen, het zal te vergeefs zijn, en bygevolg zonder slichting.*

En daar na, in het zelfde Capittel, zegt hy: *Hoe zal de gene die de plaatze eens ongeteerdenvervult, Amen zeggen, op uwe dankzegginge? dewyl hy niet en verstaat wat gy zegt: want gy dank-zeet wel beborelijk, maar de ander en word niet gesticht.*

Dit zijn *Pauli* eigen woorden, klaar bewyzende, dat een Tale die men niet en verstaat, niet en slicht.

En derhalven beide leden des arguments, met *Pauli* eigen woorden bewez-

zen zynde, zoo volgt dan nootzaakelyk daar uit de waarheid van de sluit-reden.

2. Daar mag in de Gemeente niets gesproken worden in een vreemde Taal, ten zy dat het een uitlegge, op dat het verstaan mag worden, want, zegt *Paulus*, *indien daar geen uitlegger en is, dat Hy zwijge in de Gemeente.*

Hierom mogen dan geen algemeene Gebeden en bedieningen van Sacramenten, in geen bekende Taal gedaan noch uitgeleid, in de Gemeente gebruikt worden, om datze tegen dit Gebod van *Paulus*, zyn stry-dende.

3. De Predikant, in het bidden ofbedienen van de Sacramenten, gebruikende een Taal, die de toehoorders niet en verstaan zal by haar Barbarisch zyn, t welk *Paulus* voor gantsch ongeriynt oordeeld.

4. Men kan geen algemeen Gebed voor Christelyk keuren, alwaar het volk tegenwoordig zynde hare stemmen daartoe niet en geven, met te zeggen *Amen*; waar onder alle andere woorden van toeflemming begrepen zyn:

Maar *Paulus* affirmeert, dat het volk hare stemmen daar toe niet en konnen geven, met te zeggen *Amen*, ten zy dat zy verstaan wat daar gezegt word:

Ergo, zoo en is het voor geen Christelyk Gebed te keuren, alwaar het Volk niet en verstaat wat'er gezegt word.

5. d'Apostel *Paulus*, heeft in zyn tyd niet willen lyden, datter onder een algemeen Gebed in de Gemeente een vreemde Taal gebruikt wierd, of schoon zodanig maniere van spreken doenniaals een mirakel was, en een zonderlinge gave des H. Geestes, waar door ongelovige te eerder bewogen, en tot het Geloof bekeert mochten worden: hoe veel te meer dan behoorde het nu onder Christenen en Gelovige niet geleden te worden, voornamelyk, daar het geen mirakel, noch zonderlinge gave des H. Geests is.

6. Zommige zullen lichtelyk hier tegen invoeren, zeggende, dat deze of die Taal in een algemeen Gebed, of bedieninge der Sacramenten te gebruiken, een middelmatige zaak is.

Maar *Paulus* is van een heel ander gevoelen, alzoohy belaft dat allestot stichtinge geschiede. Hy gebied, dat men zwingen zal, zo daar geen uitlegger en is. En aan het einde van dit zelfde Capittel concludeert hy aldus: *indien yemand meint een Profeet te zijn, of Geestelyk, die erkenne dat het gene ik sebruyve, des Heeren Geboden zijn, vers.*

37.

By deze argumenten, op *Pauli* woorden gegrondvest, welke het allerzekerste fundament zijn van deze bevestinge, zou men verscheiden andere argumenten, uir de H. bladen en elders genomen, konnen voegen.

1. In het O. Testament wierden alle zaken, behorende tot het openbaar bidden, zegenen, dankzeggen, of offeren, altyd in hare gewonelyke of natuurelyke Taal gedaan.

In het 2 Boek der Chroniken Cap. 29. staat geschreven, dat *Hiskia* de Leviten beval God met de Psalmen van *David*, en de Profeet *Asaph* te loven; welke, buiten alle twyfel, in het Hebreeuwisch, hun gewonelyke Taal, geschreven waren. Hebben zy dit in de schaduw des Wets waargenomen, veel meer dan behoorden wy het nu te doen; dewelke, zoo als Christus zegt, in den geest en waarheid moeten bidden.

2. Het einde, waarom wy bidden, is, gelijk als *David* zegt, op dat het Volk by een kome, en den Name des Heeren vertelle te Zion, en zynen Lof te Jeruzalem.

Maar de name Gods kan niet geprezen noch het Volk voorgedragen worden, zoo het niet en geschiede in een Taal die zy verstaan konnen:

Ergo, moet het algemeen-bidden geschieden in een gewonelyke Taal.

3. De beschryvinge van een openbaar

gebed, uit de woorden *Pauli*, bestaat hier in, *ik zal wel met den geest bidden, maar ik zal ook met den verstande bidden. Publice Orare, est vota comuniamiente ad deum effundere, et ea Spiritu, hoc est, lingua testari: in het openbaar te bidden, is, onze gemeine begeerten met ons verstand tot God op te heffen en voor hem uit te storten, en die met onzen geest, dat is tonge, uiverlyk te konnen te geven. Welke beschryvinge d'Oudvader Augustinus de Magist. C. I. voor goet keurt, als hy zegt: Nihil opus est loquutione, nisi forte ut Sacerdotes faciunt, significandæ mentis causa, ut Populus intelligat: men behoeft niet te spreken, ten ware dat het zy, gelijk als by geval de Priesters doen, om haar verstand of meining bekend te maken, op dat het Volk het versta.*

4. De bedieningen van des Heeren Nachemaal en Doop, zijn, om zo te zeggen, predikation van Christi dood en opstandinge.

Maar predikation tot het volk, moeten in zulken Taal geschieden, dat zyze wel konnen verstaan, anders zouden ze vruchteloos zijn, en nergens toe dienen.

5. Het is een Christen niet geoorloft Gods gaven te misbruiken:

Maar die in de gemeinic met een vrecmdede Taal bid, die misbruikt Gods gave; want de tong dient alleenlyk om des sprekers mening aan den toehoorder te kennen te geven. En *Augustinus* zegt, de Doctr. Christi lib. 4 Cap. 10. *Loquendi omnino nulla est causa, si quod loquimur non intelligunt, propter quæ, ut intelligant, loquimur: dat is, wy en hebben geen reden om te spreken, zoo het geene wy spreken van de geene niet en word verstaan, om welkers halven wy spreken, op dat zy het mogen verstaan.*

6. De Heidenen, en Barbarische natien van alle Landen, en allerley slag van menschen, al waren zy noch zoo wild en woest, hebben altijd hare Goden in hun eigen moederlyke Taal aangebeden en geoffert; 't welk klaar te kennen geeft dat het is het eigentlijk licht en de stemme der Nature.

Dit zy nu genoeg gezeld, wat aangaat *Pauli* woorden en andere redenen uit de H. Schriftuur ghaalt; daar by gevoegt zijnde het algemeen gebruik van alle volkeren, als zijnde een getuigenis van de wet der Nature.

Wat nu het tweede deel van deze mijne assertie, of verdadinge belangt, naame-lijk, dat het gebruik van een vreemde Taal in het openbaar bidden en bedien-ven van de Sacramenten, tegens de ge-woonte der eerste Kerke strijd, is zoo baarblijkelijk klaar, dat het ontkennen daar van of uit een grove on-weten-heid, of moedwillige boosheid noot-zaakelijk moet spruiten.

Justin. Apol. 2. Want, voor eerst zoo is het dat *Justinus Martyr*, beschrijvende de orde van het Nachtmal te houden in zijn tijd, aldus zegt: *die Solis Urbanorum & Rusticorum ceteris sunt, ubi Apostolorum Prophetarumque Litera, quoad fieri potest, praeleguntur: deinae cessante Lectore Praepositus verba facit adhortatoria, ad imitationem tam honestarum rerum invitans. Post haec conjungimus Omnes, & preces offerimus, quibus finitis, profertur, ut diximus, panis, vinum & aqua; tum praepositus quantum potest preces offert & gratiarum actiones; plebs vero Amen accinit:* „ dat is, „ op den zondag geschiedt by een kom- „ sten van Borgers in de Stad en Huislui- „ den; alwaar de schriften van de Disci- „ pelen en Profeten, zoo veel als doene- „ lijk is, worden voorgelezen. Wanneer „ nu de Lezer ophoud, zoo doet de Hooft- „ leeraar een vermaninge, nodigende het „ gemeene Volk tot het navolgen van zoo „ eerlijke loffelike zaken. Dit gedaan „ zijnde, staan wy altemaal op en offeren „ onze geleden, welke ge-eindigt zijnde, „ zoo wordender, als gezeld, Brood, „ Wijn en water ten voorschijn gebracht; „ daar na offert d’Opper-predikant gebed- „ den en dank-zeggingen, zoo veel als hy „ kan, en het Volk antwoord daar op, „ Amen.

Deze woorden van *Justinus*, die on-

trent 160. Jaren na Christus heeft geleest; nevens d’omstandigheden daar van in aana-merkinge genomen zijnde, geven duideljk te kennen, dat de schriften, niet alleen die wy lezen, maar ook de gebeden en de bedieninge van des Heeren Avontmaal in een Taal, die men verstaan konde, plachten te geschieden.

De Liturgien van *Basilius* en *Chryzostomus*, verklaren ook, dat in het onderhouden van het Avontmaal het Volk geordineert wierd te antwoorden op het gebed van de Predikant, zomtijds, Amen; zomtijd *Heere weest ons genadig*; zomwylen, *en met waven geest*; en dan we-derom, *wy hebben onze herten opwaarts ge-heven tot God den Heere, &c.* welke ant-woorden zy op de behoorlike tijd niet en hadden kunnen geven, zoo de gebeden, in een Taal die zy verstonden, niet en wierden gedaan.

En tot nader bewys hier van, laat ons eens hooren wat d’Oudvader *Basilius* van deze zaak aan de geesteljkheid van *Neocoezarea* schrijft: *Ceterum ad abjectum in Psalmodiis crimen, quo maxime simplici-ores terrent Calumniatores, &c.* „ wat „ belangt; zegt hy, het zingen van Psa- „ lmen, waar mede de Lasteraars voor- „ naamlijk d’eenvoudige vervaart maken, „ dit heb ik daar tegen in te brengen, dat „ onze gewoonte en gebruik in alle Ker- „ ken eenlei is, en met den anderen over „ een komende. Want by ons staat het „ Volk in de nacht op, gaat naar het Huis „ van bidden; en op de reize zijnde, of in „ eenig ongemak en verdrukkinge, schrei- „ jen zy gedurig tot God, en belijden „ voor hem hare zonden; en daar na we- „ derom op staande, begeven zy haar tot „ het zingen van Psalmen, alwaar zy, in „ twee hopen gedeelt zijnde, by beurten „ met den anderen zingen, niet alleen „ diep overwegende, maar ook voor vast „ stellende den inhoud van de Hemelsche „ Spreuke; ja, daar en boven wekken zy „ hare gemoedren op tot naauwe op-

„merkinge en innerlijke devotie , welke
 „anderzins komen te vervreemden , en
 „verrukt te worden. Ordinerende daar na
 „iemand , om een aanvang te maken met
 „zingen , zoo volgen daar op de andere ;
 „en met verscheiden zangen en gebeden
 „den nacht alzoo overbrengende , zoo is
 „het dat zy op het aanbreken van den dag
 „gezamentlijk , als of het met een mond
 „en herte ware , den Heere een-nieuwen
 „zang van belydenis zingen , ieder een voor
 „zig zelve formerende , of bedenken-
 „de woorden , die op berouw en boete
 „flaan.

„Wilt gy ons voortaan om deze zaken
 „schuwen , dan moet gy ook de Egypte-
 „naren , en beide de Lybische Volkeren
 „schuwen , ja gy moet de Thebaners , de
 „Palestiners , Arabiers , Pheniciers ; Sy-
 „riërs , en die nevens de Rivier Euphrates
 „wonen , schuwen : kort om , alle de ge-
 „ne die van waken , bidden , en Psalmen
 „te zingen , veel houden.

Deze zijn genoeg om te bewijzen , dat
 het tegen Gods Woord , en het gebruik der
 Eerste Kerke strijd , als men in een alge-
 meen gebed en bedieninge der Sacramenten
 een Taal gebruikt , die van alle man in de
 Kerk niet wel verstaan word.

Weshalven heeft men zig niet weinig te
 verwonderen , niet alleen hoe zulk een on-
 waarheid en misbruik , van begin aan , in
 de Kerke zijn ingekropen , maar ook dat ze
 noch heden ten dage zóo stijf en sterk wor-
 den gedreven ; en met wat fundament van
 reden deze perfoonen , die haar voor Leids-
 luden en Herders van Christi Kerke wil-
 len uitgeven , zoo ongewillig zijn , om tot
 de eerste oorspronklyke leere *Pauli* , en het
 gebruik van de eerste Catholyke Kerke
 Christi weder te keren.

Nu , de God der lijdzaamheid en der ver-
 troostingje , geve ons dat wy eens gezind
 zijn onder malkanderen na Jesum Chri-
 stum : op dat wy alle eendrachtelyk met
 eenen monde mogen verheerlyken den

God en Vader onzes Heeren Jesu Chri-
 sti , Amen.

<i>J. Scory.</i>	<i>R. Cox.</i>
<i>D. Whithead.</i>	<i>E. Grindal.</i>
<i>J. Juel.</i>	<i>R. Horn.</i>
<i>J. Almer.</i>	<i>E. Gest.</i>

No. 4.

Dr. Kools antwoord op de eerste
 Propositie der Gereformeerde , in
 een zeker Disputatie gehouden ,
 voor de Heeren tot West-Munster
 voorgedragen : inhoudende dat het
 tegen Gods Woord , en de gewoon-
 te der Oude Kerke strijd , om in
 openbare gebeden , en bedieninge
 der Sacramenten , te gebruiken een
 Taal , die het volk niet en verstaat.

Zeer Eerwaardige ,

A Lzoo deze Mannen , hier tegenwoor- *Ex M.
S. Col.
Cer. C.
(ant.*
 dig , in het openbaar hebben verklaart
 te stryden tegen Gods Woord , dat d'alge-
 meene gebeden , en bedieninge der Sacra-
 menten , in de Latijnsche Taal hier in *En-
 geland* zouden gebruikt worden , maar dat ze
 veel eer in de *Engelsche* Taal behoorden te zijn
 gehandhaaft , en ook zóo te blyven : zo zult
 gy-l. gelieven te weten , dat zy , tot bewijs
 en bevestinge van deze hare Propositie , tot
 noch toe slechts een enkel Schriffuur-plaats
 hebben bygebracht , genomen uit *Pauli*
 Zend-brief , 1° Cor. 14. nevens zeker an-
 dere Schriften der H. Leeraren ; waar op
 wy voor deze maal niet en zullen antwoor-
 den : maar zoo wanneer het Boek , daar zy
 in lezen , ons , volgens d'ordre daar over
 gegeven , ter hand bestelt zal worden , dan ,
 zoo God toelaat , zullen wy , zoo wel op
 Schriffuur-plaats , als op andere getuigenis-
 sen , door haar aangetogen , ons antwoord
 geven ; invoegen dat alle eerlyke en ver-
 standige Mannen klaar zullen konnen zien
 en verstaan , dat zy die Schriffuur-plaats
 kwalijk uitleggen , en anders verdraaijen ,

dan eigenlijk de zin en mening der woorden te kennen geven : en dat d'Apostel Paulus daar ter plaatze niet voor heeft , om te handelen van het algemeen Gebed , of de bedieninge van eenige Sacramenten . Derhalven hebben wy nu slechts te verklaren , en u met korte woorden (welke daar na , na dat de gelegenheid in ons antwoord zig toedraagt , haar breder zullen vertoonen) voor ogen te stellen de redenen , die ons bewegen , om by d'ontfangen orderte blyven , en daar in te volharden ; ja met eenen te zeggen , en staande te houden , dat het algemeene Gebede-boek , of Liturgie , nevens de bedieninge der Sacramenten , te hebben in de Engelse Taal , niet alleen dienftig , maar ook (zoo als haar tegenwoordig de zaken opdoen) hoognodig is .

De tweede Verdeeling.

1. En dit stellen wy voor vast , voor eerst , om dat 'er geen klaar Schrifuur-plaats is , die deze onze vast-stelling , en dit gebruik der Kerke om verre stoot . En genomen dat 'er al een Schrifuur-plaats ware , nochtans en is niet te verwerpen , het gene de Kerk heeft aangenomen . En dit blijkt klaar aan vele zaken , die somwylen God , en de heilige Apostelen , uitdruklijk hadden geboden .

2. By voorbeeld , om de zaak klaar te doen blyken , zoo ziet men het uitgedrukt bevel van God Almachtig , aangaande d'onderhoudinge van den Sabbath-dag , door autoriteit der Kerke , (zonder dat daar God eenig letter van geschreven heeft) verandert te zijn in den Zondag : de reden waar van alle man niet levendig voor oogen speelt : en hoe ze zig ook vertoont , nochtans word ze van alle Vromen aangenomen , zonder dat men uit de Schrifuur daar over twist , ja daar niet eens van den dag gewag word gemaakt , dan alleenlijk dat *Joannes* in Apocalypsis die noemt des Heeren dag : uit de verandering waar van alle menschen baarblykelijk kunnen zien , dat de autoriteit der Kerke , zo in deze zaak , als in andere ,

van zeer groot gewicht en belang is , en dat men het ook daar voor hield .

3. Een ander exempel word ons door de mond van onzen Zaligmaker zelfs gegeven , dewelke de voeten zijner Discipelen wasschende , zeide : *Ik heb u een exempel gegeven , op dat gelijkerwijs ik u gedaan hebbe , gy-l. ook doet ;* niet tegenstaande deze woorden , die hier zoo uitdruklijk staan , heeft de H. Kerk deze zaak , zonder opspraak , nagelaten , niet uit eenige sloffigheid , maar om gewichtige en hoogdringende redenen , die voor vele menschen niet klaar blyken , en nochtans word het in 't algemeen , zonder Gods Gebod t'overreden , (als gezegt) ongedaan gelaten . Wierd ook niet de daad , en zoo 't schijnt , het klaar en uitgedrukt bevel van Christus , onzen Zaligmaker , in d'allerhoogste mysterie onzes Geloofs , het gezegende Sacrament des Altaars , door d'autoriteit der Kerke verandert ? Alzo hy 't zelve , na getuigenis der H. Schrifuur , na den Avondmaal eerst bedient . Wil nu een twistgierig mensch de daad aan de eerste instellinge precijis binden , zo antwoord *Augustinus* (niet uit de Schrifuur , want daar en is geen bewijs uit te halen , maar gewislijk op een ander manier , naamlijk als d'Apostelen deden) *Visum est Spiritui Sancto , ut in honorem tanti Sacramenti , nos Christiani hominis prius intret corpus Domini eum , quàm exteri cibi* : dat is : „ Het heeft den H. Geest „ goed gedacht , dat , ter eere van zoogroo- „ ten Sacrament , het lichaam des Heeren „ in de mond van een Christen eerder zou „ ingaan , dan andere spyze van buiten . Zo dat , hoewel het Christus zelfs hadde gedaan , de Kerk nochtans door den H. Geest , als verhaalt , bewogen , heeft dat ook , en insgelijks zonder aanstoot aan andere te geven , verandert . Met welke woorden dan *Augustinus* klaar te kennen geeft , dat deze autoriteit oorspronkelijk van d'Apostelen tot op deze tijd is nedergedaalt , en afkomstig ; welke autoriteit , volgens Christi beloften , noch by zijn Kerk blijft .

4. En hier op steunt ook de veranderinge

ge van het Sacrament, om het zelve slechts te gebruiken onder eenerlei gedaante, te weten van Brood alleen; als wanneer door den intrê van menigte der Heidenen, de Kerk door den H. Geest onderwezen zijnde, vernam dat 'er onregeligheden; en tèn deele ook kettery, in de zelve inslopen, door toediening onder beide gedaanten van Wijn en Brood. En hierom heeft de Kerk, gelijk als in de bovenverhaalde exempelē, zoo nu ook in dit, (de zaak noch in haar zelve noch in d'onttangers in het alderminste niet verkleint, en ook te voren, door een algemeine en eenparige toestemminge, zonder tegenspreken aangenomen zijnde geweest) vast gestelt en beslooten, dat het Nachmaal na dezen onder de gedaante van Brood alleen gebruikt zou worden; en zoo wie mocht willen denken en dryven, dat de geheele Christus onder beide gedaanten niet en was, dien verklaarde ze met kettery besmet te zijn.

5. Voeg hier noch by, het gene men leeft in de Handelingen der Apostelen, daar het in een Kerkelyke Vergadering tot Jeruzalem by d'Apostelen gehouden, beslooten wierd, dat de Heidenen haar van bloed, en van het verstikte zouden onthouden, in deze woorden: *Visum est Spiritui Sancto, & nobis &c.* „ Het heeft den H. Geest, en ons „ goed gedacht, (zeggen de Apostelen) u „ lieden geen meerder last op te leggen, dan „ deze noodzaaklyke dingen: namelijk, dat „ gy u onthoudet van 't gene den Afgoden „ geoffert is, en van bloed, en van het ver- „ stikte, en van hoererye. Dit was Gods Gebod, (want het word noch geboden, op straf van verdoemenis, onze lichamen van hoererye zuiver te houden) en het ander, door den H. Geest daar by gevoegt, word op dezen dag niet nagekomen, noch onderhouden.

6. Desgelijks in de Handelingen der Apostelen blijkt, dat onder de Geloovige in de Eerste Kerk, haar alle dingen gemein waren: want zoo vele als 'er bezitters waren van landen en huizen, die verkoch-

ten zy, en brachten den prijs der verkochte goederen, en leiden dien aan de voeten der Apostelen, om aan een iegelijk uitgedeelt te werden, na dat elk van nooden had, zo dat, wanneer *Ananias* en *Saphira*, die van den prijs der verkochte have ontrokken, en slechts een zeker deel brengende, het zelve aan de voeten der Apostelen leiden, zy door den mond des Apostels *Petri* verklaart wierden, van den Satan daar toe bekoort te zijn, en den H. Geest te liegen; en zy wierden, tot een spiegel voor alle andere, met een haastige en onverwachte dood gestraft. Nu uit alle deze exempelē, en veel andere die men zou kunnen bybrengen, blijkt klaar, genomen dat 'er al diergelyke Schrifuur-plaats ware, als zy voor geven, gelijks als 'er niet en is, echter mach de Kerk, waar in de H. Geest altijd haar residentie houdt, de zelve schikken en ordineren, en met al zoo groot recht en waarheid zeggen, als d'Apostelen zeiden: *Zoo heeft het den H. Geest, en ook ons goed gedacht.* Alzoo Christus aan zijn Kerk belooft heeft, dat haar de H. Geest in alle waarheid zou leiden, en die ook leeren, en tot aan het einde der wereld by de zelve zou blyven. En hierom formeren wy met *Augustinus* dit Argument, het welke hy in zijn Brief aan *Januarius* op deze wijze schrijft: *Ecclesia Dei inter multam paleam multaque zizania constituta, multa tolerat; & tamen quae sunt contra fidem vel bonam vitam non approbat, nec tacet, nec facit;* dat is: „ Gods Kerk gestelt tusschen, of bestaande uit veel kaf en onkruid, verdraagt „ vele dingen; maar evenwel dat tegen het „ geloof, en een vroom leven strijd, dat „ kent ze niet voor goed, zy en ziet het niet „ door de vingers, nochte doet het.

Tot deze voorstel voegen wy dit daar by; maar Gods algemeine Kerk en straft het niet, dat de Dienst, of het openbaar Gebod zy in een geleerde Taal, noch zy en gebruikt ze ook anders niet. Ergo zoo staat het gantsch vry, en het is ook prijslyk dat het zoo zy.

Derde Verdeeling.

De tweede beweeg-reden, die ons dit doet zeggen en denken, is, dat op een ander wijze aan te gaan, gelijk als zy gezept hebben, daar noodzaaklijk moet op volgen, het breken van de eenigheid der Kerke, en het ontberen van des zelfs nuttigheden, en by gevolg een schriklyke scheuringe en verdeeltheit.

Met den Dienst in onze Moederlyke Taal te veranderen, veroordeelen wy Gods Kerk, die daar voor dezen is geweest; en wy kanten ons ook tegen de Kerk, die daar nu noch tegenwoordig is, naamlijk de Roomse Kerk.

Van welke Kerk, hoewel wy hier onder ons zoo weinig werk van de zaak maken, de H. Martelaar *Irenaeus* in duidelyke woorden aldus zegt: *Ad hanc Ecclesiam propter potentioverem principalitatem, necesse est omnes alias Ecclesias convenire; hoc est omnes undique fideles*: „Het is noodig, (zegt deze heilige „Man, die dicht aan de tyden der Apostelen leefde, of veel eer in haar tijd; want „hy word genoemd *apostolus* Apostolorum, een-tijdgenood der Apostelen) dat „alle andere Kerken, dat is alle Christenen over al, na deze (naamlijk Stoel, „of Roomse Kerk) haar voegen. En hy geeft daar de reden van, waarom alle menschen daar meê behoorden over een te komen (*propter potentioverem principalitatem*) om datze boven alle andere uitmuntende is. Van deze Kerk, en by gevolg van d'algemeine Kerk Christi atwykende, vervallen wy buiten alle twijffel, tot een vreeslyke en gevaarlyke scheuringe, en met enen tot allerlei onheilen, die daar uit voortkomen.

Dat wy met zulkste doen van de eenigheid der Kerke atwyken, is zoo klaar, dat wy op het bewijs hier van niet lang behoeven te blyven staan *Augustinus* schryvende tegen *Cresconius Grammaticus*; stelt dit onderscheid tusschen kettery en scheuringe, zeggende: *Schisma est diversa sequentium secta; Haeresis autem scisma inveteratum*:

„Scheuringe is een secte der gener, die verscheiden dingen involgen, maar kettery „is een verouderde scheuringe.

Om nu deze grouwelyke zonde van scheuringe te schuwen, zoo vermaant ons d'Apostel Paulus met deze woorden, zeggende: *Obsecro vos ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis scismata*: „Ik bidde u, „dat gy alle het zelve spreekt, en dat'er onder u geen scheuringen zijn. Dat men nu met den Dienst uit de geleerde Taal te veranderen, vlak tegens het Formulier, en de ordre over al in 't gebruik aangaat, is voor alle mans oog baarblyklyk.

Deze zijn, zegt hy, ketters te noemen, die in Geloofs-zaken moedwilliglyk anders denken en oordeelen, dan alle andere Kerken doen: en deze personen worden scheurmakers genoemd, die de ordre en trant der Kerke niet en volgen; maar uit haar eigen herzenen andre ordres, strydig of onderscheiden tegens de gene, die alreede door den H. Geest over al in de Kerk vast gestelt zijn, smeden. Wy nu van God door scheuringe afgeweken zijnde, zoo merkt wat hier uit volgt; daar en is geen gave Gods, geen wetenschap, geen rechtvaardigheid, geen geloof, geen werken, en eindlyk, geen deugd die ons nut kunnen zijn, of schoon wy mochten denken van God te zullen verheerlyken met de dood, om Christi Naam kloekmoediglyk te lyden, alzo Paulus *2 Cor. 13*, spreekt. Ja daar en is geen Sacrament krachtigter zaligheid, voor de gene die allwillens tot scheuringe vervallen, die haar zelve onbescroomt afzonderen, en scheiden van de eenigheid van Christi H. Bruid, de Kerke, gelijk als *Augustinus* duidelyk en rond uit zegt: *Quicumque ille est, qualiscunque ille est, Christianus non est qui in Ecclesia Christi non est*; dat is: „Wie hy ook zy, „hoedanig hy ook zy, hy en is geen Christen, die in de Kerk niet en is; hoedanig hy ook mochte begaaft zijn, al sprak hy met der Engelen tonge. al sprak hy noch zoo heiliglyk, al bewijst hy noch zo veel deugd, evenwel is hy geen Christen mensch, die

aan de zonde van scheuringe schuldig is, en by gevolg geen Lidmaat van die Kerke.

Hierom is dan dit een klaar bewijs-reden, dat een ieder Christen mensche, op verbeurte van verdoemenis, volgens Gods Woord, door den Apostel Paulus uitgesproken, verplicht is zig te wachten van de verfoetjelyke zonde van scheuringe.

De Liturgie uit het Latijne veranderen, veroorzaakt een afgrijslyke scheuringe, nadeemaal het doorgaans in de geheele Kerk van begin aan in 't gebruik is geweest; weshalven is ieder oprecht Christen gehouden, de verandering in den Dienst te myden.

Tot bevestiging nu van het bovenverhaalde, en om te bewyzen, dat men de Liturgie, en de bediening der Sacramenten niet in de Engelse, maar Latijnsche Spraak behoort te gebruiken, zoo zullen wy nu de eerste instellinge der Westerse Kerke, en de byzonderè stukken daar van inzien.

En voor eerst, om een aanvang te nemen met de Kerk van Vrankrijk: *Dionysius*, *Paul* Scholier, die eerst het Christen Geloof in Vrankrijk heeft geplant: *Martialis* die het zelve, zoo men zegt, in Spanjen heeft gedaan; en andere, die het hier in Engeland, ten tyde van *Elutherius* eerst hebben verbreid, midsgaders in Duitsland, en in andere Landen: en *St. Augustinus*, die naderhand ten tyde van *Gregorius*, byna duizend jaren geleden, dit Rijk van Engeland tot het Geloof bekeerde: het blijkt dat zy Uitleggers, nopende de verklaringe en verkonding des Euangeliums hebben gehad, of anders de gave der Talen; maar dat zy ooit in eenige van deze Westerse Kerken den Dienst in haar eigen Taal hadden, of dat de Sacramenten, behalven het stuk des Houwelijks, in hun eigen gewoonlyke Taal wierden gebruikt, zulks blijkt uit geen oude History-Schrijver. Of schoon zy al ooit zouden kunnen bewyzen, dat het doorgaans zoo was, en daar nevens by continuatie, nochtans blyven dezelve order en woorden noch in het Latijn. Men bespeurt, en weet zeer wel, dat in alle andere geringer

II. Deel.

en Barbarische Talen groote verandering daaglijks geschied, en voornaamlyk in deze onze Engelse Taal, waar in byna in alle eeuwe, of honderd jaren, een merklyke verandering geschied.

Tot bewijs hier van, zijnder onlangs in dit Rijk vele Boeken nagebleven, gelijk als vele bekend is, welke wy Engelse kwalijk verstaan, of lezen kunnen. En by aldien dat wy den Kerken-dienst zoo dikmaals, (gelijk als het zou kunnen gebeuren, en ook daaglijks groote veranderinge komt in onze gemeine Taal) zouden veranderen, wat al vielerlei ongemakken en dwalingen daar uit zouden volgen, geven wy alleverstandige te oordeelen. Zoo dat hier uit blijkt een ander onwederispreeklyk Argument, naamlyk, de toefemminge van d'Algemeine Kerk, die in het geloofen de leere van onzen Zaligmaker Jesus Christus niet en kan doolen, maar na Pauli zeggen, het pylaar en fondament is van alle waarheid.

Voeg hier noch by, dat het volk in Engeland haar eigen Taal niet beter verstaan, dan de Moorman het Hebreeuwsch, van wien men in de Handelingen der Apostelen leet, dat Philippus belast wierd hem te onderwyzen; en hy aldaar den Profeet Jesaiam lezende, vroeg hem Philippus, of hy ook verstond het gene hy las? waar op de Moorman antwoorde: Hoe zou ik doch kunnen, zo my niet iemand en onderrecht? Waar mede bestraft word, d'onverdraaglyke stoutheid der gener, die zulks zonder Leeraar derven onderwinden te doen; ja die na geen Leeraren eens omziende, den Bybel opstaan, en, in plaats van het eeuwige voedsel, doodlyk vergif inswelgen. Want zoo wanneer de H. Schrift kwalijk uitgeleid, en in een verkeerden zin genomen word, dan is het de Schrift Gods niet, maer, gelijk als Hieronymus zegt, of schrijft in sijne verklaringe over Pauli Zende-brief aan de Galaten, de Schrift des Duivels: en wy en twisten met de Kettters niet over de Schrift, maar over de rechte zin en mening daar van.

R r

Men

Men leeft in het O. Testament van Ceremonien, als van de besnydenis, goude Schellekens, en Granaat-Appelen; van Aarons Kleederen, en veel andere diergelyke Offerhanden; welke alle waren, gelijk als Paulus schrijft aan de Hebreëen, dienende tot de reinigheid des vleeschs, en die den Perzoon inwendig voor God niet en rechtveerdigden, die voorwierp zulks te doen in betuiginge van zijn Geloof in den toekomenden Christus: al had hy kennis van alles dat Christus dede, en van het gene in 't byzonder door die Ceremonien te kennen wierd gegeven. En het blykt naakt en klaar dat de Hooge-Priester in het binnestedes Tempels (het Heilige der Heiligen genoemd) ging, daar het Volk hem niet en mocht volgen, noch zy en mochten ook niet staan, dan daar zy niet en konden zien, noch horen wat de Priester al zeide, of dede, gelijk als Lucas in de Historie van Zacharias, Cap. 1. verhaald.

Uit de vergelykinge van deze twee Testamenten zou men gevoeglijk deze leere kunnen trekken, dat in Christi School vele dingen gezegt en gedaan mogen worden, de verborgen zin en meninge, waar van het Volk niet en weet, noch ook gehouden iste weten. Welke dingen, namelijk, dat het Volk het algemeen Gebed van de Priester en Predikant, niet en hoorde noch verstond, is klaarte bewyzen uit het gebruik van de oude Griekze Kerk, als ook uit de gene die nu te Venetien, of elders, is.

In d'Oosterze Kerk, staat de Priester als binnen een Tralie, of vertrek, rondom met gordynen of salien behangen, afgescheiden dan het Volk. En na de consecratie, als de Priester het Heilige Sacrament toont, zoo worden de Gordynen verschoven of opgehaald, waar van Chrysostomus aldus spreekt: *Cum vela videris retrahi, tunc supernè cælum aperiri cogita: als gy de Gordynen ziet verschuiven, denk dan vry, dat den Hemel van boven open gaat.*

Men heeft hier ook t'aanmerken, dat-

ter tweederlei manieren van te bidden zijn, d'èene geschied in het openbaar, d'ander in het verborgen; hierom is 't dat de Kerk het openbaar bidden zodanig aanmerkt, dat het, als men offert, of eenige andere Gods-dienst doet, het verborgen bidden van het volk niet en turbeert of verstoort; 't welk lichtelijk zou konnen gebeuren, zoo 't volk niet anders te doen had, dan te luisteren om t'antwoorden, en te zeggen, Amen. Voegt hier by, d'onmogelijkheid van de zaak; alzo in een groote Parochie-Kerk alle man niet en kan horen wat de Priester zegt, schoon genomen dat al van Gods Altaar afgang, en midden onder het volk stond.

Daar en boven, ingeval men zou willen belyden, dat het nodig ware, de Liturgie in een gewone of bekende Taal te hebben, zoo zouden daar dan deze tweederlei Ketteryen uit spruiten, te weten, dat het Gebed niemant anders baat, dan dien die het zelve verstaat, of die daartegenwoordig is, en het zelve aanhoord; en bygevolg dan was het Gebed, dat voor Petrus in den Kerker, voor de Kerk van buiten gedaan wierd, vruchteloos en te vergeefs.

Aanmerk nu het gebruik van dit Rijk.

Indien wy al toestonden, dat de dienst in het Engelsch geschiede, dan zouden wy, die in het Latyn zijnde, op die wyze niet hebben, daarze nu in is, maar lichtelijk zoo alsze in deze laatste dagen is geweest: d'inhoud van welken dienst genomen is uit den Psalm, en een ander gedeelte des Bybels, in het Engelsch overgezet, waar in openbare fouten en valsche overzettingen zijn, die altemaal de Heilige Schriftuur verslimmerende, de zelve logenachtig maken. De dienst nu daar na geformeert zynde, zoo mag men dan wel te recht van ons zeggen, dat wy God met leugens dienen.

Hierom mogen wy zoo niet arbeiden en woelen, om het Formulier van onze

Liturgie te veranderen, op dat wy de vrucht en nuttigheid van allerlei Gebeden niet en komen te verliezen, 't welk wy, buiten alle twyfel, met dit Barbarifch twiften en krakkelen zullen doen; doch de Gemeinten Gods, alzoo *Paulus* 1 *Cor.* 11. 16. hebben zulke gewoonte niet. En mag dan de gantsche wereld tot ons niet zegen, gelijk als *Paulus* tot die van *Corinthen* 1 *Cor.* 24. 36, *Is het Woord Gods van u uitgegaan? Of is het tot u alleen gekomen?* Als of de Univerzele Kerk altyd hadde gedoeld, en dit Capittel van *Paulus* nooit voor dezen gezien: en als of de H. Geest zijn ampt, van in alle waarheid te leiden, t'eenemaal verlaten hadde, tot dat nu onlangs zommige, roemende den H. Geest, en het oprecht Woord Gods te hebben, ondernomen hadden de gantsche Kerk te reformeren, en het onderfte boven te keren.

Augustinus, lib. 1. contra Julianum Pelagium, à Græcis profusa Hæresi profugum, quærentem, ad hunc modum, respondit: puto (inquit) Tibi eam partem orbis debere sufficere, in quâ primum Apostolorum suorum voluit Dominus gloriosissimo Martyrio coronari. Et idem paulo post; Te certe, (Julianum alloquitur) Occidentalis Terra generavit, Occidentalis regeneravit Ecclesia. Quid es quaris inferre, quod in ea non invenisti, quando in ejus membra venisti? Imò, quidei quæris auferre, quod in ea tu quoque accepisti? dat is te zeggen:

„ *Augustinus* in zyn eerste Boek, heeft
 „ *Julianus Pelagius*, klagende dat hy van
 „ de Grieken om zyn Kettery verdreven
 „ was, op deze wyze geantwoord: My
 „ dunkt (zegt hy) dat dat deel des we-
 „ relds voor u genoeg behoorde te zijn,
 „ waar in de Heere geweld heeft, dat de
 „ voornaamste zynere Apostelen, met d'al-
 „ lerheerlijste Kroon eens Martelaars ge-
 „ kroont zou werden. En kort daaraan
 „ begint hy aldus: „ Voorwaar u (hy
 „ spreekt *Julianus* aan) heeft het Weste-

„ ze Land gebaart, maar de Weste-
 „ zekerk wederom gebaart. Waarom zoekt
 „ gy daar in te brengen 't gene gy daar in
 „ niet gevonden hebt, als gy tot des zelfs
 „ Ledematen zyt gekomen? ja, waarom
 „ zoekt gy haar t'ontnemen, dat gy in
 „ haar ook ontfangen hebt?

Een groot getal van aanzienelijke Lec-
 raren, zouden wy kunnen by brengen,
 die altemaal de eenigheid der Kerke voor-
 staan, 'en het verstooren van des zelfs stil-
 le Reggringe tegentpreken, en de verda-
 ding van deze Mannen by maniere van
 argumenteringe wederleggen. Doch al-
 zooy hare verdadinge zodanig hebben ge-
 formeert, dat wy genootzaakt worden
 het Negatief (in het bewys waar van de
 oude Leeraren der Kerke niet gewoon
 zijn, directelijk veel woorden te gebrui-
 ken) te defenderen ofstaande te houden,
 zoo is het dat wy daarom met voordacht
 ettelijke spreuken van de hare, welke,
 als gezegt, deze eerste zaak, by manier
 van argumenteringe, zouden bewyzen,
 na laten te verhalen, om niet al te lang-
 wylyg te vallen, en u, in zoo een open-
 bare zaak, niet al te lang op te houden.

Om dan de Liturgie of Kerkendienst,
 en de bedieninge der Sacramenten niet te
 veranderen uit de Latynze Taal ('t welk
 een scheuring en verdeeldheid tusschen
 ons, en d'algemeine Kerke Gods veroor-
 zaakt) zoo hebben wy uit de Heilige
 Schriftuur aangetogen, zodanige Schrif-
 tuur-plaatzen die alle diergelyke scheuring
 verbieden: en met eenen ook de toestem-
 minge, en gewoonte der gantsche Kerke,
 die niet en kan dolen, en ons over zulks
 deze vrymoedigheid hier in doet gebrui-
 ken, en in het confirmeren hier van, als
 gehoord, zoo assurant gaan.

Wat nu het beantwoorden van de eerste
 zaak aangaat, wy hebben voorgenomen,
 zoo God toe laat, daar wat breder in te
 gaan: biddende God Almachtig, dat hy
 in het herte van hare Koninklijke Maje-
 steit, en hare Hoogachtbare Raad, en den

Adel van dit Rijk, mitsgaders van ons, die in deze zaken Herders van het volk zyn, zodanige gedachten gelieve te storten, om den Godsdienst zoo te schikken, en ordineren, dat wy daar door Gode mogen dienen; en, met gemeiden dienst van d'eenparige voet en gewoonte van Christi Kerk af te brengen, en te veranderen, God ten hoogsten niet en komen te verzoornen, en de schande der wereld, de worm der conscientie, en de eeuwige verdoemenis op onzen hals halen; dat God verhoede; en dat hy onsgenade geve, om zijn waarheid t'omhelzen, te belyden, en voor te staan. *Wien zy alle Heerlykheid, Amen.*

No. 5.

Een nader verklaringe van een zeker Conferentie, aangevangen op den 31. Maart M. D. LIX, nopende zekere Artikelen van Religie; en het afbreken van de zelve Conferentie, by gebrek en verfmadinge van zekere Bisschoppen, die van gemelde Conferentie Partyen waren.

EX Char- zophyl. Regio.
HAre Majesteit verstaan hebbende hoe datter verscheiden opinien in zekere zaken van Religie, onder hare lieve onderdanen in zwang gaan: en zeer begerig zijnde dat de zelve tot een zekere godvruchtige en Christelijke overeenkominge gebracht wierden, heeft herderhalven haar raadzaam gedacht, met advijs van de Heeren en andere van haar geheime Raad (zoo wel tot voldoening van twyfelmoedige Perzonen, als tot kennis van de eenkele waarheid, in zekere verschil punten te geraken) om een bekwaam uitgelezen getal van d'allegeleerste mannen wederzyds te hebben, en hare opinien en redenen met den anderen te verhandelen, om alzoo tot een goed en minnelijk accoort te komen

Hierom hebben zekere Heeren uit gemelden Raad, dit voornemen, op bevel van hare Koninklijke Majesteit, aan den Aarts-Bisschop van *York*, zijnde ook een van de geheime Raad, bekend gemaakt, en op hem verzogt het zelve aan zommige Bisschoppen te willen communiceren, en acht, negen of tien Perzonen daar uit te verkiezen; en ook diergelijk getal aander kant te nomineren: en zy hebben hem ook, zoo men doemaals meende, geopenbaart wat voor zaken verhandelt zouden worden, als ook de tijd daar toe bestemt. Na verloop nu van zekere dagen, gaf gemelde Aarts-Bisschop te kennen datter geordineert waren (door zodanige Bisschoppen, aan wien hy opening van de zaak gedaan had) acht Perzonen; te weten, 4. Bisschoppen en 4. Theologanten, die, op het bevel van hare Koninklijke Majesteit, genegen waren om hare opinien te verklaren, en, gelijk als hy het noemde, rekenfchap van haar Geloof te geven, nopende de voornoemde zaken, en dat voornaamelijk in schrift; en herander getal, zijnde ook 8. Perzonen van goede geleertheit (waar van zommige in bediening waren geweest in de Kerk van *Engeland*) indien zy daar tegen iets hadden in te brengen, zoo mochten zy insgelijks op dien zelve dag hun gevoelen dies aangaande uiten. En alzoo zouden zy hare schriften met den anderen verwisselen, om t'overleggen wat daar van te verwerpen ware; en dat men zulks op een zeker ander bekwaam dag schriftelijk zou opstellen; en ook diergelijk order in alle de resterende zaken onderhouden.

En hier in waren zy met den Aarts-Bisschop van *York* volkomen accoort, en zulks wierd ook aan beide Partijen te kennen gegeven; als wanneer voort hier op verscheiden van den Adel en Staaten van 't Rijk, verstaan hebbende datter zulken by een komfte en conferentie gehouden zou werden, en dat in zekere zaken (het tegenwoordig Hof van het Parlement daar voort

voort op volgende) zekere wetten vastgesteld mochten worden, ernstelijk op hare Koninklijke Majesteit, verzochten, dat de Partijen van deze Conferentie hare verdadingen in de *Engelze Taal* mochten opstellen en voorlezen, en dat in het by wezen van haar, den Adel, en andere Heeren van het Parlement, tot klaarder voldoening, en om zelfs van zodanige wetten die daar van mochten afhangen, te beter te konnen oordelen, en besluiten. Dit voor zeer redelijk gekeurt zijnde, wierd ook aan beide Partijen te kennen gegeven, en alzoo volkomen geacordeert. De dag nu, tot hunner eerste by een komste bestemt, was Vrydag voor de middag, op den 31. Maart, in de Kerk van *West-Munster*, alwaar, zoo om goede ordre t'onderhouden, als om de conferentie door hare Majesteit zelfs ingestelt, de eere aan te doen, de Heeren en andere van den geheime Raad, mitsgaders een groot gedeelte van den Adel tegenwoordig waren.

Niet tegenstaande nu de voorgaande ordre was vast gestelt, en dat daar over beide Partijen met den anderen eens geworden waren, zoo hebben nochtans de Bisschop van *Winchester* en zijne Collegaas, (allegerende kwalijk verstaan te hebben dat hare verdadingen en argumenten schriftelijk zouden opgesteld, en by gevolg alleenlijk uit het Boek verhaalt worden) gezegt, dat haar Boek toen noch niet veerdig was, maar dat zy bereid waren om te argumenteren en disputeren; over zulks wilden zy wel mondeling verklaren het geene zy op de eerste Propositie te zeggen hadden.

Deze verandering of afwykinge van de boven verhaalde ordre, en voornaamelijk van het geene zy zelfs, door den voornoemden Aarts-Bisschop, by geschrift te voren hadden verzocht, (daar by voegende de reden des Apostels, dat woordenstrijd te voeren tot geen ding nut en is, dan tot verkeringe der toehoorders) te horen, klonk haar Koninklijke Majesteit wat

vreemd in de ooren; echter wierd het toegelaten, zonder eenige bestraffinge, alzoo zy het schoven op hun misverstand van de ordre, en te kennen gaven van in geen gebreke te zullen blyven, maar hun mening schriftelijk te willen instellen, en die, volgens de voorgaande ordre, aan d'ander party behandigen.

En hier op hebben de Bisschop van *Winchester* en zijne Collegaas Dr. Kool, Deken van St. Pauli Kerk, geordineert om hare mening te verklaren, 't welk hy ten deele mondeling dede, en ten deele met eenige schriften van zekere Schryvers voor te lezen: en de Bisschop van *Winchester* op zekere tijden van zijn Collegaas onderticht zijnde wat hy zou zeggen, zoo heeft hy een verklaringe van hare meeningen en redenen over de eerste Propositie gedaan.

Welke gecindigt zijnde, vroeg haar de geheime Raad, of zy ook iets meer in te brengen hadden? waar op zy tot antwoord gaven; Neen. Soo dat doemaals d'andere Party verlof hadden om hare mening te openbaren, 't welk zy ook, volgens de eerste ordre deden, toonende dat hun gantsche mening in een Boek geschreven stond; welk Boek van *Robbert Horn*, Doctor in de Godsgelertheid, en onlangste voren Deken van *Durham*, duidelijk en klaar wierd voorgelezen, na dat men te voren God Almachtig vieriglijk aangeropen en gebeden had om de begaaftheid zijns H. Geests, en ook om een Protestatie van te zullen aanhangen de leere der algemeine Kerke, gefondeert op de H. Schriften en de leere der Profeten en Apostelen.

Dit nu gedaan zijnde (met goede apparence van by de toehoorders merkelyk ingang te zullen krijgen) begosten zommige van deze Bisschoppen heel anders te antwoorden als te voren, verhalende dat zy op deze zaak nu vry wat meer hadden te zeggen. Hoewel zy over diergelyke knibbeling dapper hadden behoren bestraf geweest te zijn, dies niet te min om alle

vordre ongeregelheden in deze Conferentie of t'zamenpraak voor te komen, en op dat zy alles dat zy noch meer te zeggen hadden, mochten uiten, zo wierd geordincert, en by beide Partijen in de volle vergadering geaccordeert, dat de Biffchoppen op aanstaande Maandag hare meeningen en argumenten op de tweede, en ook laatste verdading, zoo zy konden, schriftelijk zouden inbrengen, en dezelve eerst lezen; en dat d'andere Party de hare insgelijks zou medebrengen; en gelezen zijnde, de wederzijdschriften met den anderen verwisselen. En ondertusschen zouden de Biffchoppen niet alleen alles wat Dr. Kool op dien dag gesproken had, maar ook alle andere zaken, die zy konden bedenken daar eenigzins by te behoren, schriftelijk opstellen; en zoo dra als mogelijk was, het zelfde Boek, nopende de eerste verdading, d'ander Party toe zenden; en zy zouden het schrift, dat Mr. Horn op dien dag had voorgelezen, van haar ontfangen: en dan zou men op toekomende Maandag met malkanderen afspreken, op wat voor een dag zy hun antwoord over de eerste Propositie zouden toonen.

Beide Partijen dit toegestaan hebbende, is de vergadering daar op voor diertijd vreedzaamelijk gescheiden. Hier op zijn zy dan op Maandag ter bestemde plaats en ure wederom by den anderen gekomen; als wanneer, uit wat verkeert of ongeregelt inzicht, weet men noch niet wel, (hoe wel dat men het eenigzins heeft verstaan) de Biffchop van *Winsbester* en zijn Collegaas, doch voornaamelijk de Biffchop van *Lincoln*, weigerden te toonen of te lezen, volgens de voorgaande wel bekende ordre op Vrydag, het geene zy tot de tweede verdadinge hadden gereed gemaakt; waar op zy door den Heer Zegelbewaarder van het groote Zegel eerst minnelijk en vriendlijk verzogt wierden om de bestemde ordre t'onderhouden; 't welk by haar geen ingang hebbende, wierden zy met meerder ernit, als wel behoefde, daar ander

maal toe verzocht; edoch haar niet eens kreunende aan d'autoriteit van die plaats, noch aan haar eigen reputatie, noch aan d'achtbaarheid van de zaak, hebben het verzoek afgeflagen en geenzins willen na komen.

Eindelijk en ten laatste, wederom in het byzondere ieder een van haar hoofd voor hoofd verzogt zijnde, hare opinien diesaangaande te willen openbaren, hebben zy alle (behalven een, die de Abt was van *Westmunster*, wat meer werks makende van een goede ordre en van zijn schuldige plicht van gehoorzaamheid, dan de andere) rond en vlak uitgezegt, niet te willen lijden dat haar Boek gelezen wierd; waar in zommige haar wat heviger toonden als andere, zommige onbescheidener en onerbiediger.

Deze Perzonen nu zulk een ongeregeltheid, moedwilligheid, en hertekigheid toonende, als nooit gezien noch geleden is, in een zodanig aanzienlijke Vergadering, bestaande uit de twee Standen dezes Rijks, naamelijk den Adel ende gemeente, behalven de Perzonen van hare Koninklijke Majesteits Hoogachtbare Geheime Raad, kwam die aanzienlijke Vergadering, onverrichter zake te scheiden, en alzoo is dat Godvruchtigen zeer Christelijk voornemen van hare Koninklijke Majesteit, vruchteloos afgelopen.

Daar na wierden, om deze zoo merkelijke verachtinge, de Biffchoppen van *Winchester* en *Lincoln*, (die met een eigenzinnige styfhoofdigheid d'algemeine autoriteit ongehoorzaam waren, en van haar eigen Ordre baarblyklijk afgeweken; inzonderheid de Biffchop van *Lincoln*, die zijne dwaasheid meer toonde, dan de andere) na behorelijke verdiensten in den Tour gezet; en d'andere, behalven de Abt van *West-Munster*, zijn gehouden alle dagen, daar toe verzocht zynde, voor den Raad in eigen Perzoon te verschynen, en niet te mogen vertrekken uit de Stad *Londen* noch van *West-Munster*, tot dat men

over

over hare ongehoorzaamheid en verachtinge, ordre zal gestelt hebben.

N. Bacon, Zegel-bewaarder.
F. Shrewsbury. F. Bedford. Pembroek.
E. Clynton.
G. Rogers. F. Knollys. W. Cecil. A. Cave.

No. 6.

Een Adresse door zommige Bisschoppen en Theologanten, gedaan aan de Koningin Elizabeth, nopende het gebruik der Beelden.

Aan hare Doorluchtigste Koninklijke Majesteit.

WY kennende uwe genadige goeder-tierenheid, en met eenen overdenkende de nootwendigheid van de zaak, die wy hebben voor te dragen, zoo is het, dat het eene ons aanmoedigt, en het ander ons dwingt, als te voren, om onze ootmoedige verzoek-bede aan hare Majesteit te doen, en onze voorgaande supplicatie te vernieuwen, niet uit eenig inzicht op eigenfinnigheid, vermetenheid, of om ons selven tegen hare Majesteit te kanten, in het allerminste niet; waar toe wy God tot getuige nemen: alzo wy met *David* beken-nen, dat wy, in vergelykinge, slechts zijn *Canes mortui aut Pulces*: dat is, *doode Honden of Vlooyen*; maar wy doen het alleen-lyk uit enkel ontzag, en eerbiedigheid die wy de Majesteit van God Almachtig toedragen, (in wiens handen het vreeselyk is te vallen; want het is in zijn macht ge-legen, in der eeuwigheid te verderven, en beide lichaam en ziele, in het heilsche vyer te werpen) en op dat, met de kleine geen rechtveerdige ergernis te geven, d'onkundige in eenige dwalingen in te wikkelen, en een put te graven voor de blinde, om in te vallen, wy onszelven aan het bloed onzer Broederen, niet alleenlyk schuldig mochten maken, en het toornig wee ende wrake Gods verdienen, maar

ook de knagende Worm der consciencie, tot onzer oneindige schande, over ons halen. Want, waar in wy ook hare Allerdoorluchtigste Majesteit, zond-der tegens de Goddelijke Majesteit te zondigen, zouden eenigzins kunnen dienen, daar toe zullen wy onszelven, in alle ootmoedigheid, en na ons uiterste vermoegen, immer en altoos, al waar' het mer verlies van ons goed en Bloed, gewillig en bereid tonen; alzoo God ons zulks gebied, wy ook plichtshalven schuldig zijn, en daar een bewys van hebben gegeven, met ons daar na te schikken en voegen. En gelijk als God, door uwe genadige Regering, ons ontalijke weldaden heeft bewezen, ('t welk wy zeer ootmoedig-lyk bekennen, en waar voor wy hem met behorelyke eerbiedigheid alle dagen loven en danken) zoo twyfelen wy niet, of hy zal, uit genade, dat goede werk in hare Majesteit, 't welk hy, uit zijn vrywillige gongte, in haar zoo genadelyk heeft be-gonnen, tot een gelukkig einde brengen; op dat hare Majesteit de vreesstappen der Godvruchtige Koningen, hare voorza-ten, navolgende, de bevleete Kerk, ge-heel en al zuiveren, en alle gelegentheden tot kwaad mag uitrooyn. En nade-maal, dat wy voor dezen aan hare Majesteit, voor zoo veel de beelden aangaat, een verzoek-bede hebben gedaan, doch, tot wegneminge daar van, nooit enige redenen aangewezen: zoo is 't dan dat wy nu, (om niet te schynen veel te zeggen, en weinig te bewyzen, consciencien te allegeren zonder daar van verzekering te hebben uit Godes Heilig Woord, en onredelyk af te vorderen, daar wy geen reden altoos van kunnen geven) schriftelyk hebben opgesteld, en in alle ootmoedigheid hare Majesteits ge-nadige overdenkinge voordragen zodanige Autentijke Schriftuur plaatzen, argumen-ten, en krachtige beweegredenen, wel-ke, gelijk als ze alle onze Broeders, die nu der Bisschoppen ampt bekleeden, be-

wogen hebben om te denken, en voor vast te stellen, dat geen Beelden voor Christi Kerk betaamlijk zijn; zoo latenze ons ook niet toe, zonder God merklijk te vertoornen, en onze eigen conscientien swaarlijk te kwetzen, dat wy zouden consenteeren, dat ze in de Kerk opgerecht, of gehouden mogen worden, om de zelve t'aanbidden; Wy vertrouwen ook, en smeken God daar om, dat deze Argumenten dienende tot wederleggingo daar van, op hare Majesteits gemoed zoo mogen werken, dat door hare Royale autoriteit, en uit een yver tot God, dit aanstoetelijk kwaad uit de Kerke van Engeland, tot Godes eere, en onzer allen grooten troost, geweert en gekeert mag worden.

Hier op volgen d'Argumenten daar tegens ingevoerd, waar van ik in de Historie een volkomen ontwerp gegeven heb; en hierom is het, dat ik ze hier nu niet wederom voorstelle, alzoo ze vry wat wijdloopig vallen. Het slot van dit Adres bestaat in deze navolgende woorden.

HEbbende nu hare Majesteit van vele redenen eenige voorgedragen, welke hier in onze gemoederen daar toe bewogen hebben, zoo bidden wy dan hare Majesteit zeer ootmoediglich, om ons niet verder te willen noodzaken, maar veel eer te considereren, dat Gods H. Woord ons met een verschriklijk oordeel dreigt, ingeval dat wy, die in zijn Kerk Herders en Dienaars zijn, zouden toestaan het gene, waar van wy in onze leere en conscientien ten vollen verzekert zijn, te dienen tot vast-stellinge van dwalinge, superstitie en afgodery, en eindelijk, tot verderf der zielen, ons aanbevoelen; waar voor wy in dien grooten dag des Oordeels, aan den Vorst en Koning der Herders, rekenfchap zullen moeten geven. Wy bidden ook hare Majesteit aan deze onze eenvoudigheid en vrymoedigheid, die alle vrome en Christen Koningen van hare godvruchtig: Bisschoppen altyd ten

goede geduidet hebben, haar niet te willen stoeten noch ergeren.

St. *Ambrosius* aan den Keizer *Theodosius* schryvende, gebruikt deze woorden: *Sed neque Imperiale est libertatem diendi negare, neque Sacerdotale quod sentiat non dicere: Het betaamt geen Keizer iemand vryheid niet te gonne om te se reken, noch ook een Priester, om zijn gevoelen niet te wien. En wederom zegt hy: In causa verò Dei quem audies, si Sacerdotem non audies, cuius majore peccatur periculo? quis Tibi verum audebit dicere, si Sacerdos non audeat? In Goas zaak wien zult gy hooren, zoogy na den Priester niet en hoort, die stil swijgende, met meerder gevaar zondigt? Wie zal u de waarheid derven zeggen, zoo het de Priester niet en derft doen?*

Deze en diergelyke redenen van St. *Ambrosius*, hebben de Keizers *Theodosius* en *Valentinianus* in het goede aangenomen; en wy twijffelen niet, of hare Genade zal zulks ook doen, van wiens goedertierenheid niet alleen, maar ook weldadigheid, wy vele proef-stukken hebben gehad.

Wy bidden ook hare Majesteit, om in deze en diergelyke verschil-pointen van Religie, d'overweginge en beslechting daar van aan een Synode van Bisschoppen, en andere godvruchtige geleerde Mannen, te willen overgeven, volgens het voorbeeld van *Constantinus Magnus*, en andere Christen Keizers, op dat de Argumenten van beide partyen by haar overwogen zijnde, zy van alle twijffelachtige zaken een oordeel oordeel mogen geven.

Om nu wederom ter zake te komen; wy bidden hare Majesteit in alle ootmoedigheid te willen considereren, dat (behalven de gewichtige zaken in de Burgerlyke Regering, die wy aan de wijsheid der Eerwaardige Raads-Heeren beveelen) Beelden door hare autoriteit op te rechten, niet alleen geheel tot disreputatie van ozen dienst zal strekken, als oppouwende het gene wy om verre gestooten hebben, maar ook de goede naam en faam van uwen zeer godvruchtigen Broeder, en van zulke aanzienlijke

Epist.
lib. 5.
Epist.
29.

lib.

lijke Voorzaten, die haar leven om de ge-
ruigenisse van Gods Waarheid hebben ge-
laten, een schandveel aan wryven, die door
een openbaar Plakkaat alle Beelden hebben
aan een kant gedaan.

De Almachtige en onsterflike God bega-
ve haar Majesteit rijklijk met zijnen
Geest en Hemelsche wijsheid; en be-
houde de zelve in een langdurige en
voorspoedige Regering over ons, tot
voortzettinge van zijn eere, verdelgin-
ge van superstitie, en tot welvaart en
troost van alle hare Majesteits lieve On-
derdanen. Amen. |

No. 7.

De Commissien der Koninginne,
aan de gene die in de Noorder-
kwartieren zouden omgaan, of
bezoek doen.

*Uit het-
orige-
deel La-
ijn
cr-
aalt.*

*Elizabet, door Gods genade, Koninginne van
Engeland, Frankrijk en Yerland, Bescherm-
ster des Geloofs, &c. wenscht aan onze zeer
geliefde Bloedverwanten en Raads-Heeren
Franciscus, Graaf van Shresbury, den Heer
President van onzen Raad in de Noorder-
kwartieren; Edward, Graaf van Dar-
bie, en onzen zeer beminden Neef Thomas,
Graaf van Northumberland, Opziender en
Bescherm-Heer van onze Marquizaatschap-
pen van le East March en Middel March,
na de kant van Schotland, midsgaders aan
onzen zeer geliefden en getrouwden Willem,
Heer Evers; en aan onze beminde en ge-
trouwe Henrik Piercy, Thomas Gargrave,
Jakob Crofts, en Henrik Gaats, Ridders;
en ook aan Edwin Sandys, Opper-Leer-
Meester in de Godsgeleerdheid, Henrik Har-
vy, Doctor in de Rechten; Richard Bowes,
Joris Brown, Christoffel Escot, en Richard
Kingsmel, Wapendragers, groetenis.*

N Ademaal God de Heer zijn Volk van
Engeland ons gebied onderworpen
heeft, van welke Koninklyke aangename-
ne bediening wy geen volkomen reken-
II. Deel.

schap kunnen geven, 't en zy dat wy den
oprechten Godsdienst in alle Gewesten van
ons Rijk voortgeplant zullen hebben: zoo
is het dan dat wy, ten opzicht van onze
Koninklyke volmacht ons in dit Rijk toe-
vertrouwt, voorgenomen hebbende van
beide Standen onzes Rijks, zoo wel die de
Geestlijkheid aangaat, als de Leken, te doen
inspectie nemen, en zekere regelen van
godvruchtigheid en deugdzaamheid voor te
scryven, den voornoemden *Franciscus*,
Graaf van *Shresbury*, *Edward* Graaf van
Darby, *Thomas* Graaf van *Northumberland*,
Willem Heer *Evers*, *Henrik Piercy*, *Thomas*
Gargrave, *Jakob Crofts*, *Henrik Gaats*, *Rid-
ders*; *Edwin Sandys*, *Henrik Harvy*, *Joris*
Brown, *Christoffel Escot*, *Richard Bowes*, en
Richard Kingsmel, Wapendragers, om het
gene hier onder geschreven staat, in onze
plaats, naam, en uit onze autoriteit uit te
voeren, onder u vier, drie, of twee per-
soonen, geordineert en gestelt hebben, om
zoo wel van de Hoofden als Ledematen
der Hoofd-Kerken, Steden en Bisdommen
van *Fork*, *Chester*, *Durham* en *Carlile*,
midsgaders van alle andere Collegiale, Paro-
chiale en Prebendarise Kerken, en alle ande-
re Kerklyke plaatzen, zo wel uitgezondert,
als niet uitgezondert, in en door de zelve
Steden en Bisdommen zichtbaarlijk gestelt,
en zoo wel van de Geestlijkheid als Leken
in de zelve Steden en Bisdommen wonen-
de, of haar aldaar onthoudende, het op-
zigt te nemen; als ook om na den stand van
zoodanige Kerken en plaatzen, midsgaders
leven, zeden en ommegang, als ook na
de kwaliteiten der personen in gemelde
Kerken en plaatzen levende, of aldaar voor
een tijd haar onthoudende, vlytig en op
alle bekwame wyze te vernemen; om de
misdadige, en die met een hertnekkig en
stijf hooft d'aangenomene Religie weige-
ren t'ondertekenen, of op eenige andere
wyze haar zelve aansteilen, na behooren
te mogen straffen, al waar het ook met haar
van hunne beneficien, digniteiten of be-
dieningen af te zetten, de vruchten en in-
Ss kom-

komsten der Kerken of plaatzen, daar zy over gestelt zijn, t'ontnemen, of om haar eenige andere straffen, na verdiensten op te leggen; en ook om haar door alle mooglyke middelen tot een geschikter en earlyker manier van leven te brengen. Om de Testamenten der gener, die onder de gemelde jurisdictien of plaatzen komen te sterven, voor goed te kennen; daar van onderrichtinge te geven; de Executeurs, of Administrateurs over de nagelaten goederen in de zelfde Testamenten gespecificceert, te ordineren; als ook om de administratien en sequestratien van ongelegateerde goederen op behoorlyke Rechts-wyze te mogen aanvaarden; uitvoeren, of Gecommitteerde daar toe te stellen; de rekeningen ook van de Executeurs, Administrateurs, en Sequestrateurs te mogen aannemen, nazien, examineren, en daar over een uitspraak doen; en daarenboven ook om de zelve Executeurs, Administrateurs, en Sequestrateurs altemaal, en hoof voor hoof, te mogen bevredigen, relaxeren, en t'eene-maal ontslaan. Om de hertnekkige en wederspannige, die gy zoud mogen aantretten, van wat stand of conditie dat zy ook zijn, zoo door Kerklyke censuren, als met hare personen aan te tasten, en gevangen te zetten, of door eenige andere middelen, die de Rechten van ons Rijk toelaten, te mogen dwingen, en in den toom houden, en bevel geven uit onze naam, aan de personen daar in genomineert, en om haar andere bewame en gevoeglyke bevelen in onze plaats, en uit onze autoriteit aan te zeggen, te geven, of te assigneren, en d'overtreeders daar van, ra eisch der ziken te mogen straffen. Om de vacante of openstaande bedieningen, of die mochten komen ledig te staan, in Kerken en andere plaatzen te mogen begeben, en haar behoorlyke penzioenen, na gelegenheid der plaatzen, te assigneren, en toe te leggen; en om de voorgedragene personen tot alle zoodanige Kerklyke beneficien, die onder gemelde Steden, Kerken, of Bisdommen

forteren, gedurende deze onze ommeegang, of bezoek-tijd, te mogen, zo zy daar toe bekwaam zijn, aannemen, daar in zetten en bevestigen, met allerlei rechten, appendentien en dependentien daar van; en haar tot een reële, actuele en lichaamlyke bezittinge der zelve invoeren, of doen invoeren, en te belasten; als ook om de gezegelde brieven van alle Geestlyke en gebeneficeerde personen, zoo wel voor de orders, als beneficien door haar verkregen, af te vorderen, aan te nemen, en vlytig te examineren, en na te vorschen; en die gy bevind zoodanige na behooren verzegelde brieven niet te hebben, van hare bediening dan af te zetten, en die daar toe gerechtigd zijn, voor wettig te verklaren. Ook om Kerklyke Vergaderingen en Capitels, zoo wel generale als speciale, zoo wel van Geestlyke personen, als Leken, tot uitvoeringe van het boven verhaalde, of eenige andere reformatie aan te stellen, en by een te roepen. Om procuratien, en al wat tot een Synodus behoort, van wegen deze onze bezoek-tijd na behooren te eischen, af te vorderen, en te lichten, en om de gene die niet en betalen, of weigeren te betalen, met de Kerklyke censuren, of straffen daartoe te dwingen. Ook om zoodanige personen, die gy-l. tot bediening van dit Godlijk Ampt bekwaam zult oordeelen, verlos en macht te geven, om te prediken: en om de gene die in hechtenis genomen, en vast gezet zijn om de Religie, hoewel te vooren veroordeelt, (de redenen van zoodanige vast-zettinge en veroordeeling te vooren eerst geexamineert, enten vollen onderzocht zijnde) te examineren, onderzoeken, en op haar vrye voeten, de gerechtigheid zulks vereischende, wederom te stellen, daar over te beraadslaan, en van de gevangenis t'ontslaan; als ook om de oorzaken der berovinge t'onderzoeken, en de gene, die tegens de Plakkaten en Ordinantien van dit ons Rijk van *Engeland*, of tegens de orde van het Kerklyk Recht van hun dienst berooft, of afgezet zijn, te herstellen; en
haar

haar macht te geven, om alles, (dat tot het werk van zoodanige bezoeking, of reformatie noodig, of eenigzins dienstig mocht zijn, of schoon de woorden in haar zelve een naarder verklaring vereischen) te doen en uit te voeren, aan vier, drie, of twee personen onder ul. als verhaalt, op wiens uitsteekende geleerdheid, kloek beleid, zonderlinge getrouwheid en neerftigheid, om dit alles na behooren uit te voeren, wy ons zelve verlaten, en geruit stellen) beveelen wy onze zaak, en stellen u mids dezen tot volmacht, om alle behoorlyke en wettelyke dwang te mogen gebruiken; en daar en boven, om zekere verstandige en godvruchtige mannen te ordineren en noemen, door wien gy-l. u van den stand der zaken zult laten onderrichten, haar hulpe gebruikende na uw goeddunken, in alles dat tot deze onze bezoeking behoort. Deze zelfde Mannen van ul. Gecommitteerde daar toe geordineert, zullen volkomen macht hebben, zelfs na het vertrek der Gecommitteerden, en na het eindigen van de bezoek-tijd, om na articulen, orders, en inzettingen der zelve ommegang, of bezoeking te mogen vernemen, en d'overtreeders daar van voor ul. t'ontbieden, en te examineren; en om alle klachten, voor zoo veel als ze eenige verhingeringe, of aanstoot tegen onze ommegang behelzen, aan te nemen, en t'aanhooren; en zoodanige personen, verhingeringen en klachten, zullen zy voor onze Gecommitteerden tot *Londen* haar onthoudende, en tot reformatie van Kerklyke zaken geordineert, doen komen; en de zelve zullen haar aanwyzen, hoe en op wat manier de zelve zaken op het allergevoeglykst zullen kunnen afgedaan worden. Belastende alle Rechters, Sherifs, Justiciers, Officiers, Schouten, Dienaren, en alle andere onze Onderdanen, in dit alles haar zeer vlytig en ons behulpzaam te toonen: om alzo van hare schranderdheid, kloekheid, en van al haar doen, baarblyklyke bewijs-tekenen aan ons, en onze Nakomelingen te geven, en

na te laten; zullende de breukvallige hier in ten hoogsten gestraft, of de getrouw na behooren geloont worden. Wy dan, uit kracht van onze opperste en Koninklyke autoriteit, ordineren, noemen, en stellen onze beminde en getrouwe Onderdanen *Thomas Percy, Johannes Hoges*, en hare Gedeputeerden, (die van onze Gecommitteerde daar toe voor goed gekeurt moeten worden, zijnde te vooren voorname en wettige Notarissen) om gezamentlyk, of in het byzonder te zijn Schryvers, en onze voorname Boekhouders en Principalen van Acten, Instrumenten, Decreten, Sommieren, Vonnissen, Censuren, en van alle andere zaken, die door ul. of iemand onder u, in deze onze Koninklyke bezoeking verhandelt, gevonnist, beslooten, voorgedragen of uitgesproken zullen worden; en wijders van alles dat tot gemelde Ampten en Bedieningen eenigzins mocht behooren. In oirconde, en tot bevestiging hier van, hebben wy deze onze Patenten of Plakkaten laten maken, daar ik zelts getuige van ben, by *West-Munster*, 24 Juny, in het eerste Jaar onzer Regeringe.

No. 8.

Tien Brieven, geschreven aan Dr. Parker, nopende zijn Promotie tot het Aarts-Bildom van Cantelberg; en zijn antwoord daar op.

Het Origineel.

D Eze dient, na voorgaande recomman- Ex M. S. Re- verend. D. D. Guil. Arch. Cant.
datie, om u t'advizeren, dat om zekere zaken, die uw eigen perzoon aangaan, en die ik vertrouwt tot uw voordeel zullen dienen, ik zeer wensche dat gy, zoo dra als voor u eenigzins doenlijk is, u herwaarts begaaf; alwaargy my ten huize van *Burgewy* in het Pater-Noster zult kunnen aantreffen, zoo gy slechts niet al telang vertoeft. En ingeval het mocht gebeuren, dat ik voor uw komste naar *Suffolk* vertrokken

S s 2 mpcht

mocht zijn, dan verzoek ik, dat gy by mijn Swager *William Cecil* kwaamt, die de Secretaris is van de Koninginne, hem aandienende, dat ik u order gaf, om op hem te passen, en te vernemen wat zijn believen was, nopende de zaken, daar hy en ik met den anderen overspraken, rakende uw persoon. Hier mede afkortende, en wenschende dat het u wel mag gaan, blijft, na hertelyke groetenis, God bevoelen. 9 December M. D. LVIII.

Door *uw en getrouwen Vriend*
N. BACON.

Dr. Parkers Antwoord op de voorgaande Brief.

Copie.

Zeer Eerwaardige Heer, mijn gebiedenis

Vernomen hebbende, dat gy noch ziek zijt, was ik zeer moeilijk en ongemakkelijk, dat ik U E. met zoo een langwylige Brief zoo lastig viel; om dan hier aan nu wederom niet schuldig te zijn, zal ik te korter afbreken. Mijn Heer, indien ik wist, wanneer ik op U E. A. wederkomste, mijn Heer tot *Burgeny*, of *New-Market* mocht aantreffen, zoo zal ik, met Gods hulpe, mijn zaken daar na schikken, om aldaar de eerste te zijn; te meer, alzo ik U E. A. geen oorzaak wilde geven van zijn reize uit te stellen, of om de zelve anders, dan U E. A. begrepen had, aan te stellen. Ondertusschen zal ik God bidden, dat hy U E. A. tot zijn voorige gezondheid gelieve te brengen, op dat mijn Heer te eerder wederom gebracht mocht worden tot dienst der Gemeinten staat, welke in deze hoogdringende nood en gebrek van kloeke aanzienlyke personen gewaar word, dat Gods slaande hand in deze zijne bezoeeking haar swaar en lastig valt. Ik wenschte van herten, dat gy in deze ongematigde lucht u niet veel buiten 's huis begaft, die voor de stand van 's menschen lichaam zoo gantsch ongemakkelijk valt, alzo ik uit ondervindinge kan getuigen, wien deze

derdendaagfche koorts eertijds dapper getroffen heeft. My dunkt dat men, om eenige natuurlyke inzichten, de Lente moet afwachten, hoewel God Almachtig aan geen tijd gebonden is; in wiens genadige bescherminge ik U. E. A. beveele. 20 December.

Ik blyve, mijn Heer, U. E. getrouwe Dienaar, waar in ik vermag M. P.

Een Missive aan hem geschreven, door den Heer Secretaris Cecil.

Het Origineel.

Na mijn hertgrondige gebiedenis, zoo dient deze als volgt.

Hare Koninklyke Majesteit gezind zijnde, om van itonden aan uw dienst in zaken van gewicht en groot belang te gebruiken, heeft gewild dat ik u voort zou bekent maken, dat gy u, zo dra als u deze Missive ter hand komt, gereed zult maken, om, zonder eenig uitstel, u op deze reize herwaarts tot *Lonnen* te begeven; op uw aankomste zal ik aan u hare Majesteits wil en begeerte openbaren, en de reden waarom gy ontbooden zijt. Verzoekende derhalven hier in geenzins te willen feilen. Blijft God bevoelen. *Uit West-Munster*, 30 December, M. D. LVIII.

Uw beminde Vriend

W. CECIL.

Een ander Missive aan hem, door den Heer Zegel-bewaarder.

Het Origineel.

D Eze dient, om u, na voorgaande groetenis, t'advizeren, dat gy u daar vry van meugt verzekeren, dat ik u, nopende uw schriftelyk verzoek, in alles zal ten dienste staan, of in iet anders dat in mijn vermogen is. Ik vertrouw dat gy al een brief van den Heer Secretaris ontfangen zult hebben, verzoekende dat gy op staande voet, uwe lichaamyke gezondheid zults

toelatende, alhier tot *Lonnen* gelieve te komen, om zekere gewichtige affairen, rakende den dienst der Koninginne, te verichten; vertrouwend, dat door uwe tegenwoordigheid alle dingen, na uw eigen zin, beter zullen afloopen. Ingeval dat u dien brief noch niet en is ter hand gekomen, en gy ook niet en kunt komen, zoo zal het hoognoedig zijn, dat gy zulks laat weten, alzo ik zelfs ook verzocht ben om u daar toe aan te porren. Hier mede Gode bevoelen. 4 *January* M. D. LIX.

Uwen getrouwen Vriend

N. BACON.

Dr. Parkers Antwoord.

Copie.

Zeer Eerwaardige Heer, mijn schuldige gebiedenis.

U aangename is my geworden, d'inhoud waar van is, dat ik my met den eersten op de reize naar *Lonnen* zou willen begeven, ter occasie van een zeker voorval, die my, volgens uw schryven, voordeelig mocht zijn, zulks daar voor houdende uit een zekere Conferentie, onlangs gehad met den zeer Eerwaardigen Heer *Willem Cecil*, Secretaris van hare Koninklyke Majesteit, die een tijd lang mijn speciale goede Vriend en Heer is geweest. Mijn Heer zal gelieven te weten, dat de derdendaagse koorts mijn lichaamyke gezondheid zoo dapper heeft gekrenkt, dat ik, niet zonder merklijk groot gevaar, my als noch op de reize niet en derf begeven, gelijk als ik onlangs nu en dan daar een proeve van genoomen heb, waar na ik my veel slimmer bevond. Weshalven ik zeer serieuuslyk op mijn Heers goedheid verzoek, zoo het hem mocht gelegen komen, daar van de weet te doen. En dit moet ik noch verder aan mijn Heer zeggen, in confidencie van zijn oude genegenheid mywaarts, zoo zou ik wel iets aan U. E. A. verzoeken, (gelijk als ik wel certijds een Suppliant aan

mijn Heer *Johan Cheek* geweest ben) dat, daar hy zig genegen toont, om door zijn voorspraak my iets goeds, gelijk als het hem zoo gelieft te noemen, te doen; zoo als ik doemaals gezind was, zo ben ik noch heden ten dage. Het zou my voorwaar wee doen, en in mijn ziele smerten, dat mijn Heer uit een goedwillig hert iets voor my zou zoeken te verwerven, dat boven mijn vermoegen is om te kunnen bedienen: waar door ik zelfs niet dan oneere zou behalen, en met eenen te leur stellen de goede hope der gener, die van my verwachten, 't welk ik weet by my niet te zijn; doch voor al zou het kunnen gebeuren: dat ik mijn gemoed en conscientie voor God mocht komen te beswaren, verwachtende alle dagen mijn rekenschap aan hem te zullen moeten geven, die nu, mijns oordeels, en zoo als ik my zelve inbeelde, niet verre af kan zijn: dies niet te min, hoewel ik lieft den draad mijns levens, alseen vergeten Burger in der stilte zou willen afspinnen, van wegen dat gering en onnozel pondeken my toevertrouwt, zou ik evenwel my zelve aan zoo groote ondankbaarheid voor God niet geern schuldig willen maken, om mijn leven zoo stil te verslyten, dat ik het zelve niet zou willen besteden, zoo het aldaar mocht zijn, werwaarts mijn hert en gemoed voor dezen, en noch daaglijks haar neigen: ik wil zeggen, om geen meerder gaven te genieten, dan dat ik met d'inkomste van zeker bediening (zonder de zorge of last van de Regeringe der Kerken op mijn halste dragen) my zelve mocht bezig houden, met Gods H. Woord d'onnozele en verstrooide Schapen Christi, in arme verlegene Parochien, voor te dragen: die met mijn lage stem, en geringe gave, beter gedient zouden zijn, dan groote en aanzienlyke Vergaderingen; welke geern zagen en wenschen, dat ik hare Wijken, daar wy beide gebooren zijn, wat nader by wilde komen, by occasie waar van ik goede gelegentheid zou hebben, om op U. E. A. nu en dan te wachten tot *Redgrave*; waar op ik

mijn eerste reize aangeleid heb, zoo dra als ik aan de beter hand worde, ter oorzaak dat gy zulks in uwen brief zoo vriendelijk op my verzocht hebt. En by aldien ik noch openhertiger met u mocht gaan, gelijk als met den gemelden Heer *Johan Cheek*, en zeggen waar ik lieft, boven alle andere plaatsen in *Engeland* zou willen zijn, zou ik het meerderdeel mijner noch resterende dagen aan de Universiteit, of Hooge School wel willen besteeden, daar het, zoo als ik nu en dan verstaan heb, slecht meê gestelt is. En kond ik ergens, als een swak Lidmaat der Republyke, eenig dienst doen, zoo dunkt my, zou ik het onder haar kunnen doen, hebbende lang kennis aan haar gehad, en ondervonden, hoe ik met haar moet verkeerren; van welk verstand ook, nevens my, de Heer *Johan Cheek* was: en daarom had hy eertijds, om my aanslag te geven, door voorspraak van de voornoemde Heer *Secretaris* te wege gebracht, dat ik de Regenten van de Drie-Eenheids Collegie opgedragen wierd, 't welk evenwel niet en gelukte, Gods voorzienigheid de zaak anders bestiert hebbende. Maar om mijns herten grond voor u uit te storten, ik had liever zulk een bedieninge, als *Bennet-Collegie* in *Cambridge*, een inkomste van geen honderd daalders 's jaars, dan het bewind te hebben in *Lincoln*, 't welken minsten veertien honderd guldens opbrengt. Nu, mijn Heer, aan dit mijn schryven kunt gy mijne vrymoedigheid bespeuren, maar ik bid u d'omstandigheden daar van te willen ten goeden duiden, die gy den Heer *Secretaris* beter zult kunnen voordragen, dan ik door mijn onbeschaafde pen zou derven doen, en alzo zijn favorable goedheid moeijelijk vallen, met uwe, of sijne *Achtbaarheids wijsheid en voorzichtigheid* te willen onderrichten. Tot een slot dan van deze zaak, zoo bid ik u om Gods wil, of om my te willen helpen, dat ik t'eenemaal vergeten worde, of my anders zoo te besteeden, dat ik nu niet wederom met de wereld, ten opzicht van eenige publyke be-

diening, te doen mag hebben, waar aan ik dan gewislyk gewaar zal worden, dat mijn Heer my in der daad een goed herte toedraagt, en my ten hoogsten verplicht houden, om voor hem te bidden zoo lang als ik leve.

Zommige van uwe Studenten tot *Cambridge*, gesmaakt hebbende uwe liberale weldadigheid, hebben hier nu aan mijn Heer brieven van dankbaarheid getchreven; sommige zijn ziek, andere absent.

Op deze wijze, als gedacht, de getuistheid mijns gemoeds hoog waardeerende, en op uwe vriendelyke beleeftheid, van wegen het boven verhaalde my verlatende, zoo wensch ik u van herten toe, een volkomen herstellinge uwer gezondheid, en een continuatie van Gods genade en goedheid met uw gantsche Familie.

Uw Orateur te gebieden M. P.

Een langwijlige Missive van Dr.

Parker, waar in hy zig zelve van het Aarts-Bisdom van *Cantelberg*, hem aangeboden, verschoont.

Het Origineel.

Mijn Heer, mijn gebiedenis.

Het is een oud spreekwoord, *Daar het een jeukt, moet men krabben*. Ik bid u, wilt my dit mijn moeijelijk schryven niet kwalijk afnemen, te meer, alzo ik vertrouw, dat ik mijn Heer met geen meer verzoek beden lastig zal vallen.

Mijn Heer, het geene U. E. My te kennen gaaft, doe ik eerst by U. E. tot *Lonnen* kwam, nopende een zeker genomineerde bediening, heeft my, zoo lang als ik daar vertoefde, zoo zeer in het hoofd gemaakt, nevens d'ontsteltenis die daar wederom by kwam, ontstaan uit den droezem van mijn derdendaagze koorts, dat het noch niet over is, en daarom geen lust heb om te studeren; voeg hier by andere ongemakkelijke gedachten over den stand

dezes tijds , die my , tot *Lonnen* zijnde , zoo weinig vermaak aan deden , dat ik in mijn leven nooit minder heb gehad : zeer blijd zijnde dat ik haar de rugge mocht toekeren. Doch om ter zake te komen , ik zal God daarom bidden , ja , besteed die bediening wel , en gy zult te minder voor het resterende te zorgen hebben. God geve datze noch geen trots , noch flauw- hertig , noch geen gierig Perzoon tebeurt valle ; want wat den eersten aangaat , die zal zig zelve niet alleen in de weg zijn , maar ook zijn Collegaas de moed bene- men van met hem aan te spannen in de uniformiteit der leere , waar in haar gant- sche kracht moet bestaan ; want indien datter eenig onlust tusschen haar op kome , of zoo zy door particuliere twisten mal- kanderen het hoofd warm maken , dan is het te beduchten dat het daar zeer slecht zal aflopen. De tweede Perzoon zal al te zwak zijn om tegen zijne wederpartijen aan te gaan , die van wegen zijne flauw- hertigheid te stoutmoediger zullen zijn. De derde man , is zijn brood niet waardig , tot geen bediening in een Christen Repu- blijke bekwaam , om die na behoren te kunnen bedienen.

Wat my belangt , het betaamt geen on- derdaan zijnen Koning rechtveerdige oor- zaak te geven van misnoeginge , en het zou my bedroeven dat ik mijn Heer den Secretaris en u daar eenigzins reden toe zou geven , voor welkers zonderlinge vriendschappen weldadigheid ik gehouden ben God meer te danken , en haar alles goeds toe te wenschen , dan voor iemand anders in het Rijk. Ik ga rond , zonder eenige liefkozery altoos ; want al ben ik niet zonderling vernuttig , evenwel weet ik onderscheid te maken tusschen de geene die geern gevleid willen zijn en andere die daar geen werk van maken , al wilde ik het niet considereren hoe on- eerlijk het my zou staan daar aan vast te zijn. Maar , mijn Heer , zoo gy uw al te groote affectie tot my , ten aanzien van het voorgaande ,

niet en komt te matigen en te bedwingen , dan vrees' ik dat ik eindelijk , in u beide geen behagen zal scheppen , en dat uwe goedwilligheden , ter oorzaak van mijn obstinate kribbigheid , my in gevaar moch- ten brengen van gevangen te raken ; ech- ter zal ik , zelfs aldaar , u mijn goed herte toe dragen , willende liever met een geruste conscientie gevangen zitten , dan in een zodanige ruimte en beroep gezet worden , welks bediening ik noch voor God noch voor de Wereld zou kunnen verantwoor- der ; en waar in ik hare Koninklijke Ma- jesteits eere , die ik van herten wensche in al haar kloek en godvruchtig beleid te mo- gen toe nemen , geen dienst zou konnen doen ; ja ik zou ook niet leven tot eere van het Koninkrijk , en by gevolg mijn goede vrienden , die my tot die bediening gevord- ert hadden , haar onminne en misnoe- gen te meer op mijn hals halen.

Dit , is het , mijn Heer , daar ik bang voor ben , alwaar het dat ik my niet en kreunde aan de schande en opspraak die my daar over mocht wedervaren ; hier om dan , met Gods hulpe en d'uwe , ben ik nooit tot die order , beter of slijmmer , hooger of lager , gezind my over te geven ; *non omnia possumus omnes ; & tutissimum est ut quisque hanc artem exerceat in qua educatus , & ad quam Natura Homines formavit : dat is , wy alle konnen alle dingen niet uitvoeren ; en het is allerverveyligst dat ieder een sig oeffene in die banteringe daar by in opgevoed is , en waar toe de Natuur de menschen geformeert heeft.* En voor zoo veel andere begaafthe- den aangaat , daar lig ik te verre achter. Doe ik eerst tot *Lonnen* kwam , had ik drie hondert guldens in mijn beurs , geen vijf gulden meer , waar van ik vry wat verteert heb ; en zoo ik al in eenige bediening gestelt wierd , 't welk my zommige van mijn vrienden toe wenschen , wat zou ik daar me konnen aanvangen , of met mijn Huishoudinge daar van leven. En ik hore hoe de Burgers van *Norwich* bidden om de ziel van haar laatste Bisschop , want op
zijn

zijn sterven arresteerden zy zijne goederen, om aan het hare te raken; van stonden aan kwamen d'Officiers van de Koninginne om zijn schulden te betalen, waar van de helft, niet tegenstaande zijn spaarzaam Huis houden, betaalt konden worden.

Daarenboven, om tot een ander inzicht van meerder onvolmaaktheid te komen, 't welk ik voor u en andere verswegen zou hebben, had ik het eenigzins konnen voor by gaan, maar ik moet het in Confidentie aan u openbaren, die mijn getrouwe Heer en vriend zijt, en wiens goedwilligheid van ouds my dies te minder beschaamt maakt om tegenwoordig zoo openhartig met u te gaan. In een van mijn brieven heb ik het eenigzins aangeroert, doch lichtelijk hebt gy daar niet op gelet. Mijn Heer, ik ben zoo deerlijk gebroken en swak van lichaams krachten, (*coram Deo non mentior: God weet dat ik daar aan niet en liege*) dat, hoedanig ook mijn vermogen ware, het zy van Wereltze goederen of inwendige begaaftheden, en of schoon mijn hert mijn zouverain Princes, hare Koninklijke Majesteit zeer graag zou willen dienen uit meer consideratie dan die van verbintenis (niet vergetende wat hare Genades Moeder tot my van haar zeide, geen zes dagen te voren eer zy in apprehenzie raakte) echter wil dit mijn pijnelijk accident niet lijden dat ik haar over al ten dienste sta; want vluchtende op een zeker nacht voor de geene die na my zochten, viel ik van mijn Paart zoo jammerlijk ter aarde neder, dat ik nooit wederom gezond zal worden; en door mijn reizen naar *Lonnen*, en aldaar wat te vertoeven, is de breuk slijmer en mijn pijn vry grooter geworden; ik moet al te met tegen mijn wil en dank ledig wezen, daar ik graag bezig ware; en ook het bed in houden, daar ik niet ziek van herten ben.

Hierom hield ik zoo hard by u aan om de bediening, daar mijn vorige brief van

meld, om met dat Salaris, in deze mijn armoede, eenigzins my te konnen generen, en alzoo niet genootzaakt te worden eenige Concilien van geestelijke Perzonen by te wonen, als hebbende geen stem in dat Huis. En misschien aldaar zijnde, zou ik moeten, om die onlusten wat by te leggen, den Heer Secretaris, nu *Canceller*, meer lastig vallen dan behoefde, om wiens minzame heftalligheid veele onbedachtzame Perzonen op zijn andere affairen van vry grooter belang geen acht zouden slaan. En nochtans alwaar het dat ik in zoo een bediening gestelt ware, wil ik niet sweren dat ik niet tot *Lonnen* of ten Hove komen wil, zoo wanneer mijn vermogen of lichamelijke gezondheid zulks mochten toelaten, by aldien mijn dienst eenigzins aangenaam konde zijn, en met de proportie van mijn capaciteyt over een kwame.

Mijn Heer, alzoo ik met u niet en mag vcinzen, heb ik derhalven in alles mijn hert voor u uitgestort, handelt met my na uw' eigen welgevallen; ik mag my wel schamen dat ik zoo veel woordengebruike in een zaak die mijn eigen Perzoon aangaat; maar evenwel, alzoo gy weten moet waar my de schoen wringt, en ook antwoord verwacht, zoo en heb ik niet minder konnen doen, dan u te voren daar van adviseren. Ik bid u, denk niet eens dat de *Pregnosticatie van Mr. Michael Nostre Dame* in mijn hoofd ligt te malen. Ik en maak zoo veel werk niet van dat fantastiek mengelmoes, als ik wel *Lucianus* boek van *waarachtige vertellingen* geloof geve; noch ook alle andere ydele voorseggingen van Sandsmeer, dan ik *Sir Thomas Moors* boek achte van *Fortunaas* antwoord op het geval van drie oogten te werpen. Ik wenfchte dat ik geen meerder reden zag om de waarschynelijkheid van Gods verdiende toorn te vrezen, (om het ongebonden goddeloos leven) datze, na uitwyzinge van zijn waarachtig woord, en Gods oude gewoonte, dit Koninkrijk van *Engeland* zal over komen; en echter denkt niemand dat

dat zijn toorn alrede ontsteken is, daar hy niet toe laat, *dat de mannen des bloeds en des bedrogs hare dagen ter helfde brengen.* Ik bidde God dat hy u en uwe familie beware, en diep in uw' ziele doe nederdalen Christi ernstige vermaninge, *wat batet een mensche, zoo hy de geheele Wereld gewint, en lijdt schade zijner ziele? en wederom, het en is niet in den overvloed gelegen, dat ismand leeft uit zijne goederen.*

Mijn Heer, mijn schuldige pligt t' uwaarts baart in my deze vrymoedigheid, niet by u veinzende voor God, wien ik dikmaals danke, dat de Heer Secretaris, en gy, de zaaken in deze baatzoekende wereld moogt bestieren, en by hare Koninklijke Majesteit in zoo groot aanzien zyt, en zoo vryen acces tot haar hebt, om hare goedaardigheid op te kweken; biddende dat God haar, haren Raad, en ook d'Ouderlingenschap van hare geestelijke Dienaars beware, die ik zie, dat een groote last waar te nemen hebben, bestaande in het vlytig waken, over d'ongeregelde kudde der Engelze Natic, indien zy met wereldze Collecten, tydelijke Commissien, en wereldze bezorginge zoo zeer niet bezwaart waren. Dit zeg ik daarom, 't welk my raadzaam dacht u te kennen te geven. Doe ik nu laatstmaal tot *Lonnen* was, hoorde, en zag ik, gedrukte Boeken, die onder de gemeene man gaan, d'Autheuren waar van aanzienelijke Predikanten zijn; d'inhoud van eene der Boeken is, dat een Princes, volgens Gods Woord, geen Christen Rijk mag Regeren; en in een ander Boek staat, dat het een ieder particulier Onderdaan vry staat, zyuen Koning om te brengen, 'tzy met het zwaard, vergif, of door eenige andere middelen, ingeval, dat hy in zijn Conscientie oordeeld, dat hy een Tyran is, ja, dat hy dient geloont te worden, om dat hy zulks by der hand neemt: *Exhorru cum ista legere: ik schrikte, en de hairen stonden my te berge, doe ik dit las.* Brengt men de menschen zulke gronden in het hoof, en

H. Deel.

maakt men haar zodanige schelmstukken wys, gelijk alsze nu gesmeed en gerefeereert worden, aan het oordeel van een Onderdaan, huurling, of Dienstknecht, om te mogen examineren, wat Tyranny, of Dwingelandy is, en aan zijn eigen inbeeldinge en gissinge te toetsen, of zijn Koning, zyn Huis Heer, zyn-Meester een Tyranis, wat Raads-Heer zal dan onder zulke desperate beesten veilig over straat mogen ryden? wat Meester mag in zyn Slaap-Kamer zig vertrouwen op zijn leven? het is de veiligste wyze voor een ieder mensch, dat hy God in zyn beroep vroom diene, op dat hy hem te eerder onder de vleugelen zyner bescherming neme: en als dan zal de boosheid van Duivelen mensch; van een Vreemdeling en ingeborene haar wederom op haar eigen kop druipen. Maar aldus heeft de Duivel zijn instrumenten tot zijn wille, om allerlei Godloosheid door haar uit te werken. Men zegt, dat dit Koninkrijk van Anabaptisten, Arrianen, Libertinen, Vrygeesten, &c. krioeld, welke alleen, mijns oordeels, de Predikanten met de cenparigheid hunner leere behoorden te keer te gaan. Wat nu de Roomze wederpartyen aangaat, de zelve kan men met haar eigen Boeken, en belydenissen, onlangs uitgegeven, de mond bekwaamelijk stoppen. Ik en heb nooit gedroomt, dat d'een Leeraar d'ander gedwongen zou werden te bestryden; de wederpartyen hebben onderlinge geneugte genoeg om te voorzeggén, wat daar uit te verwachten staat. Lichtelijk dat zommige Gereformeerde, merkende hoe kort dat men haar houd, om geen geleerde Mannen by haar in huis te houden, om daar me te discouneren, en deze oproerige Secten, de voet op de hals te zetten, (zoo daar eenig ongemak, by gebrek van Prediken, mocht voorvallen) een veers dan mogen nemen uit Davids Psalm, en zeggen: *de Rechtsveerdige zal sig verblyden, als hy de wrake aanschouwt: hy zal zyne voeten wasschen in*

T t

het

het bloed des Godlozen; als niet vragende na de groote beloften der gêner, die haar zoo in het onderspit houden; en misschien dat zommige alrede raad hebben geschaft, en haar zelven tegen alle avonturen gewapent. Wel, ik bidde God, dat alles uit een goede conscientie tot God mag geschieden, gelijk als men zomtyds wel voorgeeft: menschen zijn menschen, ja, menschen blyven menschen, na dat zy al een ruime tyd in de Schoole der verdrukkinge zijn geweest; Geveinstheid is een sluipende dief, zoo wel onder de Geestelykheid als Leken.

Om nu dit discours af te breken, 't welk ik u graag op staande voet had willen zeggen, dog ik en dagte niet dat ik zo veel respyt en gelegentheid, by u zou bekomen, en wilde graag mijn aangevangen discours volceindigen, om niet door andere opgehouden en verstoort te worden. Maar wat nu de voornaamde oorzaak myns schryvens aangaat, hoe het u ook mogt mishâgen, nochtans zal ik immer en altoos erkennen, dat ik aan u verplicht ben, ja, al zoud gy my nugeheel en al opschieten. Ik draag u zoo veel respect toe, dat ik liever zag, dat gy by tyds in my geheel een wederzin kreeg, daar gy minder berouw van hebben moogt, dan dat gy, en andere myn lieve vrienden, my afsonstig zoudt zijn, of over mijne ondankbaarheid met regt misnoegt, en by gevolg al te laat berouw krygen van my gerecommandeert te hebben, (alzo een schynbare vroedmaking op geen zichtbare verzekering is gegrondveest) als de proef op het ondervinden aan kwam. En hierom is het, dat ik het by tyds aan u wederom schryve, na dat ik het u al in mijn eerste Brief tekennen heb gegeven, alzo ik weet, dat gy met weinige woorden, al wat, in de zaak gevordert mocht zijn, kund verbeteren.

Uwe Achtbaarheid beelde zig niet eens in, dat ik mijn eigen interest beooge, of een gemakkelijk en lui leven zoek, stel my vry in enige andere bediening na uw

welgevallen; en zoo ik, zoo verre als mijn macht van kennis en lichamelijke gezondheid haar uitstrekken, my niet en schikke na het uitvoeren van myn schuldige plicht, laat my dan, als een dief, daar uit gestoten worden. Ik danke God, myn conscientie beschuldigt my niet, dat ik voor dezen inhalende of eigenbatig ben geweest; en nu, om een jaar twee of drie dat ik slechts noch te leven heb, te willen rapen en schrapen, dat acht' ik enkele uitzinnigheid te zijn; en hier in derv' ik met mijne beloften niet verder gaan: en voor zoo weinig volk als ik na my mocht laten, zy zullen, vertrou ik, van my niet kunnen zeggen, dat die Kinderen gelukkig zijn, welkers Vaders om harent wil voor den Duivel varen. Mijn Heer weet wel, met wat voor een patrimonie, ik in de wereld begonnen heb, en echter tot noch toe geen gebrek geleden, ja, doe my alle myne levens-middelen al benomen waren, zoo heeft evenwel God, hem alleen komt daar de eere van toe, buiten alle hope of verwachtinge, voor my genoeg gezorgt. Mijn Heer, weest hier mede deze genadige bestieringe, en voorzienigheid Gods bevolen; wilt, bidt ik u, dit mijn krabbelachtig schryven aan een kant doen, op dat alle. Man het zelve niet en kome te zien, noch te verstaan.

Mijn Heer, na mijn voorgaande gebiedenis, zoo zal het gelieven te weten, dat ik aan hem hier zende iets, dat ik in mijn eigen herzenen gesmeed heb, vervat in deze weinige bladen; welke nochtans al te veel zijn, om in een Brief te sluiten; die Mijn Heer, op zijn gemak, zoo het hem de pyne waardig dunkt, kan lezen. Ik wensch u een vrolijk herte, 't welk ik gewaar worde te zijn een groote schat in deze wereld, en het ontberen daar van een zware pyn. God beware U. E. A. en zijn Gemalin. Ziet gy iets in deze myne papieren, dat dient verbeterd te worden, gy weet wel dat ik my wil laten onderrich-

een, en gelezen heb *quod meliora sunt vuln-
nera diligentis, quam fraudulenta oscula osten-
tis: dat de wonden des Liefhebbers getrouw
zijn, maar de kuffingen des haters zijn af te
bidden.* Hierom mijn onredelijk besluit
voor my zelven behoudende, gelijk als
U E. zult komen te weten, zoo zal ik my
geheel laten gezeggen, ten opzigt van de-
ze omftandigheden, waar, hoe, wanneer,
et, of ten laafsten niet. Van wegen een
occazie onlangs voorgevallen, heb ik
over een ander zaak aan Mijn Heer den
Secretaris gefchreven, *Primo Maart.*

Uw' getrouw Orateur M. P.

Een Missive hier over aan hem
gefchreven, door den Heer Ze-
gel-bewaarder.

Het Origineel.

D At ik niet eerder op den uwen heb ge-
antwoord, is hier van d'oorzaak, dat
ik geenzins heb kunnen vernemen wat
van de zaak, daar uw' Brief van meld,
geworden zou; maar op dezen dag, uit
een rezolutie in de tegenwoordigheid van
hare Koninklijke Majesteit genomen, ver-
staan hebbende, dat uwe Vrienden u zeer
fwarelijk fullen kunnen ontslaan, van de be-
diening in de zelve Missive verhaald, heeft
het my goed gedacht U E. daar van te ver-
wittigen; en met eenen te raden om uwe
bekwaamheid of onbekwaamheid, tot
een bediening, te laten beruften aan het
oordeel van uwe Vrienden, waar, of
wanneer gy beroepen mocht worden.
Wist ik een Man, wien, de beschryvinge
in den aanvang uwes Briefs gedaan, beter
toegepast konde werden, zoo zou ik hem
boven u stellen; maar in der daad nie-
mand zoo bekwaam keurende, zoo acht
my verplicht om U E. voor alle andere te
prefereren; en dat hierom, alzo ik an-
derzins den raad van uw' eigen Brief niet
en zou volgen; het refterende, 't welk
veel is, zal ik uitstellen tot onze naaste by-

een-komfte. Het zal lichtelijk gebeuren,
dat gy in korten tijd Brieven door my en
andere ondertekent, zult ontvangen. Hier
mede God bevolen. *Uit het Hof, 17.
May M. D. LIX.*

d'Uwe N. BACON.

Hy word geordineert en ver-
zocht, om te komen tot Lonnen.

D Eze dient om U E. t'advizeren, dat
om zekere zaken, waar in hare Ma-
jesteit gezind is om u te gebruiken, haar
believen is, dat gy met alle mogelijke
spoed u herwaarts tot Lonnen zult begeven;
en al hier zynde, zult gy verstaan wat'er
noch al meerte zeggen valt. Vaar wel.
Uit het Hof, den 19. May M. D. LIX.

Uwe beminde Vrienden;

N. BACON.

W. Cecil.

De tweede Citatie-Brief.

Het Origineel.

A Lzoo wy nu onlangs een zeker Missi-
ve aan U E. hadden geaddressiert,
waar in wy te kennen gaven, dat om ze-
kere zaken, waar in hare Majesteit voor-
genomen heeft uwen dienst te gebruiken,
gy zoo dra als mogelijk is hier tot Lonnen
zoud komen, waar op wy als noch geen
antwoord bekomen hebbende, twyfelende
derhalven of door achteloosheid der afge-
zondene de Brief U E. noch niet en mocht
ter hand gekomen zijn, zoo heeft het ons
raadzaam gedacht andermaal aan U E. te
schryven, op dat gy zoud mogen weten,
dat het hare Majesteits believen is, dat gy
op staande voet hier na toe komt. *Vaar
wel. Uit het Hof, 28 May. M. D. LIX.*

Uwe beminde Vrienden;

N. BACON; C. S.

W. Cecil.

T t 2

D.

Dr. Parkers Missive aan de Koningin, waar in gy sig verschoont.

Het Origineel.

HEtzal hare Koninklijke Majesteit gelieven deze mijn verzoek bede in genade aan te nemen, waar toe my de uiterste noot tegenwoordig dwingt; zoo ten aanzien van mijn Conscientie die voor God beswaart is, als ook van wegen mijn plicht die ik aan hare aanzienlijke staat en Hoogste autoriteyt schuldig ben. Dit is dan de zaak, allergenadigste en zouverain Princes, alzo ik verstaan heb dat hare Majesteit van my, haar alleringste onderdaan, een groot gevoelen heeft, nopende het Aarts-Bisdom van *Cantelberg*; uit aanmerkinge waar van ik het mijn schuldige plicht behoorde te achten; en ook achte, om hare Majesteit zoo lang als ik leve, alle dienst en gedienschtigheid te bewyzen; by my zelven nochtans overdenkende hoe gantsch on-bekwaam ik ben tot zoo een hooge bedieninge, welke mijne on-bekwaamheid ik in het brede zou kunnen verhalen, waar het niet om hare Majesteit in haar allergewichtigste affairen moeyelijk te vallen: dies niet te min ver stout ik my om met dit mijn schrift tot de zelve tegenaken, om my zelven van zoo een hoogwichtig en lastig ampt t'ontslaan, t welk een man van zoo groote wysheid, geleertheid, godvruchtigheid en ervarenheid vereischt, als ik wel zie en volkomen wete dat van my na behoren niet en kan worden betracht, of die plaats zo zou kunnen bekleden dat God en hare Majesteit daar door geëert zouden kunnen worden, en hare lieve onderdanen komen te floren. Veele andere on-volmaaktheden hebben daarenboven in my noch plaats, als van tijdelijke middelen wel voorzien te zijn, daar de cere van het Rijk aan hangt, als ook de swakheid mijns lichaams, die niet toe laat dat ik zoo een moeyelijke bediening in alle deelen, en zoo als van

my verwacht word, na behoren zou konnen waar nemen. En gelijk als ik, behalven mijn schuldige plicht van getrouheid aan hare Koninklijke Majesteit, anderzins ten hoogsten ook verobligeert ben, om de groote weldaden die ik van hare Majesteits Moeders hand (aan wiens ziel ik niet en twijfele of ze rust by God in de eeuwige vreugde) genoten heb, om uw' allergetrouste Suppliant by God te zijn, en hem te danken voor zijn Vaderlijke bescherming van hare Majesteits Perzoon; als ook om hem vorder te bidden voor de continuatie van hare gelukkige regeringe in alle godvruchtige voorspoed: zoo ben ik ook zeer bedroeft, en beklage my zelve ten hoogsten van inwendig zoo weinig met kennisse begaaft te zijn, en uitwendig met zoo geringe krachten des lichaams, om hare Majesteit zoo bekwaamelijk te kunnen dienen, als ik wenschte dat haar aangenaam mocht zijn. Indien het hare Majesteits hooge wysheid en goedertierene mildadigheid geliefde my met een geringer bedieninge, daar zoo veel last en swarigheid niet aan vast is, te verceren, zoo zou ik my daar na schikken om die waar te nemen; echter zal ik my zelven aan hare genade veel eer overgeven, dan dat met mijne on-bekwaamheid in der waarheid voor te dragen, hare Majesteit mijn schuldige gehoorsaamheid en zincere getrouheid des herten in twijfel mocht trekken, of verdacht houden.

Hare Genades arme onderdaan
MATTHEUS PARKER.

No. 9.

Een Bulle of macht-brief van Dr. Parkers in-wynging in het Aarts-Bisdom van *Cantelberg*; nevens zekere betuigingen van des zelfs geloofwaardigheid.

*Uit het
Latyn
ver-
taald.*

De order van zekere Ceremonien, in het inbulden van den zeer eerwaardigen Vader in Chri-

Christus, Mattbeus Parker, Aarts-Bisschop van Cantelberg, geviert in zijn Capel by de Heerlykheid van Lambeth, op zondag 27. December M. D. L. X.

Voor eerst, zoo wierd het Capel in het Oosten met Tapijten rondom behangen; over de vloer, wierd een root laken gespreid; de Tafel daar men den H. Dienst op doen zou, en de banken, die na in het Oosten stonden, waren met Tapijt en kussens bekleed.

Daar waren ook vier Stoelen in het zuid Oosten van het Capel gezet, voor vier Bisschoppen, wien deze inwyinge des Aarts-Bisschops aan bevolen was.

Op een zodanige wyze, wierd'er ook een stoel en bank, met Tapijt en kussens bekleed, voor den Aarts-Bisschop, in het Noord-Oosten van het zelfde Capel, gestelt, die een lange scharlakenze Tabard aan een roo fluwelen muts op had; vier Perzonen gingen voor uit met toortzen, daar aan volgden vier Bisschoppen die zijne inhuldinge zouden bedienen, te weten, *Willem Barlow* eertijds Bisschop van *Bath en Waals*, doch nu tot Bisschop van *Chichester* verkoren; *Johan Scory* voor dezen Bisschop van *Chichester*, nu van *Hertford*, *Milo Coverdaal*, te voren Bisschop van *Exon*; en *Johan Hodskin* onder-Bisschop van *Bedford*. Deze Perzonen nu altemaal in haar gezette ordre en plaats gesteld zijnde, zoo wierd'er voort een morgen-gebed van *Andries Pierzon*, Capellaan van den Aarts-Bisschop, over luid gedaan; daar na trad de voornoemde *Johan Scory* op de Preekstoel, en, nemende tot zijn Text deze Schriffuur plaats: *De Ouderlingen die onder u zijn, vermane ik die een mede-Ouderlingen*, 1. *Petri* 5. heeft hy daar een voortreffelijke predikatie uit gedaan.

Na gedaane predikatie, gaan d' Aarts-Bisschop en d' andere vier Bisschoppen gezamentlijk uit het Capel, om het Heylige Nachtmal t'ontfangen; niet lang daar na de Noorder-deur uitgaande, komen zy wederom met deze klederen aan: te weten,

d' Aarts-Bisschop van *Chichester*, verkoren tot den dienst, met een zyde-Monniks-kap op; wien twee Cappellanen, te weten *Nicolaas Bullingham*, ouderling van *Lincoln*, en *Edmund Gest*, ouderling van *Cantelberg*, hebbende ook zyde-Monniks-kappen op, ten dienste stonden; de Bisschoppen van *Hertford* en *Bedford* hadden karstifels aan. Doch alzoo *Milo Coverdal* hadde niet dan een Lakense Tabbaart aan.

Op deze wyze nu gekleed zijnde, gingen zy ten Nachtmal, den Aarts-Bisschop knielende op d'onderste trap van het Capelletje.

Het Zermoen nu ge-eindigt zijnde, zoo hebben de gemelde Bisschoppen van *Hertford*, en *Bedford* en *Milo Coverdal*, den Aarts-Bisschop gebracht by den Bisschop van *Chichester*, die aan den Tafel in een stoel zat, tegen hem deze woorden gebruikende. *Eerwaardige Vader in Christo, wy stellen voor u, en dragen u op dezen Godvruchtigen en geleerden man, om tot een Aarts-Bisschop ingehuld te worden.* Na dat deze woorden nu gesproken waren, zoo wierd van stonden aan de Bulle of macht-brief van de Koninginne tot inwyinge van den Aarts-Bisschop ten voorschijn gebracht, welke de eerwaardige *Thomaas Jal*, Doctor in de Rechten, gelezen hebbende, zoo wierd den Aarts-Bisschop den eed (om het Aarts-Bisdom, volgens d'inzettingen, in het 1. Jaar van de Koningin *Elizabeths* regering ingestelt, voor te staan) afgenomen; die hy zolemnelyk, met oplegginge zijns hands op de Bybel, in zekere woorden gedaan hebbende; zoo heeft de Bisschop van *Chichester* iets voor afgesproken, en het Volk tot bidden aangemaant hebbende, zig gereed gemaakt om de Litanie te zingen; daar dan de Choor op antwoord. Dit verricht zijnde, steld de Bisschop van *Chichester* den Aarts-Bisschop enige vragen voor, en eenige gebeden tot God gedaan hebbende, volgens den inhoud van het Boek by 't Parlement uitgegeven, zoo is het dat de vier meermaals gemelde Perzonen

nen den Aarts-Bisschop de handen oplegende, deze woorden in het Engelsch tot hem spreken: *Ontfang den H. Geest, en gedenk doch om de genade Gods, die nu door deze oplegginge der handen in u is, op te wekken, want God en heeft ons den geest der vreeze niet gegeven, maar van deugd, liefde en zoberheid.* Dit gezegt hebbende, geven zy den Bybel aan hem over, hem op dusdanige wijze aansprekende: *Zie toe dat gy in het lezen, vermanen en leeren vlijtig zijt, en gedenk altijd aan het gene in dit Boek geschreven staat; wilt daar niet traag noch slof in zijn, op dat het voordeel dat daar van komt, voor alle man kennelijk en openbaar zy. Weest neerstig in het bezorgen van het gene u, en uw Leer-ampt aangaat; en alzoo zult gy niet alleen uw zelve, maar ook alle uwe Toeboorders, door Jesus Christus behouden, en zalig maken.* Na deze woorden gaat de Bisschop van *Chichester* voort tot het celebreren van deze solemniteiten der Communie, behandelende aan den Aarts-Bisschop een Herders staf, waar mede d' Aarts-Bisschop, en de bovenverhaalde Bisschoppen, nevens noch eenige andere communiceerden.

Eindelijk, deze heilige Bedieninge vol-eindigt zijnde, gaat de Aarts-Bisschop, met die vier andere Bisschoppen vergeselschapt, door de Noord-Oost-deur uit de Capel, en voort daar aan de zelve Bisschoppen by hem hebbende, komt hy wederom dezelve deur in, met een wy Bisschops Mijter op, en dragende om de halseen bonte hals-kraag van het allerkoftelijkste Zabel gemaakt. In zulken habijt of gewaad hebben haar ook de Bisschoppen van *Chichester* en *Bedford* ver-toont: *Milo Coverdaal* en *Johan Hodgskm*, de Capellaan van *Bedford*, hadden slechts lange Rokken aan. Daar na gaande naar de Westerze deur van de Capel, heest d' Aarts-Bisschop aan *Thomas Doyl* Huisshouder, *Johan Baker* Thefaurier, en aan *Johan March* Reken-Meester, ieder in het byzonder een witte roede gegeven, als haar op deze wyze in haar Ampt bevestigende.

Alles aldus, als boven verhaalt is, ordent-

lijk verricht zijnde, zoo gaat d' Aarts-Bisschop uit de Capel, zijn naaste Bloed-Vrienden uit zijn Familie voor uit gaande, en d' andere hem achter aan volgen.

Dit alles geschiede in het bywezen van de Eerwaardige Bisschoppen *Edmund Grindaal*, Bisschop van *Lonnen*, *Richard Coes*, Bisschop van *Ely*, *Edwind Sands*, Bisschop van *Worcester*, Vaandrig, en voornaamste Reken-Meester van gemelde Aards-Bisschop, *Thomas Argal*, *Thomas Willet* en *Johan Incent*, Openbare Notarissen, nevens eenige andere perloonen,

Het accordeert met het Origineel, bewaart by die van *Cantelberg* in de Bibliotheek van het Collegie, *Christi Corpus* geneent.

't Welk ik *Mattheus Whin*, openbare Notaris, en Secretaris van d' Academie van *Cantelberg*, mits dezen getuige. *January 8. IVC. LXXIV.*

Wy ondergeschreve het Origineel, waar van dit Schrift een nette Copey is, gezien en de Handschrift en andere omstandigheden aangemerkt hebbende, houden ons zelve verzekert, dat het een rechte en waarachtige Gedenk-schrift is, van de Costuimen en Ceremonien, ten tyde van den Aards-Bisschop *Parkers* Inhoudinge gepleegt, en dat het alzoo oud is, als den inhoud des datumste kennen geeft. Tot getuigenis waar van wy dit niet onze eigen Handschrift onderteekent hebben, *11 January IVC. LXXIV.*

Wy Regenten en Opfinders van het Collegie van *Corpus Christi*, in de Academie tot *Cambridg*, geven hier mede te kennen, en stellen voor zeker, dat dit Schrift, zijnde een verhaal van d' Aarts-Bisschops *Parkers* inwyinge in *Lamberts Capel*, ter goeder trouw is geschreven uit het Origineel Gedenk-schrift, of Tijdsboek, in onze Bibliotheek berustende: en dat wy in het allerminste niet en twijffelen, of het Tijdsboek is zo oud, als den datum inhoud, en de zaak daar het opziet. Wy en kunnen ook niet twijffelen, of de klare en duidelyke tekenen

kenen van oudheid die het draagt, zullen alle onzijdige perſoonen, als zy ze komen te zien, genoeg voldoen; en wy zullen derhalven voort gereed ſtaan, om de zelve te vertoonen aan de gene, die tot dien einde het voornoemde Collegie daar over gelieven aan te ſpreken.

Johan Spencer, D.D. Regent van het Coll.
Johan Peckhover, B. D.
Erasmus Lauc, B. D.
Richard Sheldraak, B. D.
Samuel Beck, B. D.
Henrik Goſling, B. D.
Willem Brigs, M. A.
Joan Richer, M. A.

No. 10.

Een Ordre door Koning Jacobus beraamt, om de Bybel over te zetten.

DE Schriftuur-plaatzen en Perſoonen tot het Hebreewſch beſtemt, nevens de particuliere Boeken die zy aangenomen hebben:

*Ex M.
S. D.
Berlino.*

West-Munſter. {
 Mr. Dean van Weſt-Munſter.
 Mr. Dean van St. Pauli Kerk.
 Mr. Doct. Saravia.
 Mr. Doct. Clark.
 Mr. Doct. Leiſfield.
 Mr. Doct. Teig,
 Mr. Burleigh.
 Mr. King.
 Mr. Tompſon.
 Mr. Beadwel.

De V. Boeken Moſis, behalven de Hiſtorie van Joſua, tot het Eerſte Boek der Chronijken.

Cambridg. {
 Mr. Lively.
 Mr. Richardſon.
 Mr. Chatterton.
 Mr. Dillingham.
 Mr. Harriſon.
 Mr. Andrews.
 Mr. Spalding.
 Mr. Burg.

Van het Eerſte Boek der Chronijken, nevens de reſteerende Hiſtorie, en de Hagiographia; te weten, Job, de Palmen, de Spreuken Salomons, Eccleſiaſtes, het Hoge Lied Salomons.

Oxford. {
 Doct. Harding.
 Doct. Reynolds.
 Dr. Holland.
 Dr. Kilbye.
 Mr. Smit.
 Mr. Bret.
 Mr. Faircloug,

De vier, of Grootte Profeten, nevens de Klaag-Lieder en Jeremie, en de twaalf Kleine Profeten.

Cambridg. {
 Doct. Dewport.
 Dr. Branthwait.
 Dr. Radeliſe.
 Mr. Warde Eman.
 Mr. Downes.
 Mr. Boyes.
 Mr. Ward. Reg.

Het Gebed van Manafſes, en de reſteerende Apocryphiſche Boeken.

De Schriffuur-plaatzen en Perzonen bestemt tot het overzetten in het Grieksch, nevens de particuliere Boeken door haar aangenomen.

Oxford.	Mr. Dean van Christi Kerk. Mr. Dean van Wincheſter. Mr. Dean van Worceſter. Mr. Dean van Windſor. Mr. Savile. Dr. Perne. Dr. Ravens. Mr. Hayner.	} De IV. Euangeliften. De Handelinghe der Apoſtel. Apocalypf.
West-Munſter.	Mr. Dean of Cheſter. Dr. Hutchinſon. Dr. Spencer. Mr. Fenton. Mr. Rabber. Mr. Sanderſon. Mr. Dakins.	} Pauli Zend-brieven. De Canonijke Brieven.

Zekere Regelen of Artijkeln, die waar te nemen zijn in het Overzetten van de Bybel.

1. Dat men de gewoonlyke Bybel, die men in de Kerk voor leeft, doorgaans genoemd de Biſchops Bybel, volgen zal, en daar in zoo weinig veranderen, als de waarheid van de Grond-Text eenigzins lijden kan.
2. Dat men de namen van de Profeten, en heilige Schrijvers, nevens de namen van den Text, zoo veel als doenlijk is, behouden, en, zo als men voor dezen plach te doen, gebruiken zal.
3. Dat men de oude Kerklyke woorden noch zal onderhouden, te weten, dat men het woord [*Kerk*] niet en zal overzetten [*Vergadering*] &c.
4. Zoo wanneer een woord verſcheiden betekenningen heeft, dan zal men het zelve, welk by de meeste Oud-Vaders gemeinlijk plach gebruikt te worden, (overeenkomende met den eigentlyken zin van die Schriffuur-plaats, en met de gelijkformigheid des geloofs) behouden.
5. Dat men de verdeelinghe der Capitellen, of in het allerminſte gaantſch niet, of

des nood zijnde, zoo weinig als mooglijk is, zal veranderen.

6. Dat men geen Annotatien altoos op de kant zal ſtellen, dan alleen die tot verklaring van de Hebreewſche of Griekſche woorden mochten dienen, welke in den Text zoo beknoptelyk en gevoeglyk niet en konnen uitgedrukt worden, zonder zekere omſchryvinge van woorden.

7. Dat men op de kant zal ſtellen zoodanige bygebrachte Texten, die bekwaam en dienſtig zijn, om d'eeene Schriffuur-plaats met den anderen te vergelyken.

8. Dat een ieder particulier perſoon van de Gecommitteerden tot dit werk, een en het zelfde Capitel, of Capitellen, (waar over zy alle een reſolutie genomen hebben, en de zelve nu by haar zelve alleen overgezet, of verbeteret hebbende al waar het haar goed mocht dunken) onder handen zal nemen: en dat zy alle dan daar na by den anderen komen, en vergelyken zullen, al wat elk een in het byzonder heeft gedaan, en daar op accordeeren, wat na haar gevoelen ſtand behoort te grypen.

9. Zoo wanneer nu een enkel Collegie op deze wyze een enkel Boek van de H. Schriffuur verricht, of afgedaan zal hebben,

ten, dan zullen zy het zelve aan het ander Collegie, daar toe gecommiteert, zenden, om het zelve zeer ernstelijk, en met rypen raad by haar zelve t'overwegen: al-zoo zijn Koninklyke Majesteit zich hier aan vry veel laat gelegen zijn.

10. Indien eenig Collegie het zoo gefonden Boek nagezien hebbende, aan zeker Schrifuur-plaats mocht komen te twiffelen, of dies aangaande van een ander gevoelen zijn; dan zullen zy die van dat Collegie zijn, zulks aan d'andere laten weten, de plaats aantekenen, en met eenen haar de redenen daar van toefenden; waar in niet overeenkomende, zoo zal men het verschil, (om gedeceideert, of bygeleid te worden, als het werk geheel en al afgedaan is, tegens d'algemeine Vergadering, die bestaan zal uit de voornaamste perloonen van yder Collegie) uitsstellen.

11. Zoo wanneer daar een zeker Schrifuur-plaats van sonderlinge duisterheid in twiffel getrokken mocht worden, dan zal men by sijn Koninklyke Majesteit verzoeken, om by Missive zekere geleerde Mannen in het Land haar gevoelen daar over te mogen weten.

12. Dat een ieder Bisschop de rest van sijn Geestlykheid schriftelijk bericht zal doen, en haar waarschouwen van deze Overzettinge, die hy nu by der hand genomen heeft; en ook serieuslyk verzoeken en belasten, dat al wie in deze gemelde Talen bedreven en ervaren is, sijn particuliere observatien aan het Collegie, of de Vergadering tot *West-Munster, Cambriag, of Oxford* zal zenden.

13. Dat de Bewindhebbers in ieder Vergadering zullen sijn de Dekens van *West-Munster en Chester*, voor zoo veel die plaats aangaat, en in d'andere Academien van *Cambriag* en *Oxford* zullen des Konings Professoren in de Hebreuwse of Griekse Taal het bewind hebben.

14. Dat men d'Overzettingen van *Tindal, Matthew, Coverdaal, Whitechurch*, II: Deel.

Geneven, zal gebruiken, zoo wanneer ze met den Text beter overeenkomen, dan die van de Bisschoppen haar Bybel.

15. Daar en boven zullen de boververhaalde perloonen, die de directie, of het bewind hebben, (drie of vier van d'alleroudste en aanzienlykste in een van beide Academien, die met het overzetten niet bezig zijn geweest, en van den Onder-Cancelier daar toe bestemt) met d'andere Opperhooften daar over te rade gaande, d'overzettinge, zoo wel de Hebreuwse als Griekse, nazien; om te beter het vierde gespecificeerde Artyskel te kunnen waarmaken.

Nº. 11.

Een Verklaringe van zekere

voorname Artijkelen van Religie, in Druk uitgegeven, door ordre van de Aards-Bisschoppen, Hoofstads-Bisschoppen, en d'andere Bisschoppen; waar na alle Predikanten, Vicarissen, en die in eenige bedieninge sijn, haar sullen moeten richten; zoo wel om te toonen, dat zy eenerlei Leere leeren, en onderhouden, om allsoo den genen de mond te stoppen, die de Leeraren der Kerke, over hare verscheidenheid van verstand in 't stuk van Religie, schelden en lasteren; als ook om haar eigen volk t'onderwijzen, de zelve Artijkelen haar voorleende, zoo wanneer de Predikanten, Vicarissen &c. in hun Dienst eerst komen bevestigt te worden; en ook daar na, alle jaren op twee bysondere tyden; te weten Zondag na Paasschen, en op St. Michiels-dag, of op een ander Zondag, binnen een

V v
maand

maand na die Hoog-tyden; en dat voort na het verkondigen des Euangelijs.

A Angemerkt dat het alle Christenen, doch inzonderheid de Leeraren en Herders der Kerke, zijnde Leeraren en Onderwijzers van andere, betaamt gereed te zijn, om voort reden te geven van haar geloof, en van de hoope die in haar is, zoo wanneer hun zulks word afgevordert: zoo is het dan dat ik nu, voor zoo veel mijn eigen persoon aangaat, geordineert en gestelt om te zijn uw Leeraar, Predikant en Zielbezorger, (de vreze Gods, en het getuigenis eener goede conscientie voor mijn ogen hebbende) voor my zelven belyde, en ook verzoeken, dat gy-l. met my hier in wilt toestemmen, en van eenerlei geloove zijn.

I.

Dat'er slechts een levendig en waarachtig God is, van oneindlijke macht, wijsheid en goedheid, die een Schepper en Onderhouder is van alle zienlyke en onzienlyke dingen. En dat'er in de Eenheid van deze Godheid drie Personen zijn van eenerlei zelfstandigheid, van gelyke macht en eeuwigheid, te weten, Vader, Zoon, en H. Geest.

II.

Ik geloove ook al wat in de H. Canonijke Schriften beschreven is, welke Schriften alles, nodig ter zaligheid, behelzen; door welke Schriften ook allerlei dwalingen en ketteryen genoeg bestraff, overtuigt, en allerhande Leere en Artykelen, ter zaligheid noodig, bevestigd kunnen werden. Ik neem ook voor zeker en vast aan, en belyde alle Artykelen in de drie Credoos vervat; te weten het Credo, of het Geloove van het Concilium van *Nicenen*, van *Athanasius*, en dat van ons Algemein Geloof, 't welk genoemd word het Apostolisch Geloof, nademaal dat deze beknoptlyk de

voornaamste Artykelen, of Hoofststukken van ons Geloof, die in de H. Schriften wijdloopig worden voorgedragen, behelzen.

III.

Ik geloove ook; dat de Kerk, Christi Bruid is, waar in Gods Woord waarlijk geleerd, de Sacramenten ordentlijk, volgens Christi instelling, bedient, en d'autoriteit der Sleutelen na behooren gebruikt worden. En dat alle zoodanige particuliere Kerken de macht hebben, om Ceremonien, en andere Kerklyke Costuimen, in te stellen, en, voor zoo veel als ze overtollig zijn, of misbruikt worden, te veranderen, en t'eenemaal af te schaffen; en om andere, die meer tot geschiktheid, ordentlijkheid, of stichtinge dienen, te ordineren.

IV.

Ik geloove ook, dat het geen mensch vry staat, om eenig Ampt of Bediening, het zy Kerklyke of Wereldlyke, op zich te nemen, of te aanvaarden; dan die door de Hooge Overheid, ter plaats daar hy woont, daar toe wettelyk is beroepen, volgens de Ordinantien van dit Koninkrijk.

V.

Ik erkenne ook, dat hare Koninklyke Majesteit toekomt het voorrecht en opperste Voogdyschap over alle Standen, en in alle zaken; zoo wel Kerklyke als Wereldlyke, binnen dit Rijk, en andere hare Dominien en Landen; en dat zulks met Gods H. Woord overeenkomt, en haar van rechtswege toebehoort, in zulker voegen als in de laaste Acte van het Parlement is uitgedrukt, en zedert door hare Majesteit vertoont, verklaart, en bevoolen is geworden.

VI.

Wat nu den Bisschop van *Romen* aangaat, ik bekenne en belyde, dat hy, na luid der H. Schrif-

H. Schrifure, en den inhoud van Gods Woord, geen meerder macht noch autoriteit en heeft, dan andere Bifchoppen in hare Provintien en Bifdommen hebben: en dat derhalven de macht, die hy zich zelve nu aanmatigt, (te weten, om te zijn Opperhoofd van Chriffti algemeine Kerke, en by gevolg het bewind te hebben over alle Keizers, Koningen en Potentaten) een onrechtmatige magt is, die tegens de H. Schrifuur, en het voorbeeld der Eerfte Kerke gantsch ftydig; en derhalven is ze, om zeer rechtvaardige oorzaken, in dit Rijk afgefchaft, en vernietigt.

VII.

Hier nevens sta ik toe, en belyde, dat de Liturgie, en de bediening der H. Sacramenten, uit kracht en autoriteit van het Parlement uitgegeven, met de H. Schrifuur over-eenkomt, en dat ze is Algemein, Apoftolifch, en zeer nut en dienftig tot bevordering van Gods eere, en tot fichting van zijn Volk; zoo wel om datze in een Taal is, die van de gemeene man zeer wel word verftaan, als ook om de leere, en het formulier van bediening daar in begrepen.

VIII.

En hoewel datter in de toediening des Doopzels, geen bezweringe, olie, zout, fpeegzel, noch toewyng van het water nu word gebruikt; en alzooze over weinige jaren herwaarts misbruikt is geweest, en voor nootwendig geoordeeld: daarze evenwel tot het wezen, en de noodzakelykheid van het Sacrament niet en behoort, zoo is ze daarom met recht afgefchaft, en niet tegen fttaande, dit alles wordze in alle deelen en inzichten ten volen bediend, volgens d'infteiling van Christus, onzen Zaligmaker.

IX.

Daar en boven beken ik, niet alleen dat de Mis in het byzonder nooit onder d'Oud-

Vaders der eerfte Kerke in het gebruik is geweest, (namelyk, dat de Priefter alleen het Sacrament bediend en ontfangen heeft, zonder een zeker getal van Communicanten) volgens Chriffti zeggen tot zijne Discipelen, *nemet, etet, &c.* Maar ook dat de Leere, (die fttaande houd, dat de Mis een zoen-offer is voor de levendige en doode, en een middel, om de zielen uit het Vagevier te verlossen) Chriffti inzettinge niet conform en is, nochte op d'Apoftolifche Leere gefondeert; maar ook datze in het tegendeel gantsch Godloos, en de dierbare verloffing onzes Zaligmakers Jefu Chriffti, en zijn alleen-voldoende offerhande, eenmaal voor ons in der eeuwigheid op het Altaar des Kruices geoffert, ten hoogften te kort doet, en lafterd.

X.

Ik verfta ook, dat de Heilige gemeenfchap, of het Sacrament van Chriffti lichaam en bloed, (uit een behorelyke gehoorzaamheid tot Chriffti infteilinge, en om des zelts kracht uit te drukken) onder beide gedaanten van Brood en Wijn, het volk behoorde toegedient te worden: en dat zekere Oud-Vaders der Kerke voor vast ftellen, dat het een loutere Kerk-Dievery is, dat men haar, voor wien Christus zijn allerdierbaarfte bloed vergoten heeft, de verborgene Kelk niet laat toekomen: nademaal dat hy zelts gezegt heeft, *Drinks alle hier uit.* Vermits ook dat ten tyde van de Oude Leeraren der Kerke, als *Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, Gelasius*, en andere, zes honderd jaren na Chriffti Geboorte, en noch langer, beide delen (Brood en Wijn) des Sacraments, het volk wierden toegedient.

XI.

Eindelijk en ten laaftten, gelijk als ik het verheffen van Beelden, Relikwien, en verzierde mirakelen; als ook allerlei verbeelding van den onzichtbaren God,

onder de gedaante van een Oud Man, of van den H. Geest, onder de gedaante van een Duive, en alle andere ydele aanbiddinge van God, uit 's menschen herzenen gesmeed, en slydende tegens de Heilige Schriftuur; (alsby voorbeeld, Bevaarden te doen, Kaarzen op te rechten, *Pater Noster* te zeggen, en diergelijke superstitien meer; welke soorten van werken in de Schriftuur geen belofte van vergelding altoos en hebben, maar veel eer dreigementen en vervloeking(en) t'eenemaal verwerpe: zoo is het ook, dat ik alle menschen vermane tot de gehoorzaamheid van Gods Wet; en tot werken des Geloofs, namelijk tot liefde, barmhertigheid, ontferminge, aalmoessen, aandachtige en vyerige Gebeden, die nij het binnenste van het herte voort komen, en niet van de tong alleen afrollen; tot Godvruchtige abstinentie en vasten, kuisheid, het gehoorzamen van Overheden en Machten, die over ons gesteld zijn, en tot diergelijke werken, en Godvruchtigheid des levens, 't welk ons God in zijn Heilig Woord gebied; en die, gelijk als den Apostel *Paulus* zegt, *de beloften hebben des tegenwoordigen, en des toekomstenden levens; en welke Gode alleen aan genaam en welbehagelijk zijn.*

Deze boven-verhaalde zaken, schoon van hooger hand geordineert en ingesteld, echter is het, dat ikze zonder eenige dwang altoos, met een vry gemoed en consciencie, uit den grond mijns herten, en op een zeer gewisse verzekerdheid, erkenne en belyde waarachtig te zijn, en met Gods Heilig Woord over een te komen: en hierom vermaan ik u allen, over wien ik gesteld ben, en zorge voor dragen moet, om de zelve van herten en gehoorzamenlyk t'omhelzen, en aan te nemen; op dat wy alle in de eenigheid van geest, gelove, en liefde vereenigt zijnde, ook met den anderen, cindelijk in het Koninkrijke Gods vereenigt mogen warden, en dat door de verdiensten, en dood

van onzen Zaligmaker *Jesus Christus*; wien met den Vader en den H. Geest toekomt, alle eere en Heerlijkheid, nu, en in der eeuwigheid, *Amen.*

Gedrukt tot Lonnen, op Pauli Kerk-Hof, by Richard Juggo, Hare Koninklijke Majesteits Drukker. Met Privilegie van Hare Koninklijke Majesteit,

No. 12.

Wat gevoelen de Heer Walter Mildmay heeft, van de Koningin van Schotland, op het Kasteel van Windfor te bewaren; October 26. M. D. LXIX.

Het Origineel.

De Vrage die te conzidèreren staat, is, of het minder gevarrelijk zy voor Haar Koninklijke Majesteit, en voor het Rijk, de Koningin in Engeland te houden, dan dat men haar wederom naar Schotland zende.

IN dit vraag-stuk staan deze zaken t'aanmerken. Aan d'ene kant war al gevaar te verwachten staat, zoo men haar hier houd; en by gevolg, of, om het zelve te schuwen, het raadzaam sy haar derwaarts na toe te zenden; en dan, op wat wyze dat men zulks gevoegelijk zal aanleggen.

Aan d'ander kant t'overwegen, het gevaar dat daar lighlyk uit ontstaan zal, als zy wederom in *Schotlanda* zal gekomen zijn; en dan, om dit voor te komen, of het dienstig zy haar in *Engeland* te houden; zoo ja; wat voorzichtigheid dan hier in dient gebruikt te worden.

Het gevaar van haar in Engeland te houden.

Haar woelende en hoogdragende geest, nooit zullende kunnen rusten van met de Koninginne *Elizabeths* Onderdanen t'zamen te spannen. Hoe zy onlangs onderstaan heeft, een Houwelijk met den Her-

tog van *Norfolk* aan te gaan, zonder de Koninginne daar eens van te verwittigen. De t'zamenrottinge der Papisten, en van andere eerczuchtige luiden, die bereidwillig voor haar zijn, en bek wame instrumenten tot uitwerkinge van hare deffinen: Hoe men altyd deernis heeft, met de gene die in ellende zijn, al hebben zy 't noch zoo zeer verkorven. Haar arglistig en lieftallig bejegenen van alle menschen die haar komen bezoeken, waar door zy in eereen aanzien raakt, en ook kundschap van alle geheimen krygt. Haar aanspannen met d'Ambassadeurs van *Vrankrijk* en *Spangien*, die haar in *Engeland* nader by zijn, dan of zy in *Schotland* ware; en hun gedurig aanhouden by de Koningin, om hare verlossinge, het afslaan van welk verzoek een Oorlog zou kunnen veroorzaken. Het gevaar van uit haar hechtenis te raken, 'twelk zy in alle waarfchynelijkheid zal zoeken in 't werk te stellen. Zoo dat zy alhier blyvende, tyd en gelegenheid heeft om aanhang te practizeren en aan te kweken, waar door zy bondgenoten aan haar zyde mogt krygen, en bygevolg zeditie en oproer verwekken, en alzoo hare Koninklijke Majesteit, en den Staat in groot gevaar brengen. Einde-lijk en ten laastten zegt men, dat hare Koninklijke Majesteit zelfs niet genegen is, om haar hier te houden, en ook daar over zeer ongerust en bekommert is, 't welk een zaak is, daar men zijn gedachten voor al behoorde te laten over gaan.

Wat voorzigtigheid dient gebruykt te worden, op genomene Rezolutie van haar weg te zenden.

Dat men haar overlevere in handen van den Regent en de Heeren die nu in *Schotland* regeren, en dat zy haar naauw bewaren. Dat zy haar met geen Staatszaken bemoeye, noch in de Regering of Religie eenige verandering make. Dat

zuffisante Perzonen borge zijn om haar niet wederom te laten regeren, maar een afgescheiden leven te zullen voeren; doch dat men haar evenwel zodanig eerlijk Tractement toe voege, als voor den Moeder van den Koning der Schotten betaame-lijk is. Dat de offenzive en defenzive Ligue tusschen *Vrankrijk* en *Schotland* nimmermeer vernieuwt worde. Datter een nieuwe en eeuwige bondgenootschap tusschen *Engeland* en *Schotland* opgerecht en vast gestelt worde, waar in vooral de Wereld mag blijken, dat hare Koninklijke Majesteit van *Engeland* d'autoriteyt en Staat van den Koning der Schotten, en van detegenwoordige Regeringe handhaaft en onderhoud, invoegen dat der Schotten van haar geheel en al mogen afhangen. Dat de Regent en de Heeren van *Schotland* met de Koninginne der Schotten, geen verbond ingaan, noch haar laten trouwen, zonder consent van hare Koninklijke Majesteit van *Engeland*. Dat de fouten waar mede zy beschuldigt is geweest, en hare weigering en uitsfel, om op die beschuldinge te antwoorden, gedrukt mogen worden, om alzoo haren aanhang, zoo hier als in *Schotland*, te eerder den moed te doen zaken.

Het gevaar in haar weg te zenden.

De wyze hoe men haar naar huis zal zenden, behoudens hare Koninklijke Majesteits eere en behoudenis, valt zeer twyfelachtig; want zoo men haar met lijfwacht laat gaan die op haar vrye voeten herwaarts kwam, hoe zal dit dan met de Koninginnes eere kunnen bestaan, en met het verzoek der Koningen van *Vrankrijk* en *Spangien*, die gedurig hebben gezolliciteert dat zy vry en vrank, of in *Schotland*, of in *Vrankrijk*, geleverd mocht worden; of in geval dat zy bewaart wordende, op een geweldige of on-natuurlijke wyze kome te sterven, zoo zal dan hare Majesteit de laster-tongen naulijk kunnen ontgaan. En

wederom, zoo men haar, op haar vrye voeten laat naar huis weder keeren, of dat zy in bewaring zijnde, den dans kome t'ontspringen, dan heeft men dit navolgende gevaar te verwachten.

Het tegen houden van de tegenwoordige Regering in *Schotland*, van hare Koninklijke Majesteit in *Engeland* nu afhangelende, en het voort zetten van de tegenstrijdige factie of aanhang met de *Franzen* t'raimenspannende. De verandering van Religie in *Schotland*, de vernieuwinge van een Offenzive en defenzive verbond tusschen *Vrankrijk* en *Schotland*, waar mede *Engeland* voor dezen zoo zeer geplaagt is geweest. De vernieuwinge van de Koninginne der Schotten haar gepretendeerde recht tot de Kroon van dit Rijk. De waarschynelijkheid van een oorlog die daar uit tusschen *Vrankrijk*, *Schotland* en ons mocht ontstaan, en het invoeren van vreemdelingen in dat Rijk, om ons te plagen en op onkosten te jagen, daar wy onlangs tot ons leedwezen een proeve van hebben gehad. D'onderstand die zy lichtelijk van de Koningen van *Vrankrijk* en *Spangien* bekomen zal. En of schoon de vrede tusschen *Engeland* en *Schotland* al stand hield, echter zullen de Ministers van de Koninginne van *Schotland* ons op de grenzen ontallijke affronten en ongelijk aan doen, waar door d'onderdanen van hare Majesteit van *Engeland* groote schade zullen komen te lijden, of dat zyze anders met meerder onkosten zal moeten vergoeden; vermits de verandering van de Regering in *Schotland*, en het recht datter nu te bekomen is, in allerley ongelijk en onrecht zullen veranderen. De waarschynelijkheid van te zullen herroepen den Graaf *Borbwel*, nu haar man, hoewel zoo men zegt, onwettelijk? een man die dit Rijk noch zijn eigen Landsluiden niet luchten noch lyden mag: ofte, zoo zy met een ander kwam te trouwen die alzoo znoden vyand ware, dan moet immers het gevaar aan beide

kanten vry groot zijn.

En of schoon tegens deze priekelen in het algemeen zou mogen worden bygebracht, dat daar in voorzien zal worden door verdraag-stukken met haar te maken, en Gyzelaars van den Regent en de Heeren van *Schotland* aan te nemen, zoo dat men hier mede alle deze perikelen zal konnen voor komen;

Hier op zou men konnen antwoorden:

Dat niets van al wat zy hier in *Engeland* komt te doen, of beloven, stand zal grijpen: want zy zal by brengen dat het buiten 's lands is geschied, de vryheid haar ontnomen zijnde. Datter groote apparentie is van t'ontkomen, waar het ook zy dat men haar in *Schotland* beware; alzoo haar laatste ontcominge aldaar te kennen geeft, dat zy alle middelen in 't werk zal stellen om daar toe te geraken; en dewyle *Schotland* machtig over hoop ligt, en tor muitery zeer genegen is, zoo zal zy het dies te eerder konnen te wege brengen. One, by aldien dat de Regent op enigerley wyze een verdrag mocht in gaan, of, de swakheid van die van zijn kant gewaar wordende, zijn regering opgeven, wat verzekering hebben wy dan of van vriendschap, of van Religie? dat de Regent hier toe licht te bewegen is, blijkt uit zijn onlangs ingegaan secreet Traetaat met den Hertog van *Norfolk*, over het stuk des Houwelijks, buiten het weten van hare Koninklijke Majesteit: en genomen dat de Regent al getrouw en standvastig bleve, zoo men hem evenwel directelijk of indirectelijk ('t welk men, zoo men zegt, onderstaan heeft te doen) aan een kant hielp, dan zou men alles te grabbel smyten, en de Koninginne der Schotten in alle waarschynelijkheid tot haar vorige stand hersteld worden, nademaal dat de verdecktheden in *Schotland* zoo zeer in zwang gaan; invoege dat het een gantsch wankebaar

baar en gevaarlijke zaak is om aan zoo een dunne draad, als is het leven van een enkel Perzoon, te blyven hangen; na wiens pypen, als blijkt, de gantsche Gemeinte tegenwoordig moet dansen.

Wat nu d'Ostagiërs of Gyzelaars aangaat; hoewel deze verzekering mocht dienen om haar te beletten van geweld te doen in *Schorland*, echter zou men mogen twyfelen hoe zulks krachtig genoeg mocht zijn om haar te beletten van t'outkomen, of van wederom aan de Regeering te raken; nadien zy, wat haar Perzoon aangaat, van Ostagiërs weinig swarigheid zal maken, zoo zy slechts boven mag dryven en d'overhand bekomen; en het straffen van d'Ostagiërs zal hare Koninklijke Majesteit van *Engeland* voor de swarigheden, die daar uit mochten ontstaan, weinig satisfactie konnen geven. Wat nu belangt de twyfelinge aan hare ontkominge, of aan oproer in dit Rijk; daar zou men op mogen antwoorden, dat zoo zy niet wel bewaart wierd, maar hare desseinen vry en on-beschroomt in 't werk mocht stellen, dan zou men aan hare ontkominge en andere perikelen twyfelen; doch by aldien hare Koninklijke Majesteit naauwer regard op haar neme, en haar de zorge van een getrou en voorzichtig Perzoon aan bevele, zoo zullen haar dan alle listige practijken afgescheden worden, en hare Koninklijke Majesteit buiten dat gevaar zijn. Het is dan veyliger, dat hare Majesteit zelfs den toom in haar eigen hand houde, en de Koningin der Schotten zelfs bedwinge, dan dat zy, met haar naar huis te zenden, op andere haar come te verlaten, dewelke, by het sterven, verdrag, of door het misleiden van een enkel Perzoon, verabuzeert konnen worden.

En genomen dat zy door eenige middelen tot haar vorige staat al mocht geraken, zoo word evenwel daar mede de

twyfelinge aan een oproer aldaar niet weggenomen, maar staat veel eer te vrezzen, ingeval dat haar macht zoo sterk worde, als haar wil is, en zoo zy door haar eigen, of uitheemsche vrienden macht bekomme, dan kan zy licht op het vaste Land de zodanige, die voor haar op de been willen, assisteren, het welke zy, zoo lang als zy hier in *Engeland* is, zullen na laten te doen, om haar zelven niet in het allergrootste gevaar te brengen, nadien zy in de handen van de Koninginne van *Engeland* is. Hierom zullen ook ongetwyfelt, uitheemsche dreigementen, om hare verlossinge aan houden, daar men nu zegt dat hare Koninklijke Majesteit van *Engeland* niet gerust kan zijn zoo lang als zy hier is, en lichtelijk van hert zeer zick mocht worden: dit voorwaar, is een zeer aanmerkenswaardige zaak; want het is beter alles in de waagschaal veel eer te stellen, dan dat de gezondheid van hare Koninklijke Majesteit van *Engeland* gevaar zou lyden: maar gelijk als zulks den geenen alleenbckent is, die met hare Majesteit meer gemeenzaam zijn, dan het andere Perzoon wel voegt: zoo heeft men dan ook te denken, dat, by aldien de schynbare perikelen, (gelegen in haar wederom naar huis te zenden) hare Majesteit van *Engeland* wierden voorgedragen, en van haar voor grooter aangemerkt dan het ander, dan zal zy, een wys en verstandige Koningin zijnde, lichtelijk bewogen worden om van haar gevoelen af te staan, en by gevolg, hier uit satisfactie bekommende, haar zelven gerust stellen.

Wat te doen staat, als men haar hier in Engeland wil houden.

1. Men moet haar wat naarder by het Hof brengen, ten minsten binnen een dag reizens van *Lonnen*; alwaar men beter gewaar sal worden wat sy in haar schild voert.

2. Men

2. Men moet haar aan zodanige in bewaringe over geven die allergezondst in de Religie, en van geen woelige en wispelturige geest zijn.

3. Men moet haar Train, bestaande nu uit veertig Perzonen, op de helft stellen, zoo tot vermindering der onkosten, als om haar te meerder den pas van secrete intelligentie af te snijden.

4. Men moet niemand by haar laten komen, noch aan haar eenige brieven behandigen, of bootschappen aandienen, dan den geenen, wien zy aan bevolen is, raadzaam zal denken.

5. Men diend wel alle Koningen en Potentaten te laten weten, dat de reden waarom zy zoo naauw bewaart word, is, om hare Secrete Correspondentie die zy met den Hertog van *Norfolk* houdt, waar door zy haar zelven by de Koningin van *Engeland* met recht verdacht heeft gemaakt: haar met eenen verzekerende dat men haar eerlijk en magnifiek, na haar Staat, zal onderhouden; maar slechts veylig bewaren, op dat zy, noch hare Koninklijke Majesteit van *Engeland*, noch dezen Staat kome te turberen, of onrust aantedoan.

6. Dat men haar hier zoo lang dient te houden tot dat het Rijk van *Schotland* wederom in haar rechte plooy rake, en de Staat van andere Landen, die nu over hoop liggen, in rust en vrede bevestigt zy, 't welk men binnen een jaar of twee te verwachten heeft.

No. 13.

Een Missive van den Graaf van Leicester aan den Graaf van Zufflex, nopen de Koninginne der Schotten.

Uit het Origineel.

Ex M. S. Nob. D. **M**Yn Heer, d'uwe, tot antwoord op de mijne, is my geworden; en

hoewel dat ik aan U E. niet eerder wederom heb geschreven, zoo volgens uw' begeerte, als na eisch van de tegenwoordige nootzaakelijkheid; en toestand der zaken; echter twyfel ik niet of U E. zyt ten vollen bericht dat hare Majesteit heel anders gezind is. Wat myn eigen Perzoon aangaat, ik ben verheugt, dat uw' reize zoo wel afgelopen is, en dat U E. de goede opinie die men van uw' Perzoon hadde opgevat; in alle deelen hebt vol-
daan.

Wat nu hare Majesteits vorder rezolutie aangaat, ik verzecker u, Mijn Heer, ik weet wel wat ik schryven zal. Voor eerst, merk' ik wel dat hare Majesteit gezind is, (als billijk) om haar eigen verzekering, en de ruste van haar staat uit te voeren, gedurende hare Regeringe; het einde waar van, vertrouw ik, wy niet en zullen beleven. Hier over, Mijn Heer, zijn verscheiden opinien, en, op dat ik rond met u ga, wy zijn onder ons zelven de zaak noch niet eens wat voor een weg dat men best in slaan zal. Ik weet dat ik by Mijn Heer, behalven de vriendschap die ik hem schuldig ben, vrymoedigheid mag gebruiken: de bedieninge, die U E. tegenwoordig bekleed, vereischt alle kennis en verstand, die men, tot bevoor-dering van hare Majesteit goeden staat, in 't werk zou kunnen stellen; en hierom zal ik te vrypostiger gaan, om U E. te laten weten zoo veel als ik weet, en hoe het by ons ligt.

Mijn Heer kan wel conzidereren, dat, voor zoo veel het Rijk van *Schotland* aangaat, hare Majesteit met deze twee aanzienlijke Perzonagien, oncenig zijnde, te doen heeft, te weten, met de Koningin van *Schotland*, door hare Onderdanen onlangs afgezet, en met den jongen Koning haar Zoon, gekroont en op haar Throon verheven. Hare Majesteit moet van deze beide de keur nemen, en noodzakelijk kiezen wien zy wil aanhangen en
aan-

aannemen, als een Perzoon, bekwaam om de voornaamste plaats te bekleden. En hier verschillen wy in onzen Raad te geven aan hare Majesteit, welke van deze twee de bekwaamste zijn, om vriendschap mede t'onderhouden. Om nu met mijn Heer rond te gaan, de meeste stemmen oordelen, dat het best en veiligst is voor hare Majesteit, dat zy haar aan den jongen Koning houde, en hem in deze zijn staat maintainere, om alzoo de gantsche party in *Schotland* aan haar zyde te krygen, 't stuk van Religie vast te stellen, haar eigen staat te verzekeren, en zodanig autoriteit en gewisse Vriendschap in *Schotland* te bekomen, als zy ten tyde van de laatste Regent gehad heeft.

De Redenen tegen het voorgaande, zijn kortelyk deze.

Het recht dat de Koninginne haar zelve tot deze Kroon aanmatigt. d'Ondergang van Religie in dat Land. d'Onmogelykheid van eenige verzekeringe, om het contract of accoort tusschen onze zouveraine Koningin, en haar te zullen onderhouden. Mijn Heer ziet wel, dat deze redenen krachtig genoeg zijn, om alle menschen het contrary gevoelen af te raden; echter, mijn Heer, kan men ook niet ontkennen, zoo men de zaak aan beide kanten met een onzijdig oog wil inzien, of het allerklarste is vol zwarigheden; en dan, mijn Heer, blyft de zaak noch in geschil staan; voorwaar, evenwel dunkt my, (niet om te argueren, maar uit een enkele plicht en gemoets halven) dat ik de waarheid, en het veiligste dat onze Koningin te doen heeft, zal kunnen uitvinden; en dit nu is ons verschil. Het eerste, nopeude den jongen Koning, heeft U. E. verstaan.

In het tegendeel nu word dit geoordeeld by sommige, waar onder ik rond uit verklare, dat ik een ben: en God is

II. Deel.

mijn getuige, of het uit eenig ander inzicht in deze wereld is, dan om dat ik versta, en in der waarheid gelove, dat het tot hare Majesteits eigen rust en vrede, zoo lang als zy leeft, best dienen zal.

Hier moet ik nu mijn Heer openbaren, hoe het tegenwoordig met hare Majesteit eigentlijk geschapen staat; in welken stand, (schoon genomen, dat men al toesta, dat de voorgaande raad de beste wyze is, nochtans) hoe swaar het haar te doen staat, om door alle die wegen te passeren, zal mijn Heer lichtelyk kunnen oordelen. Want dit moet men bekennen, dat onze Koningin, (met den Koning en zijn aanhang onder hare bescherming te nemen) den Oorlog daarom geenzins kan ontgaan: en gelijk als d'allerminste Oorlog, geadmitteert zijnde, niet zonder groote lasten gevoert kan worden: zoo zou'er ook sulck een Oorlog kunnen nit ontflaan, *Frankrijk* en *Spangien*, hare klaauwen daar aan slaande, die voor ons niet uit te voeren zou zijn. In den Oorlog nu getreden zijnde, zoo moeten immers penningen daar van de zenuwen zijn; dat zy nu zo veel penningen in voorraad heeft om den Oorlog voor een tyd lang gaande te houden, voorwaar, mijn Heer, ik en zie niet waar se van daan zouden komen: en gelijk als mijn Heer ziet op wat voor subsidie-peningen wy ons nu tegenwoordig verlaten, welke, of ons komende te manqueren, of niet hooger rysende, daar ik geen apparentie toe zie, niet lang zullen kunnen duren; van waar hebben wy dan vorders eenige hoop van hulpe hier na te verwachten? wat my aangaat, ik en zie geen kans altoos. Staan dan, mijn Heer, hare Majesteits zaken aldus geschapen, gelijk als ik U. E. verhaale, en ook wete waar te zijn, hoe zal dan deze raad, (van in Oorlog te raken, met deze, of die Zyde te kiezen) voor veilig en heilsaam kunnen gekeurt worden, daar wy de zelve in generlei wyze kunnen uitvoeren?

X x

ren?

ren? want daar toe eenmaal komende te vervallen, en genoodsaakt wordende, of by gebrek van geld, of iets anders, achter uit te deifen, wat dan daar op volgen zal, kan mijn Heer lichtelijk beſſen. Het beſte zal dan zijn, dat wy ons ſelven bedroeven moeten, over het gene wy gedaan hebben, en miſſchien om een goed heenkomen ſien, of hulpe zoeken by de gene; by wien wy het niet graag wilden, noch behoorden te doen. Zoo ſtaan de zaken tegenwoordig met ons geſchapsen. Daar en boven hebben wy te gedenken, wat wy alrede gedaan hebben; op hoe velerlei wyzen, zelfs nu achter een, het Rijk over al belemmert en belaſt is geweest.

Voor eerſt, met nieuwe krygs-benden t'onderhouden, na dat zy al van geweert voorzien waren; en hoe de laſten gedurig grooter wierden dan d'inkomſten. En eindelijk, de exceſſive laſten in de meeſte Landſchappen tegens de laaſte rebellie uitgeſtaan, nevens dit op nemen van gelden daar voort op volgende. Of deze Staat nu geen meerder ſchattingen het volk diend op te leggen, of niet, dat laat ik aan mijn Heer zijn eigen oordeel beruſten: en of zig ſelven in meerder onkoſten in te wikkelen, dan hare Majesteit tegenwoordig kan uitvoeren, ſulks zal noodſaken, laat ik verſtandiger oordelen.

En nu zal ik mijn Heer voordragen de redenen van dit mijn gevoelen. In wereldze zaken moet men met de menſchen op een polityke wyze omgaan, doch echter zoo te werk gaan, dat men God, den Autheur van alles, altijd voor oogen hebbe; van hem hebben wy de Wetten ontvangen, waar onder alle menſchelyke Politien en practyken haar moeten buigen; en door zijn Goddelyke Ordinantie hebben de Koningen macht om Wetten te maken, waar door ook het Volk alle Koningen komt te gehoorzamen. En hoewel ik my in ſommige deelen als een wereldſch menſch voor mijn Koning zal aanſtellen, dies niettemin

hoope ik niet te zullen vergeten, dat ik een Chriſten ben, en wat ik aan God verplicht ben te doen.

De ſtaat van ons verſchil is, of het dienſtger voor hare Majesteit van *Engeland* om den jongen Koning van *Schootland*, en zijn autoriteit voor te ſtaan, dan of men by compoſitie de Koninginne van *Schootland* in haar Rijk zal herſtellen? Om haar ſimpeljik te herſtellen; is ons gevoelen niet; alzo ik dan zou moeten bekennen; dat het een groote onvoorzichtigheid zou zijn, en twiſſele, of het al beter zou afloopen, dan met de gene die tegenwerpen, dat daar door het meeſte gevaar zou ontſtaan. Maar zoo daar eenige verzekeringen in de wereld te geven zijn, of door wereldze Politie iets kan worden voorzien, daar men op vaſt mach gaan, dan zie ik niet, of men zou van wegen de Koninginne der *Schotten* zekere middelen kunnen in het werk ſtellen, waar door hare Majesteit geruſt mocht leven, en ook van hare tegenwoordige groote laſten bevrijd zijn. Het word toegeſtaan, en van alle kanten is men beducht, dat d'oorzaak van hare Majesteits bekommering, of gevaar hier uit ontſtaat, om dat zy voorwend tot de Kroon van dit Rijk gerechtigd te zijn. Het gevaar dat wy te gemoet zien, van door haar te ſullen kunnen uitgewragt worden, is zoo zeer niet, om dat zy Koningin van *Schootland* is, als dat die groote en machtige Koningen van *Frankrijk* en *Spangien* haar zoo zeer toegegaan zijn, dat zy, ten opzigt van hare Religie, haar in alle voorvallen aſſiſteren zullen; en voornaamlijk, om dat zy, onder ſchijn dat zy tot het Rijk van *Engeland* regt en eigendom heeft, ſchynen gelijk te hebben, dat zy haar byſtand doen, en daarom ook met meerder recht haar Perzoon en zaak mogen beſchermen, en voorſtaan. Zoo is dan haar gepretendeerde recht tot de Kroon van *Engeland*; de voornaamſte oorzaak van gevaar voor onze zouveraine Koningin. Dit dan voor vaſt ſtellende, ſal dan 't ſtellen van den Zoon

in des Moeders plaats, en waar dit recht of eigendom van daan moet komen, het recht daar toe, na het oordeel der gemelde Koningen, haar benemen, of niet; al is het, dat zy in hechtenis blijft? Het blijkt klaar, nee; want d'allermachtigste Koningen, onze Naburen, arbeiden en houden gedurig aan by hare Koninklyke Majesteit, om de Koninginne van *Schotland* in haar Staat en Regering wederom te stellen, of anders protesteeren zy haar openbare onderstand en assistentie te zullen doen. Offchoon dan hare Majesteit den jongen Koning in zijn tegenwoordige Staat al zoek te mainteneeren, echter blijkt het, dat andere Koningen haar daar tegen zullen aanstellen: en daar by eenig voordeel bekommende, hoe verre zy daar meê zullen voortvaren, kan men lichtlyk vermoeden. Hier by heeft men dan af te meten, dat zoo lang als dit verschil duurt, met deze twee de hand boven het hooft te houden, zoo lang zal ook de zelve oorzaak blijven, tot kômmer en gevaar voor hare Majesteit. En om nu het zelve weg te nemen zoo lang zy leeft, wat voor een bekwaamer middel zou men kunnen by der hand nemen, tot wegneming van deze oorzaak, dan om, door haar eigen toestemminge, alle eigendom en recht tot de Kroon van *Engeland*, die zy haar zelve aanmatigt, op te zeggen, en af te staan, of nu, of hier na, gedurende hare Majesteits Regeringe, en hare Ertgenamen? Doch hier tegen zou men deze tweederlei vragen kunnen inbrengen.

1. Of de Koninginne van *Schotland* haar recht zou willen afstaan, of niet?

2. Zoo zy 't al wilde doen, wat verzekering daar van zy zou kunnen geven?

Wat het eerste belangt, het is zeker en gewis, dat zy aangeboden heeft, en nu noch aanbied, geheel en al uit haar eige vrye wilt, te willen ontzeggen en afstaan allerlei pretensien en recht, hoedanig dat ze ook zouden mogen zijn, tot de Kroon van dit Rijk van *Engeland*, zoo lang als hare Majesteit, of

hare wettelyke Ertgenamen leven.

Wat nu het tweede aangaat; zy presenteert ook allerlei borgtocht en verzekering, die hare Majesteit van *Engeland* zou kunnen bedenken, en in de Koningin van *Schotlands* macht is te doen, niets uitgezondert.

Nu staat ons t'overwegen, hoedanig deze verzekeringen zijn, alzo de meeste zwaarigheid hier in steekt; want men zegt gemeenlyk voor een spreekwoord, dat Koningen en Vorsten hare beloften niet langer en houden, dan zy daar voordeel by zien; en wat voor verzekeringen dat zy ook geven, zy kunnen ze intrekken, en breken als zy willen. Dit alles moet men toestaan; doch men moet ook met eenen toestaan, dat Koningen byna alle dagen met den anderen een contract en accoord ingaan, en genoodzaakt worden, hare contracten en assurantien stand te doen grijpen; en gelijk als 'er in wereldsche zaken niets zoo zeker en vast gaat, of de zelve zijn altemaal veelavonturen onderworpen, nochtans ziet men dat 'er zulke practijken, zelfs onder Koningen, geschieden, die haar verbinden te doen, het gene zy niet graag zouden willen doen, zoo zy daar slechts met eeren konden afmaken. Nopende nu deze zaak van de Koningin van *Schotland*, nademaal dat zy presenteert in deze twist zaak tusschen hare Majesteit van *Engeland*, en haar, niet alleen haar aan andere te willen gedragen, maar ook verbinden om alles nate komen, dat wy zelfs haar zouden mogen voordragen, en opleggen; zoo en zie ik dan niet, of men zou zoodanige middelen kunnen practizeren en uitvinden, die haar aan alle kanten zoo zouden confringeren en bezetten, dat, schoon zy al wilde breken, ik niet merken kan, wat voordeel zy daar by zou kunnen krygen. Want behalven dat ik haar eigen enkele renunciatie zou willen hebben, zoo bondig gemaakt als eenigzins bedacht kan worden, zoo zou ook de toestemminge van sommige andere personen

de zelve moeten confirmeren, en bevestigen. Haar eigen Parlemen ten in *Schootland* zouden zulks moeten doen, met volkomen autoriteit van alle de Staten. Zy zouden haren Zoon, en zoodanige andere voorname Edelluiden van haar Rijk, die hare Majesteit dan mocht noemen, in gyzeling moeten overleveren. Zy zou ook moeten een of twee gedeelten van haar Rijk, uitgenomen *Edenburg*, in handen van hare Majesteit overgeven, en dat voor zoolangen tijd, als hare Majesteit goed zal dunken. Hare Majesteit zou ook, met zulks door een Afte van het Parlement alhier te ratificeren, mogen verklaren, dat zy altijd verfteken zal blyven van alle Autoriteit en Souverainheit in dit Rijk, ingeval dat zy op eenigerlei wyze, het zy directelyk of indirectelyk, dit accoord (van haar zelve nout aan te matigen cenig recht of eigendom, aan het gene zy in *Schootland* mocht bezitten, na het overlijden van hare Majesteit, en haar Nazaten) kwam te breken. Dit dunkt my, zouden suffisante verbintenissen zijn, om een Koningin te verbinden, voornaamlyk een zoodanige, die geen meer macht heeft, als zy. En dit sou ik hier noch willen byvoegen, dat, gelijk als zy aldus verbonden zal zijn, om haar recht tot de Kroon van *Engeland*, gedurende de Regeringe van hare Majesteit, en hare Nazaten, af te staan, zoo zal ze ook moeten toestaan, dat de Religie in *Schootland* alreede aangenomen, en vast gestelt, geconfirmeert en niet verandert worde, insgelijks ook dat de vriendschap en unie tusschen deze twee Koninkryken, zoo vast en bondig met den anderen verknocht zullen blyven, dat geen verbintenis met andere uitheemsche Koningen de zelve zal mogen breken. Want voorwaar, gelijk als het eerste hier van het voornaamste is, mijns oordeels, dat hare Majesteits eigen persoon raakt, zoo oordeel ik dat het laatste, naamlyk de vaststellinge van de Religie, daar alreede aangenomen, een van de zekerste en waarschijnlykste

middelen is, waar door hare Majesteit in *Schootland* een sterke en continuele party volks aan haar zijde zou kunnen houden. D'ondervindinge heeft ons dit alreede genoeg geleert, als wanneer hare Majesteit geen ander interest altoos en hadde, dan alleen de handhavinge van de ware Religie; also ik vertrouwde, dat de zelve oorzaak de zelve toegenegetheid veroorzaken zal in de selve personen die daar belydenis van doen, en ook na alle apparentie stand zal houden. En of schoon de Koningin van *Schootland* in haar Rijk wederom bevestigt wierd, echter is het niet waarschijnlijk, dat zy in hooger aansien zal raken, of nu meer geacht en gerespecteert worden, als voor dezen, wanneer haar autoriteit niet alleen grooter is geweest, maar zy ook meer genegen was om deze Religie te veranderen, edoch niet en konde te wege brengen; veel min is het waarschijnlyk dat zy 't nu zal doen, daar men het zo bedistelt en bekuipt. Men heeft ook met goê reden te hopen, dat dese laatste zaak een goeden uitslag zal nemen; want gelijk als de voorgaande verdrukkinge van Vreemdelingen haar van dat juk een afkeer heeft doen hebben, zo heeft ook deze vreedzame tijd tusschen haar en ons, haar doen weten, hoe veel haar aan haar eigen vryheid, en het gerief van ons, hare Naburen, gelegen is.

Mijn Heer, dit zijn de redenen die my na deze kant doen hellen, merkende dat mijn souvereine Koningin daar door veel eer veiliger, en ook geruster tegenwoordig zal kunnen leven, also zy nergens na zoo zeer zal behoeven bekommt en verlegen te zijn, noch ook die onverdraaglyke lasten te dragen, waar toe ik geen kans altoos zie, dat zy ze voor een tijd lang zou kunnen uitstaan.

Mijn Heer, aldus word ik genoodzaakt deze mijn moeielyke Missive voort af te breken, vertrouwende dat U. E. de zelve in het goede zult nemen, also ik zeer begerig was om mijn gevoelen, aan gaande

gaande deze zaak, aan mijn Heer t'openbaren.

No. 14.

De Bul van Paus Pius de vijfde, inhoudende het afzetten van de Koningin Elizabeth, en het ontslaan hunner Onderdanen van haar Eed van getrouheid, en het anathematizeren of vervloeken van de zoodanige, die haar gehoorzaam bleven.

Pius, Bisschop, Dienaar van Gods Dienaren; tot een toekomstige gedaachtenis der zake.

HY die daar in de Hoogte regeert, wien alle macht in den Hemel en op Aarden is gegeven, heeft de regering van een enige, Heilige, algemeine, Apostolische Kerke, buiten welke geen zaligheid altoos te vinden is; een Perzoon alleen op Aarden, te weten den voornaamsten der Apostelen, *Petrus*, en den Successeur van *Petrus*, den Paus van *Romen*, opgedragen, en daartoe volmacht gegeven. Dezen alleen heeft hy tot Opperhoofd gestelt over alle Volkeren en Koninkrijken, om te mogen uitplukken, verdelgen, verstroyen, planten en opbouwen: om een geloovig Volk, door onderlinge liefde verknocht, by de eenigheid des geests te houden, en alzoo behouden en gezond in het gelove aan den Zaligmaker voor te dragen. In welke bediening wy, door Gods genade geroepen zijnde om te zitten aan het roer der voornoemde Kerke, geen moeite ontzien, maar alle de zenuwen onzer krachten inspannen, op dat toch de eenigheid en Catholijke of algemeine Religie (welke des zelfs Auteur en insteller tegens zoo veel stormwinden heeft laten worstelen, om te beproeven het geloof van de zijne, en dat tot onzer

verbetering,) in haar geheel mogen blijven.

Edoch het getal der godloozen heeft zoo veel weten uit te voeren, datter by na niet een plaats in de wyde Wereld is overgebleven, welke zy niet getracht hebben met haar allersnoodste leeringen te vergiftigen; en onder andere heeft daar toe alle moeite en arbeid aangewend de Slavinne van schelm-stukken, *Elizabeth*, die haar opwerpt tot een Koningin van *Engeland*; tot wien, als tot een Heyligdom, het schuim van het Volk haar toevlucht heeft weten te nemen. Deze zelve Perzoon het Koninkrijk ingenomen hebbende, en d'Oppervoogdschap der Kerke in geheel *Engeland*, en des zelfs voornaamste autoriteyt en jurisdictie, haar zeiven, op een grouwelijke wyze, en met geweld aanmatigende, heeft dit zelfde Rijk, nu eerst tot het Roomsche Geloof en op den rechten baan gebracht, daar van wederom af gehaalt tot een ellendig verdert. Want, de oeffening van de ware Religie, (door des zelfs verlater, *Henrik de VIII*, onlangs eerst om verre gestoten, doch door *Maria* de wettige Koningin hoogloeffelijker gedaachtenis, met hulp van deze Apostolische Stoel, wederom op de been geholpen zijnde,) met een geweldige hand verboden, en de dwalingen der ketters ingevolgt en omhelst zijnde, heeft zy den Raad der Koninginne, uit den Adel van *Engeland* bestaande, afgeschafft, en die met slechte geringe menschen, welke ketters zijn, opgevult; de voorstanders en onderhouders van het Catholijk geloof verdrukt, godlooze Predikanten en Dienaren der ongerechtigheden in haar plaats gestelt; de sacrificie van de Mis, de Ziel. Missen, de Vasten, de verkiezinge van spyzc, den ongehuwden Staat, en de Catholijke Ceremonien te niet gedaan; en belast dat men Boeken, daar openbare kettery in staat, het gaatsche Koninkrijk zou voordragen; en dat ook

EEN A P P E N D I X

OF

BYVOEGZEL,

Nopende zekere mislagen en onwaarheden
in Zanders Boek

Van de

SCHEURINGE der ENGELSE.

Volgt achter het tweede Deel, of geheel Werk.

En heeft gezien dat *Dieven*, tot die manier van leven gewend zijnde, daar op zo zeer komen te verlieven, dat, als zy met stelen niet en weten te winnen, echter de hand uit de mouw moeten steken, en daar in hare behendige Praetijken laten zien. Se worden oock *Logenaars*, uit een gedurige gewoonte, in de *Leugentaal* so geconijst en vereeld, datze zelfs in zeer bekende zaken, de waarheid niet en konnen spreken, zelfs daar zy daar mede beter te recht souden konnen raken dan met hare leugens. Zanders heeft zich zelven tot lasteren en liegen zo overgegeven, dat hy 't dikmaals nergens om doet en uit geen ander inzicht, dan om handel te drijven; die hy zo lang gedreven heeft, dat hy niet en weet hoe hy daar zal konnen uitscheiden. Hy heeft de *Historie* van Engelandt beschreven uit een enkel verhaal van andere, zonder dat hy zich aan d'onderrichtinge van de meest bekende en middelmatigste dingen liet gelegen zijn: doch niet gezindt zijnde die beuzelingen ten voorfschijn te brengen, laat hy zijne schrandrheid blijken met de zelve op te pronken, makende zulke Politike streken en vertoningen van regeringe, die best op die vertellingen sluiten, en met zijn eigen boosaardigheid over-een-komen. Sijn geheel werk is uit een stuk opgemaakt, en, gelijk als het zich in het voorige *Formaat* op dede, met wat voor een onkunde en onverstandt hy de regeringe van Koning Henrik de VIII. beschreven heeft: zo zal ik daar noch by voegen wat hy in d'overgeblevene stukken van zijn boek verhaalt, welke den *Auteur* daar van, by onzijdige Lezers, genoeg overtuigen en beschaamt zullen doen staan; dewelke met zijn schrijven niet anders schijnt beoogt te hebben, dan om de licht-gelovige en kleinverstandige wat op de mouw te spelden, die hy wist genegen te zijn om alles te geloven dat een werk in faam mocht maken, daar zy met een voor-oordeel zo zeer tegen in-genomen waaren, als is de Reformatie van deze Kerk. Nadien

By-voegzel van Misflagen

dat de Vruchten van het Veld die zy zo dikmaals hadden ingezamelt, en met welkers buydt haar *Hof* zo verrijkt was, niet langer tot haar devotie stonden: zo is het altijd zedert die tijdt haar interest geweest om alle bedenkelijke mid-delen in 't werk te stellen tot onteeringe van een verandering, die voor haar zo fataal of doodlijk was. Maar gelijk als deze Reformatie tot noch toe is blijven staan, niet tegenstaande alle hare aanslagen daar tegen aangewendt, zo heeft men te hopen dat de *Historie* daar van hier na te beter zal worden verstaan, niet tegenstaande alle hare *Pasquillen* en *Laster-schriiften*, waar door zy by de Wereld zo lelijk en afschuwlijk hebben zoeken af te malen.

1. Sanders schrijft (pag. 176) dat Koning Eduard in zijn 9. Jaar gekroont wierd.

Dit en is geen zaak van groot belang, echter geeft hy hier mede te kennen hoe weinig hy dacht wat hy schreef, daar hy zig in zo een bekende zaak van des Konings ouderdom, een geheel jaar vergift en misrekent, alzo hy op den 12. October M. D. xxxvii. wierd geboren; invoegen dat hy in Januarius M. D. xlvii. in zijn tiende jaar ging.

2. Hy schrijft ook (pag. 176) dat Koning Eduard *niet alleen tot Koning van Engeland en Yerland gebuld wierd, maar ook verklaart Opper-hoofd der Kerke te zijn*; en daar op vaart hy uit, om te tonen hoe onbequaam een *kind* is om zo hooge bediening eens Konings t'aanvaarden.

Dit word met zodanige expresse termen voorgedragen, als of hy door een zeker speciale acte, onderscheiden van tot een Koning geproclameert te zijn, Opper-hoofd der Kerke was geworden, daar in het minste niet aan was; want d'Opperhoofdschap aan de *Kroon* vast zijnde, zo geschiede zo wel het een als het ander: en nadien het slechts een *Burgerlike Macht* was, zo mocht het door de Regenten des Konings, al-eer hy mondig wierd, zo wel bedient worden, als d'andere rechten tot de Kroon behorende.

3. Hy schrijft ook (pag. 177) dat de Graaf van Harford zig zelven tot *Hertog van Somersfet* opgeworpen had.

Dit geschiede door ordre van den gantschen Raad, achtervolgens Koning Henriks voornemen, bewezen met geloofwaardige getuigen daar niet op te zeggen valt: en dat onder andere de Koning by zijn uiterste wille de Executeurs daar van hadde belast om de zaken, die hy voorgenoemen had, uit te voeren; alwaar men gewaar wierd dat dit een daar van was.

4. Hy schrijft vorders (pag. 178) dat de Hertog van Somersfet de eenige Regeringe des Konings en het Protectorschap zig zelven aanmatigde; waar tegen niemand zig opentlik derfde stellen, behalven alleen Wriothesley, wien Koning Henrik, op zijn sterf-bed, tot Heer Cancellier hadde gemaakt.

De Protector wierd tot dien staat verhoogt met eenparige toestemminge van den gantsche Raad; 't welk de Heer Cancellier toestond, en ook d'acte daar van ondertekende; het Orgineel waar van nog in 't wezen is; want, schoon genomen dat hy daar tegens argueerde al-eer het geschiede, echter is hy de andere daar in toegefallen: Koning Henrik heeft hem ook op zijn sterf-bed geen Cancellier gemaakt, maar twee jaren voor zijn dood.

5. Hy schrijft ook (pag. 178) dat de Protector op den 27. February, twee dagen voor des Konings Kroninge, hem ried veel nieuwe *Edelluyden* te maken; welke alle Kettters waren, behalven Dudley, Graaf van Warwyk.

Deze onze Schrijver, sou graag, met deze zijn nette beschrijvinge, den Le-

zer willen wijs maken dat hy op den Datum en d'alderminste omftandigheden naauw acht genomen had, en hoe forgvuldig een Historie-fchrijver daar in behoort te gaan; Maar hy heeft weinig gedacht dat hem icfhand op de hielcn fou fitten, en onderzoeken wat hy fchreef. Volgens deze zijn rekening is de *Koning* gekroont geweest op den 1. Maart, daar het gefchiede op den 20. February; en den *Adel* wierd verkoren op den 16. February; zijnde 4 dagen te voren. Sy alle waren geen Kettcrs, want het is hem ontfchoten dat *Wriothefley* op dien felfden tijd Graaf van Southampton wierd gemaakt, 't welk hy kort daar aan te kennen geeft uit een ander oorzaak gefproten te zijn; dog alle deze formeringen van *Adel* zijn, na Koning Henriks voornemen, en uit een gehoorzaamheid aan zijn uiterfte wille, gefchied.

Hy fchriift nog (pag. 178) dat men *Wriothefley* gedwongen heeft zijn bedieninge neder te leggen, en dat hy, nevens den Graaf van Arundel, uit den *Raad* gedaan wierden, omdat zy Roomfch gezind waren.

Wriothefley wierd om het fluk van *Religie* uit den *Raad* niet gedaan, maar om dat hy op een zekere Commissie het groote zegel hadde gedrukt, zonder daar toe confent te hebben van den *Raad*, 't welk ftrijdig was tegens de wet, (volgens het oordeel der *Rechters* met haar eigen hand ondeftekend) hy felfs bekenende dat hem recht gefchiede. De Graaf van Arundel wierd niet uit den *Raad* gefloten, maar in het tegendeel, in het Patent of in de acte, (waar door de Protector zijne bediening behield, en gepaffert na dat de Cancellier was afgefet,) word hy gerekent voor een van den *Geheimen Raad*.

Hy fchriift (pag. 179) dat de Protector de gantsche Geestelikheid immers wilde dwingen om haar zelve alle ordinantien des Konings t'onderwerpen; en dat hy het formulier, 't welk de Koning den Aarts-Biffchop van Cantelberg voor-fchreef, opgefteid had.

Hier in is niet anders gedaan, dan het gene waar mede Koning Henrik een aanvang genomen had, en het welke de gantsche Geestelikheid, zelfs zijn lieve gonfteling Bonner niet uitgezondert, voor dezen had ingewilligt: zo dat de Protector hier niet nieuws op de baan heeft gebracht, maar slechts des Biffchops patenten, in de nieuwe Konings naam, vernieuwt. En dit was geen fluk van *Reformatie*, maar gefchiede slechts om de Paapsche Biffchoppen in den toom te houden, want kort daar aan wierdenfe aan een kantgeleid. 't Welk hy aantekent voor Koning Eduards brief aan Cramner, heeft hy uit de voor-reden van de acte genomen. Zo weinig weet deze Schrijver van zaken, die eigentlich tot voortfettinge van de zaak, die hy voorgenomen had te bewijzen, dienen.

Pag. 180. fchriift hy, dat de nieuwe Protector, onder andere dingen die hy eerst by der hand nam, allerley preken heeft verboden, en alle Biffchoppen en Priefters gemuylbnd; zo dat niemand, behalven de Luterfe en Zainglianen, vry mocht prediken.

Volgens het eerste Plakkaat, in des Konings naam uitgegeven, moften alle Biffchoppen in hare Bifdommen ten minften 4 maal 's jaars prediken; en geleerde *Cappellanen* altijd hebben, die wel konde prediken; en het zelve dikmaals waarnamen. En aldus ftonden de zaken in het eerste jaar dezer regeringe gefchape: in het begin van het tweede jaar, doe men klaagde dat fomnige Predikanten zo voorbarig waren, ging daar een Plakkaat uit, dat niemand mocht prediken, die verlof had van den Koning, of van de *Aarts-Biffchoppen*, of van den Biffchop van dat Bifdom; ten zy dat zy in haar eigen Parochien in dienst waren,

Naderhand wierd'er voor een zeker tijd verboden dat men geenzins mocht prediken, maar dat zou slechts duren voor een korten tijd, tot dat de Liturgie, die doemaals onder handen was, uit quam. Dit stond aan beide kanten even schoon, alzo het een algemeen verbod was zonder deze of die te verschonen. So valschlik heeft deze *Schryver* de zaak opgestelt; die men sou denken dat hy met voordacht gchaald heeft uit het gene de Koningin Maria dede, om het zelve deze *Regering* toe te passen; Nademaal dat zy, doe zy aan de *Kroon* quam, alle Predikanten afschafte, uitgezondert alleen de zodanige die de Bisschop Gardiner, onder het groote zegel toeliet.

9. Hy schijft (pag. 181) dat Latimer uit het Bisdrom van Worcester, door Koning Henrik afgezet wierd, uit een vermoeden van met *Kettery* besmet te zijn.

Latimer heeft zijn Bisdrom vrywillig geresigneert, doe de acte van de ses Artikelen uitging, die hy met geen goed gemoed konde toestaan.

10. Pag. 182 schrijft hy, dat de Protector Cox en Cheek met den Koning liet omspringen, op dat zy zijn conscientie met Ketterse leeringen mochten bezoctelen en vergiftigen.

Deze wierden hem al ontrent drie jaren te voren door Koning Henriks ordre, toegevoegt; daar die *jonge* Koning zelfs in zijn *Journal* ons bericht van doet.

11. Hy vaard voort pag. 184, seggende dat de Opper-hoofden der *Hooge-schoolen* afgezet en de Roomsche *Leeraren* in de Godheid verboden wierden te prediken.

Ik en vind niet datter een Opper-hoofd van de Academien? 't zy van Oxford of Cambridg, is afgezet geweest; want al is het dat zy hare oude superstitie in het algemeen aanhingen, dies niet te min smaakten haar de vette brokken hunner bedieningen vry wat beter, om daar zo licht van te scheiden. En voorwaar, de gantsche Geestlikheid wist haar, na een ider verandering die daar geschiede, zo gemaklijk te schikken, dat men geen schijn van reden altoos konde vinden om de Bisschoppen Bomer en Gardiner de schop te geven. Alle Predikanten hadden de vryheid om haar eigen preck-stoelen te mogen waarnemen, behalven voor een zeer korten tijd.

12. Hy verhaald ook op dit zelfde blad, dat de School-geleertheit en de *werken* of *schriften* van Petrus Lombardus, Thomas Aquinas en Siotus, en, by gevolg, allerley geleertheit uit de Schoolen verdreven wierden.

Dit konden zy niet meer doen, dan Thomas Morus, Erasmus en andere Paapze Schrijvers voor haar tijd gedaan hadden; dewelke hare afkeerigheid, van zo danige wijze goddelijke zaken te verhandelen, zo ten vollen voor allemans oogen hadden ten toon gesteld, dat men zig geensins te verwonderen had dat ze zo zeer veragt wierden. Die *Schrijvers* hadden door opgepronkte donkere Maximen en *Barbarische* woorden alle de *Artikelen* des geloofs zo verward, en de Weereld daar door verleid, als schijnende iets te willen zeggen, daar zy in der daad niet-met-al en zijden: en voorgevende dat zy de Religie verklaarden, hebben zijze zo voorgedragen, dat hare manier van God-geleertheit al zo walglijk, als belaggelijk, was.

13. Pag. 186. schrijft hy, dat Bucerus en Petrus Martyr, uit Duitschland gehaald zijnde, de Academien hebben vergiftigt, en de Studenten de stukken van predestinatie, verwerpinge, &c. ingescherpt. Het is 'er zo verre van daan, dat deze *Leer-poincten* veel in zwang gingen, dat in het tegendeel, in een van de *Artikelen* van *Religie*, het naauwkeurig onderzoeken van die *verborgene poincten* gantsch verboden

boden wierd. Bucerus en Petrus Martyr hebben doorgaans hare Lessen gedaan over de Mis en andere corrupties van den Paapzen dienst. Sy hebben ook den *Oudvader* Augustinus zijn leere over genade uitgeleid en verklaart, maar ik en vind niet dat zy haar zelven ooit met de verwerpinge hebben bemoeid.

Na dat hy nu een tijd lang zijne gal hadde uitgebraakt, 't welk slegts diende om 14.
zijne schrandrheid en Poëtery te vertonen, zo verhaald hy pag. 190, hoe dat Bucerus na het Jodendom helde, en van Joodsche Ouders afkomstig was; en dat de Heer Paget hem had horen zeggen, dat Christi *Lighaamlyke tegenwoordigheid* in het Sacrament uit de H. Schriftuur zo klaar was te bewijzen, dat niemand zulks konde ontkennen, die slegts in het Nieuwe Testament geloofde; maar voor zo veel zijn eígen *Perzoon* aanging, hy geloofde niet alles dat in het Nieuwe Testament van onzen Zaligmaker gezeid wierd.

Dit slaat zo net op de vroomheid van onzen *Schryver* als iet ter Weereld kan doen: dit wierde Bucerus nooit, zo lang als hy leefde, van eenige zijner vyanden te laste geleid. Niemand heeft in die eeuw met meerder gevoelen van het Koninkrijke Christi geschreven, als hy. Wat nu de *Historie* van den Heer Paget aangaat, men leest daar niet anders van als by dezen *Schryver*, dog Poëten moëten veel toegeven om hare fabelen of verdigtzelen met een glimp van waarheid te mogen vernissen. Maar om wederte keren tot Buccrus; hy en hadde geen reden om dit te zeggen, also hy zijn *opinie* van de *Lighaamlyke tegenwoordigheid* Christi nooit en hadde geuitet, maar slegts van voornemen was om dat geschil in zekere generale expressien op te vatten. Het betaamde derhalven zijn gevoelen niet om in die zaak zo los van de Schriftuur te spreken. En men heeft ligtelijk te geloven dat zodanige *Historie* ten tijde van de Koninginne Maria in het ligt niet en zou uitgegeven geweest zijn nog gehandhaafd, daar hy voor een Ketter veroordeeld, en zijn lighaam opgegraven en verbrand is geworden. Maar ligtelijk heeft onze *Schryver* hier niet aan gedacht.

Hy verhaald pag. 191. dat Petrus Martyr een tijd lang in twijfeling zijnde dat hy 15.
van het Nagtmaal zou oordelen, gewagt heeft wat het Parlement dies aangaande zou rezolveren.

Petrus Martyr hadde geredenkaveld en lessen gedaan, over de *Lighaamlyke tegenwoordigheid*, vier jaren van te voren al-cer dat het Parlement sig daar me moeide, want de tweede Liturgie, behelzende de eerste publyke verklaringe die het Parlement in deze zaak gedaan heeft, is in het vijfde jaar van Koning Eduward uitgegaan; en Petrus Martyr heeft zig daar tegens verklaard, zo dra als hy in Engeland quam.

Pap. 193. verhaald hy dat het eerste Parlement onder Koning Eduward geordineert had een nieuw Formulier om te gebruiken als men Priesters en Bisschoppen in haren dienst bevestigt; dewelke tot die tijd toe, volgens d'oude costuimen plagten bevestigt te worden, behalven alleen dat zy den Paus geen gehoorzaamheid en zwoeren. 16.

Hier aan blijkt nog klaarder wat vlijd deze onze *Schryver* aangewend heeft in de gedrukte Plakkaten t'onderzoeken; nademaal hy het gene in het vijfde jaar dezer *Regering* is geschied, ons voor oogen steld als geschied zijnde in die eerste. Wat hy hier mede voor had; is openbaar, hy was gezind om al zijn eígen ahang in te boezemen dat de *Orders van bevestiging*e in deze Kerk ingesteld, niet om 't lijf hadden, over zulks dagt hem dat het tot verzieling van zijn Poëzy zou dienen, deze verandering voor te stellen als zo vroeg gedaan: want had hy zulks op

zijn behoorlijke plaats verhaald, dan zou hy geen raad geweten hebben om de kragt der Orders te konnen ontkenen, die in de eerste vier jaren dezer *Regeringe* gegeven waren, en, volgens de oude Formulieren, toegediend wierden.

17. Hy verhaald ook op dit zelfde blad; dat het Parlement op die zelve tijd een nieuwe Liturgie en bedieninge der Sacramenten had ingesteld.

Dit is van gelijken aard als het voorgaande; alzo de acte bevestigende de Liturgie, staande ook onder de gedrukte Plakkaten geschreven, niet in deze zeffie, maar in een tweede, een jaar daar na, is gepasseert. Dit geeft genoeg te kennen wat voor een History-Schrijver Zanders is geweest, die niet eens de publiike daden van de tijd daar hy van schreef, na gezien en gelezen heeft.

18. Hy verhaald nog wijders op dit zelfde blad, dat men ordre gaf om alle Beelden afte schaffen, en tot dien einde overal in Engeland zekere onbeschofte Luiden gebruikte; dewelke, de beelden van onzen *Zaligmaker*, van de gezegende Maget Maria en der Heiligen, of aan stukken gebroken of verbrand hebben, daar mede te kennen gevende tegen wien zy oorlog voerden; en hebben geordineerd dat des Konings wapen, drie Luipaarden en drie Lelien (met de onderschragers, een Hond en een Slang) opgeregt of gezet zouden worden op die zelve plaats, daar het Kruis Christi stond; willende daar mede uitdrukken, dat zy Jesus Christus; wiens beeld zy afbraken, nu niet langer behoorden te dienen, maar den Koning, wiens wapen zy, in de plaats van die beelden, nu hadden opgeregt.

Onder deze woorden schuilen zo wel valsheid als boosheid: want (1.) het Parlement en heeft niet geordineert dat men *Beelden* zou afschaffen; dit gescheide door des Konings onderzoekers, al-eer dat het Parlement quam te zitten. (2.) Het geheel afschaffen van *Beelden* is in het *eerste jaar* niet geschied, maar zodanige Beelden alleen, daar men superflitie me bedreef, wierden weg genomen, en een jaar daar na wierden ze geheel en al afgeschafft. (3.) Zy droegen zorge dat zulks op een ordentlijke wijze geschiede, niet door d'onderzoekers die des Konings Plakkaten slegts omdroegen, maar door de Parochianen zelfs. (4.) Zy en hebben geen ordre gegeven om des Koning Wapen te stellen daar het Kruis gestaan had. Het is wel zulks dat het eengewoonte wierd om het zelve in alle *Kerken* op te hangen, daar mede te kennen gevende dat zy erkenden des Konings macht en autoriteit te boven hare Kerken te zijn, dog daar toe wierd geen ordre gegeven. (5.) Ik laat de Herauten hem daar over bestraffen, alzo hy zegt dat des Konings wapen drie Luipaarden zijn, daar alleman weet datze zijn drie Leeuwen; en dat een Leeuw, (geen Hond) de eene onderschrager is, en d'ander een Draak, (geen Slang.) (6.) Met des Konings wapen, en dog niet zijn Beeld op te hangen, blijkt klaar dat het niet eens in hare gedagten is geweest om haren Koning t'aanbidden, maar zy hebben slegt zijn *autoriteit* daarmee willen uitdrukken. (7.) Het bleek ook niet min, dat haar voornemen niet en was om Jezus Christus te beroven van de eere die hem toekomt, of van het minder respect aan de gezegende Maget Maria en aan de Heiligen; maar hun oogmerk was alleen om het volk daar van te spenen, het welke niet alleen Heidensch is, maar veel eer, zo als het gepleegd wierd, openbare Afgodery. En aan de Muuren van de *Kerken* te schilderen de 10. Geboden, het Geloof, het Gebed des Heeren, en verscheiden andere Schriftuerplaatzen daar de meeste nuttigheid uit te halen was, dat gaf te kennen dat zy slegts voor hadden om hare *Kerken* van dat mengelmoes des Heidendoms, 't welk onder de *Christelike Religie* was ingevoerd, te zuiveren.

19. Pag. 193 verhaald hy, dat zy de *Zacrificie* van het Lighaam en Bloed Christi weg-

wegnamen, om alzo eenig schijn te geven van de H. Vaten tot des Konings gebruik te zullen aanwenden.

Zy hebben niet een zier van Christi instelling weg genomen, maar hebben het opgesteld in de acte dies aangaande gepasseerd; en alle de woorden van de eerste instelling des Sacraments aangetrokken en verhaald. Zy hebben slegts de secrete Missen, als strijdig tegen Christi instelling, tegengesproken. Zy en hebben de H. Vaten niet veranderd en tot des Konings gebruik aangeleid; zy zijn ook niet uit de Kerken genomen dan eerst vijfjaren daar na, als wanneer de behoeftigheden der *Regeringen*, die of reëel of gewand waren, wierden bygebragt om te verschonen het wegnemen van d'overtollige Vaten, daar de Kerken me waren voorzien: dog dit geschied niet door een acte van het Parlement, maar door *gecommitteerde* van den *Koning* daar toe bemaagtigt, aan wien orde gegeven wierd om in alle *Kercken* zo veel *Vaten* te laten blijven, als nodig waren tot bedieninge der Sacramenten.

Hy verhaald nog op dit blad dat het Parlement geordineerd had, dat men in een 20. algemeine of bekende *Taal* zou bidden; waar uit hy dan voortbesluit, dat die van Yerland, Wales en Cornwall nu vry slijmmer daar aan waren als te voren, dewijl zy geen Engelsch versonden; zo dat voor haar de Gods-dienst in een meer *onbekende Taal* geschiedde, dan voor dezen.

Het Parlement had op deze tijd zodanige ordre niet ingesteld. De Liturgie wierd eerst door den Koning uitgegeven, en in de daar aanvolgende zessie of zittinge van het Parlement geratificeert. Men had ook voorgenomen (hoewel het toen al voltooid was, dog het geschied evenwel daar na) om de Liturgie in deze voornoemde *Talen* over te zetten: dog de Engelsche *Taal* wierd by alle soorten van Menschen onder haar veel beter verstaan, dan de Latijnze.

De bedieninge des Nachtsmaals, schrijft hy (pag. 194) door dit Parlement in- 21. gesteld, verscheelde weinig van de Mis, dan alleen datze in het Engelsch was.

Al wat hy over deze materie schrijft slaat op het misverstand der Parlemen ten in nieuwe bedieningen te ordineren. Maar in de nieuwe bediening van het Nachtsmaal wierd d'afgodery van het Sacrament aanbidden, omme te dragen, ofte vertonen, aan een kant gesteld. De hanteringe van particuliere Missen of Biegten om zecrete oorzaken, het aanbidden der Heiligen, het volk den Kelk te weigeren, nevens veel andere gewoonten en gesten voor dezen in 't gebruik, deze alle wierden afgeschafst; invoegen datter groote veranderingen zijn voorgevallen. Alles gebeurde niet teflens en op een sprong, maar zy vingen eerst aan met de misbruiken, die boven alle andere dienden gereformeed te worden, en voeren alzo voort tot het veranderen van geringer zaken.

Hy schrijft ook alhier ter plaatze, dat Roelof Zadler den Huysvrouw van 22. Mattheus Barlouw na zig nam; en voorwendende dat haar Man gestorven was, heeft zy Zadler getrouwt; doch haar eerste Man t'huis komende, heeft hy zijn Huysvrouw willen wederom na zig nemen. Dit wierd ten tijde van Koning Henrik voor het Parlement gebracht, alwaar d'uitspraak was dat zy Sadlers Huysvrouw zou zijn; alzo hy een rijker en aanzienliker Man was. So dat tegens de wetten des Euangeliums, een Huysvrouw, daar haar Man nog in het leven was; een tweede Man toegewezen wierd.

Dit is, voor zo veel als ik gewaar kan worden, van het begin tot het einde toe, een enkele verzieling; en het schijnt dat Sadler, die, ten tijde van de Koninginne Elizabeth, een geheime Raads-heer was, iets gedaan heeft waar over Sanders

zo verstoord wierd, dat hy zig aan hem en zijn Familie wilde wreken, met hem zo te bekladden: also ik zelfs geen voetstappen van diergelijke *Historie* vinde; hier ben ik van verzekert dat de gedenk-boeken van dit Parlement daar in het alderminste niet van melden. En wat nu belangt het stuk van Echt-scheidinge om overspel, van huis te zijn, of om eenige andere oorzaak, men heeft daar zo naauw en scherp onderzoek na gedaan, zo dra als het parlement quam te scheiden, in de zaak van den Mark-graaf van Northampton, als dat het klaar blijkt zulks het eerste geweest te zijn van diergelijken aard, 't welk zy onder handen namen te examineren; en het zou misschien, (na dat het Parlement, in het vijfde jaar dezer Regeringe, was geratificeerd,) tot een voorbeeld in andere diergelijke voorvallen voorgesteld zijn geweest; maar dit van Sadler, als geschied in het eerste Parlement, heeft onze *Historie-Schryver* uit zijn eigen herzenen gezmeed. Het en is niet on-waarschijnlijk, dat, zo wanneer daar na geoordeeld wierd dat het Houwelijks-band van wegen overspel gebroken was, zy het zelve ook, op zijn vrywillig en langdurig afwezen van huis, verklaard hebben gebroken te zijn, nademaal d' Apostel Paulus zegt, dat een Broeder ofte Zuster in zodanige gevallen niet dienstbaar word gemaakt.

23. Hy verhaald pag. 190. dat Gardiner, Bonner, Tonstal, Heath, en Day zeer bedroeft waren dat men zulke veranderingen maakte: dies niet te min hebben zy vele dingen ingeschikt, tot dat haar afgevorderd wierd zekere *Gods-lasterlike Leerlingen* in hare Predikation voor te dragen, edog, haar hier in ongehoorzaam aanstellende, wierden zy afgezet; maar daar na, onder de regeringe van de Koningin Elizabet, tot een eeuwige gevangenis verwezen; als zijnde de vruchten van Gods toorn en ongenade over haar, om dat zy Koning Hendriks scheuringe toevielen.

Ik zou mijn *Lezer* al te lastig vallen, indien ik op alle particuliere valsheden in dit zijn verhaal aangetrokken, zou blijven staan. Voor eerst wierden de Bisschoppen Gardiner en Bonner na gedane examinatie, afgezet, om dat zy niet en wilden Prediken 't gene haar belast wierd. Heath en Day, wierden door Regts-geleerden veroordeeld, invoegen het waarschijnlijk is dat zy ook tegens de Politie misdään hadden. (2.) Men heeft Bonner en Gardiner niet bevolen icts te Prediken, waarover zy gecenzureerd mogten worden, maar des Konings magt en autoriteit is, zelfs zijne minderjarigheid, al zo groot geweest, als daar na was; 't welk een zaak is die alleen tot de wetten en Politike reggringe behoort: en by gevolg was het bilijk en regt gedaan, dat men haar stilzwijgen in dat stuk voor verdagt hield, als daarme ict quaads voor hebbende tegen den Staat van 't Land, dewijl haar belast wierd om in hare Predikation daar van gewag te maken. (3.) Drie van deze Bisschoppen hebben haar gevoegd na alle de veranderingen die in de eerste vier jaren van deze Konings regering gemaakt wierden, en ook daar voor gepredikt en geschreven; ja, zelfs Bonner en Gardiner hebben niet alleen alle uitgegevene *Wetten* en *Plakaten* nagekomen, maar ook dezelve in hare Predikation andere aangeprezen. (4.) Deze hebben onder de Koningin Elizabet geen eeuwige gevangenis geleden; nadien Gardiner en Day quamen te sterven al eer zy regeerde, derhalven heeft zy haar niet gevangen gezet. Zy heeft ook den Bisschop Heath niet doen vast zetten, also hy op zijn Hofste leerde; en Tonstal heeft tot Lambeth zo gemakkelijk geleefd, en wierd ook met zo groot respect onthaald, als of hy in zijn eigen huis hadde geweest: so dat Bisschop Bonner de perzoon alleen was die gevangen gehouden wierd; maar men geloofde dat zulks uit enkele vriendschap geschiede, om geen affront te mogen lijden, 't welk hem anderzins de vrienden

der gener daar hy over getyrannizeert had, lichtlik zouden hebben aangedaan.

Hy verhaald pag. 197 dat de Princes Maria van haar Moeders geloof en stantvastigheid nooit is afgevalen.

Het blijkt uit verscheiden van hare Brieven, dat zy haar voegde na alles dat haar *Vader* hadde gedaan; invoegen het schijnt dat zy dispensatie van Romen bekomen had, om in zijn tijd te mogen veinzen; of anders zou hare stantvastigheid in alle waarschijnlijkheid haar tot een val gebracht hebben, maar zy verliet haar op de goedertierenheid van hare *Broeders* regering, om haar zelven daar na dies te wederspanniger te tonen.

Hy schrijft pag. 198. dat de Koning, verstaan hebbende hoe hard de *Raad* zijn *Suster* handelde, daar over zeer bedroeft was.

Dit was daar zo verre van daan, dat doe de Raad, op het stijfaanhouden van den Keizer dat men haar houden van de Mis door de vingeren zou zien, gezolveert was zulks toe te laten; de Koning zelfs daar zo afkerig van was, (agende dat het een zonde in hem was het plegen van Afgodery toe te staan,) dat de Raad der Bisschoppen gebruikten om hem daar toe te bewegen, die hem ter naauwer nood daar toe konden krijgen.

Wijders verhaald hy pag. 200. dat de Visitateurs over-al in Engeland *Bybels* omme droegen, zijnde gantsch verkeert overgezet, en ordineerden dat mense in alle Kerken van Engeland zo gebruiken.

Doe Koning Henrik regeerde, gaf men ordre datter in ieder Kerk een *Bybel* zou zijn; doch dit en geschiede niet in deze regering door de Visitateurs of de genedie omme gingen, als blijkt uit de last die zy hadden, en die dikmaals is gedrukt geweest.

Wijders schrijft hy op dit zelfde blad dat de Visitateurs over-al vroegen of alle de *Beelden* af gebroken, d'*Altaren* weg genomen, de *Communie-Tafelen* in de plaats daar van gestelt, en alle oude bedieningen afgeschafft waren?

Alhier vervat hy onder een Hooft-stuk, 't welk op verscheiden Jaaren eerst geschiede. In het eerste jaar wierd geordineert dat de Beelden, die met bevaarden daar voor te doen misbruikt wierden, afgeschafft zouden worden. In het tweede jaar, wierden alle Beelden, geen uitgezondert, afgenomen. In het derde jaar, wierd geordineert dat d'oude Boeken van vorige bedieningen vernitigt zouden werden. En in het vierde jaar, heeft men d'*Altaren* in *Communie-Tafelen* verandert.

Op pag. 201 schrijft hy dat de Visitateurs over al de Priefters aanmoedigden om te trouwen, en acht namen op zodanige die niet en tronwden, als genegen zijnt tot het Pausdom.

De Geestelikeid mogt niet eens trouwen tot dat het tweede jaar van deze *Regering* by naten einde was gelopen; en doemaals gaf men te kennen dat d'*ongehuwde* staat meer eerlik en betaamlik was; zo dat deze geprezen en d'ander slechts met oogluikinge toegelaten wierd; en zo verre was het daar van daan om te denken dat getrouwde Perzonen aan de Reformatie vast waren, dat in het tegendeel de Bisschoppen Ridley en Latimer, d'aanzienlikste Mannen naast aan Cranmer, nooit getrouwt zijn geweest: Niemand wierd ook, om dat hy ongetrouwt bleef, enige moeite aangedaan, gelijk als hy valschelek te kennen geeft.

Pag. 202 verhaald hy dat de Protector tegen Gardiner en Tonstal met een groten haat ingenomen was, niet alleen om dat zy de Ketters te keer gingen, maar ook in een graad nevens hem, zo niet boven hem, by Testamenten van Koning

Henrik, in de regeringe gestelt wierden, gedurende des Konings minder-jaargheid.

Hieraan laat zig wederom onze *Schrijver* kennen wat voor een gezet dat hy is in Konings Henriks Testament word van Gardiner niet eens gerept, dat hy een Raads-Heer was, veel min een *Executeur* daar van; en volgens dit Testament, wierd d'eene niet meer geprefereert als d'ander, maar zy wierden alle in eenen graad gesteld. En wat nu Tonstal aangaat, hy bleef gedurig een vaste Vriend des Protector's; en de eerste veranderingen die men maakte, stonden hem zo wel aan, dat Gardiner in den Brief die hy aan den Protector schreef, zo wel over hem als over Craumer klaagde.

30. Op dit zelfde blad schrijft hy dat de Protector over het stuk van de Religie voor den Koning redeneerde; waar op hy eerst Gardiner, daar na Tonstal, en op een ander-tijd de Bisschoppen van Lonnen Chichester en Worcester gevangen nam.

Het is wel zulks dat Gardiner en Bonner voor een zeker tijd vast gezet wierden, zo lang als de Protector regeerde; de laatste wierd ook afgezet terwijl hy nog Protector was; maar Tonstal raakte eerst twee jaeren daar na in hechtenis, en dat was op die tijd doe de Protector, de Hertog van Somersset, geheel en al geruineert wierd, endat door den zelfden Perzoon die Tonstals ondergang te wege bragt; waar uit dan blijkt dat hy den Hertog van Somersset altijd een getrouw Vriend is geweest. De Bisschoppen van Worcester en Chichester raakten in moete en ongemak: Maar het geschiede lang daar na dat de Regeringe den Protector af-handig gemaakt was.

31. Hy schrijft ook wijders dat zy alle van hare bedieningen wierden afgezet.

Zy wierden van hare bedieningen niet afgezet, maar hare Bisdommen wierden haar ontnomen; want de Commissien, (uit kracht waar van zy hun stoel of Bisdom behielden, zo lang slechts als het den Koning beliefd,) aangenomen hebbende, zo mocht dan het zelve haar wel afgenomen worden, door een Vonnis der gener nie daar toe bevel hadden. Dog had men haar moeten afzetten en uit haar *Order* stoten, zulks had dan moeten door een Synode van Bisschoppen geschieden. Zy wierden daar van berooft, gelijk als vele Bisschoppen onder Christen-Keizers, door verkorene Synode die ten Hove zaten, en over alle klagten, die de Keizers aangebragt wierden, het Vonnis wezen.

32. Pag. 204. doet hy een een verhaal van Gods oordelen over de Kettters; en segt dat Dudley den Protector en zijn Broeder aan kant hielp.

Dit is een manier van schrijven by onzen Auteur gewoon, om de zaken op zulken wijze voort te dragen, datter de *Lezer* van schrikken zou; als of deze Perzonen heimlijk vermoord waren geweest, daar de eene door het *Laager-huys* van het Parlement en d'ander door het *Hooger-huys* veroordeelt wierd.

33. Op dit zelfde blad schrijft hy dat Koning Eduard gestorven is, niet zonder vermoeden van vergeven te zijn door Dudley en den Hertog van Suffolck, die na de Kroon stonden.

Men heeft nooit het vermoeden gehad op den Hertog van Suffolck dat hy aan het vergeven van den Koning eenigzins handadig is geweest; ik en heb ook geen reden kunnen bedenken waar uit ik zou moeten besluiten dat de Koning door Vergif is omgebragt geweest: alzo niet een van deze beide Hertogen na de Kroon getaan heeft; want de eene gaf alle pretentie van zijn recht over aan zijn Dochter, en d'ander had slechts voor, dat zijn *Vierde Zoon* mogt regeren.

34. Pag. 205 verhaald hy dat de Protector's Gemalin pretendeerde dat haar de voortogt

togt van de Koninginne Dowagire toe quam; en dat zulks haar afgeslagen zijnde, zy na des Admiraals ondergang heeft gestaan.

Dit hebben de Vyanden van die Familie uit haar eigen gestolen; want gelijk als het de Hertoginne van Somerfet niet gepast zou hebben om met de Koninginne Dowagire te twiften over de voor-togt: zo blijkt het ook aan die geheele zaak dat het d'Admiraal op zijnen Broeder hadde gemunt, en na zijn ondergang stond: de Protector heeft zig ook dikmaals met hem laten verzoenen, en hem vele fouten vergeven, tot dat het bleek dat zijn eerzucht on-geneeslijk was,

Hy verhaald nog wijders op dit zelfde blad dat de Hertoginne van Somerfet den 35. Bisschop Latimer daar toe kreeg, om hem in een zekere Predikatie met verraad te betichtigen, daar men geen reden altoos en hadde om hem daar van te beschuldigen.

De *Artikelen* waar over hy gecondemneert wierd, tonen genoeg wat men op hem te zeggen had. Latimer heeft hem nooit van verraad beschuldigt, maar zijnde een eenvoudig Man en oprecht in al zijn doen, zag hy hem aan voor een *Perzoon* wien de Weereldsche eere vry aanhing, en in de *professie* van *Religie* niet ter goeder trouw ging. Wanneer men het nu daar voor hield dat de Hertogin van Somerfet met diergelijke gedagten hem de ooren vol geblazen had, heeft hy haar op een solemnele wijze daar van vry gesproken. Men heeft ook geen reden om te denken, dat, hoe onvoorzichtig hy ook mogt zijn om op zodanige wijze te prediken, hy daar mede eenige vlyery voor had, of om door zulke middelen daar na te staan, alzo hy d'aanbiedinge van alle hooge bediening af-sloeg, schon genomen het Laager-huis vóór hem sprak dat hy wederom in het Bisdom van Worcester gesteld mogt werden.

Aldus voort varende verhaald hy met eenen, dat de Koningin Dcuagiere, op 36. die zelfde tijd als hy Onthoof was, is gestorven.

Zy stierf in September, in het jaar 1548, en hy wierd eerst daar na in de Maand Maart Onthoof: en een van de *Artikelen* tegen hem ingebragt, was, dat hy, na haar dood, voorgenomen had met des Konings Susfer Elizabet te trouwen; in het vermoeden was dat hy, om den weg daar toe te banen, haar met Vergif had omgebragt.

Pag. 206 verhaald hy dat die van Devonshire en Comwall om het geloof een-37. drachtelijk de Wapenen hebben aangegrepen.

In deze eene zaak spreekt hy de waarheid, naamlik dat de Priesters de eerste aanstouwers of stokebranders van deze Rebellie zijn geweest, en geen werk van de Religie hebben gemaakt; doe de *brutale* wreedheid van die Rebellen gaf genoeg te kennen dat het haar om de *Religie* niet te doen was, maar dat zy 't slechts dede om hare Priesters en *Leyds-luiden* daar in te gelieven.

Pag. 209 schrijft hy dat de Geestelikeit, merkende dat zy met haar zelven in 38. den Houweliken staat te begeven, doorgaans geen dank behaalden, hebben zy een acte van het Parlement zien te bekomen, verklarende dat geen *Menschlike wetten* haar het tronwen verboden; en zy lieten haar hier aan meest gelegen zijn, alzo zy weinig na Gods wet vroegen

Dit is een aardige streek van onze *Schrijvers* schrandereit. Bemoeid zig het Parlement met te verklaren wat Gods wet is, dan beschuldigt hy haar ook dat zy haar bemoeien met zaken, die haar Beroep niet aangaan: en verklaren zy slechts wat de *Wet* van het *Land* is, dan zegt hy dat zy na Gods Wet niet en vragen: zo dat hy by zig zelven een besluit maakt, zy stellen haar dan zo aan als zy

willen, zyzullen zijn oordeel niet ontgaan. Maar hier mede toont hy dat hy zo wel onkundig is, als boofaardig. Of het de Geestliikheid vry stond te trouwen, wierd zo naauw onderfogt dat men zedert naauwliks iets heeft konnen voegen by het gene doe-maals over de materie geschreven wierd. Men stelde voor, datter geen wet Gods was die zulks verbood: het wierd ook bevezzen dat by de *eerste Kerk* geen algemeine *wet* daar over is gemaakt; maar dat het een gedeelte van de dienstbaarheid is geweest die de Pauzen de Geestliikheid hebben opgelegd, om haar dies te meer te verbinden tot een yverige betragtinge van het gene haar eigen intereff was. Het wierd eerst in de *Kerken-raad* voorgedragen dat het haar vry stond om te trouwen; daar op passeerde daar een acte van het Parlement, die zulks toeliet; van dit alles neemt onze *Auteur* geen notitie. Hier op is het gebeurd, dat, drie jaren daar na, (zommige die haar niet toegengen waren, de woorden van het Plakkaat tot haar voordeel nemende, als of de toelatinge een zodanige oogluykinge slegts ware geweest, als voor dezen van *Hoerhuizen*) het Parlement een tweede acte heeft laten uitgaan, en zodanige houwelijken geconfirmceert, en ook de *Kinderen* daar uit geteeld, voor *Wettelyk* verklaard.

39. Pag. 210. verhaald hy dat de Roomse Leraren in de Academien vrymoediger wierden in het verdedigen van het geloof; en daar op begeerden dat men over de *Lighamelijken tegenwoordigheid* Christi in het Sacrament des Avondmaals een publyke disputatie zou aanleggen.

Hare vrymoedigheid was zo groot, dat, zo dra als 'er enige veranderinge gemaakt was, zy haar zelve zeer gehoorzaamlyk daar na hebben geschiikt; van welke onderwerpinge Oglethorp en Smit klaarlijklyke ken-tekenen hebben gegeven. Maar terwijlze dat men zig over de veranderingen bereid, stelden zy haar zelve zeer vrymoedig aan, ziende dat zy daar over in geen zwaarigheid altoos konden raken; edoh zo dra als zy iets, om hare consciencie, te verliezen of te lijden hadden, waren zy zo gedweeg en mak als Lammeren. Hy roeme vry zo veel als hy wil over zulken yver.

Hy verhaald wijders op dit zelfde blad, hoe dat Smit dikmaal Petrus Martyr had uitgedaagt, om tegens hem in d'Academie tot Oxford in het openbaar te disputeren, maar hy heeft daar niet aangewild, tot dat Dr. Cox, een man van een los en ongebonden leven, gezonden wierd om het dispuut te bemiddelen, en Dr. Smit uit de Academie gebannen wierd.

Smit heeft Petrus Martyr eens uitgedaagt om met hem te disputeren, 't welk hy van stonden aan toestond, met deze twee by-gaande condition: de eene hier van was, dat men eerst van den Koning en zijn Raad daar toe verlof zou zoeken te bekomen, en dat door haar *gecommitteerde* gesteld mogte werden, om te verhalen hoe zig het dispuut eigentlyk had toegedragen: d'andere conditie was, dat men ze zou hand-haven in zulke termen als de H. Schrift is gewoon te spreken, en niet na de maniere der *School-geleerden*: alzo ze tot de Goddelijke zaken meer eigen waren, en voor alle man ligter te verstaan. Hier op heeft de Raad-gecommitteerde daar na toegezonden: Maar Smit pakte zijne biezen en vlugten over zee, die slegts gezind was twiif en tweedragt tusschen de Academien te zayen, dog hy en wierd nooit uit het *Koninkryk* gebannen. Dat hy nu Dr. Cox voor een man van een los en ongebonden leven afmaald en brandmerkt; is een van de bloemen zijner waanwetenheid en leugentaal, waar mede hy de andere gezogt heeft te verziere. Alle *Schryvers* van die eeuw schryven zeer lofslyk van hem. Den Vader van deze
Ko-

Koning heeft hem aan zijn Zoon gerecommandeerd, en hy is hem ook in alle veranderingen van affairen gedurig by gebleven, en heeft sig in deze hem toevertroude hoge bediening zo vroom gequeten, dat het blijkt dat hy een man moet geweest zijn van uitstekende gaven. Dit was alle man in het Ryk zo kennelyk, dat hem in het begin van Koningin Mariaas regering ongemeene vriendschap en gonst bewezen wierd. Dit, aangemerkt de Papiſten op hem zo gebeten waren, is een klaar bewijs dat hy zodanige bediening ten hoogſten waardig was, en dat zy ſchroomden een man, van ieder een zo gezien en geagt, hard te bejegenen.

Hy vaert met zijn reden nog al voort, zeggende: Cox, ziende dat de Theologanten die tegen hem diſputerden, hem aan alle kanten zo naauw hadden bezet; ſcheide uit het diſputeren, en verhefte Petrus Martyr van wegen zijn hooge geleerdheid tot den hemel toe, vermanende de andere dat zy met hem in vrede en vriendschap wilden leven. Petrus Martyr heeft naderhand de diſputatie valſchlyk laten drukken; dog die Profeſſoren van de Academie van Oxford hebben hem dapper beſchrobt, niet alleen om dat hy met Smit niet en wilde diſputeren maar ook zijn zaak tegens die Theologanten zo weinig wift te defenderen.

Het kan ligtlyk zijn dat de *Toehoorders* opgehitst zijn geweest om hem uit te laggen, dog de *gedrukte diſputatie* zal deze twiſt liſſen, en tonen wie van hun beide kragtiger en verſtandiger heeft gearchumenteer. Wy en hebben geen reden altoos om te geloven datze valſch gedrukt is, of men moet het op het bloot zegen van dezen *Auteur* aan nemen: alzo ik nergens leze dat deze Roomſe Leera- ren (of op deze tijd, of daar na onder Koninginne Mariaas regering, daar zy alle drukkerijen in haar eigen magt hadden,) geheel wat anders zouden drukken als Petrus Martyr te voren hadde gedaan, zo dat hy niet eens geweigerd heeft tegen Smit te diſputeren, veel min is hy beſchrobt geworden van de gene die voor hem het diſput op namen. Smit nam de vlugt; en dat het de andere ſlegt genoeg hadden, is klaar gebleken. Wat nu de Profeſſoren van de Academie van Oxford aangaat, zy en hebben daar geen vonnis over geſtreken, of hy moet het menen om dat zommige, daar toe opgemaakt, een groot getier en geraas maakten.

Pag. 211. verhaald hy, dat het even al-eens met het diſput tegen Bucerus tot Cambridg is afgelopen.

Zo is het ook in der daad; want de *Historie* daar van in druk uitgegeven, geeft ons te kennen het onvermogen en de trouloosheid der Roomſe Diſputanten; en nooit is hier tegen iets geſchreven.

Op dit zelfde blad ſteld hy veel andere *Diſputen*, en dat van Gardiners Boek; 43. onder de naam van Marcus Conſtantius, behelzende een volkomen wederlegginge, zo hy ſchryft, van alle boeken doemaals beſchreven tot verantwoordinge van het contrarie gevoelen. Hy verhaald ook van de Predikationen en het gevangen nemen van Criſpijn, Moreman, Cole, Scaton en Watſon.

Deze andere *Diſputen* hebben niet meer konnen zijn dan particuliere diſcourſen; dog hier kan ik niet veel van zeggen, alzoze my in geen *Schryvers* van die eeuwte zijn voorgekomen. Wat nu Gardiners Boek aangaat, die de moeite geliefd te doen om het zelve met Crammers Boek te vergelijken, daar het ſchijnt op te antwoorden, zal daar in haalt konnen zien het onderscheid tuſſchen opregt eenvoudig argumenteren aan d'ene kant, en aan d'ander het muggeziften en haarkloven. Nopende het lijdjen van gemelde Perzonen, men heeit geen reden om haar te roemen; alzo zy alle haar in alles voegden na 't gene hun bevolen wierd: zelfs hebben het de Prinçes Mariaas Capellanen gedaan ter plaatze daar

zy dienft hadden. Ik en vinde ook nergens, dat iemand van zijn dienft is afgezet, die niet en wilde fig daar na fchikken; maar men wierd gewaar dat deze Perzonen te biegt gingen, of in het Capel van de Princes Maria, of in particuliere Huizen; en dat zy in het verborgen haar hebben gekant tegen het gene, daar zy openbare belijdenis van deden; het was dan geen wonder dat zulke Hypocriten wat harder aangetaft wierden. Maar daar wierd over deze twift-zaak geen bloed vergoten; zo dat, indien de Roomfe party zulken weerftand, als onzen *Auteur* voorgeeft dat zy deden, al hadden geboden, dan moet men de zagtmocdigheid der *Regenten* in die tijd zeer prijzen, nadien dat men met haar zo genadig omging. In de Koninginne Mariaas tijd ging het heel anders in zijn werk.

44. Op pag. 212. verhaald hy in het brede het lijdē der gener die hem aanhangen, roemende hun groten yver en standvastigheid; en in het byzonder vermeld hy Story dewelke, zo hy fchrijft, onder de regeringe van de Koningin Elizabet gemartelizeerd is geweest. Hy had in het Parlement uitgeroepen wec dit Land, wiens Koning een Kind is; en hier door heeft hy zo groten haat op zijn hals gehaald, dat hy genoodzaakt wierd te vlugten, en Engeland te verlaten.

Wat voor een yver en standvastigheid deze Story getoond heeft, kan men uit het gene alrede verhaald is, ligtlijk afmeten. Hy fprak de boven-verhaalde woorden in het Lager-huis van het Parlement, en wierd, door ordre van het zelve, na den Tour gezonden: want, al was het een Schrifuur-plaats die hy by bragt, egter zag de toepaffinge zo zeer op de tegenwoordige regering, dat hy een zodanige cenzure of straf wel te regt verdiende: op zijne fchuld bekentenis heeft het Parlement zommige Perzonen aan den Protector gezonden, verzockende, uit haar naam, dat hy en zijn Raad hem deze zijn grove Mißlag wilden ten goede houden? 't welk ook gefchiede; waar op hy in het huis van het Parlement wederom geadmittteert wierd: in-voegen dat hy hierom niet genoodzaakt wierd te vlugten uit Engeland. Wat nu zijn Martelizatie belangt onder de Koningin Elizabet, het gedenk-fchrift zijner examinatie geeft de grond-oorzaak van dat Vonnis te kennen. Alle zijne kragten had hy ingefpannen, om in de Koningin Mariaas tijd etlijke Perzonen aan zijn znoer te krijgen, die met hem zouden toeftemmen en raden, om de Koningin Elizabet aan een kant te helpen; zijn gewoonlijk segs-woord was, het is een *loutere dwaasheid* de takken van Kettery te znoeien, en de wortel daar van niet uit te rukken. Hem genoeg bewuft zijnde wat al quaad hy bedreven had, nam hy de vlugt naar Vlaanderen, in den aanvang van hare regering: en den *Hertog van Alva* het opperfte bewind aldaar voerende, was hem dapper aan boort om een in-val in Engeland te willen doen; hem behandigende een kaart van zekere in-hammen en Havens op de kuft van Engeland, nevens een vertoog op wat wijze hy dat Volk best vermeersteren mogt. Hy had ook over de Koningin haar leven met waarzeggers te rade gegaan, en plag haar altijd te vervloeken, als zy God, na de maaltijd dankte. Deze dingen nu in Engeland rugtbaar wordende, rieden hem zommige alhier dat hy, onder fchijn van iet anders, uit Vlaanderen sou trekken, en voort wederom in Engeland over komen; alwaar gearriveert zijnde, waren egter die van de regering hem zo genadig, datter twee jaren verliepen al-eer hy ter examen gebragt wierd; het gene hy doemaals tot zijner verfhoning inbragt, was, dat hy haar van zijn doen in Vlaanderen geen rekenfchap had te geven, alzo het onder haar rechtsgebod niet en lag; en dat hy haar Onderdaan niet langer en was, dewijl hy zig door een Eed aan den Koning van Spangien verbonden had. maar dit ftrijdig zijn-

de tegen zijn Natuurlijke verbintenis van het Rijk van Engeland getrouw te zijn, daar hy zig zelven nooit van konde ontslaan, wierd hy, voor schuldig aan verraad verklaard zijnde, Onthalt. Dit zijn nu onze *Auteurs* Martelaren, die met zijn geloof ten dele over-een komen.

Op pag. 216 verhaald hy, datter in de plaats van de afgezette Bisschoppen gestelt wierden zekere *afvallige* en *geyle* (dat is, na zijne verklaringe, getrouwde) *Monniken*, naamlijk Swry, Bird, Holgaat, Barlow, Harley, Coverdaal, en Ridley; welke hy met vele zodanige benamingen ver-eert, als men van hem te verwagen heeft.

Diergelijke *Historie*, als deze is, zal men niet veel lezen. 1. Bird heeft Koning Henrik tot Bisschop van Chester verkoren, en hy was de aller-eerste die dat Bisdome bekleede, also deze Koning het zelve gestigt had. 2. Holgaat heeft Koning Henrik in het Bisdome van Jork gestelt, doe het, door Bisschop Lee zijn dood, ledig stond. 3. Deze Koning heeft ook Barlow in het Bisdome van Bath en Wells bevestigd, vacant geworden door het af-sterven van Bisschop Knight. 4. Coverdaal wierd het Bisdome van Exeter opgedragen, op Veyseys vrywillige overlatinge, van wegen zijn hooge jaaren. 5. Harley wierd ook tot Bisschop van Hereford verkoren, op de voorgaande Bisschops afslijvigheid. 6. Ridley, Harley, nog Coverdaal zijn nooit getrouwt geweest, voor zo veel als ik ergens heb kunnen lezen; zo net beschrijft onze *Auteur* de *Historie* van die tijd.

Hy verhaald wijders op dit blad, dat Poinet, Bisschop van Winchester, in Gardiners plaats, is geworden; die, behalven nog een ander Wijf daar hy aan getrouwt was, den Huysvrouw van een zeker *Slager* na sig nam, maar de *Slager* kreeg met regten en pleyten zijn Huysvrouw wederom uit zijn handen: en op dat dit te beter mogt door-gaan, voegt hy daar by hoe dat Gardiner daar over boertender wijze zeide, waarom hy zo wel niet en mogt hopen om in zijn Bisdome herstelt te worden, als de *Slager* zijn Huysvrouw wederom kreeg?

De valsheid van deze *Historie* blijkt klaar uit d'antwoord die Dr. Martin in druk liet uit gaan, in den aanvang van Koningin Mariaas regering, op een zeker Boek, het welke Poinet tot defensie van de *getrouwde* Geestlietheit geschreven had. Dr. Martins antwoord behelst in zig zo spijtige en onbetaamlike verdraingen, dat, hoewel het in geen reden bestaat om alles dat hy schrijft, te geloven, egter is het by na een zeker bewijs, dat deze *Historie* nopende Poinet een enkel verdigzel is. Nademaal de zaak zo rugtbaar was, na het verhaal van onzen *Auteur*, zo zou Martin buiten alle twijffel, daar van gehoord hebben, en dat dies te meer daar hy by Gardiner in huis woonde: Men heeft zig ook niet in te beelden dat, zo hy daar van wiste, hy zulks zou verzwegen hebben. Zo dat dit en de boertery daar aan geknoopt, voor een van de logens, waar me onze *Auteur* zijn schrijven opronkt, passeren moet.

Op pag. 217. schrijft hy, dat Bisschop Hoeper, die voor dezen tegens de overdaad van de Roomse Bisschoppen heftig plag uit te varen, zelfs nu een Superintendent (want zo noemen de Zuinglianen hare Bisschoppen) geworden zijnde, twee Bisdommen van Worchester en Glocester te gelijk bezat.

Ik heb nergens kunnen lezen dat de Zuinglianen Superintendenten hadden; Bisschop Hoeper is ook nooit een Superintendent, maar een Bisschop, genoemd geweest. Hy wierd tot het Bisdome van Glocester verkoren, het welke, voor Koning Henrik de VIII^{de} zijn tijd, een gedeelte van het Bisdome van Worchester had geweest: en nu waren deze Bisdommen in een gesmolten; zo dat Hoeper geen

geen twee byzondere Bifdommen te gelijk bezat, maar flegts een, het welke voor zekere jaren in twee Bifdommen verdeeld hadde geweest. Hy genoot flegts d'inkomfte van Glocefter, alzo Worcefter geheel onder de voet was geraakt.

48. Op pag. 219. verhaalt hy, dat het geld op den 9den July 4 deel wierd afgezet; en veertig dagen daar aan nog 4 deel: zo dat de gantsche Natie in Engeland de helft van haar *Capitaal* quamen te verliezen.

De Raads-Heeren van dezen Koning gewaar wordende dat het geld vervalscht of flegter geflagen wierd, fo moesten zy 't of zo laten blijven tot groote fchade voor de ftaat der Natie, of wederom brengen tot een behoorlijk alloy: invoegen onze *Auteur* haar, over het verbeteren der misflagen tegen-fpreekte; maar men heeft zig hier over niet te verwonderen, dat hy, die met haar over het reformeren van de Religie fo dapper krakkeelt, op haar ook over het reformeren van de munt-ftof verfloort zou zijn.

49. Op pag. 222. verhaalt hy, dat den Hertog van Somersfet ter dood is verwezen, om dat hy binnen de kamer van den Hertog van Northumberland was gekomen, met opzet om hem te vermoorden; en dat hy daar over onthooft wierd.

Dit heeft men wel voor een oorzaak van zijn dood onder de gemene Man uitgefproeit, doch de *Gedenk-fchriften* melden daar niet van, maar verhalen flegts dat zijn voornemen was om zijn handen te ftaan aan den Hertog van Northumberland, zonder daar by te voegen dat zijn intentie was om hem te vermoorden.

50. Op pag. 223. fchrijft hy dat de twee jongfte Susters van de Koningin Johanna Gray trouwden met de oudfte Zoons van de Graven van Pembroek en Huntingdon.

Dit is geen grove misflag, egter geeftze te kennen hoe gantsch onbedreven onze *Auteur* is in de *Hiftorien*, zelfs van *publyke* actien: want, haar jongfte Sufter trouwde met een zeker Perzoon Keys genoemt, die een kamerling was: en de Zoon van de Graaf van Huntingdon trouwde met de Dogter van den Hertog van Northumberland.

51. Op dit zelfde blad verhaald hy dat de Koning, kort daar aan na dat dit trouwen gefchied was, begoft ziek te worden, en vry te verzwakken.

De Koning had onpaffelijk geweest ruim vier maanden te voren, al-eer dit trouwen aanging: en het is waarfchijnlijk dat hy haar, om zijn ziekte, te eerder heeft doen trouwen.

52. Wijders fchrijft hy dat Dudley zeer begerig was om in de Koningin Mariaas gonft te raken, niet veel werk makende van de Koningin Elizabet, als af koinftig zijnde van Anna Boleijn.

Het was niet zonder reden dat Dudley veel eer d'ouste Sufter aan zijn zijde begeerde te hebben dan de jongfte; die haar zelven de *Kroon* niet en konde toe-eigenen, dan na de andere haar dood: dog het bleek aan de gantsche Natie, fchoon datze nog professie dede van de Roomfe Religie, hare onderdanigheid aan de Koningin Elizabet, dat zy al immers zo zeer ge-eert en gerespeeteert wierd, als te voren haar *Sufter*.

53. Op pag. 224. verhaald hy dat de Princes Maria, (door ordre van Dudley ontboden zijnde) vernam, doe zy niet verre van Lonnen was, dat de Koning nu liggende te zieltogen, zy in groot gevaar zou zijn, zo zy ten hove quam; waar op zy te rugte trok. 191 192

Maria is niet door ordre van Dudley ontboden geweest, maar de Raad had aan haar gefchreven dat de Koning, onpaffelijk zijnde haar gefelfchap begeerde. De tijdin-

tijdinge die het *Hof* aan haar zond, was, dat de Koning was overleden, waar op verzogt wierd dat zy niet nader wilde komen; zo is zy dan na haar *Hof-ſte* op het land-geretireert.

Hy ſchrijft, twintig dagen daar na des Konings dood vernomen hebbende, 54. liet zy haar zelve voor Koningin uitroepen.

d'Ontdekkinge van de voorgaande dwalinge geeft deze te kennen; alzo zy op ſtaande voet het Volk van Suffolk rond om haar dede vergaderen, en hun op haar Koninklijk woord bloofde dat zy hare Religie vry zoude mogen oefnen, zo als te ten tijde van Koning Eduard vaſt geſield was: edog, hoewel zy de alle-eerſte waren die haar voor Koningin uitriepen, en haar zelve in poſtuur ſtelde om haar regt voor te ſtaan, zo waren zy egter de aller-eerſte die de geſtrengheid van haar regering gewaar wierden.

Op pag. 225 verhaald hy dat Maria, de Koningin der Schotten trouwde met 55. den Dolphin van Vrankryk.

Zy was doemaals niet veel meer als tien jaaren oud, en trouwde eerſt vijf jaaren daar na met den Dolphin.

Op pag. 229. gedenkt hy, dat de Koningin Maria zo dra als zy aan de Kroon 56. quam, zonder daar over een acte van het Parlement af te wagten, de Weereldſe eer-naam van Opper-hoofd der Kerke te zijn, aan een kant ſtelde.

Men heeft al zo *Waarachtige Hiſtorie* aangaande deze regeringe van hem te verwagten, als van de voorgaande; daar in het eerſte lid hier van zo een merklijke valsheid ſteekt. Zy hield wel twee Parlementen al-er zy die eer-naam liet varen; want, in het uitschrijven of beroepen van deze Parlementen wierd haar de benaminge van Opper-hoofd der Kerke gegeven. Men dede ook uit haar naam en autoriteit omzoek over-al in Engeland, en niemand wierd toegelaten te prediken, dan wien zy, onder haar groote zegel, daar toe verlof gaf; zo dat zy, een jaar Koninginne nugekroond zijnde, de benaminge niet alleen, maar ook de magt van Opper-hoofd behield.

Hy vermeld ook oo dit zelfde blad, dat zy de gevangene in den *Tour* 57. op haar vrye voeten ſtelde, het Vonnis over Cardinaal Poel uitgeſproken, herriep, en een Schattinge die haar d'Onderdanen ſchuldig waren, quyt-ſchelde.

De Koningin heeft wel de gevangene in den *Tour*, doe zy gekroont wierd, op haar vrye voeten geſield, en hare Onderdanen van de Schatting ontslagen, dog wat aangaat het Vonnis over Cardinaal Poel gewezen, was in haar magt niet om te herroepen, alzo het een acte was van het Parlement. Het wierd ook niet herroepen, dan ontrent anderhalf jaar na hare Kroninge.

Hy verhaald ook hier ter plaatze dat zy zorge droeg voor het ſlaan van geld, op 58. dat hare Onderdanen geen meer ſchade mogten leiden by het ſlegt alloy; zo dat alle man genoeg konde merken het onderſcheid tuffchen een Catholijke of Ketterſche Koning.

Ik en vinde nergens geſchreven dat zy zulk een zorge droeg voor het ſlaan van het geld, zo lang als zy regeerde; het zelve tot zijn regt alloy te brengen, word de Koningin Elizabeth toegeſchreven. Is'er een algemeine Vreugde geweest doe zy gekroont wierd, het heeft niet lang ſtand gehouden; maar de blijdschap was vry grooter doe zy ſierf. Deze aanmerkinge paſt veel beter op den aanvang van Koningin Elizabeths regering, dewelke met zo een groot gejuig en on-ophoudelijk geluk begoft en voortging te regeren, dat niemand anders, dan een *Schryver*

als onze *Auteur* is, zulk een notitie genomen zou hebben van het begin dezer regering van Koningin Maria.

59. Op pag. 230. schrijft hy dat de Koningin Maria, Wyats muitery veel eer door haar eigen geloof, als door enig geweld van Wapenen die zy by haar had gedompten overwonnen heeft.

Dit dient slegts om den *Lezer* wijs te maken dat zy Wyat geslagen heeft, gelijk als Gideon de Amalekiten; maar Wyat had niet meer als drie duizent Man by zig, daar zy wel driemaal zo veel had. Het was een desperaat bestaan, en het effect wel eer van een on-bedagzaam voornemen, dan van een voorfichtig overleg en beleid.

60. Hy verhaald wijders hier ter plaatze dat zy haar *Suster* liet vast zetten, doe het voor den Raad (zijnde, na zijn slijl van schrijven, het Parlement) bleek, dat zy met Wyat aangespannen, en in zijn conspiratie haar ingewikkelt had.

Dit segt hy slegts om hare Barbarische wreedheid tegen haar *Suster* te bewimpelen; De zaak is nooit voor het *Parlement* gekomen, en men heeft nooit met goed fundament van reden kunnen vermoeden dat zy aan gemelde conspiratie eenigzins handadig hadde geweest. Het is wel zulks, dat Wyat, op hope van het leven te zullen behouden, haar dezen schand-vlek aan wreef en daar over beschuldigde, dog ziende dat hy sterven moest; heeft hy haar voor alle man, op het Schavot komende, vry gesproken en ontschuldigt. Het is zeker en gewis dat byaldien zy eenige schijn van reden hadden kunnen bedenken, waar mede zy de Koninginne Mariaas hard procederen tegen haar *Suster* mogten verschoond hebben, zo zouden zy het hebben gedaan, vermits de Koningin Maria en ook de *Geestlikerheid*, (wien zy veel gehoor gaf) daar toe zeer genegen waren.

61. Pag. 231. verhaald hy, dat de Koningin al immers zo zeer genegen was om misdaden, tegen haar eigen *Perzoon* bedreven, te vergeven, als die tegen Christus en de Religie waren begaan.

Dies te meerder schande was het voor de gene die over hare conscientie heerfschten, dat zy haar zo on-verzoenlijk maakten met alle die zy meende *Ketters* te zijn; nadien de *Christelijke Religie* in de wereld is gekomen, volgens deze *Auteurs* eigen vrijwillige verklaring, niet om der Menschen zielen te verdoerven, maar te behouden. En nogtans was zy zo barmhertig niet, als zy wel scheen te willen zijn, waar van baarblijkelijke getuigenissen gegeven hebben d'ongemeene wreedheid die zy tegen haar *Suster* en den Bisschop Cranmer gebruikte, zelfs daar hy het herroepen van zijn vorige Opinien ondertekent had.

62. Wijders schrijft hy op dit zelfde blad, dat, schoon-genomen zommige Bisschoppen aan verraad schuldig waren, egter heeft zy dezelve voor de wereldsche Overheid niet willen laten te regt stellen, en heeft ook Cranmer zelfs aan de Geestlijke jurisdictie overgegeven.

Cranmer wierd over verraad aangeklaagt, uit kragt van een Commissie die uit de Koningin haar koker quam; en alle andere Gereformeerde Bisschoppen wierden door *Gedeputeerden* afgezet, daar toe magt ontfangen hebbende door een zekere Commissie der Koninginne.

63. Cranmer, zegt hy nog verder, wierd in het Parlement over verraad ter dood verwezen.

Hy wierd door zekere gezworene *Gedeputeerden* schuldig bevonden aan verraad, en daar opgecondemneert door een Commissie van Oyer en Terminer; en niet van het Parlement. Het is waar, het Parlement heeft naderhand het vonnis geaprobeert.

Al-eer Cranmer, ſchrijft hy, gecondemneert wierd, veinſde hy Roomſch-^{64.} Catholijk te zijn, en heeft de wederroeping van zijn gevoelen ſeventienmaal met zijn eigen hand ondertekent; maar de Biſſchoppen, zijne geveinſtheid ge- waar wordende en hem van zijn Biſdom afgezet hebbende, leverden hem over aan de *Veretlijke* magt, waar op hy tot Oxford verbrand wierd.

De Roomſch-gezinde hebben maar al te veel voordeel op Cranmer, nopende deze laaſte Tragedie zijns levens gehad, over zulks had onze *Auteur* zo veel valſchheid in het verhaal van deze *Hiſtorie* niet eens behoeven te gebruiken: dog hy moet zijn gewoonlyke gang gaan, al is het niet nodig tot het gene hy daar beoogt. Cranmer ſtond vaſt in zijn ſchoenen en hing zijn geloof meer als 2½ jaar aan, en in al deze tijd heeft hy een zonderlinge ſtantvaſtigheid van gemoed en bereidwil- ligheid uitgedrukt, om te willen ſterven voor dat geloof, 't welk hy te voren zo lang had verkondigt: hy en heeft ook uit Engeland niet willen vlugten, hoe- wel hy dikmaals daar toe kans en gelegentheid genoeg gehad heeft, en ook reden- genoeg gehad om te denken dat hy in Engeland niet vry zou raken. By zijn voor- gaande leere nu ſtantvaſtig blijvende, wierd hy daar op gecondemneert, gede- porteert, en ten vrye verwezen; waar op dan de ſchrik en angſten des doods- hem zo bevingen, dat hy zijn geloof renoncieerde, 't welk hy tot driemaal toe met zijn eigen hand ondertekende: edog de Koningin willende haar wraak-luſt boeten, heeft echter gewild dat hy verbrand zou werden: zo dat zijne geveinſt- heid niet eens bekend gemaakt, nogte eenige ſententie daar over uitgeſproken wierd; maar, uiet tegenſtaande alle deze zijne herroeping, leide men hem uit om verbrand te worden: en doe nam hy zijn vorige leere wederom aan, met alle ernſt en mogelijke afgrijslikheid zijn afval beklagende, en daar hertelijk berouw over tonende.

De wetten om Kettters te verbranden wierden weder op het Tapijt gebragt, en ^{65.} volgens de zelve wierden niet alleen Cranmer, maar ook etlijke honderden van *Vaiſche Leeraren* verbrand.

Hoe de Menſchen geaart zijn blijkt door-gaans aan hare leugens: zo ſchijnt het dat onze *Auteur* geern gezien had dat het zo ware geweest, als hy verhaald; maar het was daar zo verre van daan, dat het getal der Predikanten niet boven de 25 konde uitmaken; (van andere Perzonen wierdender etlijke honderden verbrand) zo weinig wift hy, hoe het met onze zaken hier in Engeland ſtond.

Pag. 232. verhaald hy dat de Koningin van begin aan hadde belaſt alle vreemde-^{66.} lingen, die Kettters waren, uit het Land te vertrekken; waar op boven de dertig duizent Perzonen, zo men rekende, Engeland verlieten.

Het meeſte getal van vreemdelingen beſtond uit de Hoogduiſche Natie, die on- geveer twee honderd uitmaakte, volgens de publike notiitie die zy zelfs daar van gegeven hebben; dog onze *Auteur* willende genericus en liberaal gaan, heeft het getal der *Ballingen* met het getal der *verbrande Predikanten* eenigzins willen over een brengen; en gelijk als hy van het eene, etlijke honderden had gemaakt, zo dagt hem dat dertig duizent Perzonen niet te veel waren om uitgebannen te worden: want een getal van twee honderd zou in zulken manhaftige daad al te onnozel ſtaan.

Wijders verhaald hy dat men het in twijfel trok, of men Petrus Martyr zou ^{67.} verbranden, of niet; maar alzo hy op het algemeen geloof in Engeland was ge- komen, liet men hem gaan; dog evenwel wierd zijn Huisvrouws Lighaam uit het Kerk-hof opgegraven, en op een Mis-hoop geworpen: de Lighamen van Buccrus en Tagius wierden verbrand.

Het en konde niet gedebatteert nog in twijfel getrokken worden of men Petrus Martyr zou verbranden, of niet; alzo de wetten van de Menschen te verbranden, een jaar na zijn vertrek uit Engeland eerst gemaakt wierden; en het opdelen van zijn Huisvrouws Lighaam, mitsgaders het verbranden van d'andere Lighamen geschiede eerst by na vier jaren daar na; hoewel het onzen *Auteur* verhaald als geschied op een en de zelve tijd.

68. Op dit zelve blad, meld hy dat in het begin de Koningin van haar gemoed naauwlijks konde verwerren om de wetten die toen tegen de Kettery nog in zwang gingen, te breken; dies zy alle de zelve voor een tijd opschortende, hare Onderdanen ondertusschen vermaande in haar zelve wederom te willen begeven tot de Roomse Ceremonien, waar op het volk in het algemeen dezelve wederom quam t'aanveerden.

De Koningin vermogt niet de wetten, die toen nog in zwang gingen te breken, nog ook op te schorten; zy heeft ook geen van beide gedaan. Doe zy in Suffolk was, beloofde zy dat de Religie door de wet bevestigd, niet verandert zou werden: tot Lonnen komende, verklaarde zy geen Conscientie-dwang te zullen gebruiken; maar niet lang daar na heeft zy deze bepalinge (tot dat het Parlement zulks quame te ordineren) daar aan geknoopt. Dit geschied zijnde, wierd het volk gemoedigt om de Mis over-al op te regten, en het verspreyde zig na by over alle gewesten van het Koninkrijk; dog dit geschiede zo wel tegen de wet, als tegen de belofte van haar Koninklijke Majesteit.

69. Alle Predik-stoelen, zegt hy, wierden voor de Roomse Priesters open-gesteld; maar de Ketters wierd het prediken verboden.

Dit verhaald hy als of het volk met zulken yver was ontsteken: daar het slegts ontfond uit een zekere Proclamatie van de Koningin, dat niemand zou mogen preken, of hy most eerst onder het groore Zegel daar toe verlof hebben, 't welk een alzo hoogen acte van Opper-voogdyschap was, als haar *Vader* ooit gebruikt had.

70. Voor eerst, zegt hy, liet zy haren *Broeder* begraven met alle Ceremonien onder de Roomse gebruikelijk, hoewel hy een Ketter is gestorven: en meende zodanige Ceremonien van haren *Vader* bekomen te hebben voor hem, die d'*Auteur* van de scheuringe was geweest en van alle onheil dat daar op volgde: dog beter onderrigt zijnde, merkte zy dat het niet en mogt geschieden.

Koning Eduward wierd begraven na de Ceremonien van de Engelse Liturgie; zo dat deze Lijk-Statien na de oude wijze niet en wierden gevierd; wel is waar dat de Koningin in haar eigen *Capel* zulke Ceremonien over hem liet gebruiken. Wat nu haar *Vader* aangaat, zommige *Historij-Schryvers* van die tijd melden, dat men daar vry hard op stond om zijn lighaam zo niet te verbranden, ten minsten dan op te graven, en uit dien gewijden grond te vervoeren; maar hier in zegt men dat zy gedrongen heeft op de digniteit van een gekroond hoofd, en op de cerebare betaamelijkheid van een Dogters schuldige pligt aan haar Vaders asche; in-voegen dat zy zo een Barbarische zaak niet en heeft willen toestaan.

71. Pag. 233. veroordeeld hy de gene, die met Kettery besmet zijnde geweest, en by gevolg onder de *Kerkelijke Censure*, evenwel de Sacramenten bedienen, en andere Priesterlijke Ampten waarnemen, al-eer dat zy haar met het Bisdom van Rome hadden verzoent. Dit, zegt hy, was zulk een groote zonde, dat men se wel rekenen mag onder een van de oorzaken van de Koninginne haar haastige dood; en stelt ze tot een waarschouwinge in het toekomstende, om zo wy met dat

Bifdom komen verzoent te worden, niet wederom tot diergelijke dwalinge te vervallen.

Dit was, voorwaar, de raad van Cardinaal Poel, dat men het gantsche Ryk een verbot had behoren op te leggen, dat niemand geen heilige bedieningen mogt waarnemen tot dat hy eerst met de *Stoel* van Romem verzoent ware: maar de gantsche Geestlijkheid, niet alleen vele, zegt hy, in die Ceusuren haar ingewikkelt hebbende, zo zy na een bedieninge hadden gewagt, tot dat zy met de *Apofolische Stoel* tot Romem verzoent waren geweest, dan hadden zy daar, ligtlijk, niet eens toegekomen.

Hy verhaald nog wijders op dit blad, dat de Koninginne, zo door haar eigen 72. autoriteit, als door toestemminge van het Parlement, zo veel had te wege gebracht, dat de oude manier van Kerklijke diensten wederom op de baan raakte, de Ketters niet dervende de zelve tegenspreken.

Al wat by het eerste Parlement gedaan wierd, was, dat men de zaken zo sselde alsze geweest waren toen Koning Hendrik stierf; 't welk in der daad was het oprechten van het gene dat men de naam gaf van tweespalt *na den inhoud van de wet*. Men had zig niet te verwonderen dat de gene, die hy met de naam van Ketters brandmerkt, zulks niet veel konden wederstaan; daar men zo veel van hare Bifschoppen verloten en gevangen had; andere wierden uit het *Opper-huis* van het Parlement met geweld uitgeboent, en het verkiesen van delfels Ledematen wierd zodanig gedirigeert, datter op verscheijden plaatzen geweld gebruikt en op andere niet ter goeder trouw gehandelt wierd.

Op pag. 234. verhaald hy, dat slegts een enkel Perzoon stoutere dan alle de andere, den genen, die de eerste Roomse Predikatie in St. Pauli-kerk dede, met een bloote Rapier aan het lijf quam; en dat een ander op een zekere Perzoon, die ter zelve plaats Predikte, een Pistool afschoot. 73.

Men zou uit dit zijn verhaal oordelen, zulks geschied te zijn na dat het Parlement de Mis wederom opgeregt had; daar het kort na de krooninge der Koninginne, en lang te voren al-eer het Parlement vergaderde, gebeurt is. Dog had zijn voornemen geweest om een ware geschiedenis de wereld voor te dragen, dan had hy hier moeten by-voegen, dat, op de beroerte tegens den Predikant aangeregt, hy Mr. Bradford en Mr. Rogiers, (welke twee Perzonen om de Gereformeerde Religie naderhand wierden verbrand) bad, om het volk tot bedaringe en stilte te willen brengen; waar op zy beide het volk vermaanden dat zy'tog haar zelven vreedzamer en eerbiediger wilden aan stellen. Bradford nu, op dat hem het volk beter mogt horen, ging op de Preek-stoel staan; en zo na trof hem het gevaar, dat de Degen door zijn mouw ging; evenwel waren deze twee Perzonen by het volk in zo groote eere en aanzien, dat d'oploop haast gestilt wierd, en de Predikant raakte onbeschadigt 'huis. Een van deze zijn beurt-predikatie na de middag waar nemende, vermaande het volk tot rust en stilte, bestraffende met eenen het geraas voor de middag aangeregt: maar zo dankbaar en beleefte waren de Roomschgezinde, dat men uitstrooide, dat deze mannen de beroerte nu gestilt hebbende, daar van ook oorzaak waren geweest: zo dat zy onder dit dekzel in gevangenis geworpen wierden, alwaar zy anderhalfjaar moesten blijven, tot dat de *Wetten* van te branden en blakeren wederom op het Tapijt raakten, als wanneer zy voor Ketters verbrand wierden.

De Paus zegt hy (pag. 235.) had aan Commendoon ordre gegeven om voor Af- 74. gezand naar Engeland te reizen; alwaar hy gearriveert zijnde, een hand-schrift

van de Koningin verworf, behelzende een belofte van d'Apostolische Stoel tot Romen gehoorzaam te zullen zijn; waar op de Cardinaal Poel tot een gedeputeerde geordineert wierd.

Het behoeft niemant vreemd te denken dat deze *Schrijvers* in d'affaire der Reformatie zo on-kundig was, daar hy zo qualijk onderregt is geweest van zaken die zelfs onder zijn eigen Geloofs-genoten zijn gepasseert. Commendoon wierd niet van den Paus naar Engeland afgevaardigt: maar d'Ambassadeur tot Brussel heeft hem van daar derwaarts gezonden, zonder ordre daar toe van Romen afgewagt te hebben.

75. Willem Tomasz. (schrijft hy pag. 239.) Secretaris, hadde met zijn aanhang gezworen om de Koningin van kant te helpen; waar over hy na verdiensten gestraft is geworden.

Hier vind' ik niet van geschreven, zo dat men het op deze *Auteurs* schrijven moet aannemen, daar men niet vast op gaan mag.

76. Hy verhaald nog verder dat het bedrog van Elizabets loosheid, door overredinge van veel *Ketters* aangestouwt wierd; en wanneer het nu wierd ontdekt, bekende zy door andere, en in het byzonder door Draak, daar toe opgehitst te zijn; dog zy alle begaven haar op de vlugt.

Met dit bedrog word Draak alleen beschuldigt, volgens het gene in druk daarvan uitgegeven is. Wat voor een *Perzoon* deze Draak is geweest, heb ik niet konnen gewaar worden, also ik nergens gelezen heb dat van hem eenig gewag word gemaakt, dan by deze gelegenheid; over zulks heeft men geen reden om de particuliere schuld van de *conspiratie* te leggen op de gantsche party, gelijk als onze *Auteur* doet; hoewel dat een van onze *Schrijvers*, hem hier in geloofgevende, zulks ook gedaan heeft.

77. Op pag. 243. schrijft hy aldus: de gene, onder wien de *Kerkelijke vaste Goederen* waren rustende, hebben het niet weinig ter herte genomen dat zy genootzaakt waren om dezelve te restituieren, alzo de Koninginne alle de Landen die zy bezat wedergegeven, en de Collegiate Kerk van West-Munster in een Klooster hadde verandert; maar om alle onheil, 't welke hier uit volgen mogt, voor te komen, zo heeft haar de Cardinaal, uit de naam van de Paus, van alle censuren ontslagen, om die Landen on-beschroomt te mogen bezitten; en zulks wierd met brieven, die de Paus over zond, bevestigt.

Hy neemt de ordre van de tijd zeer naauwkeuriglijk waar, daar hy de Koninginne hare wedergevinge van de *Kerkelijke Landen* en het vestigen van het Klooster van West-Munster stelt voor een oorzaak van de vreeze daar de Geestlijkheid in was, waar doorze d'overige Landen der Kerke genootzaakt wierd weder te geven, en dat haar de Cardinaal om die reden van alle censuren ontsloeg, op dat zy die Landen onder haar nog mogt behouden. Hoe dit eigenlijk in zijn werk toeging, zal ik nu verhalen.

Het is dan gebeurt datter in de Maant van November in het jaar 1554., in een zeker acte van verzoeninge met de Roomsche Stoel, zonderlinge zorge gedragen wierd voor de Kerkelijke Goederen, 't welk de Cardinaal, uit de naam van de Paus, hadde geratificeert. In het daar aan volgende jaar heeft de Koningin alle Geestlijke Goederen, tot de kroon behorende, overgelevert aan den Cardinaal; en twee jaren daar na, stigte zy het Klooster van West-Munster; zo weinig zagen deze zaken op de voorgaande geschiedenissen. Dog hy vergift zig dapper, zeggende dat de Paus alles voor goet keurde: daar hy in het tegendeel 't eenmaal weigerde,

de, het gene de Cardinaal gedaan had, te ratificeren; en liet kort daar aan een scherpe Bulle uitgaan, waar in hy alle *Perzonen* die eenige Geestlijke Goederen bezaten, vervloekte en verdoemde.

Pag. 244. verhaald hy dat alle Bisschoppen, ziende op wat voor een scheur- 78. sachtige wijze zy in hare Bissdommen raakten, van den Paus een bevestiging verzogten, en ook verkregen: behalven alleen Kitchin, Bisschop van Landaff, dewelke naderhand onder de regering van Koningin Elizabet tot Kettery wederom verviel. Hy zegt ook dat ligtlijk het ontberen van deze bevestiging, hem te eerder tot een afval bragt.

Dit schreef onze *Auteur* als zijnde een zeer waarschijnlijke zaak; en het gebeurt zelden dat de geloofwaardigheid van het gene hy voor vast stelt, hooger gaat. Het was ook een aardige gaauwheid in hem, de schuld van de nalatinge daar van enkelt te leggen op dezen Bisschop alleen, die zig onder de Koningin Elizabet daar na schikte. Maar het is zeker en gewis, dat zulks in het allerminste niet en is geschiedt; want, indien het iemand gedaan had, zo zou dan in alle waarschijnlijkheid Bisschop Bonner boven alle andere zig daarin hebben laten vinden; nademaal, gelijk als het niemand ten tijde van Koning Hendrik zo zeer als hy verkorven had, zo zou ook niemand met een slaafachtiger inschikkinge gearbeid hebben om zulks wederom goed te maken, als hy.

Pag. 246. schrijft hy dat d'Academien tot den stand daarze te voren in geweest 79. waren, wederom zijn gebragt, en in het byzonder Oxford, door Petrus a Soto, die by alle man in een ongelijk hooger achtung was, als Petrus Martyr.

Hy die de aal-oudheden van Oxford by een verzamelt heeft, hoewel geen onzijdige *Historie-Schrijvers*, stelt ons den stand van die Academie of Hooge-School op een heel ander wijze voor oogen; naamlijk datter in de zelve by na geen Theologanten waren, en naauwlijks van enige Professoren publijke lessen gedaan wierden; maar doe Sanders zijne *Dichten* schreef, steunde hy en zijn aanhang zo zeer op d'Advijzen der Spangiarden, dat men die Natic, ten aanzien van Petrus a Soto, zodanig behoorde te complementeren. Of dit zo zy of niet, 't was echter een beschrijvinge die hy voor het meerder-deel doorgaans over het hoofd zag.

Pag. 248. verhaald hy dat de Koningin Elizabet in vele zaken tegens de *Perzoon* 80. en *Regering* van Koningin Maria aangegaan had. Hy wist dat hier zo weinig waarheid aan vast was, dat men nooit eenige omstandigheid van redenen van beschuldiging tegen haar heeft ingebracht, ja, zelfs geen vermoeden op haar gehad, dan het bloot berigt dat Wyat daar van gaf; op hope van het leven daar door te zullen behouden; echter heeft hy zulks op het Schavot rond uit ontkent. Had men eenige schijn altoos van reden kunnen vinden om haar het leven te benemen, zo zouden dan de Koningin Maria en hare Raads-Heeren, (die daar al zo heet op waren, als onze *Schrijvers* zelfs) hier in niet te zoek geweest zijn.

Hy verhaald ook met eenen, dat Koning Henrik in het Parlement hadde gezegt, dat zy zijn Dogter niet en was, nog konde zijn, om een zeker verborgen 81. reden die hy aan den *Aards-Bisschop* van Cantelberg hadde geopenbaart.

Dit word bequaamlijk genoeg van een *Schrijver* bygebragt, die zig van de wettender waarheid vry gemaakt heeft, om zig op een zodanige *Historie* te beroepen; op dat evenwel zulks te beter had mogen door gaan, had hy behoren andere omstandigheden van waarheid bygebragt te hebben, vermits men dit niet ligtlijk kan geloven, nademaal dat, na de dood van Anna Bolein, de Koning haar, als zijn Dogter zijnde, alle eere en respect bewezen heeft; zo dat, wanneer zy aanzijn 82. daar

daar aan volgende Koningin schreef, zy dien brief met de naam van Dogter ondertekende. Zy wierd ook allezins met zulk een zorge en pragt, als een Konings kind betaamde, opgevoed; en zo wel door een acte van het Parlement als by zijn Testament daar voor erkent, en ook verklaart. Te denken dat zodanigen Koning dit alles zou gedaan hebben, na dat hy in het Parlement verklaart had dat zy zijn kind niet en konde zijn, is al te grof om te geloven, over zulks had men dit met ongemene bewijs-redenen behoren bevestigd te hebben.

82. Aldus voortvarende, zegt hy, dat zy aan de kroon geraakt is, uit enkele kragt van een acte van het Parlement, zonder daar toe bewittigt te zijn.

Hier in is zy dan met haar Suster in een en de zelfde graad, alzo geen van beide voor wettig verklaart wierd; invoegen dat men dit de eene Suster niet meer dan den ander behoorden te verwijten.

83. Pag. 249. schrijft hy dat de Koningin Maria, doe zy begon te regeren, door een acte van het Parlement, voor *wettig* verklaart, en haar Moeders trouw voor bondig gekeurt zijnde, Elizabeth daar door op nieuw voor on-wettig is aan te merken; echter heeft zy haar nooit beroepen op de wetten van het Land ten opzigt van haar regt tot de kroon, maar behieldze uit loutere autoriteit van een acte des Parlements, zonder te zien op haar geboorte.

Koningin Maria raakte aan de kroon, de zaak met haar zo geschapen zijnde als met haar Suster; en zy was of een wettige Koningin al- eer dat die acte gemaakt wierd, of anders was die acte van gener waarde, zo ze de Koninklijke toestemming niet en had van een wettige Koningin. Hierom is dan Koningin Elizabeth al zo wel te voren, al- eer zulk een acte gemaakt was, als daar na, een Koningin geweest; en derhalven, dewijl het onnodig was tot verzekering van haar regt, zo gaf zy daar me te kennen hoe zeer zy haar *Vaders gedagtenis* in eere hield, (daar zig de Koningin Maria niet eens aan kreunde,) om niet wederom te willen ophalen de zaken die zo zeer tot zijner on-eere zouden gedient hebben.

84. Op pag. 250. verhaald hy, dat de Koningin Maria, de succeffie van haar Suster Elizabeth niet konnende beletten, nu dood-krank zijnde haar ontbood, begerende op haar dat zy hare schulden wilde betalen, en de Catholijke Religie hand-haven; 't welk zy beloofde, edog nooit volbragte.

Dit word zonder enig bewijs altoos gezegt, en is geenzins waarschiynlijk; maar het word slegts om welstaans halven daar by gevoegt om den eenen te verciere, en den ander te bekladden. Mariaas ziekte wierd zo digt en verborgen gehouden, als doenlijk was: acht dagen voor haar dood waren zy zo bezig met Ketters te branden als ooit; en aan het behertigen van affairen in het Parlement, blijkt dat men groote zorge droeg om haar desperate krankheid verholten te houden; zo dat het niet waarschiynlijk is, dat zy haar Suster Elizabeth ontboden heeft.

Aldus heb ik nu de voetstappen van onzen *Schryver*, in de Historie die hy van Koning Henrik de VIII^{de}, Eduward de VI^{de} en Koningin Maria hare regeringen verhaald, nagevolgt, en met eenen te kennen gegeven dat hy al zo onkundig, als boosaardig is: maar hy was dies te bequamer om d'interessen der gener die hem te werk stelden, waar te nemen; die ook gerefolveert waren om hem te geloven, hoe valsch en on-warschiynlijk ook zijn verhaal mogt zijn. Men ziet waar toe zy hem van die tijd af geemployert hebben: zijn vrienden een merklijk gevoel gehad hebbende van het voordeel dat deze manier van schrijven haar zake toebragt, resolveerden met de gantsche Historie van Koningin Elizabeths regeringe voort te varen, waar in Sanders zelfs, alzo ons verhaald is, eenige Progressen ge-

gedaan heeft, maar die tot zulken volmaaktheid, als Rishton en andere voorgenomen hadden, niet gebragt hebbende: So namen zyze onder handen; en hebben zo aardig in Zanders spoor getreden, dat sy hem, so het mooglik is, in deze twee uitstekende gaven van *Historien* te beschrijven, (te weten in *onbeschaamtheid* en onwaarheid voor zo veel de daad *zelfs* aangaat, waar in hy nogtans zo grooten Meester was,) overtroffen hebben. In deze eene zaak hadden zy merklijk vry meer voordeel als hy, dat zy, van het gene in haar eigen tijd was voorgevallen, schrijvende, van de waarheid der zaken niet onkundig konden zijn; daar hy in het tegendeel beschrijvende het gene voor zijn tijd, of in zijne kindsheid, was geschied, vele dingen uit meerder onnozelheid verhaalt mocht hebben, dezelve slechts voordragende zoo alsze hem ter ooren waren gekomen. Dog dit kunnen zy tot haarder verschoninge niet nemen, die met voorbedachten raad in daadlijke zaken haar zo grof en tastelijk hadden te buiten gegaan: Een klein bewijs zal ik hier van geven, voor zoo veel als ik de *Historie* van deze Koningin nagezien heb; want, zoo ik all' de fouten die zy begaan hebben zou willen uitziften, dan zou ik daar een geheel boek van moeten maken; maar den *Lezer* slechts een voor-zmaak daar van gevende, zal hy lichtelijk kunnen weten, wat hy van het gantsche werk te oordelen heeft.

Nopende de ciereijkheid van de stijl, de eerste Periode geeft daar een proef van, waar in d'*Auteur* de regeringe van de Koningin zodanig belooft te beschrijven, dat men *deze* Leeuwinne aan hare Klaauwen lichtelijk *zal kunnen* kennen: En wat nu zijn oprechtheid in het schrijven aangaat, geeft de gantsche Voor-reden te kennen; waar in hy de Koningin beschuldigt van tegens de wetten der Nature en Religie aangegaan te hebben, met haar zelve tot Opper-hoofd te stellen over de Kerk; en hy draagt de zaak zodanig voor, dat zig de *Lezer* noodzakelijk moet inbeelden dat zy in Engeland het Ampt van een Hooge-Priester bediende, die Bisschoppen en Predikanten ordineerde, en alle andere H. Bedieningen waarna: Daar zy in dit stuk zoo schroomachtig was, dat, gelijk als zy geen Opper-hoofd der Kerke genoemd wilde worden, zoo heeft zy't ook doen beken maken zoo wel in een van d'Artikelen van Religie, in den aanvang van hare Regering uitgegeven, als naderhand in een acte van het Parlement, hocdanig d'Opperhoofdschap was die zy aan nam; oordelende dat niet alleen de *Wet* van 't Land, maar ook een gedeelte van haar Religie daar in gelegen was. Hier aan bleek dan klaar, dat zy haar nog de bediening van Gods Woord nog van de Sacramenten opdroegen, maar slegts het voorregt dat God zelfs in de Schriftuur aan Godvruchtige Koningen had gegeven, om te regeren over alle Perzonen, het zy Geestelijke of Wereldlijke, haar van God aan bevolen, en om de hertekkinge en hoofdoenders door het burgerlijk zwaart in den toom te houden. By aldien de Menschen alle schaamte niet en hadden verworpen, zo en zouden zy, na zoo een uitdrukkelijke en openbare verklaringe, met zulken assurantie niet derven schrijven, als deze *Auteur* doet. Ik zal hem nog al bet op de hiel en siten, en den weg, dien hy my gebaant heeft, in slaan; niet eens twijffelende of de *Lezer* zal met my toestaan, dat zy geen bequamer Man hadden kunnen aantreffen, om de continuatie van Zanders *Historie* r'agtervolgen.

Pag. 255. verhaalt Hy, dat Henrik de 2de, Koning van Vrankrijk, in een solemnele vergadering, de Koningin van Schotland, zijn Schoon-dochter, voor *Koninginne* van Engeland en Yerland verklaart heeft. Dit en is nog in een solemnele vergadering geschied, nog voort na Koninginne Mariaas dood; het en is oock

niet gefchied van Henrik de 2 de. De Koningin van Schotland heeft, door aanradinge van haar Oom, zonder eenige publike acte, haar zelven die eer-naam toege-eigent: En het gefchiede niet voor en al-eer zy vernomen hadden dat Philip-pus aan het Hof van Romen een difpenzatie verzogt, om de Koningin Elizabet te mogen trouwen; Koning Henrik heeft het flegts door de vingeren gezien, maar daar geen ordre toe gegeven nog ook, op de klagten van d'Ambaffadeur der Konin-ginne voorgesproken. Wat voor een fchone Hiftorie hebben wy tog te verwagten van een *Schriever* die in zijn aanvang zo gelukkig is, dat hy 3 fulke miffagen begaat?

2. Op dit zelfde blad verhaald hy dat de Aarts-Biffchop van Jork, en alle de ande-re Biffchoppen, een alleen uitgezondert, haar niet en wilden zalven.

Dit is een zo vreemde zaak als'er ooit in eenige *Regering* is voorgevallen; dat Biffchoppen weigerende de Koningin te zalven, niet alleen daar over niet en wierden geftraft, maar ook hare Biffdommen nog behielden: en d'*Aarts-Biffchop* van Jork bleef nog etlike maanden daar na *geheims* Raads-Heer. Dit en is geen van de klaauwen der Leeuwinne, maar veel eer een flappigheid en gemakkelijke goedertierenheid die een beftrafing verdiende, had het niet geweest dat de Konin-ginne gezind was om hare *Regering* aan te vangen met alle mogelijke blijk-tekenen van *genade* en *barmhertigheid*.

3. Pag. 256 gedenkt hy Cecil en zijn vriend Bacon, dat zy groote fchatten by een vergaderden; in de *Regering* vry groote ongemakken en zwarigheden hebben veroorzaakt; en te wege gebragt dat d'inkomften van de Koningin in groote, of veel eer on-uitwickelijke verwarringen raakten.

Dit zou onder vreemdelingen en uitheemfche mogen doorgaan, en ook ligtlijk voor de waarheid aangcnomen worden; maar wy ingezetene Burgers zullen ons niet ligtlijk daar aan kreunen, die, zo wanneer wy na geluckige Tijden en voor-treffelijke Raads-heeren wenfchen, van natuurs halven onze oogen ftaan op de dagen van die heerlijke Koningin, en haar wijze Raad. d'Inkomften van de Koningin wierden nooit beter waargenomen, de zorgc voor de *Regering* is nooit grooter, en de laften nimmermeer minder geweest. Dit is een befchrijvinge van die Minifters van ftaat daar niet op te zeggen valt. De Heer Nicolaas Bacon heeft heest zig nooit verheven boven de qualiteit, die hy met zig ten Hove bragt; en Cecil wierd niet verhoogt boven den laagften trap van Adel, hoewel hy langer als 30. jaren in een van de voornaamfte bediening hadde geweest; en al is het dat zy beide groote middelen na licten, egter nergens na zo veel als men van haar in zo hoge en aanzienlijke bedieningen hadde verwacht.

4. Pag. 257 fchrijft hy dat by een acte van het Parlement vast-gestelt wierd om met Eede te verklaren dat de Koninginne Opperhoofd der Kerke was; en dat de gene die zulks weigerden te be-edigen, voor de eerftemaal hare ampten en alle hare goederen quamen te verbeuren, en daar nevens een eeuwige gevangenis; en voor de twedemaal voor Verraders zouden werden verklaart.

Zulk een valsch verhaal van een Acte verdient een vry geftrenger straffe dan ik daar op leggen wil. Die dezen Eed niet en wilden doen, leden geen zwaarder straffe, dan het miffen van hare geestlijke bedieningen en ampten, en geen meerder gevaar hadden zy te verwagten: Haar en is ook voor de twedemaal geen Eed opgeleit geweest. Het is wel zulks, dat zo iemand d'authoriteit van een uitheemfche Potentaat immers wilde drijven, hy dan zwaarder geftraft wierd: Dog evenwel zo niet als onze *Auteur* ons opdift, want voor de eerftemaal wierden de goederen verbeurt; of in geval van armoede, een jaar gevangen te zitten. Voor de twede-

twedemaal raakte de misdadige onder een Premunire, dat is, zijne goederen quam hy dan te verbeuren aan den Koning, en hy zelfs wierd gevangen gezet; en de derde misdaad wierd voor Verraad gerekent.

Pag. 258 de verandering van de eernaam van Opper-hoofd in die van oppergouvernant heeft menig Mensch bedrogen; also zommige dagten dat de Koninginne daar door haar zelve de magt en autoriteit, om de Sacramenten te mogen bedienen, toe-eigende; dog om alle zwaarmoedigheid te beneemen, zo heeft zy in de eerste ommegang geordineert, dat men hare mening zou verklaren, hier in bestaande, dat zy geen meerder magt pretendeerde dan haar Vader en Broeder hadden geoeffent.

In den eersten ommegang door de Koningin Elizabet geordineert, wierd'er een bevelgegeven tot verklaringe van den Eed van Opper-voogdyschap over de Kerke; te kennen gevende dat zy haar zelve geen autoriteit over de bediening des Gods-diensts in de *Kerk* toe-eigende, nog iets aanmatigde, dan het gene tot alle tijden aan de Kroon van Engeland vast is geweest; namelijk, een Souveraine magt, onder God, over alle Perzonen in haar *Rijk*: So dat geen uitheemsche Potentaat over haar te regeren had; en dat zy in dezen aanzien genegen was om alle zodanige Perzonen, dewelke het in dien zin namen, van alle boeten en straffen in gemelde Acte gespecificeert ontflaan: Invoegen het klaar blijkt, dat zy haar zelve niet anders dan de Koninklijke autoriteit aanmatigde, en diergelijke uitleggingen, die alle twijffelingen benamen, graag wilde aannemen.

Pag. 259 reket hy onder de gemaakte *Wetten* dit voor een, dat Bisschoppen hare Bisdommen niet langer en zouden behouden dan het hare Koninkl. Majest. belieft, en geen ander autoriteit oeffenen dan die zy alleen van haar hadden ontvangen.

De *Wetten* die hy reket, waren de gene die Koning Henrik hadde gemaakt, en nu wederom op de baan waren geraakt; maar deze *Wet* word in beide deelen daar van valschelijk aangetogen en verhaalt; want de Bisschoppen zouden hare Bisdommen behouden, gelijk als alle andere hare Landen, zo lang als zy leefden, behielden, zonder dat de Koningin daar iets op te zeggen had; en mogten, uit haar eigen naam, en volgens de *Kerklyke Wetten*, hun regts gebied in 't werk stellen; zy waren ook niet gehouden om na Commissiën te wagten tot behoudinge van hare Bisdommen, gedurende het welbehagen van de *Koninginne*, gelijk als ten tijde van Koning Henrik en Eduward plag te geschieden.

Pag. 263 d'Opper-hoofdschap van de Koningin een tijd lang tegen gesproken hebbende, zegt hy, dat in het Hoger-huis van het Parlement over de *Wetten* diesaangaande langdurige en zware debatten vielen, al eer men de zaak konde eens worden, alle de Bisschoppen haar tegensprekende, en in het byzonder hebben het die *Edel-luiden*, die na Romen trokken in Ambassaadschap van Koningin Maria derwaarts afgevaardigt, zeer ernstig afgeraden.

Het is waar, alle Bisschoppen hebben haar tegen gesproken, hoewel dat Tonstal, Heath, Thirby en nog eenige andere meer, zulks hadden toegestaan, en Koning Henricks Opper-hoofdschap schriftelijk verdadigt; het welke (ten minsten voor zo veel de manier van de uitdrukkinge daar van aangaat) vry een toon hoger ging, dan het gene daar de Koningin Elizabet nu op stond. Zy hadden ook haar zelve alle veranderingen die Koning Henrik in zijn tijd had gemaakt, onderworpen. Wat nu de Weereltlyke Heeren aangaat, niemant had iets tegen de acte van *Opper-hoofdschap* te zeggen, dan de Graaf van Shrewsburg en de Edel-man Montacut; zoo dat de wederstand niet om 't lijf had, daar zoo weinige Perzonen daar in verschil-

hadden; en van alle deze had Montacut alleen tot Romen geweest, wien de Koningin Maria derwaarts zond. Het is wel zulks, dat de Mar-graaf van Winchester, en de Heeren Morley, Stafford, Dudley, Wharton, Rich, en North in 't stuk van de Liturgie en zekere andere acte rakende de Reformatie, van een ander gevoelen waren, maar deze slegts weinig in getal zijnde, in vergelijkinge met de andere die daar t'huis waren, zoo blijkt dan klaar dat het de Koninginne Elizabeth de voornaamste Edel-luiden van het Parlement in haar vrye keur stelde, nademaal de Mark-graaf van Winchester, niet tegenstaande dat hy van een ander opinie was, zijn hooge bediening van Heer Tresaurier nog behield, daar hem Koning Eduard in had gesteld, dezelve bediend hebbende al den tijd van Koningin Mariaas regering, en nog veertien jaaren daar na, tot dat hy stierf. Dit zal ligtelijk iemand in de Koningin Elizabeth bestraffen, als hellende na al te groote yverloosheid in zaken van Religie, nadien dat hem, die de Reformatie niet toe stond, evenwel de allergewigtigste affayren in het Koninkrijk zoo lang toe-vertrouwt wierden: maar gewislyk dit en is niet een van de klauwen daar men de Leeuwin aan kend.

8. Hy verhaald nog wijders op dit zelfde blad, dat de Koningin Elizabeth den Graaf van Arundel eenige hope gaf van hem te zullen trouwen, en dat zy daar op hem geraden had om de wetten, die nu gemaakt waren, te willen toe staan; maar zulks nu geschied zijnde, maakten zy weinig werk van hem, verklarende dat zy Maagt leven, en sterven wilde.

d'Onwaarheid hier van geven de Journalen van het Parlement klaar genoeg te kennen; want daar wierd een adresse gedaan aan de Koningin, om te zien of men haar konde bewegen tot het trouwen; waar op zy den 6. February, zoo als het onze *Historie-Schryver* aantekent, haar antwoord gaf; en de acten van Opper-hoofschap, nevens andere acten rakende het stuk van Religie, zijn in de Maand van April daar aan volgende in het Parlement geratificeert: zoo dat Elizabeth, zoo een openbare verklaringe gedaan hebbende van niet te willen trouwen, den Graaf van Arundel met geen ydele hope gepaayt heeft.

9. De Koningin, schrijft hy, was den Hertog van Norfolk aan boort, hem, in 't stuk van zijn Houwelijk, een dispensatie belovende, die hy van den Paus niet en konde verwerven.

Het en is niet waarschijnlyk dat den Bisschop van Norfolk een dispensatie van diergelijken aart tot Romen is geweigert geweest; daar worden ook in Engeland geen dispensatien altoos vergout om te mogen trouwen tegen de verbodene trapen van Bloed-verwandschap: geen naader Bloed-vrienden dan Nichten en Neven mogen met den anderen trouwen. Hier toe verlof te bekomen tot Romen, is een gewoonlyke zaak, zo slegts betaalt word het gene daar toe staat; en de *Wet* staat dit ook alle Man toe hier in Engeland. Daar zijn geen Dispensatien in Houwelijksaken nodig, dan van wegen de tijd, plaats, en voorwaarden; en het is niet waarschijnlyk dat zulks ooit iemand tot Romen is geweigert. In zijn wijdloppige buiten-tret, rakende des *Hertogs* dood, zal ik hem, als niet dienende tot mijn *Historie*, niet navolgen.

10. Pag. 266 schrijft hy dat de Gereformeerde een publyke Disputatie begeerden aangeleid te hebben; waar op de Koningin Elizabeth de Bisschoppen belaste dat zy haar daar toe zonden bereiden. Zy sloegen het voor een langen tijd af, alzo men hier door, het *Geloof* der *Kerke* het oordeel van de on-wetende Leken onderwierp; maar eindelijk wierden zy gedwongen haar zelve daar toe te begeven. De *Arri-*

kelen die verhandeld zouden werden, bestonden hier in dat men in het *Nachtmaal Brood en Wijn* zou uit delen aan het Volk, bidden in een algemeen bekende Taal, &c.

De acte van de Raad doet daar een heel ander verhaal van; maar daar aan ziet men evenwel dat d'Aarts-Bisschop van Jork, zijnde doormaals een van de geheime Raads-Heeren, zulks met Hert en Ziel toetond, en nam aan dat d'andere zijne *Broeders* de Ordinantiën, welke de Raad, dies aangaande ingesiekt had, zouden na komen: hoewel men ligtelijk zig in te beelden heeft, dat zommige Bisschoppen stilsvijgens geen vernoeging altoos daar in schepten: daar zy ook geen ongelijk in hadden; nademaal een *Publike Disputatie* de ongefondeertheit van haar zaak ten toon zou stellen, die nooit zo veilig was dan alsze in 't gros wierd aangenomen, zonder dezelve naauwkeurig te onderzoeken. Het *Nachtmaal* op beide wijzen met *Brood en Wijn* t'onderhouden, wierd niet onder een van de *Artikelen* gerekent.

Hy verhaald hier nog wijders, dat Bacon, een *Leek* zijnde *Rechter* was, en dat 11. de Aarts-Bisschop van Jork, slegts om wel staans halven, nevens hem zat.

Bacon was geen *Rechter*; de gantsche *geheime Raad* was daar tegenwoordig om ordre te stellen op wat wijze dat men *Disputeren* zou; en hy, als *Voorzitter* aan dien *Tafel*, onderwees haar slegts, hoe de ordre, voor dezen onder haar besloten, lag.

Hy vermeld ook hier ter plaatze, dat zy op den derden April met haar *Disput* 12. aanvingen, maar daar wierd niet met ordre en na behoren in de zaak gegaan, also men de tijd met twisten en krakelen door bragt, en de *Godloofse Rechter* alles vast na zijn wel-gevallen bestierde, invoegen deze by-een-komste vrugteloos af liep.

Het is waar, d'ordre wierd gebroken: maar het zou onbeleefst geftaan hebben dat onze *Auteur* verhaald zou hebben wie daar de oorzaak van was. De *Papisten* hebben op den eersten dag geweigert hare redenen op papier te stellen, gelijk als zy te voren met malkanderen hadden afgesproken; waar in haar de *Gereformeerde* lieten vinden; en op den tweden dag weigerden zy voort te varen, ten ware de *Gereformeerde* hare papieren eerst voor lazen, 't welk gantsch strijdig was tegen hun voorgaande besluit: zo dat hier op de *Disputatie* af gebroken wierd; dog het bleek klaar genoeg dat de eene *Partey* voor een *publike Disputatie* niet eens bang was, maar dat de andere in tegendeel in zijn schulp kroop.

De S L U I T - R E D E N .

Ik en zal my tegens deze *Lasteringen* niet langer aan stellen, also ik dezelve niet en kan weder-leggen, zonder vry meer uitfporig te gaan: te meer, dewijl ik mijn *Historie* van het tweede Jaar van deze *Regering* hier mede af breke, zo dat ik mijn *Lezer* tot die overvloediger redenen, die ik gegeven heb, niet en kan wijzen, gelijk als ik in de voorgaande aantekeningen heb gedaan; alwaar dezelve slegts met de vinger aan te roeren genoeg was. Ik en agte het ook niet de pijn waard om deze zake zo naauwkeurig t'onderzoeken, als een wederlegginge wel vereischte, maar het was my slegts te doen om *Rishton* ten toon te stellen. Deze bewijzen die ik van zijne on-wetenheid, en valsheid alrede gegeven heb, zullen, vertrouw ik, alle *on-zeidige Lezers* voldoen; en ik zie geen kans altoos om zodanige t'overtuigen die aan haar eigen *Interest* zo zijn geluwt, dat zy gerefolveert zijn om alles,

dat haar in haar kraam dient, te geloven, hoe on-waarschijnlijk dat het zig ook opdoe, of hoe krank het bewijs zy.

En nu hope ik, dat de Reformatie van deze Kerk in haar eigen verwe en na't leven is afgezet, en dat de schand-vlecken, waar mede weder-partyen daar van de zelve zo langgetragt hebben te bekladden, nu zo schoon zijn afgewasschen, dat zy het aan haar eigen kant niet meer zullen derven onderstaan, nog ook zo ligtlyk worden toegestaan van iemand, die in zijn Hert wel een Lief-hebber is van de Reformatie, edog zig zo ligt laat bepraten om de voor-oordelen, die uit het vertrouwen op die uitgebraakte Lasteringen ontsaan, in te drinken. Nu word de zaak beter verstaan, en hoewel dat men (in deze distantie, en na gedane onderzoekinge der Gedenk-schriften ten tijde van Koningin Mariaas Regering) bekennen moet datter vele zaken of 'eenemaal zijn overgeflagen, of zo gebreklyk van my verhaald, dat dit Werk nergens na zo volmaakt is als ik wel wenschte: egter niet tegenstaande al deze rampen, nevens de gebreklykheid van de stijl, wijze van verhandelinge, of manier van uitdruckinge, ('t welk met meerder regt op mijn Rekening mag gestelt worden; hoewel ik zulks, na mijn vermogen, op de gevoegelykste wijze gedaan heb:) kan ik evenwel my zelve niet veel verschonen, alzo ik my verftout heb een zaak by der hand te nemen, die ik zo levendig en met zulk een Volmaaktheid als de Materie van de zaak vereischt, niet en heb volbragt; en zelfs hier in, heb ik my zelve d'Autoriteit van andere Perzonen, die my daar toe aangeraden hadden, veel eer onderworpen, dan met een ydele inbeeldinge wijs gemaakt dat ik zulks zou hebben konnen uitvoeren; maar na alle approbation die hier toe nodig zijn, waar van niemand meer gevoelig kan zijn als ik, zo ben ik niet buiten alle hope of dit Werk zal eenige nuttigheid en kragt hebben by en op de gene die het zelve zonder voor-oordeel en met een opregt gemoed komen te lezen: en dat de gene die alrede Ledematen van onze Kerk zijn, daar aan beter gevallen zullen hebben, zoo wanneer zy eens op de eerste beginzelen van onze Reformatie hare oogen komen te slaan: en deze nu, die buiten dezelve zijn en tot onze gemeenschap nog niet over-gegaan, zullen daar toe te gemaklyker konnen gebragt worden, als zy zien by wat trappen en op hoedanige redenen deze veranderingen zijn gemaakt. En zo ik dit mijn oogmerk slegts mag bereiken, dan zal ik mijn tijd en arbeid wel besteed agten. Vaart wel. Hier mede besluite wy dit gehele Werk, en zeggen

E Y N D E.

